3

Iac. Andr. Fridrich del. et sc. A. V.

JOANNIS SCHILTERI
JCti olim Argentoratensis

THESAURUS ANTIQUITATUM TEUTONICARUM,
ECCLESIASTICARUM, CIVILIUM, LITTERARIARUM.

TOMIS TRIBUS.

Primus Sacra continet Monumenta: Francica, Alemannica, Saxonica: Biblica & Ecclesiastica.

Alter Civilia; Leges, Bella, Triumphos, &c. Morales item Alemannorum Paræneticos.

Tertius Glossarium Teutonicum: non Scriptoribus solum & linguæ inserviturum, sed & Antiquitatibus abundans.

Opus diu desideratum, nunc ex Autographis B. Autoris datum e Museo

JOANNIS CHRISTIANI SIMONIS,
JCti, & Syndici Campodunensis.

Accedunt passim Alemannica Monumenta insignia Vetustissima; noviter post Schilterum eruta, & suis quæque Locis inserta: tum Virorum doctorum emendationes, Versiones, Notæ & curæ exquisitæ.

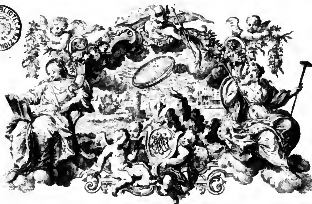

U L M Æ,

Sumptibus DANIELIS BARTHOLOMÆI, & FILII.

M DCC XXVIII.

SERENISSIMO ATQUE POTENTISSIMO
PRINCIPI AC DOMINO

DOMINO

LUDOVICO RUDOLPHO,

BRUNSVICENSIUM AC LUNEBURGENSIUM

DUCI

ORDINIS *S.* JOHANNIS HIERO-
SOLYMITANI COMMENDATORI,
ET S. ANDREÆ RUSSORUM
EQUITI, ET REL.

Heroi Incluto,

Pio, Sapienti.

PRINCIPI AC DOMINO
SUO CLEMENTISSIMO

Vita, Salus, Gloria.

SERENISSIME PRINCEPS,

PRINCEPS AC DOMINE CLEMENTISSIME.

Udet magni aliquid Gens Veterum Teutonum, & velut ê cinere, quo ſepulta diu jacuit, reſurgens facto ex ſeſe illuſtri Legatorum omnis ordinis globo, TVVM, PRINCEPS SERENISSIME, vultum venerari demiſſe, TVAM, HEROS,

prifco Francorum Saxonumque Heroum ftemmate oriunde, dexteram deofculari certatim cupit: atque adeo, dum TVAS admirata virtutes TVAM illam ingentem Gloriam ftupet, LVDOVICE RVDOLPHE, DUX, atavis edite Regibus, dum TE præter fœcundam Nepotum Brunfuicenfium fobolem AVGVSTARVM binarum Patrem Celfiffimum, AVGVSTISSIMI CAROLI CÆSARIS, quo majus nil orbis habet, Socerum; PETRI II. Imperatoris Ruffici (at quam Augufti Solii, quam vaftorum Regnorum Domini!) Avum Germaniæ toti venerandum humillime genu flexo falutat; TIBI etiam VNI avita Sacra Chriftianæ Religionis vernacula; prifcas fuæ gentis Leges, Jura, Fœdera; denique quidquid de Bellis Victoriisque Heroum fuorum incluta Francorum vetuftas canit, quidquid protulit fanctum & grave, rhythmis non prorfus invenuftis ad formandos mores Alemannica Equeftris fedulitas; hoc Antiquitatum Teutonicarum Thefauro confecratum demiffe vult: JOANNE SCHILTERO quidem dextro interprete ufa; nobis latoribus, quamquam indi-

indigniſſimis, at mente penitus devota, tum obſequiis adverſum TE, MAGNE PRINCEPS, nemini vel fidiſſimo ſubditorum TVORVM ceſſuris unquam.

Habet hoc Sereniſſima prorſusque Auguſta Domus TVA geminum jam â multis retro ſeculis decus: primum, ut rebus fortiſſime geſtis pro Auguſta Germaniæ dignitate, pro Majeſtate Imperii, cui præfuit & ipſa multoties ſub Henricis Ottonibusque Cæſaribus, pro vindicanda contra invaſores quoscunque libertate; communi orbis ſuffragio inter Heroas primi ordinis ſemper culta fuerit; exteris etiam, protenſis late finibus, verenda & formidanda; nec minus eapropter Chriſtianæ Religionis, Legum & Juſtitiæ usque & usque tenax: alterum, ut Literatos generoſe jugiterque foveret in ſinu ſuo; olim Monaſteria, deinde Scholas & Academias ad pietatem atque eruditionem propagandas magno numero magnifice dotatas fundaret; Bibliothecas vere Auguſtas ſumtibus ſeſe dignis erigeret: denique Principes educaret ipſa

Sui ſanguinis haud leviter literis tinctos: ſacris æque, ac reliquis ad civilem prudentiam atque omnis generis elegantiam profuturis: imo exquiſitiſſime eruditos.

His TV juxta cum SERENISSIMO FRATRE ſatus, DOMINE, AVO imprimis AVGVSTO ſuperbiens, Miraculo ævi ſui; ANTONIO VLRICO Parente Sereniſſimo, literis ac multis virtutibus eminente; nec minoris gloriæ Patruo RVDOLPHO AVGVSTO, dum ceſſas eorundem virtutes ferme ſuperas, Muſarum omnium Protector Magnus, Germanici ante omnia Decoris Illuſtre Sidus; non poteris non clementiſſimo vultu hoc, quod offerimus devotiſſime, Opus conatu arduo Germaniæ medii ævi illuſtrandæ, & Linguæ Teutonum pandendæ incredibili ſtudio ſuſceptum â Joanne Schiltero & exaratum, deinceps ab aliis haud perfunctorie auctum & expolitum, TVAM POTENTISSIME PRINCEPS, in Tutelam ſuſcipere. Et quidni confidamus? qui olim Conringiana quotquot prodiere ad decus vindiciasque

ciasque Germaniæ ſcripta, AVGVSTO AVO in delitiis maximis fuiſſe novimus; qui Schottelium Huic ipſi nuncupaſſe non infauſtis auſpiciis ſuos de Germanica Lingua Commentarios eruditos, tenemus. Itaque non impar forte Conringio τῷ πάνυ Schilterus, Principibus & ipſe Viris acceptus, celebriorque Schottelio, ad pedes nunc TVOS nobiſcum provolutus â TVA, PRINCEPS SERENISSIME, clementia auram propitiam exſpectat.

Nos vero queis contigit non una vice TVO, DOMINE, clementiſſimo recreari alloquio, TVAM, PRINCEPS, togam deoſculari; tunc nos abunde felices reputabimus, ſi clementer reſpexeris conatus noſtros TVO ſacratos NOMINI; TVA judicaveris incomparabili Bibliotheca non indignos: denique nos humillimis qui TIBI devote ſerviunt, clientibus vultu placido adnumeraveris. Servet TE, MAGNE PRINCEPS, ſoſpitetque, DEVS! AVGVSTISSIMOS, qui ex TE nati ſunt, aut propitio Numine poſthac naſcentur, & SERENISSIMOS, Suis quemque Soliis & Decoribus maximis ornet, adaugeat,

coro-

coronet de cœlo ipſe! TIBI largiatur S. Spiritus Gratiam perennem, Eccleſiam ſub TE florentem, vitam prolixam, regimen ſecurum, domum tutam, ſenectutem vegetam & felicem, populum fidelem & probum, orbem TE etiam opitulante quietum: & quæcunque Chriſtiani Principis vota ſunt.

POTENTISSIME PRINCEPS,

SERENITATI TVÆ

Scribebamus Ulmæ, Feſto LUDOVICI die 25. Aug. quem omine fauſtiſſimo TIBI, DOMINE, SERENISSIMÆ DOMUI TUÆ, quin & Germaniæ toti mille modis Fortunatiſſimum, & in ſeram usque Senectutem lætiori ſemper Sidere recurſurum DEVS O. M. præſtet! A. cIↄ Iↄccxxviii.

humillima ſubjectione devotiſſimi.

Daniel Bartholomæi & Fil.

Lectori S.

M. Tullius Cicero, cum olim miſerrimis Reip. Romanæ temporibus unicum fere mentis aegrae ſolatium à ſtudio philoſophiæ literarumque omnis generis elegantiorum peteret, nunc legendo præclara, nunc cum amicis eruditis confabulando, nunc ſcribendo & commentando: inter alia opus magnum & eximium moliebatur, quod *Herculeum* ipſe vocat, quodque principi amicorum, Pomponio Attico ſuo, abdendum in gaza literaria deſtinaverat: ad quem eapropter ita ſcribit: *Excudam aliquid ἡρακλείδειον, quod lateat in theſauris tuis. Ep. 27. Libri XV.* Non vacat nunc inquirere cum cura, aut etiam divinare, quodnam potiſſimum opus Cicero verbis iſtis voluerit intellectum. Egregium profecto fuiſſe, dubio caret: cuique nomen non tam ab Heraclidis Pontici imitatione datum, velut *Heraclidio*, (ut viri quidam docti conjiciunt) exiſtumamus; quam ab Herculeo labore, quem operi exaſciando & ornando M. Tullius, magnus ille Conſul & Romani orbis & eruditi, impigro ſtudio, maximoque omnis doctrinæ apparatu impenderat. Atque utinam frui eo nobis liceret: theſauro quantivis pretii, & haud dubie Attici bibliotheca digno! Verum latet æternumque latebit, fato plurimis veterum monumentis communi.

Felicior ergo fors eſt Operis, quod in manibus, Lector, nunc habes, vaſti, vereque *Herculei:* quod latens tamdiu, inter cimelia pretioſa quidem Bibliothecæ Simonianæ, ſed tamen privato lare & anguſto habitans; multam antehac eruditis ſollicitudinem, ne interiret, imo metum plurimis anxium pepererat: nunc enimvero erutum è tenebris, perpolitum, auctum varie, lucique publicæ non ſine largo datum acceſſu nitide totum, plaudente doctorum choro, exit.

JOANNEM SCHILTERVM, auctorem Operis, si cum M. Tullio comparavero, quis invidebit? Similem enim videmus non uno nomine ICtum longe gravissimum, virum præter profundam ac singularem juris omnis peritiam, antiquitatis universæ promum condum, polyhistorem, philosophum, undique magnum; Ciceroni Romano Consuli, prudentia & sapientia eminenti, philosopho clarissimo, Musarum omnium ocello; tum patriæ inprimis ad mortem usque studenti: quod postremum ante alios ad Schilterum quoque nostrum apprime pertinere vel ipse Thesaurus hic abunde docet. Congesserat & hunc, haud aliter ac Cicero suum opus, tempore sane infelici, ob tot bella & dissidia Regum cruenta: quod non poterat non affligere multis modis communem patriam, dum Germania inprimis passim misere atterebatur, literæ vero metuebant exilium. Opus ergo erat animo magno, qui tot inter publicos turbines, quibus insuper calamitates domesticæ graves Schilterianæ, & morbi subinde asperrimæ indolis accedebant, impavidus tamen & tranquillus Musas quæreret, literis Teutonum rudibus, aut exesis vetustarum chartarum, librisque infinitis lubens impallesceret, denique senex etiam cœcutiens omnia versaret & ageret, quæ priscam nobis ævi medii Germaniam (quod sacra vernacula, quod leges & bella, quod linguam, ritus, populorum mores, aliaque innumera attinet) hactenus vix centesimo cuique notam, incredibili diligentia redderet notiorem. Hunc laborem, si vel solum, sepositis omnibus aliis, in se suscepisset Schilterus, Herculeum tamen dici meruisse nemo diffitebitur, quisquis rerum istiusmodi vel tenuiter gnarus est. Nunc quid dicemus, ubi reputaverimus, dum opus hoc novum, grande, arduum, nemini tentatum antehac, molitur ac adornat incomparabilis industriæ Senex, alia multa nec minus aliquando grandia illum Volumina Ecclesiastica, Juridica, Historica, studio elaborata exquisito edidisse? Scribit de JOSEPHO SCALIGERO amicissimus illi ISAACVS CASAVBONVS in præfatione Opusculis illius posthumis præfixa. *Solebat hic literarum parens relaxandi animi gratia, & sicut olim de Origene & alumnis ejus disciplinæ est dictum, ἐν καιροῖς ἀνέσεως φιλολογεῖν, καὶ ἀκριβοῦν τὰ ἀντίγραφα, iis horis, quibus remittere ab arduis animum & recreare volebat, tractare philologica, veteresque chartas accurate scrutari.* Prorsus idem assidue factitasse B. SCHILTERVM testantur aliquot ipsius Epistolæ, & affirmant viri graves, qui familiarius eo usi sunt, & ad latus optimi præceptoris, dum calculo, arthritide, ischiadico malo, aliisque doloribus miserrime cruciatus ac tantum non enectus levamen ingenti malo à literis librisque quærebat, adstiterunt, suamque illi operam prælegendo commodarunt. Ita factum, ut, dum his Schilterus vacaret laboribus & sospes & ægrotus, pertinacissime, nocte & interdiu: dum Patronos, amicos, fautores undique per Germaniam, per Gallias, Bataviam, Daniam, &c. ad ferendam suppeditatis Monumentis vetustis opem, ad conferendas

in

in locis dubiis ſymbolas, ad excerpendas hic illic veteres Teutonum reliquias, ritus, formulas aliaque ad antiquitates iſtas pertinentia, implorat, excitat, rogat, & in forulos unumquodque ſuos recenſita prius omnia refert: factum ita, inquam, incremento quotidiano, ut THESAVRVS iſte ditiſſimo apparatu in molem excreſceret: Optimusque Schilterus, non magnarum alias opum poſſeſſor, gazam hanc infinito erutam è mille fodinis labore, publico incomparabili millenorum bono poſt ſe relinqueret, Antiquitatibus Teutonicis refertiſſimam.

Atque utinam perficere undique Opus tam illuſtre, ac ultimam ubivis manum imponere Seni Beato, vere Varroni Germanorum indefeſſo, ruſpatori Patriarum Antiquitatum & interpreti feliciſſimo, licuiſſet. Aſt illius quidem, dum lambit aſſidue fœtum, dum pro viribus adaugere ac polire non prius deſinit, quam vivere, beata dies ſuprema ex ergaſtulo corpuſculi pridem marceſcentis, animulam in DEO & Chriſto jampridem unice recumbentem, & longo anhelitu τὰ ἄνω, cœleſtia ſancto pectore ſpirantem eduxit. d. 14. Maji, 1705.

Theſaurus vero jam orbus parente, in manus Viri Prænobiliſſimi atque Jureconſultiſſimi JOANNIS CHRISTIANI SIMONIS devenit, volente ita & jubente Beato Præceptore Schiltero, qui vivus adhuc & mente medios inter cruciatus morborum valentiſſimus hunc præcipue unum elegit emptorem bibliothecæ ſuæ (vah! quam divitis & exquiſitæ!) & ſimul Voluminum omnium MSSrum, queis Theſaurus noſter continebatur, tum chartarum ſchedarumque abs ſeſe collectarum aut elaboratarum, digniſſimum poſſeſſorem. Verum adeo nihil ab orbitate detrimenti cepit opus illuſtre poſthumum, ut potius ſplendorem ſui ſenſerit non parum adauctum. Siquidem poſtquam toto vicennio latuerat ob iniquitatem temporum; promiſſus licet haud vana jactatione Theſaurus; tandem inita pactione ab AMPLISSIMO SIMONIO (quem honoris cauſa nominamus, Amicum nobis apprime faventem) Bibliopolarum pari præſtantiſſimo noſtrati, BARTHOLOMÆIS PATRI ET FILIO, uti honeſtiſſimis viris, ita impigerrimis & præclaræ ſemper merci literariæ intentis, traditus ad publicationem, fauſto prius omine Virorum in his literis præcipuorum manus obſtetricantes, & auxilia luculenta rara felicitate nactus eſt: quippe monumentis egregiis aliunde adhuc ſtudioſiſſime comportatis (certante Fautorum promptitudine, & ſumtus alacriter impendente Bibliopola) inſigniter locupletatus, tum multis undique curis usque & usque limatus, Tibi hac quam adſpicis forma, pulcra ut opinor & venuſta, vænum exponitur.

Ceterum opus omnino non eſt, ut ſigillatim denuo recenſeamus, quæ ſint in ſingulis tomis præſtita tum collectione monumentorum, tum tex-

tuum emendatione aut illuſtratione ac verſionibus, ubi opus erat; tum ampla Gloſſarii collectione & accurata reviſione augmentisque adiectis: Docent id abunde præfationes tot aliæ, tomis præmiſſæ ſingulis & haud raro monumentis: e quibus peti nullo negotio quæque poſſunt. Iſtud modo unum addidero, ſi labor virorum eruditione, dignitatibus, meritisque illuſtrium, qui Germanicarum Hiſtoriarum Scriptores & olim ediderunt, è vetuſtis membranis erutos incredibili ſtudio, & hodieque magno voluminum numero collectos jugiter adhuc emittunt: Si, inquam, horum induſtria in emittendis Theſauris laudem omnium meret, & Doctorum elogia digna fert: porro, ſi noſtra inprimis ætate procuduntur ſubinde cum fructu plurimo vetuſta Imperatorum, Principum, Epiſcoporum, Abbatum, &c. Diplomata vernaculo ſermone ſcripta, tot chartæ Donationum, Contractuum, &c. Quis non ſibi perſuadeat, acceptiſſimum æque fore Opus Schilterianum, quod tot inſignia Teutonum monumenta, tot antiquitates patrias Francorum, Alemannorum, Saxonum, aliis intactas: denique clavem vernaculæ Majorum noſtrorum (at quam illuſtrium Europæ domitorum, quam late ſuas cum armis & imperio leges olim propagantium!) linguæ luculenter pandit. Non itaque habebit opus hedera ſuſpenſa vinum tam nobile: non operoſa cujusquam indiget commendatione. Accepit avide nuper Orbis eruditus THOMÆ DEMPSTERI *Etruriam Regalem antiquam*, ſeculo abhinc integro elaboratam; & plurimas obſtetricanti noſtris hiſce diebus quo ederetur praeclarum opus, Illuſtriſſimo SCIPIONI MAFFEIO gratias agit. Et nos non recluſas Theſauro ampliſſimo Teutonum Antiquitates eandem conſequuturas gratiam ſperemus? non itidem ominemur præclara iis omnibus, qui manus, qui curas, qui impenſas Operi rara & recondita eruditione eminenti, elimando, augendo & illuſtrando, denique forma egregia excudendo, adhibuerunt, donarunt, porrexerunt? Profecto, ſi quid recta collectione valemus: Dum pretium eſt eritque apud Eruditos cordatosque rerum æſtimatores ſtudio Antiquitatum omnis generis, omnium nationum utili ac jucundo:

Honos erit huic quoque Operi
Schilteriano.

JOANNES FRICKIUS.

JOAN-

JOANNIS SCHILTERI
JCti olim Argentoratenſis

THESAURUS ANTIQUITATUM TEUTONICARUM,
ECCLESIASTICARUM, CIVILIUM, LITERARIARUM.

TOMUS PRIMUS,

Exhibens

Monumenta Eccleſiaſtica Chriſtiana
Veterum Francorum & Alemannorum
vernacula: Edita, Inedita.

Otfridi Monachi Weiſſenb. Opus Evangelicum:
Notkeri Pſalterium: Willerami Paraphraſin
Geminam Cantici Canticorum Salomonis:
Regulam S. Benedicti per Keronem:
Alia.

Poſt ſedulas B. Schilteri curas Otfridum ad Vetuſtiſſimos Codd. MSStos caſtigavit emendavitque, Willeramum, & Keronem plane ineditum, novos è MSS. dedit: Notas & aliorum & ſuas plurimas addidit

JOANNES GEORGIUS SCHERZIUS, D.
Pandectarum & Juris Publ. in Univ. Argent. P.P.

Opus Novum è Veteri.
Cui undique proviſum, ut accurate prodiret.

Præfationem Generalem præmiſit

JOANNES FRICKIUS, S. T. P.

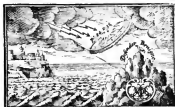

ULMÆ,
Sumptibus DANIELIS BARTHOLOMÆI,
M DCC XXVII.

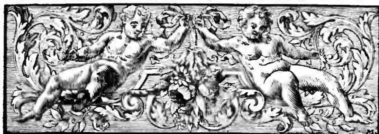

JOANNES FRICKIUS
LECTORI
S.

Rodit ergo in lucem, quod felix faustumque sit! ac tuo, Lector, benevolo vultui sese sistit ille tot annis jam exspectatus, tot doctorum expetitus votis urgentibus; olim sudoribus maximis erutus, congestus, adornatus; nec minore impendio datus nunc tandem, auctior etiam non parum, curisque novis multo limatior Thesauri Schilteriani Tomus Primus: Opus arduum, difficile, longum, sed & auctore tanto dignissimum: quod serena fronte excipiet orbis Eruditus omnis: at quo gloriari Germania inprimis duo maxime ob momenta debet: nimirum primo novis nunc Linguæ Vernaculæ vetustissimæ monumentis, iisque plane exquisitis largiter aucta & condecorata: deinceps novis, quod caput rei est, Germaniæ Christianæ ævi medii scriptorum Ecclesiasticorum operibus præclaris, Biblicis, aliisque pietate ad ædificationem plenissimis, ornata: queis & sibi & aliis omnino multum poterit prodesse. Nos jam de utroque præfabimur, bona cum venia tua, Lector.

Lingua Germanorum, cum haud dubie Matrix lingua sit, i. e. è primis aliarum fontibus una, quæ propagines quidem multas genuit Tevtonum: velut Francicam, Alemannicam, Saxonicam veteres, sed & cognatam maxime linguam Anglicanam, ne de Gothis nunc & Vandalis, aut de Longobardis dicam, quorum omnium origo & lingua Tuiscorum sive Tevtonicum fontem sapit ac prodit manifeste. Hæc, inquam, cum lingua matrix sit, non soror aut fœtus aliarum: meretur profecto e priscis monumentis cum cura erui. Novimus eam sibi provinciam pridem summos in re literaria viros sumsisse, ut data occasione Celtarum veterum, h. e. Gallorum & Germanorum voces hic illic in auctoribus reliquas investigarent, aut e nominibus populorum, urbium, virorum, vestium, armorum, &c. arguta ruspatione divinarent. Neque hoc vitio quisquam dederit Philippo Melanchthoni in Chronico Carionis istud passim obiter agenti, aut Augerio Gislen. Bubequio, quarta suarum Epistolarum Turcicarum Germanicas voces multas vel è Taurica usque Chersonneso repetenti, atque è lingua Tartarorum, quibuscum sermones Constantinopoli miscuit, amœnissime recensenti. Ipsos Scaligeros, Vossios, Bochartosque hoc studium recreavit, ne nunc alios nominem bene multos: neve de Francisco Irenico, aut Philippo Cluverio, viris sane doctissimis, multa dicam, quorum labores cum data opera in exponenda veteri Germania fuerint

Linguæ Germanorum primæ rudera.

ſumma cura occupati, plurimumque præſtiterint, mirum non eſt, linguam etiam haud leviter attigiſſe. Verum ſi hæc ſtudia non dedecent ſummos viros, nec utilitate multa ſubinde carent; quanto magis Germanos decebit, integra veterum Teutonum monumenta amplecti, quæ nobis ex ævi medii vetuſtate ſuperſunt? Scribit Eginhardus in Vita Caroli M. Heroëm hunc Imperatorem *barbara & antiquiſſima carmina, quibus veterum Regum actus & bella canebantur* (quæ ſola Germanis Annalium inſtar fuiſſe refert Tacitus) *& ſcripſiſſe & memoriæ mandaſſe.* Hæc ſi pulcra cenſuit tantus Imperator, quanto pulcrior cura, quam ſtudioſe ſuſcepit, ſermonis patrii? de qua mox addit Eginhardus: *Inchoavit & Grammaticam patrii ſermonis.* Ergo, ſi quis originem linguæ Tevtonum, jam cultum aliqualem; jam regulas admittentis, accuratius annotare voluerit, hic Faſtos à Carolo M. inchoabit, hinc ducet Epocham, & ſecula poſt barbariem pulſam numerare incipiet.

Barbaries examinata, & pulſa. Non ſum neſcius, Franciſcum Irenicum ſerio nomen barbarorum Germanis perextremam, ut putat, injuriam velut convitio datum averſari, ac contumeliæ haud poſtremæ loco habere *lib. II. Exegeſ. Germ. c.* 30. nec improbo dictum, quod is Italo neſcio cui feroculo reponit, eximium. *Si linguæ ratione barbari ſumus, eo videlicet, quod non declinabilis lingua noſtra eſt; nihil aliud reſpondebo, niſi quod Anacharſis Athenienſibus: quibus ſcripſit, homines non linguis ſed virtute differre: & ſi linguis; melius tamen eſſe barbare loqui & obedientes reperiri, quam contumaces, & Attice loqui.* Attamen, ſi recte vir doctus barbariem morum & vitæ depulit à Germanis; ſi & ingenii barbariem inexcogitandis ordinandisque carminibus heroumque ſuorum elogiis vetuſtiſſimis Morhofius falſo illis à Tacito imputatam queritur merito: non eapropter barbariem linguæ veteris Francicæ deprecabimur, quam vel Otfridus ipſe, cujus hic prolixum opus Germanicum prodit, palam in Epiſtola ad Liutbertum Præſulem Moguntinum fatetur. *Hujus enim*, inquit, *linguæ barbaries ut eſt inculta & indiſciplinabilis, atque inſueta capi regulari freno artis Grammaticæ, ſic etiam in multis dictis ſcriptu eſt propter literarum aut congeriem aut incognitam ſonoritatem difficilis.* Interim quis Varronem ſpernit Linguæ Latinæ origines ex obſcura veteris Tuſciæ Latiive barbarie ſedulo eruentem? Quis Pacuvios, Nævios, Lucillios, Ennios, ſimilesque queis uſus Varro eſt, omnino exſibilat, ut incultos, (quod nemo negat) cum tamen ad fundamenta linguæ cultioris ſua quisque ætate, ſuo ſtudio non omnino nihil attulerint? Ita & de Germanis autoribus, quos nunc edimus, cenſendum. Stribliginem & duritiem aſperam linguæ hactenus indomitæ fatentur ultro: verum & injiciunt ſedulo frena primi, regulas meditantur & obſervant quouſque licuit, ſtribliginem ut detergant, nulli operæ parcunt: Nobis interim pandunt antiquitates linguæ Tevtonicæ, quæ patria vetus & vernacula gentis totius erat, minime contemnendas. Dulce præterea obſervatu, ut ſenſim emolliri aſperitas linguæ Tevtonum tractu ſeculorum, & ſtudio doctorum ævi ejus virorum cœperit: ita, ut Otfrido, Kerone, & interprete Iſidori haud parum cultior ſit & facilior intellectu Notkerus; hoc iterum lenior fluat Willeramus: & ita ſeculis inſequutis aſſidue cultius aliquid prolatum ſit.

Auctores, qui de hoc argumento ſcribunt, præcipui. Jam ergo ſtudii his in rebus ponendi quem Germanum, imo quem & exterorum jure pœniteat? Inſudarunt olim illuſtrando Varroni de lingua Latina magna cura viri eruditiſſimi, Adrianus Turnebus, & Joſephus Scaliger, qui etiam ſenex ſibi placuit eo labore. Numquid, obſecro, erit iniquum, ſi ad eundem modum, aut ſane ſimilem laborantes in autoribus Germanicæ veteris linguæ emendandis, exponendis, reſtituendis, ornandis viros doctiſſimos laudem meruiſſe ſummam contendemus? Hos recenſere prolixius inſtituti quidem noſtri non eſt: at paucis tamen commemorare præcipuos quid obſtat? Heic vero ante omnes alios ponendus cum honoris præfamine nobis eſſet Reverendus Pater *Martinus Lutherus*, ὁ μέγας, ſi modo libellum, qui Nomina Germanorum propria ad priſcam etymologiam reſtituta ſiſtit, excuſum primo a. 1570. ac deinde ad calcem Tomi IX. Operum Luth. Altenb. adjectum indubie ipſius eſſe conſtaret. Amœnus profecto eſt, ſimulque doctiſſimus, nec Luthero indignus: at, ut dixi, dubius. Nos indubios dicemus. Hos inter primus, quod ſciam, nonnulla Alemannica protulit, & explicuit, tum aliis ad plura ſalivam movit *Joachimus Vadianus*, vir inter primos eruditorum ævi ſui ponendus. Hujus latera claudant *Georgius Schobingerus*, & *Melchior Haiminsfeld Goldaſtus*, non familiari minus amicitia, quam ſtu-

diorum

diorum consortio conjunctissimi: quorum postremus in Volumine Scriptorum de Rebus Alemannicis, & in Paræneticis, quos secundo hujus Operis Volumine recusos inferemus, qualis & quantus in hoc genere studiorum fuerit, ostendit: plura etiam daturus quæ collegerat, ni forte bibliopola defuisset. Ante vero, quam à Goldasto quidquam ejusmodi prodiret, dudum jam nomen suum, tot aliis operibus celebre, his quoque studiis condecorarunt *Beatus Rhenanus* libro II. Rerum Germanicarum: tum *Matthias Flacius* Illyricus & *Achilles Gassarus*, de quibus paulo post, ubi de Otfrido speciatim erit agendum. Non minor industria extitit *Marquardi Freheri*, viri tot rebus gestis, tot editis aliis illustribus ingenii monumentis, quæ omnigenam eruditionem ostendunt, incluti. Nam & hunc horas non paucas impendisse studio Tevtonicæ linguæ loquetur infra Willeramus in Canticum Canticorum, testabatur olim Glossarium Alemannicum, ad quod toties provocavit vir summus, sed quod tamen deinceps (proh dolor!) nescio cujus culpa periit, testantur variæ passim ejus observationes. Post Freherum memorandus nobis est *Martinus Opitius*, ille Musarum omnium atque gratiarum inprimis vernacularum ocellus: cui Rhythmum de S. Annone in acceptis ferimus, & doctas ad eundem observationes. *Justi Georgii Schottelii* Opus de Lingua Germ. nemo nescit. Alios Germanorum nunc tacemus, paulo post memorandos. Neque vero substitit intra Germanos ista Tevtonum linguam pernoscendi cupido. Tenuit & è Gallis viros eruditione præcipuos: *Franciscum Pithœum* (Petri fratrem) qui tempus huic studio, non parvum impendit, (ut Scaligerana testantur) eoque peritiam acquisivit insignem, composito etiam ad Leges Longobardorum Glossario: *Hieronymum Bignonum*, qui ad Legem Salicam haud vulgaria generis hujus profert: *Carolum du-Fresne-Cangium*, à quo in Glossario mediæ atque infimæ Latinitatis; ut & a *Stephano Baluzio* ad Capitularia Regum Francorum, item à *Joanne Mabillonio* passim in opere de Re Diplomatica plurima sunt egregie annotata. Pergo nunc trans fretum è Gallia ad Britannos, ubi summos quosque viros offendimus studio Linguæ Anglo-Saxonicæ veteris impense faventes. Extat Catalogus eorum integer in Actis Eruditorum Lipsiensibus (quorum Collectores honoris causa merito nominamus) anni 1706. M. Martio p. 97. dignus, qui & hic apponatur. *De vetustissima* (sic ibi) *Anglo-Saxonum lingua egregie meruerunt Dugdaleus, Foxus*, Franc. *Junius, Lisleus, Lambardus, Thom. Marshallus, Matth. Parkerus, J. Seldenus, Spelmanni*, (Henricus & Joannes, Pater & Filius) Guil. *Somnerus*, (cujus opuscula Mericus Casaubonus, ipse etiam in hoc litterarum genere impiger sedulusque, vulgavit,) Henr. *Whartonus, Whelocus*, Edm. *Gibsonus, Ravvlinsonus, Edvv. Thvvaitesius: qui omnes præstantiora quædam monumenta, idiomate isto conscripta, superiore, & hac nostra ætate typis evulgarunt.* Denique post hos omnes surrexit imcomparabili sedulitate Vir Cl. *Georgius Hickesius*, qui *linguam pridem emortuam Grammaticis regulis attemperavit*; edita primum Grammatica, 1698. deinde splendido Linguarum veterum septentrionalium Thesauro, Oxonii, 1705. Hi tot viri quem non stimulent? Addi merent è Suecia duumviri his in litteris eminentes, *Olaus Rudbeckius*, & *Olaus Verelius*: è Dania, *Olaus Wormius*. At nondum satis: Dat enim & præstantia in labore circa veterem linguam Germanorum nomina Belgium. Præterimus *Jo. Goropium Becanum*, qui dum nimis ambitiosa sedulitate linguam Cimbricam etiam ante diluvium primis parentibus in usu fuisse (abusus frigidis etymologiis & ingenio suo) contendebat, ridiculum se effecit apud cordatiores. Alios innuo: *Bonaventuram Vulcanium*, cui omnino plurimum antiquitates istæ debent, referente Palthenio Præf. Notar. in Tatianum. *Justum Lipsium, Paulum Merulam, Petrum Scriverium, Jo. Is. Pontanum & Marcum Zvver. Boxbornium*: quorum omnium eximii conatus extant & laudem merent. Nec minor laus erit Germanis adhuc duobus longe celeberrimis adsignanda: *Danieli Georgio Morhofio* in tractatu de lingua & poësi Germanorum: & *Petro Lambecio*, immortalis de Bibliotheca Vindobonensi operis tomo maxime fecundo.

Galli. *Angli.* *Sueci, Dani, Batavi.*

Horum itaque tot nominum clarorum exemplis incitatus nostro tempore Vir unanimi doctorum judicio summus, JCtus ac Polyhistor incomparabilis, JOANNES SCHILTERUS, ingens olim Argentinensis Academiæ decus & columen, si non solum adsequi diligentiam meritaque illorum, sed & superare feliciter, Deo dante, potuit; idque demonstravit tum collectionis illustrium tot monumentorum ma-

Schilterii labor.

gno, qualem nemo dedit, imo ne quidem tentavit aliâs, apparatu, tum versionum, annotationum & Glossarii amplitudine insigni. Annon encomium meretur illustre? annon audiet merito magnus Linguæ Patriæ & Antiquitatum Germanis pretiosarum promus condus, restitutor atque interpres? Non eapropter detractum velim quidquam nomini famæque aliorum, qui in hoc eodem stadio currentes, vivo adhuc Schiltero ac plaudente, eminuerunt, aut eminent adhuc. *Didericum von Stade* præcipuo loco esse nemo facile ignorat, Consistorii Regii Suecici, quod Stadæ fuit, dum viveret, Secretarium & simul Archivarium, cujus reconditam patriarum antiquitatum peritiam præ centum aliis, in dubium vocabit nemo, qui vel obiter præstantes tot libros ejus hanc in rem editos viderit aut attigerit. Succedat Theologus magni nominis & Stadenio amicissimus B. *Joannes Diecmannus*, cujus in Rhabani Mauri Glossarium specimen observationum doctissimarum habemus. Inde *G. Guil. Leibnitius* tum in notis ad Scriptores Brunsuicenses, tum in Collectaneis Etymologicis selecta observans. Porro *Jo. Philippus Palthenius*, Regius in Academia Gryphica Professor: cujus nomen & merita Tatiani Harmonia Theotisce cum opusculis quibusdam aliis edita posteritati jugiter commendabunt. Neque omittendus a nobis est nobilissimus Danorum, *Joannes Rostgaardus*, qui Olaum Wormium laudabili instituto imitatus, quot non collegit eximia? quot non observata sperare jussit? Utinam nunc ab aulæ muniis turbisque liber otia haud dubie literata bono publico impenderet! Interim Emendationes ejus Otfridianas è MSS. Palatino-Vaticano collectas, edidit Cl. tunc Historiographus Brunsuico-Hannoveranus, *Jo. Georgius Eckardus* juxta cum Lege Salica, cui & ob Monumenta Catechetica Theotisca, tum Freheri, tum sua: Historiam item studii Etymologici linguæ Germanicæ, Leibnitiana Collectanea, aliaque opuscula plurimum debemus. Supersunt Theologi ac Polyhistores è nostratibus bini, viri sane præcipui; qui & in literatura Teutonum nos præclara sperare jubent: *Henricus Muhlius* Antiquitates molitur de lingua Cimbrica: & *Valentinus Ern. Læscherus* Literatorem Celtam. Nemo horum est, qui non prodire aliquando optarit, ad rei literariæ decus, Collectionem aliquam monumentorum Teutonicorum insignem: nemo, qui post famam apparatus ad Thesaurum Schilterianum per Specimina egregia sparsam, non vitam Viro summo prolixam viresque lætas & vegetas, non otia larga, non fortunam labore, opere, Viro dignam plenissimis votis apprecaretur: editionem impatienter interim exspectantes. At obstitit injuria temporum, quæ tam immitis fuit operis laudatissimi noverca, ut non solum abiret è vivis ad beatas sedes Schilterus, d. 14. Maji 1705. ante spem editionis, quam per tot annos alucrat, adimpletam; sed & passim viri docti de potiundo vel tandem isthoc Thesauro fere desperarent. Verum vicit tandem, Deo dante & adspirante, sors lætior: superata sunt fata aspera; ruptisque moris, ac difficultatibus, quæ non unæ adhuc obstabant, amotis, Thesaurus multo etiam nitidior ac purgatior, quam ab autore fuerat relictus; imo vero præcipuis aliquot monumentis, quæ olim sperari vix poterant, de novo auctus nunc in lucem prodit. Debemus illum maxime duobus amplissimis Viris ut in scientia Juris praxique consummatissimis, ita etiam in ornandis & augendis antiquitatibus Teutonum post *J. Phil. Schmidium*, æmulo velut Præceptoris beati, quem summe venerantur, studio certantibus. Horum primus Joannes Christophorus Simon, patria Argentinensis, nunc vero liberæ Civitatis Imp. Campodunensis Syndicus, meritis & doctrina celebris: è Museo suo Thesaurum Schilterianum, quem dudum Argentorati à vivo adhuc autore & Præceptore faventissimo, jugiter & summe familiari, sibi una cum universa ejus Bibliotheca redemerat, & custodierat abinde, αὐτόγραφον nunc promte suppeditavit. Quid, suppeditavit? etiam ut è San-Gallensi Revmi. Abbatis bibliotheca adaugeretur, sedulo curavit. Alter Academiæ Argentinensis decus illustre, JCtus & Polyhistor, fama meritisque pridem per orbem literatum celeberrimus, Jo. Georgius Scherzius; cum videret, addi adhuc observatis curisque Schilterianis ad monumenta varia, sive quod textum attinet emendandum atque restituendum, sive ad explicandam linguam Teutonicam, plurima non posse solum, sed & debere: rogatus à Bibliopola, viro sane optimo atque honestissimo, tam salubres adhibuit tamque sollicitas in Codicibus comparandis conferendisque curas; tot depromsit è penu suo emendatio-

Aliorum Germanorum.

Editio Thesauri quibus debeatur?

dationes & explicationes egregias, tot luculentas annotationes, ut ingens nitoris decorisque augmentum inde Operi alias jam pretioso accedat: ac se tam belle comtam & emundatam ipsa Teutonum vetustorum ruditas miretur.

Sed tempus est, ut nunc ad alterum nostræ præfationis caput accedamus: nimirum ad recensionem ipsorum operum, quæ Germaniam Christianam ævi medii adeo luculenta facie nobis vernacula sua exprimunt, ut haud parum gloriæ optumis illorum auctoribus, imo integræ nationi nostræ accedat; haud parum itidem emolumenti sedulis antiquitatum Ecclesiasticarum scrutatoribus accrescat per hæc monumenta. *Transitur ad Collectiones Scriptorum.* Est alioquin ea hodie temporum nostrorum industria, ut passim per Germaniam, Belgium, Galliam prodeant magnæ Collectiones scriptorum Ecclesiasticorum ex omnibus omnium bibliothecarum forulis impigra prorsus & indefatigabili diligentia conquisitæ. *Alia.* Quis enim nescit Monumenta Canisiana, Dacheriana, Mabillioniana, Martenio-Durantiana, Peziana &c. aut eruta noviter editaque, aut nuper recusa? quorum magna pars Germanos etiam auctores agnoscit. Jam sunt eruditorum non infimorum aliqui, qui putant, nimia sedulitate onerari subinde orbem literatum, dum exilia scripta obscurorum virorum vulgantur, quæ neque ad historiam, neque ad rem Theologicam prodesse admodum videntur, plurimis contra fabulis aut superstitionibus, aut frigidis solum cogitationibus referta, molem tamen aliquando grandem efficiant, qua carere possent & Ecclesia & bibliothecæ. De his per me sentiat unusquisque ut volet. At profecto de nostra collectione vix est quod judicium tale vereamur. *Nostra.* Quid enim dulcius, quam videre in studio Biblico etiam efferendo in vulgus, quo pascantur Christi oviculæ, sancto labore, in barbarie media, Germanos veteres usque & usque occupatos & enitentes, viros vere Religiosos? Non immerito carpit Otfridus doctorum ætatis suæ non paucos, qui ut civiles suorum antecessorum historias Latina malint efferre lingua quam vernacula; ita Sacræ Scripturæ usum vernaculum habeant omnino nullum. *Res mira* (scribit Ep. ad Liutbertum p. 12.) *tam magnos viros, prudentiæ deditos, sanctitate præclaros cuncta in alienæ linguæ gloriam transferre, & usum Scripturæ in propria lingua non habere.* Jam ante retulerat objectos sibi *a probatissimis aliquot viris*, monitoribus, & *matrona veneranda* Latinos Christianorum Poëtas, *Juvencum*, *Aratorem*, *Prudentium*, alios; *qui sua lingua dicta & miracula Christi decenter ornarint: nos vero* (ita pergit) *quamvis eadem fide, eadem gratia instructi, Divinorum verborum splendorem clarissimum proferre propria lingua dicebant pigrescere.* En pios instigatores! en studium sanctum! Sed nimirum jam imbiberat aliquid de necessitate & fructu laboris istiusmodi Otfridus à *Rhabano Mauro*, Archi-Ep. Moguntinensi, a quo se educatum gloriatur. Is enim ut ipse studio S. Literarum ardebat, ita plebi etiam volebat vernacula institutione consultum; cum in Concilio Moguntino constitueret, ut Homiliæ scriberentur ab Episcopis de Fide Catholica, de perpetua retributione bonorum, & æterna damnatione malorum, de resurrectione, &c. *Rhabani Mauri studium Biblicum.* *Et ut easdem homilias quisque aperte transferre studeat in rusticam Romanam* (h. e. Gallicam) *aut* THEOTISCAM, *quo facilius cuncti possint intelligere quæ dicuntur. (ap. Serarium Rer. Mogunt. l. I. c. 11.)* Quodsi Flacium audimus in Latina ad Otfridum præfatione, Rhabanus ipse adsumtis una Walafrido Strabo & Haymone Halberstadiensi S. Scripturam jam imperante Carolo M. in vulgarem linguam transtulit. *Num Versionem Bibl. ediderit?* Verum ut autores, è quibus hauserit hanc relationem, non nominat Illyricus; ita nobis incredibile prorsus est, Otfridum silere voluisse aut potuisse tam magnum & illustre Opus, si unquam prodiisset, Magistri sui, cujus auctoritate & exemplo tanto fortius commendare suum Opus Evangelicum potuisset. Fortius à *B. Kortholto lib. de variis Scripturæ Editionibus c. 25. p. 321.* profertur testimonium è scriptore quodam vetusto Saxonico (quem *Andreas du Chesne Tomo II. p. 220. Rer. Francicarum* profert) de S. Scriptura integra jussu Ludovici Pii Imp. Tevtonicam in linguam translata; Dignum quod & hoc loco legatur. *Cum Divinorum librorum* (sic anonymus ille vetustus) *solummodo literati atque eruditi prius notitiam haberent, ejus* (Ludovici) *studio atque imperii tempore, sed Dei omnipotentia atque inchoantia, mirabiliter actum est nuper, ut cunctus populus suæ ditioni subditus Theudisca loquens lingua, ejusdem Divinæ lectionis nihilominus notionem acceperit. Præcepit nempe cuidam, uni de gente Saxonum, qui apud suos*

non ignobilis vates habebatur, ut vetus ac Novum Testamentum in Germanicam linguam poëtice transferre studeret: quatenus non solum literatis, verum etiam illiteratis sacra Divinorum præceptorum lectio panderetur. Quid de hac versione dicam, fere nescio. Extat equidem hodie vetus versio, quæ paraphrasis forte rectius diceretur, rhythmica Theotisca S. Scripturæ MSSta, cujus aliquot folia Bibliothecario suo inseruit Hottingerus; cetera deperdita falso ratus: Integram superesse adhuc bis, membranaceis inscriptam codicibus in augusta Guelpherbytani Ducis Serenissimi Bibliotheca, Saubertus, post Conringium Socerum, fidem satis tutam facit. *Palæstræ Theol.* p. 193. sq. Verum ea, si quid intelligo, aliquot seculis est junior Ludovico. Facile id prodit indoles tota linguæ. En paucos versiculos.

Sie sprachen, des mag nit gescheben,
Daz die Landliute sehen
Daz uuir hier auf unser leben
Solchez Opffer uuellen geben. &c.

Ridiculum foret hos rhythmos ætati Carolingicæ vindicare velle. Fuit ergo cum suspicarer inaudisse aliquid veterem illum scriptorem de rhythmis Otfridi Ludovico Regi inscriptis. Hinc natum errorem copiosum, ut filium Ludovicum pro Patre acciperet, ut Otfridum vatem Saxonem, ut totius S. Scripturæ interpretem falso putaret atque ita traderet posteris. Verum cum error fuisset crassus nimis, diffido conjecturæ: & Saxonicos illos rhythmos vetustissimos interiisse credam: quod & Morhofium credidisse video.

Gothica Versio Bibliorum. Certiora sunt, quæ de Gothorum vetustissima Bibliorum translatione habemus. Nimirum cum seculo post C. N. quarto Gothi ad fidem Christianam, tametsi proh dolor! ad Arianam simul hæresin accessissent, Ulphilas eorundem Episcopus (quem Urphilam Philostorgius vocat) ut erat literarum Gothicarum inventor & vir apprime eruditus, ita curas suas laboremque ante omnia convertit ad Biblia Gothicum in sermonem transferenda, quæ & integra absolvit: exceptis solum libris Regum: quos ideo vernaculos genti suæ tradere recusavit (si Philostorgio fides Hist. Eccl. II. 5.) quod nationem feram alias plus satis, & ad bella sanguinemque ruentem, exemplis bellorum sacris abusuram vereretur ad majorem ferociam, à qua modis omnibus essent abducendi. Equidem satis infirma videtur hæc ratio Philostorgii, cum ob eandem Ulphilas etiam præcipue libros Josuæ Judicumque omittere debuisset: quod non factum. Sed quidquid ejus sit parum nostra quidem interest. Illud merito gaudemus, cum quidquid ad Vetus Testamentum pertinebat, interierit omne, Novi tamen partem non contemnendam superesse. Nimirum quatuor Evangelia e textu Græco magna sedulitate translata in Gothicum; quæ ipsius vetustissimi Ulphilæ esse fœtum jure dubitari non potest. Ediderunt pretiosum hoc Gothicæ vetustatis cimelium Franc. Junius, Fr. F. cujus est Glossarium pereruditum, & Thomas Mareshallus, a quo notæ & observationes longe doctissimæ in Gothicam versionem sunt exaratæ. Prodiit egregium opus nitidissimo charactere & accurate emendato Dordraci anno 1665. cui inserta reperitur insignis *Jacobi Usserii* ad Franc. Junium epistola: quæ præter alia erudita notat, *Orationem Dominicam Gothicam doxologia etiam sacra concludi* (quia tuum est regnum &c.) *quæ in vetere Bibliorum Latina editione desideratur: ut ex Græco fonte Gothicam istam N. T. versionem derivatam esse appareat, & ex ipsius Ulphilæ primæva traductione descriptam.* Si Philippus Marnixius olim recte vidit, (ut sane vir erat tum nobilitate mentis & generis, tum eruditione ac fide illustris) exstabat in Hermanni comitis Nuenarii Bibliotheca totum Novum Testamentum Gothicum codici chartaceo argenteis literis inscriptum. Sic enim ex ejus ore Sibrandus Lubbertus refert de Principiis Christian. Dogmatum cap. 7. p. 224. At enimvero, quo devenerit ille codex deinceps, nemo hactenus indicavit. Haud dubie vero nemo etiam est, qui Gothicam IV. Evangeliorum versionem hoc in Thesauro recudendam desideret aut exspectet. Nos interim ejus meminisse non erit dividiæ, eo quod lingua Gothorum originis ejusdem cum Theotisca omnium confessione habetur. Vix autem ac ne vix quidem admittenda Hickesii conjectura, qui à Franco autore potius, quam à Gotho confectam esse versionem illam suspicabatur. Meminit sententiæ hujus alicubi Dietericus à Stade, sed &

mox

mox merito argumentis idoneis eam rejicit. Igitur missa longiore de aliis disquisitione jam ad nostra, quæ nunc è prælo exeunt, Monumenta Biblica nemine contradicente Francica & Alemannica accedamus.

Agmen omnium ducit Otfridus Wizamburgensis, sive *Weissenburgensis Monachus*: de cujus ætate, eruditione, scriptis, poësi, editione Flaciana &c. cum plurima sint in præfationibus Schilteri, Scherzii, Flacii, ut & in Testimoniis adnexis reperiunda, nihil attinet illa repetere. Virum fuisse Latine doctum pro seculi illius genio, indicat epistola ad Liutbertum non incommode scripta: & præterea usus Poëtarum aliquis Virgilii, Ovidii, Lucani, ad quos in eadem provocat. Verum, si ad puritatem & elegantiam Eginhardi minime sane accedit, mirum utique non est; quippe qui vernaculæ scriptioni addictior latinam potissimum è scriptoribus Ecclesiasticis hauriebat. Græca nequidem attigit, ut apparet. Ergo & suam Sacrorum Evangeliorum sive translationem, sive harmoniam nonnisi è Latina Novi Testamenti versione vulgata adornavit. Id quod & de Notkeri Psalterio, & Cantico Canticorum Willerami, semel hic annotasse suffecerit: non alios ipsis fuisse fontes Biblicos quam Latinos. Ceterum Otfridi subsidia si nos rogarit aliquis, è quibusnam interpretibus sint quæsita? non diu quærendum est, cum Gregorium M. atque Augustinum ipse cum elogio producat lib. V. c. 14. v. 49-56. p. 352. *Otfridi Opus Evangelicum.*

Gregorius ther guato
Er sponota iz gimuato;
Job filu scono in uuar min,
So ist giuuonabeit sin.
Iz Augustinus rechit,
Jo filu kleino inthekit,
Ther uns barto manag guat
Offan scono giduat.

Observarunt jam pridem viri docti, quos inter & Richardus Simonius, non alium fuisse Latinis S. Scripturæ commentatoribus per occidentem ævi medii morem, quam ut sua è vetustioribus colligerent: id quod è Beda, Rhabano Mauro, Haymone, Albino Alcuino, aliisque ad oculum patet; quibus Ambrosius, Hieronymus, Augustinus similesque paginam faciunt utramque. Quid ergo mirum, si hos imitatus etiam noster Otfridus Augustini & Gregorii autoritatem utplurimum, ubi potuit, secutus est? Gratiæ Dei fuisse memorem sæpius Otfridum, ac diligentem inculcatorem, Flacius recte jam dudum monuit: at in eo fœde lapsus est, post præeuntem Trithemium, quod Otfridum Operi suo titulum quoque fecisse *Gratia Theotistæ* putaret: id quod primo reprehendit Lambecius; post hunc & alios noster Schilterus Præfat. §. XII. sub fin. Verum hac occasione monendus lector est, aut veniam rogandus, ne offendatur mendo sane quam inepto typorum, quod in citato præfationis Schilterianæ loco mansit, dum titulum Flacii ita relatum vides: GRATIA THEODOSISTÆ, quo nihil absurdius fingi poterat pro THEOTISTÆ aut THEOTISCE: Plus satis erat semel à Trithemio, Gesnero, Flacio peccatum, quid alterum addi à nobis opus erat? Sed hæ sunt hominum etiam oculissimorum infirmitates; quibus ignosci æquum est. Revertimur jam ad Otfridum: cujus de patria, familia, honoribus dicendum fuisset primo loco, si aliquam eorundem notitiam haberemus. Nihil enimvero constat, nisi fuisse Monachum Ordininis S. Benedicti Wizamburgensem in Alsatia. Operum ab ipso editorum Catalogum exhibet Trithemius, loco infra post Excell. Scherzii præfationem excerpto: cui & alter è libro de Viris Illustribus (Operum Histor. Trithemii à Frehero editorum P. I. p. 127.) addi potuisset. Verum labi Trithemium in multiplicandis Otfridi operibus jam est à Dn. D. Scherzio ibi annotatum: & recurret argumentum hoc paulo post in Notkero. Principatum inter opera isthæc late tenere Opus Evangeliorum, quod in hoc volumine caput primum efficit, nemo negavit nec negabit cordatus. Ne quidem rhythmis, quos labiis nostris asperrimos nunc judicamus, suum si noscantur intimius, leporem deesse aut spiritum poëticum, specimine non pœnitendo quod transfert de Teutonico in Germanam purissimam Hofmannus ab Hofmanswaldaw demonstravit: id quod & Morhofius pridem nos monuit. Pergimus ad Editiones. Si Lud. El.

Du-Pinium audimus, præter Epistolam ad Liutbertum, quæ sub vero Otfridi nomine Bibliothecæ PP. Maximæ Lugdunensi Tomo XVI. inserta est nihil, prodiit hucusque. *Pour l'ouvrage il n'a point encore été publié.* (Biblioth. Eccles. T. VII. pag. 199. ed. in 4.) Verum ut in hoc tomo Du Pinius sæpe hallucinatur, non suis forte tum inter adversitates plusculas; ita de Otfridi opere, velut inedito, fallitur immane quantum. Quis enim nescit editionem à Flacio Illyrico & Achille Gassaro jam anno 1571. procuratam? At in ea ipsa tamen commemoranda & recensenda etiam ex Anglis vir doctus & acer Henricus Whartonus plus semel errat *in Auctario ad Usserium de Scripturis & Sacris vernaculis* (edito Londini 1690. p. 369. sq.) Primo Flacium præter rem duriuscule habet, quasi *sub ementito Achillis Gassari nomine Otfridum curaverit excudendum.* Magna hallucinatio, nihil à Flacio ementitum: neque id scripsisset Whartonus, si editionem illam oculo paulum modo intentiore evolvisset. Non enim dissimulat in præfatione socium sui laboris Flacius ipse. Estque dignus is omnino, quem hic brevi elogio commemoremus. *Achilles Pirminius Gassarus*, Medicus Augustanus, ortu Lindaviensis, vir erat in vario genere literarum egregius & magnus heluo librorum. (ut à Crusio in Annalibus Suevicis vocatur.) Is opus Otfridianum è Codice vetustiore, quem nactus nescio unde fuerat, sua manu descriptum, quem & nos oculis nuper usurpavimus ipsi, dederat Matthiæ Flacio, cujus nomen tum erat celebratissimum, ut ederetur. Ceterum ipse Gassarus Glossarium breve præmisit Teutonicarum vocum nonnullarum, ipse interpretationem composuit epistolæ ad Ludovicum Regem; & Formulæ Confessionis vetustæ una editæ interlinearem. Quinimo, si dicendum quod res est, Gassarus præcipuas, uti credo, partes sustinuit in editione Otfridi, cum Matthias Illyricus nunquam Germanici sermonis accuratam, etsi tot annis inter Germanos habitabat, peritiam fuerit adeptus. Obiit Gassarus, d. 4. Dec. An. 1577. Augustæ, ætat. 72. sepultus cum epitaphio sane quam honesto. (*v. Adami Vitas Medicorum p. 234.*) Bibliotheca vero illius ab Illustri literarum patrono, Huldrico Fuggero empta demum in gazas Palatinas (heu quam desiderabiles) translata est. Hæc de Gassaro, plurimis eruditorum incognito, ut è Whartoni errore elucet. Qui & alium mox committit non minorem de Salomone episcopo. *Versionem*, inquit, *suam Otfridus nuncupavit non solum Liutberto Archi-Episcopo Moguntino, verum etiam Salomoni* ejus decessori, *qui obiit a. 873.* Fœdus error. Salomonem nunquam habuit ullum sedes Moguntina. Decessor Liutberti fuerat Carolus, Rhabanum proxime insecutus. Liutbertus sedit ab a. 863. ad 889. ut e Serario patet. Quid ergo dicemus? Salomon eodem tempore, quo Liutbertus Moguntinam sedem, *Constantiensem* tenuit Episcopatum, & quidem secundus erat è tribus nominis illius: ut eximie Scherzius noster ad carmen Salomoni inscriptum observat. Occurrit & tertius adhuc error Whartoni, dum Psalterium, Cantica S. Scripturæ, Symbola item Teutonice versa Otfrido adscribit, quæ Notkeri sunt. Verum in hoc facile excusatur, utpote Trithemium Lambeciumque secutus. Castigat enimvero vicissim non male lapsum Usserii quem Beatus Rhenanus in errorem induxit, ut crederet, Waldonem Frisingensem Ep. & ipsum composuisse rhythmicam Evangeliorum versionem: cum Waldo possessor solum Operis Otfridiani fuerit; atque id suo jussu fuisse a Sigefrido presbytero descriptum in principio Codicis annotarit.

Achilles Gassarus quis?

Ratio hujus editionis.

Nos nunc ad curam editionis hujus tandem aliquando facimus progressum: dicturi paucis quæ præcipue ad rem. Ex quo nimirum decreverat amicissimus mihi Dn. Bartholomæi, Opus Schilterianum in lucem suis sumtibus dare, neque parcere si quid ad emendationem aut ornatum illius adhuc ultra requireretur; prima fuit de poliendo accurate Otfrido cura. Hic ergo itum est ad excellentissimum Polyhistorem Jo. Georgium Scherzium, cui hæ Musæ in delitiis & familiarissimæ, cui Cæsarei Codicis Vindobonensis copia ad vivum depicta in manibus; cui variantes Codicis Vaticani lectiones Rostgaardianæ ad manum: cui apparatus proprius longo studio exquisitus: Rogatur decenter: blande annuit: & quid multis? id præstitit luculenter, quod ipse in Supplemento præfationis Schilterianæ ex vero modestissime recenset. Inde nec studio, nec argento utrinque parsum; quo nova plane facie, & multo quam Schilterus ornarat, comtiore ac nitidiore innumeris in locis castigatior, limatior, notis expolitior, accuratus Otfridus, nunc plane

plane noster, prodiret: cui & chartæ mundities & typorum nitor ornamentum haud leve adjiciunt. Ita factum esse speramus, ut desiderium antehac ardens exquisitæ editionis Stadenianæ lenius posthac orbis eruditus ferat.

Succedit NOTKERUS Otfrido, & Evangelio Psalterium Davidis. Non poterat esse sanctior digniorque viro S. Literarum & veræ pietatis amante labor, quam qui in Psalterium, & omnibus Christi fidelibus pretiosum, & monachis præsertim familiare ad quotidianas preces, impensus est. Utinam modo non tot essent virorum doctorum de vero ejus auctore altercationes. Otfrido esse Psalterium hoc vindicandum magno nisu *Petrus Lambecius* contendit, atque ejus rei testem non solum allegat Trithemium, verum & codicem antiquissimum, qui ætatem Otfridi prodat sua ipse scriptura, Ambrasianum, Oeniponte repertum abs sese, ac mox Vindobonensi Bibliothecæ Augustissimæ illatum (*vid. Tom. II. Comment. de Bibl. Vind. p. 460. sq.*) Jam dederant manus eruditorum plurimi, quos nimirum haud abs re Lambecii peritia in dignoscendis codicibus, confidentia affirmantis, fama nomenque in re Critica movebant. Et quod mireris, ipse Schilterus jam Notkero suo, quem habebat in manibus & cum Lambeciano specimine conferebat, nonnisi secundas curas in adornanda Psalterii editione altera, eaque paulisper ad indolem seculi sui nonnullis in locis immutata & reformata tribuit. At profecto surrexit hodie dignus gloriæ San-Gallensis Cœnobii & nominis laborisque Notkeri, qui pars Cœnobii olim haud infima fuit, vindex ac pene *patriis ex ossibus ultor R. P. Bernardus Franckius*, solida demonstratione falsum fuisse cum sua suspicione omni Lambecium idoneis argumentis demonstrans; cujus eapropter Dissertationem historico-criticam nobis benevole transmissam, lubenter meritoque nostro huic Operi inseruimus. Certe in dijudicanda characterum codicumque ætate lapsum haud semel præfidentia sui quadam, Lambecium mihi dubium non est: inprimis, cum idipsum jam olim modeste monuerit Jo. Philippus Schmidius, qui præsens adfuit præsenti Lambecio, literis familiariter ad Stadenium scriptis. Non sunt in his rebus attendendæ solum obiter picturæ literarum, sed inprimis etiam linguæ character, qui clavem multo aptiorem suppeditat. Fallunt aliquando literæ & inspectori alias ob causas incaute credulo mentiuntur antiquitatem. Non eadem est ratio linguæ ac dialectorum. Ausim spondere quovis pignore, tantum abs sese invicem Otfridiani Operis Evangelici & Psalterii dialectos, indolem, structuram, in diversum abire, quantum distat sermo Biblicæ versionis Lutheri ab illa rudi versione & aspera, quæ prodiit sexaginta annis ante Lutheranam. Nihil me movent discrepantiæ nonnullæ inter Psalterium, quod Otfridi esse ajunt, & Notkerianum allatæ: quas & in nostra editione ad Psalmum XLI. (Ebr. XLII.) apposuimus è Schiltero. Nimis illæ sunt exiles, quam ut alium utrinque autorem prodant. Lectiones modo variæ libri unius e duplici editione vocari merent. Dictio utrinque nihil sapit Otfridianum. Ea ipsa quoque ratio nos urget, ut Homilias, quas Otfrido Lambecius tribuit, Cantica Biblica, Symbola Ecclesiæ, & Orationem Dominicam aliaque generis hujus non Otfridi esse, sed Notkero vindicari debere censeamus: cum de Oratione Dominica demonstret ad oculum Frankius, quam ingens sit ejus versionis quæ in Otfrido vere habetur, & alterius, quæ infra post Notkeri Psalterium posita est, discrimen. Legatur illa Dissertatio tota, quæ simul docebit, e tot Notkeris, de quibus est variorum incerta & involuta traditio, non alium nisi *Labeonem* eundemque *Tertium* pro autore vero habendum esse: haud quaquam ad Arnulphi Cæsaris ætatem, ut Schobingerus male putaverat, sed ad Ottonis M. referendum. De statu MSSti, e quo impressus liber est, affirmare possumus eleganter descriptum apparere: tametsi non sine mendis, ut conjicimus: quibus tamen medelam adferre solo ex ingenio sine librorum ope non licebat. De Ill. Louberio, qui codicem Schiltero benevole dedit exscribendum, retulimus in Supplemento Præfationis Schilterianæ ad Notkerum nonnulla, quæ Celeberrimæ Virorum bigæ, Scherzio & Schœpflino grati debemus. At enim vero dum hæc scribimus incidunt forte in manus nostras reliquiæ Schedarum Schilterianarum: quas disjectas dum curatius inquiro; en tibi, Lector, folium, quod & codicem avtographon, unde transsumtum pro Dn. de la Loubere exemplum fuit Soldurii, Sangallensem; & annum, quo id factum est, 1675. luculenter exponit;

Notkerus Psalterii verus Interpres.

Non Otfridus.

Labeo.

Codex MSS. Notkeri.

nit; una cum Scribæ vetusti præfatiuncula, quæ de Notkero nonnulla refert non pœnitenda, simul causam suscepti eo ævo laboris aperit. Sic autem habet.

Psalterii Translatio Barbarica Notkeri tertii Abbatis de Sancto Gallo in Helvetia, summa curâ descripta ex Autographo in Bibliotheca San-Gallensi servato, Soloduri Anno 1675. à Mr. la Loubere.

Scriba ad Lectorem de Notkero Tertio. B. Notkerus LABEO *à latioribus labiis cognominatus, subtilis ingenii, & in literis apprime exercitatus, Magister scholis S. Galli multis annis cum laude præfuit, ac primo in gratiam fratrum suorum Psalterium Davidicum & complura alia in linguam vernaculam vertit; Et cum non minus sanctitate quam scientiis floreret, mortis suæ præscius, eamque fratribus in pervigilio S. Petri, cujus mirificus cultor erat, ante completorium, sanus adhuc prædicens, sub completorio pauperes, quod officii sui erat, alacer pascens, post completorium decumbens placidissime obdormivit Anno MXXII.*

Hucusque scheda Schilteri. Quæ uti scrupulum omnem tollit, & in luce manifesta ponit, quæ desiderari possunt de Codice: ipsum esse, ni fallor, quem & Vadianus laudat & Schobingerus a se possessum indicat; sed qui rediit deinceps in bibliothecam Sangallensem publicam, inde missus Soldurium, magno Reip. Literatæ bono rogatu Illustrissimi Louberii, ibidemque descriptus est. Ita nemo non intelligit & agnoscit quantum B. Schiltero primo monumenti hujus sancti atque illustris non indagatori solum, sed & editori atque interpreti debeamus. Unicum adhuc addam observatu non injucundum, ut reor. Occurrunt nonnunquam in Notkeri Psalterio loci unius versiones Latinæ duæ, quas & gemina translatione Teutonica interpres exponit. Hoc non ita erit accipiendum, ac si forte ad Hebræos fontes recurrisset bonus Notkerus: minime: sed ex alia editione Latina textum aliter protulit, cum forte Cœnobia aut monachi, vel etiam Ecclesiæ Cathedrales non iisdem semper editionibus uterentur. Ita v. g. recenset *Jacobus le Long in Bibliotheca sua Sacra p. 560. edit. Lips.* Codicem Psalterii MSS^um. venerandæ antiquitatis, scriptum A. 1115. exhibentem quatuor columnis editiones Psalterii quatuor: Psalterium nempe Gallicanum, Romanum, Hebraicum & Græcum. Ubi primum notat editonem Psalterii juxta LXX. leviter tantum ab Hieronymo emendatam: Romanum secundâ exhibebat columna veterem Italicam, quæ fuit ante Hieronymum: Hebraicum sistebat columna tertia, versionem Hieronymi accurate ad Hebræam veritatem expressam: qua in Psalmodiis publicis raro per Ecclesiam utebantur, priscæ versioni nimium adsueti. (ut hoc etiam Schilterus in erudita præfatione sua ad Notk. §. VI. tetigit) Quarta denique columna continebat ipsam versionem Græcam Latinis exaratam literis. Jam igitur si Notkerus, quod rarissime tamen fit, versioni priori Vulgatæ seu Gallicanæ mox aliam Latinam subnectit, illum ex quadruplis istiusmodi, sive ex vicina columella, quam suo in libro præ oculis habebat, excerptam referre nulli dubitamus.

Willeramus, Abbas Bavarus. Nunc ad WILLERAMUM nobis progrediendum est, qui in nostro volumine sequitur Notkerum, tum ob ætatis rationem, tum & laboris, quem insumsit explicando gemina paraphrasi Cantico Canticorum, quod Psalterium sequi proxime debebat. Quis fuerit iste *Williramnus* (ut nonnulli codices scribunt) non opus est hic commemorare, cum Trithemius infra exceptus post præfationem Celeberrimi Scherzii nostri id omne luculenter exponat. Hoc solum annotamus, egregiam esse observationem Marq. Freheri qui Willeramum non Mersburgensem Abbatem, quod errans Trithemius autumavit, & omnes alios secum in errorem induxit; sed EbersperGensem in Bavaria e monacho Fuldensi factum esse, invicte demonstravit: Schiltero

Ætas ejus. id pluribus recensente, ut in laudata Scherzii præfatione videre licet. Ætatem viri loquitur ipsius præfatio, dum Lantfranci meminit, non ut magistri, nedum ut Episcopi, sed ut doctoris adhuc aut monachi. Cum vero Lanfrancus A. 1070. in Angliam ad Sedem Cantuariensem translatus fuerit, nihil obstat, quo minus etiam sub Henrico III. Imp. (qui anno 1056. decessit) florere cœpisse Willeramus dici cum Trithemio queat, frustra renitente Lambecio. Imo Abbatiam Willeramo jam fuisse traditam ab ipso Imp. Henrico III. res indubia est, & ex Frehero infra in Præf. ad Willeramum aperte liquet. Ceterum de Præfatione Willerami diximus jam ipsi in subnexa ibi observatione, quantum satis

est;

est. Nunc id unum addimus e Lambecio (*Tom. II. p. 771.*) legi eam etiam in Codice Vindobonensi, tametsi laceram vitio ætatis aut hominum negligentia, & propemodum Epilogi loco in fine opusculi. Sed Prologi locum rectius profecto tenebit, ut & agnovit & allegat Trithemius: hinc a nobis absque hæsitatione præfixa opusculo apparet. De editione libri prima per Paulum Merulam & quos adscivit adjutores, infeliciore, non Lambecius modo & Franc. Junius merito sunt conquesti; sed & Exc. Scherzius in erudita Præfatione idipsum exposuit, & quicquid reliquum est ad præsentem editionem abs se nitide profecto curatam pertinens refert modeste & luculenter: gratias profecto meritus haud vulgares una cum amplissimo Vratislaviensium Rectore Collegii Magdalenei, *Gotlob Kranzio* (quo & nos aliquando in Academia Lipsiensi amico gavisi sumus, atque etiamnum tali gloriamur) quippe quorum æmulo ad bonum publicum studio Willeramum a Codice Vratislaviensi nunc plane novum pulchrumque, detersa videlicet immunditie, facie sibi restituta, tum & annotationibus præstantissimis illustrata egregium possidemus. Videri potest deesse adhuc aliquid elegantiæ ac perfectionis, dum caruimus in editione apographo e Codice Viennensi, quem tantopere effert Lambecius, & cujus potiundi spes nobis fuerat. Verum dum confero accurate novam hanc nostram editionem cum specimine Lambeciano quod e Codice Vindobonensi nobis ipse dat (Libro II. p. 765. sqq.) deprehendo, & audacter affirmo unumquemque deprehensurum, quidquid ibi est sive ad lacunas suppletum, sive restitutum in versione alterutra, sive ut scriptum accuratius & ornatum laudatur, id omne reperiri etiam in Vratislaviensi Codice: cujus lectionem bis vel ter a Vindobonensi dissidentem etiam præferendam existimo. Neque credo, si characterum vetustas inspectione Codicum conferatur utrinque, Vratislaviensem, quem accurate depinxit scitus Cl. Kranzii amanuensis, ætate Viennensi cessurum. Fuit olim & alius in Bibliotheca Palatina Willerami Codex membranaceus, quem a Georgio Cassandro sibi donatum Otto Henricus Elector Palatinus sua manu adscripserat, quique Marquardo Frehero in manibus deinceps fuit; descriptus & hoc titulo editus, Wormatiæ 1631. apud Vœgelinum. *Uhralte Verdolmetschung deß Hohen Liedes Salomonis, auß Abt* Walrams *zu Eberßperg in Bayern berühmter Deutschen Außlegung, die er vor 550. Jahren darüber gestellet hat, abgedrukt.* Hoc nos docet in schedis sua manu Schilterus, qui totum descripsit ex illa editione Willeramum, & constituerat in hoc Thesauro suo sequi: nec aliter proposuerat ante biennium noster Conspectus. At mutavimus institutum: non invito, ut spes est, orbe literato, cum Vœgeliniana editio minime ad vetustatem Vratislaviensis libri aut elegantiam accesserit, ut ex variis lectionibus nostræ etiam editioni à Cel. Scherzio adjectis liquet. Hæc de Codice. De Theologia Willerami quodsi aliquid esset adjiciendum, multa possent adduci testimonia fidei purioris. Multa profecto de nostrorum operum imperfectione, de spe unice in Dei Christique gratia nobis reponenda, vel primæ statim paginæ loquuntur. Sed malumus plura in auctore ipso quæri; Optimo sane ac venerando interprete Cantici Canticorum. Cui num inscripserit titulum *de Nuptiis Christi & Ecclesiæ*, ut Trithemius refert, relinquimus in incerto, cum Codices nihil hujus loquantur. Sufficit librum nos habere tergemina facie multo pulcerrimum, & vel ipsa typorum venustate omnibus placiturum. Si quem forte offenderit distinctio sensuum tot punctis subinde præter rem intercisa, sciat is e nimia factum fuisse religione: nam ita Codex habet.

Cura nova Editionis eximia.

Hi sunt jam triumviri, qui partem priorem Tomi Primi, & vel molis, vel argumenti nomine potiorem nemine contradicente, efficiunt. Venio nunc ad monumenta partis posterioris, & ipsa minime profecto proletaria. Agmen ducit inter ea B. Isidori Junioris Hispalensis Archi-Episcopi ab A. 595. ad A. 636. florentis nomen inclutum. Scripsit is ad *Florentinam Sororem* suam libros II. *contra Nequitiam Judæorum*; quorum primus de Nativitate Domini, Passione & Resurrectione agit. Vir erat fama, eruditione, meritis celeberrimus ubique. Contingit etiam huic, quod raro culquam, duos habere fratres Archi-Episcopos magni nominis, Fulgentium Carthaginensem, & Leandrum Hispalensem. Leandro ut amicissimo sua in Jobum Moralia Gregorius M. Pontifex Ipse inscripsit. Et huic successit deinceps in sede Metropolitana Hispalensi frater Isidorus. Junior dictus (ut hoc obiter annotem ex Labbeo atque Caveo)

Isidorus Hispalensis.

ad diſtinctionem alterius Iſidori Hiſpani Cordubenſis, qui Honorio & Theodoſio II. Impp. Paulo Oroſio hiſtoriarum ſcriptori ſuos in libros Regum Commentarios A. 411. dicavit. Talis igitur atque tantus cum eſſet Iſidorus, non mirum Germanos etiam ſive Teutonas, qui una cum Wandalis aut etiam Gothis Hiſpaniam ſeculo poſt C. N. quinto intraverant numero non exili, veneratione nominis illius imbutos fuiſſe. Cumque per Hiſpaniam partim perfidia Judæorum, partim Ariana hæreſis Chriſti Divinam majeſtatem Patri æqualem negans, nacta vires ſub Gothorum imperio, adhuc paſſim graſſaretur, ipſis licet Gothis ad Catholicam fidem nuper cum Recharedo Rege ſuo, Leandri Epiſcopi ope converſis: ita tamen ut obſtreperet ſemper impius error: permotus inde Teutonum orthodoxorum aliquis ſeculi ſeptimi aut octavi vir pius & prudenti zelo plenus, ad muniendos idiotas Gentiles ſuos, & in fide catholica confirmandos aptiſſimum hoc remedium elegit, ut partem tractatus Iſidori, quæ ſanctiſſimum Trinitatis myſterium, Divinam Chriſti Majeſtatem ac veritatem Duarum in ipſo Naturarum e S. Scripturis Veteris Teſt. probat & explicat, vernaculam in linguam transferret. Hinc ergo natum iſtud Fragmentum, quod non primi quidem nunc publicamus: gnari pridem id præſtitiſſe doctiſſimum *Jo. Phil. Palthenium b. m.* una cum Tatiani Harmonia; attamen ante Palthenium illud eſſe e Codice vetuſto deſcriptum a B. Schiltero, ac Theſauro ſuo reſervatum, manu ipſiusmet poſſumus edocere. Hinc & in Conſpectu promiſſum fuit. Emittimus enimvero, cum duriſſimæ linguæ ſit, (quippe nonnullorum judicio dictio illius duobus etiam ſeculis Francica Otfridiana vetuſtior apparet) abſque notis aut explicatione: niſi quod pauciſſimæ Schilteri notulæ adſperguntur: ideo, ne videamur quidquam Palthenianæ editioni, quæ ubique proſtat notis ad linguæ notitiam plurimis inſtructa, velle detrahere. Monumentum tamen ipſum, cum ſit Teutonicorum omnium vetuſtiſſimum, & non inſuperabile iis qui Otfridum ſibi familiarem reddiderunt, omittere religio nobis fuit.

Kero hucusque ineditus. Quod vero nunc ſequitur, monumentum, Keronis, *Monachi S. Galli, Translatio* Regulæ S. Benedicti, tanto nobis pretioſius eſt, eritque ut nulli dubitamus, orbi literato in univerſum, quanto minus alias de eo unquam obtinendo ſpes ulla viſa eſt adfulgere; tametſi nomen Keronis per Gloſſarium a Goldaſto editum plurimam ſui famam undique ſpargebat. *e Bibliotheca Sangallensi.* Debemus autem, ut ante omnia autorem muneris grati commemoremus, hanc Theſauri Schilteriani Gemmam laudatiſſimo jam ſupra plus ſemel *R. P. Bernardo Franckio*, cui uti cura Bibliothecæ Cœnobii San-Gallenſis nobiliſſimæ commiſſa eſt; ita minime invida viro indoles; ut habent ii, qui ſemper abdita cupiunt & æternis immerſa tenebris monumenta bibliothecarum rariora. Ille contra quæ ſunt præ aliis digna luce, quæ prægustu ſuo jam dudum deſideria eruditorum accenderunt, quæ ad ſtudium antiquitatis & linguæ patriæ plurimum conducunt, ſponte, qua eſt inſigni humanitate, profert, & typis offert benigne: certus, adeo nihil inde demi bibliothecæ gazis, ut potius ingens accreſcat illi per orbem gloria, & ornamentum reddatur exquiſitius Codex iſte, dum omnium doctorum elogiis condecorabitur.

Ætatem Keronis, laborem ipſum, & præcipua de præſenti editione reperiet lector in eruditis præfationibus Franckii, Scherziique: quæ nil attinet bis ſcribi. Dicenda vero nobis ſunt aliqua partim de nomine Keronis, partim nonnulla circa editionem textus Latini. Nomen Keronis aliquibus doctorum virorum non videtur integrum, ſed ſolum truncatum aut dimidiatum, vulgato alias Germanorum more, ut pro *Notkero* per compendium *Kero* diceretur. Ita inprimis cenſet *Celeb. Eckardus*, cui & Gloſſarium Goldaſti tantæ ætatis eſſe non videtur, quin pro Notkeri labore agnoſci haberique poſſet. *Non idem cum Notkero.* Verum ut longe aliter cenſeam, & Keronem à Notkero diverſiſſimum eſſe contendam, ratio me multa urget. Primo jam ab aliis, præſertim Diet. Stadenio, monitum offendo, ſuſpicionibus nudis fruſtra communem omnium traditionem everti, ubi exempla non adſint ex hiſtoriis manifeſta contractorum apud Alemannos ævi illius nominum propriorum. Atqui nulla ſunt. Secundo adverſatur etymologia nominis Notkeri, quam Ekkehardus ſubminiſtrat, Vitæ Balbuli Scriptor: *Etymologiam nominis ſui adimplens cum Apoſtolo* NECESSARIE *deſiderat eſſe cum Chriſto multo melius. Tale nomen non caſu arbitror accidiſſe, ſed Dei diſpoſitione.* (Tom. I. Scriptor. Goldaſti de Reb. Aleman. p. 228.) Manifeſte depingit hæc

hæc etymologia a neceſſitate Notgerum (per g.) uti ſemper ſcribit Trithemius, i. e. Germanica noſtra *den Nötbiger*, quod nomen in Keronem (per K) vix & ne vix quidem cogi in contractione potuit. Longe facilior eſſet mutatio *Keroldi*, qui laudatur alicubi, in Keronem. Sed hoc leve fortaſſis. Præcipuum enimvero argumentum prorſusque invictum ſuppeditat indoles linguæ, qualis in Regula Benedicti apparet, profecto adhuc plane indomita & *indiſciplinabilis*, uti ſupra Otfridum audivimus de barbarica Teutonum conquerentem: quam ſi quis per folium duntaxat unum contulerit cum ſtylo Notkeriani Pſalterii, ſat ſcio mox ſponte fatebitur intervallum aliquot ſeculorum inter duas dialectos manifeſto prodi, & Notkerum a Kerone ut Livium a Pacuvio differre. Accedit ingens diſcrimen teſtimoniorum e Pſalmis Davidicis in Regula Keronis Teutonice productorum, & verſionis quæ in Notkeri Pſalterio a nobis vulgato extat. Dura eſt in Kerone non ſolum, ſed nil habet Notkero vicinum. Quis autem crediderit, eundem virum a ſe ipſo duobus in libris tantopere diſſidere geminato fruſtra labore potuiſſe? Denique non erat inſuetum Keronis nomen etiam in aliis Germanorum provinciis præter Alemanniam. Nam Ekkehardus alter, qui *de Caſibus Monaſterii S. Galli* ſcripſit *(P. I. T. I. p. 47. in Collectione Goldaſti)* KERHONEM laudat *Wurzburgenſem Abbatem magni nominis.* Quid planius e media orientali Francia poterat adduci? Nec abludit analogia nominum aliorum plane ſimilis: Kebo Abbas Laurishamenſis, Cralo San-Gallenſis, Waldo Epiſcopus Friſingenſis, Echto, Rollo, monachi, &c. Igitur in Kerone nihil quidquam mutandum ratione nominis, nec virum cum Notgero confundendum, evidens eſſe reor. Gloſſas à Goldaſto ex Regula Keronis excerptas aut compoſitas potius ita Celeb. Stadenius olim accepit, ut dubitaret, num integram Regulæ S. Benedicti verſionem Kero concinnaverit, an ſolum vocabula Teutonica ſuperpoſuerit Latinis ſine ſenſuum nexu? Is nunc ſcrupulus facile ceſſat, ubi oculis plerumque plenam adſpicimus interlinearem. Niſi quod diſſimulari non debet, bis ſub finem Regulæ verſionem Keronis deficere, ut integra non ſit aut omni ex parte plena. Hoc vitio ne Codicis vetuſtiſſimi, e quo tranſcriptus Sangallenſis eſt; aut morte Keronis ante finem laboris defuncti, ſive alio acciderit infortunio, ignoramus. Ceterum de Latino Regulæ Benedicti textu & præſenti ejus editione edocendus adhuc paucis lector eſt, quam tenuerimus rationem. Codex Sangallenſis, è quo Keronis Regulam vir egregius P. Frankius religioſe deſcripſit, Latinum exhibet textum, ut fere ſolent pleraque MSSta etiam vetuſtiſſima, vitiis graphicis & orthographicis ubivis mire refertum quæ non ſine faſtidio lectoris infinities recurrunt. Cenſuit doctiſſimus Frankius nihil ullibi mutandum; cui adſtipulatur & noſter Celeb. Scherzius, uterque in erudita præfatione ſua, rationem hanc adferentes, ne monumento veteri noviter in lucem protracto quidquam decedat, cum & ruditas ipſa errorque plurimus in ſcribendo vetuſtatem codicis probet, & variæ lectiones inde colligi, tum errores in notulis facile emendari queant. Nobis tamen, pace Virorum Celeberrimorum, aliter multo viſum. Quod nunc noviter hic prodit e codice pervetuſto monumentum, duplicis faciei, nec ab utraque novum eſt: ſed ab alterutra ſolum parte, nimirum Teutonica Keronis translatione: Latinus Regulæ Benedicti textus centies jam alias fuit excuſus: Non eadem ergo poſtulari ratio utriusque debet. In Teutonica Keronis mutatus non facile apex à nobis unus eſt: niſi locis iis ubi eruditiſſimus Scherzius compendia ſcriptionis, quæ frequenter ut ſiglæ, ceu vocat, ſeu notæ abbreviationum in Codice reperiuntur, haud immerito cenſuit vocabulis integris ſupplenda: quapropter & ſupplementa iſtiusmodi aliis literis, ut noſcatur diligentia viri accurata, curavimus excudi. Rurſus è Latino textu nihil omnium eorum ſublatum eſt, quæ lectionem vere variam gignere poſſunt: etiam voces ſuſpectæ aut erroneæ, tametſi ſuperpoſita verſio Keronis ab iis manifeſto recedat, non ſublatæ, ſed annotatæ. Quorſum vero vitia calami, quæ non Kero, ſed ſcriba imperitus ſexcenties commiſit, annotaremus, niſi ad nauſeam lectoris, oculorum tædium ac dolorem? Nemo id vitio nobis vertet. Multo itaque conſultius arbitrati ſumus, conſuetam circa colligendas varias lectiones inire viam. Adhibuimus nempe Viri Clariſſimi & in hoc ſtudio eminentis, *Lucæ Holſtenii*, editionem Regulæ Benedicti, quam ille Cuſtos Bibliothecæ Vaticanæ egregius *in Codice Regularum* collecto jam olim

Textus Latinus cum variis Lect.

A. 800. à *Benedicto Anianensi*, (qui à Benedicto Casinensi probe distinguendus est, tribus quippe seculis junior) postremis vitæ suæ curis adornaverat, Romæ 1661. mox ab obitu illius impressam. Hanc porro, ut vere præcipuam editionem, nec non aliam Einsidlensem forma minima, quam affirmant editores ad XXX. codices alios castigatam, ope Viri Docti nobisque multo conjunctissimi, accurate cum Keroniana editione contulimus, variasque inde excerptas studiose sub finem cujusque paginæ subnotari curavimus: literis indicatas a, b, c. ne cum curis Scherzianis permiscerentur, quæ Arabicos numerorum characteres 1, 2, 3. retinent. Hæc cum innocue sint ad ornandam editionem gesta, non malis, spero, reip. literariæ gratiis nos fecisse. Adjectæ insuper ab eodem Amico nostro haud abs re sunt explicationes vocum inusitatiorum, in Regula S. Benedicti occurrentium, quas laudatus supra Holstenius Indiculo peculiari Codicis Regularum abs se editi subjunxit. Omissa vero cum fuerit ad caput I. Regulæ p. 19. eximia observatio de Sarabaitis, serius deprehensa, nihil obstat hic illam postliminio apponi. *Sarabaitæ* (sic Holstenius) *sunt Monachi vagi, nulli subjecti. Vox est Ægyptiaca, a verbo significante renuere: quod hi recusent Abbatem habere cui subsint. Vid. Hugo Menardus ad Concordiam Regular. p. 104. seq. 141.* Sed satis tandem de Kerone & Regula S. Benedicti, Monachorum præcipui per occidentem veluti Patriarchæ: si modo adhuc illud lectorem monuerimus, non esse quod expectet a nobis recentiorem insuper Regulæ Benedicti versionem, quam in Thesauri Conspectu promiseramus. Quid enim esset nunc opus ea, post vetustam?

Index Evangeliorum. Succedunt inde libelli duo minutuli, Index Evangeliorum Dominicalium & Festorum apud Anglo-Saxones, & Calendarium Alemannicum: de quibus pauca præfabimur. Fuisse jam pridem in Ecclesia vetusta moris, ut Evangelicæ per annum pericopæ ordinarentur Dominicis aut festis diebus prælegendæ ac explicandæ, liquido ex Homiliis Petri Chrysologi, & Gregorii M. Seculis V. & VII. Ravennensem & Romanam regentium Ecclesias, apparet. Multo adhuc luculentius ex Homi.ario Albini Flacci Alcuini, qui Caroli M. Imp. jussu nono Seculo unicuique Dominicæ, sed & festis diebus, colligebat Homilias Patrum antiquorum, singulis Evangeliorum pericopis accommodatas. Mox secutæ etiam Evangelicæ pericopæ extra ordinem: v. gr. contra Judices male agentes: in adventu Episcopi, Principum, Judicum: ad sponsas benedicendas: in Litaniis tempore belli: pro fertilitate terræ, ad pluviam postulandam: &c. quarum numerum non contemnendum annotat è MSS. Codice Colbertino *Steph. Baluzius ad Kapitularia Regum Francorum* p. 1155. Ex ordinariis pericopis conficiebantur *Lectionaria*, quæ Evangelia & Epistolas per anni circulum ordinata continebant. Inseruit librum talem vetustum *Jac. Pamelius Tomo II. Liturgicorum* suorum. Exstant vero etiam passim hujus generis plura MSSta; unum præ multis insigne adservat apud nos *Bibliotheca illustris Krafftiana.* Ecclesiæ Syriacæ tabulam Evangeliorum & Apostolicarum Lectionum dedit, observante Schiltero, *Moses Meredineus* seu *Mardenus* ad Syriacum Novum Testamentum Viennæ 1562. per *Jo. Alb. Widmanstadium* sumtu plurimo & nitidissimis typis curatum. Occurrit & talis in N. Testamento Æthiopico: prout ex *Kircheri Prodromo Copto* idem noster Schilterus ad marginem annotavit hujus, quem nunc ex voluntate ipsius damus, *Catalogi Evangeliorum & Lectionum* apud Anglo-Saxones. Ubi eum repererit, affirmare certo non ausim. At quo minus, ut ipse, vetustissimum censeam seculi forte noni scriptum, facit mentio Festi Trinitatis, quod in Ecclesia speciali die coli, ut & Dominicæ post Trinitatem numerarentur, moris tam antiqui non est, ut *Joannes Fronto* ad Kalendarium Romanum observat: (Opusculorum Hamburgi recusorum p. 112.) Multo minus vetustum est Kalendarium

Kalendarium Germanicum. è Codice MSS. seculi XIII. à Schiltero descriptum. Fuerunt alias Kalendaria Ecclesiarum satis usitata jam prisco tempore, ut *parvorum Martyrologiorum* subirent vicem, uti *Franciscus Maria Florentinius* loquitur, qui ad calcem *Martyrologii Hieronymiani* tale Calendarium e pervetustis Lucensibus membranis dedit p. 1049. sqq. Aliud, & quidem *Romanum Kalendarium* nongentis annis antiquius publicavit Pa-

risiis

risiis 1652. *Joh. Fronto*, Cancellarius Academiæ Parisiensis (Hamburgi non ita pridem recusum) cum doctissimis Prænotatis, Annotationibus, & Dissertatione de diebus festivis: e quibus multa disci possunt in rem præsentem. Cum vero *Theodoricus Ruinartus* in Præfatione ad *Acta Martyrum Genuina* notet, p. LXIX. ed. nov. in fol. fuisse quoque peculiaria Ecclesiis Kalendaria cuique sua, non multum est a vero absimile, tale etiam esse præsens Schilteri Kalendarium angustum & parcum: cum multo amplius sit, multoque vetustius illud, quod sub *Martyrologii Germanici* titulo Doctissimus olim Vir b. m. *Matthias Frid. Beckius*, Augustæ 1687. cum commentario in lucem emisit.

Majus operæ pretium feremus haud dubie e Catecheticis Teutonum Veterum & nationum septentrionalium monumentis, quæ Kalendarium qualecunque insequuntur. Non hic locus est, non animus, modum veteris Ecclesiæ quem tenuit in Catechesibus suis aut rudibus catechizandis recensere: id alii libris integris egerunt, aut observationibus ad scripta Patrum plurimis illustrarunt. De Germanorum Theotisca Catechesi num omnem, ut sub Francis aut Alemannis, nedum sub Gothis fuerat, habeamus, dubito, quidquid aliis videatur. Egit annis abhinc non multis de argumento gravi & elegantissimo Celeb. Jo. Georg. Eckardus diligenter, apud quem plura poterunt videri. *Monumenta Catechetica.*

Interim sparsa hinc inde monumenta Catecheseos Germanicæ variis e nationibus vastæ Gentis, & variis dialectis, qui colligunt, laudem utique haud vulgarem merent. Sunt in omnium ore nomina *Joach. Vadiani*, qui primus aliqua collegit non pœnitenda T. II. ap. Goldastum: *Marq. Freberi*, cujus catechetica præclaris cum notis edita pridem suo de Origine Ecclesiarum German. libro inseruit B. Jo. Henricus Ursinus: nuperrime recudi curavit eruditissimus Eckardus: *Marci Zuverii Boxbornii*, ob Rudimenta Religionis Christianæ antiquissima Saxonum, Lugd. B. 1650. edita: *Diderici Stadenii*, cui ut alia plurima, ita & Catechetica linguæ Theotiscæ Monumenta *Specimini Lectionis Antiquæ* addita & illustrata debemus. Alios nunc autores & collectores mitto. Quemadmodum vero Schilterus noster mox post Psalterium Notkeri Orationem Dominicam, Symbolum Athanasianum similiaque merito, ut in illo codice reperta subjecit: quæ credibile est omnia Notkeri esse: Ita dignum erat, ante finem Voluminis hujus, quidquid fuit ex autoribus librisque, sive vetustis sive recentioribus, impigro labore congestum, justo ordine per capita Catecheseos digeri atque exhiberi.

Colloquium Christi cum Samaritana muliere maluimus post editionem Palthenianam omittere, quippe exiguum, & ibi rectius quærendum. Multo minus dignus fuit Rab. Samuelis liber de apparitione Messiæ hoc volumine, eo, quod in Bibliothecis Patrum Latine ubivis habetur, Germanicæ vero translationis nulla neque gravitas nec antiquitas apparet, quæ monumentis nostris reliquis responderet. *Omissa studio.*

Solus ergo restat & agmen claudit totius Voluminis Rhythmus de Vita S. Annonis. Quis Anno iste, quærendum diu non est: Archi-Episcopus erat Coloniensis seculo XI. jam adulto. A. C. 1075. juxta Sigebertum Gemblacensem defunctus. Rexit non modo Henrici IV. Imp. pueritiam, sed & primas in aula partes diu tenuit potentia & autoritate summa. Certe ad ipsius confugit opem *Petrus Damiani*, Alexandro Pontifici adversus Antipapam Cadaloum opem & auxilium quærens (*Epist. VI. libri III.*) nec frustra. Ad eundem Henricus ipse Imperator literas dedit potentiæ viri magnæ testes, queis auxilium adversus Hildebrandum efflagitat, pene demissas: *(in Fasciculo Rer. Expet. Orthuini Gratii fol. 50. sq.)* Offensus autem Imperator cum nihil impetraret, mox pro hoste habuit Præsulem qui antea solus omnia gubernaverat. Forte non absque causa. Siquidem jam olim fuisse multos Annonis reprehensores ob immoderata studia pro partibus Hildebrandi, seu Gregorii VII. Papæ, ne quidem Baronius diffitetur, *ad Martyrologium Rom. d. 4. Dec.* At non eapropter scriptores & encomiastæ Annonem deserunt, vitia accusantes Henrici, ipsum laudibus in cœlum ferentes: quos inter disertissimus ejus seculi historicus *Lambertus* *Rhythmus de S. Annone.*

Schaffnaburgensis prolixo Annonem elogio cohonestat, *(fol. 210. sq. edit. Schard.)* sanctitatem vivi, signa & prodigia ad sepulcrum demortui facta fuse commendans. Simul & in laudis haud postremæ partem trahens, quod *Coloniensis nominis Majestatem & secularem pompam ambitiosius pene, quam aliquis ex præcessoribus ejus ostenderit ad populum. Constitisseque apud omnes indubia plane fide, ex quo Colonia fundata est, unius nunquam Episcopi studio in tantum opes & gloriam crevisse Ecclesiæ Coloniensis.* Talis ergo admirator Annonis fuerit etiam necesse est anonymus Rhythmi præsentis autor: cujus carmen cum seculo pene integro abhinc *Martinus Opitius* e membranis antiquis primum edidisset Gedani, 1639. 4. cum notis doctissimis; tametsi ab eo tempore in repetitis omnibus Opitianorum carminum editionibus illud rursus compareat, dignum tamen censuit B. Schilterus, quod & sua versione Latina & annotatis aliquibus illustraret; queis nunc Scherzianus insuper accedit labor tam eximius, ut gratiis novis condecoratus Anno sibi merito plaudat.

Atque hæc jam sunt, Optime Lector, præstantissimi voluminis Monumenta: quæ dum Schilterianus tibi Thesaurus divite manu subministrat, quid speremus aliud quam amplissimum favorem tuum? votis nostris, & quem res maxime tangit, Bibliopolæ, Viri Candidi, industrii, ac publico rei literariæ commodo sedulo, & masculе, si quis alius, suo sumptu adlaborantis exspectationi plenissime satisfacturum. Nam ita non solum stare poterit sed & stabit prompte promissis noster Bartholomæi, tum in Pascha proximum secunda Thesauri parte; cui adcurandæ jam serio insudat novis curis Celeberr. Scherzius: tum in Glossario, quod tantopere expetitum Deo Propitio duce, comite fortuna, Tuoque Lector, favore manum porrigente, intra spatium unius anni certo dabit.

Vale.

Series Monumentorum
Primo hoc Thesauri Schilteriani Tomo contentorum.

OTFRI-

OTFRIDI WEISSENBURGENSIS

VOLUMEN EVANGELIORUM,

IN

Quinque Libros Diſtinctum,

A

JOHANNE SCHILTERO,
Polyhiſtore & JCto Argentinenſi Celeberrimo,

Latinitate donatum ac eximiis Obſervationibus exornatum,

Collatum autem cum Codice Manuſcripto Vindobonenſi & Emendationibus ex Codice Manuſcripto Vaticano deſumtis ; ac præterea Notis auctum

à

JOH. GEORGIO SCHERZIO,
Juris Profeſſore P. Ord. in Univerſitate Argentoratenſi.

ULMÆ,
Sumptibus DANIELIS BARTHOLOMÆI,
M DCC XXVI.

JO. SCHILTERI
PRÆFATIO
AD
OTFRIDI
LIBROS EVANGELIORUM.

§. I.

Uum ea humani generis ſit conditio, ut poſterorum progenies ab avita probitate fere declinet in deterius: divina Naturæ benignitas huic malo obvians, ſingularem aliquam & admirandam Antiquitatis ſuæ & familiis & cuique genti populoque venerationem & quendam quaſi cultum inſevit, eo potiſſimum fine, ut poſteri majorum ſapientia inſtituta, probosque mores, æmulentur, ac de utrisque certent. Porrò quantumvis ſingulis Nationibus antiquitatis ſuæ ſtudium ſuave atque acceptum ſit: aliæ tamen præ aliis magis id ſecutæ ſunt, atque iterum aut hiſtoricâ magis cognitione, veluti Græci, aut morum æmulatione, ut majores noſtri Germani, aut utraque, ſicuti Romani veteres. Atque de majoribus noſtris, etſi quoad bonos mores, majorum æmulos eos fuiſſe, luculentus teſtis ſit C. Tacitus: tamen ἐν τῇ θεωρίᾳ antiquitatis ſuæ ſtudium non penitus neglexiſſe, ex eodem conſtat. Quandoquidem vero illud duabus cernatur poſitionibus, unâ circa res Majorum civiles, alterâ circa res eorundem ſacras: de illa alio loco atque tempore, ſi Dominus voluerit, dicemus; de hac in præſenti ratio inſtituti noſtri poſtulat.

Antiquitatis patriæ ſtudium à naturâ

eſtque duplex ſacrum & civile.

§. II.

Itaque in rebus ſacris ſicuti nihil nobis antiquius eſſe debet Verbi Divini auctoritate, cum perfectus ſit ſcripturarum Canon, ſibique ad omnia ſatis ſuperque ſufficiat, ut cum Vincentio Lirinenſi loquamur, pag. 317. Edit. Baluz. ita antiquitatis ſtudium quam maxime hîc commendat ſeſe, poſterosque in fide ſuâ atque Intellectu Verbi Divini confirmat, quoties deprehendunt, ſe ab his ſenſibus nullatenus receſſiſſe, quos Sanctos Majores, ac patres ſuos celebraſſe manifeſtum eſt. *Servemus igitur*, S. Ambroſius *L. 3. de Fide ad Imp. Gratianum, c. 7.* admonet, *præcepta Majorum, nec*

Sacrum.

hereditaria, signacula ausi rudis temeritate violemus: Quæ cum ita sint, & mihi ab incunabulis fere, ut ita dicam, dulce fuerit, & quasi congenitum, antiquitatibus patriæ no-
Civile. stræ, Germaniæ studere, iisque excolendis aliquid pro modulo ingenii conferre; itaque circa res civiles quidem tum Jus Alemannicum, Feudale ex squalore suo reduxi per Dei gratiam, tum circa Jus Provinciale Alemannicum & Saxonicum idem attentavi. Sed & alia monumenta antiqua Germanica, veluti Anonymi Poëtæ fragmentum de Bello Hispanico Caroli M. contra Saracenos, & Burchardi Libellum de eodem, itemque Carmen triumphale Ludovico Regi Franciæ consecratum ob victoriam contra Normannos, atque alia quædam Fragmenta nondum edita, unà cum Glossario in hos & alios jam editos scriptores Germanicos Veteres, ad usum publicum paravi per DEI Benignitatem.

§. III.

Otfridus. Circa res sacras vero præ omnibus OTFRIDI EVANGELIORUM Libros, à M. Flacio olim quidem, sed valde corrupte editos, nitori suo, quantum pote, restituere, atque latina interpretatione κατὰ ῥητὸν illustrare, notis quoque necessariis adjectis, animo insedit nostro. Alios veteres Auctores, veluti prædictæ historiæ de Bello Hispanico Caroli M. aut Ludovici pronepotis contra Nortmannos, aliosque nondum editos, editosve, coṁendat amor patriæ, coṁendant varii veterum mores ibi descripti: coṁendat veteris idiomatis cognitio: sed Otfridum nostrum coṁendat præter Antiquitatem, eamque sacram, etiam sanctitas Argumenti, Vitæ Salvatoris O. M. commendat Auctoritas & testimonium Evangelicæ interpretationis in primæva Francorum & Germanorum Ecclesia: commendat denique Moralitas subinde elicita & inculcata, quæ eò magis afficit movetque, quemadmodum efficacius esse solet monitum venerandi alicujus senis, quam Juvenis: & doctoris domestici, quam extranei & peregrini. Mihi quidem incredibilis quidam Amor erga hunc librum sese insinuavit, ut non cessarim per horas succisivas atque sacras, conari & emendationem & interpretationem superare, quod ipsum tandem per divinam Gratiam ipso die S. Joanni Baptistæ sacro anno MDCXCIII. contigit.

§. IV.

an Poëta? Erunt forte, qui hunc auctorem non Poëtam, sed Historicum potius judicabunt; quum etiam nobilissimus Poëta Gallicanus *du Bartas*, tale judicium à Scævola Sanmarthano, & Dan. Ge. Morhovio evitare haud potuerit: Quanquam Nicolaus Catharinus in Antediluvianis suis longe aliter de eodem judicet, eumque veteribus Poëtis comparandum utique censeat. Verum enim vero discrimen hic faciendum inter Poëtas arbitror, qui *sacram* historiam carmine complexi, & eos, qui fabulas aut Romanas, quæ vocantur, componunt, quibus libertati fingendi utique fas est indulgere: sed hoc in sacris nefas; veritati enim in his soli litandum & inhærendum, nisi quod circumstantias probabiles & non indignas rebus sacris adjicere queant. Id quod nec noster Otfridus intermisit. Sic quum S. Gabrielem Archangelum ad S. Mariam Virginem accessisse refert, adjicit has circumstantias, quod eam offenderit tenentem Psalterium in una manu, & altera texentem subtilia lintea. Porrò etiam fas est hic exprimere aliquem sensum verborum mysticum, præter intentionem quidem agentium sæpe aut loquentium verba illa, sed quem tamen aut DEUS intendit, aut secundum fidei analogiam elicere possumus: idque ad ædificationem & doctrinam legentium. Hoc Otfridus egit *Lib. IV. C. XXVII.* 49. quum de titulo Cruci à Pilato affixo tractat; Sicut & ipse Spiritus Sanctus præter Caiphæ intentionem, votum suffragiumve ejus in Senatu, ut vaticinium mystice interpretatur, *Joh. XI.* 51. Verum ultra hanc veritatem mysticam non fas fuerit Poëtæ historiam sacram decantanti evagari extra oleas. Præivit hac in re *Nonnus* Ægyptius, Poëta, Carmen paraphrasticum in Evangelium S. Johannis conscribens, quem merito ab Angelo Politiano, magni judicii viro in Miscellaneorum libris *mirificum Poëtam* esse appellatum, judicat Fr. Sylburgius in Præf. ad ipsum. Itemque *Apollinarius* ex Laodicea Syriæ, temporibus Constantini M. qui Sozomeno teste, ad Exemplum Poëmatis Homerici, veterem Hebræorum historiam usque ad Regnum

gnum Saulis carmine Heroico conscripsit: & totum opus in XXIV. partes distribuit, singulisque singularum literarum Græcarum nomen imposuit, numero earundem & ordine omnino servato. Refertur porrò inter Epicos Poëtas Constantinus Manasses, scriptis Annalibus Græcis carmine Heroico, à Meursio editis. Itemque Georg. Pisidas, qui Hexaëmeron seu opus creationis: & Tzetzes, qui carmina Historica conscripsit. Juvencus, Hispanus Presbyter, sub Constantino M. quatuor Evangelia hexametris versibus pene ad verbum transtulit, ut S. Hieronymus loquitur lib. de script. Eccl.

§. V.

Imò verò neque rerum civilium verâ narratione Carmina naturam aut nomen perdunt suum. Neque enim propterea *Nevius* atque Ennius apud Romanos Poëtarum nomine ac numero defraudantur, quod Annales carmine scripserint. Neque apud Græcos *Scymnus Chius* atque *Heracleotes*, qui orbem terræ carmine descripserunt. Certè *M. Annæus Lucanus*, Cordubensis, de bello civili Cæsaris atque Pompeji Poëma fide historicâ composuit. Quod quidem Petronius Arbiter in Satyrico taxat: *Non enim*, inquit, *res gestæ versibus comprehendendæ sunt, quod longè melius historici faciunt: sed per ambages, Deorumque ministeria, & fabulosum sententiarum tormentum, præcipitandus est liber spiritus; ut potius furentis animi vaticinatio appareat, quàm religiosæ orationis sub testibus fides.* Atque Servius ad L. 1. Æneid. ait: *Lucanus ideo in numero Poëtarum esse non meruit, quia videtur historiam composuisse, non Poëma.* Unde & J. C. Scaliger inter Poëtas noluit referri: quum tamen multa fabulosa veræ historiæ immiscuisse eum inculcet, id quod ipsum tamen Poëtam potius faceret, secundum Græcorum & Latinorum opinionem. Atque hæc privatorum quorundam judicia communem gentium sententiam non infringere potuerunt, quin Lucanus Inscriptione publicâ, hodieque in marmore Romæ conspicuâ, Poëtis accensitus sit. *Poësis civilis historica.*

M. ANNÆ LUCANO
CORDUBENSI POETÆ
BENEFICIO NERONIS
FAMA SERVATA.

Et confer defensorem Lucani Heinsium, de Laude Asini. Qui etiam Silium Italicum edidit, bellum Punicum egregio carmine complexum.

§. VI.

Atque videndum itaque inprimis est, quæ sit Natura Poëseos atque Carminis ex Gentium moribus ac institutione, in eâ quidem formalitate, quâ etiam atque cumprimis Poësin sacram comprehendit, quippe quæ & vetustior civili est, & præstantior, utpote digniori occupata argumento. Porro naturam cujusque rei ex ejus origine & incunabulis incrementisque potissimum cognoscere possumus. Atque eodem laudato Morhovio judice, est Poësis vetustissima artium, atque apud omnes gentes prima omnium loco historiæ usurpata, *Part. 2. c. 6. pag.* 280. Aristoteles inter Problemata & hoc habet: An Poësis Historiæ anteferenda? quod quum neget Castelvetrus, Morhovius ex Torquato Tasso *Lib. 1. de Poëm. Heroic.* ita conciliationem instituit, ut historia quidem naturâ prior sit, sed tempore Poësis, cui etiam adstipuletur Ang. Mascardus, *dell' arte historica Tratt. V. c. 4, 1.* Quicquid tamen sit de isto problemate, & quanquam vetustissimus originum Mundi atque Historiæ sacræ scriptor divinus, Moses, non carmine eam, sed prosâ scripserit: certum tamen est, priscos mortalium apud plerasque omnes gentes veritatem historicam atque res gestas majorum suorum non prosâ, sed carminibus reliquisse posteris. Atque si Auctor Historiæ Jobi ipsi coævus est, certè conficitur, Poëseos usum antiquiorem Mose esse, in historiis componendis. Ea enim mens majoribus fuit, ut Heroum suorum facta, gesta vera, non ficta, posterorum memoriæ carminibus traderentur, tanquam digniori charactere impresso. Nota sunt, quæ de Germanis Tacitus scribit: *Celebrant carminibus antiquis (quod unum apud illos memoriæ & annalium genus est,) Tuistonem &c. Fuisse apud eos & Herculem memorant, primumque omnium virorum fortium, ituri in prœlia canunt. Sunt illis hæc quoque carmi-* *Poëseos origo & natura.*

na, quorum relatu, quem Barditum vocant, accendunt animos, futuraque pugnæ fortunam ipso cantu augurantur. Jornandes Episc. Ravennas *lib. de Gothor. orig. cap. IV.* de migrationibus Gothorum per Ulmorugos, Vandalos ac Scythas, memorans, idem ait etiam *in priscis eorum carminibus penè historico ritu in commune recoli.* Atque ut hoc officium Poësis præstet, facit conjunctio, quam cum Historia habet, *sunt verba Ferdinandi Episc. Paderborn. in Præfat. Monum. Paderb.* quemadmodum ab Agathia nobili Historico in Proëm. præclarè ex Floridoti viri eâ ætate præstantis judicio scriptum est; *Historiam à Poëtica non multum distare, sed hæc duo gemina affiniaque esse, ac solo propemodum rhythmo inter se discrepare.* Ut altera prorsus alteri in conservandis illustrandisque antiquitatum monumentis opem ferre nata sit.

§. VII.

Partitio in Barbaram & Græcam.

Hæc sunt judicia priscarum Gentium de Poëtica, inter quas Celtæ atque Germani, & quæ ad hos â Tacito referuntur, eminuerunt, & Germani adhuc eminent. Atque hæc historica Poëseos species omnium antiquissima est, & Poëtis sacris, Mosi, Davidi, Assapho, Salomoni, Isaiæ aliisque non incognita. Græci demum atque ab his Romani Poësin illam simplicem fabulis suis atque figmentis deorum dearumque involverunt: sed & numeros pedum ac Syllabarum in quolibet versu adjecerunt. Unde Aristoteles Poëticam Græcanicam ad strictiores leges restrinxit, neque historicum tamen & Poëtam carmine & solutâ oratione designari ait, *solum* scilicet, sed alia præterea requirit. Lib. de Poëtica cap. III. Poëtices originem â duabus causis arcessit, iisque naturalibus, ab *Imitatione* & â *Rhythmo* metra esse particulas Rhythmorum. Grandiores Poëtas honesta facta imitari: humiliores facta turpium. Initio natam extemporaneam Poësin, Comœdiam, Dithyrambum. Historicum & Poëtam non eo, quod aut metris adhibitis, aut sine metris dicant, differre. Licere enim Herodoti scripta in metra ponere, sed nihilominus historiam quandam esse: verum hoc discrepare, quod historicus dicat, ea, quæ facta sint: Poëta autem, quæ fieri debuerint. Perspicuum igitur esse ex his, quod Poëtam magis oporteat fabularum esse effectorem, quam versuum: quum Poëta sit per imitationem: quamvis etiam res factas Poëta pangat, nec propterea Poëta esse desinat, inter verisimilia enim Poëtarum posse etiam vere facta esse. Cæterum Episodicas fabulas pessimas esse, h.e. eas, quæ neque verisimilia neque possibilia continent, easque esse malorum Poëtarum, atque Histrionum in gratiam fieri. Hæc Philosophus; qui & *Lib. III. Rhetor. c. 3.* elocutionem Poëticam diversam & posteriorem Oratoriâ asserit: id quod naturâ, non tempore & scripturâ verum fuerit. Cæterum, quod de *Imitatione* & *Rhythmo* ait, duas esse causas Poëseos, utique verum est, sed diversimode. Rhythmus est causa primaria omnis Poëseos: sed quum hæc sit duplex, simplex ac primæva, altera fabulosa; Rhythmus quidem utriusque fons est nativus: sed Imitatio sive fictio est fabulosæ atque Græcanicæ imprimis propria.

§. VIII.

Metrum non ad Barbaram.

Omissâ itaque Imitatione, de Rhythmo videamus, antiquæ nostræ Poëseos fonte. Nam quod metrum attinet, nec Aristoteles hoc adæquat causis istis, sed subordinat. Atque quod Jo. Piccardus Toutrerianus *Lib. II. Celtopædia pag. 76.* ait, Carminis appellatione indignum esse, quod non prius temporum, Syllabarum, pedumque congruentiâ certâ, ac definitâ quantitate multiplicetur ac profluat: certè id neque ad Bardorum & Celtarum, neque ad Hebræorum, de quibus tamen ei sermo ibi est, poëmata quadrat. Enimvero Philo de Essenis tradit: Μέτρα γὰρ καταλελόιπασι ποιηταὶ ἐπῶν τριμέτρων, προσοδίων, ὕμνων, παρασπονδείων, παραβωμίων, ςασίμων, χορικῶν ςροφαῖς πολυςρόφοις, ἐνδιαμεμετρημένων. Et Josephus *L. 2. Antiq. c. VII.* ait: Moses carmen Hexametro versu composuit, ἐν ἑξαμέτρῳ τόνῳ συντίθησιν. Julianus Apostata Eusebio exprobrat, quod voluerit apud Ebræos ἑξάμετρά τινα extare pag. 222. Atque S. Hieronymus *Præfat. in Lib. Job.* asserit: *à verbis Job usque ad finem Hexametri versus sunt, dactylo spondæoque currentes, & propter linguæ idioma, crebrò recipientes & alios pedes, non earundem Syllabarum, sed eorundem temporum. Interdum quoque Rhythmus ipse dulcis & tinnulus fertur numeris pedum solutis, quod metrici magis, quam simplex lector, intelligunt.* Et mox: *Quod si videtur*

detur incredulum, metra scilicet esse apud Hebraos, & in morem Flacci, Gracique Pindari, & Alcai & Sapphus, vel Psalterium, vel Lamentationes Hieremia, vel omnia ferme scripturarum cantica comprehendi, legat Philonem, Josephum, Origenem, Cæsariensem Eusebium, & eorum testimonio me verum dicere comprobabit. Verum enim vero Eruditorum Princeps Jos. Scaliger contradocet, & in Animadverf. in Euseb. asserit; *Hebraismus nullo modo ad metrorum Graecorum aut Latinorum regulam reduci potest, etiamsi cœlum mari misceatur.* Et quamvis adversarius post obitum ipsius repertus, Adr. Scrieckius Rodornius Lib. 1. Adversar. c. XVII. contendit, *tam Philonem, quam Josephum, primæva lingua Hebraica non penitissimè gnaros fuisse, & in Syriasmo hæsisse; patere id enim in impropriis multis eorum interpretationibus primorum nominum*, & hactenus neminem extitisse, etsi plurimi in id incubuerint, qui metrum ad Hieronymi regulas exposuerit: Ipse tamen omnibus modis contendit, se solum atque primum post Hieronymum id deprehendisse: ejusque rei specimina aliquot ibidem exhibere voluit. Sed credo, apud Eruditos hactenus applausum non invenit. Præterquam enim, quod Puncta Rabbinorum penitus explodere vult, lectionem & pronunciationem receptam textus Hebraici plane rejicit, & aliam venditat, ex qua, & imaginariâ consonantiâ linguæ Belgicæ hodiernæ, etiam metrum istud se adinvenisse gloriatur. Sed hæc paradoxa, affectata, absurda & ridicula dimittamus: & solidiora ex S. Augustino afferamus.

§. IX.

Is Lib. III. de Musica cap. I. & II. inter Rhythmum & metrum utique discrimen faciendum docet atque idem explicat. Rhythmum autem hîc non homœoteleuton, quod nec in Hebræorum, nec veterum forte Celtarum Carminibus reperitur; sed pedum certorum numerum incertum, ut fere etiam apud Comicos Romanos cernere est: qui numerus si certus fit mensurâ, Metrum dicitur Græcis & Romanis, haud observatum à Priscis Celtis atque Francis. Hæc secundum Augustini sententiam, quam Beda uberius explicans: *Rhythmus*, inquit, *est metris consimilis verborum modulata compositio, non metricâ ratione, sed numero Syllabarum ad judicium aurium examinata, ut sunt carmina vulgarium Poëtarum. Et quidem Rhythmus sine metro esse potest, metrum vero sine Rhythmo esse non potest.* Idem: *Metrum est ratio cum modulatione, Rhythmus modulatio sine ratione. Plerumque tamen casu quodam invenies etiam rationem in rhythmo, non artifici moderatione servatam, sed sono & ipsa modulatione ducente, quem vulgares Poëta necesse est faciant rusticè, docti faciant doctè.* Ex his perspicuum est, qua significatione Hieronymus metri vocabulo usus fuerit, rhythmum scilicet intellexit, in quo invenias & metri rationem, sed non perpetuam & certam, sed fortuitam quasi, unde ipse addit: *Et propter lingua idioma crebro recipientes & alios pedes, non earundem Syllabarum, sed temporum. Interdum quoque Rhythmus ipse dulcis & tinnulus fertur, numeris pedum solutis.* En fatentem reum! aut potius consentientem auctorem, qui anxietatem istam Rodornianam nunquam desideraverit.

Sed Rhythmus.

Hier. explic.

§. X.

Ut itaque quod res est, dicamus. Quatuor sunt inter sese bene separanda, quò veterem Poësin à nova rectè discernamus. Primum fundamentum est, quo à prosa poëma differt, stylus atque *character* spiritusque poëticus, quem per cantus aliamque poësin infinita antiquorum gesta exornans, posteros exstruere, dicit Plato in Phædro, quo de vide *V. Cl. Job. Joach. Zentgravii Diss. de Furore Poët.* Atque sicut hinc materia suggeritur menti quasi divinitus, ita in formam peculiarem redigit eandem. *Rhythmus*, qui diffusam aliàs narrationem restringit, & coërcet ad versuum dimensionem & repetitionem: adhuc tamen sine metro, & sine homœoteleuto. Accedit postea his substantialibus cujuslibet Poëmatis, *Homœoteleuton*; quod tinnulum & auribus non ingratum sonum exhiberet, sed & memoriæ canentium succurreret. Id quod in vetustis Sueonum carminibus nondum invenitur, quæ *Edda* titulo veniunt, necdum edita sunt. Inter quæ solis Carmen Sæmundi ita incipit:

Poëseos gradus. 1. 2. 3.

Fe ok fiervi
Rænfi firthakind
Sa himm grimmi Greppur :
Yfr tha Gautu ,
Er hann Wartbathi
Nathi einginn kvikur komaft. i e.

Pecuniâ & vitâ
Spoliavit hominum prolem
Sæva illa mors ;
Trans illam femitam,
Quam ipfa cuftodivit,
Potuit nemo vivens venire.

Idem obfervavi in lingua Hibernica adhuc hodie, ex Ms. quodam, quod nactus fum. Taxat denique Cl. Salmafius, quod finem Rhythmi vocemus Rhythmum , *in Hift. Aug. pag.* 352. Conf. Menag. *dict. Etymol. Gall. voc. Air de chanfon.* Deni-
4. que adinventum fuit & *Metrum* five numerus Syllabarum in quolibet verfu. Hic numerus porro vel incertus eft , idque primis in poëmatibus ita fuit , hodieque etiam in Comicis Romanorum cernitur. Similiter hæc metri fpecies eft, quam Jofephus & Hieronymus Carminibus facris tribuunt. Tandem Græci, & hos fecuti Romani, numerum certum cuique Carminis generi conftituere voluerunt. Sed Teutones retinuerunt prifcam fimplicitatem, neque ad definitum pedum ac Syllabarum numerum fe alligarunt. Quamobrem non dubitamus Poëtarum rem & nomen prifcis Hebræorum vatibus, Celtarum, Gallorum, Germanorum, Brittonum , Hibernorum Bardis, fed & cumprimis Otfrido noftro jure optimo maximo vindicare.

§. XI.

Otfridi Editio I. Illius primus Editor fuit Matth. Flacius Illyricus vel & Gaffarus, fed inciderunt in MScriptum aliquod non fatis accurate defcriptum, fed & ipfi idioma hoc vetuftum nondum , in quantum oportuiffet, calluerunt : unde nec corrigere amanuenfis errores, aut vi criticâ in eos animadvertere vel faltem conjecturis emendare voluerunt. Gratiæ tamen iis debentur, quod non fuppresferint, aut neglexerint, fed edi, prout invenerunt, curarint. Majorem vero gratiam Lambecius V. Cl. iniiffet , fi ipfe ediditfet noftrum correctiorem ex optimo MS. Bibliothecæ Cæfareæ, quod utique falivam movit & collationes variasque lectiones inde hactenus, fed fruftra defideravi. Laudandus interim eft, quod & titulum Libri genuinum & finem quoque in Flaciano Codice deficientem, ex eodem MS. nobis reliquit. Neque fuâ laude hac in parte defraudandus eft infignis & J. C. & Polyhiftor, Marqu. Freherus, qui varias lectiones ex MSS. annotaverat , quas Gotthardus Vœgelinus poft mortem illius an. MDCXXXI. Wormatiæ edidit, & hæc inter alia præfatus : *M. Freherus tam linguæ quàm pofteritatis Teutonicæ intereffe arbitratus eft, fingulares à fe notas & emendationes , quâ vitiofa effet Bafileenfis editio, partim è Codice MS. partim è Germanica Crifi fuâ (in quo eruditionis genere præ omnibus ante fe mortalibus antecelluit ,) nobis relinqui.* Has itaque notas Freheri & animadverfiones fingulis locis adjecimus , verùm uti iftæ non fuffecerunt, ita infinitis in locis textus fuit deprehenfus corruptus & emendandus adhuc aliunde. Cum itaque copia MScripti Cæfarienfis denegata fuerit , nihilominus ex locis parallelis ipfius auctoris, tum ex aliis fcriptoribus vetuftis & coævis, plurima vitia fuerunt fublata, & textus reftitutus, atque interpretatione Latinâ, notisque brevibus illuftratus.

§. XII.

Tit. emend. Titulus libri, monente ita P. Lambecio *Lib.* 2. *Biblioth. Cæfar. c. V. pag.* 417. imprimis fuit emendandus , Vulgatus Latinus erat : *Otfridi Evangeliorum Liber.* At ipfe Otfridus in Præfatione ad Liutbertum Archiepifcopum, Moguntinum ait : *Volumen iftud in quinque libros diftinxi.* Atque ad librum tertium ita præfatur :

Mit

Mit selben Christus fegenon
Uuil ih biar nun redinon
In einan livol suntar
Thiu seltsanun uuuntar.

Per ipsius Christi gratiam
Ego hìc nunc enarrabo
In libro seorsim
Rara miracula.

Et ratio facit, quod Volumen in quinque Libros divisum non possit dici Liber singularis. Titulus porro Teutonicus â Flacio confictus fuit: *Evangelien-Buch, in alt Frenckischen Reimen, durch Otfriden von Weissenburg, Münch zu S. Gallen &c.* Et falsum est, quod Otfridus fuerit Monachus Cœnobii Benedictini S. Galli in Helvetia; sed fuit Cœnobii Benedictini Weissenburgensis in Alsatia, quod nunc sub titulo Præposituræ ad Episcopatum Spirensem pertinet. Aliam denique Inscriptionem profert Flacius hujus Voluminis in præfatione suâ: GRATIA THEODOSISTÆ: in quo præeuntem habuit Trithemium de Scriptor. Eccles. cum Conr. Gesnero, Jo. Jac. Frisio in Bibliotheca Universali & Ant. Possevino in Apparatu Sacro. Sed errorem retexit Lambecius ex Inscriptione Libri I. prout ea extat in MS. Cæsareo.

§. XIII.

Porro Otfridus secutus fuit in interpretatione, tum verbali, tum mysticâ, Latinam sive Vulgatam præcipue Versionem Bibliorum, sicuti & Anglo-Saxones: quum Gothica versio magis Græcum sequatur textum, observante Mareschallo & Junio. Inter Patres Ecclesiæ videtur præprimis secutus S. Gregorium, & S. Augustinum, id quod subinde annotavi. Ipse non diffitetur Lib V. cap. 14. v. 49 ubi vide. Idem de sese quoque paulò ante Otfridum fassus est Alcwinus, Magister Caroli M. Imp. qui in Præfat. Comment. in S. Jo. Evangel. Lib. I. pag. 382. ait: *Nec ex quolibet paternæ possessionis prato mihi flores colligendos esse censeo, sed multorum Patrum humili corde, prona cervice, florida rura peragranda mihi esse video; ut sine periculo nominis mei satisfaciam sanctissimæ voluntati vestræ. Primoque omnium S. Augustini suffragia quærens, qui majori studio hujus Sancti Evangelii exponere nisus est sacratissima verba. Deinde ex opusculis S. Ambrosii sanctissimi doctoris aliqua trahens: nec non ex Homeliis præcipui Patris Gregorii Papæ, vel ex Homeliis B. Bedæ Presbyteri, multa assumens, aliorumque sanctorum Patrum, sicut invenire potui, interpretationes posui &c.* Hinc est, quod Otfrido in multis cum Alcwino convenit, ut hinc inde observavimus, quanquam & hunc ipsum quoque Otfridus sine dubio adhibuit. Certe Quatuorviratum sequens ætas attribuit his Doctoribus. Ita Jacob. de Kœnigshou. Chron. cap. 3, 33. Sanctum Gregorium Papam vocat, *der vier Lerer einen*: unum ex quatuor doctoribus Ecclesiæ. Et cap. 2. §. 86. S. Ambrosium inter eos refert, *Sant Ambrosie Byschof zu Megelon, der vier Lerer eine*, i. e. *S. Ambrosius Episcop. Mediolani, unus ex quatuor doctoribus.* Prodiit hac de re superioris seculi anno quinquagesimo octavo liber cum hac inscriptione:

Fontes & DD. quos secutus Otfridus.

Quaternio: ein schœner Tractat: in welchen CXXV. Stück von vier Dingen, aus Thoma von Aquin gezogen.

SUPPLE-

SUPPLEMENTUM

Præfationis Schilterianæ in Otfridum, partim ex schedulis SCHILTERI, partim ex propria penu desumtum, atque additum à JO: GEORGIO SCHERZIO, Professore Juris Argentinensi.

Odus interpretandi Otfridum, quem B. SCHILTERUS adhibuit, est plane simplex & elegantiis carens, ita quidem, ut, ceu fieri decebat, κατὰ ῥητὸν verba verteret, magisque ad idiotismum Germanicum, quam Latinum, respexerit; quod eo fine factum est, ut vis cujusvis vocabuli facile possit intelligi, etiam ab eo, qui linguæ Germanicæ plane est ignarus.

Cæterum de distinctione versuum notandum, eam in codicibus MSS. & Vindobonensi & Vaticano aliter se habere, ac tum à Flacio, tum à Schiltero exhibetur. Scilicet, quæ hic sistuntur τετράστιχα ibidem sunt forma δίστιχων expressa; ex. gr. Principium Dedicationis ad Ludovicum Regem, quod hac facie prodit apud Flacium.

Ludouuic ther snello
Thes uuisduames follo,
Er Ostarriche rihtit all
So Frankono Kuning scal.

In MSS. modo dictis hac ratione repræsentatum occurrit:

Ludouuig ther snello. Thes uuisduames follo.
Er Ostarriche rihtit all. So Frankono Kunig scal.

Quod ipsum jam olim monuit Stadenius in specimine Lectionum Antiquarum Francicarum in Præfat. ut & in Epistola ad Eggelingium, quam exhibet Dominus à Seelen in Memor. Staden. pag. 261. Maluimus autem modum à Flacio usurpatum, & à Schiltero retentum, ideo servare, quia in Glossario aliisque Scriptis Schilterianis versus juxta Hypothesin τετραστίχων numerati allegantur; & præterea alii Eruditorum, qui ad Otfridum provocant, hanc numerandi citandique rationem sequuntur.

Præterea notandum in supra laudatis MSS. plurima occurrere Puncta, & notas distinctionis; quæ tamen omnia hic imprimi necessarium non duximus. Quæ autem sit illorum punctorum ratio, Viri quondam Amplissimi & Consultissimi, Dn. Jo. Phil. SCHMIDII, Argentinensis, & Consiliarii quondam Lejniensis, seu testis αὐτόπτου, verbis exponere liceat. Ille in suis animadversionibus ad P. Lambecii Observationes super Codicem MS. Voluminis Evangeliorum Otfridi, (quas scriptas ad me an. 1714. sponte sua misit) pag. 24. ita loquitur.

Ratione punctorum in genere observandum, per universum opus Otfridianum ea regulariter non adhiberi, nisi ad unum Tetrastichon in medio versu ab altero separandum; finito enim versu nulla aut rarius adhibita cernas puncta. Quæ vero hoc præcipue loca frequentiora spectas in mediis Tetrastichis, ea ultra hunc locum vix alibi taliter occurrunt, minime quidem tali frequentia. Unde non facile fuerit dictu, an à Scriptoris, an Revisoris vel alicuius manu, aut in quem usum fuerit hic cumulata: Cum tamen character literarum hoc ipso in loco atque circa initium hujus exordii appareat aliquanto minutior ab insequentibus Tetrastichis, differentiæ manus scribentium istud omne attribuendum esse censuerim. Præter istum vero Segregationis usum

in Te-

in Tetrastichis Operis hujus Otfridiani, insignis alius quoque deprehenditur in separatione vocum atque literarum, quæ uti scriba incuriâ juncta, vix, imò plane non aliqnibus locis fuissent discreta, locumque maximis dubiis difficultatibusque reliquissent, nisi exquisitissima Revisoris, Otfridi forte ipsius, cura atque diligentia ea omnia nunc cernere liceret complanata; cujus rei exemplum suo, ni fallor, loco oculis subjectum apparebit. Alius iterum Punctorum usus est, quando præter supra in præcedentibus dictam Elisionis notam, pro literis, syllabis aut verbis integris, Scriba incuria omissis, suis quibusque locis reponendis, insertionis notam quoque constituunt: Aliter iterum Substitutionis notam gerunt literarum, nempe unius pro alia. Aliter iterum, non elisionis saltem poëtica, sed omnimoda deletionis literæ vel syllabæ in mediis vocibus, notam repræsentant. Insertionis nota in hoc præsertim capite habetur versu 29. ubi vox irreínoc, *correcta est in pluralem, hoc modo* irreínoc. *Substitutionis exemplum est in versu seq. atque voce* Theheinâga, *ubi legendum* Theheiniga, *vocali nempe* i, *pro vocali* a *substitutâ. Plena deletio subpunctatione fit literarum, nulla alia superposita. Priori usui in Tetrastichis discernendis affinis est ille, quo Orationi in sua commata secandæ inserviunt, ubi rursus differentia apparet in eorum appositione, quæ nempe alia regulariter inferiori literæ lateri ad calcem verborum apponuntur, alia vero superiori lateri ad modum τῶν κώλων Græcorum, velut in hoc ipso superius allegato specimine apparet, post verba* àgaleize· breittin· gu·allicho· *Tandem vero inserviunt quoque Puncta signis Interrogationis, veluti (.~) vel alterius nondum certi usus, veluti (.,) vel (!) conficiendis; quorum suis locis dabuntur exempla.*

Uti autem Puncta, ita & *Accentus* plurimi vocabulis Otfridinis inscripti reperiuntur in sæpe nominatis MSS. De iis iterum audiri meretur *D. Joh. Phil. Schmidius* in supra allegatis Animadversionibus pag. 25.

Circa Accentus notandum, uniusmodi saltem in Otfridianis Evangeliis, quemadmodum in cæteris ejus vetustatis Monumentis Alamannicis istos deprehendi, omnes nempe ad modum Acutorum apud Græcos, nisi quod alii magis acutiores spectentur, hoc modo (,) alii magis incurvati, hac forma (') Hi fere regulares sunt, nominibus, verbis aut etiam particulis ordinarie superimpositi, acutiores fere solummodo dictionibus ex duabus syllabis mere vocalibus constantibus applicatas deprehendas, veluti voculis íá, íó *&* íú, *aliisque his annexis & similibus. Ubi peculiariter adhuc circa has voculas notandum, istarum vocalium unamquamque suo accentu regulariter insigniri, quandoque & sæpius tamen voculas illas tribus accentibus cumulatas, rarius uno saltem notatas, rarissime, absque omni accentu reperiri. Observari licet & aliud Accentuum genus, qui duplicati sunt, in unum tamen acumen infra desinentes, hoc modo (⌒) quales super voculis monosyllabis* io, iu *& similibus saltem impositi reperiuntur. Quis vero in genere Accentuum horum in Dictionibus Germanis Usus, & num solummodo depressioni, vel elevationi vocis, vel Syllabis brevibus aut longis efficiendis, qui maximus tamen, & minime temnendus justa lectioni veteris linguæ Teutonicæ assequendæ esse poterit, inserviant, penes vetustatis istius magis scitos Teutonas esto judicium. Quemadmodum vero proxime de Punctis dictum, quod signis quibusdam constandis adhibita insuper fuerint, ita præprimis accentuum concursu ista signa effici videmus, nisi quod tamen aliquando accentum pure & absque puncto, hac ratione (') pro signo exhiberi deprehendatur.*

Licet autem Adjectio Accentuum non omni caruisset utilitate, attamen illi, ne nimis caro veniret hoc opus, sua jam natura sumptuosum, anxiè curandi non fuerunt. Sine magno autem damno omitti potuisse summorum in hisce literis Virorum, STADENII, & EGGELINGII sententia fuit. Ille in literis ad Eggelingium de die 28. Novembris anno 1707. ita loquitur: *Cum itaque jam codice tuo Flaciano, & indice erratorum in eo toto libro instructus sim, nihilque fere obscurum mihi sit in eo intelligendo, id unum editionem remoratur, quod accentus, de quibus satis magnifice loquitur Lambecius, in Codice Flaciano non sint appositi, nisi rarissime, eum, ut ex Supplementis Lambecianis apparet, iis omnibus lineis incumbant. Ego, ut dicam, quod sentio, eos supervacuos esse statuo, & Otfridum suo tempore iis, æque ut nos hodie, carere potuisse: scansio & sensus æque bene sine iis procedit: & more sui seculi solum abreptum fuisse Otfridum, palam est. Id unicum animadverto, accentus hos in vocibus polysyllabis illi syllabæ, quæ radicalis est, impositos esse, qui usus tamen est exiguus, præsertim parum exercitato. Constat enim facile, quæ Syllabæ sint præfixæ, quæ terminationes, itaque ad radicem vocis non pertinentes. Ut vero perspecta radice, dubium tamen maximum remanet in significato eruendo, ad quod accentus nil confert.*

Cui respondit ipsis Nonis Januarii anni 1708. Eggelingius : *De Accentibus vero in codice Otfridi Lambeciano vel potius Cæsareano, quid dicam, fere nescio. Hoc tantum possum: suspicor Otfridum ipsum illos non addidisse: neque enim tunc temporis vel Græcis, vel Germanis, vel Runis, vel Belgis apices erant cogniti; sed ut pleraque Glossaria vetusta Teutonica, in gratiam Monachorum, claustra Germanica inhabitantium, hujus autem linguæ ignarorum, conscripta reor, ideoque eos, quo facilius hæc addisceretur & concinnius pronunciaretur, additos; sic eandem ob rationem Otfridianis, quamvis à recentiori manu, fuisse adpictos: etenim Theotiscam illam linguam sine accentuatione olim à peregrinis æque difficulter potuisse legi & intelligi, ut hodie Chinensium à Missionariis Europæis.*

Nunc dicendum venit, quid circa opus Otfridinum hac in Editione fuerit præstitum. Primo quidem Schilterus exhibet Textum Editionis Flacianæ, partim ex ingenio, partim ope eorum, quæ Lambecius in Bibliotheca Vindobonensi & Freherus in variis lectionibus MSS. annotaverat, correctum, & in linguam latinam versum; deinde Notas ad Textus illustrationem aut confirmationem facientes subinde exhibet. Miserat quidem ad B. Schilterum Vir de bonis literis egregie meritus B. Dn. Schmidius, jam an. 1704. 25. folia, ex codice MS. Vindobonensi descripta, imo depicta; simile quoque fere officium eidem præstiterat Dn. Frid. Rostgaard, Danus, mittens ipsi an. 1699. *Emendationes Otfridi ex antiquissimo Codice MS. Palatino-Vaticano* Romæ â se collectas; sed neutrum horum Schilterus, partim aliis negotiis impeditus, partim morte præventus, cum Flacianâ Editione contulit. Postquam itaque modo laudatus Dn. Schmidius singulari hujus studii amore actus, reliqua 27. folia, ex Codice Viennensi summa cum cura descripta, ad me misisset, Rostgaardiique etiam Emendationes in manus meas venissent, nolui deesse petito Viri de re literaria eximie merentis, *Dn. Danielis Bartholomæi*, Bibliopolæ Ulmensis famigeratissimi, quo id agebat, ut, quæ deessent labori B. Schilteri, ipse pro viribus supplerem. Eo promtius autem oblatum munus suscepi, quo majori in has literas amore feror, quoque honestius est, Publico simul & Famæ fidelissimi Præceptoris servire.

Contuli itaque Textum, qualis â Schiltero exhibetur, integrum cum toto Codice Vindobonensi & Emendationibus Rostgaardi, decerptis ex Codice Vaticano. Imo & contuli ipsum illud MS. quod Typographis inserviebat, cum Flaciana Editio imprimeretur, quodque nunc Illustre orbis literarii Decus, Generosissimus Dominus, *RAYMUNDUS de KRAFFT â Delmensingen, Liberæ S. R. J. Civitatis Ulmensis Consularis meritissimus, Patronus meus Optimus Maximus*, nunc possidet. Licet autem non facilis sim ad lapsus aliorum, inprimis Præceptorum, sub censuram revocandos, tamen Publici boni amore raptus, non potui, quin, ubi B. Schilterum humani aliquid passum esse deprehendi, per notulas quasdam subjunctas medicinam afferre tentarem. Quod an feliciter cesserit, æquis rerum arbitris judicandum relinquo; simulque peto obsecroque, ne quis hunc conatum imputet carpendi vel (quod pejus est) injuriandi libidini.

Cæterum meliora sine dubio ad poliendum Otfridum nostrum afferri potuissent, si quæ B. *Dn. Dietericus* à STADE, Vir quondam in Antiquitatibus Germanicis versatissimus, magna Eruditione, ac labore summo Otfridi illustrandi causa composuit, inspicere licuisset, sed hanc Corinthum adire mihi non contigit. Quid autem â Stadenio (cui res Germanica plurimum debet,) in hoc studiorum genere, vel affectum, vel perfectum fuerit, discere licet ex *Memoria Stadeniana*, quam Dn. Jo. Henr. *â Seelen*, Rector Gymnasii Lubecensis meritissimus hoc demum anno edidit. vid. cap. IV. p. 138. qui etiam nos docet, V. Cl. Dav. Hofmannum, de Otfrido, Monacho Weissenburgensi, quatuor Evangeliorum Interprete, egisse in eleganti Dissertatione, Helmstadii anno 1717. habita.

Vale, benevole Lector, & conatibus nostris fave. Scribebam Argentinæ d. IV. Cal. Nov. 1725.

DEDI-

DEDICATIO
MATTHIÆ FLACII, ILLYRICI.

Nobili genere ac Virtute Viro D. Adolpho Hermanno Riedesel in Eisenbach, Marschalco Hassiæ hæreditario, Domino & Patrono suo, optat M. Flacius Illyricus solidam sinceræ Christi religionis cognitionem, Zelum, ac constantem Confessionem.

Obilissime & Clarissime Vir, ac Patrone plurimum observande, Thesaurum hunc egregium antiquitatis (ut hoc præclarissimum monumentum Beatus Rhenanus vocat) Theutonum gentis regione & hominum frequentia amplissimæ ob plures causas, magno labore tum repertum, tum etiam à quodam doctissimo & pientissimo viro descriptum jam diu in publicum evulgare, multos sollicitando & orando, sedulo conatus sum, ac tandem etiam vix perfeci: quas causas hic non tam ideo enumerare libuit, ut facti mei rationem, tibi alioqui non ignotam redderem, quam ut tanto pluris hoc opus Germani aliique, facerent, majoresque etiam fructus inde perciperent. Prima sane ea causa est, quam etiam ipse Ottfridus, hujus libri Author, sibi scribendi fuisse dicit: ut qui vel canendo vel legendo occupantur, aliis vel inutilibus, vel etiam noxiis cantilenis aut scriptis, inde ad salutarem tractationem, lectionem, cantionem, ac meditationem Scripturæ & Sacrosancti Evangelii Christi, quod hic Rhythmis vertitur, invidentur ac retrahantur: quam quidem eximium planeque divinam utilitatem, nunc etiam ecclesiasticæ vulgaris linguæ cantilenæ, maxima spiritus energia, potissimum à Luthero compositæ, egregie præstant.

Libri hujus commendatio & edendi causa I. Divina utilitas.

Secunda est, quod cum omnes vetustas res, etiamsi sint tantum lapides sculpti, vetera ædificia, arma, picturæ, numismata, aliæve res, ob solam earum antiquitatem admiremur: quanto magis par est, cunctos hoc vetustissimum monumentum, sacram insuper doctrinam continens, magnifacere.

II. Antiquitas.

III. *Exemplum lectionis in vernaculo.* Tertia est, quod cum nunc acriter controvertatur, an liceat sacras literas à multitudine, idque præsertim vulgaribus quarumvis gentium linguis legi: hic habemus illustrem quæstionis istius decisionem, quod olim tempore Christianissimorum Cæsarum, Caroli M. & Ludovici Pii, cum Episcopi essent adhuc literatiores, & Ecclesiæ religioque nonnihil magis florerent, quam postea, quando hoc opus compositum publicatumque est, non tantum fas piumque est habitum, vulgi manu sacras literas teri, sed etiam vulgaribus Rhythmis vulgo passim decantari & celebrari.

IV. *Linguæ monum.* Quarta causa est, quod cum omnes homines merito, ac secundum Dei mandatum, suos parentes, & quosvis majores antecessoresque ac ipsorum etiam quasvis res, monumentave magnifaciant: quanto æquius est omnes Germanos suorum majorum linguam monumentaque aut libros eam continentia magnifacere? Eorum igitur studiis votisque gratificari volui: ut & in hac parte meam erga Germaniam voluntatem testatam facerem: præsertim autem gratitudinem, ob acceptam inde veram religionem doctrinamque; & diutinum hospitium, ac insuper ductam hinc uxorem, & genitos XVII. liberos, quorum IX. jam ad Dominum commigrarunt: præsertim vero, quia Deus voluit, me in hac gente, de sua hisce postremis temporibus ex ingenti misericordia, instaurata veritate, contra multiplices corruptelas nebulasque, quæ ei offunduntur, contraque instaurationem veterum tenebrarum, testimonium publice dicere, quoquo demum modo Satan ejusque organa, vel etiam alii hominum filii de me blaterent: quorum oblatrationes, Deo & bona conscientia fretus, floccipendo.

V. *Germanorum nobilitas & perpetuitas. Aristot. Linguæ Constantia.* Quinta causa est, quod hinc cognoscitur hujus gentis nobilitas, vel potius ingens Dei erga illam beneficium. Aristoteles enim dicit: *Nobilitatem esse veterem hæreditariamque virtutem, aut veteres divitias.* Hæc quoque sane non parva nobilitas, & simul ingens Dei beneficium est, quod jam ut minimum duobus millibus annorum hæc gens hasce sedes, & hanc linguam semper fermè florens ac regnans, certè nunquam diu serviens, retinuerit. Etsi enim pronunciatio & terminationes vocum non parum variaverint, sicut etiam in vicinis regionibus dialecti variant, tamen voces sunt pleræque omnes eædem: cum contra aliæ gentes aut sint ex diversissimis populis confusæ, aut ex aliis sedibus in alias subinde propulsæ, vel abactæ, aut etiam linguam prorsus mutaverint, & ex diversis confuderint, & denique diutissime alienum jugum passæ misere servierint. Quod autem eadem lingua verbaque maxima ex parte jam olim fuerint, quæ nunc quoque sunt in usu, testantur luculenter nomina propria hominum, qui olim ante Christum fuerunt, quorum etiam nunc Etymologiæ notæ sunt, & communi linguæ respondent. De qua tota re ac præsertim de Vetustate gentis & linguæ Germanicæ, vide Aventinum libro primo suorum Annalium. *Aventin.* Admoneantur igitur hoc ipso suo vetere monumento nobiles, & quasi αὐτόχθονες Alemanni, non solum de hoc ipso immenso Dei beneficio: cui nunc etiam illud longe majus accessit, quod filius Dei in hac gente, & per ejus gentis homines, in hisce horrendis tenebris primum veram religionem instauravit: sed cum etiam videant, vicinas olimque nobiles ac florentes nationes, Græcam, Illyricam, Pannonicam, Belgicam, Livonicam, aliasque horribiliter, partim in miserandam servitutem redigi, partim etiam plane aboleri: evigilent tandem statuantque, se quoque mensuram peccatorum suorum egregiè implevisse & etiamnum multiplicibus malefactis sibi iram in die iræ cumulare. Non profecto tantum in bonum, felicitatemque hominibus instauratur prædicatio divini verbi, & ista evidens Dei visitatio: sed multis est etiam eritque odor mortis: & plerumque sane ea tunc demum à Deo ordinantur, cum jam securis iræ divinæ ad radicem arboris posita est. Christus petra scandali, conterensque adversarios insanientes, *Psalm.* 2. & 110. nunc accedente fine mundi, de coelesti monte deorsum ruens, sicut jamdudum caput, pectus, ventremque & fœmora & tibias mystici gigantis Danielis contrivit, Antiochumque istum patefecit, & fregit prostravitque: ita etiam tandem reliquum pedum digitorumque, exultante interim illo blasphemo cornu bestiæ, conteret, donec tandem omnia adversa pedibus suis subjiciat. Agnoscant ergo Germani tempus istius admirabilis visitationis, contemplantes etiam proximarum gentium, Gallicæ, Brabanticæ, Danicæ ac Suecicæ tristissimas iræ divinæ acerbissimasque flagellationes, diligenter secum illam historicam Christi regulam meditantes: *Nolite putare, quod illi sint peccatores præ vobis: sed nisi pœnitentiam egeritis, omnes similiter peribitis.*

Sexta

Sexta causa est, quod cum hæc lingua multas habeat propagines, aut certe plurimas voces aliis linguis communicarit, ut Italicæ, Gallicæ, Hispanicæ, Anglicæ, Polonicæ, Bohemicæ & aliis, quæ nunc vel sono ipso, vel etiam illa veteri notione minus notæ sunt, cognita nonnihil hac vestutiore forma istius sermonis, tanto clarius illis ipsis peregrinis gentibus illarum vocum origines simul, & significationes innotescent. *VI. Usus in aliis linguis inde ortis.* Narrat Julius Cæsar, sacerdotes Gallorum (qui, ut Aventinus probat, olim etiam Germanicè sunt locuti) vocatos esse *Druidas*, cujus vocis Etymologiam liquido hic liber indicat, cum totis *Trutin* * vocat Deum : ut Druidæ idem sint, quod divini viri, aut Dei ministri. *Druidæ.* Trutin autem ideo putant aliqui Deum dici, quod sit fidelis, verax ac constans, sicut etiamnum ista locutio celebratur: der treue Gott, & Paulus inquit : *Fidelis Deus.* *Marscalk* Nomen *Marsalck* facile ex hoc libro intelliges significare, ministrum equorum aut rei equestris, cum hinc animadvertes *Salch* significare ministrum aut famulum, nempe ministrum principis, qui rem equestrem, equitesque & aulam curet aut regat. Omnino plurimum hujus libri sermonisque cognitio proderit ad cognoscendas Etymologias & origines vocum Germanicarum, & plane ad plenius cognoscendam hanc linguam. Nam & propagines variarum vocum ex illis primis thematibus, aut (ut Hebræi Grammatici loquuntur) radicibus deducuntur : & ex illo veteri vocum usu præsens istarum vocum significatio usus que & abusus plenius cognosci potest, plane non dubitanter possis statuere ac dicere, quod sine hoc quasi Etymologico linguæ hujus, nemo eam plene perfecteque cognoscere possit.

Septima, navavit bonam operam Avenarius in suo Hebræo Lexico, monstrans tres istas primarias & originarias linguas, Græcam, Latinam, & Germanicam habere suas originales voces ex Hebræa. *VII. Origo linguæ ex Hebræa.* Idem de Illyrica aut de Slavonica aut Vandalica monstrari haud difficulter posset, quæ itidem latissime per Europam, â mari Adriatico, usque ad Balthicum, aut etiam Hyperboreum Oceanum & Euxinum extenditur. Porro ejusdem Hebrææ Linguæ propagines esse Chaldæam, Arabicam, Punicam & Turcicam, etiam facilius esset monstrare, quod illæ multo magis ad matrem accedant. Istud vero ipsum de Origine hujus Linguæ ex Hebræa, multo etiam magis ex hac vetustiori forma, aut dialecto Germanici sermonis demonstrari posset, cujus primaria themata propius ad illam sono & sensu accedunt. Vox *Kerle* olim significavit hominem, sicut & adhuc in Suecia & in Saxonia : *Kerl.* quam vocem si ad Hebræam Linguam referas, præclarissimam profecto Etymologiam habet : notat enim invocatorem & Cultorem Dei, quod idem est, ac si dicas, hominem esse filium & imaginem Dei, quæ vera primariaque hominis ratio, natura ac forma est.

Monstrata vero sic vetustate Hebrææ Linguæ & Gentis (quod etiam Hebræa nomina Græcarum literarum testantur) ultro inde consequeretur non tantum veritas istius sacræ Historiæ, de linguarum dissipatione deque omnium gentium origine, â Noacho & filiis Hebraice loquentibus, sed etiam Historiæ illius totius, ac insuper Religionis vetustas simul & veritas. Utinam autem aliquis ociosior doctiorque ac diligentior hanc sibi operam desumat, aut accuratius pleniusque ostendat, omnium linguarum originem & præsertim originalia themata ab Hebræa exorta esse. Incœperam ego quidem ipse istud opus tentare jam ante annos 23. sed postea gravioribus rebus, curis ac laboribus retinendi cœlestis depositi impeditus, illud omisi Ad quod argumentum faceret etiam, quod pleræque gentilium tandem corruptæ fabulosæque historiæ, sicut & titus sacrorum corrupti & etiamnum circumcisio Mahometanis usitata monstrari possunt, habere suam originem ex veris sacrarum literarum monumentis, historiisque Hebræorum.

Octava causa hujus editionis est, quod aliqua indicia purioris religionis (quantumvis jam tum valde incœperit declinare) hinc haberi possunt : *VIII. Veritas Religionis.* Cujusmodi est, quod dixi, omnibus tunc licuisse *vulgari lingua* sacras literas lectitare & cantillare, deque iis cum aliis loqui & conferre. Præterea, quod fuerit tunc adhuc magnum studium cognoscendi verum Deum, ejusque voluntatem ex ipsismet literarum fontibus, seu ex scrutatione sacrarum literarum, non ex *hominum traditionibus* & putribus lacunis, quibus frustra Deus agnoscitur & colitur. Ipsum profecto solum nomen GRATIÆ ** hisce libris pro titu-

* Thrutin, Druchtin, DEUS, Dominus : diversa vox â *Drut*, fidelis. vid. Glossar. nostrum.
** Sed vide Petri Lambec. Lib. 2. Biblioth. Cæsar. c. v. p. 417.

lo impositum, satis liquido testatur, Christicolas adhuc tum temporis sacrosancta Evangelia, quæ in hoc opere versu convertuntur, pro lætis quibusdam nunciis gratiæ ac favoris Dei per Christum parti habuisse, non pro severa legum ac mandatorum exactione, minarumque, iræ ac pœnarum Dei denunciatione: ut postea plerique perperam de Evangelio, tanquam nova, exactioreque quadam lege senserunt & disseruerunt, Christumque pro mero Legislatore, & austeriore Moyse, quam ille prior fuerit, habuerunt.

Quin etiam ipse Author scopum hunc omnium Evangelistarum titulumquè & fidem suam sapientissimis versibus, asserentibus gratuitam justificationem contingentem sine nostris meritis, exposuit. Id enim ipsum in Præfatione inter alia de hoc summo salutis nostræ Dogmate canit, ut mox in sequente Epistola ejus versus adscribemus. Illud quoque in hac parte non negligendum est, quòd hoc opus tantum suo Archiepiscopo examinandum & probandum commendat, non id pontificis beatorum * pedibus & Romanæ Ecclesiæ subjicit, sicut postea fieri necesse fuit, & etiam nunc (proh pudor) adulatorie parasiticeque à plerisque factitatur: & in super pro fidei articulo habetur doceturque. Tanta erat adhuc tunc libertas Ecclesiarum & Pastorum, quam postea contraria extrema prorsus tyrannis est consecuta.

Nec illud profecto etiam leve indicium vestigiumque purioris doctrinæ est, quod tunc sacerdotes aliique Doctores judicaverunt, utile esse, omnia sacra mysteria omnibus Christianis esse notissima, sicut & olim sancti Apostoli docuerunt, eoque vulgari ac plane intelligibili sermone multitudini sacra scripta proposuerunt. At postea perinde sibi solis clavem scientiæ rapientes spirituales isti (uti se vocant) omnia sacra mysteria occultarunt, sicut Cicero scribit, veteres Romanorum sacrificos & legulejos in occultatione fastorum factitasse. Quo scilicet vulgus hominum omnium illorum mysteriorum ignarum & semibrutum ipsis tanto magis obnoxium foret, sibique quidlibet, vulgo ob imperitiam non reclamante, liceret.

IX. *Regnum Christi.* Nona causa est, ut hinc appareat, Christum semper ad dextram Patris gloriose regnare, & subinde in omnibus gentibus mittere ac largiti dona hominibus, excitando suos ministros, qui sacras literas illustrent, & per eas homines ad ardens pietatis cultusque divini studium excitent inflammentque: atque ita tum hominum salutem, tum & gloriam Dei amplificent & insigniter promoveant.

X. *Praxis Pietatis.* Decima causa est, ut & instruantur lectores hujus libri doctrina, & insuper exemplo ipso pii studii illustrandi sacras literas, & promovendi veram pietatem omnes excitentur, ad parem diligentiam ardoremque rerum sacrarum suæque propriæ salutis, & gloriæ Dei, nec degenerent in Epicuream prosanitatem, quo nunc sub finem mundi plerique mortales, proh dolor! maximo impetu degenerant, ruuntque ac currunt. Pulchrum enim sane est, veteres, præsertimque majores suos, imitari in re bona, & non in pravis studiis: quo sine jam ante annos 300. Leopoldus de Bebenburg scripsit utilem libellum, de zelo studioque pietatis veterum Germanorum.

XI. *Libri conservatio.* Postrema causa est, ut ipse etiam liber extet, historiaque facti, aut dudum evulgati hujus libri habeatur: atque adeo ut cognoscatur, jamdudum antea sæpius sacras literas in vulgarem Germanorum sermonem conversas fuisse. Nam primum Ulphilas Episcopus Gothorum (qui itidem Germani fuerunt) mox post Nicenum Concilium, circa annum Domini 370. teste Theodoreto & Sozomeno convertit sacrum codicem in Gothicam Linguam, ejusque divini instrumenti ope gentem eam, maximo sub periculo, ad fidem Christianam convertit, quod quidem factum est ante D. Hieronymi popularis mei tempora. Hunc vero ajunt etiam in Illyricam aut Sclavonicam linguam, idem sacrosanctum volumen convertisse. Unde forte est Moscouitica versio ejusdem linguæ, cujus vetusta exemplaria etiamnum reperiuntur, & aliqua ejus fragmenta, sicut & Servianæ (cujus gentis idem fermo est) ipsemet in Bibliotheca D. Antonii Venetiis conspexi. Unde quoque est, quod ea tota gens, & Serviana & Moscovitica, vulgari lingua in sacris religioneque utitur. *Æneas Sylvius.* De qua re narrat Æneas Sylvius, aut Pius II. olim in quadam Romana Synodo acriter

* beatis.

terdiſputatum eſſe, an id ſit in ea parte Illyriæ ferendum, ubi Pontifex imperitavit, & tandem eſſe auditam cœlitus vocem: *Omnis lingua laudat Dominum.* Verum de hac quæſtione dogmareque Spiritus Sanctus jam olim 1. *Cor.* 14. diſertiſſime pronunciavit, & multi hactenus luculenter in eo veram ſententiam demonſtrarunt.

Poſtea quoque tempore Caroli Magni tres docti viri, *Strabo*, *Rabanus*, & *Haimo* idem ſacrum volumen in vulgarem linguam convertiſſe leguntur: quorum tamen opus tam cito interiiſſe, valde ſane dolendum eſt. Sed nimirum hoc quoque fraude Satanæ & hypocritarum factum eſt, qui ſalutarem verbi Dei lucem puſillis Chriſti fulgere ferre nequeunt. Sane ipſummet Carolum Magnum patriæ linguæ, quæ fuit Germanica, illuſtrandæ ſtudioſum fuiſſe, notiſſimum eſt, adeo ut & Grammaticam de ea conſcripſiſſe referatur. Matthæus Paris, Anglicus Hiſtoricus, qui longe ante hæc tempora vixit, narrat: Germanos jam olim ante Chriſti tempora ſcriptis præſertim rhythmicis, ſuas hiſtorias conſcribere fuiſſe ſolitos, & quosdam ejusmodi libros nominatim indicat. Idem etiam refert, probatque Joannes Magnus in ſuo opere. Atque hæc priorum verſionum Scripturæ veterumque morum gentis Germanicæ in conſignandis ſuis monumentis, ſtudiaque ſacrarum literarum, hiſtoria digna eſt, quæ ſciatur, tam ut Dei gloria elucear, qui in omnibus gentibus præclara ingenia excitat, tum etiam, ut poſteri ad majorum ſuorum virtutem induſtriamque imitandam exuſcitentur. *Matth. Paris.* *Jo. Magnus.*

Hæ aliæque complures cauſæ, & præſertim publicæ utilitates, tum ad Dei gloriam ac hominum ſalutem, tum etiam ad gloriam gentis Alemanicæ, ac denique etiam ad commoda ejusdem, & præſertim Eccleſiæ Dei ſpectantes, me impulerunt, ut (ſicut &.prius dixi) jam longo tempore ſim conatus, ſeduloque laboraverim in promovenda impreſſione hujus operis. Quo quidem me etiam non parum impulit doctiſſimi viri, beati Rhenani Seleſtadienſis graviſſimum teſtimonium & præconium hujus ipſius operis, cujus verba paulo poſt adſcribemus.

Plurimum ſane hanc editionem adjuvit eruditione & pietate clariſſimus vir D. D. Achilles Gaſſarus, tum deſcribendo, tum & Lexicon veterum hujus ſermonis vocum conficiendo, quo publicæ utilitati & ſuo ardenti erga patriam & veram Eccleſiam ſtudio ſatisfaceret: cui ab omnibus ingenuis Germanis Chriſtique fidis Cultoribus gratiæ debentur & habebuntur. *Achilles Gaſſarus.*

Tibi vero, Vir Genere ac Virtute clariſſime, hoc Opus dedicate ob plures cauſas volui, præſertim autem quod & urſiſti hanc editionem, & tuam liberalitatem ad eam promovendam promiſiſti: & denique, quod ſpero complures Germanica nobilitate atque adeo etiam ex ſuperioribus ordinibus, & præſertim literatis hominibus, ob tuum nomen Librum hunc ſtudioſe complexuros eſſe, & linguam etiam hanc porro illuſtraturos.

Quod ſi hoc opus eo ſtudio favoreque excipietur â ſuis Germanis, quo certe par eſt, forte aliquando etiam illud alterum majusque volumen edetur, mihi â Te communicatum, in quo Veteris Teſtamenti Hiſtoriæ itidem rythmis ante annos 300. conſcriptæ ſunt. Sane indigni fuerint, qui de nomine, Genteque Germana glorientur ac nominentur, qui non dignabuntur hoc ſacroſanctum vetuſtatis ſuæ monumentum habere & „ cognoſcere, ſuamque maternam linguam & avitum ſermonem deguſtare: præſertim cum ad eum conatum tanta hic præſidia habeant, tum vocum cum præcedentibus congruentiam, tum præfationis verſionem, tum Dictionarium adjunctum, tum denique etiam Latinum Evangeliorum textum ad ſingula loca annotatum, ex cujus collatione facile ſenſus rhythmorum deprehendi ubique poſſit. Juvat nos, laudique etiam datur, cognoviſſe, aut ſaltem deguſtaſſe peregrinas aliquas linguas, unde nullum unquam fructum ſis percepturus: quanto vero honeſtius præclariusque fuerit ſuorum majorum ſermonem exactius cognoſcere. Quapropter Tu & hoc Opus, Dedicationemque ejus benigne excipito, & literarum, præſertimque ſacrarum, non tantum ſtudioſus, ſed & Fautor Promotorque eſſe pergito: idque omnino agito, ut non poſtremo loco regnum cœlorum quæras, ſicut plerique homines ſolent, (tametſi & in hoc injuriam eis facio. Plurimi enim nullo prorſus loco & nunquam regnum cœlorum quærunt aut curant) ſed primo plane loco illud, juxta mandatum unici noſtri Servatoris ambias & ſectetis. *V.T. rhythmice MS.*

Et quoniam pro tua Dignitate, Prudentia, Virtute & aliis eximiis donis ſæpe ad ſummos Germaniæ proceres aditum habes, id omni ſtudio conatuque apud eos agito, monendo & urgendo, ut *præſentes controverſiæ religionis* non violento furore opprimantur, ſed potius legitima cognitione dirimantur. Sed bone Deus, quantus eſt Satanæ furor, quantaque in genus humanum potentia, quod cum etiam in minimis litibus, ubi de paucis aliquot nummis rebusque vilibus contenditur, omnes putant placide quieteque ac legitime progrediendum eſſe, uti auditis recta ratione partibus, probeque omnibus ad cognitionem facientibus perveſtigatis ac examinatis, tandem ſervato omni juris proceſſu pronuncietur, executioque debita ratione fiat. At in religionis controverſiis contra nunc plerique temere ac non lectis cognitisque utriusque partis ſcriptis, dictis ac teſtimoniis, judicant, pronunciant, clamant ac vociferantur, horrendis conviciis infamationibusque confeſſores veritatis proſcindunt, & denique qui poſſunt, etiam violentiam adhibent. ' Olim in omnibus difficultatibus controverſiisque religionis & hæreſibus ſecundum Chriſti ordinationem præceptumque ſoliti ſunt ſacerdotes & epiſcopi, promoventibus id principibus & regibus convenire, ibique ex verbo Dei recta ratione conferre ac diſputare & verum à falſo ſecundum ſcripturam diſtinguere. At nunc, proh dolor! contraria potius omnia fiunt. Quæ cum & triſtia horrendaque ſint, & ab omnibus cernantur, commemorare non eſt neceſſe, atque adeo etiam ob eorum fœditatem cruciatumque animi cordisque mei inde orientem longe acerbiſſimum non libet.

Tu vero, Vir Præſtantiſſime, qui ſcias Te nomen Chriſto ad iſtam ipſam ſacroſanctam militiam dediſſe, perge in ea ſtrenue, nec moveare Epicureis ſermonibus Nimbrodicorum iſtorum venatorum, qui tantum gentiles Deos, Bacchum, Venerem, Martem, Plutum & Deliam Mercuriumque colunt, tantumque ſua ſtudia moresque magni faciunt, & Chriſtum cum ſuo cœleſti regno contemnunt, & ab eo viciſſim contemnuntur: ſciens Te ampliſſimam remunerationem ab illo ſummo, victorioſiſſimoque Duce, cum in extremo judicio ultimum illum ſuum cœleſtemque triumphum de omnibus hoſtibus ſibi pleniſſime ſubjectis, nempe de Satana, peccato, morte & toto mundo, aget, recepturum eſſe.

Dominus JESUS Eccleſiam ſuam religionemque, & omnes ſuos fideles potenter ſuo S. Spiritu regat & conſervet, contra omnes Satanæ & impiorum nequiſſimas machinationes ignitaque tela tueatur, ob miſericordiam & veritatem ſuam, Amen. Vale in Chriſto unico mundi Servatore, ſemper feliciſſime: Argentinæ, anno Adventus Meſſiæ unici Servatoris totius mundi 1571. Calendis Septembribus.

PRÆ-

PRÆFATIO GERMANICA
MATTHIÆ FLACII, ILLYRICI.

Dem Gestrengen und Ehrenvesten Herrn Adolph Herrmann Riedesel in Eisenbach Erb-Marschalk in Hessen meinem günstigen Herren und Patron wünsche ich Matthias Flacius Illyricus vollkommene Erkandtnus der reinen Religion und Lehre Christi ernsten Eyffer sampt beständiger Bekandtnus.

Estrenger Ehrenvester Günstiger Herr, die hochwichtige Ursachen warumb das ich in Truck habe lasen ausgehen diss alte Buch, darinnen vor 700. Jahr die vier Evangelisten reimenweis in eine einige Erzehlung der Histori undt Predigten Christi zusammen bracht undt in der alten Teutschen Sprach vertolmetscht worden seyn, undt auch den vielfältigen Nuz undt Frucht, so der Christlich Leser daraus nemmen kan, hab ich nach der leng in der Lateinischen Vorred erzelet, das es ohnvonnöthen allhie abermal dieselbige zu widerholen. Wiewohl wann gleich kein andere ursach were, warumb die freye undt ehrliebende Teutschen solten das Buch lieb haben undt hochachten, so ist diese wichtig und gross genung, dass nachdem alle Menschen gern von ihren Eltern undt Vorfarn viel wissen wöllen, auch alles so bey inen gewohnlich undt gebreuchlich hochhalten, weil auch alle Menschen gern etwas beydes von den uralten undt von frembden Sprachen wissen: so mus einer ihe gar ein Stock, undt so zu reden kein rechter Teutscher seyn, der nit auch gern etwas wissen wolt von der alten Sprach seiner Vorfarn und Eltern, welches mann dann aufs best undt leichtest aus diesem Buch haben und vernemmen kan, sonderlich weil der Leser alhie so mancherley behelff und förderung dazu hat, als nahmlich die Erklerung der alten Wörter, (a) die vertolmetschung der Vorrede, undt endlich den lateinischen Text der Evangelisten, der hin und wider in diesem Buch vertolmetschet ist. Will derowegen jezt nur etliche andere Stuck hierzu gehörig anzeigen: Als nammlich furs erste, das der Meister dieses Buchs ist gewesen ein Gottseliger gelehrter Münch, (ich mein aber ein solcher Münch wie sie vor Zeiten gewesen, da sie wahrhafftiglich reichtum, ehr undt die Wohlüsten dieser Welt verlassen, undt sich gänzlich zum dienst Christi undt seiner Kirchen ergeben, undt derowegen auch studieret, gearbeitet, gelehret, undt geprediget haben: nicht wie die neue, die neben der abgötterey nur den Gott Baccho oder Baucho sampt seiner Schwester Venere undt Bruder Pluto, damit sie zum Plutone kommen, treulich dienen) ge-

Recapitulatio causarum ex 1. præfat.

Nova causa 1.

Autor Libri Monachus verus.

(a) Hoc Glossariolum Gassari Editioni huic non est adjectum, quia non multa continet; & omnia multo melius & lautius ampliusque in meo Glossario Francico & Alemannico exponuntur.

nant Otfrid aus der erbarn undt alten Stadt Rein Weissenburg, da auch nach jeziger Zeit, Gott hab lob, die wahre Religion durch Förderung der namhafften Herren Elephanten undt anderer Gottseliger Herren erhalten wird: undt hat dieser Otfridus auch andere mehr Bücher zu gemeinen Nuz geschrieben, wie aus seinem Leben kurtzlich von Trithemio angezeiget zu sehen ist.

II. Ferner so hat der hochgelehrte Mann Beatus Rhenanus von Schletstat dis Buch, da ers zu Freising in Beyern gesehen hat, hochgerühmbt, wie sein Zeugnus hernach geschrieben bezeugt: da er auch saget, es sey treffenlicher Schaz der uralten Teutschen Kleinoten. Er zeiget auch an, wie hoch sich der fürtreffenliche Held Keyser Maximilian nach solcher alten Teutschen Schrifften gesehnet habe, und wie hoch er alle diejenigen begabet, die ihme etwas solches uraltens, sonderlich von den Buchern undt Schrifften fürgebracht undt verehret haben. Solcher sein Sinn undt Meinung zeiget an, dass er sein Vatterland und Volck lieb gehabt, auch seine Vorfar, undt was bey inen löblich gewesen, hochgeachtet, gern erhalten undt gefürdert, undt nit stets nach selzamen neuen Welschen, Spanischen, Römischen dingen gegaffet habe. Es haben auch die Vætter undt alten Scribenten, so vor dausent oder dreizehenhundert Jahr gelebet haben, die uralte Lehr, Religion, Regiment undt Weis der Kirchen Christi hoch gepreiset undt gerühmet, undt sich über ihr Zeit und Stant beklaget: derer Vætter Sprüche jezt unsere Widersecher die Papisten gar übel misbrauchen, gleich als sie das jenige hetten gelobet undt gepreiset, das zu unsern und nicht zu ihren Zeiten hette mœgen alt geschæzt undt genennet werden: welches je ein grober Betrug ist. Dann wann sie von den alten Zeiten, Stand und Religion geredt haben, und geklaget, über ihrer Zeit Neuerung, so haben sie gemeinet, die Lehr und Religion, auch Stand undt Regiment den Kirchen, so drey oder vier hundert Jahr für ihnen, als nammlich zur Zeit Christi und der Apostel im Gebrauch gewesen, undt freilich nicht der Stand undt Sitten der Kirchen, so etlich hundert Jar nach ihnen erstanden ist, dahin mann jezt ihre Sprüche mit Gewalt deuten und ziehen will. Es ist aber freilich nicht ohne, das Virgilius der treffenliche Poët schreibet, das alle gute ding immer von Tag zu Tag abnemmen, wannn mann sich gleich hoch bemühet, dieselbige in ihrem vorigen guten Stand zu erhalten. Solches aber geschicht zu voraus in der Kirchen undt Religions Sachen, dass sie alle Tag je længer je mehr versinsteret und verkehrer werden, nicht anderes, als ein wolgebauetes Haus immerzu ærger undt baufelliger wurde, biss dass es ein guter Meister widerumb von neuen erbauet.

Also thut auch GOtt der Himmellische Vatter, der hœchste Schœpffer nndt Baumeister, ein Stiffter undt Ursacher alles guten, sonderlich in der Kirchen, welcher je zu Zeiten undt offtmals an seiner Kirchen und Religion, wiewohl auch in weltlichem Stande undt Policei dasjenige wiederum bessert undt auffrichtet, was der bœse feind undt die menschen verkehret undt verderbet haben, nndt also gleich als neue encenia oder Kirchenweihe halt.

Solches ist gar offtmals geschehen, wie aus der Heiligen Schrifft undt andern Kirchen-Historien zu sehen ist, als erstlich zur Zeit Enoch, dernach zur Zeit Noah, Abraham, undt sonderlich zur Zeit Moisi: weiter darnach zur Zeit Samuelis, Davidis, Ezechias, Josaphat undt Josias, zu voraus aber zur Zeit Christi undt der Apostel: welcher mit der Geisel und mit dem Schwærdt seines Worts allerley Wust undt Grewel sampt ihren Meistern undt Kremern, ja Raubern undt Mœrdern aus seines Vatters Haus ausgemustert undt ausgefeget hat: welches Haus dazumal, wie er selber bezeuget, zu einer mœrder-gruben durch die mancherley Versürer gemacht war. Er ist freilich der rechte Engel des bunds, der rechte Lauterer oder Reformierer der Leviten, wie Malachias von im geweissaget, ein meister undt ausfeger seiner Kirchen gewesen, in dess hænden die rechte Wurffschauffel ist, wie Johannes der Teuffer prediget: undt er hat sollen seine Tennen recht ausfegen: darnach etlicher massen zur Zeit Constantini undt Augustini, auch Huss seligers: undt sonderlich zu unsern Zeiten, da der lezte Helias kommen ist, vor der lezten Zukunfft dess Herren, Ime den Weg zu bereiten, den Anti-Christ zu offenbahren undt zu richten, und die Seinen von solchem Pharao und dem Teuffel entlich zu erlœsen.

Wie nun der Stand der Kirchen und Religion alle Tag je lenger je erger wirdt biss auff solliche Göttliche Erneuerung und Wiederaufrichtung der Religion: also wer fleissig darnach

nach forscher, der findet immerzu gar viel solche anzeigung oder gewisse Zeichen eines bessern Stands der Religion, so zuvor gewesen, welche als (so zu reden) rechte Heilthumb mann mit allem fleiss suchen und herfür ziehen soll, die waare und rechte uralte Religion damit zu erkleren und zu beweisen. Solcher hinderstelliger mancherley Zeichen und Anzeigungen der wahren Religion und das zuvor mit der Kirchen besser gestanden sey, hab ich etliche viel in dem Buch Catalogus testium veritatis glaubwürdig erzelet. Ein solches Zeichen und Zeugnuss eines bessern Zustandes der Religion mag auch dieses Buch seyn, darinne die vier Evangelisten vor 700. Jaren in Teutsche Reimen vertolmetscht und in ein einige Erzelung gebracht, und das Buch Gratia Dei, (*b*) die Gnad GOttes genannt worden; darmit der Scribent anzeigen woellen, Christus sey nicht ein Gesezgeber, auch sein Evangelion nicht ein gesez, wie die Verführer hernach fürgegeben, sonder ein Erwerber und Verkündiger der heilsame Genade GOttes.

Diss Buch zeiget auch an, das dazumal die heilige Schriefft in der Kirchen GOttes hochgeachtet gewesen, und dass mann sie nicht gelestert habe, es sey ein finster zweiffelhafftig unvollkommen Buch, das sich hin und wider deuten und denen, darinnen mann nicht alles, was zur Seligkeit vonnœten finden könne, ja auch ein Kezerbuch, daraus aller irrthum entspriset, wie leider jezt offentlich wider die heylige Schrifft, ja wider den Heyligen Geist selbst, der sie geschrieben hat, mit grosser begnadung und privilegien gelestert wirt: welches nie zuvor weder in der Christenheit, noch bey den Juden erhœrt undt geschehen. Die Türcken lassen freilich nicht zu, das mann also ihren Alcoran lestere. Darumb hierauff der eusserste Zorn undt Straff GOttes undt gewislich die Türckische Tyranney selbst gehœret, undt entlich kommen muss: wie auch auff die greuliche Unzucht der Geistlichen und anderen, undt auff die Blutschanden: welche grewliche laster sampt andern unzehlichen Sünden jez regieren undt überhand nemmen.

Dazumal hat manns freilich nicht darfür gehalten, als obs nicht recht were, wann mann die Heilige Schrifft in gemeiner Sprach vertolmetschet, oder wann sie die Leyen lesen solten: welcher Irrthumb wie auch gedachter Rhenanus bezeuget, gar neue ist: sunder (wie dieser Scribent schreiber) man hat vielmehr geglaubet undt gelehret, es sey ganz Christlich undt heylsam, das mann sie daheim lese, ja auch in reimweis singe. Zu welchem Nuz und Gebrauch er auch diese tolmetschung wie er selber bezeuget, gemacht hatt. Er bekennet auch in der Vorred seinen Glauben, und wahre èntliche meinung oder haupt-summa dieses ganzen Buchs von der Gnade Gottes oder vier Evangelisten, næmlich das wier ohne unser Wercke lauter umsonst, durch Christum seelig werden, mit diesen Worten,

Thar ich in Himmelriche,
Thir Druthin jamerliche,
Joh jamer freuue in richti,
In dieneru Gesichti,
Mit den Engelin dinen,
Thaz uist bi uuercken minen,
Suntar rehto in uuaru,
Bithineru ginadu,

Das ist auff gut Teutsch:

Dass ich im Himmelreiche,
Dir GOtt immerliche,
Ja immer freue in Grichte
In deinem Angesichte,

(*b*) Vid. not. ad Præfat. Latin.

Mit den Engelen dein,
Daſs nicht iſt bey den Wercken mein,
Sondern recht fürware,
Bey deiner Gnade &c.

Alte Geſænge der Kirchen.

Hierzu næmlich anzuzeigen, daſs zuvor die Religion und Weſen der Kirchen beſſer geſtanden ſey, mag auch gehœren, daſs in den Teutſchen Kirchen noch etliche uralte Teutſche Geſænge in Mutterſprach in der Gemeine GOttes ſtez geſungen worden ſeyn, als da ſeyn der Glaub, Ein Kindelein ſo lœbelich, Chriſtus iſt erſtanden, Chriſtus fuhr gen Himmel, Nun bitten wir den Heyligen Geiſt, &c. Alſo haben ſie auch das liebe *Vatter unſer* in Mutterſprach gebetten, und die zehen Gebott teutſch auswendig gelernet und erzehlet, welches in welſchen landen und andern Orten im Bapſtumb nicht hat pflegen zu geſchehen. Dergleichen ſeyn anch die predigte viel öffter in teutſchem Land geſchehen, dann im welſchen Land. Der gedachte hochgelerte Beatus Rhenanus von Schletſtatt bevveiſet auch auſs dem Wort *Meſs*, das man jezt für die ſonderliche groſſe Jarmarekte gebrauchet, daſs vor Zeiten gar ſelten Meſs gehalten worden ſeien, wie auch bey den Griechen, nnd daſs eigentlich die Meſs ein gemeiner Handel der ganzen Kirchen, und wahrhafftigklich die Communion ſelbſt geweſen ſey, und darumb die Leuth an die ſelbigen Ort zu der Communion aus allen umbligenden Flecken gelauffen, und durch dieſe Gelegenheit daſelbſt ſolche groſſe Hendel und Jarmarckte erſtanden ſein, und auch daher ſolchen Nahmen entlich bekommen haben. Solches iſt freilich ein gute und ſterke Beweiſung: aber hernach, da mann die Meſs hat geſchezt für ein ſonderlich Opffer für die Sünde, und für allerley Noth, ja auch für die Lebendigen, und für die todten, da hat mann ſie ohne maſs undt Ziel gehauffet, und ein rechten Jarmarckt oder Kremerey darausgemachet, alſo das der Prieſter Ampt und Befelch nicht mehr lautet, wie es Chriſtus geordnet und befohlen hat, ſprechend: *Gebet hin und prediget, was ich euch gelehret hab:* odet, *ihr werdet den todt des HErren verkündigen:* ſondern wann der Biſchoff ſie ordenirt, ſo ſpricht er an ſtatt ſolches Beſels Chtiſti alſo, *Ich gebe euch Macht zu opffern für die lebendigen und für die Todten, und für die Sünden der ganzen Welt.* Weil ich auch allhie auff die alten Gebreuche der Teutſchen Kirchen kommen bin, ſo were nicht nnbillich, daſs ich auch etwas ſagete, von der alten Herkunfft derſelbigen.

Origo Ecclesiarum Germaniæ.

Dann die Pæbſte rühmen ſich, daſs ſie alle Kirchen Europæ gegen Nidergang gepflanzet haben. Aber in der Wahrheit halt ſichs viel anderſt, und ſind faſt ſo bald etliche Jünger Chriſti In Teutſchland kommen, als eben Petrus gen Rom ſoll kommen ſeyn, wie die Papiſten von im tichten: wie ſolches Aventinus anzeiget, und ſie auch nennet, welche an der Tonauw und umb Augſpurg gelehret haben, nammlich S. Marcus und auch Lucius Cyreneus. Alſo rühmet auch Ireneus, der da balt nach der Apoſtel Zeit gelebt hat, die teutſche Kirchen als alte und rechtglaubige, hoch und ehrlich. Ja daſs die Chriſtliche Religion nicht von Rom nnd von den Pæbſten kommen ſey in Tentſchland, iſt aus dem offenbar, daſs dieſelbige Kirche, wie auch die Evangeliſche, ſehr lange Zeit und viel hundert Jar nach Chriſti Geburt, haben nicht wollen den Rœmiſchen Gebræuchen und Kirchen ſich gleichſœrmig machen: darüber auch wol 700. Jar nach Chriſto groſſer Streit geweſen iſt, wie ich in meinem Buch Catalogus teſtium veritatis genant nach der Lenge angezeiget habe.

S. Bonifacius.

Entlich aber hart vor Caroli Magni Zeit, hat Bapſt Gregorius II. einen ſeiner Jünger oder geſchwornen Knecht Boniſacium genant in Teutſchland geſendet, welcher ihm hat austruklich ſweren müſſen, daſs er wolle des Bapſts nuz ſuchen und fürdern, wie die Wort klar in ſolchem ſeinem eides Pflicht ſtehen. Derſelbige nun hat die Tentſchen Kirchen nicht vom Heydenthum zu Chriſto, ſondern von Chriſto zum Bapſt bekehret, und alle Gottſelige alte Apoſtoliſche gebreuche und Ordnungen in Bapiſtiſche verwandlet. Es haben ihm viel gottſeliche und hochgelehrte Biſchoff und auch andere treffenliche Menner widerſtanden, aber er hat ſie entlich durch Beyſtand der Bæpſte und auch etlicher Gewaltigen, mit greulichet Verfolgung gedempt und underdruckt, wie ſolches auch daſelbſt zu finden iſt. Denſelbigen hat der Bapſt gelehret, daſs er ſoll das opffern für die todten in dieſen Kirchen anrichten. Dann er hat lang gezweiffelt, wie es in ihrem Decret ſtehr 3. Q. 2. Ja der gedachte treffenliche Apoſtel des Bapſtes hat auch die bæpſtiſche Heyligkeit durch einen ſondern Brieff gefraget, wann man den Speck eſſen ſolt.

folt. Da hat der heylige Bapft imm geantwortet: wann der Speck genugfam gefotten ift, oder aber gereuchert ift, alsdann foll mann ihn effen. Wie folches klar im Buch der concilien zu lefen ift. Alfo hat müffen denen leuten ein fonderliche Gottfeligkeit und Verdienft oder gutes Werck, auch an dem garftigen Speck gelegen fein. Derfelbige treugefchworne Knecht der Bæpfte hat auch alle Kirchen-Gebette und hendel aufs der gemeinen Sprach in die lateinifch verwandelt. Ich mufs allhie erzehlen, was mir der H. M. Georg Schnell, etwa des H. S. Luth. Verwanter mehrmal erzelet hat, wie dafs zu Deffau ein uhralt gefchrieben pergamen Buch gewefen, darinne die ganze form der Tauff in teutfcher Sprach geftanden, aus wellichem Buch er felbft mehr Kinder getaufft hab. Alfo findet mann noch gar viel Zeichen oder überbleibende Stucke, daraus zu mercken, dafs es vor Zeiten viel beffer mit der Kirchen und Religion geftanden fey, dann darnach unter dem Bapft, darvon ich in gedachtem Buch weitleuffiger gehandelt habe. Das fey nun jezt zur Vorrede genug. Ich hab aber dis buch E. E. umb vieler urfachen Willen zufchreiben wollen, die ich in der Lateinifchen Vorrede weitleuffiger erzelet habe. Unter andern aber ift diefe nicht die geringfte, auf das weil fie die gute und freye Künften, fonderlich aber die gute reine Chriftliche Theologiam oder Gœttliches Wort lieb hatt, jah mich auch ermahnet difs buch in Truck aus zu gehen laffen, das auch andern treffenliche Leute, von Adel, von Herren und fonft andere alle durch ihr Exempel deftomehr gereizet und verurfachet werden, denfelbigen hochlœblichen Studiis warer Religion und auch diefem buch günftig geneiget und fürderlich zu fein. Derowegen fo bitt ich E. E. fie wolle diefe meine Chriftliche Verehrung oder Zufchreiben diefes buchs günftigklich annemmen, und mir zum beften deuten, auch hinfort, wie bisher, ja noch vielmehr alle gute Studia und fonderlich die wahre Religion und rechtfchaffene Lehrer nach dem Befehl GOttes ehren und fürdern, und fich ja nicht kehren an der Gottlofen leut epicurifchen reden, die da nicht nach GOTT fragen, fondern nur nach der Welt Ehr, Gut und Wolluft ftreben, ja die auch denfelbigen vergænglichen fchatten der zeitlichen Güter zu erlangen fich nicht fcheuen, Chriftum felbft und feine Religion, auch die Diener Gœttliches Worts wider ihr eigen gewiffen, den gewaltigen und gottlofen zu gefallen, zu verfolgen. Es find ja leider viel greulicher ærgernüffen und unkraut mitten in dem Acker zwifchen dem guten Samen und Weizen Chrifti, wie es zwar auch ftets gewefen, und eben zu den Zeiten, da Chriftus felbft auf erden gewandelt und feine Kirchen felbft mit eignem mund unterwifen und regiret hat. Wol aber dem, der fich darab nicht ergert, noch von der Wahrheit abfelt. Was belanget die unwahrftafftigen Gedichte und Schreien, fo etliche wider mich mit aller unwahrheit ausbreiten, ift ihnen genugfam in meiner lateinifchen und teutfchen Bekantnus geantwortet. Ich hab mich auch nun lenger den 20. Jahr unzelichmal nur genugfam zu einem Synodo und Difputation gebotten, ja auch darumb den Gewaltigen und allen Regenten aufs demüthigeft fuppliciret, wie ich dann auch meine underthenigfte Supplication und rechtfchaffene Erkandmus allerley Befchuldigung, fo etliche auf mich tichten, in vergangenen Reichs-tag der hœchften Obrigkeit und ganzem Reich überantwortet habe. Aber wer arges thut, der fcheuet das Licht, und wiederumb wer das Licht fchenhet, der mus ihm übel bewuft feyn. Der allmæchtige ewige GOtt erberme fich feiner Kirchen, und bringe all ihre Sachen zu einer rechten Gottfeligen erkantnus, und hebe alle ergernus auf, umb feines lieben Sohns unfers HErren JEfu Chrifti willen, Amen. Darzu fprechen alle Gottfeligen, Amen.

URTHEIL

URTHEIL †

Eines Hochgelehrten Manns von dieser Spraach.

Die Spraach diſs Buchs iſt weder Viſentiniſch, Weſtfäliſch, noch Brabandiſch, wie etlich achtent, ſonder gwiſs unſer hoch Teutſch, wie man damalen vom Bodenſee an, zu beyden Seiten des Rheins, bis durch den Schwarzwald und Ellſaſz hinab inn das Rhingew durch Alemanien geredt hat, und noch heutigs tags, doch underſcheidenlich, von wegen vilerlei herrſchafften unnd frembder einwoner, pflegt zu reden, dann viel idiotiſmi, und beſondere nachklenck ſolcher landes Spraachen und Wörter, ſo andren Teutſchen ungewon- ja unverſtentlich, ſtets darinn geſunden, und bei uns under den ungewanderten leuten im auſzſprechen leicht abgemerckt mögent werden: und iſt dieſelbig Spraach damalen von wegen der hohen Oberkeit und herrſchafft Frenckiſch, oder wie dieſer Ottfridus ſchreibt Franciſce Spraach genant worden. Daſz ſie aber nicht ſo deütlich und auſztruckenlich geſchrieben, damit wir ſie jetzunder ohn anſtoſſen dahin, wie unſere ſchrifften, leſen, oder auch auſzſprechen kuntendt, iſt der Zeit ſchuld. Dann damalen die Teutſch Spraach von wegeu ihrer ungelenckten Zungen, groben Thon, dicken und aſpirierten pronunciation, wenig in die feder umb des Volcks unachtſamkeit gebracht iſt worden, und was ſchon deſzſelbigen beſchehen, das hand dennocht die Teutſchen ſelber nicht, ſonder Auſzlender, als Italiener und Gallier angeſangen, welche ohn das dieſelben Zungen nimmer vollkommenlich auſzreden oder gantz ſprechen kuntend, derhalben inen ire angeborne ſtimm viel hindernuſz darinn gebracht, daſz die Teutſch Spraach nicht rein und eigentlich geſchrieben hat mögen werden. Und wie unſer Ottfridus ſelber in der Latiniſchen Vored an Luitbertum, Erzbiſchoffen zu Meintz, bekennet, ſind ihm nit alle Toni, oder auſzſprechen der zwiſchen vocalen oder diphthongen, auch nicht alle zuſamen geſchlagne conſonanten und aſpirierte Sylben nach der pronunciation und gebræuchlicher ſtimm zu ſchreiben möglich geweſen, wie dann ſeider her durch eigentlich aufmercken von artlichen Teutſchen Schreibern mit Hülff der Grammatica tæglich gelernet iſt worden, und in ein Ubung kommen. Dann den Brauch deſz *ch*, *ck*, und *ſch* hand die Alten nicht können im ſchreiben an tag geben, und ſo auſztruckenlich ſetzen, wie man es redet, ſondern hand das *h* allein oder *ſg*, oder *tz* darfür braucht, wie auch das *th* fürs *d* im anfang, und das *c* fürs *g* zu End, auch das *z* für zwei *ſſ* in mitten, und für ein einfach *ſ* zu hin-

† Parens hujus Judicii videtur DN. Matth. Friderico Beckio, Paſtori quondam Auguſtano eſſe Achilles Gaſſarus, inſignis quondam Auguſtæ Medicus & Philologus, ceu vidi ex Notulis Beckii ad Otfridum, quas Illuſtris DN. KRAFFT de Delmeſingen: mihi quondam gratioſe communicavit; nec à Beckii ſententiâ & ipſe ſum alienus. *Scherz.*

hinderst der Wort; item das *b* für unser *w* gesetzt, und sehr offt das *o* im anfzgang der Wort angehenckt. Uber das ist sonst mehr grosze enderung zwischen der Orthographia, Syllaben und artickeln in unser jetzigen Spraach, wie fast in allen anderen worden, nachdem und man dieselbigen je længer je mehr treibt, und gar allein handlet. Dann vor Jahren nichts rechts oder ansehnliches Teutsches in der Gemein, sonder alle Acta, brieflich urkund, urbar und dergleichen mehr, Latinisch aufzeichnet, und beschrieben sind worden. Und da man schon sich solches hernach (das ist nnder Keiser Ludwigen dem IIII. ohngefahr umb das Jahr Christi 1330.) underftanden, und in den brauch, bevor in die Cantzeleyen, zu bringen angefangen hat, sicht man doch underschiedlich je von 50. Jahren bisz in ander 50. Jar treffenlich ungleich reden, phrases nnd stilos überal; durch welche unser Spraach nach und nach gebeszert, und zn recht gebracht ist worden: bisz zu letzt der Mann GOttes D. M. L. der Teutschen Zungen erst recht geluppet, die Rhetoricam und alle Zierlichkeit darein gepflantzet, und dermasen aufzgeburtzet und paliert hat, dasz sie zu unsern Zeiten jetzunder mit eloquenz, Wohlreden und Schönheit der Wort, Sententzen und Clausulen, andern Spraachen nicht vielmehr bevorgibt &c.

Conferatur Dan. Georg. Morhof. de Ling. & Poësi Germ. P. 2. c. 7. p. 316.

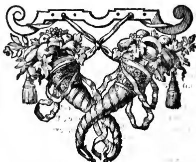

EX

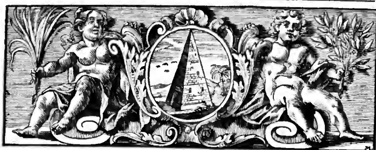

EX LIBRO SECUNDO RERUM
Germanicarum Beati RHENANI.

Franci Germanica sunt usi Lingua.

Eteres Francos, qui transito Rheno nobilissimum istud in Galliis regnum constituerunt, & per duas familias priorem Merovingorum, posteriorem Carolingorum, non Galliam solum, sed & Germaniam postea non paucis sæculis rexere, Germanica usos fuisse lingua, quum innumera alia argumenta probant, tum vero manifeste convincit Liber ille insignis Evangeliorum Francice, hoc est Germanice versus, quem nos nuper, dum comitia Romani Imperii Carolus Cæsar celebraret, apud Augustam Rhetiæ superioris, Fruxini in Vindelicis, quam hodie Frisingam appellant, in Bibliotheca D. Corbiniani obiter reperimus, nam Livianarum Decadum gratia fueramus illuc profecti. Ejus Codicis hic est titulus: Liber Evangeliorum in Theodiscam linguam versus. Constat autem ex Rhythmis totus. Atque ut antiquitatem ejus tralationis non ignores deprehendi Librum exscriptum abhinc annos ferme sexcentos, ut tum compositum credam, quum Christo primum Franci nomen dedere. In fine enim ascriptum erat: * Vualdo me fieri jussit: Sigefridus presbyter scripsi. Numeratur autem inter Frisingenses episcopos Vualdo, ni fallor, decimus. Habet ipsum Opus elegantissimam præfationem, cujus hoc est initium, nulla litera mutata:

Nu uuill ich schriban unser Heil
Evangeliono deil,
So *uuir nu hiar bigunnon*
In Frenkisga Zungun.

Qui Germanice callet, satis intelligit, ista verba, nisi quod hodie paulo aliter scribimus & proferimus, non addentes alicubi tot vocales, alicubi plures adjicientes, nec *bigunnen* verbum pro incipere familiare est omnibus Germanis. Item paulo post

Hiar

* Wigulejus Hundius in Metropoli Salisburgensi Tomo I. p. m. 71. sub Walthone Episcopo Frisingensi, hæc de Codice hoc habet: Extat liber (sc. Evangeliorum Otfridi) aliquamdiu desideratus, sed per Reverendissimum ac illustrissimum Principem D. Ernestum (qui factus est Episcopus Frisingensis A. 1565.) forte fortuna in quadam Cistâ iterum repertus antiquitatis ergo venerandus ac videndus. *Scherz.*

Hiar hores jo zi guate *Uvatz Got imo gebiete.*
Thaz uuir imo hiar fungun *In Frenkisga Zungun.*
Nu freuues fih es alle *So uuero uuola uuolle.*
Joh uuer fie hold in müate *Francono thute.*

Item paulo poſt comparantur Franci Romanis animoſitate, nunquam hoc negaturis Græcis.

Sie ſint ſo ſama kuani Selp ſo thio Romani.
Nu darf man thaz ouch redino,
Thaz Kriachi nith es uuidanon.

Item alio loco prædicantur ad arma promti, & viri fortes omnes. Nam hoc ſignificat *Thegan* Francis. Unde *Deganberti* ſive *Dagoberti* nomen & *Degenhardi.*

Zi uua fane ſnelle
So ſint thie thegan alle.

Nec libet plura addere, nam iſta ſatis evincunt, quod fortaſſis apud nonnullos controverſum eſſe poterat. Hoc omittere nequeo, volumen iſtud egregium eſſe theſaurum antiquitatis. Solebat olim Maximilianus Cæſar propoſita mercede ſuos provocare ad quærenda vel diplomata, quæ ante quingentos eſſent annos conſcripta, nam tantum Latini Sermonis uſus apud Germanos in conficiendis tabulis receptus fuit, id quod cum cæteris nationibus commune habuimus. Ab annis tamen centum & quinquaginta ſecus apud nos factum videmus. Sic Ungaricus ſermo noſtra ætate primum ſcribi cœpit. Itaque, ſi quis monſtraſſet duntaxat talem codicem, non indonatus abiſſet: nam Princeps fuit liberaliſſimus. Hujus generis *Pſalterium* vidimus apud Joannem *Huttichium* noſtrum *Argentorati.* Perpetua vero laus Francorum Veterum, qui ſacros libros in ſuam, hoc eſt, Germanicam Linguam vertendos curarint, quod nuper á Theologis quibusdam improbatum ſcimus. Huc pertinet quod Luitharius Francorum Rex periclitanti in Saxonibus filio Dagoberto opem ferens, quum ad Viſurgim amnem veniſſet, & detracta galeá nudaſſet caput jam prorſus canum; (nam agnoſci cupiebat, quo ſui præſentia timorem hoſtibus incuteret,) Berchtoldus Saxonum princeps, rege ſtatim agnito, O veſulum, inquit, & canum jumentum adésne hic? Qua verborum contumelia ſic eſt commotus Luitharius, ut non expectatis copiis ſuis, quas præceſſerat, cum cohortibus filii fluvium tranſiret, & conviciatorem invaderet, ac in fugam verſum tandem obtruncaret. Igitur Saxonum ſermo linguæ Francorum affinis eſſe debuit, alioqui qui potuiſſet commoveri Luitharius, ſi convicium non intellexiſſet? Nam in annalibus Francorum expreſſum eſt, illum Barbara voce inclamaſſe. Vulgò quoque notum eſt, Carolum Magnum duodecim menſibus vocabula juxta propriam Linguam impoſuiſſe. Nam Januarium appellavit Vuintermonat. Februarium, Hornung. Martium, Lentzmonat. Aprilem, Oſtermonat. Majum, Wunnemonat. Et ſic de cæteris. Porro Romanus & Provincialis ſermo, quo etiamnum interior utitur Gallia, compluſculas dictiones ab iſta Germanica Francorum Lingua mutuatus eſt, quas hodieque retinet. Eas enumerare longum ſit.

VITA
OTFRIDI VVISSENBURGENSIS
Ex Catalogo
Jo. TRITTHEMII.

OTfridus Monachus Vvissenburgensis Cœnobii, ordinis divi patris Benedicti, natione Theutonicus, Rabbani Mauri abbatis Fuldensis quondam auditor atque discipulus, vir in divinis Scripturis eruditissimus, & in secularibus literis egregie doctus, Philosophus, Rhetor, & Poëta insignis, ingenio excellens & disertus eloquio, scripsit tam metro quam prosa multa præclara opuscula, quibus nomen suum ad posteros transmisit. Exemplo etiam Caroli Imperatoris Magni, conatus est barbariem Linguæ Teutonicæ ad regulas Grammaticales reducere, quod & ex parte perfecit. Unde ea quæ patrio sermone conscripsit, non facile nostra ætate legi & intelligi possunt, etiam ab homine quantumcunque Theutonicæ linguæ perito. De cujus opusculis † extant subjecta.

Ad Luitbertum Moguntinensis Ecclesiæ archiepiscopum octavum, in Evangelium opus grande & insigne, quod prænotavit.

Gratiam Theotiscé, lib. 5. Dignitatis culmine gratia &c.
Ad Ludovicum Regem, lib. 1. Ludovico Orientalium &c.
Ad Salomonem Episcopum, lib. 1. Salomoni Episcopo Otfrid. &c.
Ad Monachos S. Galli, lib. 1. Otfridus Wissenburg. &c.
In Psalterium volumina tria. lib. 3.
De Judicio extremo, lib. 1.
De Gaudiis regni cœlestis. lib. 1.
Carmina diversi generis, lib. 1.
Epistolarum ad diversos lib. 1.

Alia insuper multa composuit, quæ priorum negligentia perdita & ignorantiâ Monachorum rasa & lacerata, ad me non venerunt. Claruit sub Ludovico, Lothario & Carolo, Imperatoribus sibi invicem succedentibus. Anno Domini 870.

JUDI-

† Quæ hic inter Opuscula Otfridi N. 1. 2. 3. 4. 5. 7. 8. nominantur sunt partes ejusdem totius, seu membra ejusdem Corporis, non distincta Opuscula; sic N. 1. 3. 4. continet dedicationes. n. 5. Epilogum libri V. Evangeliorum Otfridi Dedicationis etiam imagine conspicuum. N. 2. est Pars rubricæ Capitulorum Libri I. N. 7. est Caput 19. 20. 21. 22. libri V. hujus operis, uti N. 8. est ejusdem Libri Caput 23. ceu recte observat P. Lambecius in Bibl. Vind. lib. II. c. 5. p. 419, & 458. sq. *Scherz.*

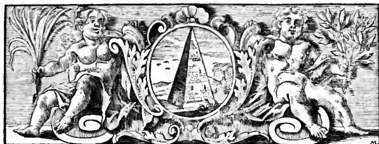

JUDICIA
DE
OTTFRIDO.

MARC. WELSERUS Rer. Boic. lib. 2. in fin. p. m. 76.

Ixit annos abhinc amplius 700. post Jornandem 300. circiter Otfridus Monachus, qui Germaniæ sermonem omnium primus literis tractare aggressus linguam appellavit scriptu perdifficilem, propter sonum incommodum & literarum plerumque congeriem, multis in eam sententiam collectis argumentis: tum vocalium creberrimum pro eo, qui nunc fit, usum fuisse, perpetuum veluti testimonium ejus scriptio dicit: quæ meo sensu causa longe planissima mutatæ pro scribentium libidine & inscitia orthographiæ.

BROWERUS in Antiq. Fuld. Lib. I. c. XIV.

QUæ in Otfridium Deus gratiæ doctrinæque munera cumularit, ingrato silentio premenda non sunt. Hic apud Nemetes in Wissenburgensi cœnobio lumen ingenii tantum ostendit, ut astrorum ac divinarum rerum peritia excellens, admiranda metrorum felicitate demum in Germanici ac vernaculi sermonis elaborando canone, parum licet fructuose sudavit, nulli sua ætate copia scientiarum & pangendi facultate secundus. Eum Marcus Welserus, Germaniæ decus, in Boicis attestatur Germaniæ sermonem scriptu ea ætate perdifficilem omnium primum literis tractare aggressum.

SERARIUS in Reb. Moguntin. Lib. IV. p. 409. in vita Lindberti Archi-Episcopi Moguntini:

AD hunc Archi-Episcopum Luithbertum, utpote virum Doctum & Literarum amatorem Otfridus, Rhabani olim discipulus, Monachus Wissenburgensis, scripsit opus insigne metricum, magnum & admirandum Evangelium.

JUDICIA DE OTFRIDO.

MORHOFIUS Polyh. Liter. Tom. I. Lib. IV. c. IV. §. 3. p. 746.

OTTFRIDI Weiſſenburgenſis, noni ſeculi ſcriptoris, librum Evangeliorum ab Authore (ſi Trithemio credimus) Gratia Theotiſtæ inſcriptum, Franciscoque Rhythmo veteri deſcriptum, Baſil. 1571. 8. ſub ficto * Achillis Gaſſari nomine publicavit Matth. Flacius Illyricus hoc titulo: *Evangelien Buch in alt Franckiſchen Reymen durch Ottfridum von Weiſſenburg, München zu St. Gallen, vor ſiebenhundert Jarn beſchrieben: jezt aber in den Truck verfertiget.* Enimvero non hiulco ſolum & mendoſo codice Flacius uſus eſt, cujus lacunas Lambecius ex optimæ notæ Cæſareo codice ſupplevit lib. II. Bibl. Vind. n. 420. ſed & multum alias cum Trithemio deceptus, deprehenditur. Neque enim Ottfridus monachus S. Galli fuit, ſed Weiſſenburgenſis, quod Alſatiæ cœnobium eſt: nec unquam librum ſuum inſcripſit Gratiam Dei Theotiſce, ſeu, ut Trithemius haber, Gratiam Theotiſtæ, ſed Volumen Evangeliorum: neque etiam opus iſtud verſio Evangeliorum eſt, IV. libris abſoluta; ſed potius Harmonia quædam ſeu Diateſſaron Evangeliorum V. libris conſtans: quæ omnia obſervavit l. c. pag. 419. Lambecius, exhibetque titulum, prout in vetuſtiſſimo MS. Codice Vindobon. habetur, h. m. *Incipit Liber Evangeliorum primus, Domini gratia Theotiſce conſcriptus.* Addit, aſſervari in Bibliotheca Cæſarea ejusdem Ottfridi ſolutam Pſalterii verſionem: è qua Pſalmum primum Lambecius p. 461. ſq. una cum Oratione Dominica, ſub finem Codici annexa, exhibuit. Eo magis autem commemorari Ottfridus hoc loco meret, quo majus ſuo tempore ſtudium ad excolendam Germanam Linguam adhibuit: de inculta ejus, quæ vulgo videbatur, aſperitate multum in præfatione ſui Evangeliorum libri queſtus. Quin (directe id Trithemio in Catalogo referente) exemplo Caroli Imperatoris Magni, conatus barbariem linguæ Teutonicæ ad regulas Grammaticales reducere, illud & ex parte perfecit. Idemque adeo Trithemius Polygraphiæ l. 6. nonnihil ejus Grammaticæ, quam à Carolo inceptam ab Ottfrido auctam abſolutamque, refert, in manus ſuas incidiſſe, locuples teſtis eſt. Cujus aliud præterea Teſtimonium ea de re, alias ἀνέκδοτον è codice MS. Lambecius Lib. II. Comment. p. 464. ſq. refert.

Idem MORHOFIUS in dem Unterricht von der Teutſchen Sprache und Poeſie. Cap. VII. p. 288. ſqq.

ZU des Lotharii I. Zeiten, hat gelebet Ottofriedus ein Münch des Kloſters Weiſſenburg, hat aber zu Ludovici II. Zeiten erſtlich die Evangelia in alten Teutſchen Verſen herausgegeben, und dem Luitbetto, Meintziſchem Erzbiſchoffe, zugeſchrieben. Er war des Rabani Mauri Lehr-Jünger. Iſt alſo vielleicht ein Fehler der flüchtigen Feder, daſs Herr Hoffmann, in der Vorrede ſeiner Getichte ihn unter die Zeit des Lotharii und Friederichs ſetzt, wodurch niemand anders, als Lotharius II. und Fridericus Barbaroſſa könte verſtanden werden. Aber er hat vielleicht an ſtatt Friederichs den Nahmen Ludewig ſchreiben wollen. Beatus Rhenanus hat zu erſt dieſes Buch gefunden, wie er ſelbſt in ſeinen rebus Germanicis erzehlet. Hernach hat es Matthias Flacius Illyricus zu Baſel herauſs gegeben, unter dieſer Uberſchrifft, Ottfridi Evangelium, liber Veterum Germanorum Grammaticæ, Poeſeos, Theologiæ præclarum monumentum. Mit dieſer Edition iſt Herr Lambecius lib. II. Comm. de Bibl. Vindobonenſi c. 5. nicht zu frieden, weil er ſie vor ganz unvollkommen hælt, und ſehr viel Fehler darinnen angemercket. Er hat eine dreyfache Vorrede, die eine lautet an Salomon einen Biſchoff zu Coſtnitz, die andere an König Ludewig, beede in Teutſchen Verſen, deren erſte Buchſtaben, wenn ſie zuſammen geleſen werden, einen abſonderlichen Verſtand machen

* Hoc à Veritate eſt alienum. Nam in dedicatione ad Generoſiſſimum Dn. Adolphum Hermannum à Riedeſel Flacius dicit: *Theſaurum hunc egregium Antiquitatis Theutonum ob plures cauſas, magno labore tum repertum, tum etiam á quodam doctiſſimo & pientiſſimo Viro deſcriptum, jam diu in publicum evulgare multos ſollicitando & orando, conatus ſum, ac tandem etiam vix perfeci.*

chen, welche Carmina bey den Griechen Ακρόςιχα genannt worden; die dritte an den Erz-Bischoff zu Meintz Luitbert, in Lateinischer Sprache. Worinnen er zu verstehen giebet, dass er auff Bitte seiner brüder, und der Kayserin Juditha, der vor andern Weltlichen und unflätigen Gedichten geeckelt, die Mühe auff sich genommen, und ein Theil der Evangelien in Teutsche Verse übersetzet. Woraufs dann erhellet, dass vorhin einige Lieder und Gedichte in Liebes Sachen müssen gewesen seyn. Die Verse sind, des Masses und der rauhen Sprache wegen, sehr unlieblich, über welche er sehr klaget in der vorred seiner Evangelien. Die wenigen Verse, die Herr Hoffmann in seiner Vorrede aus ihm anführet, und in Verse übersetzet, zeigen, dasz dennoch, unter diesem so groben Kittel der Sprache, ein guter Geist verborgen gewesen. Er hat noch andere Dinge in Teutscher Sprache geschrieben, als Predigten über Evangelia, Paraphrases in Canticum Esaiæ, Ezechiæ, Hannæ, Moisis, Zachariæ, Mariæ, über das Vatter unser, über des Athanasii Symbolum, über die Psalmen Davids, und noch drey grosse Bücher über dieselben. Lambecius har lib. 2. c. 5. p. 46. als zur Probe den ersten Psalmen angeführet, hælt es vor ein sonderlich seltenes Gedenckmahl der alten Sprache, wünschend, dasz es dermahleins ans Liecht gebracht würde. Trithemius in seinem Buch, de Scriptoribus Ecclesiasticis nennet diesen Otfridum, Virum in divinis scripturis eruditissimum & in secularibus Virum egregie doctum, Philosophum, Rhetorem, Poëtam insignem, ingenio excellenti & disertum eloquio. Conferatur omnino Eccardus in Historia studii Etymologici Linguæ Germanicæ Cap. IX. p. m. 86.

GEORG. HICKESIUS, Anglus, in Thesauro Linguar. Vett. Septentrionalium. Part. II. pag. m. 5.

Post Rhabanum discipulus ejus Otfridus, Wizamburgensis, maxime omnium perpolivit, & elimavit patriam Linguam, quam a suis, ut barbaram, adeo contempram memorat, ut ab ea scribenda prorsus abhorrerent; aut si scribere dignarentur, in singulis fere verbis à recta scribendi ratione aberrare non verecundati sunt. Is igitur Theoriscum sermonem iterum polire & reformare cupiens, Grammaticam Francicam, à Karlo Imperatore haud consummatam, auxit & perfecit; multaque præclara opera Francisce composuit. Petrus Lambecius in Commentario de Bibliotheca Cæsarea mentionem facit pervetusti codicis in membranis exarati, quem cum haud paucis aliis ex bibliotheca arcis Ambrasianæ in Augustam Vindobonensem transferendum curavit; in quo extant Otfridi Homiliæ quædam Theotiscæ in Evangelia, quarum Johannes Trithemius meminit, cum paraphrasibus Theotiscis Jesaiæ Prophetæ; in canticum Ezechiæ, Regis Judæorum; in canticum Hannæ; in canticum Moysis; in canticum Habacuc Prophetæ; in canticum Moysis, AUDITE COELI; in Orationem Dominicam; in canticum Zachariæ Prophetæ; in canticum beatissimæ Virginis; ac denique in Symbolum Athanasii, ut inscribi solet. De hoc quidem pretioso MS. Lambecius promisit se ex professo tractaturum in libro tertio Bibliothecæ Cæsareæ Vindobonensis; sed Græcis MSS. vetantibus, quo minus fidem absolveret, tractatum desideratissimum, quem promisit, frustra in Libro tertio quæsivimus. Otfridus etiam Carmen Theotiscum ad Monachos S. Galli composuit, quod, inquit Petrus Lambecius, Trithemius perperam vocat librum. Extat hoc carmen integrùm in antiquissimo Codice MS. Bibliothecæ Cæsareæ sic inscriptum: *Otfridus Wizamburgensis Monachus Hartmuate & Werinberto, Sancti Galli Monasterii Monachis.* Idem in Psalterium tria magna volumina in Francisco sermone contexuit, ut Trithemius memorat, in Catalogo illustrium Germaniæ Virorum; & alia nonnulla, quæ Abbatum & Monachorum culpa perdita ad nostra tempora non pervenerunt. Hujus Psalterii specimen publico dedit P. Lambecius ex authentico exemplari, nempe Psalmi primi paraphrasin Theotiscam, in commentariorum suorum de Biblioth. Cæsarea lib. II. c. V. Sed paraphrasin hanc & versionem Psalmorum Teutonicam Notkero Labeoni Abbati S. Galli, qui ante septingentos annos floruit, adjudicat Jo. Schilterus Argentoratensis; in inscriptione libri, cujus editioni jam incumbit Vir Cl. *de rep. literaria & Arctois, præsertim patriis, Musis optime meriturus.* Hunc autem Codicem Psalmorum, in quo edendo operam navat Schilterus, eum esse credo, quem Beatus Rhenanus in libro secundo rerum Germanicarum, ubi de Francorum veterum agit Lingua, testatur

 se vi-

ſe vidiſſe apud Johannem Huttichium, Argentorati, uti nunc è muſeo Generoſi Domini de la Loubere in publicum proditurus eſt. Ex omnibus autem Otfridi operibus, quæ Theotiſce ſcripſit, maxime percrebuit Volumen pſeudorhythmicum evangeliorum in quinque libros diſtinctum. Hujus eſſe dicit Petrus Lambecius tria exemplaria; Unum Friſingenſe in principio mutilum, cui Otfridi nomen defuit, quod cognitum fuit Beato Rhenano, Wolffgango Lazio & Wiguleo Hundio. Alterum quod Matthias Flaccus (rectius Flacius) Illyricus mendis plenum edidit, Anno M. D. LXXI. & haud recte inſcripſit OTFRIDI EVANGELIORUM LIBER. Tertium autem Auguſtiſſ. Cæſarea Bibliotheca poſſidet, quod Illyrico non innotuit, atque cum vetuſtiſſimo hoc Codice Cæſareo Illyricianam ejus Editionem contulit Petrus Lambecius, Bibliothecæ Cæſareæ cuſtos, cujus auxilio, in multis ut par erat, caſtigavit Codicem ab Illyrico editum, nonnullaque ſupplevit, quæ non eſt hic deſcribendi locus.

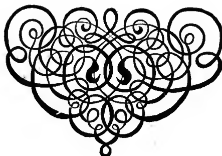

LUDOUUICO ORIENTALIUM REGNORUM REGI SIT SALUS ÆTERNA.

Ludouuig ther snello,
thes uuisduames follo;
Er ostarrichi rihtit al,
so Franckono Kuning sca L.
Vbar [1] Frankono lant gizal
so gengit ellu sin giuualt;
thaz [2] rihtit, so ih thir zellu,
thiu sin giuualt ell V.
Themo si jamer heili,
joh salida gimeini.
druhtin hohemo thaz guat,
joh freuuemo emizen [3] thaz mua T.
Hohemo [4] gimuato,
jo allo [5] ziti guato.

Er

Ludovicus alacer,
sapientia plenus;
Is Orientale Regnum (Franciæ) regit omne,
ut Francorum Regem decet.
Super Francorum regionem inclutam
progreditur omnis ejus potestas;
Hoc regit, quod ego tibi recenseo,
omnis sua potestas.
Huic sit semper salus,
atque felicitas publica.
Dominus accumulet ipsi Bonum,
atque exhilaret ipsi jugiter animum.
Accumulet ipsi gratiam,
atque omnia tempora bona. (felicia)

Is

1) Flacius reddit: *Uber Franckenland gizalt.* Unde patet lacunam esse in textu & excidisse verbum *gizalt* vel *gizal*, ut infra I, 1, 197. quod claritudinem, celebritatem, & deprædicationem significat, è *Zelen*, prædicare, dicere. *Schilter.* Dubito an *gizalt* hic sit inserendum, cum in Cod. MS. Vind. non occurrat, nec ad rem facit, quod Flacius in Versione hanc vocem habeat; ipse enim eam addidit ὁμοιοτελεύτου causâ. Sane in MSt. ex quo editio Flaciana fuit impressa, hoc vocabulum non extat. Cæterum hic nota, quod integræ hujus Dedicationis Versionem Latinam ediderit Stadenius in Specimine Lectionum Antiquarum Francicarum p. 1. sqq. *Scherz.*

2) Flacius: *Das regieren so ich dir erzelle*
Das sint sein gevalt alle.
rectius: *Das regiert was ich dir sage*
Diese seine gewalt alles. Schilter.
Optime Stadenius reddit: *Hanc regit, ut tibi refero, hæc ejus potestas omnis.* Scherz.

3) Flacius legit: *Thur muat*, & reddit: *mit mut.* sed MSt. Vind. si recte attendas, habet, *thaz muat.* Unde textus emendandus.

4) *Gimuato*, non est *gemüthe*; & *hohemo* non significat *hohem*, ut reddit Flacius; sed *Höbe ihm genade*; apprecatur Regi diuinæ gratiæ augmenta.

5) Flac. legit: *ribi*, & reddit: *Ja alle reiche güte.* Sed Cod. MS. Vind. Cæsar. *Ziti* habet; scilicet bona tempora, eorumque felicitatem exoptat Regi ut ℣. 65.

Er allo ftunta freuue fih,	*Is omnibus horis gaudeat,*
thes [6] thigge io mannogili H.	*hoc voveat unusquisque.*
Oba ih thaz iruuellu	*Etsi ego hoc proponerem,*
the ih finaz lob zellu,	*ut ipsius laudes recenserem,*
Zi thiu due ftunta mino,	*Ad hoc collocarem horas meas,*
theih fcribe dati fin O.	*ut scriberem facta ejus.*
Vbar mino mahti	*Supra meas vires*
fo ift al thaz gidrahti.	*utique esset omne hoc intentum.*
Hoh fint, fo ih thir zellu,	*Grandia sunt, quæ ego tibi narro,*
thiu finu [7] thinckan ell V.	*ejus facta omnia.*
VVanta er ift edil Francko,	*Namque ipse est nobilis Francus,*
uuifero githanko,	*sapientum cogitationum,*
Vuifera [8] redinu,	*Sapientum sermonum,*
thaz duit er al mit ebin V.	*idque facit is omne cum æquanimitate.*
In fines felbes brufti	*In suo ipso pectore*
ift [9] herza filu fefti,	*est cor multum strenuum,*
[10] Managfalto guati;	*Multiplex benignitas;*
bithiu is finen er gimuat I.	*ideoque est suis gratiosus.*
Cleinero [11] githanko,	*Subtilium cogitationum,*
fo ift ther felbo Franko.	*sic est ille ipse Francus.*
So ift ther felbo edelin C.	*Sic est ille ipse Nobilis,*
ther heizit [12] auur Ludouuic.	*qui appellatur rursus Ludovicus.*
Offto in noti er uuas in uuar,	*Sæpe in necessitatibus is fuit revera,*
thaz [13] biuuankota er [14] far,	*eas superavit illico,*
Mit Gotes fcirmu fcioro,	*Per DEI protectionem certe, (commode)*
[15] joh harto filu zior O.	*& maximo cum decore.*

Oba

Quod si

6) Flacius: *das bedingen ich ja menigklich*, fine fenfu. Vitiofa eft lectio. MS. Cæfar. feu Vind. habet *thigge*; id non fignificat *thingen*, bedingen, pacifci; fed *vovere*, *optare*, *petere*, ut infra l. 4, 25. vid. Gloffar. Freherus: *Thes thigge jo mannogilih.*

7) C. Vind. habet $\overset{s}{\textit{thinck}}$ ellu.

8) Flacius legit: *Wiser an endinu*, & reddit: *Weiser ohn ende.* Sed Cod. MS. Vind. *wisera redinu.*

9) Flac. legit: *Ist herro filu festi*; fed Cod. Vind. *ist Herza.*

10) Flacius in interpretamento inferit *bey*; *bey manigfalter gute.* Sine caufa & fundamento. Dependet à priori verfu. Perperam autem diuifa ab eo eft particula *Bithiu*, & in interpretatione translocata ex parte; fequitur enim in eadem: *Ist sein ehr gemute.* Imo Textus eft: *Bithiu ist sinen er gimuati, idcirco est suis ille benignus*; quia fcilicet anteceffit: *Multiplex Benignitas & Clementia residet in corde ejus.*

11) *Cleinero*, omittit interpretamentum Flacius. Denotatur hic fubtilitas. vide Gloffar. Freherus: *Von subtilen scharffsinnigen, hohen gedancken.*

12) Alter Ludovicus poft Ludovicum Pium, & II. Imperatores.

13) *Biwankota* Flacius videtur accepiffe, quafi effent duo Vocabula. Unum interpretatur *bewand*, & alterum omittit ductâ Virgulâ. Vid. Gloffar. voc. *Wank.*

14) *Sar*, recte, etfi apud Lambecium legatur *far*; videtur effe mendum Typographi.

15) Flacius: *ja hart vil ziere.* rectius: *mit* (repetendum ex priori verfu) *sehr grosser* (vieler) *Zierde.* Schilter. *Zioro* hic non eft fubftantivum, fed adverbium, uti & præcedens *scioro*; unde recte vertit Stadenius: *præclare atque valde decore.* Hickefius in Thefauro Lingu. Sept. in Gramm. Francico-Theot. p. 106. hujus verfus verfionem à Schiltero factam mutat hoc modo:

per audaciam maxime decoram (laudabilem) male: *harto* nunquam denotat audaciam. *Scherz.*

16) Fla-

Oba [16] iz uuard io uuanne
in not zi fehtanne,
So uuas er io thero redino
mit Gottes kreftin obor O
Riat [17] Gott imo offto in nötin
in fuaren arabeitin.
Gigiang er in zala [18] uuergin thar
druhtin halff imo fa R.
In notlichen uuerkon;
thes fcal er Gotte thanckon
Thez thancke ouh fin [19] gidigini
jo unfus [20] mahu nidir I.
Er uns [21] ginadon fine uualt
thaz fulichan Kuning uns [22] ghidalt.
Then fpar er nu zi libe
uns allen io zi liab E.
Nu niazen wir dio guati,
joh fridofamo ziti,
Sines felbes uuerkon;
thes fcullun Gotte tanko N.
Thes mannilich nu gerno
ginada fina fergo.

Von

Quodfi fiebat aliquando,
in anguftiis ut dimicaretur,
Tamen erat is ea in caufa
per DEI potentiam fuperior.
Confuluit ipfi DEus fæpe in neceffitatibus,
in gravibus laboribus.
(Si) verfabatur is in periculis forte,
DOMINVS juvabat ipfum illico
In anguftiis rebus;
propterea debet DEO gratias agere.
De hoc etiam gratias agat ejus comitatus,
atque noftri fratres humiles.
Qui (DEVS) nobis gratiofe fervet ipfius potentiam,
ut talem regem nobis falvum fervet.
Hunc confervet in Vita
nobis omnibus ad favorem.
Nunc fruimur his bonis
& pacatis temporibus;
Ejus ipfius factis. (operibus)
de hoc debemus DEO gratias agere.
Quod quilibet nunc lubenter
gratias ejus ambiat.

A DEO

16) Flacius: *Ob es ward ja etwen*
die not zu fechten,
So was er ja der redlichheite
mit Gotes krafft obere bereite.
Sed *Redino* denotat rationem, orationem & caufam. Vide Gloffar.

17) *Riat*, Riedt, Flacius, h. e. confulebat; *rathen*, confulere. Kero: *Kirati*, confilium. Præterea & Auxilium reale & operam ipfam ductumque aliquem notat, aggreffionemve & incidentiam; à quo noftrum *gerathen in etwas*, er gerieth in das oder jenes. Sed fenfus hic eft: GOtt hat ihn berathen, geholffen in not. vide ✻. 85. h.

18) *In zala wergin.* Flacius in zal. ——— *zala* eft periculum Keroni; *wergin* effent opera, facta. Sed rectjus videtur legendum *uuegin*, uuec, uueg, via. Mox enim fequitur: uuerckon. Neutrum verum. Freherus: *Wergin*, irgend. Schilt. confentit Frehero Stadenius, qui *uuergin* reddit per *alicubi*. Scherz.

19) *Gidigini.* Flacius: *des dancke auch fein güte.* Omnino fallitur. *Gidigini* vel *Githigini* denotat famulitium, Satellitium & Comitatum. Vide Gloffar. Et idem Freherus obferuauit.

20) *Joh unfus mah uuidir*, ita legit Flacius, fed mendofe id fieri oftendit vel Litera ultima Acroftichs, quæ hic eft J, non R. Igitur una vox eft refcribenda *Mahuuidii.* Sed quæ ifta & an genuina? haud dixerim fine ope MS. Vindobonenfis. Ne tamen nihil conjiciamus, an legi poffit interim? *Unfus mage wibidi.* i. e. noftri focii (fratres) confecrati. Uno verbo: Clerici. Nam & Ecclefiafticos & Seculares &c. Ordines Regni ad Publicam Lætitiam Otfridus incitat. fed MS. Vind. legit: *Unfus mahu nidiri. Schilt.* Stadenius recte videtur verfum 51. & 52. ita vertere:

Propterea gratias agant & ejus miniftri
Atque noftri æqualium humilitas.

Mah, denotat focium, conjunctum, æqualem. Gloff. Boxh. *Gimahida*, Contuberniom. *Kimahhida*, Copula, *Kimahhidon*, Connubia. Kero: fi *kimahchot*, conjungatur. *Gimachon*, *Gimachun*, Conjuges, apud Otfrid. & Tatianum. Hickefius in Thef. Linguar Septentr. in Gramm. Francico-Theotifcâ p. 106. arbitratur rectius legendum: *Unfere* vel *Unfe mahe.* Scherz.

21) Flacius: *Er uns genedig fein wolt.* fed *walt* eft Imperium, poteftas. *Sine* non *fin effe*, fed *fua. Schilt.* In MSC. Vind. eft: *fin emiat*; ubi τὸ *en* feparandum à *riat*, & conjungendum τῷ *fin*, ut mens fit: *Ille* (DEus) *gratiâ fuâ nobis confuluit:* ceu recte beneque vertit Stadenius. *Scherz.*

22) Flacius: *das er folchen König uns erthailt.* dedit. fed fenfus non cohæret: eft enim votum & de futuro, non de præterito, fermo, fed *ghidalt* vitiofe fcriptum eft pro *gihalti*, h. e. feruet, *erhalte*, ut infra I, 1, 80. *Schilt.* In MSC. Vind. eft *gihalt*, quod non incommode exponi poteft per *fervavit*. Scherz.

Von Gott er muazi haben munt		*A DEO is obtineat protectionem*
joh uueſan lange giſun	T.	*& ſit diu incolumis.*
Allo citi guato		*Omnibus temporibus bonis (felix) ſemper Auguſtus*
ſo leb er io gimuato,		*vivat hic gratioſus;*
Ioh bimide [23] io zala		*Et evitet pericula*
thero fianto [24] ſal	A.	*inimicorum inſidias.*
Lango, [25] liobo druhtin min,		*Longam vitam, Domine mi,*
laz imo thie daga ſin.		*fac ei dies ſuos.*
Suaz imo ſin lib al,		*Edulca ipſi ſuam vitam omnem,*
ſo [26] manger emo ſca	L;	*quam varia (ea) debeat (eſſe);*
In imo irhugg ih thrato		*In ipſo recordor valde*
davides ſelber dato;		*Davidis ipſius factorum;*
Er ſelb thulta ouh in noti,		*Ipſe quoque toleravit in neceſſitatibus*
io manago arabeit	I.	*& variis laboribus.*
Vuant er uuolta man ſin,		*Namque volebat Virum ſe præſtare;*
[27] thaz uuard ſid filu ſcin,		*hoc fiebat mox in magnum exemplum,*
[28] Thegan ſin in uuaru,		*Militi ſuo revera,*
in [29] manigeru zal	V.	*in magnis periculis.*
Manag leid er tulta		*Multiplicem mœrorem toleravit,*
[30] umm thaz to Got gihanta		*eo quod DEVS permiſerat;*
Ubaruuuant er ſid ſar fram		*Superavit tamen poſtea admodum longe,*
ſo Gottes thegane giza	M;	*ſicut DEI miniſtrum decebat;*
Riat [31] imo io gimuato		*Conſuluit ipſi benigne*
ſelbo druhtin guato,		*ipſe Dominus bonus,*
Thaz ſagen ih thir in ala uuar;		*Hoc dico tibi revera;*
ſelbo maht iz leſan [32] tha	R.	*ipſe poteris id legere ibi.*
Eigun uuir thia guati,		*Habemus & nos hanc gratiam,*
gilicha [33] thegan rihti;		*ſimilem Heroëm rectum;*
In theſſes [34] ſelben muate		*In illius animoſitate*
zi managemo guat	E.	*ad varii generis bonum.*

Gi- *Certe*

23) Flacius: *Ja vermeide die zale*
der feinden fale.
zala eſt periculum. *Schilt.*

24) Cod. Vindob. pro *fala* habet *far*, quod idem fere denotat.

25) Poſt *lango* ponendum eſt comma, non poſt *liobo*; ut itaque ℣. 69. & 70. vertendi ſint:
Diu, chare domine mi,
ſine ipſi dies (vitam) *eſſe.*
Liobo, non denotat *vitam*, ſed *dilectum.* lieber hodie dicimus. *Scherz.*

26) Pro *mangeremo* Cod. Cæſ. habet: *man guetemo*, ut mens ſit, *ut bono fieri debet.*

27) Rectius: *Hoc poſtea ſæpe manifeſtum fiebat.* Scherz.

28) Stadenius ita transfert: *Miniſter eſſe verus in magnis periculis.*

29) Cod. Vind. *manegeru*; res eodem redit.

30) Lege ex Cod. Vind. *Unz thas tho Got gibangta.* donec *DEus* &c.

31) Flac. *Riedt im gemüte*
Selber Got der gute
vide ſupr. n. 4. & ℣. 105.

32) In Hiſtoriâ ſacrâ de Dauide.

33) Pro *thegan rihti*, eſt in Cod. Vind. *theganheiti*. quæ vox etiam occurrit infra I, 3, 35. ubi de Dauide dicitur:
Er quam mit theganheiti
zi ſulichem guati.
Perveniebat virtute
ad talem Præſtantiam ſ. dignitatem.
Verte itaque verba: *gilicha theganheiti*, ſimilem virtutem. *Scherz.*

34) *In theſes ſelbun muate*, mallem reddere cum Stadenio: In hujus ipſius (Ludovici Regis) animo. *Scherz.*

35) Sam-

Giuuiſſo thaz ni hiluh thih		*Certe non celabo te*
thultate er [35] ſammolih		*toleravit ille ſimiliter*
Arabeito ginua	G	*Laborum ſatis*
mit tulti [36] iamer ouh firdruag.		*cum patientia ſemper quoque pertulit.*
Niliaz er imo thuruh thaz		*Nec ſinebat ſibi propterea*
in themo muate then haz		*in mente odium,*
Er mit thulti, ſo er biga	N	*Ipſe patientia, quoties aggreſſus*
al thie fiantha uberuuan;		*omnes hoſtes vincebat;*
Oba es iaman bigan,		*Etſi quis auſus*
thaz [37] er uuidar imo uuan,		*ut contra Ipſum ſentiret,*
Scirmta imo io [38] gilich	O	*Protexit tamen eum ſtatim*
druhtin lioblicho		*Dominus amicabiliter (gratioſe)*
Riat [39] im io in notin,		*Auxiliatus ipſi in neceſſitatibus,*
[40] ſuarin arabeitin;		*gravibus laboribus;*
[41] Gilitha imo ellu ſinu Ja	R	*Traduxit ipſi omnes ſuos annos,*
thiu nan thuhtun filu ſuar.		*qui ipſi videbantur multum graves.*
Vnz er nan [42] gilereta,		*Usque dum ipſum docuerat,*
ſin rih imo gibreitta.		*ejus regnum ipſi ampliaverat.*
Bithiu [43] mag er ſo ena lit	V	*Propterea poteſt ſic inducere*
thera Davides slachon;		*Davidis prælia.*
Mit ſo [44] ſammeliche.		*Æquali ratione*
ſo quam er ouh zi riche.		*Pervenit quoque ad Regnum.*

Uuas ● | *Erat*

35) *Sammolich.* loco ejus io Cod. Vind. extat: *Samalih.*
36) Pro *jamer* C. Vind. habet *ſama*, ſimul.
37) Flac. *das er wider in war.* Sed *wan* eſt ſententia, placitum, *wider einen wanen*, eſt contrariari, *Schilt.* Rectius videtur hoc *wan* deduci à *winnen*, quod eſt pugnare, certare. vid. infra I, 25, 55. adde Staden. in Spec. antiq. Francic. p. 7. §. 26. *Scherz.*
38) Freherus: coojunge poſtrema duo, ut ſit *Jogilicho*, Codex tameo Vind. ſeparat ea.
39) Imo. C. Vind.
40) Pro *Suarin.* C. Vind. habet: in *ſuaren.*
41) Pro Gilitha C. Vind. habet *Gilihta*, quod idem eſt ac hodiernum geleichtert, leicht gemacht; unde verſus 107. & 108. ita ſunt vertendi:

Leves efficiebat illi omnes ſuos annos
Qui ipſi videbantur valde graves.

In Verſione Tatiani Harm. Evang. c. 67. §. 67. §. 9. Chriſtus dicit: *min job iſt ſuazi, inti min burdin iſt libti*, jugum meum ſuave eſt, & onus meum leue.
42) Pro *gilereta* habet Cod. Vind. *Gileitta*, quod verti debet per *duceret.* apud Keronem eſt: *Keleitta*, deduxit.
43) Flac. *Bei dem mag er* ——— *der Davids ſchlachten.*
Locum ſine dubio corruptum interpretari non potuit. *Sonnalitn* verbum eſſe oportet, & modi infinitivi, unde *ſonnalitun* legendum; ſic etiam Rhythmus requirit. Sed quid ſit, adhuc latet. Videotur duo eſſe Vocabula, *ſina* vel *ſouna litun*; vel rectius: *ſo analitun.* Kero: *Analeiton*, induxiſti. Sic & *ſclabon* eſt vox vitioſa; *Slabon* Keroni eſt occiſio; ſic & Flacius accepit. *Schilt.* Codex Vind. docet pro *Somalitn* legendum eſſe *ſin in athu*, pro *ſclabon* autem *slahtu*: recte itaque verſum 111. & 12. ita vertit Stadenius:

Propterea poteſt cenſeri
eſſe Davidici generis.

id eſt, eſſe Ludovicum ſimilem Davidi. *Ahton* ſignificat, cogitare, æſtimare. vid. infra II, 4, 56. & I, 13, 36. & III, 24, 241. eodem ſenſu hodie dicimus *achten.* *Slahtu* denotat genus. Lipſius in Gloſſ. *Slahta, Generatio & ſlahten, ſemini.* Nos compoſite *geslächt.* *Allero slaghto*, omnis generis eſt apud willer. cap. III. p. 46. ubi etiam occurrit: *manigar slaghta.* varii generis. conf. infra I, 1, 176. non opus itaque eſt Hickeſii conjecturâ, qui in Theſ. Linguar. Sept. Gram. Francico-Theot. p. 108. conjicit legendum hic eſſe *Bithiu mag er ſona liton Thera Davides Sclabon*, propterea poteſt cito tranſire (tranſcendere) Davidis victorias. *Scherz.*
44) Flac. *Mit ſo Samencklichen kam er auch zum Reiche.*
Idem per idem. *Samelich* à *Sam*, *ſama*, æqualitatem & comparationem denotat, vid. Gloſſ. Pro *ti* lege *zi.* Illud eſt Saxonicum, hoc Alemannicum. *Schilt.* In Cod. Cæſ. legitur: *ouh zi riche.*

 45) Flac.

Uuas Gottes druter filu fra M,
so uuard ouh therer [45] so gizam
Rihta [46] gen er scono
thiu Gotes liuti in frono,
So thuit ouh therer ubar [47] Ja R
so in Gotes [48] zimet, thaz ist uuar.
Emmizen ziu [49] guate,
joh heilemo muate,
Fon Jare zi Jar E,
thaz sagen ih thir zi uuare.
Gihialt David turuh not
thaz ime druhtin gibot
Joh gifasta [50] sinu ting
ouh selb thaz al umbirin G.
In thes emo ist ouh sin [51] hafft
so fram [52] sinan lazit rhita krafft?
Thaz [53] er isto io innoti
Gote thionant I
Selbar [54] rihi sina zal
rihtit scono so so er scal;
Ist [55] ellenes guattes:
joh uuola quekes muate S,

Ja

Erat DEI fidelis maxime, (David)
sic erat etiam, hic ipse prout decebat.
Gubernabat ille pulchre
DEI populum in publico,
Sic facit & hic per annos,
ut eum DEUS eo condecorat, hoc verum est.
Perpetuo ad bonum,
& salutarem animum,
De anno in annum,
hoc dico tibi vere.
Observabat David cum cura
quod Dominus ipsi mandabat
Atque stabiliebat sua judicia
ac ipsum regnum undiquaque.
In hoc eodem est etiam hujus occupatio
quam diu ipsi fuit concessa regni potestas,
Ut is primarius sit in rebus angustis
DEO serviens.
Ipse regni sui partes
regit tam pulchre, quam debet;
Est omnigenæ bonitatis:
& vere vivi (alacris) animi;

Imo

45) Flac. *So ward er auch der Eer gezam*; sed *therer* mox etiam occurrit ℣. 119. quod Flacius ipse ibi per *der* interpretatur. *Schilt.* In C. Vind. est *therer.*

46) *Rhitagen* habet Flacius; nec habet, ut reddat. Sed vitiosa est lectio, & emendanda per transpositionem tantum literulæ, *Rhita gener scono.* Post *in frono* est: in publico, non adjectivum ad populum pertinens, ut Flacius: *die Gottes leute fron.* *Schilt.* In Cod. Vind. manifeste legitur: *Rihta gener scono*, Regebat ille pulchre *in frono*: Stadenius reddit: in sanctitate. Utrumque potest admitti; *fron* enim & sanctum & publicum denotat. *Scherz.*

47) Flac. *übers jar.* Sed non loquitur Ottfridus de futuro, ast de præterito. *Schilt.* Stadenius reddit per *quotannis.*

48) Flac. legit: *So in Gotes zimmet*, & interpretatur: *so euch Gott zimmet.* Lectio sic restituenda: So in Got es zimet. *Schilt.* In Cod. Vind. est: *So iz Gote zimit*;

49) Pro *ziu* est in C. Vind. *zi.*

50) Flac. *ja gefassete sein ding.* Sed *gifasta* non est fassen, sed vesten, bevestigen. Vid. Gloss. *Ting*: & placitum seu statutum significat & judicium, utrumque hic potest intelligi.

51) *Sin basst* vitiose. lege ex C. Vind. *scinhaft*, manifestum.

52) Flac. *So fram seinen lasst* ——— *krafft.* Occurrit iterum *rhita*, quod non est interpretatus, sed literis transpositis legendum: rihts, richta krafft i. e. Imperii jus, jus vel potestas Regia Regni Germanici. *So fram, so inan*, tam diu, quam ipsi; *lazit*, lassen, concedere, tradere, sed neutraliter hic ponitur, concessa est, Rihta Krafft, jus regni. Intelligit enim transactionem & divisionem Imperii Romano-Francici inter Ludovici Pii Imperatoris filios; de quâ alias. MSC. Vind. legit: *so fram so inan lazit thiu Krafft.* *Schilt.* Stadenius reddit: *si vires permittunt.*

53) Flac. *das erste* js innoti, das sie Got dieneti. Lectio vitiosa non potuit non dare interpretationem vitiosiorem, sensu omni destitutam. *Schilt.* Cod. Vind. legit:

Er ist jo in noti
Gote thiononti.
quod verto: *Est certe in periculis*
Deo serviens. Scherz.

54) Flacius: *Selbst reiblich sein zal*
Richte scon wie so er sal.

Nescio de quo numero ceperit hunc versum, qualis de carnificibus vulgo fertur, qui cum certum numerum maleficorum capite multaverint, maculam notæ suæ eluant. *Zal* partes etiam significat, ut zwo zale eines fects. vid. Glossar. & frequens locutio Francicorum Scriptorum de *partibus* Regni, de *partibus* Saxoniæ &c. In Cod. Vind. est: *selbaz Richi sina zal.*

55) Flac. Ist etwss gutes, ja wol kekes mutes; videtur legisse: etteues; impressum tamen est ettenes. Sine ope MSCti aut loci paralleli vix poterit corruptus locus sanari. Occurrit autem Pa-

Ia farentu [56] nan konti,		*Imo progrediuntur ipsi ordinate,*
in anderon binoti.		*in alia studiose.*
Thisu kuningrich	I	*Hæc regna sua*
Joh iro. guallichi;		*& eorum magnificentia;*
Tho habet [57] therer thuruh not		*Hic habet illam sollicite*
so Truhtin selbo gibot:		*sicut DEUS ipsi dedit:*
Thaz siant uns in gagini	T,	*Ut hostis nobis ne obviet,*
thiz fasto [58] binagilit.		*hoc firmum clavis figat.* (i. *castris*)
Simbolon [59] bispenit		*Semper diffideat*
Vns uuidaruuert ni [60] merrit.		*nos hostis ne vinciat.*
Sichor mugun sin uuir the	S,	*Securi possimus esse de hoc,*
lango [61] unser libes.		*per omnem nostram vitam.*
Allo ziti thio [62] tho sin,		*Omnibus temporibus, quæcunque sint,*
kristus [63] io komo in thaz muat sin.		*Christus veniat in mentem ejus.*
Bimide ouh [64] allu pin	A.	*Avertat quoque omnes calamitates.*
Gott [65] frouue sela sina.		*DEus exhilaret animum ejus.*
Lang sin daga sine,		*Longi sint dies ejus,*
zi [66] them euuinigen libe.		*ad æternam vitam.*

Bimi- Evi-

Parallelus Lib. IV. 13. 60. *ellenes guates*, *ellu* est omne; *ellenes*, omnigenum. Itaque hic legendum, *ellenes guates*, omnigenæ bonitatis. Atque ita legit MSC. Vindobonense:

Ist ellenes guates,
Ja wola quekes muates.

Schilt. Stadenius vertit *est: in certamine bonus:* notatque ex Rhabani Mauri Glossis: *Ellen* essu agonem subjungit tamen: possent etiam verba hæc: *ellenes guates*, exponi per *bonæ virtutis, fortitudinis*, cum *Ellen* Anglo Sax. sit virtus, vis. *Scherz.*

56) Flacius hic tacet. Lege: farentu nan knoti, id est, progrediuntur ipsi, vel comitabantur ipsum ordinate. Imò MSC. Vindob. legit: Ja farent uuanconti. *Schilt.* Stadenius ita Vertit:

Imo proficiscuntur in expeditione
In alia, si opus sit,
Hæc Regna,
Eorumque Vires,
Attamen hic, ita ut oportet,
Ut Dominus ipse præcepit.
Ne hostis nobis occurrat,
Hoc firmiter occlusit.

Non omnino hæc satisfeciunt; cum in MSC. Vind. ℣. 137. legatur: *ja farent wankonti*, & ℣. 141. *Toh*, quod idem est ac *attamen*, doch, ita hæc reddenda videntur. *Imo, quando proficiscens in alias terras, si opus sit, abest*, (sc. Ludovicus) *Hæc regna, eorumque gloriam tamen* (etiamsi sit absens) *sustinet, sicut oportet, sicut DEus ipse præcepit*, &c. *Scherz.*

57) Flac. *da hat er eer durch not.* id est, *billich*
wo GOtt selber gebot.
Vid. sup. n. 45. in MSC. Vind. est *therer.*

58) Staden. vertit: ne hostis nobis occurrat, hoc firmiter occclusit, *Scherz.*

59) Pro bispenit lege ex C. Vind. *bisperrit*, quod & sensus & Rhythmus confirmat. *bisperrit* idem est ac *clausit.* Imperfectum *bisparta*, claudebat, reperire est infra III, 12, 28. *Insperre*, eperiet, est infre I, 5, 64. superest nobis: sperren, einsperren, versperren. die Sperr. Rectius itaque ℣. 145. vertitur: *semper clausit;* quod etiam fecit Stadenius. *Scherz.*

60) *Merrit*, idem est, ac *impedit.* Hoc sensu occurrit *merren* infre I, 27, 32. adde III, 7, 144. & II, 4, 130. *Ungimerrit*, non impeditus. infra V, 12, 51. Verte itaque ℣. 146. *nos adversarius non impedit seu turbat.*

61) Flac. *Lang nuz er des lebes.* Sine sensu, sed locus corruptus est. Pro *nuzer*, legendum, *unzer* vel *unser* h. e. unser lebenslang. *Schilt.* In Cod. Vind. est *niazer libes*, quod vertendum: fruatur vitâ, vivat.

62) C. Vind. habet *thio the sin.*

63) In C. Vind. est: *Krist lokomo* thaz muet sin. *Lokomo* pro *Loko imo*, medeatur ipsi. *Lokon*, *Lochon* idem est ac mederi, sanare. Infra IV, 37, 36. *giloko*, sanevit, & V, 20, 157. *ir eigul gilochot*, medicati estis. in Gloss. Rhab. Maur. *Lobot*, fouet, fouit. Gl. Ker. *Lachida*, Medicamina, apud Tatien. c. 56. §. 4. *Laches*, Medici, & c. 60, 3. *Lachin*, Medicis. Gothis, *Leknir*, *Laik* Medicum denotat. vid. Verel. Ind. Ling. Goth. & omnino Stiernhielm in Glossar. Ulphila-Gothic. adde Staden. in Spec. antiq. Franc. pag. 8. *Scherz.*

64) Pro *Allu* C. Vind. habet *Allo.*

65) Pro *Frouue* C. Vind. & Vat. habet *Freuue.*

66) Pro *them.* C. Vind. & Vat. habent *themo.*

67) Flec.

Bimide ouh zalonoh [67] fa **L**,	*Evitet quoque pericula aut casus,*
thaz uuir sin sichor ubaral.	*ut simus securi ubique.*
Vuanta thaz ist suntan,	*Namque hoc fuit acquisitum,*
vnz uuir haben nan [68] gisuntan,	*postquam ipsum invenimus,*
Thaz leben [69] auur, so ih mein **V**,	*Statum nempe, quem designo,*
mit freuui ioh mitheilu.	*cum lætitiis & salute.*
Simbolon gimuato,	*Semper æquanimi,*
joh eigun ziti guate.	*& habemus tempora bona.*
Niazer oh mammunte **S**,	*Fruatur is quoque deliciis,*
ni [70] breiste in euuon imo thes.	*nec deficiant in æternum ipsi hæ.*
Allen sinen kindon	*Omnibus ejus liberis*
si [71] nehinam mit minnon.	*sit successio cum caritate.*
Si [72] zi Gote ouh minn **A**	*Sit apud DEum itidem amor*
thera selbun küninginna.	*ipsi Reginæ.*
Euuiniga [73] drutscaf	*Æterna societate (amicitia)*
niazen se iamer, [74] so ih quad,	*fruantur illi perpetuo, quos dixi,*
In himile zi uuar **E**	*In cœlo certe*
mit Ludouuige thare.	*cum Ludovico ibi.*
Themo [75] dihton ih thiz buah	*Huic meditor (dedico) hoc volumen,*
Oba [76] er thaz habet ruah.	*si quam ejus habeat curam.*

Odo   Aut

67) Flac. *Vermeide auch des unfalls zal*; sic enim legit: *zal ohno sal*; & hinc fingit *unfal*, & denique *Unfalszal*, id est, infortuniorum cumulum. Sed tum temporis non scripserunt *ohno* pro *un*, nec simile quid in Otfrido; sed literula turbata restituit rem; legendum sine dubio: *Bimide ouh zalo noh fal.* nam *zalo* pericula denotat, & *noh* Otfrido sæpe est, *aut. Schilt.* In Cod. Vindob. & Vat. melius legitur: *zalono fal*, periculorum insidias seu damna. *Scherz.*

68) Freherus: pro *gisuntan* pone *gisuntan.* Schilt. *gisuntan* habet & Vindob. & Vat. MSC. Stadenius verba: *wanta thaz ist suntan*, vertit, *Quia hoc est certum*, non male. *Scherz.*

69) Flac. das leben aber so ich meine. Meinn non opinionem significat hic Otfrido, sed antecedentem narrationem. *Schilt.* In MSS. Vind. & Vat. pro *auur* invenitur *uuir*: unde cum Stadenio ỳ. 157. ad 162. ita vertendum judico:

Quia hoc est certum,
Quamdiu habemus eum salvum,
Quod vivamus, ut statuo, (vel uti dixi)
Cum gaudio & salute,
Semper simus bono animo,
Atque habeamus bona tempora. Scherz.

70) Pro *breiste* legendum *breste*, ceu patet ex utroque MSC.

71) Flac. *Sey nahe —— mit minnen.* id est, liebe. *Nebinam* est Erbnam; der nechste nimmt das erb; est Regula Juris nostri. Precatur scil. liberis Regiis successionem, eamque pacificam magis, quam Patris & Patruorum fuerat. Sed Freherus pro *nebinam* legit *richduam.* *Schilt.* In Cod. Vind. est *Richiduame*; in Vat. *Richduam.* Verte itaque: *Omnibus ejus Liberis*

Sit Imperium cum amore i. e. pacificum; sine lite.

in Vers. Tatian. c. 13. §. 1. *in themo finftazehenten jare thes* rithuomes *Tiberii des Keisores*, Anno quintodecimo Imperii Tiberii. *Scherz.*

72) Flac. *Sei zu Gott auch minna* (i. e. amor, fiducia) *desselben kuninginna.* *Schilt.* Stadenius vertit. *sit erga Deum.* Scherz.

73) Flac. *Die ewige Drutschafft, id est, familiarum, Niessen sie immer als ich sprach.* Videtur *familiaritas* legendum. Cæterum non de præsenti aut præterito, sed futuro loquitur Autor. Loccen. in Lexico Juris Sueo-Goth. exponit Regnum. Sed vide Glossarium nostrum. *Schilt.*

74) Cod. Vind. & Vat. habet: *So so ih quad.*

75) Pro *dihton* habet Cod. Vat. *tihton*; sed Flacio consentit Cod. Vind.

76) Flac. *Ob er dessen wirt haben ruch.* Sed *ob* non tantum *an*, sed & utinam denotat Otfrido, nec dubitat hic ille de pietate Regis, sed precatur potius & modestiâ utitur. *Ruach* autem curam significat. Freherus: *Ob er dessen begert.* Schilt.

77) Flac.

Odo [77] er thaz guuinet fci	T	*Aut ut obtineat tempus,*
thaz er fa [78] lezan heizit.		*ut illud legi jubeat.*
Er hiar in thefen redion		*Ipfe hic in his fermonibus*
mag hören Evangelion.		*poteft audire Evangelium.*
Uuaz Chriftus in then gibiet	E	*Quid Chriftus in iis præcipiat*
Frankono [79] thiete		*Francorum Populo.*
Regula thero buachi		*Regula borum librorum*
vns zeigot Himelrichi:		*nobis monftrat cœlorum regnum:*
Thaz niaze Ludouuig iotha	R	*Ut fruatur Ludovicus illic*
thiu euuinigun Gotes jar.		*æternis DEI annis.*
Niazan muazi thaz fin muat,		*Frui oporteat hoc ejus animum,*
jo thaz euuiniga guat.		*& æterno bono.*
Thar ouh iamer, druhtin mi	N,	*Iftbic etiam perpetuo, Domine mi,*
laz mih mit imo fin,		*fine me cum ipfo effe,*
Allo ziti guato		*Omnibus temporibus bonis*
leben [80] thar gimuato.		*vivere ibi lætabundum.*
Irliuhti [81] imo thar uuunn	A.	*Illuftret ipfum iftbic gaudium*
thiu euuiniga funna.		*Aeternus fol.*

77) Flac. *Oder er defz gewinnet*
Daf er fie lefen habe zit.
Transpofitio eft. *Scit, Cit, Zit* varie fcribitur, & tempus, horam notat. Sed *beizit* non erat transfundendum in *habe zeit.* Freherus: Lege: *Odo er thaz geweizit. Schilt.* Cod. Vind. habet giuueizit. Concordat Vat. *Giuueizit* idem eft ac probat, approbat. infra I, 1, 134. *ift giuueizzit,* probatum eft, II, 16, 51. *giuueizzent*, probant, & II, 7, 74. *giuueizen*, probare. *Scherz.*

78) Pro *lezan* fcribe *lefan* ex Cod. Vind. & Vat.

79) Flac. *den Frenekifchen thieten*, id eft, *belden.* fed *Thiot, Thiete*, populus eft uniuerfus Nationis Francicæ, aut Imperio Francico fubjectus.

80) Pro *Leben* eft in C. Vind. & Vat. *Leb er*, Vivat ille.

81) Pro *Irliubte imo thar* legitur in modo dictis MSS. *Inliubte imo jo thar.* Freherus arbitratur reponendum: *Inliubtemo thar uuunna.* Scherz.

De LVDOVICO,
cui hæc Dedicatio eft infcripta.

CÆterum ad quem *Ludovicum* hæc præfatio directa fuerit, facile apparet. Infcribitur illa *Ludovico Orientalium Regnorum Regi.* Ubi nomine *Orientalium Regnorum* nihil aliud intelligi debet, quam terræ, quæ nomine *Franciæ Orientalis* feu *Germaniæ* comprehendebantur. Cum autem hic liber fcriptus fuerit, cum *Hartmuotus* nondum effet Abbas S. Galli (quam dignitatem ipfe demum A. 872. poft mortem Grimaldi fuit confecutus, vid. Ratpert. de Cafibus Monaft. S. Galli c. 9.) fed Monachus adhuc, (ceu apparet ex Epilogo, qui Hartmuoto & Werimberto, Monachis Monafterii S. Galli eft infcriptus) in proclivi eft videre, quod per Ludovicum hic defignetur *Ludovicus Germanicus*, Lodovici Pii filius, Lotharii Imperatoris & Caroli Calvi Regis Galliæ frater; cui, uti Regino Abbas Prumienfis p. m. 41. edit. Piftor. tradit, Anno dominicæ incarnationis 842. in divifione cum fratribus obtigere *Orientalia Regna*, fcilicet *omnis Germania usque ad Rheni fluenta & nonnullæ (Moguntia, Wormatia & Spira) civitates cum adjacentibus pagis trans Rhenum propter vini copiam.* Scherz.

Dignitatis culmine, Gratia Divina, præcelso LIVTBERTO, Moguntiacensis Vrbis Archiepiscopò, Otfridus, quamvis indignus, tamen devotione Monachus, Presbyterque exiguus, æternæ vitæ gaudium optat semper in Christo.

Ratio suscepti operis & Occasio ex malis moribus & carminibus obscœnis.

VEstræ Excellentissimæ Prudentiæ præsentis libri stylum comprobare transmittens, in capite causam, quâ illum dictare præsumpsi, primitùs Vobis enarrare curavi, ne ullorum fidelium mentes, si vilescet, vilitatis meæ præsumptioni deputare procurent. Dum rerum quondam sonus inutilium pulsaret aures quorundam probatissimorum Virorum, eorumque sanctitatem laicorum cantus inquietaret obscœnus, à quibusdam memoriæ dignis fratribus rogatus, maximeque cujusdam Venerandæ Matronæ verbis nimium flagitantis, nomine Judith, [1] partem Evangeliorum eis Theotisce conscriberem, ut aliquantulum hujus cantus lectionis ludum secularium vocum deleret, & in Evangeliorum propriâ linguâ occupati dulcedine, sonum inutilium rerum noverint declinare: petitioni quoque jungentes queremoniam, quod gentilium vates, ut Virgilius, Lucanus, Ovidius, cæterique quamplurimi suorum facta decorarent linguâ nativâ, quorum jam voluminum dictis fluctuare cognoscimus mundum; nostræ etiam sectæ probatissimorum Virorum facta laudabant Juvenci, Aratoris, Prudentii cæterorumque multorum, qui suâ linguâ dicta & miracula Christi decenter ornabant: nos vero quamuis eadem fide, eâdemque gratiâ instructi [2] diuinorum verborum splendorem clarissimum proferre propriâ linguâ [3] dicebant pigrescere. Hoc dum eorum charitati importune mihi instanti negare nequivi, feci non quasi peritus, sed fraterna petitione coactus; scripsi namque eorum precum suffultus juvamine Evangeliorum partem Francisce [4] compositam, interdum spiritualia moraliaque verba permiscens, ut qui in illis alienæ linguæ difficultatem horrescit, hic propriâ linguâ cognoscat sanctissima verba, Deique [5] legem suâ linguâ intelligens, inde se vel parum quid deviare mente propriâ pertimescat. Scripsi itaque in primis & in ultimis hujus libri partibus inter quatuor Evangelistas incedens medius, ut modò, quid iste, quidue alius cæterique scriberent, inter illos ordinatim, prout potui, penitus pœnè dictavi. In medio verò ne graviter forte pro superfluitate verborum ferrent [6] legentes, multa & parabolarum Christi & miraculorum ejusque doctrinæ, quamvis jam fessus (hoc enim novissime edidi) ob necessitatem tamen prædictam prætermisi invitus [7] & non jam ordinatim, ut cœperam, procuravi dictare, sed qualiter meæ parvæ occurrerunt memoriæ. Volumen namque istud in quinque libros distinxi, quorum primus Nativitatem Christi memorat, finem facit baptismo doctrinaque Johannis. Secundus jam accersitis ejus discipulis refert, quomodo & quibusdam signis & doctrinâ suâ præclarâ mundo innotuit. Tertius signorum claritudinem & doctrinam ad Judæos aliquantulum narrat. Quartus jam, qualiter suæ passioni propinguans, pro nobis mortem sponte pertulerit, dicit. Quintus ejus resurrectionem; cum discipulis suam posteâ conlocutionem, ascensionem & diem judicii memorat. Hos, ut dixi, in quinque, (quamvis Evangeliorum libri quatuor sint) ideò distinxi, quia eorum quadrata æqualitas sancta nostrorum

Ratio Dispositionis.

1) Imperatricem asserit Morhof. P. II. de Ling. Germ. c. 7. p. 317. Fuit etiam Judith filia Caroli Calvi, uxor Edilulphi, Regis Anglorum. Baluz. ad Lop. p. 356. Sed Venerandæ Matronæ titulus, nec Imperatrici, nec Reginæ æqualis.

2) Fl. *instructa.*

3) Lib. I. c. I. v. 65.

4) Fl. *Francisce*, cum quo consentit. C. MSC. Vindob. ast in MSC. Vaticano legitur: *Franzisze.*

5) *Dominique.* Fl.

6) Fl. *Ferre.* sed melius legitur: *Ferrent*, quod & occurrit in Cod. Vind.

7) Fl. *munus*; sed male, ut ex MS. Vind. & connexione liquet.

8) Fl.

rum quinque sensuum inæqualitatem ornat, & superflua in nobis quæque non solum actuum, verum etiam cogitationum vertunt in elevationem cœlestium. Quidquid visu, olfactu, tactu, gustu auditque delinguimus, in eorum lectionis memoriâ pravitatem ipsam purgamus. Visus obscuretur inutilis [8] illuminatus Evangelicis verbis; Auditus pravus non sit cordi nostro obnoxius; Olfactus & Gustus sese à pravitate constringant, Christique dulcedine jungant, cordisque [9] præconia lectiones has *Theotisce* conscriptas semper memoriâ tangent.

Lingua Theotisca natura quoad Grammatica Regul. Hujus enim linguæ barbaries [10] ut est inculta & indisciplinabilis, atque insueta capi regulari freno Grammaticæ artis, sic etiam in multis dictis scriptu [11] est propter literarum aut congeriem aut incognitam [12] sonoritatem difficilis. Nam interdum tria *uuu*, ut puto, quærit in sono, priores duo consonantes, ut mihi videtur, tertium vocali sono manente. Interdum verò nec *a*, nec *e*, nec *i*, nec *u* vocalium sonos [13] præcanere potui, ibi y Græcum mihi videbatur adscribi. Et etiam hoc elementum lingua hæc horrescit interdum, nulli se chara Aeri aliquotiens in quodam sono nisi difficile jungens. *k* & *z* sæpius hæc lingua extra usum latinitatis utitur, quæ Grammatici inter literas dicunt esse superfluas. Ob stridorem autem dentium interdum, ut puto, in hac lingua *z* [14] utuntur; *k* autem ob faucium sonoritatem. Patitur quoque metaplasmi figuram nimiùm, non tamen [15] assidue, quam doctores Grammaticæ artis vocant finalipham, [16] & hoc nisi legentes prævideant, rationis dicta deformius sonant, literas interdum scriptione servantes, interdum verò *Ebraicæ linguæ* more vitantes, quibus ipsas literas ratione finaliphæ in lineis, ut quidam dicunt, penitus amittere & transilire moris habetur; non quo series scriptionis hujus [17] metricâ sit subtilitate con- *Rhythmus.* stricta, sed [18] Schema omœoteleuton assidue quærit. Aptam enim in hac lectione & priori decentem & consimilem quærunt verba in fine sonoritatem, & non tantum per hanc inter duas vocales, sed etiam inter alias literas sæpissime patitur conlisionem finaliphæ, & hoc nisi fiat, extensio sæpius literarum ineptè sonat dicta verborum. Quod in communi quoque nostra locutione, si solerter intendimus, nos agere nimium invenimus. Quærit enim linguæ hujus ornatus, & à legentibus finaliphæ lenem [19] & conlisionem lubricam præcanere, & à dictantibus omœoteleuton; id est consimilem verborum terminationem observare. Sensus enim hic interdum ultra duos vel tres versus vel etiam quatuor in lectione debet esse suspensus, ut legentibus, quod lectio signat, [20] apertius fiat. [21] Hic sæpius *i* & *o*, ceteræque similiter cum illo vocales simul inveniuntur inscriptæ, interdum in sono divisæ vocales manentes, interdum conjunctæ, priore transeunte in consonantium potestatem. Duo etiam negativi, dum in Latinitate rationis dicta confirmant, in hujus linguæ usu pænè assidue negant, & quamvis hoc interdum præcavere valerem, ob usum tamen quotidianum, ut morum se locutio præbuit, dictare curavi. Hujus [22] enim linguæ proprietas nec numerum, nec genera me conservare finebat. Interdum enim masculinum Latinæ linguæ in hac fœminino protuli, & cætera genera necessarie [23] similimodo permiscui. Numerum plurarem singulari, singularem plurali variavi, & talimodo in barbarismum & solœcismum sæpius coactus incidi. Horum supra scriptorum omnium vitiorum exempla de hoc libro Theotisce ponerem; nisi irrisionem legentium devitarem. Nam dum agrestis linguæ inculta verba inseruntur Latinitatis planitiæ, [24] cachinnum legentibus præbent. [25] Lingua enim hæc velut agrestis habetur; dum à propriis nec *Negligentia Teutonum.* stri-

8) Fl. *inluminatis.* male. Rectius C. Vind. & Vat. *inluminatus.*

9) Fl. *pracordia.* ita etiam C. Vind. & Vat.

10) Vid. Mabillon de Re Diplom. lib. I. c. XI. §. 3. & Morhof. de Ling. Germ. Part. III. c. 1.

11) Fl. habet: *scripto;* cui concordat Codex Vatic. sed *scriptu* habet Cod. Viudobonensis.

12) Fl. *incongruam*, sed *incognitam* est in Codd. Vind. & Vat.

13) Ita & C. Vind. & Vat. ast Fl. *sonus.*

14) Ita C. Vind. & Vat. ast Fl. *utimur.*

15) Fl. *tam.* At vero C. Vind. & Vat. exhibent: *tamen.*

16) συναλοιφὴν.

17) Vid. S. Augustin. lib. 3. de Musicâ c. 1. & 2. de discrimine inter metrum, rhythmum & versum. *Rhythmum* dicit *esse pedum certorum numerum incertum; qui, si certus sit mensurâ, metrum dicitur.* Beda: *Rhythmus est metris consimilis verborum modulata compositio, non metricâ ratione, sed numero syllabarum ad judicium aurium examinata, uti sunt carmina vulgarium Poetarum. Et quidem rhythmus sine metro esse potest, metrum vero sine Rhythmo esse non potest.* Idem: *Metrum est ratio cum modulatione. Rhythmus modulatio sine ratione. Plerumque tamen casu quodam invenies etiam rationem in Rhythmo, non artifici moderatione servatam, sed sono & ipsa modulatione ducente, quem Vulgares Poëtæ necesse est ut faciant rustice docti faciunt docte. Ab hoc Rhythmo diversi sunt Rhythmi nostri vulgares ὁμοιόπτωτοι καὶ ὁμοιοτέλευτοι, quos ex Leoninis Hexametris, quæ vocant, effluximus*, ait Jos. Scalig. Animadvers. in Eusab. p. 7. quem vide.

18) Codd. Vind. & Vat. *Scema*, sed melius legitur: schema, σχῆμα Græcum.

19) Fl. ut & Cod. Vind. habent: *lenam.*

20) Ita etiam C. Vind. ast Vatic. & Fl. habent: *apertior.*

21) Vid. Morhof. de Lingu. & Poëf. Germ. P. III. c. X. p. 614.

22) Abutitur hoc loco Opitii Annotator ad Prosodiam pag. 82.

23) Ita Cod. Vind. ast Fl. habet: *necessaria.* Vatic. *necessarie.*

24) *Chachinnum.* C. Vind. male.

25) Nisi usu consuescant legentes. Ita non verecundavit, ut Auctor loquitur, post ipsum Willeramus in Canticum Canticorum; Et longe postea Petrus Dresdensis, cujus Cantiones Ecclesiasticæ Latino-Germanicæ adhuc in Ecclesiis frequentantur. Sic in LL. Salicis Longobardorum, Bajovariorum, Normannorum, &c. multa vocabula Germanica inserta cernuntur.

 26) Ex-

ſcripturâ, nec arte aliquâ ullis eſt temporibus *expolita*[26] quippe qui nec hiſtorias ſuorum anteceſſorum ut multæ gentes ceteræ, commendant memoriæ, nec eorum geſta vel vitam ornant dignitatis amore. Quod ſi rarò contigit, aliarum gentium linguâ, id eſt, Latinorum vel Græcorum potius explanant; cavent aliarum & deformitatem non verecundant ſuarum. Stupent in aliis vel literulâ parvâ artem transgredi, & pæne propria lingua vitium generat[27] per ſingula verba. Res mira, tam magnos viros prudentiæ deditos, cautelâ præcipuos, agilitate ſuffultos, ſapientia latos, ſanctitate præclaros, cuncta hæc in alienæ linguæ gloriam transferre, & *uſum Scripturæ*[28] *in propriâ linguâ non habere*. Eſt tamen conveniens, ut qualicunque modo, ſive corruptâ, ſeu linguâ[29] integræ artis, humanum genus Autorem omnium laudent, qui plectrum eis dederat linguæ, verbum in eis ſuæ laudis ſonare, qui non verborum adulationem politorum, ſed quærit in nobis pium cogitationis affectum, operumque pio labore congeriem, non laborum inanem ſervitiem. Hunc *Dedicatio.* igitur librum Veſtræ ſagaci Prudentiæ probandum curavi transmittere, & quia à Rhabano venerandæ memoriæ, digno veſtræ ſedis quondam Præſule, educata parum mea parvitas eſt, Præſulatûs veſtræ dignitati Sapientiæque in Vobis pari commendare curavi. Qui ſi ſanctitatis Veſtræ placet obtutibus & non dejiciendum judicaverit, uti licenter fidelibus Veſtra Authoritas concedat: Sin vero minus aptus, parque meæ negligentiæ paret, eadem veneranda ſanctaque contemnat Autoritas. Utriusque enim facti cauſam arbitrio Veſtro decernendam mea parva commendat humilitas. Trinitas ſumma Unitasque perfecta cunctorum Vos utlitati multa tempora incolumem, rectâque vitâ manentem conſervare dignetur.
Amen.

De hoc LIUTBERTO, AEpo Moguntino hæc notari merentur.

Liutbertus hic ſedi Moguntinæ præeſſe cœpit 11. Kal. Dec. A. C. 863. uti *Annales Pithœani* ad An. DCCCLXIII. referunt. Obiit autem VII. Id. Septembris Anno DCCCLXXXIX. ceu obſervat Vir Eruditiſſimus *Dn. Joannis* ad Serarii Rerum Moguntiacarum Libr. IV. p. 415. ubi etiam *Serarius* oſtendit illum à quibusdam *Lindbertum*, item *Ludibertum*, à Gratiano mendoſe *Lampertum*, *Hupertum* aut *Wipertum*; mendoſius etiam *Luitbobium*, *Luthobium*, aut *Luithobium* appellari. Reperitur etiam, tanquam nomen ipſius *Leotpertus*, *Liutbraht*, *Lintwardus*, *Luibbertus*, *Luidbertus*, *Lutbertus*, & *Lindroldus*, ceu probat modo laudatus *Dn. Joannis*. De hoc AEpiſcopo huc transferri merentur verba MSC. quæ recitat *Serarius* in Lindberto §. 2. Illa ita ſonant: *Luithbertus, Vir valde venerabilis, undecunque doctus, ſapiens, largus, patiens, humilis, benignus, & de omnibus bene meritus, à Ludovico Rege, morte fratruelis ſui compertâ, magno cum Populi & Cleri plauſu in Maguntiacenſis Eccleſiæ ſubvehitur Præſulem Octavum, qui curæ Paſtoralis officium geſſit proinde annis XXVI.* „ *Ad hunc AEpiſcopum, utpote virum doctum & literarum amatorem,* „ Otfridus, *Rhabani olim diſcipulus, monachus Wiſſenburgenſis, ſcripſit opus inſigne metricum, magnum & admirandum Evangelium.* „ Scherz.

26) Expolitam per ſcripturam, aut per Artem Grammaticam negat: non vero negat in ſcripturam & antea fuiſſe redactam, ſed rudi Minervâ. Certe Carolus M. vetera carmina in ſcripturam redigi juſſit, & colligi. Fragmentum quoque de Colloquio Salvatoris cum Samaritanâ. Imo Fragmentum Iſidori Hiſpalenſis ad Florentinam ſororem duobus fere ſeculis Otfridum ætate antecedit.

27) Fl. *generant*, male.

28) Scilicet, excultum & politum.

29) Fl. *lingua*, male.

SALO-

SALOMONI EPISCOPO OTFRIDUS. [1]

Si salida gimuati,		*Sit salus benigna*
Salomones guati		*Salomonis bonitati! (gratiæ)*
Ther Biscof ist nu ediles		*Qui Episcopus est nunc nobilis*
[2] Kostinzero Sedale	S.	*Constantiensis sedis:*
Allo guati gidue, thio sin,		*Omne bonum fiat suis,*
[3] thio Biscof er habent in		*qui Episcopum evexerunt Eum!*
Ther [4] nan zithiu giladota,		*Qui eum ideo vocarunt,*
in houbit sinaz zuuiualt	A.	*ut caput suum bifidum.*
	Lekza	*Volu-*

1) Hujus Dedicationis Versionem integram exhibet Vir de Literis Elegantioribus summopere meritus, Diedericus à Stade in *Specimine Lectionum Antiquarum Francicarum* p. m. 9.

2) Fl. *Kostenzere*, sed *Kostinzere* est in Cod. Vind. & Vat.

3) Flacius ita reddidit,

Alle gute gedeyen die do sind
Hat dieser Bischof inn.

Sed non assecutus est nec verba nec sensum: *Gedue* enim est verbum, idque modi vel Optativi vel Conjunctivi, ut Grammatici loquontur, *duen* est *facere*, *gedue faciat*, & passive vel neutraliter, *contingat*, *fiat*; *sin*, suus, sui, non *sunt* significat; *thio sin*, sui, *die seinigen* hodie, hoc est, Capitulares. Freherus *vi Allo guati*, per *omnia bona opera*, exponit: id quod non placet. Verba: *Ther nan zithiu giladota in Haubit sinas zuuiualta*, quæ in versu 7. & 8vo occurrunt, Flacius transtulit: *der In zu diesem ladette, In seines haupts zwifalte.* Obscurum æque per obscurum. *Haubit* & Caput, & personam denotat. Hic videtur *virilem portionem Convivii Episcopalis post electionem exhibiti* denotare, quo facit Glossar. du Fresne, GEMINA, portio cibaria monastica duplicata: double pitance. Adalhardus libr. 5. Statutor. Corbej. Monaster. c. 3. *Cellarius junior omnibus fratribus geminam suam sub æquali mensura antepo*nat. Vocata etiam fuit *plena & optima refectio* in festivitatibus Ecclesiæ exhibita. Gesta Aldrici Episc. Cenom. §. IV. apud Baluz Misc. lib. III. p. 14. Freherus vertit: *In verticis vel capitis sui mitra Episcopali bifida.* conf. etiam regulam S. Benedicti cap. 2. *Schilter.* Cum in Cod. Vind. & Vat. vers. 6. legatur: *biscofa er thar habetin.* hoc ipsum me movet, ut nec Flacii, nec Freheri, nec Schilteri nec Stadenii versionem versus quinti & trium sequentium probare possim. Stadenius ita eos vertit: *Omnes bonitates faciat, quæ sunt, quas Episcopi olim ibi habebant, qui ipsum ad hoc invitabat in mentis suæ dubio.* Ego ita transferenda hæc esse arbitror:

Omnes gratias faciat, quæ sunt,
Quas Episcopi ibi olim habebant,
Ille, qui ipsum ad hoc (sc. munus) vocavit,
In Caput ejus duplicatas.

Optat scilicet Otfridus Salomoni, ut Deus, qui ipsum ad sedem Constantiensem vocavit, omnia bona, quæ sont, & quæ unquam priores Episcopi, Antecessores ejus, habuere, in caput ejus duplicata effundat. Forte in mente habuit illud petitum Elisæ, quo voleit, ut de Spiritu Eliæ *portio dupla* ipsi obtingeret 2. Reg. 2. 9. *Scherz.*

4) Pro *nan* tum in Cod. Vind. tum Vat. est *inan*, quod etiam occurrit in Manuscripto, quo Flacius usus est.

5) Fla-

Lekza [5] ich therera buachi.	*Volumen bonum librorum*
ju sentu in Suaborichi,	*vobis mitto in Sueviæ Regnum.*
Thaz ir irkias et uberal,	*Ut vos dijudicetis undique,*
oba siu fruma [6] uuertan sca L;	*an illi utiles fieri debeant? (possint)*
Oba ir hiar findet ia uuicht thes,	*Si vos hic inveniatis aliquid ejus,*
thaz [7] uuurdig ist thes Lesanes.	*quod dignum est lectu.*
Iz iuer hugu iruuallo,	*Id vester Intellectus judicet,*
wisduames foll O.	*sapientia plenus.*
Mir [8] uuaz um thio (io) uuizzi,	*Mihi erat (fuit) curæ circa scientiam, (doctrinam)*
ju offto filu nuzzi,	*vobis sæpe multum utilem,*
Jueraz Uuisduam.	*Vestræ sapientiæ.*
thes duan ih mihilan rua M	*cujus facio ego magnam laudem*
Ofto irhugg ih muates	*Sæpe recordor ego animo*
thes managfalten guates,	*multiplicis boni,*
Thaz ir [9] mich lertut harto	*Quod vos me docueritis valde*
[10] ju selbes uuort O.	*vestris ipsorum verbis.*
Ni [11] thaz mino dchti,	*Non quod meæ vires (virtus)*
giuuerkon thazio mohti,	*operari hoc potuerint:*
Odo in then thingon	*Vel in his rebus*
thio [12] guldi so gilungo N.	*prævalentia sic contigerit.*
Iz datun gomoheiti,	*(Sed) Id fecerunt humanitas,*
thio iues selbes guati.	*(&) illa vestra gratia.*

Jueraz

Vestrum

5) Flacius male transtulit: *Lis ich deren buche die do sindim.* Nam verbum *Leckza* non est verbum *Lese*, quod & ipsum Otfrido usitatum. Sed quod Kero explicat, & corruptum est ex Latino: *Lectio.* Capitulum, pericope. Sed & illud *ju sentu* perperam redditum, *die da sint.* Nam *ju*, *vos*, *vobis* notat, & *sentu*, mitto, *sende.* *Freherus: Lectionem librorum tibi mitto in Sueviam. Schilter.* Hæc versio Schilteriana melior est Stadenianâ. Stadenius ita vertit: *Edidici ego eos libros, vobis missos in Sueviam* &c. Sed male: Leckza, est substantivum & denotat Capitula, Lectiones, in quas libri dividi solebant. In Gloss. Keronis est *Lecza Lectio; Leczeom, Lectiones; Leczium*, Capitula; *Leczun, Lectiones.*

6) Pro *uuertan.* Cod. Vatic. & MSC. Flacii habent *wesan.* Vindob. *wesa*, ubi *n* videtur vitio scribæ omissum fuisse, unde in versione pro *fieri* substituerem τὸ *esse.*

7) In Cod. Vind. & Flac. MSC. est *uuirdig* per simplex *i.*

8) Pro *waz um* Codd. Vind. Vat. & Flac. Mscr. habent *warun.* Unde versum 17. & 18. ita verto:

Mihi erant vestræ regulæ seu scientia
Certe sæpe multum utiles.

wizzi, *scientiam* denotare notum est. Speciatim pro *regulis* occurrit apud Nostrum III. 7. 123. versus duos hic sequentes ita reddo:

Vestra sapientia
Facio (seu tribuo) *magnam laudem.*

9) Pro *mich* in Cod. Vind. & Msc. Flac. est *mih.*

10) In Msc. Vind. est *jues*, in Vat. *iues* in Flac. *iuer.*

11) Flac. *Nit das mir gedebti*
Ja das gewircken mohti.

Sine sensu. *Theg, deh, dogta*, vires, virtutem, valorem, notat. *Mino* nunquam *mihi* denotat, sed *meum.* Freherus: Non quod ego id meritus essem ullo facto vel dono. *Schilt.* In Cod. Vind. & Vat. pro *debti* est *dohti*; quæ vox etiam in MSC. Flacii extat. Stadenius reddit: *mino dohti*, idoneitas mea, recte beneque. *Scherz.*

12) Thio *Guldi so gilangon.* Flacius: *so die gulde belangen*, caret sensu. *Guldi* est fere idem, quod *gedebti*, virtus, prævalentia à *gelten.* *Gilangon* sine dubio est vitiose scriptum. *Gilungon* verbum usitatum Otfrido, *obtingere*, & hodiernum *gelingen*, Schilt. In Codd. Vind. & Vat. imò & in MSC. Flacii est *Huldi*, favorem, in iisdem etiam est *gilangon*; verte: *favorem talem impetrare.* Scherz.

13) *Nalles.*

Juerax girati;
nalles [13] mino dat **I.**
Emmizigen [14] uberal
ih druhtin fergon fcal,
Mit Lon er iu iz firgelte,
jo fines felbes uuort **E.**
Paradifes fefti
gebe iu zi gilufti.
Ungelonet ni bileip
ther Gotes uuizzode klei **P.**
In himmelriches fcone
fo uuerdo iziu zi lone,
Mit [15] Godes ginuchti,
thaz ir mir datun zuht **I.**
Sint in thefemo buache,
thes gomo [16] thehein ruache,
Wuortes [17] oder guates,
thaz [18] tich in iues muate **S.**
Cheret [19] thaz in muate
bi thia zuhti iu zi guate:
Joh zellet thaz ana uuanc
all in [20] iueran than **C.**
Ofto [21] uuirdit oba guat,
thas mannes jungero giduat

Thaz

Veftrum Confilium:
nequaquam mea opera.
Studiofe per omnia
ego Dominum precari debeo,
Mercede Vobis id (ut) compenfet,
juxta fuum ipfius verbum.
Paradifi arcem
det vobis ad volupe.
Non-donatus non manet,
qui DEI legem enucleat. (*tractat. vel legi ad haret. Freher.*)
In cœleftis regni pulchritudine
fiat vobis in mercedem,
Cum fatietate in DEO,
quod vos mihi feceritis difciplinam.
(Si) funt in hoc libro,
quæ aliquis æftimet,
In verbis aut bonis (rebus),
quæ placerent veftro animo:
Id referte animo
ad (veftram) illam informationē vobis in bonum:
Imo numerate illud fine hæfitatione
omne in veftram gratiam.
Interdum habetur pro bono,
quod viri (alicujus) difcipulis facit

Ut

13) *Nalles.* Flacius reddit: *Nit alles meine thaten;* male, nihil enim fuis meritis aut virtutibus adfcribit Auctor, fed omnia inftitutioni Salomonis; & conftat aliunde *nalles* effe *non.*

14) Pro *emmizigen* Cod. Vind. habet *emmizen.*

15) *Mit goldes ginuchti.* Flac. *mit goldes genüge.* Lectio fine dubio eft vitiofa & deprauata, & emendanda: *mit Gotes ginuhti.* Sequentem verfum Flac. reddit: *das er mit thaten fuchti.* Ubi male ir redditur *er* fecundâ perfonâ in tertiam mutata; deinde *zuhti* vox non fignificat quærere, fuchen; fed de animi difciplinâ & morum educatione fumitur, translatione factâ à corporis victu & alimentis, *ziehen*, educare; item inftituere. Atque pro *mit* legendum *mir.* Shilt. ỷ. 43. & 44. in Cod. Vind. & Vat. ita leguntur:

Mit geltes ginuhti
Thaz ir mir datun zuhti.

Quod recte vertitur à Stadenio:

Cum retributionis fufficientiâ,
Quod me educaveritis.

In Flacii MSC. pro *goldes* etiam extat *geltes*, & pro *ginuchti* eft *ginuhti.*

16) Flac. *Das kein menfch ruche;* fine fenfu; & error duplex. *Thehein* pro diverfitate constructionis, interdum neminem notat, interdum *aliquem*, ut in Gloffario explicamus. *Ruachen*, curare denotat. Freherus; *Quod homo ullus expetit.* Senfus enim horum & infequentium verborum eft: Si quid boni ineft huic libro, id tibi, Præceptori meo acceptum feratur.

17) Pro *oder* Codd. Vind. & Vat. ut & Flacii MSC. habent: *Odo.*

18) Flac. *das gedei in ewerem gemüte.* Sed *thich*, *thech*, *theh*, hodie *tugen* eft, das taugt, das gut ift, utile videtur veftro animo, judicio. *Schilt.* in Codd. Vind. & Vat. imo in MSC. Flac. eft *lichiu*, non *tich iu.* *Lichiu* omnino huc quadrat. *licban*, *lichen* idem eft ac placere, gratum effe. Vid. infra III, 3, 25. & III, 26, 123. In Gloffis Lipfii legitur: *Licont*, placent. vide ibid. *Geliconda* & *Licon Sal*, placebit. Verte ergo hunc verfum:

Quæ grata fint, (placeant) veftro animo.

19) Flac. *Korendt das ins gemute,*
Bei der narung euch zu gute.
Idem qui antea error; *zuhti* difciplinam animi notat h. l.

20) Pro *iueran* Cod. Vind. exhibet *iuueran.*

21) Flac. *Offt wirt eben gut,*
Das ein junger man getut.

Non

Thaz iz [22] liuuet thrato		*Ut id approbet valde*
ther zuhtari guato.		*præceptor bonus.*
Petrus ther richo		*Petrus ille dives*
lono [23] iu es blidlicho.		*compenſet vobis largiter.*
Themo zi Romu Druhtin gra	P, Patrimonium Petri.	*Cui Romæ Dominus ſepulcrum,*
joh hus inti hof gap.		*& domum atque aulam dedit.*
Obana fon himile		*Deſuper de cœlo*
ſent iu, io zi gamane,		*mittat Vobis, idque ad exhilarationem,*
Salida gimuat	O.	*Salutem benignam*
ſelb kriſt ther guato.		*ipſe Chriſtus ille bonus.*
Oba ih irbaldenes gidar, [24]		*Si quid audentius auſus ſim,*
ju ſcal iz firlazan ouh al.		*vobis debeo id relinquere,*
Ni ich [25] biuih io gern	O	*Non ego amplexus adeo libenter*
ginada ſina fergo;		*gratiam ejus peto:*
Thaz hoher iuò uuirdi		*Ut altior veſtra dignitas*
mit ſines ſelbes huldi,		*cum ſuâmet clementia,*
Joh iu feſtino in thaz mua	T	*Et vobis confirmet in animum*
thas [26] ſinas managfalta guat.		*ſua multiplicia bona (dona)*
Firlihe [27] iu ſines riches		*Largiatur vobis regnum ſuum,*
thes hohen himelriches.		*excelſum cœlorum regnum.*
Bi thaz [28] ther guato hiar io uuia	F	*Ideò quod bonus hìc & plorat,*
joh emmizig zi Gott riaf.		*& aſſiduè ad DEUM clamat:*
Richte [29] iue pedi thara frua,		*Dirigat veſtras vias eò maturè,*
joh mih giſuaga thare zue.		*& me conjungat ſimul.*
Thaz uuir unſih [30] frouuen tha	R	*Ut gaudeamus illic,*
thaz Gottes euuiniga iar		*quod DEI æterni anni*
In		*In*

Non exhaurit. *Oba* non ſignificat *eben*, æque. Sed quaſi bonum & pro bono habetur, ex affectione ſaltem. Deinde *Mannes jungero*, non eſt *ein junger Mann*, ſed Viri junior i. e. diſcipulus.

22) Flac. *Der es leibet drato*
Der ——— guto.
Sed ita nihil translatum, *liuuet*, ſignificat placere, approbari, hodie *belieben*. Sed *leibet* nihili vox eſt. *Zuthari* perperam ſcriptum, ut ſæpe in his literis videre eſt, transpoſitis modo *th* pro *ht*: itaque legendum: *zuhtari*, hodie *zuchtiger*, præceptor, doctor, caſtigator. *Schilt*. Miror cur Stadenius τὸ *liuuet* reddat per vocem *repræſentet*. Scherz.

23) Temporaliter ſedes Romana; & Spiritualiter Chriſtus ipſe.

24) ℣. 65. ſupplendus eſt ex ſequenti: Scilicet voces: *ju ſcal* finem prioris verſus conſtituunt; id quod vel ex Rhythmo apparet. Notandum præterea, quod pro *ju ſcal iz* Cod. Vind. & Vat. ut & Flacii MS. habeant *Ni ſcal ih iz*. Verte itaque hunc in modum ℣. 65. & 66. *Si confidenter agere licet, non intermittam id omnino, quin pro vobis lubens gratiam ejus poſtulem.* Scherz.

25) *Ni ich biuih.* Flacius omittit; ſi lectio eſt genuina, (de quo dubito) videtur eſſe hodiernum *verfechten*, defendere. An legendum: *ni ih gibu*, non ego afferam amplius. Vid. Gloſſ. v. *Geban*. (Ita viſum & Frehero, qui dicit pro *biuih* legendum eſſe *biiuih* è *bejeben*.) Imò *biuih*, contractum eſt ex *bi iuih*, quaſi *bi ouch*, pro vobis. *Schilt*. In Cod. Vind. ita legitur: *Nuh ih io bi iuih gerno.* Scherz.

26) Pro *Thas ſinas* Vind. C. habet *thaz ſináz*.

27) In Cod. Vind. quidem eſt: *Firlihe*, aſt in Vatic. & MSC. Flac. *Firlichе*.

28) ℣. 75. & 76. Clarius & melius Stadenius ita reddit:
Propter quod bonus ille (S. Petrus) *hic plorabat.*
Atque aſſidue ad DEum clamabat. Scherz.

29) Pro *Richte*. Cod. Vind. & Vat. habent: *Rihte*.

30) Pro *frouuen* iidem Codd. habent: *freuuen*.

31) Flac.

In himile [31] unſih bliden		*In cœlo nos exhilarent.*
thaz uuizi uuir bimiden.		*ut infernum effugiamus.*
[32] Joh due uns thaz gimuati		*Atque faciat nobis hanc gratiam*
thuruh thio ſine guat	I.	*per ſuam illam clementiam.*
Due uns thazzi guate,		*Faciat nobis hoc benignè,*
blidemo muate.		*bilari animo.*
Mit [33] heilo er geboren uuar	D	*Feliciter ille natus eſt,*
ther thia [34] ſalida fand.		*qui hanc ſalutem invenit.*
Vuanta [35] es ni briſtit furdir;		*Namque id non deficit amplius; (deinceps)*
thes giloube man mir.		*hoc credatur mihi.*
Nir freue ſih mit [36] muat	V	*Nunc lætetur animitus*
iamer thaz mit guatu		*ſemper (in) hoc, cum bono.*
Selbo Kriſt ther guato		*Ipſe Chriſtus ille bonus*
firliache uns hiar gimuato,		*largiatur nobis hic gratiam,*
Uuir iamer fro ſin muate	S	*(Ut) Semper læti ſimus animi*
thes euuinigen guates.		*de æterno Bono.*

31) Flac. *Im himmel uns frewen,*
Das muſſend wir vermeiden.
Qnid iſtud? an gaudia cœleſtia evitanda? recte ergo diſtinguendum; & cohærent ita, ut interpretati ſumus: *Das Gottes ewige jar im himmel uns erfrewen.* Porro *muzzi* non ſignificat *muſſen* oportet, hoc enim ſcribitur *muazin*. Otfr. V, 24, 3. *uuir unſih muazin bliden.* Imò vox eſt oihili & corrupta; & legendum. *uuizzi*, *infernus*. vid. Gloſſarium. Idem & Freherus: *pro muzi lege: wizi, id eſt, leiden.* Schilt. In MSC. Vind. & Vat. legitur: *thaz wizi.*

32) Flac. *Ja thu (gib) uns das gemüte durch die ſeinen gute.* Verum *due* non eſt ſecundæ perſonæ, ſed tertiæ, *faciat*, dependet enim adhuc conſtructio à ℣. 63. *Gimuati* oon idem eſt ac *Gemüthe*, animos; id enim *muat* eſt; à quo deſcendit *Gimuati*, benignus, gratioſus. *thaz gimuati* ergo eſt: *Hoc gratioſum*, h. e. hanc gratiam, hoc beneficium.

33) Pro *heilo* Codd. Vind. & Vat. oec oon Flacii MSC. habent: *heilu*.

34) *Salida ſand.* oeſcio an legendum: *ſart.* quod Rhythmus ſuadet, & loquendi ratio communis *de Viâ ſalutis*; ſed obſtat litera acroſticha D. itaque nihil muto; neque homœoteleuton uſque adeò obſervat Auctur.

35) *Uuanta* &c. Flac. *Wann es nit gebriſt (mangelt,) vor dir.* Male *Wanta* redditum *Wand*; eſt enim denotatio rationis, ooo conditionis, itaque reddendum fuiſſet: dañ. Porro *fur dir* eſt una vocula, *furdir*, ſorthin, deinceps.

36) Flac. *Nit erfrewe ſich mit mute, Immer das mit gute.* Mendum hactenus ſine ope MSC. vix explicabile ſine dubio ſubeſt. Interim lego: *Nur frene ſih*, nune *lætetur*, nu erfreue man ſich. Freherus: *quin lætetur animitus. Flacius contrariâ plane interpretatione male uſus eſt. Non lætetur.*

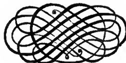

De SALOMONE,

Episc. Constant. cui hoc Opus tertio loco inscriptum.

TRes Salomones Episcopos non magno temporis intervallo sedes Constantiensis habuisse, annotavit Joach. Vadianus *lib. II. de Colleg. Monast. p.* 64. *T. III. Gold. Rer. Alam.* ad chartam pacationis *inter Salomonem juniorem Constantiensis sedis Episc. & Hartmutum Cœnobii S. Galli Abbam anno regnante Imp. Carolo II. sub Comite Adalberto mense Junio die Veneris indictione XV.* Primum sub Ludovico Pio honoratum virum; secundum *Juniorem* cognominatum sub Ludovico Juniore & fratre ejus Carolo Calvo: Tertium, qui simul & Episc. Constant. & Abbas S. Galli & Augiæ Majoris fuit. Quis igitur ex his tribus ille sit, cui hanc suam operam consecravit Otfridus videndum. Salomo primus electus fertur an. 831. obiisse an. 873. quum Ludov. II. Imperator esset; Ludovicus vero patruus Rex Germaniæ. Atque hunc primum Salomonem esse hunc ipsum ad quem scripsit hic Otfridus asserit P. Lambecius *in Biblioth. Cæsar.* atque erroris arguit Flacium, quod ad finem hujus dedicationis adscripserit annum DCCC XCII. eoque ipso confuderit Salomonem III. cum hoc primo. Lambecius itaque putavit hunc Salomonem esse primum: in quo non potest consensum impetrare, eò quod Salomon primus vixerit sub Ludovico Pio, ut comprobat Vadianus, is obiit an. 840. cui successit Lotharius, & huic Ludovicus II. qui obiit an. 875. interea Ludovicus patruus regnum Germaniæ obtinuerat, nondum vero sub Ludovico Pio. Atque quum Otfridus ad Hartmutum, adhuc Monachum, hos libros suos scripserit, ut in fine apparet; Hartmutus vero an. 872. demum Abbas electus fuerit, consequens est, utrumque & Flacium & Lambecium falli, & neque primum neque Tertium Salomonem hic intelligi, sed secundum sive Juniorem, uti vocabatur: Is ipse est, de quo agit charta pacationis antea prædicta, antequam scriptus fuit hic liber ad Hartmutum adhuc Monachum. Patet autem ex eadem charta qui fuerint illi SVI, *thio sin*, qui elegerint Salomonem Episcopum h. e. Canonici, hi enim ibi recensentur: *Signa Fratrum Canonicorum, Henno, Etcho, Tugeman, Hartprecht* inter quos *Etcho Archipresbyter*, ut concipiens, subscripsit.

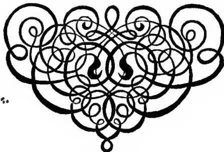

Inci-

Incipiunt [1] Capitula primi Libri.

[16] Expliciunt Capitula libri primi.

1) In Cod. Vindob. & Vatic. hæc leguntur, & quidem majoribus Literis scripta: *Incipit Liber Evangeliorum Domini Gratia Theotisce Conscriptus. Incipiunt Capitula.* Pro hac ultimâ voce Vaticanus, sed vitiose, habet: *Capitula.*
2) In Cod. Vind. addita sunt verba: *Filii David.*
3) *Gabribel.* in Vind.
4) Vind. *habüt.*
5) Addit Vind. *Maria.*
6) *&c.* addit. Vind.
7) *Et.* abest à Vind.
8) Vind. *obviatione*, male.
9) *De reversione Magorum ad Patriam*, additur in Vind.
10.) *Et puero.* Vind.
11.) *Annorum XII.* Vind.
12) In Vind. *de predicatione Johannis & baptisma ejus.*
13) Vind. pro *eum* habet *Johannem.*
14) Vind. *Johannem ut baptizaretur ab eo.*
15) Pro hoc Lemmate Vindob. habet: *Miserunt Judæi ab Hierosolimis sacerdotes & Levitas ad Johannem.*
16) Hæc verba Flacius non habet, sed occurrunt in Cod. Vind. & Vat.

OTFRIDI EVANGELIORUM

LIB. I. CAP. I.

Cur Scriptor hunc Librum Theotisce dictaverit. [1]

CAP. I.

VUas liuto filu in flize
in [2] managemo [3] agaleize
Si thaz in scrip gicleiptin
thaz sciro namon breittin:
Si thes in io [4] gilicho.
flizon guallicho.
In buachon man gimeinti
thio iro chuanheiti.
Tharana datun sie ouh thazduam;
[5] ougtun iro uuisduam.
Ougtun iro kleini
in thes tihtonnes reini,
Iz ist al thuruh not
so kleino giredinot.
Iz dunkal eigun funtan,
zi samane gibuntan.
Sie [6] auh in thiu gisagetin
thaz then thio buah [7] nir smahetin.
Joh uuol er sih firuuesti,
then lesan iz gelusti.
Zi thiu mag man ouh ginoto
managero thioto

Hiar

Fuerunt homines multi cum industria
cum varia molestia
Qui ea in scriptis compilarunt,
ut sua nomina ampliarent.
Iique sibi æqualiter
studerent gloriæ.
In Bibliis dignoscitur
hic ipsorum ausus.
In quibus fecerunt etiam hoc institutum,
ostendentes suam sapientiam.
Ostenderunt suas subtilitates,
in meditationis puritate
Omnia studio sunt
ita subtiliter dicta.
Obscura invenerunt
compendio combinata.
Hi quoque inibi dixerunt
quod ob illas Biblia non contemnant.
Imo bene sibi prospiceret,
cui legere ea liberet.
Huc possint quoque commode
plurium nationum

Nomina

---

1) Est Lemma Capitis primi eb Aotore præmissum; extatque in MSC. Vindob.

2) *In managemo*. Ita Cod. MSC. Vind. & Vat. Flacius vitiose: *Nagemo.*

3) *Agaleize*, noo denotat *molestiam*. Sed *solertiam*, *diligentiam*, *studium*. Boxhornii Glossæ: *Akaleizaz*, *solers*. *Akaleizo*, *sagaziter*, *Akaleizzi*, *instantia*. *Flize* & *Agaleize* sunt Synonyma. Eodem modo hæc duo vocabula conjunguntur infra lib. 3. c. 12. ℣. 57. ubi de muliere Cananæa dicitur:

Giuuan mit agaleize
Mit mihilemo flize. Scherz.

4) *Gilicho.* Ita Cod. Vind. & Vat. ast Fl. *gilichto.*

5) Pro *ougtun* Cod. Vind. & Vat. habet utroque loco: *ougdun.*

6) *Auh in thin.* habet Flacius; Sed Vind. & Vat. habet: *ouh in thiu.*

7) Ita Cod. Viod. pro quo Fl. *nir sina betin.* Codex Vat. habet: *nir sina betin.* Freherus: *Buah nir-smahetin* i. e. non contemnere. Videtur autem sensus potius esse, quod isti Eruditorum Commentarii Biblia ipsa non contemui velint, eut ex manibus aliorum excutere. *Scherz.*

8) Cod.

Hiar namon nu gizellen,
joh ſuntar ginennen.
Sarkriachi ioh Romani,
iz machont ſo gizami;
Iz machont [8] ſi al giruſtit,
ſo thih es uuola luſtit.
Si machont iz ſo rehtaz;
joh ſo filu slehtaz.
Iz iſt [9] gifugit al in ein,
ſelb ſo [10] helphantes bein.
Thie dati man giſcribe,
the iſt mannes luſt zi libe.
Nim gouma thera [11] dihta,
thaz hursgit thina drahta,
Iſt iz proſun slihti,
thaz drenckit thih in rihti.
Odo metres kleini,
the iſt [12] gouma filu reini.
Sie duent iz filu ſuazi,
jo mezent ſie thie fuazi,
Thie lengi ioh thie kurti,
the is giluſtichaz uuurti.
Eigun ſie iz bithenkit,
thaz ſyllaba in ni uuenkit.
Si es alles uuio ni ruachent
ni ſo thie fuazi ſuachent,
Joh allo thio ziti,
ſo zaltun ſie binoti.
Iz mizit ana baga,
al io fulih [13] uuaga.
Yr furbent ſie iz reino,
ioh harto filu kleino,
Selb ſo man thuruh not
finaz korn reinot.
Ouh ſelbun buah frono
irreinont ſie ſo ſcono.
Thar liſiſt ſcona giluſt,
ana theheiniga akuſt,
Nu es filu manno inthihit.
in ſina zungun ſcribit,
[14] Joh ilit er gigahe
thaz ſinaz io gihohe,
[15] Uuanana ſculun Frankon
einon thaz biuuankon,
Ni ſie in Frenkisgon [16] beginnen,
ſie Gotes lob ſingen?
[17] Niſt niſo giſungan
mit tegulu bithuungan.
Si habet tho thia rihti
in ſconeru ſlihti.
Ili thu zi note,
theiz ſcono thoh gilute,

Joh

Nomina nunc referri,
& ſpeciatim nominari.
Certe Græci & Romani
id faciunt ſic decenter;
Id faciunt utique inſtructi:
ut tibi ſit volupe.
Id faciunt tam recte,
& tam valde æque,
Id omne combinatum in unum
ut elephanti oſſa.
Hæc geſta deſcribantur,
quorum ſit hominis oblectatio per vitam.
Attende ad hæc geſta,
quæ excitant tuas meditationes.
Sive eſt proſa ſimplex,
hoc refocillat te in rectum (recta.)
Sive metrum ſubtile,
hic eſt attentio multum pura.
Illi faciunt hoc multum ſuaviter,
& metiuntur pedes,
Longos & breves,
ut jucundius fieret.
Adeo excogitarunt,
ut ſyllaba ipſis non vacillet.
Hi omnia aliter non curant
niſi pedes quærant,
Atque omnia tempora
ſic enarrarunt illi accurate.
Menſurat ſine hæſitatione
omnis talis ars.
Expoliunt id pure
& valde multum ſubtiliter,
Sicuti quis ſollicite
ſua grana purgat.
Atque ipſa Biblia ſacra
explicant admodum pulchre.
Ita legas pulchram voluptatem,
ſine omni moleſtia.
Poſtquam multi profecerunt.
in ſua lingua ſcribentes
Et quilibet feſtinat propere
ut ſuum exaltet.
Quare debent Franci
ſoli hoc negligere,
Ne ſit in Francico auſu,
ut Dei laudes cantent?
Nunquam ſic cantatum eſt,
ad regulam coactum.
Ea habet tamen rectitudinem
in pulchra ſimplicitate.
Feſtiva igitur anxie
uti eleganter reſonet,

Ut

8) Cod. Vind. *Sie.*

9) Cod. Vind. & Vatic. *giſuagit.*

10) *Tanquam Teſſerula omnes.* Eò videtur alludere.

11) Leg. *Thihta*, gedichte, meditamenta Veterum. Cod. Vind. habet: *Dihtta.*

12) Mallem hic *Goumâ* vertere per *delectationem*, quo ſenſu hæc vox ſæpiſſime uſurpata legitur. *Scherz.*

13) *Uuaga* rectius hic videtur reddi per *Libram*, ſenſu ſcilicet Metaphorico. *Scherz.*

14) *Joh ilit er gigahe, thaz ſinaz jo gihohe.* Eadem ratio loquendi occurrit infra. III. 16. 39. *Scherz.*

15) *Uuannana ſculun* &c. Mallem ita hos quatuor verſus vertere:
Quare debent Franci
Soli hoc evitare
Ne in Francico (linguâ Francica) ſuſtineant
Dei laudes canere.

16) Pro *beginnen* Cod. Vind. & Flac. MS. habet: *biginnen.* Scherz.

17) *N'iſt niſo giſungan* &c. Cod. Vind. legit: *Niſt ſie ſo giſungan*; Flacius habet: *n'iſt ſi* &c. Redderem hunc & ſequentem Verſum ita;
Licet non ſit cantata ſeu cantari hactenus ſolita,
Regulis comprehenſa; Scherz.

C 3

18) Lege:

Joh Gotes uuizzod thanne
tharana ſcono helle.
Thaz tharana ſinge
iz ſcono man ginenne.
In themo firſtantniſſe
UUir gihalten ſin geuuiſſe.
Thaz laz thir uueſan ſuazi,
ſo [18] megent iz thie fuazi,
Zit ioh thiu regula:
ſo iſt Gotes ſelbes brediga.
[19] UUil thu thes uuola drahton
thu metar uuolles ahton,
In thina zungun uuircken duam,
joh ſconu Vers [20] uuelles duan.
Il io Gotes uuillen
allo ziti irfullen.
So ſcribent [21] Gotes thegana,
in Frenkisgon thie regula.
In Gotes gibotes ſuazi
laz gangan thine fuazi.
[22] Ni laz thir zit thes ingan,
theiſt ſconi vers ſar gidan.
Dihto io thaz zinoti
theſo [23] ſecs ziti.
Thaz thu thih ſo giruſtes,
in theru ſibuntum gireſtes.
Thaz Chriſtus uuort uns ſagetun,
jo druta ſine uns zelitun.
Biſora lazu ih iz al,
ſo ih bi rehtemen ſcal.
UUanta ſie iz geſungun,
harto in edil zungun.
Mit Gote iz allaz riatun,
in uuerkon ouh giziartun.
The iſt ſuazi ioh ouh nuzzi,
inti lerit unſih uuizzi.
Himilis gimacha.
bi thiu iſt thaz ander racha.
Ziu ſculun Franckon, ſo ih quad,
zi thiu einen uueſin ungimah.
[24] Thie liutes uuiht ni dualtun,
thie uuir hiar oba zaltun.
Sie ſint ſoſama [25] chuani,
ſelb ſo thie Romani.

Nl

Ut DEI verbum inde
in eo pulchre clangat.
Ut quod de eo cantetur
id Pulchrum dicatur.
In hoc intellectu (interpretatione)
conſervati ſumus certo.
Hoc ſit tibi dulce,
ſi metiuntur hoc pedes.
Tempus atque Regula:
atque eſt DEI ipſius concio.
Si vis hoc bene conſiderare,
metrum velis attendere,
In tua lingua exercere doctrinam,
Pulchros verſus, bonam inſtructionem.
Feſtina ſane DEI voluntatem
omni tempore adimplere.
Sic ſcribunt DEI famuli
in Francico Regulam.
In DEI præceptis dulcibus
ſine vadere tuos pedes.
Noli tempus tibi præterire,
quin pulchros verſus feceris.
Meditare hoc ſtudioſe
illas ſex ætates, Sex Ætates mundi.
Ut tu te ſic præpares,
ut in ſeptima quieſcas.
Quod Chriſti verba nobis dixerunt,
& fideles ejus nobis retulerunt.
Antepono id omne,
ut de jure debeo.
Quoniam illi id cantarunt,
valide in nobili lingua.
Cum DEO id omne ſuſceperant,
in operibus quoque exornarunt.
Hoc eſt jucundum, atque etiam utile,
& docet nos ſcientiam.
Cœleſte opus.
ideoque eſt hoc alia res.
Quomodo debent Franci, ut ego dixi, Laus Franciæ Orientalis. ℣. 25.
ad illa ſoli eſſe inepti?
Iſtos Populos nihil quicquam morantur,
quos ſupra retulimus.
Ipſi ſunt æque fortes,
ac iſti Romani.

Nec

18) Lege: *mezent*, quod habet Cod. Vind. & Vat. conſentit Freherus. *Scherz.*

19) *UUilthu thes. &c.* Cum dixiſſet de Pedibus, Temporibus & Regulis Grammaticis, anagogice jam ſubnectit admonitionem Chriſtianam de Pedibus & tempore moraliter.

20) *UUelles duan.* Cod. Vind. & Vat. habent: *uuolles duan*; *uuolles* eſt à *uuollen*, velle: hinc verſus ita traducendus videtur: *Et pulcros verſus velis facere.* Scherz.

21) *So ſcribent Gotes thegana*; mallem: *Uti ſcribunt DEI famuli.*

22) Aptius forte hoc ita redderes:

Non ſine tempus ejus (ſc. rei faciendæ, ſeu pietatis exercendæ) *abire,*
Hoc (ſc. ſi præcepta Dei obſervas) *eſt pulchros verſus revera facere.* Scherz.

23) *Theſo ſecs ziti.* Auctor noſter hic reſpexit ad diviſionem illam, quà Mundo ſex Ætates attribuuntur; de quà re Jus Provinc. Alemannicum ita loquitur in tit: *von den ſiben Herſchilten. Origenes wiſſagete bievor in den alten ziten wie ſehs welte ſoltent weſen, und je die welt by tuſend jaren abenemen ſolte, und in der ſubende welte ſo ſolte die welt gar zergan, und ſolte der ſunestag kummen. Nu iſt uns gekundet von der heiligen geſchriffte, das ſich an Adame die erſte welt began; an Noe die ander,* &c. adde Jus Feud. Alem. c. 1. §. 3. & Jus Saxon. Provinc. c. 1. §. 3. confer *Schilter.* in in Comm. ad Jus Feud. Alem. c. 1. §. 26. *Scherz.*

24) *Thie liut es wiht* &c. Hunc & ſeq. verſum ita rederem:

Populi id non morabantur, ſc. fateri,
Illi (ſc. Populi) *quos ſupra nominavimus.* Scherz.

25) *Chuani.* Pontanus in Orig. Franc. lib. VI. c. 24. Pericopen hanc usque ad ℣. 148. Belgice redditam exhibet.

Ni *tharf man* &c. Cod. Vind. ita legit:

th
In darf man thaz ouh redinon
th
Thaz kriachi in es giauidaron:

Fre-

Ni tharf man thaz ouh redinon,
thaz kriachi ni es uuideron.
Si eigun in zi nuzzi
fo famalicho uuizzi.
In felde, ioh in uualde
fo fint fie fama [26] balde.
Rihiduam ginuagi,
joh fint ouh filu [27] chuani.
Zi uuafane fnelle,
fo fint thie [28] thegana alle.
Si buent mit geziugon
joh uuarun io thes giuuon
In guatemo lante
bithiu fint [29] fe [30] unfcante.
Iz ift filu feizzit,
harto ift iz giuueizit
Mit [31] manigfaltan ehtin,
nift iz bi unfen [32] frehtin.
Zi nuzze grebit man ouh thar
er inti kuphar.
Joh bi thia [33] meina,
[34] ifine fteina.
Ouh thara zua fuagi
[35] filabar [36] zi nuagi.
Joh lefent thar in Lante
gold in iro fante.
Sie fint faft [37] muate,
zi managemo guate,
Zi manageru nuzzi,
thaz duent in iro uuizzi.
Si fint filu redie,
fih fianton [38] zi rettine.

Ni

Nec licet etiam dicere,
quod Græci ipfis prævaleant.
Poffident fibi utiliter
æqualem fcientiam.
In campis & in fylvis
æque funt audaces.
Divitiarum fatis,
& funt quoque multum fortes.
Ad arma celeres,
fic funt hi milites omnes.
Habitant cum apparatu,
fuerunt hoc confueti,
In bona terra,
propterea funt haud confufi.
Illa eft multum pinguis
valde eft id comprobatum
Multiplicibus proventibus.
Non eft illud â noftra fatione.
Ad utilitatem foditur quoque bic
Æs & Cuprum, Metallifodinæ.
Atque cum multitudine
ferrum.
Sed & adde
argentum ad fatietatem.
Imo legunt hac in terra
aurum in ejus arena.
Sunt valde alacres
ad bonum varii generis. Franci ingeniofi.
Ad varias utilitates,
hoc faciunt fua fcientia.
Sunt admodum prompti
fe ab hoftibus defendere.

Vix

Freherus legit: *ni es widerou.* Connexio fatis oftendit Freheri Lectionem hnc quadrare. Ego conjicio levi errore in MSC. Vind. in priori verfu ab initio *in* pro *ni* pofitum fuiffe. Verte itaqoe hos duos verfus ita:

Nou debemus etiam opinari,
Quod Græci ipfis (fc. Francis) *hoc* (laudem fortitudinis) *denegent.*

Ginuidaron eft *renuere, denegare.* Kero: *unidaroh, rennit; fi kiuuidarot, renuatur: uuidarota, recufavit.* Scherz.

26) *Balde, chuani* &c. alludit ad nomen Francorum i. e. *ferocium.* Vid. Wendelini Gloffarium Salic. & Gloffar. noftrum. Pontanus reddit: *boude.*

27) Cod. Vind. habet: *kuani.*

28) *Thie thegana.* Pontan. reddit, *de degeu* i. e. *vromeu.* Schilt. *Thegane* mallem exprimere per vocem *famuli* fc. Dei. *Scherz.*

29) Cod. Vind. pro fe habet: *fie.*

30) *Unfcante.* Schilterus reddit: *confufi*: melius *non contemti, æftimati: loco aliquo habiti. Scanta* pro dedecore eft apud Otfrid. II, 2, 39. hodie dicimus *fchand.* Scherz.

31) *Manigfaltan.* In Cod. Vindob. & Vatic. eft: *managfalton.*

32) *Frehtin* non idem eft ac *fatione*; verum reddi debet: *meritis*, in Hymno Nocturno, quem in fine Grammaticæ Francico-Theotifcæ exhibet Hickefius, p. III. legitur:

Euuigem daz kafrehtohem
Dih lobum faman fingan.

Æternis, ut mereamur
Te laudibus conciuere.

Gl. Boxh. *Gifrektotin, mererentur.* Kero: *Keuurabti, merita. After keuurabti, fecundum merita. Verfus* itaque 136. ita eft exponendus: *Non eft hoc propter noftra merita.* Scherz.

33) *Meina.* Pro *Meina*, fluvio Mœno, ot aliqui interpretantur, lege: *meina* (menige) quod nomen etiam alibi occurrit.

34) *Ifine fteina.* Pontanus: *den Iuset fteene. Eifenftein.*

35) *Silabar* &c. Tacitus de Mor. Germ. V. 4. Argentum & Aurum propitii, an irati Dii negaverint, dubito. Nec tamen affirmaverim venam argentum aurumve gignere; quis enim fcrutatus eft? Pofteri itaque fcrutati funt & adinvenerunt affatim. Nec tamen omni Celticæ aurum ignotum jam tum belli Gallici temporibus, uti Gæfati ad Rhodanum accolæ armillis & maniacis aureis in prœlio apparuerunt. Polyb. lib. 2. c. 29. p. 163. conf. Tacit. Annal. XI. 20. Cluveri Germ. Antiq. 3, 7. Irenic. in Exegef. 7, 9. Caroli M. autem temporibus & Ludovici R. Germ. fatis jam notum aurum in Germaniâ. Nam aurum & argentum gemmasque pretiofas infinitæ multitudinis Carlmanno obtulit Carolus Calvus. Annal. Fuldenf. & Baron. ad A. C. 875. n. 3.

36) Pro *zinuagi* Cod. Vind. & Vat. ut & MSC. Flac. habent: *ginuagi.*

37) *Muate.* Pontan. *Si fint vaft te moede*
Tot menigem golde. Perperam. *Muade* eft *moede, mude* i. e. faftidientes. Sed *muate* eft alacris in acquirendo, indagando.

38) In Cod. Vind. & Vat. extat *zirrettiue*, zu erretten.

39) Cod.

Ni gidurrun si es biginnan,	*Vix licet eos aggredi,*
sie eigun se ubaruuunnan.	*& vicerunt.*
Liut sih in n'int suarit,	*Populus se ipsis nullus subducit, (effugit,)*
thaz iro Lant ruarit.	*qui ipsorum terram tangit;*
Ni se bi'ro [39] guati,	*Nisi illi pro sua salute*
in thionon io zi noti.	*inserviant iis, quando opus fuerit.*
Joh mennisgon alle,	*Imo (inter) homines omnes (non est)*
ther se iz ni [40] untarsalle,	*qui eos hoc non supplicent.*
Ih uueiz, iz Got uuorahta,	*Scio ego, quod DEUS id operatur;*
all eigun se iro foratha.	*omnes habent ipsorum metum.*
N'ist liut thaz es beginne,	*Nec est populus, qui audeat,*
thaz uuider in ringe.	*ut adversus ipsum (Francorum populum) pugnet.*
In eigun sie iz [41] firmeinit,	*Ipsis id manifestarunt,*
mit uuafanon gizeinit.	*armis designarunt.*
Sie lertun sie iz mit suerton,	*Docuerunt id eos gladiis,*
[42] N'ales mit den uuorton.	*non verbis.*
Mit speron filu [43] uuasso,	*Hastis valde acutis*
bithiu forahten sie se noh so.	*ideoque metuunt eos adhuc adeò.*
Ni si thiot thaz thes gidrahte,	*Vix fuerit populus, qui id cogitet,*
in thiu iz [44] mit in fehte.	*ideoque pugnet*
[45] Thoh Medi iz sin ioh Persi,	*Certe Medi id sunt & Persæ,*
[46] Nubines thi uuirsi.	*Nubines deterrimi.*
Las ih ioh in ala uuar,	*Legi id revera*
in einen buachon [47] ih uueiz uuar,	*in quodam libro, quod scio verum,*
[48] Sie in sibbu ioh in ahtu	*Illos in septem & in octo*
sin Alexanderes slahtu.	*fuisse Alexandri præliis.*
Ther	*Qui*

39) Cod. Vind. *Ni se bi iru. bi iro guati* commode verti potest: *ob ipsorum Præstantiam, Virtutem.* Scherz.

40) Gregorius Turon. lib. 2. c. 36. *Multi jam tunc ex Gallus habere Francos Dominos summo desiderio cupiebant.*

41) *Firmeinit*, Visum aliquando: *quasi prædixerunt*, & alludi forte ad Vaticinium Mithobii de Francorum ultimâ Monarchiâ: de quo Chifflet. & Tenneurius. Verum vane. Et Mithobii Vaticinium istud variat in hoc loco neque ubique Francorum nomen extat, & longe recentior est iste Mithobius Otfrido. *Schilt.* Flac. legit: *firmeuit*, sed in Cod. Vind. & Vat. est: *firmeinit*, Scherz.

42) Cod. Vind. *Nalas.*

43) *Wasso*, Schilt. reddit *acutis*, sed rectius redditur adverbialiter per *acriter*: scharff, ita, *filu uuasso*, infra II. 6. 12. *Scherz.*

44) Hoc *mit* non habet Flacius. Sed recte insertum fuit, uti apparet ex Cod. Vind. & Vat. Freherus etiam notat *mit* omissum fuisse. *Scherz.*

45) *Thoh Medi*, mallem vertere: *Licet Medi sint aut Persæ.* Scherz.

46) *Nubines.* Nubæi, populi Arabiæ desertæ. Plin. Nubiani, Ægyptiaci, Cingari: de quorum Linguâ Vulcanius, ad scriptores Goth. & Longob. p. 100. Alexander M. devicit Arabes & Ægyptios Dario in fugam converso. Curtius lib. IV.

47) Mallem sequentia verba vertere: *ego scio ubi* i. e. in quo libro. *Scherz.*

48) *Sie in sibbu &c.* Francos hic Auctor intelligit non tantum Orientales, diviso nuper Imperio, sed generatim inclusis etiam Occidentalibus, itemque Belgis & Saxonibus; atque, uti prisci solebant, de Celtis generatim loquitur h. e. de Gallis, sive Galatis & Theotiscis seu Germanis. Græci κέλτας vocarunt Populos Galliæ & Germaniæ; quorum Coloniæ duce Belgio & Brenno, Galatas, & Gallo-Græcos, imò totum Orientem metu concusserunt. II. Maccab. 8, 20. Justin. lib. 12. c. 13. & 20, 5. & 24, 4. seqq. 25, 2. 32, 3. 38, 3. 4. Alexander Illyrios vicit. Euseb. Olymp. CXI. Illyrii Celtarum Aborigines. Illyriis usus est Alexander. Illyriorum Civitates Marcellinus Comes nominat Naisum, Singidunum, quæ Celtica vocabula. Eas exciderunt Hunni & Attila A. C. 441. Indict. 9. sunt qui Gallos ignotos credunt Alexandro. vid. Casaub. ad Polyb. p. 101. de Saxonibus Alexandro M. militantibus traditionem etiam Witekindus lib. I. refert. Bavaros solos, Alexandro detrectasse auxilia refert Aventin. in edit. Germ. p. 93. ex antiquo MSC. Bavar. Cæterum ex his oppido patescit fabulosum esse & ignotum tum temporis, quod de Francorum ex Mæotide & Trojana clade quidam sunt fabulati: Alioquin id ἀξίωμα Gentis non omisisset Otfridus. *Schilter.* Anxiâ hac & operosâ annotatione Schilterus supersedere potuisset, si ei de mente Otfridi melius constitisset. Versionem Schilteri hic non bene se habere jam Stadenius in der Erläuterung und Erklärung der vornehmsten Deutschen Biblischen Wörter p. m. 67. in v. Achten observavit; ejusque loco hanc substituit: *Sie sind in Verwand- oder Sippschafft und Existimation oder Hochachtung des Alexandri M. Geschlecht.* Sed nec hanc Versionem bene se habere facile inde videre est, quia nullâ ratione dici potest Francos, integram Gentem cognatione junctam fuisse Alexandro M. Ego ita vertendum arbitror. ℣. 175. & 176.

Illi (Franci) *in Pace & in bello*
Sunt Alexandri generis i. e. similes Alexandro, iisdem artibus Belli & Pacis instructi. *Sibbu* hic nec *septem*, nec *cognationem* denotat: sed *Pacem*; ita *sibbu* pro *Pace* occurrit in Vers. Tatiani c. 60. §. 9. ubi Christus dicit: *far in* sibhu *inti uuis heil fon thinero suhti*, *Vade in* pace *& esto sana à morbo tuo.* *Sibba* pro *Pace* ibid. c. 6. §. 3. c. 44. §. 8. & c. 4. §. 18. hinc *sibbisame*, *pacifici*, ib. c. 22. n. 14. Gothis: *Sib*, & Anglo-Sax. *Sibb.* Pax. vid. Junium in Gloss. Goth. *Ahtu* denotat Persecutionem in genere, & eò magis potest bellum denotare, quò certius est Bellum esse *seriem persecutionum.* *Slahtu* hic non significat prælium, sed *genus.* quo sensu etiam supra in Dedic. ad Ludov. R. ℣. 112. occurrit, adde infra I, 23, 98. & III, 3, 52. *Scherz.*

49)

Ther uuorolti ſo githreuuita,
mit ſuertu ſie al giſtreuuita,
Votar ſeinen hanton,
mit filu hartenbanton.
[49] Joh fand in theru redinu
thaz fon Macedoniu
Ther liut in [50] giuuurti
[51] giſceidin er uuurti.
N'iſt untar in taz thulte,
thaz Kuning iro uualte.
[52] In uuorolti niheine
Ni ſi thie ſie zugun heime.
Odo in erdringe,
[53] ander es biginne,
Io thiheinigemo thiote
thaz ubar ſie gibiete,
Thes eigun ſi io nuzzi
in ſnelli ioh in uuizzi
[54] N'utratent ſie ni heioan
[55] unz s'inan eiguo heilan.
[56] Er iſt gizal ubar al,
jo ſo edil thegan ſcal.
UUiſer inti kuani,
thero eigun ſe io ginuagi.
UUeltit [57] ir [58] githiuto
managero liuto.
Joh ziuhit er ſe reine
ſelb ſo ſine heime.
Ni ſint thie imo ouh derien,
in thiu nan Frankon uuerien.
Thie ſnelli ſine [59] irbitten,
thaz ſie nan umbiriten.

UUanta

Qui mundo ita minitatus
gladio omnes diſſipavit,
Sub manibus ſuis
diriſſimis vinculis.
Atque reperi in illa relatione,
quod è Macedonia
Hic populus cum dignitate (bonore)
dimiſſus fuerit.
Nec fuit inter eos, qui toleravit,
ut Rex iis imperaret.
In mundo nec unus (populus)
vix fuerit, qui eos invaſiſſet.
Vel in terrarum orbe,
alius id auderet,
Et nullus populus
qui ſuper eos (Francos) imperaret.
Hujus rei babent utique utilitatem (ſuam) (bonum,
in Alacritate & in Prudentia. ſalutem)
Nec recedunt ab ullo,
Donec ipſum babeant ſalvum
Is (populus) eſt æſtimatus ſuper omnes,
& quantum nobiles Proceres debent (conveniens
Prudentum atque fortium eſt)
borum babent ſatis.
Imperat eorum Princeps
variis nationibus.
Et format eos eleganter
ut ſuos nationales.
Nec ſunt qui ei noceant,
dum eum Franci defendunt.
Alacritatem ejus exorant,
ut ei obequitando ſuccurrerent.

Namque

49) ℣. 181. & 3. ſqq. ita verto:
Et invenit (modum) *bac ratione,*
ut ex Macedonia
Populus bonore
diſtingueretur,
Redinu rationem ſignificat; infr. 4. 11. 12. 94. dicitur:
Mit ſuslicheru redinu
then minen mih ſus nidiru,
Tali ratione
meis me ita ſubmitto. Scherz.

50) Pro *giuuurti* Flacius habet *geburti*. Cod. Vind. & Vat. *giburti*, i. e. *elevatione*, *ſublatione*, ſcilicet ad honorem, gloriam, *buren* eſt *contingere*, *oriri*, *provenire*, *ſe tollere*. Apud Willeramum in Cantic. Canticor. p. 65. eſt: *burit ſih*, *attollit ſe*. In *ἐπινικίῳ* ad Lud. R. ℣. 36. dicitur: *ind er giburtha ſih thes*, *Et extellebat ſe eo*. Ad quem locum vid. Schilterum. adde infra I, 11, 50. *Scherz.*

51) Gisceidiner, eſt â *giſceiden*, *diſtinguere*, *ſeparare*, Gl. Ker. *ſi kiskeidan*, *diſcernatur*. *Pirum es kiskeidan*, *diſcernimus*. Add. Jun. ad Willeram. p. m. 31. *Scherz.*

52) ℣. 187. & 188. ita verterem:
In mundo ullus
niſi ſit (ex illis,) *quos domi educavere.*
Heime, idem eſt ac *domi*, *in patriâ*; infr. III, 24, 13. *beime ſaz thiu Sueſter*, *domi*, *ſedebat ſoror*. Videtur indicari, quod Franci Regum Peregrinorum Imperium ferre non poſſint. *Scherz.*

53) Cod. Vind. habet: *ander thes*. aſt Vat. concordat cum Flac. Verſus 189. & ſeqq. tres ita reddo:
Aut in Terrarum orbe
Alius id auderet
In ullo Populo
Ut ipſis imperare vellet. Scherz.

OTFRID. PARS I.

54) *N'utratent*. Eſt Vitium in textu. Cod. Vind. habet: *ni intratent*. Cod. Vat. & MS. Flac. ut & Freherus habent. *Nintratent*, quod verte: *Non timent*. *Intraten* eſt aliquid *timere*, *horrere*. vid. infra I, 18, 116. & II, 6, 33. & I, 27, 20. & paſſim. Huc faciunt Gl. Lipſ. ubi: *Andradondi*, timentibus. *Andradandoro*, timentium. *Andredendi*, Timentes. *Andredit*, Timet. *Scherz.*

55) *Unz s'inan*, *donec ipſum* ſcil. Ludovicum Regem, quem ſupra in dedicatione ob virtutes laudaverat; *eigun beilan*, *habent ſaluum.*

56) *Er iſt gizal*, Schilterus reddit: *Is* (Populus) *eſt æſtimatus*: Vox *thegan*, quæ in ſeq. Verſu occurrit, & τὸ *inan* prioris verſus mihi ſuadent non de Populo aliquo, ſed de uno homine hic eſſe ſermonem, nempe de Ludovico Germ. Unde etiam verſus duos ſequentes ita transfero.
Prudens (eſt Ludovicus) *& fortis*
Quorum (hominum) *abundantiam babent.* (Franci) *Scherz.*

57) *Ir* Cod. Vind. & Vat. habent er.

58) *Gitbiuto*, eſt *eximie feliciter*. Apud Otfridum noſtrum III, 10, 45. Chriſtus ad mulierem Cananæam dicit:
Ih ni bin, quad er tho zin,
Giſentit hera in woroltin,
Ni ſi the ih gidue gitbiuti
Thie mines Fater liuti,
Non ſum, dicebat ad illos
Miſſus huc in mundum,
Niſi, ut faciam felices,
Mei Patris homines. (liberos.)
Adde II, 24, 15. & IV, 27, 51. *Scherz.*

59) Pro *irbitten* Cod. Vind. & Vat. habent: *irbiten.*

D

60) Nu

Uuanta allaz thaz ſie es thenkent
　fie ez al mit Gote uuirkent.
Ni duent ſi es uuiht in noti,
　ana ſin girati.
Sie ſint Gottes uuorto
　flizig filu harto.
Thaz ſie thaz gilernen,
　thaz in thia buah zellen;
Thaz ſie thes biginnen,
　iz uzana giſingen.
Joh ſie iz ouh irfullen
　mit mihilemo uuillen.
Gidan iſt es [60] nu redina,
　thaz ſi ſint guate [61] thegana,
Ouh Gote thiononte alle,
　joh uuisduames ſolle.
Nu uuill ih ſcriban unſer heil,
　[62] Euuangeliono deil.
So uuir nu hiar bigunnun
　in Frenkisga zungun.
Thaz ſie ni uueſen eino
　thes ſelben adeilo,
Ni man in ihro gizungi
　Chriſtus lob ſungi.
Joh er ouh iro uuorto
　gilobot uuerde harto.
Ther ſie [63] z'imo holeta,
　zi [64] gilouben ſineu ladota.
Iſt ther in iro Lante
　iz alles uuio [65] n'inſtante
In ander gizungi
　firneman iz ni kunni,
Hiar hor er io zi guate,
　uuaz Got [66] eimo gibiete,
Thaz uuir imo hiar giſungun
　in Frenkisga zungun.
Nu freuuen ſih es alle,
　ſo uuer ſo uuola uuolle;
Joh ſo uuer ſi hold in muate
　Frankono thiote.
Thaz uuir Chriſtus ſungun
　in unſera zungun,
Joh uuir ouh thaz gilebetun,
　in Frenkisgon nan lobotun.

Namque omne quod cogitant,
　id omne cum Deo agunt.
Nunquam faciunt quicquam certe
　ſine ejus conſilio.
Sunt DEI verbi
　ſtudioſi multum valde,
Ut illa diſcant,
　quæ eis Biblia referunt;
Ut aggrediantur
　ea memoriter cantare.
Sed & eadem adimplere
　cum enixa voluntate.
Facta nunc eſt narratio
　quod (Franci) ſint boni milites,
Et DEO ſerviant omnes
　ſapientia pleni.
Nunc volo ſcribere noſtram ſalutem
　Evangeliorum partes.
Quod nunc hic aggredimur
　in Francica lingua.
Ut ne ſint (Franci) ſoli
　illorum expertes,
Si nemo in illa lingua
　Chriſti laudes cantaret,
Itaque ille etiam illorum vocibus
　laudaretur vehementer,
Qui eos ad ſe arceſſit,
　ad Fidem ſuam vocavit.
Et quis in ipſorum terra
　qui non omnia percipiat
In alia lingua
　intelligere id non poſſit
Hic audiatis optime,
　quæ DEUS alicui præcipit.
Quæ nos illi hic cantamus
　in Francica lingua.
Nunc gaudent ob id omnes;
　quicunque bene vult;
Quicunque eſt bonæ mentis
　Franciceæ gentis.
Ut Chriſtum cantemus
　in noſtrate lingua
Atque ut hoc etiam ſupervixìmus
　(ut) in Francica eum laudemus.

---

60) *Nu.* Merula & Pontanus *mi*, i. e. *myn.*
61) Pont. *Geſſelene.* recte. *Scherz.*
62) *Evangeliono deil.* Otfridus ſupra in Dedicat. ad Luitbertum dicit. Scripſi namque eorum precum ſuffultus juuamine *Evangeliorum partem* Franziſce compoſitam, male itaque Hickeſius in Theſauro Linguarum Septentr. in Gramm. Francico-Theot. p. 17. hæc ita transfert; Nunc in linguâ Franciſcâ deſcribam, prout hic ordior, *integros* Evangeliorum Libros. *Scherz.*
63) Cod. Vind. *zi imo.*
64) Cod. Vind. & Vat. *giloubon.*
65) Cod. Vind. & MSC. Flac. *nintſtante.*
66) Cod. Vind. pro *eimo* legit: *imo.*

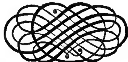

Invo-

Invocatio scriptoris ad Dominum.

CAP. II.

VUola druhtin min,
ja bin ih [1] ſalc thin.
Thiu arma muater min
eigan thiu iſt ſi thin.
Fingar thinan
dua ana mund minan
[2] Heu ouh hant thina
in thia zungun mina.
Thaz ich lob thinaz (Propoſitio Operis.)
ſi [3] ludenthaz.
Giburt ſunes thines.
thruhtines mines.
Joh ih biginne redinon
uuio er bigonda bredigon.
Thaz ih giuuar ſi harto,
thero ſinero uuorto.
Joh [4] zeihan thiu er deta tho,
thes uuir birun nu ſo fro.
Joh uuio thiu ſelba heili
nuſt uuorolti gimeini.
Thaz ih ouh hiar giſcribe
uns zi rehtemo libe.
UUio [5] firdan er unſih fand,
tho er ſelbo dothes [6] ginand;
Joh uuio er fuar ouh thanne
ubar himila alle
Vbar ſunnun lioht,
joh allan theſan uuorolt thiot.
Thaz ih druhtin thanne
in thero ſagu ni firſpirne.
Noh in themo uuahen.
thiu uuort ni miſſifahen.
Thaz ih ni ſcribu thuruh ruam
ſuntar bi thin [7] lobduam.
Thaz mir iz iouuanne
zi uuize n'irgange.
Ob iz zi thiuh thoh gigeit
thuruh mina dumpheit.

Thia

AGe Domine mi,
certe ſum ego ſervus tuus.
Miſera mater mea
propria ancilla eſt tua.
Digitum tuum
immitte in os meum.
Extende & manum tuam
in linguam meam,
Ut ego laudem tuam
ſim ſonans
Nativitatem filii tui
Domini mei.
Utque aggrediar enarrare
ut ille cœperit prædicare.
Ut ego certus ſim valde,
ſuorum verborum.
Itemque ſigna quæ ipſe fecit hic,
de quo ſumus nunc tam læti.
Atque quomodo eadem ipſa ſalus
nunc ſit mundo communis.
Ut etiam hic ſcribam
nobis ad rectam vitam.
Quomodo periens ipſe nos invenit,
quum ipſe mortis victor.
Et quomodo adſcenderit hinc
ſuper cœlos omnes
Super ſolis lumen,
& omnem hujus mundi populum.
Ut ego, domine, inde
in hac narratione ne aberrem,
Nec in referendo
verba perperam capiam.
Ne ſcribam ad gloriam (propriam)
ſed ad tuam laudem,
Ut mihi hoc aliquando
ad pœnam ne exeat:
Etſi nihilominus procedat
juxta meam ſtupiditatem.

Peccata

1) Flac. habet: *Scale*, cum quo facit Cod. Vat. ſed rectius legitur in Cod. Vind. *Scalc*. Scherz.

2) *Heu ouh.* Cod. Vind. habet *Theni ouh.* Vat. Then ouh. in MSC. Flac. legitur *Theu*, corrupte pro *Then*, *Extende.*

3) Cod. Vat. habet, *ludentaz.* Vind. *luden daz.* recte: *lutentaz.* hodie dicimus: *lautendes.* Scherz.

4) Cod. Vind. & Vat. habent: *zeichan.*

5) *Firdan* idem eſt ac *nocens, reus criminis.* Infra IV. 23,39. Pilatus innocentiam Chriſti declarans dicit:

Nih mag ih in imo irfindan,
Oba er firdan *ſi ſo fram.*
Non poſſum in illo invenire
Num ſit nocens *adeo*, ſc. uti vos dicitis.

Idem Pilatus de Chriſto in IV, 22, 11. ita loquitur:

Ni findu ih, quad er, theſan man
In niheinen ſachon firdan.
Non invenio, dicebat ille,
In ullâ cauſâ Reum.

Adde IV, 24, 66. hinc Herodes I, 4, 2. appellatur *harto firdan.* Scherz.

6) *Ginand.* Corrupta Vox. legendum videtur: *wigand*, bellator, expugnator, victor. *Schilter.* Nollem ſine MS. hic aliquid mutari, cum vox *Ginand* commodum habeat ſenſum; idem enim eſt ac *guſtaret*. *Ginenden* eſt guſtare, frui, ita noſter II, 12, 71.

In thiu ſiu thes ginenden
Sih himilriches menden.
Ut ipſi hoc fruantur
Et cælo gaudeant.

Adde III, 26, 33. ubi dicitur:

Suntar thes ginenden
Mit ſinen jamer menden.
Sed eo fruamur;
Cum ſuis (beatis) *ſemper lætemur.*

Adde IV, 37, 69. quem locum male vertit Palthenius ad Tat. p. m. 284. Textus autem noſter ita latine exprimi poteſt:

Quam nocentes ille (Chriſtus) *nos invenerit,*
Cum ipſe mortem guſtaret. Scherz.

7) Cod. Vind. *lob duan.*

8) Se-

Thia ſunta, druhtin, mino	*Peccata mea, Domine,*
ginadlicho dilo.	*clementer dele.*
UUanta ih zellu thir in uuan	*Namque confiteor tibi in fide*
iz n'iſt [8] bi balauue gidan.	*Non eſt quicquam ex malitia factum.*
Joh ih iz ouh bimide,	*Atque ego id quoque evitabo,*
bi nih einigemo nide.	*(ne) ex ulla invidia.*
Then uuann zellu ih bi thaz	*Fidem profiteor ego per hoc (calamum)*
thaz herza ueiſt thu filu baz,	*cor noſti tu multo melius,*
[9] Thoh iz bue innan mir	*Atque id, quod habitat intra me,*
iſt harto kundera thir.	*eſt longe notius tibi.*
Bi thiu thu io Druhtin,	*Ideo, Tu o Domine,*
ginado follicho min.	*miſerere plene mei.*
Hugi in mir mit krefti	*Attende in me cum efficacia*
thera thinera [10] giſceſti.	*hoc tuum opus.*
[11] Hiar hugi mines uuortes,	*Hic attende ad meum ſermonem,*
thaz tu iz harto haltes.	*ut tu eum valde dirigas.*
[12] Gizauuamo firlihe,	*Aptitudinem largire,*
[13] ginada thiu the iz thihe.	*gratiam hanc, ut procedat.*
Ouh ther uuidaruuerto thin,	*Atque adverſarius tuus*
ni guem er innam muat min.	*non veniat in mentem meam;*
Thaz er mir hiar ni derre,	*Ut is mihi hic haud noceat,*
ouh uuiht mih ni [14] gimerre.	*nec quicquam me capiat.*
Vnkuſt rumo ſinu,	*Inſidias averrunca ejus,*
joh [15] nah ginada thimu.	*idque ſecundum gratiam tuam.*
[16] Ir-	*Irrita*

8) Secundum Lectionem Flacianam: *bibalauue gidan*, eſſet ſenſus, id quod non eſt bibliis vis illata; ſed ſatis jejunus & impertinens. Videtur emendandus ita: *Bi balauue gidan* i. e. per malitiam factum. *Balo*, malitia infra ℣. 63. & lib. IV, 36, 7. *mit themo alten nide, folle balauues.* Tatian. c. 38, 8. ſenſus eſt: Nihil eſt malitioſe factum; ego id tibi omne recenſeo in fide. Atque ſequitur de bono propoſito. Sed quod ſequitur iterum corruptiſſimum, ita forte emendandum: *Bi nih einigemo nide*, per nullam invidiam, i. e. absque ullâ invidiâ & rancore animi reliquo. Flacius: *Bin ih eini gemonide*, quaſi: *ſum equidem unice placens.* ſed nihili eſt. MSC. Vind. *bini beinigemo.*

9) ℣. 47. & 48. melius ita vertuntur:

Licet id (cor) *habitet intra me,*
Attamen eſt multo notius tibi. (quam mihi.) *Scherz.*

Buen, buan, eſt *inhabitare.* Infra III, 22, 102. *Thie* buent *hiar thiz worolt lant, qui* inhabitant *hunc orbem.* Adde I, 11, 7.

So uuito ſo ſo in uuorolti
Man uuari buenti,
Quam late in mundo
Homines erant habitantes.

Kero in Gloſſ. *Puan, habitare. Ze Puanne, ad Habitandum. Puant, Habitant, degunt.* Scherz.

10) *Giſceſti.* In Cod. Vind. legitur: *Giſceifti.* Sed melius: *Giſceſti*; denotat autem vox *Giſceſti*, *Creaturam*, in Verſ. Tat. c. 242. §. 2. *Predigot Evangelium allera* giſceſti, *prædicate Evangelium omni* Creaturæ. Adde Otfrid. III, 3, 38. Apud Iſidor. p. m. 243. occurrit: *Chiſcaft* pro *Creaturâ: dhanne ſo drahto mihhil undarſcheit iſt uudar dhera* chiſcafti, *chiliihniſſu, endi dher izs al chiscuof, dum multum diſtet imago* Creaturæ *ab eo, qui creavit. Giſcaft* pro ereatura eſt infra I, 12, 23. hodie dicimus: *Geſchöpff.* Hinc vertendum arbitror ℣. 52. *Tuæ creaturæ.* Scilicet verſu hoc & antecedenti Otfridus Deum rogat, ut ipſius recordetur, tanquam ſuæ Creaturæ. *Scherz.*

11) *Hiar hugi* &c. Senſus hujus & ſeq. verſus eſt: *Hic curam gere verbi mei* (quod hic propono) *ut id valde conſerves*, ſc. Poſteritati. *Haltan* ſæpe invenitur pro *conſervare.* Tat. C. 56. §. 9. *ouh niuuan win in niuua belgi zi ſentenne iſt, inti uuerdent beidu* gihaltan, *Sed vinum novum in utres novos mittendum eſt, & utraqoe* conſervantur. *Scherz.*

12) *Gizauuamo*, vox hæc in Cod. Vind. correctionem eſt experta, imò corruptionem. Recte enim legit Flacius *gizauuamo*, quod idem eſt ac *convenienter, quantum convenit, quantum decet. Zauueti, zauueta* Otfrido noſtro eſt *conveniebat, decebat.* Ita infra V, 5, 5. de Petro & Johanne currentibus ad Sepulcrum Chriſti:

Tho liefun ſar, ſo thu weiſt,
Thia inan minnotun meiſt;
Ana thebeina bitun
Zi themo grabe ſie iltun
We iz themo ouh baz zauueta
Ther thia jugund habeta.

Tum Currebant cito, uti noſti,
Illi, qui ipſum amabant maxime;
Sine ulla mora
Ad ſepulcrum properabant,
Uti ei etiam optime conveniebat
Qui juventutem habebat.

Adde V, 13, 18. & 27. *Scherz.*

13) *Ginada thiu the iz.* Cod. Vat. legit: *Ginada thin* (th) *theiz.* Vind. *Ginada din theiz:* Verte itaque: *Gratiam tuam*, ut &c. *Scherz.*

14) Ni *gimerre. Gimerre* Schilterus reddit *capiat.* rectius, *impediat.* Boxh. Gl. Ni *martin, ne impedirent.* Noſter infra III, 7, 141.

Firdrit, ſo ih quad, thio ſuazi
Al untar thino fuazi
Thaz ſiu thir uuiht ni derre,
Thera gouma ni gimerre,
Calca, duti ixi, dulcedinem ſc. voluptatem
Omnino ſubter tuos pedes, mundi
Ut tibi non noceant,
Nec convivium (cœleſte) impediant.

Adde ſupra in ded. ad Lud. R. ℣. 146. & I, 27, 32. *Scherz.*

15) *Joh nah ginada thinu*; Verterem: *Et appropinqua gratiâ tuâ*; videtur *nah* eſſe ἀντίθετον τῷ *rumo.* Scherz.

16) *Ir-*

[16] Irfirrit uuerde balo fin,
thu druhtin rihti uuorti min
Al gizungilo thaz ift,
thu druhtin [17] eino es aller bift.
UUeltis thu thes liutes,
joh alles uuorolt thiotes.
Mit [18] thinoru giuuelti
fie dati al fprechenti.
Jo falida in gilungun,
thiu uuort in iro zungun.
Thaz fie thin io gihogetin,
in euuon iamer lobotin.
Joh fie thih irknatin,
Inti thionoft thinaz datin.
[19] Sar thu uzar theru menigi
[20] fceithift thin githigini.
So laz mih, Druhtin min,
mit [21] druten thinen iamer fin.
Jo the ich thir hiar nu ziaro
in mina zungun thiono.
Ouh in all gizungi,
in thiu thaz ih iz kunni,
Thaz ih in himilriche
thir druhtin [22] iamer liche.
Jo Jamer freuue in rihti,
In thineru gifihti
Mit Engilon thinen.
[23] thaz n'ift bi uuerkon minen,
Suntar rehto in uuaru
bi thineru ginadu.
Thu hilphis io mit krefti
theru thineru [24] gifcefti.
Dua huldi thino ubar mich
thaz ich thanne Jamer lobo thih.
Thaz ih ouh nu [25] gifito thaz,
thaz mir es Jamer fi [26] thiu baz.
[27] Theich thionoft thinaz fulle,
uuiht alles io ni [28] uuolle.

Joh

Irrita fiat malitia ejus,
tu domine, dirige verbum meum.
Omnium linguarum (nationum) hoc (idem votum) eft.
tu Dominus folus omnium es.
Imperas Tu hominibus
& totius mundi populo.
Tua virtute
Facta omnes enarrant (tua).
Imo falus ipfis obtigit,
(&) hæc verba in eorum linguis.
Ut tui effent memores,
in ævum femper laudantes,
Et Te agnofcerent
& cultum Tuum facerent.
Plane Tu ex illa multitudine
feparafti tuos famulos
Igitur fine me, Domine mi,
Cum fidelibus tuis femper effe.
Atque ut ego tibi hic jam decenter
in mea lingua ferviam.
Ac in omni lingua
in qua id potero,
ut in cœlorum regno
tibi, Domino, femper affimiler.
Et femper gaudeam in recto
in tuo confpectu
Cum Angelis tuis,
id quod non eft per opera mea.
Sed revera
per tuam gratiam.
Tu adjuvas certe cum potentia
hæc tua negotia.
Fac gratiam tuam fuper me
ut deinceps femper laudem Te.
Ut etiam jam inftituam hoc,
ut mihi perpetuo fit eo melius.
Ut cultum tuum impleam,
nec quicquam amplius velim.

Et

16) *Irfirrit werde*, fignificationi vocabuli propius accedit, qui reddit: *Auferatur*, *Removeatur*, *Irfirren*, *erfirren*, *arfirren* funt fynonyma & *auferre* fignificant. Gloff. Keronis. *Erfirtero*, *Auferenti.* In Verf. Tat. c. 2. §. 11. *arfirran minamo itiuuiz*, pro *auferre opprobrium meum.* Gl. Boxh. *Arfuarren*, *afportare.* conf. Eccard. ad Catech. Theut. p. m. 104. *Scherz.*

17) *Eino es allen.* Cod. Vat. habet: *eino es alles.* Vindob. legit: *eines alles*, ubi tamen olim fcriptum fuiffe videtur: eino, uti B. Dn. Schmidius in notulis ad MSC. obfervat. Quia autem *alles* in utroque MSS. reperitur, vertendus eft hic verfus:
Tu unus omnia es. Scherz.

18) *Thineru.* habet Cod. Vind. & Vat.

19) *Sar thu uzar.* Cod. Vind. legit: *far thu zar.* Magis placet Flacii Lectio: Mens autem horum 4. Verfuum eft:

Quamprimum à Multitudine hominum
Separas tuos famulos,
Extunc fine me, Domine mi,
Cum fidelibus tuis femper effe. Scherz.

20) Pro *fceithift din* Cod. Vind. *Sceid ift din.*

21) Pro *druten.* Cod. Vat. & MSC. Flac. habent *druton* (o superscript). Cod. Vind. *druten.*

22) *Jamer liche*, accurate feparat Cod. Vind. & Vat. non autem transferri debet per *femper affimilet*, fed *femper placeat.* *Lichen* eft *placere*, uti fupra jam monitum. *Scherz.*

23) Willeram. in Cantic. Cantic. p. 61.
Crimina per veteris damnantur grammata legis
Et malefactori reftabat gratia nulli;
Lac Evangelii, quod tu per me didicifti,
Dat veniam gratis redeuntibus à malefactis.
Et pag. 73. *Therro dugathen allero anagiana fcal fin.* affidua commemoratio gratiæ cœleftis. *Wanda nemo fidelis fcal* præfumere de fuis meritis, fed tantum de fpe gratiæ meæ, quia fine me nihil poteftis facere. Idem pag. 104. *tharzuo fagon ich iuh, thaz ich zefiuero friundfchephe niet ne quam* illis præcedentibus meritis, *funder okkeret* gratuitâ gratiâ illius.

24) *Theru thineru gifcefti*; verte: *Tua Creatura.* vid. notata fupra. ad ℣. 52. hoc cap. Cod. Vind. habet: *thinera.* Scherz: Cod. Vind. habet: *mih*, & dein: *dih.*

25) *Gifito thaz*, *agam hoc*; *agere foleam hoc.* *Siton* eft *agere*, *agere folere.* vid. infra V, 7, 21. & IV, 11, 7. & III, 4, 24. & III, 14, 38. pro *gifito* legit Vind. *gifido*, minus recte. *Scherz.* *iu*

26) Cod. Vind habet hic: *the baz.*

27) Pro *Theich* Cod. Viud. habet: *Theih.*

28) Pro *uuolle* Flacius in hoc verfu habet *klibe*; & poftea ℣. 102. pro *klibe*, habet *uuolle* fed Rhythmus manifeftum reddit textum, uti hic exhibetur, legendum, & confentit Cod. Vind. *Scherz.*

29) *Nifi*

Joh mir io hiar zi libe
uuiht alles io nit klibe.
[29] Niſi Druhtin thaz [30] thin uuillo iſt,
thuh io ginadiger biſt.
Thih bittu [31] ich mines muates,
thaz mir queme alles [32] guatas.
In Euuon ginuagi,
joh zi druton thinen fuagi,
Thaz ih iamer, druhtin min,
mit themo droſte mege ſin.
Mit themo guate ih frauuo thar
mina daga inti ellu iar,
Fon iare zi iare,
ih iamer frauuo thare,
Fon Euuon unz in euuon
mit then ſaligen ſelon. Amen.

Et mihi hic in vita
nihil quicquam (alias) adhæreat.
Nec ſit, Domine, niſi quod tua eſt voluntas,
Tu itaque gratioſus es.
Te oro ex animo meo,
ut mihi veniat omne bonum.
In ævum ſatietas,
utque ad fideles tuos jungas,
Ut ego ſemper, Domine mi,
cum hoc ſolamine poſſim eſſe.
Cum hoc bono gaudeam ibi
diebus meis & omnibus annis,
De anno in annum,
ſemper lætær ibi,
Ab ævo in ævum
cum beatis animabus. Amen.

Liber Generationis JEſu Chriſti. [1]

CAP. III.

[2] THiez ſint buah frono,
[3] ſie zeigont filu ſcono,
Vns [4] zellents [5] ane baga
thie [6] Chriſtus altmaga.
Zellent ſie uns [7] filu ſram,
uuio ſelbo er hera in uuorolt quam.
Jo mihilo uuunni
thaz ſin adal kunni.
Adam thero gomono
uuas manno eriſto;
Altfater marer,
ſon Druhtine gidaner.
[8] Buenter in uuorolti,
uuas er liut beranti.
[9] Kunn er io gibreitta,
vnz [10] Chriſtus ſih uns yrougta
Ni uuas Noe, ih ſagen thir ein,
in then thaz minniſta deil,
Fon themo thie liuti, thez uuas not.
uuurtun auur [11] gianarot.
Ther tha [12] Arca ſinen kindon.
Rihta in then undon.

Thes

HI ſunt libri ſancti,
indicant multa pulchra.
Nobis referunt ſine hæſitatione
Chriſti majores.
Referunt nobis prolixe,
quomodo is huc in mundum venerit,
Et magnum oblectamentum
hoc ſuum nobile genus.
Adam hominum
erat homo primus.
Avus inclutus,
â Domino creatus;
Habitator in mundo,
erat populum generans.
Genteſque extendit,
usque dum Chriſtus ſe nobis exhibuit.
Nec erat Noe, dico tibi ſemel,
inter eos minima pars.
A quo homines, quum eſſet neceſſitas,
rurſus multiplicati.
Qui arcam ſuis liberis
ſtruxit (rexit) in undis.

In

29) *Niſi Druhtin* &c. Verte: *niſi, Domine, id, quod eſt tua voluntas* i. e. tuæ voluntati congruum. *Scherz.*

30) Pro *thin* Vind. habet *din*, & poſtea pro *Thu* legit: *du.*

31) Pro *ich* Cod. Vind. & MSC. Flac. ponunt: *ih.*

32) Loco *guatas* Cod. Vind. habet *guates*: *Guates* eſt hic Genitivus conjungendus cum ſubſtantivo, *ginuagi*; ut ſit idem ac: *boni ſufficientia*, ſeu *ſufficiens copia.* Scherz.

1) *JEſu Chriſti.* addit. Cod. Vind. & Vat. *filii David.*

2) Pro *Thiez* Cod. Vind. & Vat. & Flac. MS. habent: *Thiz.*

3) Pro *Sie* iidem habent: *Sio.*

4) Pro *zellents* Cod. Vind. habet: *zellent ſe.*

5) Loco *ane* in utroque Cod. eſt *ana.*

6) Pro *Chriſtus* Cod. Vind. legit: *Kriſtes.*

7) Poſt *uns* Cod. Vind. interſerit: *hiar.*

8) *Buenter in.* In Cod. Vind. & Vat. legitur: *bienterin*, ſed vitioſe, melius ſe habet: *buenter*: quod eſt à *buen*, habitare, degere, de quo ſupra ad c. 2. ℣. 47. Cl. Stadenii Expoſitio, quâ *bienterin* reddit: *In hyemibus* i. e. annis *mundi.* (vid. ejus Erklærung der Teutſchen Bibl. wörter p. 850.) videtur longius eſſe petita. *Scherz.*

9) *Kunn* proprie non denotat *Gentes*, ſed *Genus.* vid. ſupra hoc cap. ℣. 9. *Scherz.*

10) Pro *Chriſtus* habet Cod. Vind. *Kriſt.*

11) Pro *gianarot* in Cod. Vind. extat *gauorot*; inſcripta tamen eſt debili atramento ·a· a litera i in Cod. Vat. ita legitur etiam: *gauarot*: quod conjicio eſſe ab *Auaron*, quod pro *repetere* uſurpatur infra IV, 26, 39. ubi de illis, quos Chriſtus à mortuis reſuſcitavit, dicitur:

Thaz lib bigondun ſi auaron
Joh ſtuantun uz then grebiron,
Vitam ſuſtinebant repetere,
Et ſurgebant ex ſepulcris.

Ut mens ſit: à Noacho genus hominum fuiſſe reſtitutum. *Scherz.*

12) Pro *tha Arca* Cod. Vind. habet: *thia Arca.*

13) Pro

Thes uuages er ſie uuiſta,
thera freiſun ouh yrloſta.
Sih Abraham [13] giguata,
joh Druhtine ouch giliubta.
UUant er uuas gihorſam,
bi thiu iſt er gieret nu ſo fram.
Thio buah duent un ſih uuiſi,
er Chriſtus altano ſi,
Joh zellent uns ouh mari,
ſin ſun ſin fater uuari.
[15] Thaz uuas David thero gomono ein,
ther zi kuninge gireim.
Er quam mit theganheiti
zi ſulicheru guati.
Thaz lerta n'an ſin milti,
thaz er [16] ſulih uuurti.
Thaz er uuard [17] githiuto
kuning thero liuto.
N'iſt man, thoh er uuolle,
thaz [18] gumisgi al gizelle.
[19] Thoh ſint theſe noti
furiſta [20] thero guati.
In [21] trihu deil ana [22] zuuival
ſo iſt iz [23] geſceidan.
Thaz edilin giburti
fon in uuahſenti.
Thie hohun altfatera
[24] endont anan kuninga.
Thiu thritta zuuahta thanana,
thaz uuarun edil thegana:
Thie uuarun uuurzelun,
[25] thera ſaligun bluomun,
Muater thera marun,
thera Gotes drut [26] thiarnun.
Hugi uueih thir ſageti,
[27] ni uuis zi dumpmuati.
Firnim theſa lera,
ſo [28] zellu ih thir es mera.
[29] Thiu einu ſancta Mariun
kuningin thia richun.
Sia iſt engilo menigi
in himile erenti.
So uuer ſo in erdriche
ouh ſalida ſuache,

[30] Ir-

In fluctibus eos direxit,
periculo eripuit.
Se Abraham probum præſtitit,
& Domino ideo dilectus fuit.
Namque erat obediens,
propterea eſt honoratus jam tam valde.
Biblia faciunt nos certiores,
quod Chriſtus inter majores ſit,
Et referunt nobis etiam clare,
quod ejus filius hujus Pater ſit:
Hic erat David horum vivorum ſolus,
qui in regem evaſit.
Pervenit per virtutem
ad tale Bonum.
Hoc docuit ipſum ſua benignitas,
ut talis fieret,
Ut factus inclytus
Rex populorum.
Non eſt quiſquam, etſi velit,
qui gentem omnem recenſeat.
Sunt tamen hi relati
Principes hujus bonitatis.
In tres partes ſine dubio
diviſa eſt res (genealogia)
Nobilis Generatio,
ab illis deſcendens.
Celſi Patriarchæ
finiunt in Regibus.
Tertia generatio (pars) deinceps
Erant nobiles Proceres;
Hi erant radices
beati floris:
Matris inclutæ,
DEI fidelis Virginis.
Memento, quæ tibi dico,
nec mitte in oblivionem.
Percipe hanc doctrinam,
tum referam tibi amplius:
Dico ſanctam Mariam
Reginam potentem,
Illam eſt angelorum multitudo
in cœlo venerans.
Quicunque in terra
etiam ſalutem quærit, Intercesſio Sanctorum vid. I. 7. 50.

Offert

---

13) Pro *giguata*, C. uterque, ut & Flacii MS. habet: *giguatta*.

14) Prn *uuant* Cod. Vind. habet *uuanta*.

15) Verſ. 34. & ſeq. Cl. Stadenius in Erklærung der deutſchen bibliſchen uuœrter p. m. 498. ita vertit: *das uuar David einer der Manner, der ſich zum Kœnig ſchikte.* nnn male. *Scherz.*

16) Pro *Sulih* Vind. habet *ſulch*.

17) Pro *githiuto* Vind. habet *gidiuto*.

18) Pro *gumisgi al* Vat. habet, *gumis gial.* Vind. *$\overset{g}{k}$umis $\overset{al}{gi}$.* Sed præferenda Flacii lectio. *Scherz.*

19) Verſ. 44. & 45. ita reddo:

Sunt tameu hi uunc
Primarii in præſtantiâ, i. e. Præſtantiſſimi. *Noti* crebro occurrit pro *uunc*, eo *tempore*, *hoc tempore*. Gaſſarus in Dictinn. *in uoti*, *ginoto*, *in noto*, jezt. Recentinres dicebant *ignote*. vid. Kœnigshofii Chron. Als. p. 13. & ibid. Schilteri notam. *Scherz.*

20) Pro *thero* C. Vind. habet *thera*.

21) Pro *tribu* Vind. habet *driu*.

22) Pro *Zuuiual* Vind. legit *zuuiuul*.

23) Pro *geſceidan* Vat. & Vind. habent *giſceidan*.

24) Pro *endont* Cod. Vind. exhibet *indont*.

25) Pro *thera* Cod. Vat. habet *theru*.

26) Pro *thiarnun* Vat. legit *thiarnum*.

27) Verſ. 59. ita verto: *Nec eſto nimis ſtupidus. dumpmuat* idem eſt ac *ſtultus*, *ſtupidus*, ita infr. V. 9. 81. Chriſtus dicit:

UUola dumpmuate
Zi managemo guate.

Ubi textus latinus in margine habet: *ô Stulti & tardi corde.* Scherz.

28) Pro *zellu ih* Vat. habet: *Zellih*.

29) Pro *thiu einu* Flacius habet, *thiu einu*, ſed legendum ex Cod. Vind. & Vat. *ih meinu*, i. e. *indigito*, *deſiguo.* Freherus etiam emendat eodem modo. *Scherz.*

30) Pro

[30] Irbiatet iro guati,
  Mihilo otmuati.
Fon anagenge uuorolti
  Vnz ananira ziti,
Zeli du thaz kunni,
  ſo iſt [31] einlif ſtunton ſibini.
[32] Iro dago uuard giuuagon
  Fon alton uuizzagon:
Thaz ſi uns beran ſcolti.
  ther unſi giheilti,
Giuuihtan in euuon,
  ginadot er uns then ſelon
Joh allero uuorolti,
  ſo nu mannilih iſt ſehenti.
[33] Sih thaz Heroti
  theiſt imo thiohmuati,
So uuito ſo ſo uuorolt iſt,
  uuant er ther Truhtin iſt.
Er iſt giuueltig filu ſtram,
  jo hera in uuorolt zi uns quam
UUuntarlichen thingon,
  hera untar mennisgon.
Thaz uuil ih hiar gizellen,
  gidriuuen ſinen allen.
So uuir nu hiar [34] beginnen,
  [35] uuorten Frenkisgen.
Thoh [36] ſcribu ih hiar nu zi eriſt,
  ſo in Evangelion iz iſt:
UUio giboran uuard ouh er
  Johannes thegan ſiner,
Ther imo [37] ingegin garota,
  thaz uuorolt miſſiuuorahta.
Thie uuega riht er imo uberal
  ſo man hereren ſcal.

Offert ſuam bonitatem,
  magna humilitate.
A primordio mundi
  usque ad illius tempora,
Numera tu generationes,
  & ſunt undecies ſeptem.
Ejus dies fuit conſiderata
  ab antiquis Prophetis,
Quod illa nobis procreare deberet.
  qui nos ſalvaret,
Benedictum in evum,
  aggratiat nobis animas
Et omni mundo,
  quem nunc quilibet eſt videns (videre poteſt.)
Seſe imperium
  eſt ipſi ſupplex,
Quam late mundus hic eſt,
  namque is DOMINVS eſt.
Ille eſt potens multum valde,
  atque huc in mundum ad nos venit
Mirabili modo,
  huc inter homines.
Hoc volo hic referre,
  fidelibus ejus omnibus.
Quod nunc hic ordimur
  verbis Francicis.
Id vero ſcribo jam primum,
  ſicut in Evangeliis id eſt:
Quomodo natus fuerit etiam ille
  Johannes, Miniſter ejus,
Qui Ipſi in ante præpararet,
  quia mundus male operabatur.
Vias direxit Ipſi ubique
  ſicut Dominis debet.

---

30) Pro *irbiatet iro* C. Vind. habet: *irbiater ira*, Vat. legit: *irbiater.*

31) *Einlif ſtunton ſibini*, hoc eſt, *ſeptuaginta ſeptem.* Fallit Autor, ſunt tantum novies ſeptem, ſcilicet ter bis ſeptem ab Abrahamo osque ad Chriſtum, Matth. I. 17. & ab Abrahamo usque ad Adamum ter ſeptem, Luc. III, 34. ſed Autor numerat LXXVII. ſcilicet tot perſonas numerat Lucas incluſo JEſu, & DEO, patre Adami. Cæteroquin communiter generationes referuntur LXXV. At Irenæus *Lib.* 3. *c.* 33. tantum LXXII. omiſſis Matthat, Levi & Cainan. vid. G. J. Voſſ. *Iſag. Chronol.* & Diſſ. *de Genere Jeſu Chriſti.* Translatio Gothica ſequitur Latinam & Græcam communem per omnia. Niſi quod ℣. 28. pro *Elmodam* habet *Airmodamis.* ℣. 33. pro Eſron *Aizoris.* ℣. 36. pro Noë, *Nauelis.* Anglo-Saxonica omiſſis nominibus, ℣. 23. clandit caput his verbis: *Se was Helies ſunu ſe was Nazareth. Swa of cneoryſſe on cneoryſſe oth Adam. Se was Godes ſunu. oth ſif and hund ſeofantig cneoryſſa: i. qui fuit Filius Heli, qui fuit Nazareth. Sic á generatione ad generationem usque ad Adam, qui fuit Filius DEI, Ad ſeptuaginta quinque generationes usque.* Ubi pro *Nazareth* legendum *Mathat* arbitratur Th. Mareſchall. *Obſ. ad Verſ. Goth.* Tatianus in Harmon. etiam omittit Cainan, filium Henos.

32) Verſ. 74. mallem ita vertere: *Ejus dies fuit prædicta, indicata. uuard giuuabt* occorrit infr. IV. 780. 4. & ſignificat, *dictum eſt*, *guuuag* pro *dicebat, narrabat*, eſt in II. 3. 52. & III. 14. 165. Conſentit mecum Cl. Stadenius, qui in der Erklærung der deutſchen bibliſchen wœrter p. 721. ita exponit: ihrer, der Jungfrawen Mariæ, Tage ward erwehnet, von den slten propheten. *Scherz.*

33) Verſ. 82. ita eſt reddendus:

Ecce principatus, (i. e. imperia omnia)
Eſt ipſi ſubjectus.

Cl. Stadenius in der Erklærung der bibliſchen deutſchen wœrter, p. 159. conſentit nobiſcum, notatqne *thiohmuati* eſſe á *thioh, ſubmiſſus, humilis, unterthænig.* Gotth. *thyda, manſuetudo; thya, humiliare.*

34) Pro *beginnen*, Vind. & Vat. imo & Flac. MS. habent: *biginnen*:

35) Pro *uuorten*, iidem habent *uuorton.*

36) Pro *ſcribu* ih Vind. & Vat. habent *ſcribib.*

37) *Ingegin*, non ſignificat *inante* ſed *obviam, entgegen.* Scherz.

Fuit in diebus Herodis regis Sacerdos nomine Zacharias, Luc. I.

Cap. IV.

IN dagon eines Kuninges,
joh harto firdanes,
UUas ein Euuarto,
zi guate fi er ginanto.
Zi hiun er mo quenun Las,
[1] fo thar in Lante fitu uuas.
UUanta uuarun thanne
thie bifcofa einkunne,
UUarun fiu [2] bediu
Gote filu drudiu. — Erant enim jufti ambo ante Deum.
Joh io giuuar finaz
gibott fullenthaz.
UUizzod finan
[3] Jamer kendan.
Joh reht minnonti,
[4] Anane indati.
Vnbera uuas thiu quena, [5] — Erat Elifabeth fterilis.
kindo [6] zeizeno.
So uuarun fe [7] unz in elti
thaz lib [8] leitendi.
Zit uuard tho gireifot,
thaz er giangi furi Got.
Opphoron er fcolta
bi die fino funta.
Zi Gote ouh thanne [9] thigiti,
[10] thaz er gifcouuoti

Then

IN diebus cujusdam Regis,
& quidem valde perditi,
Erat Sacerdos,
in bono fit nominatus. (in benedictione fit
In matrimonium fibi mulierem elegerat, nomen ejus)
ut ifthac in regione moris erat.
Namque erant ibi
Epifcopi uxorati.
Erant hi ambo
DEO multum fideles
Atque imo revera ejus
mandata implentes.
Legem ejus
femper loquentes.
Juftum amantes,
absque malefactis.
Sterilis erat mulier
liberis lactandis.
Atque erant usque in fenectam
vitam ducentes.
Tempus jam advenerat,
ut iret coram DEO.
Offerre dedebat
pro fuis peccatis. Ebr. IX, 7.
Ad DEUM quoque deinde oraret,
ut adfpiceret

Popu-

1) Videtur innuere Otfridus, more Ecclefiæ Francicæ aliter obtinere. Et certe etfi ante Bonifacium, & fub Carolo M. adhuc facerdotes uxorati fuerint, & plures uxores habere tantum prohibitum fuerit, Kapitul. an. 769. c. 5. Prohibitum tamen deinde fuit, ne facerdos in fua domo, ubi ipfe habitat, ullam mulierem unquam permittat habitare, Kapitul. 801. c. 55. Conf. Concil. Moguntin: an. 813. c. 49. & Wormatienfe fub Ludovico L. R. Germ. an. 868. c. 9. habitum: Placuit ut Epifcopi, Presbyteri, Diaconi, Subdiaconi, abftineant fe ab Conjugibus & non generent filios, quod fi hoc decretum violaverint, ab honore Clericatus pellantur. Conf. Lib. 3. de Lib. Eccl. Germ. c. 6.

2) Pro, *bediu* Cod. Vind. habet *betbiu.*

3) Cod. Vind. & Vat. ut & MS. Flacianum habent: *io uuirkendan*, i. e. *Semper operantes.*

4) Verf. 16. lege ex MS. Vind. & Vat. ut & Flac. *ana meindati. meindat* eft *malefactum*, à voce *mein*, *malus*, unde *meineyd.* Scherz. Ad hunc verfum Schilterus hoc notat: S. Auguftin. L. I. de Gratia Chrifti, contra Pelag. c. XLVIII. ait: Dictum eft quantum mihi videtur, fecundum quandam inter homines converfationem probabilem atque laudabilem, quam nullus hominum jufte poffet in accufationis & criminationis querelam vocare. Quam propterea in DEI confpectu Zacharias & ejus Uxor habuiffe referuntur, quia in ea homines nulla diffimulatione fallebant, fed ut apparebant hominibus, ita noti erant oculis DEI. Non autem dictum eft hoc fecundum illam perfectionem juftitiæ, in qua vere atque omnino immaculati perfectique vivemus. Nam & Apoft. Paulus dixit; fecundum juftitiam, quæ ex lege eft, fe fuiffe fine querela: in qua lege etiam Zacharias fine querela converfabatur. Sed hanc Apoftolus juftitiam in ftercoribus & detrimentis deputavit, in comparatione juftitiæ, quam fperamus, & quam nunc efurire & fitire debemus, ut ea quandoque faturemur in fpecie, quæ nunc eft in fide, quamdiu juftus ex fide vivit.

5) Pro his verbis Cod. Vat. & Vind. habent: *non erat illis filius eò quod effet Elifabet* (Vat. habet: Helifabeth) *fterilis* &c.

6) Cod. Vind. habet *zeizero*, uti Flacius, quod etiam probandum videtur. Gloffæ Boxhornii. *Zeizzer*, *tenellus.* Vox hæc proprie itaque *tenerum* denotat, quia autem ea quæ tenera funt, grata folent effe & accepta, hinc eadem fumitur pro eo, quod carum, dilectum, amœnum eft. Conf. Stade in der Erklærung der deutfchen Bibl. Wœrter p. 743. Vertendum autem eft ℣. 17. & 18. hunc in modum:

Sterilis erat mulier illa
Liberorum tenellorum. Scherz.

7) Pro, *unz in* Cod. Vind. habet *unz an.*

8) Vind. legit *leittendi.* *th t*

9) Pro *thigiti* Cod. Vind. habet *digidi* orabat.

10) Verf. 26. & duas fqq. mallem ita vertere:

Ut afpiceret
Populum, qui gratiam
Foris exfpectabat. Scherz.

Then liut, ther ginada thar uze beitota.		*Populum gratiâ,* *qui foris exspectabat.*
Thiu herifcaf thes liutes ftuant thar uz uuertes.	Et omnis populus erat foris horâ incensi.	*Multitudo populi* *stabat forinfecus,*
Si uuarun iro henti zi Gote heffenti		*Erant suas manus* *ad DEUM tollentes,*
Sinero eregrehti, uuarun thiggenti,		*Ejus Majestatem* *erant adorantes,*
Thaz er ouh gihorti, thaz ther Euuarto bati.		*Ut etiam exaudiret,* *quod facerdos peteret.*
Ingiang er tho skioro, [11] goldo garo ziaro,	Et ingressus templum,	*Ingressus est tunc præclare,* *auro præparato ornatus,*
Mit zinferu in henti, thaz hus rouhenti.		*Cum thuribulo in manibus,* *ædes suffitu implens.*
Thar gisah er ftantan Gottes boton feonan.	Vidit Angelum à dextris Altaris.	*Hic vidit stantem* *DEI nuncium pulchrum.*
Zi thes altares zefauui uuas fin beitonti.		*Ad altaris dextram* *erat ipsum exspectans.*
[12] Hiu thar quam tho harto ther Gottes euuarto.		*Obventabat hic proxime* *DEI facerdos.*
[13] Lutriat er thaz gifiuni, uuant iz uuas filu fconi.		*Attonitus factus aspectu,* *quia erat hoc pulcherrimum.*
Er irbleicheta joh farauuun er uuanta.		*Palluit,* *& colorem mutavit.*
Ther Engil imo zua fprach, tho er nan fciuhen gisah.		*Angelus ipsum alloquutus* *quum ipsum expavescere videret:*
„Ni forihti thir bifcof „ ih ni [14] terru thir drof.	Ne timeas Zacharia.	*Ne timeas, Episcope,* *haud nocebo tibi desuper.*
„ UUanta ift gibet thinaz „ fon druhtine gihortaz.		*Namque est oratio tua* *à Domino exaudita.*
„ [15] Ja alt quena thinu „ ift thir kind [16] berantiu,	Elifabeth Uxor tua pariet. [17]	*Ac vetula uxor tua* *est tibi infantem paritura,*
„ Son filu zeizan, „ Johannes fcal er heizan.		*Filium multo amabilem,* *Johannes debet vocari.*
„ Er ift thir herz blidi, „ ouh uuirdit filu mari.		*Erit tibi cordicitus lætabilis,* *fietque multum clarus.*
„ Ift fineru giburti „ fih uuorolt mendenti.		*Est sua de nativitate* *mundus gavisurus.*
„ Guati fo ift er [18] höher, „ joh Gote filu liuber.	Erit magnus coram Domino.	*Bonitate est major,* *Et DEO multo carior.*
„ Ift er ouh fon [19] iungendi „ filu [20] faftendi.		*Erit quoque à pueritia* *multum jejunans.*
„ Ni fullit er fih uuines „ ouh lides niheines.	Vinum & Siceram non bibet.	*Non implepit se vino* *nec sicera quavis.*
„ Fon reue thera muater, „ fo ift er fo giuuihter.		*Ab utero matris* *erit jam consecratus.*

„ Filu   *Multos*

11) Verf. 38. ita transfero: *auro omnino ornatus*; in Cod. Vind. eft *Ziero.*

12) Verf. 45. ex Cod. Vind. & Vat. legendum: *hintarquam*, pro *hiu thar quam*; *hintarquam* fignificat, *terrebatur*, *obstupescebat*, infr. V. 17. 45. de difcipulis Chrifti eundem ad Cœlum afcendere videntibus, dicitur:

Sie hintarquamun *gabun,*
Joh sie after imo sabun,
Sih uuuntorotun harto
Sulichero ferto.

Obftupefcebant *subito*
Et post ipsum videbant,
Et mirabantur valde
hoc iter.

Adde I. 21. 24. & II. 12. 6. & I. 12. 11. conf. Cl. Stadenium, in der Erklærung der deutfchen biblifcheu Wœrter p. 891. n. 12. *Scherz.*

13) Pro *Lutriat er* Cod. Vind. habet: *intriader.* Vat. autem & MS. Flacii: *intriat er*, *obstupescebat.* conf. Notam. ad l. 1. 195.

14) Pro *terru* Cod. Vind. habet *derru*, Cl. Stadenius ý. hunc in der Erklærung deutfcher biblifcher Wœrter p. 751. reddit:
Ich reize oder ærgere dich damit nicht,
fed rectius Schilterus. Vid. Palthenius in Tatianum pag. 379. *Scherz.*

15) Pro *Jah* Vind. & Vat. *ioh*; quod & habet MS. Flacianum.

16) Pro *berantiu* Vind. habet *berantu.*

17) Voci *pariet* in margine fcriptæ addit Vind. & Vat. *tibi filium.*

18) Pro *höher* Vind. habet *hober*, i. e. magnus,

19) Pro *iungendi* Vind. habet *iugendi.*

20) Pro *fastendi*, Vind. habet *fastenti.*

21) Pro

Ad Pag. 34.

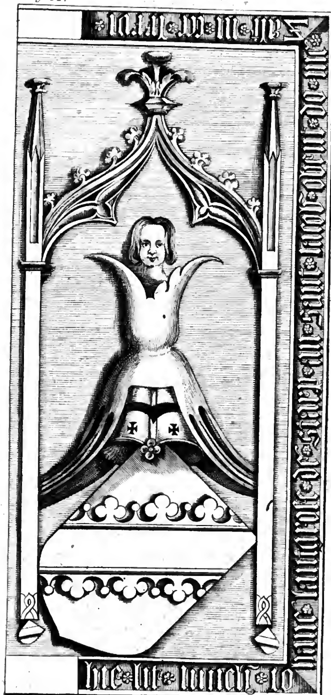

BIBLIOTECA NAZIONALE
DI TORINO

„ Filu theses liutes — Multos filiorum Israel convertet.
„ in abuh irrentes,
„ Ist er zi Gottes henti
„ uuola [21] cherenti.
„ Et ferit fora Christe — Ipse præcedet ante illum,
„ [22] mit selbomo geiste,
„ Then io in alt uuorolti
„ helias uuas ouh habenti.
„ Gikerit er scono — Convertet corda filiorum ad Patres.
„ thaz herza fordrono
„ In [23] kindan brusti
„ zi Gotes analusti.
„ Thie ungiloubige
„ gikerit er zi libe.
„ Thie dumbon duat ouh thanne
„ zi uuisemo manne.
„ Zi thiu thaz er gigarauue — Parare Domino plebem perfectam.
„ thie liuti uuirdige,
„ Selb druchtine
„ strazazi drettanne.
„ Tho sprach ther biscof — Respondit Zacharias: Unde hoc sciam.
„ harto forahta er [24] mo thoh
„ Niuuas mo [25] ana uuani
„ thaz arunti sconi.
„ Chumig bin ih iaro — Ego sum senex & Uxor mea processit in diebus suis.
„ jo filu manegero:
„ Joh [26] diu quena minu
„ ist kindes [27] urminnu.
„ Vns sint kind zi beranne.
„ [28] thiu daga furifarane.
„ Altduam suaraz
„ duit uns iz [29] uruuanaz.
„ Iz habet ubar stigana,
„ in uns iugund managa.
„ Ni gibit uns thaz alta,
„ thaz thiu iugund scolta.
UUio [30] mag ih uuizan thanne,
thaz uns kind uuerde.
[31] In uns ist iz in thet elti
binoman unz in enti.
Sprah ther Gotes boto tho — Respondit Angelus.
ni thoh [32] irbologouo.
UUas er mo auur sagenti
thaz selba arunti.
„ Ih bin ein thero [33] sibino
„ thero Gotes drut botono. — Ego sum Gabriel.

„ Thie

Multos hujus populi
in pravitate errantis.
Est is ad DEI manus
bene conversurus.
Ipse vadet ante Christum
cum ejus spiritu,
Quem etiam in veteri seculo
Helias etiam habuit.
Convertet is optime
cor patrum
In filiorum pectora
ad DEI beneplacitum.
Incredulos
convertet ad vitam.
Stupidos etiam reddet
sapientes viros.
Ad hoc ut præparet
homines dignos.
Ipsius Domini
viam ad calcandam.
Tunc dixit Episcopus;
valde timebat eum tamen,
Nec erat ipsi absque hæsitatione
Nuncium illud pulchrum:
Provectus sum annis
iisque multo plurimis;
Et uxor mea
est effœta;
Nobis sunt infantes ad pariendos
dies prætergressi.
Senectus gravis
facit nos id desperantes.
Id transgressa est
in nobis juventus multa:
Nec dat vobis senium,
quod juventus debebat.
Unde possim scire ergo
quod nobis puer nascetur;
Et nobis est id in senio
ademtum usque ad finem (vitæ)
Dixit Dei nuncius
nec iratus tamen;
Erat ei repetens
idem nuncium.
Ego sum unus ex septem
DEI fidelibus nunciis,

Qui

21) Pro *cherenti* Freh. legit *kehreti*, sed MS. Vind. habet *cherenti.*

22) Vers. 78. verterem : eodem spiritu.

23) Pro *kindan* C. Vat. habet *kindon*, Vind. in *kindo* in *brusti*, sine dubio in hoc posteriori vitium latet.

24) *Mo doh*, pro *mo* Cod. Vind. habet *imo.*

25) *Ana uuani* Schilt. reddit : sine hæsitatione. Stadenius in der Erklærung der deutschen biblischen wœrter p. 691. vertit : sine spe. *Scherz.*

26) Pro *diu* Vind. & Vat. habent *thiu.*

27) Vers. 100. ita reddendum arbitror : *non cogitat amplius de liberis suscipiendis.* Loccenius in Lexico Juris Sueo-Gothici in Voce *urminis bafft*, hunc versum ita transfert, *excessit memoriam aut tempus pariendi*, conf. Stadenium, in der Erklærung deutscher biblischer uuœrter. peg. 830. *Scherz.*

28) Vind. & Flacii MS. habent *in daga, in* idem est, ac *iam.* Scherz.

29) *Uruuanaz* Schilterus reddit per *desperantes.* Melius quam Cl. Stadenius, qui in der Erklærung der dentschen biblischen wœrter p. 831. hunc locum reddit : *das schwere alter macht es uns ungewohnet.* Scherz.

30) Pro *mag* ih Vind. habet, *megih.*

31) Pro *in uns* Freherus emendat : *int uns*, quod tum Vind. & Vat. Cod. habet, tum MS. Flacianum.

32) Legendum ex Cod. Vind. *irbolgono.*

33) Numeri septenarii nulla mentio apud Evangelistam hic; bene tamen apud Joh. Evang. Apoc. VIII. 2. Namque sicut hic ait Angelus : ἐγώ εἰμι Γαβριὴλ, ὁ παρεστηκὼς ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ. *Ego sum Gabriel, apparitor ille DEI.* Ita horum apparitorum numerum definit Johannes : καὶ εἶδον τοὺς ἑπτὰ ἀγγέλους, οἳ ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ ἑστήκασι, vidi septem illos Angelos, qui sunt Apparitores coram divino throno, primarii, qui ob id Archangeli vocantur.

34) Vers.

„ Thie in sineru gisihti
„ [34] sint io stantenti;
„ Thi er hera in uuorolt sentit
„ thann er kraft uuirkit.
„ Joh uuerk filu hebigu
„ ist iru kundentu.
„ Sant er mih son himile
„ thiz [35] selb thir zi saganne
„ Fon himilriches hohi
„ theih thir iz uuis dati.
„ [36] Nu thuh thaz arunti
„ so harto bist [37] firmonanti
„ Nu uuird thu stummer sar
„ Vnz [38] thuz gisehes ala uuar.
„ [39] UUanta thu abahonti
„ bist Gottes arunti,
„ Int ouh thaz bist [40] firsagenti
„ thaz selbo Got ist gebenti.
„ Iz uuirdit thoh irfullit,
„ so Got gisazta thia zit.
„ [41] Vnz thaz thar beharto
„ thero minero uuorto.
Vze stuant ther liut thar,
uuas sie filu uuuntar,
[42] Zui ther Euuarto
dualeti so harto:
[43] Gibetes antfangi
son Gote ni gisageti.
Mit sineru henti
sie ouh uuari [44] uuinkenti.
Giang er uz tho spato,
[45] hintar queman thrato.
Theru spracha er bilemit uuas,
uuant er giloubig ni uuas.
Tho uuas er [46] bouh nemti,
n'ales sprechenti.

Ecce eris tacens & non poteris loqui.

implebuntur in tempore suo.

Stabat populus foris expectans.

Egressus autem non poterat loqui.

Thaz

Qui in ejus conspectu
sunt utique stantes;
Quos huc in mundum mittit,
tuncque virtutem operatur.
Atque opera multum gravia
est ipsorum nuncium.
Misit ille me de cœlo
id ipsum tibi referre,
De cœlorum regni fastigio
ut tibi hoc id notificarem.
Nunc quia hoc nuncium
tam vehementer rejecisti.
Ecce eris mutus illico
usque dum videris omnia vera.
Namque tu diffisus
fuisti Dei nuncio.
Atque quod fuisti incredulus,
quod DEVS est daturus
Id vero adimplebitur,
quo DEVS constituit tempore
Usque dum confirmatio fiat
meorum verborum.
Extra stabat populus
erat multum admirans,
Cur sacerdos
tardaret adeo diu:
Oratione suscepta
de Deo nil diceret.
Manibus suis
ipsis erat innuens.
Egressus itaque tarde,
observabant accurate.
Loquela is privatus erat,
quod incredulus fuerat.
Tunc erat librum accipiens,
nihil. eloquens.

Multi-

34) Vers. 120. reddo: Sunt semper stantes. Gl. Lipsii io, semper, add. Hickesium in thes. Linguarum septentrion. in Grammat. Francico-Theotisca p. 76.

35) Pro *selb* Cod. Vind. & Vat. ut & MS. Flac. habet *selba*.

36) Pro *nu thu*, Cod. Vind. habet *nu duh*.

37) Pro *firmonanti* habet Cod. Vind. *formonanti*. Sed præferenda videtur lectio Flaciana. conf. infra III. 17. 105. & 109. add. III. 3. 27. ubi pro *firniomanes*, quod Flaciana editio vitiose habet, Cod. Vind. legit *firmonanes*.

38) Pro *thuz* Cod. Vind. habet *thu iz*.

39) Vers. 133. seq. melius ita redduntur:

Si quidem rejiciens
Fuisti DEI nuncium.

Infra I, 15, 85. *Thie ababont iz alle, rejiciunt id omne.* Adde III, 15, 98. Gll Boxh. *Leidlichen ababon, Auersor, Abominor.* Scherz.

40) Pro *firsagenti* Cod. Vind. habet *fersagenti*. *Fersagenti* est denegans. Nempe Zacharias quasi sibi denegabat donum Dei. *Scherz.*

41) Vers. 139. & seq. ex Cod. Vind. ita sunt legendi:

Unz thaz tharbe harto
Thero thinero uuorto.

Usque ad id (tempus) *care admodum*
Tuis verbis i. e. usu linguæ.

Flacius etiam retinuit vocem *thinero* in versu 140. *Scherz.*

42) Pro *zui* lege ex Cod. Vind. *zin*.

43) Vers. 145. & seq. ita est vertendus

Precum acceptationem i. e. exauditionem
A Deo (factam) *non indicaret.*

Gl. Ker. *Antfangida, Acceptio; Antfangigaz, acceptum. Antfanclich, acceptabilis: Antfenkidu, Acceptio.* conf. Palthen. ad Tatian. pag. 341. *Scherz.*

44) Pro *winckenti* lege ex Cod. Vind. & MS. Flac. cui consentit. Cod. Vat. *wihenti*, *benedicens*. Scilicet mirabatur Populus, cur tam diu Zacharias exauditionem Precum indicare, & ipsi manibus benedicere differret. *Scherz.*

45) Vers. 150. *hinter queman* drato, non intelligendus est de Populo, sed de Zachariâ, verte ita: Obstupefactus valde. conf. notata supra ad ỹ. 45. hoc cap. *Scherz.*

46) Vers. 153. pro *bouh nemti* lege juxta Cod. Vind. Vat. & MSC. Flac. *bouhnenti*. i. e. *innuens* sc. signis datis, winckend. Eandem rem eodem verbo exprimit Versio Tatiani cap. 2. §. 11. ubi dicitur: *Inti her was* houhnenti *in, inti thurubwoneta stum; Et ipse erat* innuens *illis, & permansit mutus.* adde infra I, 9, 47. conf. Palthen. ad Tat. p. 292.

47) Vers.

Thaz menigi thes liutes
fuari heimortes.
Sie fuorun drurenti,
[47] jouh ouh tho ahtonti,
UUant er uuiht zin in ſprach,
thaz er thaz uuuntar giſah.
Thes oppheres ziti. [48]
uuarun entonti.
Fuar er ouh tho hare
zi ſinemo giſuare,
Thera [49] ſprach mornenti,
thes uuanes uuas ſih freuuenti;
[50] Giloubur filu ſpato,
bi thiu [51] bettota er ſo noto.
Thiu guena ſun uuas dragenti,
joh ſih harto ſcamenti.
Thaz ſiu ſcolta in elti,
mit kinde gan in henti.

Cognoverunt, quod viſionem vidiſſet.

Multitudo populi
abibat domum.
Abibant mœrentes,
& percipientes,
Quandoquidem nihil ad eos loquebatur,
quod viſionem vidiſſet.
Sacrificii horæ
erant finitæ.
Abibat & ipſe tunc illico
in ſuam domum.
Ob loquelam dolens
ob ſpem erat lætans.
Credens valde tarde,
propterea orabat eo magis.
Uxor filium erat geſtans,
& eam valde pudebat,
Quod deberet in ſenio
cum infante ire in manibus.

Miſſus eſt Gabriel Angelus, &c. Lucæ I.

Cap. V.

UUard after thiu irſcritanſar,
ſo moht es ſin ein halb iar,
Manodo [1] after rime
thria ſtunta zuene.
Tho quam boto ſona Gote,
Engil ir himile.
Braht er therera uuorolti
diuri [2] ſin arunti.
Floug er [3] ſunnum pad,
[4] ſterrno ſtraza,
[5] UUoga uuolkono,
zi ther [6] uuitins frono,
Zi ediles frouuon,
ſelbun ſancta Marion.
Thie fordoron [7] bibarne
uuarun kuninga alle.

In menſe autem ſexto.

Erat poſtea prætergreſſum (elapſum)
ſic oportebat eſſe dimidium anni:
Menſes poſt illud factum (contingentiam)
terna vice duo;
Tunc veniebat nuncius à Deo
Angelus de cœlo;
Ferebat huic orbi
carum ſuum nuncium;
Volabat ſolis ſemitam
Stellarum viam,
Fluctus nubium
Ad virginem ſanctam,
Ad nobilem fœminam
ipſam ſanctam Mariam,
Majores progenitores
erant Reges omnes.

47) Verſ. 158. melius ita redditur: *Ac etiam tum perpendentes, conſiderantes.* Scherz.

48) Ad ℣. 161. in margine Cod. Vind. & Vat. habent: *Poſtquam impleti ſunt dies officii ejus, abiit in domum ſuam.*

49) Pro *ſprach*, C. Vind. habet: *ſpraha.* Vat. *ſpracha.*

50) Cod. Vind. & Vat. *Giloubt er.*

51) Pro *bettotu* Cod. Vind. & Vat. legunt *beitota*, i. e. expectabat.

1) *After rime*, verti debet: *juxta numerum*, ſeu *numero.* In Verſione Tat. c. 44. §. 21. *Iuuures houbites har alle* girimitu *ſint*, *veſtri Capitis capilli omnes* numerati *ſunt.* Anglo-Sax. *Rim* eſt *numerus. Rimkraft*, *Arithmeticu.* vid. Palthen. ad Tat. p. 368. adde Cl. Stadenium in Expl. Voc. Bibl. Germ. p. 497. *Scherz.*

2) In ℣. 8. cap. 5. *Sin* non legitur in Cod. Vind. & Vat.

3) Pro *Sunnum* Cod. Vind. exhibet: *Sunnun.*

4) Pro *Sterrno* uterque legit: *Sterrono.*

5) Pro *uuoga* lege ex Cod. Vind. & Vat. *Uuegu*, *Viam*, *iter.*

6) Pro *witins* quod corruptione laborat, alia vox eſt ſubſtituenda, Flacius habet *itins.* Codex vero Vind. exhibet: *itis.* Quod ultimum approbo.

in Hickeſii Theſauro LL. Septentrional. in Gram. Francico-Theotiſca p. 104. Hiſtoria hujus annunciationis ad Beatiſſimam Virginem Mariam factæ exhibetur ex MSC. Bibliothecæ Cottonianæ, ibi autem hæc leguntur: *thar hie ena idis wiſſa munelica magat. Mariu uuat ſoa hetan*, quod transfertur; *ubi* fœminam, *quæ Maria dictu erut, monialem* (i. e. puram) *Virginem inviſit.* In eod. MSC. ſub initium Capitis I. Lucæ B. Eliſabeth, mater Johannis, appellatur *gealdrod* idis, *Annoſa* mulier. Adde eundem Hickeſium in Grammat. Anglo-Sax. p. 128. ubi dicit: *Ides, Ides*, omnis ſtatus eſt conditionis fœmina, mulier, puella, adducitque in eam rem varis loca; inter quæ ille inprimis locus notari meretur, qui eſt ex Harmoniâ Evangel. Cottonianâ ſupra allegatâ; in quâ cap. 4. Maria appellatur, idis *enſtio ful*, virgo vel mulier gratia plena. *Scherz.*

7) Pro *bibarne* Cod. Vind. habet *bibarna*: *thie fordoron bibarnu.* Videtur idem eſſe ac *Majores cum Liberis*; ita ut *bibarna* ſint duo vocabula. *Barn* denotare liberos notum eſt; Præpoſitio autem *bi* uti alia, ita etiam *cum* ſignificat e. g. infra II, 8, 9. *bi then win*, *cum vino.* Eadem ratione exponi poteſt infra I, 6, 29. ſeq.

Giang er in thia palinza *Ingressus Angelus ad eam dixit:*
fand sia [8] diurenta
Mit [9] psalteru in henti,
then sang si [10] unz en enti
[11] Vuachero duaho,
uuerk uuirkendo,
[12] Diurero garno,
thaz deta siu io gerno.
Tho sprach er erliho ubar al,
so man zi frouun scal,
So boto scal io guater
zi druhtines muater:
„ Heil [13] magad zieri *Ave Maria gratia plena.*
„ thiarna so sconi;
„ Allero uuibo
„ [14] Got zeizasto.
„ Nih brutti thih muates; *Ne timeas Maria.*
„ [15] uon thines anluzzes
„ Farauua ni uuenti;
„ fol bistu Gotes ensti.
„ Forasagon sungun
„ son thir saligun.
„ UUarun se allo uuorolti
„ zi thir zeigonti.
„ Gimma thiu uuiza,
„ Magad scinenta,
„ Muater thiu diura,
„ scalt thu uuesan eina.
„ [16] Thu scalt beran einan
„ ala uualtentan.
„ Erdun ioh himiles,
„ int alles liphaftes
„ Scepheri uuorolti
„ the ist min arunti.
„ Fatere [17] giboronan
„ eban euuigan;
„ Gott gibit imo uuiha, *Dabit ei Dominus sedem David Patris sui.*
„ joh era filu hoha,
„ Drof nih zuuiuolo thu thes,
„ Davides sez thes kuninges.
„ Er richi sot githiuto,
„ [18] Kuning therero liuto.
„ Thaz steit in Gottes henti,
„ Ana theh eining enti
„ Allera uuorolti,
„ ist er lib gebenti,
„ [19] Thaz

Ingressus is in palatium
reperiebat eam glorificantem
Cum Psalterio in manibus,
quod canebat usque ad finem.
Tenuiorum Linteaminum
operi intenta
Subtilium filorum;
hæc faciebat libenter.
Tunc dicebat ille reverenter maxime,
quam ad fœminas debetur,
Quam nuncius debet bonus
ad domini matrem:
Ave virgo gratiosa,
puella decora;
Omnibus mulieribus
DEO carior.
Ne frangas te animo;
a tua facie
Color ne mutetur;
plena es DEI gratia;
Prophetæ canebant
de te beata.
Erant hi omnem mundum
ad te monstrantes:
Mulier sapiens,
Virgo illustris,
Mater carissima,
debes tu esse sola (unica)
Procreabis unum
omnipotentem.
Terræ & cœli
& omnis viventis,
Creatorem mundi
hoc est meum nuncium.
Pater genuit ipsum
æque æternum,
DEus dabit ipsi benedictionem,
& honorem multo altum.
De quo ne dubites tu,
Davidis sedem Regis.
Regnabit inclutus,
Rex populos.
Hoc stat in DEI manibus,
sine omni fine.
Omni mundo
est hic vitam dans,
Ut

Nu singemes alle,
Mannilih bi barne.
Nunc canamus omnes,
Quilibet cum Liberis.

Ubi notandum quod τὸ *bi* & *barne* io Cod. Vind. clare à se invicem separata appareant. *Scherz.*

8) Cod. Vind. & Vat. ut & Flac. habent: *drurenta*, *tristem.*

9) Pro *Psalteru* Cod. Vind. habet *Saltern*. Infra IV, 28, 40. occurrit etiam: *Salteres*, *Psalterii*. Ibid. ℣. 37. *Selmo*, pro *Psalmis*. Gl. Ker. *Salmin*, *Psalmis*, *Salmun in ribti*, *Psalmi*. *Salmon*, *Psalmi*. *Salmsanges*, *Psalmodia*. *Salmsangun*, *Psalmis*. Scherz.

10) Pro *unz en* lege ex Cod Vind. *unz in*.

11) Pro *UUacbero* Cod. Vind. habet *UUabero*. ad hunc locum vid. Junium in Notis ad Willeram. p. 41.

12) Versum 23. mallem verti: *ex filis pretiosis. diuro* est nostrum *theur*, *kostbar*.

13) *Magad zieri* reddendum est per: *Virgo eximia*.

14) Vers. 32. Pro *Got zeizafto* habet Cod. Vind. *Gote zeizasto*. Vat. *Gote zeizasto*, Deo dilectissima, est Superlativus à Positivo *zeizo*, qui est infra II, 8, 30. ubi Christus respectu Mariæ appellatur *ther ira sun* zeizo, *ejus filius* dilectus. adde II, 19, 50. & notata supra ad I, 4, 18.

15) Pro *Von thines* habet Cod. Vind. *Noh thines*; verte itaque hunc versum: *Nec à tuâ facie*. In Cod. Vat. legitur: *Non*, sed Rostgaardius recte notat ibi vitium latere, io Flac. MS. est: *Nou*; Freherus habet: *lege*, *non thines*. Scherz.

16) Vers. 45. mallem verti: *Paries unum*. Scherz.

17) Pro *giboronan*, Cod. Vind. habet: *giboranan*. utrumque est perfectum participiale. Unde verto: *à Patre genitum*. Scherz.

18) *Kuning therero liuto*, verte *Rex Populorum*. Scherz.

19) Ver-

„ [19] Thaz er ouh insperre
„ himmilrihi manne.
Thiu thiarna filu scono,
sprah zi boton frono: *Respondet Maria, quomodo fiet illud.*
Gab simo antuuurti
[20] mit suazeru giuurti:
„ UUannana ist iz Fro min
„ thaz ih es uuirdig bin
„ Thaz ih druhtine
„ sinan sun souge.
„ UUio mag [21] iz io uuerdan uuar,
„ thaz ih uuerde suangar.
„ Mih io gomman nih ein
„ in min muat ni birein,
„ Haben ih [22] gimenit,
„ in muate bicleibit,
„ Thaz ih einluzzo
„ mina uuorolt nuzzo.
„ Zuru sprah tho ubarlut *Respondit Angelus.*
„ ther selbo druhtines drut.
„ Arunti gahaz
„ ioh harto filu [23] uuahaz.
„ Ih scal thir sagan, thiarna,
„ racha filu dougna.
„ Salida ist in euuu,
„ mit thineru selu.
„ Sagen ih thir einaz
„ thaz selba kint thinaz
„ Heizit in scono *Quod nascetur ex te sanctum.*
„ Gotes sun frono,
„ Ist sedal sinaz
„ in himile gistattaz.
„ Kuning n'ist in uuorolti,
„ nisi imo thiononti,
„ No keisor untar manne,
„ n'imo geba bringe,
„ Fuaz fallonti
„ [24] int inan erenti
„ Er scal sinen druton
„ thrato [25] ginumton
„ Then alten Satanasan
„ uuilit er gisahan.
„ N'ist in erdrihe,
„ thar er imo io instriche.

„ Noh

Ut etiam includat
Cœlo homines.
Virgo multum decora
dicebat ad nuncium sanctum:
Dabatque responsum
dulci cum decore;
Quandoquidem est hoc, Domine mi,
ut ego digna sim,
Ut Domini
filium lactem.
Quomodo id potest fieri verum,
ut fiam prægnans.
Mibi namque vir nullus
in meum animum nunquam venit.
Habeo propositum
in mente firmatum,
Ut ego cœlebs
meum seculum usurpem.
Ad eam dixit tunc clare
idem Domini fidelis.
Nuncium præproperum
& multum valde commemoratum (à Prophetis)
Ego debeo tibi dicere, Virgo,
rem multum arcanam.
Salus est in ævum
cum tua anima.
Dico tibi semel:
ille infans tuus
Appellabitur pulchre
DEI filius sanctus;
Est sedes illius
in cœlo constituta.
Rex nullus erit in mundo,
qui non ipsi serviet;
Nec cæsar inter mortales,
qui non ipsi dona ferat,
Supplex
& ipsum honorans
Is debet suis fidelibus
nimium direptis
Veterem Satanam
vultque captivare.
Nibil est in terra,
quo se ipsi eripiat.

Nec

19) Versum 63. & seq. ita transfero:

Ut etiam aperiat
Cælorum Regnum hominibus.

insperren, est quasi *entsperren*, opponitur ei *bisperren*, quod est *claudere*. vid. Notam ad Dedic. ad Lud. R. ℣. 145.

20) Vers. 69. *UUannana*, melius redditur per *Unde*, quam per *quandoquidem*. Scherz.

21) Pro *mag iz* Cod. Vind. habet: *meg iz*.

22) Pro *gimenit* Cod. Vind. & Vat. habent: *gimeinit*.

23) Vers. 84. reddendum arbitror: *Et valde eximium. Wahaz* pro *eximio* etiam est infra I, 27, 59.

Uns zallun si offto wahaz.
Job manag seltsanaz,

quod Stadenius in Expl. Voc. Bibl. Germ. p. 583. vertit: *sie sagten uns offt* treffliche *dinge, und manches wunderliches*. conf. I, 17, 30. & I, 27, 11. *Scherz.*

24) Pro *int* Cod. Vind. exhibet: *ant*.

25) Hic est vitium in textu; quod corrigendum est substituendo *gimunton*; quæ vox hoc loco non tantum in Cod. Vind. & Vat. est, sed etiam in MSC. Flaciano. Arbitror versum 101. & 102. ita legendum:

Er scal sine druton
Thrato gimunton,

Ille suos fideles
Valde defendet.

Ut *gimunton* idem sit ac *defendere*, *protegere*, à *munt*, *mund*, *protectio*, *defensio*, unde *Vormund*, *Balmund*. *Mundmann*. *Mundiburdium* &c. de hac voce *Mund* vide Cl. Staden. in Explic. Voc. Bibl. Germ. p. 689. adde omnino Christophori Arnoldi Epistolam ad Richterum, quæ est inter Richterianas pag. 197. ubi ex professo de hac voce agitur.

26) Pro

„ Noh uuinkil vntar himile,		*Nec angulus sub cœlo*
„ thar er sih ginerie.		*ubi se sustineat.*
„ [26] Fluihit er in then se,		*Fugit is in mare,*
„ thar giduat er imo uue.		*ibi facit Ille ei male.*
„ Giduat [27] er imo fremidi		*Facit ei alienum*
„ thaz hoha himilrichi.		*altum cœlorum regnum.*
„ [28] Thoh habet er imo irdeilit,		*Sed ei jus dixit;*
„ jo selbo gimeinit,		*& ipse judicavit,*
„ Thaz er n'an in beche		*Ut ipse eum in tenebris*
„ mit ketinu zibreche.		*constringeret catenis.*
„ Ist ein thin gisibba,	Ecce Elisabeth cognata tua.	*Est una tua cognata,*
„ reues umberenta,		*ventris sterilis,*
„ [29] In manigeru ziti,		*Per multum tempus*
ist daga leidenti:		*dies sustinens;*
„ Nu ist siu giburdinot kindes		*Nunc est illa onerata fœtu*
„ so diures,		*sic pretioso,*
„ So fur ira bi uuórolti		*Qualem ante ipsam in mundo*
„ N'ist quena berenti.		*nulla mulier peperit.*
„ N'ist uuiht suntar uuerde,		*Nec est quicquam impossibile,*
„ in thiu iz Gott uuolle.		*dum id DEVS vult,*
„ Noh thaz, uuidarstante		*Nec quod resistat*
„ druhtines [30] uuorto.		*Domini verbo.*
„ Ih bin, quad siu, Gotes thiu,		*Ego sum, dixit illa, DEI ancilla,*
„ [31] zi erbe giboraniu. [32]		*eaque domu nata (verna)*
„ Si uuort sinaz		*Sit verbum ejus*
„ in mir uuahsentaz.		*in me crescens.*
[33] UUolaga otmuati		*Etsi humilis*
so guat bistu io innoti.		*sic bona tamen es jam nunc,*
Thiu uuari in ira uuorte,		*Verax in suis verbis,*
zi follemo [34] antuuirte.		*ad plene respondendum.*
Druhtin kos sia guater		*Dominus elegit eam bonus*
zi ei generu muater.		*in propriam matrem.*
Si quad, si uuari sin thiu,		*Dixit, se esse ejus ancillam,*
zi [35] thio noste garauuiu.		*ad servitium paratam.*
Angil floug zi himile,	Discessit ab ea Angelus.	*Angelus volavit in cœlum*
zi selb druhtine		*ad eundem dominum*
Sagata er in frono		*Referens in publico*
thaz arunti scono.		*legationem pulchram.*

26) Pro *Fluihit* C. Vind. & Vat. habent: *Fliubit*. Scherz.

27) Pro *er imo* Cod. Vind. legit. *er mo.*

28) Versus 113. & 114. melius ita transferres:

Sed ipsum condemnauit
Et ipse indicauit;

irteilen quidem in genere significat *judicare*, *ertheilen*. Sed in specie, cum junctum est Datiuo Personæ, indigitat condemnationem, ita infra II, 12, 167. dictum illud Christi, Joh. III, 18. *Qui vero non credit, jam condemnatus est*, ita exprimitur à nostro:

Ther auur thes ni uuardet,
iu theru ungiloubu irhartet
Theist ju sar gimeinit,
thaz themo ist giuuisso irteilit. *Scherz.*

29) Pro ist. Cod. Vind. habet *iu*, *iam.*

30) Pro *uuorto* Cod. Vind. & Vat. habet *uuorte.*

31) Pro *zi erbe* Cod. Vind. habet: *zerbe.*

32) E regione versus 130. in margine Codicis Vind. & Vatic. extant verbâ: *Ecce Ancilla Domini.*

33) Versus 134. & tres eum sequentes ita reddi debent:

O Humilitas
Tam utilis es in necessitatibus.
Tu eras in ejus Verbis
In plena præsentia.

Apostrophen hic adhibet Otfridus juxtà morem Poëtarum ad Humilitatem, eamque per Prosopopœiam, ut Hominem alloquitur occasione Humilitatis, quam responsum B. Mariæ spirabat. *Wolaga* est interjectio acclamationi inserviens, quam etiam adhibet Noster infra I, 18, 13. Ibi, postquam Otfridus de miseriâ hominum ex Lapsu Adami ortâ quæstus esset, & in specie de exilio intuitu Paradisi, per Apostrophen exilium ita alloquitur:

UUolaga *elilenti*,
Harto bistu herti,
Thu bist harto filu suar,
Thaz sagen ich thir in ala uuar.
O Exilium,
Valde es durum,
Tu es admodum graue,
Hoc dico tibi in omni veritate.

Eâdem ratione Antiqui usurparunt vocem *Welago*, uti ex Glossis Keronis apparet, ubi legitur: *Welago Chind*, ô *Fili*. Scherz. Pro *antuuirte* habet Cod. Vind. *antuurti*. Vaticanus autem *antuurte*. *Antuurte* est idem ac *præsentia*, *Gegenwart*. Gl. Ker. *Antuurti*, *præsens*. *Antuurtan*, *Præsentem*. *Antuuartidu*, *Præsente*. conf. Jun. ad Willeram. p. 100. & Dn. Eccardus in Notis ad Catechesin Theotisc. p. 114. *Scherz.*

35) Pro *noste* legendum videtur: *nust se*, i. e. *nu ist sie*; per hoc scilicet humilitatis verbum animumque fuit præparata, ut sit mater ejus, cujus ancilla esse voluit. Itaque vox ista *Noste*, vel quæcunque tandem sit, significat opus, negotium incarnationis. Imò vero rectius Freherus: *zi thionoste garauuiu*, *ad servitium parata*. Schilter. Cod Vatic. etiam habet: *zi thionoste*. Scherz.

Exur-

Exurgens autem Maria abiit in montana. Luc. I.

Cap. VI.

FVar tho ſancta Maria,
thiarna thiu mara,
Mit ilu ioh mit minnu,
Zi ther iru maginnu.
So ſi in ira hus giang,
thiu uuirtun ſia erlicho intfiang:
Jo ſpilota in theru muatet
ther ira ſun guater.
Sprah thiu ſin muater:
„ Heil, uuih dohter.
„ UUola uuard [1] thih lebenti
„ joh giloubenti.
„ Giuuihit biſtu in uuibon, *(Benedicta tu es in mulieribus.)*
„ joh untar uuorolt magadon.
„ Iſt furiſta alles uuihes,
„ [2] uuas ino reues thines.
„ UUio uuard ih io ſo uuirdige
„ fora druhtine,
„ Thaz ſelba muater ſin
„ giangi inan hus min.
„ So sliumo, ſo ih gehorta
„ thia ſtimmun thina,
„ So blidta ſih ingegin thir
„ thaz min kind innan mir.
„ Allo uuihi in uuorolti,
„ thir Gotes boto ſageti, *(Perficientur ea quæ dicta ſunt à Domino.)*
„ Si quement ſo gimenit,
„ vbar thin houbit.
„ [3] Nu ſingen es alle
„ [4] mannolih bibarne.
„ UUola kind diuri,
„ foraſago mari.
„ UUola kind diuri
„ foraſago mari.
„ Ja kundt er uns thia heili,
„ er er giboran uuari.

Abiit tunc ſancta Maria,
Virgo illa illuſtris,
Cum feſtinatione atque cum amore
ad ſuam illam cognatam;
Cum in ejus domum intraret,
hoſpita ipſam honorifice recepit;
Et exultavit in ejus utero
filius ille ejus bonus.
Dixit ejus mater:
Have ſancta filia!
Bene ſit tibi viventi
& credenti.
Benedicta tu es in mulieribus
& inter mundi virgines.
Eſt princeps omnis benedictionis,
quod intra ventrem tuum.
Quomodo fio ego ſic digna
coram domino,
Ut ipſa mater ejus
veniat in ædes meas.
Quamprimum ego audivi
vocem tuam,
Exultavit erga te
infans meus intra me.
Omnes benedictiones in mundo,
(quas) DEI nuncius tibi dixit,
Venient, ut placuit,
ſuper tuum caput.
Nunc cantant hoc omnes
hominum filii.
O puerum pretioſum,
Prophetam illuſtrem.
O puerum pretioſum
Prophetam illuſtrem.
Nunciavit hic nobis ſalutem,
antequam natus eſſet.

Ad Cap. VI.

1) Id eſt *per omnem vitam tuam.*

2) *Uuas ino reues thines.* Cod. Vind. & Vat. habent: *wahsmo reues thines, fructus ventris tui.* In Verſione Tatiani c. 4. §. 3. Eliſabeth dicit: *inti giſegenot ſi thie* uuahsmo *thinero uuamba, & benedictus ſit* fructus *ventris tui.* Ad quem locum vid. Palthenium pag. 300. ubi Otfridi verſum 15. & 16. ita reddit: *Eſt Princeps omnium Sanctorum fructus Ventris tui;* melius ſe habet Schilteri noſtri Verſio. Gloſſ. Lipſil: *UUasbemo, fructus à creſcendo, & uuasmo idem.* Scherz.

3) Pro *Nu ſingen es* legitur in Cod. Vind & Vat.: *Nu ſingemes*, quod idem eſt ac *Cantemus. Singemes* eſt prima perſone Præſentis Pluralis Subjunctivi. Sic in Verſ. Tatieni c. 4. §. 16. *Thaz uzza forhta fon bentin unſero ſianto arloſte* thionomes *imo, ut à timore manuum noſtrorum hoſtium liberati* ſerviamus ei. Sic infra h. c. ỹ. 49. ſergomes. *Scherz.*

4) De Verſus 30. explicatione vid. not. ad I, 5, 15.

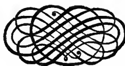

De Cantico Sanctæ Mariæ. Lucæ I.

Cap. VII.

THo ſprach Sancta Maria,
thaz [1] ſin zi huge habeta,
Si uuas [2] ſo blidenti
bi thaz arunti.
„ Nu ſcal geiſt miner, Magnificat.
„ mit ſelu gifuagter,
„ Mit lidin lichamen,
„ druhtinan diuren.
„ Ih [3] frauuen druhtine Et exultauit.
„ alle daga mine.
„ Freuu ih mih in muate
„ Gote heilante.
„ UUant er otmuati Quia reſpexit, &c.
„ in mir uuas ſcouuonti.
„ [4] Nu ſaligont mih alle
„ uuorolt io bimanne,
„ Mahtig druhtin
„ [5] uuiht namo ſin Quia fecit mihi &c.
„ Det er uuerk mariu
„ in mir armeru.
„ Fon anagenge uuorolti Et miſericordia ejus.
„ iſt er ginadonti.
„ Fon kunne zi kunne
„ [6] in thiu man n'an irkenne,
„ Det er mit giuuelti Fecit potentiã.
„ ſineru henti,
„ Thaz er ubarmuati
„ giſciad ſon ther guati.
„ Fona hoh ſedale Depoſuit, potentes.
„ ziſtiaz er thie riche;
„ Giſidalt er in himile
„ thie othmuatige.
„ Thie [7] hungoron ouh muadon Eſurientes.
„ gilabot er in euuon.
„ Thie [8] odegun alle
„ firliaze er itale
„ Nu intfiang druhtin. Suſcepit Iſrael.
„ drut liut finan.
„ Nu [9] uuilet er ginadon
„ then unſen altmagon
„ Thaz er allo uuorolti Sicut locutus eſt.
„ z'in uuas ſprechenti,
„ [10] Joh io giheizenti,
„ Nu habent ſie iz in henti.

„ UUas

TUnc ait Sancta Maria,
quod ea ipſius recordaretur,
Sic (enim) erat lætabunda
propter hoc nuncium.
Nunc debet ſpiritus meus
cum anima conjunctus,
Cum membris corporis
Dominum magnificare.
Exulto in Domino
omnibus diebus meis,
Gaudeo in ſpiritu
Deo ſalvatori.
Quia is humilitatem
in me erat reſpiciens.
Nunc benedicunt mihi omnes,
mundus & ſinguli.
Potens Dominus,
ſanctum nomen ejus
Fecit is opera magna
in me miſerâ.
Ab initio mundi
eſt is miſericors
A generatione in generationem,
in eo eum agnoſcamus.
Fecit cum potentia
manuum ſuarum,
Ut ſuperbiam
ſepararet â bonitate.
De alta ſede
depoſuit potentes.
Collocavit in cœlo
humiles.
Eſurientes & feſſos
refocillat in ævum
Divites omnes
dimiſit inanes.
Nunc ſuſcepit Dominus
fidelem populum ſuum.
Nunc præſtat gratiam
noſtris majoribus,
Quod omni ſeculo
ad eos locutus eſt,
Atque promiſit;
nunc habent id in manibus.

Erat

Ad Cap. VII.

1) Pro *ſin* legendum eſt *ſiu*, quippe quod non tantum Cod. Vind. & Vatic. ſed & ipſum MS. Flac. habet: Vertendus itaque verſus ſecundus: *id quod ipſa in mente habebat, mente voluebat. Scherz.*

2) Pro *ſo* Cod. Vind. & Vat. habent *ſib*, hodie *ſich.*

3) Pro *frauuen* MS. Vind. ut & Flacius habent: *frauuon.*

4) Mallem ℣. 15. & 16. ita fuiſſe translatum:

Nunc beatam prædicabunt me omnia
Secula, imo ſinguli homines.

Loco *ſaligont*, quod Noſter uſurpat, Verſio Tatiani habet, *ſaliga quedent*, *beatam dicent. UUorolt* ſæpe pro *Seculo* ſumitur; ita Noſter infra V, 24, 43. *allo uuorolt uuerolti*, *omnia ſecula ſeculorum.* Adde hoc cap. ℣. 41. & 51. *bimanne* idem eſt, ac *ſinguli.* vid. infra II, 15, 13. & II, 14, 185. & III, 14, 64. ac III, 22, 79. *Scherz.*

5) Schilterus notat *uuib*, vel *uuibo* legendum eſſe. Cod. Vind. clare habet *uuib. Scherz.*

6) Verſum 24. redderem: *Ut in eo ipſum agnoſcamus*, ſc. in operibus gratiæ & miſericordiæ. *Scherz.*

7) In C. Vind. eſt: *hungarogon muadon.*

8) Verſio Tatiani c. 4. §. 7. eadem fere verba habet, dicens: *inti otage forliez itale.* vid. Palthen. ad Tat. p. 302. *Scherz.*

9) Pro *uuilet* Cod. Vind. & Vat. imò & MS. Flac. habet: *uuilit.*

10) *Joh io giheizenti*, verte: *Atque ſemper fuit promittens*; ſeu promiſit. *Jo ſemper* denotat. vid. ſupra I, 4, 120. *Scherz.*

11) Verſ.

„ UUas ſi after thiu mit iru [11] ſar.
„ [*]thri [12] monodo thar,
„ So fuar ſi [13] ziro ſelidon
„ mit allen ſalidon.
„ Nu fergomes thia thiarnun,
„ ſelbun ſancta Mariun,
„ [14] Thaz ſi uns allo uuorolti
„ ſi ziru Sune uuegonti
„ Johannes druhtines [15] druth
„ uuilit es [16] bithihan,
„ Thaz er uns [17] firdanen,
„ giuuerdo [18] ginaden.

Mansit cum eâ mensibus tribus.

Erat ea poſtea cum ea
tres menſes ibi,
Deinde ibat ad ſuum domicilium
cum omnibus benedictionibus.
Nunc obſecremus Virginem
ipſam ſanctam Mariam,
Vt ea nobis omni ſeculo (tempore)
ſit ad ſuum filium vertens (movens)
Johannes Domini fidelis
exhibet illud confirmatum,
Quod ille nos perditos
dignetur miſericordia.

Cum eſſet deſponſata Mater JEſu. Matth. I.

CAP. VIII.

THer man the ih no ni ſageta,
ther thaz uuib mahalta,
UUas imo iz harto [1] vngimah.
tho er ſia haſta giſah.
Ih ſagen thir in uuar min
ſi ni mohta [2] inberan ſin
In fluhti ioh in [3] zuhti,
theiz alles uueſan mohti.
[4] Ouh ſo iz zi thiſu uuurti,
jo iz diufal [5] inbiſunti
Thia racha ſus gidan
nam thes huares thana uuan,
Er ſia erlicho zoh,
in Aegiptum [6] mit ir floh.

VIr, quem nondum nominavi,
qui mulierem deſponſaverat ſibi.
Erat ipſi magna anxietas,
quum eam prægnantem obſervaret.
(Dico tibi per fidem meam)
illam non poſſe puerperam eſſe,
In fuga (abſconſe) & (ſimul) honeſte,
ut id utrumque fieri poſſet.
Atque cum tempus adeſſet
id diabolus ipſi ſnaſit,
Et hanc rem ita factam eſſe,
(ut) caperet ſtupri inde ſuſpicionem.
Ipſam (tamen) honeſte tractaret,
in Ægyptum cum ea confugeret.

Joh — Et

11) Verſ. 45. Schilterus in Verſione vocem *ſar* non expreſſit, reddi autem debet per *omnino*, quod per *ſar* interdum denotari recte obſervat Hickeſius in Theſaur. Lingu. Septentr. in Gramm. Francico-Theot. p. 78. *Scherz.*

12) Pro *Monodo* Cod. Vind. exhibet: *Manodo.* Vatic. autem: *Manotho.* ſupra I, 5, 3. extat etiam: *Manodo.*

13) Pro *ziro* Cod. Vind. & Vat. legit *zi iro.* & ℣. 52. pro *ziru* Cod. Vind. legit: *zi iro.* Maria Virgo invocata jam tum. vid. ſup. c. 3. ℣. 62. conf. S. Agobard. de Imagin. & opus noſtrum de Lib. Eccl. Germ. 3, 11, 25.

14) In hoc verſu *thaz ſi uns* &c. usque ad *uuegent* videtur formata illa figura S. Mariæ, quam exhibet vexillum Imperiale Vetus Vrbis Argentoratenſis, conſpicuum in Obſ. ad Chron. Kœnigshouii p. 106.

15) *Drut* rectius ſine *h* finali exprimitur, & id hic ita habet Cod. Vind. adde ſupra I, 5, 82. *Scherz.*

16) *Homœoteleuton* mancum eſt, & ob id & Scriptura ſiue Lectio, forte *bithihenot*, *exhibet hoc confirmatum.*

17) *Firdanes* rectius vertitur per *nocentes*, *peccatores.* vid. Not. ad I, 2, 23. *Scherz.*

18) Pro *ginaden* uterque Cod. MSC. habet: *ginadon.*

Ad CAP. VIII.

1) *Ungimah* mallem reddere: *injucundum*, *moleſtum.* Scherz. Verſ. 6. & ſeqq. duo ita verti debent:

Quod illa non poſſet carere ipſo (ejus ope)
In fugâ (intuitu fugæ) *& in ſuſtentatione* (intuitu ſuſtentationis)
Ut omnia fierent. i. e. ſi omnia, quæ erant prædicta, eſſent adimplenda.

2) *Inberan* eſt carere, hodie dicimus: entbæhren, à *bar*, nudus.

3) *Zuhti*, eſt *ſuſtentatio*, *alimentorum ſuppeditatio: alimenta.* Noſter infra II, 4, 94. verba Chriſti dicentia: *Homo non in ſolo pane vivit*, ita reddit:

In brote ginuag n'iſt
Noh in thiu giuuhti
Zi thes mennisgen Zuhti.

In Pane non eſt ſatietas
Nec in hac (rerum) *abundantiâ*
Ad hominis ſuſtentationem.

Verba Orationis Dom. *Panem noſtrum quotidianum da nobis hodie*, ita ab Otfrido II, 21, 65. redduntur:

Thia dagalichun zuhti
Gib hiut uns mit giuuhti.
Quotidiana alimenta
Da hodie nobis cum abundantiâ. Scherz.

4) Verſum nonum & quatuor ſequentes ſic transfero:

Et cum res eò perueniret
Et Diabolus id cognoviſſet
Resque ita geſta
Aſſumeret ſcortationis opinionem i. e. faciem.
Ille eam honeſte ſuſtentauit.

5) Pro *inbiſunti*, quod hic in textu occurrit, & ex Flacio deſumtum eſt, Cod. Vind. habet *ni biſunti.* Scherz. Vaticanus autem, ceu Roſtgaardius refert, *ni biſunti.* Arbitror legendum eſſe *inbiſunti*; cujus primitiuum eſt *ſindan*, quod ſignificat *inuenire*, *cognoſcere*, finden. Nolo tamen hanc conjecturam ulli obtrudere. *Scherz.* Freherus legi vult:

Oub ſo ez zi thiſu uurti
iz diufal ni ſiſunti.

Daſs es der Teufel nicht verſtunde, ſcilicet, quod virgo concepiſſet.

6) Pro *mit ir* Cod. Vind. & Flacius habent: *miti.*

Joh brahta [7] si afur thanne
zi themo ira heimingo.
Gidar ih lobon inan fram,
er uuas fulih, so er gizam.
Er uuas in [8] situn fruater *Cum esset justus.*
joh heilag inti guater.
Jo uuas imo vngimuati
thuruh sino guati.
Joh [9] tha lyta iz imo [10] sazi
ob er sia firliazi.
Er thahta imo ouh in gahi,
thia managfaltun uuihi.
[11] Joh thia hohun uuirdi,
ni uuolta thaz iz uurdi.
Er nam gouma libes
thes heiligen uuibes,
[12] Joh hintarquam bi noti,
thera mihilun guati:
Thahta er bithia guati, *Voluit occulte dimittere eam.*
er sih son iru dati.
Joh theis gidougno uuurti
er sih son iru irsirti.
Unz er thara thahta *Hæc autem eo cogitante.*
ther engil imo nahta.
[13] Kundtet imo in droume
er thes uuibes [14] uuola goume.
Er quad, thes ni thahti,
ni er sih iru nahti.
Joh thara zua ouh hogeti
mit thiono stu iru fagoti.
Quad, allaz thaz gizami
son selben Gote quami;
Joh ther [15] heiligo geist,
son imo uuehsit iz meist.
Si birit sun zeizan
ther ofto ist [16] in giheizan.
Thie buah son imo singent,
uuio iz forosagon zellent.
Er [17] geheilit thiz lant.
heiz inan ouh heiland.
Giheilit thiu sin guati
allo uuorolt liuti.

Et reduceret eam exinde
in suam patriam.
Ausim ego laudare ipsum valde,
erat talis, prout decebat,
Erat in moribus justus.
& sanctus atque probus.
Eratque ipsi molestia
propter ejus bonitatem.
Atque tunc cogitatio ipsum subibat;
si eam desereret.
Cogitabat secum etiam derepente
multiplicem benedictionem.
Et celsa dignitas
nolebat ut hoc fieret.
Observabat vitam
sanctæ mulieris,
Et attendebat cum cura,
ejus magnam bonitatem
Cogitabat per bonitatem (bona gratia)
se ab ipsa separare,
Atque, ut id occulte fieret,
cum se ab ea abstraheret.
Dum is hæc cogitaret,
Angelus ipsi appropinquabat,
Nuncius ipsi in somnio,
ut mulierem bene observaret.
Dixit, istud ne faceret,
quia ipsi appropinquaret.
Ac præterea etiam attenderet,
ministerio ipsam exhilararet,
Dixitque quod omnis hæc contingentia
ab ipso Deo veniret.
Imo Spiritus Sanctus esset,
à quo creverit id potissimum.
Illa pariet filium dilectum
qui sæpe fuit eis promissus.
Biblia de ipso cantant,
ut id Prophetæ referunt.
Is salvat hanc terram,
voca ipsum etiam JESVM. Salvatorem.
Salvat hæc ejus bonitas
omnis mundi populos.

7) Pro *si afur* Cod. Vind. habet: *sa afur.* Vaticanus autem *sa fur.*

8) Pro *situn.* Cod. Vind. & Vat. legunt *sitin.*

9) Pro *tha lyta* non tantum Cod. Vind. & Vat. sed & ipsum MSC. Flacianum exhibet: *thahta, cogitabat*, mente examinabat. Sensus versus 23. & 24. est hic:

Atque cogitabat annon ipsi conueniat, utile sit
Ut illam desereret. Scherz.

10) *Sazi* idem est ac *conueniat*, utile sit. Ita *Saz* usurpatur à nostro III, 26, 61. ubi legimus:

Giuuisso uuizun uuir thaz,
Thaz unz es harto uuola saz
Joh uns es theh filu fram,
Thaz druhtin hera in uuorolt kam.
Certe scimus hoc,
Quod nobis admodum utile sit,
Et nobis proficiat valde,
Quod Dominus, huc in mundum venerit.

Eadem significatione legere est *sizit* III, 26, 8, ubi:

Giloubemes thero date,
Iz sizit *uns se drate,*
Keremes in muate
Uns selben io zi guate.
Credamus hæc facta,
Conuenit (utile est) *id nobis valde.*
Aduertamus animum
Nobis ipsis etiam ad bonum. Scherz.

11) Versum 27. & 28. ita verto:

Et (sc. perpendebat) *celsam dignitatem* sc. Mariæ.
Non volebat ut id (sc. desertio) *fieret.*

12) Versus 31. ita est transferendus.

Ille stupebat (mirabatur) *hoc tempore.* vid. de voce hintarquam notata supra ad I, 4, 150. *Scherz.*

13) Pro *kundtet* MSC. Vind & Flacius habent: *kundt er.*

14) *Wola goume*, redderem: *bene curam gereret.* Scherz.

15) Cod. Vind. habet: *heilego.*

16) Pro *in giheizan* Cod. Vind. & Vat. habent *ju giheizan, vobis promissus.*

17) Pro *geheilit* Cod. Vat. & MS. Flac. *giheilet.* Cod. Vind. *gihelit.*

Eliza-

Elizabet autem, &c. impletum est Tempus.[1] Luc. I.

Cap. IX.

THes [2] er nu uuard giuuahinit,
tho uuard irfullit thiu zit,
Thaz saliga thiu alta
thaz kind tho beran scolta.
Gihorta iz filu manag friunt — Et audierunt vicini.
[3] jo aller ouh ther lant liut
UUarun si sih freuuenti
theru druhtines gifti;
[4] Tho gieisgotun thie maga
thia druhtines ginada.
Tho [5] z'emo aht dagen sar — Et factum est in die octavo.
so uuarun se alsamant thar.
Si quamun alzisamane
thaz kindilin zi sehanne.
Thaz sie iz ouh giquattin
joh imo namon [6] scaptin.
Stuant tho thar umbiring
filu manag ediling.
Sih uuarun sie einonti,
uuio man thaz kind nanti.
Sie sprahun thuruh minna,
al einera stimma,
[7] Theiz uuari giaforanti
then fater in der elti.
Quadun, iz so zami,
Er sinan namon nami,
Thaz man in ther namiti
thes alton io gihogeti.
Tho sprah thiu muater ubarlut, — Et respondit mater.
„ [8] uuas iru ther sun drut,
„ Thiz ist liub kind min;
„ Johannes scal ther namo sin.
„ Thez fater namon, in min uuar,
„ then firsagen ih iu sar.
„ Ir sculut [9] sprechen thaz min.
„ sus scal io ther namo sin.

Si

IStius (Joseph) postquam monitus fuisset,
tunc implebatur tempus,
Ut beata senex
infantem pareret.
Audierunt hoc plurimi amici
& omnis provinciæ populus
Erantque gaudentes
de Domini dono hoc
Precabantur cognati
Domini gratiam.
Postea ad octavum diem illico
aderant illi simul.
Congregati in unum
ad videndum infantem.
Ut ipsi quoque abblandirentur
& ei nomen facerent.
Stabant hic in circulo
plurimi nobiles.
Erant statuentes,
quomodo infans nominaretur.
Dicebant ob amorem
unanimi voce
Quod hoc esset (oporteret) æstimari (honori ducendum)
patri in senectute,
Dicebant, id decere,
ut ejus nomen sumeret,
Ut in ipsa nominatione
senis recordatio esset.
Tunc dicebat mater clara voce,
quid nos filium dilectum?
Hic est carus infans meus;
Johannes debet nomen esse:
Patris nomen, per meam fidem
hoc denego ego vobis omnino,
Debetis nominare meum (quod ego dico)
sic debet nominatio esse.

Illi

---

1) Post vocem: *Tempus* uterque Codex addit: *Pariendi*, &c.

2) Pro *er nu* Cod. Vind. & Vat. habent *er ju*, ut mens hujus distichi sit:

Cujus prius semper indicium factum est
Sive, quod prius semper indicatum est,
Illud tunc implebatur tempus. Scherz.

3) Pro *jo* C. uterque habet *Joh*.

4) Pro *gieisgotun* Cod. Vind. habet: *gieiscotun*.

5) Pro *aht dagen* Cod. Vind. habet: *ant dagen*, quæ vox *antdag* etiam occurrit infra I, 14, 1. non tantum in utroque Codice sed & in MS. Flaciano. Non improbabilis est Conjectura Clarissimi Stadenii, qui arbitratur Francos composita hâc voce *diem octavum* denotasse; esse autem vocabulum *Ant dag* derivandum ex Gothico *And*; Belg. *Ont*, *gegen*, *wider* & *Dag*; addit: ist so viel als der tag in der nechstfolgenden woche, der eben dem Tag in der vorigen Woch entgegen stehet, als zum exempel vom Dingstage zum Dingstage in der folgenden woche, da sind acht Tage um, und heisset der letzte Dingstag: *Antdag*. Scherz.

6) Pro *Scaptin* Cod. Vind. habet *Scaftin*.

7) Versum 23. & seq. ita verto:

Quod (hic infans) *restituere debeat*,
Patrem in senio, constitutum.

Pro *giaforanti*, quod præter Flacium Cod. Vaticanus habet, Cod. Vind. exhibet *giafaronti*, *giafaron*, *giaforon*, actum *reiterationis* denotat. Infra I, 32, 57. adhibetur *giaforot*.

Ih bin Druhtin ana uuan
Filu harto firdan,
Ih haben inan giaforot
Joh suntono ubarkoborot.

Sum, Domine, sine dubio
Admodum magnus peccator,
Intra (me) repetii
Et peccata acquisivi.

Primitivum est *Afaron*, quod legitur in nostro V, 9, 97. vel *Auaron*, quod vid. IV, 26, 39. adde notam ad I, 9, 21. *Scherz.*

8) Vers. 30. mallem parenthesi includere & ita reddere: *Erat ejus filius dilectus*. Scherz.

9) Pro *sprechen* Cod. Vind. & Vat. habent: *sprechan*.

10) Hic

Si ſprachun filu blide,	Et dixerunt ad illam.	*Illi dicebant multum bilares*
zi themo ſaligen uuibe:		*ab beatam mulierem:*
„ Quadun: iz ni zami,		*Dicebant, id non decet,*
ni uuas ni ther namo nami,		*nec fuit hoc nomine nominatus.*
In thinemo kunne, [10]		*In tua familia:*
zeliz al bimanne,		*recenſe modo ſingulos,*
So n'iſt thier gihogeti,		*Non eſt, qui meminerit,*
thaz io then namen habeti.		*quod quis hoc nomen habuerit.*
[11] Giſtuantun ſi tho ſcouuon		*Perſiſtebant tunc reſpicere*
in then ſater ſtummon,		*ad patrem illum mutum*
Sie uuarun bouhnenti,	Innuebant autem Patri.	*Erant innuentes,*
uuio er then namon uuolti.		*quomodo nomen vellet?*
Nam er in thaz zuiual		*Tollebat eis dubium*
thana ſar vbar al,		*ſtatim per omnia,*
Tho ſcreib er thiez ther liut ſah,		*Scribebat, ut populus videret,*
ſo [12] diu muater giſprah. [13]		*quod mater dixerat.*
Vuntar uuas thia menigi,		*Mirans erat multitudo*
auur thara ingegini.		*iterum ex adverſo,*
Thaz zunga ſin uuas ſtummu,		*Quod lingua ejus eſſet muta,*
thoh uuarun einſtimmu.		*& tamen erant (conjuges) conſoni,*
Tho uuard mund ſiner		*Tunc fiebat os ejus*
ſar [14] ſprachanter	Apertum eſt os ejus,	*illico loquens,*
Joh uuas ſih loſenti		*Et erat ſe liberans*
theru zungun gibenti.		*à linguæ vinculo.*
Then druhtin uuas er [15] lobenti,		*Dominum erat laudans,*
ther thaz uuas machonti,		*qui hoc feciſſet,*
Thes man nihein io gimah		*Cujus nemo unquam exemplum (facti)*
in uuorolti er ni giſah,		*in mundo ante non vidit,*
Irſorahtun tho thie liuti,	Et factus eſt timor ſuper omnes vicinos.	*Extimuerunt tunc homines*
thi uuuntarlichun dati.		*mirabilia facta;*
Joh ſie gidatun mari		*Et faciebant publicum*
thaz ſcona ſeltſani.		*hoc pulchrum miraculum.*
Allaz thaz gibirgi		*Omne montanum,*
inti [16] alle thio burgi,		*& omnes urbes,*
Joh dales ebonoti.		*Et valles plane*
ſo [17] uuas iz allaz lobonti.		*ſic omnes erant id laudantes.*
Jo alle thie iz gihortun,		*Atque omnes qui id audiebant,*
ih ſagen thir uuio ſie datun.		*dicam tibi quomodo fuerint,*
Si gikleiptun ſar thaz guat		*Congeſſerunt ſtatim hoc bonum*
filu [18] ſaſto in iro muat.		*valde firme in ſuam mentem.*
Sie ſprachun filu balde:	Quid putas Puer iſte erit?	*Dixerunt admodum audenter,*
uuaz uuaniſt thaz er nuerde?		*quid putes, quod futurus ſit?*
Thiu zoht uuas uuahſenti, [19]		*Puer erat creſcens*
in druhtines henti.		*in Domini manibus.*

10) Hic in Margine Cod. Vind. & Vat. habent: *Quia nemo eſt in Cognatione tuá.*

11) Verſ. 45. pro *Giſtuantun* Cod. Vind. & Flacius ſiſtunt: *giſtuatun.* Infra II, 6, 80. invenitur etiam *giſtuat* tam in Cod. Vind. quam apud Flacium. *Scherz.*

12) Pro *diu* Cod. uterque exhibet: *thiu.*

13) Ad marginem verſus 51. Cod. uterque habet: *ſcripſit dicens Johannes nomen ejus eſt.* Et ad marginem verſus 53. *Et mirati ſunt univerſi.*

14) Pro *ſprachanter* uterque Codex habet *ſprechanter.*

15) Pro *lobenti* Cod. Vind. habet: *lobonti.*

16) Pro *alle thio* Vind. habet: *allo thia.* Vat. autem: *allo thio.*

17) Pro *uuas iz* Vind. ſiſtit: *uuiſiz.*

18) Pro *faſto* Vind. habet: *uaſto.*

19) In margine verſus 79. in utroque Codice extat poſt verbum *erit: etenim manus Domini erat cum illo.*

Canti-

Canticum Zachariæ. Luc. I.

Cap. X.

THo [1] uuaro ther fater alter
Gotes uuihi irfulter, *Et Zacharias Pater ejus impletus Spiritu Sancto.*
Sprach er thaz uns thie altun
foraſâgon zaltun:
„ Sie druhtin Got gidiurto
„ therero [2] lantliuto,
„ Ther unſih irloſta
„ joh ſelbo uuiſota.
„ Zi vns rihter horn heiles,
„ nales fehtannes, *& erexit*
„ In kunne eines kuninges,
„ ſines drut theganes.
„ Sos er thuruh alle
„ thie foraſagon ſine
„ Theru goregon uuorolti,
„ uuas io giheizenti.
„ Riht er zi uns ouh heilant, *Salutem &c.*
„ thaz unſih [3] miti fiant,
„ Joh alle [4] thiu liuti
„ thie ſint vnſer ahtenti.
„ Nu uuilit er ginadon *ad faciendam.*
„ then vnſen alt magon.
„ [5] Gihugit thaz er herz liaz
„ thaz er in ofto gihiaz.
„ Sos er gihiaz iouuanne
„ themo drut manne:
„ Thaz er uns ſin [6] giſuni
„ in lichamen gabi,
„ Thaz uuir ſo gidroſte,
„ fon fianton irloſte,
„ Vnforahtenti *Ut ſine timore.*
„ ſin imo thiononti.
„ In uuihi inti in rihti *In Sanctitate & Juſtitiâ.*
„ fora [7] ſinaru giſihti,
„ Alle daga friſti,
„ thie er uns iſt lihenti,
„ Int ih ſcal thir ſagen kind min, *Et tu Puer.*
„ thu biſt foraſago ſin;
„ Thu ſcalt druhtine
„ rihten uuega ſine,
„ Thaz

HIc erat pater ſenex
DEI ſpiritu impletus;
Dicebat quod nobis veteres
Prophetæ referebant.
Sit Dominus DEUS benedictus
hujus populi provincialis,
Qui nos redemit
& ipſe viſitavit.
Ad nos (nobis) erexit is cornu ſalutis,
neutiquam pugnæ,
In domo alicujus Regis
ſui fidelis miniſtri;
Sicut is per omnes
Prophetas ſuos
Miſero mundo
promiſit.
Erigit nobis etiam ſalutem,
ut nos evitet inimicus,
Et omnes homines,
qui ſunt noſtri perſecutores.
Nunc exhibet miſericordiam
noſtris majoribus.
Recordatur quod cor (voluntatem ſuam) relinquebat,
(ut præſtaret, exhiberet)
quod ipſis ſæpe promiſerat.
Sicut promiſit olim
fideli viro; (Abrahamo)
Quod nobis ſuum filium
in corpore daret,
Ut ſic confidentes
ab hoſtibus liberati,
Intrepidi
ſimus ipſi ſervientes.
In ſanctitate & in Juſtitiâ
coram ejus facie,
Omnibus dierum ſpatiis,
quæ ipſe nobis eſt largiens.
Atque ego debeo tibi dicere, puer mi,
tu es Propheta ipſius;
Tu debes Domino
parare vias ſuas,
Ut

Ad Cap X.

1) Pro *uuaro* legendum eſt *uuard* juxta Codicem utrumque. *Scherz.*
2) *Lantliuto*, Populus Iſraëlis & Judæorum ita vocatur ab Auctore.
3) Pro *miti* Cod. Vind. habet: *midi.*
4) Pro *thiu liuti* uterque Codex ponit: *thie liuti.*
5) Locus corruptus. Legendum videtur:

Gihugit er thaz er giliaz
Thaz er &c.

Recordatur ille, ut ipſe exhibeat, præſtet
Quod tam ſæpe &c.

Sic cap. ſeq. ℣. 15. Hodie laſſen, uberlaſſen, leiſten; tradere, dare, præſtare. ita *Schilter.* In Cod. Vind. pro *herz liaz* legitur: *heriz liaz*, in Vat. *her iz liaz.* Verto itaque verſus 23. & 24. ita:

Cogitat ut huc (in mundum) *id dimittat*
ſc. nunc.
Quod ipſis ſæpe promiſerat. Scherz.

6) Pro *giſuni* C. Vind. & Vat. habent: *giſiuni.* Eſt autem *giſiuni* nihil aliud, quam *Aſpectus*, *Conſpectus*, *viſio*, *ſpecies*, *viſus.* à voce *ſien*, *ſehen.* In Verſione Tatiani cap. 244. §. 1. dicitur: *Manigiu giuueſſo inti anderiu zeichan theta ther Heilant in thio* giſiuni *ſinero jungereno. Multa quidem & alia ſigna fecit JEſus in* conſpectu *diſcipulorum ſuorum.* Occurrit etiam Vox *Giſiuni* infra II, 3, 31. & III, 20, 99. & V, 18, 24. Verſus itaque 27. & 28. ita eſt reddendus:

Ut nobis Aſpectum *ejus* (ſc. illius Meſſiæ Patribus promiſſi)
in corpore daret. Scherz.

7) Pro *ſinaru* uterque Codex habet: *Sineru.*

8) Pro

„ Thaz uuizin [8] thaz thiuti, *Ad dandum scientiam*
„ thaz er ist heil gebenti.
„ Inti [9] vns ouh uuente
„ fon diufeles gibente.
„ [10] Ginada sino uuarun *per viscera*
„ thaz uuir nan harto ruuuun.
„ Bi thiu ist er selbo innoti
„ nu vnser uuisonti.
„ Mit drostu ouh thie gisprechc, *illuminare.*
„ thie sizzent inan beche.
„ Vnser fuazi ouh rihte,
„ in sine uuega rehte.
[11] UUas thaz kind in edile
mit Gote thihenti,
Joh [12] fastota io zi note,
in uualdes einote.

Vt sciant populi,
quod sit salutem daturus,
Itemque nos aversurus
à diaboli vinculis
Misericordia ejus fuit,
quod nos ipsi valde pœnitemus,
Ideoque est ipse sollicite
nunc noster visitator,
Solatio quoque hos alloquitur,
qui sedent in tenebris.
Nostros pedes etiam diriget,
in ejus vias rectas.
Erat autem puer prænobilis
cum DEO crescens,
Et confortabatur valde
in sylvæ deserto.

Exiit Edictum à Cæsare Augusto. Luc. 2.

CAP. XI.

UUntar [1] uuaro tho maraz,
joh filu seltsanaz
Gibot iz ouh [2] zi uuaru
ther keisor fona [3] Romu
Sant er filu uuise
selbes boton sine,
So uuito soso in uuorolti
man uuari buenti,
Thaz sie erdrichi zaltin,
ouh uuihtes io nirdualtin
In briaf iz al ginamin
int imo es [4] zali irgabin,
Thaz si gomman ioh uuib
in thiu se uuollen haben lib,
[5] In thiu si thaz giliezen,
thaz se erdriches niezen.
Junger ioh alter,
tharana si er gizalter.

Ni

Miraculum factum tunc illustre,
& valde rarum:
Mandabat hoc etiam commode
Cæsar de Roma
Mittens multum prudentes
suos sibi nuncios,
Tam procul quam in orbe
habitabatur (erant habitantes)
Ut terræ orbem censerent,
& nihil quicquam morarentur / præterirent
Inbreviarent omnes
& ipsi numerum traderent,
Fuat vir fœminave
dum cuperent habere vitam
Igitur id præstent / solvant
ut terrarum orbe fruantur.
Juvenis & senex
hic esto censitus.

Nec

8) Pro *thaz liuti* uterque Codex exhibet: *these liuti.*

9) Pro *uns oub uuente* Cod. Vind. habet: *feo ub ir uuente.* Vaticanus: *se oub iruuente:* unde versum 43. & seq. ita verto: *Et eos etiam auersurus* (liberaturus) *est à Diaboli vinculis.* Scherz.

10) Versum 45. & 46. ita vertendum judico:

Gratia ejus est,
Quod ipsum admodum deploremus.

Sc. agnoscentes nostra peccata esse causam mortis ejus & Passionis. *Scherz.*

11) Io ℣. 53. pro *UUas* Cod. Viod. & Vat. habent: *UUuas.* MSC. autem Flacianum: *uuahs:* quod idem est ac *crescebat.* Hinc versum illum ita transfero:

Crescebat Puer in Præstantiâ. Scherz.

Freherus etiam reddit τὸ *in edile*, per τὸ in Virtute, ceu notat *Schilterus.*

12) Cl. Staden. io Expl. Voc. Bibl. Germ. p. 161. hoc reddit: *er fastete*, sed Schilteri Versio videtur præferenda ob Luc. c. 1. ℣. 80. *faston* utrumque significat. *Scherz.*

Ad CAP. XI.

1) Cod. Vind. & Vat. habent: *uuard.*

2) *Zi uuaru* oon significat *commode*, sed *reuera, certe;* legitur & *ziuuare.* infra hoc cap. ℣. 21. & io Versione Tat. c. 188. §. 2. *zuogiengun tho thie thar stuontun inti quadun Petro:* Ziuuare *thu bist fon then, thin spraba offanot tih. Accesserunt, qui stabant, & dixerunt Petro:* Vere *& tu ex illis es; nam & loquela tua te manifestum facit.* Dicitur & *ziuuaro.* vid. Palthen. ad Tat. p. 388. & *ceuuaro*, vid. Eccard. ad Catechef. Theotisc. p. 178. mens horum verborum est; quod reuera, & serio censum hunc introduxerit Augustus. *Scherz.*

3) Pro *Romu* miror in Cod. Vind. legi: *ruma.* In Vatic. autem: *rumu.* Scherz.

4) Pro *zali* uterque Codex habet *zala.*

5) Versum 15. & 16. ita verterem: Vellentque *ut illi* (nuncii) *hoc finerent, ut ipsi* (censiti) *agris fruerentur.*

6) Pro

„ Ni ſi man nihein ſo [6] neigi,	*Nec quisquam ſit tam vilis,*
„ ni [7] ſinan zins eigi.	*quin ſuum cenſum habeat.*
„ Heime [8] quam zi uuare	*Patriam accedat vere.*
„ zi ſinemo alt gilare	*ad ſuum vetus domicilium.*
„ So uuito [9] ſo giſige	*Tam late, quam proſpicit*
„ ther himil innan then ſe.	*cœlum in oceanum.*
„ Burg [10] ni ſi thes uuenke,	*Vrbs nulla hoc declinet,*
„ noh [11] bar thes io githenke,	*nec Procerum quis id cogitet, (ut declinet)*
„ In felde noh in uualde	*In agro aut in ſylva*
„ [12] thaz es ioh irbalde	*ut illud omnino audeant.*
„ Ellu uuarolt enti	*Omnes mundi fines*
„ zi mineru henti.	*ad meas manus,*
„ So uuar man [13] ſehi in uuaron	*Quam late conſpiciuntur*
„ ſterron odo manon.	*Stellæ & Luna.*
So	*Ubique*

6) Pro *ueigi* Cod. Vind. clare habet: *neigi*, & quidem cum accentu primæ literæ inſcripto; concordat Editio Flaciana. infra I, 24, 9. eadem vox occurrit, ſed per *f* ſcripta; ubi integer hic noſter verſus ita legitur:

Ni ſi man nihein ſo feigi.

Anglis *Fieuu* idem eſt ac *Pauci*, Anglo-Sax. *fea pauci.* Gothis *Fa.* Suecis *Fâ.* Saxoniæ inferioris incolis *föge, paucus, gering, wenig.* vid. Clariſſ. Stad. in Explic. Vocab. Bibl. Germ. p. 195. *Scherz.*

7) Communis eſt hæc ſententia, primam hanc deſcriptionem non nudam nominis profeſſionem fuiſſe, ſed etiam tributi aut capitationis extractionem. Petavius tamen Ration. Temp. P. 2. L. 4. c. 2. putat, nihil tributi hic exactum, non enim id in Herodis regno, Rege adhuc ſuperſtite, Auguſtum uſurpaſſe. Sed ſi Petavius naturam Cenſus & Capitationis ſeu deſcriptionis didiciſſet, à communi ſententia non receſſiſſet. Tu vide ſis Jac. Gothofr. *in C. Th. tit. de Cenſu, inprimis ad l. 2. &* 3. Atque quid juris reſervavit ſibi Imperator diſtribuens Tetrarchias, patet ex Joſeph. 17. Antiq. Jud. 13. Archelao Judæa & Idumæa obtigit, *εἴτε σαμαρεῖτιν, τέταρτον μέρος, ἤτοι τῶν φόρων παρελέλυντο, καίσαρος αὐτοῖς κούφισιν ψηφισαμένου, διὰ τὸ μὴ συναποστῆναι τῷ λοιπῷ πλήθει.* Gelenius: præterque has Samaria, cui ex Auctoritate Cæſaris tributorum quarta pars remiſſa eſt, eo quod cæteris tumultuantibus ſoli quieti manſerant in officio.

8) Pro *quam* Cod. Vind. & Flacius habent: *quad.* Hic verſus cum duobus antecedentibus, & ipſum ſequente ita traducendus eſt:

Non ſit homo ullus tam vilis, pauper,
Quin ſuum cenſum habeat (impoſitum)
Domi, dicebat (ſc. Imperator) *reverâ*
In ſuâ vetere manſione.

Gilare eſt *manſio, domicilium.* Infra IV, 15, 13. dictum illud Chriſti: in domo Patris mei multæ ſunt manſiones, ita exprimitur:

Thar iſt in ala uuari
Managfalt gilari.
Ibi eſt revera
Multiplex manſio.

Adde IV, 9, 19. & V, 23, 3. conf. Mylii Archæologus Teuto in Collectan. Leibnitianis P. II, pag. 79. *Scherz.*

9) Pro *ſo giſige* legendum *giſibe, proſpicit.* Schilter. Ego correctionem non admitto, cum Codices MSS. clare habeant *giſige*, & hæc vox commodam admittat explicationem. Scilicet *ſigen* Germanis idem eſt ac *cadere, ſubſidere* & Metaphorice ponitur pro *ſubmergi.* Hodie *ſincken* dicimus. Wolfram ab Eſchelbach P. II. des Heldenbuchs:

Man ſah ſih nider ſigen
Tot fallen uf das Lant,

Adde omnino Goldaſtum in Notis ad Winsbekii Parænes. p. m. 412. Gothis *ſiga* eſt *ſeorſim ſubſidere.* vid. Verel. Ind. Ling. Goth. adde omnino Junii Gloſſar. Ulphila-Goth. in v. *ſigan* ubi in ſpecie ab Ulphila de occaſu ſolis id uſurpari notat. Uti itaque LL. Friſicæ I, 28, 2. per verba: *als dyæ ſonne ſigbende is*, exprimunt phraſin: *cum ſol occidet*, ita Auctor noſter de cœlo dicit, quod ſubſidat in Oceanum. Verſum itaque 23. & 24. ita reddo.

Quam profunde ſubſidit
Cœlum intra mare.

Cl. Stadenius eodem modo Germanice reddit in Expl. Voc. Bibl. Germ. p. 589. *ſo weit der Himmel in den See hinein fält.* Scilicet oſtendere vult Otfridus phraſi Poetica, cenſui huic omnem, quam late Terra & Mare patent, ſubjectum eſſe Orbem. *Scherz.*

10) Pro *ni ſi thes* Cod. Vind. habet *n'iſt thes.*

11) Pro *bar* legi debet *barn* ex Cod. Vind. & Vat. quæ vox proprie *filium* denotat, interdum autem in genere pro *homine* uſurpatur, hine *Gommanbarn*, maſcula Proles, in verſ. Tat. c. 7. §. 2. conf. Palthen. ad Tat. p. 288. redde itaque ℣. 26. ita:

Nec Hominum *ullus cogitet.* Scherz.

12) Verſum 28. ita transfero: *ut id audeat* ſc. evitare. *Scherz.*

13) Locus corruptus, ſine ope MS. vix reſtituendus. Freherus emendat: *Sehein*, ſed quid ſit, non explicat; & legendum: *ſo wara ſehin warun, quousque maria exiſtunt, & Stellæ & Luna, quousque in orbe terræ ſunt quidam habitantes, omnes ſint deſcripti:*

So weit die Seen gehen
Und Mond und Sterne ſtehen,
So weit in enden der Erden
Einige inwohner ſint
Alle ſint beſchrieben, &c.

War, ware, id eſt waher, unde; ſo war, ſo war ſo, undecunque, quocunque, ubicunque. Poſtea in ℣. 35. forte leg: *Suma ſi buente, aliqui ſunt habitantes.* Schilter. Cum mihi tam felici licuerit eſſe, ut præſtantiſſimorum MSS. copiam nactus ſim, hos quatuor verſus ita reſtituo:

So uuar man ſehe in uuaron
Sterron odo manon;
So uuara ſo in erdente
Sunna ſih biuuente.

ita autem eos reddo:

Si quo in loco aſpiciuntur certe
Stellæ & Luna;
Si quo in loco in Terræ finibus
Sol ſe vertit. Scherz.

So uuara ſo in erdente
    ſumma ſi biuuente
Allſitts (†) brieuuenti,
    zi mineru henti.
Tho fuarun liuti [14] thuruh not, *Et ibant omnes ut proficiſcerentur.*
    ſo ther keiſor gibot,
Zu eiginemo Lante
    fili ſuorgente.
Ouh [15] uuidorort ni uuantin
    er [16] ſino zins gultin.
Zi noti thar man uueſti,
    thero fordorono [17] feſti.
Ein burg iſt thar in Lante, [18] *Aſcendit & Joſeph.*
    thar uuarun io ginante,
Hus inti uuenti
    zi edilingo henti.
Bithiu uuard, thih nu [19] ſageta,
    thaz Joſeph ſih [20] irburata;
Zi theru ſteti fuart er
    thie druhtines muater.
UUanta ira anon uuarun thanana,
    Gottes drut thegana,
[21] Fordoron alto,
    zi ſaliton gizalto.
Vnz ſiu tho thar giſtultun, *Factum eſt autem cum eſſent ibi impleti dies, ut pareret.*
    thio ziti ſih irfultun,
Thaz ſi kind bari,
    zi [22] uuorolto ein mari.
Sun bar ſi tho zeizan,
    ther uuas uns io giheizan.
[23] Sin uuas man allo uuorolti,
    zi Got uuunsgenti,
[24] UUa ſinan gibadoti,
    joh uuar s'inan gilegtti
[25] Ni uuanu, thaz ſiz uueſſi,
    bi theru gaſtuuiſſi.
Biuuant s'inan thoh thare,
    mit [26] lachonon ſare.
In thia [27] krippa s'inan legita,
    binote, thih nu ſageta.
Tho bot ſi mit giluſti
    thio kindisgun bruſti.

[28] Ni

Atque ubi in terræ finibus
    aliqui ſunt habitantes;
Vndique ſint deſcripti
    ad meas manus.
Tunc profecti homines ſtudioſe,
    ſicut Cæſar edicebat,
Ad ſuam provinciam
    multum curantes.
Nec revertebantur domum
    antequam ſuum cenſum præſtitiſſent.
Accurate hic compertæ erant,
    majorum tabulæ (Genealogicæ)
Eſt civitas iſthac in regione,
    ibi erant deſtinati
Domus atque parietes
    ad nobiles manus.
Idcirco fiebat, quod ego nunc dico,
    ut Joſeph ſe moveret,
Ad illam urbem duceret
    Domini matrem.
Namque ipſorum avi erant exinde,
    DEI fideles ſervi,
Majores vetuſti,
    beatis accenſi.
Dum ſe ibi ſiſtebant,
    tempus adimplebatur,
Ut infantem pareret,
    ad mundum, inclytum.
Filium pariebat ibi dilectum,
    pui erat nobis promiſſus.
Hunc erat omnis mundus
    â DEO deſiderans,
Ubi ea ipſum lavaret.
    Et quo ea ipſum poneret
Non credas, quod id ibi fuerit.
    in iſto diverſorio.
Involvebat eum tamen ibi
    faſciis illico:
In præſepe ipſum ponebat
    ex cauſa, quam modo dixi,
Tunc præbebat cum voluptate
    adoleſcentiæ ubera.

Non

Pro *ſebi in* Cod. Vind. habet *ſe bein*. Vaticanus autem *ſebe in*. Pro *ſumma* uterque Codex, imo & Fiacianum MSC. habet: *Sunna*. vid. pag. antec. Pro *ſi* uterque habet: *ſib*, quod eſt hodiernum *ſich*. Scherz.

(†) Pro *Al ſitts* Cod. Vind. legit: *al ſi tiz*. Vat. *al ſitiz*. Hæc vox videtur eſſe noſtrum: *ſeyet es*, unde Verſus 35. & 36. ſic transfero:

Omne id (quod nempe hucusque nominavi)
    eſtote inſcribentes
Ad meam poteſtatem, ſc. ut de ipſis
    cenſum imponendo diſponam.
    Scherz.

14) Verſ. 37. *thuruh not*. verte: ex neceſſitate, durch noth, coacti. *Scherz.*

15) Pro *widorort* Cod. Vind. habet *widorot*. ſed legendum *widorort*, uti in eodem Cod. legitur: II, 12, 46. *Scherz.*

16) Pro *ſino* ſubſtitue *ſiro* juxta Cod. Vind. *ſiru* ponitur contracte pro *ſi iro*. *Scherz.*

17) Cod. Vind. pro *feſti* habet *ueſti*. Cæterum verſus 44. & 45. ita redderem:

Accurate tum cognoſcebatur
    Majorum certitudo.

i. e. quos quis reuera Majores habuerit. *Scherz.*

18) In margine Verſus 45. eſt in Cod. Vind. *Aſcendit & Joſeph à Galileá.*

19) Verſ. 49. pro *Sageta* habet: *ſagata*, dicebam.

20) Pro *irburata* Cod. Vind. exhibet: *irburita*. Flacianum. MSC. habet: *ir burtta*. i. e. er machte ſich auf.

21) Verſ. 55. in Cod. Vind. legitur: *Vordoron alte*. Pro *gizalto* Vind. Vat. & MS. Flac. habent: *gizalte*.

22) Pro *uuorolto* Cod. Vind. habet: *uuoralti*. Flaciue: *uuorolti*.

23) Verſum 63. & 64. ita reddo:

Ille per omnia ſecula
    à Deo votis expetebatur. Scherz.

24) Pro *UUa* MSC. Vindobonenſe legit: *UUar*.

25) Verſ. 67. ita verte:

Non opinare, quod ſciuerit,

Hoc ſenſu occurrit *uueſſis* II, 3, 120.

Thaz det er thaz thu iz weſſis,
Hoc fecit ille, ut tu id ſcires,

Adde II, 5, 35. *Scherz.*

26) Pro *lachonon* Cod. Vind. habet: *Labonon*.

27) Pro *krippa* uterque Cod. habet: *krippha*.

28) Ver-

[28] Ni meid, sih suntar sie ougti,
then Gotes sun sougti.
UUola uuard thio brusti,
thio krist io gikusti.
Joh muater thiu 'nan quatta,
inti emmizigen thagta,
UUola thiu 'nan duzta,
inti in ira barm sazta.
Scono 'nan [29] insuebita,
inti [30] b'iru 'nan gilegita.
Salig thiu 'nan uuatta,
inti 'nan fandota.
Joh thiu in bette ligit inne,
mit sulichemo kinde!
Salig thiu'nan uuerita
thaz n'imo frost derita;
[31] Arma, ioh henti,
inan helfenti.
Er n'ist in erdringe,
ther ira lob irsinge.
Noh man io so gimuati,
ther erzelle ira guati.
[32] Dag man ni rinit,
ouh sunna ni biscinit,
Ther iz io bibringe,
tho er es biginne.
UUanta iru Sun guato
diurit sia [33] gimuato.
Ist ira lob ioh giuuaht,
thaz thiu irrimen ni maht
Muater ist siu maru,
Joh thiarna thoh ziuuaru.
Si bar vns thuruh nahtin,
then himilisgon druhtin.

Non subtrahebat se, sed exhibebat,
DEI filium lactabat.
Beata illa ubera
quæ Christus deosculatus!
Ac mater, quæ ipsum alloquebatur,
& assidue operiebat.
Beata, quæ ipsi obblandiebatur,
& in suum sinum ponebat.
Pulchre ipsum agitabat,
& juxta se ipsum ponebat.
Beata, quæ istum vestit,
& ipsum fasciis involvit!
Atque quæ in lecto jacet intus
cum tali Infante!
Beata, quæ ipsum servabat,
ut ne ipsi frigus noceret,
Bracchiis & manibus
ipsum amplexa.
Ille non est in terrarum orbe,
qui ejus (Mariæ) laudem percantet.
Nec quisquam tam animosus,
qui enarret ejus gratiam.
Dies ei non splendet,
& sol non lucet,
Qui istud & perficiat,
etsi id incipiat.
Nam illius filius bonus
magnificat ipsam benignam.
Est ejus laus tam bene dicta,
ut rhythmis comprehendi non possit,
Mater est ipsa inclyta,
& virgo etiam revera.
Peperit nobis noctu
cœlestem Dominum.

Mystice.

Druhtin queman uuolta,
tho man alla uuorolt zalta,
Thaz uuir sin al giliche,
[34] gibriafte in himilriche.
In krippha man n'an legita,
tha man thaz fihu nerita.
UUant er uuilit unsih scouuon,
zi then euuinigen goumon.
[35] Ni uuart tho thiu giburt,
tho uuurti uuorolt firuuurt.

Dominus venire volebat,
cum omnis mundus censeretur;
Ut essemus omnes pariter
descripti in cœlo.
In præsepe is ponebatur,
ubi pecus alebatur;
Namque vult nos videre
apud æternas epulas.
Nisi fuisset hæc nativitas
fuisset mundus periturus.

Sia *Hunc*

28) Versum 75. & seq. clarius ita transfero:
Non evitabat (sc. lactationem more multarum) *sed ostendebat* sc. publice
Quod Dei filium lactaret.
Conf. Staden. in Explic. Voc. Bibl. Germ. p. 91. *Scherz.*

29) *Sueben* hodie wiegen; *insueben*, einwiegen; Gl. Lipsii: *Besuevet*, soporatus, in defectu cunarum brachiis id factum.

30) In ℣. 34. Cod. Vind. habet: *bi iru nan*. In ℣. 36. Cod. Vind. hæc habet: *int inan vandota.*

31) Versum 91. & 92. ita vertit Celeberr. Stadenius in Expl. Voc. Bibl. Germ. p. 85. *Arm und hend ihm kussend.* rectius Schilterus noster; quod ostendit vox *inan*, ipsum; *Helfen* est nostrum *umhalsen*. Scherz.

32) Versum 97. exprimendæ verborum Francicorum proprietatis causâ verterem: *Dies illam non tangit*, i. e. Talis non vivit. Similis loquendi ratio occurrit infra I, 15, 37. ubi dicitur:
Liobt thaz thar scinit
Inti alla uuorolt rinit,
Lumen quod hic fulget
Et omnem orbem tangit. i. e. illuminat.
Adde I, 23, 46. & 164. adde Celeberr. Staden. in Expl. Vocab. Bibl. Germ. p. 832. *Scherz.*

33) Pro *gimuato* Cod. Vind. habet: *gimyato.*

34) Pro *gibriafte* Cod. Vind. sistit: *gibriefte.*

35) Pro *ni uuart* Cod. Vind. exhibet: *Ni uuari.*

36) Pro

Sia Satanas ginami,
ob er thoni quami.
Uuir uuarun in gibentin,
in uuidaruuertin hentin.
[36] Bithiu vns helpha druhtin dati,
[37] zi theru oberoſtun noti.

Hunc Satanas rapuiſſet,
ſi ille non veniſſet.
Nos eramus in vinculis,
in adverſariis manibus.
Ideoque nobis opem Dominus tulit,
in ſummo periculo.

Et Paſtores erant in regione eadem, Luc. 2.

Cap. XII.

THo uuarun thar in Lante,
Hirta haltente,
Thes fehes datun uuarta
uuidar fianta;
Zi in quam boto ſconi
Engil ſcinenti;
Joh uuurtun ſie inliuhte,
fon [1] himiliſcen liohte.
Forahtun [2] ſi ingahun,
ſo [3] ſie inan anaſahun.
Joh [4] hinterquamun harto,
thes Gotes boten uuorto.
Sprach ther Gotes boto ſar,
Ih ſcal iu ſagen uuuntar.
Ju ſcal ſin fon Gote heil,
Nahles forahta nihein.
Ih ſcal iu ſagan [5] imbot, Ecce enim Evangelizo vobis gaudium.
gibot ther himiliſgo Got.
Ouh n'iſt ther er gihorti,
ſo fronisg arunti.
[6] Thes uuirdit uuorolt ſinu,
zi euuidon blidu.
Joh al giſcaft thiu in uuorolti
theſa erdun iſt ouh dretenti.
[7] Niuuiu boran habet thiz lant Quia natus eſt vobis hodie Salvator.
then himiliſgon heilant.
The iſt druhtin [8] Chriſtus guater
fon iungeru muater.
„ In Betlehem thine Kunninga
„ [9] thie uuarun alle thannana
„ fon in uuard ouh giboran iu
„ ſin muatet magad ſconu.
„ Sagen ih iu guate man,
„ uuio ir 'nan ſeulut findan.
„ [10] Zeihan ouh gizami, Et hoc vobis Signum.
„ thuruh thaz ſelzani.

Zi

ADerant ibi in agro
Paſtores cuſtodientes:
Pecoris facientes cuſtodiam
contra inimicos.
Ad hos veniebat nuncius pulcher,
Angelus lucens;
Et ipſi fiebant illuminati
a cœleſti lumine.
Expaverunt ſubito,
cum illum adſpicerent.
Tamen obſequebantur ſtudioſe
divini nuncii verbis.
Dicebat DEI nuncius illico:
ego debeo vobis narrare mirabilia,
Vobis debet eſſe a DEO ſalus,
non timete quicquam.
Ego debeo vobis dicere in nuncio,
juſſu cœleſtis DEI;
Nec eſt, qui ante audiverit,
tam illuſtre ſanctum nuncium.
Hoc dignatur mundum ſuum,
ad perpetua gaudia,
Et omnem creaturam, quæ in mundo
hanc terram eſt quoque calcans.
Noviter natum habet hæc regio,
cœleſtem Salvatorem,
Qui eſt Dominus Chriſtus bonus
ab adoleſcentula matre.
In Betlehem, tui Reges
erant omnes exinde:
Ab illis fuerat etiam prognata vobis
ejus mater virgo pulchra.
Dico ego vobis, boni viri,
quomodo vos ipſum poſſitis invenire.
Signumque congruum,
hujus miraculi;

In

36) Pro *bi thiu* Cod. Cæſareus habet: *Thu.* Unde Verſus 123. ita transferendus eſt: *Tu nobis opem, Domine, tuliſti.*

37) Pro *zi theru* Cod. Vind. habet: *zi thera.*

Ad Cap. XII.

1) Cod. Vind. babet: *himilisgen*, quod eſt etiam in MS. Flaciano.

2) Pro *ſi in gahun* Cod. Vind. legit: *Sie in tho gahun.*

3) *Sinan* habet Viod.

4) Pro *hinterquamun* Vat. exhibet: *hintarquamun.* ỳ. 11, & 12. ita vertendus eſt;
Et obſtupeſcebant valde
Ad nuncii divini verba.
Conf. notam ad I, 4, 45.

5) *Imbot*, entbieten. vid. I, 13, 3. & I, 17, 106.

6) Verſum 21. & 22. ita verte:
Hac de re mundus ipſius
In æternum lætabitur.
Uuirdit eſt à *uuerden.* Gl. Keronis: *Uuirdit, fuerit*, apud Tat. c. 167. §. 6. *uuirdit iu, fiet Vobis.* Scherz.

7) Ad ỳ. 25. Freherus dicit: *nuuuin, nouiter.*

8) Cod. Vind. & Vat. habet: *kriſt.*

9) Pro *thine* Cod. Vind. habet *thinue.* Vat. *thine.* Videtur idem eſſe ac: *Veſtri Reges*, uti infra I, 23, 92. ponitur: *thinuo dati*, pro *Veſtra Facta*, contractum ex *thin inue.* Scherz.

10) Loco *zeihan* Cod. Vind. & Vat. ut & MSC. Flac. habet *zeichan.*

11) Pro

„ Zi theru burgi faret hinana,
„ ir findet ſo ih iu ſageta,
„ Kind niuui boranaz,
„ in kripphun [11] gilegataz.
Tho quam vnz er [12] z'in tho ſprah
engilo herisgaf, (Et facta eſt cum Angelo.)
Himilisgu menigi,
ſus alle ſingenti:
In himilriches hohi (Gloria in excelſis.)
ſi [13] Got guallichi.
[14] Sun erdu fridu, ouh allen
thie fol ſin guates uuillen.

In illam civitatem ite hinc,
invenietis, quem ego verbis dixi,
Infantem recens natum
in præſepi poſitum.
Tunc veniebat, dum is ad eos ſic loquebatur,
angelica militia,
Cœleſtis multitudo,
Sic omnes cantantes:
In cœlorum regni excelſis
ſit Deo gloria!
Sit in terra pax & omnibus
qui pleni ſunt bonæ voluntatis.

Myſtice.

Si [15] kundtun vns thia fruma frua
[16] joh lertun ouh thar ſang zua;
In herzen hugi thu inne,
[17] uuas thaz fers ſinge.
Ni laz thir innan thina bruſt.
arges uuillen giluſt,
Thaz er ſon thir n'irſtriche
then fridu in himilriche
UUir ſculun [18] uaban thaz ſang,
theiſt ſconi Gotes [19] aniſang.
UUanta engila vns zi bilide
[20] brahtunt iz fon himile.
Biſcof ther ſih uuachorot,
vbar Chriſtinaz thiot,
Ther iſt ouh uuirdig ſcones
Engilo giſiunes.
Thie engila zi himile,
flugun ſingente, (diſceſſerunt ab iis Angeli in cœlum.)
In giſiht frono
[21] thar zamun ſe ſcono.

Hi (angeli) denunciant nobis bonum hoc tempeſtive (cito, nunc)
& docent etiam hymnum.
In corde meditare intimo
quid hic verſus cantet:
Ne ſinas tibi intra tuum pectus
malæ voluntatis concupiſcentiam,
Ut ea â te ne abſtrabat
Pacem in cœlo.
Nos debemus magni æſtimare hunc hymnum,
quod eſt pulchrum DEI primordium.
Namque angeli nobis ad exemplum
afferebant illud de cœlo.
Epiſcopus (Paſtor) qui vigilat
ſuper Chriſtianum populum,
Is eſt etiam dignus pulchra
Angelorum viſione.
Angeli in cœlum
revolabant cantantes,
In conſpectu publico
ut apparerent tam ſplendide.

---

11) Pro *gilegataz* Cod. uterque habet *gilegitaz.*
12) Pro *z'in*, Vind. habet: *zi in.*
13) Pro *Got* uterque Codex legit: *Gote.*
14) Pro *Sun* C. Vind. & Vat. ſiſtunt *ſi in*, *ſit in.* Scherz. Sequitur Otfridus Latinum interpretem & Hieronymum: *Et in terra pax hominibus bonæ voluntatis.* Niſi quod conjunctivam particulam *oub* interſerit. Anglo-Saxonica verſio habet: *Gode ſy wuldor on heahneſſe, and on eorthan ſybb mannum Godes willan.* i. e. DEO *ſit gloria in altitudine: & in terra pax hominibus bonæ voluntatis.* Sed & Gothica Wulfilæ translatio Græcum fontem ſequens, ita reddit: *Vulthus in hauhiſtgam Gotha: Gah ana airthai gawairthi in mannam Godis wilgins.* Ubi Th. Mareſchallus hæc obſervavit: *Aliquot Codd. MSS. dicuntur habere* εὐδοκίας, *ſed* εὐδοκία *eſt lectio longe receptior, quam Orientales impreſſæ Verſiones imitantur; & Coptica quoque nondum evulgata, cujus verba ſunt - - - q. d.* εὐδοκία ἐν τοῖς ἀνθρώποις. *Lectio illa rarior Angelicam doxologiam facit bimembrem; hæc autem in tria diſtribuit membra; quod* [illegible] *diſcernere eſt diſtinctionibus expreſſis in Cod. illo Ægyptiaco.* Otfridus noſter, ut dixi, etiam facit trimembre hoc canticum, ita tamen, ut alterum membrum per tertium explicetur, & reſtringatur ad hos, qui recipiunt bonâ, nec repugnante voluntate Salvatorem. *Joh. I. v. 12.* Conf. S. Auguſtin. T. V. Lib. 14. c. 8. Oroſ. Lib. 6. c. ult.
15) Mallem *kundtun*, & *textum* reddere per *nunciaverunt*, & *docuerunt.* Scherz.
16) Transpoſita hæc ſunt in Flacianâ, & ita reſtituenda.
17) In Vat. & Vind. eſt: *uuaz thaz.*
18) Freherus dicit pro *naben* legendum *llaben, üben.* Schilter. *naban* legendum eſſe oſtendit Codex uterque; unde verſus 58. ita reddi debet: *Debemus exercere cantum hunc*, i. *e.* ſæpius canere. *Scherz.*
19) Pro *aniſang*, legendum eſt ex Cod. utroque *antſang.* vid. ſupra notam noſtram ad I, 4, 145. *Scherz.*
20) Pro *brahtunt.* Cod. Vind. & Vat. habent: *brahtun.*
21) Verſus 69. non videtur recte translatus. Arbitrabar olim illum ita legendum: *thaz zam in ſo ſcono*, hoc decebat illos tam eleganter. Aſt, cum uterque Codex habeat: *thar zamun* verto: *Tunc conjunctim tam pulcre.* Scherz.

Paſto-

Paſtores loquebantur ad invicem. Luc. 2.

Cap. XIII.

[1] SPrahun tho thie hirta,
thie ſelbun fehe uuarta;
Si ahtotun thaz imbot,
thiu ſelbun engiles uuort.
„ Ilemes nu alle (Tranſeamus Bethlehem.)
„ zi themo kaſtelle.
„ Thaz uuir ouh mit then [2] gouuon
„ thaz Gotes uuort ſcouuon.
„ Thaz druhtin duan uuolta,
„ int iz hera in uuorolt ſanta.
Ja ougta vns zi eriſt thaz gibot,
ther ginadigo Got.
Tho fuarun ſie ilenti, (Et venerunt feſtinantes.)
joh filu gahonti.
Irhuabun ſie ſih filu frua,
ſie [3] thatun harto [4] tharzua.
So ſie tho thara quamun,
thia muater giſahun,
In ira barm ſi ſazta,
barno beziſta.
Joh ther ſiu thara fuarta,
ther iro zueio [5] huata;
Thaz ſcolta ſin binoti,
thaz er in thionoti.
Giſahun ſie thaz uuort thar,
joh irkantun iz ſar, (videntes autem cognoverunt,)
Thaz thie engila in irougtun,
thar ſi thes fehes goumptun.
Alle [6] the iz gihortun,
harto ſi iz intrietun,
Joh forahtun mer ouh habetun,
ſo thie hirta thiz giſagetun.
Thiu muater barg mit feſti (Maria autem conſervabat omnia.)
thiu uuort in iru bruſti.
In herzen mit githahti
thiz [7] ebeno ahtonti,
UUio thiu uuort hiar gagantin,
thiu er foraſagon ſagetin.
Joh thiz al mit gizami,
joh thara zua biquami.
Fuarun ſar thes [8] ſindes [9]
thie hirta heimortes.
Thero uuarono uuorto
blidtun ſie ſih harto.

Sie

LOquebantur tunc Paſtores,
qui pecus cuſtodiebant:
Attendentes hoc mandatum,
& illa Angeli verba;
Feſtinemus nunc omnes
ad caſtellum.
Ut & nos cum alacribus
DEI verbum videamus.
Quod Dominus facere voluit,
& illud huc in mundum miſit,
Imo exhibuit nobis primum hoc mandatum
benignus DEUS.
Tunc ibant feſtinantes
& multum properantes,
Surrexerunt multum mane,
urſerunt vehementer.
Cum advenirent,
Matrem videbant.
In ſuum gremium ponebat
Natum optimum.
Et (illum) qui eos adduxerat (Joſeph)
qui ambos cuſtodiebat;
Hoc debebat eſſe de jure,
ut is eis ſerviret.
Viderunt verbum tunc,
& agnoverunt illico,
Quod angeli eis annunciaverant,
cum pecus paſcerent.
Omnes, qui id audierunt,
valde mirati ſunt de eo;
Et metum magis ceperunt,
cum Paſtores hoc narrarent.
Mater abſcondebat firmiter
hæc verba in ſuo pectore,
In corde cum meditatione
hæc accurate penſitans,
Quomodo verba hic evenerunt,
quæ ante Prophetæ dixerunt.
Atque hæc omnia cum decore
etiam nunc advenerunt.
Ibant ſuam viam
paſtores domum.
Verorum verborum
gaudebant vehementer.

Omne

Ad Cap. XIII.

1) Pro: *ſprahun*, Cod. Vind. habet: *ſprachun*.

2) Pro: *gouuon* legendum quondam videbatur: *ougon, oculis*. Roſtgaardius conjicit legendum eſſe: *goumon*; ſed cum uterque Codex habent: *gouuon*, uti Flacius, & hæc vox commodam admittat interpretationem, nihil mutandum arbitror. Verto autem hunc & ſequentem verſum ita:

Ut nos etiam cum pagis (id eſt: incolis pagorum hujus territorii)
Dei verbum (impletum) *videamus*. Scherz.

3) Pro *thatun* uterque Codex habet: *thahtun*, i. e. *cogitabant*. Scherz.

4) Pro: *thar* Vind. habet: *thara*.

5) Pro: *huata* uterque Codex habet *huatta*.

6) Pro *the* uterque Codex habet: *thie*.

7) In Cod. Vind. & Flac. eſt: *ebono*, quæ vox etiam infra occurrit IV, 28, 8. *Scherz*.

8) In Cod. Vind. eſt: *ſinthes*.

9 In Cod. Vind. & Vat. in margine legitur: *& reverſi ſunt Paſtores*.

10) Pro

Sie iz allaz thar irkantun,
so thie engila ingizaltun.
Thes lobotun sie [10] io gilicho
[11] druhtin guallicho.

Omne id cognoverant,
quod Angeli eis dixerant.
De hoc laudarunt illi simul
Dominum gloriose.

De Circumcisione pueri, & de [1] *Purificatione Sanctæ Mariæ.* Luc. 2.

Cap. XIV.

SO ther [2] aht dag sih tho ougta,
thaz siu thaz kind sougta,
Tho scoltun [3] sie mit uuillen
then uuizzod irfullen.
Then situ ouh, then [4] io thie altun
fordoron irfultun.
Thes namen uuestun [5] se ouh gimant, [6]
hiazun 'nan heilant.
So ther engil iz gizalta, (quod vocatum est ab Angelo.)
int in iz zeigota,
Er si [7] zu theru giburti
thes kindes haft uuurti.
[8] Ist uuola so gimeinit,
uuanta er [9] thiu liut heilit.
Ther engil kundta iz er tho sar,
jo gispunot ist [10] ther namo thar.
UUizod thero liuto (Postquam impleti sunt dies purgationis Mariæ.)
gibot in filu noto:
Thaz uuir ouh nu mit uuillen
jo emmizigen fullen.
So [11] uuelich uuib so uuari,
thaz [12] thegankind gibari;
Thaz si vnreini thera giburti
fiarzug dago uuurti,
Sih innan thes [13] inhabeti,
in themo Gotes hus ni betoti.
After thiu thanne sar
giougti thaz kind thar.
Thaz kind ouh thaz uuurti
fon gommannes giburti.
[14] Bi-

Cum octavus dies appareret,
postquam illa puerum lactaret,
Tum debebant cum voluntate
legem implere,
Moremque, quem etiam prisci
Majores implebant.
Nominis erant isti etiam memores,
Nominabant eum Salvatorem.
Quod Angelus dixerat,
& ipsis indicarat,
Priusquam ad pariendum
puerum conciperet.
Est bene ita significatum,
namque is homines salvat.
Angelus nunciarat hoc antea statim,
ac suggestum erat nomen ejus.
Lex bonum hominum (Judæorum)
præcipit eis studiosissime:
Quæ nos quoque jam voluntarie
& assidue implemus.
Quæcunque mulier ita fuerit,
ut primogenitum infantem pepererit;
Ut immunda (ob) partum
per quadraginta dies fieret:
Se interea domi contineret,
in Domini domo non oraret;
Postea illico
exhiberet infantem istic.
Infantem equidem, qui erat
ex viro progenitus.
Ideo-

---

10) Pro *io gilicho*, Vind. tantum habet: *gilicho*.
11) Ultimum versum redderem: *Dominum gloriosum.* Scherz.

Ad Cap. XIV.

1) Pro: *purificatione* uterque Codex habet: *purgatione*.
2) Loco *aht dag* Vind. habet *antag*. Vat. *andag*. Schilterus hic notat, quod Freherus retineat hic & c. 9, 11. *an tag*, *ant dag*, *dies octavus*, quasi *an*, *ant*, *octo* denotet: putatque ipse legendum esse, *ther aht tag*, loco eorum, quæ habet Flacius. Sed vid. supr. notata ad I, 9, 11. *Scherz.*
3) Pro *sie* Cod. Vind. & Vat. habet *siu*.
4) In ỹ. 5. C. Vind. non habet vocem *io*.
5) Pro *se* Cod. Vind. habet *sie*.
6) Vers. 7. aliter vertendum arbitror, quia *uuestun* non idem est ac *erant*, sed significat: *sciebant*. Vnde eundem ita verto: *Nominis etiam sciebant spem.* Sane *giuuant* esse legendum Cod. Vind. suadet, qui consentit Flaciano. *Scherz.*
7) Cod. Vind. habet *zi deru*. Vat. *zi theru*.
8) Vers. 13. redde: *est bene ita nominatus*. Scherz.
9) Pro *thiu liut* Vind. & Vat. ut & MS. Flac. habent: *then liut*, i. e. populum. *Scherz.*
10) M. Freherus pro *therna*, (quod Flacius habet) emendat: *ther namo thar*, quod & Homœoteleuton confirmat. Vnde *gispunot*, non à *spunne*, sed *gispuoni*, Suggestio. Schilter. Freheri lectionem firmat Codex uterque. *Scherz.*
11) Pro: *uuelich* uterque Cod. habet: *uueblih*.
12) Vers. 22. in versione omittendum erat vocabulum: *primogenitum*.
13) Pro *inhabeti* Codex uterque, ut & Flac. MS. legit: *ni habeti*; unde ỹ. 25. & 26. ita sunt vertendi:

Ut interim hoc abstineret,
Ne in templo Dei preces funderet.
Scherz.

14) Fre-

[14] Bithiu ni durafun thera ſun,
thiu thiarna noh ther ira Sun.
Si quam thoh ſo ſie ſcolta,
ſo ther [15] uuizodiz gizalta.
[16] So thia fart iru ni uueri tun.
thia daga, thie uuir nu ſagetun;
Siu fuaron fon theru burg uz,
zi themo druhtines hus.
Thes gibotes [17] ſin githahtun,
thaz kind ouh thara brahtun.
UUanta uuas iz thegan kind
thes uuibes erista kind.
Ih ſcal iu ſagan uuuntar:
iz uuas Gotes ſuntar,
Thaz ſiu ouh futi thaz kind ſar,
[18] opphototun Gote thar,
So ther Uuizod hiaz iz machon,
[19] zua dubono gimachon.

Ideoque non indigebant hujus expiationis
hæc virgo nec ejus filius.
Veniebat ſicut debebat,
ut lex id referebat.
Itaque hoc iter ipſis non prohibebant
dies illi, quos diximus.
Proficiſcebantur à civitate
ad Domini domum.
Præcepti ipſius memores,
puerum quoque eo ferentes.
Namque erat is primarius infans
mulieris primogenitus.
Debeo vobis dicere mirabilia,
quæ erant DEI peculiaria;
Ut ipſi etiam pro puero ſimul
offerrent DEO hic:
Uti lex jubebat id facere,
duas columbas apte.

De Obviatione & Benedictione Symeonis. Luc. 2.

CAP. XV.

THar uuas ein man alter
zi ſalidon gizalter: *Et ecce homo erat in Hieruſalem cui nomen Symeon.*
Et uuas thiononti thar
Gote filu manag iar;
Er uuas goteforath al
joh tehto er lebeta uberal;
Beitota er thar ſuazo,
thero druhtines giheizo.
Ther Gotes Geiſt ther imo [1] ana uuas
ther gihiaz imo thaz, *Reſponſum acceperat Symeon a Spiritu Sancto.*
Thaz [2] Chriſtus er druagi in henti,
er ſines dagas enti.

Er

HIc erat Vir Senex
inter beatos numeratus,
Is erat ſerviens ibi
DEO permultis annis!
Erat DEum timens omnino
& recte vivebat per omnia;
Exſpectabat hic dulciter
Domini promiſſionem.
DEI Spiritus, qui ſuper eum erat
promiſerat ipſi hoc,
Quod Chriſtum portaturus ſit in manibus
Ante ſuæ vitæ finem:

Nec

---

14) Freherus emendat:

Bithiu ni drafun tharaſun,

Quare non neceſſe habebat eo ire.

Sed *tharaſun* non ſignificat terminum *illuc*, ſed *huc*, idem quod *daher*, ut II, 7. 11. nec adeſt verbum, quod *ire* exprimat. *Schilter.* Pro Freheri Lectione militat uterque Codex, & MSC. etiam Flacianum: *tharaſun* autem ſignificare idem, ac *illuc*, *eò*, patet ex ipſo noſtro Otfrido. Ita II, 9, 80. de Abrahamo filium Iſaacum ad locum cædis deſtinatæ deducente dicitur:

Fuart er ſar tho tharaſuo
Then ſelbon ſinan drut ſun.

Ducebat mox tunc eò (in locum cædis)
Illum ſuum charum filium.

Adde V, 18, 12. ubi de Chriſto in cœlum aſcendente legitur:

So er binafuar nu tharaſun,

Uti abiuit (aſcendit) *nunc* eò.

Mylius in Archæologo Teutone p. m. 163. habet: *Tharaſun* Otfrido *illuc*; à *thar ibi* & *ſun*, particula ſignificante *motum ad locum.* theter Britannis idem, nec ad rem facit, quod in textu nullum adſit verbum, quod *ire* exprimat: nam τὸ *ire* ſæpiſſime per ellipſin omittitur & ſubintelligendum eſt; ita dicimus adhuc hodie: *ich darff nicht dahin*, quod idem eſt ac, *non cogor*, *vel etiam*, *non licet*, *eò*, *ire.* ubi etiam *gehen*, *ire* ſubintelligitur. *Scherz.*

15) Pro *uuizod.* Cod. Vind. habet: *UUizzod*, Verſ. 34. ita reddo: *Uti lex id dicebat ſeu jubebat.* Scherz.

16) Verſus 35. & 36. aptius forte ſic transferuntur:

Cum iter hoc (ſc. ad templum) *ipſi non probiberent,*
Dies illi, de quibus modo locuti ſumus.

Id eſt, cum dies illi quadraginta effluxiſſent. *Scherz.*

17) Verſ. 39. pro *ſin* Cod. Vind. habet *ſiu* illi ſc. Parentes. *Scherz.*

18) Cod. Vind. & Vat. habent: *opphorotie.*

19) Verſus 47. ita eſt reddendus: *duas columbas conjuges*, ſeu *par columbarum.* In Verſione Tatiani cap. 7. §. 3. *Inti thaz ſie gabin obphar, after thiu giquetan iſt in euuu Truhtines zua* gimachun *turtilutubun edo zuei tubielin; Et ut darent hoſtiam, ſecundum quod dictum eſt in Lege Domini*, par *turturum, aut duos pullos columbarum.* vid. Palthen. ad Tat. pag. 309. *Scherz.*

Ad CAP. XV.

1) Pro: *imo ana uuas*, Cod. Vind. habet tantum: *mo ana uuas. mo* pro *imo*, per ἀφαίρεσιν ſæpiſſime ponitur. Mallem reddere: *ana uuas*, per: *inerat.* Scherz.

2) Pro: *Chriſtes*, Cod. Vind. habet: *Kriſt.*

3) Cod.

Er [3] thothes io ni choreti,
er er then throſt habeti:
Thiu uuihi Gotes Geiſtes
giuuerota inan thes giheizes.
[4] Tho quam ther ſaligo man,
In ſinen dagon uuas iz fram,
In hus, thaz ih nu ſageta,
thar er emmizigon betota.
Muatar thiu guata
thaz kind ouh thara fuarta,
Thar gaganta in gimuato
Symeon ther guato;
[5] Gineig er imo filu fram,
joh huab inan in ſinan arm,
Tho ſprah ouh filu blider,
ther alto ſcalc ſiner.
„ Nu laziſt thu mit fridu ſin, *Nunc dimittis.*
„ ſo gihiaz mir io thaz uuort thin,
„ Mit dagon ioh ginuhtin,
„ thinan ſcalc, druhtin.
„ UUanta thiu min ougun
„ nu thaz giſcouuotun:
„ Thia heili thia thu uns garotos,
„ [6] er thiu uuorolt uuorahtos.
„ [7] Lioht thaz thar ſcinit,
„ inti alla uuorolt rinit.
„ Joh guallichi githiuto
„ theretο Lant liuto.
UUuntoroto ſih tho harto, *Erat Pater Jeſu & Maria mirantes.*
thiu Muater thero uuorto,
Thiu allen then [8] ſtunton
giſprochano uuurtun.
Joh ther thar uuas in uuani
thes kindes fater uuari,
Bithat er ſiu io gilicho,
filu forahtlicho.
Tho uuihta ſiu ther alto,
thar forna iu ginanto,
Joh ſprah ouh zi theru muater
ther foraſago guater:
„ Nim nu uuort minaz
„ in herza Magad thinaz,
„ Joh huges harto vberal,
„ thu thiarna theih thir ſagen ſcal:

„ Thiz

Nec mortem experturus,
antequam ſolatium haberet:
Benedictio DEI Spiritus
implevit ipſi promiſſum.
Tunc veniebat beatus vir
in ſuis diebus erat procul provectus (i. in ultima ejus ſenecta)
In domum, quam modo dixi,
ubi aſſidue orabat.
Mater illa bona
puerum etiam adducebat;
Hic obviabat ipſis gratioſe
Simeon ille bonus,
Inclinatus ipſi è longinquo,
& tollebat ipſum in ſuum brachium,
Tunc dicebat multum lætabundus,
ſenex ſervus ejus:
Nunc dimittis in pace eſſe,
quod promiſit mihi verbum tuum,
Dierum jam ſaturum
tuum ſervum, Domine.
Namque hi mei oculi
jam id viderunt.
Salutem quam nobis præparaſti,
antequam mundum creaſti.
Lumen quod lucet,
& omnem mundum illuminat.
Et gloriam illuſtrem
hujus provinciæ populi.
Mirabatur hic vehementer,
Mater iſta verba
Quæ omnibus his locis
dicebatur.
Etiam is, qui erat in opinione,
pueri pater (quod) eſſet,
Conſiderabat ea ſingula
multum obſtupeſcendo.
Tunc benedicebat eis ſenex,
antea vobis nominatus,
Et dicebat ad Matrem quoque
ille Propheta bonus:
Accipe nunc verbum meum
in cor, Virgo, tuum,
Et perpende valde per omnia,
Virgo, quæ tibi dicere debeo:

Hic

3) Cod. Vat. habet: *tothes.*

4) Juxta ỳ. 17. Codex Vind. in margine habet: *Et venit in Spiritu in templum.* Vatic. exhibet: *Et venit Spiritus in templum.*

5) Verſum 25. Stadenius in Explic. Voc. Germ. Bibl. p. 455. reddit commode: *Er neiget ſich tief vor ihm.* Scherz.

6) Pro: *er thiu* Cod. Vind. habet: *er du* Vaticanus autem: *er the, antequam tu.* Scherz.

7) Græc. εἰς ἀποκάλυψιν ἐθνῶν, in revelationem Gentium. Vetus translatio Teutonica MS. *ein liecht zu offenbarunge der Heyden.* h. e. lux, quæ revelabitur gentibus, den Heyden. Sic S. Petrus *I. Epiſt.* 2, 19. ſi quis διὰ συνείδησιν Θεοῦ *propter conſcientiam DEI ſuffert moleſtias.* i. e. *propter conſcientiam DEO* cognitam, vel ob conſcientiam innocentiæ Deo notæ, vel ob conſcientiam, qua Deo verſamur, ut S. Paulus loquitur *Act.* 23. 1. i. e. coram Deo. Ita lux mundi coram gentibus revelanda, non abſcondenda ulterius, ut luceat omnibus. *Matth. V, 15.* Itaque noſter per *illuminare* interpretatur, per Synecdochen effectus pro cauſa. Sicut & φωτίζω Græcis, & revelare & illuminare denotat. *Joh. I, 9.* τὸ φῶς ὃ φωτίζει πάντα ἄνθρωπον. Quod Joach. Camerarius in Vita Georgii Princ. Anhalt. §. X. ita παραφράζει: *Accenſa lux eſt veritatis cœleſtis ſermone Dei, in tenebris mundi hujus, & propoſita ad omnium illuminationem in natura noſtra, quam Filius Dei induens corpus humanum ſibi adjunxit. Eamque intuentes non aberrant: averſantes autem, aut conniventes, in maxima mala & interitum ipſum deferuntur & ruunt.* Adde: Qui luce hac abutuntur ad licentiam & ſecuritatem peccandi, eorum candelabrum removebitur. Joh. Apoc. 2, 5. & ſervus ſciens voluntatem domini, nec faciens, duplici pœna plectetur.

8) Verſ. 43. pro *ſtunton* Cod. Vind. habet *ſtuntun.*

„ Thiz kind ist vntar manne
„ zi manegero falle: *Ecce positus est hic in ruinam.*
„ Joh then z'irstantnisse,
„ [9] thie zi libe sint giuuisse.
„ [10] In ceichan filu hebigaz
„ tho firsprichit man thaz. *Et in signum cui contradicetur.*
„ Thiu fruma ist hiar irougit,
„ [11] so uuemo iz ni giloubit.
„ Druhtin ist er guater,
„ joh thiarna ist ouh sin muater,
„ [12] Er tod sih anauuentit
„ in themo thritten dage irstentit;
„ Ferit er ouh thanne
„ vbar himila alle,
„ Vbar sunnun lioht,
„ joh allan thesan uuorolt thiot.
„ Er quimit mit giuuelti
„ sar so ist uuarolt enti;
„ In uuolkon filu hoho,
„ so scouuon uuir 'nan scono.
„ Mit imo ist sin githigini,
„ joh engilo menigi.
„ Er habet thar, ih [13] sagan thir thaz,
„ thing filu hebigaz.
„ Offan duat er [14] tharo,
„ thaz uuir nu helen hiare.
„ Ist iz ubel odo [15] uuar,
„ vnforholan ist iz thar.
„ Thie vngiloubige,
„ thie abahont iz alle.
„ Firsprechent io zinoti
„ [16] thie uuundarlichon dati.
„ Joh [17] uuuntont ferah thinaz
„ uuassan filu uuassaz.
„ Bitturu pina
„ thia selbun sela thina. *Et tuam ipsius animam.*
„ Thu sihis sun liaban.
„ zi martolonne ziahan.
„ [18] So riuzit thir thaz herza,
„ thuruh mihila smerza.

„ Thar

Hic puer est inter homines
in multorum ruinam.
Et his in resurrectionem,
qui vitæ æternæ sunt certi.
In signum multum grave
etsi contradicitur ei.
Hoc bonum hic apparuit,
cuilibet non creditum.
Dominus est ille bonus,
& Virgo ejus mater.
Is mortuus revertetur,
in tertia die resurget;
Ascendet etiam exinde
supra cœlos omnes.
Supra solis lumen,
& omnes mundi gentes.
Is veniet cum potentia,
quamprimum erit mundi finis.
In nubibus prœaltis,
videbimus ipsum pulchrum.
Cum ipso erit ejus satellitium,
& Angelorum multitudo:
Exercebit ibi, ego dico tibi hoc,
placitum multo gravissimum.
Apertum faciet ibi,
quod nunc celamus hic.
Sive sit malum sive verum
manifestum erit ibi.
Infideles
rejicient id omne
Contradicent imo vehementer
miraculosis factis his.
Et vulnerabit animam tuam
ensis multum acutus.
Acre tormentum
eandem animam tuam.
Videbis filium dilectum
ad martyrium trahi:
Tunc rumpetur tibi cor
per summum dolorem.

Tunc

9) *Giuuisse zi libe, certi de vitâ,* sc. æternâ acquirendâ. Certitudinem hanc salutis S. Paulus ita docet, ad Ephes. I, 13. Postquam credidistis in Christum obsignati estis Spiritu Promissionis sancto, qui est arrhabo hæreditatis nostræ. Vid. Cap. VI. Tractatus nostri de Paction. Diuini juris §. VI. *Scherz.*

10) Signum, scil. salutis; uti serpens in deserto. Joh. 3, 14. Quod non ab omnibus recipitur, sed reprobatur. Signum Filii Hominis est ipse Filius. Matth. 24, 30. *Schilter.* Cod. Vind. habet: *zeichan*, pro: *ceichan.*

11) *So uuemo.* Forte rectius: *so uuem so*, h. e. cuilibet. Vel, *so uuer so, quilibet id non credit,* Sic supra I, 3, 66. *so uuerso, quilibet, so uuas so, quodlibet.* V, 8, 20.

12) Versum 67. ita redde: *Ille à morte se eripiet, liberabit.* Scherz.

13) Pro: *sagan* Cod. Vind. & Flacius habent: *sagen.*

14) Pro: *tharo* uterque Cod. habet *thare.*

15) In ℣. 83. *Uuar,* idem est ac *bonum.* Scherz.

16) Pro *thie* in Cod. Vind. legitur: *thio.*

17) *UUuntot* habet Cod. Vind.

18) Versus 95. aliter est vertendus: *Riuzen* enim non est *rumpere*, reissen, ut B. Schiltero visum est, sed *flere, plorare.* Quo Sensu *riuzen, riazen, riozen* tum apud alios, tum apud Otfridum occurrit. De Christo ad sepulchrum Lazari accedente dicit noster infra III, 24, 25.

> *Quam tho Druhtin unser*
> *Thara* riazanter.
> *Accessit Dominus noster*
> *Ibi* plorans.

Et III, 1, 25.

> Riuzit *mir thaz herza*
> *Thaz duat mir iro smerza,*
> Plorat *mihi cor*
> *Hoc facit mihi illorum* (peccatorum) *dolor.*

In Vers. Tat. c. 23. §. 3. est: *Uue ju thie nu lahhet bithiu uuanta ir uuofes inti* riozet; *Væ vobis qui ridetis nunc, quia lugebitis & flebitis*; hinc *roz, flebat, lacrymas fundebat* infra V, 7, 2. Unde apparet in vanum dici, quæ habet Palthenius ad Tat. p. 352. Cæterum hos versus ita ego verto:

> *Tunc* plorabit *tibi cor.*
> *Propter magnum dolorem.* Scherz.

19) Pro

„ Thar ſprichit filu manno,
„ thaz ſe er [19] in halun lango.
[20] Giborgan in diu manne, *Ut revelentur ex multorum cordibus.*
al ougit es ſih thanne.

Tunc eloquentur multi homines,
quæ celarunt ante ſibi diu.
Occultum in hominibus
omne oſtendet ſe exinde.

De Anna [1] *Prophetiza.* Luc. 2.

Cap. XVI.

ANna hiaz ein uuib thar, [2]
ſi thionata thar manag Jar.
Alt uuas ſi iaro
joh filu manegero.
Si uuas foraſagin guat
zi Gote rihta [3] ſinu muat.
Uuitua gimuati,
gihialt ſi fram thio guati
Sid ſi tharben bigan
thes liobes [4] z'iro gomman, *Vixerat cum viro ſuo ſeptem annis.*
So [5] habeta ſi in githahti,
uuar ſi then droſt ſuahti.
Zi themo Goteshus fuar ſi ſar, [6]
jo [7] leitta s'iro daga thar.
[8] Riuta thar thaz ira ſer,
ni ruahta gommannes mer,
Deda ſi tho then githanc
zi Gotes thionoſte ana uuanc,
Joh thionota io gilicho
thar Gote [9] driunlicho.
Si allo ſtunta betota,
ioh filu [10] oh ſaſteta:
Gottes uuillen huatta,
ioh [11] dionoſt ſinoz uuahta,
Dages inti nahtes
ſteiz ſi thar thes rehtes.

In

ANna dicebatur mulier ibi.
quæ ſerviebat iſthic multis annis.
Provecta erat annis,
iisque permultis.
Erat prophetiſſa bona
ad DEUM dirigebat ſuam mentem.
Vidua tranquilla
tenax erat maxime boni (juſti)
Poſtquam carere cœperat
dilecto honorato marito:
Habebat in cogitatione,
unde ſolatium quæreret.
Ad Dei domum ibat illico.
& ducebat ſuos dies ibi.
Pœnitebat ibi de commiſſis valde,
nec curabat virum ulterius.
Faciebat (hic) cogitationes (ſuas)
ad Dei cultum ſine ceſſatione,
Et ſerviebat æqualiter
ibi DEO trinuni.
Singulis horis orabat,
& multum jejunabat:
DEI voluntatem cuſtodiebat, .
& cultui ſuo invigilabat,
Die noctuque
ſtudebat hic recto.

In

19) Pro *in halun* Cod. Viod. imò Ipſe Flacius habet *in halun*, & rectiſſime quidem: redde itaque Verſum 98. hunc in modum: *Quod antea Vos celarunt diu.* Scherz.

20) Verſum 99. & 100. ita exhibet Cod. Vind:

Giborgan nid in manne
Al ougit er ſih danne.

Quod ita transfero:

Occultum odium in hominibus
Omnino manifeſtabit ſe tunc. Scherz.

Ad Cap. XVI.

1) Pro *Prophetiza* MS. Flacianum habet: *Prophetizza;* aſt rectius Cod. Vind. *Prophetiſſa.*

2) In margine juxta Verſum primum pone ex Cod. utroque: *Et erat Anna Prophetiſſa.* Scherz.

3) Pro *ſinu* ſubſtitue ex Cod. Vind. *ſi iru.* Flacius habet: *ſ'iru.* Scherz.

4) Pro *z'iro* Cod. Vind. diſtincte: *zi iro.*

5) Pro *habeta* Cod. Vind. exhibet; *habata.* .

6) In Cod. Vind. & Vat. ad marginem Verſus 13. extat: *Non diſcedebat de templo.*

7) Pro: *leitta s'iro* Codex Cæſareus habet: *leita ſi iru.*

8) Pro: *Riuta* Flacius habet: *Kuinta.* Sed legendum ex Cod. utroque: *Kumta: Kumen* idem eſt ac *flere*, hine noſter infra IV, 26, 58. verba Chriſti: *Filiæ Jeruſalem nolite* flere *ſuper me*, ita exprimit:

Ni riazet ir thaz minas lib,
Ni kumet *tod minan.*

Non plorate meam vitam,
Nec flete *mortem meam.*

Ita V, 7, 37. Angelus ad Mariam, ob oon inventum in ſepulcro corpus Chriſti plorantem, ita alloquitur.

Uuib ziu kumiſt thar,

quo ipſo verba marginis; *Mulier quid* ploras? exprimuntur. Belgis: *kuymen*, eſt gemere, vid. Kiliani Etymol. Verſus itaque 15. hunc in modum eſt traducendus:

Deplorabat ibi ſuam infelicitatem. Scherz.

9) *Driunlicho* non habet Codex Vindob. ſed: *driulicho*, quod idem eſt ac, *fideliter*, *treulich*, ita ſupra I, 3, 90. *gidriuuen* habuimus pro *fidelibus.* Scherz.

10) Pro: *oh* legendum eſt: *ouh*, quod habet Cod. Vind.

11) Pro *dionoſt ſinaz uuahta* uterque Codex habet: *thionoſt ſinaz uabta.* Ipſe etiam Flacius legit: *uabta*, quod idem eſt ac: *ſervitium ejus exercebat.* Pro *Uabta* hodie dicimus *uebte.* vid. I, 12, 58. *Scherz.*

In iugundi uuard ſi uuitua:
mit thiſu [12] ir altera
Tho quam ſi in theſen ſtunton *Et hac ipſâ horâ ſuperveniens.*
[13] th'ih zalta bi then alton.
[14] Thaz [15] kindlin ſi thar giſah,
ioh lob ouh [16] druhtine ſprach.
Si kundta tharſo s'z uuas,
thaz in thiu fruma queman uuas.
Salida zi libe,
gommann int uuibe,
Alte ioh iunge,
[17] in thiu er tharzua githinge,
Niotot er ſih libes,
joh euuiniges liobes.
So ſiu tho thar irfultun, *Et ut perfecerunt omnia,*
ſo in thio buach gizaltun,
Sie flizzun ſarthes ſinthes
thes iro heiminges.
Thaz [18] kinda uuahs vntar mannon *Puer autem creſcebat.*
ſo lilia vntar thornon.
So bluama thar in crute,
ſo ſcono theh zi guate.
UUizzi thehe 'mo ana ſar,
thaz uuas [19] gilumflih in uuar.
Sih uuisduames irfulta,
ſo Gotes Sun ſcolta.
Gotes Geiſt imo anauuas,
ni [20] tharftu uuuntoron thaz:
[21] UUanta iz uuas imo ana henti
zi ſineru giuuelti.

In juventute fiebat vidua:
in ſenectute hac ſua
Veniebat hac hora,
quam dixi de ſene (Simeone)
Puerum ibi videbat,
& laudem DEO dicebat.
Prædicabat hic quod erat,
quod eis ſalus veniſſet,
Salus vitæ,
viris & fœminis,
Senibus & juvenibus.
& quem is ad hoc invitet,
Fruatur vitâ
& æternâ gratiâ.
Quum itaque perfecerunt,
quæ in libro (ſacro) relata ſunt,
Operam dabant itineri
ad ſuam patriam.
Puer creſcebat inter homines
ut lilium inter ſpinas,
Ut flos in herba (gramine)
ſic pulchre prævalebat in bonum.
Intelligentia accreſcebat ipſi ſtatim,
hoc erat congruum profecto.
Se ſapientia implebat,
prout DEI filius debebat.
DEI ſpiritus in ipſo erat,
nec opus (eſt) mirari hoc:
Nam id erat ipſi in manibus,
in ſua poteſtate.

---

12) Pro *ir altera* Codex Cæſareus habet: *ir alteta.* Melius Vaticanus conjunctim: *iralteta*, i. e. *cum hoc*, ſeu *in hôc ſtatu* ſc. Viduitatis *conſeneſcebat.* Scherz.

13) Pro: *th'ih* Cod. Vind. diſtincte babet: *thi ib.*

14) Verſum 29. & 30. ita reddo:

Tunc veniebat illa eo tempore,
Quod nominavi, ad Senes.

nempe ad Simeonem; ut & Joſephum ad Mariam, qui reſpectu Chriſti, recens nati, Senes dicuntur. *Scherz.*

15) Pro: *kindlin* Cod. Vind. ſiſtit: *kindilin.*

16) Pro: *druhtine* idem Cod. habet: *druhtines.*

17) Verſum 38. & duos ſeqq. ita transfero:

Siquidem eò contendat, laboret,
Gaudet ille vitâ
Et æternâ gratiâ.

In thiu pro *ſiquidem*, etiam occurrit infra IV, 19, 24. ubi legitur: in thiu *ſies fragen wolles*, ſiquidem modo *illos interrogare velis. Githingen* eſt *contendere, laborare, collimare aliquo.* Ita legitur infra IV, 37, 65.

Joh uuir thaz mari bringen,
Then thara zua githingen.
Ut etiam hujus rei nuncium afferamus,
Illis, qui eò contendunt.

Eodem ſenſu, *thingen* uſurpatur III, 1, 47. ubi legitur:

Ih muazi thingen *zi thiu.*
Debeo cootendere, allaborare *eò.*

Nioton, eſt *gaudere, delectari, frui, nieſzen, genieſzen.* Infra V, 6, 27. occurrit: *Niot*, pro *gaudio, delectatione*, apud Willeram. II, 4. eſt: *Niedet mich, delectat me*, apud eundem II, 21. *aller niudeſt, ſuaviſſimum.* Hodie ſupereſt: niedliche ſpeis, cibus delicatus, ſuavis. *Scherz.*

18) Pro: *kinda uuahs*, uterque Codex, imò & MSC. Flacianum habet: *kind uuuahs.*

19) Cod. Vind. habet: *gilumplib.*

20) Pro: *tharftu* Cod. Vind. habet: *thar ſi thu.*

21) Pro: *uuanta* Cod. Vind. habet: *uuant.*

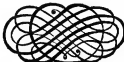

De

De Stella & Adventu Magorum, Matth. 2.

Cap. XVII.

N'ist man nihein in uuorolti,
thaz saman al irsageti
UUio manag uuuntar uuurti
zi theru druhtines giburti,
Bi thiu thaz ih irdualta,
thar forna ni gizalta,
Scal ih iz mit uuillen
nu sumaz hiar irzellen.
Thoh druhtin [1] Christus giboran uuard,
thes mera ih sagen nu [2] nit thar,
Thaz blidi uuorolt [3] uuurti
theru saligun giburti. Cum natus esset JEsus in Bethlehem Judæa.
Thaz ouh gidan uuurti,
si in euuon ni firuuurti,
Iz uuas iru anan henti,
tho det es druhtin enti.
Tho quam [4] ostana in thaz lant,
[5] thie irkantun sunnun fart.
Sterrono girusti,
thaz uuarun iro [6] listi.
Si [7] eiskotun thes kindes
sar io thes sindes
[8] Jo kundtun ouh tho mari,
thaz er ther kuning uuari.
UUarun fragenti,
uuar er giboran uuutti.
Joh batun io zinoti,
man in iz zeigoti.
Si zaltun seltsani,
joh zeihan filu uuahi,
UUuntar filu hebigaz,
uuanta er ni horta man thaz,
Thaz io son magad burti
man giboran uuurtti.
Inti ouh zeichan sin sconaz
in himile so scinaz.
Sagetun, thaz sie gahun
sterron einan sahun,

Joh

Non est quisquam in mundo,
qui simul omnia enarret,
Quam multa mirabilia facta
in Domini nativitate.
Ideoque, .*quod ego tardavi*,
supra nec recensui,
Debeo ego libenter
nunc aliqua hic enarrare.
Cum Dominus Christus natus esset,
(de quo plura dicere amplius non est)
Ut gaudens orbis fieret
de beata nativitate.
Ut etiam (satis) factum foret,
ille (mundus) in ævum ne periret:
(Ut) esset ei in manibus,
cum faceret id Dominus ad exitum (adimpleret)
Tunc veniebant (Magi)
qui recognoscebant solis ortum:
Stellarum positus,
hæc erant ipsorum artes.
Hi scrutabantur puerum
imo & viam
Prædicabant quoque tum publice,
quod hic Rex ille esset;
Erant interrogantes
ubi is nasciturus esset.
Et petebant anxie
ut ipsis indiceretur.
Narrabant mirabilia,
& signa multa memorabilia,
Miracula multa magna;
nam ante nunquam audita ea,
Ut ita à virginis partu
homo natus esset,
Atque & signum ejus pulchrum
in cœlo sic appareret.
Dicebant: quod subito
stellam aliquam vidissent;

Imo

Ad Cap. XVII.

1) Pro: *Christus* Codex Vindob. habet: *Krist*; id quod alibi etiam ita elt.

2) Pro *nit thar* Cod. Vind. & Vet. habent: *ni tharf*.

3) Recte τὸ *uuurti* hic Schilterus reddit per τὸ *fieret*; *wurde* hodie dicimus. Perperam autem hunc versum ita transfert Loccenius in Antiquitatibus Sueo-Gnthicis cap. 20. *Latum mundi germen.* Quasi *uuurti* esset substantivum, & *herbam germen* hic significaret. *Scherz.*

4) Prn *oftana* Freherus legit: *ostana*, Orientales. Certe non reputavit Ecclesia Francica & Alemannica Magos fuisse Reges, sed sapientes. ℣. 82. h. Quæ traditio forte inde haber originem, quod quod Marcellinus tradit lib. XXIII. septem Magos Imperium Persarum occupasse; de quo vid. Val. Max. lib. I. c. 9. Rutgers lib. I. var. 8. *Ostana* nntem videtur non esse Nomen, sed adverbium, *von Osten*, *ab Oriente*. vid. Tatian. cap. 8. §. 1. *Schilter.* Legendum esse *quamun Ostana* apparet ex ntroque Cod. recte autem Celeberr. Schilterus *Ostana* dicit esse ndverbium, atque idem denotare ac: *ab Oriente*. Apud eundem, quem allegat, Tatianum, cap. 47. §. 7. legitur: *ostana inti nuestana*, ab oriente & nccidente. In Glossis Florentinis MSS. *Ostan*, *Oriens*. Scherz.

5) Versum 17. & tres eum sequentes Celeberr. Stadenius in Expl. voc. Bibl. Germ. ita optime transtulit p. 407. *Do kamen von osten her in das Land, die der Sonnen Gang erkanten, der Sternen ihre Gestalt, das waren ihre Kunste.*

6) In ℣. 20. Rostgaardius mallet legi in MSS. *lusti* pro: *listi*, ut sensus sit, *astrorum studium ipsis fuisse in deliciis.* Sed *listi* æque quadrat; nam *list* veteribns est *ars*. Glossæ Keronis: *List*, *Ars: Listaro*, Artifices. *Scherz.*

7) Pro: *eiskotun* Vindohonensis habet: *eistotun*, & & pro: *sindes*, *sintbes*.

8) Cod. Vind. habet: *Job.*

Joh datun filu mari,
thaz er fin uuari.
„ UUir fahun finan fterron,
„ thoh uuir thera burgi irron. *Vidimus enim stellam ejus in Oriente.*
„ Joh quamun thaz uuir betotin,
„ ginado fino thigitin.
„ [9] Ofter filu ferro
„ fo feein vns ouh ther fterro.
„ Ift iaman hiar in Lante,
„ es iauuiht thoh firftante.
„ Giftirri zaltun uuir io,
„ ni fahun uuir n'an er io.
„ [10] Bithiu birun uuir nu gieinot,
„ er niuuan kuning [11] zeinot.
„ So fcribun vns in Lante
„ man in uuorolti alte; *Daniel.*
„ Thaz ir vns ouh gizellet,
„ uuio is in iuo [12] buah finget.
So thifu uuort tho gahun
then kuning anaquamun,
„ Hintarquam er harto *Audiens autem Herodes Rex turbatus est.*
thero felbe uuorto;
Joh mannilihes houbit
uuard es thar gidruabit;
Gihorton ungerno
thaz uuir nu niazen gerno.
Thie buachara ouh tho thare *Congregans omnes Principes Sacerdotum.*
gifamanota er fare.
Si uuas er fragenti,
uuar Chriftus giboran uuurti;
Er fprah z'en Euuarton
felben thefen uuorton.
Gab armer ioh ther richo,
antuuurti gilicho.
Thia burg nantun [14] fie far, *At illi dixerunt Bethlehem Judæ.*
in feftiz datun alauuar,
Mit uuorton then er thie altun
forafagun zaltun.
So er giuuiffo thar bifand [15] uuar,
druhtin Chriftus giboran uuar.
That er far infefti,
mihilo unkufti.

16 Z'imo

Imo faciebant multum clarum,
quod ea ipfius effet.
Vidimus ejus ftellam
fed nos civitatem ignoramus.
Et venimus, ut adoremus,
gratiam ejus ambiremus.
In Oriente multum procul
apparuit nobis ftella.
Eftne quis hic in regione,
qui aliquid hujus intelligat?
Stellas recenfuimus utique,
nunquam vidimus hanc antea,
Ideoque nunc ftatuimus,
honorem novo Regi exhibere.
Sic fcribunt nobis in regione (noftra)
viri in mundo veteri.
Quod vos nobis quoque referatis,
quomodo id in veftro libro fonet.
Cum hæc verba ita celeriter,
regi (ad aures) venirent,
Obfervabat hic accurate
ipfa illorum (accerfitorum) verba;
Et quodlibet caput (omnes principes civitatis)
tunc turbabatur.
Audiebant illibenter,
quo nos nunc fruimur libenter.
Scribas quoque ad fe
congregabat is illico.
Hos interrogabat:
ubi Chriftus nafciturus fit?
Dicebat ad Sacerdotes
eadem verba.
Dabat pauper & dives
refponfum fimiliter:
Civitatem nominabant illico
confirmarunt idem per omnia
Verbis, quibus olim antiqui
Prophetæ retulerunt.
Cum ille certo jam deprehendiffet verum (effe, quod)
Dominus Chriftus natus effet,
Meditabatur is ftatim firmiter
magnum fcelus.

Ad

9) Verf. 45. Freherus emendat: *Oftar filu ferro procul in Oriente.* Schilt. firmant hanc emendatioem Codex Vind. & Vat. in Flaciano MSS. legitur: *oftar.* Scherz.

10) Verf. 51. & 52. ita reddi debet:

Quare fumus nos nunc confentientes. i. e. unanimiter credimus, fentimus,
Quod illa (ftella) *novum Regem fignificet.*

Einon enim non fignificat *ftatuere*, fed *confentire, convenire inter fe*, einig fein. Conf. fupra I, 9, 19.

11) *Zeinot* non eft infinitivi præfens, fed tertia perfona fingularis præfentis Indicativi: nec *zeinon* denotat *exhibere*, fed *fignificare, indigitare.* ita: *zeinent* pro: *fignificant*, eft infra I, 27, 104. *Scherz.*

12) Per *buah* intelligitur *Liber Sacer.* dicuntur enim *thie buach* κατ' ἐξοχὴν Scripturæ Sacræ, ut Græcis & Latinis Biblia. vid. Gloffar. meum voc. *Buach.* Atque pro: *iz iuuo*, quod Flacius habet, legendum *in iuo*, iu veftro fc. Judæorum. *Schilter.*
Nulla hic opus correctione; fenfus fatis planus eft. Quod *id veftri Libri cantent*, ideoque Verfum 55. & feq. ita reddendum judico:

Id quod & vos nobis narratis,
Quod illud veftri Libri cantent. Scherz.

13) Verf. 59. *bintarquam er* &c. Ex iis, quæ dixi ad I, 4, 45. liquet bos duos verfus ita effe exprimendos:

Terrebatur valde
Illis verbis. Scherz.

14) Verf. 73. Cod. Vind. pro: *fie* habet: *fe.*

15) Hoe *uuar* transferendum eft in caput fequentie verfus, uti apparet ex utroque Codice; itaque verfus hi ita funt legendi:

So er giuuiffo thar bifand
UUar *druhtin krift giboran uuard.*
Cum certò tum cognoviffet,
Ubi *Dominus Chriftus natus effet.*
Scherz.

16) Pro

[16] Z'imo er ouh tho ladota *Clam vocavit Magos.*
thie uuisun man[17] th'ih sageta.
Mit in [18] ist guater thingon,
jo filu halingon.
Thia zit [19] eisgota er son in,
so ther sterro giuuon uuas queman z'in.
Batsie iz ouh biruahtin,
bi thaz selba kind irsuahtin.
Giduet mih, quad er, anauuart,
bi thes sterren fart.
So faret eiskot thare
bi thaz kind sare.
Sin eiskot [20] io gilicho, *Et mittens illos in Bethleem.*
jo filu giuuaralicho,
Sliumo duet ouh [21] thane
iz mir zu uuizzanne:
Ih [22] uuillu faran beton 'nan,
so riat mir filu manag man.
Thaz ih tharzua [23] thinge
joh imo ouh geba bringe.
Loug ther ueniga man,
er uuankota filu thar fram.
Er uuolta 'nan irthuesben,
joh vns thia fruma irlesgen.
Thaz imbot sie gihortun, *Qui cum audiissent Regem, abierunt.*
joh iro sertin iltun.
[24] Irscein in sar tho serro
ther seltsano sterro.
Sie blidtun sih es gahun,
sar si'nan gisahun,
Joh filu frauualicho
sin uuartetun gilicho.
Leit er sie tho scono,
[25] thar thaz kind uuas frono;
Mit sineru ferti
uuas er iz zeigonti,
Thaz hus sie tho gisahun, *Et intrantes domum.*
joh sar thara inquamun.
Tha uuas ther son guater
mit sineru muater.
Fialun sie tho sram hald, [26]
thes guates [27] uuaretun sie bald,
Thaz

Ad se tum invitabat
sapientes viros, quos dixi,
Cum iis bono erat animo,
& multis cum insidiis.
Tempus perquisivit is ab eis,
quo stella solita erat apparere ipsis:
Rogabat eos quoque curiose (curarent)
ut de hoc puero inquirerent.
Faciatis me, inquiebat, certiorem
de stellæ cursu;
Pergite, scrutamini hinc
puerum illum illico:
Ipsum inquirite simul (non singuli & seorsim)
& multa curiositate (circumspectione)
Confestim facite etiam abinde
ejus me certiorem,
Volo ire ad adorandum eum,
sic suadent mihi plurimi,
Ut ego eo placitum convocem,
atque ipsi quoque donum offeram.
Mentiebatur vilis homo,
recedebat abinde valde procul.
Volebat ipsum occidere,
& nobis hoc bonum extinguere.
Hoc mandatum audiverant
& suum iter festinabant.
Apparebat ipsis statim procul
illa, rara stella.
Gaudebant confestim
simulac illam videbant,
Et valde lætabundi
eam observabant simul.
Ducebat eos pulcherrime,
ubi puer erat sanctus;
Per suum cursum
erat id ostendens.
Domum ecce videbant
& statim eo intrabant:
Hic erat ille puer optimus
cum sua matre.
Cadebant proni
bonum attendebant illico,
Puerum

16) Pro *z'imo* Cod. Vind. habet distincte: *zi imo.*

17) Pro *th'ib* idem Cod. legit: *the ib.*

18) In Versu 84. pro *ist guater* Cod. Vind. habet: *gistuant er.* Vaticanus sutem: *gistuat er.* Unde illum & sequentem versum ita transfero:

Cum illis suscepit Colloquium
Certe multo occulte. Scherz.

Gistuat (pro quo etiam reperitur *gistuant*) idem est ac *sustinuit, cœpit, suscepit.* ita II, 6, 80. de Adamo dicitur: *thaz er lougnan* gistuat, *quod mentiri* sustineret. conf. supra I, 9, 45. *Thingon* pro *loqui* non infrequenter usurpatur, ita infra V, 10. 53. de discipulis Emaunticis dicitur:

Bigondun thingon *tho untar in.*
Incipiebant loqui *tunc inter se.*

Et ℣. 58. ibid.

Unz er thiegota *mit in,*
Quamdiu loquebatur *cum ipsis.* Scherz.

19) Pro: *eisgota* Cod. Vind. habet: *eigiscota.*

20) Pro: *jo gilicho* Cod. Vind. exhibet: *jo licho.* Sed Flacianus textus videtur esse præferendus. *Scherz.*

21) Pro: *thane* lege: *thanne.* Ita enim habet Codex oterque, imò & ipsum MSC. Flacianum.

22) Pro: *uuillu* Cod. Vind. sistit: *uuullu.*

23) Versu 99. Cod. Vind. legit: *githinge.* Ita sutem ille est vertendus:

Ut ego eò tendam, seu proficiscar.

De voce *githingen* vid. notata supra ad I, 16, 38. Schilterus arbitratus, uti ex ipsius Versione apparet, per *thinge* intelligi *Placitum, Conventum,* hæc ed h. l. snnotat: Fingit Herodes & simulat novum Regem sese sgnoscere velle, & ob id Plscitum seu Conventum Procerum Regni convocaturum, ot omnes ipsum inthronisarent. *Scherz.*

24) Pro *irscein* Cod. Vat. & MSC. Flac. habet: *yrscein.*

25) Cod. Vind. *thar uuas thaz kind frono.*

26) In margine versus 121. in utroque Cod. legitur: *Et procidentes adoraverunt eum.*

27) Pro: *uuaretun.* Codex Vind. ut & Flacius habent: *uuarun.* Cum autem *uuarun* noo significet *attendebant*, sed *erant*, arbitror *bald* non reddendum esse per τò *illico*, sed per τò *confidentes.* Id enim vox *bald* Majoribus nostris denotavit. Gl. Boxhornii: *baldlibbo*, confidenter. Gl. Lipsii: *bald*, fiducialiter. Supra I, 1, 124. *balde* habuimus pro *audacibus*, unde versus 121. ita transferendus erit: *in bono erant confidentes.* i. e. fiduciam certam habebant se hic invenisse bonum, fontem salutis. *Scherz.*

28) Pro

Thaz kind ſie thar tho betotun,
joh huldi ſino [28] thigitun.
[29] Indatun ſie tho thare,
thaz iro dreſo ſare. Et apertis theſauris ſuis.
Rehtes ſie githahtun,
thaz ſi'mo geba brahtun:
[30] Myrrum inti UUirouh,
joh gold ſcinentaz ouh
Geba ſilu mara,
ſi ſuahtun ſine uuara.

Puerum itaque adorabant,
& gratiam ejus ambiebant.
Aperiebant tunc illi
ſuos theſauros illic.
Juris erant memores,
quod ipſi dona ferrent:
Myrrham atque thus
itemque aurum ſplendens,
Munera valde magna,
hi quærebant ejus fidem (gratiam, protectionem.)

Myſtice.

[1] Cap. XVIII.

IH ſagen thir thaz in uuara
ſie mohtun bringan mera:
Thiz uuas ſus gibari,
[2] theis geiſtlichaz uuari.
[3] Kundtun ſie vns thanne,
ſo uuir [4] firnemmen alle,
Gilouba [5] in girihti,
in theru uuuntarlichun gifti,
[6] Thaz er urmari
vns euuarto uuari.
Ouh kuning in giburti,
jo b'unſih dot uuurti.
Sie uuurtun slafente, Et ammoniti in ſomnis.
fon engilon [7] gimanonte:
[8] In droume ſie in zelitun.
then uueg ſie faran ſcoltun.
Thaz ſie ouh thes ni [9] thatin,
themo kuninge ſih nahtin,
Noh ni kundtin thanne
thia ſruma themo manne.
Tho [10] ſuaran thie ginoza [11]
andara ſtraza,
Harto ilente,
zi einigemo Lante.

EGo dico tibi hoc revera
poterant offerre plura:
Hoc fuit ita congeſtum
quod myſticum eſſet.
Significant nobis exinde,
quod nos intelligamus omnes,
Crede per anagogen
de hac mirabili donatione;
Quod is ſummus (opt. max.)
nobis ſacerdos eſſet: (thus)
Et rex de nativitate, (aurum)
atque pro nobis moreretur (myrrha)
Ipſi dormientes
ab Angelis admonebantur:
In ſomnio hi iſtis referebant
viam qua ire debebant.
Utque nec hoc facerent
Regi ut appropinquarent,
Nec renunciarent inde
bonum (Salvatorem) iſti homini.
Tunc ibant hi conſortes
aliâ viâ,
Vehementer feſtinantes
ad propriam terram.

Myſti-

28) Pro: *thigitun* Cod. Vind. habet: *thigetun.*
29) Verſ. 125. & ſeq. curatius ita reddo:
Aperiebant illi tunc ibi
Suos theſauros cito. Scherz.
30) In Cod. Vind. eſt: *Myrrun.*

Ad Cap. XVIII.

1) Caput XVIII. in Cod. Vind. hic non incipit, ſed demum infra poſt ℣. 24.
2) In verſu 4. Editionis Flacianæ pro *Theis* lege ex Cod. Vind. imò & MSC. Flaciano: *Theiz.* Cæterum hunc & præcedentem verſum ita interpretor:
Hoc ita fuit geſtum,
Ut ſpirituale eſſet.
i. e. ut nobis aliquid ſpiritualis ſignificaret. *Scherz.*
3) Verſum 5. & tres ſequentes aptius ſic reddiderim:
Significaverunt illi (Magi) *nobis tunc,*
Uti intelligimus omnes.
(*Crede* [id] *in rectitudine* ſ. recte)
In mirabilibus donis. i. e. per dona mirabilia, quod &c. *Scherz.*
4) Pro *firnemmen* ℣. 6. Cod. uterque legit: *firnemen.*
5) *In girihti* ſæpius occorrit pro *in rectitudine, recte,* vid. I, 23, 51. & II, 2, 33. & III, 7, 151.
6) S. Hieronymus hic: Pulcherrime munerum ſacramenta. Juvencus Presbyter uno verſiculo comprehendit:
Thus, Aurum, Myrrham, Regique, Hominique, Deoque
Dona ferunt.
Floruit is ſub Coſtantino M. teſte eodem, libro de Scriptor. Eccleſ.
7) Pro *gimanonte* lege in ℣. 14. ex Codice utroque: *gimanote.*
8) Verſus 15. & ſeq. rectius ita traducitur:
In ſomnio illi (Angeli) *ipſis* (Magis) *indicabant,*
Quod iter inire deberent. Scherz.
9) Pro *thatin* Codex uterque & MSC. Flacianum habet: *thahtin,* i. e. *cogitarent,* gedächten, ſc. quod velint iterum accedere Herodem.
10) Pro *fuaran* Cod. uterque, ut & MSC. Flacianum legunt: *fuarun.*
11) In margine verſus 21. in utroque Cod. legitur: *per aliam viam reverſi ſunt.*

9) Pro

Myſtice.

[12] Manot vnſih thiſu fart,
thaz uuir es uueſen anauuart.
UUir vnſih ouh biruahen,
int eigan Lant ſuachen.
Thu ni biſt es, uuan ih, uuis;
thaz lant thaz [13] heiſt paradys.
Ih [14] mag es lobon harto,
ni [15] girimit mih thero uuorto.
Tho mir megi lidolih
ſprechan uuorto gilih,
Ni mag ih thoh mit uuorte
thes lobes queman zi ente.
Ni biſt es io giloubo,
ſelbo thu iz ni ſcouuo.
Ni mahtu iz ouh noh thanne
irzellen iomanne.
Thar iſt lib ana tod,
[16] lioht ana finſtri.
Engilichaz kunni,
ioh euuinigo uuunni.
UUir eigun iz firlazan,
[17] thaz mugun uuir io riazan.
Joh [18] z'enin heimon,
Jo emmizzigen ueinon.
UUir ſuarun thanana noti,
thuruh ubarmuati.
Irſpuan vnſih ſo [19] fallo
ther vnſer muatuuillo.
Ni uuoltun uuir [20] gilos ſin,
[21] harto uuegen uuir es ſcin.
Nu riazen elilente
in fremidemo lante.
[22] Nu ligit vns umbitherbi,
thaz vnſer adalerbi.

Monet nos hoc iter,
ut nos ad id ſimus intenti,
Nobis etiam curam adhibeamus,
& propriam terram quæramus.
Tu nec es ejus rei, opinor, intelligens,
illa terra vocatur Paradiſus: 1. Cor. XI, 4.
Ego quam potero laudare diligentiſſime,
nec ſuppetent mihi (tamen) verba.
Etſi mihi poſſibile articulatim
eloqui verba æqualia,
Nec poſſim tamen verbis
hujus laudis venire ad finem.
Nec ejus rei credulus,
ipſe tu eam ni videris.
Nec es poteris id etiam poſtea tamen
referre mortalibus.
Ibi eſt vita abſque morte,
lux ſine tenebris;
Angelicum genus,
& æternum gaudium.
Nos habemus id relictum (deſeruimus)
hoc oportet nos deplorare;
Imo illuc repatriare
perpetuo plorando.
Abivimus inde omnino
propter ſuperbiam.
Perſuaſit nobis ſic clanculum (obrependo)
noſtra malitia.
Non volebamus auſcultare (obedire)
valde apparet iſtud, (adhuc)
Nunc ploramus exules
in aliena regione.
Nunc jacet nobis improbis,
illud noſtrum nobile (alode, nobilis hereditas)

12) Cum Verſu 25. incipit Codex Cæſareus Caput XVIII. rectius id fuiſſet inceptum prius per verſum: *ſie uuartun ſlafente.* Scherz.

13) Pro: *heiſt*, quod recentius eſt, Codex uterque habet: *heizit.*

14) Pro: *mag es* Cod. Vind. ponit: *meg iz.* Vat. autem: *mag iz.*

15) Pro: *girimit* Cod. uterque habet *girinnit. Girinnen* eſt fluere, ſcilicet Otfridus noſter dicere velle videtur, quod, quamvis gaudia Paradiſi laudibus edmodum extollat, tameo verba non fluant ſufficienter, & ita, ut rem ſatis exprimant. *Scherz.*

16) Codex Vind. pro: *Liobt* exhibet: *Liebt.*

17) Verſ. 46. ita reddendus: *Hoc oportet uos ſemper* (indeſinenter) *deplorare.* Supra vox *io* pro *ſemper* etiam occurrebat, nempe I, 4, 120. *Scherz.*

18) Pro: *zenin heimon* Codex Vindob. habet: *zen in heimou.* videtur autem *in* & *heimon* eſſe compiogendum in ounm vocabulum, ita ut *zen* denotet *ad illas*, prout occurrebat ſupra I, 17, 69: *zen euuarton*, ad ſacerdotes. Adde III, 7, 178. *Inheimon* autem ſignificat *loca patria*, wo man einheimiſch iſt. Invenitur autem hoc ſenſu *inheimon* cum accentu & conjunctum in utroque Cod. infra V, 9, 39. Verſus itaque 47. & 48. ita vertendus eſt:

Et ad illam Patriam (cœleſtem)
Semper ploremus. i.e. plorantes tendamus. *Scherz.*

19) Pro: *fallo* Cod. Vind. legir: *Stillo*, clandeſtine. Rhythmo magis convenit hoc poſterius. *Scherz.*

20) Verſ. 54. pro: *gilos ſin* lege ex Cod. Vind. *giloſſin.* Quod *giloſſin*, *giloſan* idem eſt ac *audire.* vid. Celeberr. Staden. iu Specimine Antiquit. Francie. p. 23. n. 10. *Scherz.* Hodiedum ap. Suevos *loſen* eſt *attendere*, *auſcultare. Anon.*

21) Verſ. 55. in Cod. Vind. ita legitur:

Harto uuegen uuir es cin.

Arbitror autem *cin* idem eſſe ec *zin*, quod ſopra habuimus I, 4, 159. & I, 7, 42. ac idem eſt ac: *zu ihnen.* Eodem modo *cir* legitur in Rhythmo du S. Aunone II. pro: *zu ibr.* Verſum autem hunc quia *uuegen*, ire, denotat, ita reddo:

Duriter imus ad illas, oempe, *inheimon*, domicilia cœleſtia.

Ad hanc interpretationem moveor per locum, qui eſt infra IV, 1, 92. *Scherz.*

22) Verſus 58. & 59. Celeberrimus Stadenius in Explic. Voc. Bibl. Germ. p. 182. reddit: *nu liget uns obu nuzeu unſer eigenthumliches Erbe. Adalerbi* quidem in genere *Hæreditatem* denotat, uti etiam epparet ex III, 1, 80. & IV, 6, 15. non iocommodu tamen hic emphaſin vocis *Adal*, qoæ *primarium*, *præcipuum* ſignificat, ita expreſſeris, ot *Adalerbi* reddas per *Hæreditatem primariam*, quam primariò quærere & æſtimare debemus. *Scherz.*

Ni niazen sino guati,
so duat vns vbarmuati.
Tharben uuir nu [23] leuues
libes filu maneges.
Joh thulten hiar nu noti,
bittero ziti.
Nu birun uuir mornente,
mit seru hiar in Lante.
In managfalten uuunton,
bi vnseren [24] stunton.
Arabeiti [25] manago,
sint vns hiar io garauuo
[26] Ni uuollen heim uuison
uuir uuenegon ueeison.
[27] UUolaga elilenti,
harto bistu herti.
Thu bist harto filu suar,
thaz sagen ih thir in ala uuar.
[28] Mit arabeitin uuerbent,
thie heiminges [29] tarbent.
Ih haben iz funtan in mir,
ni fand ih [30] liebos uuiht in thir.
Ni fand in thir ih ander guat,
suntar [31] rozzagaz muat,
Seragaz herza,
joh managfalta smerza.
[32] Ob vns in muat gigange,
thaz vnsih heim lange,

Zi

Non fruimur ipsius bonitate,
hoc facit nobis superbia.
Caremus nunc malis
bono (imò) multiplici.
Et toleramus hic nunc necessitates,
amara tempora.
Nunc sumus nos lugentes
cum dolore hic in terra,
In multiplicibus vulneribus
in nostris horis.
Labores varii
sunt nobis hic parati.
Nec volumus domum visitare
nos miseri orphani.
Quamvis exul,
valde es durus.
Tu es valde multum molestus,
hoc dico tibi per omnem veritatem;
Cum laboribus conversans
patria carens. (æternâ)
Ego id deprehendi in me,
nec deprehendi cari quid in te:
Nec deprehendi in te alind bonum,
quam æruginosum animum
Vulneratum cor
& multiplices dolores.
Utinam vobis in mentem veniret,
ut nos domum desideremus,

In

23) In versu 61. *leuues* videtur adverbialiter sumi pro *infeliciter*, *misere*, ita usurpatum occurrit infra V, 9, 70. ubi legitur:

Thes managfaltes seres
Thaz uuir nu thulten leuues.
Multiplicis calamitatis
Quam nunc experimur infeliciter.

Est à *leuue*, quæ vox calamitatem, miseriam denotat. vid. infra III, 20, 183. & II. 6, 78. & IV, 26. 12. ac V, 9, 70. & V, 19, 54. ut & III, 1, 33. in Glossis Rhabani Mauri est: *Leue*, pestis. Reddo itaque versum 61. & seq. huoe in modum:

Caremus nunc infeliciter
Bono admodum multiplici.

Sane Versio Schilteriana se tueri non potest; oam carere malis non est infelicitas; cujoa tamen ideam hic Auctor noster repræseotare laborat. *Scherz.*

24) Pro *stunton* Cod. Vind. exhibet: *suntom*, i. e. *ob nostra peccata*, uti reddendus est Versus 69. *Scherz.*

25) Pro *manago* Cod. Vind. habet: *manego.*

26) Versum 71. redde: *nec volumus in Patriam* (sc. cœlestem) *ire.* Infra III, 23, 54. verba: *Eamus in Judæam*, redduotur Francice: *uuisomes thero Judono.* Scherz.

27) Versus 73. & seqq. duo ita sunt exprimendi:

ô Exilium
Valde es durum
Tu es valde graue seu molestum.

Elilenti est ipsum *exilium*, *peregrinatio.* infra I, 21. 6. dicitur:

Thar Joseph uuas in lante
Hina in elilente.
Cum Josephus esset in terrâ sc. eâ
Ibi in exilio.

Glossæ Lipsii: *Elclendis*, peragrinationis, de hoc loco vid. supra I, 5, 133. *Scherz.*

28) Versus 77. & 78. ita sunt transferendi:

Cum doloribus conversantur, cincti sunt,
Qui Patria (cœlesti) *carent.* Scherz.

29) Pro: *tarbent* uterque Codex habet: *tharbent.*

30) Pro: *liebos* Cod. Vind. habet *liebes.* Vat. autem: *liobes.*

31) *Rozzagaz muat*, (Vindob. Codex habet: *rozagaz muat*) Schilterus reddit: *æruginosum animum.* Forte dicere voluit: *ærumnosum animum.* Sane *rozzagaz* vel *rozagaz* est *ærumnosus*, *tristis*, *lugens.* ita infra II, 16, 23.

Firtilot in thia smerza
Joh rozagaz *herza.*
Aufert illis dolores
Et ærumnosum *cor.*

Ubi ipse Schilterus reddit: *lugens cor.* adde II, 16, 18. & V, 5, 40. *Scherz.*

32) Versus 85. osque ad 90. ita videntur esse vertendi:

Si nobis in mentem venerit,
Quod in Patriam (venire) *desideremus,*
In illam (cœlestem) *regionem cito,*
Et (ad) *sempiternum gaudium.*
Ineamus (Eundum est) *sicut socii hi* (Magi fecerunt)
Etiam aliam viam.

Langen ℣. 86. est *desiderare*; hodie dicimus *verlangen.* Uti recte Schilterus exponit: invenitur etiam eodem sensu *belangen.* Strycker. in Hist. Caroli M. MSC. fol. 27. b. 2.

Die Fursten belanget *fere*
Die lange hie gewesen sint;
Si sehen gerne weib und chint. Scherz.

Gisabe, ℣. 88. gaudium: apud Tatianum occurrit: *gifebo* pro *gaudio.* cap. 2. §. 6. *inti berist thir* gifebo *inti blidida*, *& ipse erit* gaudium *tibi & exultatio.* adde infra IV, 20, 12. Gothis, *fabeds*, *fagnadur*, gaudium. Anglo-Sax. *gefea*, gaudium: *gefeban*, gaudere. Anglis: *Fain*, lætus, item lubeoter. Islandis: *fagnadur*, lætitia. *Feigenu*, *feyne*, *fegna*, lætus. Suecis: *Fagnad*, gaudium. *Scherz.*

33) Verf.

Zi themo lante ingahe,	*In terram illam ingredi*
ouh iamar gifahe.	*& in perpetuum occupare.*
Farames fo thie ginoza,	*Proficiscimur sic consortes*
ouh andera ftraza.	*etiam aliâ viâ.*
Then uueg, ther unfih uuente	*Via, quæ nos ducit*
zi eigenémo lante.	*ad proprias terras.*
Thes felben pades fuazi,	*Illius viæ dulcedo*
fuaehit reine fuazi.	*postulat puros pedes.*
[33] Si therer fitu in manne,	*Sint tales mores in homine,*
ther thar anagange:	*qui eam ingreditur:*
Thu fcalt haben guati,	*Tu debes habere bonitatem,*
joh mihilo otmuati.	*& maxime humilitatem,*
In herzen io zi noti,	*In corde & de necessitate*
uuaro karitati.	*veram caritatem.*
Dua thir zi giuuurti	*Fac tibi ad dignitatem (decus)*
fcono furiburti.	*pulchram abstinentiam.*
[34] UUis horfam ouh zi guate,	*Exhibe obedientiam ad bonum,*
ni hori themo muate.	*nec obedi appetitui.*
[35] Innan thines herzen kuft,	*Intra tui cordis scrinium*
Ni laz thir thefa uuorolt luft.	*ne finas tibi hujus seculi voluptatem.*
Fliuh thia geginuuerti,	*Fuge præsentia,*
fo quimit thir fruma in henti.	*sic venit tibi bonum in manus.*
Hugi, uuio ih thar fora quad,	*Cogita, ut supra dixi,*
thiz ift ther ander pad.	*hæc est altera via.*
† Gang thefan uueg, ih fagen thir, ein,	*Ingredere hanc viam, dico tibi semel,*
er gileitit thih heim.	*comitabitur te domum.*
[36] So thera thu heim uuefti,	*Cum ea domi fueris,*
ni uz ift mit gilufti.	*nunquam finis erit cum voluptate.*
So biftu Gote liober,	*Sic es DEO carior,*
[37] niuutrat ift, fcadon niamer.	*damnum nunquam.*

33) Verf. 96. & feqq. ita reddo:

Sit borum morum (feu: his moribus præditus) *inter homines,*
Qui eò tendit. Scherz.

34) Freherus: MSC. habet: *wis borsam*, non *bersam*, ut Flacius. Habentur hic fundamenta illa perfectionis Chriftianæ; Proprietatis abdicatio, *Furiburti*; Obedientia & Continentia. Unde tria vota Monaftica enata. *Schilter.*

35) Verfum 106. ita reddit Celeberr. Stadenius in Expl. Vnc. Bibl. Germ. p. 370. *Lass dir in deines Hertzens Geschmack dieser Welt Lust nicht kommen.* Scherz.

† Verfum 111. ita transfero: *I banc viam, dico tibi, solam, seu unicam.* Scherz. Verfu 113. pro: *comitabitur*, poue: *ducet.* Scherz.

36) Verfus 114. & feq. in Codice Vind. & Vat. ita legnotur:

So thu thera heimuisti
Ninzist mit gilusti.

Ita tu Patriâ (cœlefti)
Frueris cum delectatione.

Heimuuisti eft *Patria*, aut *Domicilium ordinarium*. ita *famuuist* apud Ifidorum p. 268. idem eft ac *cohabitatio*. in Gloff. Lazii p. 55. legitur: *in der Samauuiste*, confortio. conf. Palthen. ad Ifidor. p. 416. *Nahuuist*, *præsentiam*, *viciniam* fignificat apud noftrum IV, 5, 79. & IV, 11, 69. & IV, 15, 26. Gothis *Vist*, unde *beimuuist* noftrum, originem trahit, idem eft, ac *Mansio*, *Habitatio*, vel *Præsentia in hoc vel illo loco.* vid. Verelii Ind. Ling. Scytho-Scand. voce: *Vist.* Locum hunc eleganter illuftrat ipfe Otfridus nofter IV, 5, 69. feqq. ubi ita loquitur:

Er leitit mit gilusti
Thih zer beimuuisti,
Jo rihtit unsih alle
Zi themo kastelle, &c.

Ducit nos cum gaudio
Ad Domicilium (Patriam cœleftem)
Et dirigit nos omnes
Ad illud castellum, &c. Schertz.

37) *N'intrat*, forte. fupra c. I, 195. *Schilter.* Recte Schilterus conjicit τὸ *Niuutrat* mutandum effe in: *n'intrat*, Codex Vind. & Vat. clare legunt: *N'intratist*; *intraten* idem eft, ac *timere*, *perhorrescere*. vid. quæ dixi fupra ad I, 1, 195. Verte itaque hos duos ultimos verfus hunc in modum:

Sic es Deo carus
Nec timebis damnum unquam. Scherz.

De fuga Joseph cum Matre in Ægyptum.
Matth. 2.

Cap. XIX.

[1] Joseph so thes finthes
er huatta thes kindes,
UUas thionostman guater,
bisuorgeta ouh thie muater.
Ther engil sprah imo zua:
„ thu scalt thih heffen filu frua.
„ Fliuh in [2] andaraz lant,
„ bimid ouh thesan fiant. [3]
„ In Aegypto [4] uuis thu sar,
„ vnz ih [5] zeigo auur thar,
„ [6] UUanne thu biginnes
„ thes thines heiminges.
„ Ni laz iz nu vntar in uuari,
„ thia muater thara fuari,
„ Thaz kind ouh io gilicho
„ bisuorge herlicho.
„ Ther kuning uuilit sliumo
„ inan suachen [7] in giriuno,
„ Mit [8] hizenten suerton,
„ nales mit then uuorton.
„ Hugi filu harto
„ thero minero uuorto.
„ In herzen giuuaro uuartes,
„ [9] thaz th'uns thia fruma haltes.
„ Er

Apparuit Angelus Domini Joseph.

Futurum est enim ut Herodes quærat puerum.

Joseph itaque in hoc itinere
custodiebat Puerum,
Erat minister bonus,
curam gerebat etiam matris.
Angelus dicebat ad ipsum:
tu debes te levare multum mane.
Fuge in aliam terram,
vitaque hunc hostem:
In Ægypto commoreris illico,
usquedum indicavero iterum ibi,
Quando regressurus sis
in tuam patriam;
Ne intermittas itaque hoc profecto,
matrem hinc deducas,
Puerum quoque simul
cures splendide.
Rex vult ocyus
ipsum quærere vociferando,
Cum micantibus gladiis,
nec tantum verbis.
Memento multum firme
meorum verborum.
In corde vere observes,
ut nobis bonum hoc serves.
Ille

Ad Cap. XIX.

1) Versum primum & secundum ita transfero:

Joseph etiam tunc
Custodiebat puerum.

Malo ita vertere, quam per verba: *in hoc itinere.* Licet enim *finth*, *find*, iter, viam denotet, ceu apparet ex I, 13, 41. & I, 21, 15. & III, 4, 55. tamen, quia hic sermo est de tempore, quo iter, seu fuga Josephi nondum erat suscepta, rectius: *thes finthes*, exprimitur par *tunc*, *illo tempore*, *illâ vice.* Quo sensu etiam infra III, 1, 71. ubi de matre infantem suum verberante dicitur:

Gihugit sar thes finthes
Thes ira lioben kindes.
Recordatur continuo: illa vice,
Sui chari infantis.

Prout vertit Celeberr. Stadenius in Specim. Antiquit. Francic. p. m. 22. conf. infra IV, 6, 59. hinc etiam Junius in Glossar. Ulphilâ Goth. notat: *fintha* numeralibus postpositum idem est cum Anglo-Saxonico: *sithe.* Vices. In Ulphilâ Joh. IX, 24. est *antharamma* fintha, *alterâ* vice, rursus. In eodem Marc. XIV, 72: *Thrim*fintham, Ter. Lucæ XVII, 4. *Sibun*fintham, septies. *Scherz.*

2) Pro *andaraz* Cod. Vind. habet: *antheraz.*

3) In margine versus octavi uterque Codex habet: *Dicens: fuge in Ægyptum.*

4) Vers. 9. mallem *wis* reddere per *sis.* Scherz.

5) Vers. 10. post voces: *unz ih* Codex Vind. habet: *thir.* Itaque versus ille ita est supplendus: *Usque dum tibi indicavero iterum ibi.* Scherz.

6) Versus 11. & 12. κατὰ πόδα ita exprimo:

Quando tu incipere debeas (reditum)
In tuam Patriam s. domicilium.

7) Verba versus 18. *in giriuno* B. Schilterus non recte transtulit, uti facile videre est. Ast quomodo transferenda sint, & ipse hæreo: œdipo hic opus est: quò etiam collimat Rostgaardius in Emendation. Vaticanis ad h. l. ubi dicit: *Vocem hanc in nullo alio auctore me legisse memini.* Ab initio in mentem venit, *in giriuno* idem esse ac *in giruno*, i. e. *clam occulte.* Nam vox *girunu* denotat *mysteria, res occultas.* vid. Tat. c. 74. §. 4. adde Celeb. Palthenium ad Tat. p. 383. Sed cum infra I, 27, 70. juxta exemplar Flacianum hæc vox in talibus circumstantiis occurrat, quæ hanc explicationem per *clam* non admittunt, animum mutavi. Verba Otfridi ibi tradentis, quomodo Legati Judæorum Johannem Baptistam de conditione suâ examinaverint, ita se habent:

Sprahun sie auur sliumo
Jo thrato in giriuno
Gabero uuorto,
Fragetun 'nan harto.

An origo hujus vocis deducenda est à *Giri?* quod *Avaritiam*, *cupiditatem*, *begierde* denotat; ita infra II, 5, 15. zi giri *joh zi ruame*, *ad avaritiam & ambitionem.* Glossæ Keronis: *Kirida*, desiderium, concupiscentia, ut mens sit: quod Herodes *avide* infantem Christum sit quæsiturus. Sed aliis hanc rem decidendam relinquo. *Scherz.* Vide, annon legi possit *in grimmo*, cum fremitu aut indignatione. Contextus favet. Certe Angli, (veteri Germanica voce) *Grim* vocant hominem indignantem: & Gloss. vett. à Schiltero ad Ps. V, 11. Notkeri citatæ, *eremizont*, fremuot. *Anon.*

8) Freherus: MSC. habet *bizenten.* Schilter. *bizenten* etiam est in Cod. Vind. imò & MSC. Flaciano. Rostgaardius recte reddit: *acutis gladiis.* Est à *bizen* mordere, beissen, *bizenti suert* occurrit etiam infra IV, 13, 86. *Scherz.*

9) Vers. 24. pro *thaz th' uns* Cod. Vind. habet: *thaz thu uns.*

10) Pro

„ Er fuar ſar thera ferti
Nahtes mit giuuurti, *qui conſurgens accepit puerum.*
Thaz iz ni uuurti mari,
joh baz firholan uuari.
Er ouh thaz [10] intgiangi,
ſiu [11] uuaſan ni biſiangi.
Bi thiu uuas er ſo erachar,
joh harto filu uuachar.
Siu fuart er, no nih dualta,
in lant, thaz ih nu zalta.
Thar uuas ther ſun guato, *Erat ibi usque ad obitum Herodis,*
vnz ſtarb ther goteuuoto. *ut impleretur,*
Tho uuard thar irfullit, *quod dictum eſt*
thaz foraſago ſingit, *per Prophetam.*
Von Gote ſeltſanaz,
joh uuuntar filu uuaraz;
Er quad, er uuolti herafun [12]
ſinan einigan Sun
Ladon thanana ir Lante
er ſinan liut halte.
In buachon duat man mari,
er ſiar iar thar uuari
Sume quedent ouh in uuar,
thaz er uuar [13] in zuei iar.
Thia gilouba, ih ſagen thir uuar,
thia laz ih themo iz liſit thar.
Ni [14] ſcrib ih [15] hiari nu rheiz,
thaz ih giuuiſſo ni ueiz.
Ob ih giuuiſſo iz uueſti,
ih [16] ſcrib iz hiar infeſti.
[17] Thoh mag man uuizan thiu iar,
uuio man ſiu zelit thar.

Ille proficiſcebatur illico hoc iter,
noctu, honeſte (tamen.)
Ne fieret manifeſtum,
ſed eo magis celatum foret.
Is etiam id evitaret,
(ut) eos lamentatio non obrueret.
Propterea erat is eo alacrior,
& eo magis fortior.
Illam ducebat is, nec tardabat,
in terram, quam dixi.
Ibi erat filius ille bonus
uſque dum moreretur tyrannus.
Tunc adimplebatur,
quod Propheta canit.
De DEO mirabile,
& miracula multa vera.
Ait: Volebat (DEVS) huc
ſuum unicum filium
Vocare ex illa terra
(ubi) ſuum populum ſervaret.
In libris traditur,
(quod) quatuor annos ibi fuerit.
Alii dicunt etiam pro vero,
quod fuerit duos annos.
Fidem, dico tibi vere
relinquo ei, qui legit hæc;
Nec ſcribo hic quicquam.
quod certo non ſciam.
Si certo id ſcirem,
ſcriberem hic firmiter.
Interim quilibet ſciat hos annos,
quemadmodum eos ſupputare velit.

De occiſione Infantum. Matth. 2.

Cap. XX.

SO Herod ther kuning tho biſand,
thaz er ſon in bidrogan uuard.
Inbran er ſar zi noti
in mihil heizmuati. *Videns Herodes, quod illuſus eſſet à magis,*
Er ſanta man manege,
mit uuaſanon garauue.

Joh

Cum Herodes Rex deprehenderet,
quod ab eis illuſus eſſet,
Excandeſcebat illico vehementer
in magnam iracundiam.
Mittebat homines multos
armis paratos.

Et

10) Pro *intgiangi* Cod. Cæſar. legit: *ingiangi.*

11) In Verſ. 30. *uuaſan* mallem reddere per *arma* i. e. armati homines. *Scherz.*

12) Verſ. 41. margini adſcribendum ex Cod. utroque: *Ex Ægypto vocavi filium meum.*

13) Poſteriorem ſententiam biennii approbat Sethus Caluiſius in Chronol. A. M. 3949.

14) Pro *ſcrib* Cod. Vind. habet: *ſcribu.*

15) Verſ. 51. Pro *hiarinu rheiz* legendum eſt ex Cod. utroque: *hiar in urheiz.* *Urheiz* eſt *tumultus, confuſio.* Item *rebellio.* Petrus negans ſe eſſe ex ſociis Chriſti infra IV, 18, 35. apud Noſtrum dicit: *Ni machon, ih den urbeiz,* nec ego feci (excitavi) hunc tumultum. Adde II, 24, 15. & IV, 23, 55. hinc Celeb. Stadenius in Unterſuchung des Wörtleins *Ur*, quæ ſubſubjuncta eſt der Erklärung der deutſchen Bibl. Wörter p. 827. dicit: *Urbeiz*, Aufruhr des gemeinen Pöbels, wann die Gemeine entbrannt und erhitzet iſt. Melius, quam Mylius in Archæologo, qui p. 180. dicit: Urheiz *Otfrido videtur eſſe faſtus, ſuperbia, inſania, opprobrium, vel ſimile.* Verſum autem ita reddo:

Nec ſcribo hic tumultuarie. Scherz.

16) Pro *ſcrib iz* Cod. Vind. ſiſtit: *ſcribi iz.*

17) Verſum 55. & 56. ita redderem.

Attamen poteſt quilicet ſcire annos,
Quomodo illi indicantur.

i. e. Licet neſciamus, an per duos, an per quatuor annos in Ægypto fuerit; ſufficit, quod ſciamus, per aliquos annos, ceu libri eruditorum indicant, eum ibi fuiſſe. *Scherz.*

Ad

Joh datun [1] sie ana fehta
mihila slahta.
Thiu kind [2] gistuantum ſtechan
thiu uuiht ni mothun ſprechan,
Joh uuurtun al [3] fillo tiu,
mitthont [4] giboraniu. ª bimatu & infra.
So ſih thaz altar druag in uuar
thanan [5] uz in zuei iar.
So uuit thaz geuui mez uuas,
ni firliazun ſie niheinaz.
Thie muater thie [6] ruzun
joh [7] zachari vz fliuzun.
[8] Thaz uueinon uuas in lengi.
himilo gizengi.
[9] Thie bruſti ſie inougtun,
thaz fahs thana rouftun.
[10] N'iſt ther io ingahi,
then iamar giſahi.
Siu [11] zalutun [12] ſiu io ubar dag
thar iz in theru uuagun lag.
Joh anan themo barme,
theru muater zi harme,
N'iſt uuib thaz io gigiangi,
in merun goringi.
Odo merun grunni
mit kindu io giuuunni
[13] Inthuob man mit then fuerton
thaz kind ir then hanton;

Joh

Et faciebant hi abſque prælio
magnam occiſionem.
Infantes inſtabant confodere
qui ne quicquam poterunt loqui:
Et verberabantur omnes,
recens nati.
Quarum ſe ætas extendebat revera
abinde usque ad duos annos.
Quam late illius tractus finis erat,
non relinquebant nec unum.
Matres lamentabantur
& lacrymæ effluebant.
Hic ploratus erat eis prolixus,
cœlum impeteus.
Vbera adſpiciebant,
crines evellebant:
Nemo eſt, qui auderet
hanc miſeriam adſpicere,
Rapiebant eos per diem,
quum in cunis jacerent,
Et intra ſinum
matris ad dolorem.
Non eſt mulier, quæ iverit
in majoribus tribulationibus.
Aut plures adverſitates
cum liberis unquam acceperit.
Verberabatur gladiis
infans ex manibus:

Et

Ad Cap. XX.

1) Pro *ſie* uterque Codex habet: *ſe.*

2) Pro *giſtuantum* Cod. Cæſareus ponit: *giſtuatun.*

3) Pro *fillo tiu*, Cod. Vind habet: *fillorinu.* Vat. autem: *fillorinin.* Scherz. B. Schilt. hæc notat: Flacius: *fillorinin*, corrupte; eſt enim vox *fillotiniu. Fillo*, verbera. *Fillen*, flagellare, *filloti*, verberatus, *fillotinin*, verberati; ut mox *giboran*, natus; *giboraniu*, nati. Quamvis uterque Codex pro litera *t* habeat *r*, attamen Analogia Grammatica me præferre jubet lectionem Beati Præceptoris mei, Schilteri; facili errore pro *t* ponitur *r. Scherz.*

4) Pro *giboraniu* Cod. Vind. exhibet: *giborinu*, aſt Vat. *giboraniu*, uti Flacius.

5) Verſ. 14. pro *uz* legendum: *unz* juxta Cod. Vind.

6) *Eruzun* Flacius; ſed videtur ſphalma, & legendum eſſe *cruzun*, hodie *creuschen*, clamare. Imò verius: *thie ruzun. Roz, Ruzun.* vid. Gloſſ. meum, *Schilter.* Omnino, uti Schilterus in fine notæ ſuæ recte ait, legendum eſt *Ruzun*; quod deſcendit à *riazen*, de quâ voce ſupra egi ad I, 16, 15. *Scherz.*

7) *Zacharinz*, Flacius habet ſed eſt ſphalma; & ſeparanda verba: *zachari*, lacrymæ, *uzfliuzun.* Frcher. hæc *Schilterus.* Cod. Viod legit: *zahari uzfluzun*, quod poſterius vocabulum ita etiam profert Codex Vat. *Scherz.*

8) Verſum 19. & 20. Cl. Stadenius, Antiquitatum & Linguæ Francicæ peritiſſimus, in Expl. Voc. Bibl. Germ. p. 745. ita reddit: *das Weinen war weit herum, daſs es gen Himmel erſchallete*, qui etiam optime notat, infra IV, 26, 53. eandem loquendi rationem occurrere; ubi dicitur de fœminis Hieroſolymitanis Chriſtum ad crucem duci videntibus:

Ulleinotun ſe lango
Himile gi zango.

Junius in addendis ad Gloſſarium Gothicum pag. 425. hunc loquendi modum illuſtrat illo Poetæ: *It cælo clamor.* Item: *Reſonat clamoribus æther.* Scherz.

9) Verſum 21. ita reddendum arbitror: *Ubera ipſis oſtendebant* ſc. ad miſericordiam provocandam. In Cod. Vind. *in* & *ougtun* ſeparata à ſe invicem leguntur, *ougon* eſt oſtendere, vid. infra II, 8, 36. & II, 3, 40. & paſſim. *Scherz.*

10) Verſum 23. & 24. ſic exprimit ſæpiſſime laudatus Stadenius: *keiner iſt der in eile ſolchen Jammer geſehen*, i. e. in tam exiguo tempore. *Scherz.*

11) Pro *zalutun* Cod. Vind. habet: *zalatun.*

12) Verſum 25. & ſeq. ita transfero:

Illi exitio dabant quotidie (infantes)
Cum in cunis jacerent.

Arbitror autem verbum hoc *zalan* derivandum eſſe à ſubſtantivo *zal*, quod non tantum *periculum*, ſed etiam *exitium, interitum* denotat. Infra IV, 7, 170.

— — *Thaz ir thes jo gilet*
Thia zala *bimidet,*
Ut eò properetis,
Quo exitium (æternum) *evitetis.*

Gl. Rhabani Mauri: *zala*, exilium. *Zalida*, diſcrimen. *Scherz.*

13) *In duob* Flacii eſt vox nihili; forte *intbuob*, hodie *entbieb*, i. e. entzwey hieb er der man oder Soldat das kiotio banteo. Freherus: lege: *incloub*, quod eſt: *eis verberabatur.* Schilter. UterqueCodex clare habet *incloub man*, non autem reddenda eſt hæc vox per: *verberabatur*, ſed per: *diſcindebatur, diffindebatur.* Saxoniæ inferioris incolæ uſurpant *kloſwen*, pro *diffindere*; unde noſtrum *klufft*, hiatus, *klaw*, ungula, *kloben*, baculus fiſſus, quo aves capiuntur. vid. Celeb. Staden. in Expl. Voc. Bibl. Germ. p. 354. & 356. Belgis *klonen*, *kleuen* eſt *findere*, *ſecare. Klouue*, raſtrum, irpex, Suecis: *kluſnua*, findo, diffindo, *kluſning* fiſſio, fiſſura, ſciſſu-

Joh [14] z'iro leidlufti
Nem'iz fon ther brufti.
Ira ferah bot thaz uuib,
thaz iz muaft haben lib.
Ni funtun thia meina
ginada niheima
[15] UUiz uuas ofto manegaz
joh filu managfaltaz.
Ni fah man, io ih fagen thir, thaz,
thefemo giliehaz.
Iz ni habent liuola,
noh iz ni lefent fcribara;
[16] Thaz iungera uuorolti
fulih mord uuurti.
In then alten euuon, (Ut impleretur, quod dictum est per Prophetam)
fo faget thefan uueuuon,
Thaz [17] zalta's er vbarlut,
ther felbo druhtines drut.
Er quad: man gihorti [18]
uueinon thefo dati.
[19] Filu hohen ftimmon:
uuib mit iro kindon.
[20] Muad fie thar ni uuoltin,
funtar fiu fih qualtin,
No droft gifahan lindo.
fo manegero kindo,
Ther iro kuning iungo
[21] ni mit iz io fo lango
Thaz uuig er ni firbari
in thiu fin zit uuari,
Er gifeein thaz [22] filu fram
fo er zi finen dagon quam,
Tho goz er [23] b'unfih [24] finas bluat,
thaz kuning ander ni duat.
Nu folget imo thuruh thaz
githigini fo [25] manegaz
Thaz ther n'ift hiar in libe,
ther thia zala irfcribe.

Et ad ipfarum dolorem
rapiebant ab uberibus.
Propriam vitam offerebat mulier
ut ei (infanti) liceret habere vitam.
Non invenit ifta multitudo
gratiam, ne una quidem.
Tormentum fuit pervarium
& valde multiplex.
Nec vifum fuit, dico tibi hoc,
tale quid fimile.
Nec habent id libri,
nec legunt Scriptores (hiftorici)
Quod juvenis orbis
talem necem expertus.
In Veteri Teftamento
prædicit hanc paffionem,
Refertque clare
ille DEI Fidelis. Jer. 31.
Ait: Auditæ funt
plorare hæc facinora.
Multæ altæ voces:
mulier cum fuis liberis.
Quietem (fibi addi) nolebant,
fed fe ipfæ torquebant.
Nec folatium admittere bene
tot de infantibus,
Quorum Rex puer
haud evitabat idem aliquando (diu poft)
Nec prœlium declinabat,
quando fuum tempus inftaret,
Oftendit hoc multo amplius,
cum ad fuos dies veniret,
Tunc fundebat pro nobis fuum fanguinem,
quod Rex alius non facit.
Ergo fequuntur ipfum ob hoc
miniftri tam varii (martyres)
Vt non fit hic in vita,
qui numerum (martyrum) defcribat.

---

fciffura. Anglis: *cleave* findo, fcindo *a bulchers cleauer*, fecuris. Islandis *klofs*, fiffura, *klyufa*, fciodere. Anglo-Sax. *cleafan*, *cleofan*, *clyfan*, fcindere. conf. Hickefium in Thes. Lingg. Septeotrional. in Gramm. Anglo-Sax. p. 214. Verte itaque verfum 35. & feq. hac ratione:

Diffindendo enfibus auferebatur
Infans ex manibus: Scherz.

14) Pro *z'iro* Cod. Vind. habet: *zi iro.*

15) Pro *uuiz* Codex oterque habet: *uuig*, quod *pugnam*, *prælium* denotat. Scherz.

16) Verfus 47. & feq. clarius ita redditur:

Quod junioribus (i. e. hanc cædem fequentibus) *feculis*
Similis eades contigerit.

17) Pro: *zaltas* legeodum: *zalta'z*, quod non tantum Codex oterque, fed & Flacianum MSC. exhibet *zalta'z er*, id eft, *antea dicebat*. Scherz.

18) Margini verfus 53. in MSS. adfcriptum eft: *Vox in Rama audita eft.*

19) Verfum 55. & 56. cum præcedentibus duobus ita reddituio mallem.

Dicebat: audita eft
Plorare hæc facta
Admodum altis vocibus
Mulier cum infantibus.

20) *Muad* nec Flacios habet, nec MSS. fed loco ejus exhibent: *Quad*, & pro *thar* Codd. habent: *thaz*. Pro *gifahan* Cod. Vind. exhibet: *gifabau*. Verfos itaque 57. & tres feqq. ita exprimo:

Dicebat (Propheta Jeremias) *quod repugnarent*,
Infigni ratione fe cruciarent (Matres)
Nec folatium admittere leniens (velint)
Ob tot infantes (occifos) *Scherz.*

21) *Ninitiz* legit Flacius, fine fenfu. lego: *ni mit iz*, oon evitat hoc Rex. Salvator Freherus: alii legunt: *Nimit is.* Schilter. Cod. Vind. exhibet: *Ni mid az.* Vaticanus autem: *Nimitiz.* Verfio Schilteriana recte fe habet. *Scherz.*

22) Verfu 65. *filu fram* ooo debet reddi *amplius*: aft: *admodum.* Scherz.

23) Pro *b'unfih* Cod. Vind. fiftit: *bi unfih.* Sed Vaticanus confeotit editioni Flacianæ.

24) Pro *finas* Uterque Cod. & MSC. Flacianum habent: *finaz.*

25) Pro *Manegaz* Cod. Vind. habet: *Managaz.*

De Morte Herodis. Matth. 2.

Cap. XXI.

THo erſtarp ther kuning Herod,
Joh hina [1] fuarta 'nan tod.
Mit totu er daga fulta,
ther io in abuh uuolta.
Thar Joſeph uuas in Lante,
hina in elilente,
[2] Quamun bot imo in droume,
[3] er thes kindes uuola goume.
Thia muater ouh bibringe
[4] z'iro heiminge:
Jo uuiſon heimortes
eiganes Lantes;
Ni ſi thir es, quad er, not,
ther iro ſiant ther iſt dot.
Bithiu ili io thes ſinthes
thes iro heiminges.
Fuar er ſar heimort
firnam ouh gemo thiu uuort. Qui conſurgens accepit puerum.
Saman mit [5] thera muater,
ſo ſuar ther Sun guater.
Tho [6] gihorit er mari Audiens autem, quod Archelaus regnaret.
[7] thaz ander kuning uuari, Seceſſit in partes Galilææ.
[8] Joh ouh thero uuorto
hintarquam er harto.
Kert er tho in fiara
in eina burg ziara.
Thaz kind er ſcono thar irzoh
joh then ſianton intfloh:
UUuahs er filu zioro,
in uuizin uuola ſkioro.
In uuisduam [9] theh io thanne,
mit Gote, ioh mit manne.

TUnc moriebatur Rex Herodes
& ducebatur funus;
Morte ille dies adimplebat, (claudebat)
qui utique in interitum volebat.
Cum Joſeph eſſet in Regione
foris in exilio,
Veniebat nuncius ipſi in ſomnio
(ut) ipſe Pueri bene memor eſſet,
Matrem quoque reduceret,
ad ejus patriam (domicilium)
Et redeat domum
in propriam regionem.
Ne ſit tibi, dicebat is, metus,
ipſorum hoſtis eſt mortuus.
Propterea matura hoc iter,
ad ipſorum domicilium.
Proficiſcebatur is ſtatim domum
percipiebatque libenter hæc verba;
Simulque cum Matre
ibat filius ille bonus.
Tunc audivit rumorem,
quod alius Rex eſſet.
Sed verborum illorum
obtemperaverat is diligenter.
Secedebat is ſeorſim
in civitatem decoram.
Puerum ille pulchre ibi educabat,
& hoſtes effugiebat.
Creſcebat is multum decore,
in intelligentia admodum commode.
In ſapientia prævalebat deinceps,
coram DEO & hominibus.

Ad Cap. XXI.

1) Verſ. 2. pro *fuarta 'nan* Cod. Vind. habet: *fuarta inan.* Verſio ita ſe habere debet: *Et auferebat ipſum mors.* Scherz.

2) Pro: *quamun bot*, legendum ex Cod. Cæſareo: *quam imbot*, veniebat mandatum. *Imbot* hoc ſenſu jam occurrebat ſupra I, 12, 17. & I, 3, 3. & 17, 105. *Scherz.*

3) Verſum 8. redderem: *ut ipſe Pueri curam gereret. Gouma* eſt *cura; cuſtodia.* vid. I, 8, 40.

4) Pro *z'iro* Cod. Vind. habet: *zi iro.*

5) Pro *thera* Cod. Vind. legit: *ther.*

6) Uterque Cod. habet: *gihort er.*

7) Pro *thaz* Cod. Vind. habet: *thar.*

8) Verſus 23. & 24. ita vertendus:

Aſt etiam hac verba
Terrebant ipſum valde.

Confer I, 17, 59. *Scherz.*

9) Verſ. 31. mallem τὸ *theh* reddere: *proficiebat, creſcebat.* conf. Caput ſeq. ℣. 121. & I, 16, 48. & 49.

Cum

Cum factus esset JEsus XII. annorum.
Luc. 2.

Cap. XXII.

SO er tho uuard altero,
zuiro sehs Jaro
Si flizzun, thaz sie [1] giltin
z'en hohen gizitin.
Thie ziti sint so heilag,
thaz man irzellen ni mag.
UUir forahtlicho iz uueizen,
joh ostoron heizen.
Z'en uuihen zitin fuarun,
so siu giuuon uuarun;
[2] Thes uuizzodes gihogitun,
thaz kind mit in frumitun. Consummatis diebus cum redirent.
So sie tho thar gibetotun
thie fira gientotun.
So iltun sie heim sar,
drof ni dualetun thar.
Thaz kind gidualta thia fart,
Ni uuurtun siu es anauuart.
Joh then einegon Sun,
goumilosan liazun.
[3] Joseph uuanta fruater,
er uuari mit ther muater.
Si uuanta in ala uuari,
thaz er mit imo uuari. Existimantes autem illum esse in comitatu.
Ni si thih thes uuuntar
thiu uuib thiu giangun suntar.
Thio gomman fuarun thanne,
in themo afteren gange.
Thiu kind thiu folgetun
[4] so uuedar so siu uuoltun.
Liafun miti stillo.
[5] so s'im uuas muatuuillo.
Sus mit unredinu
so uuurtun siu [6] bidroginu.
Gigiangun si es in ernust
in [7] thrata mihila angust.
So siu tho heim quamun,
sih umbibisahun,
Sar io thes sinthes
so mistun siu thes kindes.
Sie [8] suachtun vntar kundon
jo vntar gatilingon.
Ni funtun sie'nan [9] nuergin thar, Requirebant eum inter cognatos.
si ni brahtun n'an sar.

[10] Tho

*CUm factus esset ætatis
bis sex annorum,
Studebant, ut irent (festinarent)
ad summas festivitates,
Hæ festivitates sint tam sacræ,
ut enarrari non possit.
Nos cum reverentia id indicamus
& Pascha dicimus.
Hoc sacro tempore ibant,
sicut consueti erant.
Legem observabant,
Puerum secum adducebant.
Cum adorassent
feriasque finivissent,
Festinabant domum illico,
nec ulterius tardabant illic.
Puer (autem) distulit iter,
nec illi id attenderant.
Imo unicum filium
oblitum relinquebant.
Joseph putabat bonus,
quod esset cum matre;
Ipsa putabat firmiter,
quod cum isto esset.
Nec sit tibi hoc mirum,
mulieres ibant seorsim;
Viri proficiscebantur inde,
in posteriori itione.
Pueri sequebantur
quemcunque volebant.
Currebant simul modeste
prout cujusque animi erat lubido.
Itaque per errorem
decipiebantur illi.
Ibant (porro) serio
in valde magnam angustiam.
Cum domum venientes
circumspexissent,
Statim in hoc itinere
cognoscebant non adfuisse puerum.
Quærebant inter notos
& inter cognatos.
Nec invenerunt eum (tamen) ullibi
nec adduxerunt eum.*

Tunc

Ad Cap. XXII.

1) Pro: *giltin* Cod. Vind. habet: *gi iltin*. Schilterus hic notat: *gulten*, *geilten*. Scherz.
2) Vers. 11. in Cod. Vind. ita legitur: *thes uuizodes gibugitun*; quod verto: *Legis memores erant*. Scherz.
3) Pro *Joseph* Cod. Vind. habet: *Josep*.
4) Versum 30. verte clarius: *Utrum* (ex Parentibus) *volebant*. *Scherz.*
5) Pro: *So s'im uuas* &c. Cod. Vindobonensis habet: *So s'in uuas* &c. Frcherus: *So si in*.
6) Pro: *bidroginu* habet Cod. Vind. *bidrogenu*. Vaticanus autem: *bidroginiu*.
7) Pro: *thrata* Cod. Vind. exhibet: *drata*.
8) Pro: *suachtun* oterqoe Cod. & ipsum MSC. Flac. habent: *suahtun*.
9) Pro: *nuergin* lege: *uuergin* ex Cod. Vind. & Vat. ut & ipso MSC. Flaciano.

10) Vers.

[10] Tho hintarquam thiu muater,
ther sun ther ist so guater.
Jo ruartun thio iro brusti,
tho [11] manego angusti.
Thio sluag si mit then hanton,
[12] bigan ir harto anton.
[13] Kumta sero then grun,
iz uuas ira einego Sun,
[14] Si uuantun ernustin,
mit grozen angustin,
Sar io thia uuila, [15]
hebig uuas in thiu ila.
Theru muater uuas es filu not,
bi thiu iltun siu sar [16] uuidor ort.
Ruarta sia thiu smerza.
[17] inan ira herza.
[18] Sio fuarun filu gahun,
zi theru burg thar siu uuarun *invenerunt illum in templo.*
Tho thes thritten dages sar
so fundun siu thaz kind thar.
Er uuas thar, er giang sar in
mit then bredigarin.
Sih suagt er io zinote,
[19] zi themo herote.
Er losota iro uuorto,
ioh giuuaro harto.
[20] Im mitten saz er eino,
inti frageta sie kleino.
[21] UUuntur uuas sie harto *Stupebant autem omnes qui audiebant,*
thes iungen kindes uuorto.
Joh losetun mit giuuurti
thero finero antuuurti.
In lante uuarun manage,
uuisduames biladane,
Ni uuas er io so mari,
ni thiz bifora uuari.
So siu gisah then liobon [22] man,
int iru thaz herza biquam,
Thoh sprah si zi themo kinde,
mit gidrostemo sinne:
UUio uuard, thaz ih ni uuesta
Manno liobosta, *Fili quid fecisti nobis sic,*
Thaz thu hiar iruunnti
mir vntar [23] theru henti.

Joh

Tunc pensitabat Mater,
filius hic tam bonus est,
Et tetigerunt pectus ejus
variæ angustiæ.
Hoc percussit manibus
& incepit valde expostulare. (secum)
Conquesta vehementer angorem,
erat ejus unicus filius.
Regressi sunt serio,
cum magna angustia,
Idque statim eadem hora;
gravis erat eis festinatio.
Matris hæc erat magna sollicitudo,
ideoque festinabant statim retrorsum.
Tetigit hic dolor
ipsis eorum corda.
Ibant multum festinanter
ad urbem ubi fuerant.
Ibi tertia die tandem
invenerunt puerum hic.
Erat isthic, ingrediebatur una
cum doctoribus
Accedebat studiose
ad Synagogam.
Auscultabat eorum verbis,
idque accuratissime.
In medio sedebat unus,
& interrogabat eos subtiliter.
Mirabantur valde
parvi pueri verba.
Atque auscultabant cum veneratione
istis ejus responsionibus.
In terra fuerunt plurimi,
sapientia onusti,
Nec tamen quid ante fuit tam inclutum
quin hoc antecelleret.
Simul atque illa vidit carum illum virum,
& ipsi cor rediit,
Tunc dixit ad puerum
confidenti animo.
Quomodo factum, quod ego non sciverim
Fili
Vir carissime
Quod tu hic averteteris
mihi sub manibus,

Atque

10) Vers. 45. ita vertendus est: *Metu invadebatur Mater.* Scherz.

11) Pro: *manego* Cod. Vind. habet: *manago.*

12) Vers. 50. pro: *ir* Cod. Vind. & Vat. habent: *iz.* Illum autem versum ita reddo: *Capit ejus rei nomine in zelum dari.* Gl. Keronis: *Anton*, zelum. *Antin*, zelus. Glossæ Lipsii: *Ando*, zelus. *Scherz.*

13) Versum 51. ita verto: *deplorabat suam infelicitatem kumen* est *gemere*, *queri*, & *plorare.* Infra V, 7, 10. *UUib zin* kumistu *thar*, Fœmina, quare *ploras* hic. Gl. Rhab. Mauri: *Chumunga*, Querimonia. *Kuymen*, Belgis *gemere*, *conqueri*, vid. Staden. in Expl. Voc. Bibl. Germ. p. 379. conf. supra I, 16, 15. *Grunni* est calamitas, infortunium, Cap. seq. ℣. 83. Æterna damnatio appellatur *egisclichun grunni.* adde ib. ℣. 69. & III, 21, 14. *thaz thulta grozo* grunoi, quod tolerabat magnam *calamitatem. Scherz.*

14) Pro *Si* ponit Cod. Vind. *siu.*

15) Margini versus 55. uterque Codex adscriptum habet: *Regressi sunt in Hierusalem.*

16) In Vat. est *uuidorot*; sed legendum est: *uuidorort*, uti etiam Clar. Rostgaardius in Emend. Vatic. observat.

17) Pro *inan* uterque Codex legit: *innan*, quod est, *intra.*

18) Pro *sio* Viod. Cod. habet: *siu.*

19) *Zi themo herote* mallem reddere *ad Principes* sacerdotum. conf II, 18, 12. & III, 15, 96. *Scherz.*

20) Pro *im mitten* Cod. Vind. sistit: *in mitthen.*

21) Pro *UUuntur* & Cod. Vat. & Vind. habent: *UUuntar.*

22) Vers. 81. & 86. *man* redde per *hominem*, non per *virum* præcise: *Man* est antiquis vocabulum generale & otriusque sexus *homines* denotat. vid. Celeberr. Staden. in Explic. Voc. Bibl. Germ. v. *Mann.*

23) Pro *theru henti*, quod etiam Vindob. Codex habet, in Vat. Cod. legitur: *ther henti.*

24) Vers.

Joh thaz thu hiar gidualtos	*Atque quod hic remansisti,*
min muat mir so irsaltos.	*meum animum mihi adeo implicasti*
Min sun guater	*Mi fili optime*
thero einigun Muater.	*unicæ Matris,*
Ruarta mih ouh thesthiu mer,	*Tetigit me quoque eo magis*
in [24] mein herza thaz ser,	*in meo corde dolor,*
[25] Thaz thiz er ni uuesta,	*Quod hoc antea non sciverim,*
so gahun thin firmista.	*quam cum subito te non senserim.*
So ih erist mista thin, Sun,	*Quam primum te abesse sensi, Fili,*
so ilt ih sar herasun.	*festinavi statim huc,*
[26] Joh hintarquam ih sar thin	*Atque observavi te illico,*
thu bist einego min.	*tu es unicus meus.*
UUir uuarun suorgenti,	*Eramus solliciti*
[27] ther thineru [28] gesunti.	*de tua sanitate.*
[29] UUas mag ih quedan mera,	*Quid dicam amplius*
min einega sela. Quid est, quod me quærebatis.	*mea unica anima.*
UUas ist, quad er, so hebigaz	*Quid est, dixit ille tam grave,*
thaz ir mih suahtut bithaz.	*quod vos me quæsiistis adeo.*
Ja limphit mir [30] th'ih uuerbe	*Imo oportet, ut ego negotier*
in mines fater erbe.	*in mei Patris proprio (heredio)*
Siu so heim quamun;	*Illi ita domum venerunt,*
es uuiht ni firnamun	*ejus (vero) nihil quicquam intellexerunt,*
Zi [31] niheineru hetti,	*Usque ad stupiditatem,*
uuas er mit thiu meineti.	*quid per hoc significaret.*
Vntarthioh uuas er in,	*Obediens erat ipsis,*
ni uuas er druhtin thesthiu min.	*nihilo erat Dominus minus.*
Noh sin giuualt sih uuanota,	*Nec ejus potentia debilitata,*
thaz er in thionota.	*quod ipsis inserviebat,*
Er uuolta vnsih leren,	*Volebat nos docere,*
uuir vnsen fater eren,	*nostrum patrem honorare.*
Joh thia muater thar mit;	*Et matrem una*
bithiu ist iz hiar gibilidit.	*eo hoc significatum est.*
Thaz kind theh io filu fram JEsus proficiebat ætate.	*Puer hic proficiebat multum*
so selben Gottes Sune zam.	*prout DEI ipsius filium decebat.*
[32] in uuahsmen, ioh giuuizze,	*Ætate & sapientia*
vns allen ioh zi nuzze.	*nobis omnibus in salutem. utilitatem.*

24) Verf. 94. pro *mein* lege: *min* ex utroque Cod. & MSC. Flac.

25) Pro *Thaz thiz* Uterque Codex sistit: *Thaz ih iz*, *quod ego id.* Scherz.

26) Versus 99. ita est reddendus: *Et metuebam valde propter te.* Scherz.

27) Pro: *ther* Cod. Vat. exhibet: *theru.*

28) Pro: *gesunti* uterque Codex habet: *gisunti.*

29) Pro: *UUas* habent Codices nostri: *uuaz.*

30) Verf. 107. loco: *th'ih*, Vind. & Vat. Cod. sistunt: *the ih.*

31) Freherus emendat: *niheineru.* Sed quid *hetti?* non explicat. legendum: *heiti.* Quod alias *personam* notat. *niheinheit* IV, 7, 51. *persona inutilis; stupida.* Itaque hic idem est ac: *usque ad stupiditatem.* Schilterus. *Heit* denotat quidem *personam*, ceu ex Kerone, Isidori Versione aliisque apparet: est *niheinheit*, hominem stupidum, & *niheinerabeiti* stupiditatem denotare, nondum liquet: Quid si dicerem, *heit* hic denotare *conditionem*, *statum*, *modum*, uti in substantivis multis denotat e. g. in *Weisheit*, *Klugheit*, *Narrheit*, *Bossheit*, &c. quod etiam de Anglo-Sax. *had* vel *hade* observat Hickesius in Thes. Lingg. Septentr. in Gramm. Anglo-Sax. p. 12. ubi: *had*, *hade*, statum, conditionem & qualitatem *in compositis significat*, *ut maegth-hade vel madenhade*, *Virginitas* &c. *hinc nostratium* (Anglorum) *terminatio in head & hood*, *ut in maidenhead*, *childehood*, *knihthood*, *virginitas*, *pueritia*, *dignitas equestris*, &c. Verterem itaque Versum 111. ita: *Nullâ Ratione*, seu modo. *Scherz.*

32) *In wahsmen uard uita* reddendum esset: *in incremento*, sc. corporis à *wachsen*, crescere. *Scherz.*

De Prædicatione Joannis [1] Baptistæ.

Cap. XXIII.

THo thisu uuorolt ellu
quam [2] zi theru stullu.
Ouh zi theru ziti,
thaz Christus sih iru [3] iraugti:
So quam thiu Gotes [4] stimma,
in thia [5] uuastina,
In themo einote inne,
zi thes [6] euuarton kinde.
Thaz er fuari thanan fram,
vz vntar uuorolti man.
Then [7] liuten ouh gikundti
thio druhtines kunfti.
Thaz er thie uuenege
ni finde so [8] firdane.
Joh mannilich thes gahe
zi buazu gisahe.
Fuar er tho in thia uuorolt in,
liaz thaz [9] uuastuuelde sin.
Joh fuar er [10] kundenti [11] thaz,
so uuito so thaz land uuas,
Zi giloubu gifiangin,
in riuua gigiangin.
Sih mannolih bithahti,
quad, himilrichi nahti.
Mit uuerkon sih [12] gigarotin,
ioh erlicho imo gagantin,
[13] Ellu uuorolt vbaral,
so man druhtine scal.
Er fuar bredigonti
ioh doufta thio liuti.
Scono er iz gisuazta,
[14] thaz sih ther liut buazta.
Lis forasagon altan,
thar findist inan gizaltan.
Thar uuard sus er [15] sin giuuaht,
so [16] thiu thir thar lesan maht:
[17] Stim-

In diebus illis venit Johannes.

Et venit in omnem regionem Jordanis Luc. 3.

Cum hic mundus omnis
venisset ad tranquillitatem (temporis)
Et ad illud tempus,
quo Christus ipsi appareret.
Venit DEI vox
in desertum,
Quod erat intra terram Eremam,
ad Sacerdotis filium,
Ut inde prodiret
foris inter mundi homines.
Atque hominibus annunciaret
Domini adventum.
Ut miseros
ne inveniat perditos.
Et quilibet festinanter
ad pœnitentiam se recipiat.
Egressus deinde in seculum
relicto eremo.
Ibatque nuncians id,
quam lata regio erat,
Ad fidem conversi
in pœnitentia progressi.
Quilibet recogitabat.
dicebat: (Johannes) cœlorum regnum appropinquare.
Operibus se præpararet,
& honeste ipsi obviaret,
Omnis mundus ubique
sicut Domino fieri deberet.
Ibat prædicans
& baptizans homines.
Pulchre id dulcorabat,
ut populus pœnitentiam ageret.
Lege Prophetam veterem:
ibi invenis ipsum recensitum,
Ibique fuit sic ante ipsius mentio facta,
prout tu ibi istbic legere poteris:
Vox

Matth. 3.

Ad Cap. XXIII.

1) In Cod. MSS. vox: *Baptista* hic deficit.

2) *Zi theru stullu*, verte: *ad illud momentum* temporis. Ita usurpatur infra III, 8, 95. ubi de maris tempestatisque furore sedato dicitur:

Tho uuard in theru stulli
Thaz uuetar filu stilli.

Tunc fiebat in momento
Tempestas admodum tranquilla.

Adde V, 17, 53. hodie dicimos: *an der stell.* Hinc apparet quid sentiendum de notâ Schilteri, dicentis: *Tranquillitatem ævi Augustei innuit.* Scherz.

3) Verf. 4. pro: *iraugti* Cod. Viod habet: *irougti.*

4) Pro: *stimma* Vat. legit: *stimna.*

5) Cod. Vind. & MSC. Flac. *uuuastinna.*

6) Pro: *euuarton* Cæsareum MSC. habet: *euuarten,*

7) Pro: *liuten* idem sistit: *liutin.*

8) Verf. 14. *firdane*, redde: *nocentes, reos, pravos.* vid. notata supra ad I, 2, 23. Versum 15. & seq. ita verto:

Et quilibet eò properet
(Ut) *pœnitentiam suscipiat*, Scherz.

9) Pro *uuastuuelde* Cod. Viod. habet: *Ullastuueldi.*

10) Cod. Vind. habet: *kundinti.*

11) Versum 19. & quatuor sequentes ita verto:

Et ibat nuncians, quod,
Quam late terra pateret,
Fidem suscipere
(Et) *Ad pœnitentiam ire deberent;*
(Et eò) *quilibet cogitaret.* Scherz.

12) Verf. 25. *gigarotin*, redde in plurali: *prepararent*, uti etiam ℣. 26. *gagantin*, obviam irent.

13) Pro: *Ellu* Codex Vind. habet: *Elliu.*

14) Pro: *thaz* Vind. habet ot & Flacius habet: *thar:* versum itaque 32. ita transfero:

Ubi Populus pœnitentiam agebat.

15) Freherus: *sin giuuat*, *rectius: giuuabt*, i. e. mentio ejus antea ibi facta. vid. Glossar. *Schilterus.* Cod. Vind. & Vat. legunt quoque: *sin giuuabt.* Scherz.

16) Pro: *thiu* lege ex Cod. utroque: *thu.*

17) Ver-

[17] Stimma ruafentes, *Vox clamantis in deserto.*
in uuuaftinnu uualdes.
Sus [18] thefan uuorton
ingegin uuidaruuerton
Gibot [19] inan: afoloti *Parate viam Domino.*
thio uuega Gote garoti.
„ Thie heriftraza in skiere,
„ ouh fcono giziere,
„ Berga fculun fuinan,
„ ther [22] nol then dal rinan. [23]
„ Yrfullent fih zinoti.
„ thes dales ebonoti.
„ Ift thar uuiht fo farphes, *Et erunt prava.*
„ odo ia uuiht ouh fo gelphes,
„ Iz [24] uuirdi [25] in girihti,
„ zi fconeru slihti.
„ Thie uuega rihtet alle,
„ thie ze herzen iu gigange,
„ Mit uuerkon filu rehten,
„ fo ilet fie gislihten.
„ Ob iz uuerde uuanne
„ thaz er tharana gange,
„ thaz er [26] uuizi grunne
„ tharana ni firspyrne.
„ Ni uuard er io zi manne, [27]
„ ni er gifehe uuanne,
„ Ouh ellu uuorolt vbarlant,
„ then druhtines heilant.
[28] Fuar mit ther bredigu
mit mihileru redinu,
Joh raffta fie io gilicho
filu kraftlicho.
Er fprah zi then [29] eoruahtun,
thie finan douf fuahtun

Zi

Vox clamantis
in deserto fylvæ.
Ita his verbis
contra adverfarios,
Præcepit illis: agite dum,
Vias Domino parate.
Viam regiam ipfi [20] *rectificate,*
& pulchre [21] *ornate.*
Montes debent humiliari, Luc. 3, 5.
vallis debet æquari.
Adimpleant fe curate
vallis planities.
Eft hic quid afperius
aut quid obliqui
Id evadat in directionem,
in pulchram planitiem.
Vias dirigite omnes,
quæ ad corda vobis eunt,
Per opera valde jufta,
hic feftinate eas adæquare.
Si contingeret aliquando
ut DEus per eas vadat,
Ut is illis ad cruciatum
in iis ne impingat.
Nec ullus homo nafcatur,
quin videat,
Et omnis mundus per terras
domini falutare.
Perrexit prædicando
graviori fermone.
Et increpavit omnes æqualiter,
multum potenter.
Dixit ad Legis peritos,
qui baptismum ejus quærebant

Ad

17) Verfum 37. & quinque feqq. ita traducendos arbitror:

Vox clamantis
In deserto
Talibus verbis
Verfum adverfarios.
Præcepit: (ut) *congregetur* (orbis)
(Et) *Vias Deo præparet.*

18) Pro: *thefan* legendum: *thefen*, juxta Codicem utrumque & MSC. Flacianum.

19) Pro *inan afoloti* Cod. Vind. exhibet: *man afaloti. Giafolon* occurrit infra in edit. Flac. IV, 7, 85. pro quo in MSC. Cæfaren legitur: *giaualon.* Significat autem ibi idem, ac *congregare*, dicitur enim:

Sine engila oub in ala uuar
Sie blafent iro horn thar,
Thaz duent fiu io gilicho
Filu kraftlicho
Thaz fie thes thar giauolon
Sine druta al famanon. Scherz.

20) Verf. 43. pro: *rectificate*, pone *rectificet.* Scherz.

21) Verf. 46. pro: *ornate*, verte: *ornet.* Scherz.

22) In Margine verfus 46. in utroque Cod. legitur: *Omnis Vallis implebitur.*

23) Verfio Schilteriana in verfu 46. mentem quidem textus exprimit; aft non verbotenus; quod tamen hic fieri intereft: in notâ hic fubjunctâ conjicit legendum hic effe: *ther dal ther fcal rinan.* Verum aliter legendum effe & Flacius ipfe & Codices MSS. oftendunt: nam in utroque Codice legitur: *ther nol then dal rinan*, collis debet vallem tangere, id eft: per cafum collium, valles ciugentium, vallium hiatus debent expleri, & planities fieri. Apud Tatianum c. 13. §. 3. hoc ipfum his verbis exprimitur: *joginuelib tal uuerde gefullit, inti joginuelih berg inti* nullo *uuerde giodmuatigot*, omnis vallis implebitur, & omnis mons, & *collis*, humiliabitur. Nulle, pro colle occurrit etiam infra II, 17, 26. *in hohemo* nulle, *in alto* colle. Unde placet omnino Stadenii verfio verfus 45. & trium fequentium, quæ in Expl. Voc. Bibl. Germ. p. 577. reperitur: *die Berge follen fchwinden und gering werden, der Hugel den Thal beruhren, und die Ebene des Thals fich, fo vil als nötig, ausfullen.* Scherz.

24) Pro *uuirdi* Cod. Vind. & Vat. habet: *uuirdit.*

25) Verf. 51. *in girihti* mallem reddere: in rectitudine. recte.

26) Pro *uuizi* lege: *in zi* ex Cod. Vind. Ergo ẏ. 59. & feq. ita eft reddendus:

Ut vobis ad exitium
In illâ ne labatur.

27) Margini Verfus 61. in utroque Cod. adfcripta funt hæc: *Et videbit omnis.*

28) Pro *Fuar*, Cod. Vind. in verfu 65. habet: *Fuar er.*

29) *Eoruahtun.* lege: *Eruahton. E*, lex. *ruah*, cura. *Legisperitos* intelligit. *Schilterus.* Non opus eft hac correctione, & violentâ interpretatione. Textus Flacii commodam admittit expofitionem, & bene fe habet; in eo tantum eft differentia, quod Vind. Cod. habeat *ruahtun.* Verfus autem 70. & feq. ita vertendus eft:

Dicebat ad illos, (qui) *id curabant*, ad animum revocabant,
Qui ejus baptifmum quærebant. Scherz.

30) Pro

Zi liutin filu manegen
joh uuorton filu hebigen
Dixit ad Pharisæos genimina viperarum.
„ UUer ougta iu, quad, [30] firlorane,
„ son [31] nataren giborane
„ Thaz ir intfliahet heile
„ themo Gotes urdeile.
„ [32] Ni tharf es man biginnan
„ so er sih biginnit helgan,
„ Er [33] uuergin sih gibirge
Facite fructus.
„ fon sinemo abulge.
„ Biginnet Gott thankon,
„ thaz megit ir biuuankon
„ Theso [34] egislicun [35] grunni,
„ ir [36] natorum kunni.
„ Thu scalt thih [37] ouh mit driuuon,
„ fora Gote riuuon.
„ The'iz thir si uuahsenti,
„ in sineru gisihti.
Ne velitis dicere, patrem habemus Abraham.
„ Ni drostet iuih in thiu thing,
„ thaz iagilih ist ediling,
Potens est Deus de lapidibus istis.
„ [38] odo fordorono guati
„ biscrimen thiuuo dati.
„ Got mag these kisila
„ joh alle these felisa,
„ Joh these steina alle
„ Yrquicken io zi manne,
„ Thaz sie sint ouh in ahta
„ [39] ther [40] iuuuera slahta,
„ Jo beziron zi noti
„ thero iuuuero guati.
Jam enim securis ad radicem arboris.
„ Ist thiu akus [41] in giuuezzit,
„ zi theru [42] uuurzellun gisezzit.
„ [43] Ouh harto gislimit
„ themo, then si rinit.
„ N'ist boum nihein in uuorolti,
„ [44] n'ist ther fruma beranti,
„ Sun-

Ad homines varii generis
& verbis multum gravibus
Quis ostendit vobis, dixit, perditis,
à viperis geniti,
Ut effugiatis salvi
DEI sententiam.
Haud licet cuiquam conari,
qui se vult sanctificare (accusare)
(Ut) opera in se abscondat
de sua iracundia.
Incipite Deo gratias agere,
ut possitis effugere
Istas horribiles adversitates,
vos viperarum genimina.
Debes quoque cum fide
coram DEO pœnitere.
Ut id tibi sit fructificans
in ejus conspectu.
Ne confidatis in hoc
quod singuli sitis nobiles,
Aut majores boni
defendant hæc vestra facinora.
DEus potest hos silices,
& omnes has petras,
Atque hos lapides omnes
vivificare in homines,
Ut sint in æstimatione
vestri generis seu stirpis
Imo meliores etiam omnino
vestra bonitate.
Securis istis est polita
ad radicem posita
Et præsubito venit
isti quem tangit.
Non est arbor, nec unica in mundo,
quæ si fructus non fert,
Quin

30) Pro *firlorane*, perditi (quod apte huc quadrat) legunt Codices MSS. & ipse etiam Flacius *fillorane*.

31) Pro: *nataren*, uterque Cod. habet: *Nataron*.

32) Versus 77. & tres seqq. ita sunt traducendi:

Non potest ullus homo sustinere, efficere
Quando ille (DEus) *incipit irasci*,
Ut alicubi se abscondat
Ejus iræ.

Belgan habent Cod. & Vind. & Vat. *sih belgan*, est *irasci*. Infra II, 18, 23.

Quit, *Got* sih belge *thrato*
Sulichero dato,
Dicit (quod) DEus *irascatur* valde
Ob tale factum.

Adde ib. ℣. 30. Schilterus hæc notat: *Freherus MSC. legit*: *belgan*, *ut III*, *16*, *93*. *bilgis tih*, *culpas te*, *de pœnitentia*. Sed annon nostra explicatio rectius se habeat, Eruditis definiendum relinquo. *Scherz.*

33) *UUergin* non significat hic *opera*, sed: alicubi, *aliquo in loco*, *irgend*. conf. II, 4, 51. & II, 14, 43. Mylius in Archæol. Teut. p. m. 188. *UUergin* Otfrido *alicubi* (*orgens*, *irgent* hodiernis Belgis.) *irgent* Germanis. *Scherz.*

34) Pro *egislicun* Cod. Vind. ponit: *egislichun*.

35) Pro *grunni* Cod. Vind. habet $\overset{g}{k}$*runni*.

36) Pro: *natorum* Cod. idem legit: *natarono*. Vat. autem *natoron*.

37) Pro *ouh*, in ℣. 85. Cod. Cæs. habet: *io*.

38) Versum 91. & seq. ita transferendum arbitror:

Aut majorum virtutes
Defendant (excusent) *Vestra facinora.*

Celeberrimus Stadenius versum 89. cum quatuor seqq. in Expl. Verb. Biblicorum Germ. p. 547. ita transfert: *Verlasset euch nicht in der Sache darauf*, *das ein jeder edel sey*, *oder der Vorfahren gute knechtische Thaten beschirmen oder vertheidigen.* Non est, cur *thiuuo dati*, explicemus per *knechtische Thaten*, quasi *thiuuo* esset derivandum à *thiu*, serva, ancilla, quod supra habuimus I, 2, 4. & I, 5, 129. *thiuuo* est contractum ex *thie iuuo*; *iuuo* est vester, vestri. ita supra I, 17, 56. *iuuo buah*, vestri libri: adde V, 18, 7. *Scherz.*

39) Pro: *ther* Cod. Vind. habet: *thera*.

40) Pro *iuuuero* Cod. Vind. legit: *iuuuera*.

41) Vers. 101. pro *in giuuezzit* uterque Codex exhibet: *jn giuuezzit*; jam est acuta reddita.

42) Pro: *uuurzellun* uterque Cod. sistit: *uuurzelun*.

43) Versum 103. & seq. hac ratione vertit Celeberr. Stadenius in Expl. Voc. Bibl. Germ. p. 278. *die Axt verlezet den auch sehr*, *den sie anrühret.* Scherz.

44) Vers. 106. pro: *n'ist ther*, lege ex Cod. Vind. *n'ist er.* ℣. 118. lege: *bouuue* ex Cod. Vind. & Vat.

45) Pro

„ Suntar ſiu 'nan ſuente,
„ inti ſiur anauuente.
„ Bithiu buazet iuih sliumo,
„ ouh mannilih ſih riuuo.
„ Joh harto nemet gouma,
„ thaz ir ni ſit thie bouma.
„ Hugget therero uuorto,
„ thurſti ſint es harto,
„ Thaz iagilih bimide,
„ inan thiu akus ni ſnide.
„ Joh mannilih ſih goume,
„ thaz s'inan ni houue.
„ Thaz thu thes uualdes alles
45 zi altere ni falles.
„ Thaz thih thaz ſiur uuanne
„ Jamer ni brenne.
„ Noh thih dati thino
„ in euuon ni pino.
„ Thiz iſt giſprochan allaz ſus,
„ thir ſagen ih ſon ther ackus.
„ Ni uuanne, the ih thir gelbo,
„ 46 druhtin iſt iz ſelbo.

Quin iſta eam cædat
& igni injiciat.
Quapropter pœniteatis vos cito,
& quilibet ſe convertat.
Atque vehementer animadvertite,
ne vos ſitis iſtæ arbores.
Mementote horum verborum
neceſſitates ſunt duræ (opus eſt vehementer)
Ut quilibet evitet,
ipſum ſecuris ne ſecet.
Ac quilibet advertat,
ut ea ipſum ne cædat.
Ut tu ex ſylva omni
præ ſenio ne cadas (exſcinderis.)
Ut te ignis aliquando
in æternum ne urat,
Nec te facta tua
in ævum ne agant.
Hoc eſt dictum omne ſic,
tibi dixi de ſecuri.
Ne credas, quod ego tibi mentiar,
dominus eſt ipſe.

Interrogabant eum turbæ quid faciemus. Luc. 3.

Cap. XXIV.

THo batun 'nan thie liuti,
er in ſon Gote riati,
UUio 1 ſe ingiangin alle
themo 2 egislichen falle.
„ Nemet, quad er, harto
„ 3 gouma thero uuorto,
„ Thiu ih iu nu gizelle,
„ ioh iagilih ſiu irſulle.
Ni ſi man nihein ſo ſeigi, Qui habet duas tunicas,
ther zuei giſang eigi,
4 Sonter in reht deila,
5 zi ſpento thaz eina.
So uuer ſo ouh muas eigi,
gebe themo ni eigi.
Thaz mit minnu gidua,
ioh gib thaz drinkan tharzua.
UUir-

TUnc rogabant eum turbæ
(ut) eis de Deo conſuleret,
Quomodo evaderent omnes
horribilem caſum.
Attendite, dicebat, diligenter
hæc verba,
Quæ vobis nunc refero,
& quilibet ea impleat.
Nemo ſit tam mollis (impotens, avarus)
qui duas tunicas habet,
Quin eas recte dividat
ad eleemoſynas unam.
Quicunque etiam eſcas habet,
det ei (qui) non habet,
Idque cum caritate facito,
& da potum quoque.
Opera-

45) pro: *zi altere* uterque Codex habet: *zi altero. Alter* autem hic non videtur denotare ſenium aut ætatem, ſed defectum, defectionem; quo ſenſu hæc vox occurrit infra II, 4, 24. & III, 15, 90. in quo utroque loco legitur: *zi altere firleitta*, id eſt, *ad defectionem ſeducebat.* Gloſſæ Boxhornii: *Alter*, defectus. Itaque ſic verto ℣. 119. & ſeq.

Ne ex ſylvâ omni
Ad defectionem cadas. i. e. deficias & cadas. *Scherz.*

46) *Druhtin iſt ſelbo*, Dominus eſt ipſe ſc. *illa ſecuris.* Scherz.

Ad Cap. XXIV.

1) Pro: *ſe* Cod. Vind. habet: *ſie.*
2) Freher. *Alii legunt: Heſslichem*, ſed iſti fuerint recentiores.
3) Pro *gouma* Vind. legit: *goumo*, de voce hac vide ſupra I. 11, 19. *Scherz.*
4) *Suntar* leg ex Cod. Vind.
5) Pro: *zi ſpento* Codex Vind. & Vat. ac Freherus habet: *giſpento*, *giſpenton*; *Spenton* eſt *erogare*, *diſtribuere*, *expendere.* In Gloſſis Lazii, *Spenta*, Agapas vel convivia. Gl. Ker. *ſpentari*, diſpenſatorem. *Kiſpentotemu*, expenſo, *ſpentunga*, diſpenſationem, hodie dicimus: *auſſpenden*, unde verto ℣. 12. *diſtribuat unam.* Scherz.

6) Mar-

Uuirket ouh thaz tharmit, [6]
thaz uuizzod iuih lerit.
Noh ungidan bilibe,
thaz ther forafago fcribe.
Mit thiu giduet ir [7] nit uuidar Got
thaz er iu ginadot.
[8] Joh ob ir es biginnet,
thio huldi giuuinnet,
Uuir fculun thiu uuort ahton,
thara harto ouh zuadrahton.
Joh [9] fculunes fiu irfullen
mit mihilemo uuillen,
Thaz et fe hiar lerit,
th'eift [10] z'uns nu gikerit.
Ni mugun uuir thar uuenken,
uuir [11] fcultun iz bithenken.
So uuer manno, fo fih buazit,
jo funta fino riuzit,
Thaz thanne uuarlicho duat
gihoufot er'mo manag guat.
[12] Int thanne irfullit ana not,
thaz Got hiar obana gibot.
Ther ift, ih fagen thir obatlut,
felben druhtines drut.

Operamini quoque id fimul,
quod Lex vos docet:
Nec infectum maneat,
quod propheta fcribit.
Hoc ipfo facitis nihil contra DEum
ut vobis det gratiam.
Et fi id aggredimini,
gratiam acquiritis.
Debemus hæc verba æftimare,
eòque vehementer attendere.
Imo debemus eadem implere,
fumma cum voluntate,
Quod ea hic docet,
quod eft ad nos jam profectus.
Non titubemus hic,
fed recogitemus id.
Quicunque fic pœnituerit,
& peccatis fuis conteritur,
Exinde profecto facit
accumulata fibi multa bona.
Et inde implet facile,
quod Deus hic fuperius præcepit.
Is eft, dico tibi clare,
ipfius Domini fidelis.

Venit JEfus à Galilea ad Joannem. Matth. 3. Marc. 1. Luc. 3.

Cap. XXV.

FOn themo heiminge
quam Chriftus zi themo thinge
[1] Thaz Johannes thar ingagenti
mit doufu inan gibadoti.
[2] Hintarquam tho sliumo
ther forafago diuro.
Al fol fprah et uuorto,
„joh [3] uuidotota iz harto. Johannes autem prohibebat eum.
„Druhtin, quad er, uuio mag fin,
„ja bin ih fmaher fcalc thin,
„Thaz

Ex domicilio fuo
Patria (Galilea)
venit Chriftus ad illum conventum
Ut Johannes hic obvium
baptifmo Ipfum lavaret.
Obfervavit hic actutum
Propheta carus.
Pleniffima dixit verba,
& diffuafit id valde
Domine, dixit, ut poteft effe,
Quum fim vilis fervus tuus.
Ut

6) Margini verfus 17. in utrôque Codice infcriptum legitur: *nihil aliud, quam conftitutum eft, facite.*

7) In verfu 21. nec Codices noftri, nec Flacius habent: *nit.* unde & omittendum cenfeo. Poteft autem ille verfus ita reddi: *Hoc ipfo facitis erga* (apud) *Deum. uuidar* non femper pro *contra*, fed etiam pro: *erga* ufurpatum reperitur. Schilterus etiam de hoc cogitavit; hinc fuper voces: *nihil contra*, pofuit *erga.* Scherz.

8) Verfum 23. claritatis gratiê ita redderem:
Imò, fi id aggredimini. Scherz.

9) Verf. 27. pro: *fculunes*, legendum eft: *fculumes*, juxta utrumque Cod.

10) Pro *z'uns* Cod. Vind. *zi uns.*

11) pro: *fcultun* ỳ. 39. legendum: *fculun*, juxta Cod. utrumque. Verfus 29. & feqq. usque ad 36. melius ita forte reddideris:

Quod ille (Johannes) *hic docet,*
Illud ad nos nunc fpectat;
Non licet inde deviare,
Debemus id cogitare,
(Quod) *quicunque pœnitentiam agit;*
Et peccata fua deflet,
Hocque vere (feriò) *facit,*
Accumulet fibi varia bona. Scherz.

12) Pro *Int* Cod. Vind. habet *Oub.* in MSC. Flaciano extat: *Jub.*

Ad Cap. XXV.

1) Verfum 3. mallem ita reddi: *Ut Johannes ipfi* (Chrifto) *obviam iret*, fc. ad inferviendum, *dafs er ihm begegnete, aufwartete.* Scherz.

2) Verf. 5. ita exprime: *in ftuporem dabatur fubitò.* vid. fupra notam ad I, 4, 45. Scherz.

3) *Uuidorota*, rectius: *Renuebat, recufabat.* vid. fup. I, 1, 120.

4) *Don-*

„ Thaz thih henti mine
„ zi [4] doufenne birinne.
„ Zi thiu ſcalt thuh mih rinan, [5]
„ joh doufen [6] ſcalc thinan.
„ UUio [7] mag ih biuuanne thanne [8] mich,
„ the iz ſi min ambaht vbar thih.
Zi imo ſprah tho lindo
ther Gotes ſun ſelbo,
Kundta imo, er iz uuolta,
iz ouh ſo uueſan ſcolta:
„ Laz iz ſus thuruhgan, *Sine modo*
„ ſo uuir eigun nu giſprochan.
„ Vns limphit hiar mit uuillen,
„ guatalih irfullen.
[9] Sliumer iz irfulta, *tunc dimisit eum.*
ſo druhtin Chriſtus uuolta.
Tho douſta er inan thuruh not,
[10] ſo er mo ſelbo gibot.
Tho uuard himil offan, *Adperti ſunt cœli.*
then Fater hort er ſprechan,
Joh zalt er thar gimuati,
thez ſelben Sunes guati:
„ Thiz iſt min Sun [11] diurer,
„ in herzen mir ouch liuber. *Hic eſt Filius meus dilectus.*
„ In imo lichen ih mir [12] alar?
„ th'eih inan ſulichan gibar.
„ Adam er firkos mih,
„ joh ſelbon ouh firlos ſih.
„ Ih [13] uuanne, ther [14] irfulle,
„ allaz thaz ih uuolle.
„ Gifuar er ſo er ni ſcolta,
„ joh deta ſo ih ni uuolta.
„ Therer [15] uuilit auur al,
„ ſo ſun min [16] einigo ſcal.
Giſah er queman Gotes geiſt
fon himilriche, ſo thu uueiſt.
In [17] Chriſtus er ſih giſidolta,
ſo sliumo er 'nan gibadota.
Er uuas dubun gilih,
thaz uuas ſo [18] gilumphlih,
Thuruh thia ira guati,
joh thaz mammunti,
Thar n'iſt gallun ana uuiht,
ouh bitteres niauuiht.
[19] Mit ſnabulu ni uuinnit,
[20] ouh fuazin ni krimmit.
So iſt ther heilego Geiſt,
thiu ſconi iſt al in imo meiſt,
Suazniſſi inti guati,
joh mammunti gimuati.

Ut te manus meæ
baptizando attingant.
Præterea debes Tu me mundare,
& baptizare ſervum tuum.
Quomodo poſſum reputare hinc me,
quod id ſit munus meum ſuper Te.
Ad ipſum locutus tunc comiter
DEI Filius ipſe,
Nunciabat ipſi, (quod) ipſe id vellet,
Idque ita eſſe deberet:
Sine id ita tranſire,
ut jam locuti ſumus.
Nobis congruit hic ſponte
Juſtitiam adimplere.
Statim adimplevit
ut Dominus Chriſtus volebat.
Tunc baptizavit ipſum ex mandato,
quod ipſe ei præcepit.
Tunc factum eſt cœlum apertum,
Patrem audivit loquentem,
Atque retulit ipſe tunc
ejusdem Filii bonitatem:
Hic eſt meus Filius carus
in corde mihi dilectus;
In Ipſo complacui mihi omnino,
quod ego hunc talem genui.
Adam prius ſprevit me,
& ipſum quoque perdidit ſe.
Ego vero ſpero, (quod) hic implebit
omne quod volo.
Transgrediebatur iſte, quod non debebat,
Et faciebat, quod nolebam:
Hic vero eliget omne,
quod Filius meus unicus debet.
Vidit ille (Johannes) venire DEI Spiritum
de cœleſti regno, quod noſti.
In Chriſto is conſedit,
quam primum is Ipſum baptizaverat.
Is erat columbæ ſimilis;
hoc erat perquam congruum,
Ob ejus bonitatem,
& manſuetudinem,
Ibi non eſt bilis quoad quicquam. (ullâ tenus.)
& amari nihil quicquam.
Roſtro non lædit,
nec pedibus ſævit:
Sic eſt ſanctus Spiritus,
pulchritudo eſt omnis in Ipſo omnino
Dulcedo atque bonitas,
ac humanitas gratioſa.

4) *Doufene* legit: & Vind. Cod. & Vat.
5) Margini verſus 13. in utroque Cod. adſcriptum invenitur: *Ego à Te debeo.*
6) Pro *ſcalc* Vind. exhibet: *ſcalg.* Vaticanus: *ſcalg.*
7) Verſ. 15. Cod. Vind. *meg ih biuuanen.*
8) Pro *mich.* Cod. Vind. exhibet: *mih.*
9) Cod. Vind. recte habet: *sliumo er.*
10) Verſ. 28. Cod. Vind. pro: *ſo* habet: *ſo ſo.*
11) In Cod. Vind. in linea eſt: *guater*, cui tamen ſupraſcriptum: *diurer.*
12) Pro: *alar* uterque Cod. legit: *al.*
13) Pro: *uuanne* Cod. Vind. & Vat. imò & ipſum MSC. Flacianum habent: *uuane*; quod hic reddendum: *ſcio.* Scherz.
14) Pro i *irfulle* Cod. Vind. habet: *erfulle.*
15) Freherus: lege: *Therer* (dieſer) *wilit*, pro *ther erwilit.*
16) *Enigo* habet Cod. Vind.
17) Lege: *kriſt* ex Cod. utroque.
18) Cod. Vat. *gilumplih.* aſt Vind. *gilumflih.*
19) Verſum 55. Clariſſ. Stadenius in Explic. Voc. Bibl. Germ. p. 266. recte reddit: *ſie ſtreitet nicht mit dem Schnabel*; non pugnat raſtro. Scherz.
20) Verſum 56. idem Stadenius l. c. ſic vertit: *Und krazet nicht mit den Fuſſen.* Scherz.

Moraliter.

Cap. XXVI.

THer douf vns allen thihit,
thaz uuazar the iſt giuuihit,
Sid Druhtin Chriſtus quam vns heim,
[1] inti iz mit ſinen [2] lidiu rein.
[3] Sid er tharinne badota,
then brunnon reinota.
Sid [4] uuachſeta allen mannon
Thiu ſalida in then undon:
So uuer manno ſo gilouſe,
zi themo heilegen douſe.
Hiar mag er lernen vbaral,
uuio er gilouben ſcal.
Thu liſiſt hiar in ala uuar,
then ſun then douſta man thar,
Thar ſprah ther Fater, ſo thu uueiſt,
thiu duba uuas ther Gotes geiſt.
In douſe [5] thiu unſih reinot
ther ginadigo Got.
So iſt thiſu krafft allu
zir heilegun vndu.
Thaz ſculun uuir gilouben,
joh harto iz vns giliuben,
Thaz vns in Gotes uuihe,
ther douf io uuola thihe,
Thaz uuir gangen heile
fon themo bade reine,
Thiu gilouba vns ouh [6] rehte,
in thionoſt ſinaz rihte.

BAptiſmus nobis omnibus proficit,
aqua hæc eſt conſecrata,
Poſtquam Dominus Chriſtus venit nobis domum,
eamque ſuis membris mundavit.
Poſtquam in ea lavavit,
fontem purgavit,
Poſtquam orta omnibus hominibus
ſalus in undis:
Quot homines, tot concurrant,
ad hunc ſacrum baptiſmum.
Hic poteſt diſcere per omnia,
quomodo credere debeat.
Tu legis hic revera,
(quod) Filius baptizatus hic,
Tunc loquutus Pater, ut noſti,
columba erat DEI Spiritus.
In baptiſmo hoc nos purgat
Clemens DEVS;
Sic eſt hæc virtus omnis
in ſacris undis.
Hoc debemus credere
& valde id nobis placere,
Ut nobis in DEI benedictione
baptiſmus bene proficiat,
Ut eamus ſalvi,
ab hoc balneo mundi,
Hæc fides nos quoque juſtos faciat,
in ſervitium ſuum dirigat.

Cogitantibus Turbis, [1] *ne Joannes eſſet Chriſtus & quomodo miſerunt principes ad eum.* Luc. 3. Joannis 1.

Cap. XXVII.

THie liuti datun mari,
thaz Joannes Chriſtus uuari.
Joh uuarun ahtonti,
the'iz uuola [2] uueſen mohti.
Sie ahtotun thie guati,
joh [3] ſina gomaheiti:
[4] Ouh hintarquamun mera
theru kreftigun lera.

[5] UUanta

HOmines faciebant rumorem,
quod Joannes Chriſtus eſſet.
Et erant exiſtimantes,
quod hoc bene eſſe poſſet.
Conſiderabant bonitatem,
& ejus humanitatem:
Atque obſervabant amplius
efficacem illam doctrinam.

Namque

Ad Cap. XXVI.

1) Pro *inti iz* Cod. Vat. ſiſtit: *int'iz.*

2) Pro: *lidiu*, legendum: *lidin'*, quod ſupra habuimus I,7,7. & ita legit uterque Codex.

3) Pro: *ſid* Cod. Vat. habet: *ſih*; ſed Vind. conſentit Flacio.

4) Cod. Vind. habet: *uuacheta.*

5) Pro: *thiu* Cod. Vind. habet: *the.*

6) *Rehte*, non eſt verbum, ſed adverbium: *recte.* Scherz.

Ad Cap. XXVII.

1) Pro: *ne* Uterque Cod. habet: *ne forte.*

2) Cod. Vind. habet: *uueſan.*

3) *Sine*, habet: Cod. Vind.

4) Verſ. 7. ita traducendus: *Atque mirabantur amplius.* Scherz.

5) Ver-

[5] UUanta er ni uuas so hebiger,
thaz er'mo libi thes thiu mer,
In uuisduame so uuahi,
ther imo iz untarsahi.
[6] Alle thie furistun,
joh thie jungistun,
Arme joh riche,
[7] giangun imo al giliche.
Tho santun in then stunton, *Miserunt Judæi ab Hierosolymis.*
thie richun lantuualton,
Selbun ouh thie furiston,
joh thie uuiston.
[8] UUanu sie iz intriatin,
int iz bithiu datin,
Ther man uuas filu mari,
ir fragen uuer er uuari.
[9] Si thaz arunti giriatun,
joh iro ferti iltun.
Tho [10] sprahun sie biherton,
sus thesen uuorton.
„ Bistu Christus guato,
„ sage uns iz gimuato.
„ Daz uuir hiar ni duellen,
„ thaz arunti ni merren. *Et confessus est, & non negavit.*
Jah er tho so 's'iz uuas,
ni giang in strit umbi thaz
In lougna noh in baga,
[11] sulicha fraga. *Quia non sum Christus.*
„ Ni bin ih Christus, quad er zi in,
„ noh ih es uuirdig ni bin.
„ Ni giduant iz man alle,
„ the ih so hohan mih [12] gezelle.
Ni uuanu iz uuola intfiangin,
joh nahor ouh gigiangin.
[13] Fragetun sie auur thuruh not,
so man in heime gibot. *Helias es tu?*
„ Oba thu Helias auur bist,
„ ther vns kunftiger ist.
„ Thaz gizelli du vns nu sar,
„ thaz uuir iz auur sagen thar.

Namque ante non fuit tam gravis,
qui ei maneret (polleret, duraret) eò magis,
Inde sapientia tam commemoratus,
qui ei id interdiceret.
Omnes Proceres,
& juniores,
Pauperes & divites
ibant ipsi omnes æqualiter.
Tunc miserunt in his horis,
Potentes Proceres Terræ
Ipsos quoque principes
atque sapientes.
Namque illi hoc improbabant,
& propterea id fecerunt,
(Ut quum) Vir ille esset multum celebris,
interrogaretur, quis esset?
Illi hanc legationem subibant
& suam iter festinabant.
Dicentes invicem
ita his verbis:.
Es Tu Christus ille bonus,
dic nobis hoc animose.
Ne hic moremur,
nuncium ne tardemus.
Confitebatur tunc, sicut id erat,
non ibat in litem desuper,
In inficiationem, nec in ambiguitates,
hæc interrogatio.
Non sum ego Christus, dixit ad eos,
nec ego eo dignus sum.
Non permitterent id homines omnes,
ut ego tam magnis me accenserem.
Ne credas, id bene (eos) accepisse,
sed imò propius accedebant;
Interrogabant iterum studiose,
quod domi ipsis mandatum erat:
Itane tu Helias redux es?
qui futurus nobis est.
Hoc dic nobis illico,
ut id referamus.

5) Versus 9. & seqq. ita verteodos esse coojicio:

Siquidem antea non erat vir tam insignis,
Cui prius reliquum manserit hoc plus,
In sapientiâ tam præstanti;
Qui sibi id (quod Johannes fecit)
agendum sumserit.

Libi videtur esse à *liben* reliquum manere. *libit* hoc sensu occurrit infra II, 6, 72. *Leibta* pro: *reliquum erat*, est infra V, 11, 85. Glossæ Keronis: *za leibu*, residuæ. Glossæ Boxhornii: *za leiba ist*, reliquum est. Conf. Celeberr. Palthenimo ad Tatian. p. 397. *uuabi* est *præstans*, eximius, singularis. vid. supra I, 17, 30. adde I, 5, 84. & infra ℣. 59. obi *uuabaz* eodem sensu usurpatur. pro *untarsabi* leol correctione legendum arbitror: *Untarsabi*, hodie untersange, dicimus. Gordium hunc nodum melios solvere aliis licebit, me ooo inuito. *Scherz.*

6) Vers. 13. reddo. *Omnes Primi.*
Et ultimi. (s. Conditione, statu.)

uti *furista* primum, qui alios præcedit, significat; ita: *jungista* denotat sæpe *ultimum, novissimum*. Gl. Keronis: *jungista*, ultima. *Jungisto*, ultimus. Hinc dies extremus adhuc hodie: *der jungsteTag*. Scherz.

7) Vers. 16. *giangun imo*, redde: *ibant ipsi* sc. obviam. Versum 19. & 20. ita reddo:

Ipses quoque primarios (sc. Sacerdotum & Levitarum)
Et sapientissimos.

8) Versus 21. plane aliter reddendus est: *uuanu*, est Imperativi Præsens à *uuanen*, opinari, existimare cogitare, hinc infra hoc cap. ℣. 41. *ni uuanu*, non existima, non crede. *intriatin*, est imperfectum subj. Verbi: *intraten*, quod denotat: *timere, metuere.* vid. supra I, 1, 190. ita ergo hunc versum transfero: *Crede, Existima, quod illa res* (fama & facta Johannis) *metum ipsis incusserit.* Scherz.

9) Vers. 25. pro: *si* Cod. Vind. legit: *sie.*

10) Pro: *sprahun*, Cod. Vind. habet: *sprachun.*

11) Vers. 36. pro *sulicha* in utroque Cod. est: *Sulichera.*

12) Vers. 40. pro: *gezelle* Codex Vind. & Vat. ut & MSC. Flacianum habent: *gizelle.*

13) Pro: *fragetun* Cod. Cæs. ponit: *fragotun.*

Then namon er irkanta,
so man 'nan ginanta.
Tho gab er zi antuuurti thaz, [14]
thaz er ther selbo man ni uuas:
Ther gomo then ir zaltut,
joh namahasto nantut.
Ni bin ih ther, ih sagen iu ein,
bi iaron quimit er iu heim.
Gidua unsih, quadun, thoh nu uuis, *Propheta es tu?*
oba thu forasago sis.
Vns zaltun sie osto uuahaz,
joh manag seltsanaz.
Guates er [15] in onda,
so 'ser uuola konda.
Bithiu gaber mit giuuurti.
[16] suuazas antuuurti.
„ Ni bin ih thero manno, [17]
„ the'ir [18] eisgot nu so gerno.
„ Noh then namon in min uuar.
„ [19] then ni selgu ih mir sar.
Sprahun sie auur sliumo,
joh thrato in giriuno,
Gahero uuorto,
fragetun 'nan harto,
„ Thes gidua thu nu unsih uuis, *Quis es, ut responsum demus?*
„ uuer thoh manno thuh sis.
„ Thaz uuir iz then gizalthin.
„ thie unsi hera santin.
Gab er mit giuuurti
in auur antuuurti.
Thaz thet er io gilicho.
filu baldlicho.
„ Ih bin uuuastuualdes *Ego vox clamantis in deserto.*
stimma ruafentes.
Rihtet [20] Gott sinan pad,
so ther forasago quad.
Ni firnamun sie thia lera.
bithiu fragetun se auur mera,
[21] Firthroz se thero uuorto,
sie insazun iz harto.
[22] Zui serist thu, inti dousist,
nu thu ther heilant ni bist.
Noh thero manne ouh thanne,
in thero ambaht iz gigange.
Gab er [23] gomilicho
in antuuurti io gilicho;
Offonota in far thaz,
the'iz sin ambaht uuas.

So

Nomen hoc is agnovit,
quam primum nominatum fuit.
Tunc dedit responsum hoc,
quod ille vir non esset;
Ille vir, quem vos dicitis,
& nominetenus vocastis,
Non sum ego, dico vobis hoc;
suo tempore veniet vobis domum.
Fac nos, dixerunt, tandem certiores,
an tu Propheta sis?
Nobis retulerunt sæpe commemoranda,
& multa miranda.
Bonum ipsis indulgebat,
quam optime poterat.
Itaque dedit cum gravitate
dulce responsum:
Non sum ego ille vir,
quem vos postulatis nunc ita libenter;
Nec illud nomen, per meam fidem,
haud ambio mihi quaquam.
Dixerunt iterum statim,
valde vociferantes;
Urgentibus verbis
interrogabant ipsum durius:
Hujus fac tu nunc nos certiores:
quis tandem homo tu sis?
Ut id iis referamus,
qui nos huc miserunt.
Dedit is cum decore
illis iterum responsum:
Idque fecit similiter
valde animose:
Ego sum desertæ sylvæ
vox clamantis.
Dirigite DEO suam viam,
sicut Propheta dixit.
Nec intellexerunt isti hanc doctrinam.
itaque interrogarunt rursus plura
Piguit eis horum verborum,
indignati ob hoc vehementer:
Quid ergo vadis tu & baptizas?
si tu Messias non es?
Neque ex iis viris ulterius
in quorum officium hoc caderet.
Dedit eis humaniter
responsum pariter:
Aperiens ipsis statim id,
quod sui muneris esset:

Qui-

14) Margo versus 51. in utroque MSC. habet: *Et respondebat: non.*

15) Freber. legendum: *Guates er in onde* pro vulg: *inon da.* Schilter. MSC. Codex uterque habet *in onda*, cum accentu suprascripto.

16) Vers. 64. pro *suuazas* Cod. Cæs. habet: *suazaz.*

17) Margini versus 65. inscripta sunt in utroque Codice hæc verba: *Et dixit: non sum.*

18) Pro *eisgot* Cod. Vind. legit: *eiscot.*

19) Ad ℣. 68. Schilterus hæc ponit: *Freber. Felgiuh, quod velim explicasset. sed vide infra IV, 20, 40.* hæc Schilter. Nota hic, quod in Glossis Florentinis, legatur: *Felg*, Flexura, & hodienum in rotá id, quod Latini *curvaturam rotæ* nominant, *felg* appellemus; unde conjicio *felgen* esse idem ac *flectere*, *mutare.* Scherz.

20) Pro *Gott* uterque Codex habet: *Gote.*

21) Vulgo: *Virtharoze se.* Locus corruptus. *Freberus: alii legunt: Nirthroa se.* Rectius: Virthroz se, vel Ferthroz, Firthroz. *Piguit eos horum verborum*; es verdros sie. *Schilter.* In Cod. Vat. uti Celeb. Rostgaardius refert: legitur *Nir throz se thero.* in Vind. est: *nir* $\overset{\text{th}}{\text{droa}}$ *se thero.* Cum autem facillime *n* pro *u* vel scribatur vel legatur, probo omnino Celeberr. Schilteri sententiam. *Scherz.*

22) Pro: *zui* legendum: *zis* ex utroque Cod.

23) *Freberus: Gomilicho* uti notat Schilter. sed MSS. aliter. *Scherz.*

24) Vers.

„ So uuer ſo uuilit manno, *Ego baptizo in aqua. Matth. 3.*
„ ſo douftu ih inan gerno.
„ Ouh iagilichan uuihu,
„ [24] ther undono n'irzihu.
„ [25] Ir ni thurfut tho bithiu, *Marci 7. Joann. 1. Medius autem veſtrûm ſtetit.*
„ ther man iſt nu untar iu.
„ [26] Thaz ſinu uuort gimeinent,
„ uuas thiſu uuerk zeinent.
„ UUiht ni uuizut ir ſin,
„ thaz iſt thoh arunti min.
„ [27] Thaz ih iu gizalti,
„ [28] thar er hera uuolti.
„ After mir ſo quimit er, *Ipſe eſt, qui poſt me venit,*
„ inti allo ziti uuas er er.
„ So uuer ſo iſt [29] in lante furiſto,
„ [30] the iſt er heroſto.
„ So hoh iſt [31] gomeheit ſin,
„ thaz mih ni thunkit megi ſin,
„ The ih [32] ſcuah riumon ſine *cujus ego non ſum dignus &c.*
„ [33] ziu bintanne birine.
„ Odo ih gikneuue ſuazo,
„ fora ſinen fuazon.
„ Zi thiu thaz ih inklenke
„ [34] thie [35] riomon, thi er [36] giskrenke.
„ Er douſit thih, ſo thu iz ni uueiſt,
„ thuruh then heilegan Geiſt.
„ Joh reinot iuih ſare, *Ipſe vos baptizabit in ſpiritu & igne.*
„ in ſcinentemo fiure,
„ Habet er in hanton,
„ ſina uuintuuanton.
„ Thaz er filu kleino
„ thaz ſin korn reino.
„ Sin denne gekerre,
„ thiu ſpriu thana uuerre.
„ Thaz thaz korn ſcine,
„ int iz gabiſſa ni rioe.
„ Thaz er iz filu garauuo,
„ in ſinu [37] gadun ſamano.
„ Joh [38] thio ſpriu thanne,
„ in fiure firbrenne.
Ih uueiz thie boton rietun,
[39] joh thaz arunti gidatun.

Thaz

Quicunque voluerit homo
eum baptizo ego lubens.
Et quemlibet conſecro,
undis nec parco.
Vos non caretis tamen propterea,
vir ille exiſtit jam inter vos.
Ut ejus verba exponant,
quid hæc facta ſignificent.
Nihil quicquam ſcitis vos de Ipſo,
hoc eſt tamen nuncium meum.
Quod vobis retuli,
quod Ipſe huc venerit.
Poſt me venit ille,
& omni ævo fuit ante.
Quicunque ſit in terra ſummus,
eo hic eſt ſuperior.
Tam alta eſt magnificentia ejus,
ut mihi non videatur poſſibile eſſe,
Ut ego calceorum corrigias ejus
ad ligandum veniam?
Sed ego adgeniculo dulciter
coram ejus pedibus,
Ad hoc ut ipſi dirigam,
corrigias, quas ille clatbrat.
Is baptizat te, etſi id ignoras,
ſancto Spiritu.
Atque purgat vos valde
flammante igne.
Habet is in manibus
ſuum ventilabrum.
Ut valde ſubtiliter
grana ſua purget:
Suam aream verrat:
paleam inde purget.
Ut granum niteat,
& vermes ne tangant.
Ut illum multum præparatum
in ſuum horreum colligat.
Et paleam deinde
in igne concremet.
Credo quod nuncii abierint,
& nuncium retulerint.

Itaque

24) Verſ. 100. mallem reddere: *Aquas non ſubtraho*, denego. *Scherz.*

25) Cum verſu 101. confer. V, 16, 89. & V, 18, 9. indicatur ſc. præſentia Chriſti, ſeu Meſſiæ ipſos non carere. *Scherz.*

26) Verſus 103. & ſeq. ita debent transferri:

Id ipſius verba docent,
Quid hæc (mea) *facta deſignent.* Scherz.

27) Verſ. 107. & 108. ita transfero:

Ut vobis indicarem
Quid ille hic velit ſc. fieri.

28) Verſ. 108. pro *thar* legendum: *uuaz.* ita enim non tantum Cod. Vind. & Vat. habent, ſed & ipſum Flacii MS.

29) In Cod. utroque: *in lante iſt furiſtu.*

30) Pro: *the iſt*, uterque Cod. legit: *thes iſt.*

31) Pro *gomeheit* Cod. Vind. ponit: *gomaheit.*

32) Cod. Cæſar. *ſcuah riomon.*

33) Lege in ℣. 116. ex Codice utroque: *z'inbintanne.* i. e. *ad ſolvendum.* Scherz.

34) Pro: *Thie* in ℣. 120. Cod. Vind. habet: *thio.*

35) Paulus Warnefridi Lib. IV. de Geſtis Longobard. c. 23. *Calcei eis erant usque ad ſummum pollicem pene aperti, & alternatim laqueis corrigiarum referti.* Vide du Freſne Gloſſar. Latino-Barb. in voc. *Armigeri.*

36) Loco: *giskrenke* Cod. idem habet: *gischrenke.*

37) Pro: *gadun* uterque Codex habet: *gadum.*

38) Pro: *thio* in ℣. 135. uterque Codex & ipſum MSC. Flacii habent: *thiu.*

39) Pro: *joh thaz* Cod. Vind. habet: *ſo thaz.* Unde verſum 137. cum ſeqq. ita transfero:

Scio, quod nuncii (Judæorum) *curaverint,*
Illi ſc. qui hac legatione defungebantur,
Ut ſe inde moverent;
Et domum irent,

rietin eodem ſenſu occurrit infra IV, 36, 29. ubi:

Quad er tho thaz ſie rietin
Ullio ſi'enan gehaltin.
Dicebat tunc (Pilatus) *ut* curarent,
Quomodo ipſum (Chriſti corpus) *cuſtodirent.*

Adde omnino II, 1, 31. & 39. ac 47. & 51. ac 63.

Confer ſupra I, 1, 107. & in eod. hoc noſtro capite ℣. 25. *Scherz.*

40) Verſ.

Thaz sie sih irhuabin,
inti [40] heimorts fuarin.

Itaque surrexerunt,
& domum abierunt.

Spiritualiter.

Cap. XXVIII.

MIt allen unsen kreftin,
[2] bittenes nu Druhtin,
Er unsih uns zi leide
fon then [3] guaten ni gisceide:
Thaz uuir fon then bliden;
mit leidu ni [4] gisceiden.
UUir unsih in then [5] riuuon
ni muazin io biscouuon.
Thaz [6] suns diu uuintuuorsa,
in themo urdeile helsa;
Iz unsih mit giuuelti
ni firuuae unz in enti;
Jo in fiure after thiu
thar ni brinnon io so spriu;
UUir mit ginadon sinen,
then uueuuon bimiden.
Thaz hirta sine uns uuarten,
inti unsih io gihalten.
[7] Joh unsih ni uuannon
uzar then Gotes kornon.
UUir unsih muazin samanon,
z'en Gotes drut theganon,
Mit uuerken filu riche,
zi themo hohen himilriche,
In hoho guallichi.
th'eist auur thaz himilrichi;
Bimiden theso grunni
thuruh thio euuinigo uuunni,
Joh muazin mit then druton
thes himilriches nioton;
Then spihiri iamer suazan
mit salidon niazan.
Thaz [8] heiliga kornhus,
thaz uuir ni faren furdir uz.

EX omnibus nostris viribus
oremus nunc dominum,
Ut nos nobis in perniciem
à bono ne separet:
Ut à gaudiis
cum mœrore ne removeamur.
Nos nosmet in pœnitendo
ne oporteat adspicere.
Ut Filii ventilabrum
in sententia nos adjuvet.
Neque nos cum violentia
difflet usque in finem;
Neque per ignem postea
oporteat comburi, ut paleam:
(Ut) per gratiam ejus
infernum evitemus;
Ut pastores ejus nos curent,
& nos custodiant.
Et nos non ventilent,
extra DEI grana.
Nos nosmet debemus congregare
ad DEI fideles servos,
Cum operibus multum divitibus
ad altum cœlorum regnum.
In summa gloria.
hoc est autem regnum cœlorum.
Evitare has adversitates
per æterna gaudia,
Et licere cum fidelibus
in cœlorum regno oblectari;
Spicario semper dulci
cum beatis frui:
Sancto illo granario
ut nunquam amplius exeamus.

Mit — Cum

40) Vers. 140. pro *beimorts* legendum: *beimortes* juxta utrumque Cod.

Ad Cap. XXVIII.

1) Pro: *Spiritualiter* in Codd. MSC. est *spiritaliter*, ubique.

2) Vers. 2. pro: *bittenes* lege: *bittemes* juxta Cod. Vind. & Vat. ut & MSC. Flacii.

3) In versu 4. *guaten* redde per *piis* & in ℣. 5. *bliden*, lætis. *blid* non denotat *gaudium*, sed *gaudentem*, *latum*. Scherz.

4) Vers. 6. pro: *gesceiden* Cod. Vind. & MSC. Flac. exhibent: *gisceiden*.

5) Pro *riuuon* Cod. Vind. legit: *riuon*.

6) Pro *suns* in Cod. Vind. est: *si uns*. Unde Versus 9. & 10. commode ita redditur:

Ut sit nobis ventilabrum (Christi)
In judicio auxilium. Scherz.

7) Versus 19. ita legitur in Cod. Vind. & Vat.

Job unsih oub n'iruuannon,
Ac nos quoque ventilando non ejiciant. *Scherz.*

8) Pro *heiliga*, Vind. Cod. habet: *heilega*.

9) Pro

Mit finen unfih fafto
freuuen thero refto;
Joh uuir thar muazin untar in,
blide fora Gote fin,
Fon euuon [9] unz in euuon,
mit then [10] heilegen felon.

A M E N.

Cum fuis firmiter
gaudeamus de requie:
Ac nos ibi oporteat inter ipfos
lætos coram Deo effe,
A feculis in fecula
cum fanctis animabus.

A M E N.

Explicit Liber Evangeliorum primus Theotifce confcriptus.

9) Pro: *unz* Vaticanus fed male habet: *uz*.

10) Pro: *heilegen*, Vind. Codex ut & Flac. MSC. legunt: *heilegon*.

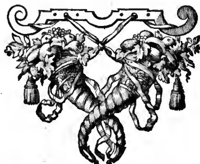

Inci-

Incipiunt Capitula Libri Secundi,

De verbo sine principio, & quibusdam signis & doctrina ejus. [1]

I. In principio erat Verbum [2] apud DEum.
II. Fuit homo missus à DEO.
III. Recapitulatio signorum in nativitate Christi.
IV. Ductus est Jhesus in desertum à spiritu.
V. [3] Spiritualiter.
VI. Item de eodem.
VII. Stabat Johannes & ex discipulis ejus duo.
VIII. Nuptiæ factæ sunt in Cana Galileæ.
IX. [4] Spiritualiter.
X. Cur ex aqua & non ex nihilo vinum fecisset.
XI. Prope erat Pascha Judæorum.
XII. Erat homo ex Pharisæis Nicodemus nomine.
XIII. De questu Discipulorum Johannis, cur JEsus baptizaret.
XIV. JEsus fatigatus ex itinere.
XV. Fama exiit, quod in Galilæam venit.
XVI. De octo beatitudinibus.
XVII. Vos estis sal terræ, & lux mundi.
XVIII. Nolite putare, quia veni solvere legem &c.
XIX. De eo qui viderit mulierem, & non jurare, & inimicum diligere, &c.
XX. Attendite ne justitiam vestram faciatis coram hominibus, &c.
XXI. Quomodo sit orandum, & de oratione dominica.
XXII. Nemo potest duobus dominis servire, &c.
XXIII. Omnia quæcunque vultis ut faciant vobis homines, &c.
XXIV. Conclusio Libri Secundi.

Expliciunt Capitula Libri Secundi.

1) Hic iterum in MSC. Vind. legitur: *Incipiunt Capitula Libri Secundi.*
2) Tò *apud DEum* abest à MSC. Vind.
3) Pro *spiritualiter*, male quidem Vind. ponit: *spiritaliter.*
4) Iterum in Vind. est: *spiritaliter.*

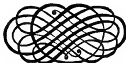

OTFRI-

OTFRIDI EVANGELIORUM

LIB. II. CAP. I.

In principio erat Verbum, & Verbum erat apud DEum. Joannis I.

CAP. I.

ER allen uuorolt kreftin,
 joh engilo giſceſtin,
So rumo ouh ſo [1] mahton,
 man ni mag gidrahton
Er [2] ſo ioh himil uuurti,
 joh erda ouh [3] ſo herti.
[4] Ouh uuiht in thiu giſuarit
 thaz ſiu ellu thriu ruarit
So uuas io uuort uuonanti,
 er allen zitin uuorolti.
Thaz uuir nu ſehen offan,
 thaz uuas thanne ungiſcafan.

Er

ANte omnes mundi vires,
 & Angelos creatos
Tum ſpatium tum potentias,
 nemo poteſt concipere.
Antequam cœlum factum
 ac terra atque mare horridum,
Et quicquid in his productum,
 quod hæc omnia tria movet,
Erat Verbum habitans
 ante omnia ſecula mundi.
Quæ nunc conſpicimus palam
 erant tunc nondum creata.

Ante

Ad CAP. I.

1) Pro: *mahton* ex Cod. Vind. & Vat. legendum eſt: *in ahton* quod idem eſt ac: *in cogitationibus.* Eadem ratione infra II, 4, 69. vox *ahton* uſurpatur, & conjungitur ſynonymo: *gidrahton.* dicitur enim:

Untar theſen ahton,
 Joh managen gidrahton.
Inter has cogitationes,
 & multiplices meditationes.

Verſus itaque tertius & quartus ita reddi debent:

Quam longe etiam in cogitationibus
 Nullus homo poteſt conſiderare ſeu pervenire.

Mens ſcilicet Otfridi eſt, quod Verbum (Chriſtus) jam extiterit ante omne tempus, quodcunque hominis mens concipere poteſt. *Scherz.*

2) Pro: *ſo* ex utroque Codice ſubſtitue: *ſe*; unde apparet, verſum quintum & ſextum ita transferendum eſſe:

Antequam mare & cœlum factum eſſet,
 Ut & terra adeò dura. Scherz.

3) *Se*, lego, mare. unde ſequitur *ellu thriu.* Schilter. Bene quidem Celeb. Schilterus ex *ellu thriu* vocem *ſe* ſupplendam eſſe conclufit, ſed in loco, quo correctio facienda ſit, erravit, uti ex præcedenti nota apparet. *Scherz.*

4) Hunc & ſequentem verſum melius ita transtuleris:

Et (antequam) *quicquam in hæc* (modo dicta) *erat introductum,*
 Quod hæc omnia tria tangit. Seu, unum ex his tribus. Id eſt,

antequam creaturæ, quæ in his tribus vivunt, eſſent creatæ. *Scherz.*

5) Vox

Er alleru [5] anagifti
theru Druhtines gifcefti, *Et verbum erat apud DEum.*
So [6] uuas iz mit gilufti
in theru Druhtines brufti.
Iz uuas mit Druhtine far,
ni braft imo [7] es io thar.
Joh ift ouh Druhtin vbaral,
uuanta er iz fon herzen gibar. *Et DEus erat Verbum.*
Then [8] anaginni ni fuarit,
ouh enti ni biruarit.
[9] Joh quam fon himile obana,
uuas mag ih fagen thanana?
Er mano rihti thia naht,
joh uuurti ouh funna fo glat, *Hoc erat in principio apud Deum.*
Odo ouh himil, fo er gibot,
mit fterron gimalot,
„ So uuas er io mit imo far,
„ mit imo uuoraht er iz thar.
[10] So uuas s'es io gidatun,
fie iz allaz faman rietun.
[11] Er ther himil umbi
fus emmizigen uuurbi.
Odo uuolkan ouh in noti
then liutin regonoti,
So uuas er io mit imo far,
mit imo uuoraht er iz thar. *Hoc erat in principio apud Deum.*
So uuas s'es io gidatun,
fie iz allaz faman rietun.
[12] Tho er deta thaz fih zarpta,
ther himil fus io uuarpta.
Thaz fundament zi houfe
thar thiu erda ligit ufe,
„ So uuas er io mit imo far,
„ mit imo uuoraht er iz thar. *Hoc erat in principio.*
„ So uuas er io gidatun,
fie iz allaz faman rietun.
Ouh himilrichi hohaz,
joh paradys fo fconaz.
[13] Engilon io manne,
thiu zuei [14] zi buenne.
„ So uuas es [15] ioh mit imo far,
„ mit imo uuoraht er iz thar.
„ So uuas es io gidatun,
fie iz allaz faman rietun.

[16] So

Ante principium omnium
Domini creaturarum,
Erat id cum jucunditate
in Domini pectore.
Erat cum Domino illico
nec defecit ipfi unquam.
Atque eft quoque Dominus ubique,
etenim hic illud ex corde genuit.
Quem initium non ducit,
nec finis attingit.
Et venit à cœlo defuper,
Quid dicam inde?
Antequam luna rexit noctem,
ac factus eft fol tam fplendidus,
Aut (antequam) cœlum, quod (fieri) juffit,
ftellis pictum:
Tunc erat cum Ipfo illico,
cum Ipfo fabricatus hæc
Quæcunque ita facta funt,
illi omnia fimul confultarunt.
Antequam cœlum volveretur
fuper affiduo axe:
Aut nubes etiam pro neceffitate
hominibus pluerent,
Erat cum Ipfo illico,
cum Ipfo operatus eft ibi.
Quæcunque fic erant facta
omnia fimul confultarunt.
Cum faceret, ut fe feparent,
cœlum fupra jaceret,
Fundamentum acervatim
fuper quo terra jacet:
Tunc fuit cum Ipfo illico,
cum ipfo operatus id ibi.
Quicquid fuerat factum
omne fimul confultarunt.
Etiam cœlorum regnum altum
& Paradifum pulchrum.
Angelos & homines,
illa duo ad colendum.
Erat cum Ipfo illico,
cum Ipfo operatus ibi.
Quicquid fic fecerunt,
id omne fimul confultarunt.

Cum

5) Vox *anagifti*, licet in utroque Codice etiam occurrat, fufpecta mihi eft, quia illam nec in Otfrido, nec alibi memini me legere; forte Scriptorem MSti feduxit rhythmus; mallem legere *anaginni*, quæ vox *initium* etiam denotat, & crebro occurrit; conferatur in hoc capite verfus 21. ubi *anagin* pro: *anaginni* pofitum legitur. *Scherz.*

6) Loco *uuas iz* Vindob. *uues iz.*

7) Hic Cod. Vind. pro *es io* habet *fio.*

8) In Cod. Vind. eft *anagin.*

9) Cod. Vind. habet *ioh* ut in fequenti verfu pro *uuas* exhibet: *uuaz.*

10) Verfum 29. & 30. qui aliquoties infra repetuntur, mallem ita reddere:

Si quid omnino faciebant,
Id omne fimul curabant. Scherz.

11) Hunc & fequentem verfum curatius ita transfero:
Antequam cœlum
Tam affidue fe circumvolveret. Scherz.

12) Verfus 41. & duo fequentes ita transferendi effe videntur:

Cum (DEus) faceret, ut fe circumvolveret
Cœlum ita; & verteret
Fundamentum ad acervum, Scherz.

Zarpta non denotat *feparet*, fed *circumvolvit*, *volutat.* Patet id ex Noftro, III, 7, 33. ubi legitur:

Thiu meinent uuio fih zerbit,
Joh thifu uuorolt uuerbit.
Hæc indicant, quomodo fe volvit,
Et hic mundus fe vertit.

Eodem fenfu in eodem capite verfu 27. occurrit:

Thaz fih jo umbi zerbit,
Jo emmizigen uuerbit.
Quod fe femper circumvolutat
Et affidue vertit. *Scherz.*

13) Pro *io* Cod. Vat. & Vind. habet: *ioh.*

14) *Zi buenne* mallem reddere: *ad inhabitandum.* Scherz.

15) Codex uterque legit *io.*

16) Hunc

[16] So er thara iz tho gifiarta
er thesa uuorolt ziarta,
Thar mennisgon gistatti,
er thionost sinaz dati,
So uuas er io mit imo sar
mit imo uuoraht er iz thar.
So uuasses io gidatun
sie iz allaz saman rietun.
Sin uuort iz al gimeinta, *Omnia per ipsum facta sunt.*
sus managfalto deilta,
Al io in thesa uuisun,
thuruh sinan [17] einigan Sun.
[18] So uuasso himil fuarit,
ioh erdun ouh biruatit,
Joh in seuue [19] uberal, *Et sine ipso factum est nihil.*
Got deta'z thuruh inan al.
Thes n'ist uuiht in uuorolti,
thaz Gott [20] an inan uuorahti.
Thaz druhtin io gidati
ana sin girati.
Iz uuard allaz io sar,
so so er iz gibot thar.
Joh man iz allaz sar gisah,
so'ser iz erist gisprah.
Thaz thar nu gidan ist, *Quod factum est.*
thaz uuas io in Gote so'siz ist.
UUas giahtot io zi guate,
in themo euuinigen muate.
[22] Iz uuas in imo io quegkaz, [21]
ioh filu libhafftaz.
[23] UUiel ih ouh io uuanne,
er iz uuolti yrougen manne,
Thaz lib [24] uuaz lioht getno
suntigero manno.
Zi thiu thaz sie [25] is intfiangin, *Et vita erat lux hominum.*
[26] int irri ni giangin.
In finsteremo iz scinit *Et lux in tenebris lucet.*
thie suntingon rinit.
[27] Sint thieman al firdan,
ni mugun iz bisahan.
[28] Jo bifiang iz alla fart, [29]
thoh si es ni uuurtin anauuart,
So iz blintan man birinit,
then sunna biscinit.

Cum tunc rem eo perduceret,
Ut hunc orbem ornaret,
In eo hominem collocaret,
ut servitium ipsi præstaret,
Erat cum ipso illico,
cum ipso operatus ibi.
Si quid omnino faciebant,
id omne simul curabant.
Ejus verbum omnia designavit,
sic varie distribuit.
Omnia utique in hunc modum,
per suum unicum filium.
Quicquid cœlum ducit,
& terram attingit,
Atque in mari ubique
DEUS fecit hoc per ipsum omnia.
Nec quicquam est in mundo,
quod DEUS sine ipso operatus esset,
Quod Dominus fecisset
sine ejus consilio.
Factum est omne illico,
quomodo is jussit.
Et hoc omne statim conspiciebatur,
quam primum is edixit.
Quod nunc factum est,
id erat in DEO sicuti est.
Erat judicatum pro bono
in æterna mente.
Erat in ipso vivificans,
& multum vividi.
Sicut simile etiam aliquando
volebat exhibere hominibus.
Vita erat lux libenter
peccaminosis hominibus,
Ad hoc ut eam susciperent,
& erronei ne vagarentur.
In tenebris illa lucet
peccatores illuminat.
Sunt homines omnes perditi
non possunt eam amplecti.
Atque amplexa illa ubique (mundum)
tamen illi non facti (ejus) observantes,
Si ea cœcum hominem illuminat,
illi Sol lucet.

16) Hunc & sequentes septem versus Schilterus, nescio quo casu, omisit, cum tamen præter Codicem Vind. & Vat. ipse Flacius, quamvis vitiose, illos exhibeat. *Scherz.*

17) Vindobon. habet pro: *einigan*, *einegan.*

18) Vindob. legit: *uuaz so.*

19) Vind. habet: *ubaral.*

20) Vindob. habet: *ana.*

21) Uterque Cod. habet in margine: *In ipso vita erat.*

22) Hunc versum sic verte:

Id erat in Ipso vivum
Et valde vegetum. Scherz.

23) Cod. Vat. habet *uuielib.* Vind. autem *uuialib.* Locus corruptus; ita forte restituendus: *uuie lib ouh*, *quomodo simile etiam*, &c. faciunt huc quæ commentatur Alcuinus in hunc locum p. 389. ubi vulgatam Lectionem emendat, quod & Auctor sequitur. Et conf. Henr. Valesium in Valesianis p. 3. *Schilter.* Ego hunc 87. versum & sequentem ita redderem:

Quale etiam aliquando
Id vellet exhibere hominibus.

Ut mens sit, quod, quicquid creatum est, in æterna mente Dei ita jam fuerit ante creationem vivum, quale postea hominibus fuit exhibitum per ipsam creationem. *Scherz.*

24) Vind. & Flacii MS. habet: *uuas.*

25) Pro *is* uterque Codex & Flacii MS. habent: *iz.*

26) Codex uterque habet *inti.*

27) Versum 95. & sequentem ita transfero:

Siquidem homines omnimodo mali
Non poterant id (lucem) *amplecti.*
Scherz.

28) Pro *io* Vat. & Vind. Codex ut & MS. Flacii habent: *sie.* Versum autem hunc & sequentes ita reddo:

Eos circumdedit illud (lux) *ubique*
Et tamen illi id non observaverunt;
Quemadmodu id (lux) *cæcum hominem attingit*
Cui Sol affulget.

Recte hic Schilterus observat *alla fart* esse *alleweg*, ubique, omnino. Qui etiam notat, quod Freherus Vocem: *anauuart* in ℣. 90. occurrentem interpretetur per: *gewahr.* Scherz.

29) Margo Codicis Vat. habet: *Et tenebræ eam non comprehenderunt, dum magis ab eâ comprehensæ sunt.* Consentit Vind. nisi quod pro: *comprehensæ* habeat: *comprehensi.*

Fuit homo missus à Deo. Joannis I.

CAP. II.

THo santa Got giuuaran
gomon filu maran,
[1] Man mit vns gimainan,
sinan drut einan.
Iz uuas ther hiar forna
thie liuti bredigota,
Joh sineru uuorto
[2] si raffta thar so harto.
Zi themo ouh thie Euuarton
thie iro boton santun.
Iz ungidan [3] in bileip,
[4] so ih hiar forna giscreip.
Er quam vntar uuorolt thiot,
thaz er in kundti thaz lioht. Hic venit [5]) in testimonium.
Joh gizalta in sar thaz
thiu salida vntar in uuas.
Er lerta thie liuti,
thaz mannilih giloubti.
Thaz ia [6] gilich [7] instuanti
thes selben liohtes guati.
Ni uuas er thaz lioht, ih sagen thir ein, Non erat ille lux, [8]) sed ut testimonium.
thaz thar then liutin irscein,
Suntar quam sie manonti,
joh thanana in gisageti.
Thaz lioht ist filu uuar thiog,
irliuhtit thesan uuorolt ring.
[9] Thoh mennisgon ouh alle, Erat lux vera.
ther hera in uuorolt [10] sinne.
Ih sagen thir, uuer thaz lioht ist,
thaz thu iz baz uuizist,
Joh zellu iz hiar gimuato,
ist druhtin [11] Christus ther guato. In mundo erat.
Er quam in girihti
in thesa uuorolt slihti.
In thiz lant [12] broita,
[13] also so er gimeinta.
Theist al giuuis, nalas uuan, Et mundus per ipsum factus est.
[14] theiz thuruh inan ist gidan,

Thaz

TUnc misit DEUS certum
virum perillustrem,
Virum nobiscum communem,
suum fidelem unicum.
Is fuit, qui superius
populo prædicavit,
Atque verbis suis
istos reprehendit tam duriter
Ad quem etiam Legisperiti
nuncios suos miserant.
Id quod infectum istis mansit.
ut superius descripsi.
Venit hic inter mundi populos
ut eis nunciaret lucem.
Atque retulit eis statim, quod
salus inter ipsos esset.
Docuit populos
ut quilibet crederet.
Ut singuli amplecterentur
illius lucis gratiam.
Non erat iste ita lux, dico tibi semel,
ut populis luceret,
Sed venit, eos adhortans,
atque inde iis prædicaret.
Hæc lux est multum vera res,
illuminat hunc mundi orbem.
Atque in hominem omnem,
qui huc in mundum venit.
Dicam tibi, quis sit illa lux,
ut hoc melius scias,
Et referas hic animitus,
est Dominus Christus ille bonus.
Venit recta
in hanc mundi planitiem.
In hanc terram latam
sic uti proposuerat.
Hoc omnino certum, non falsum,
quod per ipsum est factum,

Hoc

Ad CAP. II.

1) Pro: *gimainan* lege: ex utroque Cod. *gemeinan*, mallem autem hunc versum ita fuisse translatum: *Hominem nobiscum communem*, i. e. participem nobiscum ejusdem Humanæ imbecillitatis. *Scherz.*

2) Cod. uterque habet: *sie raffta.* Supra I, 23, 67. ubi S. Johannes id fecisse narratur, quod hic versus intendit, etiam in ipsa Flacianâ Editione legitur: *raffta.* conf. III, 8, 87. & III, 13, 22. *Scherz.*

3) Ex utroque Codice lege: *ni*, non; ut mens hujus & sequentis versus sit, quod infectum non manserit id, quod supra L. I. c. 23. de Johanne fuit dictum. Verte itaque hos duos versus ita:

Id infectum non mansit,
Quod ego supra (fore) *scripsi.* Scherz.

4) Vindob. habet *so so.*

5) Vind. pro: *in* habet: *ut.*

6) Vind. pro: *ia gilich* habet: *ia gilih.*

7) Freherus: *verstuanti.*

8) In Cod. Vind. legitur tantum: *non erat ille lux.*

9) Pro: *thoh* ponendum est: *ioh* ex Codice Vat. & Vind.

10) Alcuinus pag. 390. vide Tractatum Nostrum de Pactis Divinis l. 4. 7. & Jurisprudentiam Christianam. C. 4. §. 1.

11) Pro: *Christus* Cod. Vind. habet: *Krist.* Versum hunc & præcedentem ita reddo:

Et expono id hic lubens,
(Scilicet) *est* (illa lux) *Christus ille bonus.* Scherz.

12) Pro: *broita* uterque Codex habet: *breita.*

13) Versus hic sic videtur transferendus esse: *Uti ille* (Johannes) *indicaverat, prædixerat.* Scherz.

14) Clarius versus hic ita exprimitur: *quod id* (mundus) *per ipsum sit factum.*

15) Le-

Thaz uuas nu uuorolt [15] scauuta,
thaz sinan [16] n'irkanta.
Er quam sos er scolta, In propria venit.
ioh uuisota thoh er uuolta
In eigan ioh in erbi,
thaz lag al umbitherbi.
Thie sine lantsidilon
sie datun so ih thir redinon. Et sui eum non receperunt.
Ni uuas ther 'nan intfiangi,
[17] in gilouba gigiangi.
Zi giloubu sih giuuanti,
thaz inan ouh irkanti
Odo inan ereti vbar al,
so man Gotes Sun scal.
Thie inan thoh irkantun, Quotquot autem receperunt eum.
ioh muates sih biuuantun,
Giereta er se in then sind,
thaz sie uuarin Gotes kind.
Ni quamun sie son bluate, Qui non ex sanguinibus.
noh son fleisclichemo muate.
Sie uuarun er firlorane,
nu sint son Gote erborane.
[18] In buachon ist nu suntan
thaz uuort th'eist man uuortan, Et verbum caro factum est.
Iz uuard hera in uuorolt [19] funs,
ioh nu [20] biut in vns.
UUir sahun sinaz richi, [21]
ioh sina guallichi.
Thaz uuas sconi al so fram,
so selben Gotes Sune zam.
Ist sin guati vberal,
so in kinde zeizemo scal.
Then sater einigan [22] innot,
drutlicho minnot.
Follan Gotes ensti,
selb so iz man giuuunxsti. Plenum gratia & veritate.
UUares inti guates,
joh druhtines gimuates.

Hoc quod nunc mundus conspicit
quod (tamen) ipsum non agnovit.
Venit, sicut debuit,
& visitavit, ubi voluit,
In propria & in beredia.
quod omne jacuit iners.
Hi ejus sui Provinciales
fecerunt quod tibi dicam.
Non fuit, qui ipsum reciperet
in fide procederet,
Ad fidem se converteret,
ut ipsum quoque agnosceret,
Aut ipsum honoraret super omnia,
sicut DEI Filium debemus.
Qui ipsum tamen agnoverunt,
& animo se converterunt,
Honoravit eos in hanc viam
ut fierent DEI Filii.
Non venerunt ex sanguine,
nec ex carnali voluntate.
Fuerunt antea perditi,
nunc sunt à Deo regeniti.
In libris est jam repertum;
verbum est homo factum,
Fuit huc in mundum missum,
& nunc habitat in nobis.
Vidimus ejus Regnum
& suam gloriam,
Hæc fuit pulchritudo tanta
quanta ipsum Dei filium deceret.
Est ejus gratia super omnia,
ut in filio dilecto debet.
Patrem unicum amplectitur,
fideliter amat.
Plenum DEI gratia,
ut maxime optaretur
Veritate ac bonitate
& Domini gratiositate.

15) Legendum ex Codice Vind. ut & Flacii MSC. *Scanta*; unde hic & sequens versus ita transferri debent:

Hoc erat itaque mundo dedecus,
Quod ipsum non agnoverit. Scherz.

16) Schilterus notat, quod Freherus hoc exponat per: *nicht erkante*, vide tamen Schilteri notas ad *ἐπινίκιον* Ludovico Regi acclamatum pag. 39. Sane: *n'irkanta* legendum esse persuadent Codex Vind. & Vat. *Scherz.*

17) Rectius hæc ita verto: *ad fidem irent*, id est, fidem amplecterentur. *Scherz.*

18) Clarius hoc ita redditur: *in Libb. Sacris* seu in Sacra Scriptura; *buach* denotat antiquis Germanis *Sacram Scripturam.* Scherz.

19) *Funs* non denotat missum, sed *promptum*, *paratum*. In Versione Tatiani C. 181. verba Scripturæ: *Spiritus quidem* promtus *est*, *caro autem infirma*, ita redduntur: *Ther geist giceesso* funs *ist*, *thas fleisc ist abur unmahtic*: conf. infra V, 12, 153. ubi dicitur: *Bi thiu simes jo zi Gote* funs, *Ideo simus erga Deum prompti.* Glossæ Keronis: *funser*, promptus. Anglo-Sax. & Cimbri pro *funs* dicunt *fus*, quod est *promptus*, cupidus, lubens; *Fysan* vel *gefysan* (pro quo Cimbrice dicitur: *at fysa*) Anglo-Saxonibus est, *instigare*, calcar addere, incitare, festinare, quid *promte aggredi*, expedire. Sic in Calendario: fus *out forthweg*, *promptus* ad moriendum. In Fragm. Judic. fysan *to gefeohte*, *promti* ad prœlium. In Harmoniâ Evangel. Cottonianâ: fus *te feranne*, *promtus* ad patiendum. vid. Hickes in Thes. LL. Septentr. in Gramm. Anglo-Sax. pag. 121. *Scherz.*

20) Legendum ex Cod. Vind. *buit*, quod ipsum Celeberr. Schilterum agnovisse patet ex versione.

21) Margini versus 65. in utroque Codice adscripta sunt hæc: *Et vidimus gloriam ejus.*

22) In Cod. Vind. accentus est in ultima Syllaba hunc in modum: *innót.* unde auguror *innot* hic idem esse, quod: *innoti*, quæ vox sæpissime occurrit, ac variis in locis idem est ac *valde intime.* Stadenius in Specimine antiquitatum Francicarum pag. 3. in Otfridi dedicatione ad Ludovicum Regem, illam sic quoque reddit. Itaque versus 71. & 72. sic exprimo:

Quem Pater unicum valde.
Tenere amat. Scherz.

Recapitulatio Signorum in nativitate Christi.

CAP. III.

ER quam vns sulih hera heim,
[1] thes n'ist lougna nihein,
Thaz duent buah festi,
nu [2] niazet mit gilusti.
[3] Tharana sint giscribene,
zi vrkundon manage.
Druta sint in ala uuar,
selbo [4] mah tu iz lesanthar.
UUuntar filu managaz,
thaz uuir iz bithenken thes thiu baz.
Thaz uuard allaz mari, De Matre Virgine.
theiz [5] vnfirholan uuari.
[6] UUio mag sin merauuuntar,
thanne in theru ist thiu'nan bar,
Thaz [7] si ist [8] ekord eina
Muater inti thiarna.
Ni uuard [9] sie io in giburti
thiu io sulih uuurti.
In erdu noh in himile,
thiu iamer sia irbilide.
[10] Maht lesan uuio iz uuurti De eo quod Angelus pastoribus nunciavit.
zi thera druhtines giburti.
Thaz engil [11] mit giuuurtin
iz kunta sar then hirtin.
Joh theiz ni uuas ouh [12] hora lang
thaz heriscaf mit imo sang.

UUio

IS venit nobis talis huc domum,
hoc non est negans, nec unus.
Hoc faciunt Biblia firmum,
jam fruamini cum voluptate.
In eis sunt scripta,
ad testimonium varia.
Fidelia sunt revera,
ipse potes id legere ibi.
Miracula multifariam
ut consideremus id eo melius.
Hoc factum omne celebre,
ut non occultum esset,
Ut poterit esse majus miraculum,
quam in ea est, quæ illum peperit,
Quod ea est sola & unica
Mater atque Virgo.
Non fuit unquam in puerperio,
quæ talis fuisset.
In terra nec in cœlo,
quæ unquam isti similis esset.
Legas (ipse) quomodo factum fuerit,
in Domini nativitate.
Quod angelus cum solennitatibus
id nunciavit illico pastoribus.
Atque quod non fuit momentum temporis
quin militia (cœlestis) cum ipso cantaret.

Ut

Ad CAP. III.

1) Versum secundum ita reddo: *Hoc non est mendacium*, *Lougna* non est participium, sed substantivum. vide supra I, 27, 35. idem hic versus redit infra III, 20, 178. *Nihein* oon est in duas voces dividendum, sed una vox est, & denotat *nullum*, ceu notissimum est. *Scherz.*

2) Pro: *niazet* Cod. Vat. habet: *niazent*; sed præfero Lectionem Flacianam, cum quâ consentit Cod. Vind. *Scherz.*

3) Vers. 5. & duo seqq. ita leguntur in MSC. nostris:

Tharana sint giscribene
Urkundon manage
Druta sine in ala uuar.
In iis (Bibliis) scripto designati sunt
Testes (de Christo) multi,
Fideles ejus vere tales. sc. Prophetæ,

Apostoli, Evangelistæ, discipuli Christi; ex quorum numero erat Johannes, de quo hic agitur ex professo: *Urkundon* est testes. Gl. Keronis *Urchindon* testibus. in Lege Lotharii, quam exhibet Browerus in Parasceve. Annal. Trevir. c. X. *Urcundum* usurpatur pro Testibus. Gloss. Lips. *Urkundum*, testes. Scherz.

4) Vers. 8. pro: *mah tu*, Cod. Vind. sistit: *maht thu*.

5) Loco: *unfirholan* Cod. Vind. habet: *unfarbolan*.

6) Versum 13. aptius sic traduces: *Quodnam majus* seu *Quomodo majus miraculum evenire poterit?* Scherz.

7) Pro: *si* Cod. Vind. habet: *so*.

8) Pro: *ekord* non tautum Flaciana editio sed & MSC. Vaticanum habet *ekard* sed præferenda est Lectio Schilteri, quam & firmat Codex Vindobonensis; & alia loca Auctoris nostri. vid. infra II, 8, 3. & III, 14, 37. & II, 4, 20. & 39. apud Tatianum c. 32. §. 7. est *ekkoro*, quod idem denotat. *Scherz.*

9) Pro: *sie* forte: *so*. Schilter.

10) Vers. 21. & 22. Aptius ita quis transferret:

Lege ipse, quid contigerit
Circa Nativitatem Domini. Scherz.

11) *Mit giuuurtin* non idem est ac: *cum sollennitatibus*, sed: *cum promtitudine*, promte, sine morâ: ita supra de Josepho I, 19, 26. dicebatur:

Fuar sar thera ferti
Nahtes mit giuuurti.

Adde III, 14, 40. ubi mulier Cananæa à Christo petiisse refertur:

Thaz sar jo mit giuuurti
Sie uuola ganz uuurti.

Ut mox ac cum promtitudine s. promte
Illa (filia ejus) *bene sana fieret.*

Adde III, 2, 59. dicitur & *Giuuuirti*, unde *giuuirtig*, quod idem est ac *promtus*. vid. infra II, 8, 71. ubi dicitur: *thaz datun sie* giuuuirtig, hoc fecerunt *promti*, ceu ipse Schilterus noster transfert. *Scherz.*

12) Pro: *hora lang* in utroque Codice est: *horalang*, quæ vox etiam occurrit infra II, 11, 6. ubi legitur:

Thar tho thero gango
Ni uuas er horalango.

Ad quem locum Schilterus se expedire non potest. Mihi etiam hic aqua hæret; non quidem circa interpretationem; facile enim apparet, inprimis ex collatione horum duorum locorum, *hora* idem esse ac *valde*, *multum*; sed circa originem primariumque vocis hujus usum.

Vox

UUio engilo menigi
    fuar thar al in gegini.
Thie hìrta irhuabun ſih ſar,
    ioh funtun ſie thaz kind thar. *De eo quod paſtores invenerunt, ſicut dixit Angelus.*
Giſiuni iz ni dualta,
    ſo ther engil in gizalta.
[13] Thie Magi quamun gahun,
    thaz kindilin ſie ſahun. *De Magis.*
Sie brahtun imo in hanton
    [14] treſo iriro lanton.
Si quamun filu ferro
    iz zeigota in ther ſterro. *De [15]) Stellâ.*
UUio mag thaz ſin firlougnit,
    [16] thaz himil thero uuorolti ougit.
Er kundta vns thaz in ala not,
    thaz [17] ander uns ni zeinot,
[18] Thaz gouma mannes nami,
    bi thiu uuas er ſeltſani.
Symeon ther guato, *De Symeone & Anna.*
    ioh Anna quam gimuato
[19] Si giangun kusgo ingegin vz,
    thar zi themo Goteshus.
Si kundtun thar then liutin,
    thoh ſi es tho ni ruahtin,
Thaz in uuas [20] quam heraſun,
    ther Gotes einigo Sun. *[21] De innocentibus pueris.*
Ther Evangelio ouh [22] giuuuag,
    uuio man thiu kindlin irsluag.
UUio kurt in uuas thes libes friſt,
    tho ſiu irſturbun thuruh Chriſt.
[23] Maht leſan ouh hiar forna
    uuio er koſon bigonda *[24] JEſus ſedet in medio doctorum.*
UUislichen uuorton,
    mit then euuarton.
Thiu uuort thiu uuurtun mari,
    thoh er tho kind uuari.
Theru muater ſageta er ouh tho thaz,
    theiz allaz ſines fater uuas.
Thie liuti irquamun harto. *De iis quæ Johannes referebat de Chriſto.*
    Johannis ſelbes uuorto.

[25] Ther

Ut angelorum multitudo
    venit ibi omnis in occurſum.
Paſtores ſurrexerunt illico
    & invenerunt puerum ibi,
Viſio id haud diſtulit,
    quod angelus ipſis narravit.
Magi venerunt ſubito,
    Puerum viderant.
Portarunt ei in manibus
    theſauros ſuarum regionum.
Venerunt è longinquo,
    id monſtraverat eis ſtella.
Quomodo hoc poterit occultari,
    quod cœlum mundo aperit.
Nunciavit hoc nobis omnimodo,
    quod alia (ſtella) nobis haud indicet.
Quod obſervatio hominis caperet,
    ideo fuit illa rara.
Simeon ille bonus,
    & Anna venit gratioſa
Ibant modeſte obviam
    ad DEI ædem.
Nunciarunt ibi hominibus,
    etſi id iſti non curarunt.
Quod ipſis eſſet veniens huc
    DEI unicus filius.
Idem Evangelium etiam perpendit
    quomodo infantes interfecti.
Quam brevis illis fuerit vitæ terminus,
    quum morerentur propter Chriſtum.
Legatis quoque ſupra
    quomodo diſputare cœperit,
Sapientibus verbis
    cum legisperitis.
Verba illa fuerant celebrata,
    etſi puer adhuc eſſet.
Matri etiam dixit hinc hoc,
    quod id omne ſui Patris eſſet.
Homines perterrefacti vehementer
    ob Johannis verba.

Qui

Vox *hora* ſed juncta vocabulo *drato* occurrit etiam infra IV, 24, 55. ubi de Pilato, Chriſtum condemnare nolente, dicitur:

Ni uuill ih, quad, in uuar min
    Sinas bluates ſcolo ſin,
Noh ouh therero dato
    Plegan hora *drato.*

Quod Schilterus reddit:

Non volo ego, dixit, per fidem meam,
    Ejus ſanguinis reus eſſe,
Nec etiam hujus facinoris
    Particeps eſſe amplius. *Scherz.*

13) Verſ. 33. & 34. ita reddo:

Magi venerunt celeriter
    (Ut) *infantem viderent.*

Frequentiſſimum eſt Noſtro, ut vocem *thaz*, quæ conjunctiones, *ut*, *quod*, exprimit, omittat. *Scherz.*

14) Pro: *treſo* Cod. Vind. habet: *dreſo.*

15) Hic margo ỳ. 37. in utroque Codice habet: *de Stellâ.*

16) Verſ. 40. ita redderem: *quod Cœlum* (ſidereum) *mundo oſtendit* ſc. per ſtellam. *Scherz.*

17) Verſ. 42. pro: *ander* Cod. Vindobonenſis habet: *andere.*

18) Verſ. 43. & ſeq. ita transfero:

Ut homo eò attenderet
    Ideo extitit hoc miraculum. ſc. ſtella illa. *Scherz.*

19) Pro *ſi* in ỳ. 47. & 49. Cod. Vind. habet: *ſie.*

20) In ỳ. 51. *quam* non debebat reddi per τὸ *veniens* cum ſit imperfectum Indic. Activi; imò debet alia vox ſubſtitui ex Cod. Vind. & Vat. nempe *queman* eſt autem *uuas queman* idem ac *venerat.* Scherz.

21) Hic margo Cod. Vind. habet: de infantibus.

22) In ỳ. 53. *giuuuag* non redderem per vocem: *perpendit*, ſed per: *narravit*, *expoſuit*; quo ſenſu creberrime hæc vox uſurpata reperitur. conf. III, 20, 53. & III, 22, 66. &c. *Scherz.*

23) Verſ. 57. *Maht leſan* non arbitror vertendum eſſe; *Legatis*, ſed ut ſupra ỳ. 21. redditum fuit: *Legas ipſe*, poteris legere, *du magſt leſen.* Scherz.

24) Loco horum verborum Cod. Vind. habet: de eo quod ſedebat in medio Doctorum.

25) Verſ.

[25] Ther lantliut al githageta
thar er fon imo sageta.
Si uuurtun al giruarit,
in muate gidruabit.
UUant er deta mari,
thaz druhtin queman uuari.
Thaz sie zi imo ouh giangin
s'in ni missi fiangin.
Then fingar thenita er ouh far, [26]
quad: therer ist iz, thaz ist uuar.
Therer ist iuer heili,
joh salida gimeini.
Sit io uuakar filu frua,
joh thara gihabet iuih zua.
Ni uuard io vbar uuorolt ring,
vns giuuissara thing,
Thaz [27] ih JEsus uuari — JHESUS?
in erdu so mari,
Thoh thisu uuuntar ellu,
uuarun filu stillu.
Ther buachari iz firliazi,
inti scriban ni hiazi. — De eo quod Pater & Spiritus Sanctus ei testimonium referebant de Cœlo.
Thaz ther fater ougta,
thar man then sun dousta.
Thaz eina uuari vns nuzzi,
[28] habetin uuir thie uuizzi.
In thiu uuari vns al ginuagi,
Iz druagi vns ni biluagi.
Fon herzen iz io intsuarti,
thiu vnser vbarmuati
Sin selbes stimma sprah vns thaz,
th'eiz Sun sin [29] einigo uuas.
UUir eigun sine lera,
uuaz eiskon uuir es mera.
Ther selbo [30] heilego Geist,
erougta iz [31] after imo meist.
Er quam in inan, thaz man sah,
thar ther Fater [32] z'imo sprah.

Nu

Qui provinciales omnes convocavit,
quum de Eo diceret.
Omnes afficiebantur,
animo contristati.
Namque ipse reddebat perspicuum,
quod Dominus venisset.
Ut & ipsi ad Eum venirent,
eum ne amplexuri errent.
Digitum intendit quoque illico,
Dicens: Hic est ille, hoc verum est.
Hic est vester Salvator,
& salus communis.
Estote vigilantes multum matutino
atque eo teneatis vos.
Non fuit certe super mundi orbem
nobis certior res
Quod JESUS esset
in terra tam illustris.
Attamen ex his miraculis omnibus
fuerunt multa silentio præterita.
Scriba id omisit,
& scribi haud jussit.
Ut Pater indicaret,
quum Filius baptisaretur.
Hoc unum fuit nobis utile,
ut haberemus notitiam.
In hoc fuit nobis omnino satis,
id fert nobis haud fraudem.
De cordibus id eduxit
nostram ferocitatem. (incredulitatem)
Ipsius Ejus vox dixit nobis hoc,
quod hic filius ejus unicus esset.
Habemus propriam ejus assertionem.
quid desideremus ulterius?
Ipse Sanctus Spiritus
testatus id post ipsum magis.
Venit super ipsum, ut conspiceretur,
cum Pater ad ipsum loqueretur.

Nunc

---

25) Vers. 67. ita est reddendus: *Provinciales, seu Homines illam Regionem inhabitantes omnes obmutuerunt*, i. e. in stuporem dati fuerunt. *Githageta* idem est ac *tacebat*. ita infra III, 11, 63. de Muliere Cananæa dicitur:

Joh sie sar githageta
Giloubta thaz er sageta.
Et illa mox *tacuit* sc. ex admiratione,
Et credidit id, quod ille (Christus) dixit.

Pro: *githageta* dicitur etiam *thageta*. ita apud Nostrum III, 10, 31. occurrit eodem sensu de eadem Muliere Cananæa:

Thaz wib io suslich redota
Selbo Druhtin thageta.
Hæc fœmina ita loquebatur
Dominus (Christus vero) *tacebat*.

Ita silentium Christi apud summum Sacerdotem Caipham, de quo Matthæus XXVI, 63. & Marcus XIV, 61. hac ratione exprimitur:

Ni gab in thia sin thulti
UUiht thes antuuurti
Ingegin in, so ih sageta,
So stuant er, inti thageta.
Non dedit ipsis ejus (Christi) Patientia
Ullum ad hoc responsum
Contra eos, uti dixi,
Stetit ille, & *tacuit*. Scherz.

26) Margo Cod. Vind. ad ℣. 75. habet: Ecce Agnus Dei.

27) Flac. *thaz ih io sin io.* Freherus: *thaz ir io.* sed mihi videtur: legendum esse: *Jhesus.* Sic scribitur etiam in MSS. Chronicis Kœnigshovii. *Schilter.* Uterque Codex habet pro: *ih*, vocem: *iz*, unde versum 82. & 83. ita reddo:

Quæ certe ita esset
In terrá adeo insignis. Scherz.

28) Vers. 92. & sequentes quatuor sic transfero:

Si haberemus (ejus Rei) *intellectum*,
In hoc fuisset nobis omnino satis,
Nisi inertia nos seduceret
(Et) *à corde id auferret*
Nostra Superbia.

Quod in versu 94. *inertiæ* mentio in Versione fiat, id inde est, quia non tantum apud Flacium; sed & in utroque Codice MSC. pro: *druagi* legitur: *dragi*; *dragi* autem idem est, quod nostrum *tragheit*; infra Saturnum planetam, cujus cursus omnium tardissime absolvitur, *dragon* lentum, tardum, appellat Noster V, 17, 61. *Scherz.*

29) Pro: *einigo* Cod. Vind. habet: *einogo.*

30) Pro: *heiligo* Cod. Vind. legit: *heilogo.*

31) Pro: *after* Cod. Vind. exhibet: *aftar*,

32) Vers. 103. pro *z'imo* Cod. Vind. legit: *zi imo.*

33) Pro

Nu ist druhtin [33] Christus gidousit,	*Nunc est Dominus Christus baptisatus,*
[34] thiu sunta in uns bisousit.	*peccatum in nobis suffocavit.*
Thaz unsih io [35] sougta,	*Quod nos sic docet,*
er al iz thar irdrangta.	*quod omne hic suffocaverit.*
Nu garauuemes vnsih alle,	*Nunc præparemus nos omnes*
zi themo sehtanne	*ad pugnam,*
Ingegin uuidaruuinnon,	*Adversus inimicum:*
so sculun uuir unsih uuarnon.	*sic debemus nos defendere (munire.)*
Thaz ist uns hiar gibilidot,	*Hoc nobis hic præfiguratum est,*
in [36] Christus giredinot.	*in Christo relatum.*
[37] Gibad oft thu tharinne,	*Lavato sæpe in eo*
er uuidar thir io uuinne.	*contra te ne iste vincat.*
Er fuar in einoti	*Ibat JEsus in desertum*
ni deta er iz [38] binoti.	*non fecit hoc coactus.*
Thar korata sin sar harto	*Ibi tentavit ipsum statim duriter*
ther selbo uuidaruuerto.	*iste adversarius.*
Thaz det er, thaz thu iz uuessis,	*Hoc fecit Diabolus, quod scias,*
thih thara ingegin rustis,	*Te contra armes.*
UUant er hiar in libe	*Namque idem hic in vita (per omnem vitam)*
thin [39] ahtit io zi nide.	*te observat utique invidiosissime.*
Bi thiu ilemes io gigahon,	*Propterea festinemus propere*
zi then druhtines ginadon.	*ad Domini gratiam.*
Er unse uuega [40] iruuente,	*Is nostras vias avertat*
son themo fiante.	*ab adversario.*
Er unsih ni bisouse,	*Ne nos suffocet*
after themo douse.	*post baptisma.*
Joh iagilich biuuenke,	*Et quilibet evitet,*
thaz er 'nan ni firsenke.	*ut ipsum non demergat.*
Thes ginada uns scirmen,	*Hujus gratia nos protegat,*
ioh uuir 'nan ouh irbarmen,	*nostriumque eum misereat,*
Ther 'nan selbo vbaruuant,	*Qui istum ipse superavit,*
so thu thir hiar nu lesan scalt.	*uti tu tibi hic jam legere debes.*

---

33) Pro *Christus* Codex Vindobonensis, ceu aliis in locis, ita hic habet: *Krist.*

34) Vers. 106. mallem reddi: *Peccatum in nobis* (nunc est) *submersum.* Scherz.

35) Vers. 107. *sougta*, pro: *so ougta.* Schilter. pro: *sougta* (k) Cod. Vind. habet: *sangta.* Vatic. *sangta.* *Sangan*, *sankan* idem est ac hodiernum, *sencken*, submergere, deprimere, ab hoc derivatur *firsencken*, quod est hoc cap. ℣. 132. unde ita verto versum 107. & seq.

Id, quod nos certe submergebat,
Omne ille ibi (io baptismo) *submersit.* Scherz.

36) Pro: *Christus* uterque Cod. habet: *Krist.*

37) Vers. 115. uterque Codex habet: *gibadost.* Schilterus sequitur Lectionem Flacianam, unde ad hunc versum hæc habet: *Lavacrum hoc & Regenerationis est, & Renovationis docente S. Paulo ad Titum 3, 5. illud repetendum non est, hoc quotidie per fidem.* Postea idem Vir Celeb. in ℣. 116. pro: *io uuinne* existimat ponendum esse: *ni uuinne.* Quod & ipsum mihi placet; sed quia clare in utroque Cod. in ℣. 115. est: *Gibadost*, illum & seq. versum sic transferendum censeo:

(Si) *Lavaris in illo* (Baptismo)
Is (adversarios) *contra te victoriam non obtinet.* Scherz.

38) Vers. 118. *binoti*, non coactus, sed Spiritu suo sponte ductus. Matth. 4, 1. vid. cap. seq. ℣. 5. *Schilter.*

39) Vers. 124. ita redde: *Te persequitur utique ex odio, seu invidiâ. Abten* ordinarie antiquis idem est ac *persequi*, inprimis quando Genitivum personæ adjunctum habet: infra II, 16, 68. Christus dicit: *thaz si so* ahtent *iuer*, quod illi sic *persequantur* vos. Apud Tatianum cap. XXII. §. 18. est: *so ahtitun sie thero UUizagono*, sic *persecuti* sunt Prophetas. *Scherz.*

40) Vers. 127. *iruuente* clarius exprimi potest per τὸ *liberet*, hoc sensu occurrit *iruuintan* II, 9, 102. ubi de Angelo Abrahamom ab occisione Isaaci dehortante dicitur: *er biaz inan* iruuintao, Jussit eum (Isaacum) *liberari*, à vinculis, quibus erat constrictus. *Scherz.*

Ductus est JEsus in desertum. Matth. 4. Marc. 1. Luc. 4.

Cap. IV.

Gleitit uuard tho druhtin Christ,
thar ein einoti ist:
In steti filu [1] uuuaste,
fon themo Gotes geiste.
Er fasteta unnoto
thar [2] niunhunt zito
Sehszug ouh thar miti in uuar,
so ruarta 'nan tho hungar.

Tho sleih ther farari,
irfindan uuer er uuari, Et accedens tentator.
Thaz [3] z'irsuahenne vbaral
selber ther diufal,
Er thahta odouuila thaz,
[4] thaz er ther duriuuart uuas,
Er ingang therera uuorolti,
bisperrit selbo habeti.
Er thar niheina [5] stigilla
ni firliaz ouh unfirslagana.
[6] Then ingang ouh ni rine,
ni si ekordi thie sine,
Thier in themo eristin man,
mit sinen luginon giuuan.
Mit spenstin si es [7] gibeitta,
joh zi [8] altere firleitta.

UUar

Ductus erat tum Dominus Christus
ubi desertum est:
In locum valde vastum,
à DEI spiritu.
Jejunabat incoactus
novies centum tempora (h. e. horas)
Et sexaginta etiam noctes,
tunc tangebat ipsum fames.
Tunc surrepebat / accedebat tentator
inquisiturus, quis ille esset?
Hoc ad exquirendum maxime
ipse diabolus.
Cogitavit forte hoc,
quod esset portæ custos,
Qui ingressum hujus mundi
obturasset:
Qui nullum gradum
reliquisset inobturatum,
Introitum quoque nunquam aperiret.
nisi duntaxat suis,
Quos ille in primo homine
suis mendaciis ceperat.
Suggestionibus ipsos gubernabat,
& ad altaria (idola) seduxerat.

Unde

Ad Cap. IV.

1) Vers. 3. *uuuaste* redde potius *desertum.* Vox Latina: *Vastus*, rem accurate non explicat, denotat enim illa aliquid, quod *magnum*, *ingens* valde est; non vero significat: *desertum.* Scherz.

2) Cod. Vind habet: *ni unanhunt*, quæ voces tamen in unam sunt coassandæ. In MSC. Vat. est *sebszut*, quod tamen recte corrigendum esse monet Celeb. Do. Rostgaard. Vindobonensis Codex habet *sebs zug*; quæ Syllabæ tamen etiam io unam vocem, nempe *sebszug*, sunt compingendæ. Hodie dicimus: *sechzig.* Ad versum hunc septimum & sextum hæc notat Schilterua: zit, *horam significat*; *alibi* Dagea ziti *Otfrido dicuntur. Porro quadraginta dies & noctes conficiunt 960. horas* $\frac{40 \atop 24}{960.}$ *hoc est, quod ait:* niunhunt sechzug ziti, *novies centum & sexaginta horis duravit jejunium.* Miti *nihili est vox; vult Auctor numerum hunc 960. horarum demonstrare, quod scilicet noctes etiam eo comprehensa sint, adeoque XXIV. horæ in diem computandæ. Itaque emendanda Lectio pro* miti, nihti, *noctes, nacht. Ita Ælfrico, VII.* nyht vel XIV. nybt *est; una vel duæ septimanæ.* hæc *Schilterus.* Quæ Celeberr. Schilterus hic habet, de voce *ziti* & de computandi Ratione, illa approbanda sunt omnino. Ast, quod vocem *Miti*, quam Flacius habet, mutatam velit in Anglo-Saxonicum *nihti*, id displicet. Primo enim vox *miti*, quæ etiam alibi in Nostro occurrit. vid. I, 8, 14. extat in utroque MSC. deinde illa commodum habet sensum; *thara miti* est nostrum *darmit.* Ut mens horum verborum sit, Christum jejunasse nongentas horas, & adhuc sexaginta; Redde itaque versum sextum & septimum hac ratione:

Ibi nongentas horas,
Sexaginta etiam simul, uti verum est. Scherz.

3) Cod. Vind. habet: *zi irsuochenne.*

4) Versus 14. ita intelligendus est, quod sc. Diabolus forte opinatus fuerit se esse *Custodem portæ* hujus mundi, citra cujus voluntatem eundem nemo intrare debeat. *Scherz.*

5) Vers. 17. *stigilla* mallem hic reddere *semitam*, *viam*, est diminutivum è *stiga*, quod *semitam*, *viam* significat apud Tat. c. 13. §. 3. verba Esajæ c. 40, 3. *rectas facite* semitas *ejus*, redduntur: *tuot rehto sino* stiga. vid. omnino Palthenium ad Tat. l. c. hodie adhuc dicimus: *er kennt weder weg noch* steg.

6) Versum 19. & seq. mallem ita reddi:

In introitum sc. in mundum, *nemo tangat*
i. e. obtineat
Nisi tantum sui, i. e. mancipia diaboli.
Scherz.

7) Versu 23. *gibeitta* reddo per vocem: *persuasit*, hoc enim sensu occurrit *gibeitta* infra II, 7, 61. & 131. adde IV, 15, 43. & IV, 5, 55. & III, 15, 89. conf. Palthen. ad Tat. p. 397. & Verel. in Indice Lingu. Goth. v. beita. *Scherz.*

8) *Altere* erunt altaria idololatrica; altaria idolomeniæ argumenta. Jos. 22, 16. *Schilter.* *Altere* hic non denotat *altaria*, sed *defectionem* sc. à Deo. Hoc sensu occurrit infra III, 15, 90.

Job er se thes gibeitti
Zi altere firleitti.
Et ut illos (Populum) persuaderet,
Ac ad *defectionem* perduceret.

Gl. Boxhorn. *Alter*, defectus. Unde Versus 23. & 24. ita debent exprimi:

Suggestionibus ipsis persuasit
Et ad defectionem (illos) *perduxit.*
Scherz.

9) *Thi-*

UUar imo fulih man [9] thihein
  fo quami uuisheiti heim.
Thia [10] lukun uuolt er findan,
  ioh gerno nan giuuinnan.
Er uuolta in ala uuari,
  thaz er ouh fin uuari,
Thoh ni uuard imo ther fand,
  ouh uuiht thar fines ni fand.
[11] UUio iz ioh mohti uuerdan,
  taz uuolta er gerno irfindan.
Thaz man io fo gizami,
  in thefa uuorolt quami,
UUio er thar vntar finen
  mohti thaz irliden.
Thaz er ekordi eino
  lebeti fo reino,
Odo ouh unhono.
  fi drageti fo fcono.
Sprah er, odo deta uuaz,
  thaz uuas al githiganaz.
Fon uuelicheru giburti,
  er io foulih uuurti.
UUar guorolt io giuuunni
  fulih ad al kunni.
[12] Thoh er ni-uuari guater
  thoh gleiskota er thia muater. [13]
Ni hort er uuergin mari,
  uuer ther fater uuari.
UUanta er'nan harto forahta,
  in alla uuifun korata,
Bi thiu moht er odo drahton
  in thefa uuifun ahton:
Oba thiz ift thes Sun,
  ther liuti fuarta herafun
Thuruh thaz einoti,
  in manageru noti;
Mit uuati fi er thar uuerita
  fon himile fie ouh nerita,
Bi managemo Jare,
  fi [14] pruonteta thare.
Nu [15] fcepfe er imo hiar brot,
  ther hungar diut imo es not.
[16] Bilida nu in noti
  thes fines fater guati.
Vntar thefen ahton
  ioh managen gidrahton
Ni, uuan ih, imo brufti
  grozara angufti.

Unde isti talis vir introiverit,
  sicque venerit sapientia domum.
Foramen volebat iste adinvenire
  & libenter ipsum capere.
Voluit revera,
  ut ipse etiam suus foret.
At (vero) non fuit ipse ei missus,
  nec quicquam sui in eo invenit.
(Itaque) ut hoc possit fieri,
  id volebat cupide invenire.
Ut vir tam decorus
  in hunc mundum venisset.
Quomodo is inter suos
  posset hoc tolerare,
Quod ipsus solus & unicus
  viveret sic purus,
Vel & irreprehensibilis
  se gereret sic decore.
Loqueretur ille ut faceret quicquam
  id esset omne perfectum.
A quali (ergo) generatione
  ille talis factus fuerit?
Unde mundus acquisivisset
  talem generosum filium?
Et quamvis ille bonus non esset (existeret)
  tamen scrutabatur & matrem
Nec audivit clare,
  quis Pater ejus esset,
Quandoquidem (igitur) hic illum valde metuebat,
  (&) omnibus modis tentabat,
Propterea poterat forte cogitare,
  (&) in hunc modum reputare.
An hic est illius filius,
  qui populum eduxit
Per desertum
  in multis periculis.
Vestimenta eis ibi conservavit,
  de cœlo eosdem nutrivit.
Per multos annos
  eos aluit ibi.
Nunc (ergo) faciat sibi hic panem,
  fames eum ad hoc necessitat.
Imitetur nunc in necessitate
  Patris sui bonitatem.
Inter has cogitationes,
  & varias consultationes,
Non, opinor, isti defuit
  maxima angustia.

Thoh

Quan-

9) *Thibeim*, an *thibein?* *thiben*, oriri, crescere, provehi: Imò verius: *thebein*, aliquis. Supra ad Salom. Episc. ℣. 45. An simplicior lectio *thobeim*, *anbeim*. Malim legere: *thib ein*, thih, githih fin, proficere, utilem esse, inservire. vid. meum Glossarium. Sed omnibus rejectis lego: *stich ein*; einsteigen, descendere, introire. *Schilter*. In MSC. Vind. & Vat. est *thibein*, quod idem est ac *aliquis*, *ullus*. Versum itaque 24. & seq. ita exprimo latine.
(Cogitabat) *Unde sibi talis aliquis vir*
Tantâ sapientiâ (instructus) *veniret in domum* i. e.
mundum, quem quasi propria ipsius esset domus, Satanas sibi vindicabat. *Scherz.*

10) Vers. 27. *die lücke* foramen, per quod introisset in mundum, quia omnia obturasset. *Schilter*. conf. Staden. in Expl. Voc. Germ. Bibl. p. 415. *Scherz.*

11) Vers. 33. pro *Wio iz* Cod. Vind. habet: *UUioz.*

12) In Vers. 49. Vind. Cod. habet: *tho er.* hinc eundem versum melius ita transtuleris: *Cum prius non fuerit præstantior*, perfectior, *homo*, seu hominum ullus. *Scherz.*

13) S. Hieronymus in Matthæi cap. 1. Martyr Ignatius quartam addidit causam, cur è desponsatâ conceptus sit, ut partus, inquiens, ejus celaretur diabolo, dum eum putat non de virgine sed de uxore generatum. *Schilter.* Versum 51. ita redde: *non audiverat* (enim) *unquam narrationem*, seu narrari. *Scherz.*

14) *Pruantota* habet Cod. Vind. ast Vat. legit: *pruontota.*

15) Cod. Vind. *scefphe.*

16) Cod. Vind. legit: *bilido.*

17) Cod.

Thoh er [17] ſin ubiles ſo bald
thaz imo io zi ſcaden uuard.
Thoh, uuan ih [18] bluogo er ruarti
thio mihilun guati.
Tho ſprah er [19] z'imo in theſa uuis: *Si filius Dei es.*
„ oba thu Gotes Sun ſis,
„ Quid: theſe ſteina thanne
„ zi brote uuerden alle.
Nim gouma uuaz er uuolti,
uuaz ſulih beta ſcolti.
UUaz [20] Chriſtus ſcolti thaz brot?
ni uuas imo es nihein not.
Vns errent ſine [21] pluagi,
bi iaron io ginuagi,
Thoh bat er'nan zi note
thia ſteina duan zi brote.
Iz theta imo thiu faſta,
thaz inan es giluſta.
Thoh uuolt er in ther [22] fari,
irfindan uuer er uuari.
„ Tho quad [23] Chriſtus: giſcriban iſt,
„ in brote ginuag n'iſt. *Non in ſolo pane vivit &c.*
„ [24] Noh in thiu ginuhti,
„ zi thes mennisgen zuhti.

Thiu

Quanquam malum ſuum (conſilium) ſic aggreſſus,
ut ſibi ipſi damnoſum fieret:
Tamen, arbitror, mendaciis iſte irritavit.
ſummam bonitatem.
Dixit ad ipſum in hunc modum:
ſi Filius DEI es,
Jube hos lapides deinceps
panes fieri omnes.
Attende, quid voluerit,
quid hoc poſtulatum ſignificaret.
Quid Chriſto opus pane?
haud fuit ipſi neceſſarium.
Nos ſeducerent iſtius plagæ
per annos jam multos:
Tamen petebat Ipſum ſtudio
(ut) lapides faceret panes.
Fecerat (enim) jejunium hoc Ipſi,
ut ipſe eſuriret.
Itaque voluit iſte in hac occaſione
exquirere quis eſſet?
Reſpondit Chriſtus: Scriptum eſt:
in pane ſatis non eſt.
Nec in abundantia
ad hominis vitam (alimoniam)

Quam

---

17) Cod. uterqee habet: *ſi*, non: *ſin*.

18) Verſ. 75. *bluogo*, haſtenes hæc vox non reperta alibi; & videtur legendum: *bi luogo*, mendaciis. Donec melies ex MSS. ſed & mox ỷ. 85. *pluagi*, eâdem fere notione; quod videtur deſemtum ex Latino *plaga*, *caſſes*, laqeei, inſidiæ. *Schilterus.* Cem Codex Vat. conſentiat Editioni Flacianæ, & Cod. Vind. habeat clare *blugo*, placet Cl. Stadenii ſententia in notia ad Iſidor. p. 402. à Palthenio relata, quod hæc vox *dubitationem* denotet. Verba Palthenii hæc ſunt: *Bluchiſoe: Rectiſſime Cl. Stadenius exiſtimat originem hujus verbi petendam à ſubſtantivo* bleogo, *quod eſt in Editione Otfridi Flacianâ II, 4, 75. ſeu uti idem exprimit Cod. Vienenſis*, blugo.

Tho uuan ih blego *erruarti*
Thia mihilun guati,
Aſt puto dubium *movebat (diabolo Chriſtum tentanti,)*
Illa ingens benignitas.

Dei ſcilicet, quem probabile non erat, cum univerſum olim Populum judaicum in locis deſertis tamdiu ſuſtentaſſet, filium ſuum fame ibidem perire paſſurum. Licet autem in eo conſentiam Stadenio & Palthenio, quod *blugo* ad *dubitationem* referendum ſit; quod & firmatur eo, qeia opponitur τῷ *bald*, aedax, temerarius; qeæ vox oecerrit in ỷ. 73. Attamen magis arbitror *blugo* eſſu adjective vel adverbialiter explicandem, & verſum 73. cum tribes ſeqq. ita reddendem:

Licet ille (diaholus) *ſit ad malum valde audax,*
(Id quod ei perpetuo damno ceſſit)
Attamen, ceu opinor, dubitans. (hæſitans) *aggreſſus eſt*
Illam magnam præſtantiam ſc. Chriſti.

Sanu *mihilun*, qnod præter Flacium habet uterque Codex, eſt accuſativus, & manifeſtum reddit τὸ *guati*, etiam accuſativum eiſe. Cæterum nota pro: *thio*, quod eſt in ỷ. 76. Cod. Cæſarenm habere: *thia*. Scherz.

19) Pro *z'imo* uterqeu Codex habet: *zi imo*.

20) Verſ. 83. pro: *Chriſtus* habet uterque Cod. *Kriſt*.

21) Verſ. 85. Humani hic aliquid paſſus eſt Schilterus noſter, dum, perſeaſus *pluagi* denotaru, *caſſes*, *plagas*, ceu ex notâ ejus ad ỷ. 75. liquet, Verſem 85. & 86. ita reddit:

Nos ſeducerent iſtius plagæ
Per annos jam multos.

Rectius illoa ſic transfero:

Nobis arant ipſius (Chriſti Dei) *aratra.*
Quotannis omnino ſatis.

Pluagi eſt noſtrum *pflug*; pro quo in Verſ. Tac. c. 51. §. 4. *phluog* legitur. Seeci dicunt: *plog*, Belgæ: *ploegh*. Angli: *Ploegh*. Eodem modo pro noſtro *pflegen* uſurpatur *plegan* apud Ot. IV, 24, 56. *Erren*, non eſt ab *irren*, qeod Schiltero viſum eſt; &, ſi eſſet, non denotaret *decipere*, ſed *deceptum eſſe*, *errare* (ſic Anglis *to erre* idem uſt, ac: *erro*, *fallor*,) ſed idem ſignificat ac: *arare*. Anglo-Saxonibes, *erian*, *erigean* eſt arare. vid. Hickeſ. in Theſ. LL. Septentr. in Gramm. Anglo-Sax. p. 163. Belgis; *aeren*, *eeren*, *eren*, *errien*; idem ſignificat, cee docet Kilian. in Etymol. Gothis: *Arian.*, arare. vid. Jen. in Gloſſ. Goth. ubi ille: *Anglo-Sax.* erigean, erigan, urian *eſt* arare. *Alamannis*, erreu. *Cimbris:* irin: *Islandis*: eria. *Anglis:* eare. *Belgis:* aeren, eren, erien. *Legum Friſicarum* IX, 18. era *eſt* arare, hæe Junius. Argentinenſes mei: *einen acker eren* quotidie eſnrpant pro: *arare agrum*. Mena autem Otfridi eſt, non opea fuiſſe, ut Chriſtus ex lapidibus panem faceret, cum ille ſit dominus omnium Rerum, & per conſequens etiam panis, eique victum noſtrum, qeem ad ejes juſſem arando quærimns, & ipſies benedictione obtinemus, debeamus. *Scherz.*

22) Verſ. 91. in *ther fari*, verte: *in hac tentatione*. *Fari*, tentationem, inſidias denotat. conf. infra IV, 8, 55. hinc ſupra h. c. ỷ. 9. Diabolus *Farari*, tentator appellatur. In Græco textu eſt: [illegible] *Scherz.*

23) Pro: *Chriſtus* habet Codex Vind. *Kriſt*.

24) Verſ. 95. redde: *nec in hoc* (pane) *ſufficientia*. Scherz.

25) Verſ.

„ [25] Thiu pruanta ſi'mo mera,
„ theru druhtines lera,
„ Thiu uuort thiu er irfinde,
„ fon themo Gotes munde.
Thanana er nan fuarta,
in eina burg guata, Aſſumpſit eum in ſanctam civitatem.
Fon then ſtetin thanana vz,
zi themo druhtines hus,
Er inan in thie [26] uuenti
ſazta in [27] oban enti,
Thar rieſ er imo filu [28] ſrua
thrato rumana zua:
„ Oba thu ſis, quad, Gotes Sun,
„ laz thih nidar hera ſun,
„ In lufte filu ſcono,
„ ſo ſcal [29] Sun frono.
„ Iz iſt giſcriban fona thir,
„ thaz ſaren engila mit thir. Angelis ſuis mandavit de te.
„ [30] Si thih biſcirmen allan,
„ ioh thih ni lazen fallan,
„ Si thin giuuaro uuarten,
„ ioh thih harto halten,
„ Thaz thin fuaz io uuanne
„ in ſteine ni firſpurne.
Er ſpunota [31] ſos er uuas,
thaz [32] giſcrip, thaz er las.
Er kerta iz io gilicho
zi [33] Chriſtus lugilicho.
Iz meinit hiar then Gotes drut,
in themo ſerſe iſt iz lut,
Then engila io gilicho
haltent blidlicho.
Thaz imo uuiht ni derre,
thes uueges ouh ni merre.
Odo ouh uuiht ni duelle.
then uueg ther faran uuolle.
Chriſtus, ther druhtin vnſer iſt,
er rihtit thaz in [34] uuorolt iſt.
Ni bitharf thiu ſin fuara
thero engila ſtiura.
Nim nu gouma harto
thes ſatanaſes uuorto,
UUialicha vnredina
er zi imo ſprah [35] obana,
Ob er ſprachi ubaral,
ſo man zi Gotes Sune ſcal.
[36] Sprahi thanne in theſa uuis,
thaz uuari ſo gizamlihiz.

Oba

Quam alit magis
Domini doctrina,
Verbum quod is percipit
ex DEI ore.
Dehinc eum duxit
in civitatem bonam (nobilem, primariam)
Ex locis iſtis foras
ad Domini domum,
Ipſum inter parietes
ſtatuit in pinnaculum,
Clamavitque ad ipſum mane
valde è longinquo:
Si tu es, dicens, DEI Filius
mitte te deſuper borſum,
In aëre multum decore
ut debet filius illuſtris:
Eſt (enim) ſcriptum de te,
quod angeli vadent tecum.
Teque defendent integrum,
nec te ſinent cadere. Pſ. 91, 11.
Hi tibi ſervient,
& te firmiter tenebunt,
Ne pes tuus forte
in lapidem impingat.
Interpretabatur, ſicut eſt, (calumniator)
ſcripturam quam allegarat:
Pervertit eam recta
ad Chriſtum falſo.
Ea enim hic intelligit DEI fidelem,
(in textu ipſo eſt hoc clarum)
Quem Angeli conjunctim
cuſtodiunt lætabunde.
Ut ne quid ei noceat.
nec in via impediat.
Aut etiam ne qua tardet
in via quam ire velit.
Chriſtus eſt Dominus noſter,
is regit omnia quæ ſunt in mundo.
Non indiget ejus via
angelorum tutela.
Attende jam diligenter.
Satanæ verba,
Quæ irrationabilia
iſte ad ipſum locutus eſt ſupra,
An dixerit per omnia
ſicut ad DEI Filium deberet.
Dixiſſet potius in hunc modum,
idque fuiſſet magis decens:

Si

25) Verſ. 97. ita transfer: *Alimentum ſit ipſi magis, ſ'imo* per κρᾶσιν poſitum eſt pro: *ſi imo.* Scherz.
26) Verſ. 105. *Uuenti, uuenten* hodie *uuenden*, vertere, *UUideruuento*, tergiverſator. *Miſſiuuenti*, obliquus, Gl. Vet. An ergo: *in thie uuenti* in gyrum? imò *uuenti*, parietes; wand hodieque in uſu eſt. *Schilter.*
27) Verſ. 106. Sunt qui non pinnaculum templi, ſed turris Phaſeli aut Mariamnæ indigitari, autumant. Heydmann in Palæſtin. c. 2, 91. *Schilter.*
28) *Frua*, quaſi de nocte Chriſtus translatus fuerit in pinnaculum, mane juſſus deſilire coram hominibus. Freherus: *filu frua.* Nem *filu* in editione Flacii omiſſum, *Schilter. filu frua* & Cod. Vind. & Vat. habent, *Scherz.*
29) Verſ. 112. *ſun frono*, aptius verte per: *filius ſanctus* κατ' ἐξοχὴν ſcilicet, id eſt, Dei. *Scherz.*
30) Pro: *Si* Cod. Cæſar. habet: *ſie.*
31) Pro: *ſos er* Cod. Cæſ. habet: *ſo ſo er.*
32) Loco: *giſcrip* idem Cod. exhibet: *giſcrib.* verſum 121. & ſeq. aptius ita transtuleris:

Indigitabat, uti prius erat.
Scriptura (Sacra) *quam legerat.*

i. e. Allegatione hac reſpexit ad Vet. Teſtamenti Scripturam. *Scherz.*
33) Pro: *Chriſtus* iterum: *Kriſt* legendum ex Cod. utroque, ſimiliter in ℣. 133.
34) Cod. Vind. habet: *uuorolti.*
35) Verſ. 140. Cod. Vind. habet, *hiar obana*, hic ſupra.
36) Verſ. 143. Pro: *ſprahi* Cod. Cæſar habet: *ſprachi.*

37) Verſ.

Oba thu ſis Gotes Sun,
far thanne heimortſun.
Hina ubar himila alle,
ſo irkennit man thih thanne,
Tho ſprah Chriſtus z'imo ſar:
„ giſcriban iſt in alla uuar, Scriptum eſt enim non tentabis dominũ.
„ Thaz mannilih giuuereti,
„ ſelb Druhtines ni koroti.
„ Ih mag iz uuola midan,
„ mag hiar nidar ſtigan.
„ [37] Zui ſcal ih io uuanne
„ Gotes koron thanne,
„ Thaz ih mih hiar irreke,
„ inti hina nidar ſcrikke
„ Joh ſare in lufte thara zi thir,
„ ſulih [38] unthurſt iſt es mir.
Tho fuar er thuruh ſuorga,
mit imo hohe berga. Aſſumpſit eum in montem, &c.
Thar ougta [39] in alalichi
imo ellu uuorolt richi,
Era ioh thiu richi,
inti manag guallichi
The iz [40] uuari imo [41] gizami,
int imo in muat quami. Hæc omnia tibi dabo.
„ Thiz [42] laſſu ih, quad, zi henti
„ zi thineru giuuelti.
„ Inthiu thu [43] nidar falles,
„ ioh mih beton uuolles.
Er ſpenit unſih alle,
zi [44] michilemo ſalle,
In uuorton ioh in uuerkon,
thaz muazin uuir biuuankon.
Then ſalidon ſie intfallent,
thie [45] in anbeton uuollent.
Joh thultent [46] ſe in euuon
then managfalton uueuuon.
Tho gab er imo antuuurti,
thoh uuirdig er es ni uuurti,
Joh det er thaz hiar ofto,
filu mezhafto: Vade Satanas, ſcriptum eſt enim:
„ Far hina uuidaruuerto
ni [47] ruachu ih thero uuorto.
In buachon iſt irdeilit,
ioh alles uuio gimeinit.
[48] Thaz iſt gibotan harto,
ſelben Gotes uuorto. Dominum Deum ſuum adorabis.
Thaz man imo io gilicho
thiono forahtlicho.
Man ouh [49] bitrahtoti,
er anderan ni betoti.
In uuorolti ni heinan
ni ſi ſelbon druhtin einan.

Fuar

Si tu es DEI Filius
aſcende domum.
Hinc ſuper cœla omnia
ſic Tu agnoſceris exinde,
Tunc reſpondit ei Chriſtus.
ſcriptum eſt revera,
Quod quilibet obſervet,
Dominum ne tentet.
Ego vero id facile poſſim evitare,
(&) hic deſcendere.
Ad quid ego deberem ullatenus,
DEVM tentare hinc,
Ut me hic extollam
& hinc deſiliam?
Atque volem per aërem iſtuc ad te?
hoc non opus eſt mihi.
Tunc abiit cum ſollicitudine,
cum ipſo in altos montes.
Ubi monſtravit undiquaque
ipſi omnia mundi regna,
Honores ac divitias,
& multiplicem gloriam
Ut hoc eſſet ipſi conveniens,
& ipſi in animum ſubiret.
Hoc dimitto ego, dixit, in continenti
in tuam poteſtatem,
Dummodo tu procideris
& me adorare volueris.
Iſte ſuadet nobis omnibus
ad maximam ruinam,
Verbis & factis,
id oportet nos evitare.
Beatitudini hi excident,
qui iſtum adorare volunt.
Atque patientur in æternum
multiplex tormentum.
Tunc dedit ei reſponſum,
etſi dignus iſte eo non eſſet,
Atque fecit idem hic aliquoties,
valde moderate:
Apage adverſarie,
non curo iſta verba
In bibliis eſt judicatum,
& quodlibet deſignatum.
Hoc eſt præceptum vehementer
in ipſius DEI verbo.
Ut ipſi æqualiter
ſerviatur reverentialiter,
Ut quæ cogitemus,
ne alium adoremus.
In toto mundo ne unicum,
præter hunc DEVM ſolum.

Abiit

---

37) Verſ. 155. pro: *zui*, lege ex utroque Cod. *ziu*.
38) Pro: *unthurft* Cod. Vind. ſiſtit: *Unthurf*.
39) Verſ. 163. loco: *in alalichi* Cod. Vind. habet: *analichi*; quæ vox *imaginem*, *ſimilitudinem* denotat, & occurrit infra III, 13, 83. parum autem refert, an legas, *analichi*, an, *alalichi*, quod poſterius legitur infra IV, 29, 89. & idem eſt ac: *omnino*, *in univerſum*. Scherz.
40) *Ullarimo* habet Cod. Vind.
41) Verſ. 167. *gizami* clarius redditur: *acceptum*, *gratum*. Scherz.
42) Verſ. 169. pro: *laſſu ih* Cod. Vind. habet: *lazu ih*.
43) Pro: *nidar* Cod. Cæſareus habet: *nithar*.
44) Verſ. 174. Cod. Vind. habet: *mihilemo*.
45) Verſ. 178. Cod. Vind. habet: *inan betan*.
46) Verſ. 179. pro: *ſe* Cod. uterque habet: *ſie*.
47) Verſ. 187. pro: *ruachuh ih*, lege ex Cod. Vind. *ruah ih*.
48) Verſ. 189. pro: *thaz*, lege: *thar*, ex utroque Cod.
49) Verſ. 193. Cod. Vind. habet: *bidrahtoti*.

50) In

Fuar ther diufal thana far,
thoh uuarun engila thar,
Ni braft iro io uuanne
imo zi thionnonne.
Ther diufal fin ni [51] koroti,
[52] fur inan er nan ni habeti.
Thie Engila quamun thuruh thaz
uuant er druhtin iro uuas.
Ellu thifu redina,
uuir hiar nu fcribun obana,
Thaz inan ther uuidaruuerto
gruazta thero uuorto,
[53] Ni quam iz in fin muat in uuar,
thaz ni mohta uuefan far
[54] Odo ouh thes herzen guati
uuiht innana biruarti.
Ni moht er nan biruaren,
noh uuergin ouh gifuaren,
Ouh felbun thefo ferti
ni uuurtin, er ni uuolti.

Reliquit eum [50] tentator.

Abiit diabolus inde illico,
tunc aderant Angeli,
Non indigebat borum ullatenus,
fibi ad inferviendum.
(Sed) diabolus ipfum non tentaffet,
ante illos Eum nifi babuiffet.
Angeli (itaque) venerunt ideo,
quia Ipfe Dominus eorum erat.
Omnia hæc verba
quæ jam fcripfimus fupra,
Quod ipfum adverfarius
compellavit iftis verbis,
Non venit in iftius animum profecto,
quafi non poffet id fieri (non foret)
Aut etiam cordis bonitatem
aliquid intus tangeret.
Non potuiffet ifte Ipfum attingere,
nec quoquam ducere,
Nec ipfa hæc itinera
facta fuiffent, ni ipfe voluiffet.

Spiritualiter.

CAP. V.

UUir fculun vns zi guate,
nu keren thaz zi muate,
Mit uuiu ther diufal fo fram,
[1] bifuah then [2] eriften man.
UUir fculun [3] trahton bi thaz,
thaz uuir giuuarten vnz thiubaz,
Joh uuir iz giuuarilicho.
bimiden io gilicho.
Adaman then alton,
[4] bifueh er mit then uuorton,
Ther iungo, io ther guáto,
[5] girah inan [6] gimyato.
Spuan er io zi noti
ienan zi [7] ubarmuati,
[8] Zi giri ioh zi ruame,
zi fuaremo richiduame.
[9] Niezan fah er inan thaz,
thaz imo io gifuas uuas;

Tho

Debemus nobis in bonum
jam vertere hoc ad animum,
Quomodo diabolus tam audacter
tentaverit primum hominem.
Debemus confiderare per hoc
ut cuftodiamus nos eo melius,
Atque circumfpecte
evitemus & æqualiter.
Adamum veterem Gen. 3.
tentavit verbis.
Novus & bonus ille
vindicavit iftum animofe.
Perfuafit ifte anxie
illi fuperbiam,
Ad avaritiam & ad honorem,
ad moleftas divitias.
Vefci videbat ifte eum illo (pomo)
quod ei quidem dulce erat,

Tunc

50) In marg. verfos 197. Cod. Vind. pro: *tentator* habet: *temptator.*

51) Verf. 201. pro: *koroti* Cod. Vind. habet: *korati.*

52) Verf. 202. Uterque Cod. loco: *fur inan*, exhibet: *furi man.* Unde apparet verfum 201. & feq. ita effe traducendum:

Diabolus ipfum non tentaffet,
Pro homine nifi illum habuiffet.

i. e. nifi crediđiffet illum effe hominem. *Scherz.*

53) Verf. 209. id eft: non venit Chrifto id præter opinionem, quafi id fore non putaffet. *Schilter.* Ego ℣. 209. & feq. mallem ita redditum: *Non venit in ipfius animum profecto*, fc. ut illum moveret. *Hoc non poterat fane effe*; fcilicet ut verba diaboli moverent Chriftum. *Scherz.*

54) Verf. 212. id eft: optimum cor Chrifti nihil quicquam ejus tetigit, movit, turbavit ob hos diaboli aufus. *Schilter.*

Ad CAP. V.

1) Verf. 4. pro: *bifuah* Cod. uterque habet: *bifueih.*
2) Pro: *eriften* iidem Codices legunt: *erifton.*
3) Verf. 5. Cod. Vind. habet: *drahton.*
4) Verf. 10. iterum legendum eft ex Cod. Vind. *bifueih.*
5) Verf. 12. pro: *girah inan* Cod. Vind. *girehinane.*
6) Verf. 12. Cod. Vind. habet: *gimuato.*
7) Verf. 14. Cod. Cæf. habet: *ubarmyati.*
8) Verfum 15. & 16. ita redde:

Ad avaritiam & ambitionem
Et grave (luctuofum ipfi) *Imperium.*
Scherz.

9) Verf. 17. pro: *Niezan* Cod. uterque habet: *niazan.*

10) Verf.

Tho [10] irbonda er imo io thes findes,
thes [11] sconon heiminges.
[12] Giang er tho so er then giuuan,
mit thiu [13] zi themo andremo man.
Er bifand theiz uuas niuuiht,
[14] ni zauueta imo es niauuiht.
Er uuolta in themo [15] ana uuank.
duan so [16] familichan skrank.
Jenan so bifalt er,
hiar uuard er filu scanter,
Themo alten det er suazi,
thaz er thaz obaz azi,
Gispuan thaz er ouh [17] thar firliaz
[18] das druhtin inan duan hiaz.
Gilih, quad, Goton uuarin,
in thiu [19] siu iz ni firbarin,
Quad, guat ioh ubil uuessin,
thes guates thoh ni missin.
Bat thesan ouh zinoti,
[20] thoh er imo es ni horti,
[21] Ni deta er iz bi guate,
[22] thia steina duan zi brote;
[23] Er sih ouh fon ther hohi,
thes huses nidar liazi.
Quad, herduames irfulti,
[24] in thiu er'nan beton uuolti.
[25] In selben uuorton er then man,
tho then eriston giuuan,
So uuard er hiar, thes uuas not,
fon thesemo [26] firdamnot,
Thaz er theru selbun ferti
fon vns firtriban uuurti,
Ther vnsih erist [27] bisuich,
io zi herzen gisleih.

[28] In

Tunc seduxit eum à via
ad pulchrum domicilium.
Ibat itaque, cum istum vicisset
propterea ad alterum hominem.
Invenit, quod esset nec quicquam.
non processit isti nihil quicquam.
Voluit in illo sine dubitatione
facere similiter prævaricantem
Istum (Adamum) prostraverat,
hic fuit valde pudefactus.
Veteri fecit dulce (blanditias)
ut pomum ederet,
Persuasit ut & id omitteret,
quod dominus ipsum facere jusserat.
Similes, dixit, DEO futuros:
dum illi id non respuerent,
Dixit, bonum & malum scituros,
nec tamen bono privatum iri.
Poposcit (itaque) & hunc (Christum) anxie,
attamen is eum non audiebat.
Haud faciebat is per gratiam,
(ut) lapides fierent panes:
(Aut) se de summitate
Templi submitteret:
Dixerat (Satanas) Principatu adimpletum iri,
dum istum adorare vellet.
In quibus verbis iste hominem
illum primum vicerat,
Is fuit hic, quod necesse erat,
ab hoc (Christo) condemnatus,
Ut illa ipsa occasione
à nobis abactus fuerit,
Qui nos antea deceperat,
imo ad cor surreperat.

In

---

10) Verf. 19. pro: *irbonda er* Cod. Vind. exhibet: *irbon ther*. infra IV, 4, 40. eft *irbondun*, ubi dicitur: *joh felidono irbondun*, quod Schilterus reddit: *Atque tabernacula denegarunt*. Eft autem *irbon*, *irbondun* ab *irbannen*, quod idem eft ac *denegare*, *probibere*, *interdicere*, à *ban*, qood *interdictum* fæpe denotat. vid. II, 18, 27. hoc fenfu *irban* occurrit infra V, 21, 14. ubi Otfridus refpiciens ad dictum Chrifti Matth. XXV. *Hofpes fui & me in domos veftras non recepiftis* ita loquitur:

Nu *man uuizinot then man*,
Ther armen felidono irban,
Ift ferro irdriban fon bimile uz,
Ther anderemo nimit finaz hus.

Si itaque cruciatur (pœnâ inferni) ille homo,
Qui miferum domicilio *probibet*, feu qui ei hofpitium *denegat*,
Ergo multò magis remotus eft à cœlo
Ille, qui alteri aufert fuam domum.

Mallem verfum 19. & feq. ita reddere:

Tunc probibuit feu exclufit illum è veftigio
A pulchro domicilio fc. Paradifo.
Scherz.

11) Verf. 20. pro: *fconon* Cod. Vind. habet: *skonen*. Vaticanus autem: *fconen*.

12) Quamvis fignificatio Vocis *Giang*, quam Schilterus ex ingenio pofuit pro Flaciano *Fiang*, huc bene quadret, nollem tamen hic eam inferere: Nam Flacianæ Editioni confentit Codex uterque; & *fiang* fæpe ufurpatur pro: *tendebat*, *ibat*, eò. vid. fupra I, 23, 21. *Scherz.*

13) Pro: *zi themo* Cod. Cæfareus exhibet: *zi demo andremo man*, eft: *ad alterum hominem* feu Adamum, fc. Chriftum. Vid. 1. Cor. 15, 46. *Scherz.*

14) Verf. 24. ita exprimo: *Non conveniebat id ei*, non decebat id ipfum, *ullâ ratione*. conf. Notam noftram ad I, 2, 55. *Scherz.*

15) Verf. 25. *ana uuank*, mallem reddere, *fine dubio*, feu, *certe*. Scherz.

16) Verf. 26. Cod. Vind. habet: *famulichan skrank*. Quod verto: *fimilem captionem*, feu, *fraudem*. Ab hoc *skrank* derivatur *biskrankta*, quod infr. h. c. ℣. 55. legitur & idem eft, ac: *cepit*, *in captivitatem redegit*. conf. III, 19, 68. *Scherz.*

17) Verf. 31. pro: *thar* Cod. uterque habet: *thaz*.

18) Pro: *das* Cod. Vind. habet: *thaz*.

19) Verf. 34. pro: *fiu* Cod. Vind. habat: *fie*.

20) Verf. 38. ita redde: *licet in hoc ipfi non obediret*. *Scherz.*

21) Verf. 39. ita reddo: *non faciebat ille (diabolus) id bono animo.* Scherz.

22) Verf. 40. aptius fic vertes: ut *lapides faceret (verteret) in panes.* Scherz.

23) Verf. 41. & fq. ita transfero: *ut fe etiam de fummitate templi demitteret.* Scherz.

24) Verf. 44. fic melius transfertur: *modo ipfum (diabolum) adorare vellet.* Scherz.

25) Verf. 45. *in felbeu uuorton* transfero: *quibus verbis.* Scherz.

26) Verf. 48. Cod. Vind. habet *firdanot*, fed magis placet Lectio Flaciana & Vaticana. *Scherz.*

27) Verf. 51. Schilterus hæc habet: *Freberus*: *lege*, *bifuich*, *decipiet*. Cod. Vind. & Vat. melius *bifueih*, quod idem eft ac *decepit*. vid. infr. h. c. ℣. 4. *Scherz.*

28) Verf.

[22] In themo pade ouh fiali,
ioh ſalidon ingiangi.
Ther vnſih io biſcrankta,
fon himilriche iruuanta.

In via quoque cadere (nos) fecerat,
& ſalute privaverat.
Qui nos vinciverat,
à cœlorum regno averterat.

Item de Eodem.

CAP. VI.

IH allaz [1] ſo ih uuolta,
thar forna gizalta,
Thaz vnſar managfalta ſer,
bithiu [2] zell ih iu nu iz hiar mer.
Tho Druhtin themo man luag,
thes ih hiar obana giuuuag,
Obaz, the ih hiar fora quad,
thas er mo harto firſprah.
Harto ſageta er imo thaz,
thaz er mo [3] bogeti thiu baz.
Joh mit thrauuon thuruh not,
iz filu uuaſſo firbot;
Quad: ob er iz azi,
imo vbilo iz [4] giſazi.
Joh ob er iz [5] firslundi,
fon [6] tothe n'iruuuntl.
Thaz imo ouh ni uuari
thaz gibot zi filu ſuari,
Joh iz mohti irfullen
mit giluſtlichemo uuillen,
Liaz inan uualtan alles
thes uuunniſamen feldes,
[7] Nuzzi thera guati,
zi thiu er thiz gihialti.
Thiu natara io gilicho,
ſpuan ſiu drugilicho,
Thaz ſi es uuiht [8] n'intſazin,
joh thaz obaz azin.

In

NEque ego omnem, ut volui,
ſupra retuli,
Noſtram illam variam miſeriam,
ideo referam vobis jam hic plura. Gen. 3.
Cum DEVS homini vetaret,
(cujus ſupra mentionem feci)
Pomum, (quod antea dixi)
hoc ei vehementer prohibuit.
Vehementer interdixit ei hoc,
ut is eum obligaret eo magis.
Imo cum nimis anxie.
id multumque acriter inhibuit.
Dixit: ſi id comederet,
ipſi male cederet.
Atque ſi id deglutiret:
à morte haud recederet.
Ne porro hoc ei eſſet
præceptum nimis grave,
Sed id poſſet adimplere
cum voluptate,
Conceſſit ei dominari in omnia
paradiſiaci campi,
Fruique ejus bonitate
ideo ut ille hoc obſervaret.
Serpens vero ſtatim
ſuaſit eis fraudulenter,
Ut ne quicquam reverentur
atque pomum comederent.

In

22) Verſ. 53. & ſeqq. ſic eeddi oportet:
In hac via etiam cadebat
Et felicitate (quam ſeducendo Chriſtum ſperabat) *excidebat*,
Ille, qui nos ſemper vinciebat (fraudibus ſuis)
Et à cœlorum regno avertebat. Scherz.

Ad CAP. VI.

1) Verſ. 1. pro: *ſo* uterque Cod. habet: *ſo ſo*. Ad hunc verſum Schilterus notat hæc: *ſenſus ſuadet negativam hic excidiſſe*, N'ih, *nec ego*. Bene quidem Celeb. Schilterus conjicit, quod ſenſus ſuadeat negativam, non tamen pro *Ih* legendum eſt, *Ni*. patet id ex Cod. utroque ubi *Ih* in ℣. 1. legitur; in ℣. 2. autem pro: *gizalta*, legitur: *ni gizalta*; unde hi duo verſus rectius ita transferentur:

Ego omnia, ceu volebam,
Antea non narravi. Scherz.

2) Verſ. 4. lege ex utroque Cod. *zellu ih*.

3) Verſ. 10. Freherus: pro: *bogeti* MS. habet: *borget*, crederet. Sed & *borgen* eſt evitare, *bergen*. Infr. Lib. II. c. 22. 61. & 67. vid. Gloſſ. meum. Verum nihil muto; *bogen* eſt vincire, obligare. *Schilter*. Sed legendum eſſe *borgeti* patet ex Cod. utroque. Eſt autem *borgeti* idem ac proſpiceret, caveret. Ita occurrit vox *giborge* infr. II, 18, 29. ubi Chriſtus dicit:

Thaz mannilih giborge,
Sih zi iamanne ni belge.

Ut quilibet *caveat*,
Ne contra aliquem iraſcatur.

Add. III, 18, 31. Conf. Mylii Archæologum Teutonem in voc. Borgo, ubi notat: *ſich bergen*, *ſynlyf bergen*, *Belgis idem eſſe, ac ſibi cavere*. Scherz.

4) Verſ. 14. *giſazi* hodie: uuürd ihm übel bekommen. *Schilterus.*

5) Verſ. 15. Cod. Vind. habet: *firslunti*.

6) Verſ. 16. Cod. Vind. habet: *dothe*.

7) Verſ. 23. cum duobus præcedentibus melius ita reddes:

Sinebat (Deus) *ipſum* (Adamum) *diſponere de toto*
Paradiſo,
Deque uſu præſtantiæ illius. Scherz.

8) Verſ. 27. negativa irrepſiſſe videtur, & eliminanda. Kero: *intſezit*, degradaverit, *intſazen* hodie hindanſezen: poſthabere. Sed ut hodie ita & olim hæc vox unam atque alteram ſignificationem potuit habere, ut lectio non ſit tentanda. *Schilter.*

In tod, quad, ni gigiangin
thoh siu thara zuafiangin.
[9] Noh biter ia meina
ni freisa niheina.
[10] Thaz er iz ouh n'intriati,
zalta imo thia guati,
Quad : thanana in quami uuizzi,
joh [11] manafalto nuzzi.
[12] Quad : thanne uuurtin in danin
[13] thiu ougun iro sconiu.
Joh gisahin thanne thaz,
thaz noh tho siu firholan uuas.
Gilich, quad [14] uuuirt iu thanne
[15] Goton, nales manne.
Joh thanne in iro brustin,
guat ioh vbil uuestin.
Er uuas thes aphules [16] frou
joh vns zi leide er nan kou.
Joh vns zi sere er'nan nam,
uuaz uuan ther uuenego man?
Zi [17] ueuuuón uuard vns iz kund,
thaz er'nan scoub in sinan mund.
UUant er nan kou ioh firslant,
nu buen anderaz lant.
[18] Vy uuard tho menisgen uue,
thaz er nan vz thoh ni spé.
[19] Iz uuidorort n'iruuanta,
inti unsih so [20] firsankta.
Inti [21] er er iz firslunti,
theiz uuidorort iruuunti,

In mortem, dixit, haud ituros,
etsi apprehenderent (decerperent)
Neque ex ista copia
eis nocebit nec unicum.
Atque ut ne quid negligeret,
recensuit ei omnem bonitatem.
Dixit : Inde istis obventuram scientiam,
& multiplicem utilitatem.
Dixit : inde eis apertos fore
oculos suæ pulchritudinis.
Atque visuros inde id,
quod adhuc eis absconditum esset.
Similes, dixit, eritis vos inde
DEO, non homines (amplius)
Atque exinde in suo pectore
bonum atque malum scituros:
Iste pomo delectatus
& nobis in perniciem id gustavit.
Atque in nostrum dolorem id accepit,
quid cogitavit miser homo?
Ad angustias nobis id manifestatum,
quod is id immisit in os suum.
Postquam is id gustavit & deglutivit,
jam colimus aliam regionem.
Ut factum hic hominibus væ,
quod is id non exspuerit.
Et retro non traxerit,
& nos adeo demerserit.
Atque antequam deglutierit,
id (potius) retraxerit,

Joh

Ac

Schilter. Recte *intsazin* versio reddit revereantur. Hodie dicimus *entsezen* pro : timere. vid. Staden. in Explic. Voc. Bibl. Germ. pag. 180. Cæterum negativa omnino hic est retinenda. *Scherz.*

9) Vers. 31. Freh. MS. ita habet: *Noh bi thia meina,* Schilter. MS. utrumque & Vind. & Vat. habet: *Noh bi thia meina.* Est autem formula : *bi thia meina*, idem ac propter pravitatem. Hoc sensu occurrit passim : ita infra III, 14, 35. seqq. de fœmina Cananæa Christi opem quærente dicitur: quod cogitaverit:

Thaz siu inan biruarti,
Thoh bi this meina
Thia dradun ekord eina.

Ut ipsa illum tangeret,
Sed *ob pravitatem* sc. suam, cujus conscia erat,
Fimbriam tantummodo solam.

Adde IV, 11, 61. ubi Christus ad Petrum, qui Lotionem pedum recusabat, ita loquitur:

Ni uuasgu ih se, quad er thir,
Ni habest thu deiles uuiht mit mir,
Oub bi thia meina
Gemeinida niheina.

Nisi lavero illos (pedes) *dicebat is,* (Christus) *tibi,*
Non habes partem mecum,
Nec ob pravitatem
Communionem ullam.

Adde IV, 34, 3. *Mein*, pravum, malum denotare supra jam ostensum fuit ad I, 4, 16. verto autem ℣. 31. & seq. ita:

Nec propter pravitatem, (sc. quam Vos ex errore subesse opinamini,)
In periculum ullum. Scherz.

10) Vers. 33. sic est exprimendus:

Atque ne id (periculum, perniciem) *timeret.*

Intraten non est, *negligere*, sed timere, vid. not. supr. ad l. 1. 195. *Scherz.*

11) Vers. 36. in utroque Cod. legitur *managfalto.*

12) Vers. 37. in Cod. Vind. & Vat. legitur, *quad : uuurtin thanne in danin.*

13) Vers. 38. *iro sconin* reddi debet, per : *ipsorum pulchros.* Scherz.

14) Vers. 41. pro : *uuuirt iu* ex utroque Cod. lege: *uuurtin.* i. e. *fierint, seu futuri sint.*

15) Vers. 42. redde : *Diis non homini.* Scherz.

16) Vers. 45. pro : *frou* (quod Flacius habet) legendum: *frou* gavisus, oblectans se; *frouuuen*, gaudere. Et sic in sequenti versu: pro : *kou*, *koa*; quod & ℣. 51. repetitur; & pro : *ir*, *er.* Sic & Freh. in MS. legi testatur. *Schilter.* Cod. Vind. & Vat. habent *frou* & in ℣. 46. Cod. Vind. exhibet: *er'nan kou.* Vat. habet: *ir'nan kou.* Scherz.

17) Vers. 49. Cod. Vind. *uueuuuen* habet.

18) Vers. 53. pro *uy uuard tho* Cod. Vind. habet : *uuard tho*, Vat. habet : *uuuard tho.* Unde versus hic ita reddendus : *fiebat tunc hominibus male.* Stadenius in Expl. Voc. Bibl. Germ. p. 711. consentit, dum reddit : *da uuard den menschen uueh.* Scherz.

19) Vers. 55. κατὰ πόδα ita exprimendus: (quod) illud (pomum) retrorsum non verterit, i. e. abjecerit post tergum. *Scherz.*

20) Vers. 56. Cod. Vind. habet *firstanckta*, i. e. *fœtentes redderet*; quæ locutio etiam occurrit in Lutheri Versione Bibliorum, I. Sam. 27, 12. add. II. Sam. 10, 6. Sive autem *firsankta* retineas, sive *firstankta*, parum interest, utrumque enim commodum habet sensum. *Scherz.*

21) Pro : *er er* Cod. Vat. habet *ér ér* cum duplici accentu. Vindobonensis autem *ér er.* Arbitror

hinc

Joh thaz er es firleipti,
    iz auur thara kleipti.
In then boum thar si iz nam,
    ni missigiangin uuir so fram.
Harto uuegen uuir es [22] sein,
    thaz er iz ni [23] liaz in zit sin.
[24] Oba er iz firliazi
    odo iz Got biliazi.
Ouh uuorolt hi gigiangi
    in thesa goringi.
[25] Er gistuant vz meron
    then managfaltan uueuuon,
[26] Balo ther uns klibit,
    joh leidor nu bilibit,
Thia fruma er uns intsuarta,
    uuant er nan biruarta.
[27] Deta vnsih uruuise,
    fon themo Paradyse,
Fon [28] scinenteru uuunni,
    uuas er leuues [29] uuunni.
Tho irfirta vns mer ouh thaz guat,
    thaz er lougnen [30] gistuat.
Thaz er gigiang in [31] baga
    thera Gotes fraga.
Joh fon imo iz uuanta,
    thaz uuib iz anazalta,

Ob

Ac id (potius) rejecerit,
    & iterum affixerit.
Arbori isti, unde sumsit,
    ne offendissemus nos adeo.
Vehementer nos exemplo sumus (mussen es entgelten)
    quod is non omiserit hoc delictum.
Utinam id abjecisset, perdidisset,
    aut DEO id remisisset.
Etiam mundus non pervenisset
    in hanc tentationem.
Ac ille perstitit nobis augere
    multiplices calamitates,
Malum, quod nobis inhæret,
    & pœna nunc manet,
Bonum vero nobis abstulit,
    cum istud (pomum) attingeret.
Expulit nos
    de Paradiso,
De splendidissima voluptate;
    erat ipse miseriæ habitator.
Hic abduxit nobis magis quoque bonum istud,
    quod in negando persisteret.
Quod is (Adam) iret in absconditum
    quum DEUS vocaret.
Atque â se id declinaret
    mulierem de eo accusaret.

Utinam

---

hinc versum 52. & quinque sequeotes sic esse transferendos:

Et (si) *ille* (Adamus) *potius, quam id* (pomum) *deglutivisset*,
    Id retrorsum jecisset,
Et id neglexisset, seu contemsisset
    Illudque iterum tunc adjunxisset s. appendisset
Arbori, unde illa (vipera) *id desumsit*,
    Tum sane non adeò aberrassemus à viâ sc. salutis.

22) Vers. 63. in Cod. Vind. pro: *scin.* extat *scin* cum accentu, quod ipsum mihi suadet per *scin* non denotari nostrum *schein*, id enim ubi hæc vox denotat, in MSC. nostro accentu caret, confirmor per locum parallelum, qui occurrit infra IV, 5, 89. seq. ubi Otfridus noster dicit:

Thuruh unser ubili,
    Joh managfalto frauili,
Thar uuir analagun
    Joh bartes scin *uuagun.*

Ubi: *bartes scin uuagun* commode explicari potest: *valde ad illa* (peccata) *movebamus nos* seu ferebamur. *Wegen*, est movere, agitare, hodie dicimus *bewegen*. In Vers. Tat. c. LXIV. §. 4. Arundinem vento *agitatam* redditur: *rora von winte* giuuegita. *Scin* est contractum ex *cin*, quod corruptum est ex *zin*, quod supra pro: *zu in*, habuimus I, 4, 159. conf. II, 7, 31. litera s per Prosthesin opposita est, & videtur repetita ex fine præcedentis vocis: *es*. Conf. quæ diximus supra ad I, 18, 54. ubi noster hic versus verbotenus etiam repetitur. His positis versum 63. & seq. ita reddo:

Duriter movemur s. trahimur *ad illos*. sc. cruciatus infernales, uueuuen, de quibus ℣. 49.
    Quia is (Adamus) *id non omisit* suo tempore i. e. in vitâ suâ. *Scherz.*

23) Vers. 64. *inzit si in liaz*, delictum omiserit, vel inzit, in Zeiten, mature. *Schilt.*

24) Vers. 65. & 3. seqq. ita sunt reddendi:

Quod si ille (Adamus) *hoc omisisset*,
    Aut id Deus remisisset,
Mundus non pervenisset
    In hanc miseriam (in qua est.)

25) Vers. 69. lego: *uns*, nobis. *Schilt.* Ita omnino legendum ex Cod. Vind. *Scherz.*

26) Vers. 71. & seq. ita sunt reddendi:

Malitiam, quæ nobis inhæret,
    Et, proh dolor! nunc nos acceptos (Deo) *non reddit.* i. e. reddit Deo exosos.

Nam *balo* non significat: *malum*, i. e. miseria, sed *pravitatem*, *malitiam*, *dolum*, vid. supr. I, 2, 63. & Tatiani Versionem Cap. 16. §. 4. add. omnino Hickelium in Thesauro Linguarum Septentrionalium in Grammatica Anglo-Saxonica p. 129. *Leidor* pœnam non significat; nec est Substantivum, sed est vel Adverbium vel Interjectio; conf. infr. hoc cap. ℣. 92. pro: *nu bilibit*, quod Schilterus habet, ex utroque Cod. legendum *nu ni libit*. *Libit* videtur idem esse ac *liubit*, quod significat, *gratum acceptum reddit*. vid. infr. II, 17, 12. & III, 20, 291. & IV, 36, 29. *Scherz.*

27) Vers. 75. mallem hunc ℣. cum Celebert. Stadenio in Expl. Voc. Bibl. Germ. pag. 835. reddere: *er machte uns veruuisene, ausgewisene aus dem Paradyse*, fecit nos extorres esse ex Paradiso. *Scherz.*

28) Vers. 77. Cod. Vind. habet *scinenderu.*

29) Vers. 78. pro: *uuas*, lege ex MSS. *uuaz*. *Uuunni* nollem reddere, *habitator*, rectius verti posse videtur, *fruens*. Ut mens hujus & prioris versus sit: Adamum ex splendidissima fortunâ pervenisse ad summam miseriam.

30) Vers. 80. redde: *quod negare sustineret*. Conf. supr. notam ad I, 17, 82.

31) Vers. 81. *baga* non significat *absconditum* sed *litem*, item *retardationem*. Glossæ Boxhornii: *paga*, *lis.* Conf. Eccardus in not. ad Catech. Theotiscam p. 125. add. apud nostrum I, 3, 3. & I, 27, 35. ac

II,

Ob er fih thoh biknati,
[31] iahi fo fer dati
Zaltiz allaz vfan fih,
ni uuurt iz [33] allaz fo egislich.
Iz irgiangi thanne
zi [34] bizziremo thinge.
[35] Got ginadoti fin,
leidor thaz ni fcolta fin,
[36] UUant er es tho ni uuard biknat,
nu ift es bezziro rat,
Tho fanta Druhtin finan Sun,
fon himilriche herafun.
Er io man ni gifah
thera minna [37] gimah;
Thero uuerko er vns irbot,
tho vns uuas harto fo not.
Then gab er ana uuanka
bi unfih muadun fcalka,
Thaz fin [38] lioba houbit
bi unfih [39] mano houbit.
[40] Thoh Adam ouh binoti
zi thiu [41] einen miffidati.
Thaz fulih urlofi,
fora Gote unfih firuuafi.
Nu [42] bitun uuir gihursgte,
zi Gotes [43] dionofte.
UUir uuizzun, uuaz ther fcado uuas,
thaz uuir Got minnon thes thiu baz.
Joh birumes mit redinu,
in zuiualteru freuuidu.
[44] Nu uuir thaz uuizi miden,
joh himilriches bliden.

Utinam femet agnoviffet (confeffus)
ftatim ac patraffet.
Si retuliffet omnia fuper fefe,
non fuiffet id omne tam abominabile.
Proceffum fuiffet inde
ad melius judicium.
DEVS condonaffet ejus
pœnam ut non debuerit effe.
Cum (vero) hic (homo) non confiteretur,
jam eft melius confultum:
Dum mifit DEVS Filium fuum,
de cœlo defuper.
Antea nemo vidit
hujus amoris opus.
Cujus operam nobis obtulit,
cum nobis id maxime neceffarium effet.
Hunc tradidit fine difficultate,
pro nobis ignavis fervis,
Hoc fuum dilectum caput,
pro nobis Virorum Principem.
Atque Adam quoque
ad hoc folus peccavit,
Ut talis Redemtor
coram DEO nos defenderet.
Nunc offerimus induftriam
ad DEI minifterium.
Novimus quod damnum fuerit,
ut DEVM amemus ego magis.
Et fumus cum ratione
in duplici gaudio:
Si tormenta evitamus,
& cœlo gaudemus.

II, 11, 139. commodius itaque ỳ. 81. & feq. ita exprimuntur:

Quod ille (Adamus) *moram adhibuerit* (dum fe culavit)
Ad Dei quæftionem, feu vocationem. *Scherz.*

32) Verf. 86. *iahi* non eft Adverbium *ftatim*, fed Verbum; & fignificat, *affirmaffet*, *confeffus fuiffet*, *verjabet hette.* Sic occurrit in Verfione Tatiani Cap. 5. §. 16. Ubi de Jofepho dicitur. *Thaz her* iahi *faman mit Marion*, *ut* profiteretur *cum Maria.* Unde verfus hic ita reddendus: *fi confeffus fuiffet id, quod ipfe egerat.* Scherz.

33) Verf. 88. pro: *allaz* Cod. Vind. habet: *alles.*

34) Verf. 90. pro: *bizziremo* Cod. Vat. habet *bezziremo.* Vind. *beziremo.*

35) Verf. 91. & 92. fic redde:

DEus condonaffet ipfi hoc,
Sed, proh dolor! hoc non debebat effe, fc. ob continuatam ejus malitiam. *Scherz.*

36) Verf. 93. ita eft vertendus: *quoniam id* (crimen fuum) *non agnovit* (fatis) vid. omnino Cel. Palthenius in notis ad Ifidor. p. m. 401. ubi ita loquitur: *Bichnaa* à verbo *bichnaan*, agnofcere, quod infra occurrit p. 254. Eft & p. 255. *bichnadi*. cognofcat; itemque in dictionario Gaffari, *biknat*, notus, cognitus. *Scherz.*

37) Verf. 98. Roftgaardius in Emendationibus Otfridinis ad hunc verfum hæc notat: *Gimab fimilis compar. plane ut Danis: mage.* *Gimab* non male hic reddi poffe videtur, *imaginem.* Scherz.

38) Verf. 103. pro: *lioba* Cod. Vind habet: *liaba.*

39) Verf. 104. Cod. Vind. legit: *mano bobit.*

40) Verf. 105. Hunc & fequentes 5. verfus ita verto:
Cum itaque Adamus valde
Ad id folum peccaverit;
Ut hac Redemtio (fcilicet Chrifti)
apud DEum nos defenderet.
Hinc fumus excitati &c. (alacres)
Ad DEI fervitium. Scherz.

41) Ad ỳ. 106. Schilterus hæc habet: Adam folus transgreffus dicitur, quia pofteri non peccaverunt, ἐπὶ τῷ ὁμοιώματι τῆς παραβάσεως αὐτοῦ. Rom. 5, 14.

42) Verf. 109. pro: *bitun* ex Cod. Vind. & Vat. legendum eft: *birun*, fumus.

43) Verf. 110. pro: *dionofte*, Cod. Vind. habet: *thionofte.*

44) Verf. 115. & feq. mallem ita reddere:
Dum cruciatum (inferni) *evitamus*, (i. e. evitare poffumus)
Et cælo gaudemus. (i. e. gaudere poffumus.) *Scherz.*

Sta-

Stabat Joannes & ex Diſcipulis ejus duo.
Joannis I.

Cap. VII.

Biginnu ih hiar nu redinon
uuio er bigonda bredigon,
Joh meiſtera [1] ther vns onda
ſamanon bigonda.
[2] Mit zuhtin ſiermo hulta
[3] ioh uuisduames irfulta.
Sant er thie tho [4] in alla hant
[5] ſo himil thekit thaz lant.
Stuant Joannes gomono ein
mit ſinen iungeron zuein.
Giſah ergangan tharaſun,
thenſelben Druhtines Sun.
Uuaz iz ouh giuuaro
Gotes Drut ther maro.
Ther [6] Got rihta filu fram
ſine uuega [7] ſo fizzam.
Er fingar ſinan thenita,
then iungoron ſar tho zelita.
Joh ſar in tho giſageta.
thia ſalida [8] iu thar gaganta.
Sehet, quad er, heraſun,
[9] uuar geit ther Druhtines Sun.
Sin lamp thaz er io meinta,
ther uuizzod ouh bizeinta. Ecce Agnus Dei.
[10] Oba thaz thiu liuti nerita
ioh hungeres biuuerita.

Irretit

Ordior nunc referre,
quomodo ipſe ſit orſus prædicare.
Et (ut) Magiſtros (Apoſtolos) qui nobis
indulgerent.
colligere inciperet.
Diſciplina ſuæ gratiæ
& ſapientia impleret.
Miſit hos undiquaque
ubi cœlum tegit terram. Joh. I. 35.
Stetit Johannes vir ſolus,
cum ſuis diſcipulis duobus.
Vidit venientem ad ſe (daher geben)
ipſum DEI Filium.
Fuit id quoque attendens,
DEI fidelis ille illuſtris
Qui DEO direxit latiſſime
ſuas vias adeo moderate,
Hic digitum ſuum intendit,
diſcipulis ſtatim retulit,
Et illico eis dixit:
ſalus vobis hic obviat,
Videte, dixit, huc (ad nos)
unde vadet Domini filius.
Ejus Agnus, quem ipſe deſignavit,
& lex quoque ſignificavit.
Utpote qui homines ſalvaret,
& famem arceret.

Liberat

Ad Cap. VII.

1) Verſ. 3. Eſt locus abſque ope MSS. vix emendandus. Videbatur leg. *unſen da*, noſtros hic. Sed non ſatisfacit. An rectius: *theru* legendum? atque *meiſtera* non magiſtrum ut ℣. 34. ſed *plures* denotat, *die meiſten*, vel *præcipuos*. Sed quorum? ſcilicet diſcipulorum. Hos enim in primordio prædicationis collegit Salvator: unde conficitur, ut quod reſtat vocabuli *ns onda*, corruptum ſit, & denotare objectum colligendum, diſcipulos. An ergo legendum *Geſinda*, comites? Vid. ſupr. I, 27, 61. An nihil mutandum? *ondon* eſt *indulgere*, *benignum eſſe*: opponitur Magiſtro Moſi, Alius Magiſter, JEſus, qui nobis indulget pœnitentibus, & colligit Apoſtolos, *Meiſtera*, qui & ipſi nomine Salvatoris nobis pœnitentibus indulgeant &c. An: *Meiſtera theru uſſenda*, magiſtros ad emittendum. *Schilt.* Uterque Cod. habet clare *onda*, quæ vox in Otfrido non occurrit alibi, niſi infr. IV, 4, 139. Ubi tamen non legitur *onda*, ſed *ondon*. Vero eſt ſimile, *onda* idem eſſe ac *favebat*, *indulgebat*, quo etiam Schilteri Verſio collimat; forte eſt ab ond, quod Poëtis Anglo-Saxonicis, & Cimbris denotat animam, ſpiritum, ceu Hickeſius in Theſauro Linguarum Septentr. in Grammatica Anglo-Saxonica pag. 118. docet. Islandis *ond*, *ande*, ſpiritum quoque & animam ſignificat, pro quo Angli Boreales uſurpant *the eande*, vid. Dictionariolum Islandicum ab Hickeſio ſubjunctum, Rudolphi Jonæ Rudimentis Grammaticæ Islandicæ. Non incommode autem noſtrum onda hinc derivatur, quia is, qui alicui favet, gratiam indulget, animo fertur erga illum. Reddo autem hunc & ſequentem verſum hunc in modum:

Et Doctores ille (Chriſtus) *qui nobis favebat,*
Colligere inciperet. Scherz.

2) Verſ. 5. Melius hæc reddit Stadenius in Explicat. Voc. Bibl. Germ. p. 318. hunc in modum: *Er machte ſie ihm ſelbſt getreu und holde mit ſeiner Unterweiſung. Hulta*, non eſt Subſtantivum, ceu Schilterus arbitratur, ſed Verbum Imperfecti temporis. *Scherz.*

3) Verſ. 6. hic verſus ita debet exprimi: *Et ſapientia implebat.* Scherz.

4) Verſ. 7. io *alla hant*, mallem reddere *in*, ſeu, *ex plenitudine poteſtatis*. *Hant poteſtatem* denotare lippis & tonſoribus notum eſt. *Scherz.*

5) Verſ. 8. Aptius redderem: *quam late cœlum terram tegit.* Scherz.

6) Verſ. 15. Cod. Vat. & Vind. habent: *Gote.*

7) Verſ. 16. *So ſizzam*, melius exprimunt verba *tam decenter*, *tam bene.* Scherz.

8) Verſ. 20. pro *iu* ex utroque Cod. legendum eſt *in.* Unde hic verſus ita reddendus:

Quod ſalus (Salvator mundi) *ipſis obviam veniret.* Scherz.

9) Verſ. 22. *uuar geit*, verte: *ubi eat.* Scherz.

10) Verſ. 25. In his quatuor verſibus videtur Antitheſis contineri inter Agnum Vet. & Nov. Teſtamenti; unde eos ita transferendos cenſeo:

 Quod

Irretit thiz mit uuorton
thia uuorolt fon then funton.
Thiu uuort fie far intfiangun,
ioh after imo giangun.
Er kerta fih far uuidar z'in,
quad: guate man uuaz [11] fcal iz fin,
Sprachun fie tho [12] z'imo far. Rabi ubi habitas.
Meiftar, zellen uuir thir uuar,
UUir uuoltun [13] uuizzan in giuuis,
uuar thu emmizigen biruuuis.
„ Ih duan es, quad er, redina, Venite & videte.
„ inti [14] ougu mina felida.
„ Jo iuih unfarholan duan
allan minan [15] fuasduam.
So fie tho thara quamun, [16]
thaz heimingi gilahun.
Si nuzzun thera [17] heimuuifti,
then dag tho mit gilufti.
Thero zueio ander [18]
uuas Petrufe gilanger
Bruadar fin [19] gimuater,
nu ift Gotes thegan guater.
Imo ilt er far gifagen thaz,
uuant er'mo liobofto uuas,
[20] Thaz er ni uuurti heilo
theto frumono adeilo.
Eigun, quad er liobo man, Invenimus Meffiam.
thia fruma uns funtan filu fram.
UUizzun ouh theiz uuar ift,
felbun Druhtinan [21] Chrift.

Brua-

Liberat hic verbo (Evangelii)
mundum á peccatis.
Hæc verba illi (difcipuli) ftatim apprehenderunt.
& poft ipfum iverunt.
Ille convertit fe ftatim rurfus ad eos·
dicens: boni viri, quid debet hoc effe (quid vultis)
Dixerunt ad ipfum.
Magifter dicimus tibi verum,
Vellemus fcire pro certo
ubi tu affidue habites?
Volo, dixit, eloqui,
& oftendam meum tabernaculum.
Imo vobis apertas faciam
s s dapes
omnem meam dulcedinem.
Cum eo veniffent,
domicilium viderunt.
Fruebantur epulis domefticis
per diem hunc cum delectatione.
Illorum duorum alter
fuit Petri propinquus
Frater ejus bonæ mentis,
jam (vero) DEI fervus bonus.
Huic feftinavit illico dicere hoc,
(nam ei cariffimus erat)
Ne fieret falutis
piorum expers.
Invenimus, dixit optimus vir,
falutem nobis tandem.
Scimus quoque quod id verum eft,
ipfum Dominum Chriftum.

Fra-

Quod fi ille (Agnus Vet. Teft.) *homines*
aluit,
Et contra famem defendit,
Hic (Agnus Novi Teftamenti) *liberat verbis*
(Evangelii)
Mundum á peccatis.

Pro: *thiu* in ỿ. 25. uterque Cod. habet: *thie*. Scherz. In Margine ỿ. 29. Cod. Vind. *Et audierunt duo &c.* Vat. autem habet, & *audierunt verba &c.*

11) Verf. 32. Cod. Vind. habet: *skel iz.*

12) Verf. 33. pro: *z'imo* Cod. Vind. habet: *zi imo.*

13) Verf. 35. Cod. Vind. habet: *uuizan.*

14) Verf. 38. pro: *oege mina* Cod. Vind. habet: *ougiu mino.*

15) Verf. 40. *Seasduam*, á *fuaz*, dulce, cupedias proprie notat; hodie diceremus: *alles uuas ich zum beften habe*; &c. Penu, Vorrath. *Schilt.* Stadenius in Expl. Voc. Bibl. Germ. p. 575. hunc & priorem verfum ita reddit: *ich verhele euch nichts, alles uuas ich habe*, notatque Gothis *fves* idem effe ac *proprias*, eigen: & in Keronis Gloffis legi: *gefuafon*, domeftici; in Gloffis Boxhornii: *Huskifuafo*, domefticus, & in Tatiani Harmonia Evang. C. 44. §. 17. *fine fuafon* pro *fuis domefticis*; adde Paltheuium in Not. ad Tatianum p. 367. Cum itaque hic de domicilio Chrifti fermo fit, non inepte ỿ. 40. ita transferri poffe videtur: *omnem rem meam familiarem, feu domefticam.* Scherz.

16) Margini ỿ. 41. in Utroque Cod. adfcriptum eft: Venerunt & viderunt, &c.

17) Verf. 43. *heimuuifti* hic non denotat *epulas domefticas*, ceu Junius quoque id interpretatur ad Willeramum pag. 158. fed *habitationem, confortium domefticum.* Gothis *uift commeatum* quidem defignat, fed fignificat etiam *manfionem, habitationem, præfentiam, in hoc vel illo loco*, ceu obfervat Verelius in Ind. Ling. Goth. v. *Vift*, quæ pofterior fignificatio huc magis quadrat. In Gloffis Lazii pag. 55. legitur: *in ther famauuifte*, confortio. In Verfione Ifidori pag. 268. ufurpatur *famuuift* pro *cohabitatione*. *Nahuuift* infr. IV, 11, 68. denotat *præfentiam*. Supra I, 11, 68. *gaftuuifft* fumitur pro diverforio. *Scherz.*

18) Margini ỿ. 45. in Cod. Vind. adfcriptum eft: *Unus ex duobus erat Andreas*, &c.

19) Verf. 47. Cod. Vat. habet *gimyater*. Quod idem hic ac; *dilectus*.

20) Verf. 51. Clariff. Stadenius in Explic. Verb. Bibl. German. p. 59. hos duos verfus ita transfert: *dafs er des anzes oder frommen nicht ganz ledig bliebe.* Aft cum voci *er* in Cod. Vind. eccentus fit adfcriptus, quod ipfum oftendit, eam effe idem ac *prius, antea*, arbitror neutram harum verfionum locum fuum tueri, eosque verfus melius ita transferri:

Quod prius non fuerit falvus
Ille, qui felicitate caruit, i. e. quod nunc demum ob præfentiam Meffiæ miferis hominibus falus venerit.

Thera frumono non denotat idem quod *piorum*, fed *felicitatis, utilitatis*; occurrit hæc vox infr. III, 22, 60. & fq. Ubi Chriftus dicit:

N'ift thaz fih io giebono
Thera finera gifti frumono.

Nihil eft, quod fe æquet, i. e. æquale fit
Hujus fui doni utilitati. *Scherz.*

21) Verf. 56. pro *Chrift* Cod. Vnid. habet *Krift.*

22) Verf.

Bruader [22] zelliuh thir uuar,
ni moht ih mih inthaben [23] ſar.
[24] Ni hera gülti zi thir,
thaz thu thara giangis mit mir,
Thaz ih thih thez gibeitti,
thara [25] ze'imo leitti,
Thaz thu giſahis then man,
er ſcal thir lichen filu fram.
[26] Er imo iz gizeinta,
ioh ſar [27] z'imo leitta,
Bruader ſin ſo ih zalta,
droſ her es ni dualta.
Druhtin [28] Chriſtus ſar z'imo ſprah,
ſo er'nan eriſt giſah: Tu es Simon filius Jona.
Symon biſtu muates lind,
ioh biſtu ouh dubun kind.
Petrus ſcal thu heizen,
mit [29] gilouben iz ouh giuueizen.
In thiu ſis [30] ſtarck ſo ſo ſtein,
Thaz thu ſis miner drut ein. In craſtinum volebat exire in Galilæam.
Tho uuolt er ſar in morgan
in Galilea ſinnan,
Gibot er Philippuſe thar,
thaz er imo folgeti ſar.
Er ſand [31] bruader ſinan, [32]
ni moht er iz bimidan,
Nub er iz imo zeliti,
joh sliumo ſar giſageti:
Then Moyſes, quad, io ſageta [33] Quæ ſcripſit Moyſes.
joh alt giſcribuns zelita,
[34] Thiu ſalida iſt vns uuortan,
thaz uuir nan eigun-ſuntan.
Fon [35] Nazareht then Gotes [36] Sun,
nu iſt er queman hereſun.
Tho [37] ſprah afur z'imo ſar,
quad: uuio mag io thaz uueſan uuar?
Mag ia uuiht queman thenana, A Nazareth poteſt aliquid bonum eſſe?
thaz ſi [38] theheinig redina
[39] Guati giliches,
fon luzili thes uuiches,

Iz

Frater, narro tibi verum,
nec potui me cohibere,
Quin huc properarem ad te,
ut tu hinc vaderes mecum,
Ut tibi perſuaderem,
eo ad ipſum ducerem,
Ut conſpiceres virum,
is tibi placebit ſumme.
Hic ei id indicaverat,
atque illico ad ipſum duxit,
Frater ejus, quem dixi,
nec hic moratus.
Dominus Chriſtus ſtatim ipſi dixit,
quamprimum eum conſpexit:
Simon tu es animi lenis,
& columbæ filius.
Petrus debes nominari,
fide id etiam deſignare (comprobare)
Ideoque ſis durus ut lapis,
ut ſis meorum diſcipulorum unus.
Cum vellet in craſtinum
in Galilæam ire,
Juſſit Philippum
ut ipſum ſequeretur.
Hic invenit fratrem ſuum,
non poterat intermittere,
Quin id ei referret,
& allutum diceret:
Quem Moſes, dixit, expreſſit,
atque Veteres Scripturæ retulerunt,
Ille Salvator nobis ortus eſt,
ut ipſum invenerimus,
A Nazareth DEI Filium,
nunc venit is horſum.
Reſpondit illi ſtatim
dicens: Quomodo hoc eſſe poteſt verum?
Poteſt ne quicquam venire inde,
quod ſit aliquid rationabile?
Bonum complacens,
de minima parte iſtius vici.

Poterit

22) Verſ. 57. pro *zelliuh* ex Cod. Vind. & Vat. legendum *zellu ih.*
23) Verſ. 58. *ſar* exponendum eſt per *certe.* Scherz.
24) Verſ. 59. pro: *ni* Cod. Vind. habet: *nih.*
25) Verſ. 62. Cod. Vind. & Vat. habent *zi imo.*
26) Verſ. 65. Voci *er* uterque Cod. inſcriptum habet Accentum; quod iterum oſtendit, *ér* hic idem eſſe ac *prius*, *antequam.* Unde hic & ſequentes tres verſus hunc in modum latine ſunt exprimendi:

Antequam illi id (Chriſtum) *oſtenderet,*
Et plane ad illum duceret,
Frater Ejus (Andreas Frater Petri) *uti narravi;*
In quo ille moram nullam admittebat.
Scherz.

27) Verſ. 66. pro *z'imo* Cod. Vind habet: *zi imo.*
28) Verſ. 69. pro *Chriſtus* Cod. Vind. habet: *Kriſt.* & pro *z'imo* legit *zi imo.*
29) Verſ. 74. Cod. uterque habet *giloubu.*
30) Verſ. 75. Cod. Vind. habet *ſtark ſo*, conſ. Roſtgaard. in Emendationibus Otfridinis ad hunc locum. *Scherz.*
31) Nathanaelem; ſed quod frater ejus fuerit, Sacer Textus non refert; An fraternitatem amicitiæ dixeris? *Schilter.*
32) Verſ. 81. Margini hujus verſus adſcriptum eſt in utroque Codice: *Et invenit Philippum.* Sed hæc expreſſio verbis textus noſtri non convenit; nam Otfridus hic indigitare vult, quod Philippus invenerit Nathanaëlem. *Scherz.*
33) Verſ. 85. in margine pro: *quæ* Uterque Cod. habet: *quem.*
34) Verſ. 87. Aptius ita redditur: *Illa felicitas nobis obtigit.* Scherz.
35) Verſ. 89. Cod. Vind. habet *Nazaret.*
36) In Textu ſacro: *JEſum Filium Joſephi.* Schilterus.
37) Verſ. 91. pro *ſprah* legendum eſt ex Cod. Vind. *ſprah er.* & pro *z'imo*, *zi imo.*
38) Verſ. 94. Uterque Codex habet: *thih eining.*
39) Verſ. 94. & ſeq. ita ſunt transferendi:

Quod ſit ullâ ratione
Bono ſimile,
Ob parvitatem, (vilitatem) *iſtius vici.*

Videtur Schilterus derivaſſe *gilichet* à *lichen*, placere, ſed quid opus, ut eò procedamus: *giliches*, eſt noſtrum: *gleiches*, *fon* ſæpe idem eſt ac *propter*, ſic Otfridus noſter in Paraphraſi Cant. Ezech. apud Lambec. in Bibl. Vind. T. I. pag. 759. habet, *fone diu*, pro: *idcirco*, ideo, propterea. *Scherz.*

40) Verſ.

Iz mag thoh ſin in uuani,
ther namo iſt ſilu ſconi,
iz heizit [40] bluama, ſo thu uueiſt,
thaz mag thes uuanes uueſan meiſt.
Veni & vide.
Biſcouuo, quad er, inan ſar,
ioh kius thir ſelbo thaz uuar.
Sêlbo thenki thanne,
ob ih thir uuar zelle.
So er'nan [41] z'imo brahta,
Chriſtus inan [42] irkanta
Tho ſprach er [43] z'imo skioro,
ioh [44] lobotan zioro:
In thir haben ih mir funtan,
thegan einfaltan. Ecce vere Iſraelita.
Ther ouh unkuſti,
ni habet in theru bruſti. Dicit ei Nathanael.
Gab er'mo antuuurti,
mit [45] ſuazlicheru giuuurti:
[46] UUanti quami imo in ſin muat,
thaz er'nan zalta ſe guat.
Meiſtar ſage mir in uuar,
uuio bin ih thir kund ſar? Unde me noſti.
Niſi nu in thereru gahi,
mih er io ni giſahi.
Sliumo ſageta [47] er imo thaz,
thaz er'mo [48] erkand uuas,
Joh [49] zeichan er'mo zalta;
thaz er uuola irkanta.
Ih ſah thih er thih holoti, Dicit ei Dominus. [50]
ioh Philippus giladoti,
Vntar themo loube
zi themo figboume,
Irkanta ih thino guati,
[51] in manageru ziti.
Er er thih thes gibeitti,
thaz er thih hera leitti.
Thu biſt, quad er, heraſun
queman Druhtines Sun. Tu es Filius Dei.
Biſt kuning ouh githiuto,
therero lantliuto. Quia dixi tibi vidi te ſub ficu.
UUanta ih thir, quad er, zalta,
thaz ih thih er irkanta.
Nu habes thu thuruh thie bouma,
feſtirun gilouba.
Ih zelliu hiar ſus ſuntar,
ir ſehet mera uuuntar.
Himil ſehet ir indan [52] Videbis cœlum apertum.
thie Engila ouh [53] hernidur gan.

Ni

Poterit tamen ita exiſtimari,
nomen enim eſt pulcherrimum.
Significat florem, uti noſti,
id poterit opinionis hujus eſſe potiſſimum (fundamentum)
Conſpicito, dixit ille, Ipſum modo,
& elige tibi ipſe veritatem.
Ipſe cogites deinde,
an tibi verum dixerim.
Cum hunc ad ipſum duxerit,
Chriſtus eum agnovit,
Dixitque ad eum benevole,
& laudavit honeſte:
In te inveni mihi
ſervum ſimplicem (ſincerum):
Qui & dolum,
non habet in pectore.
Dedit ei reſponſum,
cum dulci decore,
Namque venit ei in mentem,
quod eum dixerat tam bonum:
Magiſter, dic mihi in veritate,
quomodo tibi ſim notus?
Nec niſi in hoc momento
me antea unquam vidiſti.
Actutum dixit ei hoc,
ut ipſe illi cognitus eſſet.
Imo ſigna ipſi retulit,
ut bene agnoſceret.
Vidi te, antequam te arceſſeret
& Philippus invitaret,
Sub fronde illa
ad ficum,
Cognovi ego tuam bonitatem
per varia tempora.
Antequam te vocabat,
ut te huc duceret.
Tu, reſpondit ille, horſum
veniſti DEI Filius.
Es Rex quoque illuſtris
hominum terrarum.
Quoniam ego, reſpondit, tibi dixi,
quod ego te prius cognoverim:
Jam habes per arborem
firmiorem fidem:
Dico vobis hic ſingulariter
videbitis majora miracula.
Cœlum videbitis apertum
angeloſque deſcendere.

Nec

40) Verſ. 99. *Nazareth* per ſade interpretantur: *Floridam.* Schilter.
41) Verſ. 105. Cod. Vind. habet: *zi imo.*
42) Verſ. 106. Cod. uterque habet: *irknata.*
43) Verſ. 107. Cod. Vind. iterum: *zi imo.*
44) Pro: *lobotan*, lege ex Cod. Vind. *lobata nan*, laudavit illum. *Scherz.*
45) Lege ex Cod. Vind. *mit ſuazeru giuuurti.* Quæ loquendi ratio etiam uccurrit ſupra I, 5, 114. *Scherz.*
46) Pro: *UUanti* Codex Cæſar. & Vatic. exhibent: *UUan* iz &c. unde hic verſus ita eſt reddendus: *Exiſtima*, cogita, *quod id ei in mentem venerit.* Scherz.
47) Verſ. 121. Cod. Vind. habet: *ermo.*
48) Verſ. 122. Cod. Vind. habet: *er kund.* i. e. prius cognitus, notus antea. *Scherz.*
49) Verſ. 123. Cod. Vind. habet: *zeiban.* Mallem hoc in ſingulari exprimere: *ſignum.* Otfridus vult dicere Chriſtum Nathanaeli in argumentum ſeu ſignum veritatis eorum, quæ modo dixit, hoc allegaſſe, quod &c.
50) In margine ℣. 125. poſt vocem; *Dominus* Codex Vind. addit: *JEſus Chriſtus.*
51) Pro: *in*, Cod. Vind. habet: *iu*; unde verſus hic exponi debet: *Jam à multis temporibus.* Scherz.
52) In margine ℣. 143. legendum ex Cod. Vind. *videbitis.*
53) In Verſ. 144. habet uterque Codex: *hera uidar.*

54) Verſ.

Ni mugut iz bimidan,
 sehet ir se stigan
Herot inti tharasun
 ubar then mennisgen Sun.
Lis selbo uuio er [54] giholata, Matth. 4.
 joh sume ouh z'imo ladota. Marc. 1, 16.
Zi zuhti ioh zi uuizze,
 son themo fisgizze.

Nec poteritis evitare,
 (quin) videatis eosdem ascendere
Huc atque illuc
 super hominis filium.
Legito ipse, quomodo arcessivit,
 & aliquos ad se vocavit
Ad disciplinam & scientiam,
 à piscatura.

Nuptiæ factæ sunt in Cana. Joannis 2.

Cap. VIII.

After thiu in uuar min,
 so mohtun thri daga sin,
So thes thritten dages sar,
 so uuard thiz thaz ih sagen thar.
[1] Vaptun thar thie liuti
 eino brutlousti,
Themo [2] uuirite ioh theru bruti,
 in saligeru ziti.
Ni uuard io in uuorolt zitin,
 thiu zisamano gihitin,
Thaz sih gesto guati
 fulihhero ruamti.
Thar uuas Christus guater Erat mater Jesu ibi.
 joh selba ouh thiu sin muater.
Ouh man thara ladota
 thie iungoron thier tho habeta
Thiu [3] hihun uuarun filu fro
 [4] giuuerdan mohta siu es tho.
Sie habetun thar selbon Christ,
 ther alles blides furista ist.
Tho [5] zigianc thes lides, & deficiente vino.
 ioh brast in thar thes uuines.
Maria thaz bihugita,
 ioh Christus [6] suz gisageta.
Ih scal thir sagen, min kind,
 then hion filu hebig thing.
The ih [7] nühton ouh ni uuesta,
 thes uuines ist in bresta,

Sprah

Post hæc per fidem meam
 quum (jam) tres dies essent,
Ipsa tertia die mox
 factum fuit, quod dico jam.
Frequentarunt ibi homines
 nuptias,
Sponso atque sponsæ
 in læto tempore.
Non contigit in mundi seculis
 his qui sese sibi desponderunt,
Ut convivis bonis (illustribus)
 talibus gloriarentur.
Ubi fuit Christus bonus
 atque ipsius quoque Mater.
Sed & invitati eo fuerant
 discipuli, quos tunc habuit
Sponsus & sponsa fuerunt valde læti
 (quod) adeo dignati fuerint.
Habuerunt hic ipsum Christum,
 qui omnis lætitiæ Princeps est.
(At) mox defecit sicera
 & vinum.
Maria id observavit,
 & Christo ita retulit
Liceat tibi narrare, mi Fili,
 sponsis multum molestam rem,
Ut & ego sufficientiam haud sciam,
 vini est eis defectus.

Dixit

54) Vers. 149. lege ex Cod. Vind. *gibolota*, quod etiam habet Flacii Editio.

Ad Cap. VIII.

1) Vers. 5. *Vaptun.* Vox nihili; ex errore, ut credo, Typographi, ex MSC. emendanda. Arbitror interim legendum: *Vartun*, vareo, faren, ire, frequentare, accurrere. *Schilterus.* *Vaptun* est imperfectum à nostro *üben*, exercere, facere; in MSC. Cæsareo hæc vox accentu in primâ literâ notatur hunc in modum: Ýapta, unde manifeste apparet primam literam esse vocalem, non consonantem. Rustici nostri adhuc hodie pronunciant: *Uaben:* pro: übeo. conf. Stadeo. in Expl. Voc. Germ. Bibl. p. 654. qui hunc versum ita Germanice transfert: *die Leut richteten da eine Hochzeit aus.* conf. supra Notam ad I, 12, 58. *Scherz.*

2) Vers. 7. ex Cod. utroque lege: *Uuirte.*

3) Vers. 17. pro; *bibun* Cod. Vind. habet: *bium.*

4) Vers. 18. hic versus reperitur etiam infra IV, 9, 40. *Scherz.*

5) Vers. 21. *zigianc* corruptum credo: *zigiang*, zerging, defecit. *Lid* siceram denotat, quam noster & lib. I. c. 4. ℣. 70. cum vino conjungit, ut sensus sit, & vinum & siceram defecisse. *Schilter.* in Cod. Vind est: *zigiang*, quod melius quam Codicis Vaticani vox: *zagiane.*

6) Pro: *suz* lege: *si iz* ex utroque Codice.

7) Vers. 27. Lectio iterum corrupta, præsertim in verbo: *nihton*, quod quidem à mögen deduci posse videtur, quasi dixerit: *das ich möchte es were nicht.* Sed verior Lectio & sensus ex MS. desideratur. Et arbitror legendum: *nuhton*, satietas, *wo gnug herzunemen nicht weis.* Schilt. Lapsus est hic Vir eruditissimus, sed non ex defectu MSS. de quo sæpe queritur ille. Nam etiam MSC. Vind. & Vat. hunc versum ita sistunt: *Theih mihton ouh ni uuesta*, prout Flacius eum exhibet. *Mithon* idem est ac *Mithont*, quod supra I, 20, 12. habuimus. Infra V, 10, 51. dicitur:

Joh intslupta in gahun
 Then mithont *se anasahun,*

Quod

Sprah tho [8] z'iru ſuazo
ther ira ſun zeizo
[9] Sconon uuorto n ubaral,
ſo ſun zi muater ſcal:
„ [10] Uuib, ih zellu thir ein, *Quid mihi & tibi mulier?*
„ [11] uuaz drift ſulih zi vns zuein?
„ Ni quam min zit noh ſo fram,
„ the'ih ouge, uueih fon thir nam;
„ Sar ſo thaz irſcinit,
„ uuaz mir fon thir rinit,
„ So iſt thir allen then dag,
„ thaz herza filu riuag.
„ Thaz thu zi mir nu quati,
„ inti eina klaga thes dati.
„ Mit Got kundlichen rachon
„ ſcal man ſulih machon.
Thiu muater horta thaz tho thar,
Si uueſſa thoh in ala uuar
Thaz iru thiu ſin guati
n'irzigi, thes ſiu bati.
Gibot ſi then [12] far gahun *Dicit mater miniſtris.*
[13] thiu thes lides ſahun.
So uuaſſo er in giquati
iz iagilicher dati.
Thar ſtuantun uuazar faz *Erant autem ibi lapidex hydriæ.*
ſo thar in Lante [14] ſit uuas.
Then mannon ſus [15] iouuanne,
ſih zi uuasganne.

Thaz

Dixit ad ipſam ſuaviter,
ejus filius dilectus,
Bonis verbis per omnia,
prout Filius ad Matrem debet:
Mulier, dico tibi ſemel,
quid refert id noſtrûm duorum?
Non venit mea hora adhuc
ut oſtendam, quod de Te percepi.
Simulac hoc ſe exhibet,
quod me à te ſeparat,
Tunc erit tibi tota die
cor multum tranquillum.
(De eo) quod mihi jam dixiſti,
& querelam feciſti.
Per DEO cognita media
debet hoc fieri.
Mater audivit hoc,
eaque ſciebat omnino
Quod ipſi illius bonitas
haud denegaverit, quod peteret.
Mandavit illa illico his
qui potum obſervabant.
Quicquid ipſe eis dixerit
quilibet id faceret.
Ibi ſtabant aquaria vaſa
ſicut in regione illa moris erat,
Hominibus quotiescunque
ad ſe lavandum.

Hæ

Quod ipſe Schilterus recte vertit:

Et diſparuerit ſubitò
Quem modo adſpexerant.

Adde II, 22, 30. & II, 24, 24. & III, 1, 73. Unde apparet Verſum capitis hujus 27. ita eſſe in latinum traducendum:

Quam (ſc. rem) *ego modo nunc cognoui.*
Scherz.

8) Verſ. 29. Cod. Vind. habet: *zi iru.*

9) Uterque Cod. habet: *ſconen.*

10) Verſus 33. & ſeptem illum ſequentes ſic reddi debent:

Mulier dico tibi ſolummodo,
Quid refert id noſtrûm duorum?
Non venit meum tempus adhuc,
Ut oſtendam, quod à te accepi,
Quam primum illud apparet, i. e. in effectum deducitur,
Quod me tui gratia tangit, ſeu afficit,
Tunc eſt tibi omni die, ſeu tempore
Cor admodum triſte.

Rinit non ſignificat *ſeparat*, ſed *tangit*, id quod innumeris exemplis probari poteſt. *fon thir* idem eſt ac, *propter te;* nam *fon* non raro uſurpatur pro: *propter*, vid. notam ad II, 7, 96. *riuag* (quod cum accentu *riuag* ſiſtit Cod. Cæſareus) non eſt *tranquillum*, *ruhig*, ſed *mæſtum*, *triſtem* denotat; eſt enim *riuag* a *riuan*, quod pœnitentiam *die reu* utplurimum, ſæpe tamen etiam *ejulationem*, *triſtitiam*, *lamentationem*, (quæ veræ pœnitentiæ ſigna eſſe ſolent,) ſignificat; ſic eadem vox occurrit infra, ubi de Muliere Cananæa III, 10, 11, & ſeqq. dicitur:

Klagota ira uuenua
B'ira dohter haba
Mit mihilon riuuuon
Io ſo uuib ſint giuuon.

Querebatur de ſuo infortunio
Ob ſuam dilectam filiam
Cum magnis *ejulatibus*,
Ita, uti fœminæ ſolent.

Anglo-Saxonibus eſt: *breoaan*, pœnitere, dolere, triſtari; unde: *breoauig mod*, eſt, *animus in lucta poſitus.* Cædm. 19, 11. uti notat Junius in Gloſſar. Goth. p. 201. hoc *breouuig* eſt noſtrum *riuag.* conf. Staden. in Explic. Vuc. Bibl. Germ. pag. 258. juxta mentem autem Otfridi Chriſtus dicere voluit, tempus ſuum, quo oſtenſurus ſit, quid ab ipſâ acceperit (ſc. ſe eſſe mortalem) & poſt quod Omnipotentiæ ſuæ actus plenarie ſit exerciturus, nondum venerit. Quodque, cum illud veniet, ipſa omni tempore inde (ob amiſſum per mortem chariſſimum filium) in luctu vitam ſit tranſactura; ob quem luctum matris ipſe, ceu pius filius, aliquo modo tangatur ſeu afficiatur. Cæterum Schilterus ad vocem: *riuag* hæc notat: *Riuag. vox ſuſpecta, nec alibi inventa. videtur tamen eſſe idem, quod ruwig, rahig, quietum, tranquillum.* Qua de nota quid judicandum ſit, ex modo dictis patet. *Scherz.*

11) Verſ. 34. Expreſſit Vulgatam: *Quid mihi & tibi eſt mulier?* Saxo: *hwæt is me and the?* quaſi Græca phraſis: τί ἐμοὶ καὶ σοί; Latine exprimeretur: Quid mea & tua refert? quid ad nos? ſed alium ſenſum ac vim hujus locutionis eſſe oſtendit Matthæus XXVII, 19. μηδὲν σοὶ καὶ τῷ δικαίῳ ἐκείνῳ, *Nihil ſit tibi cum juſto illo;* ſic & Juſ. XXII, 24, 25. Judic. XI, 12. II. Sam. XIX, 22. I. Reg. XVII, 18. II. Reg. III, 13. II. Paralip. XXXV, 21. Itaque hoc loco ſenſus eſt: *Quid mihi tecum Mulier?* reſponſum duriuſculum. An reſpuit interceſſionem matris? & ſponte ſuâ hora opitulari gaudet? Aliter Alcuinus, lib. I. c. 3. in Johannem. *Schilter.*

12) *Frebeus: Lege: Scagebun, Schergen, Scarantibus, miniſtris, vel etiam ſchr gebe, vencito.* Poſterius recte. *Schilter.*

13) Verſ. 50. Ex utroque Cod. & MSC. Flaciano legendum eſt pro: thiu thes, *then thes.*

14) Pro: *ſit*, uterque Codex habet: *ſitu.*

15) Verſ. 55. *iouuanne* non debet verti per: *quotiescunque*, ſed per *aliquando*, *interdum.* Vid. ſupr. I, 2, 35. & I, 10, 25. *Scherz.*

16) Verſ.

Thaz uuarun ſehs kruagi, zi thiu uuas thar ginuagi,	*Hæ erant ſex hydriæ* *ad hoc id erat ſatis,*
Tho zi then rachon, thio Druhtin uuolta machon.	*Ad illud opus* *quod Dominus volebat conficere.*
Thaz mez uuir ofto zellen, ioh ſextari [16] nennen.	*Menſuram ſæpe referimus,* *& ſextarium vocamus.*
Nam iagilih [18] in redinu, [17] [19] trizzug ſtunton zehinu,	*Capiebat quælibet (hydria) in computo* *tricies decem,*
Odo zuiro zehanzug, thes duent buah thar [20] gihuet.	*Aut bis centum (ſextarios)* *quod biblia hic memorant.*
Uuarun [21] ſteininu thiu faz, ſi mohtun uueren thes thiu baz.	*Erant lapidea hæc vaſa,* *ut eo melius durarent.*
Gibot tho ſelbo Druhtin, Implete hydrias. [22] ſiu uuazar es irfultin.	*Mandavit poſtea Dominus,* *ut aqua ea implerent.*
Thaz datun ſie [23] giuuirtig, vnz in obanentig.	*Hoc fecerunt promti.* *usque ad ſummum.*
Tho quad er, thaz ſie [24] ſcanctin, zi themo hereſten ſih [25] uuanttin,	*Tunc dixit, ut haurirent,* *ſuperiori afferrent.*
Ther thero thrioſezzo uuas [26] furiſta gimazzo.	*Qui triclinorum* *erat princeps hoſpes (Architriclinus)*
Dranck er tho, [27] ſo 'nan luſta, er uuiht es thoh ni uueſta.	*Bibit ille hoc appetibile,* *etſi nihil ejus ſciret,*
Izuuiht ni quam imo ouh in uuan, th'eiz uuas fon uuazare gidan.	*Nec hoc venit ei in mentem,* *quod eſſet ex aqua factum.*
Thie man thoh thie thar ſcanktun, [28] iz filu uuola irkantun,	*Viri autem, qui hauſerant,* *optime id noverant,*
Theiz [29] uuazar lutaraz uuas, tho ſie [30] uultun thiu [31] faz	*Quod aqua pura fuiſſet,* *quum implerent vaſa,*
Then uuirt er thara ladota, ioh [32] z'imo 'nan giholata, Voce ſponſum.	*Sponſum hic vocavit,* *& ad ſe eum accerſivit,*
Sih harto uuuntarota ſin bi then fronisgan uuin:	*Valde miratus* *de generoſo hoc vino.*
Sage mir nu friunt min, uuio dati ſo bi then uuin?	*Dic mihi Amice mi,* *quid feciſti de vino?*
Thih ſus es nu inthabetos, ſo lango 'nan giſparotos	*Te ita hactenus cohibeas,* *& tam diu reſervaſti?*
Gibit giuuelih manno, ther friunta freuuit gerno,	*Dat quilibet homo,* *qui amicos exhilarat libenter,*
Ih	*(Scio,*

16) Verſ. 62. poſt: *ſextari* Codex uterque habet: *iz*, illud ſeu illam menſuram.

17) Verſ. 63. margini hujus verſus in Cod. Vind. adſcriptum eſt: *Capientes ſingulæ Metretas*, &c.

18) Verſ. 63. *in redinu*, mallem vertere: *accurate, exacte*. Scherz.

19) Verſ. 64. Flacius habet: *Thrizzug*. Cod. Cæſareus: *Thrizug*.

20) Verſ. 66. Cod. Vat. conſentit Flacianæ Editioni, dum habet: *gihuet*; ſed præfero textum Codicis Cæſarei; ubi legitur: *gihugt*. Eſt autem *gihugt* idem ac *mentio, memoria*. infra de Feſto Tabernaculorum dicitur:

Iz uuard ér ana uuan
Zi einen gihugtin *gidan*.
Id (feſtum) fuit olim revera
Ad aliquam *memoriam* inſtitutum. *Scherz.*

21) Verſ. 67. pro: *ſteininu* Cod. Vind. habet: *ſteininu*.

22) Verſ. 70. pro: *ſi* idem Codex habet: *ſiu*.

23) Pro: *giuuirtig* Cod. Vind. habet: *giuuurtig*. Vat. *giuuirtig*.

24) Verſ. 73. *ſcanctin*, non eſt: *haurirent*, ſed: *infunderent*, einſchenckten. *Scherz.*

25) Verſ. 74. *uuantin* legitur in Cod. Vind.

26) Verſ. 76. pro *furiſt a* Cod. Vind. habet *furiſto*. Verſum hunc & priorem ita reddo:

Qui erat ex Dapiferis
Præfectus Convivio.

Gimazzo hic videtur denotare *convivium*. Infra V, 10, 43. & ſeq. de Diſcipulis Emaunticis dicitur:

Irquamun ungimezen
Thes liaben gimazen;
Terrore angebantur immodice
Ob carum (quem habuerant) *convivam*.

In Gl. Boxhornii: *Kimazzun*, Convivæ; eſt autem hæc vox à *maz*, quod *cibum*, in ſpecie panem denotat. III, 10, 66. & II, 14, 44. Gothis: *Mats*, eſca, cibus, *Mateins*, Cibi. *Matian*, manducare; *Undaurni mat*, prandium. *Nahta-Mat*, cœna. Suecis: *maat*, Danis: *Mad*. Anglo-Saxonibus: *Mate, Mete, Met* etiam *cibum* indigitat, ceu obſervat Stiernhielm in Gloſſario Ulphila-Goth. v. Mats. adde Junium in Gloſſ. Goth. p. 249. & Staden. in Explic. Voc. Bibl. Germ. p. 407. *Scherz.*

27) Verſ. 77. *ſo 'nan luſta*, mallem reddere: *pro lubitu*, quantum volebat. *Scherz.*

28) Verſ. 81. Margini hujus verſus in utroque Cod. adſcriptum eſt: *Miniſtri autem ſciebant.*

29) Verſ. 83. Cod. Vind. habet: *uuazzar*.

30) Verſ. 84. pro: *uultun* lege ex Cod. Vind. *fultun*.

31) Eod. Verſ. pro: *faz* idem Codex habet: *uaz*; cum tamen antea ℣. 67. habuerit: *faz*.

32) Verſ. 86. pro: *z'imo* Cod. Vind. habet: *zi imo*.

33) Verſ.

Ih uueiz thu es [33] innana bist,
then furiston far io zi erist.
So thie man sih thanne [34] iruuinent,
ioh [35] drunkenen biginnent,
So scenkit allan then dag
sulih, so's iz uuelan mag.
Ia gisparotos auur thu *Tu autem servasti.*
then guaten uuin vnz in nu.
Ih scal thir ouh nu rachon,
[36] ni drenk ih thes gimachon.
Thiz zeichan deta Druhtin Christ *Hoc fecit initium.*
mennisgon zi erist,
Sid er hera in uuorolt quam,
ioh mannes lichamon nam.
Er ougta sina kraft thar,
ioh sina guallichi, theist uuar.
[37] Tho gilouptun ekord eine
thie iungoron sine.

(Scio, quod hoc noveris)
optimum statim primo.
Postquam viri se deinceps inebriarunt,
& ut ebrii agunt,
Tunc exhibet per omnem (reliquum) diem
tale qualecunque fuerit.
Tu servasti autem
bonum vinum usque nunc.
Debeo igitur tibi hoc dicere,
haud bibero hoc modice.
Hoc signum fecit Dominus Christus
hominibus primum,
Postquam huc in mundum venit,
& viri corpus assumsit.
Ostendit suam virtutem hic,
& gloriam suam, hoc verum est.
Tunc crediderunt adhuc soli
discipuli ejus.

Spiritualiter.

Cap. IX.

THisu selba redina,
the'ih zalta nu hiar obana,
Breitet siu sih harto *Vid. Alcuinum in Joh. c. 3. Lib. I.*
geistlichero uuorto.
Thoh [1] uuill ih es mit uuillen
hiar [2] ethesuuaz irzellen.
Thaz uuir ni uuerden einon
thero [3] goumono adeilon.
Thes uuazares gismeken,
ioh uuir then sens intheken
Thaz frouuon lidi thine
fon themo heilegen uuine.
Fernemet sar in rihti, *Sponsus quis & sponsa.*
[4] thaz Christus ther brutigomo si.
Joh Druta sine in lante
zi theru bruti ginante.
Thier in himil kamaru,
irfullit io mit gamanu
Blidliches muates,
ioh euuiniges guates.
Zellu ih thir ouh hiar thaz,
bi thiu steininun faz: *Vasa lapidea.*
Herza iz sint [5] githigano
[6] thero Gotes drut thegano.

Siu

HÆc ipsa narratio
quam retuli hic supra,
Extendit se latissime
spiritualibus verbis.
Sed malo studio
hic aliquid referre.
Ne simus soli
harum epularum expertes.
Sed ut Aquam gustemus,
& hunc sensum (mysticum) aperiamus,
Ut exhilarentur membra tua
à sancto hoc vino.
Percipite jam recte
quod Christus sponsus sit.
Atque fideles suos in terra
in sponsam nominarit.
Quos in cœlorum camera
adimplet Lætitiâ,
Læto animo,
& æterno bono.
Referam tibi & illud hic
de lapideis vasis:
Corda id sunt servientia
DEI fidelium Ministrorum.

Sunt

33) Vers. 95. Aptius sic exprimitur: *Scio quod id interne seu in corde sis*, scil. Amicus verus tuorum Convivarum. *Scherz.*

34) Vers. 97. Cod. uterque habet: *ir uuinnent.* sed magis arridet Flacii Lectio. *Scherz.*

35) Vers. 98. Cod. Vind. habet: *drukanen*; sed corrupte. *Scherz.*

36) Vers. 104. aliter verti debet, nempe hunc in modum: *Nunquam bibi simile*, præstantiâ huic æquale vinum: conf. Staden. in Explic. Voc. Bibl. Germ. p. 252. qui vertit: *ich habe dergleichen nie getrunken.*

37) Vers. 111. pro: *Tho* lege: *Thoh*, doch. Pro: *gilouptun* lege: *giloubtun*; utrumque ex Cod. Vind. unde ℣. 111. & seq. ita reddendi:
Attamen credebant tantummodo soli
Discipuli ejus. Scherz.

Ad Cap. IX.

1) Vers. 5. Cod. Vat. habet: *uuillub.* sed male. *Scherz.*
2) Vers. 6. Cod. Vat. *etthesuuaz.*
3) Vers. 8. Cod. Vind. habet: *goumano.*
4) Vers. 14. pro: *thaz* Cod. Vind. legit: *thar.*
5) Vers. 23. Cod. Vind. exhibet: *gidigano.* Hunc versum melius transfert Celeberr. Stadenius in Explic. Voc. Bibl. Germ. p. 238. *das sind starcke wol gediegene herzen.* conf. supra II, 4, 44. *Scherz.*
6) Vers. 24. Alcuin. hic: *Vasa sex, quibus aqua continebatur, corda sunt devota sanctorum, quorum perfectio vitæ & fidei ad exemplum recte credendi & vivendi proposita est generi humano per sex sæculi labentis ætates i. e. usque ad tempus Dominicæ Prædicationis.* Schilter.

7) Vers.

Siu sint innana hol,
heiliges giscribes fol.
Mit thiu sie unsih iagilicho
drenkent frauualicho
Lutaran brunnon,
so scentent sie uns mit uuunnon.
Scal iz geistlichaz sin,
so scenkent sie vns then [7] guaten uuin.
Uuidar thiu ouh thanne,
thie man firnement alle.
So mugun sie mit ruachon,
vns sagon in then buachon.
Sehsu sint thero fazzo, (Sex hydriæ.)
thaz thu es uueses [8] uuizzo,
Thaz uuorolt ist gideilit,
in sehsu gimeinit. (Sex ætates.)
Irsuachist thu thiu uuuntar,
[9] inti ellu uuorolt altar.
Er zelist thu ouh thia guati, (Aquæ & vini si-gnif. mystica.)
uuaz iagilicher dati.
Tharana [10] maht iur thenken,
mit brunnen thih gidrenken.
Gifreuuen ouh thie thine,
mit geislichemo uuine.
Ih zellu thir in alla uuar,
luzil drank ih es thar.
[11] Luzil ih es mohta,
ioh gorages gismakta.
Ni thuhta mih theih quami,
[12] thar sulih uuin uuari.
Odo io in thiu [13] heimon,
zi suazeren goumon.
Nu uuil ih hiar gizellen,
ein bilidi ginennen.
Thaz thaz firstantnissi,
vns allen lihtera si.
Druhtin kos imo einan uuini (Tentavit Deus Abraham. Gen. XXII. 1.)
vntar uuorolt menigi,
Man filu mari,
thaz er sin drut uuari.
Gibot, thaz er irsluagi,
[14] in thiu uuas imo ginuagi,
In opheres uuisun,
sinan einigan Sun,
In berge [15] ther'mo zeinti,
thaz er 'nan thara leitti.

Er

Sunt intus cava,
sacrâ scripturâ plena.
Hac ipsa illi nos singulos
potant hilariter,
Limpido fonte,
sic potant nos jucunde.
(Si,) hoc spirituale fuerit,
tunc exhibent nobis optimum vinum.
Vicissim etiam porro
homines percipiunt omnes.
Sic possunt illi cum cura (accurate)
nobis prædicare in libris (bibliis.)
Sex sunt Hydriæ
ut sis intelligens,
Quod mundus est divisus
in sex classes.
Pervestiges miracula
in omnibus mundi ætatibus.
Enarres quoque bona
quæ quilibet (Patrum & Sanctorum) fecerit.
Hæc poteris recogitare,
fonte te potari.
Exhilarare quoque tuos
spirituali vino.
Dico tibi revera
parum tibi equidem,
Parumper desideravi (iterum)
vetustumque sapiebat.
Non memini me venisse, (foris)
ubi tale vinum esset,
Aut etiam in patria, (domi)
ad dulciores epulas.
Jam volo hic referre,
& exemplum aliquod denominare,
Ut intellectus
nobis omnibus facilior sit.
Dominus elegerat sibi amicum
inter mundi multitudinem,
Virum perillustrem,
ut ejus fidelis esset.
Præcepit, ut occideret,
in quo erat ei satisfactio,
Per sacrificii modum,
suum unicum filium,
In monte, quem ei designavit,
ut eum eo duceret.

Festi-

---

7) Vers. 32. uterqueCod. habet: *guatan.*
8) Vers. 38. Cod. Vind. habet: *uuizo.*
9) Vers. 42. lege: *in thiu.* Schilter. Correctione hic non est opus. *Scherz.*
10) Vers. 45. Literæ transpositæ: *mahtu irthenken.* Schilter. Conjecturam hanc firmat Codex uterque. *Scherz.*
11) Versum 51. & seq. ita transfero:

Parum ejus desiderabam
Imo antiquum (i. e. tanquam antiquitate corruptum) *mihi sapiebat.*
Scherz.

12) Vers. 54. Cod. Vind. habet: *thaz.*
13) Vers. 55. Locus est corruptus donec ex MSS. certius quid habeam, videtur literula defecisse, *thiu heimon. Heimon* utitur Otfridus supra Lib. I. c. 18, 48. ubi reddidi: *repatriare.* Idem & huc quadrat, sensus enim videtur esse: In hac vitâ sive viâ, quâ Patriam quærimus, ad dulciores meditationum fontes non se venisse, quam ad S. Scripturam. Freherus habet: lege: *odo io in ju heimon.* Sed nulla hic subest emendatio, nec sensus. *Schilter.* In Cod. utroque pro: *in iu heimon*, quod Flacius habet, est *in inheimon. In inheimon* autem nil est aliud, quam: *in Patriâ.* vid. supra I, 18, 47. ubi etiam *inheimon* legere est. *Scherz.*
14) Vers. 66. rectius videtur reddi: *Ut ipsi satisfieret.* Scherz.
15) Vers. 69. In Cod. Vind. hæc ita exhibentur: *tho* (*the*) *ermo.* præfero: *the er'mo*, quem illi. *Scherz.*

16) Pro:

[16] Er ilti far in gahi,
thera liubi [17] in fahi,
In imo er fuazo lebeta,
zi herzen er'mo klebeta.
Uuard er'mo ouh zi [18] ruame,
in finemo [19] altuame.
Uuard imo ouh thaz uuuntar
zi [20] sconen eron [21] gidaner,
Theiz uuurti vbar uuorolt lut,
thaz er bi rehte uuas fin drut.
Fuart er far tho tharafun,
then felbon finan drut fun.
Uuolt er far mit uuillen,
thaz fin gibot irfullen.
Thaz kind thaz druag thaz [22] uuitu mit,
ioh er iz habeta [23] furini uuiht.
Er fon thes Fater henti
tho thar tot uuurti.
Er afur uuidorort ni uuant,
Er er nan fafto gibant.
Er fuorgata thero uuorto,
bi thiu fceint [24] er iz fo harto,
In then alteri er'nan legita,
fo Druhtin imo fageta.
Thia liabun fela fina,
uf in thia [25] uuitu uina.
Joh [26] es ouh ni dualti
funtar nan firbranti,
Er al irfulti thuruh not,
fo Druhtin felbo gibot.
So er thaz fuert thenita,
ther engil imo hareta.
Er hiaz inan iruuintan,
thaz kind lag thar gibuntan.

Quad

Festinavit statim propere
dilectus (filius) ipsum vidit.
In quo dulciter vivebat,
cordi ei adhærebat.
Factus erat ei etiam in solatium
in suo senio.
Fuit ipsi etiam hoc miraculum
in pulchrum honorem factum,
Hoc fuit per orbem celebratum,
quod ipse revera esset ejus fidelis.
Duxit illico eo
illum suum fidelem filium,
Volebatque lubenter
mandatum hoc Ejus (DEI) implere.
Puer portavit ligna simul
at ipse habebat ignem (ignitabulum)
(Ut) à Parentis manibus
hic fieret mortuus.
Nec is tergiversatus
ipse eum firme ligavit.
Consideravit verbum,
ideoque ostendit se tam durum.
In altare eum posuit,
ut Dominus ei dixerat,
Dilectam animam suam,
super ipsum ligna dilecta.
Nec moratus ille,
quin eum combureret,
Ut omnia impleret studiose,
quæ DEUS ipse præceperat.
Cum gladium extendit,
Angelus ei clamavit.
Jussit eum desistere,
Puer jacuit ibi ligatus,

Dixit,

16) Pro: *Er ilti*, legendum: *es ilti*, quod non tantum Flacius, sed & uterque Codex MS. habet.

17) Verf. 72. Pro: *in* uterque Codex habet: *ni*; unde hunc & priorem verfum fic latine propono:
Ut properaret celeriter,
Nec amorem, (quo Pater in Filium fertur) *respiceret*, feu imperare fibi pateretur. *Scherz.*

18) Verf. 75. *ruame* non denotat *folatium*; fed *honorem, gloriam*: item *Arrogantiam*; hic, pro: honore, ufurpatur. Commode autem ita reddi poteft; nam Liberi morigeri & pii honorem & gloriam Parentibus conciliant.

19) Verf. 76. lege ex Cod. utroque & ipfo Flacii MSC. *altduame.*

20) Verf. 78. Cod. Vind. habet: *skonen.*

21) Eod. ✠. *Gidan*, Rhythmus jubet legi: *Gidaner*, Sic Nofter I, 3, 13. de Adamo: *von Druhtine gidaner*, à Deo factus. Schilter. MSS. noftra habent *gidan*. Scherz.

22) Ad ✠. 85. hæc habet Celeberr. Dn. Roftgaardius in Emendat. Otfridinis: Uuitu *fi lignum intelligimus, egregie conveniet cum Danico:* væd. Hæc ille. *Uuitu* omnino lignum denotat, ceu etiam apparet ex ✠. 95. Gothis: *Vid* lignum, item fylva. *Vidgykdlar*, Vafcula lignea. vid. Verel. in Ind. Ling. Goth. Suecis: *uued*, lignum. *Uuedhuus*, lignile. Islandis: *Vidur*, Arbor, lignum. Anglis: *Wood*, lignum, materia. *Scherz.*

23) Verf. 86. legendum videtur *niauuiht*, nihil. Otfrid. V, 19, 114. Freherus: pro: *Furi ni* legendum Furini, fcilicet conjunctim, igneum, wiht quid. Schilterus. Ex utroque Codice apperet hic effe legendum: *furi ni uuiht* i. e. pro nihilo, für nichts. *Furi* eft hodiernum für. Itaque ✠. 86. cum duobus feqq. ita reddi debet:
Imo ille (Ifaacus) *habebat pro nihilo*, i. e. non curabat, non ægre ferebat
Quod per Patris manus
ibi tum occidi deberet. Scherz.
Verf. 89. & feq. ita melius expreffferis.
Nec ille retrocedebat
Priusquam (usquedum) *ille* (Abrahamus) *ipsum* (Ifaacum) *firmiter ligasset.* Scherz.

24) Verf. 92. *er iz*, forte: *er sich*. Vid. Gloffar. meum in *skein*. Schilter. Textus hic Medicinâ non indiget; *iz skeinen* eft *illud oftendere*, manifeftum facere. Ita apud Willeramum in Editione Pauli Merulæ legitur p. 147. fo mir thin corporalis præfentia per afcenfionem uuirthet oblata, fo uuillon ich thir *skeinan* fortiffimum fervorem amoris. Verfus itaque hic & antecedens in hunc modum transferri debent:
Cum curâ cogitabat verba, fc. Dei
Ideòque id adeò manifeftum faciebat. Scherz.

25) Verf. 96. in Cod. Vind. legitur: *uuita uuina.*

26) Verf. 97. *er*, forte. *Schilter.* Nec hic affentiri poffum, cum nihil frequentius fit, quam ut Accufativus Rei voci *dualen* adjungatur. vid. I, 27, 27. II, 3, 31. & III, 8, 70. paffimque. *Scherz.*

27) *Da-*

Quad er, ſih inthabeti,	*Dixit, (ut) ſe cohiberet,*
ouh uuiht imo ni [27] daroti.	*& nihil quicquam ei faceret.*
Joh thaz er iz firbari,	*Atque ut id evitaret,*
quad: thaz ginuag uuari.	*dixit, quod ſatis eſſet.*
[28] In thiu, quad, uuari follon	*Quoniam, dixit, fuit plene*
zi erkennene mannon,	*cognoſcere hominibus,*
Thaz er Got forahta,	*Quod DEUM timeret,*
tho er ſulih uuerk uuorahta.	*quum tale opus faceret.*
Joh ſinero uuorto,	*Atque ejus verba*
er horta filu harto,	*obſervarit ſtrictiſſime,*
[29] Tho er in ſulih thing gigiang,	*Quum in tale quid condeſcenderet,*
ſo nah zi herzen giſiang.	*quod propius ad cor penetraret.*
Ein ſcaf er ſtantan giſah,	*Ovem hic ſtantem vidit,*
thaz uuas zem opphere gimah.	*quæ erat ad ſacrificium apta.*
Er ſah iz thar uuernon	*Vidit eam hærentem*
in bramon mit then hornon.	*in vepribus cum cornibus.*
Thaz gifiang er tho ſar,	*Hanc cepit ſtatim*
inti [30] opphorota iz Gote thar.	*& obtulit eam Deo hic.*
Uuehſal [31] gimuati,	*Permutatio gratioſa,*
bi ſines ſunes guati.	*ob filii ſui bonitatem.*
So uuer thiz firneman uuolle,	*Quicunque hoc percipere cupiunt,*
hera loſen ſie alle.	*huc auſcultent omnes.*
Joh hera zua thenke,	*Atque horſum cogitet:*
thaz ſuazo er ſih gitrenke.	*ut dulcedine ſe potet.*
[32] Drahto io zi guate,	*Annitere quam optime,*
ſo uuas thir Got [33] gibiete,	*quicquid tibi DEVS mandavit,*
[34] Il iz io irſullen,	*Feſtines id adimplere,*
mit mihilemo uuillen.	*cum ſumma voluntate.*
Bilido io filu fram	*Exprime quam maxime*
theſan heilegon man,	*hunc ſanctum virum,*
So drinkiſt thu io mit uuillen	*Sic bibis lubenter*
thes [35] lutteren brunnen.	*limpidum fontem.*
Uuildu iz [36] kleinot [37] reken,	*Vin' tu id ſubtilius exprimere,*
in uuine giſmeken,	*inque vino (non aqua) guſtare:*

Fon *De*

27) *Datoti* lege pro: *daroti.* Schilter. Non opus hic correctione: *daroti* idem eſt ac: *noceret. Darota* eſt: *nocebat*, damno afficiebat. Infra IV, 12, 124. à verbo: *daron*, quod pro: lædere, nocere, uſurpatum occurrit infra V, 14, 34. dicitur &: *deren.* vid. ſupra I, 1, 205. I, 11, 90. & IV, 12, 21. pro eodem Willeramus p. m. 81 habet: *gideran.* Invenitur quoque: *terren* infra IV, 26, 103. Et, ſi correctione opus eſſet, nollem ſubſtituere: *datoti*, cum verbum. *duan* in imperfectu Activo non habeat *datoti*, ſed: *dati*, quod & Analogiæ convenit, & exemplis. *Dati* eſt apud noſtrum III, 1, 40. pro: *faciebas.* In Tatian. Verſ. c. 23. §. 4. legitur: *datun* pro: *faciebant*: hodie etiam dicimus: *ſie thaten.* Verſus itaque 106. ita eſt latine exhibendus: *Ne quâ ipſi noceret*, damnum daret. *Scherz.*

28) Verſ. 109. & ſeq. clarius ita verto:

Quod *in hoc, dicebat* (Angelus) *eſſet ſatis,*
Ut cognoſcerent homines. Scherz.

29) Verſ. 115. aptius ſic transtuleris:

Cum in hac re verſaretur,
Quæ prope ac cor penetrabat. Scherz.

30) Verſ. 122. Cod. Vind. *oppherota.*

31) Verſ. 123. idem Cod. ut & Vat. habet: *gimyati.*

32) Verſ. 129. reddo: *Cogita*, ſtude, *omnino ad bonum (tuum.)* Scherz.

33) Verſ. 130. pro: *gibiete* Cod. Cæſareus legit: *gibiate.*

34) Verſ. 131. pro: *il* idem MSC. exhibet: *ili.*

35) Verſ. 136. Vind. ſiſtit: *luteren.*

36) Verſ. 137. *Kleinot reken*, quod Flacius habet, eſt Lectio corrupta, quæ ſenſum non aperit. Senſum perſequamur, inde lectionem conjiciamus, donec ex MS. major certitudo obveniat. Intendit Autor efficaciam Verbi divini commendare ſub typo hydriarum. h. e. S. Scripturæ. Ex hoc fonte aquam limpidam poſſe hauriri ex Patriarchis, Prophetis &c. Vet. Teſt. ſi quis vero & vinum deſideret, h. e. efficaciorem vim verbi, id ab ipſo ſalvatore & ejus exemplis eſſe hauriendum in N. Teſt. Lego itaque: *Uuiltu iz kleino treken.* Si vero vis ſubtilius exprimere exempla virtutum, ſequere Chriſti vitam &c. Sed bonum factum! Freherus: pro kleinot, MS. habet: *kleinor* ſubtilius. Vera lectio *Reken* eſt capere, intelligere, ducere. Pro: *kleino* legendum eſt ex utroque Cod. *kleinor.* Scherz.

37) Pro: *recken* Cod. Vind. habet: *rechen*, ſed cum k inſcripto hunc in modum *rechen* (k). *kleinor recken* eſt *perpendere accuratius*, ſubtilius. *rekit* pro: *cogitat*, ratiocinatur. legitur infra II, 11, 134. ubi dicitur:

Uuanta imo iſt al inthekit,
Thaz mannes hugu rekit.
Nam ipſi (Chriſto) omne id apertum eſt,
Quod hominis mens *cogitat.*

Unde verſus 137. ita eſt reddendus: *Si vis id curatius perpendere.* Scherz.

38) Verſ.

Fon [38] Christus scalt thu iz zellen,
gisteist [39] thu thaz iruuellen,
Lis selbo the ih thir redion,
in sinen Evangelion.
Thar lisist thu io zi noti,
so samalicho dati.
Lang ist iz zi saganne,
uuio iz quimit al zisamane.
Iz mag man thoh [40] irreuinton,
mit kurzliehen uuorton.
Firnim in ala uuari
thaz Got ther fater uuari
Joh thaz kind eino,
[41] Kristan bizeino,
Then er zi [42] tothe salta. Joh. X, 18.
bi vnsih so's er uuolta.
Noh themo einigon ni [43] liep Rom. VIII, 32.
io so Paulus giscreip.
Uuio er selbo druag thaz [44] eruci,
tho er thulta thaz uuizi.
Joh irstarb thare
in thes cruces altare.
Ther lichamo iz thulta,
thaz gotnissi ni uuolta.
Selb so [46] vntar zeiuen thar,
uuard thaz uuehsal gidan.
Haftetun thie armon
in thes cruces hornon.
Thie liuti inan thar namun
[47] so selb thie selbun bramun.
Sie haftun 'nan mit uuunton,
bi vnsen suaren sunton.
Joh hontun 'nan bit herton,
mit iro sceltuuorton.

Fir-

De Christo debes id interpretari:
(si) anniteris hoc eligere,
Legito ipse quæ tibi retuli,
in ejus Evangeliis.
Inibi legis accurate
omnia facta.
Longum est referre
ut omnia hæc conveniant.
Hoc tamen potest (liceat) dilucidari,
breviusculis verbis:
Percipe (igitur) revera
quod DEVS pater ille fuerat
Atque filius ille unicus
Christum designat,
Quem ille ad mortem tradidit,
pro nobis, sicut vellet,
Nec unico huic pepercit,
sicut Paulus scripsit.
Quomodo ipse portavit crucem,
quum toleraret tormenta.
Et mortem obiret ibi
in crucis altari.
Corpus id toleravit,
quod Divinitas non voluit, ([45] divina natura
per se non admisit)
Sic & inter duos hic
fuit permutatio facta.
Fixerunt brachia
in crucis cornua.
Homines ipsum hic sumserunt
ipsi istæ vepres:
Fixerunt Ipsum cum vulneribus.
pro nostris gravibus criminibus.
Atque contumeliis ipsum affecerunt invicem
suis injuriosis verbis.

Per-

38) Verf. 139. pro: *Christus* Cod. Vind. habet: *Kriste*; ast Vat. *Christe*.

39) Pro: *thu* io hoc & seq. Vind. habet: *du*.

40) Verf. 147. legendum est ex utroque Cod. *irrenton*, quod & Flacius habet, sed divisum in duas voces, infra III, 20, 173. legitur: *renton* pro respondere.

Bigondun sie tho renton
Forahtelen uuorton.

Cœperunt illi tum *respondere*
Timore plenis verbis.

Ut adeo: *irrenton* non male exponatur per: *dicere, exponere, dilucidare*. Scherz.

41) Verf. 152. Flacii: *kristan* nihili est & sine dubio rescribendum: *Kristan* vel *Kristum*, & *bizeino* est una vox. *Schilter*. Cod. Vind. & Vat. habent *Kristan*, *bizeino* unâ voce quoque exprimit Codex Cæsareus. *Scherz*.

42) Verf. 153. pro: *tothe* Cod. Vind. habet: *dode*.

43) Verf. 155. pro: *liep* ex utroque MSC. legendum est: *leip*.

44) Verf. 157. Cod. Vind. exhibet: *Kruci*, postea tamen ℣. 160. habet: *cruces*.

45) Verf. 162. Humanæ naturæ proprium est pati & mori: divina natura nec pati aut mori potest nec vult: Neque tamen sola humana natura pro totius mundi peccatis passa & mortua est, quæ Pauli Samosatensis fuit hæresis; sed ipse Filius Dei vere, secundum tamen humanam naturam assumtam, passus est, & ot Symbolum Apostolicum testatur, vere mortuus est. Leo Epist. X. ad Flavian. c. 3. Ad resolvendum conditionis nostræ debitum Natura inviolabilis naturæ est unita passibili, ut unus & idem mediator noster & mori posset ex uno, & mori non posset ex altero. Confessio Ecclesiæ Francorum apud Gregor. Turon. Hunc Verbum carnem factum credo, cujus passione mundus redemtus est. Et humanitatem non Deitatem subjacuisse passioni credo. *Schilter*.

46) Verf. 163. emendo: *unter zueien*, inter duos, Christum & Barrabam, sicut inter Isaacum & ovem. *Schilter*. in Cod. Vind. legitur: *Untar gegen*. In Vat. *untar geinen*. Hæc posterior Lectio videtur præferenda esse. Est autem: *untar geinen* idem ac: *unter jenen*. *Gener* pro: jener, ille, *gena* pro: *jene*, illa. *Genaz* pro: *jenes*, illud, hinc inde inveniuntur. vid. supra Præf. ad Lud. R. ℣. 117. & V, 23, 209. & V, 23, 138. Verbia autem his indigitat Noster similitudinem Deitatis seu divinæ naturæ, & Isaaci, ex unâ; ac Humanæ Christi naturæ, & Ovis, ex alterâ parte, ut mens sit, quod, cum divina Natura Christi pati non potuerit, Humana Natura ejus ad Passionem sustinendam fuerit substituta, uti in locum Isaaci in sacrificio Abrahami substituta fuit ovis. Unde versum 162. & seq. sic transfero:

Eadem ratione uti inter illos (Isaacum & ovem) *ibi*,
fuit permutatio (substitutio unius in locum alterius) *facta*. Scherz.

47) Verf. 178. Rectius ita redditur: *Uti illæ vepres*, sc. ovem corripiebant. *Scherz*.

48) Verf.

Firnim in thesa uuisun, thaz ih thir zalta [48] bi then Sun.	*Percipe in hanc sententiam, quod tibi dixeram de Filio (Isaaco)*
Ni drunki thu io in uuar min ala beziron uuin.	*Non biberis tu per fidem meam unquam melius vinum.*
Ni tharft es drof duellen, [49] uuil du alla uuorolt zellen.	*Nec est quod ideo vageris, (aut) velis totum mundum perquirere.*
[50] Sus maht thih al bithenken, in zua uuisun drenken.	*Hoc modo poteris omnia meditari in addiscendo potare.*
Thaz giscrip in rihti irfulli [51] thu io mit mahti.	*Scripturam (Sacram) in rectitudine adimple tu quantum poteris.*
So kualist thu thih offto mit brunnen [52] rediasto.	*Sic recreaveris te sæpius fonte rationabiliter.*
Joh hugi filu harto, thero geistliehero uuorto.	*Atque recogita accurate spiritualia verba.*
So [53] threnkist thrahta thine mit fronisgemo uuine.	*Sic potas cogitationes tuas generosissimo vino.*
Thiu fast thiu namun lides zuei odo thriu mez: (Tres metretæ. Trinitatis myst.)	*Hydriæ illæ capiebant potus duas vel tres metretas:*
Thaz thu namis in thin muat, uuio thie heilegun duent.	*Ut revocares in animum quomodo sancti (scriptores V. T.) faciunt.*
Sie scribent fater, ioh then Sun, zi heiligeru uuisun, (Act. XIX, 2.)	*Scribunt Patrem & Filium in sancta Doctrina,*
Sumes ouh, so thu uueist, thenselbon [54] heilegon geist.	*Quidam etiam, uti nosti, ipsum Sanctum Spiritum (diserte exprimunt.)*

48) Vers. 174. *Bi thensun.* Si genuinum est, quod Cod. MSS. firmaverint, interpretor: *Antea*, refert enim se Auctor ad ℣. 57. & seqq. Est autem *sun* particula, quæ etiam in *Herasun*, *tharasun* cernitur, loci index. *Bi* vero pro: *& ante* etiam locum hic connotat; vel potius ita disjunges: *bi then sun*, de filio scil. Abrahami. *Schilter.* in MSC. Cæsareo ita legitur: *bithen sun.* Quod recte quidem redditur: *de filio*; sed de Christo, Dei Filio, potius intelligendum est, quam de Isaaco, Abrahæ filio. *Scherz.*

49) Vers. 178. *uuildu*, locus mihi suspectus; sensum tamen mihi videor assecutus. *Schilter.* Versus autem ita exponendi videntur:

Non est, cur illud (i. e. quod aliunde tam præstans vinum accepturus sis) *expectes,*
Licet omnia secula numeres.

Ut Otfridus hoc indigitet, quod frustra quis ullo tempore fruitionem tam præstantis rei aliunde se consecuturum esse speraverit. *duellen* non est *vagari*, sed *moram admittere* è *duala*, mora, quod infra reperitur IV, 17, 45. in Cod. Vind. *Uuildu* arcte cohæret. *Scherz.*

50) Vers. 179. & seq. mallem ita redditos:

Hac ratione potes tibi omnino prospicere,
(Et te) *duplici ratione potare.*

bithenken est nostrum: *bedencken*, quod interdum ponitur loco: *prospicere*, *providere*, ita dicimus: einen io seinem Testament *bedencken*, einen mit einem Amt *bedencken.* *Zua uuisun* habet Codex Vind. quod est: *duplici ratione* è *zua*, duo; ita infra Judæi & Samaritani II, 14, 41. appellantur *zua liuti*, duæ nationes. Duplici autem ratione possumus proficere ex mente Nostri; agendo. vid. ℣. 181. & meditando; de quo ℣. 185. *Scherz.*

51) In Vers. 182. & 183. pro: *thu* Cod. Vind. habet: *du.* Et quidem in posteriori versu legitur: *du dih.*

52) Vers. 184. lege: *redibafto* ex Cod. Vind.

53) Vers. 187. legit Vind. *drenkist drabta.*

54) Vers. 196. Cod. Vind. habet: *heiligon.*

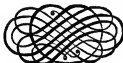

Cur ex aqua, & non ex nihilo vinum fecisset.

CAP. X.

NI uuolt er fon niauuihti,
[1] tho er fo duan mohti,
Ob er thes uuolti thenken,
[2] thenfelbon uuin uuirken,
Suntar hiaz mit uuillen
thiu fehs faz gifullen
Uuazares thie fine
thaz uuoraht er thar zi uuine,
[3] Thaz man thes io koroti
[4] thie fehs ziti uuorolti. VI. ætates mundi.
In guates nio ni uuangta,
mit uuisduamu drankta.
Tho vns uuard thiu falida fo fram
er felbo in thefa uuorolt quam,
Thaz thiu fin geginuuerti,
zi [5] falidun vns uuurti.
Thaz fie [6] lazun er in rihti.
in thero buahftabo slihti.
Jo [7] nuzzun tho thie fine,
fo nu uuazar ift bi uuine.
Deta er iz fconara, alfo zam,
ioh [8] ziarata ouh fo filu fram.
Uuir gouma es nemen uuollen,
fo uuin ift uuidar brunnen.
Thie zi thiu [9] giuuizzent,
zi heroft ouh nu fizzent,
Iz ouh nu uuola ueeizent.
ioh [10] Bifcofa heizent.
Sie kiefent vns mit ruachon
then uuin in then buachon,
Joh inan io gilicho,
vns lobont geiftlicho.
Sie lobont inan harto
fronisgero uuorto.
Jo thankont es mit uuorte,
[11] Chriftus themo uuirte.

Uuant

Noluit ex nihilo,
quanquam fic facere potuiffet,
Si hoc voluiffet (fibi) proponere,
(ad) vinum hoc faciendum.
Sed juffit ftudio
illa fex vafa adimplere
Aquâ fuos,
quod convertit tunc in vinum:
Ut eo examinemus
fex ætates mundi.
In bono nunquam vacillemus,
fapientiâ potaremur,
Quum nobis fieret Salus tam prope
(ut) Ipfe in hunc modum veniret,
Ut hæc ejus præfentia
ad falutem nobis fieret.
Quod legerunt antea (in V. T.) in rectitudine,
in literæ fimplicitate.
At fruuntur hîc fui
poftquam aqua eft cum vino.
Fecit hoc pulcherrime, ficut decet,
& ornavit quoque tam valde.
Nos attendemus hoc,
quod vinum eft mutata aqua.
Qui de hoc teftantur
primo loco nunc fedentes,
Idque bene nunc docent
& Epifcopi eluunt.
Eligunt hi nobis curiofe
vinum in Bibliis,
Ipfumque æqualiter
nobis commendant fpiritualiter.
Commendant eum valde
illuftribus verbis.
Atque gratias agunt verbis
CHRISTO fponfo.

Nam-

Ad CAP. X.

1) Verf. 2. lege: *thoh*, *doch* ex Cod. utroque.

2) Verf. 4. aptius ita redditur: *illud vinum facere.* Scherz.

3) Verf. 9. hunc & feqq. tres verfus ita reddi mallem:

Ut homo ideò confideraret
Sex ætates Mundi;
In bono nunquam vacillaret,
Sapientiam potaret. Scherz.

4) Verf. 10. id quod late deducit Alcuinus Comm. in Joh. h. *Schilter.*

5) Verf. 16. Cod. uterque, ut & Flacius, habent: *falidon.*

6) Verf. 17. pro: *lazun* uterque Codex habet: *lafun.*

7) Verf. 19. Cod. Vind. habet: *niuzzun*, hodie: *genieffen* dicimus. *Scherz.*

8) Verf. 22. in utroque MSC. eft: *zierara.* Hunc verfum & præcedentem ita transfero:

Fecit id (aquam, de quâ in ℣. 20.) *pulcrius uti decebat,*
Et melius (in vinum eam mutans) *adeò.* Scherz.

9) Verf. 25. & feq. ita reddi mallem:

Qui ad hoc intellectum applicant, fc. majori applicatione ob officium, quod gerunt,
Et primo loco fedent.

Giuuizzi intellectum denotat, een apparet ex formulâ Confeffionis, quam Flacius Otfrido præmifit. *Scherz.*

10) Verf. 28. *bifcofa*, noluiffem reddere: *Epifcopos*; magis placet, fi vox hæc vertatur per: *Sacerdotes.* Vocem: *Bifcof* in genere, pro *facerdote*, qui effe debet ἐπίσκοπος τῆς ποίμνης, infpector, Curator gregis fibi commiffi, apud Francos in ufu fuiffe certiffimum eft. Hinc bene Palthenius in notis ad Verfionem Harmoniæ Evangeliorum Tatiani (in quâ c. 2. §. 1. Zacharias, Pater Johannis Baptiftæ appellatur *bifcof*,) ita loquitur: *Ita & Otfrido Zacharias vocatur I, 4, 53. quem alias idem Auctor proprie magis* Euuart, *facerdotem* (cuftodem legis) *vocat; quæ vox & Keroni ufitata. Patet hinc vero commune olim Clericis Epifcopi nomen inter Germanos etiam fuiffe.* Scherz.

11) Verf. 36. uterque Codex exhibet: *Chrifte.*

Ad

Uuant er unsih freuuita,
then guaton uuin uns sparota,
Ther furdir uns in uuenkit,
ioh geistlicho drenkit.
Thaz unsih es gilufte,
thera freiuuda ni breste,
Joh uuir zi themo guate,
ioh uuesen sast muate.

Namque is nos exhilaravit,
bonum vinum nobis reservavit,
Quod deinceps nobis nunquam deficit,
& spiritualiter recreat,
Ut nos delectet,
nec gaudium cesset,
Atque ad bonum
simus valde alacres.

Prope erat Pascha Judæorum. Joann. 2.

Cap. XI.

THo fuar ther Sun guater,
thar inan zoh sin muater,
In sineru iungi
zi thero heimingi.
Thar tho thero gango, *Et ingressus templum.*
ni uuas er [1] bora lango.
So fuar er fon theru burg uz,
zi themo Druhtines hus.
Er tho sar thara ingiang,
ioh filu [2] hebigo iz intfiang.
Thaz sie iz [3] zugun ofto,
so unredihafto.
Ih sagen thir in uuara,
er fand thar [4] mezalara.
Joh ouh munizara in uuar
so fand er sizzente thar.
So thiu selben Christus Craft,
eina geislum thar gislaht.
Vzstiaz er se io gilicho,
ioh filu kraftlicho.
Er giang innan [5] thas hus,
ioh [6] uuarf se alle thanana vz,
[7] Ziuuarft allaz thaz girusti,
[8] ni uuas iz io so festi.
Thie disgi thie thar stuantun,
thar sie tho [9] munizotun.
Thie stuala ouh thar sie sazun,
inti ouh iro kouf mazun. *Mensas nummulariorum & cathedras vendentium subvertit.*
Thaz uuarf er allaz sar in houf,
thaz sie firmiden thar then kouf.

Thiu

POst hæc descendit Filius bonus
quorsum duxerat Eum ejus mater,
In sua pueritia
ad domicilium ejus,
Quorsum is cum iverat
non erat apud eam diu.
Sed egressus ex urbe ista
ad Domini Templum,
Is statim hic ingressus,
gravissimum quid aggressus.
Quod isti id (templum) occupassent pluries
tam irrationabiliter.
Dico tibi revera,
invenit isthic laniones
Sed & monetarios certe,
sic invenit sedentes hic
Tunc ipsa Christi virtus
flagellum confecit.
Ejecit eos pariter,
idque valde potenter.
Ingressus intra domum,
& projecit eos omnes foras.
Disjecit omnia stalla,
nec ullum erat tam firmum.
Mensas, quæ ibi stabant,
ubi nummos tractabant.
Sellas quoque ubi sedebant,
& istorum mercatorias mensuras,
Hæc omnia sic projecit in acervum,
ut evitarent hic venditionem.

Oves

Ad Cap. XI.

1) Verf. 6. *Bora*, quid? quis seosus? si eooferatur cum textu sacro, videtur hic exprimi Versus 12. Joh. II. & tuoc sic interpretaodum: Postea &c. qoo duxit &c. scil. in Capernaum. Quò cum ivisset, non mansit ia ibi dio. *Bora*, hic vel *Filium* notat, vel legendum: *thara;* imò rectius: *B'ira*, apud eam, Matrem, *Schilter*. Quid sentiam de hoc loeo, supra exposui ad II, 3, 25. *Scherz.*

2) Verf. 10. *Hebigo iz*, forte legendum *hebigaz*, ut alias, *Schilter*. *Hébigo iz* clare extat io MSC. Cæsareo. Nec opus est correctione; *hebigo* & *hebigaz* promiscue usurpantur pro: vehemens. *Scherz.*

3) Verf. 11. vox *zugun*, supra I, 1, 188. occurrit, *ziehen*, beziehen, occupare. Sensus, quod isti id templum profanaverint sæpius, id occupando irratiooabiliter. *Schilter.*

4) Verf. 14. ad vocem: *Mezalara*, Schilterus hæc habet: Freherus *Mezalara*, Lanios i. e. vendentes hoves. Hæc ille, ad h. l. notat Rostgaardius io Emendation. Otfridiois, *mézalara*, Germanice, *mezger*. Codex Vind. exhabet: *méza lara*. Vaticanus: *mézalara*. *Scherz.*

5) Verf. 21. Cod. Vind. habet: *thaz.*

6) Cod. Viod. habet: *uuarpf.*

7) Verf. 23. *ziuuarft* in Cod. Vind. Cæsareo etiam extabat, sed manu admodum antiqua hoc fuit mutatum: io *ziuuarf*. Scherz.

8) Verf. 24. Clarius reddo: *Nec fuerant unquam* (antea) *tam firma*, sc. Stalla illa, de quibus prior versus loquitur. *Scherz.* Ad vocem latinam *Stalla*, quæ medii ævi est, & nostrum: *Stell* denotat, habet *Schilterus*: Stalla Mercatoria vid. Gloss. du Fresne. v. Stallum.

9) Verf. 26. Freherus MS. habet: *munizotun*, cudebant monetam. Monetariorum autem olim etiam jus collybi, der Wechsel fuit. Chron. Kœnigshovii p. 842. 848. Statuta Argentin. tit: Wechsler eid. *Schilter*. *Munizotun* extat in utroque Cod. *Scherz.*

10) Verf.

Thiu ſcaf ioh thiu rindir;
ni hangta er in iz furdir.
Ziſtiaz er thie [10] skrannon,
thenſelben koufmannon.
Joh allaz thaz giſidili
ſo det er filu nidiri.
Er uuarf iz allaz thanana vz,
reinota thas Gotes hus.
[11] Yrfurbta thiu ſin guati,
iro allero undati.
Uuerfet, quad er, thiz hinuz, *Aufere iſta hinc*
[12] iz ſcolta uueſan [13] betohus. *Math. XXI, 13.*
[14] Joh man Druhtin thanne,
ioh loboti tharinne.
Nu duent iz man ginuage
zi ſcahero [15] luage,
Zi thiobo anauuelti,
[16] thoh mannes io n'intgulti.
Interent iz ouh filu ſram
alle theſe koufman.
[17] Joh theſe mezalara,
thaz ſagen ih iu in uuara.
Ni uuard ther thar tho funtan,
thar uuolti uuidarſtantan,
[18] Thaz zi thiu gigiangi,
zi uueri thoh gifiangi.
In imo ſahun ſe [19] ono uuan
Gotes kraft ſeinan.
Thaz ſi thar ſorahtun,
bi thiu ſih ouh ni uueritun.
Sprahun thoh thie liuti,
joh uuarun fragenti:
Uuaz zeichono er in ougti, *Quod ſignum oſtendis nobis?*
[20] intgegin thera dati.
Thiz hus, quad er, ziuuerfet,
ioh ſcioro ouh thes gihelfet:
[21] Ir-

Oves quoque & boves;
non conceſſit iſtis id ulterius.
Perfregit etiam menſas
iſtis mercatoribus.
Atque omnia ſedilia
proſtravit humi.
Projecit omnia foras,
purgavit DEI domum.
Expolivit hæc ejus bonitas
iſtorum omnium malefacta.
Projicite, dixit, hæc foras,
hæc debet eſſe orationis domus.
Ubi Domino gratiæ agantur,
& laudes dicantur inibi.
At feciſtis eam abunde
ſicariorum (latronum) ſpeluncam,
Furum latibulum
at tamen (alii) homines non luant.
Prophanant eam quoque vehementer,
omnes iſti mercantes,
Atque iſti laniones,
quod dico vobis revera
Haud inventus hic quiſquam,
qui vellet reſiſtere,
Ut ad hoc accurreret,
arma hic arriperet.
In ipſo conſpexerunt iſti ſine dubio
DEI virtutem ſplendere.
Ut propterea metuerent,
nec ideo ſe opponerent.
Dixerant (tamen) homines,
& erant interrogantes.
Quod ſignum ipſe iis oſtenderet
propter hæc facta.
Hanc ædem, dixit, diruite
atque probe vos invicem juvate:
Reſti-

10) Verſ. 33. verte: *Scamna*. Gl. Keronis: *skrannon*; ſcamnis. *Scherz.* Hodie vocantur germanice. *Schrand*, vel *Schrannen*.

11) Verſ. 39. Cod. Vind. legit: *ir furbta*, quod coaſſandum. Verterem: *Purgavit*. Scherz.

12) Verſ. 42. pro: *iz* Cod. Vat. habet: *ih*, ſed male, uti recte obſervat Roſtgaardius in Emeodat. Otfrid. *Scherz.*

13) Verſ. 42. Cod. Cæſareus legit: *betahus*.

14) Verſ. 43. *tho* videtur legendum; & mox: *thanke*. Schilter. Noo oeceſſaria eſt correctio textus, quem eodem modo, ac Flaciana Editio, habet MSC. Vindobonenſe. Verſus autem hic & ſeq. ita ſunt exprimendi:

Ut Deus tunc
ſemper laudaretur inibi.

Pro: *joh* Cod. Vind. habet: *io*, quod ſæpe ſignificat: *ſemper*. Scherz.

15) Verſ. 46. Loccenius in Aotiquitatibus Sueo-Goth. p. m. 186. hæc habet: *Latronum ſocietas*; *skahero luag* apud Otfridum Lib. 2. paraphraſ. Evangel. c. 11. p. 163. dicitur. Aſt magis arridet Schilteriana Verſio. Circumſtantiæ textus magis favent Translationi Schilteri. *luag* videtur idem eſſe ac *lob*, quod in Verſ. Tatiani c. 51. §. 2. occurrit, & pro *foveâ* uſurpatur. Hodie *loch* dicimus. conf. Jun. in Gloſſar. Goth. voce: *lukan*. Verſus autem hic & præcedens ita debeot reddi:

Nunc faciunt id (i. e. transmutant hoc templum) *homines ſatis multi*
In Latronum ſpeluncam. Scherz.

16) Verſ. 48. ita legitur in Cod. Vind. *tho mân: es iô ni intgulti.* Quod verto: *Licet homo nullus ideo ſatisfaciat*, id eſt, puniatur. *Scherz.*

17) Verſ. 51. Freherus: lege: *io thes mezalara*. Schilter. in Cod. otroque eſt: *theſe mezalara*. Vir de Otfrido optime meritus Do. J. P. Schmidius, (cui ob ἀντίγραφον Codicis Cæſarei accuratiſſime ſcriptum maximas Eruditus orbis debet gratias,) ad hunc locum hæc ootat: Paulo ſupra oominabantur *mězalara*, per *a* in medio, ſed perinde eſt. Flaciana Editio miſere hic vocem disrumpit, quæ una eſt; Noſtrâ dialecto exprimeretur per: *Meſsler*, homines nempe, qui grana emetiuotur. *Scherz.*

18) Verſ. 55. & 56. ita transfero:
Qui eò procederet
(Ut) *arma arriperet*. Scherz.

19) Verſ. 57. Cod. Vind. exhibet: *odo uuân*. Vaticaous: *ódouuan*, conjicio idem eſſe ac noſtrum: *etwann*. Quod ſignificat: forte: *ono uuan* ſane ſubſiſtere juxta ſtylum ſeculi IX. ooo poterit. *Scherz.*

20) Verſ. 64. mallem redditum eſſe: *intuitu horum factorum*; id eſt, quod hoc, quod modo dixerat, poſſit facere. *Scherz.*

21) Verſ.

[21] Irsezzi ih iz mit lusti,
in thrio dago fristi.
Sliumo tho thie liuti,
gabun antuuurti,
Alle thie furiston,
ioh thie [22] heroston:
Thero iaro uuas iuuuanne,
in themo zimboronne,
Thiu [23] zala ist vns giuuissu
fiarzug inti sehsu. XL. & VI. annis ædificatum est.
[24] Biheiz ist thih ni uuihtes,
thaz thù thaz irrihtes,
Sar in theru noti,
in thrio dago ziti.
Thaz uuir ni missifiangin
ouh so ni missigiangin,
[25] Rihta vns then sin hiar filu fram,
therer Gotes drutman.
Er lerta unsih, io zeinta,
thaz Druhtin vnser meinta: Dicebat autem de templo corporis sui.
Thaz uuir ni kertin thanana vz
thaz sines [26] licham hus.
Thaz Druhtin habet furista,
ioh uuihes liobosta.
Ouh uuisduames [27] thanne
thaz [28] buit al tharinne.
Thaz ziuursun se [29] les
mit bittiri dothes.
Mit uuafanu ana redina,
zilostun sie thia selida.
Er [30] yrrihtiz scioro
ioh harto filu [31] zioro,
Thes [32] thritten dages, so er gihiaz,
ioh then tod ouh [33] zistiaz,
Er al iz umbithahta,
ioh fastor gistatta.
[34] Giuuaro ist thaz bithenkit,
the iz elichor ni uuenkit.

Tho

Restituam ego eandem cum voluptate
in trium dierum spatio.
Statim populus
dedit responsum,
Omnes Proceres
& Primores:
Anni fuerunt olim
dum ædificaretur.
(Numerus nobis est certus)
quadraginta & sex.
Promissum tuum nihili est,
quod tu eam restaures
Statim cum tali sollicitudine (studio)
in trium dierum spatio.
Ne (&) nos (hoc) male caperemus.
nec ita (ut isti) male procederemus,
Docet nos intellectum hic optime
DEI fidelis vir (Evangelista.)
Instruxit nos & monstravit,
quid Dominus noster intellexerit.
Ut ne egrederemur inde
ex Ejus corporis domo.
Quam Dominus habet principem
& sanctuarium carissimum.
Atque sapientia plenum,
hoc manet omne in ipsa.
Hanc disjecerunt isti
amarâ morte,
Armis irrationabiliter,
dissolverunt hoc tabernaculum.
Restauravit is pulchre
& summo cum decore
Tertiâ die, sicut promiserat,
& mortem quoque percussit.
Is id totum circumtexit,
& firmius stabilivit.
Certum hoc est, cogitate,
quod hoc prorsus non vacillat.

Cum

21) Vers. 67. Cod. Vind. *irsezz'ib.*
22) Vers. 72. Cod. Vind. *beriston.*
23) Vers. 75. Cod. Vind. *zalu.*
24) Vers. 77. Sensum expressi; sed verbe videntur non carere vitiosâ lectione. *Thib* non *te* significat, sed: *conducit:* taugt. *Schilter.* In textu revera vitium non est, modo recte jungatur. Ita autem est jungendus: *bibeizist thib* (Cod. Vind. habet: *dib*) *niuuibtes*, asseris de Te male. *Bibeizist* est à verbo *bibeizen*, quod *promittere*; item *asserere* significat. Asciscere autem solet Accusativum personæ & Genitivum Rei. Eodem modo occurrit infra III, 25, 43. ubi de Caipha dicitur:

Bibiaz sib oub thes uuares
Ther biscof uuas thes jares.
Asserebat (contestabatur) *de se verum* sc. se dicere
Ille, qui sacerdos (summus) *erat eo anno.*

Adde IV, 20, 33. ubi de falsis testibus contra Christum apud Caipham productis:

Quadun sib bibiazi
Er Gotes sun biazi.
Dicebant, quod de se assereret, (Christus)
Quod ipse Dei filius vocetur.

Conf. IV, 19, 61. *Nibuuibtes*, est à *Nibuuibt*, quod *nibil* significat: ut & pravum aliquendo: Gl. Lips. *Nieuuibt*, pravum, *Neuuibt*, nequam, quasi diceres, nullius pretii aut ponderis. Hæc Lipsiua. *Scherz.*

25) Vers. 83. *ribta* melius redditur per: *dixerit.* Scherz.
26) Vers. 88. Cod. Vind. habet: *licbamin.* Vat. *licbamen.* Hunc eutem & priorem versum claritatie causa ita reddo:

Utne averteremur inde
(Quin intelligeremus) *Ejus Corporis domum.* Scherz.

27) Vers. 91. *thanne.* Vox suspecta. *Schilter.*
28) Vers. 92. Freherus: habitat. *Schilter.*
29) Vers. 93. *les* non est vertendum per: *illi.* Sed per: *omnino, prorsus.* vid. infr. III, 24, 152. IV, 19, 103. IV, 26, 35. V, 1, 85. & V, 7, 41. ac 47. *Scherz.*
30) Vers. 97. Cod. Vind. *erribtiz.*
31) Vers. 98. Cod. Vind. *ziaro.*
32) Vers. 99. Cod. Vind. *driten.*
33) Vers. 100. *zistiaz* rectius vertitur per: *destruxit.* infra IV, 19, 61. dicitur:

Thaz krefto er sib bibiazi
Thaz Gotes bus zistiazi. Scherz.

34) Vers. 103. Videant Eruditi, annon hic & seq. versus ita debeant transferri:

Accurate hoc est excogitatum, provisum,
Ne id (corpus Christi) *amplius vacillet* seu destruatur.

Giuuaro. Hoc est à *uuara*, custodia, non à *uuar*, verum. *Scherz.*

35) Vers.

Tho er then dod ubaruuan, [35]
thes [36] thritten dages thanan quam,
Braht vns salida ioh guat,
tho er uf son themo [37] grab yrstuant.
Tho irhogtun filu blide,
thie iungoron sine.
Thaz er iz er hiar meinta
ioh thiz [38] giscrip iz zeinta.
Giloubtun sie tho scono
themo giscribe frono.
Joh allero thero uuorto,
thi'er hiar gisprah so harto.
Joh filu ouh in then liutin
zi then Ostrigen gizitin.
Giloubtun thar tho gahun,
so sie thiz gisahun.
Ni firliaz sih [39] Christus in uuara
[40] in thero liuto sara.
Tho zi themo sinde
sie uuarun imo kunde.
Er [41] yrkanta sollon,
[42] In inthen iro uuillon.
Joh thio [43] hugu lusti,
thie in uuarun in thero brusti.
Uuizist ana baga,
ni uuas imo thurst [44] thera fraga,
Thaz imo iaman zalti,
uuas mannes herza uuolti.
Uuanta imo ist al inthekit.
thaz mannes hugu rekit.
Joh thaz er mit gilustin
dregit in then brustin.

(Margin: Ipse vero Jesus non credebat semetipsum eis.)

Cum is mortem vinceret,
tertia die resurrexit,
Attulit nobis salutem optimam,
quum à sepulchro resurgeret.
Tunc recordati sunt multum læti,
discipuli Ejus
Quod hoc antea hic indicasset,
sed & scriptura ipsa id significaret.
Crediderunt igitur (pulchre)
Scripturæ Sacræ,
Atque omnibus verbis,
quæ hic locutus erat accurate.
Ac multi quoque in populo
tempore Paschali
Crediderunt subito,
quum hoc viderent.
Non fidebat (tamen) Christus revera
hominum periculo:
Cum hoc modo
isti essent ipsi cogniti.
Cognovit plene
intus istorum voluntatem.
Atque cogitationum desideria,
quæ eis essent in pectore.
Scitote sine hæsitatione,
non erat ipsi opus inquisitione,
Ut ipsi aliquis referret,
quid hominis cor vellet,
Namque ipsi est omne apertum,
quod hominis cor cogitat.
Atque quod iste cum voluptate
portat in pectore.

Erat Homo ex Pharisæis [1] Nicodemus, Joannis 3.

CAP. XII.

THar uuas ein man fruater,
joh edil thegan guater.
[2] Uuas ouh ther gidiurto
furisto thero liuto.
[3] Ih uuan, er therero dato
hintarquami thrato.
Joh ouh thaz seltsani,
zi herzen imo quami,

ERat vir prudens
& Nobilis primarius bonus,
Erat quoque præcellens
Princeps populi.
Credo (quod) illa facta
observaverit accurate,
Atque illa miracula
ad animum ipsi venerint.

Quam

Venit

35) Vers. 105. margini utriusque Codicis adscripta sunt hæc: *Cum vero resurrexit, recordati sunt discipuli, & crediderunt.*

36) Vers. 106. Cod. Vind. *dritten.*

37) Vers. 108. Cod. Vind. *grabe irstuant.*

38) Vers. 112. Cod. Vind. *giscrib.*

39) Vers. 121. Cod. Vind. *Christ.*

40) Vers. 122. aptius forte reddes: *Horum hominum insidiis*, seu, ob insidias; Fraudes horum hominum. *Scherz.*

41) Vers. 125. Cod. Cæsar. *irkanta.*

42) Vers. 126. Forte, *inno*, intus & in cute. vid. infra, IV, 4, 139. vel *Jutheu*, Juden, Judæorum. *Schilter.* Uterque Codex manifestum reddit, quod legendum sit: *in in*, in ipsi. *Scherz.*

43) Vers. 127. *bugulusti* non sunt duæ voces, ceu à Schiltero exhibentur, sed una est vox, quæ significat *gaudium*, & hoc quidem loco illud, quod conceperunt Judæi ex spe nocendi. Occurrit eadem Vox infra IV, 37, 75. ubi legitur: *mit rehten bugulustin*, veris, perfectis gaudiis. *Scherz.*

44) Vers. 130. Cod. Vind. & Vat. habent: *theru.*

Ad CAP. XII.

1) Cod. Vind. exhibet: *Nichodemus*, male quidem.

2) Vers. 3. & seq. clarius ita exprimi posse arbitror: *Erat ille celebratus* seu æstimatus *summopere Princeps Populi.* Scherz.

3) Vers. 5. & seq. sic sunt reddendi; *Credo quod facta illa ipse admiratus fuerit valde.* De vocabulo *hinterquaman* vid. quæ notavi I, 4, 45. *Scherz.*

4) Vers.

Quam er z'imo nahtes,
thar that er filu rehtes.
Sie thingotun bi herton,
ſus tho theſen uuorton: Scimus quia à Deo veniſti Magiſter.
„ Meiſtar, [4] zell'uh thir ein,
„ [5] n'iſt es zuiual [6] nihein,
„ [7] Uuir uuizun thaz gizami,
„ thaz thu fon Gote quami.
„ [8] N'iſt ther thes biginne,
„ thaz ſulih io bibringe,
„ Gilih ſar themo uuerke,
„ mit Got er iz ni uuirke.
Druhtin Chriſtus irkanta,
thaz [9] er imo uuar zalta.
[10] Uuanta giloubig [11] z'imo quam,
[12] bithiu zalt er al thaz imo zam.

Nalas thaz er firnami,
Er Gotes ſun uuari.
Firnam er ſus thia ſina maht,
thaz bizeinot thiu naht. Reſpondit JEſus niſi quis renatus fuerit.
„ Ih ſagèn thir [13] in uuara,
„ racha ſeltſana,
„ Thiu mannalichan ruarit,
„ ther lichamon fuarit.
„ Er ni uuerde uuanne
„ [14] yrboran afur thanne,
„ Nub er thaz bimide
„ ſih himilriches blide.
„ Then ingang er ni ruarit,
„ Noh ſih thes ni ruamit,
„ Thaz er ſih freuue muates
„ thes euuinigen guates.
[15] Hintarquam er tho harto,
ther guato man thero uuorto, Reſpondit Nicodemus.
Quad: uuio iz io mohti uuerdan,
er uuolt iz gerno irfindan.
„ Uuio mag ther man, quad, [16] thuruh not
„ queman afur uuidorort
„ Alter inti fruater
„ in uuamba theru muater.
„ Thaz er zi theru uuiſun
„ bimide ſo [17] thiu freiſun.
„ Joh er thaz biuuerbe,
„ er ſulihes ni [18] tarbe.

„ Gab

Venit hic ad ipſum noctu,
tum mentionem fecit multi recti.
Collocuti ſunt invicem,
ita ſequentibus verbis:
Magiſter, dicam tibi unum,
nec eſt id dubium ullo modo.
Scimus hanc fatalitatem,
quod à DEO veneris.
Nec eſt, qui hoc audeat,
& talia præſtet,
Æqualia his (tuis) factis,
cum DEO niſi id efficiat.
Dominus Chriſtus cognoverat,
quod ipſi verum diceret.
Namque fidelis ad Ipſum venerat,
itaque dixit (Nicodemus) omne quod eum decebat.
Præterquam quod non penetraret
quod DEI Filius ipſe eſſet.
Percepit (tamen) ſic ejus potentiam
quod deſignat hæc nox.
Dico tibi vere
rem raram,
Quæ ſingulos tangit
qui corpus circumferunt.
Niſi quis fiat
Regenitus denuo,
Nec ſi hoc evitet,
Regno cœleſti gaudet.
Introitum is non attingit,
nec eo ſe jactet,
Quod lætus ſit animo
de æterno bono.
Attendebat diligenter
bonus ille vir hæc verba,
Diſcens: Quomodo id poteſt fieri,
cupiebat id lubens percipere.
Quomodo poteſt homo, dicebat, ullo modo
venire retro
Senex & grandis
in uterum matris.
Ut hac ratione
evitet id periculum.
Et hoc acquirat,
nec eo careat.

Reſpon-

4) Verſ. 13. Cod. Vind.: *zellu ih thir.*
5) Verſ. 14. Cod. Vind. ſiſtit: *Niſt thes.*
6) Verſ. 14. Cod. Cæſar. Vind. exhibet: *nihhein.*
7) Verſ. 15. Mallem hunc & ſeq. verſum ita videre redditum: *ſcimus quod decuerit* ſeu debuerit id fieri, *ut tu à Deo venires.* Scherz.
8) Verſ. 17. Cod. Vat. exhibet: *niſter.*
9) Verſ. 22. Cod. Vind. *ermo*, ut & Vat.
10) Verſ. 23. ex utroque Cod. eſt legendum: *Uuant er.*
11) Eod. ℣. Cod. Vind. habet: *zi imo.*
12) Verſ. 24. Nicodemus agnovit Chriſtum à Deo miſſum, ut magnum & potentem Prophetam, ſed quod non eſſet ipſe Dei Filius. Alcuinus in Job. lib. 2. c. 5. Adeò Jeſum ad Magiſterium cœleſte mundo adhibendum veniſſe confeſſus eſt, Deum cum illo fuiſſe, miraculis prodentibus intellexit, necdum tamen ipſum Deum eſſe cognovit. Sed, quie, quem Magiſtrum noverat veritatis, ſtudioſe docendus adiit, meritò ad cognitionem Divinitatis ejus perfecte doctus ſubiit. Quæſivit porro à Salvatore de mediis Salutis, quemadmodum iſte apud Matth. XIX. Magiſter bone, quid boni faciam, ut habeam vitam æternam? Reſpondet ille: Non per opere noſtra, ſed per regenerationem acquiri Regnum Dei. *Schilter.*
13) Verſ. 29. poſt vocabulum: *thir* in Cod. Vind. eſt: *quad*, dixit. *Scherz.*
14) Verſ. 34. Cod. Vind. *irboran.*
15) Verſ. 41. ita eſt transferendus: *in admirationem ob hoc* (Chriſti verba) *admodum dabatur.* Scherz.
16) Verſ. 45. omni ſollicitudine adhibitâ. *Schilter.*
17) Verſ. 50. Uterque Cod. habet: *thia.*
18) Verſ. 52. Non tantum Cod. MSC. ſed & ipſa Flaciana Editio exhibet: *tharbe.*

19) Verſ.

„ Gab er'mo antuuurti
„ mit [19] mihileru milti:

Respondit JEsus, nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu.

„ Joh er'mo iz al gisuazta,
„ so uuesso so er'nan gruazta.
„ Ih sagen thir in uuara
„ ni tharft es eiskon mera:
Ni intuuirkit uuorolt ellu
thes uuiht thes ih thir zellu.
N'ist ther in himilrichi queme,
ther geist ioh uuazar n'an [20] n'irbere,
„ Ther sconi sina irluage,
„ thaz er sih thara fuage.
„ [21] Thaz hera in uuorolt io gisan,
„ son themo bruzigen man,

Quod natum est ex carne

„ Theist allaz fleisc, so thu uueist,
[22] betharf thera reinida meist.
„ Uuazar ioh ther Gotes geist,
„ scal siu [23] irberan meist,
„ [24] In thiu siu thes ginenden,
„ sih himilriches menden.
„ [25] Ni uuuntoro thu thih, friunt min,
„ N'ubiz uuola megi sin.

non mireris, quod dixi tibi.

„ N'ubiz uuerde uuanne,
„ thaz sih es uuorolt mende.
„ Joh [26] suz ni bimide,
„ Suntar sih es blide,
„ Mit sconeru giuuurti
„ thera zuisgungiburti.
„ Ther Geist ther blasit stillo
„ thara imo ist muatuuillo.

Spiritus ubi vult spirat.

„ Er thanana ni uuenkit,
„ so so imo rat thunkit.
„ Ferit ouh, so thu iz ni uueist
„ therselbo heiligo geist.

Act. II, 2.

„ Sin kunft ist ia gilicho,
„ [27] ungiseuuanlicho,
„ Ni firnimist thu ouh thanne,
„ uuar er faran uuolle.
„ Joh [28] uuanana thih rine
„ thie selbun kunfti sine.
„ Al io sulicha giuuurt
„ so duat thes geistes giburt,

Sic est omnis qui natus est ex Spiritu.

„ Then

Responsum dedit ei
cum summa mansuetudine:
Imo ille ei id omne edulcoravit,
quicquid is illum compellavit.
Dico tibi vere,
nec opus percontatione ulteriori,
Nec destruet mundus universus
quicquam ejus, quod tibi dico,
Non est, qui in regnum cœlorum veniat,
nisi spiritus & aqua ipsum regeneret.
Pulchritudinem ejus perspiciat,
ut eò se recipiat.
Quicquid hoc in mundo unquam extitit
ab imbelli homine,
Id omne caro est, quod nosti,
Opus habens mundatione / purgatione omnino.
Aqua & DEI spiritus,
debet eos regenerare omnino.
Dum hoc fruuntur
Regno cœlorum gaudent.
Ne mireris, mi amice,
numquid id possit esse?
Et quando id futurum sit,
ut mundus de hoc gaudeat.
Atque sic non careat,
sed eo letetur,
Cum pulcherrima dignitate
regenerationis.
Spiritus spirat tranquille,
quorsum isti est animi voluntas.
Nec declinat inde prius
quam ipsi visum fuerit.
Vadit etiam, utut tu nescias.
idem Spiritus Sanctus.
Adventus ejus est singulis
insensibilis,
Nec percipis inde
quorsum vadere velit,
Et quando te emundet
ille ejus adventus.
Omnem hanc dignitatem
efficit spiritus generatio

His

19) Vers. 54. Cod. Vat. legit: *michileru.*

20) Vers. 62. Flac. *uirbere.* An *yrbere?* vel *auirbere?* Freherus: lege: *Nirbere*, regenerat. Recte: *n'irbere*, ni regeneret. *Schilter.* Uterque Cod. habet: *nirbere.* Scherz.

21) Vers. 65. Hunc & seq. versum optime exprimit Celeb. Stadenius in Explic. Voc. Bibl. Germ. p. 147. *das bieher in die Welt* (insererem: jemahlen) *kam von dem gebrechlichen Menschen.* *Gisan* est à *sinnen*, quod supra II, 7, 78. habuimus, pro: *ire*, *tendere.* *Bruzig* est à *bruzzi*, quod infra V, 2, 12. reperitur pro *fragilitate.* Conf. Jun. ad Willeram. p. 105. *Scherz.*

22) Vers. 68. Cod. Vind. *bitbarf.*

23) Vers. 70. Cod. Vind. *irbéran auar* i. e. *regenerare.* Scherz.

24) Vers. 71. Redde: *ut hoc fruantur*, (&) *Regno cælorum gaudeant.* Scherz.

25) Vers. 73. Hunc & seqq. septem Versus ita exprimo:

Noli mirari, Amice mi,
Quod id (ut Mundus saluetur) *esse non possit;*
Quin contingat aliquando,
Ut eo (Spiritu & Aquâ) *mundus gaudeat,*
Et hoc non defugiat seu omittat
Sed eo letetur
Pulcrâ alacritate,
Nempe ante dictâ *Regener ne.*
Scherz.

26) Vers. 77. Pro: *suz* legendum est ex Cod. utroque: *si iz.*

27) Vers. 88. redde: *invisibilis.* Sane ventus est quidem invisibilis, sed non insensibilis. *Scherz.*

28) Vers. 91. Sic est transferendus: *ac unde te tangat* &c. *rinen*, pro: *tangere* sæpius jam habuimus. *Scherz.*

29) Vers.

„ Then zi thiu gigangent,
„ [29] fon imo irboran uuerdent,
Tho frageta ther guato man, [30]
uuio thaz io mohti uuerdan?
Joh uuio man ouh firnami
ſo mihil ſeltſani.
Scono zalt er imo thaz,
ſo Druhtin io giuuun uuas.
Joh thaz er tho meinta,
er ſcono imo iz gizeinta:
„ Thu biſt hiar githiuto — Tu es magiſter in Iſrael.
„ Meiſter therero liuto.
„ [31] Hugi thoh nu hera meiſt
„ thu theſſes uuiht ſar ni uueiſt.
„ Zellen uuir [32] iu ubar Jar,
„ thaz uuir uuizzun alauuar
„ Thaz uuir ſchen rehtaz
„ thiu [33] halt n'intfahent ir thaz.
„ Ob ih thaz iruuellu — Si terrena dixi vobis.
„ [34] Thaz irdisga iu gizellu,
„ Noh nihein n'iruuelit thaz,
„ thaz thoh giloube bi thaz.
„ Uuio min giloubet thanne,
„ ob iz uuirdit uuanne,
„ Thaz ih biginne bredigon
„ fon himilrichi [35] redinon. — Nemo aſcendit in cœlum.
„ Niſt man nihein ſo richi
„ ther ſtige in himilrichi,
„ Niſi ther mennisgen Sun,
„ ther thanana quam ouh heraſun.
„ So Moyſes in [36] zithiu gifiang,
„ thaz er thia natarun [37] irhang,
„ In theru uuuaſti thuruh not,
„ ſo Druhtin ſelbo gibot,
„ Then [38] eittar thar bifiangi,
„ thaz er thara giangi,
„ [39] In thes tothes gahi
„ thara [40] z'iru ſahi.
„ So

His iſthuc euntibus
ab ipſo regenerandis.
Tunc quærebat optimus vir
quomodo id poſſit fieri?
Et quomodo quis percipiat
tanta miranda?
Egregie recenſuit ei hoc
ut Dominus ſolitus erat.
Et id quod ille quærebat,
eleganter illi ſignificabat.
Tu es hic celebris
Magiſter hujus populi.
Cogita modo, hactenus omnino
quicquam hujus plane neſcis.
Prædicamus vobis ultra annum,
quod ſcimus verum eſſe,
Quod videmus rectum eſſe,
id vix recipitis.
Cum ego hoc eligo
(&) terrena vobis dico,
Nec tamen quisquam veſtrum eligit hoc,
ut credat propterea.
Quanto minus credetis tunc
ſi fieret aliquando,
Ut inciperem prædicare
de regno cœleſti ſermones?
Nemo eſt tam potens,
qui aſcendat in cœlum,
Niſi ſit Filius Hominis,
qui inde venit hucce.
Sicut Moſes ſane aggreſſus,
ut ſerpentem ſuſpenderet,
In deſerto propter præceptum,
quod Dominus ipſe impoſuerat.
Ulcus tunc qui cepiſſet
ut procederet,
In mortis præcipitium
in hunc adſpiceret.
Ita

29) Verſ. 96. Aptius: *Et qui ab ipſo regenerati ſunt.* Scherz.

30) Verſ. 97. in margine Cod. utriusque extat: *Quomodo poſſunt hæc fieri.*

31) Verſ. 107. ita exprime: *Licet cogites*, mentem intendas, *huc maxime* &c.

32) Verſ. 109. *ubar jar* non eſt idem ac: *ultra annum*, ſed: *per multos annos*, ſic infra III, 20, 62. de Cœco nato, quem Chriſtus viſu donavit, dicunt tranſeuntes, qui illum prius in cæcitate conſtitutum viderant ſtipem petere:

Iſt thiz ther betalari in uuar,
Ther hiar ſaz blintar ubar jar?
Eſtne hic mendicus ille revera,
Qui hic ſedebat cœcus *per multos annos?* Scherz.

33) Verſ. 112. redde: *Eò magis tamen id non recipitis*, creditis. *Halt* Francis idem eſt ac: *magis*, *potius*. In verſione Tat. c. 28. §. 2. *bitherbe iſt thaz firuuerde ein thinero lido* halt, *thanne al thin lichamo ſi giſentit in hella fuir*, expedit, ut pereat unum membrorum tuorum *potius*, quam totum corpus tuum mittatur in gehennam. Pleonaſtice etiam junguntur *halt* & *mer*. Ita legitur in eadem Verſione cap. 44. §. 3. *ouh* halt mer *faret zi then ſcafon, thia thar furuurdun, fon Iſrahelo huſe*, ſed *potius* ite ad oves, quæ perierunt domûs Iſraël. *thiu halt* eſt: *eò magis*, deſto mehr. Ita infra III, 22, 37: *Ir ni giloubet* thiu halt, vos non creditis *eò magis*. Conf. ib. ℣. 87. & V, 23, 312. Scherz.

34) Verſ. 114. mallem redditum fuiſſe: *ut de terrenis vobiscum loquar.* Scherz.

35) Verſ. 120. *redinon* non eſt nomen ſubſtantivum, ſed verbum: unde ita verto: (Et) *de cœli Regno loqui.* Scherz.

36) Verſ. 125. *io zithiu*, legendum videtur: *iò zithiu.* Schilter. Cod. uterque habet: *io.* Scherz.

37) Verſ. 126. uterque Cod. exhibet: *irhiang.*

38) Verſ. 129. *eittar*, mallem reddere: *venenum.* Gl. Lipſii; *Eitir*, venenum. An *Etter* noſtrum i. e. pus? Gloſſ. MSC. Rhabani Mauri: *Eitargerio*, Veneficii, inter Peccata criminalia, uti vocantur, quæ ex antiquo monumento exhibet Celebert. Eccardus, in Catecheſi Theotiſca p. 64. eſt: Veneficia, *Eitargebon.* In Epiſt. Iſidori p. 269. legitur: *eitar predigon*, venena prædicare; Antea de aſpide, ſerpente, uti hic ſit, ſermo erat. Gothis: *Eitar*, virus, venenum. Vid. Indic. Lingu. Goth. Vereſii, Anglo-Sax. *Attor*, anguis, venenum. *Ætterberend*, veneniſer. Islandis: *Eitur*, venenum. In Vocabulario Latino-Germ. Twingeri ſeu Kœnigshovii, quod MSC. poſſideo; legitur: *Aconitum*: Eiter, *Gift.* Conf. Eccard. ad ſupra alleg. Catech. Theotiſc. p. 123. & Staden. in Explic. Voc. Bibl. Germ. p. 174. & 894. in quo poſteriori loco verſum hunc noſtrum & ſeq. ita exprimit: *den das* Gifft *da angrieffe, daſs er dahin gienge.* Scherz.

39) Verſ. 131. verterem: *in mortis acceleratione*, ſeu fervore. *Scherz.*

40) Verſ. 132. Cod. Cæſar. *zi iru.*

„ So limphit thaz man ſahe,
„ joh hoho nan irhahe,
„ Zi ſulichera uuiſun,
„ thenſelbon mennisgen Sun.
„ So uuer ſo thes biginne,
„ [41] thaz thara zua githinge. Ut omnis qui credit in eum.
„ Sih nioto frauues muates,
„ ioh euuiniges guates.
„ Druhtin deta, ſo ſo [42] zam,
„ thia uuorolt minnota er ſo fram,
Sic enim DEVS dilexit mundum.
„ Bi thiu ſo ſant er heraſun
„ then ſinan einigon Sun,
„ Thaz ſi ſih bithahti,
„ ginada ſina ſuahti,
„ Joh ouh thes giflizzi,
„ thaz ſi iamer ſin ginuzzi. Non enim miſit DEus Filium ſuum, ut judicaret
„ Ni ſant er 'nan ziuuaru,
„ bi niheinigeru ſaru,
„ Thaz thiu ſin ſelbes guati
„ thia uuorolt pinoti:
„ Odo inan thes giluſti,
„ er mennisgon [43] firthuarbti.
„ Thaz kraft ſin thaz gimeinti,
„ thaz er in ſar irdeilti.
„ [44] Suntar ſe z'imo leitti,
„ ioh alle giheilti.
„ In thiu ſe thes biginnen,
„ [45] thaz ſie z'imo thingen.
„ Ther mit giloubu thaz giduat, [46]
„ thaz z'imo gikerit ſinaz muat,
„ N'iſt themo ſer bizeinit,
„ noh leides uuiht gimeinit.
„ Ther afur thes ni uuartet, [47]
„ in [48] ther ungiloubu irhartet,
„ Theiſt [49] io ſar gimeinit
„ thaz themo iſt giuuiſſo irdeilit, Quia non crediderunt in nomine ejus.
„ Bi thiu ſie ni gilouptun,
„ in then Gotes einogon Sun,
„ In ſinan einboronon,
„ in muate iz uuoltun uuideron.
„ [50] Noh ni minnotun ſo fram
„ [51] thaz lioht, thaz hera in uuorolt quam.
„ So ſie duent in giuuiſſi
„ thazſelba [52] finſterniſſi.
„ Sie ſint ubil thrato, [53]
„ uuerko ioh ther dato.
„ Mihil iſt ir ubili,
„ thuruh thaz herza frauili.

„ Ther

Ita congruit, ut capiatur
& alte ſuſpendatur
Ad eundem modum
ille Filius hominis:
Ut omnis qui hoc intendit,
hoc appromittat (per fidem in baptismo)
Fruatur leta conſcientia
& æterno bono.
Dominus fecit, quod decorum fuit,
mundum dilexit tam prolixe,
Ut ideo miſerit huce
ſuum unicum filium,
Ut recogitaret, (reſipiſceret mundus)
gratiamque ſuam peteret,
Atque etiam hoc ſtuderet,
ut ſemper eo frueretur.
Non miſit ipſum profecto
ad ullam defraudationem,
Ut ejus ipſius bonitas
mundum cruciaret:
Aut quod ipſum delectaret
homines perdere.
Quaſi potentia ejus intenderet
ut (mundum) ſtatim condemnaret:
Sed eum ad ſe duceret,
& omnes ſalvaret,
Dummodo hoc agant,
ut ipſi ſpondeant.
Qui hoc per fidem facit,
ut ad ipſum vertat animum ſuum,
Non eſt huic dolor deſignatus,
nec afflictionis quicquam deſtinatum.
Qui vero hoc non obſervat,
in infidelitate induratus.
Tunc vobis jam eſt expoſitum,
quod is ſit certo condemnatus.
Quoniam non crediderint
in DEI unicum Filium.
In ejus unigenitum,
(ſed) ſponte (præfracte) id reſpuerint.
Nec ipſum amaverint eo,
quod lux hæc huc in mundum venerit.
Quod faciunt ſcienter
ipſas tenebras
Sicut peſſimi
operibus & factis.
Magnum eſt iſtorum malum,
propter cor pravum.

Qui

41) Verſ. 138. rectius ita: *ut eò tendat.* vid. ſupra I, 16, 38. *Scherz.*

42) Verſ. 141. Freherus: lege: *zaim* & *fraim*; vel *zam*, & *fram.* Schilter. Ex Codd. noſtris patet legendum eſſe *zam* in ✝. 141. & *fram*, i. e. valde, in ✝. 142. *Scherz.*

43) Verſ. 154. Freherus *Firthuasbti. Thuesben*, occidere. Ot. IV, 26, 45. *Schilter.* in Cod. Vind. eſt: *firthuasbti.* infra IV, 1, 8. occurrit *firduesben*; pro: *delere, extinguere.* Supra I, 17, 103. habuimus: *irthuesben.* Scherz.

44) Verſ. 157. Cod. Vind. *Sunter.*

45) Verſ. 160. redde: *ut ad ipſum tendant.* vid. I, 16, 38.

46) Verſ. 161. margini utriusque Cod. adſcriptum legitur: *qui crediderit in eum non judicatur.*

47) Verſ. 165. margo etriusqee MSCti habet: *Qui autem non crediderit* &c.

48) Verſ. 166. eterque Codex: *theru.*

49) Verſ. 167. *iu.* in Cod. Vind.

50) Verſ. 173. & ſeq. ita videtur exponendus: *Nec amabant adeò*, ſc. eti debebant.

51) Verſ. 174. Freherus: MS. habet: *thaz liobt*, lux. *Lucem, quæ in hunc mundum venit* pro vulg. *Liobe.* Schilter.

52) Verſ. 176. Cod. Vind. & Vat. *finſtarniſſi.* Henc & priorem verſum aptius forte ſic expreſſeris:

Ita faciunt, procurant, *certe*
Ipſas tenebras. Scherz.

53) Verſ. 177. margo Cod. etriusque habet: *Erant enim eorum opera mala.*

54) Verſ.

„ Ther ni thuingit sinaz muat, *Omnis qui mala agit, odit lucem.*
„ ioh thaz ubil al giduat,
„ Zellu'h thir in ala uuar,
„ ther hazzat io thaz lioht sar.
„ Bi thiu thaz siner [54] scino
„ ni meldon dati sino.
„ Thaz er iz z'imo suage,
„ thes scaden uuiht ni luage. *Qui autem facit veritatem.*
„ Ther [55] afur uuola uuirkit,
„ er alles uuio iz bithenkit.
„ Er lazit scinan [56] sin anauuan,
„ siu sint mit [57] Druhtin gidan.

Qui non cogit suum animum
& omne malum facit,
(Dico tibi revera)
is odit lucem omnino,
Propterea quod splendore ejus
non aperiant facta sua.
Ut id ad se trahat, (lucem)
damni quid ne videat.
Qui autem bene operatur,
omne, ut est, præmeditatur,
Emittit lucere sua opera
quia sunt in DEO facta.

De questu Discipulorum Joannis, Cur JESUS baptizaret, & de Responsis ejus.
Joannis 3.

Cap. XIII.

FUar Druhtin bredigonti,
ioh tousta [1] ouh thie liuti.
Gizaltun thaz [2] Joanne
thie iungoron selbon sine:
„ Meistar, ther zi thir [3] so sizzam
„ thuruh ambaht thinaz quam, [4]
„ Ther liut nu [5] z'imo lousit,
„ ioh er se [6] tousit.
„ Ih gihu, quad er io iuih, [7]
„ thaz ir hortut quedan mih:
„ Ni sagen iz nu ouh thes thiu min,
„ thaz ih selbo [8] Christus ni bin.
„ Ih bin selbes boto sin,
„ sora imo ist botoscaf ouh min.
„ Thaz ih [9] for in uuihte,
„ then liut zi uuegerihte.

„ Ther

AMbulavit Dominus prædicans
& baptisavit quoque homines.
Narrarunt hoc Joanni
discipuli ipsius:
Magister, qui ad te tam modeste
propter officium tuum veniebat:
Populus nunc ad ipsum currit,
atque ipse eos baptizat.
Confiteor, dixit ille, sane vobis,
quod audistis dicere me:
Neque dico id jam eo minus,
quod ego Christus ille non sum.
Ego sum ipsius nuncius,
ante ipsum quoque fuit nuncium meum.
Ut ante ipsum baptizarem,
populum præpararem.

Qui

54) Vers. 185. Cod. uterque, ut & Flacius, exhibent *scimo*. Et recte quidem. *Scimo* idem est ac: *splendor*. Gl. Lipsii: *scimo*, splendor, nos *Schyne*. Eadem hæc vox occurrit infra IV, 33, 13. ubi de Sole tempore mortis Christi obscurato dicitur:

Thes scimen, thi ib nu zelita
Thes sib io uuorolt freuuita,
Irzeb sib in thes zi noti
Thrio dages ziti.

Hujus (solis) *splendor*, de quo modo locutus sum,
Quo semper Mundus gaudebat,
Subtraxit se tum valde
Per tres diei horas.

Hinc est Gothorum: *skeima*, laterna apud Ulphilam Joh. XVIII, 4. & nostrum: *schimmern*. conf. Staden. in Expl. Voc. Bibl. Germ. p. 546. ubi hunc locum vertit: *dass sein Schein seine Thaten nicht melden*. Scherz.

55) Vers. 189. Cod. Vind. *auur*. ast Vat. *afur*.

56) Vers. 191. Cod. Vind. ut & Flac. cum Vet. *sin*.

57) Vers. 192. uterque Cod. *Druhtine*.

Ad Cap. XIII.

1) Vers. 2. uterque Cod. *ouh tho*, etiam tum. *Scherz.*

2) Vers. 3. Cod. uterque: *Johanne*.

3) Vers. 5. Cod. Vind. *so iz zam*, uti decebat. *Scherz.*

4) In marg. ṽ. 6. Cod. Vind. habet: *Dicebant Discipuli Johannis: Magister, qui erat tecum babtizat.*

5) Vers. 7. Cod. Vind. *zi imo*.

6) Vers. 8. *se alle*, habet uterque Cod. pro: *tousit* Vind. Cod. habet: *dousit*.

7) Vers. 9. margo utriusque Codicis hic dicit: *Ipsi testimonium mihi perhibetis* &c. in ipso ṽ. 9. pro: *io* lege *in*; *quad er in*, dixit ipsis. *Scherz.*

8) Vers. 11. Cod. Vind. *Christ*.

9) Vers. 15. *fonni*, quod Flacius habet, vitiose Lectio. *for in*, antea ipsum. *Uuiben* est *benedicere*; speciatim hic *baptizare*. Expressius infra V, 16, 66. *mit dousu sib uuibit*, baptismo se benedici facit. *Schilter*. Cod. Vind. ut & Vat. & Flac. habent: *fon ni uuihte*; quæ duæ posteriores voces in unam sunt compingendæ *niuuihte*. Fon *niuuihte* idem est ac: *à pravo*. Conf. de hoc vocabulo *niuuiht* notam ad II, 11, 77. versum autem hunc & seq. ita transfero:

Ut à pravo
Populum ad viam (salutis) *ducerem.*
Scherz.

,, Ther brut habet in uuar min, Qui habet sponsam.
,, ther scal ther brutigomo sin,
,, Joh heltit er thia minna,
,, bi sina drutinna.
,, Sin [11] friunt thar thes fartes [10]
,, [12] stett, loset sines uuortes.
,, Joh horit er mit minnu,
,, thes brutigomen [13] stimmu,
,, Er uuihtes ni [14] firsehit,
,, thes er'mo zua gisprichit.
,, Hugit io gilicho
,, zi theru stimmu frauualicho.
,, The'ist thaz mina heila muat, [15]
,, ioh ouh min [16] freuuda so guat.
,, In imo sint mir follo
,, thia mina freuuida allo. Illum oportet crescere.
,, Er scal uuahsan [17] thrato,
,, sines selbes dato,
,, Thaz mina uuerk suinen,
,, ingegin kreftin sinen.
,, Ther fon ther erdu hinana ist, [18]
,, ther scal sprechan thanana er ist,
,, Er scal giuuisso rachon
,, fon [19] irdisgen sachon:
,, [21] Ther afur ni ferit thanana, [20]
,, ioh quam fon himile obana,
,, [22] Gistentit harto sin giuualt
,, ubar ellu uuorolt lant.
,, Min brediga thiu n'ist,
,, ni si thaz mir sus gibotan ist:
,, Thaz er auur lerit,
,, thaz sihit er al, ioh horit. [23]
,, Thoh ni uuollent liuti
,, [24] intfahan thaz gimuati,
,, In herzen thaz ouh [25] uaben,
,, thaz si emo thoh gilouben.
,, [26] Thie thoh zi thiu gigahent,
,, gilouba sina intfahent,
,, [27] Giduent [28] sie liutuuari,
,, thaz er io Druhtin uuari. Pater diligit filium.
,, Ther Fater minnot sinan Sun,
,, then sant er selbo herasun: ———
,, Ioh gab imo al zi henti Non enim ad mensuram dat spiritum.
,, [29] zi sineru giuuelti.

,, Ni

Qui sponsam habet revera,
is debet sponsus esse,
Atque servat amorem
suæ dilectæ.
Paranymphus ejus paratus
stat, auscultat ejus verba,
Atque audit cum gaudio
sponsi vocem,
Ne quidquam negligat,
quod ipse ei dixerit.
Attendit etiam pariter
voci huic cum gaudio.
Hoc est, quod mea læta mens (est)
atque gaudium meum tam bonum.
In ipso sunt mihi plena
mea gaudia omnia.
Ipsum oportet crescere valde,
suo proprio facto, (virtute)
Ut mea opera minuantur,
respectu virtutum ipsius.
Qui de terra hinc est,
loquatur unde est,
Potest certo narrare
de terrenis rebus:
Qui vero non vadit hinc,
sed venit de cœlo superne,
Stabilit valde suam potentiam
super omnes mundi regiones.
Mea prædicatio nihil est,
nisi, quatenus mihi ita præceptum est.
Quod Ipse vero docet:
id vidit ipse omne, atque audit.
Nec tamen volunt homines
recipere hunc animum,
Et in corde hoc exercere,
ut ipsi tandem crederent.
Qui vero ad eum perveniunt,
(&) fidem ejus recipiunt:
Reddunt manifestum
quod ipse DOMINUS esset.
Pater diligit suum filium
quem misit ipse huc;
Et dedit ipsi omnia in manum,
in potestatem suam.

Non

10) Vers. 21. in margine Cod. uterque habet: *Amicus ejus stat.*

11) *Friunt thes fartes*, i. e. socius hujus negotii, desponsationis, comes, geferte, paranymphus. Sic *Generde*, gerendæ rei instrumentum, apparatus ad iter, vel aliud negotium grauius. Willeram. p. 103. ibid. Fr. Jun. Magis tamen est: *thes fartes* non regi è nomine frient, sed à verbo: *Stett.* vid. III, 26,35. hodie dicimus! fertig stehen. *Schilt.*

12) Vers. 22. Uterque Codex legit: *steit.*

13) Vers. 24. Cod. Vind. exhibet: *stimmu*, sed male. ast in ℣. 28. legitur: *stimnu.* (m)

14) Vers. 25. Uterque Codex: *firsechit.*

15) Vers. 29. Margini est adscriptum in utroque Cod. *Hoc ergo meum gaudium.*

16) Vers. 30. Uterque Cod. legit: *freuuida.*

17) Vers. 33. Cod. Vind. *drato.*

18) Vers. 37. margo in MSC. utroque habet: *Qui de terrâ est, de terrâ loquitur.*

19) Vers. 40. Cod. Vind. *irthisgen.*

20) Vers. 41. margo Cod. Vatic. habet: *Qui autem de cælo* &c.

21) Hunc versum clarius ita transfero: *Qui autem non procedit inde* sc. à terrâ. *Scherz.*

22) Vers. 43. *gistentit*, non significat Latinorum: *Stabilit*: sed: stat. Hinc ita hunc versum redde: *Stat* i. e. viget *valde ejus Potentia.*

23) Vers. 48. in marg. Cod. utriusque: *Quod vidit & audivit.*

24) Vers. 50. eptius ita transfertur: *Acceptare id* læti, alacres. *Scherz.*

25) Vers. 51. leg. *uoben.* *Schilter.* dicitur & *uoben* & *uaben.* Sed hic Cod. Vind. clare habet: *uaben.* cum quo consentit Vat. & Flac. *Scherz.*

26) Vers. 53. & seq. sic verto:
Qui vero eò properant, contendunt
Ut fidem ejus recipiant. Scherz.

27) Vers. 55. *Giduent uuari*, vulgò, certiorem faciunt, certificant, attestantur: Gr. ἐσφράγισαν obsignant. Testea signa apponunt sea in rei certitudinem. Sed rectius videtur legendum: *mari*, *liutmari*, manifestum, *lutmari.* Otfr. IV; ult. 61. & alibi. vid. Glossar. meum. *Schilter.*

28) Vers. eod. Cod. uterque: *sie lut mari.*

29) Vers. 60. Gi *sineru.* Vulgò. Sed & Freherus legit: *zi sineru.* Schilter. Uterque Cod. *zi sineru.* Scherz.

„ Ni mizit er imo ſinaz guat,
„ ſo er vns ſuntigon duat.
„ Er imo thaz gimeine,
„ then ſinan geiſt deile.
„ Uuant er ſin ſelbes kind iſt.
„ thaz imo [30] al liobeſten iſt.
„ Giuuiſſo ſagen ih iu thaz,
„ thaz gibit er imo allaz alangaz,
„ Ther man ſih thaz gilerit, Qui credit in filium.
„ thia gilouba in [31] ina kerit:
„ [32] Giduat [33] er er hugu ſinan
„ in euuon filu blidan.
„ Themo afur thaz ni giduat,
„ quimit ſeragaz muat.
„ Joh uuonot inan ubari
„ Gotes abulgi.
Ni lag Johannes [35] noh tho in uuar, [34]
in themo [36] karkere thar,
Tho thiz uuard ſus gibredigot,
fon imo alſo giredinot.

Non menſurat illi dona ſua,
ſicut nobis peccatoribus facit;
Ipſe ei hoc communicat,
Spiritum ſuum partitur.
Ille enim Ipſius filius eſt,
qui ei omnium cariſſimus eſt.
Profecto dico vobis hoc,
quod det ei omnia ex integro.
Qui ſibi hoc diſcit,
fidem in eum vertit:
Facit is ante opinionem ſuam,
in æternum multum gaudere.
Ei vero, qui id non facit,
venit doloroſa conſcientia,
Atque manet ſuper iſtos
DEI indignatio.
(Porro) nondum Johannes tunc jacuit certe
in carcere,
Quum hæc ita prædicarentur
ab ipſo ita proferrentur.

JEſus fatigatus ex Itinere, Joannis 4.

CAP. XIV.

SId tho theſen thingon
ſuar Chriſtus [1] z'en heimingon.
[2] In ſelbaz geuui ſinaz,
thio buah nennent uns thaz.
Thera ferti er uuard [3] yrmnait
ſo ofto [4] far antemo duit,
Ni lazent thie [5] arabeiti es friſt
themo uuarlicho man iſt.
Fuar er thuruh Samariam,
zi einera burg er thar tho quam.
In themo [6] agaleize,
zi einemo giſaze.
Tho giſaz er muader,
ſo uuir [7] gizaltun [8] hiar er,
Bi einemo brunnen,
thaz uuir ouh puzzi nennen.
Ther Euangelio thar quit,
theiz mohti uueſan ſexta zit,
Thaz iſt dages heiziſta,
ioh arabeito meiſta.

Thie

POſt has res
ivit Chriſtus domum
In ſuam ipſius regionem (patriam)
Biblia nominant nobis eam (Galilæam.)
Hoc itinere fuerat fatigatus,
quod ſæpe ſane zelus ipſi fecerat,
Non permittunt labores temporis intervallum,
ei qui ſtrenuus / verus vir eſt.
Ivit per Samariam,
ad opidum ibi venit,
In hac moleſtia (itineris)
ad aliquam ſedem.
Tunc conſedit fatigatus,
ut narravimus ante,
Ad aliquem fontem,
quem & puteum vocamus.
Evangeliſta hic dicit,
quod fuerit ſexta hora,
Quæ eſt diei calidiſſima,
& moleſtiſſima.

Diſci-

30) Verſ. 66. Cod. Vind. *alliébeſten.*

31) Verſ. 70. Cod. uterque: *inan.*

32) Verſ. 71. Cod. Vind. *giduat er hugi ſinan.* Aſt Vat. habet: *hugu.* Unde liquet reddendum eſſe hunc verſum: *Efficit ille animum ſuum* &c.

33) Verſ. eod. Freherus pro: *er er*; lege: ſemel tantum *er*; ſed ego nil muto: *ér hugu ſinan*, antequam opinetur: *ehr ér ſichs verſicht.* Schilter.

34) Verſ. 77. Margini utriusque Cod. hæc ſunt inſcripta: *Nondum enim miſſus fuerat Johannes in Carcerem.*

35) Verſ. eod. Cod. Vind. ſiſtit: *nobdo.*

36) Verſ. 78. Cod. Vind. *karkare.*

Ad CAP. XIV.

1) Verſ. 2. Cod. Vind. *zi then.*

2) Verſ. 3. Freherus: *in ſelbas geuuiz ſinas.* Geuui, Gaw. Regio, diſtrictus. Brisgau, Wasgou. *Schilter.*

3) Verſ. 5. Cod. Vind. *irmuait.*

4) Ex utroque Cod. legendum: *farantemo* i. e. iter. facienti.

5) Verſ. 7. Cod. Vind. *arabeites.*

6) Verſ. 11. Cod. Vind. *agileize.* Sed *agaleize* bene ſe habet, denotat autem *ſolertiam*, non *moleſtiam*, ceu ſupra ad I, 1, 2. notavi. Verte itaque: *In illâ ſolertiâ* ſeu in illo ſeruore iter faciendi. *Scherz.*

7) Verſ. 14. Pro: *gizaltun* Cod. Vat. ſed vitioſe exhibet: *gizaltum.*

8) Verſ. eod. Cod. Vind. & Vat. *nu hiar ér*; nunc modo antea.

9) Verſ.

Thie iungoron [9] ir zilotun
in koufe, in muas tho holetun.
Thaz ſie thes giflizzin
[10] mit ſelbes Chriſtus imbizzin.
Unz Druhtin thar ſaz eino,
ſo quam ein uuib thara tho,
Thaz ſi thes giziloti,
thes uuazares giholoti.
„ Uuib, quad er, innan thes
„ gib mir thes [11] drinkinnes.
„ Uuird mir zi gifuare,
„ thaz ih mih nu [12] gikuale.
„ Uuis mag thaz, quad ſi, uuerden, [13]
„ thu biſt [14] Judusger mann,
„ Inti ih bin theſſes [15] thiotes,
„ thaz thu mir ſo gibiotes.
Thaz offonot Joannes thar,
bi thiu ſi ſo quad in uuar.
[16] Bi thiu ſi thaz ſo zelita,
thaz [17] drinkan ſo firſageta.
Uuanta thio zua liuti,
ni eigun [18] muas gimuati
[19] Uuergin [20] z'iro mazze,
in [21] einem fazze.
Oba [22] tu, quad er, datiſt,
thia Gotes [23] gifti [24] irknatiſt,
Joh [25] uuer thih bitit thanne,
ouh hiar zi drinkanne,
Thu batis inano do ſar,
er gabi thir in ala uuar,
Zi liebe ioh zi uuunnon,
ſpringantan brunnon.

Diſcipuli ejus abierunt in Civitatem.

Dicit ei JEſus, mulier, da mihi bibere.

Non enim uuntur Judæi Samaritanis.

Diſcipuli intenti erant
in emendo, Ipſi cibum petentes.
Ut eum pararent
ad Chriſti prandium.
Interim Dominus ibi ſedebat ſolus,
tum venit mulier iſthuc,
Ut id intenderet, (id intendens)
(ut) aquam peteret.
Mulier, dixit, interea
da mihi bibere,
Erit mihi commodum,
ut me nunc recreem.
Quomodo poteſt hoc, dixit iſta, fieri,
Tu es Judæus vir,
Atque ego ſum hujus populi,
ut tu me ſic petas.
Hoc aperit Johannes hîc,
apud quem ea ſic dixit ſane,
Propterea hoc ita dicebat,
bibitionem denegabat:
Namque hi duo populi
non habent cibum communem,
Scilicet ad ipſorum menſam
in uno vaſe.
Si tu, dixit ipſe, faceres,
ut (DEI) donum agnoſceres,
Atque quis te petat hinc
& hic bibere.
Tu peteres ipſum illico,
(ut) ipſe daret tibi revera,
Ad vitam & ad voluptatem
vivam aquam.

Ni

Non

9) Verſ. 21. Cod. Vind. *iro zilotun.*

10) Verſ. 24. Uterque Cod. ita legit: *mit ſelben Chriſt inbizzin*, itaque verſus hic & præcedens ſic ſunt Latio donandi:

Ut id diligenter curarent
Et Chriſtum illis (ſc. cibis) *reficerent.*

Gl. Keronis: *imbiz*, refectio. *Imbizzante*, reficientes. *Imbizzen*, reficiant. *Za imbizze*, ad refectionem. *Scherz.*

11) Verſ. 30. Cod. Vind. & Vat. *drinkannes.*

12) Verſ. 32. *gikuale*, redde: *refrigerem.*

13) Verſ. 33. Margo Cod. utriusque habet: *Quomodo tu Judeus cum ſis.*

14) Verſ. 34. Cod. Vind. *Judiſger.*

15) Verſ. 35. *thietes.* Cod. Vind.

16) Verſ. 39. *bi uuiu.* lege: *bithiu.* vide tamen Notker. Pſalm. XXV, 5. *Schilter.* Cod. Vind. & Vat. habet: *Bibiu.* Mallem itaque hunc Verſum & ſeq. reddere hac ratione:

Quare illa ſic dixit certe, i. e. id ita proponebat,

Bibiu pro: *quare* occurrit infra IV, 150. & 151. & 153. *Scherz.*

17) Verſ. 40. *drinkan* aptius reddes per: *Potum*, *Potationem.* Scherz.

18) Verſ. 42. *muas gimuati*, forte: *gimeinti*, communem. *Schilter.* Non opus eſt correctione textus. *Gimuati*, quod in utroque Cod. occurrit, hic exprimi debet per: *volentes*, *lubentes.* Unde verſum 42. & tres ſeqq. ita transfero:

Si quidem hi duo Populi (Judæi & Samaritani)
Non habent cibum lubentes
Unquam ad ſuum panem, i. e. nutritionem
In eodem vaſe.

19) *Uuergin*, eſt noſtrum: *irgend.* *Maz* panem, &, per ſynecdochen ſpeciei pro genere elimentum quodlibet denotat. *Maz* pro pane uſurpatur infra III, 10, 65. ſeqq. ubi Chriſtus ad Mulierem Cananæam dicit:

N'iſt quad er tho, fruma thaz,
Thaz man zukke thaz *maz*
Then kindon ir then bandon,
Inti uuerpſ ez uz then hunton.

Non eſt, dicebat ille (Chriſtus) tum bonum hoc,
Ut ſubtrahatur *panis*
Liberis ex manibus
Et objiciatur ille canibus. *Scherz.*

20) Verſ. 43. pro: *z'iro* MSC. Cæſar. habet: *zi iro.*

21) Verſ. 44. Cod. Vat. & Vind. *einemo.*

22) Verſ. 45. *thu.* Uterque Codex.

23) Verſ. 46. *gift* eſt in utroque MSC.

24) Pro: *irknatiſt* Cod. Vind. exhibet: *irknâtis.*

25) Verſ. 47. *uuerdid* habet Flacius, ſed legendum: *uuer thih.* Et mox ℣. 50. pro: *ſzi*, lege: *zi.* Sic & Freherus utrobique. *Schilter.* Cod. Vind. habet: *Uuer dih.* Et poſtea: *zi.* Verſum hunc & ſeqq. quinque clarius ita transferri poſſe arbitror:

Et quis te roget inde (ex hoc puteo)
Ut etiam hic potu reficiatur.
Tu rogares illum valde
Ut tibi daret revera
Ad delectationem & gaudium
Scaturientem fontem.

26) Verſ.

Ni habes, quad si, [26] fromin,
fazzes uuiht zi thiu hera in. [27]
[28] Thu herzua [29] gilepphes,
uuiht thesses far giscepphes.
Uuas mag ih zellen thir ouh mer,
ther [30] buzz ist filu [31] diufer.
Uuar nimist thu thanne ubar thaz,
uuazar fliazantaz?
Furira, uuan ih, thu ni bist,
thanne unser fater Jacob ist.
Er drank es, so ih thir zellu,
ioh sinu kind ellu,
Er [32] uuolla iz al bithahta,
thaz er mit thiu'nan uuihta,
Joh gab vns ouh zi nuzzi,
thesan selbon puzzi
Quad unser Druhtin [33] z'iru tho
firnim nu uuib the ih redino.
Firnim thiu uuort ellu,
thiu ih thir hiar nu zellu.
Ther thuruh thurst githenkit,
thaz thesses brunnon drinkit.
N'ist lang zi themo thinge
[34] nub afur'nan thurst githuinge.
Ther [35] afur untar mannon,
[36] nuzzit minan brunnon,
Then ih imo thanne,
gibu zi drinkanne,
Thurst then mer ni thuingit,
[37] uuant er in imo springit,
Ist imo kuali thrato,
in euuon int anin ento.
[38] Thu mohtis, quad siu, einan ruam.
ioh ein gifuari mir giduan,
Mit themo [39] brunnon thu nu quist,
mih uuenegun gidranktist.
The ih zi thes puzzes diufi
sus emmizigen ni liafi.
The ih thuruh thino guati
[40] bimiti thio arabeiti.
Holo, quad er, sar zi erist,
thinan gomman thar er ist.

Domino neque in quo habet haurire.

Nunquid major es patre nostro Jacob.

Omnis qui bibit ex aqua.

Voca Virum tuum.

[41] So

Non habes, dixit illa, mi optime,
vasis quicquam ad infundendum.
(Quod) huc portares,
aliquid ejus haurires.
Quid dicam tibi amplius?
puteus est multum profundus.
Unde sumas igitur præterea
aquam fluentem?
Major, opinor, non est,
quam noster Pater Jacob est.
Ille bibebat, quod tibi dico,
& ejus liberi omnes,
Ipse bene id omne perpendit,
ut propterea eum benedixerit.
Et dedit nobis ad utendum,
hunc ipsum puteum.
Dixit noster Dominus ad eam hîc:
attende jam mulier quod loquor.
Percipe verba omnia,
quæ tibi hîc refero.
Quicunque ob sitim cogitat,
ut de hoc fonte bibat,
Non diu est ad hoc,
ut iterum eum sitis urgeat.
Qui autem inter homines
fruitur meo fonte,
Quem ei deinceps
dabo bibendum,
Sitis illum amplius non urget,
nam ille (fons) in eo salit,
Estque ipsi gelidus valde,
in ævum & sine fine.
Tu poteris, dixit ea, gratum quid
& commodum mihi facere,
Fonte illo, (de quo) jam dicis
me miseram si potares,
Ut ego ad hujus putei profunditatem
sic assidue ne currerem:
Ut per tuam bonitatem
evitarem hunc laborem.
Voca, dixit Ipse, illico prius
tuum virum ubi is est.

Tunc

26) Vers. 53. exprime: *Domine.* Scherz.

27) Vers. 54. Quæ Codicis Vind. margini hic adscripta sunt, ita se habent: *Domine, neque in quo hauries, habes.*

28) Vers. 55. Cod. Vind. *thubera zua.* Melius Cod. Vat. *thu héra zua.*

29) Vers. eod. Versionem bene se habere admodum dubito, quia nullibi, quantum quidem recordor, vocem: *gelepffen* pro: *portare*, sumtam fuisse reperi. Forte rectius hunc versum ita reddideris. *Ut huc* (cum eo vase) *accurreres.* Suecis: *löpa*, est i 'currere. Islandis: *ad bleypa.* Danis: *lobe.* Belgis: *loopen.* Idem significat Anglo-Sax: *bleapan* est saltare: quod Gothi *blaupan* reddunt. Vid. Jun. in Gloss. Ulphila-Goth. v. hlaupan. *Scherz.*

30) Vers. 58. ex utroque Cod. lege: *puzz.* Quod & supra habuimus hoc cap. ℣. 16. & infra ℣. 63. & 89. Apud Willeramum c. 4. est *Puzza.* Puteus. In Glossis tamen Florentinis legitur: *Buzza*, puteus. Adde Palthen. ad Fragm. Vet. Ling. Theot. Lambecianum p. 424.

31) Eod. Vers. Cod. Vind. habet: *diofer.*

32) Vers. 65. Uterque Cod. exhibet: *uuola.*

33) Vers. 69. Cod. Vind. *zi iro.*,

34) Vers. 76. Cod. Vind. habet: *Nubá uur nan.* Rectius ita legitur: *Nub auur nan.* Quin iterum illum &c.

35) Vers. 77. Cod. Vind. *auur.*

36) Vers. 78. Cod. Vind. *niuzit.*

37) Vers. 82. & seqq. duo ita vertendi sunt:

Quando ille (fons) *in ipso salit,*
Est ipsi refrigeratio valde,
In æternum suaviter.

Nam ℣. 84. legendum esse patet ex Cod. Vind. *in euuon mammonto.* Pro quâ ultimâ voce, sed ex describentis vitio, in Cod. Vat. est *manmonto.*

38) Vers. 85. ad h. ℣. vid. quæ habet Junius ad Willer. p. 110. seqq.

39) Vers. 87. Cod. Vind. *brunnen.*

40) Vers. 92. Cod. Vind. *bimidi.*

41) Vers.

[41] So zilot iuer hera far,
ih zellu [42] hiu bethen thaz uuar.
Ih ni haben, quad siu, in uuar, [43]
uuiht gommannes [44] far.
Gab antuuurti gimuati
fines felbes guati:
„ Thu sprachi in uuar, nu so zam,
„ thu ni habes gomman. Bene dixisti.
„ Giuuisso zellu ih thir nu,
„ finfi habotost thu iu:
„ Then thu afur nu [45] habis,
„ ioh thir zi thiu [46] liub is,
„ Uuant er giuuisso thin n'ist,
„ bi thiu sprachi thu so iz uuar ist.
Min muat, quad si, duat mih uuis, Domine ut video Propheta es.
thaz thu forasago sis.
Thinu uuort nu zelitun,
thaz man thir er ni sagetun,
Unsere altfordoron,
thie betotun hiar in bergon,
Giuuisso uuan ih nu thes,
thaz thu hiar [47] bita ouh suaches.
Quedet ir nuh Judeon nu, [48]
thaz [49] si zi Hierosolimu,
Stat filu richu,
zi thiu gilumpflichu.
Uuib, quad er, ih sagen thir,
thaz giloubi thu mir,
[50] Quemen noh thio ziti
mennisgon binoti,
Thaz ir noh hiar, noh ouh thar
ni betot then Fater, thaz ist uuar.

Gi-

Tunc attendite vos huc,
referam vobis ambobus verum.
Ego non habeo, dixit ista, revera
nihil mariti amplius.
Dedit responsum benignum
ipsiusmet Bonitas:
Tu dicis revera sic, ut decet,
tu non habes virum.
Certe dico tibi nunc,
quinque habuisti tu utique:
Quem vero nunc habes
& tibi præsertim carus est,
Enimvero certe tuus non est,
ideo dicis tu prout verum est.
Mens mea, dixit ea, reddit me certiorem,
quod tu Propheta sis.
Tua verba jam referunt,
quod tibi ante non fuit dictum.
Nostri Majores
adorarunt hic in monte.
Certe arbitror ego nunc hoc,
quod tu hic adorationem quoque queras.
Dicitisne etiam nunc Judæi,
quod id sit (solum) in Hierosolymis,
Urbe multum divite,
& præterea decora.
Mulier, dixit Ipse, dico tibi,
hoc crede mihi,
Venient adhuc tempora
hominibus certo,
Quod vos nec hic nec isthic
orabitis Patrem, hoc verum est.

Pro-

41) Vers. 95. Hic & seq. Versus ita transferendi sunt:
Quodsi studet vester (maritus) *huc mox* sc. venire,
Ego vestrum utrique dicam veritatem.

42) Pro: *hiu* in ỳ. 96. ex Cod. Vind. pone: *iu*.

43) Vers. 97. in margine Cod. utriusque extat: *Non habeo virum.*

44) Vers. 98. *far* non est: *amplius*; sed: *certe, omnino.* Ipsum Christi responsum ostendit vocem: *Amplius* hic locum invenire non posse. *Scherz.*

45) Vers. 105. Cod. Vat. legit: *uabis*; ut & Vind. quod omnino tolerari potest. Rostgaard. hæc ad h. l. notat: *uabis*, exerces, *colis*, *cum quo conversaris.* Staden. in Expl. Vnc. Bibl. Germ. pag. 654. hunc versum ite exprimit: *an den du nu dich haltest.*

46) Vers. 106. Cod. Vind. *liubis*. Hic versus aptius ita exponitur: *Et per quem*, quo ipso, *tu delectationem tibi nunc comparas*, delectaris. Eadem ratio loquendi occurrit infra III, 20, 291. ubi cœcus visu donatus dicit:

Ther mir so fram giliubta,
Thiu ougun mir inliubta.

Qui mihi tam gratam rem præstitit,
Et oculos mihi illuminavit.

Conf. IV, 36, 24. *Scherz.*

47) Vers. 116. *Bita* adoratio. *Beten*, adorare. Fragmentum vetustius de hac historiâ:

Hir sagant, kicorona
Thia bita in Hierosolyma.
Vos dicitis electam
Adorationem in Hierusalem. *Schilter.*

Bita & Schilterus, & Palthenius ad Fragm. Vet. Lingu. Theotisc. Lambec. p. 426. explicant per orationem, *gebett.* Mallem etiam hic exponere per *moram, commorationem*: quod vox: *bita* ordinarie significat. Infra III, 24, 79.

Ni deta si thes tho bita,
Si sliumo zi imo giilta,

Non faciebat illa in eo tum *moram*,
Ipsa celeriter ad illum properabat.

Adde IV, 33, 59. & V, 5, 7. conf. Jun. Glossar. Ulphila-Goth. in v. *beidan*. Commode vox hæc in hoc usurpata sensu locum & hic & in allegato Fragmento invenit; Hic quidem hunc in modum: *Quod tu hic moram* seu commorationem sc. ed preces hic fundendas, *quoque queras*, sc. uti Majores nostri. *Scherz.*

48) Vers. 117. in margine Cod. Vind. habet: *Et vos dicitis: quod Hierosolymis est.* Ast Cod. Vat. habet: *quia Hierusalem.*

49) Vers. 118. in Cod. Vind. legitur: *si zi* cum accentu; unde auguror hic descriptorem illius MSC. debuisse scribere: *sizi* unicâ voce. Cujus significatio bene huc quadrat: *sizi* idem est ac: *conveniat*; infra III, 26, 8. *iz sizit uns so drato*, nobis tam velde convenit. Sic: *sazi* pro: *conveniret* supra I, 8, 23. habuimus. Vid. notam ad illum locum. Versum 118. & duos sequentes hinc ita transfero:

Quod conveniat (sc. ut sit locus orandi) *Hierosolymis*,
Urbi multum potenti,
Et ad hoc apta. Scherz.

50) Vers. 123. Cod. uterque: *Quement.*

51) Vers.

Giuuisso ir betot alla frist,
thaz iu [51] unkund iz ist. *Nos adoramus quod scimus. Salus ex Judæis.*
Uuir selbe beton afur thar, [52]
thaz uuir uuizzun ala uuar
Uuanta heil, so ih [53] redinon,
thaz quimit fon then judion
Toh [55] quamit noh thera ziti frist, [54]
[56] ioh s'ouh nu geginuuertig ist,
Thaz betont uuare betoman
then fater [57] geistlicho fran.
Uuant er suachit filu fram,
thrato rehte betoman,
Thaz sie'nan geistlicho,
beton io gilicho. *Spiritus est Deus.*
Ther geist ther ist Druhtin,
mit filu hohen mahtin.
Mit uuaru uuilit ther Gotes geist
thaz man in anbeto meist.
Si nam gouma harto
thero Druhtines uuorto,
Joh kerta tho mit uuorte,
zi diufemo antuuurte: *Scimus quia Messias veniet.*
Ein man ist vns giheizan, [58]
ioh scal ouh Christus heizan.
Uns duit [59] sin kunft noh uuanne
thaz all zi uuizanne.
Irrekit uns sin guati
allo theso dati,
[60] Ouh scono ioh giringo,
manegero thingo.
Gab iru mit milti,
tho Druhtim antuuurti: *Respondit JEsus: Ego sum qui loquor tecum.*
Thaz bin ih, giloubi mir,
ih hiar sprichu mit thir.
Tho quamun thio iungoron innan [61] thes,
sie uuuntar uuas [62] thes thinges.
Sie uuuntoroton harto,
iro zucio uuorto.
Thaz sih liaz thiu sin diuri
mit otmuati so nidiri,
Thaz thaz [63] euuinigan lib,
lerta thar ein armaz uuib. *Reliquit hydriam.*
So sliumo siu gihorta thaz,
[64] firuuarft si sar io thaz faz.
Ilta in thia [65] burg in,
[66] ziu liutin sageta thiz al in.
Quemet, quad si, sehet then man, [67]
ther mir thaz allaz brahta fram.

Mit

Profecto vos adoratis omni tempore
quod vobis ignotum est.
Nos ipsi vero adoramus ibi
quod nos scimus omnino.
Namque salus, quam refero,
venit à judæis.
Sed veniet adhuc temporis spatium
& quod etiam jam præsens est,
Ut adoraverint veri adoratores
Patrem spirituali fiducia.
Nam hic quærit multum accurate
valde rectos adoratores,
Ut hi ipsum spiritualiter
adorent æqualiter
Spiritus est DEUS
cum multum altis potentiis.
Cum veritate vult DEI spiritus
ut adoretur maxime,
Ista attendebat valde
hæc Domini verba.
Et reversa verbis
ad profundum responsum:
Vir est nobis promissus,
& debet etiam Christus vocari,
Nos faciet ejus sapientia aliquando
eorum omnium certiores.
Exponet nobis ejus bonitas
omnia illa negotia,
Et pulchra & subtilia,
varias res.
Dedit ei cum clementia
tunc Dominus responsum:
Hoc ego sum, crede mihi,
(qui) hic loquor tecum.
Tunc venerunt Discipuli interea,
quibus mirum erat hac de re,
Mirabantur valde.
Amborum verba,
Quod se demiserit illa sua dignitas
cum humilitate sic inferius:
Quod æterna vita
doceret hic miseram mulierculam.
Quam primum ista audiret hoc,
rejecit statim hydriam.
Festinavit in castellum
hominibus narravit hæc omnia intus.
Venite, dixit, videte illum Virum,
qui mihi omnia aperuit (tulit palam)

Verbus

51) Vers. 128. Cod. uterque: *unkundaz.*
52) Vers. 129. Margo Cod. Vind. non habet verba: *Salus ex Judæis.*
53) Vers. 131. Cod. uterque: *redion.*
54) Vers. 133. in margine utriusque Cod. *Sed venit hora.*
55) In eod. ℣. Cod. Cæsareus sistit: *quimit.*
56) Vers. 134. Cod. Cæs. *joh ouh.* Vat. autem, *joh si ouh.*
57) Vers. 136. lege ex Cod. Cæs. fram. *geistlicho fram* i. e. *valde spiritualiter.* Scherz.
58) Vers. 149. verba marginis: *scimus* &c. non sunt in Cod. Vind. sed male.
59) Vers. 151. *kunft* reddendum est per: *Adventus.* Credo Schilterum cum hæc verteret, in animo habuisse vocem: *kunst.*
60) Vers. 155. mallem translatum fuisse: *Pulcre & facile.* Consentit Staden. qui in Explic. Vocab. Bibl. Germ. p. 258. versum 53. & tres sequentes hunc in modum reddit: *seine Güte erkläret uns alle diese Geschichte; auch schön und leicht viellerley Sachen.*
61) Vers. 161. margo Cod. Vat. habet: *Continuo venerunt.*
62) Vers. 162. *thes thinges* redde: *colloquii hujus.* Scherz.
63) Vers. 167. legendum: *euuiniga.* Quod & habet Cod. Vind. *Scherz.*
64) Vers. 170. *firuuarf.* Cod. Vind.
65) Vers. 171. melius hic *burg* vertitur per: *Urbem.* Scherz.
66) Vers. 172. *zin* exhibet uterque Cod.
67) Vers. 173. Margo Codicis utriusque habet: *Venite & videte hominem.*

68) Vers.

Mit uuorton mir al zeleta,
so uuas ih mit uuerkon sitota.
Numquid ipse est Christus.
[68] Scal iz Christus sin fromin?
ih sprichu bi then [69] uuan min.
Thaz selba [70] sprich ih bithiu,
[71] iz ist gilih filu thiu.
Bi then gidougnen seginin,
so dunkit mih theiz megi sin.
Er al iz untar uuesta,
thes mih noh io gilusta.
Sie iltun tho bimanne
fon theru [72] burg alle,
Iltun al bi gahin
thaz sie 'nan gisahin
Interea rogabant discipuli ut
Innan thes [73] bathun thar,
thie iungoron then meistar,
Thaz er thar gisazi
zi dagamuase, inti azi.
Er quad, er muas habeti, [74]
so s'er in thar tho sageti,
Mit suazlichen gilustin,
thoh si es uuiht ni uuestin.
[75] In quam tho in githahti,
thaz man imo [76] is brahti,
Unz se odo uuarun zi theru [77] burg,
koufen iro notthurs.
Min muas ist, quad er follo [78]
Meus cibus est voluntas.
mines fater uuillo.
The'ih emmizigen [79] yrfulle,
[80] so uuasso er selbo uuolle
Nonne vos dicitis quod adhuc.
Ir quedet in ala uuari,
thaz manodo [81] noh sin fiari,
Thaz thanne si, so man quit,
reht arño gizit.
Nu sehet mit then ougon, [82]
biginnet umbi scouuon,
N'ist [83] akar hiar in riche
N'ub er [84] zithiu nu bleiche.
Ni sie zith in sih machon,
s'os ih iu hiar nu rachon.
Thaz fruma thie gibura
fuaren in thia seiura.
Ego misi vos.
Ih santa iuih arnon,
ir ni satut [85] tho thaz korn.
Giangut ir binoti
in anderero arabeiti.
Ex civitate autem illa.
Giloubta thero liuto
filu thar tho [86] thrato,

Thie

Verbis mihi omnia enarravit,
quicquid ego opere ipso feci.
Debeatne Christus esse, mi optimi?
ego dico per fidem meam.
Hoc ipsum dico propterea,
est similis multum hic:
Ob arcanas benedictiones.
videtur mihi quod possit esse.
Is omnia cognovit,
quacunque ad hic appetivi (patravi)
Festinarunt tunc viritim
de castello omnes,
Festinarunt omnes propere
ut ipsum viderent.
Interea rogabant tunc
discipuli magistrum,
Ut isthuc sederet
ad prandium, & ederet
Dixit ille: se cibum habere,
prout ipse eis hic diceret,
Cum dulci voluptate,
quamvis isti de eo quicquam non scirent.
Illis veniebat in mentem,
quod quis ipsi id attulerit,
Dum forte fuerint in castello
ementes necessaria.
Meus cibus est, dixit, plene
mei Patris voluntas.
Ut ego assidue adimpleam
quicquid ipse velit.
Vos dicitis in omni veritate
quod menses adhuc sint quatuor,
Ut tunc sit, sicut dicitur,
verum messis tempus.
Nunc videte oculis,
incipite circumspicere,
Estne ager hic in regione
qui non jam albescat.
Quin sit tempus eum metere,
sicut ego vobis hic jam refero.
Ut fructus agricolæ
ducant in horreum.
Ego misi vos metere,
vos non sevistis grana.
Itis vos sane
in aliorum labores.
Crediderunt illorum hominum
multi hic valde

Qui

---

68) Vers. 177. ita transfer: *Eritne id* (ille vir) *Christus Dominus meus?* Scherz.

69) Vers. 178. redde: *Ego dico* (id assero) *juxta meam opinionem.* In Cod. utroque & Edit. Flaciano non est *uuan min*, sed *uuanin*, quod est pluralis a *uuan*, opinio. *Scherz.*

70) Vers. 179. *sprichu ih.* Cod. Vind.

71) Vers. 180. reddo: *id* (quod nempe Messiam, Christum dicimus) *est valde simile huic.* Scherz.

72) Vers. 186. redde: *ex Urbe.* Scherz.

73) Vers. 189. *bdtun.* Cod. Vind.

74) Vers. 193. in margine utriusque Codicis extat: *Ego cibum habeo.*

75) Vers. 197. verte: *Illis veniebat tum in mentem.* Scherz.

76. Vers. 198. Cod. uterque exhibet: *iz.*

77) Vers. 199. iterum redde: *in Urbe.*

78) Vers. 201. verba marginis omissa sunt in Cod. Cæsareo.

79) Vers. 203. *irfulle.* Cod. Vind.

80) Vers. 204. *so uuaz so.* Cod. Vind. & Vat.

81) Vers. 206. Cod. Vind. *sin noh.*

82) Vers. 209. in margine utriusque Codicis lego: *Levate oculos vestros.*

83) Vers. 211. Cod. Vind. *ackar. n'ist* rectius vertitur: *Non est.* Scherz.

84) Vers. 212. lege ex utroque Cod. *zi thiu.* Unde transfero: *Quin ad hoc se applicent.* Scherz.

85) Vers. 218. Cod. Vat. *thoh*, tamen. Ast vind. habet *tho.* Scherz.

86) Vers. 222. Cod. Vind. *drdto.*

87) Vers.

Thie thara z'imo quamun,
thia lera firnamun.
Gimuat [87] fagota er tho in,
uuas zuene daga thar [88] mit in.
Milti [89] fino'z datun,
[90] fo fie 'nan thar tho batun.
[91] Giloubta iro ouh tho in uuara
filu harto mera.
Uuanta fin felbes lera,
thiu uuas in harto [92] mera.
Sprachun fie tho blide,
zi themo felben uuibe,
Thiu erift thara in thia [93] burg,
deta fina kunft kund:
Ni gilouben uuir in uuara [94] (Non propter tuam loquelam.)
thuruh thia thina lera.
Nu vns thiu fruma irreimta,
thaz er vns felbo zeinta.
Nu uuizzun in ala uuari,
thaz er ift heilari.
Thaz er quam hera zi uuorolti,
er mennisgon gineriti.

Qui huc ad ipsum veniebant,
hanc doctrinam percipiebant.
Benigne dixit (prædicavit) ipse iis,
Fuit duos dies ibi cum ipsis.
Gratiæ id ejus fecerunt,
cum ei ipsum tunc rogarent.
Crediderunt eorum etiam tunc revera
multum valde plures.
Namque ipsiusmet doctrina
hæc erat eis longe pluris.
Dicebant tunc hilares
ad eandem mulierem,
Quæ antea in castello
fecerat ejus adventum notum.
Non credimus revera
propter tuam loquelam,
Postquam nobis hoc bonum obtigit,
ut ipsemet nos doceat.
Nunc scimus per omne verum,
quod ipse est salvator.
Ut veniret huc in mundum
ut homines salvaret. liberaret

Fama exiit, quod in Galilæam venit. Matth. IV. 23. Marc. VI. fin. Luc. IV. 14. Joh. IV. 43.

Cap. XV.

Fuar tho Druhtin thanana,
fid tho therera redina,
Sid tho themo thinge,
zi themo heiminge.
Es maru uuort tho quamun
fo uuit fo Syri uuarun,
So uuit fo Galilea bifiang,
ther liut ingegin aller giang.
Thaz mari uuard ouh managfalt
ubar Judeono lant:
Ubar liuti manage,
thie fuarun al zi famane,
Si gerotun al bimanne,
inan zi rinanne.
Ioh fih zen finen guatin,
ioh [1] ettesuuaz gifuagtin.
Thie brahtun imo ingegini
fiechero manno menigi,

Bifan-

Abiit Dominus inde
post hos sermones,
Post hunc conventum,
in Patriam.
Fama tunc exiit
quam late Syria fuit,
Quam late Galilæa patet,
populus obviam omnis ivit.
Hæc fama facta etiam varie
per judæorum terram:
Per populos varios,
qui omnes convenerunt.
Desiderarunt omnes & singuli
ipsum attingere,
Atque se ejus bonitatibus
aliquatenus approximare.
Hi attulerunt ipsi obviam
ægrotos homines varios,

Curre-

87) Verf. 225. Uterque Codex habet: *fagota*, unde hic verfus ita reddendus: *Benigne inserviebat iis*, excipiebat eos. Vid. fupra I, 8, 44.

88) Verf. 226. in margine utriusque Codicis legitur: *Mansit ibi duos dies.*

89) Verf. 227. uterque Cod. *fino iz.*

90) Verf. 228. Aptius redditur: *Ceu illi ipsum tunc rogabant.*

91) Verf. 229. & feq. ita eft exprimendus:

Crediderunt illi (fc. fœminæ Samaritanæ) *tunc revera:*
Multo admodum plures. Scherz.

92) Verf. 232. *mera* hic transfero: *grata*, accepta. Argentinenfes mei dicunt, *eben fo* mer, i. e. *eben fo* gern. *Unmer* eft ingratus, non acceptus, unangenähm. Gnomologus meus MSC. lat. 18.

Maniger ist unmere
da er gern liep were. Scherz.

93) Verf. 235. redde: *in Urbe.* Scherz.

94) Verf. 237. in margine poft τὸ *loquelam* Cod. Cæfareus habet vocem: *credimus.*

Ad Cap. XV.

1) Verf. 16. Cod. Vind. *ethes uuaz.*

2) Verf.

Bifangan mit ummahtin
ioh missilichen suhtin.
Sie heilt er sos er mohta, [2] Et sanavit omnes.
thio sunta thana fluhta.
[3] Leh in lib inti guat,
ioh harto frauualichaz muat.
So er tho gisah thia menigi [4]
al queman imo ingegini.
Mit ougin bliden er sie inthang.
ioh usan einan berg giang.
So Druhtin selbo thar gisaz, [5]
thes vns iamer ist thiu baz,
Uuir iamer blide in uuara,
sulichera lera.
Tho giangun thie gisuason,
nahor, so sie muasun,
Liob hereron mine,
thie iungeron sine
Indet er tho then sinan mund, Aperiens os suum.
the'ist iamer ubar uuorolt kund.
Tharinne lag, so er uuesta,
dreso diurista.
Bigond er thaz tho spenton
sines selbes uuorton.
Det er then liutin mit thiu drost,
then iungeron thoh zi herost.
Sie bigan er [6] scauuon
frauualichen ougon.
Gruazt er sie zi guate,
sus suaslichemo muate.

Correptos imbecillitatibus
& variis morbis.
Hos (ut) sanaret sicut & potuit
peccatum inde tolleret
Largiretur eis vitam & bonum
& valde letum animum.
Cum ipse videret hanc multitudinem
omnem venire ipsi obviam,
Oculis letis eos recepit,
& montem aliquem adscendit.
Cum Dominus ibi consedisset,
(id) quod nobis semper est eo melius,
Ut semper gaudeamus vere
tali doctrina
Tunc accesserunt dulces (amici illi)
propius ut oportuit
(Ad) dilectum Dominum meum
discipuli ejus.
Aperuit tunc os suum,
quod est perpetuo per orbem notum,
In quo latuit, ut ipse scivit,
thesaurus pretiosissimus.
Cœpit hunc dispensare,
propriis verbis
Fecit hominibus eo solamen,
discipulis tamen præprimis.
Cœpit eos adspicere
letis oculis.
Compellavit eos optime
sic dulci animo.

De VIII. Beatitudinibus. Matth. 5.

CAP. XVI.

SAlig birut ir arme Beati pauperes spiritu.
in thiu iu thaz muat iz uuolle,
In thiu ir thie armuati
githultet io mit gimuati.
Uuanta iuer ist, ih sagen iu thaz,
thaz himilrichi hohaz,
Thiu uuunna ioh ouh manag guat,
bi thiu mag sih freuuen iuer muat.
Salige thie milte, Beati mites.
ioh [1] muates mammunte.
Thie iro muatos uualtent,
ioh bruaderscaf gihaltent.
Buent sie in uuara
erda filu mara.

I. B*Eati estis vos pauperes,*
quatenus vobis spiritus hoc vult,
Dum vos paupertatem
toleratis æquo animo.
Namque vestrum est, ego dico vobis hoc, 5
cœlorum regnum altum.
Gaudium & multum boni,
ideo potest letari vester animus.
II. Beati mites
& animo dulces,
Qui animo suo imperant,
& fraternitatem servant.
Habitabunt illi revera
terram multum inclutam.

² Ther *Qui*

a) Vers. 21. in marg. Cod. Vind. pro: *omnes*, habet: *eos*. Eundem & seq. ita reddendos esse omnino, apparet:

Illos sanavit, sicut & poterat.
Peccatum inde fugavit. Scherz.

3) Vers. 23. hic Rostagardius in Emendat. Otfridinis ponit: *sanavit*. Danis: *legte:* sed labitur ille. *Leb*, est a *liben*, *leiben*, concedere. *Libenti* pro: *concedens*, supra habuimus I, 10. 36. ipsum: *Leb* occurrit etiam infra IV, 9, 24. hinc patet origo vocis *Leben:* cum sit prædium concessum ab altero. Hinc etiam est *Lauuetbu*, quod in Glossis Lipsii redditur: *præstitisti*. Scherz.

4) Vers. 25. Margo utriusque Cod. habet: *Videns turbas.*

5) Vers. 29. in utroque Cod. in margine est: *Et cum sedisset, accesserunt ad eum Discipuli.*

6) Vers. 45. Cod. Vind. *scouuon.*

Ad CAP. XVI.

1) Vers. 11. *muates.* Cod. uterque.

2) Vers.

[2] Ther hiar then bu biuuirbit,
er iamer thar [3] n'irstirbit.
Salig sint zi guate — Beati qui lugent.
thie rozegemo muate.
Uuanta infirdilot thaz ser
drost filu manager.
Joh gifreuuit in thaz muat
harto filu manag guat.
Firtilot in thia smerza,
ioh rozagaz herza.
Guataliches uualtent, [4] — Beati qui esuriunt.
thie thurst io hungar thultent.
Thie io thes rehtes gingent,
ioh thara zua [5] githingent.
Sie uuerdent [6] ettesuuanne,
mit [7] seto es filu folle.
Thaz guates sie ginuagon
eigun unz in euuon
Salig thie armherze, — Beati misericordes.
ioh thie [8] armun uuihti smerze.
Then muat zi thiu gigange
thaz iro leid sie irbarme.
Si quement scioro ana not,
thar man in ginadot.
Thar man giheilit iro muat,
ioh filu liebes giduat.
Ju ist salida gimeinit, — Beati mundi corde.
in thiu ir herza reinaz eigit.
Ir sculut mit sulichen ougon
selbon Druhtin [9] anscouuon.
Ir sculut io thes gigahen,
mit sulichu iuih nahen;
Mit reinidon [10] giuuagen
zi Druhtine iuih fuagen.
Thie fridusame ouh salig, — Beati pacifici.
thie in herzen ni eigen niheinaz [11] uuig.
Mit thiu sie thaz giuueizent,
sie Gottes kind heizent.
Got gibit in zi lonon
thenselbon namon sconon.
Joh duit in thaz gimuati,
mit thes namon guati
Salig thie in noti — Beati qui persecutionem.
thultent arabeiti.
Then man [12] b'iro guati,
duit ofto uuidarmuati.
Sie uuerdent filu riche,
in themo hohen himilriche.

In

Qui hic possessionem acquirit,
is nunquam morietur.
III. Beati sunt in Benedictione,
qui lugentis animi.
Nam eis tollit dolorem
solatium multifarium.
Atque exhilarat eis animum
valde multum varium bonum.
Extinguit eis dolorem
& lugens cor.
IV. Benedictione fruuntur,
qui sitim & famem tolerant.
Qui secundum justitiam ambulant,
atque ad eam invitant (prædicando.)
Erunt aliquando
satietatis multum pleni.
Ut boni satis.
habeant usque in ævum.
V. Beati misericordes
& qui pauperibus condolent.
Quibus animus ad hoc procedit,
ut eorum calamitas ipsos misericordia afficiat.
Ipsi venient commode sine difficultate
ubi gratiam invenient.
Ubi sanabitur eorum animus
& multum amabile eis fiet.
VI. Vobis est Beatitudo designata,
quorum cor munditiem habet.
Vos debetis talibus oculis
ipsum Dominum videre.
Debetis eo pervenire,
cum talibus vos approximare:
Puris meditationibus
ad Dominum vos jungere.
VII. Pacifici etiam beati.
qui in corde non habent ne unicum bellum.
Eo ipso designant
quod DEI filii vocantur.
DEUS dat eis pro mercede
hoc nomen pulchrum.
Atque facit eis hanc gratiam
hujus nominis bono.
VIII. Beati qui sollicite
tolerant persecutionem.
Quibus pro ipsorum beneficiis
Fiunt sæpe molestiæ.
Hi erunt multum divites
in alto cœlorum regno

Dum

2) Vers. 15. mallem reddere: *Qui hic hanc habitationem ambit.* Scherz.

3) Vers. 16. *w'irstirbit*, quod Flacius habet, Lectio corrupta, pro: *iamer w'irstirbit*, semper non morietur. i. e. nunquam. Cæterum transpositi hic cernuntur versus de mitibus & lugentibus. *Schilter.*

4) Vers. 25. Margini post verbum esuriunt addit Cod. Vind. *& sitiunt justitiam.*

5) Vers. 28. *githingent* rectius exponitur per: *tendunt.* conf. notam ad I, 16, 38. *Scherz.*

6) Vers. 29. uterque Cod. *ethes uuanne.*

7) Vers. 30. Cod. Vind. *seti.*

8) Vers. 34. Cod. Vind. *armu.*

9) Vers. 44. pro: *anscouuon* Cod. Cæs. habet tantum: *scouuon.*

10) Vers. 47. lege: *giuuagen* pro: *ginuagen.* Vid. infra V, 9, 110. *Schilter.* Remedium hic versus non postulabat; *mit reinidon ginuagon*, est cum puritatibus abundantibus i. e. cum castitate multa; ita infra V, 23, 563. dicitur: *mit suazin ginuagon*, cum dulcedine abundanti. Sane uterque Cod. habet: *ginuagon.* Nec remedium quadrat; nam *reinidon* est substantivum. *Scherz.*

11) Vers. 50. mallem cum Fr. Junio in Notis ad Willer. p. 119. vertere: *nullam contentionem:* pro: *eigen* uterque Cod. rectissime legit: *eigun.* Scherz.

12) Vers. 59. Cod. Vind. *bi iro.* Versus autem hic melius ita exprimitur: *Quibus propter ipsorum probitatem.* Scherz.

13) Vers.

In thiu ſie iz io gilicho
firdragen frauualicho.
Ni duet iu iz ouh zi ruachon (Beati eſtis cum maledixerint.)
Oba iu thie liuti fluachon.
Ju quimit ſalida thiu mer,
thaz ſie ſo ahtent iuer.
Thanne ſe zellent thuruh mih
al ubil anan iuih.
Thaz ni hiluh iuih,
thaz liegent [13] ſe al thuruh mih.
[14] Blidet iuih muates (Gaudete & exultate.)
ioh harto freuuet iuih thes;
Ju iſt in himile thuruh thaz
Mihil lon garauuaz.
Irò anon ouh ſo datun (Sic enim perſecuti ſunt prophetas.)
thero [15] foraſagono ahtun.
Bithiu ni [16] laget iu iz in uuar,
Uueſan harto filu ſuar.

Dum illud aquanimiter
tolerant leti.
Nec faciat vobis ſollicitudinem
ſi vobis homines maledixerint.
Vobis veniet beatitudo eo magis,
quod adeo perſequuntur vos.
Namque dicunt propter me
omne malum adverſus vos.
Hæc non celo vos
Mentiuntur id omne propter me.
Gaudete animitus
& valde exultate ideo;
Vobis eſt in cœlo propterea
copioſa merces parata.
Iſtorum Majores etiam ſic fecerunt
Prophetarum perſecutores.
Idcirco ne ſinatis vobis id profecto
eſſe valde multum grave.

Vos eſtis ſal Terræ & Lux Mundi, Matth. 5.

CAP. XVII.

IR birut mihil uuerda
Salz therera erda.
Jueraz [1] girati
ſcal ſalzan uuorolt dati,
Thaz ſie mit then uuunton
nirfulen in then ſunton,
Noh mit themo meine,
ni uuerden [2] zi az eine.
[3] Ir ſie, ſo ih iuih heize,
giduet mir filu ſuaze.
Joh io mir in muate
ſie liubet zi guate.
Oba iz zi thiu uuirdit, (Quod ſi ſal evanuerit.)
thaz thaz ſalz firuuirdit,
Uuer findit untar manne
mit uuiu man giſalze iz thanne.
Ziu [4] nihtu iz ſid ni [5] hilphit,
ni ſi thaz man iz firuuirphit.
Zi thiu iſt iz thoh gimuati,
the'iz dreten thar [6] thiu liuti.
Ir birut ouh ubar thaz (Vos eſtis lux mundi.)
ein lioht ſcinentaz
In theſemo erdringe,
thaz uuorolt [7] irriuige.

Vos eſtis digniſſimum
ſal terræ.
Veſtra ſuaſio
debet condire mundi facta,
Ut (homines) vulneribus
ne putreſcant in peccatis.
Neque cum malo
redigantur ad cadaver.
(Si) vos ſitis ſicut vos vocavi
facitis mihi valde gratum.
Atque (ſi) mihi ad placitum
eos diligitis ad bonum.
Si ad id pervenerit,
ut ſal evanuerit,
Quis inveniet inter homines,
quocum condiatur deinceps.
Ad nihil id poſtea juvat,
niſi ut projiciatur.
Ad hoc eſt tamen commodum,
ut conculcent homines.
Vos eſtis etiam præterea
lux ſplendens,
In hoc terræ orbe
quæ mundum illuminet.

Niſt

Non

13) Verſ. 72. Cod. Cæſ. *ſie.*
14) Verſ. 73. idem Cod. *blithet.*
15) Verſ. 78. Cod. Vat. *faraſagano*, ſed male, ut Roſtgaardius recte obſervat. Huue verſum ita reddes: *Prophetas perſequebantur.* *Abtun* eſt verbum non nomen. *Scherz.*
16) Verſ. 79. *laget* nihili eſt: lege: *lazet.* Schilter. recte. Conjecturam ejus firmat uterque Codex. *Scherz.*

Ad CAP. XVII.

1) Verſ. 3. *girati* rectius exprimitur per: *Auxilium*, miniſterium. *Scherz.*
2) Verſ. 8. *zi azeine* verto: *ad cadaver tantummodo*, i. e. ad nihil aliud, quam cadaver. *Ein* pro: *tantummodo*, etiam occurrit alibi. Vid. infr. III, 20, 177. *Scherz.*
3) Verſ. 9. & tres ſeqq. ſic transferendi videntur:

Vos eos, ceu vobis injungo,
Redditis mihi admodum gratus
Atque mihi ad placitum
Eos facitis acceptos ad bonum i. e. ad utilitatem ipſorum.

Liuben ſignificat *acceptum reddere:* vid. Notam ad II, 14, 106. *Scherz.*
4) Verſ. 17. *uuihtu* legendum ex utroque Cod.
5) Eod. ℣. Cod. Vind. *hilfit.*
6) Verſ. 20. Uterque Cod. *thie.*
7) Verſ. 24. *irriuige.* Nec Rhythmus convenit, nec verba. Legendum videtur: *n' irriginge*, ut ſupra hoc lib. c. I. ℣. 84. Freberus: *thaz uuorolt irri ni ge.* Lego ſimpliciter: *irrine*, illuminet. *Schilter.* Lectionem Freherianam Schilterianæ præferendam eſſe uterque Codex docet. Unde verſus hic ita eſt reddendus: *Ne mundus in via aberret:* daſs die uuelt nicht irr gehe. *Scherz.*

8) Verſ.

Nift burg thaz fih giberge, [8]
Thiu ftentit ufan berge,
[9] In hohemo nolle,
[10] thoh s'iz gerno uuolle.
Ni brennit man ouh thuruh thaz
giuuiffo finaz [11] liohtfaz,
Thaz er iz biuuelze,
mit muttu bifturze.
Suntar thes gihelfe,
thaz er iz irheffe,
Ufan hohaz [12] kerziftal,
thaz iz liuhte ubaral
Sama ni mag iz uuerdan,
thaz ir fit giborgan
Ofan uuefet [13] thrato
iues felbes dato.
Ni liuhte lioht iuer,
man iuih lobon thes thiu mer.
Odo man [14] thiu mehti
Zellen iu zi krefti:
Suntar thie fiu fcouuon,
fih fora Gote frouuon.
Joh Gote thero uuerko
mannilih githanko.

Nemo accendit lucernam.

Sic luceat lux veftra.

Non eft caftrum, quod fe abfcondat,
quod ftat in monte,
In fummo vertice,
etfi libenter vellet.
Non accenditur etiam ideo
certe lucerna,
Ut ea operiatur,
modio obtegatur.
Sed eo intenditur,
ut exaltetur,
In altum candelabrum,
ut luceat undiquaque.
Pariter non poteft fieri,
ut vos fitis abfconditi
Aperti eftote valde
veftris operibus.
Non luceat lux veftra
(ut) homines vos laudent eo magis.
Aut (ut) hanc virtutem
referant veftras ad vires.
Sed (ut) qui eam vident,
Coram DEO lætentur
Et DEUM (propter) hæc opera
quilibet glorificet.

Nolite putare, quia veni folvere. Matth. 5.

Cap. XVIII.

NI uuanet thaz gizami,
[1] thaz ih zi thiu quami,
Ih iuih in thiu rachi
then uuizzod [2] firbrachti,
Odo, fo ih nu redino,
[3] theheinan thero forafagono.
Suntar ih mit thulti
fiu bediu uuola irfulti.
Giuuiffo ih fagen iu in ala uuar,
thaz ni hiluh iuih far.
Ni eigut ir merun guati, [4]
thanne thiz heroti,
[5] Ni gifahit iuih io thaz heil,
thaz eigit himilriches deil.
Zi themo fconon [6] lanto,
io iuer fuaz giuuente.
[7] Uuizzut ir thie redina,
thio buah thie fagent thanana.

Uuio

Nifi abundaverit juftitia veftra.

NE putetis quafi deceat,
quod ego ad hoc venerim,
Ut vobis hac occafione
Legem tollam (folvam)
Aut, quod vobis inculco,
quenquam Prophetarum.
Verum (ut) in Patientia
ambo bene (perfecte) impleam.
Amen dico vobis per omne verum,
quod non celo vobis:
Nifi babueritis plus bonitatis
quam hæc Dominatio (Pharifæorum.)
Non capietis vos falutem,
quæ habet regni cœleftis partem.
Ad iftam pulchram regionem
(ut) vefter pes vertat.
Scitis fermones,
Biblia quos dicunt defuper

Quomo-

8) Verf. 25. Margo utriusque Cod. habet: *Non poteft Civitas abfcondi.*

9) Verf. 27. verte: *in alto colle.* vid. Not. ad I, 23, 46.

10) Verf. 28. *Freberus: Tb' ob, etiamfi.* Schilter. Non opus eft hac Freheri correctione, quam neuter Codicum habet. *Thob* ipfum jam denotat; *Licet, etiamfi.* Scherz.

11) Verf. 30. Sic & Anglo-Sax. hie: *Leohtfät under cyfe fettath.* Schilter.

12) Verf. 35. Gothica Verfio hie: *lukarna ftattin.* Anglo-Saxo: *ofer candelftæf.* Schilter.

13) Verf. 39. *drato.* Cod. Vind.

14) Verf. 43. *thio.* Cod. Vind.

Ad Cap. XVIII.

1) Verf. 2. mallem ita redditum: *Ut ego ad hoc, ideo venirem.* Scherz.

2) Verf. 4. Cod. uterque: *firbrachi.*

3) Verf. 6. Cod. Vind. *thehein.*

4) Verf. 11. in margine poft: *veftra*, legitur in Cod. Vind. *quam fcribarum & Pharifæorum.*

5) Mallem reddere ỳ. 13. & feq.

Non accipietis hanc falutem, feu felicitatem,
Ut habeatis regni cælorum partem i. e. ut gaudii cœleftis participes reddamini. *Scherz.*

6) Verf. 15. legendum: *lante* quod & habet Codex Cæfar.

7) Verf. 17. *uuizut* Cod. Vind. qui etiam eod. ỳ. habet *thia.*

8) Verf.

Uuio ther uuizzod thuruh not		*Quomodo lex sollicite*
alten liutin gibot:		*Majoribus præcepit:*
Sie quedent: er giuuuagi,	Dictum est, non occides.	*Dicunt (Biblia) Attendatur,*
thaz man man ni sluagi.		*ut homo hominem ne occidat.*
Quit, Got sih belge [8] thrato,		*Dicit (Lex quod) DEVS irascatur valde*
fulicheto dato.		*talibus factis.*
Ih [9] zellu afur thanana,	Ego autem dico vobis.	*Ego refero vero debinc*
Mines selbes redina,		*mea propria verba:*
Selbon ban minan,		*Mei ipsius Edictum,*
then ih heizu afur scriban:		*quod jubeo adscribi:*
Thaz mannilih giborge,		*Ut quilibet caveat,*
sih [10] zia manne ni belge.		*cuiquam homini ne irascatur.*
Joh ouh thaz bimide,		*Sed & hoc evitet,*
er [11] inan nihein ni [12] nide.		*ut ipsorum cuiquam ne invideat.*
Thaz selba uuerk uueltit,		*Id si fuerit factum, efficit,*
er ienaz baz giheltit,		*(ut) prius melius observet,*
Mit gihaltnissu [13] giuueizat,		*(Et) cum observatione intelligat,*
thaz uuizod inan heizit.		*quod lex ipsum jubet.*
Oba thu thes biginnes,	Si offers munus tuum.	*Quoties tu intendis*
thaz thu geba bringes:		*ut munus offeras*
Gifti gimuate,		*Donum gratum*
zi [14] themo Gotes biete,		*ad DEI altare,*
Yrhugis thar tho heines man,		*(Si) recordaris tunc ibi hominis*
ther thir si irbolgan,		*qui tibi sit iratus,*
Thoh iz so luzil uuari,		*Etsi tam minimum esset,*
in muat thir er ni guami:		*(ut) in mentem tibi prius non venerit,*
Ni biut iz furdir thara mer,		*Ne feras (offeras) id porro tunc amplius,*
far, bisuani thih er.		*vade, reconcilia te prius.*
Iz ist er, ih sagen [15] thaz		*(Si) istud (munus) sit prius, dico hoc,*
Gote filu leidaz.		*(est) DEO multum abominabile.*

8) Vers. 23. Cod. Vind. *drato,*

9) Vers. 25. *zelliu.* Cod. Vind. quod reddendum: *Dico vobis.* Scherz.

10) Vers. 30. ex utroque Cod. legendum est: *zi idmanne*, quod est: *zu jemand, gegen jemand.* Scherz.

11) Vers. 32. pro *man* pone: *man* ex utroque Codice.

12) Vers. 32. *Nide*, invidia, hic complectitur utrumque & *Raca*, & *Fatue.* Gothus retinet vocem *Raka.* Sed Anglosaxo reddit: *Thu abordena.* Tatiani Harmonia exponit: *Itale*, h. e. vane. Ælfricus. e. V. *Racha gesuuutelath*, *abilignysse.* i. e. Racha exprimit indignationem, puta verbo aliquo, quum indignatio etiam sit interna. Injuriæ autem verbalis gradus sunt duo hic: quædam declarationem admittunt, quum sit ἐν τῷ μέσῳ, ut *vane*, Quædam per se sunt injuriosa, ut Fatue, Gotho hic: *dyala.* Saxoni: *Thu stunta.* Ælfricus secutus Augustin. qui lib. I. Comm. hic ait, se a Judæo quodam accepisse, *Raca* Hebræis interjectionis instar esse, eáque voce nihil certi, sed tantum animi indignationem significari. Chrysostomus in h. l. Homil. II. Syriaca lingua denotare Raca *Es tu*; ut irati subinde, quæ commotus animus convitia suggerit, premere solent; ita tamen ut sono aliquo indignantis animi, paratos se ad convitiandum prodant. Basilius M. Cæsareæ Cappadocum Episc. ait, hoc verbum suæ regionis populo peculiare esse, levioris convitii gratia, adversus familiariores usurpatum. Flacius *in Clav. h. voc.* refert, Admonitum se ab Em. Tremellio fuisse, in Talmud sæpe legi ריקא pro quo Syri dicant, ריקא. & significare hominem cerebro vacuum. Græce fortassis χαυνο recte voces. Nam ריק unde illud deductum est, significat, vacuum & inane. Utrumque dixi voce *Niden* Otfridum complecti. *Neith*, Gothis invidia, rancor & non male comparat Fr. Jun. cum Gr. ὄνειδος, probrum, quod invidi gaudeant opprobria jacere in eos quibus invident. Exemplum habes infra lib. 3. c. 18. ℣. 51. sqq. Schilter.

13) Vers. 35. legendum ex utroque Cod. *giuuéizit.*

14) Vers. 40. Cod. Vind. *demo.*

15) Vers. 47. post vocem: *sagen* uterque Codex habet: *thir.* Versus autem hic cum seq. ita est transferendus:

Est illud (donum) *dico tibi hoc.*
Deo admodum ingratum. Scherz.

Qui

Qui viderit Mulierem. Et non jurare, & diligere inimicos. Matth. 5.

CAP. XIX.

ZAlt er ouh tho thuruh not
uuio ther uuizzod gibot,
[1] Giuuiſſo thar giſuaro,
thaz man nihein ni huoro.
Ih quad afur ſagen iu:
ther uuib biſcouuot zi thiu,
Thaz ſar in themo friſte
zi thiu 'nan es giluſte,
Er huorot ſia giuuaro
in herzen [2] io ſar ſuaro,
Mit unreinemo muate,
[3] nirgeet imo iz zi guate,
[4] Thaz man ſih ni firſuerit,
thaz uuan ih uuizzod uuerit.
Minu uuort thiu uuerrent — Non jurate.
thaz ir ſar ni ſuerent
[5] Thaz iſt giuuara mera,
thaz ſagen ih iu in uuara.
Man baz in ſo [6] ziuuartent,
ioh ſih baz gihaltent.
Ther [7] uuizzod gibiutit grazzo, [8]
man ſinan fiant hazzo: — Deut. XXIII, 6.
Joh iagilicher manno, — Odies inimicum.
ſinan friunt minno.
Uuio ih iu hiar gibiete, — Ego autem dico vobis.
thaz horet io [9] zi guate
Ih iuih nu ni hilu thaz,
[10] harto ſizit iu iz baz.
Juan [11] fiand minnot,
ſo gibiutit Druhtin Got.
Minnot io thie grazzo,
ſo uuer ſo ſo iuih hazzo.
Betot gerno io bi thie,
ſo uuer ſo iu ubilo gidue.
Thaz ir Got io thuruh not,
in theſen datin bilidot.
Sit io in datin filu lind,
Thaz ihr uueſet Gotes kind.
Si Druhtin iu zi bilide,
ther buit uſan himile.

Er

REtulit etiam ſollicite
quomodo lex juberet,
Equidem ibi dictum,
ut ne quis adulteret.
Ego inquam vero, dico vobis:
qui mulierem adſpicit ad hoc,
Ut ſtatim in eo momento
eam concupiſcat,
Adulterat eam vere
in corde pergraviter.
Impuro animo,
nec cedit ei in bonum.
Ne quis pejeret,
id opinor Lex probibet.
Mea verba probibent,
ut vos omnino non juretis.
Hoc eſt profecto plus,
id dico vobis vere.
Hominibus melius eam (legem) ſic cuſtodire,
Et ſe melius continere.
Lex præcipit vehementer
(ut) quis ſuum hoſtem odiat.
Et quilibet
ſuum amicum diligat.
Quomodo ego vobis hic præcipio,
id audite ſtudioſe:
Ego vos jam non celo hoc,
valde ſedeat vobis id melius:
Veſtrum inimicum amate,
ſic præcipit Dominus DEUS.
Diligite utique eos valde,
quicunque vos odiunt.
Orate libenter pro eis,
Quicunque vobis malum faciunt
Ut DEUM ſtudioſe
in his operibus imitemini.
Eſtote in operibus multum lenes
ut ſitis DEI filii.
Sit Dominus vobis ad exemplum
qui habitat in cœlis.

Is

Ad CAP. XIX.

1) Verſ. 3. conjungendus eſt ſecundo & uterque ita reddendus:

Quomodo ſeu quod *Lex juberet.*
Certe tunc convenienter &c. Scherz.

2) Verſ. 10. Cod. Vind. legit: *iu.*

3) Verſ. 12. *nirgeit.* Cod. Vind.

4) Verſ. 13. Freherus:

Thaz man ſie nit firſuuerie (pejeret:)
thaz uuan ib uuizzod uuerie.

Schilter. Concordat omnino Codex uterque *Scherz.*

5) Verſ. 17. mallem ita redditum: *Hoc eſt obſervatio* (legis) *major. giuuar* pro *obſervatione* ſæpe ſumitur: conf. ſupra I, 2, 15. & hodie adhuc dicimus: ich nahm geuuahr, obſervabam. *Scherz.*

6) Verſ. 19. pro: *ziuuartent* uterque Codex habet: *giuuartent*, quæ vox ſupra II, 5, 6. occurrebat & *cuſtodire* ſignificat. Verſum autem hunc & ſeq. aptius ita transtuleris:

Homines melius illam (Legem:) *ita cuſtodiunt,*
& ſe rectius gerunt. Scherz.

7) Verſ. 21. Cod. Vind. *uuizod.*

8) In margine ejusdem verſus: Cod. Vind. habet: *Odies inimicum tuum.*

9) Verſ. 25. *zi guate* rectius vertitur: *ad bonum ad commodum:* euch zu gut. *Scherz.*

10.) Verſ. 28. aptius redditur: *Valde convenit id vobis melius:* de voce: *ſizit* vid. ſupra Notam ad I, 8, 23. *Scherz.*

11) Verſ. 29. Cod. Vind. *fiant.*

12) Verſ.

Er lazit ſunnun ſina [12] Qui ſolem ſuum
ſcinan filu blida
Joh regana giliche
allemo erdriche.
[13] Giuuiſſo thaz ni hiluh thih
[14] thoh ſint thie liuti miſſilih,
Fehemo muate,
ubile io guate.
Oba iu thio minna ſint nu heiz, Si enim diligitis eos.
zi then ir birut filu zeiz.
[15] Zui ſcal [16] in lon ſin thanana guat,
thaz ouh [17] heithines thuat.
Thaz ſullent ouh filu fram
ſelb thie ſuntigun man.
Sie lazent in io then in muat,
ſo uuer ſo in liobes filu duat.

Is ſinit ſolem ſuum
ſplendere multum læte,
Et pluere pariter
omni terræ.
Equidem hoc non celo te,
ſed tamen homines ſunt varii,
Variabili animo,
malo bonove.
Si vobis amores ſunt jam ardentes
erga hos, quibus eſtis multum cari,
Quomodo poteſt iis merces eſſe inde bona.
quod etiam gentiles faciunt.
Hoc implent etiam ſtudioſe,
ipſi peccaminoſi homines.
Sinunt ſibi hunc in animum,
quicunque iis cari multum facit.

Attendite ne [1] Juſtitiam veſtram faciatis coram hominibus. Matth. 6.

Cap. XX.

OBa thu armen uuihtin
[2] dueſt droſt mit eregrehtin,
Joh thir uuolles ana ruam,
[3] Eclemoſyna giduan:
Odo [4] uuerke [5] guatu,
ioh [6] Druhtinez gimuatu
[7] Uulles io mit uuillen,
ſora Gote Irfullen.
Dua, ſo ih thir zellu,
thin ſelbun thing ellu
[8] Giborganero uuerko,
thaz thir es Got githanko.
Ni [9] thuaſt thu, ſo ih ſagen thir ein,
lon ni [10] habeſt thu es nihein.
Ouh [11] fora Gote ana uuank,
ſo ni quimit thir es thank
Oba thu in reht redina
thir uuirkes Elemoſyna, Cum facis eleemoſynam.
Thir [12] zelluh ein gizami,
ni dua [13] iz zi lutmari.

Lichi-

SI tu pauperibus hominibus
facis ſolatium per juſtitiam,
Et tibi vis ſine jactantia
Eleemoſynas facere:
Aut opera bona,
& Domino accepta,
Velis certe libere:
coram Deo implere,
Fac: ut tibi dicam,
hæc omnia,
Occultis operibus
ut tibi DEUS retribuat.
Niſi feceris, ut dico tibi ſemel,
mercedem non habebis ullam.
Atque coram DEO ſine dubio
nequaquam veniet tibi retributio.
Sic (igitur) tu vero modo
tibi facies Eleemoſynam,
Dicam tibi quid deceat,
ne facias id in publico.

Hypo-

12) Verſ. 41. Cod. Vind. in margine habet: *Qui ſolem ſuum oriri facit.*

13) Verſ. 45. Parentheſi eſt includendus; & ita reddendus: *Certe hoc non te celo.* Scherz.

14) Verſ. 46. & duos ſeqq. ſic transfer:

Licet homines (omnes ſc.) *non ſint ejusdem generis.*
(Sed) vario animo
mali & boni. Scherz.

15) Verſ. 51. lege ex Cod. Vind. *ziu.* Vaticanus quidem habet: *Liu*; ſed ex lapſu deſcribentis.

16) Eod. ℣. pro: *in*, lege ex utroque Cod. *iu.* Unde hic verſus ita eſt exprimendus: *Quare debet vobis merces eſſe inde bona.* Scherz.

17) Verſ. 52. uterque Cod. *heithiner*, Gentilis. *Scherz.*

Ad Cap. XX.

1) Ita latina Verſio i. e. *Eleemoſynam.* Et Saxo Anglicana *Eouure rihtnuiſneſſe.* Gothica: *Armaion*, textum Græcum ſequens. *Schilter.*

2) Verſum ſecundum rectius ita explica, *facies*, ſeu facere vis aliquid ad *ſolamen cum decore. Eregrehti* non ſignificat *Juſtitiam*, ſed *Majeſtatem*, *decorem.* vid. I, 4, 33. & III, 14, 227. *Scherz.*

3) Verſ. 4. Cod. Vind. *Elemoſyna.*

4) Verſ. 5. *uuerk.* Cod. Vind.

5) Eod. ℣. Cod. Vat. habet *guatiu*, ut in ſeq. verſu: *gimuatiu.* Aſt Vind. conſentit Flacio.

6) Verſ. 6. Cod. Vind. exhibet: *Druhtine.*

7) Verſ. 7. lege ex utroque MSC. *uuolles.*

8) Verſ. 11. lege unica voce: *giborganero.* Schilter. Codex uterque ſiſtit: *giborgeuero.*

9) Verſ. 13. Cod. Vind. *duas.* Mallem autem hunc verſum reddere ita: *Niſi facias uti dico tibi, ſolus* i. e. remotis arbitris, clam. *Scherz.*

10) Verſ. 14. Cod. Vind. & Vat. *habes.*

11) Verſ. 15. lege ex Cod. Cæſar, *fona Gote*, a Deo. *Scherz.*

12) Verſ. 19. *zellu ih.* Cod. Vind.

13) Verſ. 20. *zi lutmari*, eſt, *ad famam*, ſc. acquirendam. vid. ſupra.

14) Verſ.

Lichicera in uuara
thie duent fie lutmara,
[14] Offono untar manne,
thaz fie fe lobon thanne.
Si eigun, uuizit ir thaz.
thar thaz lon allaz.
Ih fagen iu [15] in alla uuar,
ni uuirdit in es mera.

Hypocritæ profecto
faciunt hæc in propatulo,
Publice inter homines,
ut fe laudent propterea.
Habent ifti, fciatis hoc,
mercedem inde omnem.
Dico vobis per omne verum,
nil fit eis amplius.

Quomodo fit orandum, & de Oratione Dominica. Matth. 6.

CAP. XXI.

OBa thu ouh biginnes,
thaz thu zi [1] Got thinges,
Inti thu githenkes,
thaz thin gibet uuirkes.
Thaz fi in herzen thanne
thaz thir es uuiht [2] n'int falle,
Gidougno in themo muate,
[3] thaz thir iz irge zi guate.
In herzen fi iz fcono,
thaz [4] iues Got gilono.
Si ther [5] githang iu fefti
Innan theru brufti,
Thaz io bi themo meine,
Thaz muat fi fafto heime.
Then [6] hugu in then githankon
ni' lazet uuergin uuankon.
Ni lazet faran iu thaz muat,
fo then driagarin duat.
Umbikerit fih thaz muat,
felb fono [7] then haz duat.
Thaz duent fe allaz zithiu,
ther liut [8] fe lobo thar bithiu.
Joh fi fe eren thuruh thaz,
bithiu n'ift es uuiht in thiu baz.
Uueift thu uue'ih thir redinon?
[9] felba lob the'ift thaz lon.
Giuuiffo uuizift thu thaz,
in thiu gifteit iz allaz.
Thanne ir betot, uuizit thaz, duet iz kurzlihaz. Orantes autem nolite multum loqui.

Um etiam aggrederis,
ut ad DEUM fperes,
Atque cogitas,
ut tua oratio efficax fit,
Hoc fit in corde tunc,
ut ne quid tibi excidat,
Occulte in animo,
ut tibi cedat in bonum.
In corde fit hoc pulchre
ut vobis DEUS perfolvat.
Sit cogitatio vobis fixa
intra pectus,
Ut propter malitiam (naturæ)
Mens fit firme domi. (fecum habitet)
Curam (follicitudinem) in cogitationibus
ne finite forte vacillare.
Ne finite vagari vobis animum,
quod hypocritis contingit.
(Si) avertit fe animus,
(tunc) eis odium excitat.
(Atque) id faciunt omne ad hoc,
(ut) populus eos laudet propterea.
Atque (ut) eos honorent ob hoc,
Ideoque non eft quicquam eis eo melius.
Nofti quid tibi dixi?
Ifta laus eft ipfa merces.
Certe fcias hoc,
in ifta conftat ea tota.
Cum vos oratis, (fciatis hoc)
Facite id breviter.

Ni Non

14) Verf. 23. Cod. Vid. *ofono.*
15) Verf. 27. lege ex utroque MSC. *in ala uuara.*

Ad CAP. XXI.

1) Verf. 2. Uterque Cod. *Gote.* Mallem hunc verfum ita fuiffe redditum: *Ut ad Deum loquaris? thingen* fignificat fæpiffime idem ac *loqui*: quod huc, cum de Oratione Dominica fermo fit, omnino quadrat. *Scherz.*
2) Verf. 6. Cod. Vind. *ni intfalle.*
3) Verf. 8. Cod. Vind. *thëiz thir irge.*
4) Verf. 10. *iues* habet Fr. Junius in Willer. pag. 18. pro vulgari: *ines.* Schilter. *iues* etiam habet Cod. uterque. Aptius verto: *Ut vos ob id Deus remuneretur.* Scherz.
5) Verf. 11. *githanc,* Junius habet. *Schilter.* aft Codd. exhibent *githang.* Scherz.
6) Verf. 15. *then hugu,* hoc uti proprie ita aptiffime redditur: *Mentem.* Scherz.
7) Verf. 20. *ther hals* nullum parit fenfum hæc Lectio. Videtur legendum *then haz,* odium Dei, quod incurrit hypocrita, orans fine intentione. *Schilter.* Imo lectio Flaciana, quacum concordat uterque Codex, bonum parit fenfum, quod jam agnovit Junius ad Willer. pag. 118. notandum autem hic pro: *felb fono* ex MSC. noftris legendum effe: *felb fo'mo.* Qua Lectione admiffa verfus hic cum tribus præcedentibus ita eft transferendus:

Non finite vobis moveri animum,
Uti Hypocritis contingit:
Vertitur (Hypocritæ) *animus*
Sicut ipfi collum facit, feu vertitur.
Scherz.

8) Verf. 22. Cod. Vind. habet: *fie* & in fine: *bidiu.*
9) Verf. 26. pro: *felba* uterque Codex habet: *thaz felba.*

Ni ruachit Druhtin harto
thero managfalton uuorto.
In herzen betet harto,
kurzero uuorto,
Joh lutero thare,
thaz iz Got [10] gibare.
[11] Thaz lon laz imo allaz,
thaz thez gibetes si thiu baz.
[12] Thaz thu in thera dati,
ni firliasest thie arabeiti.
Ir ni thurfut bi thiu, *Scit enim Pater vester.*
Got irkennit in iu,
Er ir imo iz zellet,
allaz thaz ir uuollet.
Ginada sina gruazet,
so minu uuort iu iz [13] suazen,
Mines selbes lera,
ni tharf es uuesan mera.
So s'ih iuih ubaral
hiar nu leren scal.
Firsahent io gilicho,
thiu iz allaz garalicho.
„ Fater unser guato, *Pater noster.*
„ bist Druhtin thu gimuato,
„ In himilon io hoher
„ Uuih si namo thiner
„ Biqueme vns thinaz richi, *Adveniat regnum tuum.*
thaz hoha himilrichi.
„ [14] Thara uuir zua io gingen,
„ ioh emmizigen thingen.
„ Si uuillo thin hiar [15] nidare, *Fiat voluntas tua.*
„ So s'er ist usan himile.
„ In erdu hilff vns hiare
„ so thu engilon duist nu thare.
„ thia dagalichun zuhti,
„ gib hiut vns mit ginuhti, *Panem nostrum.*
„ Joh follon ouh, theist mera
„ thines selbes lera.
„ Sculd bilaz uns allen, *Dimitte nobis.*
„ so uuir ouh duan uuollen
„ Sunta thia uuir thenken,
„ ioh emmizigen uuirken.
„ Ni firlaze unsih thin uuara *Ne nos inducas.*
„ in thes uuidaruuerten sara.
„ Thaz uuir ni missi gangen,
„ thara ana ni gifallen.
„ Losi unsih io thanana, *Libera nos.*
„ thaz uuir sin thine thegana,
„ Joh mit ginadon thinen
„ then uueuuon io bimiden, *Amen.*
Ob

Non curat Dominus vehementer
multa verba.
In corde orate firme
brevibus verbis,
Atque puris deinde,
ut id DEUS conferat.
Mercedem finito ipsi omnem,
ut oratio sit eo melior.
Ut (quoque) in hoc opere
non deseras laborem.
Vos non egetis propterea (quoquam)
DEUS agnoscit in vobis
Antequam ipsi id refertis,
Omne quod desideratis.
Clementiam ipsius compellate,
ut mea verba vobis id edulcant,
Mea ipsius doctrina:
Non opus quid amplius.
Sicut vos per omnia
Hîc jam docebo.
Percipite pariter
Hoc omne penitus: (perfecte)
Pater noster bone,
es Dominus tu gratiosus
In cœlis altissimis
Sanctum sit nomen tuum,
Adveniat nobis regnum tuum,
altum illud regnum cœlorum,
Ad id ut penetremus
idque assiduo frequentemus,
Sit voluntas tua hic inferius
sicut ea est in cœlis.
In terra juva nos hîc
sicut angelis facis jam illic
Quotidianum panem
da hodie nobis cum satietate.
Atque imple etiam, quod plus est,
tuo ipsius verbo.
Debitum dimitte nobis omnibus
quod nos quoque facere volumus.
Peccata quæ nos cogitamus,
& continuo operamur.
Ne derelinquat nos tuum tutamen,
in adversarii tentamine.
Ut nos ne aberremus,
eoque ne cadamus.
Libera nos quoque abhinc,
ut nos simus tui famuli,
Et cum gratia tua.
Gehennam effugiamus.
Si

10) Vers. 36. pro: *gibore* quod Flacius habet, lege ex Rhythmi ratione: *gibare.* sic supra lib. I, c. 18, 3. *thiz unas sus gibari.* Hoc erat sic oblatum, apertum. *Gibare*, offenbare, ἀποδώσει σοι ἐν τῷ φανερῷ. Schilter. Cum *gibore* etiam uterque Codex habeat, & illa vox aptum admittat sensum, eandem præferendam arbitror. Rhythmi enim curam anxiam non ubique gerit Noster. Verto itaque: *Ut Deus id exaudiat.* Scherz.

11) Vers. 37. i. e. *Mercedem a nemine nisi ab ipso* sc. Deo, *expecta.* Scherz.

12) Vers. 39. & 40. sic reddo:

Ne in hoc facto, in orando
Perdas laborem; i. e. frustra labores. vid. Staden in Explic. Voc. Bibl. Germ. p. 667. *firliesen*, *firliusan* pro: *perdere* occurrit III, 13. 66. & IV, 1, 6. apud Tatian. c. 44. §. 20. & passim. *Scherz.*

13) Vers. 46. Cod. Vind. *suezent.*

14) Vers. 59. & seq. mallem ita exprimi:

Ut eo semper eamus
& assidue tendamus. Scherz.

15) Vers. 61. Terram cœlo præmittit Auctor. Sic & Anglo-Saxonica Britannica sive Wallica & Hibernica versio: Contra quam in textu Græco & Latino. *Schilter.*

16) Vers.

Ob ir in muat [16] inlazet, *Si dimiseritis hominibus.*
thaz funta ir io bilazet,
So dilont fino guati
thio iuo miffidati
Ther thar afur fo ni duat,
lazet queman [17] ni iz in muat,
Gizelit fint themo in drati
allo thio undati.

Si vos in mentem intromittitis
ut peccata vos quoque dimittatis.
Tunc delet Ejus Gratia
vestra crimina.
Qui vero ita non facit,
nec finit venire id in mentem:
Imputata funt isti in rigore
omnia malefacta.

Nemo potest duobus Dominis servire, [1] Matth. 6.

CAP. XXII.

NI mag thaz man duan nihein,
thaz thiono hereren zuein;
Thaz er irfulle io follon
bedero uuillon.
Ni thurfut ir biginnan,
thaz ir ouh megit [2] bybringan.
Thaz ir Gote thionot,
ioh thoh thia [3] uuorolt minnot.
In muate fi iu gifeftit,
[4]
thaz muas ni fi iu mera, [5]
Thes lichamen dati,
thanne fin giuuati.
Sehet thefe fogala, *Respicite volatilia coeli.*
thie hiar fliagent obana.
Zi akare fie ni gangent,
ioh ouh uuiht ni fpinnent.
Thoh ni briftit in thes,
zi uuaru thoh ginuages,
[6] Ni fie fich ginerien,
ioh fcono giuuerien.
Biginnet ana fcouuon, *Confiderate lilia.*
thio fronisgon bluomon,
Thar liuti after uuege gent,
thie in themo akare ftent.
Salomon ther richo,
ni [7] uuata fih gilicho.
Thaz fagen ih iu in ala uuar,
fo ein [8] bluomono thar.
Nu

NOn potest quisquam facere,
ut serviat dominis duobus
Ut impleat plene
amborum voluntatem.
Non licet vobis tentare,
ut (eo rem) redigatis,
Quo DEO serviatis,
& tamen & mundum ametis.
In animo fit vobis firmatum,
(ne fitis foliciti de victu & amictu)
Cibus ne fit vobis pluris (anima)
Corporis operationes
quam ejus indumenta.
Respicite hæc volatilia
quæ hic volitant superius.
Agrum non colunt,
nec quicquam nent.
Tamen non deficit eis aliquid,
revera quantum fatis eft,
Etsi fe ipfi non suftentant,
nec pulchre procurent.
Aggredimini adspicere
illustres flores,
Quabo mines hinc inde ambulant,
qui in agro ftant.
Salomon illi dives
non vestivit fe æqualiter.
Hoc dico vobis per omne verum,
ficut unus florum illorum.
Quod

16) Verf. 81. pro *inlazet* uterque Codex habet: *in lazet.*

17) Verf. 86. pro: *ni* Cod. Vind. & Vat. ut & Flacius habent: *in.* Unde illum ita verte: *Sinit venire jam* (fubinde) *id in animum.* Scherz.

AD CAP. XXII.

1) Addit. Vind. Cod. *& non cogitandum in craftinum.*

2) Verf. 6. Freher. ex MSC. *bybringan.* Schilter. Aft Cod. uterque & Flacius: *bringan.*

3) Verf. 8. *uuorolt*, mundum, ita reddit Otfridus Mammona. Tatiani Harmonia: *uuerolt uuolun: Ni maget ir Gote thionon inti uuorolt uuolun.* Sic & Anglo-Sax. *Ne magon ge Gode theowian aad uuorold uuelan.* h. e. bona feculi. Gothus Luc. 16. 9. & 11. habet *Faihuthraihna, faihu, vih*, pecus, pecunia, *threiban* premere, affligere, *Fr. Jun. Gloff. Goth. voc. Mamm.* vel a *thraggan*, currere, Anglo-Saxonica, *Wodthraga*, furor, infania, ob infanum præcipitemque curfum divitias confectantium. *Idem ibid. voc. thraggan.* mihi *Thraihn*, videtur compreffum, onus, acervus, concervatio, grex. *Schilter.*

4) Post ỳ. 9. deficiunt hic duo verfus, quod ratio rhythmica probat; quorum alter in fine refpondet τῷ *gifestit*, alter τῷ *mera.* Senfum expreffi tamen ex textu facro. *Schilter* Quatuor hic verfus deficiunt, quos ex MSS. Vind. & Vat. ita fupplemus;

thaz mudfes iu ni briftit
Mit fuorgon ouh ni rátet
mit uuiu ir iuih uudtet
Fúrira ist thiu féla,
thaz muas &c.

quod cibus vobis non deficiet;
Curis etiam non deliberate
quomodo vos vosmet veftietis.
Præftantior eft anima,
cibus &c. *Scherz.*

5) Verf. 10. margo Cod. Vind. habet: *Anima plus est quam esca.*

6) Verf. 19. & fq. fic verto:

quin fe nutriant
& pulcre fustentent. Scherz.

7) Verf. 26, Cod. Vind. *uuatta.*

8) Verf. 29. uterque Codex poft: *ein* inferit: *thero:*

9) Verf.

Nu er thaz ſo uuilit uuerren, *Si autem fœnum agri.*
thaz mithont ſcal irthorren,
Thie fogala ouh zi uuare,
thie iu ſint undiure.
[9] Uuio harto mihiles mer
Suorget Druhtin iuer?
Thu'mo liabara biſt,
thanne al gifugiles thaz iſt.
Er giduit, thaz thu uueiſt,
thaz thu nakot ni geiſt.
Joh ouh gibit thir thia uuiſt,
thu hungiru n'irſtirbiſt.
Giduan ni mahtu in uuara,
thih minnoren noh [10] mera
[11] Har nihein, hugu ouh thes,
thu iz alles uuio giſarauues.
Bi thiu laz thia ſuorga, theiſt es guat,
[12] Themo thih ſulichan giduat.
[13] Mit uuati et thih io uuerie,
ioh emmizigen nerie.
Er uueiz ana zuiual, *Scit enim pater veſter.*
thaz ir es bethurfut ubaral.
[14] Ni mugut ouh firlazan,
n'ir ſculit ſulih niazan:
Suachet io mit mahti, *Quærite primum Regnum Dei.*
thes himilriches rihti.
Ju biquimit, ih ſagen iu thaz,
thaz andaraz allaz.
Niſt iuer nihcin, thaz iſt uuar, [15]
ſo harto ſulih duſar, *Matth. 7, 9.*
Thin kind thih bitte brotes,
thaz thu'mo ſteina bietes.
Ouh giborges thu thes,
bitit er thih fisges.
Ni biutiſt thia meina
natarun niheina.
Ni biutiſt ouh in uuara,
ſcorpion thia zala,
Harto borgeſt thu thes,
bitit er thih eies?
Nu ir birut thes giuuon,
ir fruma gebet kindon
Joh al thaz in lichet,
thaz ir ſe ni [16] biſiuchet.

Uuio

Quod ſi id ita vult curare,
quod mox areſcet,
Aves quoque profecto,
quæ vobis ſunt minus pretioſæ:
Quam multo valde amplius
curet Dominus pro vobis?
Tu ipſi carior es,
quam omnia iſta volatilia ſunt.
Ipſe facit, ut tu ſcis,
quod nudus non ambules.
Imo etiam dat tibi cibum,
fame ne pereas.
Facere non potes profecto
te minuere, nec augere,
Folium nec unicum, conſidera & hoc,
tu id omne (flores) quomodo colorabis?
Quare relinque curam, id eſt bonum,
(ei) quem decet (&) eam gerit.
Amictu ipſe te defendet,
& perpetuo alet.
Ipſe novit ſine dubitatione
quod eis indigeatis ubique.
Haud debetis etiam negligere,
ſi vultis iis frui;
Quærite omnibus viribus
Regni cælorum rectitudinem.
Vobis obvenient, dico vobis hoc,
cætera omnia.
Non eſt veſtrum quisquam, hoc verum eſt,
tam valde talis barbarus (brutus, unhold)
(ſi), filius tuus te petat panem,
ut ei lapidem porrigas.
Atque evitas hoc,
(ſi) petit te piſcem,
Non porrigis malum
ſerpentem aliquem.
Nec porrigis profecto
ſcorpionem noxium,
An valde declinas hoc,
(ſi) petit te ovum?
Nunc (quum) vos ſitis ad hoc conſueti,
(quod) bona detis liberis,
Atque omne, quod eis placet,
ut ne iis ægre, faciatis.

Quam

9) Verſ. 33. Freherus: ita lege: *Uuio harto mihiles mer.* recte. pro quo Flacius: *nihiles.* Schilter. Uterque Codex Lectionem Freheri approbat. Idem verſus repetitur infra hoc capite n. 73. ubi ipſe Flacius exhibet: *mihiles.* Scherz.

10) Verſ. 42. *in era* Flacius habet, ſed vitioſa eſt ejus Lectio. *Meru*, mehren, ſtaturæ addere, ita & Freherus. *Schilter.* Recte Flacii *in era* mutatur in: *mera*, quod uterque Codex habet: ſed *mera* non eſt verbum, nec *augere* ſignificat, at eſt nomen adjectivum, & idem eſt ac: *Major*; uti *minnorem* denotat *minorem.* Gl. Keronis: *Meru*, Major. in Verſ. Tatiani c. 56. §. 7. *mera gisliz*, idem eſt ac, major ſciſſura: Redderem itaque ℣. 41. & ſeq. ita:

Facere non potes reverâ
te minorem nec majorem. Scherz.

11) Verſ. 43. *Har*, pilus, ſi ad verſum præcedentem eſt referendum. At in textu eſt *cubitus, ulna, menſura ſtaturæ.* Imo ad ſequentem refer. *Har* accipitur etiam de floribus & foliis, ſicut & hodieque dicuntur die *hari*, folia piuea. *Schilter.*

12) Verſ. 46. ita eſt reddendus: *Illi, qui te talem creavit:* Scherz.

13) Verſ. 47. & ſeq. mallem ita redditum:

Ut te amictu inſtruat
Et ſemper alat. Scherz.

14) Verſ. 51. Cod: Cæſareus ita exhibet: *Ni ir ſulih ſculit niazan.* Eundem & ſeq. ita eſſe exponendum arbitror:

Nec poteſtis etiam omittere,
Quin illo fruamini.

Mens eſt: Non carere poteſtis unquam iis, quæ ad ſuſtentationem corporis faciunt. Modo ceu ℣. 23. & ſeq. dicit: prius quæratis cœleſtia. *Scherz.*

15) Verſ. 57. Margo utriusque Cod. habet: *Quis ex vobis Patrem petet panem &c.*

16) Verſ. 72. lege ex utroque Cod. *biſuichet.* Quod eſt: *decipiatis.* in fraudem damnum ipſorum aliquid faciatis. Celeb. Roſtgaardius in Emendat. Otfridinis ad h. l. *biſuichet.* Sic Dani: *biſuigue, fallere, fruſtrari.* Scherz.

17) Verſ.

Uuio harto mihiles mer
gibit Druhtin iuer
Guat, ob irmo folget,
ioh inan bitten uuollet.
Bittet agaleizo,
ioh harto filu heizo.
Thaz ſagen ih iu in ala uuar,
[17] thie fruma gibit er iu ſar.

Quam multo magis ea
dabit Dominus vobis,
Bonum, ſi vos ipſi obeditis,
& ipſum rogare velitis.
Petite indeſinenter,
Atque valde multum ardenter.
Hoc dico vobis per omne verum,
Bonum dat ipſe vobis utique.

Omnia, quæcunque vultis, ut faciant vobis homines &c. & Cavendum à falſis Prophetis. Matth. 7.

Cap. XXIII.

NU [1] ler ih iuih harto
kurzero uuorto,
Uuio ir giduet [2] follen
then Druhtines uuillon.
Ni dua, zellu ih thir ein,
uuidar [3] mano nihein
Uuiht in uuorolti alles,
ni ſo thu thir uuolles.
Mit thiu [4] thanne irfullet, *Hæc enim Lex & prophetæ.*
thaz foraſagon ſingent.
Joh uuirket io [5] gelicho,
then uuizzod follicho,
[6] Uuartet iu io harto, [7]
fon driagero uuorto
Fon foraſagon luggen,
thes ſculut ir io [8] gihuggen.
Sie ſint iu in [9] anaratin,
In ſcafinen giuuatin.
Thar buent inne in uuare
uuolua filu ſuare.
Ni [10] mugon ſi iu uuankon, *à fructibus eorum cognoſcetis.*
ſehet [11] z'iro uuerkon:
Joh in ala thrati
ſcouuot iro dati.
Ni duit man untar mannon, [12]
thaz trubon leſe ir thornon.
Ir [13] hiafnn [14] figun thanne,
thoh man es biginne.

Ubil-

NUnc doceo vos valde
brevibus verbis
Quomodo faciatis plene (impleatis)
Domini voluntatem.
Ne facias, dico tibi ſemel,
contra hominem nec unum,
Quicquam in mundo omni,
quod tibi non velis.
Hoc ipſo certe adimpletis,
quod Prophetæ canunt.
Et operamini pariter
legem plenarie.
Attendite vos valde
a fraudulentis verbis.
A prophetis falſis,
hoc debetis utique cavere.
Hi ſunt vobis in perniciem
in ovinis veſtimentis.
Hic habitant intus revera
lupi multum graves.
Non poſſunt vos fugere (dubios facere)
videte ad eorum opera:
Atque omni ſtudio
adſpicite eorum facta.
Non fit inter homines,
ut uvas legant de ſpinis.
De tribulis ficus,
etſi quis id tentet.

Mala

17) Verſ. 80. Cod. Vind. & Vat. habet: *thia.* Mallem ỳ. 80. exponere: *Commodum* (quod petis) *dabit tibi* (Deus) *mox.* Scherz.

Ad Cap. XXIII.

1) Verſ. 1. Codex Cæſ. *leru ih.*
2) Verſ. 3. Cod. Cæſ. habet: *follon.*
3) Verſ. 6. uterque Cod. *manno.*
4) Verſ. 9. *thanne* non ſignificat: *certe.* Sed: *tunc.* Si nempe hoc facitis. *Scherz.*
5) Verſ. 11. lege: *gilicho* ex utroque Cod.
6) Verſ. 13. an legendum: *uuarnetin.* Sic infra IV, 14, 14. Et hic Saxonica-Anglorum verſio: *Warniath eow fram leaſum witegum.* Schilter. Nil muto, cum MSS. habeant *uuarten*, quod obſervare, *cuſtodire*, *cavere* ſignificat. *Scherz.*
7) Ad marginem ỳ. 13. uterque Codex habet: *Attendite a falſis Prophetis.*
8) Verſ. 16. *gibuggen* melius redditur per: *recordari.*
9) Verſ. 17 *Anarati* eſt proditio, Unrath, ſed non ſatis commode hic. Videtur ita legendum: *ſie ſint iuih anatratin*, i. e. *Hi ſunt vobis incedentes.* In textu: *Qui veniunt ad vos.* Sed nihil muto: *ſie ſint iu in anaratin*, hi ſunt vobis, in perniciem. *Schilter.*
10) Verſ. 21. uterque Cod. *mugunt.*
11) Verſ. 22. Cod. Vind. *zi iro.*
12) Verſ. 25. Margo Cod. Vind. habet: *Num quid colligunt.* Aſt Vaticanus: *Num quid de ſpinis uuas.*
13) Verſ. 27. *Hiafon.* Gothica verſio: *af wigadeinom ſmakkans, wigadeino*, veprium genus vias obſidens atque obſtruens. *Wigs*, via. Fr. Jun. Gloſſar. Gothico Anglo-Saxonica: *Fir-æpple of thyrncinnum.* Hodie nobis: Hieſen, hiiten, cynosbati baccæ; hagen- vel hainbutten. *Schilter.*
14. Verſ. 26. Cod. Vind. *figon.*

15) Verſ.

Ubilboum birit thaz,
thaz imo ist io gislahtaz.
So duat ouh ther guato,
iz [15] limphit so gimuato.
Then ubilon sie brennent, *Arbor quæ non facit fructum.*
iz man ouh also uuollent.
Then guaton afur ana uuan
lazent sie mit fridu stan.
[16] In himil al ni gengit, *Non omnis qui dicit mihi.*
io iz Got ni hengit,
Iz uuirdit noh giuueizit,
thaz mih Druhtin heizit.
Giuuisso uuizit ana uuan,
thie [17] lazat man thar ingan.
Thie hiar giuuirkent follon
Mines fater uuillon.
Ih sagen iu in ala uuar, [18]
klagont [19] manege sih thar,
Mit seren managfalton,
ioh [20] leidlichon uuorton,
Quit [21] iagilih in thrati,
[22] thaz er zeichan dati,
In mines namen namati,
thaz ih thoh thes gihogeti.
Ih [23] zellu in thanne in gahun,
thaz sie mir kund ni uuarun.
[24] The ih¦er sie hal iu lango,
ni ruach ouh iro thingo.
Fare in ale thrati *Discedite à me qui*
so uuer so io ubil dati,
Fon mir in ala gahe,
ioh sih mir ni nahe.

Mala arbor gignit id,
quod sui est generis,
Sic facit & bona,
congruit speciose.
Malam comburunt,
id homines sic volunt.
Bonam autem sine dubio
sinunt quiete stare.
In cœlum non omnis intrat,
idque DEUS non permittit,
(Nec) id venit in attentionem (considerationem) (non sufficit) nec assecurat,
quod quis me Dominum appellat.
Certo sciatis sine hæsitatione,
hi sinuntur isthuc intrare,
Qui hic operantur plene (adimplent, vollbringen)
mei Patris voluntatem.
Ego dico vobis in omni vero,
querentur multi tunc.
Cum dolore multo,
& miserabilibus verbis.
Dicet quilibet anxie,
quod signa fecerit.
In mei nominis invocatione,
ut ego istius meminerim.
Respondebo iis tunc repente
quod isti mihi cognoti haud fuerint.
Quia ego antea fuerim celatus diu (non agnitus ab iis)
nec curo vicissim eorum res.
Discedat omnimodo
quicunque malum fecit,
A me in omni velocitate,
& se mihi ne approximet.

Conclusio Libri Secundi.

CAP. XXIV.

THiz lerta Christus in uuara,
ioh managfalto mera,
Ih sagen thir zi uuare,
maht selbo iz lesan thare,
Sina manunga alla,
ioh lera filu folla.
Thrauua ouh filu suuara,
thaz sagen ih thir in uuara.

Ni

HÆc docuit Christus certe
Et multo plura,
Dico tibi revera,
poteris ipse ea ibi legere,
Ejus adhortationes omnes,
& doctrinam multum plenam.
Comminationes quoque multum graves,
hoc dico tibi vere.

Non

15) Vers. 32. *limpit.* Cod. Vind.

16) Vers. 37. & seqq. ita reddo:

In cœlum omne non intrat
nec id (fieri) *Deus permittit.*
Id probatur (seu inquiritur in vitam ejus) *adhuc*
quod me Dominum vocat. Scherz.

17) Vers. 42. Uterque Codex: *lazit.*

18) Vers. 45. margo utriusque Codicis habet: *Multi dicunt mihi in illâ.*

19) Vers. 45. Cod. Vind. *mânage.*

20) Vers. 48. Uterque Codex *leidlichen.*

21) Vers. 49. sine dubio pro: *io gilih* legendum: *iagilih*, quilibet, singuli hypocritarum. *Schilter.* Codices habent *io gilih*, quod in unam vocem compactum idem est ac *jeglicher*, qnilibet. *Scherz.*

22) Vers. 50. clarius ita reddo: *Quod ipse miracula fecerit.* Scherz.

23) Vers. 53. Cod. Vind. *zellin.*

24) Vers. 55. versus corruptus. Emendari poterit interim ex loco parallelo supra lib. I. c. 15, 98. pro: *hal iu*, *halun* legendo. *Schilter.* Codex Vind. hunc versum ita exhibet: *theih er se hal* (^{i} ^{iu}) *lango.* Quæ inscripta leguntur sunt a manu Correctoris & bene se videntur habere. *Scherz.*

Ad

Ni mag man thaz irzellen,
thoh uuir [1] iz biginnen.
Thera lera guati
uuas harto thiu gimuati.
[2] So er zi thiu tho gifiang Math. 7, v. 28. 29.
Fon themo berge er nidar giang,
[3] Folgote'mo [4] githiuto Math. 8, v. 1.
al menigi thero liuto.
Er selbo tho gimeinta,
thar horngibruader heilta.
Mit sinen uuorton gahun,
thar al thie [5] liut iz sahun,
Thaz sies uuola lusti,
thiu lera in uuari festi,
Thia se thar innanthes
horten mithontes.
Thaz sie iruuachetin frua,
ioh hogtin harto thara zua.
Joh iz uuari festi
innan iro brusti.
Thaz in thiu muat ni uuankon,
sin fasto in then githankon.
[6] In huge ioh in muate
zi allemo [7] anaguate.
Dua Druhtin vns zi nuzze,
thaz uns iz uuola sizze.
Biscirmi unsih thes leides,
fon thinen ni giscеides.
Thaz uuir ni bifallen
fon thinen liobon allen,
Fon selbon [8] druton thinen,
Thia zala uuir bimiden.
Gireino uns thir [9] zi thanka,
Uuir birun thine scalka
Mit [10] ginadano ginuhti
fon funtono suhti,
Halt unsih in notin,
fon allen uuidarmuatin,
Thaz mazin uuir biuuankon,
then abahen githankon.
Biscirmi unsih in [11] thrati,
fon alleru undati.
Fon egislichen suhtin,
mit thines selbes mahtin.
Thinu uuort hiar obana,
thiu uns zellent alla redina.
Thara zua firlih uns muates,
[12] ioh huges filu guates,

Firlih

Non possumus ea eloqui,
etsi id tentemus.
Hujus doctrinæ bonitas
fuit valde accepta,
Quum ille postea aggressus,
de Monte descendere;
Sequuta eum ducem
maxima multitudo hominum.
Quos ibi docuit,
quum leprosos sanavit,
Verbis suis actutum,
ut omnes homines id viderent.
Ut eos id delectaret,
doctrina hæc iis firmaretur.
Quam illi ibi interea
audierant modo.
Ut evigilarent mane
& attenderent valde ad eam.
Atque (ut) ea esse firma
intra eorum pectora.
Ut eis animus non vacillet,
(sed) sit eis firma in cogitationibus.
In memoria & in mente
ad omnem successum.
Fac, Domine, nobis in usum,
ut nobis ea (doctrina) bene sedeat (hereat).
Defende nos a malo,
a tuis ne separes,
Ut ne excidamus
a tuis dilectis omnibus,
Ab illis fidelibus tuis
tormentum istud (ut) evitemus
Purga nos Tibi ad gloriam,
(Nos sumus tui servi)
Per gratiæ abundantiam
a peccatorum morbo.
Serva nos in necessitatibus,
ab omnibus adversitatibus,
Ut possimus evitare
perversas cogitationes.
Defende nos strenue
ab omnibus peccatis.
Ab abominabilibus morbis,
per tuam ipsius potentiam.
Tua verba superiora
nobis recitant omnem rationem (modum vivendi)
Ad hoc largire nobis voluntatem,
& meditationes multum bonas.

Largi-

Ad Cap. XXIV.

1) Vers. 10. pro iz uterque Cod. habet: *es.*
2) Vers. 13. & seq. clarius ita: *cum id susciperet, ut de monte descenderet.* Scherz.
3) Vers. 15. *folgete 'mo* Cod. uterque.
4) Vers. 15. *githiuto* non exprimendum est per: *ducem:* sed per: *eximie valde.* Scherz.
5) Vers. 20. Cod. Vind. *liuti iz.*
6) Vers. 31. mallem hoc reddere: *in intellectu & voluntate.* Scherz.
7) Vers. 32. *anaguate*, vox dubia; nisi quis *anaguat* interpretetur: ungut, malum, sicut *anarati*, unraht, verraht. conf. II, 23, 17. Sed sensus id respuit. Quare videtur legendum: *anagati*, successus. *Anagat*, succedat. Kero. Sed tamen & infra III, 7, 86. similiter legitur: *Uns zi allemo ana guate*, i. e. ad omne optimum. Particula *Ane* etiam *augmentationem* denotat, vid. Glossarium meum. *Schilter.* Formula *zi allemo anaguate* non tantum III, 7. 86. apud Nostrum occurrit, sed & V, 3, 12. quæ loca omnino firmant ultimam sententiam B. Schilteri. *Scherz.*
8) Vers. 39. Cod. Vind. *druten.*
9) Vers. 41. ex utroque Cod. legendum est: *thia githanka.* Unde patet eundem ita esse exponendum: *Purga nobis cogitationes.* Scherz.
10) Vers. 43. Non tantum Codex Cæsareus & Vat. sed & ipsum MSC. Flacianum exhibet: *ginadono*,
11) Vers. 49. Cod. Vind. *drati.*
12) Vers. 56. aptius reddes: *Et intellectum valde bonum.* conf. supra ℣. 31.

13) Vers.

Firlih uns Druhtin allen,
thaz uuir thaz thin [13] io uuollen.
Mit uuerkon io irfüllen,
thaz thinu uuort uns zellen.
Thaz uuir tharzua huggen,
in herzen uns iz leggen.
Uuiht es ni firleiben,
ni uuir iz thar gikleiben.
Firdrib fon uns in [14] thrati,
allo [15] missidati:
Thiz festino uns in muate,
theiz uns irge zi guate,
Thaz uuir thar anauuerkon
mit [16] uuacheren githankon:
Joh uuir thaz io ahton,
mit luteren [17] gitrahton.
Ther scado [18] fliahe in gahe,
[19] ioh theiz sih uns ni nahe.
Joh mit thiu giuuerkon,
thaz thu uns es muazis thankon.
Thaz uuir [20] inana houbit
zi thinen sin gifuagit,
Thie thionost thin hiar datun,
so sie thih, Druhtin batun.
Joh uuir uuesen blide,
in themo euuinigen libe,
Mit scalkon thinen iamer,
Uuir ni geron uuihtes mer.
Mit engilon thinen,
thaz uuir then uueuuon miden,
In himilriche in rihti
in thineru gisihti.
Fon euuon unz in euuon,
mit then drut selon,
Fon uuorolti zi uuorolti,
sin thih iamer lobenti. [21]

Largire nobis Domine omnibus,
ut nos quod tuum est, velimus.
Operibusque impleamus,
quod tua verba nobis referunt.
Ut eo attendamus,
in cor nobis id reponamus.
Nec quicquam negligamus
ut non id assidue tractemus.
Averte a nobis fortiter
omnia malefacta.
Hoc firma nobis in animo,
ut id nobis cedat in bonum,
Ut nos in eo cooperemur
vigilantibus meditationibus.
(Atque hoc perpendamus
puris considerationibus.
Damnum fugiat in continenti,
utque id se nobis ne approximet.)
Sed & talibus operationibus
ut nos possis laudare.
Ut nos in capite
ad tuos simus conjuncti,
Qui cultum tuum hic fecerunt,
prout te, Domine, rogarunt.
Utque simus læti
in æterna vita,
Cum servis tuis perpetuo,
nos non desideramus quicquam magis.
Cum Angelis tuis,
ut gehennam evitemus.
In cœlorum regno in rectitudine (perfectione)
in tuo conspectu.
Ab ævo in ævum.
cum fidelibus animabus.
A seculo in seculum
simus te perpetuo laudantes. Amen.

13) Vers. 58. *io uuollen*, melius exprimitur: *ut semper velimus*; quod *io*: *semper* denotet, supra fuit monitum. *Scherz.*

14) Vers. 65. Cod. Vind. *drati.*

15) Vers. 66. Cod. Vind. *missodati.*

16) Vers. 70. Cod. Vind. *uuocheren.*

17) Vers. 72. Cod. Vind. *gidrâhton.*

18) Vers. 73. Cod. Vind. *fliebe.*

19) Vers. 74. vim passus esse videtur, cum nullus Codicum, & ne Flacianus quidem, habeat: *ni*, in utroque MSC. meo legitur: *ioh thiz sih uns io nahe*; quem versum cum duobus sequentibus sic transfero:

Ut hoc nobis semper appropinquet i. e. obveniat,
Et nunc (in hac vita) *operemur*,
quo tu nobis ideo gratias exhibeas.
Scherz.

20) Vers. 77. in Cod. Cæsareo legitur: *mánaboubit.* Vat. etiam habet: *mana boubit.* Hinc vero est simile textum Flacii, quem Schilterus in Versione secutus est, vitio laborare. Eadem vox occurrit supra II, 6, 104. ubi in MSC. Vind. legitur: *manobobit.* & infra V, 19, 93. ubi MSC. Vind. habet: *mánaboubit.* Placet autem sententia Celeberrimi Stadenii, qui in explicat. Voc. Bibl. Germ. p. 292. observat *manoboubit* proprie denotare *caput papaveris*; metaphorice autem *rem vilem.* Applico hoc ad hunc versum ita, ut eundem sic transferam:

Ut nos viles creaturæ
Tuis adjungamur. Scherz.

21) Sub finem libri II. Cod. Vind. habet: *Explicit Liber Secundus.*

INCI-

INCIPIVNT CAPITVLA
LIBRI TERTII
DE
MIRACVLIS DOMINI
ET DE
DOCTRINA AD JVDÆOS.

Expliciunt Capitula Libri tertii.

* n. 15. in utroque Cod. pro: *ire* est *ambulare.*

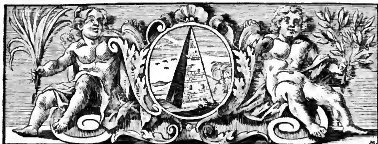

INCIPIT LIBER TERTIUS.

PRÆFATIO LIBRI TERTII

Cap. I. [1]

Mit selben [2] Christus segenon,
Uuill ih hiar nu redinon,
In einan liuol suntar,
thiu seltsanun uuuntar
Fon themo uuuntarliche,
thiu er deta [3] hiar in riche.
Unz er uuas hiar in uuorolti,
er thot es bi unsih koroti.
Thiu zeichan seltsanu,
sumu thoh [4] zi uuaru,
Uuanta, thoh er uuolle,
n'ist man ther siu al irzelle.
Ni scribu ih nu in ala uuar,
so sih ther ordo dregit thar,
Suntar so thie dati
mir quement in githahti.
Ginada ih sina fergon
mit forahtlichen suorgon,
Er ouh in thesemo uuerke
zeichan [5] sinas uuirke.
In thesen buachon uuanne
ih auuiggon ni gange.
Ih rehto ioh hiar scono,
giscribe dati [6] frono.
Er deta thaz halze liafun,
ioh stumme [7] inan ouh riafun.
Er

Per Christi ipsius gratiam
volo hic jam dicere,
In aliquo libro seorsim
rara miracula
De admirandis,
quæ fecit hic in terra.
Dum fuit hic in mundo,
mortem pro nobis elegit.
Illa signa rara,
quædam tamen saltem.
Namque, etsi quis vellet,
non est, qui ea enarret.
Nec scribo nunc certe
sicut se ordo fert hic,
Sed ut facta illa
mihi venient in mentem.
Gratiam ejus rogo
tremebundis curis,
(Ut) ipse etiam in hoc opere
signa sua edat.
(Ut) in hoc libro forte
ego in avia (devia) ne eam.
(Ut) recte atque hic eleganter
scribam facta incluta,
Fecit ut claudi currerent,
& muti ipsum invocarent.
Faciat;

Ad Cap. I.

1) Versionem hujus Capitis una cum Notis quibusdam sistit Celeberr. Stadenius in Specim. Lectionum Antiquar. Francic. pag. 11. & seq.

2) Vers. 1. Cod. Vind. habet: *Kristes.*

3) Vers. 6. Stadenius reddit: *hic in regione* i. e. in regione hac. *Riche* pro *Regione* sæpe occurrit. vid. III, 16, 90. & III. 24, 146. pro Schilteriana versione tamen militat locus Otfridi qui est III, 15, 56. *Scherz.*

4) Vers. 10. *zi uuaru* Stadenius reddit: *certe*, hic proprius hujus vocis est significatus, vid. Eccard. ad Catech. Theot. p. 178. *Scherz.*

5) Vers. 20. Uterque Codex, ut & MSC. Flsc. habet: *sinaz.*

6) Vers. 24. Stadenius: *facta dominica*, recte. *Scherz.*

7) Vers. 26. pro *inan.* Cod. Vind. habet: *man.* Miror Stadenium, qui tamen αὐτόγραφον B. Schmidii in manibus habuit, retinuisse vocem *inan*; eo magis autem miror cum vox *Man*, quæ *homines* denotat, aptior sit. *Scherz.*

8) Vers.

Er [8] dua theih hiar ni hinke,
thes ſenſes ouh ni uuenke.
Horngibruader heile,
Er mih ouh hiar gireine,
Fon eitere ioh fon uuunton,
fon minen ſuaren ſunton.
In [9] iu irhuggu ih leuues,
leides filu ſeres,
[10] Riuzit mir thaz herza,
thaz duat mir iro ſmerza.
Druhtin fon then ſtankon, Joh. 11, 39.
thaz muaz ih [11] ſer biuuankon,
Mih nim, ni dua iz zi ſpati,
ſo Lazarum thu dati.
Fon thote inan irquictos,
then lichamon iruuagtos
Irquicki in mir theiſt mera,
thia mina muadun ſela,
The'ih hiar in libe [12] iruuizze,
zi thinemo diſge ouh ſizze,
So er deta after thiu, Joh. 21, 9, 2.
[13] ih muazi thingen zi thiu,
Thaz ih io mit ruachon
zi goumon ſi in then buachon.
Thar ana [14] huge ouh follon
thines ſelbes uuillon.
Joh thaz ih hiar nu zellu,
thin gift iſt iz mit allu.
Thie uuizzi dua mir meron,
zi thines ſelbes eron.
Ni [15] rih ſunta, Druhtin mino, in thiu,
ſuntar mir uuizzi lih zi thiu
Ni freuuit uuiht hiar unſer muat,
ſo [16] thiu ablazi duat.
Lindo, liobo Druhtin min,
Laz thia keſtiga ſin.
[17] Giloko mir thaz minaz muat, Eſai. c. ult. v. 13.
ſo muater kindiline duat,
Thoh ſi iz ſero fille,
[18] n'iſt ni ſi afur uuolle.

Sun-

Faciat, ut ego hîc ne claudicem,
a ſenſu nec divertam.
Leproſos ſanavit:
me etiam hîc emundet
A pure & â vulneribus
â meis gravibus peccatis.
In vobis (peccata!) recordor mali,
ægritudinis, multi doloris.
Rumpitur mibi cor,
hoc facit mihi iſtorum dolor
Domine, ab hoc fœtore
(quem debeo valde evitare)
Me libera, ne fac id ſerius,
ſicut Lazaro feciſti:
A morte ipſum reſuſcitaſti,
cadaver evigilare feciſti.
Reviviſcere fac in me eo magis,
meam languidam animam,
(Quam hîc in vita vix cognoſco)
ad tuam menſam quoque ſedeam,
Sicut fecit poſtea
confido ego in eum,
Ut ego cum ſollicitudine
ad epulas ſim in Bibliis.
In eoque recorder plene
tuam ipſius voluntatem.
Atque quod hîc jam recito,
tuum donum eſt per omnia.
Intelligentiam fac mihi augeri,
ad tuum ipſius honorem.
Ne regat peccatum, Domine mi, in hoc,
ſed mihi intellectum da ad hoc
Non exhilarat quicquam hic noſtrum animum,
Quam (quod) abſolutio facit.
Lenem, care Domine mi,
ſine caſtigationem eſſe
Blandire mihi meo animo (conſolare mihi animum meum)
ſicut mater puſillo facit
Etſi ea eum vehementer verberet,
non eſt tamen quin iterum bene velit.

Imo

8) Verſ. 27. pro: *dua* Cod. Cæſareus clare habet: *due.*

9) Verſ. 33. pro: *in iu* uterque Cod. habet: *in in*, i. e. in illis ſc. peccatis, i. e. ob illa: *Scherz.*

10) Verſ. 35. *riuzit*, non ſignificat: *rumpitur*, ſed idem eſt ac: *plorat*, *ejulat.* vid. Notam ad I, 15, 98. Unde melius Stadenius hic: *ejulat mihi cor.* Scherz.

11) Verſ. 38. *ſer* hic non exprimit Latinorum *valde*; Sed ſignificat *dolorem, luctum.* Hinc etiam ſæpe laudatus Stadenius verſum 38. reddit: *Ut oporteat me dolorem evadere*, mallem tamen *muaz* redditum fuiſſe per: *poſſim:* hoc enim ſenſu illa vox ſæpius etiam uſurpata reperitur. vid. h. c. ℣. 48. IV, 15, 11. IV, 20, 7. *Scherz.*

12) Verſ. 45. Locus dubius ob verbum: *iruuizze*, quod & *ſcire*, & *ignorare* poteſt ſignificare; quia *ir* in compoſitione modo [illegible], modo [illegible] eſt veteribus. Magis tamen eſt, ut ſit [illegible]; *iruuizzen*, id eſt: uuiz erlangen, appoſite: *reſipiſcere*, ut hic: in vita reſipiſcam; Sed obſtat infra hoc libro c. 22, 24. ubi *iruuizzen*, [illegible] denotat, celationem, verbergeo, nicht uuiſſen laſſen. Itaque & hic dicit: quam animam ego in hac vita non ſatis agnoſcô. Anima enim & mens hominis perdidit illam primigeniam ſcientiam & cogitationem rerum Divinarum & humanarum, ut nunc nihil intelligat, niſi per ſpecies, & vix ſeipſam. *Schilter.* Stadenius reddit: *Ut ego hic in vita ſapiam* Melius, uti mihi videtur. *Scherz.*

13) Verſ. 48. hunc verſum aptius exprimere videtur Stadenius: *Ut poſſim contendere eo.* Scherz.

14) Verſ. 51. uterque Cod. habet: *bugge.*

15) Verſ. 57. *Rih, rich*, regat. Sic I, 5, 57. *richiſot*, regnabit. *Schilt.* Stadenius reddit hunc verſum. *Non vindica peccatum, Domine mi, in hoc.* Quod approbo. In Gloſſ. Keronis eſt: *rehchon*, ultor. in [illegible] ad Lud. R. §. 85. *rahchon* uſurpatur pro: *ulciſci*, hodie dicimus: *Rachen.* Scherz.

16) Verſ. 60. uterque Codex & Flacius habent: *thin ablazi*, tua remiſſio. *Scherz.*

17) Verſ. 63. Rectiſſime Stadenius hunc verſum ita exponit: *Sana mihi mentem meam.* Conf. ſupra notam meam ad Dedic. ad Lud. R. ℣. 150. ubi eadem ratione dicitur: *loko'mo im thaz muat ſin.* Scherz.

18) Verſ. 66. Stadenius vertit: *non eſt autem, ut occidat*, ſed hæc verſio ſe tueri non poteſt; præfer Schilterianam. *Scherz.*

19) Verſ.

Suntar si imo munto,
the'iz iaman thoh ni uuunto
Thia hant duat si furi far,
[19] Ob iaman rametes thar.
[20] Gihugit sar thes sinthes
thes ira [21] lioben kindes.

Mit henti si'umo scirmit,
mit theru si iz mithont fillit.
Ni mag gisehan ira muat,
thaz imo fiant giduat.
Ther selbo fater ouh so duat,
[22] tho er'mo sere sinaz muat.
Thoh duat er'mo afur bitherbi,
thaz sinaz adalerbi.
Scirmi Druhtin mir ouh so,
the'ih si thin scalk giuuisso. Certitudo salutis.
Thin hant mih ouh [23] biuuere,
thaz fiant mir ni derre.
Firlih ouh mir githinges Cap. seq. v. 47.
thes mines heiminges.
Uuis Fater mir ioh Muater,
thu bist min Druhtin guater.

Imo ea ipsum defendit,
ut ne quis eum lædat.
Manum projicit ea illico,
si quis (projiciat) tendat (telum) eo.
Attendit statim viam (unde veniat telum, aut quo se eripiat)
sui dilecti infantis (causa)
Manu ea ipsum defendit,
qua ea eum modo percusserat.
Non potest adspicere ejus animus,
ut istum inimicus afficiat,
Ipse Pater itidem sic facit,
quum ei contristat ejus animum:
Verum facit ei iterum bene
suam (scilicet) hereditatem.
Protege, Domine, me quoqe sic,
ut ego sim tuus servus certo.
Tua manus me quoque defendat,
ut inimicus mihi ne noceat.
Largire etiam mihi fiduciam,
meæ Patriæ.
Esto Pater mihi atque Mater,
tu es meus Dominus optimus.

Erat quidam Regulus, cujus filius. Johann. 4.

CAP. II.

THo Christus in Galilea quam,
uuard thaz tho mari [1] so sizzam.
Joh uuard gikuodit sin giuualt,
ubar allaz thaz lant.
Ein kuning gieiscot iz in uuar,
ioh fuar ingegin imo sar.
Uuaz mag ih zellen thir es mer,
sin sun uuas filu siecher.
Bat er, sich sar irhuabi, Rogavit ut descenderet & sanaret filium ejus.
mit imo heim fuari.
[2] Thaz er thar gimeinti,
then sun imo giheilti.
Quad: er [3] bi noti
lagi da uualonti,
Joh uuari in theru suhti
mit grozeru ummahti
Gab er'mo antuuurti Respondit Jesus.
mit mihileru milti,
Mit uuorton uuolt er suazen
thia gilouba in imo [4] buazen:

„ Ir

CUm Christus in Galilæam veniret,
factus est rumor placidus,
Et nunciata fuit ejus potentia
per omnem regionem.
Quidam Regulus rescivit id certe
& ivit adversus Ipsum illico.
Quid dicam tibi amplius?
Ejus filius erat valde ægrotus.
Rogavit ut se statim erigeret,
secum domum iret.
Ut ibi hoc ageret,
(&) Filium ejus sanaret.
Dixit: (quod) is anxie
jaceret fervescens (ardore febrili)
Et esset in ægritudine
cum summa imbecillitate.
Dedit ei responsum
maxima mansuetudine,
Verbis volebat dulcibus
fidem in ipso supplere.

(Si)

19) Vers. 70. Stadenius optime reddit: *si quisquam eo collineet.* Scherz.

20) Vers. 71. Bene hunc vertit Celeb. Stadenius: *recordatur continuo illa vice.* Conf. supra Notam ad I, 19, 1. *Scherz.*

21) Vers. 72. Cod. Cæsar. habet: *liebes.*

22) Vers. 78. aptius hunc transfero: *Licet ille* (filius) *ipsi* (Patri) *lædat ipsius animum.* Scherz.

23) Vers. 83. *biuuerre* habet Cod. Vind.

Ad CAP. II.

1) Vers. 2. Cod. Vind. habet: *si z̄am.* *So sib zam* sæpissime occurrit & idem est ac: *uti decebat.* Scherz.

2) Vers. 11. redde: *Id ille* (Regulus) *tunc indigitabat*, ut &c. Scherz.

3) Vers. 13. Cod. Vind. *io bi noti.*

4) Vers. 20. *buazen* est transferendum per: *emendare.* Gl. keronis: *Puazen*, emendentur. *Kepuazteer*, emendatus. *Puazza*, emendationem. *Puazzan*, emendare. *Puazzit*, emendaverit. Conf. Tatian. vers. c. 197. §. 3. scilicet voluit Christus ipsum, credentem quidem in ipsum, sed putantem, sanari non posse filium suum, nisi Christus præsens adsit ægroto, corrigere. *Scherz.*

5) Vers.

„ Ir zeichan ni gifcouuot,
„ thanne iu uuirdit fo not,
„ Uuuntar feltfanu,
„ ni giloubet ir zi uuaru.
„ Uuanta, ob er giloubti uberal,
„ fo iz bi rehte uuefan fcal,
In herza imo quami,
fo iz fora Gote zami.
[6] Giloubt er felbo thanne,
fo zimit Gotes manne,
Thaz io giuuar ift Druhtin
mit fines felbes mahtin.
Thaz then ni tharf man beiten,
[7] after ftetin leiten.
Ther fo krefftiger ift,
bihabet thaz in uuorolt ift.
Druhtin, quad er, zilo thin, *Domine defcende*
oba thu ginadon uuili min [8] *priusquam.*
Thin guati'z er biuuerbe
er mir ther fun irfterbe.
Sprah Druhtin [9] z'imo finaz uuort
thaz er fuari heimort, *Vade, filius tuus vivit.*
Thaz er fuari [10] tharafun,
quad, funti [11] ganzan finan fun.
Giloubt er themo uuorte *Credidit homo.*
ioh kerta fih zi lante.
Sar bi themo thinge
zi themo heiminge.
Unz er fuar, ahtonti *Jam autem eo defcend.*
thefselben uuortes mahti.
Gagantun imo blide
thie holdun fcalka fine.
Zaltun imo ouh [12] inan thes
thrato filu liobes,
Thaz rehto in ala uuari.
fin fun gineran uuari. *Interrogabat horam.*
Thia zit er eifcota tho,
uuas er es harto filu fro.
Thia ftunta ouh mit [13] giuuurti,
[14] uuante imo baz uuurti.
[15] Derero zellen uuir thir thaz,
tho fibunta zit thes dages uuas,
Gefteren fo fie fahun,
tho uuard er ganzer gahun.
Ni zuiuolo muat thinaz,
fus findift thu iz gidanaz.
Findift zi ala uuare
then liobon droft fus thare.

Irkan-

(Si) vos figna non videtis,
quoad vobis fit ægre,
Miracula rara,
non creditis profecto.
Namque fi credidiffet hic per omnia
ficut id de jure fieri deberet,
In cor ei veniffet,
ficut coram DEO decuiffet,
(Si) credidiffet ipfe tunc,
quod deceat DEI virum,
Quod fcilicet ipfe verus effet Dominus (Meffias)
cum fua propria potentia,
Ut eum non opus effet exfpectare,
ad locum ipfum deducere.
Qui potentiffimus eft,
tuetur quicquid in mundo eft.
Domine, dixit, agedum,
fi gratiam facere vis mihi,
Benignitatem tuam prius exerce,
quam mihi filius moriatur.
Dixit Dominus ad eum verbum fuum,
ut vaderet domum,
Ut vaderet hinc,
dixit, inventurum integrum fuum filium.
Credidit huic verbo,
& vertit fe ad regionem (fuam)
Illico ob hanc promiffionem,
ad domicilium,
Dum ille iret, confiderans
illius verbi potentiam.
Obviarunt ei læti
fideles fervi ejus.
Retulerunt ei quoque interea
valde multum amabile,
Quod recte in omni veritate.
ejus filius reftitutus effet.
Tempus ille inquirebat hic,
erat vehementer multum lætus.
Horam quoque cum accuratione
quando ei melius fuiffet.
Hanc referimus tibi,
feptima hora diei erat,
Heri cum viferent,
tunc fiebat fanus fubito.
Ne dubitet animus tuus,
fic invenies hoc factum.
Invenies vero verius
dilectum folatium fic ibi.

Cogno-

5) Verf. 21. Margini Cod. Cæfarei adfcriptum eft: *Nifi figna & prodigia videritis, non creditis.*

6) Verf. 29. & feq. ita transfero:

Crediditfet ipfe tunc,
Uti decet bonum virum. Scherz.

7) Verf. 34. *after ftetin*, rectius exprimes per: *ad loca. Stetin* eft pluralis. Tatian. verf. cap. 46. §. 5. *in uuoften ftetin*, in defertis locis.

8) Verf. 37. in marg. poft vocem: *priusquam* Cod. Vind. habet: *moriatur.*

9) Verf. 41. *zi imo* Cod. Vind.

10) Verf. 43. *tharafun*, non eft idem ac: *hinc*, fed fignificat, *eò* fc. domum. vid. fupra Notam ad I, 14, 31. *Scherz.*

11) Verf. 44. *ganzan* clarius exponitur per: *fanum.* Scherz.

12) Verf. 53. lege: *innan thes*, ex utroque Cod.

13) Verf. 59. *mit giuuurti* verte: *cum promtitudine, promte.* vid. Not. ad II, 3, 23. *Scherz.*

14) Verf. 60. uterque Cod. *uuanne.* Hunc verfum aptius exponeres: *Quando ei melius fieri cœpiffet.* Scherz.

15) Verf. 61. ex utroque Cod. lege: *Herero*, quod idem eft ac: *Domine:* vid. fupra II, 22, 2. add. IV, 7, 160. Verfus iteque hic & fequens ita reddendi funt:

Domine, dicimus tibi, quod
tum feptima hora diei fuerit. Scherz.

16) Verf.

Irkanta tho ther fater sar [16] Cognovit Pater horam.
theiz thiu zit uuas in uuar,
[17] Tha zimo iz Druhtin so giliaz,
[18] thie selbun ganzida gihiaz
Giloubta sar tho selbo
ther kuning irdisgo tho,
Mit sinemo githigine
themo himilisgen kuninge.

Cognovit hic Pater statim,
quod illa hora erat revera,
Qua ad eum id Dominus sic promisit,
ipsam sanitatem pollicitus.
Credidit statim tunc ipse
Regulus terrenus hic
Cum suâ familiâ
Cœlesti Regi.

MORALITER.

CAP. III.

[1] THiz ist uns ungizami,
so ih iz nu firnami.
Noh ni quimit uns thiz guat,
in unser [2] armalichaz muat.
[3] Thoh habet er uns gizeigot,
ioh ouh mit bilide gibot,
Uuio uuir thoh duan scoltin,
oba uuir iz uuoltin.
Ju quam ein sculdheizo, Matth. 8, 5.
bi nothurfti heizo.
Bat er sin uuort gimeinti,
er sinan scalk heiti.
Er quad, er selbo quami,
then [4] ummahtin binami,
Thoh gener thara ni geroti.
sin selbes geginuuerti.
Ther kuning bat, er quami,
Ni uuas [5] Christus thaz gizami.
Ther sculdheizo es ni [6] geroti,
er thara thoh faran [7] uuolti.
Hiar streuuit thiu sin guati
in uns thio ubarmuati. Convenit Alcuinus in Joh. lib. 1. c. 8.
Thia unsera dumpheit,
so uuar so iz.io zi thiu gigeit.
Uuir lazemes uns lichan,
man then filu richan.
[8] Fir nio names zi noti
anderero [9] aramuati.

[10] In

HOc (vero) est nobis incongruum (non ad palatum)
prout id jam percepi.
Neque venit nobis hoc bonum
in nostrum miserandum animum.
Tamen ille nobis ostendit,
atque exemplo præcepit,
Quomodo nos tandem agere deberemus,
si (modo) vellemus.
Alias venit (et) Centurio,
ob necessitatem urgentem.
Rogavit, (ut) verbo suo uteretur,
(&) servum suum sanaret.
Hic (Regulus) rogavit, Ipsemet veniret,
(&) morbum tolleret.
At ille (centurio) eo non desiderabat,
ipsiusmet præsentiam.
Regulus (autem) rogabat, ipse (ut) veniret.
non erat Christo hoc congruum (consuetum, gratum)
Centurio id non petiit,
ipse (Christus) tamen ire volebat.
Hic deprimit ipsius bonitas
in nobis superbiam.
Nostramque stupiditatem,
Tam vere quam res hactenus procedit
Nos sinamus nobis placere,
virum illum prædivitem (Regulum)
Attendentes haudquaquam studiose
aliorum paupertatem (miseriam)

Intus

16) Vers. 69. in margine Cod. Vind. pro: *horam* legitur: *quia illa hora erat.*

17) Vers. 71. Cod. Vind. habet: *thaz imo.* Eundem versum cum seq. ita verto:

Qua ipsi id Dominus indulsit
(&) ipsam sanitatem promisit. Scherz.

18) Vers. 72. *thieselbun gân zi dagi hiaz. Zi dage* videtur idem, quod hodie: zur stund, actutum, bey sonnenschein, statim ante solis occasum. Imo verius Freherus: lege: *thieselbun ganzida* (sanitatem) *gihiaz.* Schilter. Freheri Lectionem optime se habere inspectio utriusque Codicis docet. *Scherz.*

Ad CAP. III.

1) Vers. 1. & seq. Clarius sic habe:

Hoc non nos decet,
ceu idipsum nunc modo audivi sc. ex Christo, nempe ℣. 20. sq. prioris Capitis. *Scherz.*

2) Vers. 4. *armilichaz* in Cod. Vind.

3) Vers. 5. *Thoh* aptius exponitur per: *Quamvis, licet.*

4) Vers. 14. Cod. uterque exhibet: *unmahtin.*

5) Vers. 18. Cod. Vind. *ni uuaz Kriste.* versum hunc sic transfero: *hoc* sc. petitum *Christo non erat conveniens* i. e. ei non placebat. Scherz.

6) Vers. 19. Cod. Viod. habet: *geroto.* Vaticanus: *gerota.*

7) Vers. 20. Cod. Vind. *uuolta.*

8) Vers. 27. Lectio vitiosa & transposita, ita restituenda videtur: *Firnames n'io* attendimus nequaquam. *Schilter.* ex utroque Cod. legendum est: *firmonames*, quod idem est ac: *rejiciamus, spernamus.* Itaque versum 24. cum 4. seqq. ita interpretor:

Si quando res eo devenit,
Ut sinamus nobis placere
hominem valde divitem.
Spernamus (e contra) *magnopere*
aliorum paupertatem. Scherz.

9) Vers. 28. Cod. Vind. habet: *armuati.*

10) Vers.

[10] Inin uns ist iz gimuati,
gold ioh diuro uuati.
Ni nemen in thia ahta
manno scalk slahta.
Ni bidrahtot unser [11] sumilih,
thaz uuir birun al gilih,
Einera giburti,
[12] thoh iz sid sulih uuurti:
In sumen duen zi nidiri
thera giscefti ebini.
In sumen thuruh thia era
ist uns ther [13] scaz mera.
Bithiu habet uns iz selbo Got
hiar forna nu gibilidot:
[14] Natura in uns ni fliehen,
ioh zi ebine giziehen.
Er uuolta sines thankes
uuison thar thes scalkes.
Ze'mo sune [15] sih ni zalta
[16] Giladot er in uuolta.
Ob unsih afur ladot heim
man armer thehein,
Thuruh ubarmuati in uuar
so [17] suilit uns thaz muat far.
Thes uuizun thank thanne
richemo [18] manno,
Githankon uuorton sinen
ioh dioso imo ouh ginigen.

Intus nobis est gratum
aurum & pretiosa vestimenta.
Non suscipiunt in curam
homines (divites) servorum genus.
Non recogitat nostrum quilibet,
quod sumus omnes æquales,
Ejusdem generationis
etsi id postea taliter factum:
In aliquibus redigunt ad inferius
eorum opera simplicia.
In quibusdam propter honorem
est nobis thesaurus major.
Ideo nobis id ipse DEUS
hic supra exemplificavit.
Naturam in nobis haud fugere
imo ad planum ducere.
Ipse (Christus) volebat sua sponte
visitare servum.
Ad filium non veniebat,
invitatum (etsi) eum volebat.
Si nos vero invitat domum
vir pauper aliquis,
Propter superbiam revera
turget nobis animus illico (offensus)
Contra habemus gratias propterea
diviti viro,
Gratias agimus verbis ejus (invitatoriis)
& humiliter ipsi inclinamus (reverentiam exhibentes.)

10) Vers. 29. Legendum forte: *innan uns ist iz g.* Schilter. *in in* legendum est ex utroque Cod. quod significat: *in illis*. Unde versum hunc & 3. seqq. sic expono:

In illis (Divitibus) *nobis gratum est,*
aurum, & pretiosa vestimenta.
Non (vero) *curamus*
homines servilis generis. Scherz.

11) Vers. 33. *sumilih* rectius per: *aliquis* redditur. Scherz.

12) Vers. 36. nescio an legendum: *thoh ist sid*, etsi postea facta fuit dignitatis differentia. *Schilter.* ℣. 36. & 4. seqq. ita reddendi esse videntur:

Licet postea ita evenerit, evenire cœperit,
(Ut) *in aliquibus* (hominibus) *faciamus nimis humilem* i. e. despiciamus
Creationis æqualitatem. i. e. non cogitemus æquales nos esse ratione Creationis.
In aliquibus (autem hominibus) *intuitu honoris*
sit nobis pecunia major.

Id est: in quibusdam hominibus plus justo veneremur divitias, & eos ideo ultra modum honoremus. *Ebini* est substantivum, æqualitas, die ebene. Conf. Vers. 44.

13) Vers. 40. *Scaz* pecuniam sæpe denotat, ita in Vers. Tatian. c. 44. §. 6. *Ni curet bisizen gold noh silabar noh* scaz *in iuuuaremo bruohabe.* Nolite possidere aurum neque argentum neque *pecuniam* in zonis vestris. *Scherz.*

14) Vers. 43. h. e. naturæ æqualem originem haud negare, sed subinde agnoscere debemus, & ad simplicitatem adsuescere. *Schilter.*

15) Vers. 47. *sih nu* legendum est juxta Cod. utrumque & Flacii editionem. Est autem: *sih nu*, contractum ex: *So ich nu.* Scherz.

16) Vers. 48. uterque Codex clare habet: *giladoter ni uuolta.* Versus itaque hic & eum præcedens ita transferendus est:

Ad filium, (Reguli vero) *ceu modo narravi,*
vocatus (quamvis) *noluit* sc. venire.
Scherz.

17) Vers. 52. *suillit* Cod. Vind. hodie dicimus: geschuuillt.

18) Vers. 54. Cod. Vind. *manne.*

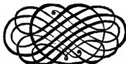

Prope erat Pascha Judæorum. Joann. 5.

Cap. IV.

Thio ziti sih bibrahtun,
thaz Ostoron tho nahtun,
Fuar tho Drutin heilant
in [1] Hierosolymono lant.
Thar quad man, thaz tho uuati
[2] Fihu uuiari, *Est autem Hierosolymis probatica.*
So iz thio buah thar zellent,
in ktiahhisgon nan nennent.
Uuanta man sus uuanne
uuasg thaz fleisg tharinne,
Thanne man so uuolta,
ze'mo opphere scolta.
Then bisiangun umbi
porzicha sinsi, *Quinque porticus habens.*
Thie lagun sol al mannes
sieches inti hammes.
Thieselbun beitoton thar,
uuizist thaz in ala uuar,
Thes uuuarun farenti,
thaz sih thaz uuazar ruatti
Engil Gotes guato
fuar tharin gimuato, *Angelus domini descendit.*
Thaz uuazar er yrscutita,
[3] ioh
Thet thanne thaz gisitota,
thar erist inne badota,
So uuard er sar io ganzet,
[4] son uuiu so er er uuas halzer.
Thar zi then gizaltan *Erat ibi homo 38. annos.*
gisah er einan altan,
Kumigan suaro
[5] in managero iaro.
Uuangta zuein, ih sagen thir thaz,
thero iaro siarzug ni uuas,
Thaz er lag zi uuare
in themo selben sete. *Cognovit Christus, quia multum tempus.*
„ Thie langun ziti Christus gisah,
„ ioh ouh selbo zi imo sptah:
„ Ob inan [6] giuuurti,
„ thaz er heil uuurti?
„ Odo er uuanta meinti
„ zi themo uuazare imo [7] zeinti?
Tho

Tempus advenerat,
ut Pascha appropinquaret,
Ivit Dominus Salvator
in Hierosolymitanam terram.
Hic dicitur, quod ibi fuerit
Pecorum lacus,
Brout Biblia id enarrant,
in Græco eum nominant.
Namque ita forte
Lavabatur caro inibi,
Si quis ita vellet,
(quod) ad sacrificia deberet.
Hunc lacum continebant circum
porticus quinque,
Quæ repletæ erant hominibus
ægrotis & mancis.
Hi exspectabant ibi,
(sciatis hoc revera)
Ut essent descendentes,
quam se aqua moveret.
Angelus DEI bonus
descendebat in eam gratiose,
Aquam concutiebat,
&
Quicunque tunc hoc agebat,
ut primus in ea lavaret,
Tunc fiebat illico sanus,
a quocunque malo quo ante erat æger (mancus.)
Ibi inter connumeratos (consociatos)
vidit (Dominus) aliquem senem
Ægrotum graviter
per multos annos.
Deficiunt duo, dico tibi hoc,
anni quadraginta quin sint,
Quod jacuit revera
in isto dolore.
Hæc longa tempora Christus vidit,
atque ipse ad eum dixit:
An ipsi placeret,
ut sanus fieret.
An forte mallet
ad aquam eum duceret?
Tunc

Ad Cap. IV.

1) Vers. 4. Cod. Cæsar. *Hierosolimono.*

2) Vers. 6. *Fihu*, pecus; *uuiari*, vivarium κολυμβήθρα, piscioa, Vulgata. (Vocatur etiam *Fisch-Wryher*: Anon:) Anglo-Saxo: *mere.* Gothica hic deficit: Nos diceremus proprie: eine Schaffschwemme. Viehteich, Pferdeschwemme. Flacius in *Clave P. 1. v. Pecus* aliud fuisse lacum oviounm, quod oves templo offerendæ ibi prius lavarentur. Aliud juxta eum domus Bethesda h. e. Hospitale, in quo quinque Porticus pro ægrotis distributæ. Si enim porticus fuissent super aquam, neminem in eis jacere potuisse. Eucher. Episc. Lugd. Lib. Instructioonum Cap. VI. *Bethesda, Piscina in Hierusalem, in quam & ægri deferebantur; ideo & Probatica i. e. pecualis appellatur, quod hostias in ea quondam Sacerdotes lavabant.* Schilter.

3) Vers. 24. Versus qui hic in Flaciana Editione abest, legitur ita in utroque Codice: *Job in zi heile iz garota*, i. e. *& ipsis ad salutem eam* (aquam) *præparabat.* Scherz.

4) Vers. 28. Cod. Vind. *fon so uuiu so.*

5) Vers. 32. Cod. Viod. habet: *in.* itaque hunc versum redde: *jam per multos annos.* Scherz.

6) Vers. 39. *giuuurti* hic videtur idem esse, ac: *concedere deberet:* hodie diceremus: geuuähren solte. *Scherz.*

7) Vers. 42. *zeinti*, oon est: *duceret*; sed: *indicaret* scil. medium eo perveniendi. *Scherz.*

8) Vers.

Tho [8] kumpt er ſina ſteiſun
ſus in theſa uuiſun.
Druhtin, quad er, guato, (Dominem hominem non habeo,)
n'iſt niamao thero ſriunto,
Thaz mir zi thiu gihelfe;
in thaz uuazar mih firuuerfe.
Ihilu thara in thrati, [9]
min ummaht duit iz ſpati.
Thara andere er gigahent,
thaz bad mir untarſahent.
„ Stant uſ, quad er, gihori mir,
„ ioh nim thin betti mit thir. (Surge, tolle lectum tuum.)
„ Thes ſar nu du ginendes,
„ ioh gang ouh thines [10] ſinthes.
So er eriſt ſine uuort inſuab,
et thaz betti ſar irhuab.
Jo ſar iz thana fuarta,
ſo sliumo er thiu gihorta.
Erſtuant er uſ tho ſnello,
ſo uuas Chriſtus uuillo.
Er ſar zi thiu tho giſiang
mit themo [11] bete thana giang.
Thes dages uuas in uuara (Erat autem ſabbatum.)
ſambazdages ſira,
Tho Druhtin thio unganzi nam,
ſoo themo kumigen man.
Quadun tho thie liuti, [12]
et unrehto dati,
Thaz er unnotag
intereta then diuten dag.
Ther mih, quad er, heilta, (Qui me fecit ſanum.)
et ſus iz al gimeinta.
Giuuiſſo ſageo ih iz iu,
er hiaz mih gangan mit thiu.
Fragetun ſe thuruh not,
uuer thet uuari, the'iz gibot.
Er ſar zi thetu friſti
quad, es uuiht ni uueſti.
Druhtin ſelbo in uuara (JEſus autem declinabat à turba.)
giang ſar in eina ſiata,
[13] Er ioh ſin githigini
ſuntar fon thet menigi.
Fand et after thiu then man, [14]
tho er in thaz hus quam,
Thar ther liut io betota,
Ginada Gotes thigita.
[15] Ja biſtu, quad er, heiler,
Nu ni ſunto thu mer.
[16] Mit thiu thin muat ſih uuerie,
thit uuirs ni giburie.
Er tho in ala uuari [17] (Nunciavit Judæis.)
then liutin deta mari,
Thaz [18] er uuas ther heilant,
thet inan thes ſeres intbant.

Tunc recenſet ſuos dolores (miſerias)
ſic in hunc modum:
Domine, dixit, Optime,
non eſt quisquam amicorum,
Qui mihi ad id auxilium præſtet,
in undam me (ut) demittat.
Equidem feſtino tunc pro poſſe,
mea (vero) imbecillitas facit id ſero.
Tunc alii antecedunt,
balneum mihi intercipiunt.
Surge, dixit Ipſe, obedi mihi,
& tolle tuum lectum tecum.
Hoc ſtatim nunc tu fruere,
& abi quoque tuam viam.
Quamprimum ejus verba perciperet,
iſte lectum illico tollebat,
Et ſtatim eum abinde tollebat,
quamprimum hoc audivit.
Surrexit ocyus,
ſicut erat Chriſti voluntas.
Is ſtatim id apprehendit,
lecto inde (ut) abiret.
Eo die erat certe
Sabbathi feria,
Quum Dominus imbecillitatem tolleret,
ab iſto ægroto homine.
Dixerunt tunc homines,
(quod) is injuſte fecerit,
Quia ſine neceſſitate
prophanaverit feſtum diem.
Qui me, dixit iſte, ſanavit,
ille ſic id omne juſſit.
Profecto dico id vobis,
ipſe juſſit me ire cum eo. (lecto)
Interrogarunt hi ſollicite,
quis iſte eſſet, qui hoc juſſerit.
Hic ſtatim hac vice
dixit, (quod) id neſciret.
Dominus ipſe revera
iverat ſtatim ſeorſim,
Qui & ſuos miniſtros
ſeparaverat a turba.
Invenit (autem) poſt hæc hominem,
quum veniſſet in domum,
Ubi populus adorabat,
gratiam Dei rogabat.
Ecce es tu, dixit ipſe, ſanus,
jam ne pecca tu ulterius.
Propterea tuus animus ſe muniat,
tibi pejus (quid) ne contingat.
Iſte tunc in omni veritate
hominibus fecit celebre,
Quod ipſe eſſet Salvator,
qui eum dolore liberaſſet.

MORA.

8) Verſ. 43. Cod. Vind. *kiumt*: i. e. *ejulans* narravit. conf. ſupra notam ad I, 16, 15.

9) Verſ. 49. Margo Cod. Vind. habet: *Dum venio enim ego.* Hunc verſum redde: *Feſtino* (quamvis) *eo admodum.* Scherz.

10) Verſ. 56. Cod. Vind. exhibet: *ſindes.*

11) Verſ. 64. uterque Codex habet: *bette.*

12) Verſ. 69. Margo Cod. Vat. *Dicunt Judæi: Sabbatum eſt.*

13) Verſ. 83. & ſq. ſic transfer:
Ille & ſui diſcipuli ſc. *iverunt;*
Separatim a multitudine. Scherz.

14) Verſ. 85, Margo Cod. Vind. habet: *poſtea invenit eum in templo.*

15) Verſ. 89. *ia biſtu* aptius redditur: *Vere es.* Scherz.

16) Verſ. 91. Verte: *Nunc* (Et in poſterum ſc.) *animus tuus te defendat* ſc. contra tentationes ad peccandum. *Scherz.*

17) Verſ. 93. Margo Cod. Vat. habet: *abiit ille homo & nunciavit Judæis.*

18) Verſ. 95. ex utroque Codice pone pro: *er* vocem: *iz.*

MORALITER.

CAP. V.

HIar [1] mugun uuir instantan,
thaz eigun uuir ouh funtan.
Thaz quement ummahti
fon funtono suhti.
Tho er'mo firbot thio dati,
thaz er ni suntoti.
Thes giuuarteti,
thaz uuirs imo ni uuurti.
Tho riht unsih thiu redina,
thaz uuir uns uuarten thanana.
Thaz suht ni derre uns mera,
then lidin ioh thera sela.
Bi suslicho dati,
so ahtun sin thie liuti.
Jo iagilih [2] in imo rah,
thaz er then sambazdag firbrah.
[3] Er uuialt thera fira so iz gizam,
thaz iro nihein ni firnam.
Thaz er mit sinen mahtin
uuas des dages Druhtin.
Sie ahtun ouh bi thiu sin mer,
uuanța in thaz uuas filu ser,
[4] Quadun dati mari,
thaz Got sin Fater uuari.
Joh er io binoti
[5] sin Druhtine ebonoti,
In uuerkon io gilichan,
noh uuergin missilichan.
Iz ist so giuuisso,
thoh sie iz abahohtin so.
Thoh iro muates herti
[6] iz emmizigen zurnti,
Joh io in abuh kerti
thio Druhtines dati,
Thiu zeichan filu maru,
thaz uuizist thu zi uuaru.
Giuuerdo unsih Druhtin heilen,
mit liobon druton thinen,
Joh vns gidua thu [8] syazo
thio unse thurfti grozo.
Thaz uns ni uuese thaz zi suar,
uuir unsih io firdragen hiar,
[9] Joh scono untar mannon,
io emmizigen minnon.

Judæi persequebantur JEsum, quia in Sabbat.

Ideo magis persequebantur eum, quia dicebat se Filium DEI.

HIc debemus nos percipere,
hoc nos etiam invenimus,
Quod veniant morbi
a peccatorum lue.
Dum Ipse ei probibuit hæc facta,
ut ne peccaret.
Id attenderet,
ut pejus ei ne fieret.
Hîc docet nos hîc sermo,
ut nos caveamus inde,
Ut morbus ne noceat nobis ulterius
membris & animæ.
Ob hoc tale factum
persequuti sunt ipsum homines.
Et quilibet in Ipso reprehendit,
quod sabbati diem prophanarit.
Ipse observavit hanc feriam prout decebat,
quod istorum ne unicus intelligebat.
Quodque ipse per suam potentiam
esset hujus diei Dominus.
Persequuti quoque propterea eum eo magis,
namque istis id erat valde molestum,
Enarrare facta celebria,
quodque DEUS ejus Pater esset.
Atque Ipse omnino
Ipsius Domini coæqualis,
In operibus item par,
nec ullo modo dissimilis.
Id est quidem certum:
tamen isti id abominabantur adeo.
Sed istorum animi durities
id perpetuo reprobabat,
Atque perverse interpretata
Domini facta,
Signa illa multum illustria,
hoc scias tu pro vero.
Dignare nos Domine sanare,
cum dilectis Fidelibus tuis.
Atque nobis redde tu dulces
has nostras necessitates magnas.
Ut nobis ne sit id nimis grave,
nosque invicem comportemus hîc,
Et pulchros (bonos) inter homines
perpetua caritate.

Abiit

Ad CAP. V.

1) Vers. 1. *mugun* aptius redditum per: *possumus.*

2) Vers. 15. *in imo rah*, verte: *intra se, in corde suo dicebat*, *rachon* pro: *loqui* non infrequenter invenitur. conf. supra II, 13, 38.

3) Vers. 17. Hunc ita transfero: *Dominabatur Festu, disponebat de festo, uti decebat.* Eodem sensu legitur *uuialt* infra de diabolo cum Judæ cor occupasset:

Job uuialt *sin sar ubaral*
selbo ther diufal.
Et *dominabatur* ipsi (Judæ) mox omnimodo
Ipse Diabolus. *Scherz.*

4) Vers. 23. & seq. ita exprime:

Dicebant: (Judæi quod ille) *rumorem spargeret,*
Quod Deus ipsius Pater esset. Scherz.

5) Vers. 26. lege juxta Cod. utrumque: *Sib*, & hinc versum 25. & seqq. tres expone:

Atque ipse omnino, seu studiose
Se Deo æquaret,
Operibus similibus i. e. quæ similia erant Dei operibus,
Nequaquam differentibus. Scherz.

6) Vers. 32. mallem hunc versum ita translatum fuisse: *Ob id semper irascebatur.* Scherz.

7) Vers. 35. Cod. Vind. habet: *mariu.*

8) Vers. 39. Cod. Vind. *süazo.*

9) Vers. 43. Freherus: lege: *io scono untar mannon* untereinander. *Schilter.* Uterque Cod. pro: *sconon*, quod Flacius exhibet, habet: *scono.*

Ad

Abiit JESUS trans Mare Galilææ. Joann. 6.

Cap. VI.

THaz ih hiar nu zellu,
thaz ueciz thiu uuorolt ellu.
Uuuntar filu maraz,
ioh [1] thrato seltsanaz
Uuio Christus nam sinf leiba,
ioh zuene fisga thara zua;
Fon then gab follon muases
sinf [2] thusonton mannes.
Fuar Druhtin inti sine
ubar einan lantse.
Thio buah iz thar zellent,
ioh Galilea iz nennent.
Bi [3] mangemo seltsane,
ioh uuuntoron zi uuare
Fuar imo thar ingegini — Sequebantur eum multitudo.
mihil uuorolt menigi.
[4] Unfirslagan heri in uuar,
fuar ingegin imo thar,
Uuorolt mihil, so gizam,
uuib inti gomman.
Nam Druhtin sine thegana — Subiit in montem.
inti giang mit in [5] tho thanana,
In einan berg hoho,
mit in gisaz thar seono.
Uuas iz ouh giuuisso
fora einen Ostoron so.
Theso selbun dati
fora theru [6] uuihtun ziti. — Cum sublevasset oculos:
So er tho mit sinen ougon
then liut bigonda seouuon,
[7] Thie selbun menigi gisah,
zi Philippus er sus sprah: [8]
Uuar mugun uuir nu biginnan
mit [9] koufu brot giuuinnan,
Thaz ther liut gisazi,
unz er hiar nu [10] gazi?
Korata er thia uuarba — Hoc dicens tentans eum.
[11] thera ueiehun gilouba
Tho ueest er so'ser scolta,
uuaz er es duan uuolta.
Er quad: Ni mohti uuerdan — Ducentorum denariorum,
mit koufu sih biuuerban
Mit mihilemo scazze
ther liut zi thiu gisizze,
Thaz iagilichen thanne
thoh foller mund uuerde,

[12] Then

Quod ego hic jam referam,
id novit mundus omnis.
Miraculum multum illustre
& nimis rarum.
Quomodo Christus accepit quinque panes,
& duos pisces simul,
De his dedit plenum cibum
quinque millibus hominum.
Vectus Dominus & sui
trans lacum provincialem,
Biblia id recensent,
& Galilæum vocant.
Ob multa rara
& miracula revera
Ivit Ei hic obviam
magni mundi multitudo.
Densissimæ copiæ revera
obviarunt Ipsi tunc.
Mundus magnus, ut decebat,
mulieres ac Viri.
Accepit Dominus suos discipulos
& ivit cum iis exinde
In montem altum,
cumque iis considebat ibi decore.
Erat id etiam certe
ante Pascha tunc.
Hoc ipsum factum
ante id sanctum tempus.
Ut ipse tunc suis oculis
hunc populum cœpit conspicere,
Tantam multitudinem videns,
ad Philippum ita dixit:
Unde possumus nunc aggredi
emendo panem ut acquiramus,
Ut populus consideat,
usque dum hic jam comederit,
Tentabat ipse hac vice
imbecillium fidem.
Sed sciebat ipse sicut debebat,
quid facere volebat.
Iste dixit: Non poterit fieri
emendo cooperari,
Magno thesauro,
(ut) populus ad hoc accumbat,
Ut cuilibet exinde
saltem os (semel) impleatur,

(*Ut*)

Ad Cap. VI.

1) Vers. 4. Cod. Vind. *drato.*
2) Vers. 8. Cod. Vind. *dusonton.*
3) Vers. 13. Cod. Vind. *manegemo.*
4) Vers. 17. hunc & seq. versum legere quoque est intra IV, 16, 34. quamvis ordine inverso. *Scherz.*
5) Vers. 22. Cod. Cæsareus habet: *do.*
6) Vers. 28. pro: *uuihtun* ex utroque Cod. substitue: *uuihun.*
7) Vers. 31. Cod. Cæs. *thia selbun.*
8) Vers. 32. Margo Cod. Vind. *Unde ememus panem.* Vat. solummodo habet: *Unde ememus.*
9) Vers. 34. Cod. Vind. *coufu.* Ast idem Cod. infra ŷ. 42. habet: *koufu.*
10) Vers. 36. Cod. Vind. habet: *nugdzi*, quod verto: *ad satietatem usque edat.* *Nug* est nostrum *genug.* Scherz.
11) Vers. 38. Alcuinus h. l. p. 473. *Ut Philippus tarditatem suæ fidei agnoscat.* Schilter.

12) Vers.

[12] Then mund zi thiu irreken,
thes brotes uuiht giſmeken.
Andreas ſprah tho einer, *Dicit Andreas.*
Petruſe gilanger,
Bruader ſin [13] gimuato,
thes Chriſtus thegan guato:
„ Hiar iſt kneht einer, [14]
„ ni uueis ih uuiht es hiar mer,
„ Ther [15] tregit hiar in ſinan not
„ finf girſtinu brot.
„ Ouh zuene fisga thar mit,
„ theiſt zi thiu thoh ni uuiht,
[16] Thaz man ſulih biete,
themo managfalten thiete.
Duet, quad er tho ubarlut, *Facite homines decumbere.*
thaz hiar giſizze ther liut,
Unz er hiar gireſtit,
thes brotes in ni briſtit.
Thar uuas in ala uuari [17]
Graſes ouh giſuari,
Mammunti ginuagaz,
thiah buah zellent uns thaz.
[18] So thaz heri tho giſaz,
thaz brot giſegenotaz az,
Iz uuuahs thar thera ferti
In munde ioh in henti.
Iz uuuahs in ala gahun,
thar ſie alle zuaſahun;
Sih [19] merota iz ginoto
zi feti thero liuto,
Zi ſuazeru giluſti,
thaz in es thar ni bruſti.
Alten inti iungen,
ioh ſelb then uuibon allen,
Er ſelbo ouh tho gimeinta, *Similiter & ex piſcibus.*
thie fisga in thar gideilta,
Thie uuuahſun oh thuruh not,
io ſo ſelbaz thaz brot.
So ſie thar tho gazun. [20]
thie in themo graſe ſazun.
Joh mannilih thar ſat uuard,
ſo ſie thes brotes giuuard.
Gibot tho Druhtin ſinen,
thaz [21] uuola ſi thes giilen

Thie

(Ut) os ad hoc admoveant,
(ut) panis modicum guſtent.
Andreas dixit tunc unus (diſcipulorum)
Petri propinquus,
Frater ejus dilectus,
Chriſti diſcipulus bonus.
Hic eſt puer aliquis,
nihil ſcio equidem quicquam, hic amplius,
Qui portat hic ad propriam neceſſitatem
quinque hordeaceos panes.
Itemque duos piſces ſimul,
hoc eſt ad hoc tamen nil quicquam,
Ut tantundem offeratur
huic multiplici populo.
Agite, dixit ille palam,
ut hic conſideat populus,
Dum hic requieſcat,
panis ei haud deficit.
Hic erat per omnem veritatem
gramen quoque commode.
Deliciarum ſatis,
Biblia referunt nobis hoc,
Sic multitudo tunc ſedebat,
panem benedictum comedebat.
Is creſcebat tunc actutum (ea vice, occaſione)
in ore & in manu.
Creſcebat in omni celeritate,
cum omnes conſpicerent.
Se augmentabat valde
ad ſatiandum populum,
Ad dulce delectamentum,
ut iis hic non deficeret,
Senibus atque juvenibus,
& ipſis quoque mulieribus omnibus.
Idem etiam tunc (porro) fecit
Piſces iis ibi diſtribuit.
Hi creſcebant itidem ad neceſſitatem,
ſicut & ipſe panis.
Sic hi ibi comedebant,
qui in gramine ſedebant.
Et quilibet hic ſatur fiebat,
quod hujus panis participes fierent.
Juſſit tunc Dominus ſuos,
ut vellent hoc maturare,

Homi-

12) Verſ. 47. & ſeq. Stadenius recte in Explic. Voc. Bibl. Germ. ita reddit: *den Mund darzu hinreichen und etwas des brodtes ſchmecken oder koſten.* Scherz.

13) Verſ. 51. Cod. uterque *gimyato*, ſed io Codice Vindob. *y* inſcriptum eſt literæ *u* manu receotiori.

14. Verſ. 53. Margini Cod. Vat. & Vind. adſcriptum eſt: *Eſt puer unus hic* &c. Eod. ℣. uterque Codex habet *knet.*

15) Verſ. 55. Codex Cæſ. *drégit.*

16) Verſ. 59. & ſeq. redde:

Ut id offeratur
Tantæ multitudini. Scherz.

17) Verſ. 65. Margo Cod. Vind. *Erat ibi fænum multum.* Ipſa hæc margo ſuadet ℣. 66. & ſeq. ita eſſe reddendos:

Graminis etiam commoditas
ſuaviter ſufficiens. Scherz.

18) Verſ. 69. *Só* melius redditur hîc per adverbium temporis. *Cum.* Scherz.

19) Verſ. 75. Cod. Vind. *merata.*

20) Verſ. 85. Margo Cod. utriusque: *Ut autem impleti ſunt.* Hioc verſus hic & tres ſeqq. ita ſunt exponendi:

Cum ibi tunc ediſſent
qui in gramine ſedebant,
Et quilibet ibi ſatur factus eſſet,
quamprimum panis particeps eſſet factus.
Scherz.

21) Verſ. 90. *uuola* non eſt: *vellent*, ſed: bene, wohl. hinc verſum hunc & tres ſeqq. ita verto:

Ut bene hoc properarent, ſc. facere
quo homines hoc curarent,
Ut ſcilicet *micas ibi colligerent.*

ſiruuaſin non eſt: *inſtruerent*, ſed: *curarent*, proſpicerent. Ita ſupra I, 1, 19. occurrit *ſiruueſti*, proſpiceret. & II, 6, 108. *ſiruuaſi*, procuret. Hinc hodiernum *Verweſer*, *Amtsverweſer.* Scherz.

22) Verſ.

Thie liuti thes firuuasin, *Colligite quæ superaverunt.*
thie brosmun thar gilasin,
Thaz sie gihaltan uuurtin,
ioh ouh ni firuuurtin.
Thar lasun sie tho alle
zuelif korbi folle.
Thie liuti thar ingahun *Cum vidissent signum.*
[22] theiz zeichan tho gisahun,
[23] Bigondun mit githankon
tho Druhtine thankon.
Thiz, quadun, ist giuuaro [24]
ther forasago maro.
Mit iauuihtu aller [25] uuio iz n'ist,
ther kunftig hera in uuorolt ist.
Er muases sid gab follon
fiar thusonton mannon,
Seti sibun broto,
mit fisgon ouh gimyato.
Joh uuard thero aleibo
thero fisgo ioh thero leibo.
Ni frazun sie iz allaz,
sibun korbi [26] ubar lazaz.

Homines instruere,
micas ibi colligere,
Ut conservarentur,
neque perirent.
Tunc collegerunt omnes
duodecim corbes plenas.
Homines ibi confestim
qui hoc signum conspexerant,
Cœperunt cogitationibus
hic Domino gratias agere.
Hic, dicentes, est vere
Propheta ille nobilis.
[*Cum quoquam omnium (aliorum) omnino nihil est.*]
qui venturus huc in mundum est.
Is cibum postea dedit plenum
quatuor millibus hominum,
Saturavit septem panibus,
piscibus quoque benignus.
Atque factæ reliquiæ
Piscium atque Panum.
Nec comederunt id omne,
septem corbes reliquæ.

SPIRITUALITER.

CAP. VII.

Druhtin min ther guato
nu rihti mih [1] gimyato.
Zi thisu mir then hugu dua,
ioh thaz herza thar zua.
Thaz ih hiar gizeine,
uuaz thiu thin [2] goima meine,
Mit [3] geistlichon redinon
then thinen liobon thegenon.
Giuuisso [4] uuizun uuir thaz, *I. Ante Pascha.*
theiz fora then Ostoron uuas.
[5] Tho Druhtin uuoltes uualtan,
son themo grabe irstantan.
Simes ouh giuuisse
fora themo [6] irstantnisse,
Mit minnon io ginuagen
zi samane unsih suagen.
[7] Sco-

Domine mi optime,
nunc rege me benigne.
Ad hoc mihi intellectum fac,
atque cor præterea,
Ut hic exponam,
quid hæ tuæ epulæ velint,
Spiritualibus rationibus
tuis dilectis servis.
Certe scimus hoc,
quod id ante Pascha factum.
Cum Dominus volebat dominari,
a sepulcro resurgens.
Debemus etiam nos certe
ante resurrectionem (mortuorum)
Cum amore & sufficienter
simul nos conjungere.
Con-

22) Vers. 98. uterque Cod. habet: *thiz.*
23) Vers. 99. Cod. Vat. *bigondum.* Sed male. *Scherz.*
24) Vers. 101. Margo utriusque Codicis: *Hic est vere Propheta.*
25) Vers. 103. *alles.* Freher. Sensus obscurus, videtur tamen esse, quem expressi: quod præ cæteris Prophetis omnibus hic sit verus Messias. Vel: *mit iauuihtu alles*, cum omnibus circumstantiis, & postea legendum: *uuio iz list*, sicut legis in Bibliis V. T. vel interrogetive: *uuio iz n' ist?* quidni sit? Vide meum Glossarium. *Schilter.* Lege ex Cod. utroque: *alles uuio.* Quod alibi etiam sæpe invenitur. vid. III, 20, 304. III, 24, 186. IV, 1, 27. & passim. Ex quorum locorum Collatione hunc & seq. versum ita reddendum censeo:

Cum aliquo omnino nihil est
qui venturus est (in posterum) *hunc in mundum.*

Ut mens sit, videre se hic illum magnum Prophetam, (Messiam) ut adeo non credendum sit ulli alii in posterum venturo, qui diceret se esse Messiam. *Scherz.*

26) Vers. 112. in utroque Cod. est: *ubar thaz* sub intellige *uuarun*, erant. *Scherz.* Schilterus ipse habuit: *ubar thaz*, sed pro eo posuit: *ubar lazaz.* Anon.

Ad CAP. VII.

1) Vers. 2. Cod. Vind. *gimnato.*
2) Lege ex Cod. utroque: *gouma.*
3) Vers. 7. uterque Codex habet: *geistlichen redinon*, i. e. mystica ratione. *Scherz.*
4) Vers. 9. Cod. Vind. *uuizzun.*
5) Vers. 11. & seq. mallem hoc ita reddere:

Cum Dominus vellet id disponere,
ut ex sepulcro resurgeret.

i. e. Cum in eo esset Christus, ut (proxime) ex sepulcro vellet resurgere. *Scherz.*

6) Pro: *irstantnisse* Cod. Vind. habet: *irstannisse*; sed præferenda est Lectio Flaciana. Ipse sane Cod. Vind. infra III, 24, 53. habet: *irstantnissi.* Scherz.

7) Vers.

[7] Scouuon es ouh thanne, uuara Druhtin gange.	*Conſpicere quoque exinde, unde Dominus veniat.*
Uuir unſih imo io nahen, thaz uuir ni [8] miſſefahen.	*Nos ipſi etiam approximare, ne nos aberremus.*
Ni ſi uns uuiht mera, thanne thiu ſin lera.	*Non ſit nobis quicquam majus quam hæc ejus doctrina.*
Ni minno uu iht ſo ſuazo, io ſo ſpor thero fuazo.	*Nec amemus quicquam tam dulciter, quam veſtigia ejus pedum.*
Galilea, thaz ih quad, II. Galilæa. theiſt in Frenkisgon [9] rad,	*Galilæa, quam dixi, eſt in Francico (ſermone) Rota,*
Thaz ſih io [10] umbi zirbit, ioh emmizigen uuerbit.	*Quod ſe circumvolvit, & perpetuo circumit.*
[11] Ther ſo iſt zeſſonti ſih ſelbon miſſihabenti:	*Qui ſic eſt fluctuans ſe ipſum non cohibens:*
Stozot ſih io in trahti, mit mihileru unſtati.	*Impellit ſe continue (indefinenter) cum maxima inſtabilitate.*
[12] Thiu meinent uuio ſih zerbit. ioh thiſu uuorolt uuerbit,	*Hi deſignant, quomodo ſe volvat & hic mundus circumeat.*
Mit [13] ungimachu thuruh not, ſih emmizigen ſtozot.	*Cum moleſtia ſollicite ſe perpetuo impellat.*
[14] Tho ſelben Druhtines maht, ſulih untar fuaz drat.	*Hoc ipſum Domini potentia ſic ſub pedibus calcavit.*
Mit ſines ſelbes todu Ubarfuar thiu [15] bediu.	*Sumpſit morte tranſcendit hæc ambo (mundum & ejus vanitatem & miſeriam.)*
Tho ſolgeta imo thuruh thaz, ſo er [16] uf in himile giſaz,	*Conſecuti tunc ipſum propterea, quod in cœlo conſediſſet.*
Giloubton ſino guati, manogo uuorolt liuti.	*Crediderunt ejus bonitatem, varii mundi homines.*
Thes [17] ſarphen uuizodes not III. V. Panes. [18] bizeinot thiſu ſinf brot.	*Rigidæ legis præceptum deſignant iſti quinque panes.*
Mit thiu er io innoti thuangta thie liuti.	*Cum quibus ſollicite coëgit homines.*
Gidar ih zellen ubarlut, hert iſt gerſtun kornes hut.	*(Si) licet referre palam, dura eſt hordeacei grani cutis (folliculus.)*
[19] Iſt ouh, ſo ih forn iu uueſta, ſines leibes kruſta.	*Eſt etiam (talis) quos ego ante vobis retuli, ejus panum (Legis) cortex.*

Thoh | *Atta-*

7) Verſ. 17. lege ex Cod. utroque: *Scouuomes*, i. e. ſpectemus. Verſum hunc & ſequentem ita transfero:

Spectemus id etiam inde,
Quorſum Dominus iverit.

Uuara ſignificat: *quorſum*, ceu apparet etiam ex III, 21, 61. & ſeq.

Thaz uuir thaz irkantin
Uuara *uuir gangan ſcoltin.*
Ut hoc agnoſceremus,
Quorſum ire deberemus. *Scherz.*

8) Verſ. 20. Cod. uterque *miſſifaben.*

9) Verſ. 26. Eucherius Epiſc. Lugd. lib. Inſtructionum cap. I. Galilæi volubiles. *Schilter.* Faciunt huc verba Cellarii in Geograph. antiqua Lib. 3. c. 13. p. m. 475. Galilæa dicta eſt גליל Ebraice Eſai. IIX, 23, quæ vox habet סבוב ענין ſecundum Kimchi i. e. notionem *circuitionis*, aut *tractus rotundi.* Scherz.

10) Verſ. 27. lege ex utroque Cod. *umbizerbit.* Quod & Rhythmo convenientius. conf. ſupra II, 1, 41.

11) Verſ. 29. male hic deſeritur textus Flacianus; quem firmant Codex uterque; in Vind. clare legitur: *ther ſê*, Lacus ſc. Galilææ, ſeu Geneſareth. *θάλασσα τῆς γαλιλαίας* ceu appellat Matth. IV, 18. XV, 29. & Marci VII, 31. verte itaque hunc & ſeq. verſum hac ratione.

Lacus (Galilææ) *eſt fluctibus turbidus,*
ſe ipſum male habens;
Impellit ſe ipſum etiam valde
cum magno motu. Scherz.

12) Verſ. 33. & ſeq. redde: *Hæc* (nempe terra Galilææ & Lacus, quorum mentionem fecerat ℣. 25. & 29.) *indicant quomodo ſe volvat & vertat hic Mundus.* Scherz.

13) Verſ. 35. Cod. Vind. *ungumachu.*

14) Verſum 37. & 7. ſeqq. aptius ita verti debere arbitror:

Cum ipſius Domini potentia
Hoc (ſc. miſeriam mundi) *peſſundediſſet,*
(Et) *morte ſua*
ſubegiſſet utrumque (terram & mare:)
Tum ſequebatur ideo,
cum ſupra cœlum conſediſſet,
Ut crederent ejus præſtantiam
multi orbis (hujus) *homines.* Scherz.

15) Pro: *bedin* ℣. 40. habet: *bedu.*

16) Verſ. 42. *uf in* corrige ex Cod. utroque & pone: *uſan.*

17) Verſ. 45. Alcuinus hic p. 473. Panes bene hordeacei fuiſſe referuntur, propter nimium auſteriora Legis edicta, & integumenta literæ graſſiora, quæ interiorem intelligentiam ſpiritalis ſenſus quaſi medullam celabant. *Schilter.*

18) Verſ. 46. Cod. Vind. *bizeinot.*

19) Verſ. 51. hunc verſum ita reddo: *eſt etiam* (ita) *quod olim jam ſcivi.* Gl. Box. *fern*, olim. *Uueſta* non eſt: *retuli*, ſed: *ſcivi.* Ita in Verſ. Tatiani cap. 155. §. 1. *tho* uueſta *ther Heiland thaz quam zit thaz her fuori fon therru uueralti zi themo fater*, cum *ſciret* Jeſus, quod veniſſet tempus, quo deberet ire ex hoc Mundo ad Patrem. *Scherz.*

20) Verſ.

Thoh finda ih melo tharinne
in thiu ih es biginne;
Joh brosmun suaza in ala uuar,
thes senses leib indue ih thar.
So ist ther uuizzod alter
uzana herter.
Thar ist inne manag guat,
thaz geistlicho uns io uuola duat.
[20] Thaz deta Druhtin, thaz man uueiz,
tho er thia kruftun firsleiz,
Thaz man thia fruma thar gisah,
tho er [21] thia rintun firbrah. VI. Pisces.
Thiefelbun fisga zeinent,
uuaz Forasagon meinent.
[22] Thiu gouma los get thare,
so fisg in themo uuage.
Oba [23] thu ira ruachis,
thu thar sia diofo suachis,
Joh thar irfisgot thinaz muat
harto managfaltaz guat.
[24] Ther kneht ther thaz allaz druag, V. Servulus.
[25] Er es uuiht ni giuuuag,
Er imo iz ni ginuzta,
furi andere ouh ni fazta.
So duent thie [26] Judæon in uuar,
sie dragent iro buah thar.
Noh in thia fruma niazent,
noh andere ni lazent,
Thaz spentot Druhtin hiare, VI. Distributus dominus.
thaz fagen ih thir zi uuare,
Nim es harto gouma,
thiz sint thio selbun gouma,
Thaz spentot er in muate
uns zi allemo anaguate,
Joh ouh uuorolti ubaral,
[27] er unsih uuihtes ni hal.
Uuas Forasagon zellent,
ioh uns thie Selmi singent,
Ouh gibot thaz alta,
Er geistlicho uns iz zalta,
Thaz spentot er nu liutin,
mit geistlichen datin.
Mit geistlicheru leru,
thaz fagen ih thir zi uuaru,

Attamen invenio ego farinam intus
dum ego eam aggredior;
Imo medullam dulcem revera,
Mysticum panem (si) aperio ego hic.
Sic est Lex vetus
exterius durior.
Est ibi intus multiplex bonum
spirituale quod nobis benefacit.
Hoc fecit Dominus, ut hoc sciatur,
cum crustam scinderet,
Ut medulla ibi conspiceretur,
cum corticem frangeret.
Isti pisces denotant,
quod Prophetæ docuerunt;
Meditatio libere vadit hic,
sicut piscis in unda.
Si tu eos appetis,
tu ibi eos profunde quæras,
Utique tunc expiscatur tua mens
vehementer multiplex bonum.
Servus qui hoc omne portavit,
Ipse id nequicquam perpendit,
Ipse sibi eo non usus,
aliis quoque non proposuit.
Sic faciunt Judæi certe,
apportant sua biblia.
Neque sibi hoc fructu utuntur,
nec aliis permittunt.
Quod distribuit Dominus hic
(hoc dico tibi revera)
Animadverte valde,
hæ sunt illæ epulæ,
Quod distribuit in benignitate
nobis ad omnem prosperitatem;
Imo & Mundo ubique:
Ipse nobis haud quidquam celavit,
Quæ Prophetæ referunt,
& nobis Psalmi canunt,
Et lex illa vetus:
Ipse spiritualiter nobis enarravit.
Hoc distribuit jam hominibus,
spiritualibus factis.
Spirituali doctrina,
hoc dico tibi revera,

20) Verf. 61. mallem reddere: *uti scitur.* Scherz.

21) Verf. 64. Flacius legit: *thia riutun firbrah.* Vitium, ut videtur, fublitescit & legendum: *rintun*, quod idem quod *crusta*, cortex, rinde, brotrinde. *Firbrah* a firbrechen, zerbrechen, panem frangere. Supra II, 18, 4. *firbrachti*, tullam, fulvam. *Schilter.* Uterque Codex habet: *rintun.* Scherz.

22) Verf. 67. Celeberr. Stadeuius versum hunc ita exhibet in Explicat. Vocab. Bibl. Germ. pag. 706. *thie goumlos gent thare.* Unde etiam ℣. 65. & tres sequentes ita transfert: *diese Fische bezeichnen, was die Propheten meinen, welche ungebutet dahin geben, als der Fisch in dem Meere.* Verum non arbitror bene hic eundem incedere. Nam in Cod. utroque *gouma* & *los* accurate separantur, uti & apud Flacium; deinde etiam obstat vox *ira* in ℣. 69. quæ respicit non ad pisces ipsos, sed ad aliud quid, quod per pisces repræsentabatur, porro in MSS. non est: *gent*, sed, *get.* Unde conjicio versum 67. & seq. ita esse reddendum:
Epulæ (cibus Christi) *libere vadunt hic*, nempe, ut possint obtineri,
Sicut Piscis in Mari. Scherz.

23) Pro: *thu ira* Cod. Vind. habet: *thura.*

24) Verf. 73. Alcuinus hic p. 474. Puer qui quinque panes & duos pisces habuit, nec tamen his esurientibus turbis distribuit, sed Domino distribuendos obtulit, Populus est Judæorum, literali sensu puerilis, qui scripturarum dicta clause secum tenuit. Quæ tamen Dominus in carne apparens accepit, &, quid intus haberent utilitatis ac dulcedinis ostendit. —— Et hæc per Apostolos suos Apostolorumque successores, cunctis nationibus ministranda porrexit. *Schilter.*

25) Verf. 74. hunc versum ob ordinarium significatum vocis *giuuuag*, quæ idem est, ac: *indicat, declarat*, ita verto: *Ille hoc* (quod nempe hos panes & pisces habeat,) *non indicavit.* Scherz.

26) Verf. 77. Cod. Vind. *Judeon.*

27) Verf. 88. Alcuinus p. 474. Quinque panes & duos pisces fregit, & distribuit Discipulis, quando aperuit illis sensum, ut intelligerent omnia, quæ scripta essent in Lege Mosi, & Prophetis & Psalmis de ipso. *Schilter.*

[28] Ob iz uuar zi thiu gigat,
thaz man thio diufi ni firstat,
Thero brosmono kleini — VII. Reliquiæ.
ioh thes brotes reini
[29] Lesent zua thia redina,
thie hohun Gotes thegana.
[30] In giscrib iz kleibent,
thaz mine [31] gilichen leibent.
So uuar so iz io zi thiu gigeit.
thaz mino gilicho iz [32] nu firsteit,
In buah sie iz duent zi samane,
[33] Gihalten thar zi habanne,
Thaz man iz lese thare
gihaltan io [34] bare. — VIII. In corbes.
Thaz sie uns scono zelitun,
inti in thie korbi legitun.
Sie eigun thaz giuueizit,
[35] bithiu man sie korbi heizit.
Uuanta [36] thia iro guati
hiar thultit [37] aramuati.
[38] Korp theist scalklichaz faz,
[39] thoh ni ruachent sie bi thaz,
Ni man sie sus io uuanne
[40] zi korbi ginenne,
Uuanta sie sint alle
thera Christus lera folle.
Thia selba kleinun uuizzi
thia scribent sie uns zi nuzzi.
[41] Thaz gras sint akusti — IX. Gramen.
thes lichamen lusti.
Sie blyent hiar in manne,
sar zi [42] thorrene.
Uuir sculun thes biginnan,
[43] sulih gras io thuingan.
Joh thio sino [44] suaza
al dretan untar [45] fuaza.

Thaz

Quippe cum veritas eo penetrarit,
ut illum abyssum nunc penitremus,
Fragmentorum minutias
& panis extremitates (cortices)
Colligunt ad computationem
magni DEI ministri.
In scripturam id redigunt,
quod mei æquales relinquunt, (non capiunt)
Unde tandem res eo processit,
ut mei sodales id nunc intelligant,
In Bibliis illi id collegerunt,
consertum ibi ad exhibendum,
Ut legatur ibi,
conservatum aperte,
Quod illi nobis belle numerarunt,
& in corbes posuerunt.
Hi istud demonstrarunt,
quare corbes nominentur.
Namque ipsorum bonitas
hic patitur paupertatem.
Corbis est servile vas,
nec tamen curas gerunt propterea,
Nisi eos ita forte
corbibus conferamus;
Namque hi sunt omnes
Christi doctrina pleni.
Illos subtiles intellectus
scribunt nobis in utilitatem.
Gramen sunt vitia (peccata)
Corporis deliciæ,
Florent hic in hominibus,
mox ut torrescant.
Nos debemus id moliri,
hoc gramen ad premendum.
Atque ejus dulcedinem
omnem calcare sub pedes.

Ut

28) Vers. 97. & quinque seqq. ita transfer:

Si quando eò itur i. e. contingit,
ut quis profunditatem non intelligat,
(Et) *micarum subtilitatem*
ac panis puritatem
Colligunt (tum) *ea ratione* (qua reliquiæ panis fuere collectæ.)
celsi Dei ministri.

29) Vers. 101. pro: *zua* Cod. uterque habet: *zi in.* Scherz.

30) Vers. 103. Alcuinus hic p. 475. per XII. cophinos fragmentorum plenos, omnis Doctorum spiritalium chorus exprimitur, qui obscura scripturarum, quæ turbæ nequeunt, & meditando colligere, & mandata literis sun pariter ac turbarum usui conservare jubentur. *Schilter.*

31) Vers. 104. uterque Codex: *gilichon.*

32) Vers. 106. in Cod. utroque ut & Flaciana Editione est: *ni firsteit.* Quod commode explicari potest, ita autem explico hunc & sequentes quinque versus:

Si quando eò itur i. e. contingit,
ut mei æquales id non intelligat,
In libros colligunt, id (quod non intelligimus:)
ut ibi conservetur;
Ut legatur id ibi
conservatum singulis annis. Scherz.

33) Vers. 108. Cod. uterque: *gibaltan.*

34) Vers. 110. *buare* vulgo: *bare* aperte. *Schilt.* In Cod. utroque legitur: *bi jare*; supra habuimus: *bi jaron:* II, 4, 86. *Scherz.*

35) Vers. 114. uterque Cod. *bibiu.*

36) Vers. 115. *thiu* exhibet uterque Codex.

37) Vers. 116. *armuati* sistit Codex uterque.

38) Vers. 117. Corbis servilitatis & paupertatis symbolum, sicut secundum vulgatum: Pontificat Moses cum sacco &c. Alcuinus hic pag. 475. Qui (Apostoli & Evangelistæ) quamlibet hominibus dispecti, cœlestis tamen gratiæ sunt pane fœcundi. Nam servilis cophinis solent opera fieri, unde de Populo, qui in luto & lateribus serviebat in Ægypto, dicit Psalmista: Manus ejus in cophino servierunt. Psal. LXXXI, 7. *Schilter.*

39) Vers. 118. & duas sequentes clarius ita redde:

Nec tamen curant propterea,
quod ipsi ita aliquando
Corbibus non adnumerentur. Scherz.

40) Vers. 120. uterque habet: *zi korbin.*

41) Vers. 125. Alcuinus hic pag. 474. Fœnum, in quo discumbens turba reficitur, concupiscentia carnalis intelligitur, quam calcare & premere debet omnis, qui spiritalibus alimentis satiari desiderat &c. *Schilter.*

42) Vers. 128. *thorrenne* uterque Codex exhibet.

43) Vers. 130. Aptius: *Ut hoc gramen opprimamus.* Scherz.

44) Vers. 131. *suazi* uterque Codex.

45) Vers. 132. uterque Cod. *fuazi.*

46) Vers.

Thaz ſiu mit themo uuerke
al untar uns iruuelke.
Joh ſih ouh uuidar rehte
furdir zi uns ni irrihte.
[46] Ni mugun thoh uuir uuollon,
thoh uuir es ouh beginnen,
Zi then [47] Chriſtus goumon ſizzen,
[48] uuir ſelbon ni giuuizzen.
Firdrit, ſo ih quad, [49] thio ſuazi
al untar thino ſuazi,
Thaz ſiu thir uuiht ni derre,
thera gouma ni gimerre.
So thu thanne [50] thaz giduas,
ſo uuehſit thir thaz [51] Chriſtus muas,
In munde ioh in muate,
zi thines ſelbes guate.
Lis thir mit giuuurti
in thero buahſtabo herti.
Grubilo in girihti,
in thes giſcribes slihti:
Thar findiſtu io thuruh not
filu geiſtlichaz brot,
Untar themo gikruſte,
in thiu thaz thih es uuola luſte,
Oba thu iz [52] filu thiko duas,
ſo uuehſit thir thas [53] Chriſtus muas
Emmizigen thanne,
ſo quimit iz uuola manne:
So thu io in thia redina
thar langor ſizzis obana
So thir ther abaho githank
[54] uuelket ana uuank.
Joh ſih thaz gras thar untar thir
[55] minir rihtit uuidar thir.
Thio argun giluſti
Gebent thir furdir friſti,
Joh findiſtu ouh ana thaz
thar [56] treſo filu diuraz.
[57] Then foraſagon maron,
ther ſih thiu brot hiaz meron,
[58] Thie liuti datun mari,
[59] thaz foraſago er uuari.
[60] Quam uns gilouba herafun,
thaz er iſt ſelbo Gotes ſun.
Er [61] uuerdo unſih gibliden,
Jo z'en goumon ſinen,
Hungere biuuerien,
Joh ouh fon tode nerien.

Ut iſtud cum ipſo opere (carnis)
omne ſub nobis extorreſcat.
Atque ſe etiam contra jus
deinceps ad nos ne erigat.
Non poſſumus, etſi vellemus,
etſi & conemur,
Ad Chriſti epulas ſedere,
nos ipſum niſi agnoſcamus.
Conculca, ſicut dixi, dulcedinem (mollitiem)
prorſus ſub tuos pedes,
Ut ea tibi quicquam haud noceat,
epulas ne impediat.
Si tu itaque hoc feceris,
tunc augeſcit tibi Chriſti cibus,
In ore imo in animo
ad tuum proprium bonum.
Lege tibi cum reverentia
in literarum duritie.
Fodica in rectitudine
in Scripturæ planitie:
Ibi invenis accurate
multum ſpiritualis panis,
Sub cruſta (cortice)
in quo te bene delectabis.
Si tu hoc ſæpius feceris,
tunc creſcit tibi Chriſti cibus,
Continuo deinceps,
ſic procedit id bene hominibus.
Sic tu hac ratione
ibi longius ſedebis deſuper:
Sic tibi perverſa cogitatio
flaccecet ſine dubio.
Atque ſe gramen hoc ſubter te
minus eriget adverſus te.
Pravæ voluptates
dant tibi deinceps veniam,
Ac invenis etiam præterea
iſthic theſaurum multum pretioſum.
Hunc Prophetam inclytum,
qui ſe panes juſſit augere,
Homines reddebant celebrem,
quod Propheta ipſe eſſet.
Veniet nobis Fides exinde,
quod ipſe ſit Ipſius Dei filius.
Is velit nos exhilarare,
cum epulis ſuis!
Famem arcere!
& a morte liberare.

Voluit

46) Verſ. 137. *Ni mugun uuir thoh &c.*

47) Verſ. 139. *Chriſtes*, Cod. Vind.

48) Verſ. 140. mallem ita exprimere. *Id ipſum* (nempe oppreſſionem cupiditatum) *niſi intelligamus.* Scherz.

49) Verſ. 141. *thia* Cod. Vind.

50) Verſ. 145. *thaz* abeſt a Cod. Cæſareo. Aſt Vaticanus habet: *ſo thu thaz thanne.* Recte quidem.

51) Verſ. 146. Cod. Vind. *Chriſtes.*

52) Verſ. 157. uterque Codex exhibet: *iz thiko filu.*

53) Verſ. 158. Cod. Vind. iterum: *Chriſtes.*

54) Verſ. 164. poſt: *uuelket* uterque Codex habet: *mer.* i. e. magis. *Scherz.*

55) Verſ. 166. Freherus: uueniger richtet. *Schilter.*

56) Verſ. 170. *Dreſo.* Cod. Vind.

57) Verſ. 171. redde: *Prophetam inclytum* ſc. tanquam theſaurum ibi invenies. *Scherz.*

58) Verſ. 173. ſic expone: *Homines dicebant*, aſſerebant.

59) Verſ. 174. Alcuinus hic p. 476. Sed necdum plena fide proficiebant, qui hunc etiam DEUM dicere neſciebant. — Nos certiori agnitione veritatis & fidei, videntes mundum, quem fecit Jeſus, & ſigna, quibus illum replevit, dicamus: Quia hic eſt vere mediator DEI & hominum, qui in mundo erat, Divinitate, & Mundus per ipſum factus eſt. *Schilter.*

60) Verſ. 175. ita redde: *Venit nobis fides huc*; i. e. *Nos hic in terra viventes credimus.* Scherz.

61) Verſ. 177. Cod. Vind. *uuerdun ſih*; ſed legendum: *uuerd unſih.*

Voluit eum populus Regem facere. [1] Joann. 6.

CAP. VIII.

VUoltun tho thie liuti
fahan, nan binoti,
Giuuisso thaz [2] ni hiluh thih,
duan zi kuninge ubar sih.
Er floh in thaz gibirgi,
thaz er sih thar giburgi.
Giuuisso er detaz thuruh thaz,
bithiu sin zit noh tho ni uuaz,
Thaz er noh tho uuolti
sin [3] kuning [4] mit giuuelti,
Ofooo zi uuare,
bithiu floh er sie tho thare.
Er tho then iungoron gibot, Jussit discipulis ire trans fretum.
thaz sie fuarin [5] uuidorort,
[6] Thaz sie ouh giuuar uuarin,
ioh ubar thaz far fuarin.
Sie ouh tho so datun,
[7] ioh angusti si eruuartun,
Mihil ungiuuitiri
uuas in harto uuidari.
So sie in thaz scif gigiangun,
sie uuetar sar bisiangun.
[8] Joh feritun sie giuuaro
in then undon filu suaro.
Ther uuint thaz scif fuar iagonti,
thie undon [9] bliueoti.
Uuas in thrato herti
thaz uuetar in theru ferti.
Druhtin after in tho giang,
so ther liut tho zigiang,
Joh thie 'nan firliazun,
thie thar z'en goumon [10] sazun.
Giang er after in tho sar Ambulabat JEsus super mare.
oba themo uuazare thar,
Fasto oba ther undu,
so uuir duen hiar so erdu.
Giang er uuege rihti,
suahta sin giknihti.
Sine liebun thegana,
in then undon thar tho obana.
[11] Bizoh se tho iz zi dage uuant, Quarta vigilia noctis venit ad eos.
er sie quamin in lant.

Unz

VOluerunt tunc homines
capere ipsum studiose,
Certe hoc non celo te,
facere Regem super se.
Ipse fugit in montana,
ut se ibi absconderet.
Certe fecit hoc propterea,
quia ejus tempus nondum esset,
Quod necdum vellet
esse Rex cum potentia,
Publice profecto (saltem)
propterea fugit eos tunc.
Ipse tunc discipulis mandavit,
ut irent retrorsum.
Quod etiam observarunt,
& trans fretum vehebantur.
Hi quoque dum id agerent,
etiam angustias experti.
Magna tempestas
erat eis duriter adversa.
Quamprimum in navem ivissent,
eos tempestas illico corripuit.
Et navigarunt certe
in undis multum graviter.
Ventus navem traxit celerrimus,
fluctus percutientes.
Erat nimis dura
tempestas in hoc itinere.
Dominus post eos tunc ivit,
cum populus discederet,
Et isti eum relinquerent,
qui ad Epulas sederant.
Ambulabat Ipse post eos illico
super aquam,
Firmus super undis,
sicut nos facimus hic in terra.
Ambulabat via recta,
quærebat suum famulitium.
Suos dilectos ministros,
in undis ibi desuper.
Meavit mare usque dum illucesceret
antequam venirent ad terram.

Dum

Ad CAP. VIII.

1) Codex uterque addit: *& quomodo ambulabat super mare.*

2) Vers. 3. Cod. Vind. *ni biln ib thib.*

3) Vers. 10. Cod. Vind. *Kunig.*

4) Vers. 10. *mit gimelti..* Alcuin. hic p. 476. An forte hoc erat rapere eum, prævenire velle tempus Regni ejus? Etenim veoerat mndo non jam regnare, quomodo regnaturus est in eo, quod dicimus: ADVENIAT REGNUM TUUM. *Schilter.*

5) Vers. 14. Cod. Vat. legit: *uuidarot.* Vitinse pro: *uuidorort*, quod etiam Cod. Cæsareus habet.

6) Vers. 15. & seq. Cum *uuarin* & *fuarin* sint in subjunctivo modo, hos duos versus ita reddn:
Ut etiam observarent sc. illud
(ut) *etiam trans fretum irent.* Scherz.

7) Vers. 18. legendum est, ceu & Codex Vaticanus habet: *sie rüartun*; sc. Anxietas invadebat illos. *Es kamen sie angsten an.* Scherz.

8) Ad Vers. 23. vid. quæ notat Celeb. Palthenius ad Tatian. pag. 373. *Scherz.*

9) Vers. 26. *bliuenti* hic non est Nominativus Pluralis Numeri, sed Singularis, & est ἐνεστῶτ venti, ceu præcedens vox: *jagonti.* Unde redde: *Undas impellens*, percutiens. *Scherz.*

10) Vers. 32. Freherus: lege: *fazun*, pro vulg. *sizun.* Schilter. Uterque Codex habet: *fazun.*

11) Vers. 41. mallem legere: *bizob sih* i. e. *protrahebat se*, differebatur sc. appulsus ad terram: simili ratinne hodie dicimus: *Es verzog sich dieses geschäfft.* Scherz.

12) Vers.

Unz ſie in ala thrati
uuarun in ther noti,
Sie mer ouh hinterquamun
ſo ſie, nan tho giſahun.
Firnamun in giuuari
the'iz ein [12] gidrog uuari, *Præ timore clamaverunt. Matth. 14, 28.*
Sie tho luto irharetun
thuruh thia ſuarun ſorahtun,
Thuruh thaz mihila ungimah,
uuanta [13] er inan ſulih ni giſah,
Thaz man io thes githahti,
thaz ſulih io bibrati,
Odo ouh thaz gidati,
thaz uuazar er ſo drati.
Sprah tho Druhtin innan thiu, *Ego ſum.*
quad: [14] Ni uuiht [15] ſorahtet ir iu.
Gihabet iuih baldo,
bin ih [16] giuuiſſo ſelbo.
So Petrus thaz tho giſah,
ſon themo ſciff er [17] zimo ſprah,
Gruazta baldo, ih ſagen thir thaz,
then Meiſtar, ſo er giuuon uuas.
Druhtin, quad er, oba thu iz biſt, *Domine ſi tu es.*
ioh ſelbo thu thar [18] gangiſt,
[19] Thanne quad, gibiut mir,
thaz ih queme [20] thar zi thir.
Quim, quad Druhtin z'imo in uuar, *Veni.*
uuiht ni dualta er es ſar.
Nuber [21] zi ganne in drati
ſih ſon themo ſciſe dati.
Er eriſt uuola ſih [22] giſuah, *Cum vidiſſet ventum validum.*
ſo er afur then uuint tho giſah,
Joh uuaz thio undun uuorathun,
ſo ruartun inan forahtun.
Ther ſe 'nan ſar tho ſancta,
ſo imo ther hugu uuankta,
Ni druag inan thaz zuiual,
[23] ſo thiu gilouba ubaral.
Druhtin, quad er, hilff mir, *Domine adjuva me.*
the'ih thuruh [24] quem thara zi [25] thir.
Theih hiar nu ni firuuerde,
firloran ouh ni uuerde.
Er ſina hant tho thenita, [26]
then ſinan kneht thar nerita.
Raffta 'nan tho uuorto
thera [27] ungilouba harto.
[28] Ziu er ſcolti io thes githenken,
ioh muates io giuuenken.

[29] Ouh

Dum undiquaque
eſſent in anguſtiis.
Magis adhuc expaverunt,
cum Ipſum conſpicerent.
Putabant certe
quod ſpectrum eſſet.
Tunc clare clamaverunt,
præ gravi timore.
Propter magnas moleſtias,
namque antea ipſis tale quid non viſum,
Quod quis hoc cogitaſſet,
tale quid attentaſſet,
Aut etiam feciſſet,
ut aquam ita calcaſſet,
Locutus tunc dominus inter hæc,
dixit: Ne quicquam timeatis vos.
Habeatis vos fortiter,
ſum ego certe ipſe.
Cum Petrus hoc tum videret,
de navi ad Ipſum locutus,
Salutavit animoſe, (dico tibi hoc)
Magiſtrum, ſicut conſuetus erat.
Domine, dixit, ſi tu es,
atque Ipſe tu hîc vadis,
(Porro dixit) iube me
ut veniam ad te.
Veni, dixit Dominus ad eum revera,
nil quicquam moratus ille ſtatim,
Quin ad ipſum ambularet, cito
ſe de navi demittens.
Is primo bene ſe accommodabat,
cum vero ventum videret,
Atque quid fluctus operarentur,
tunc tetigit eum timor.
Mare eum ſtatim mergebat,
cum ei fides vacillaret:
Non ferebat eum dubitatio,
ſed fides undiquaque.
Domine, dixit, adjuva me,
ut ego pertranſeam ad Te.
Ut ego hîc ne peream,
perditus nec fiam.
Ipſe ſuam manum tunc extendit,
hunc ſervum ſuum ibi liberavit.
Increpuit eum tunc verbis
(de) incredulitate valde.
Adhæc deberet id cogitare,
atque animo vacillare?

Et

12) Verſ. 43. *gidrog* proprie *fictionem*, *fraudem*, conſequenter etiam *ſpectrum* denotat: in Gloſſis Boxhornii eſt: *Kitroc*, fictio. *Katroc*, fantaſia, conf. Staden. in Explic. Voc. Bibl. Germ. p. m. 126.
13) Verſ. 52. Cod. Vind. *ér 'nan.* Melius Cod. Vet. *ér man.* Scherz.
14) Verſ. 58. Cod. Vind. habet: *wiht ni.*
15) Eod. Verſu Cod. Viud. *forahter ir iu.* Sed melior Lectio Schilteri. *Scherz.*
16) Verſ. 60. uterque Codex hic inſerit: *iz.*
17) Verſ. 52. *zi imo* Cod. Vind.
18) Verſ. 66. uterque Codex habet: *gengiſt.*
19) Verſ. 67. mallem ita reddere: *Itaque*, *dixit*, (ſc. Petrus) *præcipe mihi*: ſeu jube me. *Scherz.*
20) Verſ. 68. *thara* uterque Codex.
21) Verſ. 71. *ziganne*, lege: *zim gange.* Schilter.
22) Verſ. 73. in utroque Cod. legitur: *giſuab*, & in Vat. quidem cum accentu ſupra *a.* in Vindob. autem ſine ullo accentu. Vox *giſnab* legitur etiam infre V, 5, 19. ſed præfero Schilterianam Lectionem, quæ aptum habet ſenſum. *Giſuoblib* pro: *aptus*, eſt ep. Tat. c. 51. §. 4. facili autem errore a ſcriba in MSC. *u.* in *n.* potuit mutari. *Scherz.*
23) Verſ. 80. redde: *ſicut fides omnino.* Scherz.
24) Verſ. 82. Cod. uterque *queme.*
25) Cod. Vind. habet *dir* pro: *thir.*
26) Verſ. 85. margo Cod. utriusque habet: *Extendit manum:*
27) Verſ. 88. Cod. Vind. *ungalouba.*
28) Verſ. 89. *zin* verte per: *quare.* Quo ſenſu innumeris locis uſurpatum legitur: hodie dicimus: *zu uuas.*

29) Verſ.

[29] Ouh forahtento [30] thes ſuari,
unz er mit imo uuari.
In thaz ſcif er giang tho [31] z'in,
ni forahtun ſie in [32] teſtu min.
Tho uuard in theru ſtulli
thaz uuetar filu ſtilli. Venerunt & adoraverunt eum.
Inan al tho betota,
[33] Thi'er ſon then freiſon retita.
Quadun ouh, ſo s'iz iſt,
thu ſelben Gotes ſun biſt.

Et metuere gravitatem,
dum ipſe cum eo eſſet.
In navem Ipſe ivit ad eos,
nec metuebant Ipſum eo minus.
Tunc fuit in iſto momento
tempeſtas multum tranquilla.
Ipſum omnes adorarunt,
quos ab hoc periculo liberaverat.
Dixerunt etiam, ſicut & eſt,
tu ipſe DEI Filius es.

Obtulerunt Ei omnes male habentes. Matth. 14.

Cap. IX.

THer liut tho [1] gieiſcota thaz,
thaz Druhtin thata queman uuas,
Ingegin ſuarun folkon
z'en feltſanen uuetkon.
Si [2] quaman al ziſamane
thiu zeichan that zi ſehanne.
Manag ſeltſani [3] bithiu
uuerd iz thar ſo mari.
Si brahtun ummahti,
ioh ellu krumbu uuihti,
Ouh horngibruader ſuare,
thaz ſagen ih thir [4] in uuate;
Blinte ioh ouh doube,
thaz mannilih giloube,
Ouh thara [5] z'imo quamun,
thie in [6] unuuizzi uuarun.
[7] Sie uuunsztun ima ſin tinan
thoh ſinan tradon einan
In ſinen giuuatin,
thaz mera ſie ni batin.
So uuer ſo 'nan [8] beruarta,
er ſruma thana fuatta. Quicunque tetigerunt, ſanati ſunt.
[9] Salida inti heili,
thaz uuas in thar gimeini.
Sie heili thar io ſcuafun,
[10] thie mit giloubu riafun.
Alles guates io ginuht,
Uuanta er iſt thiſu uuotolt zuht.
Uuanta er giſcuaf theſa erda,
ioh himilisga uuunna,
Ouh [11] then ſe hiar nidana,
bithiu giang et thar ſo obana.
Thaz

POpulus tunc reſciverat,
quod Dominus ibi advenerat,
Obviam iverunt turbæ
ad miraculoſa opera.
Venerunt omnes ſimul
ſigna ad videnda.
Multa miracula igitur
facta tum fuerunt tam incluta.
Attulerunt imbecilles,
& omnes curvos homines,
Etiam leproſos graviter,
hoc tibi dico veraciter,
Cæcos atque ſurdos,
quod quilibet credat:
Etiam huc ad Ipſum venerunt
qui in dementia erant.
Optarunt ſibi Ipſum attingere
ſaltem ejus ſimbriam aliquam
In ejus veſtimentis,
amplius non petentes.
Quicunque Ipſum tetigit,
is commodum inde retulit;
Salutem & ſanitatem,
quod fuit iis tum commune.
Sanitatem hic impetrarunt,
qui fide invocarunt.
Omnis boni ſatis;
Namque Ipſe eſt hujus mundi panis.
Namque Ipſe creavit hanc terram,
& cœleſtem lætitiam,
Atque etiam mare hic inferius,
propterea ivit ipſe iſthic tam ſupra. (mare)
Hoc

29) Verſ. 91. male ſe habet & corrigendus eſt ex utroque Cod. ita ſcilicet, ut ſyllaba finalis *to* a *forabten* ſeparetur, & ſequenti voci coaſſetur. *Scherz.*
30) Cod. Vind. pro: *thothes* legit *todes*, ſed res eodem redit. Verte itaque verſum 91. *Et timere mortis gravitatem.* Scherz.
31) Verſ. 93. Cod. Vind. *zi in.*
32) Verſ. 94. uterque Cod. *thes thiu min.*
33) Verſ. 98. *thia er.*

Ad Cap. IX.

1) Verſ. 1. Cod. Vind. *géiſcota.*
2) Verſ. 5. *quaman.* uterque Codex.
3) Verſ. 7. vox: *bithiu* in utroque Cod. per punctum ſeparatur a voce: *ſeltſani*; adeoque ad octavum verſum eſt transferenda. *Scherz.*
4) Verſ. 12. uterque Cod. *zi uuare.*
5) Verſ. 15. *zi imo.* Cod. Vind.
6) Verſ. 16. *unuuizzin.* Cod. Vind.
7) Verſ. 17. verſus hic ita legitur in utroque Cod. *ſie uunsgtun muaſin rinan*, optarunt ut poſſent tangere. *Scherz.*
8) Verſ. 21. Cod. uterque: *biruarta.*
9) Verſ. 23. & ſeq. mallem ita redditum:
Salus & ſanitas,
hoc ipſis tum erat commune i. e. communicatum. *Scherz.*
10) Verſ. 26. aptius reddi poſſe videtur hic & ſeq. verſus in hunc modum:
Qui in fide invocarunt
Omnis præſtantiæ abundantiam, ſc. Chriſtum. *Scherz.*
11) Verſ. 31. Freherus: pro: *Theſe*, lege: *then ſe*, Schilter. Uterque Codex exhibet: *then ſé.* Scherz.

12) Verſ.

Thaz uuas bithiu, in uuar min,
[12] Therfelbo uuag ther uuas fin,
Ther felbo fe, thaz ift uuar,
bithiu [13] n'intuueih er'mo thar.
Er uuas io in theru frifti,
zi finen fuazon fefti,
N'intuueih imo io uuanne
zi fines felbes gange.

Hoc fuit propterea, per meam fidem,
illa unda erat Ipfius.
Illud pelagus, hoc eft verum,
propterea non ceffit hoc Ipfi tum.
Ipfum fuit in illo tempore
ad Ipfius pedes firmum (ftabile)
Nec ceffit Ipfi unquam
ad fuum iter (conficiendum.)

De Muliere Chananæa. Matth. 15.

CAP. X.

SUs in uuege quam ein uuib, [1]
uueinota thaz ira lib,
Folgeta in then louftin
mit grozen anaruaftin,
[2] Ni quam er Druhtine
fon heidinemo uuibe,
In ganga odo in loufti
fulih anaruafti.
Si quam ruafenti,
[3] kumpta thio iro [4] thurfti,
Klagota ira uueuua
b'ira dohter liaba,
Mit mihilon riuuuon,
io fo uuib fint giuuon.
Jo mer inti mer
zalta imo thaz ira fer.
„ Ginado Druhtin, quad fi, mir, (Miferere mei, Fili David.)
„ bithiu ruafu ih zi thir,
„ [5] Helfa thino uns raten,
„ Davides fun thes guaten.
„ Min dohter ift mit feru
„ [6] in unuizziu zi uuaru,
„ Ther diufal ift [7] ir uuinne,
„ ther fiant ift io manne.

Thaz

SIc in via venit mulier,
deplorans fuam vitam, (calamitofam)
Sequuta in curfu
magna acclamatione,
Nec venit (abire poterat) Dominus
ab ethnica muliere,
In itione vel in curfu,
taliter acclamavit.
Venit clamans,
conquefta hunc fuum defectum.
Quefta fuum dolorem
de filia fua dilecta,
Cum multis lamentamentis,
ut mulieres funt confuetæ.
Imo magis atque magis
retulit Ipfi fuum dolorem.
Miferere Domine, dixit, mei,
propterea clamo ad te,
Auxilium tuum nobis confulere,
Davidis Fili nobilis.
Mea filia eft cum dolore
& tormentis vere.
Diabolus eft illius focius
hoftis eft conjunx.

Hæc

12) Verf. 34. Fréherus : é MSC. fic corrigendum: *Ther felbo uuag der uuas fin*, pro vulgari *ther felbo uuaz thern uuaffin*. Schilter. Utrumque MSC. confentit Frehero, io Latina Verfione fupple hunc verfum & redde ita: *Quia illud mare ipfius erat.* Scherz.

13) Verf. 36. *n' intuueich er'mo* i. e. nit entuueich er im oder unter im. Ita & Freherus: *ideo non ceffit ejus pedibus mare.* Schilter. Confentit Schiltero & Frehero uterque Codex. *Scherz.*

Ad CAP. X.

1) Verf. 1. margo Cod. Vind. habet: *Venit mulier.*

2) Verf. 5. & tres fequentes aptius forte fic exprimes:
Non obvenit (eootigit antea,) *Domino*
ab (ulla) *Ethnica muliere.*
In itione vel in curfu
talis acclamatio. i. e. tam vehemens acclamatio.

Anaruafti eft fubftantivum ceu vel ex verfu 4. hujus capitis apparet; hodie dicimus *anruffen*, *anruffung*, *anruff.* Scherz.

3) Verf. 10. *pro : kumpta* Cod. Cæfar. habet: *kumta.*

4) Verf. eod. Freherus: legit: *thurfti* pro : *thurfti*, quod effet *audacia.* Schilter. Uterque Cod. Freheri Lectionem agnofcit. *Scherz.*

5) Verf. 19 hunc verfum fic translatum mallem: *Auxilio tuo nobis confulendo*, fc. miferere; quod ex verfu 17. connectendum hic eft. *Scherz.*

6) Verf. 22. an legendum: *inti uuizziu zi uuaru*, io tormentis profecto. *Unuuizi* eft furor, cap. præced. ỹ. 16. quod præter textum. *Schilter.* Uterque Codex fiftit: *unuuizzin*, quod, an præter textum fit, alii judicent. *Unuuizzi* dementiam, mentis captivitatem ad obfeffos applicari poffe, non eft, cur dubitem. Uode verfum hunc ita reddo: *in defectu mentis omnino.* Scherz.

7) Verf. 23. Secutus hic eft Beatus Schilterus Lectiooem Flacianam; quæ videri poffet non male fe habere, cum certiffimum fit *uuin*, *uuine*, *uuini*, *uuino*, denotare *animum.* Supra *uuini* II, 9, 61. ufurpatur pro *amico*, & apud Willeramum paffim occurrit *uuine*, *uuino* pro dilecto. Gothis etiam *vinur*, amicum, *vinatta*, amicitiam, *vinfaftur*, in amicitia conftantem denotat, ceu obfervat Verelius in Ind. Linguæ Goth. Suecis: *Wæn* eft *amicus.* Anglo-Saxooes *uuine* ufurpant pro dilecto amico; & *uuinefcip.* pro fraternitate. Islandis: *Vinatta* eft amicitia, ut & *uingan*, nec non *vinskapur*, iisdem *vinur* idem eft ac: Amicus, *vinfall*, amicitis pollens. Videatur omnioo Francifcus Junius ad Willeram. p. 20. adde Celeberr. Eccardum io Hift. Studii Etymolog. Lingu. Germ. c. 4. p. 39.

Thaz fuar si redinonti
after imo harenti,
Klagota io gilicho
thia dohter uuenaglicho.
Thiu Druhtines milti *Qui non respondit.*
ni gab es antuuurti.
Thaz uuib so suslih redota,
selbo Druhtin [8] thageta.
Tho [9] sprahun thar so gizam
thie uuolauuilligun man,
Thie selbun druta sine *Domine, dimitte eam.*
hulfun themo uuibe.
„ Frumi, Druhtin, thaz uuib,
„ thaz si unsih laze haben lib, [10]
„ Si hera sus ni loufe,
„ ioh after vns ni ruafe.
„ Ja hilfist thu io mit uuillen
„ thesen liutin allen,
„ Richen io armen,
„ Laz sia thih ouh irbarmen.
„ Ih ni bin quad er tho [11] z'in, *Non sum missus.*
„ gisentit hera in uuoroltin
„ Ni si, the'ih gidue [12] githiuti
„ thie mines fater liuti.
„ Iro ist filu [13] irreuuortan,
„ ni sint ouh noh nu funtan.
„ Ih quam bi theru noti,
„ the'ih thie gisamanoti,
Si uuas es agaleizi, *At illa cecidit.*
Joh fial in sino fuazi,
Klagota io thaz iro ser,
thaz iz irbarmeti inan mer.
„ Druhtin, quad si, [14] hilf mir,
„ then drost uueiz ih in thir,
„ Ginado in therera riuuui
„ thinera muadun thiuuui.
„ Heili dohter mina,
„ thuruh ginada thina.
„ Dua mir thaz gimuati,
„ thuruh thin selbes guati.

„ Nist

Hæc eundo loquens,
post ipsum clamans,
Conquesta simul
filiam miserabiliter.
Domini clementia
non dabat responsum.
Mulier tamen taliter loquebatur,
ipsum Dominum compellans.
Tunc dixerunt, prout decuit,
benevolentes viri,
Ipsi fideles ejus
auxiliati mulieri :
Opitulare, Domine, huic mulieri,
ut nos sinat habere quietem,
Nec horsum (porro) currat,
& post nos ne clamet.
Sane opitularis utique libenter
hisce hominibus omnibus,
Divitibus & pauperibus,
huic quoque misereare.
Ego non sum, dixit ad eos,
missus huc in mundum,
Nisi ut faciam illuminatos
hos mei Patris homines. (Judæos)
Eorum multi sunt errantes
necdum sunt reperti.
Veni ob hanc causam,
ut hos conquiram.
Ipsa fuit perseverans
& procidit ad ejus pedes,
Questa iterum suum dolorem,
ut misereret ipsum magis.
Domine, dixit, opitulare mihi,
hoc solatium scio in te,
Miserere in hac calamitate
tuæ fatigatæ ancillæ.
Salva filiam meam,
per gratiam tuam.
Fac mihi hoc gratiosum,
per tuam ipsius bonitatem.

Non

---

c. 4. p. 39. Sed tamen Lectionem Flacianam in vitio jacere, nec versionem Schilteri locum suum tueri posse inde apparet, quod aliter textum Codices nostri, qui maximi sane æstimari debent, exhibeant. In Cod. Vat. legitur : *iruinne*. Ast in Cæsareo (qui multis parasangis Vaticanum præcedit) *iru inne*. Accedit & illud, quod quamvis *uuine* (pro quo tamen hic occurrit juxta Schilteri Lectionem : *uuinne :*) denotet etiam *socium*; non tamen significet alium *socium*, quam *faventem*. Quæ qualitas Diabolo non applicari potest, Admissa Lectione Codicis Cæsarei res hæc expeditu facilis est ; Unde versum hunc ita exprimo : *Diabolus est in illa.* Nos diceremus : *der Deufel ist in ihr.* Versum autem sequentem ita reddendum arbitror : *Qui* (Diabolus) *est hostis semper hominibus. Io* pro : *semper* occurrere supra jam monui. *Scherz.*

8) Vers. 32. *Thâgeta*, contestata. *Thag, Tag*, dies ; speciatim dies judicialis. *Thagen*, diem condicere, contestari, in die judiciali, vel juridice preces offerre, actionem instituere, contestari reum, judicem compellare, adire, comparere ; Sic & *githagen* cap. seq. in fin. Nota : Otfridus hic videtur innuere, Chananæam noluisse discipulos, sed ipsum Christum compellare & coram ipso cum Dæmone filiæ contestari ; Nihilominus Discipulos intercedere pro mulier apud Dominum. Sane per fidem sanata dicitur infra ℣. 86. *Schilter.* Ego ita transfero : *ipse Dominus* (autem) *tacuit*, quod *thagen* idem sit, ac *tacere* nullus dubito. vid. II, 3, 66. & in sequ. cap. ℣. 63. & IV, 12, 65. Ac IV, 19, 84. *Scherz.*

9) Vers. 33. Cod. Vind. *sprachun.*

10) Vers. 38. *Laze haben lib.* Lib, leib, residuum, restans, *biliben*, remanere. *Libhaben lazen*, hodie dicimus, *mit libe lassen*, vel, mit friden lassen. S. Hieronymus hic : Discipuli misericordia commoti rogabant pro Cananæa muliere. *Schilter.*

11) Vers. 45. Cod. Vind. *zi in.*

12) Vers. 47. *githiuti* melius transferes, per : *felices*. conf. supra Notam ad I, 1, 201.

13) Vers. 49. non tantum Flacius, sed etiam Codd. nostri MSC. habent : *iruuortan*, quod idem est ac : *perditi sunt*, infra III, 26, 67. *iruuurtin* occurrit pro : *periremus*. Scherz.

14) Vers. 57. Cod. Vind. exhibet : *hilpf.*

15) Vers.

„ Niſt, quad er, tho fruma thaz, Non eſt bonum.
„ thaz man [15] zukke thaz [16] muaz
„ Then kindon ir then hanton,
„ inti uuerf ez uz then hunton.
„ Druhtin, quad [17] ſiu, al iſt iz ſo, Etiam Domine.
„ thaz [18] uuizun uuir giuuiſſo,
„ Alle man n'intneinent,
„ thaz thinu uuort gimeinent.
„ Gilechont thoh thie [19] uuelſa, Catelli edunt.
„ the'iſt laba in ioh ouh [20] helſa.
„ Thero broſmono ſih fullent,
„ thie ſon then disgin fallent,
„ Thar hereron [21] thie uuiſe
„ ſizzent z'iro muaſe.
„ Giſmekent thoh thia meina
„ thera ſelbun [22] aleiba.
Thera giloubun ſeſti O Mulier magna eſt fides.
irkant er in ther bruſti.
Uuas Druhtine [23] is gimuati,
ioh lobota ſus [24] thio guati.
„ In thiu uuerg minu
„ ſo iſt ſtark gilouba thinu.
„ Nu uuerden al thio dati,
„ ſo thu mih hiar nu bati.
Tho uuard bi theru uuilu Salvata eſt filia.
thiu dohter ſar io heilu.
Gibot iz Chriſtus guater,
thes bat iru thiu muater.

Non eſt, dixit, bonum hoc,
ut retrahamus cibum
Pueris ex manibus,
& projiciamus foras canibus.
Domine, reſpondit ipſa, utique eſt ita,
hoc certo ſcimus,
Omnes homines haud id negant,
quod tua verba deſignant.
Attamen lambunt catelli,
idque eſt refocillatio iis & auxilium,
Micis ſe implent,
quæ de menſis cadunt,
Ubi heri ordine
ſedent ad ipſorum cibum.
Guſtant imo & ſervi (famulitium)
eorundem reliquias.
Hujus (fœminæ) fidem firmam
agnovit Ipſe in pectore.
Fuit Domino id placens,
& laudavit ita hanc optimam.
In opera mea
eſt firma fides tua,
Jam fiat omne factum
quod tu a me jam petiiſti.
Tunc facta in ea hora
filia ejus illico ſana.
Præcepit id Chriſtus Bonus
quod petierat iſti Mater.

MORALITER.

CAP. XI.

SI habeta, ſo er uueſta,
gilouba filu ſeſta.
Thaz giſceinta ſi thar,
thaz ſagen ih thir in ala uuar,
Fuar ſi therero dato,
redihaftor [1] thrato,
Joh baz in [2] therero noti,
thanne ther kuning dati. c. 2. hujus libri.
Er bat, thaz Druhtin fuari,
thar ther ſun uuari,
Joh er thar gimeinti,
thaz er 'nan [3] giheilti.
Ni deta ſiu es [4] afur mer,
Giklagota ekordo ira ſer,
Thaz ira managfalta leid,
[5] ioh ſih es uuiht thar ni meid.

Ni

HÆc habebat, quod ipſe ſcivit,
Fidem firmiſſimam.
Id demonſtrabat ea hic,
(quod dico tibi veriſſime)
(Dum) procedebat hoc (in) negotio
rationabilius longe,
Atque melius in hac neceſſitate,
quam Regulus fecerat.
Hic poſtulabat, ut Dominus iret,
ubi filius erat,
Atque iſthic ſtatueret,
Ut eum ſanaret.
Non fecit illa autem plus,
(quam) conqueſta eſt duntaxat ſuum dolorem,
Suam variam calamitatem,
nec quicquam ibi celavit.

Haud

---

15) Verſ. 66. Cod. Vat. habet: *zubike.* Melius Cod. Vind. & Flaciana Editio: *zukke.*
16) Verſ. eod. pro: *muaz.* Cod. Vind. habet *maz*, quod huc optime quadrat. vid. II, 14, 34. quamvis & *muaz* a ſenſu non ſit alienum. *Scherz.*
17) Verſ. 69. Cod. Vind. *ſi.*
18) Verſ. 70. *uuizzun.* Cod. Vind.
19) Verſ. 73. Cod. Vind. *uuelpfa.*
20) Verſ. 74. *helpfa.* Cod. Vind.
21) Verſ. 77. *thie uuiſe* mallem reddi: *Sapientes.*
22) Verſ. 80. Cod. Vind. *aleibi.*
23) Verſ. 83. pro: *is* uterque Codex habet: *iz.*
24) Verſ. 84. *thio guati*, redde: *probitatem*, præſtantiam & conſtantiam in fide. *Scherz.*

Ad CAP. XI.

1) Verſ. 6. Cod. Vind. habet: *drato.*
2) Verſ. 7. Cod. Vind. ſiſtit: *thereru.*
3) Verſ. 12. Cod. Vind. optime hic inſerit: *thar*, ibi, in loco domicilii.
4) Verſ. 13. *auur.* Cod. Vind.
5) Verſ. 16. aptius forte redditur: *Nec quicquam ibi evitabat* ſeu omittebat. i.e. rogare Chriſtum omni ratione continuabat. *Scherz.*

6) Verſ.

Ni bat ſi, [6] thaz iſt uuar,
thaz er ſuari thara ſar.
[7] Ni uuanu ſi ouh thes thahti,
thaz ſiu ſia thara brahti.
Suntar ſus betota,
ginada ſino thigita.
Giloubta, er ſia giheilti,
ob er iz [8] gimeinti.
Joh ob er thaz gidati,
thaz er ſin uuort giquati,
Thaz ſar io ſin [9] gizami
thera dohter biquami.
Giuuiſſo uuiziſt thu thaz,
bithiu giſceinta ſiu thaz.
Sliumo ſuar ſi ſar heim,
ſo er giſprah ſin uuort ein.
[10] Habeta ſiu ouh in thia ſtunt
filu mihila thult.
Thultigaz herza,
ubar ira ſmerza.
[11] Selbo Chriſtus, ſo er uuolta,
zi hunton er ſia zalta.
Ni gab ſi thoh ubar al
io thes ruaſſenes ſtal.
Sih uuiht ouh [12] es ni ſcameta,
[13] thaz er thaz redinota.
Ni firliaz ouh in [14] thera noti,
Ni ſi imo ſolgeti,
[15] Ni ſi auur thaz iruueliti,
then not imo gizeliti,
Thia thurfti imo [16] giklagoti,
[17] ioh after ruaſenti,
Selbon Chriſtus thar betota,
ioh ſinaz uuort ouh lobota,
[18] intfiang iru'z zi guate
mammuntemo muate.
Bithiu giholota ſiu thar,
uuiziſt thaz in ala uuar,
Uuanta [19] ſiu habeta ſulih muat,
thera dohter thaz guat,
Giuuan mit agaleize,
mit mihilemo ſlize,
Sar io thia uuila,
thia [20] heilda ana duala,
Joh ſuar ſi ſines uuortes
fro tho heimortes,
Joh ſih ſar [21] githageta,
giloubta thaz er ſageta.

Haud petiit, hoc eſt certum,
ut vaderet eo illico.
Neque etiam fovit hanc cogitationem,
ut eam (filiam) huc (ad dominum) portaret.
Sed ſic orabat,
gratiam ipſius precata.
Credebat, (quod) Ipſe eam ſanaverit,
ſi id ſtatueret. (vellet)
Atque ſi id (tantum) faceret,
ut verbum ſuum diceret,
Ut illico Ipſius beneplacitum
filiæ conduceret.
Certe ſcias tu hoc,
per id demonſtravit hoc.
Aſtutum ibat domum,
ſimulac dixerat verbum ſuum unice.
Habebat (concipiebat) ipſa etiam hac hora
maximam patientiam.
Patiens cor
ſuper ſuos dolores:
Ipſe Chriſtus, ſi vellet,
inter canes eam numeraret.
Nec conceſſit tamen per omnia
invocationi quietem. (ceſſationem)
Nec quicquam etiam ea pudefacta,
quod Ipſe ſic argueret.
Nec omiſit in hac neceſſitate,
quin Ipſum ſequeretur.
Quin iterum aggrederetur,
calamitatem Ipſi enarraret,
Indigentiam Ipſi conquereretur,
& pone vocaret,
Ipſum Chriſtum ibi adoraret,
& Ipſius verbum quoque laudaret,
Exciperet (reſpondendo) ſibi id in bonum
manſueto animo.
Propterea adepta eſt hic,
(ſciatis hoc per omnem veritatem,
Quoniam habuit talem animum)
filiæ hoc bonum,
Adepta (inquam) cum perſeverantia,
cum magna induſtria,
Statim hac hora
ſanitatem ſine mora.
Atque ibat ad Ipſius verbum
læta domum,
Et ſe illico exhibuit,
credens quod ipſe dixerit.

Venit

6) Verſ. 17. uterque Codex poſt *ſi* habet *thés thaz* &c.
7) Verſ. 19. ita eſt vertendus: *Non exiſtima, quod hoc cogitaverit* ſeu facere voluerit.
8) Verſ. 24. poſt: *iz* Cod. Vind. *thar.* verte: *Si is id ſibi diceret.* Scherz.
9) Verſ. 27. *gizami* rectius exprimitur: *ratio agendi.* Scherz.
10) Verſ. 33. ita reddo: *habebat illa etiam ad hoc uſque tempus &c.* Scherz.
11) Verſ. 37. & ſeqq. 3. ita exprimi debent:
Chriſtus (quamvis) *uti ei placuit,*
inter canes illam numeraret.
(Illa) *Non tamen dedit omnino*
implorationi (auxilii) *ceſſationem.*
i. e. non ceſſavit tamen illa eum ad ferendum filiæ auxilium implorare. *Scherz.*
12) Verſ. 41. Cod. Vind. & Vat. *thes.*
13) Verſ. 42. mallem ita redditum fuiſſe: *Quod hoc locutus fuerit* i. e. quod ipſam canibus accenſuerit. Celeberr. Staden. in Explic. Voc. Bibl. Germ. p. 496. vertit Germanice: *daſs der Herr ſolches redete, oder zu ihr ſagte.* Scherz.
14) Verſ. 43. Cod. Vind. *ther.*
15) Verſ. 45. mallem ita redditum: *Quin e contra id* (Illa) *eligeret* i. e. faciendum judicaret, ut &c. *Scherz.*
16) Verſ. 47. Cod. Vind. habet: *thurfti 'mo giklagota.*
17) Verſ. 48. aptius ita vertitur: *Etiam a tergo clamans*, ſeu clamando. *Scherz.*
18) Verſ. 51. ſic exprimo: *Excepit id ei ad bonum.* i. e. Chriſtus implorationem ejus & clamorem non indigne tulit, ſed ad utilitatem ejus admiſit. *Scherz.*
19) Verſ. 55. Cod. Vind. *ſi.*
20) Verſ. 60. Cod. uterque: *heilida.*
21) Verſ. 63. ita eſt reddendus: *Et illico tacebat*, i. e. clamare deſinebat. Quod *thagen*, unde *githageta* deſcendit, idem ſit ac, *tacere*, ſupra oſtendimus ad II, 3, 67. *Scherz.*

Ad

Venit JESUS in Partes Cæsareæ. Matth. 16.

Cap. XII.

Bigan Druhtin eines redinon
  Gisuaso mit then theganon,
Frageta sie mit minnon
  fon then uuorolt mannon.
Eiscota sie in [1] thrati,
  uuas thiu uuorolt quati?
Uuaz sie fon imo redotin,
  ioh uuio fon imo zelitin?
Uuiht, quad er, ni helet mih, *Quem dicunt homines.*
  thes ih nu fragen iuih.
Giuuisso saget mir iz al,
  thes [2] iui eiscon hiar nu scal.
[3] Uuas quit fon mir ther liutstam,
  thaz gizellet mir nu fram:
Uuer quedent sie, the'ih sculi sin,
  odo ouh racha uuese min?
Sie imo redinotun,
  uuas si es alle hortun.
Zaltun missilih [4] gimah
  uuio ther liut fon imo sprah:
Sume, quadun, [5] duent sie uuis,
  thaz thu Hieremias sis. *Alii Joannem, alii Heliam.*
Johannem sume ouh nennent,
  ioh thih zithiu gizellent.
Quedent sum giuuaro
  Helias sis ther maro,
Ther thiz lant so tharta,
  then himil so bisparta,
Ther [6] io ni liaz in notin
  regonon then liutin.
Thuangta sie giuuaro
  harto filu suaro.
[7] Joh sprehent hiar in riche [8]
  thie liutin uuuntar zelitin,

Kunft-

Coepit Dominus aliquando colloqui
  suaviter cum discipulis,
Interrogavit eos amicabiliter
  de seculi hominibus.
Percontatus eos serio,
  quid mundus diceret?
Quid de Ipso loquerentur,
  & quomodo de ipso narrarent?
Quicquam, dixit, ne celetis me,
  quod interrogabo jam vos.
Certe dicite mihi id omne,
  quod vos percontari hic jam debeo.
Quid dicit de me hominum stirps
  hoc mihi nunc enarrate:
Quem dicunt, quod ego debeam esse,
  aut etiam quæ res sit mea?
Illi ipsi dixerunt,
  quod illi singuli audiissent:
Retulerunt diversas opiniones
  quomodo populus de ipso loqueretur:
Quidam, dixerunt, persuadent sibi,
  quod tu Jeremias sis.
Johannem alii quoque nominant,
  atque Te ad ipsum referunt.
Dicunt quidam certe
  (quod) Helias sis celebris ille,
Qui hanc terram sic torrebat,
  cœlum sic claudebat,
Qui nec permisit in necessitate
  pluere hominibus.
Torquebat eos certe
  valde graviter.
Atque dicunt hic homines
  sibi potentia miracula enarrantes,

Futura

Ad Cap. XII.

1) Verf. 5. Cod. Vind. *drâti.*

2) Verf. 12. legendum eft ex utroque Cod. *iu ih*, & hic verfus aptius ita exponitur: *de quo hic nunc percontaturus fum.* Scherz.

3) Verf. 13. Cod. Vind. *uuaz.*

4) Verf. 19. *gimah* nullibi *opinionem* denotat, fed interdum *rem.* vid. V, 6, 37. ubi de uno Angelorum fepulcro Chrifti infidentium dicitur:

then man zen fuazon gisah
  ther zeinot ander gimah.
Qui ad pedes (fedens) videbatur,
  ille fignificat *aliam rem*, aliud quid.

hæc autem acceptio vocis *gemah* huc omnino quadrat: *zaltun missilih gemah*, idem eft ac: *narrabant diverfas res.* feu diverfa, fc. de effatis populi circa perfonam Chrifti prolatis. *Scherz.*

5) Verf. 21. *duent sie uuis*, faciunt notum, feu propalant aliis. *Scherz.*

6) Verf. 29. pro: *io*, non tantum Flacii Editio, fed & uterque Codex habet *iu*, i. e. olim. *Scherz.*

7) Verf. 23. Diftichon hoc fine dubio corruptum eft, & verba fic videntur transponenda:

Joh sprechent hiar thie liutin
  in riche uuuntar zelitin.

Sed quis fenfus horum, nondum patet: nifi quantum ex textu Evangeliftæ conftat, quod his exprimatur eorum opinio, qui unum ex prophetis Jefum putaverint: fed turbant fenfum verba: *in riche.* Itaque expreffi, prout citra opem MS. potui; videtur Diftichon omiffum. Freherus: Verficuli quinti p. 254. ipfa terminatio rhythmi hiatum & mendum indicat. Defunt enim non pauca. Totusque locus a verfu quarto fic eft legendus & e MS. fupplendus:

Jo sprechent hiar in riche,
  thie liut ouh sumeliche,
Thu sis geuuisse heiler,
  thero forasageno einer,
Diu in hi alten uuoroltin
  den liutin uuuntar zelitin,
Kunftigo dati &c.
Atque dicunt hic in regione (Judæa)
  homines quidam,
(Quod) fis certus falvator, (fanator miraculofus)
  Prophetarum unus,
Qui in vetuftis feculis
  hominibus miracula defignarunt,
Futura &c. *Schilter.*

Uterque Cod. eosdem verfus ita fuppletos exhibet: fed pro: *den* habet *then*, aft pro: *zelitin* Cod. Vind. fiftit: *zelitun.* Scherz.

8) Verf. 33. margini adfcripta funt in utroque Cod. hæc verba: *Aut unum ex Prophetis.*

9) Verf.

Kunfftigo dati,
ioh Druhtines girati.
„ Nu, quad er, ni helet mih,
„ uuio ir firnoman eigit mih?
„ Nu fie bi mih fo zellent, Vos autem quem me esse dicitis.
„ fo harto miſſihellent.
Deta einer thes tho redina,
firſprah thieſelbun thegana: Respondit Petrus.
Petrus ſprah thar ubar lut,
ther furiſto Druhtines drut:
„ Uns allen thaz giuuis iſt, Tu es filius Dei.
„ thaz thu ſelbo Chriſtus biſt.
„ Fon Gote uns quami heraſun
„ ſelbo Druhtines Sun
Githankota er'mo harto
thero ſelbon uuorto.
Joh [9] giereta inan, uuiziſt thaz,
ouh filu hoho ubar thaz.
„ Thir gab nu, quad, zi guate,
„ min fater thaz zi muate.
„ [10] Ni the'iz man gidati,
„ thaz thu nu ſulih quati.
„ Nu uuillu ih thir giheizan, [11] Tu es Petrus.
„ Petrus ſcalt thu heizan.
„ Thaz thu in giloubu, ih ſagen thir ein,
„ ſis ſo [12] feſtu o ſo ſtein.
„ Thar ih oba uuille, [13]
„ thie mine liobon alle
„ Gizimboron, thaz min hus,
„ thaz ſie n'irgangen thanan uz.
[14] „ N'irmeginot ſih, uuiziſt thaz,
„ thiu helli porta ubar thaz, Portæ inferorum non prævalebunt.
„ Diufeles giruſti:
„ iz ſtentit in ther feſti.
„ Thir [15] uuilluh geban innan thes Tibi dabo claves.
„ sluzila himiles.
„ Thaz thu uualtes alles
„ [16] theſſelben inganges.
„ Thaz then thio duri ſin bidan,
„ thie thar in ni ſculin gan.
„ Joh ouh then insliazes,
„ thie thu thar zua [17] gilazes.
„ Gibint then man mit uuorton, Quodcunque ligaveris.
„ [18] ther ſtante ſo in then banton.
„ Ni uuill ih themo ouh uuidoron,
„ then thu giſteiſt [19] intredinon.
„ So uuas ſo thu es bizeines,
„ in erdu hiar gimeines,
„ So uues ez al in himile,
„ thir niaman thes [20] inuuidire.

Futura opera,
& Domini conſilium.
Jam vero dixit, ne celetis me,
quomodo vos percepiſtis (perceptum habetis) me?
Cum iſti de me ſic narrent,
ſic vehementer diſſentiant.
Fecit unus tunc reſponſum,
loquutus pro ipſis diſcipulis:
Petrus dixit tum clare,
Primas Domini fidelium:
Nobis omnibus hoc certum eſt,
quod Tu ipſe Chriſtus es.
A DEO nobis veniſti huc
Ipſe DEI Filius.
Laudavit eum valde
(propter) hæc verba.
Atque honoravit ipſum, ſciatis hoc,
etiam multum alte inſuper.
Tibi dedit nunc, dixit, gratioſe
meus Pater hoc in mentem,
Quod haud homo fecerit,
quod tu nunc ita dixeris:
Jam volo tibi promittere,
Petrus debes tu nominari,
Ut in fide, ego dico tibi hoc ſemel,
ſis ſic firmus ſicut petra.
Super quam ego volo
meos dilectos omnes
Ædificare, hanc meam domum,
ut ne exeant inde.
Non prævalebit, ſciatis hoc,
inferni porta præ illa,
Diaboli armatura:
illa ſtabilitata eſt in firmitate.
Tibi volo etiam dare interim
claves cœlorum.
Ut præſis omni
illorum ingreſſui.
Ut his fores ſint clauſæ,
qui eo non debent intrare.
Atque etiam his aperias,
quos tu eo permittes.
Liga hominem verbis,
qui perſtat ſic in vinculis. (peccatorum)
Nec volo ego ei adverſari,
quem tu permittis intrare.
Quicquid tu deſignaveris,
in terra hîc decreveris,
Sic ſit omne in cœlis,
tibi nemo hîc obſtiterit.

Præce-

9) Verſ. 51. Cod. Vind. habet: *géreta.*
10) Verſ. 55. & ſeq. ita redde:
Nullus homo id facere (dicere ex ſe) *potuiſſet,*
quod tu nunc dixiſti, de me ſc. *Scherz.*
11) Verſ. 57. Uterque Cod. in margine habet: *Beatus es Simon, tu* &c.
12) Verſ. 60. ambo Codices, legunt: *féſti ió ſo.*
13) Verſ. 61. Margo Cod. Vat. habet: *Et ſuper hanc Petram.*
14) Verſ. 65. ita Freherus: *N'irmeginot*, pro: *ni meginot.* Schilter.
15) Verſ. 69. Cod. Vind. *uuillu ih.*
16) Verſ. 72. cum *theſſelben* ſit ſingularis, apparet, quod verſio ita ſeſe habere debeat: *Illius* (ſc. cœli) *introitui.* Scherz.
17) Verſ. 76. In Cod. Vind. eſt: *gillazes.*
18) Verſ. 78. mens Chriſti melius ita exprimitur:
(Et) *ille ſtabit ita* (ut voluiſti) *in vinculis.*
i. e. & ille erit etiam coram DEO reſpectu peccatorum ligatus. *Scherz.*
19) Verſ. 80. cum *intredinon* ſit a *redina*, quod *cauſam*, item *ſermonem* denotat, facile apparet, hic vertendum eſſe: *Quem tu ſuſtines a cauſa liberare*, abſolvere; quam explicationem [illegible] totius hujus ſermonis etiam firmat. *Scherz.*
20) Verſ. 84. pro: *inuuidire* Codex uterque habet: *ni uuidire.*

Ad

Præcepit, ne cui dicerent, quia ipſe eſſet Chriſtus: Et increpat Petrum: Et de viſione in monte. Matth. 16. & 17.

Cap. XIII.

ER tho then iungoron gibot,
thaz ſie iz halin thuruh not,
Theiz ni uuurti mari,
thaz er Chriſtus uuari.
Zalt er in tho follon,
then ſinan muatuuillon.
Joh ouh harto filu fram,
[1] Bithiu er hera in uuorolt quam.
„ Mih ſcal man, quad, gifahan, *Flagellabunt.*
„ ufan Cruzi hahan,
„ [2] Biſpiuuan ioh bifiltan,
„ ioh heiſtigo biſcoltan.
„ Duent thaz theſe Furiſton,
„ ioh thie Hereſton.
„ Ergebent mih zinote,
„ fremidemo [3] thiote.
„ Ih irſtan after thiu, *Tertia die reſurgam.*
„ droſ ni ſorahtet ir iu.
„ Niſt iz lang zi uuuare,
thes thritten dages ſare.
So Petrus thaz tho uueſta, *Increpabat eum Petrus.*
er inan ſuntar raſfta,
Joh ouh filu harto
ſulichero uuorto:
„ Ni giuuahines, Druhtin, furdir
„ ginado ſelbo thu thoh thir.
„ Thaz uuorolt ni biſinde,
„ thaz thir io ſulih uuerde.
„ Druhtin thu iz ni [4] uuoles,
„ thaz thu ſo io biſalles.
„ Joh thu iz ſelbo firbiut,
„ thaz thir ni due ſo ther liut,
„ Thu unſih ſo [5] biſcuiches, *Abſit à te.*
„ thaz thu uns io [6] giſcuihes.
„ Got iz ni giuuerde,
„ thaz thir io ſulih uuerde.
Gab er tho antuuurti,
thaz Petrum thuhta herti.
Thaz inan tho giuuiſſo;
Ruarta filu uuaſſo.
„ Far after mir thanne *Vade poſt me Satan.*
„ thu Satanas zi manne.
„ Thu thes girates uuiht ni uueiſt,
„ thaz ſelbo Druhtin uuilit meiſt.
„ Habet

Ipſe vero diſcipulis præcepit,
ut hoc celarent ſtudioſe,
Ne fieret publicum,
quod Ipſe Chriſtus eſſet.
Retulit eis tunc plene
ſuam voluntatem.
Atque etiam valde prolixe,
quare huc in mundum venerit.
Me ſunt, dixit, capturi,
in crucem fixuri,
Deſputuri & flagellaturi,
& vehementer criminaturi.
Facient hoc ipſi Principes,
atque Primores.
Tradent me ſtudioſe,
peregrino populo.
Egó vero reſurgam poſtea,
ideoque ne timeatis vos.
Neque eſt id diuturnum profectò,
(ſed) tertia die ſtatim. (futurum)
Cum Petrus hoc reſciret,
Is Ipſum ſeorſim increpuit,
Atque etiam valde duriter,
talibus verbis:
Ne commemores id Domine, ulterius,
propitius eſto Ipſe tibi.
Ne mundus id deprehendat,
quod tibi tale fiat.
Domine tu id haud velis,
ut tu ita cecideris.
Atque tu id ipſe inhibeas,
ut tibi ne faciat ſic populus,
Tu nos ita diſſipes,
cum tu nos collegeris.
Deus id ne permittat,
ut tibi tale quid fiat.
Dedit tunc reſponſum,
quod Petro viſum durum.
Quod eum tunc certe
tetigit multum acute.
Vade poſt me hinc
tu Satanas in homine. (ad homines)
Tu conſilii quicquam haud habes cognitum,
quod ipſe Dominus vult potiſſimum.
Habet

Ad Cap. XIII.

1) Verſ. 8. uterque Cod. *bibiu.*
2) Verſ. 11. Cod. Vind. habet: *biſpiuan*; hunc & ſeq. verſum verbotenus ita reddo:
Spute oblitum & flagellatum,
ac vehementer opprobriis affectum.
Scherz.
3) Verſ. 16. Cod. Vind. *thiete.*
4) Verſ. 29. uterque Cod. *uuolles.*
5) Verſ. 33. in Codice Vindob. eſt *biſuiches*, *biſuichen*, uti *decipere*, *ſupplantare*, ita & *ſcandalizare* ſignificat; quæ poſterior acceptio eſt hujus loci. In Verſ. Tat. cap. 75. §. 2. *biſuuihban uuardit*, ſcandalizatur, ibid. c. 28, 2. *biſuuibbe*, ſcandalizat.
6) Verſ. 34. Cod. Vat. habet *giſcuiches*; aſt Vind. *giſuiches*. Arbitror hoc idem eſſe ac: ſupplantes, cadere facias. Unde ita hunc & antecedentem verſum reddo:
(Ut) *nos ita ſcandalizes*
ut nos ſemper (pro omni tempore) *ſupplantes*, cadere facias. Scherz.

7) Verſ.

„ Habet er gimeinit,
„ mit mir thia uuorolt [7] theilit.
„ Ni meg iz uuerdan [8] alles,
„ thu quist thaz thu iz ni uuolles.
„ [9] Sint mer thir mannes dati, Non fapis quæ Dei funt.
„ thanne sin girati.
„ So siz thih githunkit,
„ nales so er githenkit.
„ So uuer so uuolle manno, Qui vult venire post me.
„ gan after mir io gerno,
„ Firlougner filu follon
„ then sinan muatuuillon.
„ Joh neme [10] Cruzi sinaz
„ thara zua ouh ubar thaz.
„ Folge mir io thanne,
„ thar ih fora imo gange.
„ Uuas hilsit nu then muadon man,
„ ther hiar giheret so fram, Quid enim proficit homini.
„ Thaz sint imo untar henti
„ ellu uuorolt enti,
„ Ob er in thia uuila,
„ firliusit sina sela.
„ Joh sih selbon thuruh not,
„ mit sunton firdamnot.
„ Ni mag er, thaz ist al niauuiht, V. 29, 339.
„ sindan uuehseles uuiht,
„ In allen richin, thaz ist uuar,
„ er selbo scal iz uuesan thar,
„ Uuanta Druhtin giltit,
„ so er sin urdeile duit,
„ [11] Allen, so sie datun,
„ ioh hiar giuuerkotun.
„ Hiar stantent sume untar iu, Sunt de hic ftantibus.
„ giuuisso sagen ih iz iu,
„ Thie thotes ni [12] korent er,
„ Noh ni thultent thaz ser,
„ Er sie sehent scono,
„ then Gotes sun frono
„ In sunnun analiche,
„ in sinemo [13] riche.

[14] Er

Habet ille communicatum,
mecum mundum divisum.
Ne fiat hoc omne,
tu dicis quod id non velis.
Sunt magis tibi hominis facta,
quam ejus (DEI) consilia.
Sicuti tibi imaginatum,
nihil sic Ipsi cogitatum.
Quicunque vult hominum
vadere post me libenter,
Abneget multum plene
suum proprium velle.
Atque suscipiat crucem suam
adhuc etiam præterea.
Sequatur me deinde,
quo ego ante eum vado.
Quid proficit nunc ignavo homini,
qui hic honoratus adeo,
Ut sint ei sub manibus
omnes mundi fines.
Si iste interea
perdit suam animam.
Atque se ipsum data opera
peccatis condemnat.
Non potest is, (hoc enim omne est nil quicquam)
invenire cambii quicquam,
In omnibus regnis, hoc est verum,
is ipse debet adesse ibi,
Quando Dominus reddet,
cum suum judicium faciet,
(De) omnibus quæ fecerunt,
& hic perpetrarunt.
Hic stant aliqui inter vos,
Certe dico hoc vobis,
Qui mortem non gustabunt ante
nec sentient dolorem (ejus)
Antequam videbunt decore
Dei Filium sanctum (publice)
In solis facie,
in suo Regno.

Fere

---

7) Vers. 46. pro: *theilit* legendum est ex utroque Codice *beilit*: Versum itaque priorem & hunc ita redde:

Ille (Deus) *designavit*, statuit,
ut mecum (per me) *Mundus salvetur.*
Scherz.

8) Vers. 47. *alles* verte per: *omnino*. Gl. Keronis: *Alles*, omnino. *Scherz.*

9) Vers. 49. & tres seqq. sic transfero:

Sunt majoris tibi humanæ cogitationes,
quam ejus (DEI) *consilia*,
(Et) *ut tibi imaginaris*
non sicut ille (DEUS) *cogitat.*

Quod *dati* per: *cogitationes* verterim, ad id me invitat textus S. Scripturæ, hic in margine allegatus; cujus sensum exprimere vult Otfridus: ille autem sic se habet: *Non sapis quæ DEI sunt.* Sane *dabda* in Confessionis formula Antiqua, quam Lambecius in Bibl. Vind. Lib. II. cap. V. & Stadenius in specim. Antiquit. Francic. p. 20. exhibent, usurpatur pro: *cogitaverim*. Infra etiam V, 4, 33. *thahtun* legitur pro: *cogitabunt*; Sie gedachten. Nec obstat, quod in voce *dati* litera *h* non appareat ante *t*. Nam orthographiam constantem antiquos non servasse, ex ipso Otfrido nostro luce meridiana clarius est. Ipsa vox *thahtun* a nobis modo allegata id manifestum reddit: ponitur enim pro: *d* litera: *th*. quidni ergo & pro: *ht* potuerit poni simplex: *t*. *Scherz.*

10) Vers. 57. Cod. Vind. habet: *Kruzi.*

11) Vers. 75. melius hic versus ita redditur: *Omnibus, sicut fecerunt*, *i. e.* juxta opera ipsorum. *Scherz.*

12) Vers. 79. Cod. Vindob. & Vat. habent: *koront.*

13) Vers. 84. Regnum Gloriæ utique intelligere videtur Otfridus. Et quanquam omnes Apostoli & Discipuli mortui sunt, & regnum gloriæ in hac vita non manifestatum fuit, fuerunt tamen Apostoli & S. Stephanus Act. VII, 56. & S. Paulus, Act. IX, 3. 1. Cor. XV, 8. & plusquam quingenti fratres, ib. ℣. 6. 2. Cor. XII. 2. sqq. qui Salvatorem in statu gloriæ conspexerunt: Ut itaque vere adimpletum fuerit, quod Salvator prædixit, quod non tantum futurus sit Adventus Salvatoris universalis ad judicium, Matth. XVI, 27. sed etiam ℣. 28. futurum mox, ut adhuc ex his qui tum aderant, in hac etiam vita Salvatorem in regno suo glorioso ad se seorsim venientem, conspecturi sint. Cujus rei exemplum etiam est, quod statim subsequitur. *Schilter.*

14) Vers.

[14] Er ahto dagon after diu, *Post octo dies.*
thaz [15] zellu'h hiar nu bithiu,
Thaz thu thir selbo leses thar,
thaz seltsana uuuntar.
[16] Zi hui er sar tho gifiang,
er usan einan berg giang.
Thar [17] lisit thu ouh ana uuan,
thaz thri er hiaz mit imo gan.
Joh sie thar in gahun
sconi sinu sahun.
Uuio sie ouh mit [18] in redinon,
in uuoltun thar giselidon.
[19] Ther fater iz gisuazta,
then sinan liobon gruazta.
Quad: er uuari, uueist es mer, *Hic est filius meus.*
[20] einigo siner.
Moyses giuuaro, [21]
Helias ouh ther maro,
Fon [22] heiligero menigi
quamum thara ingegini.
[23] Zelit thir iz Lueas,
uuaz iro thing thar tho uuas.
Uuaz sine scalka in feste,
thar kosotun mit Christe.
Thie iungoron thar tho gahun,
[24] thera sconi hinterquamun,
Jo sie [25] dero dato
irforahtun sih thrato.
Er in selbo gibot,
thaz sie iz halin thuruh not,
Unz thiu sin guati,
uf son [26] tothe irstuanti.

Fere post octo dies post hæc
(quod refero ego hic ideo,
Ut tu tibi ipse legas hic
hoc rarum miraculum)
Eo ille tunc progressus,
ut super montem iret.
Hic legis etiam haud obscure,
quod tres jussit secum ire.
Atque hi tunc subito
claritudinem suam videbant.
Sicut & cum ipso loquebantur,
ipsi volentes ibi tabernacula facere.
Pater id dulcoravit,
suum dilectum compellavit,
Dixit: Eum esse, sciatis hoc magis,
unicum suum.
Moses profecto,
Helias quoque inclytus,
De sanctorum multitudine
venerunt ibi ipsi obviam.
Refert tibi Lucas,
quod eorum negotium tunc fecerit.
Quid ejus servi in firmitate
tunc locuti fuerint cum Christo.
Discipuli tunc subito
splendorem hunc observarunt,
Et de his factis
obstupuerunt valde.
Ipse iis præcepit,
Ut hoc celarent studiose,
Usque dum Ejus bonitas
à morte resurrexerit.

Brevis

---

14) Vers. 85. Verbotenus hic versus ita est exprimendus: *Ante octo dies posthac*, id est, Antequam octo dies effluxissent, ex eo tempore, quo ita locutus est. Schilterus hic notat: Ex Lucæ cap. IX, 28. ὡσεὶ ἡμέραι ὀκτώ. At Matthæus & Marcus habent dies sex. *Scherz.*

15) Vers. 86. Cod. Vind. *zellu ih.*

16) Vers. 89. *zi hui*, quid? Lib. IV, 22, 50. *zi hue.* Sed legendum: *zi thin.* Sic Lib. III, 14, 183. *thaz sie zithin gifiangin*, ut hoc aggrederentur. Sic & eod. lib. c. 17, 85. Freberus pro: *zi hui* legit: *Thin.* Schilter. Cod. Vat. habet: *zi hiu.* Ast Vind. *zithiu.* Quod posterius omnino approbandum. Hunc versum ita reddo: *Ad id mox ille tum se accinxit*, i. e. illud suscepit, ut &c. *Scherz.*

17) Vers. 91. legendum ex Cod. Cæsareo: *lisist*, legis. *Scherz.*

18) Vers. 95. Cod. Vind. habet clare: *unredinon*, cui Lectioni & favet Editio Flaciana. *Unredina* denotat *absurditatem*, *id quod irrationabile est.* vid. supra II, 4, 139. & infra III, 16, 111. Unde hic & seq. versus ita sunt exprimendi:

Quam irrationabili etiam modo
ipsis volebant ibi tabernacula extruere.
Scherz.

19) Vers. 97. mallem reddere: *Pater id* (hunc actum) *amœnum reddidit.* Scherz.

20) Vers. 100. Cod. Vind. *einego.*

21) Vers. 101. Margo utriusque Cod. habet: *Apparuit ei Moses.*

22) Vers. 103. Cod. Vind. *heilegero.*

23) Vers. 105. & seq. aptius redde:

Narrat tibi id Lucas (cap. IX.)
quodnam ipsorum colloquium tum ibi fuerit.

thing, colloquium sæpissime significat. conf. infra V, 10, 35.

24) Vers. 110. redde: *splendore hoc terrebantur.* vid. supra notam nostram ad I, 4, 45.

25) Vers. 111. Cod. Cæsareus: *thero.*

26) Vers. 116. Cod. Cæsar. *tode.*

Ad

Brevis Admonitio de Signis.

Cap. XIV.

THes n'ist zala noh ouh [1] iz ni,
[2] uuio manag uuuntar ist sin,
Uuio manag seltsani,
ist ubar uuorolt mari.
[3] Thaz duent lutmari,
thie scriptora fiari,
Thie [4] scribant Evangelion,
lis selbo theih [5] thir redion.
Thar mahtu anafindan,
uuio er ouh einan goman [6]
[7] Irquict, er ouh so mohter
thes Heresten dohter,
In themo hus zi libe,
then hion zi [8] liebe. 1, 4, 5.
Unz Druhtin selbo thara giang,
ein uuib [9] iz er untarfiang.
Si ganz sih thana fuarta,
so sliumo siu'nan ruarta.
[10] Thoh ni uuas giuuisso er
arzat niheiner,
Thoh si ira al spentonti,
ther hulfi iru in theru noti.
So Druhtin tharasun tho fuar,
so inan ira fater spuan,
Bithia dohter dati,
so er nan thar tho bati:
Trank inan thiu menigi, [11]
thiu thar uuas tho ingegini.

Thar

EJus nec est numerus, nec & terminus,
ut plurima miracula sunt Ipsius,
Ut plurima rara
sunt per orbem clara.
Hoc faciunt manifestum,
scriptores quatuor,
Qui scripserunt Evangelium,
Lege ipse quod tibi dixi.
Ibi potes invenire,
quomodo Ipse & virum (paralyticum
Matth. IX, 2.)
Restituit, itemque sic potuit
principis filiam, (Jairi Matth. IX, 18.)
In ipsis ædibus in vitam,
in gratiam parentum. (conjugum)
Dum Dominus eo ibat,
Mulier quædam hoc prius ausa:
Hæc sanam se inde recepit,
quamprimum Ipsum attigit.
Etsi haud fuit certe prius
Medicus ullus,
Etsi ea sua omnia insumserat,
qui mederi illi (potuerit) in hoc malo.
Cum Dominus eo itaque vaderet,
ut Ipsum istius (filiæ) pater suadebat,
Ut filiæ faceret,
ut is Ipsum rogaverat.
Pressit Ipsum multitudo
quæ ibi erat tunc præsens,

Cum

Ad Cap. XIV.

1) Vers. 1. *rin* habet pro: *iz ni* MSC. Vind. Schilter. *iz ni* delendum esse recte Schilterus notat, sed non legendum est loco ejus: *rin*, sed *rim*, uti ex Cod. Cæsareo & Vaticano *patet*. *Rim* numerum denotare supra jam docui ad I, 5, 3. itaque hic *zala* & *rim* κατὰ συνωνυμίαν ponuntur. *Scherz.*

2) Vers. 2. ita supplendum ex Cod. MSC. vid. Lambec. Lib. II. Biblioth. Cæsar. *Schilter.* Codex Vatic. omnino hunc versum ita habet, ut & Cæsareus. *Scherz.*

3) Vers. 5. Cod. Vind. babet: *Thi* *es* (a). Sed melior est textus Flacii. *Scherz.*

4) Vers. 7. Uterque Cod. habet: *scribent.*

5) Vers. 8. pro: *thir redion.* Cod. Vind. habet: *redinon.* Notat quidem B. Schmidius, descriptor Cod. Vindob. laude dignissimus, in eodem Cod. inter voces: *theih* & *redinon* in Cod. eod. insertam fuisse vocem: *thir*, sed & eandem in illo MSC. iterum postea deletam fuisse observat; ast sive illam addas, sive demas, parum refert. *Scherz.*

6) Vers. 10. post hunc versum inserendi sunt duo alii, quos non tantum Cod. Vind. & Vat. sed & ipse Flacius exhibet, sed Schilterus, nescio, quo casu, omisit. Illi autem sic se habent:

Irquicta in theru baru,
thaz sagen ih thir zi uuaru.
Suscitavit ad vitam in feretro,
hoc dico tibi vere.

Unde apparet ea, quæ de Paralytico ex Matth. IX, 2. in Parenthesi habet Schilterus noster, delenda esse. Sine dubio Otfridus hic indigitat filium viduæ Nainiticæ. De quo Luc. VII, 11. sqq. *Scherz.*

7) Vers. 11. ita exprimo: *Restituit ille etiam, uti poterat* sc. ceu Dei filius. *Scherz.*

8) Vers. 14. Cod. Vind. *liabe.*

9) Vers. 16. Cod. Viud. *er iz*, vox iz facit, ut ℣. 16. & duos seqq. esse jungendos & ita vertendos arbitrer:

Fœmina quædam id prius (quam in domum Jairi veniret) *conata est*, sc. obtinere.
(Ut) *sana inde abiret,*
quam primum ipsum tetigisset. Scherz.

10) Vers. 19. & seq. ita reddo:

Attamen non fuit certe prius
(Ei) *Medicus ullus*, i. e. cum effectu. Sen, & tamen nemo antea ipsam sanitati restituerat. *Scherz.*

11) Vers. 27. Cod. Vind. *Thrang*, ad hunc versum in margine ejusdem Codicis legitur: *Factum autem, dum iret, a turba comprimebatur.*

12) Vers.

Thar thieſelbun liuti
    Druhtin Chriſtus [12] zeinoti.
Bigonda [13] geniu thahton,
    in ira muate ouh ahton,
[14] Si ſih zi thiu gifiarti,
    thaz ſiu inan biruarti, [15]
Thoh bi thia meina
    thia dradun ekord eina.
Si iz zi thiu giſitoti,
    thaz mera uuiht ni geroti.
Thaz ſar io mit giuuurti,
    ſi uuola ganz uuurti,
Joh ob iz zi thiu uuurti,
    thaz bluat iru firſtulti.
Si iz zi thiu bibrahta, [16]
    ioh Druhtine ſih nahta,
Joh iz zi thiu gifiarta,
    thes giuuates tradon ruarta.
Mit mihileru ilu,
    ſo uuard ſi ſar io heilu.
Sar io thia uuarba,
    in allen ala halba.
Sár [17] abſtalt, thaz iſt uuar,
    [18] zi rinnane thar
[19] Brunno thes bluates.
    ſi [20] fualta ſar thes guates.
Sih Druhtin kerta uuidorort,
    ther thia heili thar gibot. [21]
Joh frageta binoti,
    uuer nan thar tho ruarti?
[22] Zui iſt Druhtin, quad tho Petrus,
    thaz thu es eiſcos nu ſus.
Joh thu therero dato,
    frages nu ſo thrato.
Thih thringit man bimanne, [23]
    in theſemo ſelben gange.
Alle theſe liuti,
    thu frages uuer thih ruarti.
Ih, quad er, infualta,
    thaz etthesuuer mih ruarta.
Ih irkanta, ih ſagen thir,
    thia kraft hiar ſaran [24] fon mir,
So ſiu [25] thaz tho gihorta,
    thaz er iz [26] antota,

Joh

Cum illos homines
    Dominus Chriſtus doceret.
Cœpit illa cogitare,
    in ſuo animo penſitare,
Ut ſe ad Ipſum proximaret,
    ut eum attingeret;
Tamen propter illam multitudinem
    fimbriam ſaltem unam.
Illa rem ſic gerebat,
    ut amplius nihil deſideraret,
(quam) ut ſtatim cum decore
    bene ſana fieret,
Atque eo perveniret,
    ut ſanguis ei ſiſteretur.
Ipſa rem eo perduxit,
    ut Domino ſe approximaret,
Atque id eo redegit,
    indumenti fimbriam (ut) tangeret.
Cum magna feſtinatione,
    ſic facta ea ſtatim ſana.
Statim iſta vice,
    in omnibus undiquaque.
Statim ceſſavit, hoc eſt verum,
    currere tunc
Fons ſanguinis,
    ſenſit ſtatim hoc bonum.
Se convertit Dominus retrorſum
    qui ſanitatem hic conciliarat.
Et quæſivit graviter, *(Lucæ VIII, 4.)*
    quis Ipſum hic attigiſſet?
Quid eſt, Domine, dixit Petrus,
    quod tu id percontaris nunc adeo?
Et de hoc facto
    quæris nunc tam nimis.
Te premit vir per virum,
    in hoc ipſo itinere,
Omnes hi homines;
    tu quæris, quis te attigerit.
Equidem, dixit, perſentivi,
    quod aliquis me tetigit.
Ego novi, dico tibi,
    virtutem hic exiiſſe a me.
Cum ea hoc audiſſet,
    quod Ipſe hoc exquireret,

Atque

12) Verſ. 30. *zeinoti*, ita emendo vulgatum: *zi noti*. Schilter. Pro: *zeinoti* in MSS. noſtris ut & in ipſa Flacii editione eſt: *zi noti*. Redde itaque deleto puncto poſt: *ingegini*, verſum 29. & 30. hunc in modum:

Ibi (ſc. premebant tranſeuntem) *illi homines*
Dominum Chriſtum valde. Scherz.

13) Verſ. 31. Cod. Vindob. habet: *genu*, illa.
14) Verſ. 33. aptius: *Ut ipſi appropinquaret*. Scherz.
15) Verſ. 34. margini Cod. Vind. adſcriptum legitur: *Si tetigero fimbriam veſtimenti ejus.*
16) Verſ. 43. Margo Cod. Cæſar. *Et cum tetigiſſet eum, ſanata eſt.* Scherz.
17) Verſ. 51. Cod. Vind. habet: *gab ſtal.* aſt Vaticanus: *ab ſtal.*
18) Verſ. 52. ante vocem: *zi*, uterque Codex habet: *mer.*
19) Verſ. 53. in Cod. Vind. hic verſus poſt eum, qui ipſum ſequitur, eſt collocatus. Idem Cod. in verſu, qui hic eſt
20) Verſ. 54. legit: *fualta*, (quod & habet Schilter.) Quocunque modo vel legas vel colloces hos verſus, res eodem redit. Juxta Cod. Vind. ita verſio ſe habere debet horum quatuor verſuum:

Illico dedit (Chriſtus) *ceſſationem, hoc eſt verum,*
amplius currendi tum
(Illa ſtatim ſenſit bonum)
Fonti ſanguinis. Scherz.

21) Verſ. 56. Margo Cod. Vind. ſiſtit: *Converſus IHC dixit, quis me tetigit.*
22) Verſ. 59. pro: *zui* pone ex utroque Codice: *ziu.*
23) Verſ. 63. Margo Cod. Vindob. *Reſpondit Petrus: turba te comprimunt.*
24) Verſ. 70. uterque Cod. *fona.*
25) Verſ. 71. Cod. Vind. *tho thaz.* Margo hujus verſus in Cod. Vind. habet: *Videns autem illa, quod non latuit.*
26) Verſ. 72. *antota* mallem reddere per: *arguendo tangeret.* In Gl. Keron. *Anton*, zelum. *Antin*, zelus. Gl. Lipſ. *ando*, zelus. Hodie dicimus: *etwas anden.* Scherz.

27) Verſ.

Joh thiu ſelba dat ſin
ni mohta tho [27] firholan ſin,
Joh er tho ſprah ubaral,
bi fruma, thia ſi thar firſtal
[28] Tho mithont in theru friſti,
thaz uuanta ſi er ni uueſti,
Quam ſi forahtalu ſar,
ioh zalta'mo thiu uuerk thar.
Jah tho thar [29] gimyato
ſines ſelbes dato.
Thero Druhtines uuerko
ioh ouh iro githanko.
[30] Bi hiu ſur baldota ſo fram,
ioh zi thiu ſi thara quam.
Joh [31] zui ſi ſareta,
thaz ſt thia [32] thradon ruarta.
Gilouba iz deta in uuara,
ni [33] gidorſta es ruaren mera.
„ Far, quad er, tho innan thes,
„ [34] Thohter heimortes.
„ Mit fridu [35] io mit guatu,
„ mit giloubu ſo giheiltu.
„ Gilouba thin in uuara
„ thiu deta thih hiar heila.
„ Thiu deta thaz gizami,
„ thu hiar thia fruma nami.
Maht leſan in theru redinu
zeichan filu managu.
Giuuiſſo ſo ih thir zellu,
thiu er deta ſaman ellu.
Uuio ſuarun thiu diufil [36] ir uz,
thar zi [37] Petrus hus.
Tho Druhtin thas gimeinta,
er ſina ſuigar heilta.
Thie ſiechun quamun alle
tho zemo abande.
Firdreib er al thio ſuhti:
ioh iro ummahti.
Er gibot then uuinton,
then undon [38] ceſſonton.
So [39] sliumo er es giuuuag thar,
ſie [40] giſtultun in ſar.
Tho ſin githigini [41] z'imo riaf,
tho er in themo ſcife sliaf,

Iruuag-

Atque hoc ipſum factum ſuum
non poſſet latens eſſe,
Et ipſe tunc loqueretur palam,
de bono, quod ipſa ibi ſurripuiſſet
Tunc porro in hac hora,
cum putaret eam Ipſum non ſcire,
Venit ea tremens actutum,
& narravit Ei factum hîc.
Confeſſa hîc ingenue
ſui ipſius factum,
Domini opus
& ſuas cogitationes.
Propter quod ea audax adeo fuiſſet,
& ad quid huc veniſſet,
Atque cur iverit,
ut fimbrias attingeret.
Fides id fecit revera,
nec auſa eam tangere amplius.
Vade, dixit Ipſe, interea,
filia domum,
Cum pace & cum bono, (animo)
cum fide, quæ ſanavit.
Fides tua vera
hæc fecit te hîc ſanam.
Hæc fecit hoc contingens,
(ut) tu hîc hoc bonum caperes,
Potes legere in illa narratione (Evangeliſtarum)
ſigna multo plura.
Certe, quod tibi aſſero,
quæ ipſe fecit ſimul omnia.
Quomodo evaſerint diaboli foras,
iſthic in Petri ædibus. (Matth. VIII, 14.)
Cum Dominus hoc intenderet,
(ut) ejus ſocrum ſanaret.
Ægroti veniebant omnes
tunc ad ipſum veſperi.
Suſtulit Ipſe omnes iſtos morbos,
& eorum imbecillitates.
Præcepit ventis, (Matth. VIII, 24.)
undis fluctuantibus.
Quamprimum Ipſe id prohibuit,
tranquillatæ ei ſtatim,
Cum ejus diſcipuli ad Ipſum clamarent,
cum ipſe in navi dormiret.

Suſcita-

27) Verſ. 74. Cod. Vindob. habet: *firlobau.* Quod idem eſt ac: *eegatum*, verläugnet. *Scherz.*
28) Verſ. 77. redde: *Hic modo in hac hora.* Scherz.
29) Verſ. 81. Cod. Vind. *gimuato.*
30) Verſ. 85. *Bi thiu ſerbaldota* pro: *ſe irbaldota*, Freherus: ita legendum: *Bi hie ſi irbaldota ſo fram.* Schilter. Cod. Vind. *bithie ſi irbaldota.* Cod. Vat. *bibiu ſi irbaldota.* Scherz.
31) Verſ. 87. pro: *zui* legendum eſt ex utroque Cod. *zia.* Celeberr. Staden. in Expl. Voc. Bibl. Germ. p. 190. hunc verſum ita reddit: *Auch verſuchte ſie.* Sed ita primum non exprimitur vox *ziu.* Deinde *faren* idem eſſe ac: *verſuchen* vix probari poterit: ſaltem non opus eſt, ut ad illam ſignificationem convolemus, cum ordinaria ſignificatio vocis *faren* optime hic locum inveniat. Unde Schilteriana verſio eſt præferenda. *Scherz.*
32) Verſ. 88. pro: *thradoe* Cod. Vind. habet: *drâdun*, cum ſupra hoc cap. ℣. 47. & III, 9, 18. habuerit *tradon.* Unde apparet inconſtantia ſcriptionis antiquæ. Cæterum vocem hanc nollem cum Schiltero reddere pluraliter: *Fimbrias.* Sed ſingulariter verto: *Fimbriam*; quod & rei geſtæ veritati convenit, & genio linguæ, nam ſupra III, 9, 18. legitur: *ſinan tradon einan.* Scherz.
33) Verſ. 90. Cod. Vind. *gidorſtes.*
34) Verſ. 93. *Dohter* habet Cod. Vind.
35) Verſ. 94. *ioh* Cod. Vind.
36) Verſ. 103. *in* lege, i. e. diſcipulis, Vid. Marc. VI. 13. An vero intendit locum Luc. XIII. 11, 16. de ſpiritu infirmitatis mulieris per XVIII. annos? Imo legendum *im*, ipſi Chriſto, intendit enim hiſtoriam, qua in ædibus Petri & Socrus ſanata, & diaboli ejecti. Matth. VIII. 14. Marc. I. 29. Luc. IV. 38. Poteſt etiam pro eodem vocabulo haberi *iruz*, herana. Supr. cap. XI. 51. *Schilter.* Cod. Vind. & Vat. *dieſiliruiz*, quæ vox ita dividenda *dieſili ruiz*, pro: *ruiz* Argentinenſes noſtrâ adhuc dicunt: *rusz, rauſz* loco: *herauſz.* Scherz.
37) Verſ. 105. Cod. uterque habet: *Petruſes.*
38) Verſ. 112. Cod. Vind. *zeſſonton.*
39) Verſ. 113. Cod. Vind. *sliumer ez.*
40) Verſ. 114. Uterque Cod. habet: *giſtiltun.* Mallem autem hunc verſum reddere: *tranquillabantur* (& venti & undæ) *in celeritate.*
41) Verſ. 115. Cod. Vind. *zi imo.*

42) Verſ.

Iruuagtun thuruh forahta,	*Suscitarunt ob metum,*
tho er thaz zeichan uuorahta.	*ubi hoc signum operatus.*
Heilt er ouh [42] thiu blinte,	*Sanavit etiam cœcos, (Matth. XX, 30.)*
thiu uuarun mornente,	*qui erant querulantes,*
Thie sus in uuege gahun,	*Ita in via improviso*
[43] mithont z'imo quamun.	*hac occasione ad Ipsum venerant.*
Thie ouh z'imo [44] sunnun,	*Hi etiam ad Ipsum venerunt,*
[45] thie mit diufele uuunnun.	*qui diabolis occupati (Matth. VIII, 28.)*
Horngibruader thanne	*Leprosos deinde*
thie heilt er sar io alle.	*sanavit statim omnes.*
Lis thir Matheuses deil,	*Lege tibi Matthæi partem, (Evangelicam) Matth. VIII. 2.*
uuio uuard ein horngibruader heil.	*quomodo factus leprosus sanus.*
In Lucases deile,	*In Lucæ parte, (Lucæ XVII, 12.)*
uuio [46] zehin uuurtun heile.	*quomodo decem sanati.*
Thar sint ouh gizalte	*Ubi sunt etiam relati*
bettirison alte,	*morbis chronicis laborantes,*
Ummachtige man	*Imbecilles homines,*
thie heilt er al so gizam.	*hos sanavit omnes sic congrue.*
[47] Firdilota er in suntar	*Sustulit Is eis singulis*
thia sunta, thaz uuas uuuntar,	*peccata, hoc erat mirandum,*
Firgab in thiu sin guati,	*Remisit iis hæc Ejus bonitas*
thio iro [48] missidati.	*ista eorum peccata.*
Thara ouh zua [49] gifuagi	*Huc etiam adjicio*
blintero ginuagi.	*cæcorum satis,*
Halzero menigi,	*Claudorum copiam,*
ioh [50] krumbero gisamani.	*& gibbosorum multitudinem.*
[51] The'ih al irzellen ni mag,	*Quos ego omnes enarrare non possim,*
[52] tho ih thar zua due then dag,	*si insumerem in hoc (totum) hunc diem,*
Ouh thaz iar allaz,	*Atque hunc annum omnem,*
ioh minaz lib ubar thaz.	*imo meam vitam præterea.*
Thaz uuas in [53] inonon	*Hoc erat (extat) in Ipsis (Evangelistis)*
ioh uz ein [54] then gouuon,	*atque ex illis sollertibus.*

42) Verf. 119. pro *thiu.* uterque Codex habet: *iu.*

43) Verf. 122. *mithont* idem esse ac: *nunc modo* supra jam fuit monitum. *Scherz.*

44) Verf. 123. lege: *finnun*, veoeruot. Sopra II,2,28. & passim. Freherus: legendum: *thie ouh zimo suonun.* Sed non capio sensum hunc; *suonnun* est, *subnen*, recoecilisre, pacisci. *Schilter.* *Sunnun* legendum est ex utroque MSC. & Flaciana editione: *Sunnun* est Imperfectum a *sinnan*, quæ vox supra II. 7, 78. occurrit, ubi: *in Galilæa sinnan*, idem est se: *ire, tendere* in Galilæam. *Gesinnt seyn* io Galilæsm zu geheo. *Gisunni*, legitur infra IV, 12. 97. pro: *cogitaret.* Scherz.

45) Verf. 124. honc versum redde: *Qui cum diabolis luctabantur. Uuinnan* est *pugnare, luctari, certare.* Conf. supra Notam ad Præfat. ad Lud. R. ✝. 102. *Scherz.*

46) Verf. 130. uterque Cod. habet: *zebini.*

47) Verf. 135. & seq. ita reddit Celeb. Stadenius in Explicat. Voc. Bibl. Germ. p. 639. *sonderlich vertilgete er die sunde, das war ein Wunder.* Quam interpretatiooem probo. *Scherz.*

48) Verf. 138. Cod. Vind. *missodati.*

49) Verf. 139. *gifuagi*, redde: *adde, adjice.* Scherz.

50) Verf. 142. *Krumbero*, expone: *incurvorum.* Scherz.

51) Verf. 143. Cod. Vind. *thie ih.*

52) Verf. 144. Cod. Vind. *Thoh.*

53) Verf. 147. Freherus: *imonon* lege pro: *innonon*: Sed neque hic sensus quis spparet, oec explicatio adjecta. Sensus hujus distichi obscurior, si modo Lectio genuina. Sensum tamen assecutos mihi videor; nisi potios legendum in Verf. 148. *uzan*, hoc sensu: Hoc donum scil. sanatiooum, fuit tam intra eos, ægrotos, quoad morbos internos; qoam etiam extra eos, quoad imbecillitates exteroas, si qui alacres ad ipsum accelerareot. Namque &c. ut sequitur deinceps. Verum & hæc jam displicent, nec Lectio videtur mutanda, sed refert se Auctor iterum ad laudatos Evangelistas, & eorum præcipuum, S. Lucam, qui diductius pleraque descripsit, unde diverbium: *davon schreibt Lucas nichts.* Imo: *uz iu*, ex illis sollertibus. *Schilter.* Cod. Vind. *in inouuon.* Vat. *inin ouuon.* Unde apparet legendum esse: *ouuon*, quod & Rhythmo magis convenit. Est autem idem ac: *pratis.* Belgis: *ouwe*, est pratum. Anglis *meadow*, pratum: nos hodie: *Auw* dicimus.

54) Verf. 148. Uterque Codex ita legit: *ioh uze in then gouuon*, *gouuon* est a *gouu*, quod *regionem*, ot & *agrum, pagum*, denotat. Hodie *gauu*, *gauu*, *gouu* dicimus. Gothis: *Gauga* est, *tractus ingens alicujus regionis.* Theotiscum Gloss. pagum exponit: *gauuimez.* Belgis: *gauu, geuu, goy, goo, gouuue* est Psgus i. e. certum ac definitum regioois alicujus spatium, Frisiis *Ge* est Pagus, Vicus rusticus: *ge-man*, incola ejosdem pagi: *ge-feynt*, adolescens eundem psgum inhsbitans. Vid. omnioo Junium in Glossar. Goth. in Voc. *Gauge.* Huic loco maxime quadrat significatio illa, qua *Gouu* sumitur pro *agro*; quod vox *uze*, quæ respectu oppidorum & urbium posita est, ostendit, ut & vox *ouuon*, quæ in priori versu occurrit: Unde hunc & aotecedeotem versum sic transfero:

Quicquid (hominum morbo quodam laborantium) *erat in pratis,*
Et extra (sc. Urbes) *in agris.*

conf. supra Notam ad I, 13, 7. *Scherz.*

So uuar ſo ſie ſih klagotun,
ioh [55] mithont imo gagantun,
So heilte ſe alle Druhtin ſar,
thaz ſagen ih thir in ala uuar,
Er blider thana uuanta,
ſo uuer ſo [56] z'imo [57] nanta.
So uuer ſo thes ruahta,
thaz ſruma [58] z'imo ſuahta,
Uuiziſt iz in ala uuar,
er ni braſt imo thar.
Uuant er iſt ſelbo brunno,
ioh alles guates uuunno.
Allas guat zi uuare,
ſo floz ſon imo thare.
Allen liutin io ginuag,
ſo uuer ſo es thanne thar giuuuag.
Ther thara in thiu giliaſi,
thaz thara z'imo riaſi.
In ſuslicha redina
ſo ſant er zuelif thegana.
Ni thoh zi uuorolt ruame,
zeichan ouh zi duanne,
Thaz ſie diufal [59] sluhtin,
[60] in armilichen ſuhtin,
Joh in allen notin
[61] halphin io then liutin.
[62] Gibot thaz ſie firnamin,
ouh uuiht mit in, [63] ni namin
Tho zi themo ſriſte
in zi uuegeneſte.
Sechil noh thia malaha,
thaz ſus ſie ſuarin thanana.
Noh ouh ni ſuartin in thiu [64] thing
mit in niheinan [65] pſening.
Thaz ſie zi thiu giſiangin,
[66] ſus mit ſtabon giangin,
Mit gertun in henti,
harto ilenti.

Thaz

Quamprimum quidam conqueſti
& porro Ipſi obvii,
Sanavit eos omnes dominus ſtatim,
hoc dico tibi per omnem veritatem.
Is lætus inde reverſus,
quicunque ad Ipſum acceſſit.
Quicunque hujus curioſus fuit,
ſalutem penes ipſum quæſivit.
Sciatis hoc per omnem veritatem,
is non defuit ei tunc.
Namque hic eſt ipſe fons,
atque omnis boni gaudium,
Omne bonum revera
fluxit ab Ipſo ibi.
Omnibus hominibus ſatis,
quicunque id inde ibi expeteret.
Qui eo propterea accurreret,
ut ibi ad Ipſum clamaret.
In tali ratione Matth. X, 1.
emiſit duodecim diſcipulos,
Non niſi ad mundi ſolatium,
ſigna quoque ad faciendum, (operandum)
Ut diabolos ejicerent,
in acutis morbis,
Imo in omnibus neceſſitatibus
juvarent homines.
Mandavit quæ aggrederentur,
& ne quid ſecum ſumerent,
Hic præſenti tempore
ipſis ad commoditatem.
Saccum neque peram,
ut ſic irent ab inde,
Nec etiam ferrent in forum
ſecum ullum nummum.
Ut hoc aggrederentur,
ſic baculis ambularent, Marci VI, 8.
Virgis in manibus,
vehementer feſtinantes.

Ut

55) Verſ. 150. *mithont* idem eſſe ac: *modo nunc* ad ỹ. 122. dixi. *Scherz.*

56) Verſ. 154. Cod. Vind. *zi imo.*

57) Eod. verſu uterque Cod. legi: *Nandta.* Conjeci aliquando legendum eſſe: *nahta*, appropinquabat. Sed obſtat conſenſus MSS. in vocem: *nandta.* Cui accedit, quod infra IV. 26, 28. in ratione loquendi, quæ noſtræ huic plane ſimilis eſt, legatur vox temporis præſentis: *nendit.* Dicitur enim ibidem:

So uuer ſo 'nan biruarit,
er guat fon imo fuarit,
Er fro fon imo gengit
ſo uuer ſo z'imo nendit.

forte *nandta* idem eſt ac: *clamabat*, nennte. Sed hanc explicationem nemini Eruditorum obtrudo. *Scherz.*

58) Verſ. 156. Cod. Vind. *zi imo*: eodem modo legitur in eod. Cod. ỹ. 166.

59) Verſ. 171. legendum eſt (uti ipſe Schilterus habuit) ex utroque Codice: *fluhtin* i. e. *fugarent. Scherz.*

60) Verſ. 172. *armilichen ſuhti*, non ſunt præciſe *acuti morbi*, ſed omnes *morbi graviores.* Scherz.

61) Verſ. 174. Vat. Cod. & Flacius habent: *hulphin*, Cod. Vind. *hulpfin.*

62) Verſ. 175. mallem hunc ita redditum: *Mandavit iis ut hoc obſervarent*; ſc. quod poſtea dicit. *Scherz.*

63) Verſ. 176. in Cod. Vind. eſt: *ni namim.* Ad quem locum optime notat B. Schmidius: Flacius: *ni namin.* Quod verius puto, atque ex inadvertentia in Cod. Cæſareo non correctum fuiſſe *m* in *n.* *Scherz.*

64) Verſ. 181. *thing* forum quidem denotat, ſed non *mercatorium*, quale in animo hic Schilterus habuit, ſed *litigioſum*, in quo lites & cauſæ, quæ forenſe dicuntur, tractari ſolent. Mallem itaque *in thiu thing* vertere: *in hoc negotio.* Scherz.

65) Verſ. 182. Cod. Vind. habet: *pfending.* Vatic. *pfenthing.*

66) Verſ. 184. ſecutus hic Auctor S. Marcum c. VI. 8. ἵνα μηδὲν αἴρωσιν εἰς ὁδὸν, εἰ μὴ ῥάβδον μόνον, ne quid tollerent in viam, niſi virgam ſolum. Gothica: *Ei waiht ni nemeina in wig. niba brugga aina.* Anglo-Saxon. *Wæt his nabt on wege ne namun. buton gyrde ane.* Contra S. Matth. X. 10. μηδὲ ὑποδήματα, μηδὲ ῥάβδον. S. Lucas IX, 3. Μηδὲν αἴρετε εἰς τὴν ὁδὸν, μήτε ῥάβδους, μήτε πήραν. Et certe cum mox & Diſcipuli LXX. emiſſi, nulla virgæ prohibitio, Luc. X. 4. Unde ſic habendum videtur, Salvatorem utique & baculi uſum prohibuiſſe initio, ſed mox indulſiſſe; ſicuti & in aliis Divinis juſſionibus quandoque quid remiſſum. Ezech. IV. 15. *Schilter.*

67) Verſ.

Thaz ſie ouh thes ni ruahtin,
[67] zua dunichun [68] in ſuahtin.
Noh ouh in thera gahi
[69] managfalt giſcuahi.
Deta in thaz zi nuzze,
thaz ſuarin ſie einluzze,
Untar uuorolt mannon
zi ſuslichen thingon.
[70] Uuiht, quad, ſagen ih iu thaz,
ni nemet ſcazzes umbi thaz.
Ju lazet [71] unthrata
thero uuorolt liuto miata.
Era theſſes uuerkes
gab ih iu mines thankes.
Ir mir, [72] uuizzut ir thaz,
ni gabut drof umbi thaz.
Ir ouh thaz [73] ni uuollet,
thaz ir zi thiu giganget,
Odo ouh zi thiu giloufet,
[74] thaz ir es uuiht firkoufet,
Bi ſuslicho dati
[75] ſo ahtun ſin thio liuti.
[76] Faretun thes ferahes,
fine fianta innan thes.
Joh ſie datun mari,
[77] thaz er firnoman uuari.
Joh er then diuſal habeti,
bi thiu thiz allaz ſitoti.
Thaz firdruag er allaz,
ioh ouh mera ubar thaz,
Al thiz ungimuati,
thuruh ſino guati.
Thuruh ſino milti
uuas er in mammunti.
Ougta [78] in io giuuiſſi
mihil ſuazniſſi.

Er

Ut etiam nec hoc curarent,
duas tunicas ſibi quærerent.
Nec etiam in hac feſtinatione
varia calceamenta.
Fecit eis hoc in commodum,
ut irent ſolitarii,
Inter mundi homines
ad talia negotia.
Quicquam, dixit, dico vobis hoc,
ne accipiatis pecuniæ propter hoc.
Vos linquite levidenſia
mundi hominum munera.
Honorem hujus operis
dedi vobis gratis.
Vos mihi, ſcitis vos hoc,
non dediſtis hactenus ob hoc.
Vos quoque hoc non vultis,
ut vos ad hoc eatis,
Aut etiam ad hoc curratis
ut vos aliquid vendatis:
Ob talia facta
Æſtimant hoc (Evangelium) homines.
Inſidiati vitæ, *Marci III, 21. ſeqq.*
ejus inimici interea:
Atque divulgarunt,
quod in furorem verſus eſſet,
Imo diabolum haberet,
per quem hæc omnia efficeret.
Hoc toleravit omne,
atque etiam plus præterea,
Omnem hanc moleſtiam,
per ſuam manſuetudinem.
Per ſuam clementiam,
erat Ipſe iis benignus.
Exhibuit eis certe
magnam ſuavitatem.

Exbi-

---

67) Verſ. 188. Cod. Vat. habet: *Lua*, ſed vitioſe. *Scherz.*

68) Verſ. eod. *ni*, Freherus. *Schilter.* Cod. Vind. & Vat. babeut: *in.* Scherz.

69) Verſ. 190. Matth. X, 10. μηδὲ ὑποδήματα. Sic & Luc. X, 4. ſed & hoc Marcus exponit cap. VI, 9. ἀλλ' ὑποδεδεμένους σανδάλια i. c. *ſed calceatos ſandaliis*; quod in S. Petro cernitur Act. XII, 8. ὑπόδησαι τὰ σανδάλιά σου. Vulgat. *calcea te caligas tuas.* Eraſmus: *ſubliga ſoleas.* Anglo-Sax. *Ac geſceode mid calcum.* Goth. Akgaskohai *ſulgon.* Quibus *skob*, calceus. Schuch. vid. Gloſſar. du Freſnii v. Sandalia. Et noſtrum Alamann. v. *Baintoffel.* Schilt.

70) Verſ. 195. & ſeq. ita reddit Celeberr. Stadenius in Explic. Voc. Bibl. Germ. pag. 530. *Nehmet, ſprach er, das ſage ich euch, dafur keinen Schaz.* Sed magis placet Schilteriana verſio, cum vox *ſcazze ſcaz* non *tantum theſaurum* ſed etiam *pecuniam* denotet. Verba Tatiani idem, quod hîc eſt, mandatum Chriſti exponentis. *Neque pecuniam in zonis veſtris.* Interpres antiquus Francicus reddit: *noh ſcaz in iuuuaremo bruobabe.* Notker. ad Pſal. XIV. (nobis XV.) 5. verba: *qui pecuniam ſuam non dedit ad uſuram*, reddit: *der ſinen* ſcaz *ne gab ze uuuocheronne.* adde ſupra III. 6, 47. & paſſim. *Scherz.*

71) Verſ. 197. Cod. Vindob. Undrata. *Undrato* eſt id; quod *ingratum inacceptum* eſt. Ita uſurpatur infra III, 26, 28. ubi:

Allo ſino dati
thoh ſi in ſi undrati.

Omne ejus (Chriſti) *factum*,
Licet ipſis (adverſariis Chriſti) *ſit inacceptum*, exoſum.

Unde verſum hunc & ſeq. ita reddo:

Linquite inacceptam, tanquam exoſam vobis,
Mundi hominum mercedem. Scherz.

72) Verſ. 201. uterque Cod. *wizut.*

73) Verſ. 203. *ni uuollet*, mallem reddere: *nolite, nolle debetis.*

74) Verſ. 206. ita redde: *Ut vos id*, (Evangelium) *aliqua ratione, aliquo pretio vendatis.* Scherz.

75) Verſ. 208. verte: *Perſequebantur ipſum homines. Abtun*, ita reddendum eſſe ex iis, quæ immediate ſequuntur, apparet. *Abton, abten* idem eſſe ac: *perſequi* uotiſſimum eſt. *Scherz.*

76) Verſ. 209. aptius reddes: *Inſidiabantur vitæ &c.* Scherz.

77) Verſ. 212. dubito, an verſio bene ſe habeat. *Firnoman* mihi videtur idem eſſe ac: *Homo ſceleſtus*; a *Firina*, quod *ſcelus, flagitium* denotat. Gloſſ. Boxh. *Firina*, ſcelus. Gothis: *Fairina*, cauſa, crimen, peccatum. Anglo-Sax. *firen*, idem *firenfull theod*, peccatrix gens. vid. Jun. in Gloſſar. Goth. & Stiernhielm in Gloſſar. Ulphila-Goth. v. *Fairina.* In Gloſſ. Keronis legitur: *Achiuuiz firinari*, Publicanus. Unde hunc verſum ita transfero: *Quod ille* (Chriſtus) *ſceleſtus homo eſſet.* Scherz.

78) Verſ. 221. Cod. Vind. *in io in.*

A a 3

79) Verſ.

Er ougta in io filu fram,
[79] bi thiu er hera in uuorolt quam,
Mit uuerkon in girihti,
[80] bi finera eregrehti.
Mit uuerkon filu follon.
Thoh fie ougtin argan uuillon,
[81] Emmizen thiu menigi
afur thara ingegini,
Nid filu hebigan.
then firdruag er allan.
Uuanta nidigaz muat
hazzot emmizen thas guat.
Hazzot io thio guati,
thuruh ubarmuati.
[82] Ninfahent thes gilufti
thio armilichun brufti.

Exhibuit eis multum valde,
eo ipso quod huc in mundum venerat,
Operibus in rectitudine,
per suam gloriam.
Operibus multum plenis,
etsi isti exhiberent malevolentiam,
Continuo turbæ
ex adverso,
Invidiam multo gravem.
hanc tolleravit omnem.
Namque invida mens
odit perpetuo bonum.
Odit bonitatem
per superbiam.
Non capiunt ejus desiderium
miseranda pectora.

Ambulabat JESUS in Galilæam. Joann. 7.

CAP. XV.

THie Judeon meid er tho bi thaz
thuruh then [1] mihilon haz.
Uuanta fie uuarun thuruh not
fines [2] todes gicinot.
In Galilea er uuoneta,
Ni thoh thuruh thia forahta.
Er altaz, fos er fcolta,
unz er thia zit uuolta.
Sih nahtun eino ziti,
thaz man tho firoti
Eina [3] uuehun thuruh not,
thaz ther uuizzod gibot.
Thaz ther liut zi flize
fazi uuehun uze,
Mit fpifono ginuhtin,
fo in gibot [4] ir Druhtin.
Iz uuard er iu ana uuan
zi einen gihugtin gidan,
Thera [5] famanunga
zi eineru manungu,
Thaz fie thes irhogetin,
ioh iro muat [6] ouh manotin,
Uuio fon [7] Ægypto fuarun,
thio [8] fordoron iro uuarun,

Uuio

JUdæos evitabat tum idcirco
propter magnum istud odium.
Namque erant arcte
de morte ejus conjurati.
In Galilæa (itaque) moratus,
nec tamen ob metum,
Procrastinabat, ut debebat,
usque dum tempus captaret.
Advenit (ergo) aliquod tempus,
ut celebraretur
Septimana studiose, *Levit. XXIII, 37.*
quod Lex præceperat:
Ut populus certatim
sederet per septimanam foris.
Cum cibariis sufficientibus,
sicut eis præceperat Dominus.
Id fuit olim sine dubio
in recordationem factum,
Congregationi (Ecclesiæ)
ad admonitionem,
Ut ejus recordarentur,
& animos suos quoque monerent
Quomodo ex Ægypto irent,
qui majores eorum fuerant,

Quo-

79) Verf. 224. uterque Codex & Flaciana Editio: *bibiu*, quare. Unde hunc & priorem verfum ita reddendum arbitror:

Ille oftendebat illis admodum ample,
quare huc in mundum venerit, Scherz.

80) Verf. 226. Manifefto vitiofa eft Lectio Flaciana. *Bis* enim nihili vox eft Francis eo tempore. Forte fic: *Bit* feu, *biet in er eregrehtin*. Imo nihil mutandum; fed disjuncta rite jungenda: *Bi finera eregr*. Schilter. Recte hoc ultimo loco fenfit B. Schilterus, uti id apparet ex Cod. Vat. ubi: *bi finera eregrebti*. Cod. Vind. habet: *bi finera eregrebti*. Verto autem: *per fuam Majeftatem*, opera fcilicet Majeftatis plena. *Scherz.*

81) Verf. 229. redde: *Semper in quantitate* i. e. admodum. *Scherz.*

82) Verf. 238. Cod. uterque: *nintfabent.*

Ad CAP. XV.

1) Verf. 2. Cod. Vind. *michilan.*
2) Verf. 4. *tothes* habet Cod. Vind.
3) Verf. 11. *uuechun* habet uterque Cod. ut & in ℣. 14.
4) Verf. 16. *iu, olim.*
5) Verf. 19. Cod. uterque habet: *famanungu.*
6) Verf. 22. pro: *ouh* Cod. Vind. habet: *io* i. e. *femper.* Scherz.
7) Verf. 23. *Egypto* habet Cod. Vind.
8) Verf. 24. *forderon.* Cod. Vind.

9) Verf.

Uuio [9] ſe in theſa redina
uuarun ana [10] ſelida,
In hutton giuuaro
ſazun fiarzug iaro.
Tho batun ſine ſibbon,
ſo offto maga ſint giuuon,
Then iſt io gimuati
thero nahiſtano guati.
[11] Lertun ſie 'nan einan ruam,
thaz er gidati imo einan duam,
Imo ein gizami,
thaz er z'eru ſiru quami,
Thaz er thar giſceinti
thia ſina [12] gomaheiti.
Mit zeichon gidati,
thaz inan ther liut irknati.
Joh ouh thaz [13] fole inſtuanti
ſines ſelbes guati.
Thie [14] iungoron ouh irknatin,
bi theſen ſelben datin.
„ Ni duit thaz, quadun, nioman
„ ther ſih [15] offonon ſcal,
[16] „ Er ſar thes githenke,
„ Giduogno ſulih uuirke.
„ Ni [17] giloubtun, ſo ſe ſcoltun,
thie thaz ſon imo uuoltun,
„ In imo uuas in mera
thiſu uuorolt era.
„ Firſaget er in thaz gizami,
„ ſin zit, quad, noh ni quami,

Er

Dixerunt fratres, exeas hinc.

Nemo quippe in occulto.

Tempus meum nondum advenit.

Quomodo ii in hac occaſione
fuerint in tentoriis,
In tabernaculis certe
ſederint quadraginta annos.
Tunc rogarunt ejus conſanguinei
ſicut interdum cognati ſunt conſueti,
Quibus eſt certe cordi
proximiorum commodum.
Docuerunt Ipſum aliquod conſilium,
ut faceret ſibi aliquod laudabile.
Ipſum quid deceret, (conveniens eſſet)
ut ad eorum feſtum veniret,
Ut ibi oſtenderet
hanc ſuam magnificentiam, miraculoſa facta.
Per ſigna efficeret,
ut eum populus agnoſceret.
Atque, etiam plebs amplecteretur
ſuam ipſius bonitatem.
Diſcipuli quoque agnoſcerent
per eadem facta.
Non facit hoc, dixerunt, quisquam,
qui ſe manifeſtare debet,
(Ut) is ſtatim hoc cogitet,
occulte talia (ut) operetur.
(At) non credebant, ſicut debebant,
qui hoc ab ipſo volebant.
In ipſo erat (quærebatur ab) iſtis magis
hujus mundi honor. (regnum mundanum)
Denegavit Ipſe eis hoc inſtitutum,
ſuum tempus, dixit, nondum veniſſe,

(Ut)

9) Verſ. 25. *ſie* habet Cod. Vind.

10) Verſ. 26. *Selida* quandoque tentorium, *zelt* denotare non quidem nego; ſed cum eadem vox ſæpe uſurpetur pro: *habitatione ordinaria*, domo. vid. Celeberr. Eccard. ad L. Salicam tit. 19. §. 8. in Notis: & *ana* plerumque idem ſit ac ſine, *ohn*. Eruditis judicandum relinquo, annon hic verſus ita reddi debeat: *erant ſine manſione, domicilio*, ordinario ſc. & conſtante. Stadenius in Expl. Voc. Germ. Bibl. p. 495. vertit: *Wie ſie auf dieſe Weiſe ohne Sollern, in Hutten waren.* Scherz.

11) Verſ. 33. Franc. Junius ad Willeram. allegans hunc locum p. 111. tranſponit voces: *duam*, & *ruam*; & recte. Non enim dixerunt; *einen ruam leren*, &: *einen duam dun*, ſed: *einen duam leren* i. e. quid faciendum ſit, conſulere, ut exinde is poſſit *einen ruam duan* i. e. facere id, quod ipſi ſit conſultum, proficuum & honorificum. *Schilter.* Vocem *ruam* in verſum 34. & *duam* in verſum 33. tranſponendas eſſe nondum credo; cum id non tantum Editio Flaciana, ſed & neuter Codicum ita exhibeat; & ſine tranſpoſitione textus apte poſſit explicari. Quod antiqui dixerint: *einen duam dun*, negari non poteſt, cum in ipſo Otfrido hujus phraſeos exempla proſtent. Supra I, 1, 9. legitur:

Thana datun *ſie oub thaz* duam
ougtun iro uuisduam.

infra IV. 5, 91. occurrit:

Oub ni datun *ſulib* duam
thurub thebeinan uuoroltruam.

Lib. IV. c. 6, 57. legimus:

Sie uuoltun duan *in einan* duam
job gerno imo anguſt giduan.

adde IV. 8, 35. *uuircken duam* ſupra dicitur I, 1, 87. quod idem eſt ac *dun duam*. Mihi videtur hanc vocem: *duam* eſſe ex iis, quæ Græci *μέσα*, Romani, *ancipitia* vocarunt: quorum ea eſt indoles, ut interdum in bonam, interdum in malam accipiantur partem, de quibus agit Aulus Gellius in Noctibus Atticis lib. 12. c. 9. ubi in hunc cenſum ex Latinis vocabulis refert has voces: *tempeſtas, valetudo, facinus, dolus, gratia, induſtria, periculum, venenum, contagium, honos.* Ex his ipſis vocabulis τὸ *facinus* videtur aptum eſſe ad exprimendam ſignificationem vocis: *duam*. Quamvis enim hæc in *bonam* plerumque *partem* accipitur, tamen etiam ad *maleſactum* deſignandum adhiberi, apparet ex loco Otfridi modo allegato IV, 6, 57. & IV, 8. 35. tale ſcilicet, ex quo quis, Heroſtrati ad exemplum, gloriam captat. Hoc in loco per *facinus honorificum* reddi debet. Unde ỷ. 33. & 34. ita verto:

Docebant ipſum (inſtigabant illum ad) *factum glorioſum*, laudabile
ut faceret facinus ſibi honorificum.
Scherz.

12) Verſ. 38. Junius ad Willer. pag. 111. hic legit: *gomaheiti* i. e. mannheit, tapfferkeit, pro Flacii: *gomahetti*. Schilter. *Gomaheiti* legendum eſſe uterque Codex manifeſtum reddit. Mallem autem vocem *Gomaheiti* in verſione redditam fuiſſe per: *Humanitatem*, aut *virtutem*. Scherz.

13) Verſ. 41. Cod. Vind. *folk.*

14) Verſ. 43. *jungoron* arbitror contractum eſſe ex *jungoro in*, diſcipuli illum. *Scherz.*

15) Verſ. 46. *efonon.* Cod. Vind.

16) Verſ. 47. Redde: *Ut certe hoc cogitet.* Scherz.

17) Verſ. 49. Cod. Vind. *giloupten.*

18) Verſ.

„ Er ſih mit gualliche
„ [18] irougton themo riche.
„ Ni mag thiu uuorolt, uuizit thaz,
„ haben in iu theheinan haz.
„ In abuh keren [19] z'iu thaz muat,
„ ſo ther liut zi mir duat.
„ Uuanta ih zellu in noti
„ iro armilicbun dati,
„ Thio miſſidat, ſo ſagen ih,
„ bi thiu inkunnun ſe mih.
Quad, thaz ſie thara ſuarin, Vos aſcendite.
ioh iro zitiz uuar in.
So [20] ſih rho ſar irhuabun,
zen uuihen zitin ſuarun. Aſcendit occulte.
Er after thiu gidougno,
nales offono tho,
Fuar thara mit then ſinen
z'en ſtetin filu uuihen.
Thie Judcon agaleizo Judæi quærebant eum.
ſuahtun 'nan thar heizo.
Sie uuarun eiſconti,
uuar er uueſan ſcolti.
Thar [21] uuar tho, ih ſagen thir,
murmulunga mihil.
Sprahun thar [22] tho herton
miſlilichen uuorton.
[23] Sym ſon imo zaltun, Quidam dicebant, quia bonus eſt.
thie thar uuola uuoltun,
Mit uuorton ioh mit muate
lobotun 'nan zi guate.
Andere thaz in zaltun,
thie in abuh uuoltun,
„ Quadun, ni [24] giſuichi,
„ n'ub er then liut biſuichi,
„ Joh er ſe thes gibeitti,
„ [25] „ zi altere firleitti,
„ Zi altemo uueuuen,
„ oba ſi emo uuollent horen.
Ni ſprachun thie thaz zaltun, Nemo palam loquebatur.
thie ſino guati nantun,
Uuorton [26] offonoro,
bi forahtun thero Judeono.
Joh thaz heroti
ſulih ni abahoti,
Thaz in iz ni uuari zala.
thaz ſagen ih thir in uuara.
Joh iagilih thes uuangti,
in fiantſcaf ni giangti.
In ſulichemo note
ſon themo herote.

(Ut) ſe cum potentia
manifeſtaret Regno.
Non poteſt mundus, ſciatis hoc,
habere in vos ullum odium.
In deterius vertere erga nos animum,
quem populus erga me gerit.
Namque ego recenſeo ſollicite
iſtorum perverſa facta,
Iſta facinora, ſic dico ego,
propterea arguunt iſti me.
Dixit, ut ipſi eo irent,
atque Ipſorum tempus hoc eſſe.
Itaque hi ſtatim ſurrexerunt,
ad ſacra tempora iverunt.
Iſte poſtea occulte,
nequaquam publice,
Ivit inde cum ſuis
ad urbem multo ſanctam.
Judæi ſtudioſe
quærebant ipſum ibi anxii.
Iſti erant percontantes,
ubi is eſſe deberet.
Hic erat, dico tibi,
murmur magnum.
Dixerunt hic duriter
variis verbis:
Alii de Ipſo dicebant,
qui hic bene volebant,
Verbis atque animo
laudabant Ipſum optime.
Alii hoc iis regerebant,
qui Ipſi male volebant,
Dicentes: ne erretis, (dubitetis)
quin iſte populum decipiat,
Atque eum ita dirigat,
ad Altaria ſeducat,
Ad vetera tormenta (majorum idololatrarum, magorum.)
ſi eum volunt audire.
Nec dixerunt, qui (prius) illud judicabant,
qui ejus bonitatem prædicabant,
Verbis apertis,
propter metum Judæorum.
Atque ut Magiſtratus
iſtud ne improbarit, (puniret)
Ut eis hoc ne eſſet damno.
hoc dico tibi revera.
Atque quilibet ob id vacillabat, (nutabat)
in inimicitiam ne anguſtaretur.
In tali occaſione (neceſſitate, perſecutione)
A magiſtratu.

Jam

18) Verſ. 56. *irougto in.* Cod. Vind. hunc verſum transfero: *Manifeſtaret in hac regione*, & conſequenter, in Mundo. *Scherz.*
19) Verſ. 59. Cod. Vind. *zi iu.*
20) Verſ. 67. ex Cod. utroque legendum eſt: *ſie.*
21) Verſ. 77. Cod. Vind. & Vat. *uuard.*
22) Verſ. 79. *tho herton*, redde: *vice mutua, invicem*, *bi herton* occurrit ſimili ſenſu ſupra I, 27, 27. & II, 9, 170. & II, 12, 51. Gloſſ. Boxhornii. *Herton*, vicibus. Gloſſ. Keronis: *Hertum*, viciſſim. Nec hertou poſſe hoc loco per duriter explicari inde liquet, quia aliqui ipſum laudabant. *Scherz.*
23) Verſ. 81. lege ex utroque Cod. *ſum.*
24) Verſ. 87. conjicio legendum eſſe *giſuachi*, aut falſum vertendum per: *quærat*. Verſum hunc & ſeq. ita reddo:

Dicebant, quod nihil quærat, ſc. aliud *quam, ut populum decipiat.* Scherz.

25) Verſ. 90. alludere videtur ad locum Matth. XXIII, 30. Et dicitis, ſi fuiſſemus in diebus Patrum noſtrorum, oon fuiſſemus ſocii eorum in ſanguine Prophetarum: vid. ſupra Lib. II. cap. IV. ℣. 24. *Schilter.* *zi altere*, non ſignificat: *ad Altaria*, ſed: *ad defectionem* vel a vera religione, vel ab obſequio Magiſtratui debito. Vid. quæ ſupra dixi ad II, 4, 24.
26) Verſ. 95. Cod. Vind. *offonoto.*

Ad

Jam die festo mediante. Joann. 7.

Cap. XVI.

THo thiu uuecha so Got gibot,
uuas [1] halba gifirot,
In thaz hus tho Druhtin giang,
ioh thar zi leru gifiang.
Thar [2] bredigoto scono,
[3] ther Gotes frono.
[4] Thie liuti io thar binoti,
ioh selb thaz heroti,
Sie tho uuuntar gifiang, Mirabantur.
[5] So iz zi thiu tho gigiang.
[6] Hintarquamun innan thes;
thes sines uuisduames,
Joh [7] sineru kunsti, Quomodo hic literas scit?
uuio er thio buah konsti.
[8] Hintarquamun thes ouh mer,
uuanta er ni lerneta sio er.
Ni sahun sie nan sizen
untar [9] scualarinen.
Noh kliban themo manne
ther [10] sia inan lerti uuanne.
Druhtin sprah tho zi in sar,
ioh irougta in thaz uuar.
Yrougt er in thar filu fram,
[11] uuanana thiu fruma quam.
„ Thisu lera minu, Mea doctrina non est mea.
„ uuizit, n'ist si minu.
„ Er thera lera uueltit,
„ son themo ih bin gisentit.
„ So uuer so [12] uuollen thenken,
„ then Gotes uuillon uuirken,
„ Joh huggen io thuruh not,
„ thaz er selbo gibot.
„ [13] Yrkennet thesa lera,
„ [14] ioh sehe tharana in uuara,
„ Si fon Gote [15] queme thir,
„ [16] odo ih sia eigine mir.

„ Ther

Cum hebdomas, ut DEUS præceperat,
erat dimidia feriata:
In ædem tunc dominus ivit,
& ibi docere cœpit.
Tunc prædicavit pulchre
sanctus DEI.
Populo hic statim,
& ipsi quoque Magistratui.
Mirum his visum,
quomodo hoc procedat.
Observarunt interea
Ipsius sapientiam,
Et ejus Eruditionem,
quomodo Biblia cognosceret.
Observarunt id eo magis,
namque Ipse non didicerat ea antea.
Nec viderant Ipsum sedere
inter auscultantes.
Nec adhærere viro,
qui ea Ipsum doceret aliquando.
Dominus locutus est ad eos statim,
& aperuit eis veritatem.
Aperuit eis tunc prolixius,
unde salus veniret.
Hæc doctrina mea,
sciatis, non est mea.
Ille hanc doctrinam moderatur,
a quo ego sum missus.
Quicunque vult perpendere,
DEI voluntatem operari,
Atque recordari accurate,
quod Ipse præceperit.
Cognoscet hanc doctrinam,
atque videat de ea in veritate,
(An) ea a DEO veniat tibi
aut ego eam appropriem mihi.

Qui

Ad Cap. XVI.

1) Vers. 2. Cod. uterque: *balbu.*
2) Vers. 5. in utroque Cod. *bredigota.*
3) Vers. 6. ex utroque Codice lege: *ther Gotes sun frono*, Dei Filius sanctus. *Scherz.*
4) Vers. 7. *thie liuti* & *thaz heroti* non connectendum est cum voce: *bredigota*, quæ est in ℣. 5. sed cum vocibus: *Uuuntar gifiang*, quæ sunt in ℣. 9. Unde ℣. 7. & seqq. 3. ita reddo:

Populum certe ibi valde
imo & ipsos Proceres
Tum admiratio invasit,
cum res eo tum perveniret sc. ut Christus concionaretur. *Scherz.*

5) Vers. 10. *wie es damit zugieng.* Schilter.
6) Vers. 11. *Hintarquamun*, redde per: *mirabantur.* vid. Not. meam ad I, 4, 45. *Scherz.*
7) Vers. 13. Cod. Vind. *sinero.*
8) Vers. 15. Iterum *hintarquamun*, verte: *mirabantur.*
9) Vers. 18. Cod. Vat. habet: *scualarin ér.* Cum quo etiam facit Editio Flaciana. Ast Cæsareus tantum exhibet: *scualarin*, quod & Rhythmo convenientius. *Scherz.*
10) Vers. 20. Cod. Vind. *se.*
11) Vers. 24. Cod. Vind. *uuánano.*
12) Vers. 29. *uuolle.* Cod. Vind. hunc & 3. seqq. versus clarius ita verto:

Si cui in mentem venerit,
(ut) velit Dei voluntatem adimplere,
Et perpendere accurate,
quod ipse præcepit. Scherz.

13) Vers. 33. lege: *yrkenn er*, ex utroque Codice: *Agnoscat ille.*
14) Vers. 34. cum vox *uuara* denotet etiam *custodiam, curam, accurationem*; unde hodienum nobis supersunt formulæ: *etuuas warnehmen*, *etuuas gewahr werden*, *etwas verwahren*, malo hunc versum ita exprimere: *Et respiciat eo accurate.* Scherz.
15) Vers. 35. Arbitror levissima correctione textum ita melius restitui: *quemet hir*, veniat huc sc. in mundum. *Scherz.*
16) Vers. 36. Cod. Vind. *odih.*

17) Vers.

„ Ther fon imo faget uuaz, Qui à femet ipfo loquitur.
„ ther fuachit io thaz finaz.
„ [17] Uuilit thes gigahen,
„ thaz finaz io gihohen.
„ Ther auur thara iz uuentit,
„ fuachit thes 'nan fentit,
„ Ther ferit io gilicho
„ in thio [18] giuuaralicho. Nonne Moyfes dedit vobis legem.
„ Moyfes gab iu uuizzod,
„ thes ni uuirkit ir drof.
„ Suntar get zifamane,
„ [19] inti ratet mih z'irslahanne.
„ Giuuiffo uuizit ir thaz,
„ Moyfes er ni deta thaz.
„ Mit datin odo mit uuorton
„ uuolti [20] uuidaruuerton.
Tho fprah thara ingegini
[21] auur thiu felba menigi,
Liazun uz in uuaron
theffelben muates uueuuon:
„ Thu habes then diufal in thir, Dæmonium habes.
„ giuuiffo thaz firnemen uuir.
„ Uuer ift thes hiar thenke,
„ thaz thir tod giuuirke.
Gab antuuurti er then liutin,
thoh fie nan ni eretin.
Erzalta [22] bithiu fi es flizun,
ioh uuaz fie imo alle [23] uuizun.
„ [24] Ih deta ein uuerk maraz, Unum opus feci.
„ giuuiffo uuizit ir thaz,
„ [25] The'ih bi einan man gimeinta,
„ in Sambazdag giheilta.
„ Gibot Moyfes ir ni midet, [26]
„ n'ir iu kind bifnidet.
„ [27] Thaz gibot uuas thoh mer
„ bi alten fordoron er.

„ Uuirdit

Qui a fe ipfo loquitur quid,
Is quærit utique fuum.
Vult iftud feftinare, (*promovere*, *profequi*)
fuumque extollere.
Qui vero hoc convertit,
quærit ejus qui eum mifit,
Is procedit / navigat utique recta
in portum
Mofes dedit vobis legem,
quam non impletis hactenus.
Sed convenitis,
atque confultatis me occidere.
Certo fciatis hoc,
Mofes olim non fecit hoc.
Factis aut verbis
voluit adverfari.
Tunc dixit ibi præfens
iterum ifta multitudo.
Emiferunt revera
animi fui fævitiam:
Tu habes diabolum in te,
certe hoc percipimus.
Quis eft qui hic cogitet,
ut tibi mortem procuret.
Dedit refponfum populo,
etfi ifti eum non honorarunt.
Enarravit cui rei ifti operam darent,
atque quid ifti Ipfi omnes exhiberent.
Feci unum opus,
certo fcitis hoc,
Quod ego in aliquo homine defignavi,
in Sabbato fanavi.
Præcepit Mofes, vos ne omittatis,
quin veftros infantes circumcidatis.
Quod præceptum fuit tamen potius
apud Patriarchas jam tum antea.

Fuit

17) Verf. 39. & feq. ita exprime:

Vult eo properare,
(ut) *fuum* (nomen) *extollat.*

Nihil frequentius eft noftro, quam ut duo vel plura vocabula ejus Partis Orationis, quam Grammatici verbum nominant, Infinitivos inprimis, jungat fine particula conjunctiva, qui omnes tamen diriguntur a primo Infinitivo, uti hic *gihohen* regitur a *gigahen*. Scherz.

18) Verf. 44. nefcio quid Schilterum moverit, ut *giuuaralicho* reddat per: *portum*. *Giuuaralicho* eft adverbium ortum a *uuara*, de quo ad ℣. 34. diximus, & fignificat, *circumfpecte*, *caute*, *prudenter*. Ipfe Schilterus nofter fupra I, 17, 94. *filu gauuaralicho* vertit: *cum multa circumfpectione*: Ego itaque hunc & tres priores verfus fic expono:

Qui vero eo rem vertit i. e. id agit,
(ut) *quærat* (honorem) *ejus, qui ipfum mifit*,
Ille procedit certe illico
in hoc prudenter. Scherz.

19) Verf. 48. aptius redditur: *Sed confilia capitis de me occidendo.* Scherz.

20) Verf. 52. *mir uuolti uuidaruuerton* legitur in Cod. Cæfareo, aft Vat. habet: *mir uuolti uuidaruuerto*, quod verte: *Ut mihi adverfaretur.* Scherz.

21) Verf. 54. *auur* redde per: *contra*: *fprah auur*, è contrario dixit: conf. V, 8, 101.

22) Verf. 63. pro: *bithiu* Cod. Cæfareo habet: *bibiu.*

23) Verf. 64. *uuizun* non eft idem ac *exhiberent*; fed: *imputarent.* Notkerus in Pf. 31. verfum 2. qui ita fonat: *Beatus vir, cui non* imputabit *Dominus peccatum*, fic tranftulit: *Salig man ift, demo Got fine funda ne uuizet.* Unde hunc & priorem verfum ita exprimo:

Dicebat quare ipfi id (facere) *ftuderent*,
& quid ei omnes imputarent i. e. cujus illum criminis accufarent.
Scherz.

24) Verf. 65. Ut vox *Maraz* etiam exprimatur, hic verfus fic eft exponendus: *Feci unum opus infigne.* Scherz.

25) Verf. 67. & 68. aptius fic exhibeo translatoe.

Quod ego in uno homine exhibui
(quem) *in fabbato fanavi.* Scherz.

26) Verf. 69. Margo utriusque MSC. habet: *Dedit Moyfes vobis ob hoc circumcifionem.*

27) Verf. 71. hunc & feqq. 7. verfus ita arbitror reddendos.

Illud præceptum (de Sabbato fanctificando) *erat majus*,
(&) *apud Majores* (veftros) *prius*, fc. quam præceptum de circumcidendo.
(Et tamen) *hoc* (circumcifio) *certe fæpe in Sabbato factum eft.*
Quamvis id illi (Majores veftri) *ftuderent ne præceptum ejus* (DEI) *violarent.*
Imo, ut falus inde
obveniret homini. (circumcifo) Scherz.

28) Verf.

„ Uuirdit thaz ouh ana uuan
„ ofto in Sambazdag gidan,
„ Zi thiu thaz ſie giflizen,
„ thaz ſin gibot ni slizen,
„ Joh thaz ouh heili thanne
„ queme themo manne. Si circumciſionem accipit homo in Sabbato,
„ Joh ouh ſalida ginuag,
„ uuant es ther uuizzod giuuuag.
„ Nu ir Sambazdag ni midet,
„ nir iu kind bisnidet,
„ Thaz man irfulle thuruh not,
„ ſo ther [28] uuizzod gibot:
„ [29] Zui iſt thanne iu uuidar muati,
thiſu ſelba guati.
„ The'ih einan man allan
„ in then dag deta heilan?
„ [30] N'irdeilet unrehto, Nolite judicare ſecundum faciem.
„ thaz iaman adal ahto.
„ Duet [31] rehtaz zurdeili
„ uns zuein hiar gimeini.
„ Zi imo thih ni bilgis,
„ oba thu in Sambazdag thas duis:
„ Ouh ni belget uuider mih,
„ oba ih duan ſo ſamalih.
„ Quadun [32] ſumuliche
„ fon themo ſelbon riche: Nonne hic eſt, quem quærunt interficere.
„ Thiz iſt, then ſie [33] zellent,
„ ioh then ſie slahan uuollent.
„ Er [34] ſprachit ofono hiar nu zi in,
„ ioh filu baldo untar in.
„ Er duit hiar untar in then ſtrit,
„ [35] int iro [36] nih eines uuiht ni quit.
„ Sie thaz abahotun,
„ thaz ſie then heime habetun,
„ Then ſie er irslahan uuoltun,
„ inti in nu ſus giſtiltun. Nunquid cognoverunt Principes, quia hic eſt Chriſtus.
„ Firſteit thaz Heroti,
„ thaz er ſi Chriſtus zi noti?
„ [37] Thaz mihil unredina iſt,
„ [38] uuir uuizun uuola uuanan er iſt.
„ Uuir uuizun in thia ahta
„ alla ſina slahta,
„ Fater inti Muater,
„ ſcolt er ſin Chriſtus guater? [39]
„ Thanne uns kriſt quimit heim,
„ ni uueiz iz manno nihein.
„ [40] Thes kunnes gizami,
„ uuanana er ſelbo quami.
Riaf

Fuit hoc quoque ſine dubio
ſæpe in Sabbato factum.
Propterea quod illi ſtuderent,
ut Ipſius præceptum ne omitterent.
Atque ut etiam ſalus inde
veniret homini.
Atque & Beatitudo ſufficiens,
namque id Lex ordinavit.
Jam ſi Sabbatum non omittis,
quia veſtros infantes circumcidatis,
Ut impleatur neceſſario (præciſe)
quod Lex præcepit:
Quomodo eſt jam vobis adverſus mentem
illa bonitas,
Quod ego unum virum omnino
in illo die feci ſanum.
Ne judicate injuſte,
ut quis perſonam accipiat.
Facite rectum per ſententiam,
nobis duobus hîc communem.
Coram illo (DEO) te non culpas,
ſi tu in Sabbato id (circumciſionem) facis.
(Ergo) etiam non indignemini adverſus me,
ſi ego facio ſimiliter.
Dixerunt quidam
de iſta regione: (Hieroſolymorum)
Hic eſt, quem quærunt,
& quem interficere volunt.
(Atqui) loquitur palam hîc jam ad eos,
atque multum audacter inter eos.
Facit hîc inter eos controverſiam,
& eorum ne unicus quicquam dicit.
Iſti hoc negligunt,
quod ipſum domi habeant,
Quem interficere voluerant,
& eum nunc ita quietum permittunt, tolerant.
Intellexitne ſynedrium,
quod is ſit Chriſtus vere?
Quod valde irrationabile eſt,
nos ſcimus bene unde is eſt:
Scimus exquiſite
omne ejus ſtemma,
Patrem & Matrem,
deberetne is eſſe Chriſtus bonus?
Unde nobis Chriſtus venturus domum,
haud ſcit id homo, ne unicus,
Generis gloriam,
unde ipſe venturus.
Clama-

28) Verſ. 84. *uuizod.* Cod. Vind.
29) Verſ. 85. lege ex utroque Cod. *ziu.*
30) Verſ. 89. & 5. ſeqq. ſic transfer:
Nolite arbitrari inique,
quod quis Præſtantiam (perſonæ) *æſtimare debeat*, ſc. in judicando.
Ferte juſtam ſententiam
nobis duobus hic indiſtincte.
Ob hoc tu non iraſceris,
ſi tu die Sabbati hoc facis, i. e. circumcidis.
31) Verſ. 91. uterque Codex habet: *rehtaz urdeili.* Scherz.
32) Verſ. 97. Uterque Cod. *ſumiliche.*
33) Verſ. 99. ſi *zellent*, vertas per: *quærunt*, textui quidem ſcripturæ ſatisfit, ſed non ſignificationi verbi, *zellen*, uti ex plurimis noſtri locis appa-ret, eſt: *dicere, narrare, indigitare.* Hinc ſic reddo:
Hic eſt ille, quem indigitant, ſc. ut capiatur. *Scherz.*
34) Verſ. 101. legendum ex utroque MSC. *ſprichit.*
35) Verſ. 104. Cod. uterque: *inti iro.*
36) Eod. verſu Cod. Vind. *nihein es uuiht.*
37) Verſ. 111. ita redde: *Hoc valde abſurdum eſt.* Scherz.
38) Verſ. 113. & ſeq. ita reddit Celeb. Stadenius in Explic. Voc. Bibl. Germ. pag. 81. *Wir wiſſen, wenn wir es nur achten wollen, ſein gantzes Geſchlecht. in thia ahta,* idem eſt ac: *in mente.* Scherz.
39) Verſ. 116. Margo utriusque Cod. habet: *Chriſtus cum venerit.*
40) Verſ. 119. mallem reddere: *Generis conditionem.*

41) Verſ.

Riaf er tho ubarlut, *Clamabat JEsus.*
thar iz horta ther liut.
„Quad: inan irknatin untar in,
„ ioh uuizut uuola uuanana ih bin.
„Uuizut thaz ouh filu fram, *Ego scio Eum.*
„ the'ih fon mir [41] selbo ni quam.
„Ist uuarhaft ther mih santa,
„ ni uuizut sin [42] giuuanta.
„Ni uueiz ih inan thes thiu min,
„ [43] uuanta ih ouh fon imo bin.
„Joh er mih santa hera [44] zi iu,
„ ir ni giloubet thoh bi thiu.
Fahan sie 'nan uuoltun, *Quærebant eum apprehendere.*
[45] ioh thoh in thes gistultun.
Iz ouh uuola so gizam,
bi thiu sin zit noh ni quam.
Filu thero liuto
giloubta in Druhtinan tho.
Joh sprachun ouh in rihti
uuio thaz uuesan mohti,
Thaz selben Christus guati *Nunquid Christus cum venerit, plura signa faciet.*
mera uuuntar dati?
Mera gizami,
far so er selbo quami.
Thie furiston thaz gihortun,
ioh ein girati datun,
[46] Mit uuorton tho ginuagi,
thaz man 'nan gifiangi.

Clamabat Ipse tunc palam,
ibi exaudiebat populus.
Dixit: Ipsum cognoscerent inter se,
atque scitis bene, unde ego sum.
(At) sciatis hoc etiam potissimum,
quod ego de me ipso non venerim.
Est verax, qui me misit,
non nostis ejus vias.
Non novi Ego Ipsum eo minus,
namque Ego quoque ab Ipso sum.
Atque Ipse me misit huc ad vos
vos non creditis tamen propterea.
Apprehendere isti Ipsum volebant,
attamen Ipsum dimiserunt.
Quod & bene sic decebat,
quia ejus tempus nondum venerat.
Multi de populo
crediderunt in Dominum tunc.
Et dixerunt quoque in recto:
quomodo hoc esse possit,
Ut ipsius Christi bonitas
plura signa faceret?
Plura miracula,
quamprimum Ipse venerit.
Proceres id audiverunt,
atque consilium ceperunt,
Verbis luculentis,
ut Ipsum apprehenderent.

Perrexit JESUS in montem Oliveti. Joann. 8.

CAP. XVII.

ER after uuorton managen, *Joh. 7, 53. seqq.*
ioh leron filu hebigen,
Thaz uuas [1] kraftlichaz uuerk,
so giang er in then Oliberg.
Er filu frua in thaz hus quam,
ioh lerta er auur, so imo zam,
Sconero uuorto,
ioh managfalten harto.
Zi then Heroston allen
so sprach er uuorton follen,
Sconera brediga;
hort al ther liut thia redia. *Adducunt mulierem in adulterio deprehensam.*
Sie thara tho [2] in farun,
so sie ubiluuillig uuarun,
Eina huarrun brahtun,
so sio in abuh thahtun.
Brah-

IS post verba varia,
& doctrinas multum graves,
(Quod erat efficax opus)
tunc ivit in Oliveti montem.
Idem multum mane in Templum ivit,
& docuit eos iterum ut ipsum decuit,
Pulchris verbis,
atque variis valde.
Ad Proceres omnes
sic dixit verbis plenis
Pulchras conciones;
audivit omnis populus hos sermones.
Isti huc introiverunt,
(quam malevolentes erant)
Adulteram adduxerunt,
quo tamen in perversum cogitarunt.
Addu-

41) Vers. 126. Cod. uterque habet: *selbemo.*
42) Vers. 128. *giuuanta* reddo: *conditionem, statum*, wie es mit ihm bewant ist. conf. infra III, 20, 89. *Scherz.*
43) Vers. 130. *uuant ih.* Cod. Vind.
44) Vers. 131. uterque Cod. *ziu.*
45) Vers. 134. verto: *Et tamen interim tranquilli manebant.* Scherz.
46) Vers. 147. redde: *Verbis satis multis.* Scherz.

Ad CAP. XVII.

1) Vers. 3. Cod. Vind. habet: *kraflichaz.*

2) Vers. 13. *in farun*, idem est ac: *in dolo, dolose*, ita infra III, 22, 19. *sprahun ze ime* in farun, *dicebant ad illum* dolose. *Fara* pro dolo sæpissime occurrit. vid. h. c. ℣. 42. Versum itaque hunc cum 2. seqq. ita verto:

Illi eo tum dolose,
(uti malo in eum erant animo,)
Adulteram adducebant. Scherz.

3) Vers.

Brahtun ſia tho in thaz thing,
thara in mitten then ring.
In mitte thie liuti,
thaz man iru irdeilti.
Fragetun zi uuare,
unſan Druhtin ſare,
Therera ſelbun dati,
ioh uuaz er es giquati:
„ Meiſtar uuiziſt thaz thiz uuib „ firuuoraht habet ira lib. Magiſter, hæc mulier.
„ Biſangan iſt ſi in drati
„ in huares undati.
„ Selbo Moyſes er quit: In lege autem.
„ thaz uuib thaz hiar ſulih duit,
„ Es man nihein ni helfe,
„ mit ſteinon [3] ſi abi uuerſe.
„ Nu zeli uns auur follon Tu ergo quid dicis?
„ hiar then thinan [4] uuillen,
„ Thaz thinaz girati
„ [5] uuas iz [6] theſſes quati.
„ Thaz uuir uuizin ana uuank,
„ then thines muates githank.
„ Tu unſih ni heles uuiht thes,
„ ioh unſih es girihtes.
Sie ſprachun thaz in uuaru
bi eineru faru.
Sie uuoltun thar [7] giſuagen,
thaz ſie, nan mohtin ruagen.
Joh thia ſina guati,
Gilaſtoron binoti,
Sinu uuort uuiſu,
ſus zi therera uuiſu.
[8] Uuanta unſer Druhtin zalta
Ginada io managfalta.
Ginadigero uuorto
ſualen uuir es harto.
[9] Guati er, man ſia liazi,
uuanta iſt ginada ſuazi,
Thes urdeiles inbunti,
iz alles uuio ni uuurti.
Sie zigin 'nan in uuara,
thaz er thia altun lera,
Then uuizod, ſo man horti,
in abuh redinoti.
Quat er ouh bi noti,
thaz man ſia ſteinoti:
So uuidorit er in uuaru
ſines ſelbes leru.
Odo ſprachin bi thaz,
ther er ginadiger uuas,
Thaz ſuazes er gilerti,
[10] zi ſarphidui iz bikerti.

Selbo

Adduxerunt eam itaque in placitum,
iſthuc in medium circulum.
In medium populi,
ut ea condemnaretur.
Interrogaverunt vere,
dominum noſtrum illico,
De hoc facinore,
& quid Ipſe de eo diceret:
Magiſter, ſcito, quod hæc mulier
rea eſt ſuæ vitæ.
Deprehenſa eſt nimis
in adulterii facinore.
Ipſe Moſes dixit:
quod mulier, quæ hic tale facit,
A nemine ſit adjuvanda,
Lapidibus obruenda.
Jam vero recenſe nobis plene
hic tuam ſententiam,
Tuum conſilium
quid de hoc dicat.
Ut ſciamus ſine ambiguitate
tui animi ſententiam.
Tu nos ne celes quicquam ejus,
& nos informes.
Dixerunt hoc profecto
per aliquam fraudem.
Volebant hic componere
ut Ipſum poſſent accuſare.
Et Ejus bonitatem
diffamare valide,
Ipſius verba ſapientia
ſic ad iſtorum modum.
Namque noſter Dominus deſignarat
gratiam utique multiplicem.
(Gratioſa verba
ſentimus nos vehementer)
(Itaque ſi) Clemens vir eam dimitteret,
(quum ſit gratia dulcis)
Per ſententiam abſolveret,
id omne (ut non) nulliter fore.
Inculpaſſent (enim tunc) Ipſum revera
quod veterem doctrinam,
Legem, quam audiverant,
in abolitionem redigeret.
(Sin) dixerit etiam præciſe
ut eam lapidarent:
Tunc contradiceret revera
ſuæ propriæ doctrinæ.
Aut dicerent propterea
qui (quod ei) gratioſior (clementior) eſſet,
Quod dulce (quidem) doceret,
in acre factum (vero) id converteret.

Ipſe

3) Verſ. 32. *ſia biuuerſe* habet Cod. Cæſar.
4) Verſ. 34. uterque Codex habet: *uuillon.*
5) Verſ. 36. uterque Codex habet: *uuaz.*
6) Eod. Verſ. Cod. Vind. *theſes.*
7) Verſ. 43. *giſuagen* aptius redditur: *facere*, verſſ̈gen. *Scherz.*
8) Verſ. 49. & ſeqq. tres ita reddo:
Si quidem noſter Dominus expoſuerat (antea)
gratiam utique ſuam multiplicem.
Gratioſis verbis (in ſermonibus ſuis)
(ſentimus nos hoc valde)
9) Verſ. 53. in utroque Cod. legitur: *Quati er.* Hunc & ſeqq. verſus itaque ſic reddo:
(Cogitabant, quod ſi) *diceret, quod illa abſolvenda ſit,*
Cum Gratia ſit res amabilis,
(Et illam) *a condemnatione liberaret,*
(velletque ut) *haberetur, quaſi nihil* (mali ab ea) *eſſet factum,*
Quod accuſaturi eſſent (accuſare vellent) *eum certe*
quod antiquam doctrinam,
Legem, quam quilibet audivit,
Perverſe interpretatus eſſet. Scherz.
10) Verſ. 68. *Sarphidu iz*, habet uterque Codex. Hunc & tres priores verſus ſic translatos ſiſto:
Aut dicerent (dicere poſſent) *propterea,*
(quod) *qui prius gratioſus fuerat,*
Illam dulcedinem, quam docuit (ejus doctrina ſpiravit)
in rigorem vertiſſet. Scherz.

11) Verſ.

Selbo Druhtin nidar sah, *Inclinavit se.*
tho man z'imo [11] thaz gisprah;
In erdu tho, so man uueiz,
mit themo [12] fingar reiz.
[13] So uuer, quad, untar iu-si, *Qui sine peccato est vestrum.*
thaz er suntiloser si,
Ther [14] uuerffte, zelluh iu ein,
in sia then eriston stein.
Er sih thar nidarneigta, *Iterum inclinavit.*
so sliumo er [15] thaz gimeinta,
Mit themo fingare auur reiz,
ioh iagilih sar uzsmeiz.
Nihein thar inne [16] bileip,
unz er thar nidare tho screib.
Jagilih sin zilota,
unz er so nidar stareta.
Joh iagilih zi thiu gifiang, *Unus post unum exiit.*
ein after anderemo [17] giang.
Sih thanana uz tho fiartun,
so sie thaz gihortun.
Uuanta iagilih tho thar instuant,
thaz ther man scolta uuesan guat,
[18] Zi guatem sih gizeliti,
[19] ther suntigan so queliti.
Thaz ni uuarun sie in uuar,
bithiu so [20] skiuhtun se thar.
Sar io thes sindes
intzugun sih thes thinges.
Uuard Druhtin thar [21] zi leubu, *Remansit solus Jesus & mulier.*
ioh si ekordo einu.
[22] Uuas ir user thaz iru muat,
noh thar in mittemen stuant.
Uuib, quad er, nu zeli mir, *Ubi sunt qui te accusabant?*
uuar sint [23] thio uuiderotun thir,
Thie sih zi thiu hiar fuagtun,
so leidlichonu ruagtun.
Firmonet thih hiar nu iaman?
si gab antuuurti, so zam:
Niaman, quad sie, Druhtin,
theist al mit thinen mahtin.

Noh

Ipse Dominus deorsum conspexit,
cum ad Ipsum hoc diceretur;
In terram ibi, prout cognitum,
digito pinxit. (scripsit)
Quicunque, dicens, inter vos est,
ut delicto immunis sit,
Is jaciat, dico ego vobis semel,
in eam primum lapidem,
Ipse se postea (iterum) deorsum inclinavit,
quam primum id dixisset,
Digito denuo scripsit,
& singulos statim ejecit.
Ne unicus tunc intus mansit,
dum Ipse tunc subtus scriberet.
Quilibet Ipsum observavit,
dum sic deorsum inclinaret.
Atque quilibet ad hoc egit,
(ut) unus post alterum iret.
Se inde subduxerunt,
quum istud audirent.
Nam quilibet tunc intellexerat,
quod iste homo deberet esse bonus,
Inter bonos se numerare (numerari)
qui peccatores sic torqueret,
Id non erant isti revera,
propterea sic veriti tunc.
Illico hac occasione
subduxerunt se huic placito.
Fuit Dominus tunc reliquus,
& ista tantum una.
Crescebat isti exinde ejus animus,
adhuc ibi in medio stanti.
Mulier, dixit Ipse, jam dic mihi,
ubi sunt accusatores tibi,
Qui propterea huc venerant,
sic acriter deferebant.
Condemnat te hic jam quisquam?
ista dedit responsum, ut decuit:
Nemo, dixit, Domine,
hoc est omne per tuam potentiam.

Neque

11) Vers. 70. ambo Codices habent: *thiz.*

12) Vers. 72. *fingare*, legitur in utroque MSC. Hic Schilterus notat, quod Anglo-Saxo Hic habeat: *uurat mit hys fingre.*

13) Ante versum 73. hic ex utroque MSC. supplendi sunt hi quatuor Versus:

Sie frágetum tho héizo,
ioh auur ágaleizo;
Irribter sih mit thultin,
mit thesen antuuurtin.

Margini adscripta sunt ad primum horum versuum hæc verba: *Perseverantes interrogare eum &c.* Versus autem illos sic transferendos censeo:

Illi interrogabant (eum) *ibi calide*, seu vehementer,
& rursus diligenter;
Erexit se in patientia seu mansueta ratione,
hoc responso. sc. utens. *Scherz.*

14) Vers. 75. *uuerfe.* Cod. uterque:

15) Vers. 78. Cod. uterque: *thiz.*

16) Vers. 81. Cod. Vind. *bileib.*

17) Vers. 86. *giang* redde: *exiret.* Scherz.

18) Vers. 91. *zi guaten* habet uterque Codex.

19) Vers. 92. clarius ita reddo:

Qui reos ita puniret i. e. punire vellet, ceu ipsi hanc adulteram punire volebant. *Scherz.*

20) Vers. 94. *skiuhitun se,* habet Cod. Vind. hodie dicimus: *sie scheuhten sich:* Scherz.

21) Vers. 97. Cod. Vind. *zi léibu.* Vatic. quidem habet: *zi leubu* sed τῷ *u* priori subscriptum est punctum; unde Celeberr. Rostgardius conjicit, quod aliquis textum hic corrigere voluerit. *Scherz.*

22) Vers. 99. emendandum: *Uuabs ir user thaz iru muat*, crescebat (wuchs ir,) exinde animus. *Schilter.* Emendandum quidem hic aliquid est, sed non eodem modo. MSS. id docent, in quibus legitur: *Uuas iru sér thaz ira muat.* Hinc versum hunc cum duobus præcedentibus & eo, qui ipsum sequitur, sic transfero:

Erat Dominus (Christus) *ibi reliquus.* sc. postquam exiissent Judæi.
& illa tantum sola,
(Erat illi (fœminæ) *tristis ipsius animus)*
adhuc ibi in medio stabat. Scherz.

23) Vers. 102. Cod. uterque habet: *Thie, thie uuiderotun thir* i. e. *qui adversarii tui erant.* Scherz.

24) Vers.

Noh ih, quad er, firmonen thih, *Nec [24] ergo te condemno.*
nu gank thu frammort inti sih,
Thaz [25] thu bigoumes iamer thir,
thaz thu ni suntos furdir.
Ginado Druhtin thu ouh min, *Precatio Otfridi.*
ih bin suntig scalk thin.
Bin suntig in githankon,
ioh leidlichen uuerkon.
[26] Uuas uuari racha minu,
ni uuari ginada thinu,
Thuruh thio mino ubili,
ioh maoagfalto frauili.
Hilf Druhtin mir [27] in noti,
so thu hian nu dati
Thesemo armen uuibe,
thaz huatlust mir ni klibe.
Thaz ih ni missigange,
ioh zi [28] thir io thinge.
Joh ih si, Druhtin io min,
emmiziger scalk thin.
Afur zalta in Druhtin thaz, *Ego sum lux mundi.*
thaz er ist lioht iruuelitaz,
Joh sinero dato
unlastarbarig thrato.
Yrougt er io thar manag guat,
uuiht ni [29] giang ine sini muat.
Thera fronisgun lera,
ni giang in uuiht in ora.

Neque ego, dixit Ipse, condemno te,
jam vade tu porro & vide,
Ut tu sis memor perpetuo tibi,
ut ne pecces amplius.
Gratiam fac, Domine, & mihi:
sum peccaminosus servus tuus.
Sum peccaminosus in cogitationibus,
& atrocibus operibus.
Quid esset causa mea,
ni esset gratia tua,
Propter mea mala,
& multiplicia delicta.
Auxiliare, Domine, mihi sollicite,
sicut tu ibi jam feceras
Illi miseræ fœminæ,
ut libido mihi ne inhæreat.
Ut ego ne exorbitem,
atque ad Te sperem.
Atque (ut) sim, Domine mi,
assiduus servus tuus.
Porro dixit eis Dominus hoc,
quod Ipse sit Lux electa,
Atque suis operibus
irreprehensibilis omnino.
Patefecit Ipse eis ibi multum boni,
nec quicquam penetravit in istorum animos.
De Sancta Doctrina
nil quicquam penetravit eis in aures.

Quis ex Vobis arguet me de peccato. Joann. 8.

CAP. XVIII.

[1] UNtar uuorton managen
ioh [2] thingon filu hebigen,
Mit sines selbes mahtin
zi in tho sprah sus Druhtin:
„ Uuer ist, quad, hiar untar iu,
„ thaz mih ginenne zithiu,
„ Ther untar iu thaz uuolle,
„ [3] thaz sunta in mih gizelle.
„ Oba ih iu sagen hiar thaz uuar,
„ [4] bithiu ni gilouben ir mir sar.
„ [5] Bithiu n'intduat sih iuer muat,
„ thar ih iu zellu thaz guat.
„ Ther fon Gote ist, uuizit thaz, *Qui ex Deo est.*
„ ther horit uuort sinaz.
„ Joh rihtit io filu frua
„ sin selbes herza thar zua.

„ Ni

INter verba varia
& lites multum graves,
Per sui Ipsius vim (fiduciam)
ad eos dixit ita Dominus:
Quis est, dixit, hic inter vos,
qui me arguat ideo,
Qui inter vos hoc velit,
quod peccatum mihi imputandum.
Si ego vobis dico hic veritatem,
quare non creditis mihi certe? (sane)
Quare non aperit se vester animus,
quum ego vobis annuncio bonum. (salutem)
Qui ex Deo est, sciatis hoc,
is audit Verbum ejus.
Atque erigit etiam multum cito
cor suum eò.

Non

---

24) Vers. 109. in hac margine uterque Cod. pro: *ergo*, habet: *ego*.

25) Vers. 111. *thu bigoumes*, mallem redditum, *ut cures, ut caveas*, *gouma*, curam, attentionem significare ex innumeris locis patet. *Scherz.*

26) Vers. 117. Cod. Vat. hebet *uuaz*, est. Vind. *uuas*.

27) Vers. 121. *in noti* reddo: *in necessitate*, in angustiis.

28) Vers. 126. Cod. Vind. habet: *dir*.

29) Vers. 134. Cod. uterque habet: *giang in es in muat*.

Ad CAP. XVIII.

1) Vers. 1. *Untar* aptius redditur per *post*, uti ex Historie Sacra apparet, nec stylus Germanicus repugnat. *Scherz.*

2) Vers. 2. *thingon*, exprime per: *colloquia*, sermones. *Thing* sæpissime hoc sensu usurpatum legitur. *Scherz*

3) Vers. 8. reddo: *Ut peccatum mihi imputet*, seu inesse dicat. *Scherz.*

4) Vers. 10. uterque Codex habet: *bibiu ni giloubet ir*.

5) Vers. 11. *bibiu* exhibet uterque Codex.

6) Vers.

„Ni birut ir fon imo in'uuar,
„ bi thiu ni horet ir iz far.
„ Noh ni quimit iu in muar,
„ thaz finaz managfalta guat.
[6] Bigundun fie antuuurten *Respondentes Judæi.*
uuorton filu herten,
Uuorton ungiringon
mir imo thar tho thingon.
„ [7] Uuas, quadun, missiquedan uuir
„ oba rher diufal ist in thir.
„ Uuir zellenr thir es ouh mer,
„ bist [8] elibenzo fremider.

„ Uuizit, quad er, ubaral, *Ego dæmonium non habeo.*
„ [9] ni haben ih then diufal.
„ [10] Giborgen ih es reino,
„ thaz er n'ist min gimeino.
„ Sunrar eren ubaral
„ minan fater, fo ih fcal.
„ Thaz ni hiluh iu ih,
„ ir inreret auur mih.
„ Ni fuah ih hiar nu richi, *Ego non quæro gloriam meam.*
„ noh mino guallichi.
„ Min fater thaz gimeinir,
„ ioh er ouh felbo irdeilit.
„ Giuuisso, uuizir ir thaz,
„ thie halrenr uuorr minaz,
„ Mit uuillen thaz irfullenr,
„ rhaz minu uuort in zellent.
„ Ni forahten fie then uuenuon,
„ n'irfterbenr fie in euuon.
„ Ni uuirdit in thaz ungimah,
„ fo ih hiar mirhont gisprah.

Sie

Non eftis ex Illo revera
quare nec auditis id fane.
Nec venit vobis in animum
multiplex Ipfius bonum.
Cœperunt ifti refpondere
verbis multum duris,
Verbis non levibus
cum ipfo hic litigare.
Quid? dixerunt, male dicimus nos,
quod Diabolus fit in te?
Dicimus tibi adhuc amplius,
es {*Forbannitus* / *Samaritanus*} *peregrinus.*

Sciatis, dixit, omnino
non habeo dæmonium.
Conteftor ego pure,
quod ifte non eft meus focius.
Sed honoro ubique
meum Patrem, prout debeo.
Hoc non celo vobis,
vos autem dehoneftatis me.
Non quæro hic jam regnum
nec meam gloriam.
Pater meus hoc intendit,
atque ipfe judicat.
Certo hoc fciatis,
qui fervant verbum meum,
Libenter id adimplent,
quod mea verba eis dicunt.
Non metuunt infernum,
nec moriuntur in æternum.
Non contingit iis malum, (mors æterna)
quod ego hic modo dixi.

Dede-

---

6) Verf. 21. *Bigondun*, ita uterque Codex. Celeberr. Stadenius hunc & feq. verfum in Explic. Voc. Bibl. Germ. p. 259. fic tranafert: *Sie fiengen an mit heffrigen groffen Worten zu antworten.* Scherz.

7) Verf. 25. *Uuaz*, uterque Codex.

8) Verf. 29. ad hunc locum notanda funt, quæ Celeberr. Stadenius habet in Explic. Vocab. Germ. Bibl. pag. 334. & feq. ad v. Kameel: Poftquam monuiffet erudite vocem *Ulbane* in Codice Argenteo, *Olfend*, *Oluend*, in Lingua Anglo-Sax. & *Olbento* in Tatiani verfione Francica denotare *Camelum*, ita pergit: *Otfridus hat hievon das Wort* Elihenzo *genommen für* ein fremdes abfcheuliches Wunderthier. *Dann fo faget er III, 18, 7. dafs die Jüden zu Chrifto gefagt*: Was quadun &c. *Was, fprachen fie, fagen uuir unrecht, dafs der Teufel in dir fey? Wir fagen dir auch noch mehr, du bift ein fremdes ungeheures Wunderthier. damit er auf Poëtifch hat ausdrücken wollen, dafs die Jüden fprechen Joh. VIII, 48. Sagen wir nicht recht, dafs du ein Samariter bift und haft den Teufel.* Hæc Stadenius, & erudite quidem. Verum cum vox *elibenzo* nullibi in Otfrido, aliisque, quæ videre licuit, monumentis Francicis occurrat, ejus fententiæ album addere calculum non poffum. Ego pro *elibenzo* (quo etiam Schilterum inclinaffe verfio ejus oftendit) fubftituerem *elilenti*, quæ vox non tantum *peregrinum*, *exulem*, fed & ipfum *Exilium* denotat. Infra III, 26, 41. & feqq.

Thaz uuir ana enti
uuerden elilenti
Tharben fcones riches
thes hohen Himilriches
Joh birun mornente
in fuaremo elileote.
Quod fine fine
fiamus *exules*
Careamus pulcra regione,
alti regni cœleftis.
Et fimus lugentes
in gravi *exilio*.

conf. notam meam ad I, 18, 73. Scilicet refpexit hic Otfridus ad verba Judæorum Joh. VIII, 48. dicentium: *Nonne bene dicimus te Samaritanum effe.* Hinc Chriftus ex eorundem mente a noftro appellatur *elilenti fremider*, non nativitate *peregrinus*, fed *exilio*, quod meruerit ob perverfum doctrinam; ἀποσυνάγωγος; excommunicatus, feu vocabulo barbaro *forbannitus*. Hujus rei judicium efto penes Eruditum Lectorem. *Scherz.*

9) Verf. 30. Alcuinus h. p. 533. quia Samaritanus interpretatur cuftos, & ipfe veraciter cuftos eft. —— refpondere noluit Dominus. Samaritanus non fum. *Schilter.*

10) Verf. 31. *giborgen ih thes* habet uterque Codex. Hic verfus ita eft transferendus. *Caveo id cafte*, fancte. Gloff. Keronia: *za porgeenne ift*, cavendum eft. *Si keporcan*, refervetur. *Keporcanemu*, refervato. *Piporageen*, cavere. *Piporakemes*, cavemus. *Piporgee*, caveat. *Ze piporgenne ift*, cavendum eft. Notker. ad Pfal. XXXIX, 13. *Solih manigi mag dien, der* iro ne horget *liehto betemphen*, talis multitudo peccatorum poteft illum, qui *ab ea fibi non cavet*, facile opprimere. *Scherz.*

11) Varf.

Sie gabun antuuurti *Respondetunt Judæi.*
mit grozeru ungiuuurti,
[11] Mit mihilemo nide,
so uuurtun sie [12] umblide.
„[13] Nu uuizun uuir [14] uuas iz ist,
„ thaz thu in unuuizzin bist,
„ Thaz uueltit thin ubaral
„ selber [15] ther diufal. *Abraham mortuus est & prophetæ.*
„ Abraham ther maro
„ ther ist dot giuuaro.
„ Thie forasagon guate
„ thie sint ouh alle dote.
„[16] Thanne quistu, ther giduit,
„ thaz thinaz uuort gimeinit,
„ So uuer so thaz biuuerbe,
„ er iamer sar n'irsterbe?
„ Bistu nu zi uuare
„ furira Abrahame? *Numquid major es Abraham?*
„ Ouh then man hiar nu zalta,
„[17] ioh sie alle tod bisalta.
„ Nu bigin uns redinon,
„ uuemo thih uuolles ebonon?
„ Uuenan thih zelles ana uuan,
„[18] [19] nub gene al eigun sus gidan?
Er gab in thes mit thulti *Respondit Jesus.*
[20] suazzar antuuurti.
Rihta si es in uuar min,
thoh uuiht si es ni firnamin.
„ Oba ih mih mit ruachon
„ biginnu eino guallichon,
„ Mit suorgon duan ouh thanne thaz,
„[21] thaz ist ni uuiht allaz.
„ Min fater ist ther thaz giduat,
„ ther mir [22] gifordorot thaz guat.
„ Gifordorot er [23] follon *Est Pater meus, qui glorificat me.*
„ then minan muatuuillon.
„ Then, quedet, ir uueistes mer,
„ thaz er si Druhtin unser.
[24] Zi thiu ir inan nennet,
ioh uuihtes thoh n'irkennet.
„ Ih irkennu inan io, *Ego autem scio eum.*
„[25] sprihchu ih auur alles uuio,
„ Bin ih thanne in luginon,
„[26] gilicher iuen redinon.

[27] Ih

Dederunt responsum
cum maxima indignatione,
Cum summa invidia,
sic facti sunt indignabundi.
Jam scimus, quid istud sit,
quod tu in ignorantia es;
Quod regit te per omnia
ipse diabolus.
Abraham ille inclutus
mortuus est vere.
Prophetæ optimi
omnes quoque sunt mortui.
Unde dicis: qui faciat,
quod tuum verbum designat,
Quicunque id operetur,
is nunquam sane moreretur?
Esne tu revera
major Abrahamo?
Et iis, quos hic modo nominavimus,
& qui omnes mortui & sepulti.
Nunc incipe nobis eloqui,
cui te velis comparare?
Quem te facias absque fraude,
num isti omnes sic fecerunt?
Dedit iis cum patientia
dulce responsum.
Docuit eos per meam fidem,
at nihil quicquam intellexerunt.
Si ego me cum sollicitudinibus
conarer solus glorificare,
Cum curis facere etiam istud,
id omne nihil esset quicquam.
Pater meus est, qui hoc facit,
qui mihi promovet hoc bonum.
Promovet hic plene
animi mei sententiam.
Hunc, dicitis, quod sciatis magis,
quod ille sit Deus noster,
Ideoque ipsum nominatis,
nec quicquam tamen cognoscitis.
Ego cognosco ipsum certe;
dixerim ego contrarium,
Essem tunc in mendacio,
simili vestris sermonibus.

Ego

11) Vers. 51. Uterqoe Codex: *michilemo* i. e. magno.
12) Vers. 52. Freherus: *Unblide.* Schilter. Sed MSS. oostra habent: *umblide.* Scherz.
13) Vers. 53. Flacius: *Ni uuizun.* Schilter. Schilterianam Lectionem firmat Cod. Cæsareus & ratio textus. *Scherz.*
14) Vers. eod. uterque Codex: *uuaz iz ist.*
15) Vers. 56. Flacios: *thir.* Schilter. Consentit Schilteri Lectioni utrumque MSC.
16) Vers. 61. malo ita cum 3. seqq. transferre:

Et tamen dicis, (qood) *qui facit*,
quod tuum verbum indicat, faciendum.
Si quis eo allaborat,
nunquam sane sit moriturus. Scherz.

17) Vers. 68. aptius verte: *Certe eos omnes mors oppressit.* Scherz.
18) Vers. 71. Margo utriosque Codicis habet: *Quem te ipse facis?* hunc versum κατὰ λέξιν ita redde: *Quem te dicis vere.* Scherz.
19) Vers. 72. neuter Codicum legit *nub*, sed *nu*, quod & Editio Flaciana exhibet: Nec textus correctione indiget. Commode ita verti potest: *Cum illi* (Abraham & Prophetæ:) *omnes ita fecerint* i. e. mortui fuerint. *Scherz.*
20) Vers. 74. uterque Codex habet: *suazaz antuurti.*
21) Vers. 80. Cod. Cæsar. *thaz.*
22) Vers. 82. io hue & seq. versu Cod. Cæsareus habet: *gifordorort*, sed ex errore scribentis. *Scherz.*
23) Vers. 83. Cod. Cæs. habet: *uollon.*
24) Vers. 87. hunc & seq. versum ita exprimo.

Ita vos illum nominatis
nec tamen ulla ratione cognoscitis.
Scherz.

25) Vers. 90. Cod. Cæs. *sprichu ih*, i. e. *si dicerem.* Scherz.
26) Vers. 92. *Gilicher iuen redinon*, est: *similis* (essem) *vestris sermonibus.* Scherz.

„ [27] Ih uuer zinan giuuiſſo,
„ thaz niſt alles ſuntar ſo.
„ Joh ih in uuara mina
„ gihaltu lera ſina.
„ Abraham ther alto (Abraham exultavit ut videret.)
„ erblidta ſih thes harto,
„ Er thes ſih muaſi frouuon
„ then minan dag biſcouuon.
Giſah er dag minan, (Gen. 18. Luc. 10, 24.)
„ thes freuuita er hugu ſinan.
„ Thez blidt er herza ſinaz,
„ giuuiſſo uuizit ir thaz.
[28] Sie namun thia meina
thes lichamen gouma,
Sahun ſinaz altar,
bithiu uuas ſie es filu uuuntar:
„ Thu ni biſt giuuaro (Quinquaginta annos nondum habes.)
„ noh alter finfzug iaro
„ Hiar untar uuorolt manne,
„ [29] uuar ſahi thu inan thanne?
Gab Druhtin antuuurti
mit ſuazlicheru milti,
Uuolta thes biginnan,
thaz muat zi uuege bringan.
Er huab in uf tho thaz muat,
ſo er uns emmizigen duat,
Zi thes Gotniſſes guati,
thaz uuas in ungimuati.
„ Ih ſagen, quad, iu in uuar min,
„ er imo ſo iſt thaz uueſan min.
„ Ih bin mit [30] giuuurti, (Antequam Abraham fieret ego ſum.)
„ er thanne er io uuurti.
„ uuarun ziti mino
„ er uuurtin io thio ſino.
„ Min uueſan, uuizit ir thaz,
„ er imo [31] filuru maz.
Ni mohta tho thaz iro muat
firdragon thaz euuiniga guat,
Thia euuinigun lera,
uuiziſt thaz in uuara.
Thaz ſteinina herza
[32] ruarta tho thiu ſmerza.
Ruarta tho thiz ſelba leid,
thaz emmizigen fruma meid.
Namun ſie tho ſteina,
ſar io [33] thia meina, (Tulerunt lapides.)

Thaz

Ego cognoſco ipſum certo,
hoc omne non eſſet niſi ſic. (Patrem noſſe nemo poteſt niſi ſic noverit, ut Chriſtus novit, & per hunc mediatorem.)
Atque ego per fidem meam
obſervo doctrinam ejus.
Abraham ſenex
exultavit vehementer,
Quod poſſet gaudere
diem meum videre.
Vidit diem meum,
de hoc gaudebat ex animo,
Lætabatur cordicitus,
certo ſciatis hoc.
Attenderunt hi nequam
corporis habitum,
Viderunt ejus ætatem,
ideoque multum mirati:
Tu non es profecto
adhuc ætatis quinquaginta annorum
Hic inter mundi homines,
unde vidiſti tu ipſum?
Dedit Dominus reſponſum
cum dulci lenitate,
Volebat hoc conari,
animum in viam reducere.
Tollebat eis animum,
ſicut & nobis perpetuo facit,
Ad Deitatis bonitatem,
quod iſtis erat ingratum.
Ego dico, dixit, vobis per fidem meam,
prius illo eſt eſſe meum.
Ego ſum cum dignitate,
antequam ille extitit.
Erant tempora mea
antequam facta ſunt ſua.
Meum eſſe, ſciatis hoc,
ante ipſum multum anterius.
Non poterat hoc iſtorum animus.
ſufferre æternum bonum,
Æternam doctrinam,
ſcias hoc revera.
Lapideum cor
commovit dolor,
Commovit angor iſte,
qui æternam ſalutem evitat.
Apprehenderunt lapides
ſubito hi nebulones,

Ut

27) Verſ. 93. ita Flacius: ſed legendum: *ih uueiz inan*, novi ipſum. *Schilter.* Recte omnino, ceu docent MSS. *Scherz.*

28) Verſ. 105. & ſeq. rectius ita transfero.
Suſceperunt hi nequam
(hinc) *corporis obſervationem* i. e. conſiderare cœperunt corpus ejus, & ex ejus ſtatu concludere de Chriſti ætate. *Scherz.*

29) Verſ. 112. reddo: *Ubi vidiſti illum* (Abrahamum) *ergo?* Scherz.

30) Verſ. 123. annon *giuuurti* hoc loco idem eſt ac: *eſſentia*, das weſen: a *uuerdan*, *uuerdan*, fieri; ut vertendum ſit, *cum eſſentia* ſc. mea? *Scherz.*

31) Verſ. 128. lege: *filu rumaz.* Schilter. Optime hic B. Vir conjecit; & MSC. Vind. & ratio textus id probant. *Scherz.*

32) Verſ. 134. hic & in ſeq. verſu Cod. Vind. habet: *ruarto.* Verſum autem hunc cum duobus ſubſequentibus ita transfero:
Commovit ægritudo ſc. animi
Commovit illa abominatio,
Quæ ſemper bonum evitat, recuſat.
Gloſſ. Boxh. *Leidlichent*, deteſtabuntur. *Leidlih*, execrabilis. *Scherz.*

33) Verſ. 138. Cod. Vind. *thio.*

34) Verſ.

Thaz [34] sliumo si es gihulfin,
ioh inan anauuurfin.
[35] Thaz sie gekualtin in thaz muat,
so man [36] io fiante duat.
In thiu girachin iro zorn,
[37] sie thahtun er thes filu forn.
Gibarg er sih ziuuare,
ioh giang ouh uz tho sare (JEsus autem abscondit se.)
Uzar iro hanton,
[38] fon sinan fianton.

Ut confestim se invicem adjuvarent,
& in ipsum jacerent.
Ut vindictam sumerent,
prout de hoste fit.
Dum vindicarent iram suam,
recogitabant antehac dudum (quæ facta fuerunt)
Abscondidit Ipse se vero,
& exivit inde illico
Ex eorum manibus,
a suis hostibus.

MORALITER.

CAP. XIX.

HIar manot unsih Druhtin Christ,
so sin giuuonaheit ist,
Hiar lerit unsih dat sin,
thaz uuir thultige sin.
N'ist untar uns theiz thulte,
thaz unsih iaman scelte.
The'ist sar filu [1] redu,
thaz uuir thar sprechen [2] uuidiu.
Ni uuollon ouh ubar thaz
[3] firdragon zorn niheinaz.
Uns thunkit in giuuissi,
thaz iz honida si,
[4] Thaz uuir thes biginnen,
uuir honida gihengen.
Oda in thes uuortes uuige
[5] uuiht iamanne firsuige.
Thaz duat [6] uns ubarmuati,
[7] nales unsu guati.
Mihilu gelpsheit,
ioh unser herza [8] gimeit.
Lerna hiar thia guati,
uuio unser Druhtin dati.
Sines selbes milti,
ioh muates mammunti.
Hiar ist anafuntan,
thaz er hiar uuard biscoltan,
Joh er iro uuorto
interet uuard hiar harto.
Sie quatun io zinoti,
thaz er then diufal habeti.
Thaz

HIc admonet nos Dominus Christus,
sicut Ipsius mos est,
Hic docet nos factum suum,
ut (&) nos patientes simus.
Non est inter nos qui patiatur,
ut nos aliquis culpet. (injurietur)
Tunc est illico multum promtus,
ut tunc retorqueatur.
Nec volumus etiam præterea
cohibere iram ullo modo.
Nobis videtur pro certo,
quod id turpe esset,
Quod si nos id ageremus,
nos turpe quid admitteremus.
Aut in tali verborum jurgio
quicquam alteri reticeret (quis.)
Hoc efficit nostra superbia,
nequaquam nostra probitas,
Magna pravitas
atque nostri cordis aversio.
Disce hic illam bonitatem,
quomodo noster Dominus fecerit.
Ipsius clementiam,
atque animi mansuetudinem.
Hic est in comperto,
quod hic fuerit injuriatus,
Atque istorum verbis
dehonestatus ibi vehementer.
Dixerunt utique expresse,
quod diabolum haberet.
Hoc

34) Vers. 139. Freherus: lege: *sumo*. Schilter. Sed *sliumo* legi debet: conf. II, 11, 69. & IV, 12, 88. *Scherz.*

35) Vers. 141. redde: *Ut recrearent sibi animum* sc. vindictâ. *Scherz.*

36) Vers. 142. Cod. Vind. habet: *in.*

37) Vers. 144. Verte: *Cogitaverunt:* (in animo habuerunt) *hoc* (facere) *prius multo antea.* Scherz.

38) Vers. 148. uterque Codex: *finen.*

Ad Cap. XIX.

1) Vers. 7. lege: *rediu:* promtitudo. Schilter. Ast Cod. Vind. habet: *redi.* Scherz.

2) Vers. 8. *uuidar diu*, è diverso. Kero. *Schilter.* Ast *uuidari* exhibet uterque Codex. Versum hunc & antecedentem sic verto:

Sunt statim multa (oohis) *verba*
quæ tum dicimus contra. Scherz.

3) Vers. 10. redde: *Patienter ferre iram ullam* sc. alterius. *Scherz.*

4) Vers. 13. & seq. melius ita exprimuntur.

(Si) *hoc sustineamus,*
ut injuriam toleremus. Scherz.

5) Vers. 16. Alcuinus hic p. 533. Eo tempore, quo a proximis ex falsitate contumelias accipimus, eorum etiam vera mala taceamus, ne ministerium justæ correptionis in arma vertamus furoris. *Schilter.*

6) Vers. 17. *uns'* pro: *unsu.* Schilter.

7) Vers. 18. Cod. Vind. *nalas.*

8) Vers. 20. *gimeit* hic videtur idem esse ac: *ambitiosus.Gimeitheit* pro *ambitione* legitur infra IV, 6, 71. Unde verto: *Et cor nostrum ambitiosum.* Scherz.

9) Vers.

Thaz firdruag er allaz,
selbo lisist thu thir [9] thas.
Det er ouh tho·mera,
ougt in [10] sine [11] lera.
Giuuisso thara in gegini,
thar thera selbun menigi.
Sie iz allaz abahotun,
thie thar iz tho gihortun.
Er uuolta in io mit uuillen
mammonto gistillen.
Er zeigota in in ala uuar
thio sino euuinigi thar.
Thia sina hohun giburt;
[12] thaz uuas in allen ungiuurt.
Sie liafun [13] z'uro steinon,
far io then meinon.
Mit then io then uuilon
so uuoltun sie'nan pinon.
Tho meid er sie mit thulti,
the'iz uns zi frumu uuurti.
Thaz emmizen in notin
uuir so sama datin.
Ni uuolt er uuiht thes sprechan,
thoh er sih mohti rechan,
Sic [14] duan ouh, ob er uuolti,
innan abgrunti.
[15] Uuir duen auur zi erist,
so uuir mugun, uuirsist.
Bristit uns thera dati,
so threuuen uuir [16] zi noti.
Furira ist in uuara
thiu Druhtines lera,
So ih hiar forna giuuuag,
er sine fianta firdruag.
[17] Bilidon thaz ouh alle,
so uuer so uuola uuolle.
So uuer so thes githenke,
then diusal biskrenke.
Thaz ist kusgi ioh ouh guat,
habe mammuntaz muat.
In thiu ni giuuanko,
thaz thir es Got githanko,
Thaz er hiar in libe,
auur thir [18] noh blide,
Thu thuruh thiu sinu bilidi
firdregist thero manno fravili.

Hoc toleravit omne,
Ipse legas tu tibi hoc.
Fecit etiam tunc plura,
manifestavit iis suam doctrinam,
Certe ibi in præsentia
istius ipsius multitudinis.
Isti id omne contemserunt,
quicunque id audiverunt.
Ipse volebat eos cupide
mansueteque sedare.
Demonstravit eis in omni veritate
suam æternitatem ibi.
Illam suam sublimem generationem;
(sed) hoc erat per omnia indignum.
Currebant ad suos lapides
statim istos improbos.
Quibus eo momento
volebant Ipsum punire.
Tunc evitavit eos cum patientia,
ut id nobis in commodum cederet:
Ut assidue in necessitatibus
nos similiter faceremus.
Nolebat quicquam dicere,
etsi se potuisset vindicare,
Eos facere quoque, si voluisset,
in abyssum.
Nos vero facimus (vindictam) (id) *quamprimum*
nos possumus, quam pessime.
(Si) deficit nobis id præstare,
tunc minamur anxie.
Præstantior est profecto
hæc Domini doctrina,
Quam hîc antea exposui,
(quod) suos inimicos toleravit.
Sequimini (exprimite) hoc quoque omnes,
quicunque bene velit,
Quicunque hoc meditatus,
diabolum vinciat.
Hoc est probum, atque bonum,
habeto mansuetudinem in animo:
Inque eo ne vacilla,
ut tibi Deus id retribuat.
Ut is hîc in vita
iterum tibi adhuc gaudium faciat,
(Si) Tu propter ejus exemplum
toleras hominum injurias.

De

9) Verf. 32. Cod. Vind. *thaz.*
10) Verf. 34. *sina.* Cod. Vind.
11) Verf. eod. Alcuinus hîc p. 534. Cum malorum perversitas crescit, non solum frangi prædicatio non debet, sed etiam augeri. Quod suo Dominus exemplo nos admonet, qui postquam habere Dæmonium dictus est, prædicationis suæ beneficia largius impendit, dicens: Amen, Amen! &c. *Schilter.*
12) Verf. 44. verte ita: *hoc erat ipsis ingratum, exosum.* Scherz.
13) Verf. 45. uterque Codex *zi iro.*
14) Verf. 55. *duan*, facere quidem significat; ast Latini non dicunt: *facere* aliquem in abyssum; sed *conjicere*, *detrudere* aliquem in abyssum. *Scherz.*
15) Verf. 57. & seq. sic redde:
Nos agimus autem primum,
quantum possumus, dirissime. Scherz.
16) Verf. 60. *zinoti*, mallem hic vertere: *vehementer.* Scherz.
17) Verf. 65. Junius ad Willer. p. 65. hoc vertit: *Exprimunt hoc omnes.* aptius: *Imitantur hoc omnes.* Scherz.
18) Verf. 74. uterque Codex habet: *noh libe.* hunc & priorem versum cum 2. seqq. sic transfer:
Ut ille (animus sc. mansuetus) *hic in vita*
remaneat adhuc (continue) *tibi.*
Ac *ut propter exemplum ejus*, Christi
toleres hominum injurias. Scherz.

Ad

De cœco nato. Joann. 9.

CAP. XX.

BIſah tho Druhtin einan man Vidit Dominus cœcum natum.
blintan giboranan.
Uuas er fon giburti
in [1] thera ſelbun ungiuuurti.
Fragetun tho thanana
thie ſine holdun thegana:
Oba thiu ſelba blinti Rabbi quis peccavit?
fon ſunton ſinan uuurti?
Odo iz [2] uuorahtin ouh er
fater inti muater?
Sie fram ſo ſuntig uuarin,
thaz ſulih kind gibarin.
Gab er [3] tho uuorton bliden
ântuuurti then ſinen,
Zalta in thia ungimacha,
theſſelben mannes ſacha:
„ Ni ſint theſo ummahti, Neque hic peccavit.
„ thaz er iz [4] firuuorahti;
„ Ni datun ouh giuuaro
„ [5] iz uuerk thero fordorono.
„ Suntar uuard iz bithiu,
„ giuuiſſo ſagen ih iz iu,
„ [6] Thaz uuurtun imo thuruh thaz
„ Gotes uuerk io ſcinaz.
„ Mir limphit thaz ih thenke, [7]
„ the'ih ſinu uuerk uuirke,
„ [8] Ther mih [9] zi thiu uuanta,
„ hera in uuorolt ſanta.
„ Unz ther dag ſcinit,
„ ioh naht inan ni rinit.
„ Noh man ni thultit ummaht
„ thera [10] finſteru naht.
„ Thiu naht thiu quimit ubar thaz
„ giuuiſſo uuizit ir thaz,
„ Thaz man n'iſt ther ingahe.
„ zi uuerke gifahe.
„ Odo ouh thurfi thenken,
„ thaz megi er uuiht giuuirken.
„ In themo finſtarniſſe,
„ thes ſin ſie io giuuiſſe.
„ Unz ih bin hiar in uuorolti, [11]
„ ſo hin ih lioht beranti,
„ Zi fronisgoh thingon
„ allen mennisgon.
Uuoraht er tho ein horo in uuar, Fecit lutum ex ſputo.
mit ſineru ſpeichelu ſar,

Thaz

VIdit tum Dominus hominem
cœcum natum.
Fuit iſte a nativitate
in illa ipſa indignitate. (defectu)
Interrogarunt proinde
Ipſius fideles miniſtri:
An iſta cœcitas
ob peccata ipſius facta?
Aut id cauſati ſint & antea
Pater & Mater?
Qui adeo peccaminoſi fuerint,
ut talem infantem genuerint.
Dedit tum verbis placidis
reſponſum ſuis,
Retulit eis hanc calamitatem,
iſtius hominis cauſam:
Non ſunt hæ imbecillitates,
quod ipſe id cauſatus eſſet;
Nec effecerunt etiam profecto
hanc rem parentes.
Sed factum id propterea,
pro certo dico hoc vobis,
Ut fieret ei per hoc
Dei opus manifeſtum.
Me oportet ut cogitem,
ut ego Ipſius opera faciam.
Qui me ad hoc deſtinavit,
huc in mundum miſit.
Dum dies ſplendet,
& nox iis non (dum) venit,
Necdum toleratur impotentia
tenebroſæ noctis.
Nox venit præter id (nihilominus)
certò ſciatis hoc,
Ut nemo ſit, qui audeat
ad opus aggrediendum.
Aut etiam poſſit cogitare,
ut aliquid poſſit operari,
In iſtis tenebris,
hujus ſunt iſti utique certi.
Uſque dum ſum hîc in mundo,
ſum ego Lux manifeſta.
Ad ſanctas res
omnibus hominibus.
Fecit tum lutum revera
ſuo ſputo confeſtim,

Hoc

Ad CAP. XX.

1) Verſ. 4. uterque Codex habet: *thera.* ut & ipſe Schilter.
2) Verſ. 9. in utroque MSC. eſt: *firuuorahtin*, i. e. *peccando produxere.* Scherz.
3) Verſ. 13. Cod. Vind. *do.*
4) Verſ. 18. *firuuorahti* redde: *peccando produxerit.* Scherz.
5) Verſ. 20. redde: *Illud opera* (mala) *Majorum.* Scherz.
6) Verſ. 23. Cum ambo MSS. habeant: *thaz uuurti in imo*, hic verſus ita eſt exponendus: *Ut fieret in ipſo per hoc.* Scherz.
7) Verſ. 25. Margo Codicis Vind. habet: *Me oportet operari opera ejus donec* &c.
8) Verſ. 27. uterque Codex *thes mih.*
9) Eod. Verſ. *zi diu.* Cod. Viud.
10) Verſ. 32. Codices ambo habent: *finſterun*:
11) Verſ. 41. Margo Cod. Cæſarei habet: *Quamdiu in mundo ſum, Lux ſum Mundi.*

12) Verſ.

Thaz kleibt er imo, ſo er es ni bat,
in thero ougono ſtat.
Nant er imo ein uuazar,
hiaz faran uuasgan iz [12] thar.
Mit uuasgu, ſo iz gizami,
thaz horo thana nami.
[13] Er fuar ſar, ſo er es giuuuag, *Abiit & lavit.*
Ioh thaz horo thana thuag.
[14] Brahta imo ſelben guat gimah,
uuant er ſeono giſah.
Tho [15] hintarquamun gahun *Itaque vicini.*
thie inaner giſahun.
Ni uuoltun [16] 'nan irkennen,
[17] ioh ſus giſtuantun zellen:
,, Iſt thiz ther betalari in uuar,
,, ther hiar ſaz blinter [18] ubar iar,
,, Ther bi ſino thurfti
,, hiar deta uns anaruafti.
,, Quadun ſume thero knehto,
,, iz iſt ther ſelbo rehto.
,, Giuuiſſo uuizit ir thaz,
,, ther blinter untar unz ſaz.
Sume datun mari, *Alii dicebant, quia non eſt.*
thaz iz ther ni uuari.
Quadun io gilicho,
the'iz uuari ſin gilicho.
,, Ih bin iz, quad er, uuizit thaz, *Ille autem dixit: quia ego ſum.*
,, ther blint hiar betolonti ſaz.
,, Ih io mit ſtabu noti
,, giang uueges greifonti,
,, Zi [19] mannoliches uuenti,
,, ioh brotes betolonti.
,, Klagota io [20] binoti
,, min ſelbes [21] armuati.
,, [22] Ih io armalichun uuizi,
,, uuas thes tho firiuuizzi.
Uuas ſie es uuuntar drato,
ioh fragetun thero dato: *Quomodo aperti ſunt tibi oculi?*
,, Sage uns nu giuuaro,
,, uuio ſihiſt thu ſo zioro?
,, Joh uuer dir dati thia maht,
,, thaz thu ſo ſcono ſehan maht?
Thez [23] zelli ih iu, quad er, [24] giuuant,
then uuir [26] dar heizen heilant. [25]
Ih

Hoc illevit ei, etſi non peteret,
in oculorum locum.
Nominavit ei undam,
juſſit ire ad lavandum (abluendum) id ſtatim,
Lotione, ut deceret,
lutum inde adimeret.
Iſte ibat confeſtim ac id perciperet,
atque lutum inde lavit. (abluit)
Attulit ei bonum factum,
namque is pulchre vidit.
Tunc obſervarunt confeſtim
qui eum antea viderant,
Nec volebant eum agnoſcere
ac ſic inſtabant narrare:
Eſtne hic ille mendicus revera,
qui hic ſedit cæcus ultra annum,
Qui propter ſuam egeſtatem
hic fecit nobis petitiones.
Dixerunt quidam miniſtrorum,
eſt is ipſe vere:
Certo ſciatis hoc,
qui cæcus inter nos ſedit.
Quidam faciebant palam
quod is non eſſet.
Dixeruntque ſimul,
quod is eſſet ei ſimilis.
Ego ſum is, dixit ipſe, ſciatis hoc,
qui cæcus hic mendicans ſedit.
Ego baculo neceſſario
ivi viam palpando,
Ad omnium parietes
& panem petendo.
Conqueſtus & ſimul
meam egeſtatem.
Equidem de miſerando ſenſu, (quum eſſem ob defectum viſus)
eram eo curioſior.
Erat eis id mirabile valde,
& interrogabant de hoc facto:
Dic nobis jam vere
quomodo vides tu tam pulchre?
Et quis tibi fecit hanc facultatem,
quod tam clare videre potes?
Hoc dicam vobis, dixit actutum,
quem nos jam vocamus Jeſum.
Ego

12) Verſ. 50. *thar* non debet verti per: *ſtatim*, ſed per: *ibi*, in illa aqua. *Scherz.*

13) Verſ. 53. ita redde: *Iſte ibat confeſtim, uti ille* (Chriſtus) *juſſerat. giuuuag* paſſim pro: *indicavit, dixit.* conf. omnino infra hoc cap. ℣. 98. unde manifeſtiſſimum eſt, quomodo *giuuuag* hic loci explicari debeat. *Scherz.*

14) Verſ. 55. *guat gimah*, bonum commodum. *Gimah* creberrime pro *commodo, utilitate* occurrit, & hodie adhuc dicimus: *gemächlichkeit* ſimili ſenſu. *Scherz.*

15) Verſ. 57. *Hinterquamun* hic vertendum eſt: *Obſtupuere*, in admirationem, ſtuporem dati fuere. vid. Notam ad I, 4, 45. *Scherz.*

16) Verſ. 59. Cod. Vind. *thienan.*

17) Verſ. 60. redde: *Ac ſic incipiebant dicere.* Scherz.

18) Verſ. 62. *ubar jar*, verte: *per plures annos.* conf. notam ad II, 12, 109. *Scherz.*

19) Verſ. 77. *Mannolich*, humana effigies, ſtatua. Gloſſ. Vett. ut A. Sax. atque Gothis Marc. XII, 16. Quod ſi non eſt compoſitum, ſed derivativum tantum, id, quod *männiglich*, interpreteris: *ad omnium ædes.* Id quod verius eſſe oſtendit infra c. XXI. 47. *Schilter.* Non arbitror dubitandum, quod *Mannolih*, ſeu *Mannilihi* (in Cod. Vind. hic legitur: *Mannilihes*) ſit idem ac noſtrum: *Männiglich*, quod & contextui convenit, & genio Linguæ. *Scherz.*

20) Verſ. 79. *binoti* redderem: *ex neceſſitate*, aut; *anxie*, utrumque enim hæc vox ſignificat. *Scherz.*

21) Verſ. 80. Cod. Vind. *armmuati.*

22) Verſ. 81. legendum eſt ex utroque Cod. *Thio armalichun uuizzi.* Itaque hic & ſequens eum verſus ita ſunt transferendi:

Malorum (horum hominum) *animus*
erat hac in re tum curioſus. Scherz.

23) Verſ. 89. Uterque Codex: *zellub iu.*

24) In eod. Verſ. verto: *giuuant*, per: *conditionem.*

25) Verſ. 90. Margo Cod. Vind. habet: *Ille homo, qui dicitur IHC.*

26) Eod. Verſ. Cod. Vind. habet: *thar.*

27) Verſ.

Ih uuiht z'imo thes ni ſprah;
ſo er mih hiar tho giſah,
Sar io thia uuarba
ſo ſpe er in thia erda,
[27] Githuar ein horo thar in uuar,
inti kleibta mir tharana ſar.
So ih thaz horo thana thuag, Lavi & video.
thes er mir ſelbo giuuuag,
So quam giſiuni miner,
the'iſt Gotes thang io ſiner.
Dua unſi, quadun, [28] uuiſi, Ubi eſt ille?
uuar ther ſelbo man ſi?
Er ſar zi thera friſti,
quad, es uuiht ni uueſti. Adducunt eum ad Phariſæos.
Leittun ſie'nan ubar thaz
thar thaz Heroti uuas.
Thara zi themo thinge,
zi thero Furiſtono ringe.
Thie buah duent thar mari, Erat autem Sabbatum.
the'iz ſambazdag tho uuari,
Tho Chriſtus thes uuolta thenken,
thiz ſelba uuuntar uuirken.
[29] Tho fragtun thio Furiſton Interrogabant, quomodo vidiſſet.
[30] ioh thie Heroſton:
Uuio er in thera gahi,
ſo ſcono giſahi.
„ Ih ſagun iu, quad er, thaz iſt uuar,
„ er [31] kleibta mir ein horo thar.
„ Giſah ih ſar, ſo iz gizam,
„ ſo sliumo ſo ih iz thana nam.
„ Sum quad: er dati uuidar Got, [32]
„ ioh er [33] firbrahi ſin gibot,
„ thaz ſin unuuizzi ſo [34] uuialt,
„ thaz er then Sambazdag ni hialt.
Thanne ouh fon ther menigi
[35] ſprahunt thara ingegini,
Ahtotun is reinor,
ioh harto filu kleinor:
„ Uuio ſuntig man thaz mohti, Quomodo poteſt homo peccator?
„ odo'uh zi thiu ſo dohti,
„ Thaz er in therera noti
„ ſulih zeichan dati?
Thar uuaz ſtrit umbi thaz, Sciſma erat inter eos.
ioh gisliz hegibaz.
Thie ubile ioh thie dohtun
ſih gieinon thar ni mohtun.
Bigondun thes tho bagen
ioh genan auur fragen.
Joh uuorton unſuazen
bigondun inan gruazen.
„ [36] Uuas quisthu fon themo man, Tu quid dicis de eo?
„ ther thir giliubta ſo fram.
„ Ther thir ſo muat fagota,
„ thaz lioht thir heim giholota.

Er

Ego nihil ad ipſum de hoc quicquam dixi,
quamprimum me hic vidit,
Statim ea vice
exſpuit in terram,
Fecit lutum vere
& illevit mihi id ſtatim.
Cum ego lutum inde lavi,
quod me ipſe juſſit,
Tunc venit viſus meus,
id Dei eſt gratiæ, atque Ipſius.
Fac nobis, dixerunt, certum,
ubi ille homo ſit?
Iſte porro hoc tempore,
dixit, id ſe neſcire.
Duxerunt eum præterea
eo ubi Magiſtratus eſſet.
Eo ad placitum (Synedrium)
ad Procerum Circulum.
Biblia faciunt hic manifeſtum,
quod Sabbatum tunc fuerit,
Cum Chriſtus id voluerit aggredi,
hoc miraculum operari.
Tunc interrogarunt Principes,
& Primores:
Quomodo is in hac feſtinatione (tam cito)
tam clare videret?
Ego dico vobis, reſpondit, hoc eſt verum,
Ipſe illevit mihi lutum huc.
Vidi ego illico, ſicut decebat,
quamprimum id inde tollerem.
Quidam dixit: Is fecit contra Deum,
& fregit Ejus mandatum,
Quod ejus inſipientia ſic effrenis, (audax, ferox)
ut Sabbatum non obſervet.
Deinde etiam de iſta multitudine
dixerunt ibi e contrario.
Æſtimarunt id purius,
& valde multum pretioſius.
Quomodo peccaminoſus homo hoc poteſt,
aut etiam ad hoc ſic aptus eſt,
Ut in tali calamitate
tale ſignum faceret?
Tunc erat lis ſuper hoc,
& ſchisma grave.
Improbi & Idoaei (boni)
ſe unire hic non poterant.
Cœperunt de hoc hæſitare,
& iſtum denuo interrogare.
Et verbis acerbis
cœperunt eum compellare:
Quid dicis tu de hoc homine,
qui tibi placet adeo.
Qui tibi ſic animum exhilaravit,
lucem tibi reſtituit.

Ipſe

27) Verſ. 95. *githue er.* Schilter.
28) Verſ. 101. Cod. uterque: *unſih.*
29) Verſ. 113. Cod. uterque: *tho fragetun thie.*
30) Verſ. 114. *ioh thie hereſton.* Codex Vind.
31) Verſ. 118. Cod. Cæſar. *kleipta.*
32) Verſ. 121. Margo utriusque MSC. habet: *Non eſt hic homo a Deo.*
33) Verſ. 122. uterque Codex: *firbrachi.*
34) Verſ. 123. *uuialt*, non vertendum eſt per: *effrenis, audax, ferox.* Sed per: *diſponebat, agebat.* Sæpius occurrit vox hæc ſenſu hoc apud Noſtrum. vid. III, 5, 17. & IV, 12, 79. *Scherz.*
35) Verſ. 126. *ſprachun* habet uterque Codex.
36) Verſ. 141. uterque Cod. *uuaz.*

37) Verſ.

„ Er iſt, quad, Gotes holdo,
„ thes zih'uh inan baldo.
„ [37] Gihezit mir thaz minaz muat,
thaz er iſt Foraſago guat.
Ni mohtun ſie gilouben (Non crediderunt quia cæcus fuiſſet.)
thia ſelbun dat ubar then,
Thaz er in thera gahi,
ſo ni uuanes giſahi.
[38] Er thar zi ſteti uuarun
thiu ſelbun thiu 'nan barun,
Fater inti muater,
thar ouh ther ſun guater.
Sie hiazun thiu gan furi ſar,
thaz ſiu gizaltin thaz uuar.
[39] Thaz ſiu alles uuio ni datin,
in thiu ſie'nan irknatin.
„ Biginnet, quadun, ſcouuon
„ [40] giuuarlichen ougon,
Iſt thiz kind iuer, (Hic eſt filius veſter?)
ther blinter uuard giboraner.
„ Ir bedu datut mari,
„ thaz er tho blind uuari.
„ Joh imo in thera friſti
„ thes giſiunes gibruſti.
„ Nu ſaget uns in drati, (Quomodo videt?)
„ uuer auur thiz dati,
„ Thaz er nu mag giſcouuon
„ ſo [41] luteron ougon.
Bigondun ſie tho renton [42]
forahtelen uuorton,
Sie in thar tho zelitun,
uuio [43] ſie iz firnoman habetun:
„ [44] Uuir uuizun, ſagen uuir iu ein,
„ thes n'iſt lougna nihein,
„ Sulih ſo uuir uuarun,
„ thaz uuir 'nan blintan barun.
„ N'iſt kund uns thaz girati,
„ uuer thiu ougon imo indati.
„ Thes [45] leuuen ouh ni uuollen,
„ ſo uuir iu hiar nu zellen. (Ipſum interrogate.)
„ [46] Fraget inane ſin uuar,
„ er habet [47] io thaz altar,
„ Thaz er in theſen thingen
„ firſprechan mag ſih [48] ſelben.

Thio

Ipſe eſt, dixit, DEI fidelis,
hunc profiteor ipſum audacter.
Jubet me hoc mea conſcientia,
quod Ipſe eſt Propheta bonus.
Non poterant iſti credere,
hoc ipſum factum de iſto,
Quod tam repente
ſic nequicquam falſe videret.
Ante jam in loco fuerant
hi qui ipſum genuerant,
Pater atque Mater,
ubi & filius ille bonus.
Juſſerant hos prodire cito,
ut referrent veritatem.
Ut nihil non facerent,
quin eum agnoſcerent.
Incipite, dixerunt, videre
veracibus (non fallentibus) oculis,
Eſt hic filius veſter,
qui cæcus fuit natus.
Vos ambo reddite manifeſtum,
quod iſte cæcus fuerit.
Et ei in hoc tempore
viſus defecerit.
Jam dicite nobis ſerio
quis ergo hoc fecerit.
Quod jam poteſt videre
ſic claris oculis.
Cœperunt iſti enarrare
timidis verbis,
Illis itaque retulerunt,
quomodo id perceperint:
Nos ſcimus, dicimus vobis ſemel,
nec eſt quicquam hujus falſum,
Hi qui fuimus,
quod nos eum cæcum genuimus.
Non eſt notum nobis hoc negotium,
quis oculos ei aperuerit.
Hoc inficiari vero non volumus,
quod vobis jam diximus.
Interrogate Ipſum ſuam veritatem,
habet enim ætatem (majorem,)
Ut in his negotiis
reſpondere poſſit pro ſe ipſo.

Hoc

37) Verſ. 147. Cod. uterque: *gibeizit.*

38) Verſ. 153. ita verte: *Antequam ibi in loco* (apud ipſos) *fuere.* Scherz.

39) Verſ. 159. & ſeq. ita reddendum arbitror.

Ut ipſi omnia in nihilum redigerent,
quoniam ipſi eum (Chriſtum) *non agneſcebant.* Scherz.

40) Verſ. 162. *Giuuaralichen.* Uterque Codex. i. e. *intentis, accurate videntibus*, a *uuara*, quod, cuſtodiam, obſervationem denotat, de qua re ſupra dixi III, 16. 34. & 44. *Scherz.*

41) Verſ. 172. uterque Cod. habet: *luteren.*

42) Verſ. 173. Margo utriusque Cod. habet: *Reſponderunt id*, itaque *renton* maluiſſem vertere per: *reſpondere*, uti & Celeberr. Stadenius fecit in Explic. Voc. Bibl. Germ. p. 228. vid. ſupra II, 9, 147. *Scherz.*

43) Verſ. 176. Cod. Vat. habet: *ſiez.*

44) Verſ. 177. & 3. ſeqq. ita redde:

Nos *ſcimus, dicimus hoc vobis, tantummodo,*
nec eſt ullum mendacium
(Quod cum) *in hoc ſtatu* (conjugali) *eſſemus*
ipſum cæcum genuerimus,
Non eſt notum nobis auxilium, ſeu auxiliator. *Scherz.*

45) Verſ. 183. *Leuuen* non eſt Verbum, nec *inficiari* denotat, ſed Genitivus Subſtantivi *Leuue*, quod *calamitatem, miſeriam* ſignificat. vid. ſupra Notam ad I, 18, 61. Unde hic verſus ita eſt transferendus cum priori & ſeq.

quis oculos ei aperuerit,
Calamitatem hanc quoque non voluerit ſc. ei *ulterius ineſſe,*
quam vobis hic nunc exponimus.
Scherz.

46) Verſ. 185. Uterque Cod. habet: *fraget inan es in uuar*, i. e. *Interrogate illum de hac re certe.* Scherz.

47) Verſ. 186. Uterque Codex habet: *iu*, jam. *Scherz.*

48) Verſ. 188. Uterque Cod. habet: *ſelbon.*

49) Verſ.

Thio [49] ſelbun antuuurti Hæc dixerunt, quia timebant.
gabun ſie [50] binoti,
Sie forahtun in thrato
therero ſelbun dato.
Ther liut deta, ſo man uueiz,
mihilan urheiz,
In themo uuarun ſeſte
uuidar ſelben Kriſte:
So uuer ſo thaz iruueliti,
zi kriſte'nan gizeliti,
Er iamer ſar binoti
iro tharbeti.
Bithiu uuurfun [51] ſie inan ſar Propterea dixerunt parentes.
thiu ſelbun antuuurti thar.
Uuanta ſie thaz ſorahtun,
thaz ſie untar in er uuorahtun.
Sie tho therero dato,
anguſtiton drato,
Uuas in harto ungimah,
thaz ther blinto giſah. Vocaverunt rurſum hominem.
Ladotun auur tho then man,
ther thes giſiunes biquam
Quadun: ſih thera dati
noh tho baz biknati.
„ [52] Thank es Got filu ſram, Da gloriam Deo.
„ ni ker iz ufan theſan man.
„ [53] Uuir uuizun ſinan dato,
„ firdanan filu drato.
Er gab tho antuuurti
then liutin [54] mit giuuurti,
[55] Zalta uues er fualta, Reſpondit ille.
ioh uuaz thar inan ruàrta.
Sih thar tho baldo firſprah,
[56] ther er io manni giſah,
Fora themo liute
mit mibilemo note: Si peccator eſt neſcio.
„ Unkund iſt mir thrato,
„ ob er [57] ſih ubildato.
„ [58] Rucrent mih in drati
„ thio ſino uuola dati.
„ Ih uuant ih ſcolti noti
„ ſin iamer mornenti
„ Blintilingon hono,
„ nu [59] ſi'uh auur ſcono.
„ Mir deta thaz gimuati
„ ſines ſelbes guati.
„ Nam mih fon ummahtin,
„ bi ſinen eregrehtin.

Sie

Hoc reſponſum
dederunt coacti.
Timuerunt nimium
de boc facto.
Populus (enim) faciebat, ut notum
magnam conſpirationem.
In hoc (enim) erant firmi
adverſum Chriſtum:
(Ut) quicunque hoc elegerit,
Chriſtumque ipſum profiteretur.
Is in perpetuum ſtatim neceſſario (ipſo jure)
illis careret. (excommunicatus)
Propterea reddiderunt iis utique
hoc tale reſponſum tunc.
Namque hoc metuebant,
quod iſti inter ſe antea ſanxerant.
Hi (itaque) ob hoc factum
anxiebantur vehementer,
Eratque eis valde moleſtum,
quod cæcus videret.
Vocarunt rurſum hominem,
qui viſum acceperat.
Dixerunt: de boc facto
adhuc melius recogita.
Da gloriam DEO maxime (ſolum)
ne refer hoc iſti homini.
Nos novimus ejus facinora,
perdita nimis.
Is dedit reſponſum
hominibus decenter,
Retulit quid ſentiret,
& quid hic ipſum prebenderit.
Se hic audacter defendit,
qui utique homines videret.
Coram populo
cum maximo ſtudio (ſollicitudine)
Ignotum eſt mihi omnino,
quod ipſe ſe male gereret.
Prebendunt me potiſſimum
Ipſius beneficta.
Ego opinabar, (quod) deberem neceſſario
eſſe perpetuo lugens
Cœcorum contemtum: (miſeriam)
jam vero video clare.
Mihi fecit hoc gratioſe
ipſius bonitas.
Suſtulit me ab imbecillitate
per ſuam potentiam.

Iſti

49) Verſ. 189. Cod. Vind. *ſelbon antuurti.*

50) Verſ. 190. *binoti* mallem redditum fuiſſe; *anxie.* Scherz.

51) Verſ. 205. *ſiu in inan.* Uterque Codex; hunc itaque & ſeq. verſum ita exprime:
Ideo rejiciebant illi (Parentes) *in eum* (filium) *mox*
reſponſionem tunc.
i. e. *ob hunc metum Parentes cœci hujus fecerunt, ut ipſe Filius potius reſponderet, quam, ut ipſi reſpondere cogerentur.* Scherz.

52) Verſ. 213. & ſeq. ita interpretor:
Age ob hoc gratias Deo ſummoperè,
nec id (miraculum hoc) *adſcribe huic homini.* Scherz.

53) Verſ. 215. & ſeq. rectius:
Nos novimus illum ex factis ſuis,
quod ſit valde ſceleratus, reus criminum.

conf. Notam ad I, 2, 23. *Scherz.*

54) Verſ. 218. *mit giuuurti*, redde: *cum promtitudine*, promte. conf. ſupra notam noſtram ad II, 3, 23. *Scherz.*

55) Verſ. 219. Clarius:
Narrabat, quid ſenſerit,
& quid tum ipſum tetigerit. Scherz.

56) Verſ. 222. legendum eſt ex utroque MSC. *ther er io man ni geſah*, qui antea nullum hominum viderat.

57) Verſ. 226. Cod. Vind. legit: *ſi.* Unde reddo: *An ille ſit maleficus*, criminum reus. *Scherz.*

58) Verſ. 227. mallem vertere:
Movent me valde
ipſius beneficia ſc. mihi præſtita. *Scherz.*

59) Verſ. 232. Cod. Vind. *ſibu'b afur.*

60) Verſ.

Sie auur tho ginoto *Interrogabant quomodo vidisset.*
eiscotun thero dato,
Fon themo selben uuerke
fora themo folke.
Uuio imo so gizami
gisiuni sin biquami.
Joh schenti auur uurti,
ther blint uuas fon giburti? *Dixi vobis jam & audivistis.*
„ Uuas uuollet ir nu, quad er, thes,
„ ih riht es iuih alles.
„ Uuas scal es auur thanne
„ nu so zi fragenne.
„ Ih zalta iu nu thaz uuara,
„ [60] uuas uuollet ir es mera?
„ [61] Zui sint i'uo uuizzi.
„ thes mera firuuuizzi?
„ [62] Ir uuollet odo in uuar min
„ uuerdan iungeron sin.
„ Thaz ir bi thaz so baget,
ioh emmizigen fraget.
[63] Inbrunstun sie zinoti
tho sar in heizmuati.
Bigondun imo drato *Maledixerunt ei.*
fluachon tho ginoto:
„ [64] Thu sis [65] iungoron sin,
„ thaz queme ouh thir in muat thin,
„ Bimidan thu ni uuolles,
„ suntar thu imo folges.
„ Folgen uuir in uuara
„ Moyseses lera. *Nos Moysi discipuli sumus.*
„ Fullen [66] uuizod sinan,
„ ioh uuollen thesan midan.
„ Uuir uuizun [67] alle thaz gimah,
„ thaz Got zi Moysese sprah.
„ Joh ougt er imo follon
„ then sinan muatuuillon.
„ Uuanana [68] ther auur ist, *Hunc autem nescimus.*
„ thes uuiht uns sar io kund n'ist.
[69] Nu uuizun uuir in uuara
„ sines selbes fuara.
[70] Oba thu seouuost thaz muat,
„ thanne n'ist thaz uuort guat.
Uuanta uuantun harto thes,
thaz sie'mo [71] batin ubeles.
In rehtemo muate,
erge uns iz io zi guate.
Thaz uuir io muazin blide
uuesan scalka sine.
Bigond er in tho redion
selb these Evangelion,

Joh

Isti iterum tunc anxie
Inquisiverunt de hoc facto,
De hoc ipso opere,
coram populo.
Quomodo ei tam congrue
visus ei venisset?
Et videns iterum factus,
qui cæcus erat à nativitate?
Quid vultis amplius, dixit, de hoc,
ego retuli vobis omnia.
Quid refert iterum dehinc
jam sic interrogare?
Equidem narravi jam vobis veritatem,
quid vultis amplius?
Qui sunt vestri sensus
hujus rei nimis curiosi?
Aut vultis per fidem meam
fieri discipuli Ipsius?
Quod de hoc adeo hæsitatis,
& perpetuo interrogatis.
Excanduerunt isti admodum
tunc statim in iracundia.
Cœperunt ei valde
maledicere tunc anxie:
Tu sis discipulus ejus,
hoc veniat etiam tibi in animum tuum,
Evitare tu ne velis,
sed tu istum sequaris.
Sequimur nos revera
Mosis dogmata.
Implemus legem ejus,
& volumus hunc vitare.
Nos scimus omne id optime,
quod Deus ad Mosen locutus.
Namque aperuit ei plene
suam animi sententiam.
Unde hic vero est,
de hoc nihil nobis certe quicquam notum est.
Jam scimus nos revera
Istius conductum:
Si tu inspicias animum,
inde non est verbum bonum.
Siquidem studuerunt vehementer id,
ut ipsi maledicerent.
In recto (vero) sensu
vergat nobis id in bonum,
Ut nos possimus læti
esse servi ejus.
Cœpit ille eis tunc eloqui
ipsum Evangelium,

Ipsum

60) Vers. 250. *uuaz* habet uterque Codex.
61) Vers. 251. Uterque Codex *ziu*, ad quid, quem in finem. Scherz.
62) Vers. 253. reddo: *Vultis forte in mea observatione*, quantum observo. *Odo* idem est *forte* patet ex II, 14, 99. &c. *Scherz.*
63) Vers. 257. Cod. uterque: *inbrustun*; quod idem est ac: *rumpebantur*. De iratis non rare dicitur illos *rumpi*, sie *bersten* vor zorn. Notum est illud Poëtæ: Rumpantur ut ilia Codro, *brust* pro: *rumpebatur* occurrit in Versione Tatiani cap. 19. §. 7. *brust thas iro nezzi*, rumpebatur rete eorum. vid. Palthen. ad illum Tatiani locum p. 344.
64) Vers. 261. Cod. Vind. *Thu sis*, i. e. *tu es*. Scherz.
65) Vers. eod. *jungoro*, ita legitur in utroque MSC.
66) Vers. 267. *uuizzod* Cod. Vind.
67) Vers. 269. *alle thaz gimah*, redde: *Omnem rem*. omne id.
68) Vers. 273. *Wherer*, uterque Codex.
69) Vers. 275. Cod. Vind. habet: *Ni*. Omninò bene: nam exprimere vult Otfridus verba Judæorum in S. Scriptura occurrentium: *Hunc autem nescimus*. Unde hic & seq. versus ita sunt vertendi: *Non scimus vere ipsius iter* i. e. *Unde venerit*. Joh. IX, 29. Τῦτον ἐκ οἴδαμεν, πόθεν ἐςίν. *Scherz.*
70) Vers. 277. Hic alloquitur Noster Lectorem, ei indicando, quod verba Judæorum hæc ex pessimo profluxerint animo. *Scherz.*
71) Vers. 280. Consentiunt MSS. sed dubito, an non legendum: *datin*, facerent? *Scherz.*

72) Vers.

Joh mit thesen [72] redion
sie ofono bredigon : In hoc enim mirabile est quia nescitis.
„ Thaz ist, quad er, nu uuuntar,
„ thaz ir n'irknahet then man.
„ [73] Ther mir so fram giliubta,
„ thiu ougun mir inliuhta.
„ Uuer horta er io thaz gimah,
„ [74] ioh sunnun er ni gisah.
„ Thoh [75] scouot ir nu alle,
„ [76] the'ih sih al sos ih uuille.
„ [77] Niutheizit mir iz muat min,
„ ni ther fon Gote sculi sin.
„ [78] Er alles uuio ni thenkit
„ ther sulih uuerk uuirkit.
„ Giuuisso uueiz thaz unsar muat, Scimus, quia peccatores DEus non audit.
„ uuio Got then suntigon duat.
„ Thaz er se sar ni horit,
„ ouh uuiht sih [79] zin ni kerit.
„ Er auur themo [80] liubit,
„ ther sinan uuillon uabit.
„ Joh themo ist io gimuati,
„ ther uuonet in ther guati.
„ Leset alle buah thio sin,
„ ni findit ir, in uuar min,
„ Fon eristera [81] uuorolti A seculo non est auditum,
„ therer io sulih uuorahti,
„ Er ouh mit [82] horo uueiz biklan.
„ ni gieiscota er thaz uuorolt man.
„ Thaz det er ouh tho suntar,
„ the'iz uuari mera uuuntar.
[83] Sie [84] irbulgun sih in uuara
thera fronisgun lera,
Thero sconero uuorto,
[85] sus sprachun z'imo ouh harto:
Thu [86] bist al honer, In peccatis natus es tu.
in sunton giboraner,
Mit allen unredinon
thu unsih thanne bredigon ?

Et his sermonibus
eis publice prædicare:
Hoc est, dixit, jam mirabile,
quod vos nescitis hunc virum.
Qui mihi adeo placet,
oculos mihi illustravit.
Quis audivit antea hoc factum?
& sol ante non vidit.
Tamen videtis vos jam omnes,
quod ego video quicquid volo.
Non dictitat mihi hoc conscientia mea,
(quod) non hic a DEO debeat esse.
Omnia quomodo non conetur (aggrediatur , præstet, ut omnipotens)
qui hæc opera facit.
Certo scit hoc nostra conscientia,
quomodo DEUS peccatoribus facit.
Quod eos omnino non audit ,
& nequaquam se ad eos vertit.
Ipse vero eum diligit,
qui Ipsius voluntatem facit.
Atque huic est propitius,
qui manet in bono.
Legite omnes libros, qui extant,
non invenitis , per fidem meam,
A primævo mundo (primordio mundi)
qui tale operatus,
Ut etiam luto sciret illinere (hoc effectu)
non audivit antea hoc mundi homo.
Hoc egit iste (Christus) etiam jam solus
ut id esset magis mirandum.
Isti indignati profecto
de hac publica doctrina,
De his pulchris verbis,
Itaque locuti ad ipsum etiam duriter:
Tu es totus calumniator,
in peccatis natus,
Cum omni irrationabilitate
tu nos tamen doces?

72) Verf. 287. *redinon* Cod. Vind.
73) Verf. 291. redde : *Qui mihi rem adeo gratam præstitit*, de voce: *liuben* supra jam dixi. *Scherz.*
74) Verf. 294. Cod. Viod. pro: *ioh* habet: *ih.* Unde reddo: *Ne quidem solem ego antea vidi.* Scherz.
75) Verf. 295. *scouuot*, Cod. Vind.
76) Verf. 296. Cod. Vind. legit: *theih sihu al soso ih uuille.*
77) Verf. 297. Cod. uterque: *niutheizit.* Versum hunc & seq. sic verte itaque:

Non dissuadet animus meus, conscientia mea.
quin hic sit a Deo. Scherz.

78) Verf. 299. *Wie solt der nicht alles vermögen, der solches uuerck thut?* Schilter. Ast ita exprimendus videtur hic versus cum seq.

Ille (animus meus) *non recordatur* , alicujus ,
qui tale opus fecerit. Scherz.

79) Verf. 304. Uterque Codex: *zi in.*
80) Verf. 305. *liubit* redde: *Amorem exhibet*; beneficia, res gratas præstat. *Scherz.*
81) Verf. 311. Cod. Vind. *uuoralti.*
82) Verf. 313. Uterque Codex: *mit horouue iz biklan*, hunc & seq. versum redde:

Et luto id (oculos cœcos) *oblevit* sc. cum restitutione visus,
non expertus est hoc Homo mundi, ullus. *Scherz.*

83) Post Verf. 316. hic omisit B. Schilterus , humano lapsu, versus quatuor, quos non tantum MSS. sed & ipsa Editio Flaciana habet: Illi ita sonant:

Ih sagen iu hiar ubar lut,
ni uuari therer Gotes drut,
Fon imo quami ouh suntar,
ni dater sulih uuntar.

Pro: *dater* Flacius habet: *dati er.* Illos autem sic verto:

Dico vobis clare plane,
nisi esset hic Dei amicus,
Ab ipso venisset etiam singulariter,
non fecisset ille hoc miraculum.

Margini versus primi ex his in utroque Cod. adscriptum est: *Nisi esset hic a DEO.* Scherz.

84) Verf. 321. & seq. hac ratione verto:

Isti irascebantur profecto
ob egregiam (hanc) *doctrinam.*
Scherz.

85) Verf. 324. Aptius: *Ita loquebantur ad eum duriter.* Scherz.
86) Verf. 325. *honer*, mallem reddi per: *infamis. Honlicha* usurpatur pro *infami* infra IV, 1, 86. *Honida* pro *ignominia* supra III, 19, 12. *Scherz.*

[88] Sie'nan sliumo tho in uuar [87]
[89] uuurfun uon in uz far.
Er iro sid zinoti
iamer tharbeti,
[90] Joh er bi thaz mari
firmeinsamot uuari,
Jamer gisceidan,
uuant er det in dagleidan.
[91] Thruhtin the gihorta, Audivit JEsus quia ejecerunt eum.
uuio er thar [92] uuernota,
Joh er bifand iz allaz,
thaz sie [93] firuuirfun 'nan bi thaz.
So Druhtin inan tho gisah,
er selbo sar tho [94] z'umo sprah,
[95] Ther sela det er gimeini,
thes lichamen heili: Tu credis in filium Dei.
„Giloubistu in then Gotes sun,
„ther quam fon himile herasun?
Gab er antuuurti tho,
uuas thes gisiunes filu fro:
Uuer ist iz, quad er, Druhtin, [96]
the'ih mit giloubu uuerde sin?
Er selbo so so iz dohta
sconon es girihta.
„[97] Ist iz in ala nahi, Et vidisti eum.
„thaz thu 'nan gisahi.
„Joh ist, giloubi thu mir,
„ther hiar sprichit nu mit thir.
[98] Jah ih, quad er, Druhtin, duan,
Giloub ih fasto in thinan duam.
[99] Framhald sial tho tharasun
ioh betota then Gotes Sun.
Sie ahtun sin zi noti
bi suslicho dati.
Then nid gideta ouh mera
thiu filu hoha lera.
Sar [100] after then meinon Joh. 10, 31.
so uuoltun sie'nan steinon.
Thaz uuard al io thuruh thaz,
uuant er in zalta uuer er uuas.
Mit uuorton iz gimeinta,
mit zeichonon gisceinta
Al thaz iro fruma uuas,
sie ni ruahtun bi thaz.

Illi eum actutum profecto
ejecerunt a se foras.
Ut eorum (communione) abinde necessario
perpetuo privatus esset,
Atque ut eo ipso publice
excommunicatus esset,
Perpetuo abscissus,
Namque fecerat iis magnam molestiam.
Dominus tunc audivit,
quomodo is ibi fuisset citatus.
Atque cognovit id omne,
quod ejecissent eum ob id.
Cum Dominus eum post videret,
Ipse statim ad eum dixit,
Animæ (que) fecit illuminationem,
corporis integritatem:
Credisne in DEI Filium,
qui venit de cœlo huc?
Dedit responsum tunc,
eratque ob visum multum lætus:
Quis est ille, dixit, Domine,
ut ego per fidem fiam suus.
Ipse prout decebat,
pulchre docebat:
Est ille in proximo,
ut ipsum cernas.
Atque est, crede mihi,
qui hic loquitur jam tecum.
Confiteor ego, dixit, Domine, facere,
credo ego firme in tuam potentiam.
Supplex procidebat tum deorsum,
& adorabat DEI Filium.
Isti (vero Judæi) persecuti sunt Ipsum (Jesum) anxie
ob hoc opus.
Invidiam faciebat quoque majorem
illa multum alta doctrina.
Statim post illam concionem
volebant Ipsum lapidare.
Hoc factum est omne propterea,
quia Ipse eis retulit, quis esset.
Verbis id docuit,
signis ostendit
Omne quod iis utile erat,
isti non curarunt de hoc.

SPIRI-

87) Vers. 329. Margo Cod. utriusque habet: *Ejecerunt eum.*
88) Eod. Vers. Cod. Vind. *sie inan.*
89) Vers. 330. *uuirfun fon.* Codex uterque habet.
90) Vers. 333. mallem reddere: *Atque propter hanc relationem*, seu famam ab ipso sparsam. *Scherz.*
91) Vers. 337. lege: *Druhtin* quod & MSS. & Flacius habent.
92) Vers. 338. *uuernota* redde: *pugnaverit*, contenderit sc. cum Judæis. conf. II, 9, 117. & III, 23, 75. *Scherz.*
93) Vers. 340. *firuuirfun*, Cod. uterque.
94) Vers. 342. uterque Codex habet: *zi imo.*
95) Vers. 343. hunc & seq. ita expone:

Animæ dedit communionem
Corporis salutis.

i. e. Animam quoque occasione sanitatis corpori datæ, dum illud a cæcitate liberavit, sanavit. *Scherz.*
96) Vers. 349. Margo MSS. *Quis est Domine?*
97) Vers. 353. Uterque Cod. *iz ist.* Hunc versum redde: *Illud est in propinquo.*
98) Vers. 356. redde: *Assero, dicebat, Domine, facere* sc. illud i. e. assevero me credere. *Scherz.*
99) Vers. 359. *frambald*, Pronus, redde. *Scherz.*
100) Vers. 365. reddo: *Statim juxta malos* seu malorum voluntatem. Gloss. Keron: *after*, secundum i. e. juxta. *Scherz.*

Ad

SPIRITUALITER.

CAP. XXI.

Firlihe mir nu selbo Christ,
Ther unser liobo Druhtin ist.
Thaz ih nu hiar gimeine,
uuenan ther man bizeine,
Ther blinter uuard giboraner,
ioh uuiht ni mohta [1] sehen er,
Er ther [2] suntilofo man
thaz horo in thiu ougun giklan.
Er er [3] zi thiu gifiarta,
mit hanton sinen ruarta
Thes betalares [4] ougun,
thaz er sid mohti scouuon.
Allaz man kunni
thaz thulta grozo grunni,
Ouh ubar manag ubilaz,
finstarnissi seraz.
Sunta filu suaro,
thaz sagen ih thir giuuaro.
Ni liazun se unsih frouuon,
thaz rehta lioht biscouuon.
Thiu blinti uns, uuan'ih, uuurti,
fon Adames giburti.
Ouh mennisgon allen
fon sunton then uuir fallen.
Gisah tho Druhtin [5] noti
thio unsero armuati,
Thio blintun giburti,
Er uns ginadig uuurti.
[6] Nothe iz ih hiar thaz,
uuant es ratthoni uuas,
Laba noh gizami
fon imo uns iz ni quami.
Tho uuard thaz uuort sinaz
zi liehamen gidanaz,
Zi fleisges [7] gisceiftin
mit allen sinen kreftin,
[8] Tho er [9] zi thiu iz gifiarta,
mit sulichu unsih ruarta.
Mit sineru giburti,
the'iz uns zi frumu uuurti.

Thie

Largiatur mihi nunc Christus,
qui noster dilectus Dominus est.
Ut ego nunc hic doceam,
quem hic homo designet,
Qui cæcus fuerat natus,
& quicquam non poterat videre,
Antequam peccati expers Vir
lutum oculis illevit.
Antequam ipse eo rem instituerit,
manibus suis tetigerit
Mendici oculos,
ut deinceps posset videre.
Omne humanum genus
tulerat magnas calamitates,
Etiam præter varia mala,
tenebræ miserabiles.
Peccata multum gravia,
(hoc dico tibi pro vero)
Non permittebant nos gaudere,
rectam lucem conspicere.
Cæcitas hæc nobis, credo, contigit,
ex Adami generatione,
Et hominibus omnibus
a peccatis, quibus cadimus.
Vidit Dominus sollicite
hanc nostram miseriam,
Hanc cæcam nativitatem,
ipse nobis propitius factus.
(Inculco hoc ego hic ipsum,
namque hoc calumnia esset,
(Quod) salus nec gloria
ab isto nobis haud veniret.)
Igitur fuit verbum suum
incorporatum (ad corpus redactum)
Ad carnis negotia
cum omnibus suis viribus.
Cum ideo hoc instituerit,
(ut) eo ipso (corpore) nos tangeret.
Sua nativitate,
ut id nobis in salutem vergeret.

Hoc

Ad CAP. XXI.

1) Vers. 6. *sehen er*, uterque Codex i. e. *videre prius.* Scherz.

2) Vers. 7. Cod. Cæsar. *suntolofo.*

3) Vers. 9. uterque Cod. *zi thiu iz.* Mallem hunc & seq. versum ita exprimere:

Priusquam eo id (rem) *perduxit,*
ut manibus suis tangeret. Scherz.

4) Vers. 11. Cod. uterque: *ougon.*

5) Vers. 26. *noti* redde: *Necessitatem*, infelicitatem. *Scherz.*

6) Vers. 31. Lectio corrupta visa. Absque MS. forte sic tentanda restitui: *Ni theg ih hiar thaz*, nihil quicquam hic ego proficio, utilis sum, progredi possum. vid. Glossar. in *Diuhen*, & *Thihen.* Sed nihil dum muto, nisi quod *Nothe* una vox est, alias *Notte*, vid. Glossar. v. Not. §. VIII. *Schilter.* Medela omnino indiget hic textus, quam etiam afferunt Cod. Vind. & Vat. utpote in quibus duo hi versus ita leguntur:

Nôt heiz ih hiar thdz,
uuanta es rat tho ni uuas.

Unde apparet hos duos versus cum duobus sequentibus ita esse transferendos.

Necessitatem apello hic (℣. 25.) *id:* sc. Hominum conditionem
si quidem ea in re auxilium nullum adfuisset.
Refectio neque refrenatio sc. mali
ab ipso (DEO) *nisi nobis illud venisset.* Scherz.

7) Vers. 36. Cod. Vind. *gisceftin.*

8) Vers. 38. & seq. ita sunt reddendi:

Cum eo id (rem) *perduxisset,*
ut hac ratione nos tetigisset. Scherz.

9) Vers. eod. Cod. Vind. & Vat. *zi thiuz.*

10) Vers.

Thie dati uns uuola dohtun,
ioh sid gisehan mohtun,
[10] In liuhte giuuisse
[11] fon themo alten finstarnisse,
Mannilih nu loufe
zi themo sconen doufe.
Thara innan Christus tho [12] uuanta,
[13] ioh selbo thara santa.
Uuizist thaz in ala uuar,
thaz uuazar heizit ouh [14] so thar.
Uuanta [15] kristes uueltit,
ther hera uuard gisentit.
Ni uuurti man niheiner,
fon sunton sinen heiler,
Ther fater 'nan ni santi,
ioh hera in uuorolt [16] fruanti.
[17] Inliuht er unsih filu fram,
ioh er hera in uuorolt quam,
Thaz uns thiu sin guati
thiu ougun indati.
Thaz uuir thaz irknatin,
uuara uuir gangan scoltin.
[18] Petlin in girihti,
zi sineru eregrehti.
Joh uuir 'nan muazin scouuon
offenon [19] ougon.
Indanemo annuzze,
thaz uns iz uuolla sizze.
Ofenemo muate,
the'iz uns irge zi guate.
Mit thes herzen ougon
muazin iamer scouuon, Amen.

Hoc opus nobis bene profecit,
& deinceps videre possimus.
In luce certi,
ab antiquis tenebris,
Quilibet nunc currat
ad pulchrum baptisma,
Ubi Christus præsidet,
& ipse eo missus.
Scitote hoc per omne verum,
unda vocatur quoque ita.
Namque Christus præsidet,
qui huc fuit missus.
Non fuisset quisquam usque ad unum
à peccatis suis sanatus,
Pater Ipsum ni misisset,
& huc in mundum, Salvatorem.
Illuminat ille nos multum valde,
atque huc in mundum venit,
Ut nobis illa sua bonitas
oculos aperiret,
Ut id cognosceremus,
quorsum ire deberemus.
Mendicare recta
ad ejus glorificationem.
Et nos ipsum possimus videre.
apertis oculis,
Aperta facie,
ut nobis hoc bene congruat.
Aperto animo,
ut nobis vergat in bonum,
Cordis oculis
possimus perpetuo conspicere, Amen.

Facta

---

10) Verſ. 45. lege junctim: *Inliuhte giuuisse*, illuminati certe. *Scherz.*

11) Verſ. 46. redde: *Ab antiquis tenebris* ſc. liberi. *Scherz.*

12) Verſ. 49. forte: *uualta*, ut mox: *uueltit.* Schilter. Non opus correctione. Cod. uterque habet: *Thara inan Christ tho uuanta*; i. e. *Quo illum* (cœcum) *Christus vertit* h. e. ire juſſit. vid. cap. 20. ✝. 50. *Scherz.*

13) Verſ. 50. redde: *Et ipſum eo miſit. Scherz.*

14) Verſ. 52. *ſo thar*, corruptum, nec abſque ope MSC. emendandum facile. An Jordan? *Schilt.* MSS. habent: *ſo thar.* Ego hunc verſum ita reddo:

— *Hac Aqua* (Baptiſmi) *etiam appellatur ſicut ibi*, ſc. aqua illa, qua Cœcus uſus eſt, fuit appellata.

Nempe *Siloah*, quod uti S. Johannes IX, 7. explicat, idem eſt ac: ἀπεσταλμένος. *Miſſus.* Scherz.

15) Verſ. 53. *Kriſt es*, disjunctim exhibent MSS. noſtra. Unde clarius hic verſus reddi poteſt: *Siquidem Chriſtus illi* (aquæ Baptiſmi) *præſidet.* Scherz.

16) Verſ. 58. *fruanti*, lege: *fruati*, h. e. *juſtum*, prudentem, ſalutarem. *Schilter.* Imo lege ex utroque Cod. *uuanti.* Itaque hunc verſum ſic transfer: *Et huc in mundum vertiſſet*, i. e. ablegaſſet. *Scherz.*

17) Verſ. 59. *Inliuht*, mallem reddere, *Illuminavit.* Scherz.

18) Verſ. 65. lege ex MSS. noſtris: *Pedin*, viarum. Occurrit etiam vox infra in Lib. V. in Epil. ad Harmuate & Werimbertum ✝. 13. ubi dicit:

Rihti pédi *mine*
thar ſin thie druta thine,
Dirige *vias* meas
eo, ubi ſunt fideles tui.

expono autem ✝. 65. ita: *Viarum in rectitudine.* Scherz.

19) Verſ. 68. Cod. Viod. *ougun.*

20) Verſ. 70. Uterque Cod. *uuola.*

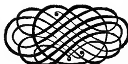

Ad

Facta sunt Encænia. Joan. 10.

Cap. XXII.

GIstuantun in thera nahi
thes Gotes huses [1] uuihi.
Thioselbun hoho ziti
Firotun thie liuti.
[2] Ther Evangelio thar quit,
the'iz uuari in [3] uuinttiriga zit,
Thisu dat ubaral,
thia ih iu hiar nu sagen scal. Ambulabat JEsus in templo.
Giang tho Druhtin innan thes
in porziche [4] thes huses.
Ther namo detaz mari,
er Salomones uuari.
Thaz mohta sin in uuari
thuruh sina ziari. Math. 6, 29.
Thaz man zithiu 'nan zelita,
then namon imo iruuelita.
Thie Judeon 'nan [5] bistuantun,
ni uuestun uuaz sie [6] fuarun,
Sprahun zi imo [7] in farun,
so sie giuuon uuarun.
„ uuio lango so firdragen uuir,
„ thaz thu unsih [8] speniffus zi thir. Quonique animas nostras tollis?
„ Sus nimis [9] einizzen,
„ uuil du iamer thes iruuizzen.
„ Oba Christus si namo thin? [10]
„ thaz laz thanne osanaz sin.
„ Thaz gizel uns hiar nu sar,
„ thaz uuir uuizzin thaz uuar.
„ Ob ih iz sagen, quad er, iu, Si vobis dixi, non creditis.
„ ir ni giloubet thoh bi thiu.
„ Ni

INstabat in proximo
Templi dedicatio.
Hoc festivum tempus,
feriabantur homines.
Evangelista hîc dicit,
quod fuerit in hyemali tempore,
Hoc factum per omnia,
quod vobis hîc nunc dicere debeo.
Ambulabat ibi Dominus interea
in porticu domus.
Nomen facit manifestum,
(quod) Salomonis fuerit.
Hoc poterat esse revera
propter ejus ornatum.
Quod ad illum eum retulerint,
hoc nomen ei elegerint.
Judæi Ipsum circumdederunt,
nescientes quid tentarent,
Dixerunt ad Ipsum per insidias,
ut consueti erant.
Quamdiu sufferamus nos,
quod tu nos suspendis de te?
Ita capis solus utilitatem.
(si) vis perpetuo id ignorare: (celare.)
An Christus sit nomen tuum?
hoc sine deinceps manifestum esse.
Hoc dic nobis hîc jam tandem,
ut nos sciamus quid verum.
Si ego id dixero, respondit Ipse, vobis,
vos non creditis tamen propterea.
Non

Ad Cap. XXII.

1) Vers. 2. *Encænia.* Gothus ad verbum Græcum: *Inningitha*, ex *in*, in, & *niugo*, καινὸς, novus, quasi dicas: renovatio Dedicationis. Anglo-Saxo: *Templhalgunga*, ut Noster. *Schilter.*

2) Vers. 5. *ther Evangelio* verte: *Evangelium.* Supra idem versus occurrebat II, 14, 17. adde I, 1, 226. & V, 8, 44.

3) Vers. 6. *uuintiriga*, uterque Codex.

4) Vers. 10. mallem redditum: *in porticu Templi. Hus*, κατ᾽ ἐξοχὴν a nostro usurpatur pro Templo plurimis locis. *Scherz.*

5) Vers. 17. Sic & Anglo-Saxo: *bestodon.* Schilter. Ad marginem hujus versus uterque Cod. habet: *Circumdederunt Judæi.* Cæterum conf. Junius in Glossar. Gothico: v. *bistandan.* Scherz.

6) Vers. 18. Cod. uterque & Flaciana Editio: *fuartun* i. e. *agerent.* Scherz.

7) Vers. 19. Aptius: *in dolo, dolose.* Scherz.

8) Vers. 22. *Spenissus*, verbum suspectum, exprimit Latinum: *tollis.* Kero: *si kespentot*, suspenditur. Gothus hic: *habis*, suspendis. Anglo-Saxo: *gælst.* Sed disjunctim legendum: *Spenis sus*, suspendis ita, adeo &c. Freherus: ita legendum:

Thaz thu unsih spenis sus zithir (sus, sic)
sus nimis einizzen.

Schilter. *Spénis sus*, habet utrumque MSC. *Scherz.*

9) Vers. 23. Freherus sine dubio ex MSC. *sus nimis ein nizen:* sic capis solus utilitatem. *Schilter.* Cod. Vat. habet: *Sus nimis ein izzen.* Cod. Vind. legit: *Sus nimis einizen.* Arbitror per signa distinctionis hunc & prioris, ut & sequentis versus textum ita esse juvandum:

thaz thu unsih spenis zi thir
Sus nimis, einizen
uuil du jamer thes iruuizzen.

Spenis idem est ac: *allicias persuadendo.* Ita *spenit* occurrit supra II, 4, 173. in Glossis Florentinis (quas debeo liberalitati Illustris Viri DN. ANDERSONII, Civitatum Hanseaticarum ad Tractatus Pacis Rastadiensis & Badensia ut & ad Regem Christianissimum quondam Legati, nunc vero Reipublicæ Hamburgensis Consulis meritissimi, Patroni mei magni, viri ut in aliis, ita & in his studiis versatissimi) legitur: *Spennare*, illex, persuasor. *Spenstin*, pro *Persuasionibus* supra habuimus II, 4, 22. adde infra IV, 37, 13. Gl. Keronis: *Spanan*, suggere. Ubi tamen legendum: *suggerere*, *kespenstin*, suasionibus, *uuir spanen*, suadebimus, in Vers. Tatiani cap. 222, §. 3. conf. Palthen. ad Tatian. p. 387. Gothis: *Spana* idem est ac: *pellicere, seducere, corrumpere.* vid. Verelium in Ind. Lingu. Goth. h. v. *Nimis*, significat: *tollis, aufers*, rapis. *Du nimmst.* *Einizen* est nostrum *einzig*, solus. *iruuizzen* est *scire, sapere*, pro: *sapere* usurpatur supra III, 1, 45. Unde hos versus ita transferendos judico:

Quod nos allicias, ad te
Ita tollas, solus
visne semper hac in re sapere, seu id scire. *Scherz.*

10) Vers. 25. Margo utriusque Codicis habet: *Si tu es Christus, dic nobis palam.*

11) Vers.

„ Ni firnimit iuer muat,
„ [11] thanne ih iu zellu thaz guat.
„ Thiu uuerk thiu ih uuirku innan thes
„ in namon fater mines,
„ Irgehent io gilicho,
„ mih filu follicho.
„ Ir ni giloubet thoh thiu halt, [12]
„ thaz ist iu ofto gizalt,
„ Giuuisso ni birut ir,
„ thero ih iruuellu zi mir.
„ [13] Thie ih zi thiu gizellu.
„ ioh suntar mir iruuellu,
„ Thie eigun min io minna
„ ioh horent mina stimma.
„ Ih ouh sie irkennu,
„ ioh solgent mir mit minnu.
„ [14] Gibu ih ouh in uuar min
„ thaz euuiniga lib in.
„ Ni [15] firuuendent sie in euuon,
„ firmident ouh then uueuuon.
„ Sint fasto ana enti
„ in mines selbes henti.
„ Ni nimit se mennisgen haz,
„ Giuuisso uuizit ir thaz,
„ Unz anan uuorolt enti
„ son mines fater henti,
„ Thes fater min mir [16] gibusta,
„ the'ist alles guates furista.
„ N'ist thaz sih io giebono
[17] thera sinera gifti frumono.
„ Ih inti fater min,
„ io thiu euuinigi sin.
„ Ni [18] mit uuiu iuer nihein,
„ Ist [19] unser zueio uuesan ein.

Oves meæ vocem meam audiunt.

Pater meus quod dedit mihi, majus omnibus est.

Ther

Non percipit vester intellectus,
etsi ego vobis prædico salutem,
Opera, quæ ego operor interea
in nomine Patris mei,
Profitentur utique pariter
me multum plene.
Vos non creditis tamen eo magis,
hoc est vobis sæpe dictum,
Certe non estis vos,
quos ego eligo ad me.
Quos ad hos (discipulos meos) accenseo,
atque seorsim mihi seligo,
Qui habent mei dilectionem
atque audiunt meam vocem.
Ego vicissim eos agnosco,
& sequuntur me cum amore.
Largior ego quoque per fidem meam
Æternam vitam illis.
Non peribunt illi in æternum,
evitant quoque infernum.
Sunt firmi (tuti) absque cessatione,
in meis propriis manibus.
Non eripit eos humanum odium,
(certo sciatis hoc)
Usque ad mundi finem
de mei Patris manibus.
Quod Pater meus mihi dedit,
illud est omnium bonorum optimum.
Non est quod se adæquet
huic suo dono optimo.
Ego & Pater meus
utique æterni sunt.
(Non sicut vestrum nec unus)
est nostra duorum essentia una.

Populus

11) Vers. 32. *thanna* mallem reddere : *quando, tunc cum.* Scharz.

12) Vars. 37. in margine utrinsque MSC. est: *Vos non creditis, quia non estis ex ovibus meis.*

13) Vers. 41. *thio* Cod. Vind.

14) Vers. 47. *Gibuh.* Cod. Vind.

15) Vers. 49. *firuuendet.* Vitium subast, locutio enim est in prima, non tertia persona; *Firunende* itaque legendum aut: *firuuerfe*; aut in plurali: *firuuendent*, peraunt; quod malim. *Schilter.* Miror hanc notam; cum in Flaciana Editiuna clara sit: *firuuerdent*, quod significat: *peribunt.* vid. III, 8, 83. & III, 6, 93. & II, 17, 14. Margo utriusque Cod. habat: *Non peribit in æternum.* Scherz.

16) Vers. 57. pro: *gionsta*, quod Flacins habat, lage: *gibusta*, dedit. Cæterum sequitur Auctor Lectionem & interpretationem Vulgatæ, sicut & Anglo-Saxo: *Dat the min Fæder me sealde is marre thonne anig other thing*, i. e. *id, quod meus Pater mihi dedit, est plus quam ulla alia ras.* At Gothus, secutus Græcum fontem: *Atta meins thatei fragaf mis, maizo allaim ist*, Pater meus, qui dedit mihi, major omnibua est. *Schilter.* Nulla hic medicina opus est, *gionsta* bene huc quadrat; Significat enim idem ac: *dedit, concessit*; infra V, 25, 196. & seq. Noster:

Si guallichi thera énsti
thiu mir thés ió gionsti.
Sit gloria Gratiæ,
quæ mihi certe hoc *indulsit*, dedit.

Anglo-Saxonibus *gennnen* est, dare, concedere. *Unnan*, ex gratia dare, donare. vid. Hickes. in Thes. LL. Sept. Tomo I. in fin. p. 74. & p. 90. *Ensti*, quod in allegato Otfridi loco occurrit, est *gratia.* Gloss. Keronis: *Ensti*, gratiæ. Gothis: *Ansts*, Amor, Gratia. Island. *Aast*, Amor iisdam *ann* significat *amo, foueo.* Scherz.

17) Vers. 60. Mallem reddere: *Sui doni utilitati*, præstantiæ. vid. Supr. II, 7, 52.

18) Vers. 63. *Mithub*, quod Flacius habet, vox suspecta, sensus tamen apertus; lagendum videtur: *mit uuin*, quomodu. ut supra II, 5, 3. *Sbilter.* *Mithub* arbitror esse idem ac : *Vobiscum, mit euch.* Plebs Alsatica pro : *mit auch* adhuc hodie dicit: *mit uch.* Sana *mithub* habet, præter Editionem Flacianam, uterqua Codex. *Scherz.*

19) Vers. 64. pro : *Unser*, uterque Codex habet *Unker*; quod ast Dualis, adeoque usurpatur, quando de duobus sermo est; ceu recte observat Celeberr. Hickesius in Thes. Linguar. Sept. in Gramm. Francico-Theotisca. pag. 29. Ubi, ad probandum hoc, notabilem affert locum. Islandi simili ratione de duabus personia, usurpant *ockar, ockart*, pro : *noster.* vid. Runolphi Dictionariol. Island. voce: *ockar.* Gnthis: *Unkis.* Nostri de duobus. vid. Junium in Glossar. Goth. voc. *Unkis.* Versum autem hunc cum priori ita canseo transferendos esse:

Non vobiscum, vestrum allo, sc. unus sum,
est (autem) *nostrum duorum* (DEI
Patris & mea) *essentia una.*

Stadenius in Examine vocis *Ur* subjecto Explic. Verb. Bibl. Germ. p. 852. ita hoa varsua reddit: *Ich verbela es keinem auter euch, unser baider wasen ist eines*, quam explicationam admitterem, si pro: *mithub* haberat Otfridus *bilub.* Scherz.

20) Vers.

Ther liut thia ſpracha al firdruag,
unz ſin uuort tho thes giuuuag.
Tho iltun ſar binotin,
thaz ſie 'nan ſteinotin.
Er gab tho mit thulti (Reſpondit Jeſus.)
then liutin antuuurti,
Lerta ſie auur tho thaz guat,
ioh kert in [20] frammor thaz muat.
,, Ih [21] ougt iu, quad gimuatu,
,, manigu uuerk guatu,
,, Fon mines Fater guati
,, [22] ſuazliche dati.
,, Min ahtet ir mit nidu
,, thuruh thiu uuerk minu.
,, Iagilich bi manne,
,, [23] mit iu uuemo ſteinone?
,, Mit ubilemo uuillen,
,, ioh muaton filu ſollen.
Bigondun ſie ſih rechan,
ioh auur [24] zi imo ſprechan:
,, Ni duen uuir bi thia guati ([25] De bono non lapidamus Te.)
thir thaz uuidarmuati.
,, Uuir duen iz mer thiu halt,
,, uuanta ſprichiſt thaz ni ſcalt.
,, Thu biſt man einfolt,
,, [26] thu quisthu uueſes auur Got.
,, Ebonot [27] thin unfruati
,, ſih Druhtines guati.
Unſer Druhtin ni thiu min (Reſpondit Jeſus.)
ſprah thaz rehta thar [28] z'in,
Er ſie thar tho manota,
uuaz thes ther [29] uuizod ſageta:
,, [30] Juo buah, quad, uueizen,
,, [31] thaz man ouh Gota heizent.
,, Giuuiſſo ſagen ih iz iu,
,, thaz man ſie nennit thar zi thiu.
,, Nu thie zi Gote ſint ginant, [32]
,, thie buent hiar thiz uuorolt lant.
,, Then [33] Gotes uuort gizaltun,
uuaz ſe [34] in io ſagen ſcoltun.
,, Ouh man nihein ni lougnit,
[35] thaz giſcrib in thar quit.
Ni [36] z'allo uuorolt friſti
,, ſi io filu ſeſti,

,, Then

Populus hunc ſermonem omnino tolerabat,
usque dum ejus Verbum tunc hoc protulit.
Tunc feſtinabant ſtatim anxie,
ut Ipſum lapidarent.
Ipſe dabat hîc cum patientia
populo reſponſum,
Docens eis iterum Bonum illud,
& vertit eis porro animum (lapidandi)
Feci vobis, dixit placide,
varia opera bona,
A mei Patris bonitate
dulcia (benigna) facta.
Me perſequimini ex invidia
propter hæc opera mea.
Quilibet viritim, (omnes ac ſinguli)
propter quod igitur lapidabitis?
Cum mala voluntate,
& animo multum pleno.
Conabantur iſti ſe vindicare,
& iterum ad Ipſum dicere:
Non facimus de iſto bono
tibi hanc adverſitatem.
Nos facimus eam magis ideo
quia loqueris, quod non debes.
Tu es homo ſimplex,
tu dicis autem (quod) ſis Deus.
Æquat tua ſtoliditas
ſe DEI bonitati. (Majeſtati)
Noſter Dominus nihilominus
loquebatur rectum tunc ad eos,
Ipſe eos tum admonebat,
quid de hoc Propheta dixerit:
Veſtra Biblia, dixit, demonſtrant,
quod etiam Dii vocantur.
Certe dico ego hoc vobis,
quod illi nominantur ibi hoc modo.
Jam ſi iſti Dii ſunt nominati, (ad Deos recenſiti)
qui inhabitant hîc hanc mundi regionem,
Quibus Dei ſervi prædicarunt,
quod hi eis dicere debuerunt.
Neque quisquam diffitetur,
quod ſcriptura eos ſic vocat.
Quidni per omnia mundi tempora
ſit utique multo firme (Dei nomine inſignitus)

(Is)

20) Verſ. 72. Cod. Vind. *frammort*, & rectiſſime quidem. Hunc verſum ita reddo: *& vertit ipſis ulterius animum* ſc. ad iram, & ejus effectum, lapidationem. *Scherz.*

21) Verſ. 73. *ougta* Cod. Vind. Eod. ꝟ. *gimyatu* Cod. Vind.

22) Verſ. 76. *ſuazlicho* uterque Codex.

23) Verſ. 80. Hic verſus corruptus eſt, qui exprimere debet textus verba: *Propter quod eorum opus me lapidatis?* videtur legendum: *mit io uuemo ſteinone?* pro quo eorum lapides ſumitis? Freherus: lege: *mit iuuemo ſteinone*, veſtra lapidatione. *Schilter.* Freheri explicatio bene ſe habet, nam in Cod. Cæſar. legitur: *mit iuomo ſteinonne*, in Vatic. autem: *mit iuuuemo ſteinonne.* Scherz.

24) Verſ. 84. *zimo* Cod. Vind.

25) Verſ. 85. Margo Cod. Cæſarei habet: *de bono opere non lapidamus te.*

26) Verſ. 90. Cod. Vind. *thu quiſt thu.* Cod. Vat. *thu quis thu.*

27) Verſ. 91. *thinu.* Cod. Vind.

28) Verſ. 94. *zi in* Cod. Vind.

29) Verſ. 96. Cod. Vind. habet: *uuizzod.* i. e. *Lex*, S. Scriptura. *Scherz.*

30) Verſ. 97. *iuuo* Cod. Vind.

31) Verſ. 98. redde: *quod homines etiam dii vocentur.* Scherz.

32) Verſ. 101. Margo Cod. utriusque: *Si illos dixit Deos, ad quos ſermo Dei factus eſt.*

33) Verſ. 103. *uuort*, lege: *Gotesuuart*, Dei ſervus. Prophetæ, ut *Euuart*, legis cuſtodes. *Schilter.* Non opus eſt hac correctione. Textus bonum habet ſenſum, modo ex MSS. noſtris corrigatur. *Scherz.*

34) Verſ. 104. ubi pro: *in io*, legendum eſt: *iu io*. ita autem hos duos verſus transfero:

Quibus Dei verba indicabant,
quid ipſi olim ſane dicere debuerunt.
Scherz.

35) Verſ. 106. Uterque Codex: *iu thaz giquit*, i. e. *olim de ea re dixit.* Scherz.

36) Verſ. 107. *zállo* i. e. *zi allo.* Schilter.

„ Then Got uuihan nanta, „ inti hera in uuorolt fanta.	(*Is*) *quem Deus Sanctum vocavit*, *& huc in mundum misit.*
„ Gab fine [37] fegana alle „ in inan filu folle.	*Deditque suas benedictiones omnes* *in ipsum multum plene.*
„ Ir quedet, thaz thiu uuort min uuidar Druhtine fin,	*Vos dicitis, quod Verba mea* *adversus Deum sint*,
„ Thaz ih thes [38] giendu, „ mih Gotes Sun nennu. *Si non facio opera Patris mei.*	*Quod hoc attentem*, *me DEI filium nominem.*
„ [39] Nu duan ih finu uuerk iu, „ ir ni giloubet thoh bi thiu.	*Nunc facio ego Ipsius opera vobis*, *vos non creditis tamen propterea.*
„ [40] Noh ir thes ni faret, „ ir iuih thara keret.	*Nec vos id intenditis*, (*ut*) *vos eo converteret.*
„ Ob ih auur thenku, [41] „ the'ih finu uuerk uuirku.	*Si ego vero cogito*, *quomodo ego Ipsius opera operer*,
„ Ob ih ni bin [42] in thrati, „ giloubet thoh thera dati.	*Si ego non sum in valore (respectu illo debito)* *credite saltem his operibus.*
„ Thaz ir thaz irkennet, „ ioh ouh gilouben uuollet,	*Ut hoc agnoscatis*, *& credere velitis*,
„ Thaz uuir ein fculun fin „ ih inti Fater min.	*Quod nos unum debemus esse* *ego & Pater meus.*
Fahan fie 'nan uuoltun *Quærebant ergo eum apprehendere.* tho finu uuort thiz zaltun.	*Capere Isti Ipsum volebant*, *dum verba ejus hoc referebant.*
Er giang far then ftunton uzar iro hanton.	*Ipse ibat statim eo momento* *extra eorum manus.*
Tho thaz uuard allaz fo gidan, fo fuar er ubar Jordan.	*Cum hoc esset omne ita factum*, *tunc vectus ultra Jordanem.*
[43] Sie ther gifiuafo uuarin, unz fino ziti quamin.	*Deinceps assopiti erant*, *donec suum tempus veniret.*

Erat

37) Verf. 111. Cod. Vind. *fegena.*

38) Verf. 115. Uterque Cod. *ginendu*, quod idem eft ac: *fruar.* vid. fupra Notam meam ad I, 2, 24. *Scherz.*

39) Verf. 117. Cod. Cæfareus habet: *ni.* Optime, uti ex textu latino, quem margo ex S. Scriptura exhibet, apparet; itaque hic verfus reddi debet: *Si non facio opera ejus jam.* Scherz.

40) Verf. 119. & feq. mallem redditos:

Neque vos id agitis,
ut vos eo vertatis. i. e. ut id curetis.
Scherz.

41) Verf. 121. Margo utriusque Cod. *fi non facio opera Patris mei.*

42) Verf. 123. Uterque Codex habet: *iu.* Vind. Cod. autem pro: *thrati*, habet: *drati*, hoc *drati* videtur effe a *drahton* confiderare, meditari; quod occurrit I, 1, 85. *drahta* denotat cogitationem. vid. V, 23, 42. Unde verto: *Si a vobis non fum confideratus* fc. ob alia. *Scherz.*

43) Verf. 135. *Sie thar*, hunc & feq. verfum reddo:

Illi (qui cum Chrifto Jordanem tranfiverant) *ibi familiariter* (fuaviter) *vivebant.*

Stadenius in Explic. Voc. Bibl. Germ. p. 576. reddit; *Sie waren da freundlich bey einander, fo lange feine zeit war.* Scherz.

Erat quidam languens Lazarus. Joann. II.

Cap. XXIII.

ERo ist filu [1] thrato
thero Druhtines [2] rato,
Joh [3] managfalt ouh manne
al zi zelenne.
[4] Thoh uuilluh hiar nu suntar,
zellen einaz uuuntar.
Iz ist thaz, ni hiluh thih,
then anderen allen ungilih.
Lazarus ther guato
uuard kumig filu drato.
[5] Krefftigera suhti,
ioh grozera ummahti.
Thir zell ih hiar ubar lut,
er uuas [6] Christus filu drut.
Er uuas siner liobo,
thes sist thu mir giloubo.
Er uuas son kastelle, *De Castello Mariæ.*
thaz uuizun uuir ouh alle,
[7] Thar Martha uuas ioh Maria,
ioh heizit ouh Bethania.
[8] Thiz uuas, uuizist thu thaz, *Maria erat quæ unxit Dominum.*
thiu [9] in inbant thaz ira fahs,
Joh uuas iru thaz suazi,
mit thiu suarb si [10] Christus fuazi.
Uuaz mag ih zellen thir es mer,
thaz uuarun sino suester.
Habetun Christus minna,
sin selbes [11] Drudinna. *Miserunt ad eum Sorores ejus.*
Sie santun bi then bruader
zi [12] Christus, kunden iro ser.
Uuas in thar ginuagi,
man ekrod es giuuuagi.
Er ekrodi thaz uuesti
sar zi theru fristi,
Thia ummaht [13] thi'er thar tholeta,
[14] then er so minnota.
Ni'st, quad er, thiu ummaht *Infirmitas hæc non est ad mortem.*
so fram zi [15] dode imo braht.
Jo so in ala uuari
zi Druhtines diuri,
Thaz in thera ummahti
thes Gotes Sunes mahti

[16] Uuer-

ILlorum est multo nimis
Domini factorum,
Ac multiplicium, nec homini
omnia recensitu.
Tamen volo hic jam peculiariter
narrare aliquod miraculum
Id ipsum est, ne te celem,
cæteris omnibus dissimile.
Lazarus ille bonus
factus est ægrotus multum valde,
Gravi morbo,
& summa imbecillitate.
Tibi dico hic palam,
ille erat Christo valde fidelis.
Erat ejus dilectus,
hoc sis tu mihi credens.
Erat de Castello,
quod scimus & omnes,
Ubi Martha erat & Maria,
& vocatur Bethania.
Illa erat, scias hoc,
quæ Ipsum involvit suis capillis,
Atque erat ei hoc suave,
illis detersit Christi pedes.
Quid dicam tibi amplius?
erant ejus Sorores.
Habentes Christum amorem,
ipsius fideles.
Miserunt de fratre
ad Christum, nunciantes earum dolorem.
Erat eis jam satis,
modo ipse id perciperet,
Ipse modo id sciret
statim eo tempore,
Imbecillitatem, quam iste toleraret,
quem ipse diligeret.
Non est, dixit Ipse, hæc imbecillitas
hactenus ad mortem ei illata.
Imo revera
ad Domini gloriam,
Ut in hac imbecillitate
Dei Filii potentia

Fiat

Ad Cap. XXIII.

1) Vers. 1. Cod. Vind. *drate.*

2) Vers. 2. leg. *dato* & mox pro *oub*, *nob* Schilter. Uterque Codex habet: *dato.* Hunc & tres sequentes versus ita reddo:

Honor est multum ingens
operum DEI
Et multiplicitas quoque hominibus
ad omnia enarranda.

i. e. Gloriosa sont opera Dei & ita multiplicia, ut enarrari perfecte ab hominibus non possint. *Ere* Francis honorem, *Ehr* denotat. Glossæ Keronis: *Erc*, honorem. *Heru*, honore. conf. Diecmann. in Specim. Gloss. Lat. Theot. p. m. 125. ubi primos hujus capitis versus eodem, ac feci, modo reddit. conf. Jun. ad Willer. pag. 56. Scherz.

3) Vers. 3. *Managfalt* est hic substantivum; eadem ratione hodie adhuc substantive usurpamus: *Einfalt*, pro

simplicitate; quidni ergo etiam: *Managfalt*, multiplicitatem significet? *Scherz.*

4) Vers. 5. *tob uuilli ih.* Cod. Vind.

5) Vers. 11. *Kreftigera.* Cod. Viod.

6) Vers. 14. Uterque Codex: *Christe.*

7) Vers. 19. mallem vertere: *Unde.* Bethanie habetur pro Petria ipsarum. vid. de Dieu ad Joh. XI, 1. *Scherz.*

8) Vers. 21. redde: *Hac posterior erat illa.* Scherz.

9) Vers. 22. Cod. Cæsareus & ipse Flac. habet: *iu intbant.* Unde hic versus sic est reddendus:

Quæ aliquando religavit suos crines. Scherz.

10) Vers. 24. *Christes.* Cod. Vind.

11) Vers. 28. Cod. Cæs. *drutinna.*

12) Vers. 30. *Christe.* Uterque Codex:

13) Vers. 35. *thia er.* Cod. Cæsar.

14) Vers. 36. redde: *Quem ille adeo amaret.*

15) Vers. 38. Cod. Cæs. *dod.*

16) Vers.

[16] Uuerther filu maro,
thaz uuizit ir giuuaro.
Habeta er in uuar min
minna liublicho sin.
Diligebat Jesus Martham.
Joh thero zueio uuibo,
[17] thes ſi'ſt thu mir giloubo.
So Druhtin tho gihorta,
thaz er ſo zorkolota,
Tho [18] inthabet er ſih ſar
giuuiſſo zuene dag thar.
„ Er ſprah z'en iungoron tho: Eamus in Judæam.
„ uuiſomes thero Judono.
„ Farames auur thara zi in
„ [19] hina in iro lant in.
[20] Sprahun tho mit minnon
thie ſine [21] liobon holdon,
Si [22] erquamun odo in drati
thera [23] erer undati.
„ Meiſtar, quadun, hugi thes,
„ ſie [24] farent thines ferehes,
„ Mit ſelb ſteinonne,
„ nu ſuachiſt ſie [25] auur thanne.
„ Ja ſint, quad er, binoti
zuelif dago ziti? Nonne XII. horæ ſunt diei?
„ [26] Thio iro ſtunta uuerbent,
„ ioh themo dage folgent,
„ So uuer ſo dages gengit,
„ [27] giuuiſs er ni firſpirnit.
„ Uuant er [28] ſih mit then ougon
„ forna mag biſcouuon.
„ Drof ni zuiuolot ir thes,
„ [29] biginnit er es nahtes,
„ [30] Ni er blintilingon uuerne,
„ ioh ſero firſpurne.
„ Mir, quad er, ſo folge,
„ ther rehto gangan uuolle.
„ Giuuiſſo io in ala drati
„ ſo ſcouu er min girati.
„ Sprah tho Druhtin ubar lut,
bi then ſinan ſiachan drut,
Uuorton ouh tho bliden
z'en iungoron ſinen:
„ Ther

Fiat multum celebris,
hoc ſciatis certo.
Habebat Ipſe per fidem meam.
Amorem jucundum ſui. (ejus)
Atque ambarum illarum fœminarum,
hujus ſis tu mihi credulus.
Cum Dominus ergo audiſſet,
quod iſte ſic ægrotaret,
Tum commoratus fuit adhuc
certe duos dies ibi.
Dixit ad Diſcipulos tunc:
viſitemus Judæos.
Eamus iterum nunc ad eos
inde in eorum terram.
Dixerunt tunc cum charitate
Ipſius dilecti fideles,
Recordati (cum ſtupore) autem vehementer
eorum priorum maleficiorum.
Magiſter, dicentes, recordare ejus,
minabantur tuæ vitæ,
Ipſis lapidibus,
jam viſitas eos iterum ibi.
Nonne ſunt, dixit, certe
duodecim diei horæ?
Qui hoc momenti negotiantur,
& diem ſequuntur,
Quicunque die ambulat,
certe non offendit.
Nam ſe oculis
antrorſum poteſt conſpicere.
Unde ne dubitetis de hoc,
(ſi) aggreditur de nocte,
Quin cœcus impingat,
& acerbe offendat.
Me, dixit porro, ſequatur,
qui rectà ambulare velit.
Certe & omnimodo
advertat meum monitum.
Loquutus dein Dominus clare,
de ſuo ægroto fideli,
Verbis etiam lætis
ad diſcipulos ſuos:
Ille

16) Verſ. 43. lege ex otroque Cod. *uuerthen.*
17) Verſ. 48. aptius: *hoc ſis mihi credens.* Scherz.
18) Verſ. 51. *inthabet ſih* idem eſt ac: *abſtinebat ſe*, er hielte ſich zuruck. conf. III, 24, 183. Gloſſ. Ker. *inthabee*, ſuſtine, *inthabeen*, ſuſtineant. Unde hos duos verſus ſic transfero:

Tum abſtinuit ſe adhuc
certe per duos dies inde i. e. quo minus iret Bethaniam.

In Cod. Vind. & Vat. Verſ. 52. eſt: *daga.* Scherz.
19) Verſ. 56. *Hina* redde: *eo*, hin. *Scherz.*
20) Verſ. 57. *ſprâchun.* Uterque Codex.
21) Verſ. 58. Uterque Cod. *liobon.*
22) Verſ. 59. *erquamun odo* idem eſt ac: *terrebantur*, *metuebant*, forte. Infra V, 15, 57. *erquam er*, obſtupuit, in ſtuporem, terrorem datus fuit. III, 26, 91. *irquaman thero uuerko*, territi his factis. Supra II, 3, 64. *thie liuti irquamun harto*, Homines obſtupeſcebant valde. *Arquamun*, obſtupuerunt, in Verſ. Tat. cap. 12. §. 5. & c. 60. §. 17. conf. Palthen. ad Tat. p. 323. ubi etiam allegat Junium ad Willer. p. 148.
23) Verſ. 60. legendum eſt juxta utrumque MSC. *ererum dati.* Hinc verſum huocce & priorem ſic reddu:

Illi (diſcipuli Chriſti) *metuebant forte valde*
propter priora facta ſc. Judæorum contra Chriſtum. *Scherz.*

24) Verſ. 62. *farent*, redde: *inſidiantur.* Conf. III, 14, 206.
25) Verſ. 64. Cod. Vind. *afur.*
26) Verſ. 67. & ſeq. ita reddo:

Quæ (horæ) *per ſuum tempus eunt*,
& diem ſequuntur i. e. diei inhæreot.

uuerben ſæpiſſime uſurpatur pro: *ire*, *verſari.* Ita infra V, 20, 237. *ioh innan helle* uuerbent, i. e. imo in infernum *eunt.* Gothis: *huairban*, *huarban*, ire, præterire, transire. vid. Stiernhielm in Gloſſar. Ulphila-Goth.
27) Verſ. 70. Uterque Cod. *giuuiſſo er.*
28) Verſ. 71. in Latino omitte: *ſe.* Scherz.
29) Verſ. 74. redde: *Si aggreditur hoc de nocte.* Scherz.
30) Verſ. 75. redde: *Quin cæcorum inſtar contendat* i. e. palpet. *Scherz.*

31) Verſ.

„ Ther unſer friunt guato *Lazarus amicus noſter dormit.*
„ slafit nu [31] gimuato.
„ Uuir ſculun 'nan iruueken,
„ fon themo slafe irreken.
Uuola iſt, Druhtin, quadun, thaz, [32]
thanne uuirdit imo baz.
Nu quimit [33] lihtida imo in muat,
ſo ofto [34] ſio themo duat.
Sie uuantun, Druhtin meinti,
er ſinan slaf zeinti. *Ille dicebat de morte ejus.*
Er ſelbo meinta auur thaz,
thaz er tho biliban uuas.
Det er ofan in tho ſar,
[35] uuio bi'nan gilegan uuas thaz uuar.
Ih uuille iu iz zellen, quad er, er *Lazarus mortuus eſt.*
iſt Lazarus bilibaner.
Thoh uuill ih freuuen es nu mih,
giuuiſſo thuruh iuih,
Thaz ir giloubet bi thiu,
[36] uuanta ih hiar nu uuas mit iu,
Joh uueiz thoh thia [37] gimacha
ſines ſelbes ſacha.
Uuio iz allaz fuar thare,
thaz ſagen ih iu [38] zi uuari.
Thoh er nu biliban ſi,
farames thoh thar er ſi.
Zi thiu'z nu ſar giligge,
thoh er bigraban ligge.
Quad Thomas ein thero [39] knehto: *Eamus & nos & moriamur cum eo.*
„ [40] farames uuir ouh rehto.
„ Nu er ſo uuilit ſelbo in uuar,
„ irſterbemes mit imo thar.
„ [41] Nu er then tod ſuachit,
„ thes libes ouh ni ruachit,
„ [42] Nu ſimes garauue alle
„ mit imo [43] zi themo falle.

Ille noſter amicus bonus
dormit nunc conſtanter.
Nos debemus eum expergefacere,
â ſomno reſuſcitare.
Bene eſt, Domine, dixerunt, hoc,
inde fiet ei melius.
Nunc veniet robur (refocillatio) ei in animum,
quoties ita contingit.
Exiſtimabant, (quod) Dominus diceret,
ejus dormitionem ſignificans.
Ipſe vero dicebat hoc,
quod is tum mortuus eſſet.
Fecit palam eis illico,
ut de illo ſe haberet veritas.
Volo vobis id enarrare, dixit, jamjam
eſt Lazarus mortuus.
Sed letabor jam de eo,
certe propter vos,
Ut credatis per hoc,
quandoquidem ego hîc jam fui vobiſcum,
Et ſcio tamen id factum (quod iſthic contigit)
illius cauſam (ſtatum, conditionem)
Quomodo id omne contigit ibi,
hoc refero ego vobis vere.
Etſi vero is jam mortuus eſt,
eamus tamen ubi is ſit.
Quomodo id jam ſe habeat, (quo in ſtatu ſint res ejus)
etiamſi jam ſepultus jaceat.
Dixit Thomas unus miniſtrorum:
eamus nos quoque recta.
Si jam ipſe vult profecto,
commoriamur cum ipſo ibi.
Si jam mortem quærit,
vitam quoque non curat,
Jam ſimus parati omnes
cum Ipſo ad hunc caſum.

Venit

31) Verſ. 86. *gimuato*, mallem fuiſſe redditum: *placide.* Scherz.
32) Verſ. 89. Margo utriusque Cod. *Domine ſi dormit, ſalvus erit.*
33) Verſ. 91. *Lihtida* proprie denotat *ſublevationem.* Erleichterung, *lihti*, leue, ap. Tat. c. 67. §. 9. *Scherz.*
34) Verſ. 92. Cod. Cæſar. *Siochomo.* Vat. *ſiochemo.* Itaque verſum hunc ſic exprime: *Uti ſæpe ægroto contingit.* Staden. in Explic. Voc. Bib. Germ. p. 587. reddit: *Wie den Krancken offt geſchieht.* recte omnino. *Scherz.*
35) Verſ. 98. Franc. Junius ad Willer. p. 299. hos verſus ita reddit: *Hy openbaerde hun doe ter ſtond, hoe't met de uuaerheyd aen-gaende hem gelegen uuas.* Sed *'nan* non ad Salvatorem, ſed ad Lazarum referendum. Et *bi* non Dativum connotat, ſed objectum de quo conf. ℣. 111. hic. *Schilter.*
36) Verſ. 104. in textu Scripturæ eſt: *Illic*, & negatio. Sed Poëta noſter non verba, ſed ſenſum exprimit; qui enim hic eſt, intelligitur non iſthic tunc corporaliter fuiſſe. *Schilter.*
37) Verſ. 105. *gimacha* &c. mallem exponere: *conditionem ſuæ rei* i. e. morbi. *Scherz.*
38) Verſ. 108. Uterque Cod. *zi uuare.*
39) Verſ. 113. Cum *Kneht*, ceu ſupra III, 6, 52. patuit, etiam denotet *puerum*, poſſet hic: *ein thero knehti* reddi: *unus puerorum* i. e. gemellorum. Sed nolo id obtrudere ulli, cum *knehti* etiam de diſcipulis Chriſti aliquoties uſurpetur. vid. IV, 7, 181. & V, 14, 48. *Scherz.*
40. Verſ. 114. redde clarius: *Si quidem jam ipſe ita vult revera.*
41) Verſ. 117. verte: *Si quidem ille mortem quærit.*
42) Verſ. 119. *Nu* verte per: *itaque.* Scherz.
43) Verſ. 120. *zi themo falle*, ad mortem. conf. V, 20, 50. *Scherz.*

Venit ergo JEsus & invenit eum jam IV. dies habentem in monumento &c. Joann. II.

Cap. XXIV.

Quam tho Druhtin Heilant
thara in [1] Judeon lant.
Thar ther ſin friunt uuas [2] iuer
lag fiardon dag bigrabaner.
Quam menigi thero Judeono er,
droſtun thar thio ſueſter,
[3] Batun ſie in giſtultin
fon then unthultin.
Martha thiu guata — Martha venit ad Dominum.
ſo ſiu thia [4] kunf gihorta,
Firliaz ſi ſar thia menigi,
ioh ilta Chriſtus ingegini.
Heima ſaz thiu ſueſter,
[5] inti kumta thaz ſer.
Uueinota io gilicho
then bruader iamarlicho.
[6] Giuuús ſo thar untar in
ſerlichen zaharin.
Seragema muate
irgiang iru'z zi guate.
Martha ſih tho kumta
ſo ſi zi Chriſtus giilta,
Serlichero uuorto
ſia ruartaz filu harto:
„ Druhtin, quad ſi, quamiſt thu er,
„ uuir ni thultin thiz ſer. — Domine ſi fuiſſes hic.
„ Ginadaz thin ni hangti,
„ thaz tod uns ſus io [7] giangti,
„ The'iz io zi thiu irgiangi,
„ ſus nah er uns giſiangi,
„ Sus leides unſih fulti,
„ ioh ſerera unthulti.
„ Ueiz ih thoh in drati,
thoh ſi thin kunſt [8] ni ſpati, — Scio quæcunque popoſceris à Domino.
„ [9] Thaz Got iſt alles thir gilos
„ ſo uues ſo thu 'nan fergos.
„ Joh alles thin girati
„ [10] frumit ſar [11] zi ſtati
„ Allaz ſo thir liob iſt,
„ ioh ſo thu ſelbo giquiſt. — Joh. 5, 23.
[12] Ni laz thir iz, quad er, ſer. — Reſurget frater tuus.
irſtentit ther thiu bruader.

Zi

Venit ergo Dominus Salvator
eò in Judæorum terram.
Ubi ille ejus amicus erat antea,
jacebat quarto die ſepultus.
Venerat multitudo Judæorum ante,
conſolantes ibi ſorores,
Rogantes eas in tranquillitatem
ab impatientiis.
Martha illa bona
cum ea adventum audiret,
Reliquit illico multitudinem,
& feſtinabat Chriſto obviam.
Domi ſedit ſoror,
& duxit luctum.
Deplorabat pariter
fratrem lamentabiliter.
Exhibuit (profudit) ibi inter eos
doloroſas lacrymas.
Doloroſa mens
exiit ei in benedictionem.
Martha tunc conqueſta,
quum ad Chriſtum properaſſet,
Doloroſis verbis
illa attigit id vehementer:
Domine, dixit, (ſi) veniſſes prius,
nos non ſuſtineremus hunc dolorem.
Gratia tua non conceſſiſſet,
ut mors nobis ſic anxia eſſet,
Ut eo progreſſa,
(ut) ſic prope nos prehenderet,
Sic luctu nos impleret,
& doloroſa impatientia.
Scio tamen profecto,
(quod) tamen ſit tua potentia non ſera,
Quod Deus eſt omnia tibi concedens,
quicquid tu ipſum popoſceris.
Atque omne tuum inſtitutum
conducit ſtatim in momento.
Omne quod tibi libitum eſt,
& ſicut tu ipſe dixiſti.
Ne concedas tibi, dixit, hunc dolorem.
reſurget hic tuus frater.

Ad

Ad Cap. XXIV.

1) Verſ. 1. *Judeono*, uterque Codex.
2) Verſ. 3. legendum videtur: *io ér*, antea. *Schilter.* Uterque Cod. habet: *iu ér.* Scherz.
3) Verſ. 7. Verte:
Rogabant eas, ut ſe tranquillitati darent ab impatientia, ſeu mœſtitia. *Scherz.*
4) Verſ. 10. Cod. Vind. *kunft.*
5) Verſ. 14. Verte: *Et plorabat hanc calamitatem.* Conf. notam meam ad I, 16, 15. *Scherz.*
6) Verſ. 17. Cod. Vat. *gigiuuiſſo.* Vitioſe. Rectius Cod. Cæſareus: *giuuiſſo.* Unde verto:
Certe ita ibi inter eos doloroſis lacrymis. Scherz.
7) Verſ. 28. *giangti*, redde: *adveniſſet. Gieng.* Simili modo occurrit: *giangti* ſupra III, 15, 103.
8) Verſ. 34. lege ex utroque MSC. *kunft nu*, & ita verte: *Licet ſit tuus adventus nunc ſerus.* Scherz.
9) Verſ. 35. reddo: *Quod Deus eſt in omnibus te exaudiens.* vid. ſupra notam meam ad I, 18, 54.
10) Verſ. 38. *frumit* redde: *perficit, efficit.* Apud Iſidor. pag. 243. eſt *chifrumida*, perficiebat. Anglo-Sax. *fremian*, efficere, formare. vid. Palthen. ad Tat. p. 300. *Scherz.*
11) Verſ. eod. *zi ſtati*, eſt: ad firmitatem. *Stati, ſtat*, conſtantiam, firmitatem ſæpe ſignificat. vid. Staden. in Specim. Antiq. Lection. Franc. pag. 32. *Scherz.*
12) Verſ. 41. Mallem ita redditum fuiſſe: *Non ſine tibi id* (mortem Lazari) *dicebat* (Chriſtus) *dolori* ſc. eſſe. *Scherz.*

13) Verſ.

Zi lib er ſo gikerit,
thaz muat ſih thin ni ſerit.
Iz iſt Druhtin, quad ſi, ſo,
giloubu ih thaz giuuiſſo, Scio quia reſurget.
The'iz ouh inan ni firgeit,
[13] thanne ellu uuorolt ufſteit.
[14] Sprah tho Druhtin zi iru ſar,
thaz uuir gilouben ala uuar,
Joh ellu uuorolt ubar al
in herzen thaz io haben ſcal:
„ Ih bin irſtantniſſi, Ego ſum reſurrectio & vita.
„ thaz uuiziſt thu in giuuiſſi.
„ Bin lib ouh filu feſti
„ zi euuigeneru friſti.
„ So uuer ſo in mih giloubit,
„ the'iſt alles guates houbit,
„ Zi lib er thoh biuuirbit,
„ ſid er hiar irſtirbit,
„ Inti alle, thaz ni hiluh thih,
„ thie giloubent in mih.
„ Ni ſorahti drof [15] then uueuuon,
„ n'irſtirbit er in euuon.
„ Giloubiſt thu ſo ih zellu, Credis hoc?
„ thiu minu uuort ellu?
Sint, Druhtin, quad ſi, feſti
in mines herzen bruſti,
Giloub ih thaz gimuato, Utique Domine.
thaz thu biſt Chriſtus ther guato.
Gotes Sun gizami,
thu hera in uuorolt quami.
So ſi thaz gizelita, Abiit & vocavit ſororem.
thia ſueſter ſi ſar holota.
Ther Meiſtar, quad ſi, hiar iſt,
gibot thir thaz thu quamiſt.
Ufirſtuant ſi ſnello,
thaz deta'ru ther uuillo.
Ni deta ſi thes tho bita,
ſi sliumo zi imo giilta,
Ni quam noh tho unſer Druhtin [16]
in thaz [17] kaſtellin.
Er noh ſih thar inthabeta,
thar imo Martha gaganta.
[18] Quam then Judeon thaz in muat,
thaz ſi ſo gahun ufirſtuant
[19] Sie ouh zi thiu giſiangun,
ioh after iru giangun.
Quadun: ſi ilti louſan Vadit ad monumentum.
„ zi themo grabe [20] uuuaſan,
„ Thaz ſi thes giſlizzi,
„ ſih ſata thar [21] giruzi.
Si zi fuaze Chriſtus fial, [22]
unz thaz muat iru ſo [23] uuial.

[24] Mit

Ad (in) vitam is ſic revertet,
ut mens ſe tua ne triſtetur,
Hoc eſt, Domine, dixit ea, ſic,
credo ego hoc certo,
Quod nec eum præteribit,
quum omnis mundus reſurget.
Dixit tunc Dominus ad eam ſtatim,
ut nos credamus omne verum,
Et omnis mundus ubique
in mente hoc habere debeat.
Ego ſum Reſurrectio,
hoc ſcias tu in certitudine.
Sum vita quoque multum firma
ad æviternum tempus.
Quicunque in me credit,
(id eſt omnis boni caput) (ſumma)
Ad vitam is tamen redit,
poſtquam hic moritur,
Atque omnes, (hoc non celo te)
qui credunt in me.
Ne metuas igitur tormenta,
non moritur ille in æternum.
Credis tu, uti ego dixi,
verba mea omnia?
Sunt, Domine, dixit ea, firma
in mei cordis pectore.
Credo ego hoc fortiter,
quod tu es Chriſtus ille bonus.
Dei Filius condecens,
tu huc in mundum veniſti.
Quum hoc dixiſſet,
ſororem ſtatim arceſſivit.
Magiſter, dixit, hic eſt,
juſſit te ut venires.
Surrexit illa ocius,
hoc fecit ejus affectio.
Non fecit illa hic moram,
celeriter ad ipſum feſtinavit.
Nec venerat dum noſter Dominus
in caſtellum.
Adhuc ſe iſthic cohibuit (moratus)
ubi ei Martha obviaverat.
Venit Judæis in mentem (attenderunt ii)
quod ea tam propere ſurrexerit,
Ipſi quoque idem aggreſſi,
& poſt eam iverunt.
Dicentes: feſtinat currere
ad ſepulchrum plorans,
Ut id ſtudeat,
(ut) ſufficienter ibi lamentetur.
Illa ad pedes Chriſti cecidit,
usque dum animus ejus ſic vellet.

Lacrymis

13) Verſ. 48. Cod. Vind. *Thann.*
14) Verſ. 49. hunc & ſeqq. duos verſus ita verto:
Id, quod credimus omnino,
Et omnis mundus, ſuper omnia
in corde ſemper habere debet. Scherz.
15) Verſ. 63. *uueuuon*, maluiſſem reddere: *infernum.* *uueuuon*, uti in genere *cruciatus*, *dolores* denotat; ita κατ' ἐξοχὴν a noſtro uſurpatur pro: *cruciatibus infernalibus.* conf. ſupr. III, 22, 50.
16) Verſ. 81. Margo utriusque Cod. habet: *Nondum venit Jeſus in caſtellum.*
17) Verſ. 82. Uterque Cod. *kaſtelin.*
18) Verſ. 85. Mallem redditum: *Revocabant Judæi hoc ad animum.* Scherz.
19) Verſ. 87. hunc & ſeq. clarius ita reddo:
Ipſi etiam hoc ſuſceperunt
(ut) *etiam poſt ipſam irent* i. e. illam ſequerentur. *Scherz.*
20) Verſ. 90. *uuaſan* hoc loco redde: *ut ploret.* Scherz.
21) Verſ. 92. *giruzi*, pro quo Cod. Cæſareus *giruzzi*, mallem reddere: *fleret.* vid. Notam meam ad I, 15, 68. *Scherz.*
22) Verſ. 93. in margine MSS. legitur: *Et cecidit ad pedes ejus.*
23) Verſ. 94. *uuial* videtur poſitum pro: *uuialt*; quod eſt: *imperabat*, *diſponebat*, *jubebat.* vid. III, 5, 17. & III, 20, 123.

24) Verſ.

[24] Mit zahar in zi thie bigoz	*Lacrymis eum ipsa suffudit,*
thar si then bruader liobon [25] ros.	*cum fratrem carum deploraret.*
[26] Yrougta sio tho feraz muat,	*Exhibuit tum dolorosum animum,*
so uuib [27] in fulihu ofto duat.	*ut mulier in tali sæpe facit.*
Irbeit si thefer [28] kumo,	*Duxit hanc lamentationem,*
ioh sprah zi Druhtine tho:	*& dixit ad Dominum tunc:*
„ Uuarist thu hiar Druhtin Christ, Domine si fuisses hic.	*(Si) fuisses hic Domine Christe,*
„ ni thultin uuir nu thesa quist.	*non sustineremus jam hanc afflictionem.*
„ Ther bruader min nu lebeti,	*Frater meus jam viveret,*
„ ioh ih thiz leid ni habeti.	*& ego hunc luctum non haberem.*
[29] Intsuab er tho thaz ungimah,	*Percepit Ipse tunc hanc tribulationem,*
so er [30] sariaz angisah,	*simul atque eam adspexit,*
Thie liuti ouh [31] ruzun alle,	*Hominesque lamentari omnes,*
thie quamun [32] zemo thinge.	*qui venerant ad hunc conventum.*
Thar stuantun thio gisuester,	*Hic stabant sorores,*
saman uueinotun thaz ser.	*simul deplorantes hunc dolorem.*
[33] Ougtun thar thia smerza,	*Ostendentes ibi dolorem,*
thaz iro sera herza. Lachrymatus est Jesus.	*Ipsarum dolorosum cor.*
Ther Furist ist alles guates	*Qui Princeps est omnis boni*
sih [34] druabta tho thes muates.	*perturbabatur animo,*
Sih zaharin er n'inthabeta,	*Se a lacrymis non cohibebat,*
thar man then bruader klagota.	*dum frater lugebatur.*
Thaz Druhtin ouh gisceinta,	*Ut Dominus etiam ostenderet,*
uuas er mit thiu meinta,	*quid eo significaret,*
Thaz inan so ginoto	*Quod ipsum tam vehementer*
irbarmeta [35] ther doto.	*misereretur hujus mortis.*
Gibot er siemo zelitin, Ubi posuistis eum?	*Jussit sibi referre,*
uuara sienan legitin.	*quo illum posuissent.*
Druhtin, quadun se sar,	*Domine, dixerunt illico,*
selbo mahtuz sehan thar.	*Ipse poteris id videre ibi.*
Quam tho Druhtin unser	*Venit Dominus noster*
thara [36] riazanter,	*eo contristatus,*
Thara zi themo lioben man,	*Eo ad dilectum virum,*
thar er lag bidolban.	*ubi jacebat sepultus.*
Thar lag oba felisa,	*Ibi jacebat super lapis,*
so noh nu [37] in lant ist uuisa.	*sicut adhuc in terra est mos.*
Burdin	*Moles*

24) Verf. 95. lege ex utroque Codice: *mit zäbarin sie thie begos*, quod est: *Lacrymis illa eos* (pedes Christi, de quibus antea ℣. 93. loquitur) *irrigavit.*

25) Verf. 96. legendum ex utroque MSC. *roz.*

26) Verf. 97. Cod. Cæsar. *irougta si tho.* Cod. Vat. etiam habet: *si tho.*

27) Verf. 98. *in sulicbu.* Cod. Vind. i. e. *in tali casu.* Scherz.

28) Verf. 99. ad vocem *kumo* B. Dn. Joh. Philippus Schmidius hæc notat: *er* syllaba quasi integre deleta habetur in Cod. MSC. Vind. quæ Lectio: *thes kumo* utique propter correctionem servanda, hæc Schmidius. Cui plane consentio; ita autem hunc & seq. versus reddendos judico:

Expectabat illa ideo ægre,
& dicebat ad Dominum tunc.

i. e. ob dolorem illum non poterat illa ulterius differre, quin ad Dominum tunc diceret. *irbeit*, est a *beitan*, *beiten*, expectare, morari, moram facere. Conf. supra Notam ad III, 14, 116. *kumo*, quod & legitur infra V, 7, 77. est ægre, vix, hodie *kaum* dicimus. Consentit Stadenius, qui in Explic. Voc. Bibl. Germ. pag. 379. versum 99. ita vertit: *Kaum konte sie* (Maria) *des eruuarten.* Scherz.

29) Verf. 105. legendum videtur: *inthuab*, enthub, *sustulit*, cohibuit: An exprimit verbum: *infremuit?* ante omnia hic MSC. opus est. *Insuab* supra occurrit, III, 4, 56. *Schilter.* *Insuab* hic idem est ac: *audivit*, *percepit*, *sensit.* Quo sensu etiam legitur supra III, 4, 56. Occurrit & infra IV, 54, 5. seq. de Judæis audientibus ex Pilato, quod Christum dimittere vellet, dicitur:

Stimma sie iro irbuabun
So sie tho thaz insuahun,
Voces suas illi tollebant,
Cum ipsi ibi hoc *perciperent.*

conf. IV, 8, 13. Unde apparet lapsus Mylii, qui in Archæologo Teutone p. m. 99. dicit: *intsuaban*, *Otfrido est*, vitare, fugere, vel simile. *Scherz.*

30) Verf. 106. Cod. Cæsar. legit: *sa riazan gisah*; Unde hic & præcedens versus ita sunt exprimendi:

Percepit tum (sc. plenius) *calamitatem,*
cum illam (Mariam) *plorare videret.*
Scherz.

31) Verf. 107. *ruzun*, est imperfectum Indicat. Activi, & exprimi debet per: *plorabant.* Scherz.

32) Verf. 108. lege ex Cod. Cæs. *zi themo.*

33) Verf. 111. *Ougtun*, *ostendebant*, exserebant. *Scherz.*

34) Verf. 114. *Sih druabta* mallem reddere: *tristabatur*, *er betrubte sich.* Scherz.

35) Verf. 120. *ther doto*, aptius: *mortui.* Conf. infra ℣. 136. *Scherz.*

36) Verf. 126. Cod. Cæsar. *riazenter* i. e. *plorans.* Scherz.

37) Verf. 130. Cod. Cæsar. *in lante*, in regione sc. illa. *Scherz.*

38) Verf.

Burdin filu fuaru,
thaz fagen ih thir zi uuaru,
Uuas tho thar in gegini
harto mihil menigi,
Liutes filu drato,
in mitten lag ther doto.
Then iamar allan fahun
[38] thie mithont quamun gahun.
[39] Thaz ungimah fo ruarta
thie fine felbes friunta.
Tho ahtotun thie liuti, Ecce quomodo amabat eum.
uuio er 'nan [40] minonti,
Tho fie in ala gahun
thie zahari gifahun.
Tho fprachun fumiliche
ouh [41] irthemo riche,
In abuh fie iz kertun,
fo fie thiz gihortun. Non poterat hic facere, ut non moreretur.
Sie ahtotun thaz fmaz fer :
„ bihiu er ni bidrahtot iz er,
„ Bihiu er fih thes leides
„ er ni uuarnoti [42] les.
„ Bihiu er ni biuuurbi, [43]
thaz ther fin friunt n'irfturbi.
„ Ther kreftig er uuas fo fram,
then blinton deta fehentan.
[44] Joh Druhtin mit then ougon [45]
thaz grab bigonda [46] fcouon,
Uuorton blidlichen
fprah er tho z'en finen: Tollite lapidem
„ Nemet thana far then ftein,
„ [47] thoh fliumo duet inan in ein.
„ Intheket mir thaz [48] ketti,
„ thes mines friuntes betti.
Druhtin, quad thiu fuefter, [49]
ther lichamo ift [50] nu fuler.
Bithiu [51] zelli ih thir iz er,
ift fiardon dag bigrabaner. Nonne dixi tibi.
„ Thih

Moles multum gravis,
hoc dico tibi vere,
Erat ibi præfens
valde magna multitudo,
Hominum valde nimis,
in medio jacebat defunctus.
Hanc calamitatem omnem videbant
quicunque interim accelerabant.
Hoc malum tetigit
ejus ipfius amicos.
Tunc judicabant homines,
quantum Ipfe eum dilexerit,
Cum ifti in continenti
lacrymas viderent.
Dixerunt quidam
etiam ex ipfa hac terra,
In deterius id vertentes,
quum id audirent.
Profcindebant hunc ejus dolorem:
quam ob rem ifte non recogitavit hoc ante?
Cur fe de hoc malo
ante non tuitus eft?
Cur ifte non procuravit,
ut hic ejus amicus non moreretur?
Qui tam potens fuit antea,
(ut) cæcum faceret videntem.
Atque Dominus oculis
fepulcrum cœpit confpicere,
Verbis lætabundis
dixit ad fuos:
Tollite hinc actutum lapidem,
atque celeriter facite eum in unum (feorfim.)
Aperite mihi vinculum (feram)
mei amici lecti.
Domine, dixit foror,
corpus eft jam putridum.
Quare dico tibi id prius,
eft quarto die fepultus.

Te

38) Verf. 138. mallem ita redditum : *Qui modo* (recens) *advenerant*, celeres: *mithont*, idem effe ac: *modo*, fupra aliquoties monui. *Scherz.*

39) Verf. 139. Reddo:

Quod calamitas tantopere moveret, afficeret
Ejus (five Lazari, five Chrifti) *amicos.* Scherz.

40) Verf. 142. lege ex utroque Cod. *minnoti*, i. e. *amaret.* Scherz.

41) Verf. 146. *ir themo riche*, ex hac ipfa terra Judaica, non peregrini forte. *Sebilter.*

42) Verf. 152. *les* videtur effe vertendum per: *omnino, in totum.* Occurrit & infra IV, 26, 35.

Job uuurtun dode man oub les
queke fines uuortes.

Et fiebant mortui homines quoque *omnino*
vivi ad ejus verbum.

add. IV, 19, 143. & V, 1, 85. & V, 7, 41. & 47. forte per ἀφαίρεσιν ponitur pro: *alles:* quod interdum fignificat: *omnino.* Scherz.

43) Verf. 153. Margo Cod. Cæf. *Non poterat facere, qui aperuit oculos ceci. &c.*

44) Verf. 157. pro: *iob* legendum eft juxta MSC. utrumque: *tho*, cum.

45) Margo utrinsque Codicis hic habet: *IHC elevatis oculis.*

46) Verf. 158. *fcouuon.* Cod. Vind.

47) Verf. 162. *iob*, habet uterque Codex.

48) Verf. 163. Notari merentur quæ erudite de hoc loco habet Celeberr. Stadenius in Explic. Voc. Bibl. Germ. p. 345. ubi ita loquitur: Aus obangezogenen Sprüchen erfcheinet, dafs das Wort *Kette* entweder bedeute, dafs einem zum zierat an-und umgeleget wird, oder als zum Gehæg oder Verwahrung, dafs er darin behalten werde. Die Franco-Theotifci habens auch gebrauchet für eine Behaltnifs, Gehæg, da etwas verwahret wird. Otfrid fpricht III, 24, 41. *Intheket mir thaz* ketti *mines friuntes betti;* Entdecket mir die *Kette* (das Gehæg, die Verwahrung, die oben enflieget) meines Freundes Bette. Dann dafs fo das Wort *Kette* hie zu verftehen fey, giebt das alte Goth. Wort, *Gorkiatta*, locus feptus, cui includuntur pecora, furto ablata. Verel. p. 97. b. Vide Rudbeckii Atlant. I. pag. 255. Und hievon ift das Latein. Catena. Otfrid. V, 4, 10. *Thaz* Ketti *funduu indan*: fie funden dafs das *Gehæg* war weggethan, das ift, wie der Evangelift fagt, dafs der Stein abgewelzet war. *Scherz.*

49) Verf. 165. Margo utriusque Codicis habet: *Domine jam fætet.*

50) Verf. 166. Uterque Codex habet: *iu fuler*, i. e. *jam putridum.* Scherz.

51) Verf. 167. Utrumque MSC. exhibet: *zellub.* Verte hunc & feq. verfum: *Hinc dixi tibi antea, quod quarto abhinc die fuerit fepultus.* Scherz.

„ Thih deta ih [52] mithont, quad er, uuis,
„ oba thu giloubis,
„ Thaz thu [53] gisihis Gotes kraft,
„ ioh selben Druhtines [54] maht.
Sie namun thana thuruh not [55]
then selbon stein so er gibot.
Thaz grab sie thar indatun,
so sinu uuort giquadun.
Stuant er thar tho nidare, JEsu elevatis oculis.
huab thiu ougun uf zi himile,
Zi thes fater barme filu fram,
thanana er hera in uuorolt quam.
„ Fater, quad, thir thankon,
„ mit uuorton, ioh mit uuerkon,
„ Thaz thu emmizen io follon
„ irfullis minan uuillon.
„ Ih [57] habet iz io giuuissaz, [56]
„ fater sagen ih thir thaz,
„ Thaz thu alles uuio ni dati,
„ ni si [58] also si'h thih bati.
„ Thoh [59] zelli ih thino guati.
„ thuruh [60] theso liuti.
„ Sie uuizin, thu mih santos,
„ ioh hera in uuorolt uuantos.
Er sprah tho uuorton luten
thara zi themo doten,
Zi themo fulen thegane:
„ [61] Erstuant ir themo legare,
„ Joh [62] eruuirbi thuruh not
„ fon beche hera uuidorort.
„ [63] Fon hellono thiote
„ auur zi thesemo liohte.
Quek uuard sar imo thaz muat,
ioh fon themo grab erstuant,
Mit lachanon biuuuntan,
ioh fanon so gibuntan.
[64] Intbindet inan, quad er, sar
tho z'en iungoron thar; Solvite eum.
Sliumo irloset inan thes,
thaz ge er sines sindes. Multi ex Judæis crediderunt.
Manage thie thar quamun,
then uuibon drost ouh uuarun,
Giloubtun sar io gahun,
so sie tho thiz gisahun.
Bigondun sume iz zellen, [65]
mit ubilemo uuillen,
Then furisten Euuarton,
zornlichen uuorton,
Joh [66] thero Herote
allemo io zi note.

So

Te feci ego jam ante, dixit Ipse, certiorem,
si tu credas,
Quod videbis Dei potentiam,
atque ejusdem Domini gloriam.
Isti tulerunt inde studiose
lapidem, sicut præceperat,
Sepulcrum ibi aperuerunt,
sicut Ipsius verba dixerant.
Stetit ibi inferius,
sustulit oculos ad cœlum,
Ad Patris sinum intente
unde Ipse huc in mundum venerat.
Pater, dixit, tibi gratias ago,
verbis, atque operibus,
Quod tu semper atque plene
imples meam voluntatem.
Equidem habeo hoc certum,
Pater, dico tibi hoc,
Quod tu omnia aliter non facis,
quam sicut ego Te peto.
Sed tamen refero ego tuam bonitatem
propter hosce homines.
(Ut) sciant, (quod) tu me miseris,
& huc in mundum direxeris.
Locutus verbis claris
tunc ad defunctum,
Ad putridum servum:
Resurge ex hoc cubili,
Et revertere confestim
a tenebris huc retrorsum,
Ab infernali populo
iterum ad hanc lucem.
Vivus factus statim ei animus,
& de sepulcro resurrexit,
Linteis involutus,
& fasciis sic ligatus.
Solvite ipsum, dixit illico
ad discipulos ibi;
Actutum religate eum inde,
ut vadat is sua via. (*quolibet*)
Multi qui huc venerant,
& mulieribus solatio erant,
Crediderunt quam ocyssime
quum hoc viderent.
Cœperunt quidam id referre (*Pharisæis*)
malo animo,
Primoribus Sacerdotibus
iracundis verbis,
Et Magistratui (*Synedrio, Concilio*)
omni vehementer.

Quam

52) Vers. 169. *mithont* redde iterum per: *modo.* Scherz.
53) Vers. 171. Cod. Vind. *gisihist.*
54) Vers. 172. *maht* redde: *vires.* Scherz.
55) Vers. 173. in margine utriusque Cod. extat: *Tulerunt ergo lapidem.*
56) Vers. 185. Margo Cod. utriusque: *Ego autem sciebam, quia semper me audis.*
57) Eod. Vers. *habeta* Cod. Vind.
58) Vers. 188. *Also s'ih*, also so ih. Freherus ita reddidit: *dasz du nicht anders thetest, dann wie ich dich bate.* Schilter.
59) Vers. 189. *zelluh.* Uterque habet Codex.
60) Vers. 190. *these*, Cod. Vind.
61) Vers. 196. *erstuanti ir*, legitur in Cod. utroque.
62) Vers. 197. *eruuurbi*, Cod. uterque exhibet.
63) Vers. 199. more S. Scripturæ Otfridus *hellono thiote* appellavit communem locum & statum morientium, ad quem descendere se lugens ait Jacob Gen. 37, 35. conf. Jes. 38, 18. Psal. 6, 6. Job. 7, 9. Apoc. 20, 13. Sed & credidit frequenter antiquitas, Carolini ævi inprimis, omnes fideles, ante resurrectionem Salvatoris mortuos, in inferno, quem & Limbum Patrum vocant, servatos fuisse; de qua re alibi. *Schilter.*
64) Vers. 205. *inbintet*, habet Cod. uterque.
65) Vers. 213. Margo utriusque Cod. habet: *Quidam autem abierunt ad Sacerdotes.*
66) Vers. 217. Uterque Cod. habet: *themo.*

67) Vers.

So sliumo sie iz gihortun,
iz allaz abahotun,
[67] Angustitun drato
therero selbun dato.
Thir zell ih hiar nu suntar,
uuas harto in leid thaz uuuntar.

Quam primum hi id audirent,
id omne abominati, (posthabuerunt)
Persequuti nimis
illud ipsum factum.
Tibi dicam jam seorsim,
(quam) nimium doluerint ob hoc miraculum.

Collegerunt Pontifices & Pharisæi. [1] Joann. 11.

Cap. XXV.

Thie Biscofa binoti
ioh al thaz Heroti
Thuruh thesa racha
datun eina spracha,
Thara zi themo ringe,
ioh zi themo selben thinge,
Quam mihil uuorolt menigi
then [2] Heiston ingegini,
Thie Euuarton alle
quamun zi themo ringe,
[3] Sie ni dualtun es tho drof,
in kaiphases [4] frithof:
[5] Uuas mugun uuir, quadun, thesses [7] duam, [6]
„ [8] Ther man ther machot sinan ruam,
„ Mit zeichonon maren,
„ ioh [9] thrato seltsanen.
„ Alle these liuti
„ giloubent io zi noti,
„ Ni si oba uuir biginnen,
„ thaz suslih uuir ni hengen,
„ Irgeit iz zi angusti.
„ [10] oba mes duen thie fristi,
„ Thaz er in themo muaze
„ then liutin sih gisuaze,
„ Gisahent sih [11] zimo thanne
„ thie giloubigun alle.
„ [12] Uuollent haben noti
„ zi imo thaz Heroti,
„ So

Sacerdotes confestim
& omnis magistratus
Ob hanc causam
faciebant concilium,
Hic ad istum consessum (synedrium)
atque ad eundem conventum,
Veniebat magna mundi multitudo
proceribus obviam.
Sacerdotes omnes
veniebant ad hunc consessum,
(Ne cunctarentur forte)
in Caiphæ Palatio.
Quod possimus (capere), dixerunt, hujus (rei) consilium?
hic vir facit suam gloriam,
Per signa insignia,
& valde miraculosa.
Omnes isti homines
credent omnino.
Nisi nos agamus,
ut tale non permittamus,
Progredietur res ad angustias (incitas)
si nos concedimus tempus,
Ut in tali spatio
hominibus se insinuet,
Convertent se ad ipsum deinceps,
creduli omnes.
(Si) velit (deinde) attentare aliquid
adversus eum Magistratus,
Tunc

---

67) Vers. 221. Redde hunc & seq. versum hoc modo:
Angebantur valde
ob hoc factum.
Supra II, 20, 205. iidem hi versus, ordine quamvis mutato occurrunt; ubi B. Schilterus illos reddidit; *Hi* (itaque) *ob hoc factum anxiabantur vehementer.* malo dicere: *angebantur.* Scherz.

Ad Cap. XXV.

1) Addit Cod. uterque: *Concilium.*
2) Vers. 8. lege: *Heriston.* Schilter. Ipsa Editio Flaciana habet: *Hereston*, quod etiam exhibet Cod. Vind. & Vat. *Scherz.*
3) Vers. 11. Redde (*non cunctabantur tum hac in re,*)
4) Vers. 12. *Frihof*, Atrium. Gl. Lipsii. *Schilter.* Idem Lipsius in Gloss. habet *Frithouo*, Atria. Apud Tatian. c. 192, §. 3. *inti leittun inan gebuntanan in* Frithoff, *inti saltun dem Pontisgen Pilata Grauen.* Et adduxerunt eum vinctum in *Prætorium*, & tradiderunt Pontio Pilato Præsidi. conf. ib. c. 188. §. 1. ubi pro *Atrio* ponitur. conf. Palthen. in Notis ad Tat. p. 390. *Scherz.*
5) Vers. 13. Margo utriusque Codicis habet: *Quid faciemus, quoniam hic homo multa signa facit?*
6) Vers. 13. Cod. Vat. *uuaz.*
7) Vers. end. Cod. Vind. habet: *duan*, quod omnino huc quadrat; verto: *Quid, dicebant, hac in re faciendum est*, statuendum est? *Scherz.*
8) Vers. 14. Mallem reddere: *Hic homo acquirit sibi gloriam*, famam. *Scherz.*
9) Vers. 16. *drata.* Cod. Vind.
10) Vers. 22. *Oba mes.* Freherus: *oba uuir mes duen &c.* Sed idem quod nos. Rectius: *duemes uuir*, ut e. seq. ℣. 5. *Schilter.* Ego ita reddo: *Si illi ea in re concedimus tempus. Mes* idem est ac *imo es* illi ea in re, ad hanc rem. Confirmatur hæc mea assertio per utrumque Codicem, ubi legitur: *oba uuir mes duen.* Scherz.
11) Vers. 25. *zi imo.* Cod. Vind.
12) Vers. 27. Mallem ita reddere:
Volunt habere tunc
apud se (in manibus suis) *Principatum*
seu regimen. *Scherz.*

„ So quement Romani ouh ubar thaz,
„ nement thaz lant allaz. Venient Romani.
„ Joh ouh thes gifiizent,
„ iz italaz lazent.
„ Mit uuafanu unſih thuingent,
„ oba ſi'es biginnent.
„ Mit krefftigera henti,
„ duent unſih elilenti.
„ Uuanent ſie bi notin,
„ thaz uuir then urheiz datin,
„ Joh uuir thes biginnen
„ [13] thar uuidar in ringen.
Gab einer tho girati, Caiphas reſpondit.
thuruh thaz Heroti,
[14] Bihiaz ſih ther thes uuares
ther Biſcof uuas thes iares:
„ Ni bithenket, qnad, in uuara
„ unſerero [15] alla zala.
„ Joh ir ouh uuiht thes ni ahtot,
„ ouh drofes ni bidrahtot, Expedit vobis ut unus moriatur.
„ Thaz baz iſt man biuuerbe,
„ thaz ein man bi unſih ſterbe,
Joh einer bi unſih douue,
„ ther liut ſih thes gifrouue,
„ Thaz ſi giſunt therſelbo folk
„ thuruh thes einen mannes [16] dolk,
„ Thuruh ſino eino doti,
„ thaz thunkit mih girati.
Giuuiſſo uuizit [17] thaz gimah Hoc à ſemet ipſo non dixit.
ſon imo er ſulih hiar ni ſprah.
Thiu [18] ſprachi ouh ſo gizami
ſon imo hiar biquami,
Uuas biſcof er thes iares,
thaz manota 'nan thes uuares.
Thes ſelben ſtuales-era
[19] ſinni uuas er mera.
Bithiu uuas er foraſago thar,
thoh er ni uueſti thaz uuar.
Er unthankes in zalta,
uuio iz allaz uueſan ſcolta.
Thaz Druhtin ſelbo uuolta,
bi unſih ſterban ſcolta.
Joh ſines bluetes rinnan
uns [20] ſichurheit giuuinnan.

Fon

Tunc venient Romani etiam præterea,
(&) occupabunt regionem univerſam
Atque etiam hoc ſtudebunt,
(ut) eam vacuam linquant.
Armis nos cogent,
ſi (modo) id aggredientur.
Forti manu
facient nos exules.
Exiſtimabunt certe
quod nos ſeditionem fecerimus,
Atque id attentaverimus
ex adverſo in Conciliis (conventibus)
Dedit unus tunc conſilium
ob principatum,
Prophetavit (promiſit prædicando) hic verum,
qui Pontifex eſſet eo anno:
Non cogitatis, dixit, profecto
noſtrorum omnium periculum.
Nec quicquam hujus vos reputatis,
neque eo rem conſideratis,
Quod melius eſt, (ut) hoc agatur,
quo unus vir pro nobis moriatur,
Et unus pro nobis intereat,
populus quo gaudeat,
Ut ſit ſalvus ipſe populus
per unius hominis paſſionem,
Per ejus unius mortem:
hoc videtur mihi conſultum.
Certe ſciatis hoc conſultum
ex ſe ipſo iſte tale hic non locutus.
Hic ſermo & tam congruus
ab ipſo hic venit,
(Quia) Erat Pontifex hoc anno,
hoc monuit eum veri.
(Ob) Illius ſedis honorem
perſpicax erat magis.
Propterea erat Propheta hic,
etſi ipſe non ſciret veritatem.
Ipſe invitus eis narravit,
quomodo id omne fieri deberet:
Quod Dominus ipſe volebat,
(&) pro nobis mori debebat:
Et ejus ſanguinis fluor
nobis ſecuritatem acquirere.

Ab

13) Verſ. 40. redde: *Ut contra ipſos pugnemus. Ringen*, *ringan* eſt *pugnare*, *luctari*. Infra V, 16, 87. ſeq.

Ni mag diufal thara ingegin ſin,
thar ir ginennet namon min,
So uuar ir es biginnet
ir uuidar imo ringet:
Non poteſt diabolus tum reſiſtere
cum nominatis nomen meum,
Si quando id aggredimini,
ut contra ipſum *pugnetis*.

hodie adhuc *ringen* pro: *luctari* uſurpamus. *Scherz.*

14) Verſ. 44. hunc ita reddo: *Conteſtatus eſt* (aſſeveravit) *de ſe verum*, ſeſe dicere: infra eadem locutio occurrit IV, 20, 33.

Quadun: ſih bihiazi
er Gotes Sun hiazi.
Dicebant, quod ille *aſſeveraverit de ſe*
quod DEI filius ipſe appellaretur.
Scherz.

15) Verſ. 46. Uterque Cod. habet: *allo:*

16) Verſ. 54. *dolk* redde hic & infra III, 26, 57. per: cædem. In LL. Anglo-Sax. Alfredi c. 20. & 22. eſt: *tholigen*, occidere. *Scherz.*

17) Verſ. 57. *thaz gimach*, maluiſſem redditum: *hanc rem*, hoc. *Scherz.*

18) Verſ. 59. *ſpracha* habet uterque Codex.

19) Verſ. 64. Uterque Codex habet: *ſin ni uuas es*, unde hic & antecedens verſus ſic reddendus eſt:

Illius ſedis (Pontificalis) *honor*
nunquam erat major; ſc. quam tum.
Scherz.

20) Verſ. 72. Cod. Vind. *ſihurheit.*

21) Verſ.

Fon thesses dages fristi
[21] so uuas in thaz sid festi
In muate [22] giuuagi,
thaz man 'nan irsluagi.
Inzoh sih Druhtin tho son in, [23]
ni giang so ofono untar in.
[24] Jo fuar mit sinen thanana
in eina uuuastinna.

Ab illo die cogitaverunt occidere eum.

Ab hujus diei tempore
sic fuit eis hoc hactenus firmiter
In animo constitutum,
ut Ipsum occiderent.
Subduxit se Dominus tunc ab iis,
non ambulavit tam palam inter eos.
Et ivit cum suis abinde
in aliquod desertum.

MORALITER.

CAP. XXVI.

NU [1] Christus [2] in therera redinu
zeichan duit so menigu,
So thie Euuarton quatun,
iz al in ubil datun.
[3] Nu duemes uuir thaz zuiual
thana sar ubaral,
Giloubemes thero dato,
[4] iz sizit uns so drato,
Keremes in muate,
uns selben io zi guate,
Frammortes thia Gotes dat,
so siu thar giscriban stat.
Sie rietun uuas sies uuoltio,
ioh uuas sies duan scoltin,
Harto ginoto,
therselbun Gotes dato.
Thoh ni sprachun [5] se in uuar,
thaz sie giloubtin Gote sar,
Thaz [6] s'iro herza iz lertin,
ioh frammortes iz gikertin.
Uuir sculun unsih samanon
zi [7] rechteren redinon.
Uuir unsih Gote liuben,
ioh rehtor gilouben.
Joh quedemes in rihti,
thaz iz [8] lobasamaz si
Allo sino dati.
thoh [9] sin si undrati.
Sie quadun thes ginuagi,
oba man 'nan n'irsluagi,
Thaz sie mit giuuelti
uuurtin elilenti.
[10] Joh tharbetin thes sindes,
thes iro heiminges.

I. Enarratio miraculi.

II. Congregatio.

III. Consolatio de terræ amissione.

[11] Sar

Um Christus in hac narratione
signa fecerit tam varia,
Quæ sacerdotes (quidem) retulerunt,
(sed) id omne in deterius verterunt.
Ne faciamus nos hoc dubium
dehinc jam per omnia,
Credamus hoc factum,
id sedeat nobis penitus (in animo)
Volvamus in animo,
nobis ipsis in emolumentum,
Deinceps hoc Dei facinus,
sicut illud hic descriptum stat.
Isti consultabant, quid vellent,
& quid facere deberent,
Valde anxie,
(ob) illud Dei facinus.
Tamen haud consultarunt isti revera,
ut crederent Deo utique.
Ut sua corda id docerent,
& deinceps converterent.
Nos debemus nos congregare
ad rectiora consilia.
(Ut) nos Deo amabiles reddamus,
& rectius credamus.
Et dicamus directe,
quod id laudabile sit
Omne Ipsius factum,
etsi sint (istis) contemtui.
Isti colloquuti sunt de hoc satis,
si Ipsum non occiderent,
Quod per violentiam (Romanam)
futuri sint exules.
Et privandi via,
ad eorum domicilium.

Imo

21) Vers. 74. Clarius: *Erat hoc ipsis postea firmum.*
22) Vers. 75. MSS. & Flacius habent: *ginuagi, satis.* Scherz.
23) Vers. 77. Margo Cod. Vat. *Jeses autem jam non in palam ambulabat.* Addit Cod. Vind. *apud Judæos.*
24) Vers. 79. uterque Codex: *ioh.*

AD CAP. XXVI.

1) Vers. 1. Cod. Vind. *Christ.*
2) Vers. eod. *in therera redinu, hac ratione.* Scherz.
3) Vers. 5. ita verterem:

Itaque removeamus dubitationem
inde mox omnino.

i. e. de eo plane uuu dubitemus, *duan tana* est: *removere*, von dannen, weg thun. *Scherz.*
4) Vers. 8. *iz sizit*, est: *id decet*, ceu supra I, 8, 23. monuimus. *Scherz.*
5) Vers. 17. Cod. uterque: *Sie:*
6) Vers. 19. *Sie iro.* Cod. Vind.
7) Vers. 22. Cod. Vind. & Flac. *rehteren.*
8) Vers. 26. *lobosamaz* Cod. uterque.
9) Vers. 28. *Si in s.* Cod. Vind.
10) Vers. 33. & seq. ita redde:

Et privabuntur tunc
sua Patria.

de phrasi: *thes sindes* vid. Notam ad I, 21, 2. *Scherz.*

11) Vers.

[11] Sar io thes fartes,
thes eigenen lantes.
Uuir sculun auur ahton,
uuir uuola iz ni bidrahton,
Thaz uuir thiu [12] uerkeren,
in muat unsih gikeren,
Thaz uuir ana enti
uuerden elilenti.
Tharben scones riches,
thes hohen himilriches.
Joh birun mornente
in suaremo elilenti.
In [13] githuingnisse,
thes sin uuir io giuuisse.
Thenkemes zi guate *IV. Caiphæ dictum.*
[14] ouh heilemo muate
Joh frammortes iz keren,
thaz [15] Caiphaz uuolta leren.
Er riat thaz man biuuurbi,
thaz ther man eino irsturbi.
Thaz sin einen doti
al then liut gihialti.
Joh thuruh sinan einan [16] dolk,
[17] uuar al gihaltan ther folk,
[18] In mammonto sazi
sid er thaz lib firliazi.
Giuuisso uuizun uuir thaz,
thaz uns iz harto uuola saz,
Joh uns iz theh filu fram,
thaz Druhtin hera in uuorolt quam.
Er bi unsih uuolta sterban,
ioh eino thaz biuuerban,
Thaz uuir n'iruurtin furdir al,
thuruh then sinan einan fal.
Joh unsih thiu sin guati
al gisamanoti.
Uuir io irri suarun,
zispreitite uuarun.
Thaz ist nu uuuntarlichaz thing
ubar thesan uuorolt ring.
Ubar allo dati
uuuntarlich girati.
[19] Thanne uuorolt kuninga
sterbent [20] b'iro thegana,
In uuige io gilicho
douuent theganlicho.
So sint se alle girrit,
[21] thes uuiges gimerrit,
Ther in thera noti
thar imo folgeti.

Joh

Imo & reditu
ad propriam terram.
Nos vero debemus attendere,
(si) nos non bene id consideramus.
Quod nos hæc invertemus,
in animo nos pervertemus,
Ut nos sine fine
simus exules.
Privemur pulchro regno,
alto cœlesti regno.
Et simus lugentes
in gravi exilio,
In persecutione,
hujus simus utique certi.
Cogitemus ad bonum
ac salutarem animum
Etiam in posterum hoc advertere,
quod Caiphas volebat docere.
Consuluit ut hoc ageretur,
ut hic vir solus moreretur:
Ut ejus unius mors
omnem populum salvaret,
Et per ejus unius passionem
esset omnis salvatus populus.
In tranquilla quiete
postquam iste vitam reliquerit.
Certo scimus hoc,
quod nobis id valde bene cesserit,
Et nobis id profuerit multum valde,
quod Dominus huc in mundum venerit,
Pro nobis voluerit mori,
& solus hoc acquirere,
Ut ne interiremus deinceps omnes,
per suam unius mortem.
Atque nos hæc ejus gratia
omnes congregaret.
Nos certe errantes ivimus,
dispersi fuimus,
Hoc porro est mirabilis res
per hunc mundi orbem.
Super omnia facta
mirabile consilium.
Namque mundi reges
moriuntur pro suis subditis,
In prælio certe pariter
pereunt viriliter.
Sic sunt illi omnes perplexi (irre uuerden)
prælio illigati,
Quicunque in tali necessitate (periculo)
istbic ipsum sequitur:

Atque

11) Vers. 35. seq. Synonymice hæc dicuntur & idem indicatur, quod Vers. 33. & 34. fuit dictum. *Scherz.*

12) Vers. 39. lege ex utroque Codice: *uuerk êren*, cui non repugnat Flacii Editio. Unde hic & sequens versus sunt ita exponendi:
Ut hæc opera (Christi) *honoremus*, veneremur,
(&) *ad mentem nostram revocemus.* Scherz.

13) Vers. 47. *githuignisse*, Cod. Vind. qui tamen infra IV, 7, 57. habet: *githuingnisse.*

14) Vers. 50. mallem redditum:
Ac sano animo
Etiam ulterius id volvamus. Scherz.

15) Vers. 52. *Caiphas* Cod. Cæsar.

16) Vers. 57. vid. Notam ad cap. præced. ℣. 54.

17) Vers. 58. *uuari.* Cod. Vind.

18) Vers. 59. verterem: *Ipsis suavius* (melius) *esset.* Scherz.

19) Vers. 77. *Thanne* reddendum est per: *cum*, quando respondet ei: *So* in ℣. 81. quod idem est ac: *tum.* Scherz.

20) Vers. 78. *bi iro.* Cod. Vind.

21) Vers. 82. reddo: *prælio inferiores*, seu victi. In Gloss. Boxhorn. *Kimerrit*, irritum. *Scherz.*

22) Vers.

Joh fallent fie ginoton
fora iro fianton,
Untar iro hanton,
fperon ioh mit fuerton.
Sie fint in ala drati
[22] fluhtig thera dati.
[23] Irqueman thero uuerko
fluhtigero githanko.
Starb [24] auur therer noti,
er unfih famanoti.

Joh fines todes guati
zi famane [25] gifuagti.
Joh thuruh fina fmerza,
uuir [26] habetin baldaz [27] herzan,
Fianton io thanne
zi uuidar ftantanne.
Thaz uuir fro thes thodes
faren heimortes,
In eiginaz githingi
fid thera goringi,
[28] Sid man 'nan bifalta,
fo Caiphas uns zalta.
Joh man 'nan gidotta,
fo er thar redinota.
Nu birun fro in muate
bi finemo einen guate.
Mit finemo einen falle
fo irloft er unfih alle.
[29] Nu buuuen baldo thuruh thaz
kuningrichi finaz,
Blide in girihti
in fineru gifihti.
Thaz felba mammunti
thaz duit uns thiu fin guati.
Uuant er eino thaz biuuarb,
thaz er bi unfih irftarb.
Nu ilemes thes thenken,
ioh emmizigen uuirken,
Thaz imo io liche
[30] z'emo hohen himilriche.
Joh unfih thara io alle
bi namen Druhtin zelle.
Alle io bi manne
er unfih thara nenne.
[31] Thaz fin tod ubaral
ni uuefe in uns fo idal,
Thuruh unfero ubili
ioh managfalto frauili.

Sun-

Atque cadunt isti necessario
coram suis hostibus,
Sub istorum manibus,
lanceis & gladiis.
Hi sunt omnimodo
vani his factis;
Obstupescunt his operibus
vanarum cogitationum.
At vero mortuus hic fuit ex hac causa,
Ipse (ut) nos (eo ipso) congregaret (non dispergeret)
Atque suæ mortis gratia
in unum colligeret.
Et per suos dolores,
nos haberemus confidens cor,
Hostibus deinceps
in adversum stantes.
Ut nos lætabundi de morte
vadamus domum,
In proprium domicilium
post hanc passionem (Salvatoris)
Postquam Ipse sepultus,
sicut Caiphas nobis dixit,
Et ipse occisus,
sicut is tunc consuluit.
Nunc sumus læti ex animo
ob ejus unius bonum;
Suomet unius obitu
liberavit nos omnes.
Nunc colimus confidenter propterea
regnum ejus,
Lætabundi in recto
coram suo conspectu.
Has delicias
fecit nobis illa sua bonitas.
Namque is solus hoc operatus,
ut pro nobis moreretur.
Nunc festinemus id cogitare,
& assidue operari,
Quod Ipsi placeat
in alto cœlorum regno.
Atque nos isthic omnes
nominetenus dominus recenseat.
Omnes atque singulos
nos ibi nominet.
Ut ejus mors ubique
ne sit in nobis vana,
Propter nostrum malum
& varium maleficium.

Sed

22) Verf. 90. *fluhtig* redde: *fugientes*, fugam capessentes.

23) Verf. 91. & feq. redde:

Territi hoc facto i. e. cæde Regis,
(&) fugam meditantes.

Cod. Vind. hic legit: *erqueman*. Scherz.

24) Verf. 93. ita reddo:

Ast cum moreretur hic (Christus) *tunc*
ille nos congregavit. Scherz.

25) Verf. 96. *gifuagti:* redde: *collegit*. Scherz.

26) Verf. 98. *habetin* redde: *acquisivimus*. Scherz.

27) *Herza* habet uterque Codex.

28) Verf. 105. redde: *Postquam ipse* (Christus) *fuit prostratus* i. e. mortuus. in Gloff. Lipf. eft: *bisillidi*, *prosterneret*. Supra II, 5, 27. habuimus *bifalt* pro: *prosternebat*. Scherz.

29) Verf. 113. ita exprimo:

Nunc inhabitabimus mox ideo. Scherz.

30) Verf. 124. *zi thémo*. Cod. Vind.

31) Verf. 129. & feq. ita redderem:

Ne mors ejus nequaquam
in nobis sit inutilis. Scherz.

32) Verf.

Suntar thes ginenden,
mit ſinen iamer menden,
Mit ſinen iamer bliden,
ioh iz ni [32] bimithen.
Thaz iſt in giſeſtit,
thaz in es mer ni briſtit.
So ſi'z ouh uns allen
Mit [33] Chriſtus ſelbes uuillen.
Amen.

Sed hoc fruamur,
cum ſuis perpetuo gaudeamus,
Cum ſuis perpetuo letemur,
& hoc ne evitemus.
Hoc eſt illis confirmatum,
ut eis amplius non deficiat. (quicquam)
Sic ſit hoc quoque nobis omnibus
cum Chriſti ipſius voluntate.
Amen.

32) Verſ. 136. Cod. Vind. *bimiden.*

33) Verſ. 140. *Chriſtes* Cod. Vind.

Explicit tertius Liber Evangeliorum.

INCIPIUNT CAPITULA
LIBRI QUARTI.

[5] Finiunt Capitula Quarti Libri.

---

1) Præfatio legitur in Cod. Cæsar.
2) Addit Cod. Cæsareus: *& venissent.*
3) *Quare* pro: *quia:* Cod. Cæsareus habet.
4) *Hæc videntes* addit Cod. Vind.
5) Hæc verba non sunt in Cod. Vindob.

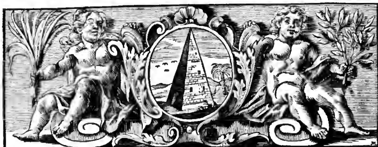

INCIPIT
LIBER [1] QUARTUS.
PRÆFATIO [2]
LIBRI QUARTI.

CAP. I.

[3] NU thie euuarton binoti
machont thaz girati,
Joh Christes [4] todes thuruh not
ther liut sih habet [5] gieinot:
Biginnent frammort uuisen,
uuio [6] sie'nan firliesen.
[7] Joh thaz io thenkit iro muat,
uuio sie [8] firduesben thaz guat.
Nu uuil ih scriban frammort,
er selbo rihte mir thaz uuort,
Uuio Druhtin selbo thaz biuuarb,
er sines thankes bi unsih starb.
Uuio er sih thara nahta,
[9] tho sih thiu zit bibtahta.
Thar er thaz tho uuolta,
ioh iz uuesan scolta.
Uuio er selbo giang zi hanton
sinen fianton.

[10] Uuas

Cum sacerdotes sollicite
fecerunt Senatusconsultum,
Et de Christi morte anxie
populus se coadunarat:
Aggrediuntur porro ostendere,
quomodo Ipsum perdant.
Et quod meditatus eorum animus,
quomodo abolerent salutem.
Nunc volo ego scribere deinceps,
(Ipse regat mihi sermonem!)
Quomodo Dominus ipse hoc egerit,
(ut) sua sponte pro nobis moreretur.
Quomodo se eo approximarit,
cum se tempus hoc attraheret.
Quo hoc ipsum vellet,
& id fieri deberet.
Quomodò Ipse iverit in manus
suis hostibus.

Erat

AD CAP. I.

1) Post vocem: *Liber*, Cod. Vind. habet: *Evangeliorum quartus Theotisce conscriptus.*

2) Cod. Vind. *Prefatio.*

3) Vers. 1. Deficientem hunc versum in Flaciana supplevimus ex Lambecii Bibl. Cæsar. Lib. 2. c. 5. ubi etiam ℣. 4. pro: *gieinot* legitur: *giénot*. Sed magis est, ut *gieinot* h. e. conjurarunt in necem Christi legamus, ut & alibi habetur. Cæterum ℣. 2. integer est, nec quicquam deficit, uti Flacio visum. *Schilter.* Ita omnino se rem habere, inspectio MSC. Vind. ostendit, *Scherz.*

4) Vers. 3. in Cod. Vind. ita legitur: *dodes.* (T above, dot below)

5) Vers. 4. MSC. Vind. *gienot.*

6) Vers. 6. *Sie inan.* Cod. Vind.

7) Vers. 7. redde: *Et hoc certe meditatus est illorum animus.* Scherz.

8) Vers. 8. Cod. Vind. *firthuésben.*

9) Vers. 14. redde aptius: *Cum tempus adveniret.* Scherz.

10) Vers.

[10] Uuas unfluhtig drato
thero Judeono dato.
Er fines thankes thara quam,
ioh fie thar lerta filu fram.
Jo [11] gidago fora thiu,
thaz fie irkantin thoh bithiu,
Thaz er uuas Druhtin heilant,
ubar allaz thaz lant.
[12] Joh fie alles uuio ni datin,
ni fie inan minnotin.
Thaz bigond er redinon
[13] mit fronisgen bilidon.
Thaz fie iz mer intrietin,
zi imo fih gikertin.
Er zalt iz in ouh harto
ofonoro uuorto.
Thia falida io gilicho
filu fuazlicho.
[14] Er zalta ouh dages uuuntar
then iungoron fus io funtar.
Thaz gihialt er, [15] uuizift thaz,
harto mihiles baz.
Sie hortun iz mit uuillen,
io uuultun iz irfullen.
Thara zua fie harto thahtun,
mit uuerkon ouh bibrahtun.
Giuuiffo uuizift thu thaz,
ni fcrib ih thaz hiar allaz,
[16] Joh hiar ouh ni firlaze,
nub ih es uuaz gigruaze.
Nub ih es thoh biginne,
es ethesuuaz gizelle.
Joh ouh thanne giile
zi thes kruzonnes heile.
[17] Hiar ouh forna bileip,
thaz ih iz [18] allaz ni gifcreip.
Al ni gizalta,
thaz ih gerno uuolta.

Firliaz

Erat imperterritus valde
Judæorum factis.
Ipse sua sponte advenit,
atque eos tunc docuit prolixe.
Sed & fecit (miracula) coram eis,
ut agnoscerent per ea,
Quod Ipse esset Dominus Salvator,
super universam terram.
At isti nihil minus fecerunt,
quam ut Ipsum amarent.
Hoc cœpit Ipse effari
sacris parabolis.
Ut isti hoc eo magis evitarent,
ad Ipsum se converterent.
Exposuit idem eis etiam vehementer
apertis verbis.
Salutem (viam Salutis) pariter (omnibus)
multum dulciter.
Exposuit etiam parabolas
discipulis seorsim.
Hoc existimabat, scias hoc,
valde multo melius.
Hi audiverunt id lubenter,
& voluerunt id implere.
Eo vehementer intenderunt,
operibus quoque perfecerunt.
Certo scias hoc,
non scribo hic omnia ea,
Neque etiam hic desero,
si quid aggredior.
Quod si incipio,
(saltem) aliquatenus enarro.
Ceterum inde festino
ad Crucis salutem.
Hic atque superius permaneat,
quod ego ea omnia scribam,
Omnia non referam,
quod (aliâs) libenter vellem.

Omisi

---

10) Verf. 19. & feq. redde:
(Et) *minime fugiens erat* i. e. fugiebat.
Judæorum facta, feu infidias. *Scherz.*

11) Verf. 23. *Gidato* legendum videtur. *Schilter.* Non opus eft medela; hic verfus ita eft reddendus: *imo quotidie hunc in finem. gidago*, eft a *dag*, dies, & fignificat: *quotidie*, uti ootat Junius ad Tat. cap. 185. §. 8. ita *gijaro* legitur pro: *Quotannis*, apud eundem Tatiannm c. 12. §. 1. *inti fuorun fine eldiron* gijaro *in Jerufalem*, & ibant parentes ejus *per omnes annos* in Hierufalem. conf. Paltheo. ad Tat. p. 390. *Scherz.*

12) Verf. 27. reddo hunc & feq.
Et quod aliter non agerent, i. e. agere deberent,
quam ut ipfum amarent.
ob rationem loquendi: *alles uuio ni*, conf. III, 20, 304. & III, 24, 158. & IV, 5, 49. & 87. *Scherz.*

13) Verf. 30. mallem reddere: *Eximiis*, pulcris *Parabolis*. conf. II, 9, 187. ubi: *fronisgemo* uuine, *eximio* vino. & II, 22, 22. thio *fronisgon* bluomon, *pulcros* flores. *Scherz.*

14) Verf. 37. reddo:
Narrabat etiam quotidie miracula
Difcipulis ita femper feorfim.
dages videtur idem effe ac fupra ỷ. 23. *gidago*, quotidie. *Scherz.*

15) Verf. 39. Cod. Vind. *uuifift.*

16) Verf. 47. & feqq. Sic verto:
Et (tamen) *hic non omitto*,
quin id aliquo modo eloquar, eloquendo *tangam*,
Quin tamen fufcipiam
(ut) *id aliqua ratione enarrem.*
Ac etiam inde (in narrando) *properem:*
ad Crucis falutem. Scherz.

17) Verf. 53. & 3. feqq. fic expone:
Hic (in hoc opere) *etiam ceffavi*,
quin omnia fcriberem,
Omnia dicerem,
quæ lubens voluiffem.
Scilicet Otfridus hic declarat, quod in fequentibus ita fit inceffurus, uti in prioribus libris egit, fc. ut non omnia ad pulvifculum ufque fit expofiturus. *bileip* idem eft ac: *ceffavit*; in verf. Ifidori p. m. 261. legitur: *iob dhem aldum Gotes chibodum* bilibenem, quo hæc Latini textus verba exprimuntur: *& legali Præcepto* ceffante. Arbitratur quidem Palthenius in not. p. 413. in hoc Ifidori loco vitium latere, & legendum effe: *bilinnenten.* Sed hac correctione opus non effe apparet ex verf. Francica Hymni Ambrofiani §. 2. ubi: *inceffabili voce*, redditur: *unbilibanlicheru ftimme.* ad quem locum vid. Celeberr. Eccardi Notam. *Scherz.*

18) Verf. 54. Cod. Vind. habet: *al ni.*

19) Verf.

Firliaz ih filu drato
 finero dato,
Managfaltu uuuntar,
 ioh finu zeichan in uuar,
Bilidi thie er zalta
 then liutin, thann er uuolta,
Lera filu uuara,
 in [19] allu uuorolt mara.
Thaz deta ih [20] bi einen ruachon,
 [21] the'ih libi in thesan buachon,
Thaz [22] ist zi fuar ni zalti,
 ther iz lesan uuolti.
Bithiu firliaz ih drato
 thero Druhtines dato,
Uuorto ioh uuerkes,
 mines unthankes.
[23] Iz Druhtin ni bilibe,
 thaz ih es thoh giscribe,
Ni iz hiar in erdriche,
 fora thinen ougon liche.
[24] Thaz ih giscribez hiar so fram,
 the'iz thir io uuese lobosam,
[25] Thinera krefti,
 fon thines selbes gifti,
Ih hiar giscribe follon
 then thinan muatuuillon.
Thinaz girati,
 thaz thu ubar unsih dati.
Uuio thu thultos uuizi,
 thaz honlicha [26] kruzi,
In managfaltan uuunton,
 bi unseron funton,
Thuruh unser ubili,
 ioh managfalto frauuili,
Thar uuir analagun
 [27] ioh hartes scin uuagun.
Ni mohtun uuir in uuara
 irthenken thio ginada,
Thia thu in thera noti
 Druhtin bi unsih dati.
Thaz uuas io ana uuank
 allaz Druhtin thiner thank.
Druhtin, allaz thin duam,
 thaz euuiniga uuisduam.
[28] Iz zi thiu ni uuurti,
 ni uuarin thino milti.

[29] Al

Omisi multa admodum
 ejus facta,
Varia miracula,
 & ejus signa revera,
Parabolas quas narravit
 hominibus, prout voluit,
Doctrinam multo veram,
 in omnem mundum evulgatam.
Hoc feci ob causam,
 quam amo in hoc libro,
Ut ne molestius referrem,
 qui eum legere vellet.
Propterea omisi multa
 Domini facta,
Verba & opera,
 non meâ sponte. (*invitus*)
Hoc (*si*) *Domino non placuerit,*
 quodcunque tandem conscribo;
Non est hic in terrarum regno,
 (*qui*) *coram tuis oculis placeat.*
Utinam ego scribam hic eatenus (*saltem*)
 ut id tibi sit laudabile,
Tuarum virium:
 ex tuo ipsius dono,
Ego hic conscribo plene
 tuam voluntatem.
Tuum consilium,
 quod Tu super nos fecisti.
Quomodo tolerasti pœnam,
 infamem crucem,
Multiplicibus vulneribus,
 pro nostris criminibus,
Propter nostram pravitatem,
 & multiplicia maleficia,
Quibus decumbebamus (*laborabamus*)
 & durum exemplum dabamus.
Non poteramus revera
 excogitare hanc gratiam,
Quam Tu in hac necessitate
 Domine, pro nobis fecisti.
Hoc erat utique sine dubio
 omne, Domine, tuæ spontis.
Domine, omne tuum consilium,
 æterna sapientia.
Hoc eo nisi perventum fuisset,
 non fuisset tua clementia.

Omne

19) Vers. 64. *alla.* Cod. Vind.

20) Vers. 65. *bi einen ruachon*, redde: *ob solam hanc curam.* Gloss. Keronis. *Ruabcha*, cura. *Ruabbun*, curam. *Scherz.*

21) Vers. 66. redde: *the'ib libi*, quod amem. *Scherz.*

22) Vers. 67. lege: *ib.* Schilter. Sed uterque Codex, imo & Flacius habet: *thaz iz.* Unde verto:
Ne id (hoc opus) *nimiæ difficultatis argueret,*
 (ia) *qui id legere vellet.* Scherz.

23) Vers. 73. & 3. seqq. ita exprimendos judico:
Illud (opus) *non superstes maneat*, pereat,
 licet id ego conscripserim,
Nisi id hic in terra
 coram oculis tuis placeat.
Celeberr. quidem Schilterus ad ỷ. 75. hanc habet notam. *Lege: ist:* Sed repugnant Codd. MSS. nec opus est hac correctione. *Scherz.*

24) Vers. 77. hunc &' seq. ita verto:
(Nisi) *id conscribam hic tam bene,*
 ut tibi semper sit gloriosum. Scherz.

25) Vers. 79. reddo: *Tuis viribus*, i. e. viribus a Te concessis. *Scherz.*

26) Vers. 86. Cod. Vind. habet: *Kruci.*

27) Vers. 92. verto: *Ac valde ad illa nos movebamus*, i. e. inclinabamus, *hartes scin* videtur idem esse ac: *hartes ci in*, valde ad illa. Ita *cir* est in Rhythmo de S. Annone §. XI. quod contractum est ex: *zi ir*, zu ihr. de qua re supra. *Scherz.*

28) Vers. 101. & seq. ita transfer:
Res eo non pervenisset,
 nisi esset tua clementia. Scherz.

29) Vers.

[29] Al bi thinen mahtin,
ioh hohen eregrehtin,
[30] Thez muazin niazan iamer,
ioh midan [31] suntono ser.
Freuuen in girihti
in thineru gisihti. Amen.

Omne per tuam potentiam,
& supremam majestatem,
Hoc possimus frui perpetuo,
& evitare peccatorum dolores.
Gaudere in recto
in tuo conspectu. Amen.

Ante sex dies Paschæ venit Jesus Bethaniam. Joann. 12.

CAP. II.

THo Druhtin thaz gimeinta,
er thesa uuorolt heilta,
Then mennisgon in noti
ouh tho [1] ginadoti:
So er thara iz tho bibrahta,
thaz sih thiu zit nahta,
Er unsih tho gidrosti
fon fianton irlosti.
Sehs dagon fora thiu
quam er zi [2] Betaniu.
Thar er fon [3] tode iruuagta
[4] Lazarun irquickta. (Fecerunt autem cœnam ibi.)
Tho z'emo abande sar
garetun sie sin muas thar.
Fro uuarun sie sin,
ther uuillo deta iz filu scin.
Martha thiu guata
thar tho [5] thionata,
Si scono iz al bithahta,
thaz muas furibrahta.
Ni uuani si ouh thes uuangti,
ni si thar giscankti,
Thaz iz al gizami
Druhtine biquami.
Lazarus er uuas iro ein, [6]
then thiu salida [7] gireim,
Thaz thar zi disge sazin,
mit imo saman azin.

Nam

CUm Dominus hoc sibi proposuisset,
(ut) hunc mundum salvaret,
Hominibus in necessitatibus
etiam gratiam acquireret:
Cumque eo res pervenisset,
ut tempus illud appropinquaret,
(Ut) nos fortiter
ab hostibus liberaret.
(Tunc) sex diebus ante hæc
venit Bethaniam
Ubi à morte resuscitarat
Lazarum redivivum.
Tunc ad vesperam illico
paraverunt ejus cœnam ibi.
Lætabundi erant de Ipso,
voluntas (benevolentia) faciebat id multo manifestum.
Martha illa bona
ibi serviebat,
Eleganter id omne excogitabat,
cibum proferebat.
Nec putes (quod) ea etiam in eo defecerit,
quin & potum attulerit,
Ut id omne decenter
domino conduceret (conveniret)
Lazarus erat eorum unus,
quibus hæc felicitas contigit,
Ut ibi ad mensam discumberent,
cum Ipso simul comederent.

Accepit

29) Verf. 103. *Al* redderem: *omnes.* Scherz.
30) Verf. 105. reddo:
Hoc possimus (utinam) *frui semper:* Scherz.
31) Verf. 106. *suntino.* Cod. Vind.

Ad CAP. II.

1) Verf. 4. *ginadoti* mallem reddere: *gratiam exhiberet.* Scherz.
2) Verf. 10. *Bethaniu.* Cod. uterque.
3) Verf. 11. Cod. Cæsar. *dothe.*
4) Verf. 12. Cod. Vat. *Lazarum irquickta.* Cæsareus Cod. *Lazarun irquickta;* quod mallem redditum: *Lazarum vivum reddiderat.* Scherz.
5) Verf. 18. *thionota* Cod. uterque.
6) Verf. 25. Margo utriusque MSC. habet: *Lazarus erat unus ex discumbentibus.*
7) Verf. 26. Freherus: lege: *Girein*, traff: *Schilter.* Sed MSS. ut & Flacii Editio habent *gireim.* Stadenius in Explic. Voc. Germ. Bibl. p. 498. hoc distichon ita reddit: *Lazarus der uuar einer derselben, der sich zu dem Heil schickte.* Antea notaverat, *reimen* idem esse ac: *sich worzu schicken.* Cui in eo quidem assentior, quod i *reimen* idem sit, ac: couvenire; Sic enim & hodie dicimus, das reimt sich zusammen. Belgis etiam rymen est convenire, quadrare, consonare, consonum esse, apte cadere, congruere, ceu observat Kilian. in Etymologico Lingu. Teut. Sed in eo consentire non possum, quod ille τὸ *then* singularis numeri hoc loco esse arbitretur, cum sit Dativus Pluralis, contractus ex *thenen*, *denen*, & respectum habens ad τὸ *iro*, qui optime huc quadrat; Sic enim commode hunc versum interpretari possumus: *Quibus hæc felicitas conveniebat* i. e. illorum unus, quos Christus hac felicitate dignos judicabat. *Scherz.*

Nam Maria nardon,
filu diuren uuerdon.
Maria ergo accepit unguentum.
[8] Uuas iro thaz thionost suazi,
thia goz si in sine fuazi.
[9] So si thaz salbon tho biuuarb,
mit iru [11] fase sie gisuarb [10]
[12] Thie selbon fuazi frono,
mit locon iro scono.
Thiu diuri thera salba
stank in ala halba.
Irfulta thiu ira guati [13]
thesselben huses uuiti.
Thaz bisprah tho Iudas,
[14] ther io in themo argeren uuas,
Dixit Judas: quare hoc unguentum.
Quad: man sie mohti scioro
firkousen filu diuro,
„ [15] Inthiu man thaz iruueliti,
„ man arme [16] miti neriti.
„ Joh man thes [17] gihogiti,
„ ouh nakote githagti.
„ Ouh then thar [18] after lante
„ farent uuallonte,
„ Thaz man then in noti
„ mit thiu ginadoti.
Thoh er thaz tho quati, [19]
ni det er thaz bi guati,
Odo inan thie armuati,
uuiht irbarmeti.
Er uuas thiob hebiger,
ioh [20] sekilari siner.
Uuolt er thar uuaz [21] irscaboron,
bithiu [22] bizam er sulih redinon.
„ Laz sia, quad ther meistar, duan
„ thiu uuerk thiu si bigan,
„ Thaz siu iz n'irfúlle nu thiu min,
„ ni muaz [23] si, s'ih bigraban bin.

„ Mit

Accepit Maria nardum,
multo cari pretii.
Erat ei hoc servitium dulce,
id effudit in pedes ejus:
Cumque unctionem banc perfecisset,
suis ea capillis eos detersit
Pedes illos sanctos,
cæsarie sua pulchrâ.
Pretiositas hujus unguenti
olebat undique.
Implebat ejus bonitas
illarum ædium latitudinem.
Id contradixit (reprehendit) tum Judas,
qui in malo erat.
Dixit: hoc poterat commode
vendi multum care,
Si hoc electum fuerit,
ut pauperes eo alerentur.
Atque id cogitatum,*
ut nudi cooperirentur.
Atque iis qui ad terram peregrinam (suam)
vadunt peregrinantes,
Ut iis in necessitate
hoc succurreretur.
Sed hoc quidem dixit,
nec facit id ex bonitate,
Aut (quod) is pauperum
quicquam misereretur:
Erat fur gravis,
& saccularius sibi.
Volebat aliquid hic conquirere,
propterea erupit in talia verba.
Mitte eam, dixit Magister, facere
hoc opus quod ea cœpit,
Ut ea id nihilo adimpleat minus,
non potest ea, quum ego sepultus fuero.

Vobiscum

8) Verf. 31. *uuas iru.* Uterque Codex.
9) Verf. 33. *so siu.* Uterque Codex.
10) Verf. 34. Margini utriusque Codicis additum est: *item capillis tersit.*
11) Eod. versu uterque Codex: *fabse.*
12) Verf. 35. Uterque Codex habet: *thie selben.*
13) Verf. 39. Margo Cod. Vat. *Et domus impleta est.* Addit Cod. Cæsar. *ex odore.* eod. versu: *diuri* mallem reddere: *Præstantia*; ita apud Willeramum in Paraphrasi Cantici Cantic. cap. 7. pag. 103. *ther diurresto uuin*, optimum vinum. *Scherz.*
14) Verf. 42. redde: *Qui jam in malo erat.*
15) Verf. 45. & seqq. 2. ita transfer:

Qod id eligeretur i. e. hoc ageretur,
ut pauperes inde alerentur.
Atque id cogitaretur. Scherz.

16) Verf. 46. forte: *uuibti*, ỹ. antepen. *Schilt.*
17) Verf. 47. Utrumque MSC. habet: *gibógti.*
18) Verf. 49. *after lante*, rectius: *per terras* sc. peregrinas. Ita in Rhythmo de S. Annone XIV. est *after Lantin*, per regiones. Apud Willeram. cap. III. p. 42. *after ther burg*, i. e. *per civitatem.* Scherz.
19) Verf. 53. Codicis Vindob. Margo habet: *Dixit autem hoc non quia de egenis* (supple: cura) *pertinebat ad eum.*
20) Verf. 58. Joh. XII, 6. ὅτι κλέπτης ἦν, ἢ τὰ βαλλόμενα ἐβάσταζεν. Lectionariom Vetus Gallicanæ Ecclesiæ apud Mabillon. de Liturgia Gallicana p. 473. reddit: *Exportabat.* Huetius: *furabatur:* Coof. Regino de Discipl. Eccl. append. 1. c. 54. *Schilter.*
21) Verf. 59. Nisi MSS. auctoritas obstaret, ego hic legerem: *irkoboron*, quod *acquirere*, obtinere, consequi denotat, & apud Nostrum aliquoties occurrit. vid. V, 7, 70. adde V, 12, 68. & 80. nullibi enim me invenire τὸ *irscaboron* memini; Sed MSS. auctoritate motus pedibus eo in sententiam Celeberr. Stadenii. Ille in Epistola ad Cel. J. G. Eccardum, quæ extat in Dn. a Seelen Memoria Stadeniana p. 335. ita loquitur. *Schabernack* puto esse a *schaben*, cujus frequentativum *Schabern*, crebro scabere, radere. Otfridus habet *irscaboron*, etwas abzwacken, abschaben. IV, 2, 15. *Uuolt er thar uuaz* irscaboron, volebat ibi aliqoid *decerpere*, (*erscharren*) sc. pro se. *Nack* quod cervicem tangat scabens, cum aliquis retro a cervice tangitur, raditur, ludibrii causa. *Scherz.*
22) Verf. 60. pro: *bizam er*, legit Cod. Vat. *biganner.* Melius Vindob. *bigan er.* Verte κατὰ πόδα; *ideo suscepit tali ratione loqui.* Scherz.
23) Verf. 64. Cod. Cæsar. legit: *si so ib.*

24) Verf.

„ Mit iu eigut ir ginuhto,
„ io armero uuihto.
„ Nales auur mih in uuar
„ [24] ni eigut emmizigen hiar.

Vobiscum habetis sufficienter
pauperes homines.
Nequaquam vero me profecto
non habetis perpetuo hic.

Cum audisset populus. Joann. 12.

Cap. III.

Gihorta tho ther liut thaz,
thaz Druhtin Christus thara
queman uuas,
Quam tho thara in gegini.
mihil uuorolt menigi.
Nales then meinon
bi Druhtinan einon, (Non propter Jesum tantum.)
Suntar sie in then fertin
ouh Lazarum irkantin.
Uuanta inan Druhtioes uuort
fon dode fuarta uuidorort.
Tho quam ther liut [1] mit driuon
thaz seltsani [2] scouon.
Thaz sie gisahin ouh tho thaz,
thaz ther man ther [3] in dot uuas,
[4] In selben mihila giuuurt
leben andera stunt.
Thie furiston euuarton (Cogitaverunt autem Principes. [5])
gibutun iro uuorton,
[6] Es niaman ni giuuagi,
er man 'nan irsluagi.
Uuanta manag man in uuar
[7] giloub thuruh inan thar,
Thuruh theso dati,
[8] in selben Gotes guati.
[9] Bithiu se thes [10] nu hogetin
oba sie thaz gifrumitin,
Thaz er 'nan mohta ana uuan
heizan auur ufstan.

Audiverat tunc populus hoc,
quod dominus Christus eo venisset,
Ivit ibi obviam
maxima hominum multitudo.
Non hac intentione
ob Dominum solum,
Sed (ut) hac occasione
etiam Lazarum cognoscerent.
Namque ipsum Domini Verbum
à morte duxerat retro.
Itaque veniebat populus cum fide
hoc miraculum videre.
Ut conspicerent etiam ibi hoc,
quod iste vir, qui in morte fuerat,
Per ipsum maxime dignatus
vivere altera vice.
Principes Sacerdotes
præceperant verbis suis,
Ut nemo id perpenderet,
potius ipsum (Lazarum) interficerent.
Nam multi homines profecto
crediderant propter eum (Lazarum)
Propter hoc factum,
per Dei Bonitatem.
Propterea isti hoc nunc consultabant,
an hoc iis conduceret,
Si ipse eum posset sine ambiguo
jubere denuo resurgere.

[11] Joh *Atque*

24) Verf. 68. Liguæ Latinæ genius requirit, ut hic in Versione τὸ *non* deleatur. Verte itaque: *Habetis perpetuo hic.* Scherz.

Ad Cap. III.

1) Verf. 11. *mit driuon* mallem reddere: *accurate*, exacte. Eodem sensu occurrit infra: *in driua*, IV, 18, 56. ubi dicitur: *meldont thih* in driua, produnt te *exacte*. Scherz.

2) Verf. 12. *scounon* habet Cod. Cæsar.

3) Verf. 14. & MSS. & Flacius habent: *in*.

4) Verf. 15. & seq. ita exprimo:

In tanta alacritate, vigore,
vivat altera vice.

giuuurti, *giuuurt*, promtitudinem, seu alacritatem deootare supra jam notavimus. *Scherz.*

5) In MSS. additum est: *Sacerdotum, ut & Lazarum interficerent.*

6) Verf. 19. & 20. sic transfer:

Id (sc. quod Lazarus fuerit a Christo resuscitatus) *nemo diceret*,
potius hominem (Lazarum) *occideret*.

in Cod. Cæsar clare legitur: *Mannan*. *Giuuag* idem esse ac: *dicebat*, *diceret* ex plurimis nostri textibus apparet. vid. III, 16, 80. & III, 20, 53. ibique ootam. *Scherz.*

7) Verf. 22. lege: *giloubta* ex utroque Codice.

8) Verf. 24. *in* oon redderem: *per*, sed: *in*. *Glaubte an Gottes Gute.* Scherz.

9) Verf. 25. Uterque Cod. *bibiu*. Hunc & tres seqq. versus ita reddo:

Quare id nunc non cogitarunt
(quod) *licet id* (ut occideretur) *efficerent*,
Ille (Christus) *ipsum possit sine dubio*
Jubere denuo resurgere? Scherz.

10) Eod. versu 25. lege: *nu* pro: *ni*. Schilter. MSS. habeot: *ni*, nec opus correctione. *Scherz.*

11) Verf.

[11] Joh mit theru krefti
[12] auur 'nan irquicti.
Ther er 'nan tode binam,
hias uzer theme grabe gan.
[13] In morgan tho ther liut al,
ther zen Ostoron quam, In crastinum autem turba.
Thes uuas mihil menigi,
fuar thara al ingegini.
Fuar thar al ingegini
thes lantliutes menigi.
So ther liut tho [14] gieiscota,
thaz er thara queman scolta.
Sie druagun in then hanton
palmono gertun.
Ingegin imo rumo,
zuig ouh Oliboumo.
Mit thiu meintun thie man,
thaz er in dode sigu nam,
Joh er frides uuunnon
sid gab iamer mannon.

Atque cum illa virtute
iterum eum reficeret.
Qui antea eum morti eripuisset
jubens ex sepulcro ire.
In crastinum populus omnis,
qui ad Pascha venerat,
Cujus erat magna multitudo,
ivit omnis ei obviam.
Ivit omnis ei obviam
provincialium multitudo.
Cum populus percunctatus esset,
quod Ipse eo venturus esset.
Portarunt in manibus
palmarum virgas,
Obviam ei longinque
& ramos olearum.
Per hoc significarunt homines,
quod Ipse in morte victoriam sumturus,
Atque Ipse Pacis gaudia
deinceps daturus perpetuo hominibus.

Cum appropinquasset. [a] Matth. 21.

Cap. IV.

VVOlt er tho biginnan
zi Hierusalem sinnan.
Thaz er thaz biuuurbi
bi unsih thar irsturbi.
Thaz uuas sinf dagon er,
ér er thulti thaz [2] ser.
[3] Er iz zithi uirgiangi
thaz man 'nan gisiangi.
[4] Gistuant er tho gibiatan,
uuant er thar uuolta ritan.
Thaz sie thes gizilotin,
imo einan esil [5] holotin,
Gibot er, thaz ih sagen thir ein,
sinen iungoron zuuein,
Thaz sie sih irhuabin, Ite in Castellum quod contra vos est,
zi themo Kastelle fuarin:
„ Thar uuirdit son iu funtan
„ ein Esilin gibuntan.
„ Thia intbintet ir thar,
„ ioh bringat ouh thaz fulin sar.
„ Ob iaman thes [6] bigunne
„ thaz er iz iu ni henge, Et si quis aliquid vobis dix.
„ Saget: thi'h thurfti imo in uuar,
so lazit er iz uuesan sar.

Fuarun

VOlebat tunc aggredi
Hierosolymam proficisci.
Ut hoc efficeret,
pro nobis ibi obiret.
Hoc fuit quinque dies ante-
quam toleraret crucem.
Antequam tempus præteriret,
ut ipse captivaretur.
Stabat ibi mandans,
namque inde volebat equitare.
Ut hoc intenderent,
ipsi asinum accerserent,
Mandabat, dico tibi semel,
suis discipulis duobus,
Ut surgerent,
ad castellum irent:
Ibi a vobis reperietur,
asina alligata.
Eam solvite ibi,
& ferte etiam pullum simul.
Si quis id audeat,
ut id vobis non concedat,
Dicite: Quod ego egeam ejus vere,
Tunc concedet id fieri illico.

Abibant

---

11) Vers. 29. & seq. sic clarius exprimo:
Et quod (is) *virtute*, sc. sua
Iterum illum resuscitaturus sit.
Qui &c.

12) Vers. 30. Cod. Cæsar. *afur.*

13) Vers. 33. *in morgan tho*, mallem reddere: *Postridie tum.* Scherz.

14) Vers. 39. *gieiscota*, sic clarius exprimo:
Et quod (is) *virtute* sc. sua
iterum illum resuscitaturus sit. Scherz.

Ad Cap. IV.

a) Addit Cod. Cæsar. *Hierosolimis.*

2) Vers. 6. *ser*, dolorem significat. unde mallem hunc versum reddere: *antequam sustineret Passionem.*

3) Vers. 7. lege: *Er iz zithiu irgiangi* ita enim in utroque Cod. extat, verto: *antequam id* (res) *eò pervenisset.*

4) Vers. 9. mallem reddere: *tum cœpit mandare*, mandavit *gistuant*, *gistuat* ita sæpissime usurpetur, uti supra jam monui. *Scherz.*

5) Vers. 12. Cod. Vind. *boletin.*

6) Vers. 21. *biginne* habet Uterque Cod. *Scherz.*

7) Vers.

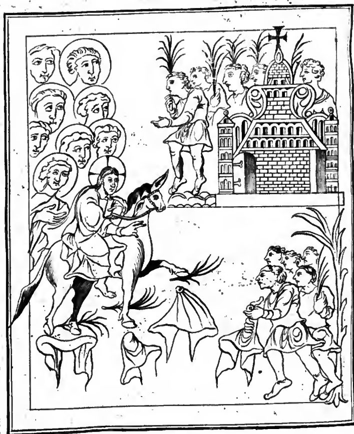

Fuarun ſie tho iro pad,
ioh funtun [7] alſo ſer giquad.
[8] Sie thara zua thahtun,
ioh thaz fulin brahtun.
Namun ſie tho iro uuat, *Impoſuerunt ſuper eum veſtimenta.*
legitun tharuf ingidat
In mammunti int in ſuazi
thaz er tharoba ſazi.
Tho [9] ſleiz thara ingegini
thiu mihila menigi.
Zi kuninge ſie 'nan quattun,
ioh imo then uueg thagtun. [10]
Thaz datun ſie binoti,
thaz ros ni krankoloti.
Joh iz ni [11] firſpurni
ſo er thera reiſa bigunni.
Joh datun iz in uuaru
[12] zi fronisgeru eru,
Zi ſineru heri,
er uuas in filu diuri.
N'iſt ther io gihogeti
in alleru uuorolti,
Thaz kuning [13] thih heimfuari
mit ſulicheru [14] ziari,
Then io liuto dati,
ſo ſcono [15] giereti.
Thaz thionoti imo in uuaru
mit ſulicheru fuaru,
Therſelbo liut, thaz iſt uuar,
breitta ſina uuat thar,
Thaz er then uueg mit uuati
mammuntan gidati.
Thagtun ſie imo [16] ſcioro
then uueg thar filu zioto,
Thes' iltun ſie io zi noti
thie man mit iro uuati.
Sie ſtreuuitun, thaz uuas uuuntar,
then uueg thar imo ſuntar.
Seltſani racha,
[17] breitun iro lachan.
[18] Uuas themo thes gebruſti,
ſo brach er ſar io thie eſti,
[19] Thaz er in girihti
then uueg mit then gislihti. *Alii autem cædebant ramos de arboribus.*

Namun

Abibant illi tunc ſuam viam,
& reperiebant ita, ut is dixerat.
Hi adhibebant operam,
& pullum adducebant.
Capiebant tunc ſua veſtimenta,
imponebant deſuper actutum,
In ſuavitate & in dulcedine
ut Ipſe deſuper ſederet.
Tunc ſluebat in occurſum
magna multitudo.
In Regem Ipſum proclamabant,
& ei viam ſternebant.
Hoc faciebant ſtudioſe,
ut animal vehens ne ceſpitaret.
Et ne declinaret,
cum Ipſe iter aggreſſus.
Imo faciebant id in veritate
ad publicum honorem,
Ad propriam gloriam (Herrſchafft, Principatum)
erat (enim) illis valde carus.
Non eſt, qui meminerit
in omni mundo,
Quod Rex inclytus domum introiret
cum tali decore,
Quem populus faceret,
tam glorioſe honoraret,
Is ſerviebat ipſi certe
tali conductu.
Iſte populus, quod verum eſt,
pandebant ſua veſtimenta ibi,
Ut iter hoc ſuper veſtimentum
mollius faceret.
Tegebant ipſi operoſe
viam valde decore,
Hoc feſtinebant curioſe
viri cum ſuis veſtimentis.
Sternebant, quod erat mirum,
viam ipſi ſingulariter.
Rara res,
pandebant ſuos pannos.
Erat, cui id deficeret,
is frangebat illico ramos,
Ut rectificaret
viam adæquando.

Capie-

7) Verſ. 26. Cod. Vind. *alſo ser.* Vat. *alſo ſos er.*

8) Verſ. 27. hunc verſum ita redde: *Illi id cogitabant* i. e. eo animum ſuum applicabant: ita infra V, 4, 33. *ſie* thahtun *thaz ſie erbatin*, cogitabant, eò animum applicabant ut exorarent. Supra I, 23, 23, legitur: *ſih mannolih bithahti*; quod b. Schilterus reddit: quilibet *recogitabat*. Hodie dicimus: *dachten*, *gedachten*. Scherz.

9) Verſ. 33. *ſleiz* non ſignificat: *ſluebat*, ſed ſtudebat, contendebat, laborabat, ſc. ire in occurſum. Supra I, 16, 25. & 26. dicitur:
Dages inti nahtes
ſleiz *ſi thar thes rehtes.*
quod Schilterus ipſe vertit:
Die noctuque
ſtudebat *hic recto*:
conf. I, 1, 6. ubi *ſlizon* pro: *ſtuderent*. adde I, 1, 1. hodie diceremus: *ſie befleiſſigten ſich*. Unde hic verſus igitur ita eſt transferendus: *Tunc ſtudebat in occurſum* ſc. ire. *Scherz.*

10) Verſ. 36. Margo in utroque Cod. habet: *Plurima autem turba ſtraverunt veſtimenta ſua.*

11) Verſ. 39. *firſpurni* mallem reddere: *impingeret*, uti ſupra a Noſtro uſurpatur. II, 4, 120. Scherz.

12) Verſ. 42. aptius: *ad eximium*, *ſingularem honorem.* vid. Notam ad IV, 1, 30. *Scherz.*

13) Verſ. 47. Cod. Vind. legit: *thih hein*. Vat. *thihhein*. Unde verte: *quod Rex ullus inceſſerit*. conf. Notam ad II, 4, 25. *Scherz.*

14) Verſ. 48. Cod. Cæſar. *zieri.*

15) Verſ. 50. Cod. Cæſ. *gibéreti.* hunc & anteced. verſum ſic transfer:
Quem unquam Populus factis
tam pulcre honoraverit.
conf. ſupra III, 20, 215. *Scherz.*

16) Verſ. 57. *ſcioro*, non eſt idem ac: *uperoſe*, ſed hoc loco ſignificat: *mox*, *cito*. eodem ſenſu occurrit II, 11, 66. & IV, 19, 90. Scherz.

17) Verſ. 64. *breittun* Cod. Vind.

18) Verſ. 65. Clarius expono: quod ſi quis *erat*, *cui id* (veſtimenta, quæ abjiceret) *deficeret*. Scherz.

19) Verſ. 67. & ſeq. rectius ita:
Ut in rectitudine, ſeu recte
Viam hiſce planam redderet. Scherz.

20) Verſ.

Namun ſic thes gouma
inti brachun thar thie bouma.
Thaz ſic ſih thes [20] geſreuuitin,
then uueg imo giſtreuuitin.
Thar fuarun man manage
fora themo kuningc;
Heri ouh redihaſter
ſo [21] ſolgeta thar after.
Er reit in mitte ſo gizam,
ſo iz tho zi thero reiſu biquam,
Erlicho ſo er uuolta,
ioh ſelbo kuning ſcolta.
Huabun ſic tho hohaz
ſank filu ſconaz,
Imo tho [22] gimachaz,
ioh filu redihaftaz:
„ Thu uueltis liutes manages, Oſianna filio David.
„ Davides ſun thes kuninges.
„ Biſt kuning ouh [23] githiudo
„ therero lantliuto,
„ Zi uuorolti [24] s'imo heili,
„ ioh ſalida gimeini,
„ Joh fruma in guallichi
ubar allaz ſinaz richi. Benedictus qui venit in nomine Domini.
„ Giuuihit ſi er filu fram,
„ uuant er in Gotes namon quam.
„ Iſt kuning uns gimuato
„ ſelbo Chriſtus ther guato.
„ [25] Heili ouh thu thia hohi Oſianna in excelſis.
„ mit theru ſelbun uuihi.
„ Breiti ouh thinaz richi
„ in thaz hoha himilrichi,
„ Thaz [26] thu unſih hiar gihaltes,
„ ioh Engilo ouh giuualtes,
„ Joh ſelben Paradiſes
„ [27] mit giuuelti thar irſcines.
Ther ſelbo liut guoto
ſank gimein [28] muato,
Theſſes liedes uuunna
al einera [29] ſtimma.
Thaz ſungun io zinoti
thio ſordorun [30] liuti,
Thaz ſelba ingegin ouh inquad
thiu aftera heriſcaf.

Sic

Capiebant hujus attentionem,
& frangebant arbores.
Ut de hoc gaudentes
viam ipſi ſternerent.
Tunc ibant homines varii
ante Regem;
Proceres & ſapientes
conſequebantur poſtea.
Ipſe equitabat in medio, ut decebat,
ut tali introitui conveniebat,
Honeſte quantum volebat,
& hic Rex debebat.
Elevabant tunc altum
cantum pulcherrimum,
Ipſi tunc concinnatum,
& multum rationabilem:
Dominaris Tu ſuper populos varios,
Davidis fili Regis.
Esque Rex illuſtris
mortalium,
Ad mundi ſalvamentum,
& ſalutem publicam,
Et profectum in potentia
ſuper omnia ejus (mundi) regna.
Benedictus ſit valde,
quippe in Dei nomine venit.
Eſt Rex nobis gratioſus
Ipſe Chriſtus ille bonus.
Salvum etiam Tu fac Excelſum
eadem illâ benedictione.
Extende etiam tuum regnum
in altum cœlorum regnum,
Ut tu nos hîc ſalves,
& Angelis quoque domineris,
Atque ipſo (in) Paradiſo
cum gloria appareas.
Hic populus bonus
cantabat uno animo,
Hujus cantici gaudium
omnes una voce.
Hoc cantabant ſtudioſe
anteriores homines.
Hoc idem e contra etiam reclamabat
ſequens cohors.

Venie-

20) Verſ. 71. Cod. Vind. *gifreuuetin.*
21) Verſ. 76. Cod. Vind. *folgata.*
22) Verſ. 83. *gimachaz* redde: *convenientem, congruum.* Scherz.
23) Verſ. 87. Cod. Vind. *githiato.*
24) Verſ. 89. *Simo* contractum eſt ex *ſi imo*, ſit illi, unde hunc & duos ſeqq. verſus ita reddo:
In ſecula ſit illi ſalus
& beatitudo communicata,
Et felicitas in gloria.
uuorolt pro *ſeculo* uſurpari, ſupra jam monuimus ad I, 7, 14. *Guallichi*, gloriam denotare patet ex I, 12, 45. & ſeq. ubi formula:
Gloria in excelſis Deo! redditur
In himilriches hohi
ſi Got guallichi.
conf. V, 18, 15. *Scherz.*
25) Verſ. 97. *Anglo-Sax. Hal ſy thu Davides ſunu. ſy gebletſod ſe the Kom on drihtnes naman. ſy him hal on heahneſum.* Hoſanna filio David, ſit benedictus qui venit in Domini nomine, Hoſanna in altiſſimis. Et Joh. XII. 13. *Si Iſrabela cyning. hal. ana gebletſod the com on Drihtnes naman.* Ubi Gothus retinet Hebræam vocem: *Oſannæ, thiutida ſa quimands in namin Fanins. thiudans Iſraelis.* i. Oſanna, benedictus, qui venit in nomine Domini, Rex Iſraelis. Hymn. Vet. VII. 9. *Kabalt ſun Davides.* Oſanna fili Davidis. Gloſſæ vett. *Oſanna, Heili, Labalt.* Eucher. Epiſ. Lugd. lib. Inſtruct. c. 2. *Oſanna, ſalvifica, ſive ſalvum me fac. — Eſt autem ſenſus, ſalvum fac, ſubaudiatur, vel populum Iſrael vel tototum mundum.* Notker. Pſalm. 118. 25. Schilter.
26) Verſ. 101. Uterque Cod. habet: *thunſih.*
27) Verſ. 104. *mit giuuelti* verius exprimitur: *cum potentiâ*, mit gewalt. *Scherz.*
28) Verſ. 106. Cod. Cæſar. *muotu.*
29) Verſ. 108. Cod. Cæſar. *ſtimna.*
30) Verſ. 110. clarius: *Præcedentes eum Homines.* in Cod. utroque legitur: *thie fordorun.* Scherz.

31) Verſ.

Sie quamun mit githrenge
in themo selben gange,
Joh mit theru krefti
in thia burg in gerihti.
Hinterquamun alle Commota est univ. civ. dicens: quis est?
thie biruun darinne.
In muat iz, uuan ih, ruarti
thieselbun burgliuti.
„ Uuer ist, quadun, therer man,
„ ther unsih dritit hiar so fram,
„ Mit heri uns sus hiar engit,
ioh uzar ther burg dringit?
„ Gab antuuurti ther [31] liut sar: Hic est JEsus Proph.
„ thiz ist ther forasago in uuar,
„ Fon [32] Nazaret ther Heilant,
„ ther thanana hera quam in lant.
Giang er in thaz Gotes hus, Et intravit in templum.
dreip se al thanan uz.
Ziuuarf er al binoti
thio iro bosheiti.
Dages er se lerta, Luc. 21, 37.
ioh selbo bredigota,
Nahtes uuas io thanne
in themo oliberge.
Thaz uuaz nu ungimacha,
ioh egislichu racha:
[33] Sie'mo inno uuoni ondun,
iob selidono irbondun, Joh. 12, 19. Pharisæi autem dixerunt: quia nihil proficimus.
Thie suriston thiz gisahun, [34]
es harto hintarquamun.
[35] Joh ouh dero dato
filu sprachun drató.
„ N'ist unser racha, quadun, uuiht,
„ si frammort uuiht ni thihit.
„ [36] Ni muaz si thihan uuanne
„ fora themo [37] selbon manne.
„ [38] After imo gengit
„ oba man thiz gihengit,
„ Bi einera stullu
„ thisu uuorolt ellu.

Veniebant acervatim
in hac tali processione,
Atque cum his viribus
in civitatem recta.
Commoti sunt omnes
qui fuerunt intus.
In animo hoc, arbitror, ursit
illos cives.
Quis est, dixerunt, hic vir,
qui nos calcat hîc adeo,
Cum copiis nobis sic hîc angustiam facit,
atque ex civitate urget?
Dedit responsum populus statim:
hic est Propheta profecto,
De Nazareth Messias,
qui inde huc venit in terram.
Intravit ille in DEI ædes,
expulit istos inde omnes.
Disjecit omnes studiose
ipsorum malitias.
Interdiu Is eos docuit,
& Ipse prædicavit,
Noctu fuit abinde
in monte oliveto.
Hoc fuit porro molestum,
atque abominabilis res:
(quod) Isti Ei mansionem non indulgerent,
atque tabernacula denegarent.
Principes (Proceres, Pharisæi) hoc viderunt,
& vehementer commoti fuerunt.
Atque etiam hæc facta
multi dixerunt nimia.
Nihil est nostra causa, dixerunt, quicquam
ea in posterum ne quicquam proficit.
Nisi oporteat eam prævalere
præ isto viro.
Post ipsum vadit,
si hoc permittitur,
In momento
hic mundus omnis.

SPIRI-

31) Vers. 125. Junius in Not. ad Willer. p. 61. hic legit: *liutskar*, quod reddit: *Multitudo Populi*, sed dissentiuut MSS. nec opus est hac correctione. *Scherz.*

32) Vers. 127. uterque Codex habet: *Nazareth.*

33) Vers. 139. lege: *siemo uuoni ni ondun.* Schilter. In Cod. Vind. & ipsa Flac. Edit. ita legitur: *Siemo in nouuo niondun.* Accentus τῷ *in* impositus ostendit, quod vocula *in* hic non sit adverbium, sed pronomen, nos hodie *ihn* dicimus. Refertur autem ad proxime antecedens substantivum generis masculini, nempe ad *montem Oliveti.* Scilicet id videtur voluisse Otfridus, quod res Christo molesta & horrenda bonis fuerit, quod Pharisæi Christo nec in monte Oliveti, nec in Urbe mansionem tum indulgere voluerint. Versum autem 139. & seq. ita verbotenus exprimendum judico:
(quod) *Isti* (Pharisæi) *ei* (Christo) *illum* (montem Oliveti) *nunc non indulgerent.* *Imo mansione*, domicilio *prohiberent.*
Plurimum difficultatis oritur ex voce: *Nouuo*, quæ tamen videtur idem esse, ac Tatiani: *nuune*, *nuuna*, quod respondet nostro *nu*, *nun*, & Latinorum: *nunc*, ceu observat Palthenius ad Tat. p. 390. de voce: *ondun* vid. supra Notam ad II, 7, 3. de vocabulo irbondun consule supra notata ad II, 5, 19. *Scherz.*

34) Vers. 141. Margo Cod. Vind. habet: *Farisai autem dixerunt, videtis, quod nihil proficimus.* Scherz.

35) Vers. 143. seq. sic redde:
ac etiam de facto hoc (Christi introitu sollenni:)
admodum vehementer loquebantur. Scherz.

36) Vers. 147. ita exprimo: *Nunquam potest illa proficere. Muaz* apud nostrum sæpissime usurpatur pro *potest.* vid. III, 20, 283. & III, 21, 65. & passim. *Scherz.*

37) Vers. 148. Uterque Cod. habet: *selben.*

38) Vers. 149. Margo Cod. Vind. habet: *Ecce mundus totus post eum habiit.* Pro qua ultimâ voce Cod. Vat. legit: *abiit.*

SPIRITALITER.

Cap. V.

Hiar ſcal man zellen noti
thie geiſtlichun dati,
In ferti [1] inti gange,
ioh in thero liuto ſange.
Uuaz thaz fihu meine,
thiu uuat ouh hiar bizeine.
Joh [2] thie eſti thie ſe [3] zetitun,
inti in then uueg legitun. 1. Aſinus ſ. ſtatus corrupt.
Thaz ſelba fihu birun uuir,
irkenn iz ſelbo bi thir.
Thuruh dumpheiti
ſo birun uuir iz noti.
Eſil, uuizun uuir thaz,
the'iſt fihu filu dumbaz:
[4] Ni midu mih thero uuorto,
[5] iſt huarilinaz harto.
Iz mag ouh in uuara
burdin [6] dragon ſuara.
Mag [7] ſcadon harto lidan
ni kan ni 'nan bimidan.
Uuir uuarun in firlorane,
ioh ſuntono biladane,
Druagun bi unſen uuirdin
thero ummezlicha burdin.
Joh uuarun uuir giſpannan,
mit ſeru biſangan,
Mit ubilu gibuntan.
ni muaſun unſer uualtan.
Uuir uuarun umbitherbe,
ioh harto filu dumbe.
[8] So thie ſar Got n'irknaent,
ouh imo ſih ni nahent.
Uuarun uuir ſirhuarot
mit [9] abgotion thuruh not.
Mit miſſidatin manegen
bigan uns iz harto gaganen.
So er thaz tho uuolta uuerkon,
ginadon ſinen ſcalkon, 2. Status Gratiæ.
Er unſih heilti thuruh not, Olivetum.
thaz der Oliberg bizeinot.
Er zeinot hohi in uuara
thera ſinera ginada:

Thaz

Hic debemus referre ſtudioſe
ſpiritualia facta,
In itinere & proceſſione (introitu)
atque in populi cantu.
Quid jumentum deſignet,
veſtimenta quoque hic ſignificent.
Et rami quos abſciderunt,
& in viam poſuerunt.
Jumentum illud ſumus nos,
agnoſce hoc ipſe apud te.
Propter ſtupiditatem
ſumus nos illud omnimodo.
Aſinus, ſcimus nos hoc,
eſt pecus multum ſtupidum:
Ne odi me de his verbis,
eſt libidinoſum valde.
Poteſt quoque in veritate
onera portare gravia.
Poteſt verbera dura pati
nec poteſt ea evitare.
Nos eramus etiam perditi,
& peccatis onuſti,
Portabamus in noſtris dignitatibus
iſtorum immenſa onera.
Et eramus vincti,
doloribus cincti,
Malo ligati.
nec poteramus nos regere.
Eramus (imprudentes) inutiles
& valde multum ſtupidi.
Quippe qui Deum non agnoſcerent,
& ipſi non accederent.
Eramus fornicati
cum idolis anxie.
Ob maleficia varia
ſolebat nobis duriter accidere.
Cum ille (Salvator) hic volebat operari,
propitiari ſuis ſervis,
(Ut) nos ſalvaret per anguſtiam (crucem)
quod olivetum deſignat:
(Hic [mons] deſignat altitudinem profecto
ejus ſuæ gratiæ:

Oleum

Ad Cap. V.

1) Verſ. 3. Cod. Uterque legit: *intin.*
2) Verſ. 7. Cod. Cæſ. *the.*
3) Verſ. eod. pro: *zetitun* Celeb. Stadenius exhibet: *zeritun*, in Explic. Vocab. Bibl. Germ. p. m. 751. ubi dicit: *Es ſcheinet, daſs* zerren *herkomme von der obgeſetzten particul:* zer, *dann ſo ſaget Otfrid.* IV, 5, 2. *Thie eſti thie ſie* zeritun; *die Aeſte, welche ſie* abriſſen. Sed *zetitun* & Flaciana Editio & MSS. habent: unde id retinemus, cum & convenientem habeat ſignificationem, hodie dicimus: *zettelten.* conf. Spaat im Teutſchen Spraach Schaz pag. 2624. *Scherz.*
4) Verſ. 15. Non tantum apud Flacium, ſed & inutroque Cod. legitur: *Ni midub mih.* Eſt autem *midub* contractum ex *midu ib*, ſicut *bilub* ex *bilu ib*; Eſt itaque hic verſus ſic exponendus: *Non abſtineo me his verbis*, ſc. quamvis forte minus gratis. *Scherz.*
5) Verſ. 16. Poëta forte in animo habuit illud Ezechielis XXIII, 20. Et amaſiam agit cum concubinis eorum, quod velut caro *aſinorum* caro eorum ſit. conf Paullini de Aſino cap. III. §. 8. *Scherz.*
6) Verſ. 18. Cod. Cæſ. *dragan.*
7) Verſ. 19. *Scadon* non in ſpecie verbera, ſed in genere, *mala*, *damna* denotat. *Scherz.*
8) Verſ. 31. ita convenientius reddo:
Uti qui plane Deum non agnoſcunt. Scherz.
9) Verſ. 34. Cod. Vat. *abgotin ſie.* Aſt melius Vind. *abgoton* omiſſo: *ſie.* Celeb. Stad. hunc & priorem verſum in Explic. Voc. Bibl. Germ. p. 59. reddit: *Wir muſten von rechtswegen ſeyn, als die mit den Abgottern geebbrucht hatten*, ſed magis arridet Schulteriana verſio. *Scherz.*

10) Verſ.

Thaz [10] oli ouh thia slihti
thera ſinera eregrehti.
Tho ſant er druta uns ſine heim
mit ſinen giboton zuein. Teſt. Vet. & novum.
Thaz [11] bizeinot thare 5. Duo diſcipuli.
[12] thiu iungoron zuene.
[13] Thaz ſie liuti lertin,
untar in ſih minnotin,
Ouh alles uuio ni datin.
mit minnu Got irknatin.
Thaz ſie unſih muadon funtin,
fon [14] ungiloubu inbuntin.
Mit bredigu [15] gibeittin,
thaz ſie unſih [16] zi imo leittin.
Mit leru ſie unſih [17] thagtin,
fon ungiloubu iruuaktin.
Thaz Chriſtus [18] iz uurti ſuazi
in herzen unſen ſazi.
[19] Giuuiſſo ſo firnemen uuir
thaz Chriſtus ni buit in thir.
Thia uuat ſie in thih ni leggen, 4. Veſtiment.
mit bredigu bitheken.
Sar ſo iro ſito bilidi
ſie thir gileggent ubari,
Thes giloubi thu mir,
ſo [20] biut Druhtin in thir.
Er leitit mit giluſti
thih z'er [21] heimuuiſti.
Joh rihtit unſih alle
zi themo kaſtelle.
Zi filu hohen muron,
ioh zi [22] eigenen giburon.
Zi feſti thes uuiches,
thes hohen himilriches.
Thaz ander al the'iſt ni uuiht,
the'iſt frides furiſta giſiht,
Selben Gotes nahuuiſt,
ſo uuola 'nan, ther thar iſt.
Thiu mihila menigi 5. Multitudo
thia uuat thar breitta in gegini,
[23] Martero heriſcaf, Martyrum.
then uueg man forahten ni darf.

Sie

Oleum etiam æquanimitatem
ſuæ Majeſtatis.)
Tunc miſit fideles nobis ſuos domum
cum ſuis præceptis duobus.
(Hoc ſignificant hîc
diſcipuli duo.)
Ut homines docerent,
inter ſe ſe diligerent,
Atque omnia aliter ne facerent.
amore Deum agnoſcerent.
Ut nos laſſos invenirent,
ab infidelitate liberarent.
Prædicatione præciperent,
ut nos ad Ipſum ducerent.
Doctrinâ nos tegerent,
ab incredulitate ſuſcitarent
Ut Chriſtus fieret ſuaviter
in cordibus noſtris poſitus.
Certè alias cognoſcimus,
quod Chriſtus non habitat in te.
Veſtimenta illi in te non ponunt,
prædicatione tegentes.
Quam primum ſuorum morum exempla
illi tibi imponunt ſuper,
(Hoc crede mihi)
tunc manet Deus in te.
Ducit cum gaudio
te ad domeſticas epulas.
Atque dirigit nos omnes
ad illam civitatem.
Ad multum alta mœnia,
atque ad proprios cives.
Ad arces civitatis
alti cœlorum regni.
Alia omnia ſunt nihil quicquam,
hîc eſt pacis princeps adſpiciendus,
Ipſius DEI præſentia,
o beatus ille, qui ibi eſt.
Magna multitudo
veſtimenta hîc pandit è contra,
Martyrum exercitus,
hanc viam timere nefas.

Projicie-

10) Verſ. 43. *Olei* legitur in utroque Cod. MSC.

11) Verſ. 47. Uterque Cod. *bizeinont*, recte omnino. *Scherz.*

12) Verſ. 48. Uterque Cod. *thie.*

13) Verſ. 49. & ſeqq. tres ita mallem reddere:

Ut homines docerent,
quod ſe invicem amare deberent,
Et aliter non agere,
quam, ut amando Deum agnoſcerent.

Videtur hic Otfridus indigitare ſummam duarum Decalogi Tabularum, quas intellexit ℣. 46. per: *giboton zuuein.* Scherz.

14) Verſ. 54. *Ungiloubu* verte: *incredulitate.* Scherz.

15) Verſ. 55. *Gibeittin*, redde: *perſuaderent.* vid. ſupra Notam ad IV, 4, 23. *Scherz.*

16) Verſ. 56. Cod. Vind. *zimo.*

17) Verſ. 57. Cod. Vind. *thaktin.*

18) Verſ. 59. Vox *iz*, quæ idem eſt ac noſtrum: *es*, facit, ut vertendum cenſeam hunc verſum cum ſeq.

Ut Chriſto id eſſet gratum,
in cordibus noſtris hæreret.

pro: *Chriſtus* uterque Cod. habet: *Chriſte. Scherz.*

19) Verſ. 61. Cum tribus ſeqq. ſic clarius exprimo:

Certe ſcimus;
quod Chriſtus non habitet in te,
Veſtimenta illi (diſcipuli Chriſti) *in te niſi ponant,*
(niſi) *Prædicatione tegant te.*

Ni non raro *niſi* denotat. vid. ſupra III, 20, 325. Cæterum in Verſ. 62. lege iterum: *Chriſte*, ex MSS. *Scherz.*

20) Verſ. 68. Lege: *buit* ex utroque MSC. quod ipſum firmatur per ℣. 62. ubi Flacius quidem habet: *biut*, ſed ipſe Schilterus id correxit ex ingenio; & recte quidem, ceu MSS. probant. *Scherz.*

21) Verſ. 70. Secutus eſt hic B. Schilterus Fr. Junium, qui in Notis ad Willer. p. 158. hic loci *heimuuiſti* exponendum arbitratur per *Domeſticas* vel *familiares epulas*; ſed rectius reddi: per *Domicilium* ſupra docui. vid. Not. ad I, 18, 113. & ad II, 7, 43. *Scherz.*

22) Verſ. 74. Cod. Vind. *eiginen.*

23) Verſ. 83. Uterque Codex: *Martyro.*

24) Verſ.

Sie uuurfun nidar ana uuank
iro [24] fele ono gifank,
Thes lichamen bruzi.
thes ganges thih n'irthruzzi.
Sie fturbun baldo, fo man uueiz,
ni datun fie iz [25] in urheiz.
Ouh ni datun fulih duam
thuruh theheinan uuorolt ruam.
Ther [25] tod uuas in uuunna
thuruh Gotes minna.
Iz Chriftus in deta fuazi,
[26] thaz in iz uuola fazi.
Simes uuir ouh balde,
ob es thurft uuerde,
Thaz uuir thaz iruuellen,
thaz ferah bi inan [27] felben.
[28] Mag unfih thera ferti
giluften mit giuurti,
[29] Nu uuir fie hiar zi guate
fo fehen giherete.
Slihtit uns in gegini
then uueg thiufelba menigi,
Mit eftin thero uualdo, 6. Rami i. e. S.Scrip.
thaz uuir gangan baldo.
The'ift gifcrib heilag,
thaz uuir lefen ubar dag.
[30] Mit thiu uns then uueg folo zam
ftreuuent thie Gotes man,
Uuir mugun thero uuerko,
ioh [31] fuaz zi thero githanko.
Then hugu uuir [32] giuuizzen,
thar baldo [33] analizen. S. Scrip. perfpicua.
Thar duent fe uns io zi muate
fitu filu guate.

Projiciebant fine mora
animas fuas nudas (fine veftimento)
Corporisque fragilitatem.
hujus viæ te ne pigeat.
Mortui funt confidenter (in fide) ut nofcitur,
nec fecerunt id in indignatione.
Neque fecerunt tale negotium
ob ullam feculi gloriam.
Mors erat ipfis gaudio
per DEI amorem.
Id Chriftus iftis fecerat dulciter,
ut iftis bene collocatum effet.
Simus nos quoque audentes,
fi opus fuerit, (contigerit)
Ut hoc eligamus,
vitam apud Ipfos.
Juvet vos illorum via
cum gloria,
Cum eos hic in bono (benedictione)
adeo videamus honoratos.
Æquat nobis obvia
viam illa multitudo,
Ramis fylvarum,
ut iremus audacter.
Hæc eft fcriptura Sacra,
quam legimus quotidie.
Hac nobis viam tam decore
fternunt Dei viri (Prophetæ, Apoftoli)
Poffimus illa opera,
& fundamentum illarum meditationum.
Fidem nos certam,
ibi fiducialiter imponimus (adhibemus)
Hic revocant nobis etiam in mentem
mores multum bonos.

[14] Maht *Legatis*

24) Verf. 86. Lege ex utroque Cod. *Selono*. Verfus itaque hic ita eft transferendus: *Suarum animarum veftimenta*. Vocem *gifang*, *gifank*, veftem, tunicam denotare patet ex I, 24, 10. IV, 23, 10. & IV, 29, 76. aliisque locis. Corpus intuitu animæ habere rationem Veftis, & Gentiles, & Chriftiani agnofcunt. vid. Senec. Epift. 92. & 102. Macar. Homil. 4. p. 37. Ambrof. VI. Hexaëmer. c. 6. *Scherz.*

25) Verf. 90. *in Urheiz* mallem reddere: *tumultuarie, in tumultu*. Vid. Notam ad I, 19, 51. *Scherz.*

25) Verf. 93. Cod. Cæfar. *dód.*

26) Verf. 96. Eft figura Grammatica & converfio quædam verborum; alludit ad collocationem Chrifti in jumentum; fic viciffim Chriftus dicitur Martyres in equuleo bene collocaffe: reddendum itaque: *ut illi bene collocati effent*. Schilter. Non eft, cur hic figuram fingamus. Unde mallem redditum: *ut ipfis bene conveniret*: conf. notam noftram ad I, 8, 24. *Scherz.*

27) Verf. 100. Legendum eft ex utroque Cod. *fellen*, quod idem eft ac *tradere*. Hanc Lectionem fi b. Schilterus vidiffet, fine dubio hunc verfum ita tranftuliffet:

Ut animam ejus (Chrifti) *gratia tradamus*,
fc. in mortem.

Quod *fellen* idem fit ac: *tradere* innumera Antiquorum loca nos docent: nobis fufficiant nunc hæc: Gl. Ker. *felle*, tradat. In lege Ludovici & Lotharii, quam Browerus exhibet Annal Trevir. Proparafceve cap. X. eft: *fellan*, tradere, *falunge*, traditio. *Scherz.*

28) Verf. 101. cum *thera* non fit Genitivus pluralis Mafculini, fed fingularis fœminini generis, hunc & feq. verfum ita transfero:

Nos hujus viæ (fc. per Martyrium)
defiderium capiat prompte. Scherz.

29) Verf. 103. in Cod. Vind. legitur: *nu*. Correctionem autem τῦ *i* per: *u* prævalere debere, tota Connexio textus fuadet. *Scherz.*

30) Verf. 111. Cod. Vind. *mit thiuns.*

31) Verf. 114. Uterque Cod. *fuazi.*

32) Verf. 115. Cod. Vind. habet: *giuuezzen*, quod & Flaciana editio & Cod. Vat. exprimunt.

33) Verf. 116. Cod. Vind. habet: *anafezzan*, quod videtur approbandum effe. Hic cum tribus prioribus verfibus forte melius ita redditur:

Debemus operibus
& pedibus cogitationum
Mentem acuere,
eo audacter applicare.

Mugun poffe explicari per: *debemus* inde apparet, quod vel hodie hac voce interdum ita utamur. ex. gr. Pater inculcans filio, ut hoc vel illud faciat, fæpe dicere folet: *du* magft *es jathun*, ita dicimus: *du* magft *es ja nicht vergeffen*. *Giuuezzen*, videtur effe noftrum *wezen*, acuere. Unde *Wezftein*, Cos. *Scherz.*

34) Verf.

[34] Maht lesan io in ahtu
uuerk filu rehtu.
Thaz selba thaz thie sungun
thie tharfora giangun, 7. Cantus.
Thaz selba in quad in uuara
thiu aftera fuara.
Sin drut thehein ther uuurti
er sineru giburti, Fides in V. T.
[35] Farnam thaz scolti uuerdan thaz,
thaz uuir nu eigun garauuaz.
Firsahun sih zi uuaru
zi sineru ginadu.
So uuir ouh iz firnamun, In N. T.
uuir thar sidor quamun.

Legatis omnino cum cura
facta multum recta.
Id (denique) quod illi cantarunt
qui præcedebant,
Idem reclamarunt revera
subsequens cohors.
Suorum fidelium nullus fuit
ante Ejus nativitatem,
(Quin) cognoverit quod dedebat fieri hoc,
quod nunc habemus præparatum.
Confidebant certe
suæ gratiæ.
Quod ipsum & nos cognovimus,
qui postea venimus.

Abiit JEsus in Bethaniam, & de doctrina in crastinum.

CAP. VI.

FUar tha Druhtin thanana
zi selidon in Bethania.
In buachon thu iz lesan maht,
thar uuas er tho thia fiar naht.
Giang io in morgan [1] thannan uz
thara zi themo Gotes hus.
Maht lesan uuio er dati, Math. 21.
ioh uuio er se bredigoti.
Zi bilide er iro harta De ficu arefacto.
then figboum irtharta.
Uuanta sie [2] firbarun,
thaz guatu uuerk ni barun.
Uuio thie scalka sih irhuabun,
ioh thie Gotes boton sluagun.
[3] Joh then adalerbon Parabola de vinea locata Math. 21.
sid tho [4] thesan uuarbon,
Thes hereren sun in uuara,
thoh ni habat er iro [5] mera,
Joh uuursun uz so er erist quam,
then einigon sinan.
Uuio ouh [6] thiome indati
nih ein n'irbarmeti.
Thes hereren forahta
sie uuiht [7] n'irregisota.
Sie

AMbulavit tunc Dominus inde
ad mansionem in Bethania.
In Bibliis id legere potes,
ibi moratus tranquillâ nocte.
Exiit vero mane exinde
ad Dei ædes.
Potes legere quomodo operatus,
& ut iis prædicaverit.
Ad exemplum istorum duritiæ
ficum arefecit.
Namque isti degenerarant,
bona opera (fructus) ne ferrent.
(Item) Quomodo servi (coloni vineæ) surrexerint,
& Dei nuncios ceciderint.
Atque ipsum heredem suum
post hanc vicem.
Heri filium revera,
etsi non haberet eorum plures,
Utque ejecerint, simul ac venisset,
unicum suum.
Quomodo quoque hæcce maleficia
nec unicum misericordiâ affecerint.
Dominive timor
eos nequicquam moverit.
Ipsi

34) Vers. 119. *Maht lesan*, potes legere, est enim *maht* secunda persona singularis: apud Tat. c.46. §. 2. *thu* maht *mih gisubaran*, potes *me mundare*. conf. infra IV, 6, 3. & 7. Scherz.

35) Vers. 127. *Farna in*, quod Flacius habet, nullum parit sensum, hæc Lectio sine dubio est corrupta. *Farnam* videtur reponendum, h. e. *intellexit*, *agnovit*, Messiam promissum. Comparatur cohors præcedens & subsequens Salvatorem cum Ecclesia V. T. & N. T. & quod una fide in Christum salvi facti fuerint. *Schilter*.

Ad CAP. VI.

1) Vers. 5. Cod. Vind. *thanan*.

2) Vers. 11. *firbarun* vertendum est: *evitabant*. conf. I, 20, 63. II, 9, 106. adde II, 5, 34. & infra hoc cap. ℣. 83. *Scherz*.

3) Vers. 15. Margo hujus versus ita legitur in Cod. Vind. *De Parabola vinea ubi occiderunt Domini filium*. Cui consentit Cod. Vat.

4) Vers. 16. Uterque Codex: *thesen:*

5) Vers. 18. Cod. Vind. *mero*.

6) Vers. 21. Legendum est ex utroque Codice: *thio meindati*. conf. Staden. in Explic. Voc. Bibl. Germ. p. 431. & 903. cum vox: *meindat* denotet *malefactum*, *maleficium*, nihil circa versionem, est mutandum. *Scherz*.

7) Vers. 24. Cod. Vind. habet: *nir egisota*. Vaticanus autem: *ni regisota*, hæc posterior Lectio præ altera placet; est autem *regisota* à *regison*, quod & *ribbison* legitur ac *richeson*, ut & *richison*, ac: *imperare*, *dominari* significat. conf. supra I, 5, 55. Unde ℣. 23. & 24. κατὰ πόδα ita veniunt reddendi:

Domini timor s. Reverentia Domino debita *ipsis nequaquam dominabatur*. Scherz.

8) Vers.

Sie iz ouh tho gimeintun, Malos male perdet.
ioh in selbo irdeiltun,
Thaz man thia fruma in nami,
inti anderen gabi.
Ouh zalta in thiu sin guati Rex fecit nuptias filio suo Math. 22.
bi eino brutloufti.
Uuio kuning ein thio sitota,
ioh zioro machota.
Uuio er thaz allaz uuorahta,
ioh scono iz al biforata,
Sinemo lieben [8] manne
themo einigen kinde.
Uuio sine boton sluagun
thie thara giladot uuarun.
[9] Uuanta sie in iz sagetun,
zi goumon thara ladotun.
Tho man z'imo thaz tho sprah,
er sluag sie sar ioh sie rah.
Ni uuas ther sih firburgi,
ioh branta ouh ir burgi.
Gibot thaz si es gizilotin, Ite ad exitus viarum.
ioh armu uuiht irholotin.
So uuar sie tharuze sazin,
mit imo thie tho azin.
Nih ein, quad, thoh thero manno,
[10] th'uh hera nu bat so gerno,
Thaz sagen ih iu in ala uuar,
so [11] n'inbizit es hiar.
Bedu thisu bilidi
so meinit thio iro frauili.
Sie sluagun thie sie manotun,
zi himilriche ladotun.
Sie uuoltun duan in einan duam,
ioh gerno imo angust giduan.
Fragetun thes sindes, De censu Cæsaris. Math. 22.
thes keisores zinses.
Joh fragetun zi uuare
bi eina quenun thare,
Thiu habeta, iu uueist es mer,
zi karle sibun bruader.
Lis thar in antreita,
uuio scono er thaz gimeinta.
Joh uuio er in thar gizalta,
uuio thaz al uuesan scolta. Omnia opera faciunt ut videantur ab hominibus Math. 23.
Er zalta in ouh tho in ala uuar
[12] thaz iro ruami al thar.
[13] Thia mihilum gimeitheit,
siu uuas alles zi breit,

Uuio

Ipsi id quoque tum censuerint,
atque sibi ipsis sententiam tulerint,
Ut hoc emolumentum istis auferretur,
& aliis concederetur.
Item narravit eis illa ejus bonitas
de quibusdam nuptiis.
Quomodo Rex quidam eas instituerit,
& splendide fecerit.
Quomodo id totum perfecerit,
& splendide id omne præparaverit,
Suo dilecto viro
unico Filio.
Quomodo Ejus nuncios verberarint
qui huc invitati essent.
Namque illi bis id nunciarant,
ad Epulas eo invitarant
Cum ad ipsum hoc referretur,
interfecit istos statim & vindictam sumsit.
Non fuit qui se absconderet,
atque incendit quoque eorum civitatem.
Jussit ut hoc observarent,
atque pauperes (egenos) accerserent.
Ubicunque isti foras federent,
cum Ipso bi ut ederent.
Nullus, dixit, istorum virorum
quos ego huc jam invitavi tam libens,
Hoc dico vobis per omnem fidem,
sic non gustabit id hic.
Ambæ hæ parabolæ
sic designant istorum (Judæorum) malitiam.
Occiderunt hos qui eos invitabant,
ad cœleste regnum vocabant.
Volebant facere sibi aliquid boni, (consultum)
atque libenter Ipsi angustias facere.
Interrogarunt hac occasione
de Cæsaris censu.
Atque interrogarunt profecto
de aliqua fœmina ibi,
Quæ habuerat, vos scitis alias,
in maritos septem fratres.
Lege ibi ex ordine
quomodo pulchre Ipse hoc deciderit.
Atque ut Ipse eis ibi recensuerit,
quomodo hoc omne esse (fieri) deberet.
Recensuit etiam tunc per omnem veritatem
quod istorum gloriam obfuscabat.
Magnam apostasiam,
ista erat omnino latissima,

Quomo-

8) Verf. 35. *manne* potius redde per: *Homini*: vid. quæ dixi supra ad I, 22, 81. & 86. *Scherz.*

9) Verf. 39. & 40. ita aptius reddo:

Quando illi (legati) *ipsis id nunciarent,*
ad epulas eo invitarent. Scherz.

10) Verf. 50. Freherus: *Thyh*, quos ego. *Schilter.* Uterque Codex habet: *Thi ih.* Scherz.

11) Verf. 52. Lectio depravata sic restituenda: *so u'imbizit* es h. *Imbiz*, refectio. Kero; prandium, cœna: cui opponitur *yrtin*, jentaculum, merenda. vid. Glossarium meum. *Imbizit*, prandet, cœnat, gustat cœnam. *Schilter.* Uterque Codex habet: *n'imbizit*; Unde nollem obtrudere *u'imbizit*. In Glossis keronis utraque Lectio occurrit. Versum autem hunc ita exprimo: *Hic reficietur* f. cibo. *Scherz.*

12) Verf. 70. ita est reddendus: *Ipsorum ambitionem ibi.* Id quidem verum est, quod *salo* fuscum denotet. vid. Willeram. in Cant. Cant. pag. 8. ad quem confer Junii notam; Sed illud *sal* huc non pertinet: *ruamisal* est unica vox eodem modo terminata ac: Trübsal, Trangsal, Schicksal, Labsal, Irrsal, Fluchtsal, aliæque de quibus vid. Schottel de Lingua Germ. p. 377. *Scherz.*

13) Verf. 71. Distichon hoc corruptum est, & sine ope MSC. vix poterit explicari. An tentemus legere: *Ungimeitheit unas gibreit?* i. e. istorum affectatio ubique dilatata, immodestia, immoderatio, impotentia, arrogantia. vid. IV, 21, 64. *Schilter.* Pro *mihilum* Cod. Cæsareus habet: *Mihilun. Gimeitheit* denotat *vanitatem*, *ambitionem*, *arrogantiam*: quæ significatio etiam contextui optime convenit. vid. quæ supra dixi ad III, 19, 20. Apud Notkerum in Psalter. crebro occurrit: *ingemeitun*, *ingimeitun*, ita ut denotet: *in vanum.* vid. Psal. 58, 4. & 118, 166. & 72, 13. Unde hic versus ita est reddendus: *magnam* (ipsorum) *vanitatem*, arrogantiam.

14) Verf.

Uuio ſe minnotun thar,
thaz man ſie [14] hiaz meiſtar.
[15] Zi goumon, thar ſie ouh azin,
zi heroſt io giſazin.
Uuio iagilih ouh dati,
thaz ziarti [16] ſin giuuati.
Joh ſuahtin fon then liutin,
thaz [17] nigin ſie binotin.
Manota er ouh tho ſuntar
thie ſine iungoron in uuar,
Thaz ſie thaz firbarin,
ioh [18] ſulihe ni uuarin;
[19] Quad: ſi mit otmuati
ſuahtin heroti,
Iz alles uuio ni dohti,
ioh uuerdan ni mohti.
Er uuihtes ouh tho ni alta,
ioh manag uue in zalta.
Thaz hortun ſie io thuruh not,
ſo [20] Mattheus iz redinot.
Zalt er in ſum ſiban uue.
in eimo iſt zi uilule.
Sie habetan auur thuruh not
iz ſus gimanagfaltot.
Joh ſar in ouh gizalta
Bitbiu in iz uueſan ſcolta.
[21] Uuanta ſie al firliazun,
thaz buah ſie duan hiazun.
Oub datun ſo ſie uuoltun
al thaz ſie ni ſcoltun,
Uuidar Gotes euuon,
bithiu zalt er in then uueuuon.
[22] Firuueis in ouh tho thare
bi foraſagon ſine,
Uuio ſie thie gidottun,
[23] io alle martolotun.
Zalt er ouh then mannon,
uuio er ſe uuolti minnon,
Jo thenſelben liutin,
oba ſie iz ni uuidorotin.

Vos autem nolite vocari Rabbi. Matth. 23.

Quomodo amarent,
quod compellarentur magiſtri.
Ad epulas etiam convivarentur,
primo (loco) ſederent.
Quomodo quilibet etiam ſtuderet,
ut ornaret (dilatando) ſuum pallium.
Et prætenderent ab hominibus,
ut ſalutarent eos ſtudioſe.
Adhortatus quoque tunc ſeorſim
diſcipulos ſuos revera,
Ut hoc evitarent,
& tales ne fierent.
Dixit: (quod) iſti ſub (ſpecie) humilitatis
quærerent (affectarent) dominationem,
Id omne quomodo non conveniret,
& fieri non oporteret.
Nec quidquam etiam tunc cunctatus,
imo multiplex væ iſtis dicebat.
Id audiebant iſti inviti,
ut Matthæus hoc retulit.
Dixit iis circiter ſeptem væ.
in uno eſt nimis.
Iſti vero ſtudio
id ita multiplicarant.
Atque ſimul eis etiam retulit
quare iis id fieri deberet.
Namque omnes poſthabuerant
Biblia quæ ipſos facere juſſerant.
Imo faciebant quicquid volebant
omne quod non debebant,
Adverſus Dei legem;
propterea prædixit iis pœnas.
Reprehendit eos quoque tum
de Prophetis ſuis,
Quod iſti eos occidiſſent,
& omnes affixiſſent.
Dixit etiam iſtis hominibus,
quomodo Ipſe eos voluiſſet diligere,
Ipſis iſtis hominibus,
ſi iſti huic non repugnaſſent.

---

14) Verſ. 74. Uterque Codex: *biazi.*

15) Verſ. 75. & ſeq. ſic aptius redde:

In epulis, ubi quoque convivabantur,
ut primo loco omnino ſederent.
Scherz.

16) Verſ. 78. *Sin giuuati* melius vertitur: *ſuas veſtes.* hinc & Stadenius in Expoſit. Voc. Bibl. p. 757. hunc verſum reddit: *daſs er ſeine kleider zierte.* Scherz.

17) Verſ. 80. Pro: *nigin ſie binotin* Codex Cæſar. habet: *Nigin ſe in binotin.* Vaticanus vero: *Nigin ſie in binotin.* Verte: *Ut inclinarent ſe coram ipſis ſtudioſe.* Scherz.

18) Verſ. 84. Uterque Codex habet: *ſuliche.*

19) Verſ. 85. & tres ſeqq. ita reddendos arbitror:

Dixit (Chriſtus) *quod ipſi* (diſcipuli ejus)
per humilitatem
debeant quærere principatum.
(Quod) *id alià ratione* (ſi fiat) *nihil valeret,*
nec dignitatem (honorem) *conferre poſſit.*

Chriſtus ſcilicet id Diſcipulos ſuos docere voluit, quod vera Gloria acquiratur contemtu Gloriæ. *alles wio* pro: *alia ratione* multis in locis apud Noſtrum occurrit. *Alles* enim interdum idem eſt ac: *aliud*, hinc Gl. Keronis: *Alles uuanan*, aliunde. In Verſione Tatiani c. 56. §. 7. verba: Quia nemo aſſumentum panni rudis aſſuit veteri veſtimento, *alioquin* aufert ſupplementum novum à veteri & major ſciſſura fit; ita redduntur: *Nioman blezza niuues duoches nauuit altemo giuuate*, alles *nimet fullida thaz niuua fon themo alten*, *inti iſt mera gisliz.* conf. infra IV, 7, 39. adde verſ. ſeq. quod *uuerdan* ſit honorem, dignitatem conferre ſignificet, noſtrum *würde*, *Würdigkeit*, *würdig* facile perſuadent. In Gl. Keronis legitur: *Kauuerdonti*, dignaretur. *Keuuerdonter iſt*, dignatus eſt. *Kauuerdo*, dignare. adde IV, 9, 40. *Scherz.*

20) Verſ. 92. Cod. Vind. *Matheus.*

21) Verſ. 99. & ſeq. clarius ita exprimitur:

Siquidem id omne neglexerant (facere)
quod Sacra Scriptura ipſos facere juſſerat. Scherz.

22) Verſ. 105. Cod. Cæſar. *Firuueiz.*

23) Verſ. 108. Uterque Codex habet: *ioh.*

De Doctrina Domini in Monte ad Discipulos.
Matth. 24.

Cap. VII.

Giang tho Druhtin thanana, [1]
mit imo ouh sine thegana.
Gougtun sie imo innan thes
[2] gizimbri thes huses.
Quad er: Giuuisso ih sagen iu,
thie steina uuerdent noh zi thiu,
Thaz sie sint so undrate,
hiar liggent al zi [3] sate. Sedente illo super monte, interrogaverunt discipuli.
[4] Er saz sid themo gange
in themo Oliberge.
Fragetun sie'nan suntar,
sie uuas es filu uuuntar:
[5] Sage uns Meistar thanne
uuio thiu zit gigange.
Zeichan uuio thu queman scalt,
ioh uuio thiu uuorolt ouh zigat.
„ Goumet, quad er, thero dato,
„ ioh uueset glauue [6] drato. Videte, ne quis vos seducat.
„ Thaz iu ni [7] daron in sara
„ thie manegun luginara.
„ [8] Iruuehsit iamarlichaz thing
„ ubar thesan uuorolt ring.
[9] In hungere int in suhti,
„ in meneg erdfluhti.
Tho zalt in thiu sin guati,
thio selbun arabeiti,
[10] Thie sie scoltun rinan
thuruh namon sinan.
Manno haz ouh managan, Odio habebunt vos.
ubar sie gilegenan.
Nid filu strengan,
so fram sie iz mugun bringan.
Uuio se scoltun fahan,
zi herizohon ziahan,
Gibuntan furi kuninga,
thie sine liobun thegana.

Det

Egressus tunc Dominus inde,
cum ipsoque ejus discipuli.
Ostenderunt hi Ipsi interea
ædificationes templi.
Dixit Ipse: Certe (Amen) dico vobis,
hi lapides redigentur adhuc eo,
Ut fuerint sic destructi,
hic jacentes omnes dissipati.
Sedit ab hoc itinere
in monte oliveti.
Interrogarunt Illi Ipsum secreto,
Ipsis (enim) erat id multum mirabile:
Dic nobis, Magister, igitur,
quando hoc tempus veniet?
Signa, quando Tu venturus es?
& cum hoc seculum etiam consummabitur?
Attendite, dixit, hæc facta,
& estote prudentes valde.
Ut vos ne audeant seducere
varii mendaces.
Exurget deploranda res
super hunc mundi orbem.
In fame & in peste,
in vario terræ motu.
Tunc recensuit iis Ipsius Bonitas,
illas miserias,
Quas deberent pati
propter nomen ejus.
Hominumque odium multorum (multiplex)
super eos impositum.
Invidiam multum gravem,
in quantum isti id poterunt præstare.
Quomodo eos deberent capere,
ad Principes ducere,
[illegible] ante Reges,
illos suos caros discipulos.

Fecit

Ad Cap. VII.

1) Vers. 1. Margini adscripta sunt hæc in Cod. utroque: *Egressus de templo ostenderunt ei discipuli ejus ædificationem Templi.*

2) Vers. 4. Mallem reddere: *ædificium* seu *structuram Templi.* Cod. Vind. legit: *gizimbiri.* Scherz.

3) Vers. 7. & seq. ita exprime:

Ut sint tam rejecti
ut jaceant omnes ad sationem quasi.

hodie diceremus: alss wann sie gesäet wären. *Sate* est nostrum: *Saat.* Scherz.

4) Vers. 9. Clarius: *Sedit post hoc iter.* Scherz.

5) Vers. 13. *uerd uiua* ita reddo:

Dic nobis Magister, igitur
quomodo tempus adveniet,
Signa (dic nobis) *quomodo tu venies,*
& quomodo mundus quoque peribit.
Scherz.

6) Vers. 18. Cod. Vind. *thrato.*

7) Vers. 19. *daron* hic non est idem ac nostrum *dörffen;* sed significat idem, ac: *noceant.* Supra II, 9, 106. habuimus: *daroti*, noceret; infra IV, 12, 124. est *darota* pro: *lædebat*, destruebat. adde V, 14, 34. ubi daron pro *nocere* usurpatur, quo sensu etiam occurrit in Notkero Ps. 104, 12. versus itaque hic ita est transferendus: *Ne vobis noceant insidiose.* Scherz.

8) Vers. 21. Uterque Cod. habet: *yruuehsit.*

9) Vers. 23. in Textu sacro est: *Terræ motus variis in locis.* itaque emendandum: *in meneg erdfluhti* pro: *uuenegeru fluhti.* vid. Glossar. meum voc. *Flohu.* Schilterus. Lectio Flacians firmatur per Codicem utrumque; eoque magis est retinenda, cum commodum habeat sensum. In loco S. Sripturæ, cujus materiam exprimere voluit Otfridus, terræ motus mentio fit, sed placuit Otfrido ad mentem magis, quam verba respicienti pro terræ motu aliud malum, quod diem novissimum antecedit, nominare. Unde versum hunc ita redde: *in miserá fugá.* Non inepte autem per hanc fugam intellexeris fugam intuitu terræ motuum susceptam. *Scherz.*

10) Vers. 27. verbotenus hunc versum reddo: *quæ ipsos deberent tangere*, iovadere. *Scherz.*

11) Vers.

Det er in droſt tho alles,
thes iro dothes falles.
Quad,the'iz ni uuari bi [11] alles uuaz
ni ſi thuruh ſinan einan haz.
„ Ni [12] ſorget fora themo liute,
„ thar ir ſtet in note,
„ [13] In forahtun ni uuentet,
„ [14] uuas ir in antuuurtet.
„ Ih uuiſero uuorto
„ giuuarnon iu ih harto
„ Rehtera redina,
„ ir birut mine thegana.
„ Ih bin ſelbo zi thiu,
„ ioh thar ouh ſprichu uzar iu.
„ giuuarnon herzen guates,
„ ioh thrato feſtes muates.
[15] Sageta in ouh zi uuare,
fon themo Endidagen thare.
Giuuag in ouh ginoto
thes Antikriſten zito.
Thes githuingniſſes,
[16] theſu uuorolt thultit thanneles.
Giuuiſſo thaz ni hiluh thih,
the'iſt zitin allen ungilih.
Sic ſint thanne in uueuuen,
[17] in arabeitin ſeren.
Thaz er ni uuard io ſulih fal,
ouh iamer uuerdan ni ſcal.
[18] Thaz kurzit Druhtin ſare
thuruh thie druta ſine.
[19] Thuruh den Goteleidon
mit ſinen ginadon.
[20] Duit mano ioh thiu ſunna
mit finſtere unuuunna.

Nolite cogitare, quid loquamini. Marc. 13.

Matth. 24. 15-29. De conſummatione mundi.

Propter electos breviabuntur dies illi.

Joh

Fecit (tamen) eis conſolationem tunc omnino
(de) illorum mortis caſibus.
Dixit, *quod id non foret omnimodo*,
niſi propter ipſius unius odium.
Non præcogitetis coram hominibus
ubi ſteteritis in periculo,
In metu ne cogitetis (wenen)
quid vos iis reſpondeatis.
Equidem prudentibus verbis
præſervabo vos valde
Rectis ſermonibus,
vos eſtis mei diſcipuli.
Ego ſum ipſe ad id (præſens)
& tunc etiam loquar ex vobis.
Præſervabo corde bono,
& valde firmo animo.
Dixit eis etiam vere (vaticinando)
de ultimo die tunc.
Expoſuit eis & ſufficienter
Antichriſti tempora.
Perſecutionum (oppreſſionum)
hic mundus patietur tunc eas.
Certe hoc non celo te,
id eſt tempus omnibus inæquale, *(diſſimile)*
Sunt tunc in tormentis,
in laboribus dolorum.
Ut ante nunquam fuerit talis caſus,
nec unquam futurus erit.
Id abbreviat (tamen) Dominus ſtatim
propter fideles ſuos.
Propter DEI abominationem,
per ſuam gratiam.
Indicat (prædicit) Luna atque ſol
cum tenebricoſa conſternatione.

Et

11) Verſ. 39. Cum *alles* interdum ſignificet: *aliud*, & *bi*: *propter*. Hunc verſum ita transfero: *Dicebat quod hoc non fieret propter aliud quid*, ob aliam cauſam, vid. de voce: *alles* ſupra notam ad IV, 6, 84. *Scherz.*

12) Verſ. 41. Uterque Codex *ſuorget*. *Non anxii eſtote coram hominibus.* Scherz.

13) Verſ. 43. verbotenus redditur: *in metum ne vertite* i. e. de eo meticuloſi non eſtote. *Uuentet* non eſt à *uuenen*, ſed à *uuenten*, quod & ſupra I, 18, 91. aliisque in locis occurrit; & hodie in frequentiſſimo eſt uſu. *Scherz.*

14) Verſ. 44. Uterque Cod. *uuaz ir.*

15) Verſ. 53. Uterque Cod. *ſaget in.*

16) Verſ. 58. Cod. uterque legit: *thes uuorolt.* Verſus autem hic ita transferendus:

Quas mundus ſuſtinebit tunc omnino.

Ultimam hujus verſus vocem ita exhibet Cod. Vind. *thanne lés*, unde eo magis concludere licet τὸ *les* eſſe vocem ſeparatam; quam ſignificare idem ac: *omnino*, ſupra ad III, 24, 152. monui. *Scherz.*

17) Verſ. 62. mallem redditum: *in tribulationibus triſtibus. ſer* ſæpe adjective uſurpatur. *Scherz.*

18) Verſ. 65. Iſtud malum temporis. S. Hieronym. in Matth. XXIII. p. 59. *Abbreviatos dies non ſecundum deliramenta quorundam*, *qui putant temporum momenta mutari, nec recordantur illius ſcripti: Ordinatione tua permanet dies. Sed juxta temporum qualitatem ſentire debemus*, *i. e. abbreviatos non menſura*, *ſed numero*, *ut quomodo in benedictione dicitur: Longitudine dierum replebo eum.* Pſal. 115. *Sic & nunc abbreviati dies intelligantur*, *ne temporum mora*, *fides concutiatur credentium.* Schilter.

19) Verſ. 67. Celeberr. Stadenius hunc verſum ita reddit: *wegen des ihm leidigen.* vid. ipſius Expl. Voc. Bibl. Germ. p. 397. ubi ita pergit: nemlich des Anti-Chriſtes, welches die alten Matth. XXIV, 22. von dem groſſen Anti-Chriſt verſtanden, wohin auch Otfrid hie ſein Abſehen gehabt: Hat alſo der berühmte Dn. Schilter hier gefehlt, wann er in Obſerv. ad Kœnigshov. Chronic. p. 524. es alſo überſezet: id abbreviat Dominus mox propter fideles ſuos, propter Dei paſſionem, per ſuam Clementiam. Dann *Leidon* iſt nicht paſſio oder Pati, ſondern *Lidon* &c. Mihi nulla en his interpretationibus ſatisfacit; facile enim videre eſt, hunc verſum loqui de ſubjecto, in cujos favorem Deus ante Diem noviſſimum Dies mundi abbreviabit; ergo nec per Dei abominationem, nec per Dei paſſionem, nec per Anti-Chriſtum verbum Goteleidon eſt exponendum: Mihi *Goteleidon* videtur ſignificare eos, qui ad Deum vel ad bonum ducunt. *Leitan*, *Leidan* idem eſſe ac: *ducere* notiſſimum eſt: hinc apud Iſidor. p. 260. *Leidigh*, *Dux*; & p. 263. *Leididhuom* idem. Apud Notkerum Pſ. 60, 4. legitur: Du biſt min Dux (*leito*) du *leitoſt* mih, hinc *Goteleito*, *Goteleido*, dux ad Deum vel ad bonum. *Scherz.*

20) Verſ. 69. *Deutet.* Notker. in Symb. S. Athanas. *iſt unſemfte ze diutenne*, eſt difficile explicatu. *Schilter.* Ex utroque Cod. apparet legendum eſſe: *duit*, quod idem eſt ac: *facit*. Verſus itaque hic & ſequens ita eſt reddendus:

Facit Luna imo Sol
Tenebris (defectu Lucis) *mæſtitiam.*
Scherz.

21) Verſ.

Joh fallent ouh thie sterron
in erdu filu ferron.
[21] Sih ueinot thanne thuruh thia quist,
al thaz hiar in erdu ist.
Thuruh thio selbun grunni,
al thiz uuorolt kunni.
So sehent se mit [22] githiunge, Matth. 24. 30.
queman thare zi thinge,
Fon uuolkonon herasun
[23] thenselbon mennisgen Sun.
Sine Engila ouh in ala uuar, Mittet angelos suos. Matth. 24.
sie blasent iro horn thar.
Thaz duent sie io gilicho
filu kraftlicho.
Thaz sie thes thar [24] giasolon,
sine druta alsamanon.
Thaz sie quemen thara zi in,
so uuar in uuorolti sie sin.
Thaz iuer iagilih nu quit
bi thesa iungistun zit, De die illa nemo scit. Matth. 24.
Ni'st ther thia gizeino,
[25] ni si min fater eino.
Odo iz uuizi uuorolt man,
uuanne iz sculi uuerdan,
Uuanne iz Got uuolle,
thaz uuorolt al zifalle.
Thoh uuirdit in giuuissi
er mihil stilnissi.

[26] So io uuas untar liutin Sicut in diebus Noë.
bi alten Noes zitin,
So sie thaz uuazar thar bifiang,
so er erist thia Archa ingigiang,
So gahun quimit herasun
therselbo mennisgen Sun.
Bithiu sit io ginoto
[27] uuachar filu drato.
Uuanta ist firholan iuih al,
uuanne Druhtin queman scal.
[28] Oba ther man uuesti, Si sciret paterfamilias.
ther heimi ist in ther festi,
Al thaz ungizami,
uuio der thiob quami,
Er uuacheti binoti
thanne in theru ziti,
Dribi then thiob [29] thanan uz,
ni liazi irgraban sinaz hus,
Bithiu [30] uuachet alla thia naht,
thoh er iz due ubar maht.

Thaz

Et cadent quoque stellæ
in terram valde late.
Lamentatur tunc ob has afflictiones,
omne quod hic in terra est.
Ob easdem adversitates,
omnis mundi natio.
Tunc videbunt isti cum gloria,
venire huc ad placitum (judicium)
De nubibus deorsum
eundem hominis filium.
Ejus Angelos quoque per omnem veritatem,
hi canent suis tubis tunc.
Hoc facient conjunctim
multum fortiter,
Ut hujus rei tunc attenti essent,
ejus fideles congregarent.
Ut venirent eo ad Ipsum,
ubicunque in mundo essent.
Quod vestrum quilibet jam dicit
de hoc ultimo tempore;
Non est qui istud definiat,
(nisi meus Pater unice.)
Aut id sciat mundanus homo,
quando id debeat fieri,
Quando id Deus velit,
ut mundus omnis concidat.
Verum occupabit eum certe altum
prius magnum silentium (i. e. tranquillitas, securitas)
Sicuti fuit inter homines
priscis Noæ temporibus,
Cum eos aqua obrueret,
cum ipse prius arcam ingressus fuerat:
Ita subito veniet huc
ipse hominis Filius.
Quare estote omnino
vigilantes multum valde.
Namque est occultum vobis omnibus,
quando Dominus venire debet.
Si paterfamilias sciret,
qui domi est in castro,
Omne infortunium,
cum fur venerit,
Ipse vigilaret studiose
tunc in ea hora,
Abigeret furem tunc foras,
nec fineret perfodere suas ædes,
Quare vigilaret omnem illam noctem,
etsi id faceret ultra vires,

Ut

21) Vers. 73. Margini adscriptum est in Cod. Cæsar. *Plangent se omnes orbes terre.* in Vat. pro: *orbes* est: *tribus.*

22) Vers. 77. Freherus pro: *Githiunge*, lege: *Githinge*, spe. Sed spes quæ cernitur non est spes. Rom. 8, 24. *Schilter.* Ex utroque Cod. lege: *githuinge*, quod redderem: *cum vi*, potentia. quamvis non repugno, si quis vertat: *cum afflictione*, id est, inter has humani generis afflictiones. Quo facit infra V, 14, 21. uti pro priori sententiâ militat locus V, 16, 7. *Scherz.*

23) Vers. 80. Cod. Cæsar. habet: *then selben.*

24) Vers. 85. Cod. Cæsareus habet: *giaualon.* vid. supra Notam ad I, 23, 41. *Scherz.*

25) Vers. 92. S. Hieronym. in Matthæum hîc: *In quibusdam Latinis Codicibus additum est:* neque Filius. *quum in Græcis & maxime Adamantii & Pierii exemplaribus hoc non habeatur adscriptum. Sed quia in nonnullis legitur, gaudet Arius & Eunomius & dicunt: Non potest æqualis esse, qui novit, & qui ignorat.* Respondet, Filium utique scire diem, sed scientiam ejus abscoeditam, nec expedire nosse Apostolis. Conf. Alcuin. L. 2. de fide S. Trinit. c. XII. *Schilter.*

26) Vers. 99. Uterque Codex: *so id*, i. e. *ac olim.* Scherz.

27) Vers. 106. Cod. Cæsareus: *uuakar.*

28) Vers. 109. & seq. ita rectius exprimo:

Si homo sciret
qui domi est in securitate. Scherz.

29) Vers. 114. Cod. uterque: *thanana uz*:

30) Vers. 117. Uterque Cod. *uuahtet.*

31) Vers.

Thaz er thaz ſin ginerie,
[31] ioh fianton biuuerie.
Duet ir ouh ſo ſo ther duit,
uuanta ir ni uuizut thia zit.
Sit uuakar io, ſo ih gibot,
thaz ir bimider then not.
Sagera er tho then liobon
ſon then zehen thiornon
De decem virginibus. Matth. 25.
Bilidi biquami,
[32] ioh thara zua gizami.
Uuio thio finfi fuarun,
thie [33] ungiuuare uuarun.
Ni uuarun uuola uuakar,
bithiu miſſigiangun ſie thar.
Uuio uuola iz then giſuar ouh thar,
[34] thio hiar io uuarun uuakar.
[35] Thes herzen ſie hiar uuialtun,
ioh reino gihialtun.
[36] Er zalta ouh bilidi ander,
thaz ſie ſih [37] uuarnotin thiu mer.
De Divite, qui talenta ſervis dividit. Matth. 25.
Uuio fuar ein man richi
in ander kuningrichi.
[38] Uuio er iz er gimeinta,
ſinaz dreſo deilta
Untar ſinen ſcalkon
zi [39] ſuorglichen uuerkon.
Gibot thaz ſie iz biforahtin,
ioh tharana uuorahtin
Uuachar gizami,
unz er auur quami.
Thie zuene es uuola zilotun,
ioh uuola iz merotun.
Thet [40] thrittho uuas niheinheit,
thuruh ſina [41] zagheit.
Er uuard firdamnot thuruh not,
thar man inan [42] pînot.
Giuuiſſo rehto thuruh thaz,
uuant er uuakar ni uuas.
Thie andere zuene ſine
gidet er filu blide,
Gifreuueta in harto iro muat,
ſo guat herero duat.
[43] Giſaz er ſie tho ſcono
[44] ubar burgi ſino.
Gidera er ſe filu riche,
thaz in thaz thionoſt liche.
„ [45] Bithiu ſit io uuakar,
„ alaz iuer lib hiar.
Ideo dico vobis: vigilate.
„ Dages inti nahtes
„ ſo thenket io thes rehtes:
[46] Thaz

Ut ſua defenderet,
& hoſtes repelleret.
Facite vos etiam ſicut iſte faceret,
namque vos non ſcitis hoc tempus.
Sitis vigilantes, prout præcepi,
ut effugiatis hoc periculum.
Dixit (etiam) Ipſe tunc dilectis
de decem virginibus
Parabolam commodam,
atque præterea decoram (congruam)
Quomodo quinque iverint,
quæ fatuæ erant.
Haud erant bene vigilantes,
quare erroneæ iverunt tunc.
Quam bene (contra) his contigerit (ceſſerit) & tunc
quæ hîc erant vigilantes.
Animum illæ hic cuſtodierunt,
& purum retinuerunt.
Ipſe retulit porro & parabolas alias,
ut illi ſe præmunirent eo magis.
Quomodo profectus homo dives
in aliud Regnum.
Quomodo is antea id egerit,
ſuum theſaurum diviſerit
Inter ſuos ſervos,
ad ſollicitas operationes. (negotiationes)
Juſſit, ut id cauté obſervarent,
& eo lucrarentur (operarentur)
Uſuras congruas,
uſque dum Ipſe rediret.
Duo (horum) id bene obſervarant,
& bene id auxerant.
Tertius erat inutilis
propter ſuam pigritiam.
Condemnabatur neceſſario,
cum examinaretur.
Certe de Jure propterea,
quod is vigilans (ſollicitus) non fuerat.
Alteros duos ſuos
effecit multum hilares,
Exhilaravit his valde eorum mentem,
ſicut bonus herus facit.
Præpoſuit eos decore
ſuper caſtra ſua.
Effecit eos multum divites,
ut iis hoc munus placeret.
Quapropter ſitis vigilantes,
(per) omnem veſtram vitam hîc.
Die & nocte
meditamini rectum:
Ut

31) Verſ. 120. Rectius: *& ab hoſtibus* ſeu contra hoſtes *cuſtodiret*. Scherz.
32) Verſ. 128. Mallem reddi: *Atque ad hoc* (de quo Chriſtus principaliter loquitur) *congruam*, convenientem. *Scherz.*
33) Verſ. 130. *Ungiuuare* eſt proprie negligentes, non obſervantes à *uuara*, cuſtodia. *Scherz.*
34) Verſ. 134. *io* requirit, ut hic verſus exponatur: *Quæ hic ſemper erant vigilantes.* Scherz.
35) Verſ. 134. ita redde: *Animo ſuo hic dominabantur.* conf. ſupra III, 5, 17. & III, 20, 123. ubi *uuialt* pro *dominabatur* occurrit. *Scherz.*
36) Verſ. 137. Cum unica tantum Parabola ſequatur, & *ander* ſingularis numeri ſit, redde hunc verſum: *Ipſe retulit porro parabolam aliam.*
37) Verſ. 138. Cod. Vind. *uuarnetin.*
38) Verſ. 141. Margo Codicis Cæſar. habet: *Dedit ſervis ſuis bona ſua.*
39) Verſ. 144. Cod. Cæſar. habet: *Suorlichen*, ſed præferenda videtur Lectio Flaciana. *Scherz.*
40) Verſ. 151. Cod. oterque *ther thritto.*
41) Verſ. 152. Uterque Cod. *zagaheit.*
42) Verſ. 154. *Pinon* non eſt: *examinare*, ſed: *cruciare*: peinigen. vid. II, 12, 152. itaque hic verſus ſic eſt exponendus: (eò) *ubi ipſe cruciatur*. Scherz.
43) Verſ. 161. Cod. Cæſar. *Giſazt er.*
44) Verſ. 162. Melius: *ſuper oppida ſua.* Scherz.
45) Verſ. 165. Redde: *quapropter ſitis*, ſeu eſtote *ſemper vigilantes*. Id vox *io* indicat. *Scherz.*

46) Verſ.

„ [46] Thaz ir thes io giilet,
„ thia zala bimidet.
„ Joh io thes gigahet,
„ themo egisen intfliahet.
„ Thaz ir uuerdet uuirdig,
far so quimit minaz thing.
„ Thaz ir stet in rihti
„ in mineru gisihti.
[47] Lert er dages ubarlut
ofono allan then liut.
Sie quamun io ginoto
zi imo far gizito.
Fuar thanne mit then knehton
in then Oliberg [48] ze nahton,
Uuas io thar ubar naht,
so hiar fora uuard giuuaht.

Diebus docebat populum, noctibus morabatur in monte. Luc. 21.

Ut eo festinetis,
periculum evitetis,
Atque eo perveniatis,
damnationem evitetis,
Ut fiatis digni,
simulac venerit meum Judicium.
Ut stetis in recto
in meo conspectu.
Docebat (autem) interdiu palam
coram omni populo.
Veniebant tunc diligenter
ad Ipsum statim mature.
Ibat dehinc cum discipulis
in olivetum de nocte,
Erat ibi per noctem,
sicut antea fuit dictum.

Appropinquabat Dies Festus Azymorum. Matth. 26.

CAP. VIII.

NAhtun sih zinoti
thio hohun giziti
Thio uuir hiar fora zaltun,
inti [1] Ostoron nantun.
Bigondun thie Euuarton
ahton kleinen uuorton.
Datun ein githingi
uuio man 'nan giuuunni.
Gibutun filu harto
[2] selbero iro uuorto,
So uuar so er lantes giangi
thaz man 'nan gifiangi.
So uuer [3] so 'nan insuabi,
[4] er uuiger zi imo irhuabi,
Joh inan irsluagi,
er er imo io ingiangi.
So uuar so er uuari thanne
thaz er uuari in banne.
[5] Sus alles uuio ni thahtin,
ni si alle sin io ahtin.
[6] Riatun thes ginuagi,
uuio man [7] 'nan irsluagi.
Sie forahtun auur innan thes
menigi thes liutes.
Quadun: iz ni datin
in then hohen gizitin,

Dicebant autem: Non in die festo.

Thaz

APpropinquabant valde
festiva tempora
Quæ superius diximus,
& Pascha nominavimus.
Cœperunt Sacerdotes
deliberare subtilibus verbis.
Habuerunt concilium,
ut Ipse caperetur.
Edixerunt gravissime
suis ipsorum verbis:
Ubicunque terrarum iret
ut eum caperent.
Quicunque eum exquireret, (perciperet, ubi esset)
is pugnans ad Ipsum accederet,
Imo Ipsum occideret,
priusquam ei forte evaderet.
Ubicunque ille esset deinceps
ut esset in banno.
Sic omnino aliter nil cogitabant,
quam ut omnes eum persequerentur.
Consultabant abunde,
quomodo interficeretur.
Metuerunt autem interim
multitudinem populi.
Dicentes: id ne facerent
in festivis diebus,

Ut

46) Vers. 169. redderem:
Ut vos eò properetis
ut terribile (sententiam condemnatoriam) *evitetis.* Scherz.

47) Vers. 177. Margini in utroque Cod. additum est: *Oliveti.*

48) Vers. 182. Cod. uterque Z'*en náhton.*

Ad Cap. VIII.

1) Vers. 4. Cod. Vat. *Ostorun.*

2) Vers. 10. Cod. Cæsar. *sélbero uuorto.*

3) Vers. 13. Cod. Vat. *so inan in suati:* Ast Cod. Cæs. *so inan insuabi*; quod probandum. Est autem *insuabi* idem ac: *audiret.* conf. supra III, 24, 105.

4) Vers. 14. Freherus pro: *Eruuig*, lege: *Er uuig*, rectius: *er uuiger.* Schilter. Cod. Cæsar. habet: *er uuig zi:* unde hos duos versus ita interpretor.
(Ut,) *si quis eum audiret*: i. e. docentem forte inveniret,
pugnam adversus ipsum susciperet. Scherz.

5) Vers. 19. Cod. Cæs. *si es.*

6) Vers. 21. Cod. Cæsar. *Rietun.*

7) Vers. 22. Cod. Cæs. *inan.*

8) Vers.

Thaz therselbo [8] liutstam
thar uuig n'irhuabi zi fram.
Uuir sculun, quadun, huggen,
thaz sie n'an uns n'irzuken.
Bithiu scal iz uuesan noti
in andero giziti.
Judas iz gisitota, (Intravit autem Satanas in Judam. Luc. 22.)
mit in iz ahtota.
[9] Er uuolta duan imo einan duam,
so ther diusal inan spuan.
[10] Mit thiu uuas sin gitati,
thaz selbo [11] er inan firlati,
Mit iro boton giangi,
thar man 'nan gifiangi.
[12] Gimachon, quad, in uuara,
thaz thar n'ist manno mera,
Ni si ekordo [13] in girihti
sin emmizig giknihti.
[14] Sie imo sar thuruh thaz
gihiazun mihilan scaz, (Pacti sunt, ei pecuniam dare.)
In thiu er thaz gidati,
so gisuaso inan gilati.
[15] Er iz fasto gihiaz,
ioh iz ouh ni firliaz,
Thara zua er hugita,
ioh al ouh so gifrumita.
[16] Sie thahtun thes gituares,
sid tho frammortes.
[17] Uuas er ouh in ther fari,
ther liut thar mit ni uuari.

Ut ista populi factio
exinde seditionem ne excitet maximam (nimis)
Debemus, dixerunt, meminisse, (cavere)
ut ipsi eum nobis non eripiant.
Quare debet hoc fieri necesse
in alio tempore.
Judas id instituit,
cum iis consultavit.
Voluit dare iis consilium,
quod diabolus ei suggessit.
Post hæc fuit ejus opera (studium, sein thun)
ut is Ipsum traderet (proderet)
Cum istorum nunciis (apparitoribus) iret,
quum ipse caperetur.
Caute, dicebat, revera,
ut tum ne sit hominum plus,
Quam duntaxat de præsenti
ejus assiduum famulitium.
Isti ei statim propterea
promiserunt multum denariorum,
Dummodo hoc faceret,
sic leniter (sine strepitu) ipsum traderet.
Iste hoc firmiter spopondit,
neque etiam id neglexit,
De hoc iste sollicitus erat,
& omnia sic instituebat,
(Ut) tegerent hoc negotium
dehinc in posterum.
Et ipse quoque hoc agebat,
populus ne interesset.

Venit

8) Verf. 27. *Liutstam* uullem reddere per: *Populi factionem*, sed per: *Homines*. conf. supra III, 12, 13. *Scherz.*

9) Verf. 35. Versio non beue se habet: Mallem ita reddere: *Volebat facere factum sibi gloriosum.* conf. supra III, 15, 33. seq.

10) Verf. 37. Cod. Vind. clare habet: *mit in*, quod & exhibet, sed nou adeo clare, Codex Vatic. Pro *gitati* autem uterque manifeste sistit: *girati.* Unde hic versus hunc in modum est interpretandus: *Cum ipsis erat ejus consilium.*

11) Verf. 38. Cod. Vindob. *er'nan.*

12) Verf. 41. *Gimachon* est verbum, pro quu nos hodie *machen* dicimus; conf. IV, 9, 16. *in uuara* commode explicari putest per: *in circumspectione, circumspecte.* Nam *uuara* sæpissime *curam, custodiam, circumspectionem* denotat. vid. Notam ad III, 16, 34. Unde hic versus ita est reddendus: *Facere* (sc. se velle) *dicebat circumspecte* i. e. se dicebat accurate id observaturum. *Scherz.*

13) Verf. 43. [illegible]*erihti* nun est interpretaudum per verba: *de præsenti*: rectius per: *præcise*, hodie dicimus: grad. *Scherz.*

14) Verf. 45. Margo Codicis utriusque. *Gavisi sunt & pacti sunt ei pecuniam dare.*

15) Verf. 49. Cum tribus sequentibus sic transfero:

Ille (Judas) *id* (proditionem Christi) *firmiter promisit,*
nec aliquid quoque omisit.
(Quin) *eo cogitaret*
& omne id ita (ut conclusum erat) *perficeret.* Scherz.

16) Verf. 53. *Sie thatun &c.* simpliciter redde: *Occultarunt suum institutum, propositum.* Scherz.

17) Verf. 55. Cum voci *er* accentus sit inscriptus, inde apparet eam per: *prius* esse interpretandam; itaque hic & seq. versus ita latine sonabunt:

Fuisset (Christus) *prius in periculo* (captivitatis)
nisi homines (plures quam discipuli)
tum cum ipso fuissent. Scherz.

Ad

Venit autem Dies Azymorum, in qua necesse erat occidi Pascha. Luc. 22.

Cap. IX.

GIstuant thera ziti guati, Ex. 12, 21. 1.Cor. 5, 7.
thaz man opphoroti,
Joh man zi thiu gisazi
thaz lamp thes nahtes azi.
[1] Tho sant er Petrusan sar
Johannem ouh thar miti in úuar.
Gibot, thaz si es gizilotin,
thie Ostoron in gigarotin.
[2] Bigundun sie antuuurten
uuara mugun uuir unsih uuenten,
„ Thaz uuir zi thiu gigangen, Ubi vis paremus.
„ uuir suliches biginnen.
„ Uuir ni eigun sar, the'ist es meist,
„ huses uuiht, so thu uueist.
„ Noh [3] uuiht selidono,
„ thaz uuir iz gimachon scono.
„ Thes ni bristit, quad er zi in,
„ faret in thie burg in.
„ Uns duat ein man gilari,
lihit sinan solari.
Sin iagiuuedar zilota, Euntes invenerunt sicut dixit.
ioh funtun al so er sageta.
Ther man bisuorgeta thaz,
ioh leh thaz gadun garauuaz.
Is uuas garo zioro
gistreuuitero stuolo,
Mit reinidu also filu fram,
so gestin sulichen gizam.
Iltun sie tho harto sar
sines thionostes thar.
Thes zilotun se ioh thuruh not,
sie hogtun gerno uuio er gibot.
So sie gerihtun allaz thaz,
ioh er zi muase gisaz,
[4] Gibot er, thaz sie sazin,
mit imo alsaman azin.
Uuola thaz githigini,
[5] thaz noz tho thaz gisidili.
Thia suazi sines muases
[6] giuuerdan mohta sie thes.
Ni uuard io nihein ezzan
[7] mit sulichen bisezzan.
Noh disg in [8] ala halbon
ni si [9] auur mit then selbon.

Thar

INstabat tempus illud bonum (letum)
quo offerretur (immolaretur.)
Et ad hoc conveniretur,
agnus de noctu (ut) comederetur.
Tunc misit ipse Petrum statim
Johannem quoque certe conjunctim.
Mandavit, ut attenderent,
Pascha eis præpararent.
Cœperunt hi respondere
quorsum debemus nos vertere,
Ut ad hoc eamus,
(&) tale aggrediamur.
Nos non habemus, quod potissimum est,
domicilii quicquam, ut nosti.
Nec aliquam sedem,
ut id faciamus pulchre.
Hoc non deficit, dixit ad eos,
ite in civitatem.
Nobis dabit vir quidam domicilium,
commodabit suum solarium (cœnaculum)
Hoc uterque (quilibet eorum) attendebat,
& invenerunt omne, quod dixerat.
Vir iste procuravit hoc,
& commodavit cœnaculum præparatum.
Id erat paratum ornate
stratis sedilibus,
Munditiis tam maxime (multis)
quam hospitibus talibus decebat.
Festinarunt illi vehementer
in servitio ipsius.
Id observarunt cum cura (sollicitudine)
memores libenter ut mandasset.
Quum curassent omnia,
& Ipse ad comedendum sederet,
Jussit, ut illi sederent,
cum ipso simul comederent.
Beati hi ministri
qui fruuntur hic his sedilibus.
Dulcedine Ipsius cibi,
participes esse debebant hujus.
Nunquam fuit ulla cœna
taliter possessa,
Nec mensa ullibi
nisi cum his ipsis.

Hic

Ad Cap. IX.

1) Vers. 5. Margo utriusque Cod. *Misit Petrum & Johannem.*
2) Vers. 9. Uterque Cod. *bigondun.*
3) Vers. 15. *Wiht selidono* clarius redditur: *aliquam mansionem.* Scherz.
4) Vers. 35. Cod. uterque *io*, semper.
5) Vers. 38. Aptius: *Qui fruebantur hac sessione* i. e. quibus licuit his epulis interesse. *Scherz.*
6) Vers. 39. & seq. *Giuuerdan* hic iterum est, *honorem conferre, dignari*, de quo supra ad IV, 6, 84. Versus itaque hi sic sunt reddendi:
Dulcedo ipsius (Christi) *cibi*
honorare poterat ipsos hac ratione.
i. e. Quod Discipulis Christi tam felicibus esse licuerit, ut ei assiderent, ei honori hæ Epulæ occasionem dederunt. *Scherz.*
7) Vers. 42. & seq. Aptius sic transferu:
Nunquam fuit ulla (alis) *cœna*
à talibus, (i. e. similibus) *obsessa.*
Scherz.
8) Vers. 43. Cod. Vat. legit: *in alabalton.* Rectius Cæsareus: *in ala halbon*, quod est: in omnibus partibus sc. mundi, conf. IV, 2, 38. *Scherz.*
9) Vers. 44. Ut vis vocis: *auur* exprimatur, verto: *Nisi vero cum his ipsis.* Scherz.

10) Vers.

Thar ſaz mihil uuunna thiu euuiniga ſunna.	*Hic ſedebat ſummum gaudium,* *æternus ille ſol.*
Ni ſon imo ouh ferron einlif [10] daga ſterron.	*Non ab ipſo procul* *undecim diurnæ ſtellæ.*
Druhtin ſelbo in uuara uuaz zellu ih thir es mera?	*Deus ipſe revera* *quid dicam tibi plura?*
Joh thie mit imo in note uuarun uuallonte.	*Atque qui cum Ipſo in periculis* *erant ambulantes.*
Sint ſie untar mennisgon [11] After Gote furiſton.	*Sunt hi inter mortales* *Dii ſecundarii primores.*
In Himilriche ouh, thaz iſt uuar, thaz [12] githionotun ſe thar, Apoc. 7, 15.	*In cœlorum regno quoque, quod verum eſt,* *inſerviunt hi illic.*
[13] Irthionotun ſe harto [14] fruma managfalto,	*Promerentur hi ſtudioſe* *bonum multiplex,*
Thia ſelbun éra, th'ih nu quad, ioh euuiniga drutſcaf.	*Illum honorem, quem jam dixi,* *& æternam amicitiam.*

Nu — Nunc

10) Verſ. 48. *Dagaſterron* redde: *Luciferi.* Morgenſternen, io Hymno Matutino, quem exhibet Celeberr. Hickeſius io Gramm. Francico-Theot. p. 111. verſu ſecundo ita legitur:

Aziſt inti beiterer tagaſtern,
Adeſt & clarus *Lucifer.*

Belgæ: *dagbſterre, morgenſterre* promiſcue quoque uſurpant. *Scherz.*

11) Verſ. 54. Mallem ita redditum: *poſt Deum primarii.*

12) Verſ. 56. Cum *githionotun* ſit Imperfecti temporis, apparet hunc verſum aliter reddendum eſſe: Ego ita transfero: *Hoc merebantur illi hie.* Sane videntur *githionotun* & *irthionotun* hic eſſe ſynonyma. *Scherz.*

13) Verſ. 57. *Mereri*, *irthionen*, hodie verdienen, promereri, & JCtis Romanis, Papiniano & Paulo, & Patribus Eccleſiæ denotat acquiſitionem quamvis etiam gratuitam, veluti ex teſtamento. *V. l. cum pater 77. §. rogo 25. ff. de leg. 2. l. 13. ff. de doli & met. except. l. 21. ad L. Falcid.* Sed & S. Scriptura mercedis ac μισθοῦ vocabulum uſurpat de vita & ſalute æterna. *Apoc. XI, 18.* S. Auguſtin. *L. 2. de peccatu orig. c. 24.* ait: *Et ipſorum* (Jobi & Iſraelitarum) *corda eadem mundabantur fide mediatoris, & diffundebatur in eis charitas per Spiritum Sanctum, qui ubi vult ſpirat, non merita ſequens, ſed etiam ipſa merita faciens. Non enim Dei gratia, gratia erit ullu modo, niſi gratuita fuerit omnimodo.* Idem de Grat. & lib. Arbitr. pr. *Propter eos qui liberum hominis arbitrium ſic prædicant, & defendunt ut Dei gratiam, qua vocamur ad eum, & à noſtris malis meritis liberamur, & per quam merita comparamus, quibus perveniamus ad vitam æternam, negare audeant &c.* Id. Aug. de Gr. & lib. arb. cap. 6. *His & talibus teſtimoniis divinis probatur, gratiam Dei, non ſecundum merita noſtra dari, quandoquidem non ſolum nullis bonis, verum etiam multis meritis malis præcedentibus videmus datam, & quotidie dari videmus. Sed plane cum data fuerit, incipiunt eſſe etiam merita noſtra bona, per illam tamen: nam ſi illam ſubtraxerit, cadit homo, non erectus, ſed præcipitatus libero arbitrio. Quapropter quando cœperit homo habere merita bona, non debet ſibi tribuere illa, ſed DEO.* cap. VII. *Si ergo Dei dona ſunt bona merita tua, non Deus coronat merita tua, tanquam merita tua, ſed tanquam dona ſua. -- Fides per dilectionem operans.* Gal. *V.* -- c. 8. *Et naſcitur inde non parva quæſtio, quæ Domino donante ſolvenda eſt. Si enim vita æterna bonis operibus redditur, ſicut apertiſſime dicit Scriptura: quoniam Deus reddet unicuique ſecundum opera ejus: quomodo gratia eſt vita æterna, cum gratia non operibus reddatur, ſed gratis detur? -- Iſta ergo quæſtio nullo modo mihi videtur poſſe diſſolvi, niſi intelligamus, & ipſa bona opera noſtra, quibus æterna redditur vita, ad Dei gratiam pertinere: propter illud quod ait Dominus Jeſus: ſine me nihil poteſtis facere. Et ipſe Apoſtolus cum dixiſſet: Gratia ſalvi facti eſtis per fidem, & hoc non ex vobis &c. vidit utique, putare poſſe homines, hoc ita dictum, quaſi neceſſaria non ſint* bona opera *credentibus, ſed eis fides ſola ſufficiat: & rurſus poſſe homines de bonis operibus extolli, velut ad ea facienda ſibi ſufficiant: mox itaque addit, Ipſius enim ſumus figmentum, creati in Chriſto Jeſu in operibus bonis, quæ præparavit Deus, ut in illis ambulemus. -- Sed audi & intellige, non ex* operibus *dictum, tanquam tuis ex teipſo tibi exiſtentibus, ſed tanquam his, in quibus te Deus finxit, i. e. formavit & creavit. -- Itaque chariſſimi, vita noſtra bona nihil aliud eſt quam Dei gratia, ſine dubio & vita æterna, quæ bonæ vitæ redditur, DEI gratia eſt, & ipſa enim gratis datur, quia gratis data eſt illa cui datur. Sed illa cui datur, tantummodo gratia eſt, hæc autem quæ illi datur, quoniam præmium ejus eſt, gratia eſt pro gratia, tanquam merces pro juſtitia, ut verum ſit, quoniam verum eſt, quia reddet unicuique Deus ſecundum opera ejus.* Joh. Geiler de Keiſersp. Eccleſiaſtes Arg. Anno 1508. in Feſto Aſcenſ. fol. 73, ita hac de re concionatus: *Viel menſchen ſeynd die allein in dem verdienen Jeſu behalten wollen werden. Ja ſprechen ſie, Chriſtus hat für uns gelitten und uns das Himmelreich verdient, was bedarff ich es dann zu verdienen. Es iſt war (quoad ſufficientiam, non quoad efficaciam: meritum Chriſti eſt univerſalis cauſa, ſed non totalis,) das verdienen des Herren iſt nit die ganz urſach unſerer behaltnis, du muſt dein ſtür und hilff auch darzu thun. Alſo der Herr hat uns ein tranck gemacht ſeines leidens und verdienens, lug das du zu im gangeſt durch ein rechten glauben und gute werck wirckeſt, und die ſacrament emphaheſt die dazu geordnet ſeind. - Chriſtus hat für uns bezalt und genug geton und erlöſet, wir wollen aber as der gefengnis nit gon. -- Alſo ſolt du ſelig werden von fremden verdienen, ſo wirt es ſchlecht zu gon, du muſt ſelber hant anslahen &c. Das verwirff ich, das du meinſt, ſie ſollen (die Geiſtlichen) dich in den himmel bringen on dein thun und laſſen.* Porro: Meritis Sanctorum *dictum etiam fuit pro interceſſione Sanctorum.* Lupus Ferrar. Epiſt. LXV. *Protegente nos Domino meritisque Sanctorum.* Vid. S. Lupi lib. de trib. quæſtionibus. *Schilter.*

14) Verſ. 58. Cod. Vat. habet: *fruma magfalto*, ſed vitioſe. *Scherz.*

15) Verſ.

Nu ist uns thiu iro gomaheit,
so iz z'en thurftin gigeit,
[15] Zi Gote uuegod harto,
ioh thrato managfalto.
Ni mugun uuit, thoh uuir uuollen,
iro lob irzellen.
Bithiu fahemes mit freuuidu
[16] frammort zi then redinu.

Nunc est nobis (nostra) hæc ipsorum gratia,
(quoties res exigit)
Apud Deum promovet valide,
& nimis multipliciter.
Non possumus, etsi vellemus,
eorum laudem enarrare.
Itaque progredimur cum gaudio
deinceps ad relationem.

Desiderio desideravi hoc Pascha. Luc. 22.

CAP. X.

BIgan tho Druhtin redinon
thenselben zuelif theganon,
thiu thar umbi inan sazun,
mit imo saman azun.
„ Thes muases gerota ih bithiu,
„ thaz ih iz azi mit iu,
„ Er ih thaz uuizi thulti
„ ioh [1] bi iuh dot uuurti.
„ Ni drinku ih, rehto in uuara, Matth. 26, 29.
„ [2] thes rebekunnes mera, Matth. 24, 25.
„ Fon them uuahsmen furdir,
„ thaz giloubet iz mir,
„ [3] Er ih iz so bithenku
„ mit iu saman auur drinku
„ Niuuuaz, thaz iu iz liche,
„ in mines fater riche.
[4] Nam er tho selbo thaz brot,
bot in iz gisegenot. Et accipiens panem.
Gibot, thaz si es azin
also sie thar sazin.
„ Ir ezet, quad er, ana uuan
„ Lichamon minan.
„ Allen zellu ih iu thaz,
„ thaz [5] eigut ir giuuissaz.
[6] Nemet then kelih ouh nu zi iu,
thaz drinkan deilet untar iu.

OR sus Dominus loqui
duodecim ministris,
Qui circumsedebant ipsi
cum ipso simul comedentes.
Hunc cibum desideravi propterea,
ut comederem eum vobiscum,
Antequam supplicium paterer,
& pro vobis mortus essem.
Non bibam, (dico) recte in veritate
de vite hac amplius,
De hoc genimine porro,
hoc credite mihi,
Usque dum ita recogitans
cum vobis conjunctim iterum bibam,
Novum, ut vobis illud placeat,
in mei Patris regno.
Accipiebat tunc ipse panem,
exhibebat eis eum benedictum.
Jubebat, ut eum manducarent
prout tunc assiderent (accumberent.)
Vos manducatis, dicebat, absque dubio
corpus meum.
Omnibus dico vobis hoc,
hoc habeatis pro certo.
Accipite calicem etiam ad vos,
bibitionem distribuite inter vos.

„ Thar

Hic

15) Vers. 63. S. Agobard. AEpisc. Lugd. Libr. de Imagin. cap. XXXI. *Pascatur hac visione* (picturarum) *oculus: Deum vero veneretur animus; qui & sanctis suis victoriæ coronam, & nobis intercessionis eorum tribuit adjutoria.* Conf. Apoc. VI, 10. VIII, 3. Luc. XVI, 27. Gregor. Naz. Panegyr. Cyprian. Epist. 60. ad fratr. Euseb. Cæsar. de Martyrib. Palæstinæ. Auctor Passionis Fructuosi. Augustini lib. de cura pro mort. c. XV. Lupus Ferrar. Epist. IV. *Schilter.* Cum hic versus connectendus sit cum versu 61. apparet, quod τὸ *promovet*, ob τὸ *ist*, quod in ỳ. 61. occurrit, hic stare non possit. Quid si dicas: *Wegod* esse idem ac: *utilis*, *res alicujus pretii.* Sane Gothis: *Vaigur*, est *pretium*, æstimatio rei. *Vaigal aust*, nullius pretii. vid. Verel. in Ind. Ling. Gothic. similiter *weger* sæpe legitur pro: *Melius.* Sic insigne quondam Patriæ meæ Decus Seb. Brandius in dem Narren-Schiff pag. 18. canit:

Vil weger ist nüt unterstan,
Dann mit schad, schand, gespött ablan.

Unde versus hic 63. ita reddi posset:

Apud Deum utilis valde. Scherz.

16) Vers. 68. Uterque Codex legit: *Nu frammort zi theru redinu*, quod ita vertendum: *Nunc porro ad colloquium* sc. inter Christum & Discipulos ejus in mensa habitum. *Scherz.*

Ad CAP. X.

1) Vers. 8. Cod. Cæs. *bi iuib.* Vatic. *bieib.*
2) Vers. 10. Mallem retinuisse textus latini vocabulum: de genimine vitis; quia id exprimit τὸ *kunnes*, quod *genus*, *generationem*, *familiam* denotat, & dein potuisset vers. 11. *Uuahsmen* verti per: *fructum.* Scherz.
3) Vers. 13. Sic aptius:

Antequam eo cogitem, id moliar,
ut vobiscum conjunctim iterum bibam.
Scherz.

4) Vers. 17. Translationem hujus & seqq. versuum usque ad finem hujus Capitis in linguam Latinam exhibet Celeb. Stadenius in Specim. Antiquit. Francic. pag. 19.
5) Vers. 24. Cod. Cæsar. *eigit.*
6) Vers. 25. Margo utriusque MSC. habet: *Similiter & Calicem.*

Ad

„ Thar drinket ir thaz minaz bluat
„ thaz iu in euuon uuola duat.
„ Iz heilit liuto uuunta,
„ ioh managero funta.
„ Iz ist managfaltaz thing,
„ yrlosit thesan uuorolt ring.

Hic bibitis hunc meum sanguinem,
qui vobis in æternum bene facit.
Sanat hominum vulnera
& varia peccata.
Is est multiplex res (i.e. panacea)
liberat hunc mundi orbem.

Ante Diem Festum Paschæ sciens JEsus &c. Joann. 13.

CAP. XI.

SO sie tho thar gazun,
noh tho zi disge sazun,
[1] Spiohota ther diufal — Intravit Satanas in Judam.
selbon Judasan thar,
Det er [2] soz er io duat,
uuarf iz harto in sinaz muat,
[3] Thes nahtes er gisitoti
er Druhtinan firseliti.
Christus minnota thie sine — Cum dilexisset suos.
unz in enti themo libe,
Thier zi zuhti zi imo nam
tho er erist bredigon bigan.
Er uuessa thaz sin fater gab — Sciens quod omnia dederit ei pater.
so uuit, so himil umbiuuarb,
Al imo zi henti
zi sineru giuuelti.
Uuest er selbo ouh, so iz zam,
thaz er uns son Gote quam,
Joh auur, sos er uuolta,
zi imo faran scolta.
Er stuant ir themo muase — Surgit à cenâ.
tho zi themo abande,
Legita sin giuuati,
er in mandat dati.
Nam er einan saban thar — Accipit linteum & præcingit se.
umbigurta sih in uuar.
Nam after thiu ein bekin,
Goz er uuazar thar in,
Fiang tho zi iro suazin,
gibot sie stillo sazin.
Thio sino diurun henti
[4] uuasgin se unz in enti.
Druhtin selbo thaz biuuarb
mit themo sabane ouh gisuarb.
Thiu sin hoha guati
lerte sie otmuati.
So er es erist bigan, — Venit ad Simonem Petrum.
er sar zi Petruse quam.
Yrsciuht er filu drato
sulichero dato.

„ [5] Ist

Cum ibi comederent,
adhuc mensæ accumberent,
Suggerebat Diabolus
isti Judæ illic,
Faceret quod & fecit,
immisit hoc vehementer in ejus mentem,
Noctu is instituit
ut Dominum traderet.
Christus dilexit suos
usque ad finem vitæ,
Quos in disciplinam assumpserat
cum primum prædicare inciperet.
Sciebat, quod pater ejus dederat
tam late, quam cœlum vertitur,
Omnia sibi in manus,
in suam potestatem.
Sciebat idem quoque, prout decebat,
quod nobis a Deo venerat,
Et iterum, quando vellet,
ad eundem ire deberet.
Surgebat à cœna
tunc vesperi,
Ponebat sua vestimenta,
Ipsis mandatum dabat.
Accipiebat sabanum (linteum)
præcingebat se vere.
Accipiebat postea pelvim
infundebat aquam in eam,
Cœpit tunc ad pedes eorum,
jussit, ut quieti sederent.
Ejus pretiosæ manus
lavent nos in fine.
Dominus Ipse hoc perfecit,
linteo quoque tergebat.
Hæc ejus summa bonitas
docebat eos humilitatem.
Cum primum id inciperet,
statim ad Petrum veniebat.
Declinabat is vehementer admodum
tale factum.

Est,

Ad CAP. XI.

1) Verf. 3. *Spiohota* videtur idem esse ac: *detexit*, explorando inveoit. Belgis *spien* idem est ac: *speculari, indagare*, quæ vox, ceu recte notat Kilianus in etymologico Gallis, Hispanis, Italis & Anglis est communis. Glossæ Florentin. *Spebo*, exploro. Nos hodie dicimus: *ausspeben*. Unde *Spion* explorator. *Scherz.*

2) Verf. 5. Legit Cod. Cæsar. *sofer* versus autem hic ita est exponendus: *Fecit ille* (Diabolus) *uti semper facit.*

3) Verf. 7. Aptius hic versus ob connexionem cum priori sic redditur: *Ut noctu is* (Judas) *hoc ageret*. Scherz.

4) Verf. 32. Hæc ita ex utroque Cod. legenda sunt: *Uuasg in se unz in enti*, Lavabat ipsis illos usque ad finem i. e. perfecte, pleoe. *Scherz.*

„ [5] Ist Druhtin, quad gilumplieh,
„ thaz thu [6] ni uuasges mih.
„ Inti ih bin eigan [7] fealk thin,
„ thu bist Herero min.
„ Thuruh thin heroti
„ n'ist mir iz gimuati,
„ [8] Thaz io fuazi mine
„ zithiu thin hant birine.
Gab er'mo antuuurti
mit mammenteru milti,
Thaz uuerk er thar tho fitota,
iz fuazo imo gifageta:
„ Thaz ih nu meinu mit thiu, (Quod ego facio, tu nescis modo.)
„ unkund harto ist iz iu.
„ [9] Is uuirdit ethesuuanne
„ tho iu zi uuizanne.
„ Firsagen ih iz, quad er fram,
ouh io ni meg iz uuerdan,
[10] Theih io zi thiu gigange,
theih thionost thir gihenge.
„ [11] Ni uuasgu ih se, quad er, thir,
„ [12] ni habest thu deiles uuiht mit mir.
„ [13] Ouh bi thia meina
„ gimeinida niheina.
[14] Druhtin, quad er, uuasg mih al
ob iz sulih uuesan seal.
Houbit ioh thie fuazi,
thin nahuuist ist mir fuazi.
Thaz iz io ni uuerde„
thaz ih thin githarbe,
Noh, liobo Druhtin min,
the ih io gimangolo thin.
„ Quad tho zi imo Druhtin Christ:
„ ther man ther githuagan ist
„ [15] Thie fuazi reino in uuara
„ ni tharf er uuasgan mera.
„ So Druhtin tho gideta thaz,
mit in er auur saman saz.
Sliumo er in tho zeinta,
uuaz er mit thiu meinta.
Er nam er sin giuuati,
tho zalta in far thio dati,
Thesselben uuerkes guati,
thoh Judas es ni horti.

„ Uuizit,

Est, (stat sententia) Domine, dicebat modeste,
ut ne laves me.
Atque ego sum proprius servus tuus,
tu es Dominus meus.
Propter tuum dominium
non est mihi hoc in animo,
Ut & pedes meos
prorsus (præsertim) tua manus purget.
Dedit ei responsum
mansuetissimâ gratiâ,
Opus hoc sic instruxerat,
id suaviter ei dicebat:
Quid ego nunc designo per hoc,
ignotum valde est id vobis.
Fiet (autem) aliquando (postea)
vobis notum.
Abnuo ego hoc, dixit (Petrus) porro
atque non poterit hoc fieri,
Quum ego ad hoc accesserim,
ut ego servitia tibi præstarem.
Nisi lavero eos, dixit (Christus) tibi,
non habes tu partis quicquam mecum.
Nec apud hanc societatem (consortium discipulorum)
communionem ullam.
Domine, dixit (Petrus), lava me totum,
si res ita se habet. (si hoc ita esse debet)
Caput atque pedes,
tua præsentia est mihi dulcis.
Ut id ne fiat,
quo Te caream,
Aut, care Domine mi,
ut ego egeam Tui.
Dixit tunc ad eum Dominus Christus:
Homo qui lotus est
Pedibus pure, profecto
non opus habet lavari amplius.
Postquam Dominus hoc fecerat,
cum illis iterum consedit.
Confestim eis exposuit,
quid per hoc signaverit.
Prius accepit vestimenta sua,
tunc exposuit hæc gesta,
Hujus operis bonitatem,
Judas tamen non auscultabat.

Scitis

5) Vers. 41. Margo utriusque Cod. *Domine tu mihi lavas pedes.*

6) Vers. 42. Pro: ni ex utroque Cod. substitue: *nu*, & verte hunc & præcedentem versum hac ratione:

An, Domine, dixit (Petrus) *decens est*
ut tu nunc laves me? Scherz.

7) Vers. 43. Cod. Vat. io mendo jacet: nam habet: *scak thin.* Scherz.

8) Vers. 47. & seq. ita expone:

Ut & pedes meos
ad hoc (Lotionia causa) *tua manus tangat.*

rinen, *birinen* idem esse ac: *tangere*, supra jam monui. *Scherz.*

9) Vers. 55. Uterque Codex habet: *iz.*

10) Vers. 59. & 60. ita debeot reddi; id quod contextus & ipsorum verborum vis ostendit:

Ut ego unquam eò procedam,
ut servitium (mihi præstandum) *tibi permittam.*

i. e. ut permittam, ut Tu mihi servitium hoc præstes. *Scherz.*

11) Vers. 61. Margo utriusque Codicis: *Et si non lavero te.*

12) Vers. 62. Cod. Vind. *nu.* Sed male. *Scherz.*

13) Vers. 63. Verto: *Nec ob pravitatem*, de formula: *bi thia meina.* vid. quæ supra dixi ad II, 6, 31. *Scherz.*

14) Vers. 65. Margo Cod. Viod. *Domine non tantum pedes.* Cod. Vatic. loco vocis: *tantum* habet: *solum.*

15) Vers. 75. *Thie fuazi*, mallem reddere: *quoad pedes.* Scherz.

16) Vers.

„ Uuizit, quad er, thesa dat,
„ [16] thaz si in iuih gigat. Sciitis, quid fecerim vobis.
„ [17] Thaz ir ni sit zi frauili,
„ thaz zeigot iu thiz bilidi.
„ Ir heizet allaz thaz iar
„ mih Druhtin inti meistar.
„ Rehto sprechet ir thar,
„ ih bin ouh so thaz ist uuar.
„ Nu ih sulih thultu Si ego Dominus & Magister.
„ [18] uuidar thie, th'ih uualtu,
„ [19] Mit suslicheru redinu
„ then minen mih sus nidiru,
„ Uuio harto mer zimit iu,
„ ir ginozon birut untar iu,
„ Thaz ein andremo
„ fuazi uuasge gerno.
„ [20] Joh untar iu mit guati
„ irbietet otmuati,
„ Mit mihilen minnon
„ [21] Iz frammort zeigot mannon.

Scitis, dixit, hoc gestum,
quod in vos pervenit.
Ut ne vos sitis improbi,
hoc indicat vobis hoc exemplum.
Vos vocatis omni hoc tempore
me Dominum & Magistrum.
Recte dicitis hic,
sum etenim, hoc verum est.
Si ego hoc sustinui
erga hos, quibus impero,
Dulcibus sermonibus
meis me sic demitto,
Quanto magis decet vos,
qui socii (pares) estis invicem,
Ut alter alterius
pedes lavet lubens.
Atque inter vos benevole
exhibeatis humilitatem,
Cum maxima dilectione
id deinceps ostendite hominibus.

Contristatus est Jesus Spiritu & dixit. Joann. 13.

CAP. XII.

SO er in gizeigota thar,
so uuard er unfrauuer sar,
[1] Sih druabta sines muates,
ther freuuida ist alles guates.
[2] Rou thio sino guati
thie uuenegun liuti.
Thes ouh ni uuas tho [3] duala
thero iungorono zala.
„ Ih zellu iu, quad er ubar lut,
„ alle uuarut ir mir drut.
„ Ih zuelifi iuih zelita,
„ ioh suntar mir iruuelita,
„ Uzar uuorolt menigi,
„ ir uuarit min githigini,
„ Thaz ih ouh min girati
„ iu allaz kund dati.
„ [4] Joh so iz zi thisu uuurdi,
„ thaz ir mir leistit huldi,
„ Bithiu

Cum iis indicasset (hæc)
fuit contristatus illico;
Turbatus animo,
qui gaudium est omnis boni.
Indignata illa sua Bonitas
miseris hominibus.
Cujus nec fuit hic expers
discipulorum numerus.
Dico vobis, ajebat clare,
omnes fuistis mihi fideles.
Ego duodecim vos recensui,
& seorsim mihi elegi,
Ex mundi multitudine,
fuistis meum famulitium,
Ut etiam meum consilium
vobis omne manifestum fecerim.
Imo quum eo ventum,
ut mihi præstaretis fidem,
Eo

16) Vers. 86. Exprime ita: *quod vos tangit*, ad vos spectat. *Scherz.*

17) Vers. 87. Reddo: *Ut ne sitis nimis præsumtuosi*, arrogantes. Vox *frauuili* in genere quidem *improbitatem*, malitiam denotat, sed significat præterea in specie *præsumptionem*, arrogantiam, fastum. Ita Notkerus in Psal. CVI, 17. vocem, *præsumtionis* vertit per: *frafali*. Et hæc ultima significatio contextui omnino quadrat. *Scherz.*

18) Vers. 94. *Uuidar thie*, expone: *intuitu horum*. Scherz.

19) Vers. 95. Supra jam ad I, 1, 181. docui, hunc versum ita esse vertendum: *Tali ratione*. Scherz.

20) Vers. 101. Margo Codicis Cæsarei: *Exemplum dedi vobis.*

21) Vers. 104. Aptius sic transfertur: *id ulterius ostendatis hominibus*. Scherz. Post verbum: *dixit*, uterque Codex habet: *eis de Traditione ejus.*

AD CAP. XII.

1) Vers. 3. Κατὰ πόδα reddo: *se turbabat animo*, animo turbabatur. *Scherz.*

2) Vers. 5. & 6. ita expono:

Lugebat ejus Clementia
miseros illos homines.

qui scil. ipsum Christum morti destinaverant. vid. II, 8, 40. *Scherz.*

3) Vers. 7. Cum *Duala* moram significet. Vid. Notam ad II. 9, 177. & *zala* periculum. vid. Notam ad I, 20, 25. Hi duo versus sic recte exponuntur:

In eo etiam non erat mora
(quin lugeret) *discipulorum periculum.*

scil. Otfridus indicare vult, Christum contristatum fuisse, tum ob malitiam persecutorum, tum ob periculum, cui Discipuli ipsius nunc exponentur. *Scherz.*

4) Vers. 17. Franc. Junius ad Willer. p. 70. hos duos versus ita interpretatur: *Si eo res deveniat, ut mihi præstetis obsequium fidele. zi thisu* i. e. ad hoc tempus, ad hunc statum persecutionis. *Scherz.*

„ Bithiu meiftig [5] zog ih iuih,
„ ir mir ni datit [6] al fuih.
„ Thoh habet fumilih thaz muat, Unus ex vobis tradet me.
„ mir hinaht anarati duat,
„ Joh gibit mih zi hanton
„ then minen fianton.
[7] Sah ein zi andremo,
in herzen uuas in ango.
[8] In muat irquamun harto
thero Druhtines uuorto.
In muate uuas in drati
thie egislichun dati.
Joh [9] forfcutun zi noti
fon uuemo er fulih quati.
Jo untar in umbiring,
fon uuemo [10] quam fulih thing,
[11] So uuelicho dati,
ioh fulih anarati?
„ Tho fprachun fie alle fon in:
„ ia ih iz Druhtin ni bin. Numquid ego fum domine?
„ Ja iz herza min ni ruarit,
„ noh fulih balo fuarit.
„ Thoh fie fih uueftin reinan,
uzana then einan.
Giloubtun fie mer harto
thero finero uuorto.
[12] Quat tho Judas, ther iz riat, Matth. 26, 36.
ioh allan thefan fcadon [13] bliant,
Er fprah mit unuuirdin:
Meiftar, ia ih iz ni bin?
Thaz quiftu, quad er far,
thoh fagen ih iu in ala uuar;
[14] Ther man thultit iamer
[15] filu managfaltaz fer,
So kraftlichan uueuuon
fo thultit er in euuon.
Thaz imo fazi thanne,
ni uuurti er io zi manne.
[16] Petrus bat Johannan, Innuit Petrus Joanni.
thaz er ireiskoti then man,
Er

Eo potiffimum attraxi ego vos,
vos mihi ne feceritis omnes defertionem.
Et tamen habet unus hunc animum,
(ut) mihi hac nocte proditionem faciat,
Et tradet me in manus
meorum inimicorum.
Adfpexit unus ad alterum,
in corde erat iis anguftia.
In animo confternebantur vehementer
his Domini verbis.
Animo excruciabantur valde
hoc abominabili facinore.
Et exquirebant ftudiofe
de quo tale dixerit,
Atque invicem per circulum,
à quo veniret talis res.
Tantum facinus,
& talis proditio?
Tunc dixerunt omnes ex illis:
Certe ego, Domine, non fum.
Certe cor meum id non tangit,
nec tantum malum fovet.
Atqui fciverunt fe purgare,
præter unicum.
Credebant (igitur) eo magis
his ejus verbis.
Dixit Judas, qui id confuluerat,
& de omni hoc damno lætatus:
Dixit cum indignatione (levitate)
Magifter, egone is fum.
Hoc dixifti, refpondit Ipfe ftatim,
attamen dico vobis revera;
Homo ifte patietur femper
valde multiplicem dolorem,
Potentia tormenta
patietur in æternum.
Ut ei conduceret inde,
(fi) non fuiffet factus homo.
Petrus rogabat Johannem,
ut exquireret hominem iftum,
(Et)

5) Verf. 19. *Zog* rectius redditur: per: *educavi*, inftitui. *Scherz.*

6) Verf. 20. Uterquu Codex habet: *afuib.* Palthenius ad Tatian. c. 161. §. 2. occafione vocis: *afuuibolet*, quæ fignificat, *fcandalum patiemini*, notat primitivam vocem effu: *afuib*, quæ *fcandalum* fignificet & apud Otfridum hoc in loco occurrat. Unde arbitror verfum hunc ita effe reddendum: *Ne vos mihi faciatis fcandalum* i. e. ne quid fcandalofi & mali in me committatis. *Scherz.*

7) Verf. 25. Margo Codicis utriusquu: *Afpiciebant ad invicem.*

8) Verf. 27. Uterquu Codex: *in muate.*

9) Verf. 31. Utrumque MSC. habet: *forfpotun.* Nifi confpiraret utrumque MSC. legerem: *forfcotun*, quod benu huc quadrat. Stadenius in Explic. Voc. Bibl. Germ. p. 225. hunc & feq. verfum fic transfert: *fie forfchten oder fragten genau nach, von wem er folches fagte:* addit: Es ift hiu zwar eine diverfa Lectio in Cod. Viennenfi Cæfar. da für *forfcotun* gelefen wird *forfpotun*, aber fie können beyde ftat haben, davon in Gloffario Otfridino. Ego me ullibi *forfpoton* legere non memini. Aft in Gloffis Boxhornii eft: *Forskalmer*, Curiofus. *Forskili*, Curiofitas. *Scherz.*

10) Verf. 34. Uterque Cod. *quami.*

11) Verf. 35. *So uuelibo dati* proprie: *tam procax, impium facinus.* Gloff. Keronis: *uuelibbo*, procaciter. *Scherz.*

12) Verf. 45. Margo Vindob. MSC. exhibet: *Numquid ego fum Domine.* Pro: *Domine* Vaticanum habet: *Rabbi.* Eod. ỽ. pro *quat* Cod. Vind. fiftit: *quad.*

13) Verf. 46. Lege: *blidat*, Schilter. Ego potius ob MSS. auctoritatem retineo: *bliant*, & conjicio effe τὸ *bliant*, à *bluen*, *bliwen*, *bluen*, quod eft *percutere*, *incutere*, *verberare.* In Verf. Tat. c. 13. §. 18. Verba Johannis ad Milites: Neminem *concutiatis*, redduntur: Niomannem ni *bliuuet.* Conf. infra IV, 22, 64. & IV, 26, 17. In Notker. Pfal. L, 19. *Spiritus contribulatus* exponitur: *gebluenez muot.* Hodie adhuc dicimus fimili modo: uinem utwas *einblauen.* His confequenter verfum hunc fic interpretor:

Et omne hoc damnum incutiens, erat i. e. producebat. *Scherz.*

14) Verf. 51. Margo MSC. Vind. habet: *Veruntamen ve homini per quem tradetur.*

15) Verf. 52. Cod. Vat. habet: *fulu*, ex inadvertentiâ fcribentis.

16) Verf. 57. Verbis marginalibus: *Innuit Petrus Johanni*, Uterque Codex fubjungit: *Dic quis eft, de quo dicis.*

17) Verf.

Er zi imo irfrageti,
uuer sulih balo riati.
Thaz bouhnita er giuuisso,
uuas nahisto gisezzo.
Thes Meisteres in uuara
habetun sie mihila hera.
Uuanta thar saz [17] thageta
Petrus, so ih nu sageta,
Ni gidorsta sprechan luto
Herosto thero druto.
'Tho frageta er thio dati, Domine quis est, qui te tradat?
ioh thaz anarati,
Bat er in iz gisageti,
fon suorgon sie al irretiti.
[18] Thaz sitot, quad er, ana not, [19]
themo ih biutu thiz brot.
'Tho nam er eina snitun thar,
inti [20] bot se Judase sar.
After themo muase, [21]
so kleib er Satanase.
Joh uuialt sin sar ubaral
selbo ther Diufal,
[22] So er zi thiu tho giuuant,
thaz er thia snitun thar firslant.
[23] Uz giang sar tho lindo
ther diuseles gisindo.
Sprah tho Druhtin [24] z'imo sar,
ni thaz er iz gibuti in uuar:
„ Thas thu in muate suaris,
„ [25] sliumo so [26] gisciaris. Quod facis fac ocyus.
„ [27] Ni uuas thar, ther firstuanti,
uuaz er mit thiu meinti,
Ouh thia muatdati
theheino mezzo irknati.
Sume firnamun iz in thaz,
[28] uuant er sekilari uuas, [29]
'Thaz hiazi er io then uuorton
uuaz armen uuihtin spenton,
Odo er thez gisunni,
z'eri Ostoron uuaz giuuunni,
Thaz sie thanne habetin,
thes dages sih gidragotin.
So sliumo so's er uz giang,
sinstar naht 'nan intfiang.
Fon themo liohte uuas ther man
in euuon [30] gisceidan.

Er

(Et) ex Ipso perciperet,
quis tale scelus consuleret.
Hoc innuit (Petrus) certe,
erat (enim Joh.) proxime adsidens.
Magistro vere
exhibuerunt magnam reverentiam.
Namque ibi sedens percontabatur
Petrus, ut jam dixi,
Non ausus est loqui clare (palam)
primus (licet) fidelium (discipulorum)
Tunc interrogavit ille de hoc facinore,
& proditione,
Rogans eum, (ut) diceret,
(&) à sollicitudine omnes liberaret.
Hoc instituit, dixit, sine causa,
cui porrexero panem (buccellam)
Tunc accepit buccellam ibi,
& porrexit eam Judæ statim.
Post hunc cibum
firmiter adhæsit Satanæ.
Et rexit ipsum statim per omnia
ipse Diabolus,
Qui ad eum divertit,
quum buccellam deglutiret.
Egressus illico humiliter
diaboli minister.
Dixit Dominus ad eum,
non quasi id mandaret revera:
Quod tu in mente agitas,
ocyus expedias.
Non erat hic, qui intellexisset,
quid Ipse per hoc significaret,
Aut (qui) hoc animosum facinus
ullo modo percepisset.
Quidam reputabant hoc de eo,
quod iste saccularius esset,
Quod jusserit (Jesus) his verbis
aliquid pauperibus distribuere,
Aut hoc intenderit,
(ut) ad Pascha quid compararet,
Ut inde haberent,
(quo) die illo se exhiberent.
Quam primum atque is egressus,
tenebricosa nox eum suscepit.
A lumine erat iste homo
in æternum semotus.

Ibat

17) Vers. 65. *Thageta* non est: *percontabatur*, sed: *tacebat*. vid. Notam meam ad II, 3, 67. Omnis Contextus hoc docet. *Scherz.*
18) Vers. 73. *Thaz sitot*, clarius: *hoc agit ille*. Scherz.
19) Vers. eod. Margo Cod. Cæsar. habet: *Ille est, cui ego intinctum panem porrexero.*
20) Vers. 76. Uterque Cod. *bot sa.*
21) Vers. 77. Uterque Codex: *Post buccellam introivit in eum Satanas.*
22) Vers. 81. & sq. Mallem redditos hos duos versus hunc in modum:

Cum ille (Judas) *eo se vertisset,*
ut buccellam deglutiret.

i. e. Cum Judas buccellam deglutivisset. *Scherz.*
23) Vers. 83. Margo Codicis utriusque: *Exivit continuo*. eod. ☩. *lindo* mallem reddere: *sine strepitu*. Scherz.
24) Vers. 85. Cod. Cæsar. *zi imo.*
25) Vers. 88. In margine uterque Cod. pro: *Ocyus:* habet: *Citius.*
26) Vers. eod. Cod. Cæsar. habet: *gisciari iz.* Stadenius in Explic. Voc. Biblic. Germ. p. 120. hunc & præcedentem versum recte ita exponit: *das du im Sinn führest, das mache nur bald klar und richtig*. Scherz.
27) Vers. 89. Margo Cod. Cæsarei: *Hoc autem nemo scivit discumbentium.* Vatic. duo posteriora vocabula omisit. *Scherz.*
28) Vers. 94. Cod. Vind. habet: *uuanta.*
29) Vers. eod. versus hic rectius ita exprimitur in lingua latina: *Quia ille facci i. e.* rei pecuniariæ *curam haberet*. Scherz.
30) Vers. 104. Cod. Cæsar. *giskeidan.*

31) Vers.

Er fuar ilonto
zi Furiſten thero liuto.
Machota zi noti,
thaz [31] Chriſtus anarati.
Bigan ſih freuuen lindo
ther kuning euuinigo tho,
Thoh er ſcolti in morgan
bi richi ſin irſterban.
[32] Ni habet er in thia redina,
ni ſi ekord einlif thegana.
Ih meg iz baldo ſprechan
ther zuelifto uuas [33] giſuihan.
Ni ſtuant thiu maht thes [34] uuiges
in menigi thes heries.
Iz uuas al in rihti,
in ſines einen krefti.
[35] Er quam ſo riſi hera in lant,
ioh kreftiger gigant;
In ein uuigi er 'nan ſtreuuita,
thes richi ſinaz darota;
Then Furiſton therera uuorolti,
notagan giholoti;
In bant inan gilegiti,
er furdir uns ni deriti.

Ibat feſtinans
ad Principes populi.
Confecit ſtudioſe
Chriſti proditionem.
Cœpit gaudere leniter
Rex æternus tunc,
Etſi debebat craſtino
pro regno ſuo mori.
Non habuit illis hunc ſermonem,
niſi tantum undecim diſcipulis.
Audacter dixerim
duodecimus erat deſerens.
Non ſtetit vis pugnæ
in multitudine exercitus.
Omne fuit directo
in ejus ſolius viribus.
Venit ut Gigas huc in terram,
imo potentior Gigas;
In una pugna iſtum proſtravit,
regno ſuo privavit;
Principem hujus mundi
captivum duxit;
In vincula eum conjecit,
ne deinceps nobis noceat.

Petrum dixit negaturum. Luc. 22.

Cap. XIII.

Zi ſineru ſprachu Druhtin ſiang Joh. 13, 31. ſeqq.
ſo Judas thanan [1] uz giang.
Thes nahtes er in zalta
reda managfalta.
Giuuiſſo, quad er, uuizit nu,
kindilin minu,
The'ih bin mit iu in uuara
luzila uuila.
So ſuachet ir mih heizo,
ioh harto agaleizo.
Ni hilfit iuih thiu ila
thanne in thia uuila.
[2] Ih lazu, ſagen ih iu thaz,
gibot ala [3] niu uuaz:
Ir iuih minnot untar iu,
ſo ih iz bilidta iu.
[4] Thaz mannilih irkenne,
in themo minnonne.

Joh

Ad ſuam ſermocinationem Dominus progreſſus,
cum Judas exinde egreſſus.
Hac nocte Ipſe eis referebat
ſermones varios.
Certe, dixit, ſciatis jam,
Filii mei,
Quod ego ſum cum vobis revera
parvâ morâ;
Tunc quæretis me ardenter,
& valde ſollicite:
Non juvabit vos hæc feſtinatio
tunc in iſta hora.
Ego relinquo, dico ego vobis hoc,
mandatum omnino novum:
(Ut) vos diligatis inter vos,
ſicut ego hujus exemplum dedi antea vobis.
Ut quilibet agnoſcat,
in hoc diligere.

Et

31) Verſ. 108. Cod. uterque: *Chriſtes.*
32) Verſ. 113. ita eſt reddendus: *non habuit hac ratione*, ſc. poſtquam Judas proditorie deſeruiſſet Chriſtum. Conf. l. 1, 181. Cod. Vind. legit: *habat.*
33) Verſ. 116. Uterque Cod. *giſuichan.*
34) Verſ. 117. Licet in Cod. Cæſar. poſt correctionem τὸ δεῖνα legatur: *riges*, ceu Conſultiſſ. Schmidius obſervavit, attamen cum Schiltero legendum arbitror: *uuiges*; quod & olim in MSC. Cæſar. occurrebat, & præterea rem, de qua hic ſermo eſt, curate explicat. *Scherz.*
35) Verſ. 121. & 3. ſeqq. Celeb. Stadenius in Voc. Bibl. Germ. p. 504. ita reddit, & quidem, me judice, recte: *Er kam als ein Rieſe hieher ins Land, als ein ſtarcker Held; im Zweykampff erlegte er ihn, der ſeinem Reiche ſchaden that.* Scherz.

Ad Cap. XIII.

1) Verſ. 22. Cod. Cæſar. *uzgigiang.*
2) Verſ. 13. Cod. Vat. *ih lazu.*
3) Verſ. 14. In utroque Cod. eſt: *niuuaz.*
4) Verſ. 17. & 3. ſeqq. annon ita reddendi ſunt?

Ut quilibet agnoſcat
per hunc (quem ex juſſu meo exercere debetis) *amorem,*
Et omnis mundus (videat) *per hoc*
(quod) *me Magiſtrum habueritis ad hoc ipſum.* Scherz.

5) Verſ.

Joh ellu uuorolt ouh in thiu
mih Meistar habetut zi thiu.
Suntar gruazt er ouh in uuar
Petrum sinan thegan thar.
Sprah imo thero uuorto
in muat tho [5] filu harto
„ [6] Simon huges uberal — Simon ecce Satanas expetivit vos.
„ thes ih thir nu sagen scal,
„ Joh harto thenki thara zua,
„ [7] thaz muat in fiara ni dua.
„ Gerota iuer harto
„ selb ther [8] uuidaruuarto,
„ Thaz muasi er redan iu thaz muat,
„ [9] so man korn in sibe duat.
„ Iz uuas harto egislih, — Ego autem rogavi pro te.
„ tho betota ih selbo bi thih:
„ In giloubu ni giuuangtis,
„ ioh muates thih gihartis.
„ Uuis ouh drost seres
„ [10] sar thu thih bikeres,
„ Bruadoron thinen
„ thaz scado sie firmiden.
Er sprah baldlicho
ioh harto theganlicho,
[11] Quad io giharteti
mit imo in theru noti: — Domine tecum paratus sum & in carcerem & in mortem ire.
„ Mit thir bin garo Druhtin,
„ mit muate ioh mit mahtin,
„ In karkari zi faranne,
„ ioh tothes ouh zi [12] koronne.
„ Gisuichen sie thir alle,
„ n'ub ih io thiz uuolle.
„ N'ub ih giuueiz ez ubaral,
„ so man meistere scal.
„ Ni si thir in githanke,
„ thaz ih thir io giuuenke.
„ Druhtin min liobo,
„ thes duan ih thih giloubo.
[15] Tho zalta Christus thia herti,
theiz alles uuio uuurti.

Baldi

Et omnis mundus quoque in hoc
me Magistrum habeat adhuc.
Seorsim (porro) compellavit Ipse quoque revera
Petrum, ejus ministrum tunc.
Dixit ei his verbis
in animum tunc multum dure:
Simon, memento ubique
quod tibi nunc dicam,
Et valde recogita ad hoc,
animum in securitatem ne facias (ponas)
Expetivit vos vehementer
Ipse adversarius,
Ut liceret ei cribrare vobis mentem,
sicut triticum in cribrum ponitur.
Hoc erat vehementer terribile,
itaque rogavi ego ipse pro te:
In fide ne deficias, (vacilles)
atque animo te obsirmes.
Instruas quoque solatio de dolore
quamprimum tu te convertes,
Fratres tuos,
ut damnum evitent.
Iste respondit audacter,
& valde viriliter,
Dixitque obsirmatus
cum Ipso in hac necessitate;
Tecum sum paratus, Domine,
animo atque viribus,
In carcerem vadere:
atque mortem quoque eligere.
(Etsi) defecerint tibi omnes
num & ego id voluero?
Num ego (potius) ostendero ubique,
sicut magistro debemus.
Ne sit tibi in animo,
quod tibi defecero.
Domine mi dilecte,
hoc tibi assevero.
Tum enarravit Christus hanc difficultatem,
quod id omne nihil foret,

Auda-

5) Vers. 24. *filu harto* rectius: *valde admodum.* Nam Christus dure hic non loquitur. *Scherz.*

6) Vers. 25. In utroque Cod. in margine post: *vos:* legitur: *ut cribraret sicut triticum.*

7) Vers. 28. Staden. in Explic. Voc. Bibl. Germ. pag. 203. hunc & seq. versum reddit: *Auch gedenck fleissig daran, lass dein Gemuth nicht feyren.* Mihi videtur: *in fiara* hic idem esse ac: *in die ferne.* vid. III, 4, 81. & V, 7, 123. Suecis: *färran*, procul, longe. Gothis: *fiarr*, procul, remote, *fiarska*, remota mansio. Anglis: *far*, longinquus, it. peregre procul; mens Christi est, quod Petrus animum advertere debeat ad ea, de quibus monetur, nec eundem removere ad alia. *Scherz.*

8) Vers. 30. Uterque Codex habet: *uuidaruuerto.*

9) Vers. 32. redde: *Uti frumento in cribro fit.* Scherz.

10) Vers. 38. Margo Codicis Vet. *Et tu aliquando conversus.*

11) Vers. 43. Verte: *Dixit, quod perdurare velit.* Scherz.

12) Vers. 48. Cum *koronne* etiam gustare significet, mallem hunc versum ita reddere: *Atque mortem quoque gustare. Scherz.*

13) Vers. 49. Margo Codicis utriusque: *Si omnes scandalizati fuerint.*

14) Vers. eod. hunc & 5. seqq. versus sic transfero:

(Etsi) *Scandalizentur in Te omnes,*
quod ego id (quod me præstiturum dixi) *noluero.*
Quod non ostensurus sim id ubique,
quod Magistro (in periculo ostendi) *debet,*
Id noli cogitare,
(nec) *quod unquam Te deserturus sim.*
Scherz.

15) Vers. 57. Cum *Herton* in Gl. Boxhornii idem sit ac: *vicibus*; & *Hertum* pro: *vicissim* occurrat in Glossis Keronis; *bi Herton* etiam supra II, 9, 170. usurpetur pro: *vicibus certis.* add. I, 27, 27. & II, 12, 11. judicandum relinquo Eruditis, an non contextui magis conveniat, si: *thia herti*, interpretatus fuero per: *hac vice.* Cui sententiæ si album addiderint calculum, hunc & 3. seqq. versus sic exprimo:

Tum dixit Christus hac vice
quod aliter (ac Petrus jactaverat) *futurum sit*
Cum fiducia animi
& alacritate bona.

Alles uuio idem esse ac: *alia ratione*, aliter, supra monui in Notâ ad IV, 6, 84.

16) Vers.

Baldi fines muates,
ioh [16] ellenes guates.
„ Petrus zellu ih thir thaz,
„ thaz uuig thaz ist so hebigaz,
„ Thaz thu gilougnis harto,
„ noh hinaht thero uuorto,
„ Thaz thu quis zi lezist,
„ thaz thu mih sar ni uuizzist.
„ Joh sueris filu heizo,
„ ni sis [17] thero ginozo. Antequam Gallus canet.
„ Thu lougnis min zi uuare
„ er hinaht hano krahe.
„ [18] In notlichemo thinge,
„ er thaz huan singe,
„ Lougnis thriu stunton
„ mit thines selbes uuorton.
„ [19] Gihug uuortes mines,
„ thes hereren thines.
[20] Zi speri irquam er harto
sulichero uuorto,
[21] Thoh sprah er uuorton heizen,
thie kunheit uuolit iruueizen.
„ Druhtin min ginadig,
„ [22] thi ih er uuurdi uuirdig, Etsi oporteret me mori tecum.
„ Mit thionostu ih [23] biuurbi,
„ thaz ih mit thir irsturbi.
„ Thaz suert ni uuari in uuorolti
„ so harto [24] bizenti,
„ Odo ouh sper thehein so uuas,
„ thaz ih ruahti bi thaz.
„ Uuasan ni uuari,
„ [25] thaz ih in thiu firbari,
„ [26] Ni ih gabi sela mina
„ in uuehsal bi thia thina.

„ [27] Ther

Audaciam ejus animi,
& omnigenæ bonitatis.
Petre, *dico tibi hoc*,
hoc prælium est (erit) admodum difficile,
Ut tu negaveris vehementer,
adhuc hac nocte his verbis,
Quod tu dixeris novissime,
quod tu me nequaquam noveris,
Et juraveris multum ardenter
(quod) non sis ejus socius.
Tu negabis me revera
antequam hac nocte gallus canet.
In criminali judicio,
antequam gallus cantet,
Abnegabis trinâ vice (ter)
tuis ipsius verbis.
Memento verbi mei,
Domini tui.
Ad hastam exhorruit vehementer
talium verborum,
Tamen dixit verba calida,
audentiam volebat ostendere.
Domine, *mei miserere!*
servus ante dignatus fui.
Servitio ego operabor,
ut tecum moriar.
Gladius non fuerit in mundo
tam vehementer fremens,
Aut etiam hasta ulla tam acuta,
ut curarem propterea.
Arma non fuerint,
ut ego in hoc (ideo) evitem,
Ne ego tradam animam meam,
in vicem pro tua.

Hostis

16) Vers. 60. *Ellenes* non significat omnigenæ, quasi ab *all* descendat; sed est substantivum & denotat *alacritatem*, *fortitudinem*, *virtutem*. In Notker. Psal. LXXXIII, 8. verba: ibunt à *virtute* in *virtutem*, sic exprimuntur: *sie farent vone* ellenen *ze meren* ellenen. Postea additur in peraphrasi: *Sie habeton hier* virtutes *ad refrenationem carnis* (ellin *ze dero doubungo des lichamin*) *teret chumet nova* virtus (*niuuer* ellin) in Ermnio Lud. ℣. 77. est: *in ellian*, pro: *in alacritate*. Ad quem locum Schilterum vide. Conf. supra Notam meam ad Præf. ad Lud. R. ℣. 134. *Scherz.*

17) Vers. 68. *Thero ginozo*, redde: *sociorum unus.*

18) Vers. 71. Cum Petrus Christum non abnegaverit in ipso Judicio, mallem hunc versum reddere: *in periculoso statu*, in periculo. Supra Otfridus in Præf. ed Ludov. R. ℣. 49. idem exprimit per verba: *in notlichen uuerckon*. Scherz.

19) Vers. 75. *Gibugi* habet uterque Codex.

20) Vers. 77. *Zisperi*, est unum vocabulum non duo. Nec significat: *ad hastam*, quasi *zum speer*, sed idem est ac: *Utique*. In versione Tatiani cap. 64. §. 6. legitur: *Zihiu giengit ir uz gisehan? Uuizagon? Zisperi sagen ih iu meron thanne uuizagon.* Sed quid existis videre? Prophetam? *Utique* dico vobis & plus quam Prophetam. conf. ap. eund. c. 63. §. 2. & 74, 4. reperitur etiam *zisperiu* ap. eundem cap. 238. §. 1. ubi: *Quad Simone Petre ther Heilant: Simon Johannis minnostu mih mer thesen? Quad imo:* zisperiu, *Trohtin, thu uueist thaz ih thih minnoti.* Dicit Simoni Petro JEsus: Simon Johannis diligis me plus his? *Utique* Domine, tu scis, quod amem te. Itaque hunc & seq. versum ita transfer:

Utique perterritus fuit vehementer
his verbis. Scherz.

21) Vers. 79 & 80. Aptius ita redde:

Et tamen dixit verbis calidis, fervore plenis,
(*fortitudinem* [enim] *volebat ostentare.*)

Kuanheit malui per *Fortitudinim*, quam per *Audaciam* exprimere, quia illud magis huic loco quadrat. Nec repugnat vocabuli hujus usus. Notker. in Psal. XLIII, 10: *fortes in bello* interpretatur per: *chuone ze uuige*. Cæterum nota in utroque MSC. legi: *thia kuanheit uuolt er uuelzen*. Scherz.

22) Vers. 82. Pro: *Thi ih*, lege: *Thih*, servus. Schilter. in MSC. utroque legitur *thi ih es*. Quod mutandum non arbitror, versum autem 80. & 3. seqq. sic interpretor:

(Quodsi) *ego fierem dignus*,
(&) *servitio* (id) *obtinerem*,
Ut tecum mori liceret. Scherz.

23) Vers. 83. Cod. Vind. habet: *biuuurbi.*

24) Vers. 86. *Bizenti*, mallem reddere: *mordens*, secans, beissend. *Scherz.*

25) Vers. 90. *thaz ih*, redde: *quæ* sc. arma, *ego*. Scherz.

26) Vers. 91. Margo utriusque Cod.

Animam meam pro te ponam.

27) Vers.

„ [27] Ther fiant io ſo hebiger
„ then ih intriati thiu mer,
„ Thaz mih io [28] ginoti,
„ the'ih thiu firlougneti.
Sie ſprachun alle ſo man uueiz ſo ſamanlichan urheiz, *Similiter & omnes diſcipuli dixerunt.*
[29] Bihiazun ſih zi noti
thera ſelbun kuanheiti,
In ſelben thaz ni hangtin,
thaz ſimo io giuuangtin.
Thehein thes muate horti
in ſulicheru noti.
[30] N'iſt erer, quadun thare,
[31] ther io thih ſo irſare
Giſunten uns thir derien,
uuir uuollen thih [32] in uuerien.

Hoſtis quo gravior,
hunc ego evito eo magis:
Qui me ergo neceſſitet,
ut ego te abnegem?
Iſti (reliqui) dixerunt (promiſerunt) omnes quoscunque novimus
hanc unanimem conjurationem.
Obligarunt ſe audacter
eâdem audentiâ,
In hoc ut ne permitterent,
ut ipſi Ei vacillarent.
Nemo cujus animus auſcultaret
in tali neceſſitudine.
Non eſt quisquam, dixerunt, hic,
qui te ſic tractarit
Sanis nobis, tibi nocere,
nos volumus te iſtis defendere.

Jubet ut cui deſit gladium emat. Luc. 22.

Cap. XIV.

„ [1] Vuanne ih, quad er, ſanta,
„ in min arunti iuih uuanta,
[2] „ Jo uuanne thaz bruſti
„ iu uuihtes thanne. *Quando miſi vos ſine ſacculo.*
[3] Ni uuer diz, quadun, Druhtin,
ni uuir fuarin mit [4] ginuagi.
Thoh unſer nihein uuiht druagi,
thoh habetun uuir ginuagi.
„ [5] So uuer [6] ſekil, quad er, eigi,
„ ni ſi imo in thiu ginuagi,
„ Uuanta iu nu not uuirdit,
„ neme thia [6] dasgun tharmit.
Gibot er tho in then notin, *Qui non habet gladium vendat tunicam.*
thaz ſie ſih uuarnotin,
Thaz nihein thes fartes,
tho tharbeti thar ſuertes.
So uuelih ſo iz ni habeti,
gibot er [7] thes giziloti,
Er umbi thaz in gahi
thia dunichun gigabi.
„ Thaz

Quando ego, dixit, miſi,
in meum nuncium (evangelium) vos verti,
Nunquid defecit
vobis aliquid tunc?
Nunquam fuit hoc, reſponderunt, Domine,
quin iverimus cum ſatietate.
Etſi noſtrum nemo quid portaret,
tamen habuimus ſatis.
Quicunque ſacculum, dixit Ipſe, habet,
ne ſit ei in hoc ſatis,
(Namque vobis nunc neceſſitas ſiet,)
accipiat peram cum ipſo.
Mandavit tunc in hac neceſſitate,
ut ſibi caverent,
Ut nemo hoc itinere
careret gladio.
Quicunque eum non habuerit,
juſſit is (ut) eum compararet.
(Ut) ob eum actutum
tunicam daret (venderet)
Quod

27) Verſ. 93. & 2. ſeqq. ita exprime:
(Nec) *Hoſtis etiam tam vehemens*
quem timeam eo magis,
Qui me unquam cogat ſc. cum effectu.
intriati eſt ab: *intraten*, quod ſignificat: *timere*, ceu obſervavi in Nota mea ad I, 1, 195. *Scherz.*

28) Verſ. 95. Utrumque MSC. habet: *ginotti.*

29) Verſ. 99. & ſeq. ita transfero:
Promittendo obſtrinxerunt ſe vehementer
ad ſimilem fortitudinem,
(Et) *ut ſibi ipſis hoc non permitterent,*
ut ab ipſo unquam deficerent.

30) Verſ. 105. Lege ex Utroque Cod. *Niſt er, quadun.*

31) Verſ. 106. & ſeq. ita reddo:
Qui unquam te ita tentet,
(ut audeat) *ſanis nobis tibi nocere.* Scherz.

32) Verſ. 108. *innuerien* videtur unum eſſe vocabulum, *entuuehren*, defendere. Itaque in Verſione vox: *iſtis*, deleatur. *Scherz.*

Ad Cap. XIV.

1) Verſ. 1. In utroque MSC. eſt: *thanne*, quod & Flaciana habet Editio. Nec opus eſt correctione, ſiquidem τὸ *Thanne* ſignificat ſæpe: *cum.* In Verſ. Tat. c. 35. §. 1. *thanne*, ir faſtet, *Cum* jejunatis, & §. 2. *thanne* thu faſtes, *Cum* jejunas. Conf. Dn. Eccard. in Notis ad Cateches. Theotiſc. p. 103.

2) Verſ. 3. In utroque Cod. legitur: *uuard iz iouuanne, thaz bruſti iu uuihtes thanne.* Cum punctum ante thaz verſum finiat, verſus ita erunt ſcribendi:
Uuard iz io uuánne,
thaz bruſti iu uuihtes thanne?
Contigitne unquam,
ut deeſſet vobis aliquid tunc? *Scherz.*

3) Verſ. 5. *Uuar thiz.* Schilter. MSC. utrumque habet: *uuerd iz.*

4) Verſ. 6. Uterque Codex habet: *mit genuhtin.*

5) Verſ. 9. Margo utriusque Cod. *ſed nunc qui habet ſacculum.*

6) Verſ. 12. *Sekil*, βαλάντιον, ſacculus. A. Saxo: *Seod.* *Dasgun*, πήρα, A. Saxo: *Codd.* Schilter.

7) Verſ. 18. *Thes giziloti*, verte: *ut id ageret*, ut id ſtuderet: quo ſenſu ſæpius occurrit. *Scherz.*

„ Thaz heilege io giredotun,
„ ouh buah fon mir gisagetun,
„ Joh forasagon zellent,
„ thio ziti iz nu irfullent.
„ Druhtin, quadun se sar,
„ uuir eigun zuei suert hiar, (Domine ecce gladii duo illic.)
„ Nu zi therera fristi
„ [8] in thina follusti.
„ Ginuag ist thar, quad er [9] zi in.
thiu mugun urkundon sin,
Thaz uuir in mugun [10] uueren,
[11] in thiu uuir thaz uuollen.
Noh ni tharf man zellen,
in thiu uuir thaz iruuellen.
[12] Ni bi unsih uuafan nerien,
Gisten uuir unsih uuerien.

Quod sancti loquuti sunt,
& Biblia de me dixerunt,
Et Prophetæ narrarunt,
hæc tempora id nunc adimplent.
Domine, dixerunt illi statim,
nos habemus duos gladios hîc,
Nunc præsenti tempore
ad tui auxilium.
Satis est hîc, dixit ad eos.
hi possunt testes esse,
Quod nobis licet nos defendere,
dummodo hoc velimus.
Nec tamen oportet dicere,
(dum id eligimus)
Non per nostra arma liberari,
si annitimur nos defendere.

Consolatur Discipulos de Morte sua. Joann. 14.

Cap. XV.

DRost er sie tho uuorto,
sines tothes [1] harto,
[2] Er iz zi thiu uuurti,
es uuarun in tho thursti.
„ Ni [3] si iu'z, quad er, smerza, (Non turbetur cor vestrum.)
„ ni [4] riaze ouh iuer herza.
„ In Got [5] giloubet ioh in mih,
„ giuuisso the'ist [6] gilumplich.
„ Mines fater hus ist breit,
„ uuard uuola then [7] tharin geit,
„ Ther sih thes muaz frouuon, (In domo Patris mei multæ.)
„ ioh innana biscouuon.
„ Thar ist in ala uuari
„ managfalt [8] gilari,
„ (Hugget therero uuorto)
„ ioh selida managfalto.
„ [9] Uua iz alles [10] uuar in uuar, (Si quo minus dixissem.)
sliumo [11] saget ih iu iz sar,
„ Uuergin

COnsolatus est eos verbis
de morte sua dura,
Antequam id fieret,
erat eis hoc opus.
Ne sit vobis hoc, dixit, dolori,
ne turbet etiam vestrum cor.
In Deum credite & in me,
certe hoc est condecens.
Mei Patris domus est ampla,
bene huic qui eam intrat,
Qui eâ potest gaudere,
& intus conspicere.
Isthic est verissime
multiplex statio,
(Memineritis horum verborum)
& mansio multiplex.
Verum id omne est in veritate,
statim dixi vobis hoc,
Subinde

8) Vers. 28. Margo utriusque Cod. *Sat est.*
9) Vers. 29. Cod. Cæsar. *z'in.*
10) Vers. 31. Uterque Codex habet: *uuerren.*
11) Vers. 32. *in thiu* mallem reddere, *quando.* Schilterus ad hunc versum hæc habet: Versus ultimi quoad sensum obscuri, & forte Lectione vitiosi.
12) Vers. 35. Cod. Cæsar. habet: *nib unsih.* Ego versus hos ita transfero:

Nisi nos armis (mediantibus) *servari,*
cum suscipimus defensionem nostrum.

Mens Otfridi est, quod Christus ipso voluerit ostendere nos armis indigere ad defensionem, quibus tamen ipse non indigeat. *Scherz.*

Ad Cap. XV.

1) Vers. 2. *harto* est adverbium, non adjectivum: & reddi debet per: *valde*, admodum: referendumque est ad consolationem. *Scherz.*
2) Vers. 3. & seq. ita forte melius exprimuntur:

Antequam res eo perveniret,
Ut illis (verbis consolatoriis) *indigerent.* Scherz.

3) Vers. 5. Cod. Cæsar. *siuz*, contracte pro: *si iz.* Scherz.
4) Vers. 6. *riaze*, verte per: ploret. vid. meam Notam ad I, 15, 95. *Scherz.*
5) Vers. 7. Vulgata. *Creditis*, sed Otfridus: *Credite* habuit, πιστεύετε. Sic & Gothica: *Galaubeith an Gotha; gah an mis galaubeith.* Et Saxonica: *Ge gelyfath on God. and gelyfath on me.* Schilter.
6) Vers. 8. Cod. Vatic. *gilumphlih.*
7) Vers. 10. Cod. Cæsar. *thara in.*
8) Vers. 14. *gilari* expressius redditur per: *habitatio.* conf. Notam meam ad I, 11, 22. *Scherz.*
9) Vers. 17. & 3. seqq. sic interpretor:

Ubi (quodsi) *id aliter esset certe*
mox dicerem id vobis admodum,
(Describerem) *alicubi rei* (hujus) *conditionem;*
inde nihil ejus vos celarem.

uuar, *uuara* idem esse ac: *Ubi* notum est. *alles* significare: *aliter*, jam ad IV, 6, 84. dixi. *Uuergin* pro: ullibi, *ullibi*, *alicubi* supra II, 14, 47. add. II, 4, 214. *gizami*, denotare *rem*, *conditionem*, *statum rei* plurimis ex locis patet. *Scherz.*
10) Vers. 17. Utrumque MSC. & Flacius habent: *uuar.*
11) Vers. 18. Cod. Cæsar. *sageti ih.*

12) Vers.

„ Uuergin thaz gizami,
„ fid iu ih iz ni hali.
„ Ih faru garauuen iu far
„ [12] fronisgo iu ftat thar.
„ Ir thes ni [13] miffidruet,
„ mit mir thar iamer buet.
„ [14] Thaz thar min geginuuerti ift,
„ fi iamer iuer nahuuift.
„ Thaz ir uuizit mina fart,
„ thero uuego ouh uuefet anauuart.
Zi imo fprah tho Thomas, Dixit ei Thomas.
er ein thero [15] einlif uuas.
„ Thes uueges ni birun uuir anauuart,
„ ouh ni uuizun thina fart.
„ Girihti unfih es alles,
„ uuara thu faran uuolles.
Thaz uuara zalt er imo far,
ioh fprah ouh [16] z'imo fus in uuar:
„ Ih bin [17] uueg rehtes, Ego fum via & veritas.
„ ioh alles redihaftes.
„ Bin ouh lib inti uuar,
„ bithiu ni girrot ir thar.
„ N'ift man nihein, thaz ift uuar,
„ ther queme zi themo fater far,
„ Thaz iaman inan [18] gibeite,
„ ih inan ni leite. Si cognoviffetis me.
„ Ob ir mih [19] irknantit,
„ ir felbon thaz irftuantit,
„ [20] Ana langlicha frift,
„ uuiolih ouh min fater ift.
Quad tho Philippus iro ein,
thiz felba uuas imo untar zuein.
Giloubt er unredina,
ther fater uuari furira, Domine oftende nobis patrem.
„ [21] Then fater, Druhtin, einon
„ then laz unfih bifcouuon:
„ Thin uuort fin ofto [22] giuuuag,
„ fo ift uns alles ginuag.
[23] Nam tho Druhtin thanana
thia felbun unredina.
Uuant er in abuh iz irftuant
[24] kert er'mo alles uuio thaz muat.
„ So managfalto ziti Tantó tempore vobifcum fum.
ih mit iu bin hiar in uuorolti,
„ Mit muatu ir mir ni nahet,
„ ioh mih noh n'irknahet.
„ So uuer fo thaz iruuelle,
„ then fater fehan uuolle.

Subinde hanc contingentiam (fatalitatem)
necdum vobis id celo.
Vado parare vobis ftatim
commodum vobis locum ibi.
Vos de hoc ne diffidatis,
mecum ibi perpetuo habitabitis.
Ut, ubi mea præfentia eft,
fit perpetua veftra vicinitas.
Ut fciatis meam profectionem,
hanc viam quoque fitis obfervantes.
Ad Ipfum dixit Thomas,
qui unus de undecim erat.
Iftius viæ non fumus nos gnari,
nec fcimus tuum iter.
Doce nos hoc omne,
quorfum tu ire velis.
Veritatem enarravit ipfi ftatim,
& dixit ei fic vere:
Ego fum via recta,
atque omnis rationabilitatis.
Sum quoque vita & veritas,
propterea non erratis hic.
Non eft quifquam, hoc eft verum,
qui veniat ad Patrem certe,
Ut quifquam Ipfum accedat,
ego eum nifi adducam.
Si me cognoviffetis,
vos ipfi hoc cognoviffetis,
Abfque longa mora,
quis meus quoque Pater effet,
Dixit tum Philippus eorum unus,
cui iftud erat ambiguum,
Credebat is irrationabile,
Patrem effe anteriorem.
Patrem, Domine, unicum
fine nos confpicere:
(Tuum verbum eum fæpe expetit)
tunc nobis omnino fufficit.
Percepit Dominus exinde
ifta irrationabilia.
Siquidem ifte (Philippus) perverfe id intellexerat,
pervertens Ipfi (JEfu) omnia, ficut animus (erat)
Tam multiplici tempore
ego cum vobis fum hic in mundo,
Animo vos mihi non (dum) appropinquatis,
nec me adhuc cognoviftis.
Quicunque hoc eligit,
Patrem videre velle.

12) Verf. 22. *fronisgo*, verte: *pulcrum.* vid. Notam ad IV, I, 30. Hinc & Celeb. Stadeoius hunc & priorem verfum io Explic. Voc. Bibl. Germ. pag. 231. transfert: *ich gebe hin euch bald eine fchöne Stette zubereiten.* Scherz.
13) Verf. 23. Cod. Vind. *miffedruet.*
14) Verf. 25. Margo utriusque Codicis: *Ut ubi fum ego.*
15) Verf. 30. Uterque Cod. *einlifo.*
16) Verf. 36. Cod. Cæfar. *zi imo.*
17) Verf. 37. *uueg rehtes*, redde: *Via juftitiæ. Scherz.*
18) Verf. 43. *gibeite* uon fignificat; accedat, fed: *perfuadeat.* de quo vid. Notam meam, ad II, 4, 23. poteft autem hic locus ita explicari; quod, oifi Chriftus oos ducat, fruftra homines nobis fuadeant inire viam ad Deum. *Scherz.*
19) Verf. 45. Cod. Cæfar. *irknlatit*, forte legendum *irknatit*, *irknatin* occurrit fupra I, 2, 75. *irknatis.* II, 14, 46. *Scherz.*
20) Verf. 47. Freherus id interpretatur: *A modò Schilter.*
21) Verf. 53. ante vocem: *Domine*, in margine utriusque Cod. legitur: *Dicit ei Philippus.*
22) Verf. 55. *giunag* redde: *mentionem fecit.* conf. Notam I, 3, 74.
23) Verf. 57. Ea, quæ fequuntur, fatis oftendunt, verfum hunc ita effe vertendum: *Suftulit tum Dominus.* Scherz.
24) Verf. 60. ita reddendus:
Vertit ei in aliam partem animum feu intellectum.
de v. *alles-uuio.* vid. Notam ad IV, 6, 84. *Scherz.*

„ [25] Thanne, thaz ni hilu'h thih,
„ [26] giuuaro [27] scou er anan mih,
„ Thar sihit er thaz edili,
„ ioh sines selbes bilidi.
„ Giuuisso seh er anan mih,
„ min fater ist so samalih.
Er zalt in ouh tho thar meist,
uuio ther [28] heiligo geist
Thie uuizzi in scolta meron,
mit sines selbes leron.
Niheinemo ni brusti,
ni er alla [29] fruma uuesti,
[30] Allas uuar inti guat,
so selben Gottes Geist duat.
[31] Zalta in ouh uuara
uuorolt liuto fara,
Arabeiti manago,
thio in tho uuarun garauuo.
Lert er sie mit uuorton,
[32] uuio thaz firdragan scoltun.
Quad, after thero thulti,
zi mammunte in [33] is uuurti.
„ Ir ni thursut, quad, bi thiu, Pacem relinquo vobis.
„ fridu lazu ih mit iu.
„ Mammunti ginuagaz,
„ drof ni suorget bi thaz. Non relinquam vos orphanos.
„ Ni lazu ih iuih uueison,
„ ih iuer auur uuison.
„ Gidrostu ih iuih scioro,
„ mit freuuidu ala zioro.
„ [34] Ir birut, thaz n'ist uuuntar, Joh. 15, 14.
„ friunta mine suntar,
Druta mine in ala uuar,
„ zi thiu so kos ih iuih sar.
„ The'ist gibot [35] minas ziu, Hoc est præceptum meum.
„ ir iuih minnot untar iu. Joh. 15, 12. 17.
„ Joh iagilih thes thenke,
[36] thero minnono ni uuenke.
In tho Druhtin zelita,
uuant er se selbo uuelita,
Manota sie thes nahtes, Joh. 15, 16. 19.
managfaltes rehtes. Joh. 16.
Er habet in thar gizaltan
Drost managfaltan,
Fon sin selbes guati,
so sliumo so er irstuanti,
Quad after thera fristi, Matth. ult. v. fin.
in niamer sin ni brusti,
[37] Joh sie iamer far thaz uurti
uuarin mit [38] giuuurti. Joh. 16, 22.

So

Certe hoc non celo te,
vere respiciat is ad me,
Ibi videt illud nobile,
atque Ipsiusmet Imaginem.
Certo respiciat in me,
meus Pater est sicut ego (æqualis)
Recensuit eis etiam hîc potissimum,
quomodo Sanctus Spiritus
Scientiam eis deberet augere,
sua Ipsius doctrina.
Ut ne ulli deficeret,
quin is omnem veritatem nosset,
Omne verum & bonum,
quod idem Dei Spiritus efficit.
Prædixit iis quoque
seculi hominum persecutiones,
Labores (molestias) varios,
qui eis essent parati.
Docuit eos verbis
quomodo id pati deberent.
Dicens: post eorum passionem
in delicias eis id versum iri.
Vos non egebitis, dixit propterea,
pacem relinquo ego vobiscum.
Deliciarum satis,
ideoque ne formidetis propterea.
Non relinquam ego vos orphanos,
ego vos iterum visitabo.
Consolabor vos commode (propediem)
cum gaudiis perdecoris.
Vos estis, quod nec mirum est,
amici mei singulares,
Fideles mei per omnia,
ideoque dico ego vobis:
Hoc est præceptum meum ad vos,
(ut) vos diligatis inter vos.
Atque quilibet hujus memor,
amando ne vacillet.
Iis itaque Dominus (hæc) dixit,
namque eos ipse elegerat,
Admonuit eos hac nocte,
de multiplici jure. (debito)
Retulit eis tum
solatium multiplex,
De sua ipsius bonitate,
quamprimum resurrexisset,
Dixit post hoc tempus,
eos nunquam se Ipso carituros,
Atque eos perpetuo hoc fore,
custoditurum cum dignitate.

Sic

25) Vers. 67. *Thanne*, verte: *tunc*. *Scherz.*
26) Vers. 68. *giuuaro*, accurate, sedulo. conf. Notam ad III, 16, 44. *Scherz.*
27) Vers. eod. Cod. Cæsareus, *scouu er*.
28) Vers. 74. *heilego*, Cod. uterque.
29) Vers. 78. *Fruma* non est: *veritatem*; sed *utilitatem*, felicitatem, beatitudinem. conf. Notam ad II, 7, 51. *Scherz.*
30) Vers. 79. *Allaz*. Cod. uterque.
31) Vers. 81. Uterque Cod. habet: *zalt in ouh in uuara*, good redde: *dixit iis quoque revera.*
32) Vers. 86. Cod. Cæsar. *uuie*.
33) Vers. 88. *Iz*, uterque Codex.
34) Vers. 97. Margo utriusque Cod. habet: *Vos amici mei estis.*
35) Vers. 101. Cod. Cæsar. *minaz zi iu*.
36) Vers. 104. clarius: *ab amore ne deviet*. Scherz.
37) Vers. 115. hunc & seq. ita transferendos judico:
Imo ipsos semper, quamprimum hoc fieret,
i. e. Christus resurrexisset
fore cum alacritate i. e. fore alacres, lætos.
38) Vers. 116. de v. *giuuurti* vid. Notam meam ad I, 3, 23. *Scherz.*

39) Vers.

So er ſe lerta tho in thera naht,
ſo thu thir thar leſan maht.
Gizoh ſe thar tho follon
ſelbo in ſinan uuillon.
[39] Uf zi himile er tho ſah, Joh 17, 1.
ioh ſelben Gotes lob ſprah.
Biſalah tho thie thegana
in ſines fater ſegana.
Thaz er'mo ſie gihialti,
unz er fon dothe irſtuanti.
Er ſie thanne ſanti,
in thionoſt ſinaz uuanti.

Sic eos docuit in illa nocte,
ſicut tute tibi iſthic legere potes.
Adduxit eos tunc plene
in ſuam ipſius voluntatem.
Supra ad cælum Ipſe tum adſpexit,
& Dei ipſius laudem dixit.
Commendans tunc diſcipulos
in ſui Patris benedictionem.
Ut Ipſe eos tueretur,
uſque dum à morte reſurgeret.
(Ut) Ipſe eos deinde emitteret,
in miniſterium ſuum verteret.

Egreſſus eſt poſt hæc trans torrentem Cedron. Joann. 18.

Cap. XVI.

ER after theſen uuorton
Giang in einan garton,
Ubar einan klingon,
ſid tho theſen thingon.
Sie ouh zi thiu giſiangun,
mit imo ſamun giangun,
[1] Feſtes huges follon,
[2] thie nótig iſt allon.
Bidrahto iz allaz umbiring,
thaz uuas nu iamarlichaz thing:
Ther alla uuorolt [3] nerita,
[4] tho mera ira ni habeta.
[5] Er deta al thaz gidan iſt,
ioh gibit in alla thia uuiſt.
Thoh ni habeta er nu [6] lés
[7] mera thes githigines. Sciebat autem & Judas.
Thaz uueſta ſelbo Judas,
thaz Druhtin thes giuuon uuas
Thaz er ofto thara in
giuuon uuas gangan mit in.
[8] Er sliumo ſar tho [9] zi imo nam
thes ſelben Herizohen man,
Skara filu breita,
ioh ſie thara [10] leita.
Joh thie Euuarton rehto
liuuun filu knehto.
Thie [11] farira ouh ginuage
zi themo ſelben uuige.

Bigon-

IPſe poſt hæc verba
ivit in aliquem hortum,
Trans aliquem torrentem,
his ita actis.
Illi quoque eo cœperunt
cum Ipſo ſimul vadere,
Firmæ recogitationis pleni,
quæ neceſſaria eſt omnibus.
Conſidera hoc omne circumquaque,
hæc erat jam miſeranda res:
Qui omnem mundum ſalvat,
tunc plures his non habuit.
Ipſe fecerat omne quod factum eſt,
& dat iis omnibus cibum:
Tamen non habuit Ipſe nunc
plus ſatellitii.
Hoc ſciebat iſte Judas,
quod Dominus id conſueverat,
Quod is ſæpe intro
ſolitus erat videre cum Ipſo.
Iſte ſtatim tunc ſecum ſumſit
Ipſius principis viros,
Cohortem multo amplam,
& eam eo duxit.
Et ſacerdotes recta (promte)
commodarunt multos miniſtros.
Et expeditoria quoque ſufficientia
ad hoc prælium.

Cœpe-

39) Verſ. 121. *Uf zi himile* rectius: *Surſum ad cælum.* Scherz.

Ad Cap. XVI.

1) Verſ. 7. redderem: *Conſtantia animi pleni.* Scherz.

2) Verſ. 8. in utroque Codice legitur: *thie noti giſtallon*, quo nomine denotantur ii, quibus obligatio incumbit in periculis alii aſſiſtendi. Appellantur etiam *Notſtallon* in *rhythmo* ad Ludov. Reg. ℣. 64. ad quem locum vide quæ B. Schilterus allegat. Verſum itaque hunc ſic reddo:
Socii ad periculum ſuſtinendum obligati. Scherz.

3) Verſ. 11. redde: *ſalvavit.* Scherz.

4) Verſ. 12. transfer: *Hic multitudinem ejus* (circa ſe) *non habuit.* Scherz.

5) Verſ. 13. Aptius: *Ille creavit omne, quod creatum eſt.*

6) Verſ. 15. *les*, reddendum eſt per: *omnino.* vid. Notam meam ad III, 24, 152. *Scherz.*

7) Verſ. 16. redde: *Multitudinem comitum*, miniſtrorum. *Scherz.*

8) Verſ. 21. Margo utriusque Codicis: *Judas ergo cum accepiſſet cohortem.*

9) Verſ. eod. Cod. Vind. *zimo.*

10) Verſ. 24. Cod. Vind. *leitta.*

11) Verſ. 27. Mihi videtur *farira* hic nihil aliud eſſe, quam *Homines ad inſidias ſtruendas deſtinatos*, inſidiatores, à *fara*, quod dolos, fraudes, inſidias ſignificat, ita dictos. vid. ſupra Notam meam ad III, 17, 13. unde verſum hunc ita expono: *Inſidiatorum etiam ſatis.* Scherz.

12) Verſ.

Bigondun ſie ſih fazzon,	Venerunt cum laternis, &c.	*Cœperunt ſe parare,*
mit iro liohtfazzon,		*cum ſuis laternis,*
Mit [12] fakolo managen,		*Cum facibus multis,*
ioh uuaſanon garauuen.		*& armis paratis.*
[13] Ingegin imo fuar in uuar		*Adverſus Ipſum ivit revera*
unfirslagan heri thar,		*denſiſſimus exercitus hîc,*
Manno mihil menigi,		*Hominum magna multitudo,*
ſie uuarun einon [14] zue liui,		*hi erant uniti ad tradendum,*
Mit ſperon ioh mit ſuerton,		*Lanceis & gladiis,*
bihiazun ſih mit uuorton,		*obligarunt ſe verbis,*
Thaz man 'nan gifiangi,		*Ut ipſe caperetur,*
mit niauuihtu [15] eru ingiangi.		*nullatenus eis effugeret.*
Sume ouh thie ginoza		*Quidam etiam conſortes*
druagun ſtangun groza,		*portarunt perticas magnas,*
Kolbon ouh in henti,		*Clavas quoque in manibus,*
thaz ſi es gidatin enti.		*ut conficerent finem.*
Zi in ſprah tho Judas,		*Ad hos dixit Judas,*
ther iro leitiri uuas,		*qui eorum ductor erat,*
Furiſta ouh in uuara		*Princeps etiam revera*
thera [16] armilichun ſara.		*iſtius terribilis expeditionis.*
„ Thaz ir ni miſſiſahet,		*Ut vos ne perperam capiatis,*
„ [17] ni uuanu ir 'nan irknahet,		*nec falſo vos Ipſum agnoſcatis,*
„ Sehet then ih kuſſe,	Quem oſculatus fuero, ipſe eſt. Math. 26.	*Videte quem ego oſculor,*
„ ſo ſit es ſar giuuiſſe,		*ſic ſitis ſtatim certi,*
„ Ther iſt iz, ſagen ih iu in uuar,		*Ipſe eſt, dico vobis vere,*
„ then giſahet ir ſar,		*hunc capite vos ſtatim,*
„ Sar [18] zi themó uuipphe,		*Statim in vincula,*
„ thaz er iu n'intslupfe.		*ut vobis non elabatur.*
„ [19] Odo er horta gahun		*Porro audiverat (Judas) nuper*
ſon then the iz giſahun,		*ab his qui id viderant,*

Uuiolih *Quam*

12) Verſ. 31. Uterque Codex habet: *fakolon.* unde textus noſter currigendus eſt. *Scherz.*

13) Verſ. 33. 34. cunſ. ſupra III, 6, 16. ubi hi duo verſus eudem fere modo occurrunt. *Scherz.*

14) Verſ. 36. in Cod. Cæſar. legitur: *zueliſi*, io Vat. & Flac. autem: *zuelini*. Utrumque eſt uuſtrum: *zwölff*, duodecim. Hic verſus itaque ita eſt exponendus: *Illi* (nempe Chriſtus, & Apoſtoli, excluſo deſertore Juda) *erant tantummodo duodecim;* facit bic Otfridus io Parentheſi cumparationem intuitu uumeri inter hoſtes Chriſti, & Diſcipulos eum cumitantes. *Scherz.*

15) Verſ. 40. Uterque Cod. habet: *er n'ingiangi*; quâ ratiooe huoc textum legendum eſſe Freherus etiam judicavit. *Scherz.*

16) Verſ. 48. *Armilichun* nollem vertere: *terribilis.* Nec exemplum hujus ſignificatioois in medium produci poterit. Vox autem illa proprie *miſerum, infelicem;* iuterdum tamen etiam *malum, injuſtum* deuotat; quæ poſterior acceptio buc omnino quadrat. Conf. III, 15, 62. ubi impia & mala facta appellantur: *armilichun dati.* Infra peſſimæ Judæurum vuluntatis meotio fit ſub vocibus: *armalichen uuillen,* Scherz.

17) Verſ. 50. reddo:

Non credo, quod ipſum noſcatis. Scherz.

18) Verſ. 55. Cum Gloſſarium Schilteri ad hanc uſque, qua hæc ſcribo, diem in manus meas non perveuerit, non videre poſſum, quid B. Schilterum muverit, ut verba: *zi themo uuipphe* reddat: *in vincula*, nullibi enim vocem *uuipph* iu hoc ſenſu acceptam legi. Ex toto contextu apparct, Judam inculcare velle ſociis ſuis promtitudiuem in capiendo, ne forte evadat Chriſtus; hinc bis repetitue τὸ *ſar*, quod *illico*, *cito* denotat, ut ex innumeris locis probari poſſet, ſi ea re opus eſſet. Hanc prumtitudiuem mibi adhuc magis urgere videtur per voces: *zi themo uueppbe.* Firmor hac in re per ee, quæ Kilianus habet in Etymologicu Tevtonicæ Linguæ, qui ita loquitur: *uuip, uuiip.* Fax, lumen; & lex micans, lumen tremulum, coruſcaus, *ſubite micans*, *vibratio* lumiuis, & *nictus oculi.* Hinc verſum bunc, donec meliora edoctus fuero, ſic reddere audeo: *illico in oculi nictu*, in momento. *Scherz.*

19) Verſ. 57. Uterque Codex habet: *Oda.* Hunc & ſeq. verſum Celeb. Stadeuius ita vertit in Explic. Voc. Bibl. Germ. *oder er ſchleunig von denen wegſtoſſe, die es anſahen*; ſubſtituit autem ille pro voce *Horta* vocabulum *Hurta*, quod alliſionem, collifionem antiquis ſignificare certum eſt. Cum utrumque MSC. & Flacii etiam textus *horta* habeat, illam vocem ſine neceſſitate eliminandam eſſe non judico; euque mious, quo certius eſt ſenſum ſcopo Aucturis & circumſtantiis textus convenientem elici poſſe. *Oda* videtur mibi idem eſſe, ac: *Poſſibile* eſt; ſane *Odi* idem eſt ac: poſſibile *Odu*, poſſibilia, in verſ. Tatiaui cap. 181. §. 2. legitur: *Fater ob iz* odi *iſt*, *Fater, Fater, allo ſint thir* odu, *min Fater, ob iz* odi *ſi*; ubi textus Latiuus ita ſonat: Pater, ſi *poſſibile* eſt; Abba Pater omnia tibi *poſſibilia* ſunt; mi Pater ſi *poſſibile* eſt. Huic oppooitur apud eundem cap. 3. §. 8. *Unodi*, impoſſibile; ubi dicitur: *bithiu uuanta niſt* unudi *fogiuuelih uuort*, quia uun eſt *impoſſibile* apud Deum omne verbum. Eodem ſenſu *Unodi* occurrit infra V, 14, 5. de voce *Gabun* legitur in Gloſſis Boxhornii: *Gabun; caſu.* *Gabun*, fortuitu; lege: furtuito.

Uuiolih er sih farota,
in themo berge sih gibilodta.
Tho uuant er in ther noti
sih anderlichan dati,
Thaz man 'nan n'irknati,
ioh thiz bithiu quati.
„ Sin kraft ouh thi uns giscriban ist,
„ the'iz uuari [20] gougulares ist.
„ Mit thiu sih in [21] biuuerti,
„ ioh sih son in gineriti.
Christus giang forna so sizzam, *JEsus processit & dixit eis: quem quæritis? Joh. 18.*
ioh ingegin in quam.
Er sliumo sar tho z'in sprah:
uuenan suachet ir, quad.
Sie imo sar iz zaltun,
ioh [22] inan selbon nantun.
[23] Nales thaz sie iz datin,
thaz sie n'an thoh irknatin.
Zi in sprah er tho sar: *Ego sum.*
ih bin is selbo, thaz ist uuar.
Zi guatu ir min ni ruachet,
thoh bin ih then ir suachet.
So sliumo sie iz gihortun,
[24] sie sar [25] bikrankolotun,
Uuidorort sie fuarun,
ioh alle nidarfialun.
Det er auur fragun, *Iterum eos interrogavit.*
so sie tho biquamun,
Er [26] eiscota auur sar tho zi in,
uuenan sie thar suahtin.
Gabun sie mit uuorte
thaz selba zi antuuurte,
Thaz selba sie imo sagetun,
sie hiar bifora zelitun.
Ja saget ih iu, quad er zi in, *Dixi quia ego sum.*
thaz ih therselbo man bin.
Bi then ir rehto in uuara
irhuabut thesa fuara.
Judas ther sie brahta,
sih Druhtine tho nahta,
Thaz er irfulti allaz,
so er hiar forna gihiaz.
Heil,

Quam facile se mutaverit,
in monte (Tabor) se transfiguraverit.
Hinc verebatur (Judas) (ne) in hac necessitate
se transmutatum præberet,
Ut Ipse (Jesus) non agnosceretur,
& istud propterea dixit.
Ejus virtutem etiam, quæ nobis descripta est,
eam esse veram jocularem (Magicam) artem.
Eâ ipsâ se iis defensurum,
& se ab eis liberaturum.
Christus processit anterius valde modeste,
& obviam iis ivit.
Ipse statim tunc ad eos locutus:
quem quæritis vos dicite.
Isti Ipsi statim id dixerunt,
& se ipsum nominarunt,
Nec quicquam Ipsi fecerunt,
utcunque Ipsum cognoscerent.
Ad eos dixit Ipse tum actutum:
ego is sum ipse, hoc est verum.
Ad (in) bonum vos me non curatis,
tamen sum ego is quem quæritis.
Simulac id audierunt,
statim pervacillarunt,
Retrorsum cesserunt,
& omnes prociderunt.
Fecit Ipse iterum interrogationem,
cum isti hic rediissent:
Percontatus iterum hic eos,
quem hic quærerent?
Dederunt verbis
idem responsum,
Idem Ipsi dixerunt,
(quod) antea dixerant.
Omnino dixi vobis, respondit iis,
quod ego ille homo sum.
Propter quem vos recte omnino
suscepistis hanc profectionem.
Judas qui eos duxerat,
domino tunc appropinquabat,
Ut adimpleret omne
quod hic ante promiserat.
Ave,

— tuito. Ego versum 57. cum 7. seqq. ita transfero, salvo Eruditorum judicio:

Possibile (est, ut) *audiverit forte*
ex his, qui id viderunt,
Qualiter se gesserit (Christus)
(&) *in monte* (Tabor) *transfiguraverit;*
Tum (itaque) *credebat* (Judas) *quod ille*
(Christus,) *in angustiis,*
se alium facturus sit, i. e. in aliam formam sit transformaturus.
Ut non nosceretur.
Ac hoc ideo (Judas) *dixerit.* Scherz.

20) Vers. 66. lege: *gougulares list*, ars margica. Kauklers Kunst, Cauculatoria; Cauculatores, præstigiatores, Coclearii. Kapitular. Carol. vid. Glossar. du Fresn. Cauculatores à Caucis, poculis, quibus ludunt illi, die mit becheren aus der tasche spielen. Convenit Freherus, *Schilter.* Recte beneque omnino ex ingenio B. Schilterus textum Flacii corrigit; nam & Codex uterque eundem ita exhibet. Recte idem voces: *Gougulares list* vertit per: *artem Magicam. List*, artem denotare certum est. vid. quæ notavi supra ad I, 17, 20. *Gougular*, Magum designat. Notkerus in Psal. LXXXV, 9, & 10. *Magorum signa* reddit per: dero *gouclere zeichin.* Idem verba, quæ Lucæ XI, 15. occurrunt, & ita sonant: Hæc signa in Beelzebub facit, ita Psal. LXV, 3. exprimit Theotisce: disiu zeichen tuot er mit *coukele.* Scherz.

21) Vers. 67. Uterque Codex habet: *beuueriti.*

22) Vers. 74. mallem: *illum ipsum.* Scherz.

23) Vers. 75. & seq. reddo:

Non quod id facerent,
quasi ipsum agnovissent.

Otfridus videtur indicare velle, quod, quamvis ipsum nominaverint, tamen non agnoverint. *Scherz.*

24) Vers. 82. Margo utriusque Codicis habet; *Abierunt retrorsum.*

25) Vers. 82. Uterque Codex, ut & Flaciana editio exhibet: *biskrankolotun.*

26) Vers. 87. Cod. Vind. *eischota*, pro quo, sed vitiose Vaticanus habet: *lischota.*

Heil, quad er, Meistar,
inti [27] kust inan sar.
[28] Infiang er 'nan mit thulti
thuruh sina milti.
Thaz zeichan tho firnamun
thie thara mit imo quamun.
[29] Joh iagilih tho hogeta,
uuio er in er sageta.
[30] Stuantun sie tho garo thar,
inti fiangun 'nan sar.
[31] Datun thio iro henti
Druhtin in gibenti.

Ave Rabbi Matth. 26.

Ave, dixit, Magister:
& osculatus ipsum statim.
Excepit Ipse istum cum patientia
propter suam clementiam.
Hoc signum tunc intellexerunt
qui eo cum isto venerant.
Et quilibet tunc memor fuit,
quomodo iste eis antea dixerit.
Steterunt igitur parati tunc
& cœperunt Ipsum statim.
Injecerunt suas manus
Domino in vincula.

Quomodo Petrus abscidit auriculam servo Sacerdotis. Matth. 26.

CAP. XVII.

[1] PEtrus uuard es anauuert,
ioh [2] braht er sliumo thaz suert.
Er herzen sih giharta,
inti einan sar iruuarta.
Ih uueiz er thes ouh farta,
[3] thes houbites ramta.
Thaz er thaz gisitoti,
then meistar irretiti.
Gistuant gener uuan ih thenken,
[4] thaz er uuolti uuenken.
Thoh sluag er imo in uuara,
thana thaz zesua ora.
N'ist ther uuidar herie
so hereron sinan uuerie.
Ther [5] ungisuaro in noti
so baldlicho dati.
Ther ana scilt inti ana sper
so fram firliasi in thaz giuuer,
In githrengi so ginoto
sinero fianto,
Uuerit er inan giuuisso,
harto filu uuasso.

Unz

PEtrus hanc rem observans,
attulit statim gladium,
Animo se obfirmavit,
& unum statim observavit.
Credo (quod) is hoc etiam tentarit,
capite (ut) percuteret.
Ut hoc instituto
Magistrum liberaret.
Consistens alter, ut arbitror,
ut vellet declinare:
Attamen feriit ipsi revera
inde dextram aurem.
Nemo est qui contra exercitum
adeo herum suum defenderit.
Qui haud gravate in necessitate
tam audacter fecerit.
Qui sine clypeo & sine lancea
protinus cucurrerit ad defensionem.
In condensatione tam periculosa
suorum hostium,
Defendebat Ipsum certe
valde multum acriter.

Usque

---

27) Vers. 102. Cod. Cæsareus: *kusta inan.* Vat. *kusti 'nan.*

28) Vers. 103. Uterque Cod. habet: *intfiang.*

29) Vers. 107. & seq. Aptius ita:
Et quilibet tum recordabatur
eorum, quæ antea (facienda esse) *dixerat.* Scherz.

30) Vers. 109. Margo Codicis utriusque:
Erant ministri parati.

31) Vers. 111. & seq. Clarius sic:
Fecerunt (dederunt) *ipsorum manus*
Dominum in vincula. Scherz.

Ad CAP. XVII.

1) Vers. 1. Margo utriusque Codicis: *Simon Petrus habens gladium &c.*

2) Vers. 2. Uterque Codex: *bratter.*

3) Vers. 6. plane aliter est reddendus: *ramta* est idem ac: *collimabat*, er ziehlte. Nutker. in Ps. LXVI, 8. Segen *ramet* ad multiplicatiunem: i. e. benedictio *collimat* ad multiplicatiunem. Adde eund. in Ps. XXI. in pr. & Psal. LXXVI, 2. conf. supra Nustrum III, 1, 70. hinc Spat in dem Teutschen Sprach-Schaz lit. R. *Rahm*, *Rahmet*, *gerahmet*; scribitur etiam sine *h ramen*, cullimare, collineare, petere, it. compaginare, coagmentare, coadunare, cunjungere. Kilian in Etymol. *Raemen*, Vet. Hull. Sicambr. Collimare, designare oculis, considerare. Illustris Roostgaardius in Emend. Otfridinis scribit: *Ramta* vux pure Danica. Unde hic versus ita est exprimendus: *Collimabat ad caput*, er ziehlte auf des Malchi Haupt. *Scherz.*

4) Vers. 10. & seq. ita reddo:
Suscepit ille (in quem collimabat Petrus) *uti credo, moliri.*
Ut fugam capesseret. Scherz.

5) Vers. 15. Codex uterque, ut & Editio Flacii, habent: *ungisaro.*

6) Vers.

Unz imo Druhtin [6] thuruh not,
thaz uuig felbo firbot.
[7] So fo ein man fih fcal uuerien,
ioh hereron finan nerien,
So aht er io ginoto
thero [8] Chriftus fianto,
„ Unz er felbo [9] z'imo fprah :
„ ih mag geuuinnan herifcaf,
„ Engilo [10] giuuelti,
„ ob ih iz duan uuolti. An putas, quia non possum rogare Patrem meum.
„ Himilisge thegana,
„ thufunt filu managa.
„ Sih fnello hera fuartin,
„ ioh geginuuerte ftuantin,
„ Thaz fie mih hiar firfprachin,
„ ioh mih far girachin.
„ Irretitin mit fuerton
„ uzar iro hanton.
„ Irkenni felbo [11] this uuort,
„ [12] ioh dua thaz fuert uuidorort.
„ Gilimphit the'ih thiz uuolle,
„ ioh thaz gifcrib irfulle. Cum tetigisset auriculam. Luc. 22, 50.
Thes ni uuas tho duala,
fo er ruarta imo thaz ora.
Er [13] fazzat uuidar heilaz,
ni giloubton fie thoh bi thaz.
Thie liuti rachun tho iro zorn,
thes [14] thahtun fie eriu filu forn.
Sie inan far gibuntun,
fo sliumo fie inan funtun.
Thie iungoron thiz gifahun, Tunc discipuli fugierunt.
influhun imo gahun.
Then meiftar io meino
liazun fie thar eino.
Sie fahun ungimacha,
ioh [15] hegislicha facha.
Druhtin iro bintan,
ni [16] gidorftun zi imo [17] iruuintan.
Anna hiaz thar ein man, Duxerunt eum ad Annam primum. Joh, 18.
Kaiphafes fuehur uuan.
Zi themo [18] leitun fie erift,
felbon Druhtinan Chrift.

Usque dum ei dominus per præceptum,
pugnam ipse inhibuit.
Quantumcunque quis se debet defendere,
& herum suum custodire,
Sic persecutus is anxie
istos Christi hostes,
Usque dum Ipse ad eum dixit:
ego possem obtinere exercitum,
Angelorum potentium,
si id facere vellem,
Cœlestium satellitum
millia multifariam.
(*Qui*) *celeriter huc accederent,*
& præsentes starent,
Ut me hic defenderent,
& me statim vindicarent:
Liberarent gladiis
ex eorum manibus.
Agnosce ipse hoc verbum,
& fac gladium retro.
Decet, ut ego hoc velim,
& scripturam impleam.
Ejus nec erat mora,
quin Ipse tetigerit ei aurem.
Reposuit iterum integram,
nec credebant tamen propterea.
Homines hi exercuerunt iram suam,
hoc isti decreverant jam dudum antea.
Isti ipsum illico vinciebant,
quamprimum repererant.
Discipuli hoc videntes,
effugerunt Ipsi celeres.
Magistrum pessime
reliquerunt ibi solum.
Viderunt periculum,
& terribile negotium.
Dominum suum ligari,
nec licebat eis ipsum religare.
Anna dictus tunc homo,
Caiphæ socer, puto.
Ad hunc duxerunt primum
hunc Dominum Christum.

De

6) Verf. 23. *Thuruh not*, redde: *cum vehementia*, valde. Scherz.
7) Verf. 25. hooc & feqq. tres clarius ita reddo:
Quantopere quis debet se defendere,
& Dominum suum (pugnando) *servare,*
Tantopere ille (Petrus) *certe persequebatur*
Christi hostes. Scherz.
8) Verf. 28. Uterque Cod. *Christes.*
9) Verf. 29. Cod. Vind. *zi imo.*
10) Verf. 31. *Giuuelti* eft accufativus fingularis; Unde redde: *potentiam*, opem validam. *Scherz.*
11) Verf. 41. Uterque Codex: *thisu.*
12) Verf. 42. Margo utriusque Codicis: *Converte gladium in vaginam.*
13) Verf. 47. Cod. Cæfareus: *fazzaz.*
14) Verf. 50. Ita legendum pro: *thuhtun.* Conf. fupra lib. III, 18, 144. ratio loquendi hodieque perdurat: *Es einem gedencken.* Itaque hæc: *Thes thahtun* &c. Hodie dicitur: *si hatten ihm das schon vorlängst gedacht.* Schilter. Cod. Cæfar. *thaz thahtun.* Vatic. *Thes thahtun.* i. e. *hoc cogitabant*, in animo habebant. *Scherz.*
15) Verf. 58. *egislicha* eft in utroque Cod.
16) Verf. 60. *gidorftun* habet utrumqoe MSC.
17) Verf. eod. qoamvis *iruuintan* interdom idem fit ac: *liberare.* Vid. fupra II, 9, 102. tamen huic loco aliam fignificationem convenire patet ex vocibus: *zi imo.* Eft autem *iruuintan* hoc loco idem ac: *redire, reverti, zi imo iruuintan*, ad illum redire. Notker. in Pf. LXXII, 10. verba: ideo *revertetur* huc Populus meus, ita vertit: *hedin iruuintet hara min liut.* Io ℣. 11. ibid. dicitur: Unde diefelben *revertentes* (*iruuendente*) chaden. Verfum itaque hunc ita reddo: *Nec audebant ad ipsum reverti.* Scherz.
18) Verf. 63. Cod. Cæfar. *leittun.*

De Negatione Petri. Matth. 26. Marc. 14. Luc. 22. Joann. 18.

Cap. XVIII.

[1] Petrus folgeta imo tho,
[2] rumena ioh ferro,
Thaz er biscouuoti,
uuaz man imo dati.
Zi uuiu sie iz ouh bibrahtin,
ioh uuaz sie bi inan thahtin.
Uuolt er in then riuon
thaz enti biscouuon.
So er tho zi einen duron quam,
ih uuanu er giangi zi fram.
Zi imo harto thar tho sprah,
thaz uuib thaz thero duro sah:
„ Ih uuanu thu sis rehto
„ thesses mannes knehto,
„ Thes sines gisindes,
thaz uuan ih thu nu findes.
Tho sprah er fora theru menigi,
sliumo thara [3] ingegini   Dick: non sum.
Lougnit es alles,
quad: ni uuesti uuiht thes mannes.
[4] Thar uuas fiur thuruh thaz
uuanta iz filu kalt uuas.
Thar stuant Petrus untar in,
sih uuarmta saman thar mit in.
Sie quadun [5] sum sare:
uuaz duast thu man hiare.
Thu [6] bistu rehto in uuara
thesses mannes suara.
Er suar tho filu [7] gerno,   Ille negavit cum juramento.
[8] quad: ni uuari thero manno.
Mit eidu iz deta festi,
thaz er then man ni uuesti.
Ih sagen iu, quad, in uuara
ni bin ih thera suara.
Ni machon ih then urheiz,
ih uuiht ouh [9] sulihes ni uueiz.
Datun thie ginòza
imo angust ouh tho groza.
Sie quadun sum zi noti,
[10] thaz man 'nan irknati,
Thesselben mag es thar giuuag,
themo er thaz ora thana sluag,
Quad, er 'nan in ther gahi
in themo garten gisahi.

Petrus sequebatur Ipsum tunc,
è longinquo & procul,
Ut conspiceret,
quid Ipsi, fieret:
Quousque id quoque perficerent,
& quid de Ipso disponerent.
Volebat in hac adversitate
finem conspicere.
Cum is tunc ad ostium veniebat,
opinor, (quod) iverit longius.
Ad eum dure tunc loquebatur,
fœmina quæ ostii custos erat;
Opinor, tu es certe
hujus hominis servus.
Hujus sui sodalitii,
quod, arbitror, tu nunc invenis (quæris)
Tunc loquutus ille coram multitudine,
statim ibi in præsentia,
Negavit id omne,
dicens: non novi quicquam de hoc homine.
Tunc erat ignis ideo
quandoquidem multum frigus erat.
Tunc stetit Petrus inter eos,
se calefecit simul cum eis.
Dixerunt quidam statim:
quid facis tu homo hîc?
Tu es recte in veritate
hujus hominis sodalitii.
Ille juravit tunc multum cupide,
dicens: non sum horum hominum.
Juramento id fecit firmum,
quod hunc hominem non noverit.
Dico vobis, respondit, in veritate,
non sum ego hujus sodalitii.
Non facio ego hanc seditionem,
nec quicquam tale novi.
Fecerunt socii
ei molestiam quoque magnam.
Dixerunt quidam severe,
quod istum noverint,
Istius cognatus tunc effatus,
cui aurem absciderat.
Dixit (quod) eum in transitu
in horto vidisset.

Thu   Tu

Ad Cap. XVIII.

1) Verf. 1. Margo utriusque Cod. *Petrus autem sequebatur eum à longo.*
2) Verf. 2. Utrumque MSC. & Flacius habent: *rumana.*
3) Verf. 18. *ingegni*, mallem hic reddere: *ex adverso*, dargegen, i. e., coutradicebat ei. *Scherz.*
4) Verf. 21. Margo utriusque Cod. *Accenso autem igne in medio atrio.*
5) Verf. 25. ex utroque Cod. repone: *sume.*
6) Verf. 27. Cod. uterque: *bist.*
7) Verf. 29. *gerno*, mallem redditum per: *vehementer.*
8) Verf. 30. redde: *Dicebat, quod non esset ipse ex illis hominibus.* Scherz.
9) Verf. 36. Cod. Cæf. *sulichez.*
10) Verf. 40. Aptius: *quod aliquis* (nempe cognatus Malchi, qui postea loquitur) *illum novisset.* Scherz.

11) Verf.

Thu dati ih ſagen thir in uuar,
thaz ſelba uuertiſal thar.
[11] Uuant ih giſtuant thin uuarten
thar in [12] them garten,
Thaz uuig thu thar irhuabi,
ioh [13] uuerteſal ginuagi.
Ahtos unſer thuruh not,
ni ſcaltu [14] quemon uuidorort.
Ni tharft es, quadun, lougnen, *Nam & loquela tua manifeſtum te facit.*
thin ſpracha ſcal thih ougen.
Thinu uuort [15] nuuua
[16] thiu meldont thih in driua.
[17] Tho bigond er ſuerien,
er uuolta ſih ginerien,
Zalt in in giuuiſſi,
thaz er then ni uueſſi.
Suar in io zi noti,
[18] thaz er 'nan ſar n'irknati,
Noh er anarati
mit imo io ni gidati.
Uuarun tho [19] thio ziti, *Statim gallus cantavit.*
thaz ther hano krati,
Thaz ouh thaz huan gikundti,
[20] theſſelben dages kunfti.
So er eriſt tho irkrata,
[21] ſih Petrus ſar biknata.
Thaz muat brungun heimort
thiu ſelbun Druhtines uuort.
Irhogt er tho ginoto
[22] thero ſelbun zito,
Thaz imo iz hiar al gaganta,
thaz Druhtin imo ſageta.
Tho bigan er uuafan, *Egreſſus foras flevit.*
zi Druhtine ruafan.
[23] Uueinones ſmerza
ſo ruarta'mo thaz herza.
[24] Uuanta Druhtin in uuar
[25] er ſah ubar inan ſar,
Bigonda er inan ſcouuon
ginadlichon ougon.

Tu feciſti, dico tibi revera,
iſtam ſeditionem ibi.
Namque ſtabam te obſervaturus
ibi in horto,
Pugnam tu tunc cœpiſti,
& ſeditionis ſatis.
Perſecutus es nos ſtudio,
non debes ire retro.
Nec potes, dixerunt, negare,
loquela tua debet te manifeſtare.
Tua verba ſaltem
demonſtrant te in fiducia.
Tunc cœpit ille jurare,
volebat ſe liberare,
Dixit iis pro certo,
quod hominem non noſſet.
Juravit iis graviter,
quod illum nunquam cognoviſſet,
Neque conſpirationem
cum Ipſo unquam feciſſet.
Erant tunc tempora, (intervalla)
quod Gallus cantet,
Ut etiam avis hæc manifeſtaret,
iſtius diei futura.
Quamprimum is cantavit,
ſe Petrus ſtatim agnovit.
Mentem revocarunt ad ſemet
illa Domini verba.
Memor factus iſte tunc accurate
illius temporis.
Quod ei id hîc omne obvenit,
quod Dominus ei dixerit.
Tunc cœpit flere,
ad Dominum orare.
Ploratûs dolor
ſic tetigit ei cor.
Namque dominus revera
ante viderat ad illum ſtatim,
Cœperat illum adſpicere
gratioſis oculis.

Verba

11) Verſ. 47. *Uuanta*, Cod. uterque.
12) Verſ. 48. *themo*. Cod. Vind.
13) Verſ. 50. hoc loco uterque Cod. exhibet: *Uuerreſal.*
14) Verſ. 52. *queman*. Cod. Vind.
15) Verſ. 55. in utroque MSC. & Flacii Editione eſt: *nua*. Utrumque tulerari poteſt: nam & apud Tatianum occurrit *nuuua*, eſt autem *nua*, *nuuua*, *nuuue* idem ac: *nunc*; Nun, Nu. Vid. Tatian. verſ. cap. 160. §. 5. & c. 173. §. 1. & c. 185. §. 5. *Scherz.*
16) Verſ. 56. melius exprimitur: *produnt te certe*. Gl. Kerunia: *meldet*, prodiderit; in Tatiani c. 22. §. 6. eſt *Meldari*, Proditor; quo nomine ibi Judas inſignitur. *In driuua*, bey meiner treu; certe, revera. *Scherz.*
17) Verſ. 57. Margo utriusque Codicis: *Tunc cœpit deteſtari.*
18) Verſ. 61. mallem vertere: *Quod illum certe non cognoſceret.*
19) Verſ. 64. *thie* Cod. Vind.
20) Verſ. 67. redde: *diei adventum.*
21) Verſ. 69. Margo utriusque Cod. *Et recordatus eſt Petrus verbi Jeſu.*
22) Verſ. 73. redde: *eo tempore*, ſc. quo audivit Galli cantum. *Scherz.*
23) Verſ. 78. *uueinnones*. Cod. Vind.
24) Verſ. 80. Margo utriusque Cod.
Quia reſpexit Dominus eum.
25) Verſ. 81. redde: *Antea reſpexerat illum accurate.* Scherz.

Ad

Verba Pontificis ad JEſum, & de falſis Teſtibus. Joann. 18.

Cap. XIX.

STuant Druhtin innan thes in uuar
fora themo [1] Biſcofe thar.
Thaz [2] euuinigan uuisduam
ſcolta reda thar tho duan
Stuant er thar tho noton
untar fianton.
In banton iro ſeilo
[3] thero friunto uuas er eino.
[4] Frageta er 'nan ſare
bi iungoron ſine,
Joh eiſcota ouh tho mera
bi ſines ſelbes lera.
„ Thanne ih, quad er, lerta, *Ego in palam locutus ſum.*
„ iz thiſu uuorolt horta.
„ In mittemo iro ringe
„ ſo ſprah ih zi iro thinge.
„ Thar ih in zalta [6] min uuort,
„ thar uuarun ſie al giſamanot.
„ Offonota in uuara
„ in alla mina lera.
„ [7] Zui thu frages es mih? *Quid me interrogas?*
„ thieſelbun [8] rihtint es thih,
„ Joh uuis duent thih es alles,
„ in thiu ſie's fragen uuolles.
[9] So Druhtin thas tho giſprah,
ein thero manno z'imo ſah,
Sluag inan harto,
ioh [10] raffta 'nan thero uuorto.
Sprih, quad, mez uuorte
zi theſemo Euuarte.
Er iſt hiar heroſto,
ni antuuurti ſo frauilo.
[11] Mit uuangon tho bifilten,
bigan er antuuurten.
Manota ſie thes nahtes
[12] thes uuizodes rehtes.
„ Ob ih hiar ubilo giſprah, *Si male locutus ſum.*
„ [13] zeli thu thaz ungimah.
„ Sprah ih auur [14] ala uuar,
„ [15] zui fillist thu mih thanne ſar?

In

STetit Dominus interea certe
coram Pontifice iſthic.
Æterna ſapientia
debebat ſermonem ibi tunc facere.
Stetit ibi tunc coactus
inter hoſtes.
In vinculis iſtorum funium.
quorum amicus (tamen) erat Ipſe ſolus.
Interrogavit iſte Ipſum ſtatim
de diſcipulis ſuis,
Et percontatus etiam plura
de Ipſius doctrina.
Quando ego, dixit Ipſe, docui,
id hic mundus audivit.
In medio illorum circulo
locutus ego in illorum conventu.
Cum ego eis retuli meum verbum,
tunc fuerunt omnes congregati.
Manifeſtavi revera
iis omnem meam doctrinam.
Quid tu interrogas me?
illi referent id tibi,
Et certiorabunt te de omnibus,
ſi eos id interrogare velis.
Cum Dominus hoc tunc locutus,
unus ex iſtis hominibus Ipſum adſpexit,
Verberavit Ipſum dure,
& reprehendit Ipſum his verbis:
Loquere, dixit, moderata verba
ad hunc Sacerdotem.
Ipſe eſt hic Princeps,
ne reſpondeas ſic petulanter.
In genas tunc verberabant;
cœpit Ipſe reſpondere,
Admonuit eos hac nocte
juris ex Lege:
Si ego hic male locutus,
expone tu illud incongruum.
Si autem dixi omne verum,
cur verberas tu me inde ſtatim?

Mane

Ad Cap. XIX.

1) Verſ. 2. *biskofe*, in utroque Cod.
2) Verſ. 3. Uterque Codex habet: *euuiniga.*
3) Verſ. 8. ego redderem: *Amicis erat orbatus.* Scherz.
4) Verſ. 9. Margo utriusque Cod. *Pontifex interrogavit Jeſum de diſcipulis ſuis.*
5) Verſ. eod. Cod. Vind. *Fragat er.*
6) Verſ. 17. Uterque Codex: *minu.*
7) Verſ. 21. lege: *ziu*, ex utroque MSC.
8) Verſ. 22. Uterque Cod. *rihtent.*
9) Verſ. 25. Margo utriusque Cod. *Hæc cum dixiſſet, unus aſſiſtentium dedit alapam Jeſu.*
10) Verſ. 28. corrige ex utroque Cod. & pone: *reffta.* Mallem autem transferre hunc verſum:
Et objurgabat ipſum propter hæc verba. Scherz.
11) Verſ. 33. & ſeq. verte:
Genis tunc verberatis
cœpit ipſe reſpondere. Scherz.
12) Verſ. 36. Uterque Codex: *thez.*
13) Verſ. 38. Uterque Cod. *zéli du.*
14) Verſ. 39. *Ala uuar*, verto: *omnino verum.* Scherz.
15) Verſ. 40. Pone ex utroque Cod. *ziu.*

16) Verſ.

In morgan ſar binoti
ſo quam thaz [16] heroti, *Mane autem facto principes Sacerdotum convenerunt.*
Alte ioh thie iunge
zi thero [17] Biſcoue thinge.
Thieſelbun Euuarton
ioh thie Hereſton,
Suahtun io innan thiu
urkundon luggu, *Quærebant falſum teſtimonium. Matth. 26.*
Thaz ſie 'nan thoh mit luginon
mohtin thar biredinon.
[18] Thaz ſie irſluagin inan ſar,
ni funtun ſies giuuara thar.
[19] Tho iro filu uuari,
ni uuard in es gifuari.
[20] Thaz ſie 'nan in ther faru
[21] bizelitin mit uuaru.
Zuene, ſagen ih thir thaz,
thie zaltun al thaz ni uuas; *venerunt duo falſi teſtes.*
Quadun, ſie iz [22] gehortin,
[23] tho ſie ni uuiht fuartin.
Thaz krefto er ſih bihiazi,
thaz Goteshus [24] ziſtiazi,
Joh mohti in thrin dagon ſar
irzimboron iz auur thar.
Lugun ſie giuuiſſo,
[25] Druhtin er ni quad ſo.
Er quad, ziloſtin ſie iz in uuar,
thaz [26] erquict iz auur ſar.
Er zeinta, thes ſie uuas ouh oth,
ſines lichamen tod.
Theſe meintun auur thaz
mit ſteinon gidanaz.
Ein iſt thaz man uuekit,
fon [27] dode man irquickit.
Theiſt anderlih gimacha,
thaz man zimborot thia racha.
Zi imo ſprah ther Biſcof:
gibes antuuurti thoh. *Nihil reſpondes ad ea?*
Thu horis uuas ſie nennent,
[28] ioh thih anazellent.
Ni gab in thiu ſin thulti
uuiht thes antuuurti.
[29] Ingegin iu ſo ih ſageta,
ſo ſtuant er inti thageta.

Uſyr-

Mane ſtatim pro neceſſitate
convenit Magiſtratus,
Senes & juniores,
ad Sacerdotum Placitum.
Hi Sacerdotes
& Principes,
Quærebant interea
teſtes falſos,
Ut Ipſum ſaltem mendaciis
poſſent ibi convincere.
Ut ipſum interficerent ocyus,
nec invenerunt veritatem ibi.
Cum eorum plures eſſent,
nec erat iis id congruum,
Ut Ipſum hac occaſione
arguerent veritate.
Duo, dico tibi hoc,
depoſuerunt omne, quod non erat;
Dicentes, ſe audiviſſe,
(nec tamen quicquam depoſuerunt)
Quod firmiter ſe jactaverit,
quod Templum dirutum,
Ipſe poſſit in tribus diebus ſtatim
reædificare illud.
Mentiebantur certe,
Dominus non dixerat ita.
Dixerat: diſſolverent iſti illud revera,
idem reſtauraturum ſe ſtatim eſſe.
Deſignabat (quod iis etiam erat facile)
ſui corporis mortem.
Iſti vero intellexerant id
quod lapidibus factum erat.
Unum eſt quod reſuſcitatur,
à morte reficitur.
Hoc eſt aliud opus,
(quam) quod ædificatur realiter.
Ad eum loquebatur Sacerdos:
da reſponſum tandem.
Tu audis quid iſti narrant,
& te accuſant.
Nec dum dabat ſua Patientia
quicquam reſponſi.
Contra, vobis ſicut dixi,
perſiſtebat ille & percontabatur.

Subſiliit

16) Verſ. 42. Mallem reddere: *Principes*, Sacerdotum ſcil. quod in Margine textus Latinus habet. Verſio Tat. c. 189. §. 1. habet: *thie heroſton thero Bisgoffo.* Scherz.
17) Verſ. 44. *biſkofo*, uterque Codex.
18) Verſ. 51. Clarius:
Ut ipſum interficere poſſent certe
non invenerunt ipſi veritatem i. e. juſtam cauſam. *Scherz.*
19) Verſ. 53. *thoh* legitur in utroque Cod. Unde hunc & ſeq. verſum reddo:
Licet ipſorum plures eſſent
non (*tamen*) *erat ipſis occaſio.*
Scherz.
20) Verſ. 55. exprimo: *Ut ipſum in hoc negotio.* Scherz.
21) Verſ. 56. Uterque Cod. & Flacius (& Schilter.) habent: *bizelitin.*
22) Verſ. 59. *gihortin.* Uterque Cod.
23) Verſ. 60. Uterque Codex habet: *thoh.* reddo ita: *Et tamen* (ita teſtificando) *nihil agebant.* Mens eſt, quod ipſorum aſſertio nil ad rem fecerit, cum Chriſtus non de templo lapideo, ſed de templo corporis ſui tum fuerit locutus. *Fuartun* pro: *agerent* etiam uſurpatur III, 22, 18. Scherz.
24) Verſ. 62. *ziſtiazi*, verte: *deſtruere velit.*
25) Verſ. 66. Uterque Codex *Druhtin er* i. e. *Dominus antea.* Scherz.
26) Verſ. 68. Cod. Cæſar. *er irquicti iz.* Vatic. *er icquictiz.* Hunc & priorem verſum ſic exprimo:
Dixerat, quod, ſi deſtructuri id ſint revera,
illud reſtaurare velit ſtatim. Scherz.
27) Verſ. 74. Cod. Cæſar. *dothe.*
28) Verſ. 80. Aptius: *& tibi imputant*, vel: & cujus te accuſant. *Scherz.*
29) Verſ. 83. lege: *ingegin in* ex utroque Cod. hinc verſum huncce & ſeq. ita reddidi ſupra II, 3, 67.
Contra eos, uti dixi,
ſtetit ille, & tacuit.
ubi vid. notam meam.

30) Verſ.

Ufyrscrikta harto
ther furisto Euuarto, *Et surgens Princeps Sacerdotum.*
Sinan stual in ala uuar
so liaz er italan thar.
[30] Bizeinta thaz sin uuirdi
zi ni uuihti scioro uuurdi.
Joh seolti uuerdan ital
thiu sin era uberal.
„ [31] Sis, quad er, bimunigot *Adjuro te, per Deum.*
„ thuruh then himilisgon Got,
„ Bisuoran thuruh thes forahta,
„ ther alle uuorolt uuorahta,
„ Thaz thu unsih nu gidua uuis,
„ oba thu Gotes Sun sis?
„ [32] Zi Christus er thih ginanti,
„ ioh hera in uuorolt santi?
Ther Gotes Sun frono *Tu dixisti.*
gab antuuurti imo scono:
„ Giduan ih thih es, quad er, uuis,
„ ih bin iz rehto, ther thu quis.
„ [33] After thisu sehet ir,
„ thes giloubit ir mir,
„ Mih queman filu hoho
„ in uuolkonon scono,
„ Ouh sizen herlicho,
„ ioh filu guallicho,
„ [34] After therera redinu,
„ zi selben Gotes zesauuu.
Ther Euuarto zi noti
inbran in heizmuati, *Tunc princeps Sacerdotum scidit vestem.*
Joh sleiz er sin giuuati,
sin muat in kund gidati,
Thaz ther liut uuesti thaz,
theiz imo filu zorn uuas.
[35] In abulgi ouh sie uuurtin,
mit imo iz saman zurntin.
[36] zellu ih ana baga
bi thesa selbun fraga.
Irkenni in themo muate,
ni det er iz bi guate.
Det er iz then mannon
zi einen [37] frist frangon,

Thaz

Subsiliit valde
Princeps Sacerdotum,
Sedem suam revera
relinquens vacuam,
Protestabatur, quod sua dignitas
ad nihilum fere redigeretur.
Et (quod) deberet fieri inanis
hic ejus Honor per omnia.
Sis, dixit, obsecratus
per cœlestem Deum,
Adjuratus per Ejus timorem,
qui omnem mundum creavit,
Ut tu nos nunc facias certos,
an tu Dei filius sis?
Ad Christum (in Messiam) Ille te constituerit?
& huc in mundum miserit?
Dei Filius sanctus
dedit responsum ei pulcrum:
Facio te ejus, dixit, certiorem,
ego sum is vere quem tu dicis.
Posthæc videbitis,
(hoc credatis mihi)
Me venturum multum alte
in nubibus pulchre,
Et sedentem gloriose,
& multum potenter,
Post hæc facta,
ad Ipsius Dei dextram.
Sacerdos in continenti
exarsit in iracundia,
Et scidit suam vestem,
suam mentem eis manifestam fecit,
Ut populus sciret hoc,
quod hoc ei multum iræ esset.
In excandescentia etiam isti facti,
cum ipso id simul indignati.
Observo ego sine hæsitatione
de hac ipsa interrogatione:
Agnosce in hoc animo;
non fecerat id in bonum.
Fecerat hoc viris
ad occasionem captandam,

Ut

30) Vers. 89. ego arbitror hunc & seq. versum sic esse reddendum:
Designavit, (sc. hoc facto, dum cathedram vacuam reliquit) *quod ipsius dignitas in nihilum mox redigetur*. Scherz.

31) Vers. 93. ita reddo: *Sis, dixit ille, admonitus*. Hodie dicimus: ermahnt. Anglo-Sax. *Munegunge*, admonitio. *Munigend*, monens. vid. Benson in Vocab. Anglo-Sax. *Scherz.*

32) Vers. 99. *zi Christe*. ita Cod. uterque.

33) Vers. 105. Margo utriusque Codicis. *a modo videbitis filium hominis sedentem.*

34) Vers. 111. reddo: *juxta rationem* i. e. uti æquum est. *After* interdum pro: *juxta* usurpatur. Notker. Ps. 150, 2. after *dinen genadon*, *juxta* tuam misericordiam. *Scherz.*

35) Vers. 119. & seq. Clarius ita exprimo:
Ut in iram etiam ipsi (qui de Populo sunt) *darentur*,
(&) *cum ipse una irascerentur*. Scherz.

36) Vers. 121. annon ita hic & tres sequentes sunt reddendi?
(Si) *Ratiocinor, sine hæsitatione de hac ipsa* (summi Sacerdotis) *interrogatione*.
Agnosco mente sc. mea *quod id* (scissionem vestis) *non fecerit in bonum.*

Zellan interdum ponitur pro: *argumentari, ratiocinari*. in Isidori vers. p. m. 256. verba Textus Latini: *argumentantur dicentes*, ita transferuntur: *zellando quhedant*. Scherz.

37) Vers. 126. lege: *frist fangon*, alludere videtur ad superiora de Templo diruendo; vel simpliciter, irruere in ipsum, das sie ihm beykommen möchten. *Schilter*. Hic per: *fristfrangon* indigitari *incitationem*, eine anfrischung, ex textus circumstantiis apparet: sed quid vocabuli id sit me ignorare lubens fateor. *Scherz.*

38) Vers.

Thaz sie'nan, so ih thir rachon,
mohtin [38] gianabrechon.
„ Ir hortut, quad, thaz ungimah,
„ uuio er uuidar Gote sprah.
„ Ni bithurfun uuir in uuara
„ nu urkundono mera. Quid adhuc desideramus testimonium.
„ Uuaz er selbo hiar nu quit,
„ thaz eigut ir gihorit.
„ Mannilih nu thenke,
„ uuaz inan thesses thunke.
„ Ther liut tho sar gimeinta,
zi [39] dode 'nan irdeilta. Qui omnes condemnaverunt eum. Marc. 14.
Quad thes uuari uuirdig,
ioh harto filu sculdig.
[40] Tho spiun sie ouh ubar thaz
in annuzzi sinaz.
Sih ouh thes ni midun [41] les,
[42] sines hals slagonnes.
Thiu ougun sie imo buntun,
thaz in zi spile funtun.
[43] Joh fragetun ginuagi,
uuer [44] 'nan thanne sluagi. Velaverunt faciem ejus.
Thaz thult er in then stunton,
bi unseren sunton.
Al io theso frauili
thuruh thio [45] unsere ubili.

Ut Ipsum, quem tibi dixi,
possent diruere.
Vos audistis, dixit, hoc maleficium,
quomodo contra Deum loquutus.
Non opus habemus revera
nunc testes plures.
Quid ipse hic jam dixerit,
id vos audivistis.
Quilibet nunc cogitet,
quid sibi de hoc videatur.
Populus tunc statim censuit,
ad mortem Ipsum condemnavit.
Dixit: quod hac esset dignus,
& valde multum reus.
Tunc exspuerunt etiam præterea
in faciem Ipsius.
Se quoque ejus non abstinuerunt,
Ipsius collum pulsantes.
Oculos ipsi ligaverunt,
ut ipsum ad illusionem aptificarent.
Et interrogarunt subinde,
quis Ipsum tunc verberaverit.
Hoc toleravit in istis horis,
pro nostris peccatis:
Omnes has nequitias (injurias)
propter nostra mala (crimina.)

Duxe-

38) Verf. 128. *gianabrechon* idem esse videtur, ac: *accusare, inculpare*; apparet id ex V, 20, 198. ubi Deo in ultimo judicio eos, qui in sinistra collocati sunt, alloquente hæc dicuntur:

Biginnit sie anafarton
mit egislichen uuorton
Ioh ouh anabrechon
mit egislichen sachon.

quæ verba ita vertit Celeb. Staden. in Explic. Voc. Bibl. Germ. p. m. 140.

Er beginnet sie anzufahren
mit erschröcklichen worten,
Ja auch ihnen *zuzuruffen*
mit greulichen beschuldigungen.

ubi notat *balatum ovium* in lingua Danica reddi: *brägen*, quæ vox veniat à Gothico: *bräkia, braka*, clamare. Anglo-Saxonibus *brachme* idem est ac: *strepitus*. Scherz.

39) Verf. 138. Cod. Vind. *dothe.*

40) Verf. 141. *tunc expuerunt in eum.* Margo Cod. utriusque.

41) Verf. 143. *les* verte per: *omnino.* vid. Notam meam ad II, 11, 93. *Scherz.*

42) Verf. 144. hunc & præcedentem versum sic transfer:

Nec abstinuerunt omnino
a colaphorum in os ejus datione.

Notker. in Psal. 89, 10. vocem: *Colaphizantur*, quæ 2. Cor. XII, 7. occurrit, transfert per: *gebalslagot-uuerden.* Adhuc hodie dicimus: *einem eines in den hals schlagen*, pro: alicui *Colaphos dare. Scherz.*

43) Verf. 147. post vocem: *ejus*, in margine utriusque Codicis sequitur: *dicentes Prophetiza.*

44) Verf. 148. Cod. Cæsar. *inan.*

45) Verf. 152. Uterque Codex habet: *unsero.*

Duxerunt Eum ad Caipham, ubi erat & Pilatus. Joann. 18.

CAP. XX.

[1] THo leittun 'nan [2] thiu liuti,
thar uuas thaz Heroti,
Ther Biscof kaiphas uuas thar,
ioh ther [3] Herizogo in uuar.
[4] Giang er selbo ingegin uz,
[5] thar zi themo palinz hus.
Sie ni muasun gan so fram
zi themo heidinen man,
[6] Thaz sie in then gizitin
biuuollane ni uuurtin.
Mit reinidu [7] gisamotin
[8] thio Ostoron [9] gisehotin.
Sie uuiht thoh thes [10] n'intriatun,
sie [11] manslata riatun,
Ni [12] si thes giuuuagin,
sie [13] Christum irsluagin.
Sprah ther Herizoho zi in,
so er uz gigiang ingegin in:
„ [14] Uuelih ruagstab so fram
„ zellet ir in [15] thesen man. *Quam accusationem adfertis adversus eum.*
Thes argen uuillen herti
gab imo antuuurti:
[16] Oba er, quad, uuola thahti, [17]
[18] zi thisu er iz ni brahti,
„ Ni fuer er in then liutin
„ mit [19] grozemme indatin,

Uuir

TUnc duxerunt Ipsum homines (satellites)
ubi erat Magistratus,
Pontifex Caiphas erat ibi,
atque Præses revera. (Pilatus)
Ibat hic ipse obviam foras,
ibi ad Prætorium.
Non oportebat eos ire eatenus
ad gentilem hominem,
Ut in his temporibus (sacris)
prophani ne fierent.
In puritate conjunctim
Pascha feriarentur.
Eos tamen nihil quicquam impediebat hoc,
(quin) homicidium consultarent,
Quin deliberarent,
(ut) Christum interficerent.
Dixit Præses ad eos,
quum exiisset foras ad eos:
Quam accusationis speciem hactenus
intenditis in hunc hominem.
Malæ voluntatis durities
dedit ei responsum:
Anne ille, dixit, putaret,
(quod) ad hoc ille rem non perduxisset.
Nisi versatus fuisset inter homines
magnis maleficiis,

Nos

Ad CAP. XX.

1) Vers. 1. Margo utriusque Codicis:
Et surgens omnis multitudo.

2) Vers. eod. *thie liuti* legitur in utroque MSC.

3) Vers. 4. Uterque Cod. ut & Flacius habent: *Herizoho.*

4) Vers. 5. Margo Codicis Cæsar. *Exiit Pilatus.*

5) Vers. 6. Ita S. Augustinus, & alii legunt: *ad Caipham in Prætorium.* Joan. XVIII, 28. Sic & interpres Anglo-Sax. *Tha geleddon hi thæne Hælend to Caiphan on the Domern;* qui Caipham ibidem *Episcopum* vocat vers. 24. *Tha sende Annas hine to tham bisceope gebundene.* At Gothus: *Fram kagafin in Praitoriaun.* Sed & multi Vett. Codd. Vulgatæ: *ad Caipham in Prætorium* exhibent, antequam es Romæ corrigeretur: Scilicet Saxones & Franci atque Alamanni Latina usi; at Gothorum Ulphilas ex fonte Græco suam transtulit. *Schilter.*

6) Vers. 9. Margo Codicis Vindob. *Ipsi non introierunt, ut non contaminarentur.*

7) Vers. 11. pro: *gisamotin* MSS. nostra & Flacius exhibent: *gisemotin*: quod omnino potest retineri; apud Notker. Ps. LXXXVIII, 6. legitur: *in dero heiligon* gisemini, *in Ecclesia* Sanctorum. Adde ih. Ps. 105, 17. *Scherz.*

8) Vers. 12. Cod. Vind habet: *thie.*

9) Vers. 12. de voce: *gisehotin.* Vide quæ habet Palthenius in Tatianum p. 283. & Stadenius in Specim. Antiquit. Francic. p. 24. io cujus posterioris sententiam totus inclino. *Scherz.*

10) Vers. 13. *intriatin*, significat: *timebant.* vid. Notam meam ad I, 1, 195. itaque hic & seq. versus sic est transferendus:
Nequaquam tamen verebantur
(quo minus) *homicidium procurarent.*
de v. *riatun* vid. supra Notam ad I, 28, 137. *Scherz.*

11) Vers. 14. Uterque Cod. *manslahta.*

12) Vers. 15. *Ni sie*, habet utrumque MSC.

13) Vers. 16. in utroque Cod. *Christan.*

14) Vers. 19. Stadenius hunc & seq. versum in Expl. Voc. Bibl. Germ. p. 118. ita vertit: *Was vor eine Anklage bringet ir vor gegen diesen Mann.* Quod omnino probo.

15) Vers. 20. Cod. Vat. *thesan.*

16) Vers. 23. Cod. Vind. *Ob er.*

17) Vers. 23. Utriusque Codicis margo hæc habet: *Si non esset hic malefactor, non tibi tradidissemus eum.*

18) Vers. 24. Freherus: lege: *zi thir fuer iz ni br.* sed non video, quid sibi velit *fuer*, graviter, difficulter. Ego nil muto, & sensus patet; hodie diceremus:
Ob er wol dächte
das er es darzu nicht gebracht hätte.
Schilter. Correctione Freheri non est opus. Mens Otfridi est: si ille bona intendisset, si non crimina fuisset meditatus, res eo non pervenisset, scil. ut Pilato judicandus sisteretur. *Scherz.*

19) Vers. 26. ex utroque Codice lege: *grozen meindatin.*

20) Vers.

„ Uuir ouh thes ni thahtin,
„ thaz uuir 'nan thir brahtin.
[20] Uuorton tho ginuagen
bigondun ſie 'nan ruegen
Thingon filu hebigen,
ioh ſunton filu managen.
Quadun, ſih bihiazi,
er Gotes Sun hiazi.
Joh ouh dati mari,
er iro kuning uuari.
[21] Zelle ouh in giuuiſſi,
thaz er ſelbo Chriſtus ſi.
In thia beldida gigange,
then namon imo [22] felge.
Quadun: er ni uuolti,
thaz man zins gulti
Thie liuti furdir mera
in thes [23] keiſores era.
Joh er thie liuti alle
ſpuani zi giuuerre,
Zi grozemo urheize,
in thiu man 'nan firlaze.
[24] Erer er io n'iruuant,
er er allaz thiz lant,
Gidruabta harto in uuaru,
mit ſines ſelbes leru.
N'iſt thes giſceid noh giuuant,
uuio er [25] girret thaz lant.
Uuio er iz allaz uuirrit,
ioh theſa uuorolt merrit.
[26] Bigan er ſusliches
zi ente theſſes riches.
Mit thiu er thaz lant al ubar giang,
[27] unz man [28] hiar nan ufgifiang.
Nemet inan, quad er [29] ziu,
[30] zui brahtut ir 'nan mir bithiu?
[31] Irdeilet imo thare
ſo [32] uuizod iuer lere.
Findet ir thar alle
uuio er thaz rehta uuolle.
Thaz gifrummet allaz ir,
[33] iz iſt iu kund, nales mir.
Thaz, quadun ſie in, ni dohti,
ouh uueſan thaz ni mohti.
Uuanta in thio buah luagin,
[34] thaz ſie [35] in ansluagin.

Prohibentem tributa dare Cæſari. Luc. 23.

Accipite eum vos &c. Joan. 18.

Nobis non licet interficere quenquam.

Ther

Nos quoque hoc non cogitaſſemus,
ut eum tibi adduxiſſemus. (aliàs)
Verbis dehinc ſufficientibus
cœperunt eum accuſare
De rebus multum gravibus,
& criminibus multivariis.
Dixerunt, (quod) ſe jactaviſſet,
(quod) Dei Filius vocaretur.
Atque etiam feciſſet manifeſtum,
(quod) Ipſe eorum Rex eſſet.
Diceret quoque pro certo,
quod Ipſe Chriſtus eſſet.
In hanc audaciam iviſſet,
(ut) hoc nomen ſibi aſſumpſiſſet.
Dixerunt: (quod) noluerit,
ut cenſum præſtarent
Homines deinceps amplius
in Cæſaris honorem.
Atque homines omnes
pelliceret ad ſeditionem,
Ad magnam rebellionem,
ad hoc (ut) ille (Cæſar) deſereretur.
(Quod) prius non deſtitiſſet,
quam omnem hanc regionem
Perturbaſſet valde revera
ſuâ doctrinâ.
(Quod) non ſit ejus finis nec terminus,
quomodo iſte conturbaret hanc regionem.
Quomodo omnia confundat,
& ipſum mundum turbet.
(Quod) cœperit tale
ad fines hujus regni,
Quo ipſo omnem hanc regionem tranſiiſſet,
donec hic captivatus fuiſſet.
Accipite ipſum, dixit (Pilatus) ad vos,
cur adducitis eum mihi propterea?
Adjudicate ei tunc
ut Lex veſtra docet,
Judicate vos hic omnes
ut illa (Lex) ſententiam vult.
Hoc exercete omne vos,
eſt id vobis cognitum, mihi ſecus.
Hoc, dixerunt ei, non licet,
& fieri hoc non poteſt.
Scilicet iſtis Biblia prohibent,
ipſius Eum cruci affigere.

Populus

20) Verſ. 29. Margo Cod. Cæſar. *Cœperunt autem multis ſermonibus accuſare eum.*

21) Verſ. 37. Margo Cod. Cæſar. *Dicit ſe Chriſtum eſſe.*

22) Verſ. 40. de voce *felge*, vid. quæ ſupra dixi ad I, 27, 68. arbitror vertendum: *Nomen ſibi immutet*, falſo tribuat. *Scherz.*

23) Verſ. 44. Cod. Vind. *Keiſeres.*

24) Verſ. 49. *Er et ér ió n'iruuánt*, legitur in utroque Codice: nec repugnat Flaciana editio. Verſum hunc & ſeqq. duos ita transferendos judico:
Ille id prius nunquam avertet i. e. omittet,
quam omnem hanc regionem
In turbas dederit valde revera. Scherz.

25) Verſ. 54. Cod. Vind. habet: *girrit.*

26) Verſ. 57. Utriusque Codicis margo habet: *Incipiens a Galilæa.*

27) Verſ. 60. Cod. Vind. habet: *az*, pro: *unz*, ex vitio ſcriptoris. *Scherz.*

28) Verſ. 60. Uutrumque MSC. habet: *unz man hiar nan nu gifiang*, donec ipſe nunc fuit in captivitatem redactus. *Scherz.*

29) Verſ. 61. ex Cod. Cæſareo pone: *zi iu.*

30) Verſ. 62. *ziu* pone ex Cod. Vind.

31) Verſ. 63. verte: *Judicate ei hic.* Scherz.

32) Verſ. 64. Cod. Cæſar. *uuizzod.*

33) Verſ. 68. Franc. Junius in Notis ad Willer. p. m. 68. reddit: *Hoc ipſi dicebant non valere.* Mallem reddere: *Hoc ipſi dicebant, ipſis non accommodatum eſſe*, non eſſe conveniens. Conf. ſupra Notam ad Præfat. ad Salomon. Ep. ℣. 25. *Scherz.*

34) Verſ. 72. Crucis ſupplicium Hebræis uſitatum fuiſſe & alii negant. Vid. Jo. Major ad Acta Apoſtol. p. 101. Druſius tamen aſſerit ex Joſuæ VIII. vid. Horn. ad Sulpit. pag. 117. 314. 366. 391. *Schilter.*

35) Verſ. 72. ex utroque MSC. lege: *thaz ſie man sluagin, ut hominem interficerent.* Scherz.

Ther liut mit thiu [16] bizeint,
thaz Druhtin er [17] gimeint,
Thaz er ſin lib ſcolta enton
in Heithinero hanton.
Thoh ſagen ih in uuar min:
ſie uuarun manslagon ſin.
Zi tothe ſie 'nan brungun,
mit uuaſſidu iro zungun.

Populus (porro) eo ipſo deſignat,
quod Dominus prædixerat,
Quod is ſuam vitam deberet finire
in gentilium manibus.
Tamen dico per fidem meam:
Ipſi erant occiſores Ejus.
Ad mortem ipſi Eum promoverunt,
acie ſuarum linguarum.

Allocutio Pilati ad Chriſtum in Prætorio. Joann. 18.

CAP. XXI.

[1] GIang Pilatus [2] uuidari
mit imo tho in then ſolari.
Sprah mit imo lango,
er ſuorgeta thero thingo.
Zi eriſt ſrageta er bi thaz,
thaz er es harto ſin ſaz.
Gidua mih, quad, nu ſar io uuis,
oba thu iro kuning ſis.
Biſtu zi thiu giuuihit,
ſo thih ther liut zihit,
In themo uuillen giangis,
Thaz richi ſo biſiangis.
Tho quad Druhtin: ſage mir, A temet ipſo hoc dicis?
[3] Sprihis ſulih thu fon dir?
Odo andere iz thir ſagetun,
ioh thir fon mir iz zelitun?
Pilatus uuolta sliumo ſar
fon imo neman tho then uuan,
Thaz er thes ni uuanti,
er iz fon imo irthahti. Nunquid ego Judæus ſum?
Thie liuti uuizun, quad, fon in
thaz ih [4] Judeon ni bin.
[5] Thines ſelbes lant thiot
gab thih mir [6] in theſan not.
Ther liut ther thih mir irgab,
zalta in thih then ruagſtab.
Thieſelbun zaltun alle mir
thesa [7] beldi ſona thir.
[8] Ob auur thaz ſo uuar iſt,
thaz thu iro [9] kuning nu biſt.
[10] Bithiu iſt thaz ſie thih namun,
ſus haftan mir irgabun.

Thir

IVit Pilatus retro
cum Ipſo in Solarium.
Locutus cum Ipſo diu,
ſollicitus erat de hac re.
Primò interrogavit propterea,
quod id valde animo fixerat:
Fac me, dixit, nunc certiorem,
an tu eorum Rex ſis?
Eſne tu ad hoc conſecratus?
ſicut te populus accuſat,
(Quod) in hac intentione ires,
ut regnum ita occupares.
Tunc dixit Dominus: Dic mihi,
loqueris hoc à temet?
Aut alii tibi dixerunt,
& tibi de me retulerunt.
Pilatus volebat actutum
ab ipſo demere hanc opinionem,
Ut hoc non putaret,
(quod) ipſe id à ſemet excogitaſſet.
Populus novit, dixit, per ſe
quod ego Judæus non ſum.
Tuus proprius populus provincialis
tradidit te mihi in hunc ſtatum.
Populus qui te mihi tradidit,
intendit in te hanc accuſationem.
Iſti narrarunt omnes mihi
hanc audaciam de te.
An ergo hoc ita verum eſt,
ut tu eorum Rex jam ſis?
Unde eſt, quod te ceperunt,
ſic captivum mihi tradiderunt?

Tibi

36) Verſ. 73. *bizeinta*, ex otroque Cod. deſignavit.
37) Verſ. 74. *gimeinta*. iterum oterque Codex.

Ad CAP. XXI.

1) Verſ. 1. Cod. Vat. in margine habet:
Introivit iterum Pilatus in Prætorium.
2) Verſ. eod. *uuidari* exprime per: *iterum*, ceo margo habet: *Scherz.*
3) Verſ. 14. Uterque Codex: *Sprichis.*
4) Verſ. 22. lege ex utroque Cod. *Judeo ni bin.*
5) Verſ. 23. recte Celeb. Stadenius in Explic. Voc. Bibl. Germ. p. 686. vertit: *deine eigene Landes-Leut.* Scherz.
6) Verſ. 24. *in theſa not*, oon ſignificat: *in hunc ſtatum;* Sed: *in hanc infelicem conditionem.* Scherz.
7) Verſ. 28. *Belch* Flacianum alibi non apparet, an legendum *Beld*, Belde, Balde, audacia? ſic Freherus: MS. habet: *Beldi.* Schilter. *Theſa beldi* reperitur in utroque MSC. *Scherz.*
8) Verſ. 29. Margo Cod. utriusque habet: *Quid feciſti?*
9) Verſ. 30. lege juxta Cod. otrumque: *Kuning nu ni biſt.* Unde verſum 29. & tres ſequentes ita verto:
Cum autem hoc ſane verum ſit,
quod tu ipſorum Rex nunc non ſis. i. e. regni adminiſtrationem acta noo habeas.
Quare eſt, quod illi (Judæi) *te ceperunt,*
(&) *ita captivum mihi tradiderunt?*
Scherz.
10) Verſ. 31. Utrumque MSC. & Editio Flaciana habent: *Bibiu.*

11) Verſ.

Thir zellu ih, quad er, thanana, Regnum meum non est hinc.
[11] richi min n'ist hinana.
Iz nist, so so ih thir rachon,
[12] fon thesen uuorolt [13] sachan.
Ob iz uuara hinana,
[14] gflizzin mine thegana
Mit iro [15] kuanheiti,
min siant sus ni uuialti.
Joh in therera noti
mih sus ni hantoloti.
[16] Min thegan herti sitotin,
[17] thaz sie mih irretitin.
Ih duan es auur redina, Nunc autem regnum meum non est hinc.
nist min richi hinana.
Thaz ih mih nu biuuerie
mit mines selbes herie.
[18] Tho sprah Pilatus auur thaz,
uuanta imo uuas iz heizzaz.
Frageta auur noti
bi sinaz heroti:
[19] So uuar so si thin richi Ergo Rex es tu.
ioh thin guallichi.
Thoh bistu zi ala uuaru
kuning, so ih gihoru.
[20] Thu quis, quad er, theih kuning bin,
zi thiu quam ih hera in uuorolt in,
[21] Joh uuard giboran ouh zi thiu,
theih suslih thulti untar iu. Ego in hoc natus sum.
Theih urkundi sare
gizalti fona uuare.
Thaz ih ouh [22] uuarlichu thing
gibreitti in thesan uuorolt ring.
[23] So uuer so ist fona uuare
ther horit mir io sare.
Horit er mit minnu
mines selbes [24] stimmu.
Sage thu mir, quad er sar, Quid est veritas?
uuaz thu nennes thaz uuar.
Gidua mih thes giuuissi,
uuaz si thaz uuarnissi.

Tibi dico ego, respondit, Ipse, igitur
regnum meum non est hinc.
Id non est, sicut tibi dixi,
ab hujus mundi negotiis.
Si id esset hinc,
studerent mei satellites
Sua audentia
(ut) meus hostis sic non dominaretur.
Et in hac necessitate
me ita non tractaret.
Mei satellites vehementer anniterentur,
ut me liberarent.
Ego id denuo dico,
non est meum regnum hinc,
Ut me jam defenderem
meo ipsius exercitu.
Respondit Pilatus hoc,
namque ei hoc erat penetrans.
Interrogavit iterum anxie
de suo imperio:
Ergo vere est (aliquid) tuum regnum,
& tua dominatio.
(Ergo) es tamen revera
Rex, prout audivi.
Tu dicis, ajebat, quod ego Rex sum,
ad hoc veni huc in mundum intro,
Et sum natus etiam ad hoc,
ut ego tale quid paterer inter vos.
Ut testimonium sane
dicerem de vero:
Ut etiam veritatis placitum
publicarem in hunc mundi orbem.
Quicunque est de vero,
is audit me statim.
Audit cum dilectione
meam ipsius vocem.
Dic mihi, respondit iste,
quid nominas verum?
Fac me certiorem,
quid sit veritas?

Quo-

11) Vers. 34. Cod. Cæsar. *ribi.*
12) Vers. 36. mallem redditum: *ex his mundanis rebus*, seu, intuitu rerum mundanarum. *Scherz.*
13) Vers. eod. uterque Codex habet: *sachon.*
14) Vers. 38. Cod. Vat. *Gislizzin.* Cod. Vind. *Gislizin.*
15) Vers. 39. *Kuanheiti* redde: fortitudine.
16) Vers. 43. *Min thegan* lege: non, *mit thegan*, quasi dicas, *cum gladiis*, nec enim vox *thegan* tunc temporis *gladium*, *degen* notavit. *Schilter.* In utroque Cod. legitur: *mit theganheiti;* Unde textus est corrigendus. Cum autem *theganheit* sit *virtus*, *fortitudo.* vid. I, 3, 35. itaque hunc versum ita interpretandum existimo: *Virtute* (fortitudine) *sua agerent.* Scherz.
17) Vers. 44. Uterque Codex: *thaz sie mih in irretitin*, ut me ab illis liberarent. *Scherz.*
18) Vers. 49. Margo utriusque Cod. *Dicit ei Pilatus.*
19) Vers. 53. ego ita transfero cum 3. seq.
Ubicunque fuerit tuum regnum
& tua gloria, seu Majestas,
Attamen tu es revera
Rex, *uti* (nunc ex te) *audio.* Scherz.
20) Vers. 57. Margo utriusque Cod.
Tu dicis, quod Rex sum ego.
21) Vers. 59. Margo utriusque Cod. post vocem: *sum* habet: *& ad hoc veni in mundum.*
22) Vers. 63. *uuarlichu thing*, rectius forte transtulisses: *Res veras*, veritatem. *Scherz.*
23) Vers. 65. Margo utriusque MSC. *Omnis, qui est ex veritate.*
24) Vers. 68. Cod. Cæsar. *stimmu.*

Ad

Quomodo Pilatus voluit Chriſtum pro Barraba dimittere. Joann. 18.

CAP. XXII.

[1] Giang er, ſo er thaz giquad,
ih uueiz er uuirdig ni uuard,
Thaz er thaz gihorti,
uuaz Druhtin thes giquati.
Uuane ouh bithiu ſo gahti,
thes [2] skacheres githahti
Mit uuehſelu er giſitoti,
er ſelban Chriſtus irretiti.
Sprah er tho zen liutin,
[3] ſi [4] ez alles uuio giriatin.
Ni findu ih, quad er, theſan man
[5] in niheinan ſachon firdan. Ego non invenio in eo cauſam.
Ni bin ih ouh thes uuiſi,
ob er thes libes ſcolo ſi.
So [6] irſuaht ih inan drato
[7] ſeines ſelbes dato.
Ja iſt iu in theſa ziti
zi giuuonaheiti, Eſt autem conſuetudo vobis, ut unum.
Ih uzar themo [8] uuize
iu einan haft firlaze.
Nu ahtot uuio ir uuollet,
ioh uuederan ir iruuellet,
Ir Barrabaſan nemet ziu,
[9] odo ir kriſt iruuellet iu.
[10] Thanne uuas imo auur ther
ſcahari hebiger, Erat autem Barrabas latro.
Bi dero dato anton,
ſo lag er thar in banton.
[11] Riaf imo al in gegini.
thes lantliutes menigi,
Quod: uuar in liob ioh ſuazi,
man [12] Barraban in liazi.
[13] Tho haft er 'nan ſo er uuolta,
ioh er 'nan ſelbo filta.

Selbon

ABiit, cum hoc dixiſſet.
ſcio, (quod) is dignus non eſſet,
Ut id audiret,
quod Dominus reſponderet.
Credo etiam propterea tam properavit,
(quod) ſicarii recordatus
Permutationem intendebat,
(ut) Chriſtum liberaret.
Dixit tum ad homines,
qui in omnia alia ibant.
Non invenio, dixit, hunc hominem
in ulla cauſa reum.
Nec ſum quoque hujus certus,
an vitæ reus ſit?
Quum examinaverim ipſum accurate
de ſuis factis.
Sane eſt vobis in hoc tempore
conſuetudinis,
(Ut) ex carcere
vobis unum vinculis liberem.
Nunc reputate quomodo velitis,
& utrum elegatis,
(An) Barrabam accipiatis ad vos,
aut Chriſtum eligatis vobis.
Porro erat ei (Pilato) iſte, (Barrabas)
latro inſignis,
Propter iſta facinora puniendus,
jacebat tunc in vinculis.
Clamavit ei omnis ex adverſo
populi multitudo,
Dicens: Eſſet ei gratum atque jucundum,
(ut) Barrabas eis dimitteretur.
Tunc apprehendit Ipſum ſicut volebat.
& Eum ipſe flagellabat,

Ipſum

Ad CAP. XXII.

1) Verſ. 1. Margo utriusque MSC. *Et cum hoc dixiſſet, exiit ad eos.*
2) Verſ. 6. *skaberes.*
3) Verſ. 10. *Si iz*, habet: Cod. Cæſar.
4) Verſ. 10. reddo: *Ut alia ratione procederent.* Scherz.
5) Verſ. 12. *in niheinen* habet uterque Codex.
6) Verſ. 15. Cod. Vind. *yrſuaht.*
7) Verſ. 16. *ſines* legitur in utroque Codice. Huoc & præcedentem verſum claritudinis cauſa ita reddo:

Quamvis inquiſiverim in ipſum valde
& ejus facta. Scherz.

8) Verſ. 19. *Uuize* non *carcerem* ſignificat, ſed *pœnam*, cruciatum. vid. ſupr. II, 9, 157. Ubi de Chriſto dicitur:

Uuio er ſelbo druag das Kruci
tho er thulta thaz uuizi.

Verſus itaque hic cum ſeq. ita eſt interpretandus:

Ut ego impunitum
vobis unum captivum dimittam.

Haft hic idem eſt ac *haftan*, captivum, quod IV, 21, 32. habuimus. *Scherz.*

9) Verſ. 24. *nu Chriſtus* habet Cod. Cæſar.
10) Verſ. 25. & 3. ſeqq. ſic exprimo:

(Nam erat ei è contrario (ex altera parte) *aliquis*
latro inſignis;
Ob factorum reprehenſionem
jacebat ibi in vinculis)

Auur eſt ſua natura particula adverſativa, adeoque commode reddi poteſt: *e contrario, ex altera parte:* nec deſunt exempla. vid. V, 8, 101. de v. *Anton* vid. I, 22, 50. Cod. Vind. legit: *Skahari*, & ✝. ſeq. *bi thero.* Scherz.

11) Verſ. 29. Margo Cod. utriusque:

Non hunc, ſed Barrabam.

12) Verſ. 32. Cod. Viod. *Barabbán.*
13) Verſ. 33. Margo utriusque Codicis:

Tunc ergo apprehendit Pilatus Jeſum.

14) Verſ.

Selbon Druhtinan,
uuaz uuan [14] der uuenego man.
Namun 'nan tho thanana
thes Herizohen thegana.

Et milites plectentes coronam. Joann. 19.

Sie fluhtun in zi gamane,
thorna thar zi famane,
Joh faztun fie imo in houbit
thenfelbon thurninan ring.
Zi honidoo gerno
corona thero thorno.
Sie namun in thera dati
kuninglih giuuati,

Veste purpurea circumdederunt.

Filu rotaz purpurin,
inti datun [15] 'nan in.
Fialun tho in iro knio,
[16] zi hue habetun 'nan io,

Et genu flexo ante eum.

Zi [17] bifmero drato
fuslichero dato.
[18] Hell du, [19] quaduo fe, krift,
thu therero liuto kuning bift.
Bift [20] gar ouh thiu gilicho,
ioh harto kuninglicho.
Zi honidu imo iz datun,
thaz fie fulih quatun.
Sie thahtun io binotin,
uuio fie [21] 'nan gihontin.
Sie sluagun far [22] den gangon

Et dabant ei alapas.

thiu heilegon [23] uuangon.
Joh [24] herton in den faron
fo [25] bloon fie imo thiu orun.
Er thulta fo ih hiar fora quad,
bi unfih fuslih ungimah,
In slegin ioh in uuorton,
bi unfen fuaren funton.

Ipsum Dominum,
quid putabat miser homo!
Assumserunt Ipsum deinde
præsidis milites.
Plectebant sibi ad delectationem
spinas in unum,
Et imposuerunt Ipsi in caput
istam spineam coronam.
In contumeliam lubentes
coronam spinarum.
Acceperunt in hoc facinore
regiam vestem,
Multum rubram purpuram,
& induerunt Eum.
Prociderunt in sua genua,
in ludibrium inservientes Ei;
Ad opprobrium valde
talibus factis.
Ave, dixerunt, Christe,
tu horum hominum Rex es.
Es utique ei similis,
& valde Regius.
In contumeliam Ipsi id fecerunt,
quod ita dixerunt.
Meditati studiose
quomodo Ipsum contumeliis afficerent.
Percutiebant in processione
sanctas genas.
Et duriter in tali processu
feriebant Ipsi aures.
Perpessus Ipse, ut ante dixi,
pro nobis hoc malum,
In plagis & in verbis,
pro nostris gravibus peccatis.

Duxit

14) Verf. 36. *ther* Cod. Vind.
15) Verf. 48. *inan in*, juxta Cod. Vind.
16) Verf. 50. *Ludibrio habebant illum semper*, ita vertendum judico. *Scherz.*
17) Verf. 51. Cod. Vind. *zi bismere thrato.*
18) Verf. 53. Margo Cod. utriusque:

Ave Rex Judæorum.

19) Verf. eod. pro: *du quadun fe* Cod. Vind. habet: *thu quadun fie.*
20) Verf. 55. lege ex Cod. Cæfareo, *garo*, quod idem eft ac: *paratus*, *ornatus*. Gl. Lipf. *Garo*, paratus, & *Garu*, idem; hinc *Dies Parasceves* apud Tatianum cap. 198. §. 3. dicitur *Garotag*, der Rüfttag, quo fe præparabant ad feftum Pafchatos: unde liquet, ab hoc *Garo* etiam effe noftrum *Karfreytag*, adeoque aliorum fententias de origine diverfa hujus vocis effe rejiciendas. Nec obftat, quod *karfreytag* per *k* fcribatur, *garo* autem per *g*: nam nihil frequentius eft, quam ut hæ literæ promifcue ponantur, ex. gr. ℣. 43. hujus cap. habuimus *gerno*; in Gloffis Boxhornii eft *kerno*, ultro. Invenimus *Girida* & *Kirida* pro eo quod nos hodie *begierde* appellamus; quorum innumera exempla afferri poffent, fi quis ea de re dubitaverit. Firmat meam fententiam id, quod etiam *karo* per *k* inveniatur. A Notkero Pfal. CVII, 1. verba: *Paratum* cor meum. *Paratum* cor meum. ita redduntur: *Min herza ift* karo. Karo *ift min herza.* In Gl. Keronis eft: *karata*, præparavit; *kekarater* ift, præparata eft. In Antiquiffima quadam verfione Germ. Bibl. impreffa in illis locis, ubi recentior verfio habet: Rüfttag, femper occurrit. *Kartag*. Scherz.
21) Verf. 60. Cod. Vind. *inan.*
22) Verf. 61. Cod. Vind. *then.*
23) Verf. 62. Cod. uterque habet: *Uuanden.*
24) Verf. 63. *herton*, idem eft ac interdum certis vicibus. Gl. Boxh. *herton*, vicibus. Conf. I, 27, 27. & II, 9, 170. & II, 12, 11. Itaque fic verte:

Et interdum in his vexationibus.

℣. eod Cod. Vind. *in then faron.*
25) Verf. 64. Cod. Vind. *bluuun.*

Ad

Duxit Pilatus JEsum derisum ad Populum. Joann. 19.

CAP. XXIII.

[1] Pilatus giang zen liutin,
sid tho thesen datin.
Uuolt er in gistillen,
thes [2] armilichen uuillen.
[3] Ih er auz, quad, leitu ih inan iu,
thaz [4] ir irkennet in diu,
Thaz ih undato
ni findu in imo thrato.
Giang Christus tho in themo gange *Exiit JEsus portans spineam coronam.*
mit rotemo gisange.
[5] Bithurnter ioh bifilter,
ioh sus gibismeroter.
Purpurin giuuati
druag er tho binoti,
Thurnina corona,
gidan uuas thaz in hona.
„ Sehet, quad er, nu then man, *Ecce homo.*
„ firdamnot ist er [6] filu fram.
„ Ir sehet sin [7] uuera,
„ uuas uuollet ir es mera.
„ Biscoltan ist er harto,
„ ioh honlichero uuorto.
„ Ouh sinero undato
„ Gireffit filu drato.
„ Er ist, quad, bifillit,
„ mit thornon ouh [8] bistellit.
„ Nu man imo sulih duat,
[9] nu lazet kuelen iu thaz muat.
[10] So sie 'nan tho gisahun,
so riafun sie alle gahun,
Ingegin imo inbran thaz muat,
so ofto fianton duat.
Batun tho ginuagi, *Crucifige, Crucifige.*
thaz man [11] 'nan irsluagi.
Joh [12] riafun filu heizo,
cruzo [13] les 'nan, cruzo.
[14] Nemet inan, quad er, zi iu
inti cruzot inan untar iu.
Ni mag ih in imo irfindan,
oba er firdan si so fram.

[15] Thero

Pilatus ivit ad populum
postquam hæc facta fuerant.
Voluit eum sedare,
de atroci postulatione.
Ecce huc foras, dixit, duco eum vobis,
ut agnoscatis in eo,
Quod ego maleficium
non invenio in eo valde.
Ivit Christus tunc in hac processione
rubro pallio.
Spineatus & plagatus,
& sic contumeliis affectus.
Purpureum indumentum
portabat hic anxie.
Spineam coronam,
factum erat hoc in contumeliam.
Videtis, dixit, nunc hominem,
castigatus est hic satis.
Vos videtis ejus defensionem,
quid vultis amplius?
Injuriatus est vehementer,
& contumeliosis verbis.
Et (ob) sua malefacta
reprehensus multum valde.
Est, dixit, flagellatus,
spinis quoque deturpatus.
Quum jam ei tale factum sit,
igitur finite remitti vobis animum.
Cum isti ipsum viderent,
tum clamabant omnes actutum,
Adversus ipsum exarsit animus,
ut sæpe hostibus contingit.
Petierunt abunde,
ut interficeretur.
Et clamarunt multum ardenter:
Crucifige istum, crucifige.
Accipite eum, respondit, ad vos,
& crucifigite eum inter vos.
Non possum ego in ipso invenire
quod reus, maleficus, sit eousque.

Sacer-

Ad CAP. XXIII.

1) Vers. 1. Margo utriusque Codicis:
Exivit Pilatus foris.

2) Vers. 4. Cod. Vind. *armalichen*. Hunc & præcedentem versum ita redderem:
Voluit in illis sc. Judæis *sedare impiam*, malam *voluntatem* seu desiderium. *Scherz.*

3) Vers. 5. Ita Flacius: *Ih er auz*, quod sine dubio vitiosum; legendum videtur: *Ja hera uz*, Ecce huc foras; *Schilter*. Ex MSC. otroque liquet, legendum esse: *Hera uz*. Quod est oostrum: *herauss.* Scherz.

4) Vers. 6. Cod. Vind. *thaz irkennet.*

5) Vers. 11. Aptius: *Spinis coronatus & flagellatus.* Scherz.

6) Vers. 18. Mallem reddere: *filu fram*, valde admodum. *Scherz.*

7) Vers. 19. Corrige ex otroque MSC. & pone *uuera* pro: *uuera*. Cod. Vind. habet: *fina unera*. Vat. autem: *fin uuera*. Verte autem: *Videtis ignominiam ejus* sc. qua fuit affectus. *Scherz.*

8) Vers. 26. *bistellit*, mallem redditum: *circumdatus*, cinctus, nempe intuitu capitis. *Scherz.*

9) Vers. 28. reddo: *Igitur finite refrigerari vestram iram. Scherz.*

10) Vers. 29. Margo Cod. otriusque: *Cum ergo vidissent eum Pontifices.*

11) Vers. 34. *inan* Cod. Vind.

12) Vers. 35. Cod. Vind. *rifun.*

13) Vers. 36. τὸ *les* explicandum per: *Omnino*, quod aliquoties monui. *Scherz.*

14) Vers. 37. Margo utriusque MSC. *Accipite eum vos & crucifigite.*

15) Vers.

[15] Thero Biſcofo herti	*Sacerdotum durities*
gab imo antuuurti,	*dedit ei reſponſum,*
Mit alten nides uuillen	*Ob veterem invidiam*
ni mohtun ſie in giſtillen. Nos legem habemus & ſecundum.	*non volebant eam tranquillare.*
„ [16] Er ſcal irſterban thuruh not,	*Iſte debet mori neceſſario,*
„ ſo uuizod unſer zeinot.	*ut lex noſtra deſignat.*
„ Joh [17] douuan ſinen uuorton	*Et mori ſuis verbis*
„ [18] an therero manno hanton.	*per horum militum manus.*
„ Uuanta er gikundta [19] heraſun,	*Namque is propalavit hucusque,*
„ thaz er ſi ſelbo Gotes Sun.	*quod ſit ipſius Dei Filius.*
„ Joh ubaral in uuari,	*Atque ubique revera,*
„ ſo det er ſulih mari.	*fecit hoc manifeſtum.*
„ Ther uuizot lerit thare,	*Lex docet autem,*
„ [20] in cruci man then hahe,	*in crucem ut hic tollatur,*
„ So uuer ſo in urheize	*Quicunque per ſeditionem,*
„ ſih [21] ſuliches biheize.	*ſe ſic gerat.*
[22] Yrforahta ſih tho harto	*Extimuit vehementer*
Pilatus thero uuorto.	*Pilatus his verbis.*
Giang mit [23] Chriſtus er tho ſon in	*Ivit cum Chriſto tunc ab iſtis*
in thaz ſprahhus in.	*in Prætorium.*
„ Gidua mih ſar nu, quad er, uuis,	*Fac me ſtatim nunc, dixit, certiorem,*
„ uuanana lantes thu ſis. Unde es tu?	*unde gentium tu es?*
„ Uuelichera giburti,	*Cujus generationis,*
„ [24] thaz thu io zi thiſu uuurti.	*hoc fac hoc momento.*
Er ſtuant, ſuigeta, Jeſus autem tacebat.	*Ipſe ſtetit, tacuit,*
ioh mammonto [25] githageta.	*& manſuete cogitavit. (meditatus)*
Sines ſelbſt thulti	*Ipſius patientia*
ni gab imo antuuurti.	*non dedit illi reſponſum.*
„ [26] Ni uuildu ſprechan, quad er, zi mir,	*Non vis tu loqui, dixit, ad me?*
„ ni uueiſtu uuaz ih ſagen thir,	*neſcis, quid dico tibi?*
„ Thaz ſteit thaz thinaz enti,	*Quod ſtat hic tuus exitus*
[27] in meines ſelbes henti.	*in meis manibus.*
„ Joh bin ih ouh giuueltig	*Et ſum ego quoque potens*
„ ubar ellu thinu thing	*ſuper omnes tuas res*
„ In lib ioh dod hiutu,	*In vita & morte hodie,*
„ ſo uuedar ſo ih gibiutu.	*quamprimum ego mandavero.*
Antuuurtita lindo Reſpondit Jeſus.	*Reſpondit manſuete*
ther keiſor euuinigo tho,	*Imperator æternus tunc,*
Ther kuning himiliſgo in uuar	*Rex ille cœleſtis revera*
themo Herizohen thar:	*Præſidi ibi:*
„ [28] Ih ſagen thir, thaz ni hiluh thih,	*Ego dico tibi, non celo te,*
giuualt ni [29] habetiſtu ubar mih,	*poteſtatem non haberes ſuper me,*
„ Oba thir thaz [30] gizami	*Si tibi hæc conceſſio*
„ fon himile ni quami.	*de cœlo non veniſſet.*
„ [31] Bithiu	*Quam-*

15) Verſ. 41. Cod. Vind. margo: *Reſponderunt Pontifices.*

16) Verſ. 45. ſupple marginem ex Cod. Vind.
Legem debet mori, quia filium Dei ſe fecit.

17) Verſ. 47. Cod. Cæſar. *douuen.* De hac voce vid. omnino quæ habet Fr. Junius in Gloſſar. Goth. v. *afaduid.* Ita autem verto:
Et mori juxta ipſius verba propria. *Scherz.*

18) Verſ. 48. Uterque Codex *in therero.*

19) Verſ. 49. *heraſun*, non ſignificat: *hucuſque*; ſed, *huc*, in hunc locum, aut *hic*, in hoc loco; quæ poſtrema ſignificatio in hoc verſu eſt admittenda. *Scherz.*

20) Verſ. 54. Cod. Vind. *in cruce.*

21) Verſ. 56. Cod. Vind. *ſulibes.*

22) Verſ. 57. Margo Cod. utriusque: *Pilatus autem cum audiiſſet hunc ſermonem, magis timuit.*

23) Verſ. 59. Uterque Codex: *Chriſte.*

24) Verſ. 64. ita cenſeo reddendum:
Ut ſane tu talis (qualem te eſſe dicis) *fieres.* Scherz.

25) Verſ. 66. *githageta* eſt: *tacuit*, ſiluit, uti modo dixi ad IV, 19, 84. verte itaque:
Et placide ſiluit. Scherz.

26) Verſ. 69. Margo utriusque Cod. *mihi non loqueris?*

27) Verſ. 72. Uterque Cod. *in mines.*

28) Verſ. 81. Margo Cod. Vatic.
Non haberes in me poteſtatem.

29) Verſ. 82. Cod. Vatic. *habetiſt.*

30) Verſ. 83. *gizami* non eſt: *conceſſio*, ſed: *res, conditio, ſtatus.* Scherz.

„ [31] Bithiu iſt mit meren ſunton,
„ ther mih gab thir zi hanton.
„ Joh ther iz zithiu bibrahta,
„ thaz hiar man min ſus ahta.

Quam ob rem eſt majoribus peccatis (*obligatus*)
qui me tradidit tibi in manus.
Et qui hoc eo perduxit,
ut hic me ſic perſecuti ſint.

Voluit Pilatus JEſum dimittere : & quia tradidit Eum eis. Joann. 18.

Cap. XXIV.

[1] Pilatus uuas tho in flizi, [2]
thaz er 'nan firliazi.
Thaz er in ni horti,
ioh nami ir thera noti.
[3] Stimma ſie iro irhuabun,
ſo ſie tho thaz inſuabun.
Ingegin skrey ginoto
[4] menigi thero liuto : *Si hunc dimittis, non es amicus Cæſ.*
„ [5] Thih zihen unhuldi
„ bi micheleru ſculdi,
„ [6] Thaz thu ſus laz in heila hant,
thes [7] keiſores fiant.
Er [8] ruar allaz thiz lant,
„ bi thiu gabun uuir 'nan thir in hant.
„ [9] Then liut ſpuan urheizes
„ thu ſus inan nu lazes.
„ [10] Ther man thaz giagaleizit. *Omnis qui ſe Regem facit.*
„ thaz ſih kuning heizit,
„ Ther uuidorot in ala uuar,
„ themo keiſoro ſar.
[11] Giang Pilatus zi in tho fram,
ioh ſelbon Chriſtus mit imo nam.
„ Uuaz mag ih zellen, quad er, mer,
hiar eggo kuning iuer.
[12] Ingegin riaf tho luto
heriſcaf thero liuto :
Irſcrirun filu gahun,
ſo ſie inan anaſahun.
„ Hina, hina nim inan, *Tolle, tolle crucifige eum.*
„ inti cruzo then man.
„ [13] Sin giſiuni iſt uns in uuar
„ zi ſehanne urgilo ſuar.

„ [14] Quad

Pilatus erat tunc in ſollicitudine,
ut Ipſum dimitteret,
Ut iſtis non obſecundaret,
& liberaret ex hac neceſſitate.
Vocem iſti ſuam tollebant,
quum iſtud tunc perciperent.
E contra clamavit anxie
multitudo populi :
Te arguent infidelitatis
ob maximam culpam,
Quod tu ſic dimittis in integram manum
Cæſaris hoſtem.
Commovit totam hanc regionem,
propterea tradidimus eum tibi in manus.
Populo ſuades ſeditionem
(*ſi*) *tu ſic eum nunc dimittis.*
Quicunque hoc contendit,
ut ſe Regem nominet,
Iſte adverſatur revera
Cæſari certe.
Ivit Pilatus ad eos tunc foras
& Ipſum Chriſtum ſecum duxit.
Quid dicam, inquit, amplius,
hic ecce Rex veſter.
Contra clamavit clare
multitudo hominum :
Vociferabantur multum vehementer
quum Ipſum adſpicerent.
Hinc, hinc tolle eum,
& crucifige hunc hominem.
Ejus facies eſt nobis revera
adſpectu intolerabiliter gravis.

Dixit

31) Verſ. 85. Cod. Vat. Margo : *Propterea tradidit me tibi.* Hie locus MSC. Vat. in mendo jacet. *Scherz.*

Ad Cap. XXIV.

1) Verſ. 1. Margo utriusque Cod.
Exinde Pilatus voluit dimittere eum.

2) Verſ. eod. recte beneque hunc & ſeq. verſum exprimit Stadenius in Explic. Voc. Bibl. Germ. pag. 113. hunc in modum : *Pilatus beſtrebete ſich ſo heftig, daſs er ihn loſs lieſſe.* Scherz.

3) Verſ. 5. Margo utriusque MSC. *Judæi autem clamabant.*

4) Verſ. 8. pone ex utroque Cod. *al menigi*, hinc verſum hunc cum præcedenti ſic reddo :
E contra clamabat vehementer
omnis multitudo populi. Scherz.

5) Verſ. 9. verte : *Te arguimus infidelitatis.* Stadenius in Expoſ. Voc. Bibl. Germ. pag. 318. & p. 749. adeoque duobus in locis hæc vertit : Sed in neutro ſine omni errore. *Scherz.*

6) Verſ. 11. Cod. Cæſar. *heilen hant*, in heilen hant. verte : *in integro*, illæſo *ſtatu.* Scherz.

7) Verſ. 12. Cod. Cæſar. *Keiſeres.*

8) Verſ. 13. MSC. ut & Flacius habent : er *uuar.* parum autem refert, an : *ruar* legas, an : *uuar.* Senſus enim idem eſt; eſt enim hoc : *uuar*, (plenius uuarr) a *uuerren*, turbare, veruuirren. *Scherz.*

9) Verſ. 15. & ſeq. ita transfero :
Populo (hic, Chriſtus) *ſuaſit ſeditionem*,
(&) *tu ita illum tamen nunc dimittis.*
Scherz.

10) Verſ. 17. In margine poſt vocem : *facit*, uterque Codex habet : *contradicit Cæſari.*

11) Verſ. 21. Margo utriusque Codicis : *Exivit Pilatus foras, & dixit : Ecce Rex veſter.*

12) Verſ. 25. Codicis utriusque margo : *Illi autem clamabant.*

13) Verſ. 31. & ſeq. ad hos notandum, quod habet Eruditiſſimus Stadenius in Expl. Voc. Bibl. Germ. p. 835.

[14] Quad Pilatus : uuio mag sin,
„ thaz queme io thaz in muat min,
„ Theih io zi thiu gifahe,
„ ih iuan kuning [15] hahe.
„ [16] Thie Biscofa zi noti
„ [17] firsprachun tho thie liuti.
[18] Firsuachun sino guati,
[19] ioh selb thaz heroti.
„ Uuir eigun kuning einan, Non habemus Regem nisi Cæsarem.
„ anderan niheinan.
„ Joh uuanen uualtan uuolle
„ ther keisor ubar alle.
„ Ther liut mit thisu imo [20] analag,
[21] unz selban mitten then dag.
Ni moht er sie io giuueichen
thes uuillen [22] armalichen.
Tho uuasg er sino henti, Pilatus lavit manus. Matth. 27.
er uuoltes duan tho enti,
Sih uuolt er rehto ubar lut
ne man ir thera [23] leidunt.
„ [24] Ni uuil ih, quad, in uuar min,
„ [25] sines bluotes scolo sin.
„ Noh ouh therero dato
„ [26] plegan bora dato.
„ Ir selbo iz hiar nu scouuot.
[27] tho rihaf ter liut al thuruh not,
In sih selbon [28] ana ruah
luadun mihilan fluah.
„ Nim thana garalicho thih, Sanguis ejus super nos.
„ sin bluat si ubar unsih.
„ Iz folge ouh, so uuir zellen,
„ unsen kindon allen.
[29] Ni uuest er thoh tho uuaz er uuan,
[30] firliaz in then firdanan man.

Thia

Dixit Pilatus : Qui potest esse,
ut veniret id in mentem meam,
Ut ego eo progrediar,
(ut) ego vestrum Regem suspendam.
Pontifices anxie
postulabant tunc pro populo,
Requirentes ejus Bonitatem (Pilati)
atque ipse Magistratus :
Nos habemus Regem unicum,
alium neminem.
Et putamus quod gubernare velit
Cæsar super omnes.
Populus hoc ipso eum ursit,
usque ad medium diem.
Nec poterat eis emollire
hanc voluntatem cruentam.
Tunc lavit ille suas manus,
voluit facere tunc finem.
Se volebat justificare palam
ne quis ex hoc abominetur.
Non volo ego, dixit, per fidem meam,
ejus sanguinis reus esse.
Nec etiam hujus facinoris
particeps esse amplius valde.
Ipsi hoc hic jam videtis.
stultus populus omnis necessario.
In se ipsum sine causa
attrahebant magnam maledictionem.
Exime ergo penitus te,
Ejus sanguis sit super nos.
Is sequatur, ut diximus,
omnes liberos nostros.
Nesciebat, (Pilatus) tamen quid statueret :
dimisit tandem eis perditum hominem.

Solu-

p. 835. *Urgilo.* Otfrid. da nicht nach zu eilen ist: *Sin gisiuni ist uns urgilo suar*, da ist nicht nachzueilen ihn zu sehen, denn ouir mögen ihn nicht sehen, er ist uns unleidlich zu sehen. *Scherz.*

14) Vers. 33. Margo utriusque MSC. *Regem vestrum crucifigam.*

15) Vers. 36. *hahe* redde: *crucifigam.* In vers. Tatiani cap. 199. §. 9. verbum: *Crucifigatur* exprimitur: per: *Háh*, *háh* man inan. Supra III, 13, 10. pleniori locutione res fuit expressa, dum Otfridus dicit: *Ufan Cruzi haban.* Scherz.

16) Vers. 37. Margo utriusque Codicis: *Responderunt Pontifices.*

17) Vers. 38. *Firsprech*, postulator, procurator. *Schilter.*

18) Vers. 39. Cod. Vind. *firsuahun.*

19) Vers. 40. Redde: *imo & ipsi summi Sacerdotes.* vid. Joh. XVIII, 15.

20) Vers. 45. Flacius: *analagun unz.* Schilter.

21) Vers. 46. Margo Cod. Vindob. *Erat autem hora sexta quasi.*

22) Vers. 48. *armalichen* redde, ut supra, *impiam*, *malam.* Scherz.

23) Vers. 52. lege: *leidut*, abominari. vid. Glossar. meum. *Schilter.* Ita legitur in utroque Codice: *Neman ir thera leidunt*; Unde hunc & præcedentem versum sic reddendum autumo:

Volebat se omnino clare
eximere ab abominatione. Scherz.

24) Vers. 53. Margo Cod. utriusque: *Innocens ego sum a sanguine hujus.*

25) Vers. 54. uterque Codex: *fines.*

26) Vers. 56. lege: *fora drato.* Schilter. Lege ex utroque Cod. *hora drato.* vid. quæ dixi ad Otfrid. II, 3, 25. *plegan*, est: *dirigere*, pflegen. *Scherz.*

27) Vers. 58. versum hunc optime licet restituere ex utroque MSC. in quibus legitur: *Tho riaf ther liut* &c. Verte itaque:

Tum clamavit Populus omnis vehementer. Scherz.

28) Vers. 59. Franc. Jun. in Notis ad Will. p. 55. hoc: *ana ruah* explicat; *sine ulla cura*, temere. Celeb. Stadenius in Exposit. Vocab. Bibl. Germ. optime reddit: *ruchloser Weise.* Quod *ruchlos* est a *ruach*, *ruah*, quod *curam* denotat. *Scherz.*

29) Vers. 65. hunc versum arbitror non intelligendum esse de Pilato, sed de Populo Judaico, *then liut*, de quo ℣. 58. Atque ita eum verto: *Non intelligebat tamen tum, quod opinabatur* i. e. non intelligebat opinionem suam, (desiderium suum) esse tam malam. *Scherz.*

30) Vers. 66. hic etiam non de Pilato est intelligendus, ceu ex ℣. 69. patet, sed de membris Populi Judaici; legendum autem arbitror: *firliazin*, ob sequens *liazun* & *namun*, quæ verba ad eandem personam respiciunt: inde verte: *dimiserunt* (impunem) *criminum reum.* Scherz.

31) Vers.

Thia fruma liazun sie son in,
ioh namun grozan [31] scaden [32] z'in.
Tho irdeilt er, thaz sie datin,
so sie thar tho batin.
Gibot thaz man 'nan nami,
then liutin irgabi.
[33] Ergab er 'nan, so ih zalta,
sid er 'nan bifilta.
Joh uuorahtun sie tho follon,
then iro muatuuillon.

Pilatus judicavit fieri petitionem eorum.

Salutem mittebant a se,
& arripiebant magnum damnum ad se.
Itaque judicavit (Pilatus), ut facerent,
quod tunc petierunt.
Jussit ut Ipsum acciperent (milites)
& populo traderent.
Tradidit Ipsum, ut dixi,
postquam Ipsum flagellasset.
Et perfecerunt isti tunc plene
animi sui libidinem.

PAUCA SPIRITUALITER.

CAP. XXV.

IH uuolta hiar gizellen,
er sie 'nan sus nu quellen,
Tho man 'nan bismerota,
uuio er unsih mit thiu nerita.
Uuio uuuntarlicho er uns gihalf,
tho man thiz in inan [1] uuarpf.
Ginadlicho unsih retita,
tho thiz man imo sitota.
Thio sunta thio unsih stechent,
ioh sih in uns rechent,
Bizeinont thaz thie thorna,
thie uuir hiar lasun forna,
Sie stechent unsih sero,
ioh uuuntont filu suaro.
Duent se unsih unguate,
mit suntlichemo bluate.
[2] Zeinot ouh thio dati
thaz [3] purpurin giuuati,
Therselbo duah roto
heidnero liuto,
Thie luad er tho thar usan sih,
giuuisso thaz ni hiluh thih,
Mit sines selbes uuirdin
irlosta unsih thera [4] burdi.
Er nagalte sie in thaz crüzi,
inti thulta bi unsih uuizi.
Joh tholota bi unsih allaz thaz,
thaz uns es iamer si the baz.

VOlo hic enarrare,
antequam Ipsum ita nunc supplicio afficient,
Cum Ipsum opprobriis afficerent,
quomodo ille nos per hoc liberaverit.
Quam mirabiliter nos salvavit,
cum istud (onus) in Ipsum conjiceretur.
Gratiose nos liberavit,
cum hoc Ipsi fieret.
Peccata, quæ nos pungunt,
& se in nobis movent,
Designant hoc spinæ,
quas hic legimus antea:
Pungunt nos valde,
& vulnerant multum graviter:
Faciunt nos improbos,
peccaminoso sanguine.
Designat etiam hoc factum (hanc rem)
purpurea vestis,
Ista tunica rubra
Gentilium hominum,
Quam imposuit tunc super se,
certe, hoc non celabo te,
Suo proprio merito
liberavit nos hoc onere.
Affixit ea (peccata) in crucem
& passus pro nobis supplicium.
Et toleravit pro nobis omne hoc,
ut nobis in sempiternum esset eo melius.

Duxe-

31) Vers. 68. Uterque Cod. legit: *ioh namun grozan scadon.*
32) Vers. eod. Cod. Vind. *zi in.*
33) Vers. 73. Uterque Codex: *irgab er.*

AD CAP. XXV.

1) Vers. 6. Cod. Cæsar. *uuarf.*
2) Vers. 17. mallem: *designat etiam facta*; conjungendus autem est hic versus cum ℣. 20. ut mens sit, Purpuram, quam Christus sibi indui passus est, designare facta gentilium. Unde etiam in versu 21. pro: *quam* pone: *qua* sc. facta. *Scherz.*
3) Vers. 18. Purpuream vocat Marcus c. XV, 17. Matthæus autem coccineam, c. XXVII, 28. conf. Rubenius de Re Vestiar. II, 14. *Schilter.*
4) Vers. 24. Uterque. Cod. *burdin.*

Ad

Duxerunt eum, ut crucifigerent: Et lamentatio mulierum. Luc. 23.

Cap. XXVI.

[1] THo namun 'nan, ſo ih zalta,
thie ſine fianta.
Joh leittun 'nan mit zorne
zi deſſelben krüzes horne.
Uuas tho thar ingegini
thes liutes mihil menigi.
Thie folgetun imo alle
zi ſin ſelbes tothes falle. Sequebantur cum multa turba populi mulieres plangentes.
Thiu uuib thero lantliuto
thiu iruueinotun tho luto.
[2] Uuanna ſie ouh thaz ruzin,
uuaz ſie imo leuues uuizin.
Sie uueinotun tho luto,
ioh [3] ſcrirun filu thrato.
In herzen ruarta ſiu tho thar,
[4] thaz goriglicha iamar.
Siu bluun iro bruſti,
thuruh thio anguſti.
Joh [5] kuntun io zi noti
thio uuenaglichun dati.
[6] Bigondun odo zellen
ziu then [7] ſie ſcoltin quellen:
„ Ther fruma [8] iu io gemeinta,
„ ioh al thaz lant heilta.
„ So uuer ſo 'nan biruarit,
„ [9] er guat fon imo fuarit,
„ Er fro fon imo gengit,
„ ſo uuer ſo zi imo nendit.
„ Er horngibruader heilta,
„ [10] ſo er eriſt iz gimeinta.
„ Al mit ſinen mahtin,
„ uuaz [11] uuizent ſie imo Druhtin,
„ [12] Blinteman giſehente,
„ ~~ioh krumbe~~ gangente.
„ Ja uuurtun [13] dode man ouh [14] les
„ queke ſines uuortes.
„ Ja [15] ſagte man thaz zi uuaru,
„ ſie ſcrigtin fon theru baru.

Thaz

TUnc acceperunt ipſum, quos dixi
ejus inimici.
Et duxerunt eum cum indignatione
ad ipſius crucis cornu.
Fuit hic præſens
populi maxima multitudo.
Hi ſequebantur ipſum omnes
ad ſui ipſius mortis caſum.
Mulieres provincialium hominum
deplorabant clare.
Namque & hoc deplorarunt,
quod iſti (Judæi) ipſum malis afficerent.
Plangebant clare
& clamabant multum valde.
In cordibus tetigit / punxit eas hic
miſera compaſſio.
Percuſſerunt ſua pectora,
ob hanc anguſtiam.
Atque teſtabantur vehementer
hæc miſera facinora.
Cœperunt autem dicere,
his qui debebant tormentare:
Is qui ſalutem vobis utique prædicavit,
& omnem terram ſanavit.
Quicunque ipſum tetigit,
bonum ab ipſo retulit,
Lætus ab Ipſo abiit,
quicunque ſic ad Ipſum venit.
Leproſos ſanavit,
um
quos prius docuit,
Omne per ſuam potentiam,
quodcunque offerrent Ipſi Domino,
Cæcos videntes,
claudos euntes.
Imo fiebant mortui homines etiam ipſi
viventes de ſuo verbo.
Imo (ut) relatum hoc vere,
proſilierunt e feretro.

Vitam

Ad Cap. XXVI.

1) Verſ. 1. Margo utriusque Codicis: *Acceperunt eum & duxerunt, ut crucifigerent.*
2) Verſ. 11. *uuana* legitur in utroque MSC. verte autem: *Opinor.* Scherz.
3) Verſ. 14. *Scrirun* habet utrumque MSC. & Flacii Editio; aſt arbitror legendum eſſe: *ſcritun*, ſie ſchreyeten. *Scherz.*
4) Verſ. 16. rectius: *horrenda miſeria.*
5) Verſ. 19. Corrige textum ex utroque MSC. & pone: *Kumtun.* inde verte: *deplorabant.* vid. ſupra Not. ad I, 16, 15. *Scherz.*
6) Verſ. 21. transfer: *Cœperunt forte dicere.* *Odo* hic eſt: *forte.* Conf. II, 14, 49. & 199. & III, 20, 253. *Scherz.*
7) Verſ. 22. τὸ *ſie* videtur reſpicere ad Chriſtum, & ſocios ſupplicii, binos latrones. *Scherz.*
8) Verſ. 23. in Cod. Cæſar. & Ed. Flac. eſt *iu.* verto autem ita:
Hic eſt (ille) *qui felicitatem ipſis indicavit,* Scherz.
9) Verſ. 26. mallem reddi: *ille felix* (ſalvus) *ab eo redit.* Scherz.
10) Verſ. 30. reddo: *Quamprimum id dixit* i. e. ſolo verbo ſanavit. *Scherz.*
11) Verſ. 32. Cod. Cæſar. *uuizen ſie imo thruhtin.*
12) Verſ. 33. Cod. Vaticanus habet: *blinte mann.*
13) Verſ. 35. pro: *dode* Cod. Vind. *dote.*
14) Verſ. eod. τὸ *les* iterum explica per: *omnino.* Scherz.
15) Verſ. 37. *ja ſaget man.* Cod. uterque.

16) Verſ.

„ Thaz lib bigondun ſie auaron,
„ ioh ſtuantun [16] uz then grebiron.
„ N'iſt guates uuiht in uuorolti,
„ [17] Mer untar uns hiar uuorahti.
„ [18] Nu ſculun 'nan ſuntiloſan
„ ingimeitun ſus firliaſan.
„ [19] Zui ſie 'nan ſus nu thuesben,
„ thia fruma in imo irlesgen.
„ Oba uuir ſin nu tharben,
„ ia mag iz Got irbarmen.
„ In imo habeta harto
„ fruma managfalto.
„ Alles guates io ginuag,
„ ſo uuer ſo [20] inanno ſo es giuuuag.
Uueinotun ſe lango.
[21] himile gizango.
Selbo [22] Druhtin zi in tho ſah,
ioh ſuslich ouh tho zi in ſprah: Filiæ Jeruſalem nolite flere ſuper me.
„ Hera horet, quad er, uuib,
[23] ni riazet ir thaz minaz lib.
[24] Ni kumet tod minan,
„ ni ſcal ih inan midan.
„ Ni klagot ir thaz minaz ſer,
„ ander uuirdit [25] in mer.
„ Juih ſelbon uueinot,
„ harto uuirdit thes iu not.
„ Uueinot ouh, ſo ih zellu,
„ iu kind ellu,
„ [26] Thuruh ſulih ungimah,
„ ſo uuorolt er ni giſah. Venient dies, in quibus dicent, beatæ ſteriles.
„ Uuanta quimit noh thiu zit,
„ thaz [27] iagilih fon iru quit:
„ Uuola uuard thia lebenta,
„ thiu kinde nio ni [28] fageta.
„ Thaz ſalig ſi in giuuiſſi,
thiu kindes umbera ſi.
„ Fon reue iz io ni [29] irougta,
mit bruſtin ouh ni ſougta.
„ Ju quement noh [30] thio ziti, Tunc incipient dicere montibus, cadite.
„ Thera uuenegheiti,

„ So

Vitam cœperunt recipere,
& ſteterunt (ſurrexerunt) e ſepulcris.
Non eſt boni quicquam in mundo,
(quod) plus inter nos bic confectum.
Nunc debemus Hunc innocentem
temere ita deperdere!
Cur Ipſum ſic jam occidunt!
hoc bonum in eo extinguunt!
Si nos eo nunc caremus,
utique miſereatur Deus?
In ipſo habitavit valde
bonum multiplex.
Omniſque boni ſatis,
quicunque ipſum aliquid rogaret.
Plorarunt prolixe:
Cœlum impetentes.
Ipſe Dominus ad eas tunc reſpexit,
& taliter etiam ad eas locutus:
Huc audite, dixit, mulieres,
ne deplorate meam vitam.
Ne conqueramini mortem meam,
non debeo eam vitare.
Ne lamentemini ob hunc meum dolorem,
alias exiſtit ejus plus.
Vos ipſas deplorate,
vehementer eſt hoc vobis opus.
Deplorate etiam, ſicut dixi,
veſtros liberos omnes,
Propter hoc facinus,
quod mundus ante non vidit.
Namque veniet adhuc illud tempus,
quod quælibet de ſe dicet:
Bene ſit viventi,
quam liberi nunquam exhilararunt.
Quod beata ſit pro certo
quæ liberos parere inhabilis ſit.
(Quæ) ex utero nullum agnovit,
Mammis neque lactavit.
Vobis venient adhuc ea tempora
miſeriarum,

Tam

16) Verſ. 40. *ir then.* Cod. uterque.
17) Verſ. 42. Cod. Vatic. pro: *mer* habet *ni er*; quæ lectio videtur eſſe recipienda; nam optimum infert ſenſum. Hanc ſecutus ita transfero hunc & præcedentem verſum:
Non eſt aliquid boni (ullum bonum) *in mundo,*
niſi ille (id) *inter nos hic operetur.* Scherz.
18) Verſ. 43. ad mentem Auctoris clare exprimendam, optimum erit, ſi per modum Interrogationis hic & ſequens verſus Latine proponantur,
An debent (i. e. an rationi conveniens eſt) *hunc innocentem*
temere ita (homines) *occidere?* Scherz.
19) Verſ. 45. pro: *zui* pone ex Cod. Cæſareo: *ziu.* Vaticanus ſine dubio ex vitio ſcribentis, habet *Liu*; ceu alibi quoque habet. *Scherz.*
20) Verſ. 52. Uterque Codex habet: *manno*, quod & hic reponendum. Cæterum hunc verſum cum tribus prioribus ita reddendum arbitror;
In illo (Chriſto) *habebat valde*
Utilitas multiplex,
Omniſque boni ſatis
quisquis hominum id indicavit i. e. indicando egeſtatem ſuam, petiit. *Scherz.*
21) Verſ. 54. vide ſupra notam meam ad I, 20, 19.
22) Verſ. 55. Cod. Vind. *Thruhtin.*
23) Verſ. 58. Cod. Vind. *Ni riezet ir daz minaz lüb.*
24) Verſ. 59. Aptius: *Ne deflete mortem meam.* Scherz.
25) Verſ. 62. Uterque Codex: *iu* pro: *in* habet; Unde hic verſus ita eſt reddendus:
Alius (dolor) *obtinget vobis amplius. Scherz.*
26) Verſ. 67. & ſeq. verto: *propter talem calamitatem, qualem prius mundus non vidit.* Scherz.
27) Verſ. 70. pro: *jagilih* uterque Codex habet: *Uuibilih*; annon legendum: *Uuibbilid*, Uueibsbild? fœminam indicari certum eſt. *Scherz.*
28) Verſ. 72. cum hoc *fageta* regat Dativum Perſonæ; ceu apparet ex I, 8, 44. & III, 20, 143. arbitror hic legendum eſſe: *thiu kindon io ni fageta*, quæ liberis nunquam inſervivit i. e. liberos non habuit. *Scherz.*
29) Verſ. 75. *irougta* verte; *oſtendit*, i. e. produxit. *Scherz.*
30) Verſ. 77. Cod. Vind. *thie.*

31) Verſ.

„ So iamarlih githingi
„ [31] thera goringi,
„ Sulih quement sie iu noh heim,
„ thaz ir suuintet innan bein,
„ [32] Thaz sela ioh thaz herza
„ ruarit sulih smerza.
„ Thaz ir in then [33] suorgon
„ ruafet thesen bergon,
„ Bittet sie, thaz sagen ih,
„ sie fallen ubar iuih.
[34] Joh bittet ouh thie buhila,
„ thaz sie iuih theken obana,
„ Biscirmen in then notin
„ fon sulichen gizitin.
„ Ir biginnet thanne ruafan,
„ ioh innan erda sliafan,
„ Joh suuintet filu [35] thrato
„ sulichero dato.
„ Nu sie iz in thaz uuentent,
„ then gruanan boum sus suuentent,
„ Mit thes [36] kruzes fiure
„ sus brennent inan hiare.
„ Uuas uuanet uuerde thanne
themo umbiderben uualde,
„ So sie beginnent terren
„ boume themo thurren.

Tam lamentabilis dies
tentationum,
Talia venient vobis adhuc domum,
ut extabescatis intra ossa,
Ut animam & cor
tetigerit talis dolor.
Ut in istis sollicitudinibus,
clamaveritis ad montes hos,
Rogantes eos, hoc dico vobis,
(ut) cadant super vos.
Et rogabitis etiam colles,
ut vos tegant desuper,
Defendantque in istis anxietatibus
à talibus tempestatibus.
Incipietis tunc clamare,
& intra terram irrepere,
Atque extabescetis multum vehementer,
tales ob res.
Jam (si) rem eo vertunt,
viridemque arborem ita consumunt (perdunt)
Per crucis ignem
sic comburunt ipsam hîc:
Quid putatis, fiet deinde
inutili sylvæ,
Si incipient nocere
arbori aridæ.

Quomodo clavis eum fixerunt, & Titulus Pilati.
Marc. 15. Luc. 23. Joann. 19.

CAP. XXVII.

NI namun sie thia meina
thero uuibo klaga gouma.
Nihein tharzuo ouh hugita
zi theru thrau thia er in zelita.
[2] Leittun sie ouh tho thare
scachara [3] urmare,
Zuene zi themo [4] uuizze,
thie stalun er zi flize.
Ih uueiz sie thaz ouh uuoltun,
[6] mit suntigon 'nan zaltun. [5]
Mit then uuurti ouh firmeinit,
so alt giscrip uns zeinit.
In thaz kruzi [7] sie 'nan nagultun,
so sie iz [8] zichiu gilitotun.

Mit

NOn habuerunt isti [1] multitudo nequam
mulierum querelæ curam.
Nec ullus præterea quoque attendit
ad comminationem quam Ipse eis retulit.
Duxerunt etiam huc
sicarios insignes,
Duos ad supplicium,
qui latrocinati fuerant ante plurimum.
Scio quod hoc etiam (studio) voluerint,
(ut) cum facinorosis Ipsum numerarent.
Cum iisdem fuit etiam manifestatum (impletum)
quod vetus scriptura nobis designavit.
In crucem isti Ipsum affixerunt,
quum eam ad hoc aptassent.

Pedibus

31) Vers. 80. mallem vertere: *tribulationum. Uuenegheiti* & *goringi* sunt synonyma. Versum hunc & priorem itaque sic habe:
Tam miseræ res (casus)
tribulationum. Scherz.

32) Vers. 83. Aptius forte:
Animam & cor
tanget (turbabit) *hic dolor.* Scherz.

33) Vers. 85. Cod. Vind. *forgon.*

34) Vers. 89. Margo Cod. Vind. *Colles operite nos.*

35) Vers. 95. Cod. Vind. *drato.*

36) Vers. 99. Cod. Vind. *Cruzes.*

AD CAP. XXVII.

1) Vers. 1. præfero: *isti nequam*, seu isti mali; de v. *meina* vid. quæ dixi in Not. ad II, 6, 31. *Scherz.*

2) Vers. 5. Cod. Vind. *leitun.* in margine Cod. Vind. hic legitur: *Ducebant cum eo duos latrones.*

3) Vers. 6. *Urmare* Celeb. Staden. in Expl. Voc. Bibl. Germ. p. 419. & 605. reddit: *sehr berüchtigte, berühmte:* derivat autem à *maren*, diffamare, divulgare, recte quidem, me judice. *Scherz.*

4) Vers. 7. Cod. Vind. *uuize.*

5) Margo Vers. 10. in Cod. Vind. *Cum iniquis deputarunt.*

6) Vers. 10. clarius: *ut inter facinorosos ipsum numerarent.* Scherz.

7) Vers. 13. *cruzi.* Cod. Vind.

8) Vers. 14. *zi diu.* Cod. Vind.

9) Vers.

Mit fuazin, ioh bi hanton,
mit [9] thrato herten banton.
Yrhuabun ſie uf in ala uuar,
then himilisgon kuning thar,
Then keiſor mit then mahtin
ſelbon unſan [10] Druhtin.
Er unas tha mit geuuelti,
thoh er ſulih thulti.
Bi unſih er iz tholeta,
ſo ih hiar fora [11] zelata.
Mit theru diurun lichi
[12] ſo loſt er nuorolt richi.
Mennisgon ouh alle
mit ſines todes falle.
Bi unſih goz er hiar ſin bluat,
thaz iamer ander ni duat.
Er deda'z hiar nu feſti,
thaz guates uns ni bruſti.
Sie datun, ſo ih zelita,
in thaz [13] kruzi man 'nan nagalta,
So ſie tho ſaſtos mohtun,
ioh thar 'nan ufirrihtun.
Tho zeintun uuorolt enti
ſines ſelben henti.
Thaz houbit [14] himilisgan munt,
thie fuazi ouh theſan erdgrunt.
Thaz uuas ſin al in uuara
umbikirg [15] in fiara.
Obana io nidana.
ſo uuola thie ſine thegana.
[16] Pilatus huab giſcribana
ſines ſelbes redina
Ubar ſinaz houbit,
thaz uuorolt al giloubit : JEſus Nazarenus Rex Judæorum.
HEILANT THER VVARO
FON NAZARETH THER MARO.
IST KUNING ER GITHIVTO
IVDISGERO LIVTO.
Tho [18] quadun thie Euuarton :
ni ſcrib iz ſo then uuorton.
Scrib thaz er iz quati,
ioh ſulih ſelbo marti.
Tho gab er antuuurti,
[19] quad : Alles uuio iz ni uuurti.
Thaz ih [20] ſcrib in ala uuar
[21] thaz ſteiti mogi ſcriban thar.

Pedibus manibusque,
valde duris vinculis.
Exaltarunt revera,
Regem cœleſtem hic,
Imperatorem cum potentiis
Ipſum noſtrum Dominum.
Erat hic cum poteſtate,
tamen talia paſſus eſt.
Pro nobis id paſſus,
quod antea retuli,
Suo pretioſo corpore
ſalvavit mundi regna.
Homines quoque omnes
ſua morte.
Pro nobis fudit hic ſuum ſanguinem,
quod unquam alius haud facit.
Ipſe fecit hoc nunc firmiter,
ut bonum nobis ne deficeret.
Fecerunt (igitur) ut retuli,
in crucem Ipſum affixerunt,
Quam firmiſſime poterant,
atque ſic Ipſum erexerunt.
Hic deſignarunt mundi fines
ejus manus.
Caput cœleſte os,
pedes quoque hunc terræ fundum.
Hoc erat ejus omne in veritate
circumcirca per quadras.
Superiora & inferiora.
o bene ſuis diſcipulis!
Pilatus ſuſtulit ſcripta
ſua propria verba
Super Ejus caput,
quod mundus omnis credat :
SALVATOR VERUS
DE NAZARETH ILLE ILLUSTRIS
EST REX INCLYTUS
JUDAICI POPULI.
Tunc dixerunt Legis periti :
ne ſcribe hoc his verbis :
Scribe quod is hoc dixerit,
& talia ipſe divulgaverit.
Tunc dedit eis reſponſum,
dicens : Nihil ejus fiet.
Quod ego ſcripſi in omni veritate
Hoc ſemper eſto ſcriptum hic.

De

9) Verſ. 16. *drdto.* Cod. Viod.
10) Verſ. 20. *Thrubtin.* Cod. Vind.
11) Verſ. 24. *zelita.* Cod. Vind.
12) Verſ. 26. textus : *ſol ofter* eſt corruptus : Forte ſic emendandus : *ſo laſt er* uu. r. Laba, eſt ſalos. Laben, Laſt, ſalvare, ſalvat. Freherus : *ſo loſt er* (löſzte er) redimebat. *Schilter.* MSC. Vind. habet : *ſo loster.* Melius MSC. Vat. *So loſt er.* Scherz.
13) Verſ. 34. *crucl.* Cod. Vind.
14) Verſ. 39. Cod. Vat. *himilisga munt*, quod non vertendum : *cœleſte os.* Sed : *cœleſtem protectionem.* Priorem interpretationem non eſſe retinendam inde liquet, quia Auctor per manus, per caput, per pedes morale aliquod deſignare vult. *Munt* autem *Protectionem, Patrocinium*, deootare notiſſimum eſt. vid. ſupra ỳ. 63. in Præf. ad Lud. R. adde V, 23, 85, & 118. & 267. & paſſim Gl. Flor. *Muntherr*, Patronus. *Scherz.*
15) mallem reddere : *in quatuor* ſc. Mundi partibus. *Scherz.*
16) Verſ. 45. Margo Cod. Vind. *Pilatus ſcripſit titulum.*
17) Verſ. 50. Cod. Vind. *Nazaret.*
18) Verſ. 53. *quatun.* Cod. Vind. Ejusd. ỳ. margo in Cod. utroque eſt : *Noli ſcribere Rex Judæorum.*
19) Verſ. 58. expreſſius : *Dixit* : *Aliter* (quam ſcriptum eſt) *id non fiet.* Scherz.
20) Verſ. 59. Uterque Cod. *ſcreib.*
21) Verſ. 60. Utrumque MSC. exhibet : *thaz ſteit imo giſcriban thar*, hoc extat illi ſcriptum ibi. *Scherz.*

Ad

De Spoliis & Tunica, sorte divisis. Joann. 19.

Cap. XXVIII.

Sie namun thaz giroubi,
then buachon thar giloubi, *Milites acceperunt Spolia.*
Sih thes tho gieinotun,
in fieru fie iz gideiltun.
Uuanta iro uuarun fiari,
thie in theru dati uuari.
Thaz fie iz fus gimeintin,
inti ebono gideiltin. *Et tunicam.*
Tho uuard in theru deilu
thiu tunicha zi leibu.
[1] Uuas uuerkes thiu gidanes,
harto feltfanes. *Erat autem tunica inconsutilis.*
[2] Uuas thar uuiht ginates,
noh gibofotes.
Uuas fie ubaral mit redinu
ziaro giuuebanu.
Tho [3] reitun thie ginoza,
fie uurfin iro loza,
[4] Thaz fie mit thiu gizami,
uuehlih fa imo nami.
Ni duemes, quadun [5] fe les,
uuertifal thes uuerkes.
Ther loz ther [6] rihtit unfih al, *Non scindamus eam.*
uueliches fiu uuefan fcal.
In thiu unfih ouh ni [7] rechen,
thaz uuir fa ni brechen.
Undar uns ni [8] flizen,
uuir fulih uuerk slizen.
Uuanta iz ift fo gizami,
ioh harto feltfani.
[9] Mit lozu thaz githulten,
uuir fa alanga gihalten.
Sagen mag man thes ginuag,
[10] uuio alt [11] gifcriber thes [12] giuuuag.
Zi

Isti acceperunt spolia,
(Bibliis hic crede)
Desuper convenerunt,
in quatuor (partes) ut dividerent.
Namque istorum erant quatuor,
qui in hoc facinore erant.
Ut (itaque) id ita participarent,
& æqualiter dividerent.
Tunc erat in hac partitione
tunica reliqua.
Quid operis isti facerent?
valde insolitum.
Erat ibi nihil consuti,
nec assuti.
Erat per totum artificiose
(&) ornate contexta.
Tunc consultarunt consortes,
conjecerunt suas sortes,
Ut eo ipso explorarent,
quis eam sibi sumeret.
Non faciamus, dixerunt, isti,
scissionem hujus operis.
Sors regat nos omnes,
cujus ea esse debeat.
In hoc nos quoque non vindictam exercemus,
dum eam non scindimus:
Nec inter nos studemus,
(ut) hoc opus scindamus.
Namque est adeo decorum,
& valde rarum,
Per sortem hoc decidamus,
nosque eam integram servemus.
Asserere possumus hoc satis,
quod vetus scriptor hoc prædixerit.
Recen-

Ad Cap. XXVIII.

1) Verf. 11. Defcribitur hic Tunicæ hujus rara præftantia. Unde hic & feq. verfus ita funt reddendi:

Erat operis illa (Tunica) *facti*, quo confecta eft,
valde rari. Scherz.

2) Verf. 13. ex Utroque MSC. pone: *Ni uuas.*

3) Verf. 17. Utrumque MSC. habet: *rietun.* Unde textus eft corrigendus. Ita autem verto:

Tunc confilium ceperunt hi focii,
quod velint jacere fuas fortes. Scherz.

4) Verf. 19. Verfionem Schilteri textui non congruere, facile cernere eft. Morbum video, fed remedium non æque. Forte in verfu 20. pro: *Uuehlihfa*, (quod in utroque tamen MSC. occurrit) legendum: *Uuehfila*, quod *permutationem* denotat, einen Wechfel. Infra IV, 32, 19. *in Kindes* uuehfal, *loco* filii. Gl. Keronis: *uuehfal*, vices. *Uuehfalum*, viciffim. *Uuehfule*, vicem. His confequenter ita verto:

Ut illa (tunica) *hac ratione debita*
mutationem (fc. Domini) *fibi fumeret.*

i. e. ut, ceu deberet fieri, hæc tunica, quæ nunc communis effet, in unius dominium tranfiret. *Scherz.*

5) Verf. 21. *fe les* redde: *ifti omnino*; de hoc *les* fæpius actum jam. *Scherz.*

6) Verf. 23. *rihtit* mallem reddere: *docebit*, uuird berichten. Eodem fenfu hæc vox legitur fupra IV, 19, 22. *Scherz.*

7) Verf. 25. *rechen* hic non videtur effe idem ac: *vindicare*, fed, *extendere*, reckeo, aufsrecken; unde verte hunc & feq. verf.

Ad hoc nos non extendamus fc. manus,
ut illam nunc rumpamus.

pro *ni* arbitror in ℣. 26. legendum effe: *nu.* Scherz.

8) Verf. 27. *flizen* redde: *ftudeamus.* Scherz.

9) Verf. 31. *githeilitun.* Schilter. Non male: retento autem textu Flacii & MSC. fic verto:

Per fortem hoc patiamur, fc. decidi
ut illa integra confervetur. Scherz.

10) Verf. 34. Margo Cod. Vind. *Ut fcriptura impleretur.*

11) Verf. eodem lege: *gifcrib ér*, ex Cod. Vat. Vindob. habet: *gifcrib er*, fed fine accentu. Transfero autem:

Uti vetus fcriptura (Teftamentum) *antea*
id prædixit. Scherz.

12) Verf. eod. lege: *ginuag.* Schilter. Utrumque in MSC. occurrit. *Scherz.*

Zi zellen [13] n'ist iz lang in uuar,
lis [14] thir selbo iz rehto thar.
[15] Zueinzug selmo zeli [16] thir,
thaz giloubi [17] thu mir,
Oba thu es ouh so gero bist,
thes salteres zi erist,
Nu duan ih thih es uuisi,
[18] ther sid thanne eristo si.
N'ist thes thehein duala,
thar findist [19] thu iz in uuara.
Thu findist fol then salmon
son thesen selben [20] thingon,
Suslichera redina
thaz zelit er allaz thanana.

Recensere non est id prolixe (opus) revera,
lege tibi ipse id recte isthic.
Viginti psalmos numera tibi,
(hoc crede mihi)
(Si tu etiam sic promtus es,)
a principio psalterii,
Jam facio te certiorem,
qui postea primus est.
Non est ulla mora,
ibi invenies revera.
Tu invenies plenum hunc psalmum
de his ipsis rebus,
Hac ratione
hæc recenset ille omnia ex serie.

MYSTICE.

CAP. XXIX.

Bizeinot thisu [1] dunicha
racha diurlicha.
Giuuares uuis giuuisso,
harto [2] limphit iz so.
[3] Bizeinot thiu ira redina
thie selbun [4] Christen thegana.
Sint sie alang io zi guate,
ioh harto fastmuate.
Sie sint al einmuate
zi allemo anaguate.
Joh sint io mit ebine,
mit minnu al [5] untaruuebane.
Uuolt er sie gisamanon
mit filu kleinen sadomon.
Er selbo sie biruachit,
bithiu [6] n'ist ar uuiht [7] giduahit,
[8] Ouh [9] sih tharzua ni nahit,
uuiht thes ist ginait,
Ungimaches muates,
noh uuiht thes ist giduahet.
Giloubent sie io rehtes
in lichamon Christes.
In sina mennisgi,
[10] mit thiu thekent sie 'nan umbi.

Thie

Designat hæc tunica
rem pretiosam.
Revera scias certo,
valde congruit ita.
Designat hæc illorum narratio
Ipsos Christi discipulos.
Hi sunt integri ad bonum,
& valde firmi animi.
Sunt omnes unanimes
ad quævis optima.
Atque sunt cum æquanimitate,
Cum charitate omnes (inter sese) contexti.
Voluit Ipse eos conjungere
multis subtilibus filis.
Is ipse eos confecit,
propterea non est hic quicquam consutum,
Et se ad hoc (huic) non approximat
quicquam ejus, quod est netum,
Perturbati animi,
nec quicquam quod est consutum.
Credunt illi recte
in corpus Christi.
In Ejus Humanitatem,
per hanc tegunt illi Ipsum circum (complectum)

Illi

13) Vers. 35. pro: *n'ist* pone: *ist*, ex Viod. MSC. & verte:
Id recensere longum esset certe. Scherz.
14) Vers. 36. Cod. Viod. *dir.*
15) Vers. 37. Margo Cod. Vind.
Diviserunt sibi vestimenta mea.
16) Vers. eod. *zeli dir.* Cod. Vind.
17) Vers. 38. *du.* Cod. Vind.
18) Vers. 42. Psalmus XXI. ex Septuaginta Interpretibus & Vulgata hic iotenditur, qui alias in Hebræo est XXII. *Schilter.*
19) Vers. 44. Cod. Vind. *du.*
20) Vers. 46. Cod. Vind. *dingon.*

CAP. XXIX.

1) Vers. 1. Cod. Vind. *thunicha.*
2) Vers. 4. Cod. Viod. *limpit.*
3) Vers. 5. mallem reddere: *Designat hæc ipsius* (tunicæ) *ratio* seu conditio.
4) Vers. 6. *Christes.* Uterque Cod.
5) Vers. 12. Cod. Vat. *untaruuebene.*
6) Vers. 16. *n'ist thar.* Schilter. consentit Cod. Cæsar.
7) Vers. 16. Uterque Cod. *giduachit.* Celeb. Stadenius io Expl. Voc. Bibl. Germ. p. 649. hoc ita reddit, & beoe quidem: da ist nichts das filzig sey. derivat hanc vocem a *duachan*, *giduachan*, constipare, comprimere, depsere. *Scherz.*
8) Vers. 17. Freherus lege: *Oub si tharzu ani nahit*, sive future, *ohne nat.* Quam ioterpretationem reciperem, nisi obstaret vocula *si*, sit, pro: est: & io seq. ℣. sequitur demum id verbi, *ginait*, futura. *Schilter.*
9) Vers. 17. & 3. seqq. idem Dn. Stadenius ibidem sic optime interpretatur: *Und es kommt nichts darzu das genähet sey, und ungemaches muthes, nichts zusammen gedrücktes.* Scherz.
10) Vers. 24. Aptius:
Hac circumtegunt ipsum. Scherz.

11) Vers.

Thie Gotes drut thegana,
thaz ſint thie ſconun [11] faduma.
Mit in iſt io mit ebinu
thiu [12] dunicha giuuebinu.
Thiu dunicha thiu guata,
bithiu ther loz ſuanta,
[13] Thaz ſia lang mit giuuurti
gihaltinu uuurti.
Theiz uuari ſo giſprochan,
[14] ni uuurt uuiht firbrochan. [15]
Thaz iro [16] nih ein ni uuari,
thaz uuiht ira firzari.
[17] Joh ſie thes gizami,
thaz ſia einlicher nami.
[18] Thes uuurti ouh thar giſlizan,
ni uuurti uuiht [19] firslizan.
Uuas [20] ſi nu thero uuorto
unuuirdig filu harto?
Thaz iaman thaz thar ſprachi,
thaz uuiht ira firbrachi.
Uuanta ſia ſpan ſcono
karitas [21] in frono.
Sie thia faduma alle gab,
ioh ſia ſelba giuuab.
Giuuiſſo, ſo ih thir zellu,
thiu uuerk biſihit ſi ellu.
Si iz allaz Gote [22] reiſot,
ioh ſinen io gizeigot.
Ni [23] uuanne the'ih thir gelbo,
thia thunichun ſpan ſi ſelbo.
Selbo uuab ſi [24] Chriſtus thaz,
bithiu iſt iz allaz ſo alangaz.
Joh ſi iz allaz gimaz,
ſo kriſtes lichamen ſaz.
Scono ſi iz giſuagta,
ſo Druhtin ſelbo ſuahta.
[25] Si ſcaffota ſia ſo ſo iz zam,
ioh ſo ſiu beziſt biquam.
Mit filu kleinen [26] fadumon,
ioh unginaten redinon,
Kleinero garno.
thaz deta ſi Kriſte gerno.

Uuas

Illi Dei fideles miniſtri
ſunt illa pulchra fila:
His eſt utique ex æquo
tunica contexta.
Tunica illa bona,
de qua ſors decidit,
Ut diu cum dignitate
aſſervata eſſet,
Ut hoc eſſet ita conventum,
nec quicquam contraventum.
Quod eorum ne unicus eſſet,
qui quicquam ejus diſrumperet.
Atque (quod) in eo convenerint,
ut eam unicus caperet.
Hujus erat quoque hîc ſtudium
ne quid corrumperetur (ſcinderetur)
Eratne illa his verbis
indigna multum valde?
Ut omnis hoc diceret,
ne quid ejus dilaceretur.
Namque eam nebat pulchre
charitas eis ſancta.
Hæc fila omnia dabat,
atque ipſa illa texebat.
Certe prout tibi dico.
hoc opus procurat illa omne.
Hæc id omne Deo adducit,
& ſuis exhibet.
Ne credas quod ego tibi mentiar,
hanc tunicam nevit ipſa.
Ipſa texuit eam Chriſto,
ideo eſt id omne ita integrum.
Et illa id omne metiebatur,
ſic ut Chriſti corpori ſederet, i. e. recte adaptatum.
Pulchre illa id accommodabat,
ut Dominus ipſe quærebat.
Illa confecit eam ſicut decebat,
& ut quamoptime congrueret.
Multis ſubtilibus filis,
& inconſutili arte,
Subtilis fileti,
hoc fecit illa Chriſto lubens.

Erat

11) Verſ. 26. *fadama.* Cod. Cæſar.
12) Verſ. 28. Cod. Cæſar. *tunicha.*
13) Verſ. 31. Corrige textum ex MSC. Cæſareo ita: *thaz ſi alang*; & verte: *ut integra, non ſciſſa.* *Scherz.*
14) Verſ. 34. *ni uuurti uuiht.* Uterque Cod.
15) Verſ. 34. melius transfer: *ne ulla ratione rumperetur. Scherz.*
16) Verſ. 35. ex: *nih ein*, fac: *nihein*, nullus; ita in Cod. Vind.
17) Verſ. 37. redde:

Et illos deceret i. e. illis placeret. *Scherz.*

18) Verſ. 39. reddo:

Huc etiam allaboraretur. Scherz.

19) Verſ. 40. *firslizzan.* Cod. Vind.
20) Verſ. 41. lege ex Cod. Cæſar. *ſinu*, quod idem videtur eſſe ac: *ſenu*, quod *ecce*: ſignificat. vid. Verſ. Tatian. c. 16. §. 1. vertendus autem eſt hic & ſequentes tres verſos hunc in modum:

Erat ecce (illa tunica) *verba*
non merens valde (illa) *dura*,
Quibus quis (Illa ſc.) *hoc ibi diceret*,
quod aliquid ejus debeat rumpi.

Mens videtur Auctoris hæc eſſe, qood tunica illa nullo vitio id meruerit, ut ſtatueretur illam eſſe ſcindendam. *Scherz.*

21) Verſ. 46. *in frono*, mallem redditum: *in ſanctitate.* Conſ. Notam ad Præf. ad Lud. R. ℣. 118.
22) Verſ. 51. Judicent Eruditi, annon hoc *reiſot* lucem accipiat ex Gloſſ. Boxhorn. obi: *Reiſan*, nodus; ut mens ſit, quod Charitas ad firmitatem telæ nodis illam conſtringat, ubi neceſſitas id requirit. *Scherz.*
23) Verſ. 53. ex utroque Codice lege: *Ni uuane*, non exiſtima, noli credere, verſus hic integer ſupra occurrit I, 23, 127. *Scherz.*
24) Verſ. 55. *Chriſte* ex utroque Codice.
25) Verſ. 61. *giſcaffota* ex utroque MSC.
26) Verſ. 63. *fadamon*, Cod. Cæſar.

 27) Verſ.

Uuas giuueban ubar al,
[27] so man einegen scal.
[28] Si sah si iz io gilicho,
thrato liublicho,
[29] Giuuaralicho in thrati
thaz seltsana giuuati,
Thaz thar uuiht ni rometi,
so er sih iz analegiti,
[30] Biquami zioro ana uuank,
thaz selba frono [31] gisang.
Joh thar so so iz zami,
uuiht fulteres ni uuari.
Thaz sih zi thiu gisarti,
thia kristes [32] lib biruarti.
Biquami ouh scono ubaral,
so sadum zi andremo scal.
[33] Sih untar in ruartin,
zisamane gisuagtin.
Selbo si thaz uuolta,
tho si [34] Christus scolta,
Thaz si in thera nahi
selbo iz al [35] bisahi,
Teiz uuari in ala lichi
thera sinera lichi.
Uuiht ni [36] missihulli,
sid si sia selbo [37] spunni.
Thaz nieman thar ni riafi,
sid si sia selbo scuafi,
[38] Thaz uuiht thar missihulli,
thes lichamen folli.
[39] Suntar selb si in gahi
kristan anasahi.
Joh selbon scouuoti ana uuank,
tho simo scuaf thaz gisangk.
Karitas thiu guata
si selbo iz sus gisuagta.
Si noh hiutu ana uuank
uuibit kriste sin gisank.
N'ist uuiht so redihaftes,
drof ni zuiuolo thu thes,

Laz

Erat contexta per totum,
sicut unquam potest (fieri.)
Procuravit illud accommode,
valde jucunde,
Revera in serio
hoc rarum indumentum,
Quod tunc nihil quicquam deficeret (aut justo laxius esset.)
quum id sibi applicaret,
Congruum pulchre sine defectu
illud ipsum venerandum vestimentum.
Et cum ita congruum esset,
nec quicquam sordidi inesset.
Quod ideo quadraret,
quæ Christi corpus tangeret.
Congrueret etiam pulchre,
sicut filum ad alterum debet:
Se invicem tangerent,
conjunctim conserta.
Ipsa hoc voluit,
cum Christo deberet.
Ut in propinquo
ipsa id omne procuraret.
Ut esset undiquaque congruum
suo corpori.
Nequid minus retectum,
igitur eam Ipsa nevit.
Ut nemo postea clamaret,
(postquam ipsa eam concinnaret.)
Quod aliquid ibi intectum (sit)
de corporis integro.
Sed Ipsa eum statim
Christum agnoverit.
Et Ipsum intuita sine intervallo,
quum ea Ipsi conficeret hoc indumentum.
Charitas hæc bona
Ipsa id ita contexuit.
Hæc adhuc hodie sine dubio
texit Christo suum indumentum.
Nihil quicquam tam est rationabile,
(de hoc ne dubites tu)

Sine

27) Vers. 68. dubito en hæc ioterpretatio beoe se habeat. Forte ita melius:
Uti unigenito (filio) *fieri debet.* Scherz.

28) Vers. 69. corruptio bic latet. Forte legendum: *Sazi*, enlegen, anzieben. ꝟ. 74. vel potius: *bisab si*, ut ꝟ. 50. & 88. *Schilter.* Ex utroque MSC. hæc posterior Lectio firmatur. *Scherz.*

29) Vers. 71. redde: *Prudenter*, circumspecte *admodum.* Vid. Notam meam ad III, 16, 44. *Scherz.*

30) Vers. 75. reddo: *Conveniret pulchre revera.* *Scherz.*

31) Vers. 76. Cod. Cæsar. *gisank.*

32) Vers. 80. Uterque Cod. habet: *lib*; verto ita: *Ut Christi corpus tangeret.* Scherz.

33) Vers. 83. transfero:
(Et) *ut se invicem tangerent* sc. Corpus Christi & tunica.
& sibi mutuo jungerentur. Scherz.

34) Vers. 86. Uterque Codex: *Christe.* reddo hunc versum: *Uti illa Christo debebat* sc. facere.

35) Vers. 88. *bisabi* hic aptius redditur per: *inspiceret.* Scherz.

36) Vers. 91. forte ab *belen*, missihelen, displicere, gehelen, complacere? imo ab *Hüllen*, *Hülle*, tegere; tegumentum hodieque Hülle, Hülle und Fülle, emictus & victus. *Missihüllen*, retegere, non plane tegere. *Schilter.* Non placet Schilteri conjectura, cum verbum *missihullen* nullibi occurrat; & præterea ex hoc & seq. ꝟ. 95. appareat hic agi de conformitate hujus tunicæ cuio corpore Christi; Unde credo *missihulli* potius esse e *missihellen*, quod denotat: *dissonare*, discrepare, (unde hodierne vox: *Missbelligkeit*, dissidium) & supra legebatur III, 12, 40. itaque verto: *ut nihil discreparet* i. e. quoad omnia Corpori Christi congruum & eccommodatum esset. *Scherz.*

37) Vers. 92. hic: *spunni* ad evitaodam [illegible] reddo: *confecit.* Scherz.

38) Vers. 95. & seq. ite verto:
Quod aliquid (io hac tunice) *disconveniret Corporis plenitudini*, perfectioni.
Scherz

39) Vers. 97. & seq. sic transfer:
Sed illa (Charitas) *ipsa promte*
Christum respexit; in illum oculos semper flexit.
Et ipsum spectavit indesinenter,
cum illa ipsi conficeret hoc indumentum.
Scherz.

40) Vers.

Laz thir queman iz in muat,
so thaz karitas giduat.
Si [40] liuzit iz al thanana uz,
zi themo Druhtines hus.
[41] Sus [42] al zit io uuanne
simbolon tharinne. *1.Cor. 13, 8. 13. Fides & Spes.*
Sumenes farent thanana
thio iro suester zua.
[43] Auur thisu in min uuar
[44] ist emmizigen io thar.

Sine tibi venire id in mentem,
quod id Charitas efficiat.
Ea emittit omne exinde
ad Domini domum.
Sic omni tempore
assidue inibi.
Aliquando ibunt exinde
illæ ejus sorores duæ:
Sed hæc per meam fidem
est perpetuo ibi.

De Irrisione Sacerdotum [1] *& Prætereuntium.* Matth. 27.

Cap. XXX.

SI fuarun thrangonti
umbi inan tho thie liuti.
Interetun 'nan [2] herton
mit iro skeltuuorton.
Thar stuantun tho ginuage,
inti habetun 'nan zi huahe,
[3] Zi bismere harto
mit iro selben uuorto. *Prætereuntes autem blasphemaverunt eum, moventes capita.*
Alle thie thar uuarun,
ioh ouh thar [4] fürfuarun,
[5] Zurntun thia gimacha
sines selbes racha.
Sie uuegitun iro houbit,
ioh sprachun ubilo thar mit.
Sprachun tho zi noti
[6] thaz iro heizmuati: *Vah! qui destruit templum.*
Uuola [7] uueng [8] zi zorne
bihiaz sih ther io uuanne,
Thaz moht er thaz gistizan,
[9] thaz Gotes hus zi slizan,
Joh thaz er mohti auur thar,
iz eino irzimboron sar:
Joh dati thio sin guati,
theiz thritten dages stuanti.

Se

IVerunt prementes
circa Ipsum tunc homines.
Dehonestarunt Eum valde
suis contumeliosis verbis.
Ibi steterunt affatim,
& habuerunt Ipsum pro ludibrio,
In contumelias valde
suis verbis.
Omnes qui ibi fuerunt,
& quoque ibi præterierunt,
Blasphemarunt facta
(&) ipsius causam.
Moverunt sua capita,
& maledixerunt eo ipso.
Dixerunt tunc avide
suum furorem:
Vah! miser per iram
jactavit se hic aliquando,
Quod posset hoc operari,
Dei ædes ad destruendum,
Et quod possit iterum ibi
solus restaurare illico,
Atque (ut) faceret ista sua bonitas,
ut id tertia die staret.

Ecce!

---

40) Vers. 109. Annon *liuzit*, idem est ac: *loszet*, forte dividit? Sane in priori cap. ỹ. 18. est *loza*, fortes; & in hoc ipso cap. ỹ. 30. est *loz*, sors. Quæ vox etiam legitur in Tatiano cap. 162. §. 5. & c. 203. §. 4. in Glossis Ker. est: *si erlozzan*, sortiatur. Versio Tatiani, dum de hac sortione de tunica Christi c. 207. §. 3. loquitur, usurpat vocem: *liazemes*, pro: *sortiamur*. Unde fidenter versum hunc & seq. ita exprimo:

Illa (Charitas) *forte dividit omnia ibi*
in Domini templo. Scherz.

41) Vers. 111. pro: *Sus al zit*, pone ex utroque Cod. *si ist alla zit*, & verte:

Illa est omni tempore
assidue inibi. Scherz.

42) Vers. eod. *alzit jouuanne*, semper aliquando; est Germanismus. Hodie: immer bißweilen, je zuhant. *Schilter.*

43) Vers. 115. Vind. Cod. *afur*:

44) Vers. 116. redde:

Est perpetuo certe (omnino) *ibi*. Scherz.

Ad Cap. XXX.

1) Rubr. post: *Sacerdotum &*, uterque Codex habet: *omnium.*

2) Vers. 3. *herton*, est: *mutuis vicibus*. Quod supra jam monui. *Scherz.*

3) Vers. 7. Aptius:

In contumeliam valde. Scherz.

4) Vers. 10. lege ex MSC. nostris: *furifuarun.*

5) Vers. 11. & seq. transfer:

Ira fervebant (contra ipsum) *ob conditionem*
causa ejus (Christi) *Scherz.*

eodem sensu dicitur III, 23, 110. *thia gimacha sines selbes sacha*. Scherz.

6) Vers. 16. Aptius:

Juxta suum fororem. Scherz.

7) Vers. 17. Cod. uterque habet: *Uuola uueing.*

8) Vers. eod. *zi zorne*, mallem reddere: *ad iram*, ad indignationem, i. e. indignantibus nobis. *Scherz.*

9) Vers. 20. Clarius:

Ut Templum destrueret.

10) Vers:

Se nu hanget er thar,
noh ni mag ni uuedar sar,
[10] Thes huses bidihan,
noh hera nidar stigan.
[11] Su helf er imo selben
usan themo galgen,
In scantu thesses dothes,
[12] thaz uuizi manot inan thes.
Oba thu sis Gotes Sun,
stig nu nidar herasun;
Thesselben ouh giflizes,
thih losest thesses [13] uuizes.
[14] Thieselbun Euuarton — Similiter & Principes Sacerdotum.
hontun 'nan mit uuorton.
Scultun 'nan zi flize
[15] an themo selben uuize.
Thio [16] armilichan uuizi
imo datun [17] io uuizi.
Si'ez allaz frambrahtun,
so uuas si'es tho [18] gidahtun.
In gegin imo uuas thar
filu manag [19] lastar.
Thaz celtan liezun se allaz fram,
thaz in zi muate tho biquam.
,, Ja heilt er, quadun, liuti — Alios salvos fecit.
,, mit sines selbes dati.
,, Nu ni mag biuuerban
,, thaz sih giheile selban.
,, Dua noh hiutu unsih uuis — Si Rex Israel.
,, oba [20] thu unser kuning sis.
,, So stig nidar hera in uuar,
,, uuir gilouben [21] thir sar,
,, Stig fon [22] themo boume,
,, thaz man thir giloube.
,, [23] Intnagili thih thanana,
,, uuir [24] uuerthen thine thegana.

,, Ja

Ecce! nunc pendet iste hic,
atque potest neutrum sane,
Neque domum (Templum) apprehendere,
neque huc descendere.
Sic juvet se ipsum
in hoc patibulo,
In ignominia hujus mortis,
tormentum monet ipsum de hoc.
Si tu es Dei filius,
descende nunc deorsum huc;
Hoc etiam stude (age)
te liberes hac cruce.
Ipsi Sacerdotes (Legisperiti)
contumeliosis Ipsum affecerunt verbis.
Reprehenderunt Ipsum vehementer
in ipsa cruce.
Horribilia hæc tormenta
Ipsi fecerunt utique dolores.
Isti omnia protulerunt,
quicquid tunc cogitarunt.
Adversus ipsum fuit hic
multum varium crimen.
Calumnias emiserunt omnes,
quæ istis in mentem venerunt.
Scilicet sanavit is, dixerunt, homines
suâ ipsius operâ.
Nunc non valet operari,
ut sese sanet ipsum.
Fac adhuc hodie nos certiores,
an tu noster Rex sis.
Si descenderis huc deorsum revera,
nos credemus tibi statim.
Descende de hac arbore,
ut tibi credatur.
Refige te abinde,
fiamus tui discipuli.

Imo

10) Vers. 27. lege ex Cod. Cæsar. *thes huses uuiht bidihan*; quod verto; *templi aliquid perficere*, extruere. *bidihan* arbitror esse a *dihan*, *dihen*, quod & *thihan*, *thihen*, scribitur & neutraliter, idem est ac: *crescere*, *proficere*, gedeyen; interdum autem active ponitur pro: *incrementum dare*, *perficere*; qua ratione usurpatur *intbihit* supra I, 2, 61. pro: *perficit*; in vers. Tat. c. 199. §. 11. est: *inthoh* pro latino: *proficeret*, active sumto. *Scherz.*

11) Vers. 29. lege ex utroque Cod. *nu helf er.* Nunc opem ferat. *Scherz.*

12) Vers. 32. *thaz uuizi*, redderem: *Pœna hæc*, supplicium hoc. *Scherz.*

13) Vers. 36. hic iterum *uuizes* mallem vertere per: *Pœnæ*, supplicii. *Scherz.*

14) Vers. 37. Cod. Cæsar. *thieselben.*

15) Vers. 40. Uterque Cod. *in themo*: redde: *in ipso supplicio* i. e. eodem tempore, quo supplicium crucis experiebatur. *Scherz.*

16) Vers. 41. Uterque Cod. *armilichun uuizzi.*

17) Vers. 42. Freherus: ita legendum: *imo datun iteuuizi*, opprobrium. *Schilter.* Cod. Vind. *ituuizzi.* Vat. *it uuizi. ituuiz* Francis est *opprobrium.* Quod sexcentis exemplis adstrui posset. Gl. Keronis: *ituuiz*, obprobrium, *ituuizze*, obprobria. Conf. Palthen. ad Tatian. p. 294. ubi tamen corruptum Flacii textum secutus, hunc & antecedentem versum ita exhibet:

Hæ indignæ exprobrationes
ipsi ægre faciebant.

Ast vox *ituuizzi* (de qua ille ibidem ex professo agit, & quam nescivit, destitutus MSC. Otfridi, in altero hic versu latere) movet me, ut aliam substituam versionem, illa forte meliorem; hanc scilicet:

Impiæ hæ mentes i. e. impii hi homines
ipsi fecerunt opprobria, seu opprobriis ipsum oneraruot.

supra III, 20, 81. *Armalichun uuizzi* eodem sensu legitur. de v. *Armalichun* egi in Nota ad IV, 16, 48. *Scherz.*

18) Vers. 44. Cod. Vat. *githahtun*; ast Vindob. Flacio consentit; quæ Lectio etiam probanda videtur. *Scherz.*

19) Vers. 46. reddo: *Admodum multa calumnia. Lastar* & *maleficium* & *objectionem maleficii* denotat. Hinc *lästerer*, Calumniatores, quos Notk. Psal. XXXVIII, 3. appellat: *lasterara, lastront*, calumniantur, est in vers. Isidori p. m. 260. hodie dicimus: *sie lästeren.* Scherz.

20) Vers. 54. Cod. Cæsar. *du.*

21) Vers. 56. Cod. Cæsar. *dir.*

22) Vers. 57. idem Cod. *demo.*

23) Vers. 59. *innagili dih.* Cod. Cæsar.

24) Vers. 60. idem Cod. *uuerden.*

25) Vers.

„ Ja firsah er sih in Got, Confidit in Deum.
„ [25] scirm er in, nu ist es not.
„ Thaz sehet ir hiar nu alle,
„ nu helf er'mo ob er uuolle.
„ N'ist thiz alles [26] uuanana,
„ ni si sines selbes redina,
[27] Thaz det er selbo mari,
„ er Gotes Sun uuari.
Thaz uuas nu iamarlichaz [28] thing,
thaz [29] folk thaz [30] stuand thar umbi ring,
Ni uuarun in then liutin
thie sulih riuuetin.

Imo confidit in Deum,
defendat is eum, nunc est id necesse,
Hoc videtis hic nunc omnes,
jam auxilietur ei, si velit.
Nec est hoc omne fictum,
sed sui ipsius verba,
Hoc (enim) fecit ipse publicum,
(quod) ipse Dei Filius esset.
Hæc fuit jam miserabilis res,
populus stetit hic per circulum,
Nec fuerunt inter homines hos
qui de hoc condolerent.

Id ipsum [1] *& latrones fecerunt.* Luc. 23.

Cap. XXXI.

THero [2] scechoro, ih sagen thir, ein,
[3] uuanta er hangeta untar zuuein,
Deta imo, so man uuizzi,
thia selbun ituuizzi.
Oba thu Christ, quad er, bist,
hilf thir, [4] nu thir thurfist.
Joh dua thar [5] thino guati,
hilf uns ouh hiar in noti. Respondit alter, increpavit eum.
Gab antuuurti ther ander,
[6] ther firstuant sih filu mer.
Rafst er 'nan harto
thero [7] dufarlichun uuorto.
„ Uuazamo manno [8] thu nu bist,
„ thaz [9] thu tho Got ni forahtis.
„ Ja [10] thultist thu zi noti
„ thio selbun arabeiti.
„ Unsu uuerk zi uuare Nam digna factis recipimus.
„ thiu gaganent uns hiare.
„ Joh ruarent nu in [11] thrati
„ thio unso [12] missidati,
„ Thaz uuir ofto uuorahtun,
„ ioh [13] suslieher ni forahtun.
„ [14] Leidor ih inti [15] thu
„ thaz selba thulten uuir nu.
„ Ni

LAtronum, dico tibi, unus
(namque suspensus ille inter duos)
Affecit eum, ut hoc sciatur,
iisdem contumeliis.
Si tu Christus, dixit, es,
opitulare tibi, nunc tibi opus est.
Et præsta hic tuam bonitatem,
opitulare nobis quoque hic in necessitate.
Dedit responsum alter,
qui intellexit multo magis.
Reprehendit istum valde
(ob) diabolica verba:
Qualis homo tu nunc es,
quod Deum non metuis?
Et toleras patienter
has molestias.
Nostra facta revera
obviant nobis hic.
Et tangunt nunc vehementer,
nostra facinora,
Quæ sæpe patravimus,
& talia non metuimus.
Pœnam ego & tu
hanc patimur nos nunc.
Non

25) Vers. 62. Utrumque MSC. exhibet: *scirm er imo.*
26) Vers. 65. *uuanana* non denotat *fictum.* Mihi videtur, cum, uti supre monui, vox: *alles* interdum: *aliud* significet, hunc textum ita esse exprimendum;
Nec est hoc (quod id ei objiciemus) *aliunde, nisi ex ipsius verbis*, seu assertione. *Scherz.*
27) Vers. 67. Margo Codicis utriusqoe: *Dixit, quia Dei filius sum.*
28) Vers. 69. Cod. Vind. *ding.*
29) Vers. 70. Uterque Cod. *Folc.*
30) Vers. eod. Cod. Vind. *stuant.*

Ad Cap. XXXI.

1) Io Rubr. uterque Codex post: *ipsum* habet: *autem.*
2) Vers. 1. Uterque Cod. *scachoro.*
3) Vers. 2. Uterque Cod. *uuant er.*
4) Vers. 6. lege: *thurft ist.* Schilter. Cod. Vind. *Nu dir durft ist.* Vat. *nu thir thurft ist.*
5) Vers. 7. *thina.* Cod. Cæsar.
6) Vers. 10. Aptius: *Qui plus intelligentiæ habebat.* Scherz.
7) Vers. 12. An legendum: *diufalihun?* Schilter. MSS. habent *dufarlichun*, quod arbitror denotare *verba dura*; id quod patet ex II, 22, 38. *Scherz.*
8) Vers. 13. Cod. Cæsar. *du.*
9) Vers. 14. Cod. Vind. *thaz du doh got ni forahtist.* Cod. Vat. *thu thoh got ni forahtis.*
10) Vers. 15. Codicis Cæsar. *dultist.*
11) Vers. 19. Cod. Cæsar. *drati.*
12) Vers. 20. Cod. Cæsar. *missadati.*
13) Vers. 22. Cod. Cæsar. *suslih er*; verto ita: *Et talia prius* (olim) *non metuimus. Scherz.*
14) Vers. 23. *Leidor* reddendum est: *Hem!* infeliciter. Conf. II, 6, 72. & 92. *Scherz.* Cæterum uterque Cod. *indi.*
15) Vers. eod. Cod. Cæsar. *du.*

16) Vers.

„ Ni habet therer ander [16] uuort. *Hic autem quid fecit.*
„ ni si guat einfolt.
„ Er uuas io gimuati
„ ubar alle these liuti.
„ Er deta io guat [17] uuergin,
„ in thorfon ioh in burgin.
„ Gommane ioh uuibe,
„ unz er uuas hiar in libe.
[18] Nert er tho, so er mohta,
sines selbes trahta,
Bi [19] thero lido mahtin,
ioh gruazta ouh unsan [20] Druhtin:
„ [21] Gihugi mit eragrehtin *Memento mei Domine.*
„ thines [22] scalkes, [23] Druhtin,
„ Joh laz thaz lib minaz
„ in sconi richi thinaz.
„ [24] Sar thu sis Druhtin thare,
„ gihugi mino ouh thare.
„ Joh thanne ouh thu githenkes
„ thes thines armen scalkes.
„ Ih duan, quad Christus, so [25] thu quist.
„ thoh thu es uuirdig ni sist.
„ [26] Bist [27] hiutu thu zi uuare
„ mit mir saman [28] thare.
„ Boton quement mine thir,
„ thie thih leitent zi mir.
„ Mines selben [29] uuisi,
„ in thaz [30] scona Paradisi.
Thia ginada ouh Druhtin *Precatio Authoris ad Christum.*
dua in mir mit mahtin,
Thia [31] thu in thina guati
themo [32] scachare dati.
Ih bin [33] Druhtin, ana uuan
filu harto firdan.
[34] Ih habe n'inan giaforot,
ioh fintono ubarkoborot.
Minero missodato
ist ungimezzon thrato.
Ginada thin in uuara
ist harto filu mera.

Thiu

Non perpetravit alter (quicquam)
nisi bonum simpliciter.
Fuit certe benignus
super omnes hos homines.
Ille fecit bona facinora
in pagis & in oppidis.
Viris & mulieribus,
dum fuit hic in vita.
Emisit hic uti potuit,
suas cogitationes,
Pro his membrorum viribus;
atque compellavit quoque nostrum Dominum.
Memento cum gratia
tui servi, Domine,
Atque admitte animam meam
in pulchrum regnum tuum.
Quum fueris Domine ibi,
memento mei etiam ibi.
Et tunc etiam memineris
tui miseri servi.
Ego faciam, dixit Christus, sicut ais,
etsi tu dignus non es.
Eris hodie tu revera
mecum simul ibi.
Nuncii mei venient tibi,
qui te ducent ad me.
Meomet modo,
In pulchrum Paradisum.
Hanc gratiam itidem, Domine,
fac in me cum potentia (efficaciter)
Quam Tu in tua bonitate
ficario fecisti.
Ego sum, Domine, sine dubio
multum valde perditus.
Neutiquam Ipsum æstimavi,
& peccata cumulavi.
Meorum maleficiorum
est immense nimium.
(At) gratia tua revera
est valde multum major.

Hæc

16) Verf. 25. lege: *uuerbt.* Schilter.

17) Verf. 29. Cum *uuergin* idem fit ac nostrum: *irgend*, alicubi, quod patet ex plurimis antiquorum Tevtonum, ioprimis Otfridi oostri locis, non arbitror, hunc versum ita esse exprimendum; reddo potius: *ille fecit bonum* i. e. beneficia exhibuit, *alicubi*, nempe. *Scherz.*

18) Verf. 33. Cod. Vat. *kerter tho.* Cod. Cæsar. *kerter do.* Unde transfero: *Vertit hic, quantum potuit.* Scherz.

19) Verf. 35. Cod. Viod. *dero.*

20) Verf. 36. oterque Cod. *Trubtin.*

21) Verf. 37. reddo: *memento cum Majestate* i. e. io Majestate, io Regno tuo. *Scherz.*

22) Verf. 38. Cod. Cæsar. *scalches.*

23) Verf. eod. uterque Cod. *Trubtin.*

24) Verf. 41. *Sar* verterim, quamprimum. *Scherz.*

25) Verf. 45. Cod. Cæsar. *du*, quod idem habet hic Cod. ℣. 46. & 47.

26) Verf. 47. Margo Cod. Cæsarei:

Hodie mecum eris in Paradiso.

27) Verf. eod. Cod. Vind. *biudu* (t).

28) Verf. 48. Cod. Cæsar. *dare* (th). Uti ℣. 50. est *dir* (th).

29) Verf. 51. *uuisi* videtur esse a *uuison*, invisere; quod & ipsum cum Genitivo constructum multis in locis Nostri iovenitur. vid. I, 21, 11. & III, 3, 46. & III, 23. 54. Unde hunc versum cum seq. ita interpretor:

Me ipsum invises
in pulcro Paradiso. Scherz.

30) Verf. 52. Cod. Cæsar. *sconi* (a).

31) Verf. 55. Cod. Vind. *du.*

32) Verf. 56. Cod. Vind. *scachere.*

33) Verf. 57. Uterque Cod. *Trubtin.*

34) Verf. 59. textus ex MSC. ita est restituendus: *ich haben inan.* Vertendus autem est hic cum seq. versu hac ratione:

Ego illum (Latronem) *repetii*
& peccatis obtinui sc. in me.

Mens est, qood Otfridus peccatis suis io se quasi redivivum stiterit Latronem, ejusque personam delinquendo ioduerit. De v. *giafarot* vid. Notam meam ad I, 9, 23. ubi expositionem hujus loci attulimus, io effectu quidem huic concinentem, sed verbis tamen diversam. Ea autem, quam hic sistimus, præferenda illi videtur. *Scherz.*

35) Verf.

Thiu uuola iz allaz ubar mag,
[35] so sih osto scin uuag, [36]
Mih scaden si io intfuarta,
thes ih osto fualta.
Dua, Druhtin, nu in feste
era furdir mir ni breste.
[37] Zi uuorolti io ginado min, 1.Tim. 4, 8.
theih si emmiziger skalk thin.

Hæc certe id omne superat,
quotiescunque id contigerit,
Me damno ea exemit (eripuit)
quod ego sæpe sensi.
Fac, Domine, nunc in firmo,
corona deinceps mihi ne deficiat.
In mundo (seculo) gratiare mei,
ut ego sim æternus servus tuus.

Stabat autem juxta Crucem JEsu Mater [1] Joann. 19.

CAP. XXXII.

MUater sin thie guata
thiz allaz scouuota.
[2] Theso selbun quisti
thio ruartun iro brusti.
Rozagemo muate,
ioh uuard uns iz zi guate.
Ni moht iz sin in ander,
ni sia ruarti thaz ser.
Sin drut ouh stuant thar einer,
mit thiarnuduamu reiner.
Er giburita ouh tho thar,
ioh sah [3] imo thaz iamar,
Thuruh thio sino guati
tho in thera noti,
Bifalah ther Sun guater
themo sina muater,
Thaz er sia zi imo nami,
si drostolos ni uuari.
In ira kindes uuehsal
sia bisorgeti ubaral.
Bisorgeta er thia Muater
thar so hangenter.
Uuir sin gibot ouh uuirken,
inti bi unsa muater thenken.

MAter ejus illa bona
hæc omnia adspexit.
Hi ipsi dolores
tetigerunt ejus pectus,
Luctuosum animum:
at factum hoc nobis in bonum.
Non potuit hoc fieri aliter,
quin eam tangeret dolor hic.
Ipsius Fidelis etiam stetit ibi aliquis,
Virginitate purus.
Advenerat & ipse huc,
& adspexit Ipsi hanc miseriam,
Propter illam suam bonitatem
tunc in illa necessitate,
Commendavit Filius ille bonus
huic suam Matrem,
Ut is eam ad se acciperet,
ipsa sine solatio non esset.
In sui Filii vicem
Ipsam curaret per omnia.
Curam gessit Ipse pro Matre
hic sic suspensus.
Nos ejus mandatum etiam operemur,
& pro nostra Matre (Ecclesia) cogitemus.

Sol

35) Vers. 66. *So so ib.* Cod. Vind.

36) Vers. eod. ita verto: *Quamvis sæpe ad illa me movebam*, i. e. quamvis iis sæpe me maculavi. vid. supra IV, 1,92. *Scherz.*

37) Vers. 71. ita exprimo:

In Secula (Seculorum i. e. in æternum) *miserere mei.*

Uuorolt pro *Seculo*, *Seculis* sumi certum est. Vid. supra Notam ad I, 7, 15. *Scherz.*

Ad CAP. XXXII.

1) In rubr. post: *Mater* uterque Codex habet: *ejus.*

2) Vers. 3. hunc & duos sequeotes versus textui convenientius sic interpretor:

Hæ ipsæ calamitates
tetigerunt ipsius pectus
Mæsto animo.

i. e. ipsam mœstitiâ impleverunt. *Scherz.*

3) Vers. 12. *imo*, clarius redde: *in ipso*, Christo. *Scherz.*

Sol obſcuratus. Et tradidit Spiritum JEſus.
Matth. 27.

Cap. XXXIII.

SUnna irbalg ſih thrato
[1] ſulichero dato,
Ni liaz ſi ſehan uuorolt thiot
thaz ira [2] fronisga lioht:
[3] Hintarquam in thrati
[4] ther armalichun dati.
Ni uuolta [5] ſun then [6] riuuon
thara [7] z'in biſcouuon.
Int ni liaz ſi nuzzi
thaz ſconaz annuzzi.
Ni liaz in ſcinan thuruh thaz
ira giſiuni blidaz,
Thes [8] skines [9] thih nu zelita
[10] thes ſih io uuorolt freuuita,
[11] Irzeh ſi in thes zinoti
thrio dages ziti:
Thaz uuas in ala uuara
fon [12] ſexu unz in nona.
Thaz ſcolta in doh in uuar min
thes dages liohtoſta ſin. A ſextâ horâ usque ad horam nonam.
Thaz ira [13] lioht berahta,
ſi garo iz in intuuorahta:
Si gikert in harto thaz
in finſtar egislichaz.
Uuanta ſah gifangan,
ioh [14] Druhtin ira irhangan,
Thenſelbon ther ſia uuorahta,
ioh harto thaz irforahta. Circa horam nonam clamavit JEſus.
Riaf er tho filu fram,
ſo nona zit tho biquam,
Joh gruazta ouh thiu ſin [15] ſtimma
ſines fater minna:
„ Druhtin min, Druhtin min,
„ [16] zui irgazi thu min.
„ Sus garo mih firliazi,
„ ioh fianton giliazi.
Sie 'nan ouh tho qualtun,
[17] mit ezzichu drangtun,
Mit

SOl iratus vehementer
tali facinore,
Non permittebat videre mundi populos
ſuam illuſtrem lucem:
Obſervabans actutum
miſeranda facinora:
Nolebat ſol hanc calamitatem
ibi apud iſtos inſpicere.
Ipſos nec permittebat ille frui
pulchra facie,
Nec concedebat ipſis ſplendere propterea
ſuum vultum hilarem.
Hunc ſplendorem, quem dixi,
quo mundus gaudet,
Subducebat ipſe iſtis de præſenti
tres diei horas:
Hoc eſt per omnia
a ſexta uſque in nonam.
Quod (tempus) debebat ipſis tamen revera
diei lucidiſſimum eſſe. (in meridie)
Hanc ſuam lucem claram,
is penitus ipſis demebat:
Et vertebat iſtis valde illam
in tenebras horribiles:
Namque videbat (ſol) captum,
& dominum ſuum ſuſpenſum,
Illum qui ipſum creaverat,
& valde de hoc obſtupuit.
Clamabat Ille tunc valde procul
cum nona hora veniſſet,
Et alloquebatur ejus vox
ſui Patris amorem:
Domine mi, Domine mi,
quare oblitus es mei?
Sic penitus me dereliquiſti,
& hoſtibus permiſiſti?
Iſti Ipſum quoqe tormentarunt,
aceto potantes,
(*Et*)

Ad Cap. XXXIII.

1) Verſ. 2. Cod. Uterque: *Suslichero.*
2) Verſ. 4. *fronisga*, mallem vertere: *pulchram.* Conf. IV, 1, 30.
3) Verſ. 5. ſic exprimo:
Obſtupeſcebat valde
ad impia facta. Scherz.
4) Verſ. 6. Codex Vindob. *thera.*
5) Verſ. 7. *Si in then*, habet uterque Cod.
6) Verſ. eod. *riuon*, Cod. Vind.
7) Verſ. 8. *zi in*, Cod. Vind. verto:
Non volebat ille in hoc luctu
ad hos (ſceleratos) *reſpicere.* Scherz.
8) Verſ. 13. Freherus: pro: *skimen* lege: *skimes.* Ego vero: *skines.* Schilter. *Scimen* vel *skimen* retinendum eſt: Cod. Vind. *scimen.* Cod. Vat. & Flac. *skimen.* *Scimo* pro *ſplendore* ſupra habuimus II, 12, 185. Gloſſ. Lipſ. *ſcimo*, ſplendor.
9) Verſ. eod. Cod. Vind. *thi ih.*
10) Verſ. 14. redde:
Quo mundus ſemper gaviſus eſt.
11) Verſ. 15. verte:
Subtraxit ipſis ideo vehementer.
12) Verſ. 18. Uterque Codex: *Sextu.*
13) Verſ. 21. *Liaht.* Cod. Vind.
14) Verſ. 26. *Trubtin.* Cod. Vind.
15) Verſ. 31. Uterque Cod. *ſtimna.*
16) Verſ. 34. *zin* habet uterque Cod.
17) Verſ. 38. Margu utriusque MSC.
Dubant ei acetum bibere.

18) Verſ.

Mit bitteremo lide,
thaz datun ſe al bi nide.
Riaf [18] Druhtin auur ſare,
[19] thu maht iz leſan thare, *Iterum clamavit, Pater in manus tuas commendo. Luc. 23.*
In mihileru luti,
thaz hortun thar thie liuti:
„ In hant Fater thina
„ ſo gib ih ſela mina,
„ [20] Biſilu thir ouh, ſo thu uueiſt,
„ then minan eiginan geiſt.
Sar io thia uuila
[21] ſo liaz er ſela ſina.
In ſines ſelben fater hant,
ſo er quad hiar fora theiſt gizalt.
Ein thero [22] knechto thiz giſah,
ioh [23] zi ferehe er'nan ſtah, *Unus militum lancea latus ejus aperuit, Joh. 19*
Mit ſperu er thar zua giilta,
indeta 'mo thia ſita.
Indan uns uuard thar ana [24] uuank
thes himilriches [25] ingank.
[26] Thia filu langun bita
indet uns [27] tho thiu ſita.
Sliumo floz tharuz ſar
bluat inti uuazar.
Irloſit, ſagen ih thir ein,
uuurtun uuir mit then zuein.
Tho uuart ſar firbrochan
thaz Gotes huſes lachan, *Velum Templi ſciſſum. Matth. 27.*
Thaz man zi thiu io thar gihiang
thiu [28] zerubin untarfiang,
Altari then diuron,
ioh then disg zi uuaron,
Ellu thiu liohtfaz,
ni uuas thes lachanes thiu baz.
Is uuard tho ziklekit,
ni liaz es uuiht bithekit.
Uuanta uns in zeihnungu
ſiu ſcoltun uuerdan kundu.
So uuaz ſo allaz thaz bizeinta,
ioh uns zi guate io meinta,
Thaz deta [29] Druhtin thar [30] tho Chriſt,
thaz uns iz ofanaz iſt.

(Et) amaro potu,
id fecerunt omne ex invidia.
Clamavit Dominus iterum ſtatim,
poteris id legere hic,
Cum maximo ſono,
audierunt id homines:
In manus, Pater, tuas
trado animam meam,
Commendo tibi quoque, quem noſti,
meum proprium ſpiritum.
Illico hoc momento,
dimiſit animam ſuam.
In ſui Patris manus,
cum dixerat, hic antea quod eſt relatum.
Unus militum hoc videbat,
& ad vivum, Ipſum pupugit, (fodit)
Lancea eo feſtinabat,
aperuit Ipſi latus.
Apertus nobis fuit hic ſine dubio
cœlorum regni ingreſſus.
Diuturna iſta precatio (velut longa haſta)
aperit nobis hoc latus.
Continuo fluxit exinde
ſanguis & aqua.
Redemti, dico tibi hoc,
ſumus his duobus.
Tunc fuit illico diruptum
Dei domus (Templi) velum,
Quod ad hoc ibi ſuſpenſum erat,
(ut) Cherubim interciperentur (abſconderentur)
Altare pretioſum,
& menſa revera,
Omnia candelabra,
non erat (quicquam) velo eo melius,
Id erat disruptum,
nec reliquit quicquam tectum.
Nam nobis in typis
iſta debebant fieri nota.
Quodcunque omnia illa deſignarunt,
& noſtrum in commodum indicarunt,
Hoc fecit Dominus Chriſtus hic,
ut nobis id apertum ſit.

Terra

18) Verſ. 41. *Truhtin* Cod. Vat.
19) Verſ. 42. *Du.* Cod. Vind.
20) Verſ. 47. Non tantum Flacius & Cod. Vat. ſed & Cæſar. habent: *biſilubu.*
21) Verſ. 50. Margo utriusque Codicis: *emiſit ſpiritum.*
22) Verſ. 53. Cod. Cæſar. *Knehto.*
23) Verſ. 54. *zi ferehe* occurrit iterum Lib. V. c. 11. 51. Itaque recte *zi ferehe* interpretamur: ad vivum, *ferah*, vita anima. vid. Gloſſ. *Schilter*. *Zi ferehe* eſt: *ad mortem* i. e. ut mortem accelerаret; in Cod. Evang. Cotton. eſt: *Ferehes ſcolo*. Mortis reus. vid. Hickeſ. Theſ. Linguar. Sept. in Gramm. Franco-Theot. p. 21. Unde transfero hunc verſum ita:

Et ad mortem (accelerandam) *ipſum perfodit*. Scherz.

24) Verſ. 57. Cod. Vind. *Uuang*.
25) Verſ. 58. *ingang* habet uterque Codex.
26) Verſ. 59. aliter eſt vertendus, nam *bita* eſt accuſativus, quod ex adjectivo: *langun* apparet; nec *preces* hic denotat, ſed *expectationem*, moram. Unde ita hunc & ſeq. verſum reddo:

Admodum longam expectationem
aperuit nobis hoc latus.

i. e. Apertura lateris hujus, ex quo aqua & ſanguis, (ſalutis noſtræ media) effluxere, ſuſtulit ſeu finivit noſtram diuturnam expectationem, qua redemtionem anhelavimus in Patribus Veteris Teſtamenti. *Scherz*.
27) Verſ. 60. *do*, Cod. Vind.
28) Verſ. 68. *Zerubim*, Cod. Vind.
29) Verſ. 79. *Truhtin*. Cod. Vat.
30) Verſ. eod. *do*, Cod. Vind.

Terra mota est, Petræ scissæ sunt. Matth. 27.

Cap. XXXIV.

Erda bibinota,
  Thiu Gotes kraft sies notta.
[1] Joh in thia meina
  so spialtun sih thie steina.
Thiu grebir sih indatun, (Monumenta aperta sunt.)
  ioh giangun uz thie dotun,
Hera in uuorolt richi
  thie saligun liehi.
Ih scal [2] thir uuuntar redinon,
  sie giangun ir then grebiron,
Zen liutin in [3] thia burg in,
  ioh irougtun sih in.
Thaz ouh sulih mari
  unfarholan uuari.
Joh allo theso dati
  therselbo liut irknati.
Ih zellu hiar ubar lut, [4]
  irstuant tho manag Gotes Drut,
[5] Mit selben [6] Druhtine,
  liebe scalka sine.
Thaz uuard allaz so gidan,
  tho selbo [7] Druhtin uuolta irstan.
Thes uuir nu birun blidi,
  er uuas thaz [8] frumikidi.
Thaz zellent Evangelion,
  al so ih [9] thir redinon.
Iz sagent filu scono
  thieselbun buah frono.
Therselbo sculdheizo (Centurio autem viso terræ motu.)
  irquam es filu heizo
After thesen uuerkon,
  [10] gistuant er Gote thankon,
[11] Quad: uuari er ana zuiual
  thes giuueltig ubaral.
Joh deta lut mari:
  er Gotes sun uuari.
Thie liuti kertun sare (Omnis turba percutiebat pectora. Luc 23.)
  mit mihilemo sere.

[12] Uuan-

Terra commota,
  Dei virtus eam coegit.
Imo ob hanc malitiam (hoc facinus)
  scissæ sunt rupes.
Sepulchra se aperierunt,
  & exierunt mortui,
Huc in mundi regnum
  beata corpora.
Equidem tibi mira dicam,
  iverunt ex sepulcris,
Ad homines in urbem,
  atque ostenderunt se iis.
Ut etiam hæc fama
  manifesta fuerit,
Atque omnia hæc gesta
  populus iste cognoverit.
Dico hic aperte,
  resurrexerunt tunc multi Dei fideles,
Cum ipso Domino,
  dilecti servi sui.
Hæc omnia ita facta sunt,
  cum ipse Dominus vellet resurgere.
De hoc jam sumus lætabundi,
  ipse erat ipsæ Primitiæ.
Hoc referunt Evangelia
  omne quod tibi dixi.
Id dicunt multum pulchre
  illi libri sacri.
Iste (porro) centurio
  perterrefactus vehementissime
Super his factis,
  cœpit Deum laudare:
Dixit: Fuit hic sine dubio
  omnipotentis.
Imo proclamavit palam:
  hic Dei filius fuit.
Populus reversus illico
  cum maximo dolore.

Reversi

Ad Cap. XXXIV.

1) Vurs. 3. *ouh*, Cod. Cæsar.
2) Vers. 9. *dir*, Cod. Cæsar.
3) Vers. 11. *dia*, Cod. Cæsar.
4) Vers. 17. Margo Cod. utriosque: *Multa corpora sanctorum surrexerunt, venerunt in Sanctam Civitatem.*
5) Vers. 19. Duo inprimis notanda sunt hic ex textu sacro Matth. XXVII, 52. seq. Jesu jam mortuo corpora sanctorum resuscitata, & monumenta aperta, nec tamen resuscitati adhuc egressi ex monumentis suis, sed demum post resurrectiooem Salvatoris, venientes Hierosolymam. Otfridus itaqun quod ait, cum Christo eos surrexisse, intelligendus est non de resuscitationis actu, qui a Jesu mortuo factus fuit; sed de egressione visibili ex monumentis. Erat enim, quod probe notandum, contra Julianum, Hieroclem, & Judæum nescio quem anonymum productum, in Epistola de Viro Perfecto (quæ legitur in Operibus Hieronymi T. IV.) calumniatores miraculorum Christi. Erat, inquam, factum illud Christi ab Evangelista relatum, & Judæis tum satis cognitum, longe inter miracula maximum: Quod Salvator mortuus resuscitaverit statim plurima corpora mortuorum sanctorum Vet. Test. antuquam ipse vitam sibi resumeret: quod longe majus miraculum est quam Helisæi, qui unicum resuscitavit, nec virtute propria. Quod porro non prius egressi monumenta aperta sunt, quam Salvator resurrexit; inde factum, quod ipsis est ἀπαρχὴ resurrectionis 1. Cor. XV, 23. & πρωτότοκος ἐκ τῶν νεκρῶν & πρωτεύων in omnibus. Col. I, 8. *Schilter.*
6) Vurs. eod. *Trubtine* legit uterque Codex.
7) Vers. 22. iterum *Trubtin* habet uterque Codex.
8) Vers. 24. Gloss. Vnteres Alem. *Frumikist*, Frumiuuast, *primitiæ.* Schilter.
9) Vers. 26. *dir*, Cod. Vind.
10) Vers. 32. Freherus: Pro: *Gistuant* lege: *bestuant*, cœpit, aggressus est. *Schilter.* Non erat eur Frehnrus textum corrigeret, cum vox: *gistuant*, quam utrumique MSC. & Flacius habet, ntiam significet; *cœpit, aggressus est.* vid. Notam ad I, 17, 83. *Scherz.*
11) Vers. 33. Margo utriuaque MSC.
  Vere Filius DEI erat iste.

12) Vers.

[12] Uuantun heim tho spato
thero armilichun dato.
Thie dati sie [13] tho [14] riun,
Joh iro brusti bluun.
Joh giangun sar thes fartes
al ferag heimortes.
[15] Stuantun thar tho ferron
alle sine kundon,
Jamaragemo muate,
iz irgiang in thoh zi guate.
[16] Klagotun tho thiu selbun uuib,
thaz ira [17] enzena lib,
Thiu mit imo uuarun
zen Ostoron quamun.

Reversi domum sero
(tyrannicis)
ab his miserabilibus factis.
His factis pœnitentes,
& pectora sua percutientes.
Atque iverunt statim viam suam
omnes mœsti domum.
Steterunt ibi procul
omnes Ejus amici,
Mœsto animo,
quanquam hoc ipsis cessit in bonum.
Lamentabantur ibi mulieres illæ,
hanc suam singulæ vitam.
Quæ cum Ipso fuerant
ad Pascha profectæ.

Quomodo Joseph & Nicodemus sepelierunt JEsum.
Marc. 27. Joann. 19.
CAP. XXXV.

THo quam ein [1] elides man,
baldlicho [2] so imo gizam. — Venit dives homo Joseph.
Er [3] theso dati zurnta,
so guat thegan scolta.
Ni [4] machot er thio dati,
[5] noh selbaz thaz girati. [6]
Ni uuas in [7] themo uuillen,
er sulih uuolti [8] erfüllen. — Intravit ad Pilatum & petiit corpus.
Giang er [9] baldo tho son in,
zi themo Herizohen in,
Bat: man gabi imo then man,
[10] thoh tho so bilibanan.
[11] Thaz muasi er thara uuisen,
then lichamon losen,
[12] Tharzua ouh huggen,
in thaz grab leggen.
Pilatus quad: Er dati — Jussit reddi corpus.
so so er selbo bati.
Hiaz er imo irgeban sar
thenselbon lichamon thar.
Lis allo buah thio the sin,
ni findist iz in uuar min,
Thaz

TUnc venit dives homo
fortiter, ut ipsum decuit,
Is hoc facinus indignatus,
ut bonus famulus debebat.
Non fecit is hoc facinus,
nec ipse in id consensit.
Non fuerat in ejus animo,
tale quid velle patrare.
Ivit fortiter ab iis
ad ducem intro,
Petens, daretur sibi vir ille,
jam tum mortuus.
Ut possit (id ei) tum docere exhibere, (præstare)
corpus solvere (â cruce)
Præterea quoque curare,
in sepulchrum ut poneretur.
Pilatus dixit: se facere
quod ille peteret.
Jussit ei tradere statim
Ipsum corpus ibi.
Legito omnes libros quicunque sint,
non reperis hoc, per fidem meam,
Quod

---

12) Vers. 39. lege: *Uuanbun* ex utroque Cod.
13) Vers. 41. *do*, Cod. Vind.
14) Vers. 41. Cod. Vind. *rúun*, verto:
Facta sua tum dolebant,
& sua pectora percutiebant. Scherz.
15) Vers. 45. Margo utriusque Codicis habet:
Stabant omnes noti ejus a longe.
16) Vers. 49. *Klagetun do.* Cod. Vind.
17) Vers. 50. Freherus: pro: *enzena*, lege: *eigena*. Sensus bonus, sed lectio non mutanda. *Emzen*, singulæ, Notker. Psalm. XLIV, 15. Singulæ mulieres deplorabant suam vitam, eo protractam, ut hanc miseriam supervixerint, dass sie das hetten erleben müssen. *Schilter*. Freheri Lectio non est negligenda, cum auctoritate MSS. nitatur, nam habet Cod. Vind. *eigina*. Vat. *eigena*, verte itaque:
Hanc suam propriam vitam. Scherz.

AD CAP. XXXV.

1) Vers. 1. Freherus: MS. habet *Elides* man pro pessime impresso: *Flidesman*. Schilter. Cod. Vat. habet quidem *Elidesman*, sed & hoc vitio laborat; lege itaque ex Codice Cæsareo, *édiles man*, Vir Nobilis. *Scherz.*
2) Vers. 2. *so imo zam*, Cod. uterque habet.
3) Vers. 3. *deso*, Cod. Cæsar.
4) Vers. 5. *machota*, Cod. Cæsar.
5) Vers. 6. Cod. Vat. *noh selbar*. Ast Cæsar. *noh selbaz*.
6) Vers. 6. mallem vertere:
Nec consilium (ea de re peragenda) *iniit*. Scherz.
7) Vers. 7. Cod. Cæsar. *demo*.
8) Vers. 8. Uterque Cod. *irfullen*.
9) Vers. 9. *baldo*, mallem reddere: *audacter*, herzhafftig. *Scherz.*
10) Vers. 12. Cod. Vind. *döh do*, eundem exprimo ita:
Licet ita (nempe in cruce) *mortuum*. Scherz.
11) Vers. 13. hic omnino ita est reddendus:
Ut possit (liceat) *eo* (ad crucem) *ire*.
Muasi pro: possit, sæpe usurpatur. vid. Notam ad IV, 4, 147. *Uuisen*, pro: *ire* etiam occurrit. vid. IV, 1, 5. & V, 19, 120. *Scherz.*
12) Vers. 15. *Tharazua* Uterque Codex.

13) Vers.

Thaz man io thaz gidati,
fo diuran fcaz itbati,
Thaz [13] er io inan in uuorolti
fulih trefo legiti
[14] In erde odo in bara,
thaz fagen ih thir in uuara.
Thaz uuas Engilo [15] uuerdes,
ioh himilriches alles,
Etdun ioh [16] the feuues,
thoh fie fo datin leuues.
Nichodemus ther guato, *Venit autem & Nicodemus.*
er quam thar tho [17] gimuato.
Uns et 'nan [18] tho thana nam,
ther nahtes [19] eri z'imo quam.
Ther brang mit in imo uuara
falbun filu diuta.
Krift zi falbonne,
fo thar uuas fitu thanne.
Loftun 'nan tho thanana
thie zuuene richun thegana,
Thie [20] Druhtines gidriuon,
ioh felben kriftes [21] liubon.
Thiu uuib gifuaro ftuantun,
thiz allaz fcouotun. *Sedebant mulieres hæc videntes.*
Sie uuarun [22] uuartenti,
uuara man 'nan legiti,
Thaz fiu thes gifartin,
oba fie 'nan thana fuartin,
Odo thaz gifitotin
gifuato thar gilegitin,
Thaz fie 'nan muafin fuaren,
[23] Gifuasliche biruaren,
Joh in alahalbon
then liaban man gifalbon,
Joh muafin thes giflizan,
gifuasliche biriazan,
Ouh in then arumen
gifuaslicho bichumen.
Biuuuntun fie tho fcono
thiafelbun lih frono,
Mit lininemo [24] duache,
ioh [25] fotglichemo ruache.

Mit

Quod quis hoc fecerit,
tam pretiofum thefaurum expopofcerit,
Ut quis eum in mundo,
talem thefaurum poneret
In terram vel in pheretrum,
hoc dico tibi revera.
Hic fuit Angelis contra habendus,
& cœlorum regno omni,
Terræ atque Mari,
attamen illi (Judæi) fecerunt (ei) ægre (male)
Nicodemus ille bonus
venit etiam huc confidenter.
Dum ifte Ipfum inde (de cruce) fufciperet,
qui noctu antea ad Ipfum venerat.
Hic portavit fecum revera
unguenta multum pretiofa.
Chriftum ad unguendum,
ficut erat moris ibi.
Solverunt Ipfum exinde
hi duo divites famuli,
Hi Domini fideles,
& ipfius Chrifti fideles.
Mulieres commode fteterunt,
hæc omnia videntes.
Erant exfpectantes,
quo ipfum reponerent,
Ut id recognofcerent,
an illi Ipfum inde portarent,
Aut id inftituerent,
(ut) (commode) ftatim ibi fepelirent:
Ut hæ ipfum poffent tractare (nemen)
dulciter attingere,
Et undiquaque
dilectum virum ungere,
Atque poffent huic rei ftudiofe operam dare,
dulciter deflere,
Atque inter brachia
dulciter amplecti.
Illi involverunt pulchre
hoc corpus fanctum,
Linteo panno,
cum follicita cura,

Cum

13) Verf. 25. Uterque Cod. habet: *ér io man.* Unde verte:
Quod prius ullus homo in mundo. Scherz.

14) Verf. 27. vulgariter legitur *in re odo in bara*, emendo: *in erde odo in bara*, Schilter. MSS. habent manifefte ré & quidem cum accentu. Dn. Stadenius, verfum 40. ita corrigit: *in refte in bara*, & eum cum duobus præcedentibus fic vertit: dafs jemals ein menfch in der uuelt folchen fchaz beigelegt in gereitetem (reden) baarem gelde; Sed violentior effe videtur hæc correctio. Mihi aliquando in mentem venit τo ré effe corruptum ex *ref*, *reu*, *reua*, quod præter alia *uterum* fignificat. vid. Palthen. ad Tat. pag. 288. per *Uterum* autem hic intelligendum effe *Uterum Terræ*, matris noftræ. *Scherz.*

15) Verf. 29. ita emendo pro: *uuerd*, *Schilter.* MSC. & Flacius habent, *uuerd.* Scherz.

16) Verf. 31. pro: *the*, pone: *thes* ex utroque Codice.

17) Verf. 34. mallem: *gimuatu* reddere, *benigne.* Scherz.

18) Verf. 35. *do*, Cod. Vindob.

19) Verf. 36. lege ex utroque Codice: *er iu zi imo.*

20) Verf. 43. *Trubtine:* Cod. Vatic.

21) Verf. 44. *liubon*, aptius: *Amici*, dilecti. *Scherz.*

22) Verf. 47. *uuartenti*, mallem reddere: *obfervantes*, attendentes; *uuarten* eft; *cuftodire*, *obfervare*, *attendere.* *Uuart* eft: *cuftodia* (unde Gallorum: *garde*, Italorum: *guardia*) *obfervatio*, it. *fpecula*, quæ ultima fignificatio Argentinenfibus meis in ufu remanfit refpectu duarum turrium non ita longe ab Urbe fitarum, (una adhuc integra fupereft) quarum una appellatur *die hohe uuart*, altera *die grüne uuart*; nam olim hæ turres erant fpeculæ. Supra I, 12, 3. Habuimus *uuarta* pro: *cuftodia.* Ubi dicitur de Paftoribus Bethlehemiticis: *thei fehes datun uuarta*, pecora cuftodiebant. Sic I, 17, 12. de Magis Stellam in Oriente videntibus dicitur: *fin uuartetun*, illam obfervabant. *Scherz.*

23) Verf. 54. *gifuasliche* habet MSC. utrumque; uti & in ℣. 58.

24) Verf. 63. Cod. Vind. *dueche.*

25) Verf. 64. *Sorgilechem*, Cod. Vind.

26) Verf.

Mit lininemo ſabane,
thar tho zi bigrabanne,
Mit duachon filu kleinen,
ioh harto filu reinen.
Legita 'nan tho ther eino
in ſinaz grab reino,
Ouh in ala niuaz,
in feliſon irgrabanaz.
Uuullun ſe er ſe fuarin heim,
thara furi mihilan ſtein,
[26] Thaz dreſo thar giburgun,
ioh heimortes [27] uurbun.
Thiu uuib ſar thes fartes
giangun heimortes.
Ouh zi then rachon
ſalbon iro machon.
[28] Erda hialt uns uf uuunna
thiu euuinig ſunna,
Joh ouh ſalida ubaral,
ſo man hiar foraſagen ſcal.

Poſuerunt eum in monumento ſuo novo.

Cum linteo ſabano
iſthic ad ſepeliendum,
Cum pannis multum ſubtilibus,
& valde multum puris.
Poſuit Ipſum eorum unus
in ſuum ſepulchrum purum (κινοτάφιον)
Et in omnino novum,
in rupe exciſum.
Volverunt, antequam irent domum,
ante iſtud magnum ſaxum,
Ut theſaurus hic conderetur,
& domum reverterentur.
Mulieres ſtatim hac viâ
iverunt domum,
Et in hanc cauſam
unguenta ſua fecerunt.
Terra retinuit nobis gaudium
æternum ſolem,
Atque ſalutem univerſi
quod hic in anteceſſum dictum ſit.

Quomodo ſummi Sacerdotes ſignaverunt ſepulcrum. Matth. 27.

CAP. XXXVI.

[1] NI mohtun noh [2] bilinnen
thes armilichen uuillen
Thieſelbun Euuarton,
thaz ougtun tho mit uuorton.
Fuarun ſie tho blide
mit themo alten nide,
Folle balauues in uuar
zi themo Herizohen ſar.
[3] Ni helen uuir, quadun, noti,
thaz thinaz heroti,
[4] Thaz ther firdano io ſageta,
thes unſer muat nu irhogeta.
[5] Er

Domine recordati ſumus.

NEc poterant dum delinire
tyrannicum animum
Iſti ſacerdotes,
hoc oſtenderunt verbis.
Iverunt lætabundi
cum veteri invidia,
Pleni malitia vere
ad Ducem ſtatim.
Non celamus, dixerunt, ſtudio
hoc tuæ Dominationi,
Quod Perditus iſte dixit,
cujus noſtra mens jam recordatur.
Refe-

26) Verſ. 75. rectius:

Theſaurum (ſuom) *hic abſconderunt,*
& domum reverſi ſunt. Scherz.

27) Verſ. 76. Cod. Vind. *uuurbun.*

28) Verſ. 81. hîc Chaos eſt. Quatuor enim fere verſoe (quos Flaciana Editio exhibet) ſunt omiſſi, & duorum diverſorum particulæ in unum verſum ſunt locatæ. Ex MSC. itaque Cæſareo textum ita exhibeo:

E'rda hialt uns tho in uuár
ſcazzo diuriſton thár,
Dréſo thar gibórgan,
unz ſunnun dag in morgan;
Tho giang uns uf uunna
thiu êuuinigu ſunna.
Joh ouh ſálida ubarál
ſo mán hiar fora ſágen ſcal.

Verto hunc textum hac ratione:

Terra aſſervabat nobis tunc revera
theſaurum pretioſiſſimum ibi,
Theſaurum ibi reconditum
uſque in Dei ſolis matutinum.
Tum exortum nobis eſt gaudium,
æternus ſol.
Imo & beatitudo omnimoda,
id quod hic præmonendum fuit.

ſc. antequam reſurrectionis hiſtoria exponeretur. *Scherz.*

Ad CAP. XXXVI.

1) Verſ. 1. Margo utriusque Codicis:

Accedentes Principes Sacerdotum.

2) Verſ. eod. *bilinnen*, non eſt: *delinire*, ſed: *ceſſare, deſinere.* Gl. Keronis: *Pilinnan*, ceſſare, *bilinnent vona iro uuiſi*, ceſſabunt à miniſterio ordinie ſui; Occurrit hoc poſterius in excerptis Codicis cujusdam Herbipolitani, quem cum aliis egregiis MSS. Reverendiſſimus atque Celſiſſimus Princeps, ac Epiſcopus Herbipolenſis, Elegantiorum Literarum & gnarus ſummopere, & Mæcenas ſummue, felici caſu ab interitu liberavit A. 1716. Verte itaque hunc & ſeq. verſum iſta ratione:

Nondum poterant ceſſare
a mala (ſua) *voluntate.*

3) Verſ. 9. mallem ita translatum: *Non celamus, dicebant, nunc. Noti* interdum *nunc* denotare ſupre monui Not. ad I, 3, 44. Scherz.

4) Verſ. 11. redde:

Quod Reus iſte ſemper dixerit. Scherz.

5) Verſ.

[5] Er zalta mihil uuuntar
then liutin ſus io ſuntar.
Ih irſtantu, quad er zi in,
ſo ih [6] thritten dages toter bin.
„ Nu heiz thes grabes uualtan, *Jube cuſtodite ſepulchrum.*
„ fora iungoron ſinen [7] haltun.
„ Thaz ſie unſih ni biſuichen,
„ tharazua ni [8] firslichen,
„ [9] Thaz ſie thaz n'intheken,
„ [10] mit ſtalu 'nan n'irzuchen.
„ Noh inan thar [11] githiuben,
„ [12] then liutin ſih giliuben,
„ [13] So zellent ſino guati,
„ thaz er fon [14] tode irſtuanti.
„ Joh girrent mer thie liuti
„ [15] thanne ouh therer dati.
Quad er [16] tho, thaz ſie rietin, *Habem cuſtodiam.*
uuio ſie 'nan gihialtin.
Quad ſih in thaz [17] girati
furdir uuiht ni dati.
[19] Sie sliumo thes ſar zilotun, [18]
thaz grab gizeinotun,
Sar io in theru friſti
mit mihileru feſti,
Jo ſar then gangon
mit giuuafniten mannon.
Thaz man 'nan ni firſtali,
mit meginu ouh ni nami.
So ſie ſin mer tho [20] uuialtun,
thaz grab ouh baz bihialtun:
So uuir io mer [21] giuuiſſo
in themo [22] irſtuantniſſe.

[23] Uuanta

Referebat magna mirabilia
hominibus ita ſeorſim.
Reſurgam, dixit ad eos,
ſi tres dies mortuus ſum.
Jam (igitur) jube ſepulcrum cuſtodire,
præ diſcipulis ſuis ſervare.
Ut nos ne circumveniant,
& ne ſurripiant,
Ut illud ne manifeſtent, (prætendant)
furto (autem) ipſum ne auferant.
Neque ipſum ibi ſuffurentur,
hominibus abblandiantur,
Sic prædicantes ejus gratiam,
quod â morte reſurrexiſſet.
Atque ſeducant magis homines,
quam vel ipſa ejus facta.
Juſſit is ut conſultarent,
quomodo Ipſum cuſtodirent.
Dicens: ſe in hoc conſilium
deinceps nil quicquam immiſturum.
Iſti ſtatim hoc obſervarunt,
ſepulcrum obſignarunt,
Actutum eo ipſo momento
ſumma firmitate,
Sed & introitum
armatis viris.
Ut ipſum nemo ſuffuraretur,
vi quoque ne raperet.
Quo magis iſti Ipſum obſervarunt,
& ſepulchrum curatius cuſtodierunt:
Eo nos magis ſumus certi
de reſurrectione.

Nam-

---

5) Verſ. 13. transfer:

Dicebat rem magnopere miram
hominibus ita ſane inprimis. Scherz.

6) Verſ. 16. *dritten.* Cod. Vind.

7) Verſ. 18. Uterque Codex habet: *haltan.*

8) Verſ. 20. *firslichen* eſt: *ſubrepere*; nobis ſimplex *ſchleichen* adhuc ſupereſt cum quibusdam compoſitis. Unde apparet verſum hunc ita eſſe reddendum: *Ne eo* (ad ſepulcrum) *ſubrepant. Scherz.*

9) Verſ. 21. Aptius:

Ne illud (ſepulcrum) *aperiant.* Scherz.

10) Verſ. 22. Cod. Vind. *mit ſtali inan n'irzuken.*

11) Verſ. 33. *gidiuben* (th). Cod. Vind.

12) Verſ. 24. mallem ita exprimere: *Hominibus ſe acceptos reddant*; favori hominum ſe inſinuent. vid. Notam ad II, 6, 72. *Scherz.*

13) Verſ. 25. Margo utriusque Codicis: *dicunt Plebi ſurrexit.*

14) Verſ. 26. *dôde* (t), Cod. Vind.

15) Verſ. 28. exprime ita:

Quam vel ipſe fecerat.

16) Verſ. 29. *do*, Cod. Vind.

17) Verſ. 31. Senſus apertus, ſed Lectio ſuſpecta, ex MSS. legitimanda. *Schilter.* MSS. textum eodem modo exhibent. *Scherz.* *Girati*, rem, factum ſignificat interdum, vid. III, 20, 181. quod optime huic loco quadrat; itaque ſic verto ℣. 31. & ſeq.

Dicebat: quod in hanc rem
ulterius nequaquam ipſe ſit ſe immixturus.
Scherz.

18) Verſ. 33. Margo utriusque Cod.

Illi autem abeuntes munierunt ſepulchrum.

19) Verſ. 33. & ſeq. aptius ita:

Illi ſtatim hoc valde egerunt,
ut ſepulchrum obſignarent. Scherz.

20) Verſ. 41. *uuialtun*, eſt: *diſponebant de eo*, imperabant illi: Unde noſtrum: *mit etwas ſchalten und walten*: conf. III, 20, 133. Unde mallem ſic vertere:

Quo magis iſti de eo (corpore Chriſti) *diſponebant*

i. e. quo plus curæ in aſſervando eo impendebant. *Scherz.*

21) Verſ. 43. Uterque Codex: *giuuiſſe.*

22) Verſ. 44. *irſtantniſſe* lege ex utroque MSC.

23) Verſ.

[23] Uuanta tho iz martun,
thie then balo datun.
Joh thie thar huattun ouch [24] tho sin,
tho mohta man es [25] bald sin.

Namque eo ipso hoc divulgarunt,
qui hoc malum fecerunt.
Atque qui ibi custodiebant ipsum,
apud hos poterat quis certus fiducialiter fieri.

MORALITER.

CAP. XXXVII.

OBa uuir uuollen uuahten
mit [1] gitrahton filu rehten, *Custodiæ seu vigiliarum, verior usus.*
Mit githankon guaten
thes kristes grabes hueten:
Thanne sculun uuir gigahen,
thaz uuir iz anafahen
[2] Mit anderen giratin,
thanne these datin,
Thaz uuir thia uuahta irfullen
mit anderemo uuillen:
Mit anderemo muate,
the'iz uns irge zi guate.
Uuir sculun dragan uuafan, *Arma.*
ioh lazan sin thaz slafan. *Somnum.*
Joh huggen [3] uuio er thaz biuuarb,
thaz er bi unsih irstarb.
Thaz sin hugolusti
in rehteru [4] kusti.
Gilouba filu festi
in thines herzen brusti.
Mit thiu si krist bifangan,
ni laz thir 'nan ingangan.
Bigin tharazua luggen,
ni laz thir 'nan [5] irzuchen.
Thes sih thaz thu es [6] uualtes,
ioh [7] uuol anan gihaltes
Mit rechtemo libe,
the'iz thir irge [8] zi liebe.
[9] Gilouba thin si kreftig, *Fides vera.*
thaz thir sin tod si githig,

Mit

SI volumus vigilare
meditationibus multum rectis,
Cogitationibus bonis
Christi sepulcrum custodire:
Tunc debemus festinare (attente ire)
ut hoc incipiamus
Aliis consiliis,
quam hi faciebant.
Ut hanc custodiam compleamus
alia voluntate:
Alio animo,
ut id nobis cedat in bonum.
Debemus portare arma,
& omittere somnum.
Atque considerare, quomodo ipse in hoc operam dederit,
ut pro nobis moreretur.
Hæ sint jucundæ meditationes
in vera virtute.
Fides multum firma
in tui cordis pectore.
Per has sit Christus comprehensus,
ne sinas tibi Ipsum evadere.
Conare eo respicere,
nec sinas tibi Ipsum surripere.
Vide, ut hoc custodias,
ac bene usque retineas
Recta vita,
ut hoc tibi cedat in amorem.
Fides tua sit efficax,
ut tibi ejus mors sit proficua,

Sua

23) Vers. 45. Cod. Vind. *uuanto*, sed vitiose. *Scherz.*
th
24) Vers. 47. Cod. Vind. *do.*

25) Vers. 48. *bald* de qua v. egi in Not. ad I, 17, 122. idem est ac: *audax, fidens*; item *firmatus.* Ultima hæc significatio occurrit apud Notkerum in Psal. XXXII, 6. ubi dicitur: *Uuanda sine bimila gefestenot unde gebaldet uuorden von Gotes uuorte*; ubi apparet: *festinon* & *baldon* esse synonyma. Itaque mentem rite à b. Schiltero expressam judico; ego ita redderem:

Ibi (apud hos) *poterat quis* (hac de re)
confirmatus (de veritate) *fieri.* Scherz.

AD CAP. XXXVII.

1) Vers. 2. *gidrâhton.* Cod. Vind.
2) Vers. 7. reddo: *aliis factis* seu alia ratione. *Scherz.*
3) Vers. 15. *uuier*, Cod. Vind.
4) Vers. 18. *kusti* videtur esse idem ac: *gustus*, der Geschmack. Quod suadet locus Nostri I, 18, 105. ubi dicitur:

Innan thines herzen kust
ni laz thir thesa uuorolt lust.

quod Stadenius reddidit: *Lass dir in deines herzen geschmack dieser welt lust nicht kommen.* Qui idem versum 17. & 18. sic exprimit: *Das sind Gemüthsbelustigungen mit rechtem Geschmacke.* Optime. *Scherz.*
5) Vers. 24. *irzuken*, Cod. Vind.
6) Vers. 25. *uualtes*, mallem redditum: *de eo disponas.* Scherz.
7) Vers. 26. Cod. Vat. *uuola'nan*, bene illum. *Scherz.*
8) Vers. 28. *zi liebe*, mallem vertere: *in bonum.* Scherz.
9) Vers. 29. Fides viva urgetur ab Auctore, quam appellat *Gilouba kreftig*, fidem efficacem. Vita autem Fidei Charitas. Gregor. M. in Job. L. 27. c. 9. *In ipsa quoque S. Ecclesia plurimi fidem tenent, & vitam fidei non tenent: humilitatis dominica Sacramenta percipiunt, sed humiliari dominica imitatione contemnunt.* Et L. 33. c. 7. *Alios a rectitudine fidei nequaquam deviat, nec ad usum pravæ operationis inclinat. Alios quantum vult in* opera-

Mit ſinemo uuihe
iz ſrammort thir [10] io thihe.
Thaz unſih ſo [11] irloſte
ther Gotes boto droſte. Luc. 24, 7.
Joh unſih io gilicho
[12] Gilocho liublicho,
So er zen uuibon thar tho ſah,
ioh liublicho zi in ouh ſprah
Lindemo muate.
thaz det er in zi guate,
Thaz uns hiar in libe
thiu forahta ni klibe,
Joh uuir ſin faſt muate
zi allemo guate,
Thaz uns ſi giuuiſſi
thaz ſin irſtantniſſi,
Thaz ſinaz lib niuaz.
ther Engil kundta in [13] tho thaz. Sacerdotum corruptelæ.
Ni duemes ſo thie [14] rietun,
thie thie knechte [15] miatun,
Mit ſcazzu ioh mit uuorton, Occultatio.
thieſelbun Euuarton,
Mit ſpenſtin ginuagin,
thaz ſie es ni giuuuagin,
The'iz ni uuurti irſuntan,
thaz [16] Druhtin uuas irſtantan.
Suntar ſahemes thara zua
mit giloubu filu frua,
Mit ernuſti ſnello,
thaz due uns ther guoto uuillo.
Giduemes lutmari
mennisgon in uuari,
Thaz uuorolt uuizzi thaz guat,
thaz kriſt ſon [17] themo grabe irſtuant.
Joh uuir thaz mari bringen,
[18] then thara zua githingen.
[19] Joh then thaz uuollen ahton
mit rehten gidrahton,
[20] Thaz ſie ouh thes ginenden,
mit uns ſih ſaman menden.
Thaz ouh ni bimiden,
mit uns ſih ſaman bliden,
In

Sua benedictione
porro tibi proficiat.
Ut nos ſic liberet
(prout) Dei nuncius conſolatus eſt.
Atque nos pariter
allicuit blande,
Cum ad mulieres iſthic reſpiciebat,
& ſuaviter ad eas locutus erat,
Leni animo.
hoc fecit iis in bonum,
Ut nobis hic in vita
metus ne inhæreat.
Atque ut ſimus firmo animo
ad omne bonum,
Ut nobis ſit certa.
illa ejus reſurrectio,
Illa ejus vita nova.
Angelus nunciavit illis tum.
Ne faciamus quod conſuluerunt,
qui milites conduxerunt,
Pecunia & verbis,
iſti ſacerdotes,
Perſuaſionibus ſufficientibus
ut id ne propalarent.
Ut id ne fieret manifeſtum,
quod Dominus reſurrexiſſet.
Verum progrediamur eo
cum fide multum mane,
Cum ſtudio alacri,
hoc faciat nobis bona voluntas.
Faciamus manifeſtum
hominibus revera,
Ut mundus ſciat hoc bonum,
quod Chriſtus ex ſepulchro reſurrexerit.
Et nos id manifeſtum feramus,
eosque ad hoc vocemus.
Eos qui hoc volunt reputare
rectis meditationibus.
Ut eo quoque perveniant,
nobiſcum ſimul gaudeant.
Neque evitent,
nobiſcum ſimul lætari,
In

operatione immunditiæ inflectere non valet, ſed apud ſemetipſos intus in ſtudio intentionis intorquet: Ut dum a charitate mentem dividunt, rectum non ſit quicquid extrinſecus operentur: Et fidem tenent, ſed vitam fidei non tenent: quia aut aperte illicita faciunt, aut ex perverſo corde quæ agunt, prava ſunt, etiamſi ſancta videantur. Schilter.

10) Verſ. 32. *io thihe*, verte: *ſemper proficiat.* Scherz.

11) Verſ. 33. *irloſte*, non eſt: *liberet*, ſed: *liberatos*, redemtos; itaque hic & ſequens verſus ita ſunt transferendi.

Ut nos ita redemtos
Dei nuncius (Angelus) *conſoletur.* Scherz.

12) Verſ. 36. *gilocho*, non eſt: *allicuit*, ſed: *ſanet*, medeatur, recreet. ap. Noſtrum V, 20, 157. eſt:

Ir eigut ouh thuruh Got
ſiuchi in mir gilochot.
Vos etiam per Deum
morbos in me *ſanaſtis*.

conf. omnino quæ dixi in Nota ad Præfat. ad Lud. Reg. ℣. 150. hunc itaque & anteced. verſum ita interpretari debemus:

Atque nos omnino pariter
recreet (erigat) *ſuaviter.* Scherz.

13) Verſ. 48. *do*, Cod. Vind.

14) Verſ. 49. *rietun*, reddi ſæpe poſſe per: *fecerunt*, *effecerunt*, ſupra jam dixi; & de hoc loco etiam dici poſſe arbitror. *Scherz.*

15) Verſ. 50. Uterque Codex habet: *miattun.*

16) Verſ. 56. *Truhtin*, Cod. Vatic.

17) Verſ. 64. Cod. Vind. *demo.*

18) Verſ. 66. reddo: *Illis* (qui) *eo tendunt.* Hic verſus etiam ſupra legitur II, 16, 28. *Scherz.*

19) Verſ. 67. redde: *Iis, qui hoc volunt perpendere.* Scherz.

20) Verſ. 69. Celeberr. Palthenius in Notis ad Tatian. p. 285. hunc & ſeq. verſum ita reddit:

Ut illi etiam de prædicto
nobiſcum conjunctim gaudeant.

Arbitra-

In euuon zi guate
mit heilemo muate,
Mit rehten huguluftin,
in allen [21] uuorolt friftin.
In thiu fin furdir uuononti,
ioh [22] Druhtin [23] iamer lobonti.
[24] Joh dankon io gimalon
then finen ginadon,
Sinera eregrehti,
ioh finera mahti,
Ther uns gab thaz [25] gimuati,
thuruh fino guati,
Thaz uuir fin giuuiffe
fon themo irftantniffe.
[26] Uuanta Druhtin ift fo guat,
bithiu [27] eigin iamer frauuaz muat,
Eigun iamer fcona
freuuida gizama,
Thuruh fino milti,
ana thiheinig enti. Amen.

In æternum ad falutem,
integrâ mente,
Veris meditationum jucunditatibus,
in omnibus mundi temporibus.
In eoque fint deinceps habitantes,
& dominum jugiter laudantes,
Et gratias agant folennes (publicas)
ipfius clementiæ,
Ipfius Majeftati,
atque ejus Potentiæ,
Qui nobis dedit hunc animum,
per fuam benignitatem,
Quod fimus certi
de hac refurrectione.
Namque tam bonus eft Dominus,
quam ob rem habemus perpetuo bilarem animum.
Habemus perpetuo pulchrum
gaudium decenter,
Per Ejus benignitatem,
absque ullo fine.

Explicit Liber Quartus

Arbitratus eft Vir Eruditiffimus *des ginenden* effe participium paffivum, *des genennten*, *genannten*, ceu hodie loquimur, fed eft tertia perfona pluralis præfentis fubjunctivi activi, ficut: *menden*. Significat autem *fie ginenden* fruantur, ceu monui in Nota ad I, 2, 24. Unde verto:

Ut etiam eo fruantur. Scherz.

21) Verf. 76. Cum *uuorolt*, uti dixi ad I, 7, 16. feculum etiam denotet, mallem hunc verfum ita reddere:

In feculorum temporibus

i. e. in feculorum feculis. Infra V, 24, 44. loco hujus formulæ Otfridus dicit: *Allo uuorolt uuorolti.* Scherz.

22) Verf. 78. *Trubtin*, Cod. Vat.

23) Verf. 78. Cod. Cæfareus *jo mer*, femper plus. *Scherz.*

24) Verf. 79. Freherus: legendum: *Joh thanken io*, pro: *ib.* Schilter. Freheri Lectionem firmat utrumque MSC. *iogimalon* arbitror effe a *io*, femper & *mal*, vice. Quod adhuc fupereft in einmal, zweymal, mehrmal: Unde verto:

Et gratias agant perpetuo. Scherz.

25) Verf. 83. *thaz gimuati* redderem: *gratiam.* Scherz.

26) Verf. 87. *Uuanta* redde: *Quandoquidem*; qui ordinarius bujus vocis eft fignificatus. *Scherz.*

27) Verf. 87. *eigin*, verte: *habeamus.* Scherz.

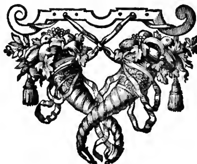

INCIPIUNT CAPITULA LIBRI QUINTI.

* Expliciunt Capitula Libri Quarti.

Num. 5) Cod. Cæsar. *Magdalene.*
Num. 6) Cod. Cæsar. *spiritaliter*, ita & Num. 8) & 12.)
Num. 7) post: *monumentum* Cod. Cæsar. habet: *foris plorans.*
Num. 9) *Emaus*, abest in Cod. Cæs.

Num. 14) *Mistice* habet Cod. Cæs. melius Flacius: *mystice:*
Num. 18) *Caelum*, Cod. Cæsar.
Num. 23) *de equalitate*, Cod. Cæsar.
* Verba: *expliciunt* &c. non sunt vel in Cæsareo vel in Vatic. MSC. *Scherz.*

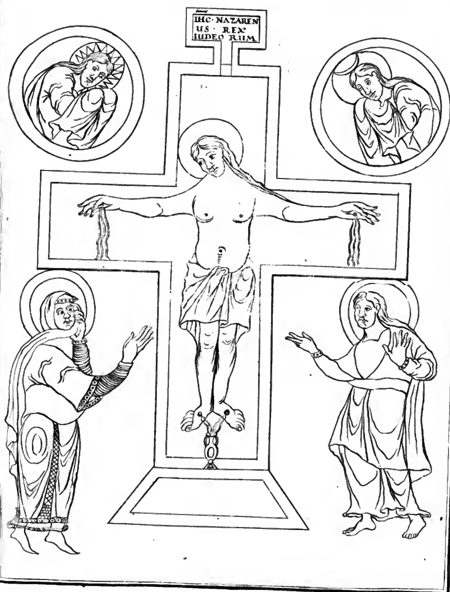
IHC · NAZAREN
US · REX
IUDEO RUM

INCIPIT LIBER QUINTUS,

De Resurrectione & Ascensione & de Die Judicii.

Cur Dominus Ignominiam Crucis, & non aliam pro nobis mortem pertulerit.

Cap. I.

IST filu manno uuuntar,
thaz [1] zell ih hiar nu funtar,
[2] Zui Druhtin hiar in [3] uuorolti
thes kruzes tod iruueliti.
Tho er unsih hiar so nerita,
fon fianton irretita.
Nam uzar herten banton
fon fianto hanton.
Thaz sines [4] selben guati
thaz eina uuas gimuati,
In sulicheru noti
er uns ginadoti.
Uuir uuizun ana zuiual,
[5] thaz er thes uuialt ubaral,

[6] Er

PLurimis videtur mirum,
quod refero hîc jam seorsim,
Cur Dominus hic in mundo
Crucis mortem elegerit.
Cum nos hîc ita liberaret,
ab hostibus eriperet,
Raperet ex duris vinculis
ex hostium manibus.
Quod suæ Bonitati
hoc unum (crucis supplicium) fuerit acceptum (electum)
In tali necessitate
(quo) nobis gratiam acquireret.
Scimus sine ambiguitate,
cum hoc elegerit præ omnibus.

Ipse

---

1) Vers. 2. Cod. Cæsar. *zellu ih*, mallem reddere: *de hoc dicam nunc inprimis.* Scherz.

2) Vers. 3. *Ziu*, Cod. Cæsar. & recte quidem. *Scherz.*

3) Vers. eod. *uuoralti*, Cod. Cæs.

4) Vers. 9. *selbes*, Cod. Vind.

5) Vers. 14. redde: *quod ille* (Christus) *hoc direxerit* omnimodo, i. e. quod ex ejus arbitrio res omnis pependerit. *Scherz.*

6) Vers.

[6] Er bi unsih tod thulti,
fo uuio fo er felbo uuolti.
Ob auur uuir iz ahton,
ioh uuola iz al bitrahton
[7] Thanne ist uns ouh thaz uuuntar,
ein ginada funtar.
Mit furu fie nan brantin,
mit uuazaru ouh [8] irqualtin,
Odo ouh mit fteinonne,
mit uuiu [10] fegenotis [9] thu thih thanne?
Uns ist fruma [11] in thiu gizalt,
ioh fegan filu managfalt.
Salida zi libe,
thaz fcado uns hiar ni klibe.
Ist uns thaz [12] girufti, Ephes. 6, 13.
[13] brunia ala festi,
Joh ist uns helm ouh ubar thaz,
ioh [14] uuafanan ala uuaffaz.
N'ist uuiht in themo boume
(thaz friuntlich giloube,
Thes mannilih giuuissi)
thaz [15] thar ubbigaz fi.
[16] Thes kruces horn thar obana
thaz zeigot uf in himila,
Thie arma ioh thie henti
[17] thio zeigont uuorolt enti.
Therfelbo mittilo boum
ther fcouuot thefan [18] uuorolt sloum.

Ez

Ipse pro nobis mortem passurus
quocunque modo ipse vellet.
Si vero id attendimus,
& bene id omne perpendimus,
Tunc mirum nobis & hoc videtur,
& peculiaris gratia.
Igne ipsum (si) cremassent,
aquis etiam interfecissent,
Aut etiam lapidibus:
quomodo (quo signo) benedixisses tibi inde?
Nobis est bonum in hoc (supplicii genere) reputatum,
atque benedictio admodum multiplex.
Salus vitæ,
ut damnum nobis hic ne hæreat.
Est nobis hæc (crux) armamentarium,
thorax persirmus,
Atque & nobis galea præterea,
& gladii præacuti.
Non est quicquam in hac arbore
(quod amice credas,
Quod quilibet sciat)
quod hic frustra fit.
Crucis eorum superius
monstrat supra ad cœlum,
Brachia & manus
designant mundi terminos.
Medium lignum
respicit hujus mundi transversitatem,

Satis

6) Verf. 15. verte: *Et* (quod) *pro nobis mortem passus sit.* Scherz.

7) Verf. 19. & fq. Aptius:
Tunc est nobis etiam hoc miraculum
gratia peculiaris. Scherz.

8) Verf. 22. *irqualtin* proprie: *gequält hätten, supplicium exercuissent.* Scherz.

9) Verf. 24. Cod. Cæfar. *du dib.*

10) Verf. eod. Crux fignum & fymbolum benedictionis. Hanc quæstionem: Cur Christus morte crucis mori voluerit? tractavit S. Augustinus T. VI. p. 208. Conf. T. VIII. 1181. IX. 549. & 992. X. 987. & 140. c. Method. Patriarch. Constantin. Fragm. de cruce, ap. Gretfer & T. XV. Biblioth. Patr. pag. 790. Inprimis huc faciunt ea, quæ habet Alcuin. Magifter. Caroli M. lib. de divin. offic. c. 18. *Sed adhuc videndum est, quare Dominus tale genus mortis elegerit, legimus enim in Evangelio, quod Pharisæi voluerunt eum præcipitare de monte. At ille transiens, per medium illorum ibat. Alibi quoque legimus, quod Judæi lapides tulerunt, ut jacerent in eum: ipse vero abscondit se & exivit de templo. Quare dominus noluit præcipitari aut lapidari, vel in gladio truncari? Utique causa nostra salutis hoc fecit. Mors enim Christi, signum est nostra salutis. Noluit ergo lapidari, aut in gladio truncari, quod videlicet nos semper nobiscum lapides aut ferrum ferre non possumus, quibus defendamur. Elegit vero crucem, quæ levi manus motu exprimitur, qua & contra inimici versutias munimur. Hoc enim signo crucis consecratur Corpus Dominicum, sanctificatur fons baptismatis, initiantur presbyteri & cæteri gradus Ecclesiastici, & omnia quæcunque sanctificantur, hoc signo dominicæ crucis cum invocatione Christi nominis consecrantur.* Schilter.

11) Verf. 25. *in diu*, Cod. Cæfar.

12) Verf. 29. *girusti* rectius: *Armatura.* Scherz.

13) Verf. 30. Freherus: quod pofteriori Dialecto eft: *Brinne.* Schilter.

14) Verf. 32. Cod. Cæfar. *uuafan.* Hujus verfus & verbis & menti convenientius eft, fi eundem ita transferamus: *Et arma acerrima.* conf. Notam meam ad I, 1, 167. *Scherz.* *Giuuis si*, duæ funt voces, unde & hic & in feqq. verte:
De eo quilibet certus sit. Scherz.

15) Verf. 36. Cod. Cæfar. *dar.*

16) Verf. 37. In hanc fententiam Alcuinus: *Nam ipsa crux magnum in se mysterium continet, cujus positio talis est, ut superior pars cœlos petat, inferior terræ inhæreat: fixa, infernorum ima contingat: latitudo autem ejus, partes mundi appetat. Quia & Christus per passionem crucis Angelis profuit in cœlo, quorum numerus, qui per apostatam angelum imminutus fuerat, ex animabus fidelium quotidie adimpletur: & nobis qui sumus in terra, & illis qui propter originale peccatum detinebantur apud inferos: Sed & ipsis, qui in diversis mundi partibus habitabant. Ipse est enim Rex cœlestium, terrestrium & infernorum, ut omnis lingua confiteatur, quod Dominus Jesus Christus in gloria est Dei Patris.* Quod ait: *thes Kruces horn thar obana*, imitatus S. Hieronymum in Pfalm. XCI. *In cornibus crucis suæ ventilavit inimicos: ibi confudit diabolum & omnem ejus exercitum. Christus quidem crucifixus erat in corpore: sed vere crucifigebat ibi dæmones.* Schilter.

17) Verf. 40. *thie*, Cod. Cæf. rem ipfam quod attinet, ad illam confer fupra IV, 27, 37. *Scherz.*

18) Verf. 42. Utrumque MSC. habet: *uuorolt floum.* Notat autem Celeb. Stadenius in Expof. Vocab. Bibl. Germ. p. 647. Saxoniæ inferioris incolis *flæmen* idem effe, ac: *turbidum reddere*, trüb machen; quod veniat à Belgico *fluyme*: quod, uti Kilianus in Etymol. Ling. Teut. notat, idem eft ac: *pituita*: unde *fluymen*, fpuere, phlegmata excrea-

Ez ist zi [19] zelenne ginuag,
ther then lichamon druag.
Nist uuiht in [20] themo boume,
(thaz friuntilih giloube,
Thes mannilih giuuissi,)
[21] thaz thar ubbiges si,
Thaz sih es thara uuentit,
[22] thaz innan erdu stentit.
Nim gouma uuaz thaz meinit,
the'iz [23] untar erda zeinit:
Mit thiu ist thar bizeinit,
the'iz imo ist al gimeinit,
In erdu [24] ouh in himile
inti in abgrunte ouh hiar nidare.
[25] Bithiu n'ist in themo boume
(thaz mannilih giloube,
Thes friuntilih giuuissi,)
[26] thaz thar ubbiges si.
Leg iz nidar [27] haldaz, [28]
iz zeigot imo iz allaz,
[29] Fiar halbun umbiring
allan thesan uuorolt ring.
Ellu zellu ih thir [30] thiu thing
the'ist auur therer uuorolt ring.
Ist ia uuiht mera ouh furdir,
the'ist sin, giloubi thu mir.
Ni'st auur in [31] themo boume
(thaz friuntilih giloube
Thes mannilih giuuissi)
thaz [32] thar ubbiges si.
Ligge'z sagen ih thir thaz,
[33] odo ist iz ufhaldaz,
Giuuisso uuizist thu thaz,
jo zeigot imo iz allaz.
Ellu thisu uuuntar
zeigot imo iz suntar.
Iz rihtit uuorolt enti
zi sines selbes henti.
[34] Bithiu n'ist in themo boume,
(thaz mannilih giloube,
Thes friuntilih giuuissi,)
[35] thaz thar ubbiges si.
Uuara thenkistu les,
uuio meg iz uuesan alles.

Then

Satis dictu est,
quod corpus supportavit:
Nihil est in hac arbore,
(*quod amice credas,*
Quod quilibet noscat,)
quod in ea omissum sit (deficiat)
Quod se inde vertit,
intra terram stabilitum.
Attende quid hoc denotet,
quod id infra terram monstrat.
Per hoc est hic significatum,
quod Ipsi omnia sunt communicata,
In terra & in cælo
atque in abysso etiam infimo.
Quare nihil est in hoc ligno,
(*quod quilibet credat,*
Quod amice noscat)
quod vanum sit.
Ponat quis eam deorsum, (vel) teneat (sursum, recta)
demonstrat ei id omne,
Quatuor plagæ complectuntur
totum hunc mundi orbem:
Omnia recenseo tibi hæc,
quod sit iterum mundi orbis (in cruce)
(*Si*) *quid amplius etiam est porro,*
id ipsius est, crede mihi.
Nihil est igitur in hac arbore,
(*quod pie credas,*
Quod quilibet sciat)
quod in ea frustra sit.
Jaceat, dico tibi hoc,
sive est ea directa,
Certe scias hoc,
ostendit ei (ponenti vel dirigenti) id omne.
Omnia hæc mysteria
ostendit ei illa seorsim.
Ea dirigit mundi fines
ad suasmet manus.
Quare non est in hoc ligno
(*quod quilibet credat,*
Quod amice scias,)
quod in ea vanum sit.
Unde cogitas hoc,
quomodo possint ea esse omnia?

Eam

excreare. Postea in Append. ejusd. operis p. 908. dicitur hoc *fluyme* idem esse cum Otfridi *flowm*; consequenter versus hic ita redditur: *derselbe mittelbaum der schauet diser uuelt schlamm.* Scherz.

19) Vers. 43. *zi zellenne*, Cod. Cæsar.

20) Vers. 45. *demo*, Cod. Cæsar.

21) Vers. 48. repetatur hic interpretatio versus 36. *Scherz.*

22) Vers. 50. *theiz*, Cod. Cæsar. Unde hunc & priorem versum reddo:

Id quod (Ea pars crucis) *eo se vertit,*
Ut intra terram stet. Scherz.

23) Vers. 52. *untar erda* mallem vertere: *loca subterranea.* Scherz.

24) Vers. 55. Pro *ouh* pone: *ioh* ex utroque MSC.

25) Vers. 57. *bidiu n'ist in demo.* Cod. Cæsar.

26) Vers. 60. iterum repete interpretationem versus 36.

27) Vers. 61. *baldaz* redde: *pronum*, præceps. Gl. Boxhorn. *Haldo*, preceps, lege: præceps. *Haldentes*, vergentes. *Scherz.*

28) Vers. 61. Beatus Schilterus hæc ad hunc versum notat: Alcuinus sæpe laudatus hæc ita illustrat: *Jacens vero crux quatuor mundi partes appetit, Orientem videlicet & Occidentem, Aquilonem & Meridiem, quia & Christus per passionem suam omnes Gentes ad se trahit: & omnia sibi subjugavit, juxta quod ipse surgens à mortuis dicit: Data est mihi omnis potestas in cælo & in terra.* Schilter.

29) Vers. 63. redde:

Quatuor latera (plagas mundi) *circumcirca,*
(nempe) *integrum hunc mundum.*

30) Vers. 65. *diu.* Cod. Cæs.

31) Vers. 69. *demo.* Cod. Cæsar.

32) Vers. 72. *dar.* Cod. Cæsar.

33) Vers. 74. mallem: *Sive sit illud* (lignum Crucis) *erectum.* Scherz.

34) Vers. 81. iterum Cod. Cæs. *bidiu* & *demo* per d.

35) Vers. 84. repete interpretationem versus 36.

36) Vers.

Then ruarta mit theru lichi
ther rihtit himilrichi.
Bigoz [36] inan zi guate
mit sines selbes bluate.
Er salta, ueistes mera,
in themo sina sela.
[37] Bithiu n'ist in themo boume,
[38] (thaz mannilih giloube,
Thes [39] friuntlih giuuissi,)
thaz [40] thar ubbigaz si.

Eam tetigit corpore
qui rexit cœlorum regnum.
Perfudit eis in bonum
suomet sanguine
Ille commendavit (tradidit) scias plus,
in illa suam animam.
Quare non est in hac arbore,
(quod quilibet credat,
Hoc candide cognoscat)
quod in ea vanum sit.

[1] *De Utilitate Crucis.*

CAP. II.

NU sculun uuir unsih rigilon
mit thes [2] kruzes segonon.
[3] Mit kristes selben uuorton
uuidar fianton.
Thaz sculun uuir zi uuaron
in unsen [4] endin malon,
[5] In unseme annuzze,
thaz uns iz uuola sizze.
[6] Zi thiu ouh in themo ende,
thaz unser muat sih mende
Sulichera [7] rusti
ingegin akusti.
Uuir duemes thaz, ih sagen thir, [8] ein
mit unsen fingoron [9] zuein.
Sint zuene ouh, nim es gouma,
thes selben [10] kruzes bouma.

Drag

NUnc debemus nos præservare
crucis benedictione,
Christi ipsius verbis
contra inimicos.
Hoc debemus revera
in nostris progressibus signare,
In nostra fronte,
ut nobis id bene cedat.
Ideoque etiam in hunc finem,
ut noster animus gaudeat
De tali præparatione (præservatione)
adversus peccata.
Hoc facimus (porro) dico tibi hoc,
nostris digitis duobus.
Sunt duo etiam, accipe ad notam,
ipsius Crucis ligna.

Por-

36) Vers. 89. *inan*, redde *illam*, sc. arborem crucis. *Scherz.*

37) Vers. 93. *bidiu*, Cod. Cæs.

38) Vers. 94. *thes*, uterque Cod.

39) Vers. 95. Utrumque MSC. *friuntilih.*

40) Vers. 96. uterque Codex: *dar.*

CAP. II.

1) Ad Rubr. De veneratione Crucis, ut instrumenti peractæ à Christo redemtionis, vid. Franc. Spanhemii Historiam Imaginum restauratam, sect. ult. §. IV. Ancillon Melang. Critiqu. Art. XLI. *Schilter.*

2) Vers. 2. *Kruces*, Cod. Cæs.

3) Vers. 3. Formula vetus Benedictionis per signum Crucis, du Fresne in *Glossario*, *voce*, *Benedictio.* ait: *Benedictio apud Ebræos elevatis manibus tradebatur. Et Christus ipse ascensurus in cælum, Elevatis manibus suis, inquit Lucas cap. 24. benedixit Apostolis. Usus etiam obtinuit, ut eadem, quam extendebant, manu, signum crucis deducerent, quod ex traditione Apostolorum acceptum plerique censent.* Willeram. in Cant. Cant. pag. 59.

Vexillumque Crucis præfigat in ardua frontis,
Ut per tela precum procul effugat omne malignum.

V. Velser. ad Convers. Afræ, §. 34. S. Augustin. in Psal. 32. Conc. 2. *Schilter.*

4) Vers. 6. *Endin*, ubique, zu allen seitun. Fragmentum de Bello Hisp. ℣. 1867. de Rolando equum ascendente:

Thaz cruce tete er vor sih
ze rukke und ze siten,
Crucu signabat se ante se
Retro & ad latera.

Tertullianus: *ad omnem progressum.* Hodie1 el-*unas enden*, conari, aggredi, conficere. *Schilter.* *Endon* hic non est *progressibus*, sed *frontibus*. in Gloss. Rhab. Mauri apud Goldast. Tom. II. Rer. Alem. *endi*, froua; in Gloss. Anonymi est: *Enderbant*, decerniculum, ornamentum virginale capitis ex auro. In Vers. Isidori ad Florentinam, quam Tatiani Versioni subjunxit Palthenius pag. 263. legitur: *Dhea Judeo anur dhura iro grimmin mit demu unscama habenten* andinc *quhedhant*, i. e. Judæi autem pervicatio impudicæ *frontis* dicunt. Suecis, *änna* frons, *ännespan*, frontale. Islandis: *enne*, frona. Itaque verte: *in nostris frontibus signare.* Scherz.

5) Vers. 7. redde: *in nostra facie.* Scherz.

6) Vers. 9. *zi diu*, habet Codex Cæsareus. Hunc ℣. ita transfer: *Ad hoc in fronte.* Scilicet hic Auctor rationem reddit, cur frons seu caput potius signari cruce debeat, quam alia pars corporis; hanc, scilicet, quia caput est sedes animi, qui recreari ita & ad gaudium excitari debet. *Scherz.*

7) Vers. 11. *rusti*, mallem ruddere: *Armatura*; hodie dicimus: *rustung.* Scherz.

8) Vers. 13. Ut τὸ *ein* exprimatur, hic versus ita est reddendus: *Hoc facimus, uti dico tibi, tantummodo.* Scherz.

9) Vers. 14. Vetus mos Ecclesiæ duobus digitis signare, cui Pollicem addidit in Ecclesia Rom. Leo IV. de Cura Pastorali: Calicem & Oblatam recta cruce signaru i. e. non in circulo & varicatione digitorum, ut plurimifaciunt, sed districtis duobus digitis, & pollice intus recluso, per quos Trinitas innuitur. Honorius Augustod. L. 1. c. 57. Tribus digitis signa facimus, quia Trinitatem exprimimus. *Schilter.*

10) Vers. 16. *Kruces*, Cod. Cæsar.

11) Vers.

Drag [11] thu, giloubi thu mir,
then Gundfanon anan [12] thir.
In houbite inti in bruſtin
[13] thines herzen luſtin.
Ni'ſt ſiant hiar in riche,
n'ub er hiarfora intuuiche.
Ther diufal ſelbo thuruh not,
ſo er tharana ſcouuot.
Mit thiu uuurtun uuir girochan,
ioh kraft ſin [14] thuruhſtochan.
Mit thiu uuard er al biredinot,
thaz iamer er [15] n'irkoborot.
Mit thiu uuard filu harto
ſelb ther uuidaruuerto
Giuuuntot ioh firdamnot,
rumo in euuinigan not.
Dua the'iz in thir ſcine,
int iz dragen lidi thine.
Giloubi mir in uuar min,
harto [16] ſciuheit er thin.

Portato, crede mihi,
hoc vexillum in te,
In capite & in pectore,
tui cordis delicias.
Non eſt hoſtis hic in terra
quin huic cedat,
Diabolus ipſe neceſſario
ſimulac eam conſpexit.
Per hanc defendimur,
& vis ejus perforatur.
Per hanc iſte omnino convincitur,
ut nunquam redeat.
Per hanc multum valde
iſte adverſarius
Vulneratur & condemnatur,
procul in æternam ærumnam.
Fac ut ea in te appareat,
& eam ferant membra tua.
Crede mihi per fidem meam,
vehementer abhorret iſte te (ſine iſta.)

*Signaculum * Crucis.*

CAP. III.

GIb Druhtin ſegan ſinan
in lichamon minan.
Joh the'iz io hiar in libe
minera ſela klibe.

Si

DEt Dominus benedictionem ſuam
in corpus meum.
Atque ut hoc hic in vita
meæ animæ inhæreat.

Sit

---

11) Verſ. 17. *du* per d utroque loco, Cod. Cæſar.
12) Verſ. 18. *dir*, Cod. Cæſar.
13) Verſ. 20. Uterque Cod. *in thines*. Unde verte: *ad tui cordis delectationem.* Scherz.
14) Verſ. 26. Cod. Cæſ. *durubſtochan.*
15) Verſ. 28. *irkoborot*, non eſt redeat, ſed acquirat, lucretur, obtineat. Infra V, 7, 70. dicitur:

ni meg ih thaz irkoboron
Theih jamer frauuoluſti
gilaze in mino bruſti,
non poſſum hoc *obtinere*
Ut unquam lætitiam
immittam in meum pectus.

dicitur & : *erkoboron.* V, 12, 68. & : *ubarkoboron.* vid. IV, 31, 60. & V, 12, 80. Belgis: *Karveren, karvereren*, comparare, acquirere, conquirere. In Kœnigshovii Chron. Alſat. c. 2. §. 125. legitur: Er truuuete ſich noch zu *erkobernde* das er wider an das Rich käme i. e. ſperabat ſe obtenturum, ut &c. Spat im teutſchen Sprachſchaz v. *Kobern* dicit: *Erkobern* autem eſt einkobern, ponitur pro: *lucrari*, quæſtum facere, ſicuti auskobern, perdere, damnum facere. Unde verſum hunc ſic expono:

Quod nunquam lucraturus ſit, ſc. amplius homines. *Scherz.*

16) Verſ. 36. Freherus: lege: *ſciubit*, ſcheuet, vitat, pro: *ſcinbit.* Schilter.

* Ad Rubr.

I. e. Formula ſignandi ſe per Crucem. Ita *ſignaculum* etiam dicitur Formula Fidei, ſive Symbolum. Vid. Gloſſarium du Fresnii. Cruce in fronte Chriſtiani omnes ſignantur. S. Auguſtin. T. IV. c. 915. 892. 832. I. 69. X. 289. 888. De Crucis myſterio idem T. 2, 169. 571. T. 3, 44. IX: 1102. 1134. X. 815. 987. 881. Paulus Warnefridi de Geſtis Langob. L. 3. c. XII. *Tiberius cum ſub Juſtino adhuc Cæſare Palatium regeret, vidit in pavimento domus tabulam marmoream, in qua erat crux Dominica ſculpta, & ait: Crucem domini qua frontem noſtram & pectora munire debemus, ecce eam ſub pedibus conculcamus. Et citius dicto juſſit eandem tabulam auferri. Defoſſaque tabula atque erecta, inveniunt ſubter & aliam hoc ſignum habentem: qui & ipſam juſſit auferri. Qua amota, reperiunt & tertiam, juſſuque ejus cum hæc fuiſſet ablata, inveniunt magnum theſaurum, habentem ſupra mille auri centenaria.* S. Hieron. Epiſt. XXVII. p. 116. 118. Sermo, qui eidem Hieronymo tribuitur de Nativitate Chriſti, T. IV. p. 102. *Ornamenta crucis, quam non ſolum in frontibus, ſed in MANIBUS quoque noſtris habere debemus.* Tertull. de corona Militis cap. IV. *Ad omnem progreſſum atque promotum, ad omnem aditum, ad exitum, ad veſtitum, ad calceatum, ad lavacra, ad menſas, ad lumina, ad cubilia, ad ſedilia, quæcunque nos executio exercet, frontem crucis ſignaculo terimus.* Oros. Lib. 7. cap. 35. de Theodoſio Imper. *Fiducialiter arma corripeit ſolus, ſciens ſe eſſe non ſolum ſigno Crucis tuendum, ſed & victoriam adepturum, ſigno crucis ſe muniens, ſignum prælio dedit, victor futurus.* Method. Fragm. de Cruce T. XV. Biblioth. Pp. p. 790. *Hinc reges noſtri*

Si [1] Druhtin io ther fegan fin
in allon anahalbon min.
Thaz fiant io zi uuare
[2] min uuergin ni gifare.
Thaz ih mit themo thuruh [3] krift
fi [4] umbizirg bifeftit.
In lichamen ioh muate,
zi allemo anaguate.
Bifcirmen fino fuazi,
ougun ioh [5] thio fuazi.
Min herza ouh mir biuuerre,
thaz fiant mir ni derre.
Mit thiu fin mino brufti
gifeginot in fefti.
Houbit ioh [6] thio henti
thie lidi al unz in enti.
Bifangan fi ih mit reino
thanne ih in mir iz zeino,
[7] Sar io thia uuarba
in allan anahalba.
Thaz fcirme mih in bruftin
[8] for armalichen luftin.
In herzen ioh in datin
fon ubilen [9] githahtin.
Mit thiu fi ih io thuruh not
al umbizirg bifeganot.
Thaz fiant fih ni mende,
er ftat in mir io finde.
Mit thiu fi ih [10] io bifangan,
ioh fianton intgangan.
Bifolahan finen feganon
ioh allen Gotes theganon,
Thaz mih mit finu nide
ther fiant io bimide.
Joh mir hiar zi libe
[11] guatlih io klibe.

Sit Dominus atque benedictio ejus
ad omne latus meum.
Ut hoftis revera
mihi forte ne noceat.
Ut ego cum hoc (fignaculo) per Chriftum
fim circumcirca munitus.
In corpore & in anima,
ad omnem profperitatem.
Defendat Ipfius dulcedo
oculos & pedes,
Meum cor quoque cuftodiat,
ut hoftis mihi haud noceat.
Per hoc fit meum pectus
benedictum firmiter.
Caput atque manus,
membra omnia usque ad finem.
Circumdatus fim puritate,
quoties ego in me id figno,
Statim hac vice
in omni latere.
Hoc protegat me in pectore
pro abominabili cupidine.
In corde & in factis
à malis cogitationibus.
Cum hoc fim ego pro neceffitate (accurate)
undiquaque benedictus.
Ut hoftis ne lætetur,
quod locum in me inveniffet,
Cum hoc (figno crucis) fim ego circumdatus,
& hoftibus elapfus.
Commendatus (tutus) fuis benedictionibus
& omnibus Dei miniftris (angelis)
Ut me fua invidia
hoftis fugiat,
Et mihi hic in vita
benedictio inhæreat.

De

---

ftri ad diffipandum omne malum, figuram Crucis affumendam cenfuerunt, & vexilla, ut latino fermone appellantur, confecerunt. V. Gloffar. de Frefne, *vexillum, fignum crucis.* Fragm. B. Hifpanici Caroli M. ℣. 1867. de Rolando equum adfcendente:

Thaz cruce tete er uore fih,
Ze rukke unde ze fiten.
Cruce fignabat fe ante fe,
Retro, & ad latera. *Schilter.*

Ad Cap. III.

1) Verf. 5. Cod. Vat. *Trubtin.*
2) Verf. 8. ita reddo: *mihi nullibi infidietur. Uuergin ni* eft idem ac *Nieuuergin*, Nirgend. Gl. Lipf. *Nieuuergin* & *Niergin*, nequequaque. *Scherz.*
3) Signaculum fua vi non cuftodit & averruncat malum, fed virtute Chrifti per fidem vivam. *Schilter.*
4) Verf. 10. Utrumque MSC. ut & Flac. Editio habet: *Umbikirg*, quod & fupra IV, 27, 41. habuimus. *Scherz.*
5) Verf. 14. *thie* Cod. Cæfar.
6) Verf. 19. Cod. Cæfar. *thie.*
7) Verf. 23. & feq. hoc diftichon etiam extat fupra III, 14, 50. *Scherz.*
8) Verf. 26. Utrumqoe MSC. habet: *fon* mallem vertere: *contra malas cupiditates.*
9) Verf. 28. *gidahtin*, Cod. Cæf.
10) Verf. 33. *io bifangan*, femper circumdatus. *Scherz.*
11) Verf. 40. Cod. Cæfar. *guatalib.*

Ad

De Resurrectione Domini, Vespere Sabbati.

Cap. IV.

THuruh thes [1] Cruzis krafti,
ioh selben kristes mahti,
So queme mir frammort nu in munt,
[2] uuio er fon [3] themo grabe irstuant:
Joh uuio 'nan friuntilih gisah,
ouh mit then iungoron sprah.
Uuio harto er thie gifreuuita,
ioh guatlih in sageta.
Al thiz ungirati
ioh thie egislichun dati,
Thaz uuir hiar fora guatun.
in Friadag [4] sio iz datun,
[5] In morgan uuas in uuara
thero [6] Ostoron fira:
Uuas ouh thes dages diuri
thar harto filu mari.
Thes sunnunabandes [7] sar
irhuabun sih thiu uuib in uuar,
Ni datun si es tho bitun,
zi themo grabe [8] si iltun.
Uuanu iagilih tho ilti
thuruh thiu spatun ziti.
Thaz thiu fira irdualta,
thiu minna iz in irfulta.
Druagon se iro salbun
mit in sar [9] thia uuarbun,
Liobemo manne
Christus zi salbonne.
Joh giangun ahtonti,
thaz uuesan thaz ni mohti,
Thaz sie thes steines burdin
son [10] themo grabe iruuillin.
Sie thahtun thaz sie erbatin
thie man thie thaz gidatin.
Uuas iro kraft zi nidiri,
ingegin thes steines hebigi.
Thes ganges sie iltun gahun,
ioh thaz grab gisahun,

In

PEr Crucis virtutem
& ipsius Christi potentiam
Veniat mibi porro in Os,
quomodo is de sepulcro resurrexit:
Et quomodo ipse amabiliter visus,
atque cum discipulis locutus est,
Quam valde eos exhilaraverit,
& benivole ipsis enarraverit
Omnia illa scelera
& abominabilia facinora,
Quæ antea recensuimus.
in die Parasceues id patrarant,
Mane erat vere
Paschatis festum:
Eratque illius diei solemnitas
tunc valde celebris.
Vespere Sabbati (iter ingredientes per noctem usque ad diluculum)
surgebant mulieres certe,
Nolebant hic morari,
ad sepulchrum festinabant.
Credas: singulæ tunc festinabant
propter serotinas horas.
Quod festum tardaverat,
id amor illis supplebat.
Ferebant sua unguenta
secum, statim comparata,
Dilectum virum
Christum ut ungerent.
Et vadebant reputantes,
illud fieri non posse,
Ut ipsæ saxi onus
a sepulchro devolverent.
Cogitabant, se petituras
viros qui hoc facerent.
Erat ipsorum robur debilior,
contra lapidis pondus grave.
Hoc iter festinabant propere,
& sepulcrum videbant,

In

Ad Cap. IV.

1) Vers. 1. Cod. Cæsar. *Kruces krefti.* Vat. *Cruces krefti.*

2) Vers. 4. Cod. Cæsar. *uui.*

3) Vers. eod. *demo*, Cod. Cæsar.

4) Vers. 12. Cod. Vat. vitiose. *sie*, melius Cæsar. *sie.* Scherz.

5) Vers. 13. *In morgan* redde: *altero die:* Scriptores medii ævi dicunt: *in crastino.* Scherz.

6) Vers. 14. Uterque Codex: *Ostorono.*

7) Vers. 17. τὸ *sar* exprimendum per: *cito, mox.* Scherz. Sequitur Otfridus Latinum Interpretem Matth. XXVIII, 1. Vespera Sabbatorum, quæ lucescit in una Sabbatorum; ut & versio Anglo-Sax. Matth. XXVIII. *tham restedages æfene.* Versio vetus Latina; *Vespere Sabbathi, quæ lucescit in prima Sabbathi.* Sed quum contra reliqui Evangelistæ, summo diluculo primi Sabbatorum vix exoriente sole, mane cum adhuc tenebræ essent, mulieres venisse dicant, magis est, τὸ ὀψὲ apud Matthæum de diluculo diei dominici intelligamus, non de vespera Sabbati magni. ὀψὲ utramque admittit & vesperam & diluculum matutinum, *grand matin.* Sed & ipse Otfridus cap. sq. vers. ult. idem sentit:

Thar er lag giborgan
in Sunnandag in morgan. Schilter.

8) Vers. 20. Cod. Vat. *sie iltun.* Cæsar. *se biltun.* Vitiose. *Scherz.*

9) Vers. 26. *thia uuarbun* non est: *comparata.* Sed, *hac vice, hoc tempore*, hoc sensu occurrit infra V, 23, 364. *then uuarbon; thia uuarba* habuimus cap. præcedenti ℣. 23. ubi B. Schilterus ipse reddit: *hac vice.* Scherz.

10) Vers. 32. *demo*, Cod. Cæsar.

In mihilan unuuan
[11] thaz ketti fundun indan.
Tho uuard far thia uuila
mihil erdbiba,
Harto mihil [12] egiso
bithiu hintarquaman se so.
Sih scutita io gilicho
thiu erda [13] krafilicho,
[14] Jo sih sliumo thar irgab
thaz dreso [15] thar in iru lag.
[16] Quam [17] Engil ein in gahi Matth. 28, 2.
fon Himilriches [18] héhi,
Er uualzta thana far then stein,
[19] so er 'nan erist birein.
Ni thaz er thara [20] gulti
thaz er then uueg girumti:
[21] Suntar man irknati
thio seltsano dati.
[22] Joh ouh man thaz uuestin,
thaz Christus stuant [23] ir then restin,
[24] Gisiuni sara imi er gab
in thaz itala grab.
[25] Gisiuni sin uuas uuunna,
so sconaz io so sunna.
In uuizes sneuuen farauui
so uuas al sin gigarauui.
[26] Tho hintarquamun noti
thar in ala [27] thrati,
Joh forahtun in tho gahun
thie thes grabes sahun.
[28] Sie uuartun selb so dote
[29] in themo selbon note.
[30] Ther Engil bi einen [31] libon
sprah tho sar zen uuibon:

[32] Uuib

In magna consternatione
vinculum reperiebant apertum.
Tunc factus erat illico isto momento
Magnus terræ motus,
Valde vehemens fragor,
propterea obstupuebant illæ ita.
Concutiebatur totaliter
terra validissime,
Et subito ita aperiebatur
quod thesaurus hic in ea jaceret:
Veniebat Angelus properanter
de cœlestis regni altitudine,
Devolvebat inde illico lapidem,
cui is primus insedit.
Non, quod inde efficeret,
ut viam aperiret:
Sed ut cognoscerentur
hæc miracula.
Atque etiam ut sciretur,
quod Christus surrexisset de requie.
Inspicere illico ipsis dabat
in vacuum sepulcrum.
Aspectus ejus erat gaudium,
sic pulcher uti sol.
In candidæ nivis colore
sic erat omne ejus vestimentum (apparatus)
Tunc obstupuerunt valde
ibi in omni vehementia.
Et pertimescebant eum ibi subito
qui sepulchrum custodiebant.
Fiebant ipsi ut mortui
in hoc tali periculo.
Angelus per colloquium
dixit statim ad mulieres:

Mulie-

11) Verf. 40. Vinculum feræ, hodie *kettel*, ubi signaculum impressum. *Schilter*. vid. supra Notam meam ad III, 24, 163. *Scherz*.

12) Verf. 43. *Egiso* non est: fragor, sed *terror*, *pavor*. Gloss. Lipsii: *egisso*, pavor. Gloss. Keronis: *ekiso*, terror, *ekison*, terroribus. Unde verto: *Valde magnus terror* sc. supervenit. *Scherz*.

13) Verf. 46. *Kraftlicho*, uterque Codex.

14) Verf. 47. *iob*, uterque Codex.

15) Verf. 48. Si pro: *thar* ponatur: *thaz*, omnia sunt clara; & tum hæc interpretatio prodit:

Et se statim prodebat
Thesaurus, *qui in ea* (terra) *erat reconditus*. Scherz.

16) Verf. 49. Margo utriusque Cod. *Angelus Domini descendit de cœlo & revolvit lapidem.*

17) Verf. Eod. *Engil ein*, redde: *Angelorum unus*. Scherz.

18) Verf. 50. Cod. Vat. habet: *hobi*, vitiose. Rectius Cæsareus: *höhi*. Scherz.

19) Verf. 52. redde:

Quamprimum illum attigit. Scherz.

20) Verf. 53. Freherus: legendum: *gülti*, pro: *gulti*. Schilter. *Gülti* legendum esse MSS. nostra docent; Verterem ita: *Non ideo huc properavit* seu accessit sc. angelus ille. *Scherz*.

21) Verf. 55. & seq. mallem ita redditum;

Sed ut innotesceret
hoc singulare factum,
nempe resurrectionis. *Scherz*.

22) Verf. 57. sq. hoc distichon paucissimis mutatis occurrit infra V, 11, 75. *Scherz*.

23) Verf. 58. *ir den*, Cod. Cæsar.

24) Verf. 59. Cod. Cæsar. legit. *Gisiunes drumi er gáb*. Ast Vatic. *gisiunes ara imi er gab*. Quem posteriorem textum arbitror esse genuinum. Est autem *ára* honor; pro quo supra III, 3, 39. & III, 14, 200. habuimus: *era*. Anglo-Sax. *Are*, honor. *Arfæst*, *arfest*, (*Ehrenfest*) honestus. *Arfull*, honorabilis, propitius. Suecis: *ähra*, honor, culmen, fastigium. Verte:

Aspectûs venerationem sibi conciliabat sc. Angelus ille
super vacuum sepulcrum. Scherz.

25) Verf. 61. Cod. utrinsque Margo: *Erat enim aspectus.*

26) Verf. 65. Margo Cod. Cæsar. *Præ timore ejus exterriti sunt custodes.*

27) Verf. 66. *drati*, Cod. Cæsar.

28) Verf. 69. *do uuurtun*, uterque Codex.

29) Verf. 70. mallem reddere: *in his angustiis*. Scherz.

30) Verf. 71. Margo utriusque Codicis: *Respondit Angelus mul.*

31) Verf. eod. videtur *zi libon*, idem esse ac remanens à verbo *liben*, manere, reliquum, superstitem esse, de quo vid. Notam ad I, 27, 10. ita ergo transfero:

Angelus cum solis (apud solas, fœminas illas) *remanens*. Scherz.

32) Verf.

,, Uuib ih fprichu thara zi iu,
,, [32] uuiht ni forehtet ir iu,
,, Drof n'intuuerfet iuer muat,
,, irquamut hera thuruh guat,
,, Uuio mag [33] uuifan thaz io fo
,, [34] thaz unter iui hegi fo.
,, Ja birun uuir in uuara
,, iu eigene [35] gibura. Ebr. 1. ult.
,, Ih uueiz iua herafart,
[36] ,, ir fuechet unfan heilant.
,, Then thefe liuti irsluagun,
,, ioh hiar 'nan ouh bigruabun,
,, Then fie hiar gidottun,
,, mit kruze [37] martelotun.
,, In themo fie fih rachun
,, mit iro fperon ftachun.
,, Ir ni [38] thurfut in uuar,
,, ni eigut ir fin uuiht hiar.
,, Er uuihtes ungidan ni liaz,
,, fo fo er felbo gihiaz.
,, Er ift fon hellu iruuuntan,
,, ioh uf fon dode irftantan,
,, Ni thurfut ir 'nan riazan,
,, [39] ia uuas iuz er giheizan,
,, [40] Er nam in todes riche
,, figi kraftliche.
,, Mit imo er mer [41] ni fihtit,
,, ioh furdir fih ni irrihtit.
,, [42] Ih zellu iu ouh fcono liubi,
,, thar nam er fin giroubi,
,, Sid er 'nan thar ubaruuant,
,, ioh leitta [43] in ander art lant,
,, In himil guallichi
,, [44] fines felbes richi,
,, kraftlicho filu fram
,, fo imo felben gizam.
,, So imo felbon gizam
,, [45] al thaz er [46] tode ginam.
,, Gilou-

Mulieres, ego dico vobis,
nequaquam timete vos.
Propterea haud abjicite veftrum animum:
veniftis huc ex bono (ex bona intentione)
Quomodo poteft effe adeo
inter vos pavor?
Imo fumus nos revera
veftri proprii miniftri.
Novi veftrum acceffum,
quæritis noftrum Salvatorem.
Quem ifti homines occidebant,
& hic eum quoque fepeliebant,
Quem hic interficiebant,
cruce martyrifatum.
In hoc fefe vindicabant
haftis fuis pungebant.
(Sed) non opus habetis revera (eum quærere hic)
non habetis fui quicquam hic.
Is quicquam infectum non reliquit,
quicquid ipfe promiferat.
Is eft ab Inferno reverfus,
& à morte refurrexit,
Non opus habetis eum deplorare,
imo, quod vobis promifit,
Tulit in mortis regnum
victoriam gloriofam.
Cum ipfo illa amplius non pugnat,
& ulterius fe non erigit.
Enarro vobis etiam pulchrum amorem,
hic auferebat is iftius fpolia
Poftquam iftam viciffet,
atque ducebat (fpolia) in alterius generis regionem,
In cœleftem gloriam,
fui ipfius regni,
Potenter multum valde
prout ipfum decebat,
Prout ipfum decebat,
qui mortem captivaret.
Credi-

32) Verf. 74. mallem redditum: *timete vobis.* Scherz.

33) Verf. 77. lege: *uuéfan* ex utroque MSC. Scherz. Freherus: lege:

Uuio mag uuefan thaz io fe
thaz unfer iuib egi fo.

magis fic:

Uuio mag uuefan thaz io fe
thaz unter iuib egifo. Schilter.

34) Verf. 78. Cod. Cæfar. habet; *thaz ünfer iuib égi-fo.* Vat. *thaz unfer iui égi fo*, præferenda eft Lectio Codicis Cæfarei, quam fic expono:

Quod noftrûm (Angelorum) *quis vos terreat.* Scherz.

35) Verf. 80. *Gibura* redderem: *vicini*, ita fæpe ufurpatur apud Notkerum, fic in Pfal. 78, 4. verba: Facti fumus opprobrium *vicinis* noftris, redduntur: *Uuir fin uuorten iteuuiz unferen* geburen. Apud eundem verba Pfal. 78, 12. ita fonantia: Redde *vicinis* noftris feptuplum in finum eorum; fic transferuntur: *Kib fibenfalt in ire buofem unferen* gebuoron. Mens autem Angeli eft, quod terror invadere non debeat fœminas has ob Angeli vifum, cum Angeli femper fint in vicinia hominum feu ipfis fint præfentes. Verto itaque.

Veftri proprii vicini. Scherz.

36) Verf. 82. *Noftram Salvatorem.* Angelus Luc. II, 11. ait: Vobis hodie natus eft Salvator. Hujus tamen Salvationis adminiftri funt Angeli, & participes gaudii. Ebr. 1, 12. & at Salvatorem mundi adorant, Ebr. I, 6. Atque reftituit Salvator numerum Angelorum lapforum. *Schilter.*

37) Verf. 86. Uterque Cod. *mártolotun.*

38) Verf. 89. *durfut*, Cod. Cæfar. eod. modo ỷ. 95.

39) Verf. 96. ego ita arbitror reddendum:

Sane vobis id jam olim promiffum fuit.

Mens eft, quod fœminæ hæ non habeant caufam plorandi, cum id quod jam Patribus Vet. Teft. fuit promiffum, nunc fuerit impletum. *Scherz.*

40) Verf. 97. Aptius:

Obtinuit in Mortis regno
victoriam infignem. Scherz.

41) Verf. 99. Cod. Cæfar. vitio fcribentis: *er fihtib.*

42) Verf. 101. Aptius forte ita transferes:

Dico vobis etiam pulchre, chara fc. fœminæ. *Scherz.*

43) Verf. 104. lege ex utroque MSC. *in anderaz lant*, in aliam regionem. *Scherz.*

44) Verf. 106. redde: *in fuum regnum.*

45) Verf. 110. verto:

Omne id, quod mors prius rapuerat.

i. e. omnes homines, quos mors antea in poteftatem redegerat; regitur hic verfus a verbo *leitta*, quod eft in verf. 104. *Scherz.*

46) Verf. eod. *döde*, Cod. Cæfar.

47) Verf.

„ Giloubet uuortes mines,
„ ni liaz uuiht er thar thes sines.
„ Jagilih hiar sehan mag,
„ uuar [47] ther lichamo lag.
„ Uuar inan ouh giburgun
„ thie man, thie thaz biuuurbun.
[48] Nu [49] sculun ir sat io giilen
„ zi then iungoron sinen.
„ Mit blidliehemo uuillen
„ thiu minu uuort [50] in zellen.
„ Ni due ouh Petrus nu thaz [51] min
„ ni er sih suage thara [52] zin.
„ Gifreuuet allen in thaz muat,
„ uuant er son [53] tode hiutu irstuant.
„ In muat in iz ni lazen,
„ ouh uuiht inan ni tiazen
„ [54] Ni thurfun sie, in uuar min;
„ & [55] sprieht scioto [56] mit in.

Credite verbis meis,
non reliquit quicquam hic de suo.
Quilibet hîc videre potest,
ubi corpus jacuit,
Quo ipsum condiderunt
homines, qui id effecerunt.
Nunc debetis illico festinare
ad discipulos suos,
Cum læto animo
hæc mea verba referre.
Nec faciat etiam Petrus nunc
quo minus se conjungat eo ad illos.
Lætificate omnibus ipsis animum,
quia ille â morte hodie surrexit.
Animum non despondere
nec quicquam ipsum deplorare
Hoc opus est, in veritate mea;
Ipse colloquetur propediem cum ipsis.

Una Sabbati Maria Magdalena venit ad Monumentum. Joann. 20.

CAP. V.

QUam Matia sliumo in uuar
tho z'en iungoron sar,
Deta si in [1] sar mari,
thaz er firstolan uuari.
Tho liefun sar so [2] thu uueist,
[3] thia inan minnotun meist,
Ana theheina bitun
zi [4] themo grabe sie iltun,
[6] Uue'iz themo ouh baz zauueta [5]
ther thia iugund habeta.
Then ginoz firliaf er fram,
ioh et zi themo grabe quam.

VEniebat Maria mane vere
ad discipulos illico,
Faciebat ipsis publicum,
quod ille surreptus esset.
Tunc currebant illico, prout scias,
qui ipsum diligebant maxime,
Absque omni mora
ad sepulcrum festinabant,
Quorum ille etiam melius properabat,
qui juventutem habebat.
Comitem præcurrebat procul,
& prius ad sepulchrum veniebat.

Ni

Nec

47) Vers. 114. *der*, Cod. Cæsar.
48) Vers. 117. Margo Cod. utrinsque:
Cito euntes dicite discipulis ejus & Petro.
49) Vers. eod. Cod. Vat. vitiose: *sculat*. Melius Cæsareus: *sculut*. Scherz.
50) Vers. 120. *in zellen* redde: *ipsis referre*.
51) Vers. 121. *Min* hic idem est ac: *minus. thiu min*, eo minus. Otfr. V, 6, 43. Gloss. Lipsiæ: *lucuco min* (lege: *luculo min*) psulo minus; nos *Luttelkemin*. Quæ posteriora verbs cum sint Lipsii, Belgæ, apparet Belgis etiam esse: *minus*: quod & firmat Kilian. in Etymol. Suecis: *mindre*, minus. Gothis: *minnist*, minimus, pro quo Sueci *minst*. Nos etiam adhuc dicimus *der mindere*, minor, *im minsten nicht*, ne minimum quidem. Unde hunc & seq. versum sic reddo:
Nec faciat Petrus nunc minus,
quam ut se adjungat illis (discipulis)
52) Vers. 122. Cod. Cæsar. *zi in*.
53) Vers. 124. *dode*, Cod. Cæsar.
54) Vers. 128. *ni thurfun sie*: verte: *non debent illi* sc. id facere, quod in ℣. 125. & seq. dictum fuit.
55) Vers. 129. *Sprichit*, Cod. Cæsar.
56) Vers. eod. *skioro*, Cod. Vat.

Ad CAP. V.

1) Vers. 3. *Sar mari*, statim publicum, notum. *Scherz*.
2) Vers. 5. *du*, Cod. Cæsar.
3) Vers. 6. *thie*, uterque Codex.
4) Vers. 8. *demo grabe se*, Cod. Cæs.
5) Vers. 9. Margo utriusque:
Johannes præcucurrit citius Petro.
6) Vers. 9. hunc versum supra in Not. ed I, 2, 55. ita reddidi:
Uti ei etiam optime conveniebat, Scherz.
Ad voces: *uue iz* Schilterus hæc notat: *Nihili vox, ex MSS. emendanda.* Sed non esse vocem nihili ex versione mea epparet: *uue* pro: *uuie* legere etiam est V, 9, 25. ubi:
Uue ist, *quad er juer redina*
quomodo est (qualis est) (dicebat) *vester sermo?*
uue iz, est hodiernum, *uuie es*, Scherz.

7) Vers.

Ni giang er [7] thiu halt thoh thar in,
ni half [8] ther ander [9] thiu ſin min.
Liaf er nah [10] in thrati,
thoh iz uuari ſpati.
Er ſar thia beldida giſiang,
thaz er in thaz grab giang.
Sih ther ander tho [11] gif nah,
ioh giang themo ginoz nah.
Then Sabon ſie thar funtun, Invenerunt ſindonem.
mit thiu 'nan thie biuuuntun,
Thie 'nan thara legitun,
ſo uuir hiar fora zelitun.
Ther ſueizduah uuard thar funtan, [12]
ziſamane al biuuuntan, [13]
Fon [14] then ſabon ſuntar,
thaz bizeinot uuuntar.
Sie thaz al giſahun,
giloubtun ſar [15] tho gahun,
Thaz er firſtolan uuari,
ſo thaz uuib in deta mari.
[16] Sie n'irknatun noh tho thaz
the'iz er ſus al giſcriban uuas,
The'iz ſus al ér uuas funtan.
thaz er ſcolta irſtuntan.
Thie druta giangun guate
mit ſeragemo muate
[17] Zi ſelidon, thiz ahton
mit rozagen [18] gitrahton.
Er ſtuant fon theru ſteti frua,
uuir ſculun huggen thar zua,
Thar er lag giborgan
in Sunnandag in morgan.

Nec ibat tamen intra monumentum (cuſtodiam)
nec juvabat alterum hic ejus amor,
Currebat ille (prior) poſt ipſum valde,
etſi id fiebat lente (tardius).
Hic ſtatim animum ſumebat,
ut in monumentum intraret.
Tunc alter ille etiam ſecutus
& ibat poſt comitem.
Linteum (Sindonem) ibi reperiebant,
quo ipſum involverant,
Qui Ipſum iſthuc poſuerant,
ut antea retulimus.
Sudarium ibi repertum
involutum in unum,
A Sindone ſeparatim,
quod viſum mirabile.
Illi hæc omnia videntes,
credebant ſtatim præpropere,
Quod ſurreptus eſſet,
quemadmodum mulier ipſis fecerat famam.
Nec recordabantur tunc id
quod prius ita omnino ſcriptum erat,
Quod ſic utique antea decretum:
quod Ipſe deberet reſurgere.
Ibant boni iſti fideles
triſtiſſimo animo
Ad tabernacula, hoc reputantes
deſiderantibus cogitationibus.
Ille vero ſurrexerat de illo loco mane,
nos debemus attendere ad hoc,
Quo jacuerat conditus,
in diem ſolis mane.

7) Verſ. 13. *thiu halt*, ſo legeodum: *thiu halb* deſshalben, propterea. *Schilter.* Nil motandum eſt, cum Lectio ſit bona. *Thiu halt* verte: *eo magis*, vid. II, 12, 112. *Scherz.*

8) Verſ. 14. lege: *then ander*. Schilter. Imo legendum: *ther ander*. Scherz.

9) Verſ. 14. *thiu ſin*, compioge in unam vocem: & poſtea verte:

Nec juvabat alter (Petrus) *hunc* (Johannem juveniliter præcurreotem) *eo minus*;

i. e. non obſtante quod Johannes præcucurrerit, tamen illum Petrus non deſeruit, ſed ſecutus eſt. *Scherz.*

10) Verſ. 15. Cod. Cæſar. *in dráti.*

11) Verſ. 19. in Cod. Cæſar. hoc vox *giſuáh*. Cum autem accentus non inſcribantur conſonantibus, ex quorum numero eſt *u*, ſed vocalibus, quorum in claſſe eſt *u*, apparet hic vitium eſſe in textu, & legeodum: *giſuah*, quod idem eſt ac: *giſuag*, conjungebat, adjungebat, er fügte ſich darzu. *Giſuohlih*, aptus, occurrit in Verſ. Tat. c. 51. §. 4. ubi dicitur: *Nioman ſententi ſina hant in phluog inti uuidarſcouuenti iſt* giſuohlih *Gotes ribhe*, nemo mitteos manum ſuam ad aratrum & reſpiciens retro *aptus* eſt regno Dei. *Giſuohlih*, eſt noſtrum: *füglich.* Redde itaque:

Se alter (Johannes) *tum adjunxit*, ſc. Petro in monumentum eunti. *Scherz.*

12) Verſ. 25. Margo Cod. Cæſar. *Sudarium ſeorſum.* Addit Cod. Vet. *inven.*

13) Verſ. 26. Margo utriusque Cod. *Sudarium involutum in unum.*

14) Verſ. 27. *den*, Cod. Cæſar.

15) Verſ. 30. *do*, Cod. Cæſareus.

16) Verſ. 33. mallem redditum:

Nec agnoſcebant adhuc tum illud. Scherz.

17) Verſ. 39. *zi ſelidon* reddo: *domum.* vid. Notam meam ad III, 15, 26. *Scherz.*

18) Verſ. 40. Cod. Cæſar. *gidrahton.*

SPIRITUALITER.

CAP. VI.

THie iungoron in uuara
bizeinont racha mara,
Joh iro zueio loufa
dat filu diafa.
[1] Theso selbun dati
bizeinont zuene liuti:
Thie Judeon giuuaro,
ioh folk ouh heidinero,
Uuio sie datun uuidar Got,
hiar ist iz gibilidot,
[2] Gidougno, so ih thir redion
in thesen Evangelion:
Joh uuio si ez ouh firnamun,
zi giloubu sid biquamun.
[3] Irluegetun binoti
thieselbun Christus doti.
Bizeinot hiar thaz selba grab
thar ther lichamo lag,
[4] Thes thie liuti uuas filu od
selben Druhtines tod.
Johannes in giuuissi,
thoh er iungero si,
[5] Bizeinot in therera dati
thero Judeono liuti.

Petrus

DIscipuli hi revera
significant rem singularem, (celebrem)
Atque eorum duorum cursus,
factum multo profundum.
Horum ipsorum facta
denotant duos populos:
Judæos omnino
& multitudinem gentium,
Quomodo isti fecerint adversus Deum,
hic est depictum,
Mysteria, quæ tibi eloquor
in hoc Evangelio:
Item quomodo, postquam id intellexerunt,
ad fidem postea accesserint.
Inquisiverant accurate
illi Christum mortuum.
Ostendit hic ipsum sepulchrum
ubi corpus jacebat,
Qua homines multum prævaluerunt
ipsius Domini morte.
Johannes certe,
Etsi junior esset,
Repræsentat in hoc facto
Judæorum populum.

Petrus

Ad CAP. VI.

1) Vers. 5. Cod. Cæsar. *these*, quod est Nominativus, unde verto:

Hac ipsa (eut ipsorum) *facta*. Scherz.

2) Vers. 11. Aptius ita:

Mystice (sc. depictum est) *ceu tibl dicam*. Scherz.

3) Vers. 15. *irluegetun*, idem est ac: *viderunt*, *aspexerunt*, *conspexerunt*. Supra habuimus II, 12, 63. *ther sconi sina* irluege, qui pulchritudinem ejus *aspiciat*. Infre V, 17, 77. de Discipulis Christi ejus ascensionem in cœlum videntibus dicitur:

Sie irluagatuo *'nan kumo*
zi jungist filu rumo.

Conspexerunt *illum vix* (amplius)
ad ultimum valde procul.

eonf. hujus Capitis ℣. 48. obi: *irluegiti*, usurpatur ita, ot denotet: *videret*, *conspiceret*. Unde versus ooster ita erit reddendus:

Viderunt (oculis sc. mentis) *omnino Christi mortem*. Scherz.

4) Vers. 19. reddendus est ita: *id quod hominibus erat valde utile*. Gothis sane vox *aud* in compositis inprimis *facilitatem*, *commoditatem* designat. vid. Verel. in Ind. Lingu. Goth. *Scherz.*

5) Vers. 23. Depromsit hanc Anagogen Otfridus ex Gregorii M. Homilia XXII. *Quid fratres, quid cursus significat.* Numquid nam hæc tam subtilis Evangelistæ descriptio a mysteriis vacare credenda est? Minime. Neque enim se Johannes & præisse & non intrasse diceret: si in ipsa sui trepidatione mysterium defuisse credidisset. Quid ergo per Joannem nisi Synagoga? quid per Petrum, nisi Ecclesie designatur? Nec mirum esse videatur, quod per jooiorem Synagoga, per Seoiorem vero Ecclesia signari perhibetur: quie etsi ad Dei cultum prior est Synagoga, quam Ecclesia gentium: ad usum tamen seculi, prior est multitudo geotium, quam Synagoga: Paulo attestante, qui ait: Quie noo prius quod spirituale est, sed quod enimale. —— Currunt ambo simul, quia ab ortus sui tempore usque ad occasum, pari & communi via, etsi ooo pari & communi sensu, gentilitas cum Synagoga cucurrit. Venit Synagoga prior ad mooumentum, sed minime iotravit: quia legis quidem mandata percepit, prophetias de incarnatione ac passione Dominica audivit, sed credere io mortuum ooluit. —— —— ℣. 118. Quid esse, Fratres, credimus, quod sudarium capitis Domini cum linteaminibus non invenitur in monumento? oisi quia, Paulo attestante, *1. Cor. I.* Caput Christi Deus, & Divinitatie incompreheosibilie sacramenta ab infirmitatis oostræ cognitione disjuncta sunt, ejusque potentia creaturæ trenscendit naturam? Et notandum, quod oon solum separatim, sed & involutum inveniri dicitur in unum locum. Linteum quippe quod involvitur, ejus nec initium nec finis aspicitur. Recte ergo sudarium capitis involutum ioventum est, quie celsitudo Divinitatis nec cœpit esse, nec desinit: oec per initium nascitur, nec termioo coangustatur. Bene autem additur, io unum locum, quia in scissum mentium Deus noo est. DEUS quippe io unitate est, & illi ejus habere gratiam merentur, qui se ab invicem per sectarum scandala oon dividunt. —— —— Per linteamina corporis, laborum ligamenta signantur, quæ ouoc electos omnes, i. e. ejus membra constringunt. Sudarium ergo, quod super caput ejus fuerat, seorsum invenitur: quie ipsa Redemtoris nostri passio lon-

Petrus ther alto
in thes giscribes uuorto,
(Thes thih mag uuesan uuola [6] niot,)
bizeinit Heidinan thiot.
Liaf Johannes harto mer,
ioh quam zi themo grabe ouh er,
Er ftuant fid themo flize,
[7] in gimeitun thoh thar uze.
[8] So liazun in io umbiruah
thie felbun Judeon Gotesbuah,
Tharin anazalta,
uuio Chriftus in queman fcolta:
Zi uuizzane fie altun
thio Buah, [9] thiu fruma zaltun,
Uuio unfan liehamon nam
felbo Druhtin, fo imo zam.
Joh uuio er ouh thaz biuuarb
thaz er bi unfih irftarb.
Thio buah ouh thar [10] giuuuagun,
uuio fie 'nan bigruabun.
Iro nihein zithiu gifiang,
fo ther er in thaz grab ni giang,
Thaz thes gouma [11] nam in uuar
irluegeti thia fruma thar.
Ni quam tho Petrus thoh thiu min,
ioh giang er far io tharin:
[12] Giloubig far ouh uuurtun
fo iz heidene bifuntun.
Tho giang nah ther [13] ander,
thaz felba meid er [14] tharer,
Giang after imo [15] in then uuan
tho er inan fah thara ingan.
[16] So uuerdent noh thio ziti,
thaz meinent thefo dati.
[17] Thaz herza Judeono
giloubit [18] Chriftus fcono,
Giloubent fie thaz kruzi
ioh felben [19] Chriftus uuizi:
Joh eigun ouh giuuiffi
thaz fin irftantniffi.

Joh

Petrus fenior
in fcripturæ verbis,
(Cujus te oportet effe bene exercitum)
fignificat Gentilium populum.
Currebat Johannes valde ocyus,
& veniebat ad fepulchrum citius,
(Sed) ftabat poft hanc induftriam,
in evitatione tamen foris:
Ita relinquebant etiam incuriofe
Judæi ifti Dei librum,
Quo in relatum,
quomodo Chriftus adventurus effet;
(Sed) fcire fe ifti cunctabantur,
hunc librum, qui Bonum (falutem) recenfet,
Quomodo noftrum corpus fufciperet
Ipfe Dominus, prout ipfum decebat.
Et quomodo id ambiret,
ut pro nobis moreretur.
Is liber quoque confiderat,
quomodo ifti Ipfum fepelierint.
Iftorum nemo ad hoc progreffus:
ficut hic (Johannes) prior fepulcrum non ingreffus,
Ut id animadverteret vere
perfpiciens falutem ibi.
Nec veniebat Petrus tamen minus,
& ingrediebatur illico in illud:
Fideles ftatim etiam fiebant
qui Gentiles reperiebantur.
Tunc fequebatur alter,
quod is vitaverat hactenus.
Accedens poft ipfum ad Fidem (in fiducia)
cum ipfum videret eo ingredi.
Sic fiunt (comparata funt) adhuc tempora,
quod fignificant hæc gefta.
Cor Judæorum
credit in Chriftum jam,
Credunt ipfi Crucem
& ifta Chrifti tormenta:
Et habent pro certo
hanc fuam refurrectionem.

Ac

fio longe a noftra paffione disjuncta eft: ỳ. 130. quoniam ipfe fine culpa pertulit, quod nos cum culpa toleramus. Ipfe fponte morti fuccumbere voluit, ad quam nos venimus inviti. ỳ. 98. —— —— Notandum, Fratres, eft, quod in fine mundi ad Redemtoris fidem etiam Judæa colligetur, Paulo atteftante, qui ait: Donec plenitudo gentium intraret, & fic omnis Ifrael falvus fieret. Convenit Alcuinus Caroli M. Magifter Comm. in S. Johann. Cap. XLI.

6) Verf. 27. *Niot* fignificat *delectationem*, gaudium. Conf. Notam ad I, 16, 38. verte itaque: *de quo debet effe gaudium.*

7) Verf. 32. *ingimeitun*, hic optime verti poteft: *fine caufa;* Quo fenfu occurrit in Notk. Pf. 72, 13. Ubi verba: Ergo *fine caufa* juftificavi cor meum, ita verfa leguntur: ingimeitun *gerehthaftota ih min herza.* Scherz.

8) Verf. 33. & fq. clarius:

Ita finebant a fe omnino neglectam
Judæi Divinam Scripturam. Scherz.

9) Verf. 38. MSS. & Editio Flaciana habent *thin*, quod contractum eft ex *thie in*, Scherz.

10) Verf. 43. *giuuuagun*, mallem: *narraverunt, dixerunt.* Scherz.

11) Verf. 47. Cod. uterque: *namì in uuar.*

12) Verf. 51. fq.

Credentes (fidei participes) *mox etiam facti fuerunt*
Gentiles, cum id (mortem Chrifti) *cognoviffent.* Scherz.

13) Verf. 53. *anther*, Cod. Cæf.

14) Verf. 54. lege ex utroque Codice: *thar ér.*

15) Verf. 55. *in then uuan*, redderem: *in opinionem*, fententiam fc. Petri. *Scherz.*

16) Verf. 57. *Ita venient adhuc tempora.*

17) Verf. 59. & feqq. redde:

Ut cor Judæorum credat Chrifto pulcre,
(Et) *credat Chrifti crucem.*
& Chrifti Paffionem
Et habeant etiam pro certo
hanc ejus refurrectionem
Et, ut quilibet ploret
mox fibi cor liberet.
Ab infidelitatis duritie, &c. *Scherz.*

18) Verf. 60. Uterque Cod. *Chrifte.*

19) Verf. 62. Utrumque MSC. *Chriftes.*

Joh iagilih ſih kumit,
far ſih thaz herza rumic
Fon [20] ungiloub feſti,
iruueichent thio iro bruſti :
Joh ruarit thanne ſmerza
thaz ſteinina herza.
Biginnit thanne ſuizzen,
mit zaharin ſih nezen.
Biginnit thanne ueichen,
mit riu ſih irbleichen.
Joh ilent io in rihti
zi [21] Chriſtus bigihti.
[22] Si thunkit thaz girati
thanne filu ſpati.
[23] Iſt Judeo manag thanne in uuar
harto filu iamar.
Sih kerent ſie zi guate
[24] rozagemo muate.
Biginnent thanne riuan,
ioh iro bruſti bliuan,
Joh ueinont io zi noti
thio langun miſſidati,
Thaz ſie ſih er ni klagotun,
ſo uuenaglicho lebetun.
[25] Nement ſie thanne gouma
thera langun ungilouba,
Joh klagont [26] thera ferti
thia filu langun herti.
Beginnent thanne [27] uuuafan,
ioh zi Gote ruafan,
Mit [28] mihile ilon,
thaz ſie thia ſunta dilon. Converſio Judæor.
Giuuiſſo iz [29] uuirthit thanne
thaz ſie giloubent alle : Rom. 11, 25. 26.
Thaz ſie after themo guate
ſint [30] rozagemo muate :
[31] Sar ſo zala noto
heidinero thioto
Irfullit uuirdit uuanne
thara in zi ganganne.

Ac quilibet recordatur,
ſtatimque cor purgat,
Ab infidelitate valide,
emollientes ſua pectora :
Et tangit inde dolor
lapideum cor.
Incipit inde ſudare,
lacrymis ſe rigare.
Incipit hinc emolleſcere,
pœnitendo expalleſcere,
Feſtinant quoque recta
ad Chriſti confeſſionem.
Nec putant hoc conſilium
alioquin multo ſerum.
Eſt Judæis multis hinc profecto
dura multum lamentatio.
Se convertunt ad bonum
deſiderante animo.
Incipiunt inde pœnitere,
& pectora ſua tundere,
Deplorantes jam nunc
longa facinora,
Quod non citius conqueſti ſint,
ſic miſere viventes.
Revocant hinc in memoriam
ipſorum diuturnam incredulitatem,
Et deplorant ſuas vias,
valde diuturnas duritias.
Incipiunt inde clamare,
& Deum invocare,
Magna feſtinatione
ut peccata deleant.
Certe continget aliquando
ut credant omnes :
Ut ad bonum (ſalutem hanc)
ſint deſiderantis animi :
Quamprimum numerus
gentilis populi
Impletus fuerit aliquando
ad eo ingrediendum.

[32] Jo

Atque

20) Verſ. 67. lege ex utroque Cod. *Ungiloubon.*
21) Verſ. 76. Uterque Cod. *Chriſtes.*
22) Verſ. 77. legendum : *Ni.* Schilter. Codices MSS. ambo & Flaciana Editio habent : *Sie*, quod nollem in exilium agere, cum optimum inferat ſenſum : Verte itaque.

Ipſis (Judæis) *videtur hoc factum* (converſionis) *tunc valde ſerum.*

Mens eſt, quod Judæi converſi tandem, doleant tunc, quod tamdiu in Chriſtum credere noluerint. *Scherz.*
23) Verſ. 79. & ſeq. Rectius ita :

Eſt Judæus multus tunc revera
valde admodum mæſtus.

jamar & adjective & ſubſtantive uſurpari videtur. *Scherz.*
24) Verſ. 82. *rozagemo* non ſignificat : *deſiderante*, ſed : *triſti*, mœſto, lugente. conf. dicta ad I, 18, 82. *Scherz.*
25) Verſ. 89. & ſq. Clarius :

Anguntur tum animo
propter diuturnam incredulitatem ſuam. Scherz.

26) Verſ. 91. *thera ferti*, mallem reddere : *eodem actu*, ſeu, ſimul. *Scherz.*
27) Verſ. 93. *uuafan* non eſt : *clamare*, ſed : *plorare*, flere. Keron. Gl. *Uuafun*, fletibus, *Uuaft*, luctus, *Uuaffe*, gemitu ; adde ſupra IV, 19, 77. *Scherz.*
28) Verſ. 95. Ego putabam legendum : *uuilon*, ſed Freherus : *mit mihilen ilon*, magna feſtinatione. vid. inf. cap. XXV. 163. *Schilter.* Lege : *mihilen ilon* juxta utrumque MSC.
29) Verſ. 97. *Uuirdit.* Cod. Cæſar.
30) Verſ. 100. *rozagemo*, mallem reddere : *Anxie anhelante.* Conf. dicta ad ỷ. 82.
31) Verſ. 101. Illuſtris Rooſtgardius in Emendation. Otfridinis ita legendum arbitratur : *Sar ſoz âla noto.* Aſt textus Flacii videtur ſatis bene habere, redderem hunc :

Quamprimum numerus accurate. Scherz.

32) Verſ.

[32] Jo so ther zi thiu gifiang
ther after Petruse giang,
Thaz er ouh thio dati
mit imo scouuoti,
Sie sahun thar tho uuuntar,
[33] thie duacha liggen suntar,
Ther selbo [34] sueiz duah in uuar
[35] laggi suntorot thar
Biuuuntan thar zisamane
son [36] themo selben sabane.
Fon then duachon suntan
mit then er lag biuuuntan.
Bizeinot in giuuissi
ther duah thaz Gotnissi,
Thaz ist in giuuelti
ana theheinig enti.
Ther duah ther uuirdit suntan
zisamane biuuuntao,
[37] Ni mahtu irsehao, uuizist thaz,
ni uuedar enti sinaz:
So ist Druhtin in giuuelti
ana theheinig enti,
Joh ist aoa anagengi,
[38] ni uuas thaz er bigunni.
Ist rumo er in then guatin
fon unsen arabeitin,
Suntar biuuuntan,
so thar ther duah uuard suntan.
Giloubent sie thie dati,
thoh iz uuese spati,
Joh irkennit thaz muat,
uuio selbo Druhtin irstuant.
Uuio sin ginada thaz biuuarb,
thaz er bi uosih irstarb.
Klagont thanne noti
thio ererun ziti,
Thaz sie thero dato
gifolgetun so spato,
[39] Joh in liazun umbiruah,
thaz in zaltun thio buah.

Atque sic ille hoc aggressus,
qui post Petrum ingressus,
Ut & ipse hæc gesta
cum ipso videret,
Conspiciebant hic mirabilia,
linteamina jacebant separata,
Ipsum sudarium certe
jacebat separatum ibi
Convolutum in unum
ab ipso Sabano. (Sindone)
A linteo repertum
quo ille jacebat involutus.
Significat pro certo
sudarium Divinitatem,
Hoc est in potentia
absque ullo termino.
Linteum hoc reperiebatur
in unum convolutum,
Nec potes perspicere quale id sit,
nec etiam terminos ejus:
Sic est Dominus in potentia
sine ullo fine,
Et est sine ortu,
nec erat quo inciperet.
Est procul ipse in his bonis
a nostris passionibus,
Separatim involutus,
sicut sudarium erat repertum.
Credebant hoc (ita) gestum,
quanquam id esset sero,
Atque agnoscit animus,
ut ipse Dominus surrexerit.
Ut sua gratia hoc operata,
ut pro nobis moreretur.
Conqueruntur hinc valde
priora tempora,
Quod hæc gesta
sequuta fuerint tam sero,
Et Ipsum reliquerint incuriose,
quod referebant Biblia.

Maria

32) Vers. 105. redde:
Porro cum is hoc susciperet. Scherz.
33) Vers. 110. Cod. Cæsar. *thia duacha liggan.*
34) Vers. 111. *sueizduah*, Cod. Cæsar.
35) Vers. 112. lege ex utroque Cod. *lag gisuntorot.* Scherz.
36) Vers. 114. Cod. Cæsar. *demo.*
37) Vers. 123. sq. Verte:
Non potes videre, scias hoc,
unum ex duobus terminis (limbis.)
Niuuedar est neuter, pro quo Notker. crebro usurpat *Neuueder*, ita in Ps. 70, 4. Neuuederen *laz mih kelih sin noh malis* (ubelen) *Christianis mit eo, noh paganis* (heidenen) *ane ea*, i. e. Neutris *sine me similem esse, nec malis Christianis cum lege, nec Gentilibus sine lege.* Scherz.
38) Vers. 128. reddo: *Nec erat, quod prius inciperet*, i. e. quod antiquius Deo esset. *Scherz.*
39) Vers. 143. clarius:
Et sinerint a se neglectum
id, quod ipsis referebant Biblia.
Scherz.

Maria autem ſtabat ad Monumentum. Joann. 20, 11.

Cap. VII.

MAriun thes thoh io [1] n'irthroz
ſtuant uzana thes grabes, roz,
Zi ſteti thar [2] ginoto,
ſi minnota inan thrato.
Habeta ſiu, in uuar min,
minna mihilo ſin,
Mihilo liubi,
thes uuortes mir giloubi:
Minna mihilo ubar al,
ſo ih thir hiar nu ſagen ſcal.
Thie druta giangun thana ſar,
[3] ſiu ſtuant thoh uueinont thar:
Si thia ſtat noh [4] tho n'irgab,
ioh luagata auur in thaz grab,
Si auur thar [5] tho ſuahta,
ſo harto ſiu ſin ruahta. Inclinavit ſe & proſpexit in monumentum.
Ther man ther thaz ſuachit
thes er harto ruahit,
Thar er es [6] mithont miſta, in uuar,
er kerit ſuachit auur [7] thar.
Thiz uuib ouh thaz hiar ſitota,
ſi iz al [8] irſuahit habeta:
Ni ſuahta ſiu thar thes thiu min,
[9] luageta auur tho thar in.
Tho ſah ſi [10] ſizzen ſcone
thar Engila zuene. Vidit duos Angelos.
[11] Sie uuarun froniſg filu fram,
ſo in kriſtes ſelben grabe zam.
Zi then ſuazon ſaz [12] ther eino
thar Chriſtus lag doter [13] inno
Zen houbiton ther ander,
thar [14] ther lichamo lag er,
Sie ſprachun thio [15] unthulti,
ioh uuaz ſi thara tuolti;
Ira muat ſie ouh ſertun,
thaz ſie thes fragetun.
„ Uuib [16] zui kumiſta thar, [17] Mulier quid ploras?
„ uuenan ſuachiſtu ſar?
„ Uuaz ungiſuaro thinaz iſt,
„ ſo ungimacho riuziſt.
„ Mag

MAria tamen ob id non fiebat tædioſa
ſtans extra ſepulcrum, plorans,
In loco ibi anxie,
amabat Eum vehementer.
Habebat revera
amorem magnum ejus,
Magnam dilectionem,
hoc verbum mihi crede:
Amorem maximum omnium,
ut tibi hîc jam dicam.
Diſcipuli ibant inde illico,
Ipſa ſtabat tamen plorans ibi:
Ipſa hunc locum nondum relinquebat,
& inſpiciebat denuo in ſepulcrum,
Denuo ibi quærebat,
tam anxie ipſius curam gerebat.
Qui aliquid quærit
quod valde deſiderat,
Quamprimum deprehendiſſet amiſſum, revera
verrit, quærit denuo ibi.
Hæc mulier etiam id hîc ſolebat,
cum jam tum inquiſiviſſet:
Non quærebat ea ibi eo minus,
inſpiciebat iterum introrſum.
Tunc videbat ſedere pulchros
ibi Angelos duos.
Erant ſuperilluſtres,
ſicut in Chriſti ipſius ſepulcro decebat.
Ad pedes ſedebat unus
ubi Chriſtus jacuerat mortuus intus,
Ad caput alter,
ubi corpus jacuerat ante.
Compellabant impatientem,
& quid ipſa ibi vellet,
Ejus animum quoque lædebant (offendebant, terrebant)
quod hoc interrogarent.
Mulier cur veniſti huc,
quem quæris adeo?
Quod infortunium tuum eſt,
quod vehementer (adeo) lamentaris?
Oportet

Ad Cap. VII.

1) Verſ. 1. Cod. Cæſar. $\overset{\text{th}}{\textit{nirdróz}}$.

2) Verſ. 3. *ginoto* melius: *vehementer, valde.* Conf. III, 6, 74. *Scherz.*

3) Verſ. 12. Cod. Cæſar. *ſi ſtuant doh uueinota thar.* Cod. Vat. etiam habet: *uueinota.* Unde verto:
Illa ſtabat (remanſit) *ſed plorabat ibi.*
Scherz.

4) Verſ. 13. Cod. Cæſar. *do.*

5) Verſ. 15. hic etiam Cod. Cæſ. habet: *do.*

6) Verſ. 19. Cum *milhont* ſignificet: *modo*, ceu ſupra monui, hunc verſum ita reddo:
Ubi eo nunc modo carere cœpit, revera.
Scherz.

7) Verſ. 20. Codex Cæſar. *dar.*

8) Verſ. 22. Cod. Cæſ. *irſuachit.* ℣. 21. & 2. ſq. aptius ita:
Hæc fœmina etiam hoc hîc agebat,
illa omnia perluſtraverat.
Nihilominus (tamen iterum) *ibi quærebat.*
Scherz.

9) Verſ. 24. Cod. Cæſar. *Luaget auur do.*

10) Verſ. 25. Cod. Cæſar. *ſizzan.*

11) Verſ. 27. redde: *Erant pulchri admodum.* De v. *froniſg* vid. IV, 1, 30. *Scherz.*

12) Verſ. 29. *der*, Cod. Cæſar.

13) Verſ. 30. Uterque Codex & Flacius habent: *eino*, ſolus. *Scherz.*

14) Verſ. 32. *der*, Cod. Cæſar.

15) Verſ. 33. Cod. Cæſar. *undulti.*

16) Verſ. 37. lege: *ziu*, ex utroque Cod.

17) Verſ. 37. Textus à latere poſitus continet hujus verſus interpretationem, *kumiſt* hic non eſt, *venis*, ſed: *ploras.* Conf. Notam ad I, 6, 5. *Scherz.*

18) Verſ.

„ Mag mih, quad si zi in, do [18] les
„ gilusten ueeinonnes,
„ Ser ioh leid ubar uuan
„ ist mir harto gidan.
„ Haben ih zi klagonne
„ ioh leidalih zi sagenne:
„ Ni ueeiz ih les in gâhe
„ uuar ih iz [19] anasâhe.
„ [20] Thaz ser thaz ruarit mih,
„ the'ist [21] leiden allen ungilih,
„ Iz ubarstigit noti
„ [22] allo uuidarmuati.
„ Mir ist ser ubar ser,
„ ni [23] ubaruuintu ih iz mer.
„ Ni uuanes untar manne
„ iamer drost giuuinne. Tulerunt Dominum meum.
„ Sie eigun mir ginomanan
„ lioban Druhtin minan,
„ Thaz min liaba herza:
„ bithiu ruarit mih thiu smerza.
„ Ni uuas in thar ginuagi,
„ thaz man nan irsluagi,
„ Suntar se ouh biuuurbin,
thaz sie 'nan giburgin.
„ Thaz friunt nihein ni uuesti,
„ uuio man 'nan firquisti:
„ Joh uuio man 'nan firduasbti,
„ mir zi leidlusti.
„ Bithiu, fromin, so ih iu redinon,
„ ni meg ih thaz irkoboron,
„ The'ih iamer frauuo lusti
„ gilaze in mino brusti.
„ Joh so ih iu hiar nu zellu,
„ [24] uuard mir uue mit minnu.
„ Te'ih sino liubi in mih giliaz,
„ ob ih sia niazan ni muaz.
„ Oba iaman thoh giquati,
„ uuara man 'nan dati:
„ Odo mir gizeliti,
„ uuar man 'nan legiti,
„ Thaz ih thoh in [25] thera doti
„ uuaz thionostes gidati,
„ Themo [26] lioben manne.
„ [27] uuaz uuare mir thanne!
So sliumo si [28] tho thaz gisprah, Hæc cum dixisset, conversa est retrorsum,
si sar io uuidorort bisah

Thar

Oportet me, dicebat ipsa ad eosdem,
appetere ploratus,
Dolor ac mæstitia supra opinionem
mihi duriter contigit.
Habeo ego conqueri,
& lamentabiliter dicere.
Nescio ego in festinatione
quorsum ego respiciam.
Dolor tangit me,
hæc passio incomparabilis,
Transcendit omnimodo
omnes adversitates.
Mihi est dolor supra dolorem,
non sustinere possum hoc amplius.
Ne credas inter homines
unquam solatium capere (me)
Mihi sustulerunt
dilectum Dominum meum,
Illud meum dilectum cor:
propterea tangit me hic dolor.
Non fuit istis tunc satis,
quod illum interfecerint:
Sed se etiam occuparunt,
ut ipsum absconderent.
Quo amicus nec unicus sciret,
quomodo Ipsum perdidissent:
Et quomodo Ipsum perire fecerint,
mihi ad dolorem.
Per hoc, domini mei, quod vobis dico,
non possum id obtinere (à me)
Ut unquam (posthàc) lætitiæ desiderium
admittam in meum pectus.
Imo dum ego vobis hic jam refero,
excrucior amore,
Ut ego ejus amorem in me immittam,
numquid eo frui potuero. (Ob ich nicht seiner libe geniessen mögte.)
Utinam aliquis diceret,
quo Ipsum tulerint:
Aut mihi referret,
quo Ipsum posuerint,
Ut saltem in morte
aliquid servitii præstitero,
Optimo viro.
quid esset mihi tunc!
Simul atque hæc dixisset,
illico retrorsum videns

Con-

---

18) Verf. 41. *les*, verte & hic & ℣. 47. *omnino:* ut aliquoties monui. *Scherz.*

19) Verf. 48. lege ex utroque MSC. *anafabe.* Unde verte:

Ubi ego id incipiam. Scherz.

20) Verf. 49. *thaz ser thaz thar.* Itaque hic & sequens versus melius ita exprimitur:

Dolor, qui hic me tangit
est dissimilis omni tristitiæ.

i. e. nulla tristitia ei potest æquiparari. *Scherz.*

21) Verf. 50. lege: *leidon:* ex utroque MSC.

22) Verf. 52. reddiderim:

Omne animi robur.

Ubarmuati proprie *superbiam*, *ambitionem* denotat. Gl. Keronis. *Ubarmuatu*, elatione. *Scherz.* (Sed Schilter habet *uuidarmuati*, non *ubarmuati.* Anon.)

23) Verf. 54. *uberuuintu* redde: *superabo.* Scherz.

24) Verf. 74. & 2. seqq. mallem ita redditos:

mihi fiebat male ex amore;
Quod ego ipsius amorem in me demittere sustinuerim,
cum tamen eo frui non possim. Scherz.

25) Verf. 81. *dera*, Cod. Cæsar.

26) Verf. 83. Codex Cæsareus habet: *lieben.*

27) Verf. 84. Freherus: pro: *uuaz* lege: *baz*, Schilter. Sed non opus correctione. Verto:

Quam gratum hoc esset. Scherz.

Verf. eod. lege: *uuari* ex utroque Cod.

28) Verf. 85. *do*, Cod. Cæsar.

29) Verf.

Thar ſah ſi Druhtin ſtantan,
ioh habeta inan funtan.
[29] Ni uuiht [30] thoh ſin n'irknata:
ioh giuuiſſo uuanta,
The'iz in ala uuari
ther gartari uuari.
Frageta er ſa ſare, [31]
[32] zui ſi ruzi thare,
Uuaz ſuahti ſo harto
thero klagontero uuorto?
Fro min, quad ſi, dua mih uuis
oba thu 'nan namis:
Joh uuara thiu [33] thin guati
then minan liobon dati.
Ih giagaleizon, thaz iſt uuar,
thaz ih inan giholon thar.
Ni [34] klekent mih zi heiti
[35] thio liebun arabeiti.
Ni [36] kanta ſi 'nan drofer
thuruh thaz mihila ſer,
Si uuanta in ala feſti,
[37] thaz man 'nalihiz uueſti.
Bi namen er ſa nanta: [38]
[39] ioh ſi 'nan ſar irkanta.
Zi fuazon ſi ſar ilta,
thez hiaz er ſie duan bita. Matth. 18, 9.
„ [40] Inthabe, quad er zi iru, thih, Luc. 24, 39. Joh. 20, 27.
„ drof ni ruari [41] thu mih. Auguſtin. Serm.
„ Ni fuar ih noh nu thera uert 155. de Temp.
„ in mines fater geginuuert.

„ Gizeli

Conſpexit Dominum ſtantem,
atque Ipſum invenerat.
Neque tamen Ipſum agnoſcebat:
ſed pro certo putabat,
Quod is revera
bortulanus eſſet.
Interrogabat illam ſtatim,
cur ploraret ita?
Quid quæreret ita anxie
querulantibus verbis?
Mi optime, reſpondit illa, fac me certiorem,
an tu ipſum ſuſtuleris:
Et quorſum tua bonitas
meum dilectum poſuerit?
Annitar profecto
ut Ipſum repetam inde.
Ne dirumpent me bodie
bi amici labores.
Non cognovit ipſum bactenus,
propter magnum dolorem,
Putans per omnia firmiter,
quod bortulanus eſſet.
Nominetenus Ille eam vocabat:
& Ipſum illico agnoſcebat.
Ad pedes ea ſtatim properabat,
cujus rei jubebat Ipſe eam facere moram.
Cobibe, dicebat ad ipſam, te,
porro ne tangas me.
Nondum profectus ſum iter
in mei Patris præſentiam.

Narra

29) Verſ. 89. *Si uuibt*, ex Cod. utroque lege.

30) Verſ. eod. *do*, Cod. Cæſar.

31) Verſ. 94. Margo Cod. Cæſar. *Mulier quid ploras?*

32) Verſ. eod. pro: *zui* iterum lege ex MSC. utroque: *zin:* Scherz.

33) Verſ. 99. *din*, Cod. Cæſar.

34) Verſ. 103. *kleken* ſignificat quidem *rumpere*, *diſrumpere*. vid. ſupra IV, 33, 73. Sed cum *zi beiti* pro: *bodie* apud Scriptores Antiquos Theotiſcos non occurrat, ejus vero loco uſurpent illi *biut*, *biuto*, *biutu*, dubito an bæc verſio bene ſe habeat. Ego ita transfero:

Nec ſufficiunt mibi juxta votum
grati bi labores.

i. e. Optarem, ut plus adhuc facere poſſem in gratiam Chriſti; hic enim, quamvis gratus, labor aſportationis Corporis Chriſti nondum eaplet votum meum, juxta quod ejus cauſa nihil non agesa parata ſum. *Klecken* pro: *ſufficere* adhuc hodie uſurpatur e. g. in formula: *es kleckt nicbt*, non ſufficit, hinc *erklecklicb*, ſufficiens. *Heiti*, votum antiquis deſignat. Gothis: *Heit*, votum. vid Verel. Ind. Ling. Goth. Gloſſæ Lipſii: *Heitinga*, vota. Hodie Galli *ſoibbaiter*, compoſite. Eædem Gloſſæ: *Gibeita*, vote; alibi: *gibeta*. Scherz.

35) Verſ. 104. *thie*, Cod. Cæſar.

36) Verſ. 105. lege: *Nanta*, quod & Flacius & utrumque MSC. habet: Unde verſus hic ſic eſt reddendus:

Non nominabat illum (Chriſtum, de cujue cadavere loquebatur) *ea in re prius. Scberz.*

37) Verſ. 108. *Mânnalibiz* in textu eſt: Hortulanus. Joh. XX, 15. Sed quomodo id hoc vocabulo exprimatur, obſcurum eſt. *Nab*, nahem, nahlihito, propinquus, vicinus, propinquare; itaque *Mannalibiz*, vir vicinus, qui proaime ad ſepulchrum habitavit h. e. Nachbar, Gartemann, cui ſepulchri & horti cuſtodia commiſſa. *Scbilter.* Lege ex utroque Cod. *thaz mannalib iz uueſti*; idque ita verte:

Qeod quilibet id (nomen perſonæ, quam illa intelligebat) *ſciret.*

38) Verſ. 109. Margo Cod. utriusque:

Maria converſa illa.

39) Verſ. 110. redde:

Et tum illa ipſum illico agnoſcebat.

40) Verſ. 113. *Inthabe thib*, *drof ni ruari the mib.* Otfridus naturalem ſenſum exprimit, qui eapreſſe non legitur. Recte enim Alcuinus in Joh. pag. 666. *Ab Evangeliſta non ſubditur, quid mulier fecerit, ſed ex eo innuiter, quod audivit, cui dicitur: Noli me tangere. Ie his enim verbis oſtenditur, quod Maria amplecti voluit ejus veſtigia, quem recognovit. Sed ei Magiſter dicit: Noli me tangere. Non quia poſt reſurrectionem Dominus tactum renuit fœminarum, cum de duabus ad ſepelcrum ejus, ſcriptum ſit:* Acceſſerunt & tenuerunt pedes ejus. Imo non voluit Maria tantum tangere, ſed & tetigit, ut de hac ipſa Maria habetur Matth. 28, 9. quod hic ſupplet Otfridus per voculam *drof*, quæ compoſita ex *dar* & *of*, *auf*, *ob*, *uber*, ſignificatque duiationem temporis, *porro*, *ulteries*, *diutius*. 'Prohibet tangentem tenere, & jubet ceſſare a contrectatione ulteriori, & potius feſtinare diſcipulis reſurrectionem ſuam & imminentem Adſcenſionem ad Patrem. Myſtice vero S. Auguſtinus *Serm. 155. de Tempore*, interpretatur: *Noli me tangere talem, qualem credis, nudum hominem, ſed cum adſcendero ad Patrem, me tange, h. e. crede.* Idem & S. Hieron. Epiſt. XXV. ad fin.

„ Gizeli uuorton thinen *Vade ad Fratres meos.*
„ then [42] bruodoron minen,
„ Thaz habes thu irfuntan,
„ theih bin fon tode irstantan,
„ Joh theih faru in rihti [41]
„ in fines selb gisihti,
„ In [44] fronisgi gisiunes
„ thes Druhtines mines.
„ Zel in thu ther boto bist,
„ er Got ioh iro fater ist.
„ Thaz lazen sie in uuara
„ thia ungilouba [45] in fiara.
„ Ni deta si thes tho bita,
zen iungoron si far ilta,
Sageta in tho thaz si 'nan sah,
ioh uuort thiu er zi iru sprah.

Narra verbis tuis
fratribus meis,
Quod comperta fueris,
quod a morte resurrexerim,
Et quod ascendo recta
in Ipsius conspectum,
In sanctum adspectum
Domini mei.
Refer eis tu nuncius esto,
ille Deus quod eorum pater sit.
Ut linquant vere
incredulitatem in cessatione.
Nec faciebat ipsa hic moram,
ad discipulos illico properabat,
Dicebat ipsis quod Ipsum vidisset,
& verba quæ is ad eam dixisset.

[1] *SPIRITALITER.*

CAP. VIII.

[2] IH uuil iu hiar gimeinen,
uuas thie engila bizeinen,
Thie sconun ioh thie uuizun,
thie in Christes grabe sazun,
Thie thar in reste frono
[3] gizamun so scono,
Uuarun skinenti fram,
so Gotes boton uuola zam.
Joh thaz ist mihil uuuntar,
thaz sie so sazun suntar,
Sih thar so gieinotun
thera steti guatun.
[4] Thaz uuir Engil nennen,
thaz heizent, so uuir zellen
Boton in githiuti
frenkisge liuti,
Thie io thaz iruuellent,
thaz sie thaz gizellent,

[5] Sar

VOlo vobis hic communicare,
quid angeli significent,
Pulchri illi atque candidi,
qui in Christi sepulchro sederunt,
Qui ibi in requie sancta
comparebant tam splendide,
Erant lucentes procul,
ut Dei nuncios bene deceret.
Atque hoc est valde mirabile,
quod ita sederint seorsim,
Se (tamen) sic conjunxerint
(in) hoc loco bono.
Quod nos Angelos dicimus,
denotant quos nos vocamus
Nuncios in communi (vulgo)
Franci homines,
Qui hoc suscipiunt (profitentur)
ut ea referant,

Statim

fin. p. 104. Et Alcuinus pergens: *Sed cur tangi non debeat, ratio quoque additur, cum subinfertur: Nondum enim adscendi ad Patrem meum. In corde etenim nostro tunc Jesus adscendit ad Patrem, cum æqualis creditur Patri. Nam quisquis eum æqualem Patri non credit, adhuc in ejus pectore ad Patrem Dominus non adscendit. Ille ergo Jesum veraciter tangit, qui Patri Filium coæternum credit.* Conf. pag. 1066. Plane inchoativa vocabula pro Completivis & coutinuativis, stylo Scripturæ Sacræ etiam accipi, observavit M. Flacius *in Clav. P. 2. pag. 316.* Animus Mariæ erat Dominum nobiscum retinendi, pedum amplexu: sed excusat se Dominus & docet, reliquum esse Adscensionem solennem ad Patrem cœlestem, donec uobiscum hic visibiliter maneat. Conf. Flacium in *Clave* v. Tangere. *Schilter.*

41) Vers. 114. Cod. Cæsar. *du.*

42) Vers. 118. *bruadoron*, Cod. Cæsar.

43) Vers. 121. Margo utriusque Codicis:
Ascendo ad Patrem meum.

44) Vers. 123. *fronisgi* redderem:
In pulcram visionem. Scherz.

45) Vers. 128. *in fiara*, procul, ut supra. *Scherz.*

AD CAP. VIII.

1) Ad Rubr. conf. Augustin. T. X. 890. & seqq. *Schilter.*

2) Vers. 1. Cod. Cæsar. *ih uuille hiar.* Ast Vat. *ih uuillu hiar.* Verto hunc versum:
Volo hic indicare.

3) Vers. 6. *Gizamun*, decebant. *Scherz.*

4) Vers. 13. & seqq. 3. ita mallem redditos:
Id, quod nos Angelos vocamus,
id appellant, uti dicimus.
Boton *in excellentia,*
Franci homines.
de v. *githiuto*, quæ est vers. 15. vid. Notam ad I, 1, 201. conf. Staden. in Expl. Voc. Bibl. Germ. p. 111. qui arbitratur *in githiudi* esse idem ac: *in allgemeiner Sprach.* Scherz.

5) Vers.

[5] Sar in horsglicha frist,
fo uuaz fo in gibotan ist.
Sie meinent hiar thie zuene
thie Engila fine,
Duent unfih giuuiffe
fon themo irftantniffe.
Thiefelbun Gotes thegana
thie uns fcribent [6] kriftes redina,
Thie uns fcribent fino dati,
ioh felbaz fin [7] girati,
Thaz ift uns irougit,
thaz Got ift kriftes [8] haubit. 1.Cor.11,3.
Uuizzift thaz [9] gimuato,
the'ift Druhtin unfer guato.
Ther zen houbiton faz
ther kundit, uuiziftu thaz,
Uns in giuuiffi
thaz kriftes Gotniffi.
Then man z'en fuazon gifah,
ther zeinot ander [10] gimah,
Ther zeinot fcona giuuurt,
[11] ther felbun lichi giburt.
Johannes, [12] uuiziftu thaz, In principio erat verbum.
zi kriftes houbiton faz,
Tho er fo hoho gifan
thes [13] Euangelion bigan,
Tho er fo hoho iz fuarta,
thaz Gotniffi ruarta,
Mit uuorton filu [14] diofen,
[15] thara uuir zua io ruafen.
[16] Gihogat er ouh thero fuazo,
uuant et [17] gifcrib uns fuazo,
Ofono filu fram,
uuio er hera in uuorolt quam, Verbum caro factum est.
Uuio Druhtin deta, fo imo zam,
er unfan [18] lichamo nam.
[19] Uuio er uuard oh heraf uns,
ioh nu buit in uns, [20]
Bi namen fia Druhtin nanta,
fo ih hiarfora zalta.
[21] Gifuafo ioh thin kundo ift,
then thu bi namen nennift,
„ [22] Sama fo er zi iru quati
„ [23] irknan'nan binoti.

„ In

Statim in maturando termino,
quæcunque iis mandata funt,
Significant hic hi duo
Angeli ejus,
Facientes nos certiores
de refurrectione.
Illos Dei miniftros (duos Evangeliftas)
qui defcribunt nobis Chrifti fermones,
Qui nobis defcribunt ejus res geftas,
& ipfius confilia,
Eft nobis indicatum,
quod Deus eft Chrifti caput.
Sciatis hoc pro certo
quod fit Dominus noftrum Bonum.
Qui ad Caput fedebat
denunciat, fcias hoc,
Nobis pro certo
Chrifti Deitatem.
Quem ad pedes confpiciebant,
defignat alteram naturam,
Defignat pulchrum decus,
illius corporalem nativitatem.
Johannes, fcias hoc,
ad Chrifti caput fedit,
Cum tam alte meditatus
Evangelium orditur,
Cum tam alte id ducebat
Divinitatem tangens,
Verbis multum profundis
quibus & acclamamus.
Obfervabat etiam pedes,
nam fcripfit nobis fuaviter,
Aperte multo magis,
quomodo Ille huc in mundum venerit,
Quomodo Dominus fecerit, quod Ipfum decebat,
noftrum Corpus affumens.
Quomodo factus eft defuper nobis,
& nunc manet in nobis.
Nominetenus illam Dominus vocabat,
ut antea dixi.
Dulcis etiam tuus amicus eft,
quem nominetenus appellas.
Simulac Ille ad eam loqueretur,
agnovit eum accurate.

In

5) Verf. 19. Clarius, *in brevi termino*, i. e. promte. *Scherz.*

6) Verf. 26. *Chriftes*, Cod. Cæfar.

7) Verf. 28. *girati*, *res*, *facta* denotare fupra jam monui. *Scherz.*

8) Verf. 30. in Cod. Cæfar. extat: *houbit.*

9) Verf. 31. *gimuato*, non eft: *pro certo*, fed: *læte*, cum *lætitia*. Conf. III, 24, 69. ubi Martha foror Lazari dicit: *giloub ih thaz* gimuato, *credo hoc* læto animo. *Scherz.*

10) Verf. 38. *gimah* in genere denotat *rem*, conditionem, ftatum. Adde Not. ad III, 12. 13. *Scherz.*

11) Verf. 40. Cod. Cæf. *thera felbun.*

12) Verf. 41. Cod. Cæf. *uuiziftu.*

13) Verf. 44. Uterque Cod. *Evangelien.*

14) Verf. 47. *diafen*, Cod. Cæfar.

15) Verf. 48. Aptius forte:

Ad quam (Divinitatem) *femper clamamus.* Scherz.

16) Verf. 49. *Gihogat er*, aptius videtur reddi: *in mentem revocat.* vid. I, 9, 28. Scherz.

17) Verf. 50. Uterque Cod. *gifcreib.*

18) Verf. 54. ex Cod. utroque lege: *lichamon.*

19) Verf. 55. Utrumque MSC. oftendit legendum effe; *uuio er uuard uub hera fuus.*

Quomodo fuerit huc (ad fufcipiendam humanam naturam) *promtus.*

Fuus idem effe ac: *promtus*, fupra oftendi in Not. ad II, 3, 63. *Scherz.*

20) Verf. 56. Margo Vaticani Codicis exhibet: *Et habitabit in nobis.* Aft margo Cod. Cæfar. Ethabitab. in nobis.

21) Verf. 59. *Gifuafo* denotat *familiarem*, domefticum, uti fupra jam monui. Itaque verte:

Familiaris & notus tibi eft. Scherz.

22) Verf. 61. hic verfus ita eft reddendus: *Simili modo, cum ipfe ad illam diceret. Sama* fimilitudinem vel relationem notare certiffimum eft. *Scherz.*

23) Verf. 62. textus Flacii obelo non indigebat; & firmatur utroque MSC. legendum itaque eft: *irknai mih binoti*; quod verto: *Nofti me admodum.* Confequenter alterum verfum (quem verto: *in animum mitte tibi id ftudiofe*, vehementer) Parenthefi includo; & tertium exprimo:

Siquidem nomen tuum novi. Scherz.

24) Verf.

„ In muate laz thir iz heiz;
„ uuanta ih thinan namon uueiz.
Si n'an ſar irkanta,
ſo er then namon nanta,
Thaz ſi garo er firliaz,
unz er ſia uuib hiaz.
[24] So iſt themo Gotes drute
giſprochan zi guate.
Moyſene in uuare,
themo [25] uuizod ſpentare.
„ Ih, quad Druhtin, uueiz thih [26]
„ bi namen, thaz ni hiluh thih. Ex. 33, 12. Jeſ. 43, 1.
„ Bi namen uueiz ih thih al,
„ ſo man ſinan drut ſcal.
„ [27] Nales the'ih thih zeino
„ mit uuorolti gimeino,
„ Ih uueiz thih [28] ſuntarin gon
„ in thines ſelbes thingon.
So uuard ouh hiar bi thaz uuib,
thiu thar tho ſuahta thaz lib.
Si irkanta 'nan ſo er uuolta,
ſo er then namon nanta.
Sama ſo er zi iru quati,
[29] irknan 'nan binoti.
„ In muate laz thir iz heiz,
„ thaz [30] ih thinan namon uueiz.
Thaz uuib zithiu giſundta, Luc. 10, 10.
then iungoron iz kundta,
Aller eriſt tho thaz uuib
in giſageta thaz lib.
Nim gouma hiar in noti
[31] thio uuuntarlichun dati,
[32] Thaz fronisga gizami,
ioh thaz ſeltſani.
Gab [33] io uuib uuanne
themo gommanne
[34] Bittiri todes,
thiu natara giſpuanſes.
Quam auur thiſu nu in uuar,
ioh kundta thaz lib ſar.
[35] Uuib, ſo ih thir redinon,
er iſt gommannon,
[36] Selb ſo Druhtin quati,
ioh eriſt zi thiu dati

Thia

In animum mitte tibi ſtudioſe (calide)
quod tuum nomen novi.
Illa ipſum illico agnovit,
ſimulac nomen nominabat,
Quod illa penitus antea intermiſit,
dum Mulierem vocabat.
Hoc Dei fideli
dictum eſt in bonum.
Moyſi revera
legislatori:
Ego, dixit Dominus, novi te
nominetenus, hoc non celabo te.
Nominetenus novi te totum,
veluti quis ſuum fidelem debet.
Nihil (eſt) quo te cenſeam
cum mundo æqualiter,
Novi te ſeparatim habere
in tuismet rebus.
Sic contingebat etiam hic cum muliere,
quæ ibi quærebat vitam.
Agnoſcebat Ipſum quum Ipſe vellet,
quum ipſe nomen nominaret.
Simulac Ipſe ad illam loqueretur,
agnoſcebat eum accurate.
In animum mitte tibi calide,
quod is nomen tuum novit.
Mulier quum inveniſſet,
diſcipulis id nunciavit,
Prima omnium hic mulier
illis referebat vitam.
Obſerva hic ſtudioſe
mirabilia facta,
Sanctam congruentiam
& rarum quid.
Dedit ſane mulier olim (Eva)
Viro
Amaram mortem,
ſerpentis perſuaſione.
Venit vero hæc jam revera
& nunciavit vitam ſine mora.
Mulier, quam tibi dico,
prior eſt viris,
Ipſe Dominus cum loqueretur, (ad ipſam)
& primum ei fecerit

Hoc

24) Verſ. 69. Clarius:
Simili ratione Dei fideli ſc. ſervo. *Scherz.*

25) Verſ. 72. *Uuizod ſpentare* redde potius: *Legis diſtributori*, Propalatori. In Gloſſ. Keroois eſt: *ſpentari*, diſpenſatorem. *Scherz.*

26) Verſ. 73. Margo utriusque Codicis: *Novi te ex nomine.*

27) Verſ. 77. *Nales* ſignificat: *Non*, uti ootiſſimum eſt, Unde hunc & ſeq. verſum ita transfero:
Non quod te deſignem (nomine)
cum mundo æqualiter i. e. uti alios homines omnes. *Scherz.*

28) Verſ. 79. *ſuntaringon* eſt una vox in utroque MSC. in Verſione Tat. legitur *ſuntoringun* pro: *ſeorſim.* cap. 74. §. 5. & *ſuntringen*, *ſuntringon* eodem ſenſu. Reddo itaque hunc verſum:
Novi te ſeparatim, ſpecialiter. *Scherz.*

29) Verſ. 86. iterum, uti ſupra ℣. 62. Uterque Cod. habet: *irknai mih*; itaque eodem modo verte: *Scherz.*

30) Verſ. 88. forte: *er:* Schilter. Textus bene ſe habet: *Scherz.* Hunc verſum redde:
Quod ego tuum nomen noverim. Scherz.

31) Verſ. 94. Cod. Cæſar. *thia.*

32) Verſ. 95. Sic reddo:
Inſignem rem
& ſingularem. Scherz.

33) Verſ. 97. Utrumque MSC. *iu.*

34) Verſ. 99. exprimo:
Amaritudinem mortis,
(Serpens perſuadebat hoc ita) Scherz.

35) Verſ. 103. Ita exprimo:
Fœmina, uti dixi,
Primum viris.
i. e. Fœmina Viris, nihil ea de re ſcientibus primum nuncium attulit. *Scherz.*

36) Verſ. 105. redde:
Ipſe ita Dominus juſſit
& in eum finem fecit
Ut nuncius eſſet ſingularis
quo (hoc) eſſet eo magis mirabile.
Scherz.

Thia botaſcaf ſus ſuntar,
the'iz uuari mera uuuntar.
Fon theru ſelbun henti
[37] then thod [38] giſcankti nemti.
Joh uueuuon tho manne
gab zi drinkanne.
Fon theru intfahent, theiſt ouh uuib;
nu thaz euuiniga lib.
[39] Freuuida zi libe
ni ſit irbolgan uuibe.

Hoc nuncium ita ſeparatim
quod erat magis mirabile:
Ab ejusdem manibus (primæ mulieris)
mortem donatam accepit,
Et tormenta viro
propinavit.
A qua accipiunt, quæ & ipſa mulier, (Maria)
Nunc æternam vitam.
Lætificati ad vitam
ne ſitis irati mulieri.

Duo ex Diſcipulis JEſu ibant in Caſtellum.
Luc. 24.

Cap. IX.

THo thaz euuiniga guat
uz fon themo grabe irſtuant,
Thaz lib, thaz bi unſih hiar irſtarb,
fon bechehera uuidar uuarb:
Thes dages [1] fuarunt thanana
ſine [2] druta thegana,
Giſellon zuene guate,
[3] ſeragomo muate. Narrabant de his omnibus.
Sie fuarun, quitilonti
thio armiluchun dati,
Jamarlichon [4] thingon,
ioh in thenſelben gangon.
[5] Sie giangun inan klagonti,
ioh io fon imo ſagenti,
Qaum in harto in iro muat
thaz ſin [6] managfalta guat. Ipſe JEſus adpropinquans.
Uuard Druhtin in do lindo
thes uueges ſamanſindo,
Giang ouh in thera ferti,
mit in [7] tho koſonti.
Ni thaz ſie thaz [9] thoh datin,
thaz ſie 'nan irknatin,
Odo in ala uuari
ſie uueſtin uuer er uuari. Qui ſunt hi ſermones?
„ Uue iſt, quad er, iuer redina,
„ ioh iuer [10] unfreuuida,
„ Ir iuerero uuorto
„ get ſus drurento.

Gab

Cum ſummum Bonum
ex ſepulcro ſurrexiſſet,
Vitam, quam apud nos hîc amiſerat,
de tenebris recepiſſet:
Eadem die ibant inde
ejus fideles-diſcipuli,
Comites duo boni,
mœſto animo.
Ibant, narrantes
miſeranda (tyrannica) facinora,
Miſerabilium rerum,
in eo ipſo itinere.
Ibant ſibi conquerentes,
& de ipſo narrantes,
Veniebat ipſis vehementer in mentem
multiplex illud ejus bonum.
Fiebat Dominus ipſis leniter
itineris comes,
Ibatque in eodem itinere,
cum iis colloquens.
Nec tamen ut id agerent,
ut Ipſum cognoſcerent,
Aut revera
ſcirent, quis ille eſſet.
Quæ eſt, dixit ille, veſtra narratio,
& veſtra querimonia,
Veſtris de verbis
itis adeo mœrentes!

Dedit

---

iu
37) Verſ. 110. MSC. Cæſar. *the.*

38) Verſ. eod. in MSC. Cæſar. legitur: *giſcankti. u. enti.* forte legendum: *giſcankti. und enti.* Ut *enti* ſit ſynonymum mortis: ſed nil definiò. *Scherz.*

39) Verſ. 115. *Freuuida*, eſt *Gaudium*, *Lætitia.* vid. II, 13, 31. Adde II, 6, 114. Unde verto:
Gaudium ad vitam i. e. gaudium vitæ æternæ. *Scherz.*

Ad Cap. IX.

1) Verſ. 5. *fuarun*, Cod. Cæſar.
2) Verſ. 6. Uterque Cod. *drut thegana.*
3) Verſ. 8. *ſeragemo*, uterque Codex.
4) Verſ. 11. Cum *thing*, *ding* etiam *ſermonem*, *colloquium* denotet, licebit hic vertere:
Triſtibus ſermonibus. Scherz.
5) Verſ. 13. & ſq. redde:
Ibant ipſum lugentes
& ſemper de illo loquentes. Scherz.
6) Verſ. 16. Cod. Cæſar. *managfalda.*
7) Verſ. 20. *do.* Cod. Cæſar.
8) Verſ. 21. Margo utriusque Cod.
Oculi illorum tenebantur.
9) Verſ. eod. *do*, Cod. Cæſar.
10) Verſ. 26. *Unfreuuida* mallem reddere:
Mæſtitia, cum *freuuida* ſit *gaudium.* Scherz.

11) Verſ.

Gab einer antuuurti
selb so er iz zurnti,
[11] Thaz leid thaz inan ruarta,
thaz gener es ni sualta.
„ Bist thu eino ir elilente (Tu solus peregrinus.)
„ ir andaremo lante,
„ Thaz thir in muate thaz n'ist heiz,
„ thaz ellu thisu uuorolt uueiz.
„ Ouh uuiht thu thes n'irknaist,
„ thaz niuenes gidan ist,
„ [12] In thesenin heimon,
„ thaz mugun uuir iamer uueinon.
„ Uuaz ist thaz, quad er, suliches, [13]
„ nu girihtet mih thes.
Sie zaltun, so man ofto duat,
thaz [14] iro seraga muat: (Qui fuit vir Propheta.)
„ [15] Inti thu ni hortos hiar in lante
„ fon themo Heilante.
„ Isti'r unkund ouh nu thaz,
„ [16] uuio diuri forasago iz uuas.
„ Mahtig uuas er harto
„ sines selbes uuorto.
„ Joh sines selbes dato
„ kreftig filu thrato,
„ (Fora Gote uuas iz meist, [17]
„ uuir zellen thir iz, thu iz ni uueist.
„ For allen thesen liutin
„ tho sie thar so gidatin.)
„ Joh uuio 'nan ouh irqualtun, (Quomodo eum tradiderunt summi Sacerdotes.)
„ zi tode 'nan firsaltun.
„ Thie unse herostan,
„ ioh alle these furiston.
„ Uuir uuantun thes giuuisso, (Nos autem spetabamus.)
„ thoh iz ni uuurti leidor so,
„ Er unsih scolti irlaren
„ thes [18] managfalten uueuuen,
„ [19] Firsahan unsih scolti,
„ thoh uuihtes so uuurti.
„ Thiu sin selba guati,
„ theru altun arabeiti,
„ Thes managfaltes seres,
„ thaz uuir nu [20] thulten leuues,
„ [21] Theiz alles uuio ni uuurti
„ nub er es duan scolti enti.
„ Thiu thing uuir hiar nu sagetun,
„ ioh thir ouh hiar gizelitun.
„ Uuizist

Dedit unus responsum,
qui ipse irascebatur,
Malum, quod ipsos tetigisset,
quod ille id non sentiret.
Esne tu solus ex peregrinis (advenis)
ex aliena terra,
Quod tibi in mente (memoria) non est presto,
quod totus hic mundus novit.
Nec quidquam ejus rescivisti,
quod nupere factum est,
In his locis,
hoc oportet nos semper deplorare.
Quod est id, dixit is, tale,
agite, referte mihi istud.
Narrabant ipsi, ut solet fieri,
ea animo doloroso,
Et tu ne audivisti hic in terra
de illo Salvatore?
Est ne tibi ignotum etiamnum istud,
quam pretiosus Propheta fuerit?
Potens erat vehementer
verbis suis.
Et factis suis
potens multum valde,
(Coram Deo erat potissimum
referemus tibi id, (si) id nescis.
Coram omnibus his populis,
tamen isti sic ausi fuerunt,)
Et quomodo Ipsum contorserunt,
mortique tradiderunt,
Hi nostri Proceres,
& omnes illi Principes.
Nos (vero) credebamus pro certo;
etsi id non factum, proh dolor, ita (fuerit)
(quod) Ipse nos deberet liberare
(a tam) variis tormentis,
(&) Providere nobis deberet,
(at nihil tale factum fuit.)
(O) suam ipsius bonitatem!
veterum labores!
(O) varios dolores!
quod nos jam passi simus mala!
Ut hæc omnia annihilarentur,
dum ipse facere debebat finem.
Has res nos hic jam diximus,
& tibi quoque hic retulimus.

Scias

---

11) Vers. 31. Clarius:
(Quod) *malum quod ipsum tangeret*
ille (Christus) *non sentiret*. Scherz.

12) Vers. 39. Lege ex utroque MSC. *in thesen inheimon.* Scherz.

13) Vers. 41. Margo Cod. utriusque: *Quæ?*

14) Vers. 44. *ira*, uterque Codex. Mallem sic redditum versum hunc cum antecedenti:
Exponebant, uti solet fieri,
Animum suum tristem i. e. animi tristitiam. *Scherz.*

15) Vers. 45. redde ita:
An tu nihil audivisti hac in regione. Scherz.

16) Vers. 48. *Uuio diuri*, aptius:
Quam præclarus. Scherz.

17) Vers. 53. Margo utriusque Codicis:
Coram Deo & omni Populo.

18) Vers. 64. Cod. Cæsar. *managfalden.*

19) Vers. 65. in utroque Cod. est: *firfahan*, sed *firsahan* magis his convenire videtur. Scherz. ℣. 65. & quinque sequentes ita sunt exprimendi:
(Quod) *prospectura sit nobis*
(*& tamen nihil hujus factum est:*)
Ipsius bonitas
(intuitu) *veterum tribulationum,*
Multiplicis doloris,
quem nunc toleramus infeliciter. Scherz.

20) Vers. 70. Cod. Cæsar. *dulten.*

21) Vers. 71. redde:
(&) *Quod aliter non futurum sit,*
quam ut ille ei rei (miseriæ) *facturus sit finem.* Scherz.

22) Vers.

„ Uuizist thu thaz ana uuan,
„ nu'st thritto dag the'iz ist gidan. [22]
Bigan do Druhtin redinon
thenselben sinen theganon,
Sines selbes uuorton,
then lieben giferton:
„ Uuola dumpmuate O stulti & tardi corde
„ zi managemo guate,
„ Zi thesen thingon allen,
„ thoh iu'z thio buah zellen.
„ Ju'z thio buah nennent,
„ ioh Forasagon singent,
„ Juer herza thoh thiu in uuar·
„ ni giloubit thes giscribes thar.
„ Ja [24] lampf so sie [25] sagetun, [23]
„ fon kriste sulih zelitun: Esa. 53, 7.
„ Er [26] aliz so irfulti,
„ ioh selbo sulih thulti.
„ Joh er in sinaz richi,
„ in sina guallichi
„ [27] Mit sulichu biquami,
„ so's imo selben zami.
Thio buah bigann er [28] afaron, Incipiens à Moyse.
fon Moysese ouh [29] tho redinon.
Joh bigan in zellen
fon forasagon allen.
Antfristota ouh filu fram
thaz [30] giscribiu so so zam:
Uuio iz iagilicher zelita,
fon imo sulih sageta.
Er zalt in managfalto
suazlichero [31] uuorto.
Al thia selbun redina
thia se scribun thanana,
[32] Zalt in thes ginuagi
uuelihes io giuuuagi,
Seono inti reino
ioh harto filu kleino.

Scias tu hoc absque dubio,
nunc est tertius dies, quod hoc est factum.
Incepit tunc Dominus loqui
ad eosdem discipulos suos,
Suis verbis,
ad caros comites:
O tardi animi
ad varium bonum,
Ad has res omnes,
(quas) tamen vobis scriptura narrat.
Vobis libri (biblia) recensent,
& Prophetæ canunt,
Vestrum cor tamen hæc profecto
non credit scripturæ hic.
Imo Agnum, quem illi dixerunt,
de Christo tale retulerunt:
Ipsum omne id sic adimpleturum,
& ipsum ea perpessurum:
Atque in regnum suum,
in gloriam suam
Cum his talibus introiturum,
sicut ipsum deceret.
Libros (biblia) exorsus est commendare,
de Mose quoque loqui.
Cœpitque eis dicere
de Prophetis omnibus.
Interpretatus etiam prolixe
Scripturas, ut decebat;
Quomodo quilibet retulerit,
de Ipso ea dixerit.
Narravit ipsis varia
dulcibus verbis.
Omnes illos sermones
quos illi scripserant inde,
Exposuit illis sufficienter
quodvis expetibile,
Eleganter & pure
multumque accurate.

Appro-

22) Vers. 76. Utriusque Codicis margo:
Tertia dies est hodie.

23) Vers. 89. Margo Cod. Cæsar. habet:
Nonne hæc oportuit pati Christum?

24) Vers. eod. pro: *lampf* Codex Cæsar. habet *lamf*, quod non est explicandum per: *Agnum*, lamm, quasi esset Nomen Substantivum, sed per: *oportebat*, *decebat*. Suadet hoc primum tota connexio; deinde verba Marginia, ubi occurrit vox: *Oportuit*; nec repugnat vocabuli hujus significatio ordinaria; est enim *lamf* imperfectum activum a *limphit*, oportet, convenit, decet: quod supra habuimus I, 22, 107. ubi dicitur:
Ja limphit *mir the'ib uuerbe*
in mines Vaters erbe.
quod Schilterus reddit:
Imo *oportet*, ut ego negotier
in Patris mei proprio. (heredio)
ubi nota, ei etiam adjungi particulam *ja*, uti hic in nostro textu. Add. II, 12, 133. Gl. Keronis: *kelimfit*, convenit. Suecis: *lampelig*, accommodatus, *lampeliga*, accommodate. Versus itaque hic ita est transferendus cum tribus seqq.
Sane oportebat (ut) *quod dixerant* (libri sacri)
(&) *de Christo ita narraverant*,
Is (Christus) *omne impleret*,
& tali ratione pateretur. Scherz.

25) Vers. eod. Cod. Cæsar. *gisagetun*.

26) Vers. 91. *alliz*, Cod. Cæsar.

27) Vers. 95. redde:
Hac ratione veniret. Scherz.

28) Vers. 97. *afaron* significat: repetere, recipere; & interdum: restituere, ab *afar*, *auor*, *auur*, *abur*, (hodie *aber* dicimus,) quod *iterum*, *rursus* significat, pro: *repetere*, recipere, occurrit IV, 26, 39. ubi dicitur:
thaz lib bigondun sie auaron.
quod Schilterus vertit:
Vitam cœperant recipere.
conf. Notam ad I, 3, 20. hinc ℣. 97. ita exprimo:
Libros (sacros) *cœpit ille repetere*. Scherz.

29) Vers. 98. *do*, Cod. Cæsar.

30) Vers. 102. Cæsar. Cod. *giscrib in*, quod redde: *Scripturam ipsis*. Cod. Vatic. vitiose: *giserit in*. Scherz.

31) Vers. 107. hic versus regitur a ℣. 105. adeoque punctum post: *uuorto* est extinguendum, & *manigfalto* in ℣. 105. explicandum per: *varia ratione*. Scherz.

32) Vers. 109. & 110. sic reddo:
Narravit iis de illo satis abunde
aliqua etiam explicavit.
giuuag, alias idem est ac: *dixit*, *indicavit*. Hic videtur idem esse ac: *explicavit*. Er hat diesen oder

Appropinquabant Castello. Luc. 24.

CAP. X.

SIh nahtun, sie [1] tho alle
  zi [2] themo kastelle
Thara zen iro selidon
  mit thesen selben redinon.
Tho det er selb so er uuolti, *Ipse finxit se longius ire.*
  ioh rumot faran scolti.
Tho nottun sie 'nan ginuagi
  thaz er mit in giangi.
„ Ni dua thir, quadun, thia arabeit, [3]
  „ uuanta aband unsih anageit.
„ Uuis mit uns hinaht,
  „ uuanta furdir thu ni maht.
„ Ni scaltu io nu so giduan,
  „ uuir geben thir hinaht suasduam.
„ Ni uueiz, uuar thu iz auur findes,
  „ ther dag ist sines sindes.
Ih uueiz sie filu harto
  thahtun thero uuorto,
Thiu in thar uuarun meista
  thes sines todes drosta.
Fon Moysese selben
  ioh Fotasagon allen,
Uuio iz tharana ist al gizalt,
  et [4] todes [5] duam scolta ubaruuant.
Det er, so sie quatun,
  ioh inan ouh tho batun.
[6] Also sie 'nan beitun,
  [7] in husi 'nan gileitun.
Tho uuan ih sie gisazin
  thaz sie saman azin.
Irbutun imo tho ito guat
  so man [8] liobono duat.
Nam er [10] tho thaz selba btot, [9]
  ioh then iungoton iz bot.
Thiu gisiuni, in sih indatun,
  ioh inan sat irknatun. *Ipse evanuit ex oculis eorum.*
Tho uuard in ala gahun.
  sin uuiht sar ni gisahun
Sar io in thera fristi
  tho ruartun se angusti.
Uuard in sar [11] tho filu leid,
  thaz er sih sar fon in firmeid.

Thaz

APpropinquabant illi omnes
  Castello
Ad ipsorum hospitium
  cum his sermonibus.
Tunc fecit quasi vellet,
  & longius ire deberet.
Tunc coëgerunt Ipsum satis
  ut cum iis introiret.
Ne fac tibi, dixerunt, hunc laborem,
  quoniam vespera nobis ingruit.
Esto nobiscum hac nocte,
  nec enim ulterius poteris.
Noli jam sic facere,
  damus tibi hac nocte dapes.
Nescis, ubi iterum invenias,
  dies abiit.
Scio, (quod) illi multum admodum
  cogitabant verba,
Quæ ipsis tunc erant potissimum
  ejus mortis solatium.
De Moyse ipso
  & Prophetis omnibus,
Sicut id inibi est omne relatum,
  (quod) Ille mortem deberet vincere.
Fecit itaque, sicut illi dixerunt,
  & ipsum flagitarunt.
Sic ipsum exspectarunt,
  in ædes ipsum duxerunt.
Tunc, arbitror, consederunt
  ut comederent.
Offerentes Ipsi sua bona (edulia)
  ut quis amicis facit.
Accepit eundem panem,
  & discipulis eum porrexit.
Oculi iis aperiebantur,
  & ipsum illico agnoscebant.
Tunc subito
  ejus nihil quicquam (amplius) conspiciebatur.
Statim hac hora
  tangebant eos angustiæ.
Flebant illico multum tristes,
  quod Ipse se statim ab Ipsis subtraxerit.

Ut

---

oder jenen Text *eruuogen*. Quod si non placet, redde per: *indicavit*; Ut mens Otfridi sit, Christum quædam integra exposuisse, quædam tantum indicasse allegando loca Scripturæ Sacræ. *Scherz.*

Ad CAP. X.

1) Vers. 1. *do*, Cod. Cæsar.
2) Vers. 2. *demo*, Cod. Cæsar.
3) Vers. 9. Margo utriusque Cod. *Mane nobiscum*, *quoniam advesperascit.*
4) Vers. 24. *dodes*, Cod. Cæsar.
5) Vers. eod. *duan*, Cod. Cæsar.
6) Vers. 27. redde: *Cum ipsi persuasissent*, sc. ut maneret. Tatiani versio c. 228. §. 2. hanc eandem rem ita exprimit: *inti* beittun *inan sus quedente*. Ad quem locum Palthenius hæc notat: *Beiten*, supra idem est, quod: *expectare*; hic quod: *morari & blande aliquem cogere*, ut expectet. Conf. Notam meam ad II, 4, 32. *Scherz.*
7) Vers. 27. *in hus inan*, Cod. Cæs.
8) Vers. 32. *liobomo* lege ex utroque MSC.
9) Vers. 33. Margo Cod. Cæsar. *Accepit panem.*
10) Vers. eod. *do*, Cod. Cæsar.
11) Vers. 41. Cod. Cæsar. iterum: *do.*

12) Vers.

Thaz muasin sih sin frouuon,
ioh inan lango [12] scouuon.
Sah ein zi andremo,
[13] ioh forahtun in sliumo.
Irquamun ungimezen
thes liaben gimazen.
Thaz sie sin so firmistun,
so sie's uuiht ni uuestun.
Joh intslupta in gahun,
then mithont se anasahun.
Bigondun thingon [14] tho untar in;
uuio er giang kosonti mit in,
Uuaz es thio buah quatun,
sie uuiht thoh sin n'irknatun.
Uuio thaz herza bran in in, *Nonne cor nostrum ardens erat?*
unz er thingota mit in.
Thuruh thio angusti,
ioh sines liubes lusti,
Sie sar io then [15] stunton
[17] uuidorortes uuunton, [16]
Thaz sie sih tho [18] giduamtin,
then iungoron es giruamtin.
Giuuisso sagen ih thir ein;
[19] sie zaltun sar tho thesen zuein,
Thaz inan Petrus gisah,
ioh selbo er ouh mit imo sprah.
Sie in [21] tho reda datun, [20]
uuio sie 'nan ouh irknatun
Joh uuio [22] se in thera ferti
giangun kosonti.

Ut possent de Ipso gaudere,
& ipsum diu videre.
Adspexit unus ad alterum,
& timuerunt ipsum ferme.
Obstupuerunt immense
de charo conviva.
Quod eo sic carerent,
cum nihil quicquam scirent (improvise)
Et disparuerit subito,
quem modo adspexerant.
Cœperunt dicere inter se,
quomodo iverit colloquens cum eis,
Quid libri (sacri) dicerent;
nec tamen quicquam ejus agnovissent.
Quomodo cor arsisset in ipsis,
dum colloqueretur cum eis.
Propter has angustias
& sui amoris desideria,
Illi statim eâdem horâ
domum reversi sunt,
Ut ibi consultarent,
discipulisque enarrarent.
Pro certo dico tibi unum;
hi referebant duobus illis,
Quod Ipsum Petrus vidisset,
& ipse cum eo collocutus fuisset.
Illi (vero) iis (vicissim) sermonem faciebant,
quomodo ipsi Eum quoque agnovissent
Et quomodo in illo itinere
ivissent colloquentes.

Stetit JEsus in medio Discipulorum. [1] Joann. 20.

CAP. XI.

VUarun thie Jungoron tho
biforahtun thero Judono,
Thuruh mihila not
in einaz hus gisamanot.
Then buachon [2] maht thar uuarten,
düron so bisparten.
Stuant er untar mitten
thesselben dages [3] dritten.

Ni

ERant discipuli hîc
metuentes Judæos,
Ob magnum metum
in unam domum congregati.
Bibliis hîc incubuerint,
fores claudentes.
Stetit Ipse in medio
eodem die tertio. (*à Parasceve computando. Tertia vespera, die solis.*)

Nec

12) Vers. 44. *scouon*, Cod. Cæsar.
13) Vers. 46. mallem reddere:
Et timuerunt sibi repente. Scherz.
14) Vers. 53. *do*, Cod. Cæsar.
15) Vers. 61. *stuntun*. Cod. Cæsar.
16) Vers. 62. Margo Cod. utriusque:
Et surgentes eadem hora.
17) Vers. eod. *uuidarortes*, Cod. Cæsar.
18) Vers. 63. Cum *duam*, *facinus* denotet, interdum malum, interdum bonum; De qua re dixi ad III, 15, 33. hunc versum ita transfero:
Ut se tum expedirent. Scherz.
19) Vers. 66. hi discipuli. Gr. λέγων τοῖς ἕνδεκα λέγοντας. *Schilter.*
20) Vers. 69. Margo utriusque MSC.
Et ipsi narrabant, quæ gesta erant in viâ

21) Vers. eod. *do*, Cod. Cæsar.
22) Vers. 71. *sie*, Cod. Cæsar.

Ad CAP. XI.

1) In Rubr. post: *discipulorum* Cod. Vat. habet: *suorum;* Ut & Cæsar.
2) Vers. 5. Cum *maht* nullo modo sit expressum in versione Schilteriana, & denotet: *potes*, du magst, ceu infinita exempla probant, ego arbitror, hunc versum ita esse exprimendum: *In Libris* (Sacris) *tu potes* (hoc) *ibi observare*, videre. Celeb. Stad. in Explic. Voc. Bibl. Germ. p. 699. reddit: *du magst die Bücher ansehen.* Scherz.
3) Vers. 7. *thritten* habet uterque Codex.

4) Vers.

Ni zemo [4] aht dagen min Post dies octo.
quam er auur fama zi in.
Uuanta ih fagan thir in uuar,
fie uuarun auur faman thar.
Sie fluhun ouh thenfelbon not,
ioh er in frido far irbot.
Gab [5] fridu fo ih thir redinon,
then finen drut theganon.
Ouh blias er fie ana fo thu uueift, Insufflavit & dixit.[6]
thenfelbun heilegon geift.
[7] Thia felbun kraft fina
thaz gihiaz er in [8] io uuila:
„ So uuemo ir, quad, [10] geheizet, [9]
„ ir funta 'mo bilazet,
„ Giuuiffo uuizit ana uuan,
„ ift [11] minan halbun far gidan.
„ Then ir iz auur [12] uuizit,
„ in funta ni bilazet,
„ Theift ouh fefti ubaral,
„ ana theheinig [13] zuiual.
Firgab in thaz zi ruame,
the'iz uuari in [14] iro duame.
Thaz fi es alles uuialtin,
fo uuio fo fi [15] es giriatin.
Thaz fi es uuialtin filu fram,
fo Gotes theganon gizam.
Joh far io in theru frifti
iz uuari filu fefti.
Tho [16] uuartun fie gidruabte, Conturbati. Luc. 24, 37.
[17] zuiualemo muate,
Ni giloubtun [18] redina
thuruh thes herzen freuuida.
Ni det er thes tho bita, Ostendit eis manus.
hiaz ruaren fina fita.
Sie henti ouh fina ruartin,
thaz [19] fi ni [20] zuiuolotin.
Thaz deta Druhtin thuruh thaz,
uuant er giuuuntoter unas.
Thaz fie alles uuio ni datin,
bithiu 'nan thoh irknatin.
Uuant er uuard thar giuuaro
giuuuntot filu fuaro,
[21] Zi ferehe giftochan,
iz uuard thoh fid girochan.

Sie

Nec octavo die minus
venit iterum fimul ad eos.
Namque dico tibi vere,
erant iterum congregati.
Vitabant idem periculum,
atque Ipfe Pacem illis ftatim obtulit.
Dedit pacem, quod tibi dico,
fidelibus fuis miniftris.
Atque infufflavit eos, ut nofti,
eodem Sancto Spiritu.
Eandem poteftatem fuam
fpopondit eis hac hora:
Cuicunque vos, dixit, promittitis (remiffionem peccatorum.)
ejusque peccata ei remittitis,
Certo fciatis fine dubitatione,
eft meo nomine ftatim factum (ratum.)
Quos autem reprehenditis,
iisque peccata non remittitis,
Id quoque eft firmum per omnia,
fine ullo dubio.
Tradidit eis hoc in honorem,
ut fit in ipforum poteftate,
Ut id omne adminiftrarent,
prout ipfis vifum (confultum) fuerit.
Ut adminiftrarent ftudiofiffime,
ficut Dei miniftros deceret.
Atque ftatim hoc ipfo tempore
id effet firmiffimum.
Tunc conturbati funt,
dubitante animo,
Nec crediderunt fermoni
præ cordis gaudio.
Non fecit Ipfe moram,
juffit palpare fuum latus.
Manus quoque ejus palparent,
ut ne dubitarent.
Hoc fecit dominus propterea,
quod vulneratus effet.
Ut omnino aliter facere non poffent,
(quam ut) per hoc Ipfum agnofcerent.
Namque erat hic revera
vulneratus graviffime,
Ad vivum confoffus
id quod vero hactenus vindicatum.

Ifti

4) Verf. 9. In utroque MSC. eft: *antdagen min.* Illuftris *Roftgaardius* quidem in Emendat. Otfrid. hæc habet: *Ni zemo antdagen min.* Sed forte legendum: *aht dagen*; nam de octo diebus eft fermo. Sed nil mutandum. Vid. notata ad I, 9, 11. *Scherz.*

5) Verf. 15. *frido*, Cod. Cæfar.

6) Verf. 17. In marg. poft: *dixit*, uterque Codex: habet: *Pax vobis.*

7) Verf. 19. *thie*, Cod. Cæfar.

8) Verf. 20. Cod. Cæfar. *iu uuila*, quod eft: jam olim. *Uuila* eft noftrum: *uueiland*; in Rhythmo de S. Annone n. 33. eft *uuilen*, pro: olim. *Scherz.*

9) Verf. 21. Margo Cod. Cæfar.

Quorum remiferitis peccata.

10) Verf. eod. uterque Cod. legit: *gibeizet.*

11) Verf. 24. Utrumque MSC. *mina halbun. ft.* id. verbotenus:

Eft meo ex latere (meo ex parte) *ftatim factum* i. e. remiffum. *Scherz.*

12) Verf. 25. *uuizet* redde: *imputatis.* Vid. Notam ad III, 16. 65. *Scherz.*

13) Verf. 28. *zuuiual*, Cod. Cæfareus.

14) Verf. 30. *ira*, Cod. Cæfar.

15) Verf. 32. Uterque Cod. *iz.*

16) Verf. 37. *uuirtun*, uterque Cod.

17) Verf. 38. *zuuiualemo*, Cod. Cæfar.

18) Verf. 39. ante: *redina*, infere ex utróque MSC. *thefa*; & verte: *nec crediderunt huic fermoni.*

19) Verf. 44. *fie*, Cod. Cæf.

20) Verf. eodem, *zuuiuolotin*, Cod. Cæfar.

21) Verf. 51. vid. Notam meam ad IV, 33, 54. *Scherz.*

22) Verf.

Sie ouh tho ſo datun, [22]
ioh noh tho zuiuolotun.
Uuas in thaz herza filu fro,
bithiu uuunterotun ſie ſih ſo.
So giburit manne,
tharà er ſo [23] ginget thanne,
Giſihit thaz ſuaza liabaz ſin,
tho forahtit the'iz ni [24] mega ſin.
Sulih hiar ouh ruarta
thieſelbun kriſtes druta.
Sie habetun 'nan in hanton,
herzen zuiuolonton. Habebis quod manduceris.
[25] Hiaz er imo thanne
geban zi ezanne.
Noh uuarun zuiuiline
thieſelbun druta ſine.
Sus [26] lokota er mit minnon
thie drut mennisgon.
Sus ió theſen datin,
thaz ſie 'nan irknatin.
Thaz ſon in uuurti funtan,
thaz er uuas ſelbo irſtantan.
[27] Joh ſie giuuiſſo ouh uueſtin,
thaz er ſtuant ſon then reſtin.
Uuanta thaz mag man uuizan,
ther tho uuilit ezan,
Thaz inan lib ruarit,
ioh lichamon fuarit.
Az er fora in tho thare, Manducavit coram eis.
[28] thaz uueſtin ſie zi uuare,
Thaz er thaz ferah habeta,
in lichamen lebeta.
Tho nam er thaz er leibta, [29]
mit thiu er in ouh tho liubta,
Gab in thaz zi ſuazi,
thaz iagilih thes azi.
Manota er ſie tho alles
thes ereren [30] thinges, Hæc ſunt verba, quæ locutus ſum ad vos.
Thaz er gizalta iz allaz in,
unz er er [31] io uuas mit in.
Er deta in offan allaz,
thaz giſcrib follaz.
Merota in thie [32] uuizi
mennisgon zi nuzzi.
Thaz iagilih firnami
tharana thaz [33] gizami.
Thaz Druhtin thiz ſo uuolta,
ioh ſus ouh uueſan ſcolta.

Iſti (vero) etiamnum ſic ſe geſſerunt,
adhuc dubitarunt.
Erat eis cor multum lætans,
unde mirabantur uſque adeo.
Sicut contingit homini,
qui adeo deſiderat aliquid,
Si viderit dulce amabile ſuum,
tunc veretur, ut id ne ſit.
Hoc etiam hic tetigit
illos Chriſti Fideles.
Ipſi habebant ipſum ſub manibus,
corda dubitabant.
Juſſit eos deinde
dare ad comedendum.
Adhuc erant dubitantes
iidem fideles ejus.
Sic (blande) invitabat cum caritate
fideles homines.
Sic his factis,
ut Ipſum agnoſcerent,
Ut ab eis deprehenderetur,
quod Ipſe reſurrexiſſet.
Atque (ut) certo quoque ſcirent,
quod ſurrexiſſet a quiete.
Namque hoc ſciendum eſt,
is qui vult edere,
Quod eum vita regat,
& corpus ducat.
Manducavit coram eis iſthic,
hoc ſcirent illi certo,
Quod vitam haberet,
in corpore viveret.
Tunc accepit id quod reliquerat,
eoque ipſo eis quoque hic favebat,
Dabat eis illud ad dulcedinem,
ut quilibet de eo comederet.
Commonefecit eos hic omnium
anteriorum rerum,
Quod narraſſet hæc omnia eis,
quamdiu antea fuiſſet cum eis.
Fecit eis aperta omnia,
quibus ſcriptura eſt plena.
Auxit eis ſcientiam,
hominum in utilitatem.
Ut quilibet perciperet,
in hoc diſpoſitionem illam,
Quod dominus ſic voluerit,
& ſic quoque eſſe debuerit.

SPIRI-

22) Verſ. 53. Margo utriusque Cod. habet: *Mirabantur p. g.* quod Roſtgaardios recte legendum arbitratur per: *præ gaudio*. Scherz.
23) Verſ. 58. nonon legendum: *giniget*, inclinat? quod ſupra habuimus III, 3, 56. quod ſi ita legendum, verterem ſic: *Quando ille aliquo valde inclinat*. Poſſet tamen *gingit* explicari per: *iverit*, er gienge; & tunc ita verſio haberet:
Quando ille aliquo iverit. Scherz.
24) Verſ. 60. lege ex utroque MSC. *megi*.
25) Verſ. 65. reddo: *Juſſit ſibi dari*. Scherz.
26) Verſ. 69. poſſet dubitari, annon: *lokota* idem ſit, ac: *ſanabat*. Vid. ſupra Notam ad Præf. ad Lud. R. ℣. 150. Celeb. Stadenius in Expl. Voc. Bibl. Germ. p. 217. eodem modo interpretatur hunc verſum, ac Schilterus; nec repugno. *Scherz.*
27) Verſ. 75. hoc diſtichon eodem fere modo ſupra V, 4, 57. habuimus. *Scherz.*
28) Verſ. 82. *thaz uueſtin*, clarius: (ideo,) *ut ſcirent*.
29) Verſ. 85. Utriusque Codicis Margo:
Sumens reliquias dedit eis.
30) Verſ. 90. Cum *thing*, colloquium etiam denotet: vid. Notam ad III, 13, 105. mallem hic vertere: *anterioris colloquii*, anteriorum ſermonum. *Scherz.*
31) Verſ. 92. *iu*, habet utrumque MSC. Unde verto:
Quamdiu antea ſemper fuiſſet cum iis. Scherz.
32) Verſ. 95. Cod. Cæſar. *uuizzi*.
33) Verſ. 98. ἐν οἰκονομίᾳ, ut Græci Patres loquuntur, diſpenſationem, die göttliche Fügung. *Schilter.*

Ad

SPIRITALITER.

Cap. XII.

[1] LErza therero uuorto,
thiu gruazit zeichan harto,
Racha ſilu mara,
ioh thrato ſeltſana.
Iſt iz thaz, ni hiluh [2] thich,
uuunteron managen ungilih.
[3] Theſa ſelba redina,
thia uuir hiar ſcribun obana,
Eigun uns thiu Gotes uuerk,
harto mihilaz giberg,
[4] Thaz uuir thes biginnen
uuir ſulicho dati zellen.
Iſt thaz ſelba mari
harto ſeltſani.
Harto rumo oba unſan uuan
ſulich racha gidan.
In uuelicha uuiſun uuurti
ther man uuas in giburti.
Joh uuir gilouben thaz ouh fram,
er uuatan lichamon nam.
[5] Joh habet faſto ouh unſer muat,
ſid er fon [6] tode ſelbo irſtuant.
Giuuis ſo uuizun uuir thaz,
the'iz ſid uuar lichamo uuas.
Uuio er ſelbo quami,
thaz iſt [7] ſeltſami.
Biſparten düron thara zi in,
ioh ſtuant thar mitten untar in.
Uuir ſculun hiar nu ſuntar
gizellen ander uuuntar.
[8] Theſe mogi machaz,
thaz uuir firſtanten thiz thiu baz.
Thaz uuir fon ſeltſane
uuola megin ſare
Irkennen ſo iz giſcriban ſtat,
thia uuuntarlichun Gotes dat.
Mannilih uueiz guater,
thaz thiarna iſt kriſtus muater.

Thiu

Anagoge ad affinia miracula.

In Aſſumtione humanæ naturæ.

In modo naſcendi ex virgine.

DOcuit illis verbis,
compellavit ſignis valde,
Rebus multum præclaris,
& valde mirabundis.
Eſt hoc, non celabo te,
miraculis multis diſſimile.
Hæc ipſa geſta,
quæ ſupra deſcripſimus,
Continent nobis Dei opera,
quam maxime abſcondita,
Ut aggrediamur,
tale geſtum referre.
Quod eſt utique illuſtre,
valde mirabile,
Longiſſime ſupra noſtrum captum
hæc res facta eſt.
Quem in modum contingeret,
(Chriſtus) Homo (ut) eſſet per nativitatem.
Atque credimus omnino,
quod verum corpus aſſumſerit.
Atque habet firme quoque noſtram mentem,
poſtquam à morte reſurrexit.
Certo ſcimus hoc,
quod poſtea verum corpus fuerit.
Quomodo & ipſum venit,
quod eſt mirabile.
Obſtruxerant fores poſt ipſos,
& ſtetit tamen in medio eorum.
Debemus hic jam ſeorſim
referre aliud mirabile.
Quod poterit efficere,
ut intelligamus hoc eo melius.
Ut de mirabilibus
bene poſſimus ſtatim
Agnoſcere prout ſcriptum ſtat,
mirabile Dei geſtum.
Quilibet novit bonus,
quod Virgo eſt Chriſti mater.

Quæ

Ad Cap. XII.

1) Verſ. 1. Corrige textum ex utroque MSC. & pone: *Lekza*, quam ſupra habuimus in Præf. ad Salom. ℣. 9. ubi diximus denotare: *Lectionem*, *Capitulum*. Unde hunc & 3. ſeqq. verſus ſic interpretor:

Lectio his verbis
indicat miracula inſignia,
Rem admodum magnam,
& valde mirabilem.

2) Verſ. 5. Cod. Cæſar. *thih.*

3) Verſ. 7. & 3. ſeqq. ita redderem:

Hac ratione,
quam hic deſcripſimus ſupra,
Habent nobis (intuitu noſtrûm) *Dei opera*
admodum multum occulti. Scherz.

4) Verſ. 11. & tres ſeqq. ſic exprimo:

Quo hoc ſuſcipiamus
(ut) *hæc facta publicemus*
(Hinc) *eſt illa Narratio*
valde miraculis plena. Scherz.

5) Verſ. 21. redde: *Et habet firmiter* (hoc) *noſter animus.* Scherz.

6) Verſ. 22. *dode.* Cod. Cæſ.

7) Verſ. 26. lege ex utroque MSC. *ſeltſani.* verſum hunc cum præcedenti & duobus ſeqq. ſic interpretari debemus:

Quomodo ipſe venerit
id eſt mirandum:
Clauſis foribus eò ad illos
& ſteterit ibi in medio ipſorum. Scherz.

8) Verſ. 31. legendum eſt ex utroque MSC. *theſemo gimachaz*, quod eſt: *huic ſimile.* occurrit *gimachaz* etiam ſupra IV, 4. 83. conf. II, 8, 104. *Scherz.*

9) Verſ.

Thiu 'nan bar so er uuolta,
tho er b'unsih sterban scolta.
Bar si fruma managen,
mit iro lidin alangen.
[10] Ni [9] thulta si in giuuissi,
nihein [11] iruuartnissi,
Tho er bi unsih uuolta [12] douen,
mit thiu thia uuorolt frouen,
Thaz si sin ginuzzi
in thes lichamen bruzzi.
Uuaz uuuntero ist, thaz uuolta,
ther iamer leben scolta.
Er ingiang ungimerrit
düron so bisperrit,
Tho er uuard zi manne,
bi sie zi irsterbanne.
Alangera muater,
ther Gotes sun guater.
[13] Gihaltenera thiarnun
therselbo Druhtines sun.
Ubar bedu det er thaz
so thiu sin giuualt uuas.
[14] Hiar lisist thu ouh gizami
ander seltsani, In Auactu & palpatione.
Harto mihil uuuntar,
son selben kriste ouh suntar.
Theist giuuis, io so dag,
thaz man [15] girueren mag,
Thaz iz mag, so ih redinon,
uuertisal [16] erkoboron.
Yrougta uns hiar gimuato
unser Druhtin guato,
Sih zi ruarenne ubaral,
ther thoh iamer leben scal.
[17] Si zi ruarenne
thia uuuntun ouh zi sehanne.
Thoh inan tod, giloubi mir,
ni sculi ruaren furdir,
Joh uertisal niheinaz,
giuuisso [18] so uuizist thu thaz.
Al so's ih thir redinon,
furdir ubarkoboron.
Thaz uuari uuuntarlih thiu dat,
so siu thar giscriban stat.

[19] Ungilih

Quæ ipsum peperit, quum Ipse volebat,
quum pro nobis mori deberet.
Peperit fructum varium,
membris suis integris.
Non perpessa ea certo,
ullum damnum, (imminutionem)
Cum pro nobis volebat mori,
per id mundum exhilarare,
Ut hic ipso frueretur
in corporis fragilitate.
Quid mirum est, quod voluerit,
qui semper vivere deberet.
Penetravit haud impeditus
januam clausam,
Cum fieret homo,
pro iis moriturus.
Integræ Matris
Dei filius optimus.
Benedictæ Virginis
ejusdem Dei Filius.
In utroque fecit hoc,
prout ejus potentia fuit.
Hic legis etiam congrue
aliud mirum,
Maximum miraculum,
de eodem Christo singulariter.
Hoc certum est, ut dies,
quicquid palpari potest,
Hoc etiam potest, ut ita dicam,
corruptionem adipisci.
Demonstravit nobis hic gratiose
noster Dominus optimus,
Ad se palpandum ubique,
qui tamen in æternum vivet,
Ad tangenda
vulnera & ad videnda.
At Ipsum mors, crede mihi,
non debet tangere deinceps.
Nec adversitas ulla,
pro certo hoc scias.
Omne quod tibi dico,
deinceps occupare.
Hoc erat mirabile factum,
sicut hic id scriptum stat.

Dissimi-

9) Vers. 43. *dulta*. Cod. Cæsar.

10) Vers. eod. 43. Gregorius M. Homil. XXVI. Sed hæc ipss nostri Redemptoris opera, quæ ex semetipsis comprehendi nequaqusm possunt, ex alia ejus operatione pensanda sunt: nt rebus mirabilibus fidem præbeant facta mirabiliora. Illud enim corpus Domini intravit ad discipulos januis clausis: quod videlicet ad humanos oculos per nativitatem susm clauso exiit utero virginis. Quid ergo mirum, si clausis animis post resurrectionem susm in æternum jam victurus intravit: qui moriturus veniens, non aperto utero virginis exivit. *Schilterus*.

11) Vers. 44. *iruuartnissi* propriissime redditur per: *corruptionem*. hodie adhuc dicimus: Verwährung. Notkerus in Paraphr. Psalmor. ad Ps. 37. 4. hæc habet: *waz ist imo? Corruptio* (iruuartnissa) *liget imo ana, unde mortalitas (totheit.)* Scherz.

12) Vers. 45. in Cod. Cæs. est *douuen*, ceu in seq. vers. *frouuen*.

13) Vers. 57. expone: *Conservata*, illæsæ *Virginitatis*. Est hoc *συνώνυμον* vocum *alangera muater*.

14) Vers. 61. Gregorius M. Homilš XXVI. Sed quia ad illud corpus, quod videri poterat, fides intuentium dubitabat: ostendit eis protinus manûs & latus: palpandam carnem præbuit, quam clausis jannis introduxit. Qus in re duo mirs, & juxta bumanam rationem sibi vslde contraria ostendit: dum post resurrectionem suam corpus suum incorruptibile, & tsmen palpsbile demonstrsvit. Nsm & corrumpi necesse est, quod palpatur: & palpari non potest, quod non corrumpitur. Sed miro modo stque inæstimabili, Redemptor noster & incorruptibile post resurrectionem, & palpabile corpus exhibuit: ut monstrando incorruptibile, invitaret ad præmium: & præbendo palpsbile, formaret ad fidem. Quæ verba sua fecit Alcuinus lib. VII. c. 42. Comm. in Joh. *Schilterus*.

15) Vers. 66. *giruaren*. Cod. Cæs.

16) Vers. 68. in utroque MSC. est: *irkoboron*.

17) Vers. 73. lege: *sih*: ex utroque MSC.

18) Vers. 78. τὸ: *so* abest sb utroque Codice.

19) Vers.

[19] Ungilih in guatin
io anderen finen datin.
Ungilih so ih zellu,
thisu thing ellu,
Allo thesô dati,
thaz Druhtines girati.
Thaz sie guallichi
instuantin in thera lichi.
Joh so fronisg gimah,
so mennisgo er ni gisah.
[20] Joh iamer uuestin thanne
thie sine holdon alle.
Thie tho thar uuarun,
ioh ouh sidor quamun.
Thaz er in naturu
uuas selbo ther zi uuaru,
Thera ererun uuesini,
so iz er sah sin gidigini.
Noh ist ouh hiar mera
thera [21] fronisgun lera,
Thero Druhtines dato,
thes uuir bithurfun thrato.
Thaz uuir firnemen alle,
uuaz thiu racha uuolle,
Joh uuaz siu hiar bizeine,
inti uns zi frumu meine.
Thieselbun zuagifti (In Datione Sp.S.duplici.)
es sint uns harto thursti.
Thie zuagifti droftes,
thes selben Gotes Geistes.
Hiar lerit thiu sin [22] stimma
unsih zua minna.
[23] Tho er in zuiro, so thu uueist,
gab then heilegon Geist.
Tho er sie hiar thez anablias,
thaz er in [24] eriu gihiaz. (Joh. 24, 16.)
Fon himile inan sid ouh gab,
so er in eriu firgab.
Erist gab er in thaz guat,
thar er in [25] geginiuuertig stuant.
Joh santa in auur [26] sidort thaz,
tho er in himile gisaz.
The'ist ther heilego geist,
mit thiu er se drosta sidor meist,

Sid

Dissimile (diversum, majus) inter bona,
& alia ejus facta.
Dissimilis, ut dixi,
hæc res omnis,
Omne hoc factum,
hoc Domini institutum.
Ut (discipuli) potentiam (omnipotentiam)
perciperent in Corpore (etiam Christi)
Atque tam illustre factum,
quale homo antea non vidit.
Aut unquam scirent postea
ejus Fideles omnes,
Quicunque tum adfuerunt,
& postea venerunt.
Quod Ipse in natura
erat hic Ipse in veritate,
Qui prius fuerat, (prioris substantiæ)
prout hanc antea viderant ejus discipuli.
Adhuc plus superest hic
mysticæ doctrinæ,
De Domini facto,
cujus opus habemus valde.
Ut percipiamus omnes,
quid hæc res velit,
Et quid ea hic designet,
& nobis in bonum denotet.
Illæ additiones
sunt nobis valde necessariæ.
Additio solaminis,
Ipsius Dei Spiritus.
Hic docet ejus vox
nos amare.
Cum iis bis, ut nosti,
dedit Spiritum Sanctum.
Cum eos hic insufflaret,
quod eis antea promiserat.
De cœlo quoque Eum postea dedit,
quem eis antea (hic) dederat.
Primum dabat eis hoc Bonum,
quum eis præsens staret:
Atque misit eum iterum post hæc,
cum in cœlo resideret.
Hic est Sanctus ille Spiritus,
per quem eos consolatus postea plurimum,

Post-

19) Verf. 83. Cod. Cæsar. *ungalib.* qui tamen in ỷ. 85. habet: *ungilib.*

20) Verf. 93. clarius: ac, *ut semper scirent postea.* Scherz.

21) Verf. 102. *fronisgun* nollem vertere *mysticæ*, sed potius: *eximiæ*, pulcræ, ceu supra monui. *Scherz.*

22) Verf. 113. uterque Codex: *stimma.*

23) Verf. 115. Semel quidem refert Johannes Insufflationem, in primâ scil. apparitione, c. XX. 22. in altera tantum: *Pax Vobis.* ỷ. 26. sed Auctor repetitam refert in alterá etiam, supra cap. XI, 37. Imò intelligi debet de primâ inuisibili, & altera, de missione visibili in Pentecoste, ut ỷ. 120. sqq. hic. Conf. S. August. T. 3. de Genes. ad lit. 10. 5. de Trinit. 4, 20. T. 5. L. 13, 24. T. VII. contra Epist. Parmen. C. 11. T. IX. In Ev. Joan. tr. 74. Gregor. M. Homil. XXVI. Cur prius in terra discipulis datur, postmodum de cœlo mittitur, nisi quod duo sunt præcepta charitatis: Dilectio videlicet Dei & proximi. E cœlo datur Spiritus, ut diligatur Deus. Sicut ergo una est charitas & duo præcepta: ita unus Spiritus, & duo data; prius a consistente Domino in terra, postmodum e cœlo: quia in proximi amore discitur, qualiter perveniri debeat ad amorem Dei. Unde & Ioannes dicit: Qui non diligit fratrem suum, quem videt, Deum quem non videt, quomodo potest diligere. Eadem verba exhibet Alcuinus in Joh. Lib. VII. c. 42. *Schilter.*

24) Verf. 118. Cod. Cæsar. *ér iú.* quod verto: *antea jam.* & ita etiam verf. 120. *Scherz.*

25) Verf. 122. *géginuuertig.* Cod. uterque.

26) Verf. 123. lege ex utroque MSC. *sidor.*

27) Verf.

Sid ſino geginuuerti
er nam fon iro henti.
Mit thiu iſt gizeinit mannon,
ſih untar in io minnon.
[27] Joh ouh thina minna, ſo thu uueiſt,
ſi io zi Druhtine meiſt.
In erdu gáb er in then Geiſt,
[28] thaz man ſitnemen thaz io meiſt,
[29] Thaz minna ſi ginuage,
ioh karitas giſuage.
Sid gab er 'nan fon obana,
thaz man firnami thanana.
Thaz ſie ſculun thuruh not
minnon Got, ſo et gibot.
Mit thiu kundt et hiar ouh mannon,
thaz ſie ſih eriſt minnon.
Thaz ſie biquémen follon 1.Joh.4,20.
mit thiu zen Gotes minnon.
So er eriſt hiar in erdu
then Geiſt gab, ſo ih zellu,
Aftet thiu fon himilon,
ſo ih thir hiar ouh redinon,
[30] N'iſt mennisgono uuizzi,
ni uuedar ana ander nuzzi.
Joh er ſih Gote leidit,
ob er ſiu zuei giſceidit.
[31] Bithiu ſimes io zi Gote ſuns,
mit therr minnon untar uns,
Joh inan harto [32] minnon,
[33] ſo quimit iz uuola mannon.
N'iſt thia minna [34] ſumilih
[35] kreſtin anderen gilih,
Giuuiſſo uuiziſt thu thaz,
thia uuir heizen karitas,
Gilobot iſt ſie harto
Paules ſelbes uuorto, 1.Cor.13.
Sines ſelbes btedigon
thiu karitas, ſo ih thir redinon.
Lobot ſia giuuaro,
[36] ther Bredigari maro,
Filu managſalto
ſines ſelbes uuorto.
[37] Thoh er ſi ſo mari,
ioh ouh ſo uuis uuari,
Ni

Poſtquam ſuam præſentiam
ſubtraxit ab eorum manibus.
Per hoc eſt ſignificatum hominibus,
ſe inter ſe amare.
Atque hæc dilectio, prout noſti,
ſit & erga Dominum maxime.
In terra dedit iis Spiritum,
ut intelligamus maxime hoc,
Quod dilectio ſit ſufficiens (proximi)
& Charitas congruens.
Poſtea dedit Ipſum deſuper,
ut intelligamus exinde,
Quod debeant neceſſario
amare Deum, ut præcepit.
Per hoc notificat hic etiam hominibus,
ut ſe invicem prius diligant,
Ut perveniant plenius,
per hoc ad Dei Amorem.
Cum (igitur) Ipſe prius hic in terra
Spiritum dederit, ut dixi,
Poſthæc de cœlis,
quod tibi hic quoque retuli,
Non eſt ſecundum hominum ſcientiam,
neutrum (alterum) abſque altero utile.
Atque abominabilis Deo ſit,
ſi quis illa duo ſeparat.
Per hoc ſumus ad Deum prompti,
per amorem invicem, (inter nos)
Atque Ipſum valde amare,
bene cedit hominibus.
Non eſt amor diverſus, (varius)
potentiis aliis ſimilis,
Certo ſcias hoc,
quam vocamus Charitatem,
Laudata (commendata) eſt valde
Pauli ipſius verbis,
Ejusdem ſermonibus,
Charitas, quam tibi dixi.
Commendat eam digne
prædicator illuſtris.
Multifariam
ſuis ipſius verbis.
Etſi ille eam adeo celebret,
atque etiam ejus ſciens eſſet;
Nec

27) Verſ. 131. redde: *Atque tua dilectio.* Scherz.
28) Verſ. 134. aptius: *Ut homines intelligant hoc ſane maxime.* Scherz.
29) Verſ. 135. cum ſq. ita redde:

Quod dilectio ipſos (homines) *contentos*, felices, *reddat*,
& Charitas jungat.

ginuage ſane hic eſt verbum. hodie adhuc dicimus: *Vergnügen, das vergnügt mich.* Scherz.
30) Verſ. 149. mallem reddere: *Non eſt hominum intellectui* i. e. Homini. Scherz.
31) Verſ. 153. mallem redditum: *ideo ſimus omnino erga Deum promti.* Scherz.
32) Verſ. 155. *minnon*, hic verterem: *amemus.* Scherz.
33) Verſ. 156. exprimo: *tunc cedit id bene hominibus.* Scherz.
34) Verſ. 157. MSS. clare habent *ſumirih*, & Flacius ipſe; quæ vox retinenda, quia alibi adhuc apud Noſtrum occurrit: nempe V. 19. 73. ubi de Die mundum finiente dicitur:

N'iſt der dag ſumirih
dagon anderen gelih.

in Epilogo ad Hartmuotum & Werimbert. de Noacho ℣. 125. ſqq. legitur:

Hober oba mannon
Suebeta in then undon,
Uuant er uuas Gote ſumirih
Drut, thaz ni bilub thih.

35) Verſ. 158. *Kreftin* redderem: *Virtutibus.* Scherz.
36) Verſ. 166. Mallem reddere: *Eccleſiaſtes celebris*, cum Junio in Not. ad Willer. p. 155. nam hic intelligitur *Eccleſiaſtes* κατ᾽ ἐξοχὴν ita dictus. *Scherz.*
37) Verſ. 179. usque ad 165. incluſive, ſic reddendum arbitror:

Licet ille (Eccleſiaſtes) *eſſet tam præclarus*
ac etiam tam ſapiens,
Non (tamen) *expoſuit* (perfecte ejus) *amœnitatem,*
(Ejus) *multiplicem bonitatem,*
(quaſi) *forte is ejus præſtantiam*
ad finem (deſcribendo) *perducere poſſet*
(&) *Ipſius eminentiam.*

dohti,

Ni irzalt er thaz gimuati,
thia managfaltun guati.
Odo er ira dohti
zi ente queman mohti.
Thera ira frambari,
bithiu iſt ſi ſo mari.
Zalt er managfaltaz guat
uſan ſia, ioh thes ginuag.
Joh [38] luad ſia harto guates,
ioh ſuazliches muates.
Theiſt es alleromeiſt,
quies Druhtin quit, ſo [39] thu uueiſt,
Bi thia ſelbun minna,
thi er lerta uuorolt alla.
Uuio er lerta druta ſine
hiar in uuorolt libe.
[40] Uuio er zalta in ſon [41] theru minnu,
mit ſines ſelbes [42] ſtimmu,
Quad: man irkennen ſcolti,
ther ſia minnon uuolti,
Joh thaz gibot mit uuillen
uuolti emmizen irfullen,
Thaz thie uuarin guate,
ioh Gote filu drute.
Zithiu zoh er hiar in libe
thie iungoron ſine.
Bithiu duemes uns io hiar in muat,
thaz filu mihila guat.
Thia filu ſconun [43] uuunnan,
thaz heizit auur minnan.

Nec (tamen) enarravit (omnem) gratiam,
multiplicem bonitatem.
Nec illius utilitates
ad finem ducere poterat,
Illam ejus fructiferacitatem,
propterea eſt illa tam illuſtris.
Retulit (tamen) varias utilitates
de ipſa, idque ſufficienter.
Atque vocavit (adhortatus ad) ipſam valde bono
& dulci animo.
Hoc eſt plurimum (potiſſimum)
prout dominus dixit, ut noſti,
Per eundem amorem,
quem docuit Mundum univerſum.
Quomodo docuit fideles ſuos
hic in mundi vita,
Quomodo retulit iis de hoc amore,
ſua ipſius voce,
Dicens: quem cognoſci poſſe,
qui dilectionem cuperet,
Et preceptum libenter
vellet aſſidue implere,
Quod hi ſint boni,
& Deo multum fideles, (cari)
Ad hoc duxit hic in vita
diſcipulos ſuos.
Quare faciamus (figamus) nobis hic in mentem
hoc ſummum bonum.
Hanc pulcherrimam amœnitatem,
hoc dicitur redamare.

Mani-

dobti, quod eſt a *dugan*, taugen, valere, proficuum eſſe, denotat *præſtantiam*, vid. Infra V, 23, 476. ubi: *Hmilriches dobta*, excellentiam, præſtantiam Regni Cœlorum. add. ib. ỳ. 485. *frambari* denotat quoque *Eminentiam*, Præſtantiam. Notker. in Pſ. 37, 9. dicit: *der an dia* frambari *gedenchet Sabbati, der bechennet hier ſina nidiri.* Qui cogitat *excellentiam*, ſublimitatem Sabbati, ille agnoſcet ſuam vilitatem. in Gl. Boxh. *Frambaren*, Magnates. *frambariro*, eminentior. Gothis: *frabär*, excellens; alios longe antecedens. *Scherz.*

38) Verſ. 179. vid. Celeb. Stad. in Expl. Voc. Germ. Bibl. p. 381. qui hic *luad* explicat per: *Onerabat*, non per: *invitabat*, dicens, Otfrido hoc ſolenne eſſe, ut *luad* uſurpetur ab ipſo pro: onerabat; & *ladota* pro: *vocabat*, invitabat. Hic verſus vix patitur, ut aſſentiar Stadenio, cum contextui multo convenientius ſit, ſi *luad* explices per: *invitavit*, *vocavit*. ego itaque ſic reddo:

Et invitavit illos (homines) *bono*
& dulci animo
(hoc eſt præcipuum,
ceu Dominus dixit, uti noſti)
ad Amorem,
quem docuit ille mundum omnem.
Scherz.

39) Verſ. 182. Cod. Cæſar. *du.*
40) Verſ. 187. *uuie.* Cod. Cæſar.
41) Verſ. eod. *deru.* Cod. Cæſar.
42.) Verſ. 188. Cod. Vat. *ſtimmu.* aſt Cæſar. *ſtimmu.*
43) Verſ. 199. *uuunna.* Utrumque MSC. habet.

Ad

Manifestavit se Jesus ad Mare Tyberiadis.
Joann. 21.

Cap. XIII.

IH zell uns hiar zi nuzzi
bi einaz fisgizzi;
Uuio sie ouh thar gidatun,
ioh selbon krist irknatun.
Fuar Petrus fisgon in uuar,
selbo maht thu iz lesan thar,
Giloubi uuorton minen,
mit sehs gisellon sinen.
Sie arabeitotun, [1]
thia naht al in gimeitun.
Thie fisga in al ingiangun,
niheinan ni gifiangun.
Er stuant in themo stade tahr
tho thes morganes sar.

Mane facto stetit Jesus in litore.

Thanana er [2] tho zi in sprah,
thar er sie fisgon gisah:
„ Oba iro thehein uuiht habeti,
„ [3] thes iu in uueidu zauueti.
„ Friunton ouh zi nuzzin,
„ gisangan mit then nezzin.
Sie imo sar [4] tho sagetun,
thaz si [5] etuuiht ni habetun.

Qui dixerunt, non.

Sagetun, so ih nu zelita,
thaz [6] inet uuiht ni zauueta.

Mitite in dextram navigii rete.

Er quad, [7] sie sih gifiartin,
zi zesue gikertin,
Thaz in thanne zauueti,
so so er in selbo zeliti.
Sie uurfun tho zi zesue [8]
thaz [9] iro nezzi in then se.
In quam thar ingegini
fisgo mihil menigi.
Zugun sie tho ginoto
uuanta iro uuas filu drato,
Zi stade ioh zi sante,
zi thurremo uelente,
Thria stunton [10] finfzugi,
thes duent buah thar [11] gihugi,
Ouh thri, so ih thir redinon,
thaz zellent Evangelion.
Thaz nezzi drof thoh ni brast,
thoh iro uuari sulih last.

Iz

REferam hic nobis ad utilitatem
de quadam piscatione;
Quomodo & ibi se gesserint,
atque Christum agnoverint.
Ivit Petrus ad piscandum revera,
(ipse poteris id legere ibi
Crede verbis meis,)
cum sex sociis suis.
Laborarunt
noctem totam in vanum:
Pisces eis omnes elapsi,
nec unicum ceperant.
Ipse stetit in littore ibi
mane illico.
Inde ad eos dixit,
quum eos piscari videret:
Numquid vos habetis,
quod vobis ad pastionem (comestionem)
conducat,
In commodum etiam amicorum,
captum retibus.
Isti Ipsi illico dixerunt,
quod nihil quicquam haberent.
Dixerunt, ut retuli modo,
quod eis res non succederet.
Dixit: sese præpararent,
ad dextram converterent,
Quod iis inde processurum,
sicut Ipse eis dixisset.
Jecerunt ad dextram
sua retia in mare.
Quibus venerunt in occursum
piscium magna copia.
Traxerunt anxie (graviter)
nam eorum erant plurimi,
Ad littus & in arenam,
in aridam terram.
Ter quinquaginta,
quod Biblia hic memorant,
Et tres, quod hic refero,
id recensent Evangelia.
Rete tamen propterea non scissum,
etsi eorum tantum esset pondus.

Hoc

Ad Cap. XIII.

1) Vers. 9. Margo Cod. Cæsar. & Vat. *Illa nocte nihil prendiderunt.* vitiose, pro: *prehenderunt.*
2) Vers. 15. *do* Cod. Cæsar.
3) Vers. 18. lege juxta utrumque MSC. *thes in in.* Unde versum hunc & antecedentem sic reddo:
An ipsorum ullus aliquid habeat,
quod ipsis ad cibum conveniret. Scherz.
4) Vers. 21. *do*, Cod Cæsar.
5) Vers. 22. pro: *etuuiht* lege tum ex Cod. Cæsareo, tum ex Vat. & Flac. *es uuiht*, ejus aliquid. Scherz.
6) Vers. 24. lege: *in es uuiht.* Cod. Cæsar. quidem habet, *in es uuih*; sed facile apparet, ex inadvertentia scriptum fuisse: *uuih* pro: *uuiht.* Scherz.
7) Vers. 25. verba: *sie sih gifiartin* redde: *Ut se transferrent.* Scherz.
8) Vers. 29. Uterque Cod. in Margine habet: *Miserunt*, &c.
9) Vers. 30. textui convenientius verte: *suum rete.* Scherz.
10) Vers. 37. Uterque Codex: *finfzug.* in Margine ambo Codices hos habent characteres Numerorum: C. L. III.
11) Vers. 38. *gihugt* habet uterque Codex.

12) Vers.

Iz aluuola ſo gizam,
[12] alangaz zi ſtade quam. *Dixit diſcipulus, quem diligebat Dominus.*
Quad Johannes Gotes drut
zi then [13] ginozen ubarlut,
Sprah in ala uuari,
theiz ſelbo Druhtin uuari.
[14] Petrus ſar thes ſindes,
bigonda [15] ſuimmanes
[16] Mit minnu io mit uuillen
[17] ni moht er'mo giſtillen.
Thie anthere zi lante *Alii navigio venerunt.*
quamun feriente.
Er ni mohta irbitan,
uuant er 'nan minnota ſo fram.
Gagant er ſar ouh zioro
[18] then ginozon filu ſcioro.
Thaz nezzi ſo thu liſiſt thar,
zog er in then ſtad ſar.
So ſie zi ſtade quamun *Viderunt prunas panem & piſces.*
ſie thar fiur giſahun,
Brot ouh thar zi henti,
ioh fisga bratenti.
Hiaz er ezzan ſare,
zi [19] dagamueſe thare
Mit imo thar in uuara
thie ſine fisgara.
Joh hiaz er ſie giuuiſſo
bringan thero fisgo,
Thie ſie tho thes fartes
[20] fiangun mithontes.

Hoc omnino bene, prout debebat,
ex integro ad littus perventum.
Dixit Johannes Dei fidelis
ad ſocios clare,
Loquutus vere
quod Dominus Ipſe eſſet.
Petrus illico ſe ſurripiens,
cœpit natare
Nec blanditiis nec volentem
poterat retinere.
Ceteri ad terram
venerunt navigantes.
Ille noluit exſpectare,
nam Ipſum amabat tam valde,
Occurrit ſtatim comiter
ſociis valde commode.
Rete, quod legis hic,
traxit ad littus ſtatim.
Cum ad littus veniſſent
ignem ibi viderunt,
Panem quoque ibi in promptu,
& piſces aſſari.
Juſſit (JEſus) comedere ſtatim
ad prandium ibi
Secum hic revera
hos ſuos piſcatores.
Atque juſſit eos certe
afferre de piſcibus,
Quos jam hac vice
cepiſſent modo.

MYSTICE.

CAP. XIV.

THaz bizeinot mihil guat, *In littore ſtetit i. e. terrâ firmâ oppoſitâ undis.*
thazDruthin thar in ſtade ſtuant.
Thaz er ni drat thio undun mer,
[1] ſo ſo er io deta fori mer.
Unodi iſt iz harto,
ſus frenkisgero uuorto,
Thia kleini al [2] zi ſagenne, *ſive!*
ioh zi irrekenne.
Thoh uuil ih es mit uuillen
hiar [3] luzilingi zellen,
Gizeigon ouh in uuara,
uuar thu es liſis mera.

Ther

HOc deſignat magnum bonum,
quod Dominus hic in littore ſtetit.
Quod non calcavit undas maris,
ſicut fecerat antea ſæpius.
Difficile eſt hoc valde,
ſic Francicis verbis,
Has ſubtilitates omnes efferre,
& exprimere.
Volo tamen id libenter
hic paucis referre,
Oſtendere quoque revera,
ubi hoc legas pluribus.

Littus

12) Verſ. 44. ita redde: *integrum ad littus pervenit.* Scherz.
13) Verſ. 46. Uterque Codex: *ginozon.*
14) Verſ. 49. *Petrus ſar thes ſindes*, Idiotiſmus hic hodie ita exprimitur: *Petrus geſchwind ſeines weges &c.* Schilter. De hac formula loquendi vid. Notam meam ad I, 19, 1. Unde ita verto: *Petrus illico hac vice.* Scherz. Verſ. eod. Margo Cod. utriusque habet: *Cum audiſſet* Petrus.
15) Verſ. 50. Cod. Vat. *ſuimannes.*
16) Verſ. 51. Hic verſus debet jungi priori, & ita exprimi: *ex amore & ſponte*, exlubentia; ut mens ſit, Petrum ex ſingulari amore & ardore eo citius perveniendi ad Chriſtum in littore ſtantem natare cœpiſſe. *Scherz.*
17) Verſ. 52. redde: *Non poterat ſe retinere*, ſc. quo minus properaret ad Chriſtum. *Scherz.*
18) Verſ. 58. mallem reditum: *Sociis valde cito.* Scherz.
19) Verſ. 66. Cod. Cæſar. *dagamuaſe.*
20) Verſ. 72. Cod. Cæſar. *giſiangun.*

Ad CAP. XIV.

1) Verſ. 4. Cod. Cæſar. *ſo ſo er iu déta for in ér.* Cod. Vatic. conjungit: *foriner* in unum Vocabulum, ſed vitio ſcribentis. verto: *ſicut fecerat coram illis antea.* Scherz.
2) Verſ. 7. Cod. Cæſar. *zi giſaganne.*
3) Verſ. 10. ita diſtingue ex MSS. *luzilin gizellen.*

4) Verſ.

Ther ſtad bizeinot luſti, *In vitæ firmitate.*	*Littus ſignificat convenienter*
thes ſines libes feſti,	*vitæ Ipſius firmitatem,*
Thia er ginam in ſina hant,	*Quam adſumſit in manum ſuam,*
tho er tod ubaruuant.	*quum mortem vinceret.*
Ther ſe bizeinot dati, *Mare quid.*	*Mare ſignificat facta,*
ioh uuorolt unſtati,	*mundi & inſtabilitatem,*
Thiu ſih io zinoti	*Qui ſe ſubinde*
hiar ferit ſtozenti.	*hic navigat (vadit) impellens.*
Thar uuarun mit githuinge	*Ibi erant cum coactione*
thie iungoron noh tho inne.	*diſcipuli adhuc intus.*
Sie ſcolta ruaren noh tho mer	*Debebant tangere adhuc eo magis*
thaz ſelba uuoroltlicha ſer.	*mundanam moleſtiam.*
Thaz habeta mit then mahtin	*Hæc per ſuam potentiam*
ther euuinigo Druhtin	*æternus Dominus*
Ubaruuuntan, thaz iſt uuar,	*Superaverat, hoc eſt verum,*
bithiu ſtuant er tho in ſtade thar.	*propterea ſtetit hic in littore.*
Selb ſo er rehto quati	*Quaſi ipſe vere diceret*
in therera ſelbun dati:	*in eodem facto: (negotio)*
„ Ni bin furdir ih mit mannon	*Non ſum deinceps cum hominibus*
„ in theſen uuorolt undon.	*in his mundi undis,*
„ Thia [4] zeſſa drat ih untar fuaz, *Joh. VI, 19.*	*Aquam calcaveram ſub pedibus,*
„ ſi furdir [5] dar on mir ni muaz.	*quæ ulterius tunc ſine me nihil potuit.*
„ Joh ſtan nu mit giluſti	*Atque ſto nunc cum voluptate*
„ in euuinigeru feſti.	*in æterna firmitate.*
Uuaz thaz nezzi zeinit,	*Quid rete denotet,*
[6] therin thero fisgo meinit,	*in quo piſces (quid) ſignificent,*
Thero iungorono menigi,	*Diſcipulorum multitudo,*
thaz thero uuarun ſibini;	*quod ipſorum fuerint ſeptem;*
Thaz brot in themo disge,	*Panis in menſa,*
mit gebratanemo fisge;	*cum aſſatis piſcibus;*
Joh thaz ouh thuruh thia laſt,	*Atque quod per hoc onus*
thaz ſelba nezzi [7] ni braſt;	*rete non ruperit;*
Thaz Petrus thaz [8] in ſtado ouh zoh,	*Quod Petrus ad littora quoque traxerit,*
thaz imo fisg nihein [9] intflog.	*ut ei piſcis nec unus elaberetur,*
Thaz kriſtus zi iungiſt hiar giſaz,	*Quod Chriſtus ultimo hic ſederit,*
mit knehton ſibinin [10] inu az,	*cum miniſtris ſeptem ecce! comederit,*
Gregorius ther guato,	*Gregorius ille bonus,*
er ſpunota iz gimuato,	*interpretatus hoc ingenioſe,*
Joh filu ſcono, in uuar min,	*Atque multum eleganter, per fidem meam,*
ſo iſt [11] giuuonheit ſin.	*ſicut eſt mos ejus.*
Iz Auguſtinus rechit,	*Idem Auguſtinus refert,*
ioh filu kleino inthekit,	*& multum ſubtiliter aperit,*
Ther uns harto manag guat	*Qui nobis multifariam bonum*
offan ſcono giduat.	*apertum eleganter fecit.*
Sie thiz bede gruazent,	*Hi ambo id prædicant,*
ioh uns iz harto ſuazent.	*& nobis valde edulcant.*
Theſſes [12] thih nu hiar giuuuag,	*Id quod jam hic conſideravi,*
es iſt uns ſollon thar ginuag.	*nobis plene hic ſufficiat.*

Cum

4) Verſ. 33. Cod. Cæſar. habet: *ceſſa. zeſſa* non eſt ſimpliciter *aqua*, ſed: *aqua fluctibus agitata.* Notkerus in Pſ. 68, 16. verba: Non me demergat tempeſtas aquæ, ita reddit: *mih ne beſouffe diu uuaſſer zeſſa.* conf. III, 7, 29. & III. 14, 113. Scherz.

5) Verſ. 34. in utroque MSC. *dar* & *on* in unum ſunt coaſſata. eſt autem: *daron* idem ac: *nocere.* vid. ſupra notam ad II, 9, 106. unde hunc & præc. verſum redde:

Tempeſtatem maris (fluctus maris) *conculcavi pedibus*
in poſterum nocere mihi non poteſt.
Scherz.

6) Verſ. 38. Corrige textum ex utroque Codice, ubi legitur: *ther rim thero fisgo meinit.* Quod verte: *Numerus Piſcium* (quorum ſcil. fuerunt 153.) *indicet*, conf. Dn. Roſtgaard, in Emendat. Otfrid. & Notam meam ad I, 5, 13. *Scherz.*

7) Verſ. 44. *ni braſt*, redde aptius: *non ruptum fuerit.* Scherz.

8) Verſ. 45. Uterque Cod. *in ſtad*, ad littus. *Scherz.*

9) Verſ. 46. Utrumque MSC. *inſtob.*

10) Verſ. 48. Uterque Codex: *inti âz.* Unde verto:

Cum diſcipulis ſeptem, & ederit.

Knebt κατ' ἐξοχὴν denotare diſcipulos Chriſti aliunde apparet. vid. IV, 7, 18. & V, 14, 48. *Scherz.*

11) Verſ. 52. Codex uterque: *giuuonaheit.*

12) Verſ. 59. Uterque Cod. & Flac. editio habent: *thih ib.*

Ad

Cum ergo prandissent, dicit JEsus Petro Joann. 21.

Cap. XV.

SO sie thar tho gazun,
[1] thar mit imo sazun,
Mit selb Druhtine,
thie liebun Druta sine,
Quad tho Druhtin selbo sus:
„ minnost thu mih Petrus?
„ Minnost thu mih filu mer,
„ thanne thin ginoz ander?
Thu uueist, Druhtin, quad er, min, *Domine tu scis, quia amo te.*
thaz ih minna haben thin.
Joh thu [2] min bist in minnon
fora allen uuorolt mannon.
Quad er: the'ih thir gibiete,
thaz habe thu fasto in muate.
„ Joh il iz io irfüllen
„ mit [3] horsglichemo uuillen.
„ Gihalt mir scaf minu, *Pasce oves meas.*
„ [4] minu nales thinu.
„ Fuatiri siu io zi uuaru
„ mit mines selbes leru.
Druhtin auur zi imo sprah [5]
thaz man er ni gisah,
Thaz er eino dati
so thiko frageti.
„ Petrus dua mih uuisi,
„ oba ih thir liob filu si,
„ Mit minnu thines muates
„ [6] mir runnis alles guates?
Gab auur antuuurti
Petrus mit [7] giuuurti,
Zalta Druhtine
thie githanka sine;

„ Thu

CUm ergo prandissent,
sic cum Eo sedentes,
Cum ipso Domino,
dilecti Fideles ejus,
Dixit Dominus ipse ita:
Amas me Petre?
Amas me multum magis,
quam tuus socius alter?
Tu scis, Domine, dixit ille, mi,
quod ego amorem habeo Tui,
Atque tu meus es in amore
præ omnibus mundi hominibus.
Dixit Ipse: Quod ego tibi mando,
id habe tu firmiter in mente.
Atque festina adimplere
cum obediente voluntate.
Custodi mihi oves meas,
meas non tuas.
Pasce eas vere
meâ ipsius doctrinâ.
Dominus iterum ad eum dixit:
quod antea non visum,
Quod unam rem
toties interrogaret.
Petre, fac me certiorem,
an tibi dilectus multum sim?
Cum dilectione tui animi
mihi faveas (quoad) omne bonum?
Dedit iterum responsum
Petrus cum decore;
Retulit Domino
cogitationes suas;

Tu

Ad Cap. XV.

1) Vers. 2. Cod. Cæsar. habet: *thie thar*, recte beneque. *Scherz.*

2) Vers. 11. Cod. uterque: *mir.* Unde verte:
Atque tu mihi es in amore. Scherz.

3) Vers. 16. melius: *promto*, alacri *animo*: in Gl. Keronis est: *Horski*, industria. *Horskii*, industriam, apud Notkerum *Horsco* aliquoties occurrit pro: *cito.* vid. Psal. 36, 2. & 108, 23. *Scherz.*

4) Vers. 18. Emphatice hæc dicit & repetit Otfridus hic. Atque inculcatum sibi a Salvatore, inculcavit posteris & successoribus, Episcopis & Presbyteris Petrus 1. Epist. V, 3. μηδ᾽ ὡς κατακυριεύοντες τῶν κλήρων, non ut imperium usurpantes in Ecclesias. Oves enim propriæ sunt Christi, non ministri, ille solus eas redemit sanguine suo, Joh. X, 11, 12, 16. 2. Cor. XI, 2. S. Bernhardus Epist. 237. ad Eugen. III. Papam: *Si amicus sponsi es, ne dixeris dilectam ejus principem meam, sed principem; nihil tuum in ea vendicans, nisi quod pro ea, si oportuerit, etiam animam dare debes.* Vid. St. Baluz. ad Agohard. pag. 45. 56. 68. Innocentius III. per mutuum consensum eligentium & electi quasi conjugale vinculum spiritualiter esse contractum ait. Scilicet non quod eligentes Clerici sint sponsus, sed ut pronubi, velut Apostolus 2. Cor. XI. 2. Idem tamen C. requisisti 15. de testament. ait: Inter Episcopum & Ecclesiam cathedralem spiritualis conjugii copulam intervenire, inter alia pia loca & monasteria capellas non item. Sed in quantum hæc comparatio locum habeat, subsequentia verba exponunt: *Unde quæ adquirit Episcopus non illis, sed isti tantum acquirit.* Item quoad difficultatem dissolvendi utriusque vinculi, Id: Innocent. c. 2. de translat. Episc. At Gregorius X. c. 3. §. cæterum. de Elect. in 6. Pontificem Romanum Ecclesiæ sponsum appellavit. *Schilter.*

5) Vers. 21. Margo utriusque Codicis: *dicit ei iterum.*

6) Vers. 28. Alii legunt *gunnis.* Freher. & rectius. *Schilter.* Legendum est ex utroque Cod. MSC. *mir unnis*; i. e. mihi optes benevole, mir gönnest. Conf. III, 22, 57. *Scherz.*

7) Vers. 30. *mit giuuurti* ut plurimum est: *cum promtitudine*, promte. vid. Notam ad II, 3, 23. *Scherz.*

„ Thu uueist Druhtin guato, Etiam Domine tu scis quia amo te.
„ thaz ih thih minnon drato.
„ Thaz thu liobo miner bist,
„ mir ander fora thir n'ist.
„ Dua, quad Druhtin, thuruh not
„ so ih hiar thir obana gibot.
„ In herzen si iz bisangan,
„ ni laz es uuiht ingangan.
„ Bisih mir lembir minu, [8] Pasce oves meas.
„ minu, nales thinu.
„ In in gidua thia uuorolt uuis,
uuio filu hold thu mir sis.
Er [9] thritunstunt 'nan gruazta, Dicit ei tertio.
uuant er in imo buazta,
Thaz er er iu, [10] in uuari min,
so thiko lougnita sin.
Ther thria stunton iahi,
so thiko inflohan uuari.
Thia minna zalti hiar so zam,
[11] ther er so sero hintarquam.
„ Petrus auur zeli mir,
„ bin ih liob filu thir?
„ Ist thaz herza thinaz
„ mir uuarlicho holdaz.
Er quam er ana baga Contristatus est Petrus.
thera thikun Gotes fraga.
Er uuas es harto unfro,
ioh gab er antuuurti auur [12] tho.
Thu selbo Druhtin alles bist, Domine tu omnia scis.
ioh uueist al thaz in uuorolt ist.
Thu uueist thir selbo [13] ana mir
thia mina minna zi thir.
„ Firnim, quad er, thia redina,
„ thia ih [14] zalt thir hiar obana,
„ Thaz ih uuille so thu uueist,
„ laz thir uuesan thaz io meist.
„ Nu fuatiri scaf minu, Pasce oves meas.
„ minu, nales thinu;
„ [15] In thiu dua harto filu scin,
„ [16] uuio liob huldi mino sin.
„ Hugi hiar nu harto
„ thero minero uuorto.
„ In herzen kleibi siu nu sar,
„ uuanta ih sagen thir in ala uuar:
„ Unz thu iung uuari, Cum junior esses.
„ so uuas thir thaz [17] gizami,
„ Thaz thu [18] thir selbo gurtos,
„ ioh giangi thara thu uuoltos,

„ [20] Thu

Tu scis Domine optime,
quod ego Te amo valde.
Quod Tu dilectus meus es,
mihi alius præ Te non est.
Fac, dixit Dominus, cum cura
quod hic superius tibi mandavi.
In corde sit id comprehensum,
ne sinas quid evadere.
Visita (attende) mihi agnos meos,
meos, non tuos.
In his fac mundum certiorem,
quam multum fidus mihi sis.
Ipse tertia vice eum compellavit,
namque is in Ipso emendabat,
Quod antea, per fidem meam,
toties abnegaverat Ipsum.
Trina vice fateatur,
quoties inficiatus fuerat.
Hæc dilectio (igitur) repetebat hic decenter,
quia iste tam anxie affectus.
Petre iterum dic mihi,
sumne dilectus multum tibi?
Estne cor tuum
mihi veraciter fidele.
Obstupuit sine dubio
hac frequenti Dei interrogatione.
Fuit valde contristatus,
sed dedit tamen responsum iterum:
Tu ipse Domine omnia es,
tu scis quicquid in mundo est.
Tu scis tibi ipse absque me
meum amorem erga Te.
Percipe, dixit (Dominus) sermonem,
quem dixi tibi superius.
Quod velim, quod tu nosti,
sinas tibi (cordi) esse hoc potissimum.
Nunc pasce oves meas,
meas, non tuas;
In hoc dabis validissimum indicium,
quam carus amor meus sit.
Memento hic jam diligenter
horum meorum verborum.
In corde tracta ea statim,
Nam dico tibi revera:
Quamdiu tu junior eras,
erat tibi id commodum,
Ut te ipse cingeres,
& ires quorsum velles,

Exten-

8) Vers. 41. Margo utriusque Cod. habet:
Pasce agnos meos.
9) Vers. 45. *thrittun stunt*, Cod. Cæsar.
10) Vers. 47. *in uuar*, habet utrumque MSC.
11) Vers. 52. verte clarius:
Ob quam ille adeo in stuporem datus fuit. Scherz.
12) Vers. 60. *do*, Cod. Cæsar.
13) Vers. 63. Utrumque MSC. & Flac. habent: *anan.*
14) Vers. 66. *zalta*, utrumque MSC.
15) Vers. 71. *in in*, uterque Cod. verte itaque: *in illis*, respectu illarum. *Scherz.*
16) Vers. 72. Utrumque MSC. *uuio liob thir*. Unde verte:
Quam cari (tibi) *fideles mei sint.* Scherz.
17) Vers. 78. *gizami* aptius: *conveniens, decens.* Scherz.
18) Vers. 79. *du*, Cod. Cæsar.

19) Vers.

„ [20] Thu thenist thino henti. [19]
far thu bist altenti,
„ Giuuisso thaz ni hiluh thih,
„ so gurtit anderer thih.
„ Thih leitit filu manno,
„ thara thu ni gengist gerno.
„ Thia scaltiz [21] thoh irfüllen,
„ mit thinemo unuuillen.
Er mit [22] thiu ino zalta, Hoc dixit significans qua morte.
thaz uuerdan thaz noh scolta,
Thaz man 'nan gifiangi,
[23] in krüz inan irhiangi.

Extenderesque tuas manus.
quamprimum tu senescis,
Certe hoc non celabo te,
cinget alius te.
Te ducent multi homines,
quorsum tu non iveris lubens.
Hoc debes tamen adimplere
(&) cum tua displicentia.
Ipse (Dominus) his ei significabat,
quod futurum esset,
Ut ipse captivaretur,
& in crucem affigeretur.

De Ascensione Domini. Matth. 28. Marc. 16.

Cap. XVI.

THo Druhtin uuolta reison,
sin selbes riches uuison,
Sid themo sige, so gizam,
then er in Satanase nam,
Fon themo er unsih retita,
in Hellu 'nan gistreuuita,
Giuuan auch mit githuinge
in sin selbes heiminge: (conf. Luc. 22, 21. 22.)
Gibot er sinen theganon
sid tho thesan redinon,
Thaz uuola sie iz firnamin,
ingegin imo quamin. Matth. 28, 10.
Gibot in, thaz sie [1] gültin
zi [2] thenselben sconen zitin,
[3] Thara er tho gimeinta,
ioh selbo in iz gizeinta.
Sie iltun iro thuruh not Matth. ult. 16, 17.
so er in selbo tho gibot.
Thia fart sie also gisitotun,
ioh selbon Druhtin betoton,
Er in tho nahor gigiang, Marc. 16, 7. Et accedit Jesus increpavit incredulitatem.
ioh sie suazlicho intfiang.
Thoh [4] raft er se erist harto
sines selbes uuorto,
Thaz in thera ungiuuurti
thaz herza in uuas so herti,
Ni giloubtun far [5] then gahun,
thi erstantan 'nan gisahun.
Filu er in tho zalta,
so er fon in faran scolta,
Thaz

CUm Dominus vellet proficisci,
suum Regnum visitare,
Post hanc victoriam, prout decebat,
quam a Satana retulerat,
A quo nos liberavit,
in infernum ipsum dissipans,
Vincens quoque cum potentia
in proprio domicilio:
Mandavit suis discipulis
postea his sermonibus,
Ut bene hoc perciperent,
obviam ipsi venirent.
Mandavit iis ut præstarent
in illis pulchris temporibus,
De quibus sententiam suam exposuerat,
& ipsis significaverat.
Festinabant suam ob necessitatem
prout ipse iis præceperat.
Iter itaque instituebant,
& Dominum adorabant.
Ipse iis propius accedebat,
eosque dulciter amplectebatur.
Attamen increpavit eos primo duriter
suis verbis,
Quod in incredulitate
cor ipsis fuisset tam durum.
Nec credidissent statim illis festinantibus,
qui resuscitatum Ipsum vidissent.
Plura ibi eis enarravit,
dum ab ipsis discessurus esset,
Ut

19) Verf. 81. Margo utriusque Cod.
Cum autem senueris.

20) Verf. eod. hunc cum seqq. versibus conjungendum nec per punctum separandum textus S. Scripturæ satis facit manifestum. Unde verto:
Extendes tuas manus,
mox cum Senex fies.
Certe, hoc non celo te,
tum cinget te alius. Scherz.

21) Verf. 87. lege juxta Cod. utrumque: *thu.*

22) Verf. 89. Pone ex utroque MSC. *thia'mo*, quod contractum est ex: *thia imo.* Scherz.

23) Verf. 92. Ambo Codices: *in Kruci 'nan.*

Ad Cap. XVI.

1) Verf. 13. *giltin*, uterque Codex habet; Unde verte:
Mandavit iis, ut properarent. Scherz.

2) Verf. 14. *denselben*, Cod. Cæsar.

3) Verf. 15. Rectius: *eo, eum in locum, quem indigitaverat.*

4) Verf. 23. Cod. Cæsar. *rafst er.*

5) Verf. 27. *then gahun*, redde: *iis illico.* Scherz.

6) Verf.

Thaz in iz uuari festi
in thes herzen brusti.
Er in thar ouch zalta
spracha managfalta
Uuorton ginuhtin,
ioh sprah ouch sus tho Druhtin:
„ In himile [6] int in erdu — Data est mihi omnis potestas.
„ so [7] uualt ih es mit allu.
„ Gigeban sint mir zi henti
„ ellu uuorolt enti.
„ Nu scal ih iuih senten,
„ in thionost minaz uuenten.
„ Gizellet uuorolt thiote:
„ al the'ih iu gibiete.
„ [8] Faret bredigonti, — Euntes in mundum.
„ so uuit so thisu uuorolt si.
„ Joh kundet ellu thisu thing,
„ ubar thesan uuorolt ring.
„ Gizellet in ouh filu fram
„ theih selbo hera in uuorolt quam,
„ Thaz thiu min geginuuerti
„ giuueihti thia iro herti.
„ Mines selbes lera — Docentes servare omnes.
„ thia [9] duet filu mara.
„ Toufet sie inti bredigot,
„ thaz sie gilouben in Got.
„ Arme ioh thie riche
„ [10] so gen iu al giliche.
„ So uuaz so in erdu habe lib,
„ thaz si gomman inti uuib,
„ [11] Oba sie thes gigahent, — Qui crediderit.
„ zi giloubu sih gisahent,
„ Gidousit uuerden alle,
so ist iro laba thanne.
„ Ther auur thes ni [12]giilit, — Qui vero non crediderit.
„ mit dousu sih ni uuihit,
„ [13] Ni giloubit thanne ouh thuruh not,
„ so ist er iu firdamnot.
„ Zeichono eigit ir giuualt [14]
„ zi uuirkene ubar uuorolt lant,
„ Thiu ir mih duan sahut,
„ unz ir mit mir uuarut.
„ Horngibruader heilet, — Matth. 10, 8. Leprosos mundate.
„ [15] so sliumo ir iz gimeinet,
„ Thie suhti thana [16] fueret,
„ so sliumo so ir se ruaret.
„ Dote man irquiket, — Mortuos suscitate.
thar ir zi mor es thigget.

Thar

Ut ipsis essent firma
in cordis pectore.
Iisdem quoque retulit
sermones varios.
Verbis sufficientibus,
& dixit ita Dominus:
In cœlo & in terra
sic regno ego per omnia.
Dati sunt mihi in manus
omnes mundi fines.
Nunc ego vos missurus sum,
in ministerium meum conversurus.
Recensete mundi populos:
omnes hos ego vobis commendo.
Ite docentes,
quam late orbis patet.
Et nunciate omnes has res
super hunc mundi orbem.
Enarrate eis etiam prolixe
quod ipse huc in mundum venerim,
Ut hæc mea præsentia
emolliret ipsorum duritiem.
Meam ipsius doctrinam
reddite multum celebrem.
Baptizate eos & prædicate,
ut credant in Deum.
Pauperes & divites,
sic eant vobis omnes æqualiter.
Quicunque in terra habet vitam,
sive vir sit sive mulier,
Si hoc confessi fuerint,
ad fidem se captivaverint,
Baptizati fuerint omnes,
tunc est eorum salus exinde.
Qui vero hoc non confitetur,
baptismate se non consecrat,
Nec credit inde ob necessitatem,
utique est ille vobis damnatus.
Signorum habetis potestatem,
ad operandum super mundi regiones,
Quæ vos me facere vidistis,
usque dum mecum fuistis.
Leprosos mundate,
quamprimum id volueritis,
Morbos tollite,
quamprimum eos tetigeritis.
Mortuos vivificate,
quoties ad me id oraveritis.

Huc

6) Vers. 37. Cod. Cæsar. *inti in.* Vat. *intin.*

7) Vers. 38. Cod. Cæsar. *uualtbib.*

8) Vers. 45. Textum Otfridi ab hoc usque ad ℣. 68. inclusive translatum exhibet Celeberr. Staden. in Specim. Antiquit. Francic. p. 19. *Scherz.*

9) Vers. 54. Insere post: *duit*, ex utroque Codice: *in*, & verte tum: *Facite illis multum notam.* Scherz.

10) Vers. 58. Stadenius: *Pertineant ad vos æqualiter.*

11) Vers. 61. Hæc locutio sæpe occurrit, & ita vertenda est:

Si ad id (eo) *properant,*
Ut ad fidem se accommodent. Scherz.

12) Vers. 65. Rectius: *gibit*, confitetur, credit. *Schilter.* MSC. contrarium suadent, & modus hic loquendi Otfrido est usitatissimus; Unde verte cum Stadenio:

Qui vero ad hoc non festinat. Scherz.

13) Vers. 67. Verte hunc & seq.

Nec credit postea omnino
tum ille jam est condemnatus. Scherz.

14) Vers. 69. Margo utriusque Cod.

In nomine meo Dæmonia ejicite.

15) Vers. 74. Posset etiam hoc ita reddi:

Quamprimum id dixeritis,
sc. quod debeant a lepra immunes esse. *Scherz.*

16) Vers. 75. Cod. Cæsar. *fuaret.*

17) Vers.

„ Thar zua sin ouh gizalte
„ Bettirison alte.
„ Thiu kraft ist iu gimeini,
„ [17] thaz n'ist unheili
„ In uuorolti zi uuare,
„ [18] nub ir sia heilet fare.
„ Ni mag diusal thara ingegin sin,
„ thar ir ginennet namon min.
„ [19] So uuar ir es biginnet,
„ ir uuidar imo ringet.
„ Ir ni thurfut bi thiu *(Ecce ego vobiscum sum usque ad &c.)*
„ ih bin iamer mit iu
„ Ju ni bristit min mer,
„ [20] drof ni forahtet thaz ser.

Hæ etiam sint relati
longævo morbo laborantes.
Hæc vis est vobis universalis,
ut nihil sit insanabile.
In mundo profecto,
siquidem vos illos sanaveritis illico.
Nec poterit diabolus contra esse,
ubi nominaveritis nomen meum.
Quamprimum id aggressi eritis,
contra ipsum pugnabitis.
Non egebitis propterea,
ego sum semper vobiscum,
Vobis non deero amplius,
propterea ne fugiatis crucem.

[1] *Igitur qui convenerunt interrogabant eum. & reliqua.* Actor. 1, 6.

CAP. XVII.

SIc thiz al [2] tho firnamun,
thia thara zi imo [3] quamun.
Tho fragetun 'nan gimeino,
ioh harto filu kleino:
„ Uuil thu thaz richi Druhtin
„ mit thines selbes mahtin
„ Ersezen thesen liutin
„ nu sar in thesen zitin?
„ N'ist iu, quad er, noh manne, *(Non est vestrum, nosçete tempora.)*
„ thaz zi uuizanne,
„ Thaz min fater [4] so githuang,
„ inti innan [5] sinaz dreso barg,
„ Theiz hiar in uuorolt fristi
„ man nihein ni uuesti,
[6] Zi uuizzanne iz firbari
„ uuar thiu zit uuari.
„ Thoh quement iu thio mahti, *(Recipietis virtutem.)*
„ giuualt io Gotes kresti,
„ Thio gibit iu mit mir meist
therselbo heilogo geist.
„ So birut mir urkundon *(Eritis mihi testes.)*
„ mit mihilen redinon,
„ Mit kreftigera henti,
„ in ellu uuorolt enti.

Irhuab

ISti hæc omnia perceperant,
qui eo ad Ipsum venerant.
Tunc interrogabant Eum communiter,
& valde multum curiose:
Vi'n tu regnum, Domine
cum tuamet potentia
Restituere his populis
jam nunc in his temporibus?
Non est vestrum, dixit is, nec hominis,
hoc nosse,
Quod meus Pater sic coercuit,
& intra sua arcana abscondidit,
Ut id hic in mundi tempore
homo ne unus sciret.
Ad sciendum illud absconditum
fuit hoc tempus revera.
Attamen venient vobis virtutes,
potestas & Dei vires,
Quas dabit vobis cum me potissimum
Ipse Sanctus Spiritus.
Sic eritis mihi testes
magnis sermonibus,
Potentibus manibus,
in omnibus terræ finibus.

Sustulit

---

17) Vers. 82. & seqq. duos ita reddo:
Ut non sit morbus aliquis
In mundo profecto
Quin illum curare possitis illico.
Scherz.
18) Vers. 84. Cod. Cæsar. *nubir sa.* consentit Vat.
19) Vers. 87. & seq. ita translatos vellem:
Si qua id suscipietis,
(ut) *adversus illum pugnetis.* Scherz.
20) Vers. 92. Rectius:
Ideo ne timete tribulationes. Scherz.

Ad CAP. XVII.

1) In Rubr. uterque Cod. *convenerant.* Hoc Caput integrum in Linguam hodiernam Germanicam translatum exhibet Stadenius in Append. ad Expl. Vnc. Bibl. Germ. p. 889. *Scherz.*
2) Vers. 1. Cod. Cæsar. *do.*
3) Vers. 2. Cod. Vat. vitiose: *quamum.*
4) Vers. 11. Clarius redderem: *So githuang* per: *adeo suppressit.* Scherz.
5) Vers. 12. *sinaz dreso*, proprie: suum thesaurum sc. cordis sui.
6) Vers. 15. & 16. redde:
Ad sciendum hoc abscondidit
ubi (quando) *illud tempus futurum esset.* Scherz.

7) Vers.

[7] Irhuab er sih so er thaz gisprach, [8]
thar sin [9] gidigin iz gisah,
Joh fuar, so [10] simo selben zam,
zi sinen fater thanana er quam,
Zi sin selbes riehe, so gizam,
sid er in dode sigu nam,
In lufte filu scono
[11] thes Gotes sun frono.
Ther n'ist in ala uuari,
ther er thia straza fuari,
[12] Ther er io thaz gidati
thenselbon ueg gidrati.
Er fuar ouh sama herasun,
[13] uuanta er ist thiarnun sun.
N'ist man in ala uuari
ther er so hera quami.
Firliaz er thia erda ouh thuruh thaz,
uuanta uuirdig si ni uuas
[14] Bi ira missodati
thaz er sia furdir drati.
Sie [15] hintarquamun gahun
ioh sie after imo sahun,
Sih uuuntorotun harto
sulichero serto.
Thia [16] sunnun io then manon
so ubar suar er gahon,
Joh allan thesan uuorolt ring,
ni gisah man er io sulih thing,
[17] Sar zi theru stullu,
thiu zuelif zeichan ellu:
Jo sar bi themo thinge
[18] in themo unhalden ringe,
[19] Ubar thaz sibun stirri,
ioh ther uuagono gistelli.
Then Drachon nieuuihtes min,
ther sih thar uuintit untar in.
Saturnum ouh then dragon,
polaran ouh then stetigon,
Then thu in [20] berahtera naht
so kumo thar gisehan maht.
[21] Iz ist zi lang manne
sus al zi nennenne.

Al

Sustulit se, cum hoc dixisset,
ut discipuli ejus id conspicerent,
Et adscendit, prout ipsum decebat,
ad patrem suum, unde venerat,
Ad regnum proprium, ut decebat,
postquam in morte victoriam reportasset;
Per aërem pulcherrimum
Dei Filius Sanctus.
Non est (fuit) per omnem veritatem,
qui prius hoc iter iverit,
Qui prius his confectis
illam viam calcaverit.
Venit quoque pariter huc,
namque est Virginis natus.
Non extitit homo revera
qui prius sic advenisset.
Reliquit terram etiam propterea,
quod digna non esset
Propter sua scelera
ut Ille eam ulterius calcaret.
Illi attendebant attutum
& propter ipsum videbant,
Mirabundi vehementer
de tali itinere.
Solem & Lunam
superadscendit Ille subito,
Et universum hunc mundi orbem,
(nec visa fuit antea talis res,)
Statim ad ipsam tranquillitatem,
duodecim signa omnia: (superadscendit)
Imo statim per hunc circulum (Zodiacum)
in empyreo orbe
Super septem stellas,
& plaustri structuram.
Nec minus Draconem,
qui se ibi volvit inter eas.
Saturnum quoque tardum,
polarem quoque fixum,
Quem in serena nocte
vix conspicere possis.
Id foret longius hominibus
sic omnes recensere,

Omnes

---

7) Vers. 25. Cod. Cæsar. *yrhuab.*
8) Vers. eod. Margo utriusque MSC.
Postquam locutus est eis, assumptus est in cælum.
Verba: *assumptus est in cælum*, non extant in Cod. Vat.
9) Vers. 26. lege ex Cod. Cæsar. *gidigini iz.*
10) Vers. 27. *sinemo*, Cod. Cæsar.
11) Vers. 32. MSC. nostra & Flacius habent: *ther.*
12) Vers. 35. & 36. mallem ita vertere:
Qui prius hoc fecerit
(ut) *illam viam calcaverit.* Scherz.
13) Vers. 38. Cod. Cæsar. *uuanter.*
14) Vers. 43. *hira*, Cod. Cæsar.
15) Vers. 45. jam sæpius monui τὸ *hinterquamun* esse reddendum per: *obstupuere, admirati sunt*; quod & ipse Schilterus noster, quibusdam in locis, paucioribus quamvis, præstitit. Verte itaque, *Obstupuere subito.* Scherz.
16) Vers. 49. *sunnan*, Cod. Vat.
17) Vers. 53. redde: *Mox in momento.* vid. supra Notam meam ad I, 23, 2. *Scherz.*
18) Vers. 56. Clare in MSC. Cæs. legitur: *uidbalden*; & consentit Vat. & Flac. Unde nollem textum mutare. Sed posito, quod Lectio Schilteriana probanda sit, non video tamen cur vertendum: *in empyreo cælo*; *bald*, unde *unbald*, est: *praeceps*, declivis; & *ring*, est circulus, quæ posterior vox movere quem posset, ut quis hac voce *Circulum aliquem cælestem* denotari crederet & forte *zodiacum*, cum paulo ante ℣. 54. duodecim signorum mentio fuisset facta. Stadenius reddit: *in dem hohen Kreyse.* Scherz.
19) Vers. 57 Mathematici *Plejades*, *Vergilias* vocant. *Scherz.*
20) Vers. 63. *berehtera*, Cod. Cæsar.
21) Vers. 65. & 2. seqq. reddo:
Foret nimis longum homini
ita omnia nominetenus designare,
Omnia illa admiranda. Scherz.

22) Vers.

Al thaz feltfani
thes himiles gimali.
Thoh n'ift nihein fterro,
ni er ubar fuari ferro,
Quedan man iz uuola muaz,
alle drat er fe untar fuaz.
[22] Kapfetun [23] fe lango
uuas uuuntar fie thero thingo,
Mit hanton oba then ougon,
thaz baz fie mohtin fcouon.
Sie irluagatun 'nan kumo
zi iungift filu rumo,
Thar uuolkono [24] oban entig ift,
thar fahun fie 'nan [25] nahift.

Omnes illas raras (admirandas)
cœli imagines (figuras)
Nec tamen ulla eft ftella,
quam non fupergreffus effet procul,
Dicere hoc utique oportet,
omnes calcavit eas fub pedes.
Infpiciebant illi diu
quid mirum fit harum rerum,
Manibus fupra oculos (detentis)
ut melius poffent videre.
Obfervabant ipfum ægre
ad ultimum multum longinque,
Ubi nubium fuperius finis eft,
ibi videbant Ipfum ultimo.

Cumque intuerentur in Cœlum.

Cap. XVIII.

UNz fie thar tho ftuantun,
thar after luagetun:
Thar ftuantun man tho zuene,
ioh harto filu fcone,
Sie quadun zi in fo fizzam:
[1] uues [2] fcouot ir thar guate man?
[3] Zui fint thie iuo uuizzi
thes fulih firuuuizzi?
Ir ni [4] thurfut bi thiu,
er quimit auur fama zi iu,
Zi [5] thera felbun uuifun,
fo er hina fur nu, tharafun,
Er fuar in themo mezze
zi fines felbes fezze,
Zi fin felbes guallichi,
in fines fater richi,
Ubar hohi himilo,
[6] inti ift in allen oboro.
Zi diuri thar fin fater uuas,
zi fin felbes zefu er gifaz:
Thar [7] fcouot er fin richi,
thaz hoha himilrichi.
N'ift uuiht in erdu, ouh uuizift thaz,
gifiuni fin firholonaz.

Is

DUm illi hic ftarent,
poft eum profpicientes:
Stabant Viri duo,
& valde multum decori,
Dicebant ad eos fic modefte:
quid fpectatis hic boni viri?
Quorfum funt veftri fenfus
hujusmodi curiofitatis?
Vos non opus habetis propterea,
ille veniet rurfus fic ad vos,
Eodem modo,
quo abiit jam, iterum huc,
Abiit hoc modo
ad propriam fedem,
Ad gloriam fuam,
in Patris fui regno,
Supra omnes cœlos,
& eft in omnibus fuperior.
In gloria tunc Pater ejus erat,
ad dextram fuam collocabat,
Ibi fpectat fuum regnum,
altum cœlorum regnum.
Nihil quicquam eft in terra, & fciatis hoc,
vifui fuo abfconditum.

Licet

22) Verf. 73. & feq. fic exprimerem:
Sufpiciebant illi diu
(Admiratio hujus rei ipfos ceperat.)
Scherz.

23) Verf. eod. 73. Cod. Cæfar. pro: *fe*, habet: *fie.*

24) Verf. 79. *obauentig* eft unum vocabulum, & denotat, *fummum rei alicujus culmen.* Occurrit fupra II, 8, 72. adde II, 4, 106. Gl. Keronis: *obonoontikü*, culmen. In verf. Tat. c. 204. §. 1. eft: *fon obannentic unzan uidar*, ubi textus Latinus habet: *a fummo ufque ad deorfum.* Scherz.

25) Verf. 80. *nahift*, non fignificat: *ultimo*, fed, *proxime:* Verfus itaque hic cum præcedenti ita eft transferendus:
Ubi nubium culmen (fummum) *eft,*
ei loco viderunt ipfum proximum. f. effe.
Scherz.

Ad Cap. XVIII.

1) Verf. 6. Margo Cod. Cæf. habet:
Viri Galilæi quid afpicitis in cœlum?

2) Verf. eod. Cod. Cæfar. *fcouuot.*

3) Verf. 7. lege: *ziu* ex Cod. Cæfar. Cod. Vat. vitiofe habet: *Liu.* Hunc & feq. verfum ita redderem:
Ad quid funt veftri animi
Hac de re ita curiofi?

4) Verf. 9. *durfut bidiu.* Cod. Cæfar. redde:
Vos nulla re caretis propterea.

5) Verf. 11. Cod. Cæfar. *dera.*

6) Verf. 18. Annon vertendum? *& eft illis omnibus fuperior* i. e. & eft fupra omnes cœlos evectus. *Scherz.*

7) Verf. 21. Cod. Cæfar. *fcouuot.*

8) Verf.

Is mag uns uuefan drati,
er fihit unfo dati:
Hugu in then githankon,
ni mugun uuir thaz biuuankon.
Sint unfu uuort in rihti
in fineru gifihti.
Irthenkit uuiht io mannes muat,
er [8] imo es alles reda duat,

Licet nobis fit (videatur) nimium,
videt (tamen) noftras actiones:
Confiderationes in cogitationibus,
nec poffumus hoc evitare.
Sunt noftra verba recta
in ejus confpectu.
Excogitat quid etiam hominis animus,
idem Ipfi id omne eloquitur.

De Die Judicii.

CAP. XIX.

THes habet er ubar uuorolt ring
gimeinit einaz [1] dagathing:
Thing filu hebigaz,
zi [2] forganne eigun uuir bi thaz,
[3] Thie zellu ih hiar ubarlut,
n'ift niheinig finer drut,
Thes [4] alles uuio biginne,
ni er queme zi themo thinge:
Quement thara ouh thanne
thie uuenegun alle,
Thie hiar gidatun follon
then iro muatuuillon.
Zi [5] zellene ift iz fuari,
n'ift ther fon uuibe quami.
[6] Es irquimit muat min
[7] n'ubar thar feuli fin.
[8] Ni fie fculin herton
thar iro dati renton.
[9] Al io giuuiffo umbi ring
theift filu iamarlichaz thing.
„ [10] Uuard uuola in then thingon
„ thiefelbun mennisgon,

„ Thie

HInc ille fuper terræ orbem
propofuit diem Judicii:
Judicium multum grave,
folliciti effe debemus propterea,
Hæc refero hic clare,
non eft unicus ejus fidelium,
Id omne quando incipiet,
qui non veniat ad hoc judicium:
Venient eo etiam tunc
miferi omnes,
Qui hic fecerunt plene
fui animi libidinem.
Narratu eft difficile,
non eft qui de muliere venit. (*qui id poffit*)
Obftupefcit animus meus
ne qua ibi deberem effe.
Non debent obfirmare
ibi eorum facta mala.
Certiffime per orbem (terræ)
ibi eft multum miferabilis res.
Bene fit in his rebus
iftis hominibus,

Quæ

8) Verf. 32. Cod. Cæfar. *imes.*

AD CAP. XIX.

1) Verf. 2. Cod. Cæfar. *daga ding* (th), redderem hunc verfum:

Defignavit, deftinavit, ftatuit, *diem judicii.* Scherz.

2) Verf. 4. *forgane*, Cod. Cæfar.
3) Verf. 5. lege: *thir*, ex utroque MSC.
4) Verf. 7. Voces: *alles uuio*, de quibus vid. Notam ad IV, 6, 84. faciunt, ut ita hunc & feq. verfum interpreter:

Qui aliter faciat,
quam, ut veniat ad hoc judicium.

5) Verf. 13. Cod. Cæfar. *zi zellenne*, Cod. Vat. fed erronee; *Li zellenne.*
6) Verf. 15. Parenthefi eft includendus claritatis conciliandæ caufa; *Scherz.*
7) Verf. 16. hic eft connectendus cum ℣. 14. hunc in modum:

Nec eft ullus, qui a fœmina venit, natus eft
(ideo horret animus meus)
Qui non ibi debeat effe, fe fiftere. *Scherz.*

8) Verf. 17. & feq. ita exprimo:

Qui non debeant certis vicibus
ibi ob facta (fua) *refpondere.*

de voce: *herton* vid. I, 27, 27. & II, 12, 11. de vocabulo autem: *renton* confule dicta ad II, 9, 147. *Scherz.*

9) Verf. 19. ita exponerem.

Ubique certe circumcirca.

umbiring, eft una vox, &: *circumcirca*, ringsherumb denotat. vid. Præf. ad Lud. R. ℣. 128. adde IV, 16, 9. & IV, 30. 70. *Scherz.*

10) Verf. 21. & 7. feqq. verto:

Erit bene hac in re (feu hoc in judicio)
illis hominibus,
Qui ibi omnino
funt fecuri propter facta,
In quibus (operibus) *mali ibi*
nihil poteft dici (effe)
Cum quibus tamen fe defendere
& aliquo modo falvare queant.
Scherz.

11) Verf.

„ Thie thar tho bigonoto,
„ ſint ſichor iro dato.
„ In thie thoh ubil thanne
„ n'iſt uuiht zi zellene.
„ Mit thiu ſih, thoh biuuerien,
„ ioh ethes uuio ginerien.
[11] Uuanta es n'iſt laba furdir,
thaz giloubi thu mir.
Er uuergin megi ingangan
uuerd er thar biſangan.
[12] N'uber ſculi thuruh not
uuerd er thar biredinot.
Thulten thanne in euuon
thes helli [13] uuizzes ueuuuon.
„ [14] Uuard uuola in then thingon
„ thieſelbun mennisgon,
„ Thie thar [15] tho bigônoto,
„ ſint ſichor iro dato.
[16] Uueiſtu uuio bi thia zit
ther Gotes foraſago quit?
Er zelit bi thaz ſelba thing,
thaz thar ſi mihilaz githuing.
In imo man thar leſan mag: Zeph. 1, 15. ſeq.
theiz iſt abulges dag, Dies iræ, dies illa tribulationis & anguſtiæ.
Arabeito quiſti,
ioh managoro anguſti.
Thaz iſt ouh dag hornes Dies tubæ & clangoris.
ioh engilliches galmes.
Thie blaſent hiar in lante,
thaz uuorolt ufſtante.
The'iſt dag ouh nibulniſſes, Dies nebulæ & turbinis.
ioh [17] uuintesbrutti leuues.
Thiu zuei [18] firuuaent thanne
thie ſuntigon alle. Dies calamitatis & miſeriæ.
Hermido [19] ginoto,
ioh uuenagheiti [20] thrato.
Uuaz mag ih zellen thir hiar mer,
thes iſt ther dag al foller.
[21] Laſi thu io thia redina,
uuio Druhtin threuuit thanana, Movebo non ſolum cœlum ſed & terram.
[22] Thar [23] duet er zi gihugte,
er thanne himil ſcutte.

Uuer

Quæ tunc incipient fieri,
qui ſint ſecuri ſuorum factorum,
Quibus mali tunc
nihil quicquam eſt quod imputetur,
Quibus tunc ſe defendent,
& aliquo modo ſuſtentabunt.
Neque enim eſt ſalus ulterius,
hoc credas mihi:
Antequam forte poſſit evadere
erit ibi captus.
Cum in examine neceſſario
fuerit convictus.
Patiuntur tunc in æternum
infernalium pœnarum tormenta.
Bene ſit in his rebus
illis hominibus,
Quæ tunc fieri incipient,
qui ſecuri factorum ſuorum.
Noſti quomodo de hoc tempore
Dei Propheta ait?
Refert de hoc judicio,
quod ibi ſit magna coactio.
In ipſo legere licet:
hic eſt iræ dies,
Tribulationis perditæ, (afflictionis perturbatæ)
& variæ anguſtiæ.
Hic eſt quoque dies tubæ,
& angelici clangoris.
Hi clangent hic in terra,
ut mundus reſurgat.
Hic eſt dies quoque nebulæ,
& venti turbinoſi.
Qui duo diſſiant inde
peccatores omnes.
Calamitoſa neceſſitas,
& miſeria vehemens.
Quicquid tibi hic amplius dixerim,
ejus omnis hic dies pleniſſimus eſt.
Lege etiam ſermonem,
quomodo dominus minatur tunc,
Ibi facit ad commonefaciendum,
antequam cœlum concutiat.

Quis

11) Verſ. 29. & 3. ſeqq. ita exiſtimo clariores eſſe:
Siquidem contra id nou eſt remedium ulterius
(hoc crede mihi)
Ut aliquo poſſit quis aufugere,
(ſi ſemel) *ibi deprehenſus fuerit.*
Scherz.

12) Verſ. 33. & 3. ſeqq. ſic tibi exhibeo:
Quin cogatur neceſſario
(quodſi ibi convincitur:)
Suſtinere ibi in æternum
infernalium pœnarum tormenta.
Scherz.

13) Verſ. 36. *uuizes*, Cod. uterque
14) Verſ. 37. verte ut ſupra ℣. 21. *Scherz.*
15) Verſ. 39. *thoh*, Cod. Cæſar.
16) Verſ. 41. *uueiſt du*, Cod. Cæſar.
17) Verſ. 54. *uuiutesbruti*, legit uterque Codex: Ut τὸ *leuues* in hoc etiam verſu exprimatur, redde: *& turbinis noxii.* vid. Notam meam ad I, 18, 62. *Scherz.*
18) Verſ. 55. Cod. Cæſar. *firuuazent.*

19) Verſ. 57. *ginoto*, eſt adverbium, nec neceſſitatem ſignificat, ſed: *valde.* Unde ita verto:
Luctu valde
& miſeria multum
(*Quid amplius tibi dicere poſſum*) i. e. non ſatis dicere poſſum.
his eſt illa dies omnino plena.
Hermida eſt *luctus*; ſupra habuimus I, 20, 28. *harme*, pro *luctu*, dolore. Gothis: *Harmur*, luctus, mœror. *Harma*, lugere, ægre ferre. vid. Verel. io Ind. Ling. Goth. Hodie adhuc dicimus: *ſich härmen* und grämen. vid. Spat. im Teutſchen Sprachſchaz v. hermen. *Scherz.*
20) Verſ. 58. in Cod. Cæſar. eſt: *drato.*
21) Verſ. 61. *Laſi thu io*, redderem: *lege omnino.*
22) Verſ. 63. & ſeq. ſic arbitror interpretandos eſſe:
Ibi facit mentionem
(quod) *tunc cœlum concuſſurus ſit.*
Scherz.

23) Verſ. eod. Cod. Vat. *duat.* in Cæſ. eſt: *duet* & in margine, extat ab alia manu *diut.*

24) Verſ.

Uuer ift manno in lante
ther thanne uuidarftante.
[24] Thanne er iz zi thiu gifiarit,
thaz fih ther himil ruarit.
[25] Thanne er mit giuuelti
ift inan faltonti,
Cœlum plicabitur ficut liber.
Queman mag uns [26] thar in muat,
fo man finan liuol duat.
N'ift ther dag [27] fumerih,
dagon anderen gilih.
Thaz far man in githankon
thar megi uuiht biuuankon.
Giborganero dato
ni pligit man hiar nu drato.
Sih ougit thar ana [28] uuangk,
therfelbo luzilo githank.
„ [29] Uuard uuola mennisgon
„ in thenfelben thingon,
„ Thie thar thoh bigonoto
„ fint fichor iro dato,
„ In thie thoh ubil thanne
n'ift uuiht zi zellenne.
„ Mit thiu fih thoh biuuerien,
„ ioh ethes uuio ginerien.
Ni lofent thar in noti
gold noh diuro uuati.
Ni hilht [30] Gotouuebbi thar,
noh thaz filabar in uuar.
[31] Ni mag thar mana houbit
helfan hereren uuiht:
[32] Kind noh quena in uuare
fie forgent iro thare.
Odo iauuiht helphan thanne
themo filu reichen manne.
Sie fint al eban reiti
[33] in thera felbuna arabeiti.
Giuuiffo thaz ni hiluh thih,
thar forget mannilih bi fih,
Bi fines felha fela,
[34] n'ift uuiht in thanne mera.

Skalka

Quis eft homo in terra
qui tunc refiftat?
Eo usque ille hoc paravit,
ut fe cœlum moverit.
Tunc ille cum violentia
eft illud plicaturus,
Veniet nobis tunc in mentem,
ficut quis fuo libro facit.
Non erit is dies æftivus,
diebus aliis fimilis,
Ut aftutum quis in cogitationibus
tunc poffit aliquid effugii invenire.
Occulta facta
non exercentur hic ullo modo.
Se prodit tunc fine dubio
ipfa minima cogitatio.
Bene fit hominibus
in iftis rebus,
Quæ tunc incipient fieri,
(qui) funt fecuri fuorum factorum.
In quibus mali tunc
nihil quicquam eft referre:
Quibus fe defendent,
& aliquatenus fuftinebunt.
Nec liberabunt tunc in anxietatibus
aurum nec pretiofæ veftes.
Nec juvabit aurea textura tunc,
nec argentum profecto.
Nec poterit tunc virorum Caput (Princeps)
juvare proceres (fuos) quicquam:
Liberi nec uxores certe
curabunt tunc fuos.
Aut quicquam juverint tunc
multum diviti illi viro.
Sunt omnes æque (præparati, deftinati,) recenfiti,
numerati.
in eundem laborem.
Certe hoc non celabo te,
tunc curabit quilibet pro fe,
Pro fua quisque anima,
nec eft quicquam ei tunc reliquum.

Servi

---

24) Verf. 67. & feq. reddo:
Quando ille rem eo perducet
ut cœlum moveatur, concutiatur. Scherz.

25) Verf. 69. *thanne* hic etiam redde per: *quando*, qua de re vid. Notam ad IV, 14, 1. *Scherz.*

26) Verf. 71. Cod. Cæfar. *thaz.*

27) Verf. 73. quid *fumirih* fit, dixi fupra in Not. ad V, 12, 157. *Scherz.*

28) Verf. 79. In Cod. Cæfar. eft: *uuank*, in Vatic. $\overset{k}{\textit{uuang}}$.

29) Verf. 81. verte ut fupra ✝. 21. *Scherz.*

30) Verf. 91. Freherus: pro *Gote* forte legendum: *Goldo:* Schilter. *Gotouuebbi* non eft *aurea textura*, fed: Purpura. In Tatiani Verf. c. 200. §. 4. eft: *inti intuuatitun inan lahanes inti* gotouuebbes; ubi in Latino eft: *& exuerunt eum chlamyde &* purpura. Gl. An. *Gotouuebbi*, colobium. Gl. Rhabani Mauri: n. 471. Byffum *Cotauueppi huizaz.* Gloff. Boxhorn. *uuizes cota uuabbes*, biffina. conf. Palthen. ad Tat. p. 394. Anglo-Sax. *god*, uueb, purpura. vid. Hickes. in Thef. LL. Sept. Gramm. Anglo-Sax. p. 126. verte itaque hunc in in modum:
Non juvat purpura ibi. Scherz.

31) Verf. 93. verto:
Nec poterit ibi caput papaveris i. e. vilior homo
Juvare Dominum aliquo modo.
de v. *mano houbit* vid. fupra notata ad — add. Staden. Explic. Voc. Bibl. Germ. p. 292. qui tamen hunc locum aliter interpretatur. *Scherz.*

32) Verf. 95. Clarius:
Nec liberi (patres) *nec Uxores* (maritos) *revera* fc. juvabunt
Curam gerent fui ibi. Scherz.

33) Verf. 100. mallem redditum: *in illis anguftiis.* Scherz.

34) Verf. 104. Sic interpretare: *nec eft aliquid iis tunc majoris* i. e. tunc de nulla re magis curant, quam de anima. *Scherz.*

35) Verf.

Skalka ioh thie riche
thie gent thar al giliche.
[35] Ni si thie thar binoti
gifordoront thio guati.
„ [36] Uuard uuola in then thingon
„ thiefelbun mennisgon
„ Thie thar thoh bigonoto,
fint fichor iro dato.
[37] Thar n'ift miotono uuiht,
ouh uuehfales niauuiht,
Thaz iaman thes giuuife,
mit uuihtu fih irlofe.
[38] Nu uuari thu io fo richi
ubar uuoroit richi,
Thoh thu es thar biginnes,
ther fcaz ift fines findes.
Uuanta Druhtin ift fo guat,
ther thaz urdeili duat.
Er duat iz felbo, ih fagen thir ein,
ander [39] botono nih ein.
„ Bithiu ift uuola in then thingon
„ [40] thiefelbon mennisgon,
„ Thie thar thoh bigonoto
„ fint fichor iro dato.
„ In thie thoh ubil thanne
„ n'ift uuiht zi [41] zelenne.
„ Mit thiu fih thoh biuuerien,
„ ioh ethesuuio ginerien.

Servi & divites
ambulabant ifthic pariter.
Non nifi tunc anxie,
flagitabunt mifericordiam.
Bene in his rebus
illis hominibus
Quæ tunc incipient,
(qui) funt fecuri fuorum factorum.
Ibi non eft donare quicquam,
etiam permutare nihil quicquam,
Ut quis id edoctus
cum aliqua re fe liberet.
Si effes tam opulentus
fupra mundi regna,
Etfi id tunc tentares,
denarius vadit viam fuam.
Nam dominus eft tam bonus,
qui fententiam ferat.
Ipfe fert eam, dico tibi femel,
aliorum nunciorum nec unus.
Quare bene in his rebus
illis hominibus,
Quæ tunc incipient,
qui fecuri funt fuorum factorum.
In quibus mali tunc
nihil quicquam poterit referri.
Quibus fe defendent,
& aliquatenus fuftinebunt.

Quomo-

35) Verf. 107. Annon hic cum feq. ita reddeodus:
Nifi illos ibi omnino
promoveant bonitates i. e. opera bona.
Mens eft: quod inter fervns & dnminos, inter divites & pauperes hic nulla fit differentia; nifi aliquam vita pie probeque acta producat. Vid. tamen Staden. in Expl. Voc. Bibl. Germ. p. 210. qui aliter explicat. *Scherz.*

36) Verf. 109. vid. ℣. 21.

37) Verf. 113. Kala mida:
Ibi nihil eft doni,
nec permutationis,
Ut quis eo eat i. e. prncedere poffit,
ut fe aliqua re redimat. Scherz.

38) Verf. 117. MSC. habent: *Ni*, reddo autem hunc & 3. feqq. hoc modo:
Non; (fc. te poteris liberare) *etiamfi effes dives*
fupra mundi regna; i. e. etiamfi effes Dnminns totius mundi.
Licet hoc tum fufcipias fc. facere
pecunia eft via fua.
i. e. abiit, periit. Snpra V, 10, 16. Difcipuli Emauntici Chrifto repræfentare vnleotes vefperam veniffe, dicunt: *ther dag ift fines findes*, dies occidit, periit. *Scherz.*

39) Verf. 124. *botono* hic redderem: *Angelorum.* conf. fupra, V, 8, 15. *Scherz.*

4n) Verf. 126. *felbun*, Cod. Cæfar. conf. fupra ℣. 21.

41) Verf. 130. Cod. Cæfar. *zéllene.* Vat. *zellenne.*

Quomodo judicaturus eſt mundum.

CAP. XX.

GIzellen uuil ih ſuntar
thaz egislicha uuuntar,
Thaz ſelba urdeili,
thaz uuorolti iſt gimeini.
Er ſelbo iz ſus gimeinta,
ioh iungoron ſinen zeinta.
Joh ſelbo in ſageta ubaral,
uuio egislih iz uueſan ſcal.

ENarrare volo peculiariter
terribile mirandum,
Illud Judicium,
quod mundo eſt univerſale.
Ipſe id ita docuit,
& diſcipulis ſuis ſignificavit,
Atque ipſe eis dixit per omnia,
quam terribile id futurum eſſet.

Cum venerit Filius Hominis. [1]

Quimit therſelbo Gotes Sun
ſon himilriche heraſun,
Mit mihileru kreſti
ioh Engilo giſceſti,
Mit mihileru hebigi,
mit imo al ſin gidigini.
Thaz ſuach er mit then ſorahtun,
uuaz mennisgon io uuorahtun.
Thaz meintun hiar thie zuene,
thie uuizun man thie ſcone,
Thie quatun, ſat ſo er uuolti,
er ſama queman ſcolti.
Thaz uuil ih hiar nu zellen
unſen liobon allen.
[2] Thaz ſorge min gilicho,
tharazua io ſorahtlicho.
Therſelbo kuning richo
ſizzit guallicho.
Hoh iſt ther, ſo ih zellu,
then uuorolt ſihit ellu,
Thaz ſelba ſedal ſinaz
[3] iſt allen ungilichaz.
Ni uuirdit thing, ih ſagen thir thaz,
er noh ſidor ſulichaz.
Thar [4] ſizzent druta ſine,
thi'er zoh hiar ſelbo in libe.
Joh ſint ouh therero dato
giuueltig filu drato.
Thara ferit al ingegini
Engilo menigi.
Quement io gilicho
tharazua ſorahtlicho.
Fora ſinen ougon
ſtent alle mennisgon,
Ubile ioh guate:
[5] inſtarcho iſt thanne in muate.
N'iſt man ther noh io uuurti,
odo ouh [6] ſinu ungiburti,

Veniet ille Dei Filius
de cœlorum regno huc deorſum,
Cum maxima potentia
& Angelicis creaturis.
Cum maxima majeſtate,
cum Ipſo omne ſuum miniſterium.
Ut inquirat cum timore
quicquid homines fecerint.
Hoc deſignarunt hic illi duo,
candidi viri illi pulchri.
Dicentes: Quamprimum Ipſe voluerit,
Ipſe ſimiliter venturus eſſet.
Hoc volo hic jam referre
noſtris dilectis omnibus.
Hoc cura mi ſocie,
& hoc cum formidine.
Ille Rex potens
ſedet glorioſus.
Sublimis eſt ille, ut dixi,
mundum videt omnem.
Illud Tribunal ſuum
eſt omnibus diſſimile.
Non exſiſtit Placitum, dico tibi hoc,
antea nec hactenus tale.
Hic ſedent fideles ejus,
quos ipſe inſtruxit hic in vita.
Et ſunt etiam illorum facta
potentia multum nimis.
Huc procedit omnis obviam
angelorum multitudo.
Veniunt conjunctim (concorditer)
præterea reverenter.
Ante Ipſius oculos
ſtant omnes homines,
Mali atque boni,
imbecillitas eſt tunc in animo.
Non eſt homo qui adhuc naſcetur,
aut etiam ſit jam (adhuc) non natus,

Odo *Aut*

AD CAP. XX.

1) Ante Verſ. 9. poſt verbum: *hominis* eſt in Cod. Cæſareo *in ſedem.*
2) Verſ. 23. mallem ſic redditum hunc & ſeq. verſum:
Ut curam gerat æqualis meus
hujus rei omnino cum formidine. Scherz.
3) Verſ. 30. i. e. *omnes throni ei cedunt.* Scherz.
4) Verſ. 33. *ſizzee*, Cod. Cæſar.
5) Verſ. 44. lege: *Unſtarko.* Schilter.
6) Verſ. 46. lege: *ſi nu ungiburti*, Schilter. In MSC. & Flacio clare eſt: *in giburtti*, hunc & priorem verſum ſic debemus interpretari.
Non eſt homo qui jam certe fuit,
aut qui nunc eſt in nativitate i. e. in vita. *Scherz.*

7) Verſ.

Odo ouh noh uuetde in ala uuar,
núber ſculi uueſan that.
Thieſelben irſtantent alle
fon thes lichamen falle,
Fon themo ſulen legere,
iro uuerk zi irgebanne,
Uz fon theto aſgu,
fon theru [7] falauuisgu,
So uuanne ſo ſo iz uuetde
fon themo irdisgen hetde,
Mit themoſelben beine,
andere niheine,
Mit fleisge ioh mit felle,
thoh et ioh ni uuolle.
Thie ſceidit er in uuar min,
[8] iagiuuedat halb ſin,
So hirti thet that heltit,
ioh ſines fehes uueltit.
Ni tharft thu thes uuiht fragen,
[9] ni biginnent ſie thar bagen,
[10] Thaz zurnen odo iz rechen,
odo ia uuiht thes giſprechen.
Odo ia uuiht thara ingegini
murmulo thiu menigi.
Suntar ſar ſih ringot,
ſo Druhtin iz githingot.
Sih ſceideot thio uuarba
ſar in alahalba.
Nihein iz thar [11] inneinit,
ſo kraft iz ſin gimeinit.
Sih ſeeident thar zi [12] libe
thie uuarun hiat giliche
Zi altere furdir.
thaz giloubi thu mir,
Muatet ſona kinde,
thaz furdir ſi iz ni finde.
Joh ther fater, thaz iſt uuar,
giſceidit ſih fon in thar.
Giſceident ſih in ala uuar
herero inti thegan thar.
Fon alteru liubi
then uuorton mir giloubi.
Giſibbon filu liebe
thie uuarun hiar in libe
Mit minnon filu zeizen,
[13] nic mugun ſie'z thar giuueizen.
So ſelbo Druhtin gibot,
ſo ſcal iz uueſan thuruh not.
N'iſt in themo thinge,
ther thara ingegin tinge.
Ni mugun [14] ſi es bibringan.
ni iz uuerde thar inſangan,

Thaz

Aut etiam adhuc naſcendus omnino,
quia debeat adeſſe hic.
Illi reſurgent omnes
a corporis caſu,
Ab illo putri lecto,
ſua opera ad exhibenda,
Foris ab iſto cinere,
a putri prato (cœmiterio.)
(Quandocunque id fuerit)
a terreſtri luto,
Iisdem oſſibus,
aliis nullis,
Carne atque cute,
etſi is nollet,
Hos ſeparabit per fidem meam,
quemlibet lateri ſuo,
Ut paſtor qui cuſtodit (paſcit)
& ſuum pecus regit.
Non licebit quicquam interrogare (expoſtulare)
non incipient hic tergiverſari,
Deſuper iraſci aut vindicare,
aut quicquam ejus paciſci (tranſigere)
Aut quicquam ex adverſo
murmurabit multitudo.
Sed ſtatim ſe aggregabit,
ut dominus id judicabit.
Se ſeparabunt hac vice
illico in omne latus.
Nullus id tunc adunabit,
ſic potentia id ejus (Dei) decernet.
Se ſeparabunt tunc corporibus (per vitam)
qui fuerunt hic æquales
Quoad ætatem (vel &) porro.
hoc credas mihi,
Mater a puero,
ut ulterius eum non inveniat.
Atque Pater, hoc eſt verum,
ſeparabit ſe ab iis tunc.
Separabunt ſe revera
domini & miniſtri tunc.
A priſtino amore,
(his verbis mihi crede)
Cognati multum dilecti,
qui fuerunt hic in vita
Cum amoribus multum caris,
non poterunt id tunc exercere.
Ut ipſe Dominus præcipiet,
ſic debebit id eſſe neceſſario.
Nec erit in hoc judicio,
qui tunc adverſum pugnet,
Nec poterunt id perficere,
quin tunc recipiant,

Quod

7) Verſ. 54. forte: *fule uuisgu.* Schilter.
8) Verſ. 62. redde: *Utroque latere ſuo. jagiwedar* eſt idem ac: *Uterque.* vid. ſupra IV, 9, 21. ubi de Petro & Johanne: *ſin iagiuuedar zilota.* Scherz.
9) Verſ. 66. redde: *Nec ſuſtinebent ibi contendere. bagen,* pro: *contendere,* litigare, ſæpe occurrit: ita in Tatian. verſione c. 31. §. 4. verba: *in judicio contendere*, redduntur: *in ſtrite bagen.* in Gloſſ. Boxh. eſt: lis, *paga.* conf. Noſtrum III, 20, 137. adde Celeb. Dn. Eccardum ad Catech. Theot. p. m. 125. *Scherz.*
10) Verſ. 67. *thar.* Schilter.
11) Verſ. 75. *inneinit*, videtur eſſe idem ac: *denegabit*, recuſabit facere, uuird verneinen. *Scherz.*
12) Verſ. 77. lege: *libe*, *tiebe*, corpore. *Giliche* ſunt ſocii, jugales. Intelligit conjuges, quorum tum plures ſeparabuntur; Quemadmodum & de Parentibus & Liberis ſequitur. *Schilter.*
13) Verſ. 92. redde:
Non poterunt illi id tum monſtrare. Scherz.
14) Verſ. 97. Uterque Cod. *ſi ez.*

15) Verſ.

Thaz sie er [15] io minnotun,
ioh emmizigen uuorahtun,
Suaznissi managaz,
thie hiar githionotun thaz.
Thie anthere [16] iz ni niazent,
thara after iamer riazent.
Sih sceidit so ih thir zellu,
sus thiu uuorolt ellu.
Friunt sona sriunte
mit mihilemo note.
So sezzit er thie guate — Statuet oves à dextris.
blidlichemo muate
In zesuemo [17] ringe,
zi themo selben thinge.
Thar sint thie andere alle
in uuenegemo falle.
Thia uuinistrun ni biuuenkent,
[18] thieselbo zigun stinkent.
Ther kuning biginnit [19] scouon,
ginadlichen ougon
Thie thar zi zesue thuruh not
sines uuortes beitont.
Sie ougun zi imo ouh uuentent,
ioh forahtente stantent.
Ist in harto in muate,
uuio er bi sie gibiete.
Hanton ioh ouh ougon
biginnant sie 'nan scouon,
Uuio er sinaz uuort gimeine,
ioh uuaz er in irdeile.
Biginnit er sie gruazen
uuorton filu suazen.
Mit mihileru minnu
sines selbes [20] stimmu
Quemet, quit er thara zi in, — Venite benedicti.
thie giuuihte mines sater sin,
Gisegenore sine,
ioh liabun druhta mine.
Intfahet thaz er uuorahta,
richi, thaz er garota,
Er anagengi uuorolti
er iuih thara holoti.
[21] Ir eigent iz gisculdit
uuillon min irfullit.
Ih lonon iu es thare
mit liebu zi ala uuare.
Ir gibuaztut mir in uuar
thurst inti hungar: — Esurivi & dedistis &c.
In hus mih ouh intfiangi,
[22] the'ih uuallontini giangi.
Ir ni thultut thuruh Got,
thaz ih giangi nachot. — Nudus.

Ir

Quod antea dilexerunt,
& assidue operati fuerunt,
Delicias varias,
quas hic meruere.
Cæteri id non consequentur,
(propterea) deinceps perpetuo plorabunt (isti)
Se dividet, sicut tibi dixi,
ita mundus omnis.
Amicus ab amico
cum magna anxietate.
Sic statuit Ipse bonus
hilari animo
In dextrum latus
in illo judicio.
Istbic sunt cæteri omnes
in miserrima conditione:
Sinistram non evitant,
hi hœdi fœtent.
Rex incipiet adspicere
benignis oculis
Qui ad dextram per præceptum
sui verbi exspectabant.
Illi oculos ad Ipsum quoque convertent,
& meticulosi stabunt.
Erit eis valde in animo,
quomodo Ipse de iis decernet.
(Quoad) Manus atque oculos
incipient Ipsum adspicere (observare)
Quomodo suum verbum pronunciabit,
& quid eis sententionabit.
Incipiet Ipse eos compellare
verbis multum dulcibus.
Cum magna caritate (gratia)
sua ipsius voce:
Venite, dicet tunc ad eos,
qui consecranei mei Patris estis,
Benedicti ejus,
& cari fideles mei.
Accipite quod operatus est,
regnum, quod præparavit,
Ante initium mundi
Ipse vos eo vocavit.
Vos bene meriti estis,
voluntatem meam implestis.
Premiabor vos inde
cum charitate revera.
Vos sedastis mihi vere
sitim & famem.
In domum me quoque recepistis,
cum peregrinans irem.
Vos non passi estis propter Deum,
ut irem nudus.

Vos

15) Vers. 99. *io minnotun*, exprime: *semper amabant.*
16) Vers. 103. *iz ni niazent*, redde: *eo non fruentur.* Scherz.
17) Vers. 111. cum *ring* non sit: *latus*, sed: *circulus*; it. *hominum cœtus*; redderem: *inter cœtum dextrum* sive dextri lateris.
18) Vers. 116. lege: *thie selb so* & verte: *Illi* (qui in sinistra sunt positi) *ut hœdi fœtent.* Scherz.
19) Vers. 117. Cod. Cæsar. *scouuon.*
20) Vers. 132. *stimmu*, Cod. Cæsar.
21) Vers. 141. *ir eigut*, ex utroque MSC.
22) Vers. 148. Corrige textum ex MCS. utroque, & lege: *the'ih uuallonti ni giangi*, verte postea: *Ne peregrinans irem.* Scherz.

23) Vers.

Ir eigut ouh thuruh Got *Ægrotus.*
fiuchi in mir gilochot.
[23] Oba ih in karkare uuas, *In carcere.*
ir biriuuetut thaz.
[24] Uuisotut min ouh in thiu,
ni briast mir uuihtes noh io ziu.
Uuard ouh thaz theih irstarb, *Mortuus.*
iuer iagilih biuuarb.
Thaz man mih irhuabi,
ioh scono bigruabi.
Gebent sie mit thulti *Respondebunt Justi.*
themo kuninge antuuurti,
[25] Sie sehent sines richi
thie hohun guallichi.
Hintarquement muates,
uuer mag uuanen Druhtin thes? *Domine quando vidimus &c.*
Thaz man io in ala gahi
thih sulichan gisahi?
Dotan thih io fuarti,
„ ioh [26] nakotdag thih ruarti.
Thurst inti hungar,
uuio mag uuerdan thaz io uuar.
Thaz quami uns in gidrahti,
thih thuungin [27] ummahti.
[28] Elilento sero,
odo karkari suaro.
[29] Thaz io thaz mohti uuerdan,
iz ist rumo oba unsan uuan.
[30] In sulicheru noti
thir man io thionoti.
Quid ther kuning maro: *Respondit Rex.*
„ ih sagen iu giuuaro,
„ Ih scal iu iz zellen ubaral,
„ thaz uuizit ana zuiual,
„ [31] Mino lid es fualtun, *Quamdiu fecistis.*
„ ioh mih thio dati ruartun,
„ Thar ir iz [32] datun lioben
„ then [33] bruedoron minen. *Tunc dicit ad sinistrum.*
Thie uuinistre er ouh thar gruazit,
ioh thio ubili in firuuizit.
[34] Biginnit sie anafarton
mit egislichen uuorton.
Joh ouh anabrechon
mit egislichen sachon.
[35] Mit seremo githuinge,
ioh suaremo anaginge,

Jamar-

Vos etiam propter Deum
morbos in me curastis.
Cum in carcere essem,
vos commiserati estis:
Visitastis me quoque in eo,
ne deficeret mihi quicquam præterea.
Contigit, ut ego morerer,
vestrum quilibet procuravit,
Ut me tollerent,
& pulchre sepelirent.
Dabunt cum modestia
regi responsum,
Videre se ejus Regni
altam Majestatem.
Observare se animum (benevolum)
quis potest capere, Domine, hoc?
Quod in ulla occasione
te talem viderimus?
Mortuum te tulerimus,
& nuditas te tetigerit.
Sitis atque fames,
quomodo potest fieri hoc vere.
Quod veniret nobis in cogitationes,
(quasi) te cogerent imbecillitates.
Miseri dolores,
aut carcer gravis.
Quod hoc posset fieri,
est longe supra nostrum captum,
In tali necessitate
tibi inservire.
Dicet Rex inclutus:
dico vobis vere,
Debeo vobis id referre ubique,
(hoc sciatis sine hæsitatione)
Mea membra senserunt,
& me ea facta tetigerunt,
Cum id fecistis dilectis.
fratribus meis.
Sinistros etiam compellabit,
& mala istis exprobrabit.
Incipiet eos impetere
horrendis verbis,
Atque etiam irruere (in eos)
horrendis rebus.
Dolorosa coactione,
& gravissimo aggressu,

Tristis

23) Vers. 153. *Ob*, Cod. Cæsar.
24) Vers. 155. Cod. Cæsar. *uuisetut.*
25) Vers. 163. Ego hunc cum duobus sequentibus versibus parenthesi includendum judico, ita ut responsum Piorum demum incipiat cum versu 166. ex illis versibus Parenthesi inclusis versus 162. & 163. bene sunt translati, sed ℣. 164. ita est reddendus: *admirantur* (illam) *in animo.* Scherz.
26) Vers. 170. Cod. Cæsar. habet: *nakot dag thir.*
27) Vers. 174. Cod. Cæsar. *unmahti.*
28) Vers. 175. *Elilenti sero*, non exprimendum est per: *miseros dolores*; sed per: *Exilium triste.* Respicitur hic ad ℣. 148. de v. *Elilenti* vid. Notam supra I, 18, 14.
29) Vers. 177. redde: *quod hoc potuerit fieri*, seu factum fuerit. *Scherz.*
30) Vers. 179. hunc cum versu seq. exprime:
In hac necessitate
tibi aliquis (ex nobis) *serviverit.*
Scherz.
31) Vers. 185. *mino lid es fualtun*, verte:
Mea membra id sensere. Scherz.
32) Vers. 187. Cod. Cæsar. *datut lieben.*
33) Vers. 188. *bruaderon*, Cod. Cæsar.
34) Vers. 191. Celeber. Staden. in Explic. Voc. Bibl. Germ. p. 140. hunc & seqq. tres versus ita reddit:
Er beginnet sie anzufahren
mit erschröcklichen Uuorten,
Ja auch ihnen zuzuruffen
mit greulichen Beschuldigungen. Scherz.
35) Vers. 195. mallem ita redditum:
Tristi violentia,
& gravi initio. sc. alloquii. *Scherz.*

36) Vers.

Jamarlicho er zi in quit:
„ firuuazan ir fon Gote ſit.
„ Faret fon therera ſuazi Diſcedite à me.
„ in thaz euuiniga uuizi.
„ Giuuiſſo [36] ſo uuizit ir thaz, [37]
„ themo diufele iſt iz garauuaz.
„ Mit imo iz niaze noti,
„ ther thionoſt ſinaz dati.
„ [38] Ni fand in uuiht guates
„ noh [39] liobes mines droſtes,
„ [40] Leides the'ih githulta,
„ hiar [41] lioben minen zalta. Eſurivi & non dediſtis manducare,
„ Ni buaztut ir mir thaz iſt uuar,
„ thurſt inti hungar.
„ Ir mih ouh ni uuattut,
„ in ſiuchi droſt ni datut.
„ Ob ih ouh irſturbi,
„ ni uuas ther mih bidulbi.
„ In hus mih ouh ni leittut,
„ [42] ioh mammuntes ni beittut.
„ Mir iagilih io uuangta,
„ thes ih in iuih thingta.
„ Es ſcal man iu giuuaro
„ nu lonon filu ſuaro.
Biginnent ſie anguſten, Reſpondebunt & illi.
ſie uuollent ſih [43] intzellen.
Er dribit ſie alle thanana,
[44] uuiht n'iſt iro redina. Ibunt in ſupplicium æternum.
Mit herzan filu ſeren
biginnent ſie thana keren.
Sie Satanaſa dribent
in uuizi thiu in ni libent.
Sie [45] haben in ala uuari
zuiualt ungifuari,
Sie himilriches tharbent,
ioh innan beche uuerbent.

Triſtis (*torve*) *ad eos dicet:*
reprobati eſtis a Deo.
Abite ab hac ſuavitate
in æternas pœnas.
Certe ſciatis hoc,
diabolo eſt illud præparatum.
Cum iſto eo fruatur,
qui ſervitia ejus fecit.
Non inveni in (*vobis*) *quicquam boni*
nec cari ſolatii mei,
De afflictione quam ego toleravi,
(*&*) *hic meis dilectis* (*modo*) *recenſui.*
Non ſedaſtis vos mihi, hoc verum eſt,
ſitim atque famem.
Vos me non veſtiviſtis,
in morbo ſolatium non feciſtis.
Etſi etiam mortuus fuerim,
non fuit qui me ſepeliret.
Domum quoque me non duxiſtis,
& recreamentum non obtuliſtis.
Mihi quilibet denegavit,
quod ego in vos ſperaram.
Debet vobis revera
nunc merces ſolvi multum gravis.
Incipient anxiari,
volentes ſe excuſare.
Propellit eos omnes abinde,
nec quicquam eſt eorum exceptum.
Animo multum doloroſo
incipient inde ſe vertere.
Diaboli eos agitabunt
in pœnam (*gehennam*) *quæ eis non placet.*
Habebunt revera
duplicem calamitatem,
Cœlorum regno carebunt,
& intra tenebras degent.

Quam

36) Verſ. 201. *ſo* neutrum ex MSS. habet; lege ergo: *giuuiſſo uuizit ir thaz.*

37) Verſ. eod. Margo utriusque Codicis:
Qui paratus eſt diabolo.

38) Verſ. 205. Excidit *in*. Schilter. Cod. Vatic. *ni fand in iu*, melius vero Cod. Cæſar. *ni fand in iu.* Scherz.

39) Verſ. 206. *liabes*, Cod. Cæſar.

40) Verſ. 207. Cod. Cæſar. *leithes.*

41) Verſ. 208. *lieben*, Cod. Cæſar.

42) Verſ. 216. ita reddendus videtur:
Nec blando (hoſpitali) *animo expectaſtis.* Scherz.

43) Verſ. 222. *inzellen*, habet uterque Cod. & Flaciana Editio. Redderem hunc verſum:
Volent (audebunt) *ſe excuſare.* Scherz.

44) Verſ. 224. Clarius interpretare:
Nihil eſt (valet) *ipſorum ſermo.* Scherz.

45) Verſ. 229. *habent*, Cod. Cæſareus.

AD

Quam districtum sit tunc Judicium Dei.

Cap. XXI.

[2] NIm gouma harto
thero Druhtines uuorto,
In herzen harto thir gibint,
uuio filu egislih siu sint.
Ni refsit er sie drato
iro firndato.
Suntar [3] zui se irgazin,
sin thionost so firliazin,
Oba ther scal sin in beche,
ther armen brot ni breche,
Uuaz ther inan ubar thaz
ni liaz haben sinaz.
Nu man uuizinot then man,
ther armen selidono irban:
Ist ferro irdriban fon himile uz,
ther anderemo nimit sinaz hus.
[4] Ob ouh ther bislipfit,
ther nachotan ni thekit.
Uuaz, uuanist, themo irgange,
ther anderan roubot thanne.
Oba ther brinnit thuruh not,
ther haftes man ni uuisot.
Fon hellu ther n'iruuintit,
ther suntilosan bintit.
Nu brinnit ther in beche thar,
ther dotan ni bigrebit hiar.
Uuaz thunkit thih si themo man,
ther anderemo thaz lib nam.
Dua thir ouh in muat thin,
uuar thie huarera sin?
Luginare thanne,
[5] ioh ni thigun alle.
Joh thie thaz ouh datun,
allan balo rietun.
Inti innan theru brusti
druagun unkusti.
Sie farent so uuir zaltun,
in uuizi managfaltun,
In helli pina noti
thuruh ubildati.
In beches einoti,
thuruh iro dati.
Zi Satanases henti
ana theheinig enti.
Thar brinnent sie unz in euuon,
ioh eigun iamer uueuuon.

*ANimadverte diligenter
(ad) Domini verba,
In animo firmiter tibi fige,
quam multum horrenda illa sint.
Non reprehendit eos nimium
de eorum sceleratis factis:
Sed quomodo isti obliti,
ministerium ejus sic deseruerint.
Si is debet esse in tenebris,
qui pauperibus panem non fregit:
Quid? qui illis præter hoc
non sinit habere suum.
Cum jam cruciatur ille homo,
qui pauperes domo excludit:
Sit (certe) procul eliminatus e cœlo,
qui alteri rapit suam domum.
Si etiam is labitur (detruditur)
qui nudos non texit.
Quid, putas, ei fiet,
qui aliis eripuit (sua)?
Si is ardet per necessitatem (sententiam)
qui captivum hominem non visitavit:
(Certe) infernum non evadet,
qui innocentem ligat.
Jam si ardet is in tenebris,
qui mortuum non sepelivit hic:
Quid videtur tibi fiet isti homini,
qui alteri vitam eripuit?
Fac tibi etiam in animum tuum,
ubi adulteri erunt?
Mendaces porro
non obtemperantes
& (inutiles) omnes.
Atque qui hoc etiam fecerunt,
omne malum suaserunt,
Et intra pectus
tulerunt fraudes.
Ibunt, uti diximus,
in tormenta multiplicia,
In inferni pœnas necessario
propter maleficia.
In tenebrarum solitudinem,
propter eorum facinora.
In Satanæ manus
sine ullo fine.
Ibi ardent usque in ævum,
& habent semper tormenta.*

Ser | Ægri-

Ad Cap. XXI.

1) Ad Rubricam, *Severum Rigosorum.* vid. Glossar. du Fresue. *Schilter.*
2) Vers. 1. Cod. Cæsar. *Nim nu.*
3) Vers. 7. Uterque Cod. *ziu se.*
4) Vers. 17. Cod. Cæsar. *Oba.*
5) Vers. 32. Illustris Rostgaardius, Vir Eruditione præclarus & de Otfrido; & de Antiquitatibus Francicis ac Septentrionalibus summe meritus, in Emendat. Otfridinis ad h. l. hæc habet: *Nithigun*, conjunctim, *invidi.* Danis adhuc in usu est *Niding* pro homine avaro simul & invido. Rectissime omnino; Unde ℣. 32. reddo:

Et invidi (odio flagrantes) *omnes.* Scherz.

Ser ioh fmerzun ubar dag,
thaz man gizellen ni mag.
Bifcirmi Druhtin thanana
thie thine liebun [6] thegana,
Ouh unfih muadon alle
fon fulichemo falle.

Ægritudinem & dolores in dies,
ut numerari (defcribi) non poffint.
Cuftodi Domine abinde
hos tuos dilectos famulos,
Et nos feffos omnes
a tali cafu.

Jufti in vitam æternam.

CAP. XXII.

IN himil farent thanana
thie Gotes drut thegana,
Thie rehte [1] io thie guate
blidlichemo muate,
In euuinigo uuunni,
fo ferit thaz adalkunni,
In mammunti ginuagaz,
hiar [2] githionotun fie thaz.
Thiefelbun Gotes liuti
thar [3] niezent liohto ziti.
Joh fint thar ana forahtun,
thie hiar io uuola uuorahtun.
In filu [4] fcinantaz lioht,
thes ift fie iamer filu niot.
Ana tod inti ana leid,
ni mag ih gifagen thes gifceid.
Ni mag man thaz irdrahton,
noh mannes muat irahton.
[5] Noh man irfcouuon ni mag,
thenfelbon [6] fronisgon dag.
[7] Uuio feoni thar in himile ift,
thu es io giloubo ni bift.
Uuio fefta fruma niazent
thie fih io thara liezent.
Ni mahtu irzellen thaz in uuar,
uuio filu thu liebes fihift thar.
Unfan Druhtin thanne,
ioh fine [8] liobon alle.
Thes ni briftit thir mer,
thero druto bift thu oh einer.
Thir uuola ift mit giuuurti,
[9] thu io giboran uuurti.

IN cœlum fcandunt poftea
Dei fideles famuli,
Recti atque boni
lætabundo animo,
In æterna gaudia,
fic vadit nobile genus,
In delicias abundantes:
hic meruerunt hoc.
Illi Dei homines
iftbic fruuntur lucis tempore.
Et funt ibi fine metu,
qui hic bene operati,
In multum fplendente lumine,
hujus eft iis perpetuo multa oblectatio.
Abfque morte & abfque dolore,
non poffim dicere de termino.
Non poteft hoc comprehendi,
nec hominis mens percipere.
Neque perfpicere poffumus
illum fanctum diem.
Ut pulchrum ibi in cœlo eft,
tu fane credens non es.
Quam firmo bono fruantur
qui fe eo dimittunt.
Non poteris enarrare hoc revera,
quam multa tu amabilia videris tum.
Noftrum Dominum nempe,
& ipfius dilectos omnes.
Nil deficit tibi amplius,
illorum fidelium es tu quoque unus.
Beatus es cum honore,
qui natus fueris.

De

6) Verf. 50. Cod. Cæfar. habet: *thegena.*

AD CAP. XXII.

1) Verf. 3. Cod. Vat. *ioh guate.*
2) Verf. 8. Cod. Cæfar. *githienetun.*
3) Verf. 10. *niazent*, Cod. Cæf.
4) Verf. 13. *fcinintaz*, Cod. Cæfar.
5) Verf. 19. *noh man irfcouuon*, Cod. Cæfar.
6) Verf. 20. *fronisgon*, uti fupra monui, aptius reddideris, *pulcrum, lætum.* Scherz.
7) Verf. 21. Aptius:

Quæ pulchritudo ibi in cælo fit. Scherz.

8) Verf. 28. *liebon.*
9) Verf. 32. lege ex Cod. Cæfar. *thaz thu giboran uuurti*, quod natus fueris. *Scherz.*

AD

De Qualitate cœleſtis Regni, & inæqualitate terreni.

Cap. XXIII.

1\. [1] Æternæ Vitæ deſcriptio.

VUolt ih hiar nu redinon,
ni mag iz thoh irkoboron,
[2] Uuio managfalt gilari
in himilriche uuari.
Mit thiu Druhtin lonot,
themo [3] thimo thionot.
[4] Er thara ouh thie ſine leitta,
then er hiar forna irdeilta.
Uuio uuunnoſamo guati,
[5] ioh minna ſo gimuati
Thar untar then iſt iamer,
bi thaz hiar thultent thaz ſer;
Uuio thar [6] thia fruma niezent,
thie hiar thia ſunta riezent,
[7] Sih hiar io thara liezent,
thie ſih mit thiu bigiazent.
[8] Ouh zellen thio arabeiti,
[9] thio uuir hiar thulten noti
In [10] irdisgen thingon.
thoh uuir iz harto minnon.
„ Biſcirmi uns Druhtin guato,
„ thero ſelbun arabeito,
„ Lichamon ioh ſela,
„ in thines ſelbes era.
„ Thuruh thino guati
„ dua uns thaz gimuati,
„ Uuir mit ginadon thinen
„ theſa arabeit bimiden.
2\. Thaz uuil ih hiar gizellen,
glauen mannon allen,
Thaz ſi in mer gimuati
thiu himilriches guati.
Thes uuolt ih hiar biginnan,
ni mag iz thoh bibringan.
Thoh [11] uuil ih zellen thanana
etheslicha redina.
N'iſt man nihein in uuorolti,
ther al io thaz irſageti,
[12] Alo thio ſconi,
Uuio uuunniſam thar uuari.
Odo ouh ſuuigenti
es mannes muat irhogeti,
In

VEllem equidem hic jam enarrare,
non poſſim tamen id præſtare,
Quam multiplices lares
in cœlorum regno fuerint.
Quibus Dominus præmiis afficit,
eum qui Ipſi ſervit.
Ipſe eo quoque ſuos ducit,
quibus hic ante jus dixit;
Quam letabunda bonitas,
& dilectio tam animitus
Hic inter illos eſt perpetim,
quia hic tolerarunt dolorem.
Quomodo bonis fruantur,
qui hic peccata deflent,
Se hic eo dimittant,
(ut) ſe illis (lacrymis) perfundunt.
Et enarrant labores (miſerias)
quos hic toleramus omnino
In terrenis rebus.
quanquam & nos id (vitam terrenam) valde amemus.
Tuere nobis, Domine bone,
(ab) illis laboribus (miſeriis peccatorum)
Corpus atque animam,
ad tui ipſius gloriam.
Propter tuam benignitatem
fac nobis hanc gratiam,
(Ut) per gratiam tuam
iſthunc laborem evitemus.
Id volo hic referre,
ſapientibus hominibus omnibus,
Ut ſit eis magis grata
cœlorum regni bonitas.
Hoc volo hic aggredi,
nec poſſim tamen id perficere.
Attamen volo referre deinceps
aliquam deſcriptionem.
Non eſt homo ullus in mundo
Qui omnia illa enarret,
Omnem illam pulchritudinem,
quam jucundum ibi ſit.
Aut etiam tacentis
hominis mens percipiat,
In

Ad Cap. XXIII.

1) Verba: *Æternæ vitæ deſcriptio*, ut & reliqua margini adſcripta, exceptis verbis: *Juſtitia & Pax*, quæ ad ℣. 251. occurrunt, non ſunt in MSS. *Scherz.*
2) Verſ. 3. mallem:
Quam multiplices manſiones; Scherz.
3) Verſ. 6. *thi imo*, Codex Cæſar.
4) Verſ. 7. reddo:
(Quomodo) *eo etiam ſuos ducat.* Scherz.
5) Verſ. 10. verto:
Et amor adeo gratioſus.
6) Verſ. 13. *thio*, Cod. Cæſar.
7) Verſ. 15. Videtur melius legi: *ſie* pro: *ſih*, i. e. peccata. Vera enim pœnitentia non in ſola confeſſione, ſed potiſſimum in peccatorum confeſſorum evitatione conſiſtit. *Schilter.*
8) Verſ. 17. hoc: *ouh zellen* a verbo: *uuolt ih*, quod in primo verſu occurrit, regitur; Unde verto:
Volo quoque narrare tribulationes.
9) Verſ. 18. *thie*, Cod. Cæſar.
10) Verſ. 19. *irthisgen*, Cod. Cæſar.
11) Verſ. 35. *uuille*, Cod. Cæſar.
12) Verſ. 39. *Allo*, Cod. Cæſar.

13) Verſ.

In sinemo sange,
odo ouh in [13] hiuuilonne.
[14] Odo ouh thaz bibrahti,
in herzen es irthahti.
Sin ora iz io gihorti,
[15] odo ouga irscouoti,
Uuio harto fram thaz guat ist,
thaz uns gibit Druhtin krist.
Thaz guates uns er garota,
er er uuorolt uuorahta.
„ Thara leiti Druhtin
„ mit thines selbes mahtin,
„ Zi themo sconon libe
„ thie holdun scalka thine.
„ Thaz uuir thaz mammunti
„ in thinera munti.
„ Niazen uns in muate
in euuon zi guate.
N'ist thaz sulih redina:
thoh sagent se alle thanana,
III. Desiderium vitæ æternæ in hac.
Thie hiar thaz iruuellent,
thaz se thara uuollent.
[16] Thaz duat in iamar agaz muat,
ioh thes himilriches guat,
Thes himilriches sconi,
ioh allaz sin gizami.
[17] Thaz duit filu manno,
thaz er hiar minnot gerno.
Mit minnu thes gisizit,
in muat so diofo lazit.
Thaz uuizist thu in giuuissi,
thoh imo iz abuuertaz si.
Ni mag ouh mit then ougon
zi geginuuert iz [18] scouon.
Yruuachet er thoh filu frua,
ioh habet thaz muat sar tharzua:
Süftot sinaz herza,
thaz duit thes liobes smerza.
Thoh imo iz abuuertaz si,
thoh hugit er io uuar iz si.
Habet [19] sin angingon,
io zi thes [20] liobes thingon.
So

In suo cantico,
vel etiam in jubilando.
Aut etiam idem operaretur,
(ut) in corde id comprehenderet,
Auris ejus id audiret,
aut oculus penetraret,
Quam immensum bonum illud sit,
quod nobis dat Dominus Christus.
Hoc bonum nobis præparavit,
antequam mundum creavit.
Eo duc Domine
tua ipsius potentia,
Ad pulchram illam vitam
fideles servos tuos.
Ut his deliciis
in tua protectione.
Fruamur nobis ex animo
in ævum ad bonum (commode).
Nihil est hæc talis descriptio:
attamen dicunt illi omnes desuper,
Qui hic illud eligunt,
quod isthuc velint:
Quod faciat eis perpetuo alacrem animum,
& regni cœlestis bonum (prægustu repræsentet)
Regni cœlestis pulchritudinem,
& omnem ejus gloriam.
Hoc fit multis hominibus,
ut hic diligant lubentius.
Amore alicujus rei studeant,
in animum quam alte immittant,
Hoc scias pro certo,
etsi illi id absens sit,
Nec possit etiam oculis
in præsentia id videre.
Evigilat tamen multum mane,
& animum advertit ad id:
Suspirat ejus cor,
hoc facit amoris dolor (desiderium dolorosum.)
Etsi ei id absens est,
tamen perpendit ubi id sit.
Habet suum initium,
ad dilectionis colloquium.
Sic

13) Vers. 44. vid. Celeb. Staden. in Expl. Voc. Bibl. Germ. p. 307. hinc patet vocem: *beulen*, quæ est ipsissimum; *biuulonne* olim fuisse *pirm.* *Scherz.*

14) Vers. 45. Uterque Codex: *Odoub.* Vers. eund. mallem redditum;

Aut etiam id efficeret. Scherz.

15) Vers. 48. *Odouga*, uterque Codex.

16) Vers. 65. In utroque MSC. est clare *idmaragaz*; Unde nil muto. Arbitror autem posse explicari τὸ *jamaragaz muat* per: *anxium*, *desiderio ardentem animum.* Unde versum 65. cum tribus seqq. reddo:

Quod faciat ipsis ardentem animum
etiam cœli bonum s. cœlestis beatitudo
Cœli pulchritudo
& omnis ejus conditio. Scherz.

17) Vers. 69. usque ad 85. claritudinis causa sic transferendos judico:

Hoc facit multus homo (multi homines)
ut hic amet cupide,
Amore id studeat,
ut in mentem profunde immittat,
(Hoc scias pro certo)
(rem) *licet illi ea absens sit,*
Nec possit oculis
præsentem illam videre.
Expergiscitur tamen multo mane
& attendit animum valde ad illam;
Ingemiscit in suo corde,
(hoc efficit amoris dolor)
Licet ipsi ea res absens sit,
tamen cogitat semper, ubi ea sit.
Habet suum iter
semper ad rei amatæ res i. e. consortium.

18) Vers. 76. Cod. Cæsar. *scouuon.*

19) Vers. 83. In utroque MSC. clare legitur: *sinan gingon.* supra habuimus: *ginget*, pro: *it*, *vadit.* Unde *gingon*, iter, via, hodie *gang* dicimus. *Scherz.*

20) Vers. 84. *liebes*, Cod. Cæsar.

21) Vers.

So duent thie Gotes thegana,
sie uuizzun thaz guat hiar obana,
In himilriches hohi
thia Gotes guallichi.
Thara [21] süftent sie zua
ioh uuachent muates filu frua.
Thaz muat ist in io tharasun,
ni mugun sih freuuen herasun.
Si erhuggent kristes uuortes,
ioh liobes [22] managfaltes.
Biginnent thara io flizan,
er habet in iz giheizan.
Biginnent thara [23] io huggen,
ginada sina io thiggen.
[24] Sie fergont druta ouh sine,
thes liobes in n'irzihe.
Thaz muazin sih thes frouon,
ioh innana biscouon.
Thes uuillo sin io uualte,
zi lango uns iz ouh ni alte:
Thes thigit uuorolt ellu,
thes ih thir hiar nu zellu.
[25] Thiz scal sin io thes githig,
ther uuilit uuerdan salig.
Thaz ist in thar in libe
giheizan zi [26] liobe.
Zi droste in iro muate,
mit managemo guate.
„ Thara leiti, Druhtin,
„ mit thines selbes mahtin.
„ Zi themo sconen libe,
„ thie holdun scalka thine;
„ Thaz uuir thaz mammunti
„ in thinera munti
„ Niazen uns in muate
„ in euuon zi guate.
Eigun iz giuueizit,
thie [27] marterra man heizit,

IV. Martyrum exempla.

Thaz thar in ana uuani
ist harto manag sconi.
Joh [28] offono thaz iro muat,
thaz thar ist harto manag guat.
Tho sie hiar thaz biuuurbun,
bi thia selbun [29] scon irsturbun.
Ni namun thia meina
uuafanes gouma,
Liuto [30] fillenes,
noh fiures [31] brennenes.

In

Sic agunt Dei servi,
sciunt bonum supernum,
In cœlorum regni altitudine
Dei Majestatem.
Eo suspirant,
& vigilant animo multum mane.
Animus est illis istbic,
non volunt gaudere bic.
Recordantur Christi verborum,
& amoris multiplicis.
Satagunt ejus studere,
Ipse eos boc jussit.
Satagunt id perpendere,
gratiamque Ipsius impetrare.
Commendant fideles quoque ejus,
charitatem eis ne deneget.
Ut possint ea gaudere,
& penitius inspicere.
Hoc voluntas ejus faxit,
nimis longe nobis id quoque ne differat.
Hoc vovet mundus omnis,
quod tibi bic jam dico.
Hoc debet esse ejus desiderium,
qui vult fieri beatus.
Hoc est illis bic in vita
præceptum ad charitatem.
Ad solatium in ipsorum animo,
cum vario bono.
Eo duc, Domine,
per tuam ipsius potentiam,
Ad pulchram illam vitam,
fideles servos tuos,
Ut illis deliciis
sub tua protectione.
Fruamur nobis in animo
in ævum ad bonum.
Demonstrarunt id
quos Martyres vocamus,
Quod ibi iis sine dubio
est valde varia pulchritudo (amœnitas)
Atque apertus eorum animus,
quod ibi est valde varium bonum.
Cum illi bic id promeruerunt,
propter id ipsum præclare mortui.
Non ceperunt (Martyrum) consortia
armorum curam,
Hominum verbera,
neque ignis ustiones.

In

21) Vers. 89. *Suftont*, Cod. Vat. ast: *suftent*, Codex Cæsar.
22) Vers. 94. *managfaldes*, Cod. Cæsar.
23) Vers. 97. τὸ *io* in hoc & seq. versu exprime per: *semper*. Scherz.
24) Vers. 99. Aptius:
Fideles quoque ejus rogant sc. Deum, *Scherz.*
25) Vers. 107. reddo: *Hujus debet semper esse cupidus.* consentit Celeb. Staden. qui in Expl. Voc. Bibl. Germ. pag. 244. ita vertit: *Dass da nach streben* (eigentlich, *geitzen*) *solle, der da selig uuerden uuolle.* Addit: Glossæ Boxhornii: *Kitiki*, aviditas. *Scherz.*
26) Vers. 110. *liebe*, Cod. Cæsar.
27) Vers. 122. *martyra*, uterque Cod.
28) Vers. 125. *offouotaz*, utrumque MSC. itaque versum hunc verte:
Atque manifestavit id eorum animus. Scherz.
29) Vers. 128. *sconi*, Uterque Codex. Hunc & priorem versum ita redde:
Cum hic boc egerunt
(ut) *propter illam* (Cœli) *pulcbritudinem mererentur.* Scherz.
30) Vers. 131. *fillennes*, Cod. uterque.
31) Vers. 132. *brennennes.* Utrumque MSC.

32) Vers.

In muate uuas in genaz mer,
thanne thaz managfalta ſer.
Thanne in thera friſti
thes lichamen quiſti.
Uuurton in in note
thie liehamon dote,
[32] Thie ſela filu riche
in themo hohen himilriche.
[33] Duames uuir ouh uns in muat,
thaz filu managfalta guat.
Uuir tharzua ouh huggen,
thes himilriches thiggen,
Thes emmizigen [34] fergon
gihogtlichen ſorgon.
Mit mihilen minnon,
hiar untar uuorolt mannon.
Flihemes thio ubili,
thiu unſih geit hiar ubiri.
Ilemes gidroſte,
zi himilriche irloſte.
Uns klibent hiar in rihti
manago ummahti,
Thurſt inti hungar,
thiu [35] ni derrent uns thar.
„ Biſcirmi uns Druhtin guato
„ therero arabeito,
„ Lichamon ioh ſela,
„ in thines ſelbes era.
„ Thuruh thino guati
„ dua uns thaz gimuati,
„ Uuir mit ginadon thinen
„ theſa arabeit bimiden.
[36] Uns iſt leid hiar managaz.
thorot ni ſorgen uuir bi thaz. V. Comparatio hujus & æternæ vitæ.
Manago anguſti,
thar eigun uuir giluſti.
Thiz iſt todes giuualt.
thar iſt lib einfalt.
Uuanta himilrichi
theiſt lebentero richi.
Ni frauuont thar in muate, Matth. 22, 32.
ni ſi einfalte thie guate.
[37] Thie hiar io datun thuruh not,
thaz Euangelio gibot.
Thie hiar io gerno irfultun,
thaz in thio buah gizaltun,
Ther uuizod ginoto
giniezent ſi es thar drato.
Hiar iſt io uueuuo,
ioh allo ziti ſero.
Joh ſtunta filu ſuaro,
thaz uuiziſt thu giuuaro.
Ummezzigaz ſer,
thaz ni ubaruuinten uuir mer,
Ni ſi oba iz queme uns muadon
fon Druhtines ginadon.

In animo erat eis illud magis,
quam multiplex iſte dolor.
Quum in hoc tempore
corporis afflictio.
(Etſi) Facta eis in perſecutione
corpora mortua :
Anima (tamen) multum dives
in alto cœlorum regno.
Faciamus etiam nobis in animum
illud multum multiplex bonum.
Nos eo etiam cogitemus,
cœlorum regnum deſideremus.
Illud aſſidue optemus
ſollicitis curis.
Magnis dilectionibus,
hic inter mundi homines.
Fugiamus iſta mala,
quæ ſuper nos hic vadunt.
Feſtinemus confidentes
ad cœlorum regnum redemti.
Nobis adhærent hic revera
variæ imbecillitates,
Sitis atque fames,
quæ ſupprimunt nos hic.
Defende nos Domine bone
ab his miſeriis,
Corpus atque animam,
ad tuam ipſius gloriam.
Propter tuam bonitatem
fac nobis hoc beneficium,
(Ut) nos per gratiam tuam
hanc miſeriam evitemus.
Nobis eſt calamitas hic varia.
Iſthic non curamus propterea.
Variæ anguſtiæ,
ibi habemus delicias.
Hic eſt mortis potentia.
iſthic eſt vita ſimplex (mera)
Namque cælorum regnum
eſt viventium regnum.
Non gaudent ibi in animo
niſi mere boni.
Qui hic fecerunt ſtudioſe,
Evangelii præceptum (de charitate)
Qui hic libenter impleverunt,
quod eis Biblia dictarunt,
Lex itidem curate
illis compenſatur ibi valde.
Hic eſt afflictio
& omni tempore dolor.
Et horæ multum graves,
hoc noſti tu revera.
Immenſus dolor,
quem non ſuperamus magis,
Quam ſi id venerit nobis debilibus
a Domini gratia.

„ Biſcirmi

Defende

32) Verſ. 139. *thio*, Cod. Cæſar.
33) Verſ. 141. *duemes* habet utrumque MSC.
34) Verſ. 145. *fergon* mallem reddere : *petamus*. Scherz.
35) Verſ. 156. *ni derrent* idem eſt ac : *non nocent*. Unde verte : *Hæc non nocent nobis ibi*, i. e. in cœlo. *Scherz.*
36) Verſ. 165. mallem: *ibi non angimus nos propter hoc* ſc. ob calamitates. *Scherz.*
37) Verſ. 175. verte : *io* per : *ſemper*, prout etiam fieri debet in ℣. 176. & 181. *Scherz.*

38) Verſ.

„ Biscirmi uns Druhtin guato
„ therero arabeito.
„ Lichamon ioh sela
„ in thines selbes era.
„ Thuruh thino guati
„ dua uns thaz gimuati
„ Uuir mit ginadoo thinen
„ thesa arabeit [38] bimiden.
Ilemes io hinana, VI. Status peccati.
uuir fuarun leidor thanana,
Fon Paradises [39] henti
in suares elilenti.
Fon himilriches suazi
in iamarliehaz uuizi.
In thiz [40] irdisga dal.
firlurun garo [41] gena zal.
In thiz dal zaharo,
thes fuelen uuir nu suaro.
In thesses ueeinonnes last,
thes uns furdir ni brast.
„ Biscirmi uns Druhtin guato
„ therero arabeito.
„ Lichamon ioh sela,
„ in thines selbes era.
„ Thuruh thino guati
„ dua uns thaz gimuati,
„ Uuir mit ginadon thinen
„ thesa arabeit bimideo.
Uuir birun zi ummeze, VII. Hic odium.
hiar emmizen mit hazze.
In süntono sunftin,
mit grozen ungizunftin.
Thaz [42] duit uns ubil uuillo,
thes sint thio brusti uns follo.
Joh ubil muat ubar thaz,
giuuisso uuizist [43] thu thaz,
Joh ouh giuuisso ana uuank
harto nidiger githank,
Haz unses muates,
bi thiu tharben uuir thes guates.
„ Biscirmi uns Druhtin guato,
„ therero arabeito
„ Lichamoo ioh sela
„ io thines selbes era.
„ Thuruh thino guati
„ dua uns thaz gimuati,
„ Uuir mit ginadon thinen
„ thesa arabeit bimiden.
Ist thorot ana [44] zuifal, VIII. Ibi charitas.
thiu [45] bruadarscaf ubaral.
[46] Karitas thia diura,
thiu buit thar in uuara,
Mit allen giziugon,
thes ist si harto giuuon,

Uuillo

Defende nos Domine bone
ab his miseriis.
Corpus atque animam
in tui ipsius gloriam.
Propter tuam clementiam
fac nobis hoc bonum
(Ut) per gratiam tuam
hanc miseriam superemus.
Festinemus hinc!
nos fugimus proh! inde
A Paradisi manibus
in grave exilium.
A cœlorum regni dulcedine
in miserabile tormentum.
In hanc terrenam vallem.
perdidimus plane illam partem.
In hanc vallem lacrymarum,
hoc sentimus nunc graviter.
In hujus ploratus onus,
quod nobis nunquam deficit.
Defende nos Domine bone
ab his laboribus.
Corpus atque animam,
in tuam gloriam.
Propter tuam bonitatem
fac nobis hanc gratiam,
Ut per clementiam tuam
hanc miseriam effugiamus.
Nos sumus immodice
hic perpetim cum odio,
In peccatorum palude
cum magna confusione.
Hoc facit nobis mala voluntas,
cujus sunt pectora nobis plena.
Atque malus animus praeterea,
(certo scias tu hoc,
Et etiam certo sine hæsitatione)
valde humilis cogitatio, (terrena)
Odium nostri animi,
propterea caremus bono illo.
Defende nos Domine bone
ab istis miseriis,
Corpus atque animam
ad tuam gloriam.
Per tuam benignitatem
fac nobis hanc gratiam,
(Ut) nos per gratiam tuam
hanc miseriam effugiamus.
Est illic sine dubio,
fraternitas per omnia.
Charitas illa pretiosa,
degit ibi revera,
Cum omni instructu,
cui est illa valde adsueta (ad erogandum de instructu suo.)

Volun-

38) Verf. 196. *bimiden*, mallem redditum: *evitemus.* Scherz.
39) Verf. 199. *benti*, poteſtas; an: *uuenti?* parietes? imo: *enti*, fines, ſepta. *Schilter.*
40) Verf. 203. *irtbisga*, Cod. Cæſar.
41) Verf. 204. *genaz al*, legendum ex Cod. Cæſar. Unde verto:
Perdidimus plane illud omne.
42) Verf. 221. *duat*, Cod. Cæſar.
43) Verf. 224. *du*, Cod. Cæſar.
44) Verf. 237. *zuiual*, Cod. Cæſar.
45) Verf. 238. *bruderſcaf*, Cod. Cæſar.
46) Verf. 239. *Caritas*, Cod. Cæſar.

47) Verf.

Uuillo iz al [47] firfahit,
    ther ſih hiar iru nahit.
Adeilo thu es ni biſt,
    uuio in buachon ſiu gilobot iſt.
[48] Uuio mihil gimuati,
    ſint allo thio iro guati.
Buent ouh gimuato
    zua ſueſter iro guato,
Reht inti [49] Frido thar, *Juſtitia & Pax.*
    uuiziſt thaz in ala uuar.
N'iſt man, thoh er uuolle,
    ther thaz [50] gifuare irzelle.
[51] Joh uuio ſih man thar frouuent,
    thar ellu thiu thriu buent.
„ Thara leiti, Druhtin,
    „ mit thines ſelbes mahtin
„ Zi themo ſconon libe
    „ thie holdun ſcalka thine.
„ Thaz uuir thaz mammunti
    „ in [52] thineru munti
„ Niazen uns in muate
    „ in euuon zi guate.
Ni maht [53] aſur thaz gimachon [54] *IX. Hic dolor & moleſtiæ corporis.*
    thara ingegin rachon,
Uuio managfalta uuunta
    hiar thulten thuruh ſünta,
Froſt ther umblider iſt,
    ther ni gibit thir [55] thar friſt.
Hizza ginoto
    ſuarlichero dato.
N'iſt ouh in erdriche
    nub er hiar [56] irſieche.
N'ub er ſo innan thes
    ſih lade forahtennes
Ni [57] uuirdit ouh innan thes
    zi ſtunton breſt imo thes.
Ni in iungiſtemo thinge,
    thoh elti 'nan githuinge.
Thiu 'mo allaz liob inſelzit,
    ioh mahto 'nan gihelzit.
Duat imo uuidarmuati
    thia iugundlichun guati.
Leident imo in bruſti
    thio ererun giluſti.
Iſt mera imo in theru bruſti
    thes huaſten anguſti.
„ Biſcirmi [58] unſih Druhtin guato
    „ therero arabeito.
„ Lichamon ioh ſela,
    „ in thines ſelbes era.

„ Thu-

Voluntas ejus omnia averſatur,
    qui hic ei approximat.
Imperitus tu ejus non es,
    quomodo in Bibliis illa laudata ſit.
Quam valde grati (accepti)
    ſint omnes illius boni (amici)
Habitant quoque commode
    duæ ſorores illius bonæ.
Juſtitia & Pax ibi,
    ſcias hoc revera.
Non eſt homo, utcunque velit,
    qui hanc ſtatum / conditionem (beatitatem) enarret.
Et quomodo ibi lætentur,
    ubi omnes illæ tres habitant.
Eo duc, Domine,
    per tuam potentiam
Ad illam pulchram vitam
    Fideles ſervos tuos.
Ut nos illis deliciis
    ſub tua poteſtate
Fruamur nobis in animo
    in ævum in bonum.
Non potes autem hoc commode
    contra comparare.
Quam multiplex vulnus
    hic patimur propter peccata!
Frigus quod injucundum eſt,
    quod non dat tibi dilationem.
Æſtum anxium,
    graviorum factorum.
Non eſt etiam in terrarum regione
    qui non hic ægrotet.
Qui non interea
    ſe oneret metu (de his)
Ne exiſtat etiam interim
    ſtatim defectus ei alicujus.
Si non in juventutis tempore,
    tamen ſenectus eum anguſtat.
Quæ ei omne amabile corrumpit,
    & vires ei debilitat.
Faciunt ei moleſtias
    juveniles deliciæ.
Angunt eum in pectore
    priores voluptates.
Eſt magna ei in pectore
    Tuſſis anguſtia.
Defende nos Domine bone
    ab illis miſeriis.
Corpus & animam,
    ad tuam gloriam.

Propter

---

47) Verſ. 243. Cum *firfaben* ſit idem ac: *capere, accipere*, ceu apparet ex II, 21, 51. hunc verſum ſic transfero:
    Facile id (apparatum illum) *omne accipit.*

48) Verſ. 247. & ſeq. ſic verto:
    Quam valde gratioſæ
        ſint omnes ejus bonitates. Scherz.

49) Verſ. 251. Cod. Cæſar. *frithu.*

50) Verſ. 254. *gifuari*, Cod. Cæſar.

51) Verſ. 255. redde:
    Et quomodo homines ſe ibi exhilarent. Scherz.

52) Verſ. 262. *thinera*, Cod. Cæſar.

53) Verſ. 265. *auur*, Cod. Cæſar.

54) Verſ. eod. verba: *Hic dolor & moleſtiæ corporis*, in nullo MSC. occurrunt. *Scherz.*

55) Verſ. 270. *thia*, Cod. Cæſar.

56) Verſ. 274. Cod. Cæſar. habet: *irſiache.*

57) Verſ. 277. Cod. Cæſar. legit: *uuirthit.*

58) Verſ. 289. Cod. Cæſar. habet: *uns*, quod hic reddendum: *nobis.* Scherz.

59) Verſ.

„ Thuruh thino guati
„ dua uns thaz gimuati.
„ Uuir mit ginadon thinen
„ theſo arabeit bimiden.
Hiar [59] ſnidit manne ana [60] uuang, X. Et animæ.
io ther ubilo githang.
In herzen ioh in muate
ni firſehent ſih zi guate.
Suht ioh ſuero manager,
thes giuuagun uuir er.
Ni briſtit thoh in thes thiu min,
ni ſie ſih hazzon untar in.
Ni ſie ſih io muen
mit [61] manegemo uueuuen.
[62] Ni duent in thiu halt thoh in muat,
thaz ther diufal in thaz duat.
Nihein ouh thes githenkit
uuio er [63] ſie emmizigen [64] ſcrenkit.
Joh thes ouh ni [65] giſuichit,
ſie [66] emmizigen biſuichit.
„ Biſcirmi [67] unſih Druhtin guato,
„ therero arabeito
„ Lichamon ioh ſela
„ in thines ſelbes era.
„ Thuruh thino guati
„ dua uns thaz gimuati,
„ Uuir mit ginadon thinen
„ theſo arabeit bimiden.
[68] Therero arabeito XI. Illis nullæ.
tharbent io ginoto,
Thie hiar thes biginnent
zi himilrichi thingent.
[69] The'iſt al ander gimah,
ſo ih hiar forna giſprah.
The'iſt al [70] einfoltaz guat,
gilaz thir thara thinaz muat,
Einfoltu uuunna,
ſo skinit thar ſo ſunna.
Sie furdir thar n'iruuelkent,
[72] then [71] hiar io uuola thenkent.
Thio

Propter tuam benignitatem
fac nobis hoc beneficium.
(Ut) per gratiam tuam
hanc miſeriam effugiamus.
Hic affligit homines abſque ceſſatione
mala cogitatio.
In corde & in animo
non confidunt in bono.
Ægritudo & moleſtia multiplex,
hoc veremur magis.
Nec deficit tamen interim eo minus,
quin ſe odio habeant invicem.
Quin ſe angant
variis tormentis.
Nec faciunt (revocant) propterea in animum,
quod diabolus eis hoc faciat.
Nec ullus etiam hoc recogitat,
quomodo perpetuo eos vinciat.
Et neque id inquirit (conſiderat)
(quod) perpetuo decipiat.
Defende nos Domine bone
ab his miſeriis
Corpus atque animam
ad tuam gloriam:
Ob tuam Clementiam
fac nobis hanc gratiam,
Ut tuo beneficio
hunc laborem effugiamus.
Iſtis miſeriis
carent omnino,
Qui hic id aggrediuntur,
ad cœlorum regnum ſperant.
Ibi eſt omnis alia commoditas,
quam antea retuli.
Ibi eſt omne merum bonum,
remitte tibi eo tuam mentem,
Merum gaudium,
ſic ſplendet ibi ſol.
Illi deinceps non marceſcunt,
qui hic bene cogitant.
Bona

---

59) Verſ. 297. Cod. Cæſar. habet: *ſnidit*, hodie diceremus: *ſiedet*. Urſurpatur hic metaphorice pro: *affligit*, *vexat*. Celeberr. Staden. in Expl. Voc. Bibl. Germ. p. 262. reddit: Hier ſiedet ohn uoterlaſs der böſe Gedanck; addit: daſs es im verblümten Verſtand hier genommen uuird. conf. eundem in Appendice p. 909.

60) Verſ. eod. pro: *uuang*, Cod. Cæſar. habet: *uuank*, uti in verſu ſeq. pro *githang*, ibidem legitur: *githank*.

61) Verſ. 306. Cod. Cæſar. *managemo*.

62) Verſ. 307. reddo:

Nec faciunt (revocant) *ſibi eo magis in animum.*

de vocibus: *thiu halt*, vid. ſupra Notam ad II, 12, 112. *Scherz.*

63) Verſ. 310. Cod. Cæſar. *ſe*.

64) Verſ. eod. Cod. Cæſar. *skrenkit*.

65) Verſ. 311. lege: *giſuachit*. Schilter. Aſt Codex Cæſar. *giſuikhit*. Vatic. *giſuichit*. Scherz.

66) Verſ. 312. Cod. Cæſar. *emmizen biſuikhit*.

67) Verſ. 313. Cod. Cæſar. habet: *uns*. Quod verte per: *nobis*. Scherz.

68) Verſ. 321. Staden. in Expl. Vocab. Bibl. Germ. pag. 84. hunc & tres ſeqq. verſus ita reddit: *Solcher Arbeit haben die ja ſehr vonnöthen, die hie das anfangen, daſs ſie nach dem Himmelreich trachten.* Præfero autem verſionem Schilterianam quoad priores duos verſus. *Scherz.*

69) Verſ. 325. & ſeq. redde:

Hoc eſt plane alia res (alios ſtatus)
ceu hic ſupra dixi. Scherz.

70) Verſ. 327. Junius ad Willer. pag. 53. legit: *einfaltu*, ſed Cod. Cæſar. & Vat. ut & Flac. habent: *einfoltu*; verto hunc & ſq. verſum: ſcil. ℣. 329. & 330.

Merum gaudium
ſplendet ibi ſicut ſol. Scherz.

71) Verſ. 332. reddo:

Illis hic ſemper proſpera in mente ſunt.

Uuola denotare proſpera, felicia apparet ex Notkeri Paraphraſi ad Pſal. 64, 9. ubi dicitur: in proſperis & in adverſis (in *uuolon* unde in *unuuolon*. Du lereſt ſie contemnere proſpera & oon formidare adverſa) ferchieſin *uuola* unde oe ſorchtin *unuuola*. Scherz.

72) Verſ. 332. *thiu*. Schilter.

73) Verſ.

Thio fruma then thar bluent,
thie sih zi thiu hiar muent.
Then thaz hiar giagaleizent,
mit [73] ursgidu ouh giuueizent,
Thaz sie thara al thaz iar
ladot mihil iamar.
Joh iro lib allaz,
thie hiar sorgent bi thaz.
„ Thara leiti Druhtin
„ mit thines selbes mahtin.
„ Zi themo sconon libe
„ thie holdun scalka thine.
„ Thaz uuir thaz mammunti
„ in [74] thineru munti
„ Niazen uns in muate
„ in euuon zi guate.
Thar ist sang sconaz [75] XII. Cantus cœlestis.
ioh [76] nannon seltsanaz.
Sconu [77] lüdi da [78] ubar dag
thaz ih irzellen ni mag.
Thaz ist in girihti
fora Druhtines gisihti.
Selbo [79] scouot er thaz
bi thiu ist iz so sconaz.
Thu horist thar ana uuank,
[80] ioh thero Engilo sank,
Mit thiu se then uuarbon
lobont Druhtin selbon.
Mit thiu se druta sine
duent Iamer filu blide.
[81] Jamer filu frauua muate
zi allemo guate.
„ Thara leiti Druhtin
„ mit thines selbes mahtin,
„ Zi themo sconen libe
„ thie holdun scalka thine.
„ Thaz uuir thaz mammunti
„ in thineru munti
„ Niazen uns in muate
„ in euuon zi guate.
[82] Ther altar scono hillit XIII.
thaz Musica gilingit.
Allaz thir zi liebe,
[83] zi themo euuinigen libe,
Joh then euuinigan dag
then man irzellen ni mag.

Gisteit

Bona eis ibi florent,
qui eo hic laborant.
Qui eo hic annituntur,
opere ipso etiam comprobant,
Quod eos eo toto anno (perpetuo)
invitet magnus dolor.
Et eorum vitam omnem,
qui hic curant de illa.
Eo duc, Domine,
per tuam potentiam.
Ad illam pulchram vitam
fideles servos tuos.
Ut illis deliciis
sub tua protectione
Fruamur nobis in mente
in ævum in bonum.
Ibi est cantus pulcher,
& carmina rara.
Pulchra cantica tota die,
quod ego referre non possum.
Hoc est in directo (recta)
coram domini conspectu.
Ipse videt hoc,
propterea est id tam pulchrum.
Audis ibi sine intervallo
& Angelorum cantum.
Quo illi per vices
laudant Dominum ipsum.
Quo se fideles ejus
reddunt perpetuo multum lætos.
Perpetuo multum hilarem animum
ad omne bonum.
Eo duc Domine
tuamet potentia,
Ad illam pulchram vitam
fideles servos tuos.
Ut illis deliciis
sub tua custodia
Fruamur nobis in (ex) animo,
in ævum ad bonum.
Tibi altare pulchre resonat,
quod Musica cantat.
Omnia tibi ad amorem,
ad illam æternam vitam,
Et æternam diem,
quem effari non possumus.

Con-

73) Vers. 336. Cod. Cæsar. habet: *bursgidu*; quod idem est ac: *studiose*, *alacriter*. in Gloss. Keronis est: *borski*, industria. *borskii*, industriam. Gl. Lips. *borscomo*, vehementi. Supra I, 1, 36. habuimus: *bursgit* pro: excitat. Adde II, 6, 109. redde itaque hunc versum:

Alacritate etiam probant. Scherz.

74) Vers. 346. *thinera*, Cod. Cæsar.

75) Vers. 349. Voces marginis: XII. *Cantus cœlestis.* absunt a MSC.

76) Vers. 350. Utrumque MSC. habet: *mannon*. Unde verte:

Et hominibus admirabile. Scherz.

77) Vers. 351. lege ex Vat. MSC. *ludida*, aut ex Cæs. *lutida*, quod est a *ludon*, *luton*, sonare, sonum edere. *Scherz.*

78) Vers. eod. *ubar dag* rectius redditur: *quotidie*, vid. supr. Notam ad II, 12. 109. *Scherz.*

79) Vers. 355. Cod. Cæsar. *scounot.*

80) Vers. 358. Cod. Cæsar. & Vat. habent: *Id* i. e. *semper.* Scherz.

81) Vers. 363. Cod. Cæsar. legit: *jamer frauuamuate*, semper hilares. *Scherz.*

82) Vers. 373. lege ex utroque Codicis: *Thir al thar.* Unde verte:

Tibi omne ibi pulcre resonat. Scherz.

83) Vers. 376. & 5. seqq. ita redderem:

Omne tui gratia
ad æternam vitam,
Ad æternum diem,
quem nemo describere potest,
Extat tibi ibi omnimodo
cum æternis gaudiis. Scherz.

84) Vers.

Gifteit thir thar al redinon
mit euninigen freuuidon.
Ni mag man nihein irredinon,
uuio thar ift Gotes theganon.
Thie arabeiti thultun,
ioh finan uuillon fultun.
„ Thara leiti Druhtin
„ mit thines felbes mahtin
„ Zi themo fconon libe
„ thie holdun fcalka thine.
„ Thaz uuir thaz mammunti
„ in [84] thineru munti
„ Niazen uns in muate
„ in euuon zi guate. [85] XIV. Mufica inftrument.
[86] Sih thar ouh al ruarit
thas organa fuarit.
[87] Lira ioh fidula,
ioh managfaltu [88] fuegala.
Harpha ioh [89] rotta,
ioh thaz io guates dohta,
Thes mannes muat noh io giuuuag,
thar ift es alles ginuag.
Thaz fpil thaz fciton [90] fuarit;
[91] ioh man mit hanton [91] ruarit.
Ouh mit blafanne,
thaz horift thu allaz thanne.
Thaz niuzift thu [93] io gilicho
[94] thar fcono geiftlicho.
Iz ift fo in ala uuari
in himile gizami,
„ Thara leiti Druhtin
„ mit thines felbes mahtin,
„ Zi themo fconon libe
„ thie holdun fcalka thine
„ Thaz uuir thaz mammunti
„ in [95] thineru munti
„ Niazen uns in muate
„ in euuon zi guate.
Allo uuunna thio fin [96] XV. Perfectio et vitæ.
[97] odo in gidrahta quemen thin,
Thaz niuzift thu in muate
iamer thar mit guate.
Jamer mit liebe,
thin herza mir giloube
Thaz guata managfalta,
thaz ih thir hiar au zalta,

Niuzit

Confiftit tibi iftbic omnis converfatio
in æternis gaudiis.
Non poteft quisquam eloqui
quomodo ibi eft Dei fervis.
Qui labores tolerarunt,
& ejus voluntatem implerunt.
Eo duc Domine
per tuam potentiam.
Ad illam pulchram vitam
fideles fervos tuos.
Ut illis deliciis
in tua cuftodia
Fruamur in animo
in ævum ad bonum.
Se ibi quoque omne movet
quod organa fert.
Lyra atque violæ,
& multiplex fonitus.
Harpha & Rotta,
& quicquid boni conducit;
Hominisque animus unquam excogitavit,
iftbic eft ejus omnis fatis.
Mufica, quæ fidibus utitur,
& manibus movetur,
Et quæ flando fit,
id audis omne iftbic.
Eaque frueris pariter
ibi eleganti fpirituali.
Eft utique ficut revera
in cœlo decet.
Eo duc Domine
per tuam potentiam
Ad pulchram illam vitam
fideles fervos tuos,
Ut deliciis illis
fub tua cuftodia.
Fruamur nobis in animo
in ævum ad bonum.
Omnia gaudia quæcunque fint
aut in cogitationem veniunt tuam,
Iis frueris in animo
femper iftbic in bono.
Semper cum amore
tuum cor mibi credat,
Bono multiplici,
quod tibi bic retuli,

Fruitur

84) Verf. 390. Cod. Cæfar. iterum *thinera.*
85) Verf. 392. verba: *XIV. Mufica Inftrument.* in Cod. non apparent.
86) Verf. 393. Magis probanda videtur Celeberr. Stadenii verfio; qui in Explic. Vocab. Bibl. Germ. p. 472. reddit: *Es rübret fich auch da alles, das die Orgel in fich bat.* Scherz.
87) Verf. 395. & feq. verte ita:

Lyra atque fides, feu pandura
ac multiplices fiftulæ.

88) Verf. 396. In Gloff. Rhab. Mauri eft: *Suegalum vel Pfifum*, fiftula. Gl. Florentinæ *Suegelo*, Siftrum. *Suegila*, Fiftula vel Calamus. *Scherz.*
89) Verf. 397. quid *rotta* fit vid. apud du Frefne Gl. Lat. Barb. in v. *rotta.* Staden. in Expl. Vocab. Bibl. Germ. hunc & feq. verfum reddit: *Harpfe und auch das Spielrad und uuas nur gutes taugt.* Scherz.
90) Verf. 401. Cod. Cæfar. pro *fuarit* habet: *fuarent.*
91) Verf. 402. Cod. Cæfar. *ruarent.*
92) Verf. 402. Cod. Cæfar. habet: *ja.*
93) Verf. 405. pro *io* Cod. Cæfar. habet: *iâ.*
94) Verf. 406. expono: *Ibi multum fpiritualiter.* Scherz.
95) Verf. 414. Rurfus Cod. Cæfar. *thinera* habet.
96) Verf. 417. Verba: *XV. perfectio et. vita*, non funt in MSC. fed a Beato Schiltero margini adfcripta. *Scherz.*
97) Verf. 418. Uterque Codex habet: *odo id in.*

 98) Verf.

Niuzit thar in uuara	*Fruitur ibi revera*
[98] falida thin fela.	*beata tua anima.*
Jamer mammunti	*Semper deliciis,*
ioh euuinig gimuati,	*& æternis lætitiis,*
Euuiniga fuazi,	*Æterna dulcedine,*
bimidit allaz uuizi,	*evitat omnem pœnam,*
Alles muates forgon;	*Omnes animi curas;*
[99] fih blidit fi thar follon.	*lætatur illa isthic plenarie.*
Blidit fih thar iamer	*Lætatur ibi semper*
ana forgun ioh fer,	*absque curis & doloribus,*
Joh ana leido gilih,	*Atque sine molestia pariter,*
giuuiffo thaz ni hiluh thih.	*certe hoc non celo te.*
„ Thara leiti Druhtin	*Eo duc Domine*
„ mit thines felbes mahtin,	*per tuammet virtutem.*
„ Zi themo fconen libe	*Ad illam pulchram vitam*
„ thie holdun fcalka thine;	*fideles servos tuos,*
„ Thaz uuir thaz mammunti	*Ut illis deliciis*
„ in [100] thineru munti	*sub tua custodia*
„ Niazen uns in muate	*Fruamur nobis in animo*
„ in euuon zi guate.	*in ævum ad bonum.*
[101] Uuarun mir ginoto [102] *(XVI. ineffabilitas.)*	(*Si*) *Essent mihi accurate*
manago thufunt muato	*aliquam multa millia animorum.*
Spracha fo gizami,	*Eloquentia tam magna,*
thaz enti thes ni uuari,	*ut finis ejus non esset,*
Ni moht ih thoh mit uuorte	*Nec possem ego tamen verbis,*
thes lobes queman [103] zi ente,	*laudis hujus venire ad finem,*
Alles mines libes frift,	*Omni meæ vitæ tempore,*
uuiolih thar in lante ift.	*quantumcunque hic in terra est.*
Thu uuirdift mir giloubo	*Tu mihi credideris,*
felbo thu iz bifcouo,	*ipse tu* (*cum*) *videris,*
The'iz duit thia mina redina	*Quod fecerit hæc mea expositio*
harto filu [104] nidara.	*valde multum inferius (infra dignitatem)*
Joh [105] fcouoft [106] uuizift du thaz,	*Atque videbis, scias hoc,*
liob filu managaz.	*amabile multifariam,*
„ Liobes harto ginuag,	*Amabile valde sufficienter,*
„ [107] thes ih noh hiar ni giuuuag.	*quod ego nec hic cogitavi.*
„ Thara leiti Druhtin	*Eo duc Domine*
„ mit thines felbes mahtin	*per tuam virtutem*
„ Zi themo fconon libe	*Ad hanc pulchram vitam*
„ thie holdun fcalka thine.	*fideles servos tuos.*
„ Thaz uuir thaz mammunti	*Ut his deliciis*
„ in [108] thineru munti	*in tua custodia*
„ Niazen uns in muate	*Fruamur nobis in animo*
„ in euuon zi guate. [109] *(XVII. De ead. Extenuatio.)*	*in ævum ad bonum.*
Uuio mag ih thaz·iruuellen	*Ut possim ego hoc eligere,*
thaz minu uuort irzellen	*ut mea verba enarrent*
Himilriches dohta,	*Cœlorum regni decorem (majestatem)*
thaz uuorolt al ni mohta.	*quod mundus totus non posset;*
[110] Thaz thie alle er n'irzelitun,	*Quod illi omnes antea non referrent,*
tharazua doh thingotun,	*etsi ad hoc invitarent,*
[111] Joh	*Atque*

98) Verf. 426. *Salida* denotat *beatitudinem, felicitatem.* vid. fupra I, 3. 66. Verte itaque:

Beatitudine tua anima. Scherz.

99) Verf. 432. Cod. Cæfar. *fi blidit fih.*

100) Verf. 442. Iterum Cod. Cæfar. *thinera.*

101) Verf. 445. Cod. Cæfar. & Vat. *uuari in.*

102) Verf. eod. verba ad marginem adfcripta: *XVI. ineffabilitas*, non funt in MSS.

103) Verf. 450. Cod. Cæfar. *zénte.*

104) Verf. 456. pro: *nidara*, Cod. Cæfareus habet: *nidira.*

105) Verf. 457. *fcouuos*, Cod. Cæfar. aft Vatic. *fcouos.*

106) Verf. eod. *uuizzift*, Cod. Cæfar.

107) Verf. 460. Mallem vertere:

Quod ego nunquam indicavi fc. fetis. *Scherz.*

108) Verf. 466. Cod. Cæfar. iterum habet: *thinera.*

109) Verf. 468. Verbe marginis non funt in MSS. fed funt B. *Schilteri.*

110) Verf. 473. Eruditis judicandum relinquo, annon aptius hic & 3. feqq. verfus ita fint exprimendi:

Quod omnes non explanarunt,
Licet eo contenderint.

i. e. quod nullus eorum, qui omni nifu eo contendit, explanare potuerit. *Scherz.*

111) Verf.

[111] Joh ouh zi ala uuare
mit muate uuarun thare.
Uuas scolt ih thanne,
bin [112] sünta untar manne,
Tho ebanlih ni mohta
gizellen thaz dohta.
„ Thara leiti Druhtin
„ mit thines selbes mahtin
„ Zi themo sconon libe
„ thie holdun scalka thine.
„ Thaz uuir thaz mammunti
„ in thineru munti
„ Niazen uns in muate
„ in euuon zi guate.
XVIII. Securitas ab omni malo.
N'ist themo thar in lante
tod io thaz in blante.
Thiu freuui ist in gimeino,
thaz [113] sinan friunt biuueino,
Odo ouh thaz in sizze,
thaz inan uuiht gilezze.
The'ist in ouh gimeini
thera sinera selbun heili,
Odo imo tod so gienge,
thaz Got io thaz gihenge,
Thaz in themo riche
iaman far irsieche,
Quistu bi thio siuchi,
odo er sar unfrauuer si.
[114] Odo man uuiht far smerze
thaz [115] erest oh gigrunze.
Odo ia uuiht ander suntar guat
ruere'mo thaz blida muat,
Leid odo smerza,
thaz sinaz frauua herza.
„ Thara leiti Druhtin
„ mit thines selbes mahtin
„ Zi themo sconen libe
„ thie holdun scalka thine,
„ Thaz uuir thaz mammunti
„ in thineru munti
„ Niazen uns in muate
„ in euuon zi guate.
XIX. Immortalitas.
Ni uuirthit in themo [116] erbe
thaz man [117] nihein [118] irsterbe,
Tod inan bisuikhe
in themo selbon riche.
Giuuisso sagen ih thir ein,
thar [119] ni irstirbit man nihein.
Bithiu ni uuirdit ouh in uuar,
thaz man 'nan bigrabe thar.

Odo

Atque etiam ad omnem veritatem
animo ipso jam adessent.
Quid deberem ego tandem
(qui) sum peccator inter homines?
Et æque non possem
enarrare hanc gloriam.
Eo duc Domine
per tuammet virtutem.
Ad illam pulchram vitam
fideles servos tuos.
Ut nos illis deliciis
sub tua custodia
Fruamur nobis in animo
in ævum ad bonum.
Non est ei istbac in regione
mors quæ eum molestet;
Hoc gaudium est illis commune,
quod amicos non deplorent.
Aut etiam quod ipsis insideat (animo)
quasi eos aliquid lædat.
Hoc est eis quoque commune,
sua cujuslibet salus,
Aut (ne) mors contingat,
ut id Deus permittat,
Ut in illa regione
aliquis ægrotet,
Conturbatus per ægritudines,
aut alias contristatus sit.
Aut aliquid doleat,
quod demum deploret.
Aut aliquod aliud malum
tangat ei lætum animum,
Angor aut dolor,
ejus lætum cor.
Istbuc duc Domine
per tuam virtutem.
Ad pulchram illam vitam
fideles servos tuos,
Ut illis deliciis
sub tua custodia
Fruamur nobis ex animo
in ævum ad bonum.
Non contigit in hac hereditate,
ut quisquam moriatur,
(Aut) mors eum obrepat
in illo regno.
Certe dico tibi semel
ibi nec ullus moritur.
Propterea nec contingit revera,
ut quis sepeliatur ibi.

Aut

111) Vers. 475. Verte:
Atque etiam revera
Animo essent ibi.

112) Vers. 478. Cod. Cæsar. habet *sunta.*

113) Vers. 492. Hic est vitium in textu; cui sanendo MSS. nostra non sufficiunt. An pro: *sinan* legendum: *Nioman* i. e. *nullus, nemo?* Schilterus arbitratur ponendum esse: *sin ni.* Scherz.

114) Vers. 503. Cod. Cæsar. *udo inan.*

115) Vers. 504. Uterque Codex habet: *er es thoh.* Unde huoc & priorem versum reddo:
Aut hominem (cœlitem) *aliquid certe dolore affligat,*
Quod prius (in mundo) *tamen deploraverat.*
i. e. mala, quæ nos morteles in mundo sentimus & quæ nos ad ploratum, imo grunnitum, invitaverant, ibidem noo occurrunt. *Scherz.*

116) Vers. 517. verba marginis ooo sunt in MSS. *Scherz.*

117) Vers. 518. lege ex utroque MSC. *thihein.*

118) Vers. eod. Cod. Cæsar. *yrsterbe.*

119) Vers. 522. *nirstirbit*, habet uterque Codex.

120) Vers.

Odo ia uuiht thes man thar bige,	*Aut quicquam ibi agatur*
thes zi tode gige,	*quod ad mortem accedat.*
[120] Zi themo thionoste,	*Ad serviendum*
sie sint thar al gidroste.	*sunt ibi omnes alacres (securi.)*

Quæ desunt in Editione Flacii Cap. XXIII. sqq. lib. ult. supplenda ex MS. Cæsar. Ap. Lambec. L. 2. C. V. n. 433.

[121] Then tod then habet funtan,	*Mortem Dominus prehendit*
thiu hella ioh firsluntan	*infernum absorpsit,*
Diofo firsuolgan,	*Profunde abjecit*
ioh elichor giborgan.	*& totaliter operuit, (obruit.)*
Thoh ouh thaz ni uuari,	*Et quum hoc nondum esset,*
thar uuari thoh io sconi	*Tunc tamen jam tum erat,*
Heili, uuizistu thaz,	*Salus, scias hoc,*
ana enti theheinaz.	*sine fine ullo.*
„ Thara leiti Druhtin	*Eo duc Domine*
„ mit thines selbes mahtin,	*tuismet viribus*
„ Zi themo sconen libe,	*Ad illam pulchram vitam*
„ thie holdun scalka thine.	*fideles servos tuos.*
„ Thaz uuir thaz mammunti	*Ut illis deliciis*
„ in thineru munti	*in tua custodia.*
„ Niazen uns in muate	*Fruamur nobis in mente*
„ in euuon zi guate. XX. Deliciæ.	*in æternum ad (nostram) salutem.*
Thar blyent thir [122] io [123]	*Hic florent tibi etiam*
lilia inti rosa,	*Lilia & rosæ,*
Suazo sie thir stinkent,	*Dulce tibi fragrant,*
io elichor n'iruuelkent.	*& plane nunquam marcescunt.*
[124] Thia bluat thia erda fuarit,	*Flores terra producit,*
ioh akara alle ruarit,	*& agros omnes generis complexi attingunt,*
Thia sconi zi uuare	*Pulchritudinem certe*
thia si hiftu alla thare.	*conspicis omnem istbic.*
Ther stank ther blasit thar in muat,	*Odor afflat in pectus*
[125] io thaz euuiniga guat,	*& summum bonum,*
[126] Suazi filu managa	*Dulce multiplicifer*
in thia Gotes thegana.	*in Dei servos:*
In thie Gotes liobon	*In Dei dilectos*
mit suazin ginuagon	*cum dulci satisfactione.*
In thie druta sine;	*In fideles suos.*
uuard uuola sie mit libe,	*bene ipsis in vita,*
Thaz sie giboran [127] uuirtun,	*Quod nati fuerint,*
tho sie sulih funtun,	*cum hoc tale adepti,*
Joh sie in thesa redina	*Atque ista ratione*
niazent iamer freuuida.	*fruuntur perpetuis gaudiis.*
„ Thara leiti Druhtin	*Eo duc Domine*
„ mit thines selbes mahtin	*tuismet viribus*
„ Zi themo sconen libe	*Ad hanc pulchram vitam*
„ thie holdun scalka thine.	*fideles servos tuos.*
„ Thaz uuir thaz mammunti	*Ut illis deliciis*
„ in [128] thieneru munti	*in tua protectione*
„ Niazen	*Fruamur*

120) Vers. 527. mallem reddere: *ad servitium* sc. occasione sepulturæ præstandum, honor, quem mortuis sepulturæ assistendo Comites cadaveris exhibent, adhuc hodie appellatur: *Der lezte Dienst.* Scherz.

121) Vers. 529. Celeberr. Schaden. in Explic. Voc. Bibl. Germ. p. 573. hunc & seqq. 3. versus sic exponit: die Helle hat den Tod gefunden, auch verschlungen, tie eingeschuuolgen oder verschucket. Quæ versio approbanda videtur eo scil. sensu, quod Mortis sedes non sit in cœlo, sed in inferno, cujus incolæ mortis æternæ sunt participes. *Scherz.*

122) Vers. 545. margini adscriptæ voces: *XX. deliciæ*, non sunt in MSS.

123) Vers. eod. *io* redde: *semper, perpetuo*, Scherz.

124) Vers. 549. redde:

Florem (i. e. Florum splendorem) *quem terra habet*
& qui agros omnes occupat. Scherz.

125) Vers. 554. *io* verte: *semper.* Scherz.

126) Vers. 555. mallem redditum: *cum dulcedine abundanti.* Scherz.

127) Vers. 561. *uuurtun*: habet Cod. Cæsar.

128) Vers. 570. Cod. Cæsar. *thinera*, quamvis in aliquibus locis e. g. ℣. 542. habuerit: *thineru.*

129) Vers.

„ Niazen uns in muate
„ in euuon zi guate.
Ubar thiz allaz [129] XXI. visio beatifica.
so ist uns suazista thaz
[130] Uuir unsih thes thar frouuon
selbon Druhtin scouon.
Sines selbes sconi,
ioh allaz sin gizami.
Jamer in then mahtin
[131] bi sinen eregrehtin.
The'ist thiu uuunna ioh thaz guat,
thaz blasit lib uns in thaz muat
The'ist al son themo brunnen
thaz uuir hiar guetes zellen.
Sehen ouh thar then drost,
thero engilo thionost,
[132] Uns thar io lib bibringit
thaz iagilicher singit.
„ Thara leiti Druhtin
„ mit thines selbes mahtin
„ Zi themo sconen libe
„ thie holdun scalka thine.
„ Thaz uuir thaz mammunti
„ in thineru munti
„ Niazen uns in muate
„ in euuon zi guate.

Fruamur in pectore
ad æternam nostram salutem.
Præter hæc omnia
dulcissimum nobis est istud,
Nos ibi gaudere,
Ipsum Dominum videre.
Ipsam Ejus pulchritudinem
& omnem ejus gloriam.
Æternis in potentiis
per suos honores.
Hæc est voluptas & illud bonum
quæ inflat vitam nobis in pectus
Hoc omne est de illo fonte
quodcunque hic bonum dicimus.
Conspicimus quoque isthic solamen,
angelorum ministeria,
Nobis inde certe vitam adfert
ut quilibet cantet:
Eo ducas Domine
tuismet viribus
Ad hanc pulchram vitam
fideles servos tuos.
Ut deliciis
sub custodia tua
Fruamur in pectore
ad æternam nobis salutem.

ORATIO.

CAP. XXIV.

GIuuerdo uns geban Druhtin
mit thines selbes mahtin
Uuir unsih muazin bliden
mit heilegon thinen;
Mit in uuir muazin niazan,
thaz habest du uns giheizan.
Thesa selbun uuunna
thia uuir hiar scribun forna.
[1] Erdun inti himiles
inti alles sliazentes
Fehes inti mannes
Druhtin bist es alles.
Uuir birun Druhtin alle thin,
ni laz queman thaz io in muat min,
The'ih hiar gidue in riche
uuiht thes thir ni [2] licke.
Giboran uuir ni uuurtun,
er thino mahti iz uuoltun,
Steit ouh [3] user enti
in thines selbes henti.
Ist

DIgnare nobis largiri, Domine,
per tui ipsius potentiam,
Ut nos possimus lætari
cum sanctis tuis;
Cum his ut possimus frui
hoc tu nobis promisisti.
Illa ipsa gaudia
quæ hic descripsimus supra.
Terram & cœlum
& omnia fluenta
Animalia & homines
Domine complecteris omnia.
Nos sumus, Domine, omnes tui,
ne permittas venire hoc quæso in mentem meam,
Ut ego hic committam in terra
aliquid quod tibi non placeat.
Prognati nos non fuimus,
antequam tua potentia id voluit.
Stat quoque noster finis
in tuis ipsius manibus.
Est

129) 573. verba: *XXI. visio beatifica*, non sunt in MSS.
130) Vers. 575. seq. aptius exprime:
Nos hoc gaudio frui
quod Deum ipsum videamus. Scherz.
131) Vers. 580. reddo: *Propter suam Majestatem.* Scherz.
132) Vers. 587. & seq. sic exprimo:
Nobis semper vitam (i. e. recreationem vividam) *affert*
(hoc) *quod quilibet illorum* (Angelorum) *cantat.* Scherz.

AD CAP. XXIV.

1) Vers. 9. cum seqq. tribus redde:
Terræ atque cœli
& omnis fluidi (maris & fluminum)
Brutorum & hominum
Domines es omnimodo. Scherz.
2) Vers. 16. Cod. Cæsar. habet: *liche.*
3) Vers. 19. lege ex Cod. Cæsar. *unser.*

4) Vers.

Iſt uns in thir giuuiſſi
ouh thaz irſtantniſſi,
Thaz unſer ſtubbi fulaz
uuerde auur ſulih ſo ſo iz uuas.
[4] Thu uueltiſt ouh ana thes
theſſelben urdeiles.
[5] Rihtis ſelbo thu then dag,
then man biuuankon ni mag.
Nu iz allaz Druhtin thin iſt,
ginado bi unſih, ſo thu biſt,
Leiti unſih in richi thin,
thoh uuir es uuirdig ni ſin.
[6] Druhtin alles uuio ni dua,
mih io fuagi thara zua,
Thaz ih mih untar thinen
iamer muazi bliden.
The'ih thar thih lobo ubaral,
ſo man Druhtinan ſcal.
Allen [7] kreſtin minen
mit heilegon thinen.
Uuir thina geginuuerti
niazen mit giuuurti,
Joh ſin thih ſaman lobonti,
allo uuorolt uuorolti. Amen.

Eſt nobis in Te certa
etiam Reſurrectio,
Quod noſter pulvis putris
fiat iterum id quod erat.
Tu potens es etiam abſque hoc
iſtius ſententiæ.
Decernis ipſe tu illum diem
quem nemo evitare poteſt.
Nunc (cum) omnia, Domine, tua ſint,
miſerere noſtri, prout Tu es (ſoles.)
Duc nos in regnum tuum,
etſi nos eo digni non ſimus.
Domine omnia ut (etſi) non facio,
me tamen junge eodem,
Ut ego inter Tuos
ſemper poſſim lætari.
Ut ego ibi Te laudem ſuper omnia,
ſicut Dominum debemus,
Omnibus cum Chriſtianis meis
& ſanctis tuis.
Nos tua præſentia
fruamur cum dignitate,
Et ſimus Te conjunctim laudantes
omnibus ſeculorum ſeculis. Amen.

Concluſio Voluminis Totius.

CAP. XXV.

Concluſ.

SElben kriſtes ſtiuru,
ioh ſinera ginadu
Bin nu zi thiu giſierit
zi ſtade hiar gimierit.
Bin nu mines uuortes
gikerit heimortes.
Joh uuill es duan nu enti
mit thiu ih fuar ferienti.
[1] Nu uuill ih thes giſlazan,
then ſegal nitharlazan,
Thas in [2] thes ſtades feſte
min ruadar nu gireſte.
Bin Gote helphante
thero arabeito zi ente,
Occaſio operis. [3] Thes mih friunta batun,
in Gotes minna iz datun.
[4] Thes ſie mih batun harto
ſelben Gotes uuorto,

[5] Thaz

IPſius Chriſti auxilio
& ejus gratia
Sum nunc huc adductus
ad portum hic appulſus.
Sum nunc meo cum ſermone
reverſus domum.
Atque volo facere nunc finem
cum quo vehebar navigans.
Nunc volo re confecta
velum deorſum mittere,
Ut in portus firmitate
meus remus nunc quieſcat.
Sum Deo auxiliante,
defunctus hoc labore,
Quem a me amici rogabant,
in Dei amorem id faciebant.
Quem illi a me poſtulabant inſtanter,
ipſius Dei verbum,

Ut

4) Verſ. 25. & ſeq. verto:
Tu diſponis etiam tuo jure
de illo (extremo) *judicio.* Scherz.

5) Verſ. 27. optime ita redditur:
Dirigis ipſe illum diem. Scherz.

6) Verſ. 33. & ſeq. reddo:
Domine aliter non fac,
quam ut me jungas eo
i. e. inter cœlites referas. de verbis: *alles uuio* vid. ſupra Notam ad IV, 6, 84. *Scherz.*

7) Verſ. 39. lege ex Cod. Cæſar. *Kreſtin*, & verte: *Omnibus viribus meis.* Scherz.

AD CAP. XXV.

1) Verſ. 9. & ſeq. redde:
Nunc volo id agere,
ut velum demittam. Scherz.

2) Verſ. 11. Cod. Cæſar. ut & ipſe Lambecius, ex quo hæc depromſit Celeb. Schilterus, habent: *thaz.* Scherz.

3) Verſ. 15. Conf. ſupra Præfationem ad Liuthertum mox poſt initium. *Scherz.*

4) Verſ. 17. pro: *Quem*, pone: *Quod.* Scherz.

5) Verſ.

[5] Thaz ih [6] giscribin unser heil
Evangeliono deil.
Thaz ih es bigunni
in unseragi zungi,
Ih thuruh Got iz dati,
so so man mih bati,
Ni moht ih thaz firlougnen
n'ub ih thes scolti goumen,
Thaz ih al dati
thes karitas mih bati.
Uuanta si ist in uuar min
Druhtines drutin,
Ist furista innan huses
sines thionostes.
Thesselben thionistes giuualt
thaz gengit thuruh ira hant.
Nist es uuiht in thanke
mit iru man iz ni uuirke.
[7] Nu ist iz, so ih redinon,
mit selben kristes segenon,
Mit sinera giuuelti,
braht anan enti.
Giscriban so sie batun,
thaz iro minna datun,
Bruaderscaf ouh diuru,
thaz sagen ih thir zi uuaru.
Ih hiar nu fergon uuille — Vorum.
Gotes thegana alle,
Alle holdon sine
ioh liabe friunta mine,
Si fruma in thesen uuerkon,
thaz sie es Gote thankon,
Thaz sie thaz iruuellen,
Gotes gift [8] ist, zellen
Sinera mahti
allaz thaz gidrahti,
Imo, so ih zellu,
thiu selbun uuort ellu.
Si thar thaz ni dohta, — Veniæ petitio.
so mir giburren mohta,
Zellet thio [9] gimeiti
minera dumpheiti,
Mines selbes ubili,
thaz ih io uuard so frauili,
Joh minera argi filu fram,
thaz ih es gouma ni nam.
Thaz ih in thesen [10] redinon
[11] ni lugunth euangelion,
Thaz ih mir liaz so [12] unbiruah
thio mines Druhtines buah.

Ut ego scripserim nostram salutem,
Evangeliorum partes.
Ut ego id conarer
in nostrate lingua,
Equidem per Deum id feci,
prout a me petitum,
Nec poteram id denegare,
quandoquidem id debebam observare,
Ut omne id facerem,
quod caritas a me peteret.
Namque illa est revera (per fidem meam)
Dei fidelis,
Et principissa intra domum
ejus Ministerii (cultus)
Illius Ministerii potestas
illa vadit per illius manum.
Nihil quicquam est Ipsi gratum,
cum ista nisi id operemur.
Sic est id quod recitavi
per Christi ipsius benedictionem,
Per ejus potentiam
ductum ad finem.
Scriptum sicut petebant,
quod eorum amor faciebat,
Fraternitas etiam cara,
hoc dico tibi in veritate.
Ego hic jam rogare volo
Dei servos omnes,
Omnes fideles ejus,
& caros amicos meos,
(*Si*) *sit utilitas in his operibus*,
ut illi ob id Deo gratias agant,
Quod hoc elegerint:
Dei donum est, referre
Ad Ejus potentiam (facultatem)
omnem hanc meditationem.
Ad Ipsum, quæ ego recito
illa ipsa verba omnia.
Sit hic quod non deceat,
quod mihi conveniat,
Referatis hæc evitanda
ad meam stupiditatem,
(*Ad*) *Meum ipsius malum,*
quod ego fuerim ita temerarius,
Et (*ad*) *meam culpam multo magis,*
quod ego ad hoc animum non adverterim,
Quod in his sermonibus
non perspexerim Evangelium,
Quod mihi reliquerim ita incuriose
illum mei Domini librum.

[13] Thero-　　　*Istud*

5) Verf. 19. Conf. I, 1, 225. & seq. ubi Noster dicit:

Nu uuill ih scriban unser Heil
Euangeliono deil. Scherz.

6) Verf. eod. Cod. Cæsar. *thaz ih giscrib in*, quod reddo: *ut ego ipsis scribam.* Scherz.

7) Verf. 37. Clarius:

Sic est id, (opus hoc) *de quo dixi.* Scherz.

8) Verf. 52. Cod. Cæsar. pro: *ist* habet: *iz.* Unde hic & antecedens versus ita sunt reddendi:

Ut hoc eligant i. e. agant
ut inter Dei dona referant. Scherz.

9) Verf. 59. *gimeiti* est: *vanitas*; & hic: *vanus labor*, inutilis labor. *Scherz.*

10) Verf. 65. Cod. Cæsar. habet: *redion.*

11) Verf. 66. Corrige textum ex Cod. Cæsareo, qui clare habet: *ni lugi in theuangelion*, quod reddo: *Non inspexerim Evangelia.*

12) Verf. 67. In Cod. Cæsar. est: *unbiruah.* (m above)

[13] Theroſelbun miſſidato
thig ih Druhtin thrato.
Ginada thina in uuara,
uues meg ih ſergon mera,
Ther holdo thin ni mide
n'ub er iz thana ſnide,
Joh er iz thana ſcerre,
thaz iz hiar ni merre,
Zithiu thaz guati ſine
thes thiu baz hiar ſcine.
Joh man uuizi ſollon
in thiu then guatan uuillon;
Uuant er thaz guata minnot,
ioh hiar iz liſit thuruh Got
Thaz arga hiar ouh midit,
ioh iz thana ſnidit.
[14] Noh thuruh eina lugina
ni firuuirfit al thia redina,
Noh thuruh ungiuuara min
[15] ni lazit thia ſruma ſin,
Suntar thaz giſcrib min
[16] uuirdit bezira ſin,
Buazent ſino guati
thio mino miſſodati,
So eigun dati ſine
lon ſon [17] Druhtine.
Gelt filu ſollon,
thuruh then guatan uuillon;
Uuant er thaz ubila firmeid,
ioh iz garo thana ſneid,
Thaz guata ſteit gihaltan,
ioh mag ſih baz giuualtan,
Sus bi theſa redina
ſo duent thie Gotes thegana.
Sie uuirkent thiz gimuati
thuruh thio iro guati.
Sus duent thie [18] io alle
thes guaten uuillen ſolle,
Thieſelbun druta ſine
ioh liebe ſrjunta mine.
Iz uueiz ouh thaz thu irkenniſt,
ioh thir iz unfarholan iſt,
Uuio afur io gilicho
[19] duit ther min gilicho.
[20] Then ruarit io thiu ſmerza,
thaz duit imo ubil herza,
Er ſcouuot zi themo guate
ſeragemo muate.

Descript. peccatoris & malæ conscient.

Iz

*Iſtud maleficium
deprecor, Domine, valde.
Gratia Tua revera
quid poſſim optare potius?
Favorem tuum non vito
ſiquidem is illud abſcindit,
Imo is illud eradicat,
ut (malum) illud hîc non creſcat.
Præterea ut bonitas (utilitas) ejus
eo melius hîc ſplendeſcat.
Et cognoſcatur plene
in hoc bonum velle;
Siquidem is bonum amat,
& hîc id legit per Deum (ob amorem Dei)
Malum hîc etiam vitat,
imo illud abſcindit,
Neque per aliquam ſpeculationem (heterodoxiam)
rejicit omnem hanc relationem,
Neque propter incuriam meam
ſinit illam bonam (non) eſſe,
Sed ſcripturam meam
exigit meliorem eſſe,
Emendans ſua benevolentia
hæc mea peccata,
Sic habent facta ejus
mercedem à Domino.
Retributionem multo plenam,
per hanc bonam gratiam;
Namque is malum evitat,
imo id penitus abſcindit,
Bonum ſemper retinens,
& poteſt ſe melius gubernare.
Sic hac ratione
faciunt Dei fideles:
Hi operantur id bene animati,
per hanc ipſorum bonitatem:
Sic faciunt illi etiam omnes
bonæ voluntatis pleni,
Illi fideles ipſius,
& cari amici mei.
Scio etiam quod tu cognoſcas,
& tibi id haud ignotum ſit,
Quomodo vero & (an) ſimiliter,
facit ille diſſimilis?
Hunc tangit certe dolor,
quod facit ipſi malum cor.
Reſpicit ad bonum
doloroſa mente.*

Tangit

---

13) Verſ. 69. & ſeqq. 3. ita expone:
*Ob illud crimen
precor Domine enixe
Gratiam tuam revera;
quid poſſum petere amplius?* Scherz.

14) Verſ. 85. Verto: *Nec propter unum errorem*, ſeu falſum. Gloſſ. Ker. *Lukan*, falſum, *Luke*, falſos. *Scherz.*

15) Verſ. 88. redde: *Non negligit utilitatem ejus.* Scherz.

16) Verſ. 90. *uuirdit* hic idem eſt ac dignatur, honorat ſc. judicio ſuo. Gloſſ. Rhab. Mauri: *veneratur, uuirdit vel eret.* In Hymno Ambroſiano ℣. 1. eſt: *eokiuuelih erda uuirdit*, omnis terra veneratur. *Scherz.*

17) Verſ. 94. Cod. Cæſar. habet: *Trubtine.*

18) Verſ. 105. *io*, ceu ſæpius monui, reddendum eſt per: *ſemper.* Scherz.

19) Verſ. 112. redde: *Facit ille, qui mihi ſimilis eſt* i. e. qui tam malus eſt, ac ego ſum, der meins gleichen iſt, hodie dicimus. *Scherz.*

20) Verſ. 113. & ſeq. ſic exprimo:
Hunc tangit ſemper dolor ſc. ex invidia
hoc facit ipſi malum cor. i. e. hoc venit ex malitiâ cordis. *Scherz.*

59) Verſ.

Iz ruarit ſino bruſti
 ſar zi thera friſti,
[21] Mit mihilon riuon,
 ſo er iz biginnit ſcouon.
Er bieget z'emo guate,
 iſt ubilo imo in muate,
[22] Uuolt er ſar then uuillon
 gerno iz firdilon,
N'iſt imo thar ouh ſollon
 thuruh then argan uuillon,
Suntar er thaz grubilo,
 finthit er thar ubilo.
Joh uuilit ſulichero iagilich
 theiz allaz ſi ſo ſamalih.
Biginnent fram thaz [23] rechen
 thaz ſie thaz guata theken,
Luagent io zemo argen
 thaz ſie genaz bergen.
Thaz ſiez io bihellen
 mit argemo uuillen.
[24] Iz ſprichit ouch giuuaro
 Hieronimus ther maro
[25] Giuuager uuortes ſines,
 theſſelben alten nides.
„ Er quit ſin ſumiliche,
 thoh in thaz uuerk liche,
[26] Sie thoh bi thie meina,
 thes argen nemen gouma,
[27] Thaz ſie thaz io ſpurilon
 uuio ſie in abuh redinon,
Joh ſie thes io ſaren
 uuio'z hintorort gikeren.
[28] Nu ſie thaz ni mident,
 ſo hohan gomon rinent,
Sie ouh thaz ni eltent
 then Gotes drut ſo ſteltent.
Uuaz duit thanne iro frauili
 theru minera nidiri
Jo iro uuillo ubiler,
 Got biskirme mih er.
Sus ſint thiu thing ellu,
 ſo ih thir hiar nu zellu.
Sus miſſemo muate
 ſint ubile ioh guate.
Thie einun uuollent in uuar
 thaz guata oſonon ſar.
Thie andere mit ilon
 iz uuollent ſar firdilon.

Tangit ejus pectus
 valde bocce tempore,
Cum magna lamentatione
 cum incipit ſcrutari.
(Si) inclinat (reſpicit forte) ad bonum,
 eſt (tamen) malum ipſi in animo:
Vellet ſtatim eo momento
 lubenter id extirpare,
Nihil eſt ipſi hinc etiam perfectum
 propter malam voluntatem.
Quo magis id inveſtigat (penetrat)
 (eo magis) inveniet ibi malum.
Atque vult illorum quilibet,
 ut omne ſit ſimiliter.
Aggrediuntur porro hoc movere (intendere)
 ut bonum tegant.
Reſpiciunt & ad malum,
 ut illud (bonum) abſcondant,
Ut id ſupprimant
 mala voluntate.
Meminit quoque ſane
 Hieronymus ille celebris
Interpres verbi ſui (divini)
 iſtius veteris invidiæ (odii)
Ait: ſunt quidam,
 etſi iis opus (bonum) placet,
Tamen propter multitudinem (peccantium)
 ad malum attendunt animum,
Ut hoc meditentur,.
 quomodo in perniciem (propriam) laborent,
Et hoc intendant,
 quomodo retrorſum vertantur,
Cum (igitur) iſti hoc non evitent,
 tam altis epulis non parcunt,
Neque etiam ceſſant,
 Dei fidelem tam culpant.
Quid faciet tandem iſtorum malitia
 meæ humilitati,
Et iſtorum voluntas mala?
 Deus defendat me prius.
Ita ſunt hæres omnes,
 ſicut tibi hîc nunc dixi.
Adeo diverſæ mentis
 ſunt mali atque boni.
Uni volunt revera
 bonum aperte ſane:
Alteri cum feſtinatione
 id volunt peſſundare.

Thie *Boni*

21) Verſ. 119. redde: *cum magno luctu* ſeu animi ægritudine. *Scherz.*

22) Verſ. 123. Clarius:
Licet vellet mox eo tempore
 lubenter id extirpare,
Nihil tamen ipſi licet perficere
 propter malam voluntatem. Scherz.

23) Verſ. 131. Cum *rechen* idem ſit ac: *dicere, exponere*, non inepte hunc verſum ita reddideris:
Suſtinent hoc late divulgare. Scherz.

24) Verſ. 137. redde:
Dicit quoque revera. Scherz.

25) Verſ. 139. expono:
Mentionem facit verbis ſuis. Scherz.

26) Verſ. 143. redde:
Illi tamen propter malitiam.
De formula: *bi thie meina* vid. ſupra II, 6, 31. *Scherz.*

27) Verſ. 145. & 3. ſeqq. mallem ita redditos:
Ut hoc ſemper inveſtigent, inveniant
 qua ratione poſſint in perniciem (ſiniſtre)
 loqui, ſc. de ſcriptis aliorum,
Et ſemper eo procedant
 ut id retrorſum vertant
i. e. laborem aliorum contemnant. *Scherz.*

28) Verſ. 149. redde: *Ut tam excelſos homines tangant* ſc. cenſura ſua. Supra I, 3, 9. habuimus: *gomono* hominum. *Gomman* virum denotare notiſſimum eſt. *Scherz.*

 29) Verſ.

Thie guate es sar biginnent,
ioh iz fram bringent,
Joh sint fro thrato
rehtero dato;
Thie andere alle filu frua
[29] sero grunzent tharzua,
[30] Sero duit in thiu frist
the'iz bithekitaz n'ist.
Nu bifilu ih mih hiar
then beziron allen in uuar,
Allen Gotes theganon,
mit selben kristes seganon,
Thaz thieselbun smahi min
in gihugti muazin iro sin,
Mit uuorton mih ginuagen,
zi Druhtine gifuagen.
Jo sar in themo friste
zi uualtantemo kriste
Zi uualtanteru henti
ana theheinig enti.
[31] Themo si guallichi
ubar allaz sinaz richi,
Ubar allo uuorolti
si diuri sin [32] io uuonanti,
In erdu ioh in himile
in abgrunte ouh hiar nidere,
Mit engilon ioh mannon
in euuinigen sangon.
Ther mih hiar so gidrosta
thero arabeito irlosta,
Thaz ez min githahta
zi stade mih bibrahta.
Thoh ih thar zua hugge
thoh scouuon [33] si zirugge.
Bin mir menthenti
in stade stantenti
Si guallichi thera ensti
thiu mir thes io gionsti.
Lob ouh thera giuuelti,
ana theheinig enti,
In erdu ioh in himile
in abgrunte ouh hiar nidere.
Mit engilon ioh mannon
in euuinigen sangon. Amen.

Boni id statim aggrediuntur,
atque idem promovent (in eod. progrediuntur)
Et sunt laeti valde
de rectis factis.
Alteri omnes multum cito
dolorem deplorant praetereas;
Dolorem efficit eis tempus,
quo absconditum nil est.
Nunc commendo me hic
melioribus omnibus revera,
Omnibus Dei servis,
cum ipsius Christi benedictionibus,
Ut haec vilitas mea
In memoria possit ipsorum esse,
Verbis me sufficientibus
ad Dominum accommodare (Domino conciliare)
Enimvero in hoc tempore
ad imperantem Christum,
Ad imperatrices manus
absque ullo fine.
Huic sit Majestas
super omne suum regnum,
Super omnem mundum,
sit gloria ejus permanens,
In terra & in coelo
in abysso etiam hic inferius,
Cum angelis & hominibus
in aeternis canticis.
Qui me jam ita fideliter
hoc labore absolvit,
Ut meae meditationes
ad littus me appulerint.
Etsi ego adhuc cogito,
tamen respiciunt illae retrorsum.
Sum mihi gaudens
in littore stans.
Sit honor Gratiae
quae mihi id largita.
Laus etiam potentiae,
sine ullo fine,
In terra & in coelo
in abysso & hic inferius.
Cum angelis & hominibus
in aeternis cantibus. Amen.

OTFRI-

29) Vers. 170. Cum *sero* idem etiam sit ac: *valde*, *sebr*, vid. I, 22, 51. & *grunzen* sit *grunnire*, hunc versum sic expono: *Valde grunniunt ad illud* i. e. contradicunt, repugnant ei rei. *Scherz.*

30) Vers. 171. & seq. clarius forte sic exprimuntur.
Dolorem facit (id) *eo tempore,*
quod ipsum (sc. bonum) *obtectum* (oppressum) *non sit.* Scherz.

31) Vers. 185. mallem redditum formula ordinaria: *Huic sit gloria.* Scherz.

32) Vers. 188. *io uuonanti* exprime: *semper permanens;* *Scherz.*

33) Vers. 198. Codex Caesar. habet: *sio zi rugge.* Mens hujus & praecedentis versus videtur esse; Quamvis nondum a meditationibus, quales habui hactenus, liber sim, tamen id gaudeo, quod hasce tanquam in lucem productas, a tergo respicere liceat. *Scherz.*

1) Vers.

OTFRIDUS
WIZANBURGENSIS MONACHUS
HARTMUATE ET WERINBERTO SANCTI GALLI MONASTERII MONACHIS.

1. Preces ad Deum.

Oba ih thero buacho guati
hiar iauuiht missikerti,
Gikrumpti thero redino
thero quit ther Evangeli **O.**
Thuruh kristes kruzi
[1] bimide ih hiar thaz uuizi,
Thuruh sina giburt
es ist mir, Druhtin, thaz thurf **T.**
Firdilo hiar thio dati,
ioh Druhtin mih gileiti,
Thaz ih ni mangolo thes drof
in himilriches [2] fritho **F.**
Rihti pedi mine [3] thar sine
thie druta thine,
Joh minaz muat gifreuui mir
in euuon, Druhtin, mit thi **R.**
In Himilriches sconi
dua mir thaz gizami
[4] Jo mih io thara uuisi,
thoh ih es uuirdig nis **I.**
Druhtin dua'z thuruh thih
[5] firdanan ueeiz ih filu mih,
Thin gebot ih ofto meid,
bithiu thulta ih thrato managlei **D.**
Vueiz ih thaz giuuisso
thaz ih thes uuirthig uuas ouh so,
Thiu

SI ego Bibliorum bonitatem
hic forte depravavi,
Detorsi sensum
quem dicit Evangelium;
Per Christi crucem
luam hic pœnam,
Per Illius nativitatem,
est mihi, Domine, ejus opus.
Dele hic facinora,
& Domine, me ducas,
Nec caream ejus ideo
in cœlesti asylo.
Dirige pedes meos (eo) ubi sunt
fideles tui;
Et meam mentem exhilara mihi
in ævum, Domine, tecum.
In regni cœlorum pulchritudine
fac mihi hanc gratiam,
Et me eo duc,
ut eo dignus fruar.
Domine fac hoc propter Te,
perditum scio ego multum me.
Tua præcepta ego sæpe transgressus,
ideo patior nimis multum molestiæ.
Scio hoc certo
quod illud promerui ita,
Opera

1) Vers. 6. *bimide*, non idem est ac: *Luam*, sed rectius redditur: *Evito:* ut mens sit, quod, quamvis ob negligentem Evangelii tractationem pœnas insignes mereatur, impunem se tamen mansurum speret ob Christi mortem & nativitatem. *Scherz.*

2) Vers. 12. de v. *Frithof* vid. supra Notam ad III, 25, 12. *Scherz.*

3) Vers. 13. Voces: *thar sine*, hic amputandæ, & versus sequentis initio jungendæ sunt, hunc in modum: *thar sin thie druta thine;* ceu patet ex Cod. Cæsareo. *Scherz.*

4) Vers. 19. Cod. Cæsar. *ioh mih id thara uuisi*, quod reddo: *& me semper eo duc.*

5) Vers. 22. *firdanan*, rectius explica per: *reum*, peccatorem. vid. Notam ad I, 2, 24. *Scherz.*

 6) Vers.

Thiu uuerk firdilo minu,
ginada Druhtin thin V.
Sar io nu [6] giuuaro
thaz ih thir thiono zioro,
Ellu iar innan thes,
ioh daga mines libe S.
Vuanta unser lib scal uuesan thaz,
uuir thionost duen [7] io thinaz.
Thaz huggen thera uuunnu
mit kristes selbes minn V.
Vuola si es io ginuzzun, II. Perfectionum exempla.
thie uuillen sines [8] flizun
Joh sint sie nu mit redinu
in himilriches freuuid V.
In himiles gikamare
mit mihilemo gamane
Mit mihileru liubi
thes uuortes mir giloub L.
Zi hellu sint [9] gisiarat
ioh thie andere gikerit
Thar thultent beh filu heiz
[10] so ih iz alles uuio ni uuei Z.
Alla uuorolt zeli [11] dual
so man in buachon scal.
Thiz findistu ana duala,
thaz sagen ih thir in uuar A.
Nim gouma in alathrati
uuio Abel dati
Uuior hugu [12] rihta sinan
in selb Druhtina N.
Bigonda er Gote thankon
mit sines selbes uuerkon,

Opera deleat mea,
Gratia, Domine, Tua.
Sane nunc confirma
ut tibi serviam decenter.
Omnibus annis interea
& diebus meæ vitæ.
Quandoquidem nostra vita debet esse, ut
nos servitia faciamus tua,
Ut cogitemus gaudia
cum Christi ipsius amore.
Bene sit iis fruuntur,
qui voluntati ejus student,
Et sunt ii nunc rationabiliter
in cœlestis regni gaudiis.
In cœli cameris
cum summa lætitia,
Cum maxima charitate,
hoc verbum mihi crede.
Ad infernum sunt destinati
porro cæteri (eo) versi,
Ibi patiuntur picem multum calidam,
prout id omne certo scio.
Omne seculum refert tormenta,
sicut in Bibliis debet (fieri)
Hoc invenis sine mora,
id dico tibi revera.
Animadverte omnimodo
ut Abel egit,
Quomodo is animum direxit suum,
in ipsum Dominum.
Cœpit Deo gratias agere
suis operibus.

Sinen *Suis*

6) Verſ. 29. *giuuaro* verte: *revera*. Scherz.
7) Verſ. 34. *io thinaz*, redde: *semper tua*. Scherz.
8) Verſ. 38. Cod. Cæſar. *fizzun*.
9) Verſ. 45. Cod. Cæſar. *gisiarit*. Hunc & ſeq. verſum ſic interpretor:
Ad infernum sunt translati
cæteri (impii) *quoque* (eo) *versi*.
Scherz.
10) Verſ. 48. redde: *Prout aliter non scio*. conf. IV, 6, 84. *Scherz.*
11) Verſ. 49. lege: *qual*, Schilter. In MSS. eſt: *du al*, verte itaque:
Omnia secula considera omnino. Scherz.
12) Verſ. 55. Cod. Cæſar. *rihtet*.

13) Verſ.

Sinen uuerkon er io kleib	*Suis operibus is inhæsit,*
uuiht ungidanes ni bilei B.	*quicquam infectum non mansit.*
Vuio ther ander missigiang,	*Quomodo alter (frater Cain) secessit,*
ioh harto hintorort gifiang,	*& valde retrorsum egit,*
Thaz lisist thu ouh zi uuaru,	*Id legis etiam sane*
ioh fon therusselbun far V.	*& de ista occasione (facinore, ausu, contingentia)*
Riat er thes ginuagi	*Deliberavit abunde*
uuio er Abelan sluagi,	*quomodo Abelem occideret.*
Uuio er gidati filu ser	*Quomodo faceret multum ægre*
themo einegen [13] bruathe R.	*unico fratri.*
Gifreuuit ist ther guato	*Lætificatus est ille bonus*
nu in himilriche thrato,	*nunc in cœlorum regno nimis.*
Thaz deta thero uuerko githig,	*Hoc fecit illorum operum bonitas,*
[14] ther ander n'istes uuirthi G.	*alter nullius dignus est.*
Er ist gilobot harto	*Hic est laudatus vehementer*
selben kristes uuorto, Matth. 23. 35.	*ipsius Christi verbis,*
In buachon zi uuare	*In Bibliis certe*
maht selbo iz lesan thar E.	*poteris ipse id legere ibi.*
Ni bristit ni thu horist	*Nec deest, quin audiveris*
uuio [15] leid ther anderer ist.	*quam alter anxius sit.*
Nist ther sin habe ruachon, Gen. 4. 14.	*Nec est qui ejus curam haberet,*
thaz lisistu ouh in buacho N.	*hoc legis etiam in Bibliis.*
Sih Lamech ouh firlos	*Se Lamech quoque perdidit,*
ioh zua quenun erist kos,	*& duas uxores primum elegit,*
Deta ander ubil ubar thaz,	*Fecit (&) aliud malum præterea*
uuant er guater ni uua S.	*nam is bonus non erat.*
In imo ist uns thiu forahta,	*In hoc est nobis ille metus,*
thia uns Cain ouh uuorahta	*quem nobis Cain quoque operatus.*
Lis uuio er then quenon zeinti Gen. 4. 23.	*Lege quomodo uxoribus illis exposuit,*
Joh selberno imo irdeilt I.	*& ipse sibi sententiam dixerit.*
Suntar uuar Enoh in uuar	*At erat Enoch certe*
Druhtines drut sar,	*Domini fidelis valde,*
[16] Uuanta er uuial muates fines	*Namque hic observavit voluntatem ejus,*
nu niuzit paradise S.	*nunc fruitur paradiso.*
Manag-	*Multi-*

13) Vers. 68. *tunc, postea plures fratres nati.* Schilter.
14) Vers. 72. clarius reddo: *Alter* (Cainus) *non est dignus eo*, nempe regno cœlorum. *Scherz.*
15) Vers. 78. *leid* mallem reddere per: *abominabilis.* Gl. Boxh. *leidlib*, execrabilis, *leidliben*, *ababon*, aversor, abominor. Gl. Keronis: *Leidsame*, abominabiles. *Scherz.*
16) Vers. 91. verto: *Namque is imperavit animo suo* i. e. juxta voluntatem Dei animum direxit *Scherz.*

17) Vers.

Managfalta lera	*Multiplicem doctrinam*
duat Druhtin uns in uuara	*facit Dominus nobis revera*
In thesa uuisun [17] untar im	*Hac ratione sub ipso*
the'ih hiar thir zelle thaz firni M.	*quam ego hic tibi refero, hoc cape.*
Oba thu es uuola drahtos,	*Si tu id bene observas,*
in muate thir iz ahtos,	*in animo tibi id reputas:*
Maht thanne thu giuuaro	*Efficit (ex) inde tu profecto*
giniazan beder O.	*fruaris utroque.*
Ni laz thir in muat thin	*Ne mittas tibi in animum tuum]*
thio dat thio guoto ni sin.	*facta quæ bona non sunt.*
Joh laz thir zi bilidin	*Imo mitte tibi pro exemplis*
thie auur bezirun si N.	*quæ contra meliora sunt.*
[18] Allo ziti thanne	*Omni tempore deinceps*
so niuzisthu uabiz untar manne,	*frueris dum vivis inter homines,*
The'ih zalta	*Quæ ego narravi*
thia fruma managfalt A.	*bona multiplicia.*
Cheri ouh thir in thrati,	*Verte etiam tibi studio (accurate)*
in muat thio uuoladati,	*in animum bene facta,*
Uuio Noe bigunt githie	*Ut Noë aggressus bonitatem,*
uuard Druhtine uuirthi C.	*factus Domino dignus.*
Hina uuard thiu uuorolt suns,	*Periit mundus*
the'ist alleo kund hiar untar uns;	*quod est omnibus notum hic inter nos.*
In sunton uuard siu missilih	*In peccatis erat variis,*
giuuisso thaz ni hiluh thi H.	*certum hoc: non celo te.*
Vuas er eino scono	*Erat hic solus pulcher,*
in liutio unhono	*inter homines æstimatus.*
Deta eino er tho zi uuaru,	*Faciebat solus tunc certe*
uuerk ala uuar V.	*opera veritatis.*
Sih kerta er zi Gote ana uuank	*Se vertebat ad Deum absque vacillatione.*
tho ellu uuorolt thar irdrank,	*cum omnis mundus post suffocatus,*
Er eino ther intfloh thaz,	*Is solus qui effugit hoc,*
thiu uuorolt [19] uuirdig es ni uuaS.	*mundus dignus eo non erat.*
Hoher	*Altus*

[17]) Verf. 95. Cod. Cæsar. habet: *untar in, inter illos* i. e. per piorum & impiorum exempla. *Scherz.*

[18]) Verf. 105. cum seqq. Lambecium errantem secutus Schilterus non recte exhibet; ita enim leguntur in Cod. Cæsareo,

Allo ziti thanne
uab iz untar manne.
So niuzisthu theih zalta
thia fruma manigfalta.

quod reddo:

Omni tempore deincept
exerce id inter homines
(&) *tunc frueris, quæ dixi*
bonis multiplicibus. Scherz.

[19]) Verf. 124. Cod. Cæsar. *uuirdig thes ni uuas.*

20) Verf.

Hoher oba mannon	*Altus supra homines*
[20] fuehета in thên undon,	*vectus in undis,*
Uuant er uuas [21] Gotes fumirih	*Namque fuit Dei constanter*
drut, thaz ni hiluh thi **H.**	*fidelis, hoc non celo te.*
Allaz man kunni	*Omne hominum genus*
thulta thar tho grunni.	*passum tunc interitum:*
Uuas uuirdig er in uuara	*Fuit dignus is profecto*
zi bimidanne thia zal **A.**	*ad evitandum hoc periculum.*
Rehtor er iz anafiang,	*Rectius is hoc aggressus,*
tho iz zinoti gigiang,	*quum res ad angustiam redacta,*
Thanne thie [22] mezon in uuar Gen. 11.	*Quam ædificatores certe*
felbo lefen uuir iz tha **R.**	*ipsi legimus id ibidem.*
Tho fie thes bigunnun	*Cum isti hoc aggressi,*
zi himile gifunnun.	*ad cœlum contenderent.*
Uuanta iz uuas unredihaft	*Namque id erat irrationabile,*
bithiu zigiang in thiu kraf **T.**	*propterea diffluxit eis hæc vis.*
Muatun fie fih thrato	*Fatigabat se vehementer*
thero irofelbun dato	*istis suis factis,*
Giuuiffo fagen ih thir ein	*Certe dico hoc tibi solum,*
fie quamun filu fcant hei **M.**	*veniebant valde pudefacti domum.*
Vuanta iz zithiu io irgengit,	*Namque id adeo contingit (ei)*
ther uuidar Gote ringit,	*qui adversus Deum pugnat.*
Ift er io in uuaru	*Est is profecto*
in honlicheru zal **V.**	*in confusorum numero.*
Abraham ther maro	*Abraham ille inclytus*
uuas Gotes drut giuuaro	*erat Dei fidelis profecto*
Thoh [23] thultur ofto in uuara	*Tamen passus sæpe revera*
managfalta zal **A.**	*multiplex periculum.*
[24] Thoh riat imo io Druhtin	*Tamen consuluit ipsi Dominus*
mit fines felbes mahtin	*per suammet potentiam,*
Sos, er [25] io themo duat,	*Sicuti is illi facit*
ther thionoft finaz uuola dua **T.**	*qui servitium ejus bene exercet.*

Erata *Hono-*

20) Verf. 126. lege: *fuebeta.* Schilter. Recte omnino & Codici Cæfareo convenienter. *Scherz.*
21) Verf. 127. *Gote,* Cod. Cæfar.
22) Verf. 135. *Mezon, mez,* menfura. *Mezon,* menfuratores, ædificatores, turris fcil. Babylonicæ. *Schilter.* Verius mihi videtur *Mezon* idem effe ac: *Steinmezen,* lapicidæ. *Scherz.*
23) Verf. 151. Cod. Cæfar. *thult er.*
24) Verf. 153. redde:
Attamen juvit ipfum femper Dominus. Scherz.
25) Verf. 155. *io* iterum redde per: *femper.* Scherz.

26) Verf.

Erata e'rnan filu fram,
tho er z'en alten dagon quam,
Sar bi themo finde
zi [26] diunemo kind E.
Er ouh Jacobe ni sueih,
tho er themo bruader [27] insleih
uuas io mit imo thanne
in themo fliahann E.
Thaz Josepe ouh giburita,
tho er thie drouma sageta,
Therselbo nid inan firuuant Gen. 37, 5.
rumo in anderaz lan T.
Vuarun thar in lante
thie liuti suintante,
In folgetun sie in uuaru
mit mihileru pin V.
Vuio sie auur Got thar drosta,
ioh Moyses irlosta,
Thaz sagent buah ziuuaru
in fines selbes ler V.
Eigun ouh thio buah thaz
then iro mihilan haz,
Then druagun sie io in uuare
unz themo fiarzegusten iar E.
Riatun io ubar thaz Gen. 41, 46. c. 45, 6.
in thaz ferah sinaz,
Ther in drost uuas [28] io sar,
then uuoltun se ofto irslahan tha R.
In Davides dati
nim bilidi zinoti
Uuio er thuruh sino guati
firdruag thaz herot I.
Ni mag ih thoh ih uuolle
thieselbun liuoli alle,

[29] Thoh

Honoravit ipsum valde
cum ad senectutem pervenisset,
Statim in illo itinere (ad Sodomam)
carissimo infante.
Idem & Jacobum non deseruit,
cum fratri praeveniret.
Erat cum ipso deinde
in fuga.
Quod & Josepho contigit,
cum somnium narraret:
Ista invidia ipsum averruncavit
procul in aliam regionem.
Erant tunc in (illa) regione
homines (Hebraei) tabescentes (fame)
Ipsum sequuti profecto
cum maximis poenis.
Quomodo vero Deus tum eos consolatus,
& Moses liberavit,
Hoc dicunt Biblia profecto
in ipsiusmet (Mosis) doctrina. (libris)
Habent etiam Biblia hoc,
(nempe) istud magnum odium,
Quod portarunt revera
usque in quadragesimum annum.
Conspirarunt praeterea
in vitam illius,
Qui istis solatio erat utique,
hunc voluerunt saepe occidere tunc.
In Davidis factis
sume exemplum studiose,
Quomodo per suam bonitatem
toleravit Principem.
Non possum, etsi velim
illa exempla omnia, (enarrare)

Tamen

26) Vers. 160. lege: *diuremo*, Schilter. Consentit Cod. Caesar.
27) Vers. 162. *irsleib* redde: *aufugeret*. Scherz. (Schilter habet *insleib*, *non irsleib*.)
28) Vers. 183. *io* redde per: *semper*. Scherz.
29) Vers.

[29] Thoh uuir thaz iruuellen,
fo mammonto gizelle N.
Bithiu ift nu baz zi uuaro,
thaz uuir gigruazen [30] hiare.
Thaz ouh thaz ni bileib
thaz Johane ouh hiar leid klei B.
[31] Erift ahtun fie fin
thaz fagen ih thir in uuar min,
[32] Fiangun tho mit nide
zi felb Druhtin E.
Riatun tho ginuagi,
uuio man'nan irsluagi,
Giuuiffo fagen ih thir uuar,
thaz irfultun fe fa R.
Tho fie thaz gifrumitun,
thie iungoron firiagoton
fo uuar funna lioht leitit,
fo uuurtun fie zifpreiti T.
Oba thu es biginnis,
[33] in buachon thu iz findis,
Thaz uuir nu niazen thrato,
thero Druhtines drut O.
Sus in thefa uuifun
[34] fo sleifthiu uuorolt herafun,
[35] Jo ahta, uuizift thu thaz
thes guaten, ther thar ubil uua S.
Aller liut ginoto
[36] ahta tho thero druto;

Noh

Tamen hoc eligamus,
quod afficit, referamus.
Propterea eft nunc melius profecto,
ut prædicemus Salvatorem.
(*Ut tamen*) *nec omittatur*
quod Johanni quoque calamitas adhæferit.
Antea perfecuti ipfum,
hoc dico tibi per fidem meam,
Captivarunt ex invidia
adverfus Ipfum Dominum.
Confultarunt abunde
ut interficeretur,
Certe dico tibi vere,
id impleverunt ifti ftatim.
Cum hoc perfeciffent,
difcipulos expulerunt,
Quousque folis lumen ducit,
eo fuerunt diffipati.
Si id intendis,
in libris id invenis,
Quod nos jam fruimur valde
Domini fidelibus.
Ita hac ratione
procedit mundus huc usque,
Et perfequitur, fcias hoc,
bonum, qui malus eft.
Omnis populus certe
perfequitur fideles;

Adhuc

29) Verf. 191. & feq. redde:
Licet hoc velimus fc. facere
tam pulcre narrare. Scherz.

30) Verf. 194. lege: *heilare.* Schilter. Non opus eft correctione; nam fi lectionem Flacii & Codicis Cæfar. retinemus. Verf. hunc cum præced. 2. feqq. ita reddere poffumus:
Ideo nunc melius eft certe
ut dicamus hic,
Quod hoc non ceffaverit
quin Johanni etiam calamitas inhæferit, obtigerit. *Scherz.*

31) Verf. 197. hunc ita reddo:
Primo ipfum (Johannem) *funt perfecuti.* Scherz.

32) Verf. 199. & fq. fic verte:
Tetenderunt inde ex odio
contra ipfum Dominum (Chriftum)
conf. I, 23, 16, & 21. *zi* pro: *contra* quoque ufurpatur fupra II, 18, 30. *Scherz.*

33) Verf. 210. *in buachon* redde: *in Bibliis.* Scherz.

34) Verf. 214. Cod. Cæfar. *So sleif thiu uuorolt.*

35) Verf. 215. redde:
Semper perfecutus eft, fcias hoc. Scherz.

36) Verf. 218. *ahta*, redde iterum: *perfecutus eft.* Scherz.

Noh dages hiutu in uuara
[36] * so uuonet io thiu far **A.**
Nim goumo nu gimuato
therosélbun Gotes druto
[37] Draht es nu mit uuillen,
in selben sancti [38] Galle **N.**
[39] Chorota er ofto thrato
therosélbun arabeito,
Thes er nu ana uuanc
habet fora Gote than **C.**
Thenkemes in muate
uns allen nu zi guate
Joh uns harto queme in muat
[40] thieselba Druhtines gua **T.**
[41] Ist uns hiar gizeinot
in betben io thuruh not
In ubili inti in guati
unsercro zuhto dat **I.**
[42] Giuuar thu uuis io thrato
thero bezirun dato.
[43] Bisceouuo thir io umbiring
ellu thisu uuorolt thin **G.**
Alle thie [44] firdanun
the unsitig uuarun
Thie mid thu io [45] in uuara
[46] io allero iro far **A.**
Laz thir in muat thin
thie thar bezirun sin,

So

Adhuc hodie revera
manet hic processus.
Animadverte jam benigne
ipsius Dei fideles,
Considera nunc studiose
Ipsum Sanctum Gallum.
Tentatus sæpe valde
illis laboribus,
De quo nunc sine dubio
habet coram Deo premium (laudem.
Perpendamus in animo
nobis omnibus nunc in bonum.
Et nobis valde veniant in mentem
illa Domini bona.
Est nobis hic ostensa
in orando cum sollicitudine.
In malis & in bonis
nostræ disciplinæ ratio.
Revera tu (hic) cognoscas valde,
meliorum facta (opera)
Conspicias tibi circumcirca
omnes hujus mundi res,
Omnes perditos,
qui male morati fuerunt,
Hos evita revera
& omnem istorum conversationem.
Mitte tibi in mentem tuam
qui meliores sunt:

Sic

36) * Vers. 220. redde: *manent semper hæ insidiæ.* Scherz.

37) Vers. 223. & sq. Exprime:
Observa id lubens
in ipso S. Gallo. Scherz.

38) Vers. 224. Vita S. Galli. *Schilter.*

39) Vers. 225. Clarius:
Gustavit ille sæpe admodum
illas afflictiones. Scherz.

40) Vers. 232. reddidissem: *illa* (sæpe laudata) *Dei bonitas.* Scherz.

41) Vers. 233. & 3. seqq. transfer:
Sunt nobis hic repræsentata
in utrisque certe accurate,
In bonis & in malis
nostri generis facta. Scherz.

42) Vers. 237. & seq. redde:
Observa semper admodum
Probiorum facta. Scherz.

43) Vers. 239. Mallem reddere:
Considera tibi (ad usum tuum) *circumcirca.* Scherz.

44) Vers. 241. *firdanun* idem esse ac: *Reos criminum, nocentes, pravos*, jam aliquoties monui. vid. supra Notam ad I, 2, 23. *Scherz.*

45) Vers. 243. *io* redde per: *semper.*

46) Vers. 244. pro *io* Cod. Cæsar. habet: *iob*, redde autem illud; *Et omnes illorum dolos.* Scherz.

47) Vers.

So bistu, so ih thir sagen scal,
Gotes drut ubara L.
Lis thir in then liuolon, III. Commendatio caritatis fraternae.
thaz selba the'ih thir redinon
Fon alten zitin hina forn,
so sint thie buah al theses fol L.
In in uuir lesen thare,
thaz uuizun uuir zi uuare,
Thera minna gimuati
ioh managfalto guat I.
Minna thiu diura
the'ist karitas in uuara,
Bruaderscaf ih sagen thir ein,
thi gileitit unsih hei M.
Obo uuir unsih minnon
[47] si birun uuir uuerd mannon,
Joh minnot unsih thrato
selb Druhtin unser guat O.
Ni duen uuir so ih sagen thir ein
sero quimit unsiz heim,
Serag uuir es uuerthen,
in thiu uuir iz ni uuolle N.
Altan nid the'ih redota,
then Cain [48] io habeta,
Ther si uns [49] leid in uuara
er ist uns mihil zal A.
[50] Simes io mit guate
zisamane gifuagte,
Joh folgemes thes uuares,
uuir kind sin Abrahame S.
Thia milti thia David druag, 1 Sam. 24, 12. 2 Sam. 19, 23. c. 26, 21.
duemes harto uns in thaz muat
Thia

Sic es tu, prout tibi dicere debeo,
Dei fidelis per omnia.
Lege tibi in libris
illud quod ego tibi retuli.
Ab antiquis temporibus inde usque
sunt biblia omnis hujus plena.
In iis legimus ibi,
hoc scimus pro certo,
Amoris gratiam
& multiplex bonum.
Amor ille pretiosus
qui est karitas revera,
Confraternitas dico tibi semel,
deducit nos domum.
Si nos invicem diligimus,
sumus cari homines,
Et diligit nos valde
Ipse Dominus noster bonus.
(Si) non facimus sic, dico tibi semel
dolor venit nobis domum,
Tristes fiemus,
dum illud non volumus.
Vetus odium, quod dixi,
quod Cain habuit,
Sit nobis dolori revera
est nobis magna noxa.
Simus in bonitate
simul conjuncti,
Et sequamur verum,
ut liberi simus Abrahami.
Mansuetudinem quam David gessit,
faciamus firme nobis in mentem,
Quam

47) Vers. 262. pro: *si*, lege: *so*. Schilt. ita etiam legit Cod. Caesareus. *Scherz.*

48) Vers. 270. *io* redde: *semper.*

49) 271. cum *leid* execrationem, abominationem quoque significet, ceu supra monui, verto: *Illud nobis sit abominationi revera.* Scherz.

50) Vers. 273. redde: *Simus semper in bono.* Scherz.

51) Vers.

Thia Moyses unsih lerit, Lev. 19. 18.
thiu bosa ist ellu [51] niuuih T.
Euangelion in uuar
thie zeigont uns so sama thar,
[52] Gibietent uns zi uuare
unsih [53] minnon hiar E.
[54] Redinot er suntar,
zi [55] thenselbon iungoron thar
Fon theru minnu managaz er,
selbo Druhtin unse R.
In naht tho er uuolta in morgan
bi unsih selbo irsterban.
Duat uns thaz gimuati,
bi sines selbes guat I.
In gibot er harto,
sines selbes uuorto,
Thaz man sih minnoti
so er uns iz bilidot I.
Mit [56] caritate ih fergon,
so [57] bruaderscaf ist giuuon.
Thi unsih scono so gizam;
son selben Satanase na M.
[59] Osono thio guati, [58] Et studii orandi invicem pro altero.
ioh [60] duet mir thaz gimuati,
In gibete thrato
iues selbes dat O.
Ni lazet [61] nur gihugget,
ioh mir ginada thigget,

Quam & Moses nos docet,
iracundia est omnino nihil.
Evangelia profecto
ostendunt nobis æqualiter ibi,
Mandant nobis certe
nos invicem diligere hic.
Loquutus seorsim
ad discipulos
De dilectione varia
ipse Dominus noster.
In nocte cum vellet mane
pro nobis ipse intermori.
Fecit nobis hanc gratiam,
pro sua benignitate.
Illis mandavit valde
suismet verbis,
Ut se invicem diligerent,
sicut Ipse nobis exemplum dedit.
Cum caritate ego obsecro,
ut fraternitas est consueta,
Quæ nos egregie ut decet
ab ipso Satana eripuit.
Aperite hanc bonitatem,
& facite mihi hanc gratiam,
In precibus valde, (pro me)
vestrimet factis.
Non finatis modo commemoratum,
imo mihi gratiam impetretis,

Mit Cum

51) Vers. 280. cum *niuuieht*, *neuuuiht* pravum quoque denotet, ceu ex Glossis Lipsii apparet, eptius vertes:
Iracundia omnis est mala. Scherz.

52) Vers. 283. Hucusque defectus in editione Flacii, hic denique sequitur conclusio & isthic. *Schilt.*

53) Vers. 284. Uterque Cod. habet: *uuir unsih minnon.*

54) Vers. 285. & duos seqq. sic transfer:
Locutus est inprimis
ad discipulos ibi
De amore varia Ille. Scherz.

55) Vers. 286. Uterque Cod. *thenselben.*

56) Vers. 297. Cod. Cæsar. habet: *karitate.*

57) Vers. 298. Cod. Cæsar. habet: *bruederscaf.*

58) Verba marginis ad ℣. 301. non sunt in MSS.

59) Vers. 301. legendum videtur, *osonot.* &c. alloquitur enim jam Fratres S. Galli. *Schilter.*

60) Vers. 302. Cod. Cæsar. habet: *dyet.*

61) Vers. 305. Utrumque MSC. habet pro: *nur* duas voces: *ni ir.* Unde hic versus ita est reddendus:
Nolite permittere, quin recordemini (mei) *Scherz.*

62) Vers.

Mit [62] minnu filu follen,	*Cum caritate multum plena*
zi felben [63] Sancti Galle **N.**	*ad ipsum S. Gallum.*
Afur thara [64] uuidari	*At vero ex adverso*
thiu mines felbes nidari,	*mea propria humilitas.*
Duat [65] iu gihugt in uuara	*Facit vobis mentionem revera*
thaz ir bimidet zal **A.**	*ut vos caveatis periculum.*
[66] **C**i felben fancti Petre, *Invocatio S. Petri.*	*Ipsius Sancti Petri*
[67] ther fo giang in then fe.	*quum is ambularet super mare.*
Thaz er fi uns ginadic, [68]	*Ut is fit nobis gratiosus,*
[69] tho ih es ni fi uuirdi **C.**	*etsi ego non sim ejus dignus.*
Hohi er uns thes himiles,	*Exaltet nos cœlo,*
ioh muazin freuuen unfih thes	*& gaudeamus desuper,*
[70] Infperro thara [71] gileiti mih,	*Janitor eo deducat me,*
ioh thar gifreuue ouh iui **H.**	*& ibi exhilaret & vos*
In [72] himilriche fconi,	*In cœlorum regno pulchro,*
thaz uuir thaz feltfani	*ut illa mirabilia*
Scouuon thar in uuari,	*Conspiciamus ibi ex vero,*
ioh thio euuinigan ziar **I.**	*Et æternum illum decorem.*
Simbolon in euuon,	*Semper in ævum*
thes fint thie fine thar giuuon	*huic adsueti sunt sui ibi,*
[73] Uuir muazin freuuen unfih thes,	*Nos debemus lætari de hoc*
iamer fines thanke **S.**	*perpetuo ex ipsius gratia.*
Xrift halte [74] Hartmuatan	*Christe serva Hartmuatum*
ioh Uuerinbrahtan guatan,	*& Werinbrachtum bonum,*
Mit	Cum

62) Verf. 307. *minnon*, habet Cod. Cæfar.
63) Verf. 308. Flacius *fanti*, ut & verf. 313. *Schilter.* Aft MSS. *fancti* habent. *Scherz.*
64) Verf. 309. Cod. Cæfar. habet *uuidiri*, & in feq. verfu: *nidiri.* hoc *nidiri* etiam habet Cod. Vat.
65) Verf. 311. reddo:

Facit veftrûm mentionem (in precibus nempe) *revera.* Scherz.

66) Verf. 313. redde:

Ad Sanctum Petrum. Scherz.

67) Verf. 314. redde:

Qui ita (uti fupra III, 8, 71. expofitum fuit) *ambulavit in mari.* Scherz.

68) Verf. 315. Verba marginis abfunt in MSS. *Scherz.*
69) Verf. 316. lege: *thoh ih ni fi es uuirdic.* ex Cod. Cæfar.
70) Verf. 319. reddo:

Recludat (&) *eo ducat me.*

Nam in utroque MSC. eft: *infperre.*

71) Verf. eod. Uterque Codex habet: *gileite.*
72) Verf. 321. Cod. Cæfar. *himilisgo.*
73) Verf. 327. Rectius: *Ut poffimus.*
74) Verf. 329. Hartmutus feu Hartmudus, cognatus Rudolphi Regis Burgundiæ, Monachus S. Galli, Rhabani Mauri Auditor, vir undecunque doctus, ingenio fubtilis, eloquio difertus, vita & converfatione devotus, Græcæ, Latinæ & Hebraicæ linguæ peritus, & Arabicæ non ignarus. *Trithemius in Catalogo Illuftr. Viror.* ubi tamen perperam *Hartmundus.* Claruit temporibus Lotharii & Ludovici filii Impp. An. 870. vid. *Joh. Stumpffii lib. V. Hiftor. Helvet. c. 4. & 5.* Unde conftat eum Abbatem electum effe An. 872. ante quem Otfridus hos libros ad eundem, adhuc Monachum, fcripfit. Et vid. *Ratpertum de cafibus S. Galli c. 8. usque ad fin.* & *Ekkardum junior. de iisdem. Hepidani Annales A. 872.* inter fcriptores Rerum Alemann. Goldafti. Werinbertus vel Werenbrechtus & Werinbracht, Magifter Anonymi de Geftis Caroli M. e Canifio editi, Rhabani Mauri difcipulus, Philofophus clarus, Poëta infignis, Græci fermonis non ignarus. *Trithemius.* Voffius *de Hiftor. Latin. 2. 36. Lambecius Tom. II. Biblioth. Cæfar. c. V.* a quo etiam

Mit in si ouh mir gimeini	*Cum iis sit & mihi communis*
thiu [75] euuiniga [76] heili	*æterna salus.*
[77] Joh allen io zi gamane	*Atque omnibus ad gaudia*
[78] themo heilegen gisamane	*sanctis conjunctim,*
Thie dages ioh nahtes thuruh not	*Qui diu noctuque studiose*
thar [79] sancte Gallen thionont.	*ibi sancto Gallo serviunt.*

etiam merito vapulat B. Rhenanus & Wolffg. Lazius, qui Auctorem hujus Libri retulit ad tempus Clodovæi R. cum Christo primum Francl nomen dedere, pag. 455. Schilter. *De Hartmuto* vid. quæ occurrunt in Canisii *Lection. Antiqu.* Tom. II. Part. III. pag. 191. Editionis Jac. Basnagii, cujus Observationem de Carminibus i. e. Epigrammatibus seu Hymnis Sacris Illustr. virorum Monasterii S. Galli adde: jungatur Ekerhardus de vita Notkeri Balbuli cap. 15. & Bucelinus in Constantia pag. 156. & 159. & Brouuero in Antiquit. Fuld. lib. I, c. 14. ubi etiam *de Werenberto* agit. Scherz.

75) Vers. 332. Cod. uterque *euuinigen.*

76) Vers. eod. Flac. *heilig*, perperam. *Schilter.*

77) Vers. 333. *Ti ob*, Schilter. MSS. habent: *Joh.* Versum hunc redde:

Et omnibus semper ad gaudium.

78) Vers. 334. redde:

Sanctæ Congregationi (illorum) *Scherz.*

79) Vers. 336. Flacius: *fante*, Schilter. MSS. *sancte* habent. *Scherz.*

ad pag. 400.

§. VIII.

ALPHABETUM GOTHICUM

I. *Ex Codice Argenteo.*

a. b. g. d. e. f. h. i. k. l. m. n. o. p. q. ς. ſ. t. th.
u. w. ch. z.

II. *Ex Ioh. Olai Histor. Goth. et Suecor. L. I. c. 7.*

a b c d e f g h i k l m

n o p q r s t u x y z æ

III. *Ex Dureto vid. Bibl. Polyglott. Anglic.*

A B C D E F G H I K L M N O P

Q R S T V X Y Z Au Eu Ei Oi Oe Æ

IV. *Ex Vulcanio de Lit. et Ling. Goth. p. 20. 24.*

A E I O V BA BAſ be beſ bi biſ bo boſ bu buſ be

V. *Dan. Rogersii apud Vulcan. l. c. p. 43.*

a b c d e f g h i k l

m n o p q r s t u x

VI. *Ejusdem Rogersii ibid. p. 44.*

a b c d e f g h i k l m

n o p q r s t u x y z æ

VII. *Ios. Scaligeri apud Vulcan. p. 46.*

a b c d e f g h i k l

m n o p q r s t u

NOTKERI TERTII LABEONIS
PSALTERIUM DAVIDICUM:

E Latino in Theotiſcam Veterem Linguam Verſum, & Paraphraſi illuſtratum.

Opus nunquam alias editum

E Manuſcripto Codice pervetuſto
DN. de la LOUBERE
Primus
Eruit, & deſcribi, dum viveret, curavit,
Tum Interpretatione & Notis ornavit

JOANNES SCHILTERUS,

JCtus Argent.

EDITIO PRIMA

Poſt fata B. Viri ſummo ſtudio curata.

Præmittitur Diſſertatio Hiſtorico-Critica, De vero libri Auctore.

ULMÆ,
Sumptibus DANIELIS BARTHOLOMÆI,
cIↃ IↃCC XXVI.

PRÆFATIO
AD
PSALTERIVM NOTKERI.

§. I.

Nter immensa, quibus Creator O. M. humanum genus mactavit, beneficia, caput exserit divina Revelatio in Codicem SS. Scripturæ redacta: absque qua si foret, & viam summi Boni salutisque æternæ, & veritatem Historiæ Sacræ atque prophanæ miserrimè ignoraremus: contrà verò in crassissimis errorum tenebris & mirarum fabularum labyrinthis oberraremus.

§. II.

Incunabula Sacræ Scripturæ ut in primo sesquimillenario seu orbe antediluviano quæramus, & ratio facit Ecclesiæ, & vestigium nobis indicare videtur Fl. Josephus, commendatissimus Scriptor, qui *lib. 1. Antiq. Judaic. c. 3.* de Sethi patriarchæ nepotibus tradit, quod sideralem scientiam ac cœlestium rerum cognitionem erectis duabus columnis, lateritiâ & lapideâ, inscripserint: quòdque suo tempore lapidea adhuc in Syria superstes fuerit: Quantò magis divinas revelationes & sacra oracula consignasse eos, existimandum est?

§. III.

De Noacho & ejus posteris simile quid judicandum. Atque quum totus terrarum orbis iterum à DEO vero ad Idolomaniam prolapsus esset, Hic pro infinitâ suâ bonitate elegit sibi populum peculiarem, Abrahæ posteros, eisque per Mosen dedit non modò Decalogum divinâ manu exaratum, sed & totam Historiam ab orbe condito, & Legem sacram ac civilem conscribi fecit. Abinde per singula secula plures sacri libri parænetici pariter & historici secuti, Sacrum Codicem hodieque constituentes, multis licet (sed extra Canonem) deperditis. Cum enim per captivitatem Babylonicam facilè totus Codex potuisset interire, peculiari tamen divinâ providentiâ maximè nobis necessarii nobis fuerunt conservati; postea per Esdram revisi, & populo subinde prælecti fuerunt. Inde ad nostra usque tempora textum Ebraicum purum atque integrum pervenisse, verior est sententia, etsi in uno vel altero Ms. lapsus amanuensium lectionis varietatem effecerit.

§. IV.

Secuti sunt LXX. Interpretes à Ptolomæo Rege Ægyptiorum invitati, ut Codicem Sacrum in Græcam Linguam verterent: qui tamen non πᾶσαν ἀναγραφὴν, sed tantum τὰ τῦ νόμυ transtulerunt, teste Josepho *L. 1. A. J. c. 1.* De iisdem S. Hieronymus *in Proœmio ad Quæst. Hebr. Tom. III.* refert: *Illi Ptolomæo Regi Alexandriæ Mystica quæque in Scripturis sanctis prodere noluerunt, & maximè ea, quæ Christi adventum pollicebantur, ne viderentur Judæi & alterum DEVM colere, quos ille Platonis sectator, magni propterea faciebat, quia unum DEVM colere dicerentur. Sed & Evangelistæ & Dominus quoque noster atque Salvator, nec non & Paulus Apostolus, multa quasi de V.T. proferunt, quæ in nostris codicibus non habentur. Super quibus in suis locis plenius disseremus. Ex quo perspicuum est, illa magis vera esse exemplaria, quæ cum Novi Testamenti autoritate concordant. Accedit ad hoc quoque quod Josephus, qui LXX. Interpretum proponit historiam, quinque tantum ab eis libros Moysi translatos refert, quos nos quoque confitemur plus quam cæteros cum Hebraicis consonare. Sed & hi qui postea interpretes extiterunt, Aquilam loquor & Symmachum & Theodotionem, longè aliter habent, quàm nos legimus.* Idem in Micheæ cap. 2. Tom. VI. *Interpretatio LXX. si tamen LXX. est. Josephus enim scribit, & Hebræi tradunt, quinque tantum libros legis Moysi, ab eis translatos & Ptolomæo Regi contraditos.* Quis ergo fuerit interpres reliquorum librorum sacrorum? Fortasse unus, aut plures, sed incerti: id quod & Latinæ Interpretationi contigit. Atque imò quum per vetustam traditionem Græca ista versio LXXII. Viris attribuatur: Quid obstat quò minus illi, vel unus atque alter illorum reduces ex Ægypto transtulerint totum Codicem, etsi eum non una tradiderint Ptolomæo? idque in gratiam Proselytorum.

§. V.

Ex quibus porrò constat de insequentibus Triumviris totiusque S. Scripturæ interpretibus, Aqvila, Symmacho, & Theodotione: *Juxta Præf. in Lib. Paralipom. eodem Tom. III.* totum orbem hâc inter se trifariâ varietate compugnasse. Fuerunt tamen etiam plures, sed hi præcipui fortè. Omnes recenset celeberrimus Doujat Prænot. Canon. Lib. 1. c. 20. numero decem. Insecuti sunt post S. Hieronymum, quinto seculo Ebræorum Masorethæ, de quibus audiamus Heinsium in Prolegom. Aristarchi S. pag. 650. n. 40. „Quidam de Homericis emendationibus interrogatus, eam „omnium emendatissimam respondit, quæ aut non, aut minimè emendata esset. Nam „Homerum legere, quam Criticos imperitos malebat. Idem ne in Sacris scriptis fieret, „quum in Judæorum gente Masorethas excitavit, providè occurrit DEus: qui stupen„do studio industriâque omnes Bibliorum literas ac voces numerarunt, à quo סופרים „supputatores dicti, ut haud secus, quam in bene constituta domo, in qua ratio pos„sessionis constat, ac cum summa cura omnia servantur, nihil eripi, perverti aut mu„tari possit. Vnde & cum Legis conservatione sive præsidio conjunctum esse hoc stu„dium Magistri Hebræorum meritò ac suo jure dicunt. - Iidem sunt, qui in literis ma„joribus minoribusque ac inversis, iidem qui & circa voces, in quibus lectionum va„rietas, quæ קרי וכתיב *lectio* & *scriptio* ab illis dicitur: iidem qui & in distinctione ver„suum, judicium exercuerunt. Iidem denique ne quidquam aliorum diligentiæ conce„derent, autorum scripta, ùt Latini Critici & Græci, imprimis autem illi, qui in Te„tralogias, è recepta in Tragœdiis tum consuetudine, Dialogos Platonis distinxerunt, libros Sacri Codicis disposuerunt.„ Hæc Heinsius. Plura de iisdem dabunt Buxtorf. *in Tiberiade; seu Commentario Masor.* c. 1. Cunæus *de Rep. Heb. L. I. c. ult.* Doujat. *Prænot. Canon. L. 1. c. 19, 3.*

§. VI.

Atque hæc in Ecclesia orientali. In occidentali verò magna licentia primò fuit vertendi S. Codicem ex idiomate Græco variorum interpretum, ut qui & quot verterint, numerari non potuerint, teste Augustino. Redacta tamen fuit ista multitudo ad Versionem, quam vocant *Romanam, Italam, & Vulgatam veterem; novam* enim

enim S. Hieronymus concinnavit, quam *Hebraicam Veritatem* vocat, postquam veterem illam aliquo modo *emendaverat*, & quæ pro *Veritate Ebraica* fuit retenta. Atque ut propius ad scopum veniamus, quum inter libros sacros præcipuè emineat Psalterium Davidicum, ejusque translationem Germanicam Notkeri Abbatis nunc primum publici juris faciamus, verum etiam de hoc est, quod diximus, Vulgatam hîc Latinis fuisse retentam, non Romanam, nec Veritatem Ebraicam, quæ vocatur. Qua de re Nic. de Lyra in Præf. Psalt. scribit: *B. Hieronymus ter transtulit Psalterium, primò secundùm LXX. quod Psalterium ROMANVM dicitur, eò quod Ecclesia B. Petri illo utitur. Secundò fecit aliam translationem non multùm distantem à prima, & tamen magis appropinquantem Hebraico, & vocatur Psalterium GALLICANVM, eò quod Damasus Papa ad rogatum Hieronymi illud fecit cantari in Ecclesiis Gallicanis. Propter hoc dicitur in Regula Fratrum minorum: Clerici faciunt divinum officium secundum ordinem Romanæ Ecclesiæ, excepto Psalterio: quia Fratres utuntur Psalterio Gallicano. Tertiò ad preces Sophronii, qui frequenter disputabat cum Judæis, qui solum recipiunt illud quod est in Hebræo, fecit translationem immediatè acceptam ab Hebræo: propterea vocatur Psalterium Hieronymi juxta Hebraicam Veritatem. Media autem translatio est communior inter Latinos, & ideò in expositione hujus libri intendo eam prosequi, & ubi notabiliter discrepat ab Hebræo vel à translatione Hieronymi juxta Hebr. V. tangam illud secundum gratiam à Domino DEO mihi datam.*

§. VII.

Alicubi tamen in Gallia Psalterium Romanum vetus adhuc frequentatum, veluti in Ecclesia Lugdunensi, constat ex libello quo variantes Lectiones annotantur, cujus titulus est iste: *Notes & Corrections sur le Breviaire de l'Eglise de Lyon.* par *C. le Laboureur, Prevost de l'Isle de Barte à Cardinal Archevêque de Lyon. à Lyon* MDCXLVII. Is autor inter alia observat: in Psalmo VI. & in XCIV. & alibi multa in Breviario Lugdun. reperiri, quæ in Vulgata hodierna non ita reperiuntur; relicta tamen sint & alibi in Breviariis & Missalibus, etiam a Correctoribus viris Romæ præcipuis, quibus olim curam revidendi & corrigendi Missalia & Breviaria Pius V. & Clemens VIII. Romani Pontifices commiserant, ea autoritate, ut sub S. Patris nomine prodirent. Nimirum plus valuisse apud ipsos tot veterum SS. Patrum Tertulliani, Cypriani, Hilarii, & Augustini autoritatem venerandam, quam ut ea vellent remota aut correcta, quæ in tantorum doctorum Scriptis è Romana veteri versione reperiantur.

§. IIX.

Verum propior nostrum scopum attingit quæstio: an Notkerus revera autor sit hujus versionis? Maximè enim dubium hoc reddit, quod Otfridi translatio ferè coincidit cum illa: qui verò bene vetustior est Notkero: illam translationem in Bibliotheca Vindobonensi extare, Pet. Lambecius ostendit, & nos infra Psalmi XLI. collationem exhibemus cum variantibus lectionibus. Etsi verò in utramque partem res hæc disputari possit: Arbitror tamen, primum ac genuinum auctorem hujus translationis esse Otfridum: sed post seculum & quod excurrit, Notkerus revisionem ejus instituit, atque verba interea insolita facta, aut aliis interpretatus fuit, aut alia substituit; sed & Latina vocabula adjecit, in favorem, ut puto, peregrinorum fratrum, quibus Latina notiora forte erant, quâm Alemannica.

SVPPLEMENTVM PRÆFATIONIS.

Hucusque licuit, dicam, an lubuit B. SCHILTERO telam suæ præfationis ordiri, & primis velut lineis rerum dicendarum ordinem adumbrare. Utinam &, ex voto suo nostroque, cœptum opus continuare, ut proposuerat, vel omnino pertexere ipsi licuisset! Verum id quidem vel temporum asperitas tot subinde turbis, tot bellis Germanos inter & Gallos tum erumpentibus, calamitosa, & ante omnia literis inimica, vetuit; vel fessa senectus ac cœcutiens hebetudo Viri tot ceteroquin laboribus, pene infinitis, obruti, non sustinuit; vel fortuna laboribus eruditorum raro satis æqua negavit. Profecto, si prodituri in lucem edendique abs sese Thesauri Sui, e tot Bibliothecarum insignium angulis eruti, ac per tot annos indefessis curis laboreque Herculeo congesti & perpoliti spes lætior, aut paullo propinquior Seni Optimo adfulsisset, Præfationem haberemus multo luculentiorem, & capitibus rerum arduis, quæ nunc nonnisi obiter tangit, longe accuratius responsuram. Nobis enimvero neque fas est aut æquum, castigare quidquam in alieno labore; nec animus in re tot quæstionibus diffusa, quæ alium locum, alias horas postulant, nunc esse prolixis. Pauca dabimus quæ Theotiscam Psalterii Versionem, autoremque qui nunc prodit, Notkerum (aliis Notgerum) manifeste attingunt; de Codice Luberiano addituri simul, quantum expiscari amicorum opera potuimus.

Inter cetera Ecclesiæ Gallicanæ veteris & Germanicæ decora eminet magnopere laudemque meret eximiam studium transfundendi Sacros Bibliorum Libros, aut omnes, aut aliquos, in linguas utriusque gentis vernaculas, bono Ecclesiæ cum caliginosa barbarie misere luctantis, insigne. Ceterum electus e S. Bibliis ante alios liber Psalmorum est, in quo diligentiam viri Cordati frequentem seculis diversis, & multam ostenderunt. Gallos nunc mitto alibi quærendos. Germanicas Psalterii versiones non unius ævi, nec autoris tantum unius, plusculas, diversis exaratas seculis Germanorum & Anglorum bibliothecæ velut tot decora & cimelia cupidissime adservant. Ut nunc nihil dicamus de versionibus Psalterii Anglo-Saxonicis, vel Aelfredi Regis ab Joanne Spelmanno A. 1640. edita, vel alia anonymi nono ruente seculo scripta: (cum utique Saxones Germanicæ gentis & linguæ fuerint propago) quarum notitiam ex Jac. Usserii Historia de Vernaculis Scripturis Dogmatica, & Auctario Henr. Whartoni hauriet uberem, qui volet. Germanicam quoque veterem Psalterii versionem adservat ornamentis haud infimi ordinis adscriptam Bibliotheca Norfolciana apud Anglos. (annotante Jacobo le Long.) Vidit Justus Lipsius olim in Bibliotheca Arnoldi Wachtendonk Psalterium Latinum cum versione Germanica interlineari Seculo IX. scripta. Vidit, inquam, & legit cum delectatione, ut ipse memorat Centur. III. Ep. 44. ad Belgas, & Glossarium inde parvum composuit vocum Teutonicarum, ad quod etiam noster Schilterus subinde provocat. Alias Psalterii versiones Germanicas Seculis inferioribus XIII. XIV. & XV. exaratas, minime profecto spernendas, Vindobonæ in Augustissima Maximi Cæsaris Gaza: Gothæ in Bibliotheca vere Ducali ac Principis tanti splendore dignissima: Lipsiæ in Paulinis Academiæ Celeberrimæ Manuscriptis: & Argentorati in Monasterio S. Marci extantes Summi Viri, Petrus Lambecius, Ernestus Sal. Cyprianus, Joachimus Fellerus, Chr. Fr. Bœrnerus, in Commentariis atque Catalogis eruditissimis, tum Joannes Schilterus ad finem Psalterii Notkeriani infra p. 271. studiose commemorant, non sine fructu plurimo evolvendi.

Eminet autem inter tot versiones inprimis Notkeri Psalterium, quod hic editur, de quo, ut & de Viro Illustri, cujus benevolentia Codex Manuscriptus Schilterianus in manus pervenit, nonnulla nunc ut dicamus, æquum est. A B. Schiltero relictum in schedis hac de re invenitur omnino nihil, quod magnopere dolendum: id unum titulus loquitur evulgati ab ipso jampridem Speciminis Psalterii Notkeriani, descriptum esse librum è Codice Dn. de la LOUBERE. Jam quis esset iste Vir Illustris quum plane ignoremus, nisi quod ex Actis Eruditorum Anni 1692 p. 479. seqq. & nomen & dignitas summa Louberii à Ludovico XIV. Galliarum Rege ad Siamensem

ſem R. ut *Legati extra ordinem* miſſi, innotuerat: quod ipſum tamen utrum is idem eſſet dubios nos maxime tenuit: indicatum ab Amicis eruditis tum Argentorato, tum Pariſiis eſt, nihil eſſe quod dubitemus. Videlicet Virum Illuſtr. SIMONEM de la LOUBERE, ortu Tholoſatem eſſe, qui Aulæ miniſterio pridem admotus, præter hujus negotia, quæ & Argentorati olim A. 1678. Ablegati Regii nomine (Envoyé du Roy) aliquandiu curaverat, literas ubique ſummo ſtudio jugiter promoverit, ipſum literatiſſimum, *Academiæ* Pariſienſis tum *Gallicæ* illuſtris, (in quam poſt reditum è Siamenſi Legatione A. 1693. receptus honoris gratia fuit) tum illius quæ *ab Inſcriptionibus ac Politioribus Literis* nomen inclutum gerit, hodieque decus haud ultimum: Senex eſſe fertur octogenario major, adhuc ſuperſtes, ut affirmant, Toloſæ, emeritus & inter libros exquiſitæ Bibliothecæ otia tranſigens glorioſa. Huic igitur tanto Viro carus fuerit Schilterus oportet, ſive Argentoratum animi gratia forte aliquando repetenti; ſive per literas eruditas innotuerit. Ab hoc Codicem impetravit Operis Notkeriani, quod Helvetii olim, Vadianus, Schobingerus, Goldaſtus, aliique laudarunt pridem, viſum abs ſeſe; ac ejus editionem promiſerunt, at dederunt nunquam. Schilterus enimvero pro ſua ſolertia in indagando, & felici cupidine in dandis præſtantibus priſcæ Germaniæ Monumentis, hoc ſane quam eximium deſcribi curavit. Quid, deſcribi? Amplius & interpretatione illuſtravit, tum notis expolivit eximiis, atque ſic pulcre ornatum poſt ſe reliquit.

Ceterum de NOTKERO LABEONE, qui & idem *Tertius* dicitur; imo de diſtinguendis rite abs ſeſe invicem variis Notkeris, (quorum quatuor ad minimum in ſcriptis auctorum, quos Goldaſtus *Corpori Rerum Alemannicarum* inſeruit, recenſentur) difficilis alias eſt quæſtio & intricata: hinc multum profecto diſſentiunt viri docti in conſtituendo auctore Pſalterii hujus Notkeriani Theotiſcam in linguam tranſlati & Paraphraſi non inſcita illuſtrati. Verum otia nobis hic fecit, facta è libris atque memoriis San-Gallenſibus, editis ineditis, accurata inquiſitione Vir eruditus inprimis & cum honoris multa præfatione nobis nominandus R. P. BERNARDVS FRANCKIVS, Monaſterii S. Galli Capitularis Digniſſimus, S. Theologiæ Profeſſor ac Bibliothecarius: non humanitate minus exquiſita, quam doctrina varia prorſusque eximia clarus. Hic enim in doctiſſima, quam mox adnectimus noſtræ Præfationi, tibique, Lector, gratias ultro plurimas Autori nobiſcum dicturo, exhibemus, Diſſertatione Critico-Hiſtorica, rem ni fallor extra dubium ponit; non *Balbulo* Notkero, non *Abbati*, ſed *Labeoni* quem & *Tertium* idonei ſcriptores æque ut Codices Manuſcripti vocant, Theotiſcam Pſalterii tranſlationem vere deberi. Eidem videlicet, qui & Jobi librum olim in barbaricam tranſtulit ſimili inſtituto: tametſi non amplius laborem illum ſuperſtitem habeamus.

Nec minus erudite ac diffuſe idem doctiſſimus auctor demonſtratum dedit, falli *Petrum Lambecium* (at quantum alias in re omni critica virum!) dum Paraphraſews Theotiſcæ in Pſalterium autorem nobiliſſimum illum Otfridum Weiſſenburgenſem, Seculo Carolingico vernaculæ veteris Francicæ magnum inſtauratorem (de quo ſupra affatim) facit; Trithemium unice ſecutus; & Codicem Ambraſianum, quem Vind. Biblioth. Auguſt. ipſe intulit, velut teſtem allegans. Oſtendit doctiſſimus Franckius, falli virum cetera ſummum; & argumentis ſiculneis niti: ipſe melioribus Notkero Labeoni totum hunc laborem vindicat. Equidem videmus, Schilterum quoque ipſum nutaſſe circa hanc quæſtionem ultimo Præfationis ſuæ paragrapho, & Otfrido primas in condenda verſione Pſalterii partes ita tribuiſſe, ut ſecundas etiam tenuerit Notkerus: revidendi nimirum, variaque mutandi addendique, aut in favorem fratrum peregrinorum, aut ad linguæ genium jam ſeculo integro recentioris. At profecto, ſi quis cum cura legerit Evangelicum Otfridi Opus, quod Francicum vetus ac durum & à noſtris auribus alienum ubique ſonat, & cum Pſalterio Notkeriano ævi Ottoniani fœtu contulerit, multo minus aſpero, nec adeo noſtri ævi vernaculæ obluctanti; næ is nullo, ut reor, negotio deprehendet; totam linguæ indolem ac phraſin in duobus operibus ita diffidere, ut vix ac ne vix quidem auctor idem utriusque, & ætas ſolum per reviſionem emollita, credi queat. Verum de his judicet æquus & peritus lector.

Nos nunc de editione iſtud maxime monemus: nihil curæ ſtudiive ſolliciti intermiſſum fuiſſe, quo Pſalterium iſtud & nitide & ad fidem ſcripti codicis Schilteriani

accurate expressum prodiret. Fuit aliquando, cum nonnihil erratum scribæ vitio suspicaremur vocum aliquarum Theotiscarum aut sejunctione unius in duas, aut infeliciore duarum ad unam copulatione: & tamen religio fuit movere quidquam; ne videremur perperam ingeniosi in alieno. Quin & cum in Latino esset hallucinatum, dubii num liceret emendare per fidem Codicis antiqui? omisimus.

Notas optimi ac eruditissimi Schilteri eadem integritate, qua textum, damus intemeratas, cuique paginæ subjectas. Si quis fuerit, qui media primis non respondere, nedum ultima, ægre ferat; & conqueratur notarum apparatum nimis cito deficere: meminerit ille, non eundem homini in opere longo animum alacrem ubivis manere. Quid mirum si id & B. Schiltero accidit? Magna pars annotationum in interpretatione paraphrases Theotiscæ, simplici ac verbali, constiterat: Sed ad Ps. XXXII. memorat ipse Schilterus, non amplius ea fore opus Lectori attento. *Nam qui priorem interpretationem cognoverit, Glossarium nostrum in suppetias posthac accersiturus; ille ulteriori κατὰ πόδα interpretatione haud, arbitror, indigebit.* Quod si ergo in locis obscurioribus adhuc aliqua desiderabis, Lector æque, Glossarium exspecta, tertio hujus Operis tomo, DEO propitio intra anni unius spatium, mora non longiore, secuturum.

Dignum interim est, ut Piis Manibus B. Schilteri, Viri Summi ac de patriis Antiquitatibus, Sacris etiam, meritissimi non solum gratulabundi optime precemur, agamusque gratias diligentiæ ac labori inexhausto: absque quo fuisset, toto isthoc Psalterio Theotisco carendum nobis fuerat: quod sane decus magnum & laudem eximiam Germaniæ Christianæ toti, sacris in rebus pridem vigili ac sollicitæ ad ædificationem suorum, bonum autem insigne orbi literato, parit; & prodesse pluribus poterit. Denique illud Te monemus, Lector; post finem Psalterii Notkeriani te reperturum rubricas Psalmorum alias: quas ex alia versione, recentiore quidem quam est Notkeriana, sed vetusta tamen, quæ ad servatur Argentorati in S. Marci monasterio, excerpsit industriæ ferreæ Vir ac pro publico Gentis Germanicæ immortaliter meritus, Schilterus. Ita Vale, Lector, & nostris in edendo curis benignus fruere.

Jo. Frickius.

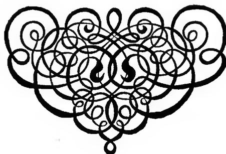

Pl.

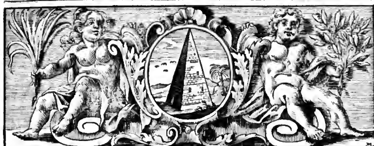

PL. R. P.
BERNARDI FRANCKII,
Capitularis Monafterii S. Galli in Helvetia, ibidemque
SS. Theol. Profefforis & Bibliothecarii.

DISSERTATIO CRITICO-HISTORICA

DE

AVTHORE THEOTISCÆ PARAPHRASIS PSALTERII.

Nter antiquiora Veteris Germanicæ linguæ monumenta non ultimum profectò fibi vendicat locum Paraphrafis quædam fingulos Pfalmorum Davidicorum verfus Teutonicè reddens, additis ut plurimùm non contemnendis gloffulis, five ipfius Textûs Sacri Moralibus, aut Myfticis fuccinctis interpretationibus. Quod opus magni à prima fua origine habitum fuit, nec minorem æftimationem, ac amorem apud omnes, ad quorum pofteà manus pervenit, promeruit.

Ejus Authorem pium, in Scripturis Sacris haud parùm verfatum, & fuo ævo doctrinâ excellentem fuiffe, facile dignofcitur. Quis verò, aut quando extiterit? Indifcuffum manfit hactenus, & adhuc fub judice lis eft: quam breviter hîc ventilare, & prudenti Lectoris fententiæ fubjicere eft animus.

Ut autem ipfo in limine ftatum caufæ intelligas, noveris oportet, duplicem controverfiam agi; Primam: an Paraphrafis Ifta Teutonica, veluti nobilis ingenii partus Otfrido Monacho Wiffenburgenfi, vel Notkero Monacho S. Galli, de quibus folis dubitatio oriri poteft, adfcribendus fit?

Alteram: fi victoria à Notkero fteterit, quisnam ille dicendus ex pluribus ejus nominis, & loci, fed diverfæ ætatis, ac dignitatis? Utrinque nonnihil difficultatis fuperandum videtur. Sed libeat una mecum æquali oculo, ac indifferenti judicio rem tantifper perpendere.

dere. Non enim tanti fortè, ut prima fronte apparet, negotii fuerit, veritatis hac in parte penetrare arcanum.

Primum, & principale præsentis disputationis membrum quod attinet, non diffiteor equidem & Otfrido, & Notkero suos esse Patronos, rationes, ac testimonia. Otfridi partes primus, quod scio, in se suscepit Petrus Lambecius Leopoldi, Cæsaris Augusti Consiliarius, Historiographus, ac Bibliothecarius, Vir eruditione præcipuus, Antiquitatum sedulus pervestigator, Commentariis de Cæsarea Vindobonensi Bibliotheca editis percelebris, & de Literaria Republica optimè meritus. Is enim Commentariorum suorum Lib. 2. c. 5. & 8. Theotiscam Psalmorum translationem, de qua nobis sermo est, inhæsitanter Otfrido attribuit, Notkeri penitùs vel oblitus, vel nescius. Quem subinde plures alii solâ Illius Authoritate persuasi, secuti sunt. Sed juvat ipsum audire Lambecium, ut argumenta, quibus sententia illius innititur, perspiciamus. Citato itaque L. 2. c. 5. Otfridi Wissenburgensis opuscula ex Joanne Trithemio recensens, ad illa verba Trithemii in Catalogo Illustrium Virorum Germaniæ: *in Psalterium tria magna volumina.* ita scribit: *Notandum secundo est, per tria Otfridi volumina, sive totidem libros in Psalterium nihil aliud intelligendum esse, quàm Theotiscam Paraphrasin Prosaicam singulis cujusque Psalmi latinis versiculis subjunctam.* Reperi enim An. 1665. cùm S. „ Cæs. Majestatis in itinere Oenipontano comes essem, egregii hujus, & publicâ luce tam re- „ spectu argumenti, quàm antiquitatis, & linguæ dignissimi operis pervetustum, *& uti ex scriptura, aliisque circumstantiis liquet, ipso Otfridi evo exaratum* Codicem Manuscriptum Membra- „ naceum in Bibliotheca Arcis Ambrasianæ juxta Oenipontum sitæ, eumque una cum aliis „ multis præstantissimis codicibus Manuscriptis in Augustissimam Bibliothecam Cæsaream Vin- „ debonensem transtuli. „

Eadem penè repetit Cap. 8. ubi præfatum codicem fusius describit, & hæc denuò addit: *Scriptus autem est sine dubio hic codex, ut ex scriptura, & aliis variis certissimis indiciis apparet, ipso Otfridi evo, nempe seculi post Christum Noni posteriori parte dimidiâ, quo eodem tempore idem Otfridus volumen Evangeliorum antiquis rhythmis Theotiscu composuit*, &c. Hucusque Lambecius. Ex quibus colligere licet, Eum tribus maximè fundamentis opinionem suam stabilire. Primum, & præcipuum, cui tota veluti machina incumbit, esse videtur Testimonium Abbatis Spanheimensis Joannis Trithemii asserentis Otfridum Monachum Wissenburgensis Cœnobii inter alia sua opera etiam *in Psalterium magna tria volumina, libros tres, scripsisse.* Ita ille in Lib. de Script. Ecclesiast. in Catalog. Illustr. Vir. Germ. & Polygraphiæ libr. 6. Quæ loca Lambecius allegat, & ut vidimus, de *Paraphrasi Theotisca Prosaica*, de qua in præsenti agimus, liberè, ac fidenter quasi rem acu tangens exponit. Alterum quod pro Otfrido faciat, ex antiquitate scripturæ Codicis Cæsarei ad finem sæculi noni, ut Lambecius judicat, exarati depromit. Pro Tertio denique argumento sibi favere existimat *alias quasdam*, uti vocat, *circumstantias, ac varia certissima indicia*, quibus Otfridus ejus operis Author probari possit. Quænam verò illæ circumstantiæ, ac indicia sint? obscurè denotat, nec facilè codicem ipsum non inspicienti divinare licet. Certè Otfridi, vel alterius Otfrido coævi nomen codici insertum esse, ut credam, adduci haud possum. Nunquam enim Lambecius minutissima quæque eo codice contenta enumerans silentio illud præteriisset. Neque aliud quidquam in exactissima totius codicis descriptione, quod *certissimi indicii* notam mereretur, occurrit, nisi fortè reliqua Psalterio adjecta intellexerit Lambecius, iisque tantum roboris tribuerit: refert namque præter Psalmorum Paraphrasin codicem Cæsareum etiam Cantica sacra, Orationem Dominicam, Symbolum Apostolorum, ac Athanasii, Professionis fidei Catholicæ formulam, & maximè fragmenta Homiliarum, quales Otfridum scripsisse testatur Trithemius, omnia sermone Teutonico complecti. Unde istorum Authorem & ipsam Paraphrasin Psalmorum composuisse judicari possit.

Hæc pro Otfrido Lambecius, nec plura apud alios Lambecii sequaces reperire est.

Jam & alteram Partem audire oportet, quæ Notkerum Monachum S. Galli sæpè dictæ Psalterii translationis Theotiscæ Authorem propugnat.

Primum in hanc rem, & antiquissimum argumentum produci potest irrefragabile, & omni exceptione majus testimonium Ekkehardi Junioris sive quarti. Monachus is erat S. Galli doctrinâ, & variis, quæ conscripsit, sua ætate, sæculo nimirum post Christum XI^mo clarus,

Notkeri

Notkeri Labeonis olim discipulus, Ariboni Archiepiscopo Moguntino familiaris, cujus etiam rogatu *Librum Benedictum, sive Benedictionum* composuit, quem Joanni Diacono Monacho S. Maximini, post ejus Cœnobii Abbati inscripsit. Ubi de Notkero Labeone Magistro suo agens, disertè pronuntiat, eum inter alia etiam Psalterium in Teutonicam linguam transtulisse. *Primus* (inquit.) (1) *Barbaricam scribens, faciensque saporam*, &c. &c. (2) *Gregorii pondus dorso levat ille secundus, post* (3) *Davidis dicta simili jam robore victa*, &c. Quibus versibus intelligendis eâdem (& quidem, ut ex chartis traditionum conjicere licet, ipsius Ecckehardi) manu in antiquissimo, hodiéque superstite codice glossa interlinearis adjecta legitur: (1) *Teutonicè propter charitatem discipulorum plures libros exponens* &c. &c. (2) *Gregorii moralia.* (3) *Psalterium, in quo omnes, qui barbaricam legere sciunt, multùm delectantur. Kisila Imperatrix operum ejus avidissima Psalterium ipsum, & Job sibi exemplari solicitè fecit*, &c.

Hæc pro Notkero Testis de visu Ecckehardus. Cui tamen, ne unius depositio semiplenam tantùm probationem pariat, alios quòque bene multos jungere possemus, sed quorundam solùm testimonia, eruditis clausa operibus, proferre placet. Agmen ducet Joachimus Vadianus, Vicinus noster, Medicinæ Doctor, & Consul Civitatis SanGallensis ita Lib. 2. de Collegiis Monasteriisque Germaniæ veteribus scribens: *extat apud nos SanGalli Psalterion à Notkero Monacho in nostram linguam translatum.* Cui mox speciminis gratiâ orationem Dominicam ex eodem codice subjungit, quæ ad unguem cum ea, quam citatus Petrus Lambecius ex codice Cæsareo refert, correspondet.

Melchior Goldastus Rerum Alamannicarum Tom. 1. ab initio de Eckkehardo IV^to^ loquens: *Eckkehardus,* (inquit) *descripsit Psalterium in linguam barbaricam, id est: Germanicam à Notkero Labeone traductum*, &c. Idem repetit Tom. 2. in Catalogo Scriptorum his verbis: *Notkerus Labeo transtulit in linguam Alamannicam Psalmos Davidis, & Librum Job, quorum illi apud nos extant, iste periit.*

Theodorus Zuingerus Theatri humanæ Vitæ eruditissimus Authòr, volum. 16. l. 1. hæc habet: *Notgerus S. Galli Monachus Psalterium in linguam Francicam rudem adhuc & inconditam convertit.*

Gabriel Bucelinus Antiquitatum collector sedulus in Menologio Benedictino ad diem 28. Junii de Notkero Labeone ita ait: *in Patria gratiam insigni cum fructu, ac merito, primus in linguam Germanicam Psalterium Davidis transtulit.*

Recentius denique Elias Du-Pin in Hist. Controv. & Mater. Ecclesiast. Tractat. ad Sæculum X^mum^ de tribus diversis Notkeris agens, *Notger* (inquit) *en composa plusieurs, il traduisit le Pseautier en Allemand*, &c.

Plures alios veluti Joannem Stumpffium in Chronographia, Henricum Pantaleonem de Vir. Illustr. Germ. P. 2. Frehetum in Notis ad Formul. Fœder. inter Ludov. & Karolum brevitatis causa prætereo, cùm universim affirmari possit: usque ad Petri Lambecii tempora omnes, quotquot translationis, sive Paraphrasis hîc in quæstionem deductæ meminêre, ejus Autorem Notkerum aliquem Monachum S. Galli censuisse. Imo nec defuere etiam post Lambecium, qui idem sentirent, uti ex Du-Pinio, Frehero, & aliis liquet, quorum testimonia eò magis accipienda à nobis sunt, & plus ponderis obtinere debent, quò longius tempore, locis, ipsa Religione inter se distantia in eandem tamen veritatem collimant. Ubi non unus alterum exscripsisse, sed diversis rationibus permoti idem asseruisse videntur, cùm ex adversâ parte neminem repererim pro Otfrido tulisse testimonium aliud, quàm *Lambecium ita scripsisse, ita sensisse*, ut apud ipsum Joannem Mabillonium, Herzium, & alios Lambecium hac in re describentes videre est. Unde omnes, ac singuli quid à Lambecio acceperint testantes unius tandem testis vim habent, nec plus eum illis, quàm se solo Lambecius probat.

Verùm præter Authoritatem unam vel alteram pro Notkero rationem in medium proferamus. Et primò quidem sat firmum sibi assensum postulant plures, iique optimæ notæ co-

dices Manuſcripti, qui Theotiſcam Pſalterii Paraphraſin non niſi Notkeri nomine inſcriptam continent. Sileo illum Giſilæ Imperatrici ab Eckkehardo (ut Goldaſtus refert) ex ipſo Autographo deſcriptum. Extat hodiedum in Bibliotheca Monaſterii noſtri Pſalterium hoc Teutonicum in membranis ſæculo circiter XII^{mo} nitidè exaratum omnia (exceptis Fragmentis Homiliarum, & Confeſſione fidei) à Lambecio relata ordine ſuo exhibens, & ut ex primo Pſalmo, & Oratione Dominica apparet, Cæſareo Codici ut ovum ovo ſimile. Huic in fronte inter has duas voces: *Beatus Vir.* Per integrum ſolium veteri artificio, & miro labore minio depictas titulus iſte eadem manu inſertus cernitur: *Incipit translatio barbarica Pſalterii Notkeri Tertii.* In fine verò operis hoc diſtichon eodem charactere ſubjungitur:

Notker Teutonicus Domino finitur amicus
Gaudeat ille locis in Paradyſiacis.

Hæc in Codice noſtro antiquiſſimo, ac integerrimo, quem inſpicienti, nullum certè dubium, aut ſuſpicio relinquitur, Notkerum translationis iſtius Authorem eſſe. Maximè, cùm ceteroquin rariſſimè Nomen Authoris, vel etiam ſcriptoris in veteribus codicibus noſtris inveniatur appoſitum. Tribuendum id partim humilitati, partim ſolicitudini, & prudenti cautelæ, ne fortè, quod facilè illis temporibus fieri poterat, unus pro alio non ſine erroris periculo poneretur. Unde Manuſcriptis noſtris, in quibus Author exprimitur, non minimum accedit certitudinis, & authoritatis. Alterum conſimilem Pſalterii Codicem Notkeri nomine inſignitum adhuc ſub Franciſco Principe, & Abbate noſtro ad initium ſcilicet Sæculi XVI^{ti} in Monaſterio noſtro aſſervatum, ſed tempore mutatæ Religionis Anno 1529. cum aliis non paucis in Civitatem SanGallenſem delatum fuiſſe teſtatur Chronicon noſtrum, quem illum ipſum à Vadiano, & Goldaſto ſupra citatum judicare mihi pronum eſt. Tertium Codicem Pſalterium Teutonicè redditum exhibentem ſub Notkeri nomine, apud Jodocum Mezlerum noſtrum reperio, qui eundem ſuo adhuc tempore, hoc eſt: circa annum 1620. Armarium noſtrum ornâſſe ſcribit, dum in brevi chronico ſuo ad annum 1027. Pſalterium hoc à quodam Monacho inter quatuordecim dies deſcriptum fuiſſe narrat, hæcque ſubjungit: *Prodit idipſum quod ſupereſt exemplum, in cujus medio id ipſum habetur ad marginem adnotatum, prout ipſe vidi, miratus ſanè hominis illius in ſcribendo celeritatem.*

Sed ne domeſticis tantùm exemplis utamur, & extranei tela ſuppeditant. Ita namque Paraphraſin iſtam Teutonicam Codex Gallicanus Bibliothecæ Regiæ Notkero adſcribere dicitur. Idem de Codice Louberiano, atque Marquardi Freheri, ſi tamen à priore diſtinctus eſt, ſentire licet, &c.

Secundam pro Notkeri cauſa non levem probationem afferunt alia plura ejusdem ætatis, ſtyli, & characteris Teutonica monumenta, quæ nemine refragante ſolum Notkerum Authorem habent. Eorum quædam periêre, vel alibi deliteſcunt, uti Liber Job, & Libri Moralium S. Gregorii Papæ: quædam apud nos ſuperſunt, uti Boëtius de conſolatione Philoſophica, Organum Ariſtotelis, Martianus Mineus Capella de Nuptiis Mercurii & Philologiæ &c. omnia eodem prorſus idiomate, ſimiliqne methodo ad ſingulos ſcilicet verſus, vel conſtructiones latinas veluti ipſa Paraphraſis Pſalterii compoſita. Unde ejusdem etiam Authoris eſſe convincitur, & perpetua noſtrorum Traditio eſt.

Tertiam in hanc rem addimus rationem: quæ inde deduci poteſt, quod ipſa ſæpe nominata Teutonica Pſalterii Paraphraſis tam primaria, quàm interlinearis, ac marginalis quædam contineat, quibus Translator ad ſpecialia facta, quæ Notkeri Labeonis ævo, hoc eſt, Seculo X^{mo} acciderant, alludit, ut pridem animadvertit Mezlerus noſter in Chronico. Unum placeat audire exemplum ex Pſalmo 65to ſecundum Hebræos 66to *Jubilate DEO omnis terra,* &c. Cujus verſus 10^{mus} *Poſuiſti tribulationes in dorſo noſtro, impoſuiſti homines ſuper capita noſtra:* ita exponitur: *Du luode arbeite uſen unſeren rukke. Uuannan ebamen die? Daz du menniſcen ſaztoſt ubar unſeriu houbet. Peccatores lieze du unſer uualten.* Ubi voci: *Menniſcen.* ſuperpoſitum legitur: *Uualaba de ſtabulou.* & ad verbum: *Peccatores.* in margine eadem manu,

nu, sed paulò minori charactere adnotatum: *Poponiscos Scismaticos inter Monachos, maximè inter Sanctigallenses.* Illud verò versu 14. *Holocausta medullata offeram tibi.* Teutonicè sic redditur: *Marghaftiu opher bringo ih dir: in beino minnon ih dih. Daz ne tuot aber der, der dien liuten mer lichen uuile danne Gote.* Cui in margine notatis verbis: *lichen uuile.* eodem calamo apposita sunt ista: *id est: mit Tpocrisi preitero blattun, „ Uuitero chuge lun, & mille „ aliis, quibus scismatici nostri irritaverunt DEum in adinventionibus suis. maximè autem in „ duobus roccis, in quibus Diabolus crucem Domini per eos delere conatur, ne ea, sicut Be- „ nedictus instituit, monachi vestiantur! nam catera eorum abominanda si non puras consci- „ entias pollui timeremus, abundantius pandere habueramus. nam & à crapula Gallis inge- „ nita inchoantas in miseranda inopia nos reliquerant. „* Hiscé quid Author intenderit? quosvé signare voluerit? vix intelliges, nisi ex chronicis Monasterii nostri, ex quibus palam fit, sermonem hîc esse de Sandrato illo Monacho Stabulensi, vel (ut alii volunt) Coloniensi, qui cùm Abbatiæ SanGallensis dignitatem, diu à se ambitam obtinere non potuisset, id tandem continuis calumniis, ac fraudibus apud Ottonem I. Imperatorem hypocrisi sua inductum effecit, ut sibi Visitatio, & reformatio Monasterii S. Galli committeretur. Sed quomodo detractâ ovinâ pelle lupus deprehensus fuerit, & detectâ ejus vafritie, simulatione, ac vitiis, præsertim crapulæ, turpi fugâ sibi consulere debuerit? In Eckkehardi IV[ti] Casibus Monasterii nostri à Goldasto Tom. 1. Ret. Alaman. editis cap. 16. legere est. Contigit verò ea impostoris hujus, & quorundam aliorum in nostros fraudulentia anno circiter Christi: 979. Notkero Abbate S. Galli, sub quo jam floruit Notkerus Labeo, Ottfrido Wissenburgensi integro præcedente sæculo pridem è vivis sublato.

Hæc pro Notkero adduxisse sufficiat, cui etsi nihil aliud patrocinaretur, sola, me hercle, longissimi temporis quingentorum annorum quieta possessio indubitatam afferret victoriam. Nec adversæ partis à Lambecio productæ probationes tantæ sunt, ut interrupta tam diuturna possessione, qua apud omnes usque ad annum 1669. Notkerus gaudebat, Otfrido causa adjudicetur.

Primò enim quod Authoritatem, & testimonium Trithemii attinet, quàm parùm id Lambecio faveat, ipse Trithemius loco jam cit. non obscurè nobis innuit, alibi verò apertè demonstrat, cùm scilicet Otfridi opus in Psalterium non paraphrasi prosaicâ, sed carmine, & rythmo conscriptum fuisse indicat. Ipsum audiamus: In Cat. Vir. Illustr. Germ. antequam opera Otfridi recenseat, ista præmittit: *Multa & miranda linguâ maternâ secundùm easdem* (Caroli Magni) *regulas composuit metro, seu carmine, quæ nemo facile nostra ætate legere, & intelligere potest, quantumcunque sermonis nostri peritus, quippe cùm sermo ille regulatus à nostro plus differat, quàm Hetruscus à latino. Mirabile tamen est, & lectione dignum, quidquid Vir iste composuit, dum in Teutonico sermone regulas posuit, & quasi in versibus pedes, & numeros custodivit.* Mox opuscula enumerans ait: Ex cujus opusculis extant subjecta. *Ad Luitbertum octavum Moguntinæ Ecclesiæ Archiepiscopum in quatuor Evangelia secundum prædictas regulas metricum opus magnum, & admirandum, quod prænotavit gratiam Theotisce, libros quinque. ad Ludovicum Regem. l. 1. ad Salomonem Constantiensem Episcopum l. 1; ad Monachos S. Galli l. 1. in Psalterium tria magna volumina* (NB.) *eodem genere sermonis.* quo scilicet præcedentia, quæ omnia ab ipse Lambecio relata Teutonici rythmi, & carmina sunt. Quibus bene ponderatis clarè datur intelligi, quid per *tria volumina in Psalterium* ab Otfrido composita significare voluerit Trithemius. Verùm ne conjecturis tantùm hîc agere videar, alterum Trithemii locum (Lambecio notum, an ignotum? ignoro) produco ex Annalibus Hirsaugiensibus (anno 1690. in S. Gallo luce publica donatis) in quorum tomo 1. ad annum 863. de Luitberto Archiepiscopo agens Otfridi opera à se jam alibi, ut monet, enarrata denuò commemorans ita luculenter scribit: *In Psalterium etiam libros tres simili carmine lucubravit.* En! Trithemii testimonium de Otfridi opere teutonico in Psalmos. Tuum jam erit sententiam ferre, quid Lambecius hoc unico, quo gloriatur, Teste pro causa sua conficiat? dum iste de carmine, ille de Paraphrasi prosaica loquitur; iste de tribus magnis voluminibus, & libris in Psalterium scriptis, ille de tribus Psalmorum quinquagenis mentionem facit; iste de genere sermonis ad *certas regulas, & numeros* constricti, & suo jam ævo, nimirum duobus ferè sæculis Otfrido viciniori, à quantumcunque Germanicæ linguæ perito vix perceptibilis recenset, ille de sermone soluto, & à nobis hodiedum majori ex parte intelligibili explicat; quæ

omnia vel unicum Primi Psalmi 'â Lambecio propositum specimen considetanti, & cum adductis Trithemii verbis conferenti fient manifesta.

Neque secundum Lambecii argumentum, *ex antiquitate scriptura codicis Cæsarei desumptum* magni adeò ponderis est. Licet enim ea antiquariis non insueta, nec infimæ fortis probatio fit, maximè tamen fallibilem, & frequentibus subjectam erroribus nemo est, qui ignoret. Quam facile nimirum solius characteris ac scripturæ vestigia sectantes â veritate deviare possint non pauca produnt exempla, & quàm difficulter ex literarum tantùm formis, & ductibus certum quid inferre valeamus, quotidianâ docemur experientiâ.

Quare veniam mihi dabit Lambecius, nec mirabuntur Eruditi, si Virum cæteroquin Magnum hac in re lapsum fuisse dixero, dum Trithemii verbis non satis perspectis lucubrationem Otfridi (cujus amore, & æstimatione præventus jam erat) se manu versare putavit, indeque ejus operum avidus ipsam codicis scripturam, ac characterem integro sæculo vetustiorem, quàm esse poterat, censuit. Simili errore plures Antiquitatis optimè etiam gnaros inductos fuisse diffitebitur nullus. Unus hîc mihi sufficiat Beatus Rhenanus eruditione præ aliis suo tempore clarus, quem ipse Lambecius haud leviter in cognoscendo charactere Codicis Otfridi in Evangelia errâsse arguit, cit. l. 2. c. 5. Comment. Bibl. Vind. ita scribens: *Notandum secundò; Satis clarè apparere, quod is* (Beatus Rhenanus) *Otfridum Theotiscæ translationis Evangeliorum ignoraverit Autorem, ideoque falsò crediderit eam plus, quàm integris tribus ante Otfridi ætatem sæculis esse compositam.* Liceat mihi iisdem penè Lambecii verbis uti, & asserere: Satis clarè apparere, quòd Lambecius Notkerum Labeonem Theotiscæ Paraphrasis Psalmorum ignoraverit Autorem, ideòque falsò crediderit, eam integro sæculo ante Notkeri ætatem esse compositam, & exaratam. Ita me dicere cogunt rationum momenta superius prolata, uni ex scriptura derivatæ Lambecii conjecturæ præponderantia quàm longissimè.

Sed Tertius adhuc Lambecii dissolvendus est nodus ex variis Manuscripti Cæsarei *circumstantiis, ac indiciis* colligatus. Optandum sanè, ut ligaturæ, & nexus isti clariùs ob oculos ponerentur, inde enim quantum stringerent, facilius cognosceremus. Verùm si totum arcanum sub obscuris verbis contectum evolvere placeat, nihil tandem invenire erit, quàm hanc Lambecii argumentationem: In Codice Vindobonensi Psalmorum Paraphrasi fragmenta quædam Teutonicarum Homiliarum, & Professionis fidei Catholicæ formula ab Otfrido composita conjunguntur, ergò sicut reliquorum, ita & ipsius Paraphrasis Author est Otfridus. Huic ut paucis respondeam, illationem isthanc vacillare, nec ullam certitudinem, imò vix probabilitatem parere pronuntio, cùm antecedens in dubium vocetur, & necessaria careat connexione. Primò enim probandum foret, Otfridum Homilias teutonico sermone conscripsisse, quod certè ex verbis Trithemii (unici iterum hac in re testis) perspicuum non est. *Sermones* (inquit ille l. cit. post enumerata opera rythmis teutonicis constantia) *& Homilias tam de tempore, quàm de Sanctis edidit libros duos. Epistolarum ad diversos l.* I. *Epigrammata multa in utraque lingua, vario genere metri libris duobus.* Ubi, quo idiomate, Latino scilicet, an Germanico? Sermones, & Homiliæ Otfridianæ fuerint compositæ, exprimitur nihil. Neque universim dici poterit: omnia â Trithemio recensita Theotisca fuisse, aliàs & Epistolas in eadem lingua germanica scriptas asserere opporteret, quod tamen nemini hactenus in mentem venisse constat. Quia verò nec de contrario certi quid habemus, gratis interim concedamus, Otfridum Homilias teutonico sermone elucubrâsse, at an eæ ipsæ, quas Codex Ambrasianus una cum Psalterio continet, Otfridi sint? nullo penitus ostenditur vestigio. Unde haud vanæ dubitationi relinquitur locus. Scripserit enim Otfridus Homilias, earum tamen & initium, & finis, & totum ignoratur subjectum. Quid ergò has ipsas, quarum fragmenta Lambecius invenit, Otfridi esse convincit? nullusne alius Otfrido aut antiquior, aut coævus eas scripsisse potuit? Similia certè Theotiscæ linguæ fragmenta de Sæculo VIII^vo IX^no X^mo Bibliothecæ nostræ non desunt. Imò suspicionem nobis meritò ingerit primum â Lambecio productum fragmentum, quod nullam prorsus speciem Homiliæ *de amore erga DEum, & proximum*, ut ille dijudicat, præ se fert, sed solùm exhibet initium Capitis 4^ti Regulæ S. Benedicti, *de Instrumentis bonorum operum.* Ita enim hoc fragmentum Teutonicè, quod regula nostra latinè: *Inprimis Dominum DEum diligere ex toto corde, tota anima, tota virtute, deinde proximum tanquam seipsum, deinde non occidere, non adulterari, non facere furtum, non concupiscere, non falsum testimonium dicere;*

dicere, honorare omnes homines, corpus castigare, jejunium amare, &c. &c. Hæc de verbo ad verbum Theotiscè leges apud Lambecium, quis verò talia Homiliam & quidem *de amore erga DEum, & proximum* dixerit? Reliqua fragmenta examinare supersedeo, quæ ex antiquorum Patrum Homiliis esse videntur, non ergò ab Otfrido, vel alio composita, sed tantùm idiomate germanico donata. Sic Tertium fragmentum initum est Homiliæ 17mæ S. Gregorii Papæ in Evangelia, uti consideranti patebit. Hæc de Homiliis.

Minoris adhuc efficaciæ censendum erit, quod de Professionis Fidei Catholicæ formula Theotisca ibidem dicitur. Eam enim nec à Trithemio, nec ab alio Otfridi opusculis accenseri reperio. Quare Psalterii (cui in codice sæpe citato sociatur) Authorem Otfridum minimè probat, cùm ipsa priùs Otfridi esse probari deberet. Certè, ut obviè hîc aliquid proponam, similem Fidei Confessionem Theotiscam à Kerone Monacho S. Galli sæculo VIIIvo scriptam, & in Chronico nostro, & apud Goldastum lego. Verùm ne in pervestigandis dubiis istis nimius sim, & hoc Lambecio sponte tribuo, nimirum memorata Homiliarum fragmenta, Professionem & Confessionem illam Fidei Catholicæ &c. ipsius Otfridi opera esse. Quid inde? Ergò & Paraphrasis Psalterii eodem codice conjuncta, vel etiam (quod nescio) eadem manu conscripta Otfridum Authorem habet. Negatur planè isthæc sequela, quæ in antiquis codicibus nimium quantum confusionis pareret. Cui enim veteres Bibliothecas vel obiter lustranti non constat, communem ferè temporum illorum morem fuisse, quod diversissimorum opuscula Authorum ab eodem scriptore, vel compactore in uno, eodemque codice conjungerentur? Possem hoc ex solo nostro Manuscriptorum Armario (unde forsan ille ipse codex Ambrasianus olim prodiit) frequentissimis demonstrare exemplis. Unicum commemorare liber, ubi eodem calamo, iisdem in membranis, in uno quasi continuo Expositionem Boëthii in in Periermenias Aristotelis, Epistolam Notkeri ad Ruodpertum, Ciceronis libros Rhetoricorum, & alia varia fragmenta videre est. Quàm verò toto cœlo aberraret, qui exinde omnia illa uno codice conjuncta, similis, & diversæ materiæ opuscula uni Boëthio, cujus folius nomen ibi exprimitur, adscriberet? Nihil igitur ex operum in uno codice conjunctione ad eundem Authorem asserendum conficitur. Viden! *certissima illa indicia, & circumstantias* Lambecio patrocinantes. Talibus si agendum, & mihi non pauca in promptu sunt. Duo hîc breviter attingam, unum negativum ex iis, quæ Psalmorum translationi junguntur, desumptum, positivum alterum ex styli & idiomatis ratione derivatum. Constat nimirum in Codice Cæsareo, nostro, Vadiani, Goldasti, & aliorum, præter Psalterium, etiam Cantica Prophetarum, Orationem Dominicam, Symbolum Apostolorum, & Athanasiii, eodem prorsus modo Teutonicè translata reperiri, quorum tamen nec Trithemius, nec alius quisquam, minima quæque Otfridi opuscula referentes meminêre, nullius proin Authoritate ea Otfrido asseruntur, ergò, si ex adjunctis argumentari placet, neque Psalterium eidem tribuendum. Secundò Ipsum Theotiscæ Paraphrasis Psalmorum, & reliquorum idioma, Germanismus, & Stylus cum iis operibus, quæ communiter Otfridi esse creduntur, non adeò concordat. Hujus specimen, unde judicium formari possit, solam hîc Orationem Dominicam, ut ea ab ipso Lambecio cit. l. 2. utraque exhibetur, consideremus, ita sese habet:

Otfridi *In Evang. l. 2. c. 21.*	Authoris Translationis Psalmorum.
FAter unser, thu in himilon bist. Uuih si namo thiner.	Uater unsir, du in himile bist. Din namo uuerde geheiligot.
Biqueme uns thinaz richi.	Din riche chome.
Gi uuillo thin hiar nidare so ser ist ufan himile.	Din Uuille giskehe in erda also in himile.
Thia dagalichun zuhti gib hiut.	Unsir tagelichih prot gib uns hiuto.
Sculd bilaz uns allen, so uuir ouh duan uuollen.	Unde unsere schulde belazh uns, so ouch firlazhen unseren sculdenaren.
Ni firlaze unsih thin uuara in thes uuideruuerten fara.	Unde in dia chorunga ne leist du unsih.
Losi unsih io thanana then uueuuon io bitmiden.	Suntir irlose unsih sona dem ubile.

Cernes hîc satis notabilem non tantùm Orthographiæ, sed & verborum diversitatem, quæ nobis diversum etiam utriusque Authorem innuere videtur. Nec enim varietas ista in distinctum sermonis genus, prosaicum scilicet, & carminicum referri poterit, si non rythmi, & positio verborum, sed sola substantia, & ipsæ voces perpendantur, &c.

Hucusque pro Notkero. Quæ non animo cavillandi, sed illustrandæ veritatis gratiâ prolata velim. Cùm nec Otfrido ejusdem mecum instituti Benedictini Alumno eum honorem invideam, nec in Lambecium Monasterii mei singularem Encomiasten id unquam commisissem, nisi hoc ut agerem, me jussissent rationes oppidò graves, & aperta testimonia, Trithemii itidem detecta, & ex ipso declarata Authoritas, quæ sola Lambecio deviandi occasionem præbuit, aliosque illum subsecutos in errorem traxit. Quo cognito, omnibusque maturè libratis, concludendum denuò: Notkerum Monachum S. Galli unicum Theotiscæ Paraphrasis in Psalterium Authorem esse. *Unicum*, inquam & primarium, ut qui opus isthoc non ab alio plantatum excoluerit solùm, & substitutis aut adjectis quibusdam quasi auxerit tantum, & ornârit, sed ipse primus & conceperit & genuerit. Palmarium id nobis reddit Shema Lambecianum cum nostro, ac Vadiani, Freheri, & aliorum codicibus collatum, ubi per omnia, si paucas scripturæ, ac literarum variationes, differentias veluti individuales ex Amanuensium diversitate natas exceperis, ovum ovo simillimum deprehendes, quare unum ab altero distinguere, pluribusque eundem partum adscribere laborabis incassum.

Superest tandem, ut & alteram initio propositam aggrediamur difficultatem, quæ tota in eo vertitur: Quis, & qualis Notkerus ille sit, cui Paraphrasin Teutonicam Psalterii assertam hactenus vidimus. Plures enim in eodem Monasterio S. Galli iisdem, & diversis temporibus Notkeros vixisse constat. Ex quibus Tres præcipuè Doctrinâ clari apud nostros in memoria sunt, variis cognominibus inter se distincti. Primus *Balbulus* impeditioris linguæ vitio dictus, nobilissimis natalibus ortus, hymnis, & sequentiis à se compositis in Ecclesia notus, jam pridem Beati titulo donatus, cujus obitum Ephemerides nostri ad annum 912. referunt, vitam virtutibus, ac miraculis illustrem Ecckehardus V^tus^ sive ultimus conscripsit, quæ apud Goldastum, & emendatiùs apud Bollandum ad diem 7. Aprilis habetur. Secundus *Physicus* seu *Medicus* à medendi peritia, *Piperis granum* à morem gravitate & disciplinæ Monasticæ severitate, denique *Pictor* à pingendi arte eximia cognominatus, virtutibus omnibus, & doctrinis insigniter præditus, sed & generis nobilitate præfulgens, circa annum 975. sanctè defunctus. Tertius à labio lato vocatus *Labeo*, Vir eruditione, & pietate elatus, Eckehardi quarti (quem nos Historiographum dicimus) in disciplinis Magister, qui teste eodem Eckehardo, quo die Jobo Teutonicè interpretando manum ultimam imposuit (erat ille SS. Apostolorum Petri & Pauli profestus dies) mortis suæ præscius sacram exomologesin fecit, Vesperas, quas ex more in templo ipsorum Apostolorum Monasterii Ecclesiæ contiguo decantari solebant, ipse utpote S. Petri studiosissimus cultor celebravit. Ubi deinde ad Completorium datum fuit signum, ille missis in chorum aliis, dicens:

Psallite, Completam Petrus faciet mihi lætam.

Foris manens, pauperes interim ut convivio exciperentur, obtinuit, quos ipse moribundus reficientes videre posset. Finito Completorio, cùm ante adhuc sanus fuisset, cum morte confligari cœpit, & eâdem die, opinione omnium sanctus, ingenti pietate, dolore non magno ad meliorem vitam transiit Anno Domini 1022. Cujus Necrologium nostrum antiquum ad 29. Junii diem sic meminit: *obitus Notkeri doctissimi, atque benignissimi Magistri.* Et ejusdem temporis chronographus ad annum 1022. *Notker nostræ memoriæ hominum doctissimus, & benignissimus, Heribert, & duo Ruodperti &c. &c. obierunt.* Hæc ex genuinis Monasterii nostri monumentis, quibus veluti in re domestica, maximè credendum, breviter delibare placuit. Unde eos revellas, qui aut Notkerum Physicum cum Balbulo, vel Abbate, aut Abbatem cum Labeone vel Episcopo Leodiensi confundunt, aut Physicum à *Piperis grano &c.* distinguunt. Hunc enim unum, & eundem esse Eckehardus IV^tus^, cæteris accuratior, luculenter ostendit, illos verò inter se & vitæ, & obitûs, & natalium diversitas multùm discriminat. Abbatem quod attinet, tertius Is inter Notkeros famâ illustres à quibusdam numeratur, nam ætate Labeonem præcessit, Notkeri verò Medici ex sorore Nepos fuit, qui Abbatiam ab anno 968. prosperè, & laudabiliter administravit, sed florente adhuc ætate immaturâ morte Anno 975. paulò post Avunculum suum Notkerum Physicum abreptus est. Laudem igitur, & memoriam inter Ab-

bates

bates adeptus est, non tamen inter Viros scientia & eruditione conspicuos, quales Tres priùs relati Notkeri erant. De ejus enim doctrinâ nulla extant vestigia, imò cùm Otto Magnus Imperator ex nostris quæsisset, cur Notkerum adhuc Juvenem inter tot canos Patres in Abbatem elegissent ? Rupertum subdecanum respondisse scribit Eckehardus: *Inter tot utique Marias optimam partem dudum eligentes Martham nec unam quidem, quæ circa Ministerium solicita sit &c. præter hunc inveniri potuisse.* Eck. in Casibus Monasterii, c. 16. &c. Hinc Notkero Abbate omisso Eckehardus in lib. Benedict. & alii antiqui nostri scriptores *Labeonem*, ut supra fecimus, Notkerum *Tertium* nimirum inter scientia, ac scriptis celebres recensent. Ex quibus omnibus facilior jam nobis erit propositæ quæstionis resolutio, qua Authorem Theotiscæ Psalterii translationis, non alium esse, quàm Notkerum *Labeonem* sive *Tertium* dicimus. Evincunt hoc præter Eckehardi expressum testimonium codices manuscripti superiùs insinuati, Notkeri *Tertii*, vel *Labeonis* nomine inscripti, quorum unus, priori adhuc sæculo apud nos asservatus, rem totam his antiquis versibus ipsi Psalterio Teutonico immediatè subjectis declarat.

Balbus erat Notker, Piperis granum fuit alter,
Tertius hic Labio datus est cognomine lato,
Pectore mandatum gestans Labeo quoque latum,
Latior hic labio, puto, nemo videbitur illo,
Ecce favos labio quales stillat tibi lato?

Ita Mezlerus & Brüllsaverus, qui uterque codicem vidit. Accedunt Chronica nostra, quæ Labeonem Translationis illius Authorem pluribus in locis asserunt. Unum accipe: Anno salutis 1027. voti causâ venit ad S. Gallum cum filio suo postea Imperatore Henrico III. Gisela Imperatrix Conradi II. Conjux. Ea ubi votum ad sacra S. Galli lipsana exsolvisset, Abbatem, & Patres regalibus donis adauxisset, in SS. apud eos precum communionem ut referretur, obtinuit. Sed eo non contenta, cùm nova Notkeri Labeonis nuper defuncti litteraria monumenta demiraretur, Psalterium ab eo in Teutonicam linguam translatum petiit, & una cum Jobo (satis quidem invitis Patribus) asportavit &c. ita acta nostra. Ex his, & aliis pluribus erroris proinde argui debet Joachimus Vadianus, & ipsum fortè secutus Elias Du Pin aliique pauci admodùm, qui Psalterii translationem Teutonicam Notkero Balbulo adscribunt, & jussu Regis Arnolphi eum laborem susceptum fuisse, nescio qua ratione ducti affirmant. Hujus enim nulla verisimilitudo habetur. Imò non alterius jussu sed solius charitatis erga religiosos confratres impulsu id operis perfectum esse & Eckehardus, rei optimè conscius, ut supra vidimus, expressè enarrat, & ea, quæ Psalmis ipsis junguntur, abundanter declarant. Totus enim codex Lambecianus, Sangallensis, Vadiani &c. non alia in se continet, nisi ea, quæ à Monachis sicut illo jam tempore, ita & nostro adhuc ævo in Choro decantari solent, nimirum 150. Psalmos Davidicos, quos una *cum consuetudinariis Canticis*, ut S. P. Benedictus regulæ c. 18. præcipit, *per septimanæ circulum psallimus.* Sunt verò ea cantica, quæ quotidie adhibentur: Canticum Beatissimæ Virginis Mariæ: *Magnificat anima mea Dominum.* Zachariæ: *Benedictus Dominus DEus Israël*, &c. Luc. 1. reliqua cæteris diebus singulis unum ex Prophetis eo ordine, quo in ipso codice ponuntur; quibus additur *Oratio Dominica: Pater noster*, ad quasvis horas Canonicas recitanda & Symbolum Athanasii aut quisquis Author sit de Trinitatis, & Incarnationis Mysterio: *Quicunque vult salvus esse.* Die Dominica ad Primam canendum. Unde facilè patet Notkerum Labeonem hæc omnia in barbaricam, uti tunc vocabant, sive teutonicam linguam transtulisse in usum Monachorum, præsertim discipulorum suorum (quorum non ultimus erat ipse Eckehardus IV^tus) eo fine, ut etiam rudiores, & linguæ latinæ minùs gnati, quod psallebant, intelligerent, & secundum regulæ nostræ mandatum, *Mens concordaret voci:* in quo Keronem nostrum imitatus videtur Labeo, qui simili charitate quorundam Monasterium nostrum ingredi volentium ruditati consulturus regulam S. P. Benedicti interlineari versione Theotisca initio sæculi 8^vi interpretatus est, ut quid profiterentur, pleniùs caperent. Sed & illos denique hallucinatos, ac nominis affinitate seductos fuisse dicendum est, qui vel Notkero Physico, vel Abbati idem opus attribuunt, illos inter se, aut cum Labeone confundentes, cùm pro ultimo isto, à cæteris distincto omnia argumenta pugnent, cui soli itaque manebit victoria.

TESTI-

TESTIMONIA DE NOTKERO, ET PSALTERIO THEOTISCO.

MELCHIOR HAIMINSFELD GOLDASTUS in *Catalogo Scriptorum, quem Tomo II. Rer. Alamannicarum attexuit, p.* 142. NOTKERUS Labeo, Abbas S. Galli transtulit in linguam Alamannicam Pſalmos Davidis, & librum Job: quorum illi apud nos extant, iſte periit.

JOACHIMUS VADIANUS in *Alamannicarum Rer. Farragine (Tom. III. ap. Goldaſt. p.* 34.) Extat apud nos San-Galli Pſalterium à Notkero Monacho, quem ob linguæ tarditatem Balbulum cognominarunt, in noſtram linguam translatum, Arnolpho imperante: tanta verborum difficultate, ut nonniſi ab attento & immorante lectore accipi & intelligi queat. Tam dura & anhelans vetus illa Francorum & Alemannorum lingua fuit.

BARTHOLOMÆUS SCHOBINGERUS in *Notis ad h. l.* p. 105. Eſt nunc penes me hoc Pſalterion in mea bibliotheca, quod vulgare, & publicum in uſum dare recepit noſter Goldaſtus cum ampliſſima priſcorum verborum expoſitione.

GOLDASTUS *in Conſpectu Auctorum Scriptoribus Rerum Alamannicarum præmiſſo*, de EKKEHARDIS agens, quorum quinque recenſet; Unum Seniorem (*Dechan Egkart vom Geſchlecht von Jonschwil:* ita Stumpfius Chron. Helv. *l. II. c. 5.*) tres *Juniores* vel *Minores* dictos, & denique *Minimum* Vitæ Notkeri Balbuli ſcriptorem; ſic de Quarto.

Quartus Ekkehardus, qui & ipſe Junior vocatur, Moguntiæ conſtitutus juſſu Aribonis, Archiepiſcopi, cujus utebatur familiaritate (præfuit is Sedi Mog. ab A. 1020. ad 1031.) mandato Imperatricis (*) ibidem commorantis deſcripſit Pſalterium, in linguam Barbaricam, i. e. Germanicam à Notkero Labeone Phyſico traductum: in privatos nimirum Imperatricis uſus. Quod opus nunc in noſtra poteſtate eſt.

(*) Imperatrix illa ſine dubio fuit Chunegundis, Sigefridi Comitis Palatini Rheni filia, quæ poſt mortem mariti ſui Imp. Henrici II. A. 1025. depoſitis ornamentis Imperialibus vitam monaſticam profeſſa operabatur manibus ſuis. Sponſo ſimul ſuo Chriſto aut orans loquebatur aut pſallens: quam ſemper legere, vel legentem ſacros codices puellam ſacratam audire vidiſſes. Hæc *Uſſerius* de *Scripturis & Sacris Vernaculis* p. 130. ex autore Vitæ Chunegundis apud Surium extante.

Ceterum quam ſint incerta quæ de Notkeris tradunt Scriptores, & imprimis autor Vitæ Notkeri Balbuli Eckehardus, ita monet JACOBUS BASNAGIVS in nova editione *Lectionum Antiq. Caniſii* T. III. P. II. p. 552. in Obſervatione Vitæ illi præmiſſa.

Aſſerit Eckeihardus (ita ſemper & Uſſerius & Basnagius vocant, cum ſcribi Eckehardus deberet) ſe Notkeri Geſta, qualia à prioribus fuerant relicta, compilaſſe. Nullus apparet Notkeri Vitæ ſcriptor præter Eckehardum Juniorem, quanquam hic revera ſenior fuerit, qui aliqua de Notkero in *Caſibus Monaſterii San-Gallenſis* attigerat. Deinde vero, qua fide alienas ſchedas deſcripſerit Eckehardus, facile patebit. Primo, quanquam ipſe notaverit, plures eodem tempore fuiſſe Notkeros Sangallenſes, ipſi tamen parum noti fuerunt. Notkerum *Piperis granum* dictum ob acrimoniam & ſeveritatem, à Notkero *Phyſico* diſtinguit, quanquam unus idemque ſint: deinde vero Notkero *Balbulo* cœcitatem tribuit: quam paſſus eſt *Medicus*, non Balbulus. Secundo Notkerum Balbulum Carolo M. coævum, imo ipſius nepotem facit: nec in errorem ſemel dormitans incidit; quippe ita frequenter inculcatur, ut partem vitæ cum Carolo M. tranſegiſſe videatur Notkerus; qui Carolum nunquam vidit, nec videre potuit, utpote qui centum annis poſt Carolum obierit. Ut à mendo liberent Eckehardum Critici, ultra ſeculum vitam produxiſſe Notkerum affirmant; ſed levi, imo prorſus nullo argumento.

Idem BASNAGIUS, *Obſervatione Martyrologio Notkeri præmiſſa*: Lect. Antiq. Caniſii T. II. P. III. p. 87.

Plurimi fuere Notkeri eodem fere tempore. Ab *Epiſcopo Leodienſi Notkero* ordiamur: quanquam ætate paullo recentior, dignitate fuit ſuperior. Fuit Epiſcopus A. 971. Monachus, quicquid dicant Benedictini, non fuit unquam. Alter fuit *Notkerus Abbas* San-Gallenſis, vivente & præfectura cedente Burchardo Abbate A. 973. obiit A. 981. Hic Abbas fuit nepos alterius *Notkeri Doctoris*, pictoris, medici & poëtæ, quem *Piperis granum* ob acrimoniam & morum ſeveritatem appellabant: hic cœcus obiit. Seculo ſequenti, undecimo ſcilicet, vixit alter *Notkerus*, *Labeo* dictus, & poſtea *Beati* titulo decoratus. Denique ſeculo decimo tertio fuit quintus *Notkerus Doctiſſimi & Benigniſſimi* nomine ſæpius indicatus. Hi omnes à *Notkero* autore Martyrologii diverſi fuere. *Balbuli* titulo à ceteris diſtinguitur, iisque omnibus ætate fuit ſuperior: puer oblatus ad S. Gallum A. 840. & ordines ſacros recepit. Obiit a. 912. &c.

Huic præter alia multa opuſcula tribuit etiam Basnagius Pſalterium de Latina Lingua in Barbaricam translatum: fide Eckehardi, qui id ſcribit, & in armario bibliothecæ extare ſuo tempore teſtatur. Judicium de his omnibus eſto penes Lectorem: Meliora, ni fallor, multa docet in Diſſertatione accurata doctiſſ. Franckius.

INCI-

INCIPIT TRANSLATIO BARBARICA PSALTERII NOTKERI TERTII.

Pſalmus I.

1. **B**_Eatus vir qui non abiit in conſilio impiorum._

Der man iſt ſalig, der in dero argon rat ne gegieng.

So Adam teta, do er deru chenun rates folgetu uuider Gote.

Et in via peccatorum non ſtetit.

Noh an dero ſundigon uuege ne ſtuont.

Sa er tetu. Er cham dar anu, er cham an den breiten uueg ter ze hello gat, uade ſtuont dar ana, uuanda er hangtu ſinero geluſte. Hengendo ſtuont er.

Et in cathedra peſtilentiæ non ſtetit.

Noh an demo ſuhtſtuole ne ſaz,

ih meino daz er richeſon ne uuolta, uuanda diu ſuht ſturet ſie nah alle. So ſie adamen teta, do er Got uualta uuerden. Peſtis chit latine pecora ſterneas (ſieo niderslabinde) ſo peſtis ſih kebreitet, ſa iſt iz peſtilentia, i. e. late peruagata peſtis (uuito uuallonde ſterbo.)

2. Sed

JO. SCHILTERI INTERPRETATIO LATINA Vetuſtæ Translationis & Explicationis Teutonicæ Pſalmorum.

Nota ad Rubricam.

B_Arbarica_) Franci & Germani Latinam linguam callentes, Teutonicam ipſi quoque, præter Græcos & Romanos, barbaricam vocarunt. Otfridus ad AEpiſc. Mogunt. ſcribit: *hujus linguæ barbaries ut eſt inculta & indiſciplinabilis atque inſueta capi regulari freno Grammaticæ artis.* Sed vide quæ ibi annotavi.

Ad Psalm. I.

Interpretatio paraphraſis Teutonicæ.

verſ. 1.

EXemplicat aſſertum interpres: *Sicut adam fecit, cum mulieris conſilium ſequeretur adverſus DEum. — Sicut idem fecit. Proceſſit eò, proceſſit ad viam latam qui ad Inferaum ducit, & ſtetit ibi, aamque peadebat à caacapiſcentia ſua. Pendulus ſtetit.*

Notæ.

I. *Cathedra peſtilentiæ*, Suhtſtuol.

LXX. ἐπὶ καθέδρα λοιμῶν. Sic etiam Pſalterium Alexandrinum Oxoniæ editum. In Ebræo: *in cathedra* לצים *Lezim*, deriſorum, deluſorum, *Jer. XV. 17.* quod ſcilicet omnes diſcipulos perverſus doctor illudat, ait S. Hieron. hic. Veteres doctores Eccleſiæ Occidentalis ſequi ſolent Græcam LXX. & Latinam vulgatam verſionem: hic itaque non videntur Latini vocem græcam in Numero ſingulari expreſſiſſe, quum ſit multitudinis in Græco ut & in Ebræo, nempe λοιμοὶ notant homines peſtilentes, exitiales, atheos, ſcepticos, peſtes hominum, omnia deridentes: ſed videtur, veterem lectionem Latinam fuiſſe: *peſtilentium.* Nam S. Hieronymus annotat: *Pro Peſtilentibus in Ebræa deluſores habet.* Non abludit translatio veteris MSCti S. Marci: *und in den dengſtul der ſchanden nyt inſaz.* Ubi *dengstul* eſt tribunal, judicium, dingſtul: *Schanden, ſchander*, hodie, ſchenden, ſchender, ſunt calumniatores, deriſores.

Interpr. Ait noſter: *Intelliga, quod gubernare*, (pro tribunali) *aollet. Namque hac peſtis corripait fere omnes, ſicut Adamo fecit, quum vellet Deus fieri. Peſtis dicitur Latinè, quaſi PEcoru STernens. Qaando peſtis ſe dilatat, dicitur Peſtilentia, i. latè peru. p.*

II. Obſervandum hic, quod in translatione Otfridi verba poſtrema, *Peſtis chit Latinè &c.* non habentur, apud *Lambec. L. 2. Bibl. Cæſ. p. 461. & 757.* unde additio Notkeri hæc meritò habetur. Translatio alia Teutonica minus vetuſta, quæ in MS. extat in Archivo Reip. Argent. habetur: *in dem ſtule der freiſen ait enſas.* Voce *freiſa* utitur Notkerus in Pſ. VII. pro perſecutione.

2. *Sed in lege Domini voluntas ejus & in lege ejus meditabitur die ac nocte.*

Nube der ist salig, tes uuillo an Gotes eo ist, unde der dara ana denchet tag unde naht.

3. *Et erit tanquam lignum, quod plantatum est secus decursus aquarum.*

Unde der gediehet also uuola so der boum, der bi demo rinnenten uuazzere gesezzet ist.

Quod fructum suum dabit in tempore suo.

Der zitigo sinen uuuocher gibet.

Daz rinnenta uuazzer ist gratia Spiritus Sancti, gnada des heiligen Geistis. Den si nezzet, ter ist pirig poum guotero uuercho.

Et folium ejus non defluet.

Noh sin loub ne risct.

Taz chit, nob sin uuort ne uuirt uuendig.

Et omnia quæcunque facit, prosperabuntur.

Unde fram diehent alliu, diu der boum biret unde bringet.

Job fructus (uuuocher) iob folia (pleter) ib meino facta & dicta (ouerch, uuort).

4. *Non sic impii, non sic.*

So uuola ne gediehent aber die argen: So ne gediehent sie.

Sed tanquam pulvis quem projicit ventus à facie terræ.

Nube sie zefarent also daz stuppe dero erdo, daz ter uuint feruuahet.

Fane demo Gotes riche uuerdent sie feruuabet.

5. *Ideo non resurgunt impii in judicio.*

Pediu ne erstant arge ze dero urtheildo.

Doh sie erstanden, sie ne bitent danne urteildo, uuanda in iu urteilet ist. Jam enim judicati sunt.

Neque peccatores in consilio justorum.

Noh sundige ne sizzent danne in demo rate dero recton.

Ene ne irstant, daz sie irteilet uuerden, nob tise ne irstant daz sie irteilen. Ene sint tie uuirsisten, dise ne sint tie bezzesten, uuanda sie beide sundig sint. Tie aber die bezzesten sint, tie irteilent tien metemen.

6. *Quoniam novit Dominus viam justorum.*

Vuanda Got uueiz ten uueg dero rehton.

Er geuuerdet sie uuizzen unde iro uuercb.

Et iter impiorum peribit.

Unde dero argon fart uuirt ferloren.

Vuanda sie selben ferloren uuerdent, pediu uuirt iro fart ferloren, daz sint ire uuercb.

Psalmus David. II.

1. Q*uare fremuerunt gentes.*

Ziu grisçramoton *an Christum Ebraicæ* gentes? *(indon diet)*

Et populi meditati sunt inania, id est frustra?

Unde ziu dahton sine liute ardingun *in ze irloschenne? Sie dahton des in ubelo spuen solta.*

2. *Astiterunt reges terræ & Principes convenerunt in unum adversus Dominum, & adversus Christum ejus.*

Tie Lantchuninga uuaren gagenuuerte *in passione Domini (in Gotes martyro) als anasehendo, nube iro uuillen ougendo,* unde Principes, *Sacerdotum*, gesamenoton sih uuider truhtene unde uuider sinemo geuuiechten.

Ein herodes uuolta in slaben anderer bangta iz. Pediu gat in ter uuillo, famoso diu uuercb.

3. *Dis-*

---

cutione. Otfridus 1: 3,25. *thera freisim*, periculo. & L. 2, 12, 50. & c. 6, 32. *in freisa*, eis nocebit. Glossæ Lipsii: *Freison*, interitu.

Translatio Rhætica: *Ne feza in la supcbia dals sgiamgiaduors.* Codex MS. psalterii Teutonicè translati in usum Monasterii Carthusiani an. 1340. apud Argentioam erecti, ita habet: *In dem sessel der schelmen not saz,* Vox verò *schelm*, etiam denotat Contagium, pestilentiam, sed & homines pestilentes, de quo in Glossario.

v. 2. Interpret.

Nube der ist &c. In Codice Otfridi pro *Nube* habetur *Suntir*, hodie *sondern*, sed.

v. 3. Interpret.

Daz rinnende uoazzer &c. i. e. *Decursus aquarum est gratia Spiritus S. Quem illa rigat, is est arbor ferax bonorum operum.* Taz chit &c. i. e. *Hoc dicit: nec verbum ejus recedit.* Uode fram dieh. &c. i. e. *Et valdè crescunt omnia, quæ arbor parit & fert, & fructus & folia, intellige facta & dicta.*

v. 4.

Nota.

Repetitio in hoc ✠. secundum Vulgatam ut & MS. Arg. retinetur. S. Hieronymus: *Id quod secundò dicitur NON SIC, in Hebrais voluminibus non habetur: sed ne in ipsis quidem LXX. interpretibus. Nam in exemplis Origenis in Cæsariensi bibliotheca legens, semel tantum scriptum reperi.*

v. 4. Interpret.

Fone demo &c. i. e. *A regno DEI projiciuntur.*

v. 5.

Doh sie erstand. &c. i. *At tamen resurgunt* (impii) *non exspectant tamen sententiam, quippe istis jam sententia lata est.*

Ene ne irst. &c. i. *Illi* (impii) *non resurgunt, ut judicentur, nec hi* (peccatores) *resurgunt, ut judicent. Isti sunt pessimi, hi non sunt optimi, quoniam utrique sunt peccaminosi. Qui verò optimi sunt, judicant medios.* S. Hieronymus: *Inter impium & peccatorem hoc interest, qui impius est, negat DEum: qui peccator est, confitetur & peccat.*

v. 6.

Er geuuerdet &c. i. e. *Dignatur DEus eos novisse, & ipsorum opera.* S. Hieronymus: *Nihil aliud cognoscit Dominus, nisi quod notitiâ ejus dignum est. Cognoscit quippe Dominus eos, qui ejus sunt: & si quis nescit, nescietur.*

VVanda sie selben &c. i. e. *Nam ipsi* (impii) *pereunt, igitur & iter eorum perit, id est eorum opera.*

Ad Psalm. II.

VAtes divinus in hoc carmine sacro colloquium instituit. S. Hieronymus: *Quatuor præcedentes versus vel Angeli vel prophetæ sunt locuti, mirantes quare humana temeritas adversus DEI filium consurrexerit.* Sed quatuor versus vocat, qui nobis communiter sunt priores duo.

v. 1.

In ze irloschenne, ad extinguendum ipsum. Irleschen, ausleschen. Otfridus 1, 17, 104. *Irlesgen.*

Si dahton &c.) i. *Cogitarunt, ut ipsum malum exspueret.*

v. 2.

Als anas. i. ut attendentes, sed imò suam voluntatem (libidinem) ostendentes.

Ein

3. *Disrumpamus vincula eorum & projiciamus à nobis iugum ipsorum, id est, Christi & Apostolorum. Sus einoton sie sic.*

Prechen *chaden sie* iro gebende unde uuerfen aba uns iro ioch.

Ne lazen unsih nicht ana Christianam religionem (Christis uuolunga.)

4. *Qui habitat in cœlis irridebit eos, & Dominus subsannabit eos.*

Ter in himile buet, ter spottot iro, unde nase snudet an sio.

Nalz taz Got mit munde unde mit nasun deheinen huoh tee, nube daz iz huoblich uuas, daz sie sina prædestinationem (penemida) dahton ze iruuendenne. Dar ana uuaren sie meditantes inania (i.e. tenchende in uppe.)

5. *Tunc loquetur ad eos in ira sua, & in forore suo conturbabit eos.*

Tanne sprichet er in zu mit zorne, unde mit heizmuote getruobet er sie.

Ie judicio (in eberteilido) tuot er iz, so retributio peccatorum (lon sundon) ist.

Vox Christi.

6. *Ego autem constitutus sum rex ab eo super Syon montem sanctum ejus prædicans præceptum ejus.*

Ih pin aber fone minemo fater *(iro undanches)* ze chuninge gesezzet uber sinen heiligen berg, *daz ist Ecclesia*, sin gebot sagende, *daz chit Euangelium lerende.*

Sion stat in Jerusalem, unde uuanda man ferro dar aba sehen mag, pediu heizet er Syon, daz chit latine Specula, in unsera uuis uuarta. Der bezeichenet Ecclesiam, uuanda iro gedingi ist, daz sie irhobet uuerde ze Gotes selbes anasihte.

7. *Dominus dixit ad me, filius meus es tu, ego hodie genui te, i. e. sine tempore (ana Zit.)*

Min fater chad ze mir, min sun bist tu, hiuto gebar ih tih.

Gote ne ist nehein zit præteritum (irgangen) noh futurum (chumftig) Imo ist hiuto, al daz io geschah alde noh gescehen sol. Pediu ist sin sun hiuto geborn.

8. *Postula à me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam.*

Pite mih *uuanda du mennischo bist, unde an diu min minero bist*, so gibo ih dir din erbe.

Uuelez ist daz? Gentes (alle liute.)

Et possessionem tuam terminos terræ.

Unde gibo ih tir ze besizzenne ende dero erdo, *dero du bitest.*

Daz ist fone diu gesprochen, uuanda Christus pat iro gnoto, do er sih selben umbe sie Patri opherota.

9. *Reges eos in virga ferrea. i. e. inflexibili justitia.*

Tie rihtest tu mit iseninro gerto.

Daz chit mit unuuendigemo rehte. Dih ne mag tar aba nieman genemen.

Tanquam uas figuli confringes eos.

Samoso hafenares faz ferbrichest du sie.

Terrenas concupiscentias (uuerlt luste) ferbrichest tu an in.

Vox

Ein Herodes) i. Herodes, magnus scilicet, infanticida, volebat ipsum interficere, alter (Pilatus) concessit id. Idcirco vadit istis voluntas, sicut & opera. S. Hieronymus hic: *Non solum Herodes Rex, sed etiam illi reges adversus Dominum constiterunt: quorum regna ei in puncto temporis diabolus ostendit.*

v. 3.

Quintum hic versiculum constituit Hieronymus, velut Responsum DEI Patris, cohortantis populum gentilium, ut legalia vincula dissolvant. Sed hæc Origenis fuerit expositio. Noster verò formulam conjurationis potius adversariorum christianæ religionis interpretatus, sequens S. Ecclesiam & S. Petrum, *Act. IV.* 25. Atque S. Hieronymus in pr. ipse dixerat: *Audacis est hunc Psalmum interpretari velle post Petrum in Actibus Apostolorum.*

Sus einoton &c.) i. sic convenerunt invicem, dicentes.

Ne lazen) i. Neutiquam accedimus ad Christianam religionem. Vox *uolunga*, religio, videtur suspecta, & fortè *Volgunga* legendum, è *Volgen*, sequi.

v. 4.

Nals taz Got) i. Non quod DEUS ore atque naso cuiquam ludibrium faciat, sed quod ignominiosum esset, quod prædestinationem suam cogitarent reprimere, propterea erant meditantes &c.

Penemida, prædestinatio. Compositum ex *Pene*, pyne, Pein hodie, pœna, supplicium, & *mæda*, *myte*, Belgis, meta, i. e. pœnarum definitio. B. Lupus Epist. CXXVIII. *Hos* (impœnitentes) *B. Augustinus in multis libris, & in eo, quem fecit ultimum, non dubitat dicere prædestinatos ad pœnam.*

Tenckende in uppe, cogitantes in vanum. *Uppe*, inane, vanum. Kero: *uppigin vvort*, otiosa verba. MS. Arg. h. Ps. ℣. 1. *das volk gedachte uppikeit.* Populi meditati sunt inania. Cæterum hæc ipsa translatio recedit in hoc è Notkeri & omnibus: *Der do wonet in den himmeln der sol sin behalten. und der Herre spottet ir.* Verbum *behalten* est conservare, salvare.

v. 6.

Vox Christi.

Idem & apud S. Hieron. habetur.

Iro undankes, ingratiis istorum, hostium & persecutorum. non est in textu, ad paraphrasin pertinens.

Daz chit Ev. lerende) i. hoc est, Evangelium docens. Sion stat in Jerusalem, & quoniam procul inde prospici potest, propterea dicitur Sion, h. e. Latinè, specula, nostro more Warta. Ille mons designat Ecclesiam, quippe ejus spes est, ut exaltetur ad DEI ipsius faciem. S. Hieronymus: *Sion, i. e. super Ecclesiam. Sion specula vitæ, interpretatur.*

v. 7.

Vox DEI Patris ex relatione Filii, qui locutus est, prout ipsum docuit Pater, *Joh. VIII. 26. 28.*

Gebar) Ita & MSC. Argent. *Ich hab dich hut geboren*, promiscue veteres hoc verbo usos, de patre æque ac matre, ostendo in Glossario.

Gote ne ist) i. DEO nullum tempus est præteritum, nec futurum. Ipsi est *Hodie* omne quod factum est, & adhuc futurum. Quare filius ejus est hodie genitus.

v. 8.

Pite mih uuanda du mennischo &c.) paraphrasis est. i. e. postula à me. quoniam tu homo, & eatenus me minor es.

Dero du bitest. &c.) i. e. quos terminos terræ, postulasti. Hoc ideò dicitur, quod Christus postulavit eos tunc, quum ipse se pro iis offerret Patri. Scilicet *Joh. XVII.* 20.

v. 9.

Daz chit mit unuuendigemo) i. Hoc est, inflexibili justitia. Te non potest ab es quisquam svertere,

Vox Prophetæ.

10. *Et nunc Reges intelligite.*

Unde nu fernement chuninga.

Chuninga dern erdu, chuninga des fleifches, chuninga fune diu, uuanda ir doubont ten lichamen. Geborrent minen rat.

Erudimini qui judicatis terram.

Lazent iuch leren lantrechtara.

Meiftera des lichamen fernement.

11. *Servite Domino in timore.*

Dienont Gote mit forhtun.

Daz ne beue iuuh, daz er Reges kenamot pirnt.

Et exultate ei cum tremore.

Unde ridondo fint imo fro.

Imo danchont foliches namen, ioh mit freuui, ioh mit forchtun.

12. *Apprehendite difciplinam, ne quando irafcatur Dominus, & pereatis de via jufta.*

Lirnent zucht, *unde uuefent in egi*, daz fih Got eteuuenne ne belge, unde ir ne glesliphent aba rechtemo uuege.

Chriftus ift der uueg, an demo mannolich kan fol.

Cum exarferit in brevi ira ejus. Beati omnes, qui confidunt in eo.

So fint zorn irheizzet in fpuote, *unde uindicta (kerich) chumet in ictu oculi (in slago dero brauuo.)* So fint falig die fih ze imo ferfehent.

Pfalmus David. III.

1. 2. *Domine quid multiplicati funt qui tribulant me?* *David chad ex perfona Chrifti (in Chriftis ftat) do er finen fun floh.* Ziu fint, truhten, dero fo manegen die mih arbeitent, *daz ioh einer minero difcipulorum (jungeron i. Judas) min abtet?*

Multi infurgunt adverfum me.

Manige ihrtichtent fih uuider mir.

3. *Multi dicunt animæ meæ, non eft falus illi in DEO ejus.*

Manige verfagent minero felo heili an iro Gote.

Sie ne truuuent, daz ih irftan fule.

4. *Tu autem Domine fufceptor meus es.*

Aber du Got pift min infangare, *mih infienge du.*

Mih hominem (mennifcen) name du ane dih DEum (Got) bediu ne getuoft tu mih ouch refurgere (irftan) uuider iru uuane.

Gloria mea & exaltans caput meum.

Du bift min guollichi, *fone dir habo ih fia*, unde du bift irhohende min houbet *in refurrectione (in oftirtage.)*

5. *Voce mea ad Dominum clamavi & exaudivit me de monte fancto fuo.*

Mit minero ftimmo, *daz chit mit des herzen ftimmo* harreta ih ze dir, unde gehorteft du mih fone dinemo heiligen berge.

Daz chit fone dero unfagelichun hohi dinero Gotheite.

6. *Ego dormivi & foporatus fum.*

Ih fchlief, *mines tanches ane noth. Ih fchlief den fchlaf des todes*, unde fchlaf rauuota mir dar ana,

daz die fundigen ne tuont, uuanda iru tot fchlaf leitet fie zeun rauuon.

Et exurrexi, quoniam Dominus fufcepit me.

Unde irftuont ih, uuanda trohten infieng mih.

Er nam mih an fih mit dero chrefte irftuont ih.

7. *Non*

---

v. 10.

Chuninga dero erdo &c. i. e. Reges terræ, Reges carnis, Reges de hoc, quando domant carnem. Audite confilium meum.

Meiftera des lich.) Magiftri carnis intelligite.

v. 11.

Daz ne beue) i. e. hoc ne extollat vos, quod Reges vocati eftis. Pro *er* legendum *ir*, vos. *Pirnt*, eftis, *Pirames*, fumus, *Kero.*

Ridondo, trementes. *Ritte*, tremor febrilis. V. Gloffar.

Imo danckont &c.) i. Ipfi gratias agentes de illo nomine, & cum gaudio & cum tremore. S. Hieron. hic: *Timore dixit, ut elationem eis tolleret, quia reges eos appellarat.*

v. 12.

Unde wefent iu egi) Ad paraphrafin pertinet. *Egi*, Egii, Eki, difciplina eft Keroni. i. e. fitis fub difciplins Filii. *Gleslipbent*, pereatis. Scriptura videtur mendofa, pro *Geslipbent*, à verbo *Slipfen*, Kilianus: *Slippen, dilabi.* Unde noftrum *Slippe*, cloaca, quò ftillicidium cadit inter duas ædes.

Chriftus eft via, in quâ quilibet ire debet.

Ad Psalm. III.

v. 1. & 2. *Interpret.*

DAuid chat &c. i. e. *David loquutus ex perfona Chrifti, quum fugeret à filio fuo.* Sic & S. Hieronymus hunc Pfalmum & ad Davidem, & ad Chriftum pertinere ait.

Daz ioh.) i. e. ut etiam unus meorum difcipulorum, i. e. Judas, me perfequatur.

v. 3.

Sie ne truuuent) i. e. Ifti non confidunt, quod ego refurrecturus fim.

v. 4.

Infangare, Translatio A. *min behalter*, i. e. Salvator meus. *Mih infienge du,*) me fufcepifti, me hominem recepifti tu in te DEUM, quare etiam facis me refurgere contra eorum opinionem. Vocula *ne*, i. e. non, ut ℣. 7. hic eft aut fpuria & eliminanda, aut quædam enclitica & nihil fignificat, uti *en*. Et certè hoc pofterius etiam in Fragm. de Bello Hifp. Coroli M. ℣. 2496. obfervavi. Similiter *Ni*, apud Willeramum p. 152. *niet ni*, non. Vide Gloffar. meum voc. *Derien*, & voc. *Ne.* Cæterùm vocem *Infiengen*, Otfridus de Juda excipiente JEfum ofculo proditorio ufurpavit *L. IV: XVI, 503.*

Fone dir) à te habeo eam, fcil. gloriam, guallichi. MS. Arg. *ere.*

v. 5.

Daz chit) hoc eft, cordis voce. Item *daz chit fone*) hoc eft. ab ineffabili altitudiue tuæ divinitatis.

v. 6.

Dormivi meâ fponte fine neceffitate: dormivi fomnum mortis. Et fomni pœnitebit me, quod peccatores non faciunt, namque fuus fomnus mortis ducit iftos ad nullam pœnitentiam. Soporatus, *der Schlaf rouuete mir.* MS. Arg. *Ich fchlief und was befweret.*

Er

7. *Non timebo millia populi circumdantis me.*

Ih ne furchto die manigi des mih umbeſtanden liutes.

Samo ſo er mih erſteriben muge, ih ne irſterben mege ih ne irſterbe gerno.

Exurge Domine.

Stant uf truhten.

Salvum me fac DEus meus.

Duo mih gehaltenen min Got.

Gehalt Ecclesiam meam (mina prut ſaminunga) diu min corpes (lichamo) iſt.

8. *Quoniam tu percuſſiſti omnes Adverſantes mihi ſine cauſa.*

Uuanda du habeſt irſchlagen

Daz chit to habeſt keſuoeiget.

Alle die mir beunrechte uuidere uuaren.

So chunt uuard in mio reſurrectio (orſtendida) daz ſie iro oebemen lougeo getorſton haben.

Dentes peccatorum contriviſti.

Dero ſundigon zene fermuletoſt tu.

Daz chit, iro bindero ſprachoo ferzare du, Sie geſchueigendo, ferzare du iz.

9. *Domini eſt ſalus.*

Tar ſchinet daz cotes diu heili iſt.

To Got kibet ſia.

Et ſuper populum tuum benedictio tua.

Unde din ſegen iſt uber dinen liut.

Pſalm. IV.

v. 1. Canticum David.

2. *Cum invocarem exaudivit me Dominus iuſtitiæ meæ.* Prophetæ mos eſt, repentè perſonas mutare, exaudivit, dilataſti.

Eccleſia chit.

Got fone demo min reht iſt, kehorta mih, ſo ih ze imo hareta.

In tribulatione dilataſti mihi.

Ze demo ſelben chit ſie.

Du gebreiteſt mih in binon.

Uuanda in perſecutione (in abtungo) manigfaltoton ſih coronæ martyrum.

Miſerere mei & exaudi orationem meam.

Genade mir, unde gehore min gebet.

Tuo ſo du tatiſt. kebore mih io.

3. *Filii hominum usque quo gravi corde?*

Menniſcon chint, uuie lango uuellent ir ſin in ſuaremo.

Daz chit in ungeloebigemo herzen? Fore adventu (chunfte) Chriſti uuarent ir ungeloubig, uuellent ir ouch ooh ſo ſie?

Ut quid diligitis vanitatem, & quæritis mendacium?

Ziu minnont ir idola (*abkota*) unde ziu ſuochent ir lugge *Gota?*

Diapſalma.

UUaz iſt daz?

Daz iſt ſilentium unde intervallum pſallendi, unde uuechſel des ſinnes. Alſo ſinpſalma heizzet conjunctio vocum in cantando (ſuogi ſtimmon ſingendo) ſo beizzet diapſalma disjunctio vocum (ſchedunga ſtimmon.)

4. *Et*

Er eabm mih) recepit me ad ſe, hâc virtute vel his viribus exſurrexi.

Zeun, Zedheio, contractum, i. e. ad nullum.

v. 7.

Millia reddit *die manigi*, i. e. moltitudo, numerus enim certus pro iocerto poſitus, quem exprimit loterpres.

Samo ſo &c.) i. e. ac ſi me interfecturus eſſet iſte populus. Ego ioterfiei poſſum: & moriar lubens. Notandum voculam *Ne* iterum hîc ut ỳ. 4. oon pro negativâ accipi.

Gebalt Eccleſ.) ſalvam fac Eccleſiam, meam ſponſam, Communiooem, quæ meum corpus eſt.

v. 8.

Daz chit &c.) hoc eſt, tacere feciſti.

So chunt) i. e. Sic notoria eis facta eſt mea reſurrectio, ut eam oullatenus inficiari potueriot.

Daz chit, iro bind.) hoc eſt, iſtorum ultima conventicula diſſipa tu, faciendo eos tacere, Abole iſtud.

v. 9.

Tar ſchinet &c.) i. e. hinc eluceſcit, quod DEI ſit ſalus. To DEUS das eam.

Ad Psalm. IV.

v. 1. Canticum David.

OMittit author anteeedentia tam in Græco quàm Latioo, εἰς τὸ τέλος, ἐν ὕμνοις. (quanquam ἐν ὕμνοις io Exemplari Alexandrino non extat.) quod Hieronymos ita interpretatus: *In finem i. e. in Chriſto. Finis enim Legis Chriſtus ad juſtitiam omni credenti.* Quæ & S. Auguſtious hie annotavit. ἐν ὕμνοις. *In carminibus, h. e. in laudibus. Pſalmus David, h. e. laus Chriſti.* At idem Hieronymus Hebraicum למנצח בנגינות *Lamenatſeach bineginoth*, interpretatur alibi *Victori in canticis.* Jo. Coccejus: *Præfecto melodiis.* Seb. Schmidios: *Præfecto (muſices) ſuper Neginoth.* ot inſtrumentum aliquod Muſicum intelligatur, ſicut & in ſequentibus pluribus. Atque videntur LXX. interpretes rubricas non reddidiſſe Græcè, fortè quod oon ſuppeterent nomina idem exprimentia in liogua Græca, & quod eadem noo amplius io uſo eſſent. Poſt aliquod tempus ab aliis rubriearum expoſitio acceſſiſſe videtur, & cùm nomioa propria inſtrumentorum muſieorum non intelligerentur, pro appellativis accepta atqoe ſenſu aliquo myſtico expoſita fuiſſe. Vel imò verius eſt, quod S. Hieron. in Ezech. c. XVI. teſtatur, quòd *Eruditi ſolos qoinqoe libros Moſis ab eis LXX. interpretatos probent.* Sed & notandum eſt, quod Buxtorffius obſervat: Vocabula plora in Titulis Pſalmorum Hebræis ipſis non ſatis explorata eſſe, in Lexic. voc. עלם Alam. pag. 560.

v. 2.

Eeeleſiam loquentem iutroduci ait. Hieronymos: *Totus Pſalmus ad Chriſtum, & per Chriſtum ad juſtos referendus.*

Zu demo ſelben &c.) i. e. ad illum (Chriſtum) loquitur illa: Tu dilataſti me in tribulatione. Namque in perſecutione multiplicaruot ſe corooæ martyrum.

Tuo ſo du) fac ut feciſti. exaudi me quæſo.

v. 3.

Gravi, *Suaremo*, interpretatur.

Daz chit &c.) id eſt, in iofideli corde. ante adventum Chriſti eratis infideles, vultisne etiam oone ita eſſe?

Ad Hebraicum reddit Hieronymus: *Filii viri usque quò inclyti mei, ignominioſe diligitis vanitatem.* Coccejus: *Filii viri, quo osque erit gloria mea ignominii? amabitis inane?* Seb. Schmidius: (*At ô*) filii viri (ſuperbi) quousque

4. *Et scitote quoniam mirificavit Dominus sanctum suum.*
UUizzint daz Got Christum uuuenderlichen getan habet.
UUanda er ebichta in sone todê, unde sazta in ze sinero zesuuun in himele. In sult ir beton.
Dominus exaudiet me cum clamavero ad eum.
Truhten gehoret mih, danne ih ze imo haren.
Daz chit Ecclesia fone iro selbun, samo se si chade ze iro chinden: Truhten keboret iuh so ir ze imu barent. Harent ze imo mit knoten uuerchen.

5. *Irascimini & nolite peccare.*
Pelgent iuh, unde ne rechent iuuih.
Unde iuuer zorn, ube diz kescbee, enez fermident.
Quæ dicitis in cordibus vestris, s. dicite.
Diu ir sprechent diu sprechent sone herzen.
Daz ir dien gelicb ne sint fone dien gescbrieben ist. Populus hic labiis me honorat, &c. XXIX. 13. cor autem eorum longe est à me (diser liut eret mich mit lefsen, iro herza ist aber uerru none mir.)

Et

que (erit vobis) gloria mea in ignominia? amabitis vanum?

Diapsalma.

Etsi hæc vox nec in Græcâ LXX. nec in Latina Vulgata ab editoribus recentioribus exhibeatur; tamen in Exemplaris Alexandrini textu Græco extat, quanquam in Latino Oxoniensi non item; atque constat ex hoc Notkeri loco, in Latina translatione eam suo ævo extitisse, atque exprimit Hebraicum SELA. Conf. etiam Notk. ad Psalm. LXXX, 8. Cæterum de voce *Diapsalma* ait noster: *Quid hoc est? Id est silentium & intervallum psallendi, & commutatio sensus. Sicuti Sympsalma est conjunctio vocum in cantando: ita Diapsalma est disjunctio vocum.* Origenes de hâc voce cuidam interroganti respondit: *Utrum cujusdam musicæ cantilenæ aut rhythmi immutationem, qui interpretati sunt* (Sela) *Diapsalma, senserint, aliudve intellexerint, tuo judicio derelinquo.* Refert. *S. Hieronym.* Ep. ad Marcellam. Tom. III. p. 65. Notkerus duo ait notari, silentium & intervallum sive pausam in cantando, itemque disjunctionem & sensûs immutationem. Quo insecutus sine dubio S. Augustinum hic: *Sed interpositum,* inquit, *Diapsalma, vetat istam cum Superiore conjungi. Sive enim Hebræum verbum sit, sicut quidam volunt, quo significatur, Fiat. sive Græcum, quo significatur intervallum psallendi; ut Psalma sit quod psallitur, diapsalma verò interpositum in psallendo silentium. Ut quemadmodum Sympsalma dicitur vocum copulatio in cantande, ita Diapsalma disjunctio earum, ubi quædam requies disjunctæ continuationis ostenditur. Sive ergò illud, sive hoc, sive aliud aliquid sit, certè illud probabile est, non rectè continuari & conjungi sensum, ubi Diapsalma interponitur.* Notkerus ad Psalm. LXXX, 8. reddit *Sinnes undirsceite*, Sensûs discrimen. Laudatus Hieronymus, quùm à Marcella de hoc interrogaretur, putavit rem libri esse, nec epistolâ facilè posse explicari. Præter utramque illam expositionem alias refert, omnesque rejicit, ait: *Quidam Diapsalma commutationem metri dixerunt esse, alii pausationem spiritus: nonnulli alterius sensûs exordium: sunt qui rhythmi distinctionem: & quia psalmi tunc temporis junctâ voce ad organum canebantur: cujusdam musicæ varietatis existimant silentium. Nobis nihil horum videtur.* Ipse tamen ad Psalm. LIII. hanc significationem inter istas agnoscit: *Diapsalma interpositum orationem immutat, ut eum qui prius precabatur quasi homo, ostendat effectum orationis obtinuisse.* Sed & ad hunc nostrum psalmum alternatim annotat: *Puto, aut musici cujusdam soni esse signaculum: aut certe perpetuitatem eorum, quæ prædicta sunt, indicari, ut ubicunque Sela, i. e. Diapsalma sive SEMPER apponitur, ibi sciamus, non tantùm ad præsens tempus, verùm ad æternum, vel quæ sequuntur, vel quæ præcesserunt; pertinere.* Videlicet duplex quæstio est, ut & Origenes innuebat, una, quid senserint Græci, qui *Sela* per *Diapsalma* reddiderê: altera, an rectè, & quid tandem per *Sela* intelligendum. Prioris expositionem reddit Notkerus, & confirmat ex analogiâ Grammaticâ. Alteram quæstionem examinavit S. Hieronymus dictâ ad Marcellam epistolâ, atque fundamentum præcipuum videtur auroritas Aquilæ, pergens enim ait: *Quùm Aquila, qui verborum Hebræorum diligentissimus explicater est, Sela, h. e. Diapsalma, SEMPER transtulerit.* Atqua in translationa Psalmorum ad textum Ebraicum per Semper etiam reddidit Hieronymus. Sicut & in Chaldsicâ Paraphrasi Psalm. XLIV, 9. pro Sæla est לעלמי עלמין *Lealmei almin*, observante Buxtorfio. Conf. & Du Fresne *Glossar. voc. Diapsalma.* Sed vide ad Psalm. IX, 17. ubi in MS. Alexandrino habetur ᾠδὴ διαψάλματος. unde haud difficulter patescit, ᾠδὴν διαψάλματος & διάψαλμα non quidem unum & idem esse, sed nimirum Oden sive Cantum unà cum Diapsalmate h. e. Musicâ instrumentali. Hoc enim *Psallendi* vox propriè significat, à primâ pulsandi significatione, *Harphen slagen*, & ψάλλειν propriè ὁ τῆς κιθάρας ἦχος, sonitus Citharæ sine accessione vocis, ut elegantissimè observavit Vir Perillustris Ez. Spanhemius *in Callimachi Hymn. in Apollin. v. 12. pag. 55.* Et confer infra *ad Psalm. XX. fi.* & Bulenger. *de Theatro, L. 2. c. 19.* Notk. *infra ad Ps. LXVII, 1.* Quamobrem Græcus Interpres τὸ *Sela* reddidit διάψαλμα, hoc sensu, ut hactenus intelligatur Carmen Davidicum solo cantu sive Musicâ vocali decantatum fuisse; ubi autem ista vox *Sala*, διάψαλμα præmittitur, tunc Instrumentalem musicam solam intercessisse. Ubi autem ᾠδὴ διαψάλματος inscriptum legitur, ibi utramque & vocalem & instrumentalem musicam fuisse exercitam: Qualem etiam Davidis fuisse, quâ Saulum tranquillavit, Josephus *L. VI. c. XIV. Antiq. Judaic.* testatur: προσέταξε τῷ ψαλμῷ καὶ τοῖς ὕμνοις ἰᾶσθαι αὐτόν. i. e. jussit instrumentali & vocali musicâ tranquillare ipsum. Atque ita hic Psalmus ἐν ὕμνοις inscriptus. Augustinus hic: *Psalmi dicuntur, qui cantantur ad Psalterium.* Beda in hunc Psalm. Canticum propriè est, quando aliquis in laudibus DEI cum lætitia utitur liberâ voce, nullo sono musici instrumenti concinente. *Psalmus Cantici* est, quando præcedente sono musici instrumenti libera vox sequitur, atque ei in melodia sociatur: Sicut è contrario *Canticum Psalmi* dicitur, quando præcinente choro organum ad cantûs melodiam leniendam subsequitur, quod in quibusdam Ecclesiis solet fieri. Atque ita rectè S. Hieronymus τὸ διάψαλμα *musici cujusdam soni esse signaculum* autumat, instrumentalis scilicet: & *Suidas* musicæ immutationem aliquam. Atque rectè omninò illi senserunt, quorum mentionem idem S. Pater ad Marcellam facit, *Quia Psalmi tunc temporis junctâ voce ad organum canebantur; cujusdam musicæ varietatis existimant silentium.* Nec obest, quod inveniamus in Psalmorum quoque fine diapsalma positum, ùt Psalm. 3, 23. vel 24. innuitur enim tunc insecutam solam instrumentalem musicam, adeoque indicium hoc utique esse silentii vocalis. Neque refragatur ipsa vox Hebraica *Sala*, à Rad. סלה *Sala*, pulsavit, percussit. *Sala*, ψάλμα, διάψαλμα, percussio fidium: Nota instrumentalis musicæ.

v. 4. Interpret. Paraphras.

UUanda er) i. e. nam resuscitavit eum à morte, & collocavit eum ad suam dextram in cœlo. Hunc debetis adorare.

Daz chit) h. e. Hoc dicit Ecclesia de seipsa. similiter loqueretur ad liberos suos: Dominus exaudit vos, cùm clamaveritis ad ipsum. Clamate ad ipsum per bona opera.

v. 5. Interpret.

Unde iuuer zorn) i. e. Et ira vestra, siquando id contigerit, istud evitet.

Diu ir sprechent) i. e. Quæ dicitis, dicite ex corde: ne istis similes sitis, de quibus scriptum est. &c.

Nota I.

Et in cubilibus vestris conpungimini.

Unde in iuueren herzon uuerdent ir gestunget.

Furder ne chome iuuer zorn. Dar irlosche in, er iz an dien uuerchen schine.

6. *Sacrificate sacrificium justitia & sperate in Domino.*

Pringent Gote daz opher des rechtes.

Daz chit, lebent rechto, unde gedingent *daz er iu hier gebe donum (geba) Spiritus Sancti, unde hara nah vitam æternam (lib euuigen.)*

Multi dicunt, quis ostendit nobis bona?

Manige *ne uuizzen dero dingo nicht unde* chedent. *UUer uueiz daz, uuer chan uns iebt kesagen fone vita æterna.*

UUer ouget uns daz kuot?

7. *Signatum est super nos lumen vultus tui Domine.*

Du truhten *du habest iz uns keouget*, uns ist æna gezeichenet daz lieht dines analiutes.

Tu habest unsih getan ad imaginem & similitudinem tuam (ze dinemo pilde) Daz lieht ne mugen uuir oculis videre (mit ougon keseben) nube mente (muote)

Dedisti lætitiam in corde meo.

In minemo herzen habest du mir dia freuui gegeben.

Si ne ist anderes uuar ze suochenne.

8. *A tempore frumenti & vini & olei sui multiplicati sunt.*

UUannan ist daz sie so chedent. i. quis ostendit nobis bona? Daz ist tannen uuanda sie habent kenuog, unde sie sint keladen.

Fone demo zite iro chornes, unde iro uuines, unde iro olees.

Iro Fuora habent sie, diu sie suochent, mit dero sie den lichamen nerent.

9. *In pace in id ipsum dormiam & requiescam.*

UUes gedingo aber ih.

Daz ih schlafe unde rauuee in fride,

unde in Gote der id ipsum (selb selbo) heizzet. Anderiu dinch sint uuehselich, er ist io einer ist ieo daz selba. An imo habe ih euuiga rauua.

10. *Quoniam tu Domine singulariter in spe constituisti me.*

UUanda du truhten habest mih sunderlicho getrostet ze dero rauuo.

Nota duas civitates in scripturis Babiloniam & Jerusalem alteram Diaboli alteram DEI.

Ze dero populus Babiloniæ, (liut scandun) der sih hie freuuet, frumenti vini & olei, nieht ne gedinget.

Psal-

Nota I.

Peculiaris est hæc interpretatio, nec Latino, nec Græco, nec Ebræo textui conformis: conformia tamen analogiæ fidei. S. Augustinus hic: *Subauditur* Dicite, ut sit *plena sententia, quæ dicitis in cordibus vestris, dicite. i. e. Nolite esse populus, de quo dictum est, Labiis* &c.

Nota II.

Gestunget) stingan, ferire, pungere, κατανύττειν; Anglo-Sax. & Gothis quoque commune. unde *Stinga*, stange, pertica.

Cubilia interpretatur Notkerus corda. MS. Argent. *bette Cammeren*. Et compungimini: *ruuuent uch.* omissâ particulâ conjunctivâ *&*, hoc sensu: in cubilibus vestris acquiescite. Seb. Schmidius: *Loquimini cum corde vestro super cubili vestro, & acquiescite.* Potest tamen *ruunen sich*, etiam exponi per *compungere se*, i. e. pœnitere. Sic aliud MS. Psalterium S. Marci, Ps. XXIX, fin. *und ruwet mih nit*, non compungar. In Græco etiam Alexandrino Codice conjunctiva omittitur, pariter ut & in Latino vetere; quod additur in editione Oxoniensi, 1678. *Quæ dicitis in cordibus vestris, in cubilibus vestris compungimini.* S. Augustinus hic: *In cubilibus vestris compungimini. Hoc est quod jam dictum est, in cordibus. Hæc enim sunt cubilia, de quibus & Dominus monet, ut intus oremus clausis ostiis. Compungimini autem aut ad pœnitentiæ dolorem refertur, ut se ipsa anima puniens compungat, ne in DEI judicio damnata torqueatur; aut ad excitationem, ut evigilemus ad videndam lucem Christi, tanquam stimulis adhibitis. Nonnulli autem non Compungimini, sed Aperimini dicunt melius legi: quoniam in Græco Psalterio est* διανοίγητε, *quod refertur ad illam dilatationem cordis, ut excipiatur diffusio charitatis per SpiritumS.* Atque ita in Cod. Alex. διανοίγητε legitur, ab ἀνοίγειν, aperire, non κατανύγητε à κατανύττειν, compungere.

Furder) i. e. Ultra ne veniat vestra ira: extingue illam (sic enim legendum *in* pro *ih*) Est ea in operibus tuis manifesta.

v. 6.

Daz chit, lebent) i. e. Vivite rectè. Et sperate, ut vobis hic largiatur donum Spiritûs S. & postea vitam æternam. Multi ignorant has res & dicunt: Quis novit ista? quis potest nobis aliquid dicere de vitâ æterna?

v. 7.

Domine Tu ostendisti illud nobis. —— Tu fecisti nos ad imaginem &c. Hoc lumen non possumus oculis videre, sed mente. Illa non est alibi quærenda.

v. 8. Interpr.

UUannan) i. A quo tempore dixerunt: Quis ostendit &c. Ab illo, quando habuerunt satis, & repleti sunt à tempore frumenti &c. Victum suum habent, quem quærunt, quo corpus alunt.

Nota.

A quo tempore.) sequitur autor hîc Ebræum fontem, בלבי *belibbi*, in tempore, reddit Hieronymus, qui tamen in Commentario sequitur LXX ἀπὸ καιροῦ. Pro quo fortè alii legerunt: ἀπὸ καρποῦ. *Olei* mentio, nec in Ebræo, nec in vetusto Origenis exemplari, quod ipsius manu fuerat emendatum, nec apud ipsos LXX. nec in cæteris editionibus; teste eodem Hieronymo: extat tamen in codice Alexandrino & apud S. Augustinum.

v. 9. Interpr.

UUes gedingo) i. e. Quid ego verò spero? ut in pace de & in DEO, qui ID IPSUM vocatur. Alia sunt mutabilia, ille est vnus, est IEO, identitas. In eo habeo æternam quietem.

Nota.

Id ipsum, τὸ αὐτὸ, LXX. *Selb selbo*, nomen Jehovah interpretatur noster, *Exodi.* 3, 14. S. Hieronymus in Psalm. VIII. commentatur, *hoc proprie DEI vocabulum sonare & legi posse JAHO.* Vide infra ad Psal. IX, 11.

v. 10. Interpr.

Ze dere) Ad quam (quietem) populus Babiloniæ, qui hic gaudet frument. &c. nequaquam sperat.

Nota.

Populus Babiloniæ exponit Autor *liut scandun. Liut* populus est. *Scandum*, hodie schanden dicimus, i. ignominia, confusio, interprete S. Hieronymo.

Ad

Pſalmus V.

v. 1. Pro ea quæ hereditatem acceperat.

2. *VErba mea auribus percipe Domine.*

Fernim mit oron minu uuort truhten,

chit diu dia des erbes langet. Daz iſt Ecclesia (kotes prut.)

Intellige clamorem meum.

Fernim min haren,

daz ſone herzen chome daz fernim. Menniſcho gehoret den munt, du fernim daz herza.

3. *Intende voci orationis meæ.*

Denche ze minero betes timmo,

die ih ze dir frummo ſo in grundo.

Rex meus & DEus meus.

Chuninch min unde Got min.

4. *Quoniam ad te orabo Domine mane exaudies vocem meam.*

UUanda ih ze dir beton, ſo der morgon chumet, ſo gehoret du mih.

So diu naht mineru ſundon hina uuirt, ſo gehoret du mih.

5. *Mane aſtabo tibi & videbo.*

In morgen fore ſtan ih dir, unde geſieho dih.

So diſu uuerlt hina uuirt, unde daz euuiga tages lieht peginnet chomen, danne geſeeho ih dih.

Quoniam non DEus volens iniquitatem tu es.

UUanda du ne biſt der unreht uuellento Got,

ſone diu ne geſehent dih unrehte.

6. *Non habitabit juxta te malignus.*

Sament dir ne buet der ubeluuilligo,

doh er ad judicium chome.

Neque permanebunt injuſti ante oculos tuos.

Noh unrehte ne folle uuerent fore dinen ougon.

Doh ſie dih keſehen in carne (fleiſche) alſo iz chit. Videbunt in quem compunxerunt. (ſi geſehent in uuen ſie ſtechoton) ſie ne geſehent dih aber in gloria (in guotblichi.)

7. *Odiſti omnes qui operantur iniquitatem.*

Du hazzeſt alle, die daz unreht uuirchent,

nals die iz uuorhton, nube die iz unz zende iro libes uurchent.

Perdes omnes qui loquuntur mendacium.

Ferliuſeſt die, die lugi ſagent.

Alſo hæretici (unrehte in iru geloubo) tuont, die mit luginen ilent die menniſcen beſuichen.

Virum ſanguinum & doloſum abbominabitur Dominus.

Maneslekken unde uuizzes are, *daz chit tregenare* leidezet unſer truhten.

Pediu ne lazet er ſie ſament imo.

8. *Ego autem in multitudine miſericordiæ tuæ introibo in domum tuam.*

Aber in dero manigi dero guoton,

die multitudo miſericordiæ tuæ mit rehte heizzent.

Kam ouh ih in din hus.

UUelez iſt daz, ane diu futura Jeruſalem (chunftiga anaſieht fridis.)

Adorabo ad templum ſanctum tuum in timore tuo.

Ze demo dinemo heiligen hus peton ih *binnan Dura* in dinero forhtun.

So ih dura chumo, dar uuirdu ih ane forhtun, uuanda dar iſt perfecta caritas (durnohta minna) qua foras mittit odorem (diu uz ſtozzet forchtun.)

9. Do-

Ad Psalm. V.

v. 2. Interpretatio paraphraſeos.

DIcit illa, quæ hæreditatem deſiderat. h. e. Eccleſia DEI ſponſa. Quod è corde provenit, hoc intellige. Homo audit os, tu intelligis cor.

Notæ.

נחילות *Nebiloth* etiam S. Hieronymus interpretatus *hereditatem*, ut & LXX. & S. Auguſtinus. Recentiores, inſtrumentum muſicum.

v. 3. Interpret. paraphr.

Quam ad te mitto ita funditus.

v. 4. Interpret. paraphr.

Quum nox peccatorum meorum abiit, tunc exaudis me.

v. 5. Interpret.

Quum hic mundus diſparet, & æterna lux diei cœpit venire, tunc video te. Unde non vident te iniqui.

v. 6. Interpret.

Etſi in judicium venit. ——— Etſi te videbunt in carne, ſicut dicitur: Videbunt &c. ſed non videbunt te in gloria.

v. 7. Interpret.

Non eos, qui operantur, verùm qui eam usque ad finem vitæ ſuæ operantur. —— Sicut hæretici (i. falſi in fide ſua) faciunt, qui mendaciis properant homines decipere.

Daz chit trugenare. i. e. mendaces, fraudatores. *Pediu* &c. i. quare non relinquit iſtos cum ipſo.

Notæ.

S. Hieron. h. *Hoc quod dicit perdes omnes qui loquuntur mendacium: & ex conſequentibus Pſalmi, & ex ipſo ordine intelligere poſſumus, quia de hæreticis dicit: Qui enim operatur iniquitatem, ſuam tantum animam occidit: qui autem hæreticus eſt, & loquitur mendacium, tot occidit homines, quot induxerit. Vir ſanguinum, omnis hæreticus eſt: quotidie animarum ſanguinem fundit.*

Maneſlekke) homicida, ex Man, homo & ſlagen, cædere. Confeſſ. Vet. *Manslahti*, homicidia.

UUizzeſare) ſcientia lædens, uuizzi, wiz, intelligentia, calliditas, *ſare*; ſere, ſeren lædere, unde nobis reliquum *verſeren.*

Leidezen) abominari. Otfr. 2, 18, ult.

Iz iſt er, ih ſagen thaz,
Gote ſilu leidaz.

Eſt iſtud (munus) prius, dico hoc,
DEO multum abominabile.

Unde reliquum, *Einem etwas verleiden*, abomniabile quid alicui reddere.

v. 8. Interpret.

Aber &c.) At in meltitudine bonorum, quæ multitudo miſericordiæ tuæ meritò vocantur: Venio etiam ego in dom. t. quæ eſt iſta? niſi futura Jeruſalem, i. futura conſpectio pacis. Ad hanc tuam ſanctam domum adorabo ego extra januam in tuo timore. Si ego januam intravi, tunc fio ego ſine timore, namque ibi eſt perfecta caritas, quæ ejicit foras timorem.

Not.

9. *Domine deduc me in justitia tua propter inimicos meos.*

Leite mih truhten in dinemo rehte umbe mina fienda,

die mih ilent dar aba cheren. Leite mih in dinemo rehte nals in mennischon, dien ioh reht tunchel malum pro malo reddere, (ubelis mit ubele lonon.)

Dirige in conspectu tuo viam meam.

Kerihte minen uueg in dinero gesihte.

Daz herza gerihte, daz ist in dinero gesihte nals in mennischon.

10. *Quoniam non est in ore eorum veritas.*

Uuarheit ne ist in iro munde.

In dere mennischon munde minero fiendo ne ist si.

Cor eorum vanum est.

Iro herza ist uppihg.

Uuie mag tenne uuar in iro munde sin?

11. *Sepulcrum patens est guttur eorum.*

Iro chila ist offen grab.

Uuare daz grab hetan, se ne stunche iz. Noh iro chela, ube sie suigetin.

Linguis suis dolose agebant.

Mit dien zungon farent sie trugelicho,

uuanda ein chosont sie, ander uuellen sie. Daz ist dolus (pisuuich.)

Judica illos Deus.

Rihte Got uber sie.

Daz ist kebeiz nals fluoh.

Decidant à cogitationibus suis.

Sie sturzen abe iro gedanchen,

daz chit, in gebreste an iro gedinchi.

Secundum multitudinem impietatem eorum expelle eos.

After iro michelun ubeli stoz sie uz.

Nim in daz erbe, des sancta Ecclesia bitet.

Quoniam irritaverunt te Domine.

Uuanda sie dih crameton truhten.

Fone diu tuo sie erbelos.

12. *Et letentur omnes qui sperant in te.*

Unde freuuent sih alle, die sih ze dir ferschent.

In æternum exultabunt, & habitabis in eis.

Iemer freuuent sie sih, unde du buest in in.

Des sint sie iemer fro, daz sie din hus sint.

13. *Et gloriabuntur in te omnes, qui diligunt nomen tuum.*

Unde an dir guollichont sih alle die dinen namen minnont.

An dir habent sie daz erbe.

Quoniam tu benedicis justo.

Uuanda du gibest segen demo rehten.

Fone segene habet er daz erbe, nals fone rehte.

Domine ut scuto bonæ voluntatis tuæ coronasti nos.

Samo so mit skilte guotes uuillen habest du unsih truhten gecoronet.

Din guot uuillo ist uns skerm unde era.

Psalmus

Not.

Hiunan dura,) ad januam, extra ædes, ibi adhuc timor. *Dura chumen*, est Januam introire: ubi nullus timor, quippe quam caritas perfecta excludit, 1. Joh. 4, 18.

Durnochta minna) perfecta caritas. Kero: *durahtuan*, perficere. *durahtonohto*, perfecta. Contracte Notkerus hic & alibi. Willeramus Cant. Cant. VI. 8. *Durhnatiga, thurghnahtiga*, perfecta mea.

v. 9. Interpret.

Die mih) qui me properant abinde deducere: deduc me in tua justitia, non in hominum, quorum etiam jus obscorum: malum pro m. r. Cor dirige, quod est in conspectu tuo, non in hominum.

v. 10. Interpret.

In hominum ore meorum inimicorum non est illa. Quomodo potest igitur veritas in istorum ore esse.

v. 11. Interpret.

Si esset sepulcrum hoc opertum, sic non fœteret illud, nec istorum gula, si tacerent.

Namque unum dicunt isti, aliud intendunt. Hoc est dolus.

Hoc est, compelle, non maledic.

Hoc est, istis deficiat in ipsorum spe.

Adime istis hereditatem, quam S. Ecclesia offert.

Quamobrem fac istos exheredes.

Nota I.

Cramdon, irritare. Kero: *Kecremiter, irritatus.* Glossæ vett. *Cremizont, fremunt.* Inde reliquum nobis *Grimm, Grimmig.*

Not. II.

Duplicem intellectum hic S. Hieron. affert, quorum posterior cum hoc nostro convenit. Conf. & S. Augustin. hic.

v. 12. Interpret.

De hoc semper gaudent, quod tuæ ædes sunt.

v. 13. Interpret.

In te habent hereditatem.
A benedictione habet is hereditatem, non de jure.
Tua bona voluntas est nobis tutela & honor.

Pſalmus VI.

v. 1. *Pſalmus pro Octava.*

NAh ſieben tagen dero uuechun chumet der ahtodo. Daz iſt dies judicii. Der nah dieſen geſibenoten uuerlt ziten chumet. Den furhtendo unde daz judicium, chit der Propheta.

2. *Domine ne in furore tuo arguas me.*

Truhten in dinero heizmoti ne inchunniſt du mih tanne.

Neque in ira tua corripias me.

Noh in dinemo zorne ne irrefseſt du mih *an demo ſuono tage, uuanda die ne uuerdent kehalten, die danne Got irrefset.*

3. *Miſerere mei Domine quoniam infirmus ſum.*

Habe min gnade, uuanda ih unmahtig pin, *din zerfolone,*

Sana me Domine, quoniam conturbata ſunt [*omnia*] *oſſa mea.*

Heile mih, uuanda miniu bein ungerech ſint, *daz chit, mine chrefte ſint mir infallen.*

4. *Et anima mea turbata eſt valde.*

Unde min ſela iſt harto in ungerechen. *Sie uuard in Paradyſo (in zier garten) fone ſundo ſiech.*

Et tu Domine usque quo?

Unde uuieo lango tuueleſt du *nu dinero helfo* truhten?

5. *Convertere Domine & eripe animam meam.*

Hare chere dih ze mir truhten, unde loſe mina ſela *fone temptatione (urſoche) unde fone ſupplicio (uuizze.)*

Salvum me fac propter miſericordiam tuam.

Halt mih umbe dina gnada, *uuanda ih iz ferſchuldet habo.*

6. *Quoniam non eſt in morte, qui memor ſit tui.*

Uuanda din ne geuuanet ne heiner in tode. *In uuelemo tode? Ane ſo diu ſela fone ſundon irblendet uuirt. Diu blindi irgezzet in Gotes.*

In inferno autem quis confitebitur tibi.

Uuer iſt aber in hello dir iihtig. *Uuen uerſabet da ſin ieben?*

7. *Labo-*

Ad Psalm. VI.

Interpret. v. 1.

POſt ſeptem Dies hebdomadis venit octava. Hæc eſt dies judicii, quæ poſt illas ſeptem mundi ætates venit. Hanc timens & judicium, ait Propheta.

Nota.

Rubrica Ebraica eſt : למנצח בנגינות על־השמינית *Lamnatzeach bineginoth al-ha ſcheminith.* LXX. εἰς τὸ τέλος ἐν ὕμνοις ὑπὲρ τῆς ὀγδόης. Vulgata: *In finem*, in hymnis, pro octava. [In codice Alexandrino Græcus textus non habet ἐν ὕμνοις, latinus tamen, *in carminibus.* Apud S. Auguſtinum: *In finem in hymnis de octavo.*] S. Hieronymus: *Victori in canticis, ſuper octava.* Seb. Smidius: *Præfecto (muſices) in Neginoth ſuper octava.* Convenit hæc rubrica ex parte cum Pſalmi XI. vel. XII. למנצח על־השמינית *Lamnatſeach al-haſcheminith.* Εἰς τὸ τέλος ὑπὲρ τῆς ὀγδόης. Coccejus utrobique: *ſuper octava.* Etſi porrò השמינית *Ha Scheminith*, τὴν ὀγδόην. *octavam* intelligere licet de inſtrumento certo muſico, octochordio. Nicol. de Lira: *Secundum Hebr. Octava eſt hic nomen inſtrumenti, eò quod octo chordas habeat, ſic nominati, ſicut monochorda, quæ eſt inſtrumentum muſicum, quod ab unitate chordæ nominatur: ſecundum hoc igitur ſenſus eſt hujus tituli:* Pſal. David ſuper octavam, *i. e. aptus decantari inſtrumento tali.* Quia vero iſtud ſequioribus temporibus forte incognitum fuit, placuit Patribus Eccleſiæ myſticum ſenſum aſſignare, de quo S. Hieronymus hic: *Iſte & undecimus pſalmus, PRO OCTAVA, inſcriptionem habent, Reſurrectionis & pœnitentiæ; ac per hoc ſalutis noſtræ myſterium continentes.* In epiſtola ad Cyprianum T. III. p. 67. ad Pſalm. 89. *Ego arbitror ex hoc loco & ex epiſtola, quæ nomine Petri Apoſtoli inſcribitur, mille annos pro una die ſolitos appellari, ut ſcilicet, quia mundus in ſex diebus fabricatus eſt, ſex millibus annorum tantùm credatur ſubſiſtere: & poſtea venire ſeptenarium numerum & octonarium, in quo verus exercetur ſabbatiſmus & circumciſionis puritas redditur. Unde & octo beatitudinibus bonorum operum præmia promittuntur.* Has ſeptem mundi ætates hic intendit Notkerus, de quibus alibi plura. Alcuinus: *Titulus pſalmi eſt:* In finem David in carminibus pro octava. *Quo in finem, id eſt Chriſtum, David reſpiciens hymnos et carmina cantabat*, pro octava, *i. e. pro deſiderio futuræ reſurrectionis. Peccatricem autem animam hortatur hic ſuo exemplo David, ut non ſtatim deſperet, etiam ſi graviter peccarit: ſed abluto lacrymis pœnitentiæ, conſcientiæ ſuæ lecto, ad medicum Deum recurrat, qui ulcera peccatorum ſuorum ſanet.* S. Auguſtinus hic etſi computationem ſeptem millium annorum reſpuit, *ſi enim*, inquit, *poſt ſeptem millia annorum ille dies venturus eſt, omnis homo poteſt annis computatis adventum ejus addiſcere.* Concedit tamen *poſſe nullâ annorum temerariâ ſupputatione, diem judicii octavum intelligi, quoniam omnia tempora ſeptem dierum iſtorum repetitione volvuntur: octavus fortè ille dictus eſſe, qui varietatem iſtam non habet.*

v. 2 *Interpret.*

Au demo ſuono) in judicii die, namque iſti non ſalvantur, quos tunc DEUS corripiet.

v. 3. *Interpret.*

Tuam (voluntatem) adimplere.
Hoc eſt: meæ vires mihi defecerunt.

Not.

Ungerech) conturbata, verſtarrt, daſs man ſie nicht regen kan, ut moveri non poſſint.
In ungerechen ſin, in perturbatione eſſe. ℣. 4.

v. 4. *Interpret.*

Illa facta fuit in Paradiſo, (horto decoro) per peccata morbida.
Et quò uſque differs tu jam tuum auxilium, Domine.

v. 5. *Interpret.*

Eripe à tentatione & à ſupplicio. Quoniam id promerui.

Not.

S. Hieron. hic: *Domine qui avertiſti vultum tuum à nobis, convertere (har chere dih ze mir*, kehre dich her zu mir) *& nos videre digneare, & erue animam noſtram.*
MS. Arg. *Herre widerkere.* i. domine revertere. Supplicium ait promerui, ſed ad miſericordiam tuam refugio. Alcuinus: *Eripe animam meam ab imminenti ſcilicet ſupplicio, & ſalvum me fac non meis meritis, ſed tua miſericordiâ.*

v. 6. *Interpret.*

In qua morte? niſi quâ anima à peccatis occœcatur. Quæ cœcitas oblivisci facit eum DEI.
Quem afficit ibi ſuum confiteri?

Not.

7. *Laboravi in gemitu meo.*
Ih arbeita mih fuftondo.
Do ih riuuon geftuont die funda.
Lavabo per fingulas noctes lectum meum.
Lectus animæ corpus eft. Ube des ue gmoget, fo nezzo ih min bette.
Inahtcliches. i. *quotiescunque offendo. Qui in noctem ambulat offendit. Daz ih unreinda, daz fubero ih.*
Lacrimis meis ftratum meum rigabo.
Mit minen tranen nezzo ih min bette.
Mit dien begiuzzo ih iz, mit dien uuafcho ih iz.
8. *Turbatus eft præ ira oculus meus.*
Min ouga ift truobe, fore dinemo zorne.
Din zorn furhteudo, habo ih keuueinot fo filo, daz iz truobe ift.
Inveteravi inter omnes inimicos meos.
Ih mahta baldo uueinon, daz ih iraltet pin, under allen minen fienden, *die mih tageliches keruo dines rehtes irrent.*
9. *Difcedite à me omnes, qui operamini iniquitatem.*
Skeident iuuih fone mir alle ubeltatige.
Lazzent iuuer irren mih fin.
Quoniam exaudivit Dominus vocem fletus mei.
UUanda Got habet fernomen minen uuoft.
10. *Exaudivit Dominus deprecationem meam.*
Er habet kehoret mina digi.
Dominus Orationem meam fufcepit.
Er habet infangen min gebet.
Ih ue habo nieth ingemeitun fo ulo geuueinot.
11. *Erubefcant & conturbentur vehementer omnes inimici mei.*
Schamen fih *fament mir, unde fiu leidig iro fundon,* alle mina fienda *daz oub fie Got kebore.*
Convertantur & erubefcant valde velociter.
Pecheren fih *ad poenitentiam* unde fcamen fih far filo sliemo, *er fie zorn chome.*

Pfalmus VII.

v. 1. *Pro Verbis Chufi filii gemini [Iemini.]*

DO Abfolon uuider fiuemo fater uuas, do hiez der fater ftillo finen friunt Chufi fament demo fune fin in dien uuorten. Daz er imo ze uuizzenne tate fo uuelen freifigen rat er dar fername, ze dero fimilitudine (kelichniffo) fang David difen pfalmum fone demo fune, den fin fater tougeno under mitte Judeos fanta, daz er mennifchon freija eruuanti.

Vox

Not.

S. Hieronymus: *In inferno &c. Non pro impoffibili, fed pro raro pofuit. In omnibus enim DEI judiciis delectatur fanctus, & laudat judicia ejus.* Alcuinus: *fubaudiendum eft* ad veniam: *quia in hoc mundo propriè confeffio dicitur, ubi & venia reperitur.*

v. 7. Interpret.

Quum pœnitens confeffus fum peccata.

Si id non fatisfacit, fcil. corpus animæ, tunc lavo lectum meum fingulis noctibus. Quod pollui, hoc lavo. Illis (lacrymis) perfundo illud, illis rigo illud.

Not.

Alcuinus: *Lectum delectationem corporis intelligamus. Rigare uberius aliquid fignificat, quàm lavare. Stratum autem fignificat cumulum peccatorum.* MS. Arg. *nezzen minen ftrate.*

v. 8. 9. Interpret.

Tuam iram metuens, plorari tam multum, ut caliginofum fit.

Vellem vehementer plorare, quod inveteraverim inter omnes inimicos meos, qui me quotidie libenter à lege tua feducerent.

v. 9. Ceffate à veftra feductione mei.

Not.

Inveterafcere illud ita explicat S. Hieronymus: *Pubertatem ejus hominis qui renovatur de die in diem, non poffum confequi: quia veterem hominem cum vitiis & concupifcentiis ejus, inimicis meis, adverfum me porto pugnantibus.* Conf. S. Auguftin. hic.

v. 10. 11. Interpret.

Ego nôn in vanum tam multum ploravi. Erubefcant mecum & fiat liberi à peccatis fuis omnes inimici mei, ut etiam ipfos DEUS exaudiat. Convertantur ad pœnitentiam & erubefcant multum velociter, antequam ira ejus veniat.

Not.

S. Hieronymus hic: *Non contra inimicos, fed pro inimicis orat, ut convertantur & erubefcant à peccatis fuis, & erubefcant non leviter, fed vehementer, nec retractinato tempore, fed cito.* Eundem fequitur hic & Alcuinus. Et MS. Arg. *Si werdent bekeret und fchament fich fnelleklichen.* S. Auguftinus utramque & pro & contra inimicos interpretationem admittit.

Ad Psalm. VII.

v. 1. Interpret.

CUm Abfolon contra patrem fuum effet, *2. Sam. 15, 32.* tunc juffit pater fecretò amicum fuum Chufi effe cum filio fuo in his verbis, ut ipfum certiorem faceret fi quod truculentum confilium is ibi refcifceret: Simili ratione cantavit David hunc pfalmum de filio, quem pater ejus bonus inter medios Judæos commendabat, *2. Sam. 18, 5.* ut hominum violentiam effugeret.

Not. I.

Duo Chufi in hiftoria Davidis reperiuntur, unus Cufchajus filius Arachi vel Arkita, amicus Davidis, alter Kufchi filius Jemini, ejus inimicus, poteft & tertius fuiffe, qui retulit Davidi victoriam. Etfi verò rubrica & infcriptio Pfalmi tum Hebraica tum Græca & Latina exprimat de quo Chufi pfalmus fit intelligendus, de filio Jemini; teftatur tamen S. Hieronymus, *plerosque hunc Pfalmum arbitrari eo tempore effe cantatum, quo Chufi filius Arachi amicus David deftruxerit confilium Abitophel, fed eos vehementer errare.* Plerorumque autem opinionem fecutus etiam nofter paraphraftes, [ductu S. Auguftini, ut videtur.] Ipfe verò Hieronymus hunc Pfalmum contra Saulem Regem fcriptum effe autumat, fub nomine Chufi h. e. Æthiopis, quem fanguinarium & truculentum interpretatur, fecutus Aquilam, qui Æthiopem tranftulit: [hunc Lira fecutus:] Aut fub illo nomine Æthiopis & Chufi intelligi *Semei*, Jemineum, qui maledixerat Davidi *2. Sam. 16.* quæ verior fententia videtur. Cur autem *Semei* hic *Chus* vocetur, inquirendum. Alius *Chufi Jerem. 36, 14.*

Not. II.

שגיון *Schiggajon* Davidis & LXX. & Hieronymus ac Auguftinus interpretantur Pfalmum Davidis. Aquila & Symmachus, *Pro ignoratione David.* Coccejus: *Affidua cura Davidis.* Alii: *Innocentia Davidis.* i. e. Defenfio & Innocentiæ deductio contra calumniatores & perfecutores.

v. 2. In-

Vox Prophetæ.

2. *Domine Deus meus in Te ſperavi, ſalvum me fac ex omnibus perſequentibus me, & libera me.*

An dih truhten gedingta ih, ieo halt mih, *daz ebit, 'nere mih* fone minen fienden unde loſe mih.

Loſe mih fone Abſolone, alde ſpiritaliter (keiſtlicho) fone Diabolo (nider riſe.)

3. *Ne quando rapiat ut Leo animam meam, dum non eſt qui redimat, neque qui ſalvum faciat.*

Nieo er mina ſela ne erzucche alſo Leo, ſo der neiſt der mih loſe alde halte,

daz ebit, ſo du mir ne helfeſt. Ube du ne hilfeſt, ſo gemag er mir.

4. *Domine Deus meus ſi feci iſtud, ſi eſt iniquitas in manibus meis,*

5. *Si reddidi retribuentibus mihi mala, decidam merito ab inimicis meis inanis.*

TruhtenGot min, ubi ih diz teta, ubi diz unreht iſt in minen handen, daz ih mir leid umbe lieb tuonten *Sauli unde Abſaloni*, dara after lonota, ſo uallo ih mih [mit] rehte,

daz ebit, ſo uuirdo ih mit rehte eruellet fone mino fienden, lare dero guoti.

6. *Perſequatur inimicus animam meam & comprehendat eam.*

So iageie Diabolus mina ſela, unde geſahe ſia.

Et conculcet in terra vitam meam.

Unde trettoe er in erdo minen lib,

daz ebit, peſmeizze er mih mit irdiſchen ſundon.

Et gloriam meam in pulverem deducat.

Unde mina guollichi bringe er ze ſtuppe.

Mina conſcientiam diu Gote liebet, ketue er echert menniſchon lieben.

7. *Exurge Domine in ira tua.*

Stant uf truhten mit zorne.

La dir zorn ſin ze demo tiefele.

Et exaltare in finibus inimicorum tuorum.

Unde uuirt hoh, *uuird guollich*, in dinero fiendo gemerchen.

Nim in iro mareha. Nim Diabolo, die er beſezzen habe.

8. *Et exurge Domine Deus meus in præcepto, quod mandaſti.*

Unde rihte dih uf in dinemo gebote.

Du gebute humilitatem (diemuoti) mit dero chum unde uuere ſelbo diu gebot.

Et Synagoga populorum circumdabit te.

Unde ube du daz tuoſt, ſo umbehalbot dih manigi dero liuto *ioh credentium (cloubigera) ioh perſequentium (ahtaro.)*

Et propter hanc in altum regredere.

Umbe die *manigi* iruuint ze himele,

daz du credentibus (cloubigen) ſendeſt Spiritum Sanctum, unde incredulis (uncloubigen) urouge ſiſt:

9. *Dominus judicat populos.*

Nah tero aſcenſione (ufferte) chumet truhten judicare vivos & mortuos (irteilen lebende ioh tote.)

Judica me Domine ſecundum juſtitiam meam & ſecundum innocentiam ſuper me.

Danne irteile mir nah minemo rehte, unde minen unſchulden,

uuanda ih unſchuldig pin, uuider Saulem unde Abſolonem, unde ih rehto mit in geuaren habo.

10. *Con-*

---

v. 2. Interpret.

Halt mih,) hoc eſt, libera me &c. Libera me ab Abſolone. Aut ſpiritualiter à Diabolo.

Not. I.

Jeo, Jehova, ſuprà jam obſervatum.

Halten exponitur per *Neren*, Nerien, liberare, defendere. Vid. Gloſſar. Teut.

Not. II.

Fone Diabolo) qui *Nider Riſe* hic vocatur, h. e. Gigas inferior, *Luc. XI*, 21. 22. & qui inferiores partes terræ habet, *Epheſ. IV*, 9. S. Hieronymus: *Cæterum quia nobis curæ eſt, non ſolùm ſecundùm hiſtoriam, ſed & ſecundum ſpiritualem intelligentiam interpretari, Chuſi iſtum æthiopem non alium, niſi diabolum interpretamur* &c.

v. 3. Interpret.

H. E. ſi tu me non adjuvas. Quando tu non auxiliaris, tunc prævalet iſte mihi.

v. 4. 5. Interpret.

Dara after lonota) ſecundum idem compenſarem. Hoc eſt, cædar ego meritò ab hoſtibus meis, incapax eorum miſericordiæ.

v. 6. Interpret.

I. e. commaculet me terreſtribus peccatis. Meam conſcientiam, quæ Deo placet, faciat duntaxat homines amare.

Not.

Inimicus κατ' ἐξοχὴν per diabolum, hoſtem humâni generis exponitur. Hieronymus hic: *Noviſſima animæ inimica deſtructa eſt mors.* 1. Cor. 15, 26.

v. 7. Interpret.

Sit tibi ira ſuper Diabolum.

Fias glorioſus.

Occupa iſtis limites ſuos. Aufer diabolo quos poſſedit.

Nota.

Inimicorum *tuorum*, *dinero fiendo*. Sic & Vulgata, & LXX. Sicut & Codex Alexandrinus in textu Græco, ſed & in Latino habet *meorum*, ut & in Hebræo eſt: צוררי *Tſorerai*. Et S. Auguſtinus: *Inimicorum meorum.* Hieronymus: *hoſtes meos.* Qui ſenſum hunc exprimit: *Pro inimicis rogat, ut in inimicorum finibus exaltetur. Cum inimici eſſe ceſſaverint, tunc tu Domine exaltaberis in eis.*

v. 8.

Quod præcipit humilitatem, cum illa veni, (i. e. operando eam in me) & ſerva ipſe mandata.

Atque ſi hoc facis, tunc circumdabit te multitudo hominum, tum credentium tum perſequutorum.

Propter hanc multitudinem (Synagogam) regredere in cœlum, ut credentibus mittas S. S. & incredulis ad vindictam appareas.

Nota.

Etſi plures Interpretes has preces contra inimicos intelligant, Notkerus tamen contrà, ſecutus S. Hieronymum videtur, ut ad ℣. præced. vidimus; qui *propter hanc* interpretatur *pro hac* h. e. *pro Synagoga populorum.* Incredulis porrò apparere dicitur noſtro, in judicio ſcilicet, quum viderint, in quem pupugerint. S. Auguſtinus utrumque ſenſum admittit.

v. 9. Interpret.

Poſt aſcenſionem venit Dominus judicare &c.

Siqui-

10. *Conſumetur nequitia peccatorum & diriges juſtum, ſcruta corda & renes Deus.*

Dero ſundigon ubeli uuird in ende braht,

alſo iz chit. Sordidus ſordeſcat adbuc Apoc. XXII, 11. *(der unreino borgeie ſich noch.)*

Unde gerichteſt du den rehten. Herzen unde lancha ſcrodonde Got.

An dero ſtete geribteſt du in, dar du in ſcrodoſt. Du eino ſcrodoſt in dar, du eino geribteſt in dar. So geribteſt du in dar, ſo ambitio ſeculi (uuerlt kinda) ne iſt in corde, noh delectatio carnis in renibus (kebiginnis luſt in lanchon.)

11. *Juſtum adjutorium meum à Domino, qui ſalvos facit rectos corde.*

Min helfa iſt rehtiu fone Gote,

daz chit, mit rehte bilfet er mir ſid ih reht uuas, der rehte in iro herzen, haltet.

12. *Deus Judex juſtus, fortis & longanimis, numquid iraſcetur per ſingulos dies?*

Got der rehte rihtare iſt,

uuanda er mannelichemo nah ſinen uuerchen lonot,
ſtargmuotig, *uuanda er ſilo fertreget,* langmuotig, *uuanda er ne gahot ſih zerrechenne.*

Pilget er ſih tageliches.

Uuaz ſpareti er danne ze demo iungeſten dinge?

13. *Niſi converſi fueritis, gladium ſuum vibrabit.*

Ir ne becherent iuuich, er geuuenet ſin ſuert,
daz chit, er geonget ſinen anden. Uuenne? In die Judicii (in ſuono tage.)

Arcum ſuum tetendit & paravit illum.

Er habet *alegaro* geſpannenen ſinen bogen,
uuanda er die herti veteris Teſtamenti (dero altun eo) mit dero ſenuun novi Teſtamenti (des Euangelii) geduungen habet,

unde uuelcherun getan habet.

14. *Et in eo paravit vaſa mortis.*

Unde dar ana habet er gemachot faz des todes,
uuanda unrehto fernomenia ſcriſt machot hereticos, die ſint vaſa mortis (faz todis.)

Sagittas ſuas ardentibus effecit.

Sine ſtrala uuorhta er brinnenten.

Dien er ſie uuorchta, dien ſcoz er ſie. Deſiderantibus veritatem (dien geronten uuarheite) ſanta er Apoſtolos. Die ſint ſine ſtrala.

15. *Ecce parturivit injuſtitiam & concepit dolorem [laborem, Aug.] & peperit iniquitatem.*

Sih *tir uuaz Synagoga Judæorum teta.*

Si begonda unreht peren, *do ſi Chriſtum eriſt anariet.*

Unde *do iu* habeta ſi leid infangen *in iro herzen, uuanda er chad.*

Patrem Deum habeo, vos autem de deorſum eſtis, & vultis facere voluntatem patris veſtri Diaboli Joh. VIII. *(fater Got haben ih, ir birent aber fone nidenan unde ir uuellint tuon uuillin iuueris fater nider riſis.)*

Dara nah gebar ſi daz unreht,

daz ſie chad crucifige crucifige eum (hae in, hae in.)

16. *Lacum*

Siquidem ego innocens ſum adverſus Saulem & Abſol. atque recte cum iis verſatus fui.

Not.

Diſtinctio io vulgatis editionibus ab Ebræo & Alexandrino differt, id quod ſequimur.

v. 10. *Interpret.*

Sicuti dictum eſt: Sordidus &c. In eo loco diriges juſtum, ubi eum ſcrutaris. Tu ſolus ſcrutaris eum ibi, tu ſolus dirigis eum ibi. Sic dirigis eum iſthic, ſi ambitio ſeculi non eſt in corde, nec delectatio carnis in renibus.

v. 11. *Interpret.*

Hoc eſt, de jure auxiliatur mihi, poſtquam ego juſtus ſum.

v. 12.

Juſtus Judex. Namque is hominibus omnibos ſecundum opera eorum retribuit. Fortis animo, nam multa tolerat. Longanimis, nec enim feſtinat ad vindictam. Si iraſceretur quotidiè, quid reſervaret ad extremum judicium?

Not.

Numquid iraſcitur?) ita Codex Alexandr. μὴ ὀργὴν ἐπάγων; atqui μὴ ſæpè interrogativum eſt, in quo ſenſu interpres Latinus id expreſſit etiam in Codice Alexandr. Vulgata Græca habet: Καὶ μή. Non interrogativo ſenſu. Sic S. Auguſtinus: *Non iram adducens per ſingulos dies.* Verſio Vetus MS. Argentinenſis: *Er ürzürnet ſich nit alle tage.* In Ebræo neutrum apparet, ſed duntaxat זעם בכל־יום *Zoem becol jom.* quod Hieronymus reddit: *comminans tota die.* Seb. Schmidius: *Indignans (malo) in toto die.* Idem Hierooymus explicat: *Melius in Hebræo habetur: Comminatur in omni die: quod Aquila quoque tranſtulit. Et pulcre ait: Comminans & infrendens in omni die. Qui enim propter patientiam ſuam ita delicta non punit, quaſi iratus & comminatus, diem ultionis expectat, ut METU corrigat delinquentes.*

v. 13. *Interpret.*

Hoc eſt, oſtendet ſuum Zelum. Quando? in die judicii. *Alegaro*, i. e. benè præparatè. Quandoquidem is duritiem Veteris Teſtamenti (cornua arcûs) nervo Novi Teſtamenti coëgit ſeu Evangelii.

Not.

Paravit) Schmidius: *direxit.* Id & Notkerus intenderat: *unde uuelcherun getan habet*, i, e. & benè directum fecit, compoſitum à *uuel*, benè, & *cherun*, verſum, directum, wolgekert, wolgericht, das es dreffen mus.

v. 14. *Interpret.*

Namque non rectè intellecta ſcriptura facit hær. hi ſunt vaſa mortis.

Dum eas præparabat, tunc jaculavit eas.

Deſiderantibus ver. miſit Apoſtolos, hi ſunt ejus tela.

Nota.

S. Auguſtinus hic: *Ardentibus ſagittas ſuas operatus eſt. Nam in Græcis Exemplaribus ita invenitur. Latina autem Ardentes pleraque habent. Sed ſive ipſæ ſagittæ ardeant ſive ardere faciant, quod utique non poſſunt niſi & ipſæ ardeant, integer ſenſus eſt.* ———— *An fortè easdem ſagittas & vaſa mortis diſpoſuit ad perniciem infidelium, & ardentes vel ardentibus operatus eſt ad exercitationem fidelium?* ———— *Non ergò mirum ſi idem Apoſtoli & vaſa mortis ſunt eis, à quibus perſecutionem paſſi ſunt, & igneæ ſagittæ ad inflammanda corda credentium.*

v. 15. *Interpret.*

Ecce tibi quid Synagoga judæorum fecit, parturivit &c. quum Chriſtum primò accuſaret. Et tunc concepit dolorem in corde ſuo, cum diceret ille: Patrem &c.

v. 16. *In-*

16. *Lacum aperuit & effodit eum & incidit in foveam quam fecit.*

Si indeta die gruoba, *dar si Christum befellen uuolta, unde si gruob sia*, unde in dia selbun sturzta si.

Sin farendo irsluog si sih selbun.

17. *Convertetur dolor ejus.*

S. synagogæ vel peccatricis animæ (ludono Samenunga alde sundigero selo.)

In caput ejus & in verticem ipsius iniquitas ejus descendet.

Iro leid iruuindet an iro houbet, unde iro unreht plestet an iro scheitelun.

Anima (sela) ist daz houbet. Ratio (uuizzereda) ist iro scheidela. So si irrationabiliter (unredelicho) uuerchot, unde libidini (keluste) dienot, so slahet sia daz unreht unde blendet sia. Ze dero uuis gad iz an sia, unde ana iro scheitelun.

18. *Confitebor Domino secundum justitiam ejus & psallam nomini Domini altissimi.*

Got lobon aber ih nah sinemo rehte *uuanda er is reddens unicuique secundum opera sua (keltende iegelichemo nah sinen uuerchen,)* unde salmo sangon ih demo namen des hohesten.

Psalm. VIII.

v. 1. *In finem pro torcularibus.*

CHristus ist finis (undir march) an in uuirt keneimet diser salmo umbe die torcula. Uuaz sint die? Ane die Ecclesia, in dien sih ilent kuote sone ubelen scheiden in iro muote, also in torcula uuerdent kescheiden uuin unde trester.

2. *Domine Dominus noster, quam admirabile est nomen tuum in universa terra.*

Truhten unser herro, *chit Ecclesia (cristenheit) uuielich du bist.*

Uuie uuunderlich din namo ist in allero uuerlte.

Uuie sie sih alle din uuuederont.

Quoniam elevata est magnificentia tua super Cœlos.

So sie baldo mugen uuanda diu uuerchmahtigi erhauen ist uber himela.

Also dar ana schinet, daz du dar gesezzen bist ad dextram patris (ze zesuun dines fater.)

3. *Ex ore infantum & lactentium perfecisti laudem.*

Uzer dero chindo munde, unde dero sugenton habest du getan lob.

Daz

v. 16. *Interpret.*

Aperuit Synagoga foveam, in quam Christum detrudere volebat, & effodit eam, & in eandem ptoruit ipsa. Eam aggressa ipsa sese obruit.

v. 17. *Interpret.*

Anima est caput. Ratio est ejus vertex. Si ea irrationabiliter operatur, & libidini servit, tunc pulsat eam iniquitas & occæcat. Ad huoc modum revertitur in eam & in ejus verticem.

Nota.

S. Hieronymus hic: *Qnomodo si aliquis mittat in altum lapidem, & non sit cautus, & lapis venerit in caput ejus, seo vulnere vulneratur.*

In Psalm. VIII.

v. 1. *Interpretatio.*

CHristus est finis & ejus (Ecclesiæ) limes, marca. De ipso designatur hic Psalmus pro torcularibus. Quæ sunt ista? nisi Ecclesiæ, io quibus se festinant boni à malis separare in suo animo, sicut in torculari separantur vinum & petioli.

Nota.

Pro torcularibus.) Ita vulgata Latina & S. Hieronymus in Commentario ad Rubricam, ut & textus Latinus in Cod. Alexandrino. Latini porrò Interpretes ex Græcâ LXX. interpretatione hausere. Sic enim laudatus Codex Alexandrinus: Εἰς τὸ τέλος ὑπὲρ τῶν ληνῶν. At ληνοὶ dicuntur Græcis lacus aut receptacula vini in torculari expressi, aquarum item in pratis, *Ez. Spanhem. Observ. in Callimach. pag.* 246. Quâ voce porro LXX. exprimere voluerunt Ebræam vocem גתית *Githith*, sic enim habet Ebræa inscriptio: למנצח על־הגתית *Lammatzeah al-hagithith*, quæ etiam reperitur in Psalmo LXXX. & LXXXIII. quâ ipsâ sine dubio instrumentum Musicum fuit denotatum, cujus Præfecto hic Psalmus fuit commendatus. Ratio denominationis videtur à figurâ lacus torcularii petita, גת *Gath* enim Ebræis torcular notare, Hieronymus docet, à quo גתית *Githith* derivarunt. Atque ita & R. Salomonem interpretari notat Lira hic. Latini rationem instrumentorum Musicorum apud Veteres Ebræos non callentes, *Torcularia* interpretati sunt. Quod Dd. Ecclesiæ mysticè exposuerunt. S. Hieronymus observat hic in Trinitate sacramentum resurrectionis Ecclesiæ contineri. S. Augustinus: *Torcularia possumus accipere Ecclesias, eadem ratione quâ & arcam intelligimus Ecclesiam.* Suidas quoque ληνὸν in S. Scripturis Ecclesiam dici notavit. Atque his etiam Notkerus se conformavit, ut supra. At Lira porrò observat, antiquiores Hebræos *Githith* interpretatos *Torcular*, intelligentes Messiam, de quo Esa. LXIII. Torcular calcantem, in cujus adventu calcandum & subjiciendum Judæis Edom, i, e. Imperium Romanum.

v. 2. *Interpr.*

Chit) inquit Ecclesia, Christianitas, qualis es tu? ut omnes de te mirantur! quam maximè possunt. Itaque exinde apparet, quod tu ibi sedes ad dextram tui patris.

Nota I.

Chit Ecclesia) hanc interpretationem pluribus firmat Seb. Schmidius hic.

Nota II.

Uuanda din uuerchmahtigi) quoniam tua magnificentia: emendandum videtur *din uuerchmahtigi*, ut uuerchmahtigi sit una vox exprimens latinam *Magnificentia*, composita æquè ex *uuerch*, opus, facere, & *mahtigi*, potentia, magnitudo, i. e. opera tua magna sunt elevata super cœlos, quòd post resurrectionem cœlos cum triumpho gloriæ conscendisti, ait S. Hieronymus hic.

v. 3. *Interpr.*

Hoc est, qui imbecilles in fide erant, hos tu perfecisti ad tuam perfectam laudem.

Qui ex propria sua ratione eousque venire non poterant. Qui sunt isti? nisi Judæi & hæretici. Sicut apparet, cùm Judæi puerorum laudem silere juberent, & Christus monebat istos de hoc textu. Matth. XXI. 16.

Judæi & hæretici offerunt se DEUM defendere, quum tamen inimici ejus sint.

Nota I.

Laudem, αἶνον reddiderunt LXX. Hebræum עז OS, robur, h. e. robustam vocem, quæ aliàs in infantes non cadit. Allegat Matthæus l. c. versionem Græcam, non Hebraicum textum. Ut porrò per infantes fides imbecilliu

Daz chit, die uueiche an deru geloubo uuaren die habeſt da folle hrabt ze dinemo durnohten lobe.

Propter inimicos tuos.

Ze ſchanden dinen fienden, *die fone iro ſelberu uuiſtome ſo uerro chomen ne mahton. Uuele ſint daz? Ane judei unde heretici? Alſo do ſchein, do judei dero chindo lob ſueigton unde ſie Chriſtus maneta dirro ſcrifte.*

Ut deſtruas inimicum & defenſorem.

Daz du mit tiu ſtoreſt den fient, unde den ferſprechare.

Judei unde heretici peitent ſih Got ferſprechen, doh ſe ſina fienda ſin.

4. *Quoniam videbo cœlos opera digitorum tuorum.*

Uuanda ih geſieho die himela uuerg dinero fingero.

Ih fernimo die ſcripturas die du meiſtrotoſt, an dien du funden uuirdiſt ſamo ſo in himele.

Lunam & ſtellas quæ tu fundaſti.

Keſiehe dar ana manen unde ſternen, die du faſto geſaztoſt.

Daz chit. Sieho ouh mih ſelbun dar ana unde minu chint. Pechennu dih ſponſum (priutegomen) unde mih ſponſam (prud) unde filios ſponſi (chint ſinu.);

5. *Quid eſt homo, quod memor es ejus?*

Uuaz iſt der menniſcho, daz du ſin gehugtig piſt?

Uuanuan mag adames kelicho dina huldi gefrehton?

Aut filius hominis quoniam viſitas eum?

Alde menniſchen ſun, daz du ſin uuiſoſt?

Alſo du do tate, do du Chriſtum hara ſantoſt.

6. *Minuiſti eum. i. hominem Chriſtum paulo minus ab Angelis.*

Du tate in eteuuaz minneren dinen Angelis, *uuanda er irſterben mahta doh er ane ſunda uuare.*

7. *Gloria & honore coronaſti eum, & conſtituiſti eum ſuper opera manuum tuarum.*

Mit kuollichi unde mit eron gecoronotoſt du in, unde geſaztoſt in uber diu uuerch dinero hando.

Uber alliu diu in himele unde in erdo ſint.

Omnia ſubjeciſti ſub pedibus ejus.

Alliu *diu iener ſint*, diu uurſe du imo under fuozze.

Joh Angelos.

8. *Oves & boves.*

Scaff unde rinder, *innocentes unde prædicatores.*

Univerſa inſuper & pecora campi.

Dara zuo alliu diu feho des feldes.

Uuele ſint daz? Ane die dir gant per latam viam, (preiten uueg) unde voluptuoſe (uunneſamo) lebent.

9. *Volucres Cœli & piſces maris, qui perambulant ſemitas maris.*

Qefugele unde mere fiſcha, die alle mereuuega durſtrichent.

Daz ſint ubermuote unde furuuizkerne, uuanda ubele unde guote die in demo torcule ſint, ligent al under ſinen fuozzen.

10. *Domine Dominus noſter, quam admirabile eſt nomen tuum in univerſa terra.*

Pſalmus

cillis a noſtro indigitatur, ita per robur non tantum vox clamantium, ſed & robur fidei.

Nota. II.

Ut deſtruas defenſorem) alii ultorem, diverſo ſenſu. S. Auguſtinus & Hieronymus ultorem ac defenſorem Eccleſiæ ſimulatum, ait: *Ultorem Hæreticum, qui cum nequitia ſua impugnat Eccleſiam, defendere eam tamen aſſimulat.* Hos ſequitur Notkerus. Alii, *eum qui ſe vindicat*, ut Coccejus. Alii reddunt *vindictæ cupidum*, populum Judæorum Crucifige clamantium, contra Hoſianna puerorum. Quod & Liræ placet. Vetus translatio MS. A. *das du zerſtoreſt dinen vient und den richehgen uukuſchen*, i. ut deſtruas tuum inimicum & ultorem, (tyrannum) improbum.

v. 4. Interpr.

Quando ego video cœlos, opera tuorum digitorum. Intelligo ſcripturas quas tu concinnaſti, in quibus tu inveniris ſicuti in cœlis. Video inibi lunam & ſtellas, quas tu firmas poſuiſti. Hoc eſt: Video etiam meipſum in eo & meos liberos: Confiteor Te ſponſum & me ſponſam & filios ejus, ſponſi.

Not. I.

Notkerus à vulgata recedit, & particulam כי *ki* non reddit cauſaliter, *ὅτι, quoniam:* ſed ùt Adverbium Temporis, *wanda*, wann, quoties. Sic & vetus translatio MS. Arg. *Wan ich ſol ſehen.* Quoties videro. Inde ſequitur Redditio: *Tunc agnoſcu te ſponſum &c.*

Not. II.

Cœlos. Latinus textus Codicis Alexandrini ex Ebræo addit: *tuos*, emphaſis hæc à Græcis omiſſa.

Not. III.

Intelligo ſcripturas.) Secutus S. Hieronymum: *Cœlos, ſcripturas intelligimus ſanctas, quæ per DEI digitum, h. e. per Spiritum Sanctum, ſunt prolatæ.* Nec diſſentit S. Auguſtinus.

v. 5. Interpret.

Unde poteſt Adami ſimilis tuam gratiam conſequi? Sicut tu tunc feciſti, cùm Chriſtum huc mitteres. Ebr. 2,6. 1. Cor. 15, 27. Eph. 1, 22.

v. 6. Interpret.

Dum ille mori potuit, etſi abſque peccato eſſet.

v. 7. Interpret.

Super omnia (opera) quæ in cœlo & in terra ſunt. Omnia quæ illorum ſunt, ſubjeciſti &c. etiam angelos.

v. 8. Interpret.

Qui ſunt iſti? niſi qui tibi vadunt per l. v. & voluptuosè vivunt.

Not. I.

Innocentes & prædicatores.) leg. peccatores.

Not. II.

Univerſa inſuper.) Rectius cum omnibus Codd. *univerſas* referturque ad antecedentia. Vetus MS. Arg. *die Schaffe und die rinder alle.*

v. 9. Interpret.

Hi ſunt ſuperbi & præſumtuoſi, nam mali & boni qui in torculari ſunt, jacent omnes ſub pedibus ejus.

Not.

Torcule) alludit Notkerus ad inſcriptionem vulgarem de Torculari i. e. Eccleſia externa. Id quod & Auguſtino antea in mentem venerat hic. S. Hieron. *Volucres cœli: qui per ſuperbiam, iniquitatem in excelſo loquuntur. Piſces maris: qui per nimiam curioſitatem non contemplantes cœleſtia, inter hujus ſeculi fluctus putant eſſe vitam æternam.*

v. ult.

Neſcio an ex incuria amanuenſium interpretatio hic deficit teutonica Notkeri. Quæ ex altero MS. Arg. ſupplenda: *Herre und Gott wie wunderlich iſt din namme in aller der eden.*

Ad

Psalmus IX.

v. 1. *Pro Occultis Filii.*

Judicia Christi, daz sint occulta filii (tougenina sunis.) Er tuot nu occulta sone dien ist der salmo gescriben, in fine seculi (an ende uuerlte) tuot er manifesta (offena.) Se er hier in uuerlte eine blendet ad damnationem (ze suendi,) ut Judam, Herodem, Antiochum. Unde andere fillet ad emendationem (ze buozzo ut Paulum) alde ad exercitationem (ze hartungo ut Job) daz chumet sone sineme tougenen judicio (urteilde.)

Quinque modos morbi Deus arbiter intulit orbi
Job Mariæ Lazari Pauli fit quintus Herodi
Insons Job sordet, Mariam lepra debita mordet
Laus Lazerus Domino, stimulus custodia Paulo
Quinti sæva modi mors Antiocho vel Herodi.

2. *Confitebor tibi Domine in toto corde meo.*

Ih icho dir truhten, *chit der Propheta*, in allemo minemo herzen.

Ih sceide mih sone dien, die in allen uuerlt gescihten dina providentiam (foresiht) ne bechennent, unde sie uuanent alliu dinch temere geschehen unde fortuite daz chit stuzzelingun unde ardingun.

Narrabo omnia mirabilia tua.

Ih zello alliu diniu uuunder.

Kennoge zellent diu offenen, also daz offen ist, daz du Lazarum à morte corporis (sone tode lichamin) tate resurgere (irstan) ih zello aber gernor, daz du tougeno tate Paulum à morte animæ revocari (tode selo iruuendit uuerden.)

3. *Lætabor & exultabo in te.*

An dir uuirdo ih fro, unde sprungel, *nals an uuerlt saldon.*

Et psallam nomini tuo altissime.

Unde dinemo namen du hohesto salmo sangon ih.

4. *In convertendo inimicum meum retrorsum infirmabuntur & perient [al. peribunt.] à facie tua.*

Minen fient eruuendendo, *daz chit, se du minen fient eruuendest*, so uuerdent keuueichet *alle sine Satellites (folgenkin)* unde fure dih ne choment sie.

Solche ne choment fure dih so Saul ist unde sine sequaces (folgerra.)

5. *Quoniam fecisti judicium meum.*

Uuanda du getate daz ting *min uuesen.*

Et causam meam (causa rhetoricum verbum est) unde den dingstrit, *minen uuesen.*

Uuanda ih reht habeta, hediu gestreit ih.

Sedes super thronum, qui judicas æquitatem.

Du recht kerno sizzest an demo stuole.

Ad dextram patris sizzest du.

6. *Increpasti gentes & periit impius.*

Daman santost du Spiritum sanctum, unde irrafstost die diete.

Also iz sone imo chit. Cum venerit arguet mundum (so er chumit se irrefset er die uuerlt) unde do uuard floren der ubelo. Joh. XVI. 8.

Sid ne uuas er ubel, uuanda er do guet uuart.

Nomen eorum delesti in æternum & in seculum seculi.

Do fertiligotost du dero ubelon namen jemer in euua.

7. *Inimi-*

Ad Psalm. IX.

v. 1. *Paraphr.*

Judicia Christi sunt occulta filii. Hic facit nunc occulta, de his est hic Psalmus scriptus: in fine seculi facit is manifesta. Quando hic in mundo aliquos excœcat ad damnationem, ut Judam, Herodem, Antiochum: & alios verberat ad emendationem, ut Paulum: aut ad exercitationem, ut Jobum; hoc venit ab ejus occulto judicio.

Not.

Sequitur Notkerus vulgetam translationem è LXX. desumtam: ὑπὲρ τῶν κρυφίων τοῦ υἱοῦ, *pro occultis Filii.* Conf. infrè Psal. 109, 5. S. Hieronymus: *Totus Psalmus per tropologiam ad Christi pertinet sacramentum. Unde & LXX. Interpret. Christi passionem & resurrectionem, quæ ignota priùs mundo fuit, per verbum absconsionis celare voluerunt: ne à gentibus illo tempore facilè nosceretur.* Similis S. Augustinus hic. Sed in Hebræo est: עַל־מוּת לַבֵּן *Al-muth Labben:* Quod Symmachus reddidit: *de morte filii.* Hieronymus: *super morte filii.* Aquila: *pro adolescentia filii.* Quod Lutherus secutus. Würtenbergics emendatio: *Super morte Candidi.* Coccejus: *Forte super morte Filii illius h. e. ejus qui se loco Filii ponit in Ecclesia.* S. Hieronymus hic: *Iste Psalmus totus in persona Ecclesiæ per Prophetam de Anti-christo cantatur.* Magis est, ut מוּת לַבֵּן *Muth labben* designet Instrumenti Musici speciem singularem: salvâ interpretatione anagogicâ & mysticè.

v. 2. *Interpret.*

Separo me ab his, qui in omnibus mundi contingentibus tuam providentiam non cognoscunt, & putant omnes res temerè fieri & fortuito, h. e. impetu & inaniter. Satis narrant manifesta, sicut manifestum hoc est, quod Lazarum à morte corporis fecisti resurgere: Ego verò narro lubentius, quæ tu occultè fecisti, à morte animæ revocari.

Not.

Tode selo) videtur excidisse particula *fon*, à, *fon tode selo*, à morte animæ.

v. 3. *Interpret.*

Non in mundi felicitatibus.

v. 4. *Interpret.*

Hoc est, quando tu meum inimicum repellis. Tales non veniunt coram te, ut Saul est & ejus sequaces.

v. 5. *Interpret.*

Meam salutem. Causam salutis meæ. Quoniam jus habui, itaque persecutus id fui.

Tu jus diligens sedes in tribunali. ad d. p. sedes tu.

Not.

MS. Arg. *Wan du tete min gerihte und mine sache.*

v. 6. *Interpret.*

Unde misisti Spiritum S. & increpasti g. sicut de ipso dictum: &c. Postea non fuit impius, quoniam bonus factus.

Not. I.

Sic & Hieronymus: *Per prædicationem Apostolicam increpatæ sunt gentes, & ab impio factus est pius. Non memorabitur in his ultrà nomen impietatis: quia credentes in te, acceperunt nomen tuum novum, quod benedicetur in terris.* Concinit S. Augustinus hic.

Not. II.

Nomen eorum.) LXX. τὸ ὄνομα αὐτῶν. Codex Alex. τὸ ὄνομά σου. Sed communis est Hebræo conformis.

v. 7. *In-*

7. *Inimici defecerunt frameæ in finem, & civitates eorum destruxisti.*

Des tieueles fuert ferfuinen in ende, unde fine burge zerstortost du.

Vuele sint die burge? ane ungelouba unde ubeli.

Periit memoria eorum cum sonitu.

Do zegieng dero *ubelon* geuuaht mit demo scalle *contradictionis (uuider sprecho.) Sie uuurden guot unde stille.*

8. *Et Dominus in æternum permanet.*

Unde ziu chrademdon gentes (liete) uuider truhtene, *ia* ist *er* jemer.

Paravit in judicio thronum suum.

Er rihta sinen stuol *io du ana, unz man hier uber in dingota. Uuaz magttu genora sin? Ne sint daz occulta filii (tougena sunes.)*

9. *Et ipse judicabit orbem terræ in æquitate.*

Unde der daz su tougeno machot, ter selbo irteilet uber die uuerlt in ebini.

In dero ebeni, daz er ne heinen mer ne hindert sinero frehte danne anderen.

Judicabit populos in justitia.

Er irteilet uber die liute after rehte.

Daz er sculdige ne machot ze unsculdigen unb unsculdige ze sculdigen. So die mennischen tuont, die diu herzen ne sehent. Mannolichen leidot dar, alde fersprichet dar sin conscientia.

10. *Et factus est Dominus refugium pauperum.*

Unde truhten ist zufluht dero armon *die gerno hier arm sint, daz sie hina sin riche.*

Adjutor in opportunitatibus in tribulatione.

Helfare in ualgo an dero note *unde anderu arbeite.*

11. *Et sperent in te omnes, qui noverunt nomen tuum.*

Unde an dih gedingent alle, die dinen namen uuizzen.

Din namo ist est ana uuist Ter est. i. ananuist pechennet der hechennet dih, unde gedinget an dih, unde ist imu unuuerd daz uuehsallicha.

Quoniam non derelinquis quærentes te Domine.

Mit rehte uuanda du ne ferlazest truhten die dih suochent.

12. *Psallite Domino, qui habitat in Syon.*

Salmo sangent demo der in Syon buet.

Tar speculatio (uuarta) ist, dar buet er. Uuar ist sie? Ane dar sine heiligen sint, die sine speculatione (uuartu) uuellen chomen ze visione (ze anasihte) daz chit sone uuarto ze anasihte. Ergelouot in dero uuarto, id est spei (kedingi) mit dero anasihte.

Adnunciate inter gentes mirabilia [studia] ejus.

Chundent *prædicatores (predicara)* siniu uuunder gentibus *(tietin) so salmo sangont in uuola.*

13. *Quo-*

---

v. 7. Interpret.

Quæ sunt istæ civitates? nisi infideles & impii? Facti sunt boni & tranquilli.

v. 8. Interpret.

Et quare vociferantur gentes adversus Dominum? Certe est ille semper. Paravit thronum suum desuper, usque dum hic super ipsum judicatum fuit.

Quid? anne potes tu Salvator esse? Nonne sunt hæc occulta Filii?

Not.

In judicio) non exprimit Notkerus, nisi *rihta io dd ana*, ubi *ana* avulsum a verbo suo, cum quo est compositum *rihta*, i. e. præparaverat thronum, regnaverat, usque dum incarnatus judicaretur Judex summus. Sic & S. Augustinus hic: *Paravit cum judicatus est, sedem suam. Per illam enim patientiam homo cælum acquisivit, & DEUS hominibus credentibus profuit. Et hoc est occultum DEI judicium.* Recentiores interpretantur. *Ad judicium*, de futuro intelligentes.

v. 9. Interpret.

Atque ille ipse, qui hæc occulta efficit, ille judicabit &c. In æquitate, ut ne alicujus magis impediat opera, quàm alterius. Ne nocentes reddat innocentes, nec innocentes nocentes, ut homines faciunt, qui corda non perspiciunt. Multi patiuntur ibi, sed defendit eos ipsorum conscientia.

v. 10. Interpret.

Qui libenter hic pauperes sunt, ut postea sint divites. ——— atque aliis miseriis.

Not.

In valgo) ἐν εὐκαιρίαις, בעתות *beitboth*, in tempore, commodè, opportunè. Alia Vers. MS. Arg. *in geher betrübete.* Minus benè. *Gehe, jehe*, est repentinum.

v. 11. Interpret.

Tuum nomen est EST in substantia. Qui EST i. e. quoad substantiam, confitetur, ille confitetur Te, & sperat in te, & est ei ingrata vicissitudo. *Mit rechte*, de jure.

Not. I.

Est, alludit ad nomen Jehovah. Conf. supra ad Psal. IV, 9. Ita enim DEUS O. M. nomen suum proprium primò Moysi & Israëlitis in Ægypto aperuit, Exod. 3, 14. 15. *Si dixerint mihi, quod est nomen ejus? Quid dicam eis?* Respondit Dominus: *Qui EST, misit me ad vos.* Quam versionem Nominis Tetragrammati etiam S. Augustinus hic, itemque S. Hieronymus acceptavit, in Psal. XLIX. *Ego sum qui semper sum ipse.* Et in Matth. c. XV. *Qui EST misit me ad vos.* Imprimis Comm. in epist. ad Ephes. 3. ubi in rationem denominationis inquirit: *Numquid solus DEUS erat, & cætera non erant? illa est causa, quia cætera ut sint, DEI sumsere beneficio. DEUS verò qui semper est, nec habet aliunde principium, & ipse sui origo est suæque causa substantiæ, non potest intelligi aliunde habere quòd subsistit.* M. Flacius *Tract. singulari de nomine Jehova*, contendit malè intellectum fuisse textum, ac ipsam formam vocis manifestissimè repugnare, & temerè mutatum tempus futurum in præsens, & quæ plura in eam rem confert. Sed B. Schmidius noster, istis non attentis, transtulit cum veteribus: *Sum qui sum. ὁ Sum, misit me ad vos. JEHOVAH (h. e. qui est) misit* &c. Non dissonum Nomen divinum Græcorum τὸ ὂν ὄντως. Aristot.

Not. II.

Mit rehte, de jure) alludit opinor Notkerus ad Psal. CXIX, 132. ubi de Jure diligentium & quærentium Dominum: h. e. de jure & obligatione, quæ ex unione & pactis ac societate renovata inter DEUM & hominem regenitum oritur. De qua in Prudentia Juris Christianor. cap. VI. 5.

v. 12. Interpret.

Ubi speculatio est, ibi habitat. Ubi est ea? nisi ubi sancti ejus sunt, qui à speculatione volunt venire ad visionem, h. e. à specula ad faciem. Ipse compensat eorum speculationem h. e. spem, adspectu suo. ——— Sic Psalmos cantatis ei bene.

Not.

Mirabilia ejus) recedit hic auctor à Græcis & Latinis vulgatis; qui *studia* interpretantur. Et MS. Arg. reddit:

13. *Quoniam requirens sanguinem eorum memoratus* [*v. recordatus*] *est.*

Unde ne furhtent ten dod, uuanda er forderot kehuhtigo sinero martyrum slahta.

Non est oblitus orationem [*clamorem*] *pauperum.*

Er ne fergizet dero armon gebetes *so sumeliche uuanent, uuanda er ne gabot.*

14. *Miserere mei Domine, vide humilitatem meam de inimicis meis.*

Gnade mir truhten, chius sone minen fienden mina diumuoti.

Sie habent mih kediemuotet gagen des sie ubermuote sint. Daz sprichet der propheta in persona martyrum (in dero marterero stal.)

15. *Qui exaltas me de portis mortis, ut adnunciem omnes laudationes tuas in portis filiæ Sion.*

Du mih hoho irheuest fone dien porton des todes, *so alle seductores sint firleitara (portæ mortis) du gnade mir,* daz ih chunde din lob in dien porton dero Ecclesiæ *(kotis priute) so die alle sint, die ze Gote leitent unde sie dih sament mir loboen.*

16. *Exultabo in salutari tuo.*

Nah tero voce pauperis (stimmo des armin) chit der propheta ad Deum (uuizzego ze Gote.)

An dinemo haltare freuuo ih mih.

An Christo troste ih mih minero arbeito.

Infixæ sunt gentes in interitu quem fecerunt.

Gentes taten dod tinen martyribus, in demo steechent sie selben. Martyres irliten horsiho mortem corporis, persecutores (abtaru) ligent in morte animæ (tode sele.)

In laqueo isto, quem absconderunt, comprehensus est pes eorum.

In disemo stricche den sie burgen, gehafteta in iro fuoz.

Sie uuolton andere besuichen, unde sint sie besuichen.

17. *Cognoscetur Dominus judicia faciens; in operibus manuum suarum, comprehensus est peccator.*

Dar uuirt cot irchennet solchiu gerihte tuond er, *daz* der sundigo gehaftet an sin selbes hant uuerche.

Laqueum (strich) rihta er, an demo haftet er.

Diapsalma.

18. *Convertantur peccatores in infernum.*

Sundige uuerden in hella becheret.

In freisige geluste sturzen sie die ze hello leitent.

Omnes Gentes quæ obliviscuntur Deum.

So tuoien alle diete, die Got ne bechennen.

Sid sie ane Got uuellen sin, so uuerfen [*uuerfet*] *sie Got in reprobum sensum (in auuerfigen sin.)*

19. *Quoniam non in finem erit oblivio pauperum.* [pauperis.]

Uuanda so furnomes ne uuirt sergezen dero armon, *so man nu nu uuanet Cot fergezen haben, unz sie sone sundigen sus kedrucchet uuerdent.*

Patien-

---

dit: sinen flis, i. studium ejus. Sed S. Augustinus etiam habet, *Mirabilia.* Symmachus *artes* exposuit, Aquila *mutationes.* Recentiores reddunt *Facinora* & *opera.*

v. 13. *Interpret.*

Et non timetis mortem. Namque requirit memor martyrum suorum cædis. ——— Sicut nonnulli putant, namque is non properst.

Not.

Autor connectit utrumque versiculum, alloquens Prædicatores, qui mox Martyres fuerint.

Cæterum verba *memoratus* & *orationem* sunt veteris latinæ, quam etiam S. Hieronymus in Commentario suo recepit, S. Augustinus quoque habet *Memoratus.* Quam vero Hieronymus sub titulo Ebraicæ veritatis ad Sophronium misit, non est emendata versio ejusdem, quæ *Gallicana* vocatur, sed hæc est intermedia inter antiquam, quæ Romana dicitur, & inter Ebraicam veritatem. De quo Nicolaus de Lira. vide & Jo. Mabillou *Lib. de Liturg. Gallic. pag.* 396.

v. 14. *Interpret.*

Humiliaverunt me quum ex adverso ipsi superbi sint. Hoc dicit Propheta in persona M.

Not.

Chius) vox sine dubio corrupta: sensus patescit ex textu Latino, *Vide,* an legendum: *Sehi us?*

v. 15. *Interpret.*

Qui omnes seductores sunt, Tu gratiosus sis mihi; ut &c. —— qui omnes sunt illi, qui ad Deum ducunt & qui Te mecum laudant.

v. 16. *Interpret.*

Post vocem pauperis dicit Propheta ad DEUM. In Christo consolor me de mea miseria. Gentes fecerunt mortem tuis martyribus, in hoc infixæ sunt ipsæ. Martyres patiuntur animosè mortem corp. Persecutores jacent in m. a.

Volebant alios decipere, & sunt ipsi capti.

v. 17. *Interpret.*

Laqueum struit iste, in eo captus est ipse.

Diapsalma.

Not.

Supra dictum ad Psalm. IV. ℣. 3. quid de hac voce habendum, quæ nec à LXX. nec in vulgata habetur. Ab Hieronymo verò in Ebraica veritate per *semper* redditur. In codice tamen Alexandrino habetur, hic ℣. 16. ᾠδὴ διαψάλματος. Nescio an etiam in veteri vulgata, quæ *Romana* dicta, quam Notkerus alias sequutus videtur. Porro ᾠδὴ διαψάλματος & διάψαλμα, unum & idem non videntur denotare, sed illud hoc magis explicare: de quo supra actum. Scilicet male per *semper* redditum fuisse ab Aquila & Chaldæo. Sed nec silentium potest denotare, quoniam canticum dicitur: unde nec reliquæ expositiones facile applicari poterunt, nostram verò conjecturam supra explicavimus. Cæterùm quum in Hebræo textu *sela* perpetuò habeatur, cur Græci id quandoque per simplex *diapsalma*, alias per *cantum diapsalmatis* expresserint, ratio ipsis fuerit cognita, nos adhuc latet. Confer B. Bœcleri Philologiam in Psalmum LXXXII. §. IV. Nobis videtur non posse hoc sela ad comma sequens referri, quandoquidem etiam in fine Psalmorum invenitur.

v. 18. *Interpret.*

In periculosas concupiscentias propellunt (hæretici auditores suos) quæ istos in infernum ducunt. Sic faciunt omnes gentes &c. Posteaquam isti sine DEO volunt esse, rejicit eos DEUS in reprobum sensum.

Not.

So uuerfent sie Got, ita MS. sed facile intelligitur, legendum esse *so uuerfet sie Got.* DEUS enim istos, non isti Deum in reprobum sensum rejiciunt.

v. 19. *Interpret.*

Quoniam non erit oblivio pauperum (so furnomes) in perpetuum, etsi nunc videtur DEUS oblitus esse, dum illi à peccatoribus adeò premuntur. ——— nec eis incompensata esse.

v. 20. *In-*

Patientia pauperum non peribit in finem.

Tero armon gedult ne ſol nio euuiglicho ferloren ſin, *unde in unvergolten ſin.*

20. *Exurge Domine non prævaleat* [*confortetur*] *homo.*

Diz chit der propheta anaſebendo die iungeſten zite, unde aba in irbrutter.

Stant uf truhten, nio menniſco ne geriche, *nio der uuirſeſto ne gamagee. Eruuelle daz riche Antichriſti, erſelle ſinen geuualt, der ſo michel uuirt, daz echert du eine in uberuuunden mabt.*

Judicentur gentes in conſpectu tuo.

Unde ſpuotigo uuerden irteilet fore dir *ſine gebelfen,* heidine, *diete. Daz chit. keburſche dina adventum (chumſt) ſo die freiſa ſih erbeuen, die fone imo, unde fone dien ſinen chumſtig ſint, uuanda ſie unuertragenlich ſint.*

21. *Conſtitue Domine Legislatorem ſuper eos.*

Sezze uber ſie den eoskeſel *der in geriſe. Sid ſie dih ne uuoltin den uuaren legislatorem (eobringen) hab in den des ſie uuerd ſin, gib in Antichriſtum.* [*ut*]

Sciant gentes quoniam homines ſunt.

Ze dero uuis keeſchoen gentes uuer ſie ſin. Chriſtus machoti ſie Deos (kota) ube ſie imo bangtin, nu geeiſcoen daz ſie menniſchen ſint.

Pſalmus X. ſecundum Hebræos.

Diapſalma.

1. *UT quid Domine receſſiſti longe?*

Ziu ſo truhten *chedent tie die danne in noten ſint. Ziu uurde du ieo* ſo uerro *fone uns? Ziu habeſt du dih unſer ſo geloubet? Uuanda guoten iſt danne alſo Got ire ne ruoche.*

Deſpicis in opportunitatibus in tribulatione.

Ziu in durften unde andero note *lazeſt du unſih? unde* ferſieſt unſih.

2. *Dum ſuperbit impius incenditur pauper.*

Daz chedent ſie aber fone Gote uuirt inzundet der armo *ad virtutem* unz der argo ſo ubermuoteſot.

Des einen val iſt des anderes kniſt. Fone des einen ubermuoti diemuotet der ander.

Comprehenduntur in cogitationibus ſuis quas [*in conſiliis quibus*] *cogitant.*

Sie uuerdent keuangen in iro gedanchen, die *ſines unrebtes* folchete ſint.

Sie uuerdent mit in gedunſum ad interitum (ze ferlorniſſe)

3. *Quoniam laudatur peccator in deſideriis animæ ſuæ, & iniquus benedicetur* [*benedicitur.*]

Uuanda *fone ſolchen* uuirt *danne* ſundig man gelobet in ſinen geluſten unde unrehten geſegenot.

Uuer iſt ſo ſundig ſo antichriſtus? den guollichont ſie, demo bitent ſie guotes. Der ſezzet ſih ann daz er Got ſi des iebent ime die fertanen.

4. *Irritabit* [*Exacerbavit*] *Dominum peccator.*

Idem antichriſtus. Danne gremet der ſundigo Got.

Secundum multitudinem iræ ſuæ non quæret.

Fore ſinero michelun irbolgeni, ne ſuochet *tia friſt. Kot iz ime zu. Er lazzet in ana tuon, daz er uuille.*

Non eſt Deus in conſpectu ejus.

Uuara ne tuot er Gotes.

5. *Inqui-*

---

v. 20. Interpret.

Hoc dicit Propheta intuendo ultima tempora, & perverſitatem ſectarum. —— nec Peſſimus prævaleat. Evelle regnum Antichriſti, everte poteutiam ejus, quæ tam magna ſit, ut tu ſolus duntaxat iſtum vincere poſſis. Atque brevi judicentur &c. ejus ſocii popull. Hoc eſt: Matura tuum adventum, dum perverſi ſe extollunt, qui ub illo & ſuis veuturi ſuut, namque ſunt intolerabiles.

Not.

Vox *aba in irbrutter*, eſt corrupta: Abah, abahi, perverſitatem notat. brutter, an ù *brut*, progenies, vel *bruder*, frater?

v. 21. Interpret.

Qui eis imperet: poſtquam non voluerunt te verum legislatorem. Da iſtis illum, quo digni ſunt, da iſtis Antichriſtum. Hoc modo ſciant gentes, qui ſint. Chriſtus fecit eos Deos, ſi ipſi adhæſerint, nunc ſciunt, quod homines ſint.

Ad PSALM. X.

Secundum Hebræos Codices.

ETſi enim in Græcis & Latinis ſequentia cohærent antecedentibus, atque pro uno carmine habentur, *Stichorum* tamen etiam in Alexandrino Codice, in Græco pariter & latino textu, nova ſit numeratio: quam & hic non immeritò ſequimur.

v. 1. Interpret.

Loquuntur hi, qui tunc in anguſtiis ſunt. Quare es Tu Jehova tam longè à nobis? Quare te nobis ita ſubtraxiſti? Namque bonis eſt tunc, quaſi Deus eos non curaret.

Cur relinquis nos in indigentis & aliis neceſſitatibus & deſpicis nos?

Not.

Pro vulgari lectione: *Deſpicis in opportunitatibus &c.* videntur veteres legiſſe vel unâ voce, *in opportun.* vel *in importunit.* Sic & MS. Arg. hic: *Verſmabeſtu uns in unſeree ungevelligen betrupniſſe?* i. deſpicis nos in noſtra inopportuna vel diſplicente afflictione? Sed B. Hieron. annotat: *Tunc videtur deſpicere, quando opportunum tempus eſt Eccleſiæ ut adjuvet, & non ſtatim occurrit illi in tribulatione. Quare? ut illam exerceat ſecundum ſuam voluntatem: quia quanto magis differt, tanto magis Eccleſia dilatatur in deſiderio ſuo.*

v. 2. Interpret.

Hoc loquuntur iſti: (fideles, ſcilicet anterius) ſed à DEO incenditur pauper ad virtutem, dum impius ita ſuperbit. Unius lapſus eſt alterius contritio. Ab unius ſuperbis humiliatur alter. In cogitationibus ſuis, quæ injuſtitiæ eorum ſequaces ſunt. Rediguntur cum ipſis ad interitum.

v. 3. Interpret.

Namque à talibus tunc peccator laudatur &c. Quis eſt ita peccaminoſus ſicut Antichriſtus? Hunc glorificant, huic precantur bonum. Iſte collocat ſe ſupra, ut ipſe Deus ſit, hoc confitentur ei impii.

v. 4. Interpret.

Tunc irritat peccator Deum. Pro ſua magna indignatione non quæret dilationem, DEUS iſti connivet. Permittit

5. *Inquinatæ ſunt viæ illius in omni tempore.*

Unreine ſint ſine uuega alle taga.

Auferuntur judicia tua à facie ejus.

Diniu gerihte *trubten* ſint ferro fone imo.

Omnium inimicorum ſuorum dominabitur.

Allero ſinero fiendo uualtet er, *uuanda er alle chuninga slabet, unde einen richeſot.*

6. *Dixit enim in corde ſuo, non movebor à generatione in generationem ſine malo.*

Er dahta ſus ane argliſte ne uuirdo ih mare fone chunne ze chunne.

Alde ze euuigheite ne mag ih chomen, magica artes (zoubir liſte) ne tuen iz. Alſo Symon ze himele fliegen uuolta mit dien ſelben liſten.

7. *Cujus maledictione os plenum eſt & amaritudine & dolo.*

Des munt foller iſt ubelo ſprechennis, *uuanda er blaſphemus iſt (kot ſcelto) unde einerì, nuanda er crudelia (crimheit) gebiutet in ſervos Dei (in Gotis ſcalcha.)*

Sub lingua ejus labor & dolor.

Under ſinero zungun liget leid unde arbeit.

Andero zungun ouget er guot, ſo er ſih ſaget cot ſin, dar undere birget er dia ubeli, diu labor unde dolor iſt.

8. *Sed & inſidiis cum divitibus in occultis.*

Die er riche getan habet, mit tien ſizzet er tougeno inuaron.

Ut interficiat innocentem.

Daz er unſcadelen erslahe.

Er slahet unſcadelen ſo er unſcadelen getuot.

Oculi ejus in pauperem reſpiciunt.

Siniu ougen uuanda an den armen.

Demo faret er der pauper iſt Spiritu (arm im muote i. toumnote.)

Inſidiatur in occulto, ſicut leo in cubili ſuo.

Alſo tougeno faret er, ſo der leuuo in ſinero luogo.

Er iſt peidiu iob ſtarch iob liſtig ze beſuichenne.

Inſidiatur ut rapiat pauperem, rapere pauperem, cum attrahit eum.

Er uaret daz er den armen erzucche, *er ilet in Gote* zucchen, ſo er in ze imo zihet, *unde in an ſih heizet uuenden Gotes era.*

9. *In*

mittit iſtum facere, quod velit. Attentionem non habet iſte Dei.

Not.

Kot iz imo zv.) non habet verum ſenſum. Videtur legendum *liz*, permittit, connivet.

v. 5. Interpret.

Namque is omnes Reges cædit, & unus gubernat.

Not.

S. Hieronymus: *Inimicorum ſuorum. Chriſtianorum utique, ad probandum, qui eum ſequi contemnunt.*

v. 6. Interpret.

At in æternitatem non poſſum venire. Magicæ artes non faciunt hoc: Sicut Simon in cœlum volitare volebat per iſtas artes.

Not. I.

Translat. Arg. *Ich en werde nit beweget von geſlehte in geſlehte one ubel*, i. non movebor abſque malo de generatione in generationem, ſed ſemper cum malo. At noſter aliter capit: *Er dahta ſus ane argliſte*, cogitavit ſic: ſine dolo, ſine arte mala non movebor de generatione in generationem. Utrumque ſenſum S. Hieronymus ita expreſſit, de priori ait: *Semper enim ſeducam homines, ut in malis perſeverantes, voluntati DEI reſiſtant. DIXIT ENIM h. e. Antichriſtus. Quid dixit: Non movebor à generatione in generationem ſine malo: i. e. tanta mala faciam in una gente, ut antequam veniam ad alteram gentem, antea meam famam audiant & timeant.* De poſteriori: *Aliter, non movebor à generatione carnali in generationem ſpiritualem: i. e. de terra cum corpore in cælum conſcendam ſine malo, ac ſi dicat, ſine ulla injuria. Cum voluerit adſcendere ad montem Oliveti, Dominus eum interficiet ſpiritu oris ſui. Voluit unus de membris ſuis SIMON magus cælum conſcendere, ſed interiit.* Quod de monte Oliveti habet, videtur cum Methodii Martyris Revelationibus convenire, quas tamen ut ſuppoſititias non immeritò rejicit Bellarminus & alii. Fr. Combefis non vilius ſpernit. Potuit tamen ſanctus ille de Antichriſto quaſdam revelationes reliquiſſe, inter multa alia ſcripta à S. Hieronymo non expreſſa, vulgò tamen tunc lectitata. Sic & illud de Simone Mago, legit Hieronymus apud Cyrillum Hieroſolym. Epiſcopum: ejuſdemque meminit hîc & S. Auguſtinus.

Not. II.

Porrò S. Hieronymus in Ebraica veritate ita transfert hunc verſum: *Loquitur in corde ſuo: Non movebor, in generatione & generatione ero ſine malo.* Sicut & LXX. diſtinguunt οὐ μὴ σαλευθῶ, ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεὰν ἄνευ κακοῦ. Coccejus: *Non nutabo: in ætatem & ætatem erit, qui non eſt in malo.* B. Schmidius: *Non dimovebor: in generationem & generationem* (ero is) *qui non* (erit) *in malo.* Magis itaque eſt, ut *Malum* hic non culpæ ſed pœnæ intelligamus, in Hebræo enim eſt: אשר לא־ברע *Aſcher Loberab*, qui non in malo.

v. 7. Interpret.

Quandoquidem Blaſphemus eſt (DEUM injurians) & tyrannus, quoniam crudelia (perſecutionem, tyrannidem) edicit in ſervos DEI. Aliorum linguas declarat bonas, quum ſe dicit Deum eſſe: ſub hac occultat malum, quod labor & dolor eſt.

v. 8. Interpret.

Quos divites fecit, cum his ſedet occultò in inſidiis. Interficit innocentem, quum eum nocentem facit. Huic inſidiatur qui pauper eſt ſpiritu, in animo, i. humilitate. Eſt & robuſtus & aſtutus ad decipiendum. Pruperat eum DEO eripere, cum eum ad ſe trahit, & ipſum jubet ſibi exhibere DEI honorem.

Not. I.

In occultis, recedit autor hic à Græcis & Latinis, qui *in occultis* ad ſequentem verſiculum referunt. Sic & Verſio MS. Arg. *Er ſizet mit den richen an heimlichen lagen.*

Not. II.

Unſcadelen getuot. Nullus hic ſenſus eſt: ſed ſphalma pro *in ſcadelen*, quemadmodum & interpretatus ſum. Convenit cum S. Hieronymo: *ut de innocentibus faciat nocentes.* & S. Auguſtino: *innocentem interficere eſt ex innocente facere nocentem.*

v. 9. In-

9. *In laqueo suo humiliabit eum.*

An sinemo stricche genideret er in, *uuanda mit sinen zeichenen machot er in versihtigen.*

Inclinabitur & cadet cum dominatus fuerit pauperum.

So er *daz allez ketuot unde er armero so uerro geuualtet, dara nah siget er unde sturzet.*

10. *Dixit enim in corde suo, oblitus est Deus, avertet [avertit] faciem suam ne videat in finem.*

Er sol danne geescon, *daz* er dahta, Got habet ergezen *dero gnoton* er eheret sih fone in, daz er sie furdur ana ne sehe.

11. *Exurge Domine Deus, exaltetur manus tua, ne obliviscaris pauperum.*

So ne tuest du truhten *so er dahta, nube*, stant uf, skeine dinen geuualt ne irgiz dero armon *nah sinen uuorten.*

12. *Propter quod [quid.] irritavit impius Deum? Dixit enim in corde suo non requiret.*

Ziu leuues cramda Got der ubelo? *ziu* dahta *er fone imo*, er ne forderot *daz ih tuon?*

13. *Vides quoniam tu laborem & dolorem consideras.*

Du Got sihest *uues er dahta uuanda du oub sihest* laborem & dolorem, *diu er barg under sinero zungun.*

Ut tradas eum in manus tuas.

Darumbe siehest du iz, daz du in stozest in dina hant, *daz ebit in dinen gerih, unde er in geniuz ne habe so getan.*

14. *Tibi enim derelictus est pauper.*

Dir ist kesparet der armo, *echert an dir ist sin drost. Mer ne bedarf er, an dir ist er riche.*

Pupillo [Orphano] tuo eris adjutor.

Demo uueisen hilfest du.

Demo muoter disin uuerlt tod ist.

15. *Contere brachium peccatoris & maligni.*

Dara gagene fermule den arm des sundigen und des arguuiligen.

Daz ebit, zestore des keuualt, fone demo dar fore stat: Omnium inimicorum suorum dominabitur.

Quæreretur peccatum illius & non invenietur.

Daz feret oub so.

Sin sunda uuirt sar halto [harto] gesuochet, nals funden, *uuanda er selbo ferloren ist, mit dien sundon.*

16. *Dominus regnabit in æternum & in seculum seculi.*

Aber unser truhten riehesot iemer in euua.

Peribitis gentes de terra illius.

Ir unrehten diete uuerdent fertiligot fone sinemo riche, *dar terra viuentium ist.*

17. *Desiderium pauperum exaudivit Dominus.*

Dero armen uuillen gehorta truhten.

Diem Domini uuolton sie, do sie in angustia uuaren, den gibet er nah interitu Antichristi.

Præparationem cordis eorum audivit auris tua.

Iro herze gareuui habest gehoret din ora.

Iz ist karo gagen dir, so du chumest uuara zuo chumest?

Judicare pupillo & humili.

Ze rihtenne demo uueisen unde demo diemuotin.

Nals echert uueisen nube diemuotemo uueisen.

18. *Ut non apponat ultra magnificare se homo super terram.*

Daz sih furder nioman ana ne sezze ze michellichonne obe erdo, *so Antichristus teta, uuanda danne uuirt ende alles ungereches.*

Psalmus

---

v. 9. *Interpret.*

Namque signis suis facit eum improvidum. Quando hoc omne fecerit & pauperum huc usque dominatus fuerit, postea inclinabitur & cadet.

Not.

Siget er, inclinabitur. Est aut *siechen*, à *siech*, æger, debilis, aut rescribendum, *sinket er*, inclinabitur, submerget.

v. 10. 11. *Interpret.*

Is debet tunc audire, id quod cogitarat, DEUM oblitum fuisse Bonorum, avertisse se ab iis, ne eos in posterum videat. Ita non facis, Domine, verùm exurge &c. secundùm istius verba.

v. 12. *Interpret.*

Cur cogitavit in sese, non requiret quod ego facio.

v. 13. *Interpret.*

Vides ô Deus quod iste cogitarat, quandoquidem tu quoque vides laborem & dolorem, quos occultavit sub lingua sua. —— Propterea vides istud, ot istum trudas in manum tuam, h. e. in jodicium tuum, & is adeò in utilitatem noo fecerit.

v. 14. *Interpret.*

Duntaxat in te est ejus solatinm. Pluris non indiget: io te est dives. —— cui mater hojus mundi mortua est.

v. 15. *Interpret.*

E contrario cootere &c. h. e. destrue potentiam de quo antea dictum: omnium inim. &c. —— Hoc & contingit ita: Peccatum ejus vehementer quæretur: nec invenietur, quoniam ipse est perditus cum suis peccatis.

Not.

Quæretur) S. Hieronymus: *Hoc est, ad emendationem non est dignus venire.* Codex Alexandrinus: καὶ οὐ μὴ εὑρεθῇ δι' αὐτήν. Quæretur peccatum illius, & non invenietur. Coccejus: *Et malum (ubi vindicaveris improbitatem ejus) non invenies.* Seb. Schmidius: *Et quod ad malum; quære impietatem ejus, (ut) non invenias.* Translat. MS. Arg. *zerknuste den arm des sunders und des ubeltetigen, ir sunde suchet man unden vindet sie nit.* Nicol. de Lira: *Quæretur pecatum illius* (Antichristi) i. e. *diligenter discutietur nequitia ipsius, an sit amplius utilis ad purgationem electorum.*

v. 16. *Interpret.*

Vos iojostæ gentes extioguamini de ejus regno, ubi terra viventium est.

v. 17. *Interpret.*

Diem Domini volebant illi, quum in angustia erant, hanc dat ille eis post ioteritum Antichristi. —— Est illud præparatum erga te, quum veneris. Ad qoid venis? &c. nou solùm pupillo, sed humili pupillo.

v. 18. *Interpret.*

Ut se ultrà nemo appooat ad magnificare se super terram, sicut Antichristus focit, nam tunc sit finis omnis iniquitatis.

Pſalmus X.
Hebr. XI.
In finem Pſalmus David.

AN daz ende ſiebet Dauidis Salmo, das iſt Chriſtus, uuanda an Chriſto irrefset er bereticos. Dien ſpricbet er nu zuo ex perſona fidelium (in den ſtal dero gelobigon.)

1\. *In Domino confido, quomodo dicitis animæ meæ transmigra in montem ſicut paſſer?*

Ih ketruen an Got, *der min berg iſt ze demo ib ſtubt babo*, uuio chedent ir *beretici* ze mir, fliug hara uf in berg alſo fugeli?

Paſſeres beizent alliu fugeliu, dero uuonent ſumelicbiu in gebirge, fone diu ſprecbent baretici ſamo ſo dero einemo zuo, daz perg fugeli iſt. Cbriſtus iſt der perg, den uuanent ſie mit in uueſen, bediu luccbent ſie Catbolicos dara, unde bediu uuirt inſus fone in geantuuurtet.

2\. *Quoniam ecce peccatores intenderunt arcum, paraverunt ſagittas ſuas in pharetra, ut ſagittent in obſcuris rectos corde.*

Uuio cbedent ir mir zuo. Transmigra in montem? Unde daz ſolt du tuon.

Uuanda ſundige habent iro bogon geſpannen, unde habent alegaro iro ſtrala in iro ehochere, daz ſie trugeno mite skiezen die rehte ſint in iro herzen.

Ziu dreuuent ir mir? Sid ib an Got ketruen, uuer mag mib ferleiten?

3\. *Quoniam quæ perfeciſti, deſtruxerunt.*

Diſiu vox ſibet ad Dominum. Sus treuuent ſie trubten, uuanda ſie haben zeſtoret diu du tate.

Sie babent dine Scripturas (Scrifte) falſis interpretationibus (mit lukken antfriſtungon) fermeret. Sie ſelben ſint ſculdig, des ſie andere zsebent. Sie ſciezent verba noxia (ſcadal uuort) mit demo bogen dero ſcrifte, daz ſie ferleitent rectos corde (die reht berzen.)

Juſtus autem quid fecit?

Uuaz habet iu aber der rehto getan?

Uuelre ſculde babet Chriſtus, den ir laſteront?

4\. *Dominus in templo ſancto ſuo, Dominus in Cœlo ſedes ejus.*

Er iſt ſelbo in ſinemo hus, ſin ſtuol iſt in himele.

Anima fidelis (keloubie ſela) diu iſt templum Dei (kotis bus) diu iſt Cælum (bimil) ſo er die laſteront, ſo laſteront ir in.

Oculi ejus in pauperem reſpiciunt, palpepræ ejus interrogant filios hominum.

Siniu ougen ſehent an den armen ſine slege brauua fragent der menniſeon chint.

Daz cbit, er babet ieo indaniu ougen an die ſine, danne er oub tuot alſo er slaffe ſo beſuocbet er die menniſcbon uuieo ſie in ereen an dien ſineu.

5\. *Dominus interrogat juſtum & impium.*

Truhten beſuochet peide guoten ioh ubelen.

Qui autem diligit iniquitatem, odit animam ſuam.

Der aber unreht minnot, der hazzet ſina ſela. *unde ſcadot imo ſelbemo nals andermo.*

6\. *Pluet ſuper peccatores laqueos.*

Er regenot uber ſundige ſtriccha.

Er regenot uber ſie, daz ſie chelot. Alſo er, ſendet den regen ſinero prædicatorum ſaligen ze libe, ſo ſendet er in unſaligen ze tode. Alſo Paulus cbit: Quibusdam ſumus odor vitæ in vitam, quibusdam odor mortis in mortem. Sumen birin uuir ſtancb libis ze libe, ſumen ſtancb todis ze tode.

Ignis & ſulphur & Spiritus procellarum, paro calicis eorum.

Fiur unde ſuebel unde duniſtig uuint, daz iſt der teil iro mezis.

Uuanda zeriſt premet ſie iro niet, ſo ſie deu ſolle tuont, ſo ziebet der ze ubelmo ſtancbe der ſie ſcbeidet fono dien guoten, dara nab uuerdent ſie feruuabet ad interitum (ze ferlorniſſe) der teil uuirt in gemezen, daz cbit pedemo meze infabent ſie iro teil. Kalix (ſtoupb) iſt geſprocben fone calido liquore (uuarmemo lide) unde ſtat bie pro menſura.

7\. *Quoniam juſtus Dominus juſtitias dilexit.*

Uuanda Got rehter minnot dero menniſcon reht.

Æquitatem vidit vultus ejus.

Dar er equitatem uueiz dara ſiehet ir.

Pſalmus

Ad Psalmum X.
Hebr. XI.
Interpret. Paraphr.

IN finem reſpicit Pſalmus Davidis, qui eſt CHRISTUS, nam in Chriſto reprebendit hereticos, quos hic alloquitur ex perſona fidelium.

Not.

Sic & S. Hieronymus: *Decimus Pſalmus contra bæreticos & malè credentes canitur.* Itemque S. Auguſtinus hic.

v. 1. Interpret.

In Domino confido, qui meus mons eſt ad qoem refugium habeo. Quomodo dicitis hæretici ad me, &c. Paſſeres dicuntur omnes aves, quarum quædam habitant in montania, unde alloquuntur hæretici ſicuti unam ex illis, quæ avis montana eſt. Chriſtus eſt mons, hunc putant iſti ſecum eſſe, quapropter alliciunt catholicos eò, & ideò iſtis ſic ab illis reſpondetur.

v. 2. Interpr.

Qoomodo alloquimini me: transmigr. &c. atque hoc debes tu facere? quoniam &c. —— Quomodo minamini mihi? Poſtquam in Deo confido, quis me ſeducat?

Not.

Trugeno, à trügeo, doloſè, inſidioſè, LXX. *ἐν σκοτομήνῃ*, verſio S. Auguſtini, *in obſcura luna* i. nocte illuni, in tenebris. Suidas.

v. 3. Interpr.

Hæc vox reſpicit ad Dominum. Sic minantur Domino, quoniam &c. Corruperunt ſcripturas &c. Ipſi ſunt noxii, cujus alios incuſant. Sagittant verba non arcu ſcripturæ ut ſeducunt r. c. Quam culpam habet Chriſtus, quem vos calumniamini.

v. 4. Interpret.

Anima fidelis eſt templum DEI, eſt cœlum: ſi eam calumniamini, calumniamini ipſum.

Hoc eſt, habet utique apertos oculos in ſuos, etiamſi agit quaſi dormiat, tamen explorat homines quomodo ipſum honorent in ſuis.

v. 5. Interpret.

Et nocet ſibi ipſi, non alii.

v. 6. Interpret.

Pluit ſuper eos, ut eos refrigeret: ſicut mittit pluviam ſuorum prædicatorum, bonis ad vitam, ita mittit eam impiis ad mortem: Quemadmodum Paulus ait: &c.

Namque

Pſalmus XI.
Hebr. XII.

v. 1. In finem pro Octavo [*octava.*]

AN daz ende daz Chriſtus iſt ſiebet diſer ſalmo, alſo oub dar fore ſoue anderen geſcriben iſt. Uuar umbe iſt er geſcriben? Uues pitet er? Daz mit euuigemo tage der octavus beizet diſiu leita uuerlt ſinſtri dero mannelichen irdriezen mag, zeſtoret uuerde.

2\. *Salvum me fac Domine, quoniam defecit ſanctus.*

Duo mih truhten gehaltenen *in en ero uuerlt,* uuanda hier ſanctus zegangen iſt.

Ziu iſt danne daz?

Quoniam diminutæ ſunt veritates à filiis hominum.

Uuanda menniſcon uuarheite geſuinen ſint.

Uueo mugen die uueſen ſancti, ſament dieu luzzel uuarbeite?

3\. *Vana locuti ſunt unusquisque ad proximum ſuum.*

Loter choſont ſie alle ze ein anderen.

Labia doloſa in corde & corde locuti ſunt [*mala.*]

Trugeleſsa unde *binderſcreuchige* choſont in zuifaltemo herzen, *ſo indei ſament Chriſto taten. In uuas ander in muote danne in munde.*

4\. *Diſperdat Dominus univerſa labia doloſa.*

Solehe leſsa fertiligoe Got.

Linguam magni loquam.

Unde ſo uberſpracha zungun.

5\. *Qui dixerunt linguam noſtram magnificabimus.*

So dero ſelbon iudeorum zunga uuas, die *dir* chaden *uuir getuomen unſera zungun, uuir getuen ſia antſazig.*

Labia noſtra à nobis ſunt.

Durch uuen ſuln uuir iz lazen?

Fone uns ſelben haben uuir die leſsa.

Quis noſter Dominus eſt?

Uuer iſt unſer herro, *demo uuir iro dancboen?*

6\. *Propter miſeriam inopum & gemitum pauperum nunc exurgam dicit Dominus.*

Daz iſt perſona Patris.

Umbe die uuenegheit dero armon ehit kot *fater,* unde den ſuſtod dero goregon ſtan ih uf.

Daz chit, iu ze troſte ougo ih mih in filio.

Ponam ſuper [*in*] *ſalutari meo* [*abeſt.*]

Iro troſt ſezzo ih an minen haltare.

Minen uuanda ih in gibo, unde ih in uz ſendo.

Fiducialiter agam in eo.

An imo uuerchon ih paldo.

Alſo iz chit in Evangelio: Erat autem docens eos tanquam poteſtatem habens, non tanquam Scribæ eorum.

7\. *Eloquia Domini, eloquia caſta.*

Suberiu choſe ſint truhtenes kechoſe.

Er geuueret alſo er gebeizet unde ſendet ſinen ſun.

Argentum igne examinatum [*probatum*] *terræ.*

Alſo

Namque primùm urit nos invidia ſua, cum ei ſatis faciunt, tunc trahit in malum fœtorem, qui eos ſeparat a bonis, poſtes diſſipantur &c. Hæc portio iſtis admenſuratur, h. e. hâc menſurâ accipiunt ſuam pàrtem. Kalix dicitur à calido liquore & ſtat hic pro m. Ubi æquitatem novit, ibi videt eam.

Nota I.

S. Hieronymus: *Sicut una pluvia irrigat terram fœcundam & aridam, ſic & una prædicatio eſt à DEO, qua infundit terram bonam i. e. ſanctos, & terram malam, peccatores: quibus pertinent iſta quæ ſequuntur: Ignis, cupiditas. Sulphur, putredo peccatorum* &c. Confer S. Auguſtinum hic.

Nota II.

Calix pro menſura. Sic enim & cibus & potus in fercula & certas portiones dividebantur, quas μερίδας vocabant Græci, deputatas portiones, beſcheidene theile, *Vid. Athenæus.* S. Auguſtinus: *Calicem propterea puto appellatum, ne quid præter modum atque menſuram, vel in ipſis peccatorum ſuppliciis per divinam providentiam fieri arbitremur.*

AD PSALMUM XI.
Hebr. XII.

Rubr. Interpret.

IN finem, qui Chriſtus eſt, reſpicit hic Pſalmus. Sicut & ſupra de aliis notatum eſt. Quamobrem eſt is ſcriptus? Quid petit ille? Ut cum æterno die, qui octavus dicitur, hujus ſeductoris mundi tenebræ, quarum cuilibet tædere poterit, diſſipentur.

v. 2. Interpret.

Fac me Domine ſalvum (ſalvatum) in hoc mundo. —— Quomodo fit iſtud? —— Quomodo poſſunt hi eſſe ſancti, cum iſtis paucis veritatibus?

Not.

S. Hieronymus: *Quare dixit veritates, dum unum ſcimus, qui eſt veritas? Sicut multæ Eccleſiæ & una Eccleſia, ſic multæ veritates, quia multorum juſtorum opera, & multi juſti qui faciunt bonum.* Sic & S. Auguſtinus hic.

v. 3. Interpret.

Doloſa labia & inſidioſa loquuntur in duplici corde, ſicut Judæi cum Chriſto agebant. His erat aliud in animo, quam in ore.

Not.

S. Auguſtinus hic: *Quod bis ait, in corde & corde, duplex cor ſignificatur.*

v. 5. Interpret.

Sicut eorundem Judæorum lingua erat, qui tibi dixerunt, nos magnificamus noſtram linguam. nos facimus eam terribilem. Propter quem nos deberemus id omittere? à nobis ipſis habemus hæc labia. Quis &c. cui nos de illa gratias agamus?

v. 6. Interpret.

Hæc eſt perſona Patris. —— Hoc eſt: Illis in ſolstium oſtendo me in f. Illorum ſolstium Ponam &c. *meum*, quandoquidem ego illum do, & ego illum mitto. —— Sicut dictum eſt in E.

Nota.

Meum nullibi extat. MS. Arg. *Ih ſeze ſi in das heil.* Hieronymi veritas Ebraica pro *Fiducialiter &c.* habet: *auxilium eorum.* Recentiores: *Ponam in ſalute eum in quem exſufflat impius.*

v. 7. Interpret.

Pura ſunt eloquia Domini eloquia. Tradit ſicut promiſit & mittit filium ſuum.

Sicut examinatum igne argentum terræ, in quo nulla ſcoria ineſt, ita puri ſunt illi. —— Namque ſeptiſ. gr. eſt Spir. S. & quia ille inæqualiter eſt illorum, quorum dem. &c.

Nota.

Notkerus ſecutus verſionem, quam & S. Auguſtinus habuit: *Argentum igne examinatum terræ*; quam S. Pater ita exponit: *Ipſa eloquia Domini per tribulationes probata*

peccato-

Alſo irſoten ſilber dero erdo, *dar nebein olter inne ne iſt, alſo luter ſint ſiu.*

Purgatum ſeptuplum.

Siben ſtunt irliutertiz.

Uuanda ſeptiformis gratia iſt Spiritus ſancti, unde uuanda er ungelich iſt dien, quorum diminutæ ſunt veritates.

8. *Tu Domine ſervabis nos & cuſtodies nos à generatione hac in æternum.*

Du truhten halteſt unſich hinnan unz in euua.

Hier arme unde dar riche.

9. *In circuitu impii ambulant.*

Die argent gant umbe.

Uuanda ſie niomer dara ne geribtent ad requiem octavi diei. (Ze dero rauuo des achtodin tages.) Sie uuellen temporalia (zit friſtigiu dinch) nals æterna (euuigiu.)

Secundum altitudinem tuam multiplicaſti filios hominum.

Rehte menniſchen habeſt du gemanigfaltot nah dinero hohi.

In cælo biſt du filios Abrahæ habeſt du getan manige ſicut ſtellas Cæli.

Pſalmus XII.

Hebr. XIII.

v. 1. *In finem Pſalmus David.*

TEr finis legis iſt, der uuirt xeladot hara in uuerlt fone demo propheta.

2. *Usque quo Domine oblivifceris me in finem?*

Uuio lango truhten irgizeſt du, *daz chit, ne lazeſt du mih keſeben* an daz ende?

Ziu ne uuirdeſt du Chriſti geboren?

Quousque avertis faciem tuam à me?

Uuie lango chereſt du fone mir *nals zu mir* din anaſune?

Ih chapfen din, du ne chumeſt.

3. *Quamdiu ponam conſilia in anima mea? dolorem in corde meo per diem.*

Uuie lango ſol ih ahton, *uuie langu ſol ih* ſereg han in dage, *daz chit in diſemo libe, daz du ne chumeſt, alde mih hina ne nimeſt?*

Usque quo exaltabitur inimicus meus ſuper me?

Uuie lango uuirt min fient irhohet uber mih?

Daz chit uuie langu ſol mir daz uue tuon, daz infidelitas (ungelouba) richeſot? alde oub mih truccbet carnalis concupiſcentia? (des lichamen geluſt.)

4. *Reſpice & exaudi me Domine Deus meus.*

Sih hara truhten, *daz inchit demu: usque quo avertis faciem tuam à me?* unde gehore mih, *daz inchit demo, usque quo oblivifceris me in finem?*

Illumina oculos meos, ne unquam obdormiam in morte.

Irliehte miniu ougen, *ih meinu ougen des herzen,* nie ih in tode ne inslaffe.

Den slaff minnot der fient der ze tode leitet, der iſt in carnali delectatione (in des lichamen luſt.)

5. *Ne quando dicat inimicus meus, prævalui adverſus eum.*

Nie der tiefel huhondo ne chede, ih pin imo oberroro uuorten.

Qui tribulant me exultabunt, ſi motus fuero.

Demones die mih pinont, ſprungezent ube ih aba ſtete chumo, unde ube ih fallo in dia ſunda.

Ego autem in tua miſericordia ſperabo.

Ih habo aber gedingi an dih, daz du mih habcieſt.

Exultavit cor meum in ſalutari tuo.

An dinemo haltare freuuo ih mih, *an Chriſtu filiu tuo (ſune dimo.)*

Cantabo Domino.

Singo Gote *den lichamen rertendo nah redo, uuanda daz iſt keiſtich ſang deru ſelo.*

Qui bona tribuit mihi.

Der mir ſpiritualia bona gegeben habet.

Et pſallam nomini Domini altiſſimi.

Unde des hoheſten namen ſalmon ſangon ih.

Pſalmus

---

peccatoribus. Sed Notkerus vocem terræ in caſu oon dativo, ſed genitivo accepit & ad argentum retulit, quod ex terra effoditur. Septuagiota habent: *ἀργύριον πεπυρωμένον δοκίμιον τῇ γῇ, κεκαθαρισμένον ἑπταπλασίως. argentum igne examinatum, probatum terræ, purgatum ſeptuplum.* Hieronymi veritas Ebraica: *Argentum igne probatum, ſeparatum à terra, colatum ſeptuplum.* In Ebræo enim eſt בעליל לארץ *Baalil laarez*, quod Coccejus reddit: *in fornace terrea.* Schmidius: *In tigillo terræ.*

v. 8. Interpret.

Hic, pauperes: & iſthic divites.

v. 9. Interpret.

Namque iſti ounquam ibi diriguntur ad r. Volunt temp. non æt. —— In cœlo es tu. Filios A. effeciſti multos ſicut ſt. c.

Ad Psalmum XII.

Hebr. XIII.

Interpretatio Rubr.

QUi Fiois legis eſt, invitatur huc in mundum à Propheta.

Nota.

Finis enim legis Chriſtus ad juſtitiam omni credenti. *S. Auguſt. hic.*

v. 2 Interpret.

Hoc eſt, non ſinis me reſpiccre in finem? Cur noo Chriſte naſceris? —— oon ad me. Ego exſpecto te, tune veoias?

Nota.

Du me chumeſt) videtur vitiom amanuenſis pro *me* legendum *ne*, oon, anne, ut mox verſ. ſeq.

v. 3. Interpret.

Hoc eſt, in hac vita, quod tu oon venis, aut me hinc non ſumis.

Hoc eſt, quamdio debet mihi hoc ægrè facere, quod inſ. gubernat: aut etiam me premit c. c.

v. 4. Interpret.

Hoc correſpondet illi: Uſque quo avertis &c. ſuprà. Atque exaodi me. hoc correſpondet iſti: Uſque quo obobliv. Intelligo oculos cordis. —— Somnum amat inimicus qui ad mortem ducit, qoi eſt in c. &c.

v. 5. Interpret.

Ne diabolus inſultans dicat inimicus meus, factus eo ſum ſuperior. Dæmones qui me torqnent, exultant ſi ego de loco venero, & ſi ego cado in peccatum. Ego verò habeo fidociam ad te, ut te miſereat mei.

Cantabo Domino, corpus dirigens juxta ſermonem, quia hic eſt ſpiritualis cantus animæ.

Not.

Psalmus XIII.
Hebr. XIV.

v. 1. *In finem ipsi David.*

DEn uuir gesehen so uuir folle chomen, der ist daz finit. Demo singet Dauid irrefsendo die iuden.

Dixit insipiens in corde suo non est Deus.

Der unuuizzigo dahta, daz cot ne si.

So dahta oub iudaicus populus, daz Christus kot ne si.

Corrupti sunt & abominabiles facti sunt in affectionibus [studiis] suis.

Disa uuerlt minnondo uuurden sie iro sinnes keuuertet, unde leidsame getane.

Dannan irblindeton sie so daz sie ne uuisson, ube Got uuare.

Non est qui faciat bonum non est usque ad unum.

Nehein ne ist der uuola tue. Nehein ane ein.

Uuer ist der? Homo Deus (man Got) Christus. An imo stant allero mennischon uuolatate.

2. *Dominus de Cœlo prospexit super filios hominum.*

Truhten uuarteta *ferrenan* aba himele, uber mennischon chint.

Uber iudeos uuarteta er, dien santa er sinen sun.

Ut videat si est intelligens aut requirens Deum.

Daz er irsahe ube deheiner uuare fernumestig alde Got forderonte.

3. *Omnes declinaverunt simul.*

Do uuangton sie alle.

Ube deheine ne uuangton, dero uuas samo so nehein uuider dien anderen.

Inutiles facti sunt.

Sie uuurden unnuzze.

Uuemo aber? an in selben.

Non est qui faciat bonum, non est usque ad unum.

Daz stat dar fore.

Sepulcrum patens est guttur eorum.

Iro chela *stinchet* also offen grab, *uuanda sie sprechent daz mit diu sie andere argeront.*

Linguis suis dolose agebant.

Mit iro gechose muzton sie.

Venenum aspidum sub labiis eorum.

Eiter dero aspidum ist under iro lefsen, *uuanda sie precepta legis ne uuellen geboren, also aspides ne uuellen incantationem (kerminot) geboren. Ter aspis truccbit ein ora an die erda, in daz ander stozet er den zagel.*

Quorum os maledictione & amaritudine plenum est.

Dero munt fluoches unde bitteri fol ist.

Daz ist venenum aspidum.

Veloces

Not.

Den ücbamen vertendo, est vitium amanuensis, legendum *rehtendo*, richtend, regens, dirigens. Desumsit hoc Notkerus ex S. Augustino hic: *Cum gaudio gratias ago, & ordinatissimè utor corpore, quia est cantus animæ spiritalis*: Sic enim ex hoc Notkeri loco lectio vulgaris apud Augustinum emendanda, pro *qui*, quia, wanda.

Ad PSALMUM XIII.
Hebr. XIV.
Rubr. Interpret.

QUem videbimus, quum pervenerimus, is est hic finis, cui cantat David, reprehendens Judæos.

Not.

Hanc sententiam pluribus adstruit & exponit B. Smidius hic pag. 26.

v. 1. Interpret.

Sic cogitabat etiam J. P. quod Christus Deus non esset. Hunc mundum amantes facti sunt in sensibus suis corrupti, & abominabiles. Unde occœcati sunt ita, ut nesciant, an Deus sit? Quis iste? In ipso consistunt omnium hominum benefacta.

v. 2. Interpret.

Ferrenan, è longinquo. Super Judæos prospexit, his misit Filium suum.

v. 3. Interpret.

Tunc omnes declinaverant. Cum quisquam non declinasset istorum erat simul nullus contra alterum. Cui vero? sibi ipsis. Hoc positum jam supra.

Not. I.

Non ast, usque ad unum. Salvianus *L. V. de Gub. DEI pag. 104.* legit hic: *penè usque ad unum*, & annotat: Ideo dixit, pene usque ad unum, quia tanta est raritas bonorum, ut penè unus esse videatur.

Nota. II.

Versiculi sequentes: *Sepulcrum patens*, usque ad ℣. *Non est timor*, absunt ab Hebræo textu, absunt à LXX. interpretum & Gallicana Latina versione, apud Hieronymum quippe alieni. Inserti fuerunt in veterem Romanam, quâ & Hieronymus & Augustinus hîc usi: sed & in Codice Alexandrino reperiuntur. Occasio inserendi arrepta ex allegatione S. Pauli *Rom. 3, 10.* seqq. quem locum primus insertor putavit totum ex hoc psalmo desumtum fuisse: sed præter intentionem Apostoli, quam ita explicat laudatus Hieronymus: *Apostolum de Deuteronomio ac Psalterio & cæteris scripturarum locis hoc testimonium texuisse*, ait enim Apostolus: *Sicut scriptum est.* Sed non in hoc eodem psalmo, sed & cæteris scripturis. Nam ℣. *sepulcrum patens est guttur eorum, linguis suis dolosè agebant*, desumtus est ex Psal. V, 11. Versus: *Venenum aspidum sub labiis eorum*, à Paulo ex Psal. 139, 4. desumtus fuit. Versus: *Quorum os maled.* ex Psal. IX. ℣. 7. partis secundæ, sive Psal. X. 7. Versus: *Veloces pedes eorum ad effund. sang. &c.* extat *Proverb, 1, 16.* & *Esa. 59, 7.* denique: *Non est timor &c.* in Ps. XXXV. 2. Quæ verò ex Deuteronomio Apostolus eò transsumserit, ut habet Hieronymus, non occurrunt.

Interpret. paraphr.

Istorum guttur fœtet sicut apertum sepulcrum, namque loquuntur id, quo alios scandalisant. Loquelâ suâ adulantur.

Namque isti præcepta legis non volunt audire, sicut aspides nolunt incantationem audire.

Not.

Kerminot, vox diversimodè expressa. Infra Psal. LVII. 6. *germenot*, *gesmenot*, vide Glossar. *in Ger.*

Interpret.

Aspis reprimit unam aurem in terram, in alteram immittit caudam.

Not.

S. Augustinus in Psal. LVII. *Data est quadam similitudo de Marso, qui incantat, ut educat aspidem de tenebrosa caverna, utique in lucem vult educere, illa autem amando tenebras suas, quibus se involuta occultare dicitur, quod exire noluerit, recusans tamen audire illas voces quibus se cogi sentit,*

Veloces pedes eorum ad effundendum ſanguinem.

Sie ſint ſnel ze manslachte, *ſid ſie iob ſilium Dei ſlugon.*

Contritio & infelicitas in viis eorum.

Chriſti unde unſalda iſt in iro uuegen.

Sie uuerbent mit arbeiten, ſo uuar ſie uuerbent.

Et viam pacis non cognoverunt.

Unde doh ne bechennent ſie viam pacis (uueg fridis.)

Chriſtum, der aba uemare iſt derc arbeite. Alſo er ſelbo chad. Venite ad me omnes, qui laboratis & ego reficiam vos. (choment ze mir alle ir dir in arbeiten birint, unde ib labon iuuch.)

Non eſt timor Dei ante oculos eorum.

Gotes forhta niſt in fore ougen.

Doh ſie in uuizzen ſie ne ſurbtent in.

4. *Nonne cognoſcent omnes qui operantur iniquitatem?*

Se judicium (ſuone tacb) chumet, ne bechennent denne iro unreht alle die iz nu uuurchent?

Qui devorant plebem meam ſicut eſcam panis.

Die minen liut ſrezzent alſo brot, *die ſib ilent keſaton iro ferlorniſſido.*

5. *Deum [dominum] non invocaverunt.*

Got ne hareton ſie ana.

Neh uuarbafte die ne tuont, die uuider imo ſint.

Illic trepidaverunt timore, ubi non erat timor.

Sie forchton daz ze furchtenne ne uuas.

Sie forbton terrenum Regnum (erde riche) ze ferlieſenne. unde ferluren cœleſte (himil riche.) Bediu ebaden ſie. Si dimittimus eum ſic, omnes credent in eum & venient Romani, & tollent noſtrum locum & gentem (lazen uuir in ſo hina ſo gloubint ſe alle an in. Unde ſo chomint romora unde nemint uns ſtat unde liuta.) Alle die in furbten, ferlieſen temporalia (zit friſtigiu dinch) die ne mugen bediu chomen ad æterna (ze dien euuigen.)

6. *Quoniam Deus [dominus] in generatione juſtus [juſta] eſt.*

Uuanda Got in rehtero slahto iſt, *uuas in dien, die diſa uuerit minnont.*

Conſilium inopis confudiſtis.

Des armen rat kemisktont ir, *daz chit, den rat ſilii Dei fercburent ir, der umbe daz uuolta chomen arm, daz er iuuh riche getate. Uuanda ir an imo pompam ſeculi (zieri dero uuerlte) ne ſabent, bediu beſmabeta er in.*

Quoniam Dominus ſpes ejus eſt.

Uuanda echert kot ſin droſt iſt.

Daz chit, uuanda er iuuh lerta echert an Gote troſt haben.

7. *Quis dabit ex Syon ſalutare Iſrahel?*

Sid ir in fereboren babent, uuer gibet danne ſone Syon daz heilſrafte ſi Iſraeli.

Ne iſt ſer den Eſaias kebiez, do er chad. Veniet ex Syon, qui avertat impietatem ex Jacob? (der chumit ſone uuarte, der Jacob iruuendit ubeli.) Eſ. 59. pen.

Cum averterit Dominus captivitatem plebis ſuæ, exultabit Jacob & lætabitur Iſrahel.

So *an demo ende dere uuerlte* truhten uuendet dia allendi ſines liutes, ſo freuuet ſih Jacob unde Iſrahel.

So ſi ſolle choment, dara ſie ſolle chomen ſuln, dar freuuent ſie ſib.

Pſalmus

---

tit, allidit unam aurem terræ, & de cauda obturat alteram, atque ita voces illas quantum poteſt evitans, non exit ad cantantem. De Marſorum gente, à Marſo Circes filio in Italia condita, ſerpentium domitrice A. Gell. *Lib. XVI. c. XI.* Plin. *Lib. VII. c. II.*

Interpret.

Veloces ſunt ad homicidium, poſtquam & filium DEI interfecerunt. —— Operantur cum labore (dolore) ubicunque operantur. —— Qui verò ſublator eſt laborum, ſicut ipſe dixit &c. —— Etſi eum ſciunt, nec timent eum.

v. 4. Interpr.

Cum judicium venerit, anne confitebuntur tunc ſuam iniquitatem omnes iſti, qui eam nunc operantur? —— Qui ſe præpropere ſatiantur ſua perditione.

Not.

S. Hieronymus: *Hæretici nunquam ſatiantur iniquitatibus ſuis, niſi de plebe DEI vel de Eccleſia.*

v. 5. Interpret.

Nec certè iſti fecerint, qui contra ipſum ſont. Metuebant terrenum regnum ne perderent, & perdebant cœleſte. Quare dicunt: ſi &c. omnes qui eum timent, perdunt temp. quæ non poſſunt, ideo venire ad æt.

v. 6. Interpret.

Non in iſtis, quæ hunc mundum amant. Hoc eſt, conſilium F. D. pervertitis, ideo quod volebat venire pauper, ut vos divites faceret. Quandoquidem vos in ipſo p. ſ. non videtis, ideò contemtus eſt vobis. Quoniam ſolùm Deus ejus ſolatium eſt. Hoc eſt, quoniam is vos docuit ſolum in DEO fiduciam habere.

Nota.

In generatione juſtus eſt. Legendum *Juſta.* LXX. δικαίων, juſtorum. Secundum veritatem Ebraicam: *Juſti.*

v. 7.

Poſtquam vos ipſum reprobaſtis, quis dabit &c. Nonne eſt ille, quem Eſaias promiſit, cum dixit: Veniet &c. Cum in fine mundi Dominus averterit exilium ſui populi, tunc exultabit Jacob & Iſrael. Cum pervenerint, quorſum pervenire debent, ibi exultabunt.

Not. I.

Heilſrafte, eſt vitioſa lectio, ſine dubio legendum *heilſcafte*, ſalutare, ſalutiferum.

Not. II.

Textum Eſaiæ allegat Notkerus eo modo, quo & Auguſtinus. In vulgata legitur: *Venerit Sion redemtor, & eis qui redeunt ab iniquitate in Jacob.* S. Hieronymus in Eſaiam Lib. XVI. in fi. ſecundum textum Hebraicum legi ita: Sed LXX. tranſtuliſſe, ut habet hic Notkerus. Id quod argumento eſt, Vulgatam, ut hodie cernitur, non eſſe eandem, quâ & S. Auguſtinus & Notkerus aliique Dd. iſtorum temporum uſi.

Psalmus XIV.
Hebr. XV.
Psalmus ipsi David.

D*Avid chit manu fortis. Daz ist Christus, er ist der hant starcho, imo uuirt diser psalmus kesungen, uuanda er uuirt hier gefraget, unde er gibet hier antuuurte.*

1. *Domine quis habitabit in tabernaculo tuo?*

Uuer truhten buet in dinemo gezelte?

Ecclesia ist din gezelt, uuielich miles (tegen) kezimet dar inne.

Aut quis requiescet in monte sancto tuo?

Alde uuer rauuet *nah dero herescheste* in *cælo (in himele.)* dinemo heiligen berge?

2. *Qui ingreditur sine macula & operatur justitiam.*

Nu antuuurtet Christus.

Der ana flacchen dar in gat, unde reht uuurchet.

Daz chit der nah sinero tousi ubel fermidet, unde uuola tuot in minero Ecclesia.

Qui loquitur veritatem in corde suo.

Der in sinemo herzen uuar sprichet, *also der tuot, der sines tanches ne linget.*

3. *Qui non egit dolum in lingua sua.*

Der ne heinen tum chosondo ne uobet.

Nec fecit proximo suo malum.

Unde mannolichen arges fermidet.

Et opprobrium non accepit adversus proximos suos.

Unde er ze gahes arg ne geloubta sone anderen.

4. *Ad nihilum deductus est in conspectu ejus malignus.*

Unde der tiefel fore imo ze niehte braht uuart.

Ih chido, daz er imo nieht ne gemohta in neheinero temptatione, uuanda er imo nieht ne uueicht.

Timentes autem Dominum glorificat.

Unde Got furhtende durh in eret.

Qui jurat proximo suo & non decipit.

Der andermo man sueret, unde in ne besuichet.

Uuanda er imo in dien uuorten ne sueret, daz er in besuiche.

5. *Qui pecuniam suam non dedit ad usuram.*

Der sinen scaz ne gab ze uuuocheronne.

Et munera super innocentes non accepit.

Unde er mieta ne infieng umbe unsculdige.

Ih chido, daz er umbe mieta niomanne ne scadeta.

Qui facit hæc non movebitur in æternum.

Der diz tuot, der rauuet *in monte sancto ejus (in himele) noh dannan ne uuirt er furder ferstozen.*

Psalmus XV.
Hebr. XVI.
v. 1. Tituli inscriptio ipsi David.

D*Az chit selbemo Christo uuirt zeichen scrift getan in cruce Deme der titulus getan uuard, der sprichet hier ad patrem sone sinero passione.*

2. Con-

Ad PSALMUM XIV.
Hebr. XV.
Interpret. Rubr.

DAvid significat manu fortem. Qui est Christus, hic est manu fortis, ipsi cantatur hic Psalmus. Interrogatur enim hic, & dat hic responsum.

Not.

Sic & S. Hieronymus: *Præscribitur: Psalmus David. David autem noster Christus est: ut sæpe diximus.* Idem de Nominibus Hebraicis in 1. Reg. *David, fortis manu, sive desiderabilis.*

v. 1. Interpret.

Ecclesia est tuum tabernaculum. Quis miles congruit huc? —— aut quis quiescit post exercitus io cœlo &c.

v. 2. Interpret.

Nunc respondet Christus. Hoc est, qui post suum baptisma malnm evitat, & bonum facit io mea Ecclesia. —— sicut is facit, qui uon temere mentitur.

v. 3. Interpret.

Qui nullnm dolum loquendo egit. (exercuit) Et cuilibet malum evitat. Atquu non statim malum credit de aliis.

Not.

S. Hierooymus: Opprobriom detractionis de fratre tuoc oon accepit, si prius oou credit illa, antequam probet.

v. 4. Interpret.

Ego dico, quod malignus (diabolus) ipsi nihil prævaluit in ulla tentatione, quoniam ipse nihil quicquam isti cesserat. Atque Deum timeotes propter ipsum (DEUM) honorat. —— Quoniam ei verbis istis noo jurat, ut ipsum decipiat.

v. 5. Interpret.

Dico, quod ob munus nemini noceat.

Qui hæc facit, quiescit in moote sancto ejus in cœlo, nec inde ulterius ejicitur.

Ad PSALMUM XV.
Hebr. XVI.
v. 1.

HOc est, ipsi Christo tituli inscriptio fuit facta io cruce, cui ille titulus factus, is dicit hic ad patrem de sua passione.

Not.

Ebræum מכתם *Michtham* LXX. στηλογραφίαν reddunt, h. e. cippi inscriptionem sive titulum, Græcum belle exprimit Notkerus *Zeichenschrifft*, στήλη enim signum ejusmodi denotat, veluti lapidem, cippum, columnam, tabulam, cui titulus inscribitur, appouitur, qui titulis præsignatur, titulatur, rectiùs & convenientius, quàm Latine, *tituli inscriptio*, imo cippi inscriptio: quanquam lapis inscriptus etiam *Titulus* vocatur, ut limes, meta. Aggenus: *per terminos territoriales & titulos*, i. e. *inscriptis lapidibus claudi territorium.* Ita Absalom erexerat sibi titulum io valle Regis dicens: *Non habeo filium, & hoc erit monumentum nominis mei.* 2. Reg. 18, 18. Atque tale, at melius monnmentum Epitaphium sive Titulos Davidi, vel à seipso vivo, imo & Antitypo suo, fuit in hoc psalmo erectus, secundum Græcos. Idque secundum horum senteotiam Hebræum מכתם *Michtham* denotare, h.

e. aureum

2. *Conserva me Domine, quoniam in te speravi.*

Kehalt mih truhten, *chit Christus ad patrem,* uuanda ih kedingo an dih.

Sar dara nah spricbet er (titulus) uns zuo.

Dixi Domino Deus meus es tu quoniam bonorum meorum non eges.

Ih chad ze truhtene, *daz ir imo zuu chedent sulint,* du bist min Got, uuanda mines cuotes ne bist du durftig.

Minero guoti ne uuirdest du salig.

3. *Sanctis qui sunt in terra ejus mirificavit Dominus [pro dom. omnes] voluntates meas in eis.*

Dien heiligon die in sinero lantsceffte sint, *daz chit, dero gedingi in terra viventium (in erdo deru lebendon) ist,* dien habet er uuunderlich ketan, alle mine uuillen an in.

Uuelich ist der min uuillo an in? Ane daz ih sie habu getan fone mortalibus æternos (todigen euuige) unde fone terrenis cœlestes (erdinen himelisce) daz habet er sie geleret fure uuunder zeahtonne.

4. *Multiplicatæ sunt infirmitates eorum.*

Iro siehheite uuaren fore des manige, *er sie cœlestes unde æterni uurdin.*

Postea acceleraverunt.

Dara nah kespuoton sie sih, *daz sie genasin.*

Non congregabo conventicula eorum de sanguinibus.

Sid daz su ist, nu ne heizo ih sie ana uuert zesamine chommen, *daz sie debein opfer fone dien frischingin mir bringen, nube min selbes corpus (lichamin) unde sanguinem (pluot) uuile ih daz sie mir upferoen.*

Nec memor ero nominum eorum per labia mea.

Noh ne irhugo iro altonnamon, *daz ih sih heize filius iræ (sune abolgi) filios Diaboli (sune des tieuels) nube fratres meos (mine brudra) unde filios Dei (kotis chint.)*

5. *Dominus pars hereditatis meæ & calicis mei.*

Truhten Got fater ist teil mines erbes, *das chit minero Ecclesiæ, diu in selben sament mir besizzet.*

Unde ist er teil mines calicis (stoufes.)

Er ist sament mir in passione (martero) fone dero ih chumu samo so fone getrunchemu calice (stoufe) ad lætitiam resurrectionis (ze deru freuuidi dero irstantini.)

Tu es qui restitues [restituisti] hereditatem meam mihi.

Du ersezzest mir daz erbe.

Nals daz ih sture, nube die, an dien ih pin, die ih storenne losen uuile.

6. *Funes*

---

e. aureum monumentum, sive cippom anreis literis inscriptum: non vero humilem aut simplicem immaculatumque, ut Aquila & Symmachus interpretati cum priscis Rabbinis, qui vocem hanc in duas diviserunt, מך *Mich*, humilis & תם *Tham* perfectus, utramque virtutem Davidi assignantes. Id quod etiam Lyra secutus est, sed R. Salomo reprobavit, ut & Tarnovius & B. Smidius. Nolim vero cum Tarnovio τοῖς LXX. imputare, quod *suo more perperam legissent.* Confer etiam Psal. LVI. ✠. 1. Porro continet hic titulus Confessionem fidei Davidis, quod etsi mortuus fuerit corpore, anima tamen adhue vivat, & utroque in Resurrectiooe mortuorum, acquisiturum se suam hereditatem æternæ vitæ, interim vero corpus requiescet io spe & tranquillitate. Qui denique titulus etiam typus tituli Christi mortui fuit, teste S. Petro *Actor.* 2, 31.

v. 2. Interpret.

Ait Christus ad P. Mox deinde loquitur is (Titulus) ad nos. Dixi ego ad Dominum, quod (&) vos ad ipsum eloqui debetis, Tu es Deus meus, Boois meis Tu oon sis beatus.

Not. I.

Titulus. Videtur legendum *Christus* aut *Titulum.*

Not. II.

S. Augustinos hic: *Quoniam bonis meis tu non exspectas tu fieri beatus.* S. Hieronymus: *Universa bona qua Dominus secundum formam servi in carne monstravit, non Patri prosunt, sed generi humano.*

Not. III.

Dixi, ita Græci, εἶπα, & Latini, etiam Hieronymi veritas Ebraica: Licet in textu Hebræo legatur אמרת *Amarth*, dixit, ut & in Masora & Chaldæo.

v. 3. Interpret.

Hoc est, quorum spes in t. v. est, iis mirabiliter fecit omnes vol. m. in eis. Quæ est ista mea voluntas in eis? nisi quod ego eos e mortalibus feci æternos & de terr. c. Hoc docuit eos pro miraculis æstimare.

Nota.

Voluntates meas, ita & in textu Ebraico hodie legitur, sed & in ea latina, qua usus S. Augustinus, hoc sensu ut in persona Christi Propheta loquatur: *Sanctis miras feci omnes voluntates meas: in profectu eorum, qui senserunt quid eis profuerit & humanitas mea divinitatis ut morerer, & divinitas humanitatis ut resurgerem.* At LXX. legerunt in Ebræo חפציו *chephzav*, pro חפצי *chephzi*, interpretantes τὰ θελήματα αὐτοῦ. Et Latina Versio qua S. Hieronymus in Commentario usus: *Mirificavit omnes voluntates suas.* Annotans: *Christus per sanctos suos mysteria sua mirificavit h. e. magnificavit.*

v. 4. Interpret.

Infirmitates eorum (Sanctorum) erant antea multiplices, priusquam cœlestes & æt. facti. Postea acceleraverunt se, ut sanarentur. Postquam res nunc ita est, non jubeo eos denuo convenire, ut ullum sacrificium de victimis eorum mihi offerant, sed meum ipsius corpus & sanguioem volo ut mihi offerant.

Not.

Formula offerendi in Ecclesia Francorum hæc fuit: *Remotis obumbrationibus carnalium victimarum, spiritalem tibi, summe Pater, hostiam supplici servitute deferimus: quæ miro ineffabilique mysterio & immolatur semper, & eadem semper offertur: pariterque & devotorum munus & remunerantis est præmium.* Jo. Mabillon. Lib. III. de Liturg. Gallic. pag. 325. Eusebius Lib. I. demonstr. Evang. c. 10. de Christo: Μετὰ δὲ πάντα θαυμάσιόν τι θῦμα, καὶ σφάγιον ἐξαίρετον τῷ πατρὶ καλλιερησάμενος, ὑπὲρ τῆς ἁπάντων ἡμῶν ἀνήνεγκε σωτηρίας, μνήμην καὶ ἡμῖν παραδοὺς, ἀντὶ θυσίας τῷ Θεῷ διηνεκῶς προσφέρειν. i. Post omnia quasi admirabilem aliqoam victimam, & sacrificium eximium Patri operatus, pro nostrum omnium salute obtulit, memoriam & oobis relinquens, pro sacrificio Deo assidue offerre.

Interpret.

Neque recogito oomina istorum pristina, ut eos nomioem filios iræ &c. sed fratres m. & f. d.

v. 5. Interpret.

Dominus Deus Pater est p. m. h. hoc est Ecclesiæ meæ, quam in illis mecum possidet. Et est ipse portio calicis mei. Ipse est mecum in passione, a qua venio sicut ab ebibito calice. Non quam ego perdo, sed eos in quibus ego sum, quos ego perditos redimere volo.

v. 6. In-

6. *Funes ceciderunt mibi in præclaris.*

In zorften teilen fint mir geuallen diu lant-mez feil.

Zorfter teil des erbes gefallet mir an dir, fid du pift pars bereditatis meæ (teil mines erbes.)

Etenim bereditas mea præclara eft mibi.

Mir ift crehto uuorden zorfteft erbe.

Jufti (rebte) fint min erbe unde mine geerben. Jufti fulgebunt quafi fol in regno meo (rebte fcbinent alfo funna in minemo riche.

7. *Benedicam Domino qui tribuit mibi intellectum.*

Lob tuon ih cote, der mir fernumift cab, *folib erbe ze becbenneune unde ze minonne.*

Infuper & usque ad noctem increpuerunt me renes mei.

Dara zuo inchondon mih mine lancha unz dia naht.

Daz cbit min bindero teil, des balb ib bomo (man) bin, Lerta mib pecbennen dia finftri des todes, diu an demo intellectu (fernumeft) des erbes funden ne uuirt.

8. *Providebam Dominum in confpectu meo femper.*

Aber in carne (fleifce) uuefendo fore fah ih, *daz ib ze* Gote *folle tanero uerte iruuinden folta.*

Quoniam à dextris eft mibi, ne commovear.

Uuanda er ift mir ze zefuuun, *daz cbit, er ift mir des ze belfo*, daz ih mit imo folle fi.

9. *Propter boc delectatum [lætatum] eft cor meum & exultavit lingua mea.*

Pediu habet min herza luftfami, undefreuuet fih min zunga.

Miniu uuort fint frolicb.

Infuper caro mea requiefcet in fpe.

Dara zuo rauuet min *paffibilis caro (martyrlib* fleisk) in dero gedingi *refurrectionis (urftendido) ib intslafo ad vitam (ze libe) nals ad interitum (ze tode.)*

10. *Quoniam non derelinques animam meam in inferno.*

Uuanda du mih *ufbeveft unde* in hello ne lazeft.

Nec dabis fanctum tuum videre corruptionem.

Non mih dinen heiligen ne tuoft du liden iruuerteda.

Min licbamo ne fulet, nob ne rozzet, fo anderro tdot.

11. *Notas mibi fecifti vias vitæ.*

Mir tate du chunt an dinen minen die uuega des libes.

Daz

---

v. 6. Interpret.

In præclaris portionibus mihi ceciderunt funes menfuræ provincialis. Præclara portio hereditatis cecidit mihi in Te, poftquam Tu es p. h. m. —— Mihi eft jure quæfita præclara bereditas. Jufti funt mee bereditas & mei coheredes.

Not. I.

Landmez-feile, funes, σχοῖνα, Mefsfchnuren, quibus populus Ifrael terram Chanaan definiverunt & diviferunt, inter fefe fortiti. *Numer. 34, 3. Job. 15. feq.*

Not. II.

Crebton, jure, meritò. Kerecht, Grecht, jus: Eregrehtin, regalia, Majeftas. Vid. Gloffar. in G.

v. 7. Interpret.

Intellectum dat, ad talem hereditatem agnofcendam & amandam. ———— Hoc eft, mea pars ultima propter quam homo fum, docuit me agnofcere tenebras mortis, quæ in intellectu hereditatis non inveniuntur.

Not.

Haufta illa ex S. Auguftino hic: *Super intellectum ufque ad mortem erudivit me inferior pars mea, carnis affumtio, ut experirer tenebras mortalitatis, quas ille intellectus non babet.*

v. 8. Interpret.

At in carne exfiftens providebam, ut ad Deum confecta hac expeditione, revertere deberem. —— Hoc eft, ipfe eft mihi auxilio, ut ego cum ipfo permaneam.

Not.

S. Auguftinus: *Sed veniens in ea, quæ tranfeunt, non abftuli oculum ab eo, qui femper manet: boc providens, ut in eum poft temporalia peracta recurrerem. Quoniam favet mibi, ut ftabiliter in eo permaneam.*

v. 9. Interpret.

Verba mea funt læta. —— Ego obdormio ad vit. non ad mortem.

v. 10. Interpret.

Namque tu me fuftollis & in inf. non d. Meum corpus non putrefcit, neque fœtet, ut aliorum facit.

Not.

Verfio Teut. MS. Arg. corruptionem animi interpretatur: *noch engift* (i. verbengeft) *nit dinen Heiligen ze fcbende die bofsbeit.*

v. 11. Interpret.

An dinen minen i. in amore tuo, ut & mox. Cum Te adfpecturi funt, habebunt plenum gaudium. h. e. Beatitudinem & mercedem fanctorum. —— Hoc eft, in tuo beneplacito eft perpetuo delectatio & nulla moleftia.

Not.

S. Auguftinus: *Notas fecifti per me bumilitatis vias, ut ad vitam redirent bomines, unde per fuperbiam ceciderunt.*

CIPPVS DAVIDICVS.
DAVID AD DOMINVM
De Meffia & feipfo.

1. Cuftodi me Deos etiam poft mortem & difceffum animæ à corpore: quum vera fide in Redemtorem confifus fum.
2. Pactumque feci tecum, cujus formula: Adonai Tu. Bonorum munerumque ac meritorum meorum non indiges: Ego vero tuorum.
3. Hoc myfterium falutis noftræ, & occultam fapientiam Pf. 51. omnesque voluntates tuas notas fecifti fanctis tuis, in hac terra.
4. Quorum quidem multæ funt adhuc imbecillitates, quæ non expiantur facrificiis, victimis, fanguinibus & noftris operibus, fed
5. per DEI gratiam & Chrifti meritum ejusque unicum fanguinem falus ac hereditas æterna acquiritur,
6. de qua & mihi cecidit forte fpecialique promiffione præclara portio.
7. Gratias ergo DEO ago, qui de his myfteriis Meffiæ ex femine Davidis oriundi, ejusque fatisfactionis pro genere humano, mihi dedit intellectum, atque infufficientiæ meæ agnitionem.
8. Hæc unio cum DEO & in vita confervanda, &
9. in morte, qua anima cum DEO exultat, & caro mortua Chrifti quidem Redemtoris nequidem putredinem experietur, fed tertia die refurget, aliorum vero fanctorum caro poft diffolutionem tamen quiefcit tranquille, ufque ad
10. refufcitationem carnis è fepulcro & reunitionem cum anima per incorruptibilitatem,
11. ubi in gloria lætabitur fempiterna.

Daz sint viæ humilitatis (uuega tiemuoti) uuande sie in Adam fielen per superbiam (durh ubermaoti.)

Adimplebis me lætitia cum vultu tuo.

Mih *an dien minen* genietost du freuui, mit dinemo analiute.

Su sie dih muozen ana sehen, so habent sie follun mendi. Daz ist diu saligheit, unde der lon dero heiligon.

Delectationes in dextera tua usque in finem.

An dinero zesuun, *das ebit in dineru guotlichi* ist iemer lussami, *unde ne hein urdruzzi.*

Psalmus XVI.

Hebr. XVII.

v. 1. *Oratio ipsi David.*

UUAz chit daz? Ane selbemu Dauid, selbemo Christo ist diz kebet zegebenne. Su daz uuir in dar ana feraemen betontea, unde sament imo sina Ecclesiam.

Exaudi Domine justitiam meam.

Gehore truhten min reht.

Sid elemosina betot, also iz chit: Abscondite elemosynam in sinu pauperis & ipsa orat pro vobis (pergint armherzlich keba in des tarftigen puosame, duselba petut fure iuuh) so betot oub justitia (reht) uuanda elemosina (armherzlich keba) ist justitia (reht.)

Intende deprecationem meam.

Sih ana mina digi.

Auribus percipe orationem meam.

Mit oron insahe min gebet.

Non in labiis dolosis.

Nals in ungetriuuuen lefsen *gesprochenez, so daz ist, daz fone herzen ne chumet.*

2. *De vultu tuo judicium meum prodeat.*

Fone dinemo analiute chome min urteilda.

So durhsihtig si dir si. Uuanda si dih ne triuget, so muozze si mir sin.

Oculi mei [tui] videant æquitatem.

Reht muozin irchennen miniu ougen, *daz ih ne misse sahe aoh unreht ne finde fure reht.*

3. *Probasti cor meum & visitasti nocte.*

Du besuohtost min herza, unde uuisotost sin in dero naht.

In arbeiten uuisotost du sin ze besuochenne mina patientiam (kedult.)

Igne me examinasti & non est inventa in me iniquitas.

In demo eite irsuohtost du mih, unde unreht nefunde du in mir.

Daz chit knoto eboretost du min in deru passione (martro) uzer dero ih luter eban ze resurrectione (arstendido.)

4. *Ut non loquatur os meum.*

So gnotu eboretost da min unde su luter uuard ih funden, daz ih iz su ne sage, du ueist iz. Da ueist mir suigentemo, uunz ih leid.

Opera hominum.

Mennischon uuerch *leid ih. Daz sie mir tuon uuolton, daz truog ih.*

Propter verba labiorum tuorum ego custodivi vias duras.

Umbe diu uuort dinero lefso, *uuanda du iz per prophetas (durch uuizzegin) fone mir gebiezze, so* gieng ih herta uuega.

Herta uuega mortis (todis) unde passionis (martero) kieng ih.

5. *Perfice gressus meos in semitis tuis, ut non moveantur vestigia mea.*

Folle tuo mine genge in dinen uuegen daz miniu spor, *daz chit mine fuozze* dar aba ne uuenchen.

Folle halt mih in dinen preceptis, daz oub mine Apostali (poten) dar ana gestanteu.

6. *Ego*

Ad PSALM. XVI.

Hebr. XVII.

v. 1. *Interpret.*

QUid hoc est? ipsi David, ipsi Christo est hæc oratio tribuenda, ita ut ipsum inibi intelligamus orantem & simul cum ipso Ecclesiam suam.

Not.

Hausta hæc ex S. Augustino hic.

Interpret.

Cum Eleemosyna oret, sicut dictum est: Abscond. &c. Sic & justitia orat, quandoquidem Eleemosyna est justitia. —— Non in labiis dolosis nuncupatum, sicut istud est, quod ex corde non venit.

Not. I.

In Hebræo abest *meum* & tantum יהוה צדק *Jehovah zadek*, quod LXX. de Genitivo intellexerunt, addentes tamen *meum*, Κύριε δικαιοσύνης μου. Alii in Accusativo: audi justitiam sive justum, id quod justum est.

Not. II.

Dictum à Notkero allegatum, quoad sensum non semel est in scriptura, sed quoad verba non occurrit.

v. 2. Interpret.

Quam illuminatum tibi sit judicium, quum te non fallat, tam sit & mihi. —— ut ne male judicem, aut injustum inveniam pro justo.

Not. I.

S. Augustinus hic: *Ex illuminatione notitiæ tuæ verum judicem! Aut certe: non in labiis dolosis à vultu tuo judicium meum prodeat, ut scilicet non proferam judicans aliud quam in te intelligo.*

Not. II.

Oculi mei. In Ebræo *tui*, עינך *benacha.* At LXX. ὀφθαλμοί μου. Sic Latinæ versiones præter eam, quæ adjuncta est Græcæ in Cod. MS. Alexandrino.

v. 3. Interpret.

In laboribus (crucis) visitasti illud (cor meum) ad probandam meam pat. —— Hoc est, rigorose tentasti me in pass. post quam purus veni ad resurr.

Not.

Knoto, gnoto, genoto, à geno, genau, accurate, rigorose, stricte. Vide ad ℣. seq.

v. 4. Interpret.

Tam rigorose probasti me & tam purus inventus fui, ut ego id haud ita enarrem, Tu nosti id. Nosti me tacente quid ego passus. Hominum opera passus sum: Quidquid mihi facere voluerunt, id pertuli ego. Propter verba —— Namque tu id per Proph. à me postulasti, sic ivi vias d. duras vias mortis & pass. ambulavi.

v. 5. Interpret.

Spor h. e. mei pedes. Plene conserva me in tuis præceptis, ut etiam Apostoli mei in iis persistant.

v. 6. *Ia-*

6. *Ego clamavi quoniam exaudisti me Deus.*

Nah demo allemo hareta ih paldo *ze dir*, uuanda du mih kehortost *durh solche frehte.*

Inclina aurem tuam mihi & exaudi verba mea.

Helde ze mir din ora, *uuanda min humanitas (menneſckeheit) hina uf ze dir gereichen ne mag*, unde so gehore mih.

7. *Mirifica misericordias tuas.*

Pring ze uuundere *fore iudeis* dine gnada.

Gib infirmis (siechen) fone minero hende sanitatem (den gesunt.)

Qui salvos facis sperantes in te, à resistentibus dexteræ tuæ.

Du dir gehaltest *in vita æterna (libe euuigemo)* die sih ze dir fersehent fore uuiderstantem dinero zesuuun, *daz chit filio tuo, (dinemo sune.)*

8. *Custodi me ut pupillam oculi.*

Pehuote mih also dia sehandes ougen.

Si eina becchennet in corpore (lichamen.) Uuelez lux (lieht) unde tenebræ (finstri) sint, so bechenno ih eino inter homines (liutin) uuelez justi (rehte) unde peccatores (sundige) sint, unde uuieo ih irteilen sol.

9. *Sub umbra alarum tuarum protege me à facie impiorum, qui me afflixerunt.*

Skirme mih under dinero fettacho schatue, *also folgel tuot sine iungen. Caritas tua (din minna) unde misericordia tua (din irbarmeda) ferstanden mih dien ubelen die mir cheli tuont.*

Inimici mei animam meam circumdederunt.

Mine fienda *iudei* behalboton mih.

10. *Adipem suum concluserunt.*

Unde besluzen iro spint.

Daz chit folle maston sih iro unrehtes mih irtodendo.

Os eorum locutum est superbiam.

Iro munt sprach mit ubermuoti.

Ave Rex Judæorum (heil chumine iudon.) unde ander samolich.

11. *Projicentes me, nunc circumdederunt me.*

Unde henore mih feruuerfende *ioh mina lera*, umbestuonden sie mih nu.

Daz chit, unz ih hangeta in cruce.

Oculos suos statuerunt declinare in terram.

Unde beneimdon iro ougen ze stecchenne an dia erda.

Also die tuont, die ubeles tenchent, die danne ne belent.

12. *Susceperunt me sicut leo paratus ad prædam.*

Infiengen mih *fone Pilato, do er chad tollite eum vos & crucifigite (nemunt ir in unde chriucigont in)* also der uárigo leuuo, *der in uueido gat.*

Et sicut catulus leonis habitans in abditis.

Unde also sin iungo, der ferborgen liget, *unde lagot.*

13. *Exurge Domine præveni eos & subplanta eos.*

Stant uf truhten, furesah sie mit *vindicta (heriche)* unde beskrenche sie.

Eripe animam meam ab impio.

Lose mih *resuscitando (irchicchendo)* fone ubelen.

Frameam tuam ab inimicis manus tuæ.

Lose fone fiendo handen *mih* din suuert, *mit demo du Diabolum slahest.*

14. *Domine à paucis de terra divide eos.*

Sceid sie truhten fone *paucis electis* (unmanigen *iruueliten) sceid sie de terra viventium* (fone erdo *dero lebenton.)*

In vita eorum

ʃ. divide eos. Hier in disemo libe *zeuuirf sie, hetz sie Titum unde Vespasianum zefuoren after allero uuerlte.*

De absconditis tuis adimpletus est venter eorum & saturati sunt porcina [filiis.]

(i. immun-

---

v. 6. Interpret.

Post hæc omnis clamavi vehementer ad te, quoniam me exaudisti ob talem tribulationem *Inclina &c.* Nam mea humanitas sursum ad Te non potest pertingere.

v. 7. Interpret.

Profer ad miracula coram Judæis tuam gratiam. Da infirmis a meis manibus sanitatem. Tu tibi servas in v. æ. qui in te confidunt, coram resistentibus dexteræ tuæ. Hoc est, filio tuo.

Not.

A resistentibus &c. Alii Codd. ad sequentem versum hæc referunt, sed noster Ebraicam veritatem secutus.

v. 8. Interpret.

Illa sola (pupilla oculi) dignoscit in corpore, quid lux & tenebræ sint: sic dignosco ego solus inter homines, qui justi & peccatores sint, & quomodo ego sententiam ferre debeo.

Not.

Confer S. Augustinum hic.

v. 9. Interpret.

—— Sicut avis facit suis pullis. Caritas & mis. tua defendunt me a malis quæ in me impetum faciunt.

v. 10. Interpret.

Hoc est, exsatiant se sua injustitia me interficientes. —— Salus veniat Judæorum Regi. Et alia similis.

v. 11. Interpret.

Et antea me rejicientes & meam doctrinam, circumsteterunt me nunc, hoc est, dum pendebam in cruce. Et statuerunt, suos oculos defigere in terram, sicut hi faciunt, qui malum cogitant, qui abinde non retorquentur.

Not.

Belent vox est suspecta, & vitiose forte scripta: sensus tamen non obscurus, improbos malum meditari, & terrena adspicere oculo irretorto. *Belenden* Flandris est evadere, pervadere, teste Kiliano. *Beleyden*, est deducere, abducere. Sed nihil definiendum.

v. 12. Interpret.

Susceperunt me à Pilato dicente: Tollite eum &c. Sicut leo paratus (expeditus) qui in pascuum vadit. —— & insidiatur.

v. 13. Interpret.

Libera ab hostium manibus me tuum gladium, quo diabolum cædis.

v. 14. Interpret.

Hic in præsenti vita disjice eos, jube Titum & Vespasianum istos dissipare per omnem mundum, quæ (abscondita) discebant ex l. P. abinde aversi, satiabant se immunditia, quæ satietas erat istis gratior. —— Quid hoc est, nisi exsecratio & imprecatio ista: sanguis ejus &c.

Not.

(*i. immunditia.*) Iro buch uuard irfullet dinero tougeni, *dia fiu lirnetou ex libris (fone dien buochen) prophetarum, daraba fabendo, fe* fateton fie fih unfubri.

Diu feti uuas in liebra.

Et dimiferunt reliquias fuas parvulis fuis.

Unde liezen iro chind en daz fie leibton.

Uuaz ift daz? Ane der fluob uude der uunfch. Sanguis ejus fuper nos & fuper filios noftros (finiz pluot uber unfich unde uber chint unfriu.

15. *Ego autem cum [in] juftitia apparebo in [confpectui] confpectu tuo.*

Ih chumo aber mit demo rehte fure dih, *daz ih ne uuolta offcu uuerdeu unfubren unde finfteren herzon.*

Satiabor dum [cum apparuerit] manifeftabitur gloria tua.

Ih habo genuoge an *dien*, fo din guollichi offen uuirt, *dieu ih irskein die mit porcina (unfubri) beuuellen ne uuareu.*

Pfalmus XVII.

Hebr. XVIII.

In finem puero Domini David.

1. [*Qui (quæ) locutus eft Domino*] *Verba cantici hujus in die qua eripuit eum Dominus de manu omnium inimicorum ejus & de manu Saul & dixit.*

David tanchot demo, der in lofta in perfona Chrifti unde Ecclefiæ, daranab faget er dia tougeni finero incarnationis (lichambafti.)

2. *Diligam te Domine virtus mea.*

Truhten min chraft, dih minnon ih.

3. *Dominus firmamentum meum & refugium meum & liberator meus.*

Truhten ift der mih feftenot unde ze demo ih fluht habo, unde der mih lofet.

Deus meus adjutor meus & fperabo in eum.

Er ift min Got unde der mir hilfet, unde an in gedingo ih.

Protector meus & cornu falutis meæ & redemtor meus.

Er ift min fchirmare unde horn minero heili, *alfe tieren iro horn fint fchirm*, unde min lofare.

4. *Laudans invocabo Dominum & ab inimicis meis falvus ero.*

Mit lobe haren ih ze imo, unde *fo tuonde* uuirdo ih kehalten.

5. *Circumdederunt me gemitus mortis.*

Mih habent umbefangen fuftoda des todes. *Daz fint die geftungeda des fleiskis alde diu manigi dero ungeloubigen.*

Et torrentes iniquitatis conturbaverunt me.

Unde die draten aha des unrehtes habent mih ketruobet.

Daz chit, die drato farent mit iro unrehte, die leidegont mih.

6. *Dolores inferi [inferni] circumdederunt me.*

Hello

Not.

Porcina. Etfi & Hebræus & Græcus textus habeat, filiis, υἱῶν, בניים *banim*: vetus tamen Romana verfio, quam & S. Auguftinus fequitur, babet *Porcina*. S. Hieronymus ait: *Propter ambiguitatem verbi, quidam pro Filiis, porcinam fcriptum arbitrantur, quod Symmachus Hebræam exprimens veritatem, tranftulit: Saturabuntur filiis.* Et S. Auguftinus: *Sane illo verfu, ubi dictum eft; Saturati funt porcina, nonnulla exemplaria: Saturati funt filiis, habent. Ex ambiguo enim Græce interpretatio duplex evenit.* Scilicet ex vitiofa Lectione LXX. interpretationis, pro υἱῶν, filiorum, legerunt ὑῶν, porcorum.

v. 15. Interpret.

Ut ne voluerim manifeftus fieri immundis & tenebricofis cordibus. Satis habeo in his, quibus tua gloria manifefta fit, quibus apparebo qui porcina maculati non funt.

Ad Psalmum XVII.

Hebr. XVIII.

v. 1. Interpretatio.

David gratias agit illi, qui ipfum liberaverat, in perfona Chrifti & Ecclefiæ, poftea refert myfteria fuæ incarn.

v. 3. Interpret.

Sicut beftiis cornua fua funt defenfio.

v. 4. Interpret.

Cum laude clamo ego ad ipfum, & ab inimicis confervor.

Not.

So tuendo: fic faciendo, eft vitium amanuenfium, ita emendandum: *fon fiendon*, ab inimicis.

v. 5. Interpret.

Id funt ftimuli carnis, aut multitudo incredulorum. ——Hoc eft, qui impetu iniquitatis feruntur, læferunt me.

v. 6. Interpret.

Hoc funt pagani qui inferno deftinati. Aut invidia quæ ad infernum ducit, de qua Johannes ait: Eft peccatum &c.

Not.

Hic in MS. ad marginem fcriptum reperitur: *Nota invidos pro quibus nec orandum effe Johannes dicit.* Locus eft 1. Joh. V. 16. qui de peccato in Spiritum S. intelligendus. S. Auguftinus ita explicat *Lib. de Corrept. & Gratia cap. XII. Tom. VII.* fidem, quæ per dilectionem operatur, deferere ufque ad mortem.

Interpret.

Originale peccatum (Adami peccatum) adhæfit mihi, antequam nafcerer.

Nota I.

Communis interpretum fententia eft, quod hoc Pfalmo David loquatur partim in perfona propria, ut Rubrica comprobat, partim ut typus in perfona Meffiæ, ejusque Ecclefiæ: adeoque quædam hic dicta Davidi & fidelibus, quædam foli Meffiæ competunt, quædam utriaque κατά τι. Atque notatu digna funt, quæ S. Auguftinus in fine ad hunc Pfalmum monet: *Quæcunque in hoc Pfalmo dicta funt, quæ ipfi Domino proprie i. e. Capiti Ecclefiæ congruere non poffunt, ad Ecclefiam referenda funt. Totus enim Chriftus hic loquitur, in quo funt omnia membra ejus.*

Quamobrem quod *laqueos mortis* interpretatur Notkerus de peccato originali, illud de folo Davide & fidelibus, ut & cæteris mortalibus vult intelligi.

Not. II.

Hello ſer behalboton mih.

Daz ſint pagani (heidene,) die ze bello ſuln, alde invidia (nid) diu ze bello leitet. Fone dero Johannes chit: Eſt peccatum ad mortem, pro eo ut quis roget non dico (ein ſunda uuirt ze tode, umbe dia ne beizo ih niemannen beton.)

Prævenerunt [*præoccuparunt*] *me laquei mortis.*

Die ſtriccha des todes furefiengen mih.

Originale peccatum (adamis ſunda) lag mir ana, er ih keborn uuurde.

7. *Et in tribulatione mea invocavi Dominum, & ad Deum meum clamavi.*

Unde in minero note bat ih helſo truhtenen, unde ze minemo Gote hareta ih.

Et exaudivit de templo ſancto ſuo vocem meam.

Unde gehorta er fone minemo *herzen* ſinemo heiligen hus mina ſtimma.

Et clamor meus in conſpectu ejus introivit in aures ejus.

Unde min ruoft, der in ſinero geſihte iſt *nals menniſchon*, der gieng in ſin ora.

Ih pat ſinero adventus (ebunſte) dero heto geborta er mih.

8. *Commota eſt & contremuit terra.*

Fone ſinero adventu geſchae, daz diu erda daz chit peccatores (ſundige) iruuagetou unde irbibenoton.

Et fundamenta montium conturbata & commota ſunt, quoniam iratus eſt eis.

Unde uurden geirret *zuouerſihte ſuperborum (ubermuoton)* unde iruueget uuanda er ſih irpalg.

Unde er uuolta daz iro zuoverſiht an imo uuare nals in uuerlt ſachon.

9. *Aſcendit fumus in ira ejus.*

(i. propter iram.)

An ſinero irbolgeni rouh *der rueh pœnitentia (riuuuo) der trane machot. Iram Dei (Gotes abolgi) furhtendo uueinoton ſie.*

Et ignis à facie ejus exardeſcet [*exarſit,al.exardeſcit.*]

Unde fiur inbrinnet fone ſinemo anaſiune.

Caritas (minna) inzundet die, die in bechennent.

Carbones ſuccenſi ſunt ab eo.

Irloſchene zanderen, uuurden inzundet ſone imo.

Die in guottaten tot uuaren, die ebicha er.

10. *Inclinavit Cælum* [*cælos*] *& deſcendit.*

Er bougta den himel,unde irbeizta hara nider, *uuanda er ebunta terrenis cæleſtia (irdiscbeu bimiliſchin.)*

Et caligo ſub pedibus ejus.

Unde timberi uuas under ſinen fuozzen.

Diabolus (niderris) uuard ſone imo getrettot, alſo iz chit. Super aſpidem & baſiliſcum ambulabis (uber [deficit vox.] unde unch eas du) & conculcabis (unde trettoſt) leonem & draconem. Pſalm. 90, 13.

11. *Et aſcendit ſuper cherubim.*

Unde uberſteig er *plenitudinem ſcientiæ (folli chunſte.)*

Daz

Not. II.

Etſi peccatum protoplaſtorum & peccatum originale differant: quia tamen prius fuit origo poſterioris in omne genus humanum propagati, itaque Notkerus hic unum per alterum interpretatur. Alcuinus Epiſt. LXX. ait: *Originale peccatum tribus modis actum eſt, delectatione, conſenſu & opere. Itaque & omne peccatum aut cogitatione, aut locutione aut operatione efficitur.* Conf. Pſal. XLII. 2. & L, 7.

v. 7. Interpret.

Et exaudivit me de meo corde, ſua ſancta æde. —— In conſpectu ejus; non hominum. —— Ego petii ſuum adventum, has ad preces exaudivit me.

Nota.

S. Auguſtinus: *Exaudivit de templo) Exaudivit de corde meo, in quo habitat, vocem meam.* Templum tempore Davidis nondum fuit exſtructum. *Tabernaculum* tamen etiam Templum vocatur *1. Sam. 1, 7. & 3, 3.* Conf. ſupra *Pſal. X. 4.*

v. 8. Interpret.

De adventu ſuo factum fuit, ut terra h. e. peccatores commoti fuerint & contremuerint. Et perturbatæ fuerunt ſpes ſuperborum & commotæ, —— Et volebat ut eorum ſpes in ipſum eſſet; non in mundanas res.

Not.

S. Auguſtinus: *Et ſpes ſuperborum qui in hoc ſeculo fuerunt, conturbatæ ſunt. Ut ſcilicet jam firmamentum non haberet in cordibus hominum ſpes temporalium bonorum.*

v. 9. Interpret.

In indignatione ejus fumavit fumus pœnitentiæ qui lacrymas ciet. Iram Dei metuentes, lacrymabantur.

Not.

Idem Auguſtinus: *Adſcendit lacrymoſa deprecatio pœnitentium, cum cognoviſſent, quid minetur DEUS impiis.*

Interpret.

Caritas incendit hos, qui ipſum confitentur. Extincti carbones incenduntur ab ipſo: Qui in bonis operibus mortui erant, eos reviviſcere fecit.

v. 10. Interpret.

Namque nunciavit t. c. —— Diabolus ab ipſo conculcatus fuit, ſicut dictum eſt: ſuper &c. Diabolus ab ipſo premebatur, ſicut dictum eſt: ſuper aſp. &c.

Not. I.

Deficit vox Germanica quæ exprimat latinam Aſpidem, ſed & infra in *Pſal. XC. 13.* retinet Autor latinam: *du gaſt uber aſpidem.* Unch baſiliſcum interpretatur etiam Vocabularium MS. Jacobi Twingeri, Presbyt. Argent. *Baſiliſcus Uncke. W. Eſt animal letale ſatanque notat baſiliſcus.*

Not. II.

Eas du.) vitium amanuenſis videtur, pro *gaſt du*, ut infra *Pſal. XC. 13.*

v. 11. Interpret.

Et ſuperadſcendit plen. ſcient. Hoc eſt, oſtendit ſe incompr. —— *a terra* in cœlum. Et ſupervolavit alas ventorum. Namque etſi ſanctæ animæ earumque virtus alte adſcendit, non attingunt tamen ipſum, quippe qui omnibus creat. incomp. eſt.

Not.

Cherubim Notkerus reddit *plenitudinem ſcientiæ.* Sic S. Hieronymus: in Eſa. c. VI. *In LXXIX. pſalmo legimus: Qui ſedes ſuper Cherubim. Qui in noſtra lingua interpretantur, multitudo ſcientiæ: Unde & Dominus in aurigæ modum ſuper Cherubim, aperte ſedere oſtenditur.* Idem in Habac. c. III. & de Nomin. Ebraic. in Exodo. Atque in hunc Pſalmum: *Aſcendit ſuper Cherubim, hoc eſt, ſuper plenitudinem ſcientiæ. Cherubim interpretatur plenitudo ſcientiæ, quæ eſt charitas, quia plenitudo legis eſt dilectio.* Itemque in *Ezech. C. X. ſi.* Conformia habet S. Augu-

ſtinus

Daz chit ougta sih incomprehensibilem (unirratenen) & volavit.

Unde floug *fone erdo ze himele.*

Et volavit super pennas ventorum.

Unde uberfloug die uettacha dero uuindo, *uuanda noh sancta anima (sela) dero virtus (chraft) noh ist kestigen ne irrecchent in, uuanda er allen creaturis incomprehensibilis (keschefflidon unirratin) ist.*

12. *Et posuit tenebras latibulum suum.*

Unde tougena gedingi sazta er in *corde credentium (herzin gloubigero) dar er loschet. Alde er cham tougeno Deus in homine (Got in mennischin.)*

In circuitu ejus tabernaculum ejus.

Sin gezelt ist umbe in, *uuanda dar die sine sint, Dar ist er in medio eorum (under in mitten.)*

Tenebrosa aqua in nubibus aëris.

Finstir uuazer ist in dien uuolchenen des himeles,

daz ist obscuritas in Prophetis (tougeni in uuizegon) alde in prædicatorum doctrinis (predigare leron.)

13. *Præ fulgure [fulgore] in conspectu ejus nubes transierunt.*

Diu selben uuolchen fuoren *fone iudea ad gentes (iudon ze dieten)* sinen ougon glanziu, *doh siu uns sin timberriu.*

Grando & carbones ignis.

Hagel unde gluot *fuor dar inne, uuanda sie irrafsten gentes (liete) unde zunton sie ad fidei caritatem (ze gloubo minne.)*

14. *Et intonuit de Cœlo Dominus.*

Unde do irdunnerota truhten fone himele.

Sie sint sin himel, uuanda er an in sizzet, fone in deta er chunt gentibus Evangelium.

Et altissimus dedit vocem suam.

Unde der hohesto sprah sprahin uz, *uuanda sie archana Dei (Gotes tougeni) sageton.*

15. [*Grando & carbones ignis. Et*] *Misit sagittas suas & dissipavit eos.*

Prædicatores santa er, unde zeuuarf sie.

Ze dien er sie santa, die zeuuarf er so, daz sie sumelichen uuaren odor vita in vitam (stanch libes ze libe) sumelichen odor mortis in mortem (stanch todis ze tode.) 2.Cor. 2, 15.

Fulgura multiplicavit & conturbavit eos.

Manigiu zeichen teta er, unde irbrutta sie.

16. *Et apparuerunt fontes aquarum.*

Do irschinen die urspringa dero uuazzero.

Daz chit, do uuard keeischot diu uuarheit dero prædicatorum.

Et revelata sunt fundamenta orbis terrarum.

Unde uuurden geoffenot Prophetæ *(fone sagin) usen dien disiu uuerlt keloubendo, Gote gezimberot uuurde.*

Ab increpatione tua Domine.

Daz allez keschach fone dinero irrafsungo truhten, *also daz ist: Appropinquabit regnum Cœlorum (nu nahet himelriche.)* Matth. IV, 17.

Ab increpatione spiritus iræ tuæ.

Unde fone dero zornlichun irrafsungo dines keistes.

So diu ist: Nisi pœnitentiam egeritis, omnes similiter moriemini (ir ne tuoient riuuua so irsterbent ir alle gelicho.) Luc. XIII, 3.

17. *Misit de summo & accepit me.*

Unz hara liutet diu prophetia incarnationis Domini (fore saga Gotes keburte) nu sprichet Ecclesia (Gotes prut) fone iro selbun:

Er santa *sinen sun* fone himele, unde infieng mih, *unde uuolta mih uuesen sina sponsam (gemalun.)*

Et

---

stious hic. Cæteroquio *Cherubim* denotant Angelos, *Gen. III*, 24. conf. *Es. VI.* 2. quos repræseotarunt Cherubini visibiles & arte facti, sub forma humana, alata tamen, operculo propitiatorio arcæ fœderis impositi. *Exod. XXV*, 18. & 3. *Reg. VI*, 23. *Ezech. XLI*, 18. Aliter apparuerunt Cherubini quaternis faciebus Ezechieli Prophetæ, c. IX. X. & I. 14. itemque S. Johanni in Apoc. c. IV. qui videntur esse Angeli Ecclesiarum per IV. mundi plagas. Exhinc & origo Geniorum alatorum in sacris Gentilium.

v. 12. Interpret.

Atque secretas spes posuit in c. c. ubi latet. Aut; venit ille abscondite Deus in homine.

Nota.

S. Augustinus hic: *Posuit obscuritatem sacramentorum, & occultam spem in corde credentium ubi lateret ipse, non eos deserens.* S. Hieronymus hic: *Christus in Maria quasi sponsus in thalamo, & corpus Mariæ quasi tabernaculum.*

Interpret.

Ejus tabernaculum est circa ipsum, nam ubi sui sunt, ibi est in medio eorum.

v. 13. Interpret.

Istæ nubes transierunt à Judæa ad g. suorum oculorum fulgore, etsi illæ nobis sint tenebræ. Grando & carbones ferebantur in iis, namque reprehendebant gentes & accendebant &c.

v. 14. Interpret.

Illi sunt ipsius cœlum. Namque is in iis sedet, ab illis fecit notum gentib. Ev. —— Namque illi arcana DEI prædicabant.

v. 15. Interpret.

Ad quos eos misit, dissipavit ita, ut alii essent o. v. alii o. m. —— Varia signa fecit, & conturbavit eos.

Not.

S. Hieronymos: *Fulgura, miracula: per illa miracula Apostolorum compuncti sunt.* Sic & S. Augustinus: *Coruscationes* miracula interpretatur.

v. 16. Interpret.

Hoc est, tum exquirebatur veritas pr. Et revelati fuerunt Prophetæ, super quos hic mundus credens, Deo fabricatur. Hoc omne factum est ab increp. t. D. sicut est illud: Appropinq. —— Et ab iracunda increpatione spiritus tui. Quæ ista est: Nisi &c.

Not.

S. Augustinus: *Ab increpatione tua D. clamantis: Appropinquavit super nos regnum DEI. Ab inspiratione spiritus, dicentis: Nisi pœnitentiam egeritis &c.*

v. 17. Interpret.

Hac usque sonat Prophetia inc. D. Nunc dicit Ecclesia DEI sponsa, de seipsa: Misit filium suum de cœlo & amplexus me, & voluit me esse ejus sponsam. —— Ex multis baptisatis collegit me.

v. 18. In-

Et assumsit me de aquis multis.

Uzer manigen uuazzeren nam er mih ze sih.

Uzer manigen getouften samenota er mih.

18. *Eripuit me de inimicis meis fortissimis.*

Fone harto starchen fienden losta er mih, *uuanda fune dero persecutione (abtungo) uuuochs ih, mit dero sie mih suenden uuolton.*

Et ab his qui oderunt me, quoniam confortati sunt super me.

Unde fone dien, die mih hazzent, *losta er mih,* uuanda sie mir oberoren uuaren, *unde ih mih in irruerren ne mahta.*

19. *Prævenerunt me in die afflictionis meæ.*

Sie sure fiengen mih in dien ziten dero perfeeutionis *(abtungo) daz sie mih suantin, er ih folle uuuochse.*

Et factus est Dominus protector [firmamentum] meus.

Unde uuard Got min scherm,

uuauda minnenuuischo fareta.

20. *Et produxit me in latitudine.*

Unde brahta er mih in dia uuiti *caritatis & fidei (minno unde gloubo.)*

Salvum me fecit.

Teta mih kehaltenen.

Ziu chit si sone iro selbun salvum (kehaltenin) nals salvam? (kehaltena.) Aue daz si sichet ad pupulum (ze demo liute) sone demo si uuorden ist.

Quoniam voluit me.

Uuanda er uuolta mih *er ih in uuolti*

21. *Et retribuet mihi Dominus secundum justitiam meam & secundum puritatem operum [manuum] meorum retribuet mihi.*

Unde lonot er mir nah mincmo rehte, unde nah dero lutteri minero uuercho, *doh er mih er uuolti, er ih in.*

22. *Quia custodivi vias Domini, nec impie gessi à Deo meo.*

Uuanda ih Gotes uuega behuota, unde ih ubclo ne teta fone imo *zibendo, sure daz er einest mih zuo imo zoh, sid ne zoh ih uuidere.*

23. *Quoniam omnia judicia ejus in conspectu meo, & justitias ejus non repuli a me.*

Unanda ih alle sine urteilda ana sieho *uber guote, unde uber ubele.*

Unde siniu reht ne treib fone mir, *so die tuont die rehtes irdruzet.*

24. *Et ero immaculatus cum eo, & observabo me ab iniquitate mea.*

Unde *anauuert* uuiso ih ungeflecehot mit imo, unde behuoto mih fore allemo unrehte.

25. *Et retribuet mihi Dominus secundum justitiam meam, & secundum innocentiam manuum in conspectu oculorum ejus.*

Unde des lonot er mir nah minemo rehte, unde nah dero unsundigi minero hando, diu fore imo ist, *uals fore mennischon. Lonot mir nieht ein latitudinis fidei (der breite gloubo) quæ per dilectionem operatur (diu mit minnon uuerchot, uub oub perseverantia (statigi.)*

26. *Cum sancto sanctus eris.*

Mit heiligemo bist du heilig, *uuauda du geheiligost in.*

Et cum viro innocente innocens eris.

Unde mit unscadelcmo unscadeler,

uuandadu ne tarost niemanne, sine selbes unreht pegat iegelichen.

27. *Et cum electo electus eris.*

Unde

---

v. 18. Interpret.

Nam à persecutione crevi, qua isti me perdere volebant. —— Liberavit me, namque isti mihi superiores erant, & ego me ab ipsis defendere non valebam.

v. 19. Interpret.

Ut me perderent, antequam excrescerem. Cum me homo persequeretur.

v. 20. Interpret.

Cur dicit illa de seipsa salvum, non salvam? nisi quod respicit ad populum ex quo facta ea est.

v. 21. Interpret.

Quanquam ille me prius voluit, quam ego ipsum.

Nota.

S. Augustinus: Et retribuet mihi Dominus secundum justitiam bonæ voluntatis: qui prior præbuit misericordiam, antequam haberem bonam voluntatem. Et secundum puritatem factorum meorum retribuut mihi, qui tribuit ut bene facerem, educendo me in latitudinem fidei.

v. 22. Interpret.

Nec male feci ab ipso retrahendo, postcaquam ipse aliquando mihi ad se traxit, ego non retraxi.

v. 23. Interpret.

Super bonos atque malos. —— Sicut hi faciunt, quibus juris tædet.

Not.

S. Augustinus: *Quod faciunt deficientes sub farcina earum & revertuntur ad vomitum suum.*

v. 24. Nota.

Anauuert uuiso, porro ero; anderweit; ferner, immaculatus. Vide supra *Psal. XV. 4. XXIX. 13.*

v. 25. Interpret.

Secundum innocentiam manuum mearum, quæ coram ipso est, non coram hominibus. Retribuit mihi non solum ob lat. fid. —— sed etiam persev.

Nota.

S. Augustinus: *Itaque non solum propter* latitudinem *fidei, quæ per dilectionem operatur, sed etiam propter* longitudinem *perseverantiæ, retribuet mihi Dominus secundum justitiam meam.* Non quod *homines vident, sed in conspectu oculorum ejus. Quoniam quæ videntur, temporalia sunt, quæ autem non videntur, æterna, quo pertinet* altitudo spei.

v. 26. Interpret.

Nam tu sanctificas eum. —— Nam tu noces nemini. Sua cujusque injustitia constringit quemlibet.

Nota.

Ex S. Augustino: *Est etiam occulta* profunditas, *quia intelligeris cum sancto sanctus, quia tu sanctificas. Quia tu nulli noces, sed criniculis peccatorum suorum unusquisque constringitur.*

v. 27. Interpret.

Te eligit, quem tu elegisti.

Et cum perverso inculparis perversitatis, h. e. injustitiæ, nam peccatores dicunt: Non est &c.

v. 28. 29. In-

Unde mit eruueltemo uuirdeſt du iruuelet.

Dih iruuelet den du eruueletoſt.

Et cum perverſo, perverſus eris.

Unde mit demo lezzen uuirdeſt du gezigen lezzi.

Daz chit unrehtes, uuanda ſundige chedent: Non eſt aqua via Domini (kotis uuegh niſt reht.) Os. XIV, 10.

28. *Quoniam tu populum humilem ſalvum facies.*

Uuanda diemuoten liut halteſt du.

Daz miſſelichet perverſis (leizzen) daz du die halteſt, die iro ſunden diemuotigo iehent.

Et occulos ſuperborum humiliabis.

Unde dero ubermuoton ougen gediemuoteſt du, *dien ire ſelbero reht lichet, unde Gotes reht ne uuizzen. Alſo iz chit, ignorantes Dei juſtitiam, ſuam volunt ſtatuere (unuuizende kotis reht uuellin ſie iro reht ſtellin.)* Rom X, 3.

29. *Quoniam tu illuminas lucernam meam Domine.*

Uuanda min lichtfaz zundeſt du truhten, *uuir ne heigen ne hein lieht fone uns ſelben.*

Deus meus illumina tenebras meas.

Uuir birn fone ſunden finſtre, aber du irliehte dia finſtri.

30. *Quoniam in te eripiar a temptatione.*

Uuanda ih an dir *unls an nir* irloſet uuirdo fone des tieveles chorungo.

Et in Deo meo transgrediar murum.

Unde an Gote minemo *nals an mir ſelbemo* uberſtegho ih dia mura *dero ſundon diu uns den himel ferſtat. Alſo gladius verſatilis (ſuuert uuerbendaz) ioh paradyſum ſundigen ferſtat.*

31. *Deus meus inpolluta via ejus.*

Der min Got iſt, des uueg iſt unbeuuollen, *er ne gat viam peccatorum (uuek ſundero.)*

Eloquia Domini igne examinata.

Siniu geehoſe ſint in fiure irſuochet.

Dar iſt nehein loter ana. Alſo er fore chad. Eloquia Domini eloquia caſta (choſe truchtenis ſint ſuber.)

Protector eſt omnium ſperantium in ſe.

Er iſt allero ſchirm, die ſih ze imo ferſehent *nals ze in ſelben.*

32. *Quoniam quis Deus præter Dominum [aut quis DEUS præter DEUM noſtrum] noſtrum.*

Uuanda *er iſt Got.* Uuer iſt Got ane in? Alde uuer iſt Got, ane unſeren Got?

Dii paganorum ſint Dæmonia (kotu dero heidenon turſa.)

33. *Deus qui præcingit me virtute.*

Got iſt der mih curtet mit tugede, *nie minin uuerch unde mine genge geirret ne uuerden fone antlazigen geluſten.*

Et poſuit immaculatam viam meam.

Unde maehota er ungeflecchoten minen uueg.

34. *Qui perfecit pedes meos tanquam cervi [cervorum.]*

Der mine fuoze getan habet *ſnelle* ſamo ſo hirzes.

Ze uberſcriccbenne des tieveles ſtriccha.

Et ſuper excelſa ſtatuit [ſtatuens] me.

Unde an dero hohi ſazta er mih.

In himelo ſazta er mina gedingi.

35. *Qui docet manus meas in [ad prælium] prælio.*

Der mine hende leret in uuige, *ze uberuuindenne mine geiſtlichen fienda.*

Et poſuiſti ut arcum ereum brachia mea.

Unde mina arma tate du ſamo ſtarche, ſo erinen bogen, *alliu guotiu uuerch inmuodendo ze folletuonne.*

36. *Et dediſti mihi protectionem ſalutis tuæ.*

Unde tate du mir ſchirm dinero heili, *diu mir fone dir cham.*

Et dextera tua ſuſcepit me.

Unde din gnada infieng mih.

Et diſciplina tua correxit me in finem.

Unde

---

v. 28. 29. Interpret.

Hoc diſplicet perverſis, quod tu hos ſalvas, qui peccata ſue humiliter confitentur. ——— Quibus ſua ipſorum juſtitia placet, & Dei juſtitiam neſciunt. Sicut dictum eſt: Ignorantes &c. ——— Nos non habemus ullum lumen à nobis ipſis. ——— Nos ſumus à peccatis tenebroſi, at tu illumina has tenebras.

v. 30. Interpret.

Quoniam ego in (per) te, non in me, eripiar à diaboli tentatione. Et in DEO meo, non in me ipſo transgrediar murum peccetorum, qui nobis cœlum præcludit.

v. 31. Interpret.

Ille non vadit viam peccator. Ibi non ineſt venitas, ſicut ente dixit: Eloq. ——— Non in ſeipſos.

v. 32. Nota I.

Verba: *aut quis DEUS &c.* in MS. ſunt omiſſa ab amenuenſi, ſupplenda tamen, præſertim quum & in verſione Teutonica habeantur.

Nota II.

Turſa vox dæmonia interpretatur, ſed alibi nondum inventa, & videtur legi debere *Tuiſa*, i. Duſii Gallorum, de quibus Auguſtin. *de Civ. D. XV. 32.* du Freſn. *Gloſſar. D.* & nos *in Gloſſar.*

v. 33. Interpret.

Ne mee opera & mei greſſus impediantur à diffluentibus cupiditatibus.

Not.

Mutuatus & hæc Notkerus à S. Auguſtino hic: *DEUS qui præcinxit me ut fortis ſim, ne diffluentes ſinus cupiditatis impediant opera & greſſus meos.*

v. 34. Interpret.

Qui meos pedes fecit veloces ſicut cervi, ad tranſcendendos diaboli laqueos. ——— In cœlum poſuit meam ſpem.

v. 35. Interpret.

Ad ſuperandos meoa ſpirituales hoſtes. Et mea brachia feciſti ita robuſta, ut æreus arcus, omnia bona opera infatigabiliter ad perficienda.

v. 36. Interpret.

Quæ mihi à te venit. Et —— in finem, ad quem debeo. Ad te dirigit ille me. Et docet me etiam eo pervenire.

Nota.

S. Auguſtinus: Et correptio tua me deviare non ſinens, direxit, ut quidquid ago, in eum finem referam, quo cohæretur tibi. Et eadem correptio tua me docebit pervenire, quo direxit.

v. 37. In-

Unde din geduuing rihta mih an daz ende, *dara ih sol. Ze dir rihta er mir.*

Et disciplina tua ipsa me docebit.

Unde er leret mih ouh tara folle chomen.

37. *Dilatasti gressus meos subtus me.*

Du tate uuite mine genge under mir.

Du tate mine lide folgen dero uuiti des muotes. Diu uuiti ist caritas.

Et non sunt infirmata vestigia mea?

Unde unirlegen sint *pediu* mine fuoze.

38. *Persequar inimicos meos & comprehendam illos, & non convertar donec deficiant.*

39. *Confringam illos nec poterunt stare, cadent subtus pedes meos.*

Ih iagon mine fienda, unde gesaho sie, unde ne iruuindo, er sie irlegen sint. Ih kebricho sie, noh gestan ne mugen sie, sie uallent under mine fuoze.

Daz chit allez sament, ih irfichto carnales delectationes (fleiseliche luste) unde uuirdo in obero, unde daz ist vox fidelium (stimma keloubigero.) Aber vox Christi diu dar mitte liutet, die uuirt sus fernomen. Die mir uuidere sint, die iagon ih, unde gesaho sie unde gebricho sie nah mir, unde undertuon sie mit harnscharon minen legibus (eon.) Salig sint dien so geschiehet.

40. *Et præcinxisti me virtute ad bellum.*

Unde mit dero virtute *temperantiæ* begurtost du mih ze uuiderstanne.

Alde in Christi persona (stal) chit iz. Mit patientiæ fortitudine (kedulte starchs) tate du mih dero sundigon ahtunga fertragen.

Subplantasti insurgentes in me subtus me.

Die mih ana uuellen ten irualtost du so, daz sie under mir lagen.

41. *Et inimicos meos dedisti mihi dorsum.*

Unde mine fienda tate du mir uuesen rukke, *daz chit ze rukke, uuanda sie mir folgent, also Paulus tuot, unde manga andere dero iudeorum.*

Et odio habentes [odientes] me disperdidisti.

Die aber folle stuonden in iro ubeli, unde mih hazeton, die ferlure du.

42. *Clamaverunt nec erat qui salvos faceret.*

Die hareton *in note*, do ne uuas der sie hielte.

Uuer solti do Got ne uuoltu?

Ad Dominum nec exaudivit eos.

Ze, Gote *haretou sie* der ne gehorta sie.

43. *Et comminuam eos ut pulverem ante faciem venti.*

Unde ih fermulo sie also daz stuppe, daz fore demo uuinde feret.

Ut lutum platearum delebo eos.

Also daz horo an dero strazo fertiligon ih sie.

Die den breiten uueg kant dero huorluste, die sint daz horo dero strazo, daz Got tiligot.

44. *Eripies me de contradictionibus populi.*

Du losost mih fone dien uuidersprachon dero liuto, *die der chaden: Si dimiserimus eum vivum, seculum post illum ibit. (Lazen uuir in hina lebenten, so uolget imo alliu de uuerlt.)*

Constitues me in caput gentium.

(Tieto ze houbete *dero ecclesiæ.*)

45. *Populus quem cognovi servivit mihi.*

Der liut *dero gentium*, demo ih *corporaliter (in licbamin)* ze ougon ne cham, *so ih iudeis teta*, der dienota mir.

In obauditu [auditu] auris obaudivit [obediv.] mihi.

Echert mit oren gehorendo gehorta er mir, *ane ougon gesiht.*

46. *Filii alieni mentiti sunt mihi.*

Freme-

---

v. 37. Interpret.

Tu fecisti mea membra sequi latitudinem animi. Hæc latitudo est caritas. Et non infirmati sunt propterea mei pedes.

v. 38. 39. Interpret.

Hoc est summatim, ego impugno carn. d. & fio eis superior, & hoc est v. f. At vox Christi, quæ in medio sonat, sic exponitur. Qui mihi adversantur, persequar & comprehendam eos & confringam eos post me, & subjiciam eos exercitibus, legibus meis. Beati quibus id contigit.

v. 40. Interpret.

Et cum virtute temperantiæ præcinxisti me ad resistendum. Aut in Christi persona loquitur hoc: cum patientiæ fortitudine fecisti me peccatorum persecutionem tolerare.

v. 41. Interpret.

Hoc est, retrorsum, (post tergum) quandoquidem illi me sequuntur, sicut Paulus fecit, & multi alii Judæorum. —— Qui verò pleni stabant in malis suis, & me odio habebant, disp.

v. 42. Interpret.

Hi clamaverunt in necessitate, tunc non erat qui eos salvaret. Quis deberet, ubi Deus non volebat?

v. 43. Interpret.

Qui latam viam ambulant libidinum, isti sunt lutum platearum, quod Deus perdit.

v. 44. Interpret.

Qui dicebant: Si dimiserimus &c. —— constitues me gentium in caput, Ecclesiæ.

v. 45. Interpret.

Populus gentium, cui ego corporaliter (in corpore) in oculos non veni, sicut Judæis feci, is servivit mihi. Solum auribus audientes obedierunt mihi, sine oculorum adspectu. Ex S. Augustino hic.

v. 46. Interpret.

Filii alieni, suppositiii, Judæi, ementiti mihi sunt fidem. ———— quos per novam gratiam innovare volebam. isti hærent in V. T. novum non curant. Et sic claudicant isti, quandoquidem uno pede ambulant scilicet Veteris Testamenti. ———— Hoc est istis factum à semitis suia, ab ipsorum adinventionibus, uti sunt de non lotis &c.

Not. I.

Gleben, dupliciter potest exponi, aut ut idem sit quod hærere, adhærere, hodie kleben: aut ut sit idem ac *Geleben* vivere secundum quid. S. Augustinus hic: *Filii alieni, quibus ut renovarentur, N. T. attuli, in vetere homine remanserunt.*

Not. II.

Fremediu chint *uuihfelinga indei* irlugen mir *dia triuua.*

Filii alieni inveterati sunt.

Fremediu chint sint irfirnet, *die ih mit nova gratia (niuunen genadon) niuuon uuolta. Sie glebent in veteri testamento (in dero altun eo) novi (dero niuuun) ne ruochent sie.*

Et claudicaverunt.

Unde so hinchent sie,

uuanda sie in einemo fuoze gant veteris testamenti.

à Semitis suis.

Daz ist in gescheben sone iro uuegen *sone iro adinventionibus (urdahtin) so die sint de non lotis manibus, de calicibus (sone hant tualon, sone faz uuescon.)*.

47. *Vivit Dominus & benedictus Deus meus & exaltetur Deus salutis meæ.*

Aber mir lebet truhten *fater miner*, unde der ze guote genamdo min Got, unde dannan uuerde irhohet Got minero heili.

Au mir uuerde er irhohet.

48. *Deus qui das vindictas mihi, & subdis populos sub me.*

Du bist Got, du mih rihest, unde *populos gentium* (liute dieto) mir under tuost.

Liberator meus de inimicis meis iracundis.

Min irlosare sone irbolgenen fienden,

scrienten, crucifige crucifige eum (hain hain.)

49. *Ab insurgentibus in me exaltabis me.*

Fone mih ana uuerdenten *in passione (martro)* irhohest tu mih *in resurrectione (urstendido.)*

A viro iniquo eripies me.

Fone unrehtemo man *der min ahtet*, losest du mih.

50. *Propterea confitebor tibi in populis [nationibus] Domine & psalmum dicam tibi [nomini tuo] in gentibus.*

Fone diu truhten iiho ih dir *in populis Christianis* (under *Christianen* liutin) unde singo dir *psalmum in gentibus* (salmin under dieten.)

Daz chit, ih ketuon daz sie dir iehent, unde dir psalmum singent.

51. *Magnificans salutes Regis ejus.*

Got ist kemi chelli chonde die heilina sines chuniges, *sines sunes, die er gentibus kibet.*

Et faciens misericordiam Christo suo David.

(Unde Got ist gnada scheinende sinemo geuuiehten David *(hantstarche.)*

Et semini ejus usque in seculum [sempiternum.]

Unde sinemo chinde *Salvatori Domino (baltintimo Gote)* iemer in euua.

Psalmus XVIII.

Hebr. XIX.

v. 1. In finem Psalmus David.

Diser psalmus ist kecheret an selben Christum, uuanda er primum adventum ejus chundet.

2. *Cœli enarrant gloriam Dei.*

Himela zellent kotes guollichi.

Prophetæ (fora sagin) unde Apostoli (potin) an dien Got puet, die chundent allen mennischon daz kotes riche.

Et

Not. II.

Urdahtin, adinventiones. S. Augustinus hic *Traditiones* vocat: *Tanquam uno pede debiles, quia vetus tenentes, N. T. respuunt, claudi effecti sunt, etiam in ipsa vetere lege: potius Traditiones suas sequentes, quam DEI. Calumniabantur enim discipulos de manibus non lotis: quia tales erant semitæ, quas ipsi fecerant, & consuetudine triverant, aberrando ab itineribus præceptorum DEI.*

v. 47. Interpret.

Sed mihi vivit Dominus, Pater meus, & benedictus meus Deus, & inde exaltetur &c. In me ille exaltetur.

v. 48. Interpret.

Tu es Deus, tu me vindicas, & populos gentium mihi subjicis. —— clamantibus crucifige &c.

Nota.

Hain, i. e. suspende, Hange.

v. 49. Interpret.

A viro iniquo qui me persequitur, eripis me.

v. 50. Interpret.

Hoc est, ego faciam, ut tibi confiteantur, & tibi psalmum cantent.

Nota.

Populi Christiani atque Gentes hic contradistinguuntur sed vox *Gentium* non legitur in vulgata, verum *nomini tuo.* Sic & in LXX. & Hebræo, apud S. Augustinum & S.Hieronymum, præterquam quod hic in Commentario habet: *Ecclesia dicit: Laudabo te in credentibus. Psalmum dicam tibi inter gentes.*

v. 51. Interpret.

DEUS est magnificans &c. filii sui, quas ipse gentibus donat.

Ad Psalmum XVIII.

Hebr. XIX.

v. 1. Interpret.

Hic psalmus est versus (respicit) ad Christum, quandoquidem primum adventum ejus nunciat.

v. 2 Interpret.

Prophetæ & Apostoli in quibus Deus habitat, annunciant omnibus hominibus DEI regnum. Et suarum manuum facta annunciant nobis, quod super nos firmata est ejus misericordia.

Nota I.

Sequitur & hic auctor S. Hieronymum ex parte, imprimis S. Augustinum, qui annotat: *Justi Evangelistæ in quibus Deus tanquam in cœlis habitat, exponunt gloriam Domini nostri JEsu Christi, sive gloriam, qua glorificavit Patrem Filius super terram.*

Not. II.

Et Hebræus textus & Græcus & Latinus *annunciat* habent, scilicet *firmamentum* in casu primo: at Notkerus in plurali: *adnunciant* habet, & refert ad *opera manuum*, firmamentum autem in casu Accusativo intelligit, pro materia annunciata. Atque sic & vetus Germanica versio in Cod. MS. Arg. *und die uuerke siner hende kundent das firmament.* Atque videtur hoc ex antiqua Romana versione haustum. Sane & S. Hieronymus in Commentario agnoscit verbum pluralis numeri: *Annunciant.* Sed & B. Bruno,

Et opera manuum ejus adnunciant firmamentum.

Unde ſine hantate die chundent uns.

Quoniam confirmata eſt ſuper nos miſericordia ejus (daz uber unſich keueſtinot *iſt ſin irbarmida.*

3. *Dies diei eructat verbum.*

Tag irropfzot ſin uuort demo tage.

Chriſtus kibet ſina lera Apoſtolis.

Et nox nocti indicat ſcientiam.

Unde naht chundet nahte, *daz ſie uueiz. Judas meldet Chriſtum iudeis.*

4. *Non ſunt loquelæ neque ſermones,*

quorum *id eſt per quos*

non audiantur voces eorum.

Ne heine zunga noh ſpracha ne ſint, dar iro prædicationes ungehoret ſin.

5. *In omnem terram exivit ſonus eorum & in fines orbis terræ verba eorum.*

In alliu lant fuor iro ſcal, unde in ende dero uuerlte chamen iro uuort.

6. *In ſole poſuit tabernaculum ſuum.*

Uze ane dero ſunnun ſazta er ſine gezelt.

Daz chit, er ougta ſih in dero uuerlte, unde ſina Eccleſiam (brut) teta er ſchinbara.

Et ipſe tanquam ſponſus procedens de thalamo ſuo.

Unde er ſelbo gieng uz alſo briutegemo uzer ſinero briute chamero, *uzer ſinero muoter uuombo cham er bara ze ſinero briute. Diu brut iſt ſancta Eccleſia.*

Exultavit ut gigas ad currendam viam ſuam.

Alſo riſo hugeta er ze ſinero ferte.

Uuelin diu ſi, daz fernim.

7. *A ſummo Cœlo [cœli] egreſſio ejus & occurſus ejus usque ad ſummum ejus.*

Er uuallota fone obenahtigemo himele unde eruuant aber dara ze obenahtigemo.

Dar ingagenda er demo der in ſanta.

Nec eſt qui ſe abſcondat à calore ejus.

Noh der niſt, der ſih ferberge fore ſinero uuermi.

Daz iſt Spiritus Sanctus, der alliu herzen uueiz, unde rehtiu uuarmet, iob zundet.

8. *Lex Domini immaculata convertens animas.*

Truhtenis ea iſt ungeflecchot, mennischen fone unrehte becherende.

Daz iſt lex Moyſi, fone dero er chad: Non veni leges ſolvere ſed adimplere (ih ne cham ea zinuuerinne nube ze nuerinne.) Uuanda ſi ex duritia (fone harti) becheret uuard in gratiam (in gnada) hediu teta ſie converſionem animarum (becherida ſelon.) Math. V, 17.

Teſtimonium Domini fidele.

Truhtenes urchunde iſt ketriuue.

Sapientiam præſtans parvulis.

Uuiſtuom gebende diemuoten.

Des Chriſtus urchundo iſt, des iſt nehein zuifel. Alſo er dirro ſelbun redo iſt, dar er chit ad patrem: Abſcondidiſti hæc à ſapientibus & prudentibus & revelaſti ea parvulis. (Tih purgedo fore uuiſen fronten unde ougetoſt iz luzzelen.)

9. *Juſtitiæ Domini rectæ.*

Truhte-

B. Bruno, Epiſcopus Herbipolenſis, & patruelis Conradi II. Imp. qui obiit An. C. 1045. ita legit: *annunciant firmamentum.* Cujus gloſſa deſuper audienda: *Opera manuum ejus id eſt ipſe homo qui ex manibus Chriſti plaſmatus eſt, annunciant firmamentum i. prædicationes ſcil. incarnationis Chriſti, per quam firmabatur ſoliditas noſtra fidei. Et ita in Plurali dici oportet: annunciant. Sed ſecundum iſtam litteram quæ habet, annunciat, oportet dici firmamentum, apoſtolos & prophetas, qui annunciarunt opera Dei &c.* Excuſus eſt ille Commentarius Colon. 1494. & extat in Biblioth. Patr. T. XVIII. pag. 65. Habetur & Codex impreſſus, ſed ſine die & Coſ. in Monaſterio S. Marci Argentorati, adeoque reliquis antiquior. Cujus editor anonymus translationes Latinas Pſalmorum etiam triplices facit, Romanam, Gallicanam & emendatam ab Origine & S. Hieronymo, atque Gallicanam noſtram vocat & uſitatam, Hieronymi vero translationem vel emendationem, tepeſcente hominum ad divinas literas ſtudio, adeo in deſuetudinem abiiſſe, ut noſtra tempeſtate, inquit, ejus vix veſtigium relictum videatur, à B. Brunone vero conſervatam fuiſſe.

v. 3. Interpret.

Chriſtus donat ſuam doctrinam Apoſtolis. —— nocti, ut ſciat. Judas indicat Chriſtum Judæis.

Not.

Sequntus id Bruno: *Nox nocti indicat ſcientiam. Cum Judas Judæis Chriſtum prodidit ac tradidit ad occidendum.* Uterque Hieronymum: *Nox, Judas: nocti, Judæis. indicat ſcientiam, i. e. quando dixit: Quem oſculatus fuero, ipſe eſt, tenete eum.*

v. 6. Interpret.

Uſque ad ſolem &c. i. e. oſtendit ſe in mundo & Eccleſiam ſuam fecit illuſtrem. —— Ex ſuæ matrie utero venit huc ad ſuam ſponſam. Sponſa eſt S. Eccleſia. —— quæ iſta (via) ſit, hoc percipe.

v. 7. Interpret.

Ibi occurrit ei, qui eum miſerat. —— Hoc eſt Spiritus S. qui omnium corda novit & recte calefacit, imo accendit.

v. 8. Interpret.

Hæc eſt Lex Moſis de qua dixit: Non &c. —— quoniam illa redacta fuit ex duritia in gratiam, propterea effecit ea conv. anim. —— Quod Chriſtus teſtis ſit, nullum eſt dubium. Sicut ejus dictum eſt, quando loquitur ad Patrem: &c.

Not. I.

Zinuuerinne,) uuere, uuære, eſt præſtatio inter alias notationes, *uuerin*, nueriane, præſtare, adimplere, *inuuerinne* non-præſtare, diſſolvere obligationem.

Not. II.

Fronten) ſaplentibus & prudentibus, *wiſen fronten.* Sphalma forte hic latet, ut copula omiſſa, & pro fronten *frouten* legas. Fruater prudens Otfrido I. 22, 21. vide Gloſſarium *Fruat.*

v. 9. Interpret.

Quoniam aliud non egit, niſi quod docuit, ſed f. J. eſt injuſta, ut juſtitia Phar. de quibus dixit: dicunt &c. Et iterum: omnia &c.

Nota.

Sceit Judon vocat Phariſæos, quaſi ſectam Judæorum ſepariſtarum, quæ ſe ſepararat è cæteris, *Matth. XVIII, 21.*

Interpret.

Quæ ſponte bene agunt, non ſerv. tim. —— Namque id venit à p. l. —— nam illuminat oculos cordis.

v. 10. In-

Truhtenes reht diu sint ereht, *uuanda er ander ne teta, ane daz er lerta. Aber falsa justitia (luge reht) diu ist ungereht, also justitia Pharisæorum (daz reht dero sceit iudon) fone dien er chad: Dicunt enim & non faciunt (sie gechosont iz nuola, sie ne tuont is aber nieht) unde aber: Omnia enim faciunt ut videantur ab hominibus (si tuont al daz sie tuont, daz sie dien liuten uuert sin.)*

Lætificantes corda.

Freuuende diu herzen, *diu ungebeitet uuola tuont, nals servili timore (mit scalch forhtun.)*

Præceptum Domini lucidum.

Truhtenes kebot ist liehscnez, *uuanda iz chumet à patre luminum (fone fater liehto.)*

Illuminans oculos.

Ougon lieht tuonde, *uuanda iz liehtet dien ougon des herzen.*

10. *Timor Domini sanctus permanens in seculum seculi.*

Truhtenes forhta ist heilig, unde iemer ze stete stande.

Si ist heilig, uuanda si uuilleuualtig ist, aber sedlblib forhta ist kebeitet forhta. Diu scalblicha uuirt uzferstozen fone perfecta caritate (durnohtero minno) disiu stat ze stete, uuanda si ungesceiden ist fone caritate. Andero scalblichun ist pœna (uuizze) an dirro ist delectatio (munna.) Eniu sorget uuanne der herro chome, disa langet uuieo baldo er chome. 1.Joh. 4.18.

Judicia Domini vera.

Truhtenes urteilda sint uuare *urteilda, sie ne mag nieman gefelscen.*

Justificata in semet ipsa.

Kerehthaftote an in selben.

Sie habent an in selben die chraft des rehtes.

11. *Desiderabilia super aurum & lapidem pretiosum multum, & dulciora super mel & favum.*

Harto lustsameren danne golt unde tiure stein unde suozeren, danne honang, unde selbiu diu uuaba.

Also an dien schinet die sine iudicia (urteilda) mer minnont danne iob sih selben, uuanda sie nechert imo uuillont nals in selben.

12. *Et enim servus tuus custodit ea.*

Nu behuotet iro din scalch.

Ulle demo der sie ne ilet pehuoten.

In custodiendis illis retributio multa.

Uuirdet iro behuotet, so ist iro michel lon.

Der sie fore ougen habet, der behuotet iro, unde uuerchet dara nah. Unde so er bona (kuot) infahet fone sinen judiciis (urteildon) so sint selben die judicia sin lon. An demo lone rauuet er.

13. *Delicta quis intelligit.*

Uuer uueiz *aber* die missetate *alde uuer bechennet sie alle? Uuer mag iro geborgen, fore tougeni, unde fore manigi, doh er dine judicia minnoe?*

Ab occultis meis munda me Domine.

Dero tougenon reine mih truhten.

Delicta (missetate) sint tougen, dero reine mih. Sie sint tougen unde machont tougeni, uuanda sie den mennisken so erblendent, daz er ander ne sihet noh sie ne sihet. Also an dien uuorten schinet: Pater ignosce illis, non enim sciunt quid faciunt. (Fater belaz in uuanda si ne uuisshen uuas si tuont.) Luc. 23,34.

14. *Et ab alienis parce servo tuo.*

Unde libe dinemo scalche fore anderro schuldin.

Nim mir mine occulta (tougen sunda) unde ne laz mih ana aliena (fromeda sunda) nio ih zuo dien minen sunden, fone anderen ferleitet ne uuerde.

Si mei non fuerint dominati tunc immaculatus ero.

Ube min ne uualtent *occulta unde aliena,* so bin ih ungeflecchot.

Et emundabor a delicto maximo.

Unde so uuirdo ih kereinet dero meistun sculde.

Daz ist superbia (ubermuot) fone iro choment alle sculde. Si uuarf Angelum de Cœlo (Engil fone himile) unde

---

v. 10. Interpret.

Timor Dei est sanctus, quia voluntarius est. Sed servilis timor est coactus timor. Servilis ejicitur à perfecta caritate: Hic permanet, (stat in eodem statu) quia inseparatus est à caritate: alter servilis est pœna, in illo est delectatio. Hic veretur, cum Dominus venerit, ille desiderat ut confestim veniat.

Nota.

Sedlblib, est vitiosa scriptura, emendanda, *scalblib*, servilis, ut mox repetitur.

Interpret.

Ea nemo potest falsificare: —— Habent in seipsis vim juris & justitiæ.

v. 11. Interpret.

Valde delectabiliora quam aurum. —— Sicut in illis apparet, qui ejus judicia magis amant, quam seipsos: quandoquidem hi tantum ipsi volunt, non sibi.

Nota.

S. Augustinus: *Quod si quisque ipse sit aurum lapisque pretiosus ut igne non consumatur, sed assumatur in thesaurum DEI: plus quam seipsum desiderat judicia DEI, cujus voluntatem præponit sua.*

v. 12. Interpret.

Nunc custodit ea tuus servus. Væ isti, qui ea non festinat custodire. Si ea custodiuntur, tum est eorum magna merces. Qui ea coram oculis habet, is custodit ea, & operatur secundum ea. Et si is bona accipit ab ejus judiciis, tunc sunt ipsa illa judicia ejus merces. In hac mercede quiescit.

v. 13. Interpret.

Quis scit vero delicta aut quis confitetur ea omnia? Quis potest earum meminisse ob obscuritatem & ob multitudinem, tamen is tua judicia diligat? —— Delicta sunt obscura & faciunt obscuritatem, namque hominem ita occæcant, ut alios non videat, nec illa videat. Sicut & verbis illis apparet: Pater &c.

Nota.

S. Augustinus: *Sicut tenebræ oculos, ita delicta mentem claudunt, nec lucem sinunt videre nec se.*

v. 14. Interpret.

Et parce (fave) tuo servo ab alienis debitis. Tolle mihi mea occulta peccata & ne permitte me alienis, ne ego ad mea peccata ab alienis seducar. —— A debito maximo, hoc est superbia, ab illa veniunt omnia debita. Dejecit angelum &c. & fecit hominem &c.

v. 15. *In-*

unde geteta in hominem ex immortali mortalem (menniskin fone unstirbigemo ze stirbigemo.)

15. *Et erunt ut complaceant eloquia oris mei & meditatio cordis mei in conspectu tuo semper.*

Unde dannan uuerdent solih miniu gechose, unde mine gedancha, daz sie dinen ougon lichent.

Superba anima (uberuuane sela) uuile mennischon ougon lichen, humilis uuile kote lichen.

Domine Adjutor meus & redemtor meus.

Du bist *adjutor in bonis* (helfare *ze goute*) unde *redemtor à malis* (losare *fone ubele.*)

Psalmus XIX.

Hebr. XX.

v. 1. *In finem Psalmus David.*

Finis ist Christus ze demo sprichet der Propheta, unde samet imo ze sinero Ecclesia, uuunschendo dero chumftigon dingo diu er fore sah.

2. *Exaudiat te Dominus in die tribulationis.*

Got kehore dih *Christe* in demo tage dinero note,

do du chade: Pater clarifica filium tuum (fater offeno dinen sun.) Joh. 17, 1.

Protegat te nomen Dei Jacob.

Der Jacob *schirmda fore sinemo brudder Esau*, des namo schirme dih, *daz chit, er schirme dina Ecclesiun fore iro ahtaren.*

3. *Mittat tibi auxilium de sancto.*

Et sende dir *an iro trost fone Spiritu sancto.*

Et de Syon tueatur te.

Unde fone dero hohi sinero Deitatis (koteheite) diu iz allez uberuuartet schirme er dih an dinero Ecclesia.

4. *Memor sit omnis sacrificii tui.*

Gehuhtig tue er *unsih allero iniuriarum (uuidermuote) die du umbe sih lite.*

Et holocaustum tuum pingue fiat.

Unde dina crucifixionem (chrucigunga) dar du aller Gote braht uuurde, dia becbere er an dia urenui resurrectionis (urstendida.)

5. *Tribuat tibi secundum cor tuum.*

Unne er dir nah tinemo uuillen,

unsih ze irlosenne nals so Judei uuolton, daz tin namo fertiligot uuerde.

Et omne consilium tuum confirmet.

Unde gefestenoe er allez, daz du gedenchet habest ze tuonne:

Animam pro amicis ponere. Ecclesiam tibi sponsam sumere (sela umbe friunt ze lazzene, dir brut ze nemenne.)

6. *Lætabimur in salutari tuo.*

Demo getanemo freuuen uuir unsih an dinero heilhafti,

daz du unsih mit dinemo tode geheiltost.

Et in nomine Dei nostri magnificabimur.

Unde in unseres kotes namen uuerden uuir gemichellichot.

7. *Impleat Dominus omnes petitiones tuas.*

Got iruolleie alle dina beta.

Also diu ist: Pater quos dedisti mihi serva eos in nomine tuo. (Fater die du mir gabe die gehalt umbe dinen namin) unde aber: Non rogo ut tollas eos de mundo, sed ut serves eos à malo (ih ne bitto daz du sie nemest abe dero uuerlte, nube daz du sie behaltest fone ubele.)

Nunc cognovi quoniam salvum fecit Dominus Christum suum.

Nu bechenno ih, daz Got sinen geuuiehten tuot *resurgere à mortuis (irstan fone tode.) Per Prophetiam (durh uuizzichuom) uueiz ih iz chumftig.*

Exau-

---

v. 15. *Interpret.*

Et tunc fient talia mea eloquia & meæ cogitationes, ut tuis oculis placeant. Superba anima vult hominum oculis placere, humilis vult Deo placere.

Ad Psalmum XIX.

Hebr. XX.

v. 1. *Interpret.*

Finis est Christus, ad hunc loquitur Propheta, & cum ipso ad ejus Ecclesiam, optando de futuris rebus quas ille prævidebat.

v. 2. *Interpret.*

DEUS exaudiat Te CHRISTE in die tuæ tribulationis, cum dixeris: Pater &c. Qui Jacobum protexit pro fratre suo Esau, illius nomen protegat te, h. e. protegat tuam Ecclesiam pro suis persecutoribus.

v. 3. *Interpret.*

Mittat tibi in ipsa solatium à Spir. S. —— Et ab altitudine suæ Deitatis, quæ id omne superspeculatur, protegat te in tua Ecclesia.

Nota.

S. Hieron. in Joel. c. 2. *Sion interpretatur specula atque sublimitas.* Huc alludit Notkerus, vel S. Augustino duce: *Faciens tibi sanctificatum corpus Ecclesiam, de speculatione tutam, qua expectat quando venias ad nuptias.* Secutus Bruno Episc. Herbipol. hic: *Mittat, ostendit à Patre Filium missum suum in auxilium Sanctæ DEI Ecclesiæ. Sion enim mons signat speculationem, qua convenit divinitati, cum illi cuncta sint nota.*

v. 4. *Interpret.*

Memores faciat nos omnium injuriarum, quas pro nobis pertulisti. Et tuam crucifixinnem, qua tu totus Deo oblatus fuisti, convertat in gaudium resurrectionis.

Nota.

Transtulit hic verba S. Augustini: *Memores nos faciat omnium injuriarum & contumeliarum quas pro nobis pertulisti. Et crucem qua totus oblatus es Deo, in lætitiam resurrectionis convertat.* Ex quo & patet, vitium amanuensis esse *umbe sih*, pro *umbe unsih*, pro nobis.

v. 5. *Interpret.*

Det tibi juxta tuam voluntatem, ad nos liberandos, non ut Judæi volebant, ut nomen tuum extingueretur. Et confirmet omne, quod tu cogitasti facere.

v. 6. *Interpret.*

Quo facto lætamur in tuo salutari, quod nos morte tua salvasti.

Nota.

Magnificabimur, μεγαλυνθησόμεθα, *uuerden uuir gemichellicot*, alia vetus versio: *geeret*. S. Hieronymus in Ebraica veritate reddit: *ducemus choros*. Verbum Ebraicum est נדגל *Nidgol*, è דגל *Dagal*, vexillum, דגל *Dagal* vexillari, vexillum erigere. H. Grotius arbitratur LXX. legisse נגדל *Nigdol*, à גדול *Gadol*, magnificus.

v. 7. *Interpret.*

Sicut illa est: Pater &c. Et iterum: Non rogo &c.

Per

Exaudiat illum de Cœlo ſancto ſuo.

Er gehoret in *ſinero heto niebt ein fone erdo beren-ten, uube oub* fone himele, *dar er ſizzet ad dextram patris interpellans pro nobis (ze zeſuun fateres ſlebonde umbe un ſih.*

In potentatibus ſalus dexteræ ejus.

Sinero zeſuuun heili chumet in mahten.

Die mahte ſint danne, ſo corruptio (uuortſali) abu iſt unde mortalitas (todigi) unde paſſibilitas (tolunga.) Aber diu ſalus (heili) diu ſiniſtræ iſt (dero uuinſtrun) diu chumet unde bringet ſuperbiam (uberuuanida) dien die ſie minnont. Alſo er ſar nu fone in chat:

8\. *Hi in curribus, & hi in equis, nos autem in nomine Domini Dei noſtri magnificabimur,*

Diſe *daz chit ſeculares (uuerlt liute) ſprangont nu* uſen iro reiton, unde uſen iro roſſen, uuir uuerden aber danne gemichellichot in demo namen truhtenis Gotes unſeres, *uuanda uuir unſih zuo imo uirſehen nals ze uns ſelben.*

9\. *Ipſi obligati ſunt & ceciderunt, nos autem ſurreximus & erecti ſumus.*

Sie uuurden beheftet *mit uuerlt kiridon* unde *bedin* ſturzton ſie *in foveam mortis (in gruoba todis.)*

Uuir birn aber irſtanden *fone ſundon*, unde uf irrichte.

Domine ſalvum fac Regem & exaudi nos in die, quo invocaverimus te.

Truhten halt den chunninch, *tuo Chriſtum reſurgere à mortuis (irſtan fone tode)* unde gehore unſih, ſo uuirdo ih anahareen.

Pſalmus XX.
Hebr. XXI.

v. 1. *In finem Pſalmus David.*

D*Er titulus (diz forezeichin) iſt chunt, fone Chriſto uuirt keſungen der pſalmus.*

2\. *Domine in virtute tua lætabitur Rex.*

Truhten *fater* an dinero crefte freuuet ſih der chuninch *din ſun. Er chit. Omnia patris mei ſunt, & omnia mea patris ſunt (al daz des fater iſt, daz iſt min, allu minin ſint des fater.)*

Et ſuper ſalutare tuum exultabit vehementer.

Unde freuuet er ſih harto an dinero heilhafti, *diu du menniſchon be imo ſendeſt.*

3\. *Deſiderium animæ* [cordis] *ejus tribuiſti ei.*

Du gabe imo daz, des er gereta.

Uuaz daz uuare, daz ſageta er ſelbo, do er chad: Deſiderio deſideravi manducare vobiſcum paſcha (ih kereta harto mit iu ezzen oſteirfriskinch.)

Et voluntate labiorum ejus non fraudaſti eum.

Unde habeſt imo unbenomen den uuillen ſinero leſſo.

Uuanda daz iſt irgangen after ſinemo uuillen, daz er chad: Pacem meam do vobis, pacem relinquo vobis (minin uuido gib ih iu, frido laz ih iu.)

4\. *Quoniam præveniſti eum in benedictionibus dulcedinis.*

Uuanda du furefienge in an demo ſegene dero ſuozi.

Du getranchtoſt in mit dinero gotheite, pedin ne mahtu er trinchen die bitteri dero ſundon, die ſie nah Adame alle getrunchen.

Poſuiſti

Per prophetiam ſcio ego id futurum. Exaudiet eum precibus ſuis, non tantum à terra clamantem, ſed etiam à cœlo, ubi reſidet ad d. p. i. p. n. —— Potentatus ſunt tunc, quando corruptio abeſt & mortalitas & paſſib. Verum iſta ſalus quæ ſiniſtræ eſt, illa venit & portat ſuperbiam iis, qui iſtam amant. Sicut is ſtatim jam de illis ait: Hi in currib. &c.

v. 8. *Interpret.*

Hi i. e. ſeculares inſultant nunc ſuper curribus ſuis, & ſuper equis ſuis, nos autem tunc magnificabimur in nomine Domini Dei noſtri, quando nos ipſi confidimus, non nobis ipſis.

v. 9. *Interpret.*

Ipſi fuerunt obſtricti mundanis cupiditatibus, & propterea ceciderunt in f. m. Nos ſumus vero reſuſcitati è peccatis, & erecti. —— Fac Chriſtum reſurgere e m. & exaudi nos, quum invocaverim.

Ad Psalmum XX.
Hebr. XXI.

v. 1. *Interpret.*

Titulus notus eſt, de Chriſto canitur. Sunt ipſa verba S. Auguſtini hic. Eademque ſententia & veterum Hebræorum fuit, donec recentiores in odium religionis Chriſtianæ de Rege David interpretati, quos & quidam de Chriſtianis non veriti ſequi.

v. 2. *Interpret.*

Domine, Pater, in tue virtute lætabitur Rex tuus filius. Hic dicit: Omnia &c. Salutare, quod tu hominibus per ipſum mittis.

v. 3. *Interpret.*

Quid iſtud eſſet, hoc dixit ipſe, cum ait: deſiderio &c. —— Nam illud proceſſit ſecundum ejus voluntatem, quod dixit: Pacem &c.

v. 4. *Interpret.*

Tu potaſti ipſum tue divinitate, propterea nolebat bibere amaritudinem peccatorum, quam iſti poſt Adamum omnes biberunt. —— Coronam ex pretioſo lapide confectam. Ipſum circumcingebant ejus diſcipuli in principio ſuæ prædicationis, hi erant pretioſi lapides.

Not.

S. Auguſtinus: *Quoniam prius hauſerat benedictionem dulcedinis tuæ, fel peccatorum noſtrorum non* NOCUIT *ei. In principio ſermonis ejus accedentes ambierunt eum lapides pretioſi, diſcipuli ſui: à quibus exordium annunciationis ejus fieret.*

v. 5. In.

Posuisti in caput [in capite] ejus coronam de lapide pretioso.

Saztost coronam an sin houbet uzer tiuremo steine *gemorbta. In umberington sine discipuli (iungerin) an demo anefange sinero prædicationis (predigo.) Die uuaren diure steina.*

5. *Vitam petiit à te, & tribuisti ei.*

Resurrectionem (urstendida) eiscbota er mit dien uuorten, daz er ze dir chad. Pater clarifica filium tuum (fater offino din sun) die gabe du imo.

Longitudinem dierum in seculum & in seculum seculi.

An sinero Ecclesia gabe du imo lengi dirro tago, daz sie uueret unz din uuerlt stat, unde dara nah iemer.

6. *Magna est gloria ejus in salutari tuo.*

Michel ist iro guollichi an dinemo haltare *Christo.*

Gloriam & magnum decorem imponet [impones] super eum.

Imo selbemo gibest du noh merun guollichi, unde merun ziereda,

so du in gesezzest ad dextram tuam (ze dinero zeseuuun.)

7. *Quoniam dabis eum in benedictionem in seculum seculi, Lætificabis eum in gaudio cum vultu tuo.*

Uuanda du gesrumest in in euuigen segen.

Der segen ist, daz du in freuuist in mendi *an sinen fidelibus (boldon)* mit dinemo analiute.

8. *Quoniam Rex sperat in Domino.*

Uuanda er ehuninch *uuesenter* an Got kedingee *unde sih imo undertuot secundum hominem (menniscen halb.)*

In misericordia altissimi [punctatio] non commovebitur.

An des hohesten gnado stat er ungeuueget.

An den er gedinget, an demo habet er festi. Des gnada ist imo unuufuoret.

9. *Inveniatur manus tua omnibus inimicis tuis.*

Din geuualt *Christus uuerde in indicio (ze suone tage)* kescheinet allen dinen fienden, *die dih in humilitate (diemuoti) ne bechandon.*

Dextera tua inveniat omnes, qui te oderunt.

Unde danne iruare din chraft alle die dih hazzent.

10. *Pones eos in clybanum ignis in tempore vultus tui.*

Also daz testi sen liget in demo fiure, *so man dar inne prot pacchet, so* legest du sie *in tempore manifestationis tuæ* (in demo zite dinero schinun.)

Dominus in ira sua conturbabit eos, & devorabit eos ignis.

Got keleidegot sie danne in sinero irbolgeni, *unde fone diu* ferslindet sie daz *euuiga* fiure.

11. *Fructum eorum de terra perdes.*

Iro uuuoeher benimest du dero erdo.

Du ne lazest sie uuuocheren in terra viventium (in paradyso.)

Et semen eorum à filiis hominum.

Unde iro fasel scheidest du fone mennischon chinden,

fone dien saligen, die daz euuiga erbe besizzen sele.

12. *Quoniam declinaverunt in te mala.*

Daz kescbiebt in, uuanda sie usen dih schielten, diu leid dero sie selben in uuandon ubcsie, an dih kelonbtin. Sie beuuandon sih todes fone Romanis, den cherton sie an dih.

Cogitaverunt consilia, quæ non potuerunt stabilire.

Sie dahton dero dingo diu sie bringen ne mahton,

daz sie dih sluogin fure sih alle, danne sie doh irslagen uuurden.

13. *Quo-*

v. 5. Interpret.

Resurrectionem petiit is his verbis, quum ad Te diceret: Pater &c. hanc dedisti ipsi. —— In ejus Ecclesia dedisti tu ipsi longitudinem horum dierum, ut ea duret usque dum hic mundus stat, & postea semper.

v. 6. Interpret.

Eidem ipsi das tu adhuc plus gloriæ & plus decoris, quum ipsum collocasti ad d. t.

v. 7. Interpret.

Benedictio est, ut tu ipsum lætifices in gaudio in ejus fidelibus cum vultu tuo.

v. 8. Interpret.

Quoniam Rex revera in DEUM sperat & se ipsi submittit secund. h. —— In quem ipse sperat, in illo tenet firmiter. Ejus gratia est ei immota.

v. 9. Interpret.

Tua potestas Christus fiat in judicio clarificata, omnibus tuis inimicis, qui te in humilitate non agnoverunt. Et tunc deprehendat tua virtus omnes qui te oderunt.

v. 10. Interpret.

Sicut testa ferrea jacet in igne, quando in eo panis coquitur, ita ponis tu istos in tempore m. t.

Nota.

Kilianus: *Pannen-Koeck, toorte, Panis testuaceus.* B. Bruno hîc: *Clibanus est coquendis panibus ænei vasculi deducta rotunditas, quæ suburentibus flammis ardet intrinsecus. Quod signat peccatores, qui in judicio torquendi.* Plinius Lib. XVIII. H. N. c. XI. *Panis ipsius varia genera, alias appellati ab obsoniis —— Nec non à coquendi ratione, ut furnacei, vel artopticii, aut in clibanis cocti.* Ubi Cl. Harduinus: Κριβανίτην. (*sic enim Attici pronunciant apud Athen. pag. 109.*) *in clibanis coctum vocant: hoc est, in furnaculo ferreo aneove sive testaceo, in quo pruna subjecta, vel superne congesta panificium coquitur: vulgo une Tartiere.*

v. 11. Interpret.

Tu non permittis eis fructificare in t. v. Et eorum semel separas tu à filiis hominum, à beatis, qui æternam hereditatem possessuri sunt.

Not. I.

Hinc patet, *Fasel* idem fuisse antiquis quod semel, soboles. Kilianus: *Fasel, Vasel, fœtus in utero, embryon. & Germ. Sicamb. Soboles.* Hinc formula reliqua, *es faselt nicht*, i. non fructificat. *Faselvieh, Zuchtvieh.*

Not. II.

Besizzen sele, rescribendum *sellen*, vel *sollen*.

v. 12. Interpret.

Hoc contigit eis, cum super te oblique respicerent, ea mala, quæ ipsi verebantur super se, in te conspirarunt. Verebantur interfectionem à Romanis, istam convertebant in Te.

Not. I.

S. Augustinus hîc: Hæc autem pœna retribuetur eis, quoniam mala, quæ sibi imminere te regnante arbitrabantur, in te occidendum detorserunt.

13. *Quoniam pones eos dorſum.*
Uuanda du ſcalteſt ſie ze rukke,
unde chereſt dih ſone in.
In reliquiis tuis præparabis vultum eorum.
In dinen aleibon gehalteſt du iro ougſiune.
Under uerunorfenen ſpareſt du iro ſcameloſi ze dinero paſſione (martiro.) Eccbert danne bringet ſie iro uneri fure dih.

14. *Exaltare Domine in virtute tua.*
Uuird irhohet truhten in dinero ehreſte,
ſid ſie ſus kebubot eigen dinero unchreſte.
Cantabimus & pſallemus virtutes tuas.
So marren uuir dine tugede *cantando unde pſallendo* (mit ſingendo unde mit ſeitſpile.)

Pſalmus XXI.

Hebr. XXII.

v. 1. [*In finem*] *pro ſuſceptione* [*aſſumtione*] *matutina Pſalmus David.*

Hier ſinget der Propheta paſſionem Domini, umbe den antfang dero nobtun, daz chit umbe dia reſurrectionem (urſtendi) ze dero diu paſſio (martero) ramet, an dero er andereſt unſera naturam (anaburt) inſieugin incorruptibilem (uuunartelicba nuortena.)

2. *Deus Deus meus reſpice in me, quare me dereliquiſti?*
Sus baret Chriſtus in cruce ze ſiuemo fater.
Got Got miner ſih an mih, ziu ſerlieze du mih?
Samo ſo er chade: Uuoltiſt du mir fore ſiu, ſo ne lite ih ſuslih

---

Not. II.

Notkeri interpretatio hujus textus teutonica, non extat. Vetus MS. Arg. hanc exhibet: *Wan ſi neigetent zu dir bosheit.*

Interpret.

Quod te interficerent pro iſtis omoibus, quandoquidem & ipſi interficiebantur.

v. 13. *Interpret.*

Namque removes eos retrorſum, & avertis te ab iſtis. In tuis reliquiis reſervas tu iſtorum vultum: inter reprobatos reſervas tu iſtorum inverecundiam ad tuam paſſionem. Tunc tantum fert illa iſtorum irteverecotiam coram Te.

Nota.

S. Auguſtinus: *Et in his quæ relinquis, id eſt in cupiditatibus regni terreni, præparabis tibi ad paſſionem impudentiam eorum.* Contra ea B. Bruno: *Præparabuntur reliquiæ Judæorum, quando per Enoch & Heliam in fine credituri ſunt: Et tunc præparabis vultum eorum, ſcilicet in te credentium, ut ſcilicet convertantur corda patrum in filios.*

v. 14. *Interpret.*

Poſtquam iſti ita ſubſannarunt tuam infirmitatem. (humilitatem) Tunc celebrabimus tuam virtutem cantando & pſalleodo.

Nota.

Notkerus *pſallere* reddit, *mit ſeitſpile*, quod proprie eſt muſica inſtrumentalis, vide ſupra de diapſalmate ad Pſal. III, 3.

Ad Psalmum XXI.

Hebr. XXII.

v. 1. *Interpret.*

Hic cantat Propheta P. D. de ſuſceptione matutina, h. e. de reſurrectiooe, ad quam paſſio tendit: (&) in qua ipſe poſtea noſtram oaturam ſuſcepit incorruptibilem factam.

Not. I.

De diſcrimine textus Ebræi & Græci hæc annotat S. Hieronymus: *Matutina aſſumtio, reſurrectionis dominicæ & aſcenſionis ad Patrem ſignificat ſacramentum. Hanc inſcriptionem Hebræi aliter habent: Pro cervo matutino. & interpretatione perverſa putant de Heſter totum XXI. Pſalmum eſſe compoſitum, quod videlicet ipſius periculo & interceſſione apud regem ſit de periculo Iſraeliticus populus liberatus. Sed nos cervum qui interficiat ſerpentes & venena conſumat, nullum alium niſi Chriſtum intelligimus, ſicut totius pſalmi contextus oſtendit.* Hebræa vox אילת *Ajalath* Prov. V. 19. cervam notat & conjugi id nominis imponitur. איל *Ajal* cervus aut aries ſylveſtris Deut. XV, 22. redditur. Utrumque ab איל *Aejal*, vis, virtus, fortitudo. Aliter itaque oportuit legiſſe LXX. quod reddiderunt ἀντιλήψεως, quod Latini aſſumtionem vel ſuſceptionem verterunt, h. e. opitulationem matutinam. S. Auguſtinus: *Pro reſurrectione ſua ipſe Dominus J. C. loquitur. Matutina enim fuit prima Sabbati reſurrectio ejus, qua ſuſceptus eſt in æternam vitam.*

Nota. II.

Antfang dero nobtun, eſt ſuſceptio matutinæ. Kero: *Antfangida, ſuſceptioni.* Vide Gloſſar. N. Kilianus: *Nuchten-ſtond*, vetus Flandr. *Matuta, hora matutina, Nuchte, nuchtens, Holland. Sicambr. Flandr. Mane, matutino tempore. Morgen nuchten, Flandr. cras mane.*

Ad v. 2. *Interpret.*

Sic clamat Chriſtus in cruce ad ſuum patrem. Quaſi diceret: Si velles mihi auxiliari tone noo paterer talia. Hæc querela eſt ſ. h. Quid hoc eſt, niſi quod dixit ebraice: Heli &c. Aliis mea verba ſunt delicta, oon io meis. In iſtis ſum peccaminoſus.

Not. I.

Secutus latinus interpres Græcos: ὁ Θεὸς ὁ Θεός μου πρόσχες μοι, Deus, Deus meus, reſpice in me. In Ebræo tantum eſt: Deus meus, Deus meus, quare me dereliquiſti? Atque ita etiam elocutus Salvator hæc in Cruce, *Matth. XXVII. 46. Marc. XV. 34.* Unde S. Hieronymus ad Matth. annotat: *Illud quod in medio verſiculi legitur: Reſpice in me. ſuperfluum eſt.*

Not. II.

Verba delictorum meorum, reddit: *Miſſetatigin uuort*, peccaminoſa verba, alia verſio: *durch die wort miner ſunden* Ita LXX. παραπτωμάτων, delicta, pro quo io Hebræo legitur שאגתי *ſchaagathi.* Unde Aquila interpretatus: *Longe a ſalute mea verba gemitus mei.* Et Symmachus: *Verba gemituum meorum.* Et: *clamoris mei.* S. Hieronymus: *verba rugitus mei. Et eſt*, inquit, *ſenſus juxta cæteros interpretes: Gemitus mei atque conatus quibus ſemper populum Iſrael ſalvare quæſivi, longe facti ſunt a ſalute mea, quam populo tribuere cupiebam, quin ipſi noluerunt recipere ſanitatem. Juxta LXX. vero interpp. iſte ſenſus eſt: Hoc quod ſalutem deprecor, quod me conqueror derelictum, non ex propria perſona loquor, ſed ex populi, cujus peccata in meo corpore ipſe ſuſcepi. Unde dico: Longe ſunt a ſalute mea, verba iſta quæ fundo. Non enim tam mihi ſalutem poſtulo qui Deus ſum, quam populo qui ſalute indiget.*

v. 3. *In-*

fuslib. Diu chlaga ist secundum hominem (mennisken halb.) Uuaz ist diz ane daz er chat ebraice? Heli, Heli, lama sabactani Matth. 27, 46. *[lema sabachtani al. Eli, Eli, lamma azabthani.] (Deus meus, Deus meus ut quid dereliquisti me?)*

Longe à salute mea verba delictorum meorum.

Ferro sint fone minero heili missetatigiu uuort.

Andero minero uuorten sint missetate nals an minen. An in bin ih sundig.

3. *Deus meus clamabo per diem nec exaudies.*

Got miner, ih haren dir be tage, daz ne gehorest du.

So unieo ih der tag si, du ne gehorest mih umbe calicem mortis (stouf todis.) Du ue irlazest mih, ih ne trinche in.

Et nocte & non ad insipientiam [mihi.]

Noh an dien minen gehorest du mih nahtes, *daz chit in iro noten, unde daz ist in ze heili* nals ze unuuizzen.

Paulus pitet dih insipienter (cnoblicho) umbe stimulum carnis (kelust lichamin) den ne gehorest du umbe sina salutem (heilida.)

4. *Tu autem in sancto habitas laus Israhel.*

Aber du buest in dinemo heiligen sune lob Israhelis,

doh du sina beta ne gehorest.

5. *In te speraverunt patres nostri, speraverunt & liberasti eos.*

Unsere forderen dington an dih, unde du lostost sie,

also du tate filios Israhel de Egypto, unde Danihelem de lacu leonum (fone louuuon gruobo) unde tres pueros de camino ignis (triu chint uzer fiure ouene.)

6. *Ad te clamaverunt, & salvi facti sunt: in te speraverunt, & non sunt confusi.*

Sie hareton ze dir, unde dannan uuurten sie gehalten, an dih kedington sie, unde bediu ne uuurden sie zescandon.

7. *Ego autem sum vermis & non homo.*

Aber ih pin ein halb mado,

uuanda ih mortalis (stirbig) pin, unde geborn siue concubitu (ane miteslaf) unde ander halb ne bin ih mennisco, nube verbum Dei patris, quod erat in principio. (Ein dinch Gotes futer, daz dinch noh ieo ana uuas daz ist sin sun.)

Opprobrium hominum & abjectio plebis.

Pin uuorden iteuuiz menniscon, unde auuerf des liutes.

8. *Omnes qui videbant [videntes] me, aspernabantur [deriserunt] me, locuti sunt labiis & moverunt caput.*

So sie mih sahen hangen in cruce, so unuuirthon sie mih alle, mit lefsen sprachen sie, daz houbet uuegeton sie.

Alios salvos fecit, se ipsum non potest salvum facere, si filius Dei est descendat de cruce (andere gehielt er, sih selben ne mag er gehalten, ube er Gotes sun si, so stige er abe demo galgen.)

9. *Speravit in Domino, eripiat eum.*

Ze Gote fersah er sih, der chome unde lose in.

Salvum faciat eum, quoniam vult eum.

Er halte in, uuanda er uuille in.

Daz sint verba (diu uuort) Evangelii: Speravit in Domino, liberet eum nunc si vult (er fersah sih ze Gote, er lose in nu, ube er uuelle.)

10. *Quoniam tu es qui extraxisti me de ventre.*

Sus taten sie mir, uuanda du mih uzer uuibes uuombo zuge,

daz chit, uuanda ih nu hiu mennisco uuorden.

Spes mea ab uteribus matris meæ.

Sid dannan hara sid minero muoter brusten, uuare du min gedingi,

aber ante secula (er dero uuerlte) bist du pater meus (fater min.)

In

---

v. 3. Interpret.

Quantumvis ego dies ipse sum, tu non exaudis me de calice mortis, tu non dimittis me, nisi bibam illum. Nec in meis exsudis me nocte, h. e. in eorum angustiis, & hoc est eis ad salutem, non sd insipientiam. Paulus orat te insipienter de stimulo (libidine) carnis, eum non exaudis ad ejus salutem.

Not.

Et hic differt textus Græcus, quem Latinus & noster sequuntur, ab Hebræo, ubi pro εἰς ἄνοιαν ἐμοί, *ad insipientiam mihi*, legitur לא־דומיה לי *lo dumijah li.* Quod Hieronymus reddit: *Nec est silentium mihi.* Aquila: *Et nocte, & non tacebis.* MS. Arg. *Und des nachts ist mir nit unwisheit by.*

v. 4. Interpr.

Sed tu habitas in tuo sancto Filio, laus Israelis, tamen tu ejus preces non exaudis.

Not.

Vulgaris LXX. textus: ἐν ἁγίῳ κατοικεῖς. in sancto habitas. MS. Alexandrinum: ἐν ἁγίοις. S. Hieronymus: *In sancto habitas, h. e. in suo corpore, vel in cælo, sive in Ecclesia.* At Ebræus textus: ואתה קדוש *Veatta Kadosch*, Et tu sancte. יושב *Joscheb*, habitator. Ut S. Hieronymus interpretatur. Alii: *At tu sanctus es.* Coccejus: *Atqui tu o sancte, habitas gloriationes Israelis.*

v. 5. Interpret.

Sicut tu fecisti filiis Israel de Ægypto, & Danieli de lacu leonum, & tribus pueris de c. i.

v. 7. Interpret.

At ego sum ex parte vermis, quoniam ego mortalis sum, & natus sine concubitu, & ex altera parte non sum homo, sed verbum Dei Patris. Hoc verbum semper extitit h. e. filius ipsius.

Not.

Dinch, verbum, sermonem hic denotat. Sic *Ding* apud Otfrid. 3: 13, 105. sermocinationem notat,

waz iro thing thar tho uuas.
quis eorum sermo ibi fuerit.

v. 9. Interpret.

Ita fecerunt mihi, quum me ex mulieris ventre traxisti, h. e. quum nunc factus sum homo.

v. 10. Interpret.

Sid dannan &c. i. e. Abinde usque a meæ matris uberibus fuisti mea spes: sed ante secula es tu P. m. In te sperans projectus sum, postquam ab utero veni. Ha-

bui

11. *In te jactatus* [*projectus*] *sum ex utero.*

An dih *kedingeudo* uuard ih keuuerfot, sid ih fone dero uuombo cham.

Ih habeta is trost an dir.

De ventre matris meæ Deus meus es tu.

Fone mariun uuombo bist du min Got,

fone dir selbemo bist du min fater.

12. *Ne discedas* [*discesseris*] *a me, quoniam tribulatio proxima est, & non est qui adjuvet.*

Ne gesuih mir nu uuanda mih diu not ana gat, unde mir nieman anderro ne hilfet.

13. *Circumdederunt me vituli multi, tauri pingues obsederunt me.*

Mih habent umbe halbot manigiu chalber, feizte pharre habent mih umbesezzen.

Manigi des liutes vituli multi (die sint dia manigin chelbir) die herosten tauri pingues (die sint feizte pharre.)

14. *Aperuerunt super me os suum, sicut leo rapiens & rugiens.*

Sie gineton gagen mir also der leuuo so er zucchet, unde fore gitegi ruhet:

Iro rugitus (riuobit) uuas crucifige crucifige eum (ha in ha in) iro giuen uuas gagen imo, do Pilatus chad: Accipite eum vos & crucifigite (nement ir in, unde habint in iu selbe.)

15. *Sicut aqua effusus sum, & dispersa sunt omnia ossa mea.*

Ih pin uz kegozzen also uuazzer, unde zeuuorfen sint alliu miniu bein.

Ih habo az kefrumet mine Apostolos (poten) die mine starchen sint, mit dien uuasco ih dien uuerlt iro unsaberi.

Factum est cor meum tanquam cera liquescens in medio ventris mei.

Min herza ist uuorden also smelzendez uuahs in minemo buche.

Min sapientia (uuisheit) diu er ferholn uuas diu ist semfte uuorden in Ecclesia (christenheit) ioh infirmis (uueichen.)

16. *Aruit tanquam testa virtus mea.*

Min chraft ist irhartet also der tegel, *sone demo fiure irhartet der tegel, sone dero note miuero passionis (martero) ist min namo uuorden feste.*

Et lingua mea adhæsit faucibus meis.

Unde min zunga haftet ze minemo slunde.

Mine predicatores habent sih iro lero zuo mir, daz sie sone mir inphaheu uuistuom.

Et in pulverem mortis deduxisti me.

Unde du habest mih praht ze demo stuppe des todes *so mine fienda uuanent. Sie uuellen uuizzen, daz du mih lazzest nah tode irfulen.*

17. *Quoniam circumdederunt me canes multi.*

Vuanda hunda manige umbe halboton mih.

Hunda sone diu, uuanda sie novitatem (seltsani) hazzent. Novum Testamentum (niuaua ea) nova præcepta (niuuuiu gebot) hazzent sie, also hunda hazzent novos (seltsano) unde ignotos homines (unchundo mennisceu.)

Concilium [*Consilium*] *malignantium obsedit me.*

Kesemene dero argtahtigon besaz mih.

Foderunt manus meas & pedes meos.

Sie gruoben, *daz chit, sie durstiezzen mine hende unde mine fuozze.*

18. *Di-*

---

bui solatium in te. A Mariæ ventre es tu Deus meus, *a* te ipso es tu Pater meus.

v. 13. *Interpret.*

Multi de plebe sunt isti multi vituli: Proceres sunt tauri pingues.

v. 15. *Interpret.*

Emisi meus apostolos, qui mea robora sunt, cum his lavo ego mundo sordes.

Not.

S. Hieronymus: *Ossa Christi, Apostoli dicuntur: quia sicut caro ab ossibus roboratur: ita & corpus Christi, quod est Ecclesia, ab Apostolis vel doctoribus firmatur.* S. Augustinus: *Timore dispersæ sunt a me firmamenta corporis h. e. Ecclesiæ, discipuli mei.*

Interpret.

Mea sapientia quæ ante occultata erat, illa est mollis facta in Christianitate etiam mollibus.

Not.

S. Hieronymus: *Sapientia mea quæ prius non intelligebatur, accensa igni passionis incaluit & suscepta est ab Ecclesia.*

v. 16. *Interpret.*

Ab igne obdurescit testa, a calamitate meæ passionis, est nomen meum firmatum.

Not.

S. Hieronymus: *Ergo non aruit sicut fœnum ut caderet: sed quasi testa, ut firmaretur.*

Interpret.

Prædicatores mei adhærent doctrina sua mihi, ut à me accipiant sapientiam.

Not.

S. Augustinus: *Servaverunt apud se præcepta mea illi, per quos locuturus eram.* Et in Expos. II. *Prædicatores suos, linguam suam, dixit adhæsisse faucibus suis, ut de interioribus ejus caperent sapientiam.*

Interpret.

Ut mei hostes opinantur. Isti scire volunt (persuadent sibi) quod tu me sinis post mortem putrescere.

Not.

S. Hieronymus: *Sicut impios quos ventus projecit: ita me existimaverunt in mortem decidere, tanquam si resurgere non valerem.* Observandum, quod Hieronymus in Comm. hanc citat versionem: *Et in limum mortis deduxerunt me.* Quale quid nec in LXX. nec in Ebræo, nec in Augustino apparet.

v. 17. *Interpret.*

Canes ideo, quoniam novitatem oderunt. N. T. nova præcepta oderunt isti, sicut canes odio habent novos & ignotos homines. —— Foderunt h. e. perforarunt meas manus & meos pedes. Foderunt, ὤρυξαν, in Hebræo communiter legitur כארי *Caari*, quæ vox & Num. XXIV. 9. legitur & indubie *sicut leo* exponitur: sed variantes hic lectiones Leusdenus annotavit. Paulus Burgensis in Addit. III. ad Lyram. Judæos falsi criminis hic arguit: *Hebræi tantum timuerunt concludi ex isto passu, scil. cum dicimus: Foderunt manus meas &c. quod nulli alteri de contentis in S. Scriptura nisi Christo in cruce manibus & pedibus perforato applicari posset, quod eorum perversitas literam antiquam corrupit: unde ubi dicitur: Foderunt. Finxerunt ibi aliam dictionem quasi similis prolationis, sic quod ubi litera habebat CHARV, quod significat idem quod foderunt*

18. *Dinumeraverunt omnia ossa mea.*
Sie gezalton alliu miniu bein,
so harto doneta ih.
Ipsi vero consideraverunt & inspexerunt me.
Sie selben stuonden unde uuarteton unde churen mih.

Carnem (lichamin) mit dien ougon, uals verbum (Gotebeit) mit dien herzon. Sie hechandon mih hominem (menniscben) nals Deum (Got.)

19. *Diviserunt sibi vestimenta mea.*
Miniu geuuate teilton sie *stucchen under in.*
Et super vestem meam miserunt sortem.
Umbe mina tunicam *(hemide) die ih ze liche truog, diu obenan nider geuueben uuas,* uuurfen sie loz, *uuer die ganza haben solti. Vestimenta (keuuate) Christi daz sint siniu sacramenta, daz chit heiligmeineda also baptismum (touffin) ist, unde missarum solemnia, (misson uoba) unde municho lib regula. Diu mahton zeteilet uuerden inter hereticos (irrarin.) Aber ein vestimentum (hemide) uuas daz caritatem (minna) bezeichenet, daz nieman ne teilta, uuanda caritas (minna) ist ungeteilet. Si ist, diu uzer manigen ein machot. Ane die (s. minna) uuaren heretici, unde sint hiuto Richart, poppo, quorum uterque dicit se sanctum Benedictum quidem esse, & ideo regulam mutasse & tunicam Domini unam n. duos Kokkos & catera. Neque enim jam nunc mirum est, quod Diabolus se promisit similem Deo esse cum & membra ejus similia sapiant. Der die habet der ist kehalten.* Joh. 19, 23.

20. *Tu autem Domine ne longe facias auxilium tuum à me [â me in vet. abest.]*
Aber diu ne tuest ferro fone mir dina helfa.
Tuo mih resurgere tertia die (irstan an demo dritten tage.)
Ad defensionem meam aspice.
Uuarte ze minemo skerme.
Sih unio du mir geskirmest.

21. *Erue à framea [DEUS] animam meam.*
Lose mih fone uuaffene,
fone lancen militis (spere Longini.)

Et

---

derunt, posuerunt כארי *CHAARI, quod significat idem. Quasi leo, quorum nequitiam sensus litera testatur, cum manifeste appareat inconsonus & defectuosus. &c.* Certe כרה *Karah* est fodere, *Ps. XCIV, 13.* aleph porro per epenthesin esse insertum, atque ita citra falsitatem in Masora & in correctis exemplaribus legi כארו *chaaru*, foderunt. Seb. Smidius arbitratur כארי *Kaari* dictum pro כארים *Kaarim*, i. fodientes.

v. 18. *Interpret.*

Tam duriter moriebar ego.

Nota.

Douen mori est. Otfr. V, 12, 45.
Tho er hi unsih uuolta douen.
Quum pro nobis vellet mori.

Interpret.

Inspexerunt carnem, corpus oculis, non verbum, divinitatem, cordibus. Confitebantur me hominem, non Deum.

v. 19. *Interpret.*

Diviserunt in partes inter sese. De mea tunica (indusio) quam corpore gestavi, quæ a summo per totum contexta erat, jecerunt sortem, quis integram habere deberet. Vestimenta Christi sunt ejus sacramenta (Heiligmeineda) ut baptismum est, & Missarum solemnia & Monachorum regulæ vitæ. Hæc poterant dividi inter hæreticos: Sed unum vestimentum erat, quod charitatem significat, quod nemo dividat, nam charitas est indivisa. Illa est, quæ ex plurimis onam facit. Absque hac essent hæretici, & sunt hodie Richardus, Poppo, quorum &c. Qui hanc (charitatem) habet, est salvatus.

Not. I.

Sacramentum Alemannice dicitur hic *Heiligmeineda.* Compositum hoc est ex *Heilig*, Sacrum, & *meineda*, a *Meinen*, h. e. significare, exponere, designare. Otfrid. II, 4, 189.
In buachon ist irdeilit.
Joh allesmeio gimeinit.
In Bibliis est judicatum,
& quodlibet designatum.

Vocabularius MS. S. Marci: *Sacramentum dicitur, quasi sacra rei signum, eyn Sacrament, vel quasi sacrans mentem.*

Not. II.

Tres species sacramentorum hic recenset Notkerus. Missarum solennia sacramentum Eucharistiæ denotat. Votum vitæ monasticæ baptismo comparatum. S. Hieronymus Epist. XXV. *Nunc vero cum, propitio Christo, ante quatuor ferme menses, SECUNDO quodammodo PROPOSITI se BAPTISMO laverit, & ita deinceps vixerit &c.* Cæsarius Heisterbachensis Lib. I. c. 3. *Ait quidam sanctorum antiquorum, habitus monachi virtutem habet baptismi.*

Not. III. conf. Psal. LXV, 11.

Richardus, Poppo. Cum de his domin. Mabillonem consulerem, quidque fuisset schismatis tunc in Ordine S. Benedicti; respondit: *Quod de Poppone & Richardo postulas; hos puto esse Pupponem Stabulensem, & Richardum Sancti Victoris Abbates: qui nostri Ordinis Seculo XI. procedente egregii reformatores fuerunt; sed forte non ad gustum Notkeri abbatis San-Gallensis. De his agendum in Seculo VI. Actorum nostrorum.* Hæc Mabillonius idib. Julii 1698. Intelligit autem Acta Sanctorum Ord. Benedicti: produitque Seculum VI. Paris. 1701. Ibi Part. I. pag. 579. 584. sq. recensentur multa Monasteria quæ Richardus & Poppo resurmavit, inter quæ etiam S. Galli: *In quamplurimis proinde monastici instituti cœnobiis, a præfato jussus Rege* (Conrado) *primus successit, rectoresque singulis ingessit. Apud Herosfeldiam quidem Ruodonem, Pathalabornensem postea Antistitem; Ad S. GALLUM versus Alpium juga NORBETUM* Vid. ib. Mabill. Præf. p. 9.

v. 20. *Interpret.*

Fac me resurgere &c. Attende, quomodo me defendas.

v. 21. *Interpret.*

Libera me a lancea militis Longini.

Nota I.

De lancea Longini militis non modo, sed & de ejus conversione atque miraculis martyrioque legi possunt quæ habentur in Historia Lombardica tit. de S. Longino, Milite. *Von Sant Longino eime Ritter.* In Vocabulario Hagiologico Claudii Castellani, Canonici Ecclesiæ Parisiensis:

Longinus, S. Lougis, Moine a Cesaree en Cappadoce 15. Mars. 304.

Ergo valde μανεῖσθαι oporteret fuisse Longinum a λόγχη sive lancea forte fictum. Fabulam tamen hanc non Historiæ Lombardicæ originem debere ex hac Notkeri ætate jam constat: quum tamen exeunte seculo sexto ignotum adhuc militis nomen fuisse videatur, scripsit enim S. Adamnanus, Abbas Insulæ Hüensis in Scotiæ libros tres de locis sanctis dictatos ab Arculpho Episcopo Gallo circa an. 705. Is lib. I. §. IX. de lancea istius militis visa refert, sed militis nomen non exprimit.

Not. II.

Et de manu canis unicam meam.

Unde mina *Ecclesiam (prutba menunga)* fone dere geuualte des hundes, *de quo supra. Fone* ad v.17. *des keuualte dero ieo pillet uuider iro.*

22. *Salva me ex ore leonis.*

Halt mih *unde nim mih* fone des tieveles munde.

Et à cornibus unicornuorum [unicornium] humilitatem meam.

Unde lose mina diemuoti fone dien hornen dero einhurnon.

Daz chit dero ubermuoton sunderigen herscaft sih anazucchentero unde anderro gnozscaft ferchiesentero.

23. *Narrabo nomen tuum fratribus meis.*

Ih heizzo dinen namen chunt tuon minen bruoderen,

daz ebit dinen holdon minnechliebo lebenten.

In medio Ecclesiæ laudabo te.

Fore allero dero Ecclesia lobon ih dih.

24. *Qui timetis Dominum laudate eum.*

Ir Got furehtenten lobont in, *uuli iuh selben.*

Universum semen Jacob glorificate eum.

Alliu Jacobis afterchumft, *daz chit, alle fideles* kuolliehont in.

25. *Timeat eum omne semen Israhel.*

Mannolih der Got keschen uuelle der furhte in.

Quoniam non sprevit neque despexit deprecationem pauperis.

Uuanda er nieo ne ferchos noh ne fersah die digi des armen,

der uuerlt rates sih ne heuet.

Nec avertit faciem suam à me.

Noh fone mir *sinemo sune* ne uuanta er sin anasiune.

Dum [& cum] clamarem ad eum exaudivit me.

Er gehorta mih ieo, danne ih ze imo hareta.

Ih irbat in, daz er manigen lib gab fone minemo tode.

26. *Apud te laus mea.*

Mit dir *fater* ist min lob, *du bist mir lob.*

In Ecclesia magna vota mea reddam coram timentibus eum.

In minero uuitun Eeclesia, *diu in allero uuerlte ist kenueren* ih mine intheiza, *daz chit*, spendon ih *Sacramenta corporis mei & sanguinis (diu heilichtuom mines lichamin unde bluotes)* fore dien, die in furhtent.

27. *Edent pauperes & saturabuntur.*

Die ezzent arme, *die seculum (uuerlt) ne minnont*, unde uuerdent iro sat, *uuanda sie himelisca fuoru darana niezent, diu in euuiga sets gibet.*

Et laudabunt Dominum qui requirunt eum.

Unde die Got uuellen, die lobont in.

Daz sint pauperes (die armen.)

Vivent corda eorum in seculum seculi.

Iro herzen lebent iemer,

uuanda sie die fuora habent.

28. *Reminiscentur & convertentur ad Dominum universi fines terræ.*

Got uuas gentibus (tietin) inphorn, er uuas in uzer gehuhte.

Sie behugent sih *aber* sin *danne* unde iruuindent ze imo, fone allen enden dero erdo.

Et

Not. II.

Prutha menunga: Sponsa mea unica, scilicet Ecclesia. Nota vox *Prutha* vel *Bruta*, braut, sponsa. *Meu unga*, i. mio uniga, mea unica, *mein einige* hodie.

Not. III.

Jeo, in perpetuum, quasi *in evo*, in ævum. S. Augustinus hic: *De potestate populi ex consuetudine latrantis Ecclesiam meam.*

v. 22. Interpret.

Salva me & eripe me a diaboli ore.

Einhurnon, h. e. superborum peccatorum dominatu, se erigentium, & alios consortes reprobantium.

Not.

Declarationem hanc Auctor a S. Augustino hausit: *Et a sublimitatibus superborum se singulariter erigentium consortesque non ferentium, salvam fac humilitatem meam.*

v. 23. Interpret.

Hoc est, tuis fidelibus charitative viventibus.

v. 24. Interpret.

Non vos ipsos.

v. 25. Interpret.

Quilibet qui Deum videre vult, timeat eum.
Qui mundi ratione se non attollit.
Nec a me suo filio avertit &c.
Exaudivit me ante, quam ad eum clamarem.
Exoravi ipsum, ut multis vitam daret de mea morte.

Not. I.

Vocem Israelis, h. e. videntis Deum, interpretatur Autor. Sic & S. Hieronymus: *h. e. omnes videntes Deum, qui renati per baptismum, videtis mente Deum.* Et S. Augustinus: *Timeant eum omnes ad novam vitam nati & ad visionem Dei reparati.*

Nota II.

Pauperis explicationem ab eodem Augustino sumsit qui ait: *Pauperis non tumentis in Pompis transeuntibus.*

v. 26. Interpret.

Tecum Pater est mea laus. Tu es mihi laus. In mea lata Ecclesia, quæ in omni mundo est possidens, ego mea vota h. e. reddam ego sacramenta mei corporis & sanguinis coram his, qui eum timent.

v. 27. Interpret.

Pauperes qui seculum non amant, & saturantur eo, namque cœlesti cibo in eo fruuntur, qui eis æternam satietatem largitur. Et qui Deum volunt, laudant eum. Hi sunt pauperes illi. —— quoniam illum cibum habent.

v. 28. Interpret.

DEUS erat gentibus amissus, erat iis extra recordationem: Reminiscebantur autem illius postea, & convertebantur ad ipsum, ab universis finibus terræ. Et in conspectu ejus adorant, h. e. in fundo adorant in omnibus locis ubi gentes sedent.

Nota.

Quod auctor *nagnneizen in grundo petont*, desumsit ut videtur a S. Augustino hic, cujus verba: *Et adorabunt in con-*

Et adorabunt in conſpectu ejus univerſæ patriæ [familiæ] gentium.

Unde fore imo petont, *daz ebit in grundo petont in* alle die ſtete, dar gentes ſizzent.

29. *Quoniam Domini eſt regnum & ipſe dominabitur gentium.*

Uuanda ſin iſt daz riche, er uualtet iro allero.

30. *Manducaverunt & adoraverunt omnes divites terræ.*

Ioh alle uuerlt riche azzen *ſine Sacramenta (uuizzot) nals aber ze ſeti, uuanda ſie einen anderen hunger habent*, unde *aber doh* petont ſie in.

In conſpectu ejus procident [cadent] univerſi qui deſcendunt in terram.

Fore imo fallent alle die iro muot uuendent an diea erda.

Er eino ſihet unieo ſie uallent.

31. *Et anima mea ipſi vivet.*

Aber diu minſela lebet imo,

uuanda ſi in einen uuile.

Et ſemen meum ſerviet illi.

Unde min liut, *den ih irloſta* dienot imo.

32. *Adnunciabitur Domino generatio ventura.*

Daz chumſtiga chune, *generatio novi Teſtamenti (chunne dero niuunun eo)* daz uuirt imo chunt ketan.

Sine Angeli gechundont iz ze imo.

Et adnunciabunt Cœli juſtitiam ejus.

Unde Evangeliſtæ chundent ſin reht.

Uuemo?

Populo qui naſcetur quem fecit Dominus.

Demo liute der noh uuerden ſol, den Got ſcuof,

den er ſone touſi Chriſtianum hiez uuerden.

Pſalmus XXII.

Hebr. XXIII.

Pſalmus David.

1. *DOminus regit me & nihil mihi deerit.*

Truhten ſelbo rihtet mih, *chit Eccleſia de Chriſto* unde nichtes ne briſtet mir.

2. *In loco paſcuæ ibi me collocavit.*

In dero ſtete dar uueida iſt, habet er mih keſezzet.

Er habet mir in lege & Prophetis (an eo unde an uuizzegon) keislicha fuora kegeben.

Super aquam refectionis educavit me.

Er habet mih kezogen bi demo uuazere dero labo.

Daz iſt baptiſmum (touffi) mit demo diu ſela gelabot uuirdet.

3. *Animam meam convertit.*

Habet mina ſela fone ubele ze guote becheret.

Deduxit me ſuper ſemitas juſtitiæ propter nomen ſuum.

Leita

---

conſcientiis ſuis univerſæ patriæ gentium. In conſcientiis noſter reddit *in grundo*, hodie dicimus: *von grund des herzens beten*, ex fundo cordis, cordicitus, in ſpiritu & veritate. Conf. ſupra *Pſ. V*, 3.

v. 29. *Interpret.*

Ipſe Dominatur eorum omnium. *Dominari* regit Genitivum caſum per Græciſmum.

v. 30. *Interpret.*

Et omnes mundi divites manducant ipſius ſacramenta, (legem) non vero ad ſatietatem, nam iſti aliam famem habent, & tamen adorant ipſum.

Nota.

S. Auguſtinus: *Manducaverunt corpus humilitatis Domini ſui etiam divites terræ, nec ſicut pauperes ſaturati ſunt uſque ad imitationem, ſed tamen adoraverunt.* Latius Paulus Burgenſis in Addit. V. ad Lyranum: *Notanda videtur differentia inter hoc, quod dicit: Edent pauperes & ſaturabuntur. Et quod ſequitur: Manducaverunt &c. Nam etſi utrobique loquitur de manducatione corporis Chriſti, ut communiter tenetur, tamen pauperes ſpiritu, qui ſunt vere humiles & imitatores Chriſti dicentis: Diſcite a me &c. Matth. XI. quum edunt hoc ſacramentum, ſaturantur, quia in mente reficiuntur, ſimiliter & laudant Deum &c. Sed pingues terræ, ſcil. qui terrenis ſunt impinguati, licet manducent ſacramentaliter, ſimiliter & adorent corporaliter, non tamen ſaturantur, quia mentaliter non reficiuntur, nec vivent per hoc in ſeculum, ſed potius in conſpectu ejus cadent &c. quia ſolus Deus videt quomodo cadunt, & diſcernit qui ſumunt ad vitam & qui ad mortem. Hæc expoſitio iſtorum verſuum accipitur a Gloſſa Ordin.* (cujus autor Walafridus Strabus habetur) *& videtur magis conſona rei & literæ, quam expoſitio poſtillatoris.* Lyræ.

Interpret.

Coram ipſo cadunt omnes qui ſuum animum vertunt ad terram. Ipſe ſolus videt quomodo iſti cadunt.

Not.

S. Auguſtinus: *Solus enim videt quomodo porro cadant univerſi qui cœleſtem converſationem deſerentes, in terra eligunt beati apparere hominibus, non videntibus ruinam eorum.*

v. 31. *Interpret.*

Quoniam ea ipſum ſolum cupit. Et populus meus, quem redemi, ſervit illi.

v. 32. *Interpret.*

Sui angeli annunciant hoc illi, & Evangeliſtæ annunciant jus ejus. Cui? populo qui adhuc futurus eſt, quem Deus creavit, quem a baptiſmo Chriſtianum juſſit fieri.

Ad Psalmum XXII.

Hebr. XXIII.

v. 1. *Interpret.*

Dicit Eccleſia de Ch.

v. 2 *Interpret.*

Dedit mihi in L. & Pr. pretioſas dapes. —— Hoc eſt, baptiſmum quo anima reficitur.

v. 3. *Interpret.*

Convertit animam meam a malo ad bonum.

Not.

Ita ſecundum LXX. In Ebræo eſt ישובב *Jeſchobeb*, a שוב *Schub* converti: ſed & *Reſtituit*, *redire fecit* ſignificat, unde S. Hieronymus reddit, *Refecit.*

Leita mih after dien ſtigon des rehtes, umbe ſinen namen, *uals umbe mine frebte.*

4\. *Nam etſi ambulavero in medio umbræ mortis.*

Gange ih ouh hier in mittemo ſcatue des todes. *daz chit inter hereticos & ſchiſmaticos (under geleubeirren unde ſitouangirreu) die bilde des todes ſint.*

Non timebo mala, quoniam tu mecum es.

Noh danne ne furhte ih mir des leides, *daz ſie mih keargereen,* uuanda du ſament mir biſt, *uuanda du in minemo herzen biſt.*

Virga tua & baculus tuus ipſa me conſolata ſunt.

Din ruota unde din ſtab, *daz chit diua filla unde dina cheſtiga* die habent mih ketroſtet, *nals keleidegot, uuanda ih ſone in gebezzerot pin.*

Paraſti in conſpectu meo menſam adverſus eos qui tribulant me.

Nah dien cheſtigou rihtoſt du mir tiſche, *daz ih keuzzet uuirde mit ſtarcherun fuoro danne diu milch ſi,* uuider dien die mih pinont.

Da brahtoſt mih fone imperfectione (undurnohte) ze perfectione (durnohte) die chraſt habe du mir uuider in.

Impinguaſti in oleo caput meum.

Salbotoſt min muot mit keiſtlichero frouui.

Et poculum tuum [calix meus] inebrians quam præclarum eſt.

Unde uuie harto mare diu trang iſt,

daz menniſcheu irtrenchet, unde ſi tuot ergezzeu ire ererun luſſami. Daz poculum iſt gratiu (genada) Spiritus ſancti.

6\. *Et miſericordia tua ſubſequetur me omnibus diebus vitæ meæ.*

Unde din gnada follegat mir alle taga mines libes.

Si huotet min unz ih lebo.

Ut inhabitem in domo Domini in longitudine dierum.

Daz ih dara nah in *cœleſti (dere himeliſcun)* Jeruſalem bue in lengi dero tago.

Die in plurali (in manigzalo) numero einen dag euuigen bezeichenet.

Pſalmus XXIII.

Hebr. XXIV.

Rubric.

Pſalmus David prima Sabbati.

UUAz chit prima Sabbati? ane dero eriſto uueche tag der dies Dominicus (froutag) unde dies reſurrectionis (urſtant tach) heizet. Ze demo ſihet diſer pſalmus.

1\. *Domini eſt terra & plenitudo ejus.*

Truhtenis iſt diu erda, unde iro fulli.

Orbis terrarum & univerſi qui habitant in eo.

Sin iſt der erdering unde alle die dar ana buent.

Imo uuird untertan allis uuerlt, unde ſin Eccleſia preitet ſih uberall.

2\. [*Quia*] *ipſe ſuper maria fundavit eam.*

Er

---

v. 4. Interpret.

Hoc eſt inter in Fide errantes, (hæreticos) & inter in morum diſciplina errantes, (ſchiſmaticos) qui ſunt imagines mortis. —— ut iſti me ſcandaliſent. —— Nam tu in corde meo es. —— Hoc eſt, tua verberatio & tua caſtigatio conſolata me ſunt, non læſerunt, namque ego ab iſtis melior factus ſum.

Nota.

Obſervatu dignum hic, quomodo Eccleſia Germanica vetus diſtinxerit Hæreſin a ſchiſmate. Hæreſin Notkerus vocat, qua in articulis fidei erratur: ſchiſma, quo in regimine & diſciplina Eccleſiaſtica ſeparatio fit. Facit huc quod S. Hieronymus in Epiſt. ad Tit. c. 3. annotavit: *Inter hæreſin & ſchiſma hoc eſſe arbitrantur, quod hæreſis perverſum dogma habeat, ſchiſma propter Epiſcopalem diſſenſionem ab Eccleſia ſeparetur; quod quidem in principio aliqua ex parte intelligi poteſt: cæterum nullum ſchiſma non ſibi aliquam confingit hæreſin, ut recte ab Eccleſia receſſiſſe videatur.* Plura in hanc ſententiam collegit Du Freſn. *in Gloſſar. v. Schiſma.* Cæterum recentiores Lexicographi MSS. Latino-Germanici, etiam Schiſmaticos interpretantur qui e Fide Catholica ſe ſeparant.

v. 5. Interpret.

Poſt tuam caſtigationem paraſti mihi menſam, ut cibarer fortiori cibo, quam lac eſt. —— Tu traxiſti me ab imperfectione ad perfectionem. Hanc virtutem dediſti mihi contra iſtos. Unxiſti meum animum ſpirituali gaudio. Et quam valde illuſtris eſt potus, qui homines inebriat, & eos facit obliviſci ſuarum priorum voluptatum. Hoc poculum eſt gratia Sp. S.

Nota.

Poculum tuum habet noſter, ut & S. Auguſtinus, ſicut & LXX. Caſſiodorus hic: *Meus, quia accipio. Vel tuus, quia das. Menſa & Calix, caro, ſanguis, quamquam unum ſint ſacramentum, ſub diverſis tamen ſpeciebus, quia utrumque ſumitur, diviſim hic ponuntur.*

v. 6. Interpret.

Illa cuſtodit me, donec vivo. —— qui dies in plur. num. unum diem æternum denotant.

Ad Psalmum XXIII.

Hebr. XXIV.

Interpret. Rubr.

QUid eſt Prima Sabbati? niſi prima ſeptimanæ dies, qui dies dominicus & dies reſurrectionis vocatur. Ad hunc reſpicit hic pſalmus.

Not. I.

Non eſt hæc rubricæ pars: *In primam Sabbati.* in Hebræo. Sed in LXX. translatione, τῆς μιᾶς Σαββάτων. ex S. Hieronymi editione, unde & in Latina verſione *Prima Sabbatorum* quidam codices legunt, quidam vero & ſpeciatim Alexandrinus habet σαββάτου. & Latini plures *Sabbati.* Quam lectionem & noſter ſequitur. S. Auguſtinus: *Pſalmus ipſi David, de clarificatione & reſurrectione Domini, quæ matutine prima Sabbati facta eſt: qui jam dies Dominicus dicitur.*

Not. II.

Obſervanda vox *Froutag* pro die Dominico, non ab operis, *Frondienſte*, ſed a cultu ſancto, ut Fronleichnam, i. ſanctum Corpus.

v. 1. Interpret.

Ipſi ſit ſubjectus univerſus orbis, & ejus Eccleſia dilatat ſe undique.

Nota.

Ipſi i. e. Meſſiæ. *1. Cor. X, 25. 26. & 28.* Vide S. Smidium hic.

v. 2. Interpret.

Firmavit eam (Eccleſiam) ſuper maris aquas hujus mundi, attamen non ſuperarunt eam. —— Quorſum fluunt aquæ, niſi in mare? *Eccleſiaſt. c. 1, 7.* Quorſum

habent

Er geſtata ſia obe dien mereuuazzeren *diſer uuerlt, tuniſte ne irfellent ſie.*

Et ſuper flumina præparavit eum [eam.]

Unde obe dien ahon machota er ſia.

Uuara fliezzent die aha, ane in den mere? Uuara habent oub kirege ſin ane ze dero uuerlte. Iob die uberuuindet ſin Eccleſia, uuanda ſie ne gerot anderes ane immortalitatis.

3. *Quis aſcendit [adſcendet] in montem Domini?*

Uuer geſteig uf in Gotes perg?

Uuer erhuob ſih nob in dia hobi Gotes rehtes?

Aut quis ſtabit in loco ſancto ejus.

Alde uuer iſt dar ſtate in ſinero heiligun ſtete?

4. *Innocens manibus & mundo [mundus] corde.*

Daz iſt der unſundigo in ſinen uuerchen, unde der reino in ſinen gedanchen.

Qui non accepit in vano animam ſuam.

Der ſina ſela ne ahtot in bosheite *uube in euuigheite. Der ſia hechennet immortalem (unſtirbiga) nals tranſeuntem (ferfarinta.) Uude ſia gerot uuerden richa des unuuehſallichen kuotes.*

Nec juravit in dolo proximo ſuo.

Noh in undriuuuon ne ſuuor ſinemo gelegenen,

nube ſo geuuaro, ſo uuare guoth er geuuunnen uuile.

5. *Hic accipiet benedictionem à Domino & miſericordiam à Deo ſalutari ſuo.*

Der ſo getano infahet ſegen fone Gote, unde irbarmida fone ſinemo haltare.

6. *Hæc eſt generatio quærentium Deum, quærentium faciem Dei Jacob.*

Daz iſt diu geburt dero Got ſuochenton, dero ſuochenton Gotes anaſiune der Jacobis Got iſt,

demo er dia forderun era gab, ſo uuio er in geburte der ſidero uuare.

7. *Tollite [Attollite] portas Principes veſtras.*

Nement furder lantheren iuuuere portas.

Ir uuerltrichen uement tana iuuuere vitia (achuſte) diu iuh ze tode leitent.

Et elevamini portæ æternales.

Unde ufheuent iuh euuige portæ,

baptiſmum (touſi) unde renunciatio ſeculi (ferſachinl uuerlte.)

Et introibit Rex Gloriæ.

Unde dien geſtalten kat in ze iu der chuning dero guollichi.

8. *Quis eſt iſte Rex Gloriæ?*

Nu freget der Propheta.

Uuer iſt diſer guollicho chuning?

Unde antuuurtet des.

Dominus fortis & potens.

Truhten der ſtarcho unde der mahtigo,

den du uuandoſt infirmum (poſin) O Judee do du in in cruce geſabe.

Dominus potens in prælio.

Truhten mahtiger in uuige.

Alſo dar ſcein, dar er echert chad: Quem quæritis (uuen ſuochent ir) unde ſar fone demo uuorte ſine fienda ſturztou.

9. *Tollite [Attollite] portas Principis veſtri.*

Nement *tana liute des tiefeles* portas iuuueres furſten,

---

habent & cupidi animum? niſi ad mundum. Atque ſuperat hunc Eccleſia, namqun illa oon cupit aliquid aliud niſi Immortalitatem.

Nota.

Kitege erat ſcriptum, ſed *kirege* eſſe emendandum mox evincam, *kirege* autem eſt *cupidus*, hodie Gierig, begierig. Hanc enim vocem ex Auguſtino exprimere voluit Notkerus, ita vero ille: *Flumina in mare fluunt, & cupidi homines labuntur in ſeculum. Etiam iſtos ſuperat Eccleſia, quæ devictis per Dei gratiam cupiditatibus ſecularibus ad recipiendam immortalitatis claritatem parata eſt.*

v. 3. Interpret.

Quis evexit ſe adhuc in altitudinem juris Dei? ent quis eſt ibi ſtabilis in ejus ſancto loco?

Not.

Muntem DEI etiam S. Auguſtinus interpretatus de altiſſima juſtitin Domini. Quæ vero illa ſit, exponit S. Hieronymus: *Vel Mons hic pro alta juſtitia: ut illud: Vade, vende omnia quæ habes & da pauperibus: & habebis theſaurum in cœlis.* Recentiores intelligunt Montem Morjia, in qua Templum fundatum, typus Eccleſiæ, & quo Arca DEI introducta.

v. 4. Interpret.

Hoc eſt: innocens in ſuis operibus, & qui purus in ſois cogitatiooibus. Qui animam ſuam nun æſtimat in malitia, ſed in æternitate. Qui illam confitetur (agnoſcit) immortalem non tranſeontem: & eam cupit fieri divitem invariabili bono. —— Sed tam vere, quam verum bonum ipſe nequirere cupit.

Nota.

Translatio Arg. MS. *der ſine ſele nit uppeclichen minnet.*

v. 6. Interpret.

Qui ſic comparatus eſt accipit benedict. ——— Cui (Jacobo) prioritatis honorem dedit, etſi oativitate poſterior erat.

Nota.

Dia forderun era, jus primogenituræ, quod S. Auguſtinus *Primatum* vocat: *Quærentium faciem DEI, qui poſterius nato primatum dedit.*

v. 7. Interpret.

Auferte terrarum principes veſtras portas. Vos ſeculi divites tollite hinc veſtra vitia quæ vos ad mortem ducunt. Et attollite vos æternæ portæ: baptiſmus & reouncistio ſeculi. Et hac ratione ibit intro ad vos Rex Gloriæ.

Nota.

Tollite, Nemet fürder, ferte porro, ita legit & Auguſtinus, cujus interpretationem autor & hic ſuam fecit. Alias *Attollite* legitur. Scilicet quoniam Græcum *ἄρατε* utrumque ſignificat, itaque alii in hoc alii lo illo ſenſu acceperunt. Auguſtinus ſecutus S. Hieronymum: Sed in Ebraica veritate hic curatius ioterpretatus: *Levate Portæ capita veſtra.*

v. 8. Interpret.

Nuoc interrogat Propheta: —— & reſpondet ed id: —— quem tu putabas infirmum, o Judæe, cum ipſum in cruce conſpiceres. —— Uti tune apparebat, quum duntaxat diceret: Quem ne & ſtatim ab illo verbo inimici ejus reciderent.

v. 9. Interpret.

Auferte hinc homioes diaboli portas veſtri Principis, quas poſuit contra Deum, ne ipſæ ſinereot ingreſſum:

furften, *die er ftalta uuider Gote, daz fie imo ne liezin infart, die tuont tana.*

Et elevamini portæ æternales.

Unde uuerdent ir ufirrihtet, euuiges tehtes portæ *ze Gote leitende.*

Et introibit Rex Gloriæ.

Unde dat gattanne in zu *ze iu*, der chuning, *des nuh du dih uounderon macht Princeps mundi, (furfto dirro uuerlte.)*

10. [*Quis eft ifte Rex gloriæ?*] *Dominus virtutum ipfe Rex gloriæ.*

Truhten dero chrefto, det ift chuning deto guollichi.

Sine chrefte tuont in guollichen. Imo uuichet allin maht.

Pfalmus XXIV.
Hebr. XXV.

In finem Pfalmus ipfi David.

V*Ox uniuscujusque fidelis (ftimma ieuueles Chriftanis.)*

א. 1. *Ad te Domine levavi animam meam.*

Ze dir truhten huob ih uf mina fela, *fone irdifchen giredon ze geiftlichen.*

ב. 2. *Deus meus in te confido, non erubefcam.*

Got min an dih ketruuuen ih, unde ne fcamo mih,

uuanda ih min felbemo getruendo ze fcamon uuard uode mih fone dien fcolden, daz ih Got uuolta uuerden, ioh ein uuurmeli irfterbin mag. Dannan ift mir dir ze getruenne, unde unfcameg ze uuerdenne.

Neque irrideant me inimici mei.

Noh mine fienda ne huoen min.

ג. 3. *Et enim univerfi qui fuftinent te, non confundentur.*

Alle die diu bitent, die ne uuerdent kefchendet.

Confundantur [omnes iniqua agentes fupervacue] iniqui facientes vana.

Kefchendet muozzin uuerden unrehte, umbederbe tuonte.

ד. 4. *Vias tuas Domine demonftra mihi, & femitas tuas doce me.*

Dine uuega die grehten zeige mir, unde diniu fmalen phad kelere mih kan.

Nals den breiten uueg, der ze hello leitet.

ה. ו. 5. *Dirige me in veritate tua & doce me.*

In dinero uuarheite getihte mih unde leite mih,

uuanda ih fone mir felbemo echert mendacium (lugin) uueiz.

Quoniam tu es Deus Salvator meus & te fuftinui tota die.

Uuanda du bift Got min haltare, unde din beit ih, alla die frift *dirro uuerlte, unz du mih uzer paradyfo ferftazenen uuidere leitteft.*

ז. 6. *Reminifcere miferationum tuarum Domine.*

Irhuge dinero irbarmidon,

uuanta menuifchen uuanent daz iro irgezzen fi.

Et mifericordiarum tuarum, quæ à feculo funt.

Unde *irbuge* dinero arme herzinon die fone erift uuerlte ieo uuaren,

unde du fie iea fcheindoft.

ח. 7. *Delicta juventutis meæ & ignorantiæ meæ ne memineris.*

Die

---

has tollite hinc. —— Portæ æterni juris ad Deum ducentes. Et ibi ingredietur ad vos Rex, de quo tu ipfe te mirari facis, princeps mundi.

Not.

S. Auguftinus: *Quid? & tu princeps poteftatis aëris hujus, miraris & quæris: Quis eft ifte Rex gloriæ?*

Ad Psalmum XXIV.
Hebr. XXV.

v. 1. *Interpretatio.*

A terrenis cupiditatibus ad fpirituales.

Not.

In LXX. translatione quæ apud S. Hieronymum cernitur, Rubricæ præponitur καθισμα γ. Quod idem effet atque Seffio tertia. Sed καθιζειν etiam ufurpatur de obfeffione militari. Quo faciunt Bafilii & Theodoreti notata: hunc pfalmum a Davide dictum effe, cum mutuos hoftium impetus pateretur. Atque Auguftinus hunc pfalmum quafi orationem populi in Babylone conftituti effe judicat.

v. 2. *Interpret.*

Namque mihi ipfi confidendo, erubui: Et me ob culpam, quod ego Deus volebam fieri, etiam vermiculus interficere poteft. Hinc efto mihi, tibi confidere & non erubefcentem fieri.

Nota.

S. Auguftinus: *Deus meus, ex eo, quod in me confidebam, perductos fum ufque ad iftam infirmitatem carnis: & qui deferto DEO ficut Deus effe volui, a minutiffima beftiola mortem timens, de fuperbia mea irrifus, erubui. Jam ergo in te confido, non erubefcam.*

v. 4. *Interpret.*

Vias tuas *juftas* monftra mihi, & *anguftas* tuas femitas doce me *ire*, non latam viam, quæ ad infernum ducit.

v. 5. *Interpret.*

Namque ego a me ipfo nonnifi mendacium fcio. —— omni tempore hujus feculi, ufque dum me ex paradifo projectum reducis.

v. 6. *Interpret.*

Nam homines putant, quod ipforum oblitum fit. Et reminifcere tuarum mifericordiarum quæ a primo feculo femper fuerunt, & tu eas femper manifeftafti.

v. 7. *Interpret.*

Gratia, quæ te decet, non fecundum iram, quam ego operatus fui. —— Quandoquidem ego bona opera non habeo.

Nota.

S. Auguftinus: Non *fecundum iram qua ego dignus fum, fed fecundum mifericordiam tuam, qua te digna eft.*

v. 8. Ie-

Die missetate minero iugende unde minero unuuizzenheite ne habe du inhugte.

Secundum misericordiam tuam memento mei tu.

Irhuge du min nah dinero gnado,

diu dir gerifet nals nah dero abolgi'die ih kefrehtot habe.

Propter bonitatem tuam Domine.

Umbe dina guoti truhten,

uuanda ih kuote frehte ne habo.

ט. 8. *Dulcis & rectus Dominus.*

Suozer unde gerehter ist unser truhten.

Suoze uuanda er furefangot die mennischen mit guadon, aber greht, uuanda er die fertiligot die imo des ne danchont.

Propter hoc legem statuit [dabit] delinquentibus in via.

Uuanda er dulcis (suozzer) unde rectus (grehter) ist, umbe daz sant er ea, diu si rihti zeuuege.

י. 9. *Diriget mites in judicio.*

Daz er gerihtet die mamenden in sinero urteildo.

Er gibet in dar solchen ordinem (stat rihti) daz sie furder firuuorren ne uuerdent.

Docebit mansuetos vias suas.

Er leret die zamen sine uuega,

die sin ioh tragen uuellen.

כ. 10. *Universæ viæ Domini misericordiæ & veritas.*

Alle sine uuega, *die er sie leret,* sint gnada unde uuarheit.

Dero sint zeuuene. An demo einen cham er iu, an demo anderen sol er noh chomen. Also in do teta gnada ze fergebenne placabilem, daz chit holdlichen, so tuot in noh uuarheit ze irteilenne incorruptum, daz chit unfermereten.

Requirentibus Testamentum ejus, & testimonia ejus.

Er leret sine nuega, unde tuot sie offen dien, die sina beneimeda suochent unde siniu urchunde.

Also mites (mammiute) tuont unde mansueti (zame) die novum Testamentum (niuuua ea) unde verba prophetarum (uuort uuizigon) scrodont. Ze Romo uuas sito, daz die forderen biezen in tabulis (uuahs tablon) al gescriben, daz sie beneimdon iro afterchomon unde, uuanda iro testes (urchundin) dar ana gescriben uuaren, bedin biez diu scrift testamentum (urchunde) ze dero similitudine (glichnisso) beizet diu lex (ea) diea Got dien alten beneimda, vetus testamentum, (alt ea.)

ל. 11. *Propter nomen tuum Domine propitiaberis peccato meo, multum est enim.*

Umbe dinen namen, uuanda *du baltare beizest* e libest du truhten minen sundon, iro ist filo.

Si uuabsent tagolicbes bedin ist iro filo.

מ. 12. *Quis est homo, qui timeat [timet] Dominum.*

Uuer menniscon ist der Got furhte?

Legem statuit ei in via quam elegit.

Demo habet er ea gesezzet an demo uuege, *daz chit an demo proposito sanctitatis (beneimido beiligi) daz er durh sina forhtun eruneleta.*

נ 13. *Anima ejus in bonis demorabitur.*

Sin sela uuonet in liebe.

Et semen ejus

id est opus ejus (sin uuerch)

hereditabit terram.

Unde sin uuerch erbet den irstanden lichamen *in incorruptione (in unfermerido.)*

ס. 14. *Firmamentum est dominus timentibus eum.*

Truhten ist festinunga dien die in furhtent.

Mennischon forhta machot unbaldi, diu diffidentia (pluchait) beizet unde uirchunst, aber Gotes forhta festinot daz muot.

Et Testamentum ipsius ut manifestetur illis.

Unde er tuot daz in geoffenot unerde sin ea, *die er in beneimda.*

ע. 15. *Oculi mei semper ad Dominum, quoniam ipse evellet de laqueo pedes meos.*

Miniu

---

v. 8. Interpret.

Dulcis, quia prævenit homines gratia: sed Rectus, quia eos exscindit, qui ei ob id non gratias egunt. Quie is dulcis & rectus est, ideo inveuit legem, quæ istos dirigat ad viam. Conf. *Genes. XXXI, 24. 1. Sam. XXV, 26. Act. IX, 4. Matth. V, 25.*

v. 9. Interpret.

Ut dirigat mites io suo judicio. Dat ipsis ibi talem ordinem (perpetuam normam) ut ulterius confundi non possint. —— quia ejus jugom portare volunt.

v. 10. Interpret.

Omues ejus viæ quas illoe docet sunt gratie & veritas. Harum sunt duæ: per unam veuit jam, per alteram debet adhuc venire. Sicut ipsum fecit gratia ad remittendum placabilem, i. e. gratiosam, ita facit eum adhuc veritas ad judicandum incorruptum. Docet vias suas & facit eas apertas his, qui ejus testamentum quærunt & ejus testimonium. Sicut mites faciunt & mansueti qui Nov. Test. & verba Prophetarum scrutantur. Romæ erat moris, ut majores jubereut in tabulis cereis omnia scribi, quæ disponerent eorum posteris, & quandoquidem eorum testea adscripti ereut, ideo dicebetur ista scripture Testameutum: ad ejus similitudinem dicitur lex, quam Deus veteribus disposuerat, Vetus Testamentum.

v. 11. Interpret.

Propter tuum oomeu, quandoquidem Salvator diceris, propitiaberis. —— Crescunt quotidie, propteree suut ea multa.

v. 12. Interpret.

Hoc est, an proposito sanctitatis quod is propter timorem ejos elegit.

v. 13. Interpret.

Et semen ejus i. e. opus ejua hereditabit resuscitatum corpus incorruptibile.

S. Augustinus:

Et opus ejus hereditatem solidam instaurati corporis possidebit.

v. 14. Interpret.

Homiuum metus efficit timiditatem, quæ diffideotia dicitur, & meticulositas, sed Dei timor firmat animum. Et facit ut eis manifestetur lex ejus, quæ eis proposuit.

v. 15. Interpret.

In quem respicio, is liberet me.

v. 16. In-

Miniu ougen ſehent ieo ze Gote, uuanda er loſet mine fuozze uzer demo ſtricche.

An den ih ſiebo, der loſet mih.

פ. 16. *Reſpice in me & miſerere mei, quoniam unicus & pauper ſum ego.*

Sih an mih, *an dinen Chriſtianum populum*, unde habe min irbarmeda, uuanda ih din einigo bin, *rehta gelouba behaltende inter multas hereſes (under manigen geloub irron)* unde din armo, *ne heina uuerlt kireda habendo.*

צ. 17. *Tribulationes cordis mei multiplicatæ ſunt.*

Manigfalte bina ſint mines herzen,

fone abundante iniquitate (uberſueiſigemo unrehte) unde refrigeſcente caritate (chaltentiro minno.)

De neceſſitatibus eripe me.

Uuanda ih die note lido, fone dien loſe mih.

ר. 18. *Vide humilitatem & laborem meum.*

Sih ana mina diemuoti, uuie *unferruomet ih pin*, unde ſih mina arbeit, *diu mir analiget, andero fertragendo, die indiſciplinati (unzuhtige) ſament mir ſint.*

Et dimitte omnia peccata mea.

Unde *mit demo ſacrificio (opphere) gehultber*, fergib mir mine ſunda alle.

ר. 19. *Reſpice inimicos meos, quoniam multipliti ſunt.*

Sih an mine fienda, *unde ne laz ſie ferloren uuerden*, uuanda iro manige ſint.

Unde ih iro deſte uuirſeren troſt haben mag.

Et odio iniquo oderunt me.

Unde ſih, daz ſie mih pe unrehto hazzeton, *uuanda ih ſie minnota, unde hediu gehore mih.*

ש. 20. *Cuſtodi animam meam & erue me.*

Behuote mina ſela, *daz ſi in gelih ne ſi*, unde loſe mih fone *iro feruuundeni diu perplexitas (ferulohtini) heizet, in deru oub ih haften, uuanda ih ſament in uuirbo.*

Ne confundar [non erubeſcam] quoniam invocavi [ſperavi in] te.

Ne laz mih ſcameg uuerden, uuanda ih dih ze helfo bat,

unde ih dir getrueta nals mir ſelbemo.

ת. 21. *Innocentes & recti adhæſerunt mihi.*

Unſündige unde grehte haftent ze mir *nals nieht ſo inqui (unrehte) die oub ſament mir uuerbent, nube iro herzen ſint ſament mir.*

Quoniam ſuſtinui te.

Uuanda *ih bina no fieng ze dien ubelen. Unde* ih din beit, *unz din ventilatio (uuannoth) chome, diu diu ſpriuuuer bina uuannont.*

פ. 22. *Libera Deus Iſrabel ex omnibus tribulationibus ſuis.*

Loſe Got den liut, *den du dih lazeſt keſehen in futuro (nohuuenno)* fone allen ſinen binon *die er lidet, nieht ein uzuuert nube oub innuert.*

Pſalmus

v. 16. Interpret.

Reſpice in me, in populum tuum Chriſtianum, & habe mei miſericordiam, quoniam tuus unicus ſum, rectam fidem conſervans inter multas hæreſes, & tuus pauper, nullam ſeculi cupiditatem habens.

v. 17. Interpret.

Ab abundante iniq. & refrig. —— Quoniam neceſſitates patior, ab illis libera me.

v. 18. Interpret.

Vide humilitatem meam quam inabruptus ſim, & vide laborem meum, qui mihi incumbit, alios patiendo, qui indiſciplinati aggregati mihi ſunt.

S. Auguſtinus:

Vide humil. m. qua nunquam me jactantia juſtitiæ ab unitate abrumpo. Et laborem m. quo indiſciplinatus mihi commixtos ſuffero. Et ſacrificio propitiatus, dimitte &c.

v. 19. Interpret.

Et ne ſine eos perire, quoniam eorum multi ſunt: & ego ex eis eo pejus ſolatium haberem. Atque reſpice, quod me per injuriam oderunt, quoniam ego eos amavi, ac propterea exaudi me. Conf. ad *Pſ. VI. ſ.*

v. 20. Interpret.

Ut ee iſtis ſimilis ne ſit, & libera me ab iſtorum commixtione, quæ perplexitas dicitur, in qua & ego tenerer, ſiquidem cum iis converſarer. Ne ſine me pudefieri, quoniam te in auxilium vocavi, & ego tibi confidi, non mihi ipſi.

v. 21. Interpret.

Non ita iniqui qui etiam mecum verſantur, ſed illorum (rectorum) corda ſunt mecum.

S. Auguſtinus:

Innocentes & recti non præſentia corporali miſceatur tantum, ſicut mali, ſed conſenſione cordis in ipſa innocentia & rectitudine adhæſerunt mihi.

Interpret.

Quoniam ego non declinavi ad malos: & te expectavi, uſque dum tua ventilatio veniret, quæ paleas ventilabit.

v. 22. Interpret.

Libera Deus populum, cui Te ſinis videre in futuro, ab o. tr. ſ. quas patitur, non tantum exterius, ſed & interius.

Ad

Pſalmus XXV.
Hebr. XXVI.

v. 1. Ipſi David.

ID eſt omni Chriſtiano perfecto convenit hic Pſalmus (ieuuelichemo Chriſtianin turnochtuno keuallit dirre ſalmo.)

Judica me Domine.

Sceid mih truhten *fone ubelen.*

Quoniam ego in innocentia mea ambulavi & in Domino ſperans non infirmabor.

Uuanda ih under in uuarb in unſundigi, unde an dih kedingende ne uuirdo ih muotſich *iro ubeli.*

Der an dih kedinget, der ne eruallet ſih ſines muotes, ſo er ſcandala (uuerrun) geſiehet, noh der ne gloubet ſih ſinero guoti umbe ire ubeli.

2\. *Proba me Domine & tempta me.*

Beſuoche mih, unde choro min,

nals freiſigo nube gnadigo, unde ſo, daz du mih pezzereieſt, unde du mih liutereſt minere ſundon. Umbe zaliga chorunga cheden uuir. Ne nos inducas in temptationem (niene leiteſt du unſih in nieht chorunga.) Dero iſt diſiu uuider uuartig, diu den man gerehthaftot, alſo ſi teta Abrahamen, do er temptatus (beſuochit) uuard unde probatus (uuert ſamot.)

Ure renes meos & cor meum.

Prenne mine lancha unde min herza.

Daz chit, prenne mine geluſte, unde mine gedancha, daz ſie unrehte ne ſin. Prenne ſie mit demo fiure Spiritus Sancti.

3\. *Quoniam miſericordia tua ante oculos meos eſt.*

Fone diu tuo ſe ih dih pitte, uuanda din gnada fore minen ougon iſt,

unde ih ire ungehuhtig ne bin noh ingratus (undanchpare.)

Et complacui in veritate tua.

Unde des pin ih dir gelichet in dinero uuarheite *unde ne ruocho unee ih menniſcon miſſelichen mit dien uuarheit uiſt, ecchert ih dir lichee.*

4\. *Non ſedi in conſilio vanitatis.*

Ih liechen dir des, daz ih ne ſaz in dero manigi dero uppigheite,

ſo dero iſt, die in theatre (ſpilehus) ſizzent, alde die unreht ratent.

Et cum gerentibus iniqua non introibo.

Noh ze unrehto farenten ne gan ih.

Ih ne uuile mih ſar heften ze in.

5\. *Odivi congregationem malignorum.*

Ih hazzeta ieo dero argtahtigon manigi,

fone diu ſceid ih mih fone in.

Et cum impiis non ſedebo.

Unde *he bin* ne ſizzo ih mit kuotelosen *ſo haretici (globirre) ſint, ſid ih noh mit vanis (unnuihtarin) ne ſaz.*

6\. *Lavabo inter innocentes manus meas.*

Ih tuaho mine hende mit unſundigen *daz chit, ih ſlo haben reiniu uuerch aiſo innocentes (unſcadele) habent.*

Et circumdabo altare tuum Domine.

Unde *demo getanemo* umbefaho ih dinen altare,

Min herza daz din altare iſt, in demo ih dir opferon knoten uuillen, unde luttera digi, daz umbehaben ih danne unde heuuaron iz ſo, daz iz folle habe ſina reini.

7\. *Ut audiam vocem laudis tuæ.*

Daz ih kchore, ih *meino, daz ih ferneme unde hechenne* die ſtimma dines lobes.

Uueilu iſt diu ſtimma? Au daz min herza iehe, ſih fone dir haben ſina guoti, unde fone ime ſelbemo ſina ubeli.

Et enarrem univerſa mirabilia tua.

Unde ih zelle alliu diniu uuunder *dir ze lobe nals mir.*

8\. *Do-*

Ad Pſalmum XXV.
Hebr. XXVI.

v. 1. Interpret.

Diſcerne me Domine a malis, quoniam ego inter iſtos verſatus in innocentia, & in te ſperans, non ſio animo infirmus ab iſtorum malitia. Qui in te ſperat, non deſpondet animum, ſi ſcandala videt, neque is confidit propriæ booitati ob iſtorum malitiam.

S. Hieronymus hic:

Judica me, noo quod judicium futurum rogat a Deo: ſed diſcretionem, de qua in alio pſalmo legimus: *Judica me Deus & diſcerne cauſam meam:* Pſal. XLII. h. e. ut non me judices io futuro, ſicut cæteri peccatores judicandi ſunt.

v. 2. Interpret.

Non crudeliter, ſed clementer, & ita, nt me meliorem faciaa, & me purges a peccatis meis. De noxis tentatione loquimur: Ne nos inducas &c. huic eſt illa contraria, quæ hominem juſtum reddit, ut fecit Abrahamo, quum tentaretur & probaretur. —— h. e. ore meam concupiſcentiam, & meas cogitationes, oe ſint injuſtæ, ure eas igne Spiritus S.

v. 3. Interpret.

Propterea fac ſicut te petii, qooniam &c. atque ego illios haud immemor ſum nec ingratus. —— Et ooo curo, quomodo hominibus diſplicco, cum quibus veritas non eſt, modo tibi placeam..

v. 4. Interpret.

Placeo autem tibi, quod non ſedi &c. —— quæ iſtorum eſt, qui in theatro ſedent, itemque qui iniquum conſulunt. ——— Ego nolo me alligare ad iſtos.

Not.

De ludis theatricis can. V. Coocilii Arelatenſis de an. 314. *de theatricis & ipſos placuit, quamdiu agunt, a communione ſeparari.* Et Concilii Carthag. III. A. 397. c. XI. *Ut filii Sacerdotum vel clericorum ſpectacula ſecularia non exhibeant, ſed nec ſpectent; quoniam quidem ab ſpectacule & omnes laici prohibeantur. Semper enim Chriſtianis omnibus hoc interdictum eſt, ut, ubi blaſphemi ſunt, non accedant.*

v. 5. Interpret.

Odivi ſemper malignantium multitudinem, ob id ſeparavi me ab iſtis. Et ideo non ſedeo ego cum impiis, qui hæretici ſunt, quum ego cum vanis nunquam ſederim.

v. 6. Interpret.

Hoc eſt, feſtioo habere pura opera ſicut innocentes habent. Et quo facto, amplector ego tuum altare. Meam cor quod tuum altare eſt, hoc amplector tunc & cuſtodio id ita, ut pleoe habeat ſuam puritatem.

v. 7. Interpret.

Ut audiam, intelligo, ut percipiam & confitear vocem tuæ laudis. Quæ eſt illa vox? niſi ut cor meum fateatur, ſe a Te habere ſuam bonitatem, & a ſeipſo ſuam malitiam. —— Tibi ad laudem, non mihi.

v. 8. In-

8. *Domine dilexi decorem domus tuæ.*

Ih minnota ico truhten die zierda dines hufes.

Ecclefia diu ift daz Gotes hus. In iro fint kuote unde ubele, aber die guoten die fint iro zierda.

Et locum habitationis gloriæ tuæ.

Unde *minnota ih* die ftat, dar din guollichi huet.

Der finero guoti dih kuollichot nals fih felben, der ift locus habitationis gloriæ Dei.

9. *Ne perdas cum impiis animam meam & cum viris fanguinum vitam meam.*

Sid daz fo fi, daz ih ze ubelen mih ne hafta unde ih dina guollichi forderota nals mina, nu ne ferlius mih mit ubelen unde mit manslekkon.

10. *In quorum manibus iniquitates funt.*

In dero handen daz unreht ift.

Uuio ift iz in iro handen?

Dextera eorum repleta eft muneribus.

Iro zefeuua ift fol mieton.

Sie nobent unreht umbe gold unde umbe filber, unde umbe lob. Fone diu heizzet er fie viros fanguinum (manslekkon.)

11. *Ego autem in innocentia mea ingreffus fum, redime me & miferere mei,*

12. *Pes meus ftetit in directo* [*rectitudine.*]

Ih ilta aber uuefen unfundig, *fone diu* lofe mih unde habe min irbarmida, min fuoz folle ftuont in grehti.

In Ecclefiis benedicam te Domine.

In allero Chriftenheite lobon ih dih,

nals ein mittero zungon nube mer mit uuerchen.

Pfalmus David XXVI.
Hebr. XXVII.

P*Riusquam liniretur.* *Sus fang David e er geuuieht uuurde.*

1. *Dominus illuminatio mea & falus mea quem timebo?*

Truhten ift der mih irlichtet, *ze fin felbes bechennendo*, unde er ift min heili, uuen furhto ih, *der mir deuueder neme?*

Dominus protector vitæ meæ, à quo trepidabo?

Er ift der mih fchirmet, fone uuemo furhto ih *freifon?*

2. *Dum appropiant* [*appropinquant*] *fuper me nocencentes, ut edant carnes meas.*

Er feirmet mih, fo mih anauuellen fcadele, daz fie mih ezzen.

Die iro grimmi an mir fceinen uuellen, die ne lazet er fia fceinen.

Qui tribulant me inimici mei, ipfi infirmati funt & ceciderunt.

Mine fienda die mir not tuont, die fint fieh unde iruallen.

3. *Si confiftant adverfum me caftra, non timebit cor meum.*

Sin

---

v. 8. *Interpret.*

Ego dilexi femper, Domine, decorem domns tuæ. Ecclefia eft domus DEI: In illa funt boni & mali, fed boni funt illius decor. Et dilexi locum ubi tua gloria habitat. Qui ob fuam bonitatem te glorificat, non feipfum, ille eft locus &c.

v. 9. *Interpret.*

Cum hoc ita fit, quod ego ad malos me non alligo, & tuam gloriam promoveo, non meam, igitur ne perdas me cum malis & homicidis.

v. 10. *Interpret.*

Quomodo eft (iniquitas) in manibus eorum? Exercent injuftitiam pro auro & pro argento & pro laude. Propterea vocat eos viros fanguinum.

S. Auguftinus:

Quid eft accipere munera? Propter munera laudare hominem, adulari homini, palpare blandiendo. —— Etiam propter laudem qui judicat male, munus accipit, & munus quo nihil inanius. Patuit enim illi manus ad accipiendum judicium linguæ alienæ, & perdidit judicium confcientiæ fuæ.

v. 11. *Interpret.*

Ego feftinabam autem effe innocentem, propterea redime me & habeto mei miferationem. Pes meus perftitit in rectitudine.

v. 12. *Interpret.*

In omni Chriftianitate laudo te, non folum lingua, fed magis operibus.

Ad Psalmum XXVI.
Hebr. XXVII.

v. 1. *Interpret.*

ITa canebat David antequam confecraretur.

Nota.

In Hebræo non habetur. LXX. habent πρὶ τοῦ χρισθῆναι, priusquam liniretur: Vulgata. S. Hieronymus: *Antequam ungeretur:* idque in Hebron. Quemadmodum & S. Auguftinus τὸ liniri interpretatur, aitque: *Unctus eft enim ille ut Rex & Sacerdos. Duæ iftæ illo tempore unctæ perfonæ. In duabus perfonis præfigurabatur futurus unus Rex & Sacerdos, utroque munere unus Chriftus.* Recte nofter verbo *Wihen* hic utitur. Kero: *Uuibo*, facrum. *Uuiban* benedicere. Otfrid. IV. 21, 9. Pilatus ad Chriftum:

Gidua mih, quad, nu far io nuis,
Oba thu iro kuning fis?
Biftu zi thiu giuuihit?
Fac me, dixit, nunc fane certiorem,
An tu eorum Rex fis?
Esne ad id confecratus?

Vide *Inftit. Jur. Publ. L. I. t. XIV.* §. 26.

Cæterum quum hæc infcriptio in Hebræo non inveniatur, hinc dicit Theodoretus anfam nonnullos arripuiffe, rejiciendi omnes infcriptiones, tanquam non veras. Sed primo perperam ifti arguerunt a fpecie ad genus, aut a particulari ad univerfale. Deinde veræ funt hæ infcriptiones, etfi forte non omnes coævæ ipfis textibus, quippe a Græcis demum vel etiam Ebræis adjectæ.

Interpret.

Dominus eft, qui me illuminat ad feipfum confitendum. —— quem timebo, qui me auferet ei?
Conf. Auguftinus hic.

Interpret.

Ille eft, qui me protegit, a quo metuam periculum?

v. 2. *Interpret.*

Protegit me dum approp. —— qui fuam iracundiam in me oftentare volunt, his non permittit eam oftentare.

v. 3. *Interpret.*

In ipfo illo periculo protegit me.

v. 4. *In-*

Sin ioh hereberga geſtellet uuider mir, die ne furhtet min herza.

Si exurgat adverſum me prælium, in hoc ego ſperabo.

Heue ſih ouh uuig gagen mir, noh danne gedingo ih an in.

In ſelben dien freiſon ſcirmet er mih.

4. *Unam petii à Domino hanc requiram.*

Ecchert eines tinges kereta ih ze Gote, daz forderon ih.

Uuaz iſt daz?

Ut inhabitem in domo Domini omnibus diebus vitæ meæ.

Daz ih muoze buuuen in ſinemo hus alle tage mines libes.

Dar alle taga ein dag ſint, dar geron ih ſeldon. Dar tag ane naht iſt, dar lib ane tod iſt, dar lieb ane leid iſt, tara luſtet mih ze chomenne unde furder dar ze uueſenne.

Ut contempler delectationem [videam voluntatem] Domini.

Daz ih in ſelben ſehe, *unde mih ſin nieton muozze, unde die luſſami unirdrozzeno habe, darumbe langet mih tara.*

Ut protegar [viſitem templum al. protegar templum] à templo ſancto ejus.

Unde ih ſcerm habe fone ſinemo heiligun hus.

Daz ih des ſcerm habe, daz ih ſin hus pin.

5. *Quoniam abſcondit me in tabernaculo ſuo in die malorum.*

Uuanda er mih ferbarg hier uueſenten in ſinero Ecclesia in freiſigen tagen *fore temptationibus (bechorungon) unde perſecutoribus (abtarin.) Sied er mih hier ſcirmda mer aber dar.*

Protexit me in abſcondito tabernaculi ſui.

Er ſcirmda mih an demo ferholnen ſines kezeltes.

Daz iſt Chriſtus. Er huet ferholne in cordibus credentium. An imo haben uuir ſcerm.

6. *In petra exaltavit me.*

An demo ſteine erhohta er mih.

Daz iſt aber er. Alſo iz chit. Petra autem erat Chriſtus (ſtein uuas aber Chriſtus.)

Et nunc exaltavit caput meum ſuper inimicos meos.

Unde nu habet er min houbet *ſelben Chriſtum* hogeſezzet obe allen minen fienden, *fone diu mugen ſie min ahten, uuanda ih noh dara ne cham, dara min houbet chomen iſt. So ih aber demo houbete dara gefolgen, ſo ne iſt mir des furder nehein ſorga, daz mir ieman ſi tara.*

Circuivi & immolavi in tabernaculo ejus hoſtiam cubiculationis [vociferationis, al. tribulationis.]

(Sceronnis) i. gratulationis (chatilonnis.)

Ih habo umbefaren, *daz chit, ih habo uberal geeiſcot ſine Ecclesiam, diu ſin gezelt iſt,* in demo gezelte opferon ih imo den friuscing dero freuui.

Ih pin des fro, daz ih ſia uberal ueiz.

Cantabo & pſalmum dicam Domino.

So ih ouh dara chumo, dara er chomen iſt, unde ſin luſſami

---

v. 4. Interpret.

Tantum unam rem deſidero a DEO, hanc poſtulo. Quæ eſt iſta? ut poſſim habitare in ejus domo &c. Ubi omnes dies unus ſunt dies, ibi deſidero tabernaculum. Ubi dies ſine nocte eſt, ubi vita ſine morte, ubi charitas ſine dolore eſt, eo lubet mihi pervenire, & deinceps ibi perſiſtere.

Nota

Unam petii) אחת *Achat* unum denotat: ſed Latinus ſequitur LXX. hi μίαν ᾐτησάμην, unam petii. Quod Helleniſmum ſapit, quo cum Fœminino μία varia ſubſtantiva ſubaudiri ſolent, quæ quidem ex verbo adjecto judicari queunt. v. g. μίαν [illegible], ſcilicet [illegible]. Sic hic μίαν ᾐτησάμην, puta αἴτησιν. S. Auguſtinus: *Fœminino Genere appellavit quoddam beneficium, tanquam diceret, unam petitionem. Et quomodo ſolemus loquentes dicere, v. g. duas habes, non dicimus duo, hoc more loquendi uſa eſt ſcriptura.*

Interpret.

Ut in ea (domo) contempler, & ea frui poſſim & delectationem inconvulſe habeam, propterea deſidero eo. —— ut ego de hoc protectionem habeam, quod ego ejus domus ſum.

Nota.

Tres hic ſunt variantes lectiones: una, quam quidem exhibet Notkerus, *ut protegar a templo &c,* ſed eam non expreſſit in paraphraſi. Altera: *ut viſitem templum.* Quæ cum LXX. & Hebræo convenit. Tertia, *ut protegar templum ejus.* Hanc expreſſit paraphraſtes noſter, ſecutus Auguſtinum: *Et protegar templum ejus. Et abſorbta morte in victoriam, immortalitate induar, effectus templum ejus.*

v. 5. Interpret.

Quandoquidem me abſcondidit hic exiſtentem in Ecclesia ſua in malis diebus a tentationibus & perſecutoribus, poſtquam me hic protexit, magis autem ibi. —— In abſcondito tabernaculi ſui, h. e. Chriſtus. Hic habitat clam i. c. c. In ipſo habemus protectionem.

v. 6. Interpret.

Hoc eſt iterum Ipſe, ſicut dicitur: Petra &c. Caput, Chriſtum ipſum. —— Ideo poſſunt me proſequi, quoniam nondum eo perveni, quo caput meum pervenit. Quando autem caput meum ſequar, tunc non amplius mihi curæ eſt, ut mihi quisquam noceat.

S. Auguſtinus:

Jam caput noſtrum Chriſtus in cœlo eſt, adhuc inimici noſtri poſſunt ſævire in nos. Nondum ſumus exaltati ſuper inimicos: ſed caput noſtrum jam ibi eſt.

Interpret.

Circumivi h. e. ubique percontatus ſum Ecclesiam ejus, quæ tabernaculum ejus eſt, in hoc tabernaculo ſacrifico ipſi victimam lætitiæ. Lætus de hoc ſum, quod eam ubique novi.

Nota.

Hoſtia *cubiculationis* legitur hic, ſed mendum eſt, & ex S. Auguſtino legendum *Jubilationis.* Noſter exponit Theotiſce *Scenomis*, vociferatio, quod hic in bonam partem ſumitur, alias in deteriorem. Sed & apud S. Hieronymum in Comm. etiam *Tribulationis* legitur. Vetus translatio alia: *das opfer des ruffendes.* Græcum ἀλαλαγμὸς clamor militaris lætus. Hebræum תרועה *Therua*, clangor, quod tamen cum Radice תרע *Thara porta*, non convenit, ſed cum תקע *Thaka*, תקוע *thakoa*, claſſicum, *Ezech. VII, 14.*

Interpret.

Quando etiam eo pervenero, quo ille pervenit, & ejus delicias videro, tunc ſum ſecurus, tunc cantabo canticum lætitiæ.

lussami gesiebo , danne bin ih sicbiure , danne singo ih daz sang dero mendi.

7. *Exaudi Domine vocem meam, qua clamavi ad te.*

Kehore truhten die stimma mit dero ih hareta ze dir,

umbe daz eina des ih keron.

Miserere mei & exaudi me.

Habe min gnada unde gehore mih.

Du ueist uuola , uuaz daz ist , des min herza gerot.

8. *Tibi dixit cor meum , quæsivi vultum tuum, vultum tuum Domine requiram.*

Min herza chad ze dir , ih uuile din analiute , din analiute truhten uuile ih.

Dar ist iz allez daz ih uuile. Des kehore mih , des keuuere mih.

9. *Ne avertas faciem tuam à me , ne declines in via à servo tuo.*

Ne uuende fone mir din anasiune , ne chere iz in zorne fone dinemo scalche.

Daz chit ne sceine mir solcha irbolgeni , daz du iz cherest fone mir. Alde iz chit , in iudicio (suone tage) ne chere iz fone mir , fone minen sundon chere iz nals fone mir.

Adjutor meus esto.

Uuis min helfare.

So uuieo ih liberum arbitrium (selb uuala) habe , ih ne mag doh nio uuola getuon ane dina helfa.

Ne derelinquas me neque despicias me Deus salutaris meus.

Du ne ferlazest mih , du ne ferschest mih, Got min haltare.

10. *Quoniam pater meus & mater mea dereliquerunt me.*

Uuanda min fater unde min muoter *die mih zugen , alde Adam unde Eva* habent mih ferlazzen.

Dominus autem assumsit me.

Uuaz ist umbe daz ?

Mih habet Got ze sih kenomen.

11. *Legem pone mihi Domine in via tua & dirige me in semita [semitam rectam] recta propter inimicos meos.*

Uuanda daz so ist , nu sezze mir ea in dinemo uuege. *Sezze mir in Christo legem (ea) der uuarer uueg ist* , rihte mih an den rehten uueg, *daz chit. Lere mih dine scriffte , umbe mina fienda , daz sie mih aba uuege ne leiten.*

12. *Ne tradideris me in animas tribulantium me.*

In dero uuillen ne selest du mih , die mih trebenont,

daz chit treibent unde iagont , so saul tuot , unde sine holdon.

Quoniam insurrexerunt in me testes iniqui.

Uuanda mir analigent unrehte iehara.

Et mentita est iniquitas sibi.

Unde daz unreht habet kelogon imo selbemo *ze freison nals mir. Diz mag fernomen uuerden fone Doeg idumeo , der in unde Abimelech sacerdotem zeh rates uuider demo chuninge.*

13. *Credo videre bona Domini in terra viventium.*

Nu ist aber min drost ze gescheine Gotes kuot in dero lebendon lande.

Ih uuirdo irgezzet in terra viventium (lande lebendon) des ih hier lido in terra morientium (lande todendon.)

14. *Exspecta Dominum viriliter age & confortetur cor tuum & sustine Dominum.*

Pit echert Gotes , kehabe dih comelicho, habe bald herza unde bit sin.

Er chumet unde loset dih. Daz ist consilium (rat) propheta (Davidis) alde vox respondentis (stimma inchedentis) Dei.

Psalmus

---

v. 7. Interpret.

De unico illo, quod desidero. ℣. 4. —— Tu bene nosti, quid illud sit, quod cor meum desiderat. ——

v. 8. Interpret.

Hoc est omne, quod volo : de hoc exaudi me, hoc largire mihi.

v. 9. Interpret.

Hoc est, ne appareat mihi talis indignatio, ut tu eam (faciem) avertas e me. Aut hoc dicitur : in judicii die, ne vertas eam a me, e peccatis meis avertas eam, non e me. —— Quantumvis ego lib. arb. habeo, nec tamen possum ego bonum operari sine tuo auxilio.

v. 10. Interpret.

Quoniam pater meus & mater mea, qui me generarunt, aut Adam & Eve dereliq. —— Quid deinde?

v. 11. Interpret.

Quæ quom ita sint, jam pone mihi legem in tue semita, Pone mihi in Christo legem, qui vera via est, dirige &c. Hoc est : doce me scripturam tuam, propter inimicos meos, ut ne me de via seducant.

v. 12. Interpret.

In istorum voluntatem (istorum libidini) ne reliqueris me, qui me tribulant h. e. urgent & persequuntur, ut Saul fecit & ejus fideles. —— Sibi ipsi in nocumentum non mihi. Hoc potest intelligi de Doeg Idumæo, qui ipsum (Davidem) & Abimelechum Sacerdotem prodidit Regi.

Nota.

Cassiodorus hic. *Testes ut Doeg & alii accusatores David.*

v. 13. Interpret.

Ego ero recreatus in t. v. quod hic patior in t. m.

Nota.

Ze gescheine Gotes kuot, ad videnda Dei bona. Mendum hic est & pro *gescheine*, quod esset *comparere*, legendum *gesehine*, videre, ad videndum.

v. 14. Interpret.

Ipse venit & liberat te. Hoc est consilium Prophetæ Davidis, sed vox respondentis Dei.

Ad

Psalmus XXVII.
Hebr. XXVIII.

Ipsius David.

VOx (stimma) Christi in passione (martire.)

1. *Ad te Domine clamavi* [*clamabo*] *Deus meus ne sileas à me.*

Ze dir fater hareta ih Got miner, stille ne sist du fone mir,

daz chit kesceiden ne sist du fone mir.

Ne quando taceas à me

i. ne separes divinitatem verbi tui ab eo quod homo sum. Ne laz mih ane Gotheit mennischen sin.

Et ero similis descendentibus in lacum.

Uuanda so bin ih kelih dien sih souffenten in den se,

die disa uuerlt minnont.

2. *Exaudi Domine vocem deprecationis meæ, dum oro ad te.*

Kehore *mih in cruce*, so ih chede: *Pater ignosce illis, non enim sciunt quid faciunt. Fater plaz in, sie ne uuizzen uuaz sie tuont.*

Dum extollo manus meas ad templum sanctum tuum.

So ih ufheue mine hende, *unde ih sie strecche in in cruce, dien* ze *heili die* din hus *uuerden suln.*

3. *Ne simul tradas cum peccatoribus animam* [*me*] *meam.*

Sament dien sundigen ne ferliesest du mina sela.

Et cum operantibus iniquitatem ne perdas me.

Unde sament ubeltatigen ne ferlierest du mih.

Qui loquuntur pacem cum proximo suo, mala autem in cordibus eorum.

Die mit *mir* iro gelegenen minnechlicho chosont, *alsus chedendo: Magister scimus, quia verax es & viam Domini in veritate doces. (meister unir uuizzen, daz du geuuare bist unde Gotis uueg keuuaro lerest)* unde iz aber ubelo meinent in iro herzen.

4. *Da illis secundum opera ipsorum & secundum nequitiam studiorum* [*adinventionum*] *ipsorum.*

Lono in nah iro uuerchen, unde nah dero argtahtegi iro ilungo,

daz sie demo unsundigen ilton taron, der hara cham sie zelosenne.

Secundum opera manuum earum tribue illis.

Lono in nah iro uuerchen.

Daz sie mit luginen chamen, do man in uuarheit sageta

Redde retributionem eorum ipsis.

Mit iro lone lono in,

daz sie selben iro lugeheit petriege.

5. *Quoniam non intellexerunt opera Domini.*

Also iz ouh kenaren ist, uuanda sie Gotes uuerch *an Christo* ne bechandon, *noh umbe nuaz in sin fater hara santi.*

Et in opera manuum ejus.

Noh an siniu zeichen ne dahton,

din er in fore teta.

Destrue illos & non ædificabis eos.

Umbe die sculde store sie, unde furder ne zimbero sie.

Iro riche uuerde fone Romanis so fertiligot, daz is furder ne hein geuuabt ne si.

6. *Benedictus Dominus quoniam exaudivit vocem deprecationis meæ.*

Kelobot si Got, daz er mih fernomen habet minero digi,

unde er iz al frumet nah minero beto.

7. Domi-

AD PSALMUM XXVII.
Hebr. XXVIII.

v. 1. Interpret.

AD te, pater, clamavi, Deus meus, taciturnus ne sis a me, h. e. separatus oe sis tu a me. —— Ne finas me sine divinitate hominem esse. Alioquin enim sum ego similis his, qui se suffocant in mare, qui hoc seculum amant.

Not. I.

Vox Christi in passione. Sic & S. Hieronymus: *Psalmus vocem habet ipsius Mediatoris, passionis in conflictu loquentis ad Patrem.* S. Augustinus: *Ipsius Mediatoris vox est, manu fortis in conflictu passionis.* Nicolaus de Lira de Davide profugo ab Absolone expooit hunc Psalmum, & anagogice de qnovis fideli afflicto: quæ vero de poniendis inimicis sequuntur, non zelo vindictæ, sed justitiæ dici.

Nota. II.

Clamavi, *bareta*, oofter. Sic & S. Hieron. & S. Augustinus. Græci ανεκράξομαι. clamabo. Ebr. clamo. Sic & vetus versio MS. *Ich ruffe zu dir.*

Not. III.

Deus meus. Sic Græci & Latini. At Ebræos textus habet צורי *Tzuri*, quod S. Hieronymus interpretatur *Fortis meus.* Recentiores: *Petra mea.*

v. 2. Interpret.

Exaudi me io cruce, quando dico: Pater ignosce &c. Dum extollo —— & eas extendo in cruce his in salutem, qui tua domus (templom) fieri debent.

v. 3. Interpret.

Cum peccatoribus ne dereiinquas animam meam. —— Qui mecum, proximo eorum, amabiliter loquuntur, sic dicendo: Magister scimus &c. Et id vero pessime sentiunt in cord. eor.

v. 4. Interpr.

Retribue istis secund. op. eorum & secundum nequitiam festinationis eorum, quod innocenti festinarunt nocere, qui huc venerat ad redimendum eos. —— Redde eis —— quod mendaciis venerunt, quum istis veritas prædicaretur. —— Ut seipsos istorum mendacitas defraudet.

v. 5. Interpret.

Sicut etiam id ita contigit, quoniam ipsi Dei opera in Christo non confessi, nec ob quid ipsum Pater ejus huc miserat. Nec de signis maooum ejus cogitarant, quæ istis antea fecerat. Propter hanc culpam destrue eos, & deinceps ooo &c. Istorum regnum a Romanis sic destruatur, ut oolla deinceps memoria sit.

v. 6. Interpret.

Atque id omne largitur secondum meam petitionem.

v. 7. In-

7. *Dominus adjutor meus & protector meus.*

Er ist min helsare *in dero note dero passionis (martiro)* unde min schirmare *in dero immortalitate resurrectionis (untodigi urstendido.)*

Et in ipso speravit cor meum & adjutus sum.

Unde an in fersah ih mih, unde dannan ist ist mir geholfen.

Et refloruit caro mea

i. resurrexit caro mea.

Unde dannan ist irstanden min fleisg.

Et ex voluntate mea confitebor illi.

Unde also mih lustet, so icho ih imo.

Uuillo uualtiga geiiht tuon ih imo an dien, an dien ih pin, die mine fideles sint.

8. *Dominus fortitudo plebis suæ.*

Truhten *fater miner* ist starchi sines folches,

daz an in geloubig uuirdet nah minero resurrectione (urstendida.)

Et protector salutarium Christi sui est.

Unde er ist scirmare dero heilhafton sines keuuiehten.

Die sint heilhafte dero heili Christus ist.

Salvum fac populum tuum Domine & benedic hereditati tuæ.

Kehalt truhten dinen liut, unde tuo segen dinemo erbe,

sone demo du ze mir chade: Postula à me & dabo tibi gentes hereditatem tuam. (Pite mih ih kibo dir diete in erbe.)

Et rege eos & extolle illos usque in æternum.

Rihte sie hier, unde heue sie hinnan *in vitam æternam (euuigen lib.)*

Psalmus David XXVIII.
Hebr. XXIX.

Consummationis [in consummatione] tabernaculi. Diz ist daz sang dero folletanun berebergo, daz chit, in dero hier zesehtenne ist contra Diabolum (uuider niderrise.) Vox (stimma) propheta ad fideles (ze gloubigen) in Ecclesia.

1. *Afferte Domino filii Dei, afferte Domino filios Arietum.*

Kotes chint pringent truhtene, bringent imo diu chint dero uuidero,

Daz chit Apostolorum. Iro chint pringt er, unnh selben bringent imo. Duces gregis sint sie, daz chit, sie uuisent den liut, pediu heizzent sie arietes.

2. *Afferte Domino gloriam & honorem.*

Pringent imo *uuola uuerchondo* guollichi unde era.

Afferte Domino gloriam nomini ejus.

Pringent guollichi sinemo namen.

Preitent sinen namen uber al.

Adorate Dominum in aula [atrio sancto] sancta ejus.

Petont in sinemo palatio (falanzo) daz sint uuueria herzin.

3. *Vox Domini super aquas.*

Sin stimma *schillet* uber diu uuazzer,

daz chit uber die liute, dien er chundet sin ea.

Deus Majestatis intonuit.

Got dero magenchrefte irdonerota.

Der mahtigo Christus kebiutet prutelicho uzer demo uuolchene sines lichamen, daz uuir pœnitentiam (riuuua) tuen.

Dominus

---

v. 7. *Interpret.*

Ipse est adjutor meus in angustia passionis. —— Volo validam confessionem facere ipsi in his, in quibus sum, qui mei fideles sunt.

S. Augustinus:

Unde jam consumto mortis metu, non timoris necessitate sub lege, sed libera voluntate cum lege confitebuntur illi qui credunt in me: in quibus quia ego sum, ego confitebor.

v. 8. *Interpret.*

Dominus, Pater meus, est fort. &c. Quæ in eum creditura est post resurrectionem meam. —— Hi sunt salutares, quorum salus Christus est. —— *du* qua ad me dixisti: Postula a &c.

Ad Psalmum XXVIII.
Hebr. XXIX.

v. 1. *Interpret.*

Hoc est canticum confecti hospitii (pro Arca fœderis *1. Par. XVI.*) h. e. in quo pugnandum est &c.

Nota.

In Ebræo ista inscriptio non habetur. LXX. vero habent: Ἐξοδίου σκηνῆς, vel ut in Alexand. Cod. ἐξοδίου σκ. Ἔξοδος & ἐξόδιον inter etiam finem & exitum rei denotat: in qua significatione S. Hieronymus interpretatur: *In consummatione tabernaculi.* Referendum itaque hoc carmen ad introductionem Arcæ fœderis in tabernaculum a Davide constructum, *1. Par. XVI. sq.*

Interpret.

H. e. illorum filios adfert ipse, vos ipsos adferte ipsi. Duces gregis sunt illi, h. e. ducunt populum, unde dicuntur arietes.

Not. I.

Kotes chint, Dei filii, ita & LXX. υἱοὶ Θεοῦ. Quos secutus Latinus. In Ebræo בני אלים *Benei-Elim.* Id quod S. Hieronymus vertit *filios arietum.* Coccejus: *Filii deorum.* Buxdorffius: *Filii fortium* אל *El* enim & Fortem & Deum significat. איל *Ajil* vero arietem.

Not. II.

Filios arietum, diu kint dero uuidero. Sic enim LXX. υἱοὺς κριῶν. Ebræus: כבוד ועז *Cabod vaoz.* Quod S. Hieronymus reddit: *Gloriam & imperium.* Nec vocabula Ebræa aliquid commune habent nec cum filiis nec cum arietibus. Oportuit igitur LXX. aliter legisse.

v. 2. *Interpret.*

Afferte ipsi bene operantis (opera) gl. &c. —— Extendite ejus nomen ubique. Orate in ejus Palatio, adsunt vestra corda.

Not.

In palatio vel atrio, ἐν αὐλῇ LXX. At Hebræus textus: בהדרת־קדש *Be-baderath-kodasch*, in decore sanctitatis. Quasi LXX. legerint: חצרות *chazeroth*, atriis.

v. 3. *Interpret.*

Ejus vox insonuit super aquas, h. e. super populos quibus ipse nunciat suam legem. Potens Christus præcipit terribiliter ex nube corporis sui, ut faciamus pœnitentiam.

S. Augu-

Dominus super aquas multus.

Obe manigen uuazzeren *sizzet er. Manige sint sin sez, uuanda er an in buuuet, so er sie prædicando becheret.*

4. *Vox Domini in virtute.*

Sin stimma ist in chrefte *uuanda si gemag filo, unde getuet mahtige die, die iro gelos sint.*

Vox Domini in magnificentia.

Sin stimma ist in michel uuerchungo.

Sie becheret sie in michelin uuerch.

5. *Vox Domini confringentis cedros.*

Sin stimma diu ist stimma des prechenten die cedros *i. superbos (die uberuuan.)*

Et confringet Dominus cedros Lybani.

Uffen lybano monte (berge) uuerdent die hohesten cedri, die brichet er. Die hohost hestigen sint in uuerlte, die gediemuotet er.

6. *Et comminuet* [comminuit] *eos* [*eas*] *tanquam vitulum lybani.*

Uude gediemuotet sie nah imo selbemo. Victima (friscinch) uuas er patri, victimu uuerdent sie imo. Vitulus Lybani (chalb) uuas er, uuanda er iruuelet chalb uuas, solih diu sint, diu ufen lybano geuueidot uuerdent.

Et dilectus sicut filius unicornuum.

Unde des fater trut uuirdet mennischo unde irstirbet, also einer dero iudæorum.

7. *Vox Domini intercidentis i. dividentis flammam ignis.*

Sin stimma ist des scheidenten daz fiur,

daz chit die uuuotiger, dieu filo heiz ze imo uuas, uuanda halbe uum er sie ze sih, halbe feruuarf er sie.

8. *Vox Domini concutientis solitudinem* [*desertum.*]

Sin stimma ist des irscultenten daz einote.

Das chit dero herzen, die ane Got uuaren, tuot er sih erchomen.

Et commovebit Dominus desertum Cades.

Unde er eruueget dia uuuosti cades.

Also er in Cades teta rinnen uuazzer uzer steine, so tuet er fone imo chomene scripturas (scrifte) rinnen in desertum gentium (in uuuosti dieto.) Er ist selbo der stein, also iz chit. Petra (stein) autem erat (uuas) Christus. 1.Cor.X.4.

9. *Vox Domini præparantis* [*perficientis*] *cervos,*

hoc est veloces ad intellectum (rosche ze fernumiste.)

Sin stimma ist des, der sih dero hirzo geuuarnot,

die dia uueida niezen suln.

Et revelabit condensa

i. Silvas. Dien hirzen induot er die uualda.

Er lazet sie in die tougeni dero scripturarum (scrifto.)

Et in templo ejus omnes dicent gloriam.

Unde in sinero *Ecclesia* (chilichun) sagent sie alle sina guollichi,

iegelih gagen sinemo mezze.

10. *Dominus diluvium inhabitat* [*inhabitare facit.*]

Truhten habet sin gesaze an dero fluohte.

Truhten uuas in dero arcu, sament dien sinen, do sie in dero flute saz. So ist er nob kesezzen sament dien sinen in dero Ecclesia, diu in mitten fluctibus seculi (uuellon uuerlte) uueibot, daz er sia uu behalte, also er do behielt diu arcom mit dero Ecclesia (prut samenunga) bezeichenet uuard.

Et sedebit Dominus Rex in æternum.

Unde *dara nah* sizzet er richesondo iemer.

11. *Domi-*

S. Augustinus:

DEUS Majestatis de nube carnis terribiliter pœnitentiam prædicavit.

Interpret.

Super multas aquas sedet ipse. Multæ sunt ipsius sedes, quoniam in iis habitat, quendo eos prædicando convertit.

v. 4. Interpret.

Quoniam illa prævalet multum, & fecit potentes eos, qui eam auscultant. —— Ipse convertit eos in magnis operibus.

S. Augustinus:

Vox Domini magna faciens in eis.

v. 5. & 6. Interpret.

In monte Libano exsistunt cedri altissimæ, has frangit. Qui in summum adscenderunt in mundo, hos humiliat. Et humiliat eos secundum seipsum. Victima erat Patri, victima fiunt ipsi. Vitulus Libani ipse erat, quoniam electus vitulus erat, tales sunt hi, qui in Libano pascuntur. Atque Patris dilectus factus est homo & mortuus, sicut aliquis Judæorum.

S. Augustinus:

Nam & ipse dilectus atque unicus Patri exinanivit se nobilitate sua, & factus est homo, sicut filius Judæorum, ignorantium justitiam Dei & superbe jactantium tanquam singularem justitiam suam.

Nota.

Tanquam vitulum Libani. S. Hieronymus notat: Pro hoc in Hebræo habet: *Et vitulus Libani.* Sicut confringit vitulus de cornibus virgulta teners, ita Christus confregit Judæos. At in veritate Hebraica habes: *Quasi vitulus. Libanus &c.* LXX. ὡς τὸν μόσχον τὸν Λίβανον. Recentiores: *Fecit saltare eos sicut vitulum. Libanum &c.*

v. 7. Interpret.

Hoc est, persecutores, quibus multus ardor adversus ipsum erat; namque partim recepit ad se, partim reprobavit.

S. Augustinus:

Vox Domini per ardorem concitatissimum persequentium se sine ulla sua læsione transeuntis, vel dividentis furentem iracundiam persecutorum suorum, ut alii dicerent: *Nunquid forte ipse est Christus?* alii: *Non, sed seducit populum.* Atque ita præcidentis insanum tumultum eorum, ut alios in charitatem suam trajiceret, alios in malitie eorum relinqueret.

v. 8. Interpret.

Hoc est, illorum corda, qui sine Deo erant, facit se consequi. Sicut in Cades fecit fluere aquam ex petra, sic facit a se venientes scripturas fluere in d. g. Ipse est illa Petra, sicut dicitur: Petra autem &c.

v. 9. Interpret.

Cervos, qui pascuis frui debent. Cervis aperit sylvas. Dimittit eos in mysteria scripturarum. —— Quilibet secundum suam mensuram.

Nota.

Præparantis, S. Augustinus legit: *perficientis.* Veritas Ebraice: *obstetricans cervis.* Noster utitur verbo, *sih der Hirzo geuuarnon.* Vulgatam sequens. *Geuuarnon* autem *der Hirzo*, est cervos custodire sepimento, *im Thiergarten.* Quod & cum Græco [illegible] convenit, quod inter alis etiam congregare, consociare notat.

v. 10. Interpret.

Dominus habet suam sedem ad diluvium. Dominus erat in Arca cum suis, quum in undis sederent. Ita est adhuc sedens cum suis Ecclesie quæ in mediis fluctibus

 seculi

11. *Dominus virtutem populo ſuo dabit.*

Truhten gibet herti ſinemo liute *ze irlidenne die uuella, unde die dunſte dirro uuerlte, uuanda er in hier uebeinen fride ne habet gebeizzen.*

Dominus benedicet populo ſuo in pace.

Nah demo ende dirre uuerlte tuot er ſegen ſinemo liute in fride,

den frido habent ſie an imo ſelbemo.

Diſen *pſalmum zierrent miſſeliche zuſpilunga, die alluſiones beizzent. Alſo diu iſt ad arietes (ze uuideren) unde diu ad cervos (ze birzen) unde ad unicornes (ze einburnon) unde ad vitulum Lybani (ze chalbe uualdis.) Alluſiones ſint, die dingolib ſpilelicbo des cruozent, unde darazue gezellent, daz ſinero tate alde ſineme ſite, alde ſineme namen geuallet. Se an Virgilio iſt, daz er chad. Iguemque excudit Achates (daz ſiur ſchurſta ſteinuuch.) Uuola chad er den ſchurfeuden ſtein, der ſinen namen habeta. Solche ſint in vita Sancti Galli (in lib puoche) diu metrice (ze metre) getan iſt, dar diu officia (ambaht) geſezzet uuerdent. Nota ſeptem voces Pſalmi Spiritus Sancti.*

Pſalmus XXIX.

Hebr. XXX.

1. *CAntici dedicationis [in dedicatione] domus David.*

Diz iſt froſang dero uuiehi Davidis huſes.

Unſer David iſt Chriſtus, ſin bus iſt der ſin lichamo daz bus uuard kezimberot in incarnatione (in Getis keburte) unde geniuuuot in reſurrectione (in urſtende.) Diu innovatio (der niuuuot) beizet dedicatio (bus uuei.) Pediu iſt daz dedicatio, daz man niuuez bus peginnet pruchen.

2. *Exaltabo te Domine quoniam ſuſcepiſti me, nec delectaſti inimicos meos ſuper me.*

Ih purliehon dih truhten *chit filius ad patrem (ſun ze fatir.) Dih ketuon ih mare in allero uuerlte,* uuanda du mih inphangen habeſt *unde geſezzet habeſt ze diuero zeſuuun,* noh minen fienden ne uuillotoſt an mir, *ſid ih mines tanches irſtarb uube fone bello unde fone tode mih tate irſtan uuider ire uuillen.*

3. *Domine Deus meus clamavi ad te & ſanaſti me.*

Truhten Got miner ze dir hareta ih, *doh ih in morte (uſſen berge) beteta fore demo tode,* unde fone diu geheiltoſt du mih *in reſurrectione, daz chit an dero dedicatione (niuuunge.)*

4. *Domine abſtraxiſti ab inferis animam meam.*

Du fuortoſt mina ſela ſone hello,

do ih andere ſcla dannon fuorta.

Salvaſti me à deſcendentibus in lacum.

Du

ſeculi pendet, ut eam conſervet, ſicut ſervavit arcam, cum qua Eccleſia præfigurata fuit. —— Et poſtea ſedet is regens ſemper.

v. 11. *Interpret.*

Ad tolerandos fluctus atque turbines hujus ſeculi, quoniam hic eis nullam pacem promiſit. —— Poſt finem hujus ſeculi faciet benedictionem ſuo populo in pace, pacem habent illi in ipſomet.

** ** **

Hunc pſalmum ornant diverſæ alluſiones, qualis ad arietes & ad cervos & ad unic. & ad vitulum ſylvæ. Alluſiones ſunt, quæ realitet ludendo id nominant, & aliquo referunt, quod iſtius factis aut moribus (naturæ) vel nomini convenit. Sicut apud Virgilium eſt, quod dicit.

Iguemque excudit achates.
Das fiur ſchurſta ſteinunch.

recte dicit excudentem lapidem, qui nomen proprium bahehat. Tales ſunt in Vita S. Galli quæ Metrice ſcripta eſt, ubi officia recenſentur. Nota ſeptem voces Pſalmi Spiritus Sancti.

Nota I.

Alluſionis voce latius utitur, ut Tropos ac Metaphoras comprehendat. *Metaphoræ* enim, inquit Flacius, *alluſiones* aut ſimilitudines hreviſſime tactæ, ingentem rerum copiam complectuntur, quam Scriptura non plane evolvit, & quæ ſeqnuntur apprime huc facientia, P. 2. *Clav. de Styl. S. Lit. Tr. V. p. 501.*

Nota II.

Vita S. Galli carmine deſcripta nondum edita extare dicitur in MS. Cod. S. Galli apud Helvetios, ſed adeo vitioſe exarato, ut ſolo ex eo in lucem dare, temeritatis potius, quam diligentiæ eſſe, H. Caniſius putarit, *T. 6. Antiq. Lect.* Voſſ. *L. 2. de Hiſt. Lat. c. 33.*

Nota III.

Officia *Officialium Dominorum Monaſterii S. Galli* intelligo, quæ ex veteri membrana in proſa recenſentur *T. I. Rer.* Alem. *pag. 88.* Goldaſti: *Hi quatuor Domini miniſtrant Abbati, cum Princeps creatur in aula Imperatoris: Dux Sueviæ eſt dapifer Monaſterii, cujus vices gerunt milites de Bichelſac. Comes de Hochenberg eſt Pincerna, cujus vices gerunt milites dicti Schencken de Landegg. Dominus de Zorn eſt Mareſcalcus, cujus vices gerunt milites dicti Marſchalken de Mamertzhofen. Dominus de Regensperg eſt Camerarius, cujus vices gerunt milites dicti Gielen de Glatburg.*

Not. IV.

De ſeptem vocibus pſalmi Spiritus S. neſcio quid habendum. Sed videtur mihi eſſe aliquod aſſumentum a Notkero plane alienum.

Ad Psalmum XXIX.

Hebr. XXX.

v. 1. *Interpret.*

NOſter David eſt Chriſtus, domus ejus eſt ipſius corpus. Hæc domus fuit ædificata in incarn. & renovata in reſurr. Hæc innovatio vocatur dedicatio. Propterea eſt hæc dedicatio, quoniam nova domo incipimus uti.

Nota.

Seqnitur & hic Notkerus S. Hieronymum & Auguſtinum. Quorum hic: *In finem Pſalmus lætitiæ* (Frohſang) *reſurrectionis atque in immortalem ſtatum mutationis atque innovationis corporis, non tantum Domini, ſed etiam totius Eccleſiæ. Nam ſuperiori Pſalmo tabernaculum conſummatum eſt, ubi babitamus belli tempore: nunc autem domus dedicatur, quæ in ſempiterna pace permanebit. Chriſtus totus itaque loquitur.*

v. 2. *Interpret.*

Ait filius ad P. Te faciam celebrem in toto mundo, —— Et collocaſti ad tuam dextram. —— poſtquam ſponte mea mortuus & ab inferno & a morte me feci reſurgere contra iſtorum voluntatem.

v. 3. *Interpret.*

Cum ego in m. orabam ante mortem, & exinde ſanaſti &c. i. e. in dedicatione, renovatione.

v. 4. *Interpret.*

Quum ego alias animas inde ducerem. —— h. e. a peccatoribus, qui me perſequuntur, qui ſe ſuffocant in abyſſum peccatorum.

v. 5. In-

Du hielte mih fore dien sih souffentem in den se,
daz chit fore dien sundigen, die min abton, die sih suften in die tiefi dero sundon.

5. *Psallite Domino sancti ejus.*

Singent *unde danchont* des truhtene ir sine heiligen,
uuanda ir sament imo irstanden bint, unde ir nah imo farin sulint, dara er geuaren ist.

Et confitemini memoriæ sanctitatis ejus.

Unde iehent knadon sinero heiligun gehuhte.
daz er iemer ne irgaz doh ir sin irgezen habetint.

6. *Quoniam ira in indignatione ejus.*

Unanda irbolgeni ist in sinemo zorne.
Tot cham in fone sinemo zorne, do primum peccatum (diu erista sunda) gescah.

Et vita in voluntate ejus.

Unde *euuig* lib *cham in, echert fone sinemo uuillen ane iuuuere frehte.*

Ad vesperum demorabitur fletus.

Ze abende tuelet der uuoft.
Post meridiem, do lumen sapientiæ zegieng Gen. 3. 8.
(lieht uuistonis s. quando tenebræ factæ Matth. 27.45.
sunt super omnem t. i. luctus pœnitentiæ)
do fieng er ana unde uuereta sid (beati Matth. 5. 4.
qui lugent.)

Et ad matutinum letitia.

Aber zeuohtun chumet diu freuui.
Si chumet in resurrectione (in urstende) in novissimo die (an demo iungestin tage.) Au demo zite (nota tempus novissimæ resurrectionis) so Christi resurrectio gescah, so gesciebt die iungesta resurrectio. Mit dero ererun uuard diu anderiu gezeichenet.

7. *Ego autem dixi in abundantia mea non movebor in æternum.*

Do ih *in pardyso* uuas in minero gnuhte, *unde ih Got habeta unde ih niehtes ne irrota,* do chad ih, furder ne uuirdo ih keuuehselot *furder ne uuirdo ih mortalis (todich.) Iz ist uuar, daz serpens (der uuurm) chit. Non morte moriemini (ir ne sterbint todis.)*

8. *Domine in voluntate tua præstitisti decori meo virtutem.*

Truhten *nu uueiz ih, daz ih fone mir selbemo guot ne habeta, unde* du dines tanches mina zieri starhtost.
Unde daz scinet dar ana.

Avertisti faciem tuam à me, & factus sum conturbatus.

Daz du dih fone mir uuantost, unde ih sar gelcidegot uuard,
unde fone immortali mortalis (untodigemo todig) uuard.

9. *Ad te Domine clamabo, & ad Deum meum deprecabor.*

Uuanda mir so gesceben ist, pediu haren ih ze dir, *daz du mih nu humilem (mezmuotin) geborest unde inphahest, den du do superbum (ubermuotin) feruuurfe. Alde iz uuirt fone Christo haz fernomen alsus.*

7. Ih chad in minero genuhte, *diu in plenitudine Deitatis (in uolli Gotheite) ist,* niemer ne uuirdo ih iruueget, *nube state bin ih.*

8. *Du fater gabe uuilligo die chraft minero zieri, daz ih uuare Speciosus præ filiis hominum (sconero mennischon chindin.)* Du uuantost fone mir diu anasiune, *unde ne uuare mir fore dero passionis (martro) pediu uuard ih tristis usque ad mortem (unfro unz an diu toth.)*

9. Fone diu haren ih *mit dirro digi ze Gote.*

10. *Quæ*

v. 5. Interpret.

Cantate & gratias agite —— quoniam vos cum ipso resuscitati estis, & vos post ipsum adscendere debetis, quorsum ipse adscendit. —— ut ne vestri obliviscatur, etsi ipsi ejus obliti fueritis.

v. 6. Interpret.

Mors venit vobis de ejus ira, quum pr. p. contigit. Et æterna vita venit vobis, solum de ejus voluntate, sine vestris viribus. —— tunc cœpit & duravit hucusque. —— Venit in res. In illo tempore, quo C. R. facta, sic fit novissima resurrectio. Per priorem posterior præfiguratur.

v. 7. 8. 9. Interpret.

Cum ego in Paradiso eram, in abundantia mea, & Deum habebam, & nihil deficeret, tunc dixi: deinceps non mutabor, deinceps non ero mortalis. Verum est, quod serpens dicit: Non mort. m.

℣. 8. Domine nunc scio, quod ego de me ipso boni nil habui, atque tu tua sponte meum decorem confortasti. Et hoc apparet exinde: Quod Tu te a me avertisti, atque ego vehementer læsus eram, & ex imm. mortalis factus.

℣. 9. Quoniam mihi ita contigit, itaque clamo ad te, ut me nunc humilem audias & suscipias, quem tu tunc superbum reprobaveras.

Not. I.

Interpretatus hactenus Psalmi hos versiculos Autor de Adamo ejusque posteris. Secutus S. Hieronymum hic: *Vox Adam in Paradyso; quia sine fine ibidem se putabat esse.* Et S. Augustinum in II. Enarratione hujus psalmi: *Quæ illi* (homini) *abundantia erat quando constitutus est homo in paradiso, quando nihil deerat illi, quando Deo fruebatur. Sed dixit: Non movebor in æternum.* Verum enim vero quum & SS. Patres illi, & supra Notkerus hunc psalmum de Christo intelligendum dixerint, ideo alteram Notkerus subjungit interpretationem horum trium versuum, quæ Latine ita habet:

Interpret. altera:

Aut hoc de Christo melius intelligitur, ita:

℣. 7. Dixi in mea abundantia, quæ in pl. d. est, nunquam ego movebor, sed stabilis sum ego.

℣. 8. Tu Pater dedisti sponte virtutem mei decoris, ut essem sp. &c. Tu avertisti a me tuam faciem, nec erat (reversa) mihi ante pass.

℣. 9. Propterea factus sum tristis. Exinde clamo ego his precibus ad DEUM.

Nota II.

Amplexus hunc intellectum etiam Bruno Episcopus: *Abundantia erat Filio semper Virginis Mariæ: quod verbum caro factum est & habitavit in nobis. Jure dicebat se moveri non posse in æternum, a DEO scilicet, cui sua Majestas confidentiæ dona præstabat. Vox Christi asserit, sibi homini datam desuper virtutem a Patre. Virtutem scilicet illam, qua non movetur a DEO. A Christo vertit faciem quando passioni eum exposuit & cœpit parere & turbari & mæsta esse humanitas & carnis infirmitas. Ad te Dom. clamabo. Christus Dominus hoc dicit, qui in cruce clamavit: cum pro redemto populo patrem interpellavit.*

v. 10. *In-*

10. *Quæ utilitas in sanguine meo dum descendo in corruptionem?*

Uuara zuo toug danne *effosiu sanguinis mei* (uzchuz minis pluotis) ube ih chomen sol in *putrefactionem* (in fuli) *also andere mennischen. Uueo sol ih anderen geben drost resurgendi (irstannis) ube ih selbo sar ne irstan unde in daz ne ougo so ih kebiez?*

Numquid confitebitur tibi pulvis aut annunciabit veritatem tuam?

Lobet dih daz stuppe, alde ehundet daz dina uuarheit?

Uuirdo ih redactus in pulverem (prabt ze stuppe) uuar sint danne die ih ozfrumme prædicare Evangelium omni creaturæ? (predigoo potinbrot allero geschephido.)

11. *Audivit Dominus & misertus est mei, & Dominus factus est adjutor meus.*

Daz kebet kehorta truhten unde half mir.

Dia helfu fernemeo.

12. *Convertisti planctum meum in gaudium mihi.*

Du beehertost minen uueinod in mendi.

Mioen tod bechertost du in gaudium resorrectionis (in mendi irstandini.)

Concidisti saccum meum

i. mortalitatem meam

& circumdedisti me lætitia.

Du zebrache mina harrun unde uuatost mih mit freuui.

Du name mir ahn mortalem carnem (todigen lichamen) unde gabe mir inmortalem (untodigio.)

13. *Ut cantet tibi gloria mea.*

Daz dir nu singe min *Gotelicha* guollichi *nals min mennifcina smahi.*

Et non compungar.

Unde ih *anauuert* kesteehot ne uuerde, *so ih in cruce uuart, noh die mina gestechot ne uuerden mit dero conscientia pecatorum (geuuizzedo sundon)* *uuanda in min passio (martra) ist peccatorum remissio (sundoo ablaz.)*

Domine Deus meus in æternum confitebor tibi.

Truhten Got dih loben ih iemer,

In futuro seculo (in deru chunstigun uuerlte) loben ih dih iemer in membris meis (in mioen liden.)

Psalmus XXX.

Hebr. XXXI.

v. 1. Ipsi David Extasis [in finem Ps. David pro exstasi.]

SElbemo David uuirt nu gesungen in excessu mentis, daz chit in binauuorteni des muotes. Diu binauuortini gesciehet sone revelatione (Gotes offeno) alde sone pavore (forhtu) ze dien beiden mag excessus hier in disemo psalmu sernomen uuerden. Ao demu Christus sprichit totus (aller) daz chit, caput & membra (houbit unde lide) pavorem augendo an sinen membris.

2. *In te Domine speravi non confundar in æternum.*

An dih Truhten gedingta ih, seameg ne uuerde ih euuiga,

so die uuerdent, die geborren suln: Ite in ignem æternum (farint in daz euuiga fiur.) Math 25.41.

In justitia tua libera me.

In dinemo rehte lose mih *nals in minemo.*

3. *Inclina ad me aurem tuam.*

Helde ze mir din ora.

Chum hara nider ze uns menniscon.

Accelera ut eruas me.

Spuotigo lose mih.

Scheid mih er sone sundigen, er finis seculi (ende uuerlte) chome. Alde tuo mih spuotigo resurgere (irstan.)

Esto mihi in Deum protectorem & in domum refugii ut salvum me facias.

Uuis mir sceerm unde hus tara ih zuofluht habe.

Daz du mih kebaltest in demo hus immortalis corporis (untodigi des lichamen.)

4. *Quia*

---

v. 10. Interpret.

Sicut alii homines. Quomodo ego aliis dedero solatium resurrectionis, si ipse sane non resurgam? & eis id non ostendo, quod promisi? Si fuero redactus in p. qui sunt tunc, quos emittam prædicare &c.

v. 11. 12. Interpret.

Orationem hanc audivit &c. Auxilium percipite: Meam mortem convertisti in g. &c.
——— Tu abstulisti m. e. & dedisti mihi immortalem.

v. 13. Interpret.

Ut tibi nunc cantet mea divina gloria, non mea humana humilitas.

S. Augustin.

Ut jam non plangat, sed cantet tibi, non humilitas, sed gloria mea: quia jam ex humilitate exaltasti me.

Interpret.

Et ego denno ne configar, sicut in cruce contingebat, nec mei configantur conscientia peccatorum, quoniam iis mea passio est p. v. ———

Ad Psalmum XXX.

Hebr. XXXI.

v. 1. Interpret.

IPsi David nunc canitur in excessu mentis. Excessus mentis fit a Revelatione Dei aut a pavore. De utroque potest excessus mentis in hoc Psalmo intelligi: dum Christus loquitur totus, h. e. caput & membra, pavorem augendo in f. m.

Nota.

In Ebraico nihil de extasi: sed in Græco habetur ψαλμὸς τῷ Δαβὶδ, ἐκστάσεως, unde Latini: *Extasis*, alii *Pro exstasi*. Facile autem apparet ex ℣. 22. ἐγὼ δὲ εἶπα ἐν τῇ ἐκστάσει μου. a quodam veteri interprete Græco hanc Rubricam fuisse adjectam, quasi ex ipsa medulla textus depromtam. S. Augustinus: *In finem Psalmos ipsi Mediatori manuforti in persecutionibus. Nam ecstasis, quæ addita est titulo, excessum mentis significat, quæ fit vel pavore, vel aliqua revelatione. Sed in hoc Psalmo Pavor maxime apparet perturbati populi Dei, persecutione omnium gentium & defectos per orbem Fidei.* Usurpatur verbum de Jacobo excessum mentis præ gaudio patiente *Gen. XLV*, 26. de quo ad *Chron. Kouigshov. p. 20.*

v. 2. Interpret.

Sicut hi fiunt, qui audire debent, Ite in ign. æ. ——— non in mea (justitia.)

v. 3. Interpret.

Veni huc inferius ad nos homines. ——— Separa me ante a peccatoribus, quam finis seculi veniat. Aut fac me actutum resurgere. ——— ut me conserves in domo immortalis corporis.

v. 4. In-

4. *Quia fortitudo mea & refugium meum es tu.*

Uuanda du bist min starchi, *ze irlidenne persecutionem (abta)* unde min zuofluht, *uuanda ih fone seculo (uuerlt) farendo ze dir iruuindo.*

Et propter nomen tuum dux [deduces me] mihi eris.

Unde du uuisest mih umbe dinen namen, *daz ih in uuitu chunt ketuoe.*

Et enutries me.

Unde du ziehest mih, *unz ih mine heiligen einzen samenondu. Keuuahso in magnum corpus Ecclesiæ (in mihila samenthafti prut saminungu.)*

5. *Educes me de laqueo [muscipula] hoc quem absconderunt mihi.*

Du bringest mih uzer dien faron, die sie mir tougeno taten.

6. *Quoniam tu es protector meus, in manus tuas commendabo Spiritum meum.*

Uuanda du min scirm bist, der heuilo ih min sela unz *ih sia aber far spuotigo ze mir neme.*

Redemisti me Domine Deus veritatis.

Su daz irgat, su habest du mih irloset Got dero uuarheite.

So habest du getan, alsu du gehiezze, daz du mit minemo bluote minen liut irlostist. Exod. 24, 8. Ebr. 9, 20.

7. *Odisti observantes vanitates supervacue.*

Die uppigheit forderont ingemeitun, die hazzest du.

Vanitas (uppigheit) ist uuideruuartig veritati (uuarheit) unde uuanda du bist Deus veritatis, fone diu hazzest du sia. Die rihtuom forderont unde era, die forderont uppigheit.

8. *Ego autem in Domino speravi.*

Ih gedingta aber an Got *der vanitas ne ist nube veritas.*

Exultabo & letabor in misericordia tua, quia respexisti humilitatem meam, salvam fecisti de necessitatibus animam meam.

Ih sprungezo unde freuuo mih in dero gnado, uuanda du uuaratate minero diemuoti, unde mih lostost fone note,

Daz chit fone impugnatione peccati (anaehtun dero sundon.) Die not sol mannolih uberuuinden mit diemuoti, sone dero chat Paulus: Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus? (ih unsalih mennischo uuer loset mih fone demo lichamin disses todis?) Rom. 7. 24.

9. *Nec me conclusisti in manibus inimici.*

Noh in des tieueles handen ne hetate du mih, *dar die inne hetan uuerdent, die sih ne uuerent dero note cupiditatis & peccati (kelustes unde sundon.)*

Statuisti in loco spacioso pedes meos.

Du tate mih in uuitero stete stan, *tate mir facilem justitiam (semfte uuesent dia rihti) diu mir er difficilis (unsenfte) uuas.*

10. *Miserere mei Domine, quoniam tribulor.*

Gnada mir truhten, uuanda ih nothafte bin.

Uuieo ist der in locu spacioso (in uuitero stete) der in tribulatione (nothaft) ist? Ane daz Christus sprichet ex persona membrorum (sinero lido halb) diu sumiu sint in pace (in fride) sumiu in angustia (in angistin) unde einiu dero anderru inphindent, also iz chit. Si patitur unum membrum, compatiuntur omnia membra (ist einimo lide uue, des inphindent alliu diu andrin.) Fone etelichen membris chit er nu: Miserere mei Domine, quoniam tribulor. Unde daz hara nah stat.

Conturbatus est in ira oculus meus.

Min ouga ist truobe uuorden in zorne.

Uuannan ist daz zorn, ane fone andero sundon? Uuer ist der sih keinot habe uuola ze tuonne, imo ne uuege daz andere ubele tuont, die dero selbun professionis sint?

Et anima mea & venter meus.

Unde min sela ist truobe uuorden unde min buch.

Min zornringet in minemo herzen, su ih daz unreht nob andon ne muoz? unde increpatio die uuirserot, die si hezzeron solta.

11. *Quoniam defecit in dolore vita mea, & anni mei in gemitibus.*

Uuanda

v. 4. Interpret.

Quoniam tu es fortitudo mea ad tolerandum persecutionem, & refug. m. quoniam ego a seculo recedens ad Te revertor. —— ut ego id (Nomen Tuum) late manifestarem. —— usque ego sanctos meos aliquando congregando, crescam in m. c. E.

v. 6. Interpret.

Animam meam, usque dum ego illam iterum valde cito ad me recipio. Quando hoc factum, tunc redemisti me —— tunc fecisti, sicut promiseras, quod sanguine meo populum meum liberaturus sis.

Nota.

Promissionem intelligit typicam, *Exod. XXIV*, 8. quam interpretatur S. Paulus ad *Ebr. IX*, 20.

v. 7. Interpret.

Vanitas est contraria veritati, & quoniam tu es Deus veritatis, propterea odisti illam. Qui divitias intendunt, & honorem, hi observant vanitatem.

v. 8. Interpret.

Qui vanitas non est, sed veritas. —— Hoc est, ab impugn. p. Necessitatem hanc debet quilibet superare humilitate, de qua dixit Paulus: Infelix;

v. 9. Interpret.

Nec in diaboli manus tradidisti me, in quas isti traduntur, qui se non defendunt a necessitate cup. & pecc. —— Fecisti mihi facilem justitiam, quæ mihi antea difficilis erat.

v. 10. Interpret.

Quomodo est ille in l. sp. qui in trib. est? nisi quod Christus dicit ex p. m. quorum quædam sunt in pace, quædam in angustia, & quædam posteriorum compatiuntur, sicut dictum est: Si pat. &c. De quibusdam membris dicit jam: Miserere &c. Et quod postea sequitur: Conturbatus &c. Unde est hæc ira? nisi ab aliorum peccatis? Quis est, qui sibi proposuit, benefacere, quin ipsum moveat, quod alii male faciant, qui ejusdem professionis sint? Ira mea pugnat in corde meo, quod injustitiam nec reprehendere possim, & increpatio deteriores faciat, quos meliorare debebat.

v. 11. Interpret.

De hoc dolore dicitur alibi: Zelus domus &c. Et iterum: Tædium &c. Itemque: Vidi &c. —— Quoniam ego de me ipso bonum non habeo, quod habeo, hoc est a tuis divitiis. —— h. e. Fortes in Christianitate, quos persecutio non tangit, sunt perturbati animi de fratrum suorum injuriis.

Uuanda min lib ist fersuunden in leide, unde miniu iar insustode,

fone disemo leide chit iz anderesuuar: zelus domus tuæ comedit me, (diu anda dinis husis chon mih inman) unde aber: Tædium detinuit me à peccatoribus relinquentibus legem tuam (iruniegeda trezta mih aba sundigen sih keloubinten dineru eo) unde ouh: Vidi insensates & tabescebam (ih sah seruuuete unde suant.) Psalm 65. Psalm 118.

Infirmata est in paupertate virtus mea.

Min chraft ist unchreftig uuorden in armheite,

uuanda ih sone mir selbemo kunt ne habo, daz ih habo, daz ist soce dinemo rihtuomme.

Et ossa mea conturbata sunt.

Unde miniu bein sint ketruobet.

Daz chit fortes in Ecclesia (in cristanheite) die persecutio (ahtunga) ne brutta, die sint truobes muotes, sone iro bruodero unrehte.

12. *Super omnes inimicos meos factus sum opprobrium.*

Ih pin ferror zeitte uuizze uuorden, danne alle mine fienda.

Filii Ecclesiæ (mine prut sune) lebent uuirs in minen Sacramentis (uuiedon) danne pagani (heidine) tuen, die nieo dara zuo ne chamen.

Et vicinis meis nimium,

s. opprobrium factus sum.

Unde minen nahen bin ih harto uuorden *zitte uuizze. Die gerne an mih keloubtin, unde sone diu nahe sint, die uuendet mala vita falsorum Christianorum (ubil lib lukkere christanon.)*

Et timor notis meis.

Unde forhta bin ih uuorden minen chundon.

Uuanda ire chunden habent die forhtun, daz sie alle solih sin.

Qui videbant me foras fugiebant à me.

Die mine *scripturas* (scriste) kelirnedon, die *geloubton sih min, unde* fluohen *mit uzer dere Ecclesia (saminungu.) Dar uuesendo funden sie manigiu hæreses (kloub irra) uuider iro.*

13. *Oblivioni datus sum tanquam mortuus à corde.*

Dien bin ih uuorden ze ageze, samoso toder sone herzen,

Daz chit also totu bestozener, unde ioh uzer herzen geuuorfener.

Factus sum tanquam vas perditum.

Also serloren uaz daz serbrochen unde feruuorfen ist *sone uuruochon, alse uuuerd pin ih uuorden minen fienden.*

14. *Quoniam audivi vituperationem multorum commorantium in circuitu.*

Uuanda manigero schelten umbe mih sizzentero habo ih fernomen,

die alle chedent uuieo Christiani tuont. Sie ne chedent nieht, uuieo mali (ubele) Christiani tuunt. Umbe die Ecclesiam sizzent die uuanda sie dara in ne uuellen. In circuitu (umbeturnun) sizzent sie, uuanda sie rotam temporis (die unstatigi zitis) minnont, nals stabilitatem æternitatis (statigi euuicheite.)

In eo dum convenirent simul, adversum me accipere animam meam consiliati sunt.

So die sih kesamenoton, an demo dinge rieten sie uuider mir.

Uuaz uuas der Rat?

Mina sela ze nemenne *daz chit mih ze argeronne, unde uzer dere Ecclesia ze in Spannenne, samose ih mit in muge baz kehalten uuerden.*

15. *Ego autem in te speravi Domine.*

Ih kedingta aber an dih Truhten.

Ih fersah mih paz ze dir, danne ze in.

16. *Dixi Deus meus es tu, in manibus tuis sortes meæ,*

hoc est hereditas mea.

Min Got pist du chad ih, min loz ist in dinen handen.

Sid daz erbe mit loze in geteilet uuard, so sol man hier loz sure erbe seruemen.

Eripe me de manu inimicorum meorum, & à persequentibus me.

Lose mih sone minero fiendo handen unde sone ahtaren.

17. *Illustra faciem tuam super servum tuum.*

i. fac me videre, quia super me dignaris intendere.

Ouge din anasiune obe dinemo scalche.

Laz mih keuuar uuerden, daz du mih obesehest, unde ih dir hafteie, unde ih kesceiden si sone ubelen Christianis.

Salvum

---

v. 12. Interpret.

Ego sum ultra opprobrium factum, qoam omnes inimici mei. Filii sponsæ meæ vivunt pejus in mysteriis meis, quam pegani fecerunt, qui nunqnam ad illa penitrarunt. —— qui libenter in me crederent, & propteree vicini sunt, hos evertit mala vita &c. —— qnoniam noti eorum metunnt, ne omnes sint tales. Qui scripturas meas didicerunt, valedixere mihi, & fugerunt simul ex Ecclesia, ibi existentes invenerunt multipliees hæreses adversus illam, (vel Ecclesiæ doctrinam.)

S. Augustinus Enarr. III.

Illud est magis gemendum, illud omnino intolerabile, quia multi qui videbant me, foras fugerunt e me: i. e. qui eognoverunt quid esset Ecclesia, exierunt foras & hæreses & schismata contra Ecclesiam fecerunt.

v. 13. Interpret.

Illis sum factus ad oblivionem, sieut mortuus, e corde, h. e. ut mortuus rejectus, & etiam ex eorde remotus. Ut perditum vas quod confractum & projectum est propter inutilitatem, sic vilis sum ego factus meis ioimicis.

v. 14. Interpret.

Qui omnes loquuntur, quomodo Christiani agunt. Illi non dicunt, quomodo mali Christiani agant, Circa Ecclesiam sedent, quoniam in eem non volunt. In eircoitu sedeot, quoniam instabilitatem temporis amant, noo st. æ. Cum hi se congregarent, in illo placito eonsultarant eontra me. Quod erat istud eonsilium? ad accipiendam animam meam, hoe est, ad me scandalisandum, & extra Ecclesiam ad istos jungeodum, quasi ego cum ipsis melius possim salvari.

v. 15. Interpret.

Ego megis eonfidi tibi, quam istis.

v. 16. Interpret.

Postquam hereditas sorte dividitur, debet hie sors pro hereditate accipi.

v. 17. Interpret.

Sine me certiorem fieri, quod tu me attendas, & ego tibi obliger, & separatus sim ab impiis Christiamis. —— quoniam mihi defectus est in meis viribus.

v. 18. In-

Salvum me fac in miſericordia tua.

Kehalt mih an dinen gnadon,

uuanda mir briſtet an minen frebten.

18. *Domine ne confundar, quoniam invocavi te.*

Scameg ne uuerde ih, uuanda ih anahareta dih.

Alde ſu iz rehtor ebit, ih inladeta dih. Uuara in? In domum cœrdis mei (in daz hus mines herzin) Die dih anaharent umbe ſcaz alde umbe era, die ne uuellen dih noh ne ladont dih nube ſcaz unde era. Aber ih ne uuile ander ane dih.

Erubeſcant impii & deducantur in infernum.

Scameg uuerden unde in hella faren die ubelen,

die ander uuellen danne Got.

19. *Muta fiant labia doloſa, quæ loquuntur adverſus juſtum iniquitatem in ſuperbia & contemptu [in abuſione.]*

Stum uuerden truge leſsa, die uuider rehtemo unreht ſprechen in ubermuoti unde in unuuirdi.

So indei uuider Chriſtu taten der in ſone diu beuuanerdeta, daz ſie in echert menniſchen bechandon nals Got. Uuar uuerdent ſie aber ſtum ane in hello, dar in unreht allez keſtillet uuirt, ande gerochen?

20. *Quam magna multitudo dulcedinis tuæ Domine, quam abſcondidiſti timentibus te.*

Diz iſt exclamatio (huge ſcrei) diu uns liubet unde uuirdet futura bona (daz chunſtiga liub.)

Uuieo ehreſtig manigi truhten dinero ſuozi iſt.

Quam abſcondidiſti timentibus te.

Die du gehalten habeſt dih furhtenten *unz hina ze enero uuerlte.*

Et perfeciſti eis qui ſperant in te, in conſpectu filiorum hominum.

Unde follechlicha habes du ſia getan dien, die an dih kedingent in dero menniſcon gagenuuerti.

Die iro gedingi hier skeinent, unde ſie diu ne ferlougenent in uuerchen noh in uuorten, dien habeſt da gegareuuet folla ſnazzi.

21. *Abſcondes eos in abſcondito vultus tui.*

Du gebirgeſt ſie in dero tougeni dines analiutes.

Uuar iſt daz? ane in ſinemo riche, dar ſin anaſiune tougen iſt dien ubelen, unde offen diea guotea, fore uuemo uuerdent ſie dar geborgen?

A conturbatione hominum.

Fore menniſcon getruobedo.

Sie habent danne dar frido fore diea, die ſie nu hier traobent.

Proteges eos in tabernaculo à contradictione linguarum.

In demo gezelte ſcirmeſt du ſie, fore dero uuiderſpracho dero zungon.

Hier in Eccleſia iſt zeſehtenne, bediu iſt ſi tabernacalum militum (kezelt tegenu) dar bedurfen ſie ſcirmes. Die dar uuola keſehtent mit ſinemo ſcirme, die bringet er dannan ze eigenen ſeldon, dar ſie furder fridu habent.

22. *Benedictus Dominus, quoniam mirificavit miſericordiam ſuam in civitate circumſtantiæ [munita.]*

Got kelobot, daz er ſina gnada geuuunderlichota in dero burg dero umbeſtandeni.

Er ne uuolta ſina gnada nieht petuoa in eineru Jeruſalem, dar er ſelbo uuas, nube dannan ſanta er ſia uz in alle diete, die umbe geſezzen ſint. Die ſint ſin Eccleſia, unde civitas circumſtantiæ (burch umbeſtandini.)

23. *Ego autem dixi in pavore [exceſſu mentis] meo, projectus ſum à facie oculorum tuorum.*

Ih chad aber do ih in forhten uuas, feruuorſen bin ih ſone dero anaſihte dinero ougon.

Suslicha forhtun ne habeti ih, ube du dinin ougen ze mir ne cherhiſt. Daz chad ih in perſecutione unde in anguſtia unde in pavore mortis.

24. *Ideo exaudiſti vocem orationis meæ, dum clamarem ad te.*

Fone dero diemuoti gehortoſt du mih, do ih ze dir hareta.

25. *Dili-*

---

v. 18. Interpret.

Aut ut rectius dicatur: Ego invitavi ſe? Quorſum? &c. Qui te invocant ob divitias aut honorem, illi non Te volunt, nec te invitant, ſed divitias & honorem. Sed ego nolo quid aliud, quam Te. —— qui aliud volunt quam Deum.

v. 19. Interpret.

Sicut Judæi adverſus Chriſtum fecerunt, qui iis propterea contemnebatur, quod ipſum tantummodo hominem faterentur, non Deum. Ubi fiunt autem muti, niſi in inferno? ubi iſtorum injuſtitia omnis finitur & vindicatur.

v. 20. Interpret.

Hæc eſt exclamatio quæ nos diligit & dignatur futura bona: Quam fortis multitudo, Domine, tuæ dulcedinis eſt! Quam reſervaſti te timentibus, uſque ad illum (futurum) mundum. Qui ſpem ſuam hic ſplendere faciunt, & eam non abnegant in operibus nec in verbis, his præparaſti plenam dulcedinem.

v. 21. Interpret.

Ubi eſt hoc, niſi in ſuo regno, ubi vultus ejus abſconditus eſt impiis, & apertus bonis. A quo abſconduntur (pii) —— Habent tunc quietem præ illis, qui eos hic tribulant. —— Hic in Eccleſia eſt militandum, propterea eſt ea tabernaculum militum, ibi indigent protectione. Qui hic bene pugnant, ſub protectione ejus, eos profert porro ad propria tabernacula, ubi deinceps pacem habent.

v. 22. Interpret.

Ipſe noluit gratiam ſuam includere intra ſolam Jeruſalem, ubi ipſe erat, ſed emiſit eam inde in omnes gentes, quæ circumſederunt. Hæ ſunt illius Eccleſia &c.

v. 23. Interpret.

Talem metum non haberem, ſi tu oculos tuos ad me verteres. Hoc dixi in p. & in ang. & in p. m.

Nota.

S. Auguſtinus: *Non enim, ſi me reſpiceres, pati me iſta ſineres.* Et: *Si in facie tua eſſem, non ſic timerem: ſi me attenderes, non ſic trepidarem.* Scilicet vocula *Ne* hic abundat, ut & ſupra ad *Pſ. 3, 4.* obſervatum.

v. 24. Interpret.

Propter iſtam humilitatem exaudiſti me &c.

v. 25. In-

25. *Diligite Dominum omnes Sancti ejus.*

Minnont Got alle sine heiligen.

Minnont in ir dia uuerlt ne minneient.

Quoniam veritatem requiret [requirit] Dominus.

Uuanda Truhten minnot die uuarheit.

Er minnot daz an dien sinen, daz er selbo ist.

Et retribuet his, qui abundanter faciunt superbiam.

Unde er lonot dien, die sollun ubermuotechlicho tuont.

Uuele sint daz? ane die sih iro ne geloubent, unde mite folle gant. Daz ist kesprochen sone allen sundon, uuanda iz chit. Initium omnis peccati superbia (unauanch allero sundon uberuuan.) Eccl. 10, 14.

26. *Viriliter agite & confortetur cor vestrum omnes qui speratis in Domino.*

Kehabent iuh eomelicho, unde habent bald herza alle in Got kedingente.

Ne lazent iuh pelangen uuenne iuh Got reche an dien sundigen. Uuesent die uuila patientes, er tuot daz, so iz zit ist.

Psalmus XXXI.

Hebr. XXXII.

Psalmus intellectus [intelligentia] David.

Hier uuerden uuir gemanot, daz uuir fernemen, uues uuir pœnitentiam tuon suln. Uuanda er ne tuot der man pœnitentiam er er bechennet uuieo er gesaren habet. Dero ist luzzel, die iz bechennen chunnin. Bedin chit iz. Delicta quis intelligit (uuer uueiz alle missetate.) Psal. 19, 13.

1. *Beati quorum remissæ sunt iniquitates & quorum tecta sunt peccata.*

Salig sint dien iro unreht pelazen sint, unde dero sunda bedechet sint.

Disiu vox (stimma) ist pœnitentis (riuuuontis.) Fone dien er sas chit, dien gerot er gelih uuerden.

2. *Beatus vir cui non imputabit Dominus peccatum.*

Salig man ist, demo Got sine sunda ne uuizet,

uuanda er imo sie fergeben habet.

Nec est in Spiritu ejus dolus.

Noh trugeheit in sinemo sinne ne ist.

Daz er uuane guot sin fone imo selbemo, alde ube er sundig ist, daz er daz ne bechenne.

3. *Quoniam tacui inveteraverunt ossa mea dum clamarem [à clamando me] tota die.*

Uuanda ih suigeta *daz chit, uuanda ih minero sundon ieben ne uuolta, danne ih aber hrahti allen den tag, daz ih mih iro intsageti,* dannan infirneton miniu bein, *daz chit, dannan uuurden unchreftig mine chrefte, ube ih ieben uuolti, dannan uuurdin sie geniuuuot.*

4. *Quoniam die ac nocte gravata est super me manus tua.*

Uuanda *durh die sculden,* din hant *ufen mih kelegetiu* mir suareta tages unde nahtes.

Conversus sum in ærumna.

i. miser factus sum,

dum configitur spina.

Uuard ih uueneger demo dorne stechontemo. So du mih in not prahtost, so stuont ih pechennen mine sculde, so stuneta mih diu uuizzentheit.

5. *Deli-*

---

v. 25. Interpret.

Diligite (Dominum) vos qui mundum non diligitis. —— Ipse diligit id in suis, quod ipse est. ——— Qui sunt isti? nisi qui sibi non renunciant, & cum abundantia ambulant. Hoc dictum est de omnibus peccatis, dicitur enim: Initium &c.

Nota.

Mitefolle, cum plenitudine, in abundantia, sine renunciatione sui ipsius aut mortificatione carnis. Sed & conf. *Psal. XCIV, 10.* & Gloss. Foll.

v. 26. Interpret.

Geratis vos viriliter, & habeatis generosum cor omnes qui in Deum sperant. Ne sinatis vos desiderare quando vos Deus vindicet in peccatoribus? Sitis interea patientes, ipse facit hoc, quando tempus fuerit.

Ad Psalmum XXXI.

Hebr. XXXII.

Rubricæ Interpret.

Hic admonemur, ut intelligamus, ut pœnitentiam agere debeamus. Quoniam ante non facit quis pœnitentiam, quam agnoscat, quomodo ambulaverit. Horum pauci sunt, qui id agnoscere possunt. Propterea dicitur. Quis novit omnia delicta?

Nota.

S. Augustinus: *Intelligentia ipsa est, ut noveris, nec jactare te debere de meritis tuis, nec præsumere de impunitate peccati. Prima intelligentia est, ut te noveris peccatorem: consequens intelligentia est, ut cum ex fide per dilectionem bene cœperis operari, ne hoc viribus tuis, sed gratia Dei deputaveris.* In Hebræo est משכיל *Maskil*, a שכל *Sacal* intelligere facere. LXX. Ψαλμὸς συνέσεως. Appolitu Buxtorffius: *Ode didascalica.*

v. 1. 2. Interpret.

Hæc vox est pœnitentis. De his ita dicit, his desiderat similis fieri. —— Quandoquidem ei ea remisit. —— Ut putet, se bonum esse a seipso, aut etsi peccator sit, ut id *non* confiteatur.

v. 3. Interpret.

Quum tacerem h. e. quum peccata mea confiteri nollem, in quo vero consumsi totam diem, ut eis renunciarem (nec factum) tunc inveteraverunt ossa mea, h. e. tunc infirmatæ sunt vires meæ; Si confiteri voluissem, tunc renovatæ fuissent.

S. Augustinus:

Quid est *a* clamando me tota die? Perseverando tota die in defensione peccatorum suorum.

v. 4. Interpret.

Quoniam propter delicta tua manus super me posita mihi gravis fuit die ac *nocte*. Factus sum minor (vilior) spina pungente. Quum tu me in ærumnam duxisti, tunc cœpi confiteri peccata mea, tunc suborta mihi intelligentia.

Not. I.

Latini sequuntur LXX. ἐν τῷ ἐμπαγῆναί μοι ἄκανθαν, in configendo mihi spinam. At S. Hieron. *in* Ebraica veritate: *quum exardescet æstas jugiter.* Textus Ebræus: בחרבוני קיץ סלה *Becharbonei kajiz sala.* Quod Buxtorffius reddit: *in siccitates æstatis i. e. æstivas* conversus sum. LXX. legerunt קוץ *koz*, spina *Hos. X, 8.*

Not. II.

5. *Delictum meum cognitum tibi feci, & injuſtitias meas non abſcondi.*

Do teta ih dir chunt mina miſſetat, unde ne hal dih langor min unreht.

Dixi confitebor adverſum me injuſtitias meas Domino, & tu remiſiſti impietatem peccati mei.

Ih ehad *echert in minemo herzen*, ih ieho Gote mines unrehtes, unde ſar beliezze du mir die ubeli minero ſundon.

Er diu uuort chamut, er gedanchotoſt du mir des uuillen mit ablaze.

6. *Pro hac ſc. impietate orabit ad te omnis ſanctus in tempore opportuno.*

Umbe die ubeli betot ze dir iegelih heiligo in geuelligemo zite.

Daz iſt danne, ſo plenitudo temporis (folli zitis) chumet, unde Got ſinen ſun ſendet, factum ex muliere (man uuortinen ſone uuibe) factum ſub lege (undertanin eo.)

Veruntamen in diluvio aquarum multarum ad eum non adproximabunt.

Aber in manigero uuazzero uuage ſuummente ne nahent ze imo.

Ein uuazzer iſt daz ſie beguzet, unde ſie geheiligot in tempore opportuno (in geuelligemo zite,) daz iſt diu chomenta doctrina (lera) fone Spiritu Sancto. Manige doctrinæ (lera) unde manige ſectæ hereticorum alde Philoſophorum (folgunga klouburrato alde uuiſlingo) ne bringent ſie nieht ze Gote, nube ſie ſceident ſie fone imo.

7. *Tu es refugium meum à preſſura quæ circumdedit me.*

Du biſt ze demo ih fluht habo fore dero note, diu mih peſangen habet.

Daz iſt diu mortalitas unde diu corruptio, dero ſih oub Paulus chlageta, do er chad. Etiam nos ipſi primitias Spiritus habentes in nobismetipſis ingemiſcimus; adoptionem exſpectantes redemptionem corporis noſtri (ioh uuir ſelben allererist keiſt inphangin habente, ſiuftogen tieſo innnhalb muotis unſeris, uuunſcis peitonte, ih meino irloſedo des lichamen fone ſelo.) Rom. 8, 23.

Exultatio mea erue me à circumdantibus me.

Du Got min freuui loſe mih fone dien noten, die mih umbefangen habent.

Uuieo iſt der in freuui, der ſih pitet loſen? Ane daz in ſin gedingi freuuet, alſo iz chit. Spe enim ſalvi facti ſumus (mit kedingi birin uuir gehaltin) doh in humana miſeria (mannis uuenichet) uueche. Fone diu chumet nu reſponſio (antuurte.) Rom. 8, 24.

8. *Intellectum tibi dabo & inſtruam te in via hac qua gradieris.*

Ih kibo dir fernumeſt, *diu dih kruoze ad pœnitentiam (ze riuuuo)* unde lero dih uuaz *du tuont ſolt* an diſemo uuege, an demo du gaſt.

Uueler iſt der uueg ane diſer gagenuuerto lib?

Firmabo ſuper te oculos meos.

Ih keſtato obe dir miniu ougen.

Ih lazo dih obenan ana uuirdrozzeno daz lieht intelligentiæ meæ (minero uernumiſte.)

9. *Nolite fieri ſicut equus & mulus, quibus non eſt intellectus.*

Diz iſt keſprochen ad peccatores (ze ſundarin.)

Ne ſint ſolih, ſo daz Ros unde daz mul, diu ane fernumeſt ſint.

Eigener unde fremeder herro ritet daz ros, unde ledet den mul, uuanda ſie ne uuizzen uuemo ſie dienen ſulin. Dien iſt der gelih, der fure Got demo tiefelo dienot, unde imo undertan iſt.

In chamo & freno maxillas eorum conſtringe, qui non approximant ad te.

Mit chamo unde mit freno geduuing dero chinne, die ze dir ne ſinnen.

Roſſolih ſol frenum (prittil) haben, aber beittendiu unde irſtandini ſuln chamum (chum brittil) haben. Chamus iſt fone chrumbi geſprochen, uuanda camur grece (in chriechiſcun) curuum (chrump) chit latine (in uualeſcun.) Des pedurfen die, die uuider Gote ſpornont, unde in ne uuellen haben aſſeſſorem (ze uſſezzen.)

10. *Multa*

Not. II.

Converſus ſum in ærumnam: ut LXX. ἐςράφην εἰς ταλαιπωρίαν. At in Ebræo: נהפך לשדי *Nehpach leſchaddi.* i. converſus fuit humor meus a הפך *haphach* vertere, & לשד *laſchad*, humor.

v. 5. Interpret.

Dixi tantum in corde meo. —— Antequam verba prolata, laudaſti mihi voluntatem, remiſſione.

v. 6. Interpret.

Hoc eſt, tunc, quando plenitudo temporis venit, & Deus filium ſuum mittit. —— At in multarum aquarum diluvio natantes non appropinquabunt ad eum. Una aqua eſt, quæ eos ſuffundit & eos ſanctificat —— h. e. ventura doctrina. Variæ doctrinæ & variæ ſectæ hæreticorum aut philoſophorum non ducunt nos ad Deum, ſed ſeparant eos ab ipſo.

v. 7. Interpret.

Hoc eſt, mortalitas & corruptio, de qua Paulus conqueſtus; quum dixit: Et nos ipſi primitias Spiritus accipientes, ſuſpiramus profunde intra animum noſtrum, adoptionem exſpectantes, intelligo liberationem corporis ab anima. —— Erue me a neceſſitatibus, quæ me circumdederunt. Quomodo eſt ille in lætitia, qui ſe petit liberare? niſi quod eum ſpes ſua exhilarat, (ſicut dicitur: Cum ſpe ſumus nos ſalvi) tamen in humana miſeria afflicti. Abinde venit jam reſponſio.

v. 8. Interpret.

Do tibi intellectum, qui te invitet ad pœnitentiam & doceo te quid agere debeas, &c. Quæ eſt iſta via? niſi hæc præſens vita. Ego relinquo ſuper te ſine tædio lumen intell.

v. 9. Interpret.

Hoc dictum eſt ad p. Ne ſint tales, qualis equus & mulus, qui ſine intellectu ſunt. Proprius dominus & alienus equitat equum, & onerat mulum, quoniam non intelligunt, cui inſervire debent. His ille ſimilis eſt, qui pro Deo, diabolo ſervit, & ei ſubjectus eſt. —— Qui equo ſimilis, frenum debet habere: ſed qui mordent & reſiſtunt debent Camum habere. Camus eſt de curvo dictum, nam Camur Græce curvum notat Latine. His indigent qui adverſus Deum aſſurgunt & illum nolunt habere aſſeſſorem.

Nota.

Camus eſt vox Græca Κῆμος. civitate Latina donata. Sed Notkerus alludit forte ad Καμάρα. Camera, fornix.

10. *Multa flagella peccatoris.*

Nicht ein chamus (cham brittil) nube oub flagella (keisila) suln demo unzamea, daz er gedoubot uuerde.

Sperantes autem in Domino misericordia circumdabit.

Aber die an Got gedingenten umbefahet sin gnada.

Er beaaarot sie allen balboa so, daz iu nehein tara gesceben ne mag.

11. *Lætamini in Domino & exultate justi.*

An Got freuuent iuh rehte, unde an imo sprungezent *nals an iuh selben.*

Et gloriamini omnes recti corde.

Unde an imo guollichont iuh alle grehte in herzen.

Also die grebte sint in iro herzen, dic ander ne uuellen ane daz er uuile.

Psalmus XXXII.

Hebr. XXXIII.

Psalmus ipsi David.

1. *EXultate justi in Domino.*

An Gote freuuint iuh rehte.

Lazent iuuuera freuui an imo sin, nals an dero uuerlte.

Rectos decet conlaudatio.

Lob geziemet erehten.

Also die sint die iro uuillen gerertet [gerehtet vel gerestet] habent nah Gotes uuillen. Die ander uuellen, danne Got uuelle, die sint chramb, unde unlobasam.

2. *Confitemini Domino in cythara.*

Iehent Gote an dero ziterun.

Diu activam vitam (kuot uuerch lib) bezeichenet, uuanda si nidenan bub habet.

In psalterio decem chordarum psallite illi.

An demo zen seitigin psalterio singent imo, *daz contemplativam vitam (uf scouuo lib) bezeichenet, uuanda iz obenan bub habet. An dien zuein ist allia religio (ebalti) unde daz mitenuizin, daz decem chordæ decem verba legis bezeichenent. Diu sint so gesceiden, daz triu sehent ad amorem Dei. Sibeniu ad amorem proximi (ze mannis ebin christanin minno.)*

3. *Cantate ei canticum novum.*

Singent imo niuuuez frosang.

Also daz ist daz Angeli sungen in sinero incarnatione (keburte) Gloria in excelsis Deo (kuollichi in hoinon Gote.) Luc. 2, 14.

Bene psallite ei in jubilatione [vociferatione.]

Uuola singent imo liudondo.

Daz chit, uuizzint daz iz mit auorten so ne mag keouget auerden, so fro ir sin uuesen sulnt. Uuanda daz ist keliudot, daz man freuui mit niauuon ouget ane uuort.

4. *Quia rectum est verbum Domini.*

Daz sulnt ir tuon, uuanda sin uuort erehtez ist.

Ze uuelero uuis? Ane daz iz erehte tuot, sone sinemo uuorte uuerdent mennisken gribtet.

Et omnia opera ejus in fide.

Unde alliu sine uuerh sint in driuuo.

An demo dinge scinet sin triuua, daz er unsih dar ne ubersuochet, dar er unsero triuuuon chorot. Also Paulus chit. Fidelis Dominus, qui non permittit vos temptari, supra quam potestis ferre. (Ketriuuue ist Got der unsih ni lazzet ferror irsuochit uuerden, danne uuir uirtragin mugin.) 1.Cor. 10, 13.

5. *Diligit misericordiam & judicium.*

Er minnot armherzi unde gerihte,

daz ist knada unde urteilda. Hier sceinet er gnada, hina fare sparet er dia urteilda.

Miseri-

---

v. 10. Interpret.

Non solum camus sed & flagella debentur indomito, ut dometur. —— Custodit eos undiquaque ita, ut eis nullum malum obtingere possit.

v. 11. Interpret.

Non in vobis ipsis. —— Sicut justi sunt in eorum corde, qui aliud nolunt nisi quod ipse vult.

Ad Psalmum XXXII.

Hebr. XXXIII.

HActenus paraphrasin Notkerianam verbotenus interpretati sumus, quam qui cognoverit, & Glossarium nostrum in suppetias accersiturus est, ille ulteriori nostræ interpretationi κατὰ πόδα haud, arbitror, indigebit. Quare deinceps Notis duntaxat obscuriora aut notabiliora loca illustrabimus.

vers. 2.

Citharæ & Psalterii utriusque instrumenti Musici ἐγχόρδων discrimen, quod auctor hic notat, etiam S. Augustinus, S. Chrysostomus & S. Basilius observarunt. Augustinus ad h. l. ait: *Cithara est lignum illud concavum, tanquam tympanum prodeute testudine, cui ligno chordæ innituntur, ut tactæ resonent. Hoc lignum cithara in inferiore parte habet, Psalterium in superiore. —— Ex inferiore vita i. e. terrena, habemus prosperitatem & adversitatem —— ex utraque laudandus est DEUS ut citharizemus. —— Cum attendis superiora dona Dei —— convertere & ad psalterium & psalle Domino in psalterio X. chordarum. Præcepta enim legis decem sunt.* &c. Idem ad Psal. XLII. *Duo hæc organa Musicorum habent inter se distinctam discretamque rationem, dignam consideratione & commendatione memoriæ. —— Psalterium istud organum dicitur, quod de superiore parte habet testudinem: illud scilicet tympanum & concavum lignum cui chordæ innitentes resonant. Cithara vero id ipsum lignum cavum & sonorum ex inferiore parte habet.* Gemina idem ad Psal. LVI. Chrysostomus in protheor. ad Psal. *Psalterium instrumentorum unum est*, ὄρθιον, *erectum, i. e. rectis* non jacentibus aut obliquis fidibus, ut A. Junius explicat, *cujus sonus altrinsecus* ἄνωθεν *e superiori parte redditur.* Basilius: *Psalterium solum ex organis Musicis* ἐκ τῶν ἄνωθεν *e superiori parte causam phtongorum ac concentuum habuit, cithara autem & lyra in imo as ad plectrum subsonat, cum psalterium hoc concentuum & tonorum causas sursum habeat; at & nos supera quærere meditemur.* Citharæ seu Lyræ schemata ex nummis exhibet Ez. Spanhem. ad Callimach. pag. 476. Atque hoc est quod Notkerus vocat *Bub nidanan & obanan.* Conf. Psal. XLII, 4.

v. 3.

Illustrat hunc locum S. Augustinus hic: *Quid est in jubilatione canere? Intelligere, verbis explicare non posse quod canitur ore DEO. —— Ut gaudeat cor sine verbis, & immensa latitudo gaudiorum, metas non habeat syllabarum.* Videtur autem legendum. *Mit niuuuoa uugea*, novis neulis.

v. 5.

Hier sceinet er &c. i. e. Hic exhibet gratiam sive misericordiam: porro autem differt judicium sive sententiam. S. Augustinus hic: *Misericordia tempus modo est, judicii tempus post erit.*

v. 6. S. Au-

Misericordia [*Domini*] *plena est terra.*

Sinero gnadon ist diu erda sol,

uuanda Evangelium (kuotarende) chomen ist, unde fideles unde baptismum (kelouba, touffi) in alla die erda.

6. *Verbo Domini Cœli firmati sunt.*

Uuieo aber die himela?

Die sint kefestinot mit sinemo uuorte.

Daz ist auar an selben dien himelen, so ist iz oub an Apostolis, die fone diu himela geheizen sint, uuanda fone iro lero diu erda beregenot uuard unde gebirigot uuard. Daz dia erda sol sinero gnado ist, daz ist fone diu, uuanda sine himela gefestenot unde gehaldet uuurden fone Gotes uuorte, daz chit fone Christo filio Dei (Gotes sune.) Er geteta sie uuesen cœlos.

Et Spiritu oris ejus omnis virtus eorum.

Unde iro chraft ist fone sinemo geiste.

Den inphahendo uurden sie himela.

7. *Congregans sicut in utre aquas maris.*

Samenonde diu mere uuazzer, samo so in uderbalge.

Daz chit in ubelero mennischon huche argen uuillen hetuonde. Den sie gerno sceindin ube sie mahtin. Also iz do fuor do Christiani Principes (fursten) chamen, unde sih malitia (ubeli) stuont pergen.

Ponens in thesauris abyssos.

Uuazzer tiefi gehaltende in sinen triseuuen.

Daz ist diu manigi dero ubelon, dero er sih in doh tougeno geuuarnot, daz er die sine mit iro ahtungo bezzeroie. Alde andere suuieo ist iz ze fernemenne: Er gesamenot Christianos in sinero Ecclesia, dia er utrem (uderbalch) heizet, unde gebirgit tiefe sinna in sinen Scripturis.

8. *Timeat Dominum omnis terra.*

Fone diu furhte Got ein iegelich erda,

daz chit ein iegelich sundig mennisco, uuanda imo ne brístet dero aehte, die in rechen, so uuieo er daz bandega uuazzer hetan habe sicut in utrem (samo in uderbalgh.)

Ab eo autem commoveantur omnes qui inhabitant terram.

Fone imo uuerden eruueget alle die in erdo sizzent.

So sie fone imo eruueget uuerdent, iemenne ze taronne, daz sie oub fone imo gestillet uuerden. Ziu fone imo?

9. *Quia ipse dixit & facta sunt, ipse mandavit & creata sunt.*

Uuanda alliu ding imo chedentemo getan sint, unde imo gebietentemo gescaffen sint.

10. *Dominus dissipat consilia gentium.*

Got zeuuirfet den rat dero dieto,

den si ofto taten aber Christianos, sus chedendo: Tollamus eos de terra & deleamus nomen eorum (uenen sie aba dir erdo unde tiligoten iro namen.)

Reprobat autem cogitationes populorum & reprobat consilia Principum.

Er uuider lobot die gedancha dero liuto *so sie ubel sint*, unde die rata dero furston.

11. *Consilium autem Domini manet in æternum, cogitationes cordis ejus in seculum seculi* [*in generatione & generationem.*]

Aber sin rat uueret iemer sine gedancha in euua.

Uuelee gedancha? Daz er die gehalte, die imo getriuuue sint.

12. *Beata gens cujus Dominus Deus ejus, populus quem elegit in hereditatem sibi.*

Salig tiet des Got unser truhten ist, salig liut, den er imo in erbe eruueleta.

Ni der salig der umbe saligheit uuunnet divitias. (Rihtuom) honores (era) potentiam (keuualt) voluptatem (uuunna) nube der salig, der selbun die saligheit habet, daz ist Got.

13. *De Cœlo prospexit Dominus.*

Truhten sah ferro hara nider fone himele,

uuanda prospicere chit porro positum (ferro gesazzin) conspicere. Daz gescah, doh er hara santa filium suum (sin sun.)

Vidit omnes filios hominum.

Er sah alliu mennischon chint.

Diu fone imo sint prædestinati ad hereditatem (peneimet ze erbe) diu sah er, uuanda er iro uuara teta, unde er in gnada sceinda.

14. *De præparato habitaculo suo respexit super omnes qui habitant terram.*

Fone sinero seledo, dia er gareta sah er uber alle die in erdo sizzent,

fone

---

v. 6.

S. Augustin. Conc. II. *Exceptis illis cœlis, habeo de quibus hic utcumque disseram, uobis proximos cœlos, Sanctos DEI Apostolos, prædicatores Verbi veritatis, per quos cœlos compluti sumus, ut per totum mundum seges Ecclesiæ pullularet.*

v. 7.

Idem: *Cum antea mare in martyribus, liberis fluctibus sæviebat, modo autem intra mortalia pectora* (buche) *inclusum amarum est.* Et mox: *Facta est via, strata nostra ab Imperatore munita est.* Porro quum Autor ait: *Alde andere suuieo &c.* i. e. aut alia ratione poterit sensus esse, nempe per aquas Christianos intelligi, & utrem Ecclesiam, & per abyssos, arcana Scripturarum. Sic & S. Hieronymus: *Congregans sicut in utre, in novo Ecclesiæ homine, aquas maris, seculi populos, ut sint vinum novum. Sicut Dominus ait, In utres novos. i. e. Evangelium præceptum, reconditum in cordibus credentium.* Et mox: *Nam quantum voluit per servos suos nobis demonstrare, tantum per nos intelligere potuimus; ipsam profunditatem Scripturarum nequaquam possumus.* Eadem secutus & Bruno Episcopus.

v. 8.

Per *Terram*, terrenos homines SS. Patres etiam intelligunt: qui debent timere Deum. Rationem reddit Notkerus: quia istis non deficiunt peccata, qui eos commovet (rechen) quæ sequuntur, obscura sunt, atque ut opinor, corruptæ lectionis. Quid enim *bandega?* legendum videtur, *sundega uuazzer*, aquam peccatorum, quam peccator collegit, sicut in utrem. Propterea debet timere Deum & veniam petere, quod peccata imbiberit sicut aquam. Sed quid est, quod sequitur: Sensus quidem apparet, & convenit cum S. Augustino hic: *Quid formidaturus es aliquid de cœlo, aliquid de mari? Ipse dixit, & facta sunt, mandavit & creata sunt. Qui dixit, & facta sunt, mandavit & creata sunt: cum jubet moventur, cum jubet quiescunt.* Sed quid illud verborum: *iemenne*

sone Angelis (chundaren) unde Apostolis (poton) unde prædicatoribus (predigare) sab er sie, unde uoisota iro. Die sint sin habitaculum onde sine himela.

15. *Qui finxit sigillatim corda eorum.*

Der einluzlicho iro herzen scuof,

uuanda er iegelichemo daz sunderigo gab, dannan sin ein anderer bedarf. Also oub an dien liden sunderig keba ist ieo iegelichei, unde siu alliu einero andere bedurfen.

Qui intelligit omnia opera eorum.

Der al iro tuon fernimet.

Er sihet, daz man oe sihet. Man sihet dia gebentum hant, er ne uueiz uueder umbe reht alde umbe liument. Daz ooeiz aber Got.

16. *Non salvatur Rex per multam virtutem & gigans non salvabitur in multitudine fortitudinis suæ.*

Der chuninch ne uuirdet kehalten in sinero michelun chreste, noh der riso in dero manigi sinero starchi.

Fureburtig man ist rex (chuning) uuanda er rihtet sineo lichamen, aber uuider allen tiefelen tugedigo fehtenter ist gigas (riso.) Dero beidero ding stat an Gote nals an io selben.

17. *Fallax equus ad salutem: in habundantia autem virtutis suæ non erit salvus.*

Daz ros ist lukke ze mannes heili, noh des ne gniset er, daz iz knuog starch ist.

18. *Ecce occuli Domini super metuentes eum.*

Sih noh truhtenes ougen sint uber die in furhtent.

Er gehaltet sie, nals daz ros noh iro selbero chraft.

Sperantes super misericordia ejus.

Ze sinero gnado sih ferschente *nals ze in selben.*

19. *Ut eruat à morte animas eorum.*

Umbe daz sint sinin ougen obe in, daz er iro sela lose fone tode, *in dero anderun uuerlte.*

Et alat eos in fame.

Unde er sie nere in hungere; hier in *uuerlte.*

Daz sint die qui esuriunt justitiam (die der hungere rehtes.) Dien gibet er spiritales alimonias (keislicha fuora.)

20. *Anima nostra sustinet Dominum.*

Unser sela bitet sin,

uuenne er chome mit sinemo lone, den er uns kehiez.

Quoniam adjutor & protector noster est.

Sin suln uuir biten, uuanda er ist unser helfare, unser scirmare.

21. *Quia in eo lætabitur cor nostrum, & in nomine sancto ejus sperabimus.*

Uuanda an imo freuuet sih unser herza, nals *an dero uuerlte* unde an sinen heiligen namen gedingen uuir, *bediu biten uuir sin.*

Fiat misericordia tua Domine super nos, quemadmodum speravimus in te.

Diu gnada truhten chome uber unsih also uuir *ieo* gedingeton an dih.

Psalmus XXXIII.

Hebr. XXXIV.

Psalmus David.

1. *QUando mutavit vultum suum coram Abimelech & dimisit eum & abiit.*

David sang disen psalmum, do er sin analiute geuuehselota fore Abimelech, *den diu buoh heizzet achis*, samo so er uuuotig uuare, unde er in *ze dero uuis* ferliez, unde dana scied. 1.Reg. 21.

Unser David Christus keuuehselota sin analiute fore Abimelech, daz chit fore iudaico populo (iudeno liute) do er sacerdos (euuarto) uuas, unde er doh ne lerta sacrificare victimas (opheron frinscinga) so Aaron teta nube panem & vinum (prot unde uuin) so Melchisedech teta, fone demo heiligen pane, unde fone demo heiligen vino chad er. Qui manducat meam carnem & bibit meum sanguinem habet vitam æternam (der min fleisc izzit unde min bluot trinchit, der habit euuigen lib. Dannan geduohta er uuuotig sumelicheo, die in dar umbe ferliezen, unde mit imo uuesen oe uuolton die ferliez oub er, unde fuor fone in ze anderen, fuor fone iudeis ad gentes (iudon ze dieten) ziu ist aber der namo geuuehselot, fone achis ze Abimelech? Ane daz Abimelech mit sinemo namen Joh.6,66.

zeigot

---

menne ze taronne? id est: cuiquam ad nocendum: Nam *cupiditatem nocendi potest homo habere, propriam potestatem autem, si ille non dat, non habet:* ait idem S. Pater, unde multo magis hanc potestatem nocendi idem quiescere & cessare faciat.

v. 16.

Illustrat hunc locum Bruno: *Regem dicit hominem continentem* (Furiburtius man) *qui quamvis regit corpus suum miseratione divina, a vitiis tamen carnalibus salvus fieri non potest, dum de sua virtute præsumserit. Eundem etiam Gigantem vult intelligi, qui virtutum magnitudine roboratus contra immanitatem diaboli dimicat fortiter. Et licet sic fortiter confligat, si tamen sublevatus fuerit vitio superbiæ, salvus esse non poterit.*

Ad Psalmum XXXIII.
Hebr. XXXIV.

VEra lectio in inscriptione est *Abimelech.* Abimelechi nomen fuisse Regum Palæstinorum in Gerar, patet ex *Gen. XX,* 2. & *XXVI,* 8. quæ urbs regia aut ad Regem Gath, qui etiam hoc nomine usus est, ut ex Psalmo hoc & Historia Regum patet, pertinuit, aut per divisionem regni aliquandiu Abimelechi & Gethæ & Gerari gubernarunt, & ad distinctionem hi Achis cognomen acceperunt, ut Aegyptius Pharao Hophra, *Jerem. XLIV. fi.* Certe Gerar inter quinque primarias urbes Palæstinorum haud recensetur a S. Hieronymo, vide & Heydmanni Palæstin. c. V. Cæterum Anagogicam interpretationem, quam hic proponit Autor, hausit ex S. Hieronymo & S. Augustino hic. Illud notandum, quod Autor ℣. 8. *Immittet Angelus Domini in circuitu timentium eum.* Atque Angelum interpretatur de Angelo Magni Consilii. S. Hieronymus habet: *Emittit Angelum Dominus*, atque itidem de Salvatore interpretatur. At LXX. Παρεμβαλεῖ ἄγγελος κυρίου. Et Ebraica veritas: *Circumdat Angelus Domini in gyro timentes eum.* Atque S. Augustinus hic notat: *Immittit Angelus. Sic scriptum est, Fratres non quomodo habent aliqui mendosi Codices: Immittet Angelum Dominus. Sed sic: Immittit Angelus Domini.* Sicut etiam in Breviario Ecclesiæ Lugdunensis legitur, quod scilicet Psalterium Romanum seu Latinam versionem, ante S. Hieronymi recensionem, sequitur.

zeigot iudeos nals Achis. Abimelech chit regnum patris mei s. David (Riche minis fater Davidis.) Daz uuaren iudei, sie uuaren regnum patris sui David (Riche iro fater David.) Aber achis uuirt friſtot, quomodo eſt? (unieo iſt daz ſo?) Daz ramet echert an die, die ſih des uuunderoton, unio ſie ſoltin ezzen ſin fleiſch, unde trinchen ſin bluot.

א 2. *Benedicam Domino in omni tempore.*

Ih lobon Got in zitelih.

Mir gereh alde ungereh pegagene, imo danchon ih.

ב 3. *[Semper laus ejus in ore meo.] In Domino laudabitur anima mea.*

An Gote uuirt kelobot min ſela.

Sin bin ih lobeſam unde guollich nals min ſelbes.

Audiant manſueti & letentur.

Daz gehoren mammende unde freuuen ſih.

Sie keboren daz ſie ſolih ſuln ſin, unde des ſin fro, uuanda die mammende ne ſiot, die ne ſint is fro.

ג 4. *Magnificate Dominum mecum.*

Michellichont Got ſament mir.

Ne luzent mih iz einen tuon, uueſent ſament mir dar ana.

Et exaltemus nomen ejus in idipſum.

i. in invicem vel in unum.

Unde erhohen ſament ſinen namen.

Uueſen ungeſceiden an ſo heilſamemo uuerche.

ד 5. *Inquiſivi [Exquiſivi] Dominum & exandivit me.*

Ih ſuohta Got, unde bediu gehorta er mih.

Siu ſelbes luſta mih nals goldes alde rihtuomes dannan geborta er mih.

Et ex omnibus tribulationibus meis eripuit me.

Unde fone diu loſta er mih fone allen minen arbeiten.

ה 6. *Accedite ad eum & illuminamini.*

Gant imo zuo *mit pœnitentia (riuuuo)* unde *demo getanemo* uuerdent ir erliehtet, *daz chit, uuerdent fernumeſtig dero unarbeite.*

ו *Et facies veſtræ non erubeſcent [confundentur.]*

Unde ſo ne ſint ſcamegiu uueriu anaſiune.

Siu ſint mit rehte des ſcameg, daz er imo zuo ne giengent, nu gant imo aber zuo unde ne ſint ſcameg.

ז 7. *Iſte pauper clamavit & Dominus exandivit eum, & ex omnibus tribulationibus liberavit eum.*

Diſer arming, *diſer chido ih, der ſih ane Got pecnata uueſin, unde ſih fone diu zuo imo nahta,* der hareta, unde Got kehorta in unde loſta in uzer allen ſinen noten.

Daz teta er in bina nemendo fone dirro uuerlte, uuanda hier ne mahta iz ſin.

ח 8. *Immittit [Immittet] Angelus [Angelos] Domini in circuitu timentium eum.*

Gotes ſun *der Angelus magni conſilii (chundare michilis ratis) heizet*, ingetuot, al umbe die die in ſurhtent.

Uuaz iſt daz er ingetuot ſih furhtenten? ana ſina tougenun gnada. Er ne uberhenet ne heinen, uuanda er ſin mite umbe ringet.

ט 9. *Guſtate & videte quoniam ſuavis eſt Dominus.*

Choront unde ſehent iu daz unſer truhten ſuoze iſt.

Choront ſinero ſuozi in corpore ſuo & in ſanguine ſuo (an ſinemo lichamen, unde an ſinemo bluote) nals unio ſuoze er ſi demo muude unde dero ſelo, din dannan inphabet alſo er gebiez vitam æternam (lib euuigen) ſumeliche chaden, die den gebiez keborton, quomodo poteſt iſte nobis dare carnem ſuam manducare? (uuieo mag uns diſer ſin fleiſg unde ſin bluot keben zezzine?) Die bezeichenda achis, des namo latine chit quomodo eſt? (uuieo iſt daz ſo,) Dien uuirt nu zuo geſprochen, choront unde beſoochent daz er ne uuizzint. Ube ſie daz ne tuont, ſo uuehſelot er fore in ſin anaſiune unde geloubet ſih iro.

Beatus vir qui ſperat in eo.

Saligo der an in gedinget.

Unſaligo der an anderen gedinget.

י 10. *Timete Dominum omnes Sancti ejus, quoniam nihil deeſt timentibus eum.*

Furhtent Got alle ſine heiligen, uuanda dien ungebroſten iſt, die in furhtent.

Niehtes ne briſtet in, uuanda ſie den habent, der ſie alle riche tuot.

כ 11. *Divites eguerunt & eſurierunt.*

Riche uuurden durſtige unde hungerge,

uuanda in ne dunchet niemer follun, des ſie habent.

Inquirentes autem Dominum non deficient omni bono.

Die Got forderont, dien ne menget ne heines kuotes.

Uuelih kuot ne habent, die Got habent, der al guot kibet?

12. *Venite filii audite me, timorem Domini docebo vos.*

Choment chint, unde horent hara zuo mir, ih lero iuh Gotes ſorhtun,

ana dia niemen gneſen ne mag, diu iuh fri getuot nals teune.

13. *Quis eſt homo qui vult vitam, & diligit dies videre bonos?*

Uuer iſt den des libes luſte, unde ouh luſte ze geſehenne kuota taga,

unde guote zite?

14. *Cohibe [Prohibe] linguam tuam à malo & labia tua ne loquantur dolum.*

Ube dih iro luſte, ſo ne laz dina zungun ze arge duuing iro, unde dina leſsa ne truge choſoen.

15. *Diverte à malo & fac bonum, inquire pacem & proſequere eam.*

Fermid ſcaden unde tuo uuola, fordero frido, unde far imo nah.

Sooche in in enera uuerlte, dar iſt er, unde dar iſt vita (lib) unde dies boni (kuote taga) hier ne darft tu is kedenchen.

16. *Oculi Domini ſuper juſtos.*

Truhtenes ougen ſint obe dien rehten.

Er obe ſiehet ſie unde ſtatet an in ſiniu ougen.

Et aures ejus in preces eorum.

Unde ze iro digi ſint ſiniu oren.

Iro gebetes ſpuot, uuanda er in gagenuuerte iſt.

17. *Vultus autem Domini ſuper facientes mala, ut perdat de terra memoriam eorum.*

Aber dara gagene iſt ſin analiute uber die ubeltatigen, daz er iro gehuht tiligcie unde dana geneme de *terra viventium (fone erdo dero lebenton.)*

18. *Clamaverunt juſti & Dominus exaudivit eos, & ex omnibus tribulationibus eorum liberavit eos.*

Rehte hareton ze imo, unde er gehorta ſie unde loſta ſie fone allen iro binon.

Daz tetu er ſie bina nemendo bier ne mahtu iz uuerden.

19. *Juxta eſt Dominus his qui tribulato ſunt corde & humiles Spiritu ſalvabit.*

Truhten iſt dien nahe, die mit kemulitemo herzen ſint, unde gehaltet er die nidere ſint in iro muote.

Der in boben uuelle zuo imo, der niderre ſin herza.

20. *Multæ tribulationes juſtorum, & de omnibus his liberavit Dominus eos.*

Manige bina ſint dero rehton uzer dien allen loſet ſie Got,

uuandu ſie compaſſionem (infindida) habent iro bruodero ane dia temptatiuues (chorunga) unde paſſiones (martyra) die ſie ſelbin lident, bediu ſint iro binu manige, aber ne durfen ſie in uuegen, uuanda er in ſie alle abu nimet.

21. *Cuſtodit Dominus omnia oſſa eorum, unum ex his non conteretur.*

Truhten behuotet alliu iro bein, iro ne uuirt noh ein ferbrochen.

Iro paticutia (kedult) unde iro manſuetudo (mammindi) unde andero iro nebeiniu benomen ne uuirt. Aber ſecundum literam (nah slehtin uuortin) mugen iru bein ferbrochen uuerden; alſo latroni in cruce (demo ſcachare in chruce geſcab, der do fone Chriſto juſtificatus (kerehtbaftigot) uuas.

22. *Mors peccatorum peſſima.*

Dero ſundigon tod der iſt todo uuirſeſta,

uuanda ſie in ouuign bella farent.

Et qui oderunt juſtum delinquent.

Unde die miſſetuont, die den rehten hazent.

Nebein ne nuas ſo reht ſo Chriſtus, die in hazeton, die miſſetaten allero hartuſt.

23. *Redimet Dominus animas ſervorum ſuorum.*

Truhten loſit die ſela ſinero ſcalcho *fone demo tode, der ſu zalig iſt.*

Et non delinquent omnes, qui ſperant in eo.

Unde die ne miſſetuont die an in gedingent.

Daz ſie an in gedingent, dar ana ne miſſetuont ſie.

Pſalmus XXXIV.

Hebr. XXXV.

Pſalmus [huic] David.

1. *Judica Domine nocentes me.*

Chriſtus chit, unde ſin Eccleſia erteile truhten, uber die die mir taront.

Unis min phogat uuider alle die, diu in er ahton capitis (houbitis) unde noh ahtent corporis (lichamin.)

Expugna inpugnantes me.

Erfiht, die mih ana fehtent,

den tieful unde ſine lide.

2. *Apprehendite [apprehende] arma & ſcutum & exſurge in adjutorium mihi.*

Nim uuafen unde ſcilt, unde ſtant uf hil mir.

Sceine dinu chraft, daz ebit exurge (ſtant uf,) unde habe in hende unſere ſela unde tuu ſie uueſen ſuert unde ſcilt, tuo daz die fiendu fone in erfohten uuerden, unde iru iacula (ſcuz) nieht ne gemugin.

3. *Effunde i. dilata frameam & conclude adverſus eos qui perſequuntur me.*

Kebreite diu ſuert, unde besliuz uuiden dien, die min ahtent.

Ketuo manege ſela uueſen dero rehton, unde ſo uuirt diu inſart iruueret dien fienden.

Dic animæ meæ ſalus tua ego ſum.

Chid minero ſelo zuo, *diu din ſuert iſt, mit dero du fihtiſt*, din heili bin ih.

Kebeiz iro helfu, unde gib iro baldi ze fehtenne uuider ſu handegen fieuden.

4. *Confundantur & revereantur quærentes animam meam.*

Scameg uuerden die, unde irfurhten ſih, die minero ſelo fare ſint.

Judæis (iudon) uude hæreticis (gloub irron) unde anderen perſecutoribus (ahtarin) kebe Got ſcuma unde forhtun, daz ſie becheret unde gebezerot uuerden.

Avertantur retrorſum & erubeſcant, qui cogitant mihi mala.

Hintert uuenden *nals fure* unde ſcameien ſih, die mir ubeles unnin,

folgen muoziu ſie ze guote, nals fore gan ze ubele. Alſo Petro Chriſtus ehad: Redi retro Satanas (iruuint uuidere Sutanas.) Samo ſu er chade: Præcedendo Satanas es, ſequendo diſcipulus eris. (Fure mih fahindo piſt du Sutanas, mir nah kando uuirdiſto min ſcuolare.) Math. 16, 23.

5. *Fiant tanquam pulvis ante faciem venti.*

Sie uuerden alſo daz ſtuppe uuirdet fore demo uuinde.

Iro temptatinnibus (beeborungun) ne mugin ſie uuiderſtan, alſo daz ſtuppe geligen ne mag, ſo der uuint uuat. Alde iz chit: Fone irdiſken gedanchen uuerden ſie uſirbauen in holing, alſo daz ſtuppe tuot ſone uuinde.

6. *Et Angelus Domini [coarctans eos. Fiant viæ illorum tenebræ & lubricum; & ang. dom.] perſequens eos.*

Unde Gotes Angelus ahte iro,

unz ſie ſih pecheren.

7. *Quoniam*

Ad Psalmum XXXIV.

Hebr. XXXV.

verſ. 1.

Sis defenſor meus contra omnes qui vos antea capitis & adhuc corporis ratione perſequuntur. Alludit ad proemium S. Auguſtini, hic: *Eſt pſalmus iſte invocans Deum contra inimicus in tribulationibus hujus ſeculi: & utique ipſe Chriſtus, tribulato tunc capite, & tribulato nunc corpore.*

v. 3.

S. Auguſtinus: *Quomodo effundit frameam? quoniam jam audivimus, quid ſit framea ipſius: Anima enim juſti eſt. Abundent juſti, & effunditur framea, & concluditur adverſus inimicus. Concluſum eſt adverſus eum, quia quid loquatur adverſus ſanctos, non poteſt invenire.* Hoc eſt, quod noſter ait: *Ketuu manege* &c. i. e. Fac multas animas eſſe juſtorum, & tunc impetus impedietur hoſtium.

v. 13.

7 *Quoniam gratis abſconderunt mihi interitum laquei ſui [muſcipulæ ſuæ corruptionem.]*

Uuanda ſie beuſculden mir geburgen dia ferlorniſſida iro ſtriches.

Nob Chriſtus ne tareta iudeis, nob Eccleſia paganis (dien beidenen.)

Vane [ſupervacue al. Vano] exprobraverunt animam meam.

Uppigen iteuuiz taten ſie mir.

Sus lugen ſie mih ana. Hic dixit, deſtruam templum & in tribus diebus readificabo illud (er chad ih ſtoro diz hus unde in drin tagin zimbron ih iz aber) danne aber ih chad. Deſtruite templum Dei (ſtorint ir diz hus.) Matth. 26, 61. Joh. 2, 19.

8. *Veniat illis laqueus [muſcipula] quem ignorat, [ignoravit] & captio, quam abſconderunt [abſcondit] apprehendat eos [eum.]*

In chome der ſtriech den ſie ne uuizzen, unde diu falla geſahe ſie, die ſie mir burgen.

Et in laqueum cadant [cadat. A. Et in muſcipula incidant in ipſa] in ipſum.

Unde in denſelben ſtrich ſturzen ſie.

Daz chit, derſelbo ſtrich kehabe ſie. Den tod kareton ſie mir, an demo ſie redemptionem mundi (irloſa uuerlte) ne bechandon, der geſuerbe ſie unde ziehe ſie ze mir.

9. *Anima autem mea exultabit in Domino & delectabitur ſuper ſalutari ſuo.*

Aber min ſela freuuit ſih an Gote, unde luſſami habet ſi an iro haltare.

Dar iſt al daz ih ſorderon, uuanda ih an imo habo al daz ih pedarf.

10. *Omnia oſſa mea dicent, Domine quis ſimilis tibi?*

Alliu miniu bein ehedent, uuer truhten iſt dir gelih?

Die in corpore meo robuſti ſint (an minemo lichamen ſtarch ſint) die ſprechent mir iz zuo. Uuanda ſie uuizzin, daz iz ſol (ſunna) nob ſtellæ (ſternin) ne ſint nob angeli (chundera) nob archangeli (furſt chundera) nob nebein creatura (giſcaft.)

Eripiens inopem de manu fortiorum ejus.

Den habeloſen erzucchendo uzer ſinero ſtarcheron handen.

Egenum & pauperem à diripientibus eum.

Turftigen unde goregen fone dien die in chripſent.

Dar ſcinet daz dir nioman gelih ne iſt uuanda du tuoſt daz nioman getuon ne mag, du loſeſt den uuenegen menniſchen habeloſen dero tugede fone dero tiefalo handen.

11. *Exurgentes teſtes iniqui quæ ignorabam interrogabant me.*

Unrehte iehara ſtuonden uf, in minero *paſſione (martyro)* unde frageton mih dero dingo, diu ih ne uuiſſa.

Blaſphemiam (Gotſcelta) ne uuiſſa ih, hunda ne uuiſſa ih, fone diu ih ne uuiſſa, uuanda ih ſie uoben ne chonda, dero zigen ſie mih, dero frageton ſie mih.

12. *Retribuebant mihi mala pro bonis, ſterilitatem animæ meæ.*

Sie gaben mir ubel umbe guot, unde unberehafti, minero ſelo.

Dar ana ougton ſie mir iro unberehafti, daz ſie mir guotes mit ubele lonoton. Bedin ſuochota ih dero ſelbun ſterilitati in arbore (unberehafti an demo fich poume.)

13. *Ego autem cum mihi moleſti eſſent, induebam me cilicio.*

Aber mit harrun dahta ih mih, do ſie mir ſo analagen,

unde mir ſo inblandene uuaren. Ih parg mih in dero mortalitate (todigi) fone diu ne bechandon ſie mih.

Humiliabam in jejunio animam meam.

In uaſtun diemuota ih mina ſela.

Ih faſteta chlagelicha faſtun, daz ih iuuuer darbeta unde ih an iu ſterilitatem (unbirgi) fant nals fructum (uuuochir.) Diu faſta nderta mih, unde diu uuag mir.

Et oratio mea in ſinum meum convertetur.

Unde min gebet uuirt peuuendet in minen buoſem,

den ih peton den habo ih an mir ſelbemo. Ego in patre & pater in me (ih pin an demo fater, unde der fater an mir.) Fone diu ne frumo ih min gebet fone mir, nube ih uuendo iz in mir an mih. Joh. 17, 21.

14. *Quaſi proximum [&] quaſi fratrem noſtrum ſic complacebam.*

i. quaſi de proximo quaſi de fratre noſtro ſic complacebam i. gaudebam.

Alſo des der uns kelegen iſt, unde unſer bruoder iſt, ſo manta [mamta] ih iro.

Ih minnota ſie gelegenlicho, ſie ahton min fientlicho.

Quaſi lugens & criſtatus [contriſtatus] ſic humiliabar.

Alſo uuuofenter unde leideger ſo genideret uuard ih,

uuanda ih an in die triuuua ne fant, dia ih ſuohta.

15. *Et adverſum me lætati ſunt & convenerunt.*

Unde uuider mir freitton ſie ſih,

uuanda ih trureta, ſie lachèton, unde huoton min,

unde ſamenoton ſih *ze dero tagalti.*

Congregata ſunt ſuper me flagella & ignoraverunt [ignoravi.]

Do uuurden filla uſen mih keſamenot, unde ſie ne uuiſſon mih.

Alde daz ne uuiſſon ſie, nuieo ſie des ingelten ſolton.

16. *Diſſipati ſunt nec compuncti.*

Zeuuor.

---

v. 13. fin.

S. Auguſtinus hic: *Oratio ad ipſum magis hominem pertinet: Secundum enim quod Verbum eſt Chriſtus, non orat, ſed exaudit, & non ſibi ſubveniri quærit, ſed cum Patre omnibus ſubvenit. Quid eſt:* Oratio mea in ſinum meum convertetur. *Niſi in meipſo humanitas interpellat divinitatem?*

v. 15.

Flagella, μάστιγες, vertuntur qui נכים *Necchim* Hebræis, a נכה *Nacha* percuſſit. Hieronymus reddit *Percutientes.* Kimchi Homines viles. Alii Claudos, quaſi pedibus percuſſos, loripedes, *Buxtorf.*

v. 16.

Sanna, ſonus naris pertinens ad deriſionem. S. Hieronymus in Pſal. II. *Subſannatio proprie rugata fronte & contracto naſo exprimitur.* Horatius L. 1. Sat. 6. de Mæcenate: Non ——

Ut plerique ſolent, naſo ſuſpendis adunco ignotos.

Zeuuorfen uuurden ſie, nals keſtuncte.

Daz ſie geſahen ſolem obſcuratum (ſunnun beuuirſtirta) unde terra motum (erd bibotb) unde manege terrores (prutina) daz zeſtoupta ſie mer, danne iz ſie riuuuege getate.

Temptaverunt me.

Sie choreton min, *ſi chaden.*

Si filius Dei es, deſcende de cruce & credimus tibi (ube du Gotis ſun ſiſt ſo ſtig aba demo chruce, ſo glouben uuir dir.)

Subſannaverunt me ſubſannatione.

Sie huoten min naſe ſnudendo.

Sanna iſt ſonus naris pertinens ad deriſionem (luta dero naſo treffende ze huoe) dannan iſt derivatum (irrunnin) ſubſanno (ih ſnudo) ſubſannas unde dannan ſubſannatio, daz dercbit huob.

Frenduerunt ſuper me dentibus ſuis.

Sie griſeramoton mih ana mit iro zannen.

Pediu ne dunche daz uns michel ze lidenne umbe Chriſtum, daz Chriſtus umbe unſih leid.

17. *Domine quando reſpicies?*

Uuanne tuoſt du is uuara truhten?

Daz chit Chriſtus ex conſuetudine humanæ infirmitatis (fone demo ſite mannis uueichi) ſamoſo in belangee, uuanne in ſin fater recbe.

Reſtitue animam meam a malignitate eorum.

Pring uuidere fone iro arguuilligi mina ſela.

Irgib ſia irslagena fone in ze libe. **Duo ſia irſtan.**

A leonibus unicam meam.

Mina einigun *bring tu uuidere* fone louuuon.

Mina Eccleſiam alde mina animam ſingulariter natam (ſela einicblicho geborna) loſe dia foue iro ſarfen geunalten.

18. *Confitebor tibi in Eccleſia magna, in populo gravi laudabo te.*

In dero uuitun Eccleſia (liut chilchun) iiho ih dir, in ſuaremo liute lobon ih dih.

In dero Eccleſia (Chriſtanheite) kenuoge die an Got iebent unde ſie in doh ne lobont. Dar ſint inne ſament chorn unde heleuua. Heleuua farent dar hina, chorn uuirt ze leibo. Die ſint chorn die ventus temptationis (uuent chorunga) ne uueget. An dien uuirt Got kelobet, an enen uuirt er gelaſterot in gentibus, uuanda ſie chedent: Ecce quid faciunt Chriſtiani (ſehent dara uuieo die Chriſtanin tuont)

19. *Non inſultent [ſupergaudeant] in me qui adverſantur mihi inique.*

Nu ne henge daz iz *ſo ſare, ne la uuerden paleam filios Eccleſiæ (ze heleuuon diu chint dinero brute) paganis (heidinen) unde hæreticis (irrarin) ze huoe.*

Qui oderunt me gratis & annuunt oculis.

Die mih ane ſculde hazzent, unde mit ougon uuinchent,

uuanda ſie doloſi (ſiciſe) unde ypocrytæ (liebiſare) ſint.

20. *Quoniam mihi quidem pacifice loquebantur, & inſuper* [Et ſuper iram d. e. Al. in iraeundia terræ loquentes dolos eog. *al. in iracundia d. c.*] *in ira doloſe cogitabant.*

Alſo dar ana ſcinet, daz ſie mih friuntlicho gruozton, *do ſie chaden: Magiſter licet cenſum dare Cæſari an non? (Meiſter ſal man demo Cheiſere zins kebin alde nehein?)*

Unde ſie doh trugelicho dahton zuo dero abolgi,

daz chit ſceindon iro zorn ſament dero trugeheite. Fone diu folget ſar.

21. *Et dilataverunt ſuper me os ſuum.*

Unde uuito indaten ſie iro munt uber mih.

Nals trugelicho nube haldo zuo ſcriendo: Crucifige, crucifige eum (hain hain.)

Dixerunt euge enge.

i. bene, bene, viderunt oculi noſtri.

Unde an demo chriuce freuton ſie ſih min, ſus chedendo:

Uuola, uuola, nu iſt iz uns ze ougon chomen.

Nu iſt uuorden daz uuir uuolton, daz uuir dih in cruce geſehen.

22. *Vidiſti Domine ne ſileas*

ſc. a judicio.

Keſeuuen habeſt du iz fater, nu ne ferſuige iz.

Ne laz iz ungeribtet ſin.

Ne diſcedas a me.

Ne geloube dih min,

ſid du mih biezziſt, ſuh tiemuote ſin.

23. *Exurge Domine & intende judicium meum.*

Stand uf truhten, unde ſih ze minero uberteildo *dia uberteilda ih lido, ſih uuaz ſie mir habent funden. Sih uuieo ungelih iz iſt, an derro judiciis (uberteilidon) die iz peſculden lident.*

Deus meus & Dominus meus in cauſam meam.

Got miner unde herro miner, ſih ze minero meinungo.

Sih uuieo ih iz meine, uuarumbe iz ez lide. Uuanda iz dar ana ſtat, nals uuaz man lide, nube unar umbe. Alſo iz chit. Beati *qui perſecutionem patiuntur propter juſtitiam (ſalig ſint die umbe reht abtunga lident) Sih daz ih iz lido pro ſalute humani generis (umbe gehaltniſſa man chunnis.)* Matth. 5, 10.

24. *Judica me ſecundum juſtitiam meam Domine Deus meus.*

Irteile du mir after minemo rehte truhten Got miner,

ſid ſie mir unrehto irteiltin.

Et

v. 18.

S. Auguſtinus: *Tota multitudo audit confeſſionem noſtram, ſed non in omni multitudine laus Dei eſt. In iſta enim omni multitudine i. e. in Eccleſia quæ toto orbe terrarum diffuſa eſt, palea eſt & frumentum. Palea volat, frumentum manet, &c.* Chorn, frumentum. Heleuua, palea.

v. 20.

Variæ hic ſunt lectiones & verſiones. Vocem לא *Lo* in Ebraico ut ambiguam, LXX. interpretati ut Pronomen ἐμοί. Et ſic vulgata vetus. S. Hieronymus pro particula negativa accepit. Quod ſequitur: ועל־רגעי־ארץ *Veal Righei-erez*, Græci reddunt: ἐπ' ὀργήν. Unde Latinæ lectiones, & inter ſe variantes. Hieronymus reddit: *In rapina terræ.* Hebræum Verbum רגע *Ragab*, rumpendi, findendi, ceſſare faciendi ſignificationem habet. Unde recentiores ceſſationem & quietem interpretati.

Ad

Et non insultent [supergaudeant mihi] in me inimici mei.

Unde mih ze huhe ne heigin mine fienda.

Ketuo daz sie sih pernomen ne mugin, uuieo sie mih fertiligot heigin. Duo mih resurgere (irstan) uude bechere dia uuerlt nah mir.

25. *Nec dicant in cordibus suis euge euge animæ nostræ.*

Noh sie ne cheden, uuola, uuola unserro selo.

Uuola uns, des uuir getan heigin. Dia mendi ne gib in.

Nec dicant absorbuimus [devorabimus] eum.

Noh sie ne cheden, ferslunden heigin uuir in,

in unseren lichamen ist er gelegit uuanda er unser einer uuorden ist. Ketuo mer daz sie mine uuerden, danne minero deheiner nah in gefahe.

26. *Erubescant & revereantur simul, qui gratulantur malis meis.*

Scameg unde erhafte uuerden die sament, dien min leid lieb ist,

unde dannan uuerden sie gebezzerot.

Induantur pudore [confusione] & reverentia, qui maligna loquuntur adversum me.

Midunga unde erhafti si dero analegi, die mir arg chosont;

Die barrun tragen sie ana in dero buozzen sie iro audaciam (nendigi) unde iro impudentiam (uneri) Audaciam (nendigi) mit pudore (scamo) impudentiam (uneri) mit reverentia (ernsti.)

27. *Exultent & lætentur qui volunt justitiam meam.*

Sprungezen unde frouuen sih, die min reht uuellen,

die sih ze mir haben uuellen.

Et dicant semper magnificetur Dominus, qui volunt pacem servi ejus.

Unde die sines scalches frido uuellen, *ih meino Christi sines sunes*, die cheden ieo, gemichellichot uuerde truhten, *nals so judei chadun. Euge, euge animæ nostræ (uuola uuola unserro selo.)*

28. *Et lingua mea meditabitur justitiam tuam, tota die laudem tuam.*

Unde min zunga ahtot din reht, *si leret sie alle novum testamentum (niuuun en) unde* allen den dag ahton sie din lob.

Psalmus XXXV.
Hebr. XXXVI.

v. 1. In finem servo Domini. [*David.*]

UU*Er ist hier genamot servus Domini? (kotis scalch.) Ane der, qui formam servi accipiens factus est obediens usque ad mortem (der dis scalchis pilide an sih neminde uuart keborsam uuzin an den tod) Fone demo Esaias chit: Servus meus suscipiam eum (er ist min scalch, ih nimo in an mih.)* Es. 42, 1.

2. *Dixit injustus ut delinquat in semetipso.*

Der unrehto, *chit der Prophetn, geeinotn sih sament imo selbemo*, daz er missetuoe.

Fore anderen mennischon birget er iz. Ziu ist daz?

Non est timor Dei ante oculos ejus.

Uuanda imo Gotes forhta fore ougon ne ist,

diu imo mer mahti sin.

3. *Quoniam dolose egit in conspectu ejus, ut inveniret iniquitatem & odisset [ut inveniatur iniquitas ejus ad odium.]*

Uuanda er trugelicho dar ana teta fore imo, daz er funde sin unreht, unde er iz hazzeti.

Er ne uuolta iz finden noh hazzen. Ube er iz suochen uuolti, so funde er iz. Fone diu ist diu trugeheit an demo suochenne, uuirt imo iz kezeigot, fone anderen, noh danne ne uuile er iz pechennen, nube er chit, daz tuont sie alle, daz ne tuon ih eino nieht, fone diu fernim.

4. *Verba oris ejus iniquitas, noluit intelligere ut bene ageret.*

Sines mundes uuort sint unreht unde loter, er ne uuolta in sin nemen daz er uuola tate.

Des uuillen brast imu, er mahti, ube er uuolti.

5. *Iniquitatem meditatus est in cubili suo.*

In sinero innerun chamero ahtota er daz unreht.

In sinemo herzen ahtotn er iz. Also iz darfore chit, in semet ipso (sament imo selbemo.)

Astitit omni viæ non bonæ.

Er gegagenuuerta sih uuegelichemo der guot ne ist.

Demo unrehten uuege uuas er uugebrosten.

Malitiam autem non odivit.

Aber die ubeli ne hazzeta er.

Fone diu ne uuas er iro ana.

6. *Domine in Cœlo misericordia tua.*

Truhten in himele ist diu gnada,

diu fore allen gnadon ist, die du echert dinen heiligon gibest. Andere gnada die in erdo sint, kibest du ingemeinun ubelen unde guoten. Daz duost du honores (era) divitas (rihtuom) salutem corporis (den gesunt des lichamen) unde daz demo gelih ist. Alde cœlum heizzet er sanctos, an dien Gotes knada meist scinent.

Et veritas tua usque ad nubes.

Unde din uuarheit chumet unz ze dien uuolchenen.

Uuolchen sint Apostoli, pi dien chundest du die uuarheit.

7. *Justitia tua sicut montes Domine* [*domini.*]

Din Reht Truhten ist also berga.

Apostoli (poton) sint din reht, uuanda sie fullent iz, unde sie sint also bergn. An die bergn scinet diu sunna ze erist,

Ad PSALMUM XXXV.
Hebr. XXXVI.

v. 1.

DAvidis mentio nulla apud Notkerum. Vetus Latina in Hieronymi Commentario: *In finem puero Domini, Psalmus David.* Græca vulgata: Εἰς τὸ τέλος, τῷ παιδὶ Κυρίου Δαυίδ. At Alexandrinus Codex: εἰς τὸ τέλος ψαλμὸς τῷ Δαυίδ. Translatio adjecta: *In finem servo Domini ipsi David.* Gallicana: *In finem servo Domini David.* S. Hieronymi veritas Ebraica: *Pro victoria servo Domini David.* Bruno Episc. ut Alexandrinus Codex: *In finem Servo Domini Psalmus David.* Atque secundum hunc intellectum Notkeri interpretatio locum habet, quam & ipsam Bruno amplexus.

ze erist, aba in ehamet si nider an daz kesilde. Also cham ze erist Apostolis justitia Dei (poton daz Gotes reht) dannan uuard si uberal gebreitet.

Judicia tua abyssus multa.

Dine urteilda michel abcrunde,

Daz chit ane grunt uuanda sie ne mag nieman ergrunden noh erfaren. Ziu du einen sist trahens (uah dir ziehende) unde anderen obdurans (ferhertinde) uuer mag daz uuizzen?

8. *Homines & jumenta salvabis Domine, quemadmodum multiplicasti misericordiam tuam Deus.*

Mennisсen unde feho haltest du truhten also du dina gnada habest kemanigfaltot.

Dar ana scinet iro manigfalti, daz si so ferro reichet ioh ze mennison ioh ze fehe. Aber diu heili ist temporalis (zit fristig) diu in gemeine ist. Die dia minnont, die heizent echert homines (mennisсen) also Adam echert homo (mennisco) uuas nals filius hominis (mennisсen sun.)

Filii autem hominum in tegmine alarum tuarum sperabunt.

Aber mennison chint *diu nah filio hominis (mennisсen sune) filii hominum (mennisсen ehiut) heizzent,* die trostent sih ze dero decchi dinero settacho.

Die ne forderont nieht terrenam felicitatem (uuerlt salida) nube dia misericordiam quæ in cælo est. (Kenada diu in himele ist.)

9. *Inebriabuntur ab ubertate domus tuæ.*

Die uuerdent trunchen sone dero genuhte dines huses.

Spiritalis lætitiæ (keislichemo frouui) uuerdent sie so fol, daz sie uuerltlichi ferliesent, unde Gotelichi geuuinnent. Dia genuht habet sin hus sancta Ecclesia, iro chinden gesciehet diu trunchini.

Et torrente voluptatis tuæ potabis eos.

Unde mit dero chlingun dinero lustsami gechoront.

Diu chumet mit impetu (trati) also torrens (chlinga) unde ist fortiter pertingens à fine usque ad finem (starchlicho folle treffende sone ende ze ende.)

10. *Quoniam apud te est fons vitæ.*

Uuanda sament dir ist libes urspring.

Dannan rinnet si, dar der urspring ist, unde der trenchet si, der iro durfteg ist.

Et in lumine tuo videbimus lumen.

Unde an dinemo liehte gesehen uuir lieht.

An dinemo sune Christo gesehen uuir dih patrem (fater) uuanda er ist lux lucis (lieht liehtes) unde lumen de lumine (klanzlieht sone gelanze liehte.)

11. *Pretende misericordiam tuam scientibus te, & justitiam tuam, his qui recto sunt corde.*

Fore dene dina gnade, *daz chit sceine sia, unde spende sia* dien, die dih uuizzin, unde din reht spendo dien die grehte sin in iro herzen *nals greht, uuile er dih uuesen gesunden unde liehet dir dar ana sin uuillo, so er dih aber uuile uuesen siechen, ube dir daz misselichet, so bist du ungreht an dinemo herzen.*

12. *Non veniat mihi pes superbiæ.*

Fuoz dero ubermuoti ne chome mir,

uuanda ih an demo gestan ne mag. Ubermuoti ist also ein fuoziu, uuanda si ieo far fallet, unde lango stan ne mag.

Et manus peccatoris non moveat me.

Unde des sundigen hant ne uuegke mih.

Des ubelo tuonten uuerch ne ferleite mih, also demo gesciehet, demo pes superbiæ (fuoz ubermuoti) chumet.

13. *Ibi ceciderunt qui operantur iniquitatem. Dar sturzton die unreht uuurchent.*

An demo fuozze ne mahton sie gestan. An demo fiel Adam. An demo fiel Angelus malus (der ubel engel)

Expulsi sunt, nec potuerunt stare.

Uz uuurden sie ferstozzen, stan ne mahton sie.

Der eino uuard ferstozzen de Cælo (sone himele) der ander de paradyso (sone paradyse.)

Psalmus XXXVI.

Hebr. XXXVII.

Ipsi David.

1. *NOli emulari in malignantibus neque emuleris [zelaveris] facientes iniquitatem.*

Pilde ne nemeist du sone arguuilligen, noh unrehto sarente ne bildeiest du.

2. *Quoniam tanquam fœnum velociter arescent & quemadmodum olera herbarum cito decident.*

Uuanda sie erdorrent samo spuotigo so houue, unde samo horsco so chruter befallent sie.

3. *Spera in Domino & fac bonitatem.*

Fersih dih ze Gote, unde tuo uuola.

Keioube an in unde sceine iz mit dien uuerchen.

Inhabita terram & pasceris in divitiis ejus.

Pue an dero erdo, unde so uuirdest du gefuorot in sinen otuualon.

Uuis in suero Ecclesia, so fuorot er dih in himele mit sin selbes anasihte.

4. *Delectare in Domino, & dabit tibi petitiones cordis tui.*

Habe an Gote lustsami, unde er gibet dir des din herza gerot.

La dih sin lusten, unde ube dih sin lustet, sih selben gibet er dir.

5. *Revela Domino viam tuam.*

Offeno

v. 11.

Pretende, Foradene. Bruno Episc. *i. e. longe lateque diffunde tuam misericordiam, ut possint scientes te, in isto Seculo firmius ambulare.* Græci: παράτεινον, protendere, extendere. At S. Hieronymus Ebr. משך *Meschoch* reddit *Attrahe.* Forte Vulgatus *Protende* & Hieronymus *Protrahe* scripserat.

v. eod.

Nals grecht) non justus scil. corde es. Si vult te esse sanum & placet tibi hactenus ejus voluntas: si vero te vult ægrotare, si tibi hoc displicet, tunc es injustus in corde tuo. Conf. S. Augustinus hic.

Ad

Offeno imo dinen uueg.

Uuaz du lideſt, des iih imo. Chit alſo Paulus: Caro concupiſcit adverſus Spiritum, & Spiritus adverſus carnem (der licbamo gevot uuider dero ſela, unde de ſela uuider demo licbamin.) er tuot dir is laba. Gal. 5, 17.

Et ſpera in eum, [eo] & ipſe faciet.

Unde gedinge an in, unde er tuot daz du uuile.

6\. *Et educet quaſi lumen juſtitiam tuam.*

Unde er bringet uz din reht,

daz ebit er getuot iz ſcinbare alſo liebt. Din reht, daz iſt diu gelouba, diu iſt nu tougen. Si iſt ieo tougen quoadusque veniat Dominus, qui illuminabit abſcondita tenebrarum & manifeſtabit conſilia cordium, & tunc laus erit unicuique à Deo. Tunc juſti fulgebunt ſicut ſol (unz Got chum, der intliubt tougeni dero finſtri, unde offenot rat herzon, unde danne ebunt mannelichemo lob fone Gote, danne skinent die rehten alſo ſunna.)

Et judicium tuum tanquam meridiem.

Unde din irteilen getuot er ſcinbare alſo mitten dag.

Erteile daz ze rehte, daz du Chriſto ſiſt kefolgig, daz keſciehet dir ze offenorun guollichi danne mitter tag ſi. Uuanda iz chit. Cum Chriſtus apparuerit vita veſtra, tum & vos apparebitis cum ipſo in gloria (ſo uuenne Chriſt irſcint iuuer lib, danne irſcinint ouh ir mit imo in guollichi.)

7\. *Subditus eſto Domino & ora eum.*

Uuuis Gote undertan, unde bito in.

Noli emulari in eo qui proſperatur in via ſua in homine faciente injuſtitias.

Nehein bilde ne nim bedemo, demo gelungen ſie an ſinero ferte,

ih meino demo unrehto uarenten menniſcen. Laz in gan den breiten uueg, kang du den engen. Der breito bringet in ze engi, der engo bringet dih ze uuiti.

8\. *Deſine ab ira & derelinque furorem.*

La dina abolgi ſin, unde begib dina heizmuoti.

Ne bilg dih, daz ubel man gedihe, unde du ſiſt ſmahe.

Noli emulari ut nequiter facias [maligneris.]

Ne uuis imo gelih, daz du arguuilligo tuoieſt, *ſo er tuot.*

9\. *Quoniam qui nequiter agunt [malignantur] exterminabuntur.*

Uuanda die gernouuilligo ubelo tuont, die uuerdent uz ferſtozzen,

uzzer dero Gotes parg uuerdent ſie ferſtozzen. Nequitia daz dir ebit voluntaria malitia (ſelbuuillich ubeli) ne lazet ſie ſar dara in.

Suſtinentes autem Dominum ipſi hereditabunt terram.

Die aber Gotes pirent, *unde uuerlt ſaldon ſie ferſteoſtent*, die beſizzent *terram viventium* (erda dero lebenton.)

10\. *Et adhuc puſillum & non erit peccator & queres locum ejus & non invenies.*

Unde uber unlang ne iſt hier der ſundigo, ſo ſuocheſt du uuar er ſi, unde ne findeſt in.

Dar er neſtota, unde dar er uueſen uuolta, dar fermiſſeſt du ſin.

11\. *Manſueti autem poſſidebunt [hæreditabunt] terram.*

Aber die mammenden, *die andere fertragent,* die beſizzent daz lant, *ſie beſizzent dia bimeliſcun ierusalem (anaſibt fridis.)*

Et delectabuntur in multitudine pacis.

Unde luſtſamo nietont ſie ſih, dar frides *uuanda er iſt in euuig.*

12\. *Obſervabit peccator juſtum & fremit [ſtridebit] ſuper eum dentibus ſuis.*

Der ſundigo huotet des rehten, *daz chit, faret des rehten*, unde griſcramot in ana.

So er in imo ungelichen ſihet, ſo hazzet er in, ſo iſt er imo des libes irbunſtig (vel ununſtig.)

13\. *Dominus autem irridebit eum, quoniam proſpicit quod veniet dies ejus.*

Aber Got huot ſin, daz er ſines tages ſo ergezzen habet, uuanda er fore uueiz, daz ſin tag chumet,

an demo er imo giltet ſina ubeli.

14\. *Gladium evaginaverunt peccatores intenderunt arcum ſuum, ut dejiciant pauperem & inopem, ut trucident rectos corde.*

Sundigen zugen iro ſuert, ſpienen iro bogen, daz ſie nider uuerfen armen unde habeloſen, daz ſie ouh ſlahen rehte in iro herzen.

15\. *Gladius eorum intret in corda ipſorum & arcus eorum confringatur.*

Iro ſuert kange in durh iro herzen, unde iro bogo uuerde ferbrochen.

In ſelben uuerde daz ze freiſon, mit diu ſie dien unſculdigen ſcadon uuolton. Uber ſie gange iz nals uber andere.

16\. *Melius eſt modicum juſto ſuper divitias peccatorum multas.*

Pezzera iſt luzzel demo rehten, danne michel rihtuom dero ſundigon.

Er iſt ſalig mit demo luzzelen, ſie ſint unſalig mit demo michelen.

17\. *Quoniam brachia peccatorum conterentur, confirmat autem juſtos Dominus.*

Daz ſceinet darana, uuanda die arma dero ſundigon fermulet uuerdent, aber die rehten ſterchet Got.

Alſo er den ſtarhta, der dir chad: Ego non ſolum allegari ſed & mori paratus ſum pro Act. 21, 13.

nomine

Ad Psalmum XXXVI.
Hebr. XXXVII.
v. 12.

Irbunſtig, a verbo Irbonden, diſſolvere, vide Gloſſ. *Bonden.*

Ununſtig, a verbo *Unnen*, tribuere. *Ununſtig*, qui demere vult. Vide *Unnen.*

v. 18.

nomine Domini nostri Jesu Christi (ih ne bin nieht ein garo daz man mih pinde, nube ioh daz ih irsterbe umbe Gotes namen.)

18. *Novit Dominus dies immaculatorum.*

Got uueiz die uuega dero ungeflecchoton,

Die mennischen uuanent uuesen ubele, so sie in arbeiten sint. Sie chedent danne fone in, sulich ne liten sie, ube sie rehto fuorin.

Et hereditas eorum in æternum erit.

Unde iro erbe uueret iemer.

Daz ist cœlestis Jerusalem (diu himelisca burch.)

19. *Non confundentur in tempore malo.*

Sie ne uuerdent keskendet in ubelemo zite.

Daz ist in die judicii, so peccatores kehorent: Ite in ignem æternum.

Et in diebus famis saturabuntur.

Unde in hungertagen uuerdent sie gesatot.

In ne liget ana nehein hunger, dar er anderen ana liget. Die hie leara conscientiam habent, die habent hunger, nuanda sie trost ne habent in in selben. Die aber reht uuizzin in in selben die fuorot daz.

20. *Quoniam peccatores peribunt.*

Uuanda sundige uuerdent ferloren.

In judicio (in dero urteilido) gesciehet daz.

Inimici vero Domini mox honorificati fuerunt [ut honorif. fuerint, Al. statim ut gloriabuntur] & exaltati: deficientes quemadmodum fumus deficient.

So Gotes fienda erist keeret uuerdent unde irhohet, sar damite ze gando ze gant sie also rugh.

Rugh kat in holing, dar ist sin zegengeda. Sundige gestiegent, dar gant sie sar aba dero uuarheite, daz irvellet sie.

21. *Mutuatur [Fœneratur] peccator & non solvet, justus autem miseretur & tribuet [commodat.]*

Sundig man intliehet unde ne giltet,

nuanda er fone Gote alle gnada inphahet, unde imo ne danchot, aber der rehto gnadet unde gibet fergeheno, also ouh imo Got kab.

22. *Quoniam benedicentes ei hæreditabunt terram.*

Uuanda die imo guotes pitent, die besizzent *sament imo terram viventium* (die erda *dero lebendon) unde uuerdent sine cohæredes (canherben) [chanerben.]*

Maledicentes autem ei disperibunt.

Die imo aber ubeles pitent, die uuerdent ferloren,

unde uz ferstozzen. Alde ube sie imo aber beginnent kuotes piten, in die uuis uuerdent sie ouh ferloren, daz sie daz ne sint, daz sie uuaren.

23. *A Domino [Apud Dom.] gressus hominis dirigentur & viam ejus volet.*

Fone Gote uuerdent kerihtet mannes kenge, unde fone diu uuile er gerno sinen uueg.

So er ingang heilen getuot, so uuirt er fone maledicente (fluochontemo) benedicens (seginonte.)

24. *Cum ceciderit non collidetur, quoniam Dominus firmat [supponit] manum suam.*

So er uallet, so ne uuirt er geehnistet, uuanda Got festinot sino hant,

daz chit, sinin uuergh unde sinen rat. Chumet er in freisun, er hilfet imo dar uz.

25. *Junior fui etenim senui, & non vidi justum derelictum.*

Ih uuas iung *chit sancta Ecclesia*, unde nu bin ih alt, unde noh ne sah ih rehten man ferlazzenen *noh helfelosen. Ih sah in haben spiritalia bona (geislicha genada) ube er ne habeta temporalia (uuerlt zitelicha.)*

Nec semen ejus egens pane.

Noh sinen samen brotis durftigen,

uuanda er guottate sabet, dannan habet er seti. Verbo Dei (mit Gotes uuorte) uuirt er gelabot unde gesatot. Uuola tuondo uuerdent siniu ongen indan, unde dannan uuahs er imo der innuertigo uuistuom.

26. *Tota die fœneratur [miseretur] & commodat.*

Allen den dag uuuoeherot er unde intliehet,

uuanda er spendot temporalia bona (uuerlt zitelichiu guot) unde inphahet euuiga, gibet luzzel, unde inphahet filo.

Et Semen illius in benedictione erit.

Unde sin samo uueret in segene.

Keistlichin ding sahet er, vitam æternam (euuigen lib) inphahet er, daz ist sines samen benedictio (segen.)

27. *Declina a malo & fac bonum.*

Fermid ubel unde tuo uuola.

Ube du armen ne rouhost, dar ne ist is ana gnuoge du ne decchest den nacchenten, unde laboest den hungergen.

Et inhabita in seculum seculi.

Unde bue in *himele* iemer unde elichor.

28. *Quia Dominus amat judicium.*

Uuanda truhten urteilda minnot,

daz chit keribte. Er ne lazzet nieht ungeribtes.

Et

---

v. 18.

Hoc est: Homines credunt male esse (justis) si sunt in tribulationibus. Dicunt tunc de illis, talia non patiuntur, si recte ambularent. Conf. S. Augustin. hic.

v. 22.

Alde ube si &c. hoc est: *aut si ipsi iterum incipiunt benedicere, hoc modo etiam disparent, dum non amplius sunt, qui fuerunt*, scilicet mali. Conf. S. Augustin. h.

v. 23.

A Deo diriguntur hominis viæ, & hinc vult iste (homo) libenter ejus, (DEI) viam. Si DEUS viam ejus, (*ingang*, legendum arbitror) salvat, dirigitque, fit ex maledicente benedicens. *Ipse homo, ut velit viam Domini, ab ipso Domino diriguntur, gressus ejus. Venit enim ille, & vocavit & redemit & fudit sanguinem suum*, ait S. Augustinus hic.

v. 26.

Fœneratur & commodat. S. Augustinus: *Miseretur & fœneratur.* Addens: *Latine dicitur, & qui dat mutuum & qui accipit. Planius autem hoc dicitur, si dicamus Fœnerat. Quid ad nos quid Grammatici velint? Melius enim in barbarismo nostro vos intelligitis. &c.*

v. 38

Et non derelinquet ſanctos ſuos.

Unde ſine heiligen ne ferlazet er *uuilon uſſeno, uuilon tougeno. Er uuas offeno mit tribus pueris in chamino ignis (trin chinden in demo ouene des furis) unde tougeno mit machabeis (einen uuigmanniu.)*

In æternum conſervabuntur.

Sie ſint iemer gehalten.

Dar ana ſciuet, daz er ſie ne ferlazzet.

Injuſti punientur.

Unrehte uuerdent kechelet,

Uuare? ane in bello.

Et ſemen impiorum peribit.

Unde dero argon ſamo uuirt ferloren.

Allin iru uuergh uuerdent ferloren.

29. *Juſti autem hereditabunt terram & inhabitabunt in ſeculum ſeculi ſuper eam.*

Aber rehte inphahent in erbe dia erda unde ſizzent iemer dar ana.

Diſiu erda iſt morientium (deru toton) einiu iſt viventium (dero lebenton) in dero ſint ſie furder.

30. *Os juſti meditabitur ſapientiam.*

Rehtes mannes munt, *daz chit, ſin muot* ahtot den uuiſtuom.

Er iſt imo ſuozze, pedia habet er in gerno in muote ioh in munde.

Et lingua ejus loquetur judicium.

Unde ſin zunga ſprichet dia urteilda.

Si irteilet nah demo uuiſtuome des herzen.

31. *Lex Dei ejus in corde ipſius.*

Sines Gotes ea iſt in ſinemo herzen.

Et non ſupplantabuntur greſſus ejus.

Unde dannan ne uuerdent peſcrenchet ſine genge.

Er iſt imu fore, des ea er haltet.

32. *Conſiderat peccator juſtum, & quærit mortificare eum.*

Der ſundigo ſiehet den rehten, unde ilet in toden.

Er chit, alſo in libro ſapientiæ (in demo buoche uuiſtuomis) ſtat : Gravis eſt uobis etiam ad videndum, quoniam diſſimilis eſt uobis vita ipſius (er iſt uns ſuare ana zeſehenne, uuanda ſiu lib iſt uns ungelich.) Sap. 2, 15.

33. *Dominus autem non derelinquet eum in manibus ejus.*

Aber Got ne lazet in imo under hende,

uuanda er ne gibet imo uebeinen geuualt an ſinero ſelu. Doh er demo lichamen ſcadoe, ſo diu ſela gniſet, ſu erſtat der lichamo.

Nec damnabit eum cum judicabitur illi.

Noh er ferbraſet in, ſo imo irteilet uuirdet, *ſone dien ubelen. Fone Gote iſt er unferſcalten.*

34. *Expecta Dominum & cuſtodi vias ejus.*

Pit mines truhtenes, unde huote ſinero uuego.

Ne la dih pelangen ſiues troſtes, nube hier hechenne uueſen tempus laboris (zit arbeite) tempus ſeminis (zit ſamin) tempus frigoris (zit froſtis) tempus lacrimarum (zit trano) hina fure, tempus conſolationis (zit troſtis.)

Et exaltabit te ut hereditate capias terram.

Unde *ube du ſin biteſt*, danne erhohet er dih ſo, daz du in erbe inphaheſt terram *viventium* (erda *dero lebenton.*)

Cum perierint peccatores videbis.

So die ſundigen ferloren uuerdent, ſo geſieheſt du iz.

So du biſt ad dexteram (ze zeſuuun,) ſo ſieheſt du ſie ad ſiniſtram (ze uuinſtrun) dar ſie ferloren uuerdent.

35. *Vidi impium ſuperexaltatum & elevatum ſicut cedros libani.*

Ih ſah ubelen man erhohten, unde erbureten, alſo cederbouma ufen lybano *monte (perge) uuieo do?*

36. *Et tranſivi & ecce non erat.*

Unde in in des ruhta ih, *daz ih carnalem cogitationem (lichaften kedang) hina uuarf*, unde ſciero uuas er ferſuuunden.

So ih den irdeſcen gedangh uberſteig, ſu ne ſah ih in.

Et queſivi eum & non eſt inventus locus ejus.

Unde ſuohta ih in, unde dara ne mahta ih chomen, dar ih in irfuore.

Ih uuiſſa before ſina ſtat, unz ih unbedenchet uuas, ſo ih ze ſinne cham, ſu fermiſſa ih iru.

37. *Cuſtodi innocentiam & vide directionem [æquitatem.]*

Huote unde behalt dina unſundigi, unde uuarte an dia gerehti.

An diſiu gagenuuerten ne ſih du, uuanda an dien iſt diu chrumbi, ſih an diu chumſtigin, dar iſt diu grihti. Zuo ſolt du dara ſehen?

Quoniam ſunt reliquiæ homini pacifico.

Uuanda ſridomachigenman ſint aleiba.

Daz chit, imo uuirt ze leibo ſin lib mit euuigemo lone.

38. *Injuſti autem diſperibunt ſimul.*

Aber unrehte uuerdent ſament ferloren.

Reliquiæ impiorum interibunt.

Dero ubelon aleiba zegant.

Daz iſt ſone diu, uuanda ſie libhafter tode ne habent.

39. *Salus autem juſtorum a Domino.*

Heili dero rehton iſt ſone Gote.

Fone diu ne mag in ſia nieman genemen.

Et protector eorum eſt in tempore tribulationis.

Unde er iſt iro ſcerm, ſo in not uuirt.

40. *Et*

v. 38.

Eleganter & rotunde loquitur Nutkerus, *Libhafter tode ne habent*, de impiis, quaſi dicas, nihil mortis vivificæ habent.

S. Auguſtinus hic : *Quid eſt ? ſunt reliquiæ, cum mortuus fueris non eris mortuus : h. e. ſunt reliquiæ. Erit illi aliquid & poſt hanc vitam. Hoc eſt illud ſemen quod in benedictione eſt.*

40. *Et adjuvabit eos Dominus.*

Unde hilfet in Got.

Et liberabit eos.

Unde loset er sie.

Et eruet eos a peccatoribus.

Unde loset sie fone dien sundigen.

Et salvabit eos, quia speraverunt in eo.

Unde haltet er sie, uuanda sie gedington an in.

Psalmus XXXVII.
Hebr. XXXVIII.

v. 1. *Ipsi David in Recordationem [in rememoratione die] Sabbati.*

SUs chareta sih David rauuon erbugendo. Er uuolta dia rauua, diu in anderro uuerlte ist. Dara langeta in dises libes irdrez in, danan ist disiu chlaga.

2. *Domine ne in furore tuo arguas me, neque in ira tua corripias me.*

Nio truhten in dinero heizmuoti ne inchunnist du mih, noh in dinero abolgi ne irresfest du mih.

Se dies judicii (suone tag) chome, se ne ferliesest du mih.

3. *Quoniam sagittæ tuæ infixæ sunt mihi.*

Knade *mir danne*, uuanda nu dine strala in mir stecchent.

Dine chestiga sint mir ana.

Et confirmasti super me manum tuam.

Unde nu habest du gefestenot an mir dina hant.

Ih pin nu in dinemo geduuinge.

4. *Non est sanitas in carne mea.*

Min lichamo ne ist heil.

Uuaz ist imo? Corruptio (irunartnissa) liget imo ana unde mortalitas (tetbeit.) Uuannan ist daz?

A facie iræ tuæ.

Fone dero gagenuuerti dines zornes *daz Adam gefrebtota in paradyse, uuanda daz imo cham ex vindicta (fone gerichе) daz ist an uns iu uuorden natura (aneburte.)*

Non est pax ossibus meis.

Selben minen beinen ne ist rauua nehein.

Uuannan cham diu unrauua?

A facie peccatorum meorum.

Fone dero gagenuuerti minero sundon.

Die irrabton diu zorn, daz mih unbeilen getan habet. Alde iz chit, à facie ira tua, fone dere irbugedo dives zornes, daz nob chomen sol in die judicii (ze suone tage) unde à facie peccatorum meorum fone, dero irbugedo minero sundon, dero ih conscius (keuuizzin) pin.

5. *Quoniam iniquitates meæ supergressæ sunt caput meum,*

unde fone diu, uuanda miniu unreht uberstigen min houbet.

Ratio (uuizze) ist daz houbet, diu ubernuant daz unreht in paradyso (in uuunno gartin.)

Sicut onus [fascis] grave gravatæ sunt super me.

Siu sint ufen mir so suare, also suare burdi.

Siu drucchent mih, fone diu ne rauuen ih. Mit rehte irbugo ih des sabbats (firtagen) dar mir daz uuirt kehuozet. Uuanda dar gesciehet, daz uns kebeizzen ist: Corruptibile hoc induet corruptionem, & mortale hoc induet mortalitatem (diz uuartasfeliga legit ana unuuartasfeli, diz todige legit ana undotheit.) 1. Cor. 15, 54.

6. *Putruerunt & deterioraverunt [corruptæ sunt] cicatrices [livores] meæ à facie insipientiæ meæ.*

Miniu uuuntmale uuurden ful unde geergerot fone dero gagenuuerti mines ungeuuizzes.

Ferbeilet iu uuunda fuleta, unde uuart argera, danne si fore uuare. Daz chit, fergebina sunda niu uuolta ih, unde uuart uuirsiro danne fore, mir cham ser uber ser fone minere uuizzelosi. Si irrabta mir al daz ih lido.

7. *Miser factus sum & conturbatus [curvatus] sum usque in finem.*

Uueneg pin ih uuorden, unde leideger unz an daz ende *mines libes.*

Is ne nuirt mir er laba er ze Sabbato (firtage.)

Tota die contristatus ingrediebar.

Allen minen lib kieng ih unfro.

So ih paldo mahta ziu?

8. *Quoniam anima [lumbi mei] mea completa est illusionibus.*

Uuanda

Ad Psalmum XXXVII.
Hebr. XXXVIII.

vers. 1.

CUm in Ebræo simpliciter extet *in recordationem* sine mentione objecti cujus recordatio fit; Utrum sui ipsius coram Deo, an alterius: Græci maluerunt per *Sabbati* adjectionem, quos Latina Ecclesia & Teutonica sequuntur.

v. 7.

So ih paldo mahta ziu? i. e. quod ego fiducialiter feci. Quare? Scilicet contristatio debet fieri ob peccata cum fiducia meriti Christi, alioquin esset desperatio. Fiducia autem oritur ex agnitis illusionibus.

v. 8. Interpret.

Quæ est ista illusio? Nisi si ea (anima) aliquid vult, & vero ei aliud venit in animum. Sic defraudabat hominem opinio, antequam Christus venit, ut putaret, Deum esse ligna & lapides. Sic errabat ipse semper in quadam corp. figura, aut in corp. quæ se ipsi ostendebat pro Deo, quem quærebat. Sic fit nobis quando volumus orando ad Deum cogitare, quod ad alia nos recogitamus, & nostræ lubricæ cogitationes vix sinunt orare. Hoc omni liberamur in Sabbato. Sequitur & hic autor S. Augustini & lectionem & interpretationem. Sed & Hebræus & Græcus & Latinus, quo S. Hieronymus usus est, textus pro *Anima* habent Lumbos. Ista autem lectio ex vitioso codice Græco orta videtur, quo pro ψύαι, lumbi, scriptum ψυχὴ, anima.

v. 9.

Uuanda min fela irfullet ist ketrugedes.

Uuelez ist daz ketragede? Ane so si einez uuile, unde iro aber anderez chumet in muot. So traog mennisken der uuan, er Christus chame daz er Got uuanda uuesen ligna (holzir) unde lapides (steina.) So missefieng er ien an etelichero corporali figura (lichamiu bilde) alde incorporali (unlichamin) diu sih imo ougta fure Got, den irsuohta. So gesciehet uns danne auir auellen betondo an Got tenchen, daz uuir an ander unsih ferdenchen, unde unsih misseliche gedancha chumo lazzent peton. Des kuesen uuir alles in Sabbato (in uiritage.)

Et non est sanitas in carne mea.

Unde an minemo fleisce ne ist heili.

So chumet sanitas carnis (kesunt des lichamin) so anima (selo) aba genomen auirt illusio (trugeheit.) Pediu chamen siu fone originali peccato (anagennis sando.)

9. *Incurvatus [afflictus] sum & humiliatus sum nimis.*

Keniehet unde genideret pin ih harto.

Der an dia frambari gedenchet Sabbati, der bechennet hier sina nideri. Unuuerd mag er imo selbemo sin uuider dero guollichi, diu in getuot kelichen angelis Dei.

Rugiebam à gemitu cordis mei.

Ih, irruota fore demo suftode mines herzen.

So uuiget manne sile harto, daz imo gescehen ist, so sin suftod ruode gelih ist. Alsa man liset fone Esau: Irrugiit clamore magno (er irruota mit michelmo screige.) Gen. 27,34. *Solih diu luta des lichamin ist, solicha chit diser uuesen dia lutun sines herzen. Ena lutun gehoret mennisco, disa gehoret Got. Den hina langet, der suftot so. Recordatio Sabbati (irhugida dero uuirro) machot den suftot.*

10. *Et [domine] ante te omne desiderium meum.*

Unde fore dir ist al des ih keron.

Ih keron Sabbati (uirro) daz uueist du nals mennisco.

Et gemitus meus à te non est absconditus.

Unde min suftod ne ist fore dir geborgen.

Uuanda er des herzen ist, pediu ist er echert fore dir.

11. *Cor meum conturbatum est in me.*

Min herza ist ketruobet in mir.

Daz chit, ist irchomen unde leideg. Ziu ist daz?

Dereliquit me virtus mea.

Min ehraft habet mih ferlazzen.

Fone dero uueichi des herzen chumet irchomeni unde leidigi.

Et lumen oculorum meorum [& ipsum] non est mecum.

Unde minero ougon licht ne ist sament mir.

Mennisco habeta ougen lieht, unzer Got habeta. Do in Got ferliez, do ingieng imo daz lieht, do begunda er uuesen in tenebris (in finstri.) Unz hara ist dia chlaga des innuertigen leides, hara nah folget diu chlaga des uzuuertigen leides.

12. *Amici mei & proximi mei adversum me appropinquarunt.*

Mine friunt unde mine gelegenen nahton sih uuider mir.

So nahton sih Judei Christo daz si in eriuzegotin, alde amici Job, daz si in lasterotin. Fone sinero persona ih ueimo Job chaden eteliche uuesen gescriben allen disen salmen.

Et steterunt.

Unde stuonden sie uuider mir.

13. *Et qui juxta me erant, de longe steterunt.*

Unde di bi mir uuaren ferro stuonden.

Pi an saozzen, pi an lefseu, ferro an herzen. Also iz chit: Populus hic labiis me honorat, cor autem ipsorum longe est a me Esa. 29,13. *(dirro liut eret mih mit lefseu, aber iro herza ist ferro fone mir.)*

Et vim faciebant, qui querebant animam meam.

Unde mih notegoton, die mina sela suohton.

Sie suohton sie ze abelero unis uuanda min corpus (lichamo) ne uuoltou siu, darumbe sie sia habetin. Sie suohton sie ze hazze, unde iro lichamen ze erslahene.

14. *Et qui inquirebant mala mihi locuti sunt vanitatem.*

Unde die mih ze ubele suohton, die sprachen uppecheit.

Et dolos tota die meditabantur.

Unde ahtoton sie bisuih allen den tag.

Sie dahton falsa testimonia (lukkia urchunde) uber mih ze sagenne.

15. *Ego autem tanquam surdus non audiebam.*

Aber ih ne horta iz, *daz chit, ih ne antuuurta is,* samo so ih toub uuare.

Et sicut [mutus] non aperiens os suum.

Unde suigeta ih also der unsprechento stumo.

16. *Et factus sum sicut homo non audiens.*

Unde uuard ih also der ungehorendo man.

Et non habens in ore suo redargutiones.

Unde also irrefseda ne habende in sinemo munde.

Ih irrafsta ofto er, in passione (martero) suigeta ih. Ih uuolta uuerden humilis judicatus (diumuote uberteilter) daz

v. 9.

Frambari, altitudo Sabbati. S. Augustinus hic: *Qui recordatur altitudinem Sabbati, ipse vides, quantum sit humiliatus.* Cæterum Ebraicum נפוגותי *Nephugothi* Græci reddunt ἐκακώθην, quod Latini *Afflictus sum* verterunt, alii *curvatus sum*, qui in Græco legerunt ἐκάμφθην. curvatus sum. S. Hieronymus in Ebraica veritate: *Evigilavi*, reddit, sic enim & *Gen. XLV*, 26. hoc verbum *evigilans* redditur. At Radix Ebraica פוג *Phug* cessationem virium & deliqoium ac debilitationem importat, unde non male Coccejus *dirigui* reddit, *erstarre: hinauuort des muates* vocat Notkerus in *Psal. XXX, 1.* ubi vide Notas.

So uuiget &c.) h. e. Quanto movet hominem magis, id quod ei contigit, tanto ejus gemitus rugitui similior est.

Solich diu luta &c.) h. e. Qualis sonitus corporis est, talis dicit hic esse sonitum sui cordis. Ille sonitus pertinet ad hominem, hic ad Deum. Qui desiderat, gemit ita.

Ad v. 12.

Nota, quosdam ex veteribus hunc psalmum de persona Jobi interpretatos.

Ad v. 13.

Darumbe sie sia habetin) excidit, arbitror, negativa, *sia ne habetin*, eam non habebant, sed quærebant. S. Augustinus hic: *Jam manifestum est qui quærebant animam ejus, qui non habebant animam ejus: quia non erant in corpore ejus.* i. e. in Ecclesia.

daz ih aber chome in potestate judicaturus (in geuualte irteilender.)

17. *Quoniam in te Domine speravi.*

Daz teta ih, uuanda ih an dih truhten gedingta, *du dir mina tristitiam (unfrouui) becheren mabt in gaudium (in mendi.)*

Tu exaudies Domine Deus meus.

Du gehoreſt mih an den ih kedingta truhten Got miner.

Du fernimest mina antseida, ube sia nioman ne uuile fernemen.

18. *Quia dixi ne quando insultent in me inimici mei.*

Uuanda daz ehad ih ze dir, nie ne huoen min mine fienda,

die mir baftent, die ne getuoen so ubelo, daz sie in ze bube sin.

Et dum commoventur pedes mei super me magna locuti sunt.

Unde ſo mine fuozze ſih uuegeton, *daz chit, so sie slifton*, ſo choſeton ſie fone mir micheliu.

Micheles ubeles zigen sie mih, so mine lide die noh in erdo sint missetaten. Unde manton iro sculdo, die in uuegen soltun.

19. *Quoniam ego in flagella paratus.*

Unde durh daz ne uuerde ih zehue, daz ih karo bin cheſtiga ze lidenne.

Die ih sculdig ne bin ze lidenne, die lidu ih kerno fure die sculdigen.

Et dolor meus ante me est semper.

Unde iſt min ſer ieo fore mir.

Uuelez?

20. *Quoniam iniquitatem pronuncio* [*annunciabo*] *meam & curam gero* [cogitabo. al. geram.] *pro peccato meo.*

Daz ih min unreht ougo, unde ih ſorgen umbe mina ſunda.

Mir ist daz ser, unde fore ougon, daz ih ketan habo, nals daz ih lido.

21. *Inimici autem mei vivunt.*

i. libere agunt,

& confirmati sunt super me.

Aber mine fienda lebent ſelbuualtigo, *unde ist in uuola.* Unde ſint keſtarchet uber mih.

Mir gescbebent adversa (uuidermuote) in gescebent prospera (franspuotu.)

Et multiplicati sunt, qui oderunt me inique.

Unde iſt dero filo, die mih peunrehte hazzent,

die mir unrebtu lonont, uuola uuilligemu uuider sie.

22. *Qui retribuunt mala pro bonis detrahebant mihi, quoniam persecutus sum justitiam.* [*sequebar bonitatem.*]

Die guotes mit ubele lonont, hinderſprachoton mir, uuanda ih knoto reht forderota.

Ih forderota iro salutem (kenist) dar umbe unliumendoton sie mih.

23. *Non derelinquas me Domine Deus meus ne discesseris a me.*

Ne ferlazeſt du mih truhten Got miner, noh du ne ſceideſt fone mir.

Daz chit unser houbet in unseren stal.

24. *Intende in adjutorium meum Domine Deus salutis meæ.*

Chere dih an mine helfa herro minero heili.

Pſalmus

Ad v. 18.

Die mir baftent &c.) i. e. *qui mihi obligati sunt, (devoti,) hi non faciunt tam mala, ut eis opprobrio essent.* Intelligit Notkerus diſcipulos Domini.

Micheles ubeles &c.) i. e. *Multorum facinorum me incusant, quæ mea membra, quæ adhuc in terra sunt, patrarent, & expostulant de eorum delictis, quæ ipsum (DEUM) movere deberent* ſcilicet contra meos.

v. 21.

Uuola uuilligemo uuider sie) S. Auguſtinus: *Bona sibi volentem oderunt.*

v. 23.

Daz chit) h. e. *Hæc dicit caput nostrum* (Chriſtus) *nostra vice.*

Ad

Psalmus XXXVIII.
Hebr. XXXIX.
In finem.

1. *PRo idithun Canticum David.*

Diz ist Davidis frosang pro transiliente (umbe den sprangonten) So uuer terrena delectamenta (irdischiu keluste) uberstephet, unde ubersprungen habet, unde imo echert cœlestia (himilsciu) in muote sint, des frouuet sih Dauid in finem (in ende) Fure den singet er sus. Daz sang uuendet er an Christum, der finis ist, imo tuot er iz ze lobe.

2. *Dixi.*

Ih chad *in minemo herzen, unde einota mih sus.*

Custodiam vias meas ut non delinquam in lingua mea.

Mina uuega behuoto ih so, daz ih mittero zungun ne missetuoe.

Der idithun (sprangere) ist, der habet manige misseuuendara, unde manige lasterara, uuider die er gedulte sceinen sol suigendo. Der sprichet hier:

Posui ori meo custodiam, cum consisteret peccator adversum me.

So mir der sundigo uuidere uuas, so huota ih mines mundes.

So ih uuissa daz er minero uuorto fare uuas, so suigeta ih.

3. *Obmutui & humiliatus sum & silui a bonis.*

Ih irstummeta unde gediemuota mih, unde bediu gesuigeta ih ioh guotes,

furhtendo uio ih ubelo ne sprache, fermeid ih daz ih uuola ne sprach.

Et dolor meus renovatus est.

Unde dannan uuard keniuuuot min ser.

Mir uuag fore iro ubeli, dar nah uuag mir daz ih sprechendo gesceinet ne habeta guoti.

4. *Concaluit cor meum intra me, & in meditatione mea exardescet ignis.*

Nah demo sere iruuarmeta min herza in mir, unde fiur inbran in minemo ahtonne.

So heiz uuard mir, daz ih inzundet uuard. Daz uuaren geluste dero hinauerte, die zundon mih.

5. *Locutus sum in lingua mea, notum fac mihi Domine finem meum.*

Doh sprah ih mit dero zungun, duo mir chunt truhten min ende.

La mih uuizzen uuieo ih uz lazzen sule minen lih, ze uuelero durnohti ih mih besten sule, unde tuo mih pechennen Got, der finis (ende) ist.

Et numerum dierum meorum qui [quis] est.

Unde tuo mir chunt dia zala minero tago,

diu echert ist ane uuas. Diu præteritum (irgangen zit) ne habet noh futurum (chuuftig) unde hediu ist ane uuas, unde ane uuirdet.

Ut sciam, quid desit mihi.

Duo mir chunt den numerum, daz ih uuizze uues mir hier gebreste.

Daz ih diemuote si, uuanda des daz ih habo, so luzzel ist uuider demo, des mir gebristet unde mir daz fure nieht ne dunche, so ih dara denche.

6. *Ecce veteres [mensurabiles] posuisti dies meos.*

Sino mine taga habest du hier firne getan,

Die firnen unde zegan ne mugin, die gib mir.

Et substantia mea tanquam nihil ante te est.

Unde fore dir ist min uuist samo so nieht.

Unz ih hier bin, so ist sie dara uuidere nieht, so si in futuro (inchunfte) sure uuirdet.

7. *Veruntamen universa vanitas i. mutabilitas, omnis homo vivens.*

Si oub der mennisco transiliens mundum (ubersspringende die uuerlt) er ist unz erlebet, samahaftiu uuehsalheit.

Feruarenni, unde zegengeda unde unuuirigheit ist al daz er ist.

Quanquam [veruntamen] in imagine [Dei] ambulet [pertransit] homo, tamen vane [frustra] conturbatur.

So uuieo der mennisco gange an demo Gotes pilde er uuird iedoh ingemeitun getroubet *sines moutes.*

Daz ist michil ding, daz er an imo treget Gotes pilde, er uuirt aber fone prima transgressione Adæ (dero erestun uberstephedа adamis) gewrret sines muotes umbe manigiu ding ingemeitun sorgendo. Zuu ingemeitun.

Thesaurizat & ignorat cui congregabit ea?

Fone diu uuanda & trisuuuot, unde ne uueiz uuemo er den triso samenot.

Uuaz mag so uppiges sin, so daz er sih peitet kehalten, daz unlango uueren mag? Unde daz er sparet unde er doh ne uueiz uuemo?

8. *Et nunc quæ est expectatio mea?*

Unde uuaz ist nu des ih pito?

Nonne Dominus?

Ne ist daz min truhtenna?

Daz du dih selben gebest mir, des pito ih.

Et substantia mea ante [apud] te est.

Unde min uuist ist fore dir.

Daz ih idithun (sprangere) bin, daz liechet dir, daz ist in dinero anasihte. Habo ih substantiam auri (Goldes) unde argenti (Silbers) dia mugin ioh mennisken gesehen.

9. *Ab omnibus iniquitatibus meis erue me.*

Lose

Ad Psalmum XXXVIII.
Hebr. XXXIX.

v. 1.

SEquitur in mystica & anagogica interpretatione Auctor S. Augustinum, hic.

v. 6.

Veteres posuisti Dies meos.) Sic & S. Augustinus, imo & S. Hieronymus in Commentario legisse videtur, qui veterem & novum hominem huc accommodat. Sed Græcus textus Ebræum טפחות *Taphach* παλαιστὰς i. palmum reddit. Unde ergo Interpretatio Latina *Veteres?* sine dubio ex lectione Græca corrupta, ubi παλαιὰς pro παλαιστὰς.

v. 7.

In imagine Dei:) Etsi nec in Ebræo nec in Græco textu, nec in Latino apud S. Augustinum legatur vox *DEI:* tamen in Comm. Hieronymi habetur: & ex ejus atque S. Augustini interpretatione in textum irrepsit.

v. 9.

Dedisti me:) ita ex Græca versione in Latinam translatum. Sed S. Hieronymus ad Hebraicam veritatem τὸ אל *al*, i. nequaquam, recte expressit. Græcus interpres corrupto codice usus fuit hic.

Lose mih fone allen minen unrehten.

Uuaz durft ist des kebetes demo idithun? Aue daz er unsih leret diemuote uuesen, doh uuir an uns knadon geuuar uuorden sin.

Obprobrium insipienti dedisti me.

Iteuuiz habest du mih ketan demo unuuizzigen.

Sament dien uuoltost du mih uuesen unde dien sagen veritatem (uuarheit) die mer minnont vanitatem (uppegheit) unde dien ih ander ne bin ane huoh.

10. *Obmutui & non aperui os meum quoniam tu fecisti.*

Under solchen irstummeta ih, unde minen munt ne indeta ih uf, uuanda du iz tate.

Du gabe mir dia patientiam, daz ih so heilsamo suigen mahta.

11. *Amove a me plagas tuas.*

12. *A fortitudine enim manus tuæ ego defeci in increpationibus.[hic vulgo incipit novus ꝟ. & abest part. enim.]*

Nim mir aba dine chestiga, uuanda ih sone dinero hantstarchi, irrafsungon muode bin.

Lihe mir nah so manigen fillon, die mih amahtigen habent ketan.

Propter iniquitatem corripuisti hominem.

Umbe unreht irrafstost du den mennisken.

Sine sculde uuizze du imo.

Et tabescere fecisti sicut araneam animam ejus.

Unde tate du in sereuuen, unde smeccheren, also dia spinnun.

Du tate in sone arbeiten so irlittenen, unde so mageren also si in iro liden ist ze dero uuis zuge du in sines unrehtes.

Veruntamen vane conturbatur omnis homo.

Mannolih uuirt ieo doh ingemeitun geluobet [getruobet] sines muotes.

umbe diz allez ne begibet er uppige sorgun, uuilon umbe uuat, uuilon umbe fuora. Dar umbe er aber sorget, daz stat an Gote nals an imo selbemo, bediu sint sine sorgun uppig.

13. *Exaudi orationem meam Domine & deprecationem meam, auribus percipe lacrimas meas.*

Kehore min gebet unde mina digi truhten, mit oron sernim mine trane.

Fernim uues si biten, uuarumbe ih sie lazze.

Ne sileas quoniam advena ego sum apud te & peregrinus sicut omnes patres mei.

Ne suige du *ne ebedest, remissa sunt tibi peccata (dir sint dine sunda belazzen) alde salus tua ego sum (ih bin din geuuist)* uuanda ih chomeling samint dir bin unde ellende, also mine forderen alle uuaren.

Si chamen alle fone Babylonia ad Jerusalem, unde uuaren hier peregrini. Also Paulus chit. Quamdiu sumus in corpore peregrinamur à Domino. 2.Cor. 5, 6.

14. *Remitte mihi ut refrigerer.*

Fergib mir mine sunda, *intlad mih dero,* daz ih erchuolet uuerde *minero sorgon, unde ih rauua geuuunne in minero conscientia.*

Priusquam abeam & amplius non ero.

Er ih hinnan fare unde hier furder ne si.

Alde iz chit, er ih hinnan so fare, daz ih furder ne si, uuanda der ne ist, der sament Gote ne ist. Imo ne tougen sin uuesen, bediu ne ist er. Hic laudate Dominum quoniam bonus psalmus.

Psalmus XXXIX.

Hebr. XL.

v. 1. In finem Psalmus David.

2. *EXpectans expectavi [sustinens sustinui] Dominum. Ecclesia chit.*

Pitendo peit ih mines truhtenes.

Uuir biten bitendo, des unsih harto langet, dannan ist disiu geminatio.

Et intendit mihi.

Unde sah er ze mir.

Daz chit, er teta min uuara, uuanda er siehet knuoge, dero ir uuara ne tuot. Fone diu ne chit iz, attendit me, uube attendit mihi.

3. *Et exaudivit preces meas.*

Unde geborta er mine dige.

Uuarana scein daz?

Et eduxit me de lacu miseriæ & de luto limi. [fecis]

Unde leita er mih uzzer dero gruobo dero uuenegheite, unde uzzer demo horeuue des leimes.

Uzzer dien sundon nam er mih. Darana scein iz.

Et statuit super petram pedes meos & direxit gressus meos.

Unde gesazta er mine fuozze an den stein, *der Christus ist*, unde *an imo* gerihta er mine genge.

Der ne irrot der an imo gat.

4. *Et immisit in os meum canticum novum ymnum Deo nostro.*

Unde gab er in minen munt niuuuez sang, lobo sang unsermo Gote.

Ube ih er sang idolis, chit sancta Ecclesia, nu singo ih aber Christo.

Videbunt multi & timebunt.

Daz kesehent danne mannige unde furhtent in.

Sie

Ad Psalmum XXXIX.
Hebr. XL.

vers. 2.

W*Anda er siehet &c.)* i. Namque videt satis eorum quos non attendit. S. Augustinus hic: *Cum malus esses attendebat te, sed Dominus attendebat tibi. Proinde iste qui sustinens sustinuit Dominum, parum'ci fuit dicere: Attendit me. Attendit mihi, inquit, i.e. consolando attendit ut mihi prodesset.*

v. 3.

Uuarana scein daz? i. unde hoc apparet, constat? Et mox: *Darana scien iz* i. inde constat,

v. 7.

Sie gesebent mih Got lobon, dannan beginnent; sie iro selbero furhten.

Et sperabunt in Domino.

Unde bediu gelirnent sie be mir, daz oub sie gedingent an truhtenen.

5. *Beatus vir cujus est nomen Domini spes ejus.*

Saligo des trost mines truhtenes namo ist.

Saligo der iu selben uuile, unde nieht anderes.

Et non respexit in vanitates & insanias falsas.

Unde er an uppigheite ne sah, unde an lukke sinnelosina.

Den nebein furuuizze ne ist uuieo auriga in circo spilot usen sinemo curru, unde uuieo samfto er sier ros sament turnet, unde uuieo geborig siu imo sint alles cheres, so uuieo in lustet. Daz ist uppig nuanda iz die ne tuot salige, dien iz uuunna ist ze gesebenne. Iz ist lukkiu sinnelosi. Uuaz mag sinnelosi anderes sin ane lukke? Si triuget ieo den sament demo si ist, danne des in circo alde in theatro mimus unde auriga getuont. Uuichot dar currus per terram, beliam fuorta currus in Cœlum. Ube bistrio (uuephare) dar gat per sonem (an seile) Petrus gieng in undis (an dien uuellon.)

6. [*Multa fecisti tu Dom. Deus meus, mirabilia tua:*]

Et in cogitationibus tuis non est, qui similis sit tibi.

Unde dir ne ist kelicher an dinen gedanchen.

Nebeine liste ne getuont mennisken riten ze bimele, alde gan ober den mere.

Annunciavi & locutus sum, multiplicati sunt super numerum.

Ih chunta iz fore *chit Christus, mit dero uuizzigon munde*, unde sageta iz do *selbo, do ib cham, daz* dero ubelon manigfalti uberslahet die zala dero rehton.

Also in Evangelio stat: Multi enim sunt vocati, pauci vero electi. (Manige sint keuuist, unmanige iruuelit.) Math. 20, 16.

7. *Sacrificium & oblationem noluisti, corpus [aures] autem perfecisti mihi.*

Daz er geuuieht uuard unde geopherot uuard, daz habest du geuuiderot, unde habest *mih selben gelichambaftot.*

Diu forezeichenunga ist bina, die uuarheit ist chomen. Agnus de grege (Lamb sone berto) uuard er geopherot, Agnus Dei (Gotes Lamb) uuirt nu geopherot.

8. *Holocaustum etiam pro peccato non postulati.*

Joh daz prantopher bi de sunda ne forderost du,

so du iu er tate, du uuile nu cor contritum & humiliatum (fermulet herza unde gediemuot herza.)

Tunc dixi, ecce venio.

Do chad ih, si noh ih chumo.

Do ib biez opberon agnum immaculatum (ungeflecbot Lamb) do neimda ib mib selben, do gibiez ib, daz ib nu getan babo, daz ib selbo chame unde opber frunsfcing uuurde.

9. *In capite libri scriptum est de me, ut faciam voluntatem tuam.*

An demo eristun salmen ist kescriben fone mir, daz ib dinen uuillen tuoe. Also iz chit. In lege Domini voluntas ejus (an Gotes eo ist sin uuillo. Psalm 1, 2.

Deus meus volui.

Got miner ih uuolta *daz dar gebeizzen ist, unde babo gesceinet den uuillen.*

Et legem tuam in medio cordis mei.

Unde dina ea uuolta ih in mittemo minemo herzen.

Also iz oub dar chit: In lege ejus meditabitur die ac nocte (an sin ea denchet ir tages iob nabtes.) Psalm 1, 2.

10. *Adnunciavi justitiam tuam in Ecclesia magna.*

Ih chunta din reht in Ecclesia *Catholica* (in dero allichun christenheit.)

Dar ana teta ib dinen uuillen.

Ecce labia mea non probibebo Domine tu cognovisti.

Sine mine lefsa ne betuon ih, *ib ne sprecbe din rebt*, daz pechennest du *in minemo berzen, dar iz mennisbo ne becbennet. Hier leret unsib Cbristus daz uns sin rebt in moote si, nieht ein in munde.*

11. *Justitiam tuam non abscondi in corde meo.*

Din reht ne ferbarg ih in minemo herzen.

So is zit uuas, so ne hal ib iz, aber in passione (in martero) ne uuas iz zit, pediu suigeta ib.

Veritatem tuam & salutare tuum dixi.

Dina uuarheit unde dinen haltare sageta ih.

Ib offenota in daz ib Cbristus pin.

Non abscondi misericordiam tuam & veritatem tuam a Synagoga [concilio] multa.

Ih

v. 7.

Daz er geuuiebet &c.) i. Quod antea separatum & oblatum fuit (in V. T.) id reprobasti, & me ipsum incarnasti. Hoc enim denotat *gelicbambaftot*, sicut alibi Notkerus *licbambafti* incarnationem appellavit. Lectionem itaque sequitur Autor Latinam illam, *corpus perfecisti*. Quæ ipsa ex Græca translatione desumta, σῶμα κατηρτίσω μοι. Quam & Codex Alexandrinus præfert. At Latina translatio Alexandrino adjecta habet: *Aures perfecisti.* Quod Hebræo textui accedit, quem S. Hieronymus transtulit: *Aures fodisti.* Sed authentiam Græco textui conciliavit Spiritus S. per Apostolum ad *Ebræos X*, 5. ubi non Ebraicum textum, sed Græcum adducit, etiamsi ad Ebræos scriberet, qui Ebræo codice utebantur. Unde corruptam hanc lectionem dicere non oportet. Accedit, quod convenientior sensui Græca est lectio, quem explicat Noster; At *aures* sive *fodere* sive *perforare*, obedientiam non importat, potest enim quis auribus apertis & intellectu inobediens esse, ut filius iste *Matthæi* *XXI*, 30. Loquitur enim hic Christus de abolitione V. T. & sua conceptione & incarnatione, cui maxime convenit corporis præparatio, ut videri possit scriptum fuisse ante Masoram עצם *Azem*, vel עצמים *Azamim*, quod substantiam atque corpus denotat, atque apposite Notkerus παραφράζει: *Unde habest mich selben gelichambaftot*, i. meipsum incarnasti: sicut alias dicitur עצמי *Azemi*, Ego ipse, בעצמו *Beazmo*, per seipsum. Conf. supra ad *Ps. XXI*, 17.

v. 9.

In capite libri exponit Notkerus de Psalmo primo, secutus S. Augustinum hic. S. Hieronymus de principio S. Codicis interpretatur. Alii aliter. Sed nulla hic est differentia inter Græcum & Ebræum textum, Latina autem interpretatio orta videtur ex corrupto exemplari Græco, quo κεφαλὶ pro κεφαλὶς scriptum forte fuit. Κεφαλὶς vero non caput notat, sed capitis & cujusque rei tegumentum, & κεφαλὶς βίβλου est, quod nos dicimus Codicem libri seu Scripturæ Sacræ. Sic *Esr. VI*, 2. *Ez. II*, 9.

v. 12.

Ih ne barg dina gnada noh dina uuarheit fore michelero manigi.

Dia gnada neimo ih, der sih sundon geloubet daz du demo sie fergibest, unde die uuarheit dero rehto feret, daz du demo corouam gibest.

12. *Tu autem Domine ne longe facias misericordias tuas a me, misericordia tua & veritas tua semper susceperunt me.*

Aber du ne getuoest ferro fone mir dina gnada. *Fone minen uuanheilen liden, die noh an demo rehto binchent, ne nir (mir) uerreist du dina gnada, uuanda* din gnada unde din uuarheit inphiengen mih ieo.

Minna ist fone gnadon, forhta fone uuarheite, die inphiengen mih, unde leitent mih.

13. *Quoniam circumdederunt me mala, quorum non est numerus.*

Des ist fone din durft, ih meino, ut non longe facias miserationes tuas a me. (Daz du niet ferro ne tuoiest dine genada fone mir) uuanda mih an dien liden pehalbot habent unzalahaftiu ubel.

Lose uuelin daz sin.

Comprehenderunt me iniquitates meæ.

Miniu unreht habent mih kefangen:

Dero sint so manegiu, daz iro nehein zala neist.

Et non potui ut viderem.

Unde fore iro manegi ne uuas ih mahtig daz ih kesahe,

daz uuarra lieht, daz selber Got ist.

Multiplicatæ sunt super capillos capitis mei.

Manegeren sint siu danne diu har mines houbetis.

Solih manigi mag dien, der iro ne borget, liebto betemphen. Der gravia peccata (sueara sunda) ne tuot, unde er aber manegiu minuta (eblema sunda) ne furhtet, der uuirt peuuorfen barena (mit sande) doh in moles (purdi) ne irdrucche.

Et cor meum dereliquit me.

Unde min herza habet mih ferlazzen.

Daz chit, iz ist unmahtig sih selbiz ze bechennenne. Also Petrus sin herza ne bechanda do er chad. Joh. 13, 38. *Tecum mori paratus sum (ih pin garo sa [sar] mit dir ze irsterbenne) uuelih uuunder, ube Got ferlazzet das herza, daz sih selbez ferlazet?*

14. *Complaceat tibi Domine ut eruas me.*

Uuanda daz so ist, nu lichee dir truhten, daz du mih irlosest.

Domine ad adjuvandum me respice.

Truhten sih mir ze helfo,

daz chit, uuis karo mir ze helfenne.

15. *Confundantur & revereantur simul, qui querunt animam meam ut auferant eam.*

Scameg uuerden sament *fone minen miraculis (uuundir zeichinin) unde irfurhten sih fone minero resurrectione (urstendida)* die mina sela suochent, *daz sie sia irsterben.*

Auertantur retrorsum & erubescant, qui cogitant mihi mala.

Hinder mih uuerden becheret, *daz sie nah mir gangen*, unde sih scameen, die mir ubeles unnen.

16. *Ferant confestim confusionem suam, qui dicunt mihi Euge euge.*

Sar tragen die iro scanda, die mir cheden saligo saligo,

unde daz tuont bubonda, alde mir iz ze lobe sprechent, samoso iz fone mir si, nals fone Gote.

De his euge alibi dicitur. Fausta clamantes. Item O tantum felices.

17. *Exultent & lætentur [super te omnes] quærentes te Domine.*

Sprungezen unde freuuen sih, die dih suochent truhten,

unde dir euge chedent, uuanda du iz kibest.

Et dicant semper magnificetur Dominus, qui diligunt salutare tuum.

Unde cheden ieo die dinen haltare minnont, truhten uuerde gemichellichot,

uuanda er gibet manne al guotes daz er habet.

18. *Ego vero egenus [mendicus] sum & pauper, Dominus curam habet mei.*

Aber ih, *demo sie chedent euge euge*, ih bin durftig unde arm. Got habet min ruochun, *an imo bin ih riche.*

Adjutor meus & protector meus esto Domine ne tardaveris.

Uuis mir helfare unde scermare truhten Got miner, ne tuuena.

Psalmus

---

v. 12.

Ne nir verreist) locus corruptus. *Verreist*, a verren, fernen, removere, pro *nir* leg. *mir.*

v. 13.

Der uuirt peuuorfen barena &c.) illustrat locum S. Augustini hic: *Annon times minuta? Projecisti molem, vide ne arena obruaris.*

Ad

Pſalmus XL.
Hebr. XLI.
v. 1. In finem ipſi David.

2. *BEatus qui intelligit ſuper egenum & pauperem.*
Salig iſt *chit der Propheta*, der umbe den durftigen unde den armen fernumeſt habet.

Der Chriſtum fernimet darumbe durftigen unde armen uuortenen, daz er unſih riche getuoe. Er chad fone imo ſelbemo an demo forderen ſalmen: Ego autem mendicus ſum & pauper, & Dominus curam mei habet. Uuar ſinet daz er ſalig ſi? Pſalm 39.

In die mala liberabit eum Dominus.

In die judicii loſet in Got. So hilfet in daz er an imo ne ferſliez noh ne miſſenam, unde er inuuert uuiſſa Got, doh er in uzuuert ſahe menniſcen.

3. *Dominus conſeruet & vivificet eum.*
Got kehalte in in allen uuerlt freiſon, unde gelibhaſtoe in,
uuanda andere alle ſint tot, ane die an imu lebent.

Et beatum eum faciat in terra.
Unde ſaligen tue er in in *patria Sanctorum (in dero heiligon heimode.)*

Et non tradat eum in manibus [animam] inimicorum ejus.
Unde in ſinero fiendo geuualt ne gebe er in, *hier noh in euuon.*

4. *Dominus opem ferat illi ſuper lectum doloris ejus.*
Got pringe imo helfa obe demo bette ſines ſuerden.

Sin unchraft heizzet lectus doloris (pette ſuerden.) Suuer fore unchrefte uſirſtan ne muge frenare (gebrittolon) ſo helfe imo Got.

Univerſum Stratum ejus verſaſti in infirmitatem ejus.
Al ſin bette beuuantoſt du in ſina ſiehheit.

An demo er uuolta rauuen, an demo gabe du imo unrauua. Ube er ilta geuuunnen hus unde huſce, chenum unde eigen unde ander geuuore, daz tate du in al beſizzen mit amaritudine (ſer bitteri) ziu? Daz er ander ne minnoti ane vitam æternam (lib euuigen.) In lecto doloris (pette ſuerden) hilfiſt du imo, in ſtratu (pete rauuo) requietionis piſt du imo uuidere. So ziebeſt du die dine.

5. *Ego dixi Domine miſerere mei.*
Fone diu chad ih, Truhten gnade mir.

Sana animam meam quoniam peccavi tibi.
Heile mina ſela, uuanda ih dir geſundot habo.

Ube du Chriſto ne liebtoſt dinemo ſune, do er unſculdig uuare, ih pin aber ſculdig, mih ſilleſt du mit rehte, daz du mih heileſt, uuanda do ih heil uuas in paradyſo do ne luſeta ih dir.

Inimici mei dixerunt mala mihi.
Mine fienda *chit Chriſtus* argchoſoton mir. *Uuaz chaden ſie?*

Quando morietur & peribit nomen ejus?
Uuenne irſtirbet er, unde uuenne uuirt fertiligot ſin namo?

Sie chaden. Hic eſt hæres venite occidamus eum & noſtra erit hæreditas (diſer iſt der erbo, ilent hara slahen in, ſo uuirt unz daz erbe.)

7. *Et ingrediebantur [ſi ingrediebatur ut videret] ut viderent.*
Unde giengen ſie *in ze mir*, daz ſie mih irſpehotin.

Mih ſelben irſpehota Judas, andere mine lide uuerdent irſpehut fone manigen.

Vane locutum eſt cor eorum [vana loquebatur cor ejus.]
Iro herza ſprah daz ne tohta.
Sie dahton daz ſie mih analugin.

Congregaverunt [congregavit] iniquitatem ſibi.
Unreht ſamenoton ſie in ſelben.
Sie uuandon mir ſcadon, ſcadoten in ſelben.

8. *Egrediebantur [egrediebatur] foras & loquebantur in id ipſum,*
i. uno conſilio (ein ratig.)
Die dara in gegangen uuaren, die giengen uz unde ſprachen ein ſtimme.
Minen tod rieten ſie einſtimme.

Et adverſum me ſuſurrabant omnes inimici mei.
Uuider mir fuoron runendo alle mine fienda.

Adverſum me cogitabant mala mihi.
Uuider mir dahton ſie ubel mir.
Den dod funden ſie mir, der uuard lib anderen.

9. *Verbum iniquum conſtituerunt adverſum me.*
Unreht uuort keſazton ſie uuider mir.
Alſo daz iſt. Reus eſt mortis (ſculdig iſt ir todis.)

Numquid qui dormivit non adiciet ut reſurgat.
Uuaniſt du der nu slafet, er ne irſtande darana?

Ir uuanint in haben irslagen, aber er slafet. Slaf iſt imo der tod uuanda er ſih in ana lazet eina uuila, unde in aber ſar hina uuirfet.

10. *Homo pacis meæ in quo ſperabam, qui edebat panes meos ampliavit adverſum me ſupplantationem.*
Judas min muntmann, *daz chit der mih chuſta*, ze demo ih mih ferſah, *daz chit ze demo ſih mine holden ferſahen*, der mit mir az, der beſerancta mih uuito.

Uuito fone diu, uuanda er Judeos dara zuo gezoh. Uuile du cheden er geheuigota mina beſcrencheda uuider mir uueſendo, daz iz ieo daz ſelba.

11. *Tu autem Domine miſerere mei.*
Habe aber du min gnada truhten.

Daz iſt ex forma ſervi (fone demo ſcalcs pilde) geſprochen, unde ex forma inopis & pauperis (fone demo pilde des habeloſiſi unde des turftigen.)

Et reſuſcita me.
Unde iruuecche mih.

Et retribuam eis.
Unde dannan lonon ih in.
Ih heizzo Romanos (romara) chomen, unde ſtoren ſie.

12. *In hoc cognovi quoniam voluiſti me, quoniam non gaudebit inimicus meus ſuper me.*

Ih pechenno dar ana daz du mih uuoltoſt, uuanda min fient min ne mender.

Sie geſehent uoh alla die uuerlt uab mir becherta, pediu nement ſie daz min uamo fertiligot ſi, ſo ſie luſta.

13. *Me autem propter innocentiam ſuſcepiſti.*

Umbe mina unſcadeli inphienge du mih.

Mitem & manſuetum bechandoſt du mih, daz liecheta dir an mir.

Et confirmaſti me [in conſpectu tuo] in æternum.

Unde geſtarehtoſt mih in euua,

do du mih keuueihtiſt ze einero friſte.

14. *Benedictus Dominus Deus Iſrahel.*

Kelobot ſi Truhten Got Iſrahelis des *iungeren ſunes, demo der altero dienot. Alſo nu ſcinet, uuanda judei die er ze geloubo chamen, die habent daz keſcrieben, dara zuo uuir paganis zeigoen, ſo uuir ſie ze geloubo bringen uuellen. Hinder in iſt daz, mit diu uuir ſie des irrihten, des ſie unſih zuiſelont. Iro ſcrifte dienont uns dara zuo, unde ſint ſie ſamoſo unſere chamerlinga, uuanda iz chit: Major filius ſerviet minori (der altero ſun dienot demo iungen.)* Gen. 25, 23.

A ſæculo & uſque in ſeculum.

Hinnan fone dirro uuerlte unz ze enero uuerlte ſi er gelobot.

Fiat fiat.

So fare iz, ſo fare iz *daz uuir in hier unde in euuon loben muozzin.*

Pſalmus XLI.

Hebr. XLII.

v. 1. *Intellectus filiis Chore.*

D*Iſer ſalmo iſt ſernumiſt filiis Calvariæ (ſunin chala kihillun.) Uuaz iſt Calvaria? ane locus decollatorum (ſtat dero inthalſoton) ſone calvis oſſibus (chalannen gebeinon) ſo gebeizzener, daz chit ſone bleccheuten beinen. Dar uuurden damnati (die uberteilten) irslagen, dar uuard oub Chriſtus crucifixus (ane Chriuce geslagen) bediu ſint filii Chore (chorees ſune) die ſignaculum crucis (zeichen chriucis) inphangen habent.*

2. *Quemadmodum deſiderat cervus ad fontes aquarum, ita deſiderat anima mea ad te Deus.*

Alſo der hirz kerot ze demo urſpringe dero uuazzero, ſo gerot min ſela ze dir Got.

Der hirz slindet den uuurm, unde ilet danne ze demo uuazzere. Daz pezeichenet nah ferendoten unde irslagenen achuſten, unſih mugen durſtege uuerden, dero geiſtlichun labo, diu fone Chriſto chumet, der fons reſurrectionis iſt (prunno urſtendi iſt.)

3. *Sitivit anima mea ad Deum vivum, [fontem. al. fortem.] quando veniam & parebo [app.] ante faciem Dei.*

Mina ſela iſt durſteg, *daz chit, ſi iſt kereg* ze demo lebenden Gote.

Sia belanget des tages, Danne ih chumo, unde fore Gotes geſihte ſcino.

4. *Fuerunt mihi lacrymæ meæ panes die ac nocte.*

Des pitendo, uuarin mir mine trane brot tages unde nahtes.

Die az ih, uude dia fura gab ih minero ſelo, do ih fontem drinchen ne muoſa.

Dum dicitur mihi cottidie, ubi eſt Deus tuus.

Lacrimas az ih tagoliches, unz mir tagoliches zuo geſprochen uuirt, uuar iſt din Got.

Sineu Got zeigot der, der ſunnun alde manen betot, uude tuot mir iteuuiz, uuar der miner ſi, uuanda man den geſehen ne mag.

5. *Hæc*

Ad Psalmvm XLI.

Hebr. XLII.

v. 5.

IN *locum tabernaculi)* tabernaculum reddit Notkerus *Herebirgo,* hoſpitium. Græcus interpres: ἐν τόπῳ σκηνῆς. i. In loco tabernaculi. In Hebræo eſt בסך *Baſſach,* quod Græci a Radice סכך *Sachach,* texit, operuit, derivarunt, unde & סך *Soch*: tugurium, tabernaculum. Unde & S. Hieronymus *Umbraculum* reddidit. Recentiores a סוך *Such* deducunt, quatenus id verbi miſcendi habet notionem, ut סך *Sach* ſit turba mixta, cœtus.

Admirabilis uuunderlich) ita enim Græca translatio, θαυμαστῆς. Ebræum אדדם *Aeddadem,* id quidem non denotat, unde alia lectione uſus Græcus interpres, a Radice תמה *Thamah,* admiratus fuit. At S. Hieronymus Ebræum reddit: *Taceo,* quaſi a [illegible] *dum,* ſiluit, obmutuit. Recentiores a דדה *Dadah* proceſſit, quaſi contractum ex duabus vocibus, אדדה עמ[illegible] *addadah Himmahem,* progrediar cum illis.

Inchan mih ſelben) innuit confeſſionem & incuſationem ſui ipſius, ut *Pſal. XLIX,* 22. Bruno Epiſc. hic: *Exultatio ad pſalmodiam reſpicit: Confeſſio ad peccata deploranda: quæ duo efficiunt Chriſtianum perfectum.* Forte leg. *anjihan.*

v. 8.

Omnes ſuſpenſiones) Græci: μετεωρισμοί. S. Hieron. *Excelſa.* Legerunt itaque Græci משגבך *Misgabecha,* a שגב *Sagab,* exaltari, non משברך *Miſchbarecha,* fluctus tui. S. Auguſtinus *ſuſpenſuras* etiam vocat, & per minas interpretatur. *Qui enim,* inquit, *minatur non premit, ſed ſuſpendit.* Et hoc eſt, quod Nutkerus dicit *ufslagon* ſuſpendere uſque in finem ſeculi.

Variæ Lectiones Psalmorvm

Ex verſione Germanica

OTFRIDI, itemqve NOTKERI,

In

Pſalmo Quadrageſimo primo.

v. 2.

NOtkerus, der hirz slindet den wurm. Daz pezeichenet nah ferendoten unde irslagenen achuſten.
Otfr. der hirz izet die nateron. Daz bezeichinot nah ſer ento ten ſuodon, unſih mugen &c.

Notk. labo. Otfr. laba.

Notk. der ſons reſurrectionis iſt. Prunno urſtendi iſt.
Otfr. der dir iſt ein brunne dero labunga,
abſunt Latina in Otfr. ubique.

v. 3.

Notk. iſt durſteg. Otfr. durſta.

v. 4.

Notk. Fontem. Otfr. den brunnen.
Notk. Lacrimas. Otfr. die trahane.

v. 5.

5. *Hæc meditatus [recordatus] sum & effudi super [in] me animam meam.*

Dar ana dahta ih, unde goz mina ſela uz hina uber mih.

Daz chit, ih rahta minen gedang uber dia geſiht min ſelben. Innuert keſiebo ih mih ſelben. Intellectus (fernunft) der filiis chorn (chorees ſunin) gegeben iſt, der zeigot mir mina ſela ungeſihtiga, unde ferru obe iru minen ungeſihtigen Got, uuanda ſi iſt mutabilis (uuendig) er iſt immutabilis (unuuendig.) Si ne rahti ſih uber ſih ſelbun: uuieu irreihta ſi danne den der obe iru ſo hohu iſt.

Quoniam ingrediar, [tranſibo] in locum tabernaculi admirabilis uſque ad domum Dei.

So gelirnetn ih in ſuochen, uuanda ih in dia ſtat eham dero uuunderlichun herebirgo *uunderlichero hier in erdo, unz man follechumet* hina uf ze demo Gotes hus.

Uzerunhalb dero Ecclesiæ ne darf man in ſuochen, diu in allen Gutes holdon uuunderlih iſt manigeru virtutum (kuottatu.) In deru iſt zeganne, unz man folle chome dara, dar Gotes hus iſt, dar daz uuunderon aba iſt, uuanda fons intelligentia (prunnu fernunfte) dar iſt, unde alle queſtiones (rentiſca) darin chnuphet uuerdent.

In voce exultationis & confeſſionis ſonus [ſoni] epulantis.

Iudes iſt mir in dero ſtimmo freuui unde geiihte luta des eoumenten *(idem uuirttontin.)*

Min ſela goumet in dien zuein ſtimmon, daz ih Got lobon, unde mih ſelben inchan, ieo unz ih dara chumo. Sie hellent mir ſo ſuuzzo, daz mir iro luta gouma iſt (uuirtſcnft.)

6. *Quare triſtis es anima mea & quare conturbas me.*

Ziu biſt du trureg, unde ziu unfreuueſt du mih min ſela?

Samoſo du ne uuizziſt dien ze antuuurtenne, die ze dir chedent, uuar iſt din Got? Samoſo da in admirabili tabernaculo (in uuunderlichero ſelido) ne ſiſt, in dien goumon exultationis & confeſſionis (uuirtſceften frouui unde biihte.) Umbe uuaz uuegent dir diſe uuerlt irreden? Ziu leidegont ſie dih ſu?

Spera in Deo.

Habe dih ze Gote, an in gedinge,

er genimet dih dar uz.

7. *Quoniam confitebor illi.*

So tuot er, uuanda ih iiho imo.

Uues?

Salutare vultus mei Deus meus.

Mines analiutes heili iſt min Got *des iiho ih imu.*

Er heilet min analiute, daz nu trureg iſt, unde getuot iz fro, ſo ih in geſiebo.

Ad me ipſum anima mea conturbata eſt.

Ze mir ſelbemo iſt min ſela getruregot,

ze Gote iſt ſi getroſtet. Er iſt ſtate, ih pin unſtate, min unſtati uniget mir, ſin ſtati haldet mih. Si gibet mir gedingi darn ze chomenne, dar ih ſtate uuerde.

Propterea memor ero tui de terra Jordanis & Ermonim a monte modico.

Darumbe erhugo ih din fone Jordanis lande unde fone ermonim luzzelmo berge.

Jordanis chit latine deſcenſiu eorum (iro niderunart) ermonim anathemn (leitſami.) Jordams pezeichenet baptiſmum (touſi) anathemn bezeichenet abominationem (leitſami.) An dien beiden uuirt fernomen humilitas (diumuoti.) Diu geleret den man ſih ſelben nideren, daz chit deſcendere, unde ſih ſelben leidezen, daz chit anathemntizare. Fone diu chit iz. Diemuote uneſendo unde mih ſelben luzzelichondo erhuge ih din.

8. *Abyſſus abyſſum invocat.*

Abgrunde ciſcot aberunde.

Vetus teſtamentum (alte ea) forezeichenet novum teſtamentum (niuuua ea.)

In voce cataractarum tuarum.

An dero ſtimmo dinero uuazzergiezzon,

daz chit, an dero leru dinero prædicaturum (predigaro.) Sie gelerent daz uuieo ein teſtamentum (eo urchunde) ſiehet ze deme anderen. Alde iz chit. Ein uuiſe man unchot anderen uuiſen, andero ſtimmo dinero leronnals ſineru. Du giheſt daz ſin lern andermo tong.

Omnes ſuſpenſiones tuæ [excelſa tua] & fluctus tui ſuper me tranſierunt.

Alle

v. 5.

Noth. Intellectus (Fernumeſt) der filiis chora (chorees ſunin) gegebeo iſt.
Otfr. diu fernunft diu dir deo chinden chore gegebeo iſt.
Notk. uuendig. Otfr. mutabilis (uuantellih)
Notk. er iſt immutabilis (unuueodig) Si os raht ſih uber ſih ſ. Otfr. ſins rahta ſih ——
Notk. in erdo. Otfr. in erda.
Notk. virtutum (kuottato.) Otfr. tugendi.
Notk. Fons intelligentiæ (prunno fernumſte)
Otfr. der prunno dero geuuizete
Notk. alle quæſtiones (reatiſca) darin chnuphet werdent.
Otfr. alie urſuochunga da ingechnophet.
Notk. des coumenten (idem uuirtontin)
Otfr. coumonton, (reliquum abeſt.)
Notk. gouma (uuirtſcaſt) Ottfr. omittit uuirtſ.

v. 6.

Notk. ziu. Otfr. zi uuiu.
Notk. Samoſo do in admirabili tab. &c. abſunt ab Otfr.
Notk. irreden. Otfr. irriden.

v. 7.

Notk. ſtate, unſtate. Otfr. ſtatic. unſtatec.
Notk. Jordanis chit latine deſcenſio eorum (iro nideruuart) Ermonim, anathema (leitſami) Jordanis bezeichnet baptiſmum (touſi) anathema bezeichoet abomioatiooem (leitſami.)
Otfr. Jordanis bezeichenot dia touſa: Hermonim bez. dia leitſamunga.

v. 8.

Notk. Vetus teſtamentum (alto ea) forezeichenet novum teſtamentum (niuuua ea.)
Otfr. daz alto urchunde forezeichenot daz niuuua urchuoda.
Notk. Waſſergiczzon. Otfr. W. vliezon.
Notk. prædicatorum. predigare. Otfr. prediare.
Notk. ein teſtament. (eo urchunde) ſiehet zu demo anderen.
Otfr. ein e ſihet za dero anderen e.
Notk. omnes ſuſpenſiones tuæ.
Otfr. omnia Excelſa tua.

Alle dine ufslagonga unde dine uuella habent mih uberfarin.

Daz ebit, mih ne sint ferbolen die drouua dinero judiciorum (urteildon) diu du uf slagost in finem seculi (unz ende uuerlte) noh die arbeite dero gagenuuertun uuerlte ne sint mih fergangen.

9. *In die mandavit Dominus misericordiam suam & nocte declaravit [canticum ejus.]*

Tages kebot truhten sina gnada, unde nahtes sceinda er sia.

Der sin reht kelirneta in fride, den losta er in unfride. Fernemen sina legem (ea) so uns uuola si, so hilfet er uns in note.

10. *Apud me oratio Deo vitæ meæ.*

Sament mir ist kebet demo Gote mines libes.

Ih habo heime daz er suochet, daz ist min gebet nals min frumscing. Uuieo ist daz ketan?

Dicam Deo susceptor meus es, quare oblitus es mei?

Sus ist iz ketan?

Ih chido ze Gote, du bist der mih inphahet, ziu ergaze du min?

So uot ist mir hier, samo so du min ergezen eigist.

Quare me repulisti?

Ziu stiezze du mih uuidere,

do ih in excessu mentis (in hina irbrutteni muotis) kechoreta, dero himelscun suozzi? Ziu ne liezze du mih in dero folle stan, daz ih sus ne chale?

Quare tristis incedo dum affligit me inimicus? Dum confringuntur ossa mea?

Ziu gan ih leideger, daz mih sus prechot der fient *mit manigen scandalis*, fone dien ioh miniu bein ferbrochen uuerdent?

Ziu lazest du Diabolum ioh fortes in Ecclesia mit temptationibus keuueichen?

11. *Exprobraverunt mihi qui tribulant me, dum dicunt mihi, per singulos dies, ubi est Deus tuus?*

Die mih arbeitent, die habent mir geiteuuizzot an diu, daz sie tageliches chedent uuar ist din Got.

Den iteuuiz tuont sie mir an dinen martyribus, uuanda des min sela getruobot ist, fone diu chido ih aber.

12. *Quare tristis es anima mea & quare conturbas me?*

Ziu bist du unfro unde leideg mina sela.

Spera in Deo quoniam consitebor illi salus vultus mei Deus meus.

Troste dih ze Gote, uuanda imo iehendo chido ih, du bist min heili Got miner.

Psalmus David. XLII.
Hebr. XLIII.

Disiu vox ist des der ieo daz uueinot, daz er hier mit dien ubeleu ist, uuanda er gerno hina uuare dar echert die guoten sint.

1. *Judica me Deus & discerne causam meam de gente non sancta.*

Irteile uber mih Got, unde sceide min ding fone unheiligemo diete.

Doh uuir hier sament siu, gelih ne laz unsih sin.

Ab homine iniquo & doloso eripe me.

Fone unrehtemo mennisken unde hinderscrenchigemo lose mih.

2. *Quia tu es Deus fortitudo mea, quare me repulisti, quare tristis incedo dum affligit me inimicus.*

Sid du Got min starchi bist, uuider *dero unfreuui*, ziu stiezze du mih dana fone dero starchi? Unde ziu bin ih unfro, danne mih der tiefel muoche mit *temptationibus? (chorungon.)*

Malus amor (ubel minna) malus timor (ubel forhta) gruozzent mih, uuider dien ringo ih, in dero ringun bin ih unfro. Zuu ist daz, sid du min starchi bist? Du bist min starchi, ziu ist mir ana diu uueichi tristitia (unfrouui) Ane daz mir mit unrehte leidiu ist vindicta originalis peccati (gerih dero erestun adamis sundo) dannan alliu temptatio (chorunga) chomen ist? danne mih mer freuuen solta justitia Dei (Gotes reht) diu nehein unreht ungeandot ne lazzet? Fone diu ist mir ze chedenne. Bonum mihi quia humiliasti me,

---

v. 9.

Notk. kelirneta. Otfr. gelirnsta.

v. 10.

Notk. da ih in excessu mentis sia hinairbrutteni muotis kechoreta.

Otfr. do ih mit usen in tuegenemo muote gechoreta.

Notk. folle stae. Otfr. follsten.

Notk. ne chale. Otfr. ne chode.

Notk. mit manigen scandalis.

Otfr. mit manigen zuriuuaren.

Notk. ziu lazest du diabolum ioh fortes in Ecclesia mit temptationibus keuueichen.

Otfr. ziuuiu lazest du den tiufal die iouh starche in dero Ecclesia sint, mit chorungen geuueichen.

v. 11.

Notk. martyribus. Otfr. martiraren.

v. 12.

Ultima verba Otfridi: disiu stimma ist des der &c. non extant apud Notker.

v. 9.

Declaravit, sceinda er sia) sequitur Auctor S. Augustini lectionem & interpretationem. Sed & Græca & alia Latina versio ut & S. Hieronymi legit *canticum ejus.* Sed punctatione interposita inter sequens: *Apud me.* Quod Ebræo consonat quoad verba, non quoad interpunctionem. Ea vero versio Latina, quam S. Augustinus secutus, ortum ex corrupta lectione Græca trahit.

Ad Psalmum XLII.
Hebr. XLIII.

vers. 1.

Doch uuir hier &c.) i. e. Etsi nos hic simul sumus, (boni & mali) pares ne sine nos esse. S. Augustinus hic: *Distet inter eum qui in te credit: & eum qui in te non credit.*

v. 2.

Ane daz mir &c.) i. e. Nisi quod mihi non-jure molesta est vindicta protoplastorum peccati, unde omnis tentatio venit? Namque me magis deberet exhilarare justitia Dei, quæ nullam injustitiam inultam sinit. S. Augustinus: *Causa tristitiæ tuæ peccatum est: Causa lætitiæ tuæ, justitia sit. Peccare volebas, & laborare nolebas, ut parum tibi esset, quod esses injustus, nisi & injustum voluisses, a quo in te vindicari noluisses.*

me, ut discam justificationes tuas. (Mir ist kuot, daz du mih doumuotost, daz ih din rehtnissa lernee) Temptatio (Ehorunga) drucchet mih, dar lirnen ih uuieo reht tu bist. Psal. 118. 17.

3. *Emitte lucem tuam & veritatem tuam.*

Sende uz *unde tuo geborn uuerden Christum* din lieht unde dina uuarheit.

Ipsa me deduxerunt & adduxerunt in montem sanctum tuum & in tabernaculum tuum.

Diu fuorton mih, unde brahton mih ufen dinen heiligon berg, unde in din gezelt;

Lux (lieht) unde veritas (uuarheit) diu Christus sint, diu geinnoton mih in dia Ecclesiam, diu mons (perg) unde tabernaculum (kezelt) ist. Si ist der mons (perg) der fone luzzelmo steine so iruuuohs, daz er orbem terræ (ring dero erdo) irfulta, nah Danihelis prophetia (foresago.) Si ist kezelt, uuanda si fehtentero unde uuarentero ist. Daz hus dara sie farent daz ist in himele, sone demo ist kescriben: Beati qui habitant in domo tua in sæcula sæculorum laudabunt te (salig sint die in dinemo hus puuuunt, iemer unde iemer lobont sie dih.) Psalm 83. 5.

4. *Et introibo ad altare Dei.*

Unde *fone demo tabernaculo (kezelte) chomendo* gan ih hina in ze Gotes altare, *dar ih selbo uuirdo holocaustum (ferbrunnen opher.) Daz ist der ungesihtigo altare in himele, den diser bezeichenet hier in erdo, selber tronus Dei (Gotes stuol,) ze demo sih dar nieman ne genahet, ane der hier ze disemo uuirdigo gat.*

Ad Deum qui lætificat juventutem meam.

Ze Gote gan ih in, der dar mine iugent, *daz chit, mina niuuui* gefrouuet.

Er gefrouuet dar mina niuuui, uuanda er hier habet keunfrouuet mina firni. In dero niuuui solle stan ih, mer ne firnen ih, mer ne alten ih.

Confitebor tibi in Cythara Deus Deus meus.

Ih iieho dir an dero zytherun Got Got miner.

Daz chit, in arbeiten lobon ih dih, in arbeiten singo ih dir. Cythara habet nideran buch, also Psalterium obenan habet. Fone demo nideren teile, dar corpus (lichamo) ist, unde mortalitas (totheit) ist, choment uns arbeite. So uuir die lidendo Got loboen so singen uuir an dero Cytharun. Daz sang ist suozze, uuanda patientia (kedult) machot iz Gote lichen.

5. *Quare tristis es anima mea & quare conturbas me?*

Sid iz Gote lichet ziu bist du danne unfro min sela? unde ziu getruobest du mih? *ziu lazzest du dih ana dehein leid? Sid imago Dei (Gotes pilde) dir ana ist, ih meino ratio (uuizze) unde intellectus (fernumest) diu ouh mens (muot) keheizzen sint. Ziu ne stozzest du danne fone dir, so uuaz dien missezimet.*

Spera in Deo quoniam [adhuc] confitebor illi.

Kedinge an Got uuanda imo iieho ih sus.

Salus vultus mei Deus meus.

Heili ist mines analiutes min Got.

Psalmus XLIII.

Hebr. XLIV.

v. 1. *In Sinem Filiis Chore ad intellectum.*

CHore daz dir chit calvitium (hauhet pari) alde Calvaria (houbet kibilla) bezeichenet filios crucis (sune chriucis) uuanda in Calvaria daz chit in loco calvitii uuard Christus crucifixus (chriucigot.) Dien ist diser salmo ad intellectum (ze fernumeste) des tinges, daz Got ofto betuot sin ora gebetener umbe temporalia (disiu zitelichen) durh daz, daz man in bitte umbe æterna (diu euuigen.)

2. *Deus auribus nostris audivimus & patres nostri adnunciaverunt nobis opus quod operatus est in diebus eorum & in diebus antiquis.*

Uuir eigen gehoret truhten mit unseren oron, daz uns unsere forderen zalton.

Unsere forderen zalton uns din uuerch, daz du uuorhtost in iro tagen unde in alten ziten.

Uuir eigen gehoret, uuieo du sie lostost, doh du unsih nu ne losest.

3. *Manus tua gentes disperdidit & plantasti eos.*

Din hant *fageton sie*, fersuanta andere diete, unde in iro stal flanzotost du sie.

Affixisti populos & expulisti eos.

Neiztost umbe sie andere liute *amorreos, eueos, unde gergeseos*, unde tribe die uz, *daz du in rum dist.*

4. *Non enim in gladio suo possidebunt [possederunt] terram & brachium eorum non salvabit [salvavit] eos.*

Sie ne besizzent nieht iro lant mit iro chnehtheite, noh iro starchi ne gehielt sie.

Sed dextera tua & brachium tuum.

Nube din zeseuua *daz chit din potentia (keuualt)* unde din arm, *daz chit filius tuus (din sun.)*

Et inluminatio vultus tui.

Unde diu offenunga dines analiutes.

Daz du an dien uuerchen dih sceindost dar uuesen.

Quoniam complacuisti in eis.

Uuanda dir gelichet uuas an in.

5. *Tu es ipse Rex meus & Deus meus.*

Der selbo min chuning unde min Got pist du noh.

Qui mandas salutes Jacob.

Du dir Israheli inbiutest sina heili.

So uuieo du facie ad faciem (ougsiunigo) ne scinist, noh du dina tougenun substantiam (uuesenti) ne ongtist, die du in resurrectione (urstende) ougen solt, du chuntost doh per angelos (engela) uuaz sie tuon solton.

6. *In te inimicos nostros ventilabimus cornu.*

Sol din helfa danne nu hina sin? Nein si. An dir uuas iro sigo, an dir triben ouh uuir mit horne unsere fienda.

Mit dinero starchi jagoen uuir sie.

Et in nomine tuo spernemus insurgentes in nos.

Unde in dinemo namen fersehen uuir die an unsih nendent.

7. *Non enim in arcu meo sperabo.*

Ih ne fersieho mih ze minemo bogen nieht *mer danne unsere forderen.*

Et gladius meus non salvabit me.

Noh min suert ne gehaltet mih *dana mer iz sie gehielt.*

8. *Salvasti enim nos ex [de] affligentibus nos.*

Du habeſt unſih kehalten fore unſeren ahtaren.

Ih ſpricho iz in præterito (irgangeno) uuanda iz ſo geuuis iſt, ſamoſo iz irgangen uuare.

Et eos qui oderunt nos confudiſti.

Unde die unſih hazzent, die habeſt du geſcendet.

In reſurrectione (in urſtende) uuerdent ſie geſcendet, daz iſt nu geuuis.

9. *In Deo laudabimur tota die.*

Ane Gote uuerden uuir gelobet allen dag.

Dar tag ane naht iſt, dar uuerden uuir gelobet, quia ex affligentibus nos eruiſti nos. (uuanda du ſone dien neizzenten unſih loſtoſt.)

Et in nomine tuo confitebimur in ſæculum.

Unde an dinen namen iehen uuir iemer.

In enero uuerlte iſt euuig confeſſio Sanctorum (iiht dero heiligon) dero ſie nieht irdriezzen ne mag, uuanda iz iro beatitudo (ſaligheit) iſt.

10. *Nunc autem repuliſti & confudiſti nos.*

Doh nus daz chumftig ſi in eunon, du habeſt unſih dine martyres (keiibtare) ieo doh nu dana geſtozzen unde geſcendet,

uuanda uuir Chriſtiani geheizzene ſone paganis keleidezet piren.

Et non egredieris Deus in virtutibus noſtris.

Unde uz ne gaſt du Got ſament uns in unſeren ehreſten, *ſo du er tate.*

Du lazeſt unſih chrafteloſe, ſo uuir unſih irbeuen ze farenne uuider unſeren fienden, doh du unſere forderen tatiſt fortes in bello (chuone ze uuige.)

11. *Avertiſti nos retrorſum præ [poſt] inimicis noſtris.*

Hoc eſt ante inimicos noſtros.

Dana gcuuendet habeſt du unſih ferſmahet.

Et qui oderunt nos diripiebant ſibi.

Unde habent unſih irzucchet in ſelben, die unſih hazzent.

12. *Dediſti nos tanquam oves eſcarum & in gentibus diſperſiſti nos.*

Du habeſt unſih in gegeben zefrezzenne ſamoſo slaht friuſeinga unde habeſt unſih zeuuorfen under die heidenen.

Uuanda diz vox martyrum (martierero) iſt, hedin iſt diſiu chlaga zefernemen, ne ſone dien, die ſih in martyrio (iihtungo) geloubton, unde ad paganiſmum (ze heideſcun) iruuunden.

13. *Vendidiſti populum tuum ſine pretio.*

Hina gabe du dinen liut, daz du dar umbe anderen ne inphienge.

Du gabe dine martyres (keiibterra) ze ſlahto, uuelihe inphienge aber du fure ſie?

Et non fuit multitudo in commutationibus eorum.

Unde nehein manigi lones ne uuas an demo chouſe.

Dero hinagegebenon uuas manigi, neheiniu deru dar uuidere inphangenon.

14. *Poſuiſti nos in obprobrium vicinis noſtris ſubſannationem & deriſum his, qui ſunt in circuitu noſtro.*

Du habeſt unſi keſezzet in iteuuiz unſeren geburen, unde umbe unſih keſezzenen in ſnudun unde in huoh.

15. *Poſuiſti nos in ſimilitudinem gentibus, commotionem capitis in populis.*

Du habeſt unſih heidenen geſezzet in gelichi dinero paſſionis (*martyro*) unde in houbet uuagot dien liuten,

alſo du judeis uuare.

16. *Tota die verecundia mea contra me eſt.*

Allen dag uuas min ſcama gagen mir.

Eteuuenne ferſcament ſih andere menniſcen, unſere ſcama uuereton.

Et confuſio faciei meæ cooperuit me.

Unde ſcama mines analiutes pedahta mih.

17. *A voce exprobrantis & obloquentis a facie inimici & perſequentis.*

Uuannan cham ſi?

Fone dero ſtimmo iteuuiz tuontis unde uuiderſprechentis, unde fone dero anaſihte des fiendes, unde des ahtaris,

der mir ieo gagenuuerte iſt.

18. *Hæc omnia venerunt ſuper nos.*

Diz iſt allez uſen unſih chomen *umbe intellectum filiis chore (fernumeſt houbet kibillun chinden.)*

Daz ſie uuizzin ſo unieo Got unſere forderen leitti uzzer egypto, unde er unſih in reſurrectione (ze ſuono tage) leiten ſule uzzer diſemo egypto dirro uuerlte, daz uuir hier underzuiſcen liden ſulin alle note, unde beſuochet uuerden ſulu, uhe uuir Got gratis daz chit ungemiete uoben uuellen. Gratis (fergebeno) cab er uns den lib, gratis irloſta er unſih, gratis (fergebeno) ſuln uuir in uoben, ih meino daz uuir hier lones ne geroen uube in futuro (hina fure.) Fone diu chit iz baranah.

Nec obliti ſumus te.

Noh durh daz ne irgazzen uuir din.

Nehein tribulatio (chelunga) ne irgazta unſih din, uuanda du uuoltoſt ſia uns keſceben ad intellectum (ze fernumeſte) uns filiis chore (kebel chinden) uns filiis crucis (chriuce chinden.)

Et inique non egimus in teſtamento tuo.

Noh unrehto ne taten uuir an demo, *daz du uns peneimdoſt, daz chit* an dinero lege (*eo.*)

19. *Et non receſſit retro cor noſtrum.*

Noh uuidere ne geuueich unſer herza,

ſo dero herzen tuont, die umbe arbeite in deſperationem (ferchunſt) choment.

Et declinaſti ſemitas noſtras a via tua.

Unde

AD PSALMUM XLIII.
Hebr. XLIV.
verſ. 19.

ET *declinaſti &c.*) Autor ſequitur interpretationem S. Auguſtini. Lectio Latina Græcam. Sed rectius negativa prioris commatis hic repetenda, quod facit S. Hieronymus in Comm. *actio noſtra non eſt a juſtificationibus tuis ſeparata.* Et in Verit. Ebr. *Nec declinaverunt greſſus noſtri &c.* Alii ותט *Vatbat* per Aut interpretantur, quod eodem recidit.

Unde gechertoſt du unſere ſtiga fone dinemo uuege.

Daz chit du gelertoſt unſih, uuieo ſerro unſer uueg iſt, der uuir uuoltou gan fone diuemo, den du unſih uuile gan. Unſerer leitet ad mortem (ze tode) diner leitet ad vitam (ze libe.)

20. *Quoniam humiliaſti nos in loco afflictionis.*

Uuanda du habeſt unſih kiediemuotet in dirro neizze ſeligun ſtete,

in dirro arbeitſamun uuerlte.

Et cooperuit nos umbra mortis.

Unde habet unſih pedecchet pilde des todes.

Uuelez iſt daz ? ane mortalitas (totheit) diu in allen gemeine iſt. Uuelez iſt aber ſelber der tod ? ane damnatio æterna cum Diabolo (euuig ferdamnungu ſamit demo dieuele.)

21. *Si obliti ſumus nomen Dei noſtri & ſi expandimus manus noſtras ad Deum alienum, nonne Deus requiret iſta ?*

Ube uuir irgazzen unſeres Gotes namen, unde ube uuir geſpreiton unſere hende ze fremidemo Gote, ne fraget des Got nah ?

Ziu fraget er des, daz er uueiz ? ane daz er iz unſih lazze uuizzin, unde uuir uuſih ſelben becbennendo gebezzerot uuerden.

22. *Ipſe enim novit abſcondita cordis.*

Er uueiz dia tougeni des herzen.

Bediu ne darf er fragen. Er fraget aber, ſo er unſer chorot, unde er andero chorungo unſih tuot pecbennen uuer uuir ſin. So er Petro tetu, der ſih ſelben fore dero temptatione (chorungo) ne uuiſſu, do er chad: Tecum mori paratus ſum (ih pin garo Luc. 22, 33.
zirſterbine mit dir) unde ſih aber andero temptatione (chorunga) begonda uuizzen, do er den lougin beuueinota.

Quoniam propter te mortificamur tota die.

Du uueiſt diu tougeni unſerro herzen, daz uuir umbe dih irſterbet uuerden allen dag,

daz chit alle zite nals umbe vanam gloriam (ruom) nob umbe unſere meindate. Umbe die ne uuarin, die umbe jactantiam (lobogerni) ſar irſturbin nals umbe dilectionem (minnu) ſo ne Paulus chade: SI tradidero corpus meum ita ut ardeam, 1. Cor. 13, 3.
caritatem autem non habeam, nihil mihi prodeſt. (Ferſelo ih minen lichamin ſo ferro daz ih iob ferbrinno, ne habo ih abir uuarra mina, ſo ne toug mir iz.)

Eſtimati ſumus ut oves occiſionis.

Unde daz uuir geahtote birn alſo ſcaffine frunſcinga.

Scaf ne uuerint ſih, mir ne uueren unſih.

23. *Exurge quare obdormis Domine ?*

Stant uf truhten ziu ſlaſeſt du ?

Daz iſt abuſio verbi, daz chit, miſſebruchedа uuortis, diu grece (in chriechin) heizet catacreſis. Uuieo mag Got ſlafen ? Aber ſine martyres harent ad Chriſtum, daz er gentibus (tietin) chunt ketuoe ſina reſurrectionem (urſtende) uuanda dien ſlafet er, die in uuizzen mortuum (totin) unde in ne geloubent reſurrexiſſe (irſtandenen.) Des langet ſih mit rehte, uuanda ſo daz uuirt, ſo zegat perſecutio (ahtungo.)

Exurge & ne repellas in finem?

Stant uf unde ne ſtoz unſih dana nieht in ende.

In reſurrectione (in ſuono tage) ne feruuirf unſih.

24. *Quare faciem tuam avertis.*

Ziu uuendes du fone uns din anaſiune ?

Samo ſo du unſer furder ne uuelleſt ruochen.

Obliviſceris inopiæ noſtræ & tribulationis noſtræ ?

Unde irgizzeſt unſerro unehte, unde unſerro bino ?

Samo ſo du ſelbo ne uuurdiſt arm, unde gebinot fure unſih ?

25. *Quoniam humiliata eſt in pulvere anima noſtra, & adhæſit in terra venter noſter.*

Kebuge unſer, uuanda unſer ſela in demo ſtuppe dih petondo gediemuotet iſt, unde unſer buh nidero ligendo haftet zuo dero erdo.

Alde venter (puch) bezeichenet carnales (die fleiſcin) die in perſecutione (in ahtungo) ſih keloubton, unde ſih bina huſtou ad paganos (ze heidenen) unde die chlaget nu hier ſancta Eccleſia. Si habet muat in ſanctis (an heiligon) unde buh an carnalibus (fleiſcinen.) Bediu chad einer: Accepi librum, & liber ipſe dulcis erat in ore meo & amarus in ven- Apoc. 10, 10.
tre meo (ih inphienc ein buoch, daz unas ſuozze in minemo munde, unde bittir in minemo buche) uuanda præcepta Dei (Gotes kebot) ſint ſuozze Spiritalibus (keiſtlichen) unde einer carnalibus (fleiſchlichen.)

26. *Exurge Domine adjuva nos & redime nos propter nomen tuum.*

Stant uf truhten,

daz chit, gentibus (tietin) ketuo chunt dina reſurrectionem (urſtende) daz ioh die, die nu haſtent zuo dero erdo, uf irhauen uuerden fone dero erdo.

Hilf uns unde loſe unſih umbe dinen namen,

nals umbe unſere unrehte.

Pſalmus

Pſalmus XLIV.
Hebr. XLV.

v. 1. In finem pro his, qui commutabuntur filiis Choræ ad intellectum.

Canticum pro dilecto.

AN Chriſtum ſiehet dis Sang, umbe die gemuzoten ſune Chore zefernumeſte umbe den trut, filii crucis (Chriucis chint) ſint kennefelot fone infidelibus ze fidelibus (ungeloubigen ze gloubigen) dien ſelben iſt diz ſang zefernumeſte umbe dilectum Chriſtum patris (lieben des fater) umbe den die unuernumftig uuaren, die in chriuzegoton, uuanda iz chit. Si enim cognoviſſent, nunquam Dominum gloriæ crucifixiſſent (ube ſie in uuiſſin, niemer ne chriuzegotin ſie den herrin guollichi.) 1. Cor. 2, 8.

2. *Eructavit cor meum verbum bonum.*

Pater (fater) ſprichet fone filio (ſune) kuot uuort, irropſezta min herza, *daz chit.*

Kuoten ſun habo ih chomenen fone mir ſelbemo. Sin uuort iſt er, uuanda er getuot in menniſcon chunt, alſo er ouh ſin ſapientia (keſinecheda) iſt, uuanda er in ſie getuot ſapere (ſinechen.)

Dico ego opera mea Regi.

Miniu uuerch ſago ih deno chununge,

daz iſt iteratio (aberunga) des forderen ſinnes, uuanda dicere (ſagen) daz iſt verbum proferre (uuort furebringin) unde uuanda an filio (ſune) alliu Gotes uuerch ſint, ſone diu iſt imo generare (kebern) opera ſua Regi dicere (ſiniu uuerch chuninge ſagen. Noh ander neh iſt diu ſagu, danne diu generatio (keburt.)

Lingua mea.

i. Verbum meum.

Calamus ſcribæ.

i. Scriptura ſcriptoris.

Min uuort iſt alſo ſtate, alſo dio ſcrift des ſcriben.

Menniſcon uuort zegat, Gotes uuort iſt imo eben euuig.

Velociter ſcribentis.

Iz iſt alſo diu ſcrift des ſpuotigo ſcribenteo,

uues mag ſo uuola ſpuon, ſo eines uuortis? Ein uuort iſt, daz der fater geſprochen habet, daz iſt ſone diu ſpuotig, uuanda iz einzen ſillabon nieht geſprochen ne iſt, doh iz ſo euuigo geſprochen ſi, daz an demo ſprechenne initium (anafang) noh finis (ende) ne ſi.

3. *Speciosus forma præ filiis hominum.*

So daz uuort caro (fleisg) uuirt, ſo iſt iz homo (menniſco) ſo iſt iz ſponſus (priutigomo) uuielicher? Speciosus præ filiis hominum, daz chit, ſcone fore allen menniſcon,

uuanda anderer ne uuas innocens (unſcadelih) ane er noh anderer ne habetu diu ſconi unſerro redemtionis (urloſi.)

Diffuſa eſt gratia in labiis tuis.

Knada iſt kebreitet in dinen leſsen;

Alſo daz iſt: Qui crediderit, ſalvus erit (der dir geloubit, der uuirt kehalten.) Marc. 16, 16. *Unde aber: Qui manducat meam carnem & bibit meum ſanguinem habet vitam æternam (der min fleiſch izzit, unde min bluot trinchit, der hebit euuigen lib.)* Joh. 6, 54.

Propterea benedixit te Deus in æternum.

Nu chit der Prophetu (foreſago) ad Chriſtum,

fone diu ſegenota dih Got in euua.

Andere ſegenota er ze einero friſte, die ſub lege (under eo) uuaren, die terram promiſſionis (lant keheizis) inphiengen, dir gibet er umbe dia gratiam regnum cœlorum, niuuuun genada himelriche. Daz tuot er an dien die ſub gratia (under niuuuer genade) ſint.

4. *Accingere gladio tuo circa femur tuum potentiſſime.*

Curte din ſuert umbe din dieh, filo geuualtigo.

Hier in carne (lichamen) uuafene dih mit demo ſuerte dinero lero, diu geuualtigo den ſun ſceide fone demo fater, unde dia tohter fone dero muoter.

5. *Specie tua & pulcritudine tua.*

Daz duo dinemo menoiſcinen bilde, unde mit dinero gotelichun ſconi.

Deus homo (Got man) tuo iz.

Intende [&] proſpere procede & regna.

Sih an unſih, unde fram ſpuotigo chum hara *fone himele,* unde richeſo hier *in dinero Eccleſia.*

Propter veritatem (Evangelii) & manſuetudinem (paſſionis) & juſtitiam (judicii.)

Umbe uuarheit unde mammendi, unde reht.

Uuarheit lere unſih in ſancto Evangelio, mammendi ſceine in paſſione (martero) reht ouge in judicio (ſuonotage.)

Et deducet te mirabiliter dextera tua.

Unde leitet dih uuunderlicho dio zeſuua,

daz chit din geuualt, uuanda uuunderlicho lebeſt du, uuunderlicho irſtaſt du.

6. *Sagittæ tuæ acutæ (potentiſſime.)*

Dine ſtrala ſint uuaſſe, harto mahtige.

Dinin uuort kemugen filo ſiu durhfarent diu herzen, uuanda ſiu uuas in ſint, unde becherent ſiu zerehte, uuanda ſin mahtig ſint.

(Populi ſub te) cadent in corde inimicorum Regis.

Under dih ſturzent die liute.

Uuar uuirt der ſturz? In demo herzen des chununges fiendo. Du biſt der Chuning dir unter tuont ſie ſih, unde uuerdent dar diemuote, dar ſie uber muote uuaren.

7. Sedes

Ad Psalmum XLIV.
Hebr. XLV.

v. 1.

G*Ewefelot, commutati)* hodie gewechſelt, vertauſcht, verendert. Sequutus eſt Autor Latinam verſionem, ſicut hæc Græcam, quæ habet, τῶν ἀλλοιωθησομένων. Unde facile judicari poteſt, quod Græcus interpres legerit in Codice ſuo Hebræo non שושנים *Shoſchannim*, ſed ששונים *Schefchonim*, mutatorum. In Codice vero Alexandrino omittitur & tantum legitur: τῷ Δαυὶδ ὑπὲρ τοῦ ἀγαπητοῦ. שושנים *Schoſchannim* S. Hieronymus poſt Aquilam & Theodoſionem per Lilia reddidit, Symmachus per Flores. Judæi moderni Roſas reddunt, teſte Lyrano. Recentiores Interpp. Inſtrumentum Muſicum intelligunt, Hexachordum, ſicut & Lilia ita vocata a ſex foliis, quibus conſtant. Conf. Pſal. LIX, 1.

v. 12. 13.

7. *Sedes tua Deus in seculum seculi.*

Din stuol Got, unde din riche uueret iemer.

Sedes Judaici Regni (der stuol Judon riches) uuereta eina uuist, ane ende uueret sedes regni tui (stuol dines riches.)

Virga directionis virga regni tui.

Kerta gerihtennis ist dines riches kerta.

Si geribtet die er chrumb uuaren, unde intuuunden, uuanda sie ane in uuoltou regnare (richeson) unde iro selbero uuillen tuon unde Gotes uuillen nah demo iro duuingen.

8. *Dilexisti justitiam & odisti iniquitatem.*

Du minnotost reht, unde hazzetost unreht.

Dar sceinet, daz din uirga (kerta) ist virga directionis (kerta geribtinnis.) Si ist inflexibilis (unbouglich) uuanda sie ferrea (isinin) ist, unde einen regens (ribtinde) anderen conterens (fermulende) regens spiritales (ribtinde geislicbe) conterens carnales (mulinde fleislicbe.)

Propterea unxit te Deus, Deus tuus.

Fone diu salbota dih Got din Got.

Pater uuiebta dih, unde salbota dih, uuanda du minnotost rebt unde hazzetost unrebt. Uuaz ist daz salb? Iz ist spiritale (keistlicbe) unde invisibile (ungesiunlich) daz mit corporali (lichambaftti) unde visibili (gesiunlichemo) gezeichenet uuirt.

Oleo lætitiæ præ consortibus tuis.

Mit demo oleo dero freuui salbota er dih,

daz ist innocentia (unscadeli) diu uebeines des dinges ne irbuget, daz sia suere, daz sia durfe riuunen.

Fore dinen geteilon.

Daz chit: ferror danne andere heiligen, uuanda fone dir uncto (gesalbiutiu) sint geheizen andere uncti (gesalbote.)

9. *Myrra & gutta & cassia à vestimentis tuis.*

Fone dinero uuate *choment* die stancha myrrum, unde guttæ, *diu ammoniaca beizet*, unde cassia *diu fistula beizet.*

Daz chit fone fidelibus (geloubigen) unde fone allero Ecclesia chumet der liument virtutum (kuottado) der also suozze ist, also der stang diurero chriuttero.

A domibus eburneis.

Er chumet fone helfentpeininen hiuseren,

daz chit, fone sanctis virginibus (heiligin magidin) die fone din mit helfentpeine gezeichenet uuerdent, uuanda elephas pudicum animal (chiusche fieo) ist, unde fure eina cheuun nebeina mer geuuinnet.

10. *Ex quibus, hoc est, inter quas,*

delectaverunt te filiæ Regum in honore tuo.

Under dien *biusern* lusta dih dero Chuningo tohteron, die in dina era geborin uuurden.

Dero dih lusta die uuaren Apostolorum filiæ (poton tohterun) dir zeeron geborne. Nals in, uuanda sie Christiana heizent, nals Petri noh Pauli.

Astitit Regina à dexteris tuis.

Selbiu diu chuningin din *Ecclesia, diu fone manigen Ecclesiis pestat, diu* gestuont ze dinero zesuuuun.

Dar geborent ibro Chint: Venite benedicti Patris mei. (choment keuuiebte uunes fater) Diu zeuuinstrun stat, diu neist Regina, diu gehoret: Ite in ignem æternum (farint in daz euuiga fiur.) Matth. 25, 34. Matth. 25, 41.

In vestitu deaurato.

In ubergultuno geuuate.

daz chit mit demo gegarenue Sapientiæ (uuistuomis.)

Circum amicta varietate.

Umbe helтiu mit schi,

einuueder virtutum (tugido) alle linguarum (zungon) uuanda in misselichen linguis (sprachon) ist si, misseliche virtutes habet si (tugide.)

11. *Audi filia & vide.*

Hore tohter unde sih, *chit der Propheta.*

Muoter manigero chinto tohter dero Prophetarum unde Apostolorum, uuaz dir Christi Evangelium gebiete unde dara nah kesiehest du gloriam Dei, fides Evangelii gereinet dir daz herza, daz du den gesehen mabt den echert mundi corde (rein herzen) gesehen sulen.

Et inclina aurem tuam,

unde diemuotigo helde din ora,

fernim sorglicho disen rat.

Et obliviscere populum tuum & domum patris tui.

Unde habe in agezze dinen liut *populum Babiloniæ (scantpurge) dannan du purtig pist*, unde dines fater hus *Diaboli der dar Chuning ist, der dih uuuallicha gebar mit flecchon dinero sundon, unde uuirt regenerata (aberborn) in Christo, ze dero sconi innocentia (untarunga.)*

12. *Quoniam concupivit [Et concupiscet] Rex speciem tuam.*

Uuanda dina sconi uuile der Chuning *diu brutigomo.*

Er ist scone durh sih, du uuirdist scone fone imo. Absque macula (ane flecchen) absque ruga (ane runzun) uuile er dih sin, solicha getuot er dio, solicha forderot er, solichiu gerisct imo.

Quia ipse est Dominus Deus tuus.

Uuanda er ist truhten Got diner *pediu geloube dih hinnan, dannan du burtig sist, unde uuirt imo minnesam, dinemo sponso (pruttegomou) Domino Deo.*

13. *Et adorabunt eum [interpunctio quam sequitur Et] filiæ tyri in muneribus.*

Unde

v. 12. 13.

Interpunctio hic variat. Secundum Ebraicam veritatem versiculus duodecimus finitur verbo והשתחוי לו *Vebischthachvi-lo.* i. Et adora eum, ut reddit, S. Hieronymus. Similiter & Græcus textus vulgatus: *καὶ προσκυνήσεις αὐτῷ*. & adorabis eum. At codex Alexandrinus habet: Καὶ προσκυνήσουσιν αὐτῷ θυγατέρες Τύρου ἐν δώροις. Atqui legit & interpres Latinus apud Hieronymum: *Et adorabunt eum filiæ Tyri in m.* itemque apud S. Augustinum quam lectionem & Notkerus sequitur.

v. 13.

Anderes war &c.) i. e. *si alter fieret* scilicet eleemosynarum erogatio, nempe in publico non in laudem DEI, & ejus glorificationem, *Matth. V, 16.* sed ad ostentationem, *non utilis esset; si alter fieret*, nequaquam existeret scil. eleemosyna.

Unde tohtera tyri *daz chit gentium (tieto) chöment unde* betonr in, geba bringendo,

daz chit manige elemosinas tuondo.

Vultum tuum deprecabuntur omnes divites plebis.

Din analiute flehont alle die riche sint,

Des chomenten folchis, *Sie uuellen alle daz du heiliga sponsa (prut) gesehest iro elemosinas. Sie uuellen in dero Ecclesia sceinen iro gedehtigi. Also iz chit: In medio Ecclesiæ laudabo [te] (in mittero brutt samenunzo loben ih dih.) Anderes uuar ne ʒoug si. Anderes uuar neist si uuariu.*

14. *Omnis gloria (ejus) filiæ Regum [Regis]*

ab intus *hoc est Prophetarum & Apostolorum.*

Alliu iro guollichi derofelbun chuningo rohrer ist inuuert *in iro conscientia (keuuizze.)*

Dar ist si scone, dar minot sia iro sponsus.

In fimbriis aureis.

In guldinen fason *ist sie garo, iro lezzesten uuerch sint allero diurestem uuanda si den uzlaz kernost kesiehet turnohten.*

15. *Circumamicta varietate.*

Mit fehi umbehelriu,

uuanda sie alle tugede minnot.

Adducentur regi virgines post eam.

Einzent uuerdent praht magede iro sponso Regi nah iro.

Si uuirt zeerist unita (ein mit Gote) ze dero unitate (einhafti geziehent sih dara nah singula (einzen.)

Proximæ ejus afferentur tibi.

Dir *Trubten* uuerdent praht die iro gelegenun sint,

unde iro gelih sint in fide (klonbo) unde in virtutibus (tugedin.)

16. *Adducentur in lætitia & exultatione adducentur in templum Regis.*

In freuui unde in sprungeli uuerdent sie braht in Gotes hus *in sanctam Ecclesiam.*

17. *Pro Patribus tuis nati sunt tibi filii, constitues eos Principes super omnem terram.*

Fure die Apostolos die er uuaren, sint dir uuorden iro chint die sezze ze biscofen uber alla erda.

So du Petrum unde Paulum ne sehest, so ne abto dih uuesen intsazta, nim die fone iro prædicatione (predigo) fideles unde spiritales (keloubig keistlih uuordene sin,) unde sezze an iro stuol.

18. *Memores erunt nominis tui in omni generatione & progenie.*

Die gehugent dines namen unz deheinen chunne ueeret,

Uuanda sie Principes (fursten) sint super terram uber erda also iro forderen uuaren.

Propterea populi confitebuntur tibi in æternum in seculum seculi.

Fone diu iehent dir dine liute in euua, unde in uuerlt uuerlte.

In disemo libe, unde in demo chumftigen iehent sie dir, unde lobont dih, uuanda sus hier ana gelobot sint sponsus & sponsa (priutigomo unde brut) pediu heizzet diser salmo, epithalamium daz chit prutelob.

Psalmus XLV.

Hebr. XLVI.

v. 1. ***In finem pro filiis Chore pro Occultis [arcanis] Psalmus.***

Diser uuirt ouh kesungen pro Christianis die mit filiis chore gezeichenet sint, umbe tougeniu ding die Christus chom zegeoffenonne.

2. *Deus noster, [nostrum] refugium & virtus.*

Unser Got ist zuofluht unde chraft.

Manige suochent, dar zuoflubt dar craft neist. Solih neist unser zuofluht, si ist virtus (craft) si ist creftig.

Adjutor in tribulationibus quæ invenerunt nos nimis.

Helfare in arbeiten, dero uns filo begagenet ist.

under allen arbeiten neist nehein arbeit merrora danne conscientia peccatorum (keuuizzeda sundon.) Pedïu ist dero meist ze Gote zegesliehene. Also die tatun die Christum irslagen habeton, unde fone Petro gemanete compuncti (irebomen) uuurden, unde in frageton. Quid faciemus? Unaz mugen uuuir tuon. Dien uuas ze ebedenne. Adjutor in tribulationibus, quæ invenerunt nos nimis. Unde so sie baptizati (ketoufit) uuurden, unde iro sundon securi (sihchure) uuaren, do mahton sie cheten, daz hara nah folget: Act. 2. 37.

3. *Propterea non timebimus, dum turbabitur terra.*

Fone diu ne furhten uuir uns, so diu erda gerroubet uuurdet.

Daz ist gens Judea (Iudon liut) umbe fangenez mit gentibus (tietin.) Also din erda ist mitteme mere. Dero erda uuas turbatio (ketruobeda) chumftig, dia sie furhten ne dorfton, uuanda in Got refugium (zuofluht) uuas.

Et transferentur montes in cor maris.

Unde ne furhten uuir uns, mugen sie cheden;

so die berga ferfuoret uuerdent in des meres herza.

Daz chit so Apostoli Judæam lazzent unde sie gentium cordibus (tietn herzon) iro lera gebent dia Judei ferunurfen so neist uns ze furhtenne uuanda auir dien montibus (pergen) folgeen. Daz ist ze fernemenne fone selbemo demo monte (perge) qui est in vertice montium (der dir ist in obenehtigen perge) der aba dero erda in den mere geuuorfen uuard, nah sin selbes geheizze. Er chad: Si habueritis fidem ut granum sinapis, dicetis monti huic, tollere & mittere in mare & fiet. (Habent iro gelouba also seneffes chorn, so chedent ir disen Math. 17, 20.

v. 14.

Filiæ Regum:) In Ebræo, Græco & Latino legitur Regis. Regum autem irrepsit ex ℣. 9.

v. 15.

Uzlaz, finis. Bruno Episc. Herbipol. interpres hic: *Fimbriæ sunt finitima vestium, per quas significatur extrema vita hominum, quæ aurea dicta sunt, quia in fine totn perfectio est, ubi caritas plenissima velut aurea reperitur.*

difen berge zuo, heue dih uf, unde fal in den mere fu tuot er alfo.) Er ift der mons (perg) den fie foue Judea ferfuorton ad gentes (ze dieten) mit iro fideli prædicatione (ketruuuun predigo.)

4. *Sonuerunt & turbatæ funt aquæ ejus [eorum.]*

f. maris. Die felben bergu fcullen *prædicando (predigondo)* unde uuurden getroubet finiu uuazzer,

uuanda gentes (tiete) fturmdon, fo fie novam doctrinam (niuuua leru) geborton.

Conturbati funt montes in fortitudine ejus.

Unde die berga uuurden getruobet in finero ftarchi.

Uues ftarchi? ane Dei (Gotes) der virtus (chraft) ift. Uueliche bergu? andere bergu, die montes feculi (uuerlt perga) heizent, uals montes Dei (Gotes perga) uuandæ die geuualtigen dirro uuuerlte, die uuurden des in ubelmo, daz iro leges (eu) foue Gotes legibus (eou) ferzoren folton uuerden. Dar umbe ne uuard iz doh ze leibo. Nube uuieo fuor iz?

5. *Fluminis impetus lætificat civitatem Dei.*

Anablafot dero aho, gefreuta Gotes purg.

Inundatio (anafluz) Sancti Spiritus gemahtigota fia. Dero getruuchen Apoftoli fo uilo, daz fone iro uuombon fluzzen chehprunnen, allen iro auditoribus (lofern) ze feti, do uuard diu erda genezzet, do uuurden unberehaftiu herzen geberehaftot, des freutu fih mit rehte civitas Dei (Gotes purg.)

Sanctificavit tabernaculum fuum altiffimus.

So tuondo, geheiligota fina hereberga der hohefto.

6. *Deus in medio ejus, non commovebitur.*

Got ift in mittero *burg, fturmen oub montes feculi (uuerlt perga)* er ne uuirt ieo doh dannan iruueget.

Dar ift er fo mitter, das er in allen gelicho hilfet.

Adjuvabit eam Deus vultu [mane dilucido] fuo.

Got hilfet iro mit finemo analiute.

Er getuot fiu geuuar an finen uuerchen, daz er dar ift, uuanda manifefta operatio Dei (offon Gotes uuerch.) Daz ift vultus ejus.

7. *Conturbatæ funt gentes.*

Dannan uuurden die diete getruobet,

daz chit chamen in angeft unde in forhtun.

Inclinata funt regna.

Unde gediemuoten fih diu riche,

uuanda fiu chamen, unde betoton in.

Dedit vocem fuam altiffimus & mota eft terra.

Der hohefto gab fina ftimma, unde dannan eruuegeta fih diu erda.

Peccatores (fundere) keborton fia, unde irbibenoton daruhu dieu gab er fia ze gebo die marum geba brahton in fine Apoftoli.

8. *Dominus virtutum nobifcum.*

Got dero tugedo,

Got dero chrefto, der felbiu chraft ift,

der ift fament uns.

Ube er fament uns ift, uuer mag danne uuider uns fin?

Sufceptor nofter Deus Jacob.

Ifrahelis Got ift der unfih imphabet. In dia felda inphabet er unfih dannan uz uuir furder ferftozzen ne uuerden.

9. *Venite & videte opera Dei, quæ pofuit prodigia fuper terram.*

Choment unde gefehent finiu uuerch, diu er ze zeichenen gefezzet habet obe erdo.

Uuelichiu fint daz? Alde uuieo tuot er diu?

10. *Auferens bella ufque ad fines terræ.*

Abanemendo dia uuiga unz ze ende dero erdo.

Daz uuas in finero adventu (chumfte) do fone Augufto ianporta (uuichportu) betan uuard. Alde fpirituliter (keislicho) daz fih finero fidelium (holdon) ne heiner ze finen geuuafenen ne ferfiebet, uube ze Gotes fcerme.

Arcum conteret & confringet, arma & fcutum comburet igni.

Den bogen fermulet er, unde diu uuafen ferbrichet er, unde den fcilt ferbrennet er in demo fiure.

Alla uueri unde allen fcerm nimet er dir, daz du ze imo gefliehest, unde du chedeft. Adjutor & fufceptor meus Deus Jacob (min helfare unde zefihnemo ift Got.) So gibet er dir arma Evangelica (des Evangelii uuafen) veritatis (uuarhette) continentiæ (fureburte) falutis (kenifte) fpei (kedingi) fides (triuuuo) caritatis (minno) diu habeft du danne foue imo, uuanda er dinu ferbrennet habet igne (infiure) Spiritus Sancti.

11. *Vacate & videte quoniam ego fum Dominus.*

Firront *uuara zuo? firront* unde gefehent, daz ih Got pin,

nals ir, ih fcuoff iuuh ih fcirmo iuuh. Firront ir des fehtenues, lazzent mih fehten.

Exaltabor in gentibus & exaltabor in terra.

Ih uuirdo irhohet in dieten, unde in erdo,

ih kefceino daz ih Got piu in gentibus die mare heizzent, unde in Judeis die terra (erda) heizzent. Cecitas (plindi) kefciehet in Ifrael (in Judon) uuz plenitudo gentium (folli dieto) chumet in fine feculorum (in ende uuerlte choment Judei) & fic omnis Ifrahel falvus fiet (fo uuirt aller Gotes liut kehalten.)

12. *Dominus virtutum nobifcum, fufceptor nofter Deus Jacob.*

Got dero chrefto ift mit uns,

uuanda er in erdo mennifco uuorden ift,

des iungeren funes *(Jacobis)* Got, habet unferen lichamen inphangen.

Psalmus XLVI.
Hebr. XLVII.

v. 1. *In finem pro filiis Chore Psalmus.*

PRo filiis Calui (umbe chint des Chalauum) daz ebit Christi. Er beizzet Caluus (ehalauuer) fone Calvaria (ehaloberge) dar er crucifixus uuard (kechrinzigot.) Die fines caluitii (ehalauui) buondo ehaden: Crucifige crucifige eum (bain bain) die uuurden iu feregezeicheuet mit dere ebiudo buobe die ze Eliseo chaden: Ascende calue, ascende calue (stig uf ehalauuo stig uf ehalauue.) Ene fruzzen urs (perin) dise fersluuden Demones (tiefela.) 4. Reg. 2, 23.

2. *Omnes gentes plaudite manibus.*

Hantslagont alle diete.

Uuefent fro, daz ir in cruce bint redemti (irlofet.) Des Judei buotin, des mendent ir. Slagezent mit banden, daz ebit, iuuueru mendi ougent an gueteu uuerchen.

Jubilate Deo in voce exultationis.

Liutont Gote in frolichero stimmo.

Sceinent iuuuera freuui mit banden unde mit zuongun.

3. *Quoniam Dominus excelsus terribilis.*

Uuanda der hoho Got ist egebare.

ze bimele gefarner ist er egebare, doh er Judeis in erdo uuare ze buobe.

Rex magnus super omnem terram.

Michel Chuning, *daz ebit, mahtig* uber alla erda.

Mahtig uber judeos unde uber gentes (tiete.)

4. *Subjecit populos nobis & gentes sub pedibus nostris.*

Liute habet er uns undertan, unde diete under unsere fuozze.

Daz ist vox fidelium (keloubigere) fone infidelibus (ungeloubigeu) uuandu Christiani richesont unde in undertan sint pagani (heidene) alde daz sie ferre binderoreu sint iro strebten.

5. *Elegit nos hereditatem sibi.*

Unsih *Christianos* eruueleta er imo ze erbe.

Speciem Jacob quam [quem] dilexit:

Er eruueleta daz pilde Jacob, daz er minnota.

Sina sceni eruueletu er. Uues uuas er scone? Ane daz imo spiritalia (keislichiu) uuerderen uuaren, danne carnalia (fleiscliehiu) unde er bediu mit lentieula (linsinin) gechoufta sines pruoder primogenita (erisporinni.) Dannan uuard kesprochen. Major serviet minori (der altero dienot deme iungerin.) Uuanda impii (ubele) muozzen undertan sin piis (kuoten) unde superbi humilibus (ubermuote domuoten.) Gen. 25, 23.

6. *Ascendit Dominus in jubilatione & Dominus in voce tubæ.*

Got fuor ze himele in liudungo unde in hornscalle.

Apostoli liudoton fore mendi, Angeli scalton daz lutreistu horn, daz der chat: Hic JEsus qui assumtus est a vobis in cœlum, sic veniet, quemadmodum vidistis eum euntem in cœlum (dirro haltente der fone in ze himele genomen ist, der chumet aber alse er in gesahent ze himele farin.) Actor. 1, 11.

7. *Psallite Deo nostro psallite.*

Nu singent *filii chore (ehalauuin ehint)* singent unsermo Gote,

uuanda er echert mennisce ne ist, noube oub Got.

Psallite Regi nostro psallite.

Singent unsermo Chuninge, singent imo.

8. *Quoniam Rex omnis terræ Deus.*

Uuanda Got ist Chuning allero dero erdo.

Er uuas er Rex judeorum (chuning iudon) unz er echert in chunt uuas, nu ist er allen gentibus (tietin) chunt unde allero chuning.

Psallite sapienter [intelligenter.]

Singent uuislicho,

uuiselicho ne sungen die sinnige unsinnigen simulacris (abkoton) sungen. Nu uuirt aber uuiselicho gesungen, ube unir den Got, den uuir ne gesehen se filo mahtigeren bechennen. Uuanda uuir in danne mag kesceben ferchurin, ube uuir in gesehen mahtin, se Judei taten.

9. *Regnavit Dominus super gentes.*

Uber diete richesota truhten,

Sid finere ascensione (ufferte) uber enen diet fore.

Deus sedet super sedem sanctam suam.

Ad dexteram Patris sizzet er an sinemo heiligen stuole *super (uffin) Cherubim & Seraphim.*

Muebo oub du e Christiane, daz du sin stuol sist, habe reine herza, an demo ist siu gesazze.

10. *Principes populorum congregati sunt cum DEO Abraham.*

Dero

Ad Psalmum XLVI.
Hebr. XLVII.

v. 5.

Elegit nos hered. sibi:) Variant hic versiones & lectiones. Notkerus secutus hic Latinam S. Hieronymi, quam Gallicanam reputo, quæ est: *Elegit nos in hereditatem sibi.* At quam S. Hieronymus in Commentario sequitur, quam Romanam arbitror, habet: *Elegit nobis hereditatem suam.* Quæ ex Græca desumta, prout in Codice Alexandrino legitur: Ἐξελέξατο ἡμῖν τὴν κληρονομίαν ἑαυτοῦ. pro quo vulgo legitur ἑαυτῷ, *sibi.* Alia versio Tevtonica vetus: *Er urwelte uns siu erbe.* S. Hieronymus Ebraicam veritatem secutus reddit: *Elegit nobis hereditatem nostram.* יבחר־לנו את־נחלתנו *jibchar-lanu ethnachalathenu.* Est autem נחלה *nachala* generatim possessio, *Num. XVI, 14. Psal. CV, 11.* & tam de possessione temporali terræ promissæ V. T. quam æterna & N. T. intelligi poterit.

v. 8.

Ferchurin) S. Augustinus: *Multe magis nobis Deus commendatur potentior, quia eum oculis non videmus: si eum oculis videremus, forte contemneremus.* &c.

v. ult.

Cum Deo Abrahami) Græci legerunt. *Im*, cum, μετά, unde & Latina versio. S. Hieronymus in Ebræo legit עם *Am*, populus Dei Abraham.

Dii fortes terræ:) Secutus Notkerus lectionem qua usus S. Augustinus & ejus interpretationem, itemque S. Hieronymus. Et postea etiam Bruno Episcopus, & alia vetus versio Germanica: *Wan die starken gotte der erden sint gebelingen ufferhaben.* At Græca versio, quam Latina sequi solet, habet: ὅτι τοῦ θεοῦ οἱ κραταιοὶ τῆς γῆς. quoniam DEI fortes terræ. Unde videri possit Latini interpretis verbum

Dero liuto furſten ſint keſaminot mit Abrahamis Gote.

Allero gentium (tieto) principes (furſtin) uuerdent keloubig an Chriſtum der Abrahamis Gote iſt. Alſo der Centurio (hunno) uuas ſone gentibus (tietin) chomener, ſone demo der Salvator (haltanto) chad: Non inveni tantam fidem in Iſrahel (ſelichiro geloube ne ſunt ih under iudon nieht.) Math. 8. 10.

Quoniam Dii [DEI] fortes terræ vehementer elevati ſunt.

Daz iſt ſone diu, uuanda *indei die er Dii* (kota) *uuaren, unde aber nu* ſtarche erda, harto irhauen ſint, *harto ubermuote ſint.*

Uuaz ſint homines (menniſcen) ane erda? die an in ſelben ſtarchi ſuochent nals an Gote, die heizzent fortes terræ (ſtarche dero erdo.) Diz iſt der ſin. Uuanda iudeorum ſuperbia (hohmuoti) ferchoren iſt ſone Deo Abraham (Abrahamis Gote) hediu uuerdent ex gentibus ſone dietin) principes (die furſten) keſamenot, daz ſie Abrahamis gelouba ſure ſie inphahen.

Pſalmus XLVII.

Hebr. XLVIII.

v. 1. Pſalmus Cantici Filiis Chore ſecunda Sabbati.

Hier uuirt aber geſungen Filiis Chore (chalauuen chindin) ſone manetage. Des tages uuart daz firmamentum (himelfeſti) geſcaffen, daz die bezeichenet, die in ſancta Eccleſia firmi (feſte) unde fortes (ſtarc) ſint uuider alle temptationes (chorunga) ſone dien uuirt nu geſungen Filiis Chore.

2. *Magnus Dominus & laudabilis nimis.*

Mahtig iſt Truhten unde harto lobeſam.

In civitate Dei noſtri.

Uuar iſt er lobeſam?

In unſeres Gotes purg,

das chit in ſancta Eccleſia (in dero Chriſtenheit) anderes uuar ne mag iz ſin, kenuoge ſint increduli (ungeloubig) unde malivoli (ubeluuillig) die ne ſint civitas Dei (Gotes purg.)

In monte ſancto ejus.

Ufen ſinemo heiligen berge,

in dero burg, unde uſen demo berge iſt er lobeſam. Stigen uſen den berg, alſo der Prophetа unſih manoe. Er chit: Venite aſcendamus in montem Domini (choment hara, ſtigen uſſen Gotes berg.) Uuieo ſol man dara uſſtigen? Uuir ſuln gelouben an in, unde an imo geruochen (ſtigen) ze dero hohi dero tugedo. Pſal. 23. 3.

3. *Dilatans [fundatur exultatione] exultationes univerſæ terræ.*

Freuui allero dero erdo gebreitende.

Magnus Dominus (der michelo Got unde der mahtigo) kebreitet fidem, (kelouba) ſancta Eccleſiæ in alla uuerlt.

Mons [al. montes] Syon [al. hic interpunctio] latera aquilonis civitas Regis magni.

Syon der in Jeruſalem iſt, unde nordſita *daz chit Judæi in ſunde, unde gentes (tiete) in norde ſint* des mahtigen chuninges purg *ſone dien zuein beſtat diu Eccleſia (prutſamina.) Daz iſt die gebreita freuui allero dero uuerlte.*

4. *Deus in domibus ejus cognoſcetur cum ſuſcipiet eam.*

So Got ſia inphahet, ſo uuirt er irchennet in iro huſeren.

Et getnot ſia inphahendo, daz ſi in erchennet.

5. *Quoniam ecce Reges [al. inſert. Terræ] congregati ſunt.*

Uuanda chuninga geſamenot ſint,

die dar fore heizzent latera (ſita) aquilonis (nort) uuara?

Convenerunt in unum.

An einen chuning, an einen lapidem angularem (uuinchel ſtein) der zuene parietes (zuo uuende) ſuoget.

6. *Ipſi videntes ſic admirati ſunt.*

Siniu zeichen geſehendo uuunderoten ſie ſih.

7. *Conturbati ſunt, commoti ſunt tremor apprehendit eos.*

Ketroubet unde iruueget uuurden ſie, unde forhta cham ſie ana.

Uuannan? Ane daz ſie iro ſunda bechandon, unde ſie ſih dero irchamen.

Ibi dolores ut parturientis.

Dar

---

verbum *DEI*, in plurali *Dii* intellectum fuiſſe; quanquam & S. Hieronymus in Ebraica veritate reddit: *Quoniam dii ſcuta terræ vehementer elevati ſunt.* Quod autem Græci & Latini habent fortes, pro Ebræo, מגני־ארץ *Maginne-arez*, ſine dubio ex alia lectione originem traxit, quam Græcus expreſſit, quem Latini ſecuti.

Ad Psalmum XLVII.

Hebr. XLVIII.

v. 1.

Pſalmus cantici) *olii Pſalmus, Canticum*, ſine conſtructione, id quod probat Seb. Smidius hic. Significatio autem eſt, quod hoc carmen utrique & inſtrumentali ſive pſalterio, & vocali, ſive cantui deſtinatum fuerit, vide ſupra ad *Pſal. III, 3. (Secunda Sabbati,)* ita S. Hieron. & S. Auguſtinus: Sed & Græca vulgaris: deeſt autem in Cod. Alexandrino & in Ebræo. Laudati Patres feriam ſecundam poſt dominicam interpretantur, quos ſecutus Notkerus, *Manetage.* De prima Sabbati *Pſal. XXIII, 1.* habetur. Sed & hic in MS. Cod. S. Marci rubrica eſt: *An eyme Sontage irſulte David diſen Pſ.*

v. 3.

Dilatans:) Latina interpretatio variat. *Dilatans* habet etiam S. Auguſtinus. Sine dubio ex lectione Græca εὐρύνων, dilatans. Sed alia lectio habet *Fundatur*, ex alia lectione Græca, ut mihi videtur, ἑδράζων. Sed hodie in Græca vulgata habetur εὐρίζων. In Alexandrina εὐρίζων. εὔριζος etiam Suidas agnoſcit i. e. bene radicatus, bene fundatus. Et ita Pſalterium Græce & Latine Baſileæ 1546. excuſum: *benefundata exultatione*, exhibet. Sed in Hebræo eſt יפה נוף *Jephe noph*, quod S. Hieronymus reddidit, *ſpecioſo germine.* Quaſi legiſſet נוץ *Noz*, germen, נצה *Nizzah*, flos. נוף *Noph* vero regionem, tractum interpretantur, eo ſenſu: quod mons Sion ſit pulcherrimus regione ſeu tractu ſuo, & ἀγαλλίαμα, gaudium univerſæ terræ.

v. 5.

Convenerunt in unum) ἐπὶ τὸ αὐτό. De converſione gentium ad Eccleſiam interpretatur S. Hieronymus & Auguſtinus, quem ſequitur Notkerus. Alii de perſecutoribus accipiunt,

Dar uuurden iro ſer, alſo dero berentun. Iro ſer uuas penitentia (Riuuua) dia gebaren ſie.

8. *In ſpiritu vehementi conterens* [*conteres*] *naves Tharſis.*

Derſelbo tremor (forhta) uuas in drattemo uuinde, *daz chit mit ſin ſelbes ſtarchi* ferbrechendo cartaginis ſcef.

Gentium ſuperbiam (tieto hohmuoti) brah diu michell dero forhtun) ziu uuirt gentium ſuperbia mit cartaginenſium ſceffen bezeichenet? Aue daz ſie under allen gentibus ſih des ſceffuuiges meiſt kuollichetou.

9. *Sicut audivimus, ita & vidimus in civitate Domini virtutum in civitate Dei noſtri.*

Alſo uuir iz kehorton *geuuizegot fone prophetis*, ſo haben uuir iz keſcuuen *fone Apoſtolis irfollot*, in des chreftigen herren burg, in unſeres Gotes purg.

Dominus fundavit eam in æternum.

Got fundamentota ſia in euua *ſi ne uuirt furder zerſtoret.*

10. *Suſcepimus Deus miſericordiam tuam in medio templi tui.*

Uuir inphiengen dina gnada Got in mitti dines huſes.

Du ſceineſt dina gnada uuarhafto guoten under mitten dien die dine Sacramenta (uuizzoth) niezzent, unde templum Dei (Gotes hus) heizzent, doh ſie reprobri ſin (fercborin) fone dien anderes uuar geſcriben iſt. Sic lilium inter ſpinas, ita proxima mea in medio filiarum (alſo der lilio iſt undir dornin, alſo iſt min uuab ſippa in mitten tohteron. Sie heizzent filia (tohtera) ſie ſint aber malæ filiæ (ubil tohtera) doh iſt lilium under in mitten. Cant. 2, 2.

11. *Secundum nomen tuum Deus, ita & laus tua in in fines terræ.*

Alſo din namo chomen iſt in ende dero erdo, ſo iſt ouh chomen din lob.

Din lob iſt an dien, die rehto lebent.

Juſtitia plena eſt Dextera tua.

Din zeſeuua iſt irfullet mit rehte.

Uuanda ze dinero zeſuuun ne choment nehein ana rehte. Doh manige ſin ze uuinſtrun, manige ſint ouh ze zeſuuun.

12. *Lætetur mons Syon, & exultent filiæ Judæ propter judicia tua Domine.*

Freuue ſih Syon,

daz iſt Eccleſia Catholica (allelih prut ſamenunga) freuuen ſih tohtera Judæ *(puhte) daz ſint alle ſanctæ fœmina (heilige frouua)* ube dine urteilda truhten.

uuanda du geſcidoſt oves ab hedis (ſcaf fone geizzin) unde geboriſt iru gebet, ſo ſie chedent. Ne perdas cum impiis animam meam (ne ferlius mit ubelen mina ſela.)

13. *Circumdate Syon & circumplectimini eam.*

Nu fernement alle male viventes (ubilo lebente) in dero mitti miſericordia Dei (Gotes knada) inphangen uuirt.

Umbehabent Syon,

uuartent iro virtutis (tugite) unde umbephahent ſia *mit caritate (minnon) nals mit ſcandalis (uuerron.)*

Narrate in turribus ejus.

Zellent iro lob in dien *turribus* (turrin) *diu ſi uf irrihtet habent contra hereticos (gloub irren.)*

14. *Ponite corda veſtra in virtute ejus.*

Denchent an iro tuged,

uuieo michel iro caritas (minna) iſt, unde bildont ſia.

Et diſtribuite domos ejus.

Unde *iro prædicatores (prediare)* zeteilent iro hiuſer.

Paulus unde Barnabas faren in domum præputii (ĩn hus fureuuahſte, andere Apoſtoli faren in domum circumciſionis (in hus umbeſtrittis.)

15. *Ut enarretis in progenie altera, quoniam hic eſt Deus Deus noſter.*

Daz ir zelent hina in anderro chunnezalo *ſo Chriſtus chomen ſi, daz er Got iſt unſer Gut. Uuielango?*

In æternum & in ſeculum ſeculi.

In euua unde in uuerlt uuerlte.

Ipſe regit [*regnet*] *nos in ſecula.*

Er rihtet unſih iemer,

uuanda er Rex (chuning iſt.)

Pſalmus

---

v. 8.

Tharſis) S. Hieronymus ad Marcellum, itemque de Locis Hebraicis & Quæſt. Hebr. (ut ipſe allegat, quem locum tamen in editis omiſſum reor.) Tharſis Carthaginem exponit, non Tarſum Ciliciæ, reprehendens in hoc Joſephum, ejusque Commentarios, in quibus innumerabilia ſint, quæ ipſi ſordere viſa ſunt: Gallicano cothurno eum fluere: decem Origenis volumina neglexiſſe. Oportet igitur aliquem ſcriptorem Eccleſiaſticum hunc eſſe, hactenus quantum ſcio, non obſervatum. Cæterum de Carthagine confer S. Auguſtinum hic: & quæ de Imperio Carthaginenſi ad Chronic. Königshof. obſervavi.

v. 13.

In turribus) ita & Græcus textus: Sed analogia Grammatica Ebræorum Accuſativum indicat, מגדליה *Migdaleiha*, turres, non vero במגדליה *be-migdaleiha*, ut *Ezech. XXVII, 11.* atque ita verbum ספר *ſepher* ambiguum, pro ſubjecta materia explicandum, non per *Narrate*, ſed *Numerate*, nec opus eſt ſupplemento quid narrandum.

v. ult.

Iemer,) perpetuo, in ſecula, Græcus *εἰς τοὺς αἰῶνας.* Legit hic ſine dubio, prout & Hebræi interpretantur, עולמית *holamith*, perpetuo, in ſeculum. At noſter textus Ebraicus על־מות *Al-muth*, redditur a S. Hieronymo: *ipſe erit dux noſter in morte.* Seb: Smidius pro inſtrumento muſico habet.

Ad

Psalmus XLVIII.
Hebr. XLIX.

v. 1. In finem filiis Chore Psalmus.

Filii crucis (chriuzis chint) uuerden hier gemahnot, daz sie ze Gotes uuistuomi ne denchen, unde irre ne sin.

2. *Audite hæc omnes gentes.*

Christus chit: kehorent disiu uuort alle diete.

Auribus percipite omnes qui habitatis orbem.

Mit oron des *herzen* fernement alla buara dero uuerlte.

3. *Quique terrigenæ & filii hominum.*

Kehorent ir erdpurtigen unde ir menniscon chint *daz chit peccatores & justi (sundige unde rehte) Adam uuas terrigena (erdpurno) Christus uuas filius hominis (mensiescen chint) kehorent so uuedermo ir gelih sint primo alde secundo Adam (demo ersten Adame alde demo anderen.)*

In unum dives & pauper.

Kehorent sament richer unde armer,

daz chit superbi & humiles (hohmuotige unde nidermuotige.)

4. *Os meum loquetur sapientiam.*

Min munt sprichet den uuistuom.

Min munt gesaget iu uuer ih pin. Ih pin sapientia Dei (Gotes uuistuom.)

Et meditatio cordis mei prudentiam.

Unde mines herzen ahta sprichet fruotheit,

fone herzen choment miniu uuort, mit dien ih inh fruoto. Dien ne tuon ih keliche die einsprechent, unde ander uuellen.

5. *Inclinabo in parabolam aurem meam.*

Ih keheldo min ora ze minero sago.

Ih uueren selbo, daz ih lero. Aber Pharisei (Sunderman) lerent, daz sie tuondo ne uuerent.

Aperiam in psalterio propositionem meam.

Per corpus (dur lichamen) offenon ih mina tuogent.

Ih chumo selbo in corpore (in lichamen) unde lero iuh, unsemfta fernumft.

6. *Cur timebo in die mala?*

Ziu sol ih mir furhten in ubelmo tage,

so dies mortis (tag todis) chumet?

Iniquitas calcanei mei circumdabit me?

Umbegrifet mih danne daz unreht minero fersenun.

daz chit mines endes, so iz andere tuot?

7. *Qui confidunt in virtute sua & in multitudine divitiarum suarum gloriantur.*

So iz die tuot, die sih fertruent iro selbero chrefte? Unde sih kuollichont iro michelen rihtuomes?

8. *Frater non redemit, redimet homo?*

Der Gote chit, Pater (fater) der chit Christo Frater. Den Christus ne losta, mag den mennisco losen, so die uuannent, die ze iro chrefte sih fersehent?

Non dabit Deo placationem suam der des uuanet,

der ne gibet nieht Gote, mit diu er sih hulde.

9. *Et pretium redemtionis animæ suæ.*

Noh daz uuerd sinero selo losungo.

Der ne gibet elemosinam, der ne tuot imo amicos de mammona (friunt fone unrehtes scazze) iniquitatis.

Et laborabit in æternum & vivet adhuc in finem.

Unde fone diu ist er iemer in arbeiten unde lebet ie noh ane ende.

Also dives sepultus in inferno (der richo begrabener in dero hello) ane ende mit arbeiten lebet.

10. *Non videbit interitum cum viderit sapientes morientes.*

Der solicho ne bechennet nieht *interitum* (ferlornissa) so er uuise gesichet irsterben,

unde er chit sie sint ferloren, uuaz ist sie iro uuistuom ferfangen? Ube er bechandi interitum (ferlornissa) so uuissi er sih ferlornen ual sie.

11. *Simul insipiens & stultus peribunt.*

Die ne uuerdent ferloren die uuise sint,

der unuuiso unde der gouh uuerdent sament ferloren.

Der so unuuise ist, daz er sih selben ne bechennet unde so gouh daz er ne ruochet sinero saldon, dero ieouuederer uuirt ferlorin.

12. *Et relinquent alienis divitias suas.*

Unde fremiden lazzent sie iro rihtuoma.

Uuieo aber ube sie chint eigen? Diu sint in ouh fremede, uuanda siu in ne sint nuzze. Also diviti (deme richen) fremede uuaren, do er in hello uuas, die sinen rihtuom besazzen.

Et sepulcra eorum domus eorum & in æternum,

Unde sint iro grab, *so sie denchent,* iemer iro hiuser.

Tabernacula eorum in progenie & progeniem.

Unde iro gezelt in chunne unde in chunne,

fone diu machont sie marmorea sepulcra (steininiu grap) famoso diu sulin iemer iro selda sin. Uuare dives (richolf) dar geseldot, so ne brunne er ze hello.

Vocaverunt nomina sua in terris suis.

i. In sepulcris suis.

Dar ze iro greberen hareton sie in (ir) benamen.

Iro

Ad Psalmum XLVIII.
Hebr. XLIX.

v. 1.

Filii crucis (calvariæ, Chore) hic admonentur, de divina sapientia (sapienti gubernatione) non recogitent, & ne errent.

v. 12.

Iro grab, so sie denchent &c.) S. Augustinus hic: *Quando cogitat sibi memoriam marmoratam aut exsculptam facere, quasi de domo æterna cogitat, quasi ibi maneret ille dives: si ibi maneret, non arderet apud inferos.*

Ad

Iro afterchomen uuifoton iro grebero, unde dar goumundo (uuirtondo) bareton ſie in dara, after beidenemo ſite. Uuaz ferſieng daz die toten?

13. *Et homo cum in honore eſſet, non intellexit.*

Unde menniſco ne uuiſſa, daz er in eron uuas.

Daz in imago Dei (Gotes kelicbeniſſe) zierta, daz ne bechanda er, ſone diu geſcab imo ſus. Uuieo?

Comparatus eſt jumentis inſipientibus & ſimilis factus eſt illis.

Demo unuuizzigen fehe uuard er geebenot, unde demo uuard er gelih.

So ferro ſturzta er.

14. *Hæc via illorum ſcandalum ipſis.*

Diz iſt iro uueg in ſelben ze ſpurnedo,

daz chit ze offendiculo. Abtot ſie ieman anderro ſalige. Demo uuirt iz oub ze ſcandalo.

Et poſtea in ore ſuo benedicent [*complacebunt.*]

Unde dara nah tanchont ſie *Gote* in iro munde.

Nah allemo irreden uuerdent ſie ypocrita (kelihſeara) uuanda ſie temporalia bona (zitelichiu guot) habende, ſone berzen Got ne lobent, doh ſie iz tuoieu mit uuorten.

15. *Sicut oves in inferno poſitæ.* [*poſiti ſunt.*]

Sic ſint alſo ſcaf, *uals uicht ecbert ſcaf, nube alſo ſcaf* in hello geſtigotiu.

Mors paſtor eſt [*depaſcet eos*] *eis.*

Der tod iſt iro hirte.

Chriſtus iſt vita (lib) diabolus iſt mors (tod.) Alſo vita in bimele guotero ſcafo birte iſt, alſo iſt in hello mors birte dero rudigou ſcafo.

Et dominabuntur eorum juſti in matutino.

Unde rehte uualtent iro in uohtun.

Hier iſt naht, bier uualtent unrehte dero rehton. So diu naht fergat, unde iz binna tagen beginnet, ſo uualtent aber rehte dero unrehton.

Et auxilium eorum veteraſcet in infernum [*inferno*] *a gloria eorum.*

Unde iro helfa irfirnet in hello,

dar chomeat ſie aber iro guollichi. Alle helfa, ſcazzes, friundo, geuualtes, unde al daz ze guollichi triffet, ferlieſſent ſie da.

16. *Veruntamen Deus redimet animam meam de manu inferi, cum acceperit me.*

Aber Got irloſet mina ſela ſone hello geuualte, ſo er mih inphahet.

Chriſtus ſpricbet daz offeno ſone imo ſelbemo unde ſone ſinen liden. Er fuor ze hello, er uuard oub inphangen in bimel mit dieu ſinen.

17. *Ne timueris cum dives factus fuerit homo, & cum multiplicata fuerit gloria domus ejus.*

18. *Quoniam non cum morietur, accipiet hæc omnia, neque deſcendet cum eo gloria ejus.*

Ne furhte dir nieht, daz du unſalig ſiſt, ſo ein ander man riche uuorden ſi, unde ſines huſes kuollichi gemanigfaltot ſi, uuanda ſo er irſtirbet, ſo ne nimmet er iz hina mit imo, noh danne ne feret mit imo ſin guollichi *uuaz habeta dives in hello ane ſiur?*

19. *Quia anima ejus in vita ipſius benedicetur?*

Uuanda er ſalig geheizzen uuirt, unz er lebet *pediu iſt er unſalig, ſo er irſtirbet.*

Confitebitur tibi cum beneſeceris ei.

Er danchot dir *Gote*, ſo du imo uuola tuoſt.

So du in cheſtigoſt, ſo laſterot er dih.

20. *Introibit uſque in progeniem* [*progenies*] *patrum ſuorum.*

Er gat hina in die altun slahta ſinero forderon.

Alſo ubel ſo die uuaren ſo iſt er. Abel unde Cain ſint mannolicbes forderen. So uuederen der man bildot, der iſt ſin fordero. Der ſus lib iſt, ſo bier geſcriben iſt, des fordero iſt Cain.

Uſque in æternum non videbit lumen.

Got iſt lieht ne geſiehet er niemer.

Ziu iſt daz?

21. *Homo cum in honore eſſet non intellexit. Comparatus eſt jumentis inſipientibus, & ſimilis factus eſt illis.*

Daz iſt ſone diu, uuanda er ſina era ne bechanda, unde er bediu uuard keebenot, unde kelih rinderen unde roſſen.

Pſalmus XLIX.

Hebr. L.

Pſalmus Aſaph.

UUEr uuas Aſaph? Er uuas filius Barachiel einer dero ſangmeiſtero, ſone dien man liſet in paralippemenon, die an dien ſeiton diſe ſalmen Gote ſungen. Ze dero uuis iſt diſer ſalmo Aſaph, uuanda er ſang, Daz in David lerta, unde ferror zefernemenne, Aſaph chit Synagoga (diu keladata) diu Synagoga dero geloubigou unde dero heiligou altforderon ſpricbet hier. Iro iſt diſer ſalmo.

1. *Deus Deorum Dominus locutus eſt.*

Got dero Goto,

daz chit, dero heiligon, die ſone gratia (kenadon) Dii (Gota) heizzent, ſelber truhten, der ſprah. *Uuas keteta er ſprechendo?*

Et vocavit terram a ſolis ortu uſque ad occaſum.

Er ſprah, unde uuiſta *ze ſiuero geloubo* alla erda, *alle die in erdo ſizzent*, ſone ſunnun uſkange, unz ze iro ſedelgange.

2. Ex

Ad Psalmum XLIX. Hebr. L. verſ. 1.

Aſſaph, Synagoga) S. Hieronymus hic: *Aſaph interpretatur congregatio: Pſalmus diſcernit juſtos ab impiis* &c.

v. 9.

2. *Ex Syon ſpecies decoris ejus.*

Fone Syon chumet ſin ziera bilde.

Syon iſt in Jeruſalem, dannan uz chamen Apoſtoli, die uns Chriſtum chunton, den ſin divinitas (Gotebeit) fere allen zierta.

3. *Deus manifeſte veniet.*

Got chumet offeno.

Der er cham tougeno, der chumet andereſt offeno. Do er cham, do uuard imo irteilet, ſo er aber chumet, ſo irteilet er

Deus noſter & non ſilebit.

Unſer Got chumet unde ne ſuiget,

dob er nu ſuigee, uuandu er chit io judicio: Ite in ignem æternum (an demo ſuone tage, farint in euuig ſiur.)

Ignis in conſpectu ejus ardebit.

Fiur brinnet fore imo.

Daz prennet die paleas (beleuua) der ſih paleam bechenne der furhte daz ſiur.

Et in circuitu ejus tempeſtas valida.

Unde umbe in ſtarch uuint.

Der ſceidot die guoten fone dien ubelen. Den uuint tuot diu uuinda diu in ſinero bant iſt. Alſo iz chit: Cujus ventilabrum in manu ejus, & mundabit aream ſuam, & congregabit triticum in horreum ſuum, paleas autem comburet igni inextinguibili, (des uuinda iſt an ſinero bant, unde ſurbit er ſin tenne, unde ſamenot er den chernen in ſinen ſpicbare, die beleuua abir die brennit er in unirloſentimo ſiure.) Math. 3, 12.

4. *Aduocabit cœlum ſurſum [deſurſum] & terram.*

Er ladot uf den himel unde dia erda.

Daz chit, rebte unde unrebte ladot er ze ſinero urteildo. Ziu?

Diſcernere populum ſuum.

Ze ſceidenne ſinen liut, fone unemo? fone dien ubelen. Ube hier ſament ſnent ubele unde guote, dar ſceidet er ſie.

5. *Congregate illi Sanctos ejus.*

Synagogu (die geladetu) ſpricbet nu ad Angelos (ze engelen.) Samenont imo ſine beiligen. Uuanda iz danne feret, alſo Chriſtus chit in Evangelio. Mittet enim Angelos ſuos, & congregabuntur ante eum omnes gentes (ir ſendet ſin engela, unde uuerdent keſamenot fure in alle dîete.) Math. 25, 31. ſq.

Qui ordinant Teſtamentum ejus.

Die ſina beneimſcrift ordinont.

Die alſo teilent unde tuont, ſo er an buochen geboten habet. Die caritatem (minna) ſceinent, elemoſinam gebent, hoſpites (keſte) inphabent.

Super Sacrificia.

Lieberen *oberch Gote* danne opfer,

Uuanda er chad: Miſericordiam volo & non ſacrificium (irbarmeda uuil ih nals opber.) Math. 9, 13.

6. *Et annunciabunt Cœli juſtitiam ejus, quoniam Deus judex eſt.*

Unde ſo toondo chundent *cœli, daz chit juſti* (rehte) ſina *Juſtitiam* (reht) uuanda ſie uuizzen daz Got ſelbo irteilare iſt, *den nieht ne truget.*

7. *Audi populus meus & loquar.*

Nu ſpricbet Chriſtus:

Hore min liut, unde danne ſpricho ih.

Ne uuile du mir horen ſo ne biſt du min liut, ſo ſuigen ih.

Iſrahel & teſtificabor tibi.

Hore du Iſrahel, uode ih ſago dir.

Deus Deus tuus ego ſum.

Daz fernim, daz ſago ih dir,

Got pin ih, din Got pin ih.

Loſeſt du mir, ſo bin ih din Got. Ne loſeſt du mir, danne bin ih Got, nals aber din Got. Mir ze guote bin ih Got, dir ze freiſon ne bin ih din Got. Uuelichen lon uuile du, ane mih ſelben? An diu habeſt du mih, daz ih din Got pin, dar du mih habeſt, dar habeſt du guotelih.

8. *Non ſuper [in ſacrificiis] ſacrificia tua arguam te.*

Umbe diniu opfer ne irreſso ih dih,

uuanda ih ne malon dih. Ziu du mir oe bringeſt taurum pinguem (feiztin phar) alde hircum optimum (poccho bezzeſten.)

Holocauſta autem tua in conſpectu meo ſunt ſemper.

Aber diniu brantopfer ſint ieo fore mir.

Daz chit, ih uuile, daz din muot fone caritate (minnon) inzundet ſi. Daz iſt min zinſeiſca. Lu unas ſito ſo regiones provintiæ (die gebiureda purglos) onurden, daz man hiez, ſie zins keben. Daz kebot hiez indictio (keuualt pot.) Nu bin uuir truhtenes provintia daz chit ſin ſlihtland, unde nu haben uuir fernomen onelicbe vectigalia (zinſu) er uns uuile indicere (kebeten) nu ſin gerno onder ſinero indictione (keuualt pote.)

9. *Non accipiam de domo tua vitulos, neque de gregibus tuis hircos.*

Ih ne uuile ehalber fone dinemo hus, ooh poccha fooe dinen herton.

Unz ih des ruobta in veteri teſtamento (in alteru beneimedo) doh forezeichen da ih, uuas ih in novo (in niuuuero) inphahen uuile.

10. *Quoniam meæ ſunt omnes feræ ſilvarum, jumenta in montibus & boves.*

Fone dio ne uuile ih ſiu eiſcon ze dir, uuanda min ſint aldiu uuildiu tier, unde geuueidotiu feho in bergen, unde inne ſtandiu rinder ze ehripho.

11. *Cognovi omnia volatilia Cœli.*

Ih bechenno *ſiu baz danne menniſco*, alliu diu geſugele dero luſte,

ubi mih iro luſtet, ih pechenno ſiu baz danne menniſco, uuanda ih uuiſſa iro getat, diu ſiu nu habent er ſiu uuurdin.

Et pulcritudo agri mecum eſt.

Unde feldſconi iſt ſament mir.

12. *[Si eſuriero, non dicam tibi.]*

Hungeret mih, daz oe chlago ih dir.

Meus eſt enim orbis terræ & plenitudo ejus.

Diu uuerlt iſt min, unde al daz darinne iſt.

Uuaz kibeſt du mir?

13. *Nunquid manducabo carnes taurorum, aut ſanguinem hircorum potabo?*

Uuaneſt du mih ezzen farrin fleisg, alde trinchen bucchin bluot *ſo uuieo mir iz ze opfere chome?*

14. *Immola Deo ſacrificium laudis.*

v. 9.

Unz ih des &c.) dum ego id requiſivi in V. T. tamen præfiguravi ibi, quid in N. T. accipere velim.

v. 14.

Fone imo habeſt ſo uuaz du ubeles ketan habeſt:) eſt ſphalma amanuenſis, legendum *uuaz du guotes habeſt.* S. Auguſtinus hic: *A quo habes quidquid boni habes.*

Opfero Gote, opher lobes,

uuanda du fone imo habeſt, ſo uuaz du (ubeles ketan) habeſt, unde er dir belazet, ſo uuaz du ubeles ketan habeſt. Daz opfer habeſt du in dir, du ne darft iz uzuuert ſuochen. Daz iſt, daz ih ſuocho, daz ih dir uuile indicere (keuualt pieton.)

Et redde altiſſimo vota tua [*preces tuas.*]

Unde dine dige antuuurte demo hoheſten.

15. *Et invoca me in die tribulationis, & eruam te & honorificabis me.*

Unde hara mih ana ſo dir not ſi, unde loſe danne ih dih, unde des lobeſt du mih.

16. *Peccatori autem dixit Deus, quare tu enarras juſtitias meas? & aſſumis teſtamentum meum per os tuum?*

Nu ſpricbet aber Aſaph, ze demo ſundigen chat Got, umbe uuaz redenoſt du min reht? Unde ziu nimeſt du in munt min teſtamentum?

(Beneimeda) vetus (alta) alde novum? (niuuua.)

17. *Tu vero odiſti diſciplinam & projeciſti ſermones meos retrorſum.*

Du hazzeſt dia zuht, unde uuirfe hinder dih miniu uuort,

Du ne uuoltoſt fore ougon haben mina lera, uuen mah du danne leren?

18. *Si videbas furem, currebas cum eo, & cum adulteris portionem tuam ponebas.*

Du gienge ſament demo diebe, dar du ſin geuuar uuurde, unde mit dien, die mit andero chenont ligent, habetoſt du teil.

Daz chit ubelo tuonten huiſe du, unde ſtuonde in hi.

18. *Os tuum abundavit malitia.*

Din munt uuas fol, *das chit din herza uuas fol* ubel uuilligi.

Du geſabe gerno, daz iz ubelo fuor.

Et lingua tua concinnabat dolos.

Unde din zunga ſprah keslago den beſuih.

Du chondoſt demo uuola slihten, der unrehto teta.

20. *Sedens adverſus fratrem tuum loquebaris.*

Muozzigo ſizzende hinterſprachotoſt du andermo man.

Et adverſus filium matris tuæ ponebas ſcandalum.

Unde dinero muoter chinde tate du ſpirneda.

Matris Eccleſiæ filios (muoter prutſamenungo chint) irtoſt du.

Hæc feciſti & tacui.

Sus tate du, unde ſuigeta ih.

Ih fertruog dir iz.

22. *Exiſtimaſti inique, quod ero tui ſimilis.*

Fone demo ſuigenne uuandoſt du unrehto, daz ih dir gelih ſi.

Arguam te.

Ih inchan dih, *ſo iz zit uuirt.*

So Got manifeſte (offeno) chumet, & non ſilebit (unde met ne ſuiget.)

Et ſtatuam contra faciem tuam.

Unde geſtello dih gagen dinemo anaſiune.

Ih tuon daz, du dih ſelben becbenueſt, unde du dir miſſe licheſt, uuanda du er uuizzen ne uuoltoſt uuer du uuariſt, in hello geeiſcoſt du iz.

23. *Intelligite hæc, qui obliviſcimini Deum.*

Fernement diz ir Gotes alſo irgezzent eigent, *ſo diſer.*

Ne quando rapiat, & non ſit qui eripiat.

Nio er iuh ne zucche ad vindictam (ze racho) unde iu nieman ue helfe.

24. *Sacrificium laudis honorificabit me.*

Opfer lobes eret mih *nals fone ubelmo, nube fone guotemo.*

Et illic iter, in quo oſtendam illi ſalutare Dei.

Unde dar iſt diu fart, an dero ih imo geougo Gotes haltare *chriſtum.*

Laus (lob) daz chit pſalmodia (Salmon ſang) leitet in in ze himele, dar Chriſtus iſt.

Pſalmus

Psalmus L.

Hebr. LI.

Psalmus David.

1. 2. *QUando venit ad eum Nathan Propheta, quia intravit ad Bersabee [Petsabee.]*

Diser Salmo uuas Davidis chara, do in Nathan inchonda dero missetate, daz er mit Bersabee slief *sines berechnechtes chenun Uriae, unde er in umbe sia frumeta irslagen, unde ein sunda die anderun irrabta.*

3. *Miserere mei Deus, secundum magnam misericordiam tuam.*

Gnade mir Got after dinen michelen gnadon.

Sus lib uuanda ne mag kebeilet uuerden ane dina marun medicinam (lachenunga.)

Et secundum multitudinem miserationum tuarum dele iniquitatem meam.

Unde after dero manigi dinero irbarmidon tiligo mina unebeni.

Daz uuas unebeni daz ih andermo teta, daz ih mir selbemo ne uuolti.

4. *Amplius [magis magisque] lava me ab iniquitate mea.*

Uuasg nu mer aba mir min unreht *uuizzentes, danne du er tatist unuuizzentis, so uuilo diz mera si, so uuilo mer uuesg mih.*

Et a delicto meo munda me.

Unde minero missetate reine mih.

5. *Quoniam iniquitatem meam ego agnosco.*

Uuanda ih min unreht selbo bechenno *bediu ne bechenne du iz.*

Uuanda ih iz andon, bediu ne anda du iz.

Et delictum meum coram me est semper.

Unde min missetat ist einizis fore mir.

Ih ir bugo ieo unde io uuaz ih habo getan.

6. *Tibi soli peccavi.*

Dir einemo sundota ih.

Du eino bist rehter ingeltare, uuanda du eino unsundig pist. Alde sus. Ube ander man sundot, einemo Gote sundot. Ubi Chuning sundot, Gote unde Chuninge sundot.

Et malum coram te feci.

Unde ubel teta ih fore dir.

Daz leidot mih, daz ih dir anasehentemo sus getorsta getuon.

Ut justificeris in sermonibus tuis.

Gnade mir daz du geuuare sist an dinen uuorten.

Uuelichen? De fructu ventris tui ponam super sedem tuam (non deu uuochir buchis din sezze ih uf stul din.) Psal. 131, 11.

Et vincas cum judicaris

s. te nihil indigno debere (tih niuuuetis sculdis uuesen mir unuuirdigemo.)

Unde du gestritest *dinen gebeiz ze turinne* so du irteilet uuerdest,

mit rehte den zelazenne so man chede daz ih in ferschuldet habe so erbuge gnadon unde gerih. (gericht.)

7. *Ecce in iniquitatibus conceptus sum & in peccatis peperit me mater mea.*

Sino in unrehte inphieng mih, unde in sundon gebar mih min muoter.

Gnade mir, uuanda ane niuuue sculde habo ih alte sculde, sament dien ih inphangen unde geborin uuard. Uueliche sint daz? Ane die fone Adam allen mennischon chomen sint? Umbe die Baptismum (toufi) gesezzet ist, ane die Christus einer bara cham.

8. *Ecce enim veritatem dilexisti.*

Sino, du minnostost die uuarheit,

daz

AD PSALMUM L.

Hebr. LI.

vers. 1.

BErsabee) ita irrepsit in Latinam veterem, ex textu Græcanico, quum in Hebræo habeatur: בת־שבע *Beth-schebah* quod S. Hieron. observavit & emendavit, interpretans: *filiam saturitatis*, retentum tamen a S. Augustino & nostro Notkero atque etiam a Brunone Episcopo. Apud Alcuinum tamen legitur in editis *Betsabee*, & exponitur *filia juramenti.*

v. 4.

Danne du er tatist unuuizzentis) S. Augustinus hic: *Magis magisque lava peccata scientis, quia abluisti peccata ignorantis.*

v. 6.

Tibi soli) duos hic autor adfert intellectus, quorum prior est etiam penes S. Hieronymum & Augustinum: posterior apud neutrum, nec apud Alcuinum. Bruno tamen Episcopus hunc secutus fuit; ait: *Si quis de populo erraverit: Et DEO peccat & Regi. Quando Rex delinquit, soli DEO reus est: iste igitur Rex, soli Deo peccare se, dicit: quia hominem non habet, qui ejus facta dijudicet.* Ex quo loco patet simul ab amanuense transpositionem hic in textu Notkeri commissam fuisse, quod & ipsa ratio indicat, & ita ordinandum textum: *Ube ander man sundot, Gote unde chuninge sundot. Ubi Chuning sundot, einemo Gote sundot.* Flacius in *Clav. v. Solus*, adhuc aliter interpretatus, ut non cum voce *Tibi* jungatur vox לבדך *lebadecha*, sed cum verbo *peccavi*, sed contorte, ut apparet.

v. 8.

Incerta, diu ungauuissen.) Duo hic discrimina notanda, una circa interpunctionem, altera circa interpretationem vocis בטחות *Battychoth.* Interpres Græcus interpunctionem fecit ante prædictam vocem: & hanc reddidit τὰ ἄδηλα. Latini interpretes secuti fuerunt hanc interpunctionem, ut & S. Hieron. in Veritate Ebraica. Recentiores vocem בטחות *battychoth* referunt ad membrum prius hujus versiculi, & ad veritatem, quæ sit בטחות *battychoth*, quod interpretantur *in renibus*, in occulto, in visceribus. Sicut Job. XXXVIII, 36. *Quis posuit in visceribus* (hominis) *sapientiam?* Ut sit cum præfixo, בטחות *ba-tychoth*, a Radice טוח *Tuch*, obduxit. At veteres pro simplici acceperunt nomine a Radice בטח *batach*, id quod securitatem denotat, & quæ in abscondito imprimis cernitur, itaque Græcus reddidit τὰ ἄδηλα, quod *recondita* reddi debet. Veritas enim in abysso latitat. At cum vox Græca duplicem significationem habeat, & *nec-manifesti*, & *incerti*; Latini interpretes posteriorem arripuerunt, & sudarunt, quomodo incertitudo cum sapientiæ divinæ revelatione conjungi possit. Sanus Bruno Episcopus ait hic: *Incerta proprie sunt, quæ omnino discerni non possunt, sed aliquibus ambiguitatibus colliguntur. Occulta vero sunt, quæ nec oculus conspicit nec mens humana dijudicat.* Incerta itaque & ambigua & du-

daz ih iehendo minero sundon uuar sageta, daz liebeta dir, also iz ebit: Pura confessio liberat a morte (luter biubt loset fone tode.) Prov. 28. 13.

Incerta & occulta sapientiæ tuæ manifestasti mihi.

Diu unguissen, unde diu tougenen dines uuistuomes offenotost du mir,

daz din sapientia Christus ehumftig bara in uuerlt ist, daz ougtost du mir, so uuio ih nu sus missefarin habe.

9. *Asperges me ysopo & mundabor.*

Se er chumet, so besprengest du mih mit ysopo, *also leprosos (miselen) unde* danne uuirdo ih kereinet.

Uuanda so ist keboten in levitico (an eouuart puoche) daz leprosi siben stunt pesprenget uuurdin mit ketunchotemo ysopo in demo epherbluote, unde dannan kebeilet uuurdin. Levit. 14, 4-6.

Lavabis me & super nivem dealbabor.

Danne uuascest du mih, unde danne uuirdo ih uuizzero sneuue,

uuanda reiuerun sela kibest du mir, danne debein corpus (lichamen) uuerden muge.

10. *Auditui meo dabis gaudium & letitiam.*

Freuui unde mendi tuost du mih kehorren *so du ebist:*

Venite benedicti Patris mei, percipite regnum, quod vobis paratum est ab origine mundi (ehoment ir geuuiehten mines fater, inphabent daz riche daz in fore kearuuet ist fone anagenne uuerlte.) Math. 25, 34.

Et exultabunt ossa humilitata [humiliata.]

Unde dannan freuuent sih, diu nu in penitentia (riuuuo) gediemuoten bein.

Oub ist ein ander auditus (keboreta) der den man freuuet, der in demo herzen ist, fone demo Johannes ehad: Amicus sponsi stat & audit eum & gaudio gaudet propter vocem sponsi. (Des priutegomen friunt stat, unde boret sprechen, unde fore mendi mendet ir umbe die bituu des priutegomen. Der so getano auditus machot ossa humiliata (kehorda kediemuotin bein) uuanda er des knollicho gloriam erchennet, des vocem (lutun) er innuert keboret, den innuertigen auditum (keboruu) habeton Prophetæ unde Apostoli unde alle Doctores (lerarra) fone demo mag oub disiu sententia (reda) fernumen uuerden. Joh. 3, 29.

11. *Averte faciem tuam à peccatis meis & omnes iniquitates meas dele.*

Uuende din anasiune fone minen sundon, unde tiligo alle mina sunda.

12. *Cor mundum crea in me Deus.*

Skephe in mir reine herza,

so reine daz ih furder sus ne missetuote.

Et spiritum rectum innova in visceribus meis.

Unde grehten sin, *ih meino rationem, den ih sundondo geebrumpta,* den geniuuuo in minen innahten,

dannan diz adulterium (legir buor) chomen ist. Festeno mih dar, dar ih nu zebrode uuas.

Nota. Tres Spiritus. i. rationis, prophetiæ, & principalem. De his tribus interroga Judeum & nescit responsum.

13. *Ne proicias me a facie tua.*

fone dinemo anasiune ne feruuuerfeist du mih.

Reine mih so, daz ih dih kesehen muozze.

Et Spiritum Sanctum tuum ne auferas a me.

Unde ne nemest du mir dinen heiligen geist,

daz chit Spiritum Prophetiæ (keist foresago) den ih fore habeta, so uuieo ih in nu ferseuldet habe.

14. *Redde mihi letitiam salutaris tui.*

Ergib mir dia frouui dines haltaris *Christi,*

an dere ih fore disen sundon uuas, dia ih nu ferstan mir geminnerota uuesen.

Et Spiritu principali confirma me.

Unde gefestino mih mit demo forderosten geiste.

Uuer ist der? ane Got, fone demo gescriben ist: Deus Spiritus est. (Got ist keist) So gefesteno mih, uuanda du mir iz nu fergeben habest, daz ih furder sculdig ne uuerde.

15. *Docebo iniquos vias tuas.*

Danne lero ih unrehte dine uuega,

unde sago in uuieo du mir iniquo (unrebtin) gnadetost, unde oub sie gnadon ne ferchunnin.

Et impii ad te convertentur.

Unde guotelose uuerdent ze dir becheret.

Nieht ein unrebten unde sundigen, nube ioh dien uuirsisten gebeizzo ih danne gnada, fone dir, ube sie sih pezzeron uuellen.

16. *Libera me de sanguinibus Deus Deus salutis meæ.*

Lose mih Got Got fone dien uuerchen *carnis & sanguinis (fleiskis unde* bluotis) *daz chit corruptionis (iruuarmisso) uuanda gescriben ist: Caro & sanguis regnum Dei non possidebunt, neque corruptio incorruptionem (fleisk unde bluot ne besizzent Gotes riche, noh irruuartungo unirruuartungo.)* 1. Cor. 15. 50.

Lose

bis noo probe sccommodantur ad sapientiam & mysteris divina revelata. Rectius itaque S. Hieronymus priorem acceptionem præferens, *absconditum* interpretatus est. Sed quid obstat, quo minus simplicissime verbo במחות *battychoth* inhæreamus, quod securitates potius ac fiducias, quam incertitudines interpretantur, בטח *batach* enim notat confisus est, fiduciam posuit: atque ut ad prius versiculi membrum referatur, hoc modo: *Veritatem dilexisti fiduciarum*, h. e. veram fidem vivamque. Vel si mavis ad posterius referatur: *Veritatem dilexisti: Fidem seu Confidentiam & mysteria salutis mihi revelasti.*

v. 14.

Spiritu principali:) Notk. *mit demo forderosten Geiste.* Alis versio vetus: *in dem furtreffenden geiste gesterke mich.* S. Hieron. in Ebr. veritate: *Spiritu potenti.* Scilicet vox Hebræa נדב *Nadab* primo notat voluntarium, spontaneum, promtum: deinde ducem, principem, ἡγεμόνα; sicut de ducibus Germanorum ait Tacitus c. VII. 1. *duces exemplo potius, quam imperio, si promti, si conspicui, si ante aciem agant, admiratione præsunt.* Græcus interpres posteriorem significationem prætulit, quem Latini sequuntur, & hos Teutonici veteres.

v. 16.

Din reht &c.) i. quomodo tu non solum per gratiam, sed & de jure velis pœnitentem suscipere. Facit huc quod *Ps. CXIX, 132.* dicitur, *Jus diligentium Dominum*, de quo in *Prud. Jur. Christ. c. VI. §. 5.* egi.

v. 18. 19.

Lose mih Got minero heili *dia uuir nob ne beigen, uuanda si chumftig ist.*

Et exultabit lingua mea justitiam tuam.

Unde danne saget min zunga mit freuui din reht,

uuieo du nieht ein zegnadon, nube iob ze rehte habent uuile, penitentem suscipere (riuuuonton inphaben.)

17. *Domine labia mea aperies & os meum annunciabit laudem tuam.*

Truhten du intuoest mine lefsa, unde min munt chundet din lob.

Daz du mih scuoffe unde sundonten ne ferliezze; unde mina confessionem (piiiht) inphienge, unde mih dero sundon inbunde.

18. *Quoniam si voluisses sacrificium, dedissem [al. hic interpunctio] utique.*

Uuanda ube du *opher uuoltist, umbe mina sunda, daz habe ih dir.*

Manige fruschinga mahti ih dir bringen, ube du sie uuoltist.

Holocaustis autem non delectaberis.

Aber dero ne ruochest du:

prant opher ne uuile du.

Salutaris hostia (uuizzot opher) uuirt mite bezeichenet, so iro zit chumet, so ne ist anderes durft.

19. *Sacrificium Deo Spiritus contribulatus.*

Gote ist lib opher, gebluenez muot.

Cor contritum & humiliatum Deus non despicies.

Kemuletez herza unde genidertez ne fersihest du Got.

Salutarem hostiam (uuizzot opher) bringen Sacerdotes (euuarten) cor contritum (fermulet herza) bringen mannolih.

20. *Benigne fac Domine in bona voluntate tua Syon.*

Truhten duo minneglicho Syon in guotemo dinemo uuillen.

Sceine guoten uuillen dinero Ecclesia (prutsamenunga.)

Et [ut] ædificentur muri Jerusalem.

Kezimberot uuerden die festina unserro *immortalitatis (untodigi) in fide, spe & caritate (in geloube, kedingi unde an minnon.)*

21. *Tunc acceptabis sacrificium justitiæ.*

So inphahest du opher des rehtes,

effusionem sanguinis Christi (uzkoz christis pluotis.)

Oblationes & holocausta.

Unde inphahest uuisunga unde brenne fruscinga.

Also die sint, die sih ze Gote becherent, unde ouh die, die sih zundent mit dero Gotes minno.

Tunc imponent super altare tuum vitulos.

Danne legent *sacerdotes (euuarten)* chalber ufen dinen altare *diu der lichent.*

Nals fone dero sueigo genomeniu nube in sancta Ecclesia gezogene iungelinga sanctos & innocentes (heilige, unsundige) also Laurentius uuas unde Vincentius & ceteri tales.

Psalmus LI.

Hebr. LII.

v. 1. *In finem intellectus David.*

2. *Cum veniret Doech Idumeus & annunciavit Saul & dixit: venit David in domum Abimelech.*

An Christum siehet disiu fernumest Davidis, uuanda sin sient antichristus hier irresiet uuirdet den Doeg Idumeus bezeichenet umbe Davidis kenide sluoch doech sacerdotes, umbe Christis kenide slahet antichristus martyres.

3. *Quid gloriaris in malitia, qui potens es?*

Cheden alle mit David uuaz kuollichost du dih in arge, du dir mahtig pist.

Ne mugen ouh tier unde uuurme ubelo tuon?

Iniquitate tota die.

Uuaz kuollichost du dih in unebeni allen dag.

Du tuost ieo andermo daz tu dir ne uuoltist, ziu dunchet dir daz kuollich?

4. *Injustitiam cogitavit lingua tua.*

Unreht ahtota din zunga,

unreht uuas dir in muote unde in munde.

Sicut novacula acuta fecisti dolum.

Du habest mit trugeheite getan, also daz scarsahs tuot.

Iz nimet daz har nals den lib. Also habest du mit allen dinen unchusten imo daz uzzera genomen. Sin guot name du imo sinero selo ne mahtost du taron.

5. Dilexisti *malitiam super benignitatem.*

Argen uuillen minnotost du mer danne guoten uuillen.

Iniquitatem magis quam loqui æquitatem.

Unde unreht sprechen mer danne reht.

Tenebra (finstri) uuaren dir lieberen danne lux (lieht.)

6. *Dilexisti omnia verba præcipitationis.*

Alliu uuort niderscrecchi minnotost du,

ih meine

v. 18. 19.

i. e. Salutaris hostia hic significatur, cujus tempus si venerit, tunc non est aliis opus. *Salutarem hostiam* vocat salvatorem O. M. & interpretatur *Wizzot opher*, quod non tam notat legis hostiam, quam scilicet Lex V. T. præfiguraverit in sacrificiis suis: quam hostiam sacramentalem, quomodo ab autore etiam alias hanc vocem usurpari, in Glossario habetur. Itaque porro hostiam hanc salutarem i. e. Novi Testamenti, dicit offerre Sacerdotes, quippe qui communicant eam in S. S. Synaxi pœnitentibus communicantibus.

v. ult.

Vincentius hic Martyr intelligitur, qui in persecutione Diocletiana circa A. D. 300. passus fertur, ejusque memoria habetur XI. Kal. Febr.

Ad Psalmum LI.

Hebr. LII.

v. 1.

Bin ih birig boum, pedin gebiro ih Christum. i. e. Arbor sum fructifera, igitur fructum fero, Christum, Evangelium Christi. S. Hieronymus: *Comparat se Propheta olivæ fructiferæ per pinguedinem sapientiæ, ut in Ecclesia DEI collocatus, vivens in legis allegoria, Evangelica proferat poma.*

ib meino, die in den tod screcchent. Uuar ana?
In lingua dolosa.

An uizesen (*i. unchustigen*) uuorten.

Uuanda du uuissost, daz anderer ubelo teta, du chade aber, daz er uuola tate.

7. *Propterea Deus destruet te in finem.*

Fone diu storet dih Got in ende.

Ube er dih nu ne storet, so dero uuerlte ende chumet, so storet er dih.

Evellet te & emigrabit de tabernaculo suo [tuo.]

Er uuelzet dih uz, unde uerfuoret dih ferro fone sinemo gezelte.

Et radicem tuam de terra viventium.

Unde dina uuurzellun uuirffet er uzzer dero lebendon erdo.

Sament dien saligen ne lazzet er dih puen.

8. *Videbunt justi & timebunt.*

Rehte gesehent hier in uuerlte, uuaz imo gescehen sol *in enero uuerlte* unde furhtent iro selbero.

Et super eum ridebunt.

Unde in *enero uuerlte* lachent sie sin.

Et dicent.

Unde sus chedent sie.

9. *Ecce homo qui non posuit Deum adjutorem suum.*

Sino uuar der man ist, der Gotes helfa ne suohta.

Sed speravit in multitudine divitiarum suarum.

Nube sih trosta ze sinemo michelen rihtuome.

Et prævaluit in vanitate sua.

Unde gereih in sinero uppegheite *folle fuor mite.*

10. *Ego autem sicut oliva fructifera in domo Dei, speravi in misericordia Dei.*

Aber ih *ne uuas imo gelih, chit David. Ih* uuas kelih *in Gotes hus*, demo birigen oleboume, unde gedingta an Gotes knada,

nals an den scaz, so er teta, uuanda ih an Gote uuolta uuurzellon, bediu bin ih pirig puum, pediu gebiro ih Christum, der oleum sinero electorum ist.

In æternum & in sæculum sæculi.

Uuieo langu gedingu ih an in? Echert nu? Joh nu, joh iemer in uuerlt uuerlte.

11. *Confitebor tibi in sæculum, quia fecisti.*

Dir bin ih iihtig, daz du iz tate.

Du schiede mih fone disemo doech, du uuoltost mih, unde fernuurfe in.

Et expectabo nomen tuum, quoniam bonum in conspectu sanctorum tuorum.

Unde bito ih dines namen, uuanda er guot ist in dinero heiligon gesihte,

dar iro gaudium irfullet uuirt ane ende dar bechennet sie guoten dinen namen.

Psalmus LII.
Hebr. LIII.

v. 1. ***In finem pro Amalech [Amaleth al. Maeleth.] Intellectus David.***

SUs lih fernumist ist Davidis pro parturiente (umbe die berentun.) Daz ist Ecclesia, si ist parturiens (perinte) si liget in chindebette, si ist nothafte, si habet hier pressuram (noth.)

Dixit insipiens in corde suo non est Deus.

Uuer ist su unnuizzig, daz er chede, daz Got ne si, ane der ubelo tuot,

unde chit, Got uuile iz su. Der fersaget, daz er Got si. Uuanda lichet imo unreht, su ne ist er Got. Judei chaden ouh fone Christo: Non est Deus occidamus eum (er nist Got, slahen in.)

2. *Corrupti sunt.*

Die *Gotes so ferlougenent*, die sint iruuarte *in iro sinne.*

Et abominabiles facti sunt in voluptatibus suis.

Unde fone diu sint sie leidsame in iro muotuuillon.

Unreino sint iro uuillen.

Non est qui faciat bonum (non est usque ad unum) [al. absunt.]

Noh einer ne ist iro, der uuola tuoe.

3. *Dominus de Cœlo prospexit super filios hominum, ut videat si est intelligens aut requirens Deum.*

Got uuarteta hara nider fone himele, an dero menniscon chint ze gesehenne, ube deheiner Got pechenne alde uuelle,

Got

Ad Psalmum LII.
Hebr. LIII.

v. I.

AMalech:) nec in Ebræo, nec in Græco, nec in Romana translatione, quam sequitur S. Augustinus habetur Amalech: Sed in Ebræo est מחלת *Machalath*, quod Græca versio reddit ὑπὲρ Μαελέθ. Apud Augustinum: *pro Maeleth:* Apud S. Hieronymum tamen in Commenrio legitur etiam *Amalech*, ut & apud Brunonem. Sed scriptionem hanc ratio ipsa etiam rejicit, quia *Amalec* non interpretati sunt *Parturientem*, sed *populum lambentem* vel *lingentem*, ut est apud S. Hieronymum de Nominibus Hebraicis in Genesi. Sed nec מחלת *Machalath* Parturientem exponunt, verum chorum seu symphoniam. S. Hieronymus ad Damasum T. 3. p. 88. ad textum Evangelicum de filio perdito & ejus fratre: *audivit symphoniam & chorum.* Ait: *Illud, quod in quodam Psalmo superscribitur Pro machalath, huic sensui convenit, siquidem Machalath chorus in unum concinens dicitur. Male autem quidam de Latinis, Symphoniam, putant genus esse organi, cum concors in DEI laudibus concentus hoc vocabulo significetur. Συμφωνία quippe consonantia exprimitur in Latino.* Unde & idem Pater in veritate Ebraica transtulit: *per chorum.* Atque constat מחול *Machol* chorum denotare *Psal. CXLIX*, 3. & alibi, a Radice חלל *chalal*, saltare. Recentiores tamen malunt intelligere instrumentum musicum pnevmaticum. Quod autem parturientis significatio hic etiam adducta fuit a quibusdam, nec illi *Amalech* legerunt, sed מחלת *Machalath* quasi descenderet a *Chal*, parturivit.

v. fin.

Captivitatem Sionis:) nullibi ita legi reperio, sed: *plebis suæ.* Nescio qualem versionem præ se habuerit Notkerus.

Got ne darf uuarten, uuanda er alliu ding uueiz, er toot aber die uuarteo, an dien er ist. Die uuartent fone himele, dar iro gedang [geding, spes] ist.

4. *Omnes declinaverunt simul.*

Dar sah er, daz sie alle uuangton.

Inutiles facti sunt.

Unde unnuzze uuorten sint.

Non est qui faciat bonum, non est usque ad unum.

Uuanda sie echert filii hominum (sune dero mennischon) sint, nals Dei (Gotes) pediu ne ist under in, noh einer der uuola tuoe.

5. *Nonne scient omnes, qui operantur iniquitatem?*

Ne suln die alle noh keeiscon iro unreht, die iz nu tuont,

unde iz ne uuizzen ne uuellen? Der tag chumet, daz sie chedent: Quid nobis profuit superbia & divitiarum jactatio? Transierunt illa omnia tanquam umbro (uuas tohta uns ubermuoti unde ribtuomis ruom, siu fersuuundun also scoto.) Sap. 5. 8.

Qui devorant plebem meam ut cibum panis.

Die veimo ih, die min folch ferslindent also brot,

die also uuirdrozzen sint sie zeslabenne, so brot ze ezzenne.

6. *Deum non invocaverunt.*

Got ne hareton sie ana,

daz er in sih selben gabe, uube daz er in hier era unde scaz habe. Des sie gereton, daz anabareton sie, daz uuolton sie zein chomen.

Ibi trepidaverunt timore, ubi non erat timor.

Sie fothton in, dar forhta ne uuas.

Sie forhton ferliesen divitias (ribtuom) nals sapientiam (uuistoom) daz in mer mahti sin.

Quoniam Deus dissipat ossa eorum, qui hominibus placent.

Uuanda Got zebrichet dero bein, die menniscoo lichent.

Judei uuolton lichen romanis, fone diu uuurden iro bein ferbrochen. Christus uuolta lichen Sanctis (heiligen) unde fidelibus (dien geloubigen) die filii Dei (Gotes chint) sint, nals filii hominum (chint mennischon) imo ne uuurden bein ferbrochen.

Confusi sunt, quoniam Deus sprevit eos.

Sie uuurden gescendet, uuanda Got ferchos sie.

Mit rehte sih sie Gote ne uuolton lichen, unde sie chaden. Non est Deus (er ne ist Got.)

7. *Quis dabit ex Syon salutare Israhel?*

Uuer gibet fone Syon haltare Israheli?

Uuer? ano demo sie chaden, non est Deus (er ne ist Got.)

Cum converterit Dominus captivitatem Syon [plebis suæ] exultabit Jacob & lætabitur Israhel.

So Got peuuendet Syonis *(houe uuarto)* ellentuom, so sprungezen Jacob, unde freuuet sih Israhel.

Der jungero sun, verus Jacob (uuarer under scranch) verus Israel (uuarer Gotes anesen) der mendet is, uuende uuirdet daz? In resurrectione (an urstendi) in novissima die (an demo iungesten tage.)

Psalmus LIII.

Hebr. LIV.

In finem.

1. 2. *IN hymnis intellectus ipsi David, cum venerunt ziphei & dixerunt ad Saul: Nonne ecce David absconditus est apud nos?*

Selbemo David ist fernumist in lobesangen,

daz chit an disemo gagenuuerten psalmo der an Christum siehet. Er sang in do Christo du ziphei chamen, unde Saulisageton, daz David dar hi in geborgen uuas. Ziph hiez ein stat, dannan hiezzen ziphei, die dar sazzen ziphei uuirt latine geantfristot florentes daz chit pluoute, unde uuola diehente. Mit dien uuerdent peccatores pezeichenet, die hier in uuerlte uuola diehent, unde gruone sint. Aber David pezeichenet Christianos die sih hier bergent, unde aber geoffenot uuerdent in judicio (ze suono tage) so Christus chumet iro goollichi. Nu bitet David daz in Got fone io lose.

3. *Deus in nomine tuo salvum me fac, & in virtute tua judica me.*

Got kehalt mih *fore zipheis* in dinen namen unde irteile mir in dinero chrefte.

Sid man suochondo chit: Judicet te Deus (uberteile dih Got) mit uuelichero baldi ist hier gesprochen, Judica me? (irteile mir) ane daz er fore sprah: Salvum me fac (kehalt mih.) Also er chade: Saluando judica me (kehaltendo irteile mir.)

4. *Deus exaudi orationem meam.*

Got kehore min gebet,

uuanda ih ne bito florem zipheorum (diehsmin.)

Auribus percipe verba oris mei.

Fernim mit oron diu uuort mines mundes,

uuanda ih æterno bona (euuig kuot) geron ze inphahenne, daz kebet follechome noh ne iruuinde hinnont dinen oron.

5. *Quoniam alieni insurrexerunt adversum me.*

Uuanda fremede irburet sint uuider mir.

Ziu fremede? Ne sint ziphei in tribu Juda (indorslahta) also David? Ane daz sie iniqui (unrehte) sint, unde bediu alieni (fremide.)

Et fortes quæsierunt animam meam.

Unde starche suohton mina sela.

Saul unde sine ministri (dienistman) faretou mines libes.

Et non proposuerunt Deum ante conspectum suum.

Uode ne gegagenuuerton sie Got fore iro ougon.

Daz chit, ne habeton sie Got fore ougon. Durh in ne fiezen sie iz.

6. *Ecce enim Deus adjuvat me.*

Sehent no, Got hilfet mir.

Innuert tougeno nals uzuuert.

Et Dominus susceptor est animæ meæ.

(Unde truhten ist inphangere minero selo.

Dar ist sin helfa.)

7. *Averte mala inimicis meis.*

Uuende ubel fone mir ze minen fienden.

Daz ne ist suoh uube uuizzegtuom des chumftigen fiures.

In veritate tua disperde illos.

In dinero uuarheite ferlius sie.

Sie bluont nu in iro vanitate (uppeheit) ha sie danne iruuerden in dinero veritate (uuarheite.)

8. *Volun-*

8. *Voluntarie sacrificabo tibi.*

Uuilligo opheron ih dir,

uuilligo lobou ih dih eals umbe ander, ane umbe dih selben.

Et confitebor nomini tuo, quoniam bonum est.

Unde ubo dinemo namen, uuanda er guot ist.

Er ne ist ander ane guot. Cuot heizzest do, daz ist din namo.

9. *Quoniam ex omni tribulatione eripuisti me.*

Uuanda du mih lostost fone allen binon,

daz habet mih keleret, daz din namo ist bonum (kuot) unde summum bonam (daz forsta guot.)

Et super inimicos meos respexit [despexit] oculus meus.

Unde min ouga ubersah mine fienda zipheos.

Ih habo iro bluomen uberuuartet an dih sehendo, unde daz gelirnet, quia omnis caro fenum & claritas hominis sicut flos feni (al fleisc ist houuue, unde menniscin publichi also hooblumen.)

Psalmus LIV.

Hebr. LV.

In finem.

1. *IN ymnis intellectus ipsi David.*

Christos ist finis (ende) Christus ist unser perfectia (durnohti.) An in sehet daz iu disen laudibos (lobin) kesungen uuirt. Die selben laudes (lob) sint fernumist Davidi, daz chit Christiano populo (liute) uues sint sie imo fernumist? Daz hier neist regio gaudendi (lant mandungo) sed gemendi (sunder siuftotes) & non exultandi (noh sprangonis) sed plangendi (sunder charounis) unde ube dehein exultatio (frosprangot) unseren herzon ana ist, daz diu ist in spe (angedingi) nals in re (antsacho.)

2. *Exaudi Deus deprecationem meam & ne despexeris deprecationem meam.*

Kehore Got mina fleha unde ne fersih mina digi.

Intende mihi & exaudi me.

Duo min uuara, unde gehore mih.

3. *Contristatus sum in exercitatione mea.*

Ih pin unfro uuorden in minero geuobedo.

Daz chit, an demo leide daz mir fone dien ubelen gescehen ist, daz mih oobet unde gertet, pin ih so irlegen, daz ih iz chumo fertrago.

Et conturbatus sum a voce inimici & a tribulatione peccatoris.

Unde bin getruobet fore des fiendes stimmo, unde fore dero binun des sundigen.

Ih uuolta die minnon die mih hazzent, nu irret mih, infirmitas mentis (unchraft muotis) daz chit muotsuht unde nimet mir dia luteri des herzen.

4. *Quoniam declinaverunt in me iniquitatem [iniquitates.]*

Uuanda irn unreht cherton an mih mine fienda.

Sie uuaren mir beunrehte sient, uuanda ih in hold uuas.

Et in ira molesti erant [adumbrabant Aug.] mihi.

Unde in iro zorne uuaren sie mir inblandene.

Des uuile mih Got kenietot uuerden, unde mit die ooberot er mih. Aber daz ih iz fertrage daz ist uber mine chreste.

5. *Cor meum conturbatum est in me.*

Des dinges ist min herza getruobet,

uuanda iz ouiget mir.

Et formido mortis cecidit super me.

Unde todes forhta cham mih ana.

Odium (haz) ist der tod, also dilectio (minnesami) der lib ist. Odum (haz) forhta ih.

6. *Timor & tremor venerunt super me & contexerunt me tenebræ.*

Forhta unde bibenot chamen mih ana, unde finstrina bedahton mih.

Dilectio (minnesami) ist lumen (lieht) odium tenebræ (haz finstrina.) Also iz chit: Qui odit fratrem suum, in tenebris est (der sinen bruoder hazzet, der ist in finstri.) 1.Joh. 3. 15.

7. *Et dixi,*

Unde doh chad ih.

Quis dabit mihi pennas sicut columbæ & volabo & requiescam?

Uuer gibet mir also tubun federa daz ih fliege unde rauuee?

Uuer gehilfet mir daz ih mit minnon in einote gefliehe alde irsterbe, nio mih fientscaft ne uberuuinde?

8. *Ecce elongavi fugiens & mansi in solitudine.*

Sino, geferret pin ih fliehendo unde in einota uuoneta ih. In des herzen tougeni tualta ih, dar echert Got samet mir ist, dar suohta ih rauua, unde sant sorgun.

9. *Expectabam Dominum, qui salvum me faceret [fecit a pusillanimitate spiritus] a pusillo animo & tempestate.*

Fone diu beit ih truhtenes, daz er mih hielte fore uueichmuote unde fore duneste.

Er scliess in minemo sceffe, unz ih uueichmuote uuas, unde unz ih ne dahta, uuaz er umbe mih leid. So ih is irhugeta, unde er an mir iruuacheta, so stilleton die uuella so oe uuag mir, daz ih leid, uuanda ih fone imo uuissa merun not irlittena.

10. *Precipita Domine.*

Screcche sie nider truhten.

Eruuelle sie, uuanda sie zehobe sint.

Et divide linguas eorum.

Unde sceid iro zunga,

die ein stimme ze ubelo siot.

Quoniam vidi iniquitatem & contradictionem in civitate.

Uuanda

Ad Psalmum LIV.
Hebr. LV.
v. 4.

IN Latino textu habet S. Augustini versio, *adumbrabant me in ira*, ex vitiosa lectione Græca, [illegible], pro [illegible].

Uuanda ih unreht keſah, unde uuiderſpracba in dero burg,

ſone diu ſlob ih in einote, uuanda mir daz in dero burg miſſelicbeta. Daz iſt du burg, dar linguæ uuurden diviſæ, dia Got irualta doh ſie alle peccatores ieo noh ilen zimberon.

11. *Die ac nocte circumdabit eam ſuper muros ejus iniquitas.*

Unebeni umbe halbot dia burg obe dien muron.

Iro unrebt iſt bobera danne iro mura.

Et labor in medio ejus & injuſtitia.

Unde in iro mitti iſt arbeit unde unreht,

daz cbit oppreſſio (firdruccbeda) unde nefanda judicia (meinis uberteilida.)

12. *Et non defecit de plateis ejus uſura & dolus.*

Unde in iro gazzon ne gebraſt uuuocherungo unde bisuuiches.

Ubelo uuuocherot der luzzel gibet unde filo inpbabet, uuirs uuuocherot der umbe uuort manslabt tuot.

13. *Quoniam ſi inimicus maledixiſſet mibi, ſuſtinuiſſem utique.*

Uuanda ube min fient mir ubelo ſprache, daz fertruoge ih.

Et ſi is qui oderat me, ſuper me magna locutus fuiſſet, abſconderem me utique [forſitan] ab eo.

Unde der mih *offeno* hazzet, ſprache der fone mir ubermuotelicho, *unde tate er mir drouuun* danne burge ih mih ſore imo.

Ih rumdi dien ſo getanen, unde fuore in einote.

14. *Tu vero bomo unanimis dux meus & notus meus.*

Aber du min einmuotigo min uuiſo, min chundo *riebte mib aua, daz uuiget mir bartor.*

Qui ſimul mecum dulces capiebas cibos.

Du ſament mir azze.

In domo Dei ambulavimus cum conſenſu.

Ih unde du giengen einjihtigo in demo Gotes hus.

Uuir iaben an einen Got, unde beteton einen Got, den ne eretoſt du an mir.

16. *Veniat mors ſuper illos.*

Der tod chome die ana die *ſolih ſint, alſo ſiur die genam, die mit Moyſi ſtriten.*

Et deſcendant in infernum viventes.

Unde faren *iro principes (furſtin)* lebende ze hello.

Alſo datan unde abiron, die boubet des ſciſmatis (des rebtis ſceidungo) uuaren, aber myſtice (pezeicbinlicbu) farent die lebende ze bello, die uuizendo ferloren uuerdent.

Quoniam nequitia in habitaculis eorum.

Uuanda arguuillo in iro ſeldon iſt,

dar ſie ecbert eina uuila uueſen ſuln, dar ſceinent ſie iro argi.

In medio eorum.

In iro mitti.

Daz iſt iro berza, dar iſt iro malitia (ubeluuillo.)

17. *Ego autem ad Deum clamavi & Dominus ſalvabit me.*

Ih hareta aber ze Gote *Chriſtianus populus (Criſtane)* unde er gehielt mih,

unde nam mib uzzer dien uuidermuoten.

18. *Veſpere & mane & meridie narrabo & annunciabo & exaudiet vocem meam.*

In habent *uuanda Chriſtus do uuas in cruce*, in morgen, *do Chriſtus irſtuont*, in mitten tag, *do er irbobet uuart ad dexteram patris (ze zeſuuuu ſines fater)* zello ih unde chundo, unde er gehoret mina ſtimma.

19. *Redimet in pace animam meam ab his qui appropinquant mibi.*

Doh ſie ſturmen er irloſet mih, in fride fone dien die ſih ze mir nahent,

ſoue uuin cbiſt du uabent?

Quoniam inter multos erant mecum.

Uuanda ſie under manigen *die palea (beleuua) ſint*, ſament mir uuaren,

nals mit unmanigen die triticum (eborin) ſint.

20. *Exaudiet Deus & humiliabit eos, qui eſt ante ſecula.*

Mih kehoret Got, unde gediemuotet ſie, der er dir uuerlte eſt.

Sie leitet ue uueiz uuer. mittunt chomener, der fore uuerlte ricbeſot, der genideret ſie.

Non enim eſt illis commutatio & non timuerunt Deum.

Daz iſt ſone diu, uuanda in iro libes uuehſal neiſt unde ſie Got ne ſorhton.

21. *Extendit manum ſuam in retribuendo.*

Er recchet ſina hant zelone.

In judicio lonot er in.

22. *Contaminaverunt teſtamentum ejus.*

Sie intuuereton ſina erbeſcrift.

Uuieo cbit diu ſcrift? In ſemine tuo benedicentur omnes gentes. (An dinero cbuuneſcefte uuerdent keſegenot alle diete.) Der bereticus (unrebtero geloubo) unde ſciſmaticus (rebtſceidig) iſt, der iſt geſceiden ſone corpore Chriſti (lichamin) der ne ſuocbet benedictionem (ſegen) in ſemine (in deru slabto) Abrabæ, bediu ne loſet er demo teſtatori (erbe ſcriben.) Gen. 22, 18.

Diviſi ſunt præ [ab] ira vultus ejus & appropiavit [appropinquavit] cor illius.

Fone ſinemo zorne uuurden ſie geſceiden unde doh nahta ſin herza.

So arriani chamen, ſo uuard in Trinitate (in trinniſſo) Gotes uuillo durbuoto geoffenot, do nabta ſih diu rebta fernumeſt dero Catbolicorum (rebtfolgerro.) Iro quæſtiones (uuisfraga) uuurden diſcuſſæ (irſcittet) dannan begonda ſcinen diu uuarbeit.

Molliti ſunt ſermones ejus ſuper oleum & ipſi ſunt jacula.

Siniu uuort ſint linderen unde uuelcheren danne oleum, unde dieſelben ſint ſtrala,

Gotes uuort diu berte uuaren, ſint uuelb uuordenin. An dero uuelcbi ne iſt in iro cbraſt ingangen, uube ſanctis prædicatoribus (cuoten prediarin) ſint ſiu in geſcoz penuendet.

23. *Jacta in Deum curam tuam.*

Diu gescoz ne brutten dih, uuirf an Got dina sorgun.

Et ipse te enutriet.

Unde er ziugedot dih,

unde er ist din portus (stedi.)

Non dabit in æternum fluctuationem justo.

Pedia ne lazet er demo rehten gescehen uuellod in euua.

Ube iz eina uuila ist, daz ist imo exercitatio (uobunga.) Uuaz kesciebet aber enen.

24. *Tu vero Deus deduces eos in puteum interitus.*

Du Got uuirfest sie in dia buzza dero ferlorni,

in stagnum gehennæ ignis (in den gumptten helle fiuris.

Viri sanguinum & dolosi non dimidiabunt dies suos.

Manslekken unde uuizese ne metement iro taga.

Got metemet sie, sie ne habent iro geuualt. Doh sie in selben gebeizzen langlibi, Got ist der in sia ne gibet.

Ego autem in te sperabò Domine.

Ih kedingo aber an dih truhten,

daz du mih soment in ne ferliesest.

Psalmus LV.

Hebr. LVI.

In finem.

1. *PRo populo, qui à sanctis longe factus est, ipsi David in tituli inscriptione, cum tenuerunt eum Allophili in Geth.*

Diser Salmo uuirt kesungen selbemo David, *daz chit Christo*, umbe den liut der ferro gesceiden uuard fone dien heiligon, An dero zeichen scrifte.

Uuanda sie chaden: Noli scribere Rex Judeorum, sed quia dixit Rex sum judeorum Joh. 19, 21. *(Niebt ne scrib chunning iudon, sunder daz er selbo chad, ih pin chuning judon) dar ana ferlougendon sie Christi, daz nam in dia heiligi. Sus sang David,* do in Allophili *daz chit alienigenæ* (uz liute) mit inhabeton in Geth, *daz chit in torculari in uuintroton) ube David Christus ist, uuieo uuirt er gehabet in torculari (torcile.) Aue daz Ecclesia (uuibsamenunga) diu sin corpus (lichamo) ist, pressura (petruccheda) hier in uuerlte lidet, in dero pressura (fresso) [presso] gibet si fructum patientiæ (uuocher dulte) also uva (pere) vinum gibet in torculari, unde so ist iro sus ze bettone:*

2. *Miserere mei Deus, quoniam conculcavit me homo.*

Got knade mir, uuanda mih mennisco getrettot habet,

ube du uuinebere bist, so gibest du uuin getretener. Bedia ne furbte den trettod.

Tota die bellans [impugnans] tribulavit me.

Allen dag fehtendo binota er mih.

Daz ist allero dero vox (luta.) Qui volunt vivere pie in Christo Jesu (alle der 2.Tim. 3, 12. *der uuola uuellen leben fore Gote) uuanda die ne uuerdent ubere uuiges in allen ziten.*

3. *Conculcaverunt me inimici mei tota die [ab altitudine diei.]*

i. à superbia temporali.

Allen tag trettoton mih mine fienda,

fone iro ubermuoti diu unlango uueret.

Quoniam multi [bellantes adversum me] qui debellant me timebunt.

Daz kescah uuanda manige die mih nu anafehtent, furhtent in *in die judicii (ze suono tage.) Sie eidont danne daz sie nu in gniuz tuont.*

4. *[Præponitur al. Ab altitudine diei timebo.]*

Ego vero in te sperabo Domine.

Aber ih kedingo an dih *fone diu ne sol ih mir danne furbten, Die nu stupidi (lame) sint, daz chit, die iro uiebt ne insiudet, unde ferloren habent sensum doloris, die uuerdent danne timidi.*

5. *In Deo laudabo sermones meos.*

An Gote lobon ih miniu uuort,

uuanda er gab mir siu, er getuot siu uuesen guot.

In Deo speravi, non timebo, quid faciat mihi caro.

An Got kedingta ih uuaz mir mennisco tue ne furhto ih.

6. *Tota die verba mea execrabantur.*

Allen dag uuurden geleidezet der mir siu gab.

Adversum me omnia consilia eorum in malum.

Alla iro rata sint in arg gemeinet uuider mir,

daz sceidet sie fone dien heiligon.

7. *Inhabitabunt & abscondent.*

In sancta Ecclesia (uuibsamenunga) buent sie, unde bergent, *uuaz sie sint. Uuaz tuont die?*

Ipsi calcaneum meum observabunt.

Die huotent minero fersenun,

sie farent ube ih slipbe ube ih missetuoe doh in einemo uuorte.

8. *Sicut*

Ad Psalmum LV.

Hebr. LVI.

v. 1.

AD Rubricam: Valde variant hic interpretes, nec est qui satisfaciat. Videtur mihi oomen fuisse instrumenti Musici, יונת אלם רחקים *Jonath alam rechokim.*

Ze bettone) h. e. atque ita est ei taliter orandum. Sic S. Augustinus connectit etiam inscriptiooem cum textu: *Attendamus duos hostes, quem videmus, & quem non videmus: hominem videamus, diabolum non videamus. Hominem diligamus, diabolum caveamus: Pro homine oremus, contra diabolum oremus, & dicamus DEO: Miserere mei Domine &c.*

v. 3.

Sie eidont danne, daz sie nu in gniuz tuont. Nescio quid sit *eidont* & *gniuz*, & videtur lectio esse corrupta & forte ita emendanda: *Sic sceidunt d. d. s. n. ni g. t.* i. Discedent tunc, quoniam nunc non satisfaciunt. Sed malim *eidon* pro *eiton*, *eit* enim ignis est, eitont, comburentur in

8. *Sicut sustinuit* [*sustinuerunt animam m.*] *anima mea.*

Also ih irliten habu, also ih nuh erchunneta, also mir oftu fone in gesceben ist.

9. *Pro nihilo saluos facies eos.*

Joh soliche gehalteſt du umbe nieht,

fergebeno unde ane iro frebte gebaltest du genuoge dien geliche. Solih farare uuas Saulus (*lupus*) *er er uuurde Paulus* (*humilis.*)

In ira populos confringes.

In dinemo zorne geuueicheſt du die liute.

Daz zorn ist faterlih mit demo du sie gebezzerost, Du chestegost sie, dannan genesent sie.

10. *Deus vitam meam adnunciam* [*annunciavi*] *tibi.*

Dir Got ehunda ih minen lib.

Ih lobeta dih des, daz du mih tate leben. Dines danches lebu ih, dir iiho ih is. Also Paulus iah, doh er chad: Qui prius fui blasphemus & persecutor & injuriosus, sed misericordiam consecutus sum: Ih e uuas keGotscelto unde ahtare uuidermuotig, sunder Gotes irbarmeda keuuan ih. 1.Tim. 1, 13.

11. *Posuisti lacrymas meas in conspectu tuo, sicut in promissione tua,*

f. locutus es.

Mine trane ſahe du ana, alſo du gehiezze.

Do du chade: Invoca me in die tribulationis & eruam te (hara mih ana an demu tage pinton, ih lose dih.) Psal. 49, 15.

[*Tunc*] *convertentur inimici mei retrorsum.*

Mine fienda uuerden pecheret zerukke.

Sie gant paz nah dir, danne sie betten fure dih.

In quacunque die invocavero te, ecce cognovi, quoniam Deus meus es tu.

So uueles tages ih dih anaharen, ſo uueiz ih daz du min Got piſt.

Darana sceinest du daz du min Got pist, uuanda du mir bittentemo hilfest. Allero Got pist du, aber min sunderigo, unde dero dien du dih selben gibest.

12. 13. *In Deo laudabo verbum, in Domino laudabo sermonem, in Deo speravi, non timebo, quid faciat mihi homo.*

Daz ist fore gerecchet.

14. *Ih me sunt Deus vota, quæ reddam laudationes tibi.*

Ih habo in mir die iotheizza lobis, die ih dir antuuurto *in eneru uuerlte: Sus liches trostes. Uuieo liches?*

15. *Quoniam eripuisti animam meam de morte, oculos meos à lacrymis, pedes meos à lapsu.*

Daz du danne irloſet habeſt mina ſela fone tode, miniu ougon fone tranen, mine fuozze fone sliphene.

Ut placeam coram Deo in lumine viventium.

Daz ih dar fore Gote lichee, in dero lebendon liehte.

Des liehtes darbent dar, die sih hier ferru tuont fone dien heiligon.

Pſalmus

in die judicii, quod nunc ſibi commoda tantum quærunt.

Der mir ſiu gab) eſt itidem vitium amanuenſis, ut ex textu latino colligitur, debuit ſcribi: *minia uuort*, verba mea.

v. 8.

Saulus, lupus. S. Hieron. de Nom. Prop. Hebr. in libb. Regum: *Saulum, reddens.* In Actis Apoſtolorum: *Saulus, tentatio reſpicientis, vel ſaturitas.* Et mox: *Saul, petitio ſive expetitus dicitur.*

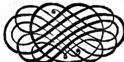

Pſalmus LVI.
Hebr. LVII.
In finem.

1. *NE diſperdas* [*ne corrumpas ipſi D. in t. l. em.*] *David, in tituli inſcriptione, cum fugeret à facie Saul in ſpelunca* [*ſpeluncam.*]

Uuanda David Chriſtum, unde Saul bezeichenet gentem (liut) iudeorum, fone diu ſpríchet diſiu foreſcrift prophetice (foreſagelicho) ze judaico populo (liute) alde ze Pilato. Ne diſperdas David, ſubauditur regnum.

In tituli inſcriptione.

Daz chit ne ferſago Chriſtis riche an dero zeichenſcrifte. Daz habeti Pilatus ketan ubi er judeis folgeti. Uuanne? Cum fugeret (danne dir fluoche) David id eſt (daz iſt) Chriſtus à facie Saul (fone Saulis keſihte) i. e. iudeorum (daz iſt iudon) in ſpeluncam (in ein hol.) Do uuas der titulus (zeichen ſcrift) rehto zeſcribenne, do Chriſtus parg ſore iudeis in ſpelunca (in demo hole) ſui corporis (ſinis lichamen) alde ſepulcri (alde des grabis.) Daz er Got uuas, dara nah keboren paſſionem (Chriſtis martyra) ande reſurrectionem (urſtende) domini geſungena in allemo diſemo ſalmen.

2. *Miſerere mei Deus, miſerere mei, quoniam in te confidit anima mea.*

Gnade mir Got, gnade mir, uuanda an dih min ſela getruet.

Diz kebet iſt Chriſti, ſus leret er unſih peton. Sus peteta er in ſinero paſſione (martero) uuanda er menniſco uuas.

Et in umbra alarum tuarum ſperabo, donec tranſeat iniquitas.

Unde *uuanda* ih kedingo an den ſcado dinero fettacho unz daz unreht fergange,

alſo fogal ſine iungen bruote, ſo bruote mih, dia uuila unreht in uuerlte ſi. Je mer iſt iz dar inne iemer iſt durft patientia kedulte.

3. *Clamabo ad Deum altiſſimum, Deum qui benefecit mihi.*

Ih haren ze demo hoheſten Gote, *minemo fater*, der mir uuola teta *an diu, daz er mine lide an mir teta irſtan.*

4. *Miſit de cœlo & liberavit me.*

Er ſanta fone himele, unde loſta mih,

unde teta mih irſtan.

Dedit in opprobrium conculcantes me.

Er habet praht ze iteuuizze die mih tretteton.

Uuanda Judei die iz taten ſint nu uz ferlozzen, unde ſint uber al zeſerſlihte.

5. *Miſit Deus miſericordiam ſuam & veritatem ſuam.*

Got ſanta mir ſina gnada unde ſina uuarheit.

Uuara zuo?

Eripuit animam meam de medio catulorum leonum.

Loſta mina ſela uzzer mitten leuuon uuelferen.

Principes (die furſten) uuaren leones, populus catuli leonum (der liut uuelfer) ſie uuaren gelicho frementes (preminte) er loſta io doh ſin ſelbes ſela.

Dormivi conturbatus.

Ketruobter ſlief ih.

Sie truobten mih ſo filo iz ze in getraf unde irſtarbton mih, aber mir uuas iz ſlaff unde rauua.

Filii hominum.

Daz taten menniſcon chint.

Dentes eorum arma & ſagittæ.

Iro zene uuaren uuafen unde ſtrala.

An iro griſcramonten zenen uuaren ſie geuuafenet alſo leones.

Et lingua eorum gladius acutus.

Unde uuas in iro zunga uuaſſez ſuert,

mit dero ſie chaden: Crucifige, crucifige (hae in an daz chriuze ſtecchin.)

6. *Exaltare ſuper cœlos Deus.*

forma ſervi (daz pilde des ſcalches) ſpríchet nu.

Heue dih uber himela Got.

Nim dih ſelben uzzer dero uuuotenton handen. Ne henge in daz ſie langor an dih graſſantes ſin (uuimnte.)

Et ſuper omnem terram gloria tua.

Unde uber alla erda uuerde irburet din guollichi,

daz uber al din lob ſcelle.

7. *Laqueum paraverunt pedibus meis.*

Minen fuozzen rihtan ſie ſtrigh.

Ih hieng in erdo mit increpatione (irraſsungo) unde mit promiſſione (kebeizze) famoſo mit zuein fuozzen, dar ana fareton ſie mir.

Et incurvaverunt animam meam.

Unde getaten ſie mih pogen,

uuanda ih an in curvus (pogende) uuas nals erectus (uf-reht) unde iro uuerch ieo ze erdo ſahen.

Foderunt ante faciem meam foveam & inciderunt in eam.

Sie gruoben mir gruoba, unde ſie ſturzton dara in *ſie uuurden darinne iruuellet, nals ih, ſo uuer den anderen ferraten uuile der iſt ſelbo ferraten.*

8. *Paratum cor meum Deus paratum cor meum.*

Nu iſt caro min herza,

ſid du iz ſo uuile Got,

iz iſt caro *zeſertragene iro ubeli.*

Cantabo & pſalmum dicam,

fone dih ſingo ih dir, unde ſalmo ſangon dir ſus.

9. *Exurge gloria mea.*

Stant uf min guollichi.

Onge

Ad Psalmum LVI.
Hebr. LVII.
verſ. 1.

Ne diſpergas, alias: *Ne corrumpas* ut & Græci שחת *ſchachath* ſcilicet eſt corrumpere, Corruptio, fovea. Sed ת præfixum, תשחת *Thaſchchet*, non convenire videtur. Idem vocabulum in ſequentium pſalmorum inſcriptionibus invenitur. Atque videtur potius nomen fuiſſe certi inſtrumenti muſicalis, cujus præfecto hi pſalmi commendati fuerunt. Cæterum autoris anagogicam explicationem latius vide apud S. Hieronymum & Auguſtinum hic. Denique de voce מכתם *Michtham* στηλογραφία, zeichen ſchrifft vide ſupra ad *Pſal. XV. pr.*

Ouge dih resurgendo (irstando) unde ascendendo (ufarendo.)

Exurge psalterium & cithara.

Stant uf *unde ougent iuuih miracula (zeichen) unde passiones (martera.) Fone demo oberen teile scellent seiten in psalterio (in rottun) dannan chaman Christi miracula (uuunderzeichen.) Aber in cithara scellent sie fone demo nidern teile dannan uuaren passiones (martera) Christi. Psalterium scelle, so irstant mortui (toten) unde genesent cæci (blinden) claudi (halzen) paralytici (keuhtigote) ægroti (siechen) Cythara scelle, daz Christus hunger unde durst lide, dormiat (slafe) teneatur (gefangen uuerde) flagelletur (pefillet uuerde) irrideatur (gespottot) crucifigatur (kegechriuzigot) sepeliatur (pegraben uuerde.)*

Exurgam diluculo.

Ih irstan uuachero.

In uohtun irstuont psalterium unde cithara, daz iz corpus Dominicum (truhtuns lichamo.)

10\. *Confitebor tibi in populis Domine, & psalmum dicam tibi in gentibus.*

Ih iiho dir under liuten truhten, unde singo dir psalmum under dieten.

Daz ist nu irfollot aaanda psalmi unde Gotes lob sint in allea richen.

11\. *Quoniam magnificata est usque ad cœlos veritas tua, & usque ad nubes misericordia tua.*

Uuanda din uuarheit ist kemichellichot unz ze himele, unde din gnada unz ze dien uuolchenen.

Daz uuirt so zelesenne præpostero ordine, aaanda uuarheit ist lutteriu in Angelis, unde ist oub diu fone gnadon geteilet sament dien menniscoa die prædicatores veritatis (predigare uuarheite) sint.

12\. *Exaltare super cœlus Deus, & super omnem terram gloria tua.*

Daz stat forc.

Psalmus LVII.

Hebr. LVIII.

In finem.

1\. *NE disperdas David in tituli inscriptione:*
Daz stat oub da fore ererea salmen.

2\. *Si vere utique justitiam loquimini, recta judicate filii hominum.*

Christus chit ad judeos.

Ube ir menniscon ehint reht sprechent, so ahtont iz ze rehte.

Ahtont iz also, so ir iz sprechent: Cnuege sprechent daz sie so neahtont. Sie chedent ube man sie asfraget, daz triuuua bezzera sin danne scaz, unde neahtont iz so, uuanda in der scaz liebera ist, ube in is ernest uuare, so sceindin sie iz, so ne uuehsalotin sie dia triuuua umbe scaz.

3\. *Etenim in corde iniquitates operamini in terra.*
Unreht in erdo uuurchent ir in demo herzen,

er iz ehome ze dien uuerchen uuar ana scinet daz?

Iniquitatem manus vestræ concinnant.

Unreht kereften iuuuere hende,

fone demo herzen chumet iz ze dien handen, dannan sint iuuuere henden gehelle ze unrehte.

4\. *Alienati sunt peccatores ab utero.*

Sundige irferreton io fone iro muoter uuumbo.

Uuanman irferreton sie? A veritate (fone uuarheite) a regno Dei (fone Gotes riche) a vita beata (fone saligemo libe) Got uuissa iro abeli er sie geboren uuurdin. Alde iz chit, fone dero uuumbo Sanctæ Ecclesiæ (christenheite) uuurden sie geferret.

Erraverunt a ventre.

Sie feruualloton fone demo buche,

dar uuarheit ist. Unieo do? Locuti sunt falsa. Pedia lugen sie, bedia uuurden sie heretici (keloabirre.)

5\. *Ira [Furor] illis sed in similitudinem serpentis.*

Iro zorn dero judeorum ist also uuurmis.

Sicut aspidis surdæ & obdurantis aures suas.

Also des touben aspidis unde beuuersentis siniu oren.

Er machot sih touben daz er incantantem (den gesmenonten) [germen.] ne gehore, der in uzer sinemo loche uuile ferlucchin. Daz tuot er em ora drungende an dia erda, daz ander ferstiubente mit demo zagele.

6\. *Quæ non exaudiet vocem incantantium, & veneficia [incantantis sapienter Al. Et medicamenti medicati a sapiente] quæ incantantur a sapiente.*

Der fone diu ne gehoret die stimma der germenonton, unde diu zoufer, diu fone demo uuisen des listes kesungen uuerdent.

Den anderoton die in actibus Apostolorum uuaren disputantes (uuis spragonte) cum Stephano, die iro horen ferhabeton so sie nomen (namea) Christi gehorton.

7\. *Deus conteret dentes eorum in ore ipsorum.*

Got fermulet iro zene in iro munde.

Sic uuolton in zanon, do sie in frageton. Licet censum dare Cæsari an non? (Sal man zins keben demo cheisare, alde ne sal?) So ueder er ehade: licet vel non licet (sal alde ne sal.) Er brachin aber die zene in demo munde, do er chat: Reddite quæ sunt Cæsaris Cæsari, & quæ sunt Dei Deo (kebent demo cheisare, daz sin si, unde Gote, daz sin si.) Fone diu chamen sie auidere ze dien, die sie dara santon, mit demo uuorte, quod nemo posset respondere ei (daz imo nieman geantuuurten ne mahti.) Math. 22, 17.

Molas leonum confringet Dominus.

Dero leuuon chinne zenne ferbrichet truhten.

Sie auaren aspides in astutia (arglisten) leones in crudelitate (crimmi) fremitus leonis (des louuen premen) uuas crucifige, crucifige (hae in negele in an chriuze.) Uuanda aber crucifixus (der irhangeno) irstuont, unde fideles (Christane) uber al uuurden, unde in Reges (chuniaga) peteton, uuar uuas iro sevitia (crimmi) doh? Uuaz kemahton sie do? Do uuaren ferbrochen dero leuuon chinne zene.

8\. *Ad nihilum devenient tanquam aqua decurrens.*

Sie zegant also gahez uuazzer, daz sa ferlouffen ist.

Intendit arcum suum, donec infirmentur.

Got spanet sinen bogen unz sie geuueichent.

Er egot in, unde taot daz sie gehirment. Also er Saulo teta, do er chad: Quid me persequeris? Durum est tibi contra stimulum calcitrare Act. 9, 4

(uuaz abtist du min? Dir ist berte uuider garte ze spornonne.)

9. *Sicut cera liquefacta auferentur.*

Die sih aber fone dien drouuon ne bezzeront, unde sie hier sint,

also zelazenes uuachs *fone igne concupiscentiæ (finre keluste)* die uuerdent dana genomen *fone sinero gesibte, iro unreini ne lazet sin fure in chomen.*

Supercecidit ignis.

Daz fiur fiel sie ana.

Manigfaltiu gelust cham sie ana.

Et non viderunt solem.

Unde *hedin* ne gesahen sie *got der uuariu* sunna *ist.*

10. *Priusquam producant [intelligerent al. producat spinas v. rhamnus] spinæ vestræ rammum sicut [tanquam] viventes, sicut [tanquam] in ira absorbet [combibit] eos.*

Spina vestra chit er, fure spinæ eorum (iro dorna) Got ferslindet sie, er iro dorna geberen den ramnum.

Er tiligot sie, er iro ubeli gestarchee. Uueiche sint ze erist die dorna an ramno, dara nah uuerdent sie birlicho berte unde starch.

Also lebende ferslindet er sie,

sie sint aber tot doh sie in selben dunchen leben, unde also in zorne, *danna aber er in guotemo ist. Daz er chit* ferslindet sie, *daz ist also er chade, kenimet er sie, unde ne lazzet sie leben so lango so sie gedenchet habeton.*

11. *Lætabitur justus cum viderit vindictam.*

Der rehto freuuet sih so er gesiehet *an dien sundigen* den gerih *primi peccati (dero eristun sundo) daz ist mala concupiscentia (ubil gelust) diu ist fone primo peccato (eristun sundo) die stebet justus (der rehto) pediu habet er reina conscientiam (siuuuizza) dero freuuet er sih.*

Manus suas lavabit in sanguine peccatoris.

Er duahet sine hende in des sundigon bluote,

daz chit er bezzerot sih an sinero ferlornissedo. Also der uuiso Salomon chit: Stulto pereunte sapiens astutior fit (Ruoche ferlornemo uuizzet der uuiso.) Prov. 19,25.

12. *Et dicet homo, si utique est fructus justo, utique est Deus judicans eos in terra.*

Unde so chit man ube der rehto uuuocherot, *ube er ioh hier lon habet,* so ist in erdo Got uber sie irteilende,

er dies judicii (suone tag) chome. So ist daz uuar, daz er rehten hier gibet ze fore zalo Spiritalem lætitiam (Keislichi frou) unde hara nah vitam æternam (den euuigen lib.)

Psalmus LVIII.

Hebr. LIX.

In finem.

1. *NE disperdas David, in tituli inscriptione, quando misit Saul & custodivit domum ejus, ut interficeret eum.*

Disen salmen sang David, do Saul santa, unde sin hus pesazta, daz er in dar irsluoge.

Der ander teil disses tituli (fore zeichenis) ist fore gesaget. Saul bezeichenet judeos, die sepulcrum (crap) Christi besazton, daz sie in an sinen liden fertiligotin. Uoandu ube sie resurrectionem (urstendida) fersagen mahtiu, so uuurde sin namo fertiligot, uuider dien betot nu Christos.

2. *Eripe me de inimicis meis Deus meus.*

Lose mih fone minen fienden Got miner.

Et ab insurgentibus in me libera me.

Unde fone mih ana nendenten genere mih.

3. *Eripe me de operantibus iniquitatem.*

Lose mih fone unrehto farenten.

Et [de] viris sanguinum salva me.

Unde halt mih fore manslekkon.

4. *Quia ecce occupaverunt animam meam.*

Uuanda sie mih kefangen habent.

Sie habent mih praht in dia not dero passionis (martiro.)

Irruerunt in me fortes.

Mih habent starche hinderstanden.

Diabolus unde ministri ejus (der uuiderfliez siene dieuestman.)

5. *Neque iniquitas mea neque peccatum meum Domine.*

Nehein unreht, nehein sunda ne ist an mir.

Sine iniquitate cucurri & dirigebar [direxi.]

Ane unreht liuf ih, unde rehto cherta ih mih. *dara ih solta. Doh sie fortes (starch) sin, sie ne mugen mir gefolgen.*

6. *Exur-*

Ad Psalmum LVII.

Hebr. LVIII.

v. 10.

EX sinistris interpretationibus Latinorum Versionis Græcæ, obortæ sunt variæ & partim falsæ lectiones. Cum enim versio Græca habent: Πρὸ τῶ συνιέναι τὰς ἀκάνθας ὑμῶν τὴν ῥάμνον. i. *Priusquam intelligerent spinæ vestræ rhamnum.* Quidam translator Latinus retinuit casum accusandi, ut vocatur, τὰς ἀκάνθας i. spinas: non advertens constructionem Græcam, quam præpositio πρὸ cum verbo regit, & quæ si in latinum convertitur, Nominativum recipit: sed ut tamen hæc translatio sensum haberet, pro verbo συνιέναι vertit *producere*; sicut & Notkerus hic *geberen:* h. e. *Antequam spinas producat rhamnus:* Id quod alius invertit: *priusquam spina vestra producant rhamnum.* Quam versionem secutus Notkerus, sed mox ipse agnoscit, quod non spinæ rhamnum producant, sed rhamnus spinas: quum ait: *uueiche sint erist die dorna an ramno,* i. e. molles sunt prius spinæ in rhamno, ergo rhamnus est producens spinas, non vicissim. Plinius Lib. XXIV. §. LXXVI. *Inter genera ruborum rhamnos appellatur a Græcis, candidior & fructuosior. Is floret, ramos spargens rectis aculeis* (spinis) *non ut cæteri, aduncis.* S. Augustinus hie: *Herba est rhamnus & modo tamen est spina: priusquam producat spinas rhamnus* &c. S. Hieronymus: *Rhamnus sentium genus est, asperrimum aculeis & flore gratissimum.*

Ad

6. *Exurge in occursum mihi.*

Stant uf ingagene mir,

hilf mir, daz ih irstaute.

Et vide.

Unde sih *dia gribti mines louftes, daz chit duo sia an dere gesehen, unde mir folgen, unde mih pechennen dir gelichen.*

Et tu Domine Deus virtutum, Deus *Israel.*

Unde du truhten Got chrestige, Got Israhelis,

eines tietes, so man uuanet.

Intende ad visitandas omnes gentes.

Ile uuison allero diete.

Pring sie alle ze gloubo.

Non miserearis omnibus operantibus iniquitatem.

Noh allen ne fergebest du iz, die unreht uuerchent.

Ne laz iz ungeandot sin, alde sie selben ingelten sih is, alde du ingelte sie is, oub sint sunda, die Got ne fergibet, daz sint dero sunda, die dir chedent: Si DEUS noluisset, id non fecissem (ube Got ne uuolti, ih ne tate uueuuet so.) Die lekkent usen Got iro sculde, daz unfertragenlich ist.

7. *Convertentur ad vesperam & famem patientur ut canes.*

Ze abende uuerdent sie becheret,

daz ist in fine seculi (an ende uuerlte.) Uuanda so Helias chumet unde Enoch, so uuerdent judei gloubig. Danne uuerdent sie Hungerg dero geloubo, also gentes, die sie hunda hiezzen, uuanda sie in unreino geduobtou.

Et circuibunt civitatem.

Unde umbegant sie dia burg.

Alla uuerlt umbe farent sie predicando (prediendo.) Daz Paulus teta unde andere Apostoli, daz tuont sie danne.

8. *Ecce ipsi loquentur in ore suo, & gladius in labiis eorum.*

Sie sprechent daz danne in munde *daz un neist in muoto*, unde ist fuert in iro lefsen.

Daz ist verbum Dei (Gotes uuort.)

Quoniam quis audivit.

uuanda uuer horta iz?

Daz sprechent sie zurnendo, daz suert ist in iro lefsen, ziu andere ne geboren daz sie foro geboren ne uuolton. Samo so sie selben ad vesperam becheret ne uuurdin.

9. *Et tu Domine deridebis eos.*

Unde du truhten huhost dero,

die din uuort keboren ne uuellen.

Pro nihilo [& ad nihilum deduces] omnes gentes.

Du ahtost alle ungeloubige diete fure nieht,

Alde iz chit, fore dir ist semfte, unde also nieht, daz du alle diete becherest.

10. *Fortitudinem meam ad te custodiam.*

Mina starchi behuoto ih ze dir,

uuanda damna fone dir ne habo ih sia, fone dir farendo ferliuso ih sia.

Quia Deus susceptor meus es.

Uuanda du min inphangere bist.

Ubelo uuas ih, in sundon lag ih, dannan name du mih, unde ze dir zuge du mih.

Deus meus, misericordia ejus præveniet me.

Min Got ist, des knada furefangot mih.

Nebeiu guot ne tate ih, ne gegruozti er mih dara zuo.

Deus meus ostende [ostendit] mihi inter inimicos meos.

Got miner geouge mir under minen fienden dina gnada,

daz oub sie gebezzerot uuerdeu, unde fone fienden friunt uuerden.

11. *Ne occideris eos, ne quando obliviscantur legis tuæ [populi mei.]*

Ne slah sie, uio sie donne ne irgezzeu dinero eo. Judeos ne slah du dar ana, daz sie irgezzeu dinero eo. La sie uuaren unz ze abeude, unde hechere sie danne.

Disperge illos in virtute tua.

Zeuuirf sie in dinero chreste,

so uuit Romanum Imperium si.

Et

Ad Psalmum LVIII.
Hebr. LIX.

v. 6.

Dllo *sia an dere*, scil. grichti mines louftes, *gesehen.*) Fac ens io directinne cursua moi videre. S. Augustinua: *Quid est, & vide? Adjuva me, id est, Fac in illis ut videam cursum meum, sequuntur me.* Notkerus apud Augustinum videtur legisse *videant.*

v. eod.

Got Israelis,) unici alicujus populi, sicut potatur. S. Augustinus: *Tu DEUS Israel, qui non putaris nisi DEUS Israel solius, qui non putaris nisi DEUS unius gentis, quæ Te colit, cum omnes gentes idola colant.*

v. 7.

Magnam conversionem Judaicæ gentis futuram, ad finem seculi, otiam S. Hierooymua hic advertit: *Vel de his loquitur, qui in fine ex Judæis credituri sunt.* Namque Apostolua id ut mysterium nobis revolavit. Atque credidisse hoc Ecclesiam Francorum & Germanorum, vel locus hic ovincit. B. Bruno Episc. Herbipnl. hic: *Declaratur hic futura conversio Judaici populi, & ex eis in fine mundi innumeros esse credituros: & quamvis sera, tamen aliquantum salutifera conversione salventur.* Et mox: *Quando convertentur Judæi, pene Christiani ex gentibus antichristo adhærebunt, ut rarissimus sit tunc Christianus ex gentibus natus.* Oportet outem conversionom esse plane extraordinariam, qualis & ipsius Apostoli veluti typi sui pnpuli fuit: talom porro credidit Ecclesia fore per Reditum prodromorum Salvatoris, Henochi & Eliæ. Quo pertinet, quod Knnigshov. in Chrnn. cap. I. §. 54. ait: Eliam cum Honocho in Paradiso commorari, usque dum Antichristus veniat.

v. 8.

Ziu andere &c.) i. quare alii oon audirent cnnversos scilicet Judæos, quod ipsi antea audire nnlebant: quasi ipsi ad vesporam convorsi non fuissent. S. Augustinus: *Excidit illi, quod ad vesperam conversus est.*

v. 9.

Alde &c. fore dir ist semfte &c.) i. e. aut potest otiam sic intelligi, Ante te est clementia, & ita nihil, quin omnes gentes

Et deſtrue eos protector meus Domine.

Unde zerſtore ſie iro unrehtes, truhten min ſcermare.

Delicta oris eorum, ſermonem labiorum ſuorum.

Ne slab ſie, slab iro mundis miſſetate, slaht daz uuort iro lefso. Du in dia bruti, den ſie eiſcotin ze tode, daz ſie den geſeben irſtandenen ze libe.

Et comprehendantur in ſuperbia ſua.

Unde ſie irſaren uuerden in iro ubermuoti.

Uuieu ingemeitun ſie ſib abtoton fortes (ſtarche) mennifcen slando, in demo Got lebeta.

12. *Et de excreatione & mendacio evellentur [annunciabuntur in conſummatione, in ira c. Al. annunc. conſummationes in i. c.]*

Unde ſo uuerdent ſie genomen uzzer leidſami, unde uzzer luge.

Daz pringet ſie ze riuuun unde ze touſt.

13. *In ira conſummationis*

i. perfectionis.

In dero irbolgeni dero durnohti.

In dero geneſent ſie. Ze in ſelben belgent ſie ſib, daz ketuot ſie durnohte.

Et non erunt ſ. ſuperbi,

unde dannen ne ſint ſie *ubermuote ſo ſie uuaren.*

Sie becbennent iro ſculde, unde chedent ze dien Apoſtolis. Quid faciemus fratres: Uuaz tuoten uuirs bruodera) Daz fernement ſie. Penitentiam agite & baptiſetur unusquisque veſtrum (tuont riuuua unde lazzent iub alle touſen.) Act. 2, 37.

14. *Et ſcient quia Deus dominabitur Jacob & finium terræ.*

Unde danne uuizzen ſie daz Got uualtet nicht ein. Judeorum, nube allero endo dero erdo.

Unde uuieo feret iz?

15. *Convertentur ad veſperam & famem patientur ut canes.*

Hindenan ſpahto *nab Chriſtis slabto* uuerdent ſie danne becheret, unde hungerg alſo hunda.

Et circuibunt civitatem.

Unde *bredegont ſie die gentes, die civitas circumſtantiæ (purcb umbeſtannis) beizzent. Dero canum uuas Paulus einer. Diſer uuers triffet ad finem ſeculi (ze ende uuerlte.)*

16. *Ipſi diſpergentur ad manducandum.*

Die uuerdent ze uueibet ze ezzenne *ſpiritalem cibum (keiſtlicha fuora.) Alſo ze Petro geſprucben uuard: Macta & manduca. (Slab unde iz.)* Act. 10, 13.

Si vero non fuerint ſaturati & murmurabunt.

Dannan geſciebet, ube ſie ſat ne uuerdent, daz ſie *murmurationem* (murmeront) *tuont. Alſu daz iſt: [v. 8. b.] Quis audivit? uuer borta iz.*

17. *Ego autem cantabo virtutem tuam.*

Aber ih ſingo dina chraft *fater an minen leiden, ſo ſie ſolle choment ze dinero anaſibte.*

Et exultabo mane miſericordiam tuam.

Unde in morgo freuuo ih mih dinero gnado.

So diſiu uuerlt naht zegat, unde diu uuara ſunna irſcinet, ſo bin ih an in fru.

Quia factus es ſuſceptor meus.

Uuanda du biſt min inphangere.

Du inphabeſt mib, unde balteſt mib in dinemo ricbe.

Et refugium meum in die tribulationis meæ.

Unde mine zuofluht an demo tage minero bino.

So mir not iſt, ſo geſlicbo ib ze dir.

18. *Adjutor meus tibi pſallam, quia Deus ſuſceptor meus es.*

Min helfare, dir ſingo ih, uuanda du min inphangere biſt.

Deus meus miſericordia mea.

Got miner min gnada.

Uuieo min gnada? Ane ſuaz ib pin, daz iſt fone dinero gnado.

Pſalmus

---

gentes convertas. S. Auguſtinus: *Nihil ante te erit, quia facillimum erit, ut credant in te omnes gentes.*

v. 12.

Evellentur, werden genommen uzzer:) Omnes quos vidi Interpp. Græci & Latini & Germanici interpretantue de annunciatione, prolatione &c. Sed unde *Evellendi* verbum in verſionem qua uſus Notkerus irrepſerit, non liquet.

v. 15.

Civitas circumſtantiæ, purcb umbeſtannis:) S. Auguſtinus hie: *Mundus, quem quibusdam locis vocat ſcriptura civitatem circumſtantia, i. e. quia in omnibus gentibus undique circumfuderat mundus unam gentem Judæorum, ubi talia gerebantur, & appellabatur civitas circumſtantiæ.* Conf. Pſal. LIX, 11. unde translata huc vox *Circumſtantiæ*, ex mala verſione. In Græco enim eſt περιοχῆς, i. munitionis, præſidii, idem quod Hebr. מצור *matzor*. Unde alia verſio vetus habet: *veſte ſtat.*

v. fin.

Ane ſuaz ib pin:) Legend. videtur: *Alle uuaz ib pin.*

Psalmus LIX.

Hebr. LX.

In finem.

1. *PRo his qui commutabuntur [immut.] in tituli inscriptione [inscriptionem] ipsi David in doctrinam [Sobal & convertit,] cum succendit Mesopotamiam, Syriam [M. Syriæ & Joab perc. Idumæam] & Syriam sobal.*

2. *Et convertit Moab [Joab] & percussit Edom in valle Salinarum XII. millia.* 2.Paralip.18.

An Christum sihet diser psalmus, dien gesungener, die an diea zeichen scrift keuuehselot uuerdent, so daz sie fone rege diabolo (chuniege uuiderfluzze) sih pecheren ad Christum Regem judeorum (ze chuninge pigihtaro.) Selbemo Davidi, selbemo Christo ze dienonne, unde an sina lera zedenchenne, also iz feor, do der uuaro David pranda Mesopotamiam, Syriam & Syriam Sobal. Mit rehte pranda er sie, daz ougent die interpretationes (antfrista) Mesopotamia elevata vocatio (ufirhabin ladunga) Syria sublimis (ubermuoti) [Sobal] vanitatem (uppeheit) vetustatem (alti) pranda der, qui venit ignem mittere in terram (der dir cham fiur ueerfin an erda.) Luc.12,49. *Unde becherta er Moab. i. inimicum (den figint) unde sluog er edom. i. terrenum (erdinin) enobolde liute unde irdische becherta er. Duodecim millia sluog er in demo tale dero salzcruoben. Gagen zuelf uuinden gesezzene geteta er in humilitate (an diemuoti) leben, unde in sapore sapientia (in demo smache uuisheite) morteos saculo viventes Deo (tote dero uuerlte lebeate Gote.)*

3. *Deus repulisti nos & destruxisti.*

Christiani danchont ses Christo, daz er sie geuuehselot habet.

Du Got habest unsih uuidere gestozzen,

uuanda unrehten ueeg ne hanctost du uns ze gunne. Unde zestortost unsih, daz uuir baz kezimberot uuurden.

Iratus es.

Des alten irreden bulge du *dih.*

Et misertus es nobis.

Unde gnada gefienge du unser,

novitatem vita (ieuui libes) unsih lerende.

4. *Commovisti terram.*

Du eruuegetost die erda,

du tate die sundigen sih irchennen.

Et conturbasti eam.

Unde brahtost du sie in forhtun *ioh in riuuuun.*

Sana contritiones ejus, quia commota est.

Heile iro muotes chnisteda, uuanda sie *ad penitentiam (ze riuuuo)* iruueget sint. *Troste sie mit indulgentia (ablaze.)*

5. *Ostendisti populo tuo dura.*

Hertiu *unde arbeitsamiu* ougtost du dinemo liute *in persecutione (an dero ahtungo.)*

Potasti nos vino compunctionis.

Trangost unsih mit demo uuine gestungedo.

Uuaz ist der uuin?

6. *Dedisti metuentibus te significationem.*

Daz du zeichendost dien dih furhtenten *an dien eoten dero ahtungo.*

Ut fugiant à facie arcus.

Daz sie fliehen fore demo bogen der die *sundigen schiuzet. An demo bogen uuirt diu seneuua so filo mer zuogezogen so filo man drator sciezen uuile, Got fristet ouh judicium (urteilida) daz iz deste handegora si.*

7. *Ut liberentur dilecti tui.*

Daz dine truta irloset uuerden.

Daz sie den bogen fliehendo irloset uuerden, dar umbe gescehent in hier aspera.

Salvum me fac dextera tua.

Mit dinero zesuuun gehalt mih.

Sid ih uuerltlicha noth haben sule.

Et exaudi me.

Unde gehore mih,

uuanda dir uuerdera ist diu beta dero himeliscon guote danne dero irdiscon.

8. *Deus locutus est in sancto suo.*

Got *fater* sprah an sinemo heiligin *suna Christo, daz so faren sol.*

Lætabor.

Des pin ih *sin liut* fro.

Et dividam sicimam [Sichimam]

i. humeros.

Unde sceido die ahsela, die onus Domini (Gotes purdi) tragent in misselichero distributione Spiritus Sancti (spendo des heiligen geistis.) Idola uuurden begraben fone Jacob in Sicima, dannan bezeichenet diu stat gentes (diete) die sid iro humeros (hahsele) pitten ad onus christianæ devotionis (ze dere burdi Christianro gedulte.)

Et convallem tabernaculorum

i. e. gentem iudeorum.

Dimetiar.

Unde daz ketubele dero herebirgon,

dar Jacob sinin scaf stalta gemizzo ih *mir in teil. Ih uuirdo gesaminot ex iudeis & gentibus (fone iudon unde dietin.)*

9. *Meus est Galaad,*

hoc est acervus testimonii (peol urchundis.) Multitudo (mannegi) martyrum ist min, fone in bin ih ouh kesaminot.

Ad Psalmum LIX.

Hebr. LX.

v. 1.

INscriptio præsertim in Latino idiomate variis lectionibus exposita est, atque apud autorem nostrum sine dubio est corrupta. Inprimis nomen *Moab* aliter *Joab* legitur: atque ab autore nostro exponitur, *Inimicus.* Sicut & apud S. August. utrumque habetur, & *Moab* & *Joab*, atque exponitur *Inimicus.* S. Hieronymus de Nominibus Ebraicis e 1. lib. Regum, habet: *Joab, inimicus, vel, est pater.* Certe quidquid sit de significatione vocis, *Joab* verior lectio est.

v. 2.

Gagen XII. Winden &c.) i. e. omnes terræ incolæ. Vide Glossar. voc. *Wint.*

Et meus est Manases,

hoc est oblitus (agez.) Mir gescihet nob minero persecutionis oblivio (abto agez) so ih in pace (in fride) muoz puen.

Et Effraim i. e. fructificatio.

Fortitudo capitis mei.

Unde mines houbetes ſtarchi iſt min uuuocherunga.

Mors Christi (Christis tot) ist min multiplicatio (mannigfalti.) Mortui granum frumenti multum fructum affert. (Des toten chornes cherno pringet filo uuuochers.)

10. *Juda Rex meus.*

Ih nebo [jebo] dero inscriptioni (Christis obescrifte) Christus ist min chuning.

Moab i. e. gentes.

Olla spei meæ.

Der fone unrehtemo gebileiche chomeno liut, der ist minero gedingi hauen, uuanda er hauen uuorden ist, uuanda er geeitet ist in igne persecutionis (in fiure abtungo) pediu habet er mir irrecchet spem suæ salutis (die gedinge sinero heili) nals consumptionis (fersuendi.)

In Idumeam i. terrenam.

Extendam calciamentum meum.

Job ze dien die terrenam vitam (irdiscen lib) uobent ferreccho ih minen ſcuoh.

Ih sendo dara calciatos pedes (kescuohto fuozze) in præparatione Evangelii pacis (ze fureuuarno dero predigo fridis.)

Mihi allophili subditi sunt.

Fremede betont mih *ebit Christus: Qui mecum sunt regnaturi (die sament mir ne suln richeson.)*

11. *Quis deducet me in civitatem circumstantiæ? [munitam.]*

i. inter gentes, quæ circumfusæ sunt uni genti Judeorum.

Uuer geleitet *mine prædicatores* ze allen dieten geſezzenen al umbe *judeos? Uuer? ana Got?* Psal. 58. 15.

Quis deducet me usque in idumeam?

Uuer getuot mih ioh dien ze uuizzene, qui de me nolunt proficere? (die min nieht ne uuellen gebezzerot uuerden.)

12. *Nonne tu Deus qui repulisti nos?*

Ne tuoſt du iz du unſih dana ſtiezze,

fone demo alten irreden? Also dar fore der Psalmus chad?

Et non egredieris i. non apparebis.

In virtutibus nostris.

Du ne ougeſt dih nieht in unſerro chreſte,

so du tate bi Moyse, unde iesu nave, unde David, do gentes adversariæ (uuideruuartige diete) sih uns iruuerren ne mahton. Innuert lerest du unsih, innuert sterchest du unsih. Uuoltin uuir uehten, der uuig uuare pro præsenti vita (pi deu gegenuuartigin lib) nals pro futura (pi den chumftigen.)

Da nobis auxilium de tribulatione.

Deſtemerun helfa duo uns dero arbeite.

Daz man unsih uuanet uuesen dinhalb helfelose.

Et [quia] vana salus hominis

kib uns auxilium (folleist.) kib uns salutem (heili) innuert, kib uns sia, diu uzuuertigu mennisceu heili ist uppig.

13. *In Deo faciemus virtutem.*

Et non in gladio. An Gote sceinen uuir virtutem patientiæ (chraft kedulte) nals repugnantiæ (uuiderbrubte.)

Et ipse ad nihilum deducet tribulantes nos.

Unde bringet er ze niehte die unſih arbeitent.

Also nu scinet, uuar sint sie.

Pſalmus LX.

Hebr. LXI.

In finem.

1. *IN hymnis ipsi David.*

An Christum sihet diser salmo, gesungener in lobe selbemo Davidi, selbemo Christo.

2. *Exaudi Deus deprecationem meam, intende orationi meæ.*

Kehore Got mina digi, ſih ze minemo gebete,

duo is uuara. Uuer chit daz? Fidelis populus (der Christane liut.)

3. *A finibus terræ ad te clamavi.*

Ih hareta ze dir fone enden dero uuerlte,

unz dara din possessio (eigin) gat. In allentsit deru uuerlte ist Sancta Ecclesia gebreitet, dannan haret sie, dannan ferrim sia.

Dum angeretur cor meum.

Danne min herza geduuenget uuurde *fone temptationibus carnis (pechorungon des lichamin.)*

In petra exaltasti me.

Uſen demo ſteine irhohtoſt du mih.

Hoher stein unde fester bist du, ufen demo statost du mih, sih, daz mih angor temptationis & persecutionis (diu uot pechorungo unde abtungo) ne iruuelle.

4. *Deduxisti me, quia factus es spes mea.*

Du bist min dux (leito) du leitoſt mih, *daz ih dir folgee ze andermo libe,* uuanda du min gedingi biſt,

unde ih ander ne gereu ze geuuunnene.

Turris fortitudinis à facie inimici.

Starch turre biſt du mir fore demo fiende *der ze dir fluht habet, demo ne gemag er.*

5. *Inquilinus ero [inhabitabo] in tabernaculo tuo in sæcula.*

i. in finem sæculi. Seledare bin ih din liut in dinero Ecclesia unz an ende dirro uuerlte.

Protegar in velamento alarum tuarum.

Peſcirmet uuirdo ih in dero heli dinero fettacho *fore angore temptationum (der uote pechorungon.)*

6. *Quoniam tu Deus [meus] exaudisti orationem meam.*

Fone

Fone din uuerde ih pescirmet, uuanda du gehortost min gebet,

se ofto ih chad: Exaudi deprecationem meam (kebore min gebet.)

Dedisti hæreditatem timentibus nomen tuum.

Erbe habest du gegeben dien die dih furhtent.

In himele ist daz erbe.

7. *Dies super dies Regis.*

Ein tag ist in æternitate (in dero euuigheite des chuninges Christi, zuo disen, die er hier irleita.)

Adicies [*al. hic colon est*] *annos ejus usque in diem generationis f. hujus*

& generationis f. futuræ.

Du *fater* gehuffost imo siniu iar unz an den tag dirro geburte *ioh enero, in beiden richesot er.*

8. *Permanebit* [*al. permanet*] *in æternum in conspespectu Dei.*

Er uueret iemer fore sinemo fater.

Alde fore imo uueret iemer populus fidelis (Christane liut)

Misericordiam & veritatem quis requiret ei [*ejus*] *?*

Uuer lirnet imo gnada unde uuarheit?

Kenuoge lirnent sie an dien buochen, unde ne sceinent sie nieht tuondo nube lerendo. Die lirnent sie in selben nals Gote. Alda iz chit. Uuer forderot dar in enero uuerlte ze sceinenne gnada, da ire nieman durftig ne ist. Alde uuarheit, dar iro nieman ne irrot?

9. *Sic psalmum dicam nomini tuo in seculum seculi, ut* [*al. &*] *reddam vota mea de die in diem.*

So muoze ih psalmum singen in euua, daz ih hinnan fone disemo tage uueree mine intheizza unz ze *enemo* tage.

Psalmus

Ad Psalmum LX.
Hebr. LXI.

Psalmus eucharisticus in Natalis Davidici celebrationem, & cujusque veri Christiani.

Captatio benevolentiæ.

EXaudi Deus vocem meam clamantem, adverte ad preces meas eucharisticas.

A fine terræ infimo ad te clamavi, [per juventutem meam,] cum anxiaretur cor meum, ob persecutiones hostium, tum publicorum tum privatorum, antequam adeptus Regnum fui: aut particeps regalis sacerdotii factus.

Gratiæ pro exauditione.

Atque exaudisti me, & in petram altam duxisti me. Nam extitisti perfugium mihi, Turris fortis a facie inimici mei.

Preces pro continuatione.

Commorer in Tentorio tuo in secula post mortem corporis: & interes habeam receptum in latebra alarum tuarum.

Repetitio Gratiarum pro Natali reduce.

Quia tu o Deus exaudisti vota mea: dedisti hereditatem timentibus nomen tuum. Dies super dies vitæ Regis & Regalis sacerdotii participis, addis: anni ejus sunt ut ætas & ætas: ex pueritia in juventam: ex hac in senium.

Precum repetitio.

Sedeat in seculum in conspectu DEI Rex, aut regalis Sacerdos. Misericordia & veritas quam arcte custodiunt ipsum. Misericordis, quia non attendit DEUS merita nostra, sed bonitatem suam, ut peccata nobis omnia remittat, & vitam æternam largiatur. S. Augustinus hic: Veritas, quia non fallit reddere quæ promisit.

Sponsio.

Sic psallam nomini Tuo in seculum seculi, ut reddam vota mea, tum generatim tum speciatim debita, de die in diem.

Psalmus LXI.
Hebr. LXII.
In finem.

1. *PRo Idithun Psalmus ipsi David.*

An daz ende *fiebet diser* Salmo, fure *transilientem* (uberstricchenten) *gesungener*, selbemo Davidi,

selbemo Christo, uuer ist er transiliens (der aberspringento) fure den diser salmo gesungen uuirdet? Alle saculares, die er obenan uuider uber sebende, gerno uf zuo imo gezieben uuile mit disemo sange, daz sie sament imo terrena (irdisca) ferseben. Er ist obe anderen, obe imo ist anderer, demo singet er sus.

2. *Nonne Deo subjecta erit anima mea?*

Ne bin ih Gote undertan,

ih iuuuer oberoro, ae sulent ir so samo sin?

Ab ipso enim salutare meum.

Mit rebte uuanda fone imo *ist bara in uuerlt kesendet Christus* min haltare.

3. *Et enim ipse est Deus meus & salutaris meus, susceptor meus.*

Er itz *ze oaare* min Got, unde der mih haltet, unde inphahet.

Non movebor amplius.

So er mih inphabet, so ne uuirdo ih furder *ze unrebte* iruueget.

Sid daz so ist.

4. *Quousque apponitis [irruitis in] super hominem.*

Uuieo lango sezzent ir danne uber deheinen *so geuestenoten, obprobria (itenuizza) & calumnias (unde leidferouizza.)*

Interficitis universos [universi vos.]

Uuieo lango slahent ir alle so geuestenote,

die ir nah iu beeberen ae mugent?

Tanquam parieti inclinato & maceriæ depulsæ?

Dia nuanent ir iuh mugen in tuon,

samo so haltentero uuende, unde nider geduohtemo zune *die doh fielin ane stoz?*

Daz tolen ih fone iu paganis (beidin.) Andere uuaren die daz ne taten.

5. *Veruntamen honorem [pretium] meum cogitaverunt repellere.*

Aber doh mina era uuolton sie geirren.

Heretici (unrebtero geloubo) unde falsi (lukke) Christiani uuaren, dien uuidere, die mih sincera fide (mit lutero geloubo) beton uuolton.

Cucurri in siti.

Ih liuf nah *in* in durste,

ih kereta iro. Sie ne gereton min.

Ore suo benedicebant & corde suo maledicebant.

Corpus meum (min uuizzot) & sanguinem meum aazzen sie, benigna mente (mit kuotuuilligemo muote) ne uuaren sie.

6. *Veruntamen Deo subjicietur [subjecta est] anima mea.*

Aber doh *ebit iditun (sprangare)* Gote uuirt undertan min sela.

Persecutio (abtunga) ae genimet mir iz.

Quoniam ab ipso patientia mea.

Uuanda fone imo ist mir gelazzen solih gedult.

Ane Got ne mahti daz mennisco irliden.

7. *Quia ipse est Deus meus.*

Uuanda er ist min Got,

fone diu ladot er mih hier zuo imo.

Et salutaris meus.

Unde min haltare.

Bediu gerebthaftot er mih hier, so haltet er mih.

Susceptor meus.

Min inphangare.

Bediu geguollichot er mih, hina in anderro uuerlte.

Non emigrabo.

Uz ne faro ih,

so in sin hus inphangen uuirdo, furder bin ih dar.

8. *In DEO salutare meum & gloria mea.*

An Gote ist min heilhafti unde min guollichi.

An in imo bin ih nieht ein Saluus (kehalten) nube ouh gloriosus (kuollih.) Daz keuuinno ih dar, ubi justi fulgebunt quasi sol in regno Patris sui (dar die rebten scinent also sunna in iro fater riche) uuar ist imnan des min trost?

Deus auxilii mei.

Daz ist Got, der mir hilfet *under allen uuerlt noten.*

Et spes mea in Deo.

Unde min gedingi ist an imo.

unz mir beidiu choment salus & gloria (beili ioh kuollichi.)

9. *Sperate in eum omne concilium plebis [congregatio populi.]*

Ze imo fersehent iuh alliu liut manigi,

an imo ne uuerdent ir betrogen.

Effundite coram illo corda vestra.

Kiezzent iuuueriu herzen uz fore imo *fergondo, iebendo, uueinondo.*

Daz ir so uzkiezzent, daz ae ferliesent ir.

Deus adjutor noster est [in æternum al. sela.]

Uuanda Got ist unser helfare,

anderer ne ist so stargh.

10. *Veruntamen vani filii hominum.*

Aber doh uppige sint menniscon sune.

Uuellent ir iuh ze in ferseben, danne gesebent ir sie lose. Got ist aber tugedig.

Mendaces filii hominum in stateris.

Lukke

AD PSALMUM LXI.
Hebr. LXII.

vers. 1.

IDithun,) Hieron. de Nomin. Hebr. in Psalterio: *Idithum, transsiliens eos, sive saliens eos.*

Ad

Lukke ſint menniſcon chint, an dien uuagon.

Sie habent truge uuaga allermeiſt daz ſie ſih ſelben unrehto uuegent ſih abtonde rehte, danne ſie ſo ne ſint.

Ut decipiant ipſi de vanitate in id ipſum i. in unum.

Daz ſie fone uppigi triegen in eina uuis.

Uuanda ſie alle fone vanitate (uppigi) nement, daz iro triegen, pediu triegent ſie in eina uuis.

11. *Nolite ſperare in iniquitate.*

Lazzent ſin iuuuer gedingen an daz unreht.

Ne ferſehent iuh dara zuo daz ir mit fraude (chrize) alde mit dolo (bisuuiche) ieht keuuinnent, ze Gote ferſehent iuh ſament mir tranſiliente (uberſcreccbare.)

Et in rapina ne concupiſcatis.

Unde in zocchonne ne geroent ieht *ze gewunnenne, doh ir arm ſint, doh is iu durft ſi.*

Divitiæ ſi affluant.

Ube iuh aber richtuoma zuo geſtungene ſin.

Nolite cor apponere.

So ne lazzent iuuuer herza an in ſin,

noh ſalig ne uuanent ir iuh dannan ſin.

12. *Semel locutus eſt Deus.*

An Chriſto ſprah der fater eineſt, unde hiez al ſament uuerden, daz dir iſt. Sament hiez ir uuerden in æternitate (in dero euuigheite) diu einzen chamen in tempore (inzite.)

Duo hæc audivi.

Diſin zuei gehorta ih *tranſiliens (uberſpringo.)*

Quia poteſtas Dei eſt & tibi Domine miſericordia.

Uuanda Gotes iſt diu maht, unde dir truhten haftet diu gnada.

Diu zuei ſceineſt du, uuieo mahtig unde uuieo gnadig du ſiſt.

Quia tu reddes unicuique ſecundum opera ejus.

Uuanda du lonoſt ieglichemo nah ſinen uuerchen,

mahtiger an ubelen, gnadiger an guoten.

Pſalmus LXII.

Hebr. LXIII.

v. 1. Pſalmus David cum eſſet in deſerto Idumææ.

DO David uuas in demo einote Idumee, do uuas diſer ſalmo ſin ſang. Hier in uuerlte iſt daz einote ſancta Eccleſia. Hier iſt ſie durfteg, Turſtegiu ſinget ſi ſus.

2. *Deus Deus meus ad te [de] luce. i. diluculo vigilo.*

Got Got miner ih uuachen inuotun ze dir *din vota uueccbet mih.*

So mir fone dir taget, unde du mih veritatem (uuarheit) tuoſt peebennen, ſo uuirdo ih uuacher ze dir uuals ze uuerlt kiridon.

Sitivit tibi anima mea.

Dir iſt min ſela durſteg.

Sia langet echert dinero anaſihte.

Quam multipliciter tibi caro mea i. quam multipliciter laborat, tam multipliciter ſitit.

Uuola manigfalto iſt dir durſteg min fleisg, uuanda iz ouh manigfalto geangeſtet uuirdet, umbe cibum (ezen) potum (trinchen) veſtitum (uuat) ſomnum (ſlaf) ſumptum (ſtata) & cætera innumerabilia (unde anderiu unzalahaftiu) umbe diu alliu iz kerot dero reſurrectionis (urſtende.)

In terra deſerta & ſine via & ſine aqua.

Hier in lande daz uuuoſte iſt, unde ana uueg unde ana uuazzer.

Uuelez iſt daz? Diſiu uuerlt. Sia fant Chriſtus uuoſta. So aber er dara incham, do gezugen ſih ze imo die, dien er uueg uuard, unde dien er gab daz uuazzer Spiritus Sancti.

3. *Sic in ſancto apparui tibi, ut viderem virtutem tuam & gloriam tuam.*

In demo ſelben *einote irſcein ih dir* in heiligemo *ſinne, in ſo heiligemo propoſito (rehtis libes meininto)* daz ih dannan geſahe dina tugend, unde dina guollichi,

unde ih dero beidero eminentiam (burlichi) ſtuonde fernemen.

4. *Quoniam melior eſt miſericordia tua ſuper vitas.*

Uuanda din gnada bezzera iſt, danne dia liba ſin alle,

die miſſelicbe in ſelben ircboren habent negotiandi (chouſennis) ruſticandi (puennis) fœnerandi (uuuocheronnis) militandi (chnet uueſennis.) Ein lib iſt echert euuiger, den din gnada gibet, der iſt fore allen.

Labia mea laudabunt te.

Umbe ſolcha gnada lobont dih mine lefsa.

5. *Sic benedicam te in vita mea.*

So lobon ih dih in minemo libe *die ſelbun gnada ana ſebendo, fone dero ih in euuigen habo.*

Et in nomine tuo levabo manus meas.

Unde in dinen namen heuo ih uf mine hende.

Hier in Idumea, hier in einote uuile ih, dia tagalti haben, daz ih mine hende ufheue ze gebete unde ze guoten uuercben.

6. *Sicut adipe & pinguedine repleatur anima mea.*

Alſo mit ſpinde unde mit feizti uuerde irfullet min ſela.

Aller kuotes uuerde ſi hat in enero uuerlte. Alde iz chit, fone ſolchemo gebete, daz ih mit kuoten uuercben ze dir frumo, ehome mir plenitudo (folli) cœleſtis ſapientiæ (himliskis uuiſtuomis.)

Ad Pſalmvm LXII.

Hebr. LXIII.

v. 1.

IDumæam præfert Græca verſio', ſed vitioſa; in deſerto Judææ etiam Johannes baptizavit. *Matth. II. Luc. I.* Heydman. *Paleſtin. c. III, 123.* Fuit autem in hoc deſerto David, quum Abigail ipſi occurreret. *1. Sam. XXII, 5.* & c. XXV.

v. 6.

Et labia exultationis) verior lectio hodierna: *Et labiis exult. laudabit os meum.* Hæc enim Hebreæ veritati convenit, variatio autem iſta provenit ex variante lectione Græci textus, ubi pro τὸ ῥῆμά μου, ſubſtituerunt τὸ ὄνομά σου. Senſus tamen idem.

Et labia [labiis ex. laudabit os meum] exultationis laudabunt nomen tuum.

Unde dara nah lobont dinen namen die lefsa minero frouui. Su tempus orationis (zit kebetis) fergat su chumet tempus laudationis (zit lobis) in enemo libe. Su ist des einotes laba, so ist des durstes laba, su ist dia freuui chomen.

7. *Si memoratus [si memor fui Brev. Lugd. Sic m.] sum tui super stratum meum, in diluculis meditabor in te, quia factus es adjutor meus.*

Ube ih din irhugeta in rauuon so gedencho ih dannan din ouh in ouhtun, uuanda du mir tate helfa.

Humilitas in prosperis (mezmuoti in framspuote) ketuot mih ze dero uohtun hugen, daz chit ze uuerche, uuanda inuohtun ist uuerches zit. Der Gotes ne irgizzet in framspuote, der ne irgizzet sin in nebeinero tate, demu hilfet er oub daz in is ne irdriezze.

8. *Et in velamento pennarum [alarum] tuarum exultabo.*

Sub umbra alarum tuarum protege me. Under dinero uettacho scatue scirme mih, daz mih milnus (der uuio) ne irzucche. Chraftelosen uueist du mih, fore demo fiende scirme mih.

9. *Adglutinata est [adhæsit] anima mea post te.*

Hinder dir chlebet dir zuo min sela.

Nals fore dir noh ineben dir, nube nah dir. Uuieo gesciehet demo der fure Christum uuile? Also Petro gescah, do er in nuolta uuenden sinero passionis, mit disen uuorten: Absit a te Domine, propitius estu tibi (daz sie fone dir herro, kenada dir selbemo. Unde er imo antuuurta: Redi post me Satanas, non enim sapis, quæ DEI sunt, sed quæ hominum sunt (far hinder mih uuidersacho, du ne uueist uuaz Got ist, du uueist echirt uuaz mennescon dinch ist.) Uuanda er sinen rat uuanda gan fure Gotes rat, pediu irrafsta er in. Matth. 16, 22.

Me suscepit dextera tua.

Mih inphieng *Christus* din zesuua *zebescirmenne under sinen alis (fettachen.)*

10. *Ipsi vero in vanum quæsierunt animam meam.*

Aber sie suohton in gemeitun mina sela *mines houbtes sela Christi non ad credendum in eam (nals an in zegeloubenne) sed ad persequendum eam (sunder siu ze abtenne.) Vuelee taten daz? Inimici Judei (die siginda die indin.)*

Introibunt in inferiora terræ.

Ferro in dia erda farent sie.

i. in terrenas cupiditates (in dirro erdo geluste) umbe die erda sorgendo chaden sie. Ne forte veniant Romani & tollant nostrum locum Joh. 11, 48. *& gentem (nie Romare ne chomen unde unsih pestozzen landis unde liutu) Uuieo do? Also iz chit: Quod timet impius, veniet super eum (des der argo furhtet daz pegatot in.)* Prov. 10, 24. *Christum sluogen sie, iro terram zehehabenne, uuanda sie Christum slungen, hediu ferluren sie gentem & terram (liute ioh land.)*

11. *Tradentur in manus gladii.*

Sie uuerdent irslagen.

Partes vulpium erunt.

Fuhsen uuerdent sie ze teile.

fuhsen die in erdu lucher habent, uuerdent sie gelih. Alde Romani Reges (Rom chuninga) heizzent. Vulpes & lupi (fuhse) also Herodem Christus namda. Alde iro occisa cadavera (irslagenin auueisin) frezent vulpes & lupi (fuhse unde uuolua.)

Rex vero lætabitur in Deo.

Aber *Christus uuarer* chuning *den sie uuandon irslagon haben*, der freuuet sih an Gote *fater redemtionis humanæ (mennischin irlosida) ze sinero zesuuun.*

Laudabuntur omnes qui jurant in eo.

i. qui vovent in ipso & reddent.

Alle die uuerdent kelobet, die imo intheizza tuont, *unde uuerent.*

Quoniam oppilatum [obstructum] est os loquentium iniqua.

Uuanda unrehtero munt ist peuuorfen *judæorum & persecutorum (unde abtaro.) Leo de tribu Juda (Louuuo fone Judon chunne) habet den sigo, er habet sie gesueiget.*

Psalmus LXIII.

Hebr. LXIV.

v. 1. *In finem Psalmus David.*

2. *EXaudi Deus orationem meam dum tribulor: [cum deprecor.]*

Kehore Got min gebet, danne ih kemulet uuerde *in persecutione (in abtungu.) Daz ist vox corporis Christi (stimma Christis lichamin.)*

A timore inimici erue [eripe] animam meam.

Fone des fiendes forhton lose mina sela.

Nieo mir so ne gescehe, su dien gescah, die fone forhton Christi ferlougendon, unde sie absorbti (ferslundin) uuurden, daz chit irn fienden gelih uuurden. Uuanda sie in iro corpus trajecti (lichamen ferslundin) uuurden.

3. *Protexisti me a multitudine operantium iniquitatem.*

Du scirmdost mir fore dero manigi dero unreht tuonton *judeorum.*

Daz ist vox capitis (stimma des houbtis.) Divinitas (i. Goteheit) scirmta imo, daz imo nieman ne zuhta sina sela, nube er selbo liez sia gerno, unde frumeta sia dara er uuolta.

4. *Quia ut gladium linguas suas exacuerunt.*

Uuanda sie iro zunga uuazton also suert.

Mit dien zungon slugen sie in, do sie chaden Crucifige crucifige eum. (chriuzege chriuzege in) Du scein uuieo uuasse sie uuaren.

Intenderunt arcum rem amaram.

Pogen spienen sie.

Daz chit rihton imo tougene fara, ilton in mit sinemo discipulo (iungeriu) ferraten, daz eiuera ding *peuuurben sie.*

Ut sagittent immaculatum in occultis.

Uuara zuo spienen sie in?

Daz sie *agnum immaculatum* (ungeflecchot *lamp*) scuzzin.

Nes uuas daz res amara? einer ding?

Repente sagittabunt eum & non timebunt.

Kahes sciezzent sie in, unde daz ne furhtent sie.

Kahes uuandon sie. Aber uuieo gahes mahta iz demo sin, der allin ding fore ueiz?

6. *Firma-*

6. *Firmaverunt ſibi ſermonem malignum [nequam.]*

Uuanda ſie in ne forhton, bediu feſtenoton ſie in ſelben *ze freiſun* daz arguuilliga uuort:

Reus eſt mortis, crucifige, crucifige eum (er
iſt ſculdig todis, negile in an chriuze.) Do Joh. 19.7.
aber Pilatus imo forhta, ſus in ſelben, aber do malignum ſermonem (ubeluuillig uuort) na (nam.)
Uuieo chaden ſie: Sanguis ejus ſuper nos Matth. 27.25.
& ſuper filios noſtros (ſin bluot chome uffen unſih unde uffen unſeriu chint.)

Diſpoſuerunt ut abſconderent laqueos, [muſcipulas] dixerunt quis videbit eos?

Sie beneimdon, daz ſie iro ſtricche ferburgin,

unde ſie nieman ne bechnati:

Sie chaden uuer geſiehet ſie?

Samo der ſie ne uuiſſi der al uueiz.

7. *Perſcrutati ſunt iniquitates, defecerunt ſcrutantes ſcrutationes [ſcrutinio] i. defecerunt verſantes & exquirentes acerba & acuta conſilia: Sie durhſcrodeton daz unreht, ſcrod ſcrodende irlagen ſie. Chleinen rat binderſtando irlagen ſie. Uuanda daz uueſen ne mahta, daz ſie iz rietin, unde doh unſculdig uuarin. Diu chleini uuas ſus ketan. Non tradatur per nos, ſed per diſcipulum ſuum. Non occidatur per nos, ſed a judice. Totum nos faciamus & nihil feciſſe videamur. (er ne uuerde ferratin mit uns, nube mit ſinemo iungeren, er ne uuerde fone uns irslagen, ſunder fone urteildare, tuoien uuir iz allez, unde nieman ferſtandis.)*

8. *Accedet homo ad cor altum & exaltabitur Deus.*

i. e. Accedet homo in corde alto & in potentia majeſtatis ſua exaltabitur Deus. Uuaz tuot dara nah Chriſtus homo? (Chriſt menniſco) zuogat er, *lazet ſih chriuzegon*, unde ſin tougen herza *birget dia Gotebeit, unde ſo der menniſco irslagen uuirt,*

danne uuirt Got irhohet,

danne ouget er ſih.

Sagittæ infantium [parvulorum] factæ ſunt plagæ eorum.

Iro ſtrala uuurden chindo ſtrala,

diu uzer ſtengelen iro ſcoz machont. Nieht mer ne mahton ſie.

9. *Et infirmatæ ſunt contra eos linguæ eorum.*

Unde ſich uuurden uuider in iro zunga.

Sie irlugen daz ſie chaden: Deſcendat de Matth. 27. 42
cruce & credimus ei. (er ſtige aba,
ſo gelouben uuir an in.) Ziu ne taten ſie daz, do in milites (chnehta) ſageton, daz er irſtanden uuas? Ne uuas merora reſurgere de ſepulcro, quam deſcendere de cruce (irſtan uzzer grabe, danne ſtigen aba chriuze.) Ne uuaren iro zunga do ſieh uuider in, do ſie chaden: Damus vobis pecu- Matth. 28. 13.
niam, & dicite, quia vobis dormientibus venerunt diſcipuli ejus & abſtulerunt eum (uuir mietin iuch, chedint, daz ſine iungerin in ferſtalin iu ſlaffenden.) Ne uuaren ſie do irlegen in iro ſcrutationibus? (ſcrodungon) Ne uuas do evacuatum (keuppot) al daz ſie abtoton?

10. *Conturbati ſunt omnes, qui videbant eos.*

ſ. Defeciſſe in ſcrutationibus conſiliorum.

Do uuurden getruobet alle *andere judei,* die *principibus (deen heriſten) ſacerdotum (biſcuoffen) & ſenioribus (unde dien altiſten)* keſahen, *ſo gebroſten ueſen, unde ſone Chriſti diſcipulis miracula fieri in nomine ejus (iungeron zeichan uuerdin in ſinen namen.)*

Et timuit omnis homo.

Unde forhta imo mannolih.

Der imo ne ſorhta der ne uuas homo (man) er uuas mer inter beſtias reputandus (undir tierin ze zellinne.)
Do chaden die irchomenen ze Petro Actor. 2. 37.
unde ze anderen Apoſtolis (poton.)
Quid faciemus viri fratres? (uuaz tougen uuir is nu bruodera.) Do geborton ſie: Pœnitentiam agite & baptizetur unusquisque (ſezzent iuh in buozza unde toufent iuh alle.)

Et annunciaverunt opera Dei.

So taten ſie chunt Gotes uuerch reſurrectionem (urſtant) unde aſcenſionem (uffart.)

Et facta ejus intellexerunt.

Unde do fernamen ſie ſiniu uuergh,

daz ſiu divina (Gotelib) uuaren.

11. *Lætabitur juſtus in Domino.*

Anauuert freuuit ſih der rehto *an demo irſtandenen herren.*

Et ſperabit in eo.

Unde gedinget er an in *nals in uueritlichen troſt.*

Et laudabuntur omnes recti corde.

Unde uuerdent kelobot alle rehte in iro herzen.

alſo die ſint, dien Gotes uuillo lichet.

Pſalmus

AD PSALMUM LXIII.
Hebr. LXIV.
v. 6.

ABer do ubeluuillig uuort nam) ita emendandum cenſeo pro *na*, voce nihili. Nam autem a Nemen, vernehmen, percipere.

Pfalmus LXIV.
Hebr. LXV.

v. 1. In finem Pfalmus David.

Canticum Jeremiæ & Ezechiel ex [de al. & populi] populo transmigrationis cum inciperent exire [quando incipiebant proficifci.]

Diu uuort habent difa conftructionem (lefa ribti.) Io fioem pfalmus David de popolo transmigrationis prophetiam Jeremiæ & Ezechiel, cum inciperent exire. An Chriftum fiebet Davidis falmo, der fin frofang ift. Kefongenez fone demo geelleodoten liute, daz elleode imo gefcebeo ouas nah deru prophetia (fore fago) Jeremiæ unde Ezechielis. Uuanne fang er iz? Do er in prophetico Spirito (in forefiftigemo keifte) gefab, daz fie dana begondio faren. Dar feben uuieo Paulus chad: Hæc autem in figuru cootiogebant illis (diz pefcab in ze forebilde.) 1.Cor. 10, 6.
In uoferen ziten fint die in captivitate (in ellendi) die in cupiditate (in gluftatin) fint, die aber dannan beginnent faren ad caritatem (ze minnon) dero meodit David, dieu fioget er diz frofang.

2. *Te decet ymnus Deus in Syon.*

Daz ift vox exeuntium de captivitate (ftimma dero farinton uzzer ellende.)

Dir Got keziemet lobefang in Syon *in boouarto nals in Babiloona (fcantpurch.) Die iro fpem (zuoferfibt) habent in Syon, die fingent in Syoo, die fingent in fpeculatione (in ouarto.)*

Et tibi reddetur votum in Jerufalem.

Unde antheiz uuirt dir geleiftet in Jerufalem *(in frideouarto) Der fib hier geeinot ouefen Gote boftia oiua (lebenda opher) der oort iz follecblichor in Jerufalem cœlefti (io dero bimilsbon fridoouardo) Dar ouirt er bolocauftum, daz chit totum incenfum (al brand upher) omne mortale (al totbeit) omne corruptibile (al uuardoiffe) uuirt dar an imo confumptum divino igne (ferfuendit mit Gutes fiure.)*

3. *Exaudi orationem meam ad te omnis caro veniet,*

hoc eft ex omni genere carnis.

Kehore min gebet, ze dir chumet allero slahto mennifco.

Ex omni natione (fooe al slabto liute) ex omni conditione (fone allemo liutrifte) chomeot die, die dar bolocauftum (al ferbrennopher) uoerdeot.

4. *Verba iniquorum prævaluerunt fuper nos.*

Ubelero *fordorou lera* ubermegenoton unfih.

Sie leiton unfib ze Jone unde ze Mercurio, fone iro fculden betutoo uuir ligoa & lapides opera manuum oofirarum (bolz unde fteina unfer bantooerch.)

Et impietates noftras tu propitiaberis.

Unde unfera ubeli befuondoft du *facerdos (pifcoof) So du dih pringeft patri facrificium vefpertioum (demo fatir abint upber) fu uuirdet der irredo fergebeo.*

Beatus quem elegifti & affumfifti.

Salig ift der man, den du irueletoft, unde ze dir name.

Habitabit in atriis tuis.

Er buuuet in dinen frit houen.

Iz ift eio mau fidelis populos (Chriftane liut) des caput (baubet) Chriftus ift. Er iruueleta in, er feledot in, er beizet in uuefeo dar er ift.

Replebimur in bonis domus tuæ.

Fol uuerden uuir des kuotes, des in dinemo hus ift.

Uuelicbes? Quod oculus non vidit, nec auris audivit, oec in cor hominis afcendit. (daz ougu oe fab, ora ne burtu, nob in mannis berza ne cham) Alde fu iz buru nab chit. 1.Cor. 2, 9.

6. *Sanctum eft templum tuum admirabile in juftitia.*

Daz din heiliga hus uuunderlih ift in rehte,

dia feti gibeft du uns. Saldon uuirt der irfullet der fib dir machot fanctum templum (heilig bus) admirabile in juftitia (uuunderhaft io rehte.)

Exaudi nos Deus falutaris nofter.

Unfer haltare gehore unfih.

Spes omnium finium terræ & in mari longe.

Troft allero endo dero erdo, troft *deru uzzeroften, famo fo deru inneroften, troft* hina ferro in demo mere gefezzenero,

under mitten dieo ooerltkireo, die ferru fone dir fint, uuanda fie mali pifces funt rumpentes retia (ubele fifcu fint precchente de nezza.)

7. *Preparans montes in virtute tua.*

Prædicatores (predigaru) gageo in gareuuende in dinero tugede *nals in iro.*

Circumcinctus potentatu.

Umbefangener mit dinero (*Majeftate*) magenechrefte.)

Alde mit dien umbefangener, dien du potentatum miraculorum (mabt zeicbeoo) gabe dien do alleo communis (kemeine) pift, unde medius (mitteri.)

9. *Qui conturbas fundum maris.*

Du *fooe iru predicatione (predigo)* getruobeft des meres podem, *das cbit, corda infidelium (die berzen dero ongeloubigon) iruuegeft ad perfecutionem (ze ubtungo.)*

Sonum fluctuum ejus quis fufferet?

Uuer irlidet dero uuellono doz?

ana die, dien du gibeft fortitudinem (fterchi) fo du martyribus tate?

9. *Turbabuntur gentes.*

Die heidenen uuerdent in ubelmo *ze erift.*

Et timebunt qui inhabitant fines terræ à fignis tuis.

Unde dara nah furhtent in die ze ende dero uuerlte fizzent, fore dinen zeichenen,

die Apoftoli tuont in dinen nomen.

Exitus

AD PSALMVM LXIV.
Hebr. LXV.

v. 1.

VErba: *Hieremiæ* & fequentia, neque in Græco Alexandrino Codice, neque in veritate Ebraica extant, fed funt adjecta ab aliquo Græco, & recepta in Latinam Ecclefiam, atque Africanam, quum & S. Auguftinus eadem habeat.

Forefiftigemo.) Legendum videtur: *Forefichtigemo*, a prævidendo.

v. 12.

Exitus mane & vespere delectabis.

i. delectabiles facis.

Lustsame uzferte tuost du, *dinen fidelibus (getriuuon)* in morgen unde in abent,

in prosperis & in adversis (in uuolon unde in unuuolon.) Du lerest sie contempnere prospera & non formidare adversa (ferchiesin uuola unde ne furhtin unuuola.)

10. *Visitasti terram & ebriasti eam, multiplicasti ditare eam.*

Dero erdo uuisotost du, *daz chit dero menniscon*, unde irtranctost sie *mit prædicatione veritatis (dero lero uuarbeite.)*

Unde tate sie riche in maniga uuis.

Uuannan cham der ribtuom?

Fluvius Dei repletus est aquis.

Populus Dei (Gotes liut) uuard irfullet Spiritu Sancto (mit Gotes keiste.)

Parasti cibum illorum, quoniam ita est præparatio tua.

Keistlicha fuora garetost du in, uuanda so ist din foregegaruueda,

daz diu fuora fergebeno fone dir si, nals fone iro unrehten.

11. *Sulcos [Rivos] ejus inebria.*

Desselben liutes furche irtrenche.

In duo iro pectora (bruste) mit vomere sermonis Dei (uuagisin Gotis lero) unde fulle sie dara nah Spiritu Sancto.

Multiplica generationes [germina al. genimina] ejus.

Kemanigfalto sine chimen,

daz chit sinen uuuocher, daz sone einen fidelibus (geloubenten) andere fideles (geloubente) chomen, unde sone aber dien andere, unz dia Ecclesia (christenheit) sih kebreite.

In stillicidia [stillicidiis] ejus letabitur, cum exorietur [germinans.]

So er irrinnet, so freuuet er sih dero *truphun, unz er ungestarchet ist andero gelouba, so limphent imo quadam stilicidia de Sacramentis (sumeliche trophen Gotes tougeni) quia non potest capere plenitudinem veritatis (uuanda ir ne mak fernemin die follun dero uuarbeite.)*

12. *Benenedices coronam anni benignitatis tuæ.*

Du gesegenost dia *victoriam* (sigenunft) dero zito,

danne du dia dina guotuuilligi sceinest an iro frebte.

Et campi tui replebuntur ubertate.

Unde justi tui (die rehtin) uuerdent irfullet ubertate tricesimi & sexagesimi & centesimi fructus (dero follan des trizzegostin, unde sehzigostin, unde zebinzegosten uuuochers.

13. *Pinguescent fines [speciosa] deserti.*

So uuerdent feizt *dero tugedo, job die uzzerosten gentes (tiete) die desertum uuaren* (uuuosti) *unz an Christi adventum (chumft.)*

Et exultatione colles accingentur.

Unde umbegurtet uuerdent mit freuui die sih recchent uf ze himele.

14. *Induti sunt arietes ovium s. exultatione.*

Danne sint fro die leiten dero scaffo.

Selben die Apostoli, uuanda sie iro fructum (uuuocher) gesebent unde daz sie ingemeitun ne arbeiton.

Et convalles abundabunt frumento.

Daz chit: Humiles multum fructum ferent (diemuotige pringent micbelen uuuocher.)

Clamabunt, etenim ymnum dicent.

Sie ruofent.

Uuaz ist der ruoft?

Lobesang singent sie Gote.

Psalmus LXV.

Hebr. LXVI.

v. 1. *In finem.*

Canticum psalmi resurrectionis.

An daz ende *siebet* diz frosang des *kebeizenten* psalmi, gemeina *resurrectionem gentibus & judeis* (urstende *tietin iob iudon) uuider dien iudon der sia in selben gebiezzen unde gentibus fersageton.*

2. *Jubilate Deo.*

Uuunne sangont Gote.

Uuelee?

Omnis terra

(alliu erda) *non sola iudea (niebt einin iudea) alliu Ecclesia Catbolica (rebtfolgig christanheit.) Die Catholici (rebtfolgig) ne sint, unde resurrectionem (urstende) fersagent, die mugen ululare (uuolfiscreion) nals jubilare (uuunnisangon.)*

Psallite nomini ejus, date gloriam laudi ejus.

Singent sinemo namen, unde des sanges kuollichi uuendent imo ze lobe *nals in selben.*

3. *Dicite Deo quam terribilia sunt opera tua Domine.*

Chedent imo zuo, uuieo egelih diniu uuerch sint herro.

Also du unsib lertost, do du chade: Ego veni, ut qui non videat, videant, & qui videat cæci fiant (ib cham daz de blinden gesehen, unde gesebente blind uuerden.) Uuelee sint non videntes? (plinde) Joh. 9, 19.

Qui

---

v. 12.

Benedices coronæ:) Sic Græci & Latini distinguunt versus. Contra Hebræus textus Verbum תברך *Thebarech*, benedic, refert ad ỷ. priorem: *Germini ejus benedic.* Nimirum Græci codicibus corruptis usi, nondum ita emendatis per Masoram.

Ad Psalmum LXV.

Hebr. LXVI.

vers. 1.

IN rubricam Græcam & Latinam irrepsit vox ἀναστάσεως, Resurrectionis, præter Ebraicam veritatem, ex glossa cujusdam Græci Interpretis. Legitur etiam in Codice Alexandrino. S. Hieronymus notat: *Per Canticum intelligentia spiritualis intelligitur: per Psalmum, opus resurrectionis: quia iste Psalmus ad resurrectionem Christi pertinet.*

Qui se cæcos cognoscunt (die sih plinde uuizzen.) Uuele videntes (gesehente.) Qui se videntes æstimant (die sih uuanint kesehen.)

In multitudine potentiæ tuæ mentientur tibi inimici tui.

So du tuost unzalahaftiu zeichen, so liugent sie dir.

Dir ze fersihte liugent sie suo: Hæc signa in Beelzebub facit (disiu zeichen tuot er mit coukele.) Luc. 11,15.

4. *Omnis terra adoret te & psallat tibi, psalmum dicat nomini tuo altissime.*

Sid sie ne uuoltin, alliu diu erda bete dih, unde singe dir, dinemo namen du hohesto *singe si, unde Israhelis defectio (zurgang) uuerde gentium introductio (tieto inleita.)*

5. *Venite & videte opera Domini.*

Choment gentes, *fermident judeos mentientes (inden liegente) choment* unde gesehent Gotes uuerch.

Uuelin? Quam terribilis in consiliis super filios hominum.

Uuico egebare sin rat ist uber die mennisceen.

Uuieo judei irblendet sint, gentes irliehtet sint, judei uz sint, gentes (tiete) inne sint.

6. *Qui convertit mare in aridam.*

Der den mere uuendet in durri.

Der dia uuerlt alla, diu er uuaz pitterez uuazzer, soles uuazzeres truccbena getan habet, unde aber durstega suozes uuazzeres.

In flumine pertransibunt pede.

Mit fuozzen uber uuatent sie dia aha.

Uuelee? Dieselben durstegen uffen ros ne sizzent sie, ubermuote ne sint sie, mit fuozzen, daz chit, mit diemuoti sputtin uber die aba dirro mortalitatis (todigi.) Dero abo getrang Christus, also iz chit: De torrente bibit, propterea exaltavit caput. (Fone chlingen tranch er pediu irhobta er sin houbet in chriuze.) Din aba ist mortalitas (todigi.) An dero ferrinneu uuir. Uuir genesen aber darinne, ilendo mit diemuoti ad immortalitatem (ze dero untodigi) unde so uuir dara chomen, uuaz danne? Psal. 109. ult.

Ibi jocundabimur in ipso.

Dar haben uuir dia uuunna an imo.

Uuemo?

7. *Qui dominatur in virtute sua in æternum.*

Der in sinero chrefte iemer herresot.

Daman oub uns chrefte choment, uuir eigene ne haben.

Oculi ejus super gentes respiciunt.

Uber gentes sehent siniu ougen.

Obe in uuachent sie, nieht ein obe judeis. Er ne solta nieht umbe unmanegene so michel precium geben.

Qui amaricant [exasperant] non exaltentur in semetipsis.

Die Got crement an iro *sundon*, die ne uuerdent irhohet, an in selben.

Uuerden diemuote, danne uuerdent sie an Christo irhobet.

8. *Benedicite gentes Deo nostro, & obaudite voci [auditam facite vocem] laudis ejus.*

Nu lobont des Gote ir gentes, unde losent dero stimmo sines lobes, unde gehorent dia gerno,

uals dia stimma iuuueres lobes. Uuer ist der Got?

9. *Qui posuit animam meam in [ad vitam.] vita.*

Der mina sela in libe sazta,

diu er in tode uuas.

Et non dedit in commotionem pedes meos.

Unde in uuaga ne liez er mine fuozze.

Er stata sie an demo libe.

10. *Quoniam probasti nos Deus, ignisti nos sicut ignitum argentum.*

Also dar ana scinet.

Uuanda du besuohtost unsih, (luotost unsih, also man silber tuot.)

Dar uuurden uuir irfurbet, uals fersmelzet.

11. *Induxisti nos in laqueum [Muscipulam.]*

Prahtost unsih in den strich,

dar unsere lichamen bafteton, sela irloset uuurden.

Posuisti tribulationes in dorso nostro, imposuisti homines super capita nostra.

Du luode arbeite ufen unseren rukke.

Uuannan chamen die?

Daz du menniscen saztost *(uualacha de stabulon)* uber unseriu houbet.

Peccato-

---

v. 6.

S. Augustinus: *Certe in aridam conversum est mare, modo sitit aquam dulcem mundus, quia salsa plenus erat.*

v. 11.

Unsere lichamen bafteton.) B. Bruno: *Intrare fecisti martyres in catenas custodiæ, quæ corpus quidem necterent; sed animæ vincula dissolverent.*

v. eod.

Walacha de stabulon:) V. Notas ad Psal. XXI, 19.

v. 12.

Zefaren,) i. zerfaren, dissolvi. S. Augustinus: *Vas quod in igne formatum est, (firmatum) aquam non timet: vas autem si solidatum igne non fuerit, tanquam lutum aqua solvetur.*

v. 13.

In olanga uuis,) i. in integrum modum, sive ex asse, h. e. holocaustum. Vide Glossar. *Alange.*

Nota.

Peccatores lieze du unſer uualten. †

12\. *Tranſivimus per ignem & aquam.*

Uuir haben durhſaren fiur unde uuazzer, *uuir uuurden ſo geeidet in demo fiure, daz uuir nieht ue mahton ze faren in demo uuazzere. Adverſa ſtarbton uuſih, proſpera uueihton unſih.*

Et eduxiſti nos in refrigerium,

undo ſo tuondo brahtoſt du unſih in dia chuli *dero euuigun rauuo, dar ue uueder iſt, ze heiz noh ze chalt, ne uuederiu temptatio (irſuochunga) fiures noh uuazzeres.*

13\. *Introibo in domum tuam in holocauſtis.*

In ferbrennendo gan ih in din hus.

dar divinus ignis (Gotelih fiur) ferbrennet carnis corruptionem (fleiſcis uuartſala) animæ impuritatem (ſelo unſubri.) Dar uuirdo ih ze opbere in slanga uuis.

14\. *Reddam tibi vota mea.*

Dar leiſto ih dir mine intheizza.

die intheizza euuiges lobes.

Quæ diſtinxerunt labia mea.

Die mine lefsa ieo ſcieden,

uuanda ih ieo teta intheizza dines lobes nals mines, uuanda ih pechnata, me mutabilem (mih uuandalichin) te immutabilem (dih unuuandalichen) me ſine te nihil eſſe (mih ane dih nieht uueſen) te autem non indigere mei (dih min undurſtigen.)

Et locutum eſt os meum in tribulatione mea.

Unde in minero uuerlt uote ſprah min munt.

Uuaz ſprah er?

15\. *Holocauſta medullata offeram tibi.*

Marghaſtiu opher bringo ih dir.

Iu heino minon ih dih. Daz ue tuot aber der, der dien liuten mer lichen uuile danne Gote. ††

Cum incenſu arietum.

Mit rouche, *daz ſint orationes (kebet.) Uues?* dero uuiſon *unde foreleiſon [foreleitou] dero Gotes herto, daz ſint Apoſtoli, die meiſt petont umbe die herta.*

Offeram tibi boves cum hircis.

Pringo dir rinder ſament dien bocchen *prædicatores cum peccatoribus (prediare mit ſundaren. Hirci (poccha) ne uuaren acceptabiles (anphanchlich) ube in ne hulſin die frehte dero boum (rindero.) Iu iſt zuogeſprochen: Facite vobis amicos de mammona iniquitatis, ut cum defeceritis, recipiant vos in æterna tabernacula (tuont iuh friunt fone ſcazze unrehtis, ſo ir ferſuindent, daz ſie iuh inphahen in euuiga ſelida. Alſuslichiu opher habet Gote braht ſancta Eccleſia (Gotes prutſamenunga) dero diſiu vox (ſtimma) iſt in tribulatione ſua (in iro uuerltarbeite.)* Luc. 16, 9.

16\. *Venite, audite & narrabo omnes qui timetis Dominum, quanta fecit animæ meæ.*

Choment hara alle Got ſurhtente loſent, unde ih zelo iu, uuaz Got habet ketan minero ſelo.

17\. *Ad ipſum ore meo clamavi,*

daz iſt diz, mit minemo munde hareta iz zeimo.

Sid uuas er min, ſid er gemare begouda ſiu. Der uuas lukke unde fremede, deu mih pagani parentes (heidene forderen) lertou uſiuduon ad ligua & lapides (ze holze unde ſteinin.)

Et exaltavi [exultavi] ſub lingua mea.

Unde ih purligota in tougeno under minero zungun.

In des herzeu geſuasheite. Daz keliez er minero ſelo, daz uuil ih in alleu ruomen.

18\. *Iniquitatem ſi aſpexi in corde meo, non exaudiet Deus.*

Ube ih unrehtes uuara teta in minemo herzen, *unde daz minnota*, ſo ne gehoret Got min gebet.

Propterea exaudivit Deus & intendit voci deprecationis meæ.

Uuanda ih ſo ue teta, bediu gehorta mih Got, unde bediu loſeta er ze dero ſtimmo minero digi.

19\. *Benedictus Deus, qui non amovit deprecationem meam & miſericordiam ſuam à me.*

Kelobot ſi der Got, der mina fleha ſone mir ne ſcied noh ſina gnada.

Do er mih dero fleho ne liez irdriezzen, do uuolta er mir gnaden.

Pſalmus

Nota.

Reperitur in margine Codicis, mi lector, nota, quam ſubjicimus, & quæ non Notkeri eſſe videtur, ſed Monachi ſcriba cujus manu Codex exaratus eſt; Applicat nimirum non ſine indignatione verba pſalmi ad reprehenſionem nonnullorum Ordinis ſui; qui de tonſura & veſte litem cum ſchiſmate fovebant.

† Popooiſcos ſciſmaticos inter Monachos, maxime inter Sancti Gallenſes.

†† Idem mit yprocriſi preitero blattun, uuitero chugelun & millealiis quibus ſciſmatici noſtri irritaverunt Deum in adinventionibus ſuis maxime autem in duobus cœcis, io quibus Diabolus crucem Domini per eos delere conatur ne ea ſicut beoedictus inſtituit Monachi veſtiantur. Nam cœtera eorum abominanda ſi non puras conſcientias pollui timeremus abundantes pandere habueramus. Nam & à crapula Gallis ingenita inchoantes in miſeraoda inopia nos reliquerant.

Psalmus LXVI.

Hebr. LXVII.

v. 1. *Psalmus David.* [*In finem in hymnis PS. Cantici D.*]

2. *DEUS misereatur nostri & benedicat nobis.*
Got knade uns unde segenoe unsih.
Pluviam erudicionis suæ (regin sinero innelungo) gebe er uns.
Illuminet vultum suum super nos.
Dero sunnun analiute irsceinet er super bonos & malos (uber ubele unde guote.)
Sin selbes analiute irsceine er uber unsih,
so, daz uuir iz keseben muozzin. Aldo sus uuirt iz fernomen: Sin bilde daz er uns cab, uuerde an uns irliubtet lumine sapientia (mit liebte uuisbeite.)
Et misereatur nostri.
Unde *an dero irskeinedo* gnadee er uns.
Uuara zuo leitet unsih daz?

3. *Ut cognoscamus in terra viam tuam.*
Daz uuir hier trohten in dirro erdo bechennen *Christum* dinen uueg, *der ze dir leitet.*
In omnibus gentibus salutare tuum.
Unde dinen haltare *denselben Christum bechennen* in allen dieten.

4. *Confiteantur tibi populi Deus, confiteantur tibi populi omnes.*
Uuaz kescebe danne?
So iehen dir Got liute, alle liute iehen dir.
Confiteantur suam iniquitatem (iehen iro unrebtis) gratiam Dei (unde Gotis kenadon.) Se accusent, illum laudent (ruogen sih selben, loben in.)

5. *Lætentur & exultent gentes.*
Dero confessionis (pigihte) freuuen sih tiete, unde sprungezen.
Uuaz freuuet sie?
Quoniam judicas populos in æquitate.
Uuanda nah rehte, *unde nah iro conscientia (geuuizzeda)* irteiles du uber die liute.
Et gentes in terra diriges [*dirigis.*]
Unde *die chrumbelingun ganten* diete gerihtes du in erdo *ze rehtemo uuege.*

6. *Confiteantur tibi populi Deus, confiteantur tibi populi omnes.*

7. *Terra dedit fructum suum.*
Iro uuuocher brahta diu erda.
Uuannan cham der? Ana fone iro confessione (pigihte.) Nah pœnitentia (riuuuo) unde nah confessione (pigihte) chamen bona opera (kuotin uuerch.)

8. *Benedicat nos Deus, Deus noster benedicat nos Deus.*
(pater, filius, Spiritus Sanctus) Sancta Trinitas segenoe unsih. Segen ramet ad multiplicationem (ze machungo manigi) pediu chit iz bara nah:
Et metuant eum omnes fines terræ.
Unde in furhten alliu ende dero erdo.
Diu multiplicatio (manigmachunga) gescehe dannan uz.

Psalmus LXVII.

Hebr. LXVIII.

In finem ipsi David.

1. *PSalmus Cantici.*
In psalmo est sonoritas (in rottun lutun ist scal) in Cantico lætitia (in sange ist frouueda.) Hier sint diu beidiu. Pedin ist daz sang, psalmus cantici (feit scal sang bleichis.) [Sangleichis V. Glossar. S.]

2. *Exurgat Deus & dissipentur inimici ejus.*
Got stande uf unde sine fienda uuerden zeuuorfen.
Daz ist kesceben. Christus ist irstanden, judei sine fienda sint zetriben.
Et fugiant qui oderunt eum a facie ejus.
Unde skihtig sin die in hazzent, fore sinemo anasiune.
So sint sie uberal, dar fideles (Christane) uuerbint an dien Gotes facies (anasiune scinet.)

3. *Sicut deficit fumus deficiant.*
Also rugh zegat so zegangen sie.
De terra viventium (fone erdo dero lebendon) zegant sie in die judicii (an demo suono tage.)
Sicut fluit cera a facie ignis sic pereant peccatores a facie Dei.
Also uuahs smilzet fore demo fiure, so zegangen *judei peccatores* (sundige) *a facie DEI* (fone Gotes anasiune.)

4. *Et justi jocundentur* [*epulentur*] *& exultent in conspectu Dei, & delectentur in lætitia.*
Unde rehte uuerden keuuunnesamot unde freuuen sih fore Gote, unde in freuui uuerden sie gelussamot.
Uuanne? So sie geborent: Venite benedicti Patris mei percipite regnum (chomint bara mines fater geuuichten, babint iu daz bimilriche. Math. 25. 34.

5. Can-

Ad Psalmum LXVI.

Hebr. LXVII.

v. 2.

PLuviam erudicionis suæ.) Ex S. Augustino haustum, qui hic ait: *Prior est in nobis benedictio Domini, & consequens est, ut & nos benedicamus Dominum: Illa pluvia, iste fructus est. Ergo redditur tanquam fructus agricolæ Deo compluenti nos & colenti.* Quomodo autem vox *Erudicionis* huc quadret, non video, nec quid verbi sit *innelungo*, utrumque itaque suspectum, genuinum sensum pariant cultura.

Ad Psalmum LXVII.

Hebr. LXVIII.

v. 1.

SAngbleichis) legendum *sangleichis*, quod chorum cantantium denotat, *Cant. Cant. VII, 1.*

v. 5. Qui

5. *Cantate Deo, psallite nomini ejus.*

Aber ir fideles geloubigen, ir uob hier inin guoten uuerlte bint, singent Gote *in puritate cordis (in reini des herzen.)*

Salmo sangont imo *in operibus bonis (in guoten uuercben.)*

Iter facite ei, qui adscendit super occasum.

Kechenont (kecheront) demo den uueg, der den tod uber steig *resurgendo (irstandito.)*

Dominus nomen est illi.

Herro ist sin namo.

Daz ne uuisson judei. Uuissin sie iz, nunquam Dominum Majestatis crucifixissent (uscmer ne irbeingin sie den herren magenchrefte.)

Et exultate in conspectu ejus.

Unde fro sint fore imo.

Also iz ebit: Quasi tristes, semper autem gaudentes (samo unfrouue unde ieo anamendinte.) 2. Cor. 6, 10.

6. *Turbabuntur.*

Qui? peccatores de quibus prædictum est: Sicut fluit cera a facie ignis, sic pereant peccatores.

A facie ejus.

Cujus ejus? A facie DEI. Qualis Dei?

Patris orphanorum & judicis viduarum.

Sundige uuerdent ferstozen fone sinemo anasiune, der uueison fater ist, unde uuituon rihtet.

7. *Deus in loco sancto suo.*

An dien ist Got, in heiligero sinero stete.

Deus inhabitare facit unius modi, vel unius moris i. unanimes in domo.

Got tuot sie buen einmuotigo in sinemo hus.

Daz sint iro herzen daz Grecus habet trope, [τρόπους] daz bezeichenet pcdiu, morem & modum. Nob er ne habet, qui inhabitare facit, nube echert habitare facit. (V. August. h.)

Qui educit compeditos in fortitudine.

Der die haftenten *in dien fundon* nimet uzzer dien haften, in sinero starchi.

Similiter amaricantes [eos qui exasperant] i. provocantes, qui habitant in sepulcris.

Samo uuola die *nob uuirserin sint, uuanda sie Got* crement, *die in iro sundon iob pegraben sint, allero manno ferstanosten, iob die ingrebet er, unde tuot sie leben in fortitudine sua (an sinero starchi.)*

8. *Deus cum egredieris coram populo tuo.*

Daz tuost du Got, so du uzkast fore dinemo liute.

Uuanne ist daz. So du sie tuost fernemen diniu uuergh so getaniu, so diu sint, daz du sie tuost unanimes habitare in domo (einmuotige puuuen in dinemo bus.) Educens compeditos in fortitudine, similiter amaricantes, qui habitant in sepulcris (zi uzzer hafte fundon sie uennende [nerrende] mit starchi, samo uuola die Got reizzara, die in iro sundon begrabin sint.)

9. *Cum transieris in deserto terra mota est.*

Do du fuore *unde gebredigot uuurde inter gentes (undir dieten) do uuurden terreni homines (irdiske mennisken) iruueget ad pœnitentiam (ze riuuuo.)*

Et enim cœli distillaverunt.

Daz uuas sune diu,

uuanda in himela regenoton,

Apostolorum doctrina (lera) uuas in chomen. Uuannan gesantiu?

A facie Dei Israel.

Fone demo Gote Israhelis,

der sic uzfrumpta repletus (irfultu) Spiritu Sancto.

Mons [al. abest.] *Syna a facie Dei Israel.*

Cœli (himila) regenoton, montes (perga) regenoton. Die cœli sint, die sint oub montes. Under dien uuas mons Syna, an demo Paulus fernomen uuirt, der regenota so samo a facie Dei Israel (fone Gotes anasiune.)

10. *Pluviam voluntariam segregans Deus hereditati tuæ.*

Uuilligen regen uuare du do sceidende, dinemo erbe,

Uuilligen fone diu, daz er fergebeno cham, nullis precedentibus meritis (nebeinen guottatin forcganten) kesceidenen, uuanda er priscis gentibus (dien forderen liuten) ne cham, novissimis (uns iungesten) uuard er gesparet.

Et infirmata est.

Unde geunchrestigot uuard *daz erbe, uuanda iz pechnata non esse se aliquid per se ipsam (niebt uuesen fone imo selbemo) nube so Paulus ebad; Gratia Dei sum id quod sum. (Gotis kenadon bin ib daz ib pin.)* 1. Cor. 15, 10.

Tu vero perfecisti eam.

Du berechenotost iz,

also er aber ebad: Nam virtus in infirmitate perficitur. (uuolatate uuerdent in unchrefte follezogin.) 2. Cor. 12, 9.

11. *Anima-*

v. 5.

Qui ascendit super occasum) Ebr. לרכב בערבות *Larocheb baabaraboth.* Quod Græcus reddit: *τῷ ἐπιβεβηκότι ἐπὶ δυσμῶν.* Latinus: *qui adscendit super occasum.* Ebraica veritas: *adscendenti per deserta.* Græcus amplexus est significationem Nominis ערבות *Haraboth,* quam obtinet *Jerem. V, 6.* i. e. vespera. S. Hieronymus per deserta, vel campestris, *durre Heyde,* interpretatus, uti accipitur eadem vox *Jes. XXXIII, 9. Jer. L, 12.* Vetus Versio Alemann. MS. *Der da gat uber die stat da die sunne undergat.* Cæterum Verbum hic *kechenont* suspectum plane est, & videtur legendum *kecheront.* Vide Glossar. in Ch.

v. 7.

Unius moris) Ebraicum: יחידים *Jechidim,* יחיד *Jachid,* unicus, unigenitus, solitarius, a יחד *Jachad,* adunatus est. Græcus de unitate morum accepit, *μονοτρόπους.* S. Hieronymus annotat: *In Hebræo autem habet: Dominus inhabitare facit monachos in domo, i. e. in quibus non cohabitat peccatum.* In Hebraica veritate reddit *Solitarios.* Vetus Versio MS. *Got der machet wonen in eime huse die eins sitten sint.*

In fortitudine.) כושרות *coscharoth,* a כשר *Caschar,* rectum esse: R. Salomo interpretatur recto aut opportuno tempore. Aben Esra *Compedes* exponit, quem malunt recentiores sequi.

v. 9.

Mons) Vox hæc nec in vulgata Latina, nec in Græco nec Ebraico textu extat: Legitur tamen in Latina, qua usus S. Augustinus & Notkerus noster. Altera Versio vetus

11. *Animalia tua habitabunt in ea.*

Diniu ueho buent dar inne.

Sin buent in sancta Ecclesia, diu ist hereditas Domini (Gotes erbe.)

Parasti in tua suavitate egenti Deus.

Zin egenti? Quia infirmata est ut perficiatur.

Demo durftigemo habeft du gegareuuet in dinero fuozzi,

promtam voluntatem (kirigin uuillen) ad faciendum opus bonum (knotin uuerch ze tuonne) non timore sed amore (nals durh forhtun, sunder durh minna.)

12. *Dominus dabit verbum Evangelizantibus virtute multa.*

Truhten kibet *unde zeigot sinen predicatoribus (prediaren)* daz fie fprechen fulen, in michelero chrefte *signorum & miraculorum (zeicheno iob uuundero) sinen animalibus (fiehen) sendet er folichiu cibaria (ezzen) uueler Dominus?*

13. *Rex virtutum dilecti.*

Chuning dero tugedo,

sines truhtes unde fines lieben *Christi, die er sament imo meisterot, unde nah sinemo uuillen eberet.*

Dilecti.

Sines lieben *unde sines iruueleten.*

Unara zuo?

Et speciei domus dividere spolia.

Ouh zeteilenne geroube dero fconi des hufes.

Daz hus ist sancta Ecclesia, dia er sconi getan habet, mit dien, die er Diabolo (demo niderfalle) genam. Apostolis (mit poton) prophetis (mit uuissagon) Doctoribus (mit lerarin) lingnis loquentibus (mit maniga zunga sprechinten) gratiam curationum habentibus (mit kenada lib heils habenten.)

14. *Si dormiatis inter medios cleros.*

Ube ir reftent under mitten erben.

Veteris & novi testamenti (dero altun unde niuuuun beneimedo) so daz ir iuh fertrostent terrena felicitatis (uuerlte salidon) diu in veteri (in dero altun) geheizzen uuard, unde ir patienter bitent, aterna immortalitatis (euuigero untodigi) diu in novo (in dero niuuun) geheizzen ist.

Penna s. eritis columba deargentata & posteriora dorsi ejus in pallore auri.

So uuerdent ir federa dero gefilbertun tubun *sancta Ecclesia*, unde der afftero teil iro rukkes, *dar die penna (federa) radicem habent (crunteigin.) Penna (fettaga) daz er mit geminis preceptis caritatis (zuein gebotiss minnon Gotes unde mannis) ze himele fliegent, dorsum (rukke) daz ir iugum Domini (Gotes ioh) tragent.*

In dero fconi des pleichen goldes,

Sancta Ecclesia ist, columba deargentata (uberfilbertiu tuba) uuanda si ist divinis eloquiis erudita (mit Gotes zuosprachon gelerit) si habet in dorso (in rukke) virorem auri (pleichcruoni goldis) uuanda iro starchi ist in virtute caritatis & sapientia (an dero chrefte minnon unde uuisheite.)

15. *Dum discernit supercœlestis Reges super eam s. columbam.*

So der himelfco chuning an iro gefceidet fine chuninga.

Nive dealbabuntur in selmon.

i. in umbra.

Danne uuerdent fie geuuizet in fcatue.

Umbe uuaz heizent sie reges? (Chuninga.) Uuanda sie regentes sint carnis concupiscentias (chunigbrihtare sint des lichamin glusto.) Uueo sceidet er sie an iro? Also iz chit: Et ipse dedit quosdam Apostolos, quosdam autem Prophetas, quosdam vero 1.Cor. 12,28.
Evangelistas, quosdam autem Doctores & pastores (er hiez sume uuerden poten, sume uuissagen, sume Christes lib scriben, sume lerare, unde hirta.) Uueo? mit nive in umbra (sneuue in scatue.) Daz in Spiritus Sancti gratia (genada) umbram (scato) tuot contra carnales astus (uuider des lichamin hizzon.) Selmon heizzet etelih perg in Palestina. Ih ne sago den nieht,

16. *Montem Dei [mons Dei. mons pinguis. mons coagulatus. mons p. Aug. incaseatus.]*

(den Gotes perg.)

Montem uberem dico.

Ih meino den anasihtigen Christum, den hoheften Gotes perg.

Kenuhtigen, *berhaften, spunnehaften ad nutriendos lacte parvulos (chindeliu mit milche ze geziehne.)*

17. *Ut quid suspicamini montes uberes, montem in quo beneplacitum est Deo habitare in eo?*

Ziu anauuanont ir fin andere berga birige?

Ziu

---

vetus habet: *Von Gotes antlit gie der berg Synai, von Gottes antlit des volkes von Israhel.*

v. 13.

Dilecti, dilecti) repetitur eadem vox in Hebræo: fecus in Græco. Nec in omnibus Latinis, ut notat S. Augustinus: *Repetitio pertinet ad commendationem: quanquam istam repetitionem non omnes codices habeant, & eam diligentiores stella apposita, qua signa vocantur asterisci, quibus agnosci volunt ea non esse in interpretatione LXX. sed esse in Ebræo, qua talibus insigniuntur notis.* Sed Ebræum ידדון *Jiddodun*, anteriores reddiderunt ita, quasi a ידיד *Jedid*, dilectus, *Psal. XLVIII*, 2. & דוד *Dud* dilectus *Cant. V*, 1. Hieronymus: *Fœderabuntur.* Coccejus *fugiunt.* Smidius: *discurrent.* Vetus verfio: *Der Kunig der lieben tugende, und lebes und das hus der schöni teilent den rop.*

v. 14.

Cleros:) Sic & Græci Hebræum שפתים *Schephathajim*, κλήρων reddit, apposite a שפת *Schaphath*, ordinare. Intelliguntur enim forte ordinatæ & distributæ Tribus Israelis. Unde noster non minus congrue vertit *Erben*, κληρονόμοι. Perperam altera verfio: *Ob ir slafent en mitten under der pfafheit.*

v. 16.

Montem DEI) alias mons DEI &c. Rationem diverfitatis reddit S. Augustinus: *Ambiguus est in Græco casus, utrum sit Nominativus an Accusativus, quoniam in ea lingua Mons neutri generis est, non masculini: ideo nonnulli Latini non interpretati sunt* Montem DEI *sed* Mons DEI. *Puto autem melius esse in selmon montem DEI, h. e in montem DEI, qui vocatur selmon.*

v. 17.

Anauuanen,) fufpicari, fufpicere, æftimare. S. Hieronymus: *Hoc ad Judæos dicit, qui existimant, Moysen & Prophetas similes esse Salvatori.* S. Augustinus: *Ut quid ergo suspicamini montes incaseatos? Eum montem, in quo DEO placuit inhabitare. Longe utique aliter quam in illis montibus, quorum aliquem etiam Hunc suspicamini.* Non

enim

Ziu uuanent ir iro doh einen so gelicheten berg Gote ze anasidete?

Uuanda er selbo chad: Pater in me manens ipse facit opera, ego in patre, & pater in me est (min fater in mir uuesende tuot selbo alliu uuerch, ih pin in minemo fater, min fater ist in mir.) Joh. 14, 10.

Etenim Dominus inhabitabit

s. illos uberes montes usque in finem.

Also Got an imo huet, so huet er au in. Nah dien uuorten: Ego in eis & tu in me (ih pin in inen, du pist in mir.) Uuieo lango? unz er sie bringet an ende, daz er selbo ist. Joh. 17, 23.

18. *Currus Dei.*

Si sint Gotes reita. Bediu sizzet er an in, bediu rihtet er sie, unz er sie bringet an ende.

Decem milium multiplex.

Cen dusendig.

Daz ehit mannigfaltig, uuanda iro nehein zala ne ist.

Milia lætantium.

Dusent frouuero.

Ziu ne sulen?

Dominus in illis.

Truhten ist in inne,

des freuuent sie sih.

In Syna in Sancto.

Hoc est in mandato, quod sanctum est. (Daz ist in sinemo gebote, daz heilig ist) Got ist in inne, unde statet sie au sinemo heiligen gebote.

19. *Ascendisti in altum, captivasti captivitatem accepisti dona in hominibus.*

Du *Christe* stige ze himele, *dero menniscon* ellende geellendotost du, *du irsluoge den tod misselicha* geba inphienge du an in.

Uuanda sie diu corpus sint, pediu sint iro geba, din, unde dero gebon uuurden alii Apostoli, alii Prophetæ, alii Doctores. Soliche tate du sie. Ereron uuolliche?

[*Etenim*] *Non credentes inhabitare Dominum Deum.*

Ungeloubige.

Uueles dinges?

Got sol [leg. sie] buen solti,

unde sie currus Dei (Gotes reita) uuerden soltin, des tate du sie keloubige.

20. *Benedictus Dominus de die in diem.*

Des si Got kelobot, fone tage ze tage,

uuanda er oub noh unde iemer ist captivans captivitatem & accipiens dona in hominibus (framfuorrende ellendi unde geba neminte in dien menniscon.)

Prosperum iter faciet nobis Deus sanitatum [salutarium] nostrarum, Deus noster, Deus saluos faciendi.

Got unserro heili, Got unser, Got des kehaltennes, er tuot unsera fart framuuertiga.

Cursum vitæ getuot er prosperum (framspuotig.)

21. *Et Domini [Domini] exitus mortis.*

Unde diu hinafart truhtenes todes.

Uuaz diu? Tuot uns prosperum (kereceha) iter. Alde in chit. Joh des haltenten, ist diu hinafart des todes. Sid er innocens (unsculdig) ir[illegible]. Zin ne sulen uuir is danne unsih trosten, noxii & peccatores? (sculdige unde sundige.)

22. *Verum tamen Deus conquassabit capita inimicorum suorum verticem capilli perambulantium in delictis suis.*

Aber doh *er mortem (tod) lite*, er gesnotot diu houbet sinero fiendo unde dia seeitelun dero follefarenton in iro missetaten.

Also ez ehit: Resuscita me & reddo eis (irchiecche mih, so gilto ih in.) Psal. 40, 11.

23. *Dixit Dominus ex Basan.*

i. ex ariditate convertam,

convertam de profundis maris.

Sus kehiez truhten, fone durri bechero *ih sie ze gruoni, fone dien tiefinon des meres, daz chit fone dien uuerltfreison bechero ih sie. Ih nimo sie uzer dien fluctibus vitiorum (uuellon achusto.)*

24. *Ut intinguatur pes tuus in sanguine.*

So innehiebo beeberest du sie ze dir,

daz din fuoz in *sanguine martyrii* (in demo bluote *martiro*) getunchot uuerde *samet in.*

Sie sint tua membra (dine lide) an in lidist du perfecutionem (abta.)

Lingua canum tuorum ex inimicis ab ipso.

Dinero hundo zunga uuerdent, die er dine fienda uuaren.

Dine predicatores uuerdent sie, uuannan chumet in daz? Uuannan ana sone imo, demo selben, der sie beeberta ex basan & de profundis maris (fone durri unde fone tiuffi meris.)

25. *Visi sunt ingressus tui Deus.*

Dine ingenge Got uuurden geseuuen [gesehen] *bara in uuerlt, ioh an din selbes incarnatione (lichamuuordeni) ioh daz du an dien nubibus (uuolcheneu) chame, fone dien du chade. A modo videbitis filium hominis venientem in nubibus (hinnan hedis sehendir mannis sun ehominten* Matth. 26, 64.

---

enim quia & illi per adoptionis gratiam filii DEI sunt, ideo quisquam eorum est unigenitus, cui diceret: Sede ad dextram meam &c. Illos montes non comparandus huic monti, ipse Dominus inhabitabit, qui est mons paratus in cacumine montium.

v. 18.

In sich i. e. mundato. S. Hieron. de Nominib. Hebr *Sinai, rubus, amphora mea, sive mensura mea, vel mandatum.*

v. 20.

עמס *Amas*, reddit Græcus: κατευοδώσει. aut ut Codex Alex. habet: κατευοδῶσαι, quod Latini expresserunt: Prosperum iter faciet. An pro עמס *Amas*, ערך *Arach*, legerit Græcus? an עמס *Amas* quatenus bajulare etiam denotat, hanc significationem exprimere voluit? Vetus versio Tevtonica: *der mach uns esuen glukligen weg.* Plane quod sequitur: *Unser Got ist der da behaltet, und andere Herren die sint herren der unnutzen wort des todes*, ex corrupto codice Latino profluxerit oportet.

v. 32.

minten in uuolchenen.) Die sint oub diu currus (reita) uffen dien du disa uuerlt alla irriten habest.

Gressus Dei mei Regis mei.

f. visi sunt.

qui est in sancto.

Mines Gotes kenge mines chuninges, der in sinemo *sancto templo* (hus) ist.

Uuele sint daz? Die oub nubes (uuolchen) sint. Unde currus (reita.)

26\. *Prævenerunt principes conjuncti psallentibus in medio juvencularum timpanistriarum.*

Apostoli chamen ze erist sar dara nab kesuogte ze anderen die in folgeton, Gotes lob singenten in voce & opere (stimmo, uuerche,) sie chamen unde uuurden præpositi in medio novarum Ecclesiarum (probista in mitten niuuuen gesameoungon) an tympanis singente, uuanda sie in carnis maceratione (in lichamen chalo) lebeton also timpanum uuirt uzer corio siccatu & extento (irdorretero hiute unde ferstractero.)

27\. *In Ecclesiis benedicite Deum,*

Ecclesia sint timpanistriæ (samenunga siot timpinarra) an dien lobont Got.

Dominum de fontibus Israbel.

Lobont truhtenen fone dien Israhelis prunnon.

Die ersten footes (brunnen) ib neimo Apostoli, die chameo fooe Israbel. Sie ouareo fontes (die bronneo) sie uuareo die urspringa, fone in chamen somina (aba.)

28\. *Ibi Benjamin adulescentior.*

Dar uuas *inter fontes (brunnon) Paulus de tribu (dero chumbarrun)* beniamin.

Adulescentior (fileiunch) *daz chit novissimus (iungesto) Apostolorum.*

In extasi.

i. in excessu mentis.

In irchomeni.

Also er sih erchan, do er fone himele ge- borta: Saule, Saule quid me persequeris? (ooaz abtist du min?) Alde iz chit, in dero hinagelsteni des muotes, also iz fuor do er raptus (der zucchit) uuard ad tertium cœlum (an den driten himel.) Actor. 9. 4.

Principes juda.

i. confessionis, duces eorum.

Principes zabulon. i. fortitudinis.

Principes Neptalim. i. latitudinis.

Apostoli uuaren Principes confessionis, fortitudinis, latitudinis (furstin pigihte, starchi, kespreite) hoc est fidei, spei caritatis (geloobo, kedingi minno.)

29\. *Manda Deus virtutem tuam.*

Commenda nobis Deus virtutem tuam keliube uns Got *fater Christum der* din virtus ist *(chraft) kelere unsih deo minnon, der umbe unsih irstarb.*

Confirma hoc Deus, quod operatus es in nobis.

Keuesteno Got *dia gelouba*, dia du uns kabe.

30\. *A templo tuo quod est in Jerusalem tibi offerent Reges munera.*

Ferro fone dinemo hus, daz in *deru niderun* Jerusalem ist, pringent dir die chuninga geba *in dero oberun Hierusalem, daz sint die, die hier doobont carnis concupiscentias (lichamen loste.)*

31\. *Increpa feras calami.*

Irrefse diu tier des rores,

irrefse hæreticos inimicos sancta scriptura (irregeloubare, siginta dero heiligno scrifte.)

Congregatio taurorum inter vacas [in vaccis] populorum ut excludantur [excludant eos]

hoc est ut emineant,

hi qui probati sunt argento.

Die selben heretici danoe uuerbent also manige farre under dien liot chuoen. Uuele siot daz? Ane spenstige unde ferleitige mennisceo, also die chuoe, die dien pharreo folgent, daz die irburet uuerden, die ze divinis eloquiis (Gotelichero gechoso) lobesam si. Also Paulus chad: Oportet & hereses esse, ut comprobati manifesti fiant in vobis. (Keloubon irreden sulin iob noesen, daz die ireborimin scimbare uuerden under in.) Diu obeli dero hereticorum (geloubirraro) geteta scinen dia guoti, unde den omstoom dero Catholicorum (rehto geloubigoo) sone dio chit hier: Excludantur exprimantor (uuerden usketriben, uuerden irhaben.) Also oub (ih) die beuora dero silberfazzo exclusores heizzent. 1.Cor. 11, 19.

32\. *Disperge gentes quæ bella volunt.*

Zeuuirf *truhten die hereticos (keloubirrara) die nieht gentes (diete) ne heizzent umbe generationes familiarum (geburte chunnescefte) nube umbe genera sectarum (slahta selb folgon) fertiligu sie er sie successionem (afterchunft) geuuunnen.*

Offerant velociter [veniant legati] ex Egypto.

Spuotigo bringen *gentes iro sela Gute* uzzer egypto,

uzzer tenebris (finstri) ilen ze imo alle gentes (liute.)

Ethiopia festinet [præveniat] manus dare [ejus] DEO.

Ethiopia ile iro hende bieten Gote,

ile sih imo irgeben. Also in uuige si gelose tuont. Secundum Jeronymum chit iz so.

33\. *Regna terræ cantate Deo, psallite Domino.*

Umbe sus manigfalta gnada,

singent Gote alliu erderiche, hohsangont truhtene.

34\. *Psallite Deo qui ascendit super cœlos cœlorum ad orientem.*

Hohsangont Gote der alle himela uberfuor, *fore sinen iungeron ze Jerusalem diu in orientis partibus ist* (in osterlandin ist) *sive ad urientem. i. ad patrem.*

35\. *Ecce*

---

v. 32.

Secundum Hieronymum) S. Hieronymus in utraque versione ita habet, nec dubium fuisset, nisi S. Augustini Versio qua usus vocem *DEO* ad sequentem versiculum retulisset: Sed & ipse hanc communem præfert, ita enim ait: *Plures autem codices Latini & maxime Græci ita distinctos versus habent, ut non sit in iis unus versiculus:* DEO *regna terra: sed* DEO *in fine sit versos superioris, atque ita dicatur:* Aethiopia præveniet manus ejus DEO, *ac inde sequatur in alio versu:* Regna terræ &c. *qua distinctione multorum codicum & auctoritate digniorum consonanti, sine dubio præferenda, fides mihi commendari videtur, quæ opera præcedit, quia sine bonorum operum meritis per fidem justificatur impius &c.*

Ad

35. *Ecce dabit vocem suam [voci suæ] vocem virtutis.*

Su er dannan chumet ad judicandum, so offenot er sina stimma, stimma dero chrefte, *i. venite vel ite, so uuirt lutreiste der iu er uuolta uuesen stille.*

Date gloriam Deo super Israbel magnificentia ejus.

Cuollichont Got, *uuanda danne chumet sin michellichi* uber Israhelem, danne gemichelichot er *populum fidelem (geloubigin liut.)*

Et virtus ejus in nubibus.

Unde sin chraft scinet danne an dien *nubibus* (uuolchinen) *in Apostolis & Prophetis (in boton, in uuissagon) die hier uuaren nubes (uuolchentunchel) unde dar uuerdent judices (stuolsazzen.)*

36. *Mirabilis Deus in sanctis suis Deus Israbel.*

Danne uuirt uuunderlich an sinen heilegon Got Israhelis.

Got videntis Deum (des Got anasebentin.)

Ipse dabit virtutem & fortitudinem plebis [plebi] suæ, benedictus Deus.

Danne gibet er sinemo liute chraft *deru resurrectionis*, starchi *dero incorruptionis (uuuartigi)* Got kelobot si er des.

Psalmus LXVIII.

Hebr. LXIX.

In finem.

1. P*Ro bis, qui commutabuntur, ipsi David.*

Selbemo David *selbemo Christu uuirt diser psalmus kesuagen. Er selbo saget uns dar ana sina passionem (martira) mit dero uuir uuurden redempti (irlosit) unde commutati* (feruuandilot) *de vita mortali ad vitam æternam (fone tod libe ze euuigemo libe) commutati de vita terrena ad vitam cælestem (feruuandilot fone erdlibe ze bimillibe) de vita curruptibili ad incurruptionem (fone eruuartemo libe ze unirUuartemo.)*

2. *Salvum me fac Deus, quoniam intraverunt aquæ usque ad animam meam.*

Duo Got mih kehaltenen, uuanda uuazzer sint mir chomen unz an den lib.

Uuazzer beizzent die mit rebte die uuazzeren ieo gelicho diezzent in sturme unde strite, so iudei taten. Ziu bitet er den fater imo des todes fore sin uuider sie, sid er uuillicho irstarb? Ane uusib in se transformando (ferbildondo) uuir den tod furbten, nieo uusib diu forbta unseren fienden gelicbe ne tue nob ze in ne becbere.

3. *Infixus sum in limo profundi.*

Uuaz cbit daz? Hesi in illis tenuerunt me, occiderunt me (ih hafteta an in, *sie fiengiu mib, sluogen mib*) Horo *sint sie, uuanda sie de terra sint, cold uuurdun sie, ube sie mir uf folgen uuoltin ze bimile, nu ziebent sie aber nider bediu sint sie boro* dero tiefi, *iu demo baften ib.*

Et non est substantia.

Unde ne sint sie nehein uuiht.

Daz cbit: Sie no sint uieuuibt uuibt, unde so sundig boro, ne ist niebt diu substantia (uuist) dia ib scuof, vitiatam naturam (firchusta anaburt) ne scuof ib, niebt.

Veni in altitudinem maris & tempestas demersit me.

In dia tiefi des meres cham ih, unde dar besoufta mit daz ungeuuittere.

Inter peccatores (under suudige) chám ib, iro persecutio (geuuazzem) irstarpta mib.

4. *Laboravi clamans.*

Ih muota mih ruofendo.

Ve mundo ab scandalis, ve vobis scribæ & pharisei (uue dirru uuerlte fone scantuuerron, uue iu prieuarra unde sundirguote.) Math 8, 17. c. 23, 29.

Raucæ factæ sunt fauces meæ.

Des ruoftes uuurden heis mine giumen, *uuanda sie ne babeton aures audiendi (oren fernemennis.)*

Defecerunt oculi mei absperando [dum spero] in Deum meum.

Diz ist soue demo corpore (licbamen) gesprochen.

Minero iungeron ougen irdroz dero gedingi.

Also einer cbad: Et sperabamus quod ipse redemturus esset Israbel (uuir uuandon iob daz er Israbelm solti irlosen.) Dia urdruzzi gebuuzta er in, do er irstuont. Luc. 24, 21.

5. *Multiplicati sunt super capillos capitis mei, qui oderunt me gratis.*

Manigeren sint danne mines houbetes harer, die mih hazzent tanches.

Manige mag so sin, sid iob unus ex duodecim (einer dero zuelfo) dar mite uuas, unde die alle gratis (tanchis) quia sine causa (uuanda ane sculde.)

Confortati sunt inimici mei, quia persequuntur me injuste.

Gesterchet uuurden mine fienda, die min mit unrehte ahtent.

Mit unrebte, uuanda ane sculde.

Quæ non rapui tunc exsolvebam.

Ih kalt, daz ih ne zuhta.

Non

Ad Psalmum LXVIII.

Hebr. LXIX.

v. 1.

GRæcus pro ששנים *Schoschanim* legisse videtur שונים *Schonim a* שנה *schana*, mutavi. At *Schoschanim* Instrumentum Musicum unn male intelligitur.

v. 4.

Absperando, una voce legitur apud nostrum, quæ lectio etiam S. Augustini est, & ejus interpretatio: *quando mortuus est, omnes discipuli desperaverunt quod Christus esset.* Sic & noster: *irdroz dero gedingi*, tædebat eos quod speraverant, ipsum liberaturum Israel. Orta hæc interpretatio ex incorrecta versione Latina ex Græco, ἀπὸ τοῦ ἐλπίζειν, a sperando, ab sperando, absperando. *Abspes*, extat in Gloss. du Fresne.

v. 5.

Ungezubta ebenmacbt Gotis,) i. non-rapinam, æqualitatem DEI, quam habebam, dereliqui lubens &c. S. Augustinus hic: *Non solum nibil rapuit, sed etiam quod non de rapina babebat, boc se evacuavit, ut ad nos perveniret.*

Non

Non peccavi & pœnas dabam, (ih ne ſundota, unde leid uuizze.) Iob ungezubta æqualitatem Dei (ebenmaht Gotis) liez ih kerno, formas ſervi accipiens (ſcalchis pilde an mih neminde.) Adam uuolta per rapinam divinitatem (mit notnamo Gotebeit) keuuinnin, bediu ferlos er felicitatem (ſalida.) Daz lerta in der iz fore imo teta. Uuaz keſcah oub demo? uſurpavit quod non acceperat, perdidit quod acceperat (er zuchta ſih ana des er niebt ne uuas, unde ferlos daz er uuas.)

6. *Deus tu ſcis imprudentiam meam.*

Got du uueiſt mina unfruotheit,

du uueiſt dia cauſam (uuarumbe.) Du uueiſt umbe uuaz ih do irſterben uuolta, do ih is uuola ubere uuerden mahta. Ube ſie iz uuiſſen, nunquam Dominum Majeſtatis crucifixiſſent. (niemer ne gecbriuzegotin ſie den herrin magencbrefte.) Aber min ſtultum ſapientius eſt hominibus (unfruoti iſt uuiſera menniſcon fruoti.) Du becbenneſt den fructum (uuocher.) Doh iz in duncbe ſtultum (tumplich.) 1.Cor. 1, 25.

Et delicta mea à te non ſunt abſcondita.

Unde minero membrorum *delicta* (lido undate) ne ſint ferborgen fore dir.

Dir irbaront ſie iro vulnera (uuunda) uuanda du iro ſanator (heilare) biſt.

7. *Non erubeſcant in me, qui expectant te Domine, Domine virtutum.*

Scameg ne uuerden die an mir, die dien pitent truhten, truhten dero tugede.

Non dicatur illis, ubi eſt qui nobis dicebat, credite [creditis] in Deum & in me credite? (niemer ne uuerde in zuogeſprochen, uuar iſt der nu der in zuoſpruh, keloubint an Got, unde ſo geloubent an mih.) Joh. 14, 1.

Non confundantur ſuper me, qui quærunt te Deus Iſrahel.

Noh ſo filo ne ferbengeſt du minen fienden an mir, daz ſih die min ſcameen die dih ſuochent iſrahelis Got.

8. *Quoniam propter te ſuſtinui exprobrationem, operuit irreverentia [confuſio] faciem meam.*

Uuanda umbe dih leid ih iteuuiz, unde umbe dih pedahta ſcameloſi min anaſiune.

ube man ze mir chad: Chriſtianus es, cultor crucifixi (du biſt Chriſtane des kecriuzegotin uobare) des uuas ih ſcamelos, des ne meid ih mih.

9. *Alienatus [extraneus] factus ſum fratribus meis & hoſpes [peregrinus] filiis matris meæ.*

Fremede bin ih uuorden unde gaſt minero muoter chinden.

Filius Synagogæ bin ih (ih pin ſun der uotſamenungo) noh danne chedent ſie: Hunc autem neſcimus unde ſit (diſin ne uuizzin uuir, uuannan er ſi.) Ziu iſt daz? Joh. 9, 29.

10. *Quoniam zelus domus tuæ comedit me.*

Uuanda mih peiz dines huſes ando.

Daz iſt diu cauſa (daz meinitiz.) Ih andota iro unreht dannan ne geuuerdoton ſie mih, pechnahen. Pechnatin ſie reht ſo bechnatin ſie mih, ſo uuare ih ſine zelo (ane anden.)

Et opprobria exprobrantium tibi ceciderunt ſuper me.

Unde iteuuizza dero dir iteuuizzonton chamen an mih.

Ziu ſo? Uuanda mih nieman ne ſcildet, er ne ſcelte dih, ego & tu unum ſumus (ih unde du pirin ein.) Joh. 17, 11. 22.

11. *Et cooperui in jejunio animam meam & factum eſt in opprobrium mihi.*

Ih pedahta in uaſtun mina ſela, daz uuard mir ouh ze iteuuizze.

Do ih iro hungerig uuas, unde ſie amaricantes (pittir) uuaren, do ne uuolta ih ſie ſolche nemen in minen lichamen, malui jejunare ab illis (mir uuas liebra iro uuobtarnin ſin.) Ih ne uuolta conſentiens (kebengic) uuerden, iro malitiæ (ubeli) des tatin ſie mir iteuuiz.)

12. *Et poſui veſtimentum meum ſaccum [cilicium.]*

i. oppoſui eis meam carnem ut ſævirent in eam, divinitatem autem meam occultavi ab illis.

Ih pot in mina harinun uuat,

minen todigen lichamen, daz ſie ſih an demo fertatin, unde iro piaculum (ſamo in ze haleuue) anderen uuurde expiatio (ze huozzo.)

Et factus ſum illis in parabolam.

i. in irriſionem (ſ. comparativam.)

Ih pin in uuorden ze *comparatione*, ze uuidermezzungo.

Alſo demo geſcahe, chatin ſie, ſo geſcahe imo. Alſo der ferloren uuurde, ſo uuerde er ferloren, ubel uuas der, ubel begagenda imo, ubel iſt diſer, pezzare ne begagene oub imo.

13. *Adverſum me inſultabant, [loquebantur] qui ſedebant in porta.*

i. in publico.

Die huhoton min die under demo burgetore ſazzen,

dar die liute in unde uz fuoren, dar habeton ſie mih ze huohe.

Et

Non enim rapinam arbitratus eſt. Eſſe ſe æqualem DEO; & tamen ſemetipſum exinanivit &c.

v. 6.

Du bechenneſt den uuocher) S. Auguſtin. hic: *Granum niſi ceciderit in terram ut moriatur, fructum non reddet. Hæc eſt imprudentia, ſed tu noſti illam. Iſti autem ſi cognoviſſent, nunquam Dominum gloriæ crucifixiſſent.*

v. 8.

Vobare) cultor. Nomen hoc nondum alibi mihi occurrit. Et licet ſignificatin ſit certa, ratio tamen denominationis non liquet. An ſuſpecta eſt lectio? *Urbar* eſt reditus, cenſus, an Urbare, cenſiticus, colonus, cliens. Nomen enim hoc non honorem, ſed ignominiam continet. Unde ſequitur, *des uuas ih ſcamelos.* i. ob eam ignominiam fiebam a reverentia liber. S. Auguſtinus hic: *Oportet, ut habeat Chriſtianus irreverentiam iſtam, quando venerit inter homines, quibus diſplicet Chriſtus. Si erubuerit de Chriſto, delebitur de libro viventium. Opus ergo eſt, ut habeas irreverentiam, quando tibi de Chriſto inſultatur, quando dicitur:* Cultor crucifixi. Adorator male mortui. Veneratur occiſi. *Hæc ſi erubueris, mortuus es. —— Obſerva igitur tu, ſit in te irreverentia. Frontoſus eſto. —— Quid times fronti tuæ, quam ſigno crucis Chriſti armaſti?*

v. 21.

Et in me pſallebant, qui bibebant vinum.

Sazzen ze uuine, unde ſungeo fone mir.

So tuont noh kenuoge, ſingent fone demo, der in iro unrehte uueret.

14. *Ego autem orationem meam ſ. direxi.*

ad te Domine.

Ih peteta aber ze dir *umbe ſie.*

Pater ignoſce illis, non enim ſciunt, quid faciunt (fater pelaz in iz ſie ne uuizzin les, uuaz ſie tuont.) Luc. 23, 34.

Tempus beneplaciti Deus

hoc eſt venit tempus beneplacitum.

Libez zit Got *fater chumet noh.*

Uuanne?

In multitudine miſericordiæ tuæ.

An dero manigſalti dinero gnado,

an dero daz din ſun fone tode irſtat unde menniſcen ſament imo.

Exaudi me in veritate ſalutis tuæ.

Kehore mih an dero uuarheite dinero heili.

Dia heili gehiezze du, die geuuereſt du, an dero gebore mih.

15. *Salvum me fac [Eripe me] de luto ut non inhæream.*

De quibus ſupra dixit: (v. 3. b.) Infixus ſum in limo profundi.

Loſe mih uzzer demo horeuue daz ih darinne ne hafree,

fone uuemo chiſt du?

Eruar ex [Libera me ab] his qui oderunt me.

Ih chido, loſe mih fone dien, die mih hazzent.

Die ſint daz horo.

Et de profundo aquarum.

Unde fone dero uuazzero tieffi.

Daz ſint al die ſelben. Sie diezzent in iro ſturme alſo dratiu uuazzer.

16. *Non me demergat tempeſtas aquæ.*

Chit corpus Chriſti (i. Eccleſia.)

Mih oe beſouffe diu uuazzer zeſſa.

Carne (in lichamen) habet ſi iz ketan, alſo dar fore ſtat: (v. 3. b.) & tempeſtas dimerſit me (ungeuuitere ſauſta mih) ſpiritu (in ſelo) ne tuoe ſie iz. conſentiens (keſolgig) ne uuerde ih in, ſo ne fare ih in profundum limi (in tiuffi des leimis) ſo ne ſlinden ſie mih, ſo ne fare ih in iro corpus (i. perditionem) uuanda ih corpus (lichamo) Chriſti bin. Mannolih porgee daz ſin lichamo in iro geuualt ne chome, ube iz aber geſcehe, ſo betoe umbe dia ſela, daz ſie dero ne muozzin uualten.

Neque abſorbeat me profundum.

Noh diu tieffi ne ferslinde mih.

Neque coartet [urgeat] ſuper me puteus os ſuum.

Noh diu buzza ne betuoe dio loch obe mir.

(Der in dia ſunda ſturzet, der ſturzet in dia tieffi, unde in dia buzza.)

Ube der doh dar iehet ſinero ſundon, alſo iz chit: De profundis clamavi ad te Domine (fone tieffi harretu ih ze dir herro.) So ne iſt er betan in dero buzzo. Diu uuort ſint corporis Chriſti (lichamen. i. Eccleſiæ.) Pſalm 119.

17. *Exaudi me Domine, quoniam ſuavis eſt miſericordia tua.*

Kehore mih truhten, uuanda mir ſuozze iſt din gnada.

In ſo michelen arbeiten bin ih, daz mir note ſuozze ſi din gnada. Michel hunger tuot prot ſuozze, michel arbeite tuont cnada ſuozza.

Secundum multitudinem miſerationum tuarum reſpice in me.

Nah dero manigi dinero gnadon *nals minero ſundon* ſih mih ana.

18. *Ne avertas faciem tuam à puero tuo.*

Din anaſiune ne cheres du fone dinemo chinde,

den diſciplina tribulationis (geduuang manigh nothhafti luzzelen getan habet.)

Quoniam tribulor, velociter exaudi me.

Spuotigo gehore mih uuanda ih in dinero nore bio.

19. *Intende animæ meæ & redime eam.*

Duo minero ſelo uudra, unde loſa ſie.

Propter inimicos meos erue me.

Umbe mine ſienda loſe mih.

Loſe animam in occulto (ſela in tougeni) loſe corpus in manifeſto (lichamen urſtendida) geeiſcondo, amici (friunt) uuerden ex inimicis (fone ſienden)

20. *Tu enim cognoſcis opprobrium meum & confuſionem meam & verecundiam meam.*

Du bechenneſt minen ireuuiz *ſientlichen ſin, ſo der iſt: Alios ſalvos fecit, ſe ipſum non poteſt ſalvum facere (andere teta er geneſen, ſih ne mag er ſelben generien)* uode mina ſcama, *quæ mordet conſcientiam (diu mih pizzet in minero geuuizzeni) diu an minen liden uuirt funden nals an mir. Alſo diu iſt: Saule Saule quid me perſequeris (uuaz ahtaſt du min)* unde mina midunga, *dar forhta ana iſt, diu fone infirmitate (uueichi) chumet, diu oub an dien liden iſt. Alſo an Petro, do er Chriſti lougenda ſin. O homo non ſum (kuot man ih ne bin.) Diu verecundia (midunga) heizzet ouh reverentia (ſcama.) Nu fater du uueiſt min opprobrium (itemiz) aber dero minero uueiſt da beidiu ioh opprobrium (itemiz) ioh confuſionem (ſcama) ioh reverentiam (midunga.) Die ne feruuirf umbe daz, nube hilf oub in, uuanda ſie an mir ſint.* Math. 27, 42. Actor. 9, 4. Luc. 22, 58.

21. *In conſpectu tuo ſunt omnes tribulantes me.*

---

v. 21.

Du iz foreuuiſſa, iz uuiſſa chumftig uueſen.) Locus de corruptione ſuſpectus: ex S. Auguſtino interpretandus: ille hæc annotat hic: *Quid eſt: Expectavit? Futura iſta prævidit, futura iſta prædixit. Non enim venit ad aliud. Si mori nollet, nec naſci vellet. Cauſa reſurrectionis utrumque fecit. Duo enim quædam nobis in genere humano nota erant, unum autem incognitum. Naſci quippe homines & mori ſciebamus: reſurgere & in æternum vivere, neſciebamus. Ut oſtenderet nobis quod non noveramus, ſuſcepit duo quæ noveramus. Ad hoc ergo venit.* V. & Gloſſar. *Wiſen*, imputare.

Du ſieheſt ana alle die mih arbeitent *an mir, unde an dien minen, bedin loſe mih.*

Opprobrium expectavit cor meum & miſeriam.

Min herza beit *dero zueio du iz fore uuiſſa.*

Iz uuiſſa chumftig uueſen min improperium, unde indeorum miſeriam, umbe die ih miſerando (iamerondo) ſus peteta: Pater ignoſce illis, non enim ſciunt quid faciunt (fater belaz in iz, ſi ne uuizzin, uuaz ſie tuont.) Luc. 23. 34.

Et ſuſtinui qui ſimul contriſtaretur & non fuit & conſolantes

ſ. ſuſtinui vel quæſivi,

& non inveni.

(Unde *fone din* beit ih, uuer ſament mir trureg uuare *iro miſeriæ (amerlichi)* unde der ne uuas.

Unde *fone din uuas mir medico triſtitia (arzate trurigi) dero triſtitia (trurigi) ſuohta ih conſolantes* (troſtkebin) *& non inveni*, die ne fant ih.

Uuaz half do, daz ih iz foreſageta in prophetis? (uuiſſagon)

22\. *Et dederunt in eſcam meam fel & in ſiti mea potaverunt me aceto.*

Unde *bedin* uuurfen ſie gallun in min ezzen, unde tranchton mih turſtegen mit ezziche.

Mir uuas pitter daz ih daz ne fant, daz ih ſuobta, unde iro alti uuas mir ezzich, ih uuolta ſie ſelben do uuaren ſie amaricantes (pittir.) Ih uuolta iro ſidem glouba, do fant ih vetuſtatem (daz alta) ouh ſint in geliche die gallun uuerfent in min ezzen, die mine Sacramenta (uuizzod) mezzent, unde aber dien unideruuartigo lebent, die ſint amaricantes (pittir) die ne nimo ih in mih. Daz iſt myrratum vinum (der gemyrroto uuin) des ih in cruce choreta unde trinchen ne uuolta.

23\. *Fiat menſa eorum coram ipſis in laqueum. [muſcipulam.]*

Nu uuerde in zuoſehenten iro tisg in ſtrig,

ubelen geſmag prahton ſie in minen tisg, iro tisg ſi iro ſtrig, uuider iro ſcrifte tuoien ſie iro uuizzintheite.

Et in retributiones & in ſcandalum.

Unde ze lone unde ze irreden.

Ze lone uuanda iz reht iſt, ze irreden, uuanda ſie ſih ſelben irrent.

24\. *Obſcurentur oculi eorum, ne videant.*

Iro ougen plindeen, daz ſie ne ſehen.

Ziu daz? Ut quoniam ſine cauſa viderunt, fiat illis & non videre. Uuanda ſie ingemeitun uuizzende uuaren, unuuizzende uuerden ſie.

Obſcurentur oculi eorum ne videant.

Iro ougen betimbereen, daz ſie ne ſehen,

die geſehente ſehen ne uuolton.

Dorſum eorum ſemper incurua.

Kebouge ieo iro rukke. Sid ſie ſuperna (uſuuertigin dinch) ne uuoltin cognoſcere (bechennin) daz ſie de inferioribus (barander) tenchen.

25\. *[Effunde ſuper eos iram tuam.] Et indignatio iræ tuæ comprehendat eos.*

Unde diu zurneda dinero abolgi geſahe ſie.

Ne laz ſie indrinnen ſo ſie inſciehte ſin.

26\. *Fiat habitatio eorum deſerta.*

Uuuoſte uuerde iro anaſidele.

Alſo nu ſehen Jeruſalem iſt irohalb uuoſte. Dar ſie Chriſtum sluogen dannan ſint ſie fertriben. Obſcurentur oculi eorum (uuerdent petunchelt iro ougen) dar iſt tougener gerih. Fiat habitatio eorum deſerta,

uuerde iro gebiuuueda uuuoſte.

Daz iſt offener gerih.

Et in tabernaculis eorum non ſit qui inhabitet.

Unde in iro ſelidon ne buuue nieman der iro, *ſc. ex numero eorum.*

Daz iſt ieo daz ſelba, daz daz fordera uuas.

27\. *Quoniam quem tu percuſſiſti, perſecuti ſunt.*

Uuanda den du sluoge, *unde hiezze irſterben pro mundo (umbe die uuerlt)* den sluogen ſie nidigo.

Et ſuper dolorem vulnerum meorum addiderunt.

Unde meroton ſie daz ſer minero uuundon.

Mortalis pin ih ex originali peccato (todig fone dero altun Adamis ſundo) uber daz slahent ſie mih.

28\. *Appone iniquitatem ſuper iniquitatem ipſorum.*

Lege ein iro unreht uber daz ander.

Sid ſie slahen hominem juſtum (rehten menniſcen daz ih pin) daz ſie slahen filium DEI (daz ſie slahen Gotes ſun, daz ih ouh pin.) Plint uuerden ſie, daz ſie in ne erchennen. So uuahſen iro uulnera (uuunda) uuanda ſie uuerd ne ſint, daz du ſie heileſt.

Et non intrent in juſtitiam tuam.

Unde in din reht ne chomen ſie.

Ze rehte ne faben ſie.

29\. *Deleantur de libro viventium.*

Aber dero lebenton briefpuoche uuerden ſie geſcaben,

Dar ſie uuanent iro namen ſtan fone guoten frebten.

Et cum juſtis non ſcribantur.

Unde ſamet dien rehten ne uuerden ſie geſcrieben,

ſo geburre in uab dinemo rehte.

30\. *Pauper & dolens ego ſum.*

Ih pin arm unde ſereg.

Lirnent alle bi mir ſolche uueſen. Uuanda iz chit: Beati pauperes, beati qui lugent (ſalig ſint armmuotige, ſalig die dir uuuoſent.) Math. 5. 3.

Et ſalus vultus tui Deus ſuſcepit me.

Unde

Unde dines analiutes heili Got inphieng mih.

Ze demo rihtuomme dingent alle, ſo uuirt iu laba paupertatis & doloris (armmuotigi ioh leidſeris.)

31. *Laudabo nomen Dei cum cantico, magnificabo eum in laude.*

Ih lobon Gotes namen mit ſange, ih michellichon in in lobe.

Daz habo ih pro divitiis (fure rihtuom.)

32. *Et placebit Deo ſuper vitulum novellum cornua producentem & ungulas.*

Unde *daz opfer* uuile Got kernor, danne iungez rint mit hornen, unde mit chlauuon,

uuanda mit demo uuard pezeichenet daz keislicha opfer.

33. *Videant inopes & lætentur.*

Daz fernemen arme unde freuuen ſih,

daz er laudem (lob) uuile mer danne vitulum (chalph.)

Quærite Dominum & vivet anima veſtra.

Ir ſuochent alle panem (prot) daz der lichamo lebe,

ſuochent Got, ſo lebet iuuuera ſela.

34. *Quoniam exaudivit pauperes Dominus.*

Uuanda Got gehorta die armen,

die er ne gehorti, ube ſie arm ne uuaren.

Et compeditos ſuos non ſprevit.

Unde ſine gedruohten ne ferchos er.

Uuelez ſint die compedes? (truoche) Selbiu diu mortalitas (todigi) unde diu corruptio (iruuertida.) Dero inbindet er die, die nu dar uz harent ze imo.

35. *Laudent illum cœli & terra, mare & omnia reptilia in eis.*

In loboen himela unde erda, unde alliu darinne chreſentiu.

Uues?

36. *Quoniam Deus ſalvam faciet Syon.*

Uuanda Got kehaltet *ſina Eccleſiam (ſamenunga)*

unde getuot ſie incorporatam (einlichamiga) unigenito ſuo (ſinemo einbornen.)

Et ædificabuntur civitates iudæ.

Unde uuerdent kezimberot purge dero *confeſſionis* (pigihte) *daz ſint die Eccleſiæ (ſamenunga) uzer dien ſuperbi (uberuuanige) ferſtozzen uuerdent, qui confiteri erubeſcunt (die ſih dero pigihte ſcament.)*

Et inhabitabunt ibi & hereditatem acquirent eam.

Unde darinne buent ſie, unde ze erbe geuuunnent ſie ſia.

Syon iſt iro habitatio (gebiuuue) hier, in cœlo (in himile) iſt ſie iro hæreditas (gerbida.)

37. *Et ſemen ſervorum ejus poſſidebit eam.*

Imitatores fidei Apoſtolorum & Prophetarum (die biledera *dero geloubo poton ioh uuiſſagon*) beſizzent ſia.

Et qui diligunt nomen ejus habitabunt in ea.

Unde die ſinen namen minnont,

die ſint ſemen ſervorum (Gotes ſcalchslahta) ejus, die buent darinne.

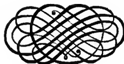

Pſalmus LXIX.

Hebr. LXX.

v. 1. *In finem, Pſalmus David, in rememorationem, quod ſalvum eum fecerit Dominus.*

Vox Martyrum ad Chriſtum.

2. *DEUS in adjutorium meum intende, Domine ad adjuvandum me feſtina.*

Got ſih ze minero helfo, ile, *uuara zuo?*

Mir zehelſene. *Sus chede mannelih, ſo chede er allero meiſt danne er in note ſi.*

Diſa dige habe gemeina ſament martyribus, uuanda oub imo perſecutionibus meht nebriſtet, ube er guot unile ſin. Cottidiana ſcandula (tageliche uuerra) chelent animam juſti (des rehten muot) ne lide er oub nehenie tormenta corporis (uuizze lichamin.)

3. *Confundantur & revereantur, qui quærunt animam meam.*

Seameg uuerden unde in uorhtun chomen die mina ſela ſuochent,

non ad imitandum ſed ad perdendum (nals zepildonne ſunder zeferlieſenne) ſo uuegoe mannolih ſinen fienden ſus uuola uuunſte in.

4. *Avertantur retrorſum & erubeſcant, qui cogitant mihi mala.*

Tana uuuerden geuuendet hinderrukke, unde miden ſih die mir ubelo uuellen.

Alſo Petrus ubelu uuolta fore gan, do in Chriſtus uuanda, ſus chedendo: Redi retro me Satánas (irnuint hindir mih ſiant.) Math. 16, 23.

Avertantur ſtatim erubeſcentes, qui dicunt mihi euge euge.

Tana cheren ſie ſar ſcamege, die mir zuochedent *adulando (slechſprachondo)* uuola, uuola *(uuola tuoſto, uuola tuoſto.)*

Daz ſint die, die in untriuuen den man lobont gratiam (huldi) ſuochendo, nals veritatem (uuarheit.) Diu ſint die freiſigoſten perſecutores (ahtara.)

5. *Exultent & jocundentur in te omnes qui quærunt te, & dicant ſemper, magnificetur Dominus, qui diligunt ſalutare tuum.*

Freuuen ſih unde geuuunneſamot uuerden an dir die dih ſuochent unde ſus cheden die dinen haltare minnont *Chriſtum.*

Uuieo?

Truhten uuerde ieo gemiehelliehot.

In ſol man michelichon, aber ſih ſelben ne ſol nieman michellichon. Uuieo ſol er cheden fone imo ſelbemo?

6. *Ego vero egenus & pauper ſum.*

Ih pin durftig unde arm *ziu ſol, ube imo ſina ſunda fergeben ſint?*

Uuanda iz chit: Vidi aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ. (Ih keſiebo ein andra ea an minen liden uuiderbrechenta minis muotis eo.) Dannan iſt er ſieh unde arm. Rom. 7, 23.

Deus adjuva me.

Got hilf mir.

Daz chid du diccho, daz ſi dir in muote unde in munde, des ne irdriezze dih.

Adjutor meus es tu Domine ne tardaveris.

chid oub dar mite,

helfare miner uuis du truhten des ne tuuele du.

Daz iſt vox Martyrum, daz ſie vox unnium (ſtimma allero.)

Pſalmus LXX.

Hebr. LXXI.

1. *IPſi [Pſalmus] David filiorum Jonadab & eorum qui primi captivi ducti ſunt.*

Uues kemanot unſih diſer pſalmus ſelbemo Davidi *geſungener?*

Daz tuot er filiorum (dero ſuno) ionadab *die iro fater gebot uuereton, unde mit dero obedientia (geborſami) Gotes huldi geuuunnen. Iro fater gebot in, daz ſie uuin ne trinchen, heime ne uuarin, nube uzze, unde in iro gezelten. Daz uuereton ſie ſamo ſo Got ſelbu in iz kebitte, uuanda er allen chinden habet keboten, daz ſie iro parentibus (faterin) keborſam ſin. Dannan inphiengen ſie benedictionem a Domino (ſegen fone Gote) unde uuard allen dien liuten ze in gezeigot fone Jeremia Propheta, der des poto uuas, do ſie in captivitatem (in ellende) geſuoret uuurden, daz ſie des ellendes keborſam Gote uuarin, der ſie is irlazzen ne uuolta, unz er ſie dar uz loſti, alſo filii Jonadab iru fater des keborſamoton, des er in gebieten uuolta. Nu ſin alſo geborſam Gote, daz er unſih inbinde dero captivitatis (ellendi) dia uns Paulus zeigota an unſeren liden, do er chad: Vidi autem aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meæ & captivum me ducentem in lege peccati, qua eſt in membris meis. (ih keſiebu aber andra ea ut ſupra. Unde mih ellenden fuorinta in eo dero ſundo, diu in minen liden iſt.) Diu captivitas (ellendi) iſt ſorglih, dero iſt uberuuunt ze getuonne mit Gote einemo, alſo er uuh fone iro chad: Quis me liberabit de corpore mortis hujus, gratia DEI per Jeſum Chriſtum Dominum noſtrum (uuer loſit mih fone demo lichamen diſſes lib todis? daz tuot Gotes kenada mit demo haltaru criſte.) Ander remedium (lachin) ne iſt iro ane gratia DEI (Gotes kenada) dia unſih diſer pſalmus leret pechennen.* Jer. 35. Rom. 7, 23.

2. *In te Domine ſperavi, non confundar in æternum.*

An dih truhten kedincta ih, keſehendet ne uuerde ih in euua.

AD PSALMUM LXX.

Hebr. LXXI.

verſ. 1.

INſcriptio hæc Pſalmi non extat in Ebræo. Græci ergo addidere, quos Latini ſecuti. Confer S. Auguſtinum.

Diu captivitas &c.) i. e. hæc captivitas eſt periculoſa, cujus liberatio eſt facienda per DEUM ſolum. Deinique emphatice reddit verba: *Quis me liberabit de corpore mortis hujus?* Uuer loſit mih fone demo lichamen diſſes libtodis? ubi *mortis hujus*: diſes libtodis exprimitur. *Lib* autem vitam ſignificat, *tod* vero mortem, innuens vitam hanc eſſe mortem, mortalem, morti & peccatis obnoxiam.

So ih

So ih nu bin, ſo ne ſi ih iemer. In Adam bin ih keſchendet an dir muozze ih ungeſchendet ſin.

In tua juſtitia erue me & exime me.

In dinemo rehte loſe mih, unde in dinemo rehte nim mih *uzzer unrehte.*

In dinemo nals in minemo. Nie ih dero einer ne ſi, qui ignorantes Dei juſtitiam & ſuam volentes ſtatuere, juſtitiæ Dei non ſunt ſubjecti (die Gotes rehtes unuuizzige, unde iro ſelbero rehte ſtatinde, Gotis rehtis ungelos ſint.)

Inclina ad me aurem tuam.

Helde ze mir din ora,

du ſtaſt uf reht medice (arzat) nidere ligo ih uf irrihten ne mag ih mih, neige dih ze mir.

Et ſalvum me fac.

Unde halt mih.

3. *Eſto mihi in Deum protectorem.*

Got ſchirmare ſiſt du mir,

uuanda ih mih ſelbemo ſchirmen ne mag.

Et in locum munitum.

Unde in feſta ſtat,

darin irfohten ne muge uuerden.

Ut ſalvum me facias.

Daz du mih kehalteſt.

Quoniam firmamentum meum & refugium meum es tu.

Uuanda min ueſti unde min zuofluht piſt du.

Perſecutio (ahta) geſcehe, temptatio (urſuoch) geſcehe, ze dir fliehe ih. Adam ſolta flieben zuo dir, er floh fone dir. Abiit, periit ſed inventus eſt (er indran, uuart ferlorin, er uuard aber fundin.)

4. *Deus meus erue me de manu peccatoris.*

Got miner loſe mih fone dero hant des ſundigen.

De manu legem prætereuntis & iniqui.

Ioh intuuerentis dia ea, ioh unrehtes *ane ea.*

Ne uuederen laz mih kelih ſin noh malis (ubelen) Chriſtianis mit eo, noh paganis (heidenen) ane ea. Iro hant ne zieche mih ze in. Sule ih ſie ouh fertragen des hilf mir aber.

5. *Quoniam tu es patientia mea.*

Uuanda du biſt min gedult.

Domine ſpes mea à juventute mea.

Truhten min gedingi fone minero iugende hara.

6. *In te confirmatus ſum ex utero, de ventre matris meæ tu es protector meus*

Ioh noh fruor fone des ih geboren uuard, ſtarchtoſt du mih.

7. *In te cantatio mea ſemper.*

Min ſang daz *mir mendi irrechet daz* iſt ieo an dir.

Nieht ein tempore fidei (in dero gloubo zite) daz nu iſt, nube ouh tempore ſpeciei (in dinero anaſihte zite,) daz hinafure iſt, danne homines Angelis (mennischin engelin) kelih uuerdent.

Tanquam prodigium factus ſum multis.

Ih pin manigen uuorten ſamo ſo uunder.

Ziu? quia credo quod non video (daz ih daz geloubo, de ih nieht ne ſieo.) Sie mendent an dien viſibilibus in eſca, in potu, in luxuria, in ſcortationibus, in avaritia, in divitiis, in ſecularibus dignitatibus, in dealbatione lutei parietis (in mazze, in tranche, in guotis unmezze, in huoruuinſceſte, in frechi, in richtuome, in uueiltherſceften, in dero tunicho leimenero uuende.) Aber min gedingi iſt an dien inviſibilibus (ungeſiuulichen.) Iro uuort iſt. Manducemus, 1.Cor.15,32.
bibamus, cras enim moriemur (ezzen unde trinchen, ia ſulen uuir doh irſterben.) Min uuort iſt dara gogene. Immo jejunemus, & oremus, cras enim moriemur (nube mer faſteien unde beteien, uuir ſulen halto irſterben.

Sed tu adjutor fortis.

Aber du biſt ſtarcher helfare,

daz paldet mih in via anguſta, quam prior tranſiſti (in engemo uuege, den du erron uberſtige.)

8. *Repleatur os meum laude ut cantet gloriam tuam, tota die magnificentiam tuam.*

Min munt uuerde irfullet mit lobe, daz er dina guollichi ſinge, unde allen dag dina micheillichi,

ioh in proſperis ioh in adverſis (in uuolon ioh in unuuolon.)

9. *Ne projicias me in tempore ſenectutis.*

Ne feruuirf mih, ſo ih alt uuerde.

Uuaz chit daz?

Cum deficiet virtus mea ne derelinquas me.

daz chit.

So ih chraftelos uuerde, ſo ne feruuirf mih.

Chrafteloſi iſt alti, din chraft ſi an mir, ſo minero gebreſte. Ziu bito ih des?

10. *Quia dixerunt inimici mei & qui cuſtodiebant animam meam, conſilium fecerunt in unum dicentes.*

11. *Deus dereliquit eum, perſequimini & comprehendite eum, quia non eſt qui eripiat eum.*

Uuanda mine fienda mir farendo chaden, Got habet in ferlazzen unde die min huotton *umbe ubel nals umbe guot*, ſament rieten, ouh ſo chedendo, Got habet in ferlazzen. Lagent imo, unde geſahent in, nieman ne iſt der in loſe.

12. *Deus ne elongeris à me, Deus meus in adjutorium meum reſpice.*

Du Got ne uuerdeſt keuuirret [keſirret] fone mir, Got miner, ſih ze minero helfo *ſih mih turftigen helfo.*

13. *Confundantur & deficiant detrahentes [confundentes animam meam] animæ meæ.*

Keſchendet uuerden, unde irlikken mir arg choſonte.

Scamen beginnen ſie ſih is, pedriezzen beginne ſie is.

Operiantur [induantur] confuſione & pudore [verecundia] qui quærunt mala mihi.

Pedechet uuerden mit ſcamo unde mit midungo, die min ze ubele gedenchent.

Alſo dero ſito iſt die ſih mident daz ſie rote menge habent under ougon.

14. *Ego autem ſemper in te ſperabo & adiciam ſuper omnem laudem tuam.*

Aber ih kedingo ieo an dih, unde meron din lob.

Niuuez

Niuuuez lob redemtionis generis humani (mancbunnis irlosido) lego ih ze allen anderen dinen loben.

15. *Os meum annunciavit [annunciabit] justitiam tuam, tota die salutem tuam.*

Min munt fageta din reht, allen dag dina heili,

alle zite tages iob nahtes lerta ih daz. Quia Domini est salus & non hominis (daz diu genist Gotis ist nals mennifcin.)

Quoniam non cognovi literaturam. [*negotiationes*]

Uuanda ih ne beehnata dia buochfcrift *Moysi mina heili uuesen, so judei sih knollichont nube gratiam Dei (Gotes nah kenada.) Also Paulus chit: Litera enim occidit, spiritus vivificat. (diu ebafcrift diu irslahit, diu geistscrift diu irchiccbit) Andere interpretes chaden:* 2.Cor. 3, 6.

Quoniam non cognovi negotiantes,

(uuanda ih ne beehnata die in iro unmuozzeeheit uuerbinte) *id est non otia sectantes.*

Daz sint aber judei, diu ex operibus legis (fone iro ebouuercbiu) uuellen uuerden justificati non ex gratia (rehthaft, nals fone genadon.)

16. *Introibo in potentiam Domini.*

Ih faro in mines truhtenes maht,

unde fuocho dar fina heili, uuanda ih mina ne behenno.

Domine memorabor justitiæ tuæ solius.

Daz tuon ih, dines rehtes keuuano ih *echert dines eines, mines ne truen ih, so sie tuont. Du bist min justificator (rehtmachare) nals ih min selbes.*

Uuannan uueiz ih daz?

17. *Deus docuisti me ex juventute mea.*

Du truhten lertost mih iz al ennan hara fone minero jugende.

Uuieo min justitia (rehte) dar aba gieng, dar ih desertori haz keloubta danne imperatori (demo herizogin) unde uuieo ih dar uuarh adversus me divisus (uuider mir gefceiden.) Also daz caro ist concupiscens adversus spiritum (fleisc keronte uuider dero fela) uuanda ih einemo ne uuolta uuesen subditus (untertan) unde uuieo ih sid fone Christo ne dorfti uuerden redemtus (irlosit.) Ube ih doh ne uuurde captivus (ellende.)

Et usque nunc pronunciabo mirabilia tua.

Unde dannan hara chundo ih diniu uuunder:

Uuaz ist uuunderlichora danne impios justificare? (die uuirsisten rehte getuon) Ne ist daz mortuos suscitare? (toten irchiccben.)

18. *Et usque in senectam & senium.*

Unde *ieo chundo ih iz* unz hina in alti unde eruuerni *dar disses libes ende gat.*

Domine ne derelinquas me donec annunciem brachium tuum generationi omni superventuræ.

Truhten ne ferlaz mih, uuis mit mir, unz ih chunt ketuoe *Christum* allero zuo-gandero slahto dinen arm,

mit demo du uns tostest.

19. *Potentiam tuam & justitiam tuam.*

Unz ih in fage: nullas meas vires nullam justitiam meam, sed potentiam tuam & justitiam tuam (mine chrefte neheine sin min reht noh einiz, nube dinin geuualt, unde din reht) *unz ih fes chede ze mannelichemo. Nihil es per te, Deum invoca, tua peccata sunt, merita Dei sunt, supplicium tibi debetur & cum premium venerit, sua dona coronabit, non premia tua. (niuuuiht ne bist du din halb ruofe Got ana, sunda sint die, uuirde sint Gotis, daz uuizze doz sal dir, unde so sin lon chumit, so lonot er sinen begenadon, nals dinen guottatin.)*

Deus usque in altissima, quæ fecisti magnalia.

Ih fago in, potentiam tuam & justitiam gereichen hina uf ze dien hohesten dingen, diu du michellichiu tate, uuanda Angeli, Archangeli, sedes, dominationes, principatus, potestates tibi debent quod sunt, tibi debent, quod vivunt, tibi debent, quod juste vivunt, tibi debent, quod beate vivunt (Metpotin, furstpoten, stuola, herfceffe, furstuoma, keuualta, sulen dir, daz sie sint, sulen dir, daz sie lebent, sulen dir, daz sie rehto lebint, sulin dir, daz sie saligelicho lebint.)

Deus quis similis tibi?

Got uuer ist dir gelih?

Ja muodinch Adam, du uuoltost imo gelih sin. Uuieo? per superbiam (mit ubermuoti) nals per humilitatem (mit diemuoti) kelih uuarist du imo, ube du uuoltist, daz er uuolta, er uuolta dina obedientiam (gehorsami) dina subjectionem (untertani.) Du zuge aber fure contemptum (fermanunga) unde uuieo ist dir daz irgangen? Daz de jumentis insipientibus (tumben tierin) kelih pist. Nu bechenne dina miseriam (uuenigheit) unde chit mit pœnitentia (riuuuo) Deus quis similis tibi? Chit oub sus:

20. *Quantas ostendisti mihi tribulationes & multas & malas.*

Uuieo manige arbeite du mir dannan geouget habest,

daz ih mih dir genozzon uuolta.

Uuieo manege, uuieo ubele.

Uuieo ubelo sie mir lichen mugen, ane daz sie mir disciplina (keduuang) sint, unde admonitio (manunga) nals desertio unde ih dir danchoe sol mit disen uuorten:

Et conversus vivificasti me & de abyssis terræ iterum reduxisti me.

Unde doh pecherter ze mir, bechihtost du mih *an dinero resurrectione (urstende)* unde leitost mih aber anderest uzer dero tieffi dero erdo,

uuanda

---

v. 15.

Variam lectionem in Latinis Codicibus animadvertit etiam B. Augustinus hic: sed in Ebræo textu unica & vera est: ספרות *Sephoroth*, quod e numerando & enarrando & scribendo denominatur. Unde Græca translatio reddidit γραμματείας, *litteraturas*. Sed irrepsit in codices Latinos alia interpretatio: *negotiationes*. Id quod fine dubio ex corrupto codice Græcanico ortum, quo πραγματείας fuit scriptum, i. e. negotiationes, invito textu authentico.

v. 20.

Du irstandener er in nostra natura:) S. Augustinus hic: *Ergo natura tua in illo præcessit te: & quod sumtum est ex te, adscendit ante te: ibi ergo & tu adscendisti. Ascendit ergo ille prior, & in illo nos: quia caro illa de genere humano.*

v. 22.

uuanda ih an dir irſtandener aber an mir ſelbemo irſtan ſol. Du irſtuonde er in noſtra natura (unſerro burte) daranah irſtanden uuir in eadem natura (dero ſelbun anaburte.)

21. *Multiplicaſti juſtitiam* [*magnificentiam*] *tuam & converſus conſolatus es me.*

Du manigſaltotoſt din reht *an unſeren increpationibus (irraſsungon) die uuir liden umbe unſer ſunda,* unde becherter *ze genadon* droſtoſt du mih, *uuanda ih kedingi habo dero chumftigun reſurrectionis (urſtende.)*

22. *Ego autem confitebor tibi.*

Aber ih lobon dih *unde iebo dinen genadon.*

In vaſis pſalmi veritatem tuam.

An dien uazzen des hohſanges *uebo (iebo) ih* dinero uuarheite,

an demo Pſalterio (rottun ſeitſpiele) ſingo ih dir, daz darana geſungen uuirt, daz heizzet pſalmus (ſcalſang.)

Pſallam tibi in cythara ſanctus Iſrabel.

Hohſangon dir in cythara Iſrahelis heiligo.

Uuanda du uns kabe Spiritum deſuper (keiſt obenan nider) hedin ſingo ih dir in pſalterio. Pſalterium (rotta) habet obenan nidir huch.

23. *Exultabunt labia mea cum cantavero tibi, & anima mea quam redemiſti.*

Danne freuuent ſih mine leſsa, ſo ih dir ſo ſingo unde min ſela, die du loſtoſt.

Uuanne iſt daz? Hore noh.

24. *Sed & lingua mea tota die meditabitur juſtitiam tuam.*

Joh min zunga lobot dih allen dag.

Der allu tag, iſt in æternitate ſine fine (in euuigcheite ane ende.)

Cum confuſi & reueriti fuerint, qui quærunt mala mihi.

Danne iſt iz,

ſo die in ſcama unde in forhtun choment, die mir ubeles unnen.

Su Chriſtus chumet in judicio.

Pſalmus LXXI.

Hebr. LXXII.

v. 1. *In Salomone* [*Salomonem.*]

DIſer pſalmus uuirt keſungen in Chriſtu, er iſt der uuaro Salomon, daz dir chit pacificus (fridoman.) Er gibet pacem ſuper pacem (fridu uber frido) ze eriſt reconciliationis (ſuonu) dara nah immortalitatis (untodigi.)

Deus judicium tuum Regi da, & juſtitiam tuam filio Regis.

Got peuile demo chuninge des chuninges ſune din gerihte ze tuonne, unde din reht ze forderonne.

Uuanda er chad: Pater non judicat quenquam, ſed judicium omne dedit filio (der Joh. 5, 22.
fater uberteilet niemannen er gab daz dinchreht al demo ſune.

2. *Judicare populum tuum in juſtitia & pauperes tuos in judicio.*

Dinen liut unde dinen *armen.*

Sin ne uuellen die ne ſint din liut nieht. Ziu? Quia beati pauperes ſpiritu (uuanda ſalig ſint armuotige.) Der dir armuotig iſt, der niſt hohmuotig. Matth. 5, 3.

3. *Suſcipiant montes pacem populo & colles juſtitiam.*

Apoſtoli inphahen fone Chriſto frido, daz chit reconciliationem (ſuona) ze chundenne ſinemu liute, unde die minneren gelirneen aber fone in reht, uuieu ſie gelouben unde leben ſulin.

4. *Judicabit pauperes populi & ſalvos faciet filios pauperum.*

Ioh humiles (tiemuotige) ioh dero ſune irteilit er unde gehaltet er,

die ſint ein, alſo ouh civitas Syon (purg hohuuarto) unde filia (tohter) Syon.

Et humiliabit calumniatorem.

Unde er genideret den unliumendare.

Diabulum, der regnum mortis habeta (todis riche) den intſezzet er. Calumniator iſt, der guottate in abeh uuendet, unde unſculdige anafriſtot. Alſo er teta. Num quid gratis Job colit Deum? (uobit Job Got fergebino.) Job. 1, 9.

5. *Et permanebit cum ſole.*

Unde uueret ſament dero ſunnun.

Chriſtus ricbeſot ad dexteram patris (ze zeseuun halb ſines fater.) Der iſt ſol (ſunna) unde iſt der ſun ſin ſplendor (skuno.)

Ante lunam generationes generationum,

hoc eſt præcedens lunam. (Daz chit furegande den manen) & generationes generationum unde allero chunnu chunne. An ſinero immortalitate (untodigi) uberreichende allin mortalia. (todigiu) Nah diu iz chit: Chriſtus reſurgens a mortuis jam nou moritur, mors illi ultra non dominabitur (irſtanden fone tode ne irſtirbet nieht mer, der tod ne herit ſih furder uber in) uuanda luna mano bezeichenet mortalia (todigiu dinch) an dien ſint generationes generationum (chunne dero chunno) daz chit ſucceſſiones mortalium (nahchumfte todigero dingo.) Rom. 6, 9.

6. *Et deſcendet ſicut pluvia in vellus.*

Unde er feret *alſo liſo in ſinero muoter uuomba* alſo der regen an den ſcapare,

he Jedeonis ziten, do vellus (der herdo) kenezzet uuart in trucchenemo tenne, unde aber andereſt daz tenne kenezzet uuard, demo vellere (ſcapare) trucchenemo, uuanda Judeis er doctrina (lera) cham, gentibus (tietin) neheinin, unde aber ſid gentibus doctrina (tietin lera) cham, do ſi Judeis ingieng.

Et ſicut guttæ ſtillantes ſuper terram.

Unde alſo regenes trophen riſente in erda,

ſo ſtillo chumet er.

7. *Orietur in diebus ejus juſtitia & habundantia pacis, donec tollatur luna.*

In ſinen tagen chumet reht unde frides kenuhte unz *mortalitas (todigi)* ze gat.

Alde

v. 22.
Uebo ih) vitioſa ſcriptura pro *iebo*, quod & præceſſit, i. e. confiteor tuam veritatem. Similes amanuenſium errores adverti in Gloſſario v. *uebo*.

Alde iz chit extollatur (*uuirt irburit*) *uuanda daz grecum anthanarethe bezeichenet peidiu.* ἀνταναιρεθῇ
So chid iz danne, unz diu Ecclesia irburet uuerde ad regnandum cum Christo (*ze richesenne mit Christo.*)

8\. *Et dominabitur a mari usque ad mare & a flumine usque ad terminos orbis terrarum.*

Unde herresot er fone einemo mere ze anderemo,

fone mediterraneo mari (*mittelandigemo mere*) *unz ze oceano* (*endil mere.*)

Unde fone iordane unz ze ende dero uuerlte.

9\. *Coram illo procident Æthiopes & inimici ejus terram lingent.*

Die *uzzerosten* Æthyopes petont in, unde sine fienda lecchont die erda.

Daz sint die die Arrium minnont, unde Sabellum, unde Donatum, unde Apollinarem. Die sint erda, unde inimici Christi (*Christis fienda*) *minnent sie. Arriani unde Sabelliani, Donatistæ, Apollinaristæ beizzent sie nab in.*

10\. *Reges Tharsis & insulæ munera offerent, Reges Arabum & Saba dona adducent.*

Chuninga fone tharsis unde insulæ pringent imo geba, chuninga fone Arabia fone Saba fuorent imo geba zuo.

11\. *Et adorabunt eum omnes Reges,* [*al. addunt, terræ*] *omnes gentes servient ei.*

Unde betont in alle chuninga., alle diete dienont imo.

12\. *Quia liberavit* [*liberabit*] *egenum a potente & pauperem cui non erat adjutor.*

Uuanda er irlosta sinen durftigen unde armen liut der helfelos uuas, fone demo geuualtigen *tieuele, der fone menniscon sundon geuualtig uuard, nals fone imo selbemo.*

13\. *Parcet inopi & pauperi.*

Er libet imo, dia sunda fergebendo.

Et animas pauperum salvas faciet.

Unde iro sela gehaltet er,

er leret sie rehto leben, so gehaltet er sie.

14\. *Ex usuris & iniquitate redimet animas eorum.*

Fone uuuocherungo unde fone unrehtę loset er sie.

Ubel uuuocherunga ist des manneslekken, so er corpus slabet, daz er dannan selbo irslagen ist in anima & in corpore (*in selo ioh in lichamen.*) *Dannan loset er sie. So samo tuot er fone unrehte, uuanda er bringet sie ze rehte.*

Et honorabile nomen eorum coram ipso.

Unde ir namo ist erhafte fore imo,

daz sie Christiani beizzent, dob is iro fienda huboben.

15\. *Et vivet & dabitur ei de auro Arabiæ.*

Unde er lebet *nals hier, uuanda iz chit:* Esa. 53, 8.
Tolletur de terra vita ejus (*sin leben uuirt fone erdo genomen*) *nube in cœle* (*in himele*) *also iz chit: Resurgens a mortuis jam non moritur* (*fone tode irstande ne irstirbet nieht mehr*) Rom. 6, 9.
unde imo chumet cold fone Arabia,

ubi iz eneimo Salomon cham, mer diseme, deme uuaren, demo sapientia fidei (*uuistuom geloubo*) *i. tria munera dannan geopheret uuirt.*

Et adorabunt de ipso semper.

Unde betont sie ieo, *alse sie* fone imo selbemo *gelirneton: Adveniat regnum tuum* (*berachome din riche.*)

Tota die benedicent ei.

Alle zite lobont sie in.

16\. *Et erit firmamentum* [*frument.*] *in terra a summis montium.*

Unde er uuirt festenunga in erdo allero scripturarum (*scrifto*) *chomenere fone Prophetis* (*uuissagen*) *die summa montium* (*obenahtiga berge*) *beizzent, uuanda sie summi auctores sint sacrarum scripturarum* (*die oberosten ortfrummin heiligere scrifto.*) *Er cham in erda daz er sie irfolloti.*

Superextolletur super Lybanum fructus ejus.

Sin uuuocher uuirt irburet uber Lybanum (*bomberch*) *uber prophetas die montes* (*perga*) *beizzent unde uber lybanum* (*bomberch*) *daz chit uber iegelichen excellentissimum Patriarcham* (*purlichosten hohfater*) *alde Prophetam* (*uuissagin*) *uuirt sin fructus* (*uuuocher*) *i. caritas irburet. Den Paulus zeigota, do er chad. Fructus autem spiritus est caritas* (*des keistis uuuocher* Gal. 5, 22.
sint minna.) *Fone demo er oub chad: Adbuc supereminentem viam vobis demonstro* (*ieo* 1. Cor. 12, 31.
nob sal ib iu zeigon den bobo irburten ueg.)

Et florebunt de civitate sicut fœnum terræ.

Unde dannan bluont sine heiligen fone dirro burg *chomente ze enero*, also daz erdheuue, *danne iz dar uzze rediuiuos flores* (*anderest chomene bluomen*) *keuuunnet.*

17\. *Sit nomen ejus benedictum in secula.*

Sin namo si gelobot iemer.

Ante solem permanet nomen ejus.

Sol (Sunna) *bezeichenet temporalia* (*zeitlichiu dinch.*) *Diu* uberuueret sin namo.

Et benedicentur in ipso omnes tribus terræ.

Unde an imo uuerdent kesegenot alle chumberra dero erdo.

So uuard Abrahæ gebeizzen: In semine tuo benedicentur omnes gentes (*in dinemo chunne uuerdent kesegenot alle diete.* Gen. 22, 18.

Omnes gentes magnificabunt eum.

Alle diete michellichont in.

18\. *Bene-*

AD PSALMUM LXXI.
Hebr. LXXII.

v. 11.

OMnes reges adorabunt eum) ita Psalterium Romanum & Breviarium Lugdunense: textum Ebræum sequuntur. Vulgata addit *Terræ*, Græcum secuta.

v. 15.

Tolletur de terra vita ejus.) Dictum hoc & S. Augustinus hic allegat ex aliquo *Propheta*. Sed quis iste? Erasmus non annotavit. Videtur intendere dictum Esaiæ LIII, 8. ubi secundum LXX. ita legitur: *Generationem illius quis enarrabit, quia tollitur de terra vita ejus.*

Ad

18. *Benedictus Dominus Deus, [Iſrael] qui facit mirabilia ſolus.*

Er ſi gelobot, der eino uuunder tuot.

So uuer ſiu tuot, an demo tuot er ſiu.

19. *Et benedictum nomen gloriæ ejus in æternum [& in ſeculum ſeculi] & replebitur Majeſtate ejus omnis terra.*

Unde ſin guollicho namo ſi gelobot iemer, ioh er ende dero uuerlte, ioh nah ende. Unde ſinero magenchrefte uuirdet irfullet alliu diu erda *a flumine uſque ad terminos orbis terrarum (fone dero abe unzint in ende des erde ringis.)*

Fiat Fiat.

Nu habeſt du iz keboten,

nu fare iz ſo, ſo fare iz.

20. *Defecerunt ymni David filii Jeſſe.*

Pſalmus LXXII.
Hebr. LXXIII.

v. 1. *Pſalmus Aſaph.*

David filius Jeſſe uuorhta ſang unde lerta die ſacerdotes (eouuartin) diu ſingen, alſo geſcriben iſt, daz ſie Got mite lobotin. Diu ſungen ſie Gote umbe den dang dero temporalium bonorum (zitlichon habido) diu er in habeta gegeben in figura æternorum (ze bilde euuigero genadon) Uuanda ſie aber æterna (euuigiu dinch) ne minnoton, unde ſie oub terrena (irdiskiu guot) umbe iro ſunda ferluren, unde iro regnum (erdriche) zegieng, pediu zegiengen oub diu ſang, dannan iſt diſer pſalmus Aſaph, daz chit Synagoge, (dero zuogeduuſenun) dere vox (ſtimma) hier liutet.

Quam bonus Iſrahel Deus.

Der Iſrahelis Got, uuieo guot der iſt.

Uuemo?

His qui recto ſunt corde.

Dien die rehte ſint in iro herzen,

dien ſin uuillo lichet.

2. *Mei autem pene moti ſunt pedes.*

Aber mine fuozze *ehid Aſaph* uuangton nah aba *rehtemo uuege.*

Pene effuſi ſunt greſſus mei.

Mine geoge ſiot oah ze uuitſueiſte uuorden.

3. *Quia celavi ſuper iniquos.*

Uuanda mir ando anauuas, umbe die unrehten,

unde ih in irbonda.

Pacem peccatorum videns.

Iro frido *unde iro gemachen lib*, anaſehendo, *daz ih ſie peccatores (ſuntbafte) uuiſſa', unde doh uuerlt ſalige.*

4. *Quoniam non eſt declinatio [reſpectus] mortis eorum.*

Uuanda ſie gahes der tod ne nicchet.

Et firmamentum in plaga eorum.

Noh uuirig ne iſt iro cheſtiga.

5. *In labore hominum non ſunt.*

In arbeite ne ſint ſie ſament anderen menniſcon *die bezzeren ſint.*

Et cum hominibus non flagellabuntur.

Unde ſament in ne uuerdent ſie geharinſcarot.

6. *Ideo tenuit eos ſuperbia.*

Bediu ſint ſie ubermuote.

Operti ſunt iniquitate & impietate ſua.

Fone diu uuurden ſie bedechet mit iro unrehte, unde mit iro guoteloſi.

Sie ne uuolton mazigo ubel ſin, ſie ſuoſton ſih mit allo in daz unreht.

7. *Prodiit quaſi ex adipe iniquitas eorum.*

iro unreht cham ſamo uzzer ſpinde,

uals uzzer macie (mageri) daz chit ſie taten iz undurftes uals ſone durften, uuanda doh ſie beide Gote miſſelichen die fone note unde ana not miſſetuont, dar iſt doh ana filo geſceidenes. Der armo chit, uuanda ih nieht ne habeta, bediu ſtal ih, der richo roubot, und ne uuile daz is ſar ieman geturre genuannen. Uuannan tuont ſie daz?

Tranſierunt in diſpoſitione [affectum] cordis.

Uuanda ſie in iro herzen ahtungo uberſtafton.

daz ſie ſih ahtont ebe anderen uals neben anderen. Exceſſerunt metas humani generis homines ſe pares cæteteris non putant. (ſie ubirſtafton daz zil menniſcin ebunnis, doh ſie menniſcin ſin ſie ne uuanint ſi doh anderen liuten gelih ſint.)

8. *Cogitaverunt & locuti ſunt nequitiam.*

Arges tahton ſie, arch ſprachen ſie.

Iniquitatem in excelſo locuti ſunt.

Offeno ſprachen ſie daz unreht.

Sie ne uuolton ſih is nieht helen.

9. *Poſuerunt in cælo [cælum] os ſuum, & lingua eorum tranſivit ſuper terram [in terra.]*

Uf hoho huoben ſie iro munt, unde iro zunga uberfuor die erda.

Sie ne redeton nieht ſamo ſo ſie lutei (huruuine) uuarin unde mortalis (ſtirbige.)

10. *Ideo revertetur [convert.] huc [hic] populus meus, & dies pleni invenientur eis.*

Bediu iruuindet hara min liut *ehit Aſaph, ze Gote eruuindet er, unde bedenchet diſe, unde getuot ſin getrahtede uber ſie, ze uuiu in daz irgange daz ſie uuerlt ſalig ſint. Uuanne? Cum dies pleni invenientur in eis.*

Ad Pſalmum LXXII.
Hebr. LXXIII.
v. 2.

Uuitſueiſte.) Lectio non vitioſa. Alia verſio vetus: *Mine genge ſturtzent ſih vil nahe.* Legendum videbatur: *Uuitſuuihte*, a ſuuihen, weichen, recedere, vacillare, vid. Gloſſar. S. ſed nihil mutandum: *uuitſuueifte*, uuit, late, Sweifen, ausſuueifen, exorbitare, vagari, vacillare, fluctuare. Kilian.

So an in irfollot uuirdent die taga,

adventus Christi (Christis chumfte.) So er chumet, er leret sie iz pedenchen. Er saget in uuieo dives purpuratus (der gepurpuroto richo) uuard sepultus in inferno (pegraben in hello.)

11. *Et dixerunt quomodo scit Deus?*

Unde *die selben revertentes (iruuindente)* chaden, *er sie begondin reverti iruuindin.*

Uuieo uueiz Got *danne humanas res mennischun dinc) sid iniqui (unrehte) so salig sint?*

Et si est.

Daz chit & utrum est scientia in altissimo?

(Ist sar doh ein geuuizzeda an demo hohistin.)

Ist sar dehein scientiu (chunst) an demo hohesten? Uuieo mag ih is truen?

12. *Ecce ipsi peccatores & habundantes in sæculo obtinuerunt divitias.*

Sino *daz chit, nu sih, uuar* sie sundige sint, unde doh kenuhtige *sint, ioh* uuerlt rihtuoma habent.

Nieht ein genuoge, nube ioh mer danne genuoge.

13. *Et dixi.*

s. Asaph.

Ergo sine causa justificavi cor meum & lavi inter innocentes manus meas.

In gemeitun gerehthaftota ih min herza, ingemeitun tuuog ih mine hende,

daz chit ingemeitun uobtu ih kuotiu uuerch, sament dien unsundigen, sid ih suslih ne habo. Ih pin guoter arm der ubelo ist riche.

14. *Et fui flagellatus tota die.*

Unde ie ana leid ih filla,

den unrehten ziereth er, mih rehten fillet er.

Et castigatio mea in matutino.

Unde ieo sar fruo, *daz chit spuotigo* cham min harinscara *ninin uberlang, alde fur niemer.*

15. *Si dicebam: narrabo sic, ecce nationem filiorum tuorum reprobavi.*

Ube ih tata, sus sago *ih anderen, so ih iz irchunnet habo, Deum non curare humana, iniquos maxime felices esse. (Got ne ruochin uuieo dero liuto dinch fare, die unrehtin bartost salige sin)* so habo ih ferchoren die geburt dinero chindo, *nationem justorum (dero rehton geslahte) hubo ih danne ferchoren, die so nieht ne lerton, nube demo uuideruuartigo.*

16. *Et suscepi cognoscere [Existimabam ut cognoscerem.]*

Unde *do iruuant ih des unde* hinderstuont ze erchennenne *die so getanun Gotes dispensationem (uuitspendungu.)*

Hoc labor est ante me.

Daz ist aber unsemfte ze tuonne,

doh iz fore Got semfte si, fore minen ougon ist iz arbeitsam.

17. *Donec intrem in sanctuarium Dei.*

Ieo unz ih kam in daz Gotes hus *in dia togenun fernumest dero scripturarum (scrifto.)*

Et intelligebam in novissimis eorum.

unde ih dar ferneme *hinu fare, unde ih denche* an iro lezesten ding, *uuieo diu irgangen.*

18. *Veruntamen propter dolos posuisti eis.*

s. dolos.

Aber doh umbe iro besuichen rihtest du in bisuuih.

Des sie spulgent, daz begagenet in. Mennischen ilent sie ze triegen, betrogen uuerdent sie, Daz sie uuanent terrena bona eligenda esse præ æternis (dero erdo guot ze iruuelline sin fure daz euuigu.)

Dejecisti eos dum allevarentur.

Du uuurfe sie nider innan diu, unz sie irhauen uuurden.

Selbiu iro heui uuas iro iruuelleda [irfelleda.]

19. *Quomodo facti sunt in desolationem subito?*

Uuieo sint sie ieo nu so gahes *iutsuzte.*

Unde ze odi uuordene?

Defecerunt [al. ad superius.]

Sie sint zegangen, *samo sie niehe ne uuurdin.*

Perierunt propter iniquitatem suam.

Umbe iro unreht sint sie ferloren.

Uuieo?

20. *Veluti somnium exurgentis.*

Also der troum des ufstanten,

demo daz troumet, daz er scaz habe unde nieht ne habet, so er ufstat.

Domine in civitate tua imaginem ipsorum ad nihilum rediges.

Truhten du uertilegotost iro bilde in dinero burg,

uuanda sie nieht ne choment ze himele, dar sie dih kesehen hier ne ougton sie din bilde, dar ne lazzest du scuuen iro bilde.

21. *Quia delectatum [inflammatum] est cor meum & renes mei mutati sunt.*

Fone in geskah mir, daz min herza gelustig uuard *iro saligheite,* unde mine lancha sih uuehseloton, *uah in fone luxu ad luxuriam, fone uberfuoro ze huorluste.*

22. *Et ego ad nihilum redactus sum.*

Unde *hediu* uuard ih *sament in mines sinnes, unde minero fernumeste* ze niehte braht.

Et nescivi,

unde ne uuissa ih *selbo min unuuizze.*

Ut jumentum factus sum apud te.

Demo fehe uuard ih kelih mit dir,

nuanda sie so fore dinen ougon sint die terrena (erdeguot) minnont.

23. *Et ego semper tecum.*

Unde ih ieo doh sament dir.

Ad Deos alienos (ze fremiden Goten) ne fuor ih, ad dæmones (ze dien tiefelin) ne haftu ih mih. Duz ih iro danches ieht keuuunne. Daz chit Synagogu (diu zuogezogena) quæ non servivit idolis (diu abkotinne dienotu.)

24. *Tenuisti manum hoc est erexisti potestatem dexteræ meæ [dextram meam.]*

Du habetost uf *den geuualt* minero zeseuuun.

Terrena

Terrena concupiſcentia (dero erdo girida) uuas mir ſiniſtra (uuinſtra) quia ego ſemper tecum. Uuanda ſamit dir uuas ih ieo. Samit dir uuas min dextera (zeſeuua.) Dannan fone dextera habo ih poteſtatem inter filios Dei fieri. (Keuualt under Gotes chinden uuerdin.

Et in voluntate tua deduxiſti me.

Unde in dinemo uuillen *dines tanches, nals fone mineu frehten* leitoſt du mih, *unde brahtoſt mih inter filios Dei. (under Gotes chint.)*

Et in gloria ſuſcepiſti me.

Unde in guollichi inphienge du mih.

Uuelin iſt diu guollichi? ane dero reſurrectionis (urſtende) diu unſagelih iſt.

25. *Quid enim mihi eſt in cælo? & à te quid volui ſuper terram.*

Ia uuaz iſt, daz mir in himele iſt kehalten, *uuer mag daz keſagen? Immortales divitias (untodige richtuoma) habeſt du mir dar gehalten*, unde uuaz uuolta ih umbe dih do geuuunnen obe erdo?

Aurum, argentum, gemmas, familias? Daz habent ouh peccatores.

26. *Defecit cor meum & caro mea.*

Min herza unde min fleiſch iſt zegangen,

unrehtiu gireda des herzen ioh des fleiſces ſint zegangen. Spiritalia (keiſtlichiu) uuile ih nu nals carnalia (fleiſkiniu.)

Deus cordis mei & pars mea Deus in ſæcula.

Got mines herzen *iſt in himele, unde* Got iſt min teil iemer, *an imo habo ih funden mine divitias (rihtuoma.)*

27. *Quia ecce qui elongant ſe à te, peribunt.*

Uuanda die ſih ferro fone dir tuont, die uuerdent ferloren,

ih kieng aba uuege nals aber ſerro, die giengen ferro, qui operti ſunt iniquitate (die bedecchet ſint in unrehte.)

Perdidiſti omnes, qui fornicantur abs te.

Ferloren habeſt du alle, die ſih din geloubent,

uuanda die minnont ieht anderes danne dih. Minnont ſie ouh dih umbe ieht anderes daz ne iſt nieht caſtus amor (reine minna) uuanda in enez liebera iſt danne du.

28. *Mihi autem adherere Deo bonum eſt.*

Mir iſt aber guot ze Gote haften *daz eina uuil ih, daz uuirt danne, ſo ih in geſiehe facie ad faciem (fone anaſiune ze anaſiune.)*

Ponere in Domino ſpem meam.

Unde iſt mir guot inindiu an in gedingen, *uuanda ih iz noh ne habo in re (raccho) daz ih iz habe in ſpe (in gedingi.)*

Ut annunciem omnes laudes ejus [prædicationes tuas] in portis filiæ Sion.

Unde guot iſt mir, daz ih inindiu chunde alliu ſiniu lob.

Uuar? in portis filiæ Syon. Hier in ſancta Eccleſia, diu dero euuigun ſpeculationis (uuarto) tohter iſt.

Pſalmus LXXIII.
Hebr. LXXIV.

v. 1. Intellectus Aſaph.

Diſer pſalmus iſt fernumeſt dero Synagoge. Sie fernimet unde hechennet, daz iro geſcehen ſol hina fure umbe den gerih, daz ſie Chriſtum ſluog, daz chlaget ſi, daz uueinot ſi, daz uueinot ouh ſelber Chriſtus. Alſo iz chit: Videns civitatem flevit (do er dia burg anageſah, do iruueinota er.) Luc. 19,41.

Ut quid Deus repuliſti in finem?

Ziu Got habeſt du unſih furenomes feruuorfen?

Ziu ſint dir die nu leide, die dir er uuarin liebe?

Iratus eſt furor tuus, ſuper oves gregis tui?

Ziu biſt du irbolgen dinero ſcafnerto?

Ane daz uuir terrena (irdiskin) minnoton, paſtorem (hirte) ne hechnaton?

2. *Memento congregationis tuæ, quam poſſediſti ab initio.*

Erhuge dinero geſamenungo dia du beſazze fone eriſt,

fone des ſie anafieng ze Abraham.

Liberaſti [Redemiſti] virgam hereditatis tuæ.

Du irloſtoſt *fone Egypto* dia gerta dines erbes.

Uuir hin daz erbe daz du loſtoſt mit dero gerto in manu Moyſi (in Moyſenis hende.)

Montis [mons] Syon in quo habitaſti.

Irhuge ieroſolymæ dar du huoſt, dar Syon *iſt*, dar du ſelbo *corporaliter (lichamhafto)* ſcine.

3. *Leva manum tuam in ſuperbiam eorum.*

Heue dina hant an iro ubermuoti.

Lob dir Chriſtus, daz iz ſo geuuaren iſt. Romani reges ſunt humiles (Rom chuninga ſint diemuote) ſunt (ſint) Chriſtiani.

In finem.

Iemer ſiu ſie ſo.

Quanta maligna operatus eſt inimicus in ſanctis tuis [in ſancto.]

Uuela ubeli der fient ſeeinda an dien, die iu [diu er] er heilig uuaren.

In templo (in hus) in ſacerdotio (piſcetuome) in ſacramentis (in opher uuiedon) ſient do, Chriſticola (chriſtuobo) nu.

4. *Et gloriati ſunt qui oderunt te.*

Unde *uuieo* ſih kuollichoton dine fienda,

daz pegagenda mit rehte dien, die ſih kuollichoton, Chriſtum irslagen haben.

In medio ſolemnitatis tuæ.

Ze oſtron in miten dagen dero azimorum *(dero hillon) do ouh Chriſtus irslagen uuard.*

5. *Poſuerunt ſigna ſua ſigna.*

Sazton dara iro fanen zeamere iro fanen,

daz ſie dar uuarin in monementum victoriæ.

Et non cognoverunt.

Unde ne uuiſſon. Uuaz? Daz iz vindicta Dei (kotis kerih) uuas. nals iro gloria (guollicheit.)

Sicut in ingressum desuper [in exitu super summum.]

Sie ne dahton samu so an chomenez urlub fone himele, nube an iro fortitudinem (chuentheit.)

6. *Quasi in silva lignorum securibus exciderunt januas ejus in idipsum.*

i. conspiranter & constanter.

Sie hiuuuen einmuoto die ture mit acchesôn alsô man ze holz unturlicho niderslahet die bouma.

In dolabro [securi] & fractorio [ascia] dejecerunt ea [eam.]

Mit partum unde mit sticchele brachen sie sia.

7. *Incenderunt igni sanctuarium tuum.*

Prandon din uuiehus,

nicht einbrachen nube ioh prandon.

In terra polluerunt tabernaculum nominis tui.

Peuuullen daz kezelt dines namen daz in erdo iu ein luzzel uuas.

8. *Dixerunt in corde suo, cognatio eorum inter [simul] se.*

Do chaden judei zornlicho in iro herzen, chad al diu slahta zeinanderen.

Venite comprimamus [quiescere faciamus] omnes sollemnitates [dies festos] Domini a terra.

Choment ze samene unde tilegeien alle Gotes tulte fone erdo,

sid in unser tur ne uuare. Sus uuuotige hechnata sie Asaph.

9. *Signa nostra non vidimus, jam non est propheta & nos non cognoscet amplius.*

Sus chedent sie nu in captivitate (ellendi) zeichen ne sahen uuir,

sid uuir captivi (ellende) uuurden,

prophetam ne haben (uuissagin) uuir, ie noh ne irchennet er unsih hier in ellende.

Ziu ist daz?

Ana daz ir iuh selbe ne bechennent unde ir noh Christi bitent, samo su er ne chomen si, unde ir iuh an imo eigent fertan, er chumet, er chumet aber ad judicandum (ze uberteilenne) nals ad liberandum (ze irlosinne.)

10. *Usque quo Deus exprobrabit [improperabit] inimicus?*

Uuieo lango chit Asaph iteuuizzot dir sus dien fient judeus?

Irritat adversarius nomen tuum in finem?

Er gremet dinen namen uuideruuartiger unz hina ze ende, so Elias unde Henoch chumet? Unz dara ueret sin contumacia (huchsuelli.)

11. *Ut quid avertis manum tuam & dexteram tuam de medio sinu tuo in finem?*

Ja chit Asaph ziu uuendest du dana dina hant unde dina zeseuuun uzzer mittemo dinemo buoseme, so furenomes?

Also Moysi Got chad, stoz in dinen buosem dina hant, unde si ingestozzeniu scone uuas, unde er aber chad, zie uz dina hant, unde sie uz kezogeniu miselohtiu uuas, unde er aber chad, stoz sia in, unde si ingestozzeniu anderest scone uuard, also bist du Judee. Uzze ane Got pist du unreine, inne sament imo bist du reine. Uuieo lango uuile du ane iu uuesen unreine? Ne fuor iz ouh so umbe die virgam Moysi (stab.) In manu ejus (in sinero hende) uuas si directa (gereht) uzzer hende ferlazzeniu uuard si tortuosa (site chrumph) aber uuidere gezuhtiu uuard si anderest directa (creht.) Ne solt du daz pechennen judee, fone dir gescriben uuesen?

12. *Deus autem rex noster ante secula operatus est salutem in medio terræ.*

Aber Got unsir chuning uuurtha heili er dero uuerlte in mittero erdo,

in mitten gentibus, fides unde baptismum uuas in beneimet ante secula. Nu sint sie becheret zuo Christo, ziu pist aber du becheret fone imo?

13. *Tu confirmasti in virtute tua mare.*

Du Got kcfestenotost den roten mere in dinero chrefte,

daz er stuont in muro uuis, unz israhel dar dure fuor. Do fore bildotost du disa toufi dera gentium (dietu) mit dero sie nu uuerdent irloset a diabolo su sie do taten a pharaone.

Contrivisti [contribulasti] capita Draconum in aqua [aquis.]

Su tuondo habest du fermulet superbias demonum (ubermuoti deru tiefelo.)

14. *Tu confregisti caput [capita] Draconis.*

Des meisten tiefeles ubermuoti habest du gebrochen in dero toufi.

Dedisti eum escam populis Æthiopum.

Du gabe in zefrezzene suarzen liuten,

uzzer dien nu uuordene sint uuizze. Die ezzent corpus Domini (Gotes lichamen.) Uuieo diabolum (den tiefel.) Also Augustinus chit: Christum quo se consument Diabolum quem consumant. Christum ezzent sie sih zegedornohtonne, Diabolum frezzent sie, ze sinero dilegungo. In dien uuorten gab in Moyses israhelitis zetrinchenne caput vituli (daz chalbis houbet) ze erest in fiure gesmalztez, daranah gemalenez. Uuanda veri Israhelitæ die uuarin (Gotis anasehin) diabolum smelzen suln unde mulen, unde fertiligon. Uuaz mag kelimflichor bezeichenen diabolum, danne daz simulacrum (chalbis) dar man in ana beteta? sone diu uuard kesprochen ze Petro, do er immunda anasah: Macta & manduca (slah unde iz.) Alde sus uuirt ez fernomen. Dedisti eum escam populis æthiopum. Du gabe in gentibus (tietin) ze bezzerunga. Uuanda sone siuen persecutionibus (ahtungo) uuerdent sie martyres & perfecti (unde durenohte.) Act. 10, 13.

15. *Tu disrupisti [diripuisti] fontes & torrentes.*

Du zebrache in manige strangen brunnen unde chlinga,

daz sint prædicatores (prediare) die temptatio (chorunga) besuochet. Uueder sie sin, fontes (prunnou) alde torrentes (chlingen.)

Tu siccasti fluvios etham [ethan.]

i. fortis du habest ketrucchenet des tiefeles aha,

daz sint heretici (irrare) auspices (anehetare) mathematici (calstrare.)

16. *Tuus est dies & tua est nox.*

Din sint spiritales (keistliche) din sint carnales (fleiskliche.)

Du chanst sie beide gehalten. Die spiritalem intellectum (keistlicha fernumest) habent, die chunnen Got fernemen, so sie geborent: In principio erat verbum (in anagenne uuas ieu Got.) Die Joh. 1, 1.

carna-

carnalem (fleiſklicha) habent, die denchent an den ſonum oris (lutun mundis) daz iz uuort ſi.

Tu feciſti ſolem & lunam. [Tu fabricatus es auroram & ſolem.]

Du tate *ſapientem & inſipientem* (uuiſin unde unuuiſin.)

Bediu ne iſt ne uuederer iro deſperandus (ze ferchunnine.) Alſo Paulus chad: Sapientibus & inſipientibus debitor ſum (fruoten unde unfruoten pin ih ebin ſculdig.) Rom. 1, 14.

17. *Tu perfeciſti [feciſti] omnes terminos terræ.*

Du habeſt kedurnohtet alle marcha dero erdo.

Uueliu iſt diu erda? Uueliu iſt diu marcha? Dar ſtat fore ℣. 12. operatus eſt ſalutem in medio terræ (er uuorhta heili in mittemo lande.) Unde daz iſt in medio gentium (in mitten dietin) dero marcha ſint Apoſtoli. Sie ſagent in, unz uuara ſie recchen ſuln, unde uuar ſie iruuinden ſuln. Alſo daz iſt: Non plus ſapere quam oportet ſapere, ſapere ad ſobrietatem (nieht ferror uuiſe ſin, danne manne tuge ſunder ſuberlicho uuiſe ſin.) Rom. 12, 3.

Eſtatem & ver tu plaſmaſti ea.

Sumer unde lenzen diu bediu tate du,

ferventes ſpiritu (die heizmuotigin ze guote) ſint ſumer, novelli in fide (niuchomin ze gloubo) ſint lenzo. Dien allen iſt ze ratenne, ne glorientur quaſi non acceperint (uie ſie ſih ne ruomen ſamo ſie iz nieht inphiengin.)

18. *[Tu feciſti ea, abſunt al.] memor eſto hujus creaturæ tuæ.*

[Du daz allez habeſt ketan.] Erhuge dirro dinero geſceſte,

Judaicæ plebis (folchis) erhuge. Sus uuegot Aſaph mit intellectu (feruumeſte) demo der uoh iſt ſine intellectu (ane fernumeſt.) Diſer Aſaph iſt, fone demo iz chit: Reliquiæ ſalvæ erunt (die aleiba uuerdent kehalten.) Fone diſemo iſt Petrus chomener, unde alle Apoſtoli, der Aſaph iu er uuas ſine intellectu (fernumiſte) uuanda er al nu ſiebet irfollot, daz er uuard keuuizzegot. Rom. 9, 27.

Inimicus improperavit Domino.

Unholder liut iteuuizzota ſinemo herren.

Uuieo chad er: Peccator eſt iſte, non novimus unde ſit. Nos Moyſeu novimus, illi locutus eſt Deus, iſte Samaritanus eſt (dirro iſt ſundig man, uuir ne uuizzin uuannan er har iſt, uuir uuizzen Moyſen uuola, imo ſprah Got zuo, dirro iſt uſerro gellunburg slahto.) Joh. 9, 24. 29.

Et populus inſipiens exacerbavit [incitavit] nomen tuum.

Unuuizziger liut cramta dinen namen.

Anderes uuieo ne chaden ſie: ℣. 8. Venite comprimamus omnes dies feſtos Domini a terra (chomint zeſamine tiligoen alles Gotes tulte fone erdo.)

19. *Ne tradideris [tradas] beſtiis animas confidentes [confitentium] tibi.*

Tieren ne gebeſt du ſie.

Nube ablaz kib in ſo ſie cheden: Quid faciemus ergo viri fratres, dicite nobis (uuaz tuoien uuir is uu liebin brudera uuiſut unſih) ketuo ſie danne ſalubriter geboren (heilſamo.) Agite pænitentiam & baptizetur unusquisque veſtrum in nomine Domini noſtri Jeſu Chriſti & dimittentur vobis peccata veſtra (tuont riuuua unde uuerde iuuuer iegelih ketouſet in namen unſiris herrin des keuuiehten haltaris, ſo uuerdent iu iuuuera ſunda fergeben.) Act. 2, 37. ſq.

Animas pauperum tuorum ne obliviſcaris in finem.

Dinero durſtigon ſela ne eigiſt du in Agézze in ende,

ſo ſie ſih armelicho dir irgeben, ſo irhuge iro.

20. *Reſpice in teſtamentum tuum.*

Uuarde an dina beneimeda,

irhuge uuaz du uns peneimet eigiſt uals terram chanaan (daz lant) uube regnum cœlorum (himelriche.) Daz erbe ne laz uns iugan.

Quia repleti ſunt qui obſcurati ſunt terræ domorum [domibus] iniquitatum.

i. iniquarum domorum.

Uuanda die irfullet ſint dero erdo,

die fone iro irblendet ſint. Uuelero erdo?

Dero unrehton hiuſero *die ze erdo uuartent, dien feret der ſtoub in diu ougen, unde blendet ſie. Daz chit die irdiſche gedancha habent, die uuerdent dannan geirret iro ſinnes. Uues ſint danne die gedancha, ane unrehtero hiuſero? Daz ſint unrehtin herzen. So ne geſcehe dinemo teſtamento dinemo liute, daz ſie iro herzen irdiſche gedancha ſo irblenden unde doh die reliquiæ (aleiba) gehalten uuerden.*

21. *Ne avertatur i. non repellatur, humilis [factus conf.] confuſus.*

Din liut die muoter *unde ſinero ſundon* ſcameget, ne uuerde fone dir ferſtozzen.

Egenus & inops laudabunt nomen tuum.

Durſtiger unde armer lobont dih.

Dero ſolt du ruochen.

22. *Exurge Domine judica cauſam meam.*

Truhtin ſtant uf uuis min dingman,

irteile ube ih reht habe. Daz ih daz keloubo daz ih ne ſieho. Uuis dien uuidere, die mir zuochedent: Ubi eſt Deus tuus? (uuar iſt nu din Got) Samo ſo du fone diu ne ſiſt, uuanda du corporeis oculis (lichamhaften ougon) ungeſihtig piſt.

Memor eſto in properiorum tuorum, eorum, quæ ab inſipiente ſunt tota die.

Irhuge dinero iteuuizzo dero die fone unuuizzegemo choment in allen ziten.

Die judicium ne geloubent unde reſurrectionem, unde ſie chedent: ℣. 9. b. Nos non cognoſcet amplius (er ne hechnait unſih furdermer.)

23. *Ne obliviſcaris voces deprecantium te.*

Ne irgiz dero uuorto die dih flehont,

uuanda ſie dinen geheizzen geloubent.

Superbia eorum qui te oderunt aſcendat ſemper.

Ouh chome fure dih iro ubermuoti, die dih hazzent.

Pſalmus LXXIV.

Hebr. LXXV.

In finem.

1. *NE corrumpas.*

Diſer titulus chit ze Chriſto.

Ne intuuere *daz du gebiezziſt, kib iz uns in ende, gib uns vitam æternam (lib euuigin.)*

2. *Confitebimur tibi Deus, confitebimur tibi & invocabimus nomen tuum.*

Uuir ichen dir Got, dir ichen uuir, unde anahareen dinen namen.

Uuanda er iſt confiteri (pigiehin) unde daranah invocare (anarnoſin) ſo getno unſeriu templa (huſir) fone confeſſione munda (pigihte reiniu) daz ſie fone dir invocato (anagebaretemo) uuerden mugin viſitata (geuuiſot.)

Narrabo mirabilia tua.

Fone confeſſione exinanitus malis, fone invocatione repletus bonis (fone bigihte ital uuordin ubiles, anaruofte ſat uuorden kuotis) peginno ih *narrando eructare ea, quibus me repleſti* (kenada zellindo *diu roffizzin dero du mih ſattoſt.)*

3. *Cum accepero tempus, ego juſtitias judicabo.*

So is zit uuirt, *unde dies judicii (ſuone tak) chumet,* ſo irteilo ih reht.

Daz chit totus Chriſtus (aller) caput & corpus (houbit unde lichamo) uuanda er einer ne irteilet, nube ſancti (die heiligin) ſament imo.

4. *Defluxit [Liquefacta eſt] terra.*

Niderfloz diu erda. *menniſcen zugen ſih nider, des nideren gereton ſie an diu miſſetuont ſie alle, ſo man ſie heizzet keron des oberen, daz ſie geront des nideren.*

Et omnes habitantes in ea.

Unde alle dar ana ſizzente.

Daz iſt expoſitio (reccheda) des ereren. An dien iſt ſi nider geflozzen die dar ana buent. Uuaz ſint ſie, ane erda?

Ego confirmavi columnas ejus.

Fone diu gefeſtenota ih iro ſiule.

Columnæ fidelium (dero geloubigon ſule) ſint Apoſtoli. ioh die uuancboton in paſſione (in Chriſtis martiro) ſie uuurden aber geſtatet in reſurrectione (in Chriſtis urſtende.) Dara nah lerton ſie andere non defluere (nieht nidirulíezzin.)

5. *Dixi iniquis, nolite inique agere.*

Ih chad ze dien unrehten, ne fahrent unrehto,

fermiten ſie iz darumbe? Nein ze ſere, dannan uuurden ſie mortales & miſeri (todig ioh uuenig.)

Et delinquentibus nolite exaltare cornu.

Unde ze miſſetatigen *chad ih,* ne heuen iuuuer horn,

ube ir ſundig ſint per cupiditatem (durh ubila geluſt) des ne ferſagent iuh per elationem (durh hohmuoti.) Der is ne uebet, der iſt peidiu ioh iniquus (unreht) ioh exaltans cornu (hoinde daz horn.)

6. *Nolite ergo efferri, ne loquamini adverſus Deum iniquitatem.*

Ne uueſent hohfertig ne choſont unrehto uuider Gote,

ſo der tuot der dir chit, uuaz uuizzet mir Got mer danne anderen? So uuieo ih reht ne ſi, andere ſint unrehteren, danne ih ſi, dien iſt uuola, mir iſt uue. So choſondo, ſculdigot er Got, unde ahtut ſih rehteren, uuanda imo ſiniu judicia (urteile) miſſelichent.

7. *Quia neque ab oriente neque ab occidente neque a deſertis montibus.*

Porge dir, uuanda der uberal iſt, des urteilda ne infliebeſt du fone oſtene *ze ueſtene*, noh fone uueſtene *ze oſtene*, noh fone deheinen uuuoſten bergen *unde mitte liute. So uuar ſo du biſt, dar iſt er. Suaz du choſoſt, daz keboret er. zin daz?*

8. *Quoniam Deus judex eſt.*

Uuanda Got ſelbo iſt irteilare *nals menniſco. Uuare iz manniſco, der ne horti uberal, ſo Got tuot,*

hunc humiliat hunc exaltat.

Judaicum populum ſuperbum (liut hohfertigen) nideret er, *gentilem humilem (den diet hut tiemuotin)* hohet er.

9. *Quia calix in manu Domini.*

Uuanda in Gotes keuualte iſt *lex data (eba gegebin) judeis, diu vetus teſtamentum (alt peneumida) heizet. Si iſt der calix* (ſtuof chelih.)

Uuieolicher?

Calix vini meri.

Chelih lutteres uuines.

Plenus mixto.

Doh foller miſeellatun,

foller truoſenon. Alſo in moſto, diu hediu zeſamine gemiſcelot ſint. Uuanda dar lag in fece ſacramentorum corporalium (undir dien truoſinon nuiedon lichamhaſtro) geborgen novum Teſtamentum (niuuue beneimeda.) Dar circumciſio carnis (umbeſnida fleiskis) daz uns iſt circumciſio cordis (umbeſnida herzin.) Dar templum (hus) daz uns ſancta Eccleſia (heilich chilcha) dar terra promiſſionis (lant kebeizzis) daz uns iſt regnum cælorum (himilriche.) Dar manegiu ſacrificia (opher) diu ein ſacrificium (opher) pezeichenent, daz in cruce Chriſti (an Chriſtis cruce) braht uuard..

Et inclinavit ex hoc in hunc [hoc.]

Unde do ſcangta er uzzer enemo *calice veteris Teſtamenti (chelicbe dero altin eo)* in diſen *calicem novi teſtamenti (chelih dero niuuuun eo.) Lutteren uuin ſpiritalem intellectum (keiſtlicha fernumiſt.)*

Veruntamen fex ejus non eſt exinanita.

Aber doh ne uuard diu truosana irſcaſſen,

ſi uuard dar ze leibo, uuanda carnalis intellectus (fleiſklich fernumiſt) iſt mit Judeis.

Bibent [ex eo] omnes peccatores terræ.

Dero trinchent *Judei ſament* allen ſundigen, *uuanda carnalis intellectus (fleisklich fernumiſt) libet in.*

10. *Ego autem in ſeculum gaudebo [annunciabo. Cantabo DEO Jacob.]*

Aber ih mendo in euua.

Chriſtus cum corpore (mit Eccleſia.) Uuanda iz chit in titulo: In finem ne corrumpas.

11. *Et omnia cornua peccatorum confringam.*

Dignitates ſuperborum intſezzo ih.

Et exultabuntur cornua juſti.

Munera (keba) Chriſti, daz ſint cornua juſti (horin des rehtes) diu uuerdent in fine irhohet.

Pſalmus

Psalmus LXXV.
Hebr. LXXVI.

[In finem in laudibus] Psalmus Asaph.

1. *Canticum ad Assirios.*

i. Ad dirigentes. Ouuelee iro pedes (fuozze) uuellen dirigere in semitas rectas (rihtin in rehta stiga) die gruozzet Asaph.

2. *Notus in Judea Deus.*

Echert in Judea ist Got chunt.

Uuis in confessione (in pigihte) so chundost du dih ze Gote. Die ne uaben an in, die dir chaden: Non habemus Regem nisi Cæsarem (uuir ne habin andrin Chuning ne uuan den Romcheiser.) Joh. 19, 15.

In Israel magnum nomen ejus.

In Israel ist chunt sin mahtig namo.

Die an Christo Got pechennent, also gentes (diete) tuont, die sint Israelitæ, die sint videntes (Got anasehente.) Deum, dien ist chunt sin namo, die in echert hominem bechenaent, also judei, die ne sint Israelitæ, dien ne ist chunt sin edele namo, daz er Got heizzet.

3. *Et factus est in pace locus ejus, & habitatio ejus in Syon.*

Unde in fride ist sin stat *an dien ist si, die daz uuellen, daz er uuile. Under einmuotigen ist ieo frido, unde sin geboeda ist in speculatione. Ia euuigheite dar man in anasiehet facie ad faciem (fone anasiune ze anasiune) dar haet er an in, dar ist frido.*

4. *Ibi confregit fortitudines arcuum & scutum & gladium & bellum.*

Dar habet er gebrochot starche bogen, unde scilt, unde suert, unde selben den uuig *uuider dir, der uuig ist in dir, sament dir selbemo ringest do, uuanda uuider Gote runge du. Noh danne, daz du is uberuomt ketuoest, folge Paulo. Uuieo chit er? Non ergo regnet peccatum in vestro mortali corpore, ad obediendum desideriis ejus (sunda ne geriche nieht in iuuuermo todigin lichamen ze geuuichenne sinen gelusten.) Ube du imo folgest, so chumest du fone disemo unfride ze euuigemo fride.* Rom. 6, 12.

5. *Illuminans tu mirabiliter a montibus æternis.*

Du bist uuunderlicho irsceinende, fone dien euuigen bergen,

dero hohi niemer ne zegat. Fone Apostolis habest du allero uuerlte lieht kegeben.

6. *Turbati sunt omnes insipientes corde.*

Also eine fone in uuurden illuminati (intliuhte) so uuurden andere turbati (getruobte) *Uuelee?*

Alle unuuizzige.

Dormierunt somnum suum & nihil invenerunt omnes viri divitiarum in manibus suis.

Iro slaf sliefen die richen, unde so sie iruuacheton, in handen nieht ne habeton. Die ferslafent iro lib, dien hier rihtuoma chomende sint, unde iro lussami an dien ist, unde den anderen lib ne minnont, noh hinnan dara ne frument, daz sie dar finden. Hier sliessen sie, dar uuerdent sie iruuechet, hier habeton sie, dar nieht.

7. *Ab increpatione tua Deus Jacob dormitauerunt, qui ascenderunt equos.*

Fone dinero irrafsungo Got Jacobis intsliefsin, die uffen ros sazzen,

dannan sie iruuachen solton, dannan intsliessen sie. Uuelee? Die iro ubermuoti fuoret.

8. *Tu terribilis es, & quis resistet tibi tunc ab ira tua?*

Du bist egebare,

unde uuer uuiderstat dir danne, so dies judicii (der suono tach) chumet? Uuer intrinnet danne fone dinero abolgi?

9. *De cœlo jaculatus es [auditum fecisti] judicium, terra timuit & quievit.*

Du scuzze fone himele daz *judicium*, (urteil.)

Ite in ignem æternum (fariat in euuig fiur) dannan ircham der sundigo, unde gehirmeda imo, der er gehirmen ne uuolta. Dar habet er ende getan dero sundon. Math. 24, 41.

10. *Cum exurgeret in judicio Deus, ut salvos faceret omnes mites terræ.*

Do uuas iz, in jodicio (in urteile) uuas iz, do er ouh af staont, daz er gehielte alle die mammenden, fone dea er chad: Beati mites (salig sint miteuuare.) Dar er die einen ferliuset, dar haltet er die andere.

11. *Quoniam cogitatio hominis confitebitur tibi & reliquiæ cogitationis diem festum agent tibi.*

Uuanda mennischen gedanch uehet dir *ze erist*, unde die aleiba des kedanches machont dir dulte.

Confessio (pigiht) lichet Gote ze erist, recordatio præteritorum criminum (die irhiogeda ketanero sculdo) tuot imo festa (dulte) fone diu chad David: Et delictum meum coram me est semper (unde mia missetat ist ieo fore mir. Psal. 50, 5.

12. *Vovete & reddite Domino Deo vestro.*

Intheizzent Gote unde uuerent iuuuera intheizze.

Pezzera ist non vovere (nieht intheizzin) danne vovere & non reddere (intheizzin unde nieht leistin.)

Omnes qui in circuitu ejus sunt offerunt munera terribili.

Alle die umbe in sint, die bringent keba demo egelichen.

Christus ist allen communis (gimeine) unde hediu medius (mitter) die in minnont, die sint umbe in. Alde dara ze demo altare, dar sin corpus uuirt consecratum, opheront alle die umbe stant.

13. *Et ei qui aufert spiritum principum.*

Unde demo *opheront sie*, der *superbum spiritum (hohmuotigin* sin) dero *principum* (furston) dana nimet,

unde humilem spiritum (diemuoten sin) gibet.

Terribili apud Reges terræ.

Prutelichemo sament dien rihtaren dero erdo.

Castiga corpus tuum & in servitutem redige (chele dinen lichamen, unde bringen in de scalcheit) so tuondo bist du rex (chuninch) unde ist er dir terribilis (prutelich.)

Psalmus

Ad Psalmum LXXV.
Hebr. LXXVI.
v. 5.

Montibus æternis.) Sic & Græci: ἀπὸ ὀρέων αἰωνίων. In Hebraico habetur טרף *Tareph*, præda. Græci igitur aliter legerunt, & forte נצח *Nezach*, æternitas.

Psalmus LXXVI.
Hebr. LXXVII.
In finem pro Idithun.

1. *Psalmus ipsi Asaph.*

Idithun transiliens. Asaph congregatio. Uuaz ist daz? Ane, congregatio transiliens (diu uberspringinda gesamenunga) sprichet hier, diu ad finem (an diz ende) chomen uuile da furder nieht transiliendum ne si (ze uberspringinne ist.)

2. *Voce mea ad Dominum clamavi, & vox mea ad Dominum [voce mea ad DEUM]*

s. pervenit & intendit mihi.

Mit minero stimmo harata ih ze truhtene, unde ze Gote, *follechamsi*, unde uuara teta er min.

Uuanda si in selben ze mir ladeta, uoh ze anderiu ne rameta, bediu fernam er sia.

3. *In die tribulationis meæ Deum exquisivi.*

An demo tage minero arbeite suohta ih Got *nals umbe ander, uuanda ih transiliens (uberspringente) pin, ane umbe in selben, daz ih securus (sichure) muge imo adhærere (zuo haften.) Uuer ist der dies tribulationis? (tagh arbeito.) Ane aller diser lib, sone demo gescriben ist: Temptatio est vita hominis super terram, (ursuob ist dis mennisciu lib obe erdo.) Ist er temptatio (ursuob) so ist er tribulatio (arbeit.)* Job. 7, 1.

Manibus meis.

i. operibus meis mit minen handin, *daz chit mit minen uuerchin.*

Nocte, nahtis.

In hoc seculo (daz chit hier in uuerlte.)

Coram ipso (fore imo selben.)

Non coram hominibus (nals fore mennischon.)

Et non sum deceptus.

Unde dar ana ne bin ih petrogen,

uuanda min lon geuuisser ist, unde mir chumet, daz mir geheizzen ist.

4. *Negavi [Renuit] consolari animam meam [anima m.]*

Ih ne uuolta trosten mina sela,

So leid ist mir diser lib, so irdriuzzet mih sin. Solih ellende ist er, daz ih dar inne humanæ consolationis (mennisckin trostis) ne ruocho.

Memor fui Dei & delectatus sum.

Gotes irhugeta ih, daz uuas mir lussam,

daz teta mir freuui.

Garrivi.

Dero freuui spileuuortota ih, fore mendi ne mahta ih ih gedagen. Alde iz chit:

Exercitatus sum

ih uuare mite irmundrit.

Dero lussami nietota ih mih, ferro dar ana denchendo.

Et defecit spiritus meus.

Unde an demo denchenne irlag ih. Si ziehet hohor danne min sin. Man ne mag guzzen sina lussami.

5. *Anticipauerunt uigilias omnes inimici [oculi m.] mei.*

Uuacheroren uuaren alle mine fienda,

aeriæ potestates ad decipiendum (luftige mahtinga ze bisuichenne) danne ih mahti sin ad custodiendum (mih ze behuotenne.)

Turbatus sum.

Truobe muot quam ih *fone dero faro minero garrulitatis (spileuuorto.)*

Et non sum locutus.

Unde gesuigeta.

Alde iz chit:

Anticipauerunt uigilias oculi mei, turbatus sum & non sum locutus.

Nahtes eruuacheta ih fruo, unde uuas suigendo, leideg *minero sundon. Die uuachun heizzen uuir nu nocturnas (nohturna) dar umbe tuoen uuir antelucanos conventus (foretagige sametchumfte.)*

6. *Cogitavi dies antiquos.*

An dero stilli dahta ih an die alten daga,

die nu irgangen sint. an dien humanum genus (alman chunne) unirdrozzeno sundota. Dannan uuard ih turbatus (truobmuotig.)

Et annos æternos in mente habui.

Unde ze troste nam ih in muot diu euuigen iar,

sone dien gescriben ist: Et anni tui non deficient. (unde diniu iar uuerent ieo mer.) Die gedancha sazta ih uuider enen die mih leidegoton. Psal. 101, 28.

7. *Et meditatus sum nocte cum corde meo.*

Unde so dahta ih nahtes in minemo herzen.

Garrivi [& exercitabar.]

Muot spileta dar in demo herzen dero uuorto gedagendo, uuanda mir diu garrulitas unfreisigora uuas.

Et scrutabar [scopebam] Spiritum meum.

Unde scrodota ih min muot,

chosota mit mir selbemo.

8. *Et dixi, [absunt alias.]*

Unde dahta ih sus.

Nunquid in æternum proiciet Deus?

Feruuirfet Got zegetate *genus humanum?* man chunne.)

Et non apponet ut beneplacitum [complacitior] sit ei [abest] adbuc?

Unde ne getuot er noh *mit sinero passione* (martiro) daz iz imo si liebsam?

9. *Aut in finem misericordiam abscindet a seculo & generatione?*

Alde nimet er gareuuo dana sina gnada fone dero uuerlte, unde fone menniscon geburte?

Ad Psalmum LXXVI.
Hebr. LXXVII.
v. 4.

Garrivi) hoc verbum, quod ad Textum ipsum referendum videtur, non ad Paraphrasin, nec in Græco nec Ebraico nec apud Hieronymum apparet, conf. ℣. 7.

10. *Aut*

10. *Aut obliuiſcetur miſereri Deus?*

Alde irigzet er ze ſceinenne dia gnada *ſinern incarnationis (manuuerdeni) die er geheizzen habet?*

Aut continebit in ira ſua miſericordiam ſuam?

Alde benimet imo zorn ſina gnada?

11. *Et dixi.*

Unde *tranſiliendo (uberſprangondo)* dahta ih *ſus:*

Nunc cepi [cœpit hæc.]

El nc nuas iz, nu *iſt iz. Tranſiliendo (unolſprangondo)* begonda ih fernemen *diu ding.*

Hæc eſt immutatio dexteræ excelſi.

Ih fernimo uuola uues diſiu uuehſelunga iſt, *dero ih fru bin. Chriſtos iſt dextera excelſi* (zeſeuua des hohin) *der habet genus humanum (man chunnoe) genuehſelt de tenebris in lucem (fone finſtri ze liehte (de ſervitute in libertatem filiorum Dei (fone ſtalcheit in die frihalſi Gotes chindu) der habet mih ſelben uzzer mir ſelbemu braht. Ih habo mih nu ferreccbet an in, freiſa uuarc mir ube ih folleſtuonde an mir.*

12. 13. *Memor fui operum Domini, quia memor ero ab initio mirabilium tuorum & meditabor in omnibus operibus tuis.*

Darana *ſcinet daz ih* kehuhtig uuas Gotes uuercho, daz ih ſone ereſt dinero uuundero gehugo, unde in allen dinen uuerchen gedanchhafte bin.

Do tate menniſcen ad imaginem tuam (ze dinemo bilde) du inphienge munera Abel (Abelis opher) du gehielte unſih in arca, du eiſcotoſt iſaagin ze uphere in typo (in forezeichin) Chriſti, daz allez tuot mih hugezzin.

Et in affectionibus [adinventionibus] tuis gariam [exercebor.]

Unde in dinen minneſaminon mandelchoſon ih.

Sid der garrolos iſt, der geſuigen ne mag. hinnan habn oub ih, daz ih keſuigen ne mag.

14. *Deus in ſancto via tua.*

Got in Chriſto iſt din uueg.

Er chad: Ego ſum via (ih pin uueg.) Joh. 14, 6.

Quis Deus magnus ſicut Deus noſter?

Uuer iſt ſo mahtig Got, ſo unſer Got,

du eino uuunder tooſt, unde mit diu ſceineſt, daz anderer ne iſt.

15. *Notam feciſti in populis virtutem tuam.*

Chriſtum der dio virtus iſt, habeſt do gentibus (dietin) chunt ketan.

16. *Redemiſti in brachio tuo populum tuum.*

An imo habeſt du irloſet dinen liut.

Er iſt din virtus (chraft) er iſt din brachium (arim.)

Filios Iſrael & Joſeph.

Habeſt peide irloſet, iob filios Iſrahelis (Iſrahelis chint) *iob populum gentium (den liut dero dietu) der demo uuaren Juſeph (zeſiuuun ſine) haftet, den ener bezeichcoda.*

17. *Viderunt te aquæ Deus viderunt te aquæ.*

Liute geſahen dih, dih keſahen liute.

Daz unas fone diu, quia notam feciſti in populis virtutem tuam) uuanda chunt ketate undir liutin dina chraft.)

Et timuerunt.

Unde forhton dih,

daz uuas mutatio dexteræ excelſi (der uuehſel des hoen Gotes zeſenuun.)

Et turbatæ ſunt abyſſi.

Unde uuazzer dieſena uuurden getruobet,

daz ſint hominum conſcientiæ (menniſcon inuuizzeda.) Uuaz mag tieſera ſin?

18. *Multitudo ſonitus aquarum.*

Uuard michel daz dero uuazzero in ymnis & canticis & orationibus. (in lobin, unde in ſancleichen unde in kebetin) uuannan uuas daz?

Vocem dederunt nubes.

Diu uuolchen lutton,

Apoſtoli bredigoton.

Et enim ſagittæ tuæ pertranſierunt.

Diniu uuort turhkiengen *dero menniſcon herzen.*

19. *Vox tonitrui tui in rota.*

In urbe terrarum (in uuerlt rinch) *ſcullen diniu egelichen onerch.*

Illuxerunt coruſcationes tuæ orbi terræ.

Diniu *miracula* (uuundir) irſchinen allero uuerlte.

Uuanda ſie fuoren in circuitu tonando & coruſcando (al umbe die uuerlt tonerondo unde bleccheſindu.)

Commota eſt & contremuit terra.

Dannan uuard iruueget unde irbibeda diu erda.

Menniſchen irchamen ſih uf.

20. *In mari viæ tuæ.*

Io gentibos (undir dietin) uuorden dine uuega, ze in chame do do.

Et ſemitæ tuæ in aquis multis.

In multis populis (undir manigen liuten) uoaren dine ferte.

Et veſtigia tua non cognoſcentur.

Unde *ſume iudeis* ne uuurden bechennet dine ferte.

Sic chedeot ie noh: Nondum venit Chriſtus (noh ne cham ieo Chriſt nieht.) Joh. 7.

Deduxiſti ſicut oves populum tuum in manu Moyſi & Aaron.

Denſelben dinen liut leitoſt du doh alſo ſcaf *uzzer Egypto* in Moyſenis unde in Aaronis handen.

No habent ſie dir ubelo gedanchot, daz ſie eioe under allen dih ne uuellen bechennen.

Pſalmus LXXVII.

Hebr. LXXVIII.

v. 1. Intellectus Aſaph.

UU*As chundet uns Aſaph? Anc daz uuir ein geboren, unde ander fernemeo. Geboren, uuieo der alto liut ingratos (undanchſellich) uuas beneficiis Dei (Gotes liebtaten) unde fernemen, daz uuir ſu ſamo ne ſuln ſio.*

Attendite populus meus legem meam.

Mine liute fernement mina ea.

Inclinate aurem veſtram in verba oris mei.

Heldent iuuuera ora ze dien uuorten mines mundes.

2\. *Aperiam in parabolis os meum. Loquar propoſitiones ab initio.*

Ih induon minen munt an uuidermezzungon *toucheniu gechoſe.*

Spricho ih, fone demo anagenne *iuuuerro ferte fone egypto: Uuir geboren tagelîches parabolas (uuidermezza) in ſancto Evangelio. Alſo Chriſtus ſih ſelben uuidermezzot grano frumenti (demu chernin des chorin uuuocheres.) Dar geboren uuir oub propoſitiones (irratiui.) Alſo daz iſt: Quid vobis videtur de Chriſto, cujus filius eſt?* Matth. 22. 41. *(uuaz tunchet iu umbe Chriſt, uues ſun uuanint ir iſt ur?) Uuaz chaden do Judei? Dauid (er iſt Dauidis ſun.) Unde uuaz aber er? Uuie mag Chriſtus peidiu ſin, iob filius Dauid (Dauidis ſun) ſu ir chedent, iob Dominus Dauid (Dauidis* Psal. 109. 1. *herro) ſo er imo ſelbo chad, do er ſus fone imo ſprach: Dixit Dominus ſ. pater Domino meo ſ. filio ſuo Chriſto, ſede a dexteris meis (ſprah min herro fater minemo herro Chriſto ſinemo ſune zuo, ſizze ze zeſeuuun min.) Tougeno lerta diu propoſitio (ratiſca) ſie fernemen Chriſtum in tempore filium Dauid, in æternitate filium Dei (zeitlicho Dauidis ſun ſin, euuecliche Gotes ſun ſin.) Parabolæ unde prupoſitiones (uuidermezza, ratiſca) ſint die figuræ (uuabpilde) fone dien Paulus chad: Hæc omnia in figura contingebat illis (diſiu alliu geſcaben iudon in uuabpilden.)*

3\. *Quanta audivimus & cognovimus ea & patres noſtri narraverunt nobis.*

Diz iſt vox hominis (menniſcin ſtimma) vox Aſaph, daz foru uuas iz vox Dei (Gotes ſtimma.)

Uuieo mahtigiu ding uuir fernomen haben,

diu er teta in veteri teſtamento (in deru altun bineumeda) unde nu haben uuir ſiu bechennet in novo (an dero niuuuun) unde unſere forderen Moyſes & Prophetæ (unde uuiſſagin) zalton ſiu uns.

4\. *Non ſunt occultata à filiis eorum in generatione altera.*

Siu ſint unferborgen fore iro chinden in anderro geburte.

Uuir bin diu andera geburt, diu andera generatio (geburt) dero nu chomen iſt regeneratio (uuiderburt. i. touſi.)

Narrantes laudes Domini & virtutes ejus & mirabilia ejus quæ fecit.

Dar ſtat fore: ℣. 3. Patres noſtri narraverunt nobis. Demo inchit: Narrantes laudes Domini. Uns ſagente ſiu lob, unde ſina chraft unde ſiniu uuunder diu er teta.

5\. *Et ſuſcitavit teſtimonium in Jacob & legem poſuit in Iſrahel.*

Unde erchihta urchunde in Jacob.

Uuaz iſt daz? Ane daz dara nah ſtat, unde ea fazta er in Iſrahel. Selbiu diu ea uas daz urchunde, daz man gelouben ſolta, uuanda Got ſaret ſia, unde er iah iro.

6\. *Quanta mandavit patribus noſtris.*

Uuieo manigiu *præcepta (gebot)* er beualh unſeren forderen.

Uuara zuo?

Nota ea facere filiis ſuis.

Chunt ſiu zetuonne iro chinden.

Zin dien?

Ut cognoſcat generatio altera.

Daz diu anderiu ſlahta diu bechenne *diu ſie ne bechandon. Uuelin iſt die ſlahta?*

Filii qui naſcentur.

Gentes die in novo teſtamento geboren uuerdent.

Et exurgent.

Unde *mit Chriſto* irſtant.

Et narrabunt filiis ſuis.

Unde die zelent ſiu iro chinden.

In uuelen uuorten?

7\. *Ut ponant in Deo ſpem ſuam.*

Daz diu iro chint an Got ſezzen iro gedingi *uals an iro ſelberu rehte, ſo ene tatin.*

Et non obliviſcantur operum Dei.

Unde ſie Gotes uuercho ne ergezzen,

uuanda er der uuurcho iſt bonorum operum (kuotero uuercho) uals menniſcu.

Et mandata ejus exquirant.

Unde ſie fordereten ſiniu gebot ze *irfollune mit ſinero helfo.*

8\. *Ne ſiant ſicut patres eorum generatio praua & amaricans [exaſperans.]*

Daz ſie ne uuerden auuekkiu ſlahta unde bitteren geſmagmen habentiu *uab iro forderon die in deſerto irſturben (in einote.)*

Generatio quæ non direxit cor ſuum.

Slahta ſolechiu dia daz herza ne gerihta.

Et non eſt creditus cum Deo Spiritus ejus.

Unde ſament Gote ſih ne geinmuota.

9\. *Filii Effrem intendentes arcum & mittentes ſagittas ſuas, converſi ſunt in die belli.*

Effremis ſune *ſluoben, ſo der uuig uuard, doh ſie* bogen ſpienin unde mitte ſcuzzin.

Sie ſiengen ze uuige, dara nah irlugen ſie in. So temptatio cham, ſo betoton ſie uitulum (diz chalp) dannu ſie fore chaden: Quæcunque locutus eſt nobis Deus noſter faciemus & audiemus: Exod. 24. 7. *(ſu uuaz unſer Got uns keſaget habet, daz tuoen uuir, unde loſeen is.)*

10\. *Non cuſtodierunt teſtamentum Dei, & in lege ejus noluerunt ambulare.*

Dar gebore iz, unde an Effraim fernim ſie alle.

Sie ne huoton Gotes eo.

Teſtamentum iſt lex (pineimeda) alſo oub dar fore teſtimonium (ſin urchunde.)

Dar ana ne uuolton ſie gan.

11\. *Et obliti ſunt benefactorum ejus & mirabilium ejus, quæ oſtendit eis.*

Unde irgazzen ſinero liebtate, unde ſinero uuundero, diu er in ougta.

12\. *Coram patribus eorum fecit mirabilia in terra Egypti in campo Taneos.*

Fore *Moyſe unde Aaron* teta er uuunder in Egypto dar Tanis *civitas* iſt *(diu burg) deru genitivus grece iſt Taneos (ſinic uuehſil in Grammatiche in chriechiſcun chit.)*

13\. *Interrupit mare & perduxit eos. Statuit aquas quaſi in utre.*

Er underbrah den mere, unde leita ſie dure, unde ſtatta diu uuazzer, ſamo ſo *in utre* (in udirbalge) *betanis.*

14\. *Et*

14. *Et deduxit eos in nube diei [die] & tota nocte in inluminatione ignis.*

Unde tages leita er sie mit uuolchenne, oahtes mit demo schinen des fiures.

15. *Disrupit petram in heremo & adaquavit eos velut in abysso multa.*

Den stein zebrah er in demo einote unde tranchta sie samo in tieffemo uuage.

16. *Et exduxit aquam de petra & eduxit tanquam flumina aquas.*

Unde uuazzer liez er uzzer demo steine, so genuhtigiu samo so aha.

17. *Et apposuerunt adhuc peccare ei.*

i. non credere ei.

Noh danne legeton sie zuo imo ze misseloubenne.

Noh do ne irdroz sie dero ungeloubon.

In ira [iram] excitaverunt excelsum in inaquoso.

i. in siccitate.

Got reizton sie ze zorne dar in durri.

Durre ouas daz lant, durre uuas iro muot, daz reizta Got ze zorne.

18. *Et contemptaverunt [tentaverunt] Deum in cordibus suis, ut peterent escas animabus suis.*

Unde do besuohton sie Got in iro herzon so daz sie iro scloo suoro batin,

nals die sela ze nerenne, nube inne zehabenne.

19. *Et male locuti sunt [de] Deo.*

Unde sub ubelo sprachen sie fone Gote.

[*Dixerunt*] *: Numquid poterit Deus parare mensam in deserto?*

Mag Got hier in uuuosti geben ezzen?

20. *Quoniam percussit petram & fluxerunt aquæ & torrentes inundaverunt: nunquid & panem poterit dare aut parare mensam populo suo?*

Sid er an den stein sluog unde sar dannan uz fluzzen uuazzer genuhtigiu, mag er ouh prot keben unde rihten dische sinemo liute?

21. *Ideo audivit Dominus & distulit.*

s. vindictam.

Fone diu gehorta iz truhten, unde frista *sinen anden.*

Et ignis accensus est in Jacob, & ira ascendit in Israhel.

Unde *nah iro seti* inbran fiur in Jacob (*in jacobis sune*) unde sin zorn fuor in Israhel (*in israhelis chint*) *sin zorn uuas fiur.*

22. *Quia non crediderunt in Deo nec speraverunt in salutare ejus.*

Uuanda sie an Got ne gloubton, noh an sinen haltare ne gedington.

Uues? Aue Israhelis.

23. *Et mandavit nubibus desuper & januas cœli aperuit.*

Unde do gebot er uuolchenen obenan, unde himel ture inteta er.

24. *Et pluit illis manna ad manducandum & panem cœli dedit eis.*

Unde regenota in manna (*cruzzemelo*) ze ezzenne, unde gab in himel brot.

25. *Panem Angelorum manducavit homo.*

Engelo brot az mennisco.

Er az manna daz Christum bezeichenet. Er ist panis Angelorom, uuanda sin lebent sie.

Cibaria eis dedit in abundantia.

Fuora gab er in in genuhte.

Secundum historiam fuor iz so, iz uuas aber alles pilde dero sideron dingo, diu in nouo testamento (in dero niuuuun beneimedo) gescheben sint.

26. *Transtulit austrum de cœlo & induxit in virtute sua africum.*

Suntuuint fuorta er fone himele, unde affrieum,

der oub libs beizzet,

prahta er in sinero chrefte.

27. *Et pluit super eos sicut pulverem carnes.*

Unde mit dien uuarf er sie ana fleisg, also dicchen samo so stoub.

Et sicut arenam maris volatilia pennata.

Unde gesugele samo so mere sant.

28. *Et ceciderunt in medio castrorum eorum, circa tabernacula eorum.*

Diu fielen in die herebirga, unde umbe die herebirga.

29. *Et manducauerunt & saturati sunt nimis.*

Unde uuurden sie ze seti, unde uuurden unmazzo sat.

Et desiderium eorum attulit eis.

Unde so irsollota er iro geluste.

Non sunt fraudati a desiderio suo.

Noh er ne ferzeh in des sie geretoo.

Uuieo do?

30. *Adhuc escæ erant in ore ipsorum & ira Dei ascendit super eos.*

Uns iro ezzen noh in iro munde uuas, so cham uber sie Gotes abolgi,

die er umbe daz frista, daz er in er gesceindi, uuaz er gemag.

31. *Et occidit plurimos eorum.*

Unde serlos er iro maoige.

Alde iz chit pingues eorum (iro masta) i. qui erant superbi inter eos. (daz nennit die dir bohfertig uuarin under in.)

Et electos Israel impedivit.

Unde die Gotes iruueleten,

so Moyses uuas unde Aaron unde Finees, irta diu ira Dei (Gotes irbolgeni) daz sie in nebein helfa ne mahton sin.

32. *In omnibus his peccaverunt adhuc, & non crediderunt in mirabilibus ejus.*

In dien dingen allen sundoton sie ieo zuo, unde an sinen uuunderen *daz chit siniu uuunder anasehendo*, uuaren sie ungeloubig.

33. *Et defecerunt in vanitate dies eorum.*

Unde in uppigheite *nals in uuarheite* zegiengen iro taga.

Et anni eorum cum feſtinatione.

Unde iro iar ſpuotigo.

34. *Cum occideret eos, tunc quærebant eum & revertebantur.*

So er ſie sluog ſo ſuohton ſie in, unde iruuunden *ze imo, nals umbe minna, nube umbe forhtun.*

Ante lucem [& diluculo] veniebant ad eum.

Danne chamen ſie ſruo ze imo.

35. *Et rememorati ſunt, quia Deus adjutor eſt eorum, & Deus excelſus redemptor eorum eſt.*

Unde *fone dero note* behugeton ſie ſih, daz der hoheſto Got iro helfare, unde iro loſare iſt.

36. 37. *Et dilexerunt eum in ore ſuo, cor autem ipſorum non erat rectum cum eo. Et lingua ſua mentiti ſunt ei, nec fideles habiti ſunt in teſtamento ejus.*

Unde minnoton in an iro uuorten, aber iro herza ne uuas rehtez uuider in, unde mit iro zungon lugen ſie imo, noh ketriuuue ne uuaren ſie an ſinerо eo.

38. *Ipſe autem miſericors & propitius fiet peccatis eorum, & non diſperdet eos.*

Er iſt aber genadig, unde er uuirt peſuonet iro ſundon,

daz chit er inphabet ſuona umbe iro ſunda, ſo ſie ioh filium Dei (Gotes ſun) irslabent, unde ne ferluſet ſie ſo, nube die reliquiæ (aleiba) gehalten uuerden.

Et abundavit [multiplicavit] ut averteret iram ſuam.

Unde ſollun licheta imo, daz er dana uuanti ſin zorn.

Et non accendit omnem iram ſuam.

Noh er ne zunta al ſin zorn.

Er ne liez imo, ſo zorn ſin, ſo ſie geſrebtot habeton; noh do, noh ſid in ſinero paſſione (martero.)

39. *Et recordatus eſt, quia caro ſunt, ſpiritus vadens & non rediens.*

Unde *daz teta er* irhugendo iro *brodi*, daz ſie fleisg ſint.

Unde uuaz unh mer?

Hina farenter geiſt, unde ne iruuindeter.

Iruuindet er in judicio (an ſuono tage) daz ne tuot er aber hier ze uuonenne.

40. *Quotiens exacerbaverunt eum in deſerto, in ira concitaverunt eum in inaquoſo.*

Au. uuieo diccho ſie in gramdon in dero uuuoſti, uuieo diecho ſie in ze zorne gegruozton, dar in durri.

41. *Et converſi ſunt & temptaverunt Deum.*

Unde uuurden becheret ze Gote, unde ſar dar bi choreton ſie aber ſin.

Et ſanctum Iſrahel exacerbaverunt.

Unde den Iſrahelis heiligen gramdon ſie.

42. *Non ſunt recordati manus ejus qua die liberavit eos de manu tribulantis.*

Sie ne irhugeton ſines keuualtes, *den er ſceinda,* do er ſie loſta fore *Pharaonis* keuualtet der ſie arbeita.

43. *Sicut poſuit in Egypto ſigna ſua & prodigia ſua in campo Taneos.*

Uuieo er zeichen teta in Egypto, unde ſeltſani in tane ſelden.

Taneos chit humile mandatum (tiemuote gebot, hedin uuellen geuuoge daz taneus ſi nomen civitatis indeclinabile) ſelb namo dero burg uuehſerlich in grammatiche, ſo uuieu andere cheden alſo dar fore ſtat, tanis nominativum (ſelb namin ſin) taneos genitivum (dannen burgti [leg. burtigin ſin.] in ſin.)

44. *Et convertit in ſanguinem flumina eorum & manationes aquarum [imbres eorum] i. aquas ab imo ebullientes, ne biberent.*

Aha unde brunadara machota er ze bluote, daz ſie ne trunchin.

Egyptii gruoben, unde ſuohten ſcaturigenes aquarum (runtlaccha uuazzero) ſie funden aber ſanguinem pro aquis (pluot fure uuazzir.)

45. *Miſit in eos kenomiam i. muſcam caninam & comedit eos: & ranam & diſperdidit eos.*

Huntfliegun ſanta er ſie ana, diu az ſie, unde den ſrosg, unde der doſta ſie.

46. *Et dedit erugini. i. rubigini, fructus eorum & labores [arbores] eorum locuſtæ.*

Unde ſerſezze *(i. fraſezze)* gab er iro uuuochera, unde iro arbeite heſtaſcle.

47. *Et occidit in grandine vineas eorum & moros eorum in pruina.*

Unde iro uuinegarten ferlos er mit hagele, iro murbouma mit riſen.

48. *Et tradidit grandini jumenta eorum & poſſeſſionem eorum igni.*

Unde iro feho gab er hagale, unde ander, daz ſie beſazzen demo blich fiure.

Erugo (fraſez) unde pruina (riffo) unde ignis (fiur) ne ſtant nieht in exodo (an uzfart puoche) nube anderiu driu, ſciniſes (huntſiega) ulcera (ruda) tenebræ (finſtrina.)

49. *Miſit in eos iram indignationis ſuæ: indignationem, & iram & tribulationem: immiſſiones per Angelos malos.*

Er ſanta ſie ana dia abolgi ſines zornes, zorn unde bolgenſcaft unde arbeite unde ſcaden ſanta er in be dien tiefelen.

Sie uuaren miniſtri (frumara) arges uuillen ut odirent populum Dei (daz ſie Gotes liut hazzetin) unde ſubte, daz ſie ſchelkedig (ſchedebig?) uuurden unde todes, daz ſie iru primogenita (eriſtporna) ferluren. Immiſſiones dia anauuerfunga beizzent, keſcehent peidiu, ioh fone bonis (kuoten) ioh malis Angelis (ubelen.) Boni Angeli uuurfen uuir an Sodomam, mali uuurfen ignem de cælo (fiur fone himele) zebrennenne ſubſtantiam Job (jobis habit) unde daz man hier lieſet, ſuht unde ſterben an egyptios. Uueder ſie doh machotin ranas (froſca) unde ſciniſes (huntfliega) unde ſanguinem (bluot) daz iſt in quæſtione (in forſco.)

50. *Viam fecit ſemitæ iræ ſuæ, non pepercit a morte animabus eorum, & jumenta eorum in morte concluſit.*

Er rumda demo uuege ſinero irbolgeni, *uuanda er in ſcherm ne uuas,* iro libe ne libta er ſone demo tode, iro ſtalfeho beteta er in demo tode.

51. *Et*

51. *Et percussit omnem primogenitum in Egypto, primitias laboris eorum in tabernaculis cham.*

Unde sluog in ieo daz altesta in allen steten, die fruosten arbeite sluog er in chamis kesazzen.

Diu zuei sagent ein, uuanda chamis afterchomen besazzen Egyptum.

52. *Et abstulit sicut oves populum suum, & perduxit eos tanquam gregem in deserto.*

Unde *demo getanemu*, nam er dana sinen liut samo so scaf, unde uuista sie after demo einote samo sn sine herta.

53. *Et eduxit eos in spe.*

Unde leita sie uz in dero gedingi *terræ promissionis (des keheız landis) also oub er unsih nu irloste de tenebris infidelitatis per pascua spiritualia (fone ungeloubon finstri after geistlichero uueido leitet) in hoc sæculo (hier in uuerlte) samo so in desertu (in einote) mit dero gedingi regni cœlestis (himilriches.)*

Et non timuerunt.

Unde sie ne forhton *in.*

Nob uuir ne suln. Si Deus pro nobis, quis contra nos? Ube Got unser halb ist, uuer ist danne uuider uns? Rom. 8. 31.

Et inimicos eorum operuit mare.

Unde iro fienda beuuarf der mere.

So habet die unsere getan baptismum (diu tousi.)

54. *Et eduxit [induxit] eos in montem sanctificationis suæ.*

Unde uffen *Syon (bounuuarta)* sinen heiligen berg prahta er sie,

aber unsih in sanctam Ecclesiam (in sina heilsamenunga.)

Montem quem acquisivit dextera ejus.

Den berg sin zeseuua geuuan *also Christus Ecclesiam.*

55. *Et ejecit a facie eorum gentes.*

Unde stiez er *gentes* (diete) uz fnne iro gesihte.

Su tuot er nob malignos spiritus, die gentilium errorum auctores sint (die leiden tiefela, die dero heidenon irridin machara sint.) Er ist sie eiciens a fidelium cordibus (uzstozzinde uzzir dien herzon sinero holdon.)

Et forte divisit eis terram in funiculo distributionis.

Unde nah keuunrfenemn lnzze teilta er daz lant mit mazseile,

also man nu tuot mit ruoto. So ist nu unus atque idem spiritus dividens singulis pro ut vult. (der ieu selb selbo geist mannilichemo sine genada teilende in gagen des er uuile.) 1. Cor. 12, 13.

Et habitare fecit in tabernaculis eorum tribus Israhel.

Unde teta er Israhel buen an iro steten.

In cœlesti sede (uffen himelsu gesazze) dannan mali Angeli (ubele engela) fielen, dar seldot er sinen liut. Uuaz taten aber dara nah iru chint, unde iru afterchomen?

56. *Et temptaverunt & exacerbaverunt Deum excelsum, & testimonia ejus non custodierunt.*

Daz selba taten sie.

Unde besunhtnn den himeleschen Gnt *itewizunes* unde gramdon in, noh siniu urchunde ne behuotnn sie.

57. *Et averterunt se & non servaverunt pactum quemadmodum patres eorum.*

Unde uuanton sih fone imo, unde ne uueretnn irn gedingun,

die sie sament Gote getan habeton, also sie oub iru forderen ne uueretou. Ubele taten die forderen, after uuege farendo, baz ne ne taten die afterchomen, dar heimo sizzendo.

Conversi sunt in arcum pravum.

Sie uuurden becheret *unde geuuehselot* in argen bogen,

uuanda sie ze ubele rameton nals ze guote.

58. *Et in iram concitaverunt eum in collibus suis.*

Unde gruoztnn in ze zorne ufen iro buolen,

dar sie idolatriam (abkotdienist) uobton.

Et in sculptilibus suis ad æmulationem eum provocaverunt.

Unde in iro abgotpilden reizton sie in ze fientsceste.

59. *Audivit Deus.*

i. advertit Deus.

Do teta des Got alles uuara.

Unde uuieo do?

Sprevit valde Israhel & ad nihilum redegit.

Do ferchos er sie harto, unde brahta sie ze niehte.

60. *Et repulit tabernaculum Silo, tabernaculum suum ubi habitavit in hominibus.*

Unde stiez fone imo daz *tabernaculum* (kezelt) daz in Silo uuas, dar er an mennifcon, *nals in gezelte*, gesazze habeta, *nob imo ne uuas daz kademmare, do er dero ne ruobta, umbe die iz kemachot uuas. Das kescab sub Heli Sacerdote (pi demo euuarten heli.)*

61. *Et tradidit in captivitatem virtute eorum & pulcritudinem eorum in manus inimici.*

Unde fersanta er in ellende unde in fiendo hant iro chraft unde iro sconi.

Daz uuas arca Domini (Gotes archa) dia in allophili namen.

62. Et

Ad Psalmum LXXVII.

Hebr. LXXVIII.

v. 53.

NE *forhton in,)* non timuerunt sibi, non vero ipsum.

So habet die unf. &c.) Sic fecit nostratibus (nobis) baptismus.

v. 60.

Kademmare,) temperare significat. Kero. *Si katemprot, temperetur, Pirumes Kitemprot, temperemus, ketemproe, kemezlibbe, temperet.* Seosus est: quod nullum temperamentum iræ divinæ fuerit adinventum.

v. 68.

62. *Et conclusit in gladio populum suum & hæreditatem suam sprevit.*

Unde behalbota mit suerte sinen liut, unde ferchos sin erbe.

63. *Juvenes eorum comedit ignis.*

i. ira bellantium, & virgines eorum non sunt lamentatæ.

Iunge man fertiligota der uuig, iungiu uuib kenomeniu ne uueinota nieman *nah site, mannelih uuas imo selbo mer.*

64. *Sacerdotes eorum in gladio ceciderunt & viduæ eorum non plorabantur.*

Ofni unde Sinees filii Heli (des euuarten *sune)* lagen in uuige, noh sar iro uuiteuua dero *einin an demo chintpette irstarb*, ne uuurden geuueinot.

Daz kemeina leid ne liez sie.

65. *Et excitatus est tanquam dormiens Dominus, tanquam potens crapulatus à vino.*

Do uuard truhten samo so slafender eruuecchet samo so mahtig man uuines trunchener.

Uuer getorfti sene Gote so sprechen ane Spiritus ejus? (sin geist.) Er geduobta allephilis dormire (slaffin) do er in solih gebangta, unde sie chaden: Ubi est Deus eorum? (uuar ist nu iro Got.) Er irumacheta aber, unde sceindu in daz sar.

66. *Et percussit inimicos suos in posteriora.*

Unde stuont uf unde sluog sie *in posteriora (an den aftarin) ziu? Uuanda sie minnoten posteriora (diu afterin) diu in dunchen solton velut stercora alse des afterin mist.) So uuelee testamentum Dei (Gotes peneimeda) inphabent, unde doh nobent vanitatem (posheit) die sezzent arcam Dei (Gotes archa) zuo dien idolis (abketin) dere vanitas (bosheit) uuirt irfellet alse dagon tetn, Aber arcu Dei secretum scilicet Testamenti, quod est regnum cælorum, manet in æternum (Gotes archa ib meino die tuogeni dero bineimeda, daz daz himelriche ist, diu uueret iemer.)*

Opprobrium sempiternum dedit illis.

Euuigen iteuuiz cab er in *uuanda so scandlicho anderen ne gescab.*

67. 68. *Et repulit tabernaculum Joseph & tribum Effrem non elegit, sed elegit tribum Juda montem Siou, quem dilexit.*

Unde Got ne uuolta Joseph noh Effrem, *er ne uuolta vetustum populum terrena præmia requirentem (den alten liut erdina lona suochintin)* nube Judam *(betebiutin [bejibtiu]) uuelta er, novum populum (niuuuen liut) uuoltu er, cœlestia desiderantem (himilisca lona ferderontin)* unde montem Syon *(uuart perg) Ecclesiam futura præmia speculantem (ib meino Christenheit an dic chunftigin lona uuartenda.) Joseph uuas præclari meriti (marero uuirdo) Effrem uuard prælatus (fure gezuchit) sone Jacob sinemo bruoder manasse. Uuaz uuirt danne an in so namehaften sernomen ane aller iudaicus populus? (iudono liut.) Uuanda uns Got in parabolis (uuidirmazzon) zuosprichet, pedin sin sernumftig sinero uuorto, diu ein chedent ander bezeichenent.*

69. *Et ædificavit sicut unicornium sacrificium [sanctificium] suum.*

i. sanctificationem suam in terra, quam fundavit in secula.

Unde zimberota sina heiligunga, gelicha demo einhurnen in demo lande, daz er ze euuon gefestenota.

Sancta Ecclesia (christenheit) ist supra petram fundata (uffin steine kegruntsellot) in dere ist sin sacrificium populus Dei (uuiechuuerch Gotes liut) sene unicu spe similis unicornuo (kelih einhurnin sone einiclichero gedingi.)

70. *Et elegit David servum suum.*

Unde eruueleta Dauid sinen scalg,

fure Jesepb, unde fure Effrem. Christum eruueleta er den er servum (scalcb) beizzet umbe formam servi (daz pilde des scalchis.)

71. *Et sustulit eum de gregibus ovium, de post (i. pars. i. retro.) fœtantes accepit eum, pascere Jacob servum suum & Israhel hereditatem suam.*

Unde nam er in sone dien scafchurten nah dien ouuuen gantin inphieng er in.

Uuara zuo inphieng er in? pascere Jacob servum suum & Israbel hæreditatem suam. Den liut *fure diu scaf* ze uueidonne.

Uuanda oub Christus nu sone Judeis genommen ist, unde er gentium greges (dero diete herta) haltet.

72. *Et pavit eos in innocentia cordis sui.*

Unde die haltet er in dero unsundigi sines herzen.

Uuer ist so innocens (unsundicb) so Christus?

Et in intellectibus manuum suarum deduxit eos.

Unde

---

v. 68.

Elegit Tribum Juda, montem Sion.) Mons Sion est pars Hierosolymorum: at Hierosolyma sive Jerusalem e Jebusæis detenta, Tribui non Judæ, sed Benjamin fuit sorte Divina addicta, *Josuæ XVIII, fin.* Jebus, quæ est Jerusalem, fueruntque omuee civitates XXVI. hæc est possessio filiorum Benjamin secundum familias suas. At *in Cap. XV. fi.* refertur Jerusalem ad tribum Juda: *Jebusæum autem habitatorem Jerusalem non potuerunt filii Juda delere: habitavitque Jebusæus cum filiis Juda in Jerusalem usque in præsentem diem. In Lib. Judicum, cap. I, 8.* refertur? *Oppugnantes filii Juda Jerusalem, ceperunt eam & percusserunt in ore gladii, tradentes cunctam incendio civitatem.* Nihilominus ℣. 21. narratur: *Jebusæum habitaterem Jerusalem non deleverunt filii Benjamin: habitavitque Jebusæus cum filiis Benjamin in Jerusalem, usque in præsentem diem.* Quæ verbe eadem sunt cum loco ex libro Josuæ citato, nisi quod loco Tribus Judæ Benjamin reposita. Res ita ex 2. *Sam. V, 6.* componenda videtur: *Abiit Rex David & omnes viri cum eo in Jerusalem ad Jebusæum habitatorem terræ. Cepit autem David arcem Sion, hæc est Civitas David. Habitavit autem David in arce Sion & vocavit eam civitatem David: & ædificavit per gyrum a Mello & intrinsecus.* Scilicet Benjamin tribue per sortem accepit Jebus, sed cum incolas non valeret abigere aut supprimere, mixtim habitarunt Benjamitæ & Jebusæi; atque hi arcem Sion retinuerant, usque dum David cum exercitu suo arcem occuparet, & jure belli retineret, præsertim quum interea tribus Benjamin bello civili ad incitas fere redacte fuerit, & dominio civitatis totius sine dubio renuncieverit: singuli tamen Benjamitæ non fuerunt exacti, sed etiam post schisma regni, cum tribu Juda uniti, *3. Reg. XII, 23.*

Ad

Unde leita sie in dien fernumeften sinero hando,

daz chit sinero tato. Iru intellectus (fernumefte) sint sine tate, sone din chedent sie imo zuo: Da mihi intellectum & scrutabur legem tuam. (gib mir fernumist sn scrudon ih din ea.) Psal. 118, 34.

Psalmus LXXVIII.

Hebr. LXXIX.

v. 1. *Psalmus Asaph.*

Congregatio Dei, (Gotes samenunga) chlagot hier die desulatiunem civitatis (sturida dero burch) Jerusalem & templi Dei (ioh des Gotes husis) diu be Antiocho gescah, also dar fore in septuagesimu tertio psalmo (an demo sibinzegustin drittin salmin diu bechlagot uuirt, diu be Tito uuard, unde be Uespasiano. Die librum primum (daz erra buoch) Machabeorum gelesen habent, dien ist si chunt.

Deus venerunt gentes in hereditatem tuam.

Got *rechare sih iz* gentes sint chomen in diu [din] erbe,

daz ist kesprochen in tempore preterito (in irganginimu zite) in dero stal, die iz noh du liden solton, also ouh anderes uuar [meer] sone futuris (chunftigen dingin) kescribin ist: Dederunt in escam meam fel (sie gabin mir gallun ze ezzene.) Psal. 68, 22.

Polluerunt templum sanctum tuum.

Sie habent peuuollen din heilig hus.

Sie habent darin braht abominationem idolorum (die leitsami, abkoto) unde notent unsih immolare carnes suillas (opheron suinin fleisc.) Ouh mag iz fernomen uuerden sone dien die in sancta Ecclesia tempore persecutionis (in Christis samenungo an demo zite deru ahtungu) mit cheli genotet uuurden, Gotes ferlougenen, die sidsume in pœnitentia (mit riuuuo) mit Gote sih besuondon.

Posuerunt Jerusalem ut pomorum custodiam.

Sie machoton Jerusalem also uuuosta, also die huttun dero obazo,

die man in demo boumgarten tuot, diu danne ode stat, so daz obaz in gelesen uuirt.

2. *Posuerunt morticina servorum tuorum escas uolatilibus cœli, carnes sanctorum tuorum bestiis terræ.*

Sie gaben dinero scalcho botecha, unde dinero heiligon fleisg ze zanonne fogalen unde dieren.

3. *Effuderunt sanguinem ipsorum tanquam aquam in circuitu Hierusalem, & non erat qui sepeliret.*

Sie liezzen uz iro bluot samo *undurlicho* so uuazzer umbe Jerusalem, unde der ne uuas, der sie begruobe.

Inne unde uzze slung man sie in dero burg, unde umbe die burg, unde dar lagen sie umbegrabene.

4. *Facti sumus opprobrium vicinis nostris, subsannatio & irrisio his qui in circuitu nostro sunt.*

Uuir sin uuorten iteuuiz unseren geburen, nasesnuda unde huoh dien die umbe unsih sint.

5. *Usque quo Domine irasceris in finem?*

i. noli Domine irasci in finem.

Uuieo lango truhten irbilgest du dih so in ende?

Accendetur velut ignis zelus tuus?

Uuieo lango uuirt inzundet din ando?

Nieo truhten ne sceinest du dina abolgi, unde dinen anden an ende. Ira (zorn) sichet ad vindictam (ze gerieche) zelus (ando) sichet ad exactionem castitatis (ze dero eiscn reinlichamin ioh sel reini.) Uuelin ist diu castitas? Ne anima legem Domini sui contemnat & a Deo suo fornicando dispereat (nie diu sela iru herren ea ferchiese noh sie fone iro Gote huoruuerch tuondo sih selbun ferliese.)

6. *Effunde iram tuam in gentes, quæ te non noverunt, & in regna, quæ nomen tuum non invocaverunt.*

Kiuz uz din zorn *an die diete, die dih ne bechennent, unde an diu riche, diu dinen namen ana ne harent. Die ne heina bechenneda Gotes ne uuellen haben ze dien laz dir zurn sin.*

7. *Quoniam comederunt Jacob & locum ejus desolaverunt.*

Uuanda sie frazzen Jacob *nah in sumeliche cherendo minis & terroribus (mit trouu ioh mit pruttinon)* unde legeton uuuoste sina stat,

also ez fore chit: Ut pomorum custodiam (samo obez hutta.)

8. *Ne memineris iniquitatum nostrarum antiquarum.*

Unserro alton unrehto, *diu uns fone parentibus chomen sint*, ne irhugest du, *uuanda uns ioh deru uuunon ze siln ist.*

Cito anticipent nos misericordiæ tuæ.

Sliemo furefangoen unsih dina gnada *mit ablaze, er uuir ad iudicium (ze urteilcdo) braht uuerden.*

Quia pauperes facti sumus nimis.

s. justitiæ.

Uuanda

AD PSALMUM LXXVIII.
Hebr. LXXIX.

v. 1.

D*ie sidsume &c.*) i, e. quorum postes aliqui cum DEO reconciliati &c.

Cæterum Notkerus secutus alios psalmum hunc Propheticum agnoscit de exscidio Antiochi Regis, sicut supra Psalmum LXXIII. de exscidio ultimo Titi. Poterit tamen uterque intelligi factus in Exilio Babylonico, vel etiam post illud, quum non videtur unus & idem fuisse Assaph, autor horum Psalmorum, sed ejus posteri. Potest etiam mox post Imperium Salomonis excidium Judææ a Sisac Rege Ægyptiaco perpetratum, 2. *Paralip. XII.*

Uuanda uuir harto guotelose bin.

9. *Adjuva nos Deus salutaris noster.*

Hilf uns Got unser haltare *uuanda uuir pauperes (arme) unde infirmi (ioh unchreftig) birin. Doh uuir eigin liberum arbitrium (selb uualt) uuir ne mugen doh nieht inberen dinero helfo.*

Propter gloriam nominis tui Domine libera nos.

Lose unsih umbe dia guollichi dines namen, *ut qui gloriatur non in se ipso, sed in Domino glorietur, (Daz der der sih ruome an Gote, nals an imo selbemo, sih ruome.)* 2. Cor. 10, 17.

Et propitius esto peccatis nostris propter nomen tuum.

Uuis gnadig unseren sundon umbe dinen namen *nals umbe unsih, uuanda uuir ne haben gefrehtot andere an supplicia (ingaltnisse.)*

10. *Ne quando [forte] dicant in gentibus, ubi est Deus eorum?*

Nieo diete ne cheden uuar ist iro Got?

Unde sie uuanen daz Got ne si, alde ube er si, daz er dien siuen ne helfe.

Et innotescat, s. uindicta.

in nationibus coram oculis nostris.

Unde in dietin uuerde geeiscot *der gerih, so daz uuir in gesehen einuueder in ultione (in gerjcche) alde in pœnitentia (in riuuuo.) Noh daz ne ist maledictio (fluoch) nube prophetatio (foresaga.)*

11. *Intret in conspectu tuo gemitus compeditorum.*

Fure dih chome dero suftod der getruhoton.

Dih erbarmee uuieo not in si in vinculis. Selbiu diu corruptibilitas corporis ist suare druoh, in dero alle guote suftont. Den suftod pechenne du.

Secundum magnitudinem brachii tui posside filios mortificatorum.

Nah dero micheli dines keuualtes pesizze dero irslagenon chint.

Iro afterchomen uuerden gemanigfaltot nah dinero chrefte, daz persecutio (diu ahtunga) getuoe Christianos pullulare (uuahsin) nals perire (zeirgan.)

12. *Redde vicinis nostris septuplum in sinum eorum.*

Kib sibenfalt in iro buosem unseren gebuoron.

Kib in tougeno in iro herzen, folleclichen lon, uuirf sie in reprobum sensum (in auuersigen sin.)

Improperium ipsorum quod exprobraverunt tibi Domine.

Kilt in den iteuuiz den sie dir taten.

Nah dien uuorten allen gescah Antiocho.

13. *Nos autem populus tuus & oves gregis tui [pascuæ tuæ] confitebimur tibi in seculum.*

Aber uuir din liut *den sie tilegon uuolton*, unde scaf dinero herto iehen dir iemer,

unz in ende dero uuerlte.

In generatione & generationem adnunciabimus laudem tuam.

Uuir chunden din lob in geburte unde in geburte,

uuanda in enero uuerlte, dar man Got siehet sicuti est, dar ne chundet nieman Got andermo.

Psalmus

V. 11.
Omissa sunt præcedentia verba: *Ultio sanguinis servorum tuorum, qui effusus est;* res ipsa tamen in paraphrasi non item.

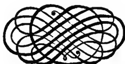

Ad

Pſalmus LXXIX.
Hebr. LXXX.
In finem.

1. *PRo his qui immutabuntur teſtimonium ipſi Aſaph pro Aſſiriis.*

An Chriſtum ramet diſer pſalmus, umbe die geſungener, die in daz pezzera gemiehſelot uuerdent, urchunde dero uuarheite ſelbero Synagogæ des dinges, daz Chriſtus chomen ſol unde ſin vinea, Eccleſia ſancta, (uuingarto daz iſt Chriſtenheit) ſol uuerden plantata (kepflanzot.) Oub keſungener umbe dirigentes (die ſih keribtente) daz uuir ne ſin, uuir ſin generatio quæ non direxit cor ſuum (daz chunne, daz ſin herza ne rihta.)

2. *Qui regis Iſrahel intende.*

Du Iſrahel rihteſt, ſih unſih ana,

ſceina uns dina guada, irrin uns niuuuiu ſunna, ſo chit der ſin bitet der ſin langet, der dirigens iſt (ſih rihtinde iſt.)

Qui deducis velut ovem Joſeph, qui ſedes ſuper Cherubim appare.

Du Joſeph leitoſt alſo ſcaf unde an Cherubim ſizzeſt *ouge dih incarnatum,*

du der leiteſt fidelem populum (den geloubigen liut) unde an plenitudine ſcientiæ (folli geuuizzedo) ſizzeſt du, chum hara ze uns.

3. *Coram Effraim, Benjamin & Manaſſe.*

Ouge dih fore judeis, fore Iſrahel,

dar Effraim, Benjamin unde Manaſſes ſint.

Excita potentiam tuam & veni, ut ſalvos facias nos.

Uuecche dina maht *ſceina ſia*, unde chum, daz du unſih halteſt.

4. *Deus virtutum converte nos.*

Got dero tugedo bechere unſih *zuo dir,*

uuanda uuir dana becheret uuaren fone dir.

Et oſtende faciem tuam & ſalvi erimus.

Unde ouge din anaſiune, undo ſo geneſen uuir.

Ze eriſt faciem hominis (anaſiune Gotheite) ſu uuerden uuir gehalten.

5. *Domine Deus virtutum quo uſque iraſceris ſuper orationem ſervi tui?*

Truhten Got dero tugedo, *ſo du danne chumeſt* uuieo ſero bilgeſt du dih danne, *ſamo ſo fater nals judex (ubirteilare)* ze dines ſcalches kebete?

Uuir uuaren inimici (dina ſiginda) ſo uuir aber beſuonot uuerden uuieo inchiſt du uns danne dero uuorto, diu du unſih lereſt: Ne inducas nos in temptationem (nie ne leiteſt du unſih in urſuoch.)

6. *Cibabis nos pane lacrimarum & potum dabis nobis in lacrimis in menſura.*

So inchiſt du uns daz du unſih azzeſt unde trencheſt mit tranen bemezze.

Su lazzeſt du unſih uueinonte uuerden temptatos (peſuohte) ut erudias non opprimas (daz du unſih fruoteſt nals pittepeſt) nah dien uuorten Pauli: Fidelis Deus qui non vos permittit temptari ſupra quam poteſtis ferre (ketriuuue Got der inch ne lazzet ferrur peſuochet uuerdin danne ir iz irliden mugint.) 1. Cor. 10, 13.

7. *Poſuiſti nos in contradictionem inimicis [vicinis] noſtris.*

Habeſt unſih keſezzet *chit Aſaph* unſeren géburen in uuiderſpracha.

Ze gentibus (dietin) ſantoſt du unſih, quaſi agnos inter lupos (alſo lamp under uuolfa.) Dien ſageton uuir Chriſtum, ſie chaden aber. Quis eſt iſte novorum Dæmonum nunciator? (uuer iſt dirro niuuuero tiefelo chundire.) Act. 17, 18.

Et inimici noſtri ſubſannauerunt nos.

Unde unſere fienda huonon unſer,

daz uuir chaden murtuum reſurrexiſſe (unſirin Got tôdin irſtantin ſin.) Unde daz uuard ze ſolchero contradictione (uuidirſpracho) daz uuir cibati (geazzit) uuurden pane lacrimarum (mit prote dero traheno) unde potati in lacrimis (ketrenchet mit trahenin) aber doh in menſura (pimezze.)

8. *Domine Deus virtutum converte [te] nos & oſtende faciem tuam & ſalvi erimus.*

Daz ſtat fore.

9. *Vineam ex Egypto tranſtuliſti, ejeciſti gentes & plantaſti eam.*

Uuinegarten uzzer egypto ferſuortoſt du, umbe den ſtiezze du uz tiete, unde flanzotoſt in.

Ethеos, Gergeſeos, Eueus, Amorreos, Jebuſeos, ſtiezze du uz, unde rumdoſt imo.

10. *Viam feciſti [dux itineris fuiſti] in conſpectu ejus, & plantaſti radices ejus & implevit terram.*

Uueg in ſinero geſihte tade du, unde flanzotoſt ſine uuurzella, unde irfultoſt ſin die erda.

Gens judea ſaz fone Jordane unz an mare magnum (michelin ſeh, ih meino den mite mere) ſo uuieo eteliche enont Jordane ſazzin, aber der ſideru uuinegarto, der fone enemo iruuuohs, irfulta die erda. Initium vineæ (anigenne des uuingarteu) gieng ad mare & ad flumen (ze ſeuue, anderhalp ze dero aho) Anagenne des uuinegarten ze ſeuue, anderhalb ze dero aho. Finis kieng a mari uſque ad mare & a flumine uſque ad terminos orbis terrarum. (Daz ende des jungeren fone mere ze mere undo fone indiæ aho unz an uuerltrichis ende.) Unde fone diu uuard die erda ſin irfullet.

11. *Operuit montes umbra ejus, & arbuſta ejus cædros DEI.*

Sin ſcato *idem prioris vineæ (ih meino des altrin uuingarten)* bedahta die berga, *ih meino Patriarchas & Prophetas (hohfatera unde die foreſagin)* unde ſiniu ſmale holz *mediocriter fideles (ih meino mazzige geloubige)* die Got machota ſine cædros (hohpouma) *altiſſimi meriti homines (daz chit hoero uuirdo menniſcin.)*

12. *Exten-*

AD PSALMUM LXXIX.
Hebr. LXXX.

v. 1.

PRo *Aſſyriis,*) non eſt in omnibus exemplaribus Latinis. In Græco eſt: ὑπὲρ τοῦ Ἀσσυρίου, quod rectius vertas: ſuper Aſſyrio, ſeu Aſſyriaca captivitate.

v. 4.

Faciem hominis, anaſaune Gutheite,) h. e. hominis Dei. δόξαν ὡς μονογενοῦς παρὰ πατρός. *Job. I, 14.*

12. *Extendisti [extendit] palmites ejus usque ad mare, & usque ad flumen propagines ejus.*

Das uuinegarten zougen rabtost da unz an mare magnum (michel mere) daz dar bi ist. Unde sine flanza an flumen Jordanem (jerdanis aba) so man alte reba uinget, unde man sie biegendo in dia erda bechrebet so beizzent sie propagines (ferre piega) a porro pangendo (i. pagando) daz chit fone hina recchenne. Sid du in flanzotost, auieo fuor iz do so?

13. *Ut quid destruxisti maceriam ejus, & vindemiant eam omnes transeuntes viam?*

Ziu zare du do dana sina festi,

mit dero er begangen (befangen) uuas?

Unde ziu uuindemont in nu bedien sculden, alle hina iro uueg farente?

idem temporaliter dominantes (ib meino zitlicho berisonte.)

14. *Devastavit [Exterminavit] eam aper de silva, & singularis ferus depastus eam?*

Ziu habet in nu iruuuostet der eber uzzer uualde,

Titus uzzer gentibus? (dietiu)

Unde der einluzzo uuilde ber, der mit demo suaneringe ne gat, habet in sus frezzen?

Romanus princeps (Romo sunderfursto) unde omnis superbus (iegelib ubermuoto) der andermo sinero genozscefte ne iebet der ist singularis. (sundir ebir)

15. *Deus virtutum convertere [converte nos.]*

Got dero tugedo uuirt pecheret ze genadoa dob iz so gefaren si.

16. *Respice de cœlo & vide & visita vineam istam & perfice eam quam plantavit dextera tua.*

Uuarta fone himele unde sih an disin uuinegarten fone enemo chomenen unde uuiso sin, unde folletuo in, den din zeseuua Christus flanzota.

Sid du Synagogam (genotzogitum) ferzorn eigist, state sanctam Ecclesiam (die heiligun samenunga.)

Et super filium hominis quem confirmasti tibi.

Unde gefollechlicho in uffen des mennischen sune, den du dir habest kefestenot,

Unde ze fundamento geleget, fone demo gescriben ist: Fundamentum aliud nemo potest ponere prater id quod positum est, quod est Christus Jesus. (ander fundement ne mach nieman lekkin, ane daz dir aob ieo geleget uuas, daz ist der haltentendo Christ) 1. Cor. 3, 11.

17. *Incensa igni & suffossa ab increpatione vultus tui peribunt.*

Fone dero irrafsungo dines analiutes uuerdent ferloren diu zuei fone dien alle sunda chôment, cupiditas unde timor (kelust unde forbta.) In zuntiu ding fone fiure sint capiditates (keluste) undergrabeniu sint timores (forbtun).

Amor (minna lust) zundot iob bonos (kuote) iob malos (ubele.) Du bist amans (minnehaft) umbe daz, daz dir uuola si, daz ne gibet dir nieht amor malus (ubil minna) nube amor bonus (kuot minna.) So bist du oub timens (forbtig) umbe daz, daz dir uue ne si, daz kibet bonus timor (kuot forbta) nals malus (ubelin.) Flieb die zuene die abil sin, kebalt zuene die guot sin, unde babe Got holden.

18. *Fiat manus tua super virum dexteræ tuæ, & super filium hominis, quem confirmasti tibi.*

Uber den man dinero zesuuun uuerde irboten din hant ad perfectionem vineæ (zefolleuuorchti des uuingarten) unde aber Mariun sun den du dir gefestenotost uuesen unice dilectum (einichlicho liebin.) Unde dara aab ne sceidenuuir fone dir.

19. *Vivificabis nos & nomen tuum invocabimus.*

An imo irchicchest du unsih, unde bediu ana hareen uuir dinen namen.

Uuir uuaren do tod, do auir terram (erda) minnoton, nals Deum (Got.) An imo irnuuuost du unsih, unde gibest vitam interioris hominis (den lib des innirin mannisćen.)

20. *Domine Deus virtutum converte nos, & ostende faciem tuam & salvi erimus.*

Psalmus LXXX.

Hebr. LXXXI.

v. 1. *In finem pro torcularibus quinta Sabbati. Psalmus Asaph.*

Baptismum daz chit, quinta Sabbati. Ist sang, daz chit psalmus kesungener selbemo Asaph, selbero dominicæ congregationi (frono samenungo) an Christum sebender. Uuar umbe gesungener? umbe die torcularia (torzilbus) mit dien daz oleum gesceunenot (gesceunerot) uuirt tougeno in gemellarium (in ole chellire) unde (a) murca (oletruosin) gecheret uuirt in plateam (ze strazzo) Uuelıu sint diu torcularia? Daz sint pressura (fressa) sancta Ecclesia, mit dien alle die, die dar getoufet sint boni & mali besuochet uuerdent, unde gesceiden uuerdent, ut reserventur boni velut oleum, & proiciantur mali velut amurca (daz die guotin gehalten uuerden, also diz ole, unde ubile feruuorfin also ole truosa.) Quinta Sabbati (toniristac) zeigot uns fone diu baptizatos (getoufte) daz des tages animalia ex aquis creata (libbaftiu uzzer uuazzere gescaffen uuurden.)

2. *Exultate Deo adjutori nostro.*

Freuuent iuh Gote ze eron iuuuermo helfare,

alle die sin Asaph kebeizzene, uuanda iu diser psalmus kesungen uuirt.

Jubilate Deo Jacob.

Niumont imo, dar iuuero uuorto ae gerinne, daz ir dob so sceinent iuuuera mendi, ube andere dienoien ventri (bache) andere vanitati (bosbeite) sint aber ir gedabtig unde fruomuotig Deo adjutori (Gote helfare.)

3. *Accipite Psalmum & date tympanum.*

Inphahent spiritale (keistlich dinch) gebent carnale (uuerlt dinc) Psalmus ist spiritalis, tympanum daz uzzer corio (hiate) uuirt, daz ist carnale. Uuesent milte dero carnalium (uuerltlichon) daz iu Got kebe spiritalia (keistlichiu.) Uuando oub Paulus chit: Si nos vobis spiritalia seminavimus, magnum est, si nos carnalia vestra metamus (ube 1. Cor. 9, 11.

Ad Psalmum LXXX.
Hebr. LXXXI.

v. 2.

Niumont &c.) verba corrupta & obscura.

uuir

uuir an in keiſtlichiu dinch ſaben, dunchit iu danne michil, daz uuir uuerltkuot arneien.)

Pſalterium jocundum cum cithara.

Daz *eina iſt* uuunnelih *ſament demo andermo*, pſalterium ſament cythara *Pſalterium (ſaltare) habet abenan huib, dannan gant nider die ſeiten, quaſi cœleſtis prædicatio (ſamo himilſce brediga) aber cythara habet nidenan hub, uuanda corporalia opera (des lichamen uuerch) incheden ſulu prædicationi verbi Dei (dero Gotis kebotis predio.) Diz unde daz erera ſint ein, dar iſt pſalmus (ſaltirſanch) unde tympanum (unde tympana) hier iſt pſalterium (ſalter ſanch) unde cythara. Daz ſaltirſanch heizet nu in dutiſcun rotta à ſono vocis, quod Grammatici ſacticium vocant ut tintinabulum & clocca.*

4. *Canite initio menſis [in Neomenia] tuba.*

Plaſent mit horne, ſo niuuuer mano ſi,

daz chit nouam vitam fidentius & clarius prædicate (den niuuuun lib der brediont paldur unde zorſtor) alſo ander propheta chit: Exclama & exalta quaſi tuba vocem tuam. (irſcri unde irhoe dina ſtimma alſo horin.) Eſa. 58. 1.

In inſigni die ſolennitatis veſtræ.

An iuuuermo maren dultetage plaſent.

Daz uobent noh carnaliter (uuerltlicho) iudei. Sie ſabent ana an primo die Septembris menſis (an dero eriſtun luna herbiſt manodis) der inſignis dies ſolennitatis (zeichenhaft tulttago) iſt, ſament in, unde blaſent ſiben taga, daz ze uuizzende, daz iz in ſone dio uuard keboten quoniam ſeptiformis gratia Spiritos Sancti baptizantis erat totu orbe prædicanda (daz diu ſibinfaltiga genada des heiligin geiſtis after allero uuerlte ſolta gebrediot uuerden dien die man touſin ſolta.)

5. *Quia præceptum in Iſrahel eſt, & judicium DEO Jacob.*

Fone dio ſingent ab initiu menſis tuba (an anafange manodis mit horne) uuanda lex iſt *fone Moyſe gegeben* in Iſrahel, unde *iudicium* (urteilde) *iſt kegeben Deo Chriſtianorum noui populi (des niuuuen liutis) der mit Jacob kezeichenet iſt. Er chad: Pater non judicat quemquam ſed judicium omne dedit filio.* Joh. 5. 22. *(Der fater ne uberteilit niemannin, er gab daz urteil al demo ſune.) Unde aber: Egu in judicium veni in hunc mundum, ut qui non vident videant, & qui vident cæci* Joh. 9. 39. *fiant (ih cham umbe urteil hera in uuerlt, daz die dir nieht ne ſehint, keſehen, unde die dir geſehent, plint uuerden.) So tuot cæcos (plinde) ioh videntes (keſehende) daz myſterium torcularis (tougina dioch des torclis.)*

6. *Teſtimonium in Joſeph poſuit illud cum exiret de terra Egypti.*

An Joſeph *der oub gentes (tiete) bezeichenda* keurchundota er daz, do er fone Egypto fuor,

unde er in touſta in mari rubro (in demo roten mere) in ſu loſende ab Egyptiis, alſu der ſidero liut uu irloſet uuirt à viciis in baptiſmo (fone achuſtin in dero touſi.) Dar ne uuard nehein dero Egyptiorum zeleibo, noh in unſerro touſi dero deliStorum (miſſetato) Juſeph chit augmentatio (merunga) diu iſt Chriſtianorum, quia multi filii deſerta magis quam ejus quæ habet virum (uuanda dero ferlazziuun chindo iſt michil mer danne deru diu den man habet.) Jeſ. 54. 1.

Linguam quam non noverat audiuit.

Er gehorta die ſpracha, *ſu er uzzer Egypto cham,* die er ne chonda.

Uuaz iſt daz? ſu der man an dero touſi uzzer dien vitiis (achuſtin) chumet ſo geboret er myſteria (die tougenin dinch) diu er er ne uuiſſa, ſu geboret er, uuar er ſin herza haben ſule.

7. *Avertit ab omnibus dorſum ejus.*

Got cherta dana ſinen rukke fone dero burdi. Er intluod in.

Manus ejus in cophino ſeruierunt.

Is uuas imo durft uuandu ſine hende dienoton an chophenno.

Chophinus iſt ein chorb den man bruchet ad ſervilia opera (ze ſcalch uuerchen) ſu man ſöl mundaro (ſurbin) ſtercorare (miſtoo) terram portare (erda uztragen) ſu dienont ſie alle fore dero touſi, ſamu ſu mit choſino, quia qui facit peccatum ſervus eſt peccati (uuanda der die ſunda tuot, der iſt ſundouu ſcalch) Dar uuerdent ſie fri. Saligu den die friheit after des pehaltet. Joh. 8. 34.

8. *In tribulatione invocaſti me & erui te.*

In note haretoſt du mih ana, *do do lateres machoteſt, unde cophinum (chorp) truoge*, do gehorta ih dih, *fore dineru touſi unz dih din conſcientia (inuuizze) drubta, nam ih din uuara.*

Et exaudivi te in abſcondito tempeſtatis.

Unde gehorta dih in tougeni dero duniſte.

Uuelero? Nals maris (meris) nube cordis (herzin.) Dar du angeſtoſt, dar geborta ih dih.

Probavi te ad aquas contradictionis.

Ih choreta din ze dien uuazzeren dero uuiderchedungo.

Uuazzer ſint liute, alſo in Apocalipſi demo der manegiu uuazzer ſah, fragentemo Apoc. 17. 15. *uuaz ſiu uuarin, geantuuurtet uuard, populi ſunt (daz ſint liute) contradicentium populorum (dero uuiderchedenton liuto.) ne briſtet tageliches nieht dien getouſten an dien iro Got chorot. Martyres inphundeo dero uuazzero. Selbemo Chriſto uuard geheizzen daz er ſolts uueſen in ſignum cui contradiceretur (in daz zeichin demo uuidirchedeu uuurde.) Noh nieman* Luc. 2. 34. *guotero ne iſt, imo ne begagenon diſiu uuazzer. Aber ſecundum hiſtoriam (nah ketat ſcrifte) uuaren aquæ contradictionis (uuazzer uuiderſpracho) dar filii Iſrahel ſtritten mit Moyſe & Aaron.* Exod. 17. 7. *unzint hara uuas diu fernumeſt de uleo torcularis (fone demo olee torclis) nah unterſaztemo diaſpalmate (ſunnis uudirſceite) [Sela] chumet ſi de amurca (fone ule trouſomo.)*

9. 10. *Audi populus meus & loquar & teſtificabor tibi.*

Hore min liut ih ſpricho dir zuo, unde urchundon dir.

Iſrael, ſi audieris me, non erit in te.

i. in corde tuo Deus recens.

Loſeſt du mir Iſrahel, ſo ne iſt ſament dir nehein Got niuuuer.

So bechenneſt du den uuaren den euuigen nals den mittundes irdahten in fantaſmate cordis (in trugeheitu dis herzin.) Alſu pagani (heideno) unde heretici (irrare) tuont. Der ieo uuas ante tempora (fore ziten) der ne mag nieht kelih ſin deru deheinemo diu in tempore (in zite) uuurden, noh iro nehein mag Got ſin, uuanda ſiu Gotes uuerch ſint.

Nec adorabis Deum alienum.

Noh neheinen fremeden Got ne betoſt du,

nbe du in in din herza ne nimeſt, uuanda ſu uuelicha geſcaft du nimeſt in din herza, dia du uuaneſt Gotes ſin, diu tringet dih.

11. *Ego enim ſum.*

Ih pin. *Daz aber ne ist, uuie maht du das peton?*

Ego sum Dominus Deus tuus.

Ih herro din ih Got din ih pin.

Ziu? Quia ego sum qui sum. Uuanda ih pin, ih dir eino uuarhafto bin. Exod. 3. 14.

Qui eduxi te de terra Egypti.

Ih *dir daz sceinda unde* dih leita uzer Egypto, *uzer tenebris (finstri.) Hare horen alle zuo, unsih unde sie gruozet Got, er habet unsih alle geleitet uzzer Egypto (finstri lante.) Uuir haben alle durhkangen den roten mere in sanguine Christi consecrato baptismate (mit Christis pluote geuuihtero toufi hin uuir getunchot, unde dar sint ze leibo uuorden unsere fienda, die unsih iageton.*

Dilata os tuum & implebo illud.

Intuo dinen munt ih fullo dir in.

Ze mir induo in betondo unde iehendo, quia apud me est fons vitæ (uuanda mit mir ist libis prunno) uals apud recentem Deum (mit demo niuuuen Gote.)

12. *Et non audivit populus meus uocem meam.*

Unde *nah allen dien liebtaten* ne gehorta min liut mina stimma.

Et Israhel non intendit mihi.

Unde ze mir ne dahta Israhel.

13. *Et dimisi eos secundum desideria cordis eorum. hoc est donaui eos sibi. Ibunt in voluntatibus suis.*

Undo do liez ih sie tuon nah iro gelusten.

Daz tuont sie oub, sie lebent nah iro gelusten. Aber uuirt ne mahta in nieo gesceben, danne sie der lazet irron, der sie rihten solta, fone diu ougent sie amurcam (ole truosin) fure oleum (ole.)

14. 15. *Si populus meus audisset me, Israhel si in viis meis ambulasset, pro nihilo forsitan inimicos eorum humiliassem, & super tribulantes eos misissem manum meam.*

Ube aber min liut Israhel mir horti, unde *iz darana sceindi, daz er* in minen uuegen gienge, so mahti gescehen geniderti ih iro fienda, unde legeti mina hant an die, die sie arbeitent.

Nu sint sie aber iro selbero fienda, uues mugin sie sih danne gechlagon?

16. *Inimici Domini mentiti sunt ei.*

Truhtenes fienda lugen imo?

Uuieo? Renunciando malis & ad ea redeundo (fersaehindo ubeltatin unde aber iruuindendo) unde chedendo: Eo ad vineam & non eundo (ih kan ze uuingartin unde dara ne chomendo.)

Et erit tempus eorum in æternum s. ignem.

Unde iro zit uuerat in euua.

Euuig fiur ist in garo. Disa uuarheit lesent kenuoge die dir chedent, daz ne ist nieht fone mir gesprochen, nube de impiis (fone dien argesten) So uuieo ih peccator si (sundare si) adulter (unde uberhuorare si) fraudator (pisuichare) raptor (raubare) perjurus (meinsuero si) habeo tamen in fundamentum Christum (ih habo doh Christ ze fundamente) Deus misericors est (Got ist kenadig) Christianus sum (ih pin Christane) baptizatus sum (pin getoufit) ego per ignem purgor (ih uuirdo mit uuizze gelutrit) & propter fundamentum non pereo (unde durh daz fundiment so ne uuirdo ih ferlorin.) Du bist Christianus, daz ist uuola. Uuaz pist du oub? Raptor (roubare) adulter (ubirhuorare) unde under samolih. Uuaz chad fone dien Paulus: Qui talia agunt, regnum Dei non possidebunt 1. Cor. 6. 9. *(die selichiu dinch tuont, die ne besizzent himilriche.) Fone liehten sculden chad er aber:* 1. Cor. 3. 12. *Qui ædificant super fundamentum, ligna, fœnum, stipulam non pereunt, sed salvi fiunt, sic tamen quasi per ignem (die dir zimberont ubir fundiment holzir, houue, stroh, die ne uuerdint ferlorin, sundir sie genesint, ieo doh also mit uuizze) Uuile du durnohte sin, so zimberost du super fundamentum (uffen fundimente) aurum, argentum, lapides preciosos (kolt, silbir, tiure goltsteina) unde uuirdest kehalten sine igne (ana uuizze.) Dara zuo gehabe dih unde ze lukken dingen ne troste dih. Aber uuelee fienda sint daz? Pagani (heidene) alde Christiani (sie sint Christ.)*

17. *Et cibavit illos ex adipe frumenti.*

Unde *daz sint die*, die er fuorata, mit demo spinde dero chorneuuiste.

Adipem (spint) sprichet man de pinguedine carnium (fone fleisc pratis kedrungini) dannan ist iz hara translatum (ferbilidot) ad sacramenta corporis Domini (ze dien uuiedon Gotes lichamen) mit dien er genuoge fuorot, die imo uuidere sint, also Judas uuas, demo er bucellam (die snitun) gab in cœna (ze sinemo merede) fone demo man baldo cheden mag: Inimicus Domini mentitus est ei, & erit tempus ejus in æternum. (Der Gotes fiant loug imo, unde uuirt sin zit in euuon uuizze.)

Et de petra melle saturavit eos.

Unde mit honange gesateta er sie,

fone Christo chomenemo. Christus ist der stein, er gab in intellectum suavitatis in parabolis & mysteriis ad facietatem (fernuumist suozzi an uuidirmazzon unde in tougeni ze sets) sament demo adipe frumenti (spinde chornuuiste) unde manigero profunditatis solutionem (tiuffi recchede) tuondo chedent sie: Nihil melius, nihil dulcius intelligi vel dici potest, & tamen inimici Domini mentiti sunt ei (nieht nist pezzera, nieht ne mag suozzira fernomen noh kesaget uuerden, unde lugin doh Gote sine fienda.)

Psalmus

Psalmus LXXXI.
Hebr. LXXXII.
v. 1. *Psalmus ipsi Asaph.*

SElbemo Asaph,

selbero Synagoga ist kesungener diser psalmus, unde iro gebeizzet er adventum Domini (Gotes chunft.)

Deus stetit in Synagoga Deorum.

Christus cham hara unde stuont hier *anasihtiger in mittero* gesamenungo dero Goto,

daz chit dero Israbelitarum, fone dien er bina baz chit: (ꝟ. 6.) Ego dixi Dii estis, & filii excelsi omnes (ib chido: ir birint kotu unde alle des hoin sune.)

In medio autem Deos discernit. [*dijudicat.*]

Dar in mittemen stando sceidet er sie.

Ex eadem consparsione faciens alia vasa in honorem, alia in contumeliam (uzzir einemo chenete meleuue uuurchente einiu faz ze eron andriu ze uneron.)

2. *Usque quo judicatis iniquitatem? & facies peccatorum sumitis?*

Uuieo lango uuellent ir *Israbelita daz triben, daz ir* unreht irteilent *fure reht?*

Unde ir an iuh nement dero sundigon analiute?

Die legi (dero eo) uuiderborig uuaren, prophetas (uuissagen) sluogen, unde nu Christum slaben uuellen, uuieo lango uuellent ir dien folgen? Unde iro anasiune gelib sin. Ir bint plebs Dei (Gotes folcb) unde bint tantæ multitudinis (so michelero manigi) daz iuh note furbteut die principes (furstin) uuieo mugent ir unsculdig sin, ube ir sie lazzent so ubelo getuon? Christus ist umbe iuh uuorden egenus & pupillus (arm unde uueis.)

3. *Judicate egeno & pupillo.*

Pedin findent imo reht

also daz ist, daz imo fore sint, nieman ne getar in slaben, unz ir ne uuellent.

Humilem & pauperem justificate.

Principes superbos (die fursten ubermuote) unde divites (riche) uuordene umbe sih selben, ne uuanent uuesen rehte, unbe Christum uuordenen umbe iuh niderren unde ecchero den ahtont rehten.

4. *Eripite pauperem.*

Nement in armen dana.

Et egenum de manu peccatoris liberate.

Unde losent in uuenegen fone des sundigen handen,

nieo oub ir sundig ne sint bengendo, unde ne folgent in nieht des, daz ir eiscoent barraban ze libe, Christum ze tode.

5. *Nescierunt neque intellexerunt, in tenebris ambulant.*

Si ne uuisson dero dingo nieht noh ne fernamen.

Si enim cognovissent nunquam Majestatis Dominum crucifixissent (ube sie aber uuissin, 1. Cor. 2, 8. *sa ne ebriuzegotin sie nieht den mahtheite herrin) si gant in finstri, uuanda sie irblendet sint, nieht ein sie, nube oub ir fament in.*

Movebuntur omnia fundamenta terræ.

Dannan uuerdent iruueget alliu fundement dero erdo.

Uuandu du uuurden erdpiba, do dise blinde Christum ebriuzegoton. Alde iz chit: fundati in terrena felicitate (die irgruntin in uuerlt salidon) uuurden iruueget ad ammirationem signorum & pœnitentiam peccatorum (ze demo uuundire dero zeichene unde ze riuuuo iro sundon) do dise uuurden cæcati (irblendit.) Also Paulus chad: Cecitas Rom. 11, 25. *ex parte contigit in Israbel, donec plenitudo gentium intraret. (plindi bescab uber suni, undir judon, unz in diu folli dieto inchame.*

6. 7. *Ego dixi Dii estis & filii excelsi omnes. Vos autem sicut homines moriemini, & sicut unus de principibus cadetis.*

Uuieoso, judei?

Ih chad *Dii estis filii altissimi omnes estis* (Gota bind ir, des hohesten sune bint ir alle) *solche uuoltu ih iuh, solche die ne irsterbent,* aber ir irsterbent, also *ex Diis homines (uzzer Gote* mennisccen) *uuordene tuon suln, unde ne uuerdent irhohet ir, so filii altissimi (des hohisten sune solton) nube ir fallent fone elatione animi (irhabini muotis) sicut unus ex principibus. i. Diabolus* (samo einer dero furston, *daz ist der tiefel.*)

Daz ist increpatio (irrafsunga) unde exprobratio (iteuuiz.)

8. *Surge Deus judica terram.*

Stant uf Got, *fone tode,* unde dingo uber die *terrenos* (erdpuuuen) *die uber dih dingoton, dingo uber sie in novissimo die (an demo jungesten tage.)*

Quoniam tu hereditabis in omnibus gentibus.

Uuanda du besizzest *omnes gentes per fidem & dilectionem* (alle liute *durh iro gelouba unde minna.)*

Psalmus LXXXII.
Hebr. LXXXIII.
v. 1. *Canticum Psalmi Asaph.*

DAz lutreista sang ist Asaph, iz saget congregationi populi Dei secundum adventum Domini (Gotes liutis samenungo, die andrun Gotes chunft.)

2. *Deus quis similis erit tibi?*

So du chumest Christe ad judicandum (ze uberteilenne) uuer ist dir danne gelib? In primo adventu (an dero erun chunfte) uuare du mennisccon gelib, iob latronibus (scacharin) uuare du gelib uuanda du in forma servi (in scalchis pilde) scine, so du aber chumest in gloria (mit kuollichi) uuer mag danne funden uuerden dir gelib?

Ne taceas neque compescaris Deus.

Sid du suigetost, du du occultus (tougenor) chame. So du manifestus (offenbarer) chomest, so ne suige, noh ne uuis stille dines judicii (urteilis.)

3. *Quoniam ecce inimici tui sonaverunt, & qui oderunt te, extulerunt caput.*

Ad PSALMUM LXXXI.
Hebr. LXXXII.

COnfer elegantissimam Philologiam ad hunc Psalmum B. Bœcleri, ubi orationem Dei a narratione Prophetæ accurate distinxit.

Uuanda

Uuanda dine fienda fore lutreiſte uuaren, unde iro houbet *antichriſtum* irhuoben, *quem Dominus Jeſus interficiet ſpiritu oris ſui (den truhten der baltendo irslabit, mit ſines mundes atime.)*

4. *Super populum tuum malignaverunt conſilium & cogitaverunt adverſus ſanctos tuos.*

Sie funden argen rat uber dinen liut, unde dahton uuider dinen heiligon.

5. *Dixerunt.*

Sus chaden ſie.

Venite & diſperdamus eos de gentibus.

Choment, *ſamenoen unſib* fertilegoen ſie, fone dieten,

daz ſie furder ne ſin under dieten.

Et non memoretur nomen Iſrahel ultra.

Unde furder ne ſi geuualt Iſrahelis namen.

6. *Quoniam cogitaverunt unanimiter ſimul.*

Uuanda ſie ſament einmuotigo dahton.

Adverſum te teſtamentum diſpoſuerunt.

Uuider dir einunga taten.

Teſtamentum (peneimeda) beizzet peidiu, iob daz, quod non valet niſi teſtatoribus mortuis (daz dir ne toug ane toten peneimedarin) iob omne pactum & placitum (iegelib kezumft iob einunga) beizzet teſtamentum. Alſo Jacob unde Laban teſtamentum taten (des einunga) daz ſie iob vivi (lebinde) uueren ſolton.

7. 8. *Tabernacula idumeorum & Iſmahelite. Moab & Agareni Gebal & Ammon & Amalech: alienigenæ cum habitantibus Tyrum.*

Diſe taten die einunga. Dero namen ougent, daz ſie Gotes fienda ſint. Idumei terreni vel ſanguinei (daz chit erdine alde bluottine.) His Mahelita, obedientes ſibi (in ſelben loſinte) utique non Deo ſed ſibi (ſo egib kuot ni Gote nube in ſelben) Moab ex patre (uzzer fatire) uuanda ſin muoter geuuan in be iro fater unmuozhafto. Agareni, proſeliti. i. advenæ non civili animo ſed alieno qui nocendi occaſione inventa (framrecchen ib meino uals mit heimlichemo muote, ſunder mit fremidemo, die ſib ougent ſcadonnis falgo fundeuero) ſe oſtendunt, Gebal vallis vana i. fallaciter humilis (uppig tal daz chit, lugelicho tiemuotigh.) Ammon populus turpidus vel populus meroris (zornlich liut, alde tiurecheite liut) Amalech populus lingens (lecchonde liut) alſo iz chid: Inimici ejus teram lingent (ſine fienda lecchont fore imo die erda.) Alienigena aliunde geniti (andir uuannen burdige) & propter hoc inimici (unde bediu ſine ſiginda.) Tyrus Anguſtia ſive tribulatio (daz chit angiſt alde arbeit.) Pſal. 72, 9.

9. *Etenim Aſſur venit cum illis.*

Selber *Diabolus (der tiefal)* cham ſament in.

Facti ſunt in adjutorium filiis Loth.

i. declinantis (daz chit des abacherenten) Diabolus iſt declinans a Deo, Angeli ejus ſint filii declinantis (der tiefal iſt abacherinde fone Gote, ſin engela ſint des abacherintin chint) dien chamen ſie ze helfo.

So uuaz ſie tuon uuellen, unde iro fater Diabolus (der tiefal) des helfent in filii diffidentiæ (diu chint dero firchunſte.)

10. *Fac illis ſicut Madian & Siſaræ & ſicut Jabin in torrente Ciſon.*

Far in alſo mite, alſo du mite fuore madian, *der latine beizzet declinans judicium (dinch rehtfermidente)* unde Siſſaræ *der excluſio gaudii (uztribemendi) beizzet,* unde Jabin *der ſapiens (der uuiſo) beizzet, uuals ze guote nube ze ubele, die ſigelos uuurden in torrente* (an demo chlingen) Ciſon, *daz latine chit duricia eorum (iro herti.)*

11. *Diſperierunt in Endor.*

Sie uuurden ferloren in fonte generationis (an demo brunnen dero geburte.) Uuanda ſie ne forderoton fontem regenerationis (den brunnen abirburte i. touſ) in demo ſie mahtin gebaltin uuerden.

Facti ſunt ut ſtercus terræ.

Sie uuurden gelih demo erdemiſte,

die nieht ne chondon ſtanzon ane irdeſca geburt.

12. *Pone principes eorum ſicut Oreb & Zeb & Zebee & Salmana.*

Sezze iro furſten, *uuieo?* Alſo du iu Oreb *ſaztoſt, der ſiccitas (durri) beizzet* & Zeb *der lupus (uuolf) beizzet.* & Zebee *der victima (fruſcinch) beizzet. Uues? ane lupi (des uuolfes) & Salmona der umbra commotionis (ſcato dero uuegi) beizzet.*

13. *Omnes principes eorum, qui dixerunt, hereditate poſſideamus ſanctuarium Dei.*

Ze ſo getanero uuis uuerdent fertiligot alle iro furſten, die zein anderen chaden, peſizzen daz Gotes uuichus.

Uuelee ſint daz uuiebus ane populus Dei (Gotes liut.) Den uuellen ſie ieo gerno beuuenden nah iro uuillen. Daz iſt inanis ſonus (ital luta) danuan iz fore chit: Inimici tui ſonaverunt (dine fienda luton.)

14. *Deus meus pone illos ut rotam.*

Got miner macho ſie unſtate *iro rates* alſo rad.

Alde ſus: Rad puret ſih after, fornan fallet iz. Hier an dien afteroſten bonis (knoten) ſtigen inimici Domini (Gotes fienda) hina fure an dien bezzeſten fallen ſie, dar gebreſte in.

Et ſicut ſtipulam ante faciem venti.

Unde alſo den halm, fore demo uuinde.

Leuia corda (liehtin herza) gib in, daz ſie fore temptatione (bi chorungo geſtan ne mugin.)

15. 16. *Sicut ignis qui comburit ſilvam & ſicut flamma comburens montes, ita perſequeris illos in tempeſtate tua, & in ira tua turbabis eos.*

Noh uuanne in judicio (an urteile) in noviſſimo die (an demo iungeſtin dage) ahteſt du iro an dinemo ungeuuitere, unde an dinero abolgi truobeſt du ſie, *alſo egebaro farendo*, ſo daz fiur, daz den uuald prennit, unde der loug, der die berga brennit.

An diſemo verſu iſt ein perſequeris & turbabis (ahteſt unde troubeſt) unde oub ein in tempeſtate & in ira (in ungeuuittere unde in abolgi) unde in igne & in flamma (in fiure unde in louge) aber ſilvam (den uualt) fernemen ſteriles (umbirige) montes ſuperbos (die ubermuotin perga.)

17. *Imple facies eorum ignominia & quærent nomen tuum Domine.*

Fulle iro anaſiune mit honedon unde ſo ſuochent ſie dinen namen trohten.

Irſiht ſie mit adverſis dannan geſtant ſie fliehent ze dir. Die daz ne tuoen, uuaz geſcehe dien?

18. *Erubeſcant & conturbentur in ſeculum ſeculi & confundantur & pereant.*

Die

Die ſin ſcameg unde troube unde gehonet, unde ferloren in uuerlte uuerlte.

19. *Et cognoſcant quia nomen tibi Dominus.*

Unde ſo bechennen *ene iob diſe*, daz du heizzeſt

Dominus (der truhten) unde andere Domini ſint (herrin) ſerviliter Domini (ſcalclicho herrin) unde hedis nob Domini (ſar herrin) ze dir gebotene, daz keeiſcoien ſie. Unde uuaz mer?

Tu ſolus altiſſimus ſuper omnem terram.

Daz du eino heizzeſt *altiſſimus* (hoiſto) uber alle erda.

Ziu benent ſih danne uuider dir, die in erdo ſint, unde iob ſelben ſint erda?

Pſalmus LXXXIII.
Hebr. LXXXIV.

v. 1. ***Pſalmus in finem pro torcularibus filiis Chore.***

AN Chriſtum ſiebet diſer pſalmas, keſungener umbe die torcularia filiis calui (torcul des chalauuin ſunin) Eccleſia Dei ſint torcularia, ſie ſint torculhuſer, dar ſint inne Chriſtiani, die in preſſuris (dien ſreſſon) manigero perſecutionum (abtungou) getrotot uuerdent, unde dannan uuerdent liquati in apothecas Dei (kelazzin in Gotis chellir faz.) Die ſint filii calui (des chaliuuen ſune) filii crucis (chrucis chint) filii crucifixi (des kechriuzegotia chint) qui in loco calvitii ſuſpenſus eſt (der an demo chaffe dero chaliuui irhangen uuard.)

2. *Quam amabilia ſunt tabernacula tua Domine virtutum.*

Uuieo uuunneſam dine herebirga ſint truhten dero chreſte.

Uuieo arbeitſam hier ze lebenne iſt, in torculhuſen uuieo Got ſament dir ze uueſenne iſt, dar nehein preſſura (freſſa) ne iſt.

3. *Concupiſcit & deficit anima mea.*

Hina gerot, hina muobet ſih mina ſela. Uuara?

In atria Domini (in Gotes frithoua) kebreſſotez pere ſiget ſoae torculari in u.aum & in lacum & in apothecas Domini (in deu aaia, unde in deu geſik, unde in Gotes chellerfaz.)

Cor meum & caro mea exultaverunt in Deum vivum.

Sela unde lichamo min frouton ſih hinnan hina an den lebenden Got.

Spes (kedingi) habet mir irrecchet die exultationem (frouuida.)

4. *Etenim paſſer invenit ſibi domum.*

Uuanda der ſparo findet imo hus.

Min ſela findet nob in himile daz hus, dar ſie furder iune ſi, alſo ieo ſparo heime iſt.

Et turtur nidum ſibi ubi ponat pullos ſuos.

Unde der turtur findet imo neſt, dar er lege ſine iungen.

Min lichamo findet dia ſtat, dara er ſiniu uuerch zuo fuore. Uueliu ſtat iſt daz?

Altaria tua Domine virtutum, Rex meus & Deus meus.

Daz ſint diniu altaria herro dero chreſte, chuning min unde Got min.

Dara ſehent meiniu auerch, jejunia (faſta) ſacrificia (miſſopher) elemoſyna (ſel loſunga) & cætera (unde al ſamelichiu.)

5. *Beati qui habitant in domo tua.*

Salige die in dinemo hus puent.

Beatitudinem (ſalida) habent ſie, uuaz tuont ſie aber?

In ſecula ſeculorum laudabunt te.

Iemer lobont ſie dih.

Sie ſehent dih, ſie lobout dih. Des ne mag ſie irdriezzen.

6. *Beatus vir cujus eſt auxilium abs te.*

Saligo der dina helfa habet *dara ze chomenne.*

Aſcenſus in corde ejus diſpoſuit.

Din helfa machot imo ſtega in ſinemo herzen.

In uuelero regione?

7. *In Convalle lacrimarum.*

Hier in choretate in torcularia. Uuara leitent ſie?

In locum [loco] quem diſpoſuit.

In dia ſtat, die er gagen in habet kerechonot in regnum cælorum (in himilriche.)

8. *Et*

Ad Psalmum LXXXIII.
Hebr. LXXXIV.

v. 6. & 7.

GRræci aliter diſpunxerunt hos verſus, quam Hebraicus textus, ſed & aliter legerunt, pro בכא *Bacha*, morus, בכה *bachah*, flevit, S. Hieronymua habet quidam בכא *Bacha*, ſed reddit tamen *Fletus*. Alludit autem S. Poeta ad Vallem Raphaim, ubi Moretum eſt, & ſylva Fletus, uterque itaque intellectus concurrit, atque poteſt totus hic Pſalmus etiam interpretari de Anima ſancta in Paradiſum recepta, innuente ℣. 11. qua de re Paraphraſin hujus Pſalmi aliquando concinnavi, quam hic ſubjicio.

Paraphrasis Psalmi LXXXIII.
Hebr. LXXXIV.

Sponſa domum ducta ad ſponſum & Patrem.

v. 2.

QUam dilecta tabernacula tua, DOMINE exercituum, quam amabiles manſiones tuæ, Dilecte mi, quas ſub abitu tuo promiſiſti nobis parare in domo Patris noſtri, & reducem nos aſſumturum ad teipſum, ut ubi tu es & nos ſimus. *Joh.* 14, 2.

v. 3.

Deſideravit hactenus in vita iſta exigua, *imo conſumta eſt* præ deſiderio *anima mea erga atria Jehova anhelans*, & ægra amore Tui. *Cant.* 8, 5. *Cant.* 1, 5. Jam introduxit me Rex meus in cellaria ſua: exultemus & lætemur in Te. *Cor meum & caro mea jubilant erga DEUM vivum.* Etſi enim corpus anima exuit, cor tamen animæ ſolatus DEUS meus, *Pſ.* 73, 26. & proin ipſi jubilat: Corpus vero ſeu caro mea quiete ſue gaudet de omnibus adverſitatibus triumphana.

v. 4.

Jam *enim avicula* tua ego *inveni domum* manſionemque æternam, *& hirundo nidum ſibi* perpetuum & perſiſtentem, *ubi ponat pullos ſuos*, opera ſua fidei & juſtitiæ, quæ me ſequuntur, ſed & liberos ſuos, *Apoc.* 14, 13. & auditores ac alumnos, *Dan.* 12, 3. quos ad regnum cœlorum erudivi & juſtificavi. Scilicet hæc *Altaria tua Jehova Zebaoth, Rex mi & DEUS mi*, *Apoc.* 6, 9. ubi requieſcunt animæ ſanctæ in ſtolis albis expectantes fratres ſuos & conſervos: deprecantes pro ipſis: & ſervientes

8. *Et enim benedictionem dabit qui legem dedit.*

Daz ist fone diu, uuanda derselbo gibet noh salda, der er gab keduuinch, *uuaz kescehet dannan?*

Ibunt à virtute in virtutem.

Sie farent fone ellenen ze *meren* ellenen.

Sie habetou hier virtutes ad refrenationem carnis (ellin ze dero doubungo des lichamin) teret chumet noua virtus (niuuuer ellin.) Uuelin ist daz?

Videbitur Deus Deorum in Syon.

Daz ist chraft anscouuungo. Virtus contemplationis (daz ist chraft anscouuungo.) Deus Christianorum ouget sih in sicuti est (also ir getan ist.) Uuar? in Syon, in cœlesti Jerusalem (in dero himilischun anasihte fridis.)

9. *Domine Deus virtutum exaudi orationem meam, auribus percipe Deus Jacob.*

Truhten Got allero chrefto, gehore min gebet, fernim iz Got Jacobis,

unde tuo mih uzzer Jacob (hindirscranchare) Israhelen (Got anauuartare.) Uuanne? Cum apparuerit Deus Deorum in Syon (se uffenuuarto Got allero Gote irscine.)

10. *Protector noster aspice Deus.*

Unser scermare Got sih ze uns.

Uuar ist der scerm? Sub umbra alarum tuarum (undir demo scatuuue dinero fettacho.)

Et respice in faciem Christi tui.

Unde sih an dines keuuiehten anasiune.

Daz chit: Duo unsih kesehen Christum incarnatum (lichamhaftin) ut possimus ire à virtutibus in virtutem (daz uuir mugin feue einero guottate ze andirru farin.)

11. *Quia melior est dies una in atriis tuis super milia.*

Uuanda ein dag pezzer ist in dinen houen danne dusent hier.

Hier bertont tag unde uaht, an dien alteut die mennischen sament dir, ist ein tag an demo nieman ne altet. Ne ist danne dar der dinc bezzero, danne hier manege?

Elegi abjectus esse in Domo Dei mei magis quam habitare in tabernaculis peccatorum.

Ih uuile gernor uuesen feruuorfener in demo Gotes hus, *in dere Ecclesia, in torculari, so daz ih dar ieo doh inne si*, danne guollich uuesen uzzenan in dero sundigon herebergon. *Ziu?*

12. *Quia misericordiam & veritatem diligit Deus.*

Uuanda Got minnot kenada unde uuarheit,

ze erist kebendo voluntariam indulgentiam pœnitenti (kerniuuilligiu [f. kerniu] ablaz demo riuuuontin,) dara uah promissam coronam vincenti (foregeheizzena corona demo sigenemin, also er Paulo teta.)

Gratiam & gloriam dabit Dominus.

Knada unde guollichi gibet Got.

Knada, also Paulus chad: Gratia Dei sum id quod sum (Gotis kenadon piu ih daz ih piu) kuollichi, also er aber chad: Superest mihi corona justitiæ (mir ist chuuftig rehtis.) 1.Cor. 15, 10. 2.Tim. 4, 8.

Non privabit bonis ambulantes innocentia.

Cuotes ne beteilet er unsundige.

Uuaz ist daz er in gibet? Requies (rauua) æternitas (euuicheit) immortalitas (untodigi) impassibilitas (unlidigi.)

13. *Do-*

---

ante thronum DEI die ac nocte: *Apoc. 8, 3.* ubi non esurimus neque sitimus amplius, nec cadit super nos Sol aut ullus æstus, quoniam Agnus, qui in medio throni est, regit nos & deducit nos ad vivos fontes aquarum, & abstergit omnes lacrymas ab oculis nostris. *Apoc. 7, 13. Psal. 23.*

v. 5.

Beati qui habitant in domo hac *tua Domine*, ubi tuæ sunt mansiones, hic *laudant Te in sempiternum* dicentes, *Apoc. 4, 8. Sanctus, Sanctus, Sanctus Dominus DEUS Omnipotens, qui erat, & qui est, & qui venturus est.*

v. 6.

Beatus homo qui hic habitat, sed hanc beatitudinem non propriis viribus acquirere possumus, sed is demum, *cui fortitudo fidei in Te* fuit: *& in quorum corde* fuerunt *semitæ tuæ*, & adscensiones charitatis fidem vivam ostendentis.

v. 7.

Diu *transeunt vallem mori*, Moreti, ubi David quondam Philistæos auxiliantibus copiis divinis super moris, superavit, *2. Sam. 5, 24.* vocata & vallis Raphaim, ad montem Gion, ad cujus radices Sylva Fletus vel Flentium, *Heidman. Palæstin. c. 2, 102.* Ita omnes Sanctos Christi milites oportet in valle fletus & Ecclesia militante cum adversariis, Satana, Mundo & carne proelia inire, & auxilio Spiritus S. victoriam reportare: sed & *fontes ponunt inibi*, aut Rivos ducunt commilitonibus, ut in & post pugnam refocillentur, ut Samson, *Jud. 15, 18.* ex fonte aperto Domui Davidis & Habitatoribus Hierosolymæ pro peccato & immunditie, *Zachar. 13, 1.* quam aquam qui bibit, non sitit in æternum amplius, sed fit in eo fons aquæ salientis in vitam hanc æternam, *Job. 4, 14.* ubi *Benedictionibus* stolarum albarum, coronarum, palmarum &c. *amicitur doctor*, qui alios sanctam illam docuit militiam voce sua & exemplo.

v. 8.

Sic *eunt de virtute in virtutem*, de victoria illa ad hunc triumphum, de turma proeliantium ad turmam triumphantium nostram, & *comparent apud DEUM nostrum in Sione* cœlesti.

v. 9.

Jehovah DEUS Zebaoth, audi preces meas: aure attende, DEUS Jacobi, quas super altare tuum cum sociis meis fundo, pro resurrectione corporum nostrorum, & reditu Tuo ad judicium, ut vindices sanguinem Martyrum tuorum & tribulationes sanctorum tuorum: Usque quo enim Domine, qui es sanctus & verax, non judicas ac vindicas sanguinem nostrum de his, qui habitant in terra, *Apoc. 6, 9. 10.* & de meretrice magna, quæ corrupit terram prostitutione sui. *Apoc. 19, 2.*

v. 10.

Scutum nostrum, respice DEUS Pater, *& adspice faciem Uncti tui*, Christi JESU, qui vocatur Fidelis & Verax, & per justitiam judicat & pugnat, *Apoc. 19, 11.* Adveniat tempus mortuorum, ut judicentur, & reddas mercedem servis tuis Prophetis & Sanctis, & timentibus nomen tuum, & pusillis & magnis, & perdas eos, qui perdunt terram. *Apoc. 11, 18.*

v. 11.

Quia bonus est unus dies in his atriis tuis præ millibus diebus extra ea, ideo *elegi ad jannam stare in domo DEI mei, præ habitare in tentoriis impietatis* & mundi.

v. 12.

Nam sol & scutum est Jehovah DEUS: exhilarat & *gratiam* dat, solis instar: & tuetur ut clypeus, *ac gloriam dat*

13. *Domine Deus virtutum beatus homo qui sperat in te.*

Saligo der sih ze dir fersiehet, Got dero tugedo.

Psalmus LXXXIV.

Hebr. LXXXV.

v. 1. In finem ipsi Chore.

AN daz ende leitet unsih diser psalmus, dar uuir nieht ferirron ne mugen, uuanda au imo veritas (uuarheit) ist, kesungeuer filiis Chore, filiis calui (des chaluuin chindiu) des uuir hnon ne suln, fore demo uuir aber uueinon sulu. Er finget uns in preterito (irgangenlicho) daz noh du futurum (chumftic) uuas, uuanda alliu futura (chumftigiu dinc) Gote sint preterita (ferfarinin.)

2. *Benedixisti Domine terram tuam.*

Ze guote gechattost du dina erda *Christe, dia du nascendo an dih name. Also dar anascbinet.*

Avertisti captivitatem Jacob.

Habest dana geuuendet *dines liutes* ellendunga, *fone dero Paulus chit: Video legem carnis mea repugnantem legi mentis mea & captivum me ducentem in lege peccati, qua est in membris meis (ih kesiebo minis lichamin ea uuider brechinta minis muotis eo, unde siebo sia mih fuorin ellenden an dero eo dero sundo, diu an minen liden ist.) Uuannan cham diu lex peccati in membra? (ca sundo an die lide) fone dero erestun transgressione.) (Adamis uberstephido.) Der exterior homo (uzzero mennisco) ne uuurde niemer uuiderborig sinemo herren interiori homini (demo innirin mennisçin) ube er ne uuare uuorden ereron uuiderborig sinemo herren unde sinemo skepfen. So lex membrorum (der lido ea) gerichet, unde si mennisçen geziehet in peccatum (ze sundon) so ist er captivus (ellende) fone dero captivitate (ellendi) loset in Christus mit sinero remissione (antlazido.) Also iz far nah chit:* Rom. 7, 23.

3. *Remisisti iniquitatem plebis tuæ.*

Habest fergeben daz unreht dines folches.

Operuisti omnia peccata eorum.

Pedahtost alle iro sunda,

ne uuoltost sie fore ougon haben.

4. *Mitigasti omnem iram tuam.*

Habest din zorn al ze mammendi beuuendet.

Avertisti ab ira indignitationis tuæ,

hoc est, aversus es ab ira indignationis tuæ.

Habest dih keloubet dero abolgi dines zornes.

5. *Converte nos Deus salutaris noster.*

So tuo du Got unser haltare bechere unsih.

Et averte viam tuam à nobis.

Unde uuende dina abolgi fone uns.

6. *Non [Numquid] in æternum irasceris nobis, neque extendes iram tuam à generatione in generationem.*

Du ne bilgest dih nieht in euua ze uns, noh du ne recchest din zorn fone geburte ze geburte.

Diu erera generatio (chunbafti) uuart ferlorn, diu fore Christo uuas, diu daranah chumet, diu uuirt kebalten per baptismum (mit dero toufi.)

7. *Deus tu convertens [conversus] vivificabis nos.*

Du truhten unsih becherende *mit dinero ladungo,* irchicchest unsih,

fone dir sliebente uuendest du unsih ze dir, unde gehaltest unsih.

Et plebs tua letabitur in te.

Unde an dir freuuet sih din folg,

nals an imo selbemo.

8. *Ostende nobis Domine misericordiam tuam & salutare tuum da nobis.*

Ouge uns truhten dina gnada, unde gib uns *Christum* dinen haltare.

Nieht ein in carne ze gesebeune, nube in divinitate (an dero Gotebeite) nah dien gebeizzen, quoniam videbimus eum sicuti est (daz uuir in gesehen sulin also er getan ist.) 1. Joh. 3, 2.

9. *Audiam quid loquatur in me Dominus Deus.*

Ih kehore mir, uuaz in mir spreche truhten Got.

Strepitus mundi (chlaffot dirro uuerlte) ne tuo mir unstilli, nube ih muozze fernemen, uuaz Spiritus Sanctus (der heiligo geist) mir sage.

Quoniam loquetur pacem in plebem suam & super Sanctos suos & in eos, qui convertuntur ad ipsum.

Uuanda er geheizzet frido an sinemo liute, unde an sinen heiligon unde an dien, die sih cherent ze imo.

Uuanne chumet der? Quando corporale hoc induet incorruptionem & mortale hoc immortalitatem. (Uuanne diz lichamhaftiga an sih legit unlichamhafti, unde diz todigu an sih legit untodigi.) Ne laz dih is pelangen Christiane, hier habest du uuig, hier solst du fehten, doret solt du rauuen. 1. Cor. 15, 53.

10. *Veruntamen prope timentes eum salutare ipsius, ut inhabitet gloria in terra nostra.*

Aber doh *schinet* siu haltare *in carne (in fleisce)* sament dien in furhtenten *apud judeos (under iudon) uuirdet er geborn* daz in unsermo lande diu guollichi bue, *sament uns, uuir ieo sine uuaren.*

11. *Misericordia & veritas occurrerunt sibi.*

Uuar unde gnada bechamen ein anderen,

---

dat Jehovah fidelibus suis pie defunctis, *nec denegat bonum* omnibus *ambulantibus in integritate.*

v. 13.

Jehovah DEUS, *beatus homo, qui confidit in Te,* præsertim in morte sua, & animæ a corpore separatione, *Proverb. 14, 32.* Halleluja: Salus, honor & gloria & Virtus DOMINO DEO nostro. Gaudeamus & exultemus, & demus gloriam ei, quia venerunt nuptiæ Agni, & uxor ejus se præparavit. Amen, Halleluja!

Ad Psalmum LXXXIV.

Hebr. LXXXV.

v. 11.

G*Esciebet.*) Videtur hoc verbum esse otiosum, & exterminandum: nisi interpretemur, *factam*, scil. pacem.

Gentes (tiete) unde judei chameu ze eineru geloubo. Gentibus iſt (tietin) iz miſericordia (keuada) judeis (judon) iſt iz veritas (uuar.) Alde veritas veteris Teſtamenti (daz uuar deru altun eo) gehillet miſericordia uovi Teſtamenti (dero genado deru niuuuin eo.)

Juſtitia & pax oſculatæ ſunt.

Reht unde frido chuſton ſih.

Sie uuaren ieo friunden, dar juſtitia (reht) iſt, dar iſt pax (frido.) Daz ziehet ze fride, ut non facias alii, quod tibi non vis (daz du andirmo ne tuoieſt, daz du dir ſelbemo ne uuelleſt.) Intuuereſt du daz, ſo habeſt du pacem (den frido) geſciehet.

12\. *Veritas de terra orta eſt, & juſtitia de cœlo proſpexit.*

Chriſtus uuard keborn fone Maria, unde hediu irſah unſih reht fone himele, *fone cœleſti gratia (himiliſciro genado) uuurden uuir juſtificati (gerehthaſtigot.) Do Chriſtus hara cham. Oub* chumet uuar fone erdo, *ſo menniſco veram confeſſionem (uuara pigiht) tuot, unde demo folget daz himelſca reht, uuanda dannan uuirt er juſtificatus (rehthaſt.) So geſcah demo publicano (demo offen ſundare) der ſih namda peccatorem (ſunthaſtin.)*

13\. *Etenim Dominus dabit ſuavitatem & terra noſtra dabit fructum ſuum.*

Ze uuare Got kibet ſuozzi *des rehtes, er getuot unſih keluſtige des pezzeren. Et terra noſtra dabit fructum ſuum.*

Unde dannan berent iro uuuochar unſeriu gelende.

Er geuuiſot unſerro herzon, dannan beginnen uuir uuola tuon.

14\. *Juſtitia ante eum ambulabit & ponet in via greſſus ſuos.*

Reht kat fore.

Uuelez? pœnitentia (riuuua) unde confeſſio (begiht) dannan cheret er ſine genge an den uueg, *der ze unſerren herzon leitet. So ſol man parare viam Domino (gari uuin uuek Gote.)*

Pſalmus LXXXV.

Hebr. LXXXVI.

v. 1. *Oratio David.*

Chriſtus iſt David, er iſt caput Eccleſiæ (houbit chriſtenheite) pediu iſt diz kehes iro, ſament imo.

Inclina Domine aurem tuam & exaudi me, quoniam egenus & inops ſum ego.

Helde truhten ze mir din ora, uuanda ih turftig unde arm bin.

Ih pechenno uuieo durftig ih din bin, fone diu uuile ih truuuen, daz du mih keboreſt. Der ſih ze imo ſelbemo ferſiehet, den ne geboreſt du.

2\. *Cuſtodi animam meam, quoniam ſanctus ſum.*

Pehuota mina ſela *fore ſcandalis (uuerron) fore temptationibus (bichorungon)* uuanda ih heiligh pin.

Uuer mag daz cheden ane Chriſtus? Sine lide chedent iz oub, uuanda ſie geheiligot ſint fone imo.

Salvum fac ſervum tuum Deus meus ſperantem in te.

Kehalt dinen ſcalg Got, an dih gedingenten.

Heiligen fone diu uuanda er dienuote iſt, unde an dih kedinget.

3\. *Miſerere mihi Domine, quoniam ad te clamavi tota die.*

Cnada mir herro, uuanda ih ze dir hareta den tag allen.

In allen ziten hareta ih ze dir, uuanda in alleu ziteu ligent mir preſſura (freſſa) ana, noh iru ne gebriſtet mir, unz in ende dirro uuerlte. Unus homo unum corpus Chriſti (ein menniſco allis einer ein lichamo Chriſtis) uueret uſque in finem ſeculi (unz an ende uuerlte.) Des lide ſint ſumeliche uzer dero note, die er hareton, ſumeliche ſint nun dar inne, die nu harent. So choment noh darin, die danne harent, ſo uueret clamor totâ die (diz haren allin dag, idem toto tempore (daz chit alle zite.) In fine temporis (an ende dis zitis) zegant clamor (daz haren) unde preſſura (die freſſa.)

4\. *Jocunda animam ſervi tui, quoniam ad te Domine animam meam levavi.*

Keuuunneſamo dines ſcalches ſela, uuanda ih huob ſia uf ze dir,

hier uidere iſt amaritudo (unſuozzi) dar in hohi iſt jocunditas (uuunneſam) fone diu huob ih ſia dara. Du biſt der hoheſto, der dih minnot, der hohet rehto ſin ſela, unde findet uuunna.

5\. *Quoniam tu Domine ſuavis ac mitis.*

Uuanda du truhten beidiu biſt, ioh ſuozze *ad tollendam amaritudinem (hina ze nemenne pitteri)* ioh mammende *ad ſuſtinendos peccatores (ze bittinne dero ſundigon.) Suozze demo, der an dih petot ex corde (fone herzen) mammende demo, der heton beginnet, unde in ſine gedancha des irreut, unde du doh piteſt, uuanne er ſin herza geſtate, lutter gebet ze tuonne. Uuelih menniſco uame des uuara, der mit imo begonti choſon, ube der dia uuila ſih furder cherti, unde er mit andermo choſoti? Uuieo unſemfte doh daz ſi, daz iemannes kedanh in gebete ſtate ſi, daz ougta David do er chad: Quoniam inueni cor meum ut orarem ad te (uuanda ih fant min herza, daz ih peton muoſi ze dir.) Er chad ih finden ſin herza, ſamo ſu iz ſtig uuare flichen fone imo.* 2. Sam. 7, 27.

Et multæ miſericordiæ.

Unde filo genadig.

Nieht ein genadig, nube filiu genadig. Uuemu?

Omnibus invocantibus te.

Allen dih ze in ladonten. Uuanda die dih umbe ieht anderes anaharent, die ne harent dir, noh die ne eiſcont dih, nube daz ſie minnont: Der ioh pitet vitam filio ſuo (libis hier ſinemo ſune) unde in Got ne geboret, unde er danne chit, ia hat ih Got cuotero dingo, ziu ne geborta er mih? uuaz uueiz er? Uuaz ube imo ne tohta ze lebenne, nie er argero ne uuurde? Ne uuas danne conſilium Dei (Gotes rat) bezzera danne hominis? (mannis) Pediu bite des, des er dir unne, bite ſin ſelbes, daz keboret er gernoſt.

6\. *Auribus infige [percipe] Domine orationem meam, & intende uoci deprecationis meæ.*

La ſin faſto, truhten min gebet in dinen oron, unde hore ze dero ſtimmo minero fleho.

Deru zeuueio (zweio *his duobus) uueret den Got kerno, der ſina legem faſto haltet in ſinemo herzen.*

7\. *In die tribulationis meæ clamavi ad te, quia exaudiſti me.*

An demo tage minero note hareta ih ze dir, uuanda du gehortoſt mih.

Daz

Daz chit, du gebortost mih, uuanda ih bareta ze dir. Alle unsere dies (taga) sint unus dies tribulationis (taga arbeite) quia quam diu sumus in corpore peregrinamur a Domino (uuanda al die uuila so uuir in demo lichamin pin so uuellen uuir geellindot fone Gote,) ube oub hier ieman æterna bona (euuigin guot) haben mahti, unde er faciem Domini (Gotis anasiune) gesehen ne solti, uuaz uuare danne daz er geuuunnen habeti, uuider demo, daz er ferlorn habeti? Uuer mahti sih des fertrosten? Ube oub solcher ieman ist, der ne ist nieht amator Dei (Gotes minnare) der ne uueiz nieht sinero peregrinationis (elleudi:) Huge dara homo (mennisco) huge dara, unde nieht ne si dir liepsam ane sina anasiht. 2. Cor. 5, 6.

8. *Non est similis tui in Diis Domine.*

Dir ne ist kelicher truhten under anderen Goten,

die Gentium (dero dieto) Gota heizzent die dir habent oculos & non vident (ougen unde ne sehent) aures & non audiunt (oren unde ne horent.)

Et non est secundum opera tua.

Unde nah dinen uuerchen ne ist *iro nehein dir geliebo ne uuerchot iro nehein. Du tate himel unde erda, uuaz tateu sie?*

9. 10. *Omnes gentes quascunque fecisti venient & adorabunt coram te Domine.*

Alle diete so uuieo manige du tate, die choment unde betont fore dir.

Daz sehen uuir nu irgangen.

Et glorificabunt nomen tuum, quoniam magnus es tu, & faciens mirabilia tu es Deus solus:

Unde guollichont sie dih, uuanda du Got eino michel pist, unde eino uuunder tuost, also du eino Got pist,

so bist du oub eino michel, unde uuunder tuonde. Magorum signa (dero gouclero zeichin) sint lukkiu unde unnuziu dar veritas (uuarheit) ana ist unde utilitas (nuzzeheit) diu sint solius Dei (Gotes einis.)

11. *Deduc me Domine in via tua & ambulabo in veritate tua.*

Leite mih an Christo der via ist (uueg) so gan ih an dinero uuarheite,

Din aber Christus ist. Die aber catholici (reht folgic) sint, die gant in via (in uuege) ube die Got leitet, unde sie keleret keuuaro gan, so gant sie in veritate (in uuarheite) unde gant an imo ze imo.

Jocundetur cor meum, ut timeat nomen tuum.

Min herza uuerde so geuuunnesamot *fone spe (gedingi)* daz iz ieo doh furhte dinen namen,

unde ih under dinen zeuuisken (zewunsken. Gl.) kehalten uuerde.

12. 13. *Confitebor tibi Domine Deus meus in toto corde meo, & glorificabo nomen tuum in æternum, quoniam misericordia tua magna est super me, & eruisti animam meam ex inferno inferiori.*

Ih iicho dir truhten Got miner in allemo minemo herzen, unde guollichon dinen namen in euua, uuanda din gnada michel ist an mir, an diu, daz du min sela irlostost fone dero niderun hello.

Ube diu obera infernus (hella) ist, dar animæ justorum (dero rehton sela) rauueton fore adventu Christi (Christis chunfte) so ist inferior (diu nidera) dar tormenta impiorum (diu uuizze dero unirsistou) uuaren, unde noh sint, soue demo chit corpus Christi (Christis lichamo) habest du mih irloset. Des ne mag imo nieman follun gedanchon.

14. *Deus iniqui insurrexerunt super me.*

Unrehte *judei* nanton mih an, Got.

Et Sinagoga potentum i. superborum, quæsierunt animam meam.

Unde ubermuoteto manigi suohton mina sela,

ze ubele nals ze guote.

Et non proposuerunt te in conspectu suo.

Unde din ne taten sie uuara *an mir dinemo sune. Non proposuerunt, daz chit, non intellexerant Deum, ut homini parcerent (si ne bichnaton Gotes nieht, daz sie mennischin libin.)*

15. *Et tu Domine Deus miserator & misericors, patiens & multum misericors & verax respice in me & miserere mei.*

Unde du herro Got fater sceinare gnadon, unde arme herzen gedultiger, unde ioh filo arme herzen, unde dinero geheizzo geuuarer, tuo min uuara, unde genada mir.

16. *Da imperium puero tuo.*

Uuere dinen geheiz unde gib mir dinemo chinde geuualt,

so tempus judicii (daz zit urteildo) chome. Du gebiezze mit minemo munde: Pater non judicat quenquam, sed judicium omne dedit filio (der fater ne uberteilit niemannin, er gab daz urteil al demo suue.) Joh. 5, 22.

Et salvum fac filium ancillæ tuæ.

Unde gehalt dinero diuuue sun,

diu ze dinemo boten chad: Ecce ancilla Domini, fiat mihi secundum verbum tuum (sih noh ih pin Gotes diu nah dinemo arinde so bescehe mir. Kehalt dinen sun, unde iro sun.) Dinen in forma Dei (in Gotes pilde) unde iro in forma servi. Chid oub du Christiane. Da imperium puero tuo. (kib dinemo chinde geuualt) uuanda servis (scalchin) sus keheizzen ist: Sedebitis & vos super sedes duodecim, judicantes duodecim tribus Israhel (ir sizzent oub uffen zeuuelf stuoliu, zeuuelf chumberrun israhelis ze irteilenne) Chid oub uoh: Salvum fac filium ancillæ tuæ (kehalt dinero diuuue sun.) Uuanda du bist filius Ecclesiæ (christenheite sun.) Matth. 19, 28.

17. *Fac mecum signum in bono.*

Duo an mir zeichen ze guote.

Resurrectio (min urstende) si signum deitatis meæ (uuortzeichen minero Gotheite) daz sie dannan geloubig uuerden unde oub sie in bono fidei suæ (an demo guote iro geloubo) irstanden.

Ut videant qui me oderunt & confundantur, quoniam tu Domine adjuvasti me & consulatus es me.

Daz die gesehen, die mih hazzent, daz du mir hulfe, unde du mih trostost, unde sie sih scameen nals *in judicio.*

Pſalmus LXXXVI.
Hebr. LXXXVII.
In finem filiis Chore.

1. *INtellectus David* [*Pſalmus Cantici.*]

Chriſtianis iſt diſer pſalmus keſungener, daz ſie in diſen tabernaculis (kezeltin) die oberun burg pechennen unde minnoien, unde ſi dara langoe, dara ſie geladot ſint.

2. *Fundamenta ejus in montibus ſanctis.*

Iro fundamenta ſint keleget an heiligen bergen,

Prophetis & Apoſtolis. Chriſtus iſt ſelbo fundamentum ſupernæ civitatis (uuertigun burg.) Alſu iz chit: fundamentum aliud nemo poteſt ponere præter id quod poſitum eſt, quod eſt Chriſtus JEſus. 1.Cor 3, 11. *(ander fundiment ne mag nieman lekkin, ana daz ieo gelegit uuas, daz iſt Chriſt der baltuuto.) Er iſt fundamentum, ſie ſint fundamenta. Pediu iſt er fundamentum fundamentorum (fundiment allero fundemendo) alſu er iſt ſanctus ſanctorum (heiligo allero heiligon.)*

Diligit Dominus portas Syon ſuper omnia tabernacula Jacob:

Dero civitatis portas minnot Chriſtus mer, danne alle hereberga dero irdiſcun Jeruſalem,

diu imaginaria (pildarra) uuas dero himeliſcun: Uuele ſint die porta, ane die oub fundamenta ſint? Apoſtuli ſint iz unde Prophetæ. Iro auctoritas treget unſera infirmitatem (uueichi) pediu ſint ſie fundamenta, per eos (durh ſie) chomen uuir ad Deum (ze Gote) bediu ſint ſie porta.

3. *Glorioſa dicta ſunt de te civitas Dei.*

Kuolichiu ding ſint keſaget fone dir Gotes purg.

Uueliu ſint daz?

4. *Memor ero Raab & Babylonis ſcientibus te.* [*Scientium me*]

Daz ſint diu, daz ih Got irhugo Raab unde Babylonis; in mih pechennenten.

Ih tuon daz ſie mih pechennent. Rabab unde Babilon unde alle gentiles (heidene) keſamenon ih dar in, des uuirt ſiu guollih.

Ecce alienigenæ & tyrus & populus Ethiopum hi fuerunt illic.

Sih *iro guollichi,* fremede, ſo tyrus iſt *dar bi judeis* unde Ethiopes *ferro fone judeis,* die uuaren dar, *uuaren, uuanda iz Gote præteritum (irgangen) iſt, noh choment, uuanda iz uns futurum iſt (chunftig.)*

5. *Mater* [*Numquid*] *Syon dicet homo.*

Sin muoter Synagoga (diu gezogena) chit imo menniſco, ſi ne bechennent in Got.

Et homo natus eſt in ea.

Unde des ne iſt lougen, er uuard dar inne menniſco geborn.

Ipſe fundavit eam altiſſimus.

Er ſelbo der hoheſto ſtifta ſia.

Er ſtifta ſina muoter Synagogam ante mundi conſtitutionem (fore uuerlt ſtiftido.) Uuer uueiz daz?

6. *Dominus narravit* [*narrabit*] *in ſcripturis populorum & principum horum qui fuerunt in ea.*

Chriſtus ſelbo ſageta iz ſo uueſen geſcriben an dien ſcriften dero iudeiſcon liuto, unde in dien ſcriften dero hereſton, die in dero Synagoga uuaren,

Su Moyſes uuas unde Prophetæ. Alſo iz chid: Et incipiens a Moyſe & omnibus Prophetis interpretabatur illis ſcripturas de omnibus Luc. 24, 27. *quæ de ipſo erant. (Unde ir anafahene ze Moyſe unde ze allen uuiſſagon rahta er in ſcrifte fone allen diu fone imo uuaren.)*

7. *Sicut lætantium omnium habitatio in te.*

Alſo dero die fro ſint, ſo iſt iro allero uueſen dar in *dern cœleſti (himilſcun) Jeruſalem, dar iſt diu freuui, dero niemer ne geuolget unfreuui.*

Pſalmus LXXXVII.
Hebr. LXXXVIII.

v. 1. *Canticum Pſalmi filiis Chore in finem pro Amalech* [*Maheleth.*]

1. *PRo chorn ad reſpondendum, intellectus Eman. i. fratris ejus* Iſrahelitæ [Eſrahitæ.]

Filiis crucis uuirt (chrucis chindin) un geſungen, umbe die chormanigi, daz ſi ſi gagenuuerte ze antuurtenne. Daz iſt die fernumeſt ſines Iſrahelitesken bruoder. Paſſio Domini. (Gotes martra) uuirt hier geſungen mit demo ſange uuirt kemanot chorus Martyrum ad ad reſpondendum (ze antuuurtenne.) Uuen? Alſo Johannis chit: Sicut Chriſtus pro nobis animam ſuam poſuit: Ita & nos debemus animas pro fratribus ponere. 1.Joh. 3, 16. *Alſu umbe unſih diu lib liez alſo ſulin uuir den lib lazzin umbe unſere bruodera.) Daz heizzet reſpondere (antuuurten.) Sie ſint Eman, ſie geuuerdeta er, heizzen fratres ejus (ſine bruodera) ſie ſint Iſrahelita, in quibus dolus non eſt (Gotes anaſcuuuin, an dien laſtir ne iſt.)*

2. *Domine Deus ſalutis meæ, in die clamavi & nocte coram te.*

Truhten Got minero heili, *in proſperis & in adverſis* (in uuolon unde in uueuuon) hareta ih ze dir.

Daz ſint verba Chriſti ſecundum formam ſervi (uuort nah ſcalchis pilde.)

3. *Intret in conſpectu tuo oratio mea.*

Min gebet chome fure dih.

Inclina aurem tuam ad precem meam.

Ad Psalmum LXXXVI.
Hebr. LXXXVII.
verſ. 5.

Mater Syon.) Græca μήτηρ Σιών. Sed obſervat hic S. Hieronymus; *LXX. interpretes ita tranſtulerunt: Numquid Sion dicet homo. Spreverunt ergo multi, nec intellexerunt* μήτι Σιών, *quid eſt, & addiderunt &c. & legunt* μήτηρ Σιών *&c. Et hoc propterea dicunt, quoniam ſequitur: Et homo natus eſt in ea.* Deinde utramque lectionem exponit.

Helde

Helde din ora ze minero digi.

Diu zennei ſint ein.

4. *Quia eſt repleta malis anima mea.*

Uuanda min ſela irfullet iſt *malis* (mit leidin.)

Uuelen? uals peccatis (mit ſundon) uube dolore (mit ſere) unde triſtitia (mit unfrouui.)

Et vita mea inferno appropinquavit.

Unde min lib iſt kenahet dero hello.

Daz iſt alſo er chad: Triſtis eſt anima mea uſque ad mortem (min ſela iſt unfro unzin an din tod.) Matth. 26, 38.

5. *Æſtimatus ſum cum deſcendentibus in lacum.*

Fone Judeis pin ih pezelet ſament anderen ſundigen in dia hellegruoba *farenten.*

Factus ſum. i. æſtimatus ſum ſicut homo ſine adjutorio.

Ih uuard keahtot alſo helfelos menniſco.

So uuieo min fater ſament mir uuare der mir duodecim legiones (zueif ſcara) Angelorum gabe ze helfo, ube ih uuolti.

6. *Inter mortuos liber.*

Selb uualtiger eino under toten.

Uuanda nehein anderer ne uuas poteſtatem habens ponendi animam ſuam, & iterum ſumendi eam (keuualt habinde ſinin lib ze lazzene, unde aber uuider ze nemenne. Joh. 10, 18.

Tanquam vulnerati dormientes in ſepulcro.

Unde uuard ih keahtot alſo andere irslagene, die in demo grabe slafent.

Quorum non meminiſti adhuc.

Dero du no ne irhugeſt,

uuanda noh iro zit ne iſt ze irſtanne. Min zit iſt aber far tertia die (an demo dritten tage.) Pediu ne bin ih anderen gelih irslagenen unde begrabenen. Ziu heizzent aber mortui dormientes? (tote slaffinde) ane daz ſie iruuachen ſuln, in reſurrectione (an urſtende.)

Et ipſi de manu tua expulſi ſunt.

Und ſie ſint daz, des ſie mih zigen,

ſie ſint tana geſtozzen fone demo *adjutorio manus tuæ* (helfo dinero hende.)

Sie ſint helfeloſe uals ih, quia foderunt foveam & inciderunt in eam (uuanda ſie gruobin gruoba, unde fielin darin.)

7. *Poſuerunt me in lacu infimo.* [*inferiori*]

Sie ſazton mih in dero nideroſtun gruobo.

Daz iſt miſeria (uuenicheit) Sie uuandon mih uueſen einen dero uuenegoſton.

In tenebroſis & in umbra mortis.

Under finſtren, unde dien, die in todes ſcatue ſint,

alſo die ſint, an dien impietas (daz argeſta ubil) richeſot. Dien gelichen abtoton ſie mih.

8. *In me confirmata eſt ira tua.*

Din abolgi uuas kefeſtenot an mir.

Du habetoſt dih keeinot dines zornes uuider mir uuandon ſie, unde ih ſone diu ſolti liden mortem (tod) unde ioh mortem crucis (chrucis ſcant tod.)

Et omnes ſuſpenſiones. i. comminationes tuas induxiſti ſuper me.

Unde alle die drouuun dero *paſſionis* (martiro) *nah dien uuorten dero prophetarum*, legetoſt du uſen mih.

Pediu uuandon ſie dih mir irbolgenen.

9. *Longe feciſti notos meos a me.*

Joh mine chunden *mine diſcipulos (iungerin)* tate du fliehen,

in minero paſſione (martiro.)

Poſuerunt me abominationem ſibi.

Sie leidſamoton mih,

uals ſie, uube judei inſultando (huondo) unde genu flectendo (chninuuendo) unde chedendo: Uuah qui deſtruit templum Dei, & in triduo illud reædificat. (uuar irhanget der daz Gotes hus ſtorit unde iz in drin tagin alſo gezimberot. Matth. 27, 40.

10. *Traditus ſum & non egrediebar:*

Ih uuard *fone Juda* hina gegeben,

umbe daz ne ougta ih ieo do uuer ih uuare. Mina divinitatem (Goteheit) ne irhareta ih.

Oculi mei infirmati ſunt præ inopia.

Fone demo zadele uuurden ſieh miniu ougen,

mine diſcipuli, miniu clariora membra & eminentiora (zorfterin lide unde hurlicherin) ſie uuaren des unbald, daz ih mina divinitatem (Gotebeit) ne ſceinda.

Clamavi ad te Domine.

In cruce hangendo hareta ih ze dir ſus.

Ne ſtatuas illis hoc peccatum (ne ſtelz in diz ze ſundon.) Luc. 23, 34.

Tota die expandi ad te manus meas.

Alle zite ferrahta ih mine hende ze dir,

in guoten uuerchen, diu uuerch ſahen judei, diu ſolton ſie bezzeron, daz tatin ſiu ube ſie mortui (tod) ne uuarin, fone diu chit iz hara nah.

11. *Numquid mortuis facies mirabilia?*

Tuoſt du toten fore uuunder?

Uuaz hilfet ſie iz? Ne ſint die tot, die noh fone miraculis obſtinato corde (zeichinin mit ferhartemo herzin) ne uuelien creduli uuerden? (keloubic.)

Aut medici ſuſcitabunt & confitebuntur tibi?

Alde ſint doh eine medici (arzate) ſo guote doh ſie lebenden helfen, daz ſie tote erchicchen? Unde die dir danchoen?

12. *Numquid narrabit aliquis in ſepulcro. ſ. jacentibus. Miſericordiam tuam & veritatem tuam in perditione?*

Saget ieman in grabe unde in ferlorniſſi *do ligendèn* dina genada, unde dina uuarheit?

Die prædeſtinati ne ſint ad vitam æternam (fore beneimet ne ſint ze euuigemo libe) noh die des uuerd ne ſint daz ſie pater (der fater) ſi trahens ad filium (ziehende ze ſinemo ſune) uuanda die in ſepulcro (in grabo) ligent unde in perditione (in ferlorniſſido) uuaz mag man dien geſagen? Ungeloubig ſela iſt in perditione, unde iro lichamo iſt iro grab? Uuer mag iro ieht kuotes keſagen?

13. *Numquid cognoſcentur in tenebris mirabilia tua & juſtitia tua in terra oblivionis?*

Mugen diniu uuunder bechennet uuerden *in tenebris* (in finſtrinon) *ſo peccatores (die ſundigen) ſint*, alde din reht in ungehuhtigemo lande,

ſo die ſint, die Gotes irgezzen habent?

14. *Et ego ad te Domine clamavi.*

Unde bediu hareta ih ouh ze dir,

chit

chit Christus ex voce corporis sui (sone dero stimmo sinis lichamin) ziu chit iz & ego? (unde ih) Ane sone din, quia fuimus & nos aliquando natura filii iræ (uuanda uuir uuarin oub in in alter irbolgeni sune sone anaburte) unde unsih gratia sone incredulis (sidor Gotes kenada sone dien ungeloubigen) keskeiden habet.

Et mane oratio mea præveniet te.

Unde in morgen *daz chit hina uuordenea tenebris infidelitatis (dien finstrinon ungeloubigi) so uuieo noh der heitero tag chomen ne si, an demo uuir dih kesehen facie ad faciem (ze anasihte)* fureuangot dih doh min gebet,

uuanda nu ist tempus orationis (zit kebetis) danne ist tempus laudationis (zit lobis.)

15. *Ut quid Domine repellis orationem meam?*

Ziu truhten uuiderslahest du min gebet?

Ziu ufslagost du dia saligheit dero uuir biten?

Avertis faciem tuam a me?

Ziu uuendest du din anasiune sone mir *daz du mih ne anereicst minero beto? Tuost du iz sone diu, daz du oub mit diu unsih pezzeroiest?*

16. *Inops ego sum.*

Ih pin arm,

Ih din Ecclesia (christenheit) uuanda ih peregrina (nu in ellende) des lido esuriem (hunger) unde sitim (unde durst) des ih in patria (heimchommeniu) noh kenuunno saturitatem (seti.)

Et in laboribus à juventute mea.

Unde in arbeiten alennan sone minero jugende.

Ih leid persecutionem sid ih uuahsen begoada.

Exaltatus autem humiliatus sum & conturbatus rebus prosperis (mit framspuotin dingen) irhohter ih din lint, uuard ih sar sone adversis (uuidiruuartigi) kenideret unde getruobet.

17. *In me transierunt iræ tuæ.*

An mir ferfuoten diniu zorn.

Do siu chamin sie ne uuereton. Aber sone infideli (demo ungeloubigin) ist kescriben: Ira Dei manet super eum (Gotes abolgi uuanet uffen imo.) Joh. 3. 6.

Et terrores tui conturbaverunt me.

Unde dine brutina getruobten mih,

so daz ih ieo in forhtoa uuas.

18. *Circumdederunt me sicut aqua.*

Sie umbefiengen mih also uuazzer,

so filo uuas iro.

Tota die circumdederunt me simul.

In allen ziten umbefiengen mih sament,

terrores judicii tui (dinero urteildo brutti.) Nehein min lid ne uuas iro uzzenan.

19. *Elongasti à me amicum & proximum & notos meos à miseria.*

Friunt unde chunneling unde chunden tate du ferro sone mir.

Sie fluohen sone minero uuenigheite, daz sio sia sament mir ne litin, sone dien chit Paulus: Omnes me dereliquerunt non illis imputetur (sie habent mih al ferlazzen, daz ne uuerde in geuuizzen.) 2. Tim. 4. 16.

Psalmus LXXXVIII.

Hebr. LXXXIX.

Intellectus.

1. *Ethan Israelitæ, Ethan chit robustus (chreftiger) so uuelih Israelita (Gotes uuaranemo) unde robustus chereftic) uuesen in Domino (Gote) des intellectus (fernumist) ist diser psalmus. Na sprichet Ethan.*

2. *Misericordias tuas Domine in æternum cantabo in generationem & generationem adnunciabo veritatem tuam in ore meo.*

Dine genada singo ih Truhten iemer, dar mite sago ih dina uuârheit uuerenda in minemo munde,

dia du skeinest in beiden geburten judeorum & gentium.

3. *Quoniam dixisti in æternum misericordia ædificabitur.*

Uuanda du chade min genada uuirt kezimberot in euua.

Solchero misericordia (genado) bin ih fro, sone dero singo ih, diu euuig ist.

In cœlis præparabitur veritas tua.

In sanctis prædicatoribus (heiligen brediarin) uuirt kegareuuet diu uuarheit, daz tuot mih oub singenten.

4. *Disposui testamentum electis meis.*

Du chade oub in peneimda minen iruueliten erbescrift.

Uuelih ist daz? Ane novum testamentum (diu niuuua beneimeda) mit demo uuir uuerden renovati à Domino in hæreditatem quæ est in cœlo (irniuuuot sone Gote ze demo erbe, daz in himile ist.)

Juravi David servo meo.

Du chade oub, ih suuot minemo scalche David.

Uuieo ist der eid ketan? Sus suuor ih imo.

5. *Usque in æternum præparabo semen tuum.*

Unz in euua gareuuo ih dinen samen *daz ist Christus & credendes in eo (unde die an in geloubiat.)*

Et ædificabo in generatione & generationem sedem tuam.

Unde ih zimberon din gesazze in alle geburte.

Hier ist irdiscin geburt, an dero sizzet Got, uuanda er rihtet sia. Hara nah chumet himilskiu, an dero sizzet er aber, uuanda er an iro richesot. So uuerdent sie cœli Deum portando (himila Got uffin tragendo.) Fone diu folget sar:

6. *Confitebuntur cœli mirabilia tua Domine.*

Diniu uuunder truhten sagent die himela.

Iro selbero frebte ne sagent sie, dih lobont sie.

Et [Etenim] veritatem tuam in Ecclesia sanctorum.

Unde dina uuarheit sagent sie in dero heiligon gesemini.

So tounont himela, so aezzent sie diu lant, diu guoten uuuocher berent.

7. *Quoniam quis in nubibus æquaquitur Domino?*

Uuanda die uuarheit sagent *sie, Ecclesia sanctorum (dero samenungo dero heiligon) daz sio chedent,* uuer uuirt Gote geebenmazzot in uuolchenen?

Sie

Sie ſint cœli propter fulgorem veritatis (himela durh die ſceinbari uuarheite) ſie ſint nubes propter occulta carnis uuolchen durh tougeni des lichamin. Uuer durh ſiehet nubes (diu uuolchen.) Uuer uueiz oub uuas in carne (in lichamin loskee?) Ne uuas oub Chriſtus nubes? Ne uuas er carne tectus? (in lichamin bidecchit) Uuelih dero nubium (uuolcheno) uuas imo gelih?

Et quis ſimilis erit Deo in filiis Dei?

Unde uuer iſt in Gotes ſunen Gote gelih?

Daz ſie ſint per gratiam (durh kenada) daz iſt er per naturam (durh anauuiſt.)

8. *Deus qui glorificatur in conſilio ſanctorum.*

Er iſt der Got der geguollichot uuird in dero heiligon rate.

Iro rat iſt credere in eum cui non poſſunt ſimiles eſſe (an den gelouben demo ſie gelih ne mugen ſin. Mit diu guollichont ſie in.

Magnus & terribilis in omnes qui in circuitu ejus ſunt.

Micheler unde egelicher uber alle *filios Dei (Gotes chint)* die umbe in ſint, *uuanda ſie imo nahe ſint. Alde ſone diu umbe in, daz er ze Jeruſalem iſt natus (keborin) unde mortuus (irſtorbin) unde ſepultus (begraben) unde reſurgens (irſtanden) unde gentes (diete) umbe geſezzen ſint. Unde er dar uuas de nube propria intonans (uzzer ſin ſelbis uuolchene toneronde) unde er aber alias nubes (andriu uuolchen) uzſanta ad irrigandas in circuitu gentes (ze genezzenne die diete al umbe die uuerlt.) Alſo er gehiez in paſſione (an dero martro.) A modo videbitis filium hominis venientem in nubibus cœli (hinnan ſure ſo ſehent ir mennilcin ſun chomenten in himil uuolchenen.)* Math. 14. 62.

9. *Domine Deus virtutum quis ſimilis tibi.*

Truhten Got dero tugedo, uuer iſt dir gelih?

Doh andere tugedig ſin, nals ſone in ſelben ne ſint ſie daz.

Potens es Domine, & veritas tua in circuitu tuo.

Du truhten biſt mahtig, unde din uuarheit iſt umbe dih.

An dir ſelbemo biſt du mahtig ſone dir iſt din uuarheit an dien anderen.

10. *Tu dominaris poteſtates maris.*

So mahtig piſt du, daz du ioh uualteſt dero mahte des meres.

Umbe mare (mere) uuider iro uuerheite ſih pureta, daz ne dorfta in uuegen, ſone uuiu?

Motum autem fluctuum ejus tu mitigas.

Uuanda aber du ſine uuella ſtilleſt, *perſecutiones impiorum (abtunga dero argiſton)* mezzoſt du.

11. *Tu humiliaſti ſicut vulneratum ſuperbum.*

Selben Diabolum genidertoſt du, ſamoſo *vulnere proſtratum*(ſone uuundun niderſtrahtin) *dero er ſih guollichota, die name du imo.*

Et in brachio virtutis tuæ diſperſiſti inimicos tuos.

Unde an dinero chrefte zetribe du dine fienda, *judeos unde perſecutores (abtera.)*

12. *Tui ſunt cœli & tua eſt terra.*

Din ſint die himela *ſone dien diu uuarheit regenot,* din iſt diu erda *diu dauuan genezzet uuirdet. Alde ſus. Tui ſunt cœli (dien ſint himela) in dien Diabolus richeſon uuuolta, diu iſt terra (erda) an an dero judei ſevire (ſarf uueſen) uuolton uuidir dir.*

Orbem terræ & plenitudinem ejus tu fundaſti.

Den erdering unde al daz darinne iſt, kefundamentotoſt du,

ſone diu uualteſt du iro, unde nieht ne gemugen ſie uuider dir.

13. *Aquilonem & mare tu creaſti.*

Daz nord, unde den mere geſcuoſe du.

So uuieo Diabolus ſi in aquilone (northalb) alſo er chad: Ponam ſedem meam in aquilone. (ih ſezzo minnin ſtuol northalb) unde ſu uuieo tempeſtas (tuniſt) ſi in mari, ſiu ne gemuzen doh nieht uber dinen uuillen. Eſa. 14. 13.

Thabor i. veniens lumen (daz chit: lieht chomende) & Hermon. i. anathema ejus (daz chit: ſiu ferſuuazziui) ſubaudi Diaboli (daz meinit tiefela) in nomine tuo exultabunt.

Montes Syriæ (Sirlandes perga) di ſint Thabor & Hermon. Montes (perga) ſint oub die dero lumen (lieht) i. fides (daz chit klunka) ſone Chriſto chomende ſie getuot renunciare (ferſachin) Diabolo. Die freuuent ſih Got mit rehte in dinen namen.

14. *Tuum brachium cum potentia.*

Din arm iſt mahtig, *ioh ad pugnandum (ze fehtenne) ioh ad defendendum (ze ſcirmenne.)*

Firmetur manus tua & exultetur dextera tua.

Din hand fermuge ſih *ad deprimendum ſuperbos (ze ferdrucchene die ubermuotiu)* unde din zeſeuua uuerde irhohet *ad clarificandum humiles (ze irmanninne die diemuotin.)*

15. *Juſtitia & judicium præparatio ſedis tuæ.*

Reht unde gerihte ſint careuui dines ſtuoles,

in noviſſimo die an (an demo ſuono tage) ſone du ſezzeſt dn eine ad dexteram (ze zeſuuuun) andere ad ſiniſtram (ze uuinſtrun.) Uuieo aber nu?

Miſericordia & veritas præcedent faciem tuam.

Nu in indes furefarent dina anaſiht knada unde uuarheit.

Miſericordia (kenada) quia deles peccata (uuanda du die ſunda tiligoſt) veritas (uuarheit) quia ſic promiſiſti (uuanda du ſo gibiezze.)

16. *Beatus populus qui ſcit jubilationem.*

Salig iſt der liut der dia uuunna ueiz,

der daz irchennen chan, uuieo ir ſih dero zucio freuuen ſol.

Domine in lumine vultus tui ambulant.

Die daz uuizzen, die gant truhten in dinemo liehte.

Du offenoſt in iz.

17. *Et in nomine tuo exultabunt tota die.*

Unde in dinen namen freuuent ſie ſih in alle zite.

Die ſih ſo ne freuuent, die ne folleſtant in iro freuui.

Et in juſtitia tua exaltabuntur.

Unde in dinemo rehte uuerdent ſie irhohet,

nals in iro rehten. Judei uuolton ſuam juſtitiam conſtituere (Iro ſelbero reht piſtaten) bediu ne uuaren ſie juſtitiæ Dei ſubjecti (Gotes rehte undirtan) daz iruualta ſie.

18. *Quia gloria virtutis eorum tu es, & in beneplacito tuo exaltabitur cornu nostrum.*

Uuanda du bist kuollichi iro tugede, unde an dinemo filelieben [iehen] Christo, uuirt irhohet unser horn.

Fone imo haben uuir potestatem filii Dei fieri (geuualt Gotis sune uuerdin.) Joh. 1, 12.

19. *Quia Domini est assumptio nostra & sancti Israhel regis nostri.*

Uuanda truhtenes ist unser ananemunga, unde unseres chuninges Israhelis heiligen.

Er nam an sih unsera naturam (anaburt) do er incarnatus (gelichamot) uuard. Tunc locutus es in aspectu filiis tuis. Do sprache du in anasihte ze dinen sunen. Du tate dine Prophetas anasehen in veteri testamento (in dero altun heneimedo) daz sie fone Christo foresageton fone dio heizzen sie videntes (gesehente.) Et dixisti: unde sus ehade du fone imo.

20. *Posui adjutorium super potentem.*

An den mahtigen sazta ih mina helfa.

Ih keteta in mahtigen mit minero helfo. Secundum formam Servi (nah demo scalchis pilde) bedorfta er helfo.

Et exaltavi electum de plebe mea.

Unde hohen geteta ih den iruueleten uzzer allemo minemo liute.

21. *Inveni David servum meum.*

Ih fant an imo David minen scalch.

Oleo sancto meo unxi eum.

Ih salbota ih mit minemo heiligen salbe.

Ih salbota in oleo exultationis præ participibus suis (mit olee frouuelungo ferror danne andre sine geteilen.) Psal. 44. 8.

22. *Manus enim mea auxiliabitur ei & brachium meum confortabit eum.*

Min hant hilfet imo, min arm sterchet in.

23. *Nihil proficiet inimicus in eo.*

Nieht ne gemag imo der fient. *nob judeus nob Diabolus. Lidet er persecutionem (ahtunga) daz tuot er gerno.*

Et filius iniquitatis non nocebit eum.

Nob Judas traditer (sin ferselare) ne tarot imo, *nob falsus testis (lukker urchundo) ne findet sculde an imo.*

24. *Et concidam à facie ejus inimicos ejus.*

Unde sine fienda gesneiten ih fone sinero anasihte.

Ih ketuon sie einzen geloubige.

Et odientes eum in fugam convertam.

Unde in fluht pechero ih, die in hazzent.

Ih ketuon sie flieben, unz sie ze imo gefliehent.

25. *Et veritas mea & misericordia mea cum ipso.*

Unde min genada, unde min uuarheit ist in imo.

Skeinen oub uuir genada, ut misereamur miserorum (daz uuir irbarmida eigin dero uuenegon) uuunoen uuarheit ut non inique judicemus (daz uuir uuarheit irteilen.) So tuondo bildoen uuir in.

Et in nomine meo exaltabitur cornu ejus.

Unde in minen namen uuirt irhohet sin *potentia* (geuualt.) *Also er selbo chit: Data mihi est omnis potestas in cœlo & in terra. (Mir ist kegeben al mahtigi in himile unde in erdo.)* Matth. 28, 18.

26. *Et ponam in mari manum ejus.*

Unde tuon in geuualtig in demo mere. *hoc est dominabitur gentibus. (Daz chit, ir heresot in dietin)*

Et in fluminibus dexteram ejus.

Unde tuon geuualtig sina zesuuun in dien ahon.

Aha rinnet in den mere, cupidi homines (kirige liute) ilent ze dero bitteri dirro uuerlte. Alle uuerdent sie ieo doh imo undertan.

27. 28. *Ipse invocabit me: pater meus es tu, Deus meus & susceptor salutis meæ. & ego primogenitum ponam illum.*

Er chit mir fater min, Got min uuaranemare minero heili,

unde uuanda ih so bin, bediu eren ih in, unde sezzo in ze ereftpornen.

Excelsum præ regibus terræ.

Purlichen fore allen chuningen,

uuanda in betont omnes reges terra (alle chuninga dero erdo.)

29. *In æternum servabo illi misericordiam meam & Testamentum meum fidele ipsi.*

Ih tuon imo iemer genada, unde min beneimeda ist imo getriuuuelih,

uuanda er ist der reht sculdigosto erbo mines riches, imo habo ih iz mit triuuuon gehalten.

30. *Et ponam in seculum seculi semen ejus.*

Unde stato ih sinen samen in euua.

Semen ejus (sin samo) sint sine coheredes (eben erben.)

Et tronum ejus sicut dies cœli.

Unde sinen stuol stato ih also die taga des himeles.

Dies terra (dero erde taga) sint unstate, uuanda eine farent hina, andere choment, aber dies cœli (himilis taga) stant ze stete.

31. 32. *Si autem dereliquerint filii ejus legem meam & in judiciis meis non ambulaverint. Si justitias meas prophanauerint & mandata mea non custodierint.*

Ube aber siniu chint *diu filii sponsi (pruite chint) heizzent*, mina ea ferlazent, unde in minen gerihten ne gant unde miniu reht intuuerent, unde miniu gebot ne behuotent.

33. *Visitabo*

Ad Psalmum LXXXVIII.
Hebr. LXXXIX.

v. 18.

File lieben, beneplacito. Videtur rescribendum: *file lichen*, multo placitum. *Lichen* placere.

v. 40.

33. *Visitabo in virga iniquitates eorum, & in verberibus peccata eorum.*

So andon ih iro unreht mit kerto, unde iro sunda mit fillon.

34. *Misericordiam autem meam non dispergam ab eo, neque nocebo in veritate mea.*

Aber mina genada ne irfirro ih fone imo, noh ne taron imo in minero uuarheite.

Diu uuarheit mines kebeizzes ne tarot imo, uuanda ih imo an sinen chinden genadu gebeizzen.

35. *Neque profanabo testamentum meum, & quæ procedunt de labiis meis non faciam irrita.*

Noh mina beneimeda ne fermeino ih. Unde diu ih kesspricho, diu ne intuueren ih.

36. 37. *Semel juravi in Sancto meo.*

Einest suuor ih, *daz ih keuuereta* in minemo heiligen sune,

do ih in binu gab ad mortem pro peccatis omnium (ze tode umbe allero manno sunda.)

Si David mentiar, semen ejus in æternum manebit.

Lugenare ne uuurdo ih Davidi, sin samo uueret iemer.

Sin samo sint die guoten, fone dien der messis (arnot) iruuasbet, des Angeli messores (arnera) sint.

Et tronus ejus sicut sol in conspectu meo.

Unde sin stuol uuirdet in minero gesihte also sunna.

Justi (die rehtin) sint sin stuol, an in sizzet er, die sument in futuro regno sicut sol (in demo chumftigen riche also sunna.)

38. *Et sicut luna perfecta in æternum.*

Unde also iemer foller mano.

In animo (in muote) uuerdent sie perfecti sicut sol, in carne sicut luna. (folle also sunna, in lichamin also mano.) Nals so disiu suuenta luna (manin) nube so diu iemer folla.

Et testis in cœlo fidelis,

unde *solih luna*, diu des iemer getriuuue urchunda si *uuider allen dien, die resurrectionem carnis (urstende des lichamen) lougenent.*

39. *Tu vero repulisti & sprevisti & distulisti Christum tuum.*

Uuara ist nu daz alles chomen, daz du imo gebiezze? Uuider dinen gebeizzen habest du dana gestozzen, unde geunuuirdet, unde gefristet dinen geuuichten.

Ube du iz Davidi gebiezze fone demo unser Christus cham, dem habest du is intuueret. Er ist fone suemo sune aba demo riche gestozzen, unde in sluht praht, unde in dero sluhte geunuuirdet fone filio (sune) gemini. Aber unseren Christum habest du gefristet. Distulisti eum non abstulisti (du gefristot in ne benamin uns nieht.) Uuieo umbe enen?

40. *Evertisti testamentum servi tui.*

Habest al intsezzet *unde ferzorn* dines scalches *testamentum* (peneimeda.)

Uuar ist vetus testamentum (diu alta beneimeda) judeorum an demo David lebeta? Uuar ist iro regnum? (riche) Uuar sacrificium? (opbir) Uuar sacerdotium? (euuarituom)

Profanasti in terra sanctuarium ejus.

Habest in erdo sin uuichus intheiligot,

unde geunmuozhaftot, uuanda nu ananuert nieman ne sol sabbatizare & immolare pecora (in samiztag firrou, unde fieo opberon.)

41. *Destruxisti omnes macerias ejus.*

Zare dana alliu siniu umbe uerche,

an dien er solta festi haben.

Posuisti munitiones ejus in formidinem.

Selbou die festina *dannan geturfte chomen solton*, getate du in uuerden ze ungeturften.

42. *Diripuerunt eum omnes transeuntes viam.*

Habent in zezocchot alle after uuege farente.

Fone Romanis ist primus (der erro) David zefuoret in alle gentes. (diete)

Factus est opprobrium vicinis suis.

Er ist uuorden iteuuiz sinen geburen,

die umbe in sazzen.

43. *Exaltasti dexteram inimicorum ejus letificasti omnes inimicos ejus.*

Sinero fiendo zeseuuun huobe du hoho, sine fienda freutost du an imo.

44. *Avertisti adjutorium gladii ejus, & non es auxiliatus ei in bello.*

Du chertost dana die helfa sines suertes, unde ne hulfe imo in uuige,

so du er tate, quando pauci dimicantes solebant multos prosternere (do unmanege febtente uuaniton manigo nider slahin.)

45. *Dissolvisti eum ab emundatione.*

Skiede in fone dero reinedo,

daz imo allero uuirsestu ist. An uuin ist diu? In fide (an dero geloubo) fone iro ist kescriben. Fide mundans corda eorum (mit keloubo reinende iro herzen) Die ne habet er persidus (zurtriuuue) ist er, uuaz folget demo. Sid er emundatus ne ist (gereinet uuerdin ne sol) Daz er ist proiciendus (hina zeuuersinne.)

Et sedem ejus in terra collisisti.

Unde sinen stuol in erdo zebrache du.

Du tate sliz des riches, ioh des stuoles.

46. *Minorasti dies temporum ejus.*

Minnorotost die tage sinero zito.

Er uueretu unlanger, danne er uuandi.

Perfudisti eum confusione.

Habest in irfullet scandon,

uuanda er allen liuten ze huheist.

47. *Quousque Domine avertis? in finem? exardescet sicut ignis ira tua?*

Sid daz alles so ist, uuieo lango truhten uuirdest

v. 40.

Evertisti) ἀνέτρεψας. S. Hieron. & Cassiodorus *avertisti*, & hic interpretatur: *Transtulisti ad gentes.* Breviarium Lugdunense, quod Versionem Romanam retinere dicitur, convenit cum Notkeri lectione: *evertisti.*

du dana becheret *fone in. Job unzin* an ende.

Unde uuieo lango zundet din zorn alſo ſiur?

Ne ſuln ſie doh in fine ſeculi (an ende uuerlte) becheret uuerden? Danne mag geſcehen. becchereſt du ſie, in in diu brinnet din zorn.

48. *Memorare quæ mea ſubſtantia.*

Irhuge uuelih min uuiſt ſi,

diu noh in Chriſto chomen ſol, daz imo dine promiſſa (gebeizza) geleiſtet uuerden, ſid ih an judeis dana geſtozzen ſi.

Non [numquid] enim vane conſtituiſti omnes filios hominum.

Du ne habeſt nieo in gemeitun geſezzet alle menniſcon ſune,

do ſie alle fuorin in uppecheit, die du nieht ne ſcuoffe in uppun, noh danne uuoltoſt du eteuuen dannan chomen, an demo vanitas (uppeheit) ne uuare, unde er andere loſti a vanitate (uppeheite.) Des irhuge.

49. *Quis eſt homo qui vivit & non videbit mortem? Eruet animam ſuam de manu inferi?*

Uuelih ander menniſco iſt *an in* der ſo lebe, under er furder ne irſterbe, dizer ſelbo loſe ſina ſela fone hello?

Anderen gab er ouh, daz ſie lebent, unde furder ne irſterbent, dero nehein ne loſta ſelbo ſina ſela fone hello. Der emo daz kemahta, des ſint die promiſſo (gebeizza) den uuere.

50. *Ubi ſunt miſericordiæ tuæ antiquæ Domine ſicut juraſti David in veritate tua?*

Aber nu ſprechent martires.

Uuar ſint dine altun genada truhten?

Uuar ſint ſie?

nah diu ſo du ſuuore Dauid in dinero uuarheite,

daz du imo an dien ſinen lib tatiſt? Ne haben uuir leid fure lieb?

51. *Memor eſto Domine opprobrii ſervorum tuorum, quod continui in ſinu meo multarum gentium.*

Irhuge truhten des iteuuizzes dinero ſcalcho.

Uns iſt iteuuiz daz uuir Chriſtiani heizzen.

Irhuge manigero dieto iteuuizzes,.

ſo uuieo manigen ih predicationes (prediga) teta die feruuizzen mir dinen namen, den iteuuiz kehielt ih in minemo buoſeme, daz chit in minemo herzen. Dang Gote daz chriſtianum nomen (chriſtane namo) nu iteuuiz ne iſt.

52. *Quod exprobraverunt inimici tui Domine.*

Den iteuuiz truog ih, den dine fienda mir taten *judei unde pagani (heidene.) Uuaz iſt der iteuuiz?*

Quod exprobraverunt commutationem Chriſti tui.

Daz ſie uns feruuizzen den uuehſel dines keuuiehten,

den ſie ne bechandon uueſen a terra ad cœlum (fone erdu ze himele) a temporali vita ad æternam (fone zit libe ze euuigemo libe) a judeis ad gentes (fone judon ze dietin) nube ſi uuandon in uueſen peremtionem (irslagini) daz irta ſie. Aber Chriſtus reſurgens a mortuis jam non moritur, mors illi non dominabitur (irſtande fone tode ne irſtirbit furdir niemer, der tod ne heriſot mer uber in) Dia mutationem (uuandalunga) gabe er ouh in, ube ſie uuoltin. Fone in iſt keſcriben: Neque enim eſt illis commutatio & non timuerunt Deum (in ne iſt ſar nehein uuandil, unde ſie ne forhton Got nieht.)

Benedictus Dominus in æternum.

Truhten ſi iemer gelobot.

Fiat fiat.

Daz fare ſo.

Explicit ſermo ſecundus habitus per vigilias ſancti Cypriani. Hier iſt ende diſes pſalmi, der ze zeuuein mattinon ſancti Cypriani gebredigot uuard.

Pſalmus LXXXIX.

Hebr. XC.

v. 1. *Oratio Moyſi.*

SErvi DEI.

So uuieo Moyſes diſen pſalmum ne ſcribe, doh iſt der titulus, (diu obeſcrift) dar umbe ſin, daz er uns teſto uuanero ſi.

Deus refugium factus eſt nobis a generatione & generatione.

Truhten du biſt uns zuofluht uuorden in geburte unde in geburte,

in dero altun unde in dero niuuuun.

2. *Prius quam montes fierent aut formaretur terra & orbis a ſæculo & in ſæculum. i. ab æterno & in æternum. tu es Deus.*

Er die berga uuurdin *daz ſint Angeli*, unde er erda uuurde, *daz ſint homines (menniſcin)* unde ſelbin diu uuerlt, *dar ſie beide inne ſint, er biſt du*, fone euuon ze euuon biſt du.

3. *Ne avertas hominem in humilitatem.*

Dana in dia nideri ne chereſt du den menniſcen,

ne laz in des nideren ger ſin, fure daz obera.

Et dixiſti convertimini filii hominum.

Unde *ſo gebute du*, du chade, becherent iuh menniſcon ſune,

hilf uns dara zuo, daz du gebute.

4. *Quoniam mille anni ante oculos tuos tanquam dies heſterna, quæ præteriit.*

Dero becheredo fone diu durft iſt, uuanda fore dinen ougon *decies centum anni* (zenſtunt zenzech iaro) *diu alte liote ante diluvium (ſinfluote) uuab kelebeton ſamo churz ſint,*

ſamo ſo der geſterigo dag, der feruaren iſt.

5. *Et ſicut vigilia in nocte.*

Unde *alſo churz* ſo ein uuahta, dero nieht.

Aber ne iſt ſecundum Romanos (nah Rom liuten) ane tres horæ. i. quarto pars noctis (drie ſtunda, daz iſt daz fierda teil dern naht.) Uueleſt du mile diuten after ſite duſent, ſo bechenne daz daz ſelba uuort andereſt corruptum, (feruuerit) iſt Romani chedent vulgariter (in uualeſcun) fure decies centum (zenſtunt zenzech) deſcent (i. duſint) dar fure cheden uuir duſent. So chedent uuir einhunt, zueihunt, trinhunt (ſ. ita corrupte.)

Quæ pro nihilo habentur, eorum anni erunt.

Diu du fure nieht ahtoſt, diu ſint iro iar,

danne ſiu manigoſten ſint.

6. *Mane i. prius. ſicut herba tranſeat, mane floreat.*

Iro lib feruare ze eriſt alſo chrut, *iro lib* pluoe ioh ze eriſt.

Et

Et pereat vespere.

Unde dara nah uuerde er ferlorn.

Decidat.

Sturze in den tod.

Induret.

Irharteie an demo boteche.

Et arescat.

Unde irdorree an dero ascun.

7. *Quia defecimus in ira tua & in furore tuo turbati sumus.*

Uuanda uuir irlegen bin in dinemo zorne, fore siechheite, unde in dinero heizmuoti leidege bin,

sone todes forhtun. Id est jacemus in infirmitate & tamen trepidamus eam finiri (daz chit uuir ligen in unchrefte unde furhtent doh daz iro ende uuerde.) Also Petro zuo gesprochen uuard: Alius te cinget, & ducet quo tu non vis (ein ander man bindet dih unde dinset dih, dara du ne uuile) Unde selber Christus chad in persona (in den stal) martyrum: Tristis est anima mea usque ad mortem (mir ist der lib unfro unzin an den tod.) Joh. 21, 18. Math. 26, 38.

8. *Posuisti iniquitates nostras in conspectu tuo, seculum nostrum in inluminatione vultus tui.*

Unseriu unreht saztost du in dinero anasihte, unde unsera uuerlt, diu nu irgangen ist, in dines analiutes liehte.

Du tate uuara in allen ziten, uuieo uuir taten.

9. *Quoniam omnes dies nostri defecerant.*

Also darana skinet,

uuanda alle unsere taga, die uuir leben mahtin nah unserro forderon altere sint fersuinen, unde sint chomen ze unmanigen.

Et in ira tua defecimus.

Unde in dinero abolgi zegiengen uuir unserro lang libi.

Die fore uns ubelo taten præsumtione longioris vitæ (mit demo zuofirsihte lengerin libn) die ferseulton sia.

10. *Anni nostri sicut aranea meditabuntur.*

Unseriu iar hugent ad corruptibilia opera (ze iruuardichen uuorchen) also diu spinna huget ze iro unnuzzen uuuppen: iro ist unmanig, diu selben uuerdent ferbosot.

Dies annorum nostrorum in ipsis septuaginta annis. [anni]

Die unsere iar tage,

die aranea (spinnun) gelih sint,

die sint in sibinzig iaren,

uuanda sie sehent ad vetus testamentum (ze dero altun eo) dar eehert temporalia bona (zitlichiu guot) geheizzen sint.

Si autem in potentatibus octoginta anni.

Ube sie aber in mahten sint, so sint iro ahzeg,

uuanda sie sehent ad novum testamentum (ze dero niuuuun eo) an demo æterna bona (euuigiu guot) geheizzent uuerdent, an dien ne heinero maht ne bristet.

Et amplius eorum labor & dolor.

Unde die furder sahent, unde ander geloubent, so heretici (die irreu iro geloubo) taten, dera ist arbeit unde ser.

Alde iz chit. Iro ist arbeit unde ser, ioh so filo mer, daz sie in potestatibus novi testamenti sint constituti (in dien mahticheiten dero niuuun eo gesezzit sint,) uuanda sie damnan sint ingemiscentes adoptionem expectantes redemtionem corporis sui (suftonde bina dana sie uuunscint ze chomenne iro lichamin irlosungo bettonte.) Rom. 8, 23.

Quoniam supervenit mansuetudo & corripiemur.

Also oub dar ana skinet, uuanda zuo dien potestatibus (mahtigeheitin) chumet truhtenes mammendi, unde fone iro uuerden uuir irrefset.

Sin correptio (irrafsunga) fiebet ad mansuetudinem (ze mammendi) quia quem diligit Deus corripit (uuanda den Got minnot den irrefsit ir) flagellat autem omnem filium quem recipit (er fillit aber eiglioh sun chint des er uuara nimit) Job magnis quibusdam (sumen michel mahtigen) gibet er stimulum carnis, a quo colaphizentur, ne extollantur in magnitudine revelationum suarum (den gart des lichamin mit demo sie also salcha gehalslagot uuerden, daz sie sih ne uberheben aba dero micheli dero genadon, die er in iroffenot habit.) 2. Cor. 12, 7.

11. *Quis novit potestatem iræ tuæ.*

Uuer mag uuizzen dia maht dinero abolgi?

Uuieo ferro du sia skeinen mugist, uuer uueiz daz?

Et præ timore tuo iram tuam dinumerare?

Unde uuer mag sia gezalon uuider dinero forhtun?

Uuider dero dinero forhtlichi, diu dar ana ist, ne mag sia nieman gesagen. Fone diu ist prosperitas stultorum (der lingiso dero tumbon) perditio illorum (iro selbero ferlorni.) Die nieman ne bechennet, ane der dir sliufet in sanctuarium (in die heiligun scrift) unde er dar chunnet an iro novissimis (iungesten dingen) uuieo ferro si triffet ad perditionem (ze ferlornisse) Lex Dei (Gotes ea) daz ist sanctuarium DEI (Gotes heiligtuom, diu geleret in iz.)

12. *Dexteram tuam [sic] notam fac (nobis) & eruditos corde in sapientia.*

Ketuo dina zeseuuun chunda unde innigliicho gelerte in uuistuome.

Ouge uns Christum, der din dextra (zesuua) ist, unde sine electos (iruuelton) die des sin uuise, uuieo unbenig kuot in veteri testamento (in dero altun eo) geheizzen si, dar umbra futurorum (scato dero chunftigon) ist, unde si hedin sih solees liebto sertrosten. Unde ube in Moyses terrena (irdiscin) namdi, daz sie sone Christo gelirneen cœlestia (himilsku) fernemen. Sol iz oub cheden,

Dextram tuam sic notam fac, & compeditos corde in sapientia,

so habet iz die selbun fernumest. So bitet aber Moyses, daz uns Christus so chunt uuerde, unde sine Doctores (lerara) die in iro herzon beduuungen sint, daz sie unsih ziehen ad spiritalem intellectum (ze geistlichern fernumiste.)

13. *Convertere Domine aliquantulum [usque quo] & deprecabilis esto super servos tuos.*

Uuird eteuuaz truhten hara ze uns pecheret,

ennan sone dinemo anden, an demo du adversus (dana becherit) pist, unde uuird kenadon irbeten umbe dine scalcha.

Ne ist diz oratio Moysi in Exodo (hebet an uzfart puoche.) Esto placabilis super nequitiam populi tui (uuis huldigaro uber die ubeli dinis liutis) unde ube iz chid: Convertere Domine quousque alde usque quo, daz tintet aber Exod. 32, 12.

 eteuuico

etenuieo filo, alde etenuaz, infinite [indefinite] (ungemarchot) nals interrogative (fragelicho.) Sos ketan ist daz kebet: Libe truhten etenuaz (i. aliquantulum) martyribus, die fone diu sint multa mala tolleraturi in novo testamento (manige arbeite lidin sulinde an dero niuuum eo) uuanda sie ne ruochent dero geheizzenon in veteri testamento (an dero altun eo.) Libe in etenuaz nie sie uberuuundene dih fliehen ne beginnen. Ane alla not ne siu sie doh, daz in iro corona ne ingange.

14. *Repleti sumus mane (i. aperte) misericordia tua & exultavimus & delectati sumus in omnibus diebus nostris.*

Offeno bin uuir irfullet mit dinero genado, unde des pin uuir gefreute, unde in allen unseren tagen gelustsamote.

Daz uuir Christum offeno in carne (an demo lichamin) gesehen sulu, daz ist unser mendi alle tagu.

15. *Lætati sumus pro diebus, quibus nos humiliasti, annis quibus vidimus mala.*

Pin uuir ouh fro uuordene umbe die taga an dien du unsih diemuote gemachotost, unde umbe diu iar, an dien uuir leidiu ding sahen.

Do leidiu, nu liebiu, uuanda uuir dannan gebezzerote bin.

16. *Respice in servos tuos.*

i. judeos & in opera tua.

Sih an dine scalcha, unde an diniu uuerch.

Die dine scalcha sint, die sint ouh diniu uuerch.

Et dirige filios eorum.

Unde gerihte iro sune,

ube die forderen uuerden dispersi (zefuorit) daz sie doh in fine mundi conversi (an ende dero uuerlte uuerden bicherit.)

Et sit splendor Domini Dei nostri super nos.

Unde unseres Gotes skino si uber unsih.

Sin analiute uuerde uns keouget.

Et opera manuum nostrarum dirige super nos.

Unde unseriu hantuuerch kerihte uber unsih *daz uuir siu ne tuoen umbe uuerltlichen dang, uuanda so sint siu chrumb.*

Et opus manuum nostrarum dirige.

Unde *uuanda alliu opera (uuerch) sehent ad unum opus caritatis (ze einemo uuerche minnon)* daz *unum opus* (eina uuerch) kerihte.

Des iungesten versus ne habent sumelichiu buoch nieht. Uues kemanot unsih hier nomen Moysi? (der namo.) Ane daz sin lex (ea) unde al vetus testamentum (altiu beneimeda) gescriben ist sub velamento (undir bedecchedo) unde uuir fone diu biten Christum daz er dana neme velatum (die bedeccheda.) Diz kebet leret unsih sus David: Revela oculos meos. Induo chad er minen ougen. Et considerabo mirabilia de lege tua. Unde so gechiuso ih uuunder fone dinero eo. Uuelin uuunder? Tougeniu mysteria (bezeichenida) dero Spiritus Sanctus zeigare ist.

Psalmus XC.

Hebr. XCI.

Laus Cantici David.

Hier fernemen selben David prophetam singen Gote laudem cantici (lob sancleichis.)

1. *Qui habitat in adjutorio altissimi, in protectione Dei cœli commorabitur.*

Der fasto sizzet in des hohesten helfo, *der sih fasto ze iro fersiehet*, der uuonet ouh in des himel Gotes scerme.

Der Gote getruuuet, den scirmet ouh Got. Der aber ubermuote ist, unde sih ze imo selbemo fersiehet, der fallet. Also die, die in dien uuorten azzen, daz sie uuurdin quasi Dii (also Gota) unde sie immortalitatem (uutodigi) ferluren, unde sie daz funden, dara zuo in Got treuta, nals daz in Diabolus kebiez.

2. *Dicet Domino susceptor meus es tu, & refugium meum Deus meus.*

Ze Gote chit er, min inphangare bist du, min zuofluht pist du.

Uuer chit daz? Qui habitat in adjutorio altissimi.

3. *Sperabo in eum, quoniam ipse liberavit me de laqueo venantium & à verbo aspero.*

Chit er ouh:

An in gedingo ih, *nals an mih selben.*

Uuanda er loset mih fone demo stricche dero uueidenaro, unde fone sarfemo uuorte.

Diabolus & Angeli ejus sint venatores (uueidenara) die rihtent laqueos (striccha) an manigen illecebris, daz chid an manigen lucchedon. Aber sarfu uuort chumet fone mennischon, dunne einer uuola leben uuile under anderen ubelo lebenden, unde sie in des ilent irren mit suslichemo huohe: Tu magnus (du bist der michelo) tu justus (du bist der rehto) tu es Helias (du bist Helias) de cœlo tu venisti (fone himele chame du) Dannan Dannan loset Got den demo daz ne uuiget noh sih is ne scamet.

4. *Scapulis suis obumbrabit tibi, & sub pennis ejus sperabis.*

Mit sinen skerten scateuuet er dir, unde under sinen fettachen gedingest du skermes.

So fogeles iungiu under dien fettachen sint, so sint siu ouh uuder dien skerten, uuandu fone dien skerten gant die fettacha. Ze dero similitudine (gelichenisso) ist diz kesprochen.

5. *Scuto circumdabit te veritas ejus.*

Sin uuarheit umbehebet dih mit skilte,

si skirmet dih in allen sit. Sin uuarheit ist, daz er dih skeidet sperantem a non sperantibus (kedingenten fone ferchunninten.)

6. *Non timebis à timore nocturno, à sagitta volante per diem.*

Fone diu ne furhtest du fore naht forhton,

daz sint ungeuuizzene sunda.

A negotio perambulante in tenebris.

Fone unmuozzigi uuallontero in uinstri.

Also daz ist ube dih ieman tougeno ferleiten uuile.

A ruina [ab incursu] & dæmonio meridiano.

Fore valle unde fore demo mittetagigen dieuale, daz ist acerrima persecutio (diu handegosta abtungu.) So du uuas diu sus kebot: Qui se confitetur Christianum puniatur, donec se neget esse Christianum (der sih iehe der uuerde mit uuizze anabraht, daz er siu ferlougenne.) Uuanda ouh demo dæmonio meridiano (mittetagigin tiefele) gennoge indrinnen ne mahton, bediu folget sar:

7. *Cadent à latere tuo mille.*

Fore

Fone diu ſturzeot dero ſooe dinero ſittun mille (manige) *die iro guot allez haben pauperibus (turftigon) unde bediu uuandou iob judices (uberteilare) uueſent ſament Apoſtolis.*

Et decem millia a dexteris tuis.

Unde aber dero zenuualt, die ſih dinero zeſeuuun beuuandoo,

unde daz ſie dar geboren ſoltin: Venite benedicti patris mei (chomint ir geuuiebten mines fater.) Uuannan geſciebet daz? Ane fone tougenero ſuperbia (ubermuoti) die Got eino uuizzen mag, du ſie lerta de ſe præſumere non de Chriſto (fone in ſelben fermezzin nals fone Chriſto)

Ad te autem non appropinquavit. [appropinquabit]

Aber ze dir ne oahet *ruina & demonium meridianum (der fal iob mittetagigin tiefel) Neheine dinero lido ne uuirt iruellet.*

8\. *Verumtamen oculis tuis conſiderabis & retributionem peccatorum videbis.*

Aber doh daz *ſo ſi, dab perſecutio (abtunga) einen ſi ruina (fal) anderen corona,*

du geſieheſt mit dinen ougen.

Uuaz keſiebeſt du dir mite?

Den lon dero ſundigon,

Uuiebli er uueſen ſol, uuanda ube ſie nu ſint torquentes (uuizenonte) ſie ſint in æternum torquendi.

9\. *Quoniam tu es Domine ſpes mea.*

Bediu ne fallo ih,

uuanda du herro biſt min gedingi.

Alde ſus: Quoniam tu es Domine ſpes mea.

Altiſſimum poſuiſti refugium tuum.

Fone diu habeſt du hoha geſezzet dina zuofluht,

uuanda du min gedingi biſt, fone erdo fuore du ze himele, daz ih din corpus (lichamo) din Eccleſia (brutſamana) gedingi habiti nah zeſarenne.

10\. *Non accedent ad te mala.*

Dar oe ireichent dih neheiniu ubel.

Et flagellum non appropinquabit tabernaculo tuo.

Noh nehein uilla ne habet ſih dar dinemo gezelte,

ſo iz hier teta uuz du uuare in tabernaculo paſſibilis carnis (in dien inhemon unphintliches fleiſcis.)

11\. *Quoniam Angelis ſuis mandavit de te, ut cuſtodiant te in omnibus viis tuis.*

Uuanda *din fater* gebot ſinen Angelis umbe dih, daz ſie din huoten in allen dinen uuegen,

fone diu iſt keſcriben: Apparuit ei Angelus Domini confortans eum (imo irſcein Gotes Engel, der in balta) Uuanda daz ſuobta infirmitas humana (menniſcin uueichi.) Luc. 22, 41.

12\. *In manibus portabunt te.*

In iro handen tragent ſie dih,

ze himele fuorent ſie dih, nals umbe helfa, nube umbe dienoſt.

Ne unquam [forte] offendas ad lapidem pedem tuum.

Nie du dienen fuoz ne ferſtozzeſt an den ſtein.

Caput (houbet) piſt du, pedes tui (dine fuozze) ſint Evangeliſtæ, an dien du iruualtoſt alla diſe uuerlt, die ne uuile du ſih ferſtozzen an den ſtein. Du ne uuile ſie ſculdig uuerden iteniuuues an dero lege, du in tabulis lapideis (an ſteinen tabilon) keſcriben uuard, ze himele geuuarner uuile du ſenden Spiritum Sanctum, der ſie reos (ſculdig) ne lazze ſin in lege (dir eo) unde ſie inbinde timoris (forhtuu) unde aber irfulle amoris (minno) Hinnan iſt uuara ze tuonne in ſancto Evangelio, uuieo der temptator (beſuochare) diſen ſin uuehſelota. Math. 4, 6.

13\. *Super aſpidem & baſiliſcum ambulabis & conculcabis leonem & draconem.*

Du gaſt über aſpidem, du uberuuindeſt *quodlibet demonium* (iegelichen tiefel) uode *baſiliſcum*, ſelbeo *Diabolum regem demoniorum* (de urtiefel chuninch andirro tiefelo) unde trettoſt *leonem manifeſte ſevientem (offino ranintin)* unde *draconem occulte inſidiantem (tougeno lagontin) Diabolus iſt leo in perſecutoribus (in abterin) draco in hereticis (an gloubo uuerrurin.)*

14\. *Quoniam in me ſperavit liberabo eum, protegam eum quoniam cognovit nomen meum.*

Diſiu uuort ſehent ze demo, qui habitat in adjutorio altiſſimi (der faſto ſizzet an dis hohiſtin helfo unde ze ieglichemo dero fidelium (Chriſtanon.)

Sid er mir getrueta, ih loſo in, ih ſkirmo in, uuanda er minen namen erchanda,

Dii (DEI) cæli, Dii altiſſimi (des himil Gotis, des hohiſten Gotis.)

15\. *Invocavit me & ego exaudiam eum.*

Er hareta mih ana ih kehoro in ouh.

Cum ipſo ſum in tribulatione.

Ih pin ſament imo in note.

Eripiam eum.

Loſo in dar uz.

Et glorificabo eum.

Unde guollichon *in himile.*

16\. *Longitudine dierum adimplebo eum.*

Langero tago genietoo ih in,

dar euuigu tagu ſint, unde alle tagu ein tag ſint.

Et oſtendam illi ſalutare meum.

Unde geougo imo Chriſtum.

An imo ſiehet er mih.

Psalmus XCI.
Hebr. CXII.

v. 1. Psalmus Cantici in die Sabbati.

UU*Az tiutet daz? Ane diz ist* sambaz tages sang. *Sus sol man singen in Sabbato. Unser Sabbatum (firrotak) ist in corde (in herzin) uuanda Sabbatum ist tranquillitas cordis (stillmuoti des herzin.) Dia tranquillitatem (stilli) machot bona conscientia (kuotis keuuizzeda.) Der aue die ist, der ne habet tranquillitatem (stilli) noh Sabbatum (firra.) Bediu ne mag er sus singen.*

2. *Bonum est confiteri Domino.*

Gote sol man iehen, daz ist kuot,

imo iih dinero sundon, unde uuiz sie dir selbemo. Iih imo ouh dinero guottato, so daz du iro imo danchoest.

Et psallere nomini tuo altissime.

Unde hohsangon sol man dinemo namen du hohesto,

daz ist ouh kuot. Psalterium (rota) ist genus organi (ein slahtu, orgin sangis, so also feit spiel ist) daz ruoret man mit handen. Ruore dine hende unde bruche sie ze guote, daz heizzet psallere Deo (Gote roton.)

3. *Ad annunciandum mane misericordiam tuam & veritatem tuam per noctem.*

Unde ist kuot zesagenne dina genada in prosperis (in uuolon) unde dina uuarheit in adversis (in uueuuon) *uuanda in prosperis skinet din genada, in adversis skinet diu uuarheit dines rehtes. So tuondo uuirt Got ieo gelobet.*

4. *In decachordo psalterio.*

An demo zensettigen psalterio *ist imo guot zesingenne, daz chit decem præcepta legis observare (zehin uuort eo ze uuerinne.)*

Cum cantico in cithara.

Mit *cantico* (niumon) an dero Cythara *gesungenemo, daz chit mit uuorten sament dien uuerchen.*

5. *Quia iocundasti me Domine in factura tua, & in operibus manuum tuarum exultabo.*

Daz mir al sone diu guot ist, uuanda du mih habest keuuunnesamot an dinero tate, unde ih mih freuuo in dinemo hantuuerche.

Mine guottate sint din, nals min. Tate ih ubelo, daz uuare min, habo ih uuola getan, daz ist din. Dia freuuigabe du mir. Ube daz uuar ist. Qui loquitur mendacium de suo loquitur (der lugin sprichit, sone imo selbemo sprichit.) So ist daz samo uuar. Qui loquitur veritatem, de Dei dono loquitur. (Der uuar sprichit, sone Gotis kelazze sprichit) Omne peccatum (al sunda) heizzet mendacium (lugin) unde omnis justitia veritas (al reht heizzit uuarheit.)

6. *Quam magnificata sunt opera tua Domine, nimis profundæ factæ sunt cogitationes tuæ.*

Uuieo diniu uuerch kemichellichot sint truhten. harto dief sint uuorden dine gedancha.

Nehein mere ne ist so tief, so der Gotes kedanch ist, ut mali floreant, boni laborent (daz ubelen uuola bescehe, kuoten ubilo hier.) In dero tiefi uuerdent manige scefsousig, die daz ne chunnen bechennen, unde sie Got ahtont uuesen injustum (unrehtin.)

7. *Vir insipiens non cognoscit, & stultus non intelligit hæc.*

Der unuuizzigo ne uueiz iz, unde der tumbo ne fernimit iz.

8. *Cum exoriuntur [exorti fuerint] peccatores sicut fœnum & apparuerint omnes, qui operantur iniquitatem.*

Daz zit ne fernimet er nu uuesen, daz sundige uuahsent also houue, unde ander zit noh chomen in judicio (in suono tage) so sih alle die ougent, die unreht ne uuurchent. Uuara zuo?

Ut intereant in seculum seculi.

Daz sie sone euuon ze euuon ferloren uuerden.

9. *Tu autem altissimus in æternum es Domine.*

Aber du hohesto truhten uuerest iemer,

unde du obe siehest ex æternitate (uzzer dinero euuicheite) uuanne dero argon zit feruure, unde dero rehton zit chome.

10. *Quoniam ecce inimici tui peribunt & dispergentur omnes qui operantur iniquitatem.*

Also dar ana skinet sih nu, daz in judicio (in suono tage.) dine fienda ferloren uuerdent, unde alle die zeuuorfen uuerdent, die unreht uuurehent.

Sie ne uuerdent nieht kesaminot zuo dien saligen.

11. *Et exaltabitur sicut unicornis cornu meum.*

Unde uuirt aber irhohet min horn also des einhurnen.

Unitas Ecclesiæ meæ (diu einsamina minero brutte) chit Christus uuirt danne irhauen, hereses (irridin) uuerdent nider geliget.

Et senectus mea in misericordia uberi.

Unde min alti in follechliehero genado,

daz chit, novissima Ecclesia mea (diu iungistin minero brutsamenungo) uuerdent irfullet allero genadon. Iro dignitas (herscaft) peginnet dar virescere (gruonen) dar fœnum (houue) beginnet arescere (torren.)

12. *Et respexit [despexit] oculus meus inimicos meos.*

Unde dar irsah min ouga mine fienda *nieht ein persecutores (ahtarn) justorum (dero rehton) nube ouh amatores mundi (minnare dirro uuerlte) die sih er burgen.*

Et insurgentes in me malignantes audivit auris mea.

Unde arguuillige an mih nendente gehorta min ora.

Ih kehorta sie dar condemnare sua facta (leidizzin iro uuerch.)

13. *Justus ut palma florebit, & sicut cedrus Lybani multiplicabitur.*

Aber der rehto bluot also palma, unde uuirt kemanigfaltot also cedrus der ufen Lybano *monte (suoz stanchperg) uuahset. Ube fœnum (houue) dorret, so hizza chumet, palma unde cedrus ne dorrent durh daz. Scone boum ist palma, hoh poum ist cedrus, scone unde hurlich uuerdent danne justi (die rehtin.)*

14. *Plantati in domo Domini in atriis domus Dei nostri florebunt.*

Hier in sancta Ecclesia geflanzote pluont dar an dero inuerte des huses unseres Gotes.

Resur-

Reſurrectio (urſtende) iſt inuart cœleſtis regni (himil riches) an dero uuerdent ſie ſcone.

15. *Adhuc multiplicabuntur in ſenecta uberi.*

Ieo mer uode mer uuerdent ſie gemanigfaltot in berehaftero alti.

Sancta Eccleſia ouuocherot an iro chinden, ioh ſo ſi alt iſt, iro chint manigfaltont ſih, unz ſi langoſt uueret.

Et benepatientes erunt, ut adnuncient.

Unde uuola gedultig ſint ſie, daz ſie in dero gedulte chunden.

Uuaz?

16. *Quoniam rectus Dominus Deus noſter, & non eſt iniquitas in eo.*

Daz Got unſer rehter iſt, unde unreht an imo bediu ne iſt, daz *er eine fertreget, unde andere uellet.*

Pſalmus XCII.

Hebr. XCIII.

v. 1. *Laus Cantici ipſi David. In die ante Sabbatum, quando fundata eſt terra.*

LOb diſſes ſanges *ſiehet ze Chriſto in ſextum diem* (an dem ſehſten dag) fore Sabbato (Samiztage) do diu erda uuard keueſtinot.

Uuanne uuard ſie fundata? (geſeſtinot.) Do menniſcen in fide (in gloubo) uuurden fundati (geſeſtinot) Sex dies ſint ante Sabbatum (Sehs taga fore ſamiztage) gezelet in geneſi (an chunno buoche) mit dien ouurden fore gezeichenet ſex ſecula (ſehſe uuerlte.) Alſo do menniſco uuard formatus in ſexto die (kebildot an demo ſehſtin tage) ſo uuard er ſit fone Chriſto reformatus in ſexto ſæculo (uuiderbildot an dero ſehſtun uuerlte.) Nah demo chumet futurum ſæculum (diu chumftiga uuerlt) daz iſt Sabbatum (ſirro tag) daz iſt requies (rauua) dien, die hier taten omnia opera bona (alliu uuerch kuotiu.) Alſo iz dar chit: Et vidit Deus omnia quæ fecerat & erant valde bona, & requievit Deus die ſeptimo ab omni opere quod patrarat (do ſcouuota Got al daz er geuuurchta habita do uuas iz harto guot, do rauuet ir an demo ſibindin tage ab allemo uuerche daz er uuorbta.) Gen. 2.

Dominus regnavit.

Truhten *cham hara in uuerlt unde* richeſota hier.

Decorem induit:

Zierda legeta er ana *an dien, dien er licheta, unde die fooe imo chaden: quia bonus eſt (er iſt kuot.)*

Induit Dominus fortitudinem.

Er legeta ſih ana ſtarchi *uuider die, dien er miſſelicheta, die dir chaden: non, ſed ſeducit turbas: (neinir er ferleitit die liut manigi.) Uuaz iſt diu ſtarchi? Ane humilitas (ſin diemuoti) mit dero er ſie fertruog. Dara ingagene iſt ſuperbia infirmitas (iro ubirmuoti iro uueichi.)* Joh. 7, 12.

Et præcinctus eſt.

Unde uuard er furegurtet.

Er habeta fore imo, do er in cruce hangeta, inſultantes (ſiu huonte) die imo zuo chaden: Ave Rex judeorum (heil herro du iudon chuninc.) Dar ougta er ſih kegurten, dar ougta er ſih, fortem & paratum, ad tollerandos malos (ſtarchin unde gareuuin die ubilin ze fertragenne.) Matth. 27, 29.

2. *Etenim firmavit orbem terræ qui non commovebitur.*

So tuondo geſeſtenota er *ſanctam Eccleſiam, diu furder in fide (an iro gloub triuuuo) Concuſſa (keſtozzot) mag ſi uuerden, convulſa* (irſellit) ne uuirt ſi.

3. *Parata ſedes tua ex tunc.*

Dannan hara iſt caro din ſez.

In ſexta ætate mundi (an demo ſehſtin altire dero uuerlte) chame du, ſid ſazze du in cordibos fidelium (in dien herzon diniro getriuuuoo.)

A ſæculo tu es.

Dar fore unde fore allemo zite biſt du, *ieo unde ieo biſt du.*

4. *Elevaverunt flumina Domine, elevaverunt flumina vocem ſuam.*

Aha truhten, aha huoben uf iro ſtimma,

ſo Spiritus Sanctus cham, ſo uuurden lutreiſte Apoſtoli in iro prædicationibus (predigon.)

Elevaverunt flumina fluctus ſuos, à vocibus aquarum multarum.

Nah in chamen anderiu uuazzer, diu huoben uf iro uuella, *iro baldi, dia ſie habeton* fone manigero uuazzero dozze, *ſo iro ieo mer uuas, ſo balderen uuaren.*

Mirabiles elationes maris.

Dannan ouurden uuunderlicho die *indignationes ſæcularium* (zornunga dero uuerlt liuto.)

Uuannan? A vocibos aqoarum multarum. Uuieo uuunderliche? Daz nieman diu here martyrum getruoben ne mag, diu fone dannan demo zorne lagen. Unde uuaz do?

Mirabilis in altis Dominus.

Truhten uuas ouh uuunderlich an dien ſo hohen *undo ſo geuualtigen Regibus (chuningin) die daz taten. Uuar ana skinet daz?*

5. *Teſtimonia tua credibilia facta ſunt nimis.*

Diniu urchunde uuurden harto geloublich.

Selben dien regibus uuurden ſiu geloublich ſamo ſo dien anderen. Alſo iz chit. In me pacem habete, in mundo preſſuram habebitis, ſed confidite, ego vici mundum (an mir beigint frido an dero uuerlte muozzint ir freſſun habio, uueſent aber halt, ih habiu die uoerlt uberuuundin.) Uuaz uuirt dannan uz? Joh. 16, 33.

Domum tuam decet ſanctitudo Domine in longitudine dierum.

Dinero Eccleſiæ gezimet heiligheit in euuigheite.

In andirro uuerlte skinet iro heiligheit, dar zimet ſi iro, uuanda da ne uuirt ſi fuſcata (horoſaro.)

ſe die ſint in quibus proſperantur mali (an dien dien ubelen framſpuot iſt.)

Donec fodiatur peccatori fovea.

Daz er ſih inthabe, unde imo iz ne uuege,

unz demo ſundigen gruoba gegraben uuerde,

dar er in ſturze, unde furder uf ne ſtande. Uuelichiu iſt diu gruoba? Daz iſt ſin proſperitas (framſpuot) diu gibet imo ſuperbiam (uberuuani) an dero irualet er ſih. Daz ebumet ſone occulta (tougenero) Dei diſpoſitione (pineumedo) deu er die leret der ne chit nieht ze Gote. Quare regnant mali & premuntur boni? (ziu richeſont ubele, unde ziu uuerdent ferdrucchet kuote.)

14. *Quia non repellet Dominus plebem ſuam.*

Uuanda *durh daz* ne ſtozzet ſone imo Got ſinen liut.

Uuieo tuot er danne? Exercet non repellit (er uoberot in, noh ne fertrib in.) Ir bezzerot in mit dien ubelen, bertet in, machot in gedultigen unde feſtmuoten.

Et hereditatem ſuam non derelinquet.

Unde umbe enero ubeli ne lazzet er ſin erbe. Dien er daz erbe uuile, die ſillet er, ene lazzet er tuon daz ſie uuellin.

15. *Quo ad uſque juſtitia convertatur in judicium.*

Uuis die uuila reht, unde ne laz dir miſſelichen Gotes diſpoſitionem (ordenunga)

unz din reht uuerde becheret in irteilida,

unz du ſament imo ſizzeſt ad judicandum (ze irteilenne) alſo ouh Apoſtoli ze ereſt uuaren juſti (rehte) unde dar nah uuerdent judices (uberteilare.)

Et qui tenent [juxta] eam omnes recto ſunt corde.

Die *daz tuont die juſtitiam* (reht) faſto habent, die ſint mit erehtemo herzen *uuls mit chrumbemo.*

16. *Quis exurget mihi adverſus malignantes? Aut quis ſtabit mecum adverſus operantes iniquitatem?*

Uuer chumet mir ze helfo uuider arguuillige? Alde uuer ſtat mir bi uuider unrehto farenten?

Dia ſar mina converſationem leidezzent, ube ſie mih keſehent Chriſtiano more vivere, mit ſuslichere increpatione. (irrafsungo) Quare non facis quod alii faciunt? (ziu ne uuercheſt du ſo ouh andere liute tuont) Tu ſolus Chriſtianus es.;(piſt du eine allis Chriſtane) Te extaſis cum Paulo rapuit in tertium cœlum (hoi herro hinairbrottini zuchta dih erehto mit Paulo ze himele.)

17. *Niſi quia Dominus adjuvit me, paulo minus.*

i. prope.

habitavit [habitaſſet] in inferno anima mea.

Ube mir Got ne hulfe,

ſolchero uuorte mahti ih liehto beſuichen uuerden, unde ze hello faren min ſela.

Under dien ſolchen ne genaſe ih, ube iz Got ne tate.

18. *Si dicebam motus eſt pes meus, miſericordia tua Domine adjuvabat me.*

Ube *ih mit humilitate (diemuoti) iah minero ſundon, unde* ih chad: min fuoz iſt pesliphet, ſo half mir ieo Got din genada.

19. *Secundum multitudinem dolorum meorum in corde meo, conſolationes tuæ lætificaverunt animam meam.*

Alſo manigiu ſer mir ana uuaren, ſamo manege troſta freuton mina ſela.

20. *Numquid adhæret tibi ſedes iniquitatis, qui fingis dolorem [laborem] in præcepto.*

Haftet dir ieht der ſtuol des unrehtes?

Mag ſament dir ſizzen doh einer unrehter,

du daz ſer uuurcheſt an dinemo gebote?

Daz chit, du uns uuile geboten uueſen daz ſer, Luctus iſt ſer, daz ſer uuile du uns uueſen geboten, uuanda du chiſt: Beati qui lugent (ſalig ſint die ſih uuuofharont) kebieteu do uuurcheſt du iz. Sih dir ſelbo lector (leſo) uuieo Auguſtinus chede: formas inquit dolorem in precepto i. de dolore preceptum nobis facis ut ipſe dolor preceptum ſit nobis (daz chit: uzzir ſere macheſt du uns kebot alſo meinich daz ſelbu iz daz ſer an uns kebot ſi.) Daz ſint ſiniu uuert. Der ſin iſt: Uuieo mag der ubelo ſament dir ſizzen. Sid du noh kuotemo ne liheſt, du ne uuelleſt daz imo ſer preceptum (kebot) ſi? Math. 5.

21. *Captabunt in anima [animam] juſti & ſanguinem innocentem condemnabunt.*

An des rehten lib fahent ſie, unde unſundig pluot ferdamont ſie.

Alſo Chriſti ſanguis (pluot) uuas innocens (unſundig) unde doh fone impiis (ubelen) uberteilet uuard: Uuiec ſuln ſie anderen liben, ſid ſi imo ne libton? Nu troſtet unſih aber der ſalmo ſus:

22. *Et factus eſt mihi Dominus in refugium.*

Unde des iſt truhten mir uuorden zuofluht;

Et Deus meus in auxilium ſpei meæ.

Unde Got miner ze helfo minero gedingi.

Er gibet mir euuigen lib nah minero gedingi, ſure diſen murgfaren.

23. *Et reddet illis iniquitatem ipſorum.*

Er giltet ouh in iro unreht.

Et in malitia eorum diſperdet illos, [diſperdet] Dominus Deus noſter.

Unde in iro argen uuillen fertribet er ſie fone ſinemo riche.

Psalmus XCIV.
Hebr. XCV.

Laus Cantici ipsi David.

pr. DEmo *uuaren* David *Christo, ist diser psalmus peidiu iob laus* (lob) *iob canticum* (sanch) *Laus skeinet devotionem (Gotedehte) canticum hilaritatem (fromuoti.) Invitatorium.*

1. *Venite exultemus Domino.*

Choment *liute, choment ferro gesezzeno, lazzen uurehta* freuui *sin, diu ze uuerlte triffet*, uobet dia diu ze Gote *triffet.*

Jubilemus Deo salutari nostro.

Niumeien Gote unsermo haltare.

Ougen freuui mit niumon, dar uuir mit uuorten ne mugin.

2. *Praeoccupemus faciem ejus in confessione.*

Fureuangeien sin anasiune in gejihte,

uuanda er noh chomen sol ad judicandum (ze urteiliune) so irgeben unsih er imo dero sundon sehendo, daz er er sie danne ne forderoe dinglicho.

Et in psalmis jubilemus ei.

Unde niumoen imo an dien salmon,

ougen unsera geistlichun mendi an in.

3. *Quoniam Deus magnus Dominus, & Rex magnus super omnes Deos.*

Uuanda Got ist mahtig herro unde mahtig chuning uber alle Gota,

uber alle die Gota fone dien iz chit: Dedit eis potestatem filios Dei fieri (er gab in geuualt, Gotes sune uuerden.) Die sint Gota, uuanda sie Gotes sune sint. Daz ne uuarin sie, ube gratia (genada) ne uuare. Er ist uber sie mahtig, uuanda er geteta sie mahtige. Bediu sulin uuir imo jubilare (hugesangon.) Quoniam non repellet Dominus plebem suam. Uuanda Got ne stozzet dana sinen uolg. Uuelen? Plebem judeam (iudon folg) so uuieo sie in feruuurfin, also iz chit: In propria venit & sui eum non receperunt (er cham an daz sin, unde die sine ne namin sin uuara) er ne feruuarf doh sie, uuanda Apostoli, unde andere fideles (gloubige) dannan chamen, fone diu suln uuir imo jubilare, mit aller slahto stimmo uuunnesangon mennischin, orginon, seiton, fifon, cymbon, cloccon, horno & & rel. [reliquis] &c. in quibus hoc quod continet omnia scientiam habet vocis. Daz heizzet jubilare, daz chit ana uuort liudon: Joh. 1, 12. Rom. 11, 1. Joh. 1.

4. *Quia in manu ejus fines terrae.*

Oub fone diu, uuanda in sinero hende sint, alliu ende dero erdo.

Gentes die unz in ende uuerlte gesehen sint, die praeputium (kanzlidi) heizzent, die sint oub chomen sament circumcisione (scartlidi) unde habent sie kefuoget ad lapidem angularem, qui facit utraque unum (ze demo ortsteine, der zuo mura in ein bringet.)

Et altitudines montium ipsius sunt.

Unde sin sint die hohina dero bergo.

Terreni principes (die irdiscin fursten) die in er promulgatis legibus (mit zesazten lantrehten) christianum nomen (namen) uuolton tiligon, die sint nu selben Christiani.

5. *Quoniam ipsius est mare, & ipse fecit illud.*

Uuanda sin ist daz mare, er teta iz,

daz er teta daz ist note sin. Gentes (tiete) teta er, die losent imo, sie bezeichenet daz mare.

Et aridam fundaverunt [siccam formaverunt] manus ejus.

Unde ouh die durrun erda festenoton sine hende,

uuanda sie durre ist, pediu nezzet er sia. Er uueiz uuola uuieo durftig sterilia corda (unberigiu herzin) sint des regenes sinero lero, mit demo er siu festenot.

6. *Venite adoremus & procidamus ante Deum, ploremus ante Dominum, qui fecit nos.*

Choment petoen, *unde uuieo betoen?* fallen nider fore imo, uueinoen fore demo, der unsih teta, *daz ist fone diu reht.*

7. *Quia ipse est Dominus Deus,*

uuanda er ist unser Got,

uuaz aber uuir?

Nos autem populus ejus & oves pascuae ejus.

Uuir bin aber sin liut, unde scaf sinero uueido.

8. *Hodie si vocem ejus audieritis nolite obdurare corda vestra.*

Ube ir hiuto gehorent sina stimma, ne ferhertent iuuueriu herzen.

Sicut in exacerbatione [irritatione] secundum diem temptationis in deserto.

Also *judei taten* in demo einode mih cremendo, do sie min choreton.

9. *Ubi temptaverunt me patres vestri.*

Dar min choreton iuuuere patres *die doh danne iuuuere patres ne sint, ube ir sie ne bildont. Der ist manneliches pater, den er bildot.*

Probaverunt & viderunt opera mea.

Sie besuohton uuaz ih ketuon mahti, unde do gesahen sie miniu uuerch,

diu mahton si iz leren.

10. *Quadraginta annis proximus [offensus] fui generationi huic.*

Fierzeg iaro uuas ih nahe dirro geburte.

Au uuiu? Au zeichenen unde uuunderen, diu ih fore in teta, souo dien sie mih erchennen mahton.

Et dixi.

Undo do chad ih.

Semper isti errant corde.

Die sint iemer irre in iro herzen.

Soltin sie sih iemer berihten, daz uuare in fierzeg iaren uuorden. Durh daz follegieng ih in sin lango, daz ih an in geougti solcha slahta uuesen liuto, die niemer ne irdruzzet iro ubeli.

AD PSALMUM XCIV.
Hebr. XCV.

v. 3.

Fison, referuntur inter instrumenta musical. V. Du Fresn. Gl. in *Fisicolus.*

11. *Et ipſi non cognoverunt vias meas ſ. utique ſpiritales.*

Unde mine uuega *die geiſtliche ſint* ne irchandon ſie, *quia carnalis homo non percipit ea, quæ ſunt Spiritus Dei (uuanda fleiſcin menniſco ne nimit nieht in ſich des Got keiſtlichin dingis.)* 1.Cor. 2, 14.

12. *Quibus juravi in ira mea, ſi intrabunt in requiem meam.*

Dien ih zorneger ſus ſuuor *unde ſus treuta*, in mina rauua ne choment ſie, *daz chit, beati ſalich ne uuerdent ſie. Dar iſt in aller guotelih ferſaget. Diſer ſalmo ſahet ana ze freuui, unde gat uz ze amere.*

Pſalmus XCV.

Hebr. XCVI.

Canticum David.

pr. *QUando domus ædificabitur poſt captivitatem.*

Sus ſang David do daz hus kezimberot uuard nah ellende.

Uuelih iſt das hus? Jo uuard hus kezimberot nah ellende, do Zorobabel filius Salathiel fone captivitate (dero ellendi) Babiloniæ iruuandener Salomonis hus daz fone Chaldeis zeſtoret uuas, andereſt zimberota. Saget diſer ſalmo fone demo? Nein er ſaget fone ſancta Eccleſia, dio domus Dei iſt (Gotes hus iſt) uueo ſi mit cantico novo fidei, ſpei & caritatis (niuuuemo ſange keloubo, kedingi, minno (kezimberot uuard, nah dero captivitate infidelitatis (ellendi dero ungeloubo.)

1. *Cantate Domino canticum novum, cantate Domino omnis terra.*

Singent truhtene niuuez ſang, daz ſinge imo alliu diu erda.

Dilectio (minnaſami) iſt canticum novum (niuune ſang) uuanda ſie mandatum novum (niuue gebot) iſt. Omnis terra iſt ſancta Eccleſia. Si iſt domus Dei (Gotes hus) unde uuirt mit caritate (mit minno) gezimberot. An dero ſtructura (gezimbere) uuerdint alle lapides unus lapis (ſteina ein ſtein.) Uuieo uuirt daz? In unitate Spiritus, in vinculo pacis (an dero einigheite geiſtis, an fridis pande.)

2. *Cantate Domino.*

Singent truhtene *ſingent niuuuez ſang, ſo zimberont ir niuuuez hus.*

Benedicite nomen ejus.

Lobont ſinen namen.

Uuieo?

Benè nunciate de die in diem ſalutare ejus.

Uuola tuont chunt ſinen haltare *Chriſtum* fone tage ze tage, *daz er ieo chundero unde chundero ſi.*

3. *Adnunciate inter gentes gloriam ejus, in omnibus populis mirabilia ejus.*

Chundent under dieten ſina guollichi, unde ſiniu uuunder under allen liuten.

So uuola getuont in chunt, unde ſo uuit hus zimberont imo.

4. *Quoniam magnus Dominus & laudabilis nimis terribilis ſuper omnes Deos.*

Uuanda er mahtig herro iſt, unde lobelih harto unde brutelih uber alle Gota.

Uuaz ſuln uuir danne fone in geloubeu?

5. *Quoniam omnes Dii gentium dæmonia.*

Daz alle Gota heidnero dieto tieuela ſint,

die error (irricheit) ſant, die ſint dæmones (tieſela.)

Dominus autem cœlos fecit.

Aber truhten teta die himela,

aba dien er ſie ſalta, ſo mahtig iſt er.

6. *Confeſſio & pulcritudo in conſpectu ejus.*

Kejiht unde ſconi ſint fore imo.

La fore gan confeſſionem peccatorum (piuht ſundon) ſo uolget ſar pulcritudo (ſconi) ſo du dih irſpuoleſt, ſo biſt du ſcone fore imo.

Sanctitas & magnificentia in ſanctificatione ejus.

Heili [heiligi] *ze eriſt* unde micheluuerchunga,

dara nah ſint in ſinero heiligmachungo. Den ordinem (antreht) habe ſin ſanctificatio (heilichmacha) daz ſi dih pringe fone ſanctitate (heiligi) ze magnificentia (michiluuerchte.) Uuile du er magnificus (michiluuerchig) ſin in ſiguis & miraculis (mit zeichenin unde mit uuunder) er du ſanctus uuerdeſt, des ne mag nieht keſkehen.

7. 8. *Afferte Domino patriæ gentium, afferte Domino gloriam & honorem.*

Ir dietpurge bringent truhtene guollichi unde era, bringent ſia imo,

alſo in ſelben noh anderen menniſcon.

Afferte Domino gloriam nomini ejus.

Pringent imo ze lobe guollichi ſinemo namen *chedent:*

Non nobis Domine non nobis ſed nomini tuo da gloriam (ſus: nals uns herro nals uns, nube dinemo namin gib kuollichi an uns.)

Tollite hoſtias & introite in atria ejus.

Nement opher *diu imo geriſen*, unde gant mit dien in ſina houa.

Choment mit lacrimis (trahinin) unde mit corde contrito (firmulitimo herzin) in ſine houa, die ze ſinemo hus leitent. Innont iuh ze Apoſtolis (biſcoufin) ze prædicatoribus (andren prediaren) daz ſie iuh pringen in ſanctam Eccleſiam, diu ſin hus iſt.

9. *Adorate Dominum in atrio ſancto ejus.*

So ir dara choment dar betont truhtenen in heiligemo houe ſinemo.

Uuer iſt der hof? daz iſt aber ſi ſancta Eccleſia, hus dien, die in iro buent, hof dien, die durh ſia ze himele farent.

10. *Commoveatur à facie ejus univerſa terra.*

Alliu diu erda uuerde iruueget *ad pœnitentiam (ze riuuuo)* fone ſinemo anaſiune.

So er in carne (in fleiſce) ſih keouge, unde er in chunt uuerde, dannan bezzeroen ſih alle.

Dicite in nationibus Dominus regnavit à ligno. [abeſt.]

In allen dieten chedent danne, truhten richeſota fone ligno (holze) *fone ligno crucis (chruzis holze) pegonda er richeſon, alſo fore Diabolus richeſota à ligno vetito paradyſi (fone beuueritemo holze zartkartin.)*

11. *Et enim correxit orbem terræ qui non commovebitur.*

Dannan

Dannan habet er gerihtet *orbem terræ* (rineh dero erdo) der furder intrihtet ne uuirdet.

Sid daz hus kezimberot ist, furder stat iz.

Judicabit populos in æquitate.

So des zit uuirdet, so irteilet er liuten in rehte.

Uuanne ist daz? In secundo adventu (an dero andrun chunfte.)

12. *Lætentur cœli & exultet terra.*

Sines riches freuuen sih die *regenonten* himela, unde diu *fone in beregnota* erda.

Commoveatur mare & plenitudo ejus.

Aber dara uuidere belge sih *is feculum* (diu uuerlt) unde sin *universitas* (allicheit) *unde dannan chome persecutio (abtunga.)*

13. *Gaudebunt campi & omnia quæ in eis sunt.*

Lenes (lintmuotige) mites (mammende) die *campi Dei* (die Gotis kefildir) sint, unde iro folgara menden is.

Tunc exultabunt omnia ligna silvarum à facie Domini, quia venit.

Danne freuuent sih sinero *ererun* ehumfte alle uualt pouma,

uuanda sie gebruchet uuerden ze ædificio domus Dei (zimbere Gotes husis.) Daz sint pagani præcisi de oleastro & inserti in olivam (die heidenin, abasnidine aba uuiltstocche, unde geimpitote uffen oleboume.)

Quoniam venit judicare terram.

Sie mendent oub daz er anderest chumet ze uberteilenne *die mennischen*, die erda *sint, uuanda sie dar geborent: Venite benedicti patris mei (choment bara minis fater geuuiebten.)*

Judicabit orbem terræ in æquitate & populos in veritate sua.

Er uberteilet den erdering in rehte,

dar uuirt sernomen universitas bonorum & malorum (allelichi kuotero unde ubilro) unde liute in sinero uuarheite,

dar uuerdent sernomen die gesceidenen ad dexteram & ad sinistram (ze zesuuuun unde ze uuinstrun.)

Psalmus XCVI.
Hebr. XCVII.

Psalmus ipsi David.

1. *Cum terra ejus restituta est.*

Sang selbemo Christo, do sin lichamo irstuont,

unde infideles ad fidem (ungeloubige ze gloubo geladot uuurden.

Dominus regnavit exultet terra.

Nah tode irstandener Christus riehesota, des freuue sih *continens terra (diu gesamine habiga* erda.)

Lætentur insulæ multæ.

Freuuen sih is *oub terra aquis interrupta* (erda mit uuazzeren undirnomene.)

Zesamine habig lant uzzerumbalb meres, heizzet continens. Dana gesceidenez in mari alde in stagnis (seuuin) heizzet insula (isila.) Dien beiden si freuui Regnum Christi (daz Gotes riche.)

2. *Nubes & caligo in circuitu ejus, justitia & judicium correctio sedis ejus.*

Umbe in ist er einen uuolehan unde timberi, anderen ist er reht unde urteilda, diu sines stuoles kerihteda sint,

uuanda er an dien gerno sizzet, an dien er diu zuei findet.

3. *Ignis ante ipsum præcedet & inflammabit in circuitu inimicos ejus.*

Fiur feret fore imo, *er dies judicii (suono tak) chome*, unde inzundet sine fienda, umbe in gesezzene,

uuanda so prædicatores (prediara) paganis (heidenen) iro idola (abkot) uueren beginnent, so uuerdent sie inflammati (irgremit) dannan irrinnet persecutio (abtunga.)

4. *Alluxerunt [illux.] fulgura ejus orbi terræ.*

Sina bliecha irscinen allero uuerlte,

daz sint miracula prædicatorum (zeichin dero) sie sint nubes (uuolchen) fone nubibus choment fulgura (pliccha.)

Vidit & commota est terra.

Diu miracula (zeichin) gesah alliu diu uuerlt, unde ireham sih is.

5. *Montes sicut cera fluxerunt à facie Domini, à facie Domini omnis terra.*

Fone diu smulzen, *potentes & superbi* (keuualtige unde ubermuote) also uuahs fone Gotes anasiune,

uuanda sie sina præsentiam in miraculis (gagenuuerti an dien zeichin) (irchandon.) So teta alliu diu erda, daz chit alle mennischen. Alle geloubton sie sih iro duritia (herti) unde uuurden Christiani. Uuieo cham daz dara zuo?

6. *Adnunciaverunt cœli justitiam ejus.*

Uuanda prædicatores in Gotes reht chunton.

Et viderunt omnes populi gloriam ejus.

Unde *uuanda* alle liute *an dien miraculis (zeichinin) gloriam Dei* (Gotis kuollichi) gesahen.

7. *Confundantur omnes qui adorant sculptilia.*

Sid daz so si ze honedon uuerden alle, die graftpilide betoien,

daz chit idola (abkot.)

Qui gloriantur in simulacris suis.

Die sih kuollichont in iro gelihnissen.

Samo so uuir ne uuizzin uuaz uuir betoien, uuir den unsihtigen Got petoien, unde aber sie gesehen iro Gota.

Adorate eum omnes Angeli ejus.

Petont in alle sine angeli,

unde iuh ube uuellen homines (mennischin) peton, so zeigont in ze imo, uuanda er gemeine Got ist, den ir unde sie beton sulent.

8. *Audivit & letata est Syon.*

Primitiva Ecclesia (diu erist uuordena) diu in judea geeiscota quia & gentes receperunt verbum Dei. (daz oub diete Gotes uuort inphiengin) diu manta des maris,

Et

Et exultaverunt filii [filiæ] Judæ propter judicia tua Domine.

Unde animæ credentium (die ſela dero geloubigon) judæorum freuton ſih. Quia non eſt perſonarum acceptor Deus, ſed in omnigente, qui timet eum acceptus eſt illi. (daz Got in ein halb baldare niehtne iſt, nube in allen dietin iſt imo der lieb, der in furchtit.)

9. *Quoniam tu Dominus altiſſimus ſuper omnem terram nimis exaltatus es ſuper omnes Deos.*

Freuton ſih, daz du der ſile hoh uber alle *ſanctos* (heiligen)

10. *Qui diligitis Dominum odite malum.*

Hazzen ubel alle Got minnonta,

unde ne furhtent niemannen. Ziu ne ſulent?

Cuſtodit Dominus animas ſanctorum ſuorum.

Uuanda er behuotet ſinero heiligon ſela.

De manu peccatorum liberabit eos.

Er loſet ſie fone dero ſundigon handen,

qui corpus poſſunt occidere non animam (die den lichamin magin irslan, uals die ſela.)

11. *Lux orta eſt juſto & rectis corde lætitia.*

Lieht iſt irrunnen demo rehten,

uals demo unrehten. Lux fidei (lieht dero geloubo) daz in corde (in demo herzin) iſt, daz ne iſt in gemeine, aber dero ſunnun lieht iſt in gemeine, unde fone diu iſt freuui dien gereht herzen. Dia ferſageta Eſaias dien ubelen, do er chad: Non eſt gaudere impiis dicit Dominus (dien argiſten ne iſt nieht ze mendenne, chit Got ſelbo.)

12. *Lætamini juſti in Domino & confitemini memoriæ ſanctificationis ejus.*

An Gote iſt ſi, an imo freuuent iuh rehte, unde geiehent ſinero gehuhte, diu heilige machot, habent in gehuhte ſiniu uuort, unde geiehent dero gehuhte, daz chit ketruent iro, daz machot iuh heilige, uuanda er chad: In mundo preſſuram habebitis (in uuerlte habiut ir arbeite) ſo ne uuanent ir bezzeren dingis danne ſo er gehiez, unde ſint doh fro an imo.

Pſalmus XCVII.
Hebr. XCVIII.
Pſalmus [ipſi David.]

1. *CAntate Domino canticum novum.*

In baptiſmo regenerati & renovati (in touſi abirborne unde uuiderniuuuote) ſingent *canticum novum* (niuu ſang) *daz ne mugen ſingen, die noh ſint in vetuſtate prævaricationis Adæ (in dero alti Adamis ubirſangis.)*

Quia mirabilia fecit.

Singent uuanda er uuunder habet ketan,

uuanda er mundum (uuerlt) habet irloſet a morte perpetua (fone euuigemo tode.)

Salvavit eum [ſibi] dextera ejus & brachium ſanctum ejus.

In gehielt ſin zeſeuua unde ſin heiligo arm.

Sin ſelbes operatio (keuuurche) unde ſin ſelbes fortitudo (chraft) taten iz, uuanda er habeta poteſtatem ponendi animam ſuam & iterum ſumendi eam (keuualt ſinin lib ze lazzenne, unde aber uuider zenemenne.)

2. *Notum fecit Dominus ſalutare ſuum.*

Pater geteta chunden ſinen haltare *Chriſtum, do er in carne (in fleiſce) irskein.*

In conſpectu gentium revelavit juſtitiam ſuam.

Fore dieten iroffenota er ſin reht.

Uuelez? ane aber Chriſtum, der oub ſin dextera (zeſiuua) unde ſin brachium (arm) iſt.

3. *Recordatus eſt miſericordiæ ſuæ & veritatis ſuæ Domui Iſrahel.*

Er irhugeta ſinero genado,

die er ſceinda geheizzendo,

unde ſinero uuarheite,

die er skeinda leiſtendo, daz er gehiez. Uuemo?

Iſrahelis huske,

daz ſint alle fideles (gloubige) die in geſehen ſuln facie ad faciem (zuo ſehendo) nah des namen interpretatione (antfriſtot) Iſrahel.. Uuanda iz chit: Vir videns Deum (man Got anaſehinde.)

Viderunt omnes fines terræ ſalutare Dei noſtri.

Alliu ende dero erdo geſahen ſinen haltare.

Uber al habet man keiſcot ſinen adventum (chunft.)

4. *Jubilate Deo omnis terra.*

Sid daz ſo ſi, nu uuunneſangont *unde freuuent iuh* des alle menisken.

Cantate & exultate & pſallite.

Singent, ſprungezent, niumont.

5. *Pſallite Domino in cithara.*

Singent imo an guoten uuerchen.

In cithara & voce pſalmi.

Singent imo an uuerchen unde an hohero ſtimmo,

daz uuergh unde ſtimma ſament ſin.

In tubis ductilibus.

An erinen blaſon mit hamere gerahten.

Pezzeront iuh fone Gotes hamerslegen, ſo reccchent ir iuh, alſo Job uuard percuſſus & perductus (kehamirslagot unde gereccbit.)

In voce tubæ corneæ.

Singent imo mit hornen blaſendo,

horn iruuahſet ex carne (uzzer demo fleiſce) unde fureskiuzzet carne (daz fleiſc) ſo fureskiezzent oub ir carnem mente (daz fleiſc mit muote) fureſezzent ſpiritalia carnalibus. (keiſtlichen fleiſclichen) Dirigite mentem ad Deum (rihtint muot ze Gote.)

Jubilate in conſpectu Regis Domino. [Domini]

Singent Gote in des chuninges keſihte *ſines ſunes Chriſti.*

7. *Commoveatur mare & plenitudo ejus.*

In adventu Domini (in Gotes chunfte) uuerde *ſeculum* (uuerlt) iruueget unde ſin folli.

Uuaz iſt diu folli? Ane conſcientia ingentium delictorum (diu geuuizzeda hehigero ſundon.) Diu irchome ſih is danne.

Orbis terrarum & univerſi qui habitant in eo.

So tuoie der uuerlt ring unde alle dar anaſizzente.

Sament irchomen ſih alle ſundige.

8. *Flumina plaudent manibus [manu, cætera deſunt] in idipſum.*

Sancti viri (heilige man) die in bonis operibus (in guoten uuerchen) fluzzen die hantslagoen danne an ſelbemo Gote,

demo ſie dienoton.

9. *Montes*

9. *Montes exultabunt a facie Domini qui venit judicare terram.*

Perga freuuent fih danne finero gagenuuerti.

Apoftoli unde Prupheta fint fro daz er chumet ze irteilenne die irdisken.

Judicabit orbem terræ in juftitia & populos in æquitate.

Er findet reht uber *orbem terræ* (erdring) *daz fint peccatores (fundige)* unde uber *populos* (liute) *daz fint fine fideles (getriuuen.)*

Pfalmus XCVIII.
Hebr. XCIX.

1. *Dominus regnavit.*

Nah finero refurrectione (urftende) richefot Chriftus,

uuanda do uuurden uzkefendet die fin riche chunt tatin dien liuten.

Irafcantur populi.

Des pelgen fih liute,

uuanda iro idola (abkot) fuln zefturet uuerden. Alde ze in felben belgen fie fih iro fundon unde tuoen pœnitentiam. (riuuua)

Qui fedes [fedet] fuper Cherubim moveatur terra.

Du alla *plenitudinem fcientiæ* (folli uuizzinnis) uberreicheft, *ze dir fpricho ih : Moveatur terra* (uuerde iruueget erda.)

Einuueder fo ad perfecutionem ut coronentur martyres (ze abtungo daz martiera corona inphaben) alde ad pœnitentiam ut ipfi falventur (ze riuuuo, daz fie felbin uuerdin iraeret.) Uuaz ift plenitudo fcientiæ? (folli uuizzinis.) Caritas (minna.) Habe caritatem, fo triffeft du ad Cherubim.

2. *Dominus in Syon magnus & excelfus fuper omnes populos.*

Syon ift Ecclefia, uuis in Ecclefia, fo ift Got in dir *magnus & excelfus* (michil unde hoh.)

Uuis oub felbo Syon, anis contemplator divinæ lucis (fcenuuare Gotis liehtis) fo uuirdeft du illuminatus (intliuhtit) unde fone dero illuminatione (liuhtniffe) uuirt Got an dir magnus & excelfus (michil unde hoh) allero tugede uber alle die liute, *die fih ze imo umbe iro idola (abkot) bulgen.*

3. *Confiteantur nomini tuo magno.*

Dinemo michelen namen iehen fie,

die imo ze erift iehen ne uuolton luzzelemo, uuanda er unferro chomen uuas, die iehen imo aber michelemo, fo er uberal chund uuerde. Ziu?

Quoniam terribile & fanctum eft.

Uuanda er egebare unde heilig ift.

Terribile, uuanda er judicis ift (uberteilaris ift) fanctum, uuanda er Dei (Gotis) ift.

4. *Et honor Regis judicium diligit.*

Unde *uuanda* chuninges era gerihte minnot,

fone diu fi mannolih juftus (reht) uuanda er judicium (urteil) minnot.

Tu parafti æquitatem. [directiones]

Du gahretoft reht.

Uuar? Daz fernim:

Judicium & juftitiam [in] Jacob tu fecifti.

In fancta Ecclefia tate du gerihte unde reht,

fone iro felbero ne chamiz, diu lertoft fia beidiu: Mannolih lirnee tuon judicium (urteil.) Uuieo? Difcernendo inter bonum & malum (undirfceidento undir ubele unde guote.) Aber juftitiam (reht) uuieu? Ut declinet a malo (daz er ubel fermide) & faciat bonum.

5. *Exaltate Dominum Deum noftrum.*

Irhohent truhtenen Got unferen,

michellichont in fone demo uuir juftitiam (reht) inphiengen. Daz uuir juftificati (rehthaft) uuerden.

Et adorate fcabellum pedum ejus quoniam fanctum eft.

Unde betont finen fuozfcamel, uuanda er heilig ift.

Terra ift fcabellum pedum ejus (erda fin fuozfcamil) terram (erda) inphieng er de terra (fone erdo) carnem de carne Mariæ (fleisc fone Mariun fleifce.) In ipfa (mit demo felben) carne gieng er hier, ipfam (dazfelba) gab er uns ze ezzeane, daz fuln uuir beton, fo uuir iz ezzen, uuanda iz Sacramentum (tougenheit) ift, unde ieo in Sacramentu Spiritalis intellectus (tougenheite keiftlich fernumift) ift. Oub mag heizzen fcabellum pedum ejus (finin fuozfcamil) ftabilitas divinitatis ejus (fefti finero Gotheite.)

6. *Moyfes & Aaron in facerdotibus ejus, & Samuel inter eos qui invocant nomen ejus, invocabant Dominum & ipfe exaudiebat eos.*

Cnodo unde gerno betoen fcabellum pedum ejus (finin fuozfcamil.) Daz er unfih kebore, uuanda Moyfes unde Aaron zuene finero *Sacerdotum* (euuarton) unde Samuel einer finero betaro, betoton in, unde er gehorta fie.

Ne uuas iro mer, die er geborti? Iru uuas infinita multitudo (unentlich manigi) fure die dife dri genemiaet fint. Uuas Moyfes facerdos? (euuarto) Er uuegeta finen liuten alfo facerdotes (pifcofa) tuont, pediu ift er hier ze in gezelet.

7. *In columna nubis loquebatur ad eos.*

Er fprach in zuo, uzzer dero uuolchenfule.

Daz uuas figura (fore zeichin) uuanda nubes (uuolchen) pezeichenet Spiritum Sanctum, columna (diu ful) bezeichenet robur & decorem ædificii (fturchi unde zieri zimberis) in Spiritu Sancto uuolta er fabricam Ecclefiæ roborare (chriftanheite zimberfeftin) daz pildota er in fore.

Cuftodiebant teftimonia ejus, & præcepta quæ dedit illis.

Fone diu geborta er fie, daz fie behuoton finiu urchunde, unde finiu gebot, diu er in beuohlehen habeta.

Uuelin uuaren diu urchunde? Aae felbiu diu præcepta (gebot) mit dien er in chunta finen uuillen. Alde præfigaationes (forezeiga) dero futurorum (chunftigon) diu uns nu chomen fint.

8. *Domine Deus nofter tu exaudiebas eos, Deus tu propicius fuifti eis.*

Du truhten gehortoft fie, du uuaro in fuonlih,

fu uuar iz iro durfte uuaren.

Et vindicans in omnia ftudia [adinventiones] eorum.

Unde uuare rechare an allen iro uuillon,

an dien iro durfte ae uuaren. Alfo an Paulo skein der driefunt pat, des in Got ne geborta. 2.Cor. 12, 8. *Ziu ne geborta? Uuanda iz fine durfte ne uuaren. Uuaz uuas er vindicans? (recchinde)*

Die

Die extollentiam (irbabini) diu dar uuerden mabti. Uuieo aber an Muyse, Aaron & Samuele? Uuaz babeta er an in ze recbenne? Daz sie ane sunda ne uuaren. Uuielib uuas der gerib? Daz sie tagelicba nuobi babetun sone dero ubelon conversatione (uuandele) under dien sie uuurben. So der man ieo bezzeru ist, so imo ieo bartor uuiget an derro ubeltat.

9. *Exaltate Dominum Deum nostrum.*

Irhohent truhtenen Got unseren,

iob verberantem (fillinten) iob cedentem (ferbengenten.)

Et adorate in monte sancto ejus, quoniam sanctus Dominus Deus noster.

Unde betont in, uuanda er heilig ist, uffen sinemo heiligen berge,

daz ist sancta Ecclesia. So aner innerunbalb iro ne betot, der ferliuset sin gebet, aber uuieo ist si mons? (perg) daz lijet man an Daniele, dar stat: Lapis præcisus de monte sine manibus confregit omnia regna terræ & excrevit in montem magnum, ita ut impleret universum orbem (ein stein irbouuener aba berge ana bende, der geuueichta al erdriche, unde iruuobs ze einimu michelin berge, so michelmo, daz ir allen uuerltrincb irfulti.) Quis est ille mons, de quo præcisus est lapis? Uuer ist der berch aba demo der steia irbounen uuard) Regnum judeorum (iudon riche) sone demo Christus cham. Lapis quem exprobraverunt (der stein, den sie ferchuren.) Uuieu præcisus sine manibus? (irbouuen ane bende) daz er natus (keborn) uuard sine opere hominum (mannis uuercb) sine maritali conjugiu (ana charilis uuteslaf) natus de virgine (keboren sone magede) natus sine manibus (keborin ana bende.) Quomodo confregit omnia regna terræ? uuieu geuueibta er al erdriche) Quia confracta sunt regna idolorum, regna dæmoniorum (uuanda abkot riche geuueichet sint, riche dero tiefelo.) Quid est excrevit? (uuaz meint perg iruuuobs?) Quia corpus sanctæ Ecclesiæ, cujus caput ipse est, crescendo dilatum est usque ad fines terræ (uuanda der lichamo christanheite, deru houbet er ist, der uuart uuabsendo gebreitit, unz an uuerlte ende.) Dan. 2. 34.

Psalmus XCIX.

Hebr. C.

Psalmus in Confessione.

UUElin ist disiu confessio (geiiht) Si ist peidiu iob laudis (lobis) iob pœnitentiæ (riuuuo.)

1. *Jubilate Domino omnis terra.*

Uuunnesangont Gote alle in erdo sizzente,

uuanda ze iu allen sin benedictio (segin) chomen ist.

2. *Servite Domino in letitia.*

Dienont imo in frouui,

Uuilligen unde frolichen dienest suochet er.

Intrate in conspectu ejus in exultatione.

Kant *in innuera conscientiam (geuuizzeda)* mit freuui, *diu* in sinero gesihte *ist, nals in mennischon. Uzuuert ne freuuent iuh nube innuert.*

3. *Scitote quoniam Dominus ipse Deus.*

Uuizzint daz truhten Got ist.

Uuer ne uueiz daz? Judei ne uuisson iz, pediu sluogen sie in. Si enim cognovissent, nunquam Dominum gloriæ crucifixissent (ube sie les in uuissin, niemer ne chriuzegotin sie dea berreu dero gaollicbi.

Ipse fecit nos & non ipsi nos.

Er teta unsih nals uuir selbe,

sone imo baben uuir esse (unsir sin) sone diu ne suln uuir in contemnere (fermanen.)

Nos autem populus ejus & oves pascuæ ejus.

Uuir pin aber sin liut, siniu uueidescaf,

Uuanda er unser pastor (birte) ist. Uuelicbe sint die pascuæ? (uueida) Ane divina scriptura (Gotelicbe scrifte) quibus saginatur anima (dero diu sela feizt uuirt.)

4. *Intrate portas ejus in confessione.*

Kant in ze sinen porton mit keiihte.

Humilitas (tiemuoti) pœnitentia (riuuua) baptismum (tousi) caritas (minna) elemosinæ sint sine portæ, die ze imo leitent, mit deru geiibte dero sundon.

Atria ejus in ymnis confessionum [confitemini illi.]

Kant uub in sina houa *die in bimele sint* mit loben *an derro* geiihte *danne pœnitentiæ (oub riuuuo) confitendo (Got iebintu) farent dara. Confitendu (Got lobonto) uuesent dar, uuanda dar ist echert confessio lætitiæ (lob dero frouui.)*

5. *Laudate nomen ejus, quoniam suavis est Dominus.*

Lobont sinen namen, uuanda er suozze herro ist.

In æternum misericordia ejus.

Sin gnada ist euuig,

uuanda er dia selda gibet, die er furder ne nimet.

Et usque in generationem & generationem veritas ejus.

Unde sin uuarheit ist in allen geburten *iob in deru diu mortales (diu die todigen) piret, iob in dero diu æternos (die euuigen) piret.*

Psalmus C.

Hebr. CI.

Psalmus ipsi David.

pr. *DE selbo Christo sichet diz sang, sin ist disiu vox (luta) unde sament imu sinero Ecclesiæ.*

1. *Misericordiam & judicium cantabo tibi Domine.*

Knada unde urteilda singo ih dir herro.

An dien zueien sint diniu uuergh, pedia sint siu min sang. Nu ist tempus misericordiæ (zit kenado) bara nab chumet tempus judicii (zit uberteiledo) disiu zuei beizzent underfuar justitia & pax (reht unde frido) alde misericordia & veritas (kenada unde uuarbeit) alde justitia & judicium (rehte unde urteilda) Diu ougent uns uuieo ungescheidenu er ist pius & justus (kenadich unde reht frumich.)

2. *Psallam & intelligam in via immaculata, quando venies ad me.*

Ih singo in unflechotemo uuege *unde dannan fernimo ih*, uuanne du ze mir chumest.

Mit freuui dienon ih dir, daz kibet mir fernumest dinero chumfte.

Perambulabam in innocentia cordis mei.

Ih follegieng in unscadeli mines herzen,

so tuondo sang ih in ungeslechotemo uuege an demo Got manne begagenet. Innocens (unscadil) ne ist der, der andermo tarot', noh ouh der, der andermo ne hilfet, noh aber der, der imo selbemo ze uuola tuot.

In medio domus meæ.

Uuar uuas der gang?

In mittemo minemo hus, *in minemo herzen.*

3. *Non proponebam ante oculos meos rem injustam.*

Unreht ne habeta ih fore ougon.

Uuanda iz mir leidsam uuas, pediu skiehton iz miniu ougen.

Facientes prævaricationes odivi.

Unrehto farente hazeta ih.

Iro uuerg daz chit rem injustam (iro unreht) hazeta ih, nals sieo selben. Zuene namen sint homo & prævaricator (mennisco unde ubirsteppbare.) Hominem teta Got, prævaricatorem teta mennisco. Gotes tat minnota ih, mennischen tat hazeta ih.

Non adhæsit mihi cor pravum,

Ze mir ne hafteta auuekkez,

daz chit ungerehtez herza, also des mannes ist, der sih intrertet fone Gotes uuillen, unde sus mit imo haget [halget:] Deus quid tibi feci, quid commisi, quid commerui? (ia Got uuaz hobo ih dir getan, uuaz misseteta ih, uuaz kesculta ih.) Des kesello ne uuillo ih sin, uuanda er pravo corde (auuekkemo herzen) sih ahtot justum (rehtin) Got injustum (unrehtin.)

4. *Declinante à me maligno, [declinantem malignum] non cognoscebam.*

i. non approbabam. Heretico ad perfidiam (kelouhirrare ze ubil irn geloubo) sih cherentemo, ne folgeta ih.

5. *Detrahentem secreto proximo suo hunc persequebar.*

Hinderchosonten man andermo, iageta ih,

unde ahta sin, uuanda diu persecutio (ahtunga) guot ist, mit dero man ilet den man bezzeron.

Superbo oculo & insaciabili corde, cum hoc non edebam.

Sament ubermuotemo, unde der fore nide anderro uueuuon sat uuerden ne mag, ne az ih.

Alle superbi (ubermoote) sint invidi (nidik) unde die uuerdent pasti malis aliorum non satiati (keazzit mit andirro ungefuore noh kesatot.) Dero gemeinsami ist zefliehenne.

6. *Oculi mei ad fideles terræ, ut sedeant mecum.*

Miniu ougen sint indan ze getriuuuen anasidelingen dero erdo.

Iro consortii (miteuuiste) lustet mih. Uuara zuo? Daz sie sament mir sizzen ad judicandum (ze ubirteilenne) Also iro einer sprah: Nescitis quoniam Angelos judicabimus? (ne uuizzint ir daz uuir ioh engela uberteilen.) 1.Cor. 6, 3.

Ambulans in via immaculata hic mihi ministrabat.

In ungeflecchotemo uuege gand er, ambahta mir.

Uueler ist daz? Ane der Evangelii fidelis prædicator (ketriuuue brediare) ist, non quærens quæ sua sunt, sed quæ Jesu Christi (nieht fasonde uuaz sin si, sunder uuaz Gotis haltandis si.)

7. *Non habitabit in medio domus meæ, qui facit superbiam.*

In minemo herzen ne buet, der ubermuote ist.

Unum cor (ein herza) habo ih sament humili (tiemuotemo) resiliens cor (uuidirbruhtich herza) habo ih a superbo (fone hohfertigemo.)

Qui loquitur iniqua non direxit in conspectu oculorum meorum.

Unreht sprechenter, geirrota fore mir.

Su uuar er mih kesah dar skieta er, dannan floh er.

8. *In matutino. i. in initio. interficiebam omnes peccatores terræ, ut disperderem de civitate Domini omnes operantes iniqitatem.*

In anegenne irsluog ih alle sundige dero erdo.

An demo anagenne temptationis (ursuochis) sluog ih alle temptantes dæmones (irsuochente tiefela) daz ih sie fertribe fone minero selo, diu truhtenes purg ist, unde sin anasidele, dæmones (tiefela) heizzent mit rehte peccatores terra, unde operarii iniquitatis, (sunderra dero erdo, unde uuurchiu unrehtis) uuanda sie getuont terrenos peccare & operare iniqua (die irdinin sundon, unde unreht uuurchin.) Sie uuerdent aber irslagen in iro operibus (uuuerchin) fone dien, die in sar ze anagentero tempatione (irsuochungo) uuiderstant, unde sie execrando (leidizindo) fertribent. In matutinis mag ouh dies judicii (suono dach) fernomen uuerdent, also iz chit: Nolite ante tempus judicare, quoad usque veniat Dominus, qui & illuminabit abscondita tenebrarum, & manifestabit consilia cordium. (nieht ne irteilent er zite pitent, unz Got selbemo chome der hedin tuot ioh intliuhtit tougeni dero finstri non ioh er iroffenot die rata dero herzon.) Nu ist nox (naht) un ne uueiz nieman den anderen. Danne skinet uuer iegelicher ist, so ist mane (morgen) so uuerdent fertriben de civitate omnes operantes iniquitatem (fone Gotes purg alle unreht uuurchente.) 1.Cor. 4, 5.

Psalmus CI.

Hebr. CII.

Oratio Pauperis.

1. *Cum anxius fuerit, & coram Domino effuderit precem suam.*

Daz ist armis kebet, so er in angesten ist, unde er danne dar umbe Got flehot,

fone diu gefallet iz an sumelichen steten Christo, qui pro nobis pauper factus est (der umbe unsih uuard arm) unde sinero sponsa (briute) sancta Ecclesia (diu sament imo ist) in una carne & in una voce (in einemo lichamin, unde in einero stimmo) unde iegelichemo sinero fidelium (getriuuuon) der nothaft ist.

Domine exaudi orationem meam, & clamor meus ad te veniat.

Truhten *fater* gehore min gebet', unde min ruost chome ze dir.

So lutreiste uuerde min gebet, daz ih ze dir chome.

2. *Ne avertas faciem tuam a me.*

Fone mir ne uuendest du din anasiune.

Die pauperes (arm) sint, unde miniu membra (lide) sint fone dien ne uuende iz.

In quacunque die tribulor, inclina ad me aurem tuam.

So uuanne ih in not chome, so helde ze mir din ora.

Ih hobo not nidenan, du bist aber obenan. Derohalb is durft si, derohalb hilf mir.

In quacunque die invocavero te, velociter exaudi me.

In

In dirro *generatione (chunnezalo) in anderro, unde anderrn drittun, unde* an ſo uuelero ih dih anahare gehore mih ſpuotigo,

uuanda ih pitnides, daz du gerno gibeſt. Uuaz iſt daz? ane regnum cœlorum (himilriche) Duo alſo du gehiezziſt, do du chade: Adhuc te loquente dicam: Ecce adſum (er du ſol ſprecheſt, ſo chido ih, ſih no uuar ih pin.)

3. *Quia defecerunt ſicut fumus dies mei.*

Fene diu gehore mih skiero,

uuanda mine taga zegangen ſint, alſo rough.

Solche taga gefrehtota Adam. Diu egeſtas (armheit) diu paupertas (durftheit) liget mir ana.

Et oſſa mea ſicut in frixorio [cremium aruerunt] confrixa ſunt.

Unde miniu bein ſint keroſtet, ſamo ſo in phannun.

Siu ſuilizont fore dien forhton des euuigen fiures. Din uuort ſint pœnitentis. (des riuuuontin) Aber Chriſti mugen ſie ſin, daz er ſine fortes nſſa (ſtarche pein) heizze, ſo Apoſtoli ſint, uuanda an dien uuirt er gebrennet, nah dien uuorten: Quis ſcandalizatur & egn non uror? (uuer uuirt kerotigot ih ne brunne) dia frixuram (brinnun) machot caritas (minna.) 1.Cor. 11, 29.

4. *Percuſſum eſt [Percuſſus ſum] ſicut fœnum & aruit cor meum.*

Keslagen iſt min herza unde dannan dorreta iz alſo heuue *gelih uuorden. Ziu iſt daz?*

Quia oblitus ſum manducare panem meum.

Uuanda ih ne irhugeta ze ezzenne min brot.

Præceptum Dei (Gotes kebot) iſt panis animæ (dero ſelo brot) uuider demn az ih vetitum (daz ferbotena obiz) pediu iſt mir rehto irſcozzen.

5. *A voce gemitus mei adhæſerunt oſſa mea carni meæ.*

Fone dero ſtimmo mines ſuſtodes kehafteton miniu bein ze minemo fleiſche.

Ih habo daz irſuſtot umbe Got daz uuir firmi (feſtin) ze infirmis (unfeſten) unde uuir fortes (chreftigen) ze invalidis (unchreftigen) hafteien. Sie ne uuolton ſuſtou iro infirmitatem (unchraft) du ſuſtota ih fure ſie. Alſo iz chit: Debemus enim nos firmi infirmitatem infirmorum portare (uuir mahtigin ſulin dero unmahtigon ueeichi an uns tragin.) Rom. 15, 1.

6. *Similis factus ſum pellicano ſolitudinis.*

Fone ſuſtode unde fone charo bin ih *ſo mager*, ſamoſo pellicanus der in *Egypto fliuget in deſertis fluminis Nili* (in dero uuuoſti dero aho) *den Phiſiologi (naturo ſagin) ziehent, daz er nieht des ne ferdeuue, des er ferslindet, nieht mer danne hier in diſen ſeuuen diu ſcarba.*

Factus ſum ſicut niticorax in parietinis.

i. in domicilio.

Pin ih ouh uuorden alſo der nahtram in dien huskefellen,

dar imo geſuas iſt, uuanda menniſco dar ne iſt, fure niticoracem (nahtram) fernement ſumeliche bubonem vel noctuam vel onocrutalon, daz chit den huuen alde die hiuuuelun alde dien horotumbel.

7. *Vigilavi & factus ſum ſicut paſſer ſingularis [ſolitarius] in tecto.*

Ih teta uuacha, unde bin uuorden alſo der ſparo, der einluzzer in hus iſt,

uuanda andere fogela rument, ſparn iſt heime: mit diſen drin fogelen ſint pezeichenet drie liba dero heiligon. Mit pellicano heremita (einſidelin): mit nicticorace die in conſortio hominum (under anderen liuten) tougenn nahtes iro gebet, unde irn elemoſinas tuont, iro ſelon ze fuoro. Mit paſſere, die in Eccleſia, ih meinn in oraturio (in chilchun) gerno ſint unde anderen uzkanten dar ze leibo uuerdent. Na ſehen oub unieo iz Chriſto geſalle. Er iſt pellicanus in einote, uuanda er eino iſt natus de virgine (keborin fone magede.) Er iſt nicticorax, uuanda er paſſus (gemartirot) uuard in tenebris judeorum (in judon finſtri) tanquam in nocte (ſamo in dero naht) die uuaren parietina (uuant ſtoriden) uuaren ruinæ (fellina) quia ſtare non poterant in ædificio (uuanda ſie ni mahton an zimbere beſtan.) Die minnota er, hediu uuegeta er ſus in: Pater ignoſce illis, non enim ſciunt quid faciunt (fater fergib inen iz, uuanda ſie ne unizzen les uuaz ſie tnont) Paſſer vigilans uuas er (ſparo uuachentir) daz chit, reſurgens & poſt mortem vigilans & volans in Cœlum (irſtande unde nah tnde uuachinte, unde ze himele fliegente.) Dar iſt er ſingularis in tectn, interpellans pro nobis (einluzzir in hus, kenada fur unſih eiſconte.) Luc. 23, 34.

8. *Tota die exprobrabant mihi inimici mei, & qui laudabant me adverſum me jurabant.*

Allen dag iteuuizzoton mir mine fienda, unde die mih loboton, die ſuuoren unde einoton ſih uuider mir.

Laudando (lobendo) chaden ſie: Magiſter ſcimus quia verax es, & viam DEI in veritate doces & perſonam hominis non accipis (meiſter uuir nnizzen uuola, daz du uuare herrn biſt, unde Gotes uuek uuarhafto lereſt, unde niemannis ne horgeſt) Samint demo lobe uuaren ſie geeinot ſubplantationis (hindirſcranchis) ſus: Licet dare cenſum Cæſari? (muoz man demo cheiſere zins keltin.) Aber ziu taten ſie mir iteuuiz? Math. 22, 16.

9. *Quia cinerem tanquam panem manducabam & poculum [potum] meum cum fletu miſcebam.*

Uuanda ih aſcun az alſo brot, unde min trinchen mit uueinode miſceloda.

Uuien? Communicando pœnitentibus & ſuſcipiendo publicanos, & peccatores quaſi innocentes (kemeinſamonto dien riuuuonten unde innontn die ubilis irmartn, unde die ſundigin alſo die unſundigen. Daz leidizton ſie. Alde der pœnitens chit (riuuuunto) Ih az daz prot kedunchodez in diea aſcun mit tranen.

10. *A facie iræ & indignationis tuæ.*

Fone dero anaſihte dinero abolgi unde dinero zurnedo,

diu mir fone Adam geskehen iſt.

Quia elevans eliſiſti [alliſ.] me.

Uuanda du mih uf heuendo *per rationem & liberum arbitrium (mit redeaſti unde mit ſelbuualte) far irfaltoſt, unde ferchuiſtoſt judicio mortis (mit urteiledo des todis.) Pedu irfaltoſt du mih, uuanda ih minero hohi ubermuote uuas.*

11. *Dies mei ſicut umbra declinaverunt.*

Dara

Ad Psalmum CI.
Hebr. CII.

v. 4.
IRſcozzen, an leg. irgazzen?

Dara nah uuanchton mine taga alſo ſcato *uuenchet. Scato ne geſtat, noh mine taga ne tuont. Ube ih fone dir ne uuangti, ſo mahtin ſie unuuanchonte ſin.*

Et ego ſicut fœnum arui.

Unde *dar mite*, dorreta ih alſo heuue.

Demo zeganten heuue bin ih kelih. Uuieo aber du?

12. *Tu autem Domine in æternum permanens. [permanes.]*

Aber du herro uuereſt iemer.

Gehalt mih ſtater unſtaten.

Et memoriale tuum in generatione & generationem.

Unde uueret daz din geuualtlicha in allen geburten.

Iemer ſol ungehuhte ſin promiſſio adventus tui (der geheiz dinero chunfte.)

13. *Tu exſurgens miſereberis Syon.*

Du ſtaſt ieo noh uf, unde gnadeſt Syon.

Id eſt Eccleſiæ (daz chit Chriſtenheite.) Nah langero tualo chumeſt du, daz uuirt memoriale (keuuahtelich.)

Quia tempus miſerendi ejus, quia venit tempus.

Uuanda is zit iſt, uuanda zit chomen iſt, daz du iro genadeeſt.

14. *Quoniam beneplacitos habuerunt ſervi tui lapides ejus.*

Uuanda dine ſcalcha *Apoſtoli & Prophetæ* ze lieben habeton iro ſteina,

iro chuit, diu ſie mit iro prædicationibus irzugen unde gefeſtonoton.

Et pulveris [terræ] ejus miſerebuntur.

Joh iro ſtuppes habent ſie genada.

Selbero dero ſundigen die Chriſtum sluogen, becherent ſie ad fidem (ze gloubo) ze eriſt tria milia (driu duſent) dara nah quinque milia (funf tuſent) daz ouh ſie uuerdent ſolidati in lapides (kehertit ze ſteinin.)

15. *Et timebunt gentes nomen tuum Domine, & omnes Reges terræ gloriam tuam.*

Unde dara nah furhtent ioh alle diete dinen namen, unde alle chuninga dina guollichi,

unde breitet ſih diu Eccleſia uberal. Ziu iſt daz?

16. *Quoniam ædificabit [ædificavit] Dominus Syon.*

Uuanda ſelber truhten zimberot ſia.

Et videbitur in gloria ſua.

Unde *ſo ouh des zit uuirt*, ſo uuirdet der geſehen *in gloria* (mit kuollichi) *der er uuard keſehen in infirmitate (in uueichi.)*

17. *Reſpexit in orationem humilium & non ſprevit precem eorum.*

Ze dero diemuotigon beto ſah er, unde iro digi ne ferchos er.

Sid daz ſo ſi, ſo uueſen alle humiles (diemuote) in dirro ſtructura (zimbirrun) unde betoen alle.

18. *Scribantur hæc in generatione altera.*

Diſiu *uuort, diſe prophetiæ* uuerden geſcriben in anderro *generatione* (chunne zalo) *ſo novum teſtamentum (daz niuuua urchunde) chome, daz ſie dero geburte nuzzeren ſin, danne dero ererun, unde iz memoriale ſi a generatione in generationem (namilich fone chunne ze chunne.)*

Et populus qui creabitur laudabit Dominum.

Unde danne lobot Got der liut der *in baptiſmo nova creatura (in toufi niuuue* geſcepheda) uuirdet.

19. *Quia proſpexit de cœlo ſancto ſuo, Dominus de cœlo in terram proſpexit.*

Daz uuirt er, uuanda truhten hara nider ferſah, fone himele ferſah er in erda,

ex alto (fone hohi) cham er ad humiles (ze diemuoten) ziu?

20. *Ut audiret gemitus compeditorum.*

Daz er gehorti ſiuftod dero getruodon.

Timor & diſciplina Dei (Gotis forhta unde ſin gedauuanch) ſint dero drue die er geboret.

Et ſolveret filios interemptorum.

Unde *cham er ouh*, daz er inbunde dero irslagenon ſune,

die diabolica fraude (mit des tiefeles ſcranche) irslagen uuaren, dero ſune bin uuir. Unſih inbindet er, uuanda er uns kibet remiſſionem peccatorum (antlaz ſundon.)

21. *Ut adnuncietur in Syon nomen Domini & laus ejus in Jeruſalem.*

Daz fone Apoſtolis chunt ketan uuerde Gotes namo in dero Eccleſia.

22. *In conveniendo populos in unum & regna ut ſerviant Domino.*

Daz liute unde riche ze ſamene chomente Gote dienoen,

unde die ſin Catholica Eccleſia (allich ſamenunga.)

23. *Reſpondit ei in via virtutis ſuæ.*

Do antuuurta imo *Jeruſalem*, an demo uuege iro chreſte *diu Chriſtus iſt. Sinero vocationi (ladungo) inchad ſi, an guoten uuerchen, mit ſinero helfo. Aber prior (diu erra) Jeruſalem inchad imo in ubelen uuerchen, fone diu geborta ſi: Ecce relinquetur vobis domus veſtra deſerta (ſih no iuuuer hus uuirt zeleibe uuoſte.)* Matth. 23. pen.

Paucitatem dierum meorum nuncia mihi.

Chunde mir *chit Eccleſia* die unmanigi minero tago.

La mih kehoren, Ecce ego vobiſcum ſum omnibus diebus uſque ad conſummationem ſeculi (ſehent no, ih pin mit iuh alle taga unzint an ende dero uuerlte.) Doh dero friſte luzzel ſi under dero æternitate (euuicheite) mih freuuet doh daz ih er ne zegan, unde heretici (irrare) liugent die mir anderes uuieo gehiezzen. Matth. ult. ſi.

24. *Ne revoces me in dimidio dierum meorum.*

Ne uuende mih uuidere in den halben teil minero tago,

v. 23.

Hæretici qui mihi aliquid aliud promiſerunt: innuit Chiliaſtarum errorem, poſt conſummationem ſeculi promittentium Regnum Chriſti ſeculare.

ſo ſie

so sie uuanent, ne laz iro minnero uuerden, danne du gesprochen eigist.

In seculum seculi anni tui.

Jemer unde iemer ſint dinui iar.

Uuider dien dinen ist paucitas (unmanigi) dero minero.

25. 26. 27. *Initio tu Domine terram fundasti & opera manuum tuarum sunt cœli, ipsi peribunt, tu autem permanes.*

Fone eriſt ſtollotoſt du die erda unde himela ſint diniu hantuuergh.

Dob sie so sin, sie zegant, du stast ze stete, unde bist daz du bist.

Et omnes sicut vestimentum veterescent & sicut opertorium mutabis eos, & mutabuntur, tu autem idem ipse es, & anni tui non deficient.

Unde alle irfirnent sie also uuat unde du uuebsclost sie, unde den uuebsel dolent sie, aber du bist ieo der selbo, unde diniu iar ne zegant. In diluvio (in sintfluote) uuurden ferloren cœli proximi terris (die naistin himila dero erdo, an dien volatilia (niogila) sint. So sint oub superiores Cœli (obirin himila) die cœli cœlorum (himila himilo) beizzent, ube die fone fiure sulin ferlorin uuerden sament eneu, alde echert ene ane dise. Alde uuelih uuebsel iro uuerden sule, des ist unsemftiu disceptatio inter doctos (uuortberta under gelerten.) Alde daz hier fone cœlis (himilin) kescriben ist, daz mag fone sanctis & justis (heiligon unde rehten) fernomen uuerden, an dien Got ist intonans preceptis (tonvonde mit kebotin) coruscans miraculis (pleccbizinte mit uuundrin) umbrificans terram sapientia veritatis (die erda beregenonte mit uuistuome uuarbeite) fone dien iz chit: Cœli enarrant gloriam Dei (himela zelent dina guollichi.) Fone in uuirt uuola fernomen. Pſal. 18, 2.

Et omnes sicut vestimentum veterascent, & sicut opertorium mutabis eos & mutabuntur.

(Unde alle irfirnent ſie alſo uuat, unde du uuandiloſt ſie alſo tecchi, unde den uuehſil lidint ſie.)

Uuaz sint iro corpora (lichamin) ane vestimenta animæ & opertoria? (uuat unde decchi dero selo.) An dien uuerdent sie mutati (firuuehselot) also der Apostolus chit: Et mortui resurgent incorrupti & nos immutabimur. (unde tote irstant unirferuuarte, unde uuerden uuir fernuandilot.) Quomodo immutabimur? 1.Cor. 15, 52.
(Aber uuieo?) Seminatur corpus animale resurget corpus spiritale (daz uuirt kesait febegelich lichamo unde irstat keistlich lichamo.) Seminatur mortale, resurget immortale (uuirt kesait todelich lichamo, unde irstat untodiger.) Seminatur corruptibile, resurget incorruptibile (uuirt kesait iruuartlich lichamo, stat uf unirtuuartlicher) Job iro corpora (lichamen) sint cœli (himela) uuanda siu Got tragent nah dien uuorten Pauli: Glorificate & portate Deum in corpore vestro: (kuollichont Got unde tragent in an iuuuermo lichamin) Soliche himela irfirnent umbe daz, daz sie geniuuuot uuerden. 1.Cor. 15, 44.

28. *Filii servorum tuorum habitabunt.*

s. in annis tuis.

An dien euuigen iaren buent *Apostolorum filii* (poton chint.)

Et semen eorum in seculum dirigetur.

Unde iro geburt uuirt in euua gerihtet, dar allin ding ordinate farent (urdinhafto.) Disses psalmi principia (anagenne) sint verba gemituum (uuort chlagidis) postrema (diu iungistin sint consolationum (uuort trostis.)

Pſalmus CII.

Hebr. CIII.

v. 1. *Psalmus [ipsi David.]*

B*Enedic anima mea Domino.*

Sela miniu dancho Gote.

Et omnia quæ intra me sunt nomini sancto ejus.

Unde ſinemo heiligen namen danchoen alliu diu in mir ſint.

Ratio diu in iro ist, unde alle iro gedancha loboen in.

2. *Benedic anima mea Domino & noli oblivisci omnes retributiones ejus.*

Dancho imo, unde habe unergezzen alles ſines lones.

Du gefrehtotost mala, er gab dir bona, unde gibet noh. Also bara nah stat.

3. *Qui propitius fit omnibus iniquitatibus tuis, qui sanat omnes languores tuos.*

Der allen dinen unrehten genadet, der alle dine ſiecheite heilet.

4. *Qui redimit de interitu vitam tuam.*

Der dinen lib loſet fone ferlorniſſido.

Qui coronat te in miseratione & misericordia.

Der dih coronet in irbarmedo unde in armherzi.

Corona chit capitis ornatus, daz ist diu houbet zierda, also uuir an chuningen sehen.

5. *Qui satiabit in bonis desiderium tuum.*

Der dinen uuillen in guote follot,

daz chit, der dih kuotes kenietot.

Renovabitur ut aquilæ juventus tua.

Geniuuuot uuird din jugent, ſamo ſo aren.

Imo gesciehet fore alti, chit man, daz sin obero snabel den nideren so uberuuahset, daz er in usintuon ne mag sih zegeazzene. Dara nah knidet er in an demo steine, unz er in so ferniuzzet daz er aber ezzen mag, unde so geniuunnet er samo so fone erist iungliche chrefte. So gesebiehet oub demo der an Christo der petra (stein) ist, sina sunda ilet ferslizzen, uuanda er bringet in nuidere ad innocentiam (ze unscadelih) fone dero chumet er ad resurrectionem (ze urstende) dar uuirt er geiunget, dara zuo siehet disiu reda.

6. *Faciens misericordias Dominus & judicium omnibus injuriam patientibus.*

Truhten iſt der genada ſcheinet, unde allen rihtet, die unreht tolent;

die imo vindictam (kerich) sparent. Also er chit: Mihi vindictam, ego retribuam (spare mir den gerich ih irriche dih.) Rom. 12, 19.

7. *Notas fecit vias suas Moysi.*

Chunde teta er ſine uuega Moyſi,

daz man legem spiritualiter (die ea keistlicho) fernemen sol, unde daz er ex data lege (fone gegebenero eo) uuolta die liute bechennen sih selben, die sih ne iabin peccatores (sundig) uuesen, noh indigere gratiæ (noh kenadon bedursin) ube iz in prævaricatio legis (der ubergrif der eo) ne geougti. Daz obscurum consilium (tougen rate) geteta er chunt Moysi.

Filiis

Filiis Iſrabel voluntates ſuas.

Nieht ein Moyſi, nube allen uuaren Iſrabelitis (Got anaſehintin) in quibus dolus non eſt (an dien achuſt ne iſt) geteta er chunt ſinen uuillen. Daz er uuolta uueſen quinque libros (funf puoch) Moyſi, ſamoſo quinque porticus, in quibus ægri jacerent ut proderentur, non ut ibi ſanarentur (funf forzicha, in dien die ſiehen lagen, daz ſie dar ſcinin uals kenerit uuurdin.) In porticibus (in dien forzichin) ne uuurden ſie ſanati (generit) in aqua mota (in dero uuazzer uuegi) daz chit in tumultu Judaicu (in iudou geſturme) dannan Chriſti paſſio (martira) geſcab, uuard unus ſanatus. i. unitas. Chriſtiani populi (einer generit, daz chit, einer der Chriſtiano liut.)

8. *Miſericors & miſerator Dominus, longanimis & multum miſericors.*

Truhten iſt kenadig unde ſcheinate genadon, langmuotig unde filo genadig.

9. *Non in finem iraſcitur neque in æternum indignabitur.*

Er ne bilget ſih in ende, noh er ne zurnet in euua.

10. *Non ſecundum peccata noſtra fecit nobis neque ſecundum iniquitates noſtras retribuit nobis.*

Et ne habet uns nieht mitegeuaren nah unſeren ſundon, noh et ne lohnota uns nah unſeren untehten.

11. *Quoniam ſecundum altitudinem cœli à terra confirmavit miſericordiam ſuam ſuper timentes eum.*

Alſu dar ana ſchinet, uuanda nah deto hohi himeles ſone erdo, habet er geſeſtenot ſina gnada uber die, die in furhtent.

Des himeles hohi decchet die under imo ſint, unde er gibet lieht, regen, uuint, umbe die fructus terra (erd uuuochera) alſo unerdrozzeno ſpendot Got knada dien, die in ſineru forhtun ſint.

12. *Quantum diſtat ortus ab occidente, elongavit à nobis iniquitates noſtras.*

So ſerro daz oſten iſt ſone demo uueſtene, ſo ſerro habet er ſone uns ketan unſeriu unreht.

Occaſus (ſunne ſedil) fliehet den ortum (ufruns) ſu oub uns ſin gratia (genada) irrinnet, ſo uuallent unſera ſunda.

13. *Quomodo miſeretur pater filiis, ita miſertus eſt Dominus timentibus ſe.*

Alſo ſatet chinden, ſo genadet Got dien in fuhtenten,

ube er ſie fillet, die filla ſuln ſie minnon, uuanda ſie ſone iro fater genadon choment. Die er filiet, die ne tuot er erbeloſe.

14. *Quoniam ipſe cognovit figmentum noſtrum.*

Die faterliehun genada ſcheinet er uuanda er bechennet unſera geſcaft.

Er uueis daz ſie uzzer horeuue uuorden iſt.

Recordatus eſt, quoniam pulvis ſumus.

Er ne habet irgezzen daz uuir ſtuppe pin,

ſu ſmahe ſint uuorden durh ſunda, die edele mahtin uueſen.

15. *Homo ſicut fœnum dies ejus.*

Menniſco iſt alſo heuue, alſo heuue ſint ſine taga.

Tanquam flos agri ſic efflorebit.

Alſo der bluomo dar in felde, alſo ferbluot er,

alſo murgfare iſt er.

16. *Quoniam Spiritus pertranſibit in illo, & non ſubſiſtet, & non cognoſcet amplius locum ſuum.*

Uuanda ſin geiſt der in imo iſt ferferet, unde hiet ne beſtat er, noh furder hara ne iruuindet er.

Sol er binageuarner ſalig ſin, ſo tuot iz des kenada, der an ſih nam fœnum (heuue) ut ex eo faceret aurum (daz er dar uz kolt machoti.)

17. *Miſericordia autem Domini à ſeculo [ab æterno] & usque in æternum ſuper timentes eum.*

Aber Gotes kenada iſt an dien in furhtenten, ſone anagantero dirro uuerlte, unde dannan unz ze enero uuerlte.

Hier dar iz chit: a ſeculo (ſone anagantero uuerlte) uuandon genuoge ſo Caſſiodorus ſaget, Adam geuada geheizzen uueſen, uuanda andere uuurden in ſeculo (in uuerlte) er uuard a ſeculo (ſone anagantiro uuerlte.)

18. *Et juſtitia illius in filios filiorum, his qui ſervant teſtamentum ejus, & memores ſunt mandatorum ejus, ut faciant ea.*

Unde ſin reht iſt, *daz chit ſchinet* an unſerro ſuno ſunen, *daz ſint opera & mercedes operum (uuerch unde lou dero uuercho) unde ſchinet* an dien, die ſin *teſtamentum* (ſcrift gebot) haltent unde ſinero keboto ze diu gehuhtig ſint, daz ſie ſiu leiſten.

Sin teſtamentum (ſcrift kebot) daz ſint ſiniu mandata (ſlihte) diu beſtant alliu in caritate (minno) dero ſol man gehugen.

19. *Dominus in cœlo paravit ſedem ſuam & regnum ejus omnium dominabitur.*

Truhten gareta in himele ſinen ſtuol,

ad dexteram patris (ze zeſuun ſinis fater) unde ſin riche uualtet iro allero.

20. *Benedicite Dominum omnes Angeli ejus potentes virtute, qui facitis verbum ejus ad audiendum vocem ſermonum ejus.*

Lobont Got alle ſine Angeli mahtige in chrefte, ir ſin uuort tuont ze gehorenne *daz chit ze irfollene* die ſtimma ſinero uuorto.

21. *Benedicite Domino omnes virtutes ejus miniſtri ejus, qui facitis voluntatem ejus.*

Lob tuont truhtene alle ſine *virtutes* (zeichin uuurchin) ſine ambahtara, ir ſinen uuillen follont.

22. *Benedicite Domino omnia opera ejus.*

Lobont in alliu ſiniu uuerch.

In omni loco dominationis ejus, benedic anima mea Domino.

In allen dien ſteten dar ſin geuualt ſi, dar lobo Gote min ſela.

Uberal iſt ſin geuualt, uberal lobo in, non ſolum intra ſepta Eccleſiæ, ſed & extra ſepta ejus (nieht ein in chilchun, ſunder iob uzzan chilchun.)

Pſalmus

Psalmus CIII.

Hebr. CIV.

Ipsi David.

1. *BEnedic anima mea Dominum.*

Selaminiu lobo truhtenen *dero sconon dingo, diu diser psalmus ouget.*

Domine Deus meus magnificatus es vehementer.

Truhten Got miner, du bist harto gemichelichot.

Do habest dih keouget michelin dien, die dina micheli fore ne uuisson.

Confessionem & decorem induisti.

Du legetost dih ana geiiht unde zierda,

uuandu diu Ecclesia diu zuei analegeta. Si uuas ze erist fusca (suarz) er si begondi peccatu sua confiteri (iru sundun bigiehin) aber confitendo (pigiht tuondo) uuard si dealbata (keuuizzit.) Iro analegi ist diu analegi.

2. *Amictus lumine sicut vestimento.*

Beheleter mit liehte samo so mit uuate.

Iro uuat ist diu uuat, daz ist lumen fidei (daz lieht dero geloubo.)

Extendens cœlum sicut pellem.

Den himel dennende also hut kedenet uuirt.

Nah tode dero animalium (fiebo) uuerdent iro hiute gedenet, scripturu (die scrifte) prophetarum uuurdeu oub nah iro libe ferdenet unde ferrecchet ad omnes gentes (ze allen dietin) sie uuareu uafernomen unz sie selben in veteri testamento (an dero altun eo) uuareu. So novum (niuuua eu) cham, unde sie ne uuaren. Do zo man fure iro scripta (scrifte) do bechonda man sie bechennen, onde diu sint cœlum (himel) uuanda Got an in funden uuirt.

3. *Qui tegis aquis superiora ejus.*

Du mit uuazzeren decchest siniu oberoren.

Uuazzer sint obe himele, also diu dar sint, so sezzest du obe allen praceptis legis pracepta caritatis (eo gebotin diu gebot minuo.) Uuanda oub si ist diffusa in cordibus nostris (kegozzin ist in unseren herzon) pediu habet siu uuazzeres namen.

Qui ponis nubem ascensum tuum.

Du daz uuolchan sezzest dir ze stegun *unde ze anphange. Also iz chit: Et nubes suscepit eum ab oculis eorum (unde daz uuolchan inphieng in ub iro ougon.) Aber mystice (bezeichinlicho.) Nubes (uuolchiu) sint pradicatores (prediare) per pradicatores (mit prediurin) pringest du infirmos ad intellectum scripturarum (die uueichen ze dero fernumeste dero scrifto.)*

Qui ambulas super pennas ventorum.

Du der fure ilest die snelli dero uuindo,

uuanda du seudest diu verbum (uuort) spuotigor danne uuintfare, so uuieo nieht snelleren ne si. Alde. Venti (uuinda) sint sancta anima (heilige sela) unde iro peuna (feitachu) amor Dei & proximi (sint Gotis unde friundis minna) deu amorem (die minna) uberstephest du, noanda diner merovo ist ze in danne iro ze dir. So sie hohost kestiegent dinen amorem (minnu) ze gechiesenne, so sehent sie in ieo oberoren, sone diu so Paulus chad: Ut possitis comprehendere, qua sit latitudo, altitudo, Eph. 3, 18. 19. *longitudo, profundum (daz ir mugint irratin, uuaz dir si presti, hohi, longi chrucis, unde tiesi) So chud er oub. Scire etiam supereminentem scientiam caritatis Christi (under dar mite mugint uuizzin die hoho reccbenten obescrift Christis minnon.) Uuanda also man uuizzen sol, daz latitudo (diu breiti) ist omne opus bonum (al guot uuerch.) Altitudo sursum cor (unde hohi herza hina uf.) Longitudo perseverantia boni operis (unde lengi folleisteda kuotis uuerchis.) Profundum Sacramentum Baptismi & Eucharistia (unde diu tiuffi heilistuom toufi unde uuizzodis) an dien begraben ist, uuaz iz meine, uuanda man iz ne siehet, so ist fore allen dingen daz zebedencheune, uuieo ferro unsih praht habet diu Gotes minna, unde uuieo hoho si reichet.*

4. *Qui facis Angelos tuos Spiritus.*

Du dine geista machost poten,

so du sie uz sendest ad Tobiam, ad Zachariam, ad Mariam. Aber mystice (bezeichinlicho) du in dineru Ecclesia spiritales viros (gesamennugu tuost keistliche man) tuost uuesen nuncios verbi tui (potin dinis arundis) unde sie ad carnales (ze fleiscinen) sendest, quasi de cœlo ad terram (samo aba himele ze erdo.)

Et ministros tuos ignem urentem.

(Unde dine ambahtara getuost uuesen prennentez fiur,

uuanda spiritu ferventes (die erinsthaftiu iro sinnis) sint iro auditores incendentes (uberlosarra prenninte.)

5. *Qui fundasti terram super stabilitatem suam.*

Du die erda gefestenotost an iro statigi.

Diuu Ecclesiam habest du gestatet an Christo, er ist iro stabilitas (statigi.)

Non inclinabitur in seculum seculi.

Furder ne uuanchot si.

Uuile ieman secundum literam (nah pariro scrifte) uuizzen stabilitatem terra (statigi dero erdo) daz ist unsemfte. Uuanda iz oub chit: Cœlum & terra transibunt (himil unde erda Matth. 24, 35. *fergant) pediu ne geuuallet iro: non inclinabitur (si ne uuanchot.)*

6. *Abissus sicut pallium [vestimentum] amictus ejus.*

Uuazzer micheli ist iro heli samoso lachen.

Daz uuazzer umbesahet die erda. So tuot oub sanctam Ecclesiam multitudo paganorum (manigi dero heidenon.)

Super montes stabunt aqua.

Unde uuazzer obestant die berga,

also iz fuor in diluvio. Ioh selben die hurlichosten. Selben die Apostolos pesuarot immensitas superstitionis & persecutionis (heidinisci unde ahtungo.)

7. *Ab increpatione tua fugient.*

Dara nah uuirt daz, die selben abyssi (uuazzer michelina) fliehent fone dinero irrafsungo.

Et a voce tonitrui tui formidabunt.

Unde sie in furhtent fone dero stimmo dines tonneris,

dinero drouuun, also diu ist: Nisi pœnitentiam egeritis, omnes simul peribitis (ir ne riuuuetent, samint uuerdent ir ferlorin.) Luc. 13, 3.

8. *Ascendunt montes & descendunt campi in locum quem fundasti eis.*

Unde so burrent sih *predicatores (prediare)* unde lazent sih nider *populi (liute)* unz an die stat *dinero Ecclesia*, die du in feste tate, *quia non inclinabitur in seculum seculi (uuanda sie ne geuuanchot niemer.)*

9. *Terminum posuisti eis, quem non transgredientur neque revertentur operire terram.*

Marcha

Marcha faztoſt du *in fide catholica (in allicha gelouba)* die ſie ne uberſtephent, noh furder ne iruuindent ze decchenne die erda,

daz chit iro ſunda ze niuuuonne, unde aber ungeloubig ze uuerdenne.

10. *Qui emittis fontes in convallibus.*

Du die brunnen uzlazziſt in getubelen,

Da dien diemuoten gibeſt ſcientiam doctrina (chunſt kelirnis.)

Inter medium montium pertranſibunt aquæ.

In mitti dero bergo rinnent hina diu uuazzer.

Dero Apoſtolorum lera iſt kemeine. Daz medium iſt (ſo uuaz in mittimu iſt) daz iſt commune (daz iſt kemeine.)

11. *Potabunt omnes beſtiæ ſilvæ.*

Fone diu trinchent ſia alle *gentes (diete.)*

Expectabunt onagri in ſiti ſua.

Judei bitent in iro durſte, *uns Helias chome unde Enoch.*

12. *Super ea volucres cœli habitabunt : de medio petrarum dabunt vocem.*

Obe dien ſizzent *ſpiritales (die geiſtlichen) ſancta Epiſcoporum anima (piſcofo ſela) inphlegent iro: uzzer ſteinen ſprechent ſie, daz ſie habent fone prophetis & Apoſtolis uals fone Platone, daz lerent ſie.*

13. *Rigans montes de ſuperioribus ſuis.*

Aber du biſt nezzente *Apoſtolos* fone himele.

Alſo ene iz habent fone Apoſtolis, ſo habent iz aber Apoſtoli fone dir uuanda du ſie fulleſt Spiritu Sancto.

De fructu operum tuorum ſatiabitur terra.

Fone dinero uuercho diehſemen uuirt ſat diu erda.

Daz iſt diu erda diu ſih ſatot dero lero, die du regenoſt fone himele.

14. *Producens fœnum jumentis.*

Heuue berentiu dien rinderen.

Alſo iz chit : Non obdurabis os bovi trituranti (niebt ne ſerbint den munt demo indraſccantiu rinde.) Deut. 25, 4.

Et herbam ſervituti hominum.

Unde chrut dero menniſcon dieneſte.

Phruonda gebende dien, die miniſtri (dieneſt man) ſint verbi Dei (kotes uuorto) die er nu hiez jumenta (Juge rinder.)

Ut educas panem de terra.

Daz du *Got fater ſo Chriſtum geougeſt* fone erdo, *de vaſis fictilibus (fone tauuen fazzin) in dien Apoſtoli habeton theſaurum doctrina (triſo dero lero.)*

15. *Et vinum letificet cor hominis.*

Unde uuin gefreuuet danne menniſcen herza.

Ebrietas ſpiritalis (keiſtlic trunchent) kibet imo amorem cœleſtium (keluſt himilo.) Alde : ſiu ſeti coporis & ſanguinis (uuizzodis) Domini getuot in fro.

Ut exhilaret faciem in oleo. i. in nitore.

Daz *imo diu ſeti* ſin anaſiune gehugelichoe in glizemen.

Daz an imo offeno skine etelih gratia Dei (Gotis kenada) einuueder curationum (ſubtneri) alde linguarum (manigero ſprachon) alde prophetia (uuizzigonnis) alde etelichen cariſmatis (kelazzis.) Uuanda iz chit : Unicuique datur manifeſtatio Spiritus ad utilitatem (einimo iegelichen uuirt kelazzen dis keiſtis offenunga ze nuzzedo.)

Et panis cor hominis confirmet.

Unde brot, *daz chit dero ſelo laba*, ſin herza ſterche.

16. *Saturabuntur ligna campi.*

Dero gratia (gebo) idem panis, vini & olei (folch liuto) daz ſint mezige.

Et cedri Libani.

So uuerdent oub potentes (die geuualtigin) die uuider anderen ſint, alſo die cedri die ufen Lybano uuabſent uuider anderen boumen ſint. Sint die iz alle? Nein.

Quas plantavit.

Is ſint echert die er flanzota.

Alſo der Salvator chit (haltare) Omnis plantatio, quam non plantavit pater meus, eradicabitur (ſo uuaz min fater ne flanzot, daz uuirt uziruurzillot.)

17. *Illic paſſeres nidificabunt.*

Under dien niſtent ſmaliu gefugele.

Sie ſtiftent monaſteria an iro eigenen, daz dar inne ſi ſanctorum fratrum communio (kemeine lib.)

Fulicæ [Herodii] domus dux eſt eorum.

Fulica iſt marina auis (mere fogil) alde ſtagnenſis (ſe fogil) unde niſtet in petra (in ſteine) ieo ferro fone ſtade. Dar ana uuerdent fluctus colliſi (uuella uuidir slagin) alſo oub an Chriſto, der petra (ſtein) iſt, judei fracti (uuidirslagen) uuurden. Der iſt iro herezogo, ſie ſint ſine milites (tegena.) Irhelgent ſih cedri, unde tuont ſi in moleſtias (uuidermuote) alde ſcandala (leid) unde ſtoubet ſie daz dannan, daz iſt naufragium cedrorum (cruntſouſi hoh poumo) nals dero paſſerum (ſmal fogelo) uuanda domus fulica (hus mere fogil) iſt iro dux (leito.) Anderiu editio (antfriſta) chit :

Herodii domus dux eſt eorum.

Herodius (herfogiliu) iſt major omnium volatilium (mera allen fogilin) der uberuuindet den aren, unde izet in, unde bezeichenet potentes fortiſſimos (machtigoſtin herren) die oub uuilon duont renunciationem ſaculi (auuerf uuerilte) unde huſont in himele. Daz pilde lucchet oub dara andere die uueicheren ſint, uuanda in iro zimberon lichet.

18. *Montes excelſi cervis.*

Hohe berga *ſin ſtat* dien hirzen.

Spiritales keiſtliche ſin heheftet in ſublimioribus præceptis (an tieferen leron.) Uuieo aber humiles (tiemuote) unde pœnitentes? (riuuuige) Uuaz ſol iro troſt ſin?

Petra refugium erinaciis.

Chriſtus iſt petra (ſtein) *er* ſi fluht *erinaciis* (murmunton) *idem peccatoribus (ih meino ſundigen) Erinatius (murmenti) iſt animal magnitudine ericii (ein tier alſo michel ſo der igil) daz chit des igelis, ſimilitudine urſi & muris (in gelicheniſſe perin unde muſe) daz heizzen uuir murem montis (mus pergis) uuanda iz in foraminibus alpium (in dien lochen dero alpon) ſina feſti habet.*

19. *Fecit lunam in tempore [tempora.]*

Er teta *Eccleſiam in tempore hujus mortalitatis (ſina brut* in zite *dirro todigi) in dero ſi ſuinet unde uuabſet als luna, ſie uberuuindet aber die unſtatigi, ſo tempus (zit) zegat.*

Sol cognovit occaſum ſuum.

Chriſtus ſol juſtitia (ſunna *rehtis*) irchanda ſinen tod.

Uuaz

Uuaz ist daz? Er uuolta in er liebeta imo, er leid in gerno.

20. *Posuisti tenebras.*

Sament demo tode saztost du *Gote* finstri, *daz teta er sinen discipulis (iungeron) uuanda sie do iro spem ferluren, die sie an imo habeton.*

Et facta est nox.

Unde diu naht uuard do,

sone dero Christus ze Petro chad: Hac nocte expetivit te Satanus, ut cribraret te sicut triticum (hinaht kereta din der uuiderunarto, daz er dih riteroti also uueizze.) Ne skein daz, do er sin ze drin malen ferlougenda? Luc. 22, 31.

In ipsa pertransibunt omnes bestiæ silvæ.

In dero naht farent uz in iro uueida alliu uualdtier,

allin dæmonia (tiufel slahta) daz sin Petro unde anderen fidelibus (Christanen) fareen.

21. *Catuli leonum rugientes ut rapiant.*

Uuelfer leuuon ziehent sih uz mit ruode. *Ziu? Ane* daz siu ieht irzucchen.

Et querant a Deo escam sibi.

Unde siu fooe Got geuuunnen fuora *ane des kelaz in nieht uuerden ne mag.*

22. *Ortus est sol & congregati sunt & in cubilibus suis collocabuntur.*

Dara nah irran diu sunna, *irstuont Christus, do samenoton sih diu selben uualdtier, unde zugen sih in iro lucher in corda infidelium (in unchristanon herzin.) Uuando do Christus irstuont, do uuurden sie flubtig, unde do rumdon sie fidelibus (Christanen.)*

23. *Exibit homo ad opus suum, & ad operationem suam usque ad vesperam.*

Dannan anauuert sone demo morgene gat mannolih ze sinemo uuerche *des in Ecclesia (christanheite) durft ist,* unz ze abende,

daz ist finis seculi (ende uuerlte) dar gat uuerches ende.

24. *Quam magnificata sunt opera tua Domine.*

Herro *fater* uuieo michelita diniu uuerch sint. *anderiu ne sint in gelih.*

Omnia in sapientia fecisti.

An Christo scuofe du alliu ding.

Impleta est terra possessione tua.

Diu erda ist fol dinis pisezzis.

Si ist fol Christianorum die sint din possessio (bisez.)

25. *Hoc mare magnum & spaciosum manibus.*

Diz mere ist michel, unde uuithende.

Illic reptilia quorum non est numerus.

Also dar ana skinet, dar sint inne chriechentiu dero nehein zala ne ist.

Animalia pusilla cum magnis.

Dar sint inne luzzeliu tier unde micheliu.

26. *Illic naves pertransibunt.*

Under dien mitten fareot ieo doh skef.

Uuaz ist diu reda? Ane daz in dirro uuitun uuerlte manige freisige sint, altioris loci (herorin) unde inferioris (iob hindererin) iob pagani (heidene) iob mali (ubele) Christiani, sone dien scandula (uuidermuote) unde persecutiones (abtunga) irrinnent, unde doh Ecclesiis Dei (Gotis holdon) gelazzen uuirt, daz sie under in mitten genesent, unde ad portum salutis (ze stade genişte) folle choment, uuanda Christus iro gubernator (stiuro) ist.

Draco iste quem formasti ad illudendum ei.

Dar ist inne diser zaligo *draco* (traccho) *serpens antiquus (der alto uuurim)* den du ze huohe habest kemachot.

Uuemo ze huohe? Animabus sanctis & Angelis sanctis. (heiligen selon iob kuoten Engelliu) Uuieo animabus sanctis? (heiligen selon) Uuanda sie trettont sin houbet, daz chit, anagenne sinero temptationum (ursuocho) ferchiesent. Uuieo Angelis sanctis? (kuoten engelen) Ane mit demo iteuuizze daz er unde durftes sone gloria (kuollichi) chomen ist ad miseriam. (ze amere) Unde sone Angelo Diabolus (engele niderfal) uuerden ist, sone diu ist seculum (uuerlt) zalig, uuanda der dar inne ist.

27. *Omnia a te expectant, ut des illis escam in tempore opportuno.*

Alliu bitent siu din, daz du sin azest, so is zit si.

Job reptilia (chriechentiu) iob animalia (tier) pusilla & magna (luzzeliu iob micheliu) iob selber der draco (traccho) iob possessio tua, quia replesti terram (din bisez uuanda du die erda irfultost) Uuaz ist esca draconis? (fuora des tracchen) Terra (erda) amator terræ (minnare erdo) ist sin esca (fuora) sone diu chit iz: Quæ sursum sunt sapite non quæ super terram. (denchint hina uf nals hara nider) Der sursum (uf) denchet, der ist aurum (kolt) denne gibet imo Got ze ezzenne fure erda.

28. *Dante te illis colligent.*

So du in gibest, so nement sie.

Iro potestas (maht) ne gibet in escam (fuora nube din.)

Aperiente te manum tuam omnia implebuntur bonitate.

So du *Christum der* din *manus* (hant) *ist*, keoffenost, so uuirdet *din possessio (bisez)* irfullet alles kuotes.

29. *Avertente autem te faciem turbabuntur.*

Aber dir sone in schenremo, uuerdent sie getruobet *in iro temptationibus (ursuochin) die sie danne lident. Ziu? Daz sie gelirnen, daz du in fore uuare, do sie ungetruobet uuaren.*

Auferes spiritum eorum & deficient & in pulverem suum revertentur.

Ze dero uuis nimest du in iro *Spiritum* (atim) *daz ist iro superbia (hohmuot) unde geloubent sie sih iro, unde iruuindent ze demo gedanche* daz sie *pulvis* (stuppe) sint.

30. *Emitte [Emittes] spiritum tuum & creabuntur & renovabis faciem terræ.*

Sende uz dinen geist,

unde uuiso iro, sid sie sih des iro geuzot eigin.

Unde dannan uuerdent sie gescafen,

uuerdent nova creatura (niuuuiu gascaft) daz sie uuizzen uuer sie sint, unde so gemuzzost du menniskcn bilde.

31. *Sit gloria Domini in seculum.*

Truhtenes kuollichi sie iemer *nals menn isken.*

Lætabitur Dominus in operibus suis.

Truhten freuuet sih an sinen uuerchen,

nals an des menn isken, uuanda diu ubel sint.

32. *Qui reſpicit terram & facit eam tremere.*

Der den mennisken geſiehet unde in tuot piben.

Den er ſu geſiebet, an demo rauuet er. Alſo er ſelbo chad: Super quem requieſcit ſpiritos meus? Super bomilem & quietum & trementem verba mea (uber uuen rauuet min geiſt, uber diemuuten unde rauuogernin, unde minin uuort furcbteuten)

Qui tangit montes & fumigabunt [*fumigant.*]

Der die *ubermuoten menniskeo* triffet *unde geſtrunget ad pœnitentiam (ze riuuuo)* unde ſo getroffeno riechent ſie,

uuanda ſie danne uunoſent iro ſunda.

33. *Cantabo Domino in vita mea, pſallam Deo meo quam diu ſum.*

Truhtene ſingo ih, unz ih lebo,

uuanda ib bier ſpem (diogi) babo,

ih ſingo imo ouh ſo lango ih pin *in æternitate (in iemerbeite) dar ander ouercb ne iſt ane Dei laudatio (Gotes lob.)*

34. *Jocundum ſit ei eloquium meum ego vero delectabor in Domino.*

Uuunneſam ſi imo min gechoſe min luſſami iſt an imo.

Mib ketuon ib imo ebunt ſcienti (uuizzintimo) ſuavis ſit ei cunfeſſio mea, ſuavis eſt mibi gratia ipſius (ſuozze ſi imo min bigibt, ſuozze iſt mir ſiu genada.) Daz iſt mutua jocundatiu (bertontiu uuunna.)

35. *Deficiunt* [*deficiant*] *peccatores a terra.*

Sundige geslicfen aba *terrena cupiditate (erdluſte.)*

Et iniqui ita ut non ſint.

Unde unrehte zegangen, ſo daz ſie ne ſin,

unrebte ne ſin, ſo ſendet er uz ſpiritum ze iro recreatione (uuiderſcaffungu.)

Benedic anima mea Dominum. [*Domino*]

Lobo truhtenen min ſela.

Daz uuas initium pſalmi (anafane diſſis ſalmin) daz ſi uz laz. Alleluja iſt Hebreum latine ebit iz laudate Dominum (lobont Got.)

Pſalmus CIV.

Hebr. CV.

ALLELUIA.

1. *Confitemini Domino.*

Daz iſt daz ſelba lobont Got *ebit iz uuanda bier confeſſio triffet ad laudem (ze lobe.)*

Et invocate nomen ejus.

Unde ſo iſt zit,

ſo choment unde harent in ana.

Annunciate inter gentes opera ejus.

Chundent under dieten ſiniu uuerch,

daz iſt ad Apoſtolos keſprocben & ad Evangeliſtas.

2. *Cantate ei.*

Singent imo,

daz iſt in uuorden.

Et pſallite ei.

Unde ſeiten ruorent imo,

daz iſt in uuercben. An dien beidin lobont in.

Narrate omnia mirabilia ejus.

Zellent alliu ſiniu uuunder.

Dob ir ne mugent des uuillen ne breſte iu.

3. *Laudamini in nomine ſancto ejus.*

In ſinen namen uuerdent kelobot *ſiu virtos (cbraft) ketuot iub lobeuuirdige nals iuuuerio.*

Lætetur cor quærentium Dominum.

Fro ſi dero herza die Got ſuochent,

ſine amaro zelo (eiſirin anden) ſin ſie.

4. *Quærite Dominum & confirmamini.*

Suochont Got unde uuerdent keſterchet.

Nabent iob imo ſo, daz ir ze eriſt uuerdent illuminati (intliubte) ze geſebenne uuaz ze tuonne ſi, dara oab roborati (keſtarcbte) daz ir dar ana ne irligent.

Quærite faciem ejus ſemper.

Sina *præſentiam* (gagenuuerti) ſuochent ieo.

In babent iu fuuden fide (in geloubo) ſuocbent in ſpecie (anaſibte) ſo ir iu facie ad faciem (fone geſibte ze geſibte) geſebent, ſu ſuocbenter iu dob ſine ſine (ane ende.) ouanda ir in minuoot ſioe ſine (ane ende.)

5. *Mementote mirabilium ejus, quæ fecit.*

Irhugent ſinero uuundero diu er teta

in diviſione maris rubri (an demo ſpalte des roten meres) unde in converſione jordanis retrorſum (unde jordanis ouidir ebere.)

Prodigia ejus.

Irbugent ſinero niuskihto,

die er ougta in plagis Egypti (in dien anaslegin.) Uuanda niuskibte ſint, die er ne geſcaben.

Et judicia oris ejus.

Unde dero irteildon ſines mundes,

die er Moyſen lerta.

6. *Semen Abraham ſervi ejus, filii Jacob electi ejus.*

Ir Abrahamis slahta ſines ſcalches, in Jacobis ſune ſines iruueleten *irbugent iru, ze dien der Apoſtolus ebad: Si autem vus Chriſti ergo ſemen Abrahæ eſtis, ſecundum promiſſionem heredes. (ube aber ir Chriſtis pirint, ſo birint ir Abrahamis slabtu, eribin oab kebeizze)*

7. *Ipſe Dominus Deus noſter in univerſa terra judicia ejus.*

Er iſt truhten Got unſer in allero erdo ſint ſiniu gerihte,

in alleru uuerlte iſt ſin Eccleſia (cbriſtanbeite) dar ſint oub ſiniu geribte oude ſine urteilda.

8. *Memor fuit in ſæculum.*

boc eſt io æternum.

teſtamenti ſui.

Er irhugeta ſinero beneimedo in euua.

Niebt veteris teſtamenti (dero altun eu) daz mit novo (niuuuero) ouas abolendum (ſulta fertiligot uuerden) nube fidei (nube dero geloubo) diu iob ante (diu iob fore) legem Abrabæ uuard reputata ad juſtitiam (pizelit ze rebte.)

Verbi quod mandavit in mille generationes.

Des *verbi* (uuorti) *irbugeta er*, daz er hiez uueren in allen geburten.

Uuaz iz daz? Verbum fidei, ot juſtus ex fide vivat (uuort kelouba daz rebtman fone geluubu lebe.)

9. *Quod diſpoſuit ad Abraham.*

Daz er Abrahæ beneimda,

der

der ex ſide (ſone geloubo) uuard juſtificatus (rehthaft.)

Et juramenti ſui ad Iſaac.

Unde *irhugeta* er ſines eides, den er teta Iſaac, *umbe ſina generationem. (afterchunft)*

10. *Et ſtatuit illud ſ. verbum Jacob in præceptum & Iſrahel in teſtamentum æternum.*

Unde *daz verbum fidei (uuort keloubo)* ſazta er Jacob ze feſtemo gebote unde Iſraheli ze euuigero beneimedo.

An dien Patriarchis (hohſatirin) ſulu uuir Chriſtianos fernemen, ſie ſint Jacob, ſie ſint Iſrabel, unde ſemen Abrahæ (Abrahamis chunne)

11. *Dicens.*

Sus darumbe gebeizzendo.

Tibi dabo terram Chanaan.

Dir gibo ih *terram promiſſionis* (daz lant keheizzis) *dir populo fideli (geloubigemo liute)*

Funiculum hereditatis veſtræ.

Ze mazſeile iuuueres erbes.

Daz ir iz teilent mit ſeile. Umbe daz pehaltena teſtamentum fidei (urchunde geloubo) uuanda fides (glouba) mit dero gechorot uuirt, quam ſuavis eſt Dominus (uuieo ſuozze Got iſt) diu gibet regnum cœlorum (himelriche) daz iſt terra promiſſionis (lant keheizzis.)

12. 13. 14. *Cum eſſent numero brevi pauciſſimi & incolæ in ea & pertranſierunt de gente in gentem & de regno ad populum alterum, non reliquit hominem nocere eis.*

Do iro luzzel uuas, unde iro ioh unmanige uuaren, unde die *ſelben dara in terram (in lant) chanaan recchen uuaren, unde ſie uualloton ſone diete ze diete, ſone riche ze riche, ne liez er in doh niemannen daron.*

Et corripuit pro eis Reges.

Unde irraſta er chuninga umbe ſie.

Alſo er teta Abimeleg Regem Gerara, & Faraonem Regem Egypti. Uuieo chad er?

15. *Nolite tangere Chriſtos meos.*

Ne ruorent mine geuuiehten.

Uuer uuiehta ſie? Ane Spiritus Sanctus, uuar iſt danne daz judei chedent, daz der Chriſtus ne ſi, der regali unguento unctus (mit chunio ſalbe geſalbot) ne ſi, unde hediu Dominus Jeſus den namen haben ne ſolti?

Et in Prophetis meis nolite malignari.

Unde an minen uuizzegon ne skeinent arguuilligi.

16. *Et vocavit famem ſuper terram.*

Do ladeta er hunger in daz lant.

Er hiez uuerden ſibeniarigen hunger.

Et omne firmamentum panis contrivit.

id eſt conſumpſit.

Unde alla ſtarchunga brotis tilegota er,

uuanda brot manne ſtarchi tuot, pediu chit iz dar fore: Et panis cor hominis confirmat (unde brot feſtit mannis daz herza)

17. *Miſit ante eos virum.*

Comen ſanta er fore in.

Uuen?

Joſeph.

Fore ſinen bruoderen frumeta in Got. Uuieo ſanta er in?

In ſervum venundatus eſt.

Ze ſcalche uuard er ferchouſet,

Got uuolta in aber ze herren machon, doh ſie in ſure ſcalch habin.

18. *Humiliaverunt in compedibus pedes ejus.*

Sine fuoze ſluogen ſie in druhe.

Daz hiez tuon phutiſar, umbe dero chenun lugi.

Ferrum pertranſiit animam ejus.

Iſan durhkieng ſina ſela.

Not leid er michela. Solich iſt daz in Evangelio: Et tuam ipſius animam pertranſibit gladius (unde diu ſelbun ſela durhkat uuaffin.) Luc. 2. 35.

19. *Donec veniret verbum ejus.*

In dero note uuas er, unz ſin uuort cham *de interpretatione ſomniorum (ſone demo troum ſceide) an dero ſin uuarheit skein.*

Floquium Domini inflammavit eum.

Gotes kechoſe zunta in *Spiritus Dei ſprah imo uzz, uuanda er ſiur iſt, unde linguas prophetantium (zunga uuizzigon) zundet, pedin skein er in linguis igneis (in ſiurinen zungon) ſuper Apoſtolos.*

20. *Miſit Rex & ſolvit eum Princeps populorum & dimiſit eum.*

Pharao der in habeta geeiſcot virum interpretem ſomniorum (troum ſceidere) rex (chuninch) unde *princeps* (furſto) *ægyptiorum*, der ſanta *miniſtros ad carcerem* (dieniſtman ze charchare) unde loſta in.

21. *Et conſtituit eum Dominum domus ſuæ & principem omnis poſſeſſionis ſuæ.*

Unde ſazta in ze herren ſines huſes, unde ze aleuualten ſinero ſachon.

22. *Ut erudiret principes ejus, ſicut ſemet ipſum.*

Daz er ſine furſten lerti ſamoſo ſih ſelben.

Uuaz? Ane interpretationem ſomniorum (troum ſceith.)

Et ſeniores ejus prudentiam doceret.

Unde er ſine heroſten fruotheit lerti,

daz chit, providentiam futurorum (peuuarunga chunfto) Er uuolta er uuare geuualtes nah imo, meiſteronnes fore imo.

23. *Et intravit Iſrahel in ægyptum, & Jacob accola fuit in terra cham.*

Do fuor ſin fater dara, unde uuard dar lantſideling.

Die alten lantſidelinga die eigenes lantes ſint, die heizent indigenæ, die enderske ſint, daz chit, anderes uuannan chomene, die heizzent alienigenæ, advenæ, accolæ, incolæ.

24. *Et auxit populum ſuum vehementer, & firmavit eum ſuper inimicos ejus.*

Do merota Got ſinen liut, uuanda er manigfaltota in, unde ſtarchta in uber ſine fienda,

geteta in oberoren ſinen fienden, alſo in mari rubro (in demo roten mere) skein do diſe chamen uz, unde ene lagen inne.

25. *Converte [Convertit] cor eorum, ut odirent populum ejus & dolum facerent in ſervos ejus.*

Fore des pechereta er iro herzen dara zuo,

daz ſie hazzeton ſinen liut, unde ſine ſcalcha ilton beſuichen.

Uuie becberta er ſie dara zuo? Ane daz er gab daz ſine ſcalcha dieben begondon, ſo ferro daz in is ene ne ondon Gotes unſte irrabtoo iro uuunſte, unde baz unde abtunga.

26. *Miſit Moyſen ſervum ſuum, Aaron quem elegit ipſum.*

Durb daz ſanta er dara ſinen ſcalch Moyſen unde Aaron, den er dara zuo iruueleta.

27. *Poſuit in eis verba ſignorum ſuorum & prodigiorum in terra cham.*

In zuein beuah er diu uuort *unde diu arende* ſinero zeicheno unde ſinero uuundero, diu er tuon uuolta in Egypto *ſinemo liute ze gefridonne. Zeichen ſint, diu uns eteuuaz zeigont, præteritorum (irganginis) alde futurorum. (chunftigis) Prodigia ſint, diu uuir er oc geſaben, unde ſie ſone diu irebomenlib ſint.*

28. *Miſit tenebras & obſcuravit eos.*

Aber Egyptios uuarf er ana finſtri, unde betunchelta ſie.

So tuncheli berzen gab er io, daz ſie uuara ne tatin ſines inbotes.

Quia exacerbaverunt [Et non exacerbavit] ſermones ejus.

i. acerbe acceperunt. Alſo dar ana skein, daz ſie eiuero inphiengen ſiniu uuort,

unde ſin leideztoo.

29. *Convertit aquas eorum in ſanguinem & occidit piſces eorum.*

Iro aha beuuanta er in bluot, unde irſtarbta iro fiſca,

uuanda ſie leben ne mabton ana uuazzer.

30. *Edidit terra eorum ranas in penetralibus Regum ipſorum.*

Iro erda uuarf uz die froſca ioh in dero chuningo bettechameron.

31. *Dixit & venit cynomia, & ſciniſes in omnibus finibus eorum.*

Do gebot er ouh unde ehamen ſar die huntfliegun unde mucca ehamen in allero ende gelih.

32. *Poſuit pluvias eorum grandinem.*

Iro regena machota er ze hagele.

Ignem comburentem in terra ipſorum.

Prennentez plichfiur machota er in iro lande.

33. *Et percuſſit vineas ipſorum & ficulneas eorum & contrivit lignum finium eorum.*

Unde daz uuetter sluog uuinegarten unde fighpouma, unde ſermuleta boumelich dar in lande.

34. *Dixit & venit locuſta & bruchus, cujus non erat numerus.*

So gebot er aber, unde do cham matoſcregh, cham ſin ſuncheuer des ende ne uuas.

35. *Et comedit omne fœnum terræ eorum: & comedit omnem fructum terræ eorum.*

Unde fraz heuue unde allen erdenuuocher.

Uuer fraz? Ioh locuſta (boiſtalfel) ioh brucus (cheuir.)

36. *Et percuſſit omnem [omne] primogenitum in terra eorum: primitias omnis laboris eorum.*

Do sluogh er daz eriſtporna dar in lande: sluog die ſrumegiſte, *daz chit die fruoſtengiſte* allero iro arbeito,

Iro alteſten chint, unde diu ereſt uuordenen iungiu des febes mit arbeite gezogeniu lageo ſament tod.

37. *Et eduxit eos in [cum] argento & auro.*

Er leita ſie uz keladene mit colde unde mit ſilbere.

Daz hiez er ſih intliben, nals daz er unrebt kebiete, nube daz ſin gebot unrebt ouesen ne mag.

Et non erat in tribubus eorum infirmus.

Siecher ne uuas under in.

Got uuolta ſie ungeirret uuario ze iro ferte.

38. *Lætata eſt Egyptus in profectione eorum, quia incubuit timor eorum ſuper eos.*

Egyptus ſreuta ſih iro ſerte,

nah diu ſie faraonis tod keeiſcoton, uuanda in iro forbta ana lagb. Sie forbtoo daz ſie iruuundin, unde die reliquias tilegotin.

39. *Expandit nubem in protectionem eorum.*

So ſie faren begondon, ſo deneta er daz uuolchen uber ſie tages ſore dero hizzo.

Et ignem ut luceret eis per noctem.

Unde nahtes fiur, daz iz in liehti.

40. *Petierunt & venit coturnix.*

Sie baten fleiskes, do eham in *coturnix, daz iſt fleisk.*

Et pane cœli. i. manna, ſaturavit eos.

Unde mit himel brote geſutota er ſie.

Daz pezeiebenda Chriſtum, Chriſtum ſone bimele chomenen.

41. *Diſripuit [dirupit] petram & fluxerunt aquæ.*

Den ſtein ſpielt er, dannan uzrunnen uuazzer.

Abierunt in ſicco flumina.

Sie durhſuoren *iordanem* intruccheni.

42. *Quoniam memor fuit verbi ſancti ſui, quod habuit ad Abraham puerum ſuum.*

Daz teta er allez, uuanda er irhugeta ſines keheizzes den er Abrahæ teta ſinemo trute.

43. *Et eduxit populum ſuum in exultatione & electos ſuos in letitia.*

Unde leita er uz ſinen liut in ſprungezinne.

So iſt aber daz ſelba, unde ſine iruueleten in freuui.

44. *Et dedit illis regiones gentium & labores populorum poſſederunt.*

Do gab er in lantskefte dieto.

So iſt aber daz ſelba, anderro liuto arbeite beſazzen ſie.

45. *Ut cuſtodiant juſtificationes ejus & legem ejus requirant.*

Daz ſie rehtes huoten, unde ſine ea begangen,

uuanda mit diu ſummum bonum, (daz meiſta guot) geuuunnen uuirt, nals mit poſſeſſione Regionum (piſezze lantſcefto.)

Pſalmus

Pſalmus CV.

Hebr. CVI.

v. 1. Alleluja.

Iſt oub hier, uuanda alſo Gotes kenada skein in electis ſuis (an ſinen iruueliten) ſone dien der erero pſalmus ſageta, ſo ne gebraſt iro oub in amaricantibus (an dien oinertuonten) ſone dien nu geſungen ſol uuerden.

Confitemini Domino, quoniam bonus.

Iehent truhtene *inuuerro ſundon, unde ne ferchunnent in genadon*, uuanda er guot iſt.

Quoniam in ſæculum miſericordia ejus.

Uuanda in uuerlte iſt ſin genada,

in uuerlte iſt locus pœnitentiæ, nah dero uuerlte ende chumet judicium.

2. *Quis loquetur potentias Domini? auditas faciat [faciet] omnes laudes ejus.*

Uuer iſt *der ſo heilig daz er ſiu alliu tuoe, ſo er ſiu gehoret? Uueliu ſint diu lob? Ane opera (uuerch) mandatorum ejus, diu mit rehte heizzent laudes ejus (ſiniu lob) Uuanda er Got an in laudandus (ze lobonne) iſt, qui operatur ea in nobis (der diu an uns uuurchit.)*

3. *Beati qui cuſtodiunt judicium & faciunt juſtitiam in omni tempore.*

Salige die gerihtes huotent, unde reht tuont in allen ziten.

Daz ſint die anderen rihtent, unde ſelbe rehto lebent.

4. *Memento noſtri Domine in beneplacito populi tui.*

Irhuge unſer truhten an dero liebſami dines liutes.

Sament dien laz unſih uueſen, ze dien dir liebo ſi, quia non in omnibus beneplacitum tibi eſt (uuanda dir nieht mannolich ne liebet.)

Viſita nos in ſalutari tuo.

Uuiſo unſer an *Chriſto* dinemo haltare.

So er chome, unde novus populus (niuuuer liut) uuerde, ſo zele unſih veterem populum (alten liut) zuo novo (demo niuuuin.)

5. *Ad videndum in bonitate electorum tuorum.*

Ze ſehenne an dero guoti dinero iruueleton.

Daz uuir in eben guote uuordene, iro mendi ſament in ſehen.

Ad lætandum in lætitia gentis tuæ.

Unſih ze freuuenne in dero freuui dines dietes *des niuuuen daz du uns alten iro freuui gemeina tuoeſt.*

6. *[Deficit hic: ut lauderis cum hæreditate tua.] Peccavimus cum patribus noſtris.*

Uuir eigen geſundot ſament unſeren forderon,

uuanda uuir in iro lumbis uuaren. Alde iz chit: So ſie taten, ſo taten uuir.

Injuſte egimus, iniquitatem fecimus.

Unrehto fuoren uuir, daz unreht taten uuir,

ſo taten oub ſie.

7. *Patres noſtri in Egypto non intellexerunt mirabilia tua.*

Unſere fatera ne ſernamen diu uuunder, diu du tate in Egypto.

Si ne uuiſſon daz du mit in uuoltoſt leiten ad æternam vitam (ze euuigemo libe) Sie dahton, an temporalia (zitlichiu) nals an æterna (euuigiu.)

Non fuerunt memores multitudinis miſericordiæ tuæ

Sie ne gehugeton manigero genadon dinero, *do ſie dir after des miſſetruetou, unde ſie chaden: Nunquid poterit Dominus parare menſam in deſerto? Sine intellectu præſentium, ſine memoria præteritorum (ane feruumſt kagenuuerti, ane gehuht ferfarni) uuaren ſie.*

Et irritaverunt aſcendentes in mare [mare] rubrum.

Unde gramdon ſie *in*, do ſie fuoren in den roten mere,

uuanda ſie Egyptios ſo harto forhton, daz ſie in deſperationem (ferchunſt) chamen. Do iu ne gehugeton ſie, uuaz er genoto fore teta. Aber aſcendentes chit iz hier, uuanda diu lant ze dien ſie do fuoren, hoheren ſint danne Egyptiis.

8. *Et ſaluauit eos propter nomen ſuum, ut notam faceret potentiam ſuam.*

Er hielt ſie iedoh umbe ſinen namen, *nals umbe iro frehte*, daz er an in chunt ketate ſina maht.

9. *Et increpavit mare rubrum.*

Unde irraffta er den roten mere,

ſone diu inteta er ſih.

Et exſiccatum eſt.

Unde getrucchenet uuard er,

an dero ſtete, dar er ſih inteta. Uuieo uuas diu irraffunga getan? Ane daz ſines uuillen mare tougenò inphant nah diu daz allu ding Gote lebent, unde ſines uuillen folgent.

Et duxit eos in aquis multis [abyſſis] ſicut in deſerto.

Unde leita er ſie *alſo truccheno* under zeuuiſken dien heuigen uuazzeren, ſamo ſo in einote, *dar uuazzer ne iſt.*

10. *Et ſaluauit eos de manu odientium.*

Unde ſo genereta er ſie fore iro fiendo handen.

Et redemit eos de manu inimicorum.

Daz iſt daz ſelba. So uuard kebildot unſer touſt, uuanda rubrum mare, daz iſt ſanguis Chriſti (pluot.)

11. *Et operuit aqua tribulantes eos.*

Unde uuazzer bedahta iro ahtara.

Unus ex illis non remanſit.

Iro ne uuard einer ze leibo,

alle ſunda uuerdent fertiligot in baptiſmate (touffi) nehein uuirt ze leibo. Do geſcah daz dar fore ſtat: Lætata eſt Egyptus in profectione eorum.

12. *Et crediderunt verbis ejus, & cantaverunt laudes ejus.*

Unde do hitemon geloubton ſie ſinen uuorten, unde ſungen ſiniu lob.

Cantemus Domino, glorioſe enim magnificatus eſt. (Singen Gote, er iſt knollicho michel.

13. *Cito fecerunt: obliti ſunt operum ejus.*

Daz taten ſie unlango, ſie irgazzen ſar ſinero uuercho.

Alſo manige in Eccleſia irgezzent dero touſi.

Non ſuſtinuerunt conſilium ejus.

Sie ne bitten uuaz er uuolti.

Iro beatitudinem (ſaligcheit) uuolta er æternam (euuiga) diu mit patientia (kedultin) geuuunnen uuirt, ſie gaoten aber ad temporalem felicitatem (ze uuerilt ſaldon.)

14. *Et concupierunt concupiſcentiam in deſerto & temptaverunt Deum in inaquoſo.*

Unde bediu girezton ſie dar in einote, unde choreton Gotes in uuazzerloſi.

15. *Et dedit eis petitionem ipſorum, & miſit ſaturitatem in animas eorum.*

Do gab er in daz, des ſie baten, unde ſanta in ſeti,

fure ſie ſelben ſint animæ hier genemmet.

16. *Et irritaverunt Moyſen in caſtris: Aaron ſanctum Domini.*

Dara nah cramdon ſie Moyſen in dien herebergon, unde den Gotes heiligen Aaron.

Sie luzton die, fone dero ducatu (leito) ſie gehalten uuaren.

17. *Aperta eſt terra & deglutivit dathan; & operuit ſuper congregationem Abiron.*

Fone diu indeta ſih diu erda, unde ferslant dathan: unde beuuarf daz keſemine Abiron.

Die zuene uuaren deſ ſtrites houbet.

18. *Et exarſit ignis in ſynagoga eorum, flamma combuſſit peccatores.*

Fiur gieng iro manigi ana, loug pranda die ſundigen,

Die in zuein folgeton, ducentos quinquaginta (zuei hunt funfzch.)

19. *Et fecerunt vitulum in Oreb & adoraverunt ſculptile.*

Unde taten ſie oub uuirs, daz ſie vitulum (chalp) bildoton in Oreb, unde daz crabeuuergh petoton.

Oreb chit calvaria (perichkibilla) in dero calvaria betoton ſie idolum (abkot) in anderro sluogen ſie Chriſtum.

20. *Et mutaverunt gloriam ſuam in ſimilitudinem vituli comedentis fœnum.*

Unde iro guollichi diu ane Gote uuas, uuehſaloton ſie, an des fehes pilde, daz heuues lebet.

21. 22. 23. *Obliti ſunt Dominum, qui ſaluauit eos, qui fecit magnalia in Egypto, mirabilia in terra cham, terrbilia in mari rubro.*

Et dixit ut diſperderet eos, ſi non Moyſes electus ſtetiſſet in confractione in conſpectu ejus.

Unde do geſprach er, daz er ſie ferlure, ube Moyſes ſin iruueleto ne ſtuonde fore imo, an demo bruche *an dero plaga, (demo geriche)*

ut averteret iram ejus ne diſperderet eos.

Alſo faſto, daz er ſin zorn uuanti, unde ne hanchti, daz er ſie nah iro ſculden ferlure.

Ieronymus chit iz chede in confractione iræ ejus, daz uuir cheden an demo bruche ſines zornes. Alſo diu interceſſio iſt. Si dimittis peccatum illis, dimitte, ſin autem, dele me de libro tuo. (uuelleſt du in blazzin, daz tuo ne ſi daz, tiligo mih aba dinemo lib puoche.) Sichiure uueſenter daz in juſtitia Dei (Gotes reht) tilegon ne uuolti, ſtuont er, unde bot ſih ſelben fure die ſculdigen. So uuard ze leibo iro ferlorniſſida.

24. *Et pro nihilo habuerunt terram deſiderabilem.*

Unde luſtlih land *terra promiſſionis (keheiz lant) l. regnum cælorum (daz iſt himel riche)* ahtoton ſie fure nieht.

Non crediderunt verbo ejus.

Noh ſi ne getrueton ſinemo geheizze.

25. *Et murmuraverunt in tabernaculis ſuis.*

Unde bediu runezton ſie in iro herebergon,

uberlaga tuonde Gote unde Moyſi.

Non exaudierunt vocem Domini.

Unde Gotes ſtimma der *in ferbot murmurationem (daz runezon*, ne uuereton ſie.)

26. 27. *Et elevavit manum ſuam ſuper eos, ut proſterneret eos in deſerto, & ut deiceret ſemen eorum in nationibus: & diſpergeret eos in regionibus.*

Do houb er ſina hant uber ſie, daz er ſie dar in demo einote irualti, unde daz iro ze leibo uuurde under dietin geniderti, unde ſie zeuuurfe after lantſceften.

28. *Et initiati ſunt beelphegor.*

Inindes uuurden ſie Priapo geheiligot,

Alſo der Apoſtolus chit, daz ſie in reprobum ſenſum (in auuerf ſin) chomene, ſo ferro in uuuotin, daz offen Gotes reht an in geskine.

Et comederunt ſacrificia mortuorum.

Unde totero menniſcon opher azzen ſie,

alſo Priapus (i. veretratus) uuas. Samoſo Got ſie in dien uuorten ſpareti, daz ſie des dob uuirs tatin.

29. *Et irritaverunt eum in ad inventionibus ſuis.*

Unde in iro irdencheton cramdon ſie in.

Sie irdahton miſſeliche Gota.

Et multiplicata eſt in eis ruina.

Unde dannan uuard iro fal manigfalte,

lagen' al tot in demo einote.

30. *Et ſtetit Finees & placavit & ceſſavit quaſſatio.*

Unde finees ſtuont uuider demo unrehte, mit diu gehulta er Got, *dannan* geſtillota ze demo male diu muohi.

Hier iſt quaſſatio, daz da fore iſt confractio, daz chit iro perditio (ferlorniſſa.)

31. *Et reputatum eſt ei, in juſtitiam in generationem & generationem, uſque in ſempiternum.*

Unde daz uuard imo geahtot ze rehte in allen chunnezalon, ſo uuirt iz iemer.

32. *Et irritaverunt eum ad aquam contradictionis: & vexatus eſt Moyſes propter eos,*

33. *Qui [Quia] exacerbaverunt ſpiritum ejus.*

Do gramdon ſie in aber ze dero ſtete, diu uuazzer dero uuiderſpracho heizzet,

uuanda ſie dar uuider Gote ſprachen,

unde dar uuard Moyſes kemuohet umbe die die ſin muoteiuer gemachoton.

Et diſtinxit in labiis ſuis.

Unde

Unde er *bediu Gotes uuunder daz ſie do eiscoton*, in ſinen uuorten skied *fone dien ereren uuunderen. Er triuuueta dero ereron, diſſes ne triuuueta er. Bediu chad er zeuuinelondo, e er nirgam sluoge an den ſtein. Numquid de petra hac poſſumus producere aquam? (Jabe Gote, uuir bringen iu nu ſar uzzir diſimo ſteine uuazzir?) Fone demo zeuuinele uuard oub er ſculdig, unde die ſcuide ne liezzen in chomen in terram promiſſionis. (in geheizzis lant) Die aber dara chamen, uuaz taten die?*

34. *Non diſperdiderunt gentes, quas dixit Dominus illis.*

Ne fertiligoton die diete, die Got hiez tiligon.

Chananeos, Amorreos, Jebuſeos, unde andere.

35. *Et commixti ſunt inter gentes, & didicerunt opera eorum.*

36. *Et ſervierunt ſculptilibus eorum, & factum eſt illis in ſcandalum.*

Sie miſchton ſih ze in, *gebibton ze iro tobteron*, unde uuorhton nah in, unde dieneton iro idolis, daz irgieng in ze arge.

Scandalum iſt Grecum, unde bezeichenet offenſionem (ſpurnida) alde ſiniſtrum (uuidirmuot) alſo ſie diu commixtio (gemiſcida) leita in levam partem (ze uuinſtir halb.)

37. 38. *Et immolaverunt filios ſuos & filias ſuas dæmoniis & effuderunt [ſanguinem innocentem,] ſanguinem filiorum ſuorum & filiarum ſuarum, quas ſacrificaverunt ſculptilibus Chanaan.*

Unde dannan fertaten ſie ſih ſo ferro, daz ſie iro ſune unde iro tohtera dæmoniis opheroton (tiefelin) *daz uuas ſacrilegium (meindat)* unde ſie uz liezzen unſundig bluot,

dero ſelbon chindo, diu ſie idolis opheroton, daz uuaz ſamint iob homicidium (manslaht) iob parricidium (magslaht) Daz lirneton ſie be gentibus (dietin.)

39. *Et infecta eſt terra in ſanguinibus. Et contaminata eſt in operibus eorum, & fornicati ſunt in adventionibus ſuis.*

An *ſo unſundigen* bluoten uuard diu erda irslagen, unde beuuemmet uuard ſi an iro uuerchen, unde ſo huoroton ſie, *daz chit ſo geſuichen ſie Gote* in iro irdenchidon.

Uuaren ſie danne iro? Nein. Sie uuaren gentium (dieto) fone diu chaden andere interpretes (antfriſtin) in ſtudiis ſuis (in iro flizzin) alde in affectionibus (liebſaminon) alde in affectationibus (zuolichmachon) alde voluptatibus (luſtſaminon) alde obſervationibus (in iro ſelbero porgon fore dien dietin.)

40. *Et iratus eſt furore Dominus populo ſuo, & abhominatus eſt hæreditatem ſuam.*

Do balg ſih Got des alles, uuider ſinen liut, unde leidizta ſin erbe,

daz ſie uueſen ſolton.

41. *Et tradidit eos in manus gentium, & dominati ſunt eorum, qui oderunt eos.*

Unde bediu gab er ſie in anderro liute hende, unde iro fienda uuielren iro.

Daz uuaren Moabitæ, Ammanitæ, Philiſtei, Syri.

42. *Et tribulaverunt eos inimici eorum & humiliati ſunt ſub manibus eorum.*

Unde die iro fienda arbeitton ſie, unde under iro handen uuurden ſie genideret.

Ube ſie holdemo Gote ne uuolton loſen, ſie muoſon aber dienon unholden herren.

43. *Sæpe liberavit eos.*

So uuieo daz allez uuare, er loſta ſie ieo doh diecho,

alſo in libro judicum geſcriben iſt.

Ipſi autem exacerbaverunt eum in conſilio ſuo, & humiliati ſunt in iniquitatibus ſuis.

Sie *fiengen* aber *zuo, unde* braſton in in iro rate, unde dannan uuurden ſie ieo genideret in iro unrehre.

In ne irdroz rehtes, uuanda ſiene irdroz unrehtes.

44. *Et vidit cum tribularentur & audivit orationem eorum.*

Doh ſah er ſie in arbeiten, unde gehorta iro gebet *umbe iro note.*

45. *Et memor fuit teſtamenti ſui.*

Unde irhugera er ſinero *niuuuun* beneimedo, *die er Abrahæ gebiez.*

Et pœnituit eum ſecundum multitudinem miſericordiæ ſuæ.

Unde rou in ſin ando, *mit demo er ſih an in rah*, nah dero manigi ſinero genadon.

46. *Et dedit eos in miſericordias; in conſpectu omnium qui ceperant eos.*

Unde skeinda er in genada fore allen dien, fone dien ſie uuiclicho geuuunnen uuaren,

uuanda er uuolta, daz Chriſtus fone in chame.

47. *Salvos nos fac Domine Deus noſter & congrega nos de nationibus.*

Duo unſih kehaltene truhten Got unſer *iob veterem iob novum populum (alten liut iob niuuuun)* unde fameno unſih fone allen dieten *ze einemo Chriſtiano populo (liute.)*

Ut confiteamur nomini tuo ſancto & gloriemur in laude tua.

Daz uuir iehen muozzin dinemo heiligen namen unde an dinemo lobe geguollichoe uuerden *nals in unſermo.*

48. *Benedictus Dominus Iſrahel a ſeculo & uſque in ſeculum: & dicet omnis populus fiat, fiat.*

Kelobot ſi truhten Got Iſrahelis fone uuerlte ze uuerlte, unde des lobes antuuurdet aller der liut,

keſamenoter fone circumciſione & præputio (judon unde dietin) ſus, daz ſi, daz ſi.

Pſalmus

Pſalmus CVI.

Hebr. CVII.

v. 1. *Alleluja.*

UUAz populo Dei geſcabe uuilon delinquenti (ſundontimo) uuilon pœnitenti (riuuuontimo) unde judæi uuurden repulſi (feruuorfin) unde gentes vocatu (diete geladot) unde uuieo manigfalte ſin miſerutiones Dei (Gotes irbarmida.) Daz ſaget diſer pſalmus.

Confitemini Domino, quoniam bonus quoniam in ſæculum miſericordia ejus.

Iehent Gote uuanda er guot iſt.

Er ne chade iu uieht zuo, iehent ube er guot ne uuare, iehent imo, uuanda in uuerlte iſt ſin genada, *daru nah judicium (ſiuuberteilida) oub mag iz cheden*, ſin genada iſt iemer, *uuanda daz Græcum (chriechiſca) iſeonu [ἐις τὸν ἀιῶνα] bezeichenet peidiu, ioh in ſæculum ioh in æternum. Nu iſt miſericordia temporaliter ſuper homines ut vivant cum Angelis in æternum (kenada zitlicho uber menniſcen, daz ſie daru nah iemer leben mit engelin.)*

2. *Dicant. ſ. Allelujir, qui redemti ſunt à Domino, quos redemit de manu inimici, & de regionibus congregavit eos.*

Die ſingen *alleluja ſin lob*, die er loſta *mit ſinemo bluote de manu Diaboli* (fone des tieſeles keuualt) unde ſamenota fone allen gebiurdon.

Provincia (ſ. ſicut alemannia) iſt diu lantſcaft, regio (ſ. ſicut tiuregouue) iſt diu gebiurda, mange regiones mugen ſin in einero provinciu. Mit auro corruptibili alde mit argento ne loſtu er ſie, nube mit ſinemo precioſo ſanguine (tiuriu bluote.)

3. *A ſolis ortu & occaſu, ab aquilone & mari.*

Die er ſamenotu fone allen halbon dero uuerlte.

4. *Erraverunt in ſolitudine, in inaquoſo; viam civitatis habitaculi non invenerunt.*

Sie irroton, er *er ſie irloſti* in *dirro uuerlte* einnote, *ſie irroton* in uuazzerloſi, uueg dero burgſeldo, *dero himiliſcun burg, der uueg Chriſtus iſt*, ne ſunden ſie.

Plato gebiez in, Socrates gebiez in. Ariſtoteles kebiez in, daz ſie in uuegzeigotin, iro nehein ne zeigotu den rehten.

5. *Eſurientes & ſitientes: anima eorum in ipſis defecit.*

Sie irroton hungerge unde durſtige, iro ſela ſuant in iſh.

In unmahta fore zadele, uuanda ſie ne habeton des ſie langeta. Viam veritatis uuolton ſie uuizzen, des kelangeta ſie, des ne mahton in philoſophi gehelfen. Uuieo do?

6. *Exclamaverunt ad Dominum cum tribularentur & de neceſſitatibus eorum eripuit eos.*

Ze Gote hareton ſie, do in ſo not uuas, unde er nam ſie uzzer dero note.

Diu compunctio (geſtungeda) cham in fone imo.

7. *Et deduxit eos in viam rectam, ut irent in civitatem habitationis.*

Unde leita er ſie an den rehten uueg, an Chriſtum, daz ſie an imo giengin ze dero burg dero euuigun ſeldo.

8. 9. *Confiteantur Domino miſericordiæ ejus & mirabilia ejus filiis hominum, quia ſatiavit animam inanem & animam eſurientem ſatiavit bonis.*

Foue diu iehent truhtene, *ir* ſina genada, unde *ir* ſinu uuunder, *iehent* menniſcon chinden, daz er lara ſela unde hungerga kuotes keſateta.

Uuieo iſt daz keſprochen? iehent kenada unde uuunder? Ane daz er die heizet iehen, die iro inphunden habent.

10. *Sedentes in tenebris & umbra mortis: & vinctos in mendicitate & ferro.*

Uuanda er ſateta gentes in ſizzente in finſtri, unde in dodes ſcatue, unde *mit ſundon* gebundene in betelode, *uuanda ſie arm uuaren*, in iſene.

Daz chit, in duritia malorum (herti arbeito.) Daz uuas ein temptatio (beſuoch.)

11. 12. *Quia exacuerunt eloquia Dei, & conſilium altiſſimi irritaverunt, & humilitatum eſt in laboribus cor eorum, infirmati ſunt, nec fuit qui adiuvaret.*

Uuanda ſie *oub chomene ad ugnitionem veritatis (ze bechnado uuarheite)* uuiderſprachen Gotes uuort, ſinen uuillen, *non ſubjecti juſtitiæ Dei & ſuam volentes ſtatuere (Gotis rehtis uuara ne tuonte, unde daz iro ſtatiu uuellinte) unde iro herza hedin genideret uuard in ringon, die ſie adverſus concupiſcentias (uuidir iro luſtin) in gemeitun habeton, do gemichen ſie uote, uuanda der ne uuas, der in hulfe, ſid in Got ne half. Uuieo aber do?*

13. 14. *Exclamaverunt [Et clamav.] ad Deum cum tribularentur, & de neceſſitatibus eorum liberavit eos, & eduxit eos de tenebris & umbra mortis & vincula eorum diſrupit.*

Do nam er ſie andereſt uzzer finſtri, unde uzzer tode, unde uzzer haſten.

15. 16. *Confiteantur Domino miſerationes ejus & mirabilia ejus filiis hominum, quia contriuit portas æreas & vectes ferreos confregit.*

Nu ſi aber des *confeſſio* (lob Gote) daz er erina porta brah, unde iſenina gerindela.

17. *Suſcepit eos de via iniquitatis eorum, propter injuſtitias enim ſuas humiliati ſunt.*

Unde er ſie nam aba des unrehtes uuege, *daz ſie ane in uuolton guot ſin.*

Sie uuurden aber er genideret umbe diu ſelben unreht.

Daz uuas anderiu temptatio (chorungu) eniu uuas ignorantia (unuuizzo) diſiu uuas præſumtionis (fraſali.)

18. *Omnem eſcam abominata eſt anima eorum: & adpropinquaverunt uſque ad portas mortis.*

Alla fuora leidizton ſie, uuanda ſie faſtidium (mazleidi) ana cham ſpiritalium bonorum (keiſtlichis kuntis) daz prahtu ſie oub zuo dien helleborton. Uuieo aber do?

19. 20. *Exclamaverunt ad Dominum cum tribularentur & de neceſſitatibus eorum liberavit eos. Miſit verbum ſuum & ſanavit eos. [Et eripuit eos de interitionibus eorum.]*

Uuanda oub daz uuas malum vulnus (ubel uuunda) unde ſie dero ſuhte ſieh uuaren, bediu ſanta er ſiu ſelbes ſun Chriſtum, unde heilta ſie unde loſta ſie fone iro irflorenniſſido.

21. 22. *Con-*

21. 22. *Confiteantur Domino misericordiæ ejus & mirabilia ejus filiis hominum.*

Et sacrificent sacrificium laudis & adnuncient opera ejus in exultatione.

Dero genadon ſin ouh imo *confeſſiones* (lob) *alſo dero erreron*, unde dannan geheiligeien ſie imo dia heiligunga lobes, unde maren ſie ſiniu uuergh in freuui,

nals in dragheite. Daz iſt diu dritta temptatio (peſuoch.)

23. 24. *Qui deſcendunt mare in navibus : facientes operationem in aquis multis, ipſi viderunt opera Domini & mirabilia ejus in profundo.*

Die den mere ferrent in skeffen,

daz chit ſacerdotes (euuarten) die diſa uuerlt in miſſelichen Eccleſiis (chilichon) rihtent, ſih peheftende in manigen uuazzeren *daz dir ſint manige liute.*

Die geſahen Gotes uuergh, unde ſiniu uuunder in dero tiefi.

Uuaz iſt tieferu danne menniſcou herzen? fone dien dicchо irrinnent tempeſtates ſeditionum (diu ungeuuitere ſtrito) unde diſſenſionum (ungezunfto) die Got uuunderlicho ſtillet.

25. *Dixit & ſtetit ſpiritus procellæ.*

Ze eriſt kebot Got, pediu geſtuont *unde uueretu* der dunſtigo uuint, *der daz ſcef muobet.*

Et exaltati ſunt fluctus ejus.

Unde des uuindes uuella bureton ſih.

26. *Aſcendunt usque ad cœlos & deſcendunt usque ad abyſſos.*

Sie heuent ſih *hoho nendendo*, unde fallent ſamo tiefo *riuuondo.*

Anima eorum in malis tabeſcebat.

Iro ſela sleuuet in demo leide.

Uuaz keſcab daman dien gubernatoribus? (ſtiuron.)

27. *Turbati ſunt & moti ſunt.*

ſ. ad iram evomendam ſicut ebrius, & omnis ſapientia eorum devorata eſt.

Uuurden leidege, uurden muotſuhtige ſamo ſo trunchen man, unde ingieng in iro uuiſtuom.

Uuieo do?

28. 29. *Exclamaverunt ad Dominum cum tribularentur : & de neceſſitatibus eorum eduxit eos, & ſtatuit procellam ejus in auram : & ſiluerunt fluctus ejus.*

Ze Gote hareton ſie, er gemachota daz ungeuuitere ze uuetere, unde an diu ſtilleton ſine uuella.

30. *Et lætati ſunt quia ſiluerunt.*

Unde freuten ſie ſih dero ſtilli.

Et deduxit eos in portum voluntatis eorum.

Unde er brahta ſie in dia ſtilli, dero ſie luſta.

Sid dia genada alla Got skeindi.

31. 32. *Confiteantur Domino miſericordiæ ejus : & mirabilia ejus filiis hominum. Et exaltent eum in Eccleſia plebis : & in cathedra ſeniorum laudent eum.*

Sie iehen imo unde hohen in in manigi liutes, unde die ſizzenten an demo herſtuole loboen in.

Er geſtilta dia fierdun temptationem (hechorungu) ſamoſo die ererun dri. Er iſt qui reſiſtit ſuperbis & humilibus dat gratiam. (der hohmuoten uuidir ſtat unde diemuoten genadet.) alſo uuir nu geboren ſulu.

33. 34. *Poſuit flumina in deſertum : & exitus aquarum in ſitim; terram fructiferam in ſalſuginem.*

i. in ſalſum humorem à malitia inhabitantium in ea. Judæorum fluminu (aha) uuanta er in uuuoſti *daz chit in druccheni*, iro uuazzerferte uuanta er ze durſte, iro uuuocherhaftun erda hiez er uuerden ſalzmuorra.

Ziu? ane durh dero ubeli, die dar ana ſazzen.

Uuar ſint iro propheta (uuizzegin) unde iro ſacerdotes (biſcofa) fone dieu ſie doctrinam (leru) inphiengen? Uuar templum (hus) uuar ſacrificia? (ophir) Uuar iſt doh ein iro guot? Mala (ubil) ſint in chomen fure bona (guot.)

35. *Poſuit deſerta in ſtagna aquarum, & terram ſine aqua in exitus aquarum.*

Dara uuidere machota er einote ze ſeuuenten uuazzeren, unde uuazzerloſa erda ze rinnenten uuazzeren.

36. *Et collocavit illuc eſurientes.*

Unde dar bi dien uuazzeren ſtolta er hungerge.

Et conſtituerunt civitatem habitationis.

Unde die burgoton dar.

37. *Et ſeminaverunt agros & plantaverunt vineas & fecerunt fructum nativitatis.*

Unde arbeiton chorn unde uuin, unde chindoton.

38. *Et benedixit eis : & multiplicati ſunt nimis.*

Unde hiez er ſie uram diehen : unde bediu uuard iro filo fone unmanigen.

Et jumenta eorum non ſunt deminuta.

Unde iro feho uuereton.

Uuer ne uueiz daz al uueſen geſprochen fone gentibus? Sie uuaren ferbeiet, pediu uaren ſie ſteriles & infecundi bonorum operum (unberehaft kuotero uuercho) unde hungerge ioh turſtege ſanctæ fidei (heiligero geloubo) daz kehuozta er in, uuanda in copioſa doctrina (leru genuogiu) fone imo cham. Dero lebetou ioh iro iumenta (feo) daz ſint ſimpliciter viventes in Eccleſia (mit einfalti lebente in Chriſtanheite) uuanda er ſie alle hiez leren capaces & tardos (ſinhafte ioh lazze.)

39. *Et pauci facti ſunt, & vexati ſunt : à tribulatione malorum & dolore.*

Die

AD PSALMVM CVI.
Hebr. CVII.

v. 39.

NOta hic ſchisma legitimum Eccleſiæ Chriſtianæ a Judaica, conf. de LEG. Lib.

v. 40.

Die ſelben uuurden unmanige *an dien, die ſih ſone in ſceiden. Sie uuaren die ſelben ſpecie (mit kelichenïſſe) nals veritate (mit uuarheite) Unde die uuurden gemuobet ſone dero hino uueuoon, unde leides. Daz keſcab mit rehte hereticis (irrarin) unde ſciſmaticis (ſceid macharin) die diſciſſio (die dir ſceit) paucos machota, uuanda ſie ſament ne uuaren.*

40\. *Effuſa eſt contemptio ſuper principes.*

An die *principes religionis* (furſten *iro ehalti*) *ſo in duobta*, uuard keuuorſen ferſinaheda, *daz iro ſancta Eccleſia ne ruobta.*

Et errare fecit eos in invio & non in via.

Unde Got teta ſie irron in auuekke nals in uuege.

Er geteta ſie gan in concupiſcentias cordis ſui (in iro muot uuillin) uuanda ſie ſih ſelbe ferleitton. Æſtimantes ſe aliquid eſſe, dum nihil ſunt (uuaninte uuaz ſin, danne ſie niebt ſint.)

41\. *Et adjuuavit pauperem de inopia.*

Dara ingagene half er demo armen, uzzer dero armheite,

uuanda der humilis (tiemuote) iſt unde ſih irchennet pauperem (armio) demo hilfet er.

Et poſuit, ſicut oves, familias.

Unde dero ſolichon ehunne ſazta er alſo ſcaf,

uuanda er ſie ane hirte ne liez.

42\. *Videbunt recti & letabuntur.*

Rehte geſehent daz unde freuuent ſih is,

freuuent ſih iro miteuuiſte.

Et omnis iniquitas oppilavit, [oppilabit] os ſuum.

Unde allez unreht peuuarf ſinen munt,

uuanda iz nebeina objectionem (uuidirſtoz) ne ſant.

43\. *Quis ſapiens? Et cuſtodiet hæc & intelligit [intelliget] miſericordias Domini.*

Uuer iſt nu ſo uuizzigh ſo hara zuo durft iſt? *ſo uuer uuizzigh iſt*, der behuote diſiu in ſinemo ſinne, unde der bechennet Gotes kenada.

Pſalmus CVII.
Hebr. CVIII.
Canticum Pſalmi ipſi David.

1\. *PAratum cor meum Deus, paratum cor meum.*

Filios (ſun) chit ad patrem (ze ſatere) min herza iſt karo. Karo iſt min herza.

Uuara zuo? ad paſſionem ſuſtinendam (uuizze ze lidenne.)

Cantabo & pſallam in gloria mea.

Dir ſingo ih, *dir* huge ſangon ih in minero guollichi.

2\. *Exurge gloria mea, exurge pſalterium & cythara.*

Stant uf min guollichi,

ouge dih reſurgendo (irſtando) unde aſcendendo (uf ſarendo.)

Stant uf pſalterium & eythara,

daz ſint miracula (uuunder) unde paſſiones (uuizze) alſo dar ſore ſtat in quinquageſimo ſexto pſalmo (an Deus repuliſti.) Ps. 56, 7. 8.

Exurgam diluculo.

In uohtun irſtan ih.

3\. *Confitebor tibi in populis Domine, & pſallam tibi in nationibus.*

Nah dero reſurrectione (urſtende) lobon ih dih in allen liuten unde ſingo dir pſalmos in allen dieten.

4\. *Quoniam magnificata eſt uſque ad [ſuper] cœlos miſericordia tua, & uſque ad nubes veritas tua.*

Uuanda din genada iſt uuorden michel unz an angelos *in Cœlo* (in himele) unde din uuarheit unz an *Evangeliſtas in terra.*

5\. *Exaltare ſuper cœlos Deus: & ſuper omnem terram gloria tua.*

Homo (der menniſco) ſprichet nu, far uf Got uber himela, unde din guollichi breite ſih uber alla erda.

6\. *Ut liberentur dilecti tui.*

Daz dine truta *dine fideles* irloſet uuerden.

Salvum me fac dextera tua, & exaudi me.

Duo mih an dinen *minen* gehaltenen mit dinero zeſeuuun.

Ih pin din dextra (zeſuua) mit mir gehalt ſie.

7\. *Deus locutus eſt in ſancto ſuo: letabor & partibor [dividam] ſicimam: & convallem tabernaculorum dimetiar.*

Nu ſprichet ſancta Eccleſia,

Got kehiez daz an ſinemo ſune, des ih ſro bin, unde *hediu* teilo ih *mine humeros (ahſela) in miſſelichen donis (gebon) Spiritus Sancti ad portanda onera ejus (ze tragenne ſine burdi.)*

Et convallem tabernaculorum metibor. [dimetiar]

Ih mizzo mir in teiltal dero herebirgon,

dar Jacob ſtiga ſinen ſcafen machota.

8\. *Meus eſt Galaad & meus eſt Manaſſes.*

Min ſint *gentes* (tiete) min ſint *judei.*

Et Effraim ſuſceptio capitis mei.

Unde antfang mines houbtes,

daz chit reſurrectio (urſtendi) Chriſti iſt min *fructificatio.* (uuuochir)

Juda Rex meus.

Chriſtus de tribu Juda.

(chumberrun) iſt min chuning.

9 *Moab lebes ſpei meæ.*

---

v. 40.

Daz iro ſancta Eccleſia ne ruobta. l. quod tamen eorum S. Eccleſia non curabat. Ironia, ſancta.

AD PSALMVM CVII.
Hebr. CVIII.

v. 2.

Citatur Pſalm. 56. ubi idem verſus habetur. Sed quod additur: An Deus repuliſti? Gloſſema eſt. Pſalmus enim LIX. incipit: *DEUS repuliſti nos.* At Gloſſema hoc reducendum videtur ad ℣. 5. dicti Pſalmi 59. qui & ſqq. hic itidem repetuntur.

Der

Der faterloſo,

daz chit Diabolus, qui non habet Deum patrem ſed judicem (der Got ze fatere ne hebet, ſunder irteilare) der iſt chezzel minero gedingi.

Ih ferſiho mih ze dien, die er irſiadet. In lebete (chezzile) uuerdent carnes (fleiſc) keſotten ad bonum ſaporem (ze guotimo ſmacche) ſo uuerdent kenuoge humiles & devoti (tiemuote ioh gotedahte) fone perſecutionibus (dien abtungoa) Diaboli, hediu iſt dannan ſpes Eccleſiæ (zuoferſiht.)

In Idumeam. i. terrenam extendam calciamentum meum.

Joh ze irdisken menniſcon ferreccho ih min *Evangelium* (prediga.)

Mihi Allophili ſubditi [amici facti] ſunt.

Alienigenæ uuerdent mir undertan.

10. *Quis deducet me in civitatem munitam? Quis deducet me in Idumeam?*

Uuer leitet mih hina ze feſtero burg?

Uuelin iſt daz? forte infernus, cujus portas ipſe confregit (ih uuano hella dero borta er brach.) Uuer in terrenam? (in erdpruch.)

11. *Nonne tu Deus?*

Ne tuoſt du daz Got *fater?*

Qui repuliſti nos.

hoc eſt diſtuliſti nos.

Du unſih kefriſtet habeſt *unſerro ſaldon, unz ze reſurrectione (urſtende) alſo du ioh ſelben Chriſtum friſtoſt ad glorificationem (ze guolligcheite.)*

Et non exibis Deus in virtutibus noſtris.

Unde ne ougeſt dih in unſeren chreften *ſo man unſih ze martyrio fuoret, alſo ouh du in paſſione (in dinero martyro) dina deitatem (Goteheit) ne ougtoſt.*

12. *Da nobis auxilium de tribulatione.*

Gib uns aber *inuuert tougena* helfa dero arbeite.

Quia vana ſalus hominis.

Undo hediu tuo daz,

uuanda diu uzzera mennisken heili uppig iſt.

13. *In Deo faciemus virtutem.*

In Gote skeinen *virtutem patientiæ* (die tugint *kedulte.*)

Et ipſe ad nihilum deducet inimicos noſtros.

Unde er bringet ze niehte unſere fienda.

Quinquageſimus nonus pſalmus (Deus repuliſti) ſaget iz folleleglichor.

Pſalmus CVIII.
Hebr. CIX.
In finem Pſalmus David.

pr. *Alſo Petrus treget perſonam (ſtal) Eccleſiæ, unde diu ze imo geſprochen ſint alſo daz iſt: Tibi dabo claves regni cœlorum (dir gibo ih himilo sluzzela.) Danne habent illuſtrem intellectum (offena fernumeſt) danne ſiu uuerdent relata ad Eccleſiam (keuuendit an) So treget Judas perſonam Judaici populi (den ſtal judono) unde fone imo geſprochenin, uuerdent an den liut follecblicho fernomen.*

1. *Deus laudem meam ne tacueris, quia os peccatoris & doloſi ſuper me apertum eſt.*

Chriſtus ſprichet ad Patrem.

Got ne ferſuige min lob,

daz chit ne laz iz ferſuiget uuerden fone guoten,

uuanda ſundigis munt unde unchuſtigis indan iſt uber mih.

Keſueige ſina lugi mit dinero uuarheite.

2. *Locuti ſunt adverſum me lingua doloſa.*

Sie choſoton uuider mir in untruuuon,

hiezzen mih magiſtrum bonum (meiſter guotin) des in nieht ze muote ne uuas.

3. *Et ſermonibus odii circumdederunt me.*

Unde umbegaben mih *ze anderuo male* mit fientlichen uuorten,

ſo diu ſint crucifige, crucifige (chriuzege in henche in) skeinendo uuaz in ze muote uuas.

Et expugnaverunt me gratis.

Unde iro danches irfuhten ſie mih,

ungeſculdet sluogen ſie mih.

4. *Pro eo ut me diligerent detrahebant mihi.*

Fure die minna die ſie mir bieten ſolton, argehoſoton ſie mir.

Sie lonoton mir guotes mit ubele.

Ego autem orabam.

Aber ih peteta *umbe ſie: Pater ignoſce illis, quia neſciunt quid faciunt (fater fergib iz in, uuanda ſie ne uuizzin, uuaz ſi tuont.)*

5. *Et poſuerunt adverſum me mala pro bonis & odium pro dilectione mea.*

Sie buten mir ubel umbe guot, unde daz umbe mina minna.

Ih uuolta ſie colligere ſicut gallina pullos ſuos ſub alas ſuas (ſamiuon alſo henna iro huonchlia undir fettacha) dara ingagene ilton ſie mih morti tradere (irtodin.) Uuieo ſie des ſulin ingelten, des chumet nu prophetia (fore ſaga) nals optatio (uuunſc.)

6. *Conſtitue ſuper eum peccatorem.*

Sezze uber in den ſundigen,

uber judam der mih ſolichen ſelita.

Et Diabolus ſtet a dexteris ejus.

Unde der tieuel ſtande ze ſinero zeſeuuun.

Der iſt peccator (der ſundare) der lerta in iz, der iſt mit rehte obe imo, ſo daz er imo ſubditus ſi (undertan.) Der iſt imo a dexteris (ze zeſeuue) uuanda er opera ejus prapoſuit operibus Dei (ſinin uuerch Gotes uuerchen foreſazta) daz iſt iegelichemo daz zeſeuua, daz er gechiuſet, unde iruuelet. Judas iruueleta avaritiam (freccbi) nals ſapientiam (uuiſtuom) pecuniam (ſcaz) nals ſalutem ſuam (ſina geniſt.)

7. *Cum judicatur, exeat condemnatus.*

So er *in judicium* (ze ſuono tage) chome, dannan fare er beuuiſſener *in tenebras exteriores (in die tieferun finſtri.)*

Et oratio ejus fiat in peccatum.

Ze ſundon uuerde imo ſin gebet,

ſid er per Chriſtum beton ne uuolta, unde er in ne uuolta ſequi ſed perſequi (folgen ſundir ahtin.)

8. *Fiant dies ejus pauci.*

Unlango lebe er, ze laqueo *(hals ſtricche) gave er.*

Et Epiſcopatum ejus accipiat alter.

Matthias inphae ſin *apoſtolatum* (potin hera.)

9. *Fiant filii ejus orfani & uxor ejus vidua.*

Siniu chint uuerden, uueiſen ſin chena uuiteuua.

10. *Nutantes.*

i. incerti quo eant.

transferantur filii ejus & mendicent.

Siniu chint uuerden in ungeuuisheite ferſuoret, unde uuerden betelara.

Eiciantur de habitationibus ſuis.

Uzer iro ſeldon uuerden ſie ferſtuozen.

Transferantur unde eiciantur iſt al ein. Uuieo ſol daz uuerden.

11. *Scrutetur fœnerator omnem ſubſtantiam ejus, & diripiant alieni labores ejus.*

Der imo ieht ferliuuuen habe,

daz chit demo er ſculdig ſi,

der irſuoche alla ſina uuiſt, unde alle ſine arbeite ze zuccheen fremede.

Extranei a regno Dei ſint ſpiritus immundi. (Uztrippen fone Gotes riche ſint die tiefela) fone dien habeta er mutuum (anleu) die beteilen in alles knotes.

12. *Non ſit illi adjutor, nec ſit qui miſereatur pupillis ejus.*

Imo unde ſinen uueiſon ne tuoe nieman helfa noh kenada.

13. *Fiant nati ejus in interitum, in generatione una deleatur nomen ejus.*

Siniu chint uuerden ferloren, ſin ſelbes namo zegange in einero geburte,

ſecundam generationem (die anderun geburt) ne geuuunne er.

14. *In memoriam redeat iniquitas Patrum ejus in conſpectu Domini, & peccatum matris ejus non deleatur.*

Sinero forderon unreht ſie in gehuhte fore Gote, unde ſinero muoter ſunda ne uuerde fertiligot.

Ubel chomener fone ubelen, uuerde ferloren ſament in. Alſo geſcribeo iſt. Reddam peccata patrum in filios qui oderunt me. Ih kilto dero ſatero ſunda dien chinden dero mih hazzenton. Uuolti er guot ſin, danne ne tareta imo iro ſunda.

15. *Fiant contra Dominum ſemper, ut diſpereat de terra memoria eorum.*

Uuider Gote ſin die *forderen, fore imo ſin iro ſunda, uuanda andere interpretes chaden coram (fore) Deo, daz iro gehuht zegange de terra viventium (fone paradyſe.)*

16. *Pro eo quod non eſt recordatus facere miſericordiam: & perſecutus eſt hominem inopem & mendicum & compunctum corde mortificavit [mortificare.]*

Uuanda er genada ne ſceinda *Chriſto*, unde er in sluog, armen, betelonten, riuuuegen.

Daz ander unde daz tritta ſehent mer ad membra ejus (ze ſinen liden) ſol iz nah anderen cheden mortificare, ſo iſt daz ut mortificaret (daz er in irtoti.)

17. *Et dilexit maledictionem & veniet ei, noluit benedictionem & elongabitur ab eo.*

Fluoh minnota er, *ioh er ioh der liut*, der chumet imo.

Judas furando, vendendo, tradendo (ſtelinto, chouffonto, ſellinto) der populus (liut) obedendo: Sanguis ejus ſuper nos & ſuper filios noſtros (ſin bluot ſi uber unſih ioh uber unſeriu chint.)

Segen ne uuolta er, der ferret imo.

Judas ne uuolta Chriſtum der benedictio (ſegin) iſt. Populus (der liut) ne uuolta benedictionem (ſegin) do der in zuochad, qui erat illuminatos a Domino (der dar geſehento uuart.) Numquid & vos vultis diſcipuli ejus fieri? (ino uuellint ouh ir ſine iungerin uuerden) unde ſie pro maledicto (ſluohhonto) chadeu: Tu diſcipulus illius ſis (ſiſt ſin iungero) unde bediu benedictio (der ſegin) fone in fuor ad gentes (ze dietin.)

18. *Et induit maledictionem ſicut veſtimentum & intravit ſicut aqua in interiora ejus.*

Unde alſo uuat legeta er ana fluoh *ſive (alde) Judas ſive populus (alde der liut)* unde alſo uuazzer cham er in in.

Corpus & anima (lichamo ioh ſela) gefrehtoton gebennam (hella) foris corpus, intus anima (lichamo uzzan, ſela innan.)

Et ſicut oleum in oſſibus ejus.

Unde alſo oleum cham er in ſiniu bein,

uuanda imo luſſam uuas ubelo ze tuonne alſo manne iſt oleum ze ſliodenne.

19. *Fiat ei ſicut veſtimentum quo operietur [operitur] & ſicut zona qua ſemper præcingitur.*

Sid in is luſte, ſo uuerde er imo alſo diu uuat diu in decchet.

Diu skinet an imo, ſo skine imo ana der fluoh.

Unde alſo in der gurtel mit demo er ſih ieo gurtet *machot paratum ad opus (karuuun ze uuerche) ſo gareuue in der fluoh ad malefaciendum (ubilo ze tuonne.) Nah diſen uuorten ſehen uuir ieo judeos ad malum pronos (ze ubele balden.)*

20. *Hoc opus eorum qui detrahunt mihi apud Dominum, & qui loquuntur mala adverſus animam meam.*

Diz uuerch *iſt hereticorum (irraro) ſamoſo judeorum,* die mih luzzent uuidir Got, unde *mir æqualitatem patris (ebenaht minis fater) ferſagent, unde* die ubel choſont uuider mir.

21. *Et tu Domine Domine fac mecum propter nomen tuum.*

Unde du herro fater min uuurche ſament mir, *hilf mines uuerches*, umbe dinen namen *nals umbe menniſcen frebto.*

Quia ſuavis eſt miſericordia tua.

Uuanda din genada ſuozze iſt,

die du fergebeno skineſt.

22. *Libera me quia egenus & pauper ego ſum.*

Loſe mih uuanda ih turftig unde arm bin.

Carnis (lichamin) halb pin ih arm, unde helfo durftig.

Et cor meum conturbatum eſt intra me.

Unde min herza iſt truobe in mir.

Triſtis eſt anima uſque ad mortem (unfro iſt min ſela unz an deo tod.)

23. *Sicut umbra cum declinat, ablatus ſum.*

Ih

Ih pin aba genomen, alſo ſcato ſo er ſiget, *horſco uuenchet der ſcato, horſco genimet mih der tod.*

Excuſſus ſum ſicut locuſta. [*locuſtæ.*]

Bin irſcrecchet in matoſcrecches uuis.

Fone Nazareth in capharneum, dannan in Bethſaidam, dannan in Jeruſalem & de civitate in civitatem (unde fone burch ze burch) ziu? anefriſtendo iro mein.

24. *Genua mea infirmata ſunt a jejunio.*

Membra mea fortia (mine lide ſtarche) uuurden ſich fone darbun.

So min die fermiſſon in morte (an tode), dien ih uuas panis ſuſtentationis (prot iro fuoro) ſo uuichen ſie, dannan geſcah Petro Chriſtum negare (zeferlougenne.)

Et caro mea immutata eſt propter oleum.

Aber ſar uuard keuuehſalot min fleisg *fone unhaldi ze haldi* umbe *gratiam Spiritus ſancti* (kenada des keiſtis) *diu in ne ehame, uhe ih abuuertig ne uuurde.*

25. *Et ego factus ſum opprobrium illis.*

Aber judeis uuard ih ze iteuuizze *hangendo in cruce.*

Viderunt me & moverunt capita ſua.

Sie ſahen mih ana, unde uuegeton iro houbet.

Pendentem (hangenten) ſahen ſie mih, non reſurgentem (uuals irſtantin.) Sie geſahen genua infirmata (minin lide uueichin uuals carnem immutatam (uuals fleiſc geuuechſelot.)

26. *Adjuva me Domine Deus meus: ſalvum me fac propter miſericordiam tuam.*

Nu hilf aber du mir truhten Got min umbe dine genada,

die du danches skeineſt, hilf mir, hilf dien minen.

27. *Et ſciant quia manus tua hæc: & tu Domine feciſti eam.*

Unde ſie geeiſcoen, daz din hant,

uuals iro hant, mih ſuslih tuod liden, daz ſi compuncti (geſtungit) uuerden ad pœnitentiam (ze riuuuo) unde du tate die hant.

Ih pin din hant, din brachium (arm) din potentia (geuualt) mih tate du ex ſemine David ſecundum carnem (fone Davidis slahto lichamin halp) ih uuas aber ſament dir in principio ſecundum divinitatem (noh ieo Gotebeite halb.)

28. *Maledicent illi & tu benedices.*

Sie chedent mir ubelo, du chiſt mir uuola.

Iſt uppig, daz ſie chedent, uber du tuoſt daz du chiſt.

Qui inſurgunt in me, confundantur.

Die min ahtent, die ſcameen ſih danne,

ſo ih exaltatus (irhoit) uuerde ſuper cœlos (ubir himila) unde min gloria (guollichi) skine ſuper terram (ubir erdu.)

Servus autem tuus lætabitur.

Aber din ſcalch freuuet ſih *ze dinero zeſeuuun, freuuet ſih ouh an ſinen frouuen liden, hier inter temptationes in ſpe (under chorungon in gedingi) poſt temptationes in æternum (dara nah iemer.)*

29. *Induantur pudore qui detrahunt mihi, & operiantur ſicut diploide confuſione ſua.*

Scama umbeſahe, die mir argchoſoien, bedechet uuerden ſie mite ſamoſo mit *duplici pallio* (zeuuifaltin lachene) *daz ſi intus & foris (innuert ioh uzuuert) ſin confuſi (ſcamig) daz ehit coram Deo & coram hominibus (fore Gote ioh fore liuten.)*

30. *Confitebor Domino nimis in ore meo: & in medio multorum laudabo eum.*

Gote iiho ih, Got lobon ih, filo in minemo munde,

in ore Eccleſiæ mea (in munde dero chriſtanheite) in cordibus multorum (in dero herzon manigi) lobon ih in.

31. *Qui aſtitit a dextris pauperis ut ſalvam faceret a perſequentibus animam meam.*

Der ze zeſuuun min armes ſtuont, daz er mina ſela generiti fore ahtaren;

Diabolus ſtuont a dextris Judæ (jude ze zeſeuuun) der divitias (rihtuom) uuoltu geuuunnen mit vendito (ferchouftemo) Chriſto. Hier iſt aber Dominus ad dexteram pauperis (Got ze zeſeuuun des armin) daz ſelber Dominus (Got) ſine divitiæ (richtuoma) ſin, unde ſin ſela, gehalten ſi u perſequentibus (fone abinten) daz keliez er ouh martyribus, die perſequentibus (abtinten) ne uuolton conſentire (gefolgen) ad malum (ze ubele) uuanda in Got uuas a dextris (zeſeuuun halb.)

Pſalmus CIX.

Hebr. CX.

Pſalmus David.

1. *Dixit Dominus Domino meo, ſede à dextris meis.*

David Propheta ſprichet hier: Minemo herren *Chriſto* chad min herro *ſin fater zuo*, ſizze ze minero zeſeuuun.

Uuar geborta daz David? In Spiritu. Uues Spiritus Dei. In ſinero innuertigun leru geeiſcotu er iz. Spiritus uueiz alliu urchana Dei, ſin ſint voces omnium Prophetarum, Chriſtus iſt Dominus David ſecundum divinitatem, er iſt ouh filius David ſecundum carnem. Noh zuene Domini ne ſint in patre & filio, ſo uuieo iz chede Dominus Domino, nube ein Dominus. In humanis rebus mag ouh privatus filium Regem habere Dominum, unde filius factus Epiſcopus mag heizzen pater patris. Sid aber pâter unde filius ein ſint, uuieo gebot danne Pater filio ſus. Sede a dextris meis? Ane umbe die aſſumptam humanitatem, andero filius minor eſt patre. Uuaz chad er? Sede à dextris meis.

Donec ponam inimicos tuos ſcabellum pedum tuorum.

i. ſub pedibus tuis. Sizze neben mir.

Unz ih dine fienda undertuoie dinen fuozzen.

Ne ſint imo alle gentes nu undertan, die er uuaren inimici? Alſo iz anderes uuar chit: Dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & poſſeſſionem tuam terminos terræ. So gerno, ſo ungerno, alle ſint ſie under ſinen fuozen. Salige die gerno, uuenege die ungerno.

2. *Virgam virtutis tuæ emittet Dominus ex Syon.*

Uzzer Syon lazet Got die gerta dinero chreſte.

Also iz ebit: De Syon exibit lex & verbum Domini de Jerusalem. Ze Jerusalem sabet ana regnum potentiæ tuæ, dannan gat iz ad fines terræ.

Dominare in medio inimicorum tuorum.

Uuis keuualtig under mitten dinen fienden, *in medio paganorum, iudeorum, hæreticorum, fratrum falsorum.*

3. *Tecum principium in die virtutis tuæ.*

Uuer spricbet uu? Pater ad filium. Uuaz ebit? Ib pin sament dir. Bin daz du bist. Principium bin ib, daz pist oub du, ungesceiden bin uuir, bediu ne sint duo principia, nube ein principium. In principio erat verbum. Ieo uuas daz nob ist. Uuaz? In patre principio verbum principium. In die virtutis tuæ. daz skinet an demo tage dinero chrefte.

Uuemo? Omnibus sanctis, quia jam similes tibi facti videbunt te sicut es. Die virtutem gibest du, dar habest du sia. Diu inphallet impiis, uuanda sie gloriam Dei ne gesebent.

In splendoribus sanctorum.

So splendor sanctorum ebumet, der an diu ist, daz sie conformes uuerden imagini Dei, danne skinet tecum principium.

Ex utero ante Luciferum genui te.

Ante Sydera, ante tempora, ex secreto substantiæ meæ, genui te. Uuieo aber in tempore? Ne uuas oub daz ante luciferum? Noctu enim natus est Dominus ex utero virginis Mariæ. Uuer uueiz daz? Pastores observantes vigilias noctis super grege suo, missi ab Angelo videre boc verbum.

4. *Juravit Dominus & non pœnitebit eum.*

Dir gesuuor Got, unde daz ne geriuuuet in·

Uuaz uuas der eid?

Tu es sacerdos in æternum.

Dara zuo bist du geborn in tempore, daz du sacerdos sist in euua, *unde dib victimam patri bringest umbe genus humanum.*

Secundum ordinem Melchisedec.

Nals nah Aaron sacerdote des victimæ zegangen sint, nube nah demo sacerdote, der panem & vinum opherota,

Dar corporis & sanguinis tui Sacramenta bezeichenet sint. Solib sacerdotium ist dir gesuoren, unde bediu ist dir iz euuig. Uuieo sueret Got? ane testando seipsum. Uuieo aber mennisco? Ane testando Deum, id est Deum testem adhibendo. Got ne mag sueren, daz in sule riuuuen, uuanda iz ieo uuar ist, aber mennisco mag sueren, daz in sol riuuuen, uuanda iz uuilon falsum ist, bedin ne uuile Got den mennisceen sueren, den er uueiz sib mugen fersueren. Nu spricbet aber David ad Patrem.

5. *Dominus à dextris tuis confringet [confregit] in die iræ suæ Reges.*

Truhten ze dinero zeseuuun, *ze demo du chade. Du es sacerdos in æternum,* der gebrochot chuninga, in demo du chade zornes.

Die sib einoton delere Christianum nomen de terra, die superbe chaden: Quis est Christus, nescio quis Judeus, nescio quis galileus, sic occisus, sic mortuus, dien uuirt er lapis offensionis, uuanda sie sib an imo so mortuo, so humiliter jacente ferspurnent unde ferstozzent, unde an imo genuen uuerdent, unde sines zornes so inphindent. Daz kesciehet in hier in occulto also nonus psalmus ist inscriptus pro occultis filii. Uuaz in futuro? Daz heuigora ist. Uuaz? Super quem vero ceciderit conteret eum. Den er obenan ana fallet den ferchenistet er, den fermulet er. Ener mag kenesen, diser ist ferloren, ener ferchos in humilem in terra, diser sublimem in cœlis.

6. *Judicabit in nationibus.*

Er irteilet in dieten *nu occulte, in fine sæculi manifeste.*

Implebit ruinas.

Kefelle rihtet er uf,

uuola fallent die, die sib so fore imo diemuotent, daz er sib ufribtet, unde iro grouba irfullet also gescriben ist: Omnis vallis implebitur. Unde ubelo fallent die, fone dien iz cbit. Destrue illos & non ædificabis eos.

Conquassabit capita in terra multorum.

Hier in præsenti vita geunotot er manigero houbet,

uuanda er sie tuot de superbis humiles.

7. *De torrente in via bibit [bibet.]*

Dero chlingun getranch er an demo uuege.

Dirro ferloufentun mortalitatis geboreta er. Uuanda er uuolta uns kelicbo nasci & mori.

Propterea exaltavit [exaltabit] caput.

Fone diu uuard er exaltatus à morte.

Daz kescab imo an demo-uuege, an demo er stan ne tualta also iz cbit. In via peccatorum non stetit. Nube uuieo? Exaltavit ut gygas ad currendam viam.

Psalmus CX.

Hebr. CXI.

v. 1. Alleluja.

Diser psalmus ouget lætitiam populi Dei umbe die gandia die er imo uueiz futura in alio sæculo. Fone diu stat hier alleluia die uuir ze ostron singen per quinquaginta dies, uuanda sie bezeichenent futura gaudia, also oub quadragesima bezeichenet ærumnosos dies hujus sæculi.

Confitebor tibi Domine in toto corde meo.

Dir truhten danchon ih in allemo minemo herzen.

In consilio justorum & congregatione.

An demo rate dero rehton, unde in iro gesemine.

Consilium justorum ist judicare cum Deo. Uuanne uuirt daz? So alle rehte sib kesaminont ad dextram Christi. Dar tuoen uuir dir laudem in toto corde.

2. *Magna opera Domini, exquisita in omnes voluntates ejus.*

Mahtig sint Gotes uuerch, iruuelitiu sint siniu uuerch in allen sinen uuillon,

uuanda nebeiniu dien gelib ne sint, diu er uuile.

3. *Confessio & magnificentia opus ejus.*

Keiiht unde tuomheit ist sin uuerch.

Er tuot peccatorem in pœnitentia confiteri & justificari, also publicano gescab den Pbariseus fersab.

Justitia ejus manet in sæculum sæculi.

Sin reht uueret iemer,

iob an gehaltenen iob an ungehaltenen.

4. *Memoriam fecit mirabilium suorum: miserator & misericors Dominus.*

Kehiiht

Kehiiht sinero uuundero teta der genadigo unde der armherzo truhtin.

An uuiu ?

5. *Escam dedit timentibus se.*

Kab fuora dien sih furhtenten.

Er gab escam quæ non corrumpitur, panem qui de cælo descendit.

Memor erit in seculum testamenti sui.

Furder gehuget er sines erbes,

uuanda er imo pignus kegeben habet panem de cælo: Verbum caro factum.

6. *Virtutem operum suorum adnunciavit populo suo.*

Er skeinet sinemo liute, uuaz er getuon mag,

uuieo diu sint dero facilia, diu hominibus sint difficilia. An uuiu skeinet er iz ?

Ut det illis hæreditatem gentium.

Daz er in gebe erbe dero dieto.

Uuelichen ? Dien die ze imo chaden: Ecce nos reliquimus omnia, & secuti sumus te, quid ergo erit nobis ? sie sendet er uz, unde tuot sie lucrari omnes gentes.

7. *Opera manuum ejus veritas & judicium.*

Uuarheit unde irteileda sint sin hantuuerch.

Veritas kibet lon fidelibus; Judicium pœnas impiis. Martyres unde alle fideles standen in veritate, er bringet sie ad judicandum, nieht ein die à quibus judicati sunt, nube iob angelos.

8. *Fidelia omnia mandata ejus confirmata in seculum seculi facta in veritate & æquitate.*

Siniu gebot ne triegent siu sint iemer feste, siu sint in uuarheite getan unde in rehte,

ze dero unis ube man hier ne fliehet laborem, daz man doret findet requiem.

9. *Redemptionem misit populo suo.*

An Christo santa er losunga sinemo liute *à captivitate peregrinationis hujus.*

Mandavit in æternum testamentum suum.

Niuuua beneimeda befal er uns *dab uuir carnaliter ne denchen terram lacte & melle manantem, nube regnum cælorum, unde uuir hier seti ne suochen, nube dara spareen.*

Sanctam & terribile nomen ejus.

Sin namo ist heilig *in humanitate*, prutelih *in Deitate.*

10. *Initium sapientiæ timor Domini.*

Ze Gotes forhtun fahet uuisheit ana,

uuanda er ist timere gehennam, danne sperare cælum, er sint donanda delicta, danne præmia sin flagitanda.

Intellectus bonus omnibus facientibus eum.

Kuot ist intellectus dien, die in skeinent, *intelligere & non facere ist periculosum.*

Laudatio ejus manet in seculum seculi.

Iemer uueret sin lob.

Uues ? ane des skinhaften intellectus.

Psalmus CXI.

Hebr. CXII.

v. 1. *Alleluja.*

Conversionis [Reversionis] AGGEI & Zachariæ.

Dise zuene Propheta eberton iro muot ad spiritalem intellectum, do sie iruuundene fone Babylonia, renovationem templi gesaben, uuanda sie bezeichenet reparationem novi populi, diu an Christo ist, fone diu ist diser psalmus alleluja dero 'sancta conversionis, dia David in sinen ziten sang; ante quatuordecim generationes.

Beatus Vir qui timet Dominum.

Salig man ist, der Got furhtet.

In mandatis ejus volet nimis.

Unde in sinen geboten harto uuillig ist,

so, daz er sie gerno uueret.

2. *Potens in terra erit semen ejus.*

Sin samo *id est bonum opus* kemag filo *in terra beatorum. Diu erda uuard kelazzen zacheo, umbe dimidium substantiæ unde vidua umbe duo minuta, unde pauperi umbe calicem aquæ frigidæ. So mahtig ist semen bonorum operum.* Luc. 19. 8.

Generatio rectorum benedicetur.

Dero rehton geburt uuirt ze guote genamot.

Daz iro semen ist, daz ist iro generatio, dero folget salda daz ist benedictio. Salda gaben alte liute iro chinden, daz hiez benedicere.

3. *Gloria & divitiæ in domo ejus.*

Kuollichi unde rihtuom sint in des *herzen, qui timet Dominum. Dar ist spes vitæ æternæ, dar habet er genuoge, uuanda sin spes uuirt beuuendet in rem.*

Et justitia ejus manet in seculum seculi.

Fone diu ist er riche uuanda sin reht uueret iemer.

Temporaliter teta er iz, æternaliter habet er iz. Uuannan iz daz chomen ?

4. *Exortum est in tenebris lumen rectis corde, misericors & miserator & justus Dominus.*

Uuanda licht irrunnen ist in finstri, rehtherzen.

Uuelez ist daz ?

Truhten der reht ist *ubelen*, genadig *kuoten.*

Ziu ecchert rehtherzen ? Uuanda gescriben ist: In propria venit & sui eum non receperunt, quotquot autem receperunt eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri (er cham an daz sin, die sine ne innoton in, die in aber inphiengen, dien gab er geuualt, sinu chint uuesin.)

5. *Jocundus homo qui miseretur & commodat.*

Uunnesam mennisco der andermo genadet unde intlihet.

Ad Psalmum CXI.
Hebr. CXII.
v. 5.

Himilisker triso ist quissisto.) Sensus est: cœlestis thesaurus est ditissimus. Sed vox *quissisto* vel est vitiosa, & *richisto* legendum esset. Vel potius *quissisto* idem est ac certissimus, der gewisseste.

Alde

Alde iz chit, der andermo ignoscendo fergibet, unde gibet. Nah diu so gescriben ist: Dimittite & dimittetur vobis, date & dabitur vobis (fergebent so uuirt iu fergebin, kebent so gibet man oub iu.) Uuanda genadig ist dero iegelih der andermo gibet, alde fergibet, alde intliehet. Der sih rechen uuile der forderot gloriam (lob) uuanda aber gescriben ist: Melior est qui vincit iram, quam qui expugnat civitatem (Pezzer ist der siu zorn fertreit, danne der er eina burgh irsihtit,) bedio ne ist der inglorius (uolobesam) der ignoscendo (peluzzendo) bezzero triumphator (sigenunstare) uuirt. So forderot oub divitias (rihtuom) qui non vult dare pauperibus der dien armen nit kuote ist.) Aber ne ist er arm gebendo, uuanda himilisker triso ist quissisto. (richisto)

Disponet sermones suos in judicio.

Siniu uuortordinot er in die *judicii* (an demo ſuono tage) *dar aller der eidstab ist umbe opera misericordiæ (elimnosina.) Er findet iro sih kuoten ordinem: Domine quinque talenta tradidisti mihi, ecce alia quinque superlocratus sum (herro sunf phunt gabe du mir, funsiu geuuan ih in gesuoch.) Mit dien uuirt er defensus (geaosendot) also dar ana skinet.*

6. *Quia in æternum non commovebitur.*

Uuanda er furder ſone Gotes zeſeuuun keskeiden ne uuirt.

In memoria æterna erit justus.

In euuigero gehuhte uuiſet der rehto,

diu uuirt impiis fersaget an dien uuorten: Non novi vos (ih ne uueiz, uuer irbirint.)

7. *Ab auditione mala non timebit.*

Er ne ſurhtet daz die ubelen gehoren ſuln:

Ite in ignem æternum, qui paratus est Diabolo & angelis ejus (farint in euuig fiur, daz demo tiefele caro ist, unde sinen boton.)

Paratum cor ejus sperare in Domino.

Daz ist fone diu, daz ſin herza garo iſt ze gedingene an Got,

unde an imo alle temptationes ze uberuuindene.

8. *Confirmatum est cor ejus.*

Siu herza ist keſeſtonot *uuider dien, die imo dar umbe sint insultantes, quia sperat quod non videt.*

Non commovebitur donec videat [despiciat inim.] super inimicos ejus.

so ist er gefestenot, daz er aba dero spe ne chumet, er er daz keſehe *sursum*, daz ſine fienda uuellen geſehen *deorsum.*

Sie in terra unde er in cælo.

9. *Dispersit dedit pauperibus.*

Fone diu ſpendota er ſin guot, *kab iz armen.*

Justitia ejus manet in sæculum sæculi.

Daz ſin reht uueret iemer,

uuanda imo iz der habet kehalten in cælo, der in pauperibus uuolta esurire & sitire in terra.

Cornu ejus exaltabitur in gloria.

Sin horn uuirt kuollicho irhohet,

uuanda er mahtig uuirt fore Gote.

10. *Peccator videbit & irascetur.*

Daz keſiehet der ſundigo, unde bilget *sih ze imo selbemo seru pœnitentia.*

Dentibus suis fremet & tabescet.

Mit zanen griſcramot er unde ſuindet,

uuanda er daru geuuorfen ist, dar fletus ist & stridor dentium. Imo ne gesciehet nieht frendere & revirescere, so iz suore, ube er opportuno tempore pœnitentiam tate. Ziu so?

Desiderium peccatorum peribit.

Er habet iz dara gesparet, dar dero ſundigon gireda zegat.

Pſalmus CXII.

Hebr. CXIII.

Alleluja.

1. *Laudate pueri Dominum, laudate nomen Domini.*

Lobont chint truhtenen, lobont truhtenes namen.

Mannolih si puer, sie diemuote unde lohoe Got, nals sih selben. Uuile er puer sin, so mag er farin durh die engi, so mag er chomen ze himele, uuanda enge ist diu porta, diu dara leitet.

2. *Sit nomen Domini benedictum ex hoc nunc & usque in sæculum.*

Kelobot ſi truhtenes namo ſone nu unz in euua,

daz chit: ioh nu, ioh iemer.

3. *A solis ortu usque ad occasum laudabile nomen Domini.*

Alleo sizzentem ſone ortu ze occaſu, *dara sancta Ecclesia ferrost kereichet*, ſi lobelih ſin namo.

4. *Excelsus super omnes gentes Dominus.*

Truhten iſt hoher uber alle diete.

Diete sint menniscen, uuer ne uueiz, daz er hohera ist danne sie?

Super cælos gloria ejus.

Sin guollichi iſt ouh uber himela.

Humiles sint sine himela, un dien er ist, die uuizzen in obe in.

5. 6. *Quis sicut Dominus Deus noster, qui in altis habitat & humilia respicit?*

Uuer iſt ſo unſer Got? der hoho ſizzet, unde nideriu ſiehet.

Der uffen hohen himelen sizzet. Ziu ne sol der niderin sehen in erdo? Iz chit aber & humilia respicit in cælo & in terra.

An sinen sanctis, die in carne constituti in cælo conversantur, habet er cælum & terram. Sid sie beidiu sint, ioh himil, ioh erda. Unde humiles sint, pediu siehet er humilia in cælo & in terra. Sie sint cælum, quoniam quæ sursum sunt sapiunt, sie sint terra quoniam nondum sunt soluti carnis vinculo: Uuanda oub sanctorum sumeliche hina sint, sumeliche hier sint, bediu siehet er humilia in cælo & in terra.

7. *Qui erigit a terra inopem, & de stercore exaltat pauperem.*

Der ſone erdo ufrihtet den helfeloſen, unde ſone miſte heuuet den armen.

Der in terrenis cogitationibus uode in carnis voluptatibus lebetu, den chiecbet er, unde zucchet in uf ad virtutes, ioh so hoho e

8. *Ut collocet eum cum principibus.*

Daz

Daz er in geſezze ſament dien furſten.

Uuelen furſten?

Cum principibus populi ſui.

Sament dien furſten ſines liutes *Apoſtolis & Prophetis, So er Paulum teta, den er ex perſecutore Apoſtolum uuerden hiez.*

Qui habitare facit ſterilem in domo: matrem filiorum lætantem.

Der die umbirigun, *alſo diu Eccleſia uuas er iro ſponſus chame*, ne tuot ſizzen in ſinemo hus frouua muoter manigero chindo.

Pſalmus CXIII.

Hebr. CXIV.

Alleluja.

1. 2. *IN exitu Iſrahel de Egypto: Domus Jacob de populo barbaro, facta eſt Judea ſanctificatio ejus, Iſrahel poteſtas ejus.*

Do Iſrahel fuor uzzer Egypto, unde Jacobis slahta fone fremedemo liute, do uuard ketan heilig Judea, unde Iſrahel uuard ſin geuualt.

Uues? ane Gotes der is alles uualtet. Tenebras fliendo, diabolum fliehendo, chomen oub uuir in ſina geuualt, uuanda iz uns ze exemplo geſcriben iſt, unde danne gibet er uns keuualt filios Dei fieri.

3. *Mare vidit & fugit. Jordanis converſus eſt retrorſum.*

Daz mere floh, *doh iz die fart keſah. Sæculares unde alle inimici Chriſti habent nu gerumet Chriſtianis, daz ſie uuiten uueg ze imo eigin.*

Jordanis uuidercherta ſih.

Alle ſundige unde in dirro mortalitate ferrinnente geſebent unſera exitum ex Egypto, unde irchoment ſih is, unde gelirnent ſih uuidere cheren ze Chriſto, fone demo ſie geuuendet uuaren.

4. *Montes exultaverunt ut arietes & colles ſicut agni ovium.*

Apoſtoli freuton ſih *unſerro ferte*, uuanda ſie ductores uuaren alſo arietes, unde iro poſteriores *fone dien geſcriben iſt: Afferte Domino filios arietum.*

Die freuten ſih alſo lember.

5. *Quid eſt tibi mare quod fugiſti? Et tu Jordanis quia converſus es retrorſum?*

Uuaz iſt dir *ſæculum* daz du fluohe unde dir averſæ, daz du dih pecheret habeſt?

Ane daz ir uote uuichent, unde iub imo uote irgebent.

6. *Montes exultaſtis, ſicut arietes & colles ſicut agni ovium?*

Uuas freuuent ir iuh montes alſo arietes? Unde ir colles alſo agni?

Ane daz ir geboren ſulnt: Euge bone ſerve, quia ſuper pauca fuiſti fidelis, ſuper multa te conſtituam. Alde freuuent ir iub, daz iz ſus keuaren iſt, ſo bara nah ſtat.

7. *A facie Domini mota eſt terra a facie Dei Jacob.*

Fone truhtenis kagenuuerti,

der daz chad: Ecce ego vobiſcum ſum uſque ad conſummationem ſæculi, iſt diu erda iruueget.

Si uuas male pigra, nu iſt ſi excitata a facie Domini, daz ſi baz uuerde in ipſo fundata.

8. *Qui convertit petram in ſtagna aquarum, & rupem in fontes aquarum.*

Der den ſtein becherta ze ſeuuazzerin,

unde die fluch ze ſpringenten uuazzeren. Er iſt petra, er duobta dien durus, dien er uuas ignotus. Alſo ſie chaden. Durus eſt bic ſermo, quis poteſt eum audire. Aber nah ſinero reſurrectione, do er uuas interpres ſcripturarum incipiens a Moyſe per omnes Prophetas. Unde in Spiritum Sanctum gab, do intliez er ſih unde uuard in fons aquæ ſalientis in vitam æternam. Alde judei uuaren petra, unde er uueihta ſie nah dien uuorten: Potens eſt Deus de lapidibus iſtis ſuſcitare filios Abrahæ.

Pſalmus CXV. Hebr.

1. *NOn nobis Domine, non nobis, ſed nomini tuo da gloriam.*

Nals uns truhten nals uns, nube dinemo namen gib dia guollichi,

daz uns aqua de petra cham: uuanda uuir ne giengen dara nah mit kuoten uuercben daz uuir iz doh einen dang haben ſulin.

Super miſericordia tua & veritate tua.

An dinero genado *ſtat iz, an dero du iz kebiezze*, unde an dinero uuarheite, *an dero du iz uueretoſt.*

2. *Ne quando dicant gentes: ubi eſt Deus eorum?*

Gib dir ſelbemo die guollichi,

daz gentes huhondo ne cheden, uuar iſt iro Got?

Laz ſie geeiſcon, daz du unſer Got piſt.

3. *Deus autem noſter in cœlo ſurſum,*

ube ſie betont ſolem & lunam der ſie geſeben mugen,

aber unſer Got iſt hina uſen himele,

dar in oculi carnis keſeben ne mugen. Er iſt bober danne doh einiu corpora cœleſtia alde terreſtria gereicben. Aber ſo ne iſt er dar, daz in ſiniu uuerch bimil alde erda inthabeen, nube ſin æternitas inthabet in.

In cœlo & in terra omnia quæcunque voluit fecit.

Al daz er uuolta, teta er *in bimile unde in erdo. In ſuperioribus & inferioribus populi ſui skeinda er ſina genada, ne quis de operum meritis glorietur. Dannan uuizzen uuir in, dannan bechennen uuir in, nals fone geſihte.*

4. 5. 6. 7. *Simulacra gentium argentum & aurum opera manuum hominum, os habent & non loquentur, oculos habent, & non videbunt, aures habent & non audient, nares habent & non odorabunt, manus habent & non palpabunt, pedes habent & non ambulabunt.*

Aber gentium gelihniſſe, ſilberniu, guldiniu, menniſcon hantuuerch habent munt unde ne ſprechent, hábent ougen unde ne geſehent, oren unde ne gehorent, naſa unde ne ſtinchent, hende unde ne greiffont, fuozze unde ne gant.

Non clamabunt in gutture ſuo.

In iro chelun ne liutent ſiu,

daz iob tier mugen. Tumb menniſco, der ſiu betot umbe die gelichi dero menniſcon ludo ſo lang die muſce unde

die ſparen dar umbe ne lazent, ſie ne oiſten in in. Stouben ſie menniſcen uz, ſo ſtouben ſie die forderoren, uzzer demo binderoren, unde ſid ſie die forderoren ne betont uuieo die binderoren?

8. *Similes illis fiant qui faciunt ea & omnes qui confidunt in eis.*

kelih uuerden in die ſiu tuont, unde alle die ſih ze in ferſehent.

Iro muot unde iro ſinna ſin alſo betan, unde alſo tod ſo dero ſimulacrorum.

9. *Domus Iſrabel ſperavit in Domino adjutor eorum & protector eorum eſt.*

Aber Iſrahelis huske *multitudo fidelium* kedinget an Got, *unde darumbe, daz ſie des ne irdriezze,* iſt Got iro helfare unde iro ſcermare.

10. *Domus Aaron ſperavit in Domino, adjutor eorum & protector eorum eſt.*

Job der teil *dero ſpiritalium die andere lerent*, iſt ouh des in ſpe,

daz er ooh ne habet in re. Bediu iſt er oub iro adjutor & protector.

11. *Qui timent Dominum ſperaverunt in Domino: adjutor eorum & protector eorum eſt.*

Die Got furhtent, die dingent an in, bediu iſt er iro *adjutor & protector.*

12. 13. *Dominus memor fuit noſtri & benedixit nobis.*

Sines tanches ane unſere frehte irhugeta unſer Got, unde gab uns ſegen.

Benedixit domui Iſrabel, benedixit domui Aaron, benedixit omnibus qui timent Dominum puſillis cum majoribus.

Joh kedingenten ioh furhtenten, meren unde minneren gab er ſinen ſegen.

14. *Adjiciat Dominus ſuper vos: ſuper vos & ſuper filios veſtros.*

Truhten tuoe iuh uuahſen, iuh *Doctores domus Aaron*, unde iuh *auditores domus Iſrabel, unz ſancta Eccleſia per totum orbem uuerde diffuſa.*

15. *Benedicti vos [a] Domino qui fecit cœlum & terram. i. qui fecit vos.*

Ze guote genamde ſint ir truhtene der iuuer ſumeliche teta *cœlum ſone demo pluvia chumet, unde andere terram diu compluta (beregenot) uuirdet.*

16. *Cœlum cœli Domino terram autem dedit filiis hominum.*

Doctores doctorum liez er imo ſelbemo ze lerenne, uuanda ſie andermo docibiles (lerig) ne uuaren. Carnales die terra beizzent, cab er ze lerenne filiis hominum in cœlom uuordene, daz die nideren ſone dien oberen uuurdin irrigati. (genezzit)

17. *Non mortui laudabunt te Domine: neque omnes qui deſcendunt in infernum.*

Cœlum unde terra loboen dih, tote ne lobont dih, noh die ze hello farent.

Uueliche ſint daz? Ane die ſone in ſelben leben uuellen?

18. *Sed nos qui vivimus, benedicimus Domino ex hoc nunc & uſque in ſeculum.*

Aber uuir Gotes tanches lebente danchoen imo iemer.

Pſalmus CXIV.

Hebr. CXVI.

Alleluja.

1. *Dilexi quoniam exaudiet Dominus vocem orationis meæ.*

Got minnota ih, uuanda er gehorta die ſtimma mines kebetes.

2. *Quia inclinavit aurem ſuam mihi.*

Uuanda er mir gehalta ſin ora.

Uuannan uueiz daz menniſco, ane ſone ſpe?

Et in diebus meis invocabo eum.

Unde in minen tagen anaharo ih in.

Daz ſint dies miſeriæ meæ, dies mortalitatis meæ, die mir ſone ungehorſami geskahen ſint.

3. *Circumdederunt me dolores mortis: pericula inferni invenerunt me.*

An dien tagen umbe fiengen mih diu ſer des todes, helloureiſun irfuoren mih.

Uuar irfuoren ſie mih, uuar funden ſie mih? Aberrantem a te. Sie funden mih, ih ne chonda ſie finden, ih ne chonda ſie irchennen. In proſperis ſeculi an dien meiſt ſint pericula inferni, an dien hafteta ih, diu ne liezen mih: ſie uuizzen: bediu chlageda ih ſie dir.

4. *Tribulationem & dolorem inveni & nomen Domini invocabo.*

ih cham aber ze mir, unde behugeta mih, unde fant an mir arbeite unde ſer,

diu mir unuuizzentemo anauuaren,

unde anahareta Gotes namen,

uuanda ih do uuiſſa uuer ih uuas.

O Domine libera animam meam.

Uuola truhten *chad ih*, loſa mina ſela.

Des iſt mannelichemo durft, daz er ile finden dia miſeriam, diu imo unuuizzentemo ana iſt, unde er chede: Tribulationem & dolorem inveni, Domine libera animam meam. Unde er chlagoe, daz er nu (ne vel undurftig) durftig iſt, irdiskero labo, ecchert ze diſes libes lezzi, demo er irboten uuard himelskiu ſeti ze euuiges libes ſtatigi. Der daz uuile uueinon, den getuot ſaligen, der unſih seo uuolta ne uueſen uuenege.

5. *Miſericors Dominus, & juſtus: & Deus noſter miſeretur.*

Kenadig herro, unde rehter, unde Got unſer genadet.

Kenadig quia inclinavit aurem ſuam mihi, rehter, quia flagellat, aber genadig quia recipit.

6. *Cuſtodiens parvulos Dominus.*

Luzzele behuotenter herro,

uuanda er ſie tuon uuile grandes heredes.

Humiliatus ſum & ſalvavit me.

Diemuote uuard ih, pediu heilta er mih.

Sectionem vulneris leid ih, daz diemuota mih, daz ne iſt pœnale, nube ſalubre.

7. 8. *Convertere ergo anima mea in requiem tuam, quia Dominus benefecit mihi, quoniam exemit animam meam de morte.*

Sela miniu uuirt pecheret in dina rauua,

habe gedingl ze euuigen rauuon,

uuanda

uuanda Got habet mir uuola getan, darana, daz er mina ſela nam uzzer tode,

daz chit uzzer incredulitate.

Oculos meos a lacrimis, pedes meos a lapſu.

Nam miniu ougen ſone tranen, mine fuozze ſone slipſe.

Dar daz eina iſt, daz iſt daz ander. Hier iſt iz in ſpedoret iſt is in re.

9. *Placebo Domino in regione vivorum.*

Hina ſure iſt iz, dar lichen ih Gote in dero lebendon lande.

Dar ne ſint lacrimæ, dar ne iſt lapſus.

Pſalmus CXV.

Secundum edit. Latinam: in Hebræo autem textu cum præcedent. cunnect.

v. 10. *Alleluja.*

Credidi propter quod locutus ſum.

Kennoge ſprechent veritatem in lingua, falſitatem in pectore, dien iſt uuideruuartig der hier chit:

Ih keloubta *veritatem in corde*, ſone diu ſprah ih *ſia in lingua.*

Ego autem humiliatus ſum nimis.

Aber ih uuard dannan harto gediemuotet, *uuard harto gearbeitet, quia multi contradicunt veritati. Daz chedent martyres mit rehte, dero diſiu vox iſt.*

11. *Ego dixi in exceſſu meo omnis homo mendax.*

Ih chad in mines muotes irchomeni, alle menniſken ſint lukke. Sint doh eine non mendaces, daz ſint ſie quantum non ſunt homines, nube Dii & filii altiſſimi. Der iſt homo, qui in ſe confidit, non in Deo. Der geskeinet daz er mendax iſt, alſo Petrus teta in ſe confidendo & Chriſtum negando.

12. *Quid retribuam Domino, pro omnibus quæ retribuit mihi.*

Uuaz mag ih Gote tuon umbe al daz er mir getan habet?

Er lonota mir ubeles mit kuote, uuanda ih meo peccato mendax, ſuo dono bin verax, uuaz kibo ih imo dara uuidere?

13. *Calicem ſalutaris accipiam & nomen Domini invocabo.*

Trincho den calicem, den er tranch.

Lido gerno umbe in, daz er umbe mih leid, unde anaharo ſinen namen, *daz er mir dia haldi gebe, uuanda iz anderes ſin ne mag.*

[14. *Vota mea Domino reddam coram omni populo ejus.*]

15. *Precioſa in conſpectu Domini mors ſanctorum ejus.*

Fone diu iſt tiure in Gotes geſihte ſinero heiligon tod.

Mit ſinemo tode chouſta er ſia, den leid er umbe ſie, daz ouh ſie ſih ſin ne irchamen umbe in.

16. *O Domine quia ego ſervus tuus, ego ſervus tuus & filius ancillæ tuæ.*

Iah herro, *herro ſone diu,* uuanda ih din ſcalh pin, *din ſcalh pin ih, den du chouftoſt,* unde dinero diuuue ſun *ſancta Eccleſiæ. Die aber uzzerunhalb iro martyres heizzen uuellen, alde ſervi tui, ſo manige heretici tuont, die ne ſint filii ancillæ tuæ.*

17. *Diſrupiſti vincula mea, tibi ſacrificabo hoſtiam laudis.*

Miniu band zebrache du *ane mine frehte,* des opheron ih dir lobofriſcing.

Ih uuas in haſte, dannan uz name du mih, daz ih uuurde ſervus tuus & filius ancillæ tuæ.

18. [*Et nomen Domini invocabo.*] *Vota mea Domino reddam in atriis domus Domini in conſpectu omnis populi ejus, in medio tui Jeruſalem.*

Mina antheizza antuuurto ih in des Gotes huſes houen, *in ſancta Eccleſia* fore allemo ſinemo liute *der ſin hus iſt,* in mittero Jeruſalem, *diu pacem uuile non bellum. An dien exemplaribus Auguſtini & Caſſiodori uuirt eccbert einest funden,* vota mea Domino reddam, *unde einest,* & nomen Domini invocabo.

Pſalmus CXVI.

Hebr. CXVII.

v. 1. *Alleluja.*

Laudate Dominum omnes gentes, laudate eum omnes populi.

Lobont truhtenen alle diete, lobont in alle liute.

Quoniam confirmata eſt ſuper nos miſericordia ejus, & veritas Domini manet in æternum.

Uuanda an uns iſt keſeſtenot ſin genada, *er iſt hara chomen, alſo er gehiez,* unde ſin uuarheit uueret iemer, *ioh an diu, daz er piis kibet præmia, ioh impiis pœnam.*

Psalmus CXVII.

Hebr. CXVIII.

v. 1. Alleluja.

Confitemini Domino quoniam bonus, quoniam in seculum misericordia ejus.

Iehent des truhtene, daz er guot ist, daz sin genada iemer ist.

Solih confessio ist laudis nals pœnitentiæ. Imo ist proprium, daz er bonus si, dannan chumet daz er nieht ein mala pro malis, nube oub bona pro malis retribuendo, iemer genadig ist.

2. 3. 4. *Dicat nunc Israhel quoniam bonus, quoniam in seculum misericordia ejus, [dicat nunc domus Aaron] dicant nunc qui timent Dominum, quoniam in seculum misericordia ejus.*

Nu cheden Israhelitæ, *daz sint minores*, chede domus Aaron, *daz sint majores*, cheden alle timentes Dominum, *minores cum majoribus*, sin genada ist iemer.

5. *In retributione [de tribulatione] invocavi Dominum, & exaudivit me in latitudine.*

In note unde in engi hareta ih in ana inuuiti, *dar sin riche ist, dar terminus ne ist*, dar gehorta er mih.

In dero engi bin uuir, in dero suln uuir umbe daz baren, daz uuir geborte, dar uz mugin faren.

6. 7. *Dominus mihi adjutor [non timebo, quid faciat mihi homo, Dominus mihi adjutor:] & ego despiciam inimicos meos.*

Truhten ist min helfare, bediu ne ruocho ih, uuaz mir ubel mennisco tuoe.

Er ist min helfare, bediu fersicho ih mine fienda *Spiritales nequitias.*

8. *Bonum est confidere in Domino, quam confidere in homine.*

Pezzera ist an Got ze truenne danne an mennisken.

9. *Bonum est sperare in Domino, quam sperare in Principibus.*

Pezzera ist an Got ze gedingenne danne an die fursten.

Der namo mag ioh Angelorum sin, uuanda man liset an Danihele, Michael princeps vester. So uuederer mir hilfet homo alde angelus in caritate, mit des hende hilfet mir Got. Sin ist diu helfa, an in gedingo ih.

10. *Omnes gentes circuierunt me, & in nomine Domini [quia] ultus sum in eos.*

i. populos gentium.

Mih *dinen liut chit Ecclesia* umbehalboton alle diete, unde in dinen namen uberuuant ih sie.

11. *Circumdantes circumdederunt me & in nomine Domini ultus sum eos.*

Mih *selben chit Christus* umbehaltoton *iudei*, unde ih keoberota sie in dinen namen.

12. *Circumdederunt me sicut apes favum.*

Also bine die uuabun umbehalbeton sie mih,

uuanda mit dero passione getaten sie mih suozzeren, allen daz mysterium minnonten.

Et exarserunt sicut ignis in spinis.

Unde *in meo corpore* inbrunnen sie also fiur in dornen,

uuanda carnis compunctiones prandon sie incendio persecutionis. Daz taten gentes.

Et in nomine Domini vindicavi in eis.

Unde in Gotes namen rah ih iz an in,

einuueder so mit conversione pœnitentiæ, alde mit futura ultione.

13. *Inpulsus versatus [eversus] sum, ut caderem.*

Ana gestozzener uuard ih keuuerbet, daz ih fiele.

Daz man dana uuile, ube iz fasto stat, daz uueget man, daz uuerbet man, so taten mir persecutores, so uuolton sie mih irfellen. Alde ana gestozzener uuard ih keuuendet, also man brot uuendet in herte, daz chit, uuard ih aber ana gecheret, daz ih ofto gestozzener fiele.

Sed Dominus suscepit me.

Aber Got underfieng mih,

daz ih ne fiele. Anderiu editio chit: Tanquam cumulus arenæ impulsus sum ut caderem. Also der santhuffo uuard ih kestozzen, daz ih fiele. Uuaz fallet liehtor? Aber Got ne liez mih fallen.

14. *Fortitudo mea & laudatio mea Dominus & factus est mihi in salutem.*

Min starchi unde min lob ist truhten, unde ist mir ze heili uuorden.

Der fallet fone stozze, der sin selbes starchi, unde sin selbes lob uuile sin. Uuanda aber Got ne fallet, pediu ne fallet der, der sih ze imo habet.

15. 16. *Vox letitiæ & salutis in tabernaculis justorum.*

Dar ist stimma freuui unde heili, dar dero rehton selda sint,

nals meroris, so iro fienda uuandon.

Dextera Domini fecit virtutem, dextera Domini exaltavit me [dextera domini fecit virt.]

Gotes zeseuua machota chraft an mir, Gotes zeseuua irhohta mih.

Sin virtus ist exaltare humilem, deificare mortalem, de subjectione præstare gloriam, de passione victoriam.

17. *Non moriar sed vivam, & narrabo opera Domini.*

Fone diu ne irstirbo ih *sin Ecclesia*, nube ih lebo, unde zelo siniu uuerch, *ziu uuolta er mih solich liden.*

18. *Emendans emendavit me Dominus, & morti non tradidit me.*

Pezzeronte pezzerota er mih, irsterben ne liez er mih.

Uuara zuo bezzerota er mih. Ane daz erbe ze besizzene also der fater den sun stillet, den er ze demo erbe uuile. Uuar ist daz erbe?

19. *Aperite mihi portas justitiæ, ingressus in eas confitebor Domino.*

Induont mir.

Uueliche?

Uueliche? Vos Apoſtoli qui claves Regni cœlorum accepiſtis. Induont mir die portas Regni Dei, ze dien juſtitiu leitet, dar ſindo ih iz. Dara ingegangener, iiho ih Gote in laudibus, alſo iz chit: Beati qui habitant in domo tua in ſæcula ſæculorum laudabunt te.

20. *Hæ portæ [porta] Domini.*

Truhtenes ſint die portæ.

Uuemo indane? Uueliche gant dara in?

Juſti intrabunt in eam.

Rehte gant dara in.

21. *Confitebor tibi Domine, quoniam exaudiſti me & factus es mihi in ſalutem.*

Dar iiho ih dir truhten, *dar danchon ih dir,* daz du mih kehortoſt, unde mir uuorden biſt in heili.

22. *Lapidem quem reprobaverunt ædificantes, hic factus eſt in caput anguli.*

Der ſtein den *iudei* zimberonte ferchuren, der uuard ze houbete des uuincheles,

daz chit ze houbetſteine. Der houbet ſtein, daz iſt der uuinchelſtein der beide uuende zeſamene fuoget, Chriſtus fuogtu zeſamene præputium & circumciſionem, daz ſie an imo ein liut uuarin, ein Eccleſia.

23. *A Domino factum eſt iſtud.*

Fone Gote uuard daz,

fone iudeis uuard er ædificatus ſecundum carnem, fone Gote uuard er lapis angularis, uuls fone ædificantibus Judæis, uuandu ſie ferchuren in propter carnem.

Et eſt mirabile in oculis noſtris.

Unde in unſeren ougon iſt iz uuunderlih.

In oculis interioris hominis, in oculis credentium, ſperantium, diligentium.

24. *Hic eſt dies quem fecit Dominus.*

Der tag iſt den Got teta,

tag unſerro heili, an demo in Got teta in caput anguli.

Exultemus & jocundemur in ea.

An demo freuuen unſih, an demo tage ſin fro unde uuunneſam.

25. *O Domine ſalvum me fac, ô Domine bene proſperare.*

Iah du truhten tuo mih kehaltenen, truhten uuola geſpuote *mina fart ze dir, uuanda ih fone ferremo ellende iruuindendo fone dien ſceido, qui oderunt pacem mit dien ih choſoda pacifice, unde aber ſie mihi gratis debellabant.*

26. *Benedictus qui venit in nomine Domini.*

Ze guote genamdo der in truhtenes namen chumet:

Ze ubelo genamdo, der in ſin ſelbes namen chumet. Alſo iz chit in Evangelio: Ego veni in nomine patris mei, & non accepiſtis me, ſi alius venerit in nomine ſuo illum accipietis.

Benediximus nos de domo Domini.

Uuir ſegenoton iuh uzer demo Gotes hus.

Uueliche chedent daz? Sacerdotes ad populum, magni ad puſillos. So magni, daz ſie in iro muote gereichent ad verbum, Deum apud Deum, ſo iz in hac vita uueſen mag, unde ſie doh ſint temperantes ſermonem ſuum propter parvulos, daz ſie chedin magis cum Apoſtolo: Sive enim mente exceſſimus Deo, ſive temperantes ſumus vobis. Uuar nement ſie daz? Uuannan chumet in iz? ane fone himele, dar interior domus Dei iſt. Uuaz chundent ſie?

27. *Deus Dominus, & illuxit nobis.*

Der Dominus der in nomine Domini chumen iſt, den judæi ædificantes ferchuren, der iſt Deus æqualis Patri. Et illuxit nobis.

Daz irskeinda er uns,

daz oub uuir iz in skinhafte tuon, unde er daz ſament uns fernement, daz ir ſament uns keloubent.

Conſtituite Diem feſtum in frequentationibus [ſolennem in condenſis] uſque ad cornu altaris.

Sezzent iu uobhaften dag, unde dultóten in gedrange,

dar agnus occiſus uuard, unz ir hina uf choment ad interiorem domum Dei, dannan uuir in gaben benedictionem, dar cornuu altaris ſint excelſa. Dar iſt vox exultationis, ſoni feſtivitatem celebrantes ambulantium in loco tabernaculi uſque ad domum Dei. Dar iſt ſacerdos in æternum, dar iſt ſacrificium & altare ſempiternum & pacatu mens juſtorum. Unde uuaz anderes tuoen uuir dar, ane in lohoen? Uuaz anderes cheden uuir, ane daz hara nah ſtat:

28. *Deus meus es tu, & confitebor tibi, Deus meus es tu, & exaltabo te.*

Confitebor tibi, quoniam exaudiſti me & factus es mihi in ſalutem.

Daz cheden uuir dar, non ſtrepitu vocis, uube dilectione ſelbiu, dilectio iſt unſer vox dar.

29. *Confitemini Domino quoniam bonus, quoniam in ſeculum miſericordia ejus.*

Dar ſieng der pſalmus ana, dar gat er uz.

Pſalmus CXVIII.

Hebr. CXIX.

Verba ſancti Auguſtini.

pr. *Alle die anderen ſalmen die an demo ſaltare ſtant irrahtu ih einuueder diſtando, alde fore dien liuten ſermocinando. Diſen ſalmen centeſimum octavum decimum friſta ih nie ſo ferro umbe ſina lengi die mannolih uueiz, ſo umbe ſinu tieſi die unmanigu uuizzen. So do mine bruoderâ mih paten, unde mih gebitten, daz ih min uuerch folletate, unde ih in follerehtoti an diſemo ſalmen, do tualta ih tar lango ana, uuanda ſo offto ih darana ſtuont tenchen, ſo ubernuag er minen ſin. Ih ne mag ſar geſagen ſina tieſi, uuanda er ſo ſilo unſemftero iſt, ſo ſilo er ſemftero manne dunchet. An dien anderen die unſemfte ſint skinet doh daz, aber diſer birget iz, ſo ferro daz ſin lector, unde ſin auditor ne uuanet an imo durft ſin expoſitionis. Unde nu ne mag ih uuizzen zuogando, unde ſin beginnende, uuaz ih dar ana getuoe. Ih truen aber Gotes helfo hier alſo anderes uuar, dar mih oub eteuuaz tuohtu impoſſibile ze gerecchenne, unde ih iz doh kerahta. Ih habo aber uuillen ſermones fore liuten dar uz ze machonne, die greci hômelias heizent. Dar ſie ſih keſaminont, dar dunchet mir reht ſina intelligentiam ze offenonne. Dara zuo ſahe ih nu.*

1. *Beati immaculati in via qui ambulant, in lege Domini.*

Die ungeflechote gant an demo uuege.

Uuelemo? in lege Domini, die ſint ſalig.

Sie uuellen alle beatitudinem, ſus ſuln ſie dara nah chomea, anderes uuieo ne mugen ſie. Uuunder ne iſt daz boni dar umbe ſint boni, daz ſie ſin beati daz iſt uuunder, daz oub mali darumbe ſint mali daz ſie ſin beati. Sie ſuochent ſia in libidine, in luxuria, in ſtupro, in divitiis, in dominationibus, in ultione inimicorum. Fone dien ſin naerden miſeri, an dien uuellen ſie ſin beati. Die ſolichen ladota uuider diſu reda, daz ſie mit malis bona ne ſuochen.

2. *Beati qui ſcrutantur teſtimonia ejus, in toto corde exquirunt eum.*

Andereſt fernemen daz ſelba:

Salige die ſiniu urchunde ſcrodont, unde in ſuochent in allemo herzen.

Sumeliche ſcrodont ſiniu teſtimonia daz chit ſine ſcripturas, die gernor ſint docti, danne juſti. Die ne ſint durh daz beati, noh die ne ſuochent Got, nube gloriam alde divitias, pedia ne ſint ſie immaculati, ube in oub injuſti & impii ſuochent in toto corde, mugen die ſin beati? Daz mugen ſie ſin ſpe nals re.

3. *Non enim qui operantur iniquitatem in viis ejus ambulaverunt.*

Die unrecht uuurchent, die ne giengen an ſinen uuegen.

Ne gieng danne Paulus an ſinen uuegen, der peccati iihet, daz iniquitas iſt? Uuieo chit er: Non enim quod volo facio bonum, ſed quod nolo malum hoc ago. Uuieo gehellent dia? Keboren furder ſinia uuort. Si quod nolo hoc facio, iam non ega operor illud, ſed quod habitat in me peccatum. Opera peccati ne uuarin ſiniu opera, uuanda ſinen uuuuillen uuorhta daz imo anauueſenda peccatum. Mannolichemo iſt ana deſiderium, folget er demo ſo ne mag er chedem cum Paulo: Jam non ego operor. Ne folget er imo aber, ſo tuot er, unde ae tuot, nah ſinen uuorten, uuanda er chad: Ago & non ago. Sin languor taot unde ringet, ſin auillo ne tuot, uuanda er uuiderringet, fone diu uuizzin die conſentientes ſint mala, die ne gant in viis Domini. Den conſenſum ſtillta der ſelbo Apoſtolus ſus chedendo: Non ergo regnet peccatum in veſtra mortali corpore ad obediendum deſideriis ejus.

4. *Tu præcepiſti mandata tua cuſtodire nimis.*

Du hiezze diniu gebot kenoto behuoten, *kenoto uueren. Nimis ſtat hier pro valde, iz bezeichenet zuene ſinna, einer iſt apud Græcos agan, daz chit ze ſilo, anderer iſt ſphodra daz chit ſilo unde harta unde genoto.*

5. *Utinam dirigantur viæ meæ ad cuſtodiendas juſtificationes tuas.*

Sid du ſiu heizziſt kenoto uueren, ſo uuunſco ih daz mina uuega rehto gecheret uuerden iro zehuotenne.

Uuaz ſint juſtificationes ane aber mandata quæ juſtos faciunt? Uuaz ſint ſie, chit Sanctus Auguſtinus ane facta juſtitiæ, opera juſtorum quæ imperat Deus? Ziu heizzent ſie aber ſine, ane daz er ſie recchet? Pedia mugen uuir ſie diuten frumereht alde uuerchreht.

6. *Tunc non confundar cum inſpicio in omnibus mandatis tuis.*

So ne uuirdo ih ſcameg, ſo ih in alliu diniu gebot ſieho,

unde ih ſiu alliu fore ougon habo, dar umbe daz ih ſiu geuueree. Siehe ih diu ih ne uuereta, diu tuont mir ſcandal.

7. *Confitebor tibi in directione cordis in eo quod didicerim judicia juſtitiæ tuæ.*

So lobo ih dih des in mine herzeribti, daz ih kelirneta dine rehten urteilda, ube fone dir mine uuega gerihtet uuerdent. Daz lob iſt danne din nals min, ſi corde directo viis directis lætabor in eis, non accuſabor in eis.

8. *Juſtificationes tuas cuſtodiam, ſubaudi iterum, ſi dirigantur viæ meæ.*

So behuoto ih diniu frumereht,

anderes uuieo ne mag ih.

Non me derelinquas uſque quaque.

Niener ferlazeſt du mih,

alde iz chit aſque valde, mit diſemo ſinne: So uuieo do mih ferliezziſt, do du min ne huottoſt, ſo harto ne ferlaz mih, daz ih ferloren uuerde. Si dereliquiſti me ne cum gloriarer in me, noli uſque valde & juſtificatus abs te gloriabor in te.

9. *In quo corrigit juvenis viam ſuam?*

Uuar ana geribtet der jungo ſinea uueg? Dero fragun uuirt ſus keantuuurtet.

In cuſtodiendo ſermones tuos.

Diniu uuort pehuottondo,

daz chit uuerendo. Ziu mer der jungo danne der alto? ane daz er is iunger ſol beginnen, unde alter follezieben. Sehen oub uuer veterem hominem hildoe, auer novum, ener ne uueret ſermones Dei, diſer uueret ſie, fone diu iſt diſer der iungo, fone demo iz keſprochen iſt:

10. *In toto corde meo exquiſivi te.*

In allemo minemo herzen, ſuohta ih dih.

Daz cham mit fone dir, uuanda du mih perditum uuoltoſt requirere & revocare.

Ne repellas me a mandatis tuis.

Ne ſtuoz mih dana fone dinen geboren.

Uuer iſt dana geſtozzen, ane demo Got ne hilfet? Siniu præcepta ardua ne mag anderer geuueren ane demo er is hilfet.

11. *In corde meo abſcondi eloquia tua ut non peccem tibi.*

In minemo herzen barg ih diniu gechoſe umbe daz daz ih dir ne ſundoe,

ne laz ſiu ane fructum dar geborgen ſin.

12. *Benedictus es Domine, doce me juſtificationes tuas.*

Kelobot piſt du truhten, lere mih diniu uuerchreht.

Lere mih ſie tuon in uuerchen, ſo ih kelirnet habo in uuorten.

13. *In labiis meis pronunciavi omnia judicia oris tui.*

Mit leſsen ſageta ih alle die urteilda dines mundes.

Die ih kelirneta fone dinemo munde, die lerta ih. Alle ne mahta ih, uuanda geſcriben iſt: Judicia tua abyſſus multa.

14. *In via teſtimoniorum tuorum jocundatus ſum ſicut in omnibus divitiis.*

Chriſtus iſt via teſtimoniorum Dei, uuanda er urchundot mit ſinero nativitate & paſſione uuielih Gotes dilectio ſi erga nos, an demo bin ih keuuunneſamot ſamoſo in allen rihtuomen. Er irfollot noh an andermo libe des hier briſtet, dar iſt er uns euuig uuunneſami.

15. *In mandatis tuis garriam, vel ſecundum alios exercebor.*

Ungeſuiget pin ih an dinen geboten,

alde nah exerceber:

bin dar ana geuuceret *ſprechentes uuider allen ſienden catholica fidei.*

Et

Et considerabo vias tuas.

Unde ſo gechiuoſo ih dine uuega.

Frequentes & copiosæ disputationes leitent mih ad intellectum viarum tuarum, die sint misericordia & veritas, dero plenitudo an Christo ist.

16. *In justificationibus tuis meditabor, non obliviscar sermones tuos.*

An dinen uuerohrehten hogezo ih, fone diu ne irgizo ih dinero uuorto,

ih ne skeine siu an dien uuerchen.

17. *Retribue servo tuo, vivam [vivifica me] & custodiam sermones tuos.*

Kilt dinemo ſcalche.

Du gibest dar du uuile per indebitam gratiam bona pro malis, ube du daz ne tatist, so ne fundist du die, dien du gabist bona pro bonis. Kilt ouh mir nah dien genadon ſo lebo ih unde behuoto diniu uuort, *unde dannan chumo ih ad aliam retributionem, an dero du giltest bona pro bonis dar aber gratia follia ist, uuanda disiu fone enere chumet.*

18. *Revela oculos meos & considerabo mirabilia de lege tua.*

Induo miniu ougen *gib mir geistlicha fernumest* ſo gelirnen ih fone dinero geſcribenun eo uuunderlichiu *mysteria, unde gelirnen mine fienda minnon. Nieht ne ist uuunderlichera.*

19. *Incola ego sum in terra, ne abscondas à me mandata tua.*

Ih pin ellende hier in erdo, ne birg fore mir diniu gebot *mit dien ih dar uz irloset uuerde. Du birgest siu mit rehte fore dien, die hier incolæ ne sint noh peregrini, noh alienigenæ, nube terrigenæ, uuanda sie hier sint dar sie geboren uuurden unde andersuuar burg ne habent daru sie lougee. Andere codices chedent :* Inquilinus *ego sum in terra. Daz ist der eigen hus ne habet, unde er anders mannes seldare ist. Sancti ne habent hier eigen hus, iro patria ist in cœlis. In Græco stat* paraecos, *daz antfristoton sumeliche inquilinum, sumeliche incolam, alde advenam, alde peregrinum. Uuer sint die ane* adventicii? *Aber adventicius ne mag uuerden gesprochen de corpore, daz hinnan fone erden burtig ist nube de anima diu nieht de terra burtig ne ist, alde de toto homine, der fone paradyso haru feruuorfen ist, alde fone iegelichemo dero, dien patriu in Ecclesiis keheizzen ist. Sid der folicho fidelis ist, unde alle fideles uuizzen mandatu Dei, unde siu offen sint, also daz ist : Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & proximum tuum sicut te ipsum. Uuieo bitet er danne, daz er siu ne berge fore imo : Ne skinet dar uuanda ze erist unsemfte ist, daz man Got erchenne, daz fone diu unsemfte ist, daz man in minnoe? Ne cham iz dannan daru zuo, daz mennisco ander minnotu fure in? Daz ne tate er, ube er in irchandi, selbiu siu irchenneda, zuge in ze imo. Proximi cognitio mag semftera dunchen, uuanda iz ein natura ist. Aber genuoge ne irchennent sih selben. Uuieo mugen sie danne andere irchennen? Unde die minnon, die sie ne irchennent? Nu ist offen, daz er siu ueiz unde er iro ne bate, ube er siu ne uuissi, nu bitet er iro, daz er siu baz uuizzen muozze.*

20. *Concupivit anima mea desiderare justificationes tuas in omni tempore.*

Min ſela gereta in geluſte haben diniu uuerchreht in allen ziten.

Sie lusta geluste. Sie gesabe gerno, daz sie lusti rehtero uuercho. Rehtes kiredu uuas si girig, unde gelustig, ube gelust unde gireda ein sint. Demo mazleid ist, uuanda der ungelustig ist, unde er leidezet sine ungeluste, hediu gelustet in geluste. Des lichamen geluste lustet die sela. Aber rehtes kelust unde ouh iro gelust sint peide in dero selo. Unde hediu gerot daz muot rehtes, danne iz rehtes keluste gerot. Kuot sint die geluste beide, so uuieo concupiscentia durh sie fernomeniu guot ne si, so an dero stete skinet, dara Paulus chit : Concupiscentiam nesciebam, nisi lex diceret non concupisces. So aber daz uuirt additum uues concupiscentia si si, so mag si in bono fernomen uuerden also dar. Concupiscentia sapientiæ deducit ad regnum. Uuunder ist chit Augustinus, daz man geluste gerot, so si ne ist. Uuieo mahti in goldes lusten, ube gold ne uuare? Sid kelust dero er gerot uuesen ne mag ane in imo, unde si dar ne ist, uuieo mag er danne sin ger des dazter ne ist. Nu sehe mannelih, uuieo guot daz si, des er gerot, unde laze sih langen dero giredu.

21. *Increpasti superbos.*

Ubermuote *zuene unsere forderen* irraſtoſt du.

Uuar ana skein iro ubermuoti? Ane daz sie gerno geborton : Eritis sicut Dii. Mahta Got ze uuizelon uuar Adam uuare, do er frageta Adam ubi es? Uuar bist du chad er, sid du an demo statu ne bist an demo ih dih kescuof, dar ne uuoltost du sin, uuar bist du danne nu, ane in miseria? Ne ist daz increpando gesprochen? unde ne ist uns diu increpatio hereditaria uuordeniu in unseren mangfalten urammis. Die fone diu so starch sint, undo so mangfalde, uuanda sie ubelo ne taten per infirmitatem aut ignorantiam nube per superbiam.

Maledicti qui declinant à mandatis tuis.

Ze ubele genamde die *daz ne brutet.*

Unde ieo noh daru ubere, ſih tana cherent fone dinen geboten.

22. *Aufer à me opprobrium & contemtum quia testimonia tua id est martyria tua exquisivi.*

Nim mir aba *chit sancta Ecclesia* iteuuiz unde unuuirdeta, uuanda ih diniu urchunde forderota.

Nu ist daz uuorden. Nu ne ist niemanne opprobrium noh contemtus, daz er an Christum iihet, unde an sinemo urchunde stat, uuanda persecutio zegangen ist. So uuola ist ferfangen daz sie iro fienda minnota, unde umbe sie beteta nals opprobrium unde contemtum furhtendo nube saluti eorum consulendo.

23. *Etenim sederunt principes & adversum me loquebantur.*

Selben die heroſten ſazen unde choſoton uuider mir,

dingoton uber mih, fone diu uuas diu persecutio starch, uuanda Reges funden daz, ut nusquam essent Christiani.

Servus autem tuus exercebatur in justificationibus tuis.

Aber ih din ſcalch uuard keuoberot an dinen uuerchrehten.

Uuieo uuas diu uoberunga getan?

24. *Nam & testimonia tua meditatio mea est.*

So uuas si getan, daz diniu martyria ſint mine hogezunga.

Ih hugo so ferro ze in, daz ih an in uuile state sin, unde mir siu persecutio genemen ne mag.

Et consilium meum justificationes tuæ.

Unde

Unde diniu uuerchreht ſint ze dien ih habo geraten,

ze dien ih mih habo geinot, uuanda ih mine ſienda uuile minnon, unde umbe ſie beton. Darana uoberon ih mih, an dien zuein ilo ih unirlegen ſin, daz ih dar ana uuerde geheizet unde gehertet umbe dinen namen.

25. *Adhæſit pavimento anima mea.*

Demo aſteriche hafteta zuo min ſela,

carni geſolgeta ſi terrenis chlebeta ſi zuo, uuanda daz tod iſt.

Vivifica me.

Fone diu chieche mih,

unde tuo mih adherere tibi nals carni. Der mittunt chad. Servus autem tuus exercebatur in juſtificationibus tuis. Der chit nu: Adhæſit pavimento anima mea. Ziu? ane daz imo genuoge ne dunchet ſinero exercitationis unde er furder chomen uuile, dannan er chomen ſi.

Secundum verbum tuum.

Chicche mih nah dinemo geheizze,

der dir chit: In Iſaac vocabitur tibi ſemen. Duo mih filium promiſſionis, quia non qui filii carnis hi filii Dei ſed filii promiſſionis.

26. *Vias meas ſ. malas enuntiavi.*

Mine uuega *daz chit mine ſunda* ſageta ih dir, *dero iah ih dir.*

Et exaudiſti me.

Unde du gehortoſt mih *ſo daz du ſie mir fergabe.*

Doce me juſtificationes tuas.

Lere mih diniu uuerghreht,

lere mih kan dine uuega. Lere mih nieht ein uuizzen nube tuon daz ih ſule, uuanda der uueiz kuot, der iz skeinet.

27. *Viam juſtificationum tuarum inſtrue me & exercebor in mirabilibus tuis,*

hoc eſt in tuis juſtificationibus.

Uueg dinero frume uuercho lere mih, unde ſo nieton ih mih dinero uuundero,

diu an in ſint, unde uoberon mih an in. Pring mih ze dien, ze dien ih noh ne ſi chomen, diu ſo uuunderlich ſint, daz is die ne truent, die iro ne choreton.

28. *Dormitavit anima mea præ tædio.*

Mih ſlaphota fore urdruzedo,

uuanda ze dien ſo hohen dingin dingendo irlag ih, noh mir ne geſpuota ſie ze irreichenne, ſo ferro ih is kedingta.

Confirma me in verbis tuis.

State mih doh an dien dinen uuorten,

ze dien ih ſolle chomen bin, daz ih fone in muge chomen ze anderen.

29. *Viam iniquitatis amove a me.*

Penim mir den uueg des unrehtes,

uuanda is ſo bezzeſt ſpuon mag.

Et [de] lege tua miſerere mei.

Unde genade mir mit dinero *lege, mit lege fidei, diu uns per gratiam gelazet diu ze tuonne diu uuir fone uns ſelben getuon ne mahtin noh fone lege factorum, diu umbe daz cham, ut abundaret delictum.*

30. 31. *Viam veritatis elegi, judicia tua non ſum oblitus. Adhæſi teſtimoniis tuis Domine: noli me confundere.*

Uueg uuarheite iruueleta ih *dar ana ze ganne.*

Dinero urteildon ne irgaz ih *ze gehabenne den gang.*

Dinen martyriis hafteta ih zuo, *unz ih in gieng.*

Herro min ne skende mih *an diu ih ne muoze ſolle chomen dara ih ramen uuanda iz volentis ne iſt noh currentis, nube Dei miſerentis.*

32. *Viam mandatorum tuorum cucurri cum dilataſti cor meum.*

Uueg dinero geboto liuf ih, do du gebreitoſt min herza.

Keluſtig herza iſt preit, daz ketuot unſih cheden. Caritas Dei diffuſa eſt in cordibus noſtris per Spiritum Sanctum, qui datus eſt nobis. Fone diu mahtu ih currere, uuanda du geuuerdotoſt cor dilatare.

33. *Legem pone mihi Domine.*

Sezze mir ea truhten.

Du ſaztoſt mir ſia littera, ſezze mir ſia Spiritu, quia litera occidit, Spiritus autem vivificat. Du ſcribe ſia in tabulis lapideis, ſcrib ſia in tabulis cordis.

Viam juſtificationum tuarum.

Uueg dinero frumerehto.

Sezze mir ze eo frumereht an minemo herzen per legem fidei, diu den man uuilligen tuot, uuanda der uuilligo ne iſt amicus legis, doh er tuoe opus legis. Daz er ioh kerno uuiſſi ungeboten an demo ne uuirt er mundatus opere, uuanda er immundus iſt voluntate.

Et exquiram illam ſemper.

Unde den uueg ſuoeho ih ieo.

Uuieo iſt daz? Ne chad er. Viam mandatorum tuorum cucurri. Iſt daz ander, danne via juſtificationum Dei? Nein. Uuieo ſuochet er danne den uueg, an demo er iſt? Ane daz er dar ana uuile proficere, unde ſin ſo gereh uuerden, daz er an imo ſolle chome ad palmam ſupernæ vocationis Dei.

34. *Da mihi intellectum & ſcrutabor legem tuam.*

Gib mir fernumiſt, unde danne ſcrodon ih dina ea.

Unde gelirnen dar ana dilectionem Dei & proximi.

Et cuſtodiam illam in toto corde meo.

Unde behuoto ſia *an dien zuein* in allemo minemo herzen.

So uuieo ouh daz darana ſi zelirnenne, ziu du ſia uuoltiſt dien ſezzen, die ſie ne uuaren ſervaturi, unde uuieo ſilo utilitatis an diu ſi, quia lex ſubintravit ut abundaret delictum.

35. *Deduc me in ſemita mandatorum tuorum, quia ipſam volui.*

Leite mih an dero ſtigo dinero geboto, uuanda ih ſia uuolta.

Mines uuillen ne genuoget dara zuo, daz ih kange per anguſtam viam, quæ ducit ad vitam, du ne leiteſt mih.

36. *Inclina cor meum in teſtimonia tua & non in avaritiam.*

Helde min herza ze dinen urchunden nals ze freehi,

ze dien haldet daz herza, diu iz uuile. Uuaz ſol iz uuellen, ane Gotes urchunde? Gotes urchunde ſint Gotes geiihte, an dien veritas iſt, fone ſinen gelihten uuizzen uuir ſiniu mandata. Diu uuolta, der fore chad: Deduc me in ſemitu mandatorum tuorum, quia ipſam volui. Diu uuile er nu ieo ana chedendo: Inclina

clina cor meum in teſtimonia tua & non in avaritiam. Er uuolta unde uuile, unde bitet des uuallen daz er imo nob uuabſe, unz er in ſo boben geuuinne, daz in avaritia nider gezieben ne muge, unde er muoze Deum diligere propter Deum nals umbe emolumentum, ſo Diabolus ſanctum Job zeb, do er chad: Nunquid gratis Job colit Deum?

37\. *Averte oculos meos ne videant vanitatem.*

Chere danne miniu ougen daz ſiu uppegheit ne ſehen.

Uuer mag des ubere uuerden, er ne ſehe vanitatem, ſid diu alliu ſint vanitas, diu hier ſub ſole ſint, diu ſol uberskinet nah Salomonis uuorten? Veritas unde vanitas ſint ein anderen uuideruuartig. In veritate ne ſtuonden uuir. In vanitatem fielen uuir, vanitas pin uuir. Ziu? Uuanda uuir corruptioni unde mortalitati bia undertan, diu vanitas ſint. Uues kerot danne der na chit: Averte oculos meos ne videant vanitatem? Ane daz er is uberuuut ketaoe, unde er aber chome in libertatem filiorum Dei, dar er vanitatem ne geſehe. Nob danne iſt daz dar ana zeſeruemenne, daz er bitet uie er an ſinen guoten uuerchen humanam laudem ne forderoe uob pecuniam uob nebeinen irdiſken dangh, daz al vanitas iſt. Uuanda die daz tuont, ſone dieu chad der Salvator: Amen dico vobis, receperunt mercedem ſuam.

In via tua vivifica me.

An dinemo uuege chicche mih.

Hujus mundi cupiditas iſt vanitas, aber Chriſtus iſt veritas unde via, an imo tuo mih leben.

38\. *Statue ſervo tuo eloquium tuum in timore tuo.*

State dinemo ſcalche din gechoſe an dinero ſorhtun.

daz chit, hilf mir daz ze tuonne, daz du geſprichest. Dien du gibeſt ſpiritum timoris tui, die ſint dar ana ſtate, andere ne ſint. Aber uuelichen ſpiritum? Nals ſervitutis nube adoptionis.

39\. *Amputa opprobrium meum quod ſuſpicatus ſum.*

Nim mir aba minen iteuuiz, des ih andere anauuanota,

daz ih ſie mines loteres ne ziehe. Uuanda tuon ih uuola umbe favorem, daz iſt min opprobrium unde min peccatum, ziehe ih ouh des andere, daz iſt aber peccatum. Dannan chit ſanctum Evangelium: Nolite judicare, ne judicemini. Mannolihchen leidot alde intſaget ſin conſcientia. Uuile ieman dar ubere taon judicia, diu ſint temeraria, ſone diu chit hara nah.

Judicia tua ſuavia.

Diniu judicia ſint ſuavia,

uuanda ſie vera ſint, aber ſuavia ne ſint diu temeraria ſint, daz chit diu framſcreccbe ſint.

40\. *Ecce concupivi mandata tua, in tua juſtitia [æquitate] vivifica me.*

Sih nu diniu gebot uuolta ih, *irn gereta ih*, an dinemo *nals an minemo* rehte chicche mih.

An mir iſt daz mih toden mag, dannan ih lebe, daz ne findo ih ane an dir. Chriſtus iſt diu juſtitia an imo loſe mih.

41\. *Et veniat ſuper me miſericordia tua.*

Unde din genada *herro* chome uber mih, *daz ih diniu mandata geuueren muge. Uuelichiu iſt diu genada?*

Salutare tuum.

Chriſtus din haltare, der din miſericordia, unde juſtitia unde veritas iſt, der uuerde incarnatus. So iſt din miſericordia chomen uber mih.

Secundum eloquium tuum,

daz chit ſecundum promiſſionem tuam, alſo du *Abraha* gehiezze.

42\. *Et reſpondebo exprobrantibus mihi verbum.*

Unde ſo antuuurto ih.

Uuemo?

Verbum mir feruuizzenten,

Chriſtum mir ſeruuizzenten, dien daz ſcandalum iſt alde ſtultitia. Daz er uuard crucifixus. Alde iz chit: Ih antuuurto verbum fidei mir iteuuizzontea. Uuelicher iſt daz? Ane daz mih lerta Spiritus Sanctus, nah demo geheizze: Non enim vos eſtis, qui loquimini, ſed ſpiritus patris veſtri qui loquitur in vobis. Alſo iz heranah chit:

Quia ſperavi in ſermonibus tuis,

hoc eſt in promiſſis tuis. Fone diu antuuurta ih, fone diu gehabta ih iz, uuanda du iz hehiezze. Diſiu vox iſt corporis Chriſti.

43\. *Et ne auferas, hoc eſt ne auferri ſinas* de ore meo *verbum veritatis uſque quaque.*

Idem omnimodo.

Unde uuortuuarheite ne irferreſt *(uuarheit ne firſirreſt)* du *furnomes* fone minemo munde,

uuanda ouh die treffent ad corpus Chriſti, die perſecutionem irliden ne mahton, unde ſie Chriſti ferlougendon, unde after deſtoh durch iro pœnitentiam fone dero Eccleſia inphangen uuurden, alde ſie ioh andereſt ad martyrium † brahte palmam geuuunnen, hediu uuirt hier fernomen daz iro vox ſi, din ſus petot: Ne la mih zegetate uoh furenomes din gelougenen. Uuanda ſo uuieo Petrus ſiu ad horam lougendi, er uuard doh fleta reparatus. Unde after des knollicho coronatas. Dannan chad imo zuo der Salvator. Rogavi pro te ut non deficiat fides tua, hoc eſt ne auferatur ex ore tuo verbum veritatis uſque quaque.

Quia in judiciis tuis ſuperſperavi.

Uuanda ih an dinen urteildon ſo filo merun gedingi geuuan,

ſo filo merun increpationem ih an in leid. Dine judicia ſaltou mih de me præſumentem, unde rihton mih aber aſ pœnitentem, flentem, & de te præſumentem. An diu geuuan ih faſtor tuam gratiam, daz ih ferloz mina ſuperbiam.

44\. *Et cuſtodiam legem tuam ſemper in ſæculum & in ſæculum ſæculi.*

Unde *ube da minemo munde ne nimeſt verbum veritatis, ſo* behuotih dina ea ieo.

Uuelicha? Dilectionem diu plenitudo legis iſt behuoto ih din corpus, diu Eccleſia in uuerlt uuerlte,

uuanda in anderro uuerlte dar uuir dih keſehen, iſt ſollera minna Dei & proximi.

45\. *Et ambulabam in latitudine.*

Der dar fore beteta, der ſaget nu uuaz ſin beton gemahta. Samo ſo er chede: Ih peteta du gebottoſt mih, unde *hediu* gieng ih in uuiti, *gieng in caritate. Uuanuan iſt daz?*

† Sicut felix nolanus Epiſcopus cujus felix presbyter de pincis perteſum illum apprehendens in fuga, acreque correptum dorſo ipſo rogante inpoſitum cruciatibus retulit & ſibimet coronam ovis in paſtore duplicavit. [S. Auguſtinus Epiſt. ad Cler. & pleb. Hypon. p. 152.]

Quia mandata tua exquiſivi.

Uuanda ih diniu gebot ſuohta,

alſo du lereſt in Evangelio: Quærite & invenietis. Unde aber? Pater veſter de cœlo dabit ſpiritum bonum petentibus.

46. *Et loquebar in teſtimoniis tuis in conſpectu Regum & non confundebar.*

Unde *mit dero baldi* ſprah ih an dinen martyribus fore chuningen, unde ne ſcameta mih.

Alſo du gebieze in Evangelio: Ante Reges nos te eſſe confeſſuros.

47. *Et meditabar in mandatis tuis quæ dilexi.*

Unde ih tata an diniu gebot.

Uuelichiu? Dilectionem Dei & proximi.

48. *Et levavi manus meas ad mandata tua quæ dilexi.*

Unde mine hende huob ih uf ze dinen geboten, diu ih minnota.

An dero operatione skeinda ih, daz ih ſiu minnota unde huob uf manus, uuanda iz ſopernum iſt, dara ih ſie huob. Nah diu iz chit: Supereminentem vobis viam demonſtro. Unde aber. Cognoſcere etiam ſupereminentem ſcientiæ caritatem Chriſti. Suochet ieman mercedem terrenæ felicitatis umbe opus Dei, der lazet die hende nider.

Et exercebar in juſtificationibus tuis.

Unde dannan uuard ih keuoberot in dinen uuerch rehten.

Andere interpretes chedent: Lætabar alde garrivi, fure exercebar, uuanda der uobet mit lætitia Gotes reht, der iz minnot.

49. *Memor eſto verbi tui ſervo tuo, in quo mihi ſpem dediſti.*

Irhuge dines unortes dinemo ſcalche, *daz chit dines kebeizes*, an demo du mir gabe gedingi.

Du habeſt kebeizen humilibus gratiam, dero iſt durft ſo temtatio alde tribulatio chumet, fone diu irhuge iro.

50. *Hæc me conſolata eſt in humilitate mea.*

Diu gedingi troſta mih an minero nideri,

diu mir chomen iſt fone Adam, alde an dero diu mir fone perſecutoribus chomen iſt.

Quia eloquium tuum vivificabit me.

Uuanda daz dn geſprache daz teta mih leben,

daz troſta mih ze libe. Uuaz iſt daz? Aoe der dein gebeiz, daz ih projectus in mortem doh ſule ad vitam reſurgere.

51. *Superbi inique agebant uſque valde.* [*quaque*]

Ubermuote taten ferro unrehto *an diu, daz ſie uuaren impii unde unſih pios noton ſament in uueſen impios. Taten ferro unrehto, quando quidem ſuperbiam eorum nec humilitas mortalitatis edomuit.*

A lege autem tua non declinavi.

Aber uuaneta ih fone dinero eo, ſo ſie uuolton.

52. *Memor fui judiciorum tuorum a ſeculo Domine & conſolatus ſum.*

Ih erhugeta dinero urteildon *die du tate* fone anagenne *ſuper vaſa iræ, diu ad perditionem treffent.*

Unde daz troſta mih,

uuanda ioh mit dien skeindoſt du divitias gloriæ tuæ in vaſa miſericordiæ. Uuieo? Daz du ſiu bezzerotoſt mit in.

53. *Tedium* [*defectio*] *detinuit me a* [*pro*] *peccatoribus relinquentibus legem tuam.*

Urdruzeda cham mih ana fone ſundigen dina ea ferlazenten.

Mih irdroz dero mitenuiſte, mit dien hier ze lebenne iſt in diſemo libe, donec area ventiletur.

54. *Cantabiles mihi erant juſtificationes tuæ in loco peregrinationis meæ.*

Aber dine rehtunga uuaren mir *ze ſolichero ſuozi*, daz ih ſie ſingen mahta,

ſo troſtlich uuaren ſie mir hier in ellende.

55. *Memor fui in nocte nominis tui Domine, & cuſtodivi legem tuam.*

Ih irhugeta in naht dines namen truhten, unde behuota dina ea.

Naht ſint mortalitatis ærumnæ, naht ſint ſuperbi inique agentes uſque valde, naht iſt tedium a peccatoribus relinquentibus legem Dei. Naht iſt locus peregrinationis hujus, donec veniat Dominus & illuminet abſcondita tenebrarum. Hier in dirro naht ſol mannolih irhugen nominis Dei, uuanda er ſina legem behuoton ne mag ane in ſinen namen, alſo iz chit: Adjutorium noſtrum in nomine Domini.

56. *Hæc facta eſt mihi, quia juſtificationes tuas exquiſivi.*

Diſiu *naht* iſt mir uuorden *bezzerunga. Uuelichiu? Humilitas mortalitatis hujus. Uuieo? Daz ih an iro lirnee non ſuperbire, uuanda fone ſuperbia cham ſie. Aber fone diu bezzerot ſi mih,*

uuanda ih dine rehtunga genoto ſuohta.

Demo gelih iſt daz: Bonum mihi quia humiliaſti me, ut diſcam juſtificationes tuas.

57. *Portio mea Domine dixi cuſtodire legem tuam.*

Min teil truhten, ih keſprah dina ea ze behuotenne,

uuanda anderer an dir teil ne habet, ane der iro huotet.

58. *Deprecatus ſum faciem tuam in toto corde meo.*

Darumbe digeta ih din anaſiune in allemo minemo herzen,

daz mir is helfe Spiritus vivificans ne litera occidat. Unde, uuieo chad ih?

Miſerere mei ſecundum eloquium tuum.

Cnade mir nah dinemo geheizze,

daz ih ſi filius promiſſionis in ſemine Abrahæ.

59. *Cogitavi vias meas, & converti pedes meos in teſtimonia tua.*

Ih tahta an mine uuega, *die mir miſſelichetos* unde cherta ſie an diniu urchunde,

daz ſie dar rehteren ſin. Averte oculos meos ne videant vanitatem. Chere dana miniu oogen daz ſiu uppegheit ne ſehen, alſo diu fuoze daz ſie ne irroen. Demo iſt kelih. Oculi mei ſemper ad Dominum, quoniam ipſe evellet de laqueo pedes meos.

60. *Paratus ſum & non ſum turbatus ut cuſtodiam mandata tua.*

Ih pin garo ze huotenne dines kebotes, unde bin ungetruobet,

uuanda mir iz nehein forhta ne nimet.

61. *Funes*

61. *Funes peccatorum circumplexi sunt me, ⁊ legem tuam non sum oblitus.*

Also dar ana skinet, dero sundigon seil umbefieng mih, unde umbe daz ne irgaz ih dinero eo.

Peccatores sint ioh carnales, ioh spiritales inimici, die lengent iro unrebt also seil uuanda sie ieo ein ze andermo bestent, unde umbesabent mite justos minando mala & promittendo temperalia bona. Demo seile intdran, der hier sprichet:

62. *Media nocte surgebam ad confitendum tibi super judicia justitiæ [justificationis] tuæ.*

An dero handegostun persecutione stuont ih uf dir ze iehenne,

daz chit dih ze lobonne an dien urteildon dines rehtes, uuanda iz rehte urteilda sint, daz du uuile justos circumplecti fune peccatorum. Ziu? Ane daz sie dannan sulu gebezzerot uuerden.

63. *Particeps ego sum omnium timentium te ⁊ custodientium mandata tua.*

Nu sprichet Christus ad Patrem sament sinemo corpore:

Keteilo bin ih allero die dih furhtent, unde behuotent diniu gebot.

Daz chit Christus uuanda ne uuarde er particeps nostræ mortalitatis, so ne uuurdiu uuir participes sinero divinitatis.

64. *Misericordia Domini plena est terra.*

Fone diu ist diu erda fol truhtenes kenadon.

Granum sinapis irstarb, daman cham multus fructus in tota terra.

Justificationes tuas doce me.

Dine rehtunga lere mih,

uuanda fone dien genadon uuirdo ih justificatus.

65. *Bonitatem fecisti cum servo tuo Domine secundum verbum tuum.*

Du tate uuesen guoti, herro, mit dinemo scalche.

Du tate mih kelustigen spiritualium bonorum nah dinemo gebeizze. Daz ist magnum Dei donum, uuanda der ungelustiger uuola tuot, der tuot iz serviliter nals liberaliter daz chit kelicho demo scalche nals demo frien.

66. *Bonitatem ⁊ disciplinam,*

i. e. emandatoriam tribulationem.

Et scientiam doce me.

Lere mih kuoti, *so uuieo ih sia habe fone dinero gebo, mero mir sia*, unde *gib sament iro* lirnunga, *unde lere mih dero gedultig sin, uuanda si nieo ane uuidermuote ne ist. Also der Apostolus chit: Omnis disciplina ad præsens non gaudii videtur esse sed tristitiæ. Sumeliche interpretes chaden fure disciplinam eruditionem. Daz ist ieo diu selba, sament dero ieo flagella sint, fone diu bitet er patientiæ, diu flagella eben muoto ze tragenne.*

Unde lere scientiam mih, *quæ ædificet, uuanda scientia sine caritate non ædificat sed inflat.*

Quia mandatis tuis credidi.

Ziu ne chad er obedivi? Mandatis sol man obedire, promissis credere. Uuaz chit er, uuanda ih keloubta dinen geboten? ane ih keloubta daz siu fone homine ne uuurdin ministrata. Chamin siu ouh fone homine der mih siu lerti extrinsecus, mahti der siu danne leren intrinsecus so du tuost?

67. *Priusquam humiliarer ego deliqui.*

Ih missteteta *in Adam*, er ih kenideret uuurde.

An imo uuard diu creatura subjecta vanitati, uuanda si uuolta sin subjecta veritati.

Propterea eloquium tuum custodivi.

Fone diu behuota ih sid din gechose,

sid ih dero vanitatis an mir inphant, nieo ih anderest kenideret ne uuerde. Ih huota des uuanda ih mortem carnis habo geuuunnen, daz iz ouh ne geuuunne mortem animæ, nube so du geboten habest. Uuieo? ut dejecta superbia diligatur obedientia unde so fertiligot uuerde non reditura miseria.

68. *Bonus es tu: in bonitate tua doce me justificationes tuas.*

Guot pist du an dinero guoti lere mih dine rehtunga.

Imo ist ernest ze tuonne sine justificationes, sid er sie uuile lirnen in sua bonitate, fernim ouh noh mer, uuieo ernest imo is si.

69. *Multiplicata est super me iniquitas superborum.*

Uber mih ist kemanigfaltot dero ubermuoton unreht,

die daz nieht ne bezzerota, daz humana natura genideret uuard, sid si missteteta.

Ego autem in toto corde scrutabor mandata tua.

Aber ih suocho genoto diniu gebot.

So uuieo michil unreht in uuerlte richesoe, in mir ne irlisket caritas.

70. *Coagulatum est sicut lac cor eorum.*

Iro herza ist kerunnen also milch,

ist ferbertet, unde ne intlazet sih ze guote.

Ego vero legem tuam meditatus sum.

Uuaz teta ih dara gagene. Ih ahtota dina ea an dero humiles effugiunt pœnales humilitates.

71. *Bonum mihi quia humiliasti me, ut discam justificationes tuas.*

Fone diu ist mir guot, daz du mih keniderstost, daz ih so filo genotor lirnee dine rehtunga,

unde daz fructus si minero humiliationis, uuanda daz der guot ne ahtot, daz du in nidertost, noh dar bi sih ne bezzerot, demo geschiehet uuirs.

72. *Bonum mihi lex oris tui super milia auri ⁊ argenti.*

Kuot ist mir fone dinemo munde chomeniu ea, *unde mit dinemo munde gebotenia* bezera danne unzalahafti goldes unde silberis,

uuanda min caritas sol ferror minnon legem Dei danne cupiditas milia auri & argenti.

73. *Manus tuæ Domine fecerunt me ⁊ plasmaverunt me, da mihi intellectum ut discam mandata tua.*

Dine hende taten mih unde bildoton mih, *fone diu* gib mir fernumest, daz ih kelirnee diniu gebot,

formam gabe du mir, reformationem gib mir. Sid min natura peccando uuard deformata, sid ne mahta si intellectu sin integra, bediu ne bin ih ad capienda Dei mandata idoneus, ih ne uuerde spiritu mentis renovatus. Unde aber. Opera manuum tuarum sunt cœli. Unde selber Christus pitet hier sinen fater des, des er sin corpus turftig uueiz. Die durfte unde dia indigen-

indigentiam lidet er an imo unde inphindet ſin. Quia vita ejus cum ipſo abſcondita eſt in Deo.

74. *Qui timent te videbunt me & letabuntur, quia in verbo tuo ſuperſperavi.*

Die dih nu furhtent, die geſehent mih noh *uuanne bina fure, quando juſti fulgebunt ſicut ſol, unde* danne ſint ſie fro.

Uueliche ſint daz? Ane ſelber der liut ſancta Eccleſia der imo nu furhtet, der freuuet ſih danne ſinero forhtun. Daz iſt ſone diu, uuanda ih an dinen geheiz fertor gedingta, *danne ih piten geturre. Nah diu iz chit: Potens eſt Deus facere ſupra quam petimus aut intelligimus.*

75. *Cognovi Domine, quia æquitas judicia tua & in veritate tua humiliaſti me.*

Ih irchenno truhten daz dine urteilda rehte ſint, *dannan uuir in mortem geuuorfen bin,* unde du in dinero uuarheite unſih keniderет habeſt.

76. *Fiat miſericordia tua ut conſoletur me.*

Dara nah chome din genada, daz ſie mih troſte, *unde ih aber uuerde inſtauratus ad vitam. Regeneratio chome mir, fides, ſpes, caritas chomen mir, du hier ſint conſolatio miſerorum nals gaudia beatorum.*

Secundum eloquium tuum ſervo tuo.

Nah dinemo geheizze *chome ſiu mir* dinemo ſcalche.

77. *Veniant mihi miſerationes tuæ & vivam.*

Mir chomen dine genada unde ſo lebo ih, *unde lebo uuarhaſto, ſo ih ne furhto, daz ih furder irſterbe.*

Quia lex tua meditatio mea eſt.

Uuanda din ea iſt daz des ih tencho.

Min gedanch iſt in fide, quæ per dilectionem operatur, an dero ne briſtet mir, an dero lebo ih.

78. *Confundantur ſuperbi quia injuſte iniquitatem fecerunt in me, ego autem exercebor in mandatis tuis.*

Ubermuote uuerden des ſcameg, daz ſie unrehto fuoren uuider mih, aber ih uuirdo geemezot an dinen geboten,

ſie tuen ſo uuieo ſie tuen.

79. *Convertantur mihi timentes te, hoc eſt ad me, & qui noverunt teſtimonia tua.*

Diſiu uuort ne mugen ſiu anderes ane Chriſti. Ze mir chit Chriſtus uuerden becheret die dih *fater* furhtent,

unde die dine prophetias uuizzen, ſone mir geſcribene, des perſona uuas oub fore: [℣. 63.] Particeps ego ſum omnium timentium te.

80. *Fiat cor meum immaculatum in juſtificationibus tuis ut non confundar.*

Min herza *chit aber corpus Chriſti*, uuerde ungeflecchot in dinen rehtungon, daz ih keſcendet ne uuerde.

Solih iſt dar fore: [℣. 5. 6.] Utinam dirigantur viæ meæ ad cuſtodiendas juſtificationes tuas, tunc non confundar cum inſpicio in omnia mandata tua.

81. *Defecit in ſalutari tuo [ſalutare tuum] anima mea.*

Min ſela iſt fercholen an dinen haltare.

Et in verbum tuum ſuperſperavi.

Unde an dinen geheiz habo ih uberdinget, *uuanda mer guotes chomen ſol danne man uuizzen muge ſament Chriſto, den du uns keheizzen habeſt.*

82. *Defecerunt oculi mei in eloquium tuum, dicentes quando conſolaberis me.*

Miniu ougen ſint fercholen an dinen geheiz ze dir chedentiu, uuanne troſteſt du mih?

Diu innuertigen ougen langet ſin, hediu chaffent ſiu gagen imo, unde forc giredo ſuftont ſiu, unde eiſcont dinen troſt.

83. *Quia factus ſum ſicut uter in pruina, juſtificationes tuas non ſum oblitus.*

Uuanda *carnis deſideria an mir irfroren ſint; alſo* in riſen uter gefriuſet, ſone diu ne uuas ih ungehuhtig dinero rehtungon.

Uueliche ſint die? Ane caritas diu cham, ſo feruor cupiditatis kerumda.

84. *Quot ſunt dies ſervi tui? quando facies de perſequentibus me judicium;*

Uuieo manige taga ſint dines ſcalches?

Uuaz chit daz? Ane uns uuara uueret din corpus ſancta Eccleſia?

Uber uuieo lang rihteſt du mir ſone minen ahtaren?

Uuanda ſie uueren ſol onz ze judicio, uuanne chumet daz? Diu fraga iſt martyrum in Apocalypſi, unde dar uuirt keantuuurtet, donec fratrum eorum numerus impleatur? Dia fragun fore ſaget diſiu prophetia.

85. *Narraverunt mihi iniqui fabulationes ſed non ut lex tua.*

Unrehte ſageton mir *adoleſchias, idem exercitationes delectabiles verbi,* nicht ſo din ea,

an dero mir veritas lichet nals verba. Soliche habent miſſeliche profeſſiones, Judeorum litera ſo geſcribeno heizzent deuteroſis an dien milia fabularum ſint, ane den canonem divinarum ſcripturarum. Sameliche habent haretici, an iro vana loquacitate. Habent oub ſoliche ſæculares literæ. Uuaz iſt iob anderes, daz man Marcholfum ſaget ſih ellenon uuidem proverbiis Salomonis? An dien allen ſint uuort ſconiu ane uuarheit.

86. *Omnia mandata tua veritas, iniqui perſecuti ſunt me adjuva me.*

Aber alliu diniu gebot ſint uuarin, *uuanda ih diu hot contra vanos ſermones iniquorum* ſone diu ahton ſie min, hilf aber du mir.

87. *Paulo minus conſummaverunt me in terra.*

Sie habeton mih nah fertiligot in erdo, *multa ſtrage martyrum facta.*

Ego autem non dereliqui mandata tua.

Darumbe ne geloubta ih mih dinero geboto, *uuanda iz chit: Qui perſeveraverit uſque in finem, hic ſalvus erit.*

88. *Secundum miſericordiam tuam vivifica me & cuſtodiam teſtimonia oris tui.*

Chicche mih nah dinero genado, undo ſo behuoto ih dines mundes *martyria, idem mandata, diu ih anderes pehuoten ne mag. Ne laz mih amando vitam negare vitam, uob negando vitam amittere vitam.*

89. *In æternum Domine verbum tuum permanet in cælo.*

In

In himele uueret iemer truhten din uuort.

Angeli sancti sunt dar state an iro dieniste, nih mag hier irdriezzen dirro mutabilitatis unde dero irdiscun conversationis diu follin temptationum ist.

90. *In generationem & generationem veritas ejus.*

Aber in erdo uueret din uuarheit an *generationibus, die in cælo ne sint, pediu ist hier uuehsel nals dar.*

Fundasti terram & permanet.

Du bist fundamentum, du habest kestatet dina *Ecclesiam, unde dannan uueret sie ane zegengeda.*

91. *Ordinatione tua perseverat dies.*

Fone dinero ordenungo uueret der tag,

fidelibus ist an dir euuig tag, an demo suln sie honeste ambulare & letari in ea.

Quoniam omnia serviunt tibi.

Uuanda dir dienont alliu diu *ze demo tage treffent, nals diu ze dero naht.*

92. *Nisi quod lex tua meditatio mea est, tunc forte perissem in humilitate mea.*

Ube ih dina ea ne ahtoti, *diu mih sterchet in tribulatione temporali*, so mahti ih ferloren uuerden *in humilitate mortali. Diu ea ist caritas, diu nimet mir interitum.*

93. *In æternum non obliviscar justificationes tuas quia in ipsis vivificasti me.*

Dinero rehtungon ne irgizzo ih niemer, uuanda an in chictost du mih,

fone diu ne uuirdo ih ferloren in humilitate mea. Uuaz ist mennisco, ube du in ne chicchest. Uuaz kemag er? Occidere potest se non vivificare.

94. *Tuus sum ego salvum me fac, quoniam justificationes tuas exquisivi.*

Din bin ih, *ze leide ist mir uuorden, daz ih min uuolta sin, daz ist inobedientiæ primum & maximum malum. Nu bin ih aber din*, tuo mih kehaltenen, uuanda ih dine rehtunga *nals minen uuillen darumbe* forderota, *daz ih din si.*

95. *Me expectaverunt peccatores ut perderent me, testimonia tua intellexi.*

Min biten sundige daz sie mih ferlurin,

sie uuolton daz ih in uuare consentiens, unde ih diu ferlougendi, danne uuare ih ferloren,

ih uuissa dine geiihte *soliche daz der gehalten uuird, der an in folle stat.*

96. *Omni consummationi [omnis consummationis] vidi finem, latum mandatum tuum nimis.*

Allero *perfectioni* gesah ih *Christum finem, an imo uuerdent alle virtutes consummata, under dien ist caritas* filo breit kebot, *uuanda an iro irfullet uuerdent lex & Prophetæ.*

97. *Quomodo dilexi legem tuam?*

Uuieo minnota ih dina ea?

Uuieolicha minna habeta ih ze iro?

Tota die meditatio mea est.

Daz sie alle zite min gedanch ist.

Si ne chumet uzer minemo muote, uuanda caro ist concupiscens adversus spiritum, fone diu gagen sezzo ih imo meditationem legis tota die. Uuaz ist lex Dei ane jussa Dei? Jussa ejus leitent mih ad bona opera, fone diu sint siu mir lieb.

98. *Super inimicos meos prudentem me fecisti mandato tuo, quia in æternum mihi est.*

Du tate mih fruoteren mit dinemo gebote danne mine fienda sin, uuanda iz mir euuig ist.

Du habest mih keleret daz ih sol gratis uuerden justificatus per gratiam Dei, daz ne uueiz Israhel secundum carnem, der min inimicus ist, uuanda er ist inimicus legis fidei. Unde er sih knollichot in lege factorum, unde er suam justitiam quærendo statuere, subjectus ne ist justitiæ Dei, unde er sih uuanet suis viribus legem facere, fone diu uuirt er uz ferstozzen also geseriben ist: Servus non manet in domo in æternum, filius [non] manet. Dar habo aber ih iemer mandatum Dei, idem caritatem Dei.

99. *Super omnes docentes me intellexi, quia testimonia tua meditatio mea est.*

Ih fernam mer danne meistra meine, uuanda diniu urchunde sint min hogezunga.

Uuer chit daz? Uuer mag iz cheden ane Christus? Er saz in templo inter doctores, audiens eos & interrogans, & ipsi stupebant super prudentia & responsis ejus. So ferro uuissa er iz paz danne sie, daz iz in stuperem machota. Des tingis ist hier prophetia, diu uuilon sprichet a capite quod est Salvator, uuilon a corpore quod est Ecclesia, unde mit diu machot quasi unum loquentem, also iz chit: Erunt duo in carne una. Daz uuas fone diu, uuanda sines fater testimonia uuaren sin meditatio, also er chad: Vos misistis ad Johannem, & ille testimonium perhibuit de me. Ego autem non ab homine testimonium accipio, sed habeo testimonium majus Johanne. Fone diu chit bara nah, daz aber daz selba ist.

100. *Super senes intellexi, quia mandata tua quæsivi.*

Fure die alten fernam ih, uuanda ih diniu gebot suohta,

nals dero senum. Die heizzet er senes, die er hiez docentes. Dien senibus uuolta er ioh turbas doctiores ketuon. Bediu chad er in zuo: Audite & intelligite, non quod intrat in os, coinquinat hominem, sed quod procedit ex ore hoc coinquinat hominem. Daz ne uuisson seniores, die lotas manus so genoto forderoton.

101. *Ab omni via mala prohibui pedes meos, ut custodiam verba tua.*

Ih zoh tana mine fuozze fone allemo ubelmo uuega.

Diu uuort ne sint capitis, nube corporis, demo prava desideria sint frenanda, so harto daz er so geturre cheden:

102. *A judiciis tuis non declinavi, quia tu legem posuisti mihi.*

Aba dinen urteildon ne uuancta ih,

ih tahta ieo dara ana, nah diu iz andersuuar chit: A judiciis enim tuis timui. Ziu?

Uuanda du mir ea saztost.

Minemo herzen innuert habest du sia in getan casto timore non servili.

103. *Quam dulcia faucibus meis eloquia tua super mel ori meo.*

Uuieo suozze minemo slunde diniu gechose sint, demo munde *mines herzen* sint siu suozzeren danne honang,

formido carnalis mali ne leitet mih ze in, nube delectatio spiritalis boni.

104. *A mandatis tuis intellexi.*

Fone dinen geboten uuard ih ſernumeſtig.

Din gebot ouerendo cham mir des ih ker uuas. Alſo geſcriben iſt: Concupiſti ſapientiam, ſerva mandata, & Deus prebet illam tibi. Humilitas obedientiæ leitet ad intellectum, unde ſo intellectus chumet, ſo ne iſt uf ze ſehenne obedientia.

Propterea odivi omnem viam iniquitatis.

Fone diu hazzeta ih alle unrehte uuega,

uuanda ih intellectum uuolta.

105. *Lucerna pedibus meis verbum tuum & lumen ſemitis meis.*

Verbum iſt Chriſtus, verbum iſt Chriſti, daz Apoſtolis unde Prophetis zuogeſprochen uuard, ſone demo chit iz oo:

Din uuort iſt liehtfaz minen fuozzen.

Unde aber daz ſelba.

Iz iſt liehr minen phaden.

Ih ne uuiſſi uuara ih ſolti, ube mih daz ne leitet.

106. *Juravi & ſtatui cuſtodire judicia juſtitiæ tuæ.*

Ih ſuuor unde geeinota mih ze behuotenne die urteilda dines rehtes,

die an diu ſint, daz man ubelo ne tuot in geniuz noh uuola in gemeitun.

107. *Humiliatus ſum uſque quaque Domine, idem uſque valde,*

ſone diu bin ih harto gediemuotet *in michelero perſecutione.*

Vivifica me ſecundum verbum tuum.

Chicche mih nah dinemo geheizze,

uuanda ouh verbum promiſſionis tuæ lucerna iſt pedibus, unde lumen ſemitis.

108. *Voluntaria oris mei beneplacita fac Domine,*

hoc eſt placeant tibi.

Uuilligiu opher mines mundes ſin dir lieb,

diu caritas recchet nals timor.

Et judicia tua doce me.

Unde dine urteilda lere mih.

Der fore chad: A judiciis tuis non declinavi. Uuieo chit er nu, lere mih jodicia tua? Ane daz er ſiu baz kelirnen uuile?

109. *Anima mea in manibus meis ſemper. [Et legem tuam non ſum oblitus.]*

Min ſela iſt ieo in minen handen,

in minen handen iſt ſi, uuanda ih ieo dir ſie bringo ze chiccbenne. Alſo iz anderſuuar chit: Ad te levavi animam meam.

110. *Poſuerunt peccatores laqueos mihi & de mandatis tuis non erravi.*

Sundige rihton mir ſtriccha, unde durh daz ne irrota ih, daz ih uuancti fone dinen geboten,

uuanda ih dir braht habeta mina ſela, ſia zechiccbenne.

111. *Hæreditate acquiſivi teſtimonia tua in æternum.*

Ze erbe ſuohta ih dine geiihre in euua.

Daz ih iemer din iehe, unde din ne ferlougenne, daz uuile ih haben ze erbe. Daz kelah mir ſone dinemo gelazze mugen ſiu mir erbe ſin in euua.

Quoniam exultatio cordis mei ſunt.

Uuanda ſie mines herzen freuui ſint,

doh ſie mines lichamen afflictio ſin.

112. *Inclinavi cor meum ad faciendas juſtificationes tuas in æternum propter retributionem.*

Ih kehalta min herza dine rehtunga ze tuonne in euua, umbe lon.

Juſtificationes ſint opera caritatis, uuer mag diu tuon in euua? So neceſſitates proximorum zegant, ſo zegant ouh opera, aber retributiones ne zegant, pediu iibet er ſih juſtificationes tuon in euua. Dar fore chad er bittendo: Inclina cor meum in teſtimonia tua. Ze geougenne, daz is divinum munus iſt, aber hier chit er. Inclinavi. Ouh ſinen uuillen ze skeinenne.

113. *Iniquos odio habui & legem tuam dilexi.*

Unrehte hazzeta ih unde dina ea minnota ih.

Alſo ih dina legem minnota, alſo hazzeta ih iro unreht, derohalb ſie iniqui ſint hazzeta ih ſie, nals dero halb ſie menniſken ſint. Naturam hominis ne hazzeta ih nube vitium.

114. *Adjutor meus & ſuſceptor meus es tu.*

Min helfare biſt du *uuola ze tuonne*, min inphangare *ubeles ze intfarenne.*

In verbum tuum ſuperſperavi.

An dinen geheiz uberdingta ih,

ſamo ſo filius promiſſionis.

115. *Declinate a me maligni & ſcrutabor mandata Dei mei.*

Rument mir arguuillige, unde ſo ſcrodon ih mines Gotes kebot.

Lazent mih tenchen, uuaz Gote lieb ſi, daz ih peheftet ſi an demo forderoſten, oals ſo ir uuellent an demo afteroſten. Diſiu reda iſt uuider dien, die inportune unſera helſa forderont ad ſecularia negotia.

116. *Suſcipe me ſecundum eloquium tuum & vivam, & non confundas me ab expectatione mea.*

Inphah mih nah dinemo geheizze, unde ſo lebo ih.

Uuar? Ane in futuro, dar lib ane tod iſt.

Unde ne skende mih ane minero bitun.

Ne la mir ingan des ih pito.

117. *Adjuva me & ſalvus ero & meditabor in juſtificationibus tuis ſemper.*

Hilf mir, *uuanda ih ſieh pio*, unde ſo uuirdo ih kehalten, unde *fone dero helſo* dencho ieo an dine rehtunga.

118. *Spreviſti omnes diſcedentes a juſtitiis tuis, quia injuſta cogitatio eorum.*

Alle ſih skeidente fone dinen rehren ſerchure du, *unde mit rehte*, uuanda iro gedang unreht iſt.

Uues mag der uueſen rehter, der in gedanche iſt unrehter?

119. *Prevaricantes idem præceptum* divaricantes *reputavi omnes peccatores terræ.*

Alle ſundige in uuerlte ahtota ih uberfangara.

Uues? Ane Gotes eo, einuueder in paradyſo data alde naturalis alde literis promulgatæ. Uuieo gehillet danne demo, daz er Apoſtolus chit: Ubi non eſt lex, nec prevaricatio. Ane daz er iz ecchert chit fone einero dero, diu jodeis uuard literis tradita.

Ideo

Ideo dilexi teſtimonia tua.

Fone diu minnota ih dine geiihte *die mih ſendent ad gratiam tuam, daz ih geuuinne per gratiam, daz ih keuuinnen ne mag per legem.*

120. *Confige timore tuo carnes meas.*

Durhſtoz miniu fleisk mit dinero forhtun, *tuo daz ih ſi Chriſto confixus cruci, uade carnis deſideria an mir geduobet uuerden ſoae gratia Dei, uuanda mih lex ne mag juſtificare, nube prævaricatorem facere. Mit caſto timore durhſtoz miniu fleisg, mit imo uuerde caro crucifixa, uuanda pœnalis timor ne getuot carnem crucifixam. Ziu? Quoniam per eum vetantur potius peccata quam vitantur.*

A judiciis enim tuis timui.

Fone enen dinen urteildon, *die in lege ſint* forhta ih,

die uuaren mir quaſi pædagogi, dannan leite mih hara ze demo timore, an demo delectatio juſtitiæ ſi, nals timor pœnæ.

121. *Feci judicium & juſtitiam, ne tradas me calumniantibus me.*

Ih teta gerihte unde reht, ne ſele mih minen anafriſtaren.

Uueliche ſint daz? Ane die ioh kuot in arg uuendent. Dien ne henge daz ſie mit iro abtungo mih ze ubele becheren. Idem ae metuentem mala perpeti, mala facere cogant. Juſtitia recehet judicium, uuanda iz judicium ae iſt, iz ne ſi rectum. Juſtitia iſt virtus animi, judicium iſt operatio virtutis.

122. *Suſcipe ſervum tuum in bonum.*

Inphah mih in guot,

uuanda ſie uuellen mih ſcrecchen in ubel.

Non calumnientur me ſuperbi,

idem: ne me capiant calumniando.

Ubermuote ne beſcrenchen mih *hintert trahtondo, daz ih Chriſtum beton, uuanda ſie chedent: Chriſtianos mortuum colere.*

123. *Oculi mei defecerunt in ſalutare tuum.*

An dinen haltare ſint ferbruchet miniu ougen.

Sin langet mih, ſin luſtet mih.

Et in eloquium juſtitiæ tuæ.

Unde an daz kechoſe dines rehtes,

daz in Evangelio gelirnet uuirt, ſo er chumet.

124. *Fac cum ſervo tuo ſecundum miſericordiam tuam.*

Duo ſament mir dinemo ſcalche nah dinero genado,

nals nah minemo rehte.

Et juſtificationes tuas doce me.

Unde lere mih dine rehtunga,

mit dien du die mennisken getuoſt rehte nals ſie ſih.

125. *Servus tuus ſum ego.*

Ih pin din ſcalch.

Mir gelang ubelo an diu, daz ih min frio uuolta ſin, nals din ſcalch.

Da mihi intellectum ut ſciam teſtimonia tua,

idem: mandata.

Kib mir fernumeſt daz ih uuizze diniu gebot.

Gib mir ieo zetrinchenne de fonte lucis æternæ, daz ih ſiu uuizze, unde tuondo ieo baz unde baz ſiu uuizze.

126. *Tempus faciendi Domine.*

Zit iſt des tuonnes *daz du tuon ſolt, chum unde uuiſo unſer unde ne tuele des.*

Diſſipaverunt legem tuam.

Zefuoret habent ſie dina ea.

Bediu iſt iz zit. Uueliche taten daz? Superbi qui ſuam juſtitiam volentes ſtatuere, juſtitiæ Dei non ſunt ſubjecti. Lex ſubintravit ut abundaret delictum, delictum diſſipavit legem.

127. *Ideo dilexi mandata tua ſuper aurum & topazion.*

Fone diu minnota ih diniu gebot mer danne golt, unde topazium.

Uuanda dilectio diu irfollon mag, diu timor ne mahta. Gratia Dei gibet dilectionem, die gratiam ne chondon die irchieſen, die faciem Moyſi velatam geſehen ne mahton. Sie uuolton tuon mandata tua pro terrena mercede, diu ſie doh ae taten, uuanda ſie ander minnoton. Noh timor ſervilis noh amor terrenæ mercedis ne mahta ſie geleiten dara zuo. Aber ih minnota mandata tua ſuper aurum & topazion, uuanda nehein iu guot dien gelih ne ſint, diu den mennisken guot tuont. Topazius habet zuo fareuua, eina goldes, andera luſte unde alſo ſcone ouga, ſo skinet er in golde.

128. *Propterea ad omnia mandata tua dirigebar.*

Fone diu uuard ih rihtig ze dinen geboten,

uuanda ih ſiu minnota.

Omnem viam iniquam odio habui.

Alle unrehte uuega hazeta ih.

Ziu ne ſolti, ſid ih rehta minnota? Ih skiehta die uuega, an dien man tiurera ferlieſen mag, danne aurum ſi & topazion.

129. *Mirabilia teſtimonia tua, ideo ſcrutata eſt ea anima mea.*

Uuunderlih ſint diniu *præcepta, idem præcepta legis,* fone diu ſcrodeta ſiu min ſela.

Daz ſiu bona ſint fone bono chomeniu, des ne ſint ſiu uuunderlih. Daz ſiu aber dien ſint kegeben, die ſiu ne mugen vivificare noh juſtificare, daz iſt mirandum, daz iſt ſtupendum. Uuannan uuizzen uuir, daz ſie lex ne muge juſtificare? Uuanda Paulus chit. Si enim data eſſet lex, quæ poſſet vivificare, vere ex lege eſſet juſtitia. Daz ſcrodota min ſela, ze uuiu ſi gegeben uuurde, ſid ſi ne mahta vivificare. Daz ne teta ſi in uppum.

Uuieo?

130. *Declaratio ſermonum tuorum illuminat & intellectum dat parvulis.*

Uuanda offenunga dinero uuorto irliehtet *luzzele* unde gibet in fernumeſt.

Uuaz iſt declaratio ſermonum tuorum ane lex? Ziu ſi dien gegeben ſi die ſi ae mag juſtificare daz fernement parvuli, daz fernement humiles, dero hin ih einer, ſoae diu uuolta ih ſia ſcrodon. Si iſt dara zuo gegeben, daz ſie dih ſuperbum judeum humilem tuoe, unde ſi dir geouge daz dinero chreſto ae gerinnet ſia ze irfollenne, unde du ſolt confugere ad gratiam, unde chalelicho cheden. Miſerere mei Domine, quoniam infirmus ſum. Daz uuirt dir ze tuonne, quia per legem cognitio eſt peccati non juſtificatio.

131. *Os meum aperui & attraxi ſpiritum, quia mandata tua deſiderabam.*

Uuanda ih diniu gebot uuolta, hediu indeta ih uf minen munt *unde iah, daz ih infirmus ne mahta tuon*

tuon fortia, parvulus magna, unde durftiger ſuof ih ſpiritum *bonum, der mir half ze geduonne, daz ih ketuon ne mahta, per mandatum ſanctum & juſtum & bonum. Non enim qui ſpirita ſaa aguntur, ſed qui Spirita Dei, hi filii Dei ſunt, aon quia ipſi nihil agunt, ſed ae nihil boni agant, a bono aguntur ut agant.*

132. *Reſpice in me & miſerere mei ſecundum judicium diligentium nomen tuum.*

Sih mih ana, unde genada mir nah dero urteildo, dinen namen minnontero.

Daz chit nah dero urteildo, dia du an dien tate, die dinen namen minnont. Uuannan minnont? Ane daz du ſie er minnotoſt. Alſo Johannes chit: Nos diligamus Deum, quoniam ipſe prior dilexit nos. Diſiu uuort ſint des der ſuoze getrunchen habet ande gechoreto ſuozi mer trinchen uuile.

133. *Greſſus meos dirige ſecundum eloquium tuum & non dominetur mei omnis injuſtitia.*

Kerihte mine genge nah dinemo gebote, unde nehein unreht ne uualte min.

Da gebitte minna, gib mir minna daz do unoltoſt kebieten. Dara zuo geuuerdo mir helfen.

134. *Redime me a calumniis hominum & cuſtodiam mandata tua.*

Loſe mih fone menniſcon unliumenden, unde ſo behuoto ih din gebor.

Calumniæ ſint falſæ crimiaationes, die tao daz ih ae furhte, ſo nurdo ih nnder in mitten per patientum gehalten. Der ſih furhtet der uuirdet liehto nah in becheret, daz ne laz mir geskehen.

135. *Faciem tuam illumina ſuper ſervum tuum.*

Din anaſiune irskeine uber dinen ſcalch.

Onge mir helfendo dina præſeatiam.

Et doce me juſtificationes tuas.

Unde lere mih dine rehtunga.

Lere mih ſie ſo, daz ih ſie tuoe. So chit iz ouh anderesuuar: Doce me facere voluntatem tuam. Uuanda der habet ſie angelraet, der ſie ne tuot. So ſprichet veritas: Omnis qui audit a patre & didicit, venit ad me. Fone diu iſt uuar, qui non facit, ideo non venit, quia non didicit.

136. *Exitus aquarum deduxerunt oculi mei, quia non cuſtodierunt legem tuam.*

Uzferte uuazzero leiton ze rale miniu ougen, uuanda ſiu ne behuotton diniu gebot.

Ungeuuaro ſehendo miſſetaten minia ougen, daz ruzen ſin. Nider ſolta iro runſa ſin ad humilitatem pœnitentia durh die ſculde daz ſin chaphetou an die illecebras curioſitatis illicita. Alſo Davidi geſcah umbe uxorem Uria. An anderen buochen iſt;

Tranſierunt oculi mei.

Samoſo ougen mer rinnen mugin danne urſpringa uuazzero. Daz gechoſe heizet yperbole, daz chit uberſtepheda.

137. *Juſtus es Domine & rectum judicium tuum.*

Reht piſt du truhten unde reht iſt din urteilda,

fone din nneinota ih filo. Uuanda din reht ze fuorhtenne iſt omni peccanti, mit demo da den daunas ſo uner damnatus nuirt, unde nieman ne iſt der ſinera damnationis ſih mit rehte gechlagon muge.

138. *Mandaſti juſtitiam teſtimonia tua.*

Du gebute reht.

Uuelichez? Teſtimonia tua. Siu ſint din reht ande du biſt rehter reht kebietendo.

Et veritatem tuam nimis.

Unde dina uuarheit kebute du genodo.

Uuelicha? Aber dia ſelben teſtimonia, mit dien du dih ebuhden tuoen uuile, diu man ſo filo genotor halten ſol, ſo filo ſiu genotor geboten ſint.

139. *Tabeſcere me fecit zelus meus, quia obliti ſunt verba tua inimici tui.* [*mei*]

Sereuuen teta mih min ando, uuanda mine fienda dinero uuorto irgazzen,

uuanda ih ſie minnota, hedin leidezta ih, daz ſie ſament mir ne nuaren ferventes in amore Dei. Daz leid unaz mir ſo harto ana, daz iz mih in ſuhte uuis ſlenaen teta. Dannan iſt anderesuuar geſcriben: Zelus domus tuæ comedit me.

140. *Ignitum eloquium tuum vehementer, & ſervus tuus dilexit illud.*

Din uuort cluoit unde zundit harto, unde din ſcalche minnota iz.

Fone diu uaolta ih ouh daz mine fiende iz minaotin, unde iz ſie zunti. Des inphant Cleophas, do er chad: Nonne cor noſtrum ardens erat in nobis, cum aperiret nobis Scripturas in via?

141. *Adoleſcentior* [*adoleſcentulus*] *ſum ego & contemptus, juſtificationes tuas non ſum oblitus.*

Ih pin iungero danne ſie unde ferehoren, doh ne irgaz ih dinero rehtungon, *ſo ſie taten.*

Daz mag ebeden populus novi teſtamenti, der in contemptu unas populo veteris teſtamenti. Daz mag ouh ſunderigo cheden. Joſeph unde David, die iro bruoderen in contempta uuaren, unde doh pehieltea juſtificationes Dei.

142. *Juſtitia tua juſtitia in æternum.*

Din reht iſt euuig reht *nals judeorum, uuanda ira juſtitia evacuata uuirt, dia ſie nuolton praferre juſtitia Dei.*

Et lex tua veritas.

Unde din lex iſt uuarheit,

alſo dar ana skinet, daz ſie teſtimonium ſaget juſtitia Dei. Nah diu iz chit: Juſtitia Dei manifeſtata eſt, teſtificata per legem & prophetas.

143. *Tribulatio & anguſtia invenerunt me, mandata tua meditatio mea eſt.*

Uuaz iſt mir danne geskehen?

Arbeite unde angeſta begagendon mir, ieo doh uuaren diniu gebot min gedanc.

Sie tuoen ana, helfen iro, ahten min, ecchert ih pehalte diniu gebot, unde ih ioh ſie minnoe umbe din gebot.

144. *Æquitas teſtimonia tua in æternum.*

Diniu teſtimonia umbe diu *martyres irſturben*, diu ſint euuig reht,

uuanda ſie des rehtes iemer lebent.

Et intellectum da mihi & vivam.

Unde gib mir fernumeſt unde ſo lebo ih.

Dao mih fernemen, uuieo daz nieht ne iſt, daz perſequentes inimici mir genemen mugen, unde uuieo ih danne uuarhafto lebo, ube ih temporalem vitam umbe dina geiht ferliuſo.

145. *Clamavi in toto corde* [*meo*] *exaudi me Domine, juſtificationes tuas requiram.*

Ih ruoſta an allemo herzen.

So

So tuot der der anadahte ist ze finemo gebete, unde in sin ernest ne lazest anderes tenchen. Solih hebet ist etelichen emezig nals manigen. Ube iz doh einen ieo so durh note si, daz ist unchunt. Der hier sprichet, der übet soliches.

Kehore mih truh,

uuanda mines ruoftes mir ernest ist.

Dine rehtunga suocho ih,

triuuua ze toinne nals ecchert zeuuizzene.

146. *Clamavi ad te salvum me fac & [ut] custodiam mandata tua.*

Ih hareta ze dir, gehalt mih unde danne behuoto ih diniu gebot.

Salutem animæ gib mir, dannan tuon ih, dah ih uueiz ze tuonne.

147. *Præveni immaturitate [in maturitate] idem aoria [ἀωρία] grece. & clamavi.*

Ih kabota in unzite unde hareta ze dir. In mitta naht er matutinum tempus chame, stuont ih uf ze gebete, daz tempus heizet immaturitas, unde ist ein uuort nals zuei. Einer etelicher dero interpretum ebad in immaturitate, idem en aoria grece. Mit zuein prapositionibus, daz ist der selbo sin, uuanda immaturitas ist significatio immaturi, idem non opportuni temporis, daz oub vulgo heizet hora inportuna, so media nox ist & intempesta, quando oon est tempus operandi sed quiescendi. Disiu reda mag fernomen uuerden ad unumquemque fidelium der daz dicchu tuot, daz er uf stat so fruo. Oub mag kebeizzen uuerden immaturum tempus, er Christus chame, do propheta hareton, unde in haten chomen, so er geheizen habeta. Fone diu chit hara nah.

[*Quia*] *In verbo tuo* [*verba tua*] *supersperavi.*

Ze dinemo geheize fersah ih mih,

fone diu hareta ih, ube mih dinero chumfte ne belangeti noh ih so genoto ne hareti.

148. *Prævenerunt oculi mei ad te matutinum.* [*diluculo*]

Miniu ougen furesuoren dia uohtun,

unde foreuuachetom sia ze dir. Uuelichiu ist diu uohta? Ane do dien begonda tagen, die in umbra mortis sazen, unde sie dih pegondon sehen in carne. Ze ouiu teta ih daz?

Ut meditarer eloquia tua.

Daz ih dine geheiza in muote habeti,

sament allen dien, die sie chunton in lege & prophetis.

149. *Vocem meam audi secundum misericordiam tuam Domine, secundum judicium tuum vivifica me.*

Mina stimma truhten gehore nah dinen genadon,

daz du mir ablaz kebest in tempore misericordiæ.

Nah dinero urteildo,

ih meioo secundum judicium diligentium nomen tuum irchiccho mih *ad vitam.*

150. *Appropinquaverunt persequentes me inquitati, a lege autem tua longe facti sunt.*

Demo unrehte nahton sih mine *persecutores.*

An uuiu? Ane carnem meam cruciando, uuanda animæ, diu crociatum treget, olebt nabor ne ist. Aber fone dinero eo ferreton sie.

Injustitiæ uuaren sie bi justitiæ ferro.

151. *Prope esto* [*es tu*] *Domine.*

Du truhten uuis uns pi.

Interior si uns din propinquatio, diu unsih niemer ne ferlaze.

Et omnes viæ tuæ veritas.

Unde alle dine uuega sint uuarheit.

In dero uuarheite dines rehtes, uuile du unsih lazen liden die note, ouanda uuir sie ane sculde ne liden.

152. *Initio cognovi de testimoniis tuis, quia in æternum fundasti ea.*

Ze erist *dero uuerlte* geeiscota ih, daz fone dinen geiihten daz du siu stattost in euua,

unde in fundamentum gabe in Christo. Daz skein an Abel, ze demo civitas Dei sancta Ecclesia anasieng, daz skein an patriarchis & prophetis, unde an anderen an dien do sancta Ecclesia bestuont, die testimonia Dei habeton in Christo fundata. Initio ist adverbium, also oub eatharchas apud grecos. Andere chaden ab initio daz ist so uuare fernumistigora.

153. *Vide humilitatem meam & eripe me, quia legem tuam non sum oblitus.*

Sih mina diemuoti unde lose mih, uuanda ih dinero eo ne irgaz,

diu uns zuo ehit: Omnis qui se exaltat humiliabitur, & qui se humiliat exaltabitur.

154. *Judica judicium meum & redime me.*

Chius mina urteilda,

daz ist anderest: sih mina diemuoti, sih daz, quomodo me ipsum dijodicavi.

Et redime me.

Daz ist anderest & eripe me.

Propter eloquium tuum vivifica me.

Umbe dinen geheiz chicche mih.

Uuelichen? Ane den. Qui credit in me non morietur in æternum, sed habebit vitam æternam.

155. *Longe a peccatoribus salus, quia justificationes tuas non exquisierunt.*

Ferro ist heili fone sundigen.

Ziu ist daz?

Uuanda sie dine rehtunga ne forderoton,

dien ne si ih kelih, uuanda ih sie forderota.

156. *Misericordiæ tuæ multæ Domine, secundum judicium tuum vivifica me.*

Manige sint dine genaden truhten, nah dinero urteildo *an dero genadon ne gebreste.* Irchieche mih.

157. *Multi qui persecuntur me & tribulant me: a testimoniis tuis non declinavi.*

Manige ahtent min unde arbeitent mih,

chit sancta Ecclesia ex persona Martyrum. Umbe daz ne uuancta ih fone dinen geiihten,

fone diu ist purpurata terra sanguine martyrum, cælum florescit coronis martyrum, Ecclesiæ ornatæ memoriis martyrum, insignita tempora oatalitiis martyrum, crebrescunt sanitates meritis Martyrum.

158. *Vidi prevaricantes & tabescebam, quia eloquia tua non custodierunt.*

Ih kesah andere dannan uuenchente,

die diu ferlougendon in persecutione,

unde fone demo leide suant ih, daz sie ne behuoton diniu eloquia.

Iz uuag mir samoso abscisio membrorum meorum. Andere inter-

interpretes chedent. Vidi non servantes pactum. Pactum ist, qui vicerit coronabitur. Der daz ne haltet der ist pravaricator.

159. *Vide quoniam mandata tua dilexi.*

Sih daz aber ih minnota diniu gebot.

Caritatem gebute du, die minnota ih, din statta mih an dinero confessione.

Domine in misericordia tua vivifica me.

Herro tuo mih leben an dinero genado.

Persecutores todent mih, do chicche mih. Din genada gebe, daz ih kefrehton ne muge. Sih mih amantem, halt mih periclitantem.

160. *Principium verborum tuorum veritas, in æternum omnia judicia justitiæ tuæ.*

Uuarheit ist anagenne dinero uuorto,

siu choment fone uuarheite, unde sint uuariu, ne triegent niemannen noh justum demo siu vitam, noh impium, demo siu pœnam gebeizzent. Diu zeuuei sint iemer urteilda dines rehtes.

161. *Principes persecuti sunt me gratis.*

Corpus Christi sancta Ecclesia sprichet hier. Uuaz chit?

Die uueltherren ahton min ungesculdet.

An uuiu scadeton uuir Christiani terrenis regnis? Ne chad selber Christus kefrageter, ube man Cæsari zins keben solti. Reddite Cæsari, quæ Cæsaris sunt, & Deo quæ Dei sunt. Ne gab er imo selbo zins uzer fiskes munde genomenen? Uuieo sin pracursor? Ze demo milites chamen, unde frageton. Quid faciemus? Er ne chad: cingulum solvite, arma proicite, Regem vestrum deserite, ut Deo possitis militare. Nube uuieo chad: Neminem concusseritis, nulli calumniam feceritis, sufficiat vobis stipendium vestrum. Unde comes Christi Paulus, uuieo riet er Christi provincialibus, sin selbes commilitonibus. Ne chad er? Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit. Unde aber: Reddite omnibus debita, cui tributum, tributum, cui vectigal, vectigal, cui timorem, timorem, cui honorem, honorem. Ne gebot er, daz sancta Ecclesia beteti pro Regibus? Uuaz missetaten Christiani uuider sie, daz sie iro ahton soltiu? fone diu chit mit rehte sancta Ecclesia, danches ahton sie min.

Et a verbis tuis formidavit cor meum.

Unde fone dinen *nals fone iro uuorten* ircham sih min herza.

Sie dreuton. Proscribo (iro guot frono ih) occido, ungulis torqueo (chazzonso mit craphon) igni comburo, bestiis subrogo (uuirfo so fure tier) membra dilanio (zesleizzo iro lide.) Daz alles ne furhta ih, uuanda du chade: Nolite timere eos, qui corpus occidunt, animam autem non possunt occidere. Sed timete eum qui habet potestatem corpus & animam perdere in gehennam.

162. *Lætabor ego super eloquia tua, sicut qui invenit spolia multa.*

An dinen gechosen freuuo ih mih also der manigiu geroube findet,

uuanda min sigo habet mir gegeben manigiu geroube, an dien die sih dinero militum patientia uuunderondo ze dir becheret habent unde geloubig sint.

163. *Iniquitatem odio habui & abbominatus sum, legem autem tuam dilexi.*

Unreht hazeta ih, unde leidezta iz, aber dina ea minnota ih.

So uuieo ih mir furhte a verbis tuis, diu din ea sint, iedoh minnon ih siu, noh die minna ne irret castus timor. So suln chint parentes furhten unde minnon, so sol chena iro charal furhten unde minnon.

164. *Septies in die laudem tibi dixi super judicia justitiæ tuæ.*

Siben stunt in dage lobeta ih dih, umbe die urteilda dines rehtes.

Septies uuird fernomen semper, uuanda septenis diebus alliu tempora gezalot uuerdent. Also iz chit: Septies (vel emizigo) cadet justus & resurget. Idem omni genere tribulationis humiliatur & proficit.

165. *Pax multa diligentibus legem tuam & non est illis scandalum. i. mentis offensio.*

Feste frido ist dien, die dina ea minnont unde nehein ferspurneda.

Ube sia ouh der ne fernimet, der sia minnot, er ahtot sia iedoh, haben tougena unde heiliga bezeichenéda, unde so eret er sia, unde uuizet imo selbemo dia unfernumest. Aber judeis uuas scandalum, daz man sie hiez legem spiritaliter intelligere, uuanda sie ne minnoton spiritalia. Ouh ist iz so ze fernemenne: Die Gotes ea minnont, dien ne taront prospera, noh adversa.

166. *Exspectabam salutare tuum Domine & mandata tua dilexi.*

Dines haltares *Christi* beit ih truhten unde minnota diniu gebot *dilectionem Dei & proximi, uuanda der siu ingemeitun hitet der diu ne minnot. Nu hitent sin die sin minnont, ut cum Christus apparuerit vita eorum tunc & ipsi appareant cum illo in gloria.*

167. *Custodivit anima mea testimonia tua, & dilexit ea vehementer.*

Dine geiihte behuota min sela, unde minnota siu hirlicho.

Daz chedent martyres, uuanda ube sie Dei mandata ne behuotin ane caritatem ne tohti in martyrium.

168. *Servavi mandata tua & testimonia tua, quia omnes viæ meæ in conspectu tuo.*

Diniu gebot kehielt ih, unde dine geiihte, uuanda alle mine uuega sint in dinero gesihte,

uuanda du iro uuara tuost unde mit kenadigen ougon sie sihest, daman hehabo ih mina rihti an in.

169. *Appropinquet deprecatio mea in conspectu tuo Domine juxta eloquium tuum da mihi intellectum.*

Min gebet daz fore dir ist nahe ze dir truhten *nah diu iz chit: Prope est Dominus his qui tribulato sunt corde.*

Nah dinemo geheizze gib mir fernumest.

Uuelieher ist daz? Intellectum tibi dabo & instruam te.

170. *Intret postulatio mea in conspectu tuo secundum eloquium tuum eripe me.*

Min gebet ehome fure dih nah dinemo geheizze lose mih.

Daz ist anderest daz selba. Uuola bitet, der so bitet. Intellectum inphahendo uuirt sin rat, uuanda durh sih fernemendo uuirt sin unrabt.

171. *Eructabant labia mea ymnum cum docueris me justificationes tuas.*

Mine lefsa sprechent lobesang, so du mih lerest dine rehtunga.

Got leret die, die dir sint docibiles Dei, daz sie nieht ein gehugendo nube tuendo behuoten Gotes rehtunda.

172. *Pro-*

172. *Pronunciabit lingua mea eloquium tuum, quia omnia mandata tua æquitas.*

Min zunga saget din gechose, *leret diniu gebot,* uuanda siu alliu sint reht,

sone diu uuile ih uuerden minister verbi, uuanda dar ana æquitas ist. Ih uueiz aber uuola, daz mir freisa begagenen suln à contradicentibus & persequentibus. Uuaz uuirt mir danne?

173. *Fiat manus tua ut salvet me.*

So chome din helfa daz sie mih halte,

unde ih in anima ferlorn ne uuerde.

Quoniam mandata tua elegi.

Uuanda ih diniu gebot iruueleta,

so daz ih mit iro amore uberuuunde timorem.

174. *Cocupivi salutare tuum Domine, & lex tua meditatio mea est.*

Christum dinen haltare uuolta ih, *sin gereta ih,* unde din ea ist min hogezunga,

quia lex testimonium perhibet Christo.

175. *Vivet anima mea & laudabit te & judicia tua adjuvabunt me.*

An imo lebet min sela, unde lobet dih, unde din urteilda helsent mir *samen dien die geboren suln: Venite benedicti patris mei.*

176. *Erravi sicut ovis quæ periit.*

Ih kieng irre also serlorn scaf.

Quære servum tuum, quia mandata tua non sum oblitus.

Suoche mih, suoche dinen scalch, uuanda ih dinero geboto ne irgaz.

Die da suohtost, die funde du noh suoche die du findest, ande gehaltest.

De Psalmis Graduum.

Einen judeum, in sina uuis uuizzigen, frageta man, uuannan cantica graduum so genamot uuarin. Der antuuurta alsus: Do David uuillen habeta templum Domino ædificare, do ebenoten montem templi, ande scuoffin al nah diu, so er daz templum pildon uuolta, unde begrnobin also, daz uffen demo monte ein monticulus uuart, dar uffe uuolta er daz templum zimberon, uffen den monticulum uuorchta er ter quinque gradus, triustunt umbe unde umbe andirtane, daz die uuerchliute unde alle liute clementer uf unde nider gan mahtin, unde uuanda er sih peuuanda daz er daz uuerch folle frummen selbo solti, so lieh sangot er sar demo selben uuerche, ih meino dien quindecim gradibus mit also manigemo psalmo. Unde skeinet sar an demo primo cantico, daz er invitos & contradictores umbe daz selba uuerch habeta. Dannan chad er: Domine libera animam meam a labiis iniquis & à lingua dolosa & cætera. Usque huc judeus, quantum ad corticem non credo spernendus. Uhe aber uuir fone dien fidelibus, die die medullam expresserunt ieuuith suozzeren dinges kesmecchet eigen, unde so filo des an uns uuesen mag, in medium bringen uuellen, den uuillen ne nemine nieman superbiam, uuanda er ne skeinet invidiam superbiæ pedissequam.

Cantica quindecim graduum.

Ne sirront noh an selbero zalo, ut patribus videtur. Diu selba zala, diu ist uzzer zeuuelfen unde driu, alde uzzer zenen unde funfen, alde uzzer niunen unde sehsen, alde uzzer ahtouuen unde sibinen, alde uzzer bis septem & uno, alde quatuor unde undecim, alde septem & octo. Multis noto mysterio compacta. Unde ist si un disen septem modis des heiligen geistes zierodon sol. Uuieo aber alliu Ecclesia, diu after dero leitero virtutum, daz chiut allero erest, sih hier nidanan buuuen mit habitantibus Cedar (i. finstri) die sia uuendent daz sie ne stige, dara nah chuit si, daz sie iro ougen ad Apostolos ufheue, unde sie an iro zeuuelfo gradum steffen uuelle, die dero burg fundamentum sint, in dia si ze iungest sole stigen uuelle, unde danne dar in chomenin exultans cantare: Ecce nunc benedic? Dara nah stephet sie an den tritten gradum. In voce suspirantis ad supernam Jerusalem, dara nah Propheta & Apostoli troston ze folle chomenne. Unde chuit iocunda exultatione, daz si geleistet eigen also si iro gehiezzen i. in his quæ dicta sunt mihi: In domum Domini ibimus: An demo fierden gradu, der numerus perfectorum ist, so heuet Ecclesia iro ougen ad Deum ipsum flebiliter trouuente, daz sie diu ougen ab imo sillintin er ne neme, er er iro genada sende. An demo funftin sprozzen so nimet si martyres in hant, unde stephet also fasto, daz si ioh andero ordines fidelium mit demo robore hohor unde hohor sezzet, unzin an den zenden, der iro selbero sunder sprozzo uuirdet. Der sehsto gradus der ist confessorum. Der sibendo dero, die in zit riuuuoton. Daz ne teta Judas. Jam enim judicatus erat. Der ahtodo ist sanctæ Mariæ cum virginibus & viduis. Der niundo ist conjugatorum. Der zendo ist Ecclesiæ ut diximus. i. simul omnium antecedentium. An disemo gradu samenot si sih iro fiando andanches in horreum, in manipulis suis, zizaniis tanquam fœno tectorum abjectis. So daz die profundi peccatores danne gesehent, die filo nah tempus acceptabile ferloren habeton, so beginnent si iro selbero furhten, nie si fasciculi ne uuerden ad comburendum ande stephent danne spato. i. in undecima hora, un den einlusten sprozzen. De profundis, unde uuerdent danne mit superabundanti gratia irloset. Der zeuuelfto gradus der ist infantum & innocentum, die ne darf Ecclesia samenon. Mater gratia souget sie an iro arme. An demo drittezenden sprozzen so gariuuunt sih die follechomenen hirta unde herta mit stola prima, mit dero sie cum sponso pruten sulen, also iz chuit: Omnes qui in Christo baptizati estis, Christum induistis (vel vidi Jerusalem ornatam tanquam sponsam viro suo) An demo fierzenden so heuent sie pruderlicho samint ymnum & canticum lætitiæ: Ecce quam bonum. Unde stephent in regnum cælorum, quoniam illic mandavit Dominus benedictus. Des funfzendin gradus canticum singent sie uffen des prute stoles hohi gesezzene alsus: Ecce nunc benedicti qui statis in domo domini in. a. d. & ut in apocalypsi est. Alleluja. Amen. Benedictio & claritas & sapientia. Mit demo troste sprichet nu zelezzest Ecclesia ze dien noh habitantibus Cedar (i. finstri) sid in an dien iuuueren extremis sus kenadechlicho besceben muge. Confidenter in noctibus omnes extollite manus vestras in secula & benedicite Domino. Daz noctibus disis iungistin cantici gehillet demo Cedar des eristin Alleluja. Laudate nomen Domini, qui statis sicut & supra. Sed & quid in quindecim musici monochordi distributionibus. i. quatuor tetrachordis, hæc ipsa vis valeat, si quis enim ignarus perspexerit, Spiritus Sancti, qui continens omnia scientiam habet vocis mirabilia inveniet ornamenta.

Psalmus CXIX.
Hebr. CXX.
Canticum Anabathmon. i. e. Graduum.

1. *AD te cum tribularer clamavi & exaudisti me.*

Ih hareta ze dir truhten, do ih in arbeiten uuas, unde gehortost du mih.

2. *Domine erue animam meam à labiis injustis & à lingua subdola.*

Truhten lose mih fone unrehten unde unchustigen uuorten.

Alsu dero uuort sint, die mih ilent pesuichen samo so min borgendo, unde mih ilent uuenden, daz ih uf ne stige de vitiis ad virtutem. Uuara uuile du? chedent sie, du uuile ze ferru, ferror danne du mugist.

3. *Quid dabitur tibi & quid apponetur tibi ad linguam dolosam?*

Do chad ih ze mir selbemo.

Uuaz uuirt dir gelazen, unde uuaz uuirt dir gagen stellet,

daz chit, uuaz uuirt dir ze stellenne gagen su bisuichlichen uuorten?

4. *Sagittæ potentis acutæ cum carbonibus desolatoriis.*

i. vastantibus.

Daz tuont uuassestrala des mahtigen, *daz sint verba Dei. Din sezze dara gagene* mit storenten zanderon,

daz chit mit dero exemplis, die er chuote uuaren, unde sie aber sih selben zundon iro irriden ze storenne. So tuondu stigest du per gradus also oub sie taten.

5. *Heu me, quid [mihi, quia] incolatus meus longinquus est factus?*

Ah mih, *ebist du danne*, ziu ist min ellende so langez uuorden?

Uuanda sih sar beginnet hina langen, so du ze tugede gestiget, unde dir dero anderro unreht charlih.

Inhabitavi cum tabernaculis.

i. cum habitoribus Cædar.

Ih sizzo mit dien buuuenten in cædar,

dar Ismahelis kesazze ist, der uzzer Gotes riche sol ferstozzen uuerden. Also iz chit. Ecce ancillam & filium ejus, non enim erit hæres filius ancillæ cum filio liberæ Sine herebirga sint cedar, daz chit tenebræ, in dien sizzent peccatores, sament dien ih hier buo.

6. *Multum peregrinata est [incola fuit] anima mea.*

Min sela ist hier filo ellende.

Sia bedruzet deru Ismahelis herebirgon.

7. *Cum his qui oderunt pacem eram pacificus.*

Frido hielt ih mit dien die in hazzent.

Daz sint die, sament dien ih in cædar sizzo, dien ih iru ubeli fertragu, daz under uns doh frido si.

Cum loquerer eis debellabant me gratis.

Undurstes rungen si uuider mir,

so ih sie gruozta, uuanda ih mina froma ne fordero-ta, doh ih sie gruozta, nube iro salda, die in Christo sint. Unde uuanda sie frido hazzent, pediu ne mahton sie nehein en geuuaht keboren Christi, qui est pax nostra.

Psalmus CXX.

Hebr. CXXI.

Canticum Graduum.

1. *LEvavi oculos meos ad [in] montes, unde veniet auxilium mihi.*

Ih sah uf an die berga, *daz sint Apostoli*, dannan chumet mir helfa.

Sie habent uns Evangelium prædicando gezeigot, uuannan diu helfa chomen sol.

2. *Auxilium meum à Domino qui fecit cœlum & terram.*

Fone Gote chumet mir helfa, der dir himel unde erda teta.

Daz uuirt fone in gelirnet.

3. *Ne des ad movendum [non det in commotionem] pedem tuum.*

Ne la truhten minen fuoz sliphen *fone ubermuoti.*

Neque dormitet qui custodit Israhel [te.]

Noh der ne naphze, der din huohtet Israhel.

4. *Ecce non dormitat [dormitabit] neque dormiet, qui custodit Israhel.*

Noh er ne tuot.

Er ne naphezit, noh ne slaffet, der Israhelem behuotet.

Israhel chit vir videns Deum. Der incarnationem Domini geloubet, der ist Israhel, uuanda der follechumet ad inspectionem vultus Dei.

5. *Dominus custodiet te, Dominus tegumentum tuum super manum dexteræ [dexteram] tuæ.*

Got pehuotet dih, Got ist din decchi unde din skerm, an demo geuualte dinero zeseuuun,

daz chit an demo geuualte dinero saligheite, uuanda du geuualtig pist filius Dei fieri & ad dexteram esse. Su skirmet er dih, ne plus tempteris quam potes ferre.

6. *Per diem sol non uret te, neque luna per noctem.*

Tages ne tarot dir diu sunna, noh der mano nahtes.

Prospera unde adversa ne taront dir.

7. *Dominus custodit te ab omni malo, custodiat animam tuam Dominus.*

Got huotet din fore allemo ubele, Got pehuote dina sela.

Ube oub der lichamo irslagen uuerde, daz diu sela gehalten si.

8. *Dominus custodiat introitum tuum & exitum tuum ex hoc nunc & usque in sæculum.*

Got pehuote dina infart, *so dih ana beginne gan temptatiu daz er din ne lazzo harto gechorot uuerden,* unde dina uzfart, *daz du dar uz chomest kebezzerote also Job.*

Ex hoc nunc & usque in sæculum.

Nu huote er din unde iemer.

Psalmus CXXI.

Hebr. CXXII.

Canticum Graduum.

[*Absunt al. pro his:*] *Vox Suspirantis ad supernam Jerusalem.*

1. *JOcundatus sum in his, quæ dixerunt mihi in domum Domini ibimus.*

Ih pin gefrouuit an dien, diu mir *Prophetæ unde Apostoli gehiezzen.*

Uuir faren, *chaden sie*, in daz Gotes hus.

Daz hus ist in himile.

2. *Stantes erant pedes noſtri in atriis* [*tuis*] *Jeruſalem.*

Sid dien gebeizzen ſtuonden unſere fuozze in dien hofen Jeruſalem *uuanda ſie dington uuir dara.*

3. *Jeruſalem quæ ædificatur ut civitas.*

Daz iſt diu himilſca Jeruſalem, diu in burge uuis kezimberot uuirt uzer chechen unde geislichen ſteinen.

Cujus participatio ejus in id ipſum.

Dero teilhabunga iro neimo ih, iro teilhabunga iſt an demo *idipſum. Si habet teil an Gote, daz chit, iro cives habent teil an imo. Er iſt ieo ane uuehſel unde ieo ein. Pediu heizzet er idipſum, unde bediu heizzet er eſt.*

4. *Illuc enim aſcenderunt tribus, tribus Domini.*

Mines truhtenis chumberra ih meino die an in gelonptou, nals die in chriuzegeton die ſtigen dara uf in die burg.

Teſtimonium Iſrahel.

Iſrahelis erchenneda *daz chit an dien Iſrahel irchennet uuirt, die dir ſint ſine dolo, die ſtigent dara uf.*

Ad confitendum nomini tuo Domine.

Sie ſtigen dara, dinemo namen ze iehenne *unde ze lobenne* truhten.

5. *Quoniam ibi ſederunt ſedes in judicium* [*judicio.*]

Uuanda dar ſazen ze urteildo ſtuola.

Daz ſint juſti, die ſint Gotes ſtuola, an dien rauuet er.

Sedes ſuper domum David.

Sie ſint ſtuola, *daz chit irteilara* uber Chriſti familiam,

ſone dero ſie inphangen unde geſuorot uuurden, do ſie ze iro chamen, mit dero boteskefte des Evangelii.

6. *Interrogate* [*Rogate*] *quæ ad pacem ſunt Jeruſalem.*

Fragent *iro ſtuola, irbeidiu hint ioh ſtuola ioh ſtuolſazen* des daz dir treffe ze demo fride, dero burg Jeruſalem.

Die iro guot haben, unde pauperibus Chriſti miſericordiam skeindon, die treffent ad pacem Jeruſalem, dien uuirt irteilet, daz ſie dara faren.

Et abundantia his qui diligunt eam.

Unde genuht iſt dar dien, die ſie minnont.

In ne briſtet dar niehtes.

7. *Fiat pax in virtute tua.*

Frido geskehe dir Jeruſalem in dinero tugede.

die du skeindoſt daz iſt minna unde milti.

Et abundantia in turribus tuis.

Unde genuht ſi in dinen turrin,

daz ſint, die dar irteilent, dien an Gote genuoge iſt alles des ſie luſtet.

8. *Propter fratres meos & propinquos meos loquebar pacem de te.*

Umbe mine bruodera unde umbe mina chunnelinga ſageta ih frido ſone dir.

Ih forderoin iro nuzzeda nals mina.

9. *Propter nomen* [*domum*] *Domini Dei noſtri quæſivi bona tibi.*

Umbe Gotes namen forderota ih din guot *nals minez. Ih ſageta in dannan idem, ſone dinen atriis frido, daz ih ſie dara genuſti.*

Pſalmus CXXII.

Hebr. CXXIII.

Canticum Graduum.

1. *AD te levavi oculos meos, qui habitas in cœlis.*

Miniu ougen huob ih uf ſtigindo ze dir du in himile bueſt.

Puet er danne in himile? Huar hutu er aber, er himel uuurte? Unde ſine heiligen in dien er huet? An imo ſelbemo hutu er, unde ſament imo ſelbemo, alſo er ouh noh an imo ſelbemo iſt.

2. *Ecce ſicut oculi ſervorum in manibus dominorum ſuorum, & ſicut oculi ancillæ in manibus Dominæ ſuæ, ſic oculi noſtri ad Dominum Deum noſtrum quoad uſque miſereatur noſtri.*

Alſo diu ougen dero ſcalcho, *die man fillet,* uuartent ze iro herron handen, unde diu diu ze iro frouuun handen,

uuieo halto ſie herren uuellen, ſo uuartent unſeriu ougen ze Gote unſermo herren, uuz er uns kenade. So genadet er uns, ſo er uns aba genimet die filla unde die miſeriam, die uuir in Adam gefrehtoton do uuir corruptionem inphiengen unde mortalitatem. So uuelihe daz irchennent, unde dar umbe betout, dien genadet er.

3. *Miſerere noſtri Domine miſerere noſtri.*

Sus ſuln uuir cheden, uuanda uuir die fillu liden,

kenade uns herro, genade uns.

Quoniam multum repleti ſumus deſpectione.

Uuanda uuir harto erfullet pirn ferſihte,

ſone dien, die des huont, daz uuir dero ſaldon gedingen, dia uuir noh ne ſehen.

4. *In plurimum* [*Quia multum*] *repleta eſt anima mea.* [*noſtra*]

Unſer ſela iſt des kenietot,

ſi iſt ze immezze fol dero ferſihte.

Opprobrium eis qui abundant, & deſpectio ſuperbis.

Mit dien iſt iteuuiz die follun habent, unde mit ubermuoten iſt ferſiht.

Diu genuht machot ſie ubermuote dannan chumet, daz ſie dero guoton huont.

Pſalmus CXXIII.

Hebr. CXXIV.

Vox Martyrum.

Canticum Graduum.

1. 2. 3. *NIſi quia Dominus erat in nobis, dicat nunc Iſrahel, niſi quia Dominus erat in nobis, dum inſurgerent* [*exſurg.*] *homines ſuper* [*in*] *nos, forſitan vivos abſorbuiſſent nos.*

Nu chede Iſrahel, ube Got in uns ne uuare, do unſih die menniſcen anananton,

odeuuano ferslundin ſie unſih lebende. Die daz uuiſſon daz idolum nieht ne iſt, unde ſie doh kenotet uuurden in perſecutione daz ſie imo opheroton, die uuurden lebende ferslunden. Uuandin ſie daz ydolum ieht uuare, ſo uuurden ſie tote ferslunden. Aber die martyres ne mahtu des neman genoten, uuanda Got uuas an in. Dien diſer lib liebera uuas danne der euuigo, unde ſie bediu uuizzendo zuo giengen opheron,

ron, nie fie difen lib ne ferlurin, in dien ne uuas Got niebt.

3. 4. *Dum irafceretur furor ipforum fuper nos, forfitan aqua demerfiffet nos.*

Do iro heizmuoti gagen uns inzundet uuard, odeuuano befoufti unfih daz uuazzer,

daz chit torrens perfecutionis, ube Got in uns ne uuare, alfo iz die befoufta, in dien Got ne uuas.

Torrentem pertranfiit anima noftra.

Unfer fela durhuuuot die chlingun,

dia ene durbuuaten ne mabton.

5. *Forfitan. i. putas. pertranfiit anima noftra aquam fine fubftantia [intolerabilem?]*

Truuueft du daz unfer fela durhuuaten habe unehtig uuazzer?

Daz fint funda die fubftantiam ne habent, uube inopiam fone demo fie riche uuolton uuerden, unde aber arm uuorden fint.

6. *Benedictus Dominus, qui non dedit nos in venationem [captionem] dentibus eorum.*

Got kelobot der unfih iro zanen ze uueido ne gab.

Der unferen perfecutoribus ne bangta, daz fie unfib uueidondo gefiengin, unde in dia funda brabtin.

7. *Anima noftra ficut paffer erepta eft de mufcipula [laqueo] venantium.*

Unfer fela ift irlofet uzzer dero fogelaro chloben, alfo der fparo,

der dar uz indrinnet.

Mufcipula [laqu.] contrita eft & nos eruti fumus.

Der chlobo ift fermulet, unde bin uuir inpharen.

8. *Adjutorium noftrum in nomine Domini qui fecit Cœlum & terram.*

Daz ift fone diu uuanda unfer helfa uuas in des namen der himel unde erda teta.

Pfalmus CXXIV.

Hebr. CXXV.

Canticum Graduum.

1. *Qui confidunt in Domino, ficut mons Syon, non commovebuntur in æternum.*

Die fih ze Gote ferfehent, die fint iemer unuuegig, alfo mons Syon.

Qui inhabitant Jerufalem,

daz fint die, die in dero himelifcun Jerufalem buent.

Die ne fturet furder nieman. Sie fizzent ieo fafto dar inne, alfo Syon fafto fizzet in dero irdiskun Jerufalem.

2. *Montes in circuitu ejus, & Dominus in circuitu plebis fuæ.*

Apoftoli umbe habent [halbent] fia, unde truhten ift umbe halbunga fines liutes,

uuanda er gibet in unitatem pacis, an dero Apoftolorum botefcefte.

Ex hoc & ufque in fæculum.

Hinnan anauuertes unde unz in euua *feftenot er dia burg.*

3. *Quoniam non derelinquet [relinquet] virgam peccatorum fuper fortem juftorum.*

Uuanda er ne lazet den geuualt dero fundigon, uber den teil dero rehton.

Do er fie iro laze uualten ze einero frifte, lango ne dolet er iz niebt.

Ut non extendant jufti in iniquitatem manus fuas.

Uuanda er ne uuile, daz die rehten durh dia not recchen iro hende ze demo unrehte *ungelib [unde gelib] uuerden dien ubelen.*

4. *Benefac Domine bonis & rectis corde.*

Uuola tuo du truhten, guot unde reht herza habenten,

die nab dien ubelen ne fabent.

Declinantes autem in tranfugellationes, [obligationes] adducet Dominus cum operantibus in injuftitiam.

Die fih an dia gelichi cherent *dero iruuurgton, unde fone ubelen ubel lirnent,* die fuoret Got mit dien unrehto farenten.

Sie farent nab dien, dien fie gelib fint.

Et pax fuper Ifrahel.

Unde uffen Ifrahelem chumet frido,

daz chit rauua begagenet imo.

Pfalmus CXXV.

Hebr. CXXVI.

Canticum Graduum.

1. *Cum convertit Dominus captivitatem Syon, facti fumus ficut confolati.*

Do Got peuuanta daz ellende Syon, do uuurden uuir famo fo getroftet.

Uuir uuurden geellendot fone unferen funden, unde irlofet mit Chriftes pluote, unde birn uuir famo fo getroftet, uuanda uuir nob bier uueinonde dara gedingen, ze ftiginne, dar uuir folle troftet uuerden, daz ift in refurrectione juftorum.

2. *Tunc repletum eft gaudio os noftrum & lingua noftra exultatione.*

Do uuard fol mendi unde freuui unfer munt, unde unfer zunga.

Daz berza babet finen munt unde fina zungun, fone dien ift iz kefprochen.

Tunc dicent inter gentes, magnificavit Dominus facere [cum eis.]

3. *Magnificavit Dominus facere nobifcum, facti fumus jocundati.*

Danne chedent fie under dietin, truhten gechreftigota fin tuon mit uns, uuir bin geuuunnefamot,

Uuanda er nu chit in futuro dicent, fone diu fint oub præterita convertit unde repletum eft, diu er fore fprab in futuro ze fernemenne. In prophetiis ift fo getan gechofe emizig. Nu ift daz zit, daz uuir cheden fuln. Magnificavit Dominus facere nobifcum. Uuanda uuir babeton getan ubelo uns felben, do cham aber Gotes Sun, unde teta uns daz chreftigofta, daz er fib felben gab umbe unfib.

4. *Converte Domine captivitatem noftram ficut torrentes in auftro.*

Do

Do diz keunizegot uuard in verbis præteriti temporis, nob do uuas iz chumftig, pediu betot er daz iz uuerde alſus.

Peuuende truhten unſera geellendoti, alſo die chlinga beuuendet uuerdent in demo ſunt uuinde.

Die chlinga ſint uuinteres peſroren, ſo der uuarmo uuint chumet, ſo ſmilzet daz is, unde louſent danne die chlinga. Alſo uuaren uuir erfroren in dien ſundon, unz der uuint cham Spiritus Sancti, unde unſere ſunda zeliez, unde unſih teta louſen ad patriam. Uuanda daz mit lacrymis uuerden ſol, dero gebeizzet er uns oub troſt ſus ebedendo:

5. *Qui ſeminant in lacrymis, in gaudio metent.*

Die mit tranen ſahent, die arnont mit mendi.

Die hier ſahent elemoſinam, unde bona opera, die arnont ſo ſie vitam æternam ze lone inphahent.

6. *Euntes ibant & flebant mittentes ſemina ſua. Venientes autem venient cum exultatione portantes manipulos ſuos.*

Sie farent uueinonde unz ſie ſahent, ſie choment aber, frouue mit iro garbon,

ſo ſie arnont. Ube ſie hier uueinont ſie uuerdent is aber ergezzet, ſo ſie inphahent coronam vitæ.

Pſalmus CXXVI.

Hebr. CXXVII.

Canticum Graduum [Salomonis.]

1. *NIſi Dominus ædificaverit domum, in vanum laboraverunt ædificantes eam.*

Unſer truhten ne zimberoe daz hus, ferlorne arbeite ſint dero, die iz ilton zimberon.

Alle prædicatores ne gebezzeront den menniſken, Got ne tuoie iz. Er iſt der uuiſo Salomon, er zimberot daz hus, imo ſpuot is.

Niſi Dominus cuſtodierit civitatem, fruſtra vigilat qui cuſtodit eam.

Chriſtus ne huote dia Eccleſiam.

2. *In vanum eſt vobis ante lucem ſurgere.*

Iu iſt unnuzze fore tage uf zeſtanne,

daz chit fure Chriſtum ze ſahenne. Alſo die tuont, die dar uuellen ſin excelſi, dar er uuas humilis.

Surgite poſtquam ſediſtis.

Stant uf ſo ir geſizzent.

Uueſent hier diemuote, ſo mugent ir in gloria reſurgere.

Qui manducans [manducatis] panem doloris.

Iu chido ih, ir mit ſere brot ezzent,

unde hier trurent in convalle lacrymarum.

3. *Cum dederit ſomnum dilectis ejus, ecce hæreditas Domini. [vulgo aliter diſtinguitur.]*

So er daz ende gibet ſinen holdon, ſo chumet daz erbe.

Nah diſemo libe chumet der lon. Der ſin ergerot der uuile uf ſtan er er ſizze, unde er haben guollichi, er er ſih kediemuote.

Filii merces.

So chumet der lon des ſunes.

Fructus ventris.

So chumet der lon des uuuocheres dero heiligun uuumbo.

Des iſt er, er gibet in, filii Mariæ iſt er, er gibet ze lone reſurrectionem vitæ.

4. *Tanquam ſagittæ in manu potentis: ſic filii excuſſorum.*

Alſo die ſtrala in des mahtigen hende, ſo ſint dero erſcutton ſune.

Der mahtigo ſcuzet ferro, ferro ſint oub chomen verba Apoſtolorum. Alſo iz chit: In omnem terram exivit ſonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum. Sie ſint dero prophetarum chint, dero tougenen ſcrifte nu irſcutet ſint.

5. *Beatus homo qui replevit deſiderium ſuum ex ipſis.*

Keſah in Got, der ſih kerot iro zegeſatone.

Saligo den iro lero luſtet.

Non confundentur cum loquentur [confundetur, loquetur] inimicis ſuis in porta.

Sie ne uuerdent ſcameg, ſo ſie uſen burgetore ſprechent ze iro fienden. Chriſtus iſt daz purgetor, uuanda er chad. Ego ſum oſtium. An imo ſtant ſie, unz ſie die uberuuindent, die iro arende lougenent.

Pſalmus CXXVII.

Hebr. CXXVIII.

Canticum Graduum.

1. *BEati omnes qui timent Dominum.*

Salig ſint alle die Got furhtent.

Qui ambulant in viis ejus.

Salig ſint die in ſinen uuegen gant,

die ſiniu gebot uuerent.

2. *Labores fructuum tuorum manducabis, beatus es & bene tibi erit.*

Uuanda alle ſalige ein ſint in Chriſto, pediu ſprichet der propheta nu ſingulariter, ze dien er genoto fore ſprah pluraliter.

Arbeite dinero uuuochero izzeſt du.

Arbeite habeſt du in euero uuerite, die fuoront dih dar in ſeti, fone diu biſt du nu ſalig *in ſpe,* unde uuola uuirt dir *danne in re.*

3. *Uxor tua ſicut vinea [vitis abundans.] fertilis.*

Diu Eccleſia Chriſte iſt alſo der birigo uuinegarto.

In lateribus domus tuæ.

An uuemo iſt ſie birig?

An dien ſiton dines huſes.

Daz ſint die, die dir haftent. Die haftent manne lichemo, die ze ſinero ſitun ſint.

Filii tui ſicut novella [novellæ] olivarum in circuitu menſæ tuæ.

Diniu chint umberingent din diske, alſo niuſlanzot olegarto.

Sie ſint kelih demo olegarten, uuanda ſie pacifici ſint. Beati pacifici, quoniam filii Dei vocabuntur. Die umberingent din diske, uuanda ſie beſizzent din ricche.

4. *Ecce ſic benedicetur homo, qui timet Dominum.*

Solchen ſegen inphahet der menniſco der Got furhtet.

5. *Benedicat te Dominus ex Syon.*

Got kebe dir ſegen fone Syon,

daz chit fone ſpecula. Diu ſpecula iſt in himile, dar

uuir

uuir Got ſehen. Soliches ſegenes luſte dih, du dir Got furhteſt, daz du in geſehen muoziſt.

Et videas quæ bona ſunt Jeruſalem.

Unde geſeheſt du diu guot, diu dero uſuuertigun burg ſint.

Uuelin ſint daz? Ane inſpectio Dei? Daz iſt der ſegen ex Syon.

Omnes dies vitæ tuæ.

Alle tage dines libes.

Daz iſt der euuigo tag.

6. *Et videas filios filiorum tuorum. i. fructus operum tuorum.*

Unde geſeheſt du uunocher dinero uuercho.

Pacem ſuper Iſrahel.

Unde frido uber iegelichen guoten man.

Pſalmus CXXVIII.

Hebr. CXXIX.

Canticum Graduum.

1. *SÆpe expugnaverunt me a juventute mea.*

Eccleſia Dei chlagot ſih, uuaz ſie fone ubelen irliten habe. Ofto, chit ſi, ahton ſi min, fone des ih uuahſen begonda.

[*Dicat nunc Iſrael.*]

2. [*Sæpe expugn. me aj. m.*] *Etenim non potuerunt mihi.*

Sie ne mahton mir ieo nehein *argerunga ſin, uuanda ſie ne mahton mih kecheren nah in.*

3. *Supra dorſum meum fabricaverunt peccatores.*

Ufen minemo rukke zimberoton ſie.

daz chit, arbeito geluodon ſie mih. Uuanda ih in gelih ne uuolta ſin, pediu ahton ſie min, unde uuaren mir hardi.

Longefecerunt injuſtitiam [*Prolongaverunt iniquitatem ſuam.*] *ſuam.*

Ferro fone mir taten ſie iro unreht,

uuanda ih iro gehelfo ne uuas.

4. *Dominus juſtus concidet cervices peccatorum.*

Der rehto truhten houuet den iro hals.

5. *Convertantur* [*Confundantur*] *& avertantur retrorſum omnes qui oderunt Syon.*

Ze ſcandon uuerden unde hintert kangen, die Chriſti Eccleſiam hazzeen.

6. *Fiant ſicut fœnum tectorum, quod priuſquam evellatur, exaruit.*

Sie miſſedien alſo daz cras, daz uſen demo tache uuirt, daz er irdorret, er man iz danne neme.

Er die ſundigen erſterben, er ſint ſie Gote irdorret.

7. *De quo non replevit manum ſuam meſſor, & ſinum ſuum qui manipulos collegit.* [*colligit*]

Des der mandare ſina hant ne geſulta, noh ſin ſcozza der die garba ſamenota.

Angeli meſſores ne ſamenont ſie nieht in horreum Domini, uuanda ſie zizania ſint, unde ſie faſciculis kebunden uuerdent ad comburendum.

8. *Et non dixerunt tranſeuntes viam, benedictio Domini ſuper vos.*

Unde die furefarenten *Apoſtoli unde Prophetæ* ne chaden in nieht zuo, *ſo iz in judea ſito uuas,* Gotes ſegen ſi uber iuh.

Benedicimus vos in nomine Domini.

Noh ſie ne chaten, in Gotes namen ſegenoen uuir iuh.

Guoten unde rehten liezzen ſie iro ſegen, nals ubelen.

Pſalmus CXXIX.

Hebr. CXXX.

Canticum Graduum & *vox peccatoris.* [abſunt.]

1. 2. *DE profundis clamavi ad te Domine, Domine exaudi vocem meam.*

Uzzer dero tiefi dero ſundon ruofta ih ze truhten,

ſ. non impius, qui cum venerit in profundum peccatorum contemnit.

Truhten gehore mina ſtimma.

Fiant aures tuæ intendentes in vocem deprecationis meæ.

Ze minero digi loſeen diniu oren.

3. *Si iniquitates obſervaveris Domine, Domine quis ſuſtinebit?*

Uuile du mannelichemo ſin unreht kehalten Truhten? Truhten uuer mag iz danne liden?

4. *Quoniam apud te propitiatio eſt.*

Ze dir ruofta ih, uuanda an dir diu ſuona iſt.

Du ſuondoſt unſih mit dinemo bluote.

Propter legem tuam ſuſtinui te Domine.

Umbe dine ea beit ih din truhten.

Uuelicha? Ane diu dir chit: Alter alterius onera portate, & ſic adimplebitur lex Chriſti. Uuanda ih die iltа uueren, bediu beit ih kenadon.

5. *Suſtinuit anima mea in Verbo ejus.*

Ze dinen geheizzen ferſah ih mih.

6. *Speravit anima mea in Domino, à vigilia matutina usque ad noctem.*

Fone dero uohtun unz ze naht kedingta ih an minen truhtenen,

fore tage irſtuont Chriſtus cuſtoditus à militibus, fone dero fruoi unz an min ende gedingo ih an in. Uuanda er irſtuont non moriturus amplius, daz er ouh mih ſo heize irſtan.

7. *Quoniam apud Dominum miſericordia, & multa apud illum redemtio.*

Fone diu gedingo ih an in, uuanda mit imo irbarme herzeda iſt, unde folleglih irloſeda.

8. *Et ipſe redimet Iſrahel ex omnibus iniquitatibus ejus* (*i. ad ſe reſpicientem turbato oculo ab ira, ut ſupra in ſexto pſalmo*) unde er irloſet Iſrahelem, uzer allen ſinen unrehtin.

Psalmus CXXX.

Hebr. CXXXI.

Canticum Graduum [David.]

1. *DOmine non est exaltatum cor meum.*

Truhten min herza ne ist erhauen.

Daz opher bringo ih dir, uuanda iz chit. Sacrificium Deo spiritus contribulatus.

Neque in altum elati sunt oculi mei.

Noh miniu ougen ne sint ho irhauen.

Ih ne beuuano mih nieht mer danne ih gemuge.

Neque ingressus sum in magnis, neque in mirabilibus super me.

Noh ih ne gieng in michelen dingen unde uuunderlichen, diu sone mir uuarin ze sagenne.

Daz chit, ih ne gereta nehein et liumentes. So Symon magus teta, der Spiritum Sanctum inphahen uuolta, sih ze tuomenne in signis & prodigiis.

2. *Si non humiliter sentiebam, sed exaltavi animam meam, quemadmodum qui ablactatus est à lacte super matrem suam, sic retributio in animam meam.*

Ube ih mih kuollichota, unde also diemuote ne uuas, so daz intuuenita chint, daz noh an dero muoter armen ist, so si solih min lon.

3. *Speret Israhel in Domino ex hoc nunc & usque in seculum.*

Der Got kesehen uuelle, der gedinge an in, hinnan unz hina ze dero euuigheite.

So er dara chumet so habet er daz er uuolta an selbemo dinge, nals in gedingi, daz chit in re, nals in spe.

Psalmus CXXXI.

Hebr. CXXXII.

Canticum Graduum.

1. *MEmento Domine David & omnis mansuetudinis ejus.*

Erhuge truhten Davidis, unde allero sinero mammendi.

David skeinda sina mammendi an Saule sinemo fiende, do er in slahen mahta, unde in doh ne sluog. Christus ist David, unde an Christo populus Dei. Christus skeinda sina mammendi, do er in cruce sus peteta: Pater ignosce illis non enim sciunt quid faciunt. So lerta er ouh tuon populum Dei, do er chad: Orate pro inimicis vestris, benefacite his qui oderunt vos.

2. *Sicut juravit Domino, votum vovit Deo Jacob.*

Erhuge sin, unde hilf imo ze geuuerrene, also er Gote gesuuor unde geantheizota.

Uues kesuuor, unde uuaz keantheizota populus Dei? Daz er si templum Dei.

3. *Si introiero in tabernaculum domus meæ, si ascendero super lectum strati mei.*

4 *Si dedero somnum oculis meis, & palpebris meis dormitationem,*

5. *Et requiem temporibus meis: donec inveniam locum Domino, tabernaculum Deo Jacob.*

In die herebirga mines huses ne gan ih, in min bette ne stigo ih, slaf minen ougon ne lazo ih noh rauua minen touuuungen, er ih stat irfaro, unde herebirga demo Gote Jacobis.

Daz chit, nieht des minet ne ruocho ih ane in. Ih ne uuile ne heinero minero sachon menden, ih ne muoze in seldon in minemo herzen.

6. *Ecce audivimus eam s. Ecclesiam in Eufrata: invenimus eam in campis saltus.*

Domus Dei, daz ist Ecclesia, Eufrata chit speculum. Imago skinet in speculo. Uuaz ist prophetia ane imago futurorum?

Uuir gehorton sia in speculo iu, uuir eigen sia funden in uualdfelden.

Gentes die sone ungeloubon er iruualdet uuaren, die sint uuorden Ecclesia Dei.

7. *Intravimus [introibimus] in tabernacula ejus.*

s. Domini Dei Jacob.

Nu birn uuir in sin gezelt kekangen,

uuanda uuir in sinero Ecclesia birin.

Adoravimus [adorabimus] in loco, ubi steterunt pedes ejus.

Peteton uuir, dar sine fuoze stuonden.

An sinero Ecclesia ist er state uuorden. Dar gehoret er unsih.

8. *Exurge Domine in requiem tuam, tu & arca sanctificationis tuæ.*

Nu irstant truhten *sone tode* ze rauuon, unde sament dir *din Ecclesia*, dia du geheiligotost.

9. [*Sacerdotes tui induantur justitiam: & sancti tui exultent.*] -

10. *Propter David servum tuum ne avertas faciem Christi tui.*

Duo iz umbe David dinen scalch ne uuende sone uns dines keuuiehten anasiune.

Diu vox kat ad patrem Christi.

11. *Juravit Dominus David veritatem, & non pœnitebit eum, [frustrabitur eam] ex fructu ventris tui ponam super sedem tuam.*

Uuanda Davidi suuor er daz in ne riuuuet, *sus chedendo*, sone dir gebornen sezzo ih an dinen stuol.

12. *Si custodierint filii tui testamentum meum & testimonia mea hæc quæ docebo eos & filii eorum.*

s. custodierint, sedebunt in æternum super sedem tuam.

Ube dine sune unde dero sune behaltent mina beneimeda unde mine geiihte, die ih sie lero, so sizzent sie iemer an dinemo stuole.

Die daz ne uuerent, die ne sint per fidem Davidis chint. Noh umbe die ne uuirt doh ze leibo der eid.

13. *Quoniam elegit Dominus Syon, præelegit eam in habitationem sibi.*

Uuanda truhten eruueleta sina Ecclesiam, er foreuueleta sia ze anasidele imo selbemo.

14. *Hæc requies mea in sæculum sæculi, hic habitatio, quoniam præelegi eam.*

Sus kebiez er: Diz ist iemer min rauua, hier buo ih, uuanda ih mir sia fure chos.

15. *Viduam ejus s. Ecclesiæ benedicens, benedicam & pauperes ejus saturabo panibus.*

Iro uuiteuuun segenon ih, iro durftigen gesaton ih protes.

Er ist selbo daz prot, daz er uuiteuuon unde uuaren durftigon gibet. Uueliche sint die? Humiles corde.

16. *Sacerdotes ejus induam salutari & sancti ejus exultabunt.*

Nu sprichit pater:

Sine saeerdotes uuato ih mit demo haltare,

also iz chit. Quotquot in Christu baptizati estis, Christum induistis.

Unde sine heiligen die freuuet sih *dern uuate.*

17. *Ibi suscitabo [illuc producam] cornu David.*

Dar chiccho ih dia hoi Davidis,

dar geskeino ih altitudinem Christi.

Paravi lucernam Christo meo.

Minemo geuuiehten habo ih alegaro liehtfaz ingagene.

Daz liehtfaz zeigota Christus an Johanne Baptista, do er chad: Ille erat lucerna ardens & lucens.

18. [*Inimicos ejus induam confusione:*] *Super ipsum autem florebit sanctificatio mea.*

An imo skinet min heilegunga.

Die ih keheiligon, die keheiligon ih an imo.

Psalmus CXXXII.

Hebr. CXXXIII.

Canticum Graduum [Davidis.]

1. *ECce quam bonum & quam jucundum habitare fratres in unum.*

Sih dir uuico guot unde uuieo uuunnesam ist, sament puen dir bruodera.

Daz ist dero ze chedenne, die dir habent unum cor & unam animam.

2. *Sicut unguentum in capite quod descendit in barbam, barbam Aaron.*

Sie sint also daz salb an demo Aaronis houbete, *daz aba demo houbete nider ran an sinen bart. Christus ist sacerdos, also Aaron uuas, unde houbet sinero Ecclesiæ. Ab imo ran Spiritus Sanctus in Apostolos, die sin bart sint, uuanda sie gomelicho an imo uuaren, unde nehein leid ne furhton umbe in zelidenne.*

Quod descendit in oram vestimenti ejus.

Daz ouh ran an sina uuat.

Daz ist sin Ecclesia, diu ist sin uuat, uuanda er in iro ist.

3. *Sicut ros Hermon, qui descendit in montem Syon.*

Ermon chit lumen exaltatum. Daz ist Christus, fone imo chumet ros. i. gratia. Also gratia Dei, din an die filios Ecclesiæ chumet, also sint die geminnen bruodera.

Quoniam ibi mandavit Dominus benedictionem.

Uuanda dar die sint, dar gebot er uuesen benedictionem unde euuigen lib.

Et vitam usque in seculum.

Psalmus CXXXIII.

Hebr. CXXXIV.

Canticum Graduum.

1. 2. *ECce nunc benedicite Dominum omnes servi Domini, qui statis in domo Domini, in atriis domus Dei nostri.*

Nu lobont truhtenen alle sine scalcha. Ir in sinemo hus stant in dien houen sines huses.

Ecclesia ist daz hus, latitudo caritatis ist der hof. Nu lobont in in dirro arbeitsamin uuerlte, daz ir in ane arbeite lobon muozint in enero uuerlte.

3. *In noctibus extollite manus vestras in sancta, & benedicite Domino.*

Nahtes *daz chit in adversis* heuent iuuuere hende ze heiligi, unde lobont in *also Job tate.*

Benedicat te Dominus ex Syon qui fecit Cœlum & terram.

Gote der himel unde erda teta, der segenoe dih *sinen liut.*

Explicit de XV. Psalmis Graduum.

Psalmus CXXXIV.

Hebr. CXXXV.

Alleluja.

1. *LAudate nomen Domini.*

Lobont des herren namen.

Laudate servi Dominum.

Lobont ir scalcha iuuueren herren.

Hoc canticum commune est omnibus sanctis in regno cœlorum post XV. gradus transcensos.

Ir bint imo is sculdig.

2. *Qui statis in domo Domini, in atriis domus DEI nostri.*

Ir stanten in sinemo hus, unde in sinen fridhouen,

ir sulent in lobon uuanda ir er uuarent ligende, unde nu bint uf ir rihte.

3. *Laudate Dominum, quoniam bonus Dominus.*

Lobont in uuanda er guot ist,

unde imo nehein guot kelih ne ist.

Psallite nomini ejus, quoniam suavis est. [*suave.*]

Salmo sangont imo, uuanda er suoze ist.

Er ist panis Angelorum, su ist er ouh hominum, also iz chit: Panem Angelorum manducavit homo. Panis Angelorum uuas verbum in principio, panis hominum uuard verbum caro factum est. Uuan sie beide sin lebent, pediu ist er beidern brot, unde beiden suozze. Kesah sie Got die rehtu gechoront, uuieo suoze er ist.

4. *Quoniam Jacob elegit sibi Dominus, Israbel in possessionem sibi.*

Uuanda truhten eruueleta Jacob, unde Jerusalem imo selbemo ze besizzenne.

Andere gentes pefalch er Angelis, Israbelem nam er in sin selbes inphliht.

5. *Quoniam ego cognovi, quia magnus est Dominus & Deus noster præ omnibus Diis.*

Uuanda ih habo bechennet, daz er mahtig herro ist, unde Got fore allen Goten.

Andere Gota ne sint, ane die er so namot per gratiam, die ne mugen nieht in chen imo sin.

6. *Omnia quecunque voluit Deus fecit in cœlo & in terra, in mari & in omnibus abyssis.*

Unser truhten teta alliu diu er uuolta in himele unde in erdo unde in allen uuazzeren *ane not.*

7. *Susci-*

7. *Suscitans nubes ab extremis terræ.*

Diu uuolchen recchende fone ende dero erdo.

So iz heiter ist, unde man iro minnest uuanet, so stigent siu alles kabes uf.

Fulgura in pluviam fecit.

Den blig pecheret er in regen,

also ofto gesciehet, daz plig fore gat, unde regen nah kat.

Qui educit ventos de thesauris suis.

Der den uuint uz fuoret fone sinemo triseuue,

unir ne uuizen uuelichemo noh uuannan.

8. *Qui percussit primogenita Egypti ab homine usque ad pecus.*

Der in Egypto sluog diu eristpornen anafahendo ze demo menniscen unde so gando, unz ze demo fehe.

9. *Immisit signa & prodigia in medio tui Egypti, in Pharaonem & in omnibus servis [omnes servos] ejus.*

Er frumeta dara in dina mitti zeichen unde uuunder Egypte, an den chuning unde an alle sine man.

10. 11. *Qui percussit gentes multas & occidit reges fortes. Seon Regem Amorreorum & Og Regem Basan & omnia regna Chanaan.*

Der ouh after des tana farenten sinen liuten manige diete sluog, unde iro chuninga sluog also er teta anderhalb Jordanis alliu diu riche Chanaan.

12. *Et dedit terram eorum hæreditatem Israhel servo suo.*

Unde er gab iro lant so er iz irrumda sinemo scalche Israhel.

13. *Domine nomen tuum in seculo.*

Truhten din namo uueret iemer.

Domine memóriale tuum in generatione & generatione.

Din gehugeda uueret in chunne unde in chunne,

uuanda nu gehugest du fideles ze geuuunnene unde noh uuanne gehugest du coronam zegebenne.

14. *Quia judicabit Dominus plebem suam.*

Uuanda truhten erteilet uber sinen liut,

uueliche er sule illuminare alde coecare. Also er chad: In judicium veni in hunc mundum, ut qui non vident videant & qui vident cæci fiant.

Et in servis suis advocabitur. [*deprecabitur.*]

Unde in sinen scalchin uuirt er geladot.

Uuanda genuoge compuncti iro danches choment, unde bitent dero tousi unde betont in.

15. 16. 17. *Idola gentium argentum & aurum opera manuum hominum. Os habent & non loquentur, oculos habent & non videbunt, aures habent & non audient, neque enim est spiritus in ore ipsorum.*

Got ist der diz allez in teta unde noh tuot. Uuaz sint aber idola gentium?

Uuaz sint iro Gota? Gold unde silber menniscon hantuuerch. Sie habent munt unde ne sprechent, habent ougen unde ne gesehent, habent oren, unde ne gehorent, noh atem ne ist in iro munde.

18. *Similes illis fiant, qui faciunt ea & omnes qui confidunt in eis.*

Kelih uuerden in, die siu uuurchent, unde alle die sih ze in fersehent.

Daz sint die, die nieht ne habent oculos videndi noh aures audiendi.

19. *Domus Israhel benedicite Domino.*

Ir uuaren Israhelitæ lobont in.

Domus Aaron benedicite Domino.

Ir præpositi lobont in.

20. *Domus Levi benedicite Domino;*

Ir ministri lobont in.

Qui timetis Dominum benedicite Domino.

Ir dir Got furhtent, *chedent alle sament sus:*

21. *Benedictus Dominus ex Syon qui habitat in Jerusalem.*

Kelobot si fone Syon der dir buet in Jerusalem *die sinero chumfte bitent, unde dara in gagene uuartent, die lobont in ex Syon, daz chit fone uuarto.*

Psalmus CXXXV.

Hebr. CXXXVI.

Alleluja.

[post Cantica Graduum.]

1. *Confitemini Domino quoniam bonus.*

Id est confitendo laudate Dominum quoniam bonus.

Jehendo lobont Got des, daz er guot ist.

Quoniam in æternum misericordia ejus.

Uuanda sin genada ist ane ende.

2. *Confitemini Domino* [*DEO*] *Deorum.* [*Quoniam in æternum &c. Et sic in singulis* ℣*. repetitur.*]

Jehent is Gote dero Goto.

Also die sint fone dien gescriben ist: Ego dixi Dii estis.

3. *Confitemini Domino Dominorum.*

Jehent is demo herren dero herron.

Der alle herren habet ketan.

4. *Qui facit mirabilia magna solus.*

Der micheliu uuunder eino tuot.

5. *Qui fecit cœlos in intellectu i. in sapientia.*

Der die himela teta in sinero uuisheite.

6. *Qui firmavit terram super aquas.*

Der dia erda gefestenota obe uuazzere.

Da si har ist, dar ist si oberora demo uuazzere.

7. *Qui fecit luminaria magna.*

Der diu michelen lichtfaz teta.

Solem in potestatem diei.

Die sunnun des tages ze unaltenne.

8. 9. *Lunam & stellas in potestatem noctis.*

Den manen unde die sternen dero naht zeuualtenne.

Daz ſint diu er durh ſih teta. Diu (diu) hara nah choment, diu teta er per Angelos & per homines.

10. *Qui percuſſit Ægyptum cum primogenitis eorum.*

Der Egyptum sluog mit ſinen eriſt pornen.

11. *Qui eduxit Iſrahel de medio eorum.*

Der Iſrahelen fuorta uzer in mitten.

Alſo er tageliches loſet die guoten, ſone dien ubelen.

12. *In manu potenti & brachio excelſo.*

Mit uualtentero hende unde mit ho erhauenemo arme.

13. *Qui diviſit mare rubrum in diviſiones.*

Der den roten mere unterskied.

Alſo er oub die tonſi skeidet, einen ze libe, anderen ze tode.

14. *Et eduxit Iſrahel per medium ejus.*

Unde Iſrahelen dar dure leitta.

So er oub nu leitet ſinen liut per lavacrum regenerationis.

15. *Et percuſſit [excuſſit] Pharaonem & virtutem ejus in mare rubrum.*

Unde irſtarbta da Pharaonem unde ſina chraft *daz chit ſin here. Alſo nu diu touſi aba nimet die ſunda.*

16. *Quia traduxit populum ſuum in deſerto. [per deſertum.]*

Der ſinen liut leita durh daz einote.

Alſo er unſih nu leitet in dirro unhirigun uuerlte, unde uns hilfet ze geniſte.

17. 18. *Qui percuſſit Reges magnos & occidit Reges fortes.*

19. 20. *Seon Regem Amorreorum & Og Regem Baſan.*

Der die geuualtigen unde die mahtigen chuninga sluog, ſo Seon uuas unde Og.

Mit dien unſere achuſte bezeichenit ſint, die Got slat.

21. 22. *Et dedit terram eorum hereditatem Iſrahel ſervo ſuo.*

Unde gab er iro lant Abrahamis slahto,

uuanda die Diabolus peſaz, die gab er Chriſto, der iſt ſemen Abrahe.

23. 24. *Quia in humilitate noſtra memor fuit [noſtri] Deus, & redemit nos ab inimicis noſtris.*

Daz teta er, uuanda er erhugeda unſer in unſerro diemuoti, unde erloſta unſih *mit ſines ſunes pluote.*

25. *Qui dat eſcam omni carni,*

id eſt omni hominum generi.

Der allen menniſcon ezen gibit.

Uuelez iſt daz? ſone demo Chriſtus chad: Caro mea vera eſt eſca.

26. *Confitemini Domino Cœli.*

Lobont Got des himeles.

Confitemini Domino Dominorum quoniam in æternum miſericordia ejus.

Lobont herren dero herron, uuanda ſin genada iſt euuig.

Pſalmus CXXXVI.

Hebr. CXXXVII.

Pſalmus David. [& Jeremiæ.]

1. *Super flumina Babilonis illic ſedimus & flevimus, cum recordaremur Syon.*

Obe Babylonis ahon ſazen uuir unde uueinoton ſo uuir Syon irhugeton.

Uuir uueinoton in ellende, ſo uuir des heimuodis irhugeton. Syon iſt daz heimote, geſah in Got den dara langet, unde er in dirro Babylonia hediu uueinot. Uuaz ſint flumina Babylonis? Ane die ferrinnenten mendi dirro uuerlte, in die ſih die ne uuellen ſoufen, die in Syon gedingent ſtata mendi ze genimnenne. Sie uuellen obe in ſinnieo ſie dara in uuattendo, ze tale geſuoret ne uuerden.

2. *In ſalicibus in medio ejus, ſuſpendimus organa noſtra.*

Uffen die ſeleuua, die in iro mittero ſtant, hangton uuir unſere organa. Dar hangent ſie unde ſuigent, uuanda iro unhirigi habet ſie geſneiget. Kitige menniſcen unde freche die unhirige bouma ſint, unde in ubel cherent daz man in guotes ſaget, an dien ſuln uuir uf ſezzen die organa dero ſcripturarum.

3. *Quoniam ibi interrogaverunt nos, qui captivos duxerunt nos verba canticorum. Et qui abduxerunt nos ymnum, cantare [cantate] nobis de canticis Syon.*

Uuanda dar fragedon unſih, die unſih keellendot habeton, uuieo din uuort cheden dero canticon. Singent uns chedent ſie iuuueriu lied heimenan ſingent *uns in iuuuera uuis.*

Demones die unſih ſerſpuoen ze dien ſundon, unde unſih dar ana geellendoton, die ſprechent uns daz zuo, uzer ubelen menniſcon iro ūden. Dien antuuurten uuir:

4. *Quomodo cantabimus canticum Domini in terra aliena?*

Uuieo mugen uuir ſingen in fremedo lande unſeres truhtenes ſang?

diu ſone imo chamen? Uns iſt freiſa ze ſingenne unde iuh ad blaſphemiam ze gegruozzenne. Uuider dieu ſuln uuir unſih einon daz uuir in gelih ne ſint mit diſen uuorten:

5. *Si oblitus fuero tui Jeruſalem, oblivifcatur me [oblivioni detur] dextera mea.*

Ube Ih din ergeze Jeruſalem, ſo ergeze min min zeſeuua.

Ube ih umbe ſolche ergezen uuelle Jeruſalem, ſo geſuiche mir min dextera, daz iſt æterna vita, alſo oub ſiniſtra iſt præſens vita. Ube ih ſolchen uuelle lieben ſo die ſint, ſo muoze ih haben ſiniſtram fure dexteram. Uuanda ſo geskiehet in allen, die ſie fertroſtent Jeruſalem, unde die temporalia minnont fure æterna. Pediu ſint diz foreſaga uals ſuocha.

6. *Adhæreat lingua mea faucibus meis niſi tui meminero.*

Stum uuerde ih, ube ih din ne gehuge Jeruſalem.

Si non propoſuero Jeruſalem in principio jocunditatis meæ.

Unde ube ih ne ſezze Jeruſalem ze forderoſt minero uuunno.

Dar

Dar ist diu fordernsta uuumna dar man Gotes selbes kebruchen munz, fone diu sprichet er ze Gote uuider allen fienden dero burg.

7. *Memento Domine filiorum Edom id est Esau in die Jerusalem.*

Irhuge Got in judicio des ahtaris chindo.

Irrih dih an dien in die judicii, die Christianis fient sint, also Esau sinemu bruoder uuas. Daz ist ouh prophetia nals maledictio.

Qui dicunt exinanite, exinanite usque s. perveniamus ad fundamentum in ea.

Die fone dero Ecclesia chedent, daz man fone dero cisterna chit, erskephent sia unz an den bodem.

Iro bodem unde iro fundamentum ist Christus, der iru nieman genemen ne mag. Daz uuolton sie tuon, do sie martyres irsluogen.

8. *Filia babylonis misera. i. e. caro vel carnales, beatus qui requiret [retribuet] tibi retributionem tuam quam retribuisti nobis.*

Uuenega tohter Babylonis kesah in Got der dir lonot nah demo lone, so du uns lonotost.

Ube unsih caro alde carnales scundent ze achusten, die uuir uuoltoa cheren ad virtutes unde uuider uns sint, uuider dien suln uuir uuesen uuachendo unde fastendo, unz uuir sie uberuuinden, also sie unsih uberuuinden uuolton.

9. *Beatus qui tenebit & allidet parvulos tuos ad petram.*

Saligo der diniu chint nimet unde siu chenistet an den stein.

Babylonis chint sint keluste, unz sie niuuue sint, die suln uuir an Christo ferchenisten er sie alteren uuerden.

Psalmus CXXXVII.
Hebr. CXXXVIII.
Ipsi David.

1. *Confitebor tibi Domine in toto corde meo.*

Ih iiho dir truhten *chit Ecclesia* in allemo minemo herzen.

Lob tuon ih dir manu forti.

Quoniam audisti verba oris mei.

Uuanda du gehortost diu uuort mines mundes.

Du gehortost mih in demo gebete Prophetarum unde justorum, die dinero incarnationis paten.

In conspectu Angelorum psallam tibi.

Fore angelis singo ih dir,

in liebet min sang.

2. *Adorabo ad templum sanctum tuum.*

Ih peton ze dinemo heiligun hus,

in demo ih dih uueiz, in incarnatione tua uueiz ih dih. Alde in Angelis tuis, fore dien ih singo.

[*Et confitebor nomini tuo.*] *Super misericordia tua & veritate tua.*

Fone dinero genado, *an dero du unsih lostost*, unde dinero uuarheite,

an dero du geleistost daz du gehieze.

Quoniam magnificasti super omne, nomen sanctum tuum.

Uuanda du gemichellichot habest dinen namen, uber al daz dir geuualtliches ist *in Angelis & hominibus.*

3. *In quacunque die invocavero te, velociter exaudi me.*

So uueles tages ih dih ana haree, an demo gehore mih spuotigo,

uuanda ih temporalia ne bitu nube æterna.

Multiplicabis in anima mea virtutem.

Manega tugend kehufost du in minero selo.

So ih noteg uuirdo, su sterchest du mih.

4. *Confiteantur tibi Domine omnes Reges terræ, quia audierunt omnia verba oris tui.*

Alle uuerlt chuninga iehen dir truhten *unde danchoen dir*, uuanda die sie geeiscot habent alliu diu uuort dines mundes,

diu fore echert judei geeiscoton.

5. *Et cantent in viis Domini, quoniam magna est gloria Domini.*

Unde daz singen sie in mines truhtenes uuegen, daz sin guollichi michel ist.

Ube sie diemuote sint, so singent sie an sinen uuegen.

6. *Quoniam excelsus Dominus & humilia respicit & alta cognoscit à longe.*

Uuanda Got ist selbo hoh, unde ze nideren siehet er, hohiu bechennet er ferrenan.

Dero diemuoti tuot er uuara, die ubermuoti fersiehet er.

7. *Si ambulavero in medio tribulationis vivificabis me. id est lætificabis me.*

Ube ih can in mitten arbeiten,

daz chit ube ih pechenno daz ih hier bin in convalle lacrymarum unde in peregrinatione, so gefreuuist du mih *nah disemo libe.*

Et super iram inimicorum meorum extendisti manum tuam, & salvum me fecit dextera tua.

Uber daz zorn minero fiendo rahtost du dina hant, *du sceindost in daz din antsazigora zorn*, unde gehielt mih din zeseuua.

Daz ist æterna vita.

8. *Domine [Dominus retribues pro] retribues propter me, Domine misericordia tua in sæculum: & opera manuum tuarum ne despicias.*

Du truhten lonost fure mih minen fienden,

alde du giltest tributum fure mih, du gibest den staterem.

Truhten din genada ist euuig, unde din uuerg ne fersehest du.

Sih an din uuerg nals an daz min.

Psalmus CXXXVIII.
Hebr. CXXXIX.
In finem Psalmus David.
LXX.

Τῷ Δαυὶδ, ψαλμὸς Ζαχαρίου ἐν τῇ διασπορᾷ.

Secundum Augustinum Christus ad Patrem de se ipso loquitur.

1. *Domine probasti me & cognovisti me.*

Herro min du besuohtost mih *in passione* unde bechandost mih.

Daz chit, tate daz mih andere bechennent.

2. *Tu cognoviſti ſeſſionem meam & reſurrectionem meam.*

Du bechandoſt min niderſizzen *in tode*, unde min ufſtan *nah tode.*

Aut ex perſona ſui corporis loquitur:

Du bechandoſt mina nideri *in pœnitentiam, do ih in ellende uuas*, unde mina uf irrihteda *do ih cham unde ablaz keuuan.*

Intellexiſti cogitationes meas de longinquo.

Du bechandoſt mine gedancha ferrenan,

do ih idolorum culturam begonda leidezin.

3. *Semitam meam & limitem meum inveſtigaſti.*

Mina leidun ſtiga *an dero ih kieng fone dir*, unde daz ende *daz mortalitas iſt, ze dero ih folle cham*, daz irſpehotoſt du,

iz ne uuas ferborgen fore dir.

Et omnes vias meas prævidiſti.

Unde alle mina uuega in *dien ih irrota* fore uuiſſoſt du, *du hangtoſt mir ſie ze ganne, uhe ih hina ne mahti, daz ih iruuunde ze dir.*

4. *Quoniam non eſt dolus [ſermo. Gr. δόλ@·] in lingua mea.*

Uuanda du ne iſt trugeheit in minen uuorten.

4. 5. *Ecce Domine tu cognoviſti omnia noviſſima & antiqua.*

Du uueiſt miniu iungeſten ding, *doh ih todig uuard*, unde diu alten *ding, do ih ſundon geſtuont.*

Tu finxiſti me & poſuiſti ſuper me manum tuam.

Du ſcaffotoſt mih, *do ih ſundota ze arbeiten, in dien ih fore ne uuas*, unde legetoſt mih ana dina hant,

uuanda do drubtoſt du mih.

6. *Mirificata eſt ſcientia tua ex me.*

Fone minen ſculden iſt mir uuunderlich *unde unſemfte* uuorden din bechenneda.

Invaluit, non potero ad illam.

Sie iſt mir ze ſtarch, ih ne mag iro zuo,

aber du maht mih iro gehaben.

7. *Quo ibo à Spiritu tuo.*

Uuara mag ih ſore dinemo geiſte,

des din uuerlt fol iſt? Alſo iz chit: Spiritus Domini replevit orbem terrarum.

Et quo à facie tua fugiam?

Unde uuara flieho ih fore dir?

Uuara mag ih indrinnen dinero abolgi?

8. *Si aſcendero in cœlum, tu illic es.*

Heue ih mih hoho, dar druccheſt du mih uuidere.

Si in infernum deſcendero, ades?

Pirgo ih mih, *daz ih minero ſunden iehen ne uuile, du geiihteſt mih iro.*

9. *Si recipiam pennas meas in directum [diluculo] & habitabo [habitavero] in extrema maris.*

id eſt ſeculi.

Ube ih mine fettacha *daz chit amorem Dei & proximi* ze mir nimo in gerihti, unde ih puuuo, *daz chit ramen mit kedingi*, ze ende dirro uuerlte.

Si dies judicii eſt. Uuanda dar iſt ende diſſes uuerltmeres. Ze dero uuis indrinno ih dinero abolgi.

10. *Etenim illuc manus tua deducet me & tenebit me dextera tua.*

Dara ze demo ende bringet mih din hant, unde din zeſeuua habet mih,

daz ih in den mere ne ſturze, er ih in uberfliege.

11. *Et dixi: fortaſſe tenebræ conculcabunt me.*

Unde chad ih *forhtendo*, odeuuano finſterina trettont mih,

unde irrent mih. Uuaz ſint die finſtri ane diſer lib?

Et nox illuminatio in deliciis meis.

Unde bediu iſt min naht, *daz chit, min lib*, lieht uuorden, an minero luſami *daz iſt Chriſtus. Er cham in diſa naht, daz er ſie irliehti.*

12. *Quia tenebræ non tenebrabuntur à te.*

Uuanda fone dir *Chriſte* ne finſtrent die finſtri,

nube fone demo der ſina ſunda birget unde iro ne jiehet. Der zuifaltot die finſtri.

Et nox tanquam dies illuminabitur.

Unde *rehtemo man* uuirt diu naht ſamo liehte ſo der tag,

daz chit adverſitas ne tarot imo nieht mer danne proſperitas.

Sicut tenebræ ejus ita & lumen ejus.

Imo gant proſpera unde adverſa gelicho.

13. *Quia tu poſſediſti renes meos Domine.*

Uuanda du habeſt peſezzen mine lancha,

du ne hengeſt mir unchiuſce geluſte.

Suſcepiſti me ex utero matris meæ.

Du habeſt mih kenomen uzer minero muoter uuombo.

Daz iſt diu zaliga Babylonia, dero chint Jeruſalem cœleſtem ne minnont.

14. *Confitebor tibi Domine, quoniam terribiliter mirificatus es.*

Ih iieho dir trohten, daz du egebaro uns uuunderlih uuorden biſt.

Mira opera tua Deus, & anima mea cognoſcet nimis.

Daz iſt fone diu, uuanda diniu uuerch uuunderlih ſint Got, unde ſiu nu min ſela harto uuola bechennet,

ſo uuieo ih in fore nieht ziu ne mahti.

15. *Non eſt abſconditum os meum, à te quod feciſti in abſcondito.*

Dir iſt unferborgen min ſtarchi, die du mir tate tougeno.

Fone dero chad Paulus: Non ſolum autem ſed & gloriamur in tribulationibus.

Et ſubſtantia mea in inferioribus terræ.

id eſt in carne.

Unde iſt min ſela in dero doufi *des lichamen, do iro diu ſtarchi gegeben ſi. Item ex perſona capitis:*

16. *Imperfectum meum viderunt oculi tui.*

Minen undurnohten *Petrum* geſahen diniu ougen.

Er

Er gebiez daz er geleiſten ne mahta, doh keſah in Got, alſo iz chit: Et reſpexit Dominus Petrum.

Et in libro tuo omnes ſcribentur.

Unde an dinemo buoche uuerdent ſie alle geſcriben,

perfecti unde imperfecti.

Per diem errabunt. [Dies formabuntur.]

An Chriſto miſſenement ſie, *uuanda ſie in eccbert hominem uuanent uueſen, unde ferlazent in in paſſione.*

Et nemo in eis.

Unde iro nehein *ne ſolle habet ſih ze imo. Noh der chad: Tecum usque ad mortem.*

17. *Mihi autem valde honorificati ſunt amici tui Deus.*

Aber dine friunt uuordene *nah minero paſſione* ſint ſie mir filo erhafte.

Valdi confortati ſunt principatus eorum.

Iro Apoſtolatus iſt harto geſeſtenot.

18. *Et numerabo eos & ſuper harenam multiplicabuntur.*

Unde zello ih ſie, unde iſt iro mer danne meregriezes.

So manig uuirdet dero nah minero paſſione, dero fore nehein ne uuas.

Exurrexi & adhuc tecum ſum.

Ih pin irſtanden *nah tode*, unde noh bin ih *fater* ſament dir.

Noh ne bin ih in chunt, nube eccbert dir.

19. *Si occideris (i. obcæcaveris.)*

Deus peccatores, viri ſanguinum (i. qui odiſtis fratres) declinate à me.

Conſtructio. Si occideris Deus peccatores, accipient in vanitate civitates ſuas [tuas.]

20. *Quia dices [dicitis] in cogitatione, viri ſanguinum declinate a me. Quia dices in cogitatione (ſ. juſtorum) accipient (i. decipient) in vanitate civitates ſuas [tuas] (i. ſequaces ſuos.) Ube du Got ſlaheſt, daz chit plendeſt die ſundigen, ſo beſuichent ſie iro folgearra in uppigheite, uuanda du chiſt ſtillo in dero guoton gedanche: Skeident iuh manslekken fone mir. Got leret, daz ſih kuote skeiden fone ubelen in iro uuerchen, unde ſie doh kemeine ſin, fone diu iſt dero irslagenon, ih meino dero irblanton lera vanitas. Uueliu iſt diu lera? Ane daz ſie iro gelichen lerent, die iro burge ſint hazen die rehten. Ziu tuont ſie daz? Uuanda in iro guoti ubeli gedunchet. Uuele ſint viri ſanguinum? Ane die, qui oderunt fratres ſuos.*

21. *Non [nonne] eos qui oderant te Domine odio habui? Et ſuper inimicos tuos tabeſcebam?*

Ziu skeident ſie ſih fone mir, ſamo ſih ubel ſi?

Ne hazeta ih die dih hazent trohten? Unde ne ſereuueta ih umbe dine fienda,

uuanda mir iro unreht ando uuas fure dih?

22. *Perfecto odio oderam illos.*

In durhnotemo haze hazeta ih ſie.

Daz chit ih hazeta ſie rehto, uuanda ih iro ubeli hazeta, nals ſie ſelben.

Nota. Odienda peccata non homines.

Inimici facti ſunt mihi.

Sie ſint mir fient,

uuanda ih iro unreht hazeta.

23. *Proba me Deus & ſcito cor meum.*

Peſuoche du mih Got, *ube ih daz keſculdet habe, daz ſie ſih ſceiden fone mir*, unde uuizziſt du min herza,

uuanda ſie iz uuizen ne uuellen.

24. 25. *Scrutare me & cognoſce ſemitas meas, & vide ſi via iniquitatis in me eſt.*

Scrodo mih, unde bechenne mine ſtiga, unde ſih ube in mir unreht fad ſi.

Et deduc me in via æterna.

Unde rihte mih ze demo euuigen uuege *Chriſto, an demo nehein unreht ne iſt.*

Pſalmus CXXXIX.

Hebr. CXL.

v. 1. In finem ipſi [Pſalmus] David.

ERipe me Domine ab homine malo.

id eſt Diabolo.

Loſe mih truhten *chit diu Eccleſia*, fone ubelmo menniſcen.

Daz iſt der, fone demo ſanctum Evangelium chit: Inimicus homo hoc fecit.

A viro injuſto erue me.

Fone unrehtemo man loſe mih,

daz ih fone imo geargerot ne uuerde.

2. *Qui cogitaverunt injuſtitias in corde, tota die conſtituebant bella.*

Alſo die unrehte ſint, die unrehtes denchent in iro herzon, unde allen den dag uuellen fehten,

unde etelih ſciſma alde hereſim bringen alde ſeditionem machon.

3. *Acuerunt linguas ſuas ſicut ſerpentes. [ſerpentis.]*

Sie habent iro zunga geuuezzet alſo uuurme. Iro uuort ſint ſamo freiſig ſamo ſo uuurme.

Venenum aſpidum ſub labiis eorum.

Under iro leſsen iſt *ferborgen* daz zaligoſta eitter.

4. *Cuſtodi me Domine de manu peccatoris.*

id eſt Diaboli.

ab hominibus iniquis eripe me.

Huote min truhten fore tieſeles handen, loſe mih fone unrehten menniſcon.

Qui cogitaverunt ſupplantare greſſus meos.

Die mih uuellen beſcrenchen, die mih irren uuellen rehtero ferte.

5. *Abſconderunt ſuperbi laqueos mihi.*

Ubermuote rihton mir ſtriccha.

Mih ilton heretici geſahen mit iro unchuſten.

Et Funes extenderunt in laqueum pedibus meis.

Unde deniton ſie ſeil minen fuozen ze ſtricche,

daz chit, ſie ſtricton iro ſeil daz mine fuoze darana gehaftetin. Uuaz ſint diu ſeil ane geſlohtene reda ze irreden getane.

Juxta iter ſcandalum. id eſt offendiculum poſuerunt mihi.

Pi demo

Pi demo uuege legeton ſie daz dar ih mih ana ſtieze.

Unanda andere ne geſahent ſie ane die aba rehtemo fade uuenchent.

6. *Dixi Domino: Deus meus es tu.*

In dieu freiſon chad ih ze minemo truhtene, min Got piſt du.

Daz ne mugen uber ſie nieht pore baldo cheden, uuanda iro ubermuoti ſceidet ſie ſoue Gote.

Exaudi Domine vocem deprecationis meæ.

Chad ih ouh:

Kehore truhten mine digi.

7. *Domine Domine virtus ſalutis meæ.*

Du truhten *chad ih* piſt chraft minero heili,

du gibeſt mir die chreſte dero heili.

Obumbraſti ſuper caput meum in die belli.

In uuige *daz chit in temptatione* beſcateroſt du min houbet,

daz ih fore bizzo ne irlage, alſo die irligent, dero bizza du ne chuoleſt.

8. *Ne tradas me Domine a deſiderio meo peccatori.*

Fore niete ne gebeſt du mih truhten demo tiefele.

Der uiet iſt diu bizza diu Gotes ſcato mezot, nie ſi unſih uberuuundene peccatori ne geantuuurte.

Cogitaverunt adverſum me ne derelinquas me, ne forte exaltentur.

Id eſt ne de me triumphent.

Ubele rieten mih ana du ne ferlazeſt mih, nie ſie des ubermuote ne uuerden.

9. *Caput circuitus eorum.*

Id eſt caput eorum circuitus eſt.

Diabolus iro houbet der iſt umbegang,

der ne berihtet ſih niemer ze uuege.

Labor labiorum ipſorum id eſt mendacium operiet eos.

Iro mundes arbeit ſcirmet ſie.

Du ſcirmeſt mih, ſie ſcirmet iro lug. Mit demo antſceidont ſie ſih iro ſundon, der iſt uuſemſtero ze ſindenne danne diu uuarbeit.

10. *Cadent ſuper eos carbones ignis. [in ignem, & refertur ad comma ſequens.]*

Cluonte zanderen anaſallont ſie,

uuanda ſie geſehent die zunden, die fore chuole uuan. Sie geſehent das in erneſt uuirt. Ze uuolu taten.

Deicies eos.

Dar uuirfeſt du ſie nider.

Daz ſie dien irbunnen, daz fellit ſie.

In miſeriis non ſubſiſtent.

Uueneghcit ke ſeichet in, fore dero ne geſtant ſie.

Aber rehte geſtant, uuandu einer dero rehton chad: Sed & gloriamur in tribulationibus.

11. *Vir linguoſus non dirigetur ſuper terram.*

Ze filo choſig man ne geuuunnet niemer grehti obe erdo,

uuanda iz chit: In multiloquio non effugies peccatum. Der gezungeler iſt, der iſt diccho lukker, daz iſt michel ungrehti.

Virum injuſtum mala capient in interitum.

Unrehten man gefahent uueuuun ze ferlorniſſido:

dien guoten mugen ſie ouh keſaben, nals aber ze ſloreni. (ferloreni.)

12. *Cognovi quia faciet Dominus judicium inopum.*

Ih pechenno daz Got dien unehtigen rihtet.

Et vindictam pauperum.

Unde er gerih tuot dero armon.

13. *Veruntamen juſti confitebuntur nomini tuo.*

Aber doh die rehten iehent dinemo namen,

nals in ſelben, alles des daz ſie gemugen. Dir uuizzen ſie is iang.

Habitabunt recti cum vultu tuo.

Rehte buent ſament dinemo analiute,

alſo iz chit: Cum apparuerit, ſimiles ei erimus, quoniam videbimus eum ſicuti eſt.

Pſalmus CXL.
Hebr. CXLI.
In finem ipſi David.

1. *DOmine clamavi ad te, exaudi me.*

Truhten, *chit der propheta,* ze dir hareta ih, kehore mih.

Intende voci deprecationis meæ, dum clamavero ad te.

Duo ouh noh uuara minero digi, ſo ih haree ze dir.

So du tate in præterito, ſo duo in futuro. Gehore mih ieo.

2. *Dirigatur oratio mea ſicut incenſum in conſpectu tuo.*

Min gebet recche ſih uf alſo rouh fore dir.

Suozen ſtang tuoe dir min gebet.

Elevatio manuum mearum ſacrificium veſpertinum.

Ufheui minero hando ſie dir abentopher.

Minero guoton uuercho ruochciſt (ruoche iſt dir) du ze minemo ende.

3. *Pone Domine cuſtodiam ori meo, & oſtium circumſtantiæ labiis meis.*

Sezze huota minemo munde truhten, unde umbe mine leſsa ſtelle ture.

Lere mih keuuar uueſen minero uuorto.

4. *Non declines cor meum in verba malitiæ ad excuſandas excuſationes in peccatis.*

Ne chere min herza in arguuilligiu uuort zeantſcido dero ſundon.

Lere mi puram confeſſionem quæ liberat a morte.

Cum hominibus operantibus iniquitatem & cum electis eorum non communicabo.

Sament unrehten unde ſament iro iruueleten ne habo ih kemeinſami.

Daz ſint die ſih ſelben ſundon ferſagent.

5. *Corripiet me juſtus in miſericordia & increpabit me, oleum autem peccatoris non impinguet caput meum.*

Der rehto incham mih, unde irreſset mih kenadeglicho, des ſundigen ole ne ſalboe min houbet.

Sin

Sin ole daz ist sin lob unde sin slihten. Daz ieo guotemo man ze fliehenne ist.

Quoniam adhuc oratio mea in beneplacitis eorum s. peccatorum.

Uuanda bit noh in iro gelicheten ist min gebet.

Noh uuirt daz ingelichet ze chedenne. Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris.

6. *Absorti sunt juncti petræ judices eorum.*

Iro rihtara sint fertiligot ze Christo gebotene.

Platonis unde Aristotelis lera ne tugen, so man Evangelium Christi dara zuo biutet.

Audient verba mea, quoniam potuerunt.

Sie gehorent miniu uuort, uuanda diu gemahton,

enu uuaren chraftelos.

7. *Sicut crassitudo terræ eructa [erupta] est.*

Fone diu chan allso feizti dero erdo *daz pluot dero martyrum. Dannan iruuuohs der heiligo ezzig, daz uberal Christiani uuurden.*

Dissipata sunt ossa nostra. Id est martyres secus infernum.

Unseriu bein uuurden zebolot pidero hello.

Die unsih starchton, die uuarf man samo so in hella, sie sint aber guollih in himile.

8. *Quia ad te Domine, Domine oculi mei.*

Uuanda ze dir truhten sehent miniu ougen *ze dinen geheizen, nals ze iro drouuon.*

In te speravi non auferas. s. a bonis tuis animam meam.

An dih gedingo ih *fone demo dinemo guote* ne sceid mina sela.

9. *Custodi me a laqueo, quem statuerunt mihi & a scandalis operantium iniquitatem.*

Pehuote mih fore demo stricche den sie mir gerihtet habent, unde fore demo irriden dero unrehton.

10. *Cadent in retiaculo ejus peccatores.*

Sundige gehaftent in sinemo nezze.

Diaboli sint daz nezze, sin ist der strig.

Singulariter sum ego donec transeam. s. ad patrem.

Ih pin eino *chit Christus*, unz ih irstirbo,

dara nah manigfalton ih mine.

Psalmus CXLI.

Hebr. CXLII.

Ipsi David. [Intellectus David, cum esset in spelunca, oratio.]

1. *Voce mea ad Dominum clamavi, voce mea ad Dominum deprecatus sum.*

Mit minero stimmo hareta ih ze truhtene mit minero stimmo digeta ih ze truhtene.

Min stimma ist, diu fone herzen chumet, manige ruofent mit lefsen nals mit herzen. Daz herza gehoret Got, die lefsa gehoret mennisco.

2. *Effundam [Effundo] in conspectu ejus orationem meam.*

Fore imo lazo ih uz min gebet,

dar eechert er iz kesiehet. Andere ne mugen daz herza gesehen ane sin.

Tribulationem meam ante ipsum pronuncio.

Mina arbeit sago ih fore imo.

Uuanne tuon ih daz?

3. *In deficiendo ex me spiritum meum.*

So min geist chumig uuirdet.

Ziu sol ih daz tuon? Daz mih sin geist sterche.

Et tu cognovisti semitas meas.

Unde du bechandost mine stiga.

Du gesahe mih rehto phadon.

In via hac qua ambulabam absconderunt laqueos mihi.

Sie rihton mir tougeno strig, *chit Christus,* an demo uuege an demo ih kieng *in innocentia, sie rihton mir doh patibulum crucis.*

4. *Considerabam ad dexteram & videbam, & non erat qui cognosceret me.*

Darumbe sah ih mih uuer min halb uuare, unde ne heiner ne uuas,

der mina Deitatem bechandi.

Periit fuga a me.

Dar ne floh ih,

doh andere fluohin.

Et non est qui requirat animam meam.

Unde umbe helfa ne suohta mih nieman.

5. *Clamavi ad te Domine.*

Do hareta ze dir truhten *alsus:*

Pater in manus tuas commendo spiritum meum.

Dixi: tu es spes mea.

Chad ih ouh du bist min gedingi.

Portio mea in terra viventium.

Min teil *des erbis* in paradyso.

6. *Intende orationem meam, quia humiliatus sum nimis.*

Fernim min gebet, uuanda ih harto gediemuotet pin *mit demo tode.*

Libera me a persequentibus.

Lose mih fone minen ahtaren,

die min nieht ne borgent, uuanda sie mih Got ne bechennent. Also iz chit: Si enim cognovissent nunquam Dominum Majestatis crucifixissent.

Quia confortati sunt super me.

Uuanda sie mir oberoren uuorden sint,

unde mih in den tod kestozen habent.

Educ de custodia animam meam.

Pring mih fone hello.

Ad confitendum nomini tuo.

Daz dih loboen mine *fideles.*

Me expectant justi, donec retribuas mihi.

Mine Apostoli bitent, unz du mir mina *gloriam in resurrectione* irgebeist.

Psalmus CXLII.
Hebr. CXLIII.

Oratio [Psalmus] David quando persecutus est eum [Absalom] filius ejus.

1. *DOmine exaudi orationem meam, auribus percipe obsecrationem meam.*

Truhten gehore min gebet, fernim mine digi.

In veritate tua exaudi me, in tua justitia.

Gehore mih in dinero uuarheite, in dinemo rehte,

nals in minemo gehore mih, uuanda du mir gabe so uuelih reht ih habo.

2. *Et non intres in judicium cum servo tuo, quia non justificabitur in conspectu tuo omnis vivens.*

Unde dinclicho ne fareft du mit dinemo fcalche, *nube genadeglicho*, uuanda fore dir nehein lebender unfculdig ne ift.

Also Job chit: Nemo mundus ante te nec infans cujus unius diei vita est super terram (nieman ist reine fore dir noh sah daz hiutiga chindeli ab erdo.)

3. *Quia persecutus est inimicus animam meam, humiliavit in terra vitam meam.*

Uuanda Diabolus ahta min, unde ze fundon brahta er in erdo minen lib.

Daz sint verba pœnitentis. Sulen iz aber Davidis ouert sin fone Absolone, alde Christi fone Joda, so chit iz sus:

Min fient ahta min, unde geniderta mih.

Uuanda er eino uuard regno depositus, der ander uuard in cruce damnatus, fone diu spríchet far oab Christus.

Collocavit me in obscuris, sicut mortuos seculi.

Er ftiez mih in die finftri des crabes alfo die toten dero uuerlte,

die mit rehte irsterbent, uuanda sie fone sculden irsterbent.

4. *Et anxiatus est in [super] me spiritus meus, & in me turbatum est cor meum.*

Unde angefta min fela in mir, unde geleidigot uuard min herza in mir.

Nah dien uuorten: Tristis est anima mea usque ad mortem.

5. *Memor fui dierum antiquorum.*

Nu spríchet imo zuo corpus ejus.

Dero alton tago erhugo ih,

do disu uuerlt uuard.

[*Meditatus sum in omnibus operibus tuis:*] *Et in factis manuum tuarum meditabar.*

Unde in din hantuuerch tahta ih,

daz in bimile unde in erdo skinet. Dar bi chos ih daz.

6. *Expandi manus meas ad te: [anima mea] sicut terra sine aqua tibi.*

Mine hende rahta ih ze dir.

7. *Velociter exaudi me Domine, defecit spiritus meus.*

Kehore mih fpuotigo, uuanda ih chumo geatemon.

Also dien gescíebet die filo muode uuerdent, unde sie labo bedurfen. In minemo alteme bin ih irlegen, in dinemo labo mih.

Ne avertas faciem tuam a me: & similis ero descendentibus in lacum.

Ne uuende fone mir din anafiune, uuanda ih danne gelih uuirdo dien farenten nider in dia hellagruoba.

8. *Auditam fac mihi mane misericordiam tuam.*

Laz mih in morgen gehorren dina genada.

So dies judicii chome, so tuo mih keborren: Venite benedicti patris mei percipite regnum.

Quia in te speravi.

Uuanda ih an dih kedingo.

Notam fac mihi viam in qua ambulem, quia ad te levavi animam meam.

Chundo mir den uueg, *der mennisco unchunt ist*, an demo ih fule gan.

Den chunde mir, uuanda ih uf huob ze dir mina fela,

nals nider ze dirro uuerlte.

9. *Eripe me de inimicis meis Domine ad te confugi.*

Lofe mih fone minen fienden: ih kefloh ze dir.

10. *Doce me facere voluntatem tuam, quia Deus meus es tu.*

Lere mih tuon dinen uuillen uuanda du min Got pift,

unde ih dir einimo uuillon sol.

Spiritus tuus bonus deducet me in terram rectam.

Din guote geift leite mih in rehta erda.

Reht erda ist der lichamo, uuz er undertan ist Spiritui Sancto. So ist oub regnum futuri seculi, fone diu uuirt hier beidero gebeten.

11. *Propter nomen tuum Domine vivificabis me in æquitate tua.*

Umbe dinen namen *uuanda ih iz ne habo gefrehtot*, chicche mih in dinemo rehte.

Educes de tribulatione animam meam.

Leite mina fela uzer arbeiten.

Laz mih endon mit ablaze.

12. *Et in misericordia tua disperdes inimicos meos.*

In dinen genadon zegengeft du mina fienda.

Et perdes omnes qui tribulant animam meam, quoniam ego servus tuus sum.

Unde ferliefeft du *Diabolum*, unde alle die mih pinont, uuanda ih din fcalch pin.

Pfalmus

Pſalmus CXLIII.
Hebr. CXLIV.

v. 1. [*Pſalmus*] *David ad* [*adverſus Goliath.*] *Goliam.*

BEnedictus Dominus Deus meus, qui docet manus meas ad prælium & digitos meos ad bellum.

Gelobot ſi truhten Got miner, der mine hende unde mine fingera lehret ze uuige *uuider Golia, der Diabolum bezeichenet, unde uuider demo lichamen, fone demo dir geſcriben iſt: Caro concupiſcit adverſus animam.*

2. *Miſericordia mea.*

Min erbarmeherzi biſt du,

uuanda du gibeſt mir ſia.

Et refugium meum.

Unde min zuofluht,

ze imo fliebo ih, er iſt min feſti.

Suſceptor meus & liberator meus, protector meus.

Min inphangare, unde loſare, unde skermare.

Et in ipſo ſperabo, ſubjiciens [*qui ſubdit*] *populos ſub me.*

Unde an in gedingo ih, liute mir undertuonte,

ſo ih nals nah Saule mines riches uualten begimo.

3. *Domine quid eſt homo, quia innotuiſti ei? ſ. divinitatis archanum.*

Uuaz iſt menniſco, daz du imo *dina tougeni chuntoſt?*

Aut filius hominis, quia reputas eum.

id eſt quia tanti æſtimas eum.

Alde menniſcen ſun daz du ſin uuara tuoſt?

4. *Homo vanitati ſimilis factus eſt, dies ejus ſicut umbra prætereunt.*

Menniſco iſt kelih uppigheite, *uuanda* ſine taga alſo ſcato ſergant.

Er uuard keſcaffen gelicher veritati, dara nah uuard er fone ſundon gelih vanitati.

5. *Domine inclina cœlos tuos & deſcende.*

Helde truhten dina himela unde ſare hara nider,

ouge dih uns incarnatum.

Tange montes & fumigabunt.

Ruore die berga ſo riechent ſie.

Ubermuoten herzon gib compunctionem, ſo tuont ſiu pœnitentiam.

6. *Coruſca* [*Fulgura coruſcationem,*] *coruſcationes tuas & diſſipabis eos.*

Pleccheze ſie ana, ſo zeuuirfeſt du ſie.

Prute ſie mit dinen zeichenen, ſo geloubent ſie ſih iro einungo.

Emitte ſagittas tuas & conturbabis eos.

Sciuz ſie ana dine ſtrala, ſo leidegoſt du ſie.

Sende ſie ana dine Apoſtolos, ſo feregoſt du ſie iro ſundon.

7. *Emitte manum tuam de alto.*

Sende fater dinen ſun fone himile.

Er iſt din hant, mit dero alliu ſcuofe.

Eripe me & libera me de aquis multis.

Loſe mih fone uuazzeren manigen, *fone zuo diezzenten genuogen.*

De manu filiorum alienorum.

Loſe mih fone fremedero chindo handen,

die dero Eccleſiæ chint ne ſint.

8. *Quorum os locutum eſt vanitatem.*

Ih meino die dero munt ieo uppegcheit ſprichet,

fone dien uuazzeren loſe mih.

Et dextera eorum dextera iniquitatis.

Unde iro zeſeuua iſt des unrehtes zeſeuua.

Daz iſt fone diu, uuanda ſie habent ze zeſuuuun, daz ſie ze uuinſterun haben ſolton, ih meino terrena bona. Sie ſolton æterna bona ze zeſeuuun haben.

9. *Deus canticum novum cantabo tibi.*

Danne ſo Chriſtus chumet, ſingo ih dir niuuuen cantiken *daz iſt der daz ih ezzen muoz ſinen lichamen, unde trinchen ſin bluot.*

In pſalterio decem chordarum pſallam tibi.

An demo zenſeitigen pſalterio ſingo ih dir,

uuanda decem præcepta legis ſint diu, alſo ouh daz zenteiliga Evangelium. Fone dir ſint ſiu beidiu chomen.

10. *Qui das ſalutem Regibus.*

Du dien rehten gibeſt heili.

Qui liberaſti David ſervum tuum de gladio maligno [*eripe me. & refertur ad v.ſeq.*] *libera me.*

Du David dinen ſcalch loſtoſt fone Goliadis ſuerte, demo arguuilligen, loſe mih.

Mines truhtenes ſuert iſt kuotuuillig, uuanda iz ſceidet fone ubelen, arguuillig iſt aber des tiefeles ſuert, uuanda iz ſceidet fone guoten.

11. *Et erue de manu filiorum alienorum, quorum os locutum eſt vanitatem, & dextera eorum dextera iniquitatis.*

Der fers chit alſo er fore chad.

12. *Quorum filii ſicut novellæ plantationes conſtabilitæ à juventute ſua.*

Dero ſune ſint niuuue alſo flanzunga geſtate fone iugende.

Sie ſint eben ſcone niuſazten rebon, uuanda ſie gefeſtenot habent niuuue irreden, ſure dia altun lera prophetarum unde Apoſtolorum.

Filiæ eorum compoſitæ, circumornatæ ut ſimilitudo templi.

Iro tohtera gant kefrenchet, in chilechun uuis kant ſie gezierte.

Sie habent kelichi dero zierdu, nals die uuarheit.

13. *Promptuaria eorum plena eructantia ex hoc in illud.*

Iro chellera ſint folle muzonde daz lid fone einemo ze andermo.

Oves eorum fœtoſæ abundantes in egreſſibus ſuis.

Iro ſcaf ſint ſeſelig, manegiu in iro uzkengen.

Manegiu gant uzer iro ſtigon.

14. *Boves eorum craſſæ.*

Iro chuoe ſint ſeizte.

Non eſt ruina maceriæ.

Noh iro ſteinzun ne ſallet.

Neque tranſitus.

Noh *ir hus ne* iſt turhfertig.

Sie habent keſuasheit.

Neque clamor in plateis eorum.

No ſcreiot ne iſt in iro ſtrazon.

Sie ne uueccbet nieman.

15. *Beatum dixerunt populum cui hæc ſunt.*

Sie hiezen ſáligen den liut, der ſolih habet.

Daz taten ſie, uuanda ſie iz ze zeſeuuun habeton. Ih uuile iz rehtor ſagen:

Beatus populus cujus Dominus Deus ejus.

Der liut iſt ſalig, der Got ze herren habet.

Ube Got ſin herro iſt, ſo iſt er ſalig.

Pſalmus CXLIV.

Hebr. CXLV.

[*Laudatio*] *Ipſi David.*

1. *EXaltabo te Deus meus Rex: & benedicam nomini tuo in ſæculum & in ſæculum ſæculi.*

Selbemo David, *ſelbemo Chriſto chit Eccleſia:*

Ih irhoho dih Got min chuning, unde lobon dinen namen in uuerlte unde iemer dara nah.

2. *Per ſingulos dies benedicam tibi.*

Tageliches lobo ih dih:

nicht ein in proſperis (uuolon) nube oub in adverſis (uuenuon.)

Et laudabo nomen tuum in ſæculum ſæculi.

Unde bediu lobo ih dih hier unde in euuon.

Der dih hier uuirdigo lobot demo uuirt kelazen, daz er dih lobot euuigo.

3. *Magnus Dominus & laudabilis nimis: & magnitudinis ejus non eſt finis.*

Michel iſt min truhten unde lobeſam harto,

unde iſt uuende ſinero micheli, uuende iſt oub mines lobes, uuanda ih nah diſemo libe dih iemer lobon.

4. *Generatio & generatio laudabunt opera tua.*

Chunne unde chunne lobont diniu uuerch.

Hier in uuerlte filii Dei, unde in enero uuerlte filii reſurrectionis, lobont dinen namen.

Et potentiam tuam pronunciabunt.

Unde dina mahtigi ſagen ſie.

Sie uuizent dir, daz ſie ſelben gemugen.

5. *Magnificentiam gloriæ ſanctitatis tuæ loquentur & mirabilia tua narrabunt.*

Daz magenuuerch dinero guollichun heiligi ſprechent ſie, diniu uuunder zellent ſie.

6. *Et virtutem metuendorum [terribilium] tuorum dicent.*

Unde dia chraft dinero antſazigon dingo ſagent ſie.

Nicht ein regnum cælorum, nube oub ignem æternum.

Et magnitudinem tuam narrabunt.

Unde dina micheli zellent ſie,

daz iro unmez iſt.

7. *Memoriam abundantiæ ſuavitatis tuæ eructabunt.*

Kehugeda dero genuhte dinero ſuozi rophezent ſie.

Suoziu genuht iſt, daz du unſer gehugeſt. Die ezent ſie, ſo ſie iro ferſtant, die rophezent ſie, ſo ſie ſia ſagent unde lerent. Alſo Johannes coumota uuirtſcaft habendo ſuper pectus Domini, unde rophzta: In principio erat verbum. Joh. 1, 1.

Et in juſtitia tua exultabunt.

Unde freuuent ſie ſih in dinemo rehte,

nals in iro rehte. Alſo ſie dir gebent, daz ſie ſint, ſo gebent ſie oub dir, daz ſie rehte ſint. Andere ſuuico gaben ſie dir daz minnera, unde in ſelben daz mera.

8. *Miſericors & miſerator Dominus.*

Kenadig truhten, danches kuot kebendo,

unde genadare ſculde fergebendo.

Patiens & multum miſericors.

Kedultig *fertragendo* unde filo genadig ze riuuuon *ladondo.*

9. *Suavis Dominus univerſis.*

Suoze herro allen,

die geislicho ſine geba getrinchent.

Et miſerationes ejus ſuper omnia opera ejus.

Unde ſine genada ſint uber alliu ſiniu uuergh,

diu er an uns tougeno tuot, unde iſt aber ſin gerih uber des tieſeles uuergh.

10. *Confiteantur tibi Domine omnia opera tua.*

Iehen dir *daz chit loboien dih* alliu diniu uuergh truhten.

Siu lobont dih, uuanda du an in gelobot piſt. An in skinet uuer du biſt.

Et ſancti tui benedicant tibi.

Unde dine heiligen loboien dih.

Angeli ſancti, troni, dominationes, poteſtates, principatus, & juſti homines.

11. *Gloriam regni tui dicent & potentiam tuam loquentur.*

Kuollichi dines riches ſagent ſie, unde dina mahtigi ſprechent ſie,

uuanda du allen lebenden den lib, unde unlebenden den ſamen iro uuerennis habeſt kegeben.

12. *Ut notam faciant filiis hominum potentiam tuam.*

Daz ſie chunt tuoen menniſcon chinden dina mahtigi,

alſo Petrus unde Johannes do taten, do ſie claudum ex utero matris kangheite machoton.

Et gloriam magnificentiæ regni tui.

Unde die guollichi des magenuuerches dines riches *daz uuir noh ne ſehen, uuanda in dirro uuerlt ſconi mit uns puent tier unde uuurme unde manig leitſami, unde aber in enero uuerlte mit uns ne buent ane Angeli ſoli.*

13. *Regnum tuum regnum omnium ſæculorum.*

Uuieolih iſt daz riche? Uuar iruuindet iz?

Din riche iſt euuig riche, iz iſt durhkang allero uuerlto.

Et dominatio tua in omni generatione & generatione.

Unde din herſcaft uueret in allero chunnezalo diu nu iſt, unde noh chumet.

Fidelis

Fidelis Dominus in omnibus verbis ſuis.

Ketriuuue herro iſt er in allen ſinen uuorten,

uuanda er ſô geleiſta ſo er gebiez. Proprio filio ſuo non pepercit. Daz kebiez er. Vitam æternam ſol er nob keben. Darumbe eigen uuir inphangen pignus Spiritus Sancti.

Et Sanctus in omnibus operibus ſuis.

Unde heilig iſt er in allen ſinen uuerchen.

14. *Allevat Dominus omnes qui corruunt, & erigit omnes eliſos.*

Alſo dar ana skinet, er heuet uf alle die dir fallent, unde alle ferchniſte rihtet er uf.

15. *Oculi omnium in te ſperant & du das eſcam illorum in tempore opportuno.*

Sie uuartent truhten alle an dih, unde du gibiſt in fuora ze geuuelligemo male.

16. *Aperis tu manum tuam & imples omne animal benedictione.*

Du induoſt dina hant unde irfulleſt alliu libhafftiu ſegenes.

Fone dinero hant chumet al daz ſiu habent.

17. *Juſtus Dominus in omnibus viis ſuis & ſanctus in omnibus operibus ſuis.*

Unſer truhten iſt rehter in allen ſinen uuegen, *daz chit in allen ſinen ſcaffungon*, unde iſt heilig in allen ſinen uuerchen.

18. *Prope eſt Dominus omnibus invocantibus eum [vulgò repetuntur] in veritate.*

Er iſt pi allen die in anaharent in uuarheite.

Daz ne tuont die nieht, die in unrehtes pitent, pediu iſt er dien ferro.

19. *Voluntatem timentium ſe faciet, & deprecationem eorum exaudiet, & ſalvos faciet eos.*

Die in furhtent, dero uuillen tuot er, die gehoret er unde gehaltet ſie.

20. *Cuſtodit Dominus omnes diligentes ſe & omnes peccatores diſperdet.*

Er behuotet alle die in minnont, alle ſundige ferliuſet er.

21. *Laudem Domini loquetur os meum & benedicat omnis caro nomen ſanctum ejus, in æternum & in ſæculum ſæculi.*

Mines truhtenes lob ſprichet min munt, unde mannolih lobot ſinen heiligen namen iemer unde iemer,

Pſalmus CXLV.
Hebr. CXLVI.
v. 1. *Alleluja.*
[*Aggæi & Zachariæ.*]

LAuda anima mea Dominum.

Mina ſela lobo Got.

Mannoliches ſela loboe Got, ſid der Propheta daz rate ſinero ſelo.

2. *Laudabo Dominum in vita mea.*

Ih lobo in hina fure, dar min leben iſt.

In euuigemo libe dar lobo ih in.

Pſallam Deo meo quamdiu ero.

Ih lobo in ouh hier, unz ih hier bin.

3. *Nolite confidere in principibus, in filiis hominum, quibus non eſt ſalus.*

Nieht ne ferſehent iuh ze geuualtigen, neheina baldi ne eigint in menniſcon chinden,

an dien innuera ſalda nieht ne ſtant. Sie ſtant eccbert in einemo filio hominis, der oub filius Dei iſt.

4. *Exibit Spiritus ejus & revertetur in terram ſuam, in illa die peribunt omnes cogitationes eorum.*

Des mennisken ſela feret hina, unde danne iruuindet der lichamo uuidere ze dero erdo, dannan er eham. So ſint hina alle iro gedancha.

Der tod kenimet in ſie gareuuo.

5. 6. *Beatus cujus Deus Jacob adjutor ejus.*

Saligo des helſare truhten Got Jacobis iſt,

der ſelben Jacob ze Iſrahele machota.

Spes ejus in Domino Deo ipſius qui fecit cœlum & terram, mare & omnia quæ in eis ſunt.

Saligo des kedingi an truhtene Gote ſinemo iſt, *nals an Saturno alde Neptuno, nube* an demo der himel unde erda unde mere teta, unde al daz dar inne iſt.

Qui cuſtodit veritatem in ſæculum,

[7. *Facit*] *judicium injuriam patientibus.*

Der iemer der uuarheite huotet rihtendo dien unreht tolenten,

nals ſib rechenten.

Dat eſcam eſurientibus.

Kibet hungergen fuora.

Die rehtes hungerge ſint, die geſatot er.

Dominus erigit eliſos. [*al. ad* ℣. *ſq.*]

Er rihtet uf die geuuirſoten.

die ſo harto fallent, daz ſie uf irſtan ne mugen, die heuet er uf.

Dominus ſolvit compeditos.

Er loſet die behaften mit truohen.

Suare truohe ſint die ſunda, unde diſiu mortalitas, uzer dien beiden Got loſet.

8. *Dominus illuminat cœcos.*

Er getuot unuuizzige uuiſe.

Dominus diligit juſtos.

Er minnot rehte.

9. *Dominus cuſtodit advenam* [*nas.*]

Er behuotet den zuochomeling.

Daz iſt ſancta Eccleſia de gentibus.

Pupillum & viduam ſuſcipiet.

Uueiſen unde uuiteuuun inphahet er.

Et viam peccatorum exterminabit.

Unde den *breiten* uueg dero ſundigon uzot er.

Er cheret in fone imo, bediu leitet er ze hello.

10. *Regnabit Dominus in ſæcula. Deus tuus Syon in generatione & generatione.*

Din Got Syon richeſot iemer.

Psalmus CXLVI.
Hebr. CXLVII.
Alleluja.

1. *LAudate Dominum quoniam bonus psalmus. Id est. Laudate Dominum, quoniam bonum est laudare Dominum.*

Lobont truhtenen, uuanda sin lob kuot ist.

Kuot ist daz man in lobot. Psalmo sang ist kuot. Uuaz ist daz? ane daz man an psalterio singet? Psalterium scillit also ein lira, alde ein harpha, alde ein organum, unde uuanda daz luto scillet, daz man darana singet, pediu chit psalmus hohsang. Der hohsangot, der den hohesten lobot. In lobot der lobesamo lebet.

Deo nostro sit jocunda decoraque laudatio.

Uuunnesam unde ziere lob si unsermo Gote.

Ziere lob tuot imo, des site ziere sint. Unziere singet, der onziero uuerchot. Also iz chit: Non est speciosa laus in ore peccatoris.

2. *Ædificans Jerusalem Dominus dispersos Israhel congregabit.*

Die himelischun Jerusalem zimberondo gesamenot er die zeuuorfenen liute, die videntes Dominum heizent.

Angeli gesehent in. Angelis uuerdent die gelih die in gesehen sulo. Die gesamnot er in himile. So ist diu burg kezimberot so er die burgara gesamenot.

3. *Qui sanat contritos corde.*

Der die herze chnistigen heilet.

Also iz chit: Prope est Dominus his, qui contriverunt cor. (nahe ist Got dien die iro herza chniston) Uuele sint daz? ane humiles corde? Ube du genesen uuellest chniste daz herza.

Et alligat contritiones eorum.

Unde der iro ferchnisteda bindet.

Demo nu uuiget, daz in manige geluste gruozent, unde er chit: Quis me liberabit de corpore mortis hujus? Gratia Domini nostri Jesu Christi. Demo ferbindet er hier die unganzi mit Sacramentis Ecclesiæ. Aber in anderro uuerlte nimet er imo aba den bendet, onanda in dar neheine geluste ne stungent, unde er an noraunua dar ist.

4. *Qui numerat multitudinem stellarum & omnes nomine suo vocat.*

Der dero heiligon zala uueiz unde sie alle be namen nemmet.

Also er chad septoaginta discipulis: Gaudete quod nomina vestra scripta sunt in cælo.

5. *Magnus Dominus noster & magna virtus ejus, & sapientiæ ejus non est numerus.*

Michel ist er, michel ist sin chraft, *daz er die ferchnisteo so geheilen mag*, unde unzalahafta ist sin uuistuom,

daz er die zala dero rehton so begrifet.

6. *Suscipiens mansuetos Dominus, humilians autem peccatores usque ad terram.*

Mammende inphahet er, *die dir sint contriti corde, uuanda in offenot er Ecclesia*, aber sundige nideret er ze dero erdo,

uuanda er sia umbe iro superbiam ecchert terrena lazet uuizzen.

7. *Incipite [Præcinite] Domino in confessione.*

Fahent ana iehendo truhtene *ze erist* iehent *dero sundoo, unde uuaz danne?*

Psallite Deo nostro in cithara.

Dara nah singent imo an dero cythara,

daz chit, rertent (kertent) iuh nah dero geiibte ze guoten uuercben.

8. *Qui operit cœlum nubibus & parat terræ pluviam.*

Singent demo der den himel decchet mit uuolchenen, unde dannan regenot dero erdo.

Daz chit der die scrifte decchet mit figuris unde die leret die durftegen, die sie lustet ze lirnenne.

Qui producit in montibus fœnum & erbam servituti hominum.

Der ze menniscon nuzzedo houue unde gras recchet an dien bergen.

Perga sint Apostoli, die gebent uuelchiu precepta (i. herbam) unde hertiu (i. fœnum) den menniscon. Uuelichiu so daz ist: Qui se non continet nubat. (der sih ferheben ne muge der chome zer e) Hertiu so daz ist. Volo omnes homines esse sicut meipsum. (ih uuile alle man uuesen also mih selben)

9. *Qui dat jumentis escam ipsorum.*

Der starchemo fehe gibet sine fuora.

Er ooeiz die starchen die daz heuoe mugen.

Et pullis corvorum invocantibus eum.

Unde die iunginen dero rammo ze imo harenten.

Pagani ooare soarz fooe sundon, dero chint sint un geloubig unde harent in ana. Phisiologi sagent daz polli corvorum des tounes leheen, die uuila sie uuiz sint, unde fone iro parentibus ne heina fuora ne heigin, er sie soarz uuerdent. Also ist iz nu gefaren filiis incredulorum, die cœlesti refectione gezogen uuerdent, unde ungelicho lebent dien forderon.

10. *Non in viribus equi voluntatem habebit,*

imo ne ist liebo ze dero starchi des rosses.

Dien der hals starch ist, unde obermuote sint, dien ist er unhold.

Neque in tabernaculis [tibiis] viri beneplacitum est ei.

Noh imo ne lichet uuola in dien seldon des comenes.

der sih ze imo selbemo fersiehet, onde in nieht ana ne haret also pullus corui.

11. *Beneplacitum est Domino super timentes eum & in eis qui sperant super misericordia ejus.*

Imo ist uuola gelichet an dien, die in furhtent, unde sih ze sinen genadon fersehent.

Psalmus CXLVII.

Hic præcedenti apud Hebræos jungitur.

[*Psalmus Aggei & Zachariæ*] *Alleluja.*

Vulgo cohæret priori.

1. *LAuda Jerusalem Dominum.*

Dise zeuuene prophetæ ouizegeton in Babylonia, do Jerusalem zestoret uuas, daz si aber solti geniunuot uuerden. Also ouh Jeremias iro uuizegota unde iro tagedinge sant post septuaginta annos. An demo tage dinge ist kezeichenet daz zit dero ufuuertigun burg, diu danne chumftig ist, so dise gesiben-

geſibenzaloten zite bina uuerdent. Diea purg ſuln uuir anaſehen, uuanda ſie ſia anaſahen in ſpiritu, do ſie fone dirro choſoton. Cheden mit mendi. Diu himeliſca Jeruſalem, du guolllicha burg, ze dero alle guote dingent, lobo Got.

Lauda Deum tuum Syon.

Lobo dinen Got Syon.

Du biſt diu ſelba. Daz Jeruſalem iſt, daz piſt du Syon. Ein burg in zuein namon.

2\. *Quoniam confortavit vectes (ſeras) portarum tuarum.*

Uuanda er faſto fergrindelot habet dine porta.

Uz alde in ne mag danne nieman, ſo ſi zeiungeſt peſlozen uuirdet. Nieman ne beitet dar uz, uuanda mannelih mendet daz er dar inne uueſen muoz. Uuile ieman dar in, der chlocchot danne ingemeitun, uuanda diu porta beſlozen ſtat.

Benedixit filiis tuis in te.

Segen gibet er dar dinen chinden,

der ſie furder uueret, unde an demo in niehtes ne briſtet.

3\. *Qui poſuit fines tuos pacem.*

Daz tuot der den frido dir ze marcho ſezzet.

Sid Jeruſalem iſt viſio pacis, ſo iſt iro marcha mit rehte pax. Dar neheine ſorgun ne ſint, dar iſt uuarer frido.

Et adipe frumenti ſatiat te.

Unde er geſatot dih dero feizti chorin uuuocheris,

daz chit dero bezeſtun uuiſte. Daz iſt er ſelbo. Er iſt panis qui de cœlo deſcendit. Er iſt panis Angelorum. Sie fuorot, daz ſie in anaſehen muozen, daz fuorot alle die cives. Diu anaſiot iſt adeps frumenti, ſie iſt tugetheit dero uuiſte uuanda ſi ſatot die, die ſia niezent.

4\. *Qui emittit eloquium ſuum terræ.*

Der ſin uuort er uz ſendet dero uuerlte.

Alſo nu skinet, uuanda patris verbum in nah diſen gebeizzen chomen iſt.

Velociter currit ſermo ejus.

Sin Evangelium loufet ſpuotigo,

fone diu iſt iz chunt in allero uuerlte. Daz leitet unſih ad adipem frumenti.

5\. *Qui dat nivem ſicut lanam.*

Der den ſne tuot alſo uuolla.

Uuanda ſneuue iſt kelih, der an dien ſundon irfroren iſt, er uuirt alſo uuolla aber, ſo er mannige beginnet mit ſinemo guote bruoten unde skirmen, alſo unſih diu uuolla bruotet unde uuider froſte skirmet.

Nebulam ſicut cinerem ſpargit.

Unde den nebul ſtoubet er alſo aſcun.

So die ſunda, die ſih purgen ſamo ſo in nebule irbarot uuerdent in confeſſione ſo zeſtiubent ſie.

6\. *Mittit criſtallum ſuum ſicut fruſta panis.*

Er ſendet ſinen Criſtallum alſo ſtucchiu brotes.

Solih Criſtallum uuas Saulus. Er uuas alſo man Criſtallum ziehet, uzer iſe ze ſteine irhartet, ſo er in aber becherta, ſo ſanta er in uz ſamo ſtucchiu brotes, uuanda er geteta in ougen manige geba Spiritus Sancti.

Ante faciem frigoris ejus quis ſuſtinebit?

Uuer geſtat fore ſinemo froſte? *Den er lazet irfroſten, alſo er Pharaonem teta, uuaz uuirt des?*

7\. *Mittet verbum ſuum & liquefaciet ea.*

Pater ſendet uz verbum ſuum. Unde zelazet ſie.

Alſo iz chit: Nec eſt qui ſe abſcondat a calore ejus. Verbum patris inpbroret ſie.

Et flabit ſpiritus ejus & fluent aquæ.

Unde uuahet ſie ana ſin geiſt, unde dara nah rinnent ſie *ze Gote, uuanda ſie zelazen ſint fone ſinero uuarmi.*

8\. *Qui adnunciat verbum ſuum Jacob, juſtitias & judicia ſua Iſrabel.*

Der ſin uuort *daz chit ſin gebot* chundet Jacob, unde ſiniu reht unde ſine urteilda Iſraheli,

Die ſine fideles ſint, die ſint Jacob unde Iſrabel, dien offenot er, uuieo reht er iſt in ſinen judiciis, uuieo nieman ne geniſet ane ſone gratia, uuanda ſie alle den tod keſrehtoton.

9\. *Non fecit taliter omni nationi & judicia ſua non manifeſtavit eis.*

So ne geſuaſta er ſih nieht ze aller dietelichemo, noh ſo ne geoffenota er in ſiniu gerihte, *ſo er Iſrabeli teta.*

Pſalmus CXLVIII.

v.1\. *Pſalmus Aggei & Zachariæ. [ita & Exemplar Alexandrinum.] Alleluja.*

Laudate Dominum de cœlis.

Diſe zuene Propheta mendent daz Gote lob chumet fone himile unde fone erdo. Pediu chedent ſament in.

Laudate eum in excelſis.

Lobont in in hohi.

2\. *Laudate eum omnes Angeli ejus, laudate eum omnes virtutes ejus.*

Lobont in ſament alle ioh Angelî ioh virtutes.

3\. *Laudate eum ſol & luna, laudate eum [omnes] ſtellæ & lumen.*

Lobont in ſunna unde mano, ſternen unde tageslieht.

4\. 5. *Laudate eum cœli cœlorum & aquæ quæ ſuper cœlo ſunt laudent nomen Domini.*

Lobont in himela dero himelo,

daz chit himela obe himelen,

unde uuazer diu obe himile ſint,

diu daz firmamentum inthabent,

loboen ſinen namen.

Quia ipſe dixit & facta ſunt, ipſe mandavit & creata ſunt.

Uuanda er hiez ſiu uuerden, dannan uuurden ſiu, er gebot iro geſcaft, dannan uuurden ſiu geſcaffen.

6\. *Statuit ea in æternum & in ſeculum ſeculi.*

Er habet ſiu geſtatet iemer unde in euua,

uuerde ouh himel unde erda geuuehſalot alſo iz chit de futuro ſeculo: Erit cœlum novum & terra nova. Sin geſtant ieo unde uuerent ieo.

Præce-

Præceptum poſuit & non præteribit.

Er ſazta *in* ea diu ne zegat,

uuanda ſi fone in intuueret ne uuirdet.

7. *Laudate Dominum de terra, Dracones & omnes abyſſi.*

Lob fone erdo tuont imo, rinnentiu unde alliu unmez tiefiu uuazzer.

Uuemo ſint diu rinnenten gelib ane draconibus? Unde uueliu ſint ſo tief, ſo der mere, der die erda umbefahet?

8. *Ignis, grando, nix, glacies & ſpiritus procellarum, qui faciunt verbum ejus.*

Fiur unde hagel, unde ſne, unde is, unde duneſtige uuinda, die ſin gebot tuont.

9. *Montes & omnes colles, ligna fructifera & omnes cedri.*

Perga unde buola, berhafte bouma unde alle cedri.

10. 11. 12. 13. *Beſtiæ & univerſa peccora, ſerpentes & volucres pennatæ.*

Uualdtier unde alliu feho, uuurme unde fogela.

Reges terræ & omnes populi, Principes & omnes Judices terræ, juvenes & virgines, ſenes cum junioribus, laudate nomen Domini, quia exaltatum eſt nomen ejus ſolius.

Die lantchuninga unde alle uuerlt liute, unde alle rihtara, chindeſceman unde magede, alte unde iunge lobont ſinen namen, uuanda ſin eines namo irburet iſt.

13. 14. *Confeſſio ejus ſuper cœlum & terram & exaltavit cornu populi ſui.*

Sin lob iſt uber himel unde erda, *uuanda imo ne geebenont ſih, die in himele alde in erdo ſint*, unde er irhohet daz horn ſines liutes,

ſo er in ze zeſeuuun ſezzet, unde imo ſina anaſiht kelazet.

Ymnus omnibus ſanctis ejus.

Allen ſinen heiligon uuirdet Ymnus kelazen *ze ſingenne. Den Ymnum ſingent ſie in cœleſti Jeruſalem, alſo iz chit: Decet te ymnus Deus in Syon. Der ymnus iſt in gemeine, der iſt in euuig.*

Populo appropinquanti ſibi.

Er uuirt demo liute gelazen, der ſih imo nahet.

Pſalmus CXLIX.

v. 1. *Alleluja.*

Cantate Domino canticum novum.

Singent truhtene niuuuen cantiken.

Der ſinget in, der veterem hominem ilet abanemen, unde novum analegen. Der cœleſtia minnot nals terrena der in caritate lebet nals in diſcordia, unde ſih freuuet redemtionis, quæ eſt in Chriſto Jeſu Domino noſtro.

Laus ejus in Eccleſia ſanctorum.

Sin lob iſt in dero geſamenungo dero heiligon.

In himile geſamenont ſie ſih, dar lobont ſie in. Die ſih oub hier ſamenont in Eccleſiis, die lobont in.

2. *Lætetur Iſrahel in eo qui fecit eum.*

An demo freuue ſih Iſrahel der in teta,

nals an ſcazze nob an eron, nob an uuerlt ſaldon.

Et filii Syon exultent in Rege ſuo.

Unde Syonis ſune freuuen ſih in iro chuninge,

filii Syon daz iſt Iſrahel.

3. *Laudent nomen ejus in choro.*

Loboen ſinen namen ſament ſingendo.

Chorus iſt Confeſſio cantantium, daz chit, ſament ſingentiu manegi.

In tympano, chordæ ſtraccbent an pſalterio.

An dien beiden lobont in.

Die bende ſint unmuozig, ſament demo munde. Daz chit: Kib elemoſinam unde tuo alliu uuerch kuotiu. Daz iſt tympanum unde pſalterium.

4. *Quia beneplacitum eſt Domino in populo ſuo.*

Uuanda imo iſt uuola gelichet an ſinemo liute.

Daz iſt imo danne, ſo er in kelib ketuot Angelis ſuis.

Et exaltavit [exaltabit] manſuetos in ſalutem.

Unde mammende erhobet er ze heili. Kenuoge ſint ubermuote die irhobent ſih ſelbe in mortem, aber Got erhobet ſine manſuetos in ſalutem.

5. *Exultabunt ſancti in gloria, lætabuntur in cubilibus ſuis.*

Die heiligen freuuent ſih in guollichi.

Uuar iſt diu guollichi?

In iro chameron *ih meino in herzon, dar freuuent ſie ſih. Alſo Paulus chit: Nam gloria noſtra hæc eſt teſtimonium conſcientiæ noſtræ.*

6. *Exultationes [exalt.] Dei in faucibus [gutture] eorum.*

Gotes freuueda ſint in iro giumon.

Sie iehent Gote iro guollichi, dero ſie ſih freuuent nals in ſelben.

Et gladii ancipites in manibus eorum.

Unde zuiekkiu ſuert ſint in iro handen.

Daz chit verba Dei. Alſo iz chit: Verbum Dei penetrabilius eſt omni gladio ancipiti. Uuara zuo bruchent ſie diu ſuert.

7. *Ad faciendam vindictam in nationibus, increpationes in populis.*

Kerih ze tuonne an dien dietin, unde irrafſunga an dien liuten.

Pagani ſint fone in irslagen unde ſimulacra ferbrochen. Uuieo ſint pagani irslagen? Ane daz ſie fertiligot ſint, unde Chriſtiani uuordene ſint. Dar skinent die zuo ekka iro ſuerto. Ze dero uuis habent ſie perſecutiones paganorum an in irrochen.

8. *Ad alligandos Reges eorum in compedibus & nobiles eorum in vinculis ferreis.*

Iro chuninga in dien druben ze heheftene, unde iro edelinga in iſeninen gebenden. Timor Dei daz ſint die drube iob diu gebende. Die uuerdent ana geleget Chriſtianis Principibus, fone dien die gladios ancipites habent, ſo ſie ſagent, judicium durum his qui præſunt.

9. *Ut faciant in eis judicium conſcriptum.*

Oub ſint darumbe iro gladii ancipites, daz ſie an in dia iungeſtun urteilda tuoen, *diu an dien buochen* geſcriben iſt.

Dar uuirt uuarhafto getan vindicta unde increpatio.

Gloria

Gloria hæc eſt omnibus ſanctis ejus.

Diz iſt allero ſinero heiligon guollichi *daz ſie judices mit imo ſin.* [*Alleluja*]

Pſalmus CL.

Alleluja.

1. *LAudate Dominum in ſanctis ejus.*

LobontGot *chit der Propheta* an ſinen heiligon,

ze lezeſt in ſiniero burg keſamenoten.

Laudate eum in firmamento virtutis ejus.

Lobont in an dero feſti ſinero chreſte.

An dien heiligon skinet danne uuieo feſte ſin chraft iſt.

2. *Laudate eum in potentatibus ejus, laudate eum ſecundum nultitudinem magnitudinis ejus.*

Lobont in an ſinero mahte, unde an dero manigi ſinero micheli.

3. *Laudate eum in ſono tubæ, laudate eum in pſalterio & cythara.*

4. *Laudate eum in tympano & choro, laudate eum in chordis & organo.*

Lobont in in alla uuis, ſingendo, plaſendo, chlocchendo, ſeiten ſprengendo.

5. *Laudate eum in cymbalis bene ſonantibus, laudate eum in cymbalis bene tinnientibus.* [*jubilationis*]

Lobont in mit zymbon uuola skellenten, unde guoten chlanch habenten.

Daz ſint unſere leſsa, ſo ſie Got mit indahtigi lobont.

Omnis ſpiritus laudet Dominum.

Alliu geiſtliehiu natura loboe unſeren truhtenen.

Diu forderoſta creatura lobe in. (*Alleluja.*)

Canticum Eſaiæ Prophetæ. Eſa.cap.12.

1. *COnfitebor tibi Domine, quoniam iratus es mihi, converſus eſt furor tuus & conſolatus es me.*

Ih lobon dih truhten, uuanda du mir irbolgen uuare in *perſecutione.* Unde mir aber dara nah din heizmuoti beuuendet uuard ze genadon, unde du mih an dien troſtoſt.

In adverſis & proſperis lobon ib dih chit Eccleſia ſancta.

2. *Ecce Deus Salvator meus, fiducialiter agam & non timebo.*

Sih nu, Got iſt min haltare, bediu uuerchon ih paldo, unde ne ruocho *quid faciat mibi homo.*

Quia fortitudo mea & laus mea Dominus & factus eſt mibi in ſalutem.

Uuanda Got iſt min ſtarchi, unde min lob, unde iſt mir uuorden ze heili,

pediu ſtan ib paldo in acie contra inimicos.

3. *Haurietis aquas in gaudio de fontibus Salvatoris.*

So is zit uuirt, ſo skephent ir uuazer mit mendi uzer dien brunnon des haltares,

ſo gelirnent ir ſone imo Evangelicam doctrinam. Sine brunnen ſint ſeptiformis gratia Spiritus Sancti, dannan er miſſeliche ſpenda tuot dien ſinen.

4. *Et dicetis in illa die: confitemini Domino & invocate nomen ejus.*

Unde danne *in fine ſeculorum* chedent ir, *ieo eine ze anderen* iehent Gote, unde anaharent ſinen namen,

uuanda ſin genada iſt omne quod poſſumus, quod vivimus, quod ſumus.

Notas facite in populis adinventiones ejus.

Tuont chunt under liuten ſine leges, die er uns funden habet.

Mementote quoniam excelſum eſt nomen ejus: [*memorabilis*]

Irhugent daz ſin namo hoh unde geuuahtlih iſt an allen ſinen uuerchen.

5. *Cantate Domino quoniam magnifice fecit.*

Singent truhtene, uuanda er michellicho teta,

do er in carne irſcein, ze troſte allero uuerlte.

Adnunciate hoc in univerſo mundo.

Chundent daz ſo uuit uuerlt ſi.

6. *Exulta & lauda habitatio Syon, quia magnus in medio tui ſanctus Iſrahel.*

Du ſin geſaze ſpecula, *du ſancta Eccleſia* freuue dih unde lobo daz ſament dir iſt mahtiger der Iſrahelis heiligo *unde du in geſiebeſt hominem inter homines.*

Canticum Ezechiæ Regis. Eſa.38.10.ſqq.

10. *EGo dixi: in dimidio dierum meorum vadam ad portas inferi.*

Ezechias ſaget uues er dacta, uues er ſorgeta, do er ſih todes peuuanda.

Ih chad in unfolletani minero tago, nu faro ih ze hello,

uuanda iniqui dara farent, die in dimidio dierum irſterbent, quia non implent opera virtutum. Bediu forhta ib mir: Aber juſti irſterbent in plenitudine dierum, alſo Abraham irſtarb plenus dierum.

Quæſivi reſiduum annorum meorum.

Ih ſuohta daz noh ze leibo uuas, ſuohta follunga minero tago *ze din, daz ib Abraba gelicho irſterben muoſi.*

11. *Dixi non videbo Dominum Deum in terra viventium.*

Ja leidor chad ih, ih ne ſol Got keſehen, ih ne geſieho in in lebendero lande.

Non aſpiciam hominem ultra & habitatorem quietis.

Furder ne geſieho ih *uuirdigen* menniſcen, unde der geſelidot ſi in rauuon.

Ib ne chumo dara, dar Got unde guote ſint.

12. *Generatio mea ablata eſt a me & convoluta eſt quaſi tabernaculum paſtorum.*

Mir iſt kenomen min geburt *dannan Chriſtus chomen ſolta,* unde dana ferzorn ſamo ſo hirto gezelt, *diu in einero ſtete lango ne ſtant, uuanda ſiu umbe uueida ieo furder unde furder geruccbet uuerdent. Uuile du leſen* quievit generatio mea, *ſo chit iz: ceſſavit generatio mea.*

Præciſa eſt velut a texente vita mea.

Min lib iſt aba geſcroten ſamo ſo uueppe ſone uuebenten.

Dum adhuc ordirer ſuccidit me.

Uz ih noh lebennes, pedige hui mih Got nider.

De mane uſque ad veſperam finies me.

Chad ih darn zun, ſone morgene unz ze naht *pito ih keniſte*, *aber* du endoſt mih.

13. *Sperabam uſque mane, quaſi leo ſic contrivit omnia oſſa mea.*

Dannan aber unz ze morgene beit ih *iro beit ih keniſte. Unico do?*

Alſo leo, fermulita ſuht alliu meiniu bein.

14. *De mane uſque ad veſperam finies me ſicut pullus hirundinis ſic clamabo, meditabor (i. ingemiſco.) ut columba.*

So tuoſt du chad ih, ſone morgene unz ze abende endoſt du mih, *tribeſt mih ze tode, aber* ih ſcriio umbe geniſt alſo ſualeuuun iungi, unde ſuſton dar umbe alſo tuba.

Attenuati ſunt oculi mei ſuſpicientes in excelſo.

Miniu ougen ſint ferſueinet uf ze Gote chaphendo umbe ſina helſa.

Domine vim patior.

Ih chad ouh.

Not lido ih truhten *ioh uber mine ſculde.*

Reſponde pro me.

Ube ih ouh ſculdig ſi dero ſculde, antuuurte fure mih, *uuanda iz an dir ſtat nals an mir. Non eſt enim currentis aut volentis, ſed miſerentis Dei. Uuola ne ſprah ih do ſiecher, ih ſol mih is paz pedenchen nu geneſener.*

15. *Quid dicam?*

Uuaz mag ih cheden *uuider minemo ſkephen?*

Aut quid reſpondebit mihi cum ipſe fecerit? [fecerim] (ſ. quod voluerit.)

Alde uuaz antuuurtet er des, *ube ih mih chlagon*, ſo er habet ketan *ſo uuieo er uuolta? Ne ſol man daz kedultigo tragen, daz er beneimet ze tuonne?*

Recogitabo tibi omnes annos meos in amaritudine animæ meæ.

In amere zalon ih dir alliu miniu iar. Annos regni mei hentos, ſo ih do uuanda, ahton ih nu fore dir unnuzin, ze doh einemo troſte mines ameres, ſo uuieo Epicurus chade: Recordationem præteritorum bonorum præſentia mala mitigare.

16. *Domine ſi ſic vivitur & in talibus vita Spiritus mei, corripies me & vivificabis me.*

17. *Ecce in pace amaritudo mea amariſſima.*

Truhten ube daz menniſcon leben ſolih iſt, *ih meino an demo zeuuiſele libes unde todes*,

unde ube min lib ſo getan iſt *under dien zeuuiſcen, uuaz mag ih danne cheden?*

Ane du irreſſeſt mih mit ſuhte, unde chicheſt mih mit keniſte, *unde rehtiſt ieo daz.*

Aber ſih du Got daz in frido min bitteri diu meiſta uuas,

uuanda do begonda ih nahen ze tode, do ſie alle begondon ſizzen in fride. Uuanne uuas daz? Do Angelus Domini ſluog de exercitu Sennacherib centum octoginta quinque milia. Do begonda anderen uuola ſin, mir uue ſin.

Tu autem eruiſti animam meam ut non periret, projeciſti poſt tergum tuum omnia peccata mea.

Aber du loſtoſt mina ſela, daz ſi ferlorn ne uuurde, uuurfe hinder dih alle mina ſunda,

uuoltoſt mir fore ougon uueſen dina genada nals mine ſunda.

18. *Quia non infernus confitebitur tibi neque mors laudabit te, non expectabunt, qui deſcendunt in lacum, veritatem tuam.*

Uuanda hella unde tod ne lobont dih, unde die in helle gruoba farent, die ne bitent ze ſehenne die uuarheit *dines judicii nube dina genada. Alſo diu genada Chriſti nu geſcehen iſt, daz er darn fuor unde ſculdige loſta.*

19. *Vivens vivens ipſe confitebitur tibi, ſicut & ego hodie.*

Nube ſus feret iz.

Lebender lobot dih alſo ih hiuto lebo unde dih lobo.

Pater filiis notam faciet veritatem tuam.

Fater chundet ſinen ſunen dina uuarheit,

uuanda ſo iſt keſcriben: Interroga patres tuos & annunciabunt tibi, ſeniores tuos & dicent tibi.

20. *Domine ſalvum me fac & pſalmos noſtros cantabimus cunctis diebus vitæ noſtræ in domo Domini.*

Kehalt mih truhten unde unſih alle an dih keloubente, unde ſo ſingen uuir dir in dinemo templo alle taga unſeres libes.

Canticum Annæ. 1. Sam. 2.

1. *EXultavit cor meum in Domino & exaltatum eſt cornu meum in Deo meo.*

Min herza freuta ſih an truhtene *chit ſancta Eccleſia, uuanda er mir lango uubirigero die uuomba indan habet,*

unde min geuualt iſt hoh irburet an imo.

Dilatum os meum ſuper inimicos meos.

Min munt iſt uuito indan uber mine fienda,

uuanda ſermo Dei ungebunden iſt ioh in anguſtiis preſſurarum, ioh ſelben dien præconibus alligatis, ſicut Paulus alligatus non tacuit.

Quia lætata ſum in ſalutari tuo.

Uuanda ih an *Chriſto* dinemo haltare gefrouuet pin.

Ziu ne ſol?

2. *Non eſt ſanctus ut eſt Dominus & non eſt fortis ſicut Deus noſter, neque enim [non] eſt alius extra te.*

Samo heiliger unde ſamo ſtarcher ne iſt, ſo truhten Got unſer noh anderer ne iſt ane dih *heiliger unde ſtarcher, uuanda ouh du andero geheilegon unde ſtarche getuon maht.*

3. *Nolite multiplicare loqui ſublimia gloriantes.*

Ir iuh kuollichonten judei lazent iuuueriu manigen hohchoſe ſin,

ſamo ſo iuh muge lex juſtificare ſine gratia.

Recedant

Recedant vetera de ore veſtro, quia Deus ſcientiarum Dominus.

Altiu gechoſe firren ſih fone iuuuermo munde,

fermident inaniloquia, daz chit, nolite gloriari io lege,

uuanda Got iſt herro dero uuizzentheito,

er iſt arbiter iuuuerro gedancho.

Et ipſi præparabuntur cogitationes.

Unde imo uuerdent ſie irbarot.

Er uueiz ſie baz danne ir ſelben. Uueſent tiemuotig, quoniam qui ſe putat aliquid eſſe dum nihil ſit, ipſe ſe ſeducit.

4. *Arcus fortium ſuperatus eſt & infirmi accincti ſunt robore.*

Dero ſtarchon bogo iſt keuueichet,

dero die ſih peuuandon virtutis fone in ſeiben,

unde uueiche, ſint uuorden ſtarche,

die fone herzen chedent miſerere mei Domine, quoniam infirmus ſum.

5. *Repleti prius panibus minorati ſunt.*

Iſrabelitæ iu er irfulte *divinis eloquiis*, uuurden geminnerot *ao iro fernumiſte, uuanda ſie an dero lege, terrena fernamen.*

Et eſurientes transierunt terram. [Et famelici ſaturati ſunt.]

Unde hungerge *gentes* uberfuoren die erda,

uuanda ſie ad ſidem chomene in eloquiis Dei cœleſtia ſmahton nals terrena. Ube uuir leſen,

Repleti prius pro panibus ſe locaverunt & famelici ſaturati ſunt, ſo chit iz:

Er ſate judei uuurden ſo brotelos daz ſie ſih ferſazton dar umbe, *uuanda ſie ſih cherton in alienum intellectum carnalem nals ſpiritalem*, aber hungergo gentes uuurden geſatot *rehtero fernumeſte.*

Quia [donec] ſterilis peperit ſeptem [plurimos] & multa in filiis infirmata eſt.

Uuanda gentilitas kebar ſibene an dien uuirt fernomen perfectio Ecclesia, aber ſilo chindo habentiu Synagoga uuard ſieh, uuanda mit iro iſt infirmitas literæ nals virtus Spiritus.

6. *Dominus mortificat & vivificat.*

Truhten todet *die chint habentun*, unde chicchet *dia chindeloſun.*

Deducit ad inferos & reducit.

Er leitet ze hello unde fone hello.

Chriſtum leitet er dara unde dana.

7. *Dominus pauperem facit (ſ. eum qui pro nobis pauper factus eſt) & ditat (ſ. nos) humiliat (ſ. illum) & ſublimat (ſ. nos.)*

Der *fater* herro *tuot ſinen ſuon* armen, unde richet *unſih*, unde nideret *in*, irhohet *unſih.*

8. *Suſcitans de pulvere egenum & de ſtercore erigens pauperem.*

In durftigen fone erdo ehicchender, *ſo ſpuotigo daz er ne geſahe corruptionem.*

Unde *in* armen uf rihtender fone miſte,

fone judeis die in sluogen, die mit rehte miſt heizent. Uuanda ſie in terrenis cogitationibus & carnis voluptatibus lebeton. Alſo ouh Paulus iro uuerch heizet ſtercora, dar er chit: Quæ mihi fuerunt lucra, hæc propter Chriſtum damna eſſe dixi, nec ſolum detrimenta, verum etiam ſtercora exiſtimavi eſſe.

Ut ſedeat cum Principibus & ſolium gloriæ teneat.

Daz er ſizze mit dien heriſten, *dien er zuo chad: Sedebitis ſuper ſedes duodecim*, unde er den himeliſcen ſtuol behabe.

Domini enim ſunt cardines terræ, & poſuit ſuper eos orbem.

Truhtenes ſint die ſkederſteſta dero erdo, an dien ſtalta er diſa uuerlt.

Sin ſint quatuor clymata mundi, an dien er ſazta orbem ſancta Ecclesiæ, daz ſin lob uberal ſi.

9. *Pedes ſanctorum ſuorum obſervabit.*

Sinero heiligon fuoze behaltet er,

daz ſie unrehten uueg ne gant.

Et impii in tenebris conticeſcent.

Unde Judei uuerdent keſueiget in iro *ignorantia, ſo Evangelium beginnet skellen.*

Quia non in fortitudine ſua roborabitur Vir.

Uuanda fidelis populus ne uuirt keſterchet fone ſinero chrefte,

nube fone Gotes chrefte.

10. *Dominum formidabunt adverſarii ejus & ſuper ipſos in cœlis tonabit.*

Truhtenen furhtent *in judicio* ſine uuiderſachen unde er donerot danne uber ſie.

Ite maledicti in ignem æternum.

Dominus judicabit fines terræ.

Terræ ſint menniſcen, ſo iro ende choment, ſo irteilet in truhten fater.

Et dabit imperium Regi ſuo & ſublimabit cornu Chriſti ſui.

Unde gibet er cheiſertuom ſinemo chuninge Chriſto, unde irhohet ſinen geuualt.

Canticum Moyſi. Exod. 15.

1. *Cantemus Domino, glorioſe enim magnificatus eſt, equum & aſcenſorem projecit in mare.*

Singen truhtene *chit Moyſes* uuanda er guollicho getuomet iſt, ros unde reitman uuarf er in daz mare.

Diabolum cum ſuis pompis vicit in baptiſmate.

2. *Fortitudo mea & laus mea Dominus & factus eſt mihi in ſalutem.*

Truhten iſt min ſtarchi unde min lob, unde er iſt mir uuorden in heili.

Sin ſtarchi ne lazet in fallen, pediu ne fallent, die ſih ze imo habent.

Iſte Deus meus, & glorificabo eum, Deus patris mei & exaltabo eum.

Diſer iſt min Got,

ieo der eino in veteri & novo Teſtamento. Nals ſo heretici uuolton, die anderen ſageton oueſen autorem veteris, anderen novi.

3. 4. *Dominus quaſi vir pugnator, omnipotens nomen ejus, currus Pharaonis & exercitum ejus projecit in mare.*

Truhten iſt alſo uuigman, almahtig iſt ſin namo, *alſo dar ana skinet, daz er* Pharaonis reita unde ſin here uuarf in den mere.

So ſouſet er oub Diabolum in abyſſum gebennæ.

Electi Principes ejus ſubmerſi ſunt in mari rubro.

Sine iruueliten furſten uuurden beſouſet in demo roten mere.

Principalia vitia in minimis ſubruuntur a Domino.

5. *Abyſſi operuerunt eos, deſcenderunt in profundum quaſi lapis.*

Tieſiu uuazzer pedahton ſie, ſie fuoren ze grunde alſo ſtein.

Duritia peccati ſouſta ſie in gebennam, uuanda ſie lapides vivi ne uuaren.

6. 7. *Dextera tua Domine magnificata eſt in fortitudine, dextera tua Domine percuſſit inimicum, & in multitudine gloriæ tuæ depoſuiſti adverſarios meos.*

Din zeſeuua herro iſt ketuomet in iro ſtarchi, din zeſeuua ſluog den fient, unde in dero manigi dinero gloriæ intſaztoſt du *inimicum libertatis noſtræ.*

Miſiſti iram tuam, quæ devoravit eos ſicut ſtipula.

Du lieze uz dina abolgi, diu ſerſlant ſie ſo ſamfto, ſo den halm fiur ferslindet.

8. *Et in ſpiritu furoris tui congregatæ ſunt aquæ.*

Unde in demo atume dines zornes liuffen diu uuazzer zeſamine,

diu before indan uuareu.

Stetit unda fluens, congregatæ ſunt abyſſi in medio mari.

Gagen *dien guoten* ſtuonden ſiu indaniu, ſo *die ubelen under* zeuuisken chamen, do betaten ſiu ſih.

9. *Dixit inimicus perſequar & comprebendam, dividam ſpolia implebitur anima mea, evaginabo gladium meum, interficiet eos manus mea.*

Sus chad *Pharao*, ih faro in nah, unde geſaho ſie, mit irzogenemo ſuerte slaho ih ſie, ſo teilo ih den roub, unde geſaton mih ſin.

10. *Flavit Spiritus tuus & operuit eos mare, ſubmerſi ſunt quaſi plumbum in aquis vebementibus.*

Aber dien atum blies unde dannan bedahta ſie daz mare, ſie ſunchen alſo bli in michelen uuazzeren.

11. *Quis ſimilis tui in fortibus Domine? Quis ſimilis tui?*

Uuer iſt dir gelih under ſtarchen druhten? Uuer iſt dir gelih?

Magnificus in ſanctitate, terribilis atque laudabilis & faciens mirabilia.

Micheltatiger in heiligi, prutelicher *judicando*, lobelicher *dimittendo*, uuunder tuonder.

12. *Extendiſti manum tuam & devoravit eos terra.*

Du rahtoſt dina hant, *skeindoſt dina chraft*, unde dannan beuuarf ſie daz ſant.

13. *Dux fuiſti in miſericordia populo tuo quem redemiſti.*

An dinen genadon leittoſt du do dinen liut ad terram promiſſionis. Aber nu leiteſt du redemptos ad cæleſtem Jeruſalem.

Et portaſti eum in fortitudine tua ad babitaculum ſanctum tuum.

Unde *ane ſina arbeite* fuortoſt du in dara da er ze ereſt keſahe tabernaculum,

dara nah templum, alſo du nu leiteſt ſanctos in paradyſum & in cælum.

14. *Aſcenderunt populi & irati ſunt.*

Do ſuoren gagen in liute *under uuegen geſezzene*, unde bulgen ſih iro ſerte.

Dolores obtinuerunt babitatores Philiſtim.

Philiſtim leidezton iz.

15. *Tunc conturbati ſunt Principes Edom.*

Do uuurden leidege die hereſten Idumei.

Robuſtos Moab obtinuit tremor.

Die ſtarcheſten Moabitas cham ana rido.

Obriguerunt omnes babitatores Chanaan.

Fore forhton irſtabeton alle anaſidelinga Chanaan.

16. *Irruat ſuper eos formido & pavor in magnitudine brachii tui.*

So ſahre iz forhta unde herzeslagod anafalloe die, *die rebten dero bimelferte ne unnin. Daz uuerde* an dero micheli dinero chrefte.

Fiant immobiles quaſi lapis, donec tranſeat populus tuus Domine, donec pertranſeat populus tuus iſte quem poſſediſti.

Unuuegig uuerden ſie alſo der ſtein unz diſer din liut ſare, unde furſare den du beſaze,

unz fideles ſolle chomen ad requiem, die Diabolus unde ſine lide ilent irren.

17. *Introduces eos & plantabis eos in monte bæreditatis tuæ firmiſſimo babitaculo tuo, quod operatus es Domine.*

Du leiteſt ſie dara in *iro ſiendo undanches* unde ſlanzoſt ſie dar uſen Syon monte, der din erbe iſt, *daz iſt die uſnuertiga Jeruſalem. Dar ſlanzoſt du ſie* an dinero ſilo feſtun ſeldo.

Uelichiu iſt diu?

Sanctuarium Domine quod firmaverunt manus tuæ.

Daz uuiehus truhten *aſſumpta carnis*, daz *menniſcon hende ne uuichton nube* Gotes.

An demo ſlanzoſt du ſie.

18. *Dominus regnabit in æternum & ultra.*

Got richeſot in euua, ioh hina baz.*

Noricus quidam interpretatus eſt: ſemer unt eior.

Daz iſt per exceſſum geſprocben. i. byperbolice. Kenuoget uuirt ferror geſprocben, danne ſin fernumeſt ſi. Alſo daz, Got der aluueiz unde ein uueiz ubere.

19. *Ingreſſus eſt enim Pbarao cum curribus & equitibus ſuis in mare & reduxit ſuper eos Dominus aquas maris.*

Pharao mit allen dien ſinen fuor in daz mare, unde dar leitta uuidere truhten diu mereuuazzer uber ſie.

Filii autem Iſrabel ambulaverunt per ſiccum in medio ejus.

Aber Iſrahelis ſune durhkiengen uz in druccheni,

uuanda der Egyptius iſt unde er Pharaoni folget daz chit Diabolo, der uuirt peſouſet fluctibus vitiorum. Der aber Chriſto folget, demo ſint aquæ muri dextera levaque, der gat per ſiccum in media via, unz er uz chumet, unde er ymnum victoriæ ſinget.

v. 1. Canti-

v. 1. Canticum [Oratio] Abacug [Prophetæ] pro ignorationibus. [ignorantiis.]

2. *Domine audivi auditionem tuam & timui.*

Ze Christo sprichet der Propheta:

Ih kehorta *in spiritu* uuaz du beneimet habest *pro humano genere. Zelidenne* unde des ircham ih mih.

Domine opus tuum in medio annorum vivifica illud.

Daz selba din tiura uuerch irfulle so is zit si.

In medio annorum notum facies.

Dina uuarheit kesceinest du, *so plenitudo temporum* chumet.

Cum iratus fueris misericordiæ recordaberis.

So du dih sundonten irbilgest, so genadest du aber riuuuonten.

3. *Deus ab austro veniet, & sanctus de monte Pharan.*

Got chumet fone sunde, *chumet fone dero balbum montis Syna, der* bi demo einote ist, daz Pharan heizet.

Parentes Christi bringent in ze Jerusalem fone Bethleem, diu ze sunde ist, also oub Pharan.

Operuit cœlos gloria ejus, & laudis ejus plena est terra.

Himele bedahta sin guollichi, unde erda ist fol sines lobes.

Also iz chit: Gloria in excelsis Deo & in terra pax hominibus.

4. *Splendor ejus ut lux erit, cornua in manu ejus.*

Sin stimmo ist also lieht,

daz chit, fama ejus credentes illuminabit.

Horn in sinero hende,

daz sint signa & trophea crucis.

Ibi abscondita est fortitudo ejus.

Dar in cruce barg er sina starchi,

uuanda er sie ne ougta dien die dar chaden: Descendat nunc de cruce & credimus ei.

5. *Ante faciem ejus ibit mors, & egredietur Diabolus ante pedes ejus.*

In deserto begagenet imo temptator baptizato dara chumet er fure sioe suozze.

6. *Stetit & mensus est terram aspexit & dissolvit gentes & contriti sunt montes sæculi.*

Aber Christus stuont unde irchos *universitatem terræ.*

Er anasah *die gentes* unde zelegeta sie, *uuanda er indranda iro ungelouba unde ubermuote* uuurden gediemuotet *ad pœnitentiam.*

Incurvati sunt colles mundi ab itineribus æternitatis ejus.

Fone dien ferten sinero euuigheite neigton sih purliche die fore sinero *adventu inflexibiles uuaren.*

7. *Pro iniquitate vidi tentoria æthyopiæ, turbabuntur pelles. i. tabernacula terræ Madian.*

Unde unreht sah ih uuerdent *in judicio getroubet tabernacula Madian, daz sint peccatores.*

8. *Nunquid in fluminibus iratus es Domine? aut in fluminibus furor tuus? vel in mari indignatio tua.*

Sol in ahon *die ze tale fliezzent* unde in *mari dara sie in fliezzent*, din zorn sin? *nals in primo nube in secundo adventu uuirt daz. Danne uuerdent uberteilet sæculares, dero sin ad inferiora ramet.*

Qui [quia] ascendes super equos tuos, & quadrigæ tuæ salvatio.

Du diniu ros ritest, *uuanda dine Evangelistæ die du ribtest dih fuorent after uuerlte*, unde dine reita sint dien heili *die an dih keloubent.*

9. *Suscitans suscitabis arcum tuum.*

Din judicium inzundest du,

mit demo du ubelen skeinest din zorn.

Juramenta tribubus quæ locutus es.

Uuerest daz du zeuuelif chumberon gehiezze *daz chit allen fidelibus uuanda du in gibest vitam æternam.*

Fluvios scindes terræ.

Prædicatores teilest du dero erdo, *du sendest sie after lande.*

10. *Viderunt te aquæ [abest v.] & doluerunt montes.*

Fooe diu geeiscoton dih *populi, die dih er ne uuisson*, unde chlageton *sih potentes, daz sie lugendo (i. charondo) uuurdin beati.*

Gurges aquarum transiit.

Gentium persecutio zegieng unde uuard *pax.*

Dedit abyssus vocem suam: altitudo manus suas levavit.

Diu tiefi *dero herzon luta confessionem, diu selba tiefi* huob iro hende ze lobe.

11. *Sol & luna steterunt in habitaculo suo, in luce sagittarum tuarum.*

Christus unde sin Ecclesia stuonden do in iro stete, *do Christus kesaz ad dexteram patris, unde er iro santa Spiritum Sanctum, an dero offeni dinero uuorto diu do erest fernomen uuurden.*

Ibunt in splendore fulgurantes hastæ tuæ.

So farent skinbaro blecchezzende diniu sper.

Daz sint aber jacula verborum Dei in tenebris audita unde in lumine prolata.

12. *In fremitu conculcabis terram, in furore obstupefacies gentes.*

Irdiske liute trettost du in griscramode, alle diete brutest du in heizmuote.

Uuanne? So du richest injuriam populi tui.

13. *Egressus es in salutem populi tui, in salutem cum Christo tuo.*

Du *fater* fuore uz an Christo ze heili dines liutes,

sament dinemo geuuiehten chame du in ze heili. Also iz chit: Deus enim erat in Christo mundum reconcilians sibi. Uuaz tate du, do du chame?

Percussisti caput de domo impii. Sluoge *Antichristum*, name daz houbet dana fooe des ubelen hus *fone dero uuerlte, diu ubel ist. Also iz chit: Totus mundus in maligno positus est.*

Denudaſti fundamentum uſque ad collum.

In ſlahendo irbarotoſt du ſina gruntfeſti unz an den hals.

Alle ubele die ſin feſti uuarin geoffenotoſt du unz an die uuirſiſten an dien daz houbet ſtuont.

14. *Maledixiſti ſceptris ejus.*

Regnis ejus fluochotoſt du.

Capiti bellatorum ejus, venientibus ut turbo ad diſpergendum me.

Fluochotoſt demo *aba irslagenen* houbete ſinero uuigmanno, *fluochotoſt dien* in turbilis uuis chomenten *bellatoribus*, mih dinen liut ze ſtorenne.

Exultatio eorum ſicut ejus qui devorat pauperem in abſcondito.

Iro freuui iſt alſo des der ſih freuuet, daz er tougeno ſerslinden muoz den armen.

Danne ferslindet in der ubelo, danne er in imo gelichen tuot.

15. *Viam feciſti in mari equis tuis in luto aquarum multarum.*

Dinen *prædicatoribus* ketate du uueg in *nationibus* in horeuue manegero uuazzero,

daz ebit in turbatis cordibus gentium.

16. *Audivi & conturbatus eſt venter meus. i. animus meus.*

Comminationes tuas kehorta ih, dero uuart ketruobet min muot.

Ad voce [ad vocem] contremuerunt labia mea.

Fone iro ſtimmo irbibenoton mine lefsa,

ſo antſazig ſint ſie.

Ingrediatur putredo in oſſibus meis & ſubter me ſcateat.

Nieht ein tremor nube ioh fuli chome in miniu bein unde ſie uuerde ze uuurmen in mir, *ſo Jobe geſcah.*

Ut requieſcam in die tribulationis, & ut aſcendam ad populum accinctum noſtrum.

In dien uuorten daz ih rauuee in die *tribulationis*, unde ih fure ze unſermo liute, ze guotero ferte gegurtemo.

17. *Ficus enim non florebit & non erit germen in vineis.*

Uuanda der figpoum ne bluot, noh uuin ne uuirt in uuinegarton.

So chumet Chriſtus, ſo ne biret ſuozen uuuochar Synagoga, diu ficus unde vinea Domini uuas.

Mentietur opus olivæ & arva non afferent cibum.

Imo liuget danne daz uuerch des oleboumes, unde diu gelende ne berent erdeuuuoeher.

Daz ſie do gebiezzen do ſie chaden: Omnia quæ præcepit Dominus faciemus. Daz irliugent ſie. Dulcedinem fidei alde boni operis ne ougent ſie.

Abſcidetur de ovili pecus & non erit armentum in præſepibus.

Smalez feho uuirt kenomen ſone ſtigo, rint ne ſtat ze ehripho.

Præſepia cæleſtium ſcripturarum ſint mit in, aber cæleſtem intellectum ne habent ſie an in.

18. *Ego autem in Domino gaudebo & exultabo in Domino Jeſu meo.*

Aber ih mendo in Domini protectione *nals in mea juſtitia*, unde freuuo mih in Salvatore meo, *non in me ipſo.*

19. *Dominus Deus fortitudo mea, & ponet pedes meos quaſi cervorum.*

Got iſt min ſtarchi, er gibet mir ſnelli dero herzo,

ze uberſcricchenne pericula delictorum.

Et ſuper excelſa mea deducet me.

Unde uber mina hohi leitet er mih.

Mundanam ſublimitatem tuot er mih uberfaren contemplatione cæleſtium.

Victori [victor,] in pſalmis canentem.

Imo victori ſingenten imo danchonten.

Canticum Devteronomii. Deut. c. 32.

1. *Audite Cœli quæ loquor.*

Akehorent himela diu ih ſpricho *ze judeis.*

Audiat terra verba oris mei.

Uuort mines mundes kehore diu erda,

uuanda ioh inh maxima elementa (i. den himel unde die erda) bechomen mag, daz ih in ſagen ſol.

2. *Concreſcat in pluviam doctrina mea, fluat ut ros eloquium meum.*

Ze regene uuerde min lera, alſo tou fliezze min geehoſe.

Regen unde tou berehaftont die erda, miniu uuort pezzereien die judeos.

Quaſi ymber ſuper herbam & quaſi ſtillæ ſuper gramina.

Alſo tugin ſie in iro ſinne, ſo regen trophen an graſe.

3. *Quia nomen Domini invocabo.*

Uuanda ih Gotes uuort ſago.

Date magnificentiam Deo noſtro.

Tuoment Got.

4. *Dei perfecta ſunt opera.*

So ir baldo mugent, uuanda ſiniu uuerch durnohte ſint.

Et omnes viæ ejus judicia.

Unde alle ſine uuega ſint urteilda,

ratio diſcretionis ſkinet an in.

Deus fidelis & abſque ulla iniquitate juſtus & rectus.

Got iſt ketriuuue, unde ane unebeni, rehter unde gerehter.

5. *Peccaverunt ei non filii ejus in ſordibus.*

Sine uuihſelinga unſuberton ſih *in idolatria.*

Generatio prava atque perverſa.

Auuikkiu ſlahta unde lezziu.

6. *Hæccine reddis Domino popule ſtulte & inſipiens?*

Lonoſt du Gote ſo tumber liut unde uuizzeloſer?

Numquid non ipſe eſt pater tuus qui poſſedit te & fecit & creavit te?

Ne iſt

Ne ist der din fater der dih uuorhta unde scuof unde besaz *sure erbe?*

7. *Memento dierum antiquorum, cogita generationes singulas.*

Irhuge dero alton tago, denche an ieo geliche geburte *Abraha, Isaac, Jacob, uuieo er dih do be iro ziten an in iruueleta.*

Interroga Patrem tuum, & adnunciabit tibi, majores tuos & dicent tibi.

8. *Quando dividebat altissimus gentes, quando separabat filios Adam.*

Frage dinen fater unde dine forderen, sie sagent dir, uuanne Got gentes skied do er *in ante diluvium sonderota filios Adam, unde er ne uuolta filios Dei fone Sed chomene sih miscelon ze filiis hominum die fone Cain chamen. Dannan maht du uuizzen uuelih freisa dir ist, daz du fone Abraham chomener ze gentibus dih miscest.*

Constituit terminos populorum juxta numerum filiorum Israhel.

Er gesazta die marcha dero *saligon* liuto nah dero manigi dero *Angelorum, daz electorum so manige fone erdo ze himile chomen, so dar ze leibo uuard Angelorum do Dæmones fielen, ziu ne ilest du dara sid du dara geladost pist? Gentes die idolatræ sint, ne choment dara.*

9. *Pars autem Domini populus ejus, Jacob funiculus hæreditatis ejus.*

Aber sin liut ist sin teil, Jacob ist seil sines erbes.

Secundum electionem ist er sin teil.

10. *Invenit eum in terra deserta in loco horroris & vastæ solitudinis.*

Er fant in in uuuostemo lande, in griusigemo einote unde immezuuitemo,

daz in Arabia ist umbe montem Sina.

Circumduxit eum & docuit.

Er uuista in *umbe den langen uueg deserti*, unde zoh in dar.

Et custodivit quasi pupillam oculi sui.

Unde huotta sin also sines ougen.

11. *Sicut aquila provocans ad volandum pullos suos & super eos volitans.*

Also der aro lucchet *uzer neste* sine iungen, so er sie flucchen uuile, unde obe in flogezet,

so lerta er in chomen a vitiis ad virtutem.

Expandit alas suas & assumsit eum atque portavit in humeris suis.

Er spreita sine fettacha, unde nam in uffen sih, unde fuorta in uffen sinen skerten,

also der aro tuot irlegenen iungon. So uuar imo gebrast dar alf er imo.

12. *Dominus solus dux ejus fuit, & non erat cum eo Deus alienus.*

Er eino uuas sin herezogo, noh fremede Got ne uuas mit imo,

er teta in glouben, daz ander ander Got ne ist.

13. *Constituit eum super excelsam terram ut comederet fructus agrorum.*

Er gesazta in an hohez lant, daz er den erdeuuocher nuzze.

Hohez fone diu, uuanda man fone Egypto dero ze berge feret.

Ut sugeret mel de petra oleumque de saxo durissimo.

Daz er honang suge uzzer steine, ole uzzer steine hertesten.

Daz chit affluentiam ze habenne omnium bonorum. Aber mystice, daz er fone Christo der petra ist lirneti Evangelium ante passionem, unde er post passionem inphienge Spiritum Sanctum.

14. *Butyrum de armento.*

Lera fone Apostolis & Prophetis.

Et lac de ovibus.

Manunga fone simplicibus.

Cum adipe agnorum & arietum, filiorum Basan.

Sament dien exemplis magistrorum & subditorum.

Et hyrcos cum medulla tritici & sanguinem uvæ biberent meracissimum. i. purissimum.

Unde er bildoti pœnitentes, so er azze unde trunche corpus & sanguinem Domini.

15. *Incrassatus est dilectus & recalcitravit.*

Mit demo guote allemo uuard er gemestet, unde do spornota er.

Incrassatus, impinguatus, dilatatus.

Daz teta er gemaster, gesmireter, gebreitter.

Dereliquit Deum factorem suum & recessit a Deo salutari suo.

Sinen skephen der in halten solta den ferliez er des keloubta er sih.

16. *Provocaverunt eum in Diis alienis, & in abbominationibus ad iracundiam concitaverunt.*

An fremeden Goten balgton sie in, unde in leidsaminon gramdon sie in.

17. *Immolaverunt dæmoniis & non Deo, Diis quos ignorabant.*

Dieselen opheroton sie nals Gote, dien die in chunt ne uuaren,

uuanda sie uuarin in leide, ube sie in chunt uuarin.

Novi recentesque venerunt, quos non coluerunt patres eorum.

Andere unde andere chamen, die iro forderen ne uobton.

18. *Deum qui te genuit. i. formavit, dereliquisti, & oblitus es Domini creatoris tui.*

Der dih scuof unde bildota den ferlieze du, des irgaze du.

19. *Vidit Dominus & ad iracundiam concitatus est, quia provocaverunt eum filii sui & filiæ.*

Daz sah Got, des palg er sih, uuanda in die balgton die er ze sunen unde ze tohteron iruueleta.

20. *Et ait.* Unde do chad er:

Abscondam faciem meam ab eis, & considerabo novissima eorum.

Ih pirgo min anasiune fore in, *daz chit lazo sie helfelos* unde gesieho mir iro ende.

Generatio enim perversa est & infideles filii.

Sie sint ubel geburt, chustolose sune.

21. *Ipsi me procaverunt in eo, qui non erat Deus & irritaverunt in vanitatibus suis.*

Sie

Sie gramdon mih in uppecheite unde in unrehtemo Gote.

Et ego provocabo eos in eo qui non est populus, & in gente stulta irritabo illos.

Ih zeno ouh sie mit demo der noh liut ne ist, mit tumbemo diete gremo ih sie.

Fure sie nimo ih gentes ze mir, die noh knocha [Ruocta] sint, unde also nieht fore mir. Daz tuon ih aber in ze bresti.

22. † *Ignis succensus est in furore meo & ardebit usque ad inferni novissima.*

Fiur ist inzundet in minero heizmuoti, iz prennet unz an hello bodem.

Min vindicta beginnet impiis hier ana uuesen, unde so folle gat sie in euua. Des ist exemplum in Antiocho & Herode.

Devorabitque terram cum germine suo & fundamenta montium comburet.

Iz slindet die erda mit iro chimen, unde brennet die gruntfesti dero bergo.

Peccatores tiligot iz mit iro uuercben, unde ubermuote intsezzet iz iro gedancho.

23. *Congregabo super eos mala & sagittas meas complebo in eis.*

Pœnas kchuson ih uber sie, unde *vindicta* genieton ih mih an in.

24. *Consumentur fame & devorabunt eos aves morsu amarissimo.*

Hungeres irsterbent sie, dara nah zanont sie fogela mit eiuermo bizze.

Nu irsterbent oub liute fore demo hungera verbi Dei, unde zanont sie Dæmones.

Dentes bestiarum immittam in eos cum furore trahentium super terram atque serpentium.

Ih frumo sie ana zene dero tiero ioh dero uuuermo, uuuotigo sie obe erdo zanontero.

Des tiefeles sævitiam lazo ih sie ana, diu sie muobet in irdisken kiredon.

25. *Foris vastabit eos gladius & intus pavor.*

Suert herrota sie uze, forhta dar inne.

Sament uzuuertigen fienden, muobta sie iro innertiga conscientia.

Juvenem simul ac virginem: lactantem cum homine sene.

Jungen man unde iung uuib, sugenten sament demo alten *herrota daz suert.*

26. *Et dixi: ubinam sunt?*

Unde dara nah chad ih.

Daz chit, andere teta ih cheden.

Uuar sint judei, *sid sie heime ne sint?*

Cessare faciam ex hominibus memoriam eorum.

Ih tiligon iro geuuaht fone mennischon.

Ih uzon sie dero communionis sanctorum.

27. *Sed propter iram inimicorum distuli, ne forte superbirent hostes eorum.*

Ih frista iz aber, umbe iro fiendo gremezi, daz sie ne ubermuotesotin.

Et dicerent manus nostra excelsa, & non Dominus fecit hæc omnia.

Unde sie ne chadin, unser hoho geuuale teta iz al, ni Got.

So fristet er noh vindictam peccatorum, unde bitet pœnitentiæ, nieo sih dæmones an in victoria ne ruomen.

28. 29. *Gens absque consilio est & sine prudentia, utinam saperent, & intelligerent ac novissima providerent.*

Sie sint ratelos unde unfruot tiet, uuolti Got habetin sie uuizze unde fernumest unde beuuarotin sie diu iungesten,

diu hina fure chumftig sint.

30. *Quomodo persequebatur unus mille & duo fugarent decem milia.*

Unde sie oub daz pedahtin, uuieo iro fiendo einer dusent, unde zuuene zen dusent iagon mahtin.

Uuannan mahtin sie daz? alde zin uuas, daz sie daz kemahton?

Nonne ideo quia Deus suus vendidit eos, & Dominus conclusit illos?

Nes uuas daz fone din daz sie iro [Got] ferchoufet, *unde* betan habeta in iro fiendo handen?

31. *Non enim est Deus noster ut Deus [dii] eorum.*

Unser Got ne ist so iro Got,

unser ist verax & justus, Diabolus den sie ahtont Got, ist falsus unde inutilis.

Et inimici nostri sunt judices.

i. approbatores.

Ioh selben unsere fienda, *die pagani sint*, ichent einen rihtare uuesen allero uuerlte.

32. *De vinea Sodomorum vinum eorum & de suburbanis Gomorræ.*

Iro uuin ist chomen fone demo uuinegarten Sodomorum, unde fone dien burghorinon Gomorræ.

Uuaz sint purghorina ane die stete, die ze burg tienont? Sodomitæ unde Gomorrei cherton bona Dei in abusum, daz chit in malum usum, so taten oub judei. Ze ubele nals ze guote uuanton sie beneficia Dei.

Uva eorum uva fellis & botrus [botri] amarissimus.

---

† *Dictamen dici scholaris cujusdam debitum.*

Ignis succensus, Dominique furore repensus.
Incipit hic multis jam nunc in morte sepultis
Debitus: a dignis tamen hic extinguitur ignis
Si spes atque fides faveant, quæ major & his est.
Succensum nullus tollit seu flumine mollit.
Flebitur & sero tandem sub vindice vero.

Missus in exteruum nunquam remeabit avernum.
Qui flammas lacrymis pius has non tinxerit imis,
Quum veniat vindex scelerum severus & index,
In vanum planget tuba quando novissima clanget.
Fletibus instemus dominoque domus vigilemus.
Tempus nescimus vigiles super omnia simus.

Iro

Iro bere ist also galla, iro drubo filo biter.

Vinea Domini domus Israbel uuard pecberet in amaritudinem, fone diu uuaren sie einmuotige ze sinemo tode, unde buten imo in cruce pendenti acetum felle mixtum.

33. *Fel draconum vinum eorum & venenum aspidum insanabile.*

Iro uuin ist calla draconum, unde ungenistig eiter aspidum.

Also sol ist iro conscientia malitia, so dracones unde aspides sint veneni.

34. *Nonne hæc condita sunt apud me? & signata in thesauris meis?*

Ne sint disiu alliu gehalten sament mir, ne gehugo ih iro uuola?

35. *Mea est ultio & ego retribuam eis in tempore ut labatur pes eorum.*

Mih kat der gerih ana, ih lonon in so is zit uuirdet, *nbe sie sih nnandon stan, ih ketuon* daz in sliphe der fuoz.

Juxta est dies perditionis & adesse festinant tempora.

Der tag unde die zite iro ferlorni sint pi, unde ilent chomen.

36. *Judicabit Dominus populum suum & in servis suis miserebitur.*

Got skeidet aber sinen liut fone ubelen, unde skeinet aber kenada an sinen scalchen.

Videbit, i. videri faciet, quod infirmata sit manus.

Er geouget daz *malorum opera ieo* uuaren infirma.

Et clausi quoque defecerunt.

Unde uuieo chrastelos sie uuaren, do sie in iro fiendo geuualt *chamen.*

Residuique consumpti sunt.

Unde ze *reliquiis* chomene ioh fersuendet uuurden.

37. *Et dicent:* [*dicet*] *ubi sunt Dii in quibus habebant fiduciam.*

Unde alle *nationes* ehedent, *so sie iro consumptionem gesebent,*

uuar sint iro Gota nu dien sie getrueton.

38. *De quorum victimis comedebant adipes, & bibebant vinum libaminum.*

Dero opherfriskinga sie azen, unde opher uuin trunchen.

Surgant & opitulentur vobis, & in necessitate vos protegant.

Nu ist zit, nu standen uf, unde helfen iu, unde skirmen iuh in note.

39. *Videte quod ego sim solus & non sit alius Deus præter me.*

Chunnent dar ana, daz ih eino Got pin, unde anderer ne ist ane mih.

Ego occidam & ego vivere faciam, percutiam & ego sanabo, & non est qui de manu mea posset eruere.

Ih kibo tod unde lib, ih slaho unde heilo, nieoman ne ist der ieht muge zucchen fone minero hende.

40. *Levabo ad cœlum manum meam & dicam: vivo ego in æternum.*

Ih heuo hoh mina hant,

daz chit ih skeino mina potentiam unde tuon in chunt: daz ih iemer lebo.

41. *Si acuero ut fulgur gladium meum & arripuerit judicium manus mea, reddam ultionem hostibus meis, & his qui oderunt me retribuam.*

Peginno ih uuezzen min suert daz plicche gelih ist, unde beginno ih keuualtigo dingon, so lonon ih peccatoribus, die mine fienda sint, unde richo mih an in.

42. *Inebriabo sagittas meas in sanguine & gladius meus devorabit carnes.*

Dar genieton ih pluotes mine strala, dar slindet fleisg min suert,

uuanda iz carnales suendet.

De cruore occisorum & de captivitate nudati inimicorum capitis.

Dar gibo ih in seti dero irslagenon bluotes, unde ellendungo unde bescornes houbetis minero fiendo.

So rachen sih victores an iro hostibus slahendo, unde in ellende fuorendo unde bescorne ferchoufendo, daz hiez sub coruna vendere. Aber spiritaliter, sin vindicta gat uber Antichristum der caput malorum ist.

43. *Laudate gentes populum ejus, quia sanguinem servorum, i. martyrum suorum ulciscetur.*

Lobont diete sine heiligen *die umbe in irslagen sint*, uuanda er richet sie.

Et vindictam retribuet in hostes eorum & propitius erit terræ populi sui.

Er giltet iro fienden *persecutoribus unde hæreticis*, aber sinero Ecclesiæ uuiset er hold.

Oratio Dominica.

PAter noster qui es in cœlis.

Fater unser du in himele bist.

O. homo, skeine an guoten uuercben, daz do sin sun sist, so heizest du in mit rehte fater, habe fraternam caritatem, din tuot dih uuesen siniu sun.

1. *Sanctificetur nomen tuum.*

Din namo uuerde geheiligot.

Uuer sol in geheiligon? Ne ist er heilig? Unir biten aber daz er in unseren herzon geheiligot uuerde, so daz unir in colendo geheiligoen.

2. *Adveniat regnum tuum.*

Din riche chome,

daz euuiga, dara alle guote zuo dingent, dar uuir dih keseben sulen, unde Angelis keliche nuordene, lib ane tod haben sulen.

3. *Fiat voluntas tua sicut in cœlo & in terra.*

Din uuillo gescehe in erdo *fone mennischon*, also in himele *fone Angelis.*

4. *Panem nostrum cottidianum da nobis hodie.*

Unser tagelicha brot kib uns hiuto.

Kib uns dina lera, dero unser sela gelabot uuerde, uuanda dero bedarf si tageliches, also der licbamo bedarf protes.

5. *Et dimitte nobis debita noſtra, ſicut & nos dimittimus debitoribus noſtris.*

Unde unſere ſculde belaz unz, alſo ouh uuir belazen unſeren ſculdigen.

Diſa gedingun ferneme mannelib, unde ſi garo ze fergebenne daz luzzela alſo er uuelle daz imo fergeben uuerde daz michela.

6. *Et ne nos inducas in temptationem.*

Unde in chorunga ne leiteſt du unſih.

Daz chit, ne lazeſt unſer gechorot uuerden nah unſeren ſundon. Den du ne ſcirmeſt, den uuirfet temptatio nider, der uuirt ze huobe ſinen fienden.

7. *Sed libera nos a malo.*

Nube loſe unſih fone ubele,

loſe unſih fone des tiefeles chorungo, unde fone ſinemo gewalte. Siben beta churze ſint diſe, an in uuirt doh funden al daz, der uns turft iſt.

Symbolum Apoſtolorum.

DAz graci chedent Symbolum unde latini collationem, daz cheden uuir geuuerf, uuanda iz Apoſtoli geſamenoton, unde ze ſamene geuuurfen, daz iz zeichen ſi Chriſtianæ fidei, alſo ouh in prælio ſymbolum heizet daz zeichen, daz an ſcilten alde an geinoten uuorten iſt, daman iegeliche iro ſocios irchennent.

Credo in Deum patrem omnipotentem creatorem cœli & terræ.

Ih keloubo an Got almahtigen fater skephen himeles unde erdo.

Et in Jeſum Chriſtum filium ejus unicum Dominum noſtrum.

Unde an ſinen ſun den geuuiehten haltare einigen unſeren herren.

Qui conceptus eſt de Spiritu Sancto, natus ex Maria virgine.

Der ſone demo heiligen geiſte inphangen uuard, fone Maria dero magede geborn uuard.

Paſſus ſub Pontio Pilato.

Kenothaftot uuard pi Pontio Pilato.

Ziu chit iz Pontio unde Pilato? ane daz er zenuene namen habeta nah Romiskemo ſite, alde iz iſt nomen patriæ, daz er fone Ponto heizet Pontius.

Crucifixus, mortuus & ſepultus.

Unde bi imo an crucem geſtafter irſtarb unde begraben uuard.

Deſcendit ad inferna, tertia die reſurrexit a mortuis.

Ze hello fuor, an demo dritten tage fone tode irſtuont.

Aſcendit ad cœlos, ſedet ad dexteram Dei patris omnipotentis.

Ze himile fuor, dar ſizzet ze Gotes zeſeuuun des Almahtigen fater.

Uoaz iſt diu zeſeuua? Ane æterna vita. Humana fone dero er fuor, uuas imo diu uuinſtra.

Inde venturus judicare vivos & mortuos.

Dannan chumftiger ze irteillenne, die er danne findet lebente alde tode.

Credo in Spiritum Sanctum.

Geloubo an den heiligen geiſt *der fone patre & filio chumet, unde ſament in ein Got iſt.*

Sanctam Eccleſiam Catholicam.

i. univerſalem congregationem Chriſtianorum.

Keloubo heiliga dia allichun ſamenunga,

diu Chriſtianitas heizet. Diu fone diu allich heizet, uuanda ſi alliu ſament ein geloubet, unde eines iiebet, unde dar ana ungeskeiden iſt.

Sanctorum communionem.

Geloubo ze habenne dero heiligon gemeinſami.

Remiſſionem peccatorum.

Ablaz ſundon.

Carnis reſurrectionem.

Geloubo des fleiskes urſtendida.

Vitam æternam.

Euuigen lib.

Amen.

Daz tuon ih keuuaro.

Ymnus Zachariæ. Luc. 1, 68.

BEnedictus Dominus Deus Iſrahël, quia viſitavit & fecit redemptionem plebis ſuæ.

Kelobot ſi truhten Got Iſrahelis uuanda er ſines folches uuiſota unde in loſta.

Daz noh do futurum uuas, daz ſaget propheticus Spiritus in præterito.

69. *Et erexit cornu ſalutis nobis in domo David pueri ſui.*

Unde gelobot ſi er, daz er uns ufrihta daz horn dero heili in Davidis hus ſines chindes.

Horn buret ſih in hohi, ſo teta regnum Chriſti.

70. *Sicut locutus eſt per os ſanctorum qui a ſeculo ſunt Prophetarum ejus.*

Alſo er gehiez mit demo munde ſinero heiligon uuizegon, die fone anagenne uuaren.

71. *Salutem ex inimicis noſtris, & de manu omnium qui oderunt nos.*

Heili rihta er uf, die gehiez er daz ſi unſih loſe fone fienden unde fone allen die unſih hazzent.

72. *Ad faciendam miſericordiam cum patribus noſtris.*

Genada ze skeinenne unſeren forderon,

daz uuerendo, daz er in gehiez.

73. *Et memorari teſtamenti ſui ſancti, jusjurandum quod juravit ad Abraham patrem noſtrum daturum ſe nobis.*

Unde ze irhugenne ſinero heiligun beneimedo, unde uns zegeleiſtenne den eid der er Abrahæ ſuuor unſermo fater *umbe incarnationem Chriſti.*

74. 75. *Ut ſine timore de manu inimicorum noſtrorum liberati ſerviamus illi in ſanctitate & juſtitia coram ipſo omnibus diebus noſtris.*

Daz

Daz uuit irloſte ſone fiendo handen ane forhtun imo dienoen alle taga fote imo in tehte unde in heiligi.

76. *Et tu puer Propheta altiſſimi vocaberis, præibis enim ante faciem Domini parare vias ejus.*

Unde du chint *Johannes* du uuirdeſt keheizen des hoheſten uuizego, du tuoſt die fureuuart imo ze rechenonne ſine uuega.

77. *Ad dandam ſcientiam ſalutis plebi ejus, in remiſſionem peccatorum eorum.*

Sinemo liute ze gebenne heileſama uuizzentheit, *diu in bringe* ze antlaze deto ſundon.

78. *Per viſcera miſericordiæ Dei noſtri in quibus viſitavit nos oriens ex alto.*

Fone innahtigen genadon unſeres Gotes, an dien unſer ſone himele uuiſota der oſten des tages urruns.

Uuara zuo uuiſota?

79. *Illuminare his qui in tenebris & in umbra mortis ſedent.*

Dien ze tagenne die in finſtri ſizzent unde in todes ſcatue,

daz chit iu infidelitate.

Ad dirigendos pedes noſtros in viam pacis.

Ze tihtenne unſere fuoze an den uueg frides, *uuanda opera fidei leiteat ze fride.*

Canticum Sanctæ Mariæ. Luc. I.47.

MAgnificat Anima [mea] Dominum & exultavit ſpiritus meus in Deo ſalutari meo.

Min ſela lobot Got, unde min muot fruota ſih an minemo haltare.

Ih ne mag uznuert keougen daz ih innuert habo. Mina mendi begriſent chumo alle chrefte minero ſelo. Officia lingaæ ne genuogent ze ſagenne, uuaz ih freuui habo inne.

48. *Quia reſpexit humilitatem ancillæ ſuæ.*

Uuanda er irſah, *daz chit keuuerdlicheta* die nideri ſineto diuuue.

Er ne ferſah mina ſmahi, nube er uuolta uuidertuon an minero diemuoti, die alten tate der ubermuotun Eva.

Ecce enim ex hoc beatam me dicent omnes generationes.

Sino anauuert chedent mih ſaliga.

daz chit heizent mih die ſaligun alle geburte. Den namen gebent mir al die noh chumftig ſint.

49. *Quia fecit mihi magna qui potens eſt & ſanctum nomen ejus.*

Uuanda mir geliez michel ding der mahtig iſt, unde des namo heilig iſt.

Ane mine uuirde skeinda er mir ſunderlicha genada.

50. *Et miſericordia ejus a progenie in progenies timentibus eum.*

Unde ſin genada ne iſt mir einun gelazen nube allen, die in furhtent fone chunne ze chunne.

51. *Fecit potentiam in brachio ſuo, diſperſit ſuperbos mente cordis ſui.*

Mahtigo teta er mit ſinemo arme, *uuanda* er ze treib hohſertige in ito herzon.

52. *Depoſuit potentes de ſede & exaltavit humiles.*

Mahtige irualta et, nidere irhohta er.

53. *Eſurientes replevit bonis & divites dimiſit inanes.*

Cuotes keſatota er hungerge, die richen liez et lare.

54. *Suſcepit Iſrahel puerum ſuum, recordatus miſericordiæ ſuæ.*

Sin chint Iſrahelen inphieng et ſinero genado irhugende.

So chad Oſee Propheta: Quia puer Iſrahel & dilexi eum. Humilitas ketuot in uueſen Gote liebez chint.

55. *Sicut locutus eſt ad patres noſtros Abraham & ſemini ejus in ſæcula.*

Alſo er ſprah ze unſeren forderon, alſo er gehiez Abrahæ unde ſinemo ſamen,

fone demo er chad: In ſemine tuo benedicentur omnes gentes. Uuieo lango ſol daz uueſen? In ſecula.

In alle uueltte, *hier unde in euuon.*

Fides Sancti Athanasii Episcopi.

V. ap. Otfrid. fi. correct.

Quicunque vult salvus esse ante omnia opus est ut teneat catholicam fidem.

So uuer gehalten uuile sin, demo ist durft fore allen dingen, daz er habe die gemeinun gelouba.

Quam nisi quisque integram inviolatamque servaverit, absque dubio in æternum peribit.

So uuer sia ne häbet o langa unde uniruuarta, der uuirt ze euuon ferlorn.

Fides autem catholica hæc est ut unum Deum in trinitate & trinitatem in unitate veneremur. Neque confundentes personas neque substantiam separantes.

Daz ist diu allicha gelouba, daz uuir einen Got ereen an trinitate unde trinitatem an unitate, noh personas miskente noh substantiam sceidente.

Ungesceidenin substantia uuget uns einen Got. Tri gesceidene persona ougent uns tri gugennemmeda dero trinitatis. Uuaz sint gagennemmeda ane daz latine sint relationes? Ein relatio ist patris ad filium, anderiu ist filii ad patrem, diu dritta Spiritus Sancti. Persona ne nuerdent uicht so fernomen un Gote, so an creaturis. In creaturis sint tres persona, tres substantia, aber in Deo sint tres personæ ein substantia. Michahel, Gabriel, Raphahel, alde oub Abraham, Isaac, Jacob sint tres persona, unde tres substantia, uube dri geougededa dero relationum, die an Gote fernomen uuerdent. Aber uusemste ist ze diu tenne personam, uuanda den namo ferrenan genomen ist. Do veteres iu in skena ze spile sazen, do uuas uuilon iru delectatio zefernemenne luctuosa carmina diu tragedia beizent. Au dien uuurden geuntrot fletus miserorum, uab demo underskeite sexus & ætatis, daz man fictis vocibus ketate representationem Priami alde Hectoris, alde eccuba, alda andromacha, alde etelicbes fune des missehuri diu fabula sageta. Uuanda die antrunga histriones taten ora contorquendu, daz chit flannendo, unde daz iro spectatoribus unzimig tuobta danan begondon sie iro auasiune ferlegen cavatis lignis, diu latini un larvas beizent. Uzer dien scullen sar durb die boli, lutreisteren stimmu, unde foue diu biez man siu a personando personas. Dar fieng anu der namo personurum die graci prosopas beizent, fone bedecchenne daz analiute. Dura uab uuurden gebeizen persona singuli homines, unde iegeliche rationabiles creatura, die sih an iro pruprietate fone anderen skeident, ulso in skena mit misselichi dero stimmou sexus unde ætas kesceiden uuard. Foue diu beizent oub in Grammutica tres persona, ego, tu, ille, uuanda mit in alle repræsentationes unde discretioues rationabilium uuerdent. Dara ramet uub daz uuir lesen iu Evangeliu. Non enim recipis personam hominum, daz uuir diuten mugen du ne uimest uuara dero manskeite. Also ist chomen unde feruuallot propter similitudinem der uamo personarum, demo underseeite sanctu trinitatis. Aber uuu ist zedenchenne uuaz er bezeichenne, nals uuannan er gesprochen si, unde ze chedenne ube iz muozu ist, tres personas, tres representatioues, tri geougeda. Uues? dero relationum, also iz fure gesaget ist.

Sed patris & filii & Spiritus S. una est divinitas, æqualis gloria, coæterna majestas.

Aber ein Goteheit ist des fater, unde des sunes unde des heiligen geistes. Kelih kuollichi, eben euuig magen chraft.

Qualis pater talis filius, talis Spiritus S.

Solih der fater ist *sineru mahte, sinero chrefte, sineru Gotebeite*, solih ist der sun, solih ist der heiligo geist.

Increatus Pater, increatus Filius, increatus Spiritus Sanctus.

Ungescaffen ist der fater, ungescaffen ist der sun, ungescaffen ist der heiligo Geist.

Immensus Pater, immensus Filius, immensus & Spiritus Sanctus.

Unmazig ist der fater, unmazig der sun, unmazig der heiligo Geist.

Irmezzen unde begrifen ne mag in nehein sin, uuanda er præsens unde totus ist in allen steten.

Æternus Pater, æternus Filius, æternus & Spiritus Sanctus.

Euuig der fater, euuig der sun, euuig der heiligo Geist,

daz chit sine initio & sine fine.

Et tamen non tres æterni, sed unus æternus.

Unde doh nieht tri euuige nube einer euuiger.

Sicut non tres increati nec tres immensi sed unus increatus & unus immensus.

Also ouh ne sint tri ungescaffene, noh tri unmazige, nube einer ungescaffener unde einer unmaziger.

Similiter Omnipotens Pater, Omnipotens Filius, Omnipotens Spiritus Sanctus.

So samo ist almahtig der fater, almahtig der sun, almahtig der heiligo Geist.

Mahti er ubelo tuon alde irsterben, alde geendot uuerden, alde betrogen uuerden, daz zuge ze unmahten.

Et tamen non tres omnipotentes, sed unus omnipotens.

Unde doh nieht tri almahtige nube einer almahtiger.

Ita Deus Pater, Deus Filius, Deus & Spiritus Sanctus.

Also ist der fater Got, ist der sun Got, ist der heiligo Geist Got.

Et tamen non tres Dii, sed unus est Deus.

Unde doh ne sint sie tri Gota nube ein Got.

Ita Dominus Pater, Dominus Filius, Dominus & Siritus Sanctus.

Also ist der fater herro, ist der sun herro, ist der heiligo Geist herro.

Et tamen non tres Domini, sed unus est Dominus.

Unde doh ne sint sie dri herren nube ein herro.

Quia

Quia sicut singillatim unamquamque personam Deum & Dominum confiteri christiana veritate compellimur, ita tres Deos aut Dominos dicere catholica religione prohibemur.

Uuanda also uuir iehen suln ieo gelicha personam sunderiga Got uuesen unde herren so ne muozen uuir cheden dri Gota alde dri herren nah uuarheite unde nah rehtero geloubo.

Pater a nullo est factus nec creatus nec genitus.

Hic quædam desunt.

Der sun ist fore einemo demo fater nals ketaner, noh kescaffener, nube geborner.

Spiritus Sanctus a Patre & Filio non factus, nec creatus, nec genitus, sed procedens.

Der heiligo Geist ist fone demo fater, unde fone demo sune nals ketaner noh kescaffener, noh keborner, nube chomener.

Unus ergo Pater non tres Patres, unus Filius non tres Filii, unus Spiritus Sanctus non tres Spiritus Sancti.

Unde ist ein fater nals dri fatera, ein sun nals dri sune, ein heilig Keist nals dri heilige geista.

Et in hac trinitate nihil prius aut posterius, nihil majus aut minus.

Unde an dirro trinitate ne ist nehein daz forderora, nehein daz hinderora, nehein daz mera, nehein daz minnera.

Sed totæ tres personæ coæternæ sibi sunt & coæquales.

Nube alle dri personæ sint eben euuig unde ebenmaze.

Ita ut per omnia sicut jam supra dictum est & trinitas in unitate & unitas in trinitate veneranda sit.

So daz in alle uuis, so ouh fore gesaget ist, ze erenne si drisgheit in einigheite unde einigheit in drisgheite.

Qui vult ergo salvus esse ita de trinitate sentiat.

Der gehalten uuelle sin, der ferneme iz so fone trinitate.

Sed necessarium est ad æternam salutem, ut incarnationem quoque Domini nostri Jesu Christi fideliter credat.

So ist aber durft ze dero euuigun saldo, daz er ouh keloube mit triuuuon die menniskeheit unseres herren des keuuiehten haltaris.

Est ergo fides recta, ut credamus & confiteamur, quia Dominus noster Jesus Christus Dei filius Deus & homo est.

Daz ist rehtiu triuuua daz uuir gelouben unde iehen daz unser herro der geuuiehto haltare Gotes sun Got unde mennisco ist.

Deus est ex substantia Patris ante sæcula genitus & homo est ex substantia matris in sæcula natus.

Er ist Got er uuerlte geborner, fone des fater uuiste. unde ist mennisco hier in uuerlte geborner fone dero muoter uuiste.

Perfectus Deus, perfectus homo ex anima rationali & humana carne subsistens.

Durnohte Got, durnohte mennisco fone redehaftero mannes selo unde mannes fleiske bestander.

Diu zuei machont menniskon. Uuaz ist anderes mennisco ane rationabilis anima in carne? Diu sint an Christo, bediu ist er uuare mennisco.

Æqualis patri secundum divinitatem, minor patre secundum humanitatem.

Des fater genoz after Goteheite, sin ungenoz after manheite.

Qui licet Deus sit & homo, non duo tamen sed unus est Christus.

Unde doh er Got si unde mennisco umbe daz ne sint zeuuene Christi nube einer.

Unus autem non conversione divinitatis in carnem sed assumptione humanitatis in Deum.

Einer ist er nals daz diu Goteheit sih uuehseloti in manheit, nube daz diu Goteheit an sih nam dia manheit.

Ungeuuehselote stant peide naturæ, Gotes ioh mannes iro ne uuederiu ne uuard ze anderro.

Unus omnino non confusione substantiæ sed unitate personæ.

Einer ist er, nals fone miskelungo dero uuiste, nube fone uuordeni einero personæ.

An zuein naturis ungeuuehseloten unde ungemiskeloten, ist ein persona.

Nam sicut anima rationalis, & caro unus est homo, ita Deus & homo unus est Christus.

Uuanda also redehaftiu sela unde fleisg ein mennisco ist, so ist Got unde mennisco ein Christus.

Qui passus est pro salute nostra, descendit ad inferos, resurrexit à mortuis.

Der umbe unsera heili not leit, unde ze hello fuor, unde fone toden irstuont.

Ascendit ad cœlos, sedet ad dexteram Dei Patris omnipotentis.

Ze himele fuor, dar ſizzet ze zeſeuuun ſines fater des almahtigen Gotes.

Inde venturus judicare vivos & mortuos.

Dannan chumftiger ze irteillenne lebende unde tote.

Ad cujus adventum omnes homines reſurgere habent cum corporibus ſuis.

Ze des chumfte ſuln alle menniſcen irſtan mit iro lichamon.

Allero menniſcon ſela ſuln danne iruuinden ad corpora, unde mit in chomen ad judicium.

Et reddituri ſunt de factis propriis rationem.

Unde ſuln da reda irgeben iro tato.

Et qui bona egerunt ibunt in vitam æternam qui vero mala in ignem æternum.

Unde die uuola taten farent ze euuigemo libe, die ubelo taten ze euuigemo fiure.

Hæc eſt fides Catholica quam niſi quisque fideliter ac firmiter crediderit, ſalvus eſſe non poterit.

Diz iſt diu gemeina gelouba ſo uuer die faſto unde getriuuuelicho ne habet der ne mag kehalten uuerden.

Notker Teutonicus Domino finitur amicus.
Gaudeat ille locis in paradyſiacis.

Sciendum eſt quod antiquum *Pſalterium inſtrumentum* dechachordum utique erat, in hac videlicet deltæ literæ figura multiplicetur myſtica. Sed poſtquam illud Symphoniaci quidem & ludicratores ut quidam ait ad ſuum opus traxerant formam utique ejus & figuram commodati ſuæ habilem fecerant & plures chordas annectentes & nomine barbarico *Rottam* appellantes myſticam illam trinitatis formam transmutando.

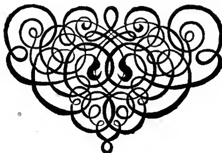

L. B. *Cum*

L. B.

Cum B. Schilterus scheda separata collegerit rubricas Psalmorum ex alia versione veteri Germana: non erit abs re, hic illas adjici, una cum viri doctissimi præfatiuncula. En igitur habe Schilteriana.

Psalterium in linguam Alemannicam translatum in MS. extat in Monasterio S. Marci, Argentorati, Rubrica est: *Hie ist der Psalter von Latine zu Dutsche gemacht, uff daz yn die ungelarten deste baz versten. Diese Psalmen machte David von dem heiligen Geiste.* Hæc translatio est recentior Notkeri: nec mystica, ut veteres, sed historica magis: sed & ipsa non est adeo accurata, codex autem quem legi, valde vitiose descriptus est. Excerpsi tamen rubricas Psalmorum: atque quædam vocabula vetera Glossario inserui. *Te DEUM laudamus Germanice* quoque ex eod. MS. hic exhibeo.

I. Selig ist der man. der nyt ist abegegangen in deme rade der bosen und in den weg der sundere nyt instunt, und in den dengstul der schanden nyt insaz.

II. Diesen Psalm machte David do er vacht wieder daz lant Abymalech, und ist auch von Gotz geburt.

III. Do Absolon hieng an dem aste mit deme hare, do machte David diesen Psalmen.

IV. Mit diesem Psalmen floch David in daz loch vor Saul und machte yn in dem ingange, und sprach yn zu vigilien den toden.

V. Do David zu erste an daz gerichte saz do machte er diesen Psalmen.

VI. Do Saul gebot allen synen luden daz sie die irslugen do wart en iohachas (leg. *do warnt in Chusi.* i. tunc advertit ipsum Chusi,) do machte David diesen Psal.

VII. Do die Wissagen David wachten, do machte er diesen Psalmen von der heilgen Drifeldekeit.

IIX. Do David Konig wart gemacht von den Wissagen, do lobete er Got mit diesem Psalme und sprach.

XIII. *Dixit insipiens.* Mit diesem Psalmen virmeysamte er die Ewarten unde die lugener und machte in do.

XIV. Domine quis hab. Mit diesem Psalmen lobete Asaph und eman Gott, und ist in wie man zu hiemel komen mag.

XV. Hie weissagete David das Got mensche wulde werden.

XVI. *Exaudi* &c. Dis gebet sprach David des morgens so er ufstunt, und wers noch dut der gewynnet eynen guden dag.

XVII. Do David gefochten hatte und er alle syne viende uberwant, do machte er diesen Psal.

XIIX. Do David koris san zeich das er unrechten glauben hette, do machte er diesen Psalmen das Got geborn solde werden von einer megde.

XIX. Dieser horet zu deme fordern und macht in do.

XX. XXI. Dieser Psalme zu dem andern zwen do vorne. *Domine in virtute tua.*

XXI. Do David gefangen wart uf das lebin do sprach er diesen Psalmen daz in Got ledigete.

XXII. Do David syme fader yesse des fiehes hüte do machte er diesen Psalmen zu eren und zu lobe.

XXIII. Do David die gruntfesten leyde zu Jerusalem an deme tempel do machte er diesen Psalmen mit Nathen und mit Sadoch.

XXIV. Der Psalme waz Davides letanie, so er facht wieder die heuren philistim und ir folk.

XXV. Als dicke David gieng in daz huz so dicke sprach er diesen Psalmen in Godes ere. *Judica me d.*

XXVI. *Illuminatio mea.* Do die Wissagen Daviden wolden oleyen zu Konige und ir hende uff in lachten do sprach er diesen Psalmen.

XXVII. David sprach Gode diesen Psalmen in sin lop und ere die er an in gelacht hatte.

XXIIX. Diser horet zu dem fordern Psal.

XXIX. *Exultabo.* Diesen Lobesang sang David und syne kint und sine undertan, wann sie dantzeten umbe die arcken und lobeten Got mit andacht.

XXX. Do David fachte mit Goliam, do machte er diesen Psalmen das in Got behute.

XXXI. Der ande under den sieben Psalmen machte David.

XXXII. Daz Judesche folk sang diesen Psalmen an deme Osterdage Got zu lobe und zu eren.

XXXIII. Do man Daviden gefangen brachte deme Konige Abimelech, do det er als er unsynnig were do liez er in; und darnach machte er diesen Psalmen Gode zu lobe und zu eren.

XXXIV. *Judica Domine nocentes.* Diesen Psalmen sprach David wan er synen vienden fluchte.

XXXV. Diesen Psalmen sprechen die Wissagen vor Gode.

XXXVI. *Noli æmulari.* Wie unrecht glucke und die recht (un) glucke hant, wie daz komet so redet doch de prophete David daz man rechte sal dun in der zyt.

XXXVII. Mit diesem Psalmen bat David Got das er yme gnedig were an libe und an sele.

XXXIIX. Diesen Psalmen sprach Ydithum daz er sines herren Davides hulde icht virlore.

XXXIX. Diesen Psalmen sprach David do in Got loste von dem gefengnisse.

XL. Mit diesem Psalmen larte David die lude wie man almusen geben sal.

XLI. Diesen Psalmen sprach David an syner besten andacht.

XLII. Diesen Psalmen sprachen die Priester é sie ubir elter giengen als sie noch dunt.

Judica me d. & discerne.

XLIII. Mit diesem Psalmen brachte Esaph und Eman Daviden umbe daz sie die rechte E wolden halden.

XLIV. *Eructavit.* Mit diesem Psalmen bezeichente David unser frauwen von hiemele.

XLV. *DEUS noster.* Diesen Psalmen sprachen alle Davides underthane damiete wurden sie Gode gehorsam.

XLVI. *Omnes Gentes.* Dieser Psalm ist von unsers Herrn Ufferte.

XLVII. *Magnus Dominus.* An eyme Sontage irfulte David diesen Psal.

XLVIII. *Audite* &c. Dieser Psal. horet zu dem nechsten vor deme.

XLIX. *DEUS Deorum.* Diesen Psalmen hiez David sprechen die Bischoffe.

L. *Miserere* &c. Do Nathen Daviden uffhub daz er Uriam hiez irslaben und yme sin wip nam, do machte David diesen Psal.

LI. *Quid gloriaris?* Do Absolon sach daz David gefangen ward, do was Saul fro do er do ledig wart, do machte er diesen Psalmen.

LII. *Dixit.* Mit diesem Ps. bereit sich Chori daz er wieder die ee icht strebete. und darnach sprach yn David.

LIII. *DEUS.* Diz waz Davides gebet zu Gode unserm Hern.

LIV. *Exaudi.* Do David gewar wart daz in syne man nit mit truwen meynten, do rieff er zu Gode mit diesem Psalmen.

LV. *Miserere.* Achis vieng Davidem in der Stat Geth und wulde in Saul bracht han, do machte David d. Psal.

LVI. *Miserere.* Dieser Psal. horet zu dem fordern.

LVII. *Si vere.* Do David sach die grosse untruwe an den luden do besalch er sich Gode mit diesem Psal.

LVIII. *Eripe.* Do Saul daz hus hatte umberinget, da David ynne waz und wulde in gefangen han do machte er d. Psal.

LIX. *DEUS repulisti nos.* Do David die zwey lant Mesopotamiam und Syriam ubirwant, und Joab bekarte ynmonesche lude, und zwelff dusent irslug, do machte er diesen Psalmen.

LX. *Exaudi.* Dieser horet zu dem vordersten Psalmen.

LXI. *Nonne.* David antwurte Yduthun warumbe er Got vor augen hette.

LXII. *Deus Deus meus.* Mit diesem Psal. lobete David Got do er Goliam obirwant den riesen.

LXIII. *Exaudi.* Do David yung wart daz yme syne man wulden abestan do machte er den Psalm.

LXIV. *Te decet.* Diser Psalm horet zu dem forderſten.

LXV. *Jubilate.* David rieff den luden zu mit d. Ps. daz sie Got lobeten.

LXVI. *Deus misereatur nostri.* Also dicke als sich der tufel eugete uz deme Konige Saul so sente in David mit d. Psal.

LXVII. *Exurgat.* Von den sieben gaben des Heiligen Geistes.

LXVIII. *Salvum.* Diesen Psalmen sprichet man zu metten von unsers herren martele an dem donstage und machte mdd.

LXIX. *Deus in adjutorium meum festina.* Zu dem forderſten.

LXXI. *Deus judicii.* Dieser Psal. ist von Godes geburten.

LXXII. *Quam bonus.* Dieser Psal. saget von der heilgen martele unsers herren, unde machte yn David.

LXXIII. *Ut quid* &c. Dieser Ps. horet zu dem andern.

LXXIV. *Con-*

LXXIV. *Confitebor.* Dieser Pſ. wiſſagete David von den zwelff boden.

LXXV. *Notus.* Dieser Pſ. iſt von der pyne unſers Herren.

LXXVI. *Voce.* Dieser Pſ. horet zu dem andern Pſalmen.

LXXVII. *Attendite.* Dieser Pſ. iſt von der alten E und machte in David.

LXXVIII. *Deus vener.* Dieser Pſ. horet zu dem Attend. pop.

LXXIX. *Qui Regis.* Zu wynachten quatuor temporum. Machte ſyne warzeichen: plantaſti radices ejus.

LXXX. *Exultate.* In dieſem Pſ. lobet man Got fliſclichen und machte in David ſyme nachkomen.

LXXXI. *Deus ſtetit.* Dieser Pſalm horet zu Exultate Deo.

LXXXII. *Deus quis ſimilis.* Mit diſem Pſalmen wiſſagete David Daz nimme dan eyn Got were den man anebeden ſolde.

LXXXIII. *Quam dilecta.* Von der Kirchwihunge und wie man die lege.

LXXXIV. *Benedixiſti.* Dieſer horet zu dem andern da vorne.

LXXXV. *Inclina.* Dieſet Pſ. waz Davides gebet.

LXXXVI. *Fundamenta.* Hie ſprach David d. Pſ. von den megden.

LXXXVII. *Dom. DEUS.* In der Faſten zu der quatuor temporum lieſet man d. Pſ.

LXXXVIII. *Miſericordia.* D. Pſ. iſt von Godes barmhertzekeit und machte in David.

LXXXIX. *Domine refugium.* Do David ſyne viende ubirwant, do machte er d. Pſ.

XC. *Qui habitat.* D. Pſ. lieſet man zu der Complete.

XCI. *Bonum eſt.* Daz waz Davides lop ſunderlich zu Gode.

XCII. *Dominus regnavit.* D. Pſ. lieſet man zu laudes metten.

XCIII. *DEUS ultionum.* D. Pſ. ſprach David von der martel unſers Herren.

XCIV. *Venite.* D. Pſ. waz Jubilus Davides, &c. &c.

XCV. *Cantate.* Dieſer horet auch darzu.

XCVI. *Dominus regn.* D. Pſ. machte David in ere unſir ſrauwen.

XCVII. *Cantate.* D. Pſ. horet zu dem forderſten.

XCVIII. *Dominus.* D. Pſ. iſt von unſer frauwen.

XCIX. *Jubilate.* Dieſer horet zu den fordern.

C. *Miſericord.* D. Pſ. horet zu den andern.

CI. *Domine Exaudi.* D. Pſ. iſt einer von den ſieben Pſalmen und ein gut gebet gein unſerme herren vor die ſunde.

CII. *Benedic anima.* Die mynnende ſele lobit hie nüede Got.

CIII. *Benedicat.* D. Pſ. ſprichet man vor unglücke.

CIV. *Confitemini.* David ſprach mit D. Pſ. ſyne bichte.

CV. It. Dieſer horet zu deme fotdern.

CVI. It. item.

CVII. *Paratum cor meum.* David ſprach d. Pſ. in ſyner beſten andacht.

CVIII. *DEUS laudem.* D. Pſ. ſprach David ubir ſyne viende und ſprach in unſer here Jeſus Chriſtus an deme crütze.

CIX. *Dixit Dominus.* D. Pſ. lieſet man des ſundages zu veſper und David machte in.

CX. *Confitebor.* Pſalmus David.

CXI. *Beatus.* Pſ. David.

CXII. *Laudate pueri.* D. Pſ. machte David und man lieſet in zu heren gezyden.

CXIII. *In exitu.* D. Pſ. machte David von dem durchgange des folkes von Yſrahel do ſie quamen durch das rode mer.

CXIV. *Dilexi. Des mandages zu veſper.*

CXV. *Credidi.* D. Pſ. machte David.

CXVI. *Laudate.* D. Pſ. was Davides lobeſang und horet zu deme andern davorne.

CXVII. *Confitem.* Pſalmus David.

CXVIII. *Beati.* D. Pſ. machte David.

CXIX. *Ad dominum cum.* Hie gent ane die funfzehen grede von unſer frauwin.

CXX. *Levavi.* De ander gradus. &c. &c.

CXXXV. *Confitemini domino.* An dem donſtage David.

CXLII. *Domine Exaudi.* Dis iſt der leſte von den ſieben Pſalmen, &c. &c.

CXLIII. *Benedictus Dn.* Dieſen Pſalmen lieſet man des Samſtages zu veſper.

Duo ſeqq. CXLIV. & CXLV. d. Pſ. Machte David.

CXLVI. *Laudate Dominum quoniam bonus.* Diz iſt Godes lop und gezierde. Pſ. Dav.

CXLVII. Lauda Jheruſal. Von unſer Frauwen.

CXLVIII. Laud. Dom. Godes lobeſang und zierde.

Hic Pſalmus reliquos duos complectitur. Sed Pſalmus ultimus: *Puſillus eram.* (nempe CLI.) non extat hic.

Sequuntur inde poſt Pſalmos in eodem Codice Cantica varia.

Incipiunt.

Canticum Yſaye Prophete.

Canticum Ezechelis Proph.

Canticum Annæ Prophetiſſæ.

Dieſen lobeſang machte Abecuk zu Gode in der alden e.

Dieſen lobeſang machte Moyſes in der alden E. und rieff damede zu Gode.

Der dryer kinder geſang in deme oſen.

Zacharias ſante Johannes Fader prophetizierte diz.

Unſer Frauwen lobeſang.

Ymnus Simeonis in templo.

S. Athanasius fecit hunc simbolum pro fide katholica.

Laudes Sanctorum Augustini & Ambrosii ad invicem, sive hymnus *Te Deum Laudamus.* Sequentem in modum.

Herre wir loben dich
Herre wir virjehen dir.
Alles ertriche lobet dich eynen ewigen Got.
Alle engele und die hiemele und alle ire craft lobit dich.
Cherubin und Seraphim ruffen dich ane mit eyner stedigen stymme:
Heilig Heilig Heilig Got
unsir Herre Sabaoth
Die hiemele und die erde und der gewalt dyner eren.
Dich lobit der herliche kor der propheten.
Dich lobit die rosenfar schar und samenunge der merteler.
Die heilige cristenheit lobit dich und bejehent dir.
Der fader unmessigen gewalt.
Dynen ersamen eingen son.
Der Droster den Heiligen Geist.
Den konig der eren und du bist ein ewiger son des faders.
Du irschreke nit den lip zu inphahen in der kusche der megde die menscheit zu irlösen.
Du tede uff den gleubigen die riche der hiemele nach dem siege des todes.
Du sitzes zu der rechten hant in eren dynes faders.
Wir gleubin daz du sist ein zukünftiger richter darumbe bejehen wir dir.
Darumbe bieden wir dich daz du komest zu helfe dynen knechten die du irlost hast mit dyme duren blude.
Gip uns mit dynen heilgen in deme hiemele den ewigen lon.
Herre behalt din folk und gip in dynen segen.
Und richte sie und irhebe sie eweclichen.
Alle dage loben wir dich.
Wir loben dich eweclichen an ende.
Herre behude uns hude.
Herre erbarme dich.
Herre diu barmherzekeit kome ubir uns wan wis sere hoffen zu dir.
In dich han ich Herre gehoffet darume ni verherge nyt, das ich gesmehet werde nu odir hernach eweclichen, Amen.

In alio Cod. MS. Psalterii in Archiv. Arg. reperitur idem hymnus h. m.

Disen Psalmen mahte beatus Ambrosius. Te DEum laud.

Wir loben dich Got, wir jehen dich einen herren.
Dich ewigen Vatter eret alle ertrich
Dir vorsingent alle engele, himele und aller gewalt.
Dir vor rufent cherubin und seraphin mit ewiger stimme:
Helig
Helig
Helig ist unser herre Got Sabaoth.
Himel und erde sint vol der herscheste der diner eren.
Dich lober der heilige kor der zwelf botten.
Der propheten zal lobet dich.
Dich lobet das luter her der marterer.
Dir begiht die heilige cristenheit durch alle die welt.
Den vatter unmessiger magenkraft.
Dinen erberen waren sun und einigen.
Und dazu dinen heiligen Geist.
Du bist cristus ein kunig der eren.
Du bist dines vatter ewiger sun.
Du en vorhtest nit der megede lip durch das du den menschen erlösest.
Do du den tot uberwunde. Do tete uff den glöbigen das himelrich.
Du sitzest zu der zeswen Gottes in dines vatter ere.
Men globet dich einen kunftigen rihter.
Darumb bitten wir dich kum dinen knehten zu helf. die du mit dime turen blute erlösest.
Gib dinen Heiligen die euuige ere.
Herre behalt din volk und gesegene din erbe.
Und rihte sü und hebe sü uf iemer
Wir loben dich alle tage
Und loben dinen namen iemer und iemer.
Herre bewurdige uns in diseme tage, behute uns ane sunde.
Begnade uns herre und erbarme dich uber uns.
Dine erbèrmde Herre kum uber uns, als wir an dich getruwen.
Herre ich getruwete an dich en werde niemer geschant.

WILLERAMI,

Abbatis Eberſpergenſis ,in Bavariâ,

IN CANTICUM CANTICORUM PARAPHRASIS GEMINA,

Prior Rhytmis Latinis, altera Veteri Linguâ Francicâ,

Ex

Optimæ Notæ MSC. Bibliothecæ Rhedigerianæ Uratislauienſis exhibita.

Accedunt

Variæ Lectiones Petri Scriverii & Gotthardi Vœgelini; Ut & Notæ Pancratii Caſtricomii, & Franciſci Junii, ſelectæ: item integræ Johannis Schilteri

Nec non

JOHANNIS GEORGII SCHERZII,
D. & Juris in Univ. Argent. Prof. P. Ord.

ULMÆ,
Sumptibus DANIELIS BARTHOLOMÆI,
M DCC XXVI.

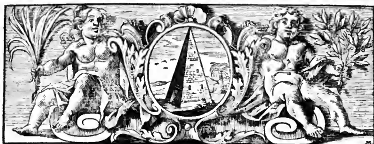

JOH. GEORGII SCHERZII
D. & Juris in Univerſitate Argentoratenſi Profeſſoris Publ. Ord.

PRÆFATIO in WILLERAMI Paraphraſin Cantici Canticorum.

CUm Willeramianam hancce Paraphraſin denuo in Lucem proferamus, muneris noſtri eſt, ut primum de Auctore Operis, inde de fatis Ejus, in ſpecie de Conditione & Statu hujus novæ Editionis agamus. Verum cum de Auctore & fatis Operis hujus egregia quædam annotaverit B. SCHILTERUS Noſter, ejus obſervationem ut hic inſeramus, eſſe neceſſarium, ac conſultum, & Benevolo Lectori gratum fore ceuſemus.

JOH. SCHILTERI Annotatio DE WILLERAMO, Paraphraſeos Cantici Canticorum Auctore.

MArquardus Freherus in Notis & Var. Lect. in Expoſitionem Willerami hæc habet: „ De Willeramo noſtro Trithemius rectè propemodum opinot omnia, niſi quod „ pro Monaſterio S. Sebaſtiani Eberſpergenſi, S. Petri Merſpurgenſe ſcripſit, erro- „ re nominum confinium, ut videtur, inductus. Idque primùm mihi confirmavit MS. „ Codex Palatinus optimæ notæ membranaceus, quem olim Elector Otto Henricus, „ inclytæ memoriæ Princeps, à Georgio Caſſandro viro doctiſſimo nactus fuerat, nt ipſe „ manu ſua inſcripſit. In eo cum elarè viderem ſcriptum EBERSPERGENSIS, atque „ inſuper animadverterem, genus quoque ſermonis Teutonicum auctoris, Alamanniam po- „ tius, aut Bavariam, quàm Thuringiam vel Miſniam ſapere; cœpi rationem inire, quâ & „ ſitum ejus Cœnobii indagarem, & ſi in eo Codex antiquus & authenticus ſupereſſet, ejus „ uſuram iteratæ collationis inſtituendæ ergo precariò obtinerem. Quod ipſum ope & aucto- „ ritate Nobiliſſimi Viri Marci Welſeri Duum-Viti Aug. Vind. non ægrè impetravi. Codi- „

„ cem inquam, in membranis elegantissimè descriptum ex Cœnobii illius Bibliotheca, non „ dubiæ vetustatis: qui ut in fronte hunc titulum præfert: *Expositio Wilrami, Abbatis Ebersper-„ gensis super Canticum Canticorum: item Expositiones S. Jeronymi, Heimonis, Origenis, super „ eodem*: ita ab ipsius auctoris ævo se esse, ipsumque recensitorem habuisse testatur, versicu-„ lis ad calcem libri adscriptis:

Wilrammo requiem dona DEUS alme perennem,
Errantis dextræ mendacia qui tulit ex me.

„ Est autem Ebersperg monasterium in media Bavaria situm, in veteri Comitatu Stainharing: „ & quidem sub ipso Henrico III. Imp. Nigro (sub quo & Willeramum hunc ponit Trithe-„ mius, & quem ille in Prologo laudat, Lantfrancum) ab Adalberone Comite potentissimo „ fundatum, ut Andreas noster Presbyter Ratisbonensis in Catalogo Monasteriorum Bavariæ, „ & Wigulejus Hund in Metropoli Salisburgensi, * annotarunt: & Urspergensis etiam memi-„ nit. Ex primis igitur hujus moderatoribus fuisse Willeramum nostrum necesse est: & an-„ notatum reperisse testatur idem M. Welserus, obiisse anno Christi M LXXXV. Nonis Maji, „ cum Monasterio summa cum laude præfuisset annos XXXVII. Ex Epitaphio quod ipse sibi „ condidit (neque enim ab alio ullo citra morsum & injuriam defuncti poterat condi tale) ap-„ paret, illum Nonis Januariis natum, incertum cujus anni.

Siquidem illud:

„ In Nonis Jani mortis decreta subivi, ad diem natalem, non ad emortualem, quod „ aliquis existimet, referendum. Henrico nigro imperante, atque ita volente, monasterio „ Eberspergensi ex Monacho Fuldensi præfectus fuit: quod tunc adhuc tenui reditu, quippe „ noviter fundatum, paucorumque proventuum fructibus victitabat, & extraordinaria liberalitate „ Cæsaris aliquantulum sublevabatur. Cujus filio & successori Henrico IV. commentarium „ suum postea, eum non obscura flagitatione, obtulit. Quæ omnia ex versibus ad Regem „ planè constant, in Codice illo Eberspergensi extantibus: in quo & istud, quod modo lauda-„ vimus Epitaphium. Neque quicquam præterea de ipso dicere habemus.

Epitaphium Willerami Abb.

„ FUldensi Monachus Wilram de Fonte vocatus,
„ Hic licet indignus pastor eram positus.
„ Nominis officium corrupit fictio morum.
„ Qui sibi nempe malus, cui valet esse bonus?
„ Verus peccator, falsusque boni simulator,
„ Nil ego præterii quidquid erat vitii.
„ Correxi libros, neglexi moribus illos:
„ Justi supplicii conscius ipse mibi.
„ Sed quia deliqui, tua Christe flagella cupivi.
„ Te tamen hoc solum det mibi propicium.
„ In Nonis Jani mortis decreta subivi,
„ Quæ vivens nemo præterit ullo modo.
„ Compatiendo mibi vos illum poscite Vivi,
„ Mitiget ut pœnam, detque reo veniam.

Versus Wilrami Eberspergensis Abbatis ad Regem.

„ HEinrico Regi veniat de culmine cœli
„ Gloria, vita, salus, pacis & ordo ratus.
„ Cum tua diversum mens abripiatur in œstrum,
„ Rex bone, pauca tibi corde loquor humili.
„ Jussa tui patris subii juvenilibus annis,
„ Præditus exiguo pauper ego ipse loco.
„ Hic steriles agri, sed in his pauci quoque mansi,
„ Qui bis centenum non superant numerum.
„ Hac toleranda mibi genitoris gratia vivi
„ Fecerat esse tui, munere multiplici.
„ Nam vacuis manibus nunquam rediit mibi missus.
„ Sed plus grata mibi gratia colloquii.
„ Flebilis hic Regno, multum mibi flendus egeno.
„ Mortem quando luit, spes mea tota ruit.
„ Ex hinc te parvo, cum res mea staret in arto,
„ Hac tamen, hac mea spes, si juvenis fieres.
„ Affuit interea, solatrix parva Camœna,
„ Rex invicte, librum quem tibi dat modicum.
„ Sit meus hic monitor, qui spe languente fatigor.
„ Quem tardat senium, quem gravat exilium.
„ Si subducis opem, saltem præcide laborem:
„ Meque monasterium da repedare meum.

* Hic idem Hundius in Metropoli Salisburgensi Tom. II. p. m. 195. ubi Catalogum exhibet eorum, qui à primâ fundatione usque ad ipsius tempora Monasterio Ebersperg (quod olim Ordinis S. Benedicti fuit, postea autem per donationem Guilelmi Bavariæ Ducis cum consensu Clementis VIII. P. R. Anno 1595. Collegio Jesuitarum Monachiensi fuit unitum) ut Prælati præfuere hæc habet: „ *WILLIRAMUS Presbyter & Professus Monasterii M XLVIII. unanimi fratrum consensu, Abbas præficitur, Vir religiosissimus & Paterfamilias optimus Obiit Nonis Maji M LXXXV. postquam Annos XXXVII. & quid amplius summâ cum laude præfuisset.* Scherz.

Hæc

PRÆFATIO.

Hæc Freherus. Cæterum scripsit Willeramus Paraphrasin in Canticum Canticorum, quam edidit P. Merula typis Raphalengii A. 1598. & commentatus in eam Fr. Junius. Extat MS. * in Bibl. Cæsarea referente P. Lambecio Lib. 2. p. 764. ut ex forma literarum aliisque variis circumstantiis appareret, ipso Willerami ævo, imò forsan propriâ ipsius manu, & sine ulla controversia longè præferendum esse Merulæ editioni, quod & ex collatione aliquius speciminis ostendit Lambecius. Post Merulam edidit ex Bibliotheca Freheriana textum sactum Vogelinus, qui Wormatiæ 1631. itidem cnm MS. Cæsareano magis convenit, deest autem paraphrasis. Cæterum Trithemius etiam Lambecium seduxit quoad locum, ubi Willeramus fuit Abbas; quem Freherus aperuit, Freherum autem Lambecius non legerat.

Hæc Schilterus; in cujus sententiam hîc pedibus imus sine ulteriori additamento. Nunc de Conditione & Statu Novellæ hujus Editionis differemus. Scias autem B. Lector, quod, cum ex Historiâ Literariâ nobis constitisset duo extare magni pretii MSS. Paraphraseos hujus ob Antiquitatem & Præstantiam suam maximi æstimanda, alterum Vindobonæ in Augustissimâ Bibliothecâ CÆSAREA; alterum in Bibliothecâ Rhedigerianâ, quæ Vratislaviæ asservatur, omni studio id egerimus, ut utriusque ἀπόγραφον accuratum obtineremus. De utroque obtinendo spes egregia quoque affulserat, sed illa, intuitu Codicis Vindobonensis, hactenus nos fefellit. Eò gratior itaque fuit singularis plane & nunquam satis laudanda Humanitas Viri de Re Literaria summopere meriti DN. GOTTLOB KRANZII, Scholarum Vratislaviensium Augustanæ Confess. addictarum Inspectoris, Gymnasii Elisabethani Rectoris, Physices & Historiarum Professoris & Bibliothecarii meritissimi. Ille enim pro eo, quo in bonas Literas fertur, amore, promtissime precibus nostris annuit, statimque speciminis loco prima duo folia propriâ manu descripta transmisit; deinde reliquum operis, Textum loquor, Cantici Biblicum & Paraphrasin Germanicam, curatissime depingi magis, quam describi curavit; Paraphraseos autem Latinæ Varias Lectiones magnâ curâ à se notatas benignissime communicavit; quod ipsum tanto magis Orbem Literatum & Nos Ei divinxit, quo præstantior est hic textus ratio præ illâ, quam habet Pauli Merulæ Editio, utpote quæ textum in dialectum Belgicam antiquam ab alio quodam detortum exhibet; id quod inspectio ocularis satis superque firmabit. Hujus itaque MSC. Vratislaviensis textum pro fundamento Textûs Latini & Germanici Biblici, & Paraphraseos Teutonicæ posuimus, subjunctis tamen hinc inde Variis Lectionibus ex Pauli Merulæ editione, ut ita diversitas textûs duarum harum Editionum eò clarius pateret. Cumque Celeberr. Dn. Eccardus in gratiam eorum, qui Willeramum recudi curaturi sunt, Historiæ Studii Etymologici Linguæ Germanicæ Capiti XIV. inseruerit Varias Lectiones, quas margini Editionis Willerami, quæ in Bibliothecâ Guelpherbytana extat, manus Petri Scriverii, ut ipse suspicatur, ex MSC. bonæ notæ addiderat, easdem quoque debitis locis exhibemus. Varias Præterea Textus Biblici Germanici Lectiones ex Vœgelini, quod supra Schilterus nominavit, opere adjunximus; hujus tamen Rubricas hinc inde Textui ab ipso insertas e. gr. *Christi Rede zur Kirchen. Antwort der Kirchen*, &c. cum absint à Codice Vratislaviensi, & Authenticæ esse non videantur, studio omisimus. Præterea ad Paraphraseos Teutonicæ promptiorem intellectum adjecimus ex Notis Pancratii Castricomii, Syndici quondam Gröningensis (huic enim, non vero Johanni Houteno, illæ debentur, ceu solide ostendit Celeberr. Dietericus Stadenius in Præfat. in Explicationem Vocab. Bibl. Germ. p. 46. & seq.) ut & ex Francisci Junii Observationibus, quæ Amstelodami A. 1655. sine textu prodierunt, illas, quas majoris momenti esse judicavimus. Has comitantur B. SCHILTERI nostri, paucæ illæ quidem, sed non contemnendæ Notæ. Adjunximus & Nostras, quas æquo Benevoli Lectoris Judicio, imbecillitatis nostræ conscii, commendamus. Id adhuc monendum venit, quod, licet in eximio illo MSC. Vratislaviensi nulla distinctio per Capita, minus adhuc per Versus occurrat, attamen Lectoris commodo nos litare credidimus, si sectionem Capitum, & Versuum adderemus. Addidimus etiam in margine Paginarum, quas Merula habet, numerum, eum in finem, ut quis Notis Junii, quæ ad dicti Merulæ paginas provocant, sæpius, eo melius uti frui possit. Rubricas Paraphraseos Latinæ (de quibus excellens MSC. Vratislaviense non nisi primam habet) in textu latino, quem ex Paulo Merula repræsentamus, eodem, quo Merula, modo sistimus. Vale Benevole Lector,

 &

* In G. J. Vossii Bibliothecâ olim extabat quoque Codex in vetustissimis membranis exaratus ceu ipse refert de Vitiis Sermonis Lib. II. c. 5. In Bibliothecâ Guelpherbytanâ extat quoque Translationis Paraphraseos Latinæ Vetus exemplar in membranâ exaratum, quod olim Bibliothecæ Gudianæ pars fuit, ceu refert Celeb. Dn. Eccardus in Hist. Stud. Etymol. Germ. c. 14. *Scherz.*

& fave conatibus nostris. Certus simul esto, quod, si ἀπόγραφον summe æstimandi MSC. Vindobonensis, uti fore nulli dubitamus, in manus nostras veniet, id ipsum non blattis tineisue, sed Publico fruendum concessuri simus.

JUDICIA DE WILLERAMO.

Trithemius in Catal. Viror. Illustr. Germ.

Willeramus Abbas Cœnobii Mersburgensis, Ordinis Divi Patris Benedicti. Vir in divinis Scripturis eruditus & singularis literaturæ non ignarus, carmine doctus & prosâ, non minus vitâ, quam scientiâ clarus effulsit. Qui cum literis & Philosophiæ in Gymnasio Parisiensi aliquamdiu operam navasset, rediit ad Patriam suam, Franciam scilicet Orientalem, quæ & Franconia dicitur; & propter eminentiam doctrinæ Bambergensis Ecclesiæ Scholasticus factus, dulce literarum contubernium non deseruit. Tandem considerans vanam mundi gloriam transire cum tempore, spreto seculo, contemtisque rebus mundanis pro amore Dei, monachicum schema in Monasterio Fuldensi induit, & crescentibus meritis, postremò Abbas apud Mersburgum electus fuit. Scripsit autem opus metro & prosa mixtum super Cantica Canticorum, quod prænotavit de Nuptiis Christi & Ecclesiæ, Libris tribus: Sermones quoque varios ad fratres, & plures, ut ferunt, Epistolas ad diversos. Alia quoque multa composuit, quæ ad notitiam meam non venerunt. Claruit sub Henrico IV.to, anno Domini M LXXX.

Idem in Lib. de Scriptor. Ecclesiasticis.

Willeramus Abbas Mersburgensis Ordinis S. Benedicti natione Teutonicus, Vir in divinis Scripturis eruditus, & secularium literarum non ignarus, carmine exercitatus & prosâ, cum in Universitate Parisiensi aliquamdiu literis impendisset studium, ad Patriam reversus, Bambergensis Ecclesiæ Scholasticus factus est. Tandem considerans, mundi gloriam transire cum tempore, contempto seculo, in Fuldensi Cœnobio pro Christi amore monachum induit, & postremo crescentibus meritis, in monasterio S. Petri prope Mersburg Abbas consecratus, nomen suum scribendo posteris notificavit. De cujus opusculis ego tantùm legi Volumen metro & carmine, mixta prosa, pulchra varietate compositum De nuptiis Christi & Ecclesiæ in Cantica Canticorum libris tribus; cujus voluminis Principium: Cum majorum studia intu. De cæteris nihil vidi. Claruit sub Henrico quarto, anno Domini 1070.

Morhof. im Unterricht von der Teutschen Sprach und Poësie. c. VII. p. 291.

Zu Heinrici deß III. und IV. Zeiten lebte Willeramus ein gelehrter Abt zu Merseburg, welcher über das HoheLied Salomonis eine Lateinische Paraphrasin Metro-Rhythmicam geschrieben, und auch eine Teutsche in ungebundener Rede, derselbe gehöret wohl nicht unter die Teutschen Poëten, aber er ist werth, daß wir ihn hier berühren. Es ist ein schönes Denckmahl der alten Sprache, und kan man einen sonderlichen Verstand darinnen mercken. Die Lateinische Vers sind auch nicht so gar zu verachten, nur daß sie mit der damahls üblichen Reimerey außgefüllt sind. Paulus Merula hat diesen Autorem zu erst herausgegeben mit seinen Anmerckungen. Aber Lambecius urtheilet davon also: Tanta & tam multiplex Batauam illam Editionem impressam inter & vetustissimum Codicem MS. (welchen er in der Käyserlichen Bibliothec gefunden) est differentia, ut ad eam demonstrandam integrâ novâ Editione sit opus. Es hat Franc. Junius hernach seine Anmerckungen absonderlich darüber außgegeben, worinnen viel sonderliche Dinge enthalten.

PRÆ-

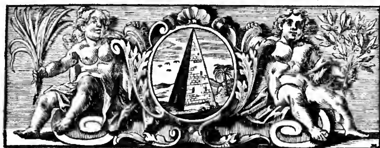

PRÆFATIO WILLERAMI BABINBERGENSIS SCHOLASTICI, FULDENSIS MONACHI IN CANTICA CANTICORUM.

Um majorum ſtudia intueor, quibus in divinâ paginâ nobiliter floruere, cogor hujus temporis fæces deflere, cùm jam ferè omne litterale defecit ſtudium, ſolumque avaritiæ, invidiæ, & contentionis remanſit exercitium. Nam & ſi qui ſunt, qui ſub ſcholari ferulâ Grammaticæ & Dialecticæ ſtudiis imbuuntur, hæc ſibi ſufficere arbitrantes, divinæ paginæ omnino obliviſcuntur: cum ob hoc ſolum Chriſtianis liceat gentiles libros legere, ut ex his, quanta diſtantia ſit lucis ac tenebrarum, veritatis & erroris, poſſint diſcernere. Alii verò cum in divinis dogmatibus ſint valentes, tamen creditum ſibi talentum in terrâ abſcondentes, cæteros, qui in lectionibus & canticis peccant, derident: nec imbecillitati eorum vel inſtructione, vel librorum emendatione quicquam conſulti exhibent. Unum in Franciâ comperi, Lantfrancum nomine, antea maximè valentem in Dialecticâ, nunc ad Eccleſiaſtica ſe contuliſſe ſtudia, atque in epiſtolis Pauli & Pſalterio multorum ſuâ ſubtilitate exacuiſſe ingenia. Ad quem audiendum cum multi noſtratium confluant, ſpero quod ejus exemplo etiam in noſtris provinciis ad multorum utilitatem induſtriæ ſuæ fructum producant. Et quia ſæpè contingit, ut impetu fortium equorum etiam caballi ad curſum concitentur: quamvis ſegnitiem ingenioli mei non ignorem, Deum tamen bonæ voluntatis ſperans adjutorem, decrevi etiam ex meâ particulâ ſtudioſo lectori aliqua emolumenti præbere adminicula. Itaque Cantica canticorum, quæ ſui magnitudinem ipſo nomine teſtantur, ſtatui, ſi Deus annuerit, & verſibus & Teutonicâ planiora reddere: ut corpus in medio poſitum his utrimque cingatur, & ita faciliùs intellectui occurrat quod inveſtigatur. De meo nihil addidi, ſed omnia de ſanctorum Patrum diver-

diverſis expoſitionibus eruta in unum compegi, & magis ſenſui quâm verbis, tam in verſibus, quàm in Teutonicâ, operam dedi. Eiſdem interdum utor verſibus: quia quæ Spiritus Sanctus eiſdem verbis ſæpiùs repetivit, hæc etiam me eiſdem verſibus ſæpiùs repetere non indecens viſum fuit. Expoſitionis tenorem Sponſo & Sponſæ, ſicut in corpore, ſic & in verſibus & Teutonicâ, placuit adſcribi: ut majoris authoritatis videatur, & quivis legens perſonarum alternâ locutione delectabiliùs afficiatur. Neſcio an me ludit amabilis error: aut certè, qui Salomoni pluit, mihi etiam vel aliquantulum ſtillare* dignatur. Interdum mea legens ſic delectabiliter afficior, quaſi hoc probatus aliquis compoſuerit author. Opuſculum hoc, quamdiu vixero, doctioribus emendandum offero. Si quid peccavi, illorum monitu non erubeſco eradere: ſi quid illis placuerit, non pigritor addere.

* Codex Freheri addit. Explicit Prologus. Deinde verſus hos duos, incertum a quonam autore compoſitos.

Prænotat à longe Salomon dotalia Sponſæ;
Quam thalami ſummi dignam ſcit fœdere jungi.

Obſervatio.

Nota, Lector, quam hic præmiſſam vides, Præfationem Willerami, non deſumtam eſſe quidem è Codice MSS. Vratislavienſi, neque ex editione Pauli Merulæ, quippe in quibus illam fruſtra quæras utrobique non extantem. At religio fuit illam omittere, jam olim à Marqu. Frehero e Codice MSS. erutam & Notis ad Willeramum, à Vœgelino 1631. editis, inſertam: uti B.Scilterus manu ſua teſtatur. Tum & ex alio MSS. Martinus Opitius Vir Cl. eandem ſuis in Rythmum de S.Annone annotationibus pridem inſeruit: unde hauſtam deinde Franciſcus Junius, Vir doctiſſimus, dignam & ipſe judicavit, quam eruditis in Willeramum notis ſuis præmitteret. Enimvero digniſſima profecto eſt autore Willerammo (ſic enim in MSS. illis vocatur) Præfatio; quæ ætatem viri oppido manifeſtam facit, Lanfrancum laudans tum in Francia i. e. Normannia docentem & ſcribentem adhuc in Beccenſi cænobio: ſed qui poſtea in Angliam â Guilielmo ConqueſtoreR.A.1070. ad ſedem Archiepiſcopalem Cantuarienſem translatus eſt. Porro ſeculi infelicis mores & ſtatum non modeſte minus quam graviter accuſat noſter, ſui vero inſtituti rationem ſane laudatiſſimam omnibus haud dubie, jam tum quotquot erant, cordatioribus facile probavit, & probabit etiamnum cordato cuique vir minime vulgaris inter ævi ſui Theologos, & magnus Gratiæ Divinæ cultor.

Cæterum verbulo adhuc uno monemus, cum columnæ ſint ſingularum paginarum, ut vides, tergeminæ; notas quæ literis a, b, c. ſignantur, primam columellam reſpicere, Latinam metricam: quæ vero numeris 1, 2, 3. ad tertiam colum. Teutonicam, pertinere. Paginæ quas ad marginem uncinulis [ ] incluſas cernis, ſcias Lector, eſſe editionis Merulæ, quas cum frequenter nimis Junius alleget in notis, omittere noluimus.

CAN-

CANTICI CANTICORUM.

CAP. I.

[1] *Vox Synagogæ.*

Vers. 2.

[*Pag.* 1.]

Quem sitio votis nunc oscula porrigat oris.
Quem mihi venturum promserunt organa vatum.
Nunc etiam per se præsens dignetur adesse.
Oscula præbendo, sua dulcia verba loquendo.
Ubera nempe tui præcellunt pocula vini.
Suaviter unguentis fragrantia sat preciosis.

OSculetur me osculo oris sui. Quia meliora sunt ubera tua vino.

[*Pag.* 2.]

CUsser mih mit cusse sines mundes. [2] Dieco [*] giehiez er mir sine [3] cuonst per prophetas. nu cume er selbo. unte cusse mih mit dero suoze sines euangelii. Uuanta bezzer sint dine [4] spunne demo uuine. Sie [5] stinchente mit den bezzesten salbon.

Vers. 3.

Mitificans veterem tua lenis gratia legem.
Gratis justificat quos lex punire jubebat.
Hosque tuis donis dum spiritualiter ungis.
Reddunt præclaram post turpia crimina famam.
Sponse tuum nomen olei prædulce liquamen.
Quod se dilatat, dum largo nectare manat.
Gratia non stillat. Sed & ipsa voce redundat.
Christicolæ dicti nam sunt de nomine Christi.
(a) *Inde places teneris tu dulcis sponse puellis.*
Scilicet una salus in te sanctis animabus.
Quas renovat lauacrum uestit stola iusticiarum.

FRagrantia ungentis optimis. Oleum effusum nomen tuum. Ideo adolescentulæ dilexerunt te.

DIu suoze dinero gratiæ ist bezzera danne diu scarfe dero legis, also iz quüt lex per moysen data est. gratia & veritas per Jesum Christum facta est. Diu selba gnada ist gemisket mit uariis donis Spiritus S. mit den du machost ex peccatoribus justos. ex damnandis remunerandos. Din namo ist uzgegozzen az ole. Din namo ist uuiteno gebreitot. uuante uone dir Christo heizzen uuir Christiani. Vone diu minnont dih die iunkfrouuon. daz sint die sela [6] die der geuuiget sint in dero toife unte geuuatet mit ueste innocentiæ.

Vox Ecclesiæ.

Vers. 4.

[*pag.* 6.]

Attrahe (b) *me post te, me solam nil scio posse.*
Sic unguentorum currens in odore tuorum
Aduo-

TRahe me post te curremus

ZUich mih [7] nah dir so loson uuir in demo stanke dinero salbon. Ih bekennon min unkraft, uone dannan

(*a*) Merula habet: *Unde.*
(*b*) Merula: *adtrahe.*

Ad Teuton. Paraphr.

AD CAP. I.

1) Ecclesia. Haimo: *Vox Synagogæ*, qui ipse ad ℣. 1. ait: *Est in hoc abscurissimus iste libellus, quia nullæ ibi commemorantur personæ; quasi enim Comico stylo compositus est*; Ab interpretibus itaque personæ adjectæ, inprimis ab Origene, cujus homilias in h. l. vartit S. Hiaronymus Tom. III. p. 115. & T. VII. p. 82. Ipse LXX. secutus in multis abit a tektu Hebræo & Vulgata; etiam differentia est in dispositione Dramstica. Mart. Opitius carmine Tevtonico elegantissimo reddidit, uti Latino Caspar Barlæus: sed ille duas tantum personas colloquentes agnoscit, Sponsum & Ecclesiam Christianam sub oomine *Sulamithin*. Barlæus etiam Adolescentulas colloquentes admiscet. *Schilter*. Hic notandum, quod tituli in editione Merulæ additi: *Vox Christi*, *vox Ecclesia*, *Synagoga de Ecclesia &c.* io MSC. Vratislav. plane desiderentur, initio hoc excepto. *Scherz.*

2) *Dieco*. In edit. Merulæ *thicca* h.e. crebro, sæpe. Est istud *dicca*, vel *thicce* a *thik*, spissus, densus: prorsus, ut Latiois Scriptoribus *spisse* ac *dense* poouotur pro *sæpe*. *Junius.*

*) Gehiez er mir, *promisit mihi*] her leistet ie thoch also her gehiez. *Præstat tamen sicut promisit*; pag. 108. nah finemo geheyze, *Secundum ejus promissum*; pag. 82. ih sentu giheizi mines fater in juuuih, *Ega mitte promissum patris mei in vos*; Tatianus CCXXXII, 3. ubi plura annotavimus. *Junius.*

3) Pro: *cuonst* Merula habet *cuomst*, sed mendose, ut Schilterus manu sua ootat ad marginem. *Scherz.*

4) *Spune* legit Merula. Unde Junius in Notis: Occurrit & pag. 6. & 70. (sc. editionis Merulæ) pro quo tamen spunne legas pag. 133. 141. 146. 159. & 160. atque inde pag. 70. spunhaft est *Mammosus*, *pulchra ubera habens*. Junius.

5) *Sie stinchente*, Merula habet & plurimi alii: *Sie stinchen*. Vocem *stinchen* esse vocem mediam (quod hic locus firmat) docui ad Otfrid. V, 23, 552. Inprimis etiam Willeramo esse familiarem vocem *stank* pro fragrantia boni odoris Junius ad h. l. in notis docet. *Scherz.*

6) Merula habet: *the ther jugethet sint*. Petrus Scriverius, (ceu Celeb. Eccardus conjicit in Histor. Stud. Etymolog. Linguæ Germ. pag. 128.) Exemplari Willerami, quod est io Bibliotheca Guelpherbytana, adscripsit: MS. *gejunget*. Sed omnino præferenda est MSC. Vratislauiensis textus; *die der geuuiget sint in dero toufe* idem est ac: *qui consecrati ibi sunt in baptismo*: hodie pro: *giuuiget* politiores Germani dicunt: *geuueihet*. Non opus itaque est nota Junii, qui *jugethet* retinuit; idque ita reddit: *renovati atque ad juvenile robur veluti revocati sunt*: Freherus legit: *gejunget*; MSC. Ambrosianum seu Cæsar. *gejungent*. Scherz.

7) Der Heidnischen Kirch Rede zu Christo. Haymo: Vox Ecclesiæ ad Christum. *Schilter*.

Aduoco quos possim comitatum pergere nostrum.
In sua quæ struxit me rex cellaria duxit,
Significans per spem. (c) *quæ tradet post mihi per rem.*
In nobis minime, tantum lætabimur in te.
Non uelut immemores sed amore tuo recolentes
Sæuitiam legis quia mollit gratia lenis.
Non nostris meritis sed solo munere dantis.
Hec quia das gratis a rectis rectus amaris.
Non nisi te iustus perfecte diligit ullus,
Nec tamen est iustus nisi qui te diligit ullus.

remus in odore ungentorũ tuorum. Introduxit me rex in cellaria sua. Exultabimus & lætabimur in te. Memores uberum tuorum super uinum. Recti diligunt te.

nan hilf mir mit dinen gnadon so [8] scunt ih andera ze dinemo vuega. Der kuning leitota mih in sine [9] gegademe. Ih uueiz nu in fide & spe die gnada die er noh gibet in re. [10] Uuir sprungezen, unte freuuen unsih an dir. nals an uns selbon, uuir [11] gehuhtige dinero spunne, uber uuin. Uuir ne uuollen nieth uergezzan daz diu gnada dines euangelii suozer ist, danne diu auste- [*pag.* 7.] ritas dero euuo. Lex diu quit. Si quis hoc vel illud fecerit, morte moriatur. Du quides abo in dinemo euangelio. Non ueni uocare iustos, sed peccatores. Die rehton minnont dih. Dih ne minnot nieman, er ne si reht, unte nieman ist reht, er ne minne dih.

[pag. 8.]

Fusca licet videar ut castra nigrantia cedar.
Sum speciosa nimis. veluti pelles salomonis.
Fusca quidem plagis, sed honore nitens bonitatis.
Perfere grande malum natos inter tenebrarum.
At-

Vers. 5.

Nigra sum. sed formosa filiæ ierusalem. sicut tabernacula cedar. sicut pel-

[12] IH bin salo, samo die [13] hereberga cedar; unte bin abo [14] uuathlich, samo die gezelt Salamonis. Cedar qui interpratur tenebræ. er uuas ismahelis sun, uone demo ismahelitæ cuman sint. [*pag.* 9.] die der huser ne habent. sunter [15] okkeret [16] uilzhus. unte

(c) Mer. *quæ tradet postmodo per rem.*

Ad Teuton. Paraphr.

8) Scund ich andere ze thinemo uuega, *Advoco quos possum, comitatum pergere nostrum;* ut est in Authoris nostri rhythmica paraphrasi.] Geminum huic locum habes pag. 103. alla sine uuerch scundunt unsih *ad spem & desiderium cælestium.* Junius. Vox *scunden* rarius occurrit; occurrit tamen. Sic in Notkeri Paraphrasi ad Psal. 136, 8. legitur: *Ube uns caro alde carnales* scundent *ze achusten*, i. e. *quodsi nos caro vel carnales* vocant, invitant *ad peccata.* conf. infra cap. 6. *Scherz.*

9) Merula habet: *genathema*, sed male. *Schilter.* Junius ad h. l. *Genathema*, Cellaria. Vide numquid hoc vocabulum affine sit illi gegathema, quod p. 42. expl. *Conclave, Cubiculum.* MS. Ambrasianum & Freberi ut & P. Scriverii, habent quoque *gegadema.* conf. Otfrid. IV, 9, 24. & I, 27, 124. *Scherz.*

10) Merula: *Exultabimus ande uuir freuuen uns* &c. Schilter.

11) Memores uberum tuorum super vinum. Merula inserit: *els an uns seluon;* & addit: *uuir gehugega thinere spune ouer then uuin.* Schilter. Ad vocem Els, (quam Merula exhibet) hæc notat Junius: Els, *Non.*] Particulam hanc negativam esse ac pro *Minime & Nequaquam* poni, manifeste cognoscimus ex hoc rythmicæ paraphraseos versiculo, *In nobis minime, tantum lætabimur in te.* Mihi tamen nusquam adhuc negativa istiuamodi particula apud alios scriptores Alamannicos observata: sed juxta commune veteris Theotiscæ linguæ idioma scriberetur nalles. Hæc *Junius.* Rem extra dubium ponit lectio *nals* i. e. *nequaquam*, quam è Codice Vratislaviensi, ut veram & genuinam expressimus.

12) Vulgata: *Nigra sum, sed formosa, Filiæ Jerusalem, sicut tabernacula Cedar, sicut pelles Salomonis.* Omissa hic apud Willer. compellatio Filiarum Jerusalem, & transposita: *Tabernacula Cedar* & vox: *Watlich.* Schilter. *Salo*, Fuscus, niger] *Kisaleta*, decoloravit. Gloss. A. 17. hinc procul dubio traxerunt ortum Gallica, *sale* & *souiller;* nec non Anglica: *soyled* & *soyle*, notissimæ significationis vocabula. *Junius.*

13) *Hereberga*, Tentoria, castra.] Thie uuole gethrangadon hereberga forghtent thie uiende, *Conferta castra metuunt inimici;* pag. 113. Hereberga, *Castra;* Gloss. Lips. Atque hæc maxime quidem propria est vocis hujus acceptio, quamvis & ad alia transferatur. Bi then herebergan thero herdou, *Juxta tabernacula pastorum;* pag. 14. The so salich sin, thaz thu in hiran herzan thir hereberga machost, *Qui usque adeo beati sunt, ut in eorum cordibus tibi mansionem facias;* pag. 12. Heribergo, *Sarcinas;* Gloss. B. 51. *Junius.*

14) Uuathlich, *Formosa, speciosa.*] Unuuatheliche herebergan, *Turpia tabernacula;* pag. 9. unuuatliche, *Deformes;* Gloss. B, 12. nuathlicho, *Egregie, ornate;* pag. 9. uuathelicheyt, *Pulchritudo;* pag. 14. *Junius.*

15) *Okkeret*, tantum, solum) *Mih* okkeret *siner minnon geluslet;* Mihi tantum amor ejus cordi est pag. 26. *Junius.* MSC. Ambrasianum habet: *ekkerent.* Schilter. Legitur & *Echert* apud Notk. Psal. VII, 6. *Eccorodo* in Vers. Tat. c. 179. §. 1. *Ekard.* ap. Otfrid. II, 3, 15. apud quem ipsum etiam invenies *Ekord.* II, 8, 3. & III, 14, 37. ut & *Ekrod*, III, 23, 32. *Ekrodi*, III, 23, 33. *Ekrodo*, III, 11, 14. *Scherz.*

16) Merula legit: *uuildes buda;* ad quem locum notat Castricomius: *Wildesbuda* i. e. *butte inde uuildernisse;* solent enim Veteres *uuilde* & *uuoste* appellare, quod nos *uuildernisse & uuæstine* dicimus, sicut *buda* vel *buede* aut *bæde*, quod nos hutte a tegendo, sive protegendo, eadem ratione, que *tugurium* Latinis. Hæc Castricomius, verus harum notarum auctor. Cæterum MSC. quod Petrus Scriver. habuit, etiam exhibet: *Vilzhus*, sicut Vratislaviense. *Vilzhus* vel est a voce *fell*, pellis; (quo facit, quod postea dicatur: *Tabernacula*

Attamen internæ virtutis comta decore
Pacifici veri templum conabor haberi.

pelles salomonis.

unte andera unuuatliche hereberga. Mit cedar sint filii tenebrarum bezeichenet, uon den ih mih chlagon. Abe doh. suie se ih mit persecutionibus & hermesalim cruciatus / erumnis uon in gequelet si, ih habo doh uuatliche in uirtutibus, unte bidiu uuirdig bin uisitatione & inhabitatione ueri pacifici, id est Christi. Tabernacula die uuerdent ex pellibus mortuorum animalium, also machon ih tabernaculum Deo, an den qui carnem suam mortificant cum uitiis & concupiscentiis.

Vers. 6.

O Vos vicinæ. cur sim tam fusca videte
Ob nimium solem pulchrum deperdo colorem;
Gloria virtutum pallet fervore malorum;
Dum premor a pravis nec sunt mihi tempora pacis
At decus interius pressuris sit quoque majus.
Progenies matris dedit hæc primordia cladis
Christicolis primam se pretendens inimicam,
Cedibus atque minis (*) populet quos finibus illis.
Cernite ponendis vinetis quodque colendis
Tradita sum custos. botros ferrent ut onustos.
Deperiitque mihi quam primum vinea sevi.
Namque (d) *ego cunctarum mater vocor ecclesiarum.*
Sed translata loco migravit prima propago.
Funditus eruere iudæi quam voluere.
Jamque duces verbi gyrant per clymata mundi
Palmitibus nostris jam totus pullulat orbis.

NOlite me considerare quod fusca sim. quia decolorauit me sol. Filii matris meæ pugnauerunt contra me. Posuerunt me custodem in uineis; uineam meam non custodiui.

NE tuont des nieth uuara daz ih so salo si. iz tuot mir michol not. uuanta diu heizza sunna hat mir mine scone benoman. Ne sehent daz nieth ana. uueleches leides ih lebe. sehent daz ana daz ih darumbe mih mene [17] geloubon minero uirtuosæ constantiæ, mit dero ih behalton mine interiorem pulchritudinem. Nu vernemet uanne sih daz leit [18] burcte. Miner muoter kint uuhton uuider mih. Ih bin primitiva ecclesia. min muoter ist synagoga. iro kint iudæi uuhton so ernesthafto uuider den cristanen. daz sie se tribon uzze iro lante. sic scriptum est. Excitaverunt iudæi persecutionem in Paulum & Barnaban & ejecerunt eos de finibus suis. Sie sazton mih ze huotare in den uuingarton, minen eigenen uuingarton ne moht ih behuotan. Apostoli unte doctores. [*Pag.* 10.] sazton mih ze meistrinno andero ecclesiarum, uuant ih primitiua ecclesia bin. Nu sint andere ecclesiæ uone mir disseminatæ per totum mundum. abe die ersten ecclesiam diu ze ierusalem gepflanzot uuart die ne moht ih da behaban, propter persecutionem iudæorum.

Vox Ecclesiæ ad Christum.

[*Pag.* 11.]

Vers. 7.

HOc mihi fac notum, quem mens mea diligit unum,
Quave gregem pascas, quave in fervore quiescas;
Ne

INdica mihi quem diligit anima mea, ubi pascas. ubi

SAge mir uuine min. uua du dine scaf ueidenes. uua du ruouues umbe mitten dag. Umbe uuaz biten ih des? Daz ih niet irre ne beginne gen. unter den [19] corteron dinero gesel-

(d) Merule: *Jamque ego.*
(*) Merula: *pepulit.*

Ad Teuton. Paraphr.

cula die uuerden ex pellibus *mortuorum animalium*) vel e vocabulo *vilz* vel *filz*, quod *lanam compactam* denotat adhuc hodie. Gloss. Flor. *Vilz*, Vietrum. *Filz*, Sagum, ut edeo *Vilzhus* sit *tentorium ex pellibus* aut ex *lana crassiori compacta compositum.* Miror Junium hic silentium servasse. *Scherz.*

17) Merula habet: *gelouuon.* P. Scriver. exhibet: *geloibon, id est, velante,* forte scribere voluit: *velare,* quod non male quadrat. In Gloss. Florentinis est: *Louba,* umbraculum. in Gl. Anonym. *Louba* Hutta. Hodie simili sensu vox *Laub* in usu est. *Scherz.*

18) Hoc & præcedentie ita redde: *Nunc audite, und hic dolor provenerit. buren, puren est oriri, provenire, elevare.* vid. Notk. Ps. LXXXVIII, 10. add. eund. Ps. XXXVI, 35. *Scherz.*

19) Merula: *Herdnisse,* herden. *Schilter.* Retinendum est *corteron*, cum & MSC. Vratislaviense id habeat, & Glossæ Keronis ostendant, *chort.ar*, gregem denotasse, & ipse etiem Auctor Noster in Editione Merulæ Ipsius pro *grege* id usurpet cap. IV. Petri Scriverii MSC. etiam hoc loco habeat: *corteron.* Scherz.

20) Merula

Ne vaga pascentes tecum lustrabo sodales,
Da mihi sincere, qua sit tua mansio, scire.
Quæris enim mentes vitii fervore carentes.
Et fidei veræ doctores tu mihi præbe:
Ne mihi quid partis contingat in hæresiarchis;
Quos cum multifidis scindat divisio sectis,
Se tamen ultores tibi spondent atque sodales.

ubi cubes in meridie, ne uagari incipiam per greges sodalium tuorum.

gesellon. Kunde mir o sponse. den ih mit allen chreften minno. uuer die ueræ fidei doctores sin. die dine scaf uuisen ad pascua uitæ. unte die solich sin. daz du in iro herzen dir hereberga machest. unte sie beskirmes ab omni feruore temptationis. Des biten ih ze diu. daz ih nieuvanne ne cume in conuenticula hereticorum. die [20] sih anazucchent. daz si dina gesellen sin. unte sint abo dina uiende. Heretici sint mir des deleider. daz sie iehent ze dir gesellisceste. unte daz sie desensores dine sin. In dero conuenticula ne uuil ih nieth cuman. daz ih da nieth besuuichan uuerde mit peruersa doctrina, uuanta sie dine scaf ne uueidenent. sunter iro iegelich habet sinen cortare. quia in multas sectas diuiduntur.

Vox Christi ad Ecclesiam.

[*Pag.* 13.]

SI [(e)] *temet nescis, ut quam decora nitescis,*
Pulchrior ô cunctis muliebri nomine cinctis,
Errantes late progressa greges comitare:
Pasce tuos hœdos, veluti pastoribus est mos.
Tu velut ignores virtutes interiores,
Ex quibus ornaris, afflicta malis lacrymaris:
Quæ bona si spernis, mea consors non reputaris.
Egrediens à me, mox hæreticis sociare.
Linque fidem veram, cum disces dogmata nequam.
Quæ tibi parebit, plebs errans nomen habebit.
Hæc quoque non agnis, sed consimilabitur hœdis.

Vers. 8.

SI ignoras te o pulchra inter mulieres, egredere & abi post uestigia gregum; & pasce hedos tuos iuxta tabernacula pastorum.

[*Pag.* 14.]

[21] OBe du din selbes nie ne bechennes uuibo sconesta. ganc uz. unte uar nah demo spore dero [22] cortare. unte uueidene dine zikkin [23] bi den [24] heribergon dero [25] hirto. Obe du dine gloriam unte dine uuatliche nie ne uuollest haben intra conscientiã. als iz quit. omnis gloria eius filiæ regum ab intus. so ne maht ouh min trutin sin. so skeide offeno uone mir. unte gehabe dih ad hereticos, die der nieth ne huotet minerô scaffo. sunter ir aller iegelih habet sinen corter. quia in multas sectas diuiduntur. So du uon in gelernest, so [26] ne uuerdent dine auditores. oues. die iustos bezeichenent. sunter hedi. die peccatores bezeichenent.

PEr mare salvatus veluti meus est equitatus,
Et mersus Pharao; sic te quoque glorificabo.

Bapit-

Vers. 9.

EQuitatui meo in cur-

IH habo dih [27] fruintin min [28] gebenmazzot minemo [29] reithgesinde an den reithuuagenon pharaonis.

(e) MSC. Vratislaviense ante versum qui incipit: Si temet &c. alium adhuc habet ita sonantem:

Pulchrior ô cunctis muliebri nomine cinctis.

Versum autem qui sequitur, ita sistit:

Si temet nescis, vel quam formosa nitescis.

Ad Teuton. Paraphr.

20) Merula habet: *die sich anazucchon*; quod Junius reddit: *qui sibi assumunt vel arrogant, qui hanc laudem in se trahunt.* Addit Junius: Mihi sane *anazucchon* videtur affine isti *zioban* Trahere, quod attigerunt hæ nostræ Notulæ supra, ubi *zuich mich* exponitur: *Trahe me.* Manifestius tamen vestigium antiqui *zucchen* & Anglici *tugge* reliquit oobis Otfridus III, 10, 66.

N'ist, quad er tho, fruma thaz
thaz man zukke *thar* (lege *thaz*) *maz.*
Thee kindon ir then banton,
inti uuerf ez uz then bunton.

Hæc Junius.

21) Merula: *jos.* Schilter.

22) Merul. *Herdnissen.* Schilter.

23) Merul. *zigan.* Schilter.

24) Vid. supra h. c. not. 13.

25) Merul. *berdon.* Schilt.

26) Petr. Scriverius habet: *ne uuerthen.*

27) Merula exhibet: *friundin na nun.* Ast P. Scriverius: *friundinna min.*

28) *Geebenmazzo*, P. Scriv. sed male. *Scherz.*

29) P. Scriv. habet: *reitgesinde an den reyde uuaganon.* Ad vocem *reithuuagenon* hæc habet *Junius*: reideuuaganon, *Curribes*) thurgh thas gereide, *Propter quadrigas*; pag. 119. radiuuagon, reiduuagen, *Currus*; Gloss. Lips. reideuuagen, *Currus*, *carruca*, *reda*; Gloss. D, 13. Videtur esse a ritan, *Equitare.* unde & reituueko, *Auriga*; Gloss. A, 12. herikirit, *Equites*; Gloss. B, 16. ritante, *Equites*; Ibidem. ritliheru, *Equestrium*; Gloss. B, 18. caritte minemu, *Equitatui meo*: Gloss. A, 17. Quamvis enim ritan proprie sit *Eqeitare*, nihil tamen obstat quo minus & de alia aliqua ratione

veheodi

Baptismi lauacro te cuncta sorde piabo.
Et patriam certam viventum do tibi terram.

curribus pharaonis assimilaui te amica mea.

nis. Als ih plebem israheliticam cuius auriga & defensor eram. losta uone ægyptiaca seruitute. unte sie per mare rubrum da Pharao unte al sin here inne irtrank uuista in terram repromissionis. samo losen ih dich per baptismum a diabolica seruitute. unte uolle bringon dih in terram uiuentium.

Vers. 10.

Sic pudibunda genis ut turtur sponsa videris.
Præsentem nondum suspiras sedula sponsum.
Quare non reveror, ne te malus auferat error.
Forma

Pulchræ sunt genæ tuæ sicut turturis. Collum

Dine [30] huffelon sint [31] samo turtultubon. Du scames dih. daz du ieth scantliches tuost. unte daz mir [32] misseliche. bi diu ucrsten ih. daz du nie ne uuilt uagari per greges sodalium. Din hals ist samo [33] smide ziereda.

vehendi olim usurpaverint: nam & nobis *met de uuage riiden*, est *Curru vehi*. ritan occurrit in Ryhtmo de S. Annone, §. 9. Locum in Annotatiunculis hisce ad duodecimam euthoris nostri paginam adduximus. Reperitur etiam apud Otfridum IV, 4, 10; ubi agitur de Jesu asinam cum pullo ad se adduci præcipiente:

uuolt er tho biginnan
zi Hierusalem sinnan,
thaz er thaz biuuurbi
bi unsih thar irsturbi.
thaz uuas sinf dagon er,
er er thulti thas ser.
er iz ziti nirgiangi,
thaz man nan gifiangi.
gistuant er tho gibiatan,
auant er thar uuolta ritan,
thaz sie thes gizilotin,
imo einan esil bolotin. Junius.

30) Thine huffelon, *Genæ tuæ.*] Idem occurrit p. 66. & 101. husilon, *Genæ*; Gloss. D, 1. et Hrabanue scribit hiusilon. Utcunque tamen liquet Genas nomen hoc sortitas, quoniam eas maxime semper commendat *non indecens tumor, in similitudinem collium leniter exurgens*; ut loqnitur Lactantius de Opificio Dei, cap. 10. *Junius.*

31) P. Scriver. *Samo dero turtuldunan.*

32) Merula legit: *Mislicho*, sed *misliche* legendum esse mavult Junius, qui ita loquitur: thas mir mislicho, *quod mihi displiceat.*] Malim misliche, quod analogiæ sermonis Theotisci magis consentaneum, & postee occurrit p. 64. thu niet scandliches ne duost, thaz minan ougan misliiche, *Tu nihil pudendum facis, quod oculis meis displiceat.* Opponitur autem huic misliichan illud guodlichan, *Placere*, quod occurrit apud hunc nostrum, pag. 67. mislichan interim est ex *mis*, quod in compositione *Defectum* vel *Errorem* significat; & lichan, *Placere.* Glossæ Lipsii; licont, *Placent.* licon sal, *Placebit.* gelicoda, *Complacui.* Ipsum vero lichan occurrit in aureis verbis Otfridi III, 4, 25.

uuir lazemes uns lichan,
man then filu richan.
firnionanes zi noti
anderero aramuati.
iu in uns ist gimuati
gold job diuro uuati,
ni nemen in thia abta,
manno scalk slabta.
ni bidrahtot unser sumilih,
thaz uuir birun al gilib
einera giburti,
thoz iz sid sulib uuurti.

Ac talis quidem posterior compositi verbi pars; prior vero sic habet: *missen* patribus nostris erat *carere aliqua re per negligentiam erroremve*, sive *à scopo suo quacunque ratione aberrare.* mistun thes kindes, *Deprebendebant abesse puerum*; Otfr. I, 22, 40. & 97. thes guates thoh ni mistin, *Bono tamen minime carerent*; Idem II, 5, 36. thar er es mista, *Ubi boc non deprebendebat*; Idem V, 7, 19. farmissit, *Carebit*; Gloss. A, 10. Hinc *mis* vel *miss* plurimum in compositione significat rem aliquam perperam gestam, aut aliquid saltem defuisse quo minus destinatis responderet eventus. Istiusmodi compositionis, hactenus mihi in Alamannicis monumentis observatæ, exempla sunt: missidat, *Peccatum*, & missidati, *Peccata*, occurrunt passim epud Otfridum. missitat, *Delictum.* missiteta, *Deliquit.* missituantero, *Delinquentium*; Kero. missifangen, *Errare in eligendo aut judicando*; Otfr. II, 3, 74. & II, 11, 81. pi missifanc sin, *Propter excessum*; Appendix glossarũ C.
missigiangen, *A recta via abire*, Otfr. II, 6, 62. & II, 11, 82.
missihellen, *Discrepare, dissonare*; Otfrid. III, 12, 40.
missilutit, *Discrepat*; Gloss. C, 8.
missiquedan, *Perperam dicere*; Otfr. III, 18, 25.
missitruuuin, *Diffidere*; Rythmus de S. Annone, §. 46.
missiuaro, auaro *Decoloratus*; Gloss. C, 6.
misuare duch, *Discolor pannus*; Gloss. C, 18.
misuare duch, *Vermiculatus pannus*; Ibidem.
missiuueis, *Desipit*; Gloss. B, 15.
missiuuentit, *Obliquus*; Gloss. C, 5.
missiuuerbidu, *Eversio*; Gloss. B, 19.
missiuuorahta uuoralt, *Peccaverat mundus*; Otfr. I, 3, 98. hæc *Junius.*

33) Merula: *Smide sciretbe.* Vœgelin: *Smide geziereda.* Schilter. Smithescirethe, *Monilia.*] Malim hic interim illud samo smithescirede interpretari, *gelyk smydige ciraten*, quam cum Houteno *gelyk een gout-smits cieraet.* Quum enim monilia hoc sibi cum pluribus vilioris æstimationis rebus commune habeant, quod fabrili manu facta sint; non videtur mihi verisimile, solis inde monilibus hoc nomen tributum: sed nominis hujus rationem petitam potius arbitror ex illa ductili flexibilique mollitie, quæ id genus ornamenta maxime commendat. Smithan certe vel smeizan non modo est *Percutere, ferire, tundere*; unde smith vel smeth dicitur *Faber, malleator, cudo*; Gloss. D, 14. unde quoque gesmithot est *Fabricatus*, apud hunc nostrum, pag. 127. sed smithan quoque ponitur pro *Mollire* vel *mitigare tundendo*; quod Latinis est *Mulcere.* Nam *Mulciber dictus*

Forma tui colli nitet assimilata monili.
Nil facis incestum, nil voce sonas inbonestum:
Et quod voce sonas, vivendo decentius ornas.

lum tuum sicut monilia.

reda. Der hals der treget daz ezzen in den buch. unte treget abo die stimma uz. Samo tuont doctores tui ô sponsa. Sie [14] ambehtent demo luite cibum uitæ. unte offenent imo die [15] toigene dero gescrifte. Dieselben doctores sint smideziereda dero christenheite. uuante sie gezierot sint mit auro sapientiæ, unte mit gemmis uirtutum.

Vers. 11.

Auri murenas argento vermiculatas
Nos tibi nectemus, geminis pulchras speciebus, (f)
Ut

MUrenulas aureas facie-

NU uernim o sponsa. uuelihe halsziereda ih unte mine doctores dir uuollen machan. [16] Uuahe goldkete-

(f) Post versum: Nos tibi nectemus &c. hi seqq. in MSC. Vratislaviensi extant:

Virtutum specie ego Doctoresque fideles
Sic tibi trademus, sic claras efficiemus,
Ut quæ rite sapis pulchro sermone loquaris.

Ast seqq. septem versus planu absunt. *Scherz.*

Ad Teuton. Paraphr.

ẞus est Vulcanus, inquit Festus, *a molliendo scilicet ferro. Mulcere enim, mollire sive lenire est.* Ab hac igitur verbi smithan acceptione, smethelich huic uostro pag. 81. est *Mollis:* quemadmodum quoque eidem gesmithe est *Metallum*; pag. 51. 74. & 100. hoc denique in loco smithescirethe sunt *Monilia delicate mollia ac sine ullo sui rigore quaquaversus flexibilia.* Quæ proxime sequenti pagina uuahe goltchetenon nuncupantur. Vide locum & nostras Notas. *Junius.* Petrus Scriverius etiam legit: *Smideziereda* ceu Vratislaviense MSC. quod ipsum facit, ut non audiendus videatur Celeb. Stadenius, qui in Expl. Voc. Germ. Bibl. p. 757. ita loquitur: Willeram p. 14. *Thin hals ther ist samo smites cirethe:* dein hals ist eines (Gold) *Schmiedes zierabt.* Junius erkläret dieses anders, und uuill dass es lieber heissen solle, *geschmeidige zierrathen.* Aber ich bleibe bey dem ersten, zuuar heisset *smethe*, mollis, planus, Berson. aber so müste es heissen. *Smethecieretbe*, hie aber stehet der Genitivus: *Smithes ciretbe.* Ast *smideziereda* legendum esse MSC. nostrum & Scriverianum clare docent; Juniana itaque versio ex ipsa Stadenii hypothesi erit præferenda. Hodie monilis *geschmeid* nominamus. *Scherz.*

34) Merula: *sie ambechtent.* Scherz. *Sie ambechtent*, ministrant.] Idem occurrit pag. 67. & 130. *oftiga ambabt*, frequens ministerium. Tat. LXIV, 3. ubi vide annotata. *Junius.*

35) Merula legit: *the doychne.* Scherz. the doychne thero gescriphte, *Arcana scripturarum.*] Non igitur cum Glossatore vertenda putamus hæc verba *die deucbd der schrifturen*, sed potius *de verborgenbeden* vel *gebevmenissen der schriften.* Quum enim verba hæc, sie ambechtent themo liude *cibum vitæ*, ande ophenent himo the doychne thero gescriphte, paginis 67. & 130. eodem fere modo repetantur, utrobique sic ea reddit paraphrasis rythmica;

Sic mihi doctores subjectas jungere plebes
Ardent cottidie, præbendo cibaria vitæ,
Voceque scripturas clara reserando profundas.

Est & alter locus pag. 40. skeyne mit gitthes uuilcharo doychene thinro crafto, thaz. *Ostende de aliquibus indiciis tuæ virtutis quod.* Quæ verba longe commodius reddidit Glossator, *toont a somtyts met eenige teekenen dyner macht, dat.* Nequ enim doychene hic ui sunt *Virtutes*, sed *Indicia* vel *Signa quædam occulta:* (hodie zeichen) rythmica forte paraphrasi facem ei ad veriorem interpretationem prælucente, quum ait;

Detque fidem dictis tua virtus prodita signis.

toucno, stillo, *Clam*; Gloss. C, 6. tauganiu muates, *Occulta mentis*; Hymn. VI, 1. vide annotata ad Tat. II, 11. *Junius.*

36) Uuahe goltchetenon, *Molles catenæ aureæ.*] Intellige catenulas minime rigidas ac flexura facili ad ornatum variarum corporis nostri partium accommodas; nam hæc potissima monilium torquiumque dos est, quam inter alia quoque attingit Author rythmi de S. Annone, §. 38. ubi egregiis subtilium id genus operum descriptionu hunc nostri Authoris locum præclare illustrat:

so dede imi Got also dir golt smid dût,
sor uuirkin uuillit eine nuschin gût.
das golt siudit her in eimi uiurre,
mit uuebim uuerki dût her si tiurre.
mit uuerin also cleinin
uuole slift her die goltsteinin.
mit manigir slabtin gigeruua
giuuinnet er in die uarinua.
also sleif Got seint Annin
mit arabeidin manigin.

Neque multum dissimilis est locus Otfridi lib. I, cap. 5, vers. 21. uuschere duacho uuerk uuirkendo, *Tenuium vel subtilium linteaminum operi intenta.* Quemadmodum & ille Tatiani LXIV, 5; man mit uueihhen giuustin geuuatitan, *Hominem mollibus vestimentis indutum.* Præsertim quum ibidem statim exponat quid sint uueihhe giuusti, ait enim, thie in diuremo giuuste sint, *Qui in veste pretiosa sunt.* Cave igitur Glossatorem hic audias reddentem *uuatte goude ketenen*, cum uuahe goltchetenou proprie sint *weeke* vel *geboogsaeme goude ketenen.* Quod præcipua sit monilium virtus hac illac posse flecti ac luvi negotio prorsum vorsum torqueri. *Junius.* Celeberr. Stadenius in Præf. ad Expl. Voc. Bibl. Germ. hæc habet: dahingegen zo uuissen, dass die alten *auebe* genanut haben, uuas uett, fein und subtil ist; und insonderheit auch von Tüchern gebraucht. Uuer das alte zu Strassburg gedruckte Heldenbuch hat, kan drey Oerter, uuanns ihm beliebt nachschlagen pag. 162. 185. 186. manig Tischtug uuehe. Rhythm. de S. Annon. §. 38. saget: *mit uuehim uuerki düt ber si tiurre*, mit *feiner* arbeit macht er sie vortrefflich und daher kostbar, scil.

die

Ut nitor argenti radios discriminet auri.
Hoc tibi doctorum me dispensante tuorum
Conferet ordo decus geminis pulchrum speciebus:
Scilicet ut claro sapientia clarior auro
Cor tibi circumdet, facienda cauendaque monstret;
Instar & argenti maneat tibi copia verbi,
Ut perplexa scias, & pulchro famine dicas.

faciemus tibi uermiculatas argento.

ketenon [37] in lantfride uuis gebroihta machen uuir dir, in uvvrme uuis [38] geblahmalot mit silbere. Ih gibo dir sulihe doctores, die der habent sensum sapientiæ, qui auro comparatur. unte die denselben uuistuom mit sconemo gesprache kunnon uurebringon. quod per argentum figuratur.

Vox Ecclesiæ de Christo.

[*Pag.* 16.]

Cum rex accubuit, seque ad subsellia flexit,
Mox [g] *mea majorem nardus spiravit odorem:*
Se dedit ad terras quia pro me summa potestas.

Vers. 12.

Cum esset rex in accubitu suo. nardus mea dedit odorem suum.

Do der kuning gesaz uffe sinemo stuole. do begonde min [19] salbuvurz mer unte mer zestinkene. Uuanta sich got uon himele hera ze erdon gebrohta durh minen uuillon. des de flizlichor uuillo ih imo dankan mit odore spiritualium uirtutum. Nardus ist aromaticea arbor. dero slahto uuas diu salba. damit maria magdalena salbota pedes ihesu recumbentis in domo symonis leprosi.

Hulic vice condigna detestans queque maligna,
Offero devotæ species virtutis odore. [h]
Fasciculum myrrhæ videor mihi pectore ferre,
Dum recolo sponsum pro memet mortificatum:
Qua locus est cordis recolam mysteria mortis.
Quam patiens pro me, vitæ me donat honore.

Vers. 13.

Fasciculus myrræ dilectus meus mihi. inter ubera mea commorabitur.

Min uuine ist mir also ein gebuntelin myrron. in zuischon minen brusten uuonet er. Ih bin imo iemer des de holder. daz er die bittere des todes durh mih uuolta lidan. In minemo herzen daz in zuischen den brusten liget. uuil ih iemer gehuchcan. der sinero michelen gnadon.

Hic botro similia quem profert Cypria vitis,
Prominet Engadi vinetis vbere suaui.
Qui me morte sua modica turbaverat hora.
Suaue mihi redolens sit vinum morte resurgens.

Cuius

Vers. 14.

Botrus cypri dilectus meus mihi.

in

Min uuine ist mir uuordan edele uuintrubo uone cypro. in den uuingarton engaddi. In cypro. da sint edele rebon. da der ana uuassent die meiston trubon. Engaddi ist aber ein stat. da der uuassent arbusculæ balsamum desudantes. unte uuirt [40]

ge-

(g) Versus: Mox mea &c. in Cod. Vratislaviensi ita legitur;

Mox *quoque* majorem Nardus *mea fudit* odorem.

(h) Post versum: Offero. Cod. Vratislav. pergit:

Fasciculum myrræ *puto dilectum redolere.*
Mœror inest animæ quasi myrræ succus amaræ.

Dum recolo &c.

Ad Teuton. Paraphr.

die Nuschin, fibulam, die der Goldschmid machet. Willer. spricht pag. 15. uuahe *golt chetenon machon uuir thir*, uuir machen dir *feine* Gold-Ketten. Uuelches Junius in seinen Obs. pag. 41. nicht recht erkläret, uuann er dafüe sezet, *minime rigidas* als uuann es hiesse: *Uueiche*. Hæc Stadenius. Ad hoc firmandum facit, quod *uuab*, *uuabaz* pro *eximio* variis in locis occurrat apud Otfridum, ceu notavi ad illum; I, 5, 84. *Scherz.*

37) Merula: *in lampreythe uuise gebreyde.* P. Scriver. *in lantfride uuise gebrochta.* Vœgelin habet: *in lampreite uuis*, pro voce: *lantfride* sunt Glossæ Florentinæ, ubi: *Lantfrida*, Murene piscia, pro voce *Lampreite* est hodiernum vocabulum: *Lamprete.* Scherz. Haymo: Murenulæ ornamentum sunt colli virginalis & puellaris, virgulæ sc. auro perplexæ, intermixtis nonnunquam pulcra varietate subtilissimis argenti filia. vid. du Fresne in Glossar. v. Murena i. Lamprete. Jo. Smet. in Antiquitat. Nouiomag. pag. 74. *Schilter.*

38) Merula habet: *geblachmalad*; ad quem locum Castricomius notat: *in formam bractea redactum*, e nomine *blach*, id est bractee, *bleck* nobis, & *malen*, id est, fingere, formare & figuram inducere. *Scherz.*

39) Merule: *salfuuerz*, sed *salbuuurz* etiam habet Vögelin. *Scherz.* Nardus, Nardus Assyria, spica Nardi. Hadr. Junius. *Uuurze*, aroma, odoramentum; hoc ab Unguine, ariditate soliditateque differt. Idem c. 4. Nomenclat. p. 18. *Schilter.*

40) *Geantfristot*] sic infra cap. 4. ℣. collum suum, *Davides namo uuirt geantfristet*, mann fortis; cui inesse videtur Frisiorum nomen, quasi dicas: *verfriest*,

Cuius odor dulcis, & plus quam balsama suavis,
Lætificatque pios, sed & ipsos mundat iniquos.

in uineis engaddi.

geantfriftet. fons hedi. Nu quit ecclesia. Min sponsus. der die bittere des todes durh mih leid. der habet mih gefreuuet mit uino resurrectionis suæ. unte siu stinket also suozo per totum mundum quasi odor balsami. unte ist ouh peccatoribus qui per hedos significantur heilbrunno uuordan. uuanta sie in dero toife iro sunton gereinet uuerdent.

Vox Christi ad Ecclesiam.

[*Pag.* 18.]

Vers. 15.

PRo facie nitida mihi pulchra videris amica:
Teque columbini mitem testantur ocelli,
Munditiam mentis factis testando verendis,
Nil fictum simulas, nec fraudem pectore celas.

ECce tu pulchra es amica mea, ecce tu pulchra. oculi tui columbarum.

SIno. scone bist tu fruintin min. sino. scone bist du. din ougon. sint tubon ougon. Scone bist tu an guoten uuerchon. scone bist tu an reinen gedankon. Din einualtige skinet in allen dinen uuerchon. uuanta du 41 feichenes unte 42 glihnisses niet ne ruochest.

Vox Ecclesiæ.

[*Pag.* 19.]

Vers. 16.

IMmo te solum dicam mi sponse decorum;
Quem (i) *mihi naturæ commendat gratia duplæ.*

Tu

ECce tu pulcher es dile-

SIno scone bist tu uuine min. unt erlich. Du quist. daz ih scone si. abo al min scone. diu ist mir uone dir cuman. Du bist sunterlicho scone

(*i*) Cod. Vratisl. habet:

Quem mihi naturæ commendat *gloria* duplæ.

Ad Tenton. Paraphr.

verfriest, h. e. in Frisicam linguam translatum, quemadmodum vulgo dicimus: *verduitschen*, pro, in linguam Teutonicam transferre. *Castricomius* in edit. Merulæ. Geantfristot uuirt, *exponitur in aliam notiorem linguam transferendo.*] Dauithes namo uuirthet geantfristet amstrangigh, *Davidis nomen exponitur manu fortis*; pag. 67. Vir doctus in Annotatiunculis ad hunc locum putat se Frisiorum nomen in prisco vocabulo deprehendere, quasi geantfristot nihil sit aliud quam *verfriest*, *In Frisicam linguam translatus.* Prorsus ut receptissima loquendi consuetudine verduitschen nobis etiamnom hodie significat *In linguam Teutonicam transferre.* Cui sententiæ me quoque non invitus adscribi paterer, si mihi foret exploratum hanc esse primam significationem. Non nihil interim inhibet assensum, quod antfristan usurpatum quoque inveniam non modo pro *Edere, vulgare, publici juris facere*, verum etiam pro *Enarrare, explicare, interpretari*; ea nimirum notione, qua interpretari dicimur ea quæ non in aliam linguam notiorem interpretis instar transferimus, sed quæ doctoris vel commentatoris instar excutimus atque elucidamus. Quamobrem, quum neutræ acceptioni non inelegans viri docti originatio conveniat, atque omnino eruenda sit nobis primaria verbi significatio, priusquam de ejus origine certi quid statuere valeamus, totam rem in medio adhuc relinquentes, hoc in loco solum addemus geminæ illius acceptionis authores. Ac primum quidem antfristan olim *Edere* significasse, docent nos Glossæ vett. in quibus occurrunt,
antfristungo, *Editiones*; Gloss. A, 6.
antfristunga, *Editio*; Gloss. A, 26.
manigu antfristunga, *Vulgata editio*; Gloss. A, 22.

Altera vero significatio, qua antfristan exponitur *Interpretari*, h. e. obscura vel dubia authorum loca explanare, occurrit apud Otfridum V, 9, 101.

thio buab bigann er afaron,
fon Moysese oub tho redinon,
iob bigan in zellen
fon forasagon allen.
antfristota oub filu fram
thaz giscrib in so so zam.
uuio iz iagilich er zelita,
fon imo sulich sageta. Junius.

Hic omnino significat: *interpretatur*, interpretando redditur. Hinc apud Notk. Psal. CV, 39. *interpretes* exponitur per: *Antfristen.* Ab eodem verba: falsis *interpretationibus* exprimuntur per: *mit lukken antfristungen*; pro: *uuart geanafristot* apud eundem Notk. Ps. XXXIII, 1. legitur: *uuirt fristot.* Scherz.

41) *Uueychenes* habet Merula; apud quem hæc est Castricomii Nota: *Veychenes ande gelichnisse*] id est, fictionem & simulationem, nobis *geveinstheid ende gelaet.* Hæc Castricom. *veychenes*, *Simulatio*, *hypocrisis.*] Vocabulum est nusquam alibi (quantum memini) mihi lectum. Referri posse videtur ad tehin, quod in Gloss. C, 21. exp. *Volubilitas.* at sic *levitatem* potius quam *simulationem* denotaret. Proinde quoque pertinere magis judico ad illud feh, quod in Gloss. B, 36. exp. *Polymita, multicoloria.* prorsus ut Græcis a ποικίλος. *Varius, versicolor*; ποικίλλειν non modo est *Variegare, diversis coloribus distinguere*, verum etiam *Callide variare, vafre aliquid comminisci ac fingere.* Posset quoque *veychenes* illud deduci ab εἰκονίζειν. *Effingere, ad imaginem sive ad exemplar exprimere.* Nos usum vocabuli penitus amisimus, atque ejus loco *veynsinge* dicimus, a *veynsen*, *Simulare*; quod manifeste satis ortum traxit ex φέναξ. *Impostor, planus.* Junius.

42) *Gelichnisses* habet Merula. *Scherz.* Gelichnisses, *Simu-*

Tu pulcher proprie, decus omne sed est mihi de te.
Stramen habet nostrum redimicula plurima florum.
Si requiem praebes, vernant virtute fideles.
Floret honestatis plus copia tempore pacis.

dilecte mi. & decorus. * Lectus noster floridus.

ne præ filiis hominum bediu & per diuinitatem. & per uirgineam natiuitatem. Vnser bette ist uuola [43] gebluomet. So ih cheina uuila geruouuet bin a persecutione. so uuil ih des de mer biderbe sceinan durh dinen uuillon. in contemplatione. uigilus. ieiuniis. elemosinis. & cæteris bonis operibus.

Vers. 17.

Cedros nostrarum ponemus tigna domorum,
Compositaque domo, fiet laqueare cypresso.
Robore (k) dictorum firmatur vita minorum.
Sed nitet in populo variæ virtutis imago.
Suntque tuæ domui partes vtræque decori.

Tigna domorum nostrarum. cedrina. laquearia nostra cypressina.

Diu gesperre unser huisero. sint cedrin. diu getauele. sint [44] cypressin. So ih pacem habon. so skinent in unseren conuenticulis bediu doctores. die der andere geuestenont mit iro doctrina. unte uuitenostinkent mit demo stanke bonæ opinionis. unte auditores. die der mit simplicitate. unte mit manigslahtigen uirtutibus din hus zierent.

Cap. II.

Vox Christi.

Vers. 1.

[*Pag.* 20.]

Flos (a) ego sum campi, sed lilium amabile valli
Flos ego virgineus, paruisque parentibus ortus,
Gloria sum mundi, veluti flos gloria campi,
Semper amans mentes nullo turgore tumentes.

Ego flos campi. & lilium convallium.

IH bin uelt bluoma. unte lilia dero telero. Also daz uelt unge aran birit die bluomon! samo bin ih sine uirili semine geboran uon dero magede. unte bin ouh habitator humilium mentium. quæ per convalles figurantur.

Vers. 2.

Lilium vt ex densis emergit nobile spinis.
Sic tua femineum præcellit gloria cœtum.
Sic tibi viuendum, sic censes esse cauendum,
Neu tibi candorem, seu & virtutis odorem,
Nequam vicini deperdant aut inimici.

Sicut lilium inter spinas. sic amica mea inter filias.

ALso diu lilia ist unter den dornon. samo bist du [1] friuntin min unter anderen tohteron. Die dorna ne mugen die lilion [2] beduhan. siu ne vuahse unte bluoie unter in! iete mer mugin dih geirren de vueder pagani. oder mali christiani. du ne bluoiest. alliz ana in uirtutibus.

Vox Ecclesiæ.

Vers. 3.

[*Pag.* 22.]

Germina silvarum præcellit nobile malum:
Sic mihi dilectum præ cunctis dico decorum.
Ipse

Sicut malum inter ligna

MIn uuine, ist unter anderen luiten. samo [3] affaltera unter andremo uvaltholza. Also diu affaltera sconer

* Merula habet: *Lectulus.*

(*k*) Cod. Vratisl. legit:

Robore *doctorum* firmatur vita minorum.

(*a*) MSC. Vratisl. exhibet:

Flos ego sum campi & lilium amabile valli.

Ad Teuton. Paraphr.

Simulationes.] Kilihnissa, *Scema*; Gloss. C, 17. kelihhison, *Simulabo*; Kero. lichizeta sih rumer faran, *Finxit se longius ire*; Tat. ccxxviii, 1. ubi vide a nobis annotata. *Junius.*

43) Vögelin: *gebloumet*, sed male. *Scherz.*

44) Vœgelinus exhibet: *abo cypressin.*

AD CAP. II.

1) Merula: *friundina min.*

2) De hac voce, vid. infra cap. 3. not. 15.

3) Malus arbor, infra cap. 8. *affalterbaum.* Scherz.

Ipse tamen proprie nativo clarus honore,
Fecit adoptivos sibi fratres, fecit amicos.
(b) *Qui mihi iucundam nunc præbet ab æstibus umbram;*
Is quoque maturum concedit carpere fructum.
Hujus in adversis me saluat dextera fortis.
Ipse sua facie satiabit me sine fine.

ligna silua-rum. sic dilectus meus inter filios. Sub umbra illius quam desideraue-ram sedi. & fructus eius dulcis gutturi meo.

sconer ist danne ander uualtholz. uuante siu die sconon unte die suozen epfele biret! samo habet min sponsus sunterliche scone præ cæteris electis. uuanta er ist gotes sun per naturam. speciosus forma præ filiis hominum! andere electi. sint filii Domini unte sine bruodera per adoptionis gratiam. Ih saz unter sinemo scate. des ih ie gerota. unte sines obezes nietet mih. Wanta ih sinen skirm ie habeta in persecutionibus. unte in feruore temptationis! uone dannan [4] dingen ih. daz er [5] mih ouh uollebringe ad contemplationem suae diuinitatis.

Vers. 4.

IN vini plenam me rex ducens apothecam,
Ordine mox duplicis clemens instruxit amoris.
Dicta novæ legis promulgans gratia regis,
Quo sit amore Deus docuit vel frater amandus.
(c) *Ordo sed his rebus subtiliter est adhibendus.*
Ordinis hæc virtus erit & lex, ut sit amandus
Tota mente Deus, totis voti speciebus,
Viribus & totis, fraterni rursus amoris
Ordo tenendus erit, venerari quippe decebit
Maiores natu, vel canos sensibus, actu;
Ut non solus amor, sed honor, reuerentia maior,
Impendatur eis: dilectio libera cunctis,
Non dubitans ipsos grataπter amare inimicos,

INtroduxit me rex in cellam uinariam. ordinauit in me caritatem.

DEr cuning leitota mih in sinen [6] vuinkellare. unte vvista mih. uvie ih minnan sule. In sinemo euangelio daz der uile uuola geluiteret ist uone legalibus secibus. hat er mih gevuiset. daz ih in selben minne. ex toto corde. ex tota anima ex omni mente. ex omnibus viribus. unte minen proximum minne. samo mih selben.

Vers. 5.

FLoribus omnigenis fultam circumdate, malis.
Me vos vicinæ: quia cor mihi languet amore.
Vos animæ sacræ virtutum robora nactæ,

FUlcite me floribus. stipate me malis. quia amo-

VNtir leget mih mit bluomon. umbeleget mih mit eipfelon. uuanta ih mines vuines minnon siechon. Flores bezeichenent initia uirtutum! Mala perfectionem bonorum operum. Et est sensus. Ir heiligen sela ir dir [7] durhtan birt in gotes minna. [8] stiiret mih mit iuvueren guoten [9] biliden.

Viuen-

(b) MSC. Vratislau. habet:

Qui mihi *jocundam* ounc præbet ab æstibus umbram.
Is quoque *maturum* concredet carpere fructum.

Cujus in adversis.

(c) In MSC. Vratisl. versus, qui incipit: *Ordo sed his rebus*, usque ad ✠. qui finit: *amare inimicos*, desunt.

Ad Teuton. Paraphr.

4) Merula habet: *vana thiu thencon ih*. Pet. Scriver. *vone dannen dingon ih*, quod redde: *hinc spero*. Scherz.

5) Merula: *mer*. P. Scriver. *mich*.

6) Merula: *uuinkelnere*.

7) *Thurgdan*, perfectus] *durubtuan*, perficere &c. Kero, *thurabteta*, perpetratum. Gloss. C. 11. *undurubtaan*, imperfectum. Kero. *Junius*. Itaque *durbtan birt* idem est ac: *perfecta estis*, *uuir birn*, *birin*, pro: *sumus* est apud Notk. Psal. CXXXI,7. Otfridus I, 2, 18. & III, 3, 34. habet: *Uuir birun*, pro quo: *pirun* sistit Hymnus Nocturnus §. 6. apud Hicke. in Thes. LL. Sept. in Gramm. Franco-Theot. uti *uuir pirin* habet pro eodem Notk. Psal. LXVIII 10. pro eodem Otfrid. II, 6, 113. habet *birumes*, loco cujus Glossæ Keronis sistunt: *Pirumes*. (sumus) *ir birint*, (pro quo Noster contracte; *birt*) *estis* ap. Notk. Psal. LXXXI, 1. (Tatiani versio c. 22. §. 16. usurpat: *ir birut* pro: *estis*. Adde Otfrid. V, 17, 21.) *sie birint* pro *sunt* occurrit ap. Notk. Psal. XIII, 3. *Scherz*.

8) Stiuret mich, *Dirigite* vel *gubernate me*] stiurre inti rihte, *Gubernet ac regat*; Hymn. III, 5. stiuri dina sealcha, *Guberna tuos famulos*; Hymn. XVI, 5. Olim prima sua significatione ad rem navalem pertinuit. stiurantu, ferid, *Remigio*; Gloss. C, 16. scheffes stiura, *Puppis*; Gloss. C, 13. sturo, *Gubernator*, *nauclerus*; Gloss. D, 9. unde quoque fieri potest stiuran esse e [illegible] vel [illegible]. *Carina navis*. Junius.

9) Merula, loco verborum: *mit juuueren guoten biliden*, habet: *mid juuuan goodan bilethen*, ad quæ verba Junius ita commentatur: her seluo unsich *humilitatem* lerda mit sinemo bilethe, *Ipse nos humilitatem docuit suo exemplo*; pag. 29.
bilidi, *Exemplum*; Otfr. V, 11, 88.
piladi, *Exempla*; pilad qhuedan, *Verbi gratiâ*: Kero.
pilad puah, *Exemplar*; Gloss. B, 17.

pilidi

Viuendi normam vestram mihi tradite formam;
(d) *Vt bona cœperitis, quæ iam perfecta tenetis.*

amore langueo.

den. uuie ir die biderbecheit ana uinget. unte vuie ir dar anagehartotet. uuanta mih der vuerlte [10] bedruzet: unte mih okkeret mines sponsi minnon gelustet.

LÆua caput fulcit sponsi, me dextera cingit.
Præstita dona mihi præsentis tempore secli,
Spes adipiscendi cœlestis sunt quoque regni.

Vers. 6.

LEua eius sub capite meo. & dextera illius amplexabitur me.

SO ih in sulchemo bette geligon mit mine uvine. so ist sin uvinstra unter minemo hoibete. unte sin zeseuua umbegriphet mih. So et des innena uuirdit. daz mih der vuerlte bedruzet. unte mih okkeret siner minnon lustet. so giebet er mir in præsenti pignus spiritus sancti. unte intellectum sacrarum scripturarum, unte andera sine dona quæ per leuam figurantur. mit den ih rationem mentis meæ kunne gerihtan ad suspiranda æterna. also daz hoibet rihtet cætera membra! unte gibet mir abo in futuro præmia æternæ beatitudinis. quæ per dextram significantur.

[*Pag.* 26.]

VErba loquor vobis, quis mater visio pacis.
Obtestans clare vos per ceruos capreasque,
Ne mihi dilectam, dulcique sopore solutam,
Aut sonus aut strepitus de somno suscitet vllus:
Donec vt ipsa velit sponsam consurgere fas sit.
Obsecro vos animæ quas mundæ gloria vitæ
A vitiis mire permittit ad alta salire,
Videritis mentem mihimet quamcumque vacantem,
Ne mundi studiis hanc infestare velitis,
Donec ab hac opera placita sibi cesset in hora.

Vox Christi.
Vers. 7.

ADiuro uos filiæ ierusalem. per capreas ceruosq; camporum! ut non suscitetis neque euigilare faciatis dilectam quoad usque ipsa uelit.

IH besuueton iuvuih iunksrouvon [11] bi den reion. unte den hirzen. daz ir mine uvinion ne vuecchet. [12] noh ne muntetet: unze siu selba uuolle. Ih besueron iuvuih guoten sela ir da [13] treffet ad supernam Ierusalem. bi dero reine. unte bi den tugeden. die ir an iu selben habet. quæ per munda & serpentibus inimica animalia figurantur. suvasir decheina iuvuera gelichon uindet. diu der uuerlte durh minen uuillon [14] inslaffan si. unte okkeret vuolle uacare contemplationi. orationi. lectioni. uigiliis ieiuniis. daz ir die des ne irret mit decheinemo uuerlichen strepitu, unzen siu selba per contemplationem vuolle procedere ad agenda temporalia.

Hæc *Vox* Diz

(d) Inter versum, qui incipit: *Ut buua*, & illum qui incipit: *Læva Caput*, MSC. Vratisl. habet:
Languida sum mundo sponsi faciem sitiundo.

Ad Teuton. Paraphr.

pilidi, *Formam.* eines pilades, *Uniformem*; Kero. bilethon quoque Authori nostro est *Conformare, ad exemplum exprimere.* sio hiro uuerch bilethot nah Godes uuillan, *Opus suum exprimit secundum Dei voluntatem*; pag. 116. pro quo sic paraphrasis rythmica;:

Luminis ad patrem defigit mentis acumen;
Hunc sibi sectandum proponit, & hunc imitandum.

bilidet Got in thesen datin, *Exprimite Deum in hisce factis:* Otfr. II, 19. 36.
bilidont thas alle, *Exprimunt hoc omnes*; Otfr. III, 19, 65.
kepilide, *Conformet*; Kero.
bilethen, *Imitari*; Author noster, pag. 85. 132, 158.
pilidonte, *Imitantes*; Gloss. B, 24. *Junius.*

10) Merula: *verthruzet.* P. Scriverius: *bedruozet.*

11) P. Scriver. legit: *bi theu rehegeizzon unte deu hirzon.* Ast cum MSC. consentit Vœgelinus.

12) Merula habet: *noch uuachan no doth.* Ast P. Scriverius & Vœgelinus verba habent ut MSC. Vratislau. Apparet hinc, quid sentiendum sit de opinione Celeb. Stadenii, quem corruptus Merulæ textus seduxit. Ille in Expl. Voc. Bibl. Germ. p. 459. ita disserit: Hiebey muss ich einen ort auss dem Willeramo anführen, der uneder recht gedruckt, noch recht in der Ubersezung gegeben ist p. 26. *ich besueron* &c. *thaz ir mine uuiniannе uuechet, noch uuachan* nodot *unzen siu selua uuolle*; *Ich beschuuere euch* &c. *dass ir meine freundin nicht aufuuecket, noch zu uuachen* nothiget, *biss sie selbst uuolle.* Dann so muss hie geschrieben nnd es verdentschet uuerden. Quæ bene se haberent, nisi genuinus textus pro: *noch uuachan nodot*, haberet: *noh ne munteret.* Scherz.

13) Ir ther drephet, *Qui tenditis vel itis.*] pro quo pag. 93. & 149. est ir tha drephet. at pag. 104. ir thar drephet.
sie seluon drephent, *Ipsæ tendunt*; pag. 113.
thas draph, *Hoc tendebat*; pag. 103.
ouerdrephen, *Superare, præcellere*; pag. 67. 74. 100. 160. unde manifeste satis nostrates acceperunt suum *over-treffen.* *Junius.*

14) P. Scriver. *in slaffen.*

Vox Ecclesiæ.

[*Pag.* 27.]

HÆc vox dilecti, qui pro me sollicitari
Pro requieque, mea dignatur promere verba:
Transilit hic montes & colles strenuus omnes:
Huic homines puri non possunt æquiparari:
Qui gestans hominem, Deus est altissimus idem.
Ipse dedit saltum de cælo in virginis alvum.

[*Pag.* 28.]

In mundi campum venit post virginis alvum.
Inde crucem subiit: (e) *hinc ad Phlegethonta salivit:*
Victor ab inferno cælum petiit saliendo.

Vers. 8.

VOx dilecti mei. Ecce iste uenit saliens in montibus. transiliens colles.

DIz ist diu stimma mines vuines. Er ist mir so hold. daz er nieth dolan ne uuil. daz mih ieman siner minnon irre. mit decheinemo uuerlichen strepitu. Sino. der min uuine uerit al in sprungen an den bergon. unte er uberspringet die [15] buhela. Andere heiligon ne mugon imo gelich sin. ne vueder in diuinitate. noh in humanitate. als iz quit. Erit mons domus domini in uertice montium. & eleuabitur super colles. Sine sprunge tet er durh minen uuillon. uuanta durh mih quam er uone himile in uirginis uterum. [16] uone dero magede uuambon in die crippon. uone der crippon ze dero toife. uone dero toife ze demo cruce. uone demo cruce ze demo grabe. uon demo grabe ze himele.

(f) *JUdicat hunc capreæ similem mea mens hinuloque,*
Planicie spreta quæ tendunt semper ad alta.
Nam Deitas Christi non est penetrabilis ulli
Humanæ menti sub carnis fasce gementi.
Et similis recte (g) *parvis animalibus esse*
Christus homo fertur, humilem qui se profitetur.
(h) *Oppositus paries nos impedit aspicientes:*
Hic de cancellis nos respicit atque fenestris.
Oppositus nobis mortalis conditionis
Est paries crassus, ne sponsum conspiciamus:
Sed sponsi pietas nobis aperire fenestras
Carne latens voluit, dum per miracula fulsit.

Et

Vers. 9.

SImilis est dilectus. meus capreæ. hinuloque ceruorum. En ipse stat post parietem nostrum. respiciens per fenestras.

MIn uuine ist gelich dero reion. unte demo [17] hintealbe. Suo [18] hebig er si. beide per diuinitatem. ioh per uirgineam natiuitatem! er quam uns ie doh cum humilitate. uuanta er geboran uuerdan uuolta uon armen uorderon. unt er selbo ouh unsih humilitatem lerta mit sinemo bilide. als er quit. Discite a me. quia mitis sum. & humilis corde. Uone dannan ist er gilich den uuenegon dieron. nieth den michelon. Daz diu dierer gerno in dero hohe sint. daz bezeichenet die hohon unte die incomprehensibilem maiestatem Christi. Sino. uua er selbo stet hinter unser uuente. unte sihet uz den uenstron. unte [19] uuartet uz uon den [20] linebergon. Doh er si circumdatus fragilitate nostræ carnis. er scheinet ie doh sine diuinitatem. per miracula.

Vnte

(e) Cod. Vratislav. habet:
—— —— hine ad *flegetouta* salivit.

(f) Cod. idem:
Comparat hunc capreæ *sensus meus hinnuleoque.*

(g) Cod. idem:
—— —— parvis *animantibus* esse.

(h) Cod. Vratislau.
Oppositus paries,

Ad Teuton. Paraphr.

15) Merula: *huinela.* Ast cum Vratislav. facit P. Scriverius.

16) *Van thero magathe uuambon* habet Merula: ad quem locum Junius ita: de virginis utero] min uuambo erbeueda, *Venter meus intremuit*; p. 90. thin uuamba is famo uueizes houph, *Venter tuus sicut acervus tritici*; pag. 128. unahsmo thinero uuamba, *Fructus ventris tui*; Tat. IV, 3. ubi vide annotata. kitagi noh uuamba kaanazze, *Gulam nec venter incitet*; Hymn. IV, 5. huuamba, *Venter*; Hrabanus. uuambon, *Uteru*; Gloss. Lips. chint in uuambo kifestinot; *Puerperium*; Gloss. C, 13. Anglo-Saxones pamb vel pomb dicebant. Angli *uuombe*, sed acceptionem vocis ad uterum tantum restringunt. Vocem igitur pomb non male forte, præfixo tantummodo digamma Æölico, petamus ex ὀμφαλὸς, *Umbilicus*; quod circa umbilicum delitescant pleraque vasa generationi inservientia. *Junius.*

17) Glossæ Florentinæ habent: *Hintchalb*, Dama, vel Damula. *Scherz.*

18) Merula habet: *houg.* Ast P. Scriverius: *hebig*, quod *vehemens*, *potens*, *insigne* denotat. Hic hebig idem est ac: *insignis*, *altus*, *sublimis*, quo sensu infra aliquoties occurrit. *Scherz.*

19) P. Scriver. *uuardet.*

20) *Linebergon*] id est: *cancelli*, aut a *line* i. e. *linteu*

&

Et velut acclinis nosci dignatur ab imis,
Dum per cancellos miserendi flectitur ad nos.

nestras. prospiciens per cancellos.

Vnte suie hoh er si in diuinitate. er neiget sih nah uns per humanitatis compassionem. daz sint die cancelli miserationis. Sihes duo. uuie det da obe stet ze den linebergon. so er sbrehhan vuil ze den die da nidana sint. sih nah in neiget. Also teta unser trohtin. Per uiscera misericordiæ suæ uisitauit nos oriens ex alto.

Dilectusque meus hæc est mihi verba locutus:
[*Pag.* 31.]
Otius evigila surgens properanter amica,
Mente columbina simplex, nulliquè nociva,
Insuper & variæ virtutis pulchra decore;
Quæ requiescebas, tibi dum prodesse volebas,
Evigilans etiam pro fratribus exere linguam:
Interdum propriis (i) *nunc fratrem perspice lucris.*

Vers. 10.

ET dilectus meus loquitur mihi. Surge propera amica mea columba mea. formosa mea & ueni.

UNte min uuine [21] sbtihhet sus ze mir. Stant uf fruintin min iligo. min tuba. min scona. unte kum. Fruintin min per fidem & dilectionem. min tuba per innocentiam. min scona pet uirtutum decorem! stant uf uone demo suozen slaffe contemplationis. orationis. lectionis. ile din. unte kum vure ad utilitatem proximorum per prædicationis officium. unte per exempla bonorum operum. Uordes [22] besuor er filias ierusalem. daz sie sine vuinion iro slaffes nie ne irten mit [23] deheinemo ungestuome! nu heizzet er sie selbo ufsten. Diu zuei ne sint niet contraria. quia tempus omni rei sub cælo. Sumstunt ist tempus actionis. sumstunt tempus contemplationis! also der sponsus selbo skeinta in sinen taten. die prædicans & docens in templo. nocte fugiens in montem solus orare.

OMne quippe rei tempus sub clymate cæli.
Asperitas biemis jam transiit, (k) *& fragor imbris,*
Pullulat & florum jam copia multicolorum:
Tempus adest viti super effiua quæque recidi.
Sol quia justitiæ jam mundum lustrat ubique.
Nubila perfidiæ fidei cessere serenæ,
Vernaque temperies tranquillat pace fideles;
Qui quamvis per se studeant bona germina ferre,
Purgantur monitis ob spem fructus melioris.

Vers. 11.

IAm enim hiems transiit. imber abiit & recessit.

DEr uuinter ist hina. der regan ist uvre. die bluomon schinent in alle demo lante. des rebe snites zit ist hier. Iz ne ueret nu so niet. so iz [24] eteta. E. uuas okkeret notus in iudæa Deus. unte uuas cultura demonum. per totum mundum.

INsonuit nostræ vox turturis inclita terræ.
Suasio dictorum crebrescit Apostolicorum,
(l) *Christicolis vitam quæ suadet babere pudicam,*

Men-

Vers. 12.

FLores apparuerunt in terra nostra. tempus putationis advenit.

Vox

NU ist diu scarfe unte daz ungeuvitere dero infidelitatis uvre. uuante sol iusticiæ nu skinet. so ist kuman diu heitere des heiligen gelouben uber alle die uuerlt. In demo sconen uuetere. so sint nu geuuassen flores uirtutum. castitas. continentia. largitas elemosinarum. Nu ist

(i) Cod. Vratislav. habet:
-- -- nunc *fratrum prospice* lucris
Omni quippe rei.
(k) -- -- & fragor *ymbris*, habet Cod. idem.
(l) MSC. Vratisl. legit:
Christi *colas* vitam. —— ——

Ad Teuton. Paraphr.

& *bergon* quod *defendere & conservare* significat, quod scil. ex linteis olim fierent aut a *line*, quod est resti, quod inde retis in formam fierent, unde & δίκτυα Græcis Interpretibus, veluti reticula dictæ sunt. *Castricom.*

21) P. Scriverius: *sprechet.*

22) Merula: *suor ber.* P. Scriver. *besuor ber.*

23) Merula: *eynegemo ungestiuro.* Pet. Scriver. *decheinemo ungestuome.*

24) Legendum: *ê teta*, olim faciebat. *Scherz.*

25) Gros-

Mentibus innocuis, desideriis gemebundis,
Ut præsens gemitus det veri præmia risus.

Vox turturis audita est in terra nostra.

ist ouh diu zit. daz die prædicatores mit falcastro exhortationis sculon amputare superflua uitiorum de cordibus auditorum. ut fructum plus afferant. Turteltuben stimma ist uernoman in unsermo lante. In omnem terram ist kuman prædicatio apostolorum. die iro auditores lerent castitatem & innocentiam. unte nidificare in excelsis. idem conuersationem habere in cælestibus als iz quit. Miseri estote. & lugete. & luctus uester uertatur in gaudium.

PRotulit & ficus grossos (m) quos respuit usus,
Dum crescente fide quidam proceres Synagogæ
(n) Discipulis juncti, vellent tamen omnibus uti
Quæ lex instituit. Melior sententia vicit.
Vinea iam florens gratos emittit odores:
Multiplicat numerum cum (o) cætus discipulorum
[*Pag.* 32.]
Virtutis variæ flores cernuntur ubique.
Actibus ex sacris emanat opinio suavis.
Otius euigila surgens properanter amica.
Te nitidam sponsam, te mitem laudo columbam,
Quæ sibi tutamen lapidis putat esse foramen,
Cui servat certam (p) materia juncta cauernam,
Quæ requiescebas tibi dum prodesse volebas,
Evigilans etiam pro fratribus exere linguam.
Me semper recolens, tibi spem mea vulnera ponens,
Qui te sponsavi per dotem sanguinis almi.
Qui petra firma tibi contra vires inimici,
Angelicis armis te protego amica fidelis.

Vers. 13.
FIcus protulit grossos suas. Vineæ florentes dederunt odorem suum. Surge amica mea. sponsa mea. & veni.

DEr vigboum hat uurebraht sine [25] bitteruigon. Do die apostoli begondon gratiam euangelii prædicare. do uuaron sumeliche proceres synagogæ. die der beide uuolton. ioh inChristum credere. ioh legem carnalitatis observare. circumcisionem. sabbatum & cætera legalia instituta. Daz ne mohta niet uolle kuman! uuante also die bitteruigon uore kundent. daz die rieson unte die suozon nah sulen kumen! also sint diu legalia præcepta umbra ueritatis & gratiæ. Die uuingarton bluoient. unte diu bluod mahchet suozen stank. Do dero apostolotur prædicatio gestarkota. unte dero sententia uuart reprobata. die carnalitatis legem uuolton observare! sider skinon in ecclesia maniger slahta tugede. samo uuinbluod. unte uon den tugeden quam guot luimunt. als iz quit. Magnificabat eos populus. Stant uf min friuntin. min gemahela. unte kum. min tuba. du der nistest in steinlocheron. unte in den heggeholeron.

QUæso tuam monstra faciem mihi candida sponsa,
Perque sonos suaues tua vox mihi mulceat aures.
Vox tua dulcisona, facies me indice pulchra.
Præbuerat gratum tibi contemplatio stratum:
De quo cum surgis, populi te suadeo turbis
Exhibeas talem, feci baptismate qualem.

Respi-

Vers. 14.
COlumba mea in foraminibus petrae. in cauerna maceriae. Ostende mihi faciem tuam. sonet uox tua

MIn fruintin per fidem & dilectionem! min gemahela quam desponsaui mihi dote sanguinis mei! min tuba per innocentiam & castitatem! stant uf uone demo suozen slaffe dero contemplationis. unte kum uure ad utilitatem proximorum per officium prædicationis. unte in dinero prædicatione gehuge aller dikkost min. ih din stein [26] unte ueste bin! gehuge ouh minero uvunton. die ih an demo cruce durh dih leit. quæ per foramina petræ intelliguntur! unte gehuge. daz ih die anglica præsidia

(*m*) Idem MSC.
— — *quas* respuit usus.

(*n*) Idem MSC.
Christicolis juncti. — —

(*o*) Cod. Vratisl.
— — cum cœtus *Christicolarum.*

(*p*) Cod. Vratislav.
— — *maceria* juncta cavernam.

Ad Teuton. Paraphr.

25) Grossos suos, Grossi dicuntur primitivæ & immaturæ ficus, inhabiles ad edendum, quæ ad pulsum venti facile cadunt. Haimo. Opitius reddit: *Knoten.* Schilter.

26) *Ande din vesto bin.* habet P. Scriverius.

27) *Ne*

Respiciant ut me tua dicta vel acta pudice.
Quicquid agis solum propter me diligo totum.

tua in auribus meis. Uox enim tua dulcis. & facies tua decora.

præsidia habon gescaffet ad tutelam tui. Diu tuba diu da nistet in den steinlocheron. unte in den heggeholeron. diu mag genesan uore demo habeche. unte iro iungede irziehan. samo maht du. obe du din gedinge anno mih sezzest. genesan mit den angelicis præsidiis a raptu malignorum spirituum. unte maht ouh fætus procreare bonorum operum. Oige mir din antluzze. din stimma schelle in minen oron. uuanta din stimma ist suoze. unte din antluzze scooe. Du vuoltost gerno alliz ana in lecto contemplatioois ruouvan. daz oe mag niet uuerdan. Post cootemplationem scalt du ouh uure gen ad fratrum utilitatem. & ad publicam actionem. unte scalt allero dinero uuorto unte allero dinero uuercho iotentionem anne mih cheren. daz du niet anderes der mite ne meines [27] ne uuare mina minna. so lichent mir elliv dine uuort unte elliu dine uuerch.

Vox adversus Hæreses.

[Pag. 37.]

Vinea iam floret, precibus nunc vinitor oret,
Omnis in obstantes ruat ut vulpecula casses.
Callida maturis nocet istbæc bestia botris.
(q) Hereticæ vulpes dum curvos repere calles
Primitus incipiant, mox dogmata prava relidant
Ecclesiæ proceres, ne sumant tempore vires,
Et sic difficile (r) desistant heresiarchæ.

Vers. 15.

Capite nobis uulpes paruulas. quæ demoliuntur uineas nam uinea nostra floruit.

Uahent uns die luzzelon [28] uohon. die de uuingartoo harto geargerent. [29] obe sie mer uuerdent. unser uuingarto ist in bluode. Ir doctores ecclesiæ. tuot uvara uva sih die heresès alleres buren. unte ane demo anegenge ze uuerfet sie. uuante gestarchent die heretici in iro peruersis dogmatibus. so sint sie unsemfte ze uber uuintene.

Vox Ecclesiæ.

[Pag. 38.]

Memet sponsus amat: ad eum quoque mens mea flagrat:
Qui sibimet gratum parat inter lilia pastum,
Dum veniente die simul inclinentur & umbræ.
Præpediunt sponsi faciem mihi nubila mundi.
Huic tamen absenti bene pareo mente libenti.
Candida virginitas cui nunc vitæque venustas
Complacet in sanctis sibi plusquam lilia suavis.
Et

Vers. 16.

Dilectus meus mihi. & ego illi. qui pascitur

Mio vyine ist mir hold. unt ih imo. unte er ueeidenot unter lilion. unze der tag cume. unte die naht scata hine uuichen. Uuant ih mines sponsi gnada uersten in sinero uocatiooe. admonitione & promissione! nu uuil ih imo der gnadon [30] enquedan mit uuilligero gehorsame. uuant ih

(q) Cod. Vratisl. *Heretice* vulpes.
(r) Cod. Vratislau.
—— —— desistant *heresiarche.*

Ad Teuton. Paraphr.

27) *Ne uuare* idem est ae: *nisi*, eodem sensu occurrit: *Neuuere* in Rhythm. de S. Annone n. III. conf. Hickes. in Thes. LL. Sept. Gramm. Fraoco-Theot. p. 80. *Scherz.*

28) *Uobon*, Vulpes. In versione Tat. c. 51. §. 2. legitur: *Fobun babent lob*, vulpes foveas habent, quod in Gothica Ulphilæ versione Novi Test. redditur: *Faubons grobos aigun.* conf. Stiernhielm in Glossar. Ulphila-Goth. v. Fauhons. *Scherz.*

29) Merula: *Er sie merre uuerdent.* Schilter.

30) Castricomius habet: *enquethen*, id est: vergelden, betalen, onde nobis mansit *quijten* hoc est, solvere, liberare, redimere, satisfacere, & per metaphoram gerere, aut repræsentare, ut loquuntur. Junius hac de voce dicit: *non satis capio quid sit verbi.* Mihi videtur esse ab *en*, *ent*, *ant*, *int*, quæ particula vicissitudinem, factum e contrario exercitum, relationem ad aliud qoid, indigitat, & *quedan*, qood idem est ac: *dicere*; ut scilicet *enqueden* idem sit ac: *respondere*: In formula Latinorum: *Gratitudo tua ejus* respondit *beneficentiæ* i. e. tanta fuit, quanta fuerat beneficentia ejus; mens scil. Ecclesiæ hic est, quod velit in posterum Gratiæ Dei respondere lubenti obsequio i. e. vicissim sua ex parte obsequium promtum Deo præstare ob gratiam sibi exhibitam. *Scherz.*

Et cum nox aberit, cum verum mane nitebit,
Ad faciem facie mibi ſe velit inſinuare.

scitut inter lilia.

ih uuola uueiz. uuaz imo lieb iſt.

JAm dilecte redi, ſimilis capreæ fugienti,
Hinnuleoque ſuper montana virentia Bethel;
Dulcia fraternis poſtponens ocia lucris.
Ut tu ſponſe iubes pro te ſubitura labores
Deprecor, ut quamvis victor domineris in altis,
Me tamen bic repetens, tua des ſolamina præſens.
Atque inſtar capreæ fugientis binnuleique,
Quæ nunc cernuntur, ſed mox in opaca feruntur,
Sæpius oſtendas: quia non me ſponſe relinquas:
Detque fidem dictis tua virtus prodita ſignis.

Verſ. 17.

DOnec aſpiret dies. & inclinentur umbræ. Reuertere dilecte mi. ſimilis eſto capreæ aut hinnulo ceruorum. ſuper montes bethel.

IH habo des uuola uerſtantan. al die uuila [31] ſo diſiu uuerliche uinſtre uueret. daz in aller nieteſta iſt an ſinen heiligon dero candidæ uirginitatis. unte odoriferæ uirtutis. An den er die uindet. unter den iſt ſin uueſan. den ſcheinet er ouh ſich ſelbon facie ad faciem. ſuanne uerum mane cumet. nah dirro uuerlt uinſtre. [32] Cere uuidere ze mir uuine min. uuis gelih dero reion. unte demo hintcalbe. [33] in den gebirgon bethel. O ſponſe. du mih heizzeſt uſſten de lecto contemplationis. unte durh dinen uuillon procedere ad publicum actionis! die gnada die du mir habes geheizzan in futura uita. die ſcheine mir ouh in præſenti. unte ſuie du ze himile ſis geſtigan per humanitatem. habe ie doh gegen mih den ſito dero reion. unte des hintcalbes. die der gerno ſcato in der hizzo ſuochent. unte ze berge gerno ſtigent. unte die man ie doh eteſuvanne unte eteſuuanne ſihet: Per interualla temporum ſo ſcheinemit etislichemo [34] boichene dinero chrefte. daz du min nie ne uergezzan nehabeſt. unte du min ruocheſt: vnte ſcheine daz in montibus bethel. ih meino an den. die der iro herza dare zuo gerno gereinent. daz ſie mugen uuerdan domus Dei.

CAP. III.

Vox Eccleſiæ electæ de gentibus.

[*Pag.* 41.]

JN requie lecti dilectum quærere cæpi:
Sedula quæſivi: verum reperire nequivi.
Otius exiliens, & circumquaque requirens.
Suaſit ut anxietas, per vicos atque plateas.
Offendi vigiles urbem de more tuentes:
Viſus an eſt vobis, quem viribus ambio totis?
Hos ut tranſivi, ſponſum mox aſſore vidi.
Ergo virum tenui, nec ab illo quibo revelli,
In conclave meæ genitricis ni referat ſe.
Cum depreſſa malis tenebris incredulitatis

Stulta

Verſ. 1.

IN lectulo meo per noctes quæſivi quem diligit anima mea queſivi illum

DEs nahtes an minemo bette uorderota ih minen uuine. ih uorderota in. unte ne uant ſin niet. Nu uuil ih uſſten. unte uuil in ſuochan after dero burg. in gazzon. unte in ſtrazzon. Ie noh ne habon ih ſin niet uvndan. An demo uuege da ih in ſuohta. uvndon mih die burguvahtela! den sbrah ih ſus zuo. Sahet ir iergen minen uuine? Ein luzzel darnah. do ih ſie alle durch ſtreich.

[1] uuaz

31) Merula habet: *So thiſe uuereldliche thimſterniſſe geuuared*, MSC. Vratislau. & Petr. Scriver. habent: *So diſu uuerliche vinſtre uueret.* Apparet hinc quantum Paraphraſis Belgica, quam Merula exhibet, differat ab Alemannica, quæ eſt Willerami, quam Codex Vratislavienſis ſiſtit. *Scherz.*

32) Vœgelinus, ut & Merula habent: *Kere.* *Scherz.*

33) Haimo legit: ſuper montes Bether. Nam Bether, inquit, interpretatur: domus conſurgens vel domus vigiliarum, vigiles mentes Sanctorum ſignificans; Tamen addit; quidam Codices habent; *ſuper montes Bethel.* apte mentes ſanctorum deſignans. Sicut & legit, & interpretatur latius Origenes & Hieron. hic T. VII. p. 111. Sed Mart. Opitius: *auf Bethers Alpen.* Schilter.

34) Merula habet: *doychene*, ſed *boichene* legendum eſſe firmat P. Scriverius; qui dicit: *boichene* i. e. *nute*, *bouhnen* Antiquis eſt: innuere, nutu indicare. vid. Otfrid. I, 9, 47. Verſ. Tat. c. 4. §. 12 & c. 19. §. 7. *Scherz.*

Ad

Stulta voluptatem male suadæ carnis amarem,
Scire tamen sponsum quæsivi credula nondum

illum. & non inveni.

[1] uuaz iro aller iegelich mir uone imo konde gesagan! do uand ih minen uuine.

Sub falsa specie per dogmata philosophiæ:
Sed secreta Dei nescit sapientia mundi.
Nunc imbuta fide, carnis iam docta nocivæ
Illecebras spernens, & ad illum concita tendens,
Non bene viventes iter artum progredientes
Aspicio tantum: sed adhuc per lata vagantum
(a) *Devia luxuriæ scrutor vestigia caute,*
Si qua mei sponsi sit in illis semita pandi
Sic festinanti mihi sæpius & rogitanti
Occurrunt propere doctores atque Prophetæ:
Hos ego consului regis mysteria summi.

Vers. 2.

SUrgam & circuibo ciuitatem. per uicos & plateas queram. quem diligit anima mea. Quesivi illum. & non inveni.

IH nam in ze mir. unte ne lazzen in ouh uone mir. e ih in uuidere bringon in miner muoter hus. unte in iro gegademe. Noh tanne. do ih ih uuas in tenebris incredulitatis. unte ih consentiebam carnalibus desideriis! do uuolta ih ie doh minen sponsum bekennan. per doctrinam philosophorum. platonis. aristotelis. socratis. pytagoræ. unte andero uuerltuuison. die [2] der creatorem per creaturam uuoltan bekennan. Mit iro [3] geuuise ne moht ih in uindan. quia stultam fecit Deus sapientiam mundi huius.

A quibus ut didici quod eorum pandere libri
De sponso poterant, ad plenum scire volebam
Quantum terrigenis præstet meus ille fidelis.
Deprendique Deum mortali corpore tectum:
Qui quoniam sponte descendens patris ab arce
(b) *Me sibi despondit, arra fidei copulavit,*
Sanguine dotavit, baptismate purificavit,
(c) *Semper adbibebo dignamque vicem redbibebo*

Vers. 3.

INuenerunt me uigiles. qui custodiunt ciuitatem. Num quem diligit anima mea uidistis?

NU ih abo ze sinemo geloubon bin kuman. nu ne uuil ih niet mer consentire carnalibus desideriis. unte uuil in suochan in dirro uuerltburge. obe ih dechein sin spor muge uindan. [4] niet ze einero note an den. die da gent angustam uiam quæ ducit ad uitam. [5] nobe ioh an den. die da noh gent latas uias huius seculi. Ie noh ne mohta ih in so uindan. Nu uuil ih abo fragan prophetas & apostolos qui custodiunt ciuitatem Dei, uuaz sie mir uone imo kunnen gesagan.

GRatuito sponsi tam præcellentis amori.
Omnia vincit amor. ego nulla adversa verebor
Ejus amore pati. quin hanc spem præmeditari
Pectore iam cæpi, sponsum quandoque reverti
In conclave meæ genitricis, id est, Synagogæ.

(d) *Ut*

Vers. 4.

PAululum cum pertransissem eos, inueni quem diligit anima mea. Tenui eum. nec dimittam! donec in-

SA dar nah. do ih iro gescrift durchsuohta. do uand ih minen uuine. Ih uand in iro buochon. daz er ist uerus Deus ante secula. unt er abo durch mine minna uuart uerus homo in fine seculorum. Nu ih in uvndan habon. uuie uerro er geskeidan ist uon anderen heiligon. uuanta sie sine puri homines. er ist abo uerus Deus. unte uerus homo! nu uuil ih in ze mir neman. uuil in amplecti omni deuotione. unte uuant er arbeit durch minen uuillon leit. uincula. sputa colaphos.

(a) Cod. Vratislav. habet:
Devia luxuriæ *cupio* vestigia *nosse*.
(b) Cod. Vratisl. legit:
Me sibi *sponsavit* arra ---
(c) Cod. Vratisl.
Semper *adhærebo* dignamque—

Ad Teuton. Paraphr.
Ad Cap. III.

1) Hæc verba usque ad: *gesagan*, oon sunt in textu Ebr. nec Latino. *Schilter*.
2) Legeodum omnino est: *den*: Scherz.
3) i. e. *informatione*, mit ihrer anuueisung hodie dicimus. *Scherz*. Merula habet *uuisbeyde*.

4) Niet ze einero oode, *Non tantum.*] thu ne bist oicht ze einer genodo scona, *Non solum pulchra es*; pag. 69. Huc facit illod ooti, *Necessario*, apud Otfridum IV, 8, 31. ni uuas imo es nihein oot, *Nulla eum necessitas ad hoc adigebat*; Otfr. II, 4. 66. *Junius*.
5) Nouen ioh, *Verum etiam, sed &.*] thas ol uuarth alliz oiet sines onthankes, ooueo nah sioemo uuillen. *Hoc omnino factum non est eo invito, sed secundum ejus voluntatem*; pag. 55. & rursus pag. 116. niet the mer than ther maoo ieht lightes hauet uon himo seluemo, noueo *ex illustratione Solis*. nooan, nauo, *Sed*. oouan thog, *Veruntamen*; Gloss. Lips. *Junius*. *Nube* hoc sensu apud antiquos, Notker. inprimis, crebro occurrit. *Scherz*.

6) *Gedin-*

(d) *Ut perfusa meis ipso miserante loquelis,*
Cum sua credentes complebunt milia gentes,
Ipsa fide reduci sibimet propriæque saluti
Consulat, & mecum festinet credere Iesum,
Non modica summa, sed toto semine fulta.

introducam illum in domum matris meæ. & in cubiculum genitricis meæ.

laphos. flagella. irrisiones. spineam coronam. mortem crucis! so ne uuil ouh ih necheine arbeit durch sinen uuillon scuhan. Ih uuil ioh den [6] gedingon an in haban. daz ih mine muoter synagogam 'diu mih erest ze gelouben brahta. mit sinero helfo abo noh uuidere ze sinemo gelouben bringe. cum plenitudo gentium intrauerit.

Vox Christi de Ecclesia.

[*pag.* 45.]

(e) *VErba loquor vobis quis mater visio pacis,*
Obtestans clare vos per cervos capreasque,
Ne mihi dilectam, dulcique sopore solutam,
Aut sonus aut strepitus de somno suscitet ullus:
Donec ut ipsa velit sponsam consurgere fas sit.
Obsecro vos animæ quas mundæ gloria vitæ,
A vitiis mire permittit ad alta salire,
Videritis mentem mihimet quamcunque vacantem,
Ne mundi studiis hanc infestare velitis,
Donec ab hac opera placita sibi cesset in hora.

Vers. 5.

ADiuro uos filiæ ierusalem. per capreas ceruosque camporum ut non suscitetis neque euigilare faciatis dilectam quoad usque ipsa uelit.

DAz selba uers stet ouh da uora ad tale signum X. Daz eina ist abo hie ze merchenne. daz taz erera uers horet ad primitiuam ecclesiam. de iudæis collectam! unte abo diz uers horet ad ecclesiam de gentibus congregatam. unte e des maneta sie iro sponsus ad fratrum utilitatem & ad publicam actionem. nu besueret er abo filias ierusalem umbe sine sponsam. suanne siv inslaffe. daz sie se ne uuecchen: e siu selba uuolla! uuante doctores ecclesiæ sculon bediu alliz ana tuon! per contemplationem. uure gen ad prædicationem. post prædicationem redire ad contemplationem.

Synagoga de Ecclesia dicit.

[Pag. 46.]

ESt veneranda nimis heremi quæ scandit ab imis,
Nascitur ut gracilis mirrha vel thure crematis,
Aut pigmentato consurgens virgula fumo.
Non queo mirari satis, & digne speculari,
Quanta sit & qualis gentilis comptio prolis,
Cordibus abjectis quæ purificata paternis,
Ægyptum tandem linquens hanc spiritualem,
Iam parat ad montem virtutum tollere mentem;
Munditiamque precum, veluti non inscia legum,

Vers. 6.

QUæ est ista quæ ascendit per desertum. sicut uirgula fumi ex aromatibus mirræ & thuris. & uniuersi pul-

Vuer ist disiu. diu da ufferit durch die uuoste. als ein chleiniu [7] roihgerta. uone mirron unte uone [8] uuiroche. unte none demo [9] stuppe allerslahto [10] pimenton? Uuie erhaft ist diu ecclesia de gentibus. div der uone spirituali ægypto samo drato ilet ad terram uiuentium. samo diu plebs israhelitica ileta uone ægypto. ad terram repromissionis. Plebs israhelitica uuart mit manigen zelchenon geladot ad terram repromissionis. abo diu ecclesia de gentibus. solo auditu uerbi Dei ilet siu ze imo mit den tugeden. die der geboton uuvrdon in lege. mit mortificatione carnis quæ per mirram exprimitur. mit mundicia precum quæ per thus figuratur. mit maniger. slahte uuoletate. die siu

Mittit

(d) Ut *persuasa* meis.
Ita MSC. Vratislav.

(e) Tota hæc sectio, quæ in Editione Merulæ pag. 45. legitur, in Codice MSC. Vratislaviensi omissa est, & spatium vacuum relictum, quamvis textus & Paraphrasis Teutonica adsint; ceu observat Celeb. Kranzius, cui Willeramus plurimum debet. *Scherz.*

Ad Teuton. Paraphr.

6) *Gedingon*, denotat *spem*, quo sensu creberrime occurrit. *Scherz.*

7) *Virgula fumi* opponitur *sparso fumo* propter unitatem Ecclesiæ. *Haimo hic.* Schilter. Merula habet: *riuchgerda*, P. Scriver. *roubgerta.* Scherz.

8) Cod. P. Scriver. habet: *uuibrouche.*

9) Merula: *vone themo stubbe.* ad quem locum Junius: *Stubbe thes* ertheskon *gethankon*, pulvis terrenarum cogitationum, p. 90. *stubbe*, pulvis. Gloss. D, 23. Hæc *Junius.*

10) *Pimenton*, Aromata] occurrit & pag. 80. mit binnuz salbon, cum aromatibus. Tat. 212. ubi vide quæ annotavimus. *Junius.*

11) *Diebe*

Mittit in excelsum; corpusque domando superbum
Congerie suavi studet omnigenæ pietati!

pulueris pigmentarii?

siu sich ane nimet ioh sine preceptis. alse der ist uirginitas. unte uoluntaria amissio diuitiarum. quæ omnia intelleguntur per aromata universi pulueris pigmentarii.

Vox Ecclesiæ de Christo.

[Pag. 47.]

QUi spacio noctis vallant lectum Salomonis,
Sunt decies seni, virtute & robore pleni:
In manibus gladii, proceres ad bella periti:
Denique fulgentem circa femur applicat ensem
Quisque sibi fortis, tactus formidine noctis.
Sponsus in Ecclesia requiescit verus Idida,
Verus pacificus: hæc est quoque lectulus ejus,
[Pag. 48.]
In tenebris mundi quem vallant undique summi
Ecclesiæ proceres, fortes, ad bella valentes;

Vers. 7.

EN lectum salomonis sexaginta fortes ambiunt ex fortissimis israhel.

SIoo. daz Bette des cuniges salomonis. daz ummegent des nahtes seszoch biderba gnehta. der allero biderbeston in israel. Ir aller iegelih habet sin suert in hanton. cunnon alla mahtigen uehtan. uote ir ne chein ne lazzet sin suert uone sinemo [11] diehe durch die nahtuorhta. [12] Daz bette ueri salomonis. daz ist ecclesia. In iro ruouuet er. also der man in sinemo bette.

BElla, potestates quis vincant spirituales:
Hi decies seni numero referuntur haberi.
His etenim bravii dabitur denarius almi,
Hic quibus est votum senarius iste laborum.
Hi pugiles nostri constantes pectore forti,
Tunc gladiis minitant, tunc tela micantia vibrant,
Cum gladio verbi vires reprimunt inimici,
Ne vitiet maculis sponsam veri Salomonis;
Ne male corrumpat, quam rex summus sibi sponsat.
At sibi fulgentem circa femur applicat ensem,
Cum reprimit motum carnalem quilibet horum,
Elidat vires ne fluxa libido viriles,
Ne reprobus fiat; cum pluribus optima dicat.

Vers. 8.

OMnes tenentes gladios. & ad bella doctissimi, unius cuiusque ensis super femur suum. propter timores nocturnos.

DAz gotes bette beuuarent in dirro uuerlt uinstre die sancti doctores. unte die sculon iruuelet sin ex fortissimis israel. uuante die sculon uuesan rectores animarum. die die christenheit cunnen beschirmen mit spiritualibus armis uuider demo diuuele. unte contra hereticos. Die sculon sin in sexagenario numero. uuante den uuirdet gegeban denarius remunerationis. die der [13] nu nie oe bedruzzit ze arbeitene in senario operationis. Der aller iegelich habet sin suert io hanton. so er mit gladio uerbi Dei beuuaret ecclesiam. diu der gemahela ist ueri salamonis. daz sie der [14] ubelo huorare. i. diabolus. oie ne muge corrumpere. Der aller iegelich ne scal ouh sin suert uooe sinemo diehe niet lazzan. uuant er scal ane imo selbemo [15] beduban des lichamen geluste. quæ per femur intelliguntur! ne forte cum aliis prædicauerit. ipse reprobus efficiatur. Unte daz sculon sie tuon propter timores nocturnos. uuante princeps harum tenebrarum aller gernost besuichet prælatos ecclesiæ quia esca eius electa.

Vers. 9.

(11) *Diebe*, femore. Occurrit etiam apud Notker. Ps. XLIV, 4. ubi verba: *Accingere gladio tuo circa* femur *tuum*, sic expressa leguntur: Curte din suuert umbe din *dieh*. Scherz.

12) Hæc verba usque ad: *sinemo bette* Merula nun habet. Ast MSC. Scriverii exhibuit. *Scherz.*

13) P. Scriver. habet: *numene bedrbuzet*, sed vitiose. *Scherz.*

14) P. Scriver. *ubelo huorere, id est diabolus moechus.* Ast Merula habet: *uuelo uorare*, quod Schilterus in nota marginali explicat per: *deliciarum ductor, Lustfuhrer.* Lectio Vratislav. & Scriveriana omnino sunt retinendæ. Ostendit id ἐνάργεια textus, agitur hic de *sponsa*, agitur etiam de *corruptione* ejus; Mœchorum autem mos est eo allaborare, ut sponsas corrumpant; ego ἐμφάσεως causa redderem: *malus ille stuprator.* Etiam hic altum est apud Junium silentium. *Scherz.*

15) Pro hoc *beduban* Merula habet: *bethuuuan.* Petr. Scriverius *beduban.* Hæc lectio Scriverii videtur retinenda; est autem *beduban* idem ac nostrum: *betäuben*, quæ vox occurrit in versione Lutheri 1. Cor. IX, 27. vid. Stad. Expl. Voc. Bibl. Germ. p. 124. ubi ubi hunc locum reddit: *dann er soll an sich selbst des fleisches Lüste betäuben.* Scherz.

16) Lati-

Vers. 9.

FErculum fecit sibi rex Salomon de lignis libani.

DE lignis Libani (f) fulcrum fuerat Salomoni,
Argenti nitidæ quod sustinuere columnæ:
Splenduerant auro reclinatoria puro:
Purpureis gradibus ascensus erat redimitus:
At medium mensæ Salomon constravit amore;
(g) Esset ut ascensus plantis muliebribus aptus,
Pacificus verus bona præstans omnia Iesus,
Materia mensam non putrescente verendam,
Præparat in cælis, requiem vitæ locupletis;

DEr cuning Salomon mahhota imo selbemo einan disk. des holzes uone libano. Die sule da der [16] disk uffe lag. die uuaron silberin. Abo diu lineberga. diu uuas guldin [17] unte diu stega uuas roth. Abo daz mittelode des diskes. daz uuas samfto. unte minlicho [18] gegradet. durch die iunkfrouuon. daz sie lihto ze demo diske uf getretan mohten.

Vers. 10.

COlumnas eius fecit argenteas. reclinatorium aureum. ascensum purpureum. media caritate

NEscia defectus quæ durat ut ardua Cedrus;
Præmia digua bonis dans post certamen agonis.
Argeuto fusæ bene sustentare columnæ
Mensam dicuntur, quia nil nisi pura loquuntur
De Domini lege doctores atque Prophetæ.
Scilicet eloquium Domini velut igue probatum
Argentum renitet; quod siquis pectore servet,
Dignus ad hauc mensam veniet conviva verendam.
Hæc habet ex auro reclinatoria puro.
Cernitur ut reliquis aurum præstare metallis;
Sic nihil est clarum, nihil omni parte beatum,
Ni facies nostras illuminet alma potestas.
Estque bonum summum Deitatis cernere vultum:
Hæc fessis requies, hæc est pleuissima merces.
Purpureus tamen est ascensus qui dabit isthæc
Gaudia, martyribus quoniam locus est ibi primus,
(h) Mittit in exemplum Christi quos passio magnum,
Ne dubitent cæli diadema cruore mereri.
Sed quid nos miseri faciemus, quos neque pleni
Prove-

DEr uerus pacificus der der mit sinemo tode dissoluit inimicicias inter Deum & hominem. der hat uorgegareuuet. sinen holden einan disk da ze himele. daz ist diu uuunna des euuegen libes. quam nec oculus uidit nec auris audiuit. nec in cor hominis ascendit. diu der ietemer zeget. danne div cedrus quæ in libano est iruulet. Der disk der liget uffe silberinen sulen! uuanta dieselben uuvnna geheizzent diu diuina eloquia. diu der also luter sint: samo daz gebranta silber. uuanta an in nieman ne uindet ieuuet unrehtes. ieuuet scantliches. ieuuet bosliches. Diu lineberga ze demo diske. diu ist guldin. uuanta also daz gold turer ist danne dechein ander gesmide. also ist daz summum bonum. daz man in gotes [20] antuuart cumet. als iz quit. Ego diligam eum. & manifestabo ei me ipsum. Der de muode ist. der leinet sih gerno an die lineberga. Suer ouh durh gotes uuillon dirro uuerlt arbeite muode ist. uuie

(f) Lege: *ferclum.* Schilter.

(g) Cod. Vratisl.
Esset nt *accessus* plantis.

(h) Cod. Vratislav. habet:
Mittit in exemplum *quos Christi* passio ---

Ad Teuton. Paraphr.

16) Latinus habet: Ferculum, id, quod Lectieam significat, ut videre est apud du *Fresne* in Glossar. Lat. Barb. sed interpres Tevtonieus linguæ Provincialis non satis peritus videtur accepisse pro eo, in quo fercula solent offerri l. e. mensa; Unde *disk* vertit; sed incommode, ut patet ex descriptione adscensus, die stege, id quod certe mensis & lectis accubitoriis minime quadrat. Unde Haimo utramque significationem conjungit: Per *Ferculum* designatur S. Ecclesia in qua, velut in lecto, requiescunt Sancti Dei & velut in lecto discumbunt ad epulas æternæ satietatis. Lutherus: *Senfte* reddit. Vetus versio Germ. de 1485. ein *bettlein.* Mart. Opitius: *Bettethron.* Seb. Schmidius *Thalamum*; Ebr. Aphirion a fœcunditate; Parah, fœtavit, *Schilter.*

17) Verba: *Unte diu stega uuas roth*, non habet Merula: Ast P. Scriverius. *Scherz.*

18) Pro: *gegradet*, quod etiam Merula habet, Petr. Scriverius exhibet: *gesclibtet*; qui etiam notat sub finem paraphraseos hujus versiculi: *gesclibtet* poni pro: *gegradet.* Itaque mens horum verborum esse videtur, quod medium hujus ferculi planum fuerit redditum. *Scherz.*

19) Her hauet uore gegareuuet, *Præparavit.]* Gareuua uon hin uuerphan, *Parate a se rejicere*; pag. 147. ich garoda mich, *Parabam me*; pag. 91. thiu selua genatha is thir gara, *Hæc ipsa gratia tibi parata est*; pag. 120.
garuuen truhtine thuruh thigan folc, *Parare Domino perfectam plebem*; Tat. 11, 7. ubi vide a nobis annotata. garauuidu. foraitniuuuiu, *Præparatione*; Kero. garo & garu', *Paratus*; Gloss. Lips. caruue, *Parati.* kecaruuue, *Exhibeat.* kekarater ist, *Præparata est*; Kero. karata, *Præparavit*; Kero.
denue sih karati za peranne, *Cum parturiret*; q. d. cum se pararet ad pariendum; Gloss. B, 8. *Junius.*

20) An Godes anduuarde, *In Dei præsentia.]* zi Godis antuuurte, *Ad Dei præsentiam*, Rythmus de S. Annone, §. 45.
Hine giantuuurtten est *Sistere, præsentem coram exhibere:* thaz sie giantuuurtiten inan Gote, *Ut sisterent*

Provexere dies, ut detur debita merces,
Quos neque martyrium, non (l) *gloria justitiarum*
Mittit ad æternæ reclinatoria mensæ?
Cum desit meritum, maneat dilectio tantum:
Ipsaque donabit, fragilis quod vita negavit.
Nam medium mensæ rex noster stravit amore,
Ne fragiles animæ timeant hac sede carere.
Legis adimpletrix (k) *valeas dilectio legis,*
Quæ fragiles mentes, nec spem virtutis habentes,
Commendas Domino: nam iure beantur ab illo

te constravit: propter filias

uuie mag ze meron ruouuon cuman. danne daz er uolle cume ad fontem totius boni? Diu stega da man ze demo diske uf scal gen. diu ist roth. uuante apostoli unte martires. die der mit iro selbes bluote himilriche [21] arnoton. die habont dar die meisto era. unte [22] daz herešta gesidele. als iz quit. Nimis confortatus est principatus eorum. Waz uuirdit aber unser [23] armon. [24] uuir da so gedigan nie ne bin. daz unsich plenitudo dierum. i. consummatio bonorum operum. oder martyrium. oder dechein perfecta iusticia so muge commendare. daz uuir uuert sin des diske sideles? Ouh nist uns gnada uersaget. uuanta da nah sa gescriban ist. daz daz mittelode des diskes mit minnon geslihtet si. zediu. daz diu vuib samfto ze demo diske uf getretan mugen. Diu uuib sint fragilioris sexus. danne die man. Uone dannan sint mit den uuibon bezeichenenet die guoton sela die der in selbon consciæ sint iro [25] brode. unte sie nechein gedinge ne hand an in selbon. durch decheina iro uuoletat. neuuare okkeret in gotes gnadon. Den ne uuirt daz gesidele ze demo uuunne

Qui

(*i*) Idem Codex:
—— —— *nec* gloria justiciarum.

(*k*) Idem Cod. exhibet:
—— —— valeas dilectio *felix*.

Ad Teuton. Paraphr.

sisterent eum Deo; Tat. VII, 2. & mox, vers. 6. gisahun mine ougun thinan heilant, then thu giantuuurtitos fora annuzze allero folco, *Viderunt oculi mei salutare tuum, quod parasti ante faciem omnium populorum.* Junius.

21) Arnodan himolriche, *Meriti sunt regnum cœlorum.*] kearneem, *Mereamur.* kearneet, *Mereatur.* arnunc, *Meritum.* pi libes arnungu, *Pro vita merito*; Kero. Pro hoc arnon, *Mereri*, Angli etiamnum hodie *earne* dicunt, ut Anglo-Saxones olim ze earnian. quæ omnia manifeste satis originem ducunt ab ἄρνυμαι. *Capio, recipio, consequor*: præsertim quum scriptoribus Græcis μισθὸν ἄρνυσθαι & μισθαρνεῖν passim significet *Mercedem capere.* Sed quoniam apud omnes nullis libentius liberaliusque merces tribuitur, quam iis qui segetes demetunt atque in horrea recondunt; hinc Frisiis & Sicambris *arnen*, quod prima sua acceptione *Mereri* significabat, accipi cœpit pro *Metere segetes.* unde etiam nunc *arne* vel *erne* iis est *Messis.* arnmaend iisdem dicitur *mensis Augustus.* arn, *Messis*; Gloss. 23. arnont, *Metunt*, Tatian. XXXVIII, 2. ubi vide annotata. *Junius.*

22) *Daz heresta gesidele*, primam sedem, primum sessionis locum. *Scherz.*

23) Pro *armon*, quod & Vratislav. Cod. & Merula habet; Scriverius etiam non corrigit, ego legendum arbitror *unser arnon*, aut: *uns armon*; prius si admittis, verto: *Quid dignitatem affert nostro merito?* Si posterius probas, transfero: *Quid dignos facit nos miseros.* Sed prius præferendum censeo motus voce: *arnoton*, quæ paulo antes occurrit. Videtur autem hic collationem instituere velle bonorum operum, quæ Apostoli & Martyres fecere, & eorum, quæ a nobis proveniunt. *uuirdit* pro: *veneratur*, venerationem, honorem dat, est in Hymno Ambros. §. 2. conf. quæ de voce: *uuerdan* notavi ad Otfrid. IV, 6, 88. *Scherz.*

24) Merula legit: *uuir thie so gethigan niet ne sin*; ad hunc locum Junius hæc notat: *Nos qui non eousque provecti sumus*, vel *qui non tanta cœpimus incrementa.*] thihent, *Crescunt, proficiunt, incrementum capiunt*; pag. 73. thihet, *Progreditur, proficit*; pag. 116. & 151. inti ther heilant theg in spahidu, *Et Jesus proficiebat in sapientia*; Tat. XII, 9. ubi vide annotata. quibus adde illud thuruhtigan, *Perfectus*, apud eundem Tat. II, 7. Quod verbum thihen attinet, vide an non referri possit ad illud θηγοῖ, quod Hesychio exp. πληροῖ, *Implet*. Ab hoc interim thihan, unde veniunt nostra dyen vel diigen, videntur quoque descendere nostrum deegh & Anglicum *dough*, *Massa farinæ subactæ.* Hæc *Junius.* Textus Merulæ & hodierna loquendi ratio persuadere posset legendum esse: *Uuir* &c. *sin.* Sed non insolens est antiquis: *uuir bin*, ponere pro: sumus. In Notker. Psal. LXXIII, 2. est: *uuir bin* daz erbe daz du lostost mit der gerto in mann Moysi; apud eund. Ps. LXXXIX, 7. verba: *quia defecimus in ira tua*, redduntur: *uuanta* uuir *irlegen* bin *in dinemo zorne.* Adde Eund. Psal. LXXVII, 4. Unde etiam in secunda persona Pluralis Numeri apud modo dictum Notkerum est *bind, bint*, pro: *estis.* vid. Psal. LXXXI, 6. & Ps. CXXI, 6. & Ps. CXXXIV, 1. & 2. *Schera.*

25) Pro: *brode*, quod etiam Petr. Scriverius exhibet, Merula habet *brothe*, ad quem locum Junius p. 105. ita

Qui trepidant per se, sed in illo spem posuere.

filias ierusalem.

uuunne diske uersaget: uuante sie got des de [26] uerror minnent: so sie sich ze in selbon nie ne uersehent.

Vox Ecclesiæ de Christo.

[*Pag.* 54.]

(l) *QUæso Sion natæ, spectatum vos properate*
Impositum regi diadema novum Salomoni,
Quo produxit eum populo mater redimitum,
Cum sua iam certam desponsio posceret horam,
Et spem gaudendi daret hæc occasio menti.
Vos animæ sanctæ per spem meritumque locatæ
In specula fidei quæ mittit ad atria cæli,
Ante fores urbis stipatis tendite turbis,
Ut

Vers. 11.

EGredimini & uidete filiæ syon regem salomonem, in diademate quo coronauit eum mater

GEt uz ir iuncfrouvon. irda buiuuet in syon! tuot uuara des kuniges salomonis. unte der coronon da in sin muoter mit hat gezieret. in sinemo maheltage. unte in demo tage siner freiuve. Ir guoten sela ir der hie [27] birt positæ in specula fidei. unte ir gedinge hat. daz it cumet in atria cælestis ierusalem! tuot iu selbon einan [28] rum daz iuvich nechein [29] uuet-

---

(l) Cod. Vratislau.
Quæso *Syon* nate. ——

Ad Teuton. Paraphr.

ita loquitur: *brothe* Fragilitas] prodii, *Fragilitate*; Kero.
Sed cum illud Authoris nostri brothe, & hoc Keronis brode, nulla ratione videantur posse referri ad brehhan, *Frangere*, omnino statuendum est Patres nostros pro brechan olim quoque dixisse brettan, brittan vel bruttan. Unde quædam etiamnum hodie remanserunt. nam *brittle* Anglis est *Fragilis*. brette, britte, vel brutte nostratibus denotat *Frustum cespitis*. prorsus ut βρύτια Hesychio sunt τὰ λείψανα, *Reliquiæ*. Huc etiam facit illud ni brutti thih muates, *Noli animo frangi*, apud Otfr. I, 5, 33. thes lichames bruzzi, *Corporis fragilitas*, apud eundem IV, 5, 87. & V, 12, 48. bruzig man, *Homo fragilis*, apud eundem II, 12, 66. Quamvis igitur brothe vel brode non possint ἀναλόγως deduci a brechan; ad bruttan vero vel bruzzan aliqua ratione referri queant: mihi tamen suspicari quodammodo libet piam antiquitatem vocabulum hoc desumsisse ex βροτὸς, *Mortalis, homo*. nam ut βροτοὶ Græcis passim dicuntur *Homines morti obnoxii*, ita quoque scriptoribus Latinis *Mortales* ubique fere dicuntur Homines. Notum est illud poëtæ Mantuani lib. III. Georg. vers. 66.

Optima quæque dies miseris mortalibus ævi
Prima fugit; subeunt morbi, tristisque senectus;
Et labor, & duræ rapit inclementia mortis.

Hæc *Junius*. Adde Stadenium in Explic. Vocab. Bibl. Germ. p. 147. *Scherz.*

26) *Verror* hic idem est ac plus, magis. Eodem modo id usurpat Notk. Psal. LXXXVIII, 21. ubi dicitur: *ih salbota in oleo exultationis præ participibus suis, (mit olee frouuelungo* ferror *dann andre sine geteilen.)* Scherz.

27) De v. *birt* vid. Notam supra.

28) Ad verbum: *Ruam* Junius hæc habet: Non videtur hanc loquendi formulam satis intellexisse Glossator: sed neque ipsius ausim hic Lectori interpretationem aliquam, ut genuinum loci sensum complectentem, obtrudere. Illud ipsius Cantici, *Egredimini*. & illud metricæ paraphraseos, *Ante fores urbis stipatis tendite turbis*, faciunt ut hæsitem. Licet itaque non multum hic videam, video tamen hæc Authoris nostri verba nonnihil posse illustrari verbis Otfridi II, 14, 85. ubi describit Samaritanæ cum Sospitatore nostro sermonem Joh. IV, 15.

thu mohtis, quad siu, einan ruam
ioh ein gifuari mir giduan,
mit themo brunnon, thu nu quist,
mih uuenegun gidrankist.
the ih zi thes puzzes dinsi,
sus emmizigen ni liasi.
the ih thuruh thino guati
bimiti thio arabeiti.

Est & alter locus ejusdem Otfridi III, 15, 33. ubi exprimit Job. VII, 3.

tho hatun siue sibbon,
so ofto maga sint giunon,
then ist jo gimuati
thero nabistono guati,
lertun sie nan einan duam,
thaz er gidati imo einan ruam,
imo ein gizami,
thaz er zeru firu quami,
thaz er thar gisceinti
thia sina gomaheiti,
mit zeichonon gidati
thaz inan ther liut irknati.

Est & tertius locus Otfridi V, 11, 29. exprimens verba Joh. XX, 23. ubi agitur de potestate remittendi peccata, quam Apostolis concessit Christus.

firgab in thas zi ruame,
the iz uuari in iro duame,
thaz sie es alles uuialtin,
so uuio so sie es giriatin.
thaz sie es uuialtin filu fram,
so Gotes theganon gizam.
joh sar jo in theru fristi,
iz uuari filu festi.

Quibus denique omnibus adjungi potest & quartus locus ejusdem Otfridi V, 10, 64. exprimens verba Luc. XXIV, 33. ubi loquitur Evangelista de duobus discipulis Emmaünte, simul ac disparuisset Jesus, repetentibus Hierosolymam, ut desideratissimo Dominicæ resurrectionis nuntio condiscipulos suos bearent atque omnem ex animis sollicitudinem detergerent.

sie sar jo then stunton
uuidorortes uuunton,
thaz sie sih tho giduamtin
then jungoron es giruamtin.

Dispiciant igitur Philo-Teutones numquid ex Otfrido eruere aliquid valeant, quo hunc Abbatis locum illustrent. Parum certe abest quin mihi nunc, post intentam præmissorum considerationem, libeat hæc Willerami verba interpretari,
Date

Ut ſpinis plexum poſſitis cernere ſertum,
Pacifico vero quod de ſe progenerato
Impoſuit mater (m)*, graſſans Synagoga potenter:*
Non tamen ingrato, ſed iam ſuccedere gnaro
Horam ſponſandi, ſibique Eccleſiam ſociandi.
Iureque lætanti, mundum per ſe reparari.
Hic Salomon vobis pompam cæleſtis honoris
Contulit illuſus: patitur, cum ſit Deus altus:
Quique pati venit, iudex in fine ſedebit;
Morteque pacifica, modo iungens ſumma vel ima,
Adveniet tandem ſanctam diſcernere gentem.

ter ſua. in die ſponſionis illius. & in die lætitiæ cordis eius.

[29] uuerlich ſtrepitus geirre. ir ne gehuget alliz ana der miſteriorum iuveres redemptoris. unte der durninon coronon. die imo diu iudaica gens uſſazta. diu ſin muoter uuas ſecundum carnem. Die durninon coronon die truog er gerno durh iuueren uuillon. daz ivuih cæleſtis gloria amplecteretur. [30] Daz ne uuart alliz nieh ſines undanches. nobe nah ſinemo uuillen. uuant iz geſcah in ſinemo [31] maheltage. do er imo ſelbemo mahelta mit demo [32] uuidemen ſines heiligen bluotes die eceleſiam. non habentem maculam aut rugam. Iz geſcah ouh in demo tage ſinero freuve. do er ſich freuveta. daz mit ſinemo tode diu vuerlt irloſet uuart uone des dieueles geuualte. unte uone demo euuegen tode.

Cap. IV.

Vox Chriſti.

[*Pag.* 56.]

O Mihi quam nitida, quam pulchra videris amica!
Teque columbini mitem teſtantur ocelli,
Hoc tamen excepto latitat quod pulchrius intus.
Bis repeto pulchram; factis, dictisque venuſtam.
Scilicet inceſtum nihil aut faciens inhoneſtum,
Ipſa tuas ſuades ad me properare ſodales.
Cumque columbinæ conſerves munia vitæ,
Quæ te palma manet, non hoc in tempore claret.
(a) *Æſtimo amica tuos æquales eſſe capillos*
Caprinis gregibus, quos mittit teſtis acervus:
Suntque tui dentes, ut quæ ſubiere bidentes
De lavacro tonſæ, purgatis ſordibus amne;

Nulla

Verſ. 1.

QUam pulchra es amica mea quam pulchra es! oculi tui columbarum. absque eo quod intrinſecus latet.

Ca-

VUie ſcone du biſt friuntin min. uuie ſcone du biſt: Din oigon. ſint tubon oigon. ane daz daz an dir [1] inlachenes uerholan iſt. Du biſt ſcone an dinen uuerchon. uuante du nieth ſcantliches ne tuoſt. daz minen ougen miſſeliche. du biſt ouh ſcone an dinen uuorton. uuante du in diner prædicatione nie ne meineſt ane min era. unte fraternam utilitatem. Din ougon. ſint tubon ougon! uuante diu einualtege an dir skinet: die dich der ſpiritus ſanctus leret, qui per columbam figuratur. Diu ſcone iſt an dir. ane daz. daz noh inlachenes an dir uerholan iſt. daz iſt diu ſpes cæleſtium præmiorum. die ih dir noh gibon in

fine

(m) Cod. Vratisl.
—— —— graſſans Synagoga *patenter.*
Noo tameo *invito*, ſed jam *veniſſe gaviſo.*

(a) Idem Codex.
Eſtimo ſponſa tuoa æqualea eſſe capillos
Caprigenis gregihna. —— ——

Ad Teuton. Paraphr.

Date vobismet ipſis unam hanc indulgentiam, vel *Concedite vobis ipſis hanc gratiam.* Verba certe Samaritanæ thu mohtis einan ruam joh ein gifuari mir giduan, oihil aliod ſignificare videntur, *Poſſes ſingularem aliquam gratiam & ſingulare beneficium mihi præſtare.* Quod noſtrates blandius, gy meugt my een ſonderlinge eer en uueldaed gedoen. nec repugnat vox ruam, quæ ooo ſemper Jactantiam arrogantiamque ſignificat, ſed quandoque etiam io meliorem partem accipitur. ruam. tiurida, *Gloriam;* Kero. Hæc *Junius*; *einen ruam tuon* eſt: *glorioſum factum edere.* coof. Notam meam ad Otfrid. III, 15, 33. *Scherz.*

29) P. Scriver. *uuehrlich.* Merula: *uuereldligh.* Scherz.

30) i. e. hoc omne non fiebat, ſeu: Nihil hujus fiebat ipſo invito, ſed juxta ipſius voluntatem. *Scherz.*

31) *Maheldaga*] id eſt, *bijlicdage*, Latine: *dies nuptiarum*; compoſitum ex nomine *daga*, dies, &: *mahel*, aut, ut noa *mael*, & compoſite, *gemahel*, conſors, ſocius, unde fit *eegemael*, conjunx & *maelſcat*, ſive, ut alii *melſcat*, dos & arrha ſponſalitia; hinc etiam factum videtur *middaghmael*, *auondmael*, i. e. prandium & cœna, quod homines inibi cooveoiant & convivant. *Caſtricomius.*

32) Pro: *uuidemen* Merula habet: *uuithemo.* Petr. Scriverius: *uuidemes* i. e. *dote*; in qua explicatione etiam conſentientem habet Junium & Caſtricomium, ut & Stadenium. Ipſe Willeramua infra c. 4. verba Germ. quæ hic uſurpat, Latine reddit: *quam deſpondi mihi dote ſanguinis mei.* Pertinet hoc illud Taciti in lib. de Mor. Germ. c. 18. *Dotem non uxor marito, ſed uxori maritus affert. Scherz.*

Ad Cap. IV.

1) Merula: *inliebe. Schilter.* Præter MSC. noſtrum etiam P. Scriver. legit: *inlachenes.* Scherz.

Nulla quidem sterilis sed fœtibus aucta gemellis:
Cum ratione dupla (b) *tua constet vita venusta,*
Inter discentes procedens atque docentes.
Sunt equidem plebes doctoribus inferiores,
Conjugiis, opibus, (c) *carnis quos implicat usus;*
Inque malo positi tractando negotia mundi,
Pulvere peccati non possunt emaculari.
Hæ quia peccantes, nec se peccare negantes,
Cor mihi contritum gratum libant holocaustum:
Sustentant inopes, miseris sunt compatientes;

Capilli tui. sicut grex caprarum. quæ ascenderunt de monte galaad.

sine seculorum. [2] Dih vans ist samo geizzo [3] corter. daz der getuffe demo berge galaad! unte sint abo dine zene. samo daz corter dero [4] gescornen scaffo. die der ufgent uone uuaske. az mit zuinelero zuhte. unte iro nechein ist [5] umbarig. In dinen conuenticulis skinent beide. doctores. ioh auditores. Diu menige fidelium. auditorum ist gelih demo geiz cortare. uuante sie sih peccatores bechennent!

Vers. 2.

Vultus inclinant, sed cor ad me resupinant,
De Galaad fœtis has comparo iure capellis,
Qua socer atque gener fœdus pepigere decenter;
Quod lapidum positus firmavit testis acervus:
Denique caprinis purgantur crimina libis.
Ut lapis adiectum (d) *primus subportat acervum:*
Sic ego fundamen plebis super ædificandæ,
Semper ero testis in cæli sede fidelis,
Spem veniæ genti tribuens peccata fatenti;
Insuper & vitæ dans pascua semper opimæ.
Sunt quoque doctores subiectis editiores
Actibus atque locis: quibus in baptismate lotis
Nulla caduca placent, solis cælestibus ardent:
Quicquid habent tribuunt, sibi nulla tenenda relinquunt.
(e) *His ovibus tonsis, & puro flumine lotis*
Comparo, quas fœtus comitantur quaque gemellus,
Se quia iucundos præbent & non gemebundos:
Rebus ut exuti mundanis, meque sequuti,

Sint

DEntes tui sicut grex tonsarum ouium. quæ ascenderunt de lauacro. omnes gemellis fœtibus. & steri-

CApra enim sacrificium est pro peccato. unte doh sie sin constituti in seculari actione. diu ane sunta uuesan ne mag! sie [6] stegerent ie doh gerno mit iro gelouben. mit gebete. mit elemosina. unte mit anderen uuoletaten [7] ze demo gith hussen. i. ad me. Also galaad uuas aceruus testimonii inter iacob & laban! also bin ih in apud patrem testis in cælo fidelis. Also der husso [8] sich buret an einemo steine. unte also uf uuehset! also bin ih in lapis angularis. super quem ædificandi sunt! ane mir uindent ouh sie die uueida des euuegen libes. Abo dine doctores die per dentes figurantur. uuante sie cibos sacræ scripturæ exponendo comminuunt. ut possint degluttiri a populis! die sint glich den gescorenon scafon. die der uone uuaske gent. uuante sie beide sint. abluti baptismo. unte allen uuerlichen richduom hina hand geuuorfan. nah minemo rate. ut me expeditius sequi possint: Unte sie sint ouh gemellis fætibus. uuante sie habent dilectionem

(b) Codex: Vratisl.
—— —— tua constet vita *pudica*.

(c) Cod. Vratislau.
—— —— carnis *quas* implicat usus.

(d) Cod. Vratisl.
—— —— primus *supportat* ——

(e) Cod. Vratislau.
Hos ovibus tonsis & puro flomine lotis
Comparo, quas fœtas *comitatur quamque* gemellus
Se quia *jocundos*.

Ad Teuton. Paraphr.

2) Ad v. *din vahs.* Junius habet: Thin uahs, *Tui capilli.*] Occurrit & pag. 70. & 132. fahs, *Cæsaries coma*; Tat. XXX, 6. Otfrid. III, 23, 22. & IV, 2, 34. uash, *Coma*; Gloss. D, 31. vasscire, *Forpex*; Gl. D, 14. Ab hoc uahs, *capillus*, oostratibus adhuc vaese, vaesken, vel veese, veesken dicitur *Festuca*, *capillamentum*, *res nibili.* Anglo-Saxonea pro uahs dicebant feax. quamobrem quoque vocis hujus affinitas cum [illegible], *Galericulus*, propemodum suadet ut ab hoc vocabulo Græco (eliso) Anglo-Saxonicum feax putem derivatum, ec proprie olim acceptum de *Capillitio futili* vel *Coma adeptiva atque adscititia.* Hæc *Junius.*

3) *Corter thero scorenon scafon*, Grex tonsarum ovium] *chortar*, Gregem. chortres, Gregis. za *chortare* ad gregem. *Kero.* Junius. conf. supra cap. I.

4) P. Scriverius. *gescorenon.* Scherz.

5) P. Scriv. habet: *unbirig.* Merula: *unbarigh.* Scherz.

6) *Stegerent*, ascendunt: hodie *steigen* dicimos. *Scherz.*

7) Merula habet: *ze themon guuinlichon liue.* P. Scriverius: *ze demo uhtbussen*, id est, ad me. Sine dubio legendum: *iibtbussen*, quod idem est ac *githbussen*, vel rectius *gibtbussen.* Utrumque est a *giben*, *jiben*, quod idem est ac confiteri, affirmare, testari, *verjäben*; Unde *bigibte*, *pigibte*, *gejibte*, *kejibt* antiquis *confessio:* hodie *beiebt* dicimus, est autem *gibtbussen* nihil aliud, quam *acervus testimonii & memoriæ causa elevatus*, qualis fuit acervus lapidum fœderis inter Jacobum & Labanum initi causa confectus. Gen. XXXI, 45. Firmat hanc explicationem h. l. Paraphrasis Lat. ubi bis occurrit, *testis acervus.* Scherz.

8) *Sich buret*, i. e. se elevat, elevatur. *Scherz.*

9) Merula

Sint & amore mei pariter fratrumque repleti,
Et steriles operum non possint esse bonorum.

Coccineæ vittæ (f) *tua comparo labra facetæ:*
Eloquiumque tui redolet dulcedine suavi.
Promere doctorum non cessant ora tuorum,
Sanguinis unda mei quia sit salvatio secli.
Hoc quoque dum faciunt, discentum lucra requirunt.
(g) *Nam quia prævalide fratrum uruntur amore,*
Ardet ut ex rubra splendens coccus genitura;
Idque volunt solum quatenus constringat in unum
Una fides populos, ut sparsos vitta capillos.
Dulcibus hi dictis demulcent pectora plebis,
Hæreat ut cordi sacri insinuatio verbi.
(h) *Credo colore genas tibi tali, sponsa, refertas,*
Ut si frangantur quæ punica mala vocantur:
Hoc tamen excepto latitat quod pulchrius intus.
Cum sint sponsa tui doctores more venusti,
Esse verecundi cupiunt ad turpia mundi.
Sed rubor hos nullus vetat aut suffusio vultus
Pandere lucra crucis, fuerat quæ passio turpis.
Gloria nunc mundi per climata quadra rotundi,
Et rubor ille mei (i) *quid sanguinis adtulit orbi:*
Quantum candorem lucis, vitæque nitorem
Edidit ad gentes in mortis valle sedentes!
Hæc equidem vitæ (k) *gaudent mysteria scire:*
Hæc quoque fraternis ardent reserare catervis.
Officio tali merito sunt hi modo clari.
Gloria mercedis quæ nunc abscondita cælis,
Hos in fine manet, non hoc in tempore paret.

sterilis non est in eis.

Vers. 3.

Sicut uita coccinea labia tua & eloquium tuum dulce. Sicut fragmen mali punici, ita genæ tuæ absque eo quod intrinsecus latet.

ctionem meam & proximi. uone dannan neist iro nechein unbarig. quia omnia quæcumque faciet prosperabuntur.

Dine 9 leffa sint samo ein rotiv binta. unte din 10 gekose ist suozze. Dine doctores qui per labia figurantur. die kundent demo luite. die rote mines bluotes. damit ih sie erlosta. unte sie sint ouh ardentes in fraterna dilectione. alse coccus brinnet in suo colore. unte sie heftent multitudinem auditorum in unitatem fidei. alse diu bin ta zesamene duinget die menige dero lokko. Iro gekose ist ouh suozze. uuante sie die suozza des euuegen libes demo luite kundent. Dine huffelon sint samo der bruch des roten apfeles. ane daz. daz noh in lachenes an dir uerholan ist. Dine doctores qui per genas figurantur. die sint 11 scamele ad malum. unte ne scament sih abo nieth mines cruces. unte mineto martiro. sunter sie 12 guollichent sih dar ana. unte sie kundent iro auditoribus. uuelich candor lucis æternæ in cuman ist uone dero rote mines bluotes. unte tuont daz allaz propter utilitatem fraternæ multitudinis. quæ per multitudinem granorum intellegitur.

Vers. 4.

(f) Cod. Vratisl.
—— —— tua comparo labrs *favete.*

(g) Cod. idem:
Jam quia prævalide *fraterne* uruntur amore.

(h) Cod. Vratisl.
Cred*e* colore genas. ——

(i) Cod. idem.
—— —— quid sanguinis *attulit* orbi.

(k) Cod. idem.
—— —— gaodeot mysteria *nosse.*

Ad Teuton. Paraphr.

9) Merula habet: *lepphan.* Sed cum nostro textu consentit P. Scriver. MSC. hodie *lippen*, *lefzen* dicimus. *Scherz.*

10) Kose, Gekose, *Eloquium sermo.*] bigonda kosoo, *Cæpit loqui*; Otfr. II, 3, 58.
kosonti, *Loquens*; Otfr. V, 9, 20. V, 10, 54.
kosoote; *Loquentes*; Otfr. V, 10, 72.
Quod ad originem verbi attinet, usque adeo frequens est quod vividam copiosamque dicendi vim scriptores amni effusissime profluenti conferant, ut passim, quotiescunque de diserto homine sermo incidit, statim audias, *Ex ejus lingua melle dulcior fluit oratio. Flumen orationis aureum fundit. Non sine quadam vi majore profundit verba sua.* &c. Uode quoqoe majores nostri videri possunt koson istud desumsisse ex giezzen vel geozan, *Fundere.* quod verbum supra quidem breviter attingunt annotata nostra ad pag. 2. ubi io Willeramo legimus thin oamo is uzgegozzeo oley, *Nomen tuum est oleum effusum:* plures tamen hic ejusdem verbi inflexiones adducemus: quo magis ex freqoeotiore literarum g in c vel k, nec non z io s commutatione liqoeat origioationem hanc minime coactam, sed usitatissimis affinium literarum transmutationibus esse subnixam.
kageozzanti, *Refundens*; Hymn. XX, 3.
iogiuz, *Infunde*; Hymn. III, 2.
gegozzen, *Fusile*; Gloss. D, 39.
kigozhenlihemu, *Fusoria*; Gloss. B, 20.
kicozzeoaz za samaoe, *Conflatilem*; Gloss. B, 11.
cussa, *Inundatio*; Gloss. B, 27.
cussi, *Alluvionem*; Gloss. A, 20.
kiosuo seaues, *Freta maris*; Hymn. XXV, 4. *Junius.*

11) Videtur legendum esse: *scamege*, i. e. pudore suffusi. *Scameg uuerden* pro: *erubescant* occurrit in Notker. Paraphr. Psalm. Ps. XXXIV, 26. in Paraphrasi oostri Latios hoc ita exprimitur.
Esse *verecundi* cupiunt ad turpia mundi. *Scherz.*

12) P. Scriver. *guotlichent*, gloriantur. Confer Notam meam ad Otfr. IV, 4, 91. *Scherz.*

Vers. 4.

(l) *DAvidicæ turri tua colla decet similari.*
Celsius hæc exstans, & propugnacula gestans,
Millenis clipeis, multis defenditur armis.
Ut corpus capiti conjungit fistula colli,
Per quam vox extra, sed in alvum mittitur esca:
Sic mihi doctores subiectas iungere plebes
Ardent cotidie, præbendo cibaria vitæ,
Voceque scripturas clara reserando profundas.
Hi mea sunt turris, spes ardua civibus urbis.
Quippe manu fortis dominor qui viribus hostis,
Vasaque diripui, quæ cepit robore forti
(m) *Cum Dominus, David quem nomine significavit,*
Gestat & hæc fortis sua propugnacula turris.
Quæ sunt verborum munimina tuta meorum
(n) *Sic fidei veræ discit plebs scuta levare,*
Ut mille artificis millenis prælia scutis
Nostra cohors frangat, vitiis virtute resistat,

Vexil-

SIcut turris dauid collum tuum. quæ edificata est cum propugnaculis. Mille clipei pendent ex ea. omnis armatura

DIn hals. ist same dauidis [13] uuighus. da diu uuere obena [14] ane geuuorht ist. Dusent skilte hangent an dero uuere. unte allerslahto uuiggeuuaffene. Dine doctores qui per collum figurantur. uuante sie mediatores sint inter me & populum. alse der hals zesamene uoiget daz hoibet untæ den lichamen! unte sie ouh demo luite ambehtent cibos æternæ uite. unte in offenent die [15] toigene dero sacræ scripturæ. alse der hals daz ezzan intreget! unte abo die stimma uz treget! die sint glih demo dauidis uuighuse. Dauidis namo uuirt gantfristet manu fortis. daz quit: [16] armstrenger. Daz bin ih. qui vici fortem. id est diabolum. & spolia eius distribui. Daz min uuighus. daz sint die. die da uur ander daz luit also uerro treffen mit iro kunste. unte mit iro uuoletate. samo daz uuighus uber triffet andere gezimbere. An demo uuighuse ist diu uuere gemachot. uuante die doctores [17] kunnon diu sacramenta scripturarum. da man ane uindet diu [18] uuahsen gescoz minero præceptorum. mit den man die aduersarias potestates muge uuidertriban uone minero burg. quæ tu es. An dero uuere hangent dusent skilte. daz sint diu innumera præsidia. die ih dir ze skirme unte ze [19] uuarnungo habe

(l) Cod. Vratislav.
Daviticæ turri. —— ——
(m) Idem MSC.
Sum Dominus David. —— ——
(n) MSC. idem.
Hic fidei vere —— ——

Ad Teuton. Paraphr.

13) Uuighus, *Turris, propugnaculum.]* Occurrit & pag. 131. elephandin uuighus, *Eburnea turris*; p. 129. & 130. uuignuaphane, *Arma bellica*; pag. 67. & 68. thie in herzen ni eigen nib einaz uuig, *Qui in corde non habent ullam contentionem*, Otfr. II, 16, 50.
in uuortes uuige, *In verborum contentione*; Otfr. III, 19, 15. dosuuent in uuige, *Moriuntur in pugna*; Otfr. III, 26, 79. uuig hebigaz, *Certamen grave*; Otfr. IV, 13, 62. ungeuuenit zi uuige, *Nullum bellicæ rei habens usum*; Rythmus de S. Annone, §. 8. & rursus §. 20. Peiere uurin zi uuige gerno, *Bavari libenter proficiscebantur ad bellum.*
uuiges siganumftilicher leitida, *Belli triumphales duces*; Hymn. XXII, 2.
uuoli uertig unti uuichaft, *Prompti & bellicosi*; Rythmus de S. Annone, §. 19.
uuige, *Prælium, bellum*; Gloss. Lips.
chuoni in uuige, *Bellicosus*; Gloss. C, 3.
uuigant, *Pugnator*; Gloss. B, 39.
uuiclihan, *Bellicosum*; Gloss. B, 7.
uuidaruuigun, *Rebelles*; Gloss. B, 45.

De vocis origine hoc tantum dicere habeo, quod uuig vel uuigge nostratibus olim atque adeo nunc quoque denotet *Cuneum*, sive Ligneum illud ferreumve instrumentum quod in arbores discindendas totis viribus adigunt lignatores, quo fissura magis magisque aperiatur atque arbor hinc inde dissiliat in partes. Unde & Cuneum talem, præmisso digamma Æölico, nomen hoc sumsisse putamus ab οἴγειν. *Aperire.* prorsus ut ex οἶνος factum est uuyn, *Vinum.* & ex οἶκος, uuyk, *Mansio vel statio in qua commoramur.* Cæterum ut Cunei vocabulum postea transtulerunt Latini ad Confertam hominum multitudinem in cunei formam redactam, qua hostile agmen promtius perrumpi posse putabant; ita & nos videmur uuig nostrum ad Cuneatas acies ac totam denique pugnandi bellandique rationem transtulisse. *Junius.*

14) Petr. Scriver. *ouene anegeuurocht.* Mer. *ouene geuurocht*, sed textus nostri MSC. bene se habet. *Scherz.*

15) P. Scriver. *tougene.* Mer. *doychene.* Scherz.

16) Petr. Scriver. *Armstrangir.* Merula: *armstrangigh.* Scherz.

17) Pro: *kunnon* mallem legere: *kundon*, annunciant, verkünden. *Scherz.*

18) i. e. jacula acuta; eodem modo Otfrid. I, 1, 167. *mit speron filu uuasso* & I, 5, 90. habet: *uuassan filu uuassaz. uuassez suert* legere est apud Notker. Psal. LVI, 5. *Scherz.*

19) P. Scriver. *arnungo*, sed vitiose. *ze uuarningan* habet Merula; ad quem locum Junius: *Ad tutelam, in muni-*

Vexillumque crucis præfigat in ardua frontis,
[o] *Ut per tela precum procul effuget omne malignum.*

tura fortium.

habe geſcaffet. Bi den duſent skilten. hangent ouh allerslahte uuig geuuaffene biderbero goehto daz iſt al daz geruſte guoter lero. unte guoter uuercho.

Verſ. 5.

Ubera bina tui turgentia lacte liquenti
Binis hinnuleis capreæ compono gemellis,
Nocte quibus gratus placet inter lilia paſtus,
Dum veniente die ſimul inclinentur & umbræ.
Lacte mei verbi qui nutrimenta magiſtri
Dant plebi teneræ gentili Iudaicæque,
Fœtus eſſe mei noſcuntur more fideli.
Namque meo zelo verſent, & amore gemello.
Munditiam vitæ quam me didicere docente
Semper amant, oculis rectum rimantur acutis:
Hoc quoque monſtrantes aliis, conſcendere montes
Virtutum gaudent, his omnia terrea ſordent.
Lilia ſcripturæ quæ ſpirant paſcua vitæ
Eſuriunt animo, donec ſub fine ſtatuto
Mundi nox abeat, & verum mane niteſcat,
Ad faciem facie cum cernent me ſine fine.

Duo ubera tua ſicut duo hinnuli capreæ gemelli. qui paſcuntur in liliis.

Zuene dine ſpuone. ſint ſamo zuei zuilene zikken der [20] reioo. die der ucidenent unter den lilion. unze der tag uſge. unte der nahtſcato hina uuiche. Dine doctores die der mit lacte diuini uerbi ziehent beide iudaicum populum ioh gentilem! die ſint glich den zuuielon rech kizzon. uuante ſie ſint miniv kint. qui per capream ſignificor. Caprea diu iſt mundum animal. & acutiſſime uidet: une uueidenet gerno an dero hohe. Uone dannan bezeichenet ſiu mih. ich der naturaliter mundus ſum! unte ih ſiho ouh uilo uuaſſo. qoia nullum me latet ſecretum. min uueida iſt ouh an den bergon. i. in his qui terrena deſpiciunt.

Verſ. 6.

Ad mirrhæ montem thuris quoque tranſeo collem.
Corporis illecebras qui mortificant male ſuadas,
Virtutum mirrha ſpargentes carnea membra,
Infima ſpernentes, ſolis ſummis inhiantes,
Munditiaque [p] *precum tentantes tangere cælum,*
Protinus his aſſum; nec cor ego deſero caſtum.

Donec aſpiret dies. & inclinentur umbrae. Uadam ad montem mirræ. & ad collem thuris.

Mih bilident ouh ſie die dine doctores mit dero munditia mentis & corporis. unte mit acuta proviſione fraternæ utilitatis. unte mit deſpectu terrenorum. Sie ſint ouh zuinele. uuante ſie habent dilectionem meam & proximi. Sie uueidenent ou hin dirro [21] uuerltuinſtro unter den lilion. daz ſint die luteron unte die ſcone ſinne. dero heiligon geſcrifte. Daz tuont ſie alſo lango. unz in der tag uſget. daz iſt danne. ſo ih in uuirdo reuelatus facie ad faciem. So uuichet ouh der nahtſcato hina. quia mors & dolor & luctus amplius non eruot. Ich uuil uaran ze demo mirreberge. unte ze demo uuirouch buhele. Ich uuil mih den nahan. qui terrena deſpiciunt: unte die der carnem ſuam cum uitiis & concupiſcentiis mortificant: unte die der ouh mir opfer bringent des [22] diemuotigen unte des reinen gebetes.

Verſ. 7.

(o) Idem Cod.
Et per tela precum —— ——
(p) Cod. Vratisl.
—— precum *temptantes* tangere cœlum
Proximus his aſſum —— ——

Ad Tenton. Paraphr.

munimentum.] uuarnon. *Munire*; Otfr. II, 3, 112. thaz ſie ſih uuarnotin, *Ut caverent ſibi*; Otfrid. IV, 14, 14.

kiuuernote. kiruſte, *Inſtructi*; Gloſſ. B, 26. unkiuuarnotiu, unfeſtiu, *Inmunita*; Gloſſ. B, 25. Hæc *Junius*.

20) Pro *relon*, P. Scriver. legit: *rebegeiſſe*, Merula: *rebekizzon*. Scherz.

21) P. Scriver. *uuereld finſtre*. Scherz. Mer. *bâuele* ſed cum Vratisl. MSC. facit P. Scriverii MS. *Scherz.*

22) Pro: *diemuotigen* Merula habet: *goden uuillon*; Sed conſentit noſtro MS. Scriverian. Codex. *Scherz.*

CEnseo te pulchram, maculam quia non geris ullam.
Non in præcipuis es solum candida membris,
Quæ præfert alte doctrinaque virginitasque:
Auget namque tuas abstemia turba coronas.
Conjugiis castis etiam tu glorificaris.
Nec tibi dedecori quisquam poterit reputari.
(q) *Quam nota maiorum non insignit vitiorum,*
Rugaque fallacis non turpat duplicitatis.

Vers. 7.

TOta pulchra es amica mea. & macula non est in te.

[23] MIt dallo bist du scone: friuntin min. unte nechein [24] meila ist an dir. Du ne bist nieth [25] zeiner gnote scone an den præcipuis membris. i. doctoribus & uirginibus! sunter ioh an den continentibus & coniugatis. unte in allen den. die der niene habent decheine maculam grauioris peccati. noch necheine rugam mendosæ duplicitatis.

DE Libano propera semel & bis sponsa vocata.
Accipe gemmatam me promittente coronam,
Qua juga sunt Amana, Sanir, Hermon pariture
Montes pardorum sævumque cubile leonum,
Advoco te (r) *sponsam baptismo candificatam.*
Ter repetendo veni trina virtute repleri,
Pleniter ut noris, fideique, speique, & amoris,
His ornata modis, præsentibus aucta coronis
Hic etiam fies; quoniam venient tibi mites
Iam bene credentes, iam se tibi subiicientes,
Qui vice pardorum sævoque furore leonum
Contra te tumidi resident in culmine mundi.

Vers. 8.

VEni de libano sponsa mea. ueni de libano. ueni. Coronaberis de capite aman. de uertice sanir & hermon. de cubilibus leonum. de montibus pardorum.

KUm mir uon libano min gemahela! kum mir uon libano. kum mir. Du uuirdist gezieret [26] uon dero spitzon dero hohon bergo. anama. unte sanir. unte hermon. an den der sint leuuon luoger. [27] unde pardon holer. Ile ze mir min gemahela mit dealbatione baptismatis. daz du dich also scone behaltes. also scone du bist uuordan in dero toife. da du inphienge remissionem omnium peccatorum. Drie stunt habon ih dih geladet. daz du uuizzist. daz du [28] durhnahtig scalt sin in den drintugeden. fide. spe. & karitate. oder ioh in cogitatione. locutione. & opere. leist des du mir die truiuva! sih uuelehe gnada ih dir skeinon ioh in dirro uuerlte. Ich gescaffo. daz die keisere. unte die cuninga. unte andere uuerltuurston. die nu sizzent in demo herstuole unte sie uuider dir superbiunt mit liste. unte mit grimme. alse die pardi. unte die leuuon! daz sie adorabunt uestigia pedum tuorum. unte sie mit dinero lero hine uuerfent die maculosam uarietatem. unte die secularem ferocitatem. unte sie sich becherent ad christianam religionem.

Vers. 9.

(q) Cod. idem.
Cuiam nota majorum —— ——
(r) Cod. idem:
—— sponsam lavacro *baptismatis album.*

Ad Teuton. Paraphr.

23) Merula *mit alla.* Schilter.

24) Meila, *Macula.*] Anglo-Saxonice mal est *Macula*, sed Franci plerumque commutant Anglo-Saxonum a in ei. ac pro Anglo-Saxonico an, *Unus*; dicunt ein. pro ban, *Os, ossis*; bein. pro dal, *Pars*; deil. pro gast, *Spiritus*; geist. pro had, *Persona*; heit. pro hal, *Salvus*; heil. pro ham, *Domus*; heim. pro lad, *Odiosus, detestabilis*; leid. pro man, *Malus, pravus*; mein. pro stan, *Lapis*; stein. &c. Fieri interim potest Anglo-Saxones, postquam Anglia potiti essent, quodam cum devictis commercio, etiam hanc vocem mal inter plures alias accepisse a Britannia, quibus Macula dicebatur magl, quod ipsum tamen Joh. Davies, strenuus antiquissimæ linguæ indagator, deducit ab Hebræo fonte. quem vide. *Junius.*

25) *Zeiner gnote est: tantummodo.* Sed P. Scriverius, legit in suo MSC. *zeinerguote.* Scherz.

26) *De capite Amana & de vertice Sanir &c.* Schilter.

27) *De montibus pardorum.* Schilter.

28) Hic P. Scriverius habet: *durhnahtig* i. e. perfecta; & recte quidem, apud Notker. Psal. LXXIII, 17. verba: *Tu* perfecisti *omnes terminos terræ*, reddunt: *Du habest* kedurnohtet *alle marcha dero erdo*, ap. eund. Ps. LIV, 1. dicitur: Christus ist finis (ende) Christus ist unser *perfectio* (*durnohti*) In eod. Psal. VIII, 3. dicitur: *ze dinemo* durnohtem *lobe*, ad tuam perfectam, plenam laudem. In Glossis supra Scripturam Vet. & Nov. Test. quas in Thes. Anecdot. noviss. primus edidit Vir de re literaria summe meritus Adm. Rev. P. Pezius est: *duranohti*, consummatione. *durnohtt*, consummatus. *Scherz.*

29) Loco:

Verf. 9.

O Tu fponfa foror mihi vulnus traicis in cor,
Uno crine tui colli vel lumine ocelli.
In cruce fufpenfus patiebar vulnera promptus
Sponfa foror pro te, (s) *nimio devictus amore,*
Quemlibet electum falvans hac merce redemptum.
Sive fit ille docens oculofo lumine pollens,
Qui bene provideat fubjectis, non fua quærat;
Affecla feu veris doctoribus ille fidelis
Hæreat, ut crines ad colla decora reclines:
Separet hos porro cum vitæ duplicis ordo
Inter difcentes procedens atque docentes,
(t) *Ut fint multorum facies individuorum;*
Una fides omnes confirmat particulares.

VUlnerafti cor meum foror mea fponfa. uulnerafti cor meum in uno oculorum tuorum. aut in uno crine colli tui.

GEferet habeft du mir min herza. fuefter min gemahela. geferet habeft tu mir min herza. in einemo diner oigen. oder in einemo [29] uahsftrenen dines halfes. Min fuefter propter quam incarnatus fum! min gemahela. quam defpondi mihi dote fanguinis mei! durch dinen uuillon doleta ih die uuvnton clauorum & lanceæ an demo cruce. unte daz leid ih durch einen iegelichen dinero doctorum. qui per oculos figurantur. quia fubiectis utilia provident! unte dureh einen iegelichen fidelium auditorum. qui adherent doctorihus. alfe daz uahs demo halfe! unte fuie uilo iro fi. fie fint ie doh unum in confeffione nominis mei.

Verf. 10.

SPonfa tuæ mammæ quam pulchræ funt & amandæ!
Quam bene doctores doctrinis uberiores
(u) *Te mea cara decent, qui lactea pocula præbent*
Plebibus infirmis, & adhuc ad magna tenellis,
Donec perfectas verbi folidentur ad efcas!
Pulchra magis vino tua mi foror ubera dico.
Unguentumque tuum præcellit aromata fufum.
Crimina per veteris damnantur grammata legis,
Et malefactori reftabat gratia nulli:
Lac evangelii quod tu per me dedicifti
Dat veniam gratis redeuntibus a male factis.
Nunc quoque majoris dat famam relligionis
Hoc tempus veniæ, quam legis tempora prifcæ.

QUam pulchræ funt mammæ tuæ. foror mea fponfa. Pulchriora funt ubera tua uino. & odor ungentorum tuorum fuper omnia aromata.

UUie fcone fint dine fpunne. fuefter min gemahela. Vuie nietfam mir fint dine doctores. die der [30] fpunnehaft fint mit eopia cæleftis doctrinæ. unte fie die paruulos fenfu nutriunt mit dero miliche fimplicioris prædicationis. unte fie fie paulatim uollebringen ad folidum cibum euangelicæ perfectionis. Bezzer fint dine fpunne. danne der uuin! unte der ftank dinero falbon. der ift uber alle ftankuuvrze. Bezzer ift diu muoterliche fuoze mines euangelii die du prædicas. & quæ per lac figurantur! danne der alton euuon afperitas. quæ per uinum figuratur. [31] Abo diu mare miner gratiæ quæ per unguentum exprimitur. diu cumit uerror unte gelochet maneger menniskon ze fich. danne alle legales obferuationes! uuante nu fub gratiam manegera exercitiа uirtutum uure cument. in uirginitate. in continentia. in elemofinis & cæteris bonis operibus. danne [32] ie e tate fub lege.

Verf. 11.

DAnt tua labra favum per cerea mella liquatum.
(x) *Sub linguaque tua lac & prædulcia mella,*
Vefti-

FAuus diftillans labia tua

DIna lefsa gemahela. fint trieffenter uuabo. Honig unte miloh. ift unter diner zungon. Unte der ftank diner

(s) Cod. Vratisl.
—— —— nimio *devinctus* amore.

(t) Cod. idem.
Et fint multorum facies individuorum.
Una fides omnes *conformat* particulares.

(u) Cod. Vratisl.
Te, mea *kara*, decent, qui lactea *pabula* præbent.

(x) MSC. Vratisl.
Subque tua lingua. —— ——

Ad Teuton. Paraphr.

29) Loco: *uabsftrenen* Merula habet: *bare.* Schilter. P. Scriver. etiam habet: *uabsftrenen. Vabsftrene* videtur idem effe ac Belgicum *ftinghe bayrs*, quod *cirrum, cincinnum, capillum contortum* denotat, ceu obfervat Kilian in Etymolog. *Scherz.*

30) *Die der fpunnehaft fint* verte: *Qui uberes fertiles funt* &c. Apud Notk. Pf. LXVII, 16. poft verba: *Montem uberem dico*, legitur: ih meino den anafichtigen Chriftum, den hoheften Gotefperg, kenuchtigen, berhaften, *fpunnehaften* ad nutriendos lacte parvulos. (chindelin mit milche ze geziennе.) *Scherz.*

31) *Abo diu mare miner gratia;* verte: *Aft fama, celebritas mea gratiæ.* Scherz.

32) Merula: *jeer*, P. Scriverius *ie er.* Prætero Lectionem Vratisl. ac verto: *ac nuquam lex fecit*, operata eft. *Scherz.*

33) Væge-

Vestibus eque tuis redolet fragrantia thuris.
Ut favus in cera latitat, sic littera plena,
Subtilis sensus mysteria continet intus:
Quæ dum doctores veluti capsæ locupletes
Ubere doctrina (y) *fundunt in vascula vina,*
Fortibus hinc verbi redolet dulcedo superni.
Sub tamen hac lingua quæ stillat dulcia mella
Sensibus infirmis non desit copia lactis.
Illos historiis, hos pascat ut allegoriis.
Dumque cohærentes subiecti sive docentes
Te vallent sponsa quasi vestimenta decora,
(z) *Fragrat odor suavis mihi de vestris benefactis.*

tua sponsa: mel & lac sub lingua tua! & odor uestimentorum tuorum sicut odor thuris.

diner uuate: ist also [33] uuiroches stank. Dine doctores qui per fauum figurantur. die uvrebringent iro auditorbus den uuabon spiritualis dulcedinis ex superficie litteræ. uuante also der uuabo suebet in demo uuahse. also ist uerholan diu spiritalis intelligentia in hystorica narratione. Unter deroselbon doctorum zungon. ist honig unte miloh? unante sie die perfectos instruunt mit spiritalis sensus dulcedine! unte abo die infirmos auditores nutriunt mit dero miliche hystorialis uerbi. Abo din uuatstank ist samo uuiroches. uuante also diu uuat den lichamen zieret in mennisken gesihte. samo zierent dih guotiv uuerch in minero anasune. [34] sueder sie gefremet uuerden per prælatos. oder per subditos! unte sie alliu inpsahon ih uice orationum: quæ per thus figurantur.

Vers. 12.

(a) *HOrtus conclusus soror es formidine tutus.*
Fons quoque signatus non ad loca sordida lapsus.
Virtutis variæ quia germen pullulat in te,
Ut genus herbarum parit hortus multimodarum;
Crebra ministrorum vallat tutela meorum
Te per circuitum, ne tu timeas inimicum,
Per volucres cæli qui vult plantaria verbi
Ne pariant fructum tolli de corde bonorum.
Fons bene signatus rigat herbas quas habet hortus:
Quippe fidem veram nec spiritus aut homo aequam
Doctrinæ pravæ poterit maculis vitiare.
Quin etiam firmo sunt occultanda sigillo
Mystica scripturæ, quæ clara pandere luce
Sic liceat dignis, claudantur ut ipsa malignis.
Non etenim gemmæ sunt porcis proiiciendæ.

ORtus conclusus soror mea sponsa ortus conclusus. fons signatus.

DU bist uuole slozhafter. garto suester min gemahela. garto slozhafter. brunno besigeleter. Uuante allerslahto tugede an dir [35] quekkent. also in demo garten allerslahto krut gruonent. uon dannen habo ih dih allenhalbon beuuaret mit angelicis præsidiis uuider demo tuiuele. daz die uolucres cæli nie ne mugen tollere semen uerbi de cordibus electorum. Der garto ist alliz ana gesuihtet mit demo besigeleten brunnen: uuanta diu corda credentium neheinen fructum boni operis bringen ne mugon. sine gratia spiritus sancti. Der brunno ist besigelet. quia scientia uerbi mei referanda est mundis & studiosis. unte ist abo occultanda impuris & desidiosis. nec enim fas est proicere margaritas ante porcos. neque sanctum dare canibus.

Vers. 13.

(y) MSC. idem:
—— —— fundunt in vascula *viva.*

(z) MSC. idem:
Flaglat, odor: —— ——
NB. legitur ubique *flaglat* pro: *flagrat*, ceu Celeberr. Dn. Kranzius observavit. *Scherz.*

(a) Cod. Vratislav.
Ortus conclusus. —— ——
ubique legitur: *Ortus* pro: *Hortus* ceu modo laudatus Dn. Kranzius notat.

Ad Teuton. Paraphr.

33) Vœgelin habet: *uuirdiches.* Scherz.

34) Petr. Scriverius legit: *suedir* &c. redde: *Ab utro perficiantur sive per prælatos, sive per subditos.* Scherz.

35) *Quekkent an thir dugetha*, habet Merula. Ad quem loc. Junius: *Pullulant in te virtutes.*] her dodon erquekkeda, *Mortuos excitabat*; pag. 103. erquihto ich thich, *Vivificavi te*; p. 151. quekken uuazzaro puzza, *Viventium aquarum puteus*; p. 75. mine uingera uuurthan nol thero quekkestan mirron, *Digiti mei pleni myrrha probatissima*; p. 91. & 102.
quek, *Vivus*; Otfr. III, 24, 201. queke, *Vivi*; Otfr. IV, 26, 36. auur erqhuichit, *Redivivum*; Gloss. C, 15. irquicke, *Excita.* irquicken salstu, *Vivificabis*; Gloss. Lips. qhuec mardaro. fleisc quecchaz, *Caro viva*; Gloss. B, 11. quecseluer, *Humectum, quod vulgo vocant Vivum argentum*; Gloss. D, 14.
quecholder, *Juniperus*; Gloss. D, 33.
quicca se, *Animalia*; Gloss. Lips. gequicco, *Vivifica*; Gloss. Lips. Vocabulum quek vel quic Mericus Casaubonus desumptum putat ex κίκκα vel κίκυ, quod Atticis est ταχὺ, *Celeriter.* Dispice interim an non rectius deduci possit a κίκυς. *Vires, robur.* nam κίκυς apud Hesychium in ἄκικυς exp. ἡ ἐπὶ τοῦ κινεῖν ἰσχύς. *Vis commovendi se.* Junius.

36) *Uueneger*,

Vers. 13.

EMissiones tuæ parádysus malorum punicorum cum pomorum fructibus. Ciprus cum nardo.

[b] *ÆDibus ex priscis tua cum plantaria mittis,*
Punica mala ferens paradisus adest mihi præsens,
[c] *Cum variis pomis specie gestuque decoris.*
Ante quidem paruus Iudææ in partibus ortus
Arboribus celsis & multa fruge repletis
Nobilis extiterat: sed iam se mundus amœnat
Per te plantatis de primo germine ramis.
Scilicet emissis a te primoribus illis
Vocis Apostolicæ, sonus est auditus in orbe.
Post quos martyribus locus est in honore secundus,
Qui rubuere suo pro memet sanguine fuso,
Punica mala solent [d] *qualem proferre colorem.*
Hinc quoque fraternas soror es sortita cateruas,
Quas caro nec sanguis sed gluten iungit amoris:
Quæ similes granis vno sub cortice clausis,
Cuncta tenent vna, cunctis communia cuncta.
Nullaque virtutis perfectio desit in illis,
Ut bona multimodis gaudent plantaria pomis.

DIne uzflanza daz ist bomgarto roter epselo. mit aller slahto obeze. Der din [36] uoeneger garto. der in iudea uuas. der hat manige garton gemachot! uuante do du die apostolos secundum meam prædestinationem disseminasti. do uvurten manige incrementa uirtutum per totum mundum. Zerist nah in an den. die die rote mines bluotes mit effusione sui sanguiois [17] bildoton. darenah an den cônuenticulis fidelium. quibus est cor unum & anima una. die der ze ein anderen mutua caritate coherent. also multa grana sub uno cortice mali punici continentur! unte an den allerslahto tugede uunden uuerdent: samo in demo bomgarten alletslahto obaz. In dinemo garten sint geuuahsan aromaticæ arbores! unte allerslahto bouma die uffen libano geuuahsan sint.

Vers. 14.

NArdus & crocus fistula & cinamomum. cum uniuer-

[e] *CYprus cum nardo, crocus ardens non sine nardo,*
Floret in hoc orto rubra fistula cum cinamomo,
[f] *Ligna nec his desunt Libani quæ vertice crescunt.*
Germina virtutis fert hortus spiritualis,
Quem tu sponsa colis, [g] *quia commemoratio iugis*
Cælestis doni parit incrementa labori:
Dum nihil ex meritis præsumit quisque fidelis,
Spem reuocans in me, meditantes taliter in se,
Munere cælesti donabo candificari:
Vt semen cypri, quod de cælo venienti
Consimile est mannæ, quo plebs mea vixerat ante.
Mox quoque famosi similes redduntur odori
Nardi præclaræ, per aristas multiplicatæ.
Nam facit insignes virtutum copia dives,
Fulgida tot varriis quot aristæ sunt benefactis,
Dulcem rumorem spargens vt nardus odorem.
Sed reputant veræ se nil virtutis habere,
Ni rutilent æque fratrumque meique in amore,
Vt crocus auricolor: quia non est altera maior
Virtutum ex numero, quæ culmine polleat æquo
[h] *In consorte schola, quantum dilectio sola.*
Creditur ardentes crocus vt restinguere febres,
Sic

IN congregatione iustorum da skinent allerslahto tugede, quæ per aromaticas arbores designantur. Dero tugede allero anagenge. scal sin assidua commemoratio gratiæ cælestis! uuante nieman fidelis ne scal præsumere de suis meritis. sed tantum de spe gratiæ meæ! quia sine me nihil potestis facere. Die iro herza in demo gedinge geuestenont: die uuerdent mit rore cælestis gratiæ dealbati. samo semen cipri. daz der glich ist mannæ de cælo uenienti. Daranach uuerdent sie [38] luimhaftig guoter uuercho. unte ist der luimunt also suoze. samo odor nardi! unte dihent ouh de uirtute in uirtutem. also diu cacumina foliorum nardi sih zebreitent in ahet. so einemo uuirdet gegeban per spiritum sermo sapientiæ. alii sermo scientiæ. alteri fides. alii gratia sanitatum. alii operatio uirtutum. alii propbetia. alii discretio spirituum. alii geneta linguarum. alii interpretatio sermonum. Nardus ne sal abo nieth sin sine croco. uuante nehcin uirtus ne touk sine caritate. Crocus ist goltuaro. uone dannen bezeiche-

(b) Cod. Vratisl.
Edibus ex priscis —— ——
(c) Idem Cod.
Cum variis *pomis specie vultuque* decoris.
(d) Cod. Vratisl.
—— —— qualem *preferre* colorem.
(e) Cod. Vratislav.
Ciprus cum nardo. —— ——
(f) Idem Cod.
Ligna nec *hic* desunt. —— ——
(g) Idem MS.
—— —— *qua* commemoratio jugis.

(h) Cod. Vratisl.
In consorte *scola* ————

Ad Teuton. Paraphr.

36) *Uueneger*, *uuenege* alias *miserum*, *infelicem* denotat. vid. Ot. I, 17, 101. & I, 18, 72. Unde & *uuenekeiti*, calamitatem, ap. eundem IV, 26, 78. Sed hic *parvum* significat. *Scherz.*

37) *Bildoton* redde: *imitabantur*. Scherz.

38) Supra recte beneque Junius *luimhaftig* reddit: *Famosus*, *bona meritaque fama praconio inclytus.* Scherz.

39) *Bedem-*

Sic etiam multas operit dilectio culpas.
(i) *Sic quoque sunt humiles, patienter dura ferentes,*
Sic animis mites, sic vultu & corde reclines;
Ut prospectat humum rubra fistula vel cinamomum.
Hisque verecundus color est, veluti rubicundus
Cortex in casia, quia detestantur iniqua.
Eminet his porro doctorum præcluis ordo,
Actio proceros quos & sapientia celsos
Efficit, ut Libani lignis possint similari.
Quæ superant alias speciali germine silvas.
Hic aloës mirrhæ liquet incrementa virere,
Omnibus unguentis primis simul annumeratis.
Non tibimet desunt qui sic compescere quærunt
Illecebras carnis, ne qua putredine labis
Vel caro fœdetur, vel cor cupidum vitietur.
Aut iustis thalamis per funera dissociatis
Conjugium spernunt, & sic inmunia reddunt
Membra a luxuria, quamvis in corpore viva.
Ut sparsa mirrha servantur mortua membra,
Aut Aloes succo, ne fiant putrida tabo.
Sunt etiam quidam satagunt qui ducere vitam
Actibus in sanctis, ut odore suæ bonitatis,
Qualis ab unguentis fragrare solet preciosis,
Oblectent alios; ipsi solantur egenos
Pressorumque malis per viscera sic pietatis
Restituunt sensus, unguenta ut debile corpus.

uersis lignis libani. Myrra & aloe. cum omnibus primis unguentis.

zeichenet er dilectionem meam & ptoximi. uuante also daz gold turer ist. danne dehein andet gesmide! also ist ouh caritas præcipua omnium uirtutum. Crocus lesket ouh daz btinnente fieber. samo tuot karitas. siv leskit unte [39] bedempfet multitudinem peccatorum. In dinen conciliis sint ouh pauperes spiritu. quorum est regnum cælorum. unte die der uerecundi sint ad facienda mala. Die bezeichenet [40] fistula. diu der ist breuis arbuscula. unte rote rinton hat. Dir negebrestent ouh niet humiles & contriti cotde. die der fructum afferunt in patientia. Die bezeichenet cynamomum uuenegaz boumelin unte abo micheler chreste. unte suozes stankes. Den allen sint abo eminentiotes dine doctotes. die iro subiectos also uerro ubertreffent mit celsitudine uirtutum. unte mit proceritate morum. also diu ligna libani uberfahent andere uualtholz mit iro scone. unte mit iro hohe. In dinemo garten ist mirra unte aloe. mit allen den heresten salbon. In numero fidelium da sint micheleto dignitatis casti & continentes. die iro lebentegaz corpus also immune behaltont a fætote luxuriæ samo myrra unte aloe behaltont die toton lichamon a putredine & a uermibus. Da sint ouh mite uittuosi & misericotdes. die mit opetibus uirtutum reddunt de se fraglantiam bonæ opinionis. also die tiuron salbon die quekke des guotes stankes! unte mit elemosinis releuant misetos & egenos. samo mit den guoten salbon geheilet uuerdent die [41] geknistou unte die siechon lichamon.

Vers. 15.

Tu fons hortorum, puteusque profundus aquarum,
De Libani summo quæ currunt impete vasto.
Eloquii sacri saliens fons amne salubri,
Irrigat Ecclesias illo de germine natas.

(k) *A te*

Fons ortorum. puteus aquarum

Du bist gartbrunno! du bist putza der quekkon uuazzero. die mit [42] tuihte fliezzent uon libano. An dir ist scientia uetitatis. diu der in sacra scriptura etisuua also offan ist

samo

(*i*) Cod. idem.
Hic quoque sunt humiles. —— ——

Ad Teuton. Paraphr.

39) *Bedempfet* Junius vertit per: *operit*; Sed rectius redditur per: *suffocat.* vid. omnino Palthen. in not. ad Tatian. p. 372. *Scherz.*

40) Haimo: Fistula est brevis arbuscula, quæ & Casia vocatur, cortice purpureo. *Schilter.*

41) Geknisedon lichamou, *Elisa* vel *contrita corpora*; pag. 75. kichnusit uuurtun, *Conlidebantur*; Gloss. B, 7. thurahchnuzit, *Perculsus*; Gloss. C, 11. chnussan, *Adlidere.* zua kechnusita, *Adlisit*; Kero. Omnino a Græcis desumptum est hoc verbum, nam κνίσαι Hesychio exp. φθεῖραι, ὀλέσαι, λυπῆσαι, *Corrumpere, perdere, dolore afficere.* κνίζει quoque eidem Grammatico exp. λυπεῖ. & κνίζειν, λυπεῖν. *Junius.*

42) Merula habet: *tiubze*; ad quem locum Castricomius notat: *Tiubze*] seu ut mallem legere: *trubze*, significat *impetum, violentiam*: nobis dicitur *gedruis*, aut *gedruisch*, pro *impetu, violentia.* Item, *strepitu, fremitu* & *stridore.* Hæc Castricomius. mit tiuhze, *cum impetu.*] Mendosum forte; porro considera. *Junius.* P. Scriver. habet: *tuihte* i. döse. *Tuihte* retinendum esse arbitror; est autem Belgis: *tuyten*, tinnire, strepere, *tuytinghe*, susurrus, sibilus, tinnitus aurium. vid. Kilian. in Etymol. *Scherz.*

43) *Dib.*

(k) *A te plantatas, quod complet secula ramis.*
Nunc tamen ille patens & aperto flumine labens,
Hauritur facile, (l) *puteo nunc clauditur ille.*
Historiæ verbis potatur concio plebis.
Ipsa superficies hanc allicit: at sapientes
Mystica de magnis norunt haurire profundis.
(m) *Nunc quoque vivarum fontem derivat aquarum*
Impetus ille mei spiraminis, ut prohiberi
Obice pravorum numquam queat hæreticorum,
Quin bibat albatus (n) *populus baptismate locus.*

rum uiuentium. quæ fluunt impetu de libano.

famo der fliezzente brunno. uuante siu liht ist ze uernemene! etisuua ist siu also diu putza: da uz man daz uuazzer mit arbeiten skeffet: uuante siu unsemfte ist ze uernemene. Diu gescrift habet famo drate uart. also daz berg uuazzer! uuante die der dealbati sunt baptismate & bonis operibus. die oe doleton ein dinemo primitiuo orto. noh binnan uure ne dolent in allen den ortis die der uone dineo primitiis gepflanzent sint. necheinen obicem falsitatis! quia flaminis impetus. uirtus scilicet sacri eloquii. lætificat ciuitatem meam.

Christus de Ecclesia dicit.

[*Pag.* 80.]

Surge furens aquilo, sed & auster blande venito,
Pollet aromatibus meus hic cum flabitis hortus.
O vos infestæ partes mihimetque meisque,
Me permittente non autem præcipiente,
(o) *Nunc quasi torrentes aquilonis sumite mores,*
Sævitia dura minitando pericula plura.
Ecclesiæque meæ totas vires adhibete.
Nunc quasi suadentes austri prætendite mores.
Tendite blandarum molimina decipularum,
Sibilet ex fictis lenis suadela loquelis.
Neutro proficitis, sed cum certamen initis,
Ex odiis vestris decus illi crescit honoris.

Vers. 16.

Surge aquilo. & ueni auster. persla ortum meum. & fluent aromata illius.

Bure 43 dich nortvuint, unte kum du sundeoe uuint: durch uuaie minen garton. 44 des de drahor stinkent sioe pimenton. Ir persecutores minere ecclesiæ 45 ieuueren ubelen uuillon heogoo ih iu ze skeineoe uuider iro. 46 daz ir sie besuocbet mit famo draten terroribus. also der nortuuint uuaiet! unte mit famo 47 smehlichen blandimentis. also liodo sundene-uuint uuaiet mit oeuuederemo mugit ir iro 48 getaran. sunter da mit machot ir sie liumhaftig slategero tugede.

CAP.

(k) MSC. Vratisl.
A te plant*atis* quod complet ---
(l) MSC. idem.
—— —— puteo nunc *conditur* ille.
(m) Cod. Vratislau.
Hunc quoque vivarum. —— ——
(n) Idem MSC.
—— —— populus baptismate *lotus.*
(o) MSC. Vratisl.
Nunc quasi *terrentes* Aquilonis---

Ad Teuton. Paraphr.

43) *Dih.* Vœgelin.
44) Videtur Interpres legisse in Latino: *ut fluant*, & adjecisse, *eo magis: desto drader.* Merula habet: *theste thrader.* Schilter.
45) Verte: *vestram malam voluntatem permittam vobis ut ostendatis contra illam.* Scherz.
46) *Daz ir sie besuocbet*, ut illam probetis, tentetis; apud Notker. Ps. XXV, 2. verba: proba *me Domine & tempta me*, sic redduntur Theotisce: Besuoche *mih, unde choro min.* Paulo post dicitur: Also si teta Abrahamen, do er *temptatus* (*besuocbit*) uuart. *Scherz.*
47) Merula: *Smethelicbon.* ad quem locum Castricomius ait: *Smethelicbon* i. e. mollibus, nobis *smydige* & *gesmydige* significat mollem, lenem & blandum. Petrus Scriver. habet: *schmeichlichen.* Textus MSC. nostri retineri potest; *smelich* enim denotat, *delicatum, blandum.* In Gloss. Ker. est: *smecharem*, delicatis. Belgis *smeecken*, *smeeckelen*, blandiri, palpare, *smeekelick*, blandus, blandulus. Vid. Kilian. in Etymol. *Scherz.*
48) *Getaran*, nocere. Vid. notam meam ad Otfrid. Eu. II, 9, 106.

Cap. V.

Ecclesia de Christo dicit.

[Pag. 81.]

(a) *AD sua iam sponsus veniat plantaria promptus,*
Vescatur pomis quæ nostris sevit in hortis.
Iam dudum sensi, quia de me spes bona cati
Provocat, ut partes infestæ mille per artes
Me circumveniant, nunc aspera spicula figant,
Vere terrentes, (b) *nunc false blanda loquentes;*
Me sibi cessuram reputent secum ruituram.
(c) *Sed neutris cedens, precor, ut sponsus mibi præsens*
Testis in boc assit, quia neutro victa labascit
Spes mea, sive fides, sumens certamine vires,
Ut pariant pœnæ maturæ præmia palmæ.

Vers. 1.

UEniat dilectus meus in ortum suum. ut comedat fructus pomorum suorum.

IH geron. daz min uuine kume in sinen garton. daz er da ezze daz [1] uuocher sines [2] eigenen obezes. Ih habo uernomen. daz min sponsus erloibet habet sinen unte minen uienton. daz sie mih besuochen. sumstunt mit [3] ege. sumstunt mit smeiche! nu uuerdet des innena. daz ih durh iro neuuedet ne [4] slaffon a uirtutum constantia! uuante nah sinemo geheize qui perseuerauerit usque in finem. hie saluus erit! unte ouh acerbitas persecutionum beran seal maturitatem præmiorum.

Christus dicit ad Ecclesiam.

[Pag. 83.]

O Soror ad nostrum descendi sedulus bortum,
Messis aromaticæ lætabar & ubere mirrbæ,
Degustansque favum per cerea mella liquatum,
Dulcia vina bibi cum nectare lactis opimi.
Ut tu sponsa cupis mibi delectatio iugis
Permanet electum sanctorum visere cœtum.
Corrigere errantes, infirmos reddere fortes,
Præmia perfectis dare post certamen agonis.
Sunt tamen ex istis quos mortificatio carnis,
Famaque virtutum rebus iam prodita dudum,
Redi-

VEni in ortum meum soror mea sponsa. messui myrram meam cum aromatibus meis. comedi fa-

IH bin dieco kuman in minen garton suester min gemahela! ih sneit da minemirron mit minen pimenton! ih az da uuabon mit minemo honige! ih trank ouh da minen uuin mit minero miliche. Also du gerost o soror & sponsa. diccho habo ih [5] geuuisot. unte alliz ana uuison ih minero holdon in quibus uiridiaria uirtutum inuenio. ut corrigam errantes. infirmos roborem. perfectos remunerem. Iro sumeli-

(a) Cod. Vratisl.
Ad sua jam sponsus *veniens* plantaria ——

(b) Idem. Cod.
—— —— nunc *false* blanda —— ——

(c) Idem MSC.
Sed *neutri* cedens ——

Ad Cap. V.

1) Vœgelin habet: *uuocher.* Junius hæc notat: Thaz nuocher fines ouezes, *Fructum pomorum suorum.*] do uuir thes uuars of oah themo bluothe thaz uuocher sich gescaphe, *Observemus an post florem fructus se formet*; pag. 141.
mit uuochru thera reunuun, *Cum fructu pœnitentiæ*; Hymn. XXIII, 3. unachar, *Fructum.* uuacharum, *Fruges*; Kero. uuacher, *Germen*; Gloss. B, 22.
uuackerhaft, *Fertilis*; Gloss. B. 21.
uuachar, *Quæstum*; Gloss. C, 14.
firan uuacharum, *Usuris*; Gloss. B, 55. q. d. Improbis fructibus. Liquet igitur ex allatis Avos nostros unum idemque oomen tribuisse *Fœnori* & *Fructibus e terra enatis.* Huc facit illud Ciceronis de Senectute; *Terra nunquam recusat imperium, nec unquam sine usura reddit quod accepit; sed alias minore, plerumque majore cum fœnore.* & illud Manilii libro Quinto;

Seminaque in fœnus sulcatis reddere terris,
Usuramque sequi majorem sorte, receptis.
Frugibus innumeris, atque borrea quærere messi.
Quod solum decuit mortales nosse metallum.

Maxime tamen huc facit Festus; *Fenus appellatur naturalis terræ fetus, ob quam causam & nummorum fetus Fenus est vocatum, & de ea re leges fenebres. Fenus, & Feneratores, & lex de credita pecunia Fenebris a fetu dicta, quod crediti nummi alios pariant: ut apud Græcos quoque eadem res τόκος dicitur. Fenum quoque pratorum ab hac causa est appellatum; quando id ipsum manens quotannis novum parit. unde etiam Festuca vocata est.* Quod originem vocis attinet; eaca, oken, & poken Anglo-Saxonibus olim dicebatur *Fœnus*; ab ican vel eacan, *Addere, adjicere, augere.* pro quo Franci dicebant suchon, quod habet Kero. Ipsa vero eacan vel auchon manifeste satis originem traxerunt ex αὔξειν vel αὔξειν. *Augere, accumulare.* Cymræcis quoque occr & occraeth est *Fœnus, usura.* Hæc *Junius.*

2) Vœgelin. non habet: *eigenen.* Scherz.

3) Merula habet: *sumestund mit* duris tormentis, interdom mollibus blandimentis. Petr. autem Scriver. habet a *Sumstunt mit ege forbta, sumstunt mit smeicbe.* ubi *forbta* videtur ex post facto explicationis causa irrepsisse. *Ege* idem est ac: *terror.* Gl. Lipsii. *Egisin*, horroris. *Egislickis*, terribilia. *Egisliko*, terribiliter. *Egisso*, pavor. Anglo-Sax. *Oga*, terror. Goth. *ogan*, metuere. Island. *Oogn*, terror, vehementissimus, vid Jun. in Gloss. Goth. Hinc apud Notk. Ps. LVII, 8. *er egot in*, terret illum. *Scherz.*

4) Merula legit: *slafto.* ast P. Scriverius habet: *slaffon* i. pigresco. Stadenius verba Willerami: *ih ne slafto* reddit: ich uuerde nicht onmunter oder nachläßig. *Scherz.*
Ich ne slafto, *Non remitto* vel *labasco*, oon *flaccesce.*] mit slaftheyde, *Remisse, languide*; p. 85.
slafhi, *Desidiam.* alaffer, *Acediosus*; Kero.
slaffe, trage, *Ignavi*; Gloss. B, 27.
slaffer, *Iners*; Gloss. B, 28.
alafher, *Desidiosus*; Gloss. B, 14. *Junius.*

5) Hauon geuuiset ande uuison, *Visitavi & visito*] uuiseda her miner herzan, *Visitavit cor meum*; pag. 90.
her uuiset sinen holden, *Visitat suos amicos*; p. 108.

Reddidit inſignes, bonitatis odore vigentes,
Hos velut emeritos, hinc mortis falce reciſos
Condidi in æternis bene victuros apothecis.
Sunt & adhuc vivi, qui dum cæleſtis opimi
Nectare ſunt verbi, favus eſt ut melle liquenti,
Hoc aliis ructant, ipſi quoque mente redundant.
(d) *Hi proceres, infra manet auditoria turba,*
Quæ dum prompta capit quæque a doctoribus audit,
Oblectatur eis veluti dulcedine mellis.
Sunt & in his fortes ad ſenſus interiores
(e) *Notandos habiles, ſunt quidam ad ſola capaces*
Verba, ſuperficiem quæ pandunt hiſtorialem.
Quorum diverſam quando contemplor opellam,
Nec votum diſpar, licet actio prodeat impar,
Hæ mihi ſunt epulæ, cibus hic mihi deliciæque.

fauum cum melle meo bibi uinum meum cum lacte meo.

meliche. die mit mortificatione carnis quæ per myrram figuratur. unte mit odore bonorum operum qui per aromata ſignificatur inſignes uuaron! die habon ih falce mortis ab hac uita præciſos. unte habon ſie in apothecis æternæ patriæ reconditos. Abo unter den qui adhuc in mundo conuerſantur. habon ih uundan ſumeliche. die der alſo uberes ſint doctrina cæleſti. ſamo der uuabo des ſeimes! unte infra illos. fideles auditores! qui delectantur dulcedine uerbi mei ſuper mel. Inter auditores hab ih ouh die uundan. qui idonei ſunt ad capienda fortia ſacramenta quæ per uinum figurantur! unte ſumeliche. qui contenti ſunt lacte hyſtorialis uerbi. Dero allero ſliz doh er diuerſis modis ſih skeine! er iſt ie doh min cibus. unte min delectatio.

[Pag. 85.]

Vox Chriſtus ad Apoſtoli.

(f) *FRonte dapes hilari precor vt ſumatis amici,*
Quas mihi ſacrarum pariunt actus animarum.
Delicias Domini quia cognouiſtis amici,
Congaudete bonis, imitandos hos quoque vobis
Ponite, iuſtitiæ conſtante fameque ſitique,
Pane mei verbi quo ſitis pectore firmi,
(g) *Iucundoſque calix vox reddat ſpiritualis,*
Nec quaſi ſenſibiles ad mundi quoſque labores.

COmedite amici mei. bibite & inebriamini kariſſimi.

EZzet mine fruinta. trinket unte uuerdent trunkan mine liebeſton. Mine fruinta faciendo quæ præcipio! mine liebeſton me ſuper omnia diligendo! ir habet uuola uernoman. uuaz min cibus. min potus. mine deliciæ ſint! ſcilicet profectus fidelium. maiorum & minorum. Den ſculet ir congaudere. unte ſculet ſie bilidan. nieth mit ſlafheite. ſunter mit auiditate & iocunditate! ſculet alliz ana eſurire & ſitire iuſtitiam. ut ſatiemini cum apparuerit gloria mea. Panis cor hominis confirmat & uinum lætificat cor hominis. Alſo ſcal iuuih panis uerbi mei confirmare ad bona facienda! unte præclarus calix ſpiritualis ebrietatis der ſcal iuuih iocundos facere. unte quodammodo inſenſibiles reddere ad mundi mala toleranda.

Vox Eccleſiæ de ſua requie.

[Pag. 86.]

SOmnus abeſt cordi, dum laxo membra quieti.
Pax aliquanta mihi quia ceſſit munere amici,
Nec patior tales quales rudis ante labores.
Otia

Verſ. 2.

EGo dormio. & cor

ICh ſlafon. min herza uuachot. Vone mines uuines gnadon. habon ih 6
etenuilo ruouuon. uuante ih ſulehe arbeit. unte ſulehe perſecutiones nu ne lidon. ſo ih edes in initio fidei doleta. des de ſliezegor uuil ih ad illum

(d) MSC. Vratisl.
Hos proceres infra —— ——
(e) Idem MSC.
Potandos habiles —— ——
(f) MSC. Vratisl. habet:
Fronte dapes hilari precor ut ſumatis amici,
Ebrius & fiat quisquis mea pocula bibat,
Delicias Domini quia cognoviſtis amici,
Quas mihi ſanctarum pariunt actus animarum;
Congaudete bonis,
(g) Idem MSC.
Jocundosque Calix —— ——

Ad Teuton. Paraphr.

108. Got uuiſota, *Deus viſitavit*; Tat. IV, 14. ubi vide annotata. *Junius.*
6) P. Scriver. *ettenuuilo*, *etenuuilo*, idem eſt ac: *aliquando*. biſuuuilen. *Schera.*

Otia contemno, bona liberius faciendo,
Cordis & intuitum defigo libenter in illum.

cor meum uigilat.

lum de luce uigilare. unte die oigen mines herzen ad illius amorem intendere.

Ecclesia de Christo.

VOx audita mihi dudum pulsantis amici,
Ostiolum resera mihi tu germana & amica,
Immaculata mea, nullique nociva columba:
Namque caput mibi ros infecit, gutta capillos,
Quæ gelidæ noctis vehementer decidit horis.
O mihi quæ soror es, quia regni certa cohæres,
De requie grata precor a me sponsa rogata
Surgere festina, postponens otia pulchra,
Ad quæ tu tantum tibi gaudes esse vacandum,
Laudibus & psalmis, ut lenta pace fruaris.
Publica fraternis te commiscere catervis,
Utile communi proponito dogma saluti.
Nam torpente fide multi retro rediere,
Atque ab amore meo frigescunt ore profano,
Blasphemando patrem, plebemque nocendo fidelem,
Perfidiæ tenebris pressuris continuatis.

VOx dilecti mei pulsantis. Aperi mihi soror mea. amica mea. columba mea. immaculata mea. quia caput meum plenum est rore. & cincinni mei guttis noctium.

MIr [7] becnuodelet mines vuines stimma. [8] Intuo mir min suester, min fruintin. min tuba. min scooa. uuante min hoibet ist sol toiuues. unte mine locca sol dero nahttrofsoo. Min suester. quia coheres regni mei! min fruintin. quia conscia secretorum meorum. min tuba. quia dotata a me donis spiritus sancti. qui per columbam figuratur! min scoina quia in baptismate purgata ab omni macula peccati! stant uf de lecto cootemplatioois. unte kum uure propter fraternam utilitatem ad opus prædicationis. [9] uuante dero uilo ist, die der propter frigus iniquitatis quod rore significatur redundant in blasphemiam capitis mei. id est patris mei! unte die der fideles meos qui adherent mihi also die loccha demo hoibete. besuarent mit operibus tenebrarum.

Vers. 3.

EXuta tunica rursus ne revestiar illa?
Num ne pedes lotos rursus faciam lutulentos?
Vita quidem lectum contemplativa quietum
Iam mibi præbebat, solumque vacare libebat
Laudibus & psalmis, curis de corde fugatis,
Officio verbi nunc vox insistere amici
Me iubet, ut tractem fraternam commoditatem: *Ergo*

EXpoliaui me tunica mea! quomodo induar illa? laui pedes meos! quo-

IH bin uze minemo rocche gesloffan. uuie scal ih in uuidere ane getuon? Ich habon mine fuoze [10] geduagan. scal ih sie abo [11] beuuellan? Ih habo mich [12] gemuozeget uuerlichero sorgon! uuie scal ih iro mih abo unteruuiotan? Scal ih officium prædicationis repetere! so scal ih ouh sub-

7) mir becnuodelet mines uuines stemma, *Me appellat* vel *nominat dilecti mei vox.*] Nihil adhuc in Alamannicis monumentis inveni quod huic verbo lucis aliquid afferat, præter illud einchnuadilem, urmarem, quod in Gloss. B, 26. exponitur *Insignem.* atque ita einchnuadilem Patres nostri proprie dixerint eum, *Qui unus præter cæteros nominatur, celebritate nominis omnes alios antecellens.* ἰνομαςὶς. Malui vero *Nominandi* verbo hic uti, quam *Pulsandi* vocem cum Glossatore servare: quoniam prius illud tam huic Authoris nostri loco, quam isti einchnuadilem convenist; posterius autem neutrobi locum habeat. Quamvis igitur in Francicis antiquitatibus, præter unum einchnuodilem, nihil hactenus invenerim quod hanc nostram interpretationem firmare videatur; nihilominus tamen in cognata Anglo-Saxonum lingua deprehendo cneodan iis pro *Nominare* acceptum. legimus enim apud ven. Bedam hist. eccles. gentis Anglorum lib. II, cap. 20. thone tun gyt to dæg mon his noman cneodeth, *Ejus nomine vicus usque bodie cognominatur.* Junius.

8) Intduo mir min suester, *Aperi mibi soror mea.*] ich stuont uph, thaz ich minemo uuino untdade, *Surrexi ut aperirem dilecto meo;* pag. 91. Intteta then buoh, *Revolvit librum;* Tat. XVIII, 2. ubi vide a nobis annotata. *Junius.*

9) Mena est: *Siquidem illorum multi sunt.* Scherz.

10) Ich hauo mine fuoze gethuagan, *Lavi pedes meos.*] ther githuagan ist, *Qui lotus est;* Otfr. IV, 11, 74. thuuahan, *Lavare;* Tat. CLV, 2. ubi vide annotata.
duuahila, *Mappula;* Kero.
duele, *Linteum, linteolum, mappa, mappula;* Gl. D, 18. hant tuele, *Manutergium;* Gloss. D, 18. *Junius.*

11) Merula: *huie scal ich sie beuuollan.* Ubi Junius hæc notat: *Quomodo inquinabo eos?*] thu thie unbeuuollene behaldost, *Tu eam immaculatam conservas;* pag. 112.
thar beuual sich thin muoder, *Ibi violata est mater tua;* pag. 151. unpauuollanin kadigani, *Inlibata castitas;* Hymn. VIII, 8. unbeuuollan, *Immaculatus;* Gloss. Lipf. piuuollan, *Profanum, pollutum;* Gloss. B, 38.
binuollon, *Infecta;* Gloss. Lipf.
piuuollana, *Violata;* Gloss. B, 54.
piuuollinin, *Temeratis;* Gloss. C, 19.
farnuellunt, *Prophanaverunt;* Gloss. Lipf. *Junius.*

12) Ich hauo mich gemuozegat uuereldlichero sorgan, *Expedivi me a terrenis sollicitudinibus* vel *Cœpi vacare* &c.] thar auo ne magh ich mih gemuozegan, *Non possum huic rei vacare;* pag. 166.
muozoen, *Vacent;* App. glossarii C.
unmuozza, *Occupatio;* Gloss. B, 35.
muazzot, *Vacat.* muazzoen, *Vacent;* Kero.
muazzotirot, *Vacat;* Gloss. B, 56.
unmuazza, *Occupatio;* Gloss. A, 21.
unmuazhaft, *Profanum;* Gloss. A, 4. *Junius.*

13) Pro

Ergo quid faciam? (h) *num ſemiverbia fiam?*
Mente coquor dudum, conſueta relinquere durum,
Durius at multo, me contradicere iuſſo.
Si ſubeam verbum, reſtabit & hoc mihi certum,
Ingenti cura dare fratribus exteriora.
Hæc referent tunicam mihi ſollicitudinis illam,
Quam prius exueram (i) *facie quoque pulverulentam,*
Actio me fecli, quam luctus flumine terſi.

quomodo inquinabo illos?

ſubiectis neceſſaria prouidere. Daz nemag niomer uuerdan. ſine tunica ſollicitudinis. unte ſine puluere terrenæ actionis. Ih habo daz ſtuppe dero irdiskon gedanko abo mir mit uuirdegero ruiuuon zaheren geflozzet! uuie ſcal ih nu mih [13] geloiban dinero contemplationis. unte aber uuiderkeran ad puluerem terrenæ actionis?

Verſ. 4.

Miſſa per inſertam dilecti dextra feneſtram
Me ſubito tetigit, ventremque meum tremefecit.
Dum requie iugi cupiens intrinſecus uti,
Differo præceptis prompte parere iubentis,
Verbis & factis quærendo quod utile multis,
(k) *Adveniens cordi clemens miſeratio Chriſti,*
Me veluti tetigit, (l) *ſenſusque meos ſtupefecit;*
Ut recolens digne quid pro me pertulit ipſe,
Non mala formidem, non aſpera ferre recuſem,
Dum modo fautorem ſe præbeat ut monitorem.

Dilectus meus miſit manum ſuam per foramen. & uenter meus in tremuit ad tactum eius.

MIn uuine rachta ſine hant in ze mir ze einemo fenſtre. unte min uuamba erbibeneta ze ſinemo anagriffe. Do ih zuiueleta. obe ih ad exhortationem ſponſi ſcolte de ſecreto contemplationis uure kuman ad publicum prædicationis! do geuuiſota er mines herzen mit tactu miſerationis. daz ih mih [14] erquam in minen gedankon. unte in minemo ſinne. qui per uentrem ſignificatur! ſo lang er ſo ſtarkiu ding durch mih leit. irriſiones. flagella. crucem. mortem! uuie ih danne ſeule zuiuelan. de heiner slahto arbeit durh ſinen uuillon lidan.

Verſ. 5.

Surrexi propere ſponſo cupiens aperire,
De manibus mirrham diſtillavi liquefactam,
Et digiti mirrha ſe complevere probata.
Poſt monitum ſponſi mentem pigredine ab omni
Protinus erexi, greſſus ſint ut mihi recti,
(m) *Ut pedibus pulchris proferrem munia pacis.*
Membraque condivi ſic mirra ſpirituali,
Ut bona quæ loquerer, male vivens non reprobarer.

Hoc

Surrexi. ut aperirem dilecto meo. Manus meæ diſtillauerunt myrram & digiti mei pleni

ICh ſtuont uf. daz ih minemo uuine intate. mine hente [15] troffezoton mirron. unte mine uingera uuvrden uol dero quekkeſton mirron. [16] Do ih mih geeinota durch mines uuines uuillon ſubire opus prædicationis! do rihtih mih uf ze guoten uuerchon. ut facerem greſſus rectos pedibus meis! unte garota mih ad continentiam & mortificationem carnis quæ per mirram figuratur. ne forte cum aliis prædicauerim. ipſa reproba efficiar. unte teta

abo

(*b*) Cod. Vratisl.
—— —— num *ſeminiverbia* fiam.

(*i*) Idem MSC.
—— —— *faciet* quoque pulverulentam.
Actio me fecli.

(*k*) Aute verſum, qui incipit: Adveniens cordi, Cod. Vratislau. hunc verſum inſerit:
Utpote qui nollem verbi portare laborem.

(*l*) Cod. Vratisl. habet:
—— —— ſenſusque meos *tremefecit*

(*m*) MSC. Vratisl.
Et pedibus pulchris proferrem *nuncia* pacis.

Ad Teuton. Paraphr.

13) Pro: *geloiban* Merula exhibet: *belounan*, ad quam vocem Junius ſcribit: Videtur mihi verbum ulteriorem aliquem ſenſum complecti, quam expreſſit Gloſſator; nec tamen ſatis aſſequor, quidnam ſit illud, quod ſignificare voluit Abbas. Hæc *Junius*. *Sih geloiban* eſt nihil aliud quam: *Se ſeparare*, ſich von einem beurlauben. Apud Notk. Pſ. XXXIV, 22. verba: *Ne diſcedas a me*, redduntur: Ne gelonbe *dih min*. Apud eundem Pſal. XXXIII, 9. *Ube ſie daz ne tuont, ſo uuehſelot er fore in ſin anaſiune unde* gelonbet ſih ire; quod vertendum eſt: *ſi hoc non faciunt, tunc erga ipſos faciem mutat, & ſe ſeparat ab illis.* Adde ap. eundem Pſ. XLIII, 12. *Scherz.*

14) Junius habet: Ich mich erquam in minau gethankon, *Obſtupui in cogitationibus meis.*] Quam interpretationem liquido adſtruunt hæc metricæ paraphraſeos verba,
—— *ſenſusque meos ſtupefecit.*
erquam er, *Obſtupefactus eſt*; Otfr. V, 15, 57.
irquam er, *Obſtupuit*; Otfr. IV, 13, 77.
arquamun alle, *Stupebant omnes*; Tat. XII, 5. ubi pluribus hunc loquendi modum adſtruximus. Hæc *Junius*.

b

15) Vœgelin: *troffezeton.*

16) Junius habet: *tho ich mich geeinoda:* Cum ſtatuiſſem] ich hauo mich geeinot uphen theu palmboum ze ſtigene. Palmam ſcandendi fixa eſt ſententia menti. Hæc *Junius*. Ita apud Notk. Pſal. CXVIII.

Hoc quoque discernens, ut famæ ludicra spernens,
(n) *Nil foris ostentem, sed sponsi præmia sperem.*

OStioli vectem dum concita iam removerem,
Aufugiens a me dilectus cesserat inde,
Cuncta resistendi removens molimina menti.
Parueram sponso, verbi officium subeundo,
Ut bona subiectis daret exemplaria factis
Et mea mens humilis & castigatio carnis.
Hisce modis inquam dum mereor esse propinquam
(o) *Eius ad exemplum, daret ut mihi se manifestum,*
Elongata magis mihi cognitio Deitatis:
Quam nequit intuitus digne specularier ullus
Humanæ mentis sub carnis fasce gementis.
Dum mihi verba dedit, mentem miseræ liquefecit.
Corporeæ molis quamvis vallata tenebris
Ad sponsi faciem nequeam sustollere mentem,
Utpote quam vivi nequeunt homines speculari:
Sic tamen incalui monitoris voce salubri,
(p) *Ut mihi nil libeat nisi commansisse, sed artat*
Corporis hoc vinclum, me non pertingere ad illum.
Sedula quæsivi, sed eum reperire nequivi.
Nam neque clamanti respondit, seque vocanti.
(q) *Res geminas petii, sed quid det utramque petenti?*
Aut hic præsentem seclorum cernere regem,
Aut etiam solui, quo sic coniungerer illi.
Ad neutrum facilem sponsus mihi præbuit aurem.

pleni mirra probatissima.

Vers. 6.

PEssulum ostii mei aperui dilecto meo. at ille declinauerat. atque transierat. Anima mea liquefacta est. ut locutus est. Quesiui illum & non inueni. uocaui illum. & non respondit mihi.

abo daz mit discretione quæ per digiros significatur: uuanta ih in allen minen uuerchon nehein humanum fauorem ne uuil expetere. sed tantum ei qui uidet in absconso placere.

DEn grintel miner ture nam ih aba. daz ih minemo uuine intate. er uuas abo hina geuuichan. uuas dana geuaran. Alle contradictionem quæ per pessulum significatur habon ih remoram uone minemo herzen. daz ih mines sponsi uuillen leiste. Do abo ih uuanta. daz ih mit obedientia prædicationis. unte mir castigatione corporis mih imo hate genahet. daz ih sine misteria mohre comprehendere. do aller erest uernam ih incomprehensibilirarem diuinitatis eius. daz sie nehein acies humanæ mentis quam lippirudo mortalis fragiliratis reuerberat ne mag perfecte intueri. als iz quit. Accedet homo ad cor altum. & exaltabitur Deus. Also min uuine ze mir sbrah. do uuart min sela [17] zerennet. [18] Suio se ih ne muge altitudinem diuinitatis eius adhuc in fragili corpore perfecte intueri. ih bin ie doh uon siner manungo in minemo herzen iruuarmet. daz mih nie uuetes ne lustet. ne uuare sinero ana sune. unre bin quodammodo insensibilis reddita huie mundo. Ih suohra in. ine uant sin nieth! ih rief imo. er ne antuuurteta mir nieth. Ih uorderota in ana [19] daz er sih mir in dirro uuerlre oigte sicuti est. des ne mohta [20] ih nier eruuerban! ih bar in. daz ih muoste dissolui & esse cum illo. des ne uuolt er niet uerneman.

Vers. 7.

(n) Cod. Vratisl.
Nil foris *ostendam*, sed sponsi præmia *quæram*.

(o) Cod. idem.
Ejus ad *amplexum* daret.

(p) Codex: Vratisl.
Ut mihi nil libeat, nisi *tantum flere quod* artat

(q) Idem MSC.
Res geminas petii *desiderio ista fideli*.

Ad Teuton. Paraphr.

CXVIII, 106. verba: *Juravi & statui custodire judicia justitiæ tuæ*, redduntur: *ih suuor und* geeinota mih *ze behuotenne die urteilda dines rehtes.* Scherz.

17) P. Scriver. habet: *zeslæzet*. Scherz. liquefacta est. *Schilter.*

18) *Suio se ih* i. e. licet ego &c. *Scherz.*

19) Junius habet: thaz her sich mir erougade, *Ut se mihi ostenderet.]* erougi uns then fater, *Ostende nobis Patrem*; Tat. CLXIII, 1. ubi vide a nobis annotata. Frequenter quoque simplex ougan ponitur pro *Ostendere*. Ita legimus apud hunc nostrum pag. 130. thie hin *iter salutis* ougant, *Qui iis iter salutis ostendunt.* Otfridus II, 3, 40. uuio mag thas sin firlougnit, thaz himil theru uuorolti ougit, *Quomodo hoc potest negari, quod cælum terræ ostendit.* & rursus IV, 18, 54.

ni tharft es, quadun, lougnen,
thin sprachha scal thih ougen.
thinu uuort niuua,
thiu meldont thi in driuua.

ougon sal, *Ostendam.* ougoda, *Ostendit.* oigi, *Ostende*; Gloss. Lips. augantan, *Ostendentem.* keaucke, *Ostendat.* kaaugont, *Ostendunt*, kaauge, *Appareat.* keaugit uuard, *Apparuit.* keaugit, *Demonstrat.* keauckeo, *Demonstrare*; Kero. arhaughit ist, *Promulgatur, profertur, ostenditur*; Gloss. A, 5. Hæc *Junius.*

20) P. Scriver. *ih nit eruuerben.*

21) Junius

[Pag. 89.]

Offendi vigiles urbem de more tuentes,
Qui me cædentes & plagis afficientes,
Palliolum miseræ fueram quo cincta tulere.
Anxia diversum cum mens raperetur in æstum,
Et desideriis successus deforet illis,
Quæ peperit cordi longinqua absentia cari,
Consilio statui procerum quantotius uti,
Qui sibi quam reliquis vigiles obstant inimicis,
In tenebris mundi defensant mœnia Christi.
Hi peracuta mihi responsa dedere roganti,
Quæ possint gladiis conferri sive sagittis,
(r) *Vulnera mœroris renovanda per illa prioris.*
Insuper & curas mihi summovere caducas,
Libera quo tantum (s) *suspirem cernere carum.*

Vers. 7.

INuenerunt me custodes qui circumeunt ciuitatem. percusserunt me & uulnerauerunt me! tulerunt mihi pallium meum custodes murorum.

IN den sorgon. uundon mih die uuahtare. die de burg umbegent! sie sluogon mih. sie [21] serotou mih. die [22] murhuotela namon mir min [23] lachan. In den chlagon do ih mines desiderii compos esse non potui do ratfragota ih mines dinges prophetas & apostolos. die die gotes burg behuotent uuider demo tuiuele. die gabon mir diu antuvurte. die der uuaron also uuahs sicut gladii & sagittæ. quasi stimuli & sicut claui in altum defixi. uuante mit den exhortationibus die ih uant in iro uuorton. unte in iro gescriften. uuart ih [24] so harto compuncta. unte so harto geserot! daz al min iamer de absentia sponsi uuart gemanigualtot. Sie rieton mir ouh. daz ih mundiales curas quæ per pallium significantur hine uuurfe. nisi pro fraterna utilitate! ze diu. daz ih liberius & expeditius mohte suspirare ad præsentiam sponsi.

(t) *Hierusalem natæ contestor vos ego clare,*
Ut si fortassis dilectum repperiatis,
Audiat a vobis quoniam vi langueo amoris.
O animæ sanctæ quis pacis visio summæ,
Est merces fidei, per vos precor insinuari
Sponso languorem, quo iactor ob ejus amorem,
Nil mihi iocundum, nil competit hic potiundum.
Languida sum mundo, faciem illius sitiundo.

Vers. 8.

ADiuro uos filiæ ierusalem. si inueneritis dilectum meum! ut annuncietis ei: quia amore langueo.

IH besueron ivuich ivnkfrouuon ze ierusalem. [25] ob er minen uuine uindet: daz ir imo kundet daz ih sinero [26] minnon siechon. Ih biton iuuih heiligen sela. ir da treffet ad supernam ierusalem. da der ist uisio æternæ pacis. daz ir minemo sponso kundet minen siechetagon. der mir ane liget uone siner minno. unte uon [27] urdrieze dirro uuerlte. Mih ne lustet nieuuetes. nisi tantum dissolui. & esse cum illo.

Vox Synagogæ ad Ecclesiam de Christo.

[Pag. 94.]

Pulchrior o cunctis muliebri nomine cinctis,
Cum nos adiures, decet ut qualis manifestes
Hic de dilecto dilectus sit tuus: esto,
Sit tibimet notus, multa virtute decorus,
Quid nos adiuras, si non hunc pandere curas?
Discentes a te cognovimus in Deitate
Esse

Vers. 9.

QUalis est dilectus tuus ex dilecto, ô pulcherima mulierum? Qua-

UUelich ist der [28] din trut uone trute. aller uuibo sconesta? Welich ist der din trut uone trute. uuante du unsih umbe in so besuoran hast? Uone diner lera uuizzon uuir dinen sponsum in natura diuinitatis filium de patre. Deum de Deo.

(r) Cod. Vratislau.
Vulnera mœroris *cumulando* per illa ——

(s) Idem Cod.
—— —— suspirem cernere *sponsum.*

(t) Idem Cod.
Jerusalem natæ. ———

Ad Teuton. Paraphr.

21) Junius dicit: sie seredan mich, *Vulneraverunt me.*] Ita mox hac ipsa pagina, uuarth ich so harto geseret, *Tantopere vulnerabar.* sic quoque fuit supra pag. 70. geseered hanestu mir min herzo, *Vulnerasti cor meum.* Quibus adde verba Tatiani XII, 6. serente soohtumes thih, *Dolentes quærebamus te.* ad quem locum annotavimus plura. Quibus tamen adde ser, *Dolor*; Gloss. B, 14. seer, *Dolorem.* serazzantan, *Dolentem*; Kero. ser. ouizi, *Supplicium*; Gloss. C, 18. serin, *Tribulatio*; Gloss. Lips. *Junius.*

22) P. Scriver. exhibet: *murbuotera.*

23) Lachan, *Pallium.*] Pro eo lahhan est apud Tatianum XXXI, 4. lahhan, *Pallium.* lachane, *Palla*; Kero.
Significat & *Velum* apud Tatianum CCIX, 1. ubi vide annotata. Ponitur & pro *Pannis.* biuuant si inan mit lachonon, *Involvit eum pannis*; Otfr. I, 11, 69.
lahhan, *Lintea*; Kero.
lachan, *Sagum*; Gloss. B, 49.
streuui lachan, *Stratoria*; Gloss. B, 51.
panch lahhan, *Sagma*; Gloss. B, 49. *Junius.*

24) Petr. Scriv. habet: *bareto compuncta unte geseret.*

25) Vœgelin. habet: *ob ir.*

26) Vœgelin. legit: *minno siechon.*

27) P. Scriv. habet: *urdrutze.*

28) *Dilectus ex dilecto.* Schilter.

Esse tuum sponsum genitore Deo generatum,
Æquævum numen, verum de lumine lumen,
Nunc etiam qualis sub nostræ tegmine carnis
A te credatur, nobis quoque pande precamur;
Quo magis accensæ vultum sitiamus anhelæ,
Quem sitit Angelicus certatim cernere cœtus.

Qualis est dilectus tuus ex dilecto. quia sic adiurasti nos?

Deo. lumen de lumine! nu sage uns ouh uuelich er si in natura humanitatis. [29] daz unsih des denieter si ante faciem eius apparere. in quem desiderant etiam angeli prospicere.

Vox Ecclesiæ de Christo.

Vers. 10.

Dilectus meus hic cum candidus & rubeus sit,
Est quoque præcipuus de cunctis milibus unus.
De specie sponsi [a] consulta quid sit ab omni
Humani generis massa, profitebor amicis.
Candidus est certe natus de virgine matre,
Expers peccati, per Adam quod posteritati
Primitus infusum, tantum hunc non attigit unum.
Est etiam rubeus, quia sanguis nos lavat eius,
Vulnera vipereo vacuans inflicta veneno,
Sanguine sacrorum quæ non sunt tersa priorum.
Est quoque præcipuus de multis milibus unus,
Venit ab arce poli cui vox sibi congrua soli:
In quo complacui dilectus ades mihi fili.

Dilectus meus candidus & rubicundus. electus ex milibus.

MIn uuine ist uuiz unte rot. ist eruuelet uone manigen dusonton. O sanctæ animæ. ir fragetot. uuelieh min sponsus si in humanitate. nu uernemet diu [30] mare. die ih iv uone imo sagon. so bechennet ir in speciosum præ filiis hominum. Er ist candidus & rubicundus. Candidus ist er uon dero magede geborener. unte aller sunton anig. Peccatum enim non fecit: nec inuentus est dolus in ore eius. Abo rubicundus ist er per passionem uuante mit sinemo bluote facta est purgatio peccatorum. diu der nuo edes ne mohta uuerdan. mit neheinemo sanguine sacrificiorum. Er ist ouh electus ex milibus. uuante imo einemo paterna uoce zuo gesprochan uuart. Hic est filius meus dilectus. in quo mihi complacui.

Vers. 11.

Huic caput est aurum splendens & in igne probatum,
Et coma sublimis palmæque simillima thirsis,
Concolor aligeris plena nigredine corvis.
In Deitate patri par est substantia nati,
Per servi speciem minor est patre filius idem.
Hinc caput est illi genitor, cujus bonitati
Nulla creatorum confertur forma bonorum;
Ut

CAput eius aurum optimum. comæ eius sicut elatæ pal-

SIn hoibet ist aller goldo bezzesta. sin har ist also [31] palmæ uuipsela. suarz samo ein raban. Min sponsus. er ist Deus & homo. In humanitate ist er ouh minor patre. uone dannan ist pater. sin hoibet. Also daz gold præcellit allerslahte gesmide! samo ubertriffet bonitas patris omnem bonitatem creatu-

(a) Cod. Vratislau.
—— —— consulta quid *absit* ab omni.

Ad Teuton. Paraphr.

29) *Daz unsih des denieter si* i. e. ut nobis eo suavius sit &c. *Scherz.*

30) Merula habet: *maara* ubi Junius: Maara, *Fama, rumor.*] Occurrit & pag. 71. & 101.
marthe, *Bona diffamatio*; pag. 137.
maren, *Diffamare, vulgare*; Tat. XLVI, 5.
gimartun in, *Diffamaverunt eum*; Tat. LXI, 5.
gimarit uuas thas uuort, *Divulgatum erat verbum istud*; Tat. CCXXII, 4. tho gihorit er mari, *Tunc audivit rumorem*; Otfr. I, 21, 21.
kundtun mari, *Edebant in vulgus*; Otfr. I, 17, 23.
datun mari, *Spargebant rumorem*; Otfr. I, 27, 1.
mari duan, *Significare, docere*; Otfr. III, 20, 109. III, 22, 11. maro bredigari, *Celebris Ecclesiastes*; Otfr. V, 12, 166.
maro Kuning, *Inclytus rex*; Otfr. V, 20, 181.
maru muater, *Inclyta mater*; Otfr. I, 11, 105.
mara geba, *Eximia munera*; Otfr. I, 17, 31.
filu mari uuas thes dages diuri, *Celeberrima erat diei solemnitas*; Otfr. V, 4, 16.
lutmarrero stimmi, *Publica voce*; Hymn. XIX, 10.
marida, *Fama*; Gloss. B, 21.
marre, *Famosi*; Gloss. B, 19,
urmarer, *Egregius*; Gloss. B, 17.
urmaren, einchnuadilem, *Insignem*; Gloss. B, 26.
gamarde, *Famosi, fama nominati*; Gloss. A, 1.
argogimarta, *Diffamavit*; Gloss. B, 13. Hæc *Junius.*

31) *Elatæ Palmarum* sunt rami productiores & excelsiores, interdum aurosi coloris, crispantes & semper ad excelsa tendentes, & nunquam virorem suum amittentes. Nonnulli dicunt Elatas Palmarum speciem esse arboris aromaticæ, quam Latini Abietem sive Spatas vocant; nam Græce Abies Elates dicitur. Est autem hæc species apta conficiendis unguentis. Abietem vero hic non magnam illam arborem, quæ est navigiis & domibus apta, sed ut diximus, speciem aromaticæ arboris debemus accipere. Haymo. Mart. Opitius: *Sein haupt ist gold, sein haar erhoben und aufgekreust.* Schilter.

32) Merula

Ut species auri vincit genus omne metalli.
Unicus hic autem genitori per Deitatem,
Factus homo fratres sibi fecit, sive sorores,
Qui veluti crines ad colla decora reclines
[x] *Ut numerum densent, sponsoque tenaciter hærent,*
Speque fideque virent, virtutum germine florent,
Et quasi palmarum spatulæ conantur in altum,
Viribus haud propriis fidunt, sed origine carnis,
Se reputant nigros, nisi gratia candidet illos.

palmarum. nigræ quasi coruus.

creaturarum! siue angelorum siue hominum. In diuinitate so ist min sponsus unicus patris! per humanitatem [32] geuuerdeta er bruoder unte suester haban. also er selbo quit. Quicunque fecerit uoluntatem patris mei qui in cælis est. ipse meus frater soror & mater est. Die imo adherent per fidem & dilectionem also daz har demo hoibete! die sint iomer ad alta tendeotes. quasi spatulæ palmarum! sie gruonent ouh alliz ana quasi palma per spem cælestium præmiorum. sie beehennent ouh an in selbon peccatorum nigredinem. daz sie nie ne mugon dealbari. nisi per participatiooem gratiæ.

Huic oculi pulchris similes super amne columbis,
Lacte prius lotæ quæ discunt flumen amare.
Cum videatur homo, specialis gratia Christo
Ex Deitate manet, qua spiritualia donet,
Dona suis caris, ut eos concordia pacis
Atque columbinæ delectent munia vitæ,
Primitus & vivis studeant assidere rivis
[y] *Scripturæ Sacræ, sed lac post historiale*
Flumina verborum conentur anare sacrorum,
Sensus occultos scrutantes atque profundos,
In quibus insidias Satanæ videant inimicas,
More columbarum resident quæ litore aquarum,
Ut sic accipitrem prænoscant advenientem.

Vers. 12.

OCuli eius sicut columbæ super riuulos aquarum. quæ lacte sunt lotæ. & resident iuxta fluenta plenissima.

SIne oigen. sint samo tubon. bi den rinnenten bachen! die der mit miliche sint gebadet. unte sitzent alliz ana bi den riehon uuazzeron. Vuante min sponsus ist Deus & homo! so ist er geuualtig per diuinitatem. sinen holdon zegebene dona spiritus sancti. quæ per oeulos eius significantur. zediu. daz sie columbinam innocentiam behalten. unte sie ze erest lernen trinkao de riuulis scripturarum. i. apertioribus sacrameotis! unte so sie mit lacte simplicioris doctrinæ uuerdoo enutriti. daz sie sih danne conferant ad plenissima fluenta diuini uerbi. da bi sie gelernen præcauere insidias diaboli. samo die tubon in den luteren uuazzeron. kunnon præuidere aduentum accipitris! unte sih uore imo beuuuaran.

Illius areolis ego testor aromate fœtis,
Esse genas similes [z] *quas consevere olitores,*
Qualis in areolis aspectus aromate fœtis,
Qualis ab his herbis fragrantia manat odoris
Digerit in numerum quas [aa] *dextra sciens olitorum,*
Sic sponsi gestus cum mansuetudine plenus
Vel flentem Mariam [bb] *suscepit vel Chananæam,*
Aut pressit fastus tumidorum fronte severus,
Sive patri grates transmisit ad æthera gaudens,
Vel

Vers. 13.

GEnæ illius sicut areolæ aromatum. quæ consitæ sunt a pigmentariis.

La-

SIne huffelon. sint samo uuvrzbette. die der gesezzet sint uon den [33] kunstigen pimentaren. Alliu [34] gebare mines sponsi in humanitate. quæ per genas intelligitur. beide sin mansuetudo qua suscepit publicanos & peccatores. unte sin seueritas qua eorripuit pharifeos & penitentiam agere nolentes! unte sin læticia qua exultauit in spiritu sancto. unte sin tristicia qua fleuit super ciuitatem ierusalem. & super lazarum mor-

(x) Cod. Vratislav.
Et numerum densent.

(y) Cod. idem.
Scripturæ *planæ*, sed lac ——

(z) Cod. idem.
—— quas consevere *h*olitores.

(aa) Cod. idem.
—— —— dextra sciens *h*olitorum.

(bb) Cod. idem.
—— —— suscepit *seu* Chananæam.

Ad Teuton. Paraphr.

32) Merula habet: Geuuertheta her bruothera ande suestera hauan, ubi Junius: *Dignatus est fratres & sorores habere.*] giuuerdo unsih Druhtin hellen, *Dignare nos Domine sanare*; Otfr. III, 5, 37. keuuerdonter ist, *Dignatus est*; Kero. Hæc *Junius.*

33) *Kunstigen* non est in Textu Hebræo, nec in Latino. *Schilter.*

34) Gebare, *Gestus*. Anglo-Saxones quoque gebær dicebant, a bæran, *Gerere.* pari prorsus notione atque

Vel Lazaro lacrimas (cc) *mœrens impendit amaras.*
Et coram positos vivit longeque remotos,
Hos re conspicua mulcens, hos præpete fama.
(dd) *Sed tamen hic gestus, habitus, reverentia vultus,*
Est cognoscibilis doctoribus atque Prophetis.
Hi ventura canunt, hi visu cognita pandunt.
Ejus sunt labia stillantia lilia mirrham.
Verba mei sponsi populo quæ præbuit omni,
Discipulisve suis florent candore salutis,
Præmia nam cæli promittunt cuique fideli.
Sed succus primæ fluit ex his denuo mirrhæ,
Cum mox insinuant his qui illuc tendere curant,
(ee) *Quod palmam sanctis dat mortificatio carnis.*
Lilia florebant, cum talia verba fluebant,
O vos felices, spe regni rebus egentes.
O vos felices, tranquillo pectore mites.
O vos felices, afflictis compatientes.
O vos felices, sincerum cor retinentes.
Candida sed primam distillant lilia mirrham,
Cum de martyrii referuntur sorte beati,
O vos felices, mala pro me perpetientes.

Labia illius lilia. distillantia myrram primam.

mortuum! diu uuas lustlieh den die iz sahon. unte loecheta ze imo mit suozemo mare die iz geeisketon! alsó diu uuola geordineton uuvrzbette. beide nietsam sint ane ze sehene! unte ouh suozen stank uerro uon in drahent: Die pimentare. die de uuvrzbette sazton. daz sint prophetæ & apostoli! die einon sagoton iz cumftik. uuelich sin gebare scolte sin in humanitate! die andere annunciauerunt opera eius. & facta eius intellexerunt. Sine lessa. sint lilion. die de quekkeston myrron troffezent. Diu uuort mines sponsi. sint scone samo lilion! uuante sie candorem æternorum præmiorum geheizent: Uzen denselben uuorton truiffet diu myrra! uuante per mortificationem carnis quæ in myrra significatur. kundet er uns perueniendum esse ad candorem æternitatis. Candor liliorum uuas in sinen uuorton. do er quadh. beati pauperes spiritu. quoniam ipsorum est regnum cælorum. beati mites. quoniam ipsi possidebuut terram! beati misericordes. quoniam ipsi miserieordiam consequentur? beati mundo eorde. quoniam ipsi Deum uidebunt! darenah troif diu myrra der uz. do er quadh! Beati qui persecutionem patiuntur propter iusticiam. quoniam ipsorum est regnum cælorum.

Testudo manuum tornatile talis ut aurum,
Utraque mirificis (ff) *est palma repleta hyacynthis.*
Ut magis est facile torno quam qualibet arte,
Artificis studium, sic quicquid erat faciendum,
Effectu facili perfecit dextera Christi,
In specie carnis, virtute potens Deitatis,
(gg) *Nec forti verbo naturæ restitit ordo.*
Sed

Vers. 14.

Manus eius tornatiles aureæ. plenæ iacinthis. Venter

Sine hente sint guldin. samo [35] sineuuel. alse sie gedrat sin! bede [36] uolle iechando. Alsó der [37] drahsel samftor uuirchet: danne ander dehein uuerehman. uuante imo nieth durft ist extrinsecus regula uel rubrica! samo uuas minemo sponso al sin operatio facilis! quia ipse dixit. & facta sunt: Alliu siniu uuerch uuaron

(*cc*) MSC. Vratislau.
—— —— mœrens impendit *amicas*,
Et coram positoa *juvit* lnageque remotos.

(*dd*) Idem MSC.
Sed tameo hic habitus, gestus reverentia ...

(*ee*) Cod. Vratisl.
Quod palmam sanctis *det* mortificatio.

(*ff*) Cod. Idem.
—— —— est palma repleta *jacinthis*.

(*gg*) Idem Cod.
Nec *Domini* verbo oaturæ. ——

Ad Teuton. Paraphr.

atque origine, qua peculiaria uniuscujusque hominis agendi modus Latine *Gestus*. Gallice *comportement*. Anglice *carriadge* nuncupatur. *Junius*.

35) Merula habet *finouuolde*. Jonius habet: *finouuolde*, teretea.] Occurrit & mox hac ipsa pagina. Nescin qvid sibi velit illud finouuold in glossis Houteni. propterea petii vocis hujus interpretationem ex Anglu-Saxnnum idiomate. Siquidem finepealt in Ælfrici grammatica expooitur Teres. Hæc *Junius*. Manus illius tornatiles aureæ, *Schilter*. Tuuinger in Voc. meo Germ. Lat. MSC. *fineuuel*, teres. in alio Voc. MSC. Lat. Ciclaa, *finuuelkcit*. Voc. MSC. Aoooym. Spericus (i. e. sphæricus) schibelecht vel ruot, vel *finuuel*. Scherz.

36) Plenæ hyacinthis. Hyaciothus est aerii coloris lapis. Est etiam flos aromaticus, coloris purpurei bonique odoris. In alia translatione habet: *Manus ejus tornatiles, plenæ tharsis*. Tharsus lapis est, quem oos Chalcedonium vocamus. Hæc Haymo. *Schilter*.

37) Merula *threxlere*: P. Scriv. *drehsel*. verba hæc ita traua-

Sed tamen omnibus his nos suspirare supernis
Cum monuit dictis, (hh) firmavit dogmate, signis.
Alvus eburna sibi saphiro picta nitenti.
Est quia naturæ sponso perfectio duplæ,
Ex genitore Deus, homo sed de virgine verus,
Munia naturæ sua dispertivit utrique.
Quippe quod esuriit, sitiit, lassusue quievit,
Signa patent carnis: vitam dare funera passis,
Imperitare mari, vim dæmonibus minitari,
Ferre medelam ægris; insignia sunt Deitatis.

ter eius eburneus. distinctus saphyris.

ron also mahtig! alse siu procedebant ex potentia diuinitatis. Facilitas operandi. diu ist significata per manus tornatiles! potentia diuinitatis per aurum. Sine hente. guldin unte [38] sineuuelle. uuaron uol iechando. qui est lapis aerii coloris! uuante elliu sine uuerch. [39] scuntent unsih ad spem & desiderium cælestium. Sin buch ist helphentbeinin. al underskeidan mit saphyris. Vuante min sponsus ist Deus & homo. unte er uuart incarnatus ex uirginali castitate. diu der mit demo helphentbeine bezeichenet ist! so schein geuuisso an imo humana fragilitas. quæ per uentrem figuratur! unte siu uuas abo decorata cælestibus signis designantur. Saphyrus enim cæli sereni colorem habet. Siu uuaron distincta an imo opera diuinæ maiestatis. unte infirma humanæ necessitatis. Daz in hungerota unte dursta. daz er muodeta. daz er gecrucigot uuart. unte erstarb. daz [40] traf ad humanitatem! daz er toton erquikta. allerslahto siechetuom heileta uber mere mit trokkenon fuozen gienk. tuiuela uertreib! daz traf ad diuinitatem.

Vers. 15.

Denique marmoreæ sunt ejus crura columnæ,
Quas non fundari basibus nisi congruit auri.
Gressus atque viæ quibus ad nos usque venire
Virgine natus homo Deus est dignatus ab alto,
Fortes & rectæ veluti de marmore factæ
Atque auro fultæ mundo fulsere columnæ.
A summo cæli fuit hæc egressio Christi,
Mox iter occursus ad summum pertulit eius,
Metis currendis exultans more gigantis,
Dum redit ad patrem, cæli super attigit arcem.
His tamen explendis fundamen erat Deitatis,
Consilium antiquum firmo nutu stabilitum.
Ut Libanus celsus species sic prænitet eius,
Ipse quoque electus Libani velut ardua cedrus.
Contiguos montes Libanus præcellit ut omnes,
Gloria

CRura eius columnæ marmoreæ quæ fundatæ sunt super bases aureas. Species eius ut liba-

SIniu bein. sint marmorine sule die der gesetzet sint. uffe guldine fuoze. Mines sponsi itinera quæ per crura signantur. mit den er hera in uuerlt quam. unte abo uictor mortis rediit ad patrem! diu uuaron beide fortia & recta. Daz uuas fortitudo. quia exultauit ut gigas ad currendam uiam. diu ist bezeichenet per marmor. Daz uuas rectitudo. quia iustus dominus. & iusticias dilexit: diu ist bezeichenet per columnas. Abo alliz daz [41] geuerte sinero incarnationis. passionis, resurrectionis & ascensionis! daz uuas antiquo consilio trinitatis ante secula prordinatum. quod per aureas bases est præfiguratum. Sin bilide ist alse des berges libani! er ist ouh selbo iruuelet.

(*hh*) Cod. Vratislau.
—— —— firmavit *dogmata* signis.

Ad Teuton. Paraphr.

transfero: *Quemadmodum Tornio majori cum facilitate laborat, quam ullus alius opifex.* Scherz.

38) P. Scriverius: *Sineuuel.*

39) *Scuntent*, vocant, invitant. vid. supra Not. 7. ad cap. 1. *Scherz.*

40) *Thas drapb*, hoc tendebat. *Junius.*

41) Merula habet: *geuerda*, ad quem locum Junius: *geuerda*, moles, apparatus, gerendæ rei instrumenta.] a faran vel uaran, *Ire, proficisci.* Unde fart vel fert est *Iter.* atque inde geferti, sunt *Socii itineris*; Otfr. V, 9, 8a. ubi refert sermones habitos inter divinum Sospitatorem & duos discipulus itineris Emmaüntini comites;

bigan tho Druhtin redinon,
then selben sinen theganon,
sines selbes uuorton,
then lieben giferton.
uuola dumpmuate. &c.

Quemadmodum igitur *Socii itineris* hoc in loco atque alibi giferte dicuntur; ita quoque Abbati nostro geuerde nuncupatur, quicquid ad conficiendum gravius aliquod negotium apparamus atque in operis veluti societatem adsciscimus. Hæc *Junius.* *Geuerda*] id est negotium: Unde nostrum

Gloria ſic ſponſi penitus ſuper eminet omni
Sanctorum merito, celſæque ſimillima cedro,
Præ natis hominum decet hunc forma ſpecioſum.

libani. electus ut cedri.

iruuelet. ſamo cederboum. Min ſponſus. iſt alſo [41] heuig unter anderen heiligon ſamo hoch libanus iſt uor anderen bergon. uuante er iſt ſanctus ſanctorum. Er iſt ouh alſo eruuelet unter anderen menniskon. ſamo cedrus unter anderemo uualtholze. uuante er iſt ſpecioſus forma præ filiis hominum.

Verſ. 16.

Guttur habet lepidum, cuncta dulcedine plenum,
Præcluis omnino ſummo, perſpectus & imo.
Evomit humores quæ mens purgata nocentes.
Eſurit atque ſitit, quod ſponſi gutture prodit,
Dogma ſalutiferum ſibi plus quam mella ſaporum.
Hæc videt & guſtat quam dulcis conditor extat.
Hunc etiam totum liquet omnibus eſſe decorum,
In quo naturæ conſtat perfectio duplæ,
Quem ſiſtit Angelicus certatim cernere cœtus.
Eſt igitur talis meus hic quem dico ſodalis,
Qui ſe gratuitum non digne præſtat amicum.
Dilecti ſpeciem cæpi iam pandere pridem,
Conſuluiſtis enim quem ſic vehementer amarim,
Quis ſit, vel qualis: nunc omnibus ante relatis
Hoc ſuper adiicio rationis ut exigit ordo,
Præcedens meritum non hunc mihi fecit amicum,
Sed prius ancillam gratis ſibi fecit amicam.

Guttur ilius ſuauisſimum. & totus deſiderabilis. Talis eſt dilectus meus. & ipſe eſt amicus meus filiæ iheruſalem.

Sin chela iſt uilo ſuoze. unte aller iſt er nietſam. Diu uernumſt ſinero uuorto. iſt ſuper mel & fauum. den ſaligon. qui guſtant & uident quam ſuauis eſt dominus. Den [43] ſinekkent ſiniu uuort. die der uuillon habent ſie mit uuerehon zeeruullene. Er iſt ouh aller nietſam. beidu in diuinitate. ioh in humanitate. quia etiam angeli deſiderant in illium proſpicere! doh ſie oumquam abſint ab eius præſentia. Sulich iſt min trut: unte er iſt ouh min fruiot! daz uuizzent ir iunkfrouuon. Ir heilegon ſela. ir da treffet ad uiſionem pacis æternæ. ir fragetot mih uuelicher uuare dilectus meus ex dilecto. id eſt filius de patre! do ſageta ih iu ſine qualitatem bediu in diuinitate. ioh in humanitate! dar zuo ſagon ih iu. daz ih ze ſiner fruintſchefte nie ne quam ullis præcedentibus meritis! ſunter okkeret gratuita gratia illius.

Cap. VI.

Vox Synagoga ad Eccleſiam.

[*Pag.* 107.]

Quo tibi dilectus peregre nunc eſſe profectus
A te credatur, ſpecioſa virago precamur,
Edic ad liquidum, tecum quæramus ut illum.
Sponſa quidem de te cognovimus omnia vere,
Carnea iura tui ſponſi, cuius Deitati
Nil aſſumpta caro minuit, nunc ille peracto
Tempore pugnandi ſimilandus iure giganti
Qua victor regnet, vel ſi mortalia curet,
Dicere te nobis, ac nos tibi reddere par eſt.

Verſ. 17.

Quo abiit dilectus tuus ô pulcherrima mulierum? quo declinauit dilectus tuus? & querimus eum tecum.

Uuara iſt din uuine geuaran. aller uuibo ſconeſta? Sage uns. uuara iſt din uuine [1] intuuihhan? unte uuir ſuochen in mit dir. Vuir habon uon dir uernoman o ſponſa die qualitatem ſponſi tui. uuie er aſſumpſit humanitatem. non amittens diuinitatem! nu ſage uns. uuar er geuaran ſi. poſt peracta officia humanitatis! daz ouh unſer ſpes pendeat ad illius reditum.

Vox

noſtrum *gheuaerd* & *gheveerd*, id eſt res, negotium, actio. Caſtricomius.

42) *Heuig* alias ſæpe idem eſt ac: *moleſtus* it. *vehemens.* hie loci *magnum* denotat; quo ſenſu etiam occurrit apud Notkerum Pſ. XCVII, 7. ubi: *conſcientia* ingentium *delictorum*, redditur: *diu geuuizzeda* heuigero *ſundon.* conf. idem Pſal. XL, 10. & Pſ. CIX, 5. *Scherz.*

43) Lege: *ſmekkent.* Scherz.

Ad Cap. VI.

1) Vœgelin: *intuuichan.*

2) *Leiſt*

Vox Ecclesiæ de Christo.

Vers. 1.

CÆlitus irriguum descendens sponsus in hortum,
Visitat areolam pigmenti germine fœtam,
Deliciosa nimis ut pascua carpat in hortis,
Colligat & plene candentia lilia quæque.
Olim virgineam qui descendebat in aulam,
Imber ut in vellus, patria nunc sede receptus
Sponsus adest nostro quem dudum severat horto,
Dogmata plantando, cælesti fonte rigando,
Areolamque suam virtutum germine fœtam
Efficit, ut florem bonitatis dent & odorem
Catholici populi divino vomere culti,
Oblectentque Deum veluti cibus acta piorum,
(a) *Et sic credentes sibi sponsus colligat omnes.*

DIlectus meus descendit in ortum suum. ad areolam aromatis : ut pascatur in ortis. & lilia colligat.

MIn trut ist nider gegangan ze finemo garten. ze demo vuurzbette. daz er uueidene in den garten. unter die lilion zesamene lese. Min sponsus. doh er post consummatam passionem sizze uictor ad dexteram patris! er leistet ie doh als er gehiz ! Ecce ego uobiscum sum omnibus diebus. usque ad consummationem seculi. Er uuiset alliz ana siner holdon. in quibus uiridiaria uirtutum uindet. unte odorem bonorum operum! unte alliu iro uuoletat. ist sin cibus. unte sin oblectatio ! unte die er uindet dealbatos perfecto candore uirtutum! die liset er zesich. als er quad. Ubi fuerit corpus. illuc congregabuntur & aquilæ.

Vers. 2.

SPonso servo fidem, me sponsus amat redamantem,
Cui semper gratus placet inter lilia pastus.
O animæ sanctæ consultum quæritis a me
Qua mihi dilectum speretis repperiendum,
Et qua versetur descripsi, quidve operetur,
Insuper exemplum de me propono sequendum,
Atque quibus causis vos illi concilietis:
Nempe vicem fidei sponso conservo fideli,
Quem mera virginitas morumque oblectat honestas,
Suadeo sic vobis casti commercia amoris,
Nil præferte sibi, si vultis vos redamari.

EGo dilecto meo. & dilectus meus mihi. qui pascitur inter lilia.

MInemo trute [2] leist ih truiuua unte min uuine leistet mir gnada. der da ie uueidenet unter den lilion. Ir fragetot mih. uua min trut uuare! nu habon ih iu gesaget : uua ir in uinden muget ! dar zuo raten ih iu meo exemplo. uuie ir iuuichimo sculet geliuban. leistet imo triuuua. ut nihil illi præferatis ! so leistet er iu die gnada sinero [3] miteuiuste. uuante in nieuuetes baz ne lustet. danne dero candidæ uirginitatis. quæ per lilia figuratur.

Vox Christi ad Ecclesiam.

[Pag. 109.]

Vers. 3.

PRo facie nitida mihi pulchra videris amica,
Hierusalem qualis constat, species tua talis,
Es quoque terribilis, metuendus ut est inimicis
Ordo

PUlchra es amica mea sua-

SCone bist du min fruintin [4] ! mit euuare. unte ziere alse iherusalem ! [5] egilich. alse uuole gedrangetiu

(a) Cod. Vratisl.
Et sic credentea *sponsus sibi* colligat omnes.

Ad Teuton. Paraphr.

2) *Leist ih truuiuua.* Non extat in Hebr. nec in Lat. atque ita *παραφράζων* noster Interpres. Haimo: *Ego dilecto meo*, subauditur, gratam mansionem præparo, *& dilectus meus mihi*, subauditur, gratiam perfectionis vel præmium æternæ retributionis præstabit, sive: *Ego dilecto meo* in me ipsa mansionem paro, *& dilectus meus mihi*, quia ipse in me habitat & me in se habitare facit, sicut ipse in Evangelio dicit : *Ego in vobis & vos in me.* Schilter.

3) Ad vocem: *miteuuiste*, hæc habet Junius : *thie genatha finero mitheuiste*, Gratiam suæ conscientiæ.] Quamvis interpretationem hanc non putem temere rejiciendam, non incommode tamen videmur etiam reddere posse *Gratiam communium epularum.* uuist enim pro *Cibo* vel *epulis* ponitur apud Otfr. II, 23, 39. IV, 16, 14. Unde heimuuisti sunt *Domestica* vel *familiares epulæ* eidem Otfrido II, 7, 43. IV, 5, 70. Imo forte non male hic interpretemur *Gratiam suæ præsentiæ.* Nihil enim obstat, cur non mitheuuist æque *Præsentiam* significet, ac nahuuist, *Viciniam*, Otfr. IV, 11, 68. IV, 15, 26. Hæc *Junius.* *Miteuuiste* omnino idem est ac: *consortium*, *præsentia.* Apud Notk. Psal. C, 6. dicitur: iro *consortii (miteuuiste)* lustet mih. Adde ap. eund. Ps. CVI, 42. & CXVIII, 53. conf. notam meam ad Otfr. Eu. II, 7, 43. *Scherz.*

4) Mitheuuare, *Suavis.*] mitheuuare tamen proprie videntur esse *Mites*, *mansueti.* a mithan vel miden, *Vitare.* & uuare, *Cautus*, *prudens :* atque ita mithenuara proprie erit *Vitandi prudens :* nihil enim æque detegit animum lenem ac mansuetum, quam studium declinandi vitandique offensas. miedenuere, *Mansuetus* ; Gl. D, 32. mitiuuareem, *Mites.* mitiuuarii, *Mansuetudine* ; Kero. *Junius.*

5) Merula habet *egeslich*, ad quem locum Junius ita commentatur: *egeslich*, Terribilis.] Occurrit & pag. 113. 116. egiso, *Horror, terror* ; Otfr. V, 4, 43. Hymn. XV, 4.

untar

Ordo castrorum contra bene dispositorum.
Pulchra per acceptum baptismi tempore amictum,
Suavis & omne decus conservans semper ab intus,
Ad visum pacis dictis contendis & octis.
Hostibus invisis hinc iure timenda videris,
Inque tuis castris fraterna pace globatis
Non aditum sperant qui inferre pericula tentant,
Nempe locum cladis facit interruptio pacis,
Quam violare cupit qui semet præcipitavit,
Invidus & discors, & veri luminis exsors.
Hic timet unitum fraterno glutine cætum,
Et sibi parentes discordes possidet omnes.

suauis & decora sicut iherusalem. terribilis ut castrorum acies ordinata.

riu [6] zeltscara. Scone bist du fruintin min. uuante du die candidam uestem quam in baptismo accepisti umbe uuollene behaltest. mite uuare bist du. quia fraternam pacem diligis? ziere bist du samo iherusalem. uuanre al din desiderium. unte alliu dine uuerch tendunt ad uisionem pacis! egilich bist du samo uuolegedrangeta zeltscara. uuante du neheina lukkon ne lazes den malignis spiritibus. da sie aditum deceptionis mugin uindan. Die uuolege drangeton heriberga forhtenr die uienta die castra fidelium. die der mit karitatis unitate sint compacta! sorhtent die maligni spiritus.

Vers. 4.

Averte me sponso tui procul avertantur ocelli,
Ipsi me plane fecerunt avolitare.
Si tendas aciem penetrare meam Deitatem,
Nunc minime poteris, & ob hoc præsentia carnis
Est ablata tibi quo mentem spe potiori
Semper eo tendas solum, qua culmine cernas
Cum patre regnantem, quem velles carne morantem.

AUerte oculos tuos a me. quia ipsi me auolare fecerunt.

VUenre dine oigon uone mir. uuante sie habunt mih hineflukke gemachot. Dune scalt niet geran. daz du mine diuinitatem in dirro uuerlte iet perfecte mugist intueri. uuante durch daz habon ih dir mine corporalem præsentiam ablatam. daz al dinge dinge si [7] ze enero uuerlte. ubi regem in decore suo uidebunt. oculi beatorum.

Vers. 5.

Reginis iuste per senas, pellicibusque
Per decadas octo merito distinguitur ordo,
Turba puellaris numeris non clauditur ullis.
Convenit ut iuste reginis pellicibusque
Ordo discretus, sic diversis speciebus
Quas nunc vera probat animas in fine coronat
Nobilitas meriti, sed mittit perditioni
Fictio virtutis, quæ mundi dedito lucris
Sub titulo verbi satogens terreno adipisci,
Separat a regni cælestis sorte perenni.
Denique nobilibus doctorum sors animabus
Utpote reginis iure est speranda perennis,
Quæ præcepto decem per sacram cognita legem
Sic implent opere pro summi regis amore,
Ut sit eis votum senarius iste laborum,
Et cum sint ipsæ regali semine fetæ,
Progenerant sobolem doctrinis spiritualem,
Regis ut a dextris assistant, at reprobandis
Pellici-

SExaginta sunt reginæ. & octoginta concubinæ. & adolescen-

SEzzoch sint der kuniginno. ahzoch sint der [8] kebese. der [9] dierenon. nist nieth zala. Innedes. e diu generalis diuisio bonorum & malorum geschehe. so sint permixti die ueri prædicatores. unte die non sinceri prædicatores. alsamo die reginæ. unte die concubinæ. Reginæ. daz sint die edelen sela. die der sint sponsæ regis æterni per coniunctionem fidei. unte die der imo geuuinnent geistlihiu kint ex semine uerbi illius. unte beide sie selbon. ioh iro kint treffent ad supernam hereditatem. Die sint mit rehte begriffan sub sexagenario numero. der da constat ex denario sexies multiplicato. uuante sie die decem præcepta legis mit perfectione operis quæ per senarium figuratur behaltent.

untar zit dera egislihera naht, *Inter tempus horridæ noctis*; Hymn. XV, 2. iz uuas harto egeslih, *Valde horribile erat*; Otfr. IV, 13, 33.
egislih iz uuesan scan, *Terribile hoc erit*; Otfr. V, 20, 8.
egisso, *Pavor*, egisliko, *Terribiliter*; Gloss. Lips.
ekiso, *Terror*. ekislihhun, *Terribilem*; Kero.
egisa, *Squalor*; Gloss. C, 17.
egisoutem, forahtagen, *Adtonitis*; App. glossarri C.
eregisat uuarth, *Obriguit*, *emarcuit*; Gloss. C, 9.
eregizot uuarth, *Obstupuit*; Gloss. C, 9.
thurah egisot, *Perculsus*; Gloss. C, 11. Hæc *Junius*.
Supra habuimus: *egiso* pro *terrore*. Scherz.

6) Conf. Staden. in Expl. Voc. Bibl. Germ. p. m. 528. *Scherz*.

7) *Zi enero uuerlte*, ad illum mundum i. e. ad alteram vitam, *ener*, pro *illo* sæpe occurrit. vid. Notk. Ps. LXXVI, 16. & Ps. XXX, 20. *Scherz*.

8) Ad vocem: *kebese* vid. omnino Celeb. Stad. Explic. Voc. Bibl. Germ. pag. 335. & p. 900. *Scherz*.

9) Thero thiernan ne is nehein zala, *Adolescentularum nullus est numerus.*] Ita mox p. 115. thie thiernan sahon sie, *Filiæ viderunt eam.*
Thiorno, *Virgo*; Tat. V, 9. ubi vide annotata.
thierno, *Juvencularum*; Gloss. Lips.
thiarna, *Puerpera*; Gloss. C, 13.
diorno. traga, *Gerula*; Gloss. B, 23. *Junius*.

10) Merula

Pellicibus contra non est sors sive corona,
Namque receperunt mercedem quam cupierunt,
Et cum constet eas regali semine fætas
Nunc fieri sobolis genitrices spiritualis,
Non tamen in regni reputari sorte perenni
Hæ miseræ poterunt, quæ laudis munia quærunt,
Et præcepta decem per sacram cognita legem
Dictis promulgant, ut mundi præmia sumant,
Climate quadrifido qui finditur, & revoluto
Tempore quadruplici solvet sua debita fini.
(b) *Ex utrisque tamen reginis pellicibusque*
Quamvis diverse videantur dogmata ferre,
Maxima sanctarum prodit soboles animarum,
Quas adolescentes & adhuc doctoris egentes
Nubiles haud fætas doctrinis efficit ætas.

lescentularum non est numerus.

tent. Senarius er ist perfectus numerus. quia sex diebus perfecit Deus opera sua. unte ouh der selbo numerus constat suis partibus. uon dannen bezeichenet er perfectas animas. die der durch daz euuege erbe guot uuirchent. de quibus scriptum est. Dedisti hereditatem timentibus. Concubinæ daz sint peccatrices animæ. quæ ingrediuntur terram duabus uiis. uante sie sint adulterantes uerbum Dei. unte sie gent in thalamum regis. i. occultam scientiam scripturarum! unte ouh accedunt ad thorum eius. i. prædicationem uerbi. damit sie geuuinnent spiritales filios samo die reginæ! sine uolle cument aba nieth ad coronam hereditatis æternæ. unte ad mensam contemplationis diuinæ. uuante sie alliu iro [10] uuere tuont. durch uuertlichen ruom. unte durch irdisk [11] gefuore. Die sint mit rehte begriffan sub octogenario numero. der da constat ex quaternario duplicato! uuante sie pompam mundi qui per quatuor tempora uoluitur. & in quatuor climata diuiditur. mit allero auiditate mentis & corporis amplectuntur. Adulescentularum non est numerus! uuante beide uon reginis. i. ueris prædicatoribus. unte uon concubinis. i. non sinceris prædicatoribus uuirdit alliz ana innumerabilis suboles sanctarum animarum in baptismate renascentium. die der sint habiles ad ecclesiasticam disciplinam. unte abo necdum nubiles ad dandam aliis salutis scientiam.

UNa columba mihi perfecta decore nitenti,
(c) *Una suæ matri, dilecta suæ genitrici.*
Quamvis multarum de personis facierum
Ecclesiæ populus se colligat, atque duobus
Ordinibus numerum discentum sive docentum
Compleat in finem, tamen hæc mea concio eidem
Spiritui paret, (d) *cuius charismate gaudet,*
Pulchra

Vers. 8.

UNa est columba mea! perfecta mea. Vna est matris suæ! electa geni-

EInigist diu min tuba. min [12] durchnahtiga! einig ist siu iro muoter. iruueleta [13] iro muoter. Diu min ecclesia catholica. diu da constat ex reginis & adolescentulis! doh siu gesamelot si ex multarum facierum personis! siu ist iedoh unins fidei & unius spiritus! unte ist ouh mir bezeicbe-

(*b*) Cod. Vratisl.
Ex tamen utrisque reginis —— ——
(*c*) MSC. Vratisl.
Una suæ matri *delecta* —— ——
(*d*) Idem MSC.
—— —— cujus *Karismate* gaudet.

Ad Teuton. Paraphr.

10) Merula habet: *uuerch*; quæ Lectio videtur esse approbanda. Alemanni *uuerch*, *uuerc* usurpant pro *operibus*. Scherz.

11) Thurgh erthesco gefuore, *Propter terrena commoda.*] Otfridus II, 14, 31.

uuird mir zi gifuare,
thaz ih mih nu gikuale.

Idem ibidem, vers. 86.

thu mohtis, quad siu, einan ruam
joh ein gifuari mir giduan,
mit themo brunnon thu nu quast,
mih uuenegun gidranktist.
the ih zi thes puzzes diuphi,
sus emmizigen ni liafi.
the ih thurub thino guati
bimiti thio arabeiti.

ana unghifuari, *Sine impedimento.* Gloss. A, 11.
unkifuari, *Obex*; Gloss. A, B.
unkifuare, *Improbitate*; App. glossarii C. Hæc *Junius.*

12) Vid. supra cap. 4. n. 28.

13) Petr. Scriver. legit: *iro muotir, unte eruuelete iro muotir.* Ast cum MSC. nostro consentit Vœgelini Edit. nisi quod pro: *iruuelite* habeat: *eruuelete.* Scherz.

Pulchra columbinæ conservans munia vitæ,
Atque suæ matris cui nomen visio pacis
Æmula nunc peregre partem sibi sortis amenæ
Sperat apud superos cives mihi iam sociatos.
Hanc quoque filiolæ dignam dixere decore,
Hæc placuit iuste reginis pellicibusque.
Veri doctores auditoresque fideles
Ecclesiam matrem venerantes, eius honorem
Amplificant, augent, hanc semper crescere gaudent,
Quin ipsos etiam qui non virtutis amicam
Sed simulativam conantur ducere vitam
Eius terret honor, fitque omni tempore maior,

genitricis suæ. Viderunt illam filiæ & beatissimam prædicauerunt. reginæ & concubinæ laudauerunt eam.

zeichenet mit dote spiritus sancti. qui per columbam figuratur. Siu ist ouh einega iro muoter. dero cælestis ierusalem. unte iro eruueleta! uuante siu bilidot angelicam castitatem! unte ouh alliz ana suspirat. ad uisionem pacis. da die angeli eorum semper uident faciem patris. Die dierenon sahon sie. unte zalton sie ze allero uuibo saligiston! kunniginno unte kebese lobeton sie. Vniuersitas fidelium. diu da constat ex bonis doctoribus. & fidelibus auditoribus! diu uvunterot unte mendet sich der eron minero catholicæ ecclesiæ. ioh selbo die non sinceri prædicatores. qui me nominetenus colunt. sie eront sie propter temporalia lucra. die sie uon iro habon.

Synagoga de Ecclesia dicit.

[*Pag.* 111.]

Quænam dicetur, quæ sic progressa videtur,
Hortus ut auroræ, vel pleno luna decore,
Atque electa adeo quasi sol splendore sereno,
Sic quoque terribilis, metuendus ut est inimicis
Ordo castrorum contra bene dispositorum?
Ecclesiam Domini quam nescia primitus odi
Nunc stupeo talem nec in una sede vacantem,
Sed magis in cuncti (e) progressam climate mundi,
Hortus ut auroræ se totam spargit in orbe,
Sic hæc post veteris tenebras incredulitatis
Mane novum veræ fidei se gaudet habere,
Et quasi luna nitens & plena luce refulgens,
Eniteat quamvis radians virtutibus amplis,
Quicquid virtutis vel quicquid inest sibi lucis,
Non putat hoc ex se, sed donum desuper esse,
Ut per se vacuam nativo lumine lunam
Participem lucis facit illustratio solis.
Hæc electa adeo quasi sol splendore sereno
Luminis ad patrem mentis defigit acumen,
Hunc sibi sectandum proponit, & hunc imitandum,
Nil foris ostendens, sed cor ad præmia tendens,
Qua sol iustitiæ radiat iustis sine fine.
Hæc quoque terribilis, metuendus ut est inimicis
Ordo castrorum contra bene dispositorum,
Fortiter aëris pugnam minitando catervis,
(f) *Non loca tentandi sinit illis pervia pandi,*
Namque aditum cladis probibet concordia pacis.

Vers. 9.

Quæ est ista. quæ progreditur sicut aurora consurgens. pulchra ut luna. electa ut sol terribilis. ut castrorum acies ordinata.

Vuer ist disiu. diu da [14] uure get samo der ufgente morgenrot! samo scone so der mano! eruuelet [15] samo diu sunna! egilich. samo diu uuolegedrangetiu zeltscara. Ecclesiam Christi. die ih e detestabar per ignorantiam! dero ne mag ih mih nu niet uolle vuunteran. uuie heuig siu ist! unte uuie siu dihet alliz ana de uirtute in uirtutem. Siu dunchet mir glich der auroræ! uuante siu post tenebras infidelitatis. hat sich becheret ad uerum lumen! unte dunchet mir allso schone so der mano! uuante siu uuola uueiz. daz siu die pulchritudinem uirtutum uon iro selbero nie ne hat. sunter uone gotes gnadon! ietemer der mano ieth liehtes hat uon imo selbemo secundum phisicos! nobe ex illustratione solis. Siu dunchet ouh mih eruuelet alse diu sunna! uuante siu alliu iro uuerch bilidot nah gotes uuillen. qui est sol iusticiæ! ad cuius contemplationem festinat. Siu dunchet mih ouh egilich. alse diu uuole gescaffeta zeltscara. uuante siu neheine lucchon ne lazet den malignis spiritibus. da sie aditum temptandi mugin inuenire.

Vox

(e) Cod. Vratislav.
—— —— progressam climata mundi.

(f) Cod. Vratisl.
Non loca *temptandi.* —— ——

Ad Teuton. Paraphr.

14) *Progreditur.* Schilter.

15) P. Scriver. MSC. habet: *Samo thiu sunnan, egelich samo thiu uuole gethrangoda zeltscara.* Scherz.

16) Merula

Vox Ecclesiæ ad Synagogam.

[*Pag.* 117.]

AD loca fœta nucum descendi visere visum
Depressas valles si sint ad poma feraces,
Id simul inspicerem si mittit vinea florem,
Si specie solita dant germen punica mala.
Quæ Synagoga quidem virtutum culmina pridem
In me miraris, hæc munera sunt Deitatis,
Quicquid id est quod sum, mihi non asscribere possum,
Sed sponsi donis. (g) *at gratia tanta decoris*
Non hebes est in me, sed sollicitudinis igne
Decoquor ad dignas illi grates redhibendas.
Ergo dum nuclei testæ sunt cortice clausi,
Carneque sub fragili latitat substantia cæli,
Cum nequit alterutrum sibi mens lucere piorum,
Sponsi circuiens hortum, passimque requirens
Germina virtutum verbis plantata docentum,
Exploro mentes velut in convalle iacentes.
Quæ cum sint humiles, & verbi fonte madentes,
Mitia factorum producunt poma bonorum.
Hoc quoque contemplor, quam severat ipse redemptor
Vinea si floret, (h) *nomen si fructibus ornet.*
Palmitibus sponsi ne desit cura putandi,
Præcipue scrutans si quos constantia durans
Reddit eo fortes, metuant ne ferre labores
Nomine pro sponsi, sed & unda sanguinis udi,
Mente satis prompta rubeant quasi punica mala.

Vers. 10.

DEscendi in ortum nucum ut uiderem poma conuallium & inspicerem si floruisset uinea. & germinassent mala punica.

IH gienk in den ouzgarton! daz ih besahe. uvie daz obaz in der talaslahte uvordan uvare! unte ih uvara tate. obe der uvingarto in bluode uuare! unte die roton epfele uuaren in gescaffede. O synagoga. du uvunterost dich dero uirtutum unte dero profectuum. die du anne mir skouvest! die ne sint nieth uooe mir selbemo. sed ex dono sponsi. quia gratia eius sum [16] id quod sum! unte abo ne gratia eius io me uacua sit! al die uvila so die fideles eius hie sint circumdati testa corporis. unte sie oe mugen conscientias suas alterutrum peruidere. ietemer der nucleus sub testa mak apparere! so ne uvil ih nieth sin sollicitudine pigra. sed per doctores uvil ih alliz ana considerare uva die humiles mentes sin. die den perfectum fructum uirtutis proferunt. ut earum exemplo alios commonefaciam! unte ih ouh des uvaretuo. obe diu plebs catholica quæ est uinea domini sabaoth. bluoie in studio uirtutum. & spe cælestium præmiorum! unte ouh decheine unter in so uerro emineant excellentia uirtutum! daz sie ruborem dominicæ passionis uelint & audeant imitari.

Vox Synagogæ.

[*Pag.* 119.]

NEscia sum subitis adeo perterrita miris,
Aminadab rapidæ me turbavere quadrigæ.
Nescia donorum sponso donante datorum,
Sponsa decora tibi nova cum spectacula vidi,
Obstupui plane, nam cum lex atque prophetæ
Cælitus existant, quis rem non horreat istam,
Nunc evangelicas adeo fervere quadrigas,
Aminadab verus quibus emicat undique vectus,
Qui semet populi donavit sponte saluti?

Vers. 11.

NEsciui. anima mea conturbauit me. propter quadrigas aminadab.

INe uvistes nieth! min gedanc hat mih [17] ersloiget. durch daz gereite aminadab. O ecclesia. ih ne uvart nieth innena der donorum! die der din spoosus habet collata. ih uvista uvola. daz lex unte prophetiæ diuinitus sint datæ! uon dannan uuvnteron ih mih. propter subitam euangelii prædicationem. diu der mit quatuor libris euangelistarum. ueluti uelocissimis quadrigis. alle die uuerlt durchueret! unte spontaneam oblatiooem sponsi tui mit dero er sinen liut erlosta ubar al kundet.

Ad

(g) Codex: Vratisl.
—— —— at gratia tanta *datoris.*

(h) Cod. idem.
—— —— si *nomen* fructibus ornet.

Ad Teuton. Paraphr.

16) Merula habet: *id quod sum, ande sie ne mugan conscientias suas alterutrum pervidere, nietemer than ther nucleus sub testa magh apparere.* P. Scriver. exhibet: *id quod sum; Unte abo ne gratia ejus in me varia sit, al diewila so die fideles ejus hic sint circumdati testa corporis; Unte &c.* ubi pro: *varia* legendum est *vacua*, vel *vana.* Scherz.

17) Junius hæc habet: *ersloiget hauet mich min gethanka,* Conturbavit me anima mea.] Nescio quid sit verbi *ersloigat* isthoc. Hæc *Junius.* Recte autem Celebert. Staden. in Præfat. ad Explic. Voc. Bibl. Germ. pag. 35. notat *ersloigan, erslaugan* idem esse ac: *pavorem incutere*; quo pertinet vox: *Erslauchter*; quæ in Gloss. Keronis redditur per: *pavore*, cum tamen reddi debuerit per: *in pavore constitutus vel versans.* Adde eundem pag. 208. *Scherz.*

Ad Synagogam vox consolatoria Ecclesiæ.

[Pag. 120.]

Suasa meis monitis captiva redi Sunamitis,
Ut quæ speramus in te bona respiciamus.
Cuncta per aurigam sponsum, verbique quadrigam
Præstita dona mihi, stupido sensu retulisti.
Quæ mihi provenit, temet Synagoga manebit
Gratia, si redeas: per legem sive Prophetas
Si tibi promissum tandem vis noscere, Christum.
Credula si fueris, multa virtute nitebis.
Fiat ut hoc citius, devota mente sitimus.

Vers. 12.

REuertere reuertere sunamitis! reuertere. reuertere. ut intueamur te.

KEre uvidere. kere uvidere. kere uvidere! uerhundeta. kere uvidere. kere uvidere! daz uvir dich anasehen muozzen. O synagoga. du uvvnterost dich dero gnadon. diu mir geskehan ist in coruscatione & celeritate euangelii! diu selbe gnada ist dir garo. si conuersa fueris ad redemptorem tuum. den dir lex & prophetæ gehiezzon! quia lex & prophetæ per euangelium adimplentur. Ih uveiz daz uvola. suanna du conuersa fueris. daz manige uirtutes an dir skinent! des ist unsich niet. so iz ie e uverden mag.

[Pag. 121.] *Vox Christi ad Ecclesiam.*

Prospiciens avide quid cernes in Sunamite,
Quid nisi forte choros castrorum suave sonoros?
Perfidia duram tu sponsa doles Synagogam
Tardius ad fidei compendia velle reverti:
Tempus mox aderit, quo se tardasse dolebit,
Ac dolitura moras, vires effundere totas
Incipiet pro me, concordi stabit amore
Tecum pro fidei verbo, mors ipsa timeri
Non valet in castris, pro me pugnare paratis.

QUid videbis in sunamite nisi choros castrorum?

UUaz gesiheft du in der [18] uerhundeton! ane daz [19] sangleich dero gezelto? O sponsa. du clagost. daz synagoga so umbequamo sich bekeret ad fidem meam! des ist noch niet zith! quia cum plenitudo gentium introierit. tunc omnis israel saluus fiet. So abo tempus miserendi eius kumet! in eius conuersione ne gesiheft du niet anderes. ne. uvare daz du nu siheft in dinen conuenticulis! choros concordiæ & caritatis. unte castra militantium pro fide mea.

CAP.

18) Sunamitis. Haimo: *Sunamitis interpretatur captiva vel despecta.* S. Hieronym. de Nomin. Hebr. Tom. III. p. 205. *Sunamitis, quicunque morietur, see mortificata.* Sed Epist. 2. Coccineam interpretatur. Sed videtur nomen Patriæ esse, e *Sunem*, oppido tribus Issachar, talis erat Abisag. Heydmann in Palæstin. p. 163. Sed rectius *Selamitis*, quanquam & *Sunem* Sulem dictam idem Heydmann annotat. Schilter. *Verbundeta*, Captiva Sunamitis] *beribunta*, *scab*, præda. Gloss. B. 38. *erista beribundono*, initia prædarum. Gloss. B. 27. *Junius.* Huc pertinet Nota Stiernhielmii in Gloss. Ulphila-Goth. ubi dicit: *Frabunthanais meri an fralet*, *Captivis* prædicare remissionem. Ulphil. Eu. Luc. IV, 19. apud Willeramum: *verbundeta*, captiva. Angl. *tobunt*, venari & captare feras, conf. Hickes. in Thes. LL. Sept. in Gramm. Franc. Theotisc. p. 18. *Scherz.*

19) Vox *Sangleich*, quam nec Castricomius, nec Junius tangunt, significat *canticum*, chorum. Sic apud Notk. Psal. LXXVI, 18. verba: *in ymnis & canticis & orationibus*, redduntur; *in lobie*, *unde in* Sancleichen. *Unde in kebetin.* Staden. in Expl. Voc. Bibl. p. 391. reddit hunc textum: *Uuas siehest u an der beraubeten* den Singtanz *des Heerlagers?* Adde ibid. p. 589. *Scherz.*

AD

Cap. VII.

Gressus compositi, noscuntur testificari
Atque periscelides quod filia principis exstes.
Cum pedibus pulchris circumfers nuncia pacis,
(a) *Et motu verbi per te quod in ultima ferri*
Climata festinas, ad id exemplaria vitas,
Dicta vel acta patrum tibi sumens sponsa priorum.
Hæc ut gestorum sint munimenta tuorum,
Tutamenta pedum sunt ut pelles animantum,
Indicium præbes quod filia principis exstes
Illius, ἄλφα vel ω qui dicor nomine vero,
Qui memet populi donabam sponte saluti.
Iuncturas femorum tales liquet esse tuorum,
Artificis docta quasi facta monilia dextra.
Quomodo iuncturæ femorum loca sunt genituræ,
Sic mihi tu prolem modo gignis spiritualem
Per verbum fidei, sanctique lavacra fluenti,
(b) *Iungit & unanimes gemina de plebe fideles,*
Ut duo iuncturam femora astringuntur in unam.
Qui quoniam fidei miscent studium faciendi
Quod mea verba iubent, ut pulchra monilia fulgent.
Non tamen hoc hominis meritum, faber ille decoris
(c) *Unicus est nobis, sine me nil quippe potestis.*

Vers. 1.

Quam pulchri sunt gressus tui in calciamentis. filia principis. uel aminadab. Iunctura femorum tuorum sicut monilia quæ fabricata sunt manu artificis.

Uuie lussam dine genge sint [1] hertuomes dohter! in dinemo gescuohe. Lussam ist mir diu mobilitas prædicationis. mit dero du alle die uverlt gerno uvilt peragrare! quia speciosi pedes euangelizantium pacem. Unte uvante du alle dine uverch uvilt munire mit exemplis præcedentium. patrum. alsô die pedes muniuntur pellibus mortuorum animalium! uon dannan heizzest du filia principis. id est mei. qui sum alpha & ω principium & finis. qui & aminadab. id est spontaneus populi mei! uuante ih sponte posui animam meam pro salute populi mei. Daz [2] gecnupfe dinero dieho. daz sint halsziereda! die der gesmidot sint mit geleretes listmesteres hant. Also ex femoribus cumet propagatio carnalis generationis! samo guinnest du mir o sponsa spiritalem prolem per uerbum prædicationis! & lauacrum regenerationis. Also duo femora conueniunt in unam iuncturam! samo ist chuman ex tua prædicatione concordia duorum populorum in unam fidem! iudaici & gentilis. Also diu concordia utriusque populi in una fide. diu der gezieret ist mit auro sapientiæ. unte mit gemmis bonorum operum. diu cumet uon der gebo minero hente! ih der bin summus artifex. quia sine me nihil potestis facere.

Pocula dans plene crater tornatilis ex se
Qui non siccetur, tuus umbilicus habetur.
Doctores veri verbi dulcedine pleni
Fundunt exterius quod eis exuberat intus,
Et nihil elati verum discentibus æqui
In medio mentis velut in testudine ventris
Se

Vers. 2.

Umbilicus tuus. crater tornatilis nunquam

Din nabelo ist gedrater [3] naph [4] nieuvanne drinchenes [5] anig. Dineprædicatores sint uol scientia uerbi mei! unte flizent sich die ze skenchene iro auditoribus! unte tuont daz. non se illis præferendo. sed per memoriam

(a) Cod. Vratisl.
Ex motu verbi. —— ——
(b) Cod. Idem.
Jungit & *una fides* gemina —— ——
(c) Cod. idem.
Unicus est *vobis* sine me.

Ad Cap. VII.

1) Ad h. l. Junius: *herduomes dogbter*, Principis filia] Hertuom *habentemo Herode*, Dominium habeote Herode, Tatian. c. 13. §. 1. hæc Junius. Apud eundem Tetian. c. 8. §. 2. dicitur: *inti gisamanonti then* herduom *thero biscofo*, *& congregans* Principes *Sacerdotum*. Ad quem Tatiani textum Palthenius notat, & ibi & hic in Willeramo metooymice hanc vocem usurpari pro *persona Principis* cum proprie *statum* denotet. vid. Palthen. Not. ad Tat. p. 316. *Scherz.* *Filia Principis* al. *Filia Aminadab.* quod Haimoni, Populi mei spontaneus i. e. Christus, cujus & filia & sponsa Ecclesia. *Schilter.*

2) Vœgelin: *gecbnupfe.* Ast P. Scriverius legit: *die gefuogede.* Merule habet: *thas geknuffe.* Scherz.

3) Gloss. Florent. *Napf*, cratera, Gloss. Anooymi: *Napf*, patera. vid. Staden. in Expl. Voc. Bibl. Germ. p. 452. *Scherz.*

4) Castricomius putat hoc *niuuanne* idem esse ac: *non egens*, & derivari e particula *ni* aut *ne* & *uuanne*, id est, *vacuus*, egenus, deficiens, careos, e substantiuo *uuan*, sed recte Schilterus in margine sui Willerami id corrigit, & dicit deriveri a *iouuanne*, quod *aliquando* denotat; *niuuanne*, nuoquam quod etiam vidit Junius. *Scherz.*

5) Junius: Ni uuanne drincheoes anich, *Nunquam indigens poculis.*] Hoc ipsum quoque occurrit mox hac ipsa pagina, ubi drincheoes anigh, sed utroque in loco scribendum uuanich vel uuanigh, *Indigens.*

Se fragiles recolunt, ideoque tumescere nolunt.
Hi veluti torno teretes non pectore torto
Laudibus aut vacuis inhiant lucrisve caducis,
Sed spe directa tendunt ad dona superna.
Hos quoque quam fundant non copia deserit unquam
Dogmatis almiflui, credentum danda saluti,
Nec tantum linguæ virtus sperantibus in me
Quin & in adversis dabitur constantia cordis.
Venter triticeo tuus est similatus acervo,
Lilia quem niveis vallant stipata frutetis.
Pocula doctrinæ cum propinantur ubique,
Pectora discentum verbis madefacta docentum
Perfidiæ lolium cupiunt evellere primum,
Ut post triticeo fidei cumulentur acervo.
Idque nequit fieri, nisi contendant reminisci
Se fragiles per se, fortes existere per me,
Ut venter fragilis munimen non habet ossis,
Verum cautelam perquirit egens alienam.
Ut sibi triticeus spacio discordat acervus,
Nam latus fundo, tenuatur acumine summo,
Sic sibi dissimilis constat plebs una fidelis.
Sunt & enim plures, sua qui cum sint locupletes
Pauperibus tribuant, quam qui possessa relinquant.
(d) *Clara quidem vitæ mercantur præmia utrimque,*
Et sua qui tribuunt, & qui possessa relinquunt,
Stella sed a stella distabit luce serena.

quam indigens poculis. Uenter tuus ficut aceruus tritici uallatus liliis.

moriam propriæ fragilitatis quæ per umbilicum figuratur illis compatiendo. Sie sint ouh crater tornatilis! uvante also der drahsel nie ne uorderet externa adiutoria. id est regulam uel rubricam! ietemer uorderent sie in iro prædicatione decheine externam remunerationem lucri uel laudis! sunter okkeret daz gedinge des euuegen lones. Der selbo gedrater naph. ne uvirdit niemer drinchenes anig! uvante den ueris prædicatoribus niemer ne gebristet dero affluentiæ uerbi mei. noh uirtuosæ constantiæ! als iz quit. Dominus dabit uerbum euangelizantibus uirtutem multam. Din uvamba ist samo uveizzes huffo! der der umbestecchet ist mit lilion. So die auditores uon den doctoribus getrenket uverdent mit poculo diuini uerbi! so beginnent sie ietan uone iro herzen infidelitatis lolium! daz sie mugin germinare perfectæ fidei [6] tricum. Vuollent sie radicem mittere deorsum! so mugen sie facere fructum sursum. Vuollent sie irhugen propriæ fragilitatis. unte also der buch necheine ossium fortitudinem ne habet. daz sie ietemer necheine uirtutem ne mugen haben nisi tantum per me! so mugen sie triticum boni operis in patientia afferre. Als aber der aceruus tritici. nidana breit ist unte obana smal! als ist dero mer. qui sua possidentes. elemosinam den armen geben! danne dero. die der aldaz sie habent. durch minen uvillon uvollen uerlazen. Abo beide. elemosinam dantes. unte sua omnia propter nomen meum relinquentes. die sint uallati liliis! uvante in beiden candor æternorum præmiorum gehaltan ist in cælis! ueruntamen stella a stella differt in claritate.

Vers. 3.

Ubera bina tui turgentia lacte liquenti,
Binis binnuleis capreæ compono gemellis,
Lacte mei verbi qui nutrimenta magistri
Dant plebi teneræ gentili Iudaicæque,
Fœtus esse mei noscuntur more fideli.
Namque meo zelo fervent & amore gemello,
Munditiam vitæ quam me didicere docente
Semper amant, oculis rectum rimantur acutis,

Hoc

Duo ubera tua sicut hinnuli gemel-

Zuene dine spunne. sint samo zuei zuinele zikkin der reion. Dine doctores. die der mit lacte diuini uerbi ziehent beide iudaicum populum ioh gentilem! die sint glich den zuinelon rechzikkinon! uvante sie sint miniu kint. qui per capream significor. Caprea ist mundum animal & acutissime uidet! unte uveidenet gerno an dero hohe! uone dannan bezeiche-

(d) Cod. Vratislav.
Clara quidem vitæ mercantur præmia *utrique*.

Ad Teuton. Paraphr.

digens. ab illo uuan vel uuana, quod fuit in annotatis ad pag. 29. ubi de voce uueyneg agimus. Adstipulatur huic Celeb. Staden. in Expl. Voc. Bibl. Germ. p. 807. Mihi videtur nihil esse mutandum in textu. *Anig* enim est ab: *An*, *ana*, *ane*, *ano*, quod idem est ac: *absque*, *sine*, pro quo hodie: *ohn* dicimus. *Scherz.*

6) Lege: *triticum*. Scherz.

7) Hie

Hoc quoque monstrantes aliis, conscendere montes
Virtutum gaudent, his omnia terrea sordent.

melli capreae.

zeichenet siu mich. ih der naturaliter mundus sum! unte siho ouh uilo uvasso. quod nullum me latet secretum! min uveida ist ouh an den bergon. id est in his. qui terrena despiciunt. Mih bilident ouh sie die dine doctores. mit dero mundicia mentis & corporis. unte mit acuta prouisione fraternæ utilitatis! unte mit despectu terrenorum. Sie sint ouh zuinele! uvante sie habent dilectionem meam & proximi.

FOrmula cervicis tibi sicut eburnea turris.
Ut corpus capiti coniungit fistula colli,
Per quam vox extra, sed in alvum mittitur esca,
Sic mihi doctores subiectas iungere plebes
Ardent, cottidie præbendo cibaria vitæ,
Voceque verborum reserando profunda meorum.
Moribus hi pulchris præstant ut eburnea turris,
Subiectis vitæ dantes exempla pudicæ,
Et robur verbi (e) *contra vires inimici.*
(f) *Lumina piscinis Hesebon tua comparo puris,*
In foribus portæ habitat qua filia turbæ.
Doctores veri piscinis assimilandi
In foribus portæ quæ sunt urbis populosæ,
Sic bona prospiciunt his quos baptismate tingunt
Ut membris oculi, dantes quoque pocula verbi
Zona mœroris promittunt gaudia cinctis,
Ut præsens gemitus det veri gaudia risus.
Ante fores urbis piscinis est locus istis,
Nec patet ad vitam veniendi copia cuiquam,
Ni per doctores lavet in baptismate sordes,
Atque salutarem verbi bibat inde liquorem.
Urbi Catholicæ stat nomen filia turbæ,
Utpote cui cives numerosa frequentia plures
Addere non cessat, dum mundi clausula restat.
Sponsa tuus nasus quid olet prænoscere gnarus,
Ut turris Libani quæ respicit ora Damasci.
Officium nasi velut est discernere suavi
Id male quod fœtet, quod mulcet, sive quod horret,
Sic & odora tuis doctoribus est animi vis

(g) *Spi-*

Vers. 4.

COollum tuum sicut turris eburnea. Oculi tui sicut piscinae in esebon. quæ sunt in porta filiæ multitudinis. Nasus tuus sicut turris

DIne [7] doctores o sponsa die sint helfentbeininaz uvighus. Der hals der treget daz ezzan in den buch! unte treget abo die stimma uz. Samo tuont dine doctores. Sie ambehtent demo luite cibum uitæ! unte offenent imo die toigene dero gescrifte. Uone dannan sint sie glich demo helfentbeinimo uvighuse! uvante sie iro [8] subiectis beidiu præstant pulchritudinem per candorem castæ conuersationis! unte abo robur uvider demo tuiuele. unte contra hereticos. per munimentum prædicationis. Dine oigun sint samo uviare ze esebon. die der suebent uor dero porto tohter dero menige. Dine doctores. die iro subiectis utilia prouident. unte in ouh iter salutis oigent! die sint glich den uviaren ze [9] esebon. quæ interpretatur cingulum meroris! uvante sie credentem populum gereinent mit lauacro baptismi. unte in allizana reficiunt mit heilsamo tranke diuini uerbi! uote in ouh lerent. in præsenti haban lucrum & merorem. Propter æternam consolationem die uviare. suebent uor dero porto! uvante nieman mag intrare portam regni cælestis. er ne uverde per doctores baptizatus! unte ouh mit fonte salutaris doctrinæ imbutus. Filia multitudinis heizet diu burg. in dero confluentia credentium populorum in præsenti sich so uerro meret. ut etiam super numerum, multiplicentur! uvante gnuoge nu nominetenus heizent fideles! die der doch nie ne uverdent ciues supernæ ierusalem. Din [10] nasa

ist

(e) Cod. Vratisl.
—— —— contra *fraudes* inimici

(f) Cod. Idem.
Lumina piscinis *Esebon* —— ——

Ad Teuton. Paraphr.

7) Hic ex Vœgelino textus Cantici est supplendus hunc in modum: *Din hals ist samo Helfentbeininaz uuighus.* Postea sequitur: *dine Doctores* &c. Vœgelini supplementum firmat & Scriptura S. & Merulæ editio. *Scherz.*

8) Merula habet: *Auditoribus.* Sed consentit cum nostro MSC. Scriverius. *Scherz.*

9) Quæ sunt in porta filiæ multitudinis. Haimo: Filia multitudinis vocatur *Hesebon* juxta literam ob multitudinem confluentium ibi populorum. Aliter Willeramus *Esebon* interpretatur *Cingulum mœroris.* Schilter.

10) Vœgelin. habet: *naso.* Scherz.

11) *Sicut*

(g) *Spirituum sagax discretrix, provida, verax,*
Quæ fidei puræ satis oblectetur odore,
Hæreticæ sectæ fœtores borreat æque.
Eminet hic porro doctorum præcluis ordo
Ut turris Libani, quæ respicit ora Damasci.
Nam decus exemplis, (h) *robur præstat documentis,*
Et sibi subiectos contra munire inimicos
Non cessant homines, qui nunc (i) *quasi belua pingues*
Sanguinis & carnis sunt pastibus illecebrosis:
Sive potestatum contra tela aëriarum
Sanguine læsarum quæ se pascunt animarum.

turris libani. quæ respicit contra damascum.

ist samo uvighus uffen libano. daz der gekeret ist in gegen damasco. Dine doctores die der kunnon discernere inter bonum & malum. inter catholicæ fidei puritatem & hereticam prauitatem. samo diu nasa kan discretionem odoris & fœtoris! die sint glich demo uvighuse uffen libano! uvante sie per dealbationem & mundiciam uitæ in summo loco consistunt! unte sie iro subiectis beide decus & robur præstant. decus mit exemplis. robur mit doctrinis. Daz uvighus uffen libano. qui interpretatur dealbatio! daz ist gekeret ingegen damasco. quæ interpretatur sanguinis potus! uvante die doctores iro subiectos allizana beuvarent uor den uvrston dirro uverlte. die der sint sanguinolenti beide mit crudelitate. ioh mit illecebrosa carnis & sanguinis uoluptate! unte beskirment sie ouh contra aerias potestates. die der mer sitiunt cruorem animarum quam corporum.

Vers. 5.

In cono capitis Carmelo consimilaris,
Suntque tui capitis crines ut purpura regis,
(k) *Cepta colorari fluitat quæ iuncta canali.*
Sana tuæ mentis ratio quæ præsidet illis
Motibus internis, quasi membris arx capitalis,
Suggerit ipsa tibi subtiliter hoc speculari,
Temporibus priscis data circumcisio carnis
Unius & membri, quid distet spirituali,
Quæ sensus animæ (l) *cum circumcidet honeste,*
Præparat ascensum velut in Chermel mihi gratum.
At de mente tua meditatio quæ fluit orta
Mobilis & gracilis, quasi pulchris compta capillis,
In se purpureum trahit illa mei monimentum
Sanguinis, exemplum sibi sumens inde sequendum.
Atque colorandam regali murice lanam
Stringi funiculis, mistique canalibus imis
Condecet: haud secus hi qui me cupiunt imitari,
Membra timore meo configunt, nilque tumendo
Se reprimunt animis, velut in convalle canalis

Caput tuum ut carmelus & comæ capitis tui. ut purpura regis.

Din hoibet. ist samo getan. also der berg carmelus! unt ist abo. din uahs getan. also kuninges purpura! diu der zesamene gebunteniu. noh tanne suebet in den [u] zauvetrugelinen. Diu ratio mentis tuæ. mit dero du dine gedanka rihtest. also mit capite membra reguntur! diu ist glich demo berge carmelo. qui interpretatur cognitio circumcisionis! uvante alle mine fideles sculon daz bekennan. daz diu spiritalis circumcisio bezzer ist. danne diu carnalis! unte so sie circumcidunt corda sua & non carnem suam! so machent sie mir dignam ascensionem in mentem suam quasi in montem carmeli. Aber dine cogitationes. die der procedunt de monte. also daz uahs de capite! die sint glich der kuninglichon purpur. uvante alle dine filii quorum rex ego sum. die sint flizech zebilidene exemplum meæ humilitatis & passionis. Also diu lana quæ uertenda est in purpureum colorem. zallererist zesamene gebuntan uvirdit. unte dara nach geleget in die canales. da siu mit sanguine

Ut

conchi-

(g) Cod. MSC. Vratisl.
Spirituumque Sagax. —— ——
(h) Cod. idem.
—— —— robur *præstant* documentis.
Et sibi subjectos contra munire *cruentos.*
(i) Cod. Idem.
—— —— quasi belua *pinguis*
(k) Idem Cod.
Cepta colorari —— ——

(l) Idem MSC.
—— —— cum circum*cidit* honeste.

Ad Teuton. Paraphr.

u) *Sicut purpura Regis vincta canalibus.* Haimo: *Significat lanam jam purpureo colore infectam, & necdum in fila deductam, sed adhuc in canalibus constitutam, quas Græci Baphias vocant, in quibus sanguis conchyliorum solet defluere, & lanam in purpureum*

Ut mea dicta bibant, & regia purpura fiant.
(m) *Lana madens succo testarum sanguine fuso*
Regia vestis erit, sic bos in fine manebit
Lætitiæ vestis, meritorum congrua testis.

regis. uincta canalibus.

conchiliorum genezzet uverde! samo tuont dine filii. configunt timore meo carnes suas. unte niderent sich in canalibus humilitatis! ze diu. daz sie mugen consortes uverdan mineto passionis. Vone dannan uverdent sie bekeret in tegalis purpuræ dignitatem! uvante sie indumentis lætitiæ sint cotonandi.

Vers. 6.

O Quam pulchra meis oculis & honesta videris
(n) *Ubere multarum carismate delitiarum!*
Per meritum fidei contendens pulcra videri,
Negligis baud operum decus illis iungere plenum,
Et licet bic crebris certaminibus tribuleris,
Iugiter aëris pugnam minitans inimicis,
Et diversorum conflictibus bæreticorum,
Delicias tamen es amplectens spirituales,
Iam sapit illa tibi qua te quandoque potiri
Speras dulcedo toto durabilis ævo.

QUam pulchra es & decora. karissima in deliciis.

UUie scone unte uvie ziere du bist. unte uvie lussam in dinen [12] zartlusten. Scone bist du in fide. ziere in operatione! lussam in deliciis. Du lidist allizana michel arbeit. uehtente contra dæmones & hereticos! unte ne muodest abo niet in demo certamine! vuante du die delicias æternæ dulcedinis. spe & desidetio nu iu smekkest.

Vers. 7.

SPonsa tuam celsæ staturam comparo palmæ,
Ubera maturis sed dico simillima botris.
Mens erecta tui spe tendit ad alta salubri,
Nec se curvari patitur culpa capitali.
Hanc similem palmæ proceræ testor & altæ,
Quæ licet angusto stet robore & aspera musco
(o) *Corticis borrifici sit parte sub inferiori,*
Cum tamen ad liquidum se subrigit aëra primum,
Robur multiplicans, foliis fructuque redundans,
Arboribus reliquis quæ dilatantur in imis
Et facie præstat, signa & victricia gestat:
Sic soror baud fortem te ad mundi reddis amorem,
Præmia vel laudes a nullo sumere gaudes,
Nec te magnorum terret formido laborum
Asperitate sua, quin speres dona futura,
Qua foliis verbi splendens fructuque perenni
Gestes in dextra palmæ victricia signa.
Hæc tibi virtutis durat constantia iugis,
Sed quos doctores statuis super inferiores
Ubera sunt lactis per verbum simplicitatis.
Sed cum perfectis propinant vina salutis,
Munia maturis servant æqualia botris.

STatura tua assimilata est palmae. & ubera tua botris.

DIn geuuast ist glich dero palmon! unte dine spunne sint glich den uvintrubon. Diu rectitudo operum tuorum. mit dero du incuruationem capitalium criminum uermides. unte dich ad solam spem superni præmii ufrihtes! diu ist glich dero palmon. diu der nidana smal unte ruch ist unte ab obana groz unte scone ist. beide mit decore foliorum. ioh mit pulcbritudine fructuvm. Also tuost tu! du ne uvilt nieht sortis uvesan ad terrena. noh ne uuilt ne heine spem haban in caducis præmiis & laudibus! noh ne scuhest bie nicht deheina asperitatem laboris pro amote meo! uone dannan. diu din dextera quam hic excutis ab omni munere. uvirdit uone mir gezieret mit palma uictoriæ. Abo die doctores. die dine paruvlos diz allaz sculon leran! so sie se mit simplici doctrina nutriunt. so sint sie quasi ubera lactis plena! so sie abo die selbon auditotes iam roboratos trenchent mit perfectiori doctrina! so sint sie quasi botri.

Vox

(m) MSC. Vratisl.
Lana madens *suco* ——

(n) MSC. Idem.
Ubere multarum *karissima* deliciarum.

(o) Cod. Vratislau.
Corticis horrifici *sit* parte —— ——

Ad Teuton. Paraphr.

pureum vertere colorem. Vœgelinus: *Uuie die Purpur, uuelche in den Purpurrinnen, darinn man sie fiirbet, uuanns noch uuolle ist, und eb sie zu faden gesponnen uuird, zierlich suuebet, ob sie uuol ist zusammen gebefftet.* Raphelengius habet: *in zuuein trugelin*, in duobus canalibus. M. Freherus: In MS. clare habetur: *zauuue trugelinen. Zauu* & *Gezauu* terminus in re Halieutica, piscatoribus, quam mihi notior. Schilter. P. Scriver. etiam legit: *zauve trugelinen.* Scherz.

12) Merula: *uuelelusten.* Schilter.

Vox Christi de Sancta cruce.

[Pag. 135.]

Palmam scandendi fixa est sententia menti,
Hinc quia maturum spero decerpere fructum,
Tunc tua maturis fient paria ubera botris.
Quæ speras a me sponsalia tunc tibi plene
O soror exsolvam, cum promptus brachia pandam,
Affigenda cruci, mundi expandenda saluti,
Ad me cuncta traham, cruce dum mutavero terram;
(p) *Principe iam mundi superato certa triumphi,*
Palma resurgentem dextraque patris residentem
Me manet ex hoc iam manifestius undique prodam
Mystica poma crucis, quæ sunt medicina salutis,
Vulnere serpentis tactis mortalibus ægris.
(q) *Nunc quoque doctores qui verbi lacte minores*
Primo nutrierant, dum latius illa revelant
Condita sub Psalmis mysteria sive Prophetis,
Post lac historiæ vinum fluet allegoriæ.

Vers. 8.

DIxi. ascendam in palmam. apprehendam fructus eius.

[13] IH habo mich geeinot uffen den palmboum zestigene! daz ih [14] zitegez obaz da neme. Alle díu gnada. die ih dir haban geheizzan! diu ne uvirdet e nieht uolliclicho geleistet. e ich gestigon uffe den palmboum. ich meino an daz cruce! qui cum exaltatus fuero a terra. omnia traham ad me ipsum. So ich post debellatum mundi principem mit gloria resurrectionis unte mit palma uictoriæ uvirdon a patre coronatus! So uvirdit fructus palmæ. id est mysterium crucis meæ aller der uverlte geoffenot. So uverdent dine doctores quasi botri uineæ! uvante sie iro auditores die sie zerist zihent mit lacte hystoriæ! so sie ieth robustiores sensibus uverdent. so trenchent sie se mit uino mysteriorum! die der e absconditα uvaron in lege moysi. & prophetis & psalmis.

[Pag. 136.] *Item vox Christi ad Ecclesiam.*

ORis odor talis tibimet, fragrantia qualis
Dulcibus ex malis emanat conglomeratis,
Guttur habes lepidum redolens ut præclue vinum.
Malorum novitas suaves exhalat ut auras,
Sic & odoriferi bona diffamatio verbi
Allicit absentes gratanti aspergine mentes,

ODor oris tui sicut malorum!

DEr stank dines mundes! ist samo der suozon ephelo! din chela smekchet samo der tiuristo uvin. Diu mareda dinero prædicationis. quæ per os figuratur. diu ist also suoze samo epselo stank! uvante sie die absentes mit iro suauitate ze sich lokchet.

Vers. 9.

VOcis at ipse sonus doctorum gutture promptus
Fragrat, ut antiqui sapor & fragrantia vini.

GUttur tuum sicut uinum optimum.

ABo ipsa uox prædicantium quæ per guttur intelligitur. diu ist glich demo bezzesten uvine! uvante sie die chraft unde den smak supernæ dulcedinis. an iro selbero habet. Der suoze stank an demo niuuen obeze. unte an demo alten uvine! der bezeichenet. daz beide initium & finis euangelicæ prædicationis. uolleuviset ad suauitatem æternæ beatitudinis.

[Pag. 137.]

Vox Ecclesiæ.

DIgnum dilecto quod iure bibatur ab illo
(r) *Dentibus & labris ut ruminet hoc venerandis.*

Spon-

DIgnum dilecto meo

DEr uvin. den du meinest der zimet minemo trute zetrinkene! unte sinen leffon. unte sinen zenen [15] ze itdruk-

(p) MSC. Vratisl.
Principe *nam* mundi —— ——
(q) MSC. Vratisl.
Tunc quoque Doctores —— ——
(r) MSC. Vratisl.
Dentibus & *labiis.* —— ——

Ad Teuton. Paraphr.

13) In textu præmittitur: *Dixi*; quod interpres noster [illegible], proposui mihi ascendere. Omissa eutem sunt: *Et erunt ubera tua, sicut botri vineæ. Schilter.*

14) Scriver. habet: *zidechet.* Merule: *Zidech.*

15) *Ad ruminandum.* Haimo: Nec absurdum est, quod, cum vinum potetur & non ruminetur, hic tamen dicitur labiis & dentibus ruminandum, quod magis ad cibum, quam ad potum pertinet. Nam Sancti Doctores vinum spirituale ruminant; quando præcepta Evangelica diligenter exquirunt, & crebra meditatione investigant atque ad invicem

Sponsus ut eximio similat mea guttura vino,
Dogmata percepti conor quibus edere verbi,
Indico sic dignum mysteria tanta per ipsum
Primitus edici, qui fons & origo saluti
Extitit humanæ, quæ plebibus insinuare
Concio doctorum (s) quasi mundus grex animarum
Præmeditans in se, tandem quoque ruminet ex se.

meo ad potandum. labiisque & dentibus eius ad ruminandum.

itdrukkene. Sponsus der quadh. daz min prædicatio da mit ih sin euangelium nah sinemo gebote uvrebringon. samo suoze si. so der turesto uvin. ih quido abo. daz daz billih si. daz er selbo aller erest sin euangelium unte diu mysteria regni cælestis uvrebringe. unte sie dare nah sinen apostolis & doctoribus qui per labia & dentes illius figurantur beuelohe. ad inuicem quasi ruminando conferenda & exponenda.

Vox Ecclesiæ de Christo.

[*Pag.* 138.]

Sponso servo fidem, me sponsus amat redamantem.
De thalamo matris velatus tegmine carnis
Cum sponsus nondum processerit, esse futurum
Hunc hominem novi, nostræque simillima carni
Munia gesturum, promiserat ut mihi dudum.
Eius in adventum quapropter dirigo sensum,
Firmiter hoc credens, quo pareat hic mihi præsens.

Vers. 10.

EGo dilecto meo. & ad me conuersio eius.

MInemo uvine bin ih holt. unte er keret sich ze mir. Suie min sponsus noh niet erskinan si per humanam carnem! ih uvoiz doh uvola. daz er mennisco uvil uverdan pro salute hominum! unte er in similitudine carnis meæ uvil habitare nobiscum. Dero sinero kumfte geron ih ex toto corde! unte dare ingegine gareuven ih mih fide. spe. & omni deuotione.

Vox Ecclesiæ ad Christum.

[*Pag.* 139.]

Sponse veni latos ut progrediamur in agros,
Stemus & in villis, & conversemur in illis,
Est operæ pretium; nos surgere mane videndum
Vinea si floret, si flores fructibus ornet,
Si specie solita (t) dant germen punica mala.

Vers. 11.

UEni dilecte mi. egrediamur in agrum. commoremur in uillis.

KUm uvine min. ge uvir anne den akker! uvesen allevuila in den dorfon! sten fruo uf ze den uvingarton. tuon des uvara. obe der uvingarto bluouve. obe nah der bluote daz uvocher sih scaffe! obe die roten epfele bluouven.

Sponse veni fragilis velatus tegmine carnis,
Dogmaque divinum tua det præsentia primum,
Hoc quoque per latos mundi doctoribus agros
Spargendum mandes, qui non quasi prætereuntes,
Sed stabiles potius, consuetos linquere ritus
Cogant paganos verbi gladio superatos,
Et sic sollicite falcastra sciant adhibere,
Ecclesiæ teneris est quæ tua vinea ramis,
Ut fidei florem virtutum fructibus ornent,
Incaleatque piis mox auditoribus hæc vis,
Ut cupiant pro te fuso rutilare cruore.
Punica mala solent qualem præferre colorem.
Hic præbebo meas tibi plenas lacte mamillas.
Sponse

Vers. 12.

MAne surgamus ad uineas. uideamus si floruit uinea. si flores fructus parturiunt. si floruerunt mala punica. Ibi

O sponse. also du geheizzan habest per prophetas. kum uns in humana carne! unte kunde zerest per temet ipsum. dara nah per doctores din euangelium per agrum mundi! unte mache sie so constantes in prædicatione. daz sie selbe die paganos qui a uillis dicti sunt. mit assiduitate uerbi bekeren ad fidem! unte sie so per uigiles doctores sin dinero ecclesiæ quæ est uinea tua! daz sie iro auditores machen zallererist in fide florere. unte sa daranach fructum boni operis proferre! unte sie mit promissione cælestium præmiorum corda auditorum so uerro gesterchen! daz sie

(s) MSC. Vratisl.
—— —— quasi Mundus grex *animantum.*
(t) MSC. Idem.
—— —— dant *florem* Punica mala.

Ad Teuton. Paraphr.

cem conferunt. Vœgelinus: zu zertrucken, uuol zu schmecken, uuie die uueinkoster thun, die den uuein zuuischen die zehn und uf die Lefzen nemmen, recht zu versuchen. Raphelengius simpliciter legit: *ze truchenne.* Fr. Junius ad Willer. p. 137. mavult: *itruchan* scribere ex Gloss. Vett. *Itaruchit*, ruminat. *Iteruchint*, ruminant, viderique verbum *Itruchan* esse ex *itu* vel *it*, quæ in compositione idem valeant cum *re* Latino, & *ruache*, curare &c. *Schilter.*

Sponse per humanos habitus cum veneris ad nos,
Voxque tui verbi lato reboaverit orbi,
Incipiens a te, sed in omni posteritate
Divulganda magis, doctores quando putandis
Vivis palmitibus, quo fiant fructiferi plus,
Iugia sacrorum falcastra adhibent monitorum,
Tunc multam sobolem pariam tibi spiritualem,
Lacte sub historico pascendam tempore primo,
Donec perfectas (w) verbi solidentur ad escas.

Ibi dabo tibi o sponse ubera mea.

sie ioh idonei uverden. mit rubore sanguinis sui passionem tuam imitari. Da gibon ih dir mine spunne. O sponse. so du menniscoo geuvisest in humana carne. unte dio euangelium zallererist per temetipsum. daranah per doctores gekundet uvirdit per totam latitudinem mundi. ioh selb den paganis! unte dine fideles per culturam doctorum quasi boni palmites beginnent in fide florere. unte congrua fidei opera proferre! so geuvinnon ih dir multitudinem spiritalium filiorum! die der zerist nutriendi sunt mit lacte simplicis doctrinæ. unze sie paulatim uolle chumen ad solidum cibum diuini uerbi.

Vers. 13.

Limine portarum redolet vis mandragorarum.
Dant operam quando populis tua verba sonando
Spargere doctores miræ virtutis odores,
Erigit intentum plebis auditoria sensum.
Nam per eos portas vitæ sibi credit apertas.
Mandragoræ radix ut cernitur esse imitatrix
Corporis humani, (x) sic subiectis similari
Paulus ut enumerat, cum se infirmantibus æquat.
Mandragoræ pomum velut ob medicamina potum
Dat somnos ægris, post longa insomnia fessis:
(y) Hic quoque doctores quos mundi ferre labores
Et strepitus cernunt, verbi medicamine vertunt
In requiem mentis, non iam gaudere retentis,
Sed magis amissis opibus, ludisque relictis.
Eiusdem pomi habito velut exteriori
Cortice non sentit quem pro medicamine tangit
Ustio vel ferrum, sic cum medicabile verbum
Plebi sorbendum præbetur ab ore docentum,
Ipsa superficies eius solet addere vires
Mentibus ægrotis, sensumque fugare timoris,
Ne pro spe vitæ metuant adversa subire.
Omne

Mandragoræ dederunt odorem

DIe [16] arzat uvurze. stinchent uile draho in unseren porton. Odor uirtutum an den apostolis. unte an iro successoribus! der lökket iro auditores. daz sie per eos ueluti per portas ilen intrare ad uitam. Iro prædicatio diu ist ouh quasi odor mandragoræ. quæ in radicibus suis similitudinem habet humani corporis! uvante sie sint omnibus omnia facti. uote kunnon compati & consimilari auditorum infirmitati! also paulus quit. Quis infirmatur. & ego ooo infirmor? Quis scandalizatur. & ego non uror? Et alibi. Omnibus omnia factus sum ut omnes lucrifacerem. Also daz pomum mandragoræ quod simile est malo terræ haustum in uino. machet die slaffeloson dormire & requiescere! samo tuont doctores. eos qui laborant strepitu mundanarum rerum. die machent sie dormire inter medios cleros. i. inter duo testamenta. uetus & novum. daz sie mer lustet diuina mysteria scrutari quam ludis & fabulis aut turpibus cantilenis occupari. [17] Als aba diu uzzera rinta eiusdem pomi. in uvine getrunkeniu. [18]. dualm

(w) MSC. Vratisl.
—— —— verbi *solidetur* ad escas

(x) MSC. Idem.
—— —— sic subiectis similari
Doctores norunt passivo glutine morum
Paulus ut enumerat.

(y) MSC. Idem.
Sic quoque Doctores

Ad Teuton. Paraphr.

16) Arzat uuurze, *Mandragora.]* Tam insignem usum præstat hæc herba medicis ac medicinæ, ut propter multiplicem in re medica utilitatem arzat uuurz nuncupata sit, q. d. medicorum herba. arzat certe est *Medicus* apud Otfr. III, 14, 22. Unde mox pagina sequente gearzatani usurpatur huic nostro Abbati pro *Curant, medentur*, Junius. *Mandragora in Portis nostris.* Haimo: Mandragora est Herba Aromatica, cujus radix similitudinem habet humani corporis, poma ejus optimi sunt odoris, in similitudinem Pomi Matiani, quod nostri malum terræ vocant. Hæc herba rebus Medicinalibus aptissima est; Nam ferunt, eos, qui incommodo vigiliarum laborant, haustu hujus pomi relevari, & posse dormire. Item ferunt, eos, qui ob curam secandi sunt, si exteriorem ejus corticem biberint, non sentire sectionem vel adustionem. Vœgelinus: *Alraunichen* vid. Leuin. Lemnium in Explic. Herbar. Bibl. c. 2. *Schilter*.

17) Merula legit: *Also aber*. Stylo auctoris nostri convenienter legendum videtur. *Als abo*. Scherz.

18) Dualm, *Caligo mentis quodam veluti stupore correpta.]* Forte huc pertinet illud artuualun, *Torpebant*; Gloss. B, 52. *Junius*. Stadenius in Explic. Voc. Bibl. Germ. p. 641. postquam notasset lingue

Omne genus pomi veteriſque novique ego vovi
Conſervare tibi, quem diligo mente fideli.
In veteris legis ſcriptura ſive Prophetis,
Aut Evangelicis temet dictante libellis
Quicquid promiſſum dulcedinis eſt mihi, ſiſum
Hoc teneo certe, (2) *donetur quid mihi pro te.*
Principium de te quoniam promiſſa habuere,
Non eſt ambiguum temet promiſſa daturum.

rem in portis noſtris. Omnia poma noua & uetera. ſeruaui tibi dilecte mi.

dualm machet den. die man ſcal ſnidan oder brennan. ſamo tuoot doctores! mit ſola ſuperficie diuini uerbi gearzenont ſie die infirmos auditores! unte machent ſie quodammodo inſenſibiles ad mundi mala toleranda. Allerslahta obaz. niuuaz unte altaz! habon ih dir gehaltan uvinemin. Alle diu ſuoze cæleſtium præmiorum. diu mir geheizzan iſt. bediu in ueteri ioh io nouo teſtamento! daz uveiz ih uvola. daz ſiu beide initium ioh conſummationem anne dir habet! uone dannan gedingon ſh anne dih. daz ſiu mir alſo geleiſtet uverde! ſamo ſiu uone dir geheizzan iſt.

CAP. VIII.

Vox Eccleſiæ.

[*Pag.* 144.]

Quis dabit hoc frater, ut lactet te mea mater,
Inventumque foris labiis te exoſculer iſtis,
Nemoque me ſpernat, quam dilectam tibi cernat?
Quis dabit optanti facиemque tuam ſitienti,
(4) *Et quem nunc novi mi ſponſe parem genitori,*
Æquævum numen, verum de lumine lumen,
Te quandoque meæ naturæ corpus habere
Aſpiciens clare, fratrem te iure vocare
Credula præſumam; perſonam ſcilicet unam
Carne ſub aſſumpta, ſed non Deitate minuta,
Inventoque foris temet verbo genitoris
Ad faciem facie potiar, cui nunc ut amicæ
Ore Prophetarum mittis ſponſalia tantum:
Me quoque non ultra deſpectio terreat ulla,
Sed quod ſpero magis Iudeæ finibus artis
Quæ concluſa fui, fiam venerabilis orbi,
Et tua mox per me ſonet omni gloria terræ.

Verſ. 1.

QUis te det fratrem meum ſugentem ubera matris meæ ut inueniam te foris. & deoſculer. & iam me nemo deſpiciat?

VUer [1] uveret mih des! daz ih dih bruoder min ſehe. ſugan die ſpunne miner muoter! unte ih dih da uzze uvndanan kuſſan muoze. unte mih hinneuvre nieman ne [2] uermane? O ſponſe. du der nu biſt in ſinu patris! uver uveret mih des. daz du menniſco uverdes. unte alli diu officia humanæ naturæ quæ eſt mater mea anne dir habes! unte danne mit rehte min bruoder heizes? Vuer uueret ouh mich des. daz ich dich den ich nu intus uveiz uerbum in principio apud Deum. noh foris geſehe uerbum caro factum. unte ich ore ad os ze dir ſpreche! unte ich din eccleſia. ich der nu bin quaſi deſpecta. & anguſtis terminis incluſa. quia tantum notus. in iudæa Deus! daz ich danne poſt aſcenſionem tuam uverde honorabilis & dilatata in omnibus gentibus.

Verſ. 2.

AMplexu ſtringam, nec te mi ſponſe relinquam,
In conclave meæ matris donec referas te,
Notitia legis qua me dilecte replebis.
O ſi

APprehendam te. & ducam te

ICh gegriffon dich. unte [3] uolleuolgon dir unzen inne miner muoter hus! da lereſt du mih trohtines gebot. O ſpooſe. ſuanne du per iocarnatio.

(2) MSC. Vratisl.
—— —— donetur *quod* mihi *per* te.

(4) MSC. Vratisl.
Et quem nunc novi —— ——

Ad Teuton. Paraphr.

gua Sax. infer. *duualen* idem eſſe ac: *ineptias agere, in iisque commorari.* Nec non Anglo-Sax. *dua ellian* & *duuolian*, ſignificare id, quod *errare*, item *ſeducere* Latini vocant. Suecis autem *dualm*, denotare *vaporem*, *einen Dunſt der Lufft oder des Gemüths*; hunc locum ita vertit: *die aeuſſerſte Rinde des Apffels Mandragora in Wein getruncken, machet eine Verwirrung im Gemüth* &c. Scherz.

AD CAP. VIII.

1) *Quis mibi det te? uueret, geuueret*, tradat. *Schilter.* Mallem reddere: *Quis mibi hoc præſtat, procurat?* uuer geuuähret mich deſſen. *Scherz.*

2) Meruls: *vorkuze*, Belgica Verſio: *verguſe*. Schilter. *Vermanen* idem eſt cum Kerouis: *farmanan* & Otfridi *firmonan*, quod *rejicere, deſpicere*, ſignificat. vide Keronem paſſim ac Otfrid. Eu. I, 4, 130. & III, 17, 105. & 109. ac: III, 3, 27. *Scherz.*

3) *Et ducam te.* Haimo: *deducam & perſequar.* Schilter.

H 3 4) *Er*

O ſi ſponſe foris mihimet præſens videaris,
Mox ego mox inquam fidei per brachia ſtringam
Te mihi dilectum, quia delectabile tecum
Hoc mihi tempus erit, quo te remanere decebit
In ſtadio mundi. Cum tempus erit redeundi,
Luminibus lætis te proſequar uſque ſub arcis
Mœnia ſidereæ, qua te cum patre ſedere
Vera fides credit: poſt te quoque mens mea tendit,
(b) *Scilicet hanc ob ſpem, quo me perducas eodem,*
Teque boni fontem ſpectans inducar in omnem
Veri notitiam, quam nunc penetrare nequibam.
(c) *Dulcia conditi ponam tibi pocula vini,*
Et de granatis dabo muſti pocula malis.
Materiam carnis cum tu ſuper aſtra levabis,
Et tibi conſeſſus dabitur mi ſponſe paternus,
Eſt quia certa mihi ſpes ad te perveniendi,
Non tepide vivam, ſed totam cordis opellam
Sic tuus uret amor, ut ſit virtutum operator,
Et quaſi conditum norit ferveſcere vinum,
Ex operum ſtudiis manifeſtans intima mentis.
Quin ita ferventes quorundam cum tibi mentes
(d) *Fecerit ut cupiant ipſam quoque perdere vitam,*
Atque rubore ſuo pro temet ſanguine fuſo
Et quaſi granatis dabo muſti pocula malis,
Una fides, unus his ſpiritus, atque amor unus,
Pluribus ut granis uno ſub cortice clauſis
Eſt locus, exemplum placet his tua paſſio magnum
Sanguine martyrii peccatis purificari,
Excoquit ut ſordes muſtum cum bulliet omnes.

te in domum matris meæ; ibi me docebis præcepta domini. Et dabo tibi poculum ex uino condito. & muſtum malorum granatorum meorum.

nationem uiſibilis uuirdiſt. ſo uuil ich dir adherere per fidem & dilectionem. unte ne uuil dich e nicht ergeban. 4 e ich dir uolle uuartôn in miner muoter hus. quæ eſt cæleſtis hieruſalem. Dara gedingon ich daz du mich nach dir bringeſt. unte mih da geleiteſt in omnem ueritatem. ſo ih dich fontem ſummi boni muoz anaſchan. Ich ſcenkon dir gepimenteten uuin! unte moſt uzzen roten epſelen 5 geduhtan. die uilo cornelino habent. So mir din corporalis præſentia per aſcenſionem uuirdit ablata! ſo uuil ich dir skeinan fortiſſimum ſeruorem amoris. mit demo ich dich minnon ex toto corde meo. & ex omnibus uiribus meis! unte uuil des flizan. daz der amor niene ſi otioſus? ſunter mit guoten uuerchon conditus. alſe der geuurzeto uuin. Ich uuil dir ioh skeinan ſo feruidam karitatem in dinen martyribus! daz ſie nach dinemo gebote. mutua karitate ſibi inuicem cohæreant. alſe multa grana begriffen ſint mit uno cortice mali punici! unte ſie dine paſſionem uuole geturren. bilidan mit effuſione ſui ſanguinis! ze diu. daz ſie da mit ſordes peccatorum ſamo 6 gariuuo uon in uuerfen! ſamo der uuole 7 ieſente moſt. niet unreines ne dolet hinter imo beliban.

Verſ. 3.

LÆva caput fulcit, (e) me ſponſi dextera cingit.
Nam deſideriis ſponſus pompiſque caducis
Me dormitantem quia cernit ob eius amorem
Tempore præſenti, ſepteno munere Sancti
Pneumatis, & verbi me fulcit luce ſuperni,
Et reliquis donis, ductricia quæ rationis
(f) *Pignora tunc mihi ſunt, veluti caput arce refixum*
Subdi-

LEua eius ſub capite meo. & dextera illius am-

MInes uuines uuinſtra liget unter minemo hoibete! unte ſin zeſeuva umbegriffet mich. Wanter des innene iſt uuordan. daz ich huic mundo & concupiſcentiis eius bin inſlafan ob eius amorem! ſo gibet er mir in præſenti pignus ſpiritus ſancti. unte intellectum ſacrarum ſcripturarum. unte andere ſine dona. quæ per leuam

(b) MSC. Vratisl.
Scilicet hanc ob ſpem, quo *per te ducar* eodem
(c) MSC. Idem.
Dulcia conditi *promam* tibi pocula vini.
(d) MSC. Idem.
Fecero quo cupiant ipſam quoque perdere vitam
Atque *rubere* ſcio pro temet ſanguine fuſo
De quaſi granatis —— ——
(e) MSC. Idem.
—— —— *ſponſi me* dextera cingit
Jam deſiderius
(f) MSC. Id.
Pignora *nunc* mihi ſunt.

Ad Teuton. Paraphr.

4) *Er ich thir uolle uuardon* legit Merula: ad quem locum Junius: *Priusquam te perduxero.*] Intellige tamen hic ſecuriorem perducendi modum & qui fiat cum ſollicita cuſtodia. Nam *uuarten* eſt *tueri*; Gloſſ. A. 6. & *uuartal* eſt *cuſtos*. Gloſſ. B. 8. Hæc *Junius*.

5) Merula habet: *getbrubtan*. Aſt noſtram lectionem etiam firmat P. Scriverii MSC. Cæterum confer ad h. l. notam Stadenii in Expl. Voc. Bibl. Germ. p. 649. *Scherz*. Vœgelinus reddit: *gezogen*, *gepreſst*. Schilter.

6) Merula: *gareuua*. Aſt Petrus Scriver. *gareuuo*. Scherz.

7) Merula legit: *geſende*. Junius hæc habet: Non aſſequor quid ſibi velit hoc geſende. Videtur tamen *Fervens* vel *Bulliens* exprimere voluiſſe. nam in paraphraſi metrica legitur.

Excoquit ut ſordes muſtum, cum bulliet, omnes,

unde quoque oboritur ſuſpicio, quondam geſiethende ſcriptum fuiſſe, ſed per abbreviationes corruptum.

Subdita membra regit, post hæc me certa manebit
Indefectivè prædives gloria vitæ
Eius in amplexu, nullo vellenda recessu.

amplexabitur me.

leuam figurantur! mit den ich rationem mentis meæ kunne gerihtan ad suspiranda æterna. also daz hoibet rihtet cætera membra! unte gibet mir abo in futuro præmia æternæ beatitudinis. quæ per dexteram significantur.

Vox Christi.

[*Pag.* 148.]

Hierusalem natæ contestor vos ego clare
Ne mihi dilectam dulcique sopore solutam
Aut sonus aut strepitus de somno suscitet ullus,
Donec ut ipsa velit sponsam consurgere fas sit.
Obsecro vos animæ baptismi fonte renatæ,
Hierusalem superæ cives quandoque futuræ,
Videritis mentem mihimet quamcunque vacantem,
Ne mundi studiis hanc infestare velitis,
Donec ab hac opera placita sibi cesset in hora.

Vers. 4.

ADiuro uos filiæ hierusalem. ne suscitetis neque euigilare faciatis dilectam. donec ipsa uelit.

ICh besueren iuuich iunkfrouuon ze hierusalem! daz ir mine uvinion ne uvecchet noh ne munteret. [8] unze siu selba uuolle; Ich besueron iuuvich guote sela. ir da treffet ad supernam hierusalem. suasir decheina iuuvera glichon uindet. diu der uverlte durch minen uvillon inslafan si. unte okkeret uvolle uacare contemplationi. orationi. lectioni. nigiliis. ieiuniis! daz ir die des ne irret mit decheinemo uuerltlichen strepitu! unzen siu selba post contemplationem uvolle procedere ad agenda temporalia.

Vox Synagogæ de Ecclesia.

[*Pag.* 149.]

Quæve sit aut qualis, beremi quæ scandit ab imis,
Intra me stupeo, quæ cultu delicioso
Huic solet inniti, quo me decuit magis uti.
O qualis meriti, quantæ virtutis baberi
Convenit Ecclesiam, gentili stirpe creatam,
Quæ licet ante (g) *Dei totius & inscia verbi*
Ritibus errorum culturæ dæmoniorum
Dedita vixisset, quasi quæ legem didicisset,
Nunc heremum veteris linquens incredulitatis,
Affluit omnigenæ (h) *virtutis scemate plene,*
Viribus haud propriis fidit, sed nititur omnis
Illius in nostro spes & fiducia sponso,
Iustius innixam cui me convenerat unam,
Nam virtus Domini Iudææ cognita soli.

Vers. 5.

QUæ est ista. quæ ascendit de deserto deliciis affluens. & innixa super dilectum meum?

UUer ist disiu. diu daufferet non dero uuoste. [9] zartlicho gesuoretiu! unte sich leinente uber minen trut? Welich siu ist. unte uvie hevig. ecclesia de gentibus! diu der e uuas deserta & derelicta a Deo per idolatriam! unte nu ilet uirtutum gressibus de deserto infidelitatis. also plebs israhelitica ileta per desertum ad terram repromissionis! unte [10] habet an iro die nvahe allerslahte tugede! unte [11] nendet aller iro frumicheite. unte iro gedinges anne minen sponsum. des ioch ich eino scolta gebruchan! quia usque modo notus tantum in iudæa Deus.

Vox

(g) MSC. Vratisl.
—— —— DEI totius & inscia veri

(h) MSC. Id.
—— —— virtutis *schemate* plene

Ad Teuton. Paraphr.

corruptum. Hæc *Junius*. *Jesende*, legendum esse P. Scriver. MSC. etiam confirmat; est autem *jesen* id quod hodie *jähren* appellamus in phrasi, qua dicimus der Wein *jährt*, quod Latini exprimunt per vinum *bullit*, vel *bullat*: Suecis *jäasa* significat: *fermentesco*. Anglis: *Yest*, (Suevis: *Jast*) cerevisiæ fermentum. Nos hodie plerumque *jast* etaphoricem usurpamus pro *fervore animi*. Gothis. *Geysa* idem est ac: *concitari*. vid. Verel. Ind. Lingu. Goth. *Scherz*.

8) P. Scriver. *Unzen*. Scherz.

9) Pro verbis: *zartlicho gefuoretin*, *unte sich leinente*. Merula habet: *uuoielußten overfluoiende ande sich neigande*. Ast P. Scriverius cum nostro MSC. consentit, nisi quod *gifuoretin* legat. *fuoren* significat *cibare*, *nutrire*. Notk. in Ps. XXXVI, 3. verba: Inhabita terram & *pasceris* in divitiis ejus, vertit: *Pue an dero erdo, unde so uuirdestu* gefuorot *in sinen otuualon*. Adde Eund. Ps. LXXX, 17. *Scherz*.

10) P. Scriv. legit: *labet an iro die suabe allir slahte*. Scherz.

11) Notari hic merentur, quæ habet Celeb. Stadenius in Expl. Voc. Bibl. Germ. p. 218. ubi dicit: *Uuer is thiusa thiu tha nendet alle frumigheide ande hiro gethinges anne minen Sponsum*: Welche ist diese die da alle ire Nuzbarkeit und alle Hoffnung darf getrost an meinen Bräutigam sezen. Dabey Junius eruuehnet, dass er nicht verstehe, uuas nendet seyn solle. Castricomius aber uuill es verbessern und lieset: lendet. da doch nendet ein altes Fränckisches Uuort ist, so auch Otfrid gebraucht, und ist: Nenna, animum inducere, a se impetrare. Suec. jag nans, audeo, consido. Verel. Ind. *Scherz*.

12) Verte;

Vox Christi ad Ecclesiam de gentibus.

[*Pag.* 150.]

ARbore sub mali cum temet vivificavi,
Scito tuam matrem corruptam tunc sub eadem.
Unde sit Ecclesiæ geutili germine natæ
Relligio fidei, miraris corde stupenti,
Quæ numero crescit, virtutibus aucta nitescit.
Hoc cur acciderit, ratio te iusta monebit.
In cruce morte mea peccata luens aliena
Cum te restitui vitæ, veræque saluti,
Turba sacerdotum, scribarum, vel seniorum,
Quæ reliquæ genti quasi mater consiliandi
Debuit officium, semet corrupit, iniquum
Barrabam eripiens, insontem me crucifigens:
Nec sibimet solum nocuit, sed colla nepotum
Non secus ac ferro constrinxit sub maledicto.
(i) *Ergo per inunctam doctorum turba repulsam.*
Linquens Iudæam, terramque petens alienam,
Congregat Ecclesiam de cunctis gentibus unam.
Quæ fidei sacram mihi desponsata per arram,
Nil sidens in se, spe tota nititur in me.
Hinc modo deliciis virtutum gaudet opimis,
Post etiam natis regni iuste reprobatis,
Ut sua nunc est spes, fiet mibi certa cohæres.

SUb arbore malo suscitaui te. ibi corrupta est mater tua. ibi uiolata est genitrix tua.

VNter demo affalterboume irquichta ich dich! da uvart din muoter ueruuartit. da beuval sich din muoter. O synagoga. du uuunterest dich. daz diu ecclesia de gentibus post idolatriam ist chuman ad noticiam nominis mei. unte siu so uvredihet merito uirtutvm & numerositate populorum! nu denke. uvannan daz geschehan si. Do ich dich sub arbore crucis quæ per arborem mali intelligitur irlosta de morte peccati & potestate diaboli! da an derselben stete. vuart din muoter corrupta. & uiolata! id est maior & principalior pars iudaicæ plebis. diu uvas in sacerdotibus. scribis & phariseis. die der reliquam gentem scolton quasi mater erudire & consilio regere. diu uvart reprobata! unte uvas diu corruptio unte diu uiolatio so stark. daz siu [12] nicht den einen netareta qui clamauerunt. crucifige. crucifige eum! sunter ioh iro posteritatem mit bitteremo fluoche begreif. do die parentes sus quadon; sanguis eius super nos & super filios nostros. Do abe mine prædicatores repulsi a iudæa. conuersi sunt ad gentes! do begonda ecclesia de gentibus mihi adherere. & spem suam in me ponere. uone dannan ist siu in præsenti affluens spiritualibus deliciis! unte geuvinnet ouh in futuro apud me locum hereditatis. eiectis regni filiis.

Christus ad Synagogam dicit.

[*Pag.* 153.]

ME velut egregium supra cor pone sigillum,
Brachiolumque tuum fac ferre mei monimentum.
Impetus ut mortis, mea sic dilectio fortis,
Inferus ut strides, tua sis mens æmula fervet,
Parva licet numero tu sis, tamen illa memento
Munere quæ sponsi sponsalia sunt tibi soli,
Mater cunctarum quibus extas Ecclesiarum,
Sanguinis atque mei quo te de morte redemi
Redde vicem precio, me gestans pro monimento,
In corde & factis, cuius dilectio fortis
Sic fuit erga te, mortem ut duraret adusque.
His meritis contra male respondens Synagoga,
Invida

Vers. 6.

POne me ut signaculum super cor tuum. ut signaculum super brachium tuum! quia fortis est ut mors dile-

MAche mich dir ze einemo [13] insigile uber din herza. unte uber dinen arm! uvanta min minna ist [14] same stark so der tod ingegen dich. ist abo din nith samo strenge so diu hella ingegen mich. Doch du sist paruvla numero. du bist ie doch primitiua ecclesia. unte scalt heizzan mater ecclesiarum! uone dannan gehuge beide in dinen gedankon quæ per cor intelliguntur. unte in dinen uverchon quæ per brachium significantur miner minnon! diu in gegen dich so stark ist. daz ich selb den tod durch dinen uvillon leit! unte laz ouh dinen nith uaran. der der e inge-

(i) MSC. Vratisl.
Ergo per *injustam* Doctorum —— ——

Ad Teuton. Paraphr.

12) Verte: *non tantum solis illis noceret, qui* &c. *taren, taron, daron, deren, terren* est lædere, nocere. Conf. Notam meam ad Otfrid. Eu. II, 9, 106. *Scherz.*

13) Vœgelin: *insigele.*

14) Vœgelin legit: *samo.*

15) Merula

Invida quæ mihi tunc, de gentibus Ecclesiæ nunc
Æmula perduras, nec adhuc resipiscere curas.
Parce sed his odiis, & eris mihi sponsa fidelis,
Nam te communi [k] *decet adgaudere saluti,*
Unius Ecclesiæ decet ambas nomen habere.
Lampas habet quales flammas, dilectio tales.
Vasa velut sparsam non celant vitrea flammam,
Sic quoque quam mentem dilectio vera calentem
Intus reddiderit, operum mox luce nitebit.

dilectio: dura ut inferus emulatio. Lampades eius. lampades ignis atque flammarum.

ingegen mich selbon. unte ie ooch contra ecclesiam de gentibus coogregatam also herte unte also ungenadeglich ist. samo der inferus. det niemanne ne kan parcere! du sealt iro saluti congaudere! quia tecum una erit ecclesia. Der minnon liehtuaz! brinnent unte [15] lohezent. Suase min dilectio ist. da neist siu nieht otiosa! siu ne mag sich [16] ietemet uerbergan. danne daz lieht in demo glaseuazze! uvante suer die sint. die sie uvarlicho habent. die brinnent in iro herzen per amorem! unte luihtent abo extetius per operationem.

Hanc quoque multarum vis non extinguet aquarum,
Obruet hanc nullus violenti fluminis ictus,
[l] *Læva meos contra quamvis hostilibus unda*
Bulliat orta minis, extingui non valet ignis
Quem mea succendit dilectio, nulla movebit
[m] *Mundatos in me violentia, sed ruet in se.*
Præ rebus vanis precii est dilectio talis,
Ut nihili pendat qui propter eam sua perdat,
Maxima sint quamvis mundi bona prætereuntis.

Vers. 7.
AQuæ multæ non potuerunt extinguere caritatem. nec flumina obruent illam. Si dederit homo omnem substantiam domus suæ pro dilectione: quasi nichil despiciet eam.

HEvigiu uvazzer ne mohton irleskan die minna! noh die [17] aha [18] beruneot sie. Suie drate der persecutorum mine uvaren! uote suie listeklich iro blandimenta uvaren! sie ne mohton iedoh in minen holdon daz fiut unte daz ernost miner minnon irleskan! noh ne mugen sie uon det statekheite des geloben concutere! uvante sie supra petram, id est super me sint fundati. Obe der mennisco al sin guot hina gegit! iz ist imo in gegin miner minnon dez minnist. Suen min dilectio perfecte inflammat! siu machet in cootemptorem allis irdisken guotes, unte machet in gitegan des euuegen richetuomes.

Chri-

(k) MSC. Vratisl.
—— —— decet *aggaudere* saluti

(l) MSC. Idem.
Sæva meos contra —— ——

(m) MSC. Id.
Fundatos in me —— ——

Ad Teuton. Paraphr.

15) Merula: *logbent*, ad quem locum Junius hæc notat: *logbent*, flammant.] *Lauga*, flamma. Kero. *lauginem radum*, flammeis rotis. Hymn. II. 3. *lauc medili*, fulmen. *lauc medili*, fulgura. Gloss. B. 20. Hæc Junius. Conf. Staden. in Explic. Voc. Bibl. Germ. p. 411. *Scherz.*

16) Junius habet: lege: *niutemer*, sed non opus est hac correctione. *Scherz.*

17) Ahs, *Flumina.*] Diserte Kero in Glossis; *Flumina*, aha. Natabile interim est, quod ab Hesychio exp. ἄχαμα ὕδατος. *Congeries aquarum.* Videtur etiam huc facere, quod Cambro-Britannis aches vel afon est *Rivus*, *flumen.* quemadmodum & quod nobiliss. Henr. Spelmannus testatur Anglo-Saxonibus eage aliquando *Aquam* significasse. vide eum in *Eia.* cum quo etiam consentit illud Rushnuorthiani codicis Matth. VII, 25. cuomun eae, *Venerunt flumina.* Regi certe Alvredo ea (ex quo Galli suum *eau* traxerunt) passim apud Bedam exp. *Aqua*, *flumen*, *amnis.* wæs this, gedon on tham mynsger the bi Docore thære es getimbred is, and fram there es noman onfeng, *Factum hoc est in monasterio, quod juxta amnem Dacore constructum, & ab eo cognomen accepit*; Beda IV, 32. & rursus V, 11. hi unurpon heora lichoman ut on Rine ths ea. *Projecerunt corpora eorum in Rhenum amnem.* denique IV, 13. heora ea fiscum genihtsumede; *Eorum flumina piscibus abundabant.* Vulgo præterea Danis amnis in Scania, ponte insignis, dicitur *Dis je aa*, h. e. *Disæ amnis*, teste Olao Wormio monumentorum Danicorum lib. II, monum. 3. Amnis quoque Kornerupio defluens, dicitur eisdem Danis *Kornerup aae*, teste eodem Wormio lib. 1. monument. cap. 5. In epinicio denique Egilli skallagrimi legimus *thaut makirs á*, h. e. *Fluxit machæra amnis.* loquitur de sanguinis rivis ex immensa hominum strage solum inundantibus. Quamvis autem priscum vocabulum a vel aha prorsus jam videatur obsoletum, frequenter tamen minime obscurum ejus vestigium Flandria, Brabantia, Frisia citra & ultra Amasia exhibent in propriis complurium pagorum oppidorumque nominibus. De vocabuli hujus etymologia nihil adhuc certi statuere possum: libet interim suspicari, vetus a vel aha ab ἀχελῷος abscissum fuisse; quum *Achelöum generaliter*, ut inquit Servius, *propter antiquitatem fluminis, omnem aquam veteres appellaverint.* Vide Hesychium, Etymologum, nec non Servium ad illud Virgilii I. Georg.

Poculaque inventis Acheloïa miscuit uvis.

Hæc Junius.

18) Merula: *berinnent.* Schilter.

19) Vœgel.

Christus ad Synagogam de Ecclesia dicit.

[Pog. 156.]

Parvula nec tumidis soror extat nostra papillis,
Alloquii tempus præsto est: quid ei faciemus?
Si murus fuerit, nos ædificare docebit
Nunc super argento de propugnacula puro.
Ianua si fuerit, ratio nos ipso docebit
Hanc tabulis cedri (n) *compingere glutine leni.*
Ecclesiæ teneræ de gentibus atque novellæ
Desunt doctores, qui verbi lacte minores
Instar alant matrum. Sed ne lucris animarum
Cesset prospicere soror, est opis indiga nostræ,

Vers. 8.

SOror nostra parua est & ubera non habet: quid faciemus ei in die quando alloquenda est?

UNser suester ist noh uvenag! unte ne hat noh det spunne niet. Waz [19] tuo uvirs nu! so siu [20] hirates scal gegruozet uuerdan? Si siu mura! vuirche uvir uffe die mura. silberine uuere. Si siu ture! uioge uvir die ture zesamene mit cedrinen tauelon. O synagoga! unser suester ecclesia de gentibus. ist noh parua numero! unte ne kan noh niet iro auditores quasi mater enutrite mit dero miliche simplicis doctrinæ.

Parvula nam numero constat, nec idonea verbo:
Ergo consilium speranti demus amicum
Taliter, ut si qui possint in ea reperiri
Ingenio clari, vel quos sopientia mundi
Reddidit insignes, fidei nam robur habentes
(o) *Inclito divinis discant mysteria libris,*
Quæ paria argento sunt terque quaterque probato:
Et velut ex muro pulchre super ædificato
Propugnentque bonis, obnitanturque dolosis.
Si qui non adeo pollent sermone faceto,
Nec mundi tumidam profitentur Philosophiam,
Et tamen edocti doctrina simpliciori,
In fidei portam possunt adducere quosdam,
His exempla patrum sunt proponenda priorum,
Instar cedrorum, dulcissima mentio quorum
(p) *Immarcessibilis durabit, & inscia finis,*
Ut dociles mentes istæc exempla sequentes
Vero fides planas faciat dilectio latas.
De tabulis cedri sit ianua (q) *glutine leni*
Quæ certis vicibus vel clauditur aut aperitur.
Sic qui sacra patrum recolunt exempla priorum,

Tem-

Vers. 9.

SI murus est! ædificemus super eum propugnacula argentea. Si ostium est! pingamus illud

NU helfe uuir iro sus. Sin decheine in deto vocatione gentium die der e des uuaren clari ingenio. vnte instructi mundana sapientia! unte sie nu uuollent in fide also stark sin quasi murus super petram ædificatus! den offene uuir scientiam sacrarum scripturarum. ze diu. daz sie beide mit fortitudine fidei quæ per murvm significatur! unte mit ueritate sacrorum eloquiorum quæ per argentea propugnacula intelligitur! kunnen vnte mugen iro auditores beskirman contra hereticos. Sin abo decheine andere. die der nie ne sin profundæ sapientiæ. vnde sie iedoh iro auditores mit simplici doctrina kunnon imbuere. vnte uuizzon tempus tacendi & tempus loquendi. also daz ostium sumstunt clauditur. sumstunt aperitur! die mane uuir des. daz sie beide in selbon. ioch iro auditoribus sezzen uute ze bilidenne uirtutes & exempla patrum priorum. det memoria also indefectiua ist. samo cedrus imputri-

(n) MSC. Vratisl.
—— —— compingere glutine *levi*

(o) MSC. Id.
Indita divinis —— ——

(p) MSC. Id.
Immanescibilis durabit —— ——

(q) MSC. Id.
—— —— glutine *levi*

Ad Teuton. Paraphr.

19) Vœgel. *tuon.*

20) Merula legit: So siu hiro rades scal gegruozet uuerthan, *Quando alloquenda est.*] Sensus est, *Quum compellabitur de matrimonio*, vel (ut propius ad Francicæ paraphrasios verba accedant) *Quum alloquentur eam de consilii sui ratione.* h. e. quum pertentabunt ut sese habeat animus ejus ad nuptias. gruazen interim vel gruozen scriptoribus Alamannicis passim denotat *Alloqui*, *compellare*, *vocare.* er thanne thih Philippus gruazti, *Prinsquam te Philippus vocaret*; Tat. XVII, 5. ubi vide annotata. quibus tamen ex Hymnis & Glossariis non incommode forte addantur, cruazzit unsih, *Provocat nos*; Hymn. XII, 2.
cacruaze uuan, *Provocet spes*; Hymn. V, 5.
ui kacruazze fiant, *Ne incitet hostis*; Hymn. XV, 3.
cruazenti, *Provocans*; Gloss. B, 37.
cakruazte, *Concitati*; Gloss. A, 11.
kicruazzet, *Irritetis*; Gloss. B, 27.
kicruozen, *provocent.* App. glossarii C. *Junius.* Annotator in edit. Merulæ *cito* interpretatur; Sed male. *Schilter.* Petr. Scriver. legit: *hiro rates.* Conf. Staden. in Expl. Voc. Bibl. Germ. p. 666. *Scherz.*

21) Merula:

Tempora dicendi servabunt atque tacendi,
(r) *In fidei fores adducent quosque minores.*

illud tabulis cedrinis.

putribilis est ! vnte sie ouh latitudinem karitatis quæ per tabulas cedrinas intelligitur, behalten erga Deum & proximum.

Vox Ecclesiæ.

[*Pag.* 159.]

Murus ego fortis, mea sed sunt ubera turris,
Ex quo pacificum sibi mens mea senserat illum.
In fidei petra quia sum super ædificata,
Et lapides vivos fraterno glutine junctos
In me contineo, muri vice firma manebo.
Cum mihi sint plures hæc infro mænia cives,
Sunt tamen insignes (s) *qui fratrum munia agentes*
Ubera lactis habent, dum blando dogmate suadent
Mentibus infirmis: nec non velut ardua turris
Defensare bonos norunt, arcere dolosos,
Hos merito turri quæ cunctæ præminet urbi
Hinc liquet esse pares, quoniam mores populares
Præcellunt vito, morumque habitudine mira.
Hoc decus unde mihi? Nimirum munere sponsi.
Qui prius ancillæ dans gratis nomen amicæ,
Fecit apud patrem proprio mihi sanguine pacem.

Vers. 10.

EGo murus. & ubera mea sicut turris! ex quo facta sum coram eo quasi pacem reperiens.

ICh bin selbo als ein mura ! vnte sint abo mine spunne als ein uuighus ! uon den stunton. daz ich frido unte sine hulde guan. Vesti mura bin ich ecclesia de gentibus. uuant ich super firmam petram. i. super fidem sponsi bin ædificata ! vnte ouh de uiuis & electis lapidibus bin compacta. Mine spunne sint als ein uuighus ! uuante sumeliche so eminentes sint in minen membris ! die der iro auditores kunnon enutrire mit vberibus spiritalis doctrinæ ! vnte sie se mugon quasi turris beskirman contra spiritales nequitias. unte contra hereticos. Vone dannan sint die doctores demo uuighus glich ! uuante sie anderen den populum also uerro vber treffent mit uitæ sanctitate ! alse daz uuighus andere die menia ciuitatis vber triffet mit celsitudine & decore. Die era ne habon abo ich niet. uon decheinen minen meritis ! sunter vone mines sponsi genadon. der mir pacem hat guunnan gegan sinen vater. mit effusione sui sanguinis.

Synagoga de Ecclesia.

[*Pag.* 161.]

Vinea pacifico fuit, istæc, cuius origo
Parvula, nunc secum trahit omne genus populorum.
Vinea pacifici debet plebs credula dici,
Non eo Iudaico primum sata palmite pauco,
Unius & gentis circumdata finibus artis:
Sed quæ gentili de germine cœpit oriri,
Iamque suos omnem ramos extendit in orbem,
Omnibus in populis dignis habitanda colonis,
(t) *Hanc qui plantavit custodibus ipse locavit*
Ecclesiæ sponsus culturam impendere promptus
Spiritibus superis Doctoribus atque Prophetis
Hanc defendendam contradidit atque colendam. *Mille*

Vers. 11.

VInea fuit pacifico: uinea quæ habet populos.

DEr [22] suonare hat einen uvingarton. der die menige des liutes hat. Der min dilectus. der uerus salomon. der mit sinemo tode suona hat gemachet inter Deum & hominem ! der hat eine ecclesiam. quæ est vinea sua. [22] Ine meinon niet die ecclesiam in iudæa. paucis palmitibus plantatam. vnte unius gentis finibus coartatam ! ich meino ecclesiam de gentibus. div der iam extendit palmites suos usque in fines orbis terræ ! unde div der infra maceriam suam

(r) MSC. Vratisl.
— In *fideique* fores —
(s) MSC. Idem.
— — qui *matrum* munia agentes
(t) Hi quatuor versos in editione Merulæ plane omissi e MSC. Vratisl. restituti sont.

Ad Teuton. Paraphr.

22) Merula: *fuonere*. Ad quem locum Junius: *Suonere*, Pacificus.] Ita mox hac ipsa pagina; thet mit sinemo dootha soona hauet gemachot, *Qui morte sua expiationem fecit.* gisuonen, *Reconciliari*; Tat. XXVII, 2. kasuannan, *Reconciliari*; Gl. B, 46. kisuanida, *Passio*; Gloss. B, 42. suanta, *Paciscebatur*; Otfr. IV, 29, 30. du das ni truite bisunin, *Cum nullam reconciliandi fiduciam haberet*; Rhythmus de S. Annone, §. 40. Hæc Junius.

22) P. Scriv. recte: *ih ne meinon.* Scherz.

23) Hæc

Mille nomismatibus vir fructum comparat ejus.
A virtute viri cum constet nomen oriri,
Strenuus ille vir est, qui mercenarius haud est,
Sed totis studiis est cultor vineæ berilis.
Huic quoniam sperat sibi quo vindemia cedat
Sordescunt nummi, sed & omnis gloria mundi,
Nunc ut in Ecclesia lucratus berilia lucra,
Iure boni servi tunc gaudeat euge perenni.

los. Tradidit eam custodibus. Vir affert pro fructu eius mille argenteos.

suam hat begriffan aller slahta liute. Der herro. der den uuingarton pflanzeta! der hat imo uuinzurnela gesezzet. Min sponsus hat sine ecclesiam biderben agricolis beuolehan! prophetis. apostolis. doctoribus. Er hat iro ouh geskaffet diu angelica præsidia! mit den siv beuuaret uuirdit contra temptationes. & dœmonum infestationes. Der man der gibit dusvnt silberinero phenningo! [23] daz er des uuintemodes muoze gebruchan. Vir dictus est a uirtute. Uone dannan. der manlicher tugede ist. der huotet des gerno. daz er in vinea domini niet mercenarius si. der in dero vindemia niet teil ne hat! sunter agricola. der beide sinemo herren uvirke! unter selbo an demo uuintemode teil habe. Demo so ze muote ist! der gibet allen uverltlichen richtuom qui per millenariam summam intelligitur gerno hina! daz er der euuegon remunerationis niet ateilig ne uuerde.

Vox Christi.

[*Pag.* 162.]

Vinea quam sevi, non excidet hæc mihi menti.
Quamvis Ecclesiam custodibus ipse tuendam
(u) *Tradiderim lectis doctoribus atque Prophetis,*
Non tamen absentem sed me sibi prospicientem
Dum mundus steterit custodem semper habebit.
Mille tui nummi mihi credito sint tibi salvi,
Bis quoque centeni (x) *custodibus adtribuendi.*
Mille nomismatibus signatas temporis huius
Divitias fluxas prudenti mente recusas,
Ut mansura tibi serventur præmia cæli,
Non cadet hæc frustra tibi spes, retributio multa
Omne repensabit quod quisque fideliter egit:
Qui tamen hic aliis insudant erudiendis,
Mercedis duplæ (y) *capient hi præmia vitæ.*

Vers. 12.

Vinea mea coram me est. Mille argentei tui pacifici & ducenti his qui custodiunt fructus eius.

Doh ich minen uuingarton beuolehan habe den uuinzurnelon also du [24] zelist. die sin huoten! ich tuon sin iedoch selbo alliz ana uuara. Doh ich mine ecclesiam beuolehan habe prophetis. apostolis. doctoribus. vnte ich iro ouh gescaffet habe diu angelica præsidia ad tutelam! ich bin iro iedoch selbo peruigil custos. qui noo dormito neque dormio. Die dine dusunt phenninga sint dir gehaltan! unte zuirenzehenzog phenninga sint den gehalten! die des uuingarten huotent. Vuante du diuitias mvndi quæ per millenarium figurantur uerkuifest. vnte [25] uermanest pro spe vindemiæ diu der bezeichenet dulcedinem æternæ retributionis! so ist dir gehaltan copia cælestium præmiorum. quam oculus non uidit. nec auris audiuit. nec in cor hominis ascendit! unte guinnont aber die duplicem remvnerationem præ aliis! die der vineam domini. i. ecclesiam eius custodiunt! unte ad iusticiam erudiunt multos.

Vox

(u) MSC. Vratisl.
Tradideram lectis *custodibus* atque ——
(x) MSC. Id.
—— —— custodibus *attribuendi:*
(y) Id. MSC.
—— —— capient hi præmia *jure*

Ad Teuton. Paraphr.

23) Hæc ultima non sunt in textu Hebr. & Lat. Fr. Junius reddit: *ut sibi liceat vindemia frui.* Belga: *dat by des oofts mag gebruiken.* Vid. Gloss. meum in *manodo. Schilter.* Ultima hæc reapse tamen textui insunt. *Scherz.*

24) *Also thu zelist*, sicut nominas] *zaldon, sie aller uuiuo saligosta*, prædicabant vel vocabant eam omnium fœminarum beatissimam. p. 115. *Junius.*

25) Vid. supra Notam ad hujus capitis num. 2.

26) Vœge-

Vox Christi.

[*Pag.* 164.]

PErvigil hortorum cultrix soror irriguorum,
Per modulos suaves tua vox mihi mulceat aures,
Hac etiam fidi satis oblectantur amici.
Quæ non præteriens sed fixa habitacula ponens
Germina virtutum fructum facientia sursum
Cordibus in sanctis velut hortis fructificandis
Transplantare cupis, (z) tibi sit constantia magis
Voce sonare meum quod gestas pectore verbum:
Hæc iucunda mihi vox est, gaudent & amici
Hinc superi cives, tibimet quos ipse fideles
Tutores statui, quin congaudere saluti
Fraternæ norunt animæ quæ corpora linquunt.

Vers. 13.

QUæ habitas in ortis! amici auscultant. fac me audire vocem tuam.

DU da buiuvest in den garten! dine friunt horechent des. la mih dine stimma [26] uerneman. O sponsa. du der fliz habest allizana uirtvtum germina zepflanzene in dinen auditoribus. unte ouh daz niet transeunter ne tuost. uelut in tugurio manens & cito recessura. sunter statlicho buentiv! kunde min euangelium allen den mugist! uuanda mir lieb unte lustlich ist. dine stimma zeuernemene! uuanda du mine gloriam quæris. non tuam. Dine friunta horechent gerno diner stimmo! uuante die angelici spiritus. die ich dir amicos unte defensores habo gemachot. unte die animæ iustorum quas de tuo cœtu ad me assumsi! die mendent sich dinero prædicationis. unte fraternæ salutis.

Vox Ecclesiæ ad Christum.

[*Pag.* 166.]

AUsfugiens a me procul hinc dilecte recede,
Exemplo capreæ mihi te tamen hinnuleique
Montibus ex altis monstrans & aromate fœtis.
Præcipis ut verbum divulgem sponse receptum,
Perque sonos suaves mea vox tibi mulceat aures,
Parebo monitis, sed cum tu victor abibis,
Liberius sacri complebo munia verbi,
Exemplum capreæ si tu tamen hinnuleique,
Quæ nunc cernuntur sed mox in opaca feruntur,
Gesseris erga me, præsens ut tu Deitate
Sæpius ostendas quia non me sponse relinquas,
Perque tuos Sanctos quos vita probabilis altos
(aa) *Sic facit, ut meriti sint culmine montibus æqui,*
Quos & aromaticis virtus contemperat herbis,
In quibus ipse habitas, sponsam dilecte revisas.

Vers. 14.

FUge dilecte mi. & assimilare capreæ hinnuloque ceruorum. super montes aromatum.

FLiuh uone mir uuine min! uuisglich der reion. vnte demo hintkalbe. in den bergon dero stankuvurzo. Du gebuttest mir o sponse. daz ich tin euangelivm kunde allen den muge! dar zuo ne mag ich mich gemuozegan. quamdiu tu sponsus nobiscum es. So du per ascensionem uuirdist receptus ad paternum consessum! so mag ich danne liberius uberal kundan din euangelivm. Vone dannan skeide uon mir per assumtam humanitatem! vnte skeine mir iemitton dine helfa per diuinitatem! tuo daz instar capreæ & hinnuli. die man sumstunt sihet. sumstunt nie ne sihet! unte laz daz uuerdan in montibus aromatum. scilicet an dinen heiligon quorum conuersatio in cælis est. alse an den hohen bergon vnte die den odorem & famam uirtutum de se spargunt. alse die tiuren stankuuvrze.

(z) MSC. Vratisl.
—— —— tibi sit constantia *jugis*

(aa) MSC. Idem.
Hic versus in Codice laudato prorsus omissus est.

Ad Teuton. Paraphr.

26) Vœgelin. habet: *vernoman.*

⁂

Denique notandum, quod tituli in editione Merulæ additi. *VOX CHRISTI. VOX ECCLESIÆ. SYNAGOGA DE ECCLESIA* &c. in Codice MSC. Vratisl. plane desiderentur, initio excepto.

JOANNIS SCHILTERI

JCti olim Argentoratensis

THESAURUS ANTIQUITATUM TEUTONICARUM,

SACRARUM, CIVILIUM, LITERARIARUM,

TOMI PRIMI

PARS ALTERA.

Series Monumentorum

Partis secundæ Tomi Primi.

BEATI

BEATI ISIDORI JUNIORIS HISPALENSIS ARCHI-EPISCOPI AD FLORENTINAM SOROREM SUAM DE NATIVITATE DOMINI, PASSIONE ET RESURRECTIONE REGNO ATQUE JUDICIO.

CAPUT II.

Quod Christus ante Secula ineffabiliter à patre genitus est.

§. 1

QUod si quæritur quando vel quomodo pater filium genuerit, respondeo, cur quæritur tempus, quando sit Dei Filius genitus, dum sit sua nativitate æternus? Sicut scriptum est de eo, egressus ejus à principio à diebus æternitatis. Et iterum ante solem permanet nomen ejus, & ante lunam sedes ejus. Sed & pater eundem ante Luciferum, id est ante omnia tempora genuisse testatur, quod & ipse Filius DEI verbum, virtus & sapientia, de sua nativitate confirmat, dicens: Nec dum erant abyssi, & ego jam concepta eram, nec dum fontes aquarum eruperant, nec dum montes gravi mole constiterant, ante colles ego parturiebar, adhuc terram [*Isid. p. 239. lit. Gg. Palthen. Not. Ddd. p. 389. seqq.*] non fecerat, & flumina & cardines orbis terræ. Quando præparabat cælos aderam: quando certa lege gyro vallabat abyssos: quando appendebat fundamenta terræ, cum eo eram cuncta componens. Tali igitur auctoritate ante omnia secula filius à patre genitus esse declaratur: quando à patre per illum cuncta creata esse noscuntur.

NB. Caput I. & Secundi Pars in MCtis deest, quare contextus gratia, verba antecedentia latina ex Jacobo du Breul, omnium Isidori operum collectore huc apponere, consultum duxi.

NB. Hucusque verba ex codice impresso, sequuntur nunc ex MCto.

noh umbibringa mittungardes erdha. Dhuo ir bimilo garuuida dhar uuar ih: dhanne ir mit ęrcna euua abgrundiu uuazssar umbibringida, dhuo ir erdha Fardila uuardh *mit imu uuar ih dhanne aldhis frummend. chit mihhiles herduomes archundin ist iu so offenlîihho armarit, dhazs Christ GOtes Sunu ęr allem uueraldim fona Fater uuardh chiboran dhanne ist nu chichundit: dhazs fona demu almahtigin Fater dhurah inan ist al uuordan dhazs chiscaffanes ist.*

§. 2. Illud denuo quæritur, quomodo idem ſit genitus, dum ſacræ nativitatis ejus archana nec Apoſtolus dicit, nec propheta comperit, nec Angelus ſcivit, nec creatura cognovit. Eſaia teſtante qui dicit: [Eſ. cap. 53.] Generationem ejus quis enarravit? Idcirco ſi ejus nativitas à propheta non potuit enarrari, quis confitebitur noſſe, quomodo potuit à Patre Filius generari. Hinc eſt & illud in libro Job: [Job. 28.] Sapientiam Dei Patris unde invenies? latet enim ab oculis hominum, & à volucribus cæli abſconſa eſt, id eſt etiam ipſis angelis incognita. Item ibi: Radix ſapientiæ cui revelata eſt? origo ſcilicet Filii DEI. Ideoque quod etiam ſuper Angelorum intelligentiam atque ſcientiam eſt, quis hominum poteſt narrare?

§. 3. Scire autem manifeſtum eſt ſolum patrem, quomodo genuerit filium, & filius quomodo genitus ſit à patre. Si quidem & gignendi filii quæritur ratio, eo quod filius non niſi ex duobus naſcatur. Habeat inquam ſibi hujusmodi generis ortum condicio caduca mortalium: Chriſtus enim ex patre ita emicuit, ut ſplendor è lumine, ut verbum ab ore, ut ſapientia ex corde.

CAP. III.
Quia Chriſtus DEus & Dominus eſt.

§. 1.

POſt declaratum Chriſti divinæ nativitatis myſterium deinde, quia idem DEus & Dominus eſt, exemplis Sacrarum Scripturarum adhibitis demonſtremus.

§. 2. Si Chriſtus DEus non eſt, cui dicitur in pſalmis: [Pſal. 45, 7.] Sedes tua DEus in ſeculum ſeculi, virga æquitatis, virga regni tui: Dilexiſti juſtitiam, & odiſti iniquitatem, propterea unxit te DEus DEus tuus oleo juſtitiæ præ conſortibus tuis? Quis eſt igitur iſte Deus, unctus à Deo? Reſpondeant nobis. Ecce Deus unctus à Deo dicitur, & utique Chriſtus ipſa unctione monſtratur, cum Deus unctus inſinuatur. Dum enim audis Deum unctum, intellige Chriſtum. Chriſtus enim à chriſmate, id eſt ab unctione vocatur.

§. 3. Hunc Chriſtum ſub perſona Cyri per Iſaiam Pater Deum & Dominum ita eſſe teſtatur, dicens: [Eſai. 45.] Hæc dicit Dominus Chriſto meo Cyro, cujus adprehendi dextram ut ſubjiciam ante faciem ejus gentes & dorſa Regum vertam, & aperiam ante eum januas, & portæ non claudentur. Ego ante te ibo, & glorioſos terræ humiliabo, portas æreas conteram, & vectes ferreos confringam & dabo

tibi

§. 2. Dhazs ſuohhant auur nu ith niuuues, huueo dher ſelbo ſii chiboran, nu ſo iſt in dheru ſineru heilegun chiburdi ſo laucg al Fater chirum, dhazs ni ſaget Apoſtolis, endi foraſago ni biſarit, noh Angil GOtes ni uuiſta, noh einic chiſcaft ni archennida. Iſaias ſo feſtinoda dhar ir quhad: Chriſtes chiburt huuer ſia chirabhoda? Bidhiu nu ibu dher Gotes foraſago Chriſtes chiburt ni mahta arrahhon, huuer ſih der biheizſſit ſia zi archennanne, huueo dher Suna mahti ſona Fater chiboran uuerdhan. Vmbi dhazs ſelba quhad auh in Jobes boohhum: Spahida dhes Gotlììhhin Fater huuanan findis? dhiu chiholan iſt ſona manno augom, ioh ſona allem himil fleugendem iſt ſiu chiborgan, ſiu iſt chiuuiſſo ſelben angilum unchundiu. Sodhar auh iſt chiſcriban: Dhiu uurza dhera ſpaida huuemu ſiu uuard antdhechidiu? dhiu chiuuiſſo iſt bighin GOtes Sunes. Bidhiu huuanda dhazs ziuuare iſt ubar hepſendi Angilo firſtandan ioh iro chiuuizs, huuer manuo mac izs dhanne chirabhon?

§. 3. Ziuuizſſanne iſt uu uns chiuuiſſo dhazs Fater einemu iſt dhurabchunt, huueo ir ſunu chibar, endi ſunu huueo ir chiboran uuard ſona Fater. Soſama auh uu dheſſes chiboranin Sunes ſuohhant redha, bidhiu huuanda Sunu niſt nibu ſona zuuem chiboran uuerdhe. Endi hebit zi dhemu ſelbin ſiniu chiburdi bighin dhiu ziſarande chiſcafft dhero dodhlichhono: Chriſtus auur ſus quham ſona Fater ziuuare, ſo ſelpſo dhiu berahtniſſi ſona ſunnun, ſo uuort ſona munde, ſo uuiisduom ſona herzin.

CAP. III.
Hear quhidit umbi dhazi Chriſtus Got endi druhtin iſt.

§. 1.

ÆFter dhiu dhazs, almahtige Gotes chirum dhera gotlichhun Chriſtes chiburdi chimarit uuard, hear, ſaar after nu mitgareuuem bilidum dher heiligi chiſcribes eu izs archundemes, dhazs irſelbo Chriſtus iſt chiuuiſſo Got ioh Druhtin.

§. 2. Ibu Chriſtus auur Got ni uuari, dhemu in pſalmou chiquheda uuard: dhiin ſedhal Got iſt ſona euuin in euuin, rehtniſſa gurda, iſt garde dhines rììhhes: dhu minnodos reht, endi hazſſedos unreht, bidhiu auur chiſalboda dhih Got dhiin Got mit freuuindhu olee fora dhinem chilothzſſom? Huuer iſt dhanne dhere chiſalbodo Got ſona Gote? Antuurdeen nu uns dhea unchilaubendun. See hear nu iſt ſona Gode chiquhedan Got chiſalbot, endi chiuuiſſo iſt Chriſtus in dheru ſelbun ſalbidhu chimeinit, dhar chiquhedan uuard Got chiſalbot. Dhar dhu chiboris umbi dhem chiſalbodon Got meinz, ziuuare firnim dhenne dhazs dher iſt Chriſt chizeihnit, ſo auh ſona dher chriſmen ſalbe iſt chiuuiſſo chriſt chinennit.

§. 3. Vmbidheran ſelbun Chriſt chundida almahtic Fater dhurah Iſaiam dhoh ir in Cyres nemin quhadi dhaz ir iſt Got ioh druhtin. Dhiz quhad druhtin minemu Chriſte Cyre, der zeſuun ih chiſenc, dhazs ih fora ſinemu anthlutte hneige imu dheodun, endi ih uuendu imu chuningo hrucca, endi ih antlììhhu duri fora imu, endi dor ni uuerdant bilohhan. Ih faru dhir fora, endi chidhuuingu dhir aerdriches hruomege, erino portun ih firchnuſſu, iſrnine grindila firbribhu, endi dhiu chiborgonun

tibi thesauros abscooditos, & archana secretorum: [Translator punctationem ita legit: *arcana secretorum ut scias.*] ut scias quod ego Dominus, qui voco nomen tuum Deus Israhel. In persona enim Cyri Christus est prophetatus, ubi ej subjugatæ sunt gentes in fide & regna. Præterea quia nullus in regno Israhel Cyrus est dictus. Quod si de Cyro Persarum Rege quis hæc crediderit prophetatum, absurdum & profanum esse cognoscat, ut homo impius & idolatriæ deditus Christus & Deus & Dominus nuncupetur. Unde & in traoslatione LXX. non habetur: *Christo meo Cyro.* Sed habetur: *Hæc dicit Dominus Christo meo Domino.* Quod in persona specialiter Christi Domini nostri accipitur.

§. 4. Si Christus Deus non est, dicant nobis, quem sit affatus Deus in genesi, cum diceret: [Gen. 1.] *Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram.* Sic enim subjungitur: *Et creavit Deus hominem ad imaginem & similitudinem Dei creavit illum.* Quærant ergo quis Deus creavit, aut ad cujus Dei imaginem condidit hominem, quem creavit. Quod si respondeant ad Angelorum. Num Angelus æqualem cum Deo habet imaginem, dum multum distet imago creaturæ ab eo qui creavit? aut num quid Angelus cum Deo potuit facere hominem? quod ita existimare magnæ dementiæ est. Cui ergo dicitur, aut ad cujus imaginem conditus homo creditur, nisi ad ejus cujus una imago cum Deo est, & unicum nomen divinitatis est.

§. 5. Item si Christus Dominus non est, quis Dominus pluit ignem in Sodomis à Domino? Sic enim ait in genesi: [Gen. 19.] *Et pluit Dominus super Sodomam & Gomurram sulphur & ignem à Domino.* In qua sententia nemo dubitat secundam esse personam. Nam quis est ille Dominus, nisi procul dubio filius à patre, qui semper ab eodem patre missus descendere solitus est & ascendere? quo testimonio & deitas & distinctio personarum patris filiique luce clarius demonstratur.

§. 6. Item, si Christus Dominus non est de quo dicit Dauid in psalmo: [Psal. 109.] *Dixit Dominus Domino meo, sede à dextris meis:* Qui dum idem Christus secundum carnem sit filius Dauid, in spiritu tamen Dominus ejus & Deus est. Si Christus Dominus oon est, de quo ait Dauid in libro Regum: [2. Reg. 23, 1.] *Dixit vir, cui constitutum est de Christo Dei Jacob egregius psalmista Israhel, Spiritus Domini locutus est per me, & sermo ejus per linguam meam.* Item si Christus Dominus non est, quis est ille Domious exercituum, qui à Domino exercituum mittitur? Ipso dicente in Zacharia: [Zach. 2, 8.] *Hæc dicit Dominus Deus exercituum, post gloriam misit me ad gentes, quæ expoliaverunt vos: qui enim tetigerit vos, tangit pupillam oculi ejus. Quia ecce levabo manum meam super eos, & erunt præda his qui serviebant sibi, & cognoscetis, quia Dominus exercituum misit me.*

gomun hort dhir ghibu, endi ih uuillu dhazs dhu firstandes heilac chiruni. huuanda ih bin druhtin, dher dhih nemniu Israelo Got. In dhemu nemin Cyres ist Christ chiuuisso chiforabodot, fora dhemu findun dheodun ioh riihi chihneigidiu in ghilaubin. In andra uuisi ni uuardh eo einic in Israhelo riihhe Cyrus chinemnit. Ibu dhanne einic chilaubit dhazs dhizs fona Cyre Persero chuninge sii chiforabodot, bichnaarih dher dhazs izs uuidhar zuomi endi heidhhliih ist, eomanne zichilaubanne dhaz dher aerloso man endi dher heidheno abgudim gheldendo Christ Got endi druhtin uurdi chinennit. Vmbi dhiz nist auh so chiscriban in dheru siibunzo tradungum. Minemu Christe Cyre, *obr escribun:* Dhiz quhad druhtin minemu Christe druhtine. *Endi ioh dhazs ist nu unzuuisto so leohtramo zi firstandanne dhazs dhiz ist chiquhedan in unseres Druhtines nemin.*

§. 4. Ibu Christ Got nist, sagheten nu dhea unchilaubim uns, zi huuemo Got uuari sprehhendi in Genesi, dhar ir quhad: Duomes mannen uns ana chiliihhan, endi in unseru chiliihnissu. *Sodhar auh after ist chiquhedan:* Endi Got chiscuof mannan ana chiliihhan endi chiliihhan Gote chifrumida dhen. *Suohhen dhen nu auur huuelih Got chiscuofi, odho in huuelihhes Gotnissu ana chiliihhan mannan chifrumidi dhen ir chiscuof. Ibu sie antuurdant endi quhedant in Angilo. Inu in Angil nist ana eban chiliih Gote: dhanne so dhrato mihhil undarscheit ist undar dhera chiscafat chiliihnissu endi dher izs al chiscuof? Odho mahti Angil so sama so Got mannan chifrumman? Dhazs so zi chilaubanne mihhil uuootnissa ist. Huuemu ist dhiz nu zi quhedanne, odho zi huuer chiliihnissu uuard man chiscaffan, nibu zi dher dher-ana ebanliih ist Gote, endi chinamno ist mit Godu?*

§. 5. Endi auh ibu Christus druhtin nist, huuelih druhtin regonoda fyur in Sodoma fona druhtine? So chiuuisso chiscriban ist in genesi: Endi regonoda druhtin fona druhtine ubar Sodomam endi Gomorram suuebul endi fyur. *In dheremu quhide ni bluchisoe eoman ni dhiz sii chiuuisso dher anderheit Got dher selbo druhtin christ. Endi huuer ist danne dher druhtin, nibu ist zi ernusi sunu fona fatere. Dher simbler fona dhemu fater chisendit chiuuon ist fona himela nidherquheman endi uphstigan? Mit dheseru urchundin dhea einun gotnissa endi undarscheit dhero zueiio heido fater endi sunes hluttros leohte ist araugit.*

§. 6. Inu ibu Christus druhtin nist umbi dhen Dauid in psalmom quhad: Quhad druhtin druhtine minemu, sitzi azs zesuun halp miin, *dhoh Christus in dhes fleisches liihhamin sii Dauides sunu. Oh ir ist chiuuisso in dhemu heilegin gheiste Got ioh druhtin. Nibu Christ druhtin nist, umbi huuenan quhad David in chuningo boohhum:* Sus quhad dher gomo dhemu izs firgheban uuard adhal saogheri Israhelo umbi Christo Jacobes Got, druhtines gheist, ist sprehhendi dhurah mih, endi siin uuort dhurah mina zungun. *Ibu nu Christ druhtin nist, huuer ist dher uuerodheoda druhtin, dher fona uuerodheoda druhtine uuard chisendit? So ir selbo quhad dhurah Zachariam:* Sus quhad druhtin uuerodheoda Got, sendida mih after guolliihhin zi dheodom, dhea euuiuh biraubodan: dher euuiuh hririt, hririt siner augin schun. See bidhiu ih hepsu mina hant ubar sie, endi si uueridant ziscaaliche

Age nunc cujus ſit hæc vox, niſi Salvatoris, qui omnipotens Deus à patre omnipotente miſſum ſe eſſe teſtatur? Miſſus eſt autem ad gentes poſt gloriam deitatis, quam habuit apud patrem: quando exinanivit ſe ipſum, & formam ſervi aecipiens, effectus eſt obediens usque ad mortem. Quique etiam in ſequentibus loquitur, dicens: [Zach. 2, 11.] *Lauda & letare filia Siou, quia ecce ego venio, & habitabo in medio tui, dicit Dominus. Et appliquabuntur gentes multæ ad Dominum in die illa, & erunt mihi in populum, & habitabo in medio tui, & ſcient, quia Dominus exercituum miſit me ad te:* Quis eſt igitur iſte Dominus à Domino exercituum miſſus, niſi idem Dominus Jeſus Chriſtus?

§. 7. Supereſt de Spiritu Sancto, de cujus deitate ſic ait Job: [Job. 33.] *Et quia ſpiritus Dei eſt, ſpiritus Domini fecit me, & ſpiraculum omnipotentis vivificavit me.* Ecce & me ſicut & te fecit Deus. De quo enim dixerat *ſpiritus Domini fecit me*, dum rurſus adjecit *ecce & me ſicut & te fecit Deus:* Ut eundem ſpiritum oſtenderet eſſe Deum.

Cap. IV.

De Trinitatis Significantia.

§. 1.

PAteat veteris teſtamenti apicibus, patrem & filium & ſpiritum ſanctum eſſe Deum. Sed hinc iſti filium & ſpiritum ſanctum non putant eſſe Deum, eo quod in monte Sina vocem Domini intonantis audierint: [Deut. 6, 4.] *Audi Iſrahel Dominus Deus tuus, Deus unus eſt.* Ignorantes in Trinitate unum eſſe Deum patrem & filium & ſpiritum ſanctum, nec tres Deos ſed in tribus perſonis unum nomen individuæ Majeſtatis.

§. 2. Quæramus ergo in ſcribturis veteris teſtamenti eandem Trinitatem. In libro quippe primo Regum ita ſcribtum eſt: [2. Reg. 23, 1.] *Dixit David filius Iſai, dixit vir cui conſtitutum eſt de Chriſto Dei Jacob, egregius Pſalta Israbel. Spiritus Domini locutus eſt per me, & ſermo ejus per linguam meam.* Quis autem eſſet adjecit: *Deus Israbel mihi locutus eſt, fortis Israbel, dominator hominum juſtus.* Dicendo enim *Chriſtum Dei Jacob* & filium & patrem oſtendit. Item dicendo, *Spiritus Domini locutus eſt per me*, ſanctum ſpiritum evidenter aperuit.

dhem in aer dheonodom, endi erſcalis bichennen, dhazs uuerodheoda druhtin mih ſendida. *Uuala uu aub huuer mac dheſiu ſtimna uueſan, nibu dher uerrendin druhtines, ir almahtic Got ſih chundida uueſam chiſſendidan fona dhemu almahtigin fater? So chiſſendit uuard chiuuiſſo zi dheodum affter dheru ſineru gootniſſa guollichhin, dhea ir ſamant* [ſamant, *ſimul, unà.*] hatta *mit fater: dhu ir ſih ſelban aridalida, endi ſcalches faraauua infene, uuordan uuardh chiboric untazs zi dode. Dher ſelbo auh hear after folghendo quhad:* Lobo endi freuuui dhih Siones dohter, bidhiu uuanda ſee ih quhimu, endi in dhin mitteru ardon, quhad druhtin. Endi in dhemu daghe uuerdhant manego dheodum chiſamneda zi druhtine, endi uuerdhanne mine liudi, endi ih ardon in dhin mitteru, endi dhu uueiſt, dhazs uuerodheoda druhtin ſendida mih zi dhir. *Huuelih iſt auur nu dhero druhtiu fona uuerodheoda druhtine chiſendit nibu auur dhen ſelba druhtin uerrendeo Chriſt?*

§. 7. *Ubar dhaz iſt auh hear biſfora fona dhemu heilegin gheiſte, fona dher gotniſſu, iob dhazs is Gotes gheiſt iſt, ſus quhad Job:* Druhtines gheiſt chideda mih endi adum dhes almahtighin chiquihhida mih. *See endi mih deda Got ſo ſelpſo dhih. Vmbi dhen ſelbun dhen ir aer chiuuiſſo quhad* druhtines gheiſt chiuuorahta mih, *dhazs beſtida auur zi Gote, dhar ir after dhiu quhad* endi mih chideda Got ſo ſelpſo dhih. *Dhazs ir chichundida dhazs dherſelbo gheiſt iſt Got.*

Cap. IV.

Hear quhidit umbi dhea Bauhnunga dero dhrioheide Gotes.

§. 1.

A*Raugit iſt in dhes aldin uuizſſodes boohhum, dhazs fater endi ſunu endi heilac gheiſt Got ſii. Obdhes ſindun unchilaubun judeo-liudi dhazs ſunu endi heilac gheiſt Got ſii, bidhiu uuanda ſie chibordon Gotes ſtimna hluda in Sina berge quhedhenda:* Chihori dhu Iſrahel druhtin Got dhin iſt eino Got. *Unbiuuizſſende ſindun huueo in dheru dhriniſſu ſii ein Got fater endi ſunu endi heilac gheiſt, ualles ſie dhrie goda oh iſt in dheſem dhriniheidem ein namo, dher unchideiliden meghines.*

§. 2. *Suohhemes nu auur in dhemu aldin heileghin chiſcribe dheſa ſelbun dhriniſſa. In demu eriſten dher chuningo boohho ſus iſt chiuuiſſo chiſcriban:* Quhad David Iſais ſunu, quhad gomman dhemu izs chibodan uuard umbi Chriſtan Jaeobes Gotes dher erchno ſangheri Iſrahelo. Gotes gheiſt iſt ſprehendi dhurah mih, endi ſiin uuort ſerit dhurah mina zungun. *Endi ſaar dhar after offona araughida huuer dher gheiſt ſii, dhuo ir quhad:* Iſrahelo Got uuas mir zuoſprehhendi, dher rehtuuiſigo manno uualdendeo, ſtrango Iſrahelo. *Dhar ir quhad*, Chriſt Jacobes Gotes, *chiuuiſſo meinida ir dhazs ſunu endi fater. Dhar ir auh quhad.* Gotes gheiſt iſt ſprehhendi dhurah mih, *dhar meinida leohtſamo ziarchennenne dhen heilegan gheiſt.*

§. 3. Idem quoque in psalmis: [Psal. 32.] *verbo* inquit *Domini cœli firmati sunt, & spiritu oris ejus omnis virtus eorum.* In persona enim *Domini* patrem accipimus, in *verbo filium* eredimus, in *spiritu oris ejus* Spiritum sanctum intelligimus. Quo testimonio & Trinitatis numerus & communio cooperationis ostenditur. Sic in consequentibus idem propheta ait: [Psal. 147.] *mittit verbum suum & liquefaciet ea, flabit spiritus ejus & fluent aquæ.* Ecce tria, pater qui mittit, & verbum quod mittitur, & spiritus ejus qui flat.

§. 4. Nam & cum dicitur in genesi: *In principio fecit Deus cœlum & terram, & spiritus Domini ferebatur super aquas.* Ibi in *Dei* vocabulo pater intelligitur. In *principio* filius agnoscitur, qui dicit: [Psal. 40, 8.] *In capite libri scriptum est de me, ut faciam voluntatem tuam.* Qui dixit Deus & qui fecit Deus. In eo verò qui super ferebatur aquis Spiritus sanctus significatur. Nam & cum ibi dicit Deus: *Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram*, per pluralitatem personarum patens significatio Trinitatis est. Ubi tamen ut unitatem Deitatis ostenderet, confestim admonet dicens: *Fecit Deus hominem ad imaginem suam.* Et cum dicit idem Deus: *Ecce Adam factus est quasi unus ex nobis*, ipsa pluralitas personarum Trinitatis demonstrat mysterium.

§. 5. Cujus Trinitatis sacramentum & Aggeus [Agg. 2.] Propheta ita aperuit, ex persona Domini dicens: *Spiritus meus erit in medio vestri.* Ecce Deus qui loquitur, ecce Spiritus ejus, post hæc de tertia persona id est de filio ita subjecit: *Quia ecce ego commovebo cœlum & terram & veniet desideratus cunctis gentibus.* In Isaia quoque sub propria cuique persona distinctio Trinitatis, dicente eodem filio, ita ostenditur: [Esa. 48, 12.] *Ego primus & ego novissimus, manus quoque mea fundavit terram & dextera mea mensa est cœlos. Nam principio in abscondito locutus sum ex tempore, antequam fieret, ibi eram.* Et consequenter adjecit: *& nunc Dominus Deus misit me & spiritus ejus.* Ecce duæ personæ Dominus & Spiritus ejus qui mittunt, & tertia persona ejusdem Domini, qui mittitur.

§. 6. Item alibi per eundem Prophetam Trinitatis sic demonstratur significantia: [Esa. 42, 1.] *Ecce* inquit *puer meus, suscipiam eum, dilectus meus, complacuit sibi in illo anima mea, dedi spiritum meum super eum.* Pater filium *dilectum puerum* vocat, super quem dedit spiritum suum. De quo Dominus Jesus Christus propria voce testatur: [Es. 40, 12.] *Spiritus Domini super me.* Alio quoque in loco idem Isaias totam Trinitatem in digitorum numero comprehendens, sic prædicat, dicens: *Quis mensus est pugillo aquas & cœlos palmo quis ponderavit. Quis appendit tribus*

§. 3. *Auur auh umbi dhazs selba quhad David in psalmom:* Druhtines uuordu sindun himila chifestinoda, ende sines mundes gheistu standit al iro meghin. *In dhemu* druhtines *nemin archennemes chiuuisso fater, in dhemu* uuorde *chilaubemes sunu, in* sines mundes gheiste *instandemes chiuuisso heilegan gheist. In dhesem urchundin ist zi uuare araughit dhesu dhrinissa zala endi chimeinidh iro einuuerches. So hear after dher selbo forasago quhad:* Ir sendit siin uuort endi chiuuelhhiit dhea, adhmuot siin gheist, endi rinnant uuazssar. *See hear meinit nu dhri, fater ist dher sendida, endi uuort ist dhazs chisendida, endi siin gheist ist dher adhmot.*

§. 4. *Endi auh in genesi quhidit:* In dhemu eristin chireda Got himil endi aerdha, endi Gotes gheist suuebboda oba uuazsserun. *Dhar ist auh in dhemu* Gotes *nemine fater zi firstandanne. In dhemu* eristin *ist sunu zi archennene, huuanda ir selbo quhad:* In haubide dhes libelles azs erist ist chiscriban umbi mih, dhaz ih dhinan uuillun duoe. *Got ist dher quhad, endi Got dher duit. In dhiu auh dhanne dhazs ir oben dhen uuazsserum suueiboda dhen heilegan gheist dhar baunida. Inu so auh chiuuisso dhazs quhad Got:* Duomes mannan ana chiliihhan endi uns chiliihhan, *dhurah dhero heideo maneghin ist dhurch offonot dhera dhrinissa bauhnunc. Endi dhoh dhiuhuuedheru [i. hinwider, vicissim.] nu, dhazs ir dhea einnissa Gotes araughida, hear saar after quhad.* Got chiuuorahta mannan imu ana chiliihhan; *endi auh so dhar after Got quhad:* See Adam ist dhiu chiliihho uuordan so ein huuelih unser, *dhiu selba maneghiu chinomidiu araughit dhazs meghiniga chiruni dhera dhrinissa.*

§. 5. *Dhera selbun dhrinissa heilac chiruni Aggeus dher forasago sus araughida, in druhtines nemin quhedhendi:* Miin gheist scal uuesan undar eu mittem. *Seegi Got dhar sprah, seegi siin gheist ist auh after dhiu saar chimeinit. Umbi dhen drittunheit dher fona suni ist, sus quhad dher selbo forasago:* huuanda see ih chihruoru himil endi erdha, endi quhimit dher uuilligo allem dheodom. *So sama so auh araughit ist in Isaies buohhum, eochihuuelihher dhero heideo sundric undarscheit, selbemu dhemu Gotes sune quhedhendemu:* Ih eristo endi ih aftristo, mino hendi chifrumidon auh erdha, endi miin zesuua uuas mezssendi himila. Joh fona eristin uuas ih chibolono sprehhendi fona ziidi, endi aer huuil uurdi, ih uuas dhar. *Dhar after saar auh quhad*, endi nu sendida mih druhtin Got, endi siin gheist. *See hear zuuene dhero heido Got endi siin gheist dhea sendidon, endi dher dhrittoheit ist, selbes druhtines Christes, dher chisendidin.*

§. 6. *So auh in andreru stedi dhurah dhen selbun heilegun forasagun uuard dheru dhrinissa bauhnunc sus araughit: Quhad Got* see miin chneht, ih inan infahu, chiminni mir, chiliihheda iru in imu mineru seulu, iih gab ubar inan minan gheist. *Fater meinida dhar sinan sun, dhuo ir* chiminnun chneht *nemnida ubar dhen ir sinan gheist gab. Umbi dhen druhtin nerrendo Christ sineru selbes stimnu urchundida dhuo ir quhad:* Druhtines gheist ist ubar mir. *Endi auh ir selbo Isaias in andreru stedi alle dhea dhrinissa in fingro zalu bisenc, dhuo ir sus predicando, quhad:* Huuer uues mezssendi in einemu hant-

digitis molem terræ? in tribus quippe digitis propheta trinam divinæ omnipotentiæ æqualitatem sub quadam mysterii lance libravit, & parilitate virtutis cooperationem potentiæ & unitatem substantiæ (quæ una eademque in Trinitate est) in tribus digitis declaravit.

§. 7. Cujus Trinitatis mysterium aliàs se cognovisse testatur, idem propheta, dicendo: [Es. 6.] *vidi Dominum sedentem super solium excelsum, Seraphin stabant super illud, sex alæ uni & sex alæ alteri, duabus velabant faciem ejus, & duabus velabant pedes ejus, & duabus volabant.* Quem ut trinum in personis ostenderet, & unum in divinitate monstraret, sequenter ait: *& clamabant alter ad alterum & dicebant: Sanctus, Sanctus, Sanctus Dominus Deus exercituum, plena est omnis terra gloria ejus.* Ecce trinam sanctificationem sub una confessione cœlestis persultat exercitus: unam gloriam Trinitatis, Seraphina trina repetitione proclamant. Nam quid ter sanctus indicat nisi ejusdem trinæ omnipotentiæ gloria demonstrata est, in deitate trium personarum significatio, non autem sicut tres personæ, ita & tres Dii credendi sunt, sed in eis personis una divinitas prædicanda est, secundum Moysis sententiam, dicentis: *Audi Israel Dominus Deus tuus Deus unus est.* Et iterum: *Ego sum Dominus & præter me non est alius.*

Cap. V.

Quia Christus Filius Dei, Deus homo factus est.

§. 1.

Hucusque mysterium cœlestis nativitatis in Christo, & significantiam divinæ Trinitatis ostendimus; Dehinc scripturæ auctoritate, eundem filium Dei natum in carne, monstremus. Manifestantes primum, quia idem filius Dei propter nostram salutem incarnatus & homo factus est.

§. 2. Sic enim de eo prædicat Esaias [Es. 9.] *Parvolus,* inquit, *natus est nobis, filius datus est nobis, & factus est principatus ejus super humerum ejus, & vocabitur nomen ejus admirabilis, consiliarius, Deus fortis, pater futuri seculi, princeps pacis: multiplicabitur imperium ejus & pacis non erit finis.* Parvolus enim Christus, quia homo, & natus nobis non sibi. Quod enim homo factus est, nobis profecit, & ideo nobis natus est. Filius autem datus est nobis cujus? nisi Dei filius. Principatus ejus super humerum ejus, sive, quia

griffa uuazssar, endi huuer uuac himila sineru folmo. Huuer uuac dhrini fingrum allan aerdhuuasun? *In dhrini fingrum chiuuisso dher heilego forasago dhea dhrisaldun ebanchiliihnissa dhero almahtigun gotliihhin mit sumes chirunes uuagu uuac, endi auh mit dhes meghines chiliihnissu chraft dhes ebanuuerches, endi einnissa dheru almahtigun spuodi (dhiu ein ioh samalih in dheru dhrinissu ist) in dhrim fingrum dhurah chundida.*

§. 7. Dher selbo forasago auh in andreru stedi chundida, dhazs ir dhera dhrinissa chiruni bichnadi, dhuo ir sus quhad: Ih chisah druhtin sitzen, dan oba drahto hohemu hohsetle, endi Seraphin dhea angila stuondun dhemu oba, sehs fethdhahha uuarun eines, sehse andres, mit zuuem dhecchidon sun antlutti, endi mit zuuem dhecchidon sine fuozssi, endi mit zuuem flugun. *Dhazs dher forasago auh dhen selbun druhtin dhrisaldan in sinem heidim araughida, endi einich in sineru Gotnissu chichundida, dhar after quhad fona dhem angilum:* endi hreosun ein zi andremu quhedhande: heilac, heilac, heilac druhtin uuerodheoda Got, folliu ist al erdha dhinera guolliihhin. *See hear nu dhed dhrisaldiu heilacnissa undar einer ubijihti, dhazs himilisca folc so mendit: endi dhoh ein guolliihhin dheru dhrinissa, Serafin mit dhemu dhrisaldin quhidemeinidon. Inu uuazs andres zeihnit, dhar dhea dhri sanctus chiquhedan, nibu dhera selbun almahtigun dhrinissa guolliihin ist araughit. Endi dhoh dhiu huuedheru in dhemu hauhnunge dhero dhrio heido Gotes ni sindun zichilauhanne dhazs sii dhrii goda siin, so sama so dhea dhrii heidor sindun, oh in dhem dhrim heidim scal man ziuuuare eina gotnissa beodan, after Moyses quhidim dhar ir quhad:* Chihori dhu Israhel druhtin Got dhiin ist eino Got. *Endi auur ist auh chiscriban:* Ih bim eino Got endi ano mih nist ander.

Cap. V.

Hear quhidit huueo Got uuard man chiuuordan Christ Gotes sunu.

§. 1.

Uutazshear nu aughidom uuir dhazs gheistliihhe chiruni dheru himliscun chiburdi in Christe, endidhera gotliihhun dhrinissa bauhnunga: Huuan frammert nu chichundemes mit herduome dhes heilegin chiscribes, dhazs ir selbo Gotes sunu uuard inliihhe chiboran. Araughemes saar azs erist, huueo ir selbo Gotes sunu dhurab unseru heilidha in fleisches lichhaman uuardh uuordan.

§. 2. So Isaias umbi man [umbinan] predigon do quhad: chindh uuirdit uns chiboran, sunu uuirdit uns chigheban, endi uuirdit siin herduom oba sinem sculdrom, endi uuirdit siin namo chinemnit uuundarliih, chirado, Got strengi, fater dhera zuohiddun [zuo haldun, §. 3.] uueraldi, frido herosto: chimanacfaldit uuirdhit siin chibot, endi sineru sibhea ni uuirdro endi. *Menida dher forasago chiuuisso in dheru Christes liuuilun. Huuanda ir uns uuard chiboran, nalles imu selbemu. Huuanda chiuuisso dhazs ir man uuard*

quia crucem propriis humeris ipse portavit, sive, quia titulum regni super humeros & caput ejus Pilatus scribsit. Erubescant itaque impii & agnoscant vocari Christum filium Dei sive natum, & per assumtionem corporis parvolum factum.

§. 3. De quo David ait: [Psal. 8.] *Minuisti eum paulo minus à Deo.* Quia dum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est, esse se æqualem Deo, sed semetipsum exinanivit, formam servi accipiens. Ad quem, dum pater in psalmis [Psal. 109.] de illa æterna nativitate diceret, *ex utero ante Luciferum genui te*, rursus futuram ejus in carne nativitatem ostendens, subjecit, dicens: *Et quasi de vulva orietur tibi ros adulescentiæ tuæ.*

§. 4. Hanc incorporationem filii Dei & Spiritus Sanctus in psalmis ita prænunciavit, dicens: [Psal. 86.] *Ad Sion autem dicit vir & vir natus est in ea & ipse fundavit eam excelsus.* Ecce qui nascitur in Sion, & qui in ipsa civitate factus est humillimus, ipse est qui fundavit eam excelsus. Et quia idem est Dominus, sequitur, *Dominus numeravit scribens populos, iste natus est ibi.* Quis iste vir scilicet excelsus & Dominus? vir, quia homo factus est, excelsus, quia eum supra se cœli & Angeli suscipiunt, Dominus, quia cunctæ cœli terræque creaturæ illi deserviunt.

§. 5. [Object.] Verum quotiens inimici Christi omnem hanc prophetiam nativitatis ejus audiunt, conclusi dum non habeant quod proponant, argumentantur, dicentes: necdum venisse Christum, de quo hæc omnia ore prophetarum præsagia cecinerunt. [R.] Quæramus ergo tempus nativitatis Christi, utrum jam advenerit, an venturus adhuc expectetur. In Danihelo igitur tempus adventus ejus certissime ostenditur, & anni numerantur, & manifesta signa ejus pronunciantur, & post adventum ejus & post mortem futura Judæorum excidia ibi certissime manifestantur, sic enim ait ad eum Angelus: [Dan. 9.] *Daniel adverte sermonem, & intellige visionem. Septuaginta ebdomadæ adbreviatæ sunt super populum tuum & super urbem sanctam tuam, ut consumetur prævaricatio, & finem accipiat peccatum, & deleatur iniquitas, & adducatur justitia sempiterna, & impleantur visio & prophetiæ & ungatur sanctus sanctorum.*

§. 6.

uuordan, unsih hilpit, endi hidhiu uuard ir uns chiboran. Sunu auur uuard uns ebigheban, huues? nibu Gotes sunu. Siin herduom oba sinem sculdrom, ioh hidhiu huuanda ir in sini selbes sculdrom siin cruci druoc, ioh hidhiu huuanda dhen titulo sines richhes oba sinem sculdrom endi sinemu haubide Pilatus screiph. Oh schameen si nu dhea aerlosun endi bichnaan sih zi nemanne Christ Gotes sunu, ioh chiboranan chilauben endi dhurah dher liihhamin infancnissa liuzilan uuordanan.

§. 3. *Umbi man [umbi inan] quhad David:* Dhu chiminnerodes man liuzelu minnerun dhanne Got. *Huuanda innan dhiu ir uuas in Gotes farauui, ni uuar imu dhuo einighan fal ardeilendi dhazs ir Gote uuas eban chiliih, oh ir sih selbun aridalida, dhuo ir scalches chiliihnissu infenc. Zi dhemu dhuo fater in psalmom umbi dhea sine euuigun ebihurt quhad*, Fona hreue aer Lucifere ih dhih chibar, *dhuo saar dhar after araughida dhea zuohaldun sine ebihurt in fleische dhuo ir quhad:* Endi so sama so fona dhemu berandinhreue so arspringit dher dau dhineru jugundhi.

§. 4. *Dhesa in fleiscnissa auh dher Gotes Sunes, heilac Gheist in psalmon sus chundida, dhar ir quhad:* Zi Sion quhad man, endi man uuirdit in iru chiboran, endi dher selbo chiuuorichta sia ir hohisto. *See dher in Sion uuard chiboran, endi dher in dheru selbun bure uuard uuordan allero odhmuodigosto; dher selbo ist dher hohista dher sia chiuuorahta. Endi auh huueo dher selbo druhtin ist, dhar ist after ebiscriban;* druhtin saghida dhazs chiscrip dhero folcho, dhere ist dhar chiboran. *Huuer ist danne dhere man dher dhar scoldii chiboran uuerdan, ebiuuisso ist izs dher hohisto endi druhtin. Man, hidhiu huuanda Got uuard man chiuuordan, hohisto, hidhiu huuanda inan himilo endi anghila ubar sih infahant, druhtin ist auuh hidhin, huuanda imu elliu himilo endi aerdha chiscafti sindun dheonondiu.*

§. 5. *Uuar ist dhazs so ofto so dhea Christes fiant dhesin heilegun foraspel chiborant umbi Christes chihurt, so bisangolode sindun simbles dhazs sie ni eigun eonuihd huuazs sie dhar uuidhar setzan, oh sie dhanne zellando, quhedant: Dhazs noh Christ ni quhami, fona dhemu dhiz al in forasagono mundum dhea, aldun aer langhe biforasungun. Suohhemes auur uuir nu ziidh dhera Christes chihurdi, huuedhar ir iu quhami, odho uuir noh sculim siin quhemandes biidan. In dhemu heilegin Daniheles chiscribe ist umbi dhea Christes chumft ernustliihho araughit, endi iaar arzelidiu, ioh offono sindun siniu zeihhan dher biforachichundidiu, ioh dhar ist auh offanliihhost chisaghet, huueo dhero iudeo quhalm after Christes chihurdi, ioh after sineru martiru quheman scoldi, dhar ist izs ebiuuisso so zi ernusti araughit, so dher angil Gotes zi dhemu heilegin forasagin quhad:* Danihel nim gaumun dhesses uuortes, endi firstant dhiz chisiuni. Sibunzo uuehhono sindun chibreuido oba dhinem liudim, endi oba dheru dhineru heilegun burc, dhazs chiendot uuerdhe dhiu aboha ubarhlaupnissi, endi dhazs sundono uuerdhe endi unrehd uuerdhe ardilet, endi euuic rehd biquhime, endi chisiuni ioh forasagono spel uuerdhen arfullit, endi dhero heilegeno heilego uuerdhe chisalbot.

§. 6.

§. 6. Quæ ſcilicet ſeptuaginta ebdomadæ, ſi à tempore Danielis enumerentur, procul dubio Sanctus Sanctorum Dominus JEſus Chriſtus olim veniſſe cognoſcitur. Hebdomadæ namque in ſacris eloquiis ſeptem annis terminantur, dicente Domino ad Moyſen: [Levit. 25.] *Numerabis tibi ſeptem ebdomadas annorum id eſt ſepties ſeptem, quæ ſimul faciunt annos XL. & VIIII.* A tempore itaque Danielis prophetæ usque ad præſens tempus plus quam CXL. ebdomadæ adnumerantur. Ideoque jam advenit Chriſtus, quem adnuntiabat ſermo propheticus. Poſt LXX. enim ebdomadas & natus & paſſus oſtenditur Chriſtus, & civitatem Hieruſalem in exterminatione fuiſſe, & ſacrificium unctionemque ceſſaſſe. Sic enim ſubjecit idem Propheta: *Et occidetur Chriſtus, & civitatem & ſacrificium diſſipabit populus cum duce venturo & finis ejus vaſtitas, & poſt finem belli ſtatuta deſolatio.* Poſt paſſionem igitur Chriſti venit Titus & debellavit Judæos, & deſtruxit urbem & templum, & ceſſaverunt libamina & ſacrificia, quæ ultra illuc celebrare non potuerunt, ut impleretur quod fuerat ante à propheta prædictum. Sed duritia cordis judaici, quia ipſi Chriſtum interemerunt, inde eum adhuc veniſſe non credunt.

§. 7. Probavimus Dominum noſtrum Jheſum Chriſtum ſecundum carnem jam natum fuiſſe. Sed adjicit incredulus, cur in carne venit? audi ergo cauſam, Deus cum hominem feciſſet ſumma beatitudine præditum & divinæ imaginis decore honoratum, poſuit eum in paradiſo, ut eſſet Deo ſubjectus, & cæteris creaturis prælatus. Ille autem rebellis effectus, contempta divinitate, interdictum violavit præceptum. Quem projectum ob ſuperbiam Deus non occidit, ſed exulem paradiſo fecit, expectans, ut per pœnitentiam reparari poſſit ad veniam. Et cum ille non revocaretur ad viam virtutis, dedit legem per Moyſen, ut vel per ipſam reverteretur ad amorem Dei & operationem juſtitiæ. Sed cum nec hanc quidem contumax & incredulus cuſtodiret, venit tandem filius Dei, & corpus humanum adſumpſit, ut dum videretur, crederetur, omiſſisque mundanis Demonum ſimulacris reconciliaretur gratiæ conditoris. Hæc eſt cauſa nativitatis Chriſti, quem judæi, etſi patiantur natum, ſcandalizantur tamen crucifixum & mortuum, non intelligentes quia propter redemptionem mundi illum debuit naſci, ita & pati oportuit. Cujus paſſionem & mortem in ſuo loco ſcripturarum teſtimoniis adprobavimus. Nunc vero ſequamur debitum ordinem & cujus demonſtrata eſt poſt gloriam deitatis humana nativitas, demonſtretur & genus & patria.

CAP.

§. 6. *Chiuuiſſo nu ibu dhea ſibunzo uuebbono fona Danibeles zide uuerdhant chizelido, buuzſſân einigan zuuiuun iſt dhanne archennit dhazs dher allero heilegono heilego druhtin nerrendeo Chriſt iu iſt langhe quhomon. Dhea uuebbun auur in heilegim quhidim arfullant ſibbun iaar, ſo ihr ſelbo druhtin quhad zi Moyſi:* Zeli dhir ſiben iaaro uuehhon, dhazs meinit ſibun ſtundom ſibuniu, in dhen ſindun ziſamande chizelide einer min dhanne ſinifzue iaaro. *Fona Danibeles ziide auur dher foraſagin untazs dhiu ſelbun Chriſtes [Receſſit translator à texta latino, non ad Chriſti nativitatem, ſed ad præſens tempus quo ſcripſit hæc Autor. Schilter.] chumfti ziidh mera ſindun dhanne zehanzo endi feorzuc uuebbono chizelido. Endi bidhiu iu chiuuiſſo quham Chriſt, dhen dher foraſagin uuort biforachundida. After dhem ſibunzo uuebbom iſt hear offono araughit ziuuare Chriſtun iu chiboran ioh chimartorodan, endi dhazs dhiu burc Hieruſalem aruuoſtit uuardh, endi ghelſtar ioh ſalbunga bilunnan uurdun. So dhar after auh chiuuiſſo quhidit dher ſelbo foraſago:* Endi arslagan uuirdit Chriſt, endi dhea burc ioh ghelſtar firodhanet liudi mit dhemu zuohaldin herizohin, endi dher endi uuirdhit odhin, endi after dhes chifehtes ende uuirdhit dhar chiſetzit idalniſſa. *Dhiz uuard alſo chidaan ziuuare dhuo Titus after deru Chriſtes paſſione quham, endi nam ſigu in dhem iudeo liudim, endi ziſtrudida dhea burc ioh dhazs Gotes tempil, endi dhuo bilunun dhia bloſtar iro ghelſtro, dhiu ſie eomaer furi dhazs in iro ſamnunghe dhas haldan ni mahtan, dhazs arfullit uurdi, ſo er biſora uuardh chichundit dhurah dhen foraſagun. Ob huuanda ſie mit dher iudeiſchin muotes hartniſſa Chriſtan arsluogun, bidhiu ni uuellent ſie inan noh quhomenan chilauban.*

§. 7. *Chiuuiſſo chiofſonodom uuir nu hear dhazs unſer druhtin nerrendeo Chriſt after dheru fleiſclîibbun chiburdi iu uuardh chiboran. Ob dher unchilaubo fraghet noh, endi quhidit, huuibu uuard Chriſt in lîibbi chiboran? chibori nu ſabba hihuuiu; Got ſo ir eriſt mannan chifrumida mit dhem hohistom ſalidhom odagan, endi mit ſcuonin dhera gotlîibbun chilîibniſſa chieredan, dhuo ſetzida man in ſiin paradiſi, dhazs ir chihoric uuari Gote, endi furiro uuari andrem Gotes chiſcaftim. Ob ir uuardh dhanne uuidharbruhtic mit unuuerdniſſu Gotes, chiunbreinida dhazs undar quhedene chibot. Inan dhuo dhan dhurah geilin aruuorpanan ni arsluoc Got, ob uuerebban chifrumida uzs fona paradiſes blidhniſſu, beit noh dhuo dher alauualdendeo dhazs ir ſih auur dhurah breuun mahti chigarauuan zi chiniſti. Endi ſo ir auur dhuo ni uuar huuerfandi zi dher errin meghines uueghe, gab dhuo Got Moyſi euua, dhazs ir dhoh in dheru chihuurfi zi Gotes minnin endi zi rehtniſſu uuerchum. Ob ſo ir dhuo ubarmuodic endi unchilaubendi noh dhea ſelbun euua ni uuereda, dhuo azs iungiſt bidhiu quham Gotes ſunu, endi antfenc mannes lîibhamun, dhazs dhanne ſie inan ſelbun chiſabin dhoh ſo chilaubidin. Endi dhazs mittingari ſirleizſſi diubilo drugidha endi auur aruuegodi zi ſines ſcheffides huldin. Dhiz iſt dhiu ſabba Chriſtes chiburdi, dhen iudeo liudi dhoh ſie man chiboranan chilauben, laſtront inan dhoh dhiu huuer dheru in cruci chislaganan endi dodan, ni ſindun firſtandande dhazs ſo ſelbſo dhurah uueraldi aloosnin uuardh chiboran chiſaghet, ſo ſama auh uuard chiquhedan dhazs [ut propter mundi liberationem oparteret pati.] ir hi mittingardes nara chiriſto chimarti-*

Cap. VI.

Incipientes primum de Nomine ejus loqui.

PRima enim appellatio nominis Jhesu invenitur in figura Domini nostri Jhesu Christi antea prædicata. Nam Auses quidam qui Naue filius nominabatur, à Moyse Jhesus cognominabatur. Hieenim post obitum Moysi dux effectus, principatum obtinuit, & terram promissæ hereditaris distribuit. Mutatio nominis quid significabat, nisi quia defuncto Moyse id est defuncta lege & legali præcepto cessante, dux nobis Dominus Jhesus Christus erat futurus, qui nos per Jordanis fluenta id est per baptismi gratiam sanctificatos & omnibus vitiorum generibus expulsis, vel Angelorum malorum hostibus [*i. exercitibus*] effugaris, perduceret ad terram repromissionis melle & lacte manantem, id est vitæ æternæ possessionem, qua nihil dulcius. Ideo enim ille hujus Sacramenti imaginem suscepit, ut Jhesus nominaretur, ad significandum illum verum Jhesum, de quo in psalmis scribtum: [*Psalm. 94.*] *venite laudemus Dominum, jubilemus petræ Jhesu nostro.* Ubi ostenditur Dominum esse Jhesum, de quo & alibi in psalmis: [Psalm. 149.] *placet sibi Dominus in populo suo, & exaltavit mansuetos in Jhesu.* Hæc enim in hebræo sic habentur.

Cap. VII.

Quod autem ex Semine Abraham futurus erat Dominus Jhesus Christus.

GEnesis ostendit, dicente Abraham ad puerum suum, [Gen. 24.] *pone manum sub femore meo, & jura per Deum cœli.* Quo verbo Christum Dominum cœli de genere suo testabatur in carne esse venturum. Per femur enim genus intelligitur. Significabatur autem de semine Abrahæ futurum in carne Dominum cœli. De quo semine per Esaiam facta fuerat ei à Domino repromissio: [Genes. 12, 1. Es. 51, 2.] *In semine* inquit *tuo benedicentur omnes gentes*, id est in Christo. De quo Psalmista ait: *Et benedicentur in eo omnes tribus terræ, omnes gentes magnificabunt eum.* De hoc semine & per eundem

martirot uuerdhan. Dhes martirunga endi dodh uuir findemes mit urchundin dher heilegin chiscribes, Dhanne uuir in andreidim dhurah faremes dhazs hear aerdhiu zisagene ist. [quod hîc antea, supra dicendum fuit.] *Nu auur folghemes dhera bigunnenun redha, endhi dhes selben Christes dhes uuir iu sinera mannisenissa chiburt after dhera Gotnissa guolliihhin chichundidom, chichundemes auh nu dhes edhili endi odhil.*

Cap. VI.

Bigunston auh erist umbi sinan namun sprehhan.

A*Zs erist uuardh Jhesuses namo fundan in bauhnungum unseres druhtines Jhesus Christes bifora chimeinit. Huuandha bidhin uuardh chiuuisso Auses dhes Naues sunu fona Moysise iin hinamin Jhesus chinennit. Dher selbo usenc haerduom dhes Israhelischin folches dhuo ir dhes leididh uuardh Moysises abiude, endi dhea lantscaffi dher ini chiheizssenin arbes chideilida. Uuexsal dher nemin huuazs bauhnida, nibu dhazs after Moysise dodemu endi dheru euu zifareneçu ob dhem aldum Gotes chibodum bilibenem, uns zu ouuert leididh uuardh unser druhtin Jhesus Christus, dherun sih dhurah Jordanes runsa dhaz ist dhurah dhea gheba dhara heilegun dausin chiheilegode, allem sundono chunnum ardribenem iob allum herrum ubilero angilo arslaugidem, unsih dhurahleidit in dhea chiheizssenun lantscaft dhar honec endi miluh springant, dhazs ist in dheo uuâla aeliti dhes euuighin libes, huuanda dhemu neouuihd nist suuozssera. Bidhiu antfenc chiuuisso dher Naues sunu dhes heileghin chirunes chiliihnissa dhazs ir Jhesus uuardh chinennit, in bauhnungum dher chiuuarin Jhesuses, umbi dhen in psalmum chiscriban ist:* Quhemet endi lobemes druhtin, inhruofte singhemes Gote unseremu Jhesuse. *Hear ist araughit dhazs Jhesus ist druhtin, ambi dhen auh in andreru stedi in psalmum quhidit:* Liihhet imu druhtine in sinem liudim, endi arheuit dhea mituuaron in Jhesuse. *Dhis ist chiuuisso in dhemu hebræischin chiscribe sus chiquhedan.*

Caput VII.

Huueo auh fona Abrahames samin uuardh quhoman druthin Jhesus Christus.

G*Enesis saghet, huueo Abrahames chibot uuas zi sinemu chnehte*, duo dhina hant unter miin dheoh, endi suueri bi himilischin Gote. *In dhemu uuorde chundida ir bifora umbi Christan himilischan druhtin dhaz ir in siner edhiles fleische quhoman scolida uuerdan. In dheohe ist chiuuysso zi firstandanne framchuunft. Bauhnida dhuo fona Abrahames samin zuo uuerdan in fleische himiliscen got. In sinemu samin uuardh imu fona druhtine chiheizssan dhurah Esaiam quhedhandan.* In dhinemu samin uuerdhant chiuuihido allo dheodun, *dhazs ist in Christe. Fona imu quhad dher psalmscof:* Endi in imu uuerdhant chiuuuihit alliu aerdchunni, allo dheodun

Esaiam vox Domini loquitur: *Educam* inquit *de Jacob semen & de Juda possedentem montes meos.* De quo alibi idem propheta: [Es. 1, 9.] *Nisi Dominus reliquisset nobis semen &c.*

dun lobont inan. *Endi umbi dhen samun dhurah dhen selbun Esaian quhad druhtines stimma:* Ih bibringu sona Jacobes samin endi sona Juda dhen mina berga chisitzit. *Umbi dhen auh in andreru stedi der selbo forasago quhad:* Nibu druhtin uns sitleazssi samun &c.

Cap. VIII.

Et quia de tribu Juda secundum carnem Christus expectandus esset.

JAcob patriarcha significat dicens: [Gen. 49, 10.] *Non deficiet princeps ex Juda, nec dux de femoribus ejus, donec veniat qui mittendus est, & ipse erit expectatio gentium.* Certum est enim, usque ad ortum Christi non defuisse ptincipes judæorum populi ex genere Juda, nec duces de femoribus ejus ad Hetodem alienigenam Regem. Qui per ambitionem regni intepserat potestatem. Statim enim ut hoc factum est, & defecit dux ex semine Judæ, advenit ille qui mittendus erat, quem gentes & populi expectabant. Judæi autem pervicacia inpudicæ frontis dicunt, nondum esse hoc tempus expletum, mentientes, nescio quem Regem ex genere Judæ in extremis orientis partibus regnum tenere. Nec adtendunt mente cœcati simulationis suæ mendacium detegi, quia jam sicut nullum templum, nullum altare, nullum sacrificium, ita nullus Rex nullus sacerdos remansit Judæis. Neque enim mendax esse potest Osee ptopheta qui dicit: [Os. 3.] *Sedebunt filii Israbel sine Rege, sine Principe, sine sacrificio, sine altari, sine sacerdotio, sine manifestationibus.* Quæ omnia quis non videat nunc in ipsis esse completa.

Cap. VIII.

Endi bihuuiu man in Judases chunnes fleische Christes bidendi uuas.

J*Acob dher bohofater bauhnendo qubad:* Ni zirinne herrin sona Juda, noh herizohin sona sinem dheodum, inandhiu dher quhimit dher chisendit uuirdhit, endi dhet selbo ist dher dheodun bident. *Vuaar ist chiuuisso, untazs dhea chunnst Christes chiburdi, dhaz ni bilibim ano herun iudeo liudi fona Judasses chunne, noh ano leididh fona sinem dheodum untazs Herodan dhen elidheodigun chuninc. Dher ingbing dhes riibes dhurab snuob dhes chiuualdi. Saar so dhuo so uuard chidaan, endi bileiph dhuo leididhduom fona Judases samin endi quham dher chisendit scolda uuerdhan, dher dheodun endi liudi bidande uuarun. Dhea Judea auur dhurah iro grimmin mit dhemu unscama habendin andinc qubedaut letigando, dhazs noh ni sii dhazs ziidh arfullit, ni uueizs ih einighan chuninc fona Judases edhile noh in uzssonondem endim oostar riibbes uualdendan. Ni nemant gaumun muotes blinde dhero iro chiliihsamono lugino antdhecchidtero, huuanda so selpso im noh ein tempel ni bileiph, noh einich altari, noh einich offeruuc ghelstar, so sama ni bileiph im einich chuninc noh einich sacerdos Juda liudim. Noh einich lughin ni mac uueran Osee Prophetæ dher qubad heilegu gheistu:* Sitzent Israheles suni ano chuninc, ano herrun, ano offerunc ghelstar, ano altari, ano biscofheit, ano araucnissa. *huuer ist dher dhiz al ni chisehe in im selbem nu uuesan arfullit.*

Cap. IX.

Quia Christus de stirpe David natus est.

§. 1.

ECce ex qua tribu nasciturus esset Christus, docemut. Ex David autem stirpe secundum carnem futurus esse, per Spiritum sanctum ita pronuntiatus est in psalmis: [Ps. 131.] *Juravit Dominus David in veritate, & non frustrabitur eum, de fructu ventris tui ponam super sedem meam. Semel juravi in Sancto meo: si David mentiar, semen ejus in æternum manebit, & thronus ejus sicut sol in conspectu meo, & sicut luna perfecta in æternum, & testis in cœlo fidelis:* Item in libro Paralipomenon: [1. Paralip. 17.] *Et factum est verbum Domini ad Nathan, dicens: vade & dic servo meo David*

Cap. IX.

Hear saghet huueo Christus fona David Framchumfth chiboran uuardh.

§. 1.

S*Ee chunnemes nu fona huueliibhemu aedhile Christ chiboran uuerdhan scoldi, fona Davides framchumft after fleisches mezsse quhoman uuerdhan, dhurab heilegun gheist, so ir chiforabodot uuardh in psalmom:* Druthin suuor Dauite in uuarnissu, endi ni huolida imu [*desunt verba exprimentia ro frustrabitur & de.*] dhinera uuomba uuaxsinin setzu ih ubar miin hohsetli. Eines suuor ih in minemu heileghin, ni liugii ih Dauid, siin samo ardot in euuin, endi siin hohsetli ist solih so sunna azs minera antuuerdin, endi in euuin so sama so fol uuassan mano, endi dher ist

vid, hæc dicit Dominus: adnuntio tibi quod ædificaturus ſit domum tibi Dominus, cumque impleveris dies tuos, ut vadas ad patres tuos, ſuſcitabo ſemen tuum poſt te, quod erit de filiis tuis, & ſtabiliam regnum ejus, ipſe ædificabit mihi domum, & firmabo ſolium ejus usque in æternum. Ego ero ei in patrem, & ipſe erit mihi in filium, & miſericordiam meam non auferam ab eo, ſicut abſtuli ab eo, qui ante te fuit, & ſtatuam eum in domo mea, & in regno meo usque in ſempiternum, & thronus ejus erit firmiſſimus in perpetuum.

§. 2. Hæc omnia quisquis in Salomone putat fuiſſe inpleta, multum errare videtur. Nam qualiter in Salomone intelligendum eſt, quod dictum eſt: *Poſtquam dormieris cum patribus tuis, ſuſcitabo ſemen tuum poſt te, quod erit de filiis tuis, & ſtabiliam regnum ejus?* Numquid de illo Salomone creditur prophetatum? minime. Ille enim patre ſuo vivente cœpit regnare. Nam hic dicitur *quia cum repleti fuerint dies tui, & dormieris cum patribus tuis, ſuſcitabo ſemen tuum.* Ex quo intelligitur alius eſſe promiſſus, quia non ante mortem David ſed poſt mortem ejus pronuntiatus fuerit ſuſcitandus, de quo per Hieremiam ipſe Dominus dicit: [Jerem. 23.] *Ecce dies veniunt dicit Dominus & ſuſcitabo David germen juſtum & regnabit Rex, & ſapiens erit, & faciet judicium & juſtitiam ſuper terram. In diebus ejus ſalvabitur Juda & Iſrahel habitabit confidenter, & hoc eſt nomen quod vocabit eum Dominus juſtus noſter.*

§. 3. Iſte eſt, qui per Nathan ex ſemine David promittitur, qui etiam & per Iſaiam prophetam ita pronuntiatur: [Eſ. 11.] *Egredietur* inquit *virga de radice Jeſſe: & flos de radice ejus aſcendet.* Fuit enim de patria Bethleem de domo David. Hæc virga de radice Jeſſe virgo eſt Maria de David radice exorta, quæ genuit florem Dominum Salvatorem, de quo etiam ſequitur: *Et requieſcit ſuper eum Spiritus Domini, Spiritus ſapientiæ & intellectus, Spiritus conſilii & fortitudinis, Spiritus ſcientiæ & pietatis, & replevit eum Spiritus timoris Domini.* Ideo autem tanta dona Spiritus ſuper eum prædicantur, quia in eum non ad menſuram Spiritus inhabitat ſanctus, ſicut in nobis, ſed tota ineſt plenitudo divinitatis & gratiarum.

§. 4. Iſte eſt qui non ſecundum viſionem oculorum & auditum aurium judicat, ſed eſt juſtitia cingulum lumbotum ejus & fides cinctorium renum ejus. In cujus eccleſia habitant

iſt chitriuuui urchundo in himile. *So auh in andreru ſtedi iſt chiscriban in Paralipomenon:* Endi uuardh uuordan druhtines uuort zi Nathane, quhedendi: Ganc endi ſaghe minemu ſcalche Dauide, fus quhad druhrin. Ih ſaghem dhir daz druhtin dhir iſt huus zimbrendi, ſo huuanne ſo dhu dhina daga arfullis, dhazs dhu faris zi dhinem fordhrom, ih aruuehliu dhinen ſamun afrer dhir, dher uueſan ſcal fona dhinem ſunim, endi chiſtiftu imu ſiin riihhi, dher ſelbo zimbrit mir huus, endi ih chifeſtinon dhes untazs in euun. Ih ſcal imu uueſan in fater ſtedi, endi ſcal mir uueſan in ſunes, endi mina miltniſſa ni nimu ih ab imu, ſo ih fona dhemu nam, dher aer fora dhir uuar, endi ih inan chistiſtu in minemu dome, endi in minemu riihhe untazs in eouueſanden euun, endi ſiin hohſetli ſcal uueſan feſtiſta unrazs in euun.

§. 2. *Dhiz ſus lihhe ſoh uueſſo uuanit, dhasz izs in Salomone uuari al arfullit, filu abobo ſirſtandit. Inu huueo iſt in Salomone zi ſirſtandanne, dhazs ſus chiqhedan uuardh:* After dhiu ſo dhu ſlafis mit dhinem faterum, ih atuuehhu dhinan ſamun after dhir, dher uueſan ſcal fona dhinem ſunim, endi ih chiſtiftu dhemu ſiin tiihhi? *Neoniſt zichilaubanne, dhaz fona dhemu Salomone ſii dhiz chiforabodot. Dher chiuuiſſo bi ſinemu fatere lebendemu beguſta riihhiſon. Inu hear quhidit:* Huuanda ſo dhine daga arfullide uuerdhant, endi dhu ſlafis mit dhinem faterum, ih aruuehhu dhinan ſamun. *Fona dheſiu iſt zi ſirſtandanne dhazs dhar ander uuardh chibeizſſan, huuanda ni uuardh ir ær Davides dode, nibu after ſinemu dode chiforabodot ziaruuebbanne. Umbi dhen dhurah Hieremiam druhtin ſelbo quhad;* See daga quhemant quhad druhtin endi ih atuuechu Davide rehtuuiſigan chimun, endi ir chuninc ſcal dhanne riihhiſon, endi uuiſi uuirdit, endi ſtummit urdeili, endi rehtunga oba aerdhu. In dhes dagum ſcal Juda uuerdhan chichaldan, endi Iſrahel auh ardot baltliihho, endi iſt ſiin namo ſo ſie inan nemnant. Dhete iſt unſer dtuhtin dher reht uuiſigo.

§. 3. *Dher dhurah Nathanan uuardh chibeizſſan fona Davides ſamin, ioh auh dher ſelbo uuardh dhurah Eſaian dhen foraſagun chiforabodot ir quhad:* Arliudit uph gardea fona Jeſſes uurzom, endi blomo arſtigit fona dheru ſineru uurzun, *dhiz quhad ir bidhiu huuanda ir uuas chiuuiſſo fona Betlemes lantſcaſſi fona Davides chunne. Dheſiu gardea fona dheru Jeſſes uurzun dhazs iſt dhiu unmeina magad Maria fona Davides uurzun fram quhoman dhiu chibar blomun dhen haldendan druhtin. Fona dhemu ſelbin folghet hear auh after.* Endi chireſtit oba imu gheiſt druhtines: Endi firſtand endi chidanc, gheiſt chirades endi meghines gheiſt chiuuizſſes endi armherzin, endi arfullit inan gheiſt Gotes forahtun. *Bidhiu auur ſindun oba dhemu ſo manacſamo gheba des gheiſtes chiforabodot, huuanda in imu ni ardot dher heilego gheiſt zi mezſſe ſo in uns. Oh in imu iſt alliu folniſſa Gotes ghebono ioh gheiſtes.*

§. 4. *Dhere iſt dher ni ardeilit after augono chiſiune, endi orono chihloſe, o rehtunga iſt bruohaſinero lumblo, endi triuuua ſindun ſinero laendino gurdil. In dher chiriihhun ardot uuolf mit lambu, ioh dher* chiuuon

tant lupus cum agno, ille utique qui ſolebat ab ea rapere prædam, dum ad eam convertitur, cum innocentibus commoratur. In cujus ovile pardus cum hedo accubat permixtim, ſcilicet ſubdoli cum peccatoribus; Ibi etiam vitulus de circumciſione, leo de ſeculi poteſtate, oves de populari ordine ſimul morantur, quia in fide communis eſt conditio omnium. Puer autem parvulus minans eos, ille eſt utique qui ſe humiliavit pro nobis ut parvulus. Bos autem & leo ibi comedent paleas, quia princeps cum ſubjectis plebibus communem habent doctrinam. Delectatur quoque infans ab ubere ſuper foramine aſpidis, dum gentes quæ ſolebant venena prædicare aliquando converſi etiam parvoli Chriſti fidem delectantur audire. Caverna enim Reguli [*baſiliſci*] corda ſunt infidelium, in quibus ille ſerpens tortuoſus requieſcebat, quem ablactatus conprehenſum exinde captivum traxit, ut in monte ſancto ejus quod eſt eccleſia non noceret.

§. 5. Adhuc idem Eſaias de Chriſto, quia ex ſemine David natus eſt ſecundum carnem, ſic in ſequentibus dicit: [Eſa. 11.] *In die illa radix Jeſſe, qui ſtat in ſignum populorum, ipſum gentes deprecabuntur, & erit ſepulchrum ejus glorioſum.* In ſignum populorum ſtat radix Jeſſe, quando Chriſtus ſignaculum crucis exprimit in frontibus eorum. Ipſum gentes deprecabuntur. Quod jam obtutu cernitur fuiſſe completum. Sepulchrum autem ejus in tantum eſt glorioſum, ut accepto quod redemti pro morte ejus gloriam ei exhibemus, & jam locus ipſe coruſcans miraculis gloriæ ſuæ cauſa, ad ſe omnem contrahat mundum. Hic locus in hebræo ſic habet. *Et erit requies ejus glorioſa.* Utique quia moriens caro ejus non vidit corruptionem ſecundum pſalmi ſententiam: [Pſal. 16.] *Nec dabis Sanctum tuum videre corruptionem.*

NB. Reliqua linguæ theudiſcæ MS. non habet.

chiuuon uuas ſona dheru chiriihhun nama ardhin, ſan innan dhiu chiuuoran [*leg. chiuuoruan*] *iſt, mit dhem umbalauuigom iſt ſiin ſamuuiſt. In dher aeuuiſte ſitzit pardus mit gheizſſinu, hauhnit dhea nidhigun chimenghide mit ſundigem; Dhar auh chalp ſona dheru iudæiſchun euuleo ſona ueralt chiuualdidu, ſcaap ſona ſmalero manno mezſſe ſamant uuonent mit dhem ſturi rom iu dheru Chriſtes chiriihhun, huuanda dhar iſt in rehteru chilaubin allero uueſan chimeini. Liuzil chind dribit auur dhiu alliu dher iſt dhazs chiuuiſſo dher ſih dhurah unſih chiodmuodida ſo ſelbſo chind. Oxſſo auh endi leo dhar ezſſant ſamant ſpriu, huuanda dhea heroſtun mit dheru ſmelerun dheodu eigundhar chimeine lerunga. Dhazs chind uuar gerondi ſona muoter bruſtum ubar dheru aſpides hol, hauhnit innan dhiu dheodun chiuuon uuarun iu huuanne eitar predigon, dhea auur chiuuoruane in miltniſſo chindo, luſtida ſie Chriſtinheidi chilaupniſſa chiboran. Dhera nadrun hol hauhnida chiuuiſſo dhero unchilaubono muotuuillun, in dhem dhiu chrumba nadra inereſtida, dhea chiſaughida Gotes uuordes chifangana ardhanſſia Chriſt dhanan uuzs alilenda, dhazs ſiu in dhemu Chriſtes berghe dhazs iſt dhera Chriſtinheidi chiriihha ni deridi.*

§. 5. Hear auh noh framnert ſaghet dherſelbo foraſogo Eſaias fone Chriſte, huueo ir ſona Dauides ſamin uuardh chiboran after fleiſches metſſe, ſo ſama ſo hear after quhidhit: In dhemu daghe ſtandit dhes Jeſſes uurzun in zeihne dhero liudeo, dhenſelbun ſindun dheodun bitdande, endi ſiin grab ſcal ſiin guolliihho. *In liudeo zeihne ſtandit dhiu Jeſſes uurza, dhanne Chriſt dhes crucis zeihhan chidhubit in iro andinum. Dhenſelbun ſindun dheodun bitdande, dhaz iu azs antuuerdin chiſehet arfullit uuordan. Siin grab iſt auur ſo drado eruuirdhic, dhazs uuir dhea Chriſt chiboloda dhera aloſnin uuidhar ſinemu dodhe bisculdim dheru ſtedi aerliibbo era heremes, ioh auh dhiu ſelba ſtat chiſcheinit uuundarliibhem zeihnum dhes ſines aeruuurdhighun chiuualdes ſahha, ioh zi imu chidhinſit allan mittingart. Dheaſa ſtat au meinit in dhemu ebræiſchin chiſcribe:* endi ſiin reſtin ſcal uueſan aerliihhu. *So chiuuiſſo iſt dhazs imu arſterbendemu ſiin fleiſc ni chiſah einighan unuuillun, ſo after dhes pſalmscoffes quhident chiquhedan.* Ni ghibis dhinemu heileghin zichiſehne unuuillun.

FORMU-

REGULA S. BENEDICTI.

INCIPIUNT CAPITULA.

I. De generibus [1] Monachorum.

II. Qualis debeat esse Abbas.

III. De adhibendis ad consilium fratribus.

IV. Quæ sunt Instrumenta bonorum operum.

V. De obedientia.

VI. De Taciturnitate.

VII. De Humilitate.

VIII. De officiis divinis in noctibus.

IX. Quanti psalmi dicendi sunt nocturnis horis.

X. Qualiter æstatis tempore agatur nocturna laus.

XI. Qualiter Dominicis diebus Vigiliæ agantur.

XII. [2] Qualiter matutinorum solemnitas agatur.

XIII. Privatis diebus qualiter matutini agantur.

XIV. In Natalitiis Sanctorum qualiter Vigiliæ agantur.

XV. Alleluia quibus temporibus dicatur.

XVI. Qualiter divina opera per diem agantur.

XVII. [3] Quanti Psalmi per easdem horas [4] dicendi sunt.

XVIII. Quo ordine ipsi Psalmi dicendi [5] sunt.

XIX. De Disciplina psallendi.

XX. De reverentia orationis.

XXI. De Decanis Monasterii [6] quales debeant esse.

XXII. Quomodo dormiant Monachi.

XXIII. De excommunicatione culparum.

XXIV. Qualis debeat esse modus excommunicationis.

XXV. De gravioribus culpis.

XXVI. De [7] his qui sine jussione [8] junguntur [9] excommunicationis.

XXVII. Qualiter debeat Abbas sollicitus esse circa excommunicatos.

XXVIII. De his qui sæpius correpti, [10] emendare noluerint.

XXIX. Si debeant iterum recipi fratres exeuntes de Monasterio.

XXX. [11] Pueri minore ætate qualiter corripiantur.

XXXI. De [12] Cellario Monasterio.

XXXII. De ferramentis [13] vel rebus Monasterii.

XXXIII. Si quid debeant monachi proprium habere.

XXXIV. Si omnes æqualiter debeant necessaria accipere.

XXXV. De Septimanariis coquinæ.

XXVVI.

1) Holstenians editio addit *vel vita*. 2) Holst. Quomodo. 3) Holst. Quot. 4) Holst. canendi 5) Sint. 6) *Quales* usque *esse* omittitur in Holst. ed. 7) iis. Holst. 8) add. Abbatis. Holst. 9) Excommunicatis. 10) Non emendaverint. Holst. 11) De pueris. Holst. 12) Cellerario Monasterii qualis debeat esse. Holst. 13) & 14) ciborum. Holst.

XXXVI. De infirmis fratribus.

XXXVII. De fenibus, vel infantibus.

XXXVIII. De hebdomadario lectore.

XXXIX. De menfura [14] cibi.

XL. De menfura potus.

XLI. Quibus horis [15] oportet reficere fratres.

XLII. Ut poft completorium nemo loquatur.

XLIII. De [16] his qui ad opus Dei vel ad menfam tarde occurrunt.

XLIV. De his qui excommunicantur, quomodo fatisfaciant.

XLV. De his qui falluntur in Oratorio.

XLVI. De his qui in [17] aliquibus levibus rebus delinquunt.

XLVII. De fignificanda hora operis Dei.

XLVIII. De opere manuum quotidiano.

XLVIIII. De quadragefimæ Obfervatione.

L. De fratribus qui longe ab oratorio [18] operantur.

LI. De fratribus qui non longe fatis proficifcuntur.

LII. De oratorio Monafterii.

LIII. De hofpitibus fufcipiendis.

LIV. [19] Ut non debeant Monachi eulogias fufcipere.

LV. De veftiariis, [20] vel calceariis fratrum.

LVI. De Menfa Abbatis.

LVII. De artificibus Monafterii.

LVIII. [21] De ordine fufcipiendorum fratrum.

LIX. De filiis Nobilium, vel pauperum. [22]

LX. De Sacerdotibus, qui in Monafterio habitare voluerint.

LXI. De Monachis peregrinis. [23]

LXII. De Sacerdotibus Monafterii. [24]

LXIII. De ordine Congregationis.

LXIV. De ordinando Abbate.

LXV. De Præpofito. [25]

LXVI. De [26] oftiariis monafterii.

LXVII. De fratribus in via directis.

LXVIII. Si fratri impoffibilia injunguntur.

LXIX. Ut in Monafterio non præfumat alter alium defendere.

LXX. Ut non præfumat quisquam aliam cædere aut excommunicare.

LXXI. Ut obedientes fibi fint invicem fratres.

LXXII. De Zelo bono quem debent monachi habere.

LXXIII. De [27] hoc quod non omnis Juftitiæ obfervatio in hac fit regula conftituta.

15) Oporteat. Holft. 16) Iis. legit Holft. ut &c. 44. 45. 46. 17) Aliis quibuslibet rebus. Holft. 18) Laborant aut in via funt. Holft. 19) Si debeat Monachus literas vel aliquid fufcipere. Holft. 20) Et. Holft. 21) De difciplina fufcipiendorum. Holft. 22) Qui offeruntur. addit Holft. 23) Qualiter fufcipiantur. add. Holft. 24) Additur ap. Holft. qualiter fufcipiantur. 25) Monafterii. add. Holft. 26) Oftiario. Holft. 27) Eo. Holft.

KERONIS,

Monachi S. Galli,

INTERPRETATIO

Regulæ S. Benedicti Theotisca,

Ex

MSC. antiquissimo Bibliothecæ inclyti Monasterii S. Galli

Nunc primum eruta per

R. P. BERNARDUM FRANCKIUM,

Capitularem Monasterii S. Galli ibidemque SS. Theol. Prof. & Bibliothecarium.

Recensuit, Notisque illustravit

JOHANNES GEORGIUS SCHERZIUS

D. & Juris in Univ. Argent. Prof. P. Ord.

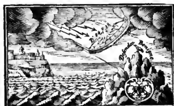

ULMÆ,

Sumptibus DANIELIS BARTHOLOMÆI,

M DCC XXVI.

JOH. GEORGII SCHERZII

D. ac Juris in Univerſitate Argentoratenſi Profeſſoris Publ. Ord.

PRÆFATIO in KERONIS Translationem Theotiſcam Regulæ S. Benedicti.

POſtquam Melchior Goldaſtus ab Haiminsfeld, Rerum Alemannicarum Tomo II. Parte I. pag. 69. & ſeqq. produxerat in dias luminis auras Keronis Monachi Sancti Galli Interpretationem Vocabulorum Barbaricorum in Regulam S. Benedicti Abbatis, ſeu Gloſſas Theotiſcas juxta ordinem Alphabeticum Vocum Latinarum digeſtas, non unus Philo-Teutonum optavit, ut textum Keronis Theotiſcum connexum, &, prout Auctor ipſum Latinis Vocabulis inſcripſiſſet, videre liceret. Sed intra vota res omnis ſtetit ad hunc usque diem. Nunc demum in hoc opere talis ille ſiſtitur. Debet autem hoc beneficium, magni ſane æſtimandum, Eruditus Orbis Benevolentiæ ac curis Plurimum Reverendi Patris BERNARDI FRANCKII, *Capitularis Monaſterii S. Galli ibidemque SS. Theol. Profeſſoris ac Bibliothecarii.* Ille enim, cum audiviſſet Theſaurum Antiquitatum Teutonicarum Schilterianum ſub prælo fervere, eique inſertum iri, in defectu antiquioris, Translationem quandam Regulæ S. Benedicti recentiorem, ex dicti Cœnobii Celeberrimi Bibliothecâ verum Keronis Textum Theotiſcum, qualis Latino inſcriptus reperitur in MSC. quod, Mabillonio judice, ad nongentos annos accedit, humaniſſime communicavit; eruditâ etiam, quæ mox ſequetur, ornavit Præfatione. Quo ipſo uti omnes Antiquitatum Teutonicarum amaſios inſigni quadam ratione ſibi obſtrinxit Vir ille Eruditiſſimus, ita ſummas eidem ob hoc beneficium Literatus Orbis mecum debet gratias. Cæterum Venerabile hoc Antiquitatis monumentum ætatem Otfridi longe antecedere & Seculi VIII. partum eſſe nullus dubito; vel ſola ſtyli Keroniani cum ſtylo Otfridi comparatio id rerum harum peritis perſuadere poteſt, ceu Mabillonii, at quanti Critici! exemplo apparet; confer. Stadenius in Explic. Vocab. Biblic. Germ. in Præf. p. 33. Unde quoque liquet, quid judicandum ſit de ſententiâ, quæ Keronem hunc, & Notkerum (vel Labeonem vel Balbulum) fuiſſe eundem hominem tradit. Nunc quid circa hoc Opus præſtitum fuerit, dicendum. Exhibemus autem primo textum, qualis in MSC. ſupra laudato extat. Cum autem Textus alter ſit Latinus, alter Theotiſcus, de Latino notandum, illum plurimis nævis ſcatere, quorum aliquos in Notulis ſubjectis emendavimus, ſed ita ut textui etiam corrupto, ſua relinqueretur integritas. Quod textum attinet Theotiſcum, illum

itidem sistimus, qualis nobis ex MSC. fuit exhibitus. Ast cum & hic suos patiatur manes, in Notulis quædam vel Goldastinarum Glossarum vel ingenii ope emendavimus. Cumque hic Theotiscus textus sæpe per siglas, seu unicam literam vel syllabam exhibeatur, sublatis siglis integra vocabula Teutonica reposuimus. Siglæ modo dictæ tales esse solent e. g. pro: *der*, scribitur *dr*. pro: *son*, *sona* invenies *s*. Pro: *thrubtinlichemo* extat: *lichemu*. Pro: *tagum* tantum ultima syllaba: *gun*. plura in medium afferre omitto Habet hoc MSC. quibusdam quidem in locis numerum Capitum adscriptum, sed tarius; hinc juxta recentius illud, quod supra nominavi, MSC. Regulæ S. Benedicti exemplar, singulis Capitibus numeros præfixi commoditatis causa in allegando. Vale, Benevole Lector, & eximio hoc Antiquitatis Teutonicæ monumento lætus fruere.

R. P. BERNARDI FRANCKII,

Capitularis Monast. S. Galli ibidemque SS. Theol. Prof. ac Bibliothecarii

PRÆFATIO

Ad

Regulam S. Benedicti

Continentem interlinearem Versionem Theotiscam Keronis Monachi S. Galli.

Regula hæc non sine magno labore, & fidelitate descripta est ex Authographo Codice, qui hodiedum in Bibliotheca Monasterii S. Galli asservatur, Sæculo VIII., uti character, & aliæ notæ satis innuunt, exaratus. Meminit illius, Antiquitatis felicissimus Investigatot, Joannes Mabillonius Veterum Analectorum Tomo IVto. ubi ad calcem operis in variis observationibus ex MSC. Codicibus Germanicis num. VIIIvo. ita scribit: *In alio Codice S. Galli, qui ad annos nongentos accedit, post Regulam S. Benedicti, nempe post hæc verba:* Deo protegente pervenies. Amen. *hæc leguntur:* Equidem S. P. Benedictus qualitate &c. & in fine: *Initio* (inquit) *Regulæ præmittuntur versus vulgati:* qui leno jugo &c. *Adscripta est ubique Versio Theotisca.* Hæc Mabillonius Codicem isthunc describens, quem ante 40. annos Ipse in S. Gallo perlustraverat, plutis illum profectò facturus, nisi Gallus, & Teutonici idiomatis, cujus antiquissimum est monumentum, expers fuisset. Majoti in pretio habuit hanc *vetustissimam*, uti vocat, *membranam*, ex direptione Monasterii eum plurimis aliis in Civitatem S. Galli tunc delatam, Melchior Heimlnsfeldius Goldastus, qui operosâ diligentiâ inde vocabularium otdine Alphabetico collegit. Extat illud Alamanniearum Rerum Tomi IIdi Parte ptimâ. Authorem hujus Interptetationis quod attinet, fuit ille Monachus quidam Kero nomine, qui tempore S. Othmari Abb. hoc est: circa annum Septingentesimum vigesimum in Monasterio S. Galli floruit, &, cùm inter doctiores esset id operis in se suscepit, ut rudiotibus, & Latini Sermonis non adeò peritis Vitam Monasticam ptofessutis sueeurreret, quò faeiliùs legem nôssent, secundum quam Deo militarent, nempe Regulam S. Benedicti, quam in Monasterio S. Galli variis ineursionibus à morte B. Galli jactato vel noviter præter B. Columbani Constitutiones introducendam, vel, quod alii censent, potius testabiliendam à Rege Pipino Juniote Othmarus acceperat. Ita referunt Antiqua Monumenta nostra, & Monasterii Annales, quibus hac in parte optimè consonat, dubiæ aliàs nonnunquam fidei, Goldastus in præviis Annotat. ad cit. Tom. II. An verò idipsum, quod superest, & hic ad apicem teddimus, Authographum Keronis manu setiptum sit? haud facilè definierim, cùm nullum ejus sufficiens reperiam vestigium, licèt chatacter coævus censeri possit. Imò dubium mihi movet altera consimilis apud nos existens membrana ejusdem ævi, sed non calami, quæ eandem Regulam exhibet cum eadem interlineari versione Theotisca, paucis tamen in locis, & ferè tantùm ab initio. In fine verò aliud fragmentum de Confessione Fidei, & Oratione Domioica (ut notavit citatus Goldastus) Barbaro, sive Alamannico sermone legitur, si tamen legi potest. Ubi in ultimo folio quasi pennam experturus quidam hæc nomina inscripsit: Keto. Kerolt. Quæ non Scriptotem, sed Theotiscæ versionis Authorem designare videntur, maximè eùm utrumque hoc MS. plurimis scateat erroribus, Keronis Doctrinæ haud affingendis. Cæterùm descripta est hæc Regula ad literam, etiam cum erroribus, & abbreviaturis, ut superimposita Versio Teutonica exactiùs dignosci posset, & ipse textus Latinus præter ruditatis illius ævi exemplum, egregium quoque variæ Lectionis Regulæ Benedictinæ præberet monumentum, quod multorum gustui talium cupediorum avido non ingratum fore speramus.

REGULÆ

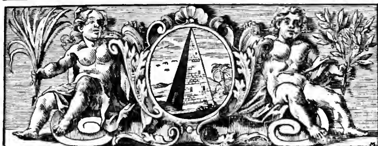

(a) DE MORIBUS PERFECTIONIS.

FIdes cum (b) opera; Desiderium cum perseverantia; Modestia cum diligentia; Castitas cum humilitate; Jejunium cum temperantia; Paupertas cum largitate; Silentium cum locutione; Dispensatio cum æqualitate; Sustinentia sine odio; Abstinentia cum temperantia; Zelus sine asperitate; Mansuetudo cum justitia; Confidentia sine trepiditate; Confessio sine excusatione; Doctrina cum adimplitione; Ascensio, sine descensione; Humile, contra altum; Actio, sine murmuratione. Simplicitas, cum prudentia. Humilitas, sine adulatione. Christianitas, sine hypocrisi (c) intimoris. (d) Cuncti continentur in perfecti (e) inperfectione: tunc perfectus est homo quando plenus est caritate.

Keuuisso zekarauuenne sint herzun unseriu
Ergo præparanda, sunt corda (f) nostra
indi lihhamun dero uuihono piboto dera hor-
& corpora, sanctæ præceptorum obe-
samii zechamsanne, indi daz min hebit in uns
dientiæ militanda, & quod minus habet in nos
chnuat samftes pittames truhtinan daz dera
natura possibile, rogemus Dominum, ut gra-
ensti sinera zuatue uns helfa eocouuelihera
tiæ suæ (g) adibeat nobis adjutorium (h) omni
(i) erda. Indi so fliohente dera hella uuizzi ze
tempore. Et si fugientes gehennæ pœnas, ad
libe uuellemes duruhqhuueman euuikemu
vitam volumus pervenire perpetuam;
denne nunoh muazzot, indi in desemu lihhamin
dum adhuc vacat, & in hoc corpore
pirumes, indi desiu alliu duruh desan leoht lib
sumus, & hæc omnia per hanc lucis vitam
muazzo eruullan zehlauffanne indi zetuenne ist
vacat implere, currendum & agendum est
nu daz ln euuin uns piderbit.
modo, quod in perpetuum nobis expediat.

Zekesezzenne ist keuuisso sona unsdera truh-
Constituenda est ergo à nobis domi-
tinlihhun scuala dera deonosti in deru kesezzidu
nici schola servitii, in qua institutione
neouueht sarfer neouueht suuarre uns kesez-
nihil asperum, nihil grave nos constitu-
zente uuanannemes uzzan ioh auh ibu huuz
turos speramus: Sed & si quid
luzziles keduunganor dictetemu des rehtes re-
paululum restrictius, dictante æquitatis ra-
diun

(a) Hunc titulum exhibet Codex MSC. San. Gallensis, è quo hæc Regula Benedicti descripta est, quemque in hac editione sequimur, quom in aliis editionibus omnibus PROLOGUS inscribatur. Ceterum videtur librarius vel scriba, qoi Codicem exaravit, hunc titulum unacum omnibua iis, quæ latine hic tantum extant, aliunde per errorem hausisse, atque huc perperam transtulisse: quod tamen omne spurium esse inde patet, quia in nulla editinne alia reperitur: â Kerone in linguam Germanicam translatum non est, neque initio Prologi convenit. Interim nt aliqualem cum sequentibus nexum eidem conciliaret Librariua, ultima Prologi Regulæ Beoed. â verbis. *Ergo præparanda sunt corda*, &c. usque ad *manet in æternum Amen* huc apposuit, atque ineptæ, huic laciniæ subjunxit quanquam nemo non videat, quam parum congrue hoc sit factū.

(b) Lege: opere.

(c) Vox vitiosa.

(d) Leg. Cuncta.

(e) Leg. perfectione.

(f) *Nostra* deest ap. Holst.

(g) Jubeat. Holst.

(h) Pro *omni tempore*, habet Holst. *ministrare.*

(i) *Hic sine dubio latet vitium, & legendum est:* citi, *quod & infra pre:* tempore *occurrit.*

(i) Con-

diun duruh puazza achuſtio edeo
tione propter emendationem vitiorum , vel (*i*)
der libes minna frankange nalles ſar
converſationem Caritatis proceſſerit. Non illico
erflaucter forahtun fleohes uuee dera heily
pavore perterritus (*k*) *fugias viam Salutis*
daz niſt uzzan enkemu ſinde zepekin-
quæ non eſt , niſi anguſto (*l*) *itinere incipi-*
nanne frankanc keuuiſſo des libes indi
enda , proceſſu vero converſationis &
dera kilauba kepreittemumu herzin unerrah-
fidei dilatato corde inenar-
hotlihhera minna dera ſuazzi ſi kehlaufan
rabili dilectionis dulcidine curritur
kepoto eotes daz ſona ſiin ſelbes
(*m*) *mandatorum Dei , ut ab ipſius*
meiſtertuam lirnente in ſineru leru unzin
(*n*) *Magiſterio diſcentes, in ejus doctrina usque*
ze tode in muniſtre duruhuuonente dolun-
ad mortem in Monaſterio perſeverantes paſſio-
gono Chriſtes duruh kedult teilnemen daz
nibus Chriſti per patientiam participemus , ut
rihhes ſine kearneem uueſan ebanlozzon.
regni ejus mereamur eſſe conſortes ; Amen.

Du demu ſlehtin iohhe Criſtes halſa unter-
(c) *Qui leni iugo Chriſti colla ſubmit-*
leccan keros rehtungu ſelpuuillin kib muat
tere cupis regulæ ſponte , da mentem
ſuazzan daz nemes honee hiar der altun euua
dulcis , ut capias mella: hic Teſtamenti Veteris,
ioh dera niuun alliu lera hiar antreity cot-
novique cuncta doctrina ; hic ordo di-
chundiu hiar hreiniſto lib indi den keuuihter
vinus , hic caſtiſſima vita , hocque benedictus
fater keſazta uuiho puah indi deſu kepot
pater conſtituit Sacrum volumen , hæcque manda-
ſinem haltan chindum indi Chriſtes
vit ſuis ſervare alumnis , ſimplicius Chriſtique
ambaht des meiſtartuames midanti uuerach
miniſter magiſtri latens opus
framerhlot in alle einaz duuidaro loon ioh
propagavit in omnes ; una tamen mercis u-
pedero uuonet in euuin.
troque manet in æternum, Amen.

Hloſe (2) uuela gohind pibot des meiſtres
(*p*) *Auſculta ô fili præcepta magiſtri,*
indi kehneigi oora des herzin dines indi ze-
& inclina aurem cordis tui , & ad-
manuugu des eerhaftin fateres eernlihho int-
monitionem pii patris , libenter ex-
ſah, indi huuaslihho erfulli daz ze inan duruh
cipe, & efficaciter comple: ut ad eum per
horſamy arabeit huuarabes ſona demu duruh
obedientiæ laborem redeas , â quo per
unhorſamy ſlaffy keliti Ze dih keuuiſſo
inobedientiæ deſidiam receſſeras. Ad te ergo
nu mir uuort iſt kehrihtir ſo huuer ſo far-
nunc (*q*) *mihi ſermo dirigitur , quisquis abre-*
ſahhanti eikaneem uuillom (3) trahtine cri-
nuntians propriis voluntatibus Domino Chri-
ſte uuaremu chuninge ehamfanter dera horſa-
ſto vero Regi militaturus obedi-
my ſtarchiſtun inde ioh (4) fora perahtida
entiæ fortiſſima atque (*r*) *prædura*
uuaffan zuanimis az eriſt daz ſo huuaz ſo ze
arma (*s*) *adſumis. In primis ut quicquid a-*
tuanne pikinnes cuates ſona imu duruhtan
gendum inchoas bonum ab eo perfici
anaſtantantlihoſtin kepete pittes daz der
inſtantiſſima oratione depoſcas ; ut qui
unſih giu in ehindo keuuerdonter iſt ruaua
nos jam in filiorum dignatus eſt numero
kezellan ni ſcal edderuuenne ſona ubilem
conputare, non (*t*) *debet aliquando de malis*
tatim unſerem keunfreuuit uueran. ſo kenuiſſo
actibus noſtris contriſtari. Ita enim
imu cocouueliheru eiti ſona cuatum ſinen in
ei omni tempore de bonis ſuis in
uns ze karanuenne iſt daz nalles einin erpol-
nobis (5) *parendum eſt, ut non ſolum* (*u*) *ira-*
ganer

(*i*) Conſervationem. Holſt.
(*k*) Refugias. Holſt.
(*l*) Initio. Holſt.
(*m*) Via mandatorum. Holſt.
(*n*) Nunquam magiſterio diſcedenter. Holſt.
(c) Hæc â verbis *Qui leni*, uſque ad *Auſculta ô fili.* Simplicii ſunt Caſinenſis Abbatis in Regulam Benedicti concinnati verſus qui admodum corrupte hic exhibentur, ap. Holſtenium autem ita leguntur:

Qui levi jugo Chriſti colla ſubmittere cupis
Regulæ ſponte da mentem, dulcia ut capias mella.
Hic Teſtamenti Veteris Novique mandata,
Hic ordo divinus, hicque caſtiſſima vita.
Hoc BENEDICTUS Pater conſtituit Sacrum volumen,
Suisque mandavit hæc ſervanda alumnis.
Simplicius famulus Chriſtique miniſter
Magiſtri latens opus propagavit in omnes e
Una tamen merces utrisque manet in ævum.

(*p*) His verbia incipit Prologus Regulæ. Ceterum ap. Holſten. pro *Auſculta*, legitur *Obſculta.*
(*q*) Meus. Holſt.
(*r*) Præclara. Holſt.
(*s*) Sumis. Holſt.
(*t*) Debeat. Holſt.
(*u*) Addit Holſt. ut:

(2) *Hæc ita lege :* uuelago Chind, *ceu legit Goldaſtus in Gloſſis ex hoc Keronis textu Theotiſce decerptis. conf. notam meam ad Otfrid. Ev. I, 55, 133.*
(3) Truhtine , *crebrius & infra & alibi occurrit ; ſupra habuimus* truhtinlihhun , *dominici.*
(4) Fora perahtida *coaſſa in unum vocabulum :* foraperahtida; *quod idem eſt ac :* præclara ; *non autem* prædura.
(5) *Lege :* parandum eſt ; *quod vox* karauuenne *indicat, & contextus.*

ganer fater ſinin nalles conaldre ehind er ur-
tus pater ſuos non aliquando filios exhære-
erbe uzzan daz forahtanter truhtin ke-
det, ſed nec ut metuendus Dominus irri-
eremiter fona ubilum unſereem ſo uuirſiſton
tatus (x) à malis noſtris, ut nequiſſimos
ſcalcha euuic ſelle ze uuizze die inan fol-
ſervos perpetuam tradat ad pœnam, qui eum ſe-
gen ni nuolton ze tiurida. Erſtantemer ke-
qui noluerint ad gloriam. Exſurgamus er-
uniſſo edderuuenne eruuechenteru unſih ke-
go tandem aliquando excitante nos ſcri-
ſcriſti ioh qhuedentern eit iſt giu uns fona
ptura, ac dicente: hora eſt jam nos de
ſlaffe ze ſtanne indi intlohhaneem angom un-
ſomno ſurgere, Et apertis oculis no-
ſeren ze cotchundemu leohete zualunſtren-
ſtris ad Deificum lumen adtoni-
teem oorom horrames cotchundida tagalihhin
tis auribus audiamus divina cottidie
qhunedent huuaz unſih zuamanoot ſtimma
clamans quid nos (y) ammonet vox
qhuedent hiutu ibu ſtimma ſina hoorret ir ni
dicens: hodie ſi vocem ejus audieritis, no-
churit furihertan herza iuueriu indi auur der
lite obdurare corda veſtra; Et iterum; Qui
eigi oorun horendo hoorre huuaz keiſt
habet aures audiendi audiat; quid ſpiritus
qhuede ſamanungu indi huuaz qhuuidit qhe-
dicat Eccleſiis, & quid dicit: ve-
mat ſuni hoorrat mih forahtun Truhtines leru
nite filii audite me, timorem Domini docebo
iuuih hlauffat denne leoht des libes (6) eigir-
vos. Currite dum lumen vitæ habe-
tir min finſtrii des todes euuih piſahe
tis, ne tenebræ mortis vos comprehendant.
indi ſuahhanti truhtin in managii liuteo
Et quærens Dominus in multitudine populi,
huuemu deiſu haret uuerachman ſinan auur
cui hæc (z) clamet, operarium ſuum, Iterum
qhuidit huuer iſt man der uuili lib, indi
dicit; Quis eſt homo, qui vult vitam, &
keroot ſehan taga cuate daz ibu du hoorres
cupit videre dies bonos. Quod ſi tu audiens
antuurti ih qhuuidit dir cot ibu uuili haben
reſpondeas: Ego, dicit tibi Deus; ſi vis habere
uneran indi euuigan liib pinneri zungun di-
veram & perpetuam vitam, Prohibe linguam tu-
neru fona ubile indi leſsa dina min ſprehhen
am à malo, & labia tua ne loquantur
ſeet kihunerebi fona ubile indi tua cuat
dolum. Diverte à malo & fac bonum,
ſuahhi fridu indi kefolge den indi denne
inquire pacem & (aa) perſequere eam. Et cum
deſiu tuettir augun minin ſimblum iuberiuuih
hæc feceritis, oculi mei (bb) ſemper ſuper vos,
indi ooron miniu ze kepetum iuuereem indi
& aures meæ ad preces veſtras, &
er denne mih kenemmeet quhidu iu
antequam me invocetis, Dicam (cc) vobis
ſe az pim hnuaz ſuazzira uns fona deſeru
Ecce adſum. Quid dulcius nobis (dd) ab hac
ſtimmu truhtines keladenter unſih priadra tiu-
voce Domini invitantis nos, fratres ca-
riſtun ſee dera gnada ſua keaugit uns truh-
riſſimi! Ecce! pietate ſua demonſtrat nobis Do-
tin uuec des libes picurte keuuiſſo dera klauba
minus viam vitæ. Succinctis ergo fide,
edo kihaltidu cuatero tatio lanchom unſe-
vel obſervantia bonorum actuum lumbis noſtris,
reem indi keſcuahte in garauuidu des Euat-
(ee) & calciatis in præparatione Evan-
ehundin fridoo ſuazzum (7) ſcangames ſinda
gelii pacis pedibus pergamus itinera
ſine daz kameem inan der unſih ladoot in
ejus, ut mereamur eum qui nos vocavit (ff) in
rihhe ſinemu ſehan in des rihhes huſe ibu
regno ſuo videre, in cujus Regni tabernaculo ſi
uuellemes puan uzzan dara cuateem tatim
volumus habitare, niſi illuc bonis actibus
ſi kelauffan min duruhqhueman uzzan
(gg) curratur, minime (hh) pervenietur. Sed
frahemees mit foraſakun (8) trihtinan quhe-
interrogemus cum Propheta Dominum (ii) di-
dentes imu truhtin huuer puit in ſelidun
centes ei: Domine quis habitabit in tabernaculo
dineru ede huuer kereſtit in perege uuihemu
tuo, aut quis requieſcet in monte ſancto
dinemu? after derero antfrahidu pruadra
tuo? Poſt hanc interrogationem fratres
hoorremees truhtinan antlengantan indi
audiamus Dominum reſpondentem, &
augan-

(x) *à* deeſt ap. Holſt.
(y) Admoneat.
(z) Clamat. Holſt.
(aa) Sequere. Holſt.
(bb) *Semper* deeſt ap. Holſt.
(cc) *Vobis* deeſt ap. Holſt.
(dd) *Ab* deeſt ap. Holſt.
(ee) Pro *& calciatis — usque pedibus.* ap. Holſt. legitur *per Ducatum Evangelii.*
(ff) In regnum ſuum. Holſt.
(gg) Curritur. Holſt.
(hh) Pervenitur. Holſt.
(ii) Dicentem. Holſt.
(6) *Lege:* eigil ir.
(7) *Non dubito legendum eſſe:* kangames. *in hac ipſa Regula hujus translatione occurrit:* kangant, kanganle; kanganti, kangees.
(8) Truhtinan *legendum eſſe non eſt dubitandum, cum vox* truhtin *ordinariè à Noſtro adhibeatur, quod vel ſequens lineo firmaverit.*

augantan uns uuec deſſelbin huſes
oſtendentem nobis viam ipſius tabernaculi
qhuedanti der inkaat ano pismiz indi vur-
dicens : Qui ingrediturſine macula , & ope-
chir reht der ſprihhit uuarhaſti in
ratur juſtitiam , qui loquitur veritatem in
herzin ſinemu der ni teta ſeer in zungun
corde ſuo. qui non egit dolum in lingua
ſineru der ni teta nahiſtin ſinemu ubil der
ſua , qui non fecit proximo ſuo malum , qui
ituuiz ni enfianc uuidar nahiſtin ſinemu
obprobrium non accepit adverſus proximum ſuum,
der farfluahhanan diubil mit eddesuuelihha
qui malignum diabolum aliqua
keſpanſt imu mit diaſelbun keſpanſt ſina fona
ſuadentem ſibi cum ipſa ſuaſione ſua à
keſihtim herzin ſiner farſpienti keleiita ze
conſpectibus cordis ſui reſpuens , deduxit ad
neouuehti indi luzzileer kidanc ſin kihebita
nihilum , & parvulos cogitatus ejus tenuit,
indi zuakechnuſita ze Chriſte Dia furahtante
& adliſit ad Chriſtum. qui timentes
truhtinan fona cuateem kihaltidom iru nalles
Dominum de bona obſervantia ſua non
ſih kebant keile uzzan diuſelbun in ſih cua-
ſe reddunt elatos , ſed ipſa in ſe bo-
tiu nalles fona ſih magan uzzan fona truhtine
na , non à ſe poſſe , ſed à Domino
uueſan uuanant uuerchontan in ſih Truhtinan
fieri (kk) exiſtimant. Operantem in ſe Dominum
mihhilont daz mit foraſegin qhuedente
magnificant illud cum Propheta dicentes:
nalles uns truhtin uzzan nemin
Non nobis Domine non nobis , ſed nomini
dinemu kib tiurida ſoſo noh poto
tuo da gloriam. Sicut nec Paulus Apoſtolus
ſona prædigij ſineru imu eddesuuaz kizelita
de prædicatione ſua ſibi aliquid imputavit,
qhuedenti anſt cotes pim daz daz pim inde
dicens : Gratia Dei ſum id quod ſum : Et
auur er ſelbo qhuidit : der cuatliheet in (9)
iterum ipſe dicit : Qui gloriatur in

trihtine cuatlihee : danan ioh truhtin
Domino glorietur : unde & Dominus in Evan-
qhuad der hoorit uuort miniu deſiu indi
gelio ait : Qui audit verba mea hæc , &
tuat dei kelihhiſon inan commane ſpahemu
facit ea , ſimilabo eum viro ſapienti,
der kezimbrota hus ſinaz oba ſteine
qui (ll) ædificat domum ſuam (mm) ſuper petram,
qhuamun aha platoon uuinti indi erlo-
venerunt flumina , flaverunt venti , & impe-
ſotatun in hus daz indi fial danta
gerunt in domum illam , & non cecidit , quia
keſtudit uuas oba ſteine deiſu erfullenti
fundata erat ſupra petram. Hæc complens
trihtin peitoot unſih tagalih hin deſem
Dominus, expectat (nn) nos cottidie his ſuis
uuiheem ſineem manungum tatim unſih ant-
ſanctis monitis factis nos re-
lengan ſcolan pidiu unſih duruh puazza
ſpondere debere. Ideo nobis propter emendatio-
ubilero deſſes libes taga ze antlazza
nem malorum hujus vitæ dies ad inducias
ſint kelingit qhuedentemu potin edo niuueiſt
relaxantur , dicente Apoſtolo : An neſcis
danta kidult cotes ze hriuuun dih zualeitit
quia patientia Dei ad pœnitentiam te adducit,
keuuiſſo erhafter qhuidit niuuillu tod
Nam pius Dominus dicit : Nolo mortem
des ſuntigin uzzan daz (10) kehuueraue indi
peccatoris , ſed ut convertatur &
lebee denne keuuiſſo intfrahetomes truhti-
vivat. Cum ergo interrogaſſemus Domi-
nam priadra fona puarre des huſes ſines
num fratres de habitatore tabernaculi ejus,
kehortomees des puentin kipot uzzan ibu
audivimus habitandi præceptum; ſed ſi
erfullemees des puentin ambahti pirumes
compleamus (oo) habitationis officium erimus
eribun himilrihhes
heredes regni cœlorum. (pp) Amen.

(*kk*) Exiſtimantes. Holſt.
(*ll*) Ædificavit. Holſt.
(*mm*) Supra. Holſt.
(*nn*) Nos, deeſt ap. Holſt.
(*oo*) Habitatoris. Holſt.
(*pp*) Sequuntur ap. Holſt. & in aliis editionibus. *Ergo præparanda ſunt* &c. quæ ſupra jam habuimus. vid. ſupra not. (*a*).

(9) *Iterum lege :* truhtine. *vid. Notam 8. ſupra.*

(10) Kehuueraue : conuertatur. *In eodem hoc textu Theotiſco occurrit :* kehuueraban, kiuuerbit uueſan, *converti.* kehuueraune, *convertatur.* ſin kehuuerbit, *convertuntur.*

REGU-

REGULÆ S. BENEDICTI.

CAP. I.

Fona chunnun municho
De generibus (a) Monachorum.

MUnicho fioreo uueſan chunni chund
Monachorum quatuor eſſe genera, manifeſtum
iſt eriſta ſamanungono daz iſt muniſtrilih
eſt; Primum Cœnobitarum, hoc eſt monaſteriale
chamffanti untar regulu edo demu fatere danaan
militans ſub regula, vel Abbate; Deinde
andraz chunni iſt einchoranero daz iſt uuald-
ſecundum genus eſt Anachoritarum, id eſt Heremi-
lihhero deſur die nalles des libes uualme
tarum; horum qui non (b) converſationis fervore
dera niuuuij uzzan des muniſtres chorungu
(c) novitie, ſed Monaſterii probatione
lancſameru die lirneton uuidar diubil ma-
diuturna, (d) qui didicerunt contra diabolum mul-
nagero helfu giu kileerte fehtan, indi uuela
torum ſolatio jam docti pugnare, & bene
kileerte pruaderlihhera urſuahhidu ze einluz-
inſtructi (e) fraterno examine ad ſingu-
lihheru fehtim des uualdes ſihhuregiu ano
larem pugnam eremi ſecuri jam ſine
helfa andres einera henti edo arame uui-
conſolatione alterius ſola manu, vel brachio con-
dar achuſti des fleiskes, edo kidancha cote
tra vitia carnis, vel cogitationum Deo
helfantemu kenuhtſamont fehtan. dritta
auxiliante ſufficiunt pugnare. Tertium
keuuiſſo municho uuirſiſta chunni iſt lihhi-
vero Monachorum (f) deterrimum genus eſt (1) Sara-
ſarro die noh dera rehtuogu cechorote pi-
baitarum, qui nulla regula adprobati (g) ex-
findungu des meiſtres ſoſo cold des ouanes
perientia Magiſtri, ſicut aurum fornacis,
uzzan in pliuues chnuati keuueihhete nu noh
ſed in plumbi natura molliti adhuc
uuerhum deononte uueralati kelaubu liugant
operibus (h) ſervientes ſeculo, fidem mentiri
cote duruh ſcurt ſint keuuizzan die zuuiske edo
Deo per tonſuram noſcuntur, qui bini, aut
driske edo keuuiſſo einluzze ano hirti nalles
terni, aut certe ſinguli ſine paſtore, non
truhtinlihem uzzan iro pilohhaneem euuiſtun
dominicis, ſed ſuis incluſi ovilibus.
fora euu im iſt kiridono uuniluſt denne
Pro lege eis eſt deſideriorum voluptas: Cum
ſo huuazzo uuannant edo kiuuellant daz qhue-
quicquid putaverint, vel elegerint, hoc di-
dant uuihaz indi daz niuuellant daz uuanant
cunt ſanctum, Et quod noluerint, hoc putant
nalles

(a) *Vel vita.* addit Holſt.
(b) Converſionis.
(c) Novitio.
(d) Deeſt ap. Holſt.
(e) Fraterna exacie. Holſt.
(f) Teterrimum. Holſt.
(g) Vel experientia magiſtra.
(h) Servantes ſeculo fidem. Holſt.
(1) *De Sarabaitis vide quæ leguntur in du Freſne Gloſſ. Lat. Barbar. & in J. H. à Seelen Memoriâ Stadenianâ cap. VI. obſ. 19. ubi Stadenius dicit: Sarabaitarum,* lihhiſarro, *die thun was ihnen gleichet, das iſt, gut düncket.* Lihhiſarro *idem eſt ac* Lihhizari, Lihhizaru. *quæ voces in Verſione Tatiani cap. 39. v. 7. & 33, 2. occurrunt, & hy*pocritas *denotant. apud Notker. Pſ. 48, 14.* ypocritæ *redditur per:* kelihſeara. *Quadrat autem nomen* hypocritæ *ad id Monachorum genus, de quo hic ſermo eſt, quia uti infra dicitur,* fidem *mentiuntur.* Deo *per tonſuram.* Scherz.

nalles erlaubpan, fiorda keuuiſſo chunnî iſt
non licere. Quartum vero genus eſt
municho daz iſt kenemmin ſuuihharro die
monachorum quod nominatur, gyrovagum, qui
allan lib iro duruh miſſilihho lantſcaffi
(i) totam vitam ſuam per diverſas provincias
drisktem edo ſeoriskeem tagum duruh miſſi-
ternis aut quaternis diebus per diver-
lihho cello ſint kecaſtluamit ſimblum ſuuihonte
ſorum cellas hoſpitantur, ſemper vagi
indi neonaldre ſtatige indi eiganeem uuilloom
& nunquam ſtabiles, & propriis voluntatibus,
indi cheluun unerlaubantlihheem deononte indi
& gulæ inlecebris ſervientes, &
duruh alli uuuirſirun lihhiſarum ſona dero
per omnia deteriores Sarabaitis. De quorum
alltru derero uuirſirin libe pezzira iſt
omnium (k) horum miſerrima converſatione melius eſt
ſuuigten denne kiſprohhan. derem keuuiſſo
ſilere, quam loqui. His ergo
ſarlazzanen ze ſamanungu ſtarathiſtin chunne
omiſſis ad Cœnobitarum fortiſſimum genus
keſezzamees zuahelſantemu Truhtine qhue-
diſponendum, adiuuante Domino venia-
memets.
mus, (l) Amen.

Cap. II.
Qualis debeat eſſe Abbas.

A dtr forauueſan uuirdiger iſt muniſtres
ABba, (m) qui præeſſe dignus eſt Monaſterio,
ſimblum (ɪ) kehunkan ſcal daz iſt keqhuetan
ſemper meminere debet, quod dicitur:
indi nemin meririn tatim erfullan Criſtes
Et nomen maioris factis implere: Chriſti
ſo keuuiſſo tuan uuehſal in muniſtre iſt kelau-
enim agere vices in monaſterio creditur,
bit denne er ſtlbo iſt kenemmit pinemin qhue-
quando ipſius vocatur pronomine: Di-
dentemu potin entſiangut atum zeuunske
cente Apoſtolo: Accepiſtis ſpiritum adoptionis
chindo in demu haremees ſaterlih ſater. enti
filiorum in quo clamamus Abba pater. Ideo-
pidiu neouueht uzzana pibote truhtines
que Abbas nihil extra præceptum Domini,
daz fer ſii ſculi edo lerran edo keſezzan edo
quod abſit, debet (n) aut docere aut conſtituere, vel
kepeotan uzzan kipot ſinaz edo lera deiſmin
iubere: Sed iuſſio eius vel doctrina fermen-
der cotchundin rehtes in diſcono mua-
tum divinæ juſtitiæ in diſcipulorum men-
tum ſi keſprengit kehuctic ſii ſimblum daz
tibus conſpergatur; Memor ſit ſemper Abbas quia
dera ſinera lera edo diſcono horſamii indi
Doctrinæ ſuæ, vel diſcipulorum obedientiæ utra-
peidero rachono in dera ſorahtlihhun ſuanu
rumque rerum in tremendo judicio
cotes ze tuenne iſt keſuahhidda indi uuizzi
Dei facienda erit diſcuſſio; ſciatque
ſunta hirtes anahlinenti ſo huuaz ſo in
Abbas, culpæ paſtoris incumbere, quicquid in
ſcaffum fater hiuuiskes piderbii ſinera min
ovibus paterfamilias utilitatis (o) ejus minus
megi ſindan ſo auur iſt daz ibu
(p) poterit inveniri. (q) Tantum iterum erit, ut ſi
unſtillemu edo unhorſamont chortan hirtes iſt
inquieto, vel inobedienti gregi paſtoris fuerit
eocouuelih kernii zuakitaniu indi ſuhtigeen
omnis diligentia adtributa, & morbidis
iro tatim alliu iſt ruahcha zuakitan hirti
earum actibus univerſa fuerit cura exhibita, paſtor
iro in ſuanu truhtines inpuntaneer qhuede
earum in iudicio Domini abſolutus: dicat
mit uuizzagin truhtine: rtht dinaz ni ki-
cum Propheta Domino: Iuſtitiam tuam non ab-
parac in herzin minemo uuarhaffti dina inti
ſcondi in corde meo, veritatem tuam &
heilantij diin qhuad ſie keuuiſſo ſarmanenti
ſalutare tuum dixi; Ipſi autem contemnentes
farhocton mih indi denne az iungiſt unhorſa-
ſpreverunt me: Et tunc demum inobedien-
men dera ruahcha ſinera ſcaffum uuizzi ſi im
tibus curæ ſuæ ovibus pœna ſit eis
furimakanti ſelbo tod; ktuuiſſo denne eddes-
prevalens ipſa mors; Ergo cum aliquis
uueliher intſahit namun zuuiſalda ſcal lera
(r) ſuſcepit nomen Abbatis, duplici debet do-
ſinem forauueſan diſcom daz iſt alliu
ctrina ſuis preeſſe diſcipulis; Id eſt omnia
cuatiu indi uuihiu tatim meer denne uuortum
bona & ſancta factis amplius quam verbis
keaucke indi farſtantanteem diſtoom pibot
oſtendat; (s) Et capacibus diſcipulis mandata
truhtines uuortum furikiſezzan herteem herzin
Domini verbis (t) proponere, duris (u) corde
keuuiſſo indi einfaltlihhero tatim ſinem cot-
vero & ſimplicioribus factis ſuis di-
chundiu pibot keauckan alliu keuuiſſo dei
vina præcepta (x) demonſtrare. Omnia vero quæ
diſcoom lerit uueſan uuirdaruuartiu in ſineem
diſcipulis docuerit eſſe contraria, in ſuis
tatim chundit nalles zetuenne: ni andreem ſo-
factis indicet non agenda: Ne aliis præ-
raſagent er ſarchoraneer ſi fundan min huuenne
dicans, ipſe reprobus inveniatur; Ne quando
imu

(i) Tota vita ſua. Holſt.
(k) *Horum* deeſt ap. Holſt.
(l) *Amen* deeſt ap. Holſt.
(m) Abbas. Holſt.
(n) *Aut* deeſt ap. Holſt.
(o) *Ejus* deeſt ap. Holſt.
(p) Potuerit iovenire. Holſt.
(q) Tantundem iterum erit liber.
(r) Suſcipit. Holſt.
(s) Ut. Holſt.
(t) Proponat.
(u) Vero corde.
(x) Demooſtret.
(ɪ) *Lege:* Kehuckan ſcal. *i. e.* meminiſſe, cogitare debet. *in eádem hac translatione occurrit* kehucti, *commemoratio.* Kehuctit, *memor eſt, deſcendit ab* Hugu, *quod mentem denotat innumeris fere in locis.*

(y) *Meam*

imu qhuede eot ſuntontemu huuanta du errah-
illi dicat Deus peccanti : Quare tu enar-
hos reht miniu indi zuanimis euua mina
ras iuſtitias meas , & adſumis teſtamentum meum
durih mund dinan du keuuiſſo fietos egij
per os tuum : Tu vero odiſti diſciplinam
mina indi faruurfi uuort miniu after dih.
(y) meam, & proieciſti ſermones meos poſt te.
indi du in pruader dines augin halm keſahi
Et qui in fratris tui oculo feſtucam videbas,
in dinemu kepret ni kiſahi nalles ſona imu
in tuo trabem non vidiſti ; (z) Ne ab eo
heit in muniſtre ſi kiskeidan nalles einer
perſona in Monaſterio diſcernatur ; Non unus
meer ſi keminnoot denne andrer uzzan den
plus ametur quam alius , niſi quem
in euateem tatim edo horſamij finde pezzirun
in bonis actibus ; aut obedientia invenerit meliorem ;
nalles furi ſikceſezzit friger er deonoſti ke-
Non (²) proponatur ingenuus ex ſervitio con-
huuarbantemu uzzan andiriu redihaſtiu rahha
vertenti , niſi alia rationabilis cauſa
ſi daz ibu ſo reht dictontemu ke-
exiſtat : Quod ſi ita iuſtitia dictante Abbati vi-
duht iſt indi ſona ſouuclihher keſezzidu daz
ſum fuerit , & de cuiuslibet ordine , (aa) id
tuan(³)man andre keuuiſſo eigono eigin ſteti
facere poteſt. Alii vero propria teneant loca :
danta edo ſcalch edo frier alle in uuihemu ein
Quia ſive ſervus , ſive liber , omnes in Chriſto unum
pirumes indi untar einemo truhtine ebanlihho
ſumus , & ſub uno Domino æqualem
des deonoſtes ehamſheit (⁴) tragamer danta
ſervitutis militiam baiulamus , Quia
niſt mit eotan heitco antſangida einumezzu
non eſt apud Deum perſonarum acceptio ; Solummodo
in deſemu teile mit imu pirumes kiskeidan ibu
in hac parte apud ipſum diſcernimur , ſi
pezzirun ſona andreem in uuerchum cuateem
meliores ab aliis in operibus bonis
indi diomuate' pirum ſuntan keuuiſſo eban ſii
& humiles invenimur. Ergo æqualis ſit
ſona imu alleem minna einiu ſi keheban in
ab eo omnibus Caritas , una præbeatur (bb) in
alleem after kcuurahti dera ekii in leru
omnibus ſecundum merita (cc) diſciplinæ. In doctrina
ſineru keuuiſſo potoliha ſcal ſimblum daz
ſua namque Abbas Apoſtolicam debet ſemper illam
pilidi haltan in demu qhuidit dreuui piſuucri
formam ſervare , in qua dicit : Argue , obſecra ,
refſi daz iſt miskenti citum citi ekiſom
increpa , Id eſt , miſcens temporibus tempora terroribus

ſlchtiu crimmii des meiſtres erhaſtii ſateres
blandimenta : Dirum Magiſtri pium patris
keaucke minna daz iſt unekihaſteem indi un-
oſtendat affectum : Id eſt indiſciplinatos & in-
ſtilleem ſcal hartor drauuen horſamen keuuiſſo
quietos debet durius arguere : Obedientes autem
indi mittiuuareem dultigeem , daz in pezzira
& mites & patientes , (dd) ut melius
piſuuerran ruahchaloſe indi ſarmanente
proficiant, obſecrare : Negligentes & contemnentes
ſo refse indi keduuinge zuamanomees indi ni
ut increpet , & corripiat admonemus. Neque
altinoe ſunta miſlituantero uzzan ſaar ſo (⁵) pi-
diſſimulet peccata delinquentium , ſed mox ut ce-
kirneen uſqhueman vurzhaſtor daz ſo furiſtme-
perint oriri radicitus ea ut prævalet ,
gi abaſnide kehucke dera zaala des euuar-
amputet , Memor periculi Heli Sacerdotis
tin ſona ſilo : indi eeruuirdigoron keuuiſſo indi
de Silo : Et honeſtiores quidem atque
farſtantantlihhe muatu (⁶) periſtun edo andrera
intelligibiles animos , prima vel ſecunda
zuamanungu (⁷) vuertum (⁸) kehuuinge unkiuua-
admonitione verbis corripiat. Improbos
reem keuuiſſo indi herteem indi ubermuate edo
autem & duros ac ſuperbos vel
unhorſambe filloom edo der lihhamin raſsun-
inobedientes verberum vel corporis caſtigatio-
gu in demuſelbin anakin dera ſunta keduuin-
ne in ipſo initio peccati coërceat :
ge ; uuizzanti keſcriban : unſruater uuortum
Sciens ſcriptum : Stultus verbis
niſt kerihtit indi auur ſlah ehind dinaz kertu
non corrigitur ; Et iterum : percute filium tuum virga ,
indi erlonſis ſela ſina ſona tode kehuckan
& liberabis animam ejus à morte. Meminere
ſcal ſimblum daz iſt daz (⁹) iſt ke-
debet ſemper Abbas , quod eſt , (ee) quod di-
qhuueta indi uuizzan daz demu meer iſt piſola-
citur ; Et ſcire quia cui plus committi-
han meer ſona imu uuirdit erſuahhit : indi uuizzi
tur plus ab eo exigitur. Sciatque
huueo unſemfta indi uuidar pirkiga racha int-
quam difficilem & arduam rem ſuſce-
fianc. Zekerihtanne ſela , indi manakero deo-
pit , regere animas , & multorum ſer-
noon ſitim indi einlihhan keuuiſſo ſlchtidoom
vire moribus ; Et alium quidem blandimentis ,
einlihhan keuuiſſo raſsungoom einlihhan ke-
alium vero increpationibus , alium ſua-
ſpenſtim indi after eocouuelihher huuialihhij
ſionibus , Et ſecundum uniuscuiusque qualitatem
edo

(y) *Meam* deeſt ap. Holſt.
(z) Non. Holſt.
(aa) Id faciat : Sin alias , propria , &c. Holſt.
(bb) *In* deeſt ap. Hnlſt.
(cc) Diſciplina. Holſt.
(dd) Ut in melius. Holſt.
(ee) Meminere qund dicitur. Hnlſt.
(2) *Lege:* præponatur. (*ita n. ap. Holſtenium.* Non, convertenti ex ſervitio, præponatur ingenuus.)
(3) *Corrige:* mac. *Nam* man *pro:* poteſt *apud Antiquos reperiri non recordor ; quamvis hodie Vulgus Argentinenſe* man *pro:* mag *uſurpet dicens :* ih *man* nit, *nolo.* er *man* arbeiten , *laboret* , &c.
(4) *Lege:* tragames ; *prima enim perſona numeri pluralis non in* er , *ſed in* es *deſinit. De quo vid. Hickeſium in Gramm. Franc. Theot. p. 64.*
(5) *Lege:* pikinneen *in Theotiſco* , & : cœperint *in Latino textu. In hac ipſa Regula eſt :* pikinnis , *inchoas. Pikinnit* , *incipit. Pikinnantemu* , *incipienti.*
(6) *Legendum eſt :* eriſtun.
(7) *Lege :* uuortum. *Sic infra :* uuortum, uuortuno , *verbis* , *verba.*
(8) *Ponatur :* keduuinge.
(9) *Lege:* iſt keqhuetan.

(ff) Ut.

edo farſtantida ſo ſih alleem kepilide indi
vel intelligentiam, ita ſe omnibus conformet, &
(10) kmahhoe indi nalles einin unfroma des
aptet, (ff) Et non ſolum (gg) detrimentum
chortres imu piſolahanes ni ſi kedoleet uuar
gregis ſibi commiſſi non patiatur; Verum
keuuiſſo in auhhungu des tuatin chortres
(hh) etiam in augmentatione boni gregis
mende. fora allu min altinoti edo luzzilmez-
gaudeat. Ante omnia ne diſſimulans aut parvipen-
zinti helij (11) ſelone imu piſolahanero nalles
dens ſalutem animarum ſibi commiſſarum. (ii) Non
meer tue ſoragun fona rahhoom zeſarant-
plus gerat ſollicitudinem de rebus tranſitu-
lihheem indi erdlihheem indi zeriſenteem uzzan
toriis, & terrenis atque caducis, ſed
ſimblum denche daz ſelo intfianc zerihtenne
ſemper cogitet quia animas ſuſcepit regendas,
fona diem rediun erkebanter iſt indi min
de quibus (kk) rationem redditus eſt; Et (ll) nec
clagoe fona minnirin odhuuila eht kehucke
cauſetur de minore forte ſubſtantia; meminerit
keſcriban azeriſt ſuahhat rihhi Cotes reht
ſcriptum: Primum quærite regnum Dei, & juſtitiam
ſinaz deſiu alliu ſint keauhhot iu indi auur
eius, & hæc omnia adiicientur vobis. Et iterum:
neouuehtuuaniſt furahtanteem inan indi uuizzi
Nihil deeſt timentibus eum. Sciatque
danta der intfiane ſelo ze rihtanne karauue
quia qui (mm) ſuſcepit animas regendas, (nn) parit
ſih ze rediun ze arkebanne in taga deſa ſuana
ſe ad rationem reddendam (oo) in die iudicii.
indi ſo filu ſo untar ruahha pruadro ſinero ſih
Et quantum ſub cura ſua fratrum ſe
uuizzi habeen ruaua erthenne ano zuuiual
ſcierit habere numerum agnoſcat pro certo,
daz in tage dera ſuana deroſelbono allero ſe-
quia in die iudicij ipſarum omnium ani-
lono iſt erkebanteer rediun ano zuiſal
marum (pp) erit redditurus rationem, ſine dubio
keauhhoti indi dera ſinera ſela indi ſo ſimblum
addita & ſuæ animæ: Et ita ſemper
forahtanti zuauuarta keſuahhida des hirtes
timens futuram diſcuſſionem paſtoris
fona piſolahaneem ſcaffum denne fona fremi-
de creditis ovibus, cum de alienis
deem redinoom porakee erkibit fona ſineem pi-
ratiociniis cavet, redditur de ſuis ſol-
huctigeer denne fona manungoom ſineem puaz-
licitus, Et cum de (qq) monitionibus ſuis emenda-
za andres uotarambahte er iſt ketuan fona
tionem aliis ſubminiſtrat, (rr) ipſe efficitur à
athuſtim kepuazteer
vitiis emendatus.

CAP. III.

Fona tuenne ze keratte
De adhibendis ad Conſilium
pruadero
Fratribus.

SO ofto ſo eddeslihhiu diu meiſtun zetuenne
Quotiens aliqua præcipua agenda
ſint in muniſtre uuiſſe eocouuelihheru
ſunt in Monaſterio, convocet Abbas omnem
ſamanungu qhuuede er huuanan iſt ketaan.
congregationem, & dicat ipſe unde agitur.
indi hoorrenti kirati pruadero trahtoe mit ſih
Et audiens conſilium fratrum, tractet apud ſe,
indi daz piderborin ſuanit tue pidiu ke-
& quod utilius iudicaverit, faciat. Ideo au-
uuiſſo alle ze kerate uuiſſan qhuedamees danta
tem omnes ad conſilium vocari diximus; quia
ofto iungirin truhtin (1) irtrihhit daz pezzira iſt
ſæpe iuniori Dominus revelat, quod melius eſt.
ſo keuuiſſo kebeen kerati mit eocouue-
Sic autem dent fratres conſilium, cum omni
lihera deoheit untaruuorſanij daz nalles er-
humilitatis ſubiectione, (a) ut non præ-
paldeen uuelihho skirmeen daz im keduht
ſumant procaciter defendere, quod eis viſum
iſt meer hangeet (2) ſelb-
fuerit, (b) & magis in Abbatis (c) pendat arbi-
ſauna ſo daz heillihhoor uueſan ſuanit imu
trio, ut quod ſalubrius eſſe iudicaverit, ei
alle hoorreen uzzan ſo diskoom keriſit
cuncti obediant. Sed ſicut (d) diſcipulos convenit
hooreen demu meiſtre ſo ioh imu forakeſe-
obedire magiſtro, ita & ipſum provide
hantlihho indi rehto kelimſit alliu keſezzan
& iuſte (e) concedet cuncta diſponere.
in alleem auur alle dero meiſtrun ſin keſol-
In omnibus igitur omnes Magiſtram ſequantur
geet rehtungu indi noh fona iru ſinde ſi keh-
Regulam, nec ab ea temere decline-
neigit fona einigeru. niheiner in muniſtre
tur a quoquam. Nullus in Monaſterio
eika-

(ff) Ut. Holſt.
(gg) Detrimenta. Holſt.
(hh) *Etiam* deeſt ap. Holſt.
(ii) *Non* deeſt ap. Holſt.
(kk) Et rationem redditurus eſt. Holſt.
(ll) Ne. Holſt.
(mm) Suſcipit. Holſt.
(nn) Præparet. Holſt.
(oo) *In die judicii.* deeſt ap. Holſt.
(pp) Eſt redditurus Domino rationem. Holſt.
(qq) De admonitionibus. Holſt.
(rr) Ipſe quoque. Holſt.
(10) *Lege*: kemahhoe; *uti etiam quondam Goldaſtus legit.*
(11) *Legendum eſt*: ſelono: *quod & Gold. habet.*

Ad CAP. III.

(a) Et. Holſt.
(b) Sed. Holſt.
(c) Pendeat. Holſt.
(d) Diſcipulis. Holſt.
(e) Condecet. Holſt.
(1) *Lege:* intrihhit, *ceu Goldaſtus habet. Infra eſt:* intrih *pro:* reuela. *In Verſ. Tat. c. 67. §. 8. dicitur:* noh then Fater nueiz nioman, nibi ther Sun, inti thanne ez ther Sun uuili *intriban, neque Patrem quis novit, niſi Filius, & cui Filius voluerit revelare. conf. Palthen. ad Tat. p. 314.*
(2) *Lege:* ſelbſuana, *quod infra c. 5. occurrit, & eſt à* ſelb, & ſuanan, *judicare, quam vocem hoc ſenſu mox poſt initium hujus Capituli & in prox. linea uſurpatam videmus.*

(f) Intus

eikaner ſi keſolgeet herzin uuillin indinoh
proprii ſequatur cordis voluntatem. Neque
erpaldee einie mit abbate ſinemu ſraſallihho
præſumat quisquam cum Abbate ſuo proterve (f)
innana edo uzzaan muniſtres ſlizzan daz ibu
infra aut foras monaſterii contendere. Quod ſi
erpaldeet deru rehtlihhun ekij untarlicke
præſumpſerit, regulari diſciplinæ ſubiaceat.
Er duuidaro mit forahtun Cotes pi-
Ipſe tamen Abbas cum timore Dei & ob-
haltidu rehtungu alliu tue uuizzanti ſih
ſervatione regulæ omnia faciat; ſciens ſe
ano zuifal ſona alleem ſuanoom ſineem demu
procul dubio de omnibus iudiciis ſuis
ebanoſtin ſuuanarre eote rediun kebantan ibu
æquiſſimo iudici Deo rationem redditurum. Si
huuelihhiu keuuiſſo minnirun zetuanne ſint in
qua vero minora agenda ſunt in
muniſtre piderbidoom heroſtono ſo pruhhe
Monaſterii utilitatibus, ſeniorum tantum utatur
kerattes ſo keſcriban iſt alliu tua mit Ki-
conſilio: Sicut ſcriptum eſt: Omnia fac cum con-
ratida indi after tatim ni (3) hrivoer
ſilio, & poſt factum non (g) peniteberis.

CAP. IV.

Quæ ſunt Inſtrumenta bonorum operum.

Az eriſt ze minnonne
Imprimis Dominum Deum diligere
danan
ex toto corde, tota anima, tota virtute: Deinde
nahiſtun ſo ſo ſih ſelban danan ni
proximum tanquam ſe ipſum. Deinde non
slah ni huaro ni tua diuſa
occidere. Non (a) adulterare. Non facere furtum.
ni keroes nalles lucki urchundii qhuue-
Non concupiſcere. Non falſum teſtimonium dicere.
dan ceren alle daz imu huuelih
Honorare omnes homines, & quod ſibi quis
uueſan ni uuelle ni tue ſarſahhan
fieri non vult, (b) alio non faciat. Abnegare
ſih ſelban imu daz ſi keſolgeet lihhamun
ſemetipſum ſibi, ut ſequatur Chriſtum. Corpus
hreinnan uuelun nalles kihalſit uueſan faſtun
caſtigare. Delicias non amplecti. Ieiunium
minnoon arame erqhuichan nahhutan uuattan.
amare. Pauperes recreare. Nudum veſtire.
unmahtigan ganuuiſon totan picraban
Infirmum (c) inviſere viſitare. Mortuum ſepelire.
in arabeiti helſan ſerazzantan ketroſtan
In tribulatione ſubvenire. Dolentem conſolari.
dera uuerolt tati ſih tuan andran neouueht
(d) Seculi actibus ſe facere alienum. Nihil
minnu furiſezzan. aabulkij nalles duruh-
amori Chriſti præponere. Iram non perficere.
tuan der abulkij eiit nalles haltan. (1) Seer
Iracundiæ tempus non (e) ſervare. Dolum
in herzin ni habeen. ſridu luckan ni keban
in corde non tenere. Pacem falſam non dare.
minna ni ſarlazzan ni ſuuerran min
Caritatem non derelinquere. Non iurare, ne
odhuuila faruuerde. uuarhaſti er herzin indi
forte (f) perierit. Veritatem ex corde &
munde franpringan. ubil fora ubile ni kel-
ore proferre. Malum pro malo non red-
tan uuidarmuati ni tuan uzzan kitanaz ke-
dere. Iniuriam non facere, (g) ſed facta pa-
dultlihho ketragan ſiant minnoon ſluah-
tienter ſufferre. Inimicos diligere. Male-
honte ſih nalles uuidarſluahhan, uzzan meer
dicentes ſe non remaledicere, ſed magis
uuihan aahtunga (2) piſreht doleen.
benedicere. Perſecutionem pro iuſtitia ſuſtinere.
nalles uueſan ubermuatan nalles uuintrunchal.
Non eſſe ſuperbum; Non vinolentum.
nalles ſilu ezzalan nalles ſlaffagan nalles
Non multum edacem. Non ſomnolentum. Non
tragan murmulontan piſprehhon
pigrum. Non murmuroſum. Non detractorem.
uuan ſinam eote piſelahan. cuat edderuuaz in
Spem ſuam Deo committere. Bonum aliquod, in
ſih denne kiſche cote zua piſalde, nalles imu
ſe cum viderit, Deo adplicet, non ſibi.
ubil keuuiſſo ſimblum ſona ſih kitanaz uuizzi
Malum vero ſemper à ſe factum ſciat,
indi imu kezelle tae dera ſuana ſurihtan hella
& ſibi reputet. Diem iudicii timere. Gehen-
erſorahtan. lib euuigan eocouuelihhera
nam expaveſcere. Vitam æternam omni
kirida dera aatumlihhun keroon. tod taka-
concupiſcentia ſpiritali deſiderare. Mortem cot-
lihhin ſora augoom ſorachaſtan habeen. kitaat
tidie ante oculos ſuſpectam habere. Actus
libes ſines eocouuelihhera eiti haltan in
vitæ ſuæ omni hora cuſtodire. In
eocouuelihhero ſteti Cotan ſih ſehan ano
omni loco Deum ſe reſpicere pro
zuuiſal uuizzan. kedancha ubile herzin ſinemu
certo ſcire. Cogitationes malas cordi ſuo
zuaqhuuemente ſaar ze Chriſte ehnuſſan indi
advenientes mox ad Chriſtum allidere, &
heririn atumlihhemu offantuan mundſinan ſona
ſeniori ſpiritali pateſacere. Os ſuum à
ubileru, edo abaheru ſprahhu haltan. filu
malo, vel pravo eloquio cuſtodire. Multum
ſpreh-

(f) Intus aut foris Monaſterium. Holſt.
(g) Pœnitebis. Holſt.
(3) Gold. habet: *brivoes.* & recte quidem.

Ad CAP. IV.

(a) Adulterari. Holſt.
(b) Alii ne. Holſt.
(c) *Inviſere* deeſt ap. Holſt.
(d) A ſeculi. Holſt.
(e) Reſervare. Holſt.
(f) Perjuret. Holſt.
(g) Sed & factam. Holſt.
(1) *Interpres Theotiſcus hic ex errore videtur legiſſe:* dolorem *loco τῷ* dolum. *Nam* ſeer, ſer *non ſignificat* dolum, *ſed* dolorem, miſeriam.
(2) *Lege cum Goldaſto:* pi reht. *in Theot. & in Latino:* pro juſtitiâ.

 (b) Per-

ſprehhan ni minnoon uuort italiu edo hlahtre
loqui non amare. Verba vana, aut riſui
kimahhiu ni ſprehhan. hlatar filu edo ke-
apta non loqui Riſum multum aut ex-
ſcutitaz, ni minnoon. Lectiun uuiho kern-
cuſſum, non amare. Lectiones ſanctas liben-
lihho horran. kipete ofto anahlineen.
ter audire. Orationi frequenter incumbere.
ubiliu ſiniu kelitaniu mit zaharim edo uuaffe
Mala ſua præterita cum lacrymis vel gemitu
ragalihhin in kepete eote gehan. fona diemſel-
cottidie in oratione Deo confiteri. De ipſis
bon ubilum frammert puazzan kirida fleiskes
malis de cætero emendare. Deſideria carnis,
nalles tuan. uuillon eikinan fien (3) pibo
non (b) efficere. Voluntatem propriam odire. Præ-
in alleen horran ſo ſama ibu er
ceptis Abbatis in omnibus obedire, etiamſi ipſe
andaruuis daz ſerſi tue (4) keducke daz truh-
aliter, quod abſit, agat, (i) Memor ſit illud Do-
tinlihha pibot dei qhuuedant tuat, dei
minicum præceptum; Quæ dicunt facite, quæ
keuuiſſo tuant tuan ni churit nalles kiqhuetan
autem faciunt facere nolite. Non velle dici
ueran uuihaz er denne ſi uzzan er uueſan daz
ſanctum antequam ſit, ſed prius eſſe, quod
uuarlihhor keqhuetan. pibot eotes tatim
verius dicatur. Præcepta Dei factis
tagalihhin zilee erſullen hreinij minnoon.
cottidie (k) ſtudeat adimplere. Caſtitatem amare.
neomannan fien. anton indi abanſt ni ha-
Nullum odire. (l) Zelum & invidiam non ha-
been. ſliiz ni minnoon. preitida ſicohan.
bere. Contentionem non amare. Elationem fugere.
heroſton eeren. (5) iugiron minnoon in Chri-
Seniores venerari. (m) Juniores diligere. In Chri-
ſtes minnu pi fianta petoon. mit ungaherzamu
ſti amore pro inimicis orare. Cum diſcordante,
er dera ſunnuun ſedalkange in fridu (6) huuab-
ante ſolis occaſum in pacem redire;
ban, indi fona Cotes armiherzidu neonaldre
Et de Dei Miſericordia numquam
faruuannan. (7) imu deiſu ſint leera dera liſti
deſperare. Ecce hæc ſunt inſtrumenta artis
atumlihhun dei denne ſint fona uns tages
ſpiritalis, quæ cum fuerint â nobis die
indi nahtes unbilinnanlihhaz zuaerfultiu indi
noctuque inceſſabiliter adimpleta, &
in tage dera ſuana auurkezeihhantiu daz (8) loot
in die iudicij reconſignata, Illa merces
uns fona truhtine iſt uuidarmezzan, daz er ſelbo
nobis â Domino recompenſabitur, quam ipſe
forakihiaz: daz auga ni kiſah noh oora
promiſit: Quod oculus non vidit, nec auris
hoorta noh in herza mannes uſſteic dei ka-
audivit, nec in cor hominis aſſcendit, quæ præ-
rata Cot diem die minnoont inaan. ambahti
paravit Deus his qui diligunt eum. Officina
keuuiſſo dar deiſu alliu kernlihho pirum kiuur-
vero ubi hæc omnia diligenter operemur,
ehit, pilohhir ſint in monaſtre indi ſtatigij in
Clauſtra ſunt Monaſterij, & ſtabilitas in
ſamanungu.
congregatione.

CAP. V.

Fona horſamij.
De Obedientia.

ERiſta inunu dera deoheiti ſtiagil iſt hoor-
Primus (a) itaque humilitatis gradus eſt; Obe-
ſamij ano tuuala deiſu keriſit diem die neo-
dientia ſine mora. Hæc convenit (b) his, qui nihil
uueht im fona Chriſte tiurorin eouueht uuan-
ſibi â Chriſto carius aliquid exiſti-
nant duruh deonoſt uuihaz daz kegehane ſint
mant, propter ſervitium ſanctum, quod profeſſi ſunt,
edo duruh forahtun dera hella, edo tiurida
ſeu propter metum gehennæ, vel gloriam
des euuinigen libes; ſaar ſo eouueht kipotan
vitæ æternæ; Mox ut aliquid imperatum
fona meririn iſt ſama ſo eotchundlihho ſi ke-
â maiore fuerit, ac ſi divinitus impe-
potan tuuala kedoleetuueſan niuuizzin ze tuen-
retur, moram pati neſciunt in facien-
ne. fona diem truhtin qhuidit kagan horidu
do. De quibus Dominus ait: Ob (c) auditu
des oorin kaganhoorta mir. auur qhuui-
auris obedivit mihi. Et (d) iterum dicit
dit lerarum der iu horit, mih horit.
doctoribus: (e) Qui vos audivit, me audivit.
keuuiſſo deſe ſolihhe ſarlazzante ſaar dei iro
Ergo hi tales relinquentes ſtatim quæ ſua
ſint

(b) Perficere. Holſt.
(i) *Memores illud Dominicom preceptum.* Holſt. ſed aliæ editiones habent: *Memores illius Dominici præcepti.*
(k) *Studeat* deeſt ap. Holſt.
(l) Zelum non habere: invidiam non exercere. Holſt.
(m) Juniores diligere in Chriſti amore. Pro inimicis orare. Holſt.
(3) *Lege:* pibot.
(4) *Legendum:* kehucke.
(5) *Lege:* jungiron, *quod & Gold. habet.*
(6) *Goldaſtus quidem in Gloſſis Ker. etiam habet:* huuabban; *ſed textus Latinus oſtendit legendum eſſe:* huuarban, *quod:* redire, reuerti *ſignificat. In eod. hujus Regolæ textu Franc. eſt:* huuarabes, *redeat.* Kihuuorban weſan, *reuerti.* huuerbende, *reuertentes. conf. Notam meam ad Otfrid. Eu. III, 23. 67.*
(7) *Lege:* ſinu. *Pro quo apud Notk. Pſ. 50, 7. & 54. 8. legitur:* Sino. *Apud Tatianum aliosque crebro legitur:* ſeno, ſenu *pro:* Ecce.
(8) *Mallem legere:* loon.

Ad CAP. V.

(a) *Itaque* deeſt ap. Holſt.
(b) Iis. Holſt.
(c) *Obauditu.* Holſt. ſed aliæ editiones habent: *Inauditu.*
(d) Item. Holſt.
(e) Qui vos audit. me audit. Holſt.

(f) Sequun-

ſint uuilloom eiganeem farlaazzante ſaar
ſunt, & voluntatem propriam deſerentes, mox
pihafteem hantum daz tuant unduruthaan
ex occupatis manibus, & quod agebant imperfectum
farlaazante nahemu dera hoorſamii ſuazze ke-
relinquentes, vicino Obedientiæ pede ju-
piotantes ſtimma tatim ſi kefolget indi ſo ſama
bentis vocem factis (f) ſequantur: Et veluti
eineru ſtunthuuilu forakeqhuuetaniu des
uno momento (g) & prædicta
meiſtres kipot duruhtaniu diskin uuerach in
magiſtri juſſio, & perfecta diſcipuli opera, in
ſiniumidu forahtun Cotes pedo racha kimein-
velocitate timoris Dei, ambæ res commu-
ſamlihho ſniumor ſiin kefaldan diem ze libe
niter citius explicantur, quibus ad vitam
euuigemu zefuranne minna anahlineet pidiu
æternam gradiendi amor incumbit. Ideo
engan uuec keeriiffant danaan Truhtin
anguſtam viam arripiunt: Unde Dominus
qhuuedit enger uuec iſt der leitit ze libe:
dicit: Anguſta via eſt, quæ ducit ad vitam:
daz nalles iro ſelbſuana lebente
Ut non ſuo arbitrio viventes, vel deſideriis
iro indi uuilloom hoorſamonte uzzan ka-
ſuis & (h) voluntatibus obedientes, ſed am-
gante fremideru ſuanu indi kepote, in ſama-
bulantes alieno judicio & imperio, in cœ-
nungu lebente imu forauueſan keroont
nobiis degentes, Abbatem ſibi præeſſe deſiderant.
ana zuifal deſe ſolihhe die truhtines ſint ke-
Sine dubio hi tales illam Domini imi-
leiſinit keqhuuit in deru qhuuidit: ni qhuuam
tantur ſententiam, (i) in qua dicit: Non veni
tuan uuillun minan uzzan des der mih ſan-
facere voluntatem meam, (k) ſed ejus qui me mi-
ta fateres. Uzzan diu ſelba hoorſamii denne
ſit patris. Sed hæc ipſa obedientia tunc
antfanclih iſt Cote, indi ſuazzi mannum ibu
acceptabilis erit Deo, & dulcis hominibus, ſi
huuaz iſt kepotan, nalles ſtozzonto, nalles
quod jubetur, (l) non trepide, non
uualo nalles trago, edo mit murmulode edo
tepide, non tarde, aut cum murmurio, vel
mit antuurtu der niuuellentin iſt kitan;
cum reſponſo nolentis efficiatur;
danta hoorſamii diu meriroom iſt kekeban
Quia obedientia quæ majoribus præbetur,
Cote iſt ketuan er keuuiſſo qhuad der; iuih
Deo exhibetur: Ipſe enim dixit; Qui vos
hoorit mih hoorit: indi mit cuatu muatu
audit, me audit: Et cum bono animo
fona diſcoom keban keriſit danta clatamu-
à diſcipulis (m) præbere oportet; Quia hilarem
atan kebon minnoot keuuiſſo mit
datorem diligit Deus. Nam cum
ubilo muatu ibu hoorit diſco indi nalles ei-
malo animo ſi obedit diſcipulus, & non ſo-
nin munde uzzan ſoſama in herzin ibu murmo-
lum ore, ſed etiam in corde, ſi murmu-
loot auh ibu erfullit kipot duuidaro ant-
raverit, etiam ſi impleat juſſionem, tamen acce-
fangigaz giu niſt Cote, der herza ſinaz kiſi-
ptum jam non erit Deo, qui (n) cor ejus reſpi-
hit murmolontaz, indi fona ſolihheru tati
cit murmurantem. Et pro tali facto,
noh heineru iſt kefolgeet anſt noh meer
nullam conſequitur gratiam; Immo
uuizzi murmolonteru anahlauffit, ibu nalles
pœnam murmurantium incurrit, ſi non
mit kenuhtſameru tati puazzit.
cum ſatisfactione emendaverit.

Cap. VI.

De Taciturnitate.

Tuameer (1) daz qhuad uuizzago qhuadih ke-
Faciamus quod ait Propheta: Dixi, cu-
halte uueka mine, daz nalles miſſitue in
ſtodiam vias meas, ut non delinquam in
Zungun mineru: ſazta munde minemu kehal-
lingua mea: Poſui ori meo cuſto-
tida ertumbeta indi kedeomuatit pim indi (2)
diam: Obmutui, & humiliatus ſum, &
ſuuiketa fona cuateem; hiar keaugit uuizzago
ſilui à bonis; hîc oſtendit propheta,
ibu fona cuateem ſprahhom ofto duruh ſu-
ſi à bonis eloquiis interdum propter ta-
nigalii ſculi ſunigeen huueo meer fona
citurnitatem debet (a) taceri. Quanto magis à
ubileem uuortum durah uuizzi dera ſunta ſcu-
malis verbis propter pœnam peccati de-
li pilinnan. Keuuiſſo dohdoh fona cuateem
bet (b) ceſſari? Ergo quamvis de bonis
indi uuiheem indi zimbirrono ſprahoom du-
& ſanctis, & ædificationum eloquiis, per-
ruhnohteem diſcoom duruh ſuuigilii frua-
fectis diſcipulis, propter taciturnitatis gra-
ti ſeltkaluaſſo ze ſprehhanne farkeban
vitatem, rara loquendi conceda-
iſt urlaubii danta keſcriban iſt in filuſprahhu
tur licentia; Quia ſcriptum eſt: In multiloquio
ni erfliuhis ſunta. Indi andrero ſteti qhuui-
non (c) effugis peccatum. Et alibi (d) dici-
dit: tod liib in hantum dera zungun.
tur: Mors & vita in manibus linguæ.
Keuui-

(f) Sequuntur. Holſt.
(g) *Et* deeſt ap. Holſt.
(h) Voluptatibus. Holſt.
(i) *In* deeſt ap. Holſt.
(k) Sed ejus qui miſit me. Holſt.
(l) Non trepide, non tarde, non tepide, aut cum murmure. Holſt.
(m) Præberi. Holſt.
(n) Cor reſpicit murmurantis. Holſt.

Ad Cap. VI.

(a) Tacere. Holſt.
(b) Ceſſare. Holſt.
(c) Effugies. Holſt.
(d) *Dicitur* omiſſum eſt ap. Holſt.

(1) *Lege:* Tuamees.
(2) *Legendum eſt, ceu Goldaſtus habet:* ſuigalii; *quod eſt à* Suuigeen, *quod pro:* Silere *hic ſtatim occurrit; infra poſt aliquot lineas eſt:* Suuigilii, *taciturnitatis.*

(e) Diſc-

Keuuiſſo ſprehhan leerran meiſtre keriſit ſuui-
Nam loqui & docere Magiſtrum concedet; ta-
geen indi horran diskin kelimſit pidiu
cere & audire (e) diſcipulum convenit. Et ideo
ibu huuelihhiu zeſuahhanne ſint ſona heririn
ſi (f) quæ requirenda ſunt â Priore ,
mit dera (3) fortſtun eruuirdii min
(g) cum ſumma reverentia requirantur , ne
ſi keduht meer ſprehhan denne piderbit.
videatur plus loqui quam expedit.
Skern keuuiſſo uuort uppigiu hlahtar
Scurrilitates vero, (h) & verba otioſa , & riſum
uueckentiu euuigin piloh in alleem ſtetim
moventia , æterna clauſura in omnibus locis
nidarremees indi ſona ſolihheru ſprahhu diſcun
damnamus ; Et ad talia eloquia diſcipulum
intlohhan mund ni (4) farlazza.
aperire os non permittimus.

CAP. VII.

De Humilitate.

HAreet unſ Keſcriſt eotehundiu
Clamat nobis Scriptura divina, fratres,
qhuedanti eocouueliher der ſih erheuit
dicens ; omnis qui ſe exaltat,
uuirdit kedeonoot indi der ſih kedeomuatit
humiliabitur, & qui ſe humiliat,
iſt erhaban denne deſiu keuuiſſo qhuidit keau-
exaltabitur ; Cum hæc ergo dicit, oſten-
git uns eocouuelihha erhabanii chunni uueſan
dit nobis omnem exaltationem genus eſſe
dera ubermuati daz ſih piporageen uuizzago
ſuperbiæ. Quod ſe cavere Propheta
kechundit qhuedanti: truhtin niſt erhaban
indicat, dicens : Domine non eſt exaltatum
herza minaz noh ni keiliu ſint augun miniu
cor meum, neque elati ſunt oculi mei ;
noh ni keane ih in mihhilii noh inuuntrum uber
neque ambulavi in magnis, neque in mirabilibus ſuper
mih ibu ni deolihho uzzan erhuab
me. Sed (a) quod ſi non humiliter ſentiebam, ſed exaltavi
ſela mina ſoſo (1) intſprenitaz uber muater
animam meam ; ſicut (b) ablactatum ſuper matre
ſina ſo itloon in ſela mina danaan ibu
ſua, ita retribues (c) in anima mea. Unde, fratres, ſi
dera ſuriſtun deoheiti uuellemees (2) obono-
ſummæ humilitatis volumus culmen
onti kiizuakerethhan, indi ze deru erhabamii dia
adtingere, & ad exaltationem illam
himiliſeum ze deru durih des antuurtan libes
cœleſtem, ad quam (d) pro præſentis vitæ
deoheit iſt uferhaban, uuellemees ſniumo
humilitatem adſcenditur, volumus velociter
duruhqhueman tatim unſereem ufſtiganteem
pervenire ; actibus noſtris adſcendentibus
hleitar ſelbiu ze kerihtenne iſt, diu in traume
ſcala illa erigenda eſt, quæ in ſomno
keaugit uuard: duruh dia imu nidarſti-
Jacob apparuit : Per quam illi deſcen-
gante ufſtigante keaugit (3) uuitun.
dentes & aſcendentes angeli monſtrabantur ;
nalles andar aano zuifal nidarſtie der indi ufſtic
Non aliud ſine dubio deſcenſus ille & aſcenſus
ſona unſ iſt farſtandan uzzan erhabanii nidar-
â nobis intelligitur, niſi exaltatione deſcen-
ſtigan indi deoheit ufſtigan : hleitar keuuiſſo
dere, & humilitate aſcendere. Scala vero
ſelbiu rehto unſeer iſt lib in uueralti, der
ipſa (e) recte, noſtra eſt vita in ſeculo, quæ
demuatit herzin ſona trihtine ſi errihtit ze hi-
humiliato corde â Domino (f) erigatur ad cœ-
mile. hleitarpaum keuuiſſo deraſelbun hleitra
lum. Latera enim (g) ejus ſcalæ
qhuuedamees, unſeran uueſan lihhamun indi
dicimus, noſtrum eſſe corpus, &
ſela in diemee hleitarpaumum miſſilihhe ſtia-
animam (h) in quæ latera diverſos gra-
gila dera deoheiti edo ekii ladungu eot-
dus humilitatis, vel diſciplinæ, evocatio divi-
chundiu ufſtiganteem anakeſezzit.
na aſcendendos inſeruit.
Eriſto inunu derodeoheiti ſtiagilſprozzo iſt,
Primus itaque humilitatis gradus eſt,
ibu forahtun eotes imu fora augom ſimblum,
ſi timorem Dei ſibi ante oculos ſemper
ſezzenti, akezzalii alles fleohe, indi ſimblum
ponens, oblivionem omnino fugiat, & ſemper
ſi kehuctit alliu dei kipoot Cot, huueo ſar-
ſit memor omnium quæ præcepit Deus, qualiter con-
manente Cotan in hella ſona ſuntoom ana-
temnentes Deum (i) in gehennam pro peccatis inci-
kanc in libe euuigan der forahtenter Cotan
dunt, & in vitam æternam quæ timentibus Deum
kekarater iſt muate ſinemu ſimblum inualde,
præparata eſt, animo ſuo ſemper revolvat,
indi kehaltanti ſih eocouuelihera citi ſona
& cuſtodiens ſe omni hora â
ſuntu

(e) Diſcipulo. Holſt.
(f) Qua Holſt.
(g) Cum omni humilitate & ſubjectione reverentiæ requirantur. Holſt. ap. quem ſequentia : *Ne videantur plus loqui, quam expedit*, omittuntur.
(h) Vel. Holſt.
(3) *Lege :* Furiſtuo. *quod & Gold. habet.*
(4) *Per abbreviationem* farlazza *hic ſcriptum eſt pro :* farlazzames.

Ad CAP. VII.

(a) Quid? Si Holſt.
(b) Ablactatur. Holſt.
(c) In animam meam. Holſt.
(d) Per. Holſt.
(e) Erecta, Holſt.
(f) Erigitur. Holſt.
(g) Ejusdem. Holſt.
(h) In quibus lateribus. Holſt.
(i) Gehenna de peccatis incendat. & vitam &c. Holſt.
(1) *Quid hoc vocabuli ſit, neſcio. Annon forte legendum erit :* intſpuoitaz *à* Spune, Spunoe, *quod ſæpius apud Willeramum habuimus, & antiquis* mammas, ubera *denotat. Gothis quoque* Spini *eſt mamma, papilla. Suecis :* Spena, *mamma, ober. Hinc apparet origo vocis : Spanſau, Spinſau, Spanfarcklein.*
(2) *Lege :* Oboooontikii zuakereihhan, *prout Goldaſtus in Gloſſis exhibet.* Obanentig *pro* culmine *habuimus in Otfridi Evangeliis II, 8, 72. & V. 17, 79. Tatiani Verſio c. 209. §. 1. habet.* Fon obanentic, *à ſummo.*
(3) *Lege :* uuurtun.

(k) Vel

funtu indi achufti : daz ift kedancha dera zun-
peccatis, & vitiis; Id eft cogitationum, lin-
gun, augono henteo fuazzio edo (4) uuilleono
guæ, oculorum, manuum, pedum (k) vel voluntatis
dera eikinii, uzzan iohauh kirida des fleiskes
propriæ, sed & defideria carnis
Uuanne fih man fona himi-
amputare feftinet. Æftimet fe homo de cœlis
lum fona cote fimblum fehan eocohuelihhera
á Deo femper refpici omni hora,
citi tati fino in eocouueliheru fteti fona kifihti
& facta fua (l) omni loco ab afpectu
cotchundii fehan, indi fona eocouuelihera
Divinitatis videri, & ab (m) angelo omni
citi kechundan. Keauckenti uns daz uuizza-
hora renuntiari. Demonftrat nobis hoc Prophe-
go denne in kedanchum unfereen fo Coton
ta, cum in cogitationibus noftris ita Deum
fimblum antuurtan keuuigit qhuedenti : fca-
femper præfentem oftendit, dicens : fcru-
uuonti herzun indi lenti Cot indi auur Trih-
tans corda & renes Deus; Et iterum: Do-
tin ueeiz kedancha manno, indi auur qhui-
minus novit cogitationes hominum; (n) item dicit :
dit farftuanti kedancha mine fona rumana,
Intellexifti cogitationes meas á longe.
indi danta kedancha mannes gihit dir :
Et, quia cogitatio hominis confitebitur tibi :
keuuiffo fo pehuctigeer fi umbi kidancha fi-
Nam ut follicitus fit circa cogitationes
ne abahe qhuede fimblum, piderbeer
fuas perverfas, dicat femper, utilis frater
in herzin finemu ; denne (r) unbiuuamter pim
in corde fuo; tunc immaculatus ero
fora imu ibu pihaltu mih fona unrehte mi-
coram eo; fi obfervavero me ab iniquitate mea.
nemu; uuillon keuuiffo eigunan fo tuan pirum-
Voluntatem vero propriam ita facere pro-
piuuerit, denne qhuidit kefcrib uns indi fona
hibemur, cum dicit Scriptura nobis: Et á
uuilloom dineem erhuuarabi auur pittamees
voluntatibus tuis avertere. (o) Et iterum rogamus
Cotan in kepete, daz fi fiin uuillo in uns
Deum in oratione, ut fiat illius voluntas in nobis.
pirum kelerit keuuiffo piuuruhti unfereem
Docemur ergo merito noftram
nalles tuan uuillon denne piporakemes daz
non facere voluntatem, cum cavemus illud
daz qhuidit uuihiu kefcrift : fint uueka dea
quod dicit (p) Sacra Scriptura : Sunt viæ, quæ
fint keduht fona mannum rehte dero enti
videntur (q) ab hominibus rectæ, quarum finis
unzi ze abcrunte dera hella pifuuffit. indidenne
usque ad profundum inferni demergit. Et cum
fo piporakemees daz daz fona ruahhalofon-
item (r) pavemus illud, quod de negligentibus
teem keqhuetan ift ; ze prohhan fint indi leid-
dictum eft; Corrupti funt & abo-
fame uuortane fint in uuilloom iro in
minabiles facti funt in (s) voluptatibus fuis. In
kiridoom keuuiffo des fleiskes fo uns Cotan
defideriis vero carnis ita nobis Deum
kelaubpamees fimblum uuefan (6) kekakanuua-
credamus femper effe præfentem,
ftan, denne qhuidit uuizzago trihtine fora dih
cum dicit Propheta Domino; Ante te
ift eocouuelih kirida miniu ze piporgenne ift
eft omne defiderium meum. Cavendum eft (t)
keuuiffo pidiu ubila kirida danta tod pii in-
ergo ideo malum defiderium, quia mors fecus in-
kange dera luftida kefazter ift, danan kefcrift
troitum delectationis pofita eft. Unde Scriptura
kepiutit qhuedenti : after kiridoom dineem
præcipit dicens; Poft concupifcentias tuas
ni kangees ; keuuiffo ibu auga Truhtines
non eas; Ergo fi oculi Domini
fcauuont cuatiu indi ubiliu fona
fpeculantur bonos & malos, & Dominus de
himile fimblum fihit ubar parn manno daz
cœlo femper refpicit fuper filios (u) hominis, ut
fehe ibu ift farftantanti edo fuahhanti Cotan indi
videat, fi eft intelligens, aut requirens Deum; Et
ibu fona engilum uns kezeliteem tagalihhin
fi ab angelis nobis deputatis cottidie
tages indi nahtes truhtine tuantemu unferemu
die noctuque (x) Domino factori noftro
uuerach unferiu fint kechundit ; zeporgeenne
opera noftra nuntiantur; Cavendum
ift keuuiffo eocouuelihera citi fo qhui-
eft ergo omni hora fratres, ficut di-
dit in falmin uuizzago min unfih (7) kelineic-
cit in Pfalmo Propheta; Ne nos declinan-
kente in ubile indi unbiderbe uuortane
tes in (y) malos, & inutiles factos
eddeshuuelihera citi kefehe Cot, indi lippanti
aliqua hora afpiciat Deus, & parcendo
uns in deferu citi danta erhafter ift
nobis in hoc tempore, quia pius eft, (z) Deus
peitoot unfih tagalihhin kehuueraban in
expectat nos (aa) cottidie converti in
pezzira min qhuede uns in zuauuarti deifu tati
melius, Ne dicat nobis in futuro. Hæc fecifti
indi ih fuuigeta.
& tacui.

Andar

(k) *Vel* deeft ap. Holft.
(l) In omni. Holft.
(m) Angelis. Holft.
(n) Et item. Holft.
(o) Et item. Holft.
(p) *Sacra* omittitur ap. Holft.
(q) *Ab* deeft ap. Holft.
(r) Ita quoque Holften. fed aliæ editiones *cavemus*.
(s) Voluntatibus. Holft.
(t) *Ergo* deeft ap. Holft.
(u) Homiuum. Holft.

(x) Domino factorum noftrorum opera nunciantur. (Holft.
(y) Malom. Holft.
(z) Pro *Deus*, & habet Holft.
(aa) *Cottidie* deeft ap. Holft.

(4) Lege : *uuillemo.*
(5) *In Cod. Eu. Cotton. ceu Hickefius obfervat in Thef. LL. Sept. Gram. Francico-Theot. p. 26. eft* uuameslos, *pro:* immaculatus. *Anglo-Sax.* uuam, uuamme *eft* liuor, menda. *vid. Benfon in Voc. Anglo-Sax.*
(6) Kekakanuuartan *lege.*
(7) *Lege cum Goldafto :* kehneickente.

(bb) Idem

Andar dera deomuati ſtiagil ſprozzo iſt:
Secundus humilitatis gradus eſt:
ibu eiganan huuelih ni minnoot uuillon ki-
ſi propriam quis non amans voluntatem; De-
rida ſina niſt keluſtidoot erfullan, uzzan ſtimna
ſideria ſua non delectetur implere; ſed vocem
dia tatim ſi keleiſinit qhuedentes ni
illam Domini factis imitetur, dicentis; Non
qhuuam tuan uuillon minan uzzan des der
veni facere voluntatem meam, ſed ejus qui
mih ſanta auur qhuidit keſcrift uuillo hebit
me miſit; (bb) Item dicit Scriptura; (cc) Voluntas habet
uuizzi indi notduroft karauuit era.
pœnam, & neceſſitas parit coronam.

Dritto dero deoheiti ſtiagil iſt, ſo huuelih
Tertius humilitatis gradus eſt; ut quis
fora Cotes minnu eocouuelihera hoorſamij ſih
pro Dei amore omni obedientia ſe
untartuat merorin, leiſanonti trihtinan, fona
ſubdat maiori; imitans Dominum, de
demu qhuidit poto uuortaneer horſamoonti
quo dicit Apoſtolus: Factus obediens
unzi ze tode.
usque ad mortem.

Fiordo ibi dera ſelbun
Quartus humilitatis gradus eſt. Si in ipſa
hoorſamij herteem uuidaruuarteem rahhom
obedientia duris & contrariis rebus,
edo ſoſama diem luſtim anaprunganeem uuidar-
vel etiam quibuslibet irrogatis injuriis,
muatum, dera ſuuigenton inhucti ſit
tacita conſcientia patientiam am-
ſi indi fardolenti nalles muadee. edo ke-
plectatur, & ſuſtinens non laſſescat. vel di-
lide qhuedenteru der duruhuuiſit
ſcedat. dicente Scriptura. Qui (dd) perſeveravit
unzi in enti, deſeer kehaltaneer iſt; ſo ſi
usque in finem, hic ſalvus erit; Item:
keſtarachit berza dinaz inthabee
Conſortetur cor tuum, & ſuſtine Dominum.
keauckenti kelaubigan fora trihtine alliu
Et oſtendens fidelem pro Domino univerſa
ſo ſama uuidaruuarti fardoleen ſcolan qhuidit
etiam contraria ſuſtinere debere, dicit
fora heitio fartragantero, duruh dih tode
ex perſona ſufferentium: Propter te morte adſi-
tagalihhin uuanente pirummees ſo ſcaf
cimur tota die, (ee) exæſtimati ſumus ut oves
dera slahta indi ſihhure fona uuane des itloo-
occiſionis. Et ſecuri de ſpe retributionis
nes dera cotcbundi, untiri ſin kefolget men-
divinæ, ſubſequuntur gau-
dente qhucdente; uzzan in diem alleem
dentes, & dicentes; Sed in his omnibus
uberuuinnamees duruh inan der keminnota
ſuperamus propter eum, qui dilexit
unſih: ſo andrero ſtet keſuahtoos
nos: Et item alio loco Scriptura; Probaſti
unſih fuire unſih erſuahtos ſo ſo iſt erſuah-
nos Deus, igne nos examinaſti, ſicut examina-
hit ſilbar analeitos unſih in ſeid ſaztoos
tur argentum; Induxiſti nos in laqueum, poſuiſti
arabeit in hrucki unſeremu, ſo keaucke
tribulationes in dorſo noſtro. Et ut oſtendat
untar heririn ſcolun unſih uueſan untari iſt ke-
ſub Priore debere nos eſſe, ſubſequitur
folgeet ana ſaztos man uber haubit unſeriu
dicens: Impoſuiſti homines ſuper capita noſtra;
ioh auh kipot in uuidaruuarteem in
ſed & præceptum Domini in adverſis, &
uuidarmuatim die
iniuriis (ff) pro patientia adimplentes; (gg) Qui
keslagane chinnibahlon kcbeen ioh andran
percuſſi maxillam, præbent & aliam;
erſirtero tunihhu farlaazzeen auh lahhan ke-
auferenti tunicam dimittunt & pallium; An-
noottanteru millu kangant ioh zuuo; indi
gariati miliario, vadunt & duo; (hh) Et
mit paulo potin lucke pruader fardoleent
cum Paulo Apoſtolo: (ii) Falſos fratres ſuſtinent,
indi aahtunga fardoleent, indi ubilo ſprehhante
& perſecutionem ſuſtinent, & maledicentes
ſih uuelaqhuedant.
ſe benedicunt.

Finfto ibu alle kidan-
Quintus humilitatis gradus eſt, ſi omnes cogita-
cha ubile herzin ſinemu zuaqhuemante edo
tiones malas corde ſuo advenientes, vel
ubile fona ſib keporaganinu ketaniu, duruh deo-
mala à ſe abſconſe commiſſa, Per hu-
muatlihha pigiht ni farbele ſinemu;
milem Confeſſionem Abbati non celaverit ſuo;
ſpananti unſih fona deſeru rachu keſcrift
(kk) Hortans nos de hac re Scriptura,
qhuedenti intrih ne uuec dinan, indi
dicens: Revela Domino viam tuam, &
uuani in inan auur gehat truhtine
ſpera (ll) in eum: Et item dicit: Confitemini Domino
pidiu cuater pidiu in uuerolti armiherzida
quoniam bonus, quoniam in ſeculum miſericordia
ſiniu auur miſſitaat mina chund dir
eius; Et item Propheta; Delictum meum cognitum tibi
teta unreht miniu pidachta qhuad ih
feci, & iniuſtitias meas non operui. Dixi,
forakechundu uuidar mih unreht minaz ne
pronuntiabo adverſum me iniuſtitias meas Domino,
du farliazzi erloſida
& tu remiſiſti impietatem cordis mei.

(8) To ibu eocouueli-
Sextus humilitatis gradus eſt: Si omni
hero ſmahlihhii uzoroſti kehabenter ſih
(mm) humilitate vel extremitate contentus ſit
ze allu dei imu anakimachot ſa-
monachus, & ad omnia, quæ ſibi iniunguntur, ve-
ma ſo uuerahman hubilan ſuannet unuuirdi-
lut operarium ſe malum iudicet & indignum;
gan

(*bb*) Idem. Holſt.
(*cc*) Voluptas. Holſt.
(*dd*) Perſeveraverit. Holſt.
(*ee*) Æſtimati. Holſt.
(*ff*) Per patientiam. Holſt.
(*gg*) Percuſſi in maxilla. Holſt.
(*hh*) *Et* deeſt ap. Holſt.
(*ii*) Falſos fratres & perſecutiones ſuſtinent. Holſt.
(*kk*) Hortatus. Holſt.
(*ll*) In eo. Holſt.
(*mm*) Vilitate. Holſt.
(8) *Pone* Sehſto.

(9) *Gol-*

gan *quebdanti* imu *mit* *uuizzag*in zeneouuiehti
Dicens ſibi cum Propheta; Ad nihilum
(9) keprauhoter pim ni uuiſſa ſonaz
redactus ſum, & neſcivi; ut iumentum
uuortaneer pim mit *dih* ih ſimblum mit dih
factus ſum apud te, & ego ſemper tecum.
*Sibun*to ibu allem *ſih*
Septimus humilitatis gradus eſt, ſi omnibus ſe
innarorum inti ſmahlihorun *nalles* einin *ſinera*
inferiorem & viliorem, non ſolum ſua
zungun ſorakichunde uzzan ſoſama drinuuartun
lingua pronuntiet; ſed etiam intimo
*h*erzin kelaube minna theononte *ſih* *qhne-*
cordis credat affectu; humilians ſe & dicens
*danti mit uuizzag*in ih keuuiſſo pim uurm
cum Propheta; Ego autem ſum vermis &
nalles *man* ituuiz manna auueraf deota
non homo, opprobrium hominum, & abiectio plebis.
erhapener pim kedeonoter keſcanter
Exaltatus ſum & humiliatus, & confuſus. Et
auur cuat mir kedeonotos *mih za* lirnem
item; Bonum mihi, quod humiliaſti me, ut diſcam
kepot diniu
mandata tua.
Ahtodo ibu neouueht tue
Octavus humilitatis gradus eſt, ſi nihil agat
uzzan daz dera (10) kameinſanum des
monachus, niſi quod communis Mo-
monaſtres *regulu* edo merorono ſint keſpanan
naſterii regula, vel maiorum cohortantur
piladi.
exempla.
ibu zungun ze
Nonus humilitatis gradus eſt, ſi linguam ad
ſprehhanne piuuerte ſuuigali
loquendum prohibeat monachus, & taciturnitatem
unzi zanfrahidu ni ſprehhe
habens usque ad interrogationem non loquatur; mon-
keſcrifti *danta* in filu ſprahhi niſt erflohan
ſtrante Scriptura, Quia in multiloquio non effugietur
ſunta *uuanta* comman zunkaler niſt ke-
peccatum. Et quia vir linguoſus non (mm) *di-*
rihtit ubar erda.
rigitur ſuper terram.
*Zehan*to ibu ni ſi ſamf-
Decimus humilitatis gradus eſt, ſi non ſit facilis
ter enti funſer in lahtere *uuanta* keſcriban iſt
ac promptus in riſu; Quia ſcriptum eſt;
unfruater in lahtere heuit ſtim ſina
Stultus in riſu exaltat vocem ſuam.
ſprihhit
Undecimus humilitatis gradus eſt; ſi cum loquitur
(11) flehto ano hlahtar theomuatlicho
monachus, leniter, & ſine riſu, humiliter,

mit fruati ſoiu uuort enti redohaftiu
(oo) *cum gravitate, vel pauca verba, & rationabilia*
ſprehhe enti ni ſi hlutreiſter in ſtimmu ſo ke-
loquatur; & non ſit clamoſus in voce; ſicut
ſcriban iſt ſpaher uuortum kechundit ſoem.
ſcriptum eſt; Sapiens verbis innoteſcit paucis.
Zuueliſto ibi *nalles* einin
Duodecimus humilitatis gradus eſt; ſi non ſolum
herzin uzzan ſoſama demuſelbin lihamin
corde monachus, ſed etiam ipſo corpore
theoheit ſehhantem ſih ſimblum chundit; daz iſt
humilitatem videntibus ſe ſemper indicet; Id eſt,
uuerahchedi, in car-
(pp) *in opere in oratorio, in Monaſterio, in hor-*
tin in uueke in achre edo ſo uuar ſo ſizanti
to, in via, in agro, vel ubicunque ſedens,
kanti edo ſtantanti kehneictemu ſi ſinbulum
ambulans, vel ſtans, (qq) *Inclinatio ſit ſemper*
haubite keſtactem in erda kaſihtim ſcultikan
capite defixis in terram aſpectibus reum
ſih coeohuuelihher citi fona ſunton ſinem
ſe omni hora de peccatis ſuis
uuananti giu ſih dera forahtlihun ſuano
(rr) *æſtimans, iam ſe tremendo* (ss) *judicio*
auurkakanuuarti uuane *qhnedant*emu imu in
repræſentari æſtimet; dicens ſibi in
herzin ſimblum daz daz achiuuiz firinari der
corde ſemper illud, quod publicanus ille
cuatchundento kiſtactem in erda augom quad
evangelicus fixis in terram oculis dixit:
ni pim uuirdiker ih ſuntigo heffan au-
Domine non ſum dignus ego peccator levare ocu-
gun miniu ze himile enti auur mit uuizagin
los meos ad cœlum. (tt) *Itidem cum Propheta;*
keproganer pim enti kedeonoter pim eogouueri
Incurvatus ſum & humiliatus ſum usquequaque.
keuuiſſo deſem allem dera deoheiti ſtiagali
Ergo his omnibus humilitatis gradibus
ufkiſtikanem ſaar ze minnu Cotes
aſcenſis, monachus, mox ad caritatem Dei
pichueme duruhnohto uz ſentit forah-
pervenit illam, quæ præfecta foras mittit timo-
tun duruh die alliu die er nalles ano fo-
rem; Per quam univerſa, quæ prius non ſine for-
rahtun piheialt ano einikeru arbeiti ſo ſa-
midine obſervabat, absque ullo labore, velut
ma ſo chuatlicho fona keuuonaheit pikinne
naturaliter ex conſuetudine (uu) *incipiat*
kehaltan nallas giu forahtun derhella uzzan min-
cuſtodire, non iam timore gehennæ, ſed amo-
nu enti uuonaheite deiſelbun cuatiu
re Chriſti, & conſuetudine ipſa bona, &
der luſtida (12) hereſtio, dei truhtin giu in uue-
delectatione virtutum; quæ Dominus iam in ope-
racman

(mm) Dirigetur. Holſt.
(oo) Et cum. Holſt.
(pp) In opere DEI. Holſt.
(qq) Inclinato. Holſt.
(rr) Exiſtimans. Holſt.
(ss) Judicio DEI repræſentari exiſtimet. Holſt.
(tt) Et item. Holſt.

(uu) Incipiet. Holſt.
(9) *Goldaſtus legit:* gepranhoter. *Mihi legendum videtur:* geprahhoter. *Hodie diceremus:* gebrachter.
(10) *Sine dubio legendum eſt:* kameinſamun.
(11) *Goldaſtus, & recte quidem habet:* slehto.
(12) *Lege:* chreſtio. *Sane apud noſtrum reperimus;* chraft, *virtus.* *chreſtoon*, virtutes.

racman nant (13) heinan fona hachuſtim (14) ſun-
rarium ſuum mundum à vitiis & pec-
ctom atume uuihenu keuuerdonter iſt ke-
catis ſpiritu ſancto dignabitur demon-
haucken.
ſtrare.

Cap. VIII.

De Officiis Divinis (a) noct.

UUintar citi
Hyemis tempore, id eſt, à kalendis (b) Novem-
after ſcauunku der redina
bris uſque in Paſcha, iuxta conſiderationem rationis,
ahtodun uuilu der naht ze erſtane iſt ſo luzilo
octava hora noctis ſurgendum eſt, ut modice
mer fona mittilodi naht kireſtit ſi ſo ſama
amplius de media nocte pauſetur, & iam
kideuuite erſtanten daz keuuiſſo zaleibu iſt after
digeſti ſurgant; Quod vero reſtat poſt
uuahtun fona priadrum deu ſalmſanges lec-
vigilias, à fratribus, qui Pſalterii vel Le-
zono eouueht duruſtigont, zelirnene anadeo-
ctionum aliquid indigent, meditationi inſervia-
noen ſon keuuiſſo za obana ka-
tur. A Paſcha autem uſque ad ſupradictas ka-
qhuetunen Nouembres ſo ſi katemprot cit daz
lendas Novembris ſic temperetur hora vi-
uuahtono ze tuane der ſkemmiſtun untarſtuntu
giliarum agenda, ut parviſſimo intervallo
dero priadra za notdurſti der cuati uz
cuſtodito, quo fratres ad neceſſaria naturæ ex-
kunken. ſareo morganlob demu pikinnantemu
eant; mox matutini, qui incipiente
leohte zetuanne ſint untarſinkafolget.
luce agendi ſunt, ſubſequantur.

Cap. IX.

Quanti Pſalmi dicendi ſunt noctурnis horis.

obuna kaſcriban
Hyemis (a) tempore ſupra ſcripta præmiſſo
az eriſt uers
Inprimis verſu: Deus in adiutorium meum intende;
in andremu zaqhuedane
(b) In ſecundo, tertio dicendum, Domine labia
zuachundit
mea aperies, & os meum adnuntiabit laudem tuam;
demu za untarmahonne iſt dritto ſalmo
Cui ſubiungendus eſt tertius pſalmus, & Glo-
after deſemu ſalmin niunzegoſtin feordin
ria; Poſt hunc, Pſalmus nonageſimus quartus,
nun edo keuuiſſo za ſinkanne danan
cum antiphona, aut certe decantandus. Inde
untar ſi kifolget fona diu ſex ſal-
(c) ſubſequatur Ambroſianus. Deinde ſex Pſal-
mon dem kichuetanem kach-
mi cum antiphonis. Quibus dictis, dicto
uetamu uerſe uuihe ſizzantem al-
verſu, benedicat Abbas; & ſedentibus o-
lem in ſcrannom ſin kaleran hertom prua-
mnibus in ſcamnis, legantur viciſſim à fra-
drun in puache uber lecture drio leczun
tribus in codice ſuper (d) anælogium tres lectiones;
untar dem drij after dri-
inter quas tria reſponſoria cantentur. (e) Poſt ter-
tun keuuiſſo der ſinkit qhuede tiurida
tiam vero lectionem qui cantat, dicat Gloria;
deu denne pikinnit ſangari qhuedan, ſareo alle
Quam dum incipit Cantor dicere, mox omnes
fona ſedalum iru erſtanten kagan ero er-
de ſedilibus ſuis ſurgant, ob honorem, & re-
uuirdi der uuihun driniſſu puah keuuiſſo ſint
verentiam (f) ſanctæ Trinitatis. Codices autem legan-
kaleſan in uuahtom ſo der altun euua ſo
tur (g) in vigiliis, tum veteris teſtamenti,
ſama dei niuon cotchundun ortſrumu, ſo ſama
quam novi divinæ auctoritatis; ſed
kirechida iru dero fona kinamtem
& expoſitiones (h) eorum, quæ à nominatis
lerarum rehteulichontem faterin
(i) doctorum & orthodoxis, Catholicis Patribus
kitaniu ſint after deſem keuuiſſo drim leczun
factæ ſunt. Poſt has vero tres Lectio-
mit (l) ſurp ſinu ſi kiſolget andree ſex
nes (k) cum reſponſoria ſua, ſequantur reliqui ſex
ſalmun ziſinganne after deſem lecza
Pſalmi cum Alleluia canendi; Poſt hos lectio
des

(13) *Lege:* hreinan, *quod etiam Gold. habet.*
(14) *Gold. habet:* ſuntoom; *& bene quidem.*

Ad Cap. VIII.

(a) In noctibus. Holſt.
(b) Novembribus uſque ap. Holſt.

Ad Cap. IX.

(a) Hyemis tempore ſupra-ſcripto inprimis dicatur verſus; Holſt. in aliis editionibus ita legitur. *Hyemis tempore, præmiſſo inprimis verſu.*

(b) Domine ad adjuvandum me feſtino: & Gloria: Deinde tertio dicendum eſt: Domine labia &c. Ita Holſten. In aliis vero editionibus hoc modo legitur: *Domine ad juvandum me feſtina: in ſecundo ter dicendum. Domine labia mea*, &c.

(c) Sequatur Ambroſianum. Holſt. Qui in Indiculo Declaratorio Codici Regularum ſubjuncto ad h. l. ſequentia inſuper notat. *Ambroſianus Hymnus, vel à S. Ambroſio compoſitus, vel ab aliis ad ejus imitationem. v. Menard. ad Concord. Reg.* p. 344.

(d) Analogium. Holſt. qui de hac voce in allegato Indiculo hæc obſervat. *Analogium. Pulpitum ſive ſuggeſtus ex quo legitur. vid. Menard. ad Concord. Reg.* p. 344. *Et Sonnerum in Gloſſ. addito ad Anglic. Hiſt. Scriptores decem.*

(e) Addit Holſteniana editio. *Duo Reſponſoria ſine Gloria dicantur.* Quæ tamen verba in aliis editionibus itidem omittuntur.

(f) Sanctiſſimæ. Holſt.

(g) In vigiliis divinæ auctoritatis, tam Veteris Teſtamenti quam Novi. Ita legit Holſtenius, ſed male, noſtræ lectioni aliæ editiones reſpondent.

(h) Earum. Holſt.

(i) Holſtenius *Doctorum* omittit; aliæ autem editiones ita legunt: *quæ à nominatiſſimis Doctoribus orthodoxis, & Catholicis Patribus*, &c.

(k) Cum Reſponſoriis ſuis. Holſt.

(1) Τὸ ſurp *eſt particula vocis alicujus, qualium plures ſuppleuimus, & ſupplebimus: Suppleat hanc Oedipus aliquis.*

(l) *Le-*

des potin ſi keſolget *herz*lihcho ze redinone
Apoſtoli ſequatur, ex corde recitanda; &
deolihas kipet truhtin ki-
verſus, & ſupplicatio (l) Litaniæ, id eſt Kyrie
nade uns ſo kiantot ſin uuahta der naht
eleiſon, & ſic finiantur vigiliæ nocturnæ.

CAP. X.

Qualiter æſtatis tempore agatur nocturna laus.

A keuuiſſo
Paſcha autem usque ad Kalendas Novembres,
eocouuelih ſo obana kichuetan iſt des ſalmſanges
omnis, ut ſupra dictum eſt, Pſalmodiæ
uueamihili ſi kihabet uzzan leczeom in
quantitas teneatur; Excepto quod lectiones in
puache duruh skemmi nahto min ſin keleſan
codice, propter brevitatem noctium, minime legantur;
uzzan fora diem drim *leczeon* einiu *fona* der
ſed pro ipſis tribus lectionibus, una de Ve-
ualtun euu*a* ds kihuctlihho ſi kaleran deu
teri Teſtamento memoriter dicatur; quam
skamnes ſi untarfolget frammert
breve reſponſorium ſubſequatur: & reliqua
alliu ſo kachuetan iſt erfullit ſin; daz iſt daz
omnia, (a) ut dictum eſt impleantur; Id eſt, ut
neonaldre min *fona* zuelifin ſalmono uueomi-
nunquam minus â duodecim Pſalmorum quantita-
chili zi uuahtom ſin kachuetan uzzan
te, ad vigilias nocturnas dicantur, exceptis
dritto niunzogoſto *fiordo* ſalmo
tertio, & nonageſimo quarto Pſalmo.

CAP. XI.

Qualiter Dominicis diebus Vigiliæ agantur.

TRuhtinlihem tagum (1) citim erſtante ze
Dominico die (a) temperius ſurgatur ad
uuahtom in dem uuahtom ſi kihabet mez
vigilias; In quibus vigiliis teneatur menſura;
daz iſt ziſinkanne ſo obuna kaſezamez
Id eſt, modulatis, ut ſupra diſpoſuimus, ſex Pſalmis,
auur ſizantem allem kiſazte duruh an-
& verſu, reſidentibus cunctis diſpoſite & per or-
treitida in ſcamelum ſin kaleſan puache ſo
dinem in ſubſellis, legantur in codice, ut
obana qhuatumes *fior leczun* mit ſum
ſupra diximus, quatuor lectiones cum reſponſoriis
iru dar doh in *fiordin* ſe ſi kachuætan
ſuis; Ubi tantum in quarto reſponſorio dicatur
fona ſingantemu deu denne pikinnit ſario
â cantante Gloria; Quam dum incipit, mox
alle mit eruurti erſtantem after diem
omnes cum reverentia ſurgant. Poſt quas lectiones
ſin kifolget *fona* antreutidu andree
ſequantur ex ordine alii ſex Pſalmi cum
ſo ſo fordroron af-
Antiphonis, ſicut anteriores, (b) & verſum. (c) Poſt
ter dem auur ſi keqhuetan
quos iterum legantur aliæ quatuor Prophetа-
deu kiſezit deu canticun
rum quas inſtituerit Abbas; Quæ cantica cum Al-
lint kaſungan kichuetanemu keuuiſſo
leluja pſallantur. Dicto etiam verſu,
uuihantemu ſin kaleſan andre *fiori*
& benedicente Abbate, legantur aliæ quatuor
leczun fona (2) ri euu antreitidu deru
lectiones de Novo Teſtamento, ordine quo
obana after *fiordin* pikin-
ſupra. Poſt quartum autem reſponſorium, (d) incipit
ne lob demu du-
Abbas hymnum: Te Deum laudamus. Quo (e) per-
ruhchuetamu leſe *leczun fona* cuatchun-
dicto, legat Abbas lectionem de Evangelio,
didu mit heri forahtun ſtantem allem diu
cum honore & tremore ſtantibus omnibus. Qua
duruhleraniu antlenken alle ſo ſi
perlecta, reſpondeant omnes, Amen.
ſi unterſolget ſar
Et ſubſequatur (f) mox ab Abbate hymnum.
dih kiriſit lob kakebaneru uuihi pi-
Te decet laus; Et data benedictione in-
kinnen morkanlob diu antreitida uuahtono
cipiant matutinos. Qui ordo vigiliarum
eocouueliheru citi ſama des ſumares ſama
omni tempore tam æſtatis, quam
des uuintares ebano in *tage Truhtinlichemu* ſi
hyemis, æqualiter in die Dominico te-
kihabet uzzan odouuila daz fer ſi ſpâtor er-
neatur; Niſi forte, quod abſit, tardius ſur-
ſtanten edesuuaz *fona* lectiom ze skemmanne
gant, aliquid de lectionibus breviandum
iſt

(l) *Letania* ſemper ſcribitur in Codice noſtro, nos vero ut correctius, *Litania*, imprimatur, curavimus.

Ad CAP. X.

(a) Ut ſupra dictum eſt. Holſt.

Ad CAP. XI.

(a) Temporius. Holſten.
(b) *Et verſus.* Holſten. aliæ edit. *& verſu.*

(c) Hic locus ita reſtituendus. *Poſt quos iterum legantur aliæ quatuor lectiones cum Reſponſoriis ſuis, ordine quo ſupra. Poſt quas dicantur tria Cantica de Prophetis, quæ inſtituerit Abbas*, &c. Ita n. ap. Holſten.
(d) Incipiat. Holſt.
(e) Dicto. Holſt.
(f) Mox Abbas hymnum. Holſt.

(1) Gold. habet: *citimo.*
(2) *Cum Novum Teſtamentum & à Noſtro & ab aliis Antiquis appellari ſoleat:* Niuuua euua; *arbitror & hic loci legendum eſſe:* Niuuua euua.

ist edo *sona* (³) sun daz duuuidero alles
est, aut de responsoriis, quod tamen omnino
si(⁴)kiportet daz(⁵)pichueme daz ibu kipurit
caveatur, ne proveniat. Quod si contigerit,
uuirdigo danan kinubtsamo tue Cote in chiri-
digne inde satisfaciat Deo in orato-
chun durih den chumit ruachalosi.
rio,(g) pro cujus evenerit negligentia.

Cap. XII.

Quomodo matutinorum solemnitas agatur.

IN morkanlobun truhtinlichemu tage (¹) iz
In matutinis dominico die in
erist si kichuetan sexzugosto sexto
primis dicatur sexagesimus sextus Psalmus,
ano *antiph*onun in kirihti after diu sikichue-
sine antiphona indirectum; Post quem dicatur
tan finfzugosto after diu
quinquagesimus cum Alleluia, Post quem
Zebanzugosto sibunto zebanto sehzugosto
dicatur centesimus septimus decimus, & sexagesi-
andre, danan uuihii lob leczun
mus secundus. Inde benedictiones, & Laudes, lectio
sona einiu kihuctlihho
de Apocalypsi, (a) una memoriter; & responso-
rium, (b) Ambrosianum; versus, & canticum de
erfullit ist.
Evangelio. Litaniæ, & completum est.

Cap. XIII.

Matutini privatis diebus qualiter agantur.

TAgum kcuuisso suntrigem morganlobo tult
Diebus autem privatis matutinorum so-
so si zetuanne daz ist sexto *salmo* (¹) si-
lemnitas ita agatur, id est, LXVI. Psalmus di-
kitan ano unrarzcohanto luzic so
catur sine antiphona, subtrahendo modice si-
so des truhtinlihhun daz alle kakanlausen za
cut (a) Dominica, ut omnes occurrant ad
finfzugostin der *antephonun*
quinquagesimum, qui cum antiphona dicatur
after demu andre zuene *Salmun* sin *kichuetan*
post quem alii duo psalmi dicantur
after kiuuonaheite anderes tages
secundum consuetudinem; Id est, secunda feria,
finfto drizugosto dritin tages *feorzugosto* ande-
V.tus, & (b) XXX.us tertia feria (c) XLVtus.
rer *finzugosto sexto* des feordin tages
& LVI.us Quarta feria LXIII. &
ahtozogosto sibunto ahtozo-
LXIV. quinta feria LXXXVII.us & LXXXIX.us
gosto niunto sehtin tages sibunzogosto an-
sexta feria LXXV.us & XCI.us
drer niunzogo.
Sabbatho autem centesimus quadragesimus secundus,
der siziteilit in zuo
& canticum Deuteronomii, (d) qui dividatur in duas
kcuuisso andrem *tagun* ei-
Glorias; Nam ceteris diebus canticum
nan ecouuelihhan tage *simu sona* uuizgom
(e) unum quemque die suo ex Prophetis,
soso sinkit (²) sunanunga rumiskiu sin kaghue-
sicut psallit Ecclesia Romana, dicatur;
tan; after disu sinkafolget lob danan lectza
Post hæc (f) sequuntur laudes; Deinde lectio
einiu des potin kihuctlicho zeerchennenne
una Apostoli memoriter recitanda;
responsorium Ambrosianum, versus, canticum de Evan-
kiuuisso zatuane
gelio, Litaniæ, & completum est; Plane agenda
morkanlob abunt lob ni surisare eonaldre
matutina vel vespertina, non(g) transeat aliquando,
uzan in iungastin antreitidu kepet *truhtinlihhemu*
nisi in ultimo (h) ex ordine oratio Dominica
allem kehorrantem si *kechuetan sona* hero-
omnibus audientibus dicatur à Priore;
rin duruh zuruuaridono dorno de aufqhue-
propter scandalorum spinas (i) quin oriri so-
man kiuuonent. daz kiuuerbit uuesan duruh
lent. Ut (k) converti pro
desselben petes pigihti demu qhuedant fur-
ipsius orationis (l) sponsione, qua dicunt; Di-
laz uns soso auh uuir farlazzames rei-
mitte nobis (m) sicut & nos dimittimus, (n) pur-
nen sih *sona* suslihcheru achusti andrem ke-
gent se ab hujusmodi vitio, Ceteris
uuisso zatuanne iungista teil kepetes si
vero agendis altima pars ejus orationis
kichue-

(g) Per cujus evenerit neglectum. Holst.

(3) *An legendum:* Responsun? *sane Germanis non insolens fuit, & est, ut vocabula ex linguâ partim Græca, partim Latinâ mutuo accipiant, probat id vox: lectiom, kirch, priester, munch, segrist, chor, altar & sexcenta fere alia.*

(4) *Lege:* kiporket, *quod etiam Goldastus habet.*

(5) *Textus Latinus ostendit hic particulam aliquam negativam esse inserendam; legendum itaque arbitror:* daz ni pucheme.

Ad Cap. XII.

(a) Una ex corde Holst.

(b) Addit & Holst. Quod tamen aliæ editiones omittunt.

(1) *Lege:* az erist; *Quod supra aliquoties habuimus.*

Ad Cap. XIII.

(a) Die Domicico. Holst.
(b) Trigesimus quintus. Holst.
(c) Quadragesimus secundus. Holst.
(d) Quod. Holst.
(e) Unumquodque. Holst.
(f) Sequantur. Holst.
(g) Transeant. Holst.
(h) Per ordinem. Holst.
(i) Quæ. Holst.
(k) Conventi per ipsius. Holst.
(l) Sponsionem. Holst.
(m) Adde *debita nostra* ex Holst.
(n) Adde *debitoribus nostris.* ex Holst.

(1) Si kichuetan.

(2) *Legendum:* Samenunga. *Cou etiam legit Goldastus.*

(a) Die

kichuetan daz *fona* allem si kiantlenkit uzzan
dicatur, ut ab omnibusre spondeatur; sed
losi unsih *fon demo ubile.*
libera nos â malo.

Caput XIV.

In Natalitiis Sanctorum qualiter agantur Vigiliæ.

IN tuldim *keuuisso uuiberu* allem (1) tun-
In festivitatibus vero Sanctorum vel omnibus solem-
dim so so *kiqhuatumes truhtin*lihhemu
nitatibus, sicut diximus Dominico die
zetuanne sosi katan uzan daz salmon edo
agendum, ita agatur; Excepto quod Psalmi, aut
antiphonun leczun za demuselbin tage si ke-
Antiphonæ, vel lectiones ad ipsum diem perti-
kankan si keqhuetan mez obana
nentes dicantur; Modus autem supra
kascribanas si kehabet.
scriptus teneatur.

Cap. XV.

Alleluja quibus temporibus dicatur.

F*ona* Ostrom ano
A Sancto Pascha usque ad Pentecosten, sine
untarlaz si sosama Salmin
intermissione dicatur alleluia, tam in Psalmis,
sosama (1) sum
quam in responsoriis, A Pentecoste autem
unzin in habit der fastun allem *nahtum mit*
usque (a) in caput Quadragesimæ omnibus noctibus cum
sehsim asttrorum Salmon doh nahtlobum
sex posterioribus Psalmis tantum ad (b) nocturnis
si kichuetan eocouuelih*eru* kiuuisso truhtinlihhe-
dicatur. Omni vero Dominica
ru uzana fastun
extra Quadragesimam, (c) cantica matutinas, pri-

ma, tertia, sexta, (d) nona, Vespera vero cum (e)
neonaldre si (2) *kichuetam*
antiphona; Resonsoria vero numquam dicantur

cum alleluia, nisi â Pascha usque ad Pentecosten.

Cap. XVI.

Qualiter divina opera per diem agantur.

SO qhuad *wizzago* sibunstunt
Ut ait Propheta. Septies (a) in diem Laudem
quadu dir diu sibunsalta kiuuihtiu
dixit tibi; Qui septenarius sacratus numerus â no-
so erfullit so morganlobo
bis sic implebitur; si (b) matutino, Primæ, Tertiæ,
folnissi deru citi
Sextæ, Nonæ & Vesperæ, (c) completorii, quo tem-
des unseres theonostes ambaht (1) *duruh*
pore nostræ servitutis officia per-
anpintames ta fona dem uuilom qhuad
solvamus. Quia de (d) bis horis dixit; septies
keuuisso
(e) in diem laudem dixit tibi; Nam
fona nahtlobum er selbo
de nocturnis vigiliis idem ipse Propheta ait.
keuuisso
Media nocte surgebam ad confitendum tibi. Ergo
in desem citum rahhomes sceffantin
in his temporibus referamus laudes Creatori
unsaremu ubar suana *des* rehtes *sines*
nostro super judicia justitiæ suæ; Id est matu-

tinis, prima, tertia, sexta, nona, vespera, completo-
za (2) hehaoe imu.
rio & nocte surgamus ad confitendum ei.

Cap. XVII.

(a) *Quod psalmi per easdem horas* (b) *dicendi sunt.*

J*fona* nahtlobun kisaztomes
Am de nocturnis vel matutinis digessimus
antreitida *des Salm*saoges nu *fona* folgentem
ordinem psalmodiæ; nunc de sequentibus
citim kasehames erista uuila *sin kichuetan*
horis videamus. Prima hora dicantur
einluzlihhe nalles untar eineri
Psalmi tres singillatim, & non sub una
lob derufelbun citi
Gloria (c) Hymnum ejusdem horæ post versum;
after

Ad Cap. XIV.

(1) *Sine dubio legendum*: tuldim.

Ad Cap. XV.

(*a*) Ad caput. Holst.
(*b*) Nocturnos. Holst.
(*c*) Cantica, Matutini. Holst. aliæ v. editiones *cantica matutina*. Holst.
(*d*) Nonaque cum Alleluja dicaotur. Holst.
(e) Antiphonis. Holst.

(1) *An legendum*: Respoosum? *conf. Notam 4. ad c. 12.*
(2) *Pro*: tam *debes ponere*: tan, *&, ceu fecimus, supplere*: kichuetan.

Ad Cap. XVI.

(*a*) In die laudem dixi. Holst.
(*b*) Matutini. Holst.
(*c*) Completoriique tempore nostræ servitutis &c. Holst.
(*d*) His *diurnis* addit Holst. quæ tameo vox in aliis edit. non additur.
(*e*) In die laudem dixi tibi. Holst.

(1) Gold. duruhinpintames. *Quod & infra occurrit in fine capitis XVIII.*
(2) Gehane *legendum est*.

Ad Cap. XVII.

(*a*) Quot. Holst.
(*b*) Canendi. Holst.
(*c*) Hymnus. Holst.

Deus in adjutorium meum intende, antequam Psalmi
after folnissu drio Salmono si
incipiantur. Post expletionem (d) trium Psalmorum,
kileran
recitetur (e) lectio una de Apostolo versum & kyrie-
indi santa
leison & missas; tertia vero, sexta, & nona,
deru selbun antreitida si kituldit kabet de-
(f) idem ordine celebretur. (g) Oratio
muselbin selbono drii
idem usum hymni earundem horarum ternos
(1) sunta sint
Psalmos lectione & versu kyrieleison & missæ sunt;

Si major congregatio fuerit, cum antiphonis; si vero
in kirihti
minor, in directum psallantur. Vespertina autem
curs sin kimarehot
synaxis quatuor Psalmis cum antiphonis terminetur,
after diem zaredinone ist
post (h) quibus Psalmis lectio recitanda est,
danan
inde (i) responsorium hymnum Ambrosianum versum.
sane sona euatehundidu
Canticum de evangelio Litania & oratione
(2) folnissi
dominica, & fiunt missæ. Completorius autem trium
si ketan deu salmun inrihti
Psalmorum dictione terminetur qui Psalmi directanei
za qhuedane sint after diem
sine antiphona dicendi sunt. Post quos hym-
derafelbun citi lecza einiu
nus ejusdem horæ lectio una, versus, Kyrie-
uuihi
leison, (k) benedictiones & (3) missæ fiant.

CAP. XVIII.

Quo ordine ipsi Psalmi dicendi. (a)

IN herist tagalihhin
Inprimis (b) semper diurnis horis dicatur ver-
sus; Deus in adjutorium meum intende, Domine ad
danan
adjuvandum me festina; & Gloria. Inde (c) hym-
einera eoeouuelihera eiti
num unius cujusque horæ. Deinde prima
truhtinlihhera zaqhuedanne
hora die dominica (d) dicenda quatuor
leczun des salmin andrem
capitula psalmi CXVIII. Reliquis vero horis,
drio lecziun oba
id est tertia, sexta, (e) vel nona, terna capitula supra
kascribanes
(f) scripti Psalmi CXVIII. dicantur; (g) A prima au-
andrem tagum sinkichuetan
tem secundæ feriæ dicantur tres Psalmi; id est
so duruh einluze
primus, secundus, & sextus; Et ita per singu-
taga
los dies (h) ad prima usque ad Domi-
unziza
nicam dicantur per ordinem terni Psalmi, (i) usque
niunta zehantin Salmin so kauuisso niunto
nonum decimum Psalmum; Ita sane, ut nonus
Salmo sin ziteilit in zua tiurida
psalmus & XVII.mus (k) dividantur in binas glorias;
so si daz zi nahtuuahchom truhtinlihhera
& sic fiat, ut ad vigilias dominicas sem-
sona zucinzieozstin sinkifangun
per à vicesimo incipiatur. Ad tertiam ve-
andres tages niun
ro, sextam, (l) vel nonam secundæ feriæ novem
leczim deo za leibu sint
capitula quæ residua sunt de CXVIII.mo Psalmo,
dea dri duruh deaselbon citi sinkichuetan ki-
ipsa (m) terna per easdem horas dicantur. Ex-
spentotemu zuin tagun
penso ergo Psalmo CXVIII. duobus diebus, id est
dominico, & secunda feria, tertia feria jam ad terti-
am, sextam (n) vel nonam psallantur terni Psalmi (o)
à CXVIII. usque ad CXXVII; (p) Psalmi novem.
dea salmun unzan za truhtinlihhun du-
Quique Psalmi semper usque ad Dominicam per
rih

(d) Adde *vero* Holst.
(e) Lectio una. Versus, & Kyrie eleison & Missæ sunt (aliæ edit. legunt *sint*) Holst. Qui de vocabulo Missæ sequentia in Indiculo Declarat. notat. *Orationes & Collectæ, quæ in fine versus à Sacerdote dicebantur, dictæ Missæ, eo quod Deo Missæ sint: aliquando accipiuntur pro horis Canonicis, & cursibus nocturnis, prout in Reg. Patrum.* cap. 6. vid. *Menard.* p. 311. 376. & *767. qui alias declarationes affert.*
(f) Eodem. Holst.
(g) Id est, Versus, Hymni earundem horarum, terni Psalmi, Lectio, & Versus, Kyrie eleison, & Missæ sunt. Holst. Aliæ editiones. *Oratio, versus, hymni — & Missæ sint.*
(h) Quos Psalmos. Holst.
(i) Responsorium, Ambrosianum, versus, Canticum de Evangelio, Litaniæ, & Oratio Dominica; & fiant Missæ. Completorium autem. Holst.
(k) Et benedictiones. Holst.

(1) *Lege:* Santa, à sentan, *senden, mittere.*
(2) *Ex superioribus & latino textu apparet legi debere:* folnissi.
(3) Et fiant Missæ. *Recentior versio Germanica hujus Regulæ reddit:* und ist also verendet.

Ad CAP. XVIII.

(a) Sunt. Holst.
(b) *Semper diurnis horis* hæc verba desunt ap. Holst. non item in aliis edit.
(c) Hymnus cujusque. Holst.
(d) Dicenda sunt. Holst.
(e) Et. Holst
(f) Dicti. Holst.
(g) Ad primam. Holst.
(h) Ad primam Holst.
(i) Usque ad. Holst.
(k) Partiantur. Holst.
(l) Et. Holst.
(m) Terna capitula. Holst.
(n) Et. Holst.
(o) à centesimo nono decimo. Holst.
(p) Id est Psalmi. Holst.

(q) Iti-

rih deafelbun citi auur finkiuuangan
eadem horas (*q*) *idem repetantur : Hymnorum*
ncouuiht min kafeztidu
nihilominus, lectionum, vel verfuum (*r*) *difpofitionem*
eines pilades allem tagun kihaltan fo kiuuiffo
uniformem cunctis diebus fervatam ; Et ita fcilicet
fi pigunnan
(*s*) *femper Dominica à CXVIII. incipiatur. Vefpera*
funge fiki-
autem cottidie quatuor pfalmorum modulatione cana-
fungan dea falmun
tur. Qui Pfalmi incipiantur à CVIIII. usque ad
uzzan dem dea mislilichhem tum
CXLVII. exceptis his, qui in diverfis horis
fon im fint (1) kifuntut
ex eis fequeftrantur ; Id eft, à CXVII. usque ad

centefimum vigefimum feptimum & (*t*) *CXXXVI.* &
andre in abuntlobum zaqhue-
CLXII. Reliqui omnes in vefpera dicendi
danne fint danta min qhuemant
funt. Et quia minus veniunt tres pfalmi,
pidiu zateilanne fint dea in roabu
ideo dividendi funt, qui in numero (*u*) *fupra*
kafcribane ftarchirun funt funtan
fcriptus fortiores inveniuntur, (*x*) *Idem*

CXXXVII. us (*y*) & *CXLIII. us, centifimus vero tertius*
danta luziler ift fikima-
decimus, quia parvus eft, cum CXV. con-
hohot ; kifazteru
jungatur. Digefto ergo ordine. pfalmorum
abuntlihcheru andro
vefpertinorum ; Reliqua, id eft, (*z*) *Le-*

ctionem refponfum, Hymnum, verfum vel canticum fi-
fi erfullit za folniffe
cut fupra taxavimus, (*aa*) *impleatur ; Ad comple-*
deafelbun auur kifan-
torium vero (*bb*) *idem Pfalmi repetantur*
gan
cottidie, id eft IV. us & *XC. us* & *CXXXIII. us*
kifaztero des falmfanges tagalihchen
Difpofito ordine pfalmodiæ diurnæ,
cbano
reliqui omnes pfalmi, qui fuperfunt, æqualiter

fi zeteilit fibun naht uuahtono libanto ke-
dividantur (*cc*) *fepti noctium in vigilias, partiendo fci-*
uuiffo dia uotar im lengirun fint
licet, qui inter eos prolixiores funt pfalmi, &
duruh eina eocouueliha kafezanti nah
XII. per unam quamque (*dd*) *conftituens noctem.*
daz alleromeift manonte ibu uuelihemu
Hoc præcipue commonentes, (*ee*) *fi cui*
oduuila defu zateile Salmono (2) pilihchet
forte hæc diftributio Pfalmorum difplicuerit,
ibu paz andaruuif fuanit
(*ff*) *ordine fi melius aliter judicaverit*
tue denne eocouuelichu mezzu zuafiki-
(*gg*) *agat. Dum omnimodis* (*hh*) *ad-*
uuartet. daz eocouuelichera uuehchun *Sal-*
tentatur. Ut omni hebdomada Pfal-
tari alonges (3) rohba
terium ex integro numero CL. Pfalmorum
fikifungan truhtinlihhemu take
pfallatur, & *dominico die femper*
fon haubite auur fi kifangun za uuahton
à capite (*ii*) *reprehendatur ad vigilias,*
danta drato unhort dera kerniffa finera deo-
quia (*kk*) *nimis inerti devotionis fuæ fervi-*
noftes kaaugunt dea min fona
tio oftendunt monachi qui minus à
faltare kiuuonaheitim duruh
pfalterio, cum canticis confuetudinariis, per
uuehchun umbincirh fingant denne uuenne
feptimanæ circulum pfallunt ; (*ll*) *Dum quando*
lefames uuihe fatare unfare einemu dage
legamus fanctos Patres noftros uno die
daz radalihcho erfullen uuir fo eina
hoc ftrenue impleffe, (*mm*) *nos vero ut una*
uuehcha anolkiu duruh inpintames.
feptimana integra perfolvamus.

Cap. XIX.

De difciplina pfallendi.

Eocouueri kilaubames cotchuodi
Ubique credimus divinam effe
(1) antuuafta
præfentiam, & *oculos Domini* (*a*) *fpecularis bonos*
zui-
& *malos ;* & *maxime tamen hoc fine aliquâ du-*
ualunga

(*q*) Itidem. Holft.
(*r*) Difpofitione uniformi cunctis dicbus fervata. Holft.
(*s*) Ut femper. Holft.
(*t*) CXXXIII. & CXLII. Holft.
(*u*) Supradicto. Holft.
(*x*) Id eft CXXXVIII. us. Holft.
(*y*) Et CXLIII. & CXLIV. centefimns vero fextus decimus. Holft.
(*z*) Lectiones, Refponforia, Hymni, Verfus vel Cantica. Holft.
(*aa*) Impleantur. Holft.
(*bb*) Quotidie iidem Pfalmi repetantur. Holft.
(*cc*) In feptem noctium vigilias. Holft.
(*dd*) Conftituantur. Holft.
(*ee*) Ut fi. Holft.
(*ff*) Ordines. Holft.
(*gg*) *Agat* deeft ap. Holft.
(*hh*) Id attendatur. Holft.

(*ii*) Repetatur. Holft.
(*kk*) Nimis iners devotionis fuæ fervitium. Holft.
(*ll*) Cum legamus. Holft.
(*mm*) Quod nos tepidi utinam feptimana integra perfolvamus. Holft.

(1) *Goldaftus quidem etiam habet :* Kifunbut. *fed facile apparet legendum effe :* Kifuntrut i. e. *abgefondert ftylo hodierno.*

(2) *Videtur ante :* pilihchet *excidiffe vox* ni, *aut legendum effe* mispilihchet. *apud Notk. Pf. 54, 10, eft :* misfelichets, *pro : difplicebat. In Willerami cap. 1. habuimus :* mislicho, *difpliceat.*

(3) Roahbn, *vel* ruabu *legendum.*

Ad Cap. XIX.

(*a*) In omni loco fpeculari. Holft.

(1) *Lege :* Antuuarta ; *quod etiam Gold. exhibet.*

ualunga cotchundaz
bitatione credamus, cum ad opus divinum adſiſtimus.
Ideo ſemper memores ſimus, quod ait Propheta;
Servite Domino in timore. Et iterum; Pſallite
ſapienter. Et; In conſpectu angelorum pſallam ti-
bi. Ergo (b) ſi conſideremus qualiter oporteat
(c) in conſpectu divinitatis, & angelorum ejus eſſe,
ka-
& ſic ſtemus ad pſallendum, ut mens noſtra con-
hirze.
cordet voci noſtræ.

Cap. XX.

De reverentia orationis.

uualtantem edeslichhiu
SI cum hominibus potentibus volumus aliqua
ſuggerere, non præſumimus, niſi cum humilitate &
uueo mer
reverentia; Quanto magis Domino Deo univerſorum
luttri kerniſſu zapi-
cum omni humilitate & puritatis devotione ſuppli-
tanne iſt
candum eſt? Et non (a) multiloquio; ſed
in puritate cordis & conpunctione lacrymarum
ſcammas
nos exaudiri ſciamus. Et ideo brevis debet eſſe &
luttras ſon minnu des anapla-
pura oratio, niſi forte ex affectu inſpira-
ſannes der cotchundiun enſti foraſikidenit
tionis divinæ gratiæ protendatur.
in zumſti ſcamlihcho
(b) In conventu autem omnino breviter
ebano
oretur; Et facto ſigno, à Priore omnes pariter ſur-
gant.

Cap. XXI.

De Decanis Monaſterii.

aruuelit ſi
SI major fuerit congregatio, eligantur de ipſis
dera cuatun kiuuiszida des
(a) fratribus boni teſtimonii, & ſanctæ converſa-
libes zehanninga pihuctida
tionis, & conſtituantur Decani, qui ſollicitudinem
gerant, ſuper (b) Decanis in omnibus ſecundum
(c) mandatum Dei, & præcepta Abbatis ſui. Qui
ſihchurer
Decani tales eligantur in quibus Abbas ſecurus
(1) libbe
(d) parceat onera ſua; Et non eligantur per ordi-
nem, (e) ſecundum vitæ meritum, & ſapientiæ doctri-
intidea edeslihcher
nam. Quique Decani, ſi ex eis (f) aliquis forte
kaplater laſtarlihher
quis inflatus ſuperbia repertus fuerit reprehenſibilis,
karihter
(g) correctus ſemel, & iterum, atque tertio, ſi emen-
dare noluerit, dejiciatur, & alter in loco ejus,
anagat dazſelba
(h) qui dignus eſt ſuccedat; Et de Præpoſito eadem
conſtituimus.

Cap. XXII.

Quomodo (a) dormiunt Monachi.

EInluzze duruh einluziun
Singuli per ſingula lecta dormiant.
Kaſtreuuitiu ſon meze des libbes
Lectiſternia pro modo converſationis ſecundum
ſpentungu
diſpenſationem (b) Abbatis accipiant. Si poteſt fieri,
omnes

(b) Si abeſt ap. Holſt.
(c) Nos io conſpectu. Holſt.

Ad Cap. XX.

(a) In multiloquio Holſt.
(b) In cunventu tameo omnino brevietur oratio. Holſt.

Ad Cap. XXI.

(a) Fratres. Holſt.
(b) Decanias ſuas. Holſt. Eſt autem Decania numerus decem Monachorum uni ſubjectus, qui Decanos vocatur, antiquioribus Latinis Decurio. Decania in Reg. Mag. cap. 11. Decada dicitur. Hæc idem Holſt. annotat in Indic. Declarat.
(c) Mandata. Holſt.
(d) Partiatur. Holſt. aliæ editiones partiat.
(e) Sed ſecundum. Holſt.
(f) Aliqua forte quis inflatus ſuperbia repertus &c. Holſt.
(g) Correptus. Holſt.
(h) Qui dignus ſit ſubrogetur. Holſt.

(1) *Hic Interpres mentem Regulæ non intellexit, seductus voce corrupta:* parceat, *pro qua Goldaſtus habet:* partiat. *in cujus locum latinius ponenda eſt vox* partiatur; *ceu ex contextu facile apparet.* libben, liben, liban *non ſignificat* partiri, *ſed* parcere, *ſchonen. Notker. in Pſ.* 18, 14. *verba*: Et ab alienis *parce* ſeruo tuo, *reddit*: Unde *libe* dinemo ſcalche fore anderro ſchuldin. *adde Eund. Pſ.* 38, 12. & *Pſ.* 85, 14. *conf. infr. c.* 39. *in fine.*

Ad Cap. XXII.

(a) Dormiant. Holſt.
(b) Abbatis ſui. Holſt.

(c) *Sinit.*

omnes in uno loco dormiant; Si autem multitudo
ni lazze
non (c) finet, deni aut (d) vigeni cum fenioribus,
resten leoht
qui super eos folliciti fint, paufent. Candela jugiter
kiuuatote
in eadem cella ardeat usque mane; veftiti dormiant,
picurte curtilom edo zaummum
& cincti cingulis aut funibus, (e) ut cultellos fuos ad latus fuum non habeant, dum dormiunt; ne forte per fomnum (f) vulneret dormientem; Et ut parati fint monachi femper, (g) facto figno absque
za
mora furgentes feftinent fe invicem prævenire ad
uuercha Cotes fruati
opus Dei, cum omni tamen gravitate &
mezhaftiu
modeftia; Adolefcentiores fratres juxta fe non ha-
duruhmifte mit herirom
beant (h) lectos; fed permixti cum fenioribus;
mezhaftiu
furgentes vero ad opus Dei invicem fe moderate
slafalenu
cohortentur, propter fomnolentorum excufationes.

CAP. XXIII.

De excommunicatione Culparum.

ein ftriter unhorfamer
Si quis frater contumax, aut inobediens, aut
uuidar-
fuperbus; aut murmurans, (a) aut in aliquo contrario
uuarti ebanftanthanti
confiftens fanctæ Regulæ, aut (b) præ-
herirono farmano
cepta feniorum fuorum contemptor repertus fuerit; hic fecundum Domini noftri præceptum admoneatur femel, (c) & iterum fecreto à fenioribus fuis; Si non
fi kifahchan offanlihcho
emendaverit, objurgetur publice coram omnibus; Si vero neque fic correxerit, fi intelligit, qualis
armeinfami
pœna fit; excommunicationi fubjaceat; fin autem im-
unkauuarer libchamelihera
probus eft, vindictæ corporali fubdatur.

CAP. XXIV.

Qualis debet effe modus excommunicationis.

Secundum modum culpæ excommunicationis vel
kadeni mez
difciplinæ debet extendi menfura; Qui culparum modus in Abbatis (a) pendet judicio; Si quis tamen frater
in ringirom teilnumft
in levioribus culpis invenitur, à menfa participatione
piteilit fi piteilte kinozfcefsi
privetur; Privati autem à menfa confortio,
defiu ift redina
ifta erit ratio, ut in oratorio Pfalmum aut An-
ni heffe redinoe
tiphonam non imponat, neque lectionem recitet,
za ganuctfameru tati
usque ad fatisfactionem; Refectionem autem
imbiz dez muafes daz
cibi, poft fratrum refectionem folus accipiat, (b) ut fi verbi gratia fratres reficiunt fexta bora, ille nona;
zacanuht-
fi fratres nona, ille (c) vefperea: Usque dum fatisfa-
famera tati kalimflihchan
ctione congrua veniam confequatur.

CAP. XXV.

De gravioribus culpis.

Efer dera funta fculdi
Is autem frater qui gravioris culpæ noxa
fi kifpentot
tenetur, fufpendatur à menfa fimul & ab oratorio.
ioh

(c) Sinit. Holft.
(d) Viceni. Holft.
(e) Et cultellos ad. Holft.
(f) Vulnerentur dormientes. Holft.
(g) Et facto. Holft.
(h) Lecta. Holft.

Ad CAP. XXIII.

(a) Vel in alio contrarius exiftens Sanctæ Regulæ, Holft. Aliæ autem editiones pro *alio* habent *aliquo*.

(b) Præceptis. Holft.
(c) Et fecundo fecrete. Holft. aliæ edit. legunt *fecreto*.

Ad CAP. XXIV.

(a) Pendeat. Holft.
(b) Menfura, vel horâ, qua præviderit Abbas ei competere. Hæc adduntur in edit. Holftenii, non item in aliis.
(c) Vefpertina. Holft.

ioh auh imu
Nullus ei frater in nullo (a) injungatur consor-

tio, neque in colloquio. Solus sit ad opus sibi injun-
duruh uuesanti uuaft
ctum, persistens in pœnitentiæ luctu; sciens
ekislihhun kiqhuit
illam terribilem Apostoli sententiam dicentis: Tra-
fuslichan in faruurti
ditum hujusmodi hominem (b) in interitum carnis, ut
heiler si
Spiritus salvus sit in diem Domini; Cibi autem
antfankida
(c) perceptionem solus percipiat, mensura, vel hora,
kalimfam min sona
qua providerit abbas ei competere. Nec â quo-
einiga furifarantemu
quam benedicatur, transeunte, nec cibus qui ei da-

tur.

CAP. XXVI.

De his qui sine jussione junguntur excommunicatis.

Si quis frater præsumpserit sine jussione Abbatis fra-
fouuelichu mezu kamah-
tri excommunicato quolibet modo se junge-
chon karihtan
re, aut loqui cum eo, vel mandatum ei dirigere,
kalihchera si er lozzan dr
similem sortiatur excommunicationis vin-
rihti.
dictam.

CAP. XXVII.

Qualiter debeat Abbas sollicitus esse circa excommunicatos.

ruachun
Omni sollicitudine curam abbas gerat circa delinquen-
duruft
tes fratres, quia non est opus sanis medicus, sed male ha-

bentibus, (a) humilietur pro infirmitate, non extolla-

latur pro misericordia, & ita omnia membra erunt in
pruhchan eocouuelichu mezzu
pace; Et ideo uti debet omni modo,
anafentan
ut sapiens medicus, immittere quasi occultos consolatores

(b) (1) senpectas, id est seniores, sapientes, fratres

qui quasi (c) secreto consolentur fratrem fluctuantem
framkiuuifen kanuctsamera tati
& provocent ad humilitatis satisfactionem, (d) Con-
kanuctsamun pisaufit si;
solentur eum, ne abundantiore tristitia absorbeatur; sed

sicut ait Apostolus; Confirmetur in eo caritas, &
pi imu allero meist
oretur pro eo ab omnibus; Magnopere enim debet
huuaffi
sollicitudinem gerere Abbas, & omni sagacitate &
horski min einikas
industria curare, ne aliquam de ovibus sibi
pifolahenem
creditis perdat; Noverit enim se infirma-
alliu
rum curam suscepisse animarum, non super sanas ty-
rihchida
rannidem (e) adsumat; (f) sed metuat Prophetæ
drouua
comminationem (g) super quem dicit Deus; Quod
feiftas ir zua namut:
crassum videbatis, adsumebatis: & quod
(2) uuarheilaz des cuatin
debile erat, projiciebatis. Et pastoris boni pium
erkafcaz keleifanit
imitetur exemplum, qui relictis nonaginta

novem ovibus in montibus, abiit unam ovem quæ er-
fo filu eban-
raverat quærere; cujus infirmitati in tantum com-
dolenti ahfalom finem ka-
passus est, ut eam in sacris humeris suis digna-
uuerdonti analeckan so uuidare tragan ze chor-
retur imponere, & sic reportare ad gre-
tare.
gem.

CAP.

Ad CAP. XXV.

(a) Jungatur. Holst.
(b) Adde *Satanæ*. Holst.
(c) Refectionem. Holst.

Ad CAP. XXVII.

(a) Verba *humilietur*, usque *in pace*, desunt, tam in Holsteniana, quam aliis editionibus.
(b) *Sympectas* legit Holst. (aliæ editiones habent *se-nipetas*, it. *sempectas*) Vox Græca συμπαίκτα sonans collusorem, familiarem, notante Holst. in Indic. Declarat.
(c) Secrete. Holst.
(d) Et consolentur. Holst.
(e) *Adsumat*, deest in Holst. & alis edit.
(f) Et. Holst.
(g) Per quem. Holst.

(1) *De hac voce vid. du Fresne in Glossar. Latino-Barb. ubi notat deducendam esse ex Græco:* συμπαίκταις

(2) *Legendum est:* Uuanheilaz, *quæ vox in interpretatione hac alibi etiam occurrit. vid. infr. cap. 36. apud Notk. Ps. 39, 12. est:* uuanheilen, *non sanis.*

Ad

Cap. XXVIII.

De his qui ſæpius correpti (a) emendare noluerint.

emezzico (1) karaffunt pi ſouue-
SI quis frater frequenter correptus pro qualibet
lichaſo armeinſamoter
culpa, ſi etiam excommunicatus non emenda-
uuaſſira kirihtida fillono
verit, acrior ei accedat (b) correctio; Id eſt, ut ver-
kertu frankangen
berum vindicta in eum procedat: Quod ſi nec ita
correxerit, aut forte, quod abſit, in ſuperbiam elatus,
etiam defendere voluerit opera ſua; Tunc Abbas faciat,
medicamenta
quod ſapiens medicus. Si (c) exbibeat fomenta;
ibu ſalbun kiſpanſteo ibu lahchida cotchun-
Si unguenta adhortationum. Si medicamina divina-
dera az iungiſt
rum Scripturarum; ſi ad ultimum uſtionem excommu-
kertu
nicationis, vel plagarum virgas, etiam ſi viderit, ni-
furi magan horskii zuatue
hil ſuam prævalere induſtriam; adhibeat etiam, quod
maius eſt, ſuam, & omnium fratrum pro eo oratio-
nem; ut Dominus, qui (d) omnipotens eſt operetur Sa-
deſu mezzu
lutem circa infirmum fratrem; Quod ſi nec iſto modo
ſi pruhhanti iſarne
ſanatus fuerit; tunc iam utatur Abbas ferro
des abaſnidannes
abſciſſionis, ut ait Apoſtolus; Auferte malum
ungilaubiger ibu kelidit
ex vobis; & iterum: Infidelis ſi diſcidit,
kelide (2) ſubdigaz
diſcedat: ne una ovis morbida omnem gregem
piſmizze
(e) *contagiet.*

Cap. XXIX.

Si debeant iterum recipi fratres exeuntes de Monaſterio.

FRater, qui proprio vitio egreditur, de Monaſterio,
ibu (1) kihuuorban uueran keheizze
Si reverti voluerit, ſpondeat prius omnem
So in
emendationem vitii, pro quo egreſſus eſt: (a) Sic in
deru iungiſtun ſteti ſi entfangan, *daz* er diu ſiniu
ultimo gradu recipiatur, ut ex hoc eius
theomuati ſi kechoreot daz ibu andera ſtunt
humilitas comprobetur. Quod ſi denuo exierit,
giu afterdiu uuizzanti
usque tertio ita recipiatur, Jam poſtea ſciens,
imu eocouuelihan zuakanc farcikan uueſan
ſibi omnem reverſionis aditum denegari.

Cap. XXX.

De pueris minore ætate, qualiter corripiantur.

EOcouuelihaz altar (1) farnuſſt eikaniu ſcal
Omnis ætas vel intellectus proprias debet
habeen mez intipidiu
habere menſuras. Ideoque quotiens pueri vel adole-
ſcentiores ætate, aut qui minus intelligere poſſint quan-
ta pœna ſit excommunicationis; hi tales, dum delin-
ſin keneizzit ſarfeem
quunt, aut ieiuniis nimiis adfligantur, (a) acris
filloom ſi in keduungan
verberibus coërceantur, ut ſanentur.

Cap. XXXI.

(a) *Qualis ſit de Cellerario Monaſterii.*

ſi eruuelit fona ſamanungu
CEllerarius Monaſterii eligatur de Congregatione
ſpaher riiffer ſitim chuskeer nalles filu
ſapiens, (b) in maturis moribus, ſobrius, non multum
ezzaleer nalles preiteer nalles truabaleer nalles
edax, non elatus, non turbulentus, non
uuidarmuater nalles trager nalles ſpildanter uz-
iniurioſus, non tardus, non prodigus, ſed
zan forahtanti cotan der alleru ſamanungu ſi
timens Deum; qui omni congregationi ſit,
ſo ſo fater. ruahhun tue fona alleem ano
ſicut pater. Curam gerat de omnibus; ſine
kipot des abbates neouueht tue dei kepotan ſin
iuſſione Abbatis nihil faciat: quæ iubentur
kehalte ni keunfrauue ibu huuelih
cuſtodiat; fratres non contriſtet. Si quis (c) fra-
fona

Ad Cap. XXVIII.

(a) Non emendaverint. Holſt.
(b) Correptio. Holſt.
(c) Exhibuit. Holſt.
(d) Omnia potens. Holſt.
(e) Contaminet. Holſt.

(1) *Annon legendum:* Karaffter, keraſter, *quas voces Noſter pro* Reprehenſo, caſtigato *ponit.*
(2) *Lege:* ſuhtigaz.

Ad Cap. XXIX.

(a) Et ſic. Holſt.

(1) *Lege:* kihuuorban uueſan, *ceu Goldaſtus legit.*

Ad Cap. XXX.

(a) Aut acribus. Holſt.

(1) *Sine dubio legendum:* farnumſt. *Apud Notkerum Pſ. 41, 1. & 42, 5. & 51, 1. occurrit* fernumeſt *pro* intellectu, ratione.

Ad Cap. XXXI.

(a) De Cellerario Monaſterii qualis debeat eſſe. Holſt. In Manuſcripto noſtro ſemper ſcribitur Cellararius, quod ſemel notaſſe ſufficiat.
(b) Maturus moribus. Holſt.
(c) Frater. Holſt.

 (d) Add.

fona imu odhuuila edhdeslihhiu unredihaft-
trum ab eo forte aliqua irrationabili-
lihhiu pitit nalles farmanento keunfreuue
ter postulat, non spernendo (d) contristet,
uzzan redihaftlihho mit deomuati ubilo pittan-
sed rationabiliter cum humilitate male petenti
temu farzihe fela fina kehalte kehucke
deneget. Animam suam custodiat; Memor
fimblum daz potolihha danta der uuela am-
semper illud apostolicum. Quia qui bene mini-
bahtit stiagil cuatan imu zuakesuahhit; un-
straverit, gradum bonum sibi adquirit; In-
mahtigero chindo kesteo inti armero mit
firmorum, infantum, hospitum, pauperumque cum
eocouuelihheru pihucti ruahha tue uuizzanti
omni sollicitudine curam gerat. Sciens
ana zuifal danta pi deseem allem in tage dera
sine dubio quia pro his omnibus in die iudi-
suana rediun er kebaneer ist.
cii rationem redditurus est.
alliu faz inti alla eht
Omnia vasa Monasterii, cunctamque substantiam,
inti so altarres faz keuuihtiu pische neouueht
ac si altaris vasa sacrata conspiciat; nihil
leitet farsuummando noh noh
ducat negligendum, neque avaritiæ studeat; neque
spildanter si urriutto eht des monastres
prodigus sit (e) exstirpator substantiæ Monasterii;
uzzan alliu mezhaftiu tue indi after kipote
sed omnia mensurate faciat, & secundum iussionem
des abbates theoheit fora allu eigi indi
Abbatis; (f) Humilitatem ante omnia habeat; Et
demu eht nist daz kebe uuort des ant-
cui substantia non est quæ tribuatur, sermo respon-
uurtes si kerehhit cuataz so kescriban ist uuort
sionis porrigatur bonus; Ut scriptum est; Sermo
cuataz ubar keba pezzistuun, indi alliu dei imu
bonus super datum optimum. Omnia quæ ei
anakimahhoot abbas selbun habee untar ruah-
iniunxerit Abbas, ipse habeat sub cura.
hunfineru fona diem imu piuuerit ni erpaldee
sua; à quibus eum prohibuerit, non præsumat;
pruadrum kesazta liibleita ana einikemu lih-
Fratribus constitutam annonam, sine aliquo typho
hisode edo tuuala pringe daz ni
vel mora, offerat, ut non scandalizentur;
kehucke dera cotchunduun sprahha daz si ke-
Memor divini eloquii, quid me-
arneet ibu
reatur, qui scandalizaverit unum de pusillis. Si
samanunga mera uuisit helsa imu si kekeban
congregatio maior fuerit, solatia ei dentur,
fona diem keholsaneer indi erselbo ebanemu
à quibus adiutus & ipse æquo
muate ersulle ambaht imu pifolahanaz eitim
animo impleat officium sibi commissum. Horis
kelimsanteem indi kekeban sin dei ze kebanne
competentibus & dentur quæ danda
sint indi kepetan dei zepitanne sint endi neo-
sunt, & petantur quæ petenda sunt (g) & ne-
man (1) duruhtriabit noh keunfreuuit in huse-
mo perturbetur neque contristetur in domo
cotes.
Dei.

Cap. XXXII.

De Ferramentis vel rebus Monasterii.

in isarnazazasum keuua-
Substantia Monasterii in ferramentis vel vesti-
tim edo so huuelihemu so rahhom
bus, seu quibuslibet rebus, provideat Ab-
sitim
bas fratres, de quorum vita & moribus securus sit,
einluzziu dera pidarbun suanit kizei-
& eis singula, ut utile iudicaverit, con-
channe indi auurzikilesanne
signet (a) constituenda atque recolligenda. Ex
in dem-
quibus Abbas (b) brevem teneat; ut dum sibi in ipsa
selbon kazaichantiu uuehsalum ana-
adsignata fratres (c) vicissim suc-
kaant
cedunt, ut sciat quid dat, (d) & quid recipit; Si
unsubro ruahchaloso
quis autem sordide aut negligenter res monasterii
trahtot si kiduungan
tractaverit, corripiatur; Si non emendaverit disci-
dera rehtlihchun untarlicke
plinæ regulari subiaceat.

Cap. XXXIII.

Si (a) quid debet monachus proprium habere.

ALlerumeist dea ahchust uurzhaftor abaza
Præcipue hoc vitium (b) radicitus amputan-
snidanne ist eouuiht
dum est de monasterio, ne quis præsumat aliquid
dare aut accipere sine iussione Abbatis; neque aliquid
eikan neouuiht rahcha
habere proprium, nullam omnino rem; Neque
puah
Codicem, neque tabulas, neque graffium, sed nihil omni-
kauuisso

(d) Add. *eum.* Holst.
(e) Et exstirpator. Holst.
(f) Add. *sui.* Holst.
(g) Ut. Holst.
(1) *Hic infere: Si.*

Ad Cap. XXXII.

(a) Custodienda. Holst.
(b) Breve. Holst. Aliæ editionis *brevem*, aliæ *breve* habent.
(c) Vicibus. Holst. Aliæ editiones *vicissim* legunt.
(d) Aut. Holst.

Ad Cap. XXXIII.

(a) Quid debeant Monachi. Holst.
(b) Addit *peculiare*. Holst.

(c) Pote-

kauuiſſo lihchamon iro
no: quippe quibus nec corpora ſua, nec volunta-
urlaubit in eikenemu alliu
tes licet habere in propria (c) voluntate; Omnia
notdurfti eo-
vero neceſſaria à patre ſperare monaſterii, nec quic-
uuit urlaube edo
quam liceat habere quod Abbas non dederit aut
farleazzi cameinſamon
permiſerit; Omniaque omnibus ſint communia;
min eouuit ſin eouuiht
ut ſcriptum eſt, nec quiſquam ſuum aliquid dicat vel
daz ibu einic deſemu
præſumat; Quod ſi quiſquam huic nequiſſimo
achuſti (1) kiraſſter kiluſtidot
vitio deprehenſus fuerit delectari, ammoneatur ſe-
mel, & iterum; ſi non emendaverit, correptioni
ſubjaceat.

Cap. XXXIV.

Si omnes æqualiter debeant neceſſaria accipere.

ſi zeteilit einluzlihchem
Sicut ſcriptum eſt; Dividebatur ſingulis,
ſoſo eocouuelihchemu daz
prout cuique opus erat; ubi non dicimus, ut
heiteo antfenkidu ſi
perſonarum, quod abſit, acceptio ſit, ſed infirmi-
ſcauunka duruſtigottue
tatis conſideratio, (a) ut qui minus indiget, agat
anſt
Deo gratias, & non contriſtetur; Qui vero plus in-
ſi kitan ſi kitheonot
diget, (b) exhibeatur ei, humilietur pro infirmitate,
nalles ſi erhaban alle lidi
non extollatur pro miſericordia, & ita omnia mem-
in fridiu
bra erunt in pace; Ante omnia ne murmurationis ma-
pi ſouuelichaſo raeha in einikemu
lum pro qualicumque cauſa, in aliquo
ſo uuelichemu ſo zaichanungu kaau-
qualicumque verbo aut ſignificatione appa-
ge (1) karaffter ds kiduunga-
reat; Quod ſi deprehenſus fuerit diſtrictiori

nun ſi untarkeban.
diſciplinæ ſubdatur.

Cap. XXXV.

De ſeptimanariis coquinæ.

(1) ſi
Fratres ſic ſibi invicem ſerviant, ut nullus excu-
entnachot ambahte ſiuchi
ſetur à coquinæ officio, niſi aut ægritudine,
ſuuarriu dera bidarbi uuelih pihafter
aut in cauſa gravis utilitatis quis occupatus
uuiſit erdiu mera loon iſt keſuahhit
fuerit, quia exinde major merces (a) adquiritur
minna unchreftigem fora ſi kekaumit
& caritas. Imbecillibus autem procurentur
helfa
ſolatia, ut non cum triſtitia (b) faciant, ſed habeant
mezze dera ſamanungu
omnes ſolatia, ſecundum modum congregationis,
edo keſezzida
aut poſitionem loci. Si major congregatio fuerit,
ſi entrahhoot ibu uuelihhe
(c) Cellarius excuſetur à coquina, vel ſi qui, ut di-
meroom piderboom ſin piheſtim
ximus, majoribus utilitatibus occupantur, cæteri
uz kikanganer
ſibi (d) ſub caritate ſerviant; Egreſſurus de ſepti-
hreinida tue lahhan
mana Sabbato munditias faciat, Lintea cum quibus
ſuuerben
ſibi fratres manus & pedes tergunt lavet; Pedes vero
der kekanganer
tam ipſe, qui egreditur, quam ille, qui intraturus eſt,
uuasken hreiniu alliu
omnibus lavent; Vaſa miniſterii ſui munda & ſana
kezeihhanne
(e) Cellario reconſignet; Qui (f) Cellarius iterum
ingangantemu kezeihhanne
intranti conſignet ut ſciat quid dat aut quid
uuehharre einera citi des
recipit. Septimanarii autem ante unam horam refe-
inbizzes keſazta lübleita einluzzin
ctionis accipiant ſuper ſtatutam annonam ſingulos ſibi
trinehan
(g) (2) biberes, & panem; ut hora refectionis ſine
murmu-

(c) Poteſtate. Holſt.

(1) *Hic Interpres ſine dubio erravit, credens ſe legere:* Reprehenſus. Kirafster *eſt à* rafsen, *quod* caſtigare, increpare, reprehendere *ſignificat. vid. Notam meam ad Otfridi Ev. II, 2, 8. add. ſupra not. 1. ad c. 28.*

Ad Cap. XXXIV.

(a) Ubi. Holſt.
(b) Humilietur pro infirmitate & non &c. Holſt.

(1) *Vid. Notam 1. ad cap. 33.*

Ad Cap. XXXV.

(a) Et caritas acquiritur. Holſt.

(b) Hoc faciant. Holſt.
(c) Cellerarius. Holſt.
(d) Pro *ſub caritate* legit Holſt. *caritate invicem.*
(e) Cellerario. Holſt.
(f) Cellerarius. Holſt.
(g) Biberes ſignificat liquoris hauſtus, ſive ſorbitiones: unde permitti dicuntur ſinguli biberes, aut tres biberes. Vita S. Popponis Abbatis cap. 30. §. 51. *Diſcedens inde caritatis veſtigia ſuis reliquit, ſingulisque tricenos dies ſingulos dari biberes præcepit*, hoc eſt, ut interpretatur Voſſius de vit. Serm. *vini Scyphos.* Holſten. in Indic. Declarat.

(1) *Gold. habet:* entrahhoot, *& bene quidem.*

(2) *De hac voce vide du Freſne in Gloſſ. Latino Barb. in v.* Biber.

murmulodii fuuarrera
murmuratione & gravi labore ſerviant

fratribus ſuis. In diebus tamen ſollemnibus usque ad
inthabeen uueharre
miſſas ſuſtineant ; (b) Intrantes & exeuntes hebdo-
keentoteem
madarii in oratorio, mox matutinis finitis do-
chneum fora ſi pifaldan
minica omnium genibus provolvantur, poſtulantes

pro ſe orare ; Egrediens autem de ſeptimana dicat

hunc verſum ; Benedictus es Domine Deus meus
du hulſi mih ketroſtunter piſt mih demu
qui adjuvaſti me, & conſolatus es me ; quo
keqhuetanemu
dicto tertio, (i) accipiat benedictionem
untarfolkenti
egrediens ; ſubſequens ingrediens, & dicat ; Deus in

adjutorium meum intende, Domine ad adjuvandum
ſi keſuahhit
me feſtina ; Et hoc idem tertio repetatur ab
infanganeru
omnibus, & accepta benedictione ingredia-

tur.

Cap. XXXVI.

De infirmis fratribus.

ruacha zua-
INfirmorum cura ante omnia & ſuper omnia adhi-
zituenne forahtun
benda eſt ; Ut ſicut revera Chriſto, ita eis

ſerviatur ; quia ipſe dixit ; Infirmus fui, & viſita-

ſtis me. Et : quod feciſtis uni de his minimis meis, mi-
keſcauuoen
hi feciſtis. (a) Sed ipſi infirmi conſiderent in hono-
nalles ubarfluatita iro
rem Dei ſibi ſerviri, & non ſuperfluitate ſua con-
deononte im ke-
triſtent fratres ſuos ſervientes ſibi. Qui tamen pati-
dultlihho kenuht-
enter portandi ſunt ; Quia de talibus copioſior
ſamera loon zuakeſuahhit alleromeiſt
merces adquiritur. Ergo cura maxima ſit

einigiu ſi kedoleet
Abbati, ne aliquam negligentiam patiantur ; Quibus
keſaztiu deo-
fratribus infirmis ſit cella (b) ſe deputata, & ſervitor
noſtman
timens Deum, & diligens, ac ſollicitus.
pado piderbi ſi ſprahgan
Balneorum uſus infirmis, quotiens expedit, offeratur.
alleromeiſt jungen tragoor ſi far-
Sanis autem, & maxime juvenibus, tardius conceda-
keban fleisko ezzan uua-
tur. Sed & carnium eſus infirmis omnino debilibus
naheileem fora itniuuuiu
pro reparatione concedatur ; At ubi
kepezzirote fona fleiskum ſitiu keuuo-
meliorati fuerint, â carnibus more ſolito
namemu kehabeen meiſtun
omnes abſtineant. Curam autem maximam
deonoſtun fin-
habeat Abbas, ne â cellerariis aut ſervitoribus ne-
keruahhaloſoot ze inan ſihit ſo huuaz
gligantur infirmi ; (c) Ad ipſum reſpicit quicquid
ſo fona diſcoom farlaazzan iſt.
â diſcipulis (d) relinquitur.

Cap. XXXVII.

De Senibus vel infantibus.

Diuſelba chnuat mannaskiu
Licet ipſa natura humana trahatur ad mi-
in dem altrum altera
ſericordiam in his ætatibus, ſenum videlicet & infan-
rihtungu ortfroma fora ſi keſehan
tum ; tamen & regulæ auctoritas eis (a) propitiatur.
unehreſtigii noh-
Conſideretur ſemper in eis imbecillitas, & nullatenus
heinu mezzu in libleitom
eis diſtrictio regulæ teneatur in alimentis : Sed ſit in eis
erhaftiu furichuueman citi rehlih-
pia conſideratio, & præveniant horas canoni-
hiu.
cas.

Cap. XXXVIII.

De hebdomadario Lectore.

Mias ezzantero uuan-
(a) Menſa fratrum edentium lectio deeſſe
uue-

(b) Intrantes autem. Holſt.
(i) Accepta benedictione egrediens ſubſequatur ingrediens. Holſt.

Ad Cap. XXXVI.

(a) Et ipſi. Holſt.
(b) Super ſe. Holſt.
(c) Quia ad ipſum. Holſt.

(d) Delinquitur. Holſt.

Ad Cap. XXXVII.

(a) Proſpiciat. Holſt.

Ad Cap. XXXVIII.

(a) Menſis. Holſt.

(b) Aude

uueſan min odhuuila unkiuuaru kechriffe
non debet; nec fortuito caſu qui arripuerit
puah leſan imu leſanter
codicem, legere (b) ibi ſe; lecturus ergo tota bebdo-
mada, Dominica ingrediatur; Qui ingrediens poſt
ſantom kemeinſamii
Miſſas & communionem, petat ab omnibus pro ſe
daz er pihuuarbe prei-
orari, ut avertat ab ipſo Deus ſpiritum ela-
tii deſan in chirihhun
tionis. Et (c) dicat hunc verſum in oratorio tertio
imu pikinnantemu
cum omnibus, ipſo tamen incipiente: Domine labia
mea aperies, & os meum adnuntiabit laudem tuam.
entfanganeru
Et ſic accepta benedictione, ingrediatur ad le-
furiſta ſuuikilii daz
gendum; Et ſummum fiat ſilentium ad menſam, ut
nohheiner
nullius muſſitatio, vel vox, niſi ſolius legentis,
notdurufti
ibi audiatur. Quæ vero neceſſaria ſunt comedentibus
uuehſalum
& bibentibus, ſic ſibi (d) vicibus miniſtrent fratres,
nohheiner duruſtigohe pittan eouueht
ut nullus indigeat petere aliquid. Si quid
calme (3) entiuueliches ſo
tamen opus fuerit, ſonitu cujuscunque ſigni
zeichanes mer ſtimmu
potius petatur, quam voce. Nec præſu-
einiger edesuuaz fona derſelbun
mat ibi aliquis de ipſa lectione, aut
allasuuanan eouueht ſuahchan min ſi ki-
aliunde quicquam (e) quærere (f) non de-
keban friſt heroro fora zimberre
tur occaſio; Niſi forte Prior pro ædificatione
edesuuaz ſkemlicho
voluerit aliquid breviter dicere. Frater autem
uuehchari merod
bebdomadarius accipiat (4) mixtum priusquam incipiat
uuihan
legere, propter communionem ſanctam, & ne forte
ſuuar doleen mit de-
grave ſit ei jejunium ſuſtinere. Poſtea autem cum co-
ru chuhchinun uuehcharum deonoſtmannum
quinæ bebdomadariis & ſervitoribus re-
antreiti
ficiat. Fratres autem non per ordinem legant,
dea zimberren
aut cantent; ſed qui ædificent audientes.

CAP. XXXIX.

De menſura (a) cibi.

za imbizze tagulihehim
SUfficere credimus ad refectionem cottidianam, tam
meaſum kaſotaniu zuei
ſextæ, quam nonæ, omnibus menſis cocta duo
muaz miſſilicheru ummahtim
pulmentaria, propter diverſorum infirmitates; ut
er (1) etnemu ezzan er an-
forte, qui ex (b) illo non potuerit edere, ex alio
dremu ſi inbizzan
reficiatur. Ergo duo pulmentaria cocta
kenuhtſamoen
fratribus omnibus ſufficiant; Et ſi fuerint inde
(2) ſinalaſat zua ſi kikeban
poma, aut naſcentia leguminum, addatur &
drittiun ſtunt. des protes ſunt einas,
tertium; Panis libra una propenſa
einaz ſi imbiz edo dero cau-
ſufficiat in die, ſive una ſit refectio, ſive prandii,
ma abanteauma;
& cœnæ. Quod ſi cœnaturi ſunt,
fona demuſelbin dritta teil
de eadem libra, tertia pars (c) cellerario
ſi kihaltan zeerkebanne abandmuaſontem;
ſervetur, reddenda cœnaturis.
arbeit mera in
Quod ſi labor forte factus fuerit major, in
ſelbſuanu kiuualtidu piderbe
arbitrio & poteſtate Abbatis erit, ſi expediat
eouuit auchon erchertiu ubarazalii
aliquid augere, remota præ omnibus crapula,
daz neonaldre (3) untaslihehe un-
& ut nunquam ſubripiat monacho in-
fardeuuiti
digeries. Quia nihil ſic contrarium eſt omni
Chriſtunemu ſo ſo ubarzzalii
Chriſtiano, quomodo crapula, ſicut ait Domi-
ſehat min ſin kaſuuarit *herzun* iuue-
nus noſter. Videte ne graventur corda ve-
riu

(b) Audeat ibi: ſed lecturus tota &c. Holſt.
(c) Dicatur hic verſus in Oratorio tertio ab omnibus. Holſt.
(d) Viciſſim. Holſt.
(e) Requirere. Holſt.
(f) Ne detur occaſio maligno. Holſt.

(3) Etteuueliches *lege, vel* edesuueliches.
(4) *De v. Mixtum. vid. du Freſne in Gloſſar. Latino-Barb. in v. Mixtum.*

Ad CAP. XXXIX.

(a) Ciborum. Holſt.
(b) Uno. Holſt.
(c) A Cellerario. Holſt.

(1) *Lege:* enemu. ener *pro:* ille, *ſæpe occurrit. vid. Notk. Pſ. 76. 16. Pſ. 30, 20. & 51, 8.*

(2) *Legendum:* Smalaſat. *in Gloſſis S. Emmerami apud Pezium in Theſ. Anecdot. noviſſ. p. 413. eſt:* Smalaſat, *legumina. In recentiori Verſione hujus Regulæ extat: iſt aber daſs ſie äpffel oder* Smalſatte *hond. In MSC. meo quod* Künigbuch *inſcribitur legimus: do ſprach Daniel; nu verſuche uns zehen tage, und gip uns* ſmelzete *zu eſſen und waſſer zu trinckende. Twinger in Voc. meo MSC. Germ. Lat.* Smelſet, *Legumen. idem in Vocabular. meo MSC. Latino-Germ. legumen* Smelſechte. *In Ordin. Provinciali Tyrolenſi lib. 5. cap. 25. extat: an ainen yeden Star Arbis bohnen und dergleichen* Schmalſat.

(3) *Lege:* untarslihche, *quod manifeſtum fecit in latino textu vox:* Subrepat. *conf. cap. 40.*

riu uberazzalii, chindum keuuisso minnirin
sira (*d*) *crapula.* *Pueris* *vero* *minore*
aldre nalles diuselba si kihaltan mihhilii min-
ætate non eadem servetur quantitas, sed mi-
nira denne meroom kehaltan in allem libanti
nor quam maioribus, servata in omnibus parcita-
fleisceo feorfuazzeo
te. Carnium vero quadrupedum (*e*) *omnimodo come-*
fon allem si farporan ano allen uuana-
stio ab omnibus abstineatur præter omnino debiles
heilem siuchem.
& ægrotos.

Cap. XL.

De mensura potus.

Einer eocouuelicher eikana hebit keba fona
Unusquisque proprium habet donum ex
Cote. sumer so sumer keuuisso so pidiu
Deo: alius sic, alius vero sic. Et ideo
eddeslihchemu (1) fristes mez
cum aliqua scrupulositate â nobis men-
libleit si kesezzit
sura victus aliorum constituitur: tamen infirmorum
unchreftigi mez
(*a*) *imbecillitatem, credimus heminam vini per singu-*
far-
los sufficere per diem. Quibus autem donat Deus to-
traganti suriburti oiganas sih habenti lon
lerantiam abstinentiæ, propriam se habituros mercedem
notdurust
sciant. Quod si aut loci necessitas, labor aut
prunst des sumares mer peitit in selb-
ardor æstatis amplius poposcerit; in arbi-
suanu des herostin kestante
trio Prioris consistat: considerans in omnibus,
min (2) untarslihhanera fullii edo ubartruncha-
ne subrepat satietas aut ebrietas.
nii doh (3) lesamer
Licet legamus, vinum monachorum omnino non
daz unserem citim daz duruh
esse; sed quia nostris temporibus id monachis per-
spanan uuesan ni mac doh edo daz kehenka-
suaderi non potest, saltim vel hoc consentia-
mes daz nalles unzi ze setii uzzan
mus, ut non usque ad satietatem bibamus, sed
sparalihhor (4) freidige tuat so sama
parcius: Quia vinum apostatare facit etiam
spahe peitit daz min
sapientes. Ubi autem necessitas loci exposcit, ut nec
obana kescribana mez mih-
supra scripta mensura inveniri possit, sed mul-
hilu min
to minus, aut ex toto nihil; benedicant Deum qui
daz er allu zua-
ibi habitant, & non murmurent; Hoc (*b*) *ante omnia ad-*
manonte daz ano murmulodin sin.
monentes ut absque murmurationibus sint.

Cap. XLI.

Quibus horis (*a*) *oportet reficere fratres.*

Fona uuiheru oostrun
A Sancto Pascha usque ad Pentecosten ad
imbizzen ze nahtaband muasen
sextam reficiant fratres, & ad seram cœnent.
.fona (1) simschustim
A Pentecoste autem tota æstate si labores
achro unmezzigii des
agrorum non habent monachi, aut nimietas æsta-
sumeres nalles ketruabpe feordun indi sehtun
tis non perturbat, IIIIta. & VIta.
tac andrem tagum
feria ieiunent usque ad nonam; Reliquis (*b*) *diebus ad*
caumoen dia cauma in
sextam prandeant. Quæ prandii Sexta, si opera in
achrum eigin uualm dratter
agris habuerint, aut æstatis fervor nimius fuerit,
zi emizzigonne forascauuunga
continuanda erit, & in Abbatis sit (*c*) *prudentia.*
ketemproe inti noh kesezze uueo
Et sic omnia temperet atque disponat, qualiter
sela kihaltan sin daz tuant ano
(*d*) *animæ salventur, & quod faciunt fratres, abs-*
murmulodii tuen
que murmuratione faciant. Ab idibus autem Septem-
unzi in haubit dera fastunge
bribus, usque ad caput Quadragesimæ ad nonam
son fastun
semper reficiant. In Quadragesima vero usque (*e*) *in*
ze

(*d*) In crapula. Holst. addunt aliæ editiones, & *ebrietate.*

(*e*) *Omnimodo* deest ap. Holst. in aliis editionibus legitur *omnino.*

Ad Cap. XL.

(*a*) Contuentes imbecillitatem. Holst.
(*b*) Omnino admonentes. Holst.

(1) *Gold. legit:* fristeo.

(2) *Hic vitium latet; quid si legamus:* underslihhe narafullii; *i. e.* subrepat alimentorum, ciborum, satietas. *Vox* Nahrung *hodie adhuc usitata conjecturam hanc firmat. Antiquis* vox Nerian, *unde Nahrung est*, defendere, servare; *ut & :* alere. *Conf. Staden. in Expl. Voc. Bibl. Germ. p. 450.*

(3) *Lege:* lesames.

(4) *Hoc partinent* freidaken, *Apostaticum.* Freidon. *Apostatare in Gloss. Boxhornii. Anglo-Sax.* frætgenga, *profugus, Apostata,* fratgengan, *Apostasia. vid. Somner. in Voc. Anglo-Sax.*

Ad Cap. XLI.

(*a*) Oporteat. Holst.
(*b*) Adde *vero.* Holst.
(*c*) Providentia. Holst.
(*d*) Et animæ. Holst.
(*e*) Ad Pascha. Holst.

(1) *Lege:* simschustim. *quod etiam habet Goldastus.* *Pfingsten.*

(*f*) Lu-

ze abande demſelbon aband
paſcha ad veſperam reficiant. Ipſa tamen veſpera
ſo ſi ketan daz leoht des leohtes ni durufti-
ſic agatur, ut (f) lumen lucernæ non indigeant
goen imbizzante uzzan leoht (2) munoh des ta-
reficientes; ſed luce adhuc diei
ges alliu ſin keentot
omnia conſummentur. Sed & omni tempore, ſive
abandmuaſe des imbizzes ſo ſi ketemprot
cœnæ ſive refectionis bora ſic temperetur,
daz mit leohte ſin alliu.
ut cum luce fiant omnia.

Cap. XLII.

Ut poſt completorium nemo loquatur.

EOeouueliheru citi ſtilli ſculun eilen
Omni tempore (a) ſilentium debent ſtude-
alleromeiſt nahtlihhem citi
re monachi, maxime tamen nocturnis boris.
eocouuelihheru citi edo
Et ideo omni tempore, ſive ieiunii, ſive
dera cauma ibu eit ſo ſaar
prandii, ſi tempus fuerit prandii, (b) mox
erſtant ſona abandmuaſe
ſurrexerint à cœna, ſedeant omnes in unum;

& legat unus conlationes vel vitas patrum, aut certe
andraz daz zimbroe horrente
aliud quod ædificet audientes. non autem

(1) *(c) eptaticum aut Regum, quia infirmis intellectibus*
niſt piderbi dera citi dera keſcrip
non erit utile illa bora banc Scripturam audi-
andrem dera fa-
re: aliis vero boris legantur. Si autem ieiunii
ſtun tages uuiſit keqhuetanemu abande luzzi-
dies fuerit, dicta veſpera, parvo
leru untarſtuntu ſaar zuakangen
intervallo mox accedant ad lectionem
ſo qhuuedames (2) keleranem ſeo-
conlationum, ut diximus, & lectis qua-
rim ſimſim pletirun ſo filu ſo cit farlazzit
tuor aut quinque foliis, vel quantum bora permittit,
allem in ein kakanhlauffantem duruh dera
omnibus in unum (d) concurrentibus per banc
tuuala dera lectiun in kezeih-
moram lectionis. Si (e) qui forte in adſignato
hantemu imu (3) piſalahanemu pihafter
ſibi commiſſo (f) fuit occupatus:
keſazte ſin erfullit indi uzkan-
Omnes ergo in unum poſiti compleant: (g) exeuntes
kantem ſona ſolmiſſu nohheinaz urlaubiſ
à completoriis nulla ſit licentia
zuuiror keſprohhanuueſan daz
denuo cuiquam loqui aliquid. Quod
ibu ſundaner iſt einie deſan ubartuan dera
ſi inventus fuerit quisquam prævaricari banc taci-
ſuuikalii rehtungu dera ſuuarrun kerihti untar-
turnitatis regulam, gravi vindictæ ſubia-
licke uzzan ibu notduruft keſteo *ubar* qhui-
ceat; Excepto ſi neceſſitas boſpitum ſupervenerit,
mit eddeslihhemu eddeshuuaz
aut forte Abbas alicui aliquid iuſſe-
daz duuidaro io auh dazſelba mit dera ſu-
rit. Quod tamen & ipſum cum ſumma
riſtun fruati mezhaftü erhaftoſt ſi.
gravitate & moderatione boneſtiſſime fiat.

Cap. XLIII.

De his qui ad opus Dei vel (a) menſam tarde occurrunt.

ZE citi des eotchundin (1) anbahtes ſario
Ad boram divini officii, mox
ſo kihortaz uuirdit zeihhan farlazzanem allem
ut auditum fuerit ſignum, relictis omnibus,
dei doh ſint in hantum mit dera furiſtun
quælibet fuerint in manibus, ſumma cum feſtina-
ilungu ſi (2) kehlaffan mit fruati duuidaro
tione curratur: cum gravitate tamen,
daz nalles des skernesskern ſinde zuntrun ke-
ut non ſcurrilitas inveniat fomitem.
uuiſſo neouueht demu uuerehe Cotes furi ſi
Ergo nihil operi Dei præpo-
keſezzit nahtlihhem uuah-
natur. Quod ſi quis (b) ad nocturnas vigi-
tom den duruh
lias poſt gloriam Pſalmi XCIV. ti quem propter
daz farzechanto ſitilihho uuellemes
boc omnino protrabendo & (3) moroſe volumus
keqhuetan uueſan (4) nalles kakanlaufit
dici, occurrerit; non ſtet
in

(f) Lumine. Holſt.
(2) *Lege:* nu noh, *quod Goldaſtus quoque exbibet.*

Ad Cap. XLII.

(a) Silentio. Holſt.
(b) Mox ut. Holſt.
(c) Heptaticum. Holſt.
(d) Occurrentibus. Holſt.
(e) Quis. Holſt.
(f) Fuerit occupatus, occurrat. Holſt.
(g) Et exeuntes. Holſt.
(1) Eptaticus *eſt ex Græco* ἑπτάτευχος, *quo nomine inſigniebatur Pars Vet. Teſt. quâ quinque libri Moſis, liber Joſuæ & liber Judicum comprebenduntur. vid. du Freſne in Gloſſar. in* Eptaticus. (Ita quoque Holſt. Heptaticum pro Heptateucho dici obſervat. Indic. Declarat.

(2) *Lege:* keleſanem.
(3) *Legendum:* piſolahanemu.

Ad Cap. XLIII.

(a) Ad menſam. Holſt.
(b) *In nocturnis vigiliis.* Holſten. aliæ tamen editiones noſtram lectionem exhibent.

(1) *Sine dubio legendum:* ambahtes, *quod frequentiſſime occurrit.*
(2) *Lege:* kehlauffan.
(3) *Vox: moroſe pro* cum mora *à medii ævi Scriptoribus interdum uſurpatur, invitis quamvis elegantioris Latinitatis Cultoribus.*
(4) *Hoc:* nalles *vel plane eradendum, vel tranſponendum eſt ſupra vocem:* non.

in antreitidu fineru uzzan iungifto
in ordine suo in choro, sed ultimus
allem ftante in fteti diu folihhem ruah-
omnium stet, aut in loco quem talibus negli-
halofontem funtrigo kefezzit daz fi
gentibus seorsum constituerit Abbas; ut
kefehan fona imu ioh fona allem
videatur ab ipso, vel ab omnibus, usque dum
kefultemu offanlihhera dera kenuhtfa-
completo opere Dei, publica satisfactione
muntati hriuuee in iunkiftunfteti
poeniteat. Ideo autem eos in ultimo
fcolan ftan; daz kefe-
aut seorsum judicavimus debere stare; ut visi
hane fona allem pi derufelbun fcamu iro
ab omnibus, vel pro ipsa verecundia sua
puazzen keuuiffo ibu uzzana chirihh piliben
emendentur. Nam si foris (c) *oratorium rema-*
keftatot flaf-
neant, erit forte talis, qui se aut recollocet & dor-
fit keuuiffo fizzit imu uzzana rahhom cau-
miat, aut certe sedeat sibi foris, (d) *ut fabulis va-*
grot ift kekeban frift demu farfluahhanin;
cet, & datur occasio maligno;
inkekangane inna indi min al farleo-
(e) *Sed ingrediantur intro & nec totum per-*
fant frammert puazzen tagalihhem
dant & de reliquo emendent. Diurnis autem
citim die ze uuerche Cotes
horis, qui ad opus Dei, post versum &

gloriam primi Psalmi, qui post versum dicitur,
nalles kehlauffit euu deru obana qhatumes
non occurrerit; Lege qua supra diximus,
kemahhon
in ultimo (f) *stent nec praesumant sociari*
(5) cafte dero kenuhtfamun-
choro psallentium, usque ad satisfactionem;
tati urlaubii dera fine-
Nisi forte Abbas licentiam dederit (g) *remissione*
ra farlazzani,
sua, ita tamen, ut satisfaciat reus ex hoc.
untar
(h) *ut simul omnes dicant versum. & orent. & sub*
einemu zuakangen
uno omnes accedant ad mensam; Ad men-

sam autem qui ante versum non occurrerit, qui per ne-
(6) hueeliher erachufti
gligentiam suam aut vitium non occurrerit,
za demu andremu uuehfale pi daz
usque ad secundam vicem pro hoc
fi (7) kerofsit ibu andraftunt ni puazzit
corripiatur. Si denuo non emendave-
ni fi farlazzan zeteilnufti
rit, non permittatur ad mensae communis participatio-
kefkeidaner fona kinozkafti
nem; sed sequestratus a consortio omnium re-
eino kenomanemu imu teil
ficiat solus, sublata ei portione sua a vi-
ze puazzu fo fama
no, usque ad satisfactionem & emendationem. Simi-
fi kedultit den
liter autem patiatur, (i) *qui ad illum versum non*
antuurti after muafe keqhuuetaner
fuerit praesens, qui post cibum dicitur. Et
kefazteru after diu
ne quis praesumat ante statutam horam, vel post ea
eouueht muafes tranches erpalden uzzan
quicquam cibi aut potus (k) *praesumere; sed*
ioh auh demu ift prungan eouueht
& (l) *cui offertur aliquid a Priore,*
uuidarot citi deru kerot daz daz
& accipere renuerit, hora, qua desideraverit, hoc quod
er uuidarota andraz
prius recusavit; aut aliud (m) *omnino accipiat us-*
ze puazzu kelimflihhera.
que ad emendationem congruam.

Cap. XLIV.

De his qui excommunicantur quomodo satisfaciant.

Dia pifuuarrem funtom
Qui pro (a) *gravibus culpis ab oratorio & a men-*
fint armeinfamont
sa excommunicantur, hora qua opus Dei in ora-
ift duruhtuldit fora turim der chirih-
torio (b) *percelebratur, ante fores oratorii*
chun foraki ftrahter licke neouueht qhuedante
prostratus jaceat, nihil dicens,
uzan fo filo kafaztemu (1) capite ke-
nisi tantum posito in terra capite stra-
ftrah-

(c) Oratorio. Holst.
(d) Vel. Holst.
(e) Sed ingrediatur intus, ut nec totum perdat, & de reliquo emendetur. Holst.
(f) Stet, nec praesumat. Holst.
(g) Permissione. Holst.
(h) Hunc locum ita exhibet Holstenius. *Ad mensam autem, qui ante versum non occurrerit, ut simul omnes dicant versum & orent, & sub uno omnes accedant ad mensam, qui per negligentiam, &c.* Editio Einsideleosis pro verbis. *Ad mensam autem*, habet. *Ad horam vero refectionis.*
(i) Qui etiam. Holst.
(k) Sumere. Holst.
(l) Si cui. Holst.
(m) Omnino nihil percipiat. Holst.

(5) *Lege*. carte; *quod Goldastus exhibet, & chorum denotat. In Hymni Ambrosiani Versione Theodisca verba: Te gloriosus Apostolorum* Chorus, *redduntur: Thih tiurlicher potono* cart.
(6) *Hoc* huuelihor *collocandum est supra vocem latinam:* qoi, *antecedentem; postea super vocabulum:* vitium *ponatur* or achufti *i. e.* ex *vitio* Er *in nostra Regulae versione aliquoties occurrit pro:* ex *ita* or diu, *ex hoc.* er alougi, *ex integro. Erronee itaque Goldastus in Gl. Keronis exhibet:* orachufti, *vitio.*
(7) *Legendum:* kerafsit a verbo: rafsen. *de quo supra jam actum in Nota 2. ad cap. 33.*

Ad Cap. XLIV.

(a) Gravioribus. Holst.
(b) Celebratur. Holst.

(1) *Lege:* haubite.

(c) So

ſtrahter framhalde uzkankanteru
tus pronus omnium de oratorio exeuntium
fuazzum fora ſi bifaldan ſo lango
pedibus (c) provolvatur. Et hoc tamdiu
kanuhctſam
faciat, usque dum Abbas judicaverit ſatisfactum eſſe.
katan uueſan ; der denne kapotaner
Qui dum juſſus ab Abba-
fora piualde ſih deſſelbin
te venerit, (d) provolvat ſe ipſius
fonadiu ſporum
Abbatis, deinde omnium veſtigiis, ut orent pro

ipſo. Et tunc ſi juſſerit Abbas, recipiatur in choro,
antreitidu deru
vel (e) ordine, quo Abbas decreverit; ita plane,
andres uuas mer
ut Pſalmum (f) vel lectionem, aut aliud quid non
paldee heffan
præſumat in oratorio imponere, niſi iterum Abbas
denne iſt durihfullit
jubeat; Et omnibus horis, dum (g) perconpletur
forauuerſe demu ſtat
opus Dei, projiciat ſe in terra in loco (h) quo ſtat;
ſo kanuhctſami tue
& ſic ſatisfaciat, usque dum ei (i) jubeat Abbas, &
kaſtillee fona deru kanuctſami tati
quieſcat jam ab hac ſatisfactione. Qui
pi rinkirom
vero pro levibus culpis excommunicantur, tan-
ze
tum â menſa, in oratorio ſatisfaciant usque ad
kepote ſo duruhtuen
juſſionem Abbatis: (k) Hoc perficiant usque dum
kenuakit.
benedicat, & dicat, ſufficit.

CAP. XLV.

De his qui falluntur in Oratorio.

IBu uuelih dene fotakichundit
Si quis dum pronuntiat pſalmum, re-
lin-
ſponſorium, aut antiphonam, vel lectionem (a) falli-
kanter iſt uzan der kinuctſamun tati
tus fuerit, niſi ſatisfactioni ibi coram
katheonoter uuirdit
omnibus humiliatus fuerit, (b) & â ſenioribus
fora uzlite ſinan keraſſter
pro exceſſu ſuo caſtigatus non ſe recognoverit
uzkelite merun kirihti (1) untarlicte
exceſſiſſe, majori vindictæ ſubjaceat, quippe
theoheiti daz ruachaloſi
qui noluit humilitate (c) emendare quod negligentia
miſſitetu chind pi (2) ſelihcha ſin ka-
deliquit (d) Infantes pro tali culpa vapu-
pluan.
lent.

CAP. XLVI.

De his qui (a) in aliquibus rebus delinquunt.

S ſo uuelihcheru ſo
SI quis dum in labore quovis, in coquina

(b) & cellario, in (c) monaſterio, in piſtrino, in hor-
in liſti edeslihheri
to, in arte aliqua dum laborat, vel in quocun-
miſſituat (1) frarprihchit
que loco aliquid deliquerit, aut fregerit
eouueht farliuſit edo ioh uuaz uzkelidit
quippiam, aut perdiderit, (d) vel aut quid exceſſerit
fora
ubi & non venies continuo ante Abbatem, vel con-
kaſamanungu er ſelbo rehchan kanuhtſam tuat
gregationem, ipſe ultro ſatisfecerit,
meldet chund
& prodiderit delictum ſuum; dum per alium cogni-
uuirdit merun untarlicke puazu fe-
tum fuerit, majori ſubjaceat emendationi.
lom antlaz dera ſunta rahcha ibu iſt midan-
(e) animæ veniam; Peccati cauſa ſi fuerit latens
ti ſo filu atumlihchem herorom
tantum, Abbati aut ſpiritalibus ſenioribus
offan dea uuiſzun an-
patefaciat, qui ſciant curare & ſua, & (f) alio-
dremo tolc *nalles* intdecchan offanon.
rum vulnera non detegere & publicare.

CAP.

(c) Se projiciat. Holſt.
(d) Volvat. Holſt.
(e) In ordine. Holſt.
(f) Et lectionem. Holſt.
(g) Completur. Holſt.
(h) In quo ſtat. Holſt.
(i) Jubeat iterum Abbas, ot quieſcat. Holſt.
(k) Et tamdiu hoc perficiant. Holſt.

Ad CAP. XLV.

(a) Fefellerit. Holſt. aliæ editiones habeot *fallitur*.

(b) Hæc verba. *a Senioribus* usque *exceſſiſſe* deſunt in Holſteniana & aliis editionibus.

(c) Corrigere. Holſt.

(d) Infantes autem. Holſt.

(1) *Legendum eſt:* uotarlicke. *Quod & Goldaſtus habet.*

(2) *Lege:* Solihcha.

Ad CAP. XLVI.

(a) In aliis quibuslibet rebus. Holſt.
(b) Pro & habetur *in* ap. Holſt.
(c) Miniſterio. Holſt.
(d) Vel aliud quid exceſſerit ubi ubi, & non veniens. Holſt.
(e) Si animæ vero peccati cauſa fuerit latens, tantum Abbati &c. Holſt.
(f) Aliena. Holſt.

(1) *Pone:* Farprihchit. *quod & Gold. habet.*

Cap. XLVII.

De significanda hora Operis Dei.

ZEchundande cit des uuerahches tages ioh
Nuntianda hora operis Dei die no-
nahtes ruaehun edo
ctuque (a) sub cura Abbatis, aut ipse nuntiare, aut
souuelichemu pihuctikemu kepruader kamah-
tali sollicito fratri iniungat
ehoe desa ruachum daz alliu citi kalimsantem
hanc curam, ut omnia horis conpetentibus
kafullit sin
compleantur; Psalmos autem vel antiphonas post Ab-
antreitidu iro inkinnen
batem ordine suo, quibus iussum fuerit, inponant.

Cantare autem (b) & legere non præsumant, nisi qui pos-
daz selba ambahti ersullen daz sin kizimbrit
sunt ipsum officium implere ut ædificentur
theoheit fruati
audientes; quod cum humilitate, & gravitate, &
bibun demu kipiutit
tremore fiat, & cui iusserit Abbas.

Cap. XLVIII.

De opere manuum cottidiano.

UPpigi fiantin ist der selu kauuissem
Otiositas inimica est animæ; Et ideo certis
citim keummuazon sealun
temporibus occupari debent fratres in labore manuum,

certis iterum horis in lectione divina. Ideoque hac di-
kalaubames pedo eiti antreitidom
spositione credimus utraque tempora ordinari;
unzan (1) in kangum
Id est, ut à Pascha usque ad kalendas Octobres
fona morkane uzkante *fon* eriston citi unzi nah
mane exeuntes (a) à prima hora usque pene
feordun uuerehoen daz duruft ist
quartam laborent quod necessarium fuerit; Ab
so sama sextun
hora autem quarta usque ad horam quasi sextam
tuantan muazzoen
(b) agentem lectioni vacent; Post sextam autem sur-
fona miase resten in pettum iro mit eoco-
gentes à mensa pausent in lectulis suis, cum omni
uuelihheru stilli edo oduuila huuaz uuili
silentio; aut forte qui voluerit le-
daz andaran ni kiunstille
gere, sibi sic legat, ut (c) alterum non inquietet;
si ketan citlihhor mittilodontera ahto-
Et agatur nona temperius, mediante octava
dun citi sin kiuur-
hora, & iterum quod faciendum est operentur
chit za abande
usque ad vesperam. Si autem necessitas loci, aut
armida suachit za uuacharum zasamanonne
paupertas exegerit, ut ad fruges (d) recolligendas
sin pehestit ni sinkeunfreuuit
per se occupentur, non contristentur; quia tunc

veri monachi sunt, si labore manuum suarum

vivunt sicut & patres nostri & Apostoli;
doh duuidaro mezhastiu sin durih luteilmuate
omnia tamen mensurate fiant propter pusillanimes;
in *haupit* fa-
à Kalendis autem Octobribus; usque (e) in caput qua-
stun citi andreru solla
dragesimæ usque (f) ad horam secundam plenam, le-
muazzoen citi *andera* si kitan *dritta*
ctioni vacent; Hora secunda agatur Tertia, &
niuntun *alle* in uuerah iru arbeiten *daz*
usque nonam omnes in opus suum laborent, quod
im ana ist kamahchot; eristin zei-
eis iniungitur; Facto autem primo signo
chane citi niuntun inmahchoen *fona uuerçhe*
horæ nonæ, disiungant ab opera
iru (2) einlaze sin caruue denne andras
(g) sua singuli, & sint parati, dum secundum
zeiehan clohhot sar so kehorit uuirdit zei-
signum pulsaverit, (h) mox ut auditum fuerit signum
chan sarlazzanem *allem* so uuelihhem so mit dera
relictis omnibus quælibet summa
furistun ilungu si kilausan *after* imbizze
cum festinatione curratur; Post refectionem
muazzoen lecziom iru salmsangum
autem vacent lectionibus suis, aut Psalmis. In
fastun tagum
Quadragesimæ vero diebus à mane usque ad tertiam
folla zehantun
plenam vacent lectionibus suis, & usque decimam ho-
uuerchoen *daz* im ist anakimachot
ram plenam operentur quod eis iniungitur;
in dem tagum intsahen *alle* ein-
In quibus diebus Quadragesimæ, accipiant omnes sin-
luzze puah dea duruh antreitida
gulos codices de Bibliotheca, quos per ordinem
er alongi lesan dei puah in *haupit*
ex integro legant. Qui codices in caput Quadragesimæ
zake-

Ad Cap. XLVII.

(a) Sit. Holst.
(b) Aut legere non præsumat, nisi qui potest. Holst.

Ad Cap. XLVIII.

(a) A prima usque ad horam pene quartam. Holst.
(b) *Agentem* deest ap. Holst.
(c) Alium. Holst.
(d) Colligendas. Holst.
(e) *Ad Caput Quadragesimæ.* Holst. Hæc ultima vox in MSCto nostro semper vitiose *Quadraginsima* scribitur, quod semel notasse sufficiat.
(f) In horam. Holst.
(g) *Sua*, deest ap. Holst.
(h) Verba *mox ut auditum* usque *cum festinatione curratur.* in Holst. & aliis editionibus desunt.
(1) *In* & kangum *sunt conjungenda:* inkangum.
(2) *Lege:* einluzze.

(i) Ac-

zaſtebanne ſint fora allu ſin kizelit einer
dandi ſunt. Ante omnia ſane deputentur unus
edo zuene heroſton deu umbicangen
aut duo ſeniores, qui circumeant monaſterium
citim dem muazzoen ſehen
boris, quibus vacant fratres lectioni, & videant,
min odouuila ſi (³) fondan slaffer
ne forte inveniatur frater (i) acedioſus qui
gaugrot upigi ſprahchon niſt
(k) vacat ocio aut fabulis, & non (l) eſt
anauuartenter leczíun nalles einin imu um-
intentus lectioni; & non ſolum ſibi inuti-
biderber ioh auh andre (⁴) diſ.... der ſo-
lis eſt ſed etiam alios (m) tollit. Hic talis,
lihcher ſo ſo fer ſi fundaner ſi keref-
ſi, quod . abſit, repertus fuerit, corripia-
ſit ioh andra ſtunt ibu ni puazit der ki-
tur ſemel & ſecundo; ſi non emendaverit cor-
rihti rehtlihchun (⁵) untarliche folicha an-
rectioni regulari ſubiaceat taliter, ut cæ-
dre furihten enti noh *bruader* ſi kimah-
teri timeant. Neque frater ad fratrem iungatur
chot citim unkalimfantem truhtenlihhemu auur
boris inconpetentibus; Dominico item
tage zum muazzoen uzan dem, dea
die lectioni vacent omnes; exceptis his, qui
miſſalihchem ambahtim (⁶) kezeitite ſint *uuelih*
variis officiis deputati ſunt. Si quis
daz ruachaloſonti unſtiller iſt daz
vero ita negligens (n) aut deſidioſus fuerit, ut
ni uuili ni mac lirnen leſan ana ſi-
non velit, aut non poſſit, meditari aut legere, in-
kimahchot imu uuerah daz tue ni caugroe
iungatur ei opus, quod faciat, ut non vacet.
unmahtiken (⁷) ſinecharem ſolichaz rahc
Fratribus infirmis, aut delicatis, talis opera
liſt anakimahchot *daz* nalles ubige ſin
aut ars iniungatur, ut nec otioſi ſint, nec
arbeiteo edo fartlohan
violentia laboris opprimantur (o) aut effugentur;
deru unmahti zi piſcauuuone iſt.
Quorum imbecillitas ab Abbate conſideranda eſt.

CAP. XLIX.

De Quadrageſimæ Obſervatione.

DOh eocouuelihcheru citi lib des *muniches*
Licet omni tempore vita monachi
ſcal pihaltida haben duuidaru
Quadrageſimæ debeat obſervationem habere, tamen
denta foeru deiſu chraft pidiu ſpanames
quia paucorum eſt (a) ita virtus, ideo ſuademus;
deſem *tagum* *alleru* lutri lip *ſinan*
iſtis diebus quadrageſimæ omni puritate vitam ſuam
kihaltan ebano unchuſchida ruacha-
cuſtodire; omnes pariter (b) ſordes & negligen-
loſi deſem *tagum* uuuaska uuir-
tias his diebus ſanctis diluere. Quod tunc digne
dike ſin ibu ſon *al*lem achuſtim pirum kitemprot;
ſit, ſi ab omnibus vitiis temperemus;
kipete mit uuaſum leccium ſtuncniſſi des
Orationi cum fletibus, lectioni & compunctioni cor-
berzin ioh furipurti uuerah kebames deſem
dis atque abſtinentiæ operam damus. Ergo his
tagum auchomes unſ edesuuas demu kiuuo-
diebus augeamus nobis aliquid (c) ſolito penſo
nin theonoſtes unſares kapet funtriclichiu
ſervitutis noſtræ; Orationes peculiares,
muaſo tranh furipurt das (¹) inereocouue-
ciborum & potus abſtinentiam; ut unusquisque
licher ubar mez imu kirihche edesuuaz ei-
ſuper menſuram ſibi indictam aliquid pro-
kenes *uuillin* mit mendi prinke
pria voluntate cum gaudio Sancti Spiritus offerat
cote untraat ſch lihhamin *ſinu* ſo*na* muaſe
Deo; Id eſt, ſubtrahat corpori ſuo de cibo,
ſo*na* tranche ſo*na* slaffe ſo*na* ſprahchu ſo*na* ſcer-
de potu, de ſomno, de loquacitate; de ſcur-
ne mit deru atumlihchum kiridu mendii
rilitate, & cum ſpiritalis deſiderii gaudio,
(²) druuihun oſtrun pite daz ſelba *daz*
ſanctum Paſcha expectet; Hoc ipſum tamen quod
einereocouuelicher prinkit *Cote* ſakee
unusquisque (d) offeret Deo Abbati ſuo ſugge-
mit ſinu ſi kipete uuillin danta
rat, & cum eius fiat oratione & voluntate, quia quod
ano des fateres atumlihchin ſi furturſti
ſine permiſſione patris ſpiritalis ſit, præſum-
iſt kizelit ital ruam nalles lon ke-
ptioni deputabitur, & vanæ gloriæ, non mercedi;
uuiſſo mit uuillin alliu zatuanne ſint.
Ergo cum voluntate Abbatis omnia agenda ſunt.

CAP. L.

(i) *Accidioſus.* Holſt. aliæ tamen editiones ut noſter Codex.
(k) Vacet. Holſt.
(l) Sit. Holſt.
(m) Extollat. Holſt.
(n) Et. Holſt.
(o) Ut. Holſt.

(3) Fundan, *legi debet.*
(4) *Forte legendum:* diſerheuit, *quod pro:* extollit *occurrit in Gloſſis Keronis à Goldaſto editis.*
(5) *Legendum:* untarlicke.
(6) Kezelite *legi debet; quod Goldaſtus habet.*
(7) *Lege:* ſmecharem, *uti & Gold. legit.*

Ad CAP. XLIX.

(a) Iſta. Holſt.

(b) Pro *ſordes & negligentias: negligentias aliorum temporum* legit Holſt.
(c) Ad ſolitum penſum. Holſt.
(d) *Offert* habet Holſt. & *DEO* omittit.

(1) *Lege:* einer eocouuelicher. *quod & ſupra jam habuimus.*
(2) *Has ſeparanda ſunt ita:* dr uuihun *i. e.* der uuihun.

Nota. Hic deficit per aliquot capita Interpretatio interlinearis Teutonica in Codice Sangallenſi: quod & ante finem infra rurſus accidit: cujus vitio, aut quo fato vel infortunio, non liquet. Tantum voluimus, ne neſcires, aut culpam operis noſtri vel negligentiæ imputares, Lector.

Cap. L.

De Fratribus qui longe ab oratorio laborant aut in via sunt.

Fratres qui omnino longe sunt in labore, & non possunt occurrere hora competenti ad oratorium, & Abbas hoc perpendit, quia ita est, agant ibidem opus Dei, ubi operantur cum tremore divino flectentes genua. Similiter qui in itinere directi sunt, non eos prætereant horæ constitutæ; sed ut possunt, agant sibi, & servitutis pensum non negligant reddere.

Cap. LI.

De Fratribus qui non (a) longe proficiscuntur.

Frater qui pro quovis responso dirigitur, & ea dies speratur reverti ad monasterium, non præsumat foras manducare, etiam si omnino â quovis rogetur, nisi forte ei ab Abbate suo præcipiatur. Quod si aliter fecerit, excommunicetur.

Cap. LII.

De oratorio Monasterii.

Oratorium hoc sit, quod dicitur; nec ibi quicquam aliud geratur aut condatur. Expleto opere Dei omnes cum summo silentio exeant, & agatur reverentia Deo; Ut frater, qui forte sibi peculiariter vult orare, non inpediatur alterius inprobitate. Sed & si alter vult sibi forte secretius orare, simpliciter intret & oret; non in clamosa voce, sed in lacrymis & intentione cordis. Ergo qui simile opus non facit, non permittatur expleto opere Dei remorari in oratorio, sicut dictum est, ne alius impedimentum patiatur.

Caput LIII.

De hospitibus suscipiendis.

Omnes supervenientes hospites tanquam Christus suscipiantur, quia ipse dicturus est: Hospes fui, & suscepistis me: Et omnibus congruus honor exhibea-
gesuuasan
tur; maxime domesticis fidei, & peregrinis; Ut ergo nuntiatus fuerit hospes, occurratur ei â Priore vel â fratribus cum omni officio caritatis; & primitus orent pariter, & sic sibi socientur in pace; Quod pacis osculum non prius offeratur, nisi oratione præmissa propter inlusiones diabolicas. In ipsa autem salutatione omnis exhibeatur humilitas. Omnibus venientibus sive discedentibus hospitibus, inclinato capite, vel prostrato omni corpore in (a) terram, Christus in eis adoretur, qui & suscipitur. Suscepti autem hospites ducantur ad orationem & postea sedeat cum eis Prior, aut cui iusserit ipse. Legatur coram hospite lex divina, ut ædificetur; Et post hæc omnis ei exhibeatur humanitas. Jejunium â Priore frangatur propter hospitem, nisi forte præcipuus sit (b) dies jejunii, qui non possit violari; Fratres autem consuetudines jejuniorum prosequantur; Aquam in manibus Abbas hospitibus det, pedes hospitibus omnibus tam Abbas, quam cuncta congregatio lavet; Quibus lotis hunc versum dicant; Suscepimus Deus misericordiam tuam in medio templi tui;
armeru gangararu antfankida
(c) Pauperum & peregrinorum maxime susceptionis
ruacha pihuctlicho danta in dem
(d) cura sollicite exhibeatur; Quia in ipsis
mer ist intfankan; otakeru ekiso
magis Christus suscipitur; Nam divitum terror
erselbo imu ersuachit eru
ipse sibi exigit honorem; Coquina Abbatis &
kesteo (1) fontrigo in unchundem
hospitum (e) super se sit ut incertis horis su-
neonaldre uuansint
pervenientes hospites qui nunquam desunt Mona-
kiunstillen
sterio, non inquietent fratres; (f) In quam coquinam
iar daz selba am-
ad annum ingrediantur duo fratres, qui ipsum offi-
bahti so durfttigoen helffa
cium bene impleant; quibus, ut indigent, solatia
sin kiambahtit murmolodi
(g) ministrentur, ut absque murmuratione serviant;
pifahit minnirom
Et iterum, quando occupationem minorem habent, exe-
si kipotan
ant, ubi eis imperatur, in opera. Et non solum
im ambahtin disu
(h) ipsis, sed in omnibus officiis monasterii ista sit
scauuunka sint farli-
consideratio, ut quando indigent, solatia adcommo-
han gaugront horsamoen
dentur eis; Et iterum, quando vacant, obediant
kapeotantem so sama chamara
imperanti. Item & cellam hospitum habeat
kazeichanta habet
adsignatam frater, cujus animam timor Dei possidet;
(2) kisteuuitiu kinuhtlicho
ubi sint (i) lecti strati sufficienter, & domus Dei
zuasikiambahtit
â sapientibus sapienter administretur. Hospitibus
uuemu

Ad Cap. LI.

(a) Satis longe. Holst.

Ad Cap. LIII.

(a) Terra. Holst.
(b) Ille dies. Holst.
(c) Pauperum autem. Holst.
(d) Omni cura. Holst.
(e) Per se fit. Holst.
(f) In qua coquina. Holst.
(g) Administrentur. Holst.
(h) In ipsis, sed & in. Holst.
(i) Lectisternia. Holst.

(1) *Lege:* suntrigo, *quod latine reddi debet: seorsim. Gloss. Boxb.* suntrigo, *altrinsecus. In Gl. Keronis Goldastus habet seorsum,* suntrigo.
(2) *Lege:* kistreuuitiu. *quod & Gold. habet.*

(k) Ut

uuemu iſt kipotan nohheinu mezzu
autem, cui non præcipitur, nullatenus
ſi kimahchot aban ſi kiſprohchon kaganne
ſocietur, neque conloquatur; ſed ſi obviave-
chuuettan deolihcho ſo chua-
rit, aut viderit, ſalutatis humiliter, (k) ut dixi-
tumes kepetanera uuihi furiſare (³) ibu
mus, & petita benedictione, pertranſeat dicens; Sibi
ni erlauben kaſprohchan uueſan mit kaſtu.
non licere (l) loqui cum hoſpite.

CAP. LIV.

Si debeat Monachus literas vel aliquid ſuſcipere.

NOhheinu mezzu erlaubit noh fona
Nullatenus liceat Monacho, neque à
catalingun noh fon einigan noh
parentibus ſuis, neque à quoquam hominum, nec
im untar im puah (¹) runſtaba ſo uuelicha ſo
ſibi invicem litteras, aut eulogias, vel quælibet
(²) manaheiti
munuſcula accipere, aut dare ſine præcepto Abba-
eouueht ki-
tis. Quod ſi etiam à parentibus (a) ei quicquam di-
rihtaz iſt
rectum fuerit, non præſumat ſuſcipere illud, niſi prius
kachundit intſan-
indicatum fuerit Abbati; Quod ſi juſſerit ſuſcipi,
gan uueſan kauualtidu uuemu daz
in Abbatis ſit poteſtate, cui illud
kepeotan ſi kigeban
iubeat dari. Et non contriſtetur frater,
uuemu friſt
(b) cui directum fuerit, ut non detur occaſio dia-
der rehtlichun
bolo; Qui autem aliter præſumpſerit, diſciplinæ
eki
regulari ſubjaceat.

CAP. LV.

(a) *De Veſtiario vel Calciario fratrum.*

KIuuati ſteteo uuealih-
Veſtimenta fratribus ſecundum locorum qualita-
niſſim puant luſteo der mezlihchii
tem ubi habitant, vel aërum temperiem, den-
in chaltem lantſcaffim mer iſt ki-
tur: quia in frigidis regionibus amplius indige-
duruſttigot in uuaramem min diſu
tur in calidis vero minus; hæc ergo
ſcauuunc uuir (¹) un-
conſideratio penes Abbatem eſt. Nos (b) tamen me-
ſcaftim kenuackan duruh
diocribus locis ſufficere credimus monachis per
einluzza cucalun in uuintre ruha
ſingulos cucullam & tunicam; (c) in hyeme vello-
in ſumere dunna alta
ſam; in æſtate puram, aut vetuſtam & ſcapulare
kauuati ſuazzeo ſuueiſ kaliziun
propter opera; Indumenta pedum, pedules & caligas;
fon dero rachono farauuii grozzii
De quarum rerum omnium colore aut groſſitudine
ni ſinkichlagot
non cauſentur monachi; ſed quales inveniri poſſint
lantſceffi deiu puant (²) ſmahlichot
in provincia qua degunt, aut quod vilius
chaufan fona mezze fo-
comparari (d) poſſet. Abbas autem de menſura pro-
rakiſehe ſcurciu deiſelbun kauuati
videat, ut non ſint curta ipſa veſtimenta
analeckentem mezhaftiu intſahant
utentibus (e) ei, ſed menſurata. Accipientes
niuuiu altiu kebant in antuuarti zekele-
nova, vetera ſemper reddant in præſenti, reponen-
ckanne in uuathuſe kanuakit
da in veſtiario, propter pauperes. Sufficit
enim monacho duas tunicas & duas cucullas habere
uuaz-

(k) Ut dictum eſt. Holſt.
(l) Colloqui. Holſt.

(3) *Legendum eſt*; imu.

Ad CAP. LIV.

(a) Add. *ſuis*. Holſt.
(b) Cui forte directum fuerat. Holſt.

(1) Runſtaba *ſunt* characteres occulti, literæ arcanæ. *vid. Jun. in Gloſſ. Goth. add. omnino Celeb. Diecmannum in Specim. Gloſſarii Latino-Theot. p. 114. ubi quoque notat ex du Freſne Gloſſario* Eulogiam *ſeu, ubi Kero loquitur* Euglogiam *medio ævo denotaſſe* Epiſtolam miſſam ad aliquem vice muneris.

(2) *Cur τὸ* munuſcula *per:* *Manaheiti reddatur, nondum invenire licuit.*

Ad CAP. LV.

(a) De veſtiariis & Calciariis fratrum. Holſt.
(b) Autem. Holſt.
(c) Cucullam in hyeme villoſam. Holſt.
(d) Poſſit. Holſt.
(e) *Ei*, deeſt ap. Holſt. aliæ v. editiones habent *vis*.

(1) *Cum in hac Verſione c. LX. fin.* metamunſceſſi *occurrat pro:* mediocri loco, *hic legendum arbitror:* metamunſcaftin; *quæ vox a* ſcaft, *&* metamun *deſcendit.* metamun *idem eſt ac:* mediocre, medium. *dicitur &* metemeo, *quod occurrit apud Notk. Pſalm. 1, 5. ubi dicitur:* Tie aber die bezzeſten ſint, tie irteilent tien *metemen*, *i. e. qui autem optimi (homines) ſunt, illi judicant de* mediis *(hominibus) illis ſc. qui nec optimi, nec peſſimi ſunt. apud eundem Pſ. 54, 24. verba: non* dimidiabunt *dies ſuos, redduntur: ne metement* iro taga.

(2) *Lege:* ſmalichot. *quod & Gold. habet.*

uuazkan deaſelbun rah-
propter noctes, & propter lavare ipſas res,
cha ubar iſt ubarſleozzida aba-
(f) Jam, quod ſupra fuerit, ſuperfluum eſt, am-
ſnidan ſo uuas altiu
putari debet; Et pedules, & quodcunque eſt vetus
pruah dea dea
reddant, dum accipiunt novum; Femoralia hi, qui
ſint kirihtit uuathuſe intfahen die
in via diriguntur, de veſtiario accipiant; (g) quæ
uuarbente kauuaskana
revertentes lota ibi reſtituant. Et cucullæ
edesmihil ſona demu kiuuonin
& tunicæ ſint aliquanto à ſolito,
dei eigun luzilemu pezzirun; dei uzkanganti
quas habent, modice meliores: quas exeuntes

in (h) via accipiant de veſtiario, & revertentes re-
kaſtreuui kanuage
ſtituant. Stramenta autem lectorum ſufficiant
(3) filzalii diguntrecinun zuzſa polſtar
matta, ſagum, (i) & lena, & (k) capitale.
zarſuahchanne ſint
(l) qui tamen lecti ab Abbate ſcrutandi ſunt.
duruh duruſt ſuntriclichii
propter opus peculiare, ne inveniatur; Et ſi
uuemu ſuntan
cui inventum fuerit, quod ab Abbate non acce-
der ſuuariſtan untarlicke
pit, graviſſimæ diſciplinæ ſubjaceat.
ſo dea achuſt des ſuntriclihchii uurzhaftor
Et ut hoc vitium (m) peculiaris radicitus
abaſiſarſnitan dei ſint notdu-
amputetur, dentur ab Abbate omnia, quæ ſunt neceſſa-
ruſt caliziun
ria; id eſt cuculla, tunica, pedules, caligæ,
pruahhac duuahila
(n) bracile, cultellus, graffium, acus, mappula, (o) ta-
eocouuelih ſi ervirrit an-
bulæ; ut omnis auferatur neceſſitatis excu-
trahcha ſon demu ſi ke-
ſatio. A quo tamen Abbate ſemper con-
ſcauuuot diu kaqhuit tatto das
ſideretur illa ſententia Actuum Apoſtolorum:
uuarun kikeban einluzze ſo ſo eocouuemu
Quia dabatur ſingulis, prout cuique
piſcauuuohe
opus erat; ita ergo & Abbas conſideret infirmi-
duruſttigonteru ubilemu
tates indigentium, (p) non malam voluntatem
abanſtikeru ſuanono
invidentium. In omnibus tamen judiciis ſuis
itlot
Dei retributionem cogitet.

Cap. LVI.

De Menſa Abbatis.

kankararum
MEnſa Abbatis (a) cum peregrinis & hoſpi-
ſo oſto ſo min keſti
tibus ſit ſemper. Quotiens tamen minus ſunt hoſpi-
pruadarum kauuiſan in ſin ſel-
tes, quos vult de fratribus vocare in ipſius
bes kauualtidu herorin
ſit poteſtate. (b) Seniorem tamen unum aut
zi firlazanne
duos ſemper cum fratribus (c) dimittendum propter
diſciplinam.

Cap. LVII.

De artificibus Monaſterii.

LIſtarra eocouuelicheru
Artifices ſi ſunt in monaſterio, cum omni
deoheiti deaſelbun liſti. farlazzit
humilitate faciant ipſas artes; ſi permiſerit
ibu einic er dem iſt arhaban
Abbas; quod ſi aliquis ex eis extollitur
fora kiuuizidu deru ſinera liſti pidiu iſt kaduht
pro ſcientia artis ſuæ, eo quod videatur
edesuuas ebanprinke deſer ſolihcher
aliquid conferre monaſterio, Hic talis
ſi erlohchan ſon deruſelbun liſti, andrera
evellatur ab ipſa arte & denuo
ſtunt ketheomuate-
per eam non tranſeat, niſi forte humiliato
mu

(f) Jam quod ſuperfluum eſt amputari debet. Holſt.
(g) Qui. Holſt.
(h) Viam. Holſt.
(i) Læna. Holſt.
(k) Capitale eſt pulvinum cui caput incumbit. Cervical. vid. Menard. ad Conc. reg. p. 893. & Voſſ. de Vit. Serm. p. 370. Holſt. in Indic. Declarat.
(l) Quæ tamen lecta frequenter ab Abbate ſcrutanda ſunt. Holſt.
(m) Peculiare. Holſt.
(n) Bracile quid ſit exponit S. Iſidorus ex Caſſiano, ſic ſcribens Orig. Lib. 19. c. 33. *Redimiculum eſt quod ſuccinctorium, ſive Bracile nuncupamus, quod dividens per cervicem, & à lateribus colli diviſum* (lege demiſſum) *utrarumque alarum ſinum ambit, atque hinc inde ſuccingit, &c.* Vide Menard. ad Conc. Regul. p. 894. Holſtenius in Indic. Declarat.
(o) Tabula. Holſt.
(p) Et non. Holſt.

(3) *Gold. legit:* filzaliidigunt recinun; *monſtri hic aliquid latere videtur. Aliquando in mentem venit legendum eſſe:* filz, alii dicunt recinum, *ita ut verba:* al. dic. rec. *ſint Gloſſa à recentiori forte manu inſcripta voci:* Sagum. *Sane* Ricinus, Riccinium & Ricinium *Romanis erat veſtimenti nomen. vid. Cic. lib. 2. de LL. cap. 23. hinc apud Arnobium lib. 6. ſub fin.* Ricinatus *Jupiter, i. e. Ricinio indutus. vid. Lexicographos.*

Ad Cap. LVI.

(a) Cum hoſpitibus & peregrinis. Holſt.
(b) Seniores autem. Holſt.
(c) Dimittendos procuret propter &c. Holſt.

mu ibu uuaz sona
ei iterum Abbas jubeat. Si quid vero ex
uuerchon listaro zefarchausanne
operibus artificum venundandum est, videant
uuelicheru zefaranne
ipsi, per quorum manus transigenda sint,
in einikera urchusti sin kehukit
ne aliquam (a) fraudem præsumant; Memorentur

semper Ananiæ & Saffiræ; ne forte mortem,
in lihhamin fardoleton den dese
quam illi in corpore pertulerunt, hanc isti, vel
einiga (1) notdurust
omnes, qui aliquam fraudem de rebus monaste-
si kedolet in demselbon
rii fecerint, in anima patiantur. In ipsis au-
untarslihe (2) nefkiri
tem pretiis non subripiat avaritiæ malum; sed
edesmihil smahlichor
semper aliquantulum vilius detur, quam
uuerultlihchem
ab aliis secularibus dari potest; ut (b) omni-
si kitiurit.
bus glorificetur Deus.

Cap. LVIII.

De disciplina suscipiendorum fratrum.

Niuui qhuemanemu za libe
Noviter veniens quis ad (a) conversationem,
samfter si kikeban ingane
non ei facilis tribuatur ingressus; sed sicut ait
chorot atume
Apostolus; Probate spiritus, si ex Deo sunt. Ergo
duruhuuisit chlochonti anoprunkano
si veniens perseveraverit pulsans, & inlatas
uuidarmuati unsamftido
sibi injurias & (b) difficultatum ingressus post
keduht kadultli-
quatuor aut quinque dies visus fuerit patienter
cho tracan duruhstantan dera sinera dikii za-
portare, & persistere petitioni suæ; ad-
kipauhnit imu in selidun kesteo
nuatur ei ingressus, & sit in cella hospitum
fouuem
paucis diebus. Postea (c) autem sit in cella
niuuiquuemanteru dar lirnee
novitiorum, ubi meditetur, & manducet &
herosto solih si kizelit kimaheher
dormiat, & senior ei talis deputetur qui aptus
ze aruuinnanne
sit ad lucrandas animas: qui super (d) eos omnino
ruahlicho anauuartee pihuctiger ibu rachu uua-
curiose intendat, & sollicitus sit si revera
reru
Deum quærit, si sollicitus est ad opus Dei, ad
horsami ituuizze
obedientiam ad opprobria. Prædicentur ei omnia
hertiu arandiu daz kikangan
dura & aspera, per quæ itur ad Deum.
statiki sineri duruhuuesant
Si promiserit de stabilitatis suæ perseverantia, post
zueio umbieanc si kilesan disiu
duorum mensium circulum legatur ei hæc
rehtunga antreiti euua
regula per ordinem, & dicatur ei; Ecce lex,
untar deru chemfan uuili mac kihaltan
sub qua militare vis; si potes observare, in-
frier kalid. den-
gredere; si vero non potes, liber discede. Si ad-
nenoh ubiri kiqbuetana
huc steterit, tunc ducatur in supra dictam
si kikchorot
cellam novitiorum, & iterum probetur in omni
umbieange auar si
patientia. Et post sex mensium circuitum
kilesan
legatur ei regula; ut sciat, ad quod ingreditur.

Et si adhuc stat, post quatuor menses, iterum rele-

gatur ei eadem regula. Et si habita secum delibera-

tione promiserit se omnia custodire, & cuncta sibi
kepotaniu
imperata servare, tunc suscipiatur in congregatione,
uuizanti sih er euu kisezzit
sciens se (e) ex lege regulæ constitutum; quod ei
diseru ni erlaube uz kakangan uuesan
ex illa die non liceat egredi de
erscutten untar iohche
monasterio, nec collum excutere de subjugo
untar so (1) situlicha son (2) frihalse
regulæ, quam sub tam morosa deliberatione
erlaupta entrahhon intfankaner
licuit (f) excusare aut suscipere. Suscipiendus
kihei-

Ad Cap. LVII.

(a) Fraudem monasterio facere præsumant. Holst.
(b) In omnibus. Holst.

(1) *Hic latet vitium, cui tollendo nec Goldastus par fuit, nec ego adhuc dum sum.*
(2) *In Glossis Boxbornii est* Nefkiri. *Avaritia.*

Ad Cap. LVIII.

(a) Conversionem. Holst.
(b) Difficultatem. Holst.
(c) *Autem* deest ap. Holst.
(d) Eum. Holst.
(e) Jam sub lege. Holst.

(f) Aut excusare. Holst.

(1) *Quid* Tò morose *indigitet Interpres Theodiscus non intellexit; putavit illud derivari à* Mos moris, *der Sitt hinc* situlicha (*quod est nostrum:* sittlich:) *id reddit, cum tamen sit* à mora.

(2) *Et hic lapsus est interpres. Nam* frihalse *non denotat* deliberationem, überlegung, *sed liberationem. Pro libertate usurpatur à Notkero in Ps. 76, 51. ubi verba: de servitute in* libertatem *filiorum Dei, ita exprimuntur:* fone scalcheit in die *frihalsi* Gotes kindo. *Modo dictus Interpres credidit deliberatione esse duo vocabula: de liberatione; hinc de vertit per* son, & liberatione *per frihalse. Melius recentior Interpres, quem in MSC possedit b. Schilterus, hoc ita reddit:* Und *bedenckt* er sich und gelopt das alles zehalten &c.

(g) Eam

kiheize fonaſta-
autem in oratorio coram omnibus promittat de ſtabi-
tigi libe ſiteo
litate ſua, & converſione morum ſuorum, & obe-
horſami uuihem eonaldre
dientia coram Deo & Sanctis ejus; Ut ſi aliquando
andaruuiſ kanidartan
aliter fecerit, ab eo ſe damnandum ſciat,
piſmerot fona der pigihti
quem irridet. De qua promiſſione ſua faciat
digi za nemin uuiheru uuihida
petitionem ad nomen Sanctorum, quorum reliquiæ
antuuantemu
ibi ſunt, & Abbatis præſentis; Quam petitionem
puahſtaba
manu ſua ſcribat, aut certe, ſi non ſcit litteras,
(3) kapetataner niuuehuemo zeichan
alter ab eo rogatus ſcribat: Et ille novitius ſignum
leece die
faciat, & manu ſua (g) ſuper altare ponat; quam
denue deſan
dum (h) impoſuerit incipiat ille novitius mox hunc

verſum; Suſcipe me Domine ſecundum eloquium tu-

um, & vivam; & ne confundas me ab expectatio-
eocouuelih
ne mea. Quem verſum omnis congregatio
(4) drittiunſtunta zua auhchonte
tertio reſpondeat, adjungentes. Gloria
niuuiehuemaner foraſi ki-
Patri &c. Tunc ille frater novitius proſter-
ſtrehehit ſuazzum pi imu
natur ſingulorum pedibus, ut orent pro eo;
fona demu tage ſi ki-
& jam (i) ex illa hora in congregatione repu-
zelit rahcha ibu uuelicho hebit kebe
tetur; Res, ſi quas habet, aut eroget prius
ketaniu tultlihchiu kiuualtidu eban
pauperibus, aut facta ſolemniter donatione, conferat
prinke kehaltanti er allem kiuuiſ-
monaſterio, nihil ſibi reſervans ex omnibus; quippe
ſo der heikinin lihhamin
qui ex illo die nec proprii corporis

poteſtatem ſe habiturum (k) ſcit. Mox ergo in
ſi intuuatot eikenem keuua-
oratorio exuatur rebus propriis, quibus veſtitus
toter ſi kikaruuit
eſt, & induatur rebus monaſterii. Illa au-
kauuati intuuatoter (5) ſi kilegit in
tem veſtimenta, quibus exutus eſt, reponantur in
uuathhuſe ze kehaltanne eonaldre (6) ke-
veſtiario conſervanda, ut ſi aliquando ſua-
nentemu kihenkit
denti diabolo conſenſerit, ut egrediatur de
entuuatot rachom
monaſterio, quod abſit, tunc exutus rebus mona-
forakiuuorfani digi
ſterii projiciatur. Illam tamen petitionem
deio (7) ſon obana
(l) ejus, quam deſuper altare Abbas tulit, non
ſi keporkan.
recipiat, ſed in monaſterio reſervetur.

Cap. LIX.

De Filiis nobilium, aut pauperum qui offeruntur.

ſon adelom prinkit ehind ſinas
SI quis forte de nobilibus offert filium ſuum
daz ſelba chind demu min-
Deo in monaſterio, ſi ipſe puer minori
nerin altere (1) kutilinga
ætate eſt, parentes ejus faciant petitionem,
dea obana deaſelbun
quam ſupra diximus. Et cum oblatione ipſam
dikii des chindes piuuinte in
petitionem, & manum pueri involvant (a) in
lachane kebe
palea altaris, & ſic eum offerant. De rebus
in antuuartidu digi kiheize
autem ſuis, aut in præſenti petitione promittant
untar rehtteru eidſuuertiu daz neonaldre
(b) ſe ſub jurejurando, quia nunquam
duruh untaruuorfanan
per ſe, nunquam per ſuffectam
heit (2) ſo uueliehume zu ſo eonaldre
perſonam, nec quolibet modo ei aliquando
eouueht kebant (3) frit zaha-
aliquid (c) dant, aut tribuunt occaſionem haben-
benne
di. Vel certe ſi hoc facere noluerint, &
edeſuuas

(g) Eam ſuper. Holſt.
(h) Poſuerit, incipiat ipſe novitius. Holſt.
(i) Ex illa die. Holſt.
(k) Sciat. Holſt.
(l) *Ejus* deeſt ap. Holſt.

(3) *Lege:* kepetaner. *hodie:* Gebettener.
(4) *Goldaſtus in Gl. Keronis habet: tertio*, drittiun ſtun, *quaſi* ſtun *eſſet vocabulum integrum, cum tamen cogitare debuiſſet in MSC. hujus Interpretationis multa vocabula vel unicâ literâ ceu ſiglâ vel unicâ Syllabâ deſignari; ſc.* ſtun *poſitum eſt pro* ſtunta, *aut* ſtunt.
(5) *Lege:* ſin kilegit.
(6) *Ita etiam legit Goldaſtus. Sed mihi videtur legendum eſſe:* ſpenentemu, vel *ſpanentemu. De voce:* Spenan, Spanan, *ſupra egi.*
(7) *In MSC. hic eſt loco vocis:* ſon *litera* ſ; *ſed ſine dubio ibidem ſcribi debebat:* ſ: *qua ordinarie hic poſita repetitur pro:* ſon, ſona; *hoc ita eſſe perſuadeor, quia illud* ſ *eſt ſupra Syllabam:* de *poſitum.*

Ad Cap. LIX.

(a) In palla. Holſt.
(b) *Se* deeſt ap. Holſt.
(c) Dent, aut tribuant. Holſt.

(1) *Lege:* katilinga. *Supra Cap. LIV. habuimus:* catalingun. *apud Otfridum Evang. 1, 22. 42. eſt:* Gatilingon *pro cognatis.*
(2) *Hic ita lege:* ſouuelichu mezu: *& pone illud:* mezo *ſuper vocem Latinam:* modo.
(3) *Legi debet:* friſt, *quod ſupra etiam jam pro:* occaſio *habuimus.*

(d) Elec-

edesuuas pringan
aliquid offerre voluerint in (d) elymoſinam mo-
fora lone er rahchom
naſterio pro mercede ſua, faciant ex rebus,
dea keba
quas dare volunt monaſterio, (e) donatione,
keporkanemu nutziuuachar
reſervato ſibi, ſi ita voluerint, uſufructuario.
ſin kibaltan nohbeiniu
Atque ita omnia (f) (4) obſervantur, ut nulla
untruida pilibe chinde piſuuichaner
ſuſpicio remaneat puero; per quam deceptus
faruuerdan ſindungu lirneto-
perire poſſit, quod abſit, quod experimento didici-
mes ſoſama armirun
mus. Similiter autem & pauperiores faciant. Qui
einmuatlicho
vero ex toto nihil habent, ſimpliciter petitionem

faciant, & cum oblatione offerant filium ſuum co-
urchindom.
ram teſtibus.

CAP. LX.

De Sacerdotibus, qui(a) forte voluerint in monaſterio habitare.

antreitidu (1) eruuarto
SI quis de ordine Sacerdotum in monaſterio ſe
intfangan ſniumor
ſuſcipi rogaverit, non quidem ei citius
zuakihenkit alles duruhſtat deze
adſentiatur. Tamen ſi omnino perſteterit in hac
deolichas rehtlichun ekii
ſupplicatione, ſciat, ſe omnem regulæ diſciplinam
zchaltanne eouuit ſi farlazan
ſervaturum; Nec aliquid ei relaxabitur, ut ſit, ſi-
friunt za ziuuiu ſi far-
cut ſcriptum eſt: Amice (b) ad quod veniſti? Conce-
keban ſtan uuihan
datur (c) etiam poſt Abbatem ſtare & benedicere,
haben
aut Miſſas tenere, ſi tamen juſſerit ei Abbas;
ibu das andar nohheinu mezzu eouueht erbal-
Sin alias, nullatenus aliqua præ-
dee uuizanti ſih untardeonotan.
ſumat; Sciens ſe diſciplinæ regulari ſubditum,
mer deomuati piladi
& magis humilitatis exempla omnibus det. Et ſi
keſezzida edezlichera racha
forte ordinationis, aut alicujus rei cauſa fuerit in
ſtat zuauuartee denne inga-
monaſterio, illum locum adtendat, quando ingreſ-
ganganer iſt *nalles* dea diu imu
ſus eſt in monaſterium, non illum, qui ei
pi eruuirdii des euuarttuames farkebaniu
(d) reverentia Sacerdotii conceſſus
chliricho deruſelbun kiridu
eſt. Clericorum autem ſi quis eodem deſiderio
kimachon deru meta-
monaſterio ſociari (e) voluerint, loco mediocri
munſceffi ſin kiſtatot deaſelbun kihei-
(f) conlocentur; (g) Et ipſi tamen ſi promit-
zant pihaltidu eikinera ſtatiki
tunt de obſervatione regulæ vel propria ſtabili-

tate.

CAP. LXI.

De Monachis peregrinis, qualiter ſuſcipiantur.

pilgrim ſona rumen
SI quis monachus peregrinus de longinquis
lantſcaffim furi caſt
provinciis ſupervenerit, ſi pro hoſpite voluerit ha-
kauuona-
bitare in monaſterio, & contentus eſt conſuetudi-
heiti ubar-
ne loci, quam invenerit, & non forte ſuper-
fleozida kitruabit einfaltlihcho
fluitate ſua perturbat monaſterium, ſed ſimpliciter
ſi intfangan ſo
contentus eſt, quod invenerit, ſuſcipiatur
manakera citi kerot ibu uuelichiu keuuiſſo
quanto tempore cupit. Si qua ſane
redihaftlicho deoheiti minna kireſſit
rationabiliter, (a) & humilitate caritatis reprehendit,
keaukit trahtohee claulicho
aut oſtendit, tractet Abbas prudenter; ne forte
pi daz ſelba kirihtida.
pro hoc ipſo eum Dominus (b) direxit. Si vero
after

(d) Eleemoſynam. Holſt.
(e) Donationem. Holſt.
(f) Obſtruantur. Holſt.
(4) *Ante allegata Verſio recentior MSC. habet:* obſtruantur.

Ad CAP. LX.

(a) *Forte* deeſt ap. Holſt.
(b) Ad quid. Holſt.
(c) Ei tamen poſt. Holſt.

(d) Pro reverentia. Holſt.
(e) Voluerit. Holſt.
(f) Collocetur. Holſt.
(g) Et ipſe tamen ſi promittit. Holſt.

(1) *Lege:* euuarto.

Ad CAP. LXI.

(a) Et cum. Holſt.
(b) Direxerit. Holſt.

O 2 (c) Quod

after diu ſtatiki feſtinon
poſtea voluerit ſtabilitatem ſuam firmare, non
ſi keuuidarot ſolih alleromeiſt daz
renuatur talis voluntas; & maxime, quia
deru caſtluamii kichundit
tempore hoſpitalitatis potuit ejus vita dignoſci;
ubarfleozanter achuſtiger ſuntaner
Quod ſi ſuperfluus, aut vitioſus inventus fuerit
kaſtluamii kamachon lih-
tempore hoſpitalitatis, non ſolum non debet ſociari cor-
hamin ſoſama erlihho-
pori monaſterii, verum etiam dicatur ei honeſte,
kalide min ſiniu uuenekii ſin kea-
ut diſcedat; ne ejus miſeria etiam alii vitien-
chuſteot; ſi kiarnet
tur. (c) Quod non fuerit talis, qui mereatur
faruuorſan dikit
projici, non ſolum, ſi petierit, ſuſcipiatur congrega-
zekemahone ſi keſpanan
tioni ſociandus; verum etiam ſuadeatur ut
ſtante pilade andre ſin (1) kelekit
ſtet: ut ejus exemplo alii erudiantur; (d) Et
einemu Trubtine
quia in omni loco uni Domino ſervitur,
einemu chuninge iſt kichemfit,
(e) uni regi militatur; (f) Quod etiam
ſolichan forakiſiit erlaube in
talem proſpexerit eſſe abbas, liceat eum in
oparorun edesmihil keſezen
ſuperiori aliquantum conſtituere loco. Non ſo-
ſon obana ka-
lum autem monachum, ſed etiam (g) deſuper ſcri-
ſcribanem ſtiagulum euuarto
ptis gradibus ſacerdotum vel clericorum
ſtantan in merun denne in ſin
ſtabilire poteſt Abbas in majori, quam (h) ingre-
kegangan ſteti ſolichan forakiſiit lib
diuntur loco ſi eorum talem proſpexerint vi-
piporgee conaldre
tam eſſe. Caveat autem Abbas, ne aliquando de
chundamu za puanne
alio noto monaſterio monachum ad habitandum
kihenkida puah
ſuſcipiat, ſine conſenſu Abbatis ejus, aut litteris
piſolahanlicho
commendatitiis, quia ſcriptum eſt; Quod tibi non
uueſan
vis fieri alii ne feceris.

CAP. LXII.

De Sacerdotibus Monaſterii.

SI quis Abbas ſibi Presbyterum vel (a) diaconem
keſezan pitit ſona ſinem eruuelle der uuirdiger
ordinari petierit, de ſuis eligat, qui dignus
ſi euuarttuam kepruhchit uueſan; kiſazter
ſit, ſacerdotio fungi. Ordinatus
piporkee keilii min co-
autem caveat elationem aut ſuperbiam; nec quic-
uucht
quam præſumat, niſi quod ei ab Abbate præcipitur;
uuizanti michilu mer un-
ſciens ſe multo magis diſciplinæ regulari (b) ſub-
tardeonatan (1) euuarmes ſi er-
dendum nec (2) occaſionem ſacerdotii obli-
kezzan horſamii ekii mer
viſcatur regulæ obedientiam & diſciplinam; ſed ma-
enti mer fradihe ſtat
gis ac magis in Deum proficiat. Locum vero illum
zuauuartee daz inkagankaner
ſemper adtendat, quo ingreſſus eſt (c) in
ana ambahti
monaſterium propter officium altaris. Et ſi forte
eruueliti pi
electio congregationis, & voluntas Abbatis, pro
libes arnungu fora eruuechan
vitæ merito eum promovere (d) voluerint; Qui
ſon zehaningarum foraki-
tamen Regulam (e) Decanis vel Præpo-
ſaztem ſih keſazta kehaltan
ſitis conſtitutam ſibi (f) ſervare ſciat; Quod ſi
andaruuiſ erpaldet nalles euuart uuidar-
aliter præſumpſerit, (g) non ſacerdos ſed rebellio
uuigo ſi kiſuanit ofto zuakimanoter
judicetur. Et ſæpe admonitus, ſi non
kirihtit zuaſikitan
correxerit, etiam Epiſcopus adhibeatur in teſtimo-
skinentem ſun-
nium. Quod ſi nec ſic emendaverit, clareſcentibus cul-
teom ſi faruuorfan
pis projiciatur de monaſterio; ſi tamen talis
einſtrittii, ſo untardeonot
fuerit ejus contumacia, ut ſubdi aut
horren rebtungu ni uuelle.
obedire Regulæ nolit.

CAP.

(c) Quod ſi. Holſt.
(d) Et deeſt ap. Holſt.
(e) Et oni. Holſt.
(f) Quem ſi etiam talem eſſe perſpexerit Abbas. Holſt.
(g) De ſupra ſcriptis. Holſt.
(h) Quam ingreditur loco; ſi ejus talem proſpexerit eſſe vitam. Holſt.

(1) *Goldaſtus quidem etiam legit:* kelekit, *ſed vox Latina facile oſtendit, legendum eſſe:* kelerit.

Ad CAP. LXII.

(a) Diaconum ordinare. Holſt. Sunt tamen editiones quæ *ordinari* habent.

(b) Subditum: nec occaſione &c. Holſt.
(c) Monaſterio, præter officium. Holſt.
(d) Voluerit. Holſt.
(e) â Decanis. Holſt.
(f) Servandam. Holſt.
(g) Non ut Sacerdos ſed ut rebellis judicetur. Holſt.

(1) *Legendum eſt:* ewartuames? *ita etiam legit Goldaſtus.* vid. cap. 60.

(2) *Lege:* occaſione.

(a) Con-

CAP. LXIII.

De ordine Congregationis.

ANtreitidom iru kehalten *daz*
Ordines ſuos in monaſterio ita conſervent, ut
dera kihuuoruanniſſa eit des libes arnune
(a) converſioni tempus aut vitæ meritum
keskeidit ſodei keſezze der
diſcernit; Utque Abbas conſtituerit. Qui Abbas
nalles ketruabpe ehortar piſolahanaz, ſoſa-
non (b) turbet gregem ſibi commiſſum; Nec
ma ſrilihha pruhhinti keuualtida unrehto
quaſi libera utens poteſtate injuſte
keſezze enuueht
diſponat aliquid, ſed cogitet ſemper, quia de omni-
ſuanom erkebanter
bus judiciis & operibus ſuis redditurus eſt Deo
rediun antreitidim deo
rationem. Ergo ſecundum ordines, quos con-
eigun deaſelbun
ſtituerit, vel quos habuerint ipſi fratres, ſic
zuakangen ze fridiu ze kemeinſamii ze ſalmin
accedant ad pacem, ad communionem ad Pſalmum
zcheſſanne ze ſtantanne in allem
inponendum, in choro ſtandum. Et in omnibus
alles ſteti altar keskeidan antreitida ſora
omnino locis ætas non diſcernat ordines, nec
ſuanne ehind
præjudicet; quia Samuel & Daniel pueri Presbyteros
ſuanton uzzana deſa dio
judicaverunt. Ergo exceptis (c) his, quos, ut dixi-
demu herorin ſuripringit
mus, altiori conſilio Abbas prætulerit
intſezzit er kiuuiſſem racham andre
vel degradaverit, certis ex cauſis, reliqui
ſo ſin kehuuerbit ſo piladi qhuue-
omnes, ut convertuntur, ita ſint; Ut verbi gratia,
den der andrero citi tages
qui ſecunda hora diei venerit in monaſterio,
iungiron uuizzi des uueſan der erirum
juniorem ſe noverit (d) illius eſſe qui prima
eiti ſo huueliher ſo des altres dera
hora venit diei: cujuslibet ætatis vel
uuirdigi chindum durih alliu
dignitatis ſit. (e) Pueris per omnia ab omnibus
ekii kehaltaniu iungerim inunu heriron
diſciplina (f) conſervata. Juniores igitur Priores
iro
ſuos honorent. Priores (g) juniores ſuos diligant.
in deruſelbun namahaftii namono noh-
In ipſa autem appellatione nominum nul-
heinemu erlauppe andran hlurremu nemin
li liceat alium puro nomine
nemman
appellare; ſed Priores juniores ſuos (h) fratrum nomi-
nemmen
ne; Juniores autem Priores ſuos Nonnos vocent;
daz iſt ſarſtantan ſaterlihhiu eruuirdii
quod intelligitur paterna reverentia. Abbas
der uuehſal tuat
autem quia vices Chriſti creditur agere, Dominus
ſater ſikinemmit nalles ſinera inthabanii
& Abbas vocetur; non ſua adſumptione, ſed
eru minnu
honore & amore Chriſti. Ipſe autem cogitet, & ſic
kecaruuue uuirdiger ſolihhera era
ſe exhibeat, ut dignus ſit tali honore.
ſo huuar ſo imu kagannant
Ubicumque autem ſibi obviant fratres,
iungero fona herorim uuihii dicke furikan-
junior (i) priorem benedictionem petat. Tran-
gantemu merorin minniro erſtante
ſeunte majore minor ſurgat; & det ei
zeſizzenne ebanke-
locum ſedendi; nec præſumat junior conſedere,
ſizzan kepiote heriro ſiner ſi
niſi (k) præcipiat ſenior ſuus, ut fiat, quod
eru untar iu furiqhuuemante
ſcriptum eſt: Honore invicem prævenientes.
chindiske ze
Pueri parvi vel adoleſcentes in oratorio, vel (l) ad
muaſe (¹) antreitida iro kehalten
menſas cum diſciplina ordines ſuos conſe-
uzzana edo dar edo dar kihal-
quantur; (m) Foras autem vel ubi ubi cuſto-
tida eigin unzi denne ze
diam habeant & diſciplinam, usque dum ad
fariſtantlihhaz altar piqhuuemen.
intelligibilem ætatem perveniat.

CAP. LXIV.

De ordinando Abbate.

IN der abbates kiſezzidu diu . ſi ke-
In Abbatis ordinatione illa ſemper conſide-
ſcauuot redina der ſi keſezzit den iru
deretur ratio, ut hic conſtituatur, quem ſibi
eoeouuelih ebankeherzida. ſamanune
omnis concors congregatio; ſecun-
forhtun teil doh doh luzzilaz
dum timorem Dei, ſive etiam pars quamvis parva
dera ſamanunga heilieorin kerate eruuelit des
congregationis, ſaniori conſilio elegerit.
libes

Ad CAP. LXIII.

(a) Cooverſionis tempus & vitæ meritum. Holſt.
(b) Conturbet. Holſt.
(c) *His* deeſt ap. Holſt.
(d) Illo. Holſt.
(e) Pueris vero. Holſt.
(f) Pro *conſervata.* leg. teneatur. Holſt.
(g) *Minores.* Holſt. aliæ editiones *juniores.*
(h) Fratres nominent. Holſt.
(i) A priore. Holſt.
(k) Ei præcipiat. Holſt.
(l) Ad menſam. Holſt.
(m) Foris. Holſt.

(1) *Hæc vox debet collocari ſupra vocem:* ordines, *ceu ex plurimis textibus hujus Verſionis clarum eſt.*

libes arnune dera ſpahii dera leru
Vitæ autem merito, & ſapientiæ doctrina
ſi eruuelit ze keſezzanne iungiſto
eligatur, qui ordinandus eſt; etiam ſi ultimus
iſt in antreitidu ſamanunc
fuerit in ordine congregationis. Quod ſi etiam
achuſtim ſinem keuuiſſo
omnis congregatio vitiis ſuis, quod quidem
kehenkantan heit ebanemu kerat-
abſit, conſentientem perſonam pari conſi-
te eruuellant achuſti ſelbun eddesmihhil in
lio elegerit, & vitia ipſa aliquatenus in
chundida ze des farruuueſan kekat
notitiam Epiſcopi, ad cujus diœceſin pertinet
ſtat diuſelba Chriſtianum kepu-
locus ipſe, vel(a) Abbati; aut Chriſtianis vici-
rum skinit piuuergem abahero furimagan
nis claruerint; probibeant pravorum prævalere
kehengida
conſenſum, (b) ſed domui Dei dignum conſtituant
ſpentari intfahente
diſpenſatorem; ſcientes pro hoc ſe recepturos merce-
hreino minnu
dem bonam, ſi illud caſte, & zelo Dei faciant;
ſo ſo uuidardiu ruachaloſom ke-
ſicut è diverſo (c) peccatum, ſi negligant. Or-
ſazter denche huuelihha
dinatus autem Abbas cogitet ſemper, quale
purdi erkebanter rediun am-
onus ſuſcepit, & cui redditurus eſt rationem villica-
bahtes ſines
tionis ſuæ; Sciatque ſibi oportere prodeſſe magis,
keriſit kelertar
quam præeſſe. Oportet ergo eum eſſe doctum
cotchundera uuizzi fram-
lege divina; ut ſciat, (d) ut ſit unde pro-
pringe niuuuiu altiu hreinnan chuſcan
ferat nova & vetera; Caſtum, ſobrium, miſe-
heffe
ricordem, & ſemper ſuperexaltet miſericordiam ju-
dicio, ut idem ipſe conſequatur. Oderit vitia, diligat
tue
fratres. In ipſa autem correptione prudenter agat,
min huuaz unmez min denne kerot
& ne quid nimis; ne dum nimis cupit
skerran roſomon ſi keprohhan faz; inti ſina
eradere æruginem, frangatur vas; (e) ſuaque
prodii forchafter ſi inti kehucke
fragilitate ſemper ſuſpectus ſit, memineritque
rorriun keſcutita nalles farmalita
calamum quaſſatum non conterendum. In qui-
farlazze zeohan achuſti
bus non dicimus, ut permittat nutriri vitia; ſed pru-
minnu abaſnide
denter, & cum caritate ea amputet, ut viderit

einemu eoeouuelihemu piderban
cuique expedire, ſicut jam di-
zilee kaminnot uueſan
ximus; & ſtudeat plus amari, quam
truabaler anguſtonter
timeri. Non ſit turbulentus & anxius; Non ſit
dratter einſtriter einſneller unmez
nimius & obſtinatus; Non ſit zelotypus, & nimis
urtriuuer neonaltre reſti in demſel-
ſuſpicioſus; quia nunquam (f) requieſcit. In ipſis
bon kipotum forakiſehaner skauuonter
imperiis ſuis ſit providus & conſideratus;

(g) Et ſive ſecundum Deum ſive ſecundum ſeculum
anakimahhot kiſkeide
(h) ſit. Opera, quæ injungit, diſcernat, &
kemezlihhee denehenti urteilida
temperet, cogitans diſcretionem Sancti Jacob,
ibu chortar miniu in kankanne
dicentis: Si greges (i) meas plus in ambulando
tuam arabeitan erſterbant alliu einemu tage
fecero laborare, morientur cuncti una die.
dei enti andreru eina keuuizzida dera ur-
Hæc ergo aliaque teſtimonia diſcre-
teilida dera muater chrefteo nemanti
tionis, matris virtutum, ſumens, ſic omnia
kemezlihhee daz ſtarche daz keront
temperet, (k) & ut fortes ſint quod cupiant, &
ni erfleohen alleromeiſt
infirmi non refugiant. Et præcipue ut
antuuartun
præſentem regulam in omnibus conſervet; ut, dum
ambahtit horre
bene miniſtraverit, audiat à Domino, quod ſervus
kap huueizzi
bonus, qui erogavit triticum conſervis ſuis in tempo-
re ſuo: amen, dico vobis, ait, ſuper omnia bona ſua
conſtituet eum.

Cap. LXV.

De Præpoſito. (a)

Ofto keuuiſſo kepurit daz duruh keſezzi-
Sæpius quidem contingit, ut per ordina-
da des forakiſaztin zuruuarida ſuuarro
tionem Præpoſiti ſcandala gravia in mo-
ſint uſkekangan eddeslihhe er-
naſteriis oriantur, dum ſint aliqui ma-
ſuahhanemu keplate
ligno ſpiritu ſuperbiæ inflati, (b) &
uuan-

Ad Cap. LXIV.

(a) Abbatibus. Holſt.
(b) Pro *ſed* leg. & Holſt.
(c) Peccatum incurſuros. Holſt.
(d) Pro *ut* leg. &. Holſt.
(e) Suamque fragilitatem. Holſt.
(f) Requieſcet. Holſt.
(g) *Et* deeſt ap. Holſt.
(h) Sint. Holſt.
(i) Meos. Holſt.
(k) Ut ſit, quod & fortes cupiant. Holſt.

Ad Cap. LXV.

(a) Addit Monaſterii. Holſt.
(b) Qui æſtimantes. Holſt.

(c) Dis

uuannente ſih andere uueſan zuanemante
exæſtimantes ſe ſecundos Abbates eſſe, adſumentes
im rihhidom unrehtrichi ſo zuruuarida zeohant
ſibi tyrannidem (c) dis ſcandala nutriunt,
unſtillida in dem
& diſſenſiones in congregatione faciunt, & maxime in illis
ſtetim dar ſona demuſelbin
locis, ubi ab eodem ſacerdote vel ab (d) eis
ſezzant ioh auh ſuriki-
Abbatibus, qui Abbatem ordinant, ab ipſis etiam & præpo-
ſazter iſt kiſezzit daz doh doh ungalimflih
ſitus ordinatur. Quod quam ſit abſurdum
ſamto iſt farſtantan ſona demuſelbin ana-
facile advertitur, quia ab ipſo initio
kinne kiſezzida kezimbrifriſt keziuc iſt keke-
ordinationis, materia ei datur
ban ze ubarmuatonne iſt keſpanan
ſuperbiendi, dum ei ſuggeritur à co-
intuuatotan ſona keuual-
gitationibus ſuis, exutum eum eſſe à poteſtate
tidu keſaztar
Abbatis ſui, quia ab ipſis eſt ordinatus, à qui-
danan ſint eruuehchit abanſti
bus & Abbas. Hinc ſuſcitantur invidiæ,
ſecho piſprahho ellinodes ſiantskeffi
rixæ, detractiones, æmulationes, diſſenſiones, exor-
dinationes. (e) Ut dum contraria (f) ſibi Abbas Præ-
poſitusque ſentiunt, & ipſorum neceſſe eſt ſub hac diſ-
kefreiſot uueſan dea untar
ſenſione animas periclitari, & hi qui ſub
ſint keflehit kant in
ipſis ſunt, dum adulantur partibus, eunt in
florinii zala ſihit
perditionem. Cujus periculi malum illos reſpicit in ca-
danta ſolihhem in keſezzidu
pite, (g) qui talis inordinationis ſe fecerunt
ortfromon (1) fora kiſuannemes piderban
auctores. Ideo nos prævidemus expedire
kihaltida
propter pacis caritatisque cuſtodiam, in Abbatis
hangen ſelpſuanu
pendere arbitrio ordinationem monaſterii ſui. Et,
zehaningarro
ſi poteſt fieri, per Decanos ordinetur, ut ante
kiſaztomes piderbi
diſpoſuimus, omnis utilitas monaſterii, prout Ab-
kiſezzit managem iſt piſolahan
bas diſpoſuerit; ut, dum pluribus committitur,
ubarmuateo ſuahhit
unus non ſuperbiat. Quod ſi aut locus expetit,
redihaftlihho
aut congregatio petierit rationabiliter cum humilitate,
piderban ſohuuelihhan
& Abbas judicaverit expedire, quemcunque elegerit
forahtero ki-
Abbas cum conſilio fratrum timentium Deum, or-
ſezze forakiſeztan
dinet ipſe ſibi Præpoſitum. Qui tamen Præpoſitus
dei tue
illa agat cum reverentia, quæ ab Abbate ſuo ei
anakimahhot uuidar
injuncta fuerint, nihil contra Abbatis volun-
ſo filu ſo fora-
tatem aut ordinationem faciens; quia quantum præ-
kipreitter kihuct-
latus eſt cæteris, (h) ita eum oportet ſollicite
lihho kihaltan
obſervare præcepta regulæ. Qui præpoſitus,
ubarmuatii
ſi repertus fuerit vitioſus, aut elatione deceptus
farmanu kecho-
ſuperbire, aut contemptor ſacræ regulæ fuerit conpro-
roter kemanot feorſtunt
batus, admoneatur verbis usque quater; ſi non emen-
ſi ketan
daverit, adhibeatur ei correptio diſciplinæ regularis.
kerihtit ſi faruuorfan
Quod ſi neque ſic correxerit, tunc dejiciatur
ſona kiſezzidu
de ordine præpoſituræ; & alius qui dignus eſt,
untar ſi ketan
in loco ejus ſubrogetur. Quod ſi & poſtea in con-
ſtiller
gregatione quietus & obediens non fuerit, etiam de
ſi fartriban
monaſterio expellatur. Cogitet tamen Abbas, ſe de
omnibus judiciis ſuis Deo (i) reddere rationem; ne
des antin lauga prenne
forte zeli aut invidiæ flamma urat animam.

Cap. LXVI.

(a) *De oſtiariis Monaſterii.*

keſezzit
AD portam Monaſterii ponatur ſenex ſapiens, qui
antuurti keban rüffii
ſciat accipere reſponſum & reddere; (b) Cujus matu-
ni lazzit caugrot
ritas eum non ſinat (c) vacari; Qui portarius cellam
(d) debebit habere juxta portam, ut venientes ſemper
antuuartan
præſentem inveniant, à quo reſponſum accipiant.
eddes-

(c) Dis. deeſt ap. Holſt.
(d) Eisdem. Holſt.
(e) Et. Holſt.
(f) Sibi invicem. Holſt.
(g) Qui talibus in ordinatione ſe fecerunt auctores. Ideoque nos. Holſt.
(h) Tantum eum oportet ſollicitius obſervare. Holſt.
(i) Redditurum. Holſt.

(1) *Legendum:* forakiſehames.

Ad Cap. LXVI.

(a) De oſtiario. Holſt. Sunt tamen editiones quæ habent. *De oſtiariis.*
(b) Et cujus. Holſt.
(c) Vagari. Holſt.
(d) Debet. Holſt.

eddeslihhera clocchot
Et mox, ut aliquis pulsaverit, aut pauper cla-

maverit, Deo gratias; respondeat, aut benedicat;
mitiuuarii
(e) *cum omni mansuetudine timoris Dei reddat re-*
illantlihho uualme
sponsum festinanter cum fervore caritatis. Qui portarius,
duruftigoe helfa iungirun
si indiget solatio, juniorem fratrem accipiat. Mo-
scal kesezzit
nasterium autem, (f) *si possit fieri ita debet constitui,*

ut omnia necessaria: id est aqua, molendinum, (g) *pi-*
listi missilihho
strinum, hortus, vel artes diversæ (h) *in monaste-*
sin kefrumit
rium exerceantur; ut non sit necessitas monachis
kecaugrot uuesan uzze
(i) (1) *vacandi foras; quia omnino non*
piderbit
expedit animabus eorum. Hanc autem regulam
ofto samanungu
sæpius volumus in congregatione legi, ne quis fratrum
unuuizzidu intrahhoe
de ignorantia (k) *excuset.*

Cap. LXVII.

De Fratribus (a) *in viam directis.*

ZEsentenne
Dirigendi fratres in via omnium fratrum vel Ab-
kepete pifelahen ze kepete
batis se orationi commendent; Et semper ad oratio-
iungistin kchucti ab-
nem ultimam operis Dei commemoratio omnium ab-
uuartero huuerbente
sentium fiat. Revertentes autem de via fratres, ipso
huuerbant
die quo redeunt, per omnes horas canonicas, dum

expletur opus Dei, prostrati solo oratorii, ab omnibus

petant orationem propter excessus; ne (b) *qui forte subripuerint in via visus, aut auditus malæ rei, aut otiosi sermonis. Nec præsumat quisquam* (c) *alio referre quæcunque* (d) *foris monasterio viderit aut audierit; quia plurima destructio est. Quod si quis præsumpserit, vindictæ regulari subjaceat. Similiter & qui præsumpserit claustra monasterii egredi, vel quocunque ire, vel quippiam, quamvis parvum, sine jussione Abbatis facere.*

Cap. LXVIII.

Si Fratri impossibilia (a) *injunguntur.*

SI cui fratri aliqua forte gravia aut impossibilia injunguntur, suscipiat quidem jubentis imperium cum omni mansuetudine & obedientia. Quod si omnino virium suarum mensuram viderit pondus (b) *oneris excedere, inpossibilitatis suæ causas ei, qui sibi præest, patienter & oportune suggerat, non superbiendo aut resistendo, vel contradicendo. Quod si post suggestionem suam in sua sententia Prioris imperium perduraverit, sciat junior ita sibi expedire, & ex caritate confidens de adjutorio Dei obediat.*

Cap. LXIX.

Ut in monasterio non præsumat alter (a) *alterutrum defendere.*

(b) *SUmmopere præcavendum est, ne quavis occasione præsumat* (c) *alter alius alium defendere monachum in monasterio, aut quasi tueri; etiam si* (d) *qualivis consanguinitatis propinquitate* (e) *jungatur. Nec quolibet modo id à monachis presumatur;* quia

(e) Et cum. Holst.
(f) Si fieri potest ita debet construi. Holst.
(g) Hortus, pistrinum. Holst.
(h) Intra. Holst.
(i) Vagandi. Holst.
(k) Se excuset. Holst.

(1) *MSC. versionis recentioris habet:* vagandi, *sed vox:* keaugrot wesan *ostendit, quod Kero legerit:* vacandi.

Ad Cap. LXVII.

(a) In via. Holst.
(b) Quid forte subripuerit. Holst.
(c) Aliis. Holst.
(d) Foris Monasterium. Holst.

Ad Cap. LXVIII.

(a) Injungantur. Holst.
(b) *Oneris* deest ap. Holst. quod tamen in aliquibus editionibus comparet.

Ad Cap. LXIX.

(a) *Alium.* Holst. aliæ editiones *alterum.*
(b) *Summopere* deest ap. Holst.
(c) Alter alium. Holst. aliæ editiones *alius alium.*
(d) Qualibet. Holst.
(e) Jungantur. Holst.

Ad

quia exinde graviſſima occaſio ſcandalorum oriri poteſt. Quod ſi quis hæc transgreſſus fuerit acrius coërceatur.

Cap. LXX.

Ut non præſumat (a) *paſſim alium quiſquam cædere aut excommunicare.*

(b) *Vitetur in Monaſterio omnis præſumptionis occaſio ;* (c) *ordinamus atque conſtituimus, ut nulli liceat quemquam fratrum ſuorum excommunicare aut cædere, niſi cui poteſtas ab Abbate data fuerit. Peccantes autem coram omnibus arguantur, ut cæteri metum habeant. Infantibus vero usque ad XVtum annum ætatis diſciplinæ diligentia* (d) *ab omnibus & cuſtodiæ ſit ; ſed & hoc cum omni menſura & ratione ; Nam in fortiori ætate, qui* (e) *præſumit aliquatenus ſine præcepto Abbatis vel in ipſis infantibus ſine diſcretione exarſerit, diſciplinæ regulari ſubjaceat, quia ſcriptum eſt : Quod tibi non vis fieri, alii ne feceris.*

Cap. LXXI.

Ut obedientes ſibi ſint invicem. (a)

Obedientiæ bonum non ſolum Abbati exhibendum eſt ab omnibus ; ſed etiam ſibi invicem ita obediant fratres ; ſcientes per hanc obedientiæ viam ſe ituros ad Deum. Præmiſſo ergo Abbatis, aut Præpoſitorum, qui ab eo conſtituuntur, imperio, cui non permittimus privata imperia præponi ; de cætero omnes juniores Prioribus ſuis omni caritate & ſollicitudine obediant. Quod ſi quis contentioſus reperitur, corripiatur. Si quis autem frater pro quavis minima cauſa ab Abbate, vel â quocumque priore ſuo, corripitur quolibet modo, vel ſi leviter ſenſerit (b) *animas prioris cujuſcumque contra ſe* (c) *iratas vel commotas, quamvis modice, mox ſine mora tam diu proſtratus in terra ante pedes ejus jaceat ſatisfaciens, usque dum benedictione ſanetur illa commotio.* (d) *Quod qui contempſerit facere, aut corporali vindictæ ſubjaceat ; aut ſi contumax* (e) *eſt, de monaſterio expellatur.*

Cap. LXXII.

De zelo bono quem debent Monachi habere.

Sicut eſt zelus amaritudinis malus, qui ſeparat â Deo, & ducit ad infernum ; Ita eſt & Zelus bonus, qui ſeparat â vitiis, & ducit ad Deum & ad vitam æternam. Hunc ergo Zelum ferventiſſimo amore exerceant monachi ; Id eſt, ut honore ſe invicem præveniant, infirmitates ſuas ſive corporum, ſive morum, patientiſſime tolerent ; Obedientiam ſibi certatim impendant ; nullus, quod ſibi utile judicat, ſequatur, ſed quod magis alii ; Caritatem fraternitatis caſto (a) *impendat amore ; Deum timeant ; Abbatem ſuum ſincera & humili caritate diligant ; Chriſto omnino nihil præponant ; qui nos pariter ad vitam æternam perducat.* (b) *Amen.*

Cap. LXXIII.

De (a) *hoc quod non omnis juſtitiæ obſervatio in hac ſit regula conſtituta.*

Regulam autem hanc deſcripſimus, ut (b) *hanc obſervantes in monaſteriis aliquatenus vel honeſtatem morum aut initium converſationis nos demonſtremus habere ; Cæterum ad perfectionem converſationis qui* (c) *feſtinat, ſunt doctrinæ Sanctorum Patrum, quarum obſervatio perducat hominem ad celſitudinem perfectionis. Quæ enim pagina, aut* (d) *qui ſermo divinæ auctoritatis Veteris ac Novi Teſtamenti non eſt rectiſſima norma vitæ humanæ ? aut quis Liber Sancto-*

Ad Cap. LXX.

(a) *Paſſim* omittit Holſt. ut & editio Einſidel. quæ & verba *aut excommunicare* omittit. Vienenſ. autem recentiſſima editio ita habet. *Ut non præſumat quiſquam aliquem paſſim cædere, aut excommunicare.* Colonienſis autem ita. *Ut non præſumat quiſquam paſſim alium cædere.*
(b) Ut vitetur. Holſt.
(c) *Ordinamus atque.* omiſſ. ap. Holſt. habentur tamen in aliis editionibus.
(d) Adhibeatur, & cuſtodita ſit ab omnibus. Holſt.
(e) Præſumſerit. Holſt.

Ad Cap. LXXI.

(a) Holſt. addit. Fratres.
(b) Animum. Holſt.
(c) Iratum vel commotum. Holſt.
(d) Quod ſi quis. Holſt.
(e) Fuerit. Holſt.

Ad Cap. LXXII.

(a) Impendant. Holſt.
(b) *Amen.* deeſt ap. Holſt.

Ad Cap. LXXIII.

(a) Eo. Holſt.
(b) Eam. Holſt.
(c) Feſtinant. Holſt.
(d) Quis. Holſt.

Sanctorum catholicorum Patrum hoc non resonat, ut recto cursu perveniamus ad Creatorem nostrum? Nec non & Conlationes, Patrum & instituta, & vita eorum; sed (e) regula sancti Patris nostri Basilii, quid aliud sunt, nisi bene viventium, & obedientium Monachorum (f) instrumenta virtutum? Nobis autem desidiosis, & male viventibus, atque negligentibus rubor confusionis est? Quisquis ergo ad Patriam Cœlestem festinas, hanc minimam inchoationis regulam descriptam adjuvante Christo perfice; Et tunc demum ad majora, quæ supra commemoravimus, doctrinæ virtutumque culmina, Deo protegente (g) venies.

AMEN.

Explicit Regula Sancti Benedicti Abbatis.

(e) Sed &. Holst.
(f) Exempla & instrumenta. Holst.
(g) Pervenies. Facientibus hæc regna patebunt æterna. Amen.

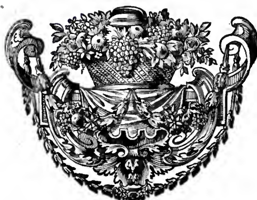

INDEX

INDEX EVANGELIORUM DOMINICALIUM ET FESTORUM APUD VETERES ANGLO-SAXONES.

Observatum jam tum est, ex Romanæ Ecclesiæ ritu anni Epocham habuisse Nativitatem Christi, & à vesperis Vigiliæ ipsius Nativitatis annum auspicatum. vid. Glossar. du Fresne voc. Annus. Constat hoc maxime ex Benedictionali S. Gregorii M. quod primus (*) ex antiquissimo & sub ipso Carolo M. ab Hadriano I. ipsi transmisso Codice, edidit P. Lambec. L. 2. Bibl. Cæs. c. V. p. 300. quippe quod incipit: *Benedictio in vigilia Natalis Domini*, & desinit: *Benedictio in Adventu Domini.* subjectis quibusdam extraordinariis formulis. Conf. Martyrolog. Ecclesiæ Germanicæ à M. Fr. Bekio nuper editum ex Cod. MS. & ejus Comm. c. 2. §. 8. & c. 3. §. 2.

Anglo-Saxonum Pericopæ Evangelicæ.

Ex veteri N. T. versione Anglo-Saxonica, quæ ad minimum in Seculo octavo condita, & typis primum impressa an. 1571. Londini, postea an. 1665. Dordrechti opera Fr. Junii & Th. Marescalli emendatior una cum Gothica translatione edita, una cum hujus in utramque observationibus optimis. Joh. Chrysostomus testatur, jam sua ætate in Britannicis Insulis è Scriptura Sacra philosophatos lingua propria.

Matth. I, 18. Thys godspel gebyrath on myd-wyntræs mæsse æfen: i. in Vigilia Nativitatis.

In Festo Nativitatis Christi, *Luc. II,* 1.

Thys sceal on mydde-wyntres mæsse nyht to thære forman mæssan. i. e. in nocte Nativitatis Domini ad primam missam. *Mid-Winter*, bruma, etiam *Geol*, *Gebol*, *Tule* dicta. Th. Marsch. Obs. 2. ad N. T. Vers. A. Sax. pag. 520.

S. Stephani, *Matth. XXIII,* 34.

Thys godspel sceal on S. Stephanes mæsse-dæg.

S. Joh. Evang. *Joh. ult.*

Thys godspel gebyrath on S. Johannis Evangelista mæsse-dæg.

SS. Innocentum. *Gregor. Bened.* Matth. II, 13. Thys godspel sceal on cylda mæsse-dæg. cylda i. puerorum, Kindel-Tag.

I. Post Nativ. *Luc. II,* 33.

Thys sceal on thone sunnan-dæg betweox mydde-wintres mæsse-dæg and Twelftan dæge: i. e. die dominica inter Nativitatis Festum & Epiphan.

Circumcisionis, *Luc. II,* 21.

Thys sceal on thone ehtothan mæsse-dæg to myddan-wyntra.

Matth. II, 19. Thys sceal on twelftan æfen. i. in vigilia Epiphaniorum.

Epipha-

(*) Ita quidem rebatur Lambecius, Benedictionale illud antehac nunquam editum fuisse, sed ignorabat, Benedictiones illas jam antea sparsim extare in Gregorii M. libro Sacramentali per Hup. Menardum edito. Postea vidit & errorem suum correxit Lambecius: uti Sammarthanus monet ad Tom. III. Operum Gregorii M. p. 619.

Epiphaniorum, *Matth. II, 1.*

Thys ſceal on twelftan dæg. Hæc dies appellatur etiam *Ætewung*, *ætywedniſſe*, Apparitio. Epiphania.

Matth. III, 13. Thys ſceal on vvodnæs-dæg (die Mercurii) ofer twælftan dæg.

Matth. IV, 12. Thys ſceal on frige-dæg ofer twælftan dæg.

I. Poſt Epiphan. *Joh. I, 29.*

Thys gebyrath on thone VIII. dæg Godes ætywedniſſe. i. DEI manifeſtatio magis facta, ſ. Epiphan. Marſch. In LL. Canuti R. ſ. 16. *of middan wintre oth octabas Epiphanie.*

Matth. III, 13. Thys ſceal on wodnæs-dæg ofer twæltan dæg.

Joh. VI, 27. Thys ſceal on frige-dæg on thære ſorman wucan æfter Epiph. Domini.

II. Poſt Epiphan. *Joh. II, 1.*

Thys godſpel ſceal on ſunnan-dæg thære othre wucan ofer Epiphania Domini.

III. Poſt Epiphan. *non Matth. VIII, 1. ſed Matth. VII, 28. 29.*

Thys ſceal on thone thryddan ſunnan-dæg ofer Epiphan.

Matth. V, 23. Thys ſceal on frige-dæg on thære thryddan wucan ofer twelftan dæg.

IV. Poſt Epiphan. *Matth. VIII, 23.*

Thys ſceal on thone feorthan ſunnan-dæg ofer twelftan dæg.

Matth. VIII, 19. Thys ſceal on wodnes-dæg on thære feorthan wucan ofer twelftan dæg.

V. Poſt Epiphan.

Deeſt ap. Anglo-Saxones.

VI. Poſt Epiphan.

Deeſt itidem.

Septuageſima. *Matth. XXI, 1.*

Benedictionale :

Et in ejus vinea licet diverſis vocationibus laborantes, promiſſæ tamen ab eo mercedis mereamini recipere nummum.

Converſio S. Pauli. *Matth. XIX, 27.*

Thys ſceal to S. Paulus mæſſen-dæg. and to S. Benedictus.

Purificat. Mariæ. *Luc. II, 22.*

Benedict. Quo ei & pro turturibus caſtitatis ſeu charitatis munera offerre valeatis &c.

Matthiæ. *Matth. II, 25.*

Annunc. Mariæ. *Luc. I, 26.*

Thys ſceal on wodnes-dæg to tham ymbrene (ad jejunium quatuor temporum) ær mydda-wyntran.

Sexageſima. *Luc. VIII, 4.* (*)

Quinquageſima. *Luc. XVIII, 31. ſed Anglo-Sax. Marc. X, 46.*

Thys gebyrath on ſunnan-dæge ær halgan dæge. i. e. ante primam Dominicam in Quadrageſimâ. Prima Quadrageſimæ Septimana vocatur Cyswucan, Matth. V, 43. Th. Marſch. p. 523. kuyſch, caſtus.

Dies cinerum: ***Caput jejunii.***

Matth. VI, 16. Thys gebyrath to caput jejunii on wodnes-dæg: i. die quarta, die Cinerum. Speelmann. T. I. Concil. p. 460. Kero: *Habit der faſtun.* caput quadrageſimæ. thaz lenctenes anginne. (*Lencten*, Lenz, ver, æquinoctium vernale, Th. Marſch. p. 525. & 527.)

Matth.

(*) Lambec. L. 2. Bibl. Cæſar. c. V. p. 299. ſeqq. In S. Gregorii M. Benedictionali MS. quod ex authentico libro Bibliothecæ cubiculi deſcriptum & ab Hadriano una cum Libro ejusdem Sacramentorum transmiſſum quidem fuit Carolo M. ſed deſideratur in Romana & Antwerp. editiooe Operum Gregorii M. In eo poſt benedictionem in Septuageſima ſequitur loco Sexageſimæ, *Benedictio SS. Eucharistiæ.*

Omnipotens DEUS, Opifex totius fabricæ Mundi, qui in principio coodidit omnia opera ſua perfectione Senarii numeri, dignetur vobis per ineffabilem gratiam ſuam largiri, ot omni vitæ veſtræ tempore continua ſuæ benedictionis mereamini protectione muniri, Amen.

Commendatque vobis illa opera per ſex dierum curricula patrare, per quæ io ſeptimo tantam & talem gratiam ejus valeatis impetrare, ut & ipſius poſitis laudibus delectabiliter vacare, & ſine crimine ſinceriſſima devotione Sacroſancto CORPORI & SANGUINI Dominico ad remedium communicare, Amen.

Quo ſpirituali alimonia recreati, ejus optabili cuſtodia tutati, perpetualiter placeatis Ei, ab omni opere ſervili penitus liberati & ab univerſo facinore pariter mundati, Amen.

Quod ipſe præſtare dignetur, cujus Regnum & Imperium ſine ſine permanet in ſecula ſeculorum, Amen.

Benedictio DEI Patris, & Filii, & Spiritus S. & Pax Domini ſit ſemper vobiscum.

Benedictio in Cœna Domini, (*in hebd. magna*)

PP. Et qui ad celebrandam Redemptoris noſtri Cœnam mente devota conveniſtis, æternarum dapium vobiscum epulas reportetis &c.

Obſervo hinc: (1.) tempore Gregorii M. ſub utraque ſpecie adminiſtratum. (2.) Non ſemel in anno omnibus. (3.) Quoties SS. Eochariſtia adminiſtrata, toties illa benedictionis formula adhibita. (4.) In ſpecie Dom. Sexageſima SS. Euchariſtiam, ut præparationem Jejunii magni plerisque fuiſſe uſurpatam. Præterea ex eodem libro conſtat, Feſtum SS. Trinitatis tum nondum fuiſſe inſtitutum: Sicut idem apparet ex Evangeliis Anglo-Saxonicis à Fr. Junio cum Gothicis, editis, ubi Pericopæ Domioicæ numerantur prima, ſecunda &c. poſt Pentecoſten. e. gr. Thys Godſpel ſceal on XXIII. wucan ofer Pentecoſteo.

Capitola Latino-Saxonica à Spelmaono edita T. I. Concilior. pag. 615. *Singulis diebus Dominicis in Quadrageſima, Sacramenta Corporis & Sanguinis Chriſti ſumenda ſunt.* A-Sax. *Ælc ſunnandæge on thiſſe halgan tide is to husle to gangenne.* i. ſingulis Dominicis in hoc ſacro tempore eſt ad S. Cœnam eundum. Plura adde ex Marſchallo ſi lubet pag. 523. de Cyswucan, q. d. caſta hebdomas.

Matth. V, 43. on frige-dæg innan thære Cyswucan.

Marc. VI, 45. Thys ſceal on ſæternes-dæg ær halgan dæg. i. Sabbatho poſt Cinerum, ante primam Domin. Quadrag.

Invocavit. *Matth. IV, 1. Quadrageſima.*

Thys godſpel ſceal on halgan dæg in die Sacro.

Matth. XXV, 31. Thys ſceal on monan-dæg on forman fæſten-dæg. i. e. feria ſecunda poſt primam Dominicam Quadrageſimæ. Fæſten eſt jejunium, Faſten-Woche.

Joh. VIII, 31. Thys ſceal on thunres-dæg on thære forman lenćten-wucan.

Marc. IX, 2. Thys ſceal on ſæterne-dæg on thære forman fæſten-wucan.

Reminiſc. *Matth. XV, 21.*

Matth. XII, 38. Thys ſceal on wodnes-dæg on thære forman lenćten-wucan. In prima hebdomade quadrageſimali.

Thys godſpel gebyrtha on thone forman thunres-dæg innan lenćten.

Benedictionale: Hebdomadis ſecunda in Quadrageſima benedictio.

Joh. V, 1. Thys godſpel ſceal on frige-dæg on thære forman Lenćten-wucan.

Matth. XVI, ult. Thys ſceal on ſæternes-dæg on thære forman Lenćten-wucan.

Joh. VIII, 21. Thys godſpel ſceal on monan-dæg on thero thre Lenćten-wucan.

Matth. XX, 17. Thys godſpel gebyrat on wodnes-dæg on thære othre Lenćten-wucan.

Joh. V, 30. Thys ſceal on thurs-dæg on thære othre Lenćten-wucan.

Matth. XXI, 33. Thys ſceal on thære othre wucan innan Lenćtene on frige-dæg.

Luc. XV, 11. Thys godſpel gebyrat on ſæternes-dæg on thære othere Lenćten-wucan.

Oculi. *Dominica tertia in Quadrag. benedict.*

Luc. XI, 14. Thys godſpel gebyrtha on thone thriddan ſunnan-dæg innan Lenćtene.

Item Matth. XII, 22. Thys ſceal on thone thryddan ſunnan-dæg innan Lenćtene.

Matth. XVIII, 15. Thys ſceal on tiwes-dæg on thære thryddan Lenćten-Wucan.

Matth. XV, 1. Thys godſpel gebyrat on thone thryddan wodnes-dæg innan Lenćtenen.

Marc. VII, 1. Thys ſceal on wodnes-dæg on thære dryddan Lenćten-wucan.

Luc. IV, 38. Thys ſceal on thone thryddan thunres-dæg innan Lenćtene. and to Penteco-ſten on ſæternes-dæg.

Joh. IV, 6. Thys ſceal on frige-dæg on thære thryddan Lenćten-Wucan.

Lætare. *Dominica quarta in Quadr. Benedictio.*

Joh. VI, 1. Thys godſpel ſceal on mid lenćtenes ſunnan-dæg. i. e. Dominica in media Quadrageſima. Mitt-Faſten.

Index Evang. Tom. I. Pars 2.

Joh. II, 12. Thys godſpel gebyrat on thære feorthan wucan innan Lenćtene on monan-dæg.

Joh. VII, 14. Thys ſceal on myd Lenćtenes wucan on tywes-dæg.

Joh. V, 17. Thys godſpel ſceal on thunres-dæg on thære feo rthan Lenćten-wucan.

Judica. *Bened. in Dominica quinta in Quadrag.*

Joh. VIII, 46. Thys godſpel gebyrtha on ſunnan-dæg on thære fiftan wucan innan Lenćtene.

Joh. VII, 1. Thys ſceal on tywes-dæg on thære fiftan wucan innan Lenćtene.

Joh. X, 22. Thys ſceal on wodnes-dæg innan thære fiftan Lenćten-wucan. (And to ey-ryc halgungum. i. Encæniarum.)

Joh. VII, 40. Thys godſpel ſceal on thunres-dæg on thære fiftan wucan innan Lenćtene.

Joh. VI, 53. Thys ſceal anum dæge ær Palm ſunnan-dæg.

Palmarum. *Matth. XXI, 1. Benedictio in ramis Pſalmorum.*

„ Benedicat vobis Omnipotens Deus, qui & „ jejuniorum maceratione, & præſentium die- „ rum obſervatione placere ſtudetis. Conce- „ datque vobis, ut ſicut Ei cum ramis Palma- „ rum cæterarumque frondium præſentari ſtu- „ duiſtis, ita cum palma victoriæ & fructu Bo- „ norum Operum Ei poſt obitum apparere „ valeatis.

Anglo-Saxones. Luc. XIX, 29.

Thys gebyrath on Palm ſunnan-dæg.

Matth. XXVI, 2. Thes paſſio ſceal on thære Palm-wucan.

Joh. XII, 1. Thys godſpel ſceal on monan-dæg innan thære Palm-Wucan.

Joh. XII, 24. Thys ſceal on tywes-dæg on thære Palm-Wucan.

Marc. XIV. Thys paſſio gebyrath on tywes-dæg on thære Palm-Wucan.

Luc. XXII, 1. Thes paſſio gebyrath on wodnes-tæg on thære Palm-Wucan.

Viridium. *Benedict. in Cœna Domini.*

Joh. XIII, 1. Thys gebyrtha on thunres-dæge ær Eaſtron.

Joh. XVIII, 1. Thes paſſio gebyrath on langa frige-dæge. Lang, magna, παρασκευὴ μεγάλη.

Benedictio in Sabbato Sancto.

Matth. XXVIII, 1. Thys ſceal on Eaſter-æfen. i. e. Oſter-Abend.

Paſchatis. *Feria I. Bened. in die Sancto Paſchæ.*

Marc. XV. ult. & c. XVI. Thys godſpel gebyrath on Eaſter-dæg.

Feria II. Luc. XXIV. 13. Thys gebyrath on otherne Eaſter-dæg.

Feria III. Luc. XXIV. 36. Thys gebyrath on thriddan Eaſter-dæg.

Joh. XXI, 1. Thys godſpel gebyrath on wodnes-dæg innan thære Eaſter-Wucan.

Joh. XX, 11. Thys godſpel gebyrath on thunres-dæg innan thære Eaſter-wucan.

Matth. ult. 16. Thys ſceal on frige-dæg innan thære Eaſter-wucan.

Joh. XX, 1. Thys ſceal on ſæternes-dæg on thære Eaſter-wucan.

Quaſimodogeniti. *Bened. In Octava Paſchæ. Job. XX, 19.*

Thys godſpel ſeofon-nyht ofer Eaſtron. Septinoctio. i. e. Septimana poſt Paſcha.

Marc. ult. 9. Thys godſpel gebyrath on wodnes-dæg on thære othre Eaſter-wucan.

Matth. IX, 14. Thys ſceal on frige-dæg on thære othre Eaſter-wucan.

Idem ex Matth. XXVIII, 8. ni ſphalma ſit.

Miſericord. Domini. *Job. X, 11.*

Thys ſceal on ſunnan-dæg feowertyne-nyht uppan Eaſtron. i. quatuordecim noctes poſt Paſcha. Anglis hodie *à fortnight*, duabus ſeptimanis.

Jubilate. *Job. XVI, 16.*

Thys godſpel gebyrath ofer Eaſtron twa wucan on Sunnan-dæg.

Cantate. *Job. XVI, 5.*

Thys godſpel ſceal on ſunnan-dæg on thære ſeorti (leg. thryddan) wucan ofer Eaſtron.

Joh. III, 25. Thys ſceal on wodnes-dæg on thære thryddan wucan ofer Eaſtron.

Vocem Jucunditatis. *Job. XVI, 23.*

Thys godſpel ſceal on thone feorthan ſunnan-dæg ofer Eaſtron.

Et Matth. VII, 7. Thys godſpel ſceal to gangdagon. Durand. Ration. L. 6. c. 102. Olaus Wormius Lib. 3. Feſt. Danic. Speelmann. Gloſſ. in voc. Litania, & Perambulatio.

Adſcenſionis.

Marc. XVI, 14. Thys ſceal on thunres-dæg innan thære gang-wucan.

Joh. XVII, 1. Thys godſpel gebyrath on wodnes-dæg on thære Gang-wucan to tham vigilian. i. e. ad vigilias, vigilien.

Joh. XIII, 33. Thys godſpel gebyrath on frige dæg on thære feorthan wucan ofer Eaſtron.

Exaudi.

Joh. XV, 26. Thys gebyrath on ſunnan-dæg ofer Aſcenſio Domini.

Joh. XV, 7. Thys godſpel ſceal ou wodnes-dæg ofer Aſcenſio Domini.

In vigilia Pentecoſtes benedictio.

Joh. XIV, 15. Thys ſceal on Pentecoſtenes mæſſe-æfen.

Pentecoſtes. *Feria I. Job. XIV, 23. Benedictio in Pentecoſte.*

Thys godſpel ſceal on Pentecoſtenes mæſſe-dæg.

Feria II. Joh. III, 16. Thys ſceal on otherne Pentecoſtenes mæſſe-dæg.

Feria III. Joh. X, 1. Thys ſceal on Tywes-dæg on thære Pentecoſtenes wucan.

Luc. V, 17. Thys ſceal on frige-dæg on thære Pentecoſtenes wucan.

Matth. XX, 29. Thys ſceal on ſæternes-dæg on thære Pentecoſtenes wucan to tham Ymbrene.

Luc. IX, 12. Thys ſceal on wodnes-dæg on thære Pentecoſtenes-wucan to tham ymbrene.

Luc. IX, 1. Thys ſceal on thunres-dæg on there Pent. wucan.

Luc. VIII, 40. Thys ſceal on frige-dæg on thære Pentec. wucan to tham ymbrene.

Joh. VI, 44. Thys ſceal on wodnes-dæg on thære Pent. wucan.

Trinitatis. *

Joh. III, 1. Prima poſt Penteceoſten. (Thys godſpel man ſceal rædan ofer Eaſtron be thære rode.) and ofer Pentecoſten on thone forman Sunnan-dæg.

Luc. XX, 27. Thys godſpel ſceal on wodnes-dæg ofer Pentecoſten.

Matth. XXII, 34. Thys ſceal on thære wucan ofer Pentecoſten.

Luc. XII, 11. Thys ſceal on frige-dæg ofer Pentecoſten.

Joh. III, 1. Thys godſpel man ſceal rædan ofer Eaſtron be thære rode, and ofer Pentecoſten and on thone forman Sunnan-dæg. ut & poſt Pentecoſten prima Dominica.

Benedictio in nativitate Apoſtolorum Petri & Pauli.

Benedicat vos Omnipotens DEUS, qui vos Beati Petri ſaluberrima confeſſione in Eccleſiaſticæ Fidei fundavit ſoliditate, Amen.

Joh. XXI, 15. Thys godſpel gebyrath on Petres mæſſe-æfen.

Matth. XVI, 13. Thys godſpel gebyrath on Petres mæſſe-dæg.

Matth. XIX, 27. Thys ſceal to S. Paulus mæſſe-dæg. and to S. Benedictus. Sed forte rectius ad Converſionem S. Pauli ſupra.

Marc. VIII, 27. Thys godſpel ſceal on S. Petres mæſſe-dæg.

Matth. XIV, 22. Thys godſpel ſceal in octabas Petri & Pauli.

Durand. Ration. L. 7. c. 1. §. 45.

Bened.

* Obſerva, Lector, in Angln-Saxonum titulis Pericoparum Evangelicarum, nihil omnino dici de Feſto SS. Trinitatis, nec numerum Dominicarum ab eodem duci; ſed & hanc ipſam Trinitatis Dominicam vocari *primam poſt Pentecoſten*, deinde ſequi in Anglicano *ſecundam poſt Pentecoſten*, quam autor Indicis *primam poſt Trinitatis* vocat; & ſic porro usque ad finem Dominicarum poſt Pentecoſten, & primam Adventus. Manifeſtum inde fit, Indicis Evangel. autorem, quicunque fuerit, eſſe multo, quam ſunt ipſi Evangeliorum tituli, juniorem.

Bened. in Assumtione S. Mariæ.

Deus qui Beatissimam Virginem Mariam Domini nostri JESU CHRISTI gloriosissimam Genetricem, hodierna die ad cœlos voluit evocare, & super choros Angelorum sublimiter exaltare, fuæ vos benedictionis gratia per intercessionem Ejus & merita dignetur taliter ditare, qualiter à vitiis ad virtutes mereamini transmigrare, Amen.

Lucæ XI, 38. Thys sceal to Assumptione S. Mariæ and sætærn-dagum be Maria.

Schiden unser Frouwen, Lud. Imp. Diplom. an. 1345. Comitum Palat. Rheni.

Luc. I, 1. Thys goldspel gebyrath on midde-summeres mæsse æfen. In vigilia S. Johannis Baptistæ.

S. Johannis Baptistæ.

Luc. I, 56. Thys gebyrath on mitte summeres mæsse-dæg. i. e. Johannis Baptistæ, ut Mid-Winter, Natalis Domini.

Visitationis Mariæ. *Luc. I, 39.*

Thys gebyrathon frige-dæg to tham ylcan fæstene.

I. Post Trinit. II. Post Pentecost.

Luc. XVI, 19. Thys godspel gebyrath on thone otherne sunnan-dæg ofer Pentecosten.

Matth. V, 17. Thys godspel sceal on thone otherne wodnes-dæg ofer Pentecosten.

Luc. XVII. 1. Thys godspel gebyrath on thone otherne frige-dæg ofer Pentecosten.

II. Post Trinit. *Luc. XIV, 16.*

Thys godspel gebyrath on thone thryddan sunnan-dæg ofer Pentecosten.

Matth. V, 25. Dys godspel sceal on wodnes-dæg on thære thryddan wucan ofer Pentecosten.

III. Post Trinit. *Luc. XV. 1.*

Anglo-Sax. Matth. V, 20. infra VI. Thys godspel sceal on thone feorthan sunnan-dæg ofer Pentecosten. Sed & mox sequitur

Matth. VII, 1. Thys sceal on thone feorthan sunnan-dæg ofer Pentecosten.

Sed & Luc. XV, 1. Thys godspel sceal on thone feorthan sunnan-dæg ofer Pentecosten.

Marc. XI, 11. Thys sceal on thone feortan frige-dæge ofer Pentecosten.

IV. Post Trinit. *Luc. VI, 36.*

Matth. XXI, 23. Thys sceal on wodnes-dæg on thære fiftan wucan ofer Pentecosten.

Matth. XVII, 10. Thys sceal on frige-dæg on thære fiftan wucan ofer Pent.

V. Post Trinit. *Luc. V, 1.*

Thys sceal on thone syxtan sunnan-dæg ofer Pentecosten.

Matth. XI, 25. Thys sceal on wodnes-dæg on thære syxtan wucan ofer Pent.

Marc. X, 13. Thys sceal on frige-dæg on thære syxtan wucan ofer Pent.

VI. Post Trinit. *Matth. V, 20.*

Thys godspel sceal on thone seofethan wucan ofer Pentecosten

Marc. X, 17. Thys sceal on wodnes-dæg on thære seofethan wucan ofer Pentecosten.

Marc. V, 1. Thys sceal on frige-dæg on thære seofethan wucan ofer Pentecosten.

VII. Post Trinit. *Marc. VIII, 1.*

Thys godspel gebyrath on thære ehtothan wucan ofer Pentecosten.

VIII. Post Trinit. *Matth. VII, 15.*

Thys godspel gebyrath on thære nygothan wucan ofer Pentecosten.

Marc. IX, 38. Thys sceal on wodnes-dæg on thære nygothan wucan ofer Pentecosten.

Matth. XXIII, 13. Thys sceal on frige-dæg on thære nygethan wucan ofer Pentecosten.

IX. Post Trinit. *Luc. XVI, 1.*

Thys godspel gebyrath on thære teothan wucan ofer Pentecosten.

Luc. XVI, 10. Thys gebyrath on wodnes-dæg on thære teothan wucan ofer Pentecosten.

Luc. XI, 37. Thys godspel gebyrath on frige-dæg on thære teothan wucan ofer Pentecosten.

X. Post Trinit. *Luc. XIX, 41.*

Luc. XVIII, 10. Thys gebyrath on thære endlyftan wucan ofer Pentecosten.

Luc. XIX, 41. Thys godspel gbyrath on thære endlyftan wucan ofer Pentecosten.

Luc. XXII, 34. Thys godspel gebyrath on frige-dæg on thære endlyftan wucan ofer Pentecosten.

XI. Post Trinit. *Luc. XVIII, 9. vid. X.*

Matth. XII, 30. Thys sceal on wodnes-dæg on thære twelftan wucan ofer Pentecosten.

Marc. XII, 28. Thys godspel sceal on frige-dæg on thære twelftan wucan ofer Pentecosten.

XII. Post Trinit. *Marc. VII, 31.*

Thys godspel sceal on thære thrytteothan wucan ofer Pentecosten.

Matth. IX, 27. Thys sceal on wodnes-dæg on thære XIII. wucan ofer Pentecosten.

Matth. XI, 20. Thys godspel gebyrath on frige-dæg on thære thrytteothan wucan ofer Pentecosten.

XIII. Post Trinit. *Luc. X, 23.*

Thys sceal on thære feowerteothan wucan ofer Pentecosten.

Matth. XII. 14. Thys sceal on wodnes-dæg on thære XIIII. wucan ofer Pentecosten.

XIV. Post Trinit. *Luc. XVII, 11. vid. XV.*

Marc. I, 40. Thys sceal on wodnes-dæg on thære fifteothan wucan ofer Pentecosten.

XV. Poſt Trinit. *Matth. VI*, 24.

Thys ſceal on thone ſyxtheothan ſunnandæg ofer Pentecoſten.

Luc. XVII, 11. Thys gebyrath on thære ſyxteothan wucan ofer Pentecoſten.

*Matth. V, 31. Thys ſceal on wodnes-dæg on thære XVI. wucan ofer Pentecoſten. In numero eſt ſphalma, nam ſequitur

Matth. V, 43. Thys ſceal on wodnes-dæg on thære ſyfteothan wucan ofer Pentecoſten. and onfrige-dæg innan thære cys-wucan.

XVI. Poſt Trinit. *Luc. VII*, 11.

Thys ſceal on thone ſeofenteothan ſunnan-dæg ofer Pentecoſten.

XVII. Poſt Trinit. *Luc. XIV*, 1.

Matth. XV, 32. Thys godſpel gebyrath on thære eahtothan wucan ofer Penteeoſten.

Matth. XVI, 1. Thys ſceal on wodnes-dæg on thæren eahtothan wucan ofer Pentecoſten.

Matth. XII, 1. Thys ſceal on ſrige-dæg on thære eahtothan wucan ofer Pentecoſten.

XVIII. Poſt Trinit, *Matth. XXII*, 1.

Luc. XIV, 1. Thys godſpel gebyrath on thære nygonteothan wucan ofer Pentecoſten.

XIX. Poſt Trinit. *Matth. IX*, 1.

Thys godſpel ſceal on ſunnan-dæg on thære twentugothan wucan ofer Pentecoſten.

XX. Poſt Trinit. *Matth. XXII*, 1.

XXI. Poſt Trinit. *Joh. IV*, 46.

Thys godſpel gebyrath ofer Pentecoſten on thære an andtwentygothan wucan on ſunnan-dæg.

Matth. VIII, 14. Thys gebyrath frige-dæg on thære twa and twentugothan wucan ofer Pentecoſten.

XXII. Poſt Trinit. *Matth. XVIII*, 23.

Thys ſceal on thære XXIII. wucan ofer Penteeoſten.

XXIII. Poſt Trinitat. *Matth. XXII*, 15.

Thys godſpel ſceal on XXIII. wucan ofer Pentecoſten legendum. XXIIII.

Marc. XII, 13. Thys ſceal onthære XXIIII. wucan ofer Pentecoſten.

XXIV. Poſt Trinit. *Matth. IX*, 18.

Thys ſceal on ſunnan-dæg on thære ſif and twentugothan wucan ofer Pentecoſten.

XXV. Poſt Trinit. *Matth. XXIV*, 15.

XXVI. Poſt Trinit. *Matth. XXV*, 31.

XXVII. Poſt Trinit. *Matth. XXV*, 1.

Advent. I. *Matth. XXI*, 1. *nec non Luc. XIX*, 29. *Anglo-Sax.*

Thys gebyrath feower wucan ær middan-wyntra. and on Palm ſonnen-dæg.

Matth. XXI, 1. Thys ſceal on thære feorthan wucan ær mydda-wyntra.

Marc. XI, 1. Thys gebyrath feower wucan ær middan-wyntran.

Advent. II. *Luc. XXI*, 25.

Advent. III. *Matth. XI*, 2.

Thys gebyrath on thære ærran wucan ær mydda-wyntra.

Luc. I, 26. on wodnes-dæg to tham ymbrene ær mydda-wyntran. i. feria quarta quatuor temporum Adventus. Fronfaſten. Luc. I, 39. on frige-dæg &c.

Matth. III, 1. Thys ſceal on wodnes-dæg on thære thryddan wucan ær myddan-wyntra.

Joh. I, 15. Thys godſpel gebyrath thrym wucan ær myddan-wyntra on thone frige-dæg.

Advent. IV. *Joh. I*, 19.

Thys gebyrath on thære ſunnan-dæg ær myddan-wyntra.

Luc. III, 1. Thys gebyrath on ſætern-dæg to æwfeſtene ær myddan-wyntra. i. legalis Jejunii quatuor temporum ante Natal. Dom.

Proceſſionum. *Matth. VII*, 7.

Thys godſpel ſceal to Gang-dagon.

S. Gregorii. *Luc. XIX*, 12.

Thys godſpel ſceal on S. Gregorius mæſſedæg.

S. Jacobi. *Matth. XX*, 20.

Joh. XIV, 1. Thys godſpel gebyrath to thære mæſſan Philippi and Jacobi.

S. Laurentii. *Joh. XII*, 24.

Matth. XVII, 24. Thys godſpel ſceal on S. Laurentius mæſſe-dæg.

S. Vitalis. *Joh. XV*, 1.

Thys godſpel gebyrath to S. Vitalis meſſan.

S. Bartholomæi. *Luc. XXII*, 24.

S. Matthæi. *Matth. IX*, 9.

Thys godſpel ſceal on S. Matthæus Mæſſeæfen.

S. Michaëlis. *Matth. XVIII*, 1.

Thys ſceal on S. Michaëles mæſſedæg.

Omnium Sanctorum. *Matth. V*, 1.

Thys godſpel gebyrath to ealra halgena mæſſan.

Simonis

Simonis & Judæ. *Joh. XV*, 17.

Andreæ. *Matth. IV*, 18.

Thys godſpel ſceal on Andræas mæſſe-dæg.
Joh. I, 35. Thys ſceal on S. Andreas mæſſe æfen.

Thomæ. *Joh. XX*, 24.

Matth. XIII, 44. Thys godſpel ſceal to S. Agnan mæſſan.
Joh. XV, 12. and 17. Thys gebyrath to thæra Apoſtola meſſe dagan.

Omnium Martyrum. *Matth. X*, 16.

Thys godſpel ſceal to manegra Martyra mæſſe-dæg.
Matth. X, 26. Thys godſpel gebyrath to anes Confeſſores mæſſe-dæg.
Matth. X, 37. Thys godſpel gebyrath to anes Martyres mæſſe-dæg.
Matth. XXIV, 42. Thys godſpel ſceal to mæniges Confeſſores mæſſe-dæg. Item Luc. XII, 35.
Marc. VI, 17. Thys godſpel ſceal innan hærefeſte to S. Johannes mæſſan. Hærefeſte, Enthauptung Johannis. Herbſte.

Marc. IX, 17. Thys ſceal to than ymbrene innan hærefeſte on wodnes-dæg. Ymbrene eſt circulus, ryne, curſus. In ſpecie quatuor temporum curriculum & jejunium. Th. Marſch. p. 528.
Luc. VII, 36. Thys godſpel ſceal to tham ymbrene innan hærefeſte on frige-dæg. Poſtea dicatum S. Mariæ Magdalenæ, an potius Ægyptiacæ. vid. Hiſtor. Lombard. MS. Alam.
Luc. XIII, 6. Thys godſpel ſceal to tham ymbrene innan hærefeſte on ſætern-dæg.
Matth. XVII, 14. Thys ſceal on wodnes-dæg to tham fæſtene ær hærfeſtes Emnyht. i. ad jejunium ante autumni æquinoctium. *emne*, *efen*, æquus, æqualis.
Matth. XXV, 1. Thys ſceal to haligra fæmnena mæſſe-dæg. ad ſanctarum virginum feſtivitatem. XXII. Octobr. 11000. virgin.
Matth. XXV, 14. Thys godſpel gebyrath on S. Sylveſtres mæſſe-dæg. and to othra confeſſores.
Luc. X, 1. Thys godſpel ſceal to anes Apoſtoles mæſſan.
Lucæ XIV, 25. Thys godſpel ſceal to S. Heremitis and to S. Auguſtinus mæſſan.

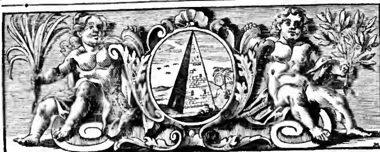

KALENDARIUM ALEMANNICUM
Ex Cod. MS. Seculi XIII. defcriptum.

III	*a*	DIs ift der ahte tag.	1	*JANUAR.*
	b	Sanct Stephanus ahte.	2	
XI	*c*	Sanct Johannes ahte.	3	
	d	der Kindelin ahte.	4	
XIX	*e*	Sanct	5	
VIII	*f*	der zwelfte tag *fe.*	6	*Epiphan.*
	g	Sanct	7	
XVI.	*a*	Sanct Erhartes tag.	8	*Luciani it. Martyris Erhardi Epifc.*
V	*b*	Sanct	9	
	c	Sanct	10	
XIII	*d*	Sanct	11	
II	*e*	Sanct	12	
	f	der zwengefte tag *fe.*	13	*Octava Epiphan.*
X	g	Sanct	14	
	a	Sanct	15	
XVIII	*b*	Sanct	16	
VII	*c*	Sanct Antonigen tag.	17	*Antonii Monachi Confefforis,*
	d	Sanct	18	
XV	*e*	Sanct	19	
IIII	*f*	Sanct Baftianis tag *fe.*	20	*Fabiani & Sebaft. Mart.*
	g	Sanct Angenefen tag *fe.*	21	
XII	*a*	Sanct *Vincenzius.*	22	
I	*b*	Sanct	23	
	c	Sanct	24	
	d	Sanct *Paules bikerde.*	25	
	e	Sanct	26	
XVII	*f*	Sanct Johans mit dem gulden munde.	27	*Jan. Jo. Chryfoft.*
VI	g	Sanct	28	
	a	Sanct	29	
XIIII	*b*	Sanct	30	
III	*c*	Sanct	31	
	d	Sanct	1	*FEBRUAR.*
XI	*e*	Unfer Fröwen dac in - - -	2	*Purif. Mariæ*
XIX	*f*	Sanct Blefins.	3	
VIII	g	Sanct	4	

a Sanc

Quæ majufculis literis impreffa damus, funt in Manufcripto miniata & primæva: cætera nigra & recentiora diverfi temporis. Collatum eft hoc Calendarium cum Latino MS., quod habetur in Cod. Stat. MS. E. Civitatis Argentoratenfis.

	a	Sanct	*Ageten dag.*	5	*Dorothea.*
XVI	*b*	Sanct		6	
V	*c*	Sanct		7	
	d	Sanct		8	
XIII	*e*	Sanct		9	
	f	Sanct		10	
	g	Sanct		11	
	a	Sanct		12	
	b	Sanct		13	
	c	Sanct	*Martius Valentini.*	14	*Episc.*
	d	Sanct		15	
	e	Sanct		16	
	f	Sanct		17	
	g	Sanct		18	
	a	Sanct		19	
	b	Sanct		20	
	c	Sanct		21	
	d	Sanct	*Kated Petr.*	22	
	e	Sanct	*der Lenze.*	23	
	f	Sanct	Mathis dag *fe*	24	
	g	Sanct		25	
	a	Sanct		26	
	b	Sanct		27	
	c	Sanct		28.	
	d	Sanct		1.	*MARTII.*
	e	Sanct		2	
	f	Sanct		3	
	g	Sanct		4	
XIX	*a*	Sanct		5	
VIII	*b*	Sanct		6	
	c	Sanct	*Perpetuæ & Felicitatis.*	7	
XVI	*d*	Sanct		8	
V	*e*	Sanct		9	
	f	Sanct		10	
XIII	*g*	Sanct		11	
II	*a*	Sanct	Gregorigen tag *fe.*	12	
	b	Sanct	tag.	13	
X	*c*	Sanct	*Equinoctium das ist glich dag und naht.*	14	
	d	Sanct		15	
XVIII	*e*	Sanct	*Aprilis abrillen zit.*	16	*XVII. Kal. April.*
VII	*f*	Sanct	*bie wart der erst dag in der welta.*	17	
	g	Sanct		18	
XV	*a*	Sanct	Johans	19	*Confessor.*
IIII	*b*	Sanct	tag.	20	
	c	Sanct	Benedicten tag.	21	
XII	*d*	Sanct		22	
I	*e*	Sanct	.	23	
	f	Sanct		24	
IX	*g*	Sanct	Marien in der vasten tag.	25	*Annunciat.*
	a	Sanct		26	
XVII	*b*	Sanct	*unsers Herren urstende.*	27	*Resurrectio Domini.*
VI	*c*	Sanct		28	
	d	Sanct		29	
XIIII	*e*	Sanct		30	
III	*f*	Sanct		31	
	g	Sanct		1.	*APRIL.*
XI	*a*	Sanct	*bie die sintflut.*	2	
	b	Sanct	*Florencigen tag.*	3	*Episc.*
XIX	*c*	Sanct	Ambrosigen *fe* tag.	4	*Episc.*
VIII	*d*	Sanct		5	
XVI	*e*	Sanct		6	
V	*f*	Sanct		7	
	g	Sanct		8	
XIII	*a*	Sanct		9	

II	*b*	Sanct	10	
	c	Sanct	11	
X	*d*	Sanct	12	
	e	Sanct	13	
XVIII	*f*	Sanct	14	
VII	*g*	Sanct	15	
	a	Sanct	16	
XV	*b*	Sanct	17	
IIII	*c*	Sanct	18	
	d	Sanct	19	
XII	*e*	Sanct	20	
I	*f*	Sanct	21	
	g	Sanct	22	
VIIII	*a*	Sanct Gerigen tag.	23	
	b	Sanct	24	
XVII	*c*	Sanct *Marcus Ewangel.*	25	
VI	*d*	Sanct	26	
	e	Sanct	27	
XIIII	*f*	Sanct	28	
III	*g*	Sanct	29	
	a	Sanct	30	
XI	*b*	Sanct *der Meige tag.*	1.	*MAJI.*
XIX	*c*	Sanct	2	
	d	*des heiligen Kruzes tag.*	3	
VIII	*e*	Sanct	4	
	f	der schönnone tag.	5	*Ascensio Domini isto anno secundum Pascha. Nona*
XVI	*g*	Sanct *Johans ewangel. alle das olei fas.*	6	*dies post Festum Johannis ante portam latinam.*
	a	Sanct	7	
	b	Sanct	8	
	c	Sanct	9	
	d	Sanct *Susigen tag.*	10	& *Gangolfi.*
	e	Sanct	11	
	f	Sanct	12	
	g	Sanct	13	
	a	Sanct	14	
	b	Sanct	15	*Pentecost. isto anno.*
	c	Sanct *Julius.*	16	*Peregrini Episc.*
	d	Sanct	17	
	e	Sanct	18	
	f	Sanct	19	
	g	Sanct	20	
	a	Sanct	21	
	b	Sanct	22	
	c	Sanct	23	
	d	Sanct	24	
	e	Sanct Urbans tag *der sumer.*	25	
	f	Sanct	26	
	g	Sanct	27	
XIIII	*a*	Sanct	28	
III	*b*	Sanct	29	
	c	Sanct	30	
XI	*d*	Sanct	31	
	e	Sanct	1	*Kal. JUNII.*
XIX	*f*	Sanct	2	
VIII	*g*	Sanct	3	
XVI	*a*	Sanct	4	
V	*b*	Sanct	5	
	c	Sanct	6	
XIII	*d*	Sanct	7	
II	*e*	Sanct	8	
	f	Sanct	9	
X	*g*	Sanct	10	
	a	Sanct *Barnabas dag.*	11	
XVIII	*b*	Sanct	12	

VII	*c*	Sanct	*Anthonien dag der miren brudere.* lege: der minren brudere, Fratrum Minorum.	13 *Felitule Virg. & Mart.*
	d	Sanct		14
XV	*e*	Sanct	*Solstitium estivale. Viti. hie mag die sunne nüt hober.*	15
IIII	*f*	Sanct		16
	g	Sanct		17
XII	*a*	Sanct		18
I	*b*	Sanct		19
	c	Sanct		20
IX	*d*	Sanct		21
	e	Sanct		22
XVII	*f*	Sanct		23
VI	g	Sanct	Johannes Battiste tag.	24
	a	Sanct		25
XIIII	*b*	Sanct	Johannes & Paulis tag.	26 *Mart.*
IIII	*c*	Sanct		27
	d	Sanct		28
XI	*e*	Sanct	Petris & Paulis tag *fe.*	29
	f	Sanct	*Paulis fe.*	30
XIX	g	Sanct	Johannes ahte.	1. *Kal. JULII.*
VIII	*a*	Sanct	*burzi marzi.*	2 *Processi & Martiniani Martyr. V. Martyrolog. HRabani. & Compilat. Chronol. T.I. Pistor. p.746.*
	b	Sanct		3
XVI	*c*	Sanct	*Ulriches dag fe.*	4 *Conf. & Episc.*
V	*d*	Sanct		5
	e	Sanct		6
XIII	*f*	Sanct		7
II	g	Sanct		8
	a	Sanct		9
X	*b*	Sanct		10
	c	Sanct		11
XVIII	*d*	Sanct		12
VII	*e*	Sanct	*Keiser Heinrich.*	13 *Heinrici Imp.*
	f	Sanct	*hie vahent an die hunt dage.*	14
XV	g	Sanct	Margreden tag.	15
IIII	*a*	Sanct	*Augustus.*	16
	b	Sanct	*Alexien dag.*	17
XII	*c*	Sanct		18
I	*d*	Sanct		19
	e	Sanct		20
VIIII	*f*	Sanct	Arbegasten tag.	21
	g	Sanct	*Marie Magdalenenen.*	22
	a	Sanct		23
XVII	*b*	Sanct	*Christinen dag.*	24
VI	*c*	Sanct	Jacobus dag *Christo.*	25
	d	Sanct		26
XIIII	*e*	Sanct	*Pantaleones tag.*	27
III	*f*	Sanct		28
	g	Sanct		29
	a	Sanct		30
	b	Sanct		31
	c	Sanct	*Peters dag.*	1. *Kal. AUG. Vincula S. Petri.*
	d	Sanct		2
	e	Sanct	*Stephani vunden wart fe.*	3 *Inventio S. Stephani Martyr.*
	f	Sanct		4
	g	Sanct	Oswaldes tag *als der sne viel.*	5 *Regis & Martyr.*
	a	Sanct	*Sixten dag fe.*	6
	b	Sanct	*Affra fe.*	7
	c	Sanct		8
	d	Sanct		9
	e	Sanct	Larencien tag *fe.*	10
	f	Sanct		11
	g	Sanct	Claren tag.	12

	a	Sanct	13	
	b	Sanct *September.*	14	*XIX. Kal. Sept.*
	c	Sanct Marien der erren tag.	15	*Assumtio B. Marie.*
	d	Sanct	16	
	e	Sanct	17	
	f	Sanct	18	
	g	Sanct *Ludewiges dag.*	19	*Magni Martyr.*
VIIII	*a*	Sanct *Bernabrdes dag.*	20	
	b	Sanct	21	
XVII	*c*	Sanct *Otto Marie fe.*	22	
VI	*d*	Sanct	23	
	e	Sanct Bartholomeus tag *der berbest.*	24	
XIIII	*f*	Sanct	25	
III	g	Sanct	26	
	a	Sanct	27	
XI	*b*	Sanct *Augustines dag fe.*	28	
XVIIII	c	Sanct Adolfes tag *decollatio Johannis fe.*	29	*Decollatio S. Joh. B. Dedicatio S. Adolfi.*
	d	Sanct	30	
VIII	*e*	Sanct	31	
	f	Sanct *Egidien dag.*	1	*Kal. Sept.*
XVI	g	Sanct *Anthonien dag.*	2	
V	*a*	Sanct	3	
	b	Sanct	4	
	c	Sanct *Otto Adolfi fe.*	5	
II	*d*	Sanct	6	
	e	Sanct	7	
X	*f*	Sanct Marie der jüngern tag.	8	*Nat. S. Marie.*
	g	Sanct	9	

Cætera deficiunt.

MONU-

MONUMENTA CATECHETICA THEOTISCA.

E Libris Variis Editis atque ineditis collecta & Notis aliquibus illustrata

Per

JOANNEM SCHILTERUM.

LECTORI S. Uti sparsim isthæc monumenta varias in schedas conjecta post se reliquit B. Schilterus: ita decens erat, Lectoris commodo, eadem in certa Capita distribui, quo ordinatius comparerent. Cumque velut natura & indoles Catecheseos postulet, ut initium Capite I. fiat a Decalogo; visum est huic ipsi præmittere Fragmenta quædam Homiletica, quæ Otfridi esse credidit olim, & e Codice vetustiss. Cæsareo edidit Petr. Lambecius, lib. II. de Bibl. Vind. p. 757. sq. Etsi vero linguæ idioma, quod in his Fragmentis conspicitur, minime omnium videatur convenire ævo, quo vixit Otfridus, sed sit multo recentius: Attamen judicium relinquimus Lectori. Causa interim, ob quam heic ductu Schilteri comparent Fragmenta illa, præcipue una est; nempe quod primum Fragmentum velut Præfationis instar erit Decalogo, dum amorem DEI & Proximi serio inculcat.

FRAGMENTA HOMILETICA.

Primum ad Catechesin introductorium.

De Amore erga DEUM & Proximum.

MIna liebistun Brudera, nu fernemet dei Gotes Kebot. Ir sculit zallererist Got minnon none allemo iuuueremo herzen, uone allemo iuuueremo muote, uone allera iuuuera chrefte: daranah iuuueren nahisten samo so iuuuih selben. Ir ne sculit manslahta tuon, noh daz uberhuor, noh die diuua; fremedes tinges ne sculit ir keren; luckez urchunde ne sculit ir sagen. Alle mennisken sculit ir eren; iuuueren lichenam sculit ir chestigen; die fastun sculit ir minnan, nals die uuirtscaft; azet die hungerenten, drenchet die durstenten, uuatet den nachoton, &c.

II. *De divina protectione Viduarum.*

Saligiu uuituuua, du uone Gote in allen dingen so piuolehen uuirdest. Der dir ne gnadit, der uuird uone Gote irteilet, imo selbemo sus sprechentemo: Die den uuituuun ne rihtent, noh uueisen ne gnadent, die irteilo ih selbo. Saligiu uuituuua, du selben Got habest rihtare unde piskirmare, &c.

III.
In princip. cap. X. S. Lucæ.

Daz Euangelium zelit uns, daz unſer Herro JEſus Chriſtus zuo den heiligen boten imo iruueliti ſibinciz unta zuueeni iungerun, der er ie ziuueni unre ziuueni ſure ſanre mit ſinera predige in iegiliche burch unte ſtat, dare er ſelbi chomen uuolti. Die ziuueni iungerun, die er ſante in dera brediga, die pileichinent die ziuuei kibot dere minne, die niemir irſullet ni magen uuerden, ni uuari ie doh zi minniſte unter ziuuain. In imo ſelbemo ni mac ſi nieman irfullen, ſuntir er ſcol ſi irfullen an einemo anderemo, &c.

IV.
Matth. XX.

Daz Euangelium zelit uns, daz daz himelrih kelih ſi demo husherro, der des morginis fruo in ſinan uuinkarten ſamenoti dei uuerhliuti. Uuer uuirdit rehrere kikagen mazzit demo husherren, denne unſer herro der heilige Chriſt, der dir rihtit alla die er kiſcuof, alſo der husherro rihtet alla die imo untertanen. Der huosherro ladote allen den tac die uuerhliute, &c.

V.
Luc. VIII.

Unſer Herro der almahtige Got der ſprichet in desmi Euangelio, ſuenne der acchirman ſait ſinen ſamen, ſo ſellit ſumelichiz pi demo uuege, unde uuirdit firtretin, oder iz ezzant die uogile; ſumelichiz fellit uf den ſtein, unde irdorret ſa, uuanda iz dere fuohte nieth ni habit, &c.

CAPUT I. De Decalogo.

DECALOGUS
Eccleſiæ Anglo-Saxonicæ ſub Rege Aluredo, qui regnare cœpit An. 871.
Præfatio in Leges Aluredi Regis.
(*)

DRihten wæs ſprecende thæs word to Moyſe. and thus cwæth; Ic eom Drihren thin God. Ic the utgelædde of Æpypta lond. and of heora theowdom. Ne luſa thu othre fremde Godar oſer me; (**)

Dominus erat locutus hoc verbum ad Moſen: & ita dixit: Ego ſum Dominus tuus DEUS. Ego te exduxi ex Ægyptia terra. & ex domo ſervitutis. Ne habeto alios peregrinos deos præter me.

2. Ne minne noman ne cigthu on idleneſſe. forthon the thu ne biſt unſcildig with me. gif thu on idleneſſe cigſt minne noman;

Ne meum nomen adhibeto ad vanitatem. Quia tu non es innocens verſus me, ſi tu ad vanum duxeris meum nomen.

3. Gemine that thu gehalgie thone reſtedæg. Wyſceath eowe ſyx dagas. and on tha ſeofothon reſtarh eowe. thu and thin ſunu. and thine dohter. and rhin theowe. and rhine wilne. and thin weorcnyten. and ſecuma the bith binnan thinan durum; Forthon on ſyx dagas Criſt geworhte heoſonas. and eorthan. ſæs. and ealle geſeeafta the on him ſynr. and he gereſt on thone ſeoſothan dæge; and forthon Drihten hine gehalgode;

Memento ut ſanctifices Sabbatum. Facias opus ſex diebus. Et in ſeptimo quieſce ab opere. Tu & filius tuus. & tua filia. & tuus ſervus. & ancilla tua. & tua jumenta. & aduena, qui habitat intra tuas fores. Quia in ſex diebus Chriſtus creavit cœlum & terram, mare & omnes creaturas quæ in iis ſunt, & quievit in ſeptimo die; & propterea Dominus illum ſanctificavit.

4. Ara thinum ſæder and dinre meder. tha the Drihten ſealde the. that thu ſy thy leng libbend on eorthum;

Honora tuum patrem & tuam matrem. quos Dominus dedit tibi, ut tu ſis longævus in terra.

5. Ne

Ne

(*) Hanc Præfationem, quæ præter Decalogum multa continet alia è Lege Moſis & è Novo Teſtamento, integram edidit Boxhornius.

(**) *Lambardus vel Whelocus p. 15. hic annotavit:*
Admonendus es, amice Lector, nulla aut noſtra aut librariorum incuria, prætermiſſum ſecundum hoc Decalogi de non fingendis imaginibus præceptum, verum conſultò ab iis qui primò has leges mandarunt literis, relictum. Poſt celebratum enim Anno ſalutis humanæ 794. ſecundum illud Niceæ (quod ſimulacrorum confirmavit adorationem) Concilium, quo major hominum præceptis, (quæ erat temporum illorum caligo) tribueretur autoritas, de SS. DEI ſcriptis aliquid detrahendum exiſtimarunt. Neque verò, quod ſciam, in illo uſquam Saxonicè conſcripto exemplari reperitur. *Hæc Schilterus:* Qui cum ipſe ſua manu tamen hic præceptum de Imaginibus Saxonice conſcriptum decimo inter Præcepta Decalogi loco appoſuerit, quod neque Boxhornius habet, nec Freherus: utinam nobis indicaſſet librum, e quo deſumſit! Hanc Decalogi Verſionem Anglo-Sax. edidit Marq. Freherus cum Notis. 1610. Item Boxhornius in primis Religionis Chriſtianæ Rudimentis Antiquiſſima Saxonum & Alemannorum linguâ ſcriptis Lugd. Bat. 1650. ſed ſine Notis. Freheri notas una cum Decalogo & Symbolo Apoſtolico denuò edidit Vir de Re Germanicâ ſummopere meritus Celeberr. Dn. J. G. Eccardus atque Monumentis ſuis Catecheticis Theotiſcis Hanoveræ 1713. editis ſubjunxit.

5. Ne slea thu ;
6. Ne ſtala thu ;
7. Ne licge thu dearnunga ;
8. Ne ſæcge thu leaſer gewitneſſe with thinum nehſtan ;
9. Ne wilna thu thines nehſtan yrfes mid unriht ;
10. Ne wyrc the gyldene Godas. okke ſeolfrene :

Ne occidas.
Ne fureris.
Ne committas ſtuprum.
Ne dicas falſum teſtimonium contra tuum proximum.
Ne concupiſcas tui proximi hæreditatem non jure.
Ne fac tibi aureos deos vel argenteos.

DECALOGUS

Rhythmica Paraphraſi expoſitus ex Codice MS. Archivi Civitatis Argentinenſis. (*)

Dis ſind die zehen Gebot.

Daz erſt.

Non habebis deos alienos.

DU ſolt nym haben den einen Got
Und ſolt den mynnen ſunder ſpot
Von gantzem hertzen naht und tag
Was lip und ſele erzugen mag
Mit allen dinen krefften gar
Soltu ſines willen nemmen war
Und ſolt in loben das er dich
Gemaht hat im ſelber glich.
Und das der werde here gut
Durch dich vergoſſen hat ſin blut
Und machet ſich dir undertenig gar
Was lebendig iſt, das nim ich auch war
Er hat dir lip und ſele geben
Und dort in iemer ewig leben
Und das er menſch worden iſt,
Durch dich der milte Jheſus Chriſt,
Do von mahtu ſprechen wol
Got Vatter aller gnaden vol
Wol dir in diner Majeſtat
Durch dich dine kraft gemachet hat
Von reht das ich worden bin
Das ich han leben und ſin
Wir ſullent auch iemer nemen war
Die mutter ſin die ingebar
Sich das iſt ein Gebot
Wie du ſolt eren dinen Got.

Daz ander Gebot.

Sanctifices Sabb.

DAs ander Gebot ſoltu nemen war
Mit allen dinen ſinnen gar
Alſo es din lip vollbringen mag
Wie das du dinen firtag
Geheiligeſt alſo du billichen ſolt
Du ſolt durch ſilber und durch golt
Die rehte vire brechen niht
Das iſt eine gut zuverſicht
Du ſolt ouch nut unkuſche ſin
Die Frowen und darzu der win
Soltu nut ſuchen wiſſe das
Er bringet dich in Gottes has
Darzu in Schande und in Schaden
Du würſt mit ſünden überladen
Du ſolt in Gottes kirche gon
Was du die wuch haſt getan
An dere zit verſumet dich
Dez ſoltu machen dir glich
Gegen Got und der muter ſin
Do ereſtu den Schöpfer din
Got ſelber mahte den virtag
Das man ſich mit im geſunen mag
Mit guten wercken zu aller ſtunt
So würt uns ewige froide kunt
Das helfe uns Got Jheſus Criſt
Der unſzer aller Schöpfer iſt,
Das wir uns alſo gegen ime verſunent
Das wir ſin himelrich mit ime gewinnent.

Daz dritte Gebot.

Honores Patrem tuum & Matrem tuam.

DAs dritte gebot wil ich roten dir
Das du durch reht ſolt volgen mir
Din vatter der dich hat gezogen
Die mutter die dich hat geſoyget
Die ſoltu eren zu aller ſtunt
Das iſt ein ſelden rich funt.

(*) Wer

(*) Non eſſe vetuſtos admodum rhythmos iſtos, ſi cum ævi medii monumentis comparentur, videt unusquisque: ſed profecto ſatis ſunt pro ætate ſua venuſti, ut vel ob id unum inferi mereantur. Habent præterea ſingulare inſolitum omnibus, libris & Eccleſiis, & propemodum portento ſimile, quod ſecundum Præceptum *de non ſumendo Nomine Dei in vanum*, prorſus omittunt. Cauſam nullam Schilterus adfert, nec conjecturam: nec facile quenquam puto addi vincturum. Ergo id unum addam: Non liquet.

(*) Wer denne an yn dirre zit,
Das dir Got lang leben git
Und neret dich vor der hellen glut
Und wiſſe das din alter gut
Wert. Das ſoltu ſicher ſin
Und habe es usz die trewe min
Und halteſt dich alſo hie
Das du nüt wilt erzürnen ſie
So wiſſe das dich Got niergent lat
In keiner not früge und ſpath
Darzu haſt du der welte gunſt
Bis ſicher das dieſelbe kunſt
Ein rein ſelig ende birt
Ein lon des himelrichs wirt.

Daz vierdte Gebot. (**)

De amando proximo.

ZU dem vierden ſoltu wiſſen das
Das ſoltu gar on allen has
Dinen neben menſchen ſicherlich
Han liep alſo du ſelber haſt
Sihſtu in ouch in nöten ſton
Du ſolt in nüt darinne lon
Du ſolt im helffen obe du maht
Darus ès ſu tag oder naht
Heſtu me gutes denne er hat
So gip im auch es iſt min rat
So git auh dir der werde Got
Und halteſt doch ſin recht gebot
Und was er guter dinge gert
Von dir nü ſo in ungewert
Und nim ouch in dinen mut
Was dir iſt leid was man dir dut
Daſſelbe ſoltu in erlon,
So haſtu reht und wohl getan
Bit Got für in und er für dich
So koment ir alle zu himelrich.

Daz funfte Gebot.

Non occides.

DU ſolt umb keiner hande gut
Noch auch umb kein ubermut
Nieman ertöten wiſſe das
Du letteſt uf dich ſelber Gottes has
Und auch den ewiglichen dot
Uod iemer ſunder not
Der dir iht arges hat geton
Den ſoltu übels auch erlon
Die döde ſint unglich
Und deteſtu ieman gewilliglich
Zu hand iſt din dot geborn
Die haſt dort und ouch hie verlorn
Din leben hie, din Sele dort
Von rehte umb dinen mort.
Iſt das iemant döten will
Dem du lützel oder vil
Schande oder ſchaden haſt getan
So ſoltu dich nut döten lan.

Mahſtu nüt *wencken*, (forte wenden) du ſolt weren
Dich und das leben din erneren
Das iſt das fünſte das nym war
Das ſehſte ſoltu mercken gar.

Daz ſehſte Gebot.

Non moechaberis.

Du ſolt nüt unküſch ſin
Mit wercken noch mit worten din
Unküſcheit den ſchaden birt
So von der luſt betrübet wirt
Und darzu die frowen und man
Wer ſich dauon enthalten kan
Das er unkuſcheit nut pfliget
Der hat dem rüfel angeſiget
Und auch van im vertriben gar
Unkuſcheit höret an die ſchar
Die von dem himel wart vertrieben
Unkuſcheit iſt bekliben
Io mannes hertzen grunt (*grimt*)
Unkuſcheir vil nymt
Machet das er böſe wort
Nüt mag vermiden hie noch dort
Unkuſcheir hat den ſitten
Das ir wonet läſter und ſchäden mitte
Das iſt das ſehſte nym war
Das ſubende ſoltu mercken gar

Daz ſubende Gebot.

Non furaberis.

ZU dem ſubenden mole rate ich dir
In truwen das globe mir
Das du ſolt nieman ſtelen niht
Sin gut es iſt ein zuverſiht
Das maniger darumb erhangen wurt
Durch das er ſtelen nut verbirt
Stelen dut ſchande und ſchaden
Stelen iſt ein ſilber us der laden
Jederman aodet was er gutes hat
Das iſt ein groſſe miſſetat
Stelen iſt der Selen ein mort
Du ſteleſt manigem hie und dort
Sine ere gar uf einen tag
Die ime niemer wider werden mag
Mit worten die du von im ſeiſt
Und doch die warheit nut enweiſt
Das iſt gelogen und geſtoln
Ich ſage dir das unverholn
Du kanſt niemer me gebuſſen ane
Im werde ſine ere wider danne.

Daz achteſte Gebot.

Non loqueris falſum teſtimonium contra proximum tuum.

ZU dem achteſten mole tun ich dir kunt
Du ſolt beſchlieſſen dinen munt

Das

(*) Suſpicor, eſſe hic aliquid omiſſum: neque enim hic verſus priori cohæret, nec ſenſum gignit idoneum.

(**) En novum, ſine exemplo (quantum memini) Decalogi ſupplementum in vicem ſecundi Præcepti, quod omiſſum fuerat, ſurrogatum. Divinam eſſe ſummam alterius tabulæ novimus è Matth. XXII, 39. at non debebat hic cogi in numerum.

Das du iht ſtest ein valſch gezûge
An dem gerihte mit en lüge
Stant niemand mit unreht by
Löſin obe er din Vatter ſy
So ſoltu dich verlieſen niht
Durch in die gute zuverſiht
Die du zu Got haben ſolt.
Gebe er dir ſilber und golt
So das zergangen were zu hant
So wereſtu hie und dort geſchant
Wo man ein ding bezügen ſoll
Wer do hat reht das weis Got wol
Doch mus ir eins unreht han
Do van ſoltu darby nut ſtan
So man die heilgen treit hervor
Mahſtu ſo gang für das dor
Und höreſtu einen valſchen eit
Es mag dir her noch werden leit.

Daz nünde Gebot.

Non concupiſcas uxorem proximi tui.

ZU dem nunden mole gibe ich dir rat
Sit Got die E gemachet hat
Und keinen orden furbas me
So ſoltu wiſſen das die E
Erhebet mit Gottes krafft
Dovon ſoltu mit meiſterſchaft
Alsus betwingen die lip
Das du keines mannes elich wip
Begereſt zu keinen ſtunden
Noch ouch mit böſen Sünden
Du ſolt gedencken: mir wer leit
Das in böſe kundikeit
Min Elich wip anritte
Das iemant das verneme
Das su in laſter keme
Nu nymet Got und Elich leben
Der uns den orden hat gegeben
Wer elich leben nut erdaht
So were die Welt nie volbraht.

Daz X. Gebot.

Non concupiſc. res proximi tui.

DAs X gebot und das leſte
Ir kind und ir geſte
Das ſullent ir mercken alle glich
Ich nenne uch armen und rych
Du ſolt niemans gut begeren
Ich wil dich des by nammen weren
Wolte dir Got gut gegeben han
Wil dir din gut geben
In himelrich ewig leben
Got git hie manigen gut vil
Den er dort nutz nit geben wil
Dovon ſoltu verzagen niht
Obe man dich hie in armut ſiht
Biſtu hie in armut
Wiſſeſt ſicher das du dort haſt ſicher gut
Wellich richer man hat gutes vil
Und das mit Got teilen wil
Der hat uf erden ein himelrich
Und dort ouch das iſt verſicherlich

SIch menſch das ſint die gebot
Alſo ſie uns hat gegeben Got
Wer Criſtenlichen orden hat
Der ſol ſin behalten das iſt war
Wil er nut ſin der Hellen kint
Er iſt mit geſchenen ougen blint
Dem das nut wol zu hertzen get
Das hie vor im ſtet
Alſo die propheten hant geſeit
Es iſt ein groſſe affenheit
Wer nut gedencken will daran
Es ſy ouch frowe oder man.

Die VII. Sacramentis. (*)

DArnach die suben heilikeit
Wir ſullen ſin zu aller zit bereit
Das wir ſie erent wol
Alſo man su zu rehte und billiehen ſol
Noch des glöben zuverſiht
Alſo uns die eriſtenheit vergiht
Und alſo es Got gemaht hat
In ſinre werden majeſtat.

Dis ſint die ſüben Heiligkeit.

Die Erſt.

De S. Baptiſmo.

DEn heilgen töffe ich meine
Der uns clar und reine
Erweſchen hat von ſunden
Sit das wir niemer kundent
Zu Gotte kommen one den töffe
Es was ein uſſerwelleter löffe
Den uns Got hie gemachet hat
Dovon ſo wil ich geben rat
Mir ſelber und ouch der criſtenheit
Das wir ſint naht und tag bereit
Mit guten wercken gegen Got
Zu haltent alle ſine gebot.

Die ander Heilikeit.

De Confirmatione.

Hörent die ander Heilikeit
Sol noch dem töffe ſin bereit
Das iſt das man uns firmen ſol
Und hörent zu dem glöben wol
Und iſt eine groſſe heilickeit
So wir zu dem kriſſeme ſint bereit
Die gobe uns Got geſtiftet hat
Das su an anders niemant ſtat
Wenne das ein biſchoffe su geben ſol
Der die gewalt darzu hat wol.

U 2 Die

(*) Hæc, quæ de VII. Sacramentis Decalogo adnexa leguntur, erat animus alio loco infra referre ad Caput IV. ante Confeſſionem Alemannicam, cum ordo naturæ id poſtulare videatur. Sed obſtat connexio rhythmi nimis arcta cum præcedentibus, ut nonniſi ægerrime divelli poſſet. Suffecerit ergo iſtud monuiſſe, ne quis nos inadvertentiæ turpis accuſet.

Die dritte Heilikeit.

De Pœnitentia.

DO ist die dritte heilikeit
Das dir sie innenclich leit
Was du ie arges hast geton
Darumb soltu ruwen han
In dime hertzen naht uod tag
Also wol din lip erzugen mag
Und ruffe us hertzen grunde
Mit zungen und mit munde
Ach milter hochgelobeter Got
Han ich gebrochen din gebot
Das ist mir inneclich leit
Got Vatter aller Cristenheit
Du solt dich hut erbarmen
Uber mich sündigen armen
Dem ruhen höret ein bihte noch
Darzu sol dir wesen goch
So du die ding hast volle brohs
So hastu dich gar wol bedoht
Und auch die dritte heilikeit.
Zu dem vierden soltu sin bereit.

Die vierde Heilikeit.

De SS. Eucharistia.

DAs du glöbest luterlich
Der heilikeit das dun ouch ich
An unsers heren lichnam
Also das sin heilger nam
Hie vor uns bringet in ein brot
Also er mit sime blute rot
Stunt an dem fron trug her
Du solt das wissen iemer mer
Das in ein jegelich priester hat
In sinen henden wanne er stat
Und sich darzu hat wol bereit
Das er den hebet der us treit
Und uns ouch gap sele und lip
Wir armes volck man und wip
Das wir nut sagent lop und danck
Dem zarten Gotte one allen wanck
Der selden der es uns hat beschert
Das er uns mit im selber erneret
Die heilikeit die man uns git
So der mensch an dem ende lit.

Die fünfte Heilikeit.

Sacramentum Ordinis.

DAs ist das das heilige Sacrament
Wellich mensch das zu rehte erkant
Hat es in dem hertzen die vernunst
Es frowete sich des priesters kunst
Und ouch die wort die er do liset
Also es von Gotte kummen ist
Die machent uns den rehten weg
Und süllent uns wisen an den rehten steck
Ist der glöbe on unsz bereit
Der uns zu dem himmelrich treit
Das wir hant uns erkant
Und uns die priester mit der hant
Das Sacramente stricket an den lip
Das ist uns ein ewig leit vertrip
Und ist die funfte heilikeit
Er ist selig weme sü ist bereit.

Die sehste Heilikeit.

Sacr. Matrimonii.

O Sehste das ist ein Heilikeit
Von der man uns gar vil hat geseit
Und keret sich ieman daran
Sü sint joch frowen oder man
Das ist das Heligkeit elich leben
Das uns Got selber het gegeben
Und keinen orden also me
Die usserwelte Heilikeit
Das ich sesse han geseit.

Die sübende Heilikeit.

Sacr. Consecrationis.

DIe subende ist obe in allen gar
Also über den gouch der Adelar
Ich meine die heilige wihunge
Es kan keins menschen zunge
Gesagen von der wurdigkeit
Die Got an wihunge hat geleit
Su machent uns eliches leben
Su kan uns sünde wol vergeben
Su toiffet und firmet
Su eret und schirmet
Hie klöster und klusen
Su ist in alles Gottes husen
Froide schilt und geleite stab
Do von su uns Got selber gab
So mussent Kunige und Keiser han
Nieman mag ir wol werden an
Su bringeot Got von himmelrich
In priesters hendeo sicherlich
Das sint die suben Helikeit
Sich mensch das su dir geseit
Wer diesen dingen volget noch
Dem ist zu Gottes hulde goch
Wanne Got nu die gnode git
Der mercke in der guten zit
Wie man die ding anvahen sol
Gegen Gottes frunden der tut wol.

CAPUT

CAPUT II. De Oratione Dominica.

ORATIO DOMINICA

Cum OTFRIDI Wizamburgensis Monachi antiqua Theotisca paraphrasi.

Ev. p. 81.

Pater noster qui es in cœlis.

Uater unsir, du in bimile bist.

Uuolne du mennisko skeine ana guoten uuerchen, dazh du sin sun sist, so heizhist du in mit rehte uater. Habe die minna, diu tuot dih uuesen sinen sun.

Vis tu, ô homo, (ut) appareat in (ex) bonis operibus, quod tu ejus filius sis, tunc vocas Ipsum de jure Patrem. Habeto amorem, hic facit te esse filium.

Sanctificetur Nomen tuum.

Din namo uuerde gibeiligot.

Uuer scol in geheiligon, nu ist er heilic? Uuir biten auir, dazh er in unseren herzhen giheiligit uuerde, so dazh uuir in lobende giheiligen.

Quis debet id sanctificare, quum jam sit sanctum? Nos precamur verò, ut id in nostris cordibus sanctum fiat, ita ut nos id laudando sanctificemus.

Adveniat regnum tuum.

Din Riche chome.

Dazh euuige dara alla guote zhuo dingent; da uuir dih gisehen sculen, unde den engilen giliche uuortine, lib ane tot haben sculen.

Æternum illud ad quod omnes boni sperant: ubi te videre debemus, & Angelis similes facti, vitam sine morte habere debemus.

Fiat voluntas tua, sicut in cœlo & in terra.

Din uuille giskehe in erda fone mennisgen, also in bimile fone den engilen.

Tua voluntas fiat in terra ab hominibus sicut in cœlo ab Angelis.

Panem nostrum cottidianum da nobis hodie.

Unsir tagelichib prot gib uns hiuto.

Gib uns lera, dera unsere sela gilabit uuerden, uuanda dera bidarf si tagelichis, also der lichinamo bedarf brótis.

Da nobis doctrinam, quâ nostræ animæ reficiantur, namque indigent eâ quotidie, sicut corpus indiget pane.

Et dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris.

Unde unsere sculde belazh uns, also ouh firlazhen unseren sculdenaren.

Disen gidingen firneme manniclih, unde si garo ce firgebenne dazh luzhzhila, also er uuelle, dazh imo firgeben uuerde dazh michila.

Hanc petitionem observet quilibet, & sit paratus ad condonandum minimum: sicut ipse velit, ut sibi condonetur maximum.

Et ne nos inducas in tentationem.

Unde in dia chorunga ne leitist du unsih.

Dazh chuit, ne lazh unsir gichorit uuerden nah unseren sunden. Den du ne skirmist, den uuirfit diu chorunga nidir, der uuirt ce huche sinen fianden.

Hoc dicit: Ne permitte nos tentari secundum nostra peccata. Quem tu non tueris, eum projicit tentatio subtus, is fit contemtui suis hostibus.

Sed libera nos à malo.

Suntir irlose unsih fona demo ubile.

Lose unsih fone des tiufelis chorungen, unde fone finemo giuualte.

Siben bete churei sin dise; an in uuirt doh funten al dazh, des uns durft ist. *

Libera nos à diaboli tentationibus, & ab ejus potestate.

Septem petitiones breves sunt hæ: in his tam reperitur omne id, cujus nobis opus est,

Formulam, Orat. Dominicæ stylo admodum antiquo ad Belgicum accedente ex Harmonia IV. Evangeliorum, quæ Liber Canuti inscribitur in Bibliothecâ Cotton. desumtam exhibet Vir de Antiquitatibus egregie meritus *Georgius Hickesius* in Thes. Linguar. Septentrionalium in Grammatica Anglo-Saxonicâ p. 190. Illa ita sonat:

FAder ist usa firio barno. thu bist an them hohen himilo rikie: giumhid si thin namo uuordu zi gihuilieu: eume thin krastiga riki: uuerthe thin uuilleo, obar thelo uuerold, alla so sama an erdu, so thar uppe ist an them hohon himilo-rikie: gib us dage gihuiliees rad, Drohtin thie guodo, thina helaga helpu: endi alat us hebanes uuard manegaro menn sculdio, also uuodron mannon duan: ni lat us farledean letha uuihti so forth an iro uuilleon, so uui uuirdiga sind: ae hilp us uuidar allon ubilon dadeon.

So sculon gi biddean, than gi te bedu hnigat, uueros mid iuuon uuordon, that iu uualdand God lethes alate an ludeuune.

PAter Noster, hoc est Pater nostrûm; qui homines sumus, tu rex es in excelso cœlo. sanctificetur in omni verbo nomen tuum. Adveniat regnum tuum potentissimum. fiat voluntas tua, sic in terra per universum mundum, sicut supra in excelso cœlo. da nobis quotidie, optime Domine, consilium auxiliumque tuum sanctum. Et dimitte nobis ô cœli rector, omnia debita nostra, sicut & nos aliis dimittimus debitoribus nostris. ne sinas peccatores, (abominabiles personas) quatenus seduci meremur, eatenus nos in suam voluntatem seducere. sed adiuva nos adversus omnia mala.

Sic precari debetis, ô viri, cum vocibus vestris, cum proni inclinatis ad precandum, ut Dominus Deus vos in humana gente liberet á peccato.

Oratio Dominica Gothicè.

Matth. VI, 9. Fr. Jun. ex Cod. Argentor.

ATta unsar thu in himinam: Weihnai namo thein: Cimai *thiudinassus* theins: wairthai wilga theins. swe in himina gah ana airthai: Hlaif unsarana thana *sinteinan* gif uns himma daga: Gah aflet uns thatei skulans *sigaima*. swa swe gah weis afletam thaim skulam unsaraim. Gah ni *briggais* uns in *fraistubngai*: ac lausei uns af thamma ubilin; unte theina ist *thiul angardi*. gah mahts. gah wulthus, in aiwins. Amen. **

Orat. Domin. Anglo-Saxonice è veteri Versione N. T.

Matth. VI, 9.

FÆder ure thu the *eart* on heofenum. Si thin nama gehalgod:. To-beeume thin riee:. Gewurthe thiu willa on eorthan. swa swa on heofenum. Vrne *dæghwamlican* hlaf syle us to dæg:. And forgyf us ure gyltas. swa swa we forgisa the urum gyltendum:. And ne gelædde thu us on *costnunge*. ae alys us of yfele:. *So thlice*:.

Luc. XI, 2.

URe fæder thu the on heofone *eart*. Si thin nama gehalgod:. To-eume thin rice: Gewurthe thin willa on heofone and on eorthan:. Syle us to dæg urne dæghwamlican hlaf:. And forgyf us ure gyltas. swa we forgysa the
omni contra
ælcum thara the *withe* us agylt:. And ne læd thu us on costnunge. ae alys us fram yfele:. ***

* Exhibuit è MS. P. Lambec. L. 2. Bibl. Cæs. p. 462. Eam ex Bibl. Cæs. descriptam; cum notis edidit Celeb. Stadenius in Specimine Lectiooum Antiquarum Francicarum pag. 14.
Aliam adhuc formulam Orationis Dominicæ paraphrasi ampliori instructam exhibet Celeb. DN. Eccardus in Monum. Catech. p. 60. cum notis.
Aliam quuque (si tamen non eadem est, paucissimis immutata vneulis) Formulam cum Paraphrasi habuimus supra subjunctam Psalterio Notkeri. p. 265.

** Hanc Formulam etiam sistit, & quidem literis Gothicis æri incisam Collegium Antiquitatis Suecicum sub initium Novi Testamenti Gothici.

*** Formulam Anglo-Saxonicam aliquantulum ab his differentem exhibet Freherus cum Notis 1610. editam. Recusa illa fuit ante annos non adeò multos Quedlinburgi, &, uti supra dictum, inserta Monumentis Catecheticis ab Excell. DN. Eccardo.

Oratio

Oratio Dominica in lingua veteri Britannica s. Wallica:

C. Gesner. in Mithrid. Abrah. Mylius de Lingua Belgica Add. ad c. 27.

Eyn taad rhwn wyt yn y nefoedd.
Noster pater, qui es in cœlis.
Santeiddier yr henw tau,
Sanctificetur illud nomen tuum.
Deued y dyrnas dau.
Adveniat illud regnum tuum.
Gwneler dy wollys ar y ddayar megis ag yu y nifi.
Fiat tua voluntas super illam terram, sicut & in cœlo.
Eyn bara beunyddawy dyro inni heddiw.
Nostrum panem quotidianum da nobis hodie.
Amaddeu ynny eyn deledion:
Et remitte nobis nostra debita;
Megis ag i maddeuwn in deledwyr ninau.
Sicut etiam remittimus debitoribus nostris.
Ag na thow ys ni i brofedigaeth.
Et ne inducas nos in tentationem.
Namyn guared ni rhag drwg. Amen,
Sed libera nos à malo. Amen.

Oratio Dominica Islandica.

Ibid.

Bader uor, sun ert ai himmum,
Pater noster qui es in cœlis,
Helgizt bitt nambti.
Sanctificetur nomen tuum.
Komi titt rike.
Veniat tuum regnum.
Verdi tin ville, suom ai himme, so ai podu.
Fiat tua voluntas, sicut in cœlo; sic & in terra.
Burd uor dagligt geb tu oss i dag,
Panem nostrum quotidianum da tu nobis hodie.
Oguergeb off skullden uorn, so sem ui uergebun skulden uorn.
Et remitte nobis debita nostra, sicut nos remittimus debita nostra.
Ant leid off ek i breistni.
Et ne ducas nos in tentationem.
Helldur urelsa tu off uer illu. Tatz sie.
Sed libera tu nos à malo. (*) *Amen.*

Alia formula Or. Dominicæ rhythmica sed parum antiqua.

Dis ist das Pater noster.

PAter noster GOtt Herre im himmelrich
Dein nahm geheilige an uns ewiglich
Zukomm es dein reich und werde uns gegeben
Dass wir mit dir ewiglich leben
Dein Göttlich wille gewerde
Wie dem himmel und uff erde
Uns tegliches brod gib uns herre
Gib uns Herre GOtt.
Und vergib uns unser sündliches leben
Also wir unseren schuldneren vergeben
Verleite uns nit in böse bekörunge
Und erlöss uns von allem übel zu aller stunde
Dass uns das beschehe und werde war.
In deinem nahmen an Ende gar.

(*) Omissa clausula observatur in Latina Vulgata ante Hieronymum, quam nuper edidit Martianay, Benedictinus, Parisiis. Tomo I. Operum Hier. Itemque in veteri Teutonica hac: *Fater unser, du in bemile bist. Din námu wérde gebeiligot. Din ricbe cbome. Din wille geskébe in erdo alsu in bimele. Unser tágolicba brôt kib uns biuto. Vnde unsere sculde belaz uns, also uuch wir bela-*
e ne i t
zend unsern sculdigen. Und in chórunga nit leitest du unsib. [Freher. in Not. 12. *Nu belóse unsib fome ubele.*] Refert hanc versionem Vadianus *lib. 2. de Colleg. Germ.* p. 34. ex MS. SanGallensi Psalterii à Notkero translati. Idem ex MS. Homiliarum Germ. vetusto: *Gott Vater unser der bist in den bimelen: Gebeiliget werde din name: zucbome din ricbe: Werde din wille bie in erden also da ze bimele: Vnser tagolicb brot gip uns biuto: Und vergib uns unser scbulde, als wir tuon unsern scbuldigen: Und leite uns in dbeine becborunge: Und erlose uns von allem ubele.* Vetustissima formula est, quem Freherus ex S. Galli vetustissimo Cod. MS. una cum Symbolo Apostol. an. 1609. edidit: FATTER UNSEER THV PIST IN HIMILE, VVIHI NAMVN DINAN. QUEME RIHI DIN. WERDE VVILLO DIN SO IN HIMILE, SO SA IN ERDV. PROOTH VNSEER EMEZHIC KIP UNS HIVTV. OBLAZ VNS SCULDI VNSEERO, SO WIR OBLAZEN VNS SCULDIKEN. ENTI NI IVNSIH FIRLETTI IN KHORUNKA. VZZ ERLOSI VNSIH FONA VBILE. Similiter fere Notker.

De clausula omissâ Freherus ita conqueritur: *Quam equidem mirari satis non possum, Domini ipsius ore discipulis dictatam, à principe Evangelista relatam, ita deinceps neglectam eviluisse, ut & plerique expositores Latini opera sua dedignarentur, & in Canone Missæ ac Litaniis non tantum ceu inutile assumentum recideretur, sed & alia quædam ejus loco substituerentur. At Græci sancte conservarunt, & in Liturgiis suis elatiore etiam voce (inquiunt ipsi dicunt) proferendam censuerunt. Et à Græcis imbuti edoctique Gothi non omiserunt: quorum formulam jam apponere sat erit, ut eam ex antiquis monumentis ediderunt doctissimi viri, B. Vulcanius & Gruterus noster, in bunc modum:* Vnte theina ist thiu aingardi (al. dangardi) gah mahs, gah wulthus (al. walthus) in aivvins. Amen.

CAPUT III. DE SYMBOLO APOSTOLICO.

Symbolum Apoftolicum Ecclefiarum Alemannicarum vetus.

Vadianus refert in lib. 2. de Monafter. Germ. ex MS. Cod. Sangallenfi Pfalterii à Notkero Monacho tranflati: p. 34. T. 3. Rer. Alem.

IH Keloubo an Got almachtigen Fatere, skeffen himeles unde erdo. Unde an finen fun den gewichten haltare einigen unferen herren: der fone demo heiligen geifte infangen ward: fone Maria dero magede geborn ward: kenothaffat ward pi Pontio Pilato: unde bi imo an crucem geftafter irftarb: unde begraben ward: ze hello fuor: an demo dritten tage fone tode irftuont: ze himele fuor, dar fizzet ze Gotis zefefuuun des almachtigen Vater: dannan chimftiger ze irteillene die * er da alle lichun gefamenunga: keloubo † zehabenne dero heiligen gemeinfame: ablafs dero funden: geloube des fleiskes urftendede: geloubo ewigen lib. Amon. daz tuon ih keuuaro. **

CHRY DIR ALTEN KILCHIN.

Ex Goldaft. Rer. Alem. p. 134. T. 2.

ICh wider faig diem Tiuvel unt allen finen
Renuncio diabolo & omnibus ejus operibus,
werchen unt allen finen gezierdin.
& omnibus ejus deliciis.

Ich geloub an ain Got Vaiter almachtigen,
Credo in [unum] DEum Patrem omnipotentem,
ain fchepfer himelo unt erde, und aller ge-
creatorem cœli & terræ, & omnium
fchepfde.
creaturarum.

Ich geloub an finen ainbornun Sun unfurn
Credo in filium ejus unigenitum Dominum
Herren Jchfum Chriftum.
noftrum JEfum Chriftum.

Ich geloub an den Hailigun Gaift.
Credo in Spiritum Sanctum.

Ich geloub das die drie benemde ain guuaire
Credo hos tres nominatos unum verum
Got ift, der ie was an angenge, unt immatar
DEum effe principio carentem &
ift an ende.
fine.

Ich geloub dafs derfelbe Gottis Sun geandot
Credo eundem Dei filum annunciatum
wart von dem hailigen Engil Sant Gabrihel.
effe à Sancto Angelo Gabriele.

Ich geloub das er emphangen wart von dem
Credo conceptum effe à Spi-
Hailigen Gaift, unt er geborn wart von Sant
ritu Sancto, natum ex
Mariun der rainum maigede.
Maria Virgine.

Ich geloub das er an dirre werlte was als
Credo in hoc mundo fuiffe non alium atque
ain ander menfche wan das er nie gefundot.
ceteros homines, peccato excepto.

Ich geloub das er an dem drisgoften jar ge-
Credo trigefimo ætatis anno ba-
tofet uuart in dem Jordan von Sant Johans.
ptizatum effe in Jordane à S. Johanne.

Ich geloub das er ferratun uuart von finen
Credo traditum effe à fuo
junger Judas.
difcipulo Juda.

Ich geloub das er gefangun wart von den Ju-
Credo captum effe ab Ju-
den, unt gebunden wart, unt fin gefpotet wart,
dæis, vinctum, illufum
unt angefpuwit wart.
& infputatum.

Ich geloub dafs er gemartiret wart, unt an
Credo martyrifatum effe, &
das

* Hic lacuna eft, & omiffum: *Vivos & mortuos.* id quod fupplendum ex MS. è Gallia per Dn. Smidium communicato: *er danne findet lebende alde töte.* Item: *Credo in Spiritum Sanctum*, & catholicam communionem i. Ecclefiam. *Erdà*, exinde, V. Gloffar. *Er.* Freherus ad Symb. Sax. ita textum hunc allegat: *keloubo dia heiliga allelichun gefamenunga.* Rectius ex eod. MS. fupplend. Vid. ibi.

† Vox *Zehabenne* videtur tranfpofita: pertinere ad comma fequens: *Ablas dero funden ze habenne.*

** Vide integram fupra poft Notkeri Pfalterium. p. 266. Aliam formam ex membrana edidit Goldaftus & interpretationem Latinam addidit T. 2. Rer. Alem. p. 134. quam mox exhibemus, annotans: *Eft*, inquit, *illud memorabile, quod in eo nulla fiat mentio* Defcenfus ad inferos. *Qua in re Alamannica Ecclefia confenfit cum Græcis Latinisque vetuftis, à quarum fymbolis non agnofci notant. Dd. ad l. 2. C. de S. Trin. it. ad l. 5. eod.* Hæc Goldaftus. Sed notandum tamen, in priori Formula extare defcenfum, eâque fine dubio antiquiori, ut & in antiquiffima Freheri. Omifit tamen Carolus M. in fua formula an. 802. præfcripta, Capitular. T. I. pag. 376. fed nec in Niceno habetur. Nec in Gregorii M. ap. Lambec. l. 2. Bibl. Cæf. c. 5. p. 269. Neque in Confeffione Ecclefiæ Francorum apud Gregor. Turon. Neque in Confeffione Ecclefiæ Germanicæ in Concilio Generali Wormatienfi fub Ludovico I. R. Germ. an. 868. T. XXIII. Concil. Parif. 1644. At Notkeri tempore infertum jam fuit, ut patet ex ejus hujus fymboli interpretatione. Vid. & Rythm. de S. Annon. ℣. 68.

Gol-

das cruxze erhangeni wart, unt daran et ftarb
cruci affixum, in eaque mortuum
an der menschait unt niut an der gothait.
fecundum humanitatem non fecundum divinitatem.

Ich geloub das er ab dem Cruxze genommen
Credo ab cruce depofitum
wart, unt zer erde begraben wart, unt darinne
effe, & terræ mandatum, in eaque jacuiffe
lag dri tag unt dri nacht.
tres dies & tres noctes.

Ich geloub das er an dem dritten tag erftuond,
Credo tertia die refurrexiffe
geware Got unt geware Menfche.
verum DEUM & verum hominem.

Ich geloub das er erfchain nach finer vrftendi
Credo apparuiffe poft refurrectio-
finen jungern unt finen gouten friundin.
nem difcipulis fuis, & omnibus fuis amicis fidelib.

Ich geloub das er an dem vierzgoften tag nach
Credo quadragefimo poft refurrectionem die
finer vrftendi ze himelo fuer ze der angefichte
adfcendiffe ad cœlos in confpectu
finer junger unt aller mangei die fin wirding
difcipulorum, & omnium eorum, qui eo digni
warent.
erant.

Ich geloub das er da fizit zu der zefuin fines
Credo illic federe ad dextram fui
Vater im ebun gewaltig unt ebun ewig.
Patris, æquali poteftate & æternitate præditum.

Ich geloub in dannan kiuntftig an dem jun-
Credo inde venturum in noviffimo
geften tag ertailen viber lebend unt viber tot
die judicare vivos & mortuos fe-
nach ir werchen.
cundum opera fingulorum.

Ich gelob an * die kriftanhait gotlich unt al-
Credo in Chriftianitatem divinam & uni-
lich.
verfalem.

Ich gelob gemanfami der hailigen.
Credo communionem Sanctorum.

Ich gelob ablas miner fiunte nach gewarer
Credo remiffionem peccatorum meorum, habitá vera
ruue.
pœnitentia.

Ich gelob urftendt mines libes.
Credo refurrectionem meæ carnis.

Ich gelob nach difem lib dem ewigen lib.
Credo ab hac vita æternam vitam.

Ich gelob dafs mir gelonet fol werden nach
Credo me accepturum mercedem fecun-
minen werchen den lon den fiurht ich fer, wan
dum merita mea. Hanc mercedem pertimefco: quo-
ich diche gefundot han mit gedanchen, &c.
niam fæpe peccavi cogitando, &c.

Vetuftiorem reliquis hanc edidit Freherus unà cum Oratione Dominica an. 1609. cum Notis:

KILAVBV IN KOT FATER ALMAHTICVN, KISCAF HIMILES ENTI ERDV. ENTI IN JHESVM CHRIST SVN SINAN AINACVN, VNSERAN TRVHTIN. DER INPHANGEN IST FONA VVIHEMK KESTE. KIPORAN FONA MARIAN MACADI EVVIKERV, KIMARTROT IN KIVVALTI PILATES, [1] MERVET PISLACAN, TOT, ENTI PICRAPAN, STEHIC IN VVIZZI. IN DRITTIN TAKE ERSTOONTE FONA TOTTEN. STEHIC IN HIMIL. SIZIT ZA ZESVVN COTES FATERES ALMAHTIKIN. THANA CHVINFTIC IST SONEN QHVEKHE ENTI TOTE. KILAVBV IN VVIHAN KEST, IN VVIHA KHIRIHHVN [2] CATHOLICA, WIHERO [3] KEMENITHA, VRLAZ SVNTI. [4] KERO FLEISCES VRSTODAHI, INT LVP EVVI. AMEN.

Nota. Goldaftus annexam Confeffionis formulam fuppreffit: quæ autem apud ipfum fequitur, & quam infra exhibemus, longè antiquior eft, & ut arbitror, prima. Cæterum hæc præfens formula fuit totius Confeffionis Catechumenorum baptizandorum: unde & diductior eft. Similem exhibet ax Otfridi Pfalterio MS. Lambec. l. 2. Bibl. Cæf. c. 8. p. 778. Et nos mox è MS. Argentoratenfi.

Aliam vide in Monum. Paderborn. pag. 336. & ap. Conring. de O. I. G. fi. p. 340. quam interpretatus Pfeffing. ad I. P. Vitriarii pag. 26.

* Credere oon tantùm in DEUM, fed & in Ecclefiam vel Sanctos, ufitatum jam tum olim fuit, licet diverfo fenfu. S. Hieronym. in Epift. S. Pauli ad Philemon. T. IX. p. 210. ait: quod *quicunque credidit DEO, aliter ejus fidem recipere non queat, eifi credat & in Sanctos ejus. Non eft enim in DEUM perfecta dilectio & fides, quæ in miniftros ejus odio & infidelitate tenuatur. Quod autem dico, tale eft: Credidit quispiam in conditorem DEUM, non poteft credere, nifi prius crediderit de Sanctis ejus, vera effe, quæ fcripta funt: Adam à DEO plasmatum*, &c. Scilicet in DEUM & DEO atque in Sanctos & Sanctis credere, promifcuè ufurpatum, fed diverfo fenfu, quem explicat idem S. Hieron. ad Marc. c. XIV. *Qui credit in DEUM, reputatur ei in opus juftitiæ. Aliud enim eft credere ei, aliud credere in eum, id eft, totum ejicere te in illum.*

1) *Meruet pislacan*) Ita fcriptum ad me, inquit Freherus, pervenit, quod bona fide repræfento, cum proclive effet emendare: *an cruce gislacan.* Notgero: *an cruce geftafter*, i. cruci affixus. Quod fi rectè fcriptura hæc noftra habet, aliud quid verbuli reconditum eruemus. Nam & Saxonica habet: *on rode obangen*, i. in cruce fufpenfus. Gloffæ Anglo-Saxonicæ, Bedæ nomen præferentes, à Fr. Pithœo alicubi laudatæ, ejusdemque humanitate nobis communicatæ, clarè fcriptum habent: *Crux vel Staurus, Rod.* Manfit vox hoc usque apud Scotos, quibus *Ruid*, cruces; *Hayle Ruidehous*, Monafterium S. Crucis; *Be dhe Ruide*, per Crucem, jurantis. Ut ferè adducar credere, etiam in noftro Alamanico hic legendum: *an ruet geslacan.* Hæc Freherus. Cui utique hacteons affentior, quod *Ruet* fit rota, rode, ftipes, truncus. Kero: *Urriuti*, exftirpare, ausrotten. Sed de literis ME melius cogitandum. An fcriptum fuit: IN, in, INE, *ine ruet bifchlagen*, idem enim aft Alemannis fimplex & compofitum, vide fupra *Bibeilt: Pibot: Pibeme: Pivvere.*

2) *Catholica*) Auguft. de Tempore Serm. CXXXI. S. Ecclefiam Catholicam.) Catholicam dicit toto orbe diffufam, quia diverforum hæreticorum Ecclefiæ ideò catholicæ non dicuntur, quia per loca atque per fuas quasque provincias continentur. Hæc verò à Solis ortu usque ad occafum unius fidei fplendore diffunditur. Sanctorum communionem) i. e. cum illis Sanctis qui in hac quam fufcepimus fide defuncti funt, focietate & fpei communione teneamur.

3) *Kemeeitha*) Eft explicatio articuli de Ecclefia, magis quàm articulus: neque figillatim ponitur aut exponitur antiquis, Ruffino, Chryfologo, Venantio, aliis. Freherus.

4) *Kero fleifces.*) Ita Freherus expreffit. Sed fphalma typographi affe puto, pro thero fleifces.

Symbolum Saxo-Anglicum à Lambardo in Archæonomia & postea à Frehero ex illo an. 1610. editum.

IC gelyfe on God fæder ælmihtigen, scyppend heofenan and eotthan. Jc gelyfe on hælend Ctist his ane ennedan funu, vrne Drychten. Se was geacnod of tham halgan Gaste, and acenned of Marian tham mædene. (*) Gethrovvod vnder tham Pontiscan Pilate, on tode ahangen. He vvas dead, and bebyrged. And he nyther astah to helle, and he aras of deathe on them thriddan dæge. And he astah vp to heofenum, an sitt nu æt svvithran Godes ælmihtiges fæder: thanan he wile cuman to dæmenne ægther getham cucum, getham deade. And ic gelyfe on tham halgen Gast, and tha halgan gelathinge, and halgana mænnysse, and synna firgifenysse, and flæsces ærist, and that eæ life.

Symbolum Apostolicum, descriptum ex Cod. MS. Bibliothecæ Vindob. in quo continetur Paraphrasis Psalmorum Prosaica Linguâ veteri Francicâ, & cui istud inter alia sub finem adjectum.

IH gloube an GOt uatir almahtigen skephare himilis unde erda. Unde an sinen giuuihten haltate. Einigen unseren Herron. Der sone demo heiligen Geiste imphangen uuart unde fone dera magida sancte Mariun geborn uuart. Er uuart ginothaftit fone pilato. Unde bi imo gihangenir an daz chruci irstarp. Unde bigtaben uuart. Te helle fuor er an demo dritten tage irstuont er fone tode. Te himile fuot er da sizzit et ce Gotis cesivun der almahtigen uatir uuaz ist diu cesiuua uuane det euuigi lib. Disir lib sone demo et suor uuas imo diu uuinstira. Dannan ist er chumftiger zirteilenne lebende unde tote. Ih gloube an den heiligen Geist der fone demo uatir unde sone demo sune chumit unde samet in ein Got ist. Gloube die heiligen allichun christenheit. Diu fone diu allih heizit uuanda si elliu sament ein gloubit. Unde ein gihit. Unde dar ana ungiskeiden ist. Gloube ze habende dere heiligen gimeinskame. Unde antlaz sundon. Gloube des fleisgis utstendi. Und gloube den euuigen lib. Amen. Das tuon ih eeuuare.

Formulæ, quas Daniel Specklin, Architectus quondam Civitatis Argentoratensis ex antiquis Ecclesiæ Cathedralis Argentoratensis libris excerpsit, & in Gollectaneis MSS. (quæ in Archivo Argentinensi asservantur) Tomo I. exhibet. Noluimus vero divellere Orationem Dom. à Symbolo, & ad caput II. referre: cum unius ætatis & libri sit.

Das Vatter unser.

FAter ynser. Tu in hümele, din name urde geheiliget din ricke kome, din uile gskehe in erdo all hümele ynset tagolicko brod kib ynss hiuto. Vndto ynsere sculdo blaze yns als wij belatzen ynser sculdige, unde in corunga nit leitest du unsich. nun belose unsieh fone vbele. Dat ist wahr. i. e. Amen.

Der Glaub.

ICk N. uedersage dem teufffalle undto allen sin wercken, undto allen sin zitden euuige. Ick keloue an ein Gott Fater almachtigen ain skefen hümele und etdo. Ond al gskefdo gsicht und ongesicht, Ick keloue an sin aine son unsern Harn Jesum Ctist, Ick keloue an heligen Geist. Ick keloue dass de dry benante [benemde] ain wahte Gott ist, der ye was on Angange ond uitter (*immetar*) ist on ende. Ick keloue dass darsalbe Son Gots geandet uuor von dem haligo grosse Gotes botte kabriel. Ick keloue dass ye insange uuartt von dem halige Geist unde geboren vone Marien de taine magende, ware GOtt und ware mensch. Ick geloue dass ye an dero wält was als ein armr mensch, on das ye nienegesynne. Ick keloue das ye an de drysgosten Jare geduchett uuare in do Jordane von de frome Johanse. Ick keloue dass ye enttachten (*entraten*) uuar van sine geminde Jonger Judas. Ick keloue das ye gebonden wahr von dü Juda, (*Juden*) gespote. gespunen gehalse sterckt. Ich keloue das ye kenothafftatt uuart pi pontion pilaten, unde bi imo gestachett an das querholtt gehanck daran erstarue sein menscheitt, unde niet de gottheitt, met wunderung ye war von de querholtt

Nota. Extat cum notis Freheri in Eccardi Monoment. Catechetic. Theotisc. p. 203. Cæterum Paraphrasin Theotiscam vetustam Symboli Apostolici edidit M. Z. Boxhornius in Historia sua Universali: quam inde accepit suisque Mon. Catechet. Theot. p. 86. inseruit Celeb. Eccardus.

(*) *Getrowod.*) Passos. Nescio, annotat Freherus, an hic recte habeat Scriptura. In lege Alfredi cap. XXV. invenio *Getbreatatb*, & *Getbreatige*, per vim coëgerit, quod Italis *sforcare*. Hæc Freherus. Somnerus in Gloss.

(*) Hæc

holtt genomen zu Erde begrauen, doin lacke dry dag und dry nacht, Ick keloue das ye nach de dry tag und nach von totte erstantte ware Gott und ware mensch und erschinne sein gemeinde und freunte, Ick keloue das ye an de virgosten doch nach sine erstande ze hümmele fure zu gesicht siner Jonger und aller menge de sin uuar. Ick keloue das ye sez zu de zeswüne Gotes, sins faters im eben gewalt und ewig. Ick geloue konssig an de leste dach irtrilen ouer leben alde dot noch ire wercke. Ick keloue an Christeheit gottlich alelichum gesamenunga ond zu hauen gemeine alle haligen. Ick keloue belassung miner synden nach ware gerewe. Ick keloue vrstande mins libs und noch de leben ein euuig leuen. Ick keloue das mir sale gelont werden nach minen wercken den lon sorchte ich sehre den ick dick gesündet haue ond mit gedencke noch mehre. Helff mir Gott, das tuon ick keuuero &c.

CAPUT IV.

De Confessione, & S. Cœna.

FORMVLA VETVS CONFESSIONIS ECCLESIÆ ALAMANNICÆ. (*)

Vetus Alemannicum.

IH uuirdu Gote almahtigen bigihdig inti allen Gotes heilagon allero minero suntono. unrehtero githáco. unrehtero worto. thes ih unrehtes (*a*) gisahi. unrehtes gihorti. unrehtes (*b*) gihaneti. odo andran (c) gispuoni. So uuaz (*d*) so ih uuidar Gotes uuillen gitati. meinero (*e*) eido. ubilero fluocho. liogannes. stelanes. huores. manslahti. unrchtes girates. odo mir iz thuruh min kinthisgi (*f*) giburiti. odo thuruh ubartruncani. odo thuruh min selbes

Goldasti interpretio Latina. Tom. II. P. II. Rer. Alam. p. 135.

EGo DEO omnipotenti confiteor, & omnibus DEI Sanctis, omnia mea peccata. Illicitas cogitationes, illicitos sermones, quidquid ego illicitum dixi, illicitum audivi, illicitum cogitavi. aut alio pacto quicquid ego contra DEI voluntatem egi, mea juramenta, exsecrationes, & maledicta, mendacia, furta, scortationes, homicidia, prava consilia : aut à me quid per meam puerilitatem patratum, aut per ebrietatem. sive meâ ipsius

Joh. Schilteri Interpretatio Germanica.

ICh werde GOtt dem allmechtigen beichtig, und allen Gottes Heiligen, aller meiner sunden: unrechter (*böser*) gedancken: unrechter (*unnutzer*) worte: des was ich unrechtes gesehen: unrechtes gehört: unrechtes ausgesagt. oder andern angegeben. Was ich da nur wider GOttes willen gethan: Meineid, ubile (*böse*) flüche: lügen, stehlen, huren, töten, unrecht (*bösen*) rathschlag. oder mir es durch meine kindheit widerfaré, oder durch uber trunckéheit;

---

* Hæc eadem Formula occurrit in Celeberr. DN. Eccardi Monumentis Catecheticis pag. 93. in quo ipso libello alia aliquantum diversa Confessionis Formula sistitur pag. 97. Celeberr. Stadenius in Specim. Lection. Antiquar. Francic. pag. 19. aliam adhuc habet. Scherz.

De primo editore hujus Confessionis vetustæ ita Goldastus *Tom. 2. P. 2. Rer. Aleman. pag. 119.* tradit, *primum edidisse Achillem Gassarum cum interlineari explanatione Germanica, & cum Otfridi Wissenburgensis Evangeliorum expositione sed profecto,* inquit, *doctus cætera vir, quid sibi vellent prisca illa voces, non quitus est intelligere. Nos,* pergit, *& emendavimus pariter, & Latinis verbis illustravimus.* Sed ut Gassarus hic non omnia assecutus, ita nec Goldasti versio omni nævo caret, ut mox videbimus. Cæterum similem formulam exhibet Munsterus lib. III. Cosmogr. cap. XXV. pag. 482. nec sine mendis ut videtur. Aliam, sed recentiorem, & mancam in fine exhibet P. Lambec. *L. 2. Bibl. Cæsar. c. V. pag. 318.* in qua non tantum in genere Sanctis quoque fit confessio, sed & speciatim Sanct. Mariæ, Sanct. Michaeli & Sanct. Petro &c. interpretatus est Lambecius, sed lacunas subinde reliquit; promisit quidem meliora in *Add. pag. 1004.* sed mors virum prævenit. Anglo-Saxonum Confessionem exhibent Canones Edgari Regis circa an. 960. apud Lambard. *in Archaeologia pag. 73. sq.*

(*a*) *Gisabi*) Ita editio Flacii vel Gassari, & recte. Sed malæ ipsorum versio est: *das ich unrechtes gesagt oder geredt.* Unde Goldastus ausus est substituere: *gisabti,* quasi esset *gisagti,* Sed hoc non est emendare. *gisabi* autem est *vidi*, hodie *gesehen* dicimus: atque de verbis pravis & inutilibus jam dixerat: *unrehtero worto.* Consentit mecum M. Freherus in Animadvers. ad Otfrid.

(*b*) *Gibaneti*) Gassarus: *gedacht.* Sed jam ante de pravis cogitationibus: *unrehtero githanco.* Goldastus tamen secutus ansam corrigendi sumsit: *gethancti.* perperam! quid sit vero Gihan vel Gehan, Kero exposuit: *Gehan*, confiteri. *gehat*, confitemini, *kegehane sint*, professi sunt. Itaque *unrehtes gihaneti* est illicitum & falsum deponere, mentiri.

(*c*) *Odo andran gispuoni*) Gassarus: *oder anderer gestalt.* secutus Goldastus: *aut alio pacto*, & vult ut cohæreant sequentibus. Sed *andran*, est pluralis, & *spuoni* non significat *gestalt*, sed est Verbum ejusdem terminationis, modi, temporis & personæ, ut antecedentia: à quo Nomen *gispensti*, mox sequens, rectè à Goldasto redditur *suasio*. Nam *Spanan* teste kerone est suggerere, suadere.

(*d*) M. Freherus: *da etwas so ich wider Gottes willen gethan.*

(*e*) *Meinero eido.*) Gassarus: *meiner eide.* ut & Goldastus: mea juramenta. Sed quid hoc est, confiteri juramenta sua? neque tunc *meinero* dixerunt pro meo, sed *min, miner.* Exemplari Flaciano, quod extat in Bibliotheca Universitatis Argentor. doctâ manu margini hic adscriptum: *meineyd.* recte omnino. *Mein, meiner,* enim significat, malum, pravum, *meiner eido* perjuria, ut in Glossario diximus. M. Freherus: *Meinero eido, Meyneid, non meiner eyd, fuerat transferendum.*

(*f*) *Kindisgi*) Gassarus ita hunc versum reddit: *oder mir durch mein Kinds geburt.* Nullâ verborum cohærentiâ;

ſelbes giſpenſti. (*g*) odo thuruh anderes mannes giſpenſti. girida, abunſtes. nides biſprachido. (*h*) ubilero geluſto. thaz ih ci chirichun ni quam. ſo ih mit rehtu ſcolta. mina faſtun ni biheilt. ſo ih mit rehtu ſcolta. zuuene (*i*) ni giſuonta. ſunta ni uerleiz themo ih mit rehtu ſcolta. Heilaga ſunnantaga. inti heilaga miſſa. inti then heilagon uuizod ni erita. ſo ih mit rehtu ſcolta. una (*k*) urloub gap. una urloub intpheing. uncitin ezzenti. uncitin trinchanti. uncitin slafenti. uncitin uuachanti. thes alles inti anderes manages. thes ih uuidar Got almahtigon ſchuldig ſi. thes ih Got almahtigen in mineru kriſtenheiti gehiezi. enti bi minan (*l*) uuiz in forliezi. ſo ih es gihuge, ſo ni gihuge. ſo ih iz gitahti. ſo ih iz giſprachi. ſo ih iz gitati. ſo mir iz slaffenti giburiti. (*m*) ſo uuahhenti. ſo gangenti. ſo ſtantenti. ſo ſizzenti. ſo liganti. So bin ih es Gote almahtigen bigihtig. inti allen Gotes heilagon. inti thir Gotes manne. (*n*) inti gerno buoz (*o*) ziu framort. ſo fram ſo mir Got almahtigo mahti. inti giuuizzi (*p*) forgibig. Allmahtig Truhtin forgib uns mahti inti (*q*) giuuizi thinan nuillon zi giuuircanne. inti zi (*r*) gefremenne ſo (*s*) iz thin uuillo ſi. Amen.

ipſius ſuaſione. ſive aliorum hominum ſuaſione, concupiſcentias, invidias, detractiones, pravas cupiditates: quod ego ad ecclesiam non veni cum jure debeam. (debebam) *jejunium meum non ſervavi. ſicuti jure debebam; duos non conciliavi. offenſas non dimiſſi. cui jure debebam. Sanctum diem Dominicum, & ſanctam miſſam, & ſanctam legem non obſervavi, ſicuti jure debebam: ſine venia donavi, ſine venia accepi. intempeſtivè comedens, intempeſtivè bibens, intempeſtivè dormiens, intempeſtivè vigilans: Hæc omnia aliaque plura quæ DEO omnipotenti debeo, quæ DEO omnipotenti in meo baptiſmo promiſi, & pro mea conſcientia deliqui, quæ recordor, quæ non recordor, quæ cogitavi, quæ dixi, quæ à me dormiente patrata, quæ vigilante, quæ ambulante, quæ ſtante, quæ ſedente, quæ cubante, DEO omnipotenti confiteor, & omnibus DEI Sanctis, & tibi vir DEI, & cupio emendare in poſterum. pro ea quam mihi DEUS omnipotens poteſtatem & intelligentiam dederit. Omnipotens Domine, da mihi poteſtatem & intelligentiam faciendi voluntatem tuam, & cognoſcendi quæ ſit voluntas tua, Amen.*

heit; oder durch mein eigen anſpinnen, oder durch eins andern menſchen veranlaſſung. Geitzes (*bin ich beichtig*) abgunſt, neidiſchen nachreden, böſer luſten: das ich zur kirchen nicht kam, wie ich mit recht ſollte. meine faſten nicht hielt, wie ich mit recht ſollte: zweiung nicht verſünte. Sünde nicht vergab. deme ich mit recht ſollte. Den heiligen Sonntag und die heilige Meſſe, und das heilige wort nicht ehrete, wie ich mit recht ſollte. ohne urlaub gab, ohne urlaub empfing: unzeitig eſſende, unzeitig trinckende, unzeitig ſchlaffende, unzeitig wachende. Des allen und maniches anders, des ich wider Got den allmächtigen ſchuldig ſey. Das ich Gott dem allmächtiin meiner tauffe verhieſſe: und mit meinem wiſſen verlieſſe, des ich mich erinnere, theils nicht erinnere, das ich gedachte, das ich geredet, das ich gethan. Das mir ſo ſchlaffenden begegnet, als wachenden, als gehenden, als ſtehenden, als ſizenden, als ligenden: So bin ich es Gotte dem allmächtigen beichtig, und allen Gottes Heiligen, und dir Gottes Manne: Und begehre zu buſſen (beſſern) hinfurt, ſo fern als mir Gott der allmächtige macht und verſtand verleihet. Allmächtiger Herr verleihe uns macht und verſtand deinen willen zu wircken, und zu vollbringen. Alſo es dein wille ſey. Amen.

---

tiâ: melior Goldaſti verſio: per *puerilitatem* patratum. Gaſſerus intellexit *giburti*, nativitatem, & peccatum originis hîc intendiſſe videtur, nec id malè, quoad rem ipſam: ſed verbum *giburti*, *giburiti*, quod mox repetitur, non iſtud ſignificat, verùm trahit originem à *buren*, *verburen*, id quod per verbum *patrare* Goldaſtus exprimere voluit. Vide Gloſſar. noſtrum voc. *Buren*. Sed obſervandum tamen eſt, quod non dicatur hic: *Odo ich giburti*, ſed: *mir iz geburti*, i. e. *mir es widerfaren*, *geſchehen iſt*: mihi accidit, per infantiam, præter intellectum meum; patravi quidem ex naturali prava inclinatione, ſed non noveram peccatum, niſi intellectâ Lege, exemplo Apoſtoli *Rom. VII, 7.*

(*g*) Giſpenſti. Freherus: *durch mein ſelbſt geſichte.* Anonymus reddidit: *Geſcheffte.* rectius, ſuaſione, anſpinnen, eingeben, veranlaſſen.

(*h*) Freherus: *Biſprachido eſt obtrectatio, non beſprechen.* ut Gaſſarus verterat.

(*i*) *Zuuene*) *duos*, Goldaſtus. Sed jejune. *Zueien* eſt diſcordare. *zuuene*, ſpeen, irrung, zveiung.

(*k*) Freherus: *Una urlaub. einen urlab, Ablaſs.*

(*l*) *Bi minan wiz in forliezzi*) Gaſſerus: *und das liebe geſez verlieſſe.* perperam. *Wizzin* non legem notat. itaque Goldaſtus reddit: *pro mea conſcientia deliqui.* rectior noſtra interpretatio. Freherus: *Das ich Got dem Almechtigen in meiner Tauff verheiſſen und bey meinem wiſſen verlies.*

(*m*) *Giburiti*) Gaſſarus & Flacius omittunt ignoratum. Anonymi manus ante laudata ſupplet: *widerfur.* M. Freherus: *Se in mir ſchlaffenden ſich was erhiebe.* Vid. Gloſſar. Teut. Büren.

(*n*) Lege: *inti gerro buozzin frammert ſo fram ſo mir &c.* optimo ſenſu quem expreſſi. Gold.

(*o*) *Buoa zin framort*) Gaſſarus Flavius omiſit in verſione: Anonymi manus ſupplevit: *und beger buſs zur beſſerung.* Quod & Freherus annotavit: q. d. peto impoſitionem pœnitentiæ ad emendationem. Goldaſti emendationem ſecutus ſum.

(*p*) Gaſſarus: *So fromm ſe mich G. der A. macht.* Freherus: Se *fern oder ſo ſehr als mir &c.*

(*q*) *Giuuizzi*) Flacius præterit in verſione. Anonymus vult ſupplere: *und das geſeta forgib.* perperam; *giwiſſi* eſt ſcientia, verſtand, weisheit. Freherus: *macht und gewiſſen verleihet.*

(*r*) *Zi gifremene*) Gaſſarus: *zuvernehmen.* ſecutus Goldaſtus: *cognoſcendi*, perperam. *Fremen*, *gifremen* eſt exercere, operari. Vid. Gloſſ. noſtrum. Freherus: *zu wircken und zu verrichten.*

(*s*) *So iz th. w. ſi.*) Gaſſarus: *was dein wille iſt.* Sic & Goldaſtus: *quæ ſit voluntas tua*; minus rectè. Kero nos docet formulam, quâ Alemanni veteres ipſum vocabulum peregrinum Amen expreſſerunt vernaculo, ait: *Amen ſo ſi*, ut Galli hodie: *Ainſi ſoit-il.* dilucidius noſter textus: *So iz thin willo ſi.* i. ita fiat. Sic tua ſit voluntas.

Verba

Verba S. Cœnæ, Anglo - Sax.

Matth. XXVI, 26.

Witodlice wa hig ætun. ſe Hæland nam hlaf and hyne *gebletſode* (*) *and* bræc and ſealde hys leorning-cnihtun and cwæth. Onfoth and etath. his is min lichaman. (**) And he genam thone calic thanciende. and ſealde him. thus cwethende. Drincathe ealle of thyſſum. This is witodliee mines blodes calic niwre æ. (***) that byth for manegum agoten on synna forgyfennyſſe.

Juvat Appendiculam addere Lectori non diſplicituram. Nempe Synodicam Apoſtolorum Epiſtolam, quæ in Concilio Hieroſolymitano ſcripta, per Paulum & Barnabam ad Eccleſias Syriæ ac Siliciæ miſſa fuit Actor. XV, 23 - 29. ut illam Anglo-Saxonice Præfationi Legum ſuarum inſeruit Alvredus Rex: edidit vero pridem Marc. Zwer. Boxbornius in Rudimentis Relig. Chriſtianæ Lugd. Bat. 1650. ſed quæ & huc, cum libellus ſit rarior, addi meretur.

THis is donne ærend gewrit de da Apoſtolas ſendon eallo to Antiochia, and Syria, and to Cilicia, da ſind nu of hædenum deodum to Chriſt geeyrd. Tha Apoſtolas and tha yldran gebrothera hæle eouue wisead, and eowe cydad, that we geahsodon, that ure geferan ſume mid urum wordom to eowe comen, and eowe befrigran wiſan budon to healdanne, doſicuuc him budon, and eowe to ævide geduuældon middæm manigfældum gebodum, and eowre ſauula ma forhwerfdon, donne hi gerihton: da geſonmodon we us ym that, and us callum gelieod da, and weſendon Paulus and Barnabas, da men wilmad heora ſawla ſyllan for Drythenes naman. Mit him we ſendon Judam and Silan, that he eowe that ylce ſecgan. Dem Halgan Gaſt wæs geduht and us, æthat we nane byrden on eowe ſettan woldon ofer that the eowe neddearf was to healdanne: that done that ge forberen that ge deoſulgyld ne weordigen, ne blod, ne dicgen ne asmorod, and from dyrnun geligerum: and that ge willen, that othre men eowe ne don, ne dod ge that othrum monum.

HÆc eſt illa epiſtola, quam Apoſtoli miſerunt omnibus in Antiochia & Syria & Cilicia, qui ſunt ex gentilibus nationibus ad Chriſtum converſi. Apoſtoli & Seniores fratres ſalutem vobis optant, & vobis indicant: nos deprehendiſſe noſtrorum ſociorum quosdam noſtris verbis ad vos veniſſe, & vobis moleſtiori modo mandaſſe ſervare, quam nos ipſis præceperamus, & vos nimium conturbaſſe multiplicibus mandatis, & veſtros animos magis labefactaſſe, quam rectificaſſe: tunc congregavimus nos propterea, & nobis omnibus placuit mittere Paulum & Barnabam, qui deſiderant ſuas animas dare pro Domini nomine. Cum eis mittimus Judam & Silam, ut vobis idem dicant. Sancto Spiritui fuit viſum & nobis, ne ullum onus vobis imponeremus præter quod vobis neceſſarium erat obſervare: nimirum, ut vitetis idola colere, nec ſanguinem edere aut ſuffocatum, & ab ſcortationibus. Et, quod vultis, alios vobis non facere, ne facite id aliis.

(*) Bletſigende, Marc. 14, 22.
(**) Nimath. this ys min lichama. Adde è Lucæ 22, 19. Doth thys on min gemind.
(***) This ys mio blod thære niwan cythneſſe. Luc. 22, 20. Thes calic ys niwe cythnes on minum blode ſe byth for eow agoten.

Errata

Si quæ hic illic levicula irrepſerunt, Lector, ut impoſſibile fuit vitare omnia, oon magno fore offendiculo ſperamus. Unum tameo extantius fatemur ac dolemus occurrere in prima columna Fragmenti Iſidoriani, ſupra p. 1. Eſt nempe inepta citatio parentheſi per uncinulos [ ] incluſa, quæ ad Iſidorum & Paltheuium remittit, ſenſu nullo. Hanc ut deleas totam amice rogamus.

POETÆ ANONYMI TEUTONICI
RHYTHMUS
DE S. ANNONE

Archi-Episcopo Coloniensi

à

MARTINO OPITIO

Ex

Membrana Veteri Bibliothecæ Rhedigerianæ Vratislavienfis primum editus, & notis illuftratus.

Accedunt

Verfio Latina & Notæ

B. JOH. SCHILTERI, JCti ARGENTIN.

Ut & Obfervationes

JOH. GEORGII SCHERZII,

D. & Juris in Univerf. Argentor. Prof. Publ. Ord.

ULMÆ,

Sumptibus DANIELIS BARTHOLOMÆI,

M DCC XXVI.

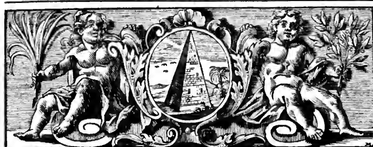

JOH. GEORGII SCHERZII,

D. ac Juris in Universitate Argentoratensi
Prof. Publ. Ordinarii

PRÆFATIO

IN

RHYTHMUM DE S. ANNONE

Archi-Episcopo Coloniensi.

E hoc opere pauca, Benevole Lector, accipe. Edidit illud primus Vir, de re Germanica optime meritus, ex MSC. Bibliothecæ Rhedigerianæ, quam Uratislavia possidet, Martinus Opitius, Dantisci An. 1639. 8. & quidem cum Notis luculentis. Ast cum Opusculum hoc dignum judicaret, ut huic Antiquitatum Thesauro accederet, B. SCHILTERUS, id Versione Latinâ donavit, & Notis egregiis auxit. Junximus his etiam Nostras, ut textui, quem Opitius exhibet, vel integritas restitueretur vel claritas accederet. Quis hujus Rhythmi Auctor fuerit cum ignarissimis scio; nec adhuc ij, qui ex professo id egere, ut Anonymos detegerent, Voti sui compotes facti sunt hujus Carminis intuitu; ante seculum XI. finitum non videtur vixisse, nec tamen ultra seculum XII. illum collocaverim; loquendi ratio ostendit illum vel Coloniensem, vel in terris non adeo longe à Coloniâ Agrippinâ remotis natum & educatum fuisse. Plura quæ addam non habeo. Vale iterum, Benevole Lector, iterumque.

TESTIMONIA QUÆDAM DE ANNONE.

Lambertus Schafnaburgensis in Historia German. ad A. 1075.

ANnum hunc multis cladibus insignem, potissimum lugubrem fecit obitus Annonis, Coloniensis Archi-Episcopi, qui post longam ægrotationem - - secundo nonas Decembris beato fine perfunctus ad angelos ex hominibus, ad immortalia à mortalibus transmigravit. Testantur hoc signa atque prodigia, quæ quotidie ad sepulchrum ejus Dominus ostendere dignatur, &c. *Paulo post.* Erat præter virtutes animi & morum gloriam corporis quoque bonis ornatissimus, statura procerus, vultu decorus, lingua promptus, vigiliarum & inediæ patientissimus: postremo ad omne boni operis exer-

cirum instructissimus. Exactis in Palatio (Henrici III. Imp.) haud multis annis, magna Imperatoris, magna omnium qui eum noverant expectatione adeptus est Coloniensem Episcopatum: atque ita deinceps in omnibus tam Ecclesiasticis, quam reipublicæ negotiis haud imparem se acceptæ dignitatis gerebat; & sicut editioris loci insignibus, ita cunctis virtutum generibus inter ceteros regni principes conspicuus incedebat. Reddebat sollicitus quæ sunt Cæsaris, Cæsari, & quæ sunt Dei, Deo. Quia Coloniensis nominis majestatem & secularem pompam ambitiosius pene, quam aliquis ex præcessoribus ejus ostentabat ad populum: nec propterea tamen invictum inter tantas occupationum procellas spiritum unquam relaxabat à studio Divinarum rerum, &c.

Conradus à Lichtenaw, Abbas Urspergensis in Chronico ad A. 1056.

POst Henrici III. obitum quia filius ejus Henricus IV. adhuc puerulus fuit, Domina Agnes Imperatrix, Mater pueri Regnum sub sua cura aliquandiu tenuit, ac sapienter & strenue rexit. Donec Principes aliqui invidia ducti, puerum matri abstulerunt, eamque regimine regni abalienaverunt. Quorum numero Dominus Anno Coloniensis Archi-Episcopus se immiscuit, qui Puerum in loco, qui Werida dicitur, navi imponens, Matri abduxit. Quod ille qua intentione fecerit, vel qualiter Divino judicio placuerit, discernere non valemus: multa tamen incommoda extunc orta, & deinceps aucta, certum tenemus. Nam perinde dissensiones in Regno, Ecclesiæ perturbatio, monasteriorum destructio, clericatus despectio, totius religionis & justitiæ conculcatio & cœpit & permanet.

De morte Annonis ita Lambertus Schafnab. loc. cit.

AD ultimum data Satanæ in carnem quoque ejus potestate, ulcere pessimo percussus est in utroque pede. Ita, ut putrescentes paulatim carnes defluerent, & hinc inde abducta cute, consumtis carnibus, fœdo aspectu ossa nudarentur. Qui morbus primo pedes, deinde crura & fœmora miserabili modo depastus est, ac sic post diuturnam macerationem penetrans ad vitalia animam super argentum igne examinatum probatam de hac domo lutea transmisit ad æternam in cœlis.

RHYTH-

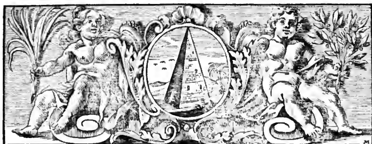

RHYTHMUS DE S. ANNONE
COLONIENSE ARCHIEPISCOPO.

I.

[1] Vir horten ie [2] dikke fingen
Von alten dingen,
Wi fnelle [3] helide [4] vuhten,
Wi fie vefte [5] burge brechen.
Wi fich [6] liebin [7] winifcefte fchieden.
Wi riche künige al zegiengen.
Nu ift cit daz wir denken
Wi wir [8] felue fulin enden.
Crift der unfer hero gut
Wi [9] manige ceichen her uns vure dut,
Als er uffin [10] Sigeberg [11] havit gedan
Durch den [12] diurlichen man

Den

I.

Audivimus fæpe canere
De veteribus rebus,
Quomodo veloces Heroes pugnarint,
Quomodo firmas arces fregerint.
Quomodo cari amici fibi valedixerint.
Quomodo divites reges penitus perierint.
Nunc eft tempus ut cogitemus,
Quomodo nos ipfi conficiamus (aliquid.)
Chriftus qui nofter dominus bonus
Ut multiplicia figna is nobis exhibet,
Sicut fuper Sigebergum fecit
Per preciofum virum

San-

1) *Wir horten]* Auctor recens Commentarioli in Alphabetum Gothicum, a Bonau. Vulcano editus, initium hujus Rhythmi cum fe producere afferat, omiffo hoc exordio fequentes tantum tres paragraphos exhibet. Iftud itaque e codice illius abfuit.

2) *Dikke]* fæpe. Retinuerunt Belgæ.

3) *Helide]* Helden. *Cheld*, five afpiratinne duplicata *Hheld*, idem fuiffe veteribus quod nobis *Held*, afferere conatur is cui hæ literæ ac Germanum nomen omne haud parum debent, Melch. Goldaftus olim nofter. Quamvis credi poffit, quod a Græcis κέλητες, feu per fyncopen κέλτοι dicti fuerint, quafi defultores, ob equitandi peritiam. Sed repugnant hæc Cæfaris verba initio lib. I. de bello Gallico: *Gallia eft omnis divifa in partes tres, quarum unam incolunt Belgæ; aliam Aquitani; tertiam qui ipforum lingua Celtæ, noftra Galli appellantur.*

4) *Vuhten]* Fuchten, pugnabant, dimicabant. Infra num. XVII. *Die fterriu vuhtin imi widir.* Item n. XXXIII. & XXXIX. n. XII. *In dem michilin meri vehtinde.* n. XXIII. *Eneas irvaht imi Walilant.* Kero Monachus S. Galli interpretatione vocabulorum barbaricorum in Regulam S. Benedicti Abbatis, fæpius citanda: *Pugnabam, fehtum. Pugnare, fehtan.* Veteres autem τὸ c afpirationi utplurimum non junxiffe ideoque *rehte, rihtere, girietis, zuht, nahtis, maht, vorht* ac talia fcripfiffe ita ac pronunciaffe, quod ubique vel in hoc Poemate occurrit, femel notandum eft.

5) *Burge]* Urbes: In hoc Carmine aliquoties. Willeramus: *after thero borg*, per civitatem. Gloffæ ex libro veteri a Wolfg. Lazio lib. III. de migrationibns gentium adductæ: *Metropolis, hubetburge.* Tatianus Syrus Harmonia IV. Evangeliorum, cujus aliquot capita edidit Jo. Ifac. Pontanus lib. VI. Orig. Francicarum: *In thie burg Galilea, thero name ift Nazareth.*

6) *Liebin]* Kero: *Converfationis, libes. Converfatione, libe.* Vel de *vita* exponendum. Nam Otfrido S. Galli monacho in Evangeliorum libro, ante DCCLXXX. annos Rythmis lingua Francica confcripto, *lib* idem eft quod nnbis *leben*; Belgis *leven*; Anglis, *live*; Danis, *liff*, *vita*.

7) *Vuinifcefte]* Freundfchafft, liebe: Willeramus in paraphrafi in Canticum Canticorum abhinc annos DL. fcripta, multoties: *Min uuine*, pro, Amice mea, mein Lieb, meine Freundinn.

8) *Selue]* felbft, ipfi.

9) *Manage]* manche. Confeffio veteris Alamannorum Ecclefiæ: *Thes alles initi anderes manages.*

10) *Sigeberg]* In ducatu Bergenfi oppidum, ubi fplendidiffimum & magnificum ordinis D. Benedicti monafterium Anno erexit; cujus fundationem Petrus Merfæus in Catalogo Archiepifcoporum Colonienfium cnllncat in annum MLXVI. Diverfum ab eo eft *Sigeburgum* (Annalibus Francicis & Regioni *Sigisburgum*) ad Ruram fluvium, qui Rheno apud Dusburgum mifcetur. Utrumque locum a *Sigambris* nomen traxiffe Hubertus Thomas afferit Comment. de Tungris & Eburnnibus: Sigambris vero nomen a flumine *Sige* quæfitum, haud dubitare fe dicit manfurum Gedani decus Phil. Cluverius German. Antiq. lib. III. cap. IX.

11) *Havit]* Hatt. Sic §. 2. *Havit er*, pro: hette er.

12) *Diurlichen]* Vel, *tiurlichen*, ut §. XXXIV. charum, amicum

Den heiligen Bischof [13] Annen
Durch den sinen willen,
Dabi wir uns sulin bewarin
Wante wir noch sulin varin
Von disime ellendin libe [14] hin cin ewin
Da wir imer sulin sin.

II.

IN der [15] werilde [16] aneginne
[17] Dü [18] liht war unte [19] stimma,
Dü diu [20] vrone Godis hant (valt,
Diu [21] spehin werch [22] gescuph so manig-
Dü deilti Got sini werch al in zuei,
Disi uuerlt ist daz eine deil:
Daz ander ist geiste:
Dü gemengite
Dei wise [23] Godis list
Von den zwein werch, das der mennisch ist.
Der beide ist corpus unte geist,
Dannin ist her [24] na dim engele allermeist.
Alle gescaft ist an dem mennischen,
[25] So iz sagit daz [26] Evangelium.
Wir sulin unscir dritte werilde eelin,
So wir daz die [27] Crichen horin redin.
[28] Zden selben erin ward gescaphin
Adam, havit er sich [29] behaltin.

III. Dü

Sanctum Episcopum Annonem,
Per suum beneplacitum.
Quo nos debemus custodire
Quando nos aliquando debemus ire
Ex hoc misera vita ad æternam,
Ubi perpetuò debemus esse.

II.

IN mundi primordio
Quam lux esset & Verbum,
Quum sancta DEI manus
Illa sapientia opera crearet tam multiplicia,
Tunc partitus DEUS sua opera omnia in duo,
Hic mundus est una pars:
Altera est spiritus:
Has commiscuit
Sapiens DEI ars
Ex ambobus unum opus, quod Homo est.
Qui utrumque est corpus & spiritus,
Unde est ille post Angelos præcipuus.
Omnis creatura est in Homine,
Sic dicit Evangelium.
Debemus nos ad tertium mundum referre,
Sicut id Græcos oudimus dicere.
Ad hunc honorem erat creatus
Adam, (si) se servasset.

III. *Cum*

---

amicum. Ita & apud Otfridum, *diuri*, lieb; Anglis, *deare*.

13) *Annen*] Hoc nomen *Annon* exhibet cap. I. & II. Catalogus nominum propriorum, quibus Alamanni quondam appellati, ex vetustissimo codice Monasterii S. Galli editus e Goldasto. *Hannonem* vocant Hermannus Contractus & Marianus Scotus.

14) *Hin cin euuin*] ad vitam æternam. Gr. αἰὼν. Kero: *In æternum, in euuin.* Glossæ a Iusto Lipsio e Psalterio veteri excerptæ: *Euuethon, æternum.* Evangelia Otfridi:

Fon euuon unz in euuon,
Mit then drut selon.

15) *Uuerilde*] mundi. Ita semper scriptum in libris antiquis. Walther von der Vogeluueide, eques & Poeta Philippi & Ottonis Regum tempore laudante auctore (Marq. Frehero, ut puto), Commentarii ad Donationem Constantini:

Das uuirt der uuerlte hernach vil leit.

Otfridus: *uuorolt.* Kero: *Seculum, uuerolt. Seculo, uueralti. Secularibus, uuerultlihchem.* Glossariolum Lipsianum: *uuerol, Seculum:* & *uuerold uuerildi, uuerildis, Seculum. Seculi.*

16) *Aneginne*] Glossæ eædem: *Anagenni, initio. Anagen, principium.* Kero: *Initium, anakin, Initio, anakinne.* Willeramus: *Dero dugathen altero anaginna.*

17) *Dü*] Cum, da.

18) *Liht*] Kero: *Lumen, Leoht. Lumen lucernæ, daz leoht des leohtes.* Otfrido *lioht.*

19) *Stimma*] lege: *scina* splendor claritas. *Scherz.*

20) *Vrone*] Sancta. Infra n. XXXI. XXXII. XXXVI. Inde nobis: Fronleichnam, Fronaltar. Glossa Speculi Saxonici lib. I. artic. LIII. *Fronbote, heist der frone auss zuueierley ursachen. Zum ersten das er zu seinem ampt schuueren muss. Zum andern das er Gottes recher ist. Fronarbeit* Eugippio in vita S. Severini *opus sacrale* dicitur, ut ad cap. XIV. notat Scholiastes, Marcus Velserus forte. *Fronisga* apud Otfridum honorabilis, venerandum. *Frondienst* & servitium significat. *Frone*, portorium, census soli. *Frongeuuald*, carcer, & similia.

21) *Spehin*] Kero: *Sapiens, spaher. Sapienti, spahemu. Sapientis, spahe. Sapientin, spahii.*

22) *Gescuph*] Idem monachus: *Creatori, sceffantin.*

23) *Godis list*] In bonam partem. Idem: *Ars, list. Artis, listi. Artifices, listara. Artificium, listaro.* Tirol Rex Scotorum Parænesi ad Filium:

Du zuuei sint rechtu ritter mal, und uf der brust der beste list.

24) *Na dim engele allermeist*] Angelis proximus. Respicit ad Psal. VIII. v. VI.

25) *Soiz*] uuie Kero: *Tanquam, soso. Velut, samo soso, samo so.*

26) Evangelium hic generatim Scripturam S. videtur significare, quum in nullo IV. Evangelistarum ista legantur. S. Hieronymus in Ezech. c. I. *Homo, qui minor mundus a Philosophis appellatur.* Vide Jul. Firmicum Præf. Lib. 3. Astronom. Origenes Lib. 3. de Consumm. Mund. fi.

27) *Criechin*] Græcos. Ita fere veteres libri, aut cum K. *die Kriechen.* Dissertationum vero de hominis præstantia referti omnes Philosophorum Græcorum libri. Videndi tamen imprimis Plato epist. VII. Xenophon memorabil. lib. I. Plotinus passim. Ecphanta Pythagoricus apud Stobæum Serm. XLVI. Incertus de vita Pythagoræ apud Photium Codice CCLIX. Sextus lib. VIII. adv. Mathematicos, & in Aurea Carmina Commentarius auro magis aureus Hieroclis.

28) *Zden*] zu den. Semel istud monendum, contractiones has vocabulorum majoribus nostris multo fuisse usitatissimas. Sic, *Ci in, Cerist*, pro *zu ihnen, zu erst*, & talia in hoc Poemate multoties.

29) *Behaltin*] Kero: *Saluus, heiler, kehaltaneer. Salventur, kihaltan sin. Servare, haltan, kehaltan.* Sic veteris Homiliarum libri fragmentum apud Joach. Vadianum in Farragine Antiquitatum: *Uns ist erschinen der guote uuille, undo die mennisheit unseres haltares.*

30) *Balch*]

III.

Dü sich Lucifer dü ce ubile gevieng
　Unt Adam diu Godis wort ubirgieng,
Du [30] balch [31] sigis Got desti mer,
　Daz her andere sini werch sach rechte gen,
Den manen unten sunnen
　Die gebin ire liht [32] mit wunnen:
Die sterrin bihaltent ire [33] vart,
　Si geberent vrost unte hizze so starc.
Daz fuir havit ufwert sinen zug.
　Dunnit unte wint irin vlug.
Die wolken dragint den reginguz.
　Nidir wendint wazzer irin vluz.
Mit blümin cierint sich diu lant.
　[34] Mit loube dekkit sich der walt.
Daz wilt habit den sinin ganc.
　Scone ist der vügilsanc.
Ein iwelich ding [35] diu é noch havit
　Di emi Got van erist virgabit.
Newere die zuei gescephte,
　Di her gescuph die bezziste,
Die virkerten sich in diu doleheit,
　Dannin hubin sich diu leiht.

IV.

Sunt ist wi der vient [36] virspun den man,
　Zi [37] scalke wolt er ün havin.
So vürt er cir hellin
　Die vünf werlt alle,
Unze Got gesante sinin sun,
　Der irloste uns von den sünden.
Ce opfere wart her vür uns bracht,
　Deme dode nam her sini maht,

Ce

III.

Cum se Lucifer malo manciparet,
　& Adam DEI verbum transmearet,
Tunc irascebatur iis DEUS eò magis,
　Quod alia sua opera videret rectè vadere,
Lunam atque solem.
　Qui largiuntur lumen suum cum gaudio
Stellæ servant suum iter,
　Pariunt frigus & calorem sic fortiter.
Ignis habet sursum suum tractum.
　Tonitru & ventus suum volatum.
Nubes portant pluviæ fusum.
　Inferius vertit aqua suum flumen.
Floribus ornat se terra.
　Fronde tegit se sylva.
Fera habet suum iter.
　Pulcher est avium cantus.
Quælibet res legem suam adhuc habet,
　Quam ei DEUS ab initio condidit.
Solum illæ duæ creaturæ,
　Quas ille creavit optimas,
Perverterunt se in stultitiam
　Unde ortæ sunt istæ miseriæ.

IV.

Notum est, quomodo inimicus seduxerit hominem,
　Pro servo volebat eum habere.
Ita duxit ad infernum
　Quinque ætates omnes.
Usque dum DEUS misit suum Filium,
　Qui liberavit nos à peccatis.
In hostiam fuit is pro nobis adductus,
　Morti abstulit ejus po tentiam.

Ad

30) *Balch*] Excerpta Lipsii: *Abalgi, ira. Belgon, irasci. Bilgistubti, irascere. Farbelgeda, exacerbavit. Irbelgedon, exacerbarunt.* Notkerus versione Psalmor. e Goldasto laudate Notis in Valerianum Cimelens. Episc. de booo disciplinæ: *daz sih Cot éteuuenne ne belge: ne quando irascatur dominus.* Otfridus lib. II. Evangelior. cap. XVIII.

Quit Got sih belge thrate
Sulichere dato.

31) *Sigis*] lege: *sig is*. Scherz.

32) *Mit uuunnen*] cum gaudio & oblectatione. Nithart citante Goldasto Animadv. ad Winsbekium:

Blumen und kle,
Manigerhande uuunne me,
Hat verderbet uns der sne.

Porro hæc descriptio divinorum operum luculenta est, & comparanda merito locis Græcorum Latinorumque Poetarum similibus. Imprimis huc facit metr. VI. libri IV. Boethö de Consol. Philosophiæ.

33) *Vart*] cursum. Sic §. V. *varin*, pro, ire.

34) *Mit loube*] foliis. Winsbeke:

Er (Got) git dir noch ein iemer leben,
Und ander gabe mannicvalt,
Me danne lôbes habe der uualt.

35) *Diu é*] legem, fœdus. Kero: *Tam veteris quam novi testamenti, so dr altun euua se sama dr niuun.* Willeramus: *Thiu austeritas thero euuo; austeritas legis.* Inde *Euuarto, sacerdos. Esago, curialis*, ac similia in rhythmis veterum. Capitula Karoli Calui: *Secundum legem & euuam*; ut cum Pithœo legendum censet Iac. Sirmondus. Hinc nostrum *Ehe* fœdus nuptiale. Vide Glossar. V. C. Frid. Lindenbrogii ad Codicem Legum Antiquarum & pluribus Goldastum ad Tirolem. Dicit vero Poeta noster, omnia leges suas retinere, ut Boeth. lib. III. de Consol. metr. II.

Quantas rerum flectat habenas
Natura potens, quibus immensum
Legibus orbem provida servet.

36) *Virspûn*] seducebat. Apud Otfrid. *virspurnen*, verirren. *gispuoni*, irrthumb. Confessio Veteris Alemannor. Ecclesiæ: *Odo andran gispuoni so uuaz so ih uuidar Gotes uuillen getati*; vel alios errores, si quid contra Dei voluntatem feci: ut vertendum erat Goldasto Alamannicar. Antiquitatum tom. II. parte II. Opitius. Recte quidem Celeb. Opitius *verspuon* reddit per: *seducebat*; est enim compositum ex *ver*, quod sæpissime *corruptionem*, *deteriorationem* indicat & *spanan*, quod est suadere, suggerere. vid. infra ipsius Opitii Notam ad §. 45. v. 5. & Notam meam ad Otfridi III, 22, 23. Sed in reliquis labitur, ceu jam observavit Palthenius ad Tat. p. 387. Nam primo verbum *virspurnen* tanquam plane alienum huc non pertinet: dein *gespuoni* in Confessione Vet. Alemannice non denotat *errorem*, nec est substantivum, sed verbum imperfecti temporis; ita, ut: *Odo andran gispuoni* idem sit ac: *aut aliis suasi*. Quamvis autem Celeb. Eccardus in Notis ad Mooum. Catech. p. 184. aliter, ec ego vertat: *andran gispuoni*, in eo tamen consentit mecum, qood *gispuoni* non denotet *errorem*. Scherz.

37) *Scalke*] Kero: *Servus, scalch. Servos, scalcha.* Canticum Simeonis, lingua Gothica: *Fra leitais scalck teinana. Nunc dimittis servum tuum.* Idem ex interpretatione Teutonica Harmoniæ Evangelicæ Tatiani: *Nu forlaz thu Truchtin thinan scalc.* Decretum Tassilonis Ducis Baioariorum: *Servi*

Princi-

Ce hellin vur her ane ſünden,
    Her [38] herite ſi mit gewelde
Der tiuvel virlos den ſinen gewalt,
    Wir würdin al in vrie gezalt:
In der douſe würde wir Criſtis man.
    Den Heirrin sülin wir [39] minnan.

V.

[40] VPhüf Criſt ſinis Crucis vanin,
    Die zueilf bodin hiz her in diu lant varin:
Vane himele gaf her ün diu craft,
    Daz ſi überwunden diu heidinſcapht.
Rome uberwant Petrus.
    Diu Criechen der wiſe Paulus.
Seint Andreas in Patras.
    In India der güte Thomas.
Mattheus in Ethyopia.
    Simon unte Judas in perſia.
Seinte Jacobus in Hieruſalem:
    Nu is her dar in Galicia [41] biſten.
Johannes dar [42] in Epheſo,
    Vili süze kond er predigin:
Uz des grabi noch wehſit himilbrot,
    Daz dekkit [43] manigirslahte noth.
Andre Mertirere manige,
    (So iz [44] witin iſt ci ſagine)
Mit heiligem irin blüde
    Irvüldin Chriſtis gemüde.
Mit arbeiden quamen ſi cirin heirrin,
    Nu havit her ſi mit erin.

VI. [45] Die

Ad inferos deſcendit abſque peccatis,
    Debellabat eos cum fortitudine.
Diabolus perdidit ſuam potentiam,
    Nos fuimus omnes in libertatem recenſiti.
In baptiſmo facti ſumus Chriſti homines. (*vaſalli.*)
    Dominum hunc debemus amare.

V.

Suſtulit Chriſtus ſuæ Crucis vexillum,
    Duodecim Apoſtolos juſſit in terras ire:
De cœlo dedit eis hanc facultatem,
    Ut vincerent gentilitatem.
Romam ſuperavit Petrus.
    Græcos ſapiens Paulus.
Sanctus Andreas in Patras. (*miſſus.*)
    In Indiam bonus Thomas.
Matthæus in Æthyopiam.
    Simon & Judas in Perſiam.
Sanctus Jacobus in Hieruſalem:
    Nunc eſt ille in Gallicia ſepultus.
Johannes illic in Epheſo.
    Valde dulciter poterat is prædicare.
Ex cujus ſepulcro adhuc creſcit cœleſtis panis,
    Qui medetur variis afflictionibus.
Alii martyres varii
    (Quos longum eſſet enarrare)
Sancto ſuo ſanguine
    Adimplerunt Chriſti Voluntatem.
Afflictionibus venerunt hi ad ſuum Dominum,
    Nunc habet hic illos cum honore.

VI. *Troja-*

Principis, qui dicuntur Adelſcalc. Hinc uſitata Principibus Imperii nonnullis ſcribendi ad vaſallos ſuos formula; *Unſerm Edelknecht.* Vide Gloſſar. Lindenbrogii.

38) *Herite*] debellabat: Unde noſtrum, verheeren.

39) *Minnan*] Kero: *Amare minnoon. Diligit. minnot Dilexit, Keminota. Dilectionis, minna.* Winsbeke:

Sun minne minneklicken Got,
So kan dir niemer miſſegan,
Er hilfet dir us aller not.

Sumunt pro Venere priſci vates noſtri interdum. Friderich von Huſen, citante Goldaſto:

Minne, Got muſſe mich an dir rechen,
Uuie vil du minem herze der fröde uuendeſt.

Retinent & Germani inferiores; at ſuperioribus inter prætextata eſt fere ac obſcæna.

40) *Ub hüff Criſt ſinis crucis vanin*] Vexillum crucis. Prudentius Pſychomachiæ lib.

Vexillum ſublime crucis, quod in agmine primo
Dux bona prætulerat, defixa cuſpide ſiſtit.

Venant. Fortunatus:

Vexilla Regis prodeunt.
Fulget Crucis myſterium.

Et ita Conſervator noſter triumphans de morte antiquitus depingebatur. Ionas Aurelianenſis Epiſc. lib. II. de cultu imaginum de vexillo crucis ſæpe; cum quo exhibent & Chriſtianos Imperatores devicto paganiſmo nummi veteres. Conſtantinum M. ſignum crucis, quod de cœlo ſibi fuerat demonſtratum, in militaris vexilla transformaſſe, ac labarum, quem dicunt draconem, in ſpeciem crucis dominicæ exaptaſſe, idem Jonas refert. De vocabulo *vane ſive fane*, ejusque varia ſignificatione, accurate Lindenbrogius in Gloſſario ad Leges Veteres, & Henricus Spelmannus Eques Anglus in Archaiologo Londini ante hos XII. annos edito, cujus partem alteram adhuc deſideramus.

41) *Beſtén*] Sepultus. Belgis, *beſteden.* D. Iacobi autem reliquias Hieroſolymis Romam Iſtas aſſerunt literæ, quæ feruntur, Leonis III. Papæ & Caliſti II. ut obſervat in magno opere Baronius.

42) *In Epheſo*] Chryſoſtomum ac Theodoritum diverſæ ſententiæ eſſe, Iohannem nimirum in Patmo inſula exceſſiſſe, Ioſ. Scaliger ad Euſebii Chronic. annotat. Huc facientia videſis imprimis apud Baronium notationibus in Martyrol. Roman. ad d. xxvii. Decembr.

43) *Manigirslahte*] mancherley. Willeramus: *Unte manigslahtigen virtutibus*, apud eund. *allerslahto*, allerley.

44) *Uuitin*] uueitleufftig. Ita infra aliquoties.

45) *Die*

VI.

[45] DIe Trojanischen Vranken
Si sülin is [46] iemir Gode danken,
Daz her ün so manigin heiligin havit gesant,
So iz dar in [47] koln ist gewant,
Da dir restit [48] ein sülich menige
Van senti Mauriciin [49] herige,
[50] Vnt eilf tusent [51] megide
Durch Cristis minn irslagene.
Manige bischof also [52] herin,
Die dir [53] ceichinhaftig warin,
Als iz [54] mer ist vane sent Anno,
Des love wir Crist mit sange.

II. [55] Co

VI.

TRojani Franci
Debent perpetuo DEO gratias agere,
Quod is illis tot Sanctos misit,
Qui hic Coloniæ diverterunt.
Ubi tibi quiescit tanta multitudo
De S. Mauricii exercitu:
Et undecies mille virgines
Ob Cristi amorem interfectæ.
Multi Episcopi admodum illustres,
Qui tibi miraculosi fuerunt.
Sicut hoc celebre est de S. Annone,
Ob id laudamus Cristum carmine.

VII. *Co-*

---

45) *Die Troianischen Vranken*] Nulli veterum auctorum, qui de rebus Troianis agunt, Francorum nomen auditum: sed nec quicquam de illis, qui ante labantes imperii Romani vires scripserunt. Aurelianus, quod sciam, primus nominatur Fl. Vopisco, qui tribunus legionis VI. Gallicanæ apud Maguntiacum illos repressit: Unde cantilena militaris: *Mille Francos, mille Sarmatas semel occidimus.* Cujus versus Trochaici occasione alius non visus hucusque apud Vell. Paterc. lib. II. viris doctis, aut neglectus saltem, addendus est in Lepidum ac Plancum, cum ille Paullum, hic Plancum Plotium fratres suos proscriptioni Antoninianæ subjecissent:

De Germanis, non de Gallis duo triumphant
Consules.

Francia porro mentionem Eumenius Panegyrico ad Constantinum facit. Item Hieronymus in Hilarionis vita his verbis: *Inter Saxones quippe & Alamannos gens ejus non tam lata quam valida, apud historicos Germania, nunc vero Francia vocatur.* At latissimis, ut demonstrari aliunde potest, finibus hæc gens circumscribebatur, & credibile est, Germanos libertatis amantissimos, quam ferro & virtute asserebant, nomen hoc ab ipsa, *Thi Franken* die Freien, quasi immunes servitute ac metu, sumpsisse. Valeant igitur somnia de Francis ab ipsius Troiæ cineribus repetitis Hunibaldi, Adonis, aliorumque, quos tota armenta sequuntur; eruditi etiam nonnulli Poëtæ Galli cum Principe suo Ronsardo, quos professum tamen nomen absolvit. Ad vocabulum vero *Franc*, & nunc usitatum, pluribus agunt Lindenbrogius & Spelmannus. Franci pro liberis hominibus dicuntur in lege Ripuarior. Tit. XVIII. C. III. ac locis aliis quæ non compilo. At Francos sero hoc nomine dictos, qui Germani vocitati fuerant, vel ex Procopio disce lib. de bello Goth. *Opit.* Franci Trojani cognominantur ex vetusto errore, quem retexi Observ. V. ad Chron. Jac. de Königshov. *Schilter.*

46) *Iemir*] Glossæ Lipsianæ: *iemer, æternum.* Winsbeke:

Du gebe in dort din iemer leben.

47) *Koln*] Francos Inferiorem Germaniæ limitem ad Rhenum tenuisse, ex tabula Peutingeriana, Ausonio, Agathia, Sidonio aliisque scriptoribus notum est. Quos illis fines certis ductus argumentis assignet Phil. Cluuerius, vide lib. III. Germ. Ant. cap. XX. Omnem autem gentis notitiam & quicquid huc facit magno studio congessit in Originibus Francorum Ioan. Isacius Pontanus.

48) *Ein sülich menige Van Santi Mauriciin herige*] Martyrol. Rom. X. Kal. Octobr. *Secundi in Gallia, in loco Agaunn, natalis sanctorum martyrum Thebæo-*
Rhyth. de S. Ann. Tom. I. Pars. 2.
rum, Mauricii, Exuperii Candidi, Victoris, Innocentii & Vitalis, cum sociis ejusdem legionis, qui sub Maximiano pro Christo necati, gloriosa passione mundum illustrarunt. De Mauricio Venantius Fortunat. lib. II.

Quo pie Maurici ductor legionis opimæ
Traxisti fortes subdere colla viros.

Ejus lanceam Cracoviæ asservari narrat Cromerus lib. III. de rebus Polonor.

49) *Herige*] cohortes, manipulos. *Here.* castra sive exercitus. Unde *Herzog*, dux copiarum; *Herschild*, clypeus militaris; nomen Alamannicum *Herman*, alia.

50) Undecies mille virgines. Gobelinus Persona scripsit tractatum de Legenda XI. millium Virginum, & eam in dubium jam tum vocare ausus fuit. *Meibom. in vita Gobelini* H. Valesius in Valesianis pag. 49. ait: *Il y a eu une sainte Ursule Martyre suivant la commune opinion. On ignore neanmoins de quel tems elle a été. Mais je suis tres-humble serviteur des onze mille viergas. La fable est un peu trop manifeste, pour pouvoir la suffrir. Voicy sur quos cette erreur est fondée suivant la conjecture du savant Pere Sirmond. Ceux qui ont forgé cette belle histoire, aiant trouvé dans quelques Martyrologes MScrits:*

SS. URSULA ET UNDECIMILLA V. M.

C'est à dire: Sanctæ Ursula & Undecimilla Virgines Martyres. & s'étant imaginez qu' Undecimilla avec l' V. & l' M. qui suivoient, etoit un abregé pour Undecim millia Virginum Martyrum. Ont fait là dessus ce Roman que nous avons aujourd'huy. Je ne comprens pas comment les Doceurs de Sorbonne, parmi lesquels il y a tant d' habiles gens, ont bien voulu laisser pour Patrones tutelaires de leur Eglise cette troupe de saintes de contrebande, pendant qu'ils en avoient à choisir tant d' autres de bon alloy.

51) *Megide*] Virgines. Infra n. XXXI. Chronicon antiquum a Meibomio citatum ad Northov. Origin. Marcan.

Nam hernach Keiserlicher acht
Zu Northusen sin Iunckvrouulin
Beatricem das Megetin.

52) *Herin*] Herrlich: ut num. seq. *heror*, herrlicher.
53) *Ceichin haftig*] miraculis insignes.
54) *Mer*] fama. num. X. & XXXVII. Otfrido *mari.* Willeramo, *maara*, nuncium. Belgis hodie *maere*, pro fama & nuncio; nostratibus fure pro fabula, *ein merlein.* *Unmáre*, ignobile, minus gloriosum. Gravenberg laudante Goldasto ad Winsbekium:

Im was dabaim unmáre
Sich verligen ainen tak.

VII.

[55] CE Kolne was her [56] gewihet bischof.
Des sal diu stat iemir loben Got,
Daz [57] in der sconistir burge
Die [58] in diutischemi lande ie wurde,
[59] Rihtere was der [60] vrumigisti man,
Der ie [61] ci Rini biquam:
Ci diu daz diu stat desti heror [62] diuhte,
Wandi si ein so wise [63] herdum irluhte,
Vnte diu sin dugint desti [64] pertir weri,
Daz her einir so herin stedi plegi.
Koln ist der heristin burge ein,
Sent Anno braht ir ere wole heim.

VIII.

OB ir willit [65] bekennin
Der burge aneginne,
So virnemit umbi die [66] grimmin heidinscapht
Dannin den aldin burgin quam diu crapht.
[67] Ninus

VII.

Coloniæ consecratus fuit Episcopus,
Ideo debet hæc urbs perpetuo laudare DEUM.
Quod in pulcherrima urbe,
Quæ in Teutonica regione unquam fuit,
Iudex fuit probissimus vir,
Qui unquam ad Rhenum pervenit.
Ad hoc, ut hæc urbs eò magis præcelleret,
(illustrior evaderet.)
Quandoquidem eam tam sapiens Princeps illustraret.
Atque hæc ejus virtus eò illustrior esset,
Quod uni tam præcellentium urbium præesset.
Colonia est illustrissimarum urbium una,
Sanctus Anno ipsi gloriam bene intulit.

VIII.

SI vultis cognoscere
Hujus civitatis originem,
Percipite de tyrannico paganismo,
Unde priscis civitatibus venit potentia.
Ninus

Retinent Silesii, ut vocabula veterum plurima, quorum usus jam alibi vel rarus, vel nullus.

55) *Ce Kolne*] Ex schola Babinbergensi, cujus magister fuerat, pertractus ab Henrico III. Imp. in aulam, exactis illic aliquot annis apud Confluentiam Coloniensis Ecclesiæ Episcopus lectus est, Hermanno nominis hujus Præsule secundo ex hac luce subtracto; ut ait monachus Sigebergensis Annonis æqualis scriptor ejus vitæ, quam exhibet Laur. Surius Tomo VI.

56) *Geuuihet*] A. C. MLV. V. Non. Martii, eodem auctore.

57) *In der sconister burge*] urbe pulcherrima Germaniæ. *Urbem magni nominis* eam vocat Amm. Marcell. lib. XV. *urbem munitissimam* lib. XVI. *πόλιν ἐπικειμένην τῷ Ῥήνῳ μεγίστην, urbem adsitam Rheno maximam*. Zosimus lib. I. Notitia Civitatum & Provinciarum Gallicarum post Schobingerum, Bertium, Sirmondum, nuper ab Andr. du Chesne Tom. I. Histor. Franc. Scriptor. ex emendatione Ios. Scaligeri accuratius edita: *Metropolis* (Provinciæ Germ. II.) *Civ. Agrippinensium, id est, Colonia.* Ita primus illi locus in divisione regni inter Karolum & Hludouuicum Reges facta; ut & alibi.

58) *In Diutischemi lande*] Otfridus præfat. in lib. Evangelior. *Theotisce conscriberem.* Walafrid. Strab. lib. VII. de reb. Eccles. *Secundum nostram barbariem, quæ est Theotisca.* Leg. Longobard. lib. I. tit. XIV. l. XV. *Quod nos Teudisca lingua dicimus beriliz*, Belgæ *Duitschen* vel *Duytschen* Saxones *Düdschen*, Dani *Tydsker*, Itali *Todischi*. Græci recent. τευτονικοί.

59) *Rihtere*] Judex, Præsul.

60) *Vrumigisti*] Frömeste, pientissimus.

61) *Ci Rini*] ad Rhenum n. XXIII. Winsbeke.

Sun hohgeburt ist an dem man
Und an dem uuibe gar verlorn
Du uuir niht tugenden kiesen an,
Als in den Rin geuuorfen Korn:
Suuer tugende hat derst uuolgeborn.

Qui versus propter singularem elegantiam adduci merentur.

62) *Diuhte*] dauchte, videbatur. *Opit. Diuhte*, interpretatur M. Opitius, *dauchte, videbatur*. Sed id quod videtur & apparet duntaxat, revera non est, quod videtur. Id quod contra mentem Poëtæ nostri. Itaque magis est, ut *diuhen* ad Verbum *Thihen*, quod etiam *diehen* apud Notkerum scribitur, quod est evadere, progredi, crescere. Vid. Glossar. nostr. v. *Thihen*. Schilt.

63) *Herdum*] Willeramus: *Uuie lussam dine genge sint hertuomes dohter in denemo gescuohe*; ut habet Ms. *Hertuom*, nobis herschafft; ab *Her*, herus, & particula *tuom* sive *duom* aut *dom*, ut *Keisertum*, *Herzogtum*, *Eigentum*.

64) *Pertir*] Quid hoc vocabuli sit ignorare me fateor; & erosa est in membrana illius medio litera, conjecturis vix revocanda. Forte, *breiter*, id est, major, latior, legendum. *Opit.* Non opus hac conjectura, est enim *Pertir* vel *Bertir* & comparativus e *Bert*, vel *Pert*, h. e. illustris, clarus. de quo in eod. Glossar. voc. *Berabt*. Schilter. Positivus *pert*, pro quo frequentius legitur *bert*, *berabt*, *berebt*, *brecht*, est: *clarus, lucidus, illustris.* Hinc nomina *Albert*, omnino clarus. *Dagobert*, Heros vel Miles clarus. *Filibert*, multum clarus &c. in Gl. Keronis est: *foraperahtida*, præclara. Conf. Palthen. ad Vers. Tat. pag. 386. & Stad. In Expos. Voc. Bibl. Germ. p. 481. Versum itaque hunc ita redde:

Et ejus (Annonis) *virtus eo illustrior fieret.*
Scherz.

65) *Bikennin*] scire, novisse.

66) *Grimmin*] Grimmige, fera, indomita. Sic apud Willeramum *heitere*, pro heiterkeit, serenitas: *vinstre*, pro finsterniss: *smeiche*, pro, schmeicheley; *einvaltige*, *gehorsame*, ut est in Ms. pro: *einfaltigkeit*, *gehorsamkeit*, quod edidit Merula. Et hoc notare debui propter magnum ex nobilissimo quodam sodalitio nostro heroa, qui ea parte qua sic loqui cum antiquitate in Psalmis a me editis consuevi, emendari loca quædam, quamvis imperare Princeps optimus potuisset, rogavit. Ob alia illius operis, tantis laboribus ac diligentia, quod absque jactatione dixerim, mihi constantis, vellicare me clanculum videtur alibi impudens os Theologastri cujusdam parvuli; cui cum auctoritatem ac diversam summorum seculi virorum sententiam opponere possim, calcitronis asini stupor æstimandus mihi non est.

67) *Ninus*

[67] Ninus hiz der erifti man
    De dir ie [68] [der ie] volcwigis bigan.
Her [69] faminodi fchilt unti fper,
    [70] Des lobis was her vili ger.
[71] Halfpergin unti [72] brunievn [bruniun]
    Dû gart er fic, ciih [fich cift] fturm.
Die helmi ftalin [73] heirti,
    Du ftift er [74] heriverti.
Diu liute warin [75] unz an diu
    [76] Vil ungeleidigete.
Ir iwelich haviti fin lant,
    An din andirin fich [77] niwiht ni want.
Vngewenit warin fi ci wige,
    Vili lieb waz daz Nino.

Ninus dicebatur primus vir,
    Qui unquam bella fufcepit.
Collegit fcuta ac haftas,
    Gloriæ erat valde cupidus.
Collaria & loricas,
    Tunc præparavit fe ad oppugnationem.
Galeas æreas fabricavit,
    Tunc inftituit expeditiones (militares)
Homines erant usque huc
    Multum illæfi (quieti, pacifici)
Quilibet (populus) habebat fuam regionem.
    Ad alios fe nequaquam vertebat.
Inconfueti erant ad bella,
    Multum gratum erat id Nino.

IX.

NInus leirti fini man aribeiti lidin,
    In [78] gewefinin ritin,
                                                  Daz

IX.

NInus docebat fuos homines labores tolerare,
    In armis ambulare,
                                                  Ut

---

67) *Ninus hiz der erifti man*] Juftinus ex Trogo Pompejo lib. I. cap. I. *Primus omnium Ninus, rex Affyriorum, veterem & quafi avitum gentibus morem nova imperii cupiditate mutavit. Hic primus intulit bella finitimis, & rudes adhuc ad refiftendum populos, terminos usque Lybiæ perdomuit.*

68) *Volcuuigis*] Gloffæ Lipfii: *uuige* prælium, bellum: *uuigis*, belli, *uuiga*, prælia. Otfrid. lib. II. Evangeliorum.

Thie in herzen ni eigen nih einaz uuig;

Id eft, qui animo nullum bellum moliuntur. Hinc apud Willeramum *uuighuis*, caftrum five caftellum, & apud Poetas noftrates: *Kune uuigant*, ut *kune degen*, *küne held*, *kune reken*, quæ fynonyma funt.

69) *Samiuodi*] congregabat n. XXV. XL. Otfrid. *Samanoti*, gefammlet. Kero: *Cænobitarum*, *Samanungouo*. *Cænobiis*, *famanungu*.

70) *Des lobis uuas her vili ger*] Avidus erat laudis. Idem Frater Sangallenfis: *Defiderare*, *Keroon*. *Defiderium*, *Kirida*. Confeffio vetus: *Oto thuruh anderet mannes gifpenfti*, *girida*, *abunftes*; vel aliorum hominum fuafione, concupifcentias, invidias. Ita *geren* pro begeren. Winsbekia ad Filiam.

Suuer hober minne tuningeu gert
Der fol vnfuge laffen gar, und machen fich
den nuerden uuert.

71) *Halfpergin*] Anctor de geftis Theoderici Bernenfis:

Da die zuuen chuone man
Zu dem ftreit gefprungen,
Ir halfperg erklungen.

Et iterum:

Blodleins Rekhen die uuaren allgar.
Mit taufend halfperg huoben fi fich dar.

Ubi *Halfperg* idem effe quod arcus exiftimavit Lazius. Sed ego audiendum illos cenfeo, qui loricas fic dici afferunt, ac μετωνυμικῶς ipfos loricatos & cataphractos in expeditionem ducendos. Inter hos Marq. Freherus Gloffario ad Script. Rer. Germanicar. & Spelmannus ad particulam *Hauber* Ἔτυμον vocabuli eft ab *hals* & *bergen*. Winsbeke:

Suuer fich vor fchanden uuil befriden
Der mag gebergen nicht den lib, er müs enblanden den an liden.

Et vulgo dicimus: *Er ift geborgen*; fervatus eft. Sic *bereberga*, caftrorum ftatio, ubi exercitus ab hoftium injuriis confervatur. Hodie pro omni diverforii loco, ut Gallis quoque & Italis, in quo peregrinantes ab injuria tempeftatum ac latronum defenduntur; ut animadvertit Goldaftus.

72) *Brunievn*] Sunt qui galeas fic dictas putant. At quia de illis verfu fequenti, placet pro thorace potius accipere. Gloffar. Latino Theotifc. *Thorax militare munimentum*, *lorica*, *Brunia*. In LL. Æthelftani Regis Anglo-Saxon. cap. xxvi. *Byrne, and Helm, and ofergildene fuueord.* Quæ loca Lindenbrogius adducit. Anonymus a Gold. laudatus in Ecken Usfart de filiis Ruzinæ gigantis;

Die rifen uuaren beide uuol
Geuuapnet, als man recken fol,
Da in zuuo brimne vefte.

Opit. *Halspergin* & *Bruniun* pro iisdem habet Opitius. Sed tautologia foret, quæ non facile admittenda. Atque tria fuerunt initio munimenta corporis militum, Brunia, pectoris, Halfperg colli, & Helm, capitis. Vid. Gloffar. noftr. v. Brunia. Poftea uno contextu etiam compofita. *Schilt*.

73) *Heirti*] härtete. Kero: *Dura*, *hertiu*. *Duros*, *herteem*.

74) *Heriverti*] *Heerfarten*; *expeditiones bellicas*, [illegible]. Chronicon ineditum, quod penes me eft, Merborti cujusdam:

Do der Keyfer heym Kart,
Zuhant hot er ein hervart.

Ubi obiter obferves licet, *hot er ein hervart* ita dici ut nunc *Auffgebieten*; *das auffgebot ergeben laffen*. *Here*, exercitus. Inde majorum *Herebannum*, indictio exercitus. *Herefchildt*, clypeus militaris, ut auctor Chronici Laurishamenfis explicat: *Herireita*, equitatura: *Heriftelli*, locua caftrorum, & quo adhuc uti confuevimus, *Herold*, fecialis.

75) *Unz andiu*] Kero: *ufque*, *unzin*.

76) *Vil ungeleidigete*] f. agreftes, indomiti: aut illæfi, intacti. Plane autem refpicit Poeta ad Juftini locum: *Populus nullis legibus tenebatur: arbitria principum pro legibus erant. Fines imperii tueri magis, quam proferre, mos erat: intra fuam cuique patriam regna finiebantur.* Opit. Hic verfus videtur mancus, nec rem extricat Opitius fatis, nec tamen mutavi quicquam, fed expofui ad verbum. *Schilt*. Textus nullo defectu laborat. *Scherz*.

77) *Niuuiht niuuant*] Niemand fich kehrete.

78) *Geuuefinin*] n. XXIV. Gloffariolum Lipfianum: *Giuuepene*, *arma*.

79) *Gidor-*

Daz si vreisin
[79] Gidorstin [80] irbidin,
Schiezin unti schirmin:
Her ni liz si ni [81] gehirmin,
Vnz er gewan ci siner hant
[82] Elliu Asianischi lant.
Da stipht er eine burg sint,
[83] Einir dageweidi wiht,
Drür dageweidi lanck.
[84] Michil was der sin gewalt.
Diu burg nant er nah imo Ninive.
[85] Da sint der merevisch Jonam uz spe.

Ut pericula
auderent adire.
Offendere & defendere.
Non sinebat eos otiari.
Usque dum occuparet ad suam manum
Omnes Asiaticas terras.
Tunc constituit urbem postea
Itinere diurno amplam,
Trium dierum itinere longam.
Magna erat hæc ejus potentia.
Urbem hanc vocabat secundum se Ninive.
Ubi postea balæna Jonam exspuit.

X.

SIn wif diu hiz Semiramis,
[86] Diu alten Babilonie stiphti si,
Van cigelin den alten
Die die [87] gigandi branten.
Dü Nimbrot der michilo
Gert [88] ün dumplicho
Daz si widir Godis uortin [wortin]
Einen turn [89] worhtin
Von erdin uf ce himele.
Des [90] dreif si Got widere.

Dü

EJus conjux vocata Semiramis,
Veterem Babilonem construxit hæc,
Ex lateribus vetustis
Quos Gigantes constarant,
Cum Nimrod magnus
Mandabat eis stolide
Ut contra DEI verbum
Turrim exstruerent
De terra usque in cœlum.
Quo eis DEUS adversabatur;

Cum

79) *Gidorstin*] durfften, auderent.

80) *Irbidin*] arbeiten. Sic Glossæ Lipsii: *intloue, aperuit; anlucon, aperuerant. Irquike*, pro, erquicke. Opit. Sed tautologiam etiam hic evitamus merito. Irbidin, irbieten, irbiaten est offerre, adire, ut patet ex Otfrido. Vid. Glossar. nostrum. *Schilt. Irbidin* hic non est: *laborare*, nec etiam *offerre, adire*, sed: *expectare* a *beitan, bitan, bidan*, quæ voces sæpe apud Otfridum aliosque occurrunt. *irbeit* pro: *expectabat* est ap. Otfrid. Eu. III, 24, 99. ubi vide notam meam. Versus hic itaque sic est transferendus: *Ut pericula auderent expectare*, sustinere. *Scherz.*

81) *Gehirmin*] Eædem Glossæ; *Gehirmon, quiescere. Ungehirmelick, incessabilis.*

82) *Elliu Asianischi lant.*) Totam Asiam. Tyrol:

Dagegen ist ellit lere blint.

Winsbeke:

Ob mir Got siner helfen gan.
Dü elliu dinc uuol ende kan.

Iof. n. XX. Ad mentem Rhythmi L. Ampelius: *Ninus Rex, qui primus exercitu prope totam Asiam sub se redegit.*

83) *Einer dageuueidi uuiht*] Hujus urbis magnitudinem hinc æstimari posse Eustathius ad Dionysium Periegeten ait, quod historici scribant, Ninum per XIV. myriades hominum VIII. annorum spacio illam extruxisse.

84) *Michil*] Inf. sæpius. Excerpta Lipsii: *Mikil, magnus, multa, copiosa. Mikilon, magnus, Mikile, magnificentia.* Kero: *Multo magis, michilu mer. multo minus, mihhilu min.* Canticum B. Virginis L. Gothica: *Mikileidsai uuala meina san.* Id L. Teuton. Vetusta: *Mikkiloso min sela Truchtin.* Cantica Danica longe antiquissima:

Spanie land oc Myckleg aard
De lige saa lang af lee;

Ubi *Myklegaard* nostrum *Mechelburg* est, Latinorum Metropolis. Et sic Septentrionalibus Constantinopolim dictam, observat Carminum illorum compilator. Hinc & provinciam ad litus Germanicum nomen trahere, non dubitandum est. Videtur autem vocabulum *michil* seu *miki* (Danis *magla*, ut Olaus VVormius in Fastis patriæ suæ observat) originem trahere a Græco μεγάλω.

85) *Dasint der merevisch Jonam uzspe*) Jonam apud Joppen navigium conscendisse, & post triduum in Euxinum Pontum a ceto revomitum, Josephus narrat lib. IX. Antiquit. Judaic. cap. XI.

86) *Diu alten Babilonie stiphti si*] A Semiramide conditam Babyloniam testantur Herodotus, Ctesias, Diodorus, Trogus, Solinus, Ampelius, alii. Diversas quorundam opiniones recenset Cl. Salmasius in opere inexhaustæ eruditionis ad Solini Polyhistora. De Beli templo in hac urbe Solinus: *Beli ibi Jovis templum, quem inventorem cœlestis disciplinæ tradidit etiam ipsa religio, quæ Deum credit.* Isidor. lib. VIII. Orig. cap. XI. *Bel idolum Babylonicum est, quod interpretatur vetus.* Ubi legend. puto: *quod interpretatur Deus.* Sequitur enim statim: *unde & lingua Punica Bal. Deus dicitur.*

87) *Gigandi*] Gigantes, die Riesen.

88) *Un dumplicho*] In thorheit. Glossæ Lipsii: *Dumba, stultus; dumpheide; insipientia.* Sic n. XXXV. tumbin.

Tyrol: *Der tumber tor sich selben hecht.*
Winsbekia: *Kint dir mag uuol alsam geschehen.*
Hast in der jugende uuisu uuort, und last dich
tump an uuerkon sehen.

Silesii: *Du stellst dich tumplich.* Opit. Accipit hic Opitius pro IN, sed ex ℣. 76. patet esse idem, quod *ihn* hodie, iis, scilicet Gigantibus. *Schilt.*

89) *Uuorhtin*] faciebant, exædificabant. Inf. n. XXIII. XXIX. Ita adhuc Britanni.

90) *Dreif*] hodie *Treffen*, ire, venire. Vil. Gloss. nostr. *drephan.* Schilter.

91) *In*

Dü her mir sinir gewalr
Gedeilti si so manigvalr,
[91] In zungin [92] sibenzog,
So steir iz in der werlri noch.
[93] Von dem gezugi des stiphtis
Worti [vorti] diu Semiramis
[94] Di burchmura viereggehtich,
Vieri milin lank unri sefchig.
Des turnis bistunt dannoch
Vieri dusent lafterin hoch.
In der burch sinr warin
Die kunige [95] vili mere.
Da havirin ir gesez inn
Chaldei die grimmin,
Die [96] heritin afder lanten
Unzi si Hierusalem virebranten.

Cum is suâ potentiâ
Divideret eos tam multipliciter,
In linguas septuaginta,
Sic stat in mundo adhuc.
De materia illa constructionis
Ducebat Semiramis
Urbis mœnia quadrata,
Quatuor milliaria longa & sexaginta.
Turris constabat nihilominus
Quater mille hexapedum alta.
In ista urbe postea fuerunt
Reges multum illustres.
Ibi habuerunt suam legem intus
Chaldæi isti immanes.
Qui dominabantur super terras,
Usque dum Hierosolyma combusserunt.

XI.

[97] IN den eidin iz gescach,
Als der wise Danihel gesprach,
Dü her sini troume sagiti,
Wi her gesin havite
Viere winde diisr werilte,
[98] In dem michilen mere vehtinde,
Vnz uz dem meri giengin
[99] Vreislicher dieri vieri.
Viere winde biceichenint vier Engele,
Die plegint werilr allere,
Die dier vier kunincriche
Die diu werilt soldin al umbegrifen.

XI.

IN his temporibus hoc factum,
Ut sapiens Daniel enarravit,
Quum sua somnia referret,
Quomodo ipse vidisset
Quatuor ventos hujus mundi
In magno mari pugnantes,
Usque dum ex mari provenerint
Terribilia animalia quatuor.
Quatuor venti designant quatuor Angelos,
Qui procurant mundum omnem.
Animalia, quatuor imperia,
Quæ mundum debebant omnem complecti.

XII.

DIz eristi dier was ein [100] lewin,
[1] Si havite mennislichen sin.
Diu beceichenit uns alle kuninge
Der warin [*warin*] in Babilonia.
Dere craphr unt ire wisheir
[2] Gidadun ire richi vili [3] breiht.

XIII.

XII.

PRimum animal erat leæna,
Habebat humanum sensum.
Hoc designat nobis omnes Reges
Quotquot fuerunt in Babilonia.
Quorum potentia & sapientia
Fecerunt eorum regna multum illustria.

XIII.

---

91) *In zungen sibenzog*) Tirol.

Welt ir wissen wir es umb die kammen stat?
Zwo vnd sibenzeg sprache du werlt batt.

Vetus Poeta in Hörmin Sudfrid.

Ja bettest du betuuungen
Das halbe teil dirre erdu,
Und zuuo und sibenzeg zungen
Das si dir dientem germ.

Hanc opinionem de septuaginta linguis inde esse, quod per LXXII. interpretes existimatum fuit verbum Dei in orbem totum emanasse, non male conjicit Goldastus ad hunc Tirolis locum.

92) Sibenzig, septuaginta. alii addunt duo. Id Goldastus & Opitius arcessunt a numero LXXII. Interpretum Græcorum. Sed magis ex numero Capitum familiarum tum temporis, ut habent Excerpta ex priore libro chronologico Eusebii & Africano atque aliis, Breviatoris barbari, *p. 46.* Vid. *Præfat. ad Gloss. nostr.* §. 2. & Alcuin. in Genes. Qu. 141. Notandum hic est, quod autor noster de Semiramide circa origines Colonienses agens, mentionem nullam faciat de ejus & filii sui Tribetæ exulis adventu ad Rhenum, condita Treverum urbe. Unde apparet istam fabulam tempore hoc nondum fuisse prognatam, sed recentius Trevirorum figmentum, unde porro confirmatur, quod neutiquam a Mariano Scoto id referatur, Obiit *Anno* Episcop. MLXXV. Marianus MLXXXVI. Sed est assutum glossema recentius, quod & Brouuerus evicit Proparasc. Annal. Trevir. cap. *Schilter.*

93) *Von deme gezuge des stiphtis*] Ex materia operis, fabricæ, turris dirutæ.

94) *Die burchmura*] muros urbis, de quibus multa nos docet, quæque nemo alter posset, is quem dixi vir summus ad Solinum.

95) *Vili mere*] celeberrimi. Vide sup. n. VI.

96) *Heritin*] verheereten. Vid. & n. IV.

97) *In den eidin*] Daniel. cap. VII.

98) *In dem michilen mere*) Sic ad verbum: *in mari magno.*

99) *Vreislicher dieri vieri*] Bestiæ terribiles. Schreckliche. Germani Inferiores: *Vrese, Vroesen, Vreeselick*, a Gr. φρίζειν.

100) *Leuuin, Leana*, secutus est vulgatam versionem. *Schilt.*

1) *Si havite mennislichin sin*] Textus: *Et super pedes quasi homo stetit; & cor ejus datum est ei.*

2) *Gidadun*] faciebant: a *Thun.*

3) *Breiht.* Beraht, berecht, brecht, breicht, clarus, illustris. Vid. Glossar. *Schilt.*

XIII.

DAz ander dier was ein beri wilde,
Her havide drivalde zeinde,
Her cibrach al daz her anequam,
Unti citrat iz undir finin clawin.
Der bizeichinote driu künicriche
Diu cisamene al bigondin grifin,
Bi den cidin dü [4] Cirus unti Darius
Gewunnin Chaldeischi [5] Hus:
Die zwene riche küninge
Si cistortin Babilonie.

XIII.

Alterum animal erat ursus ferus,
Habebat triplices dentes,
Confringebat omne quod apprehendebat,
Et conculcabat sub suis unguibus.
Hic designat tria Regna
Quæ simul omnia volebant comprehendere,
Temporibus quum Cyrus & Darius
Occupabant Chaldaicam Domum.
Hi duo potentes Reges.
Destruxerunt Babyloniam.

XIV.

DAz dritti dier was ein [6] Lebarte,
Vier [7] arin vederich her havite.
Der beceichinote den Criechiskin Alexanderin
Der mit vier herin vür aftir [8] landin,
Unz her die werilt einde,
[9] Bi guldinin fiulin [10] bikante.
In India her die wüsti durchbrach,
[11] Mit zwein boumin her fich da gesprach,
[12] Mit

XIV.

Tertium animal erat Leopardus,
Quatuor aquilinas alas habebat.
Is designavit Græcanicum Alexandrum,
Qui cum quatuor exercitibus ivit in expeditionem,
Usque dum orbis finem percurrit,
Per aureas columnas notum fecit.
In India eremum perfregit,
Cum duabus arboribus ibi collocutus.
Cum

---

4) *Cirus*] Cyrum imperium Medorum subvertisse, & ad Persas transtulisse, satis notum est; ut & Darii historia.

5) *Hus*] pro regno vel imperio. Videtur tamen de Babylonia intelligendum, quam Cyrus debellavit.

6) S. Hieron. Epist. LI. in vit. S. Hilar. *Alexander M. Macedo, quem vel arietem vel pardum vel hircum caprarum Daniel vocat.*

7) *Arin vederich*] aquilinas alas. num. XLV. Aquila, Belg. *arent*; Angl. *arnt*. Germ. *adler*. a Gr. [illegible] *vederich*; alæ. Glossæ Lipsii: *Fetheracco*. Alarum. Inde *Fittich* nostrum.

8) *After lautin*] Per provincias & regna.

9) *Bi guldinin fiulin*] De termino expeditionis et victoriarum Alexandri Magni accuratissime, ut solet, disputat Salmasius [illegible] ad caput Solini XXXVIII. At quæ Poeta noster hic de illo narrat, fabulas olere & figmenta mirum non est; cum illos ipsos, qui comites ejus itineris fuerant, in gratiam Regia gloriæ cupidissimi multa confinxisse satis constet. De scriptoribus aliaa antiquissimis eorumque mendaciis, Onesicrito, Nearcho aliisque conqueritur Strabo lib. II. Geogr. præcipueque fidem Daimacho & Megastheni derogandam ait, quorum nugas compendio verborum recenset. Et serior ætas, quæ in majus omnia extendit, haud pauca addidit risum potius quam fidem merentia. Hujua farinæ sunt quæ de geotibus ab Alexandro inter altissimos montes in parte Aquilonis conclusis epistola Presbyteri Johannia exhibet in peregrinatione Joannis Hesei; qui illa ex Histri compilatore deprompsit mox laudando; quamvia in Ms. libro meo ista de Alexandro noo exteot, atque ex Histro Epistolæ assuta videantur ab Heseo. Librum quoque, qui Callisthenis nomine de vita Alexandri Græce Latineque in bibliothecis latet, anilibus nugis scatere, sciunt qui inspexerunt. An is sit, quem Franc. Juretus Notis in Symmachi lib. X. Epist. LIV. & Adversarior. lib. II. cap. X. Nobilissimus Casp. Barthius noster manuscriptum se habere ait, equidem nescio: penes me codex chartaceus est titulo, *Excerptum de vita Alexandri Magni*; lectione quidem indignus, producendus tamen hic, ne [illegible] nullo auctore nugas garrira videatur. De columnis aureis in fine Orbis terrarum quod hic dicit, in India neque Herculis neque Bacchi columnas repertas esse Strabo lib. III. ex fama asserit; nihilominus Macedonea demonstrata quædam loca, ex vestigiis eorum, quæ de Hercule aut Baccho memoriæ tradita fuerunt, columnas eas esse credidisse. Ptolomæus ultra Caucasum Colchicum statuit columnas Alexandri terminum itineris & expeditionum. Sed ad Indicum potius Caucasum, ubi aras Alexander, teste Plin. lib. VI. Hist. Nat. cap. XVI. tanquam ad limitea mundi collocavit, referri debuisse magnus quem indigitavi amicus noster itidem illic evincit. Obiter indicandum, scripsisse de Alexandro & Euphorionem; ut lacuna Stephani in Σίλαι explenda est. Ita enim Ms. liber: ὡς Εὐφορίων ἐν Ἀλεξάνδρῳ. Sed de Alexandro, Crateri F. rege Eubœæ, hoc intelligendum est haud dubie, cujus uxori Niciæ Euphorionem Chalcidensem amatum fuisse, Suidæ indicio scimus.

10) *Bikante*] agnoscebat. Suspra n. VIII. *Ob ir wuillit bekennen Der burge aneginne.*

11) *Mit zuein boumin her sich dar gesprach*] Excerptor meus, alteram Solis, alteram Lunæ arborem fuisse ait. Quid colloquii cum illa fuerit audi: *Cepit Alexander* (inquit auctor [illegible]) *cogitare in animo suo, si triumphans reverti posset in patriam suam, ad matrem & sorores carissimas. Cui subito arbor Indico sermone respondit: Sunt interrogasti, non meum, Alexander. Eris dominus orbis terrarum, sed vivens in patriam non reverteris; quoniam fata sic diffinierunt de te. Cumque ille interrogaret Indos, quos secum adduxit, interpretati sunt ei sermonem. Tunc tres fidelissimi ejus amici Perdicca, Cliton, Philotas ceperunt plangere super hac responsione.* De arbore Lunæ statim: *Vespere autem veniens Rex ad interrogandum arborem Lunæ, cum stetisset juxta arborem, interrogavit ubi mori deberet. At ubi splendor Lunæ tetigit arborem, respondit arbor Græco sermone: Plenam jam finem ætatis habes, Alexander. Sed isto anno adveniente Majo in Babilone morieris, deceptus a quo minime præsumis.* Plura belli illius dialogismi describere pudet pigetque. Et tamen nimia hæc quæ memorat mira, ex ipsius Alexandri ad Olympiadem matrem ac magistrum, Aristotelem epistola hausta esse, blaterat monachus. Nos unicas Regis, ac saniora argumenti, literas ad Aristotelem

[12] Mit zuein grifen
Vür her in liuften.
[13] In eimo glase
Liez er sieh in den se.
Dü wurfin sin ungetruwe man
[14] Die kettinnin in daz meri vram.
[15] Si quadin: obi du wollis sihen wunter,
So [16] walz iemir in demo grunte.
[17] Du sach her vure sich vlizin
Manigin visce grozin.
Half vise, half man,
[18] Dad diuht un vili harte vreissam.

Cum duobus gryphis
Cucurrit per äerem.
In vitro
Demisit se in mare:
Tunc projecerunt ejus infideles homines
Catenas in mare procul,
Dicebant: si tu velis videre mirabilia,
Igitur dominare perpetuo in hoc abysso.
Ibi videbat præ se natare
Varium piscem magnum.
Semipiscem, semivirum,
Fecit ei multò vehementem terrorem.

XV.

Dü gedachti der [19] listige man
wi her sich mohte [20] generian.
[21] Der wag vurt in demo grunte.
Dureh das glas sach her manige wunter.
Unz

XV.

Tunc cogitabat callidus vir
Quomodo se posset liberare.
Fluctus trahebat ipsum in abysso.
Per vitrum videbat varia mirabilia.
Usque

lem, cum hujus responso extare novimus, quas Plutarchus in vita ipsius. Themistius ad lib. I. Physicor. Arist. & ex Andronico Philosopho A. gellius lib. XX. cap. V. exhibent. At fictæ illius epistolæ meminit quoque Otto Frising. Episc. lib. II. Annal. cap. XXV.

12) *Mit zuein grifen vur her in liuften]* Id ad mare rubrum accidisse ait homo fabulator, ad explorandum cœlum. Addit postea: *Divina vero virtus obumbrans, gryphes dejecit eos in terram in loco campestri longe ab exercitu, itinere dierum decem. Nullam tamen lesionem sustinuit Alexander in cancellis istis. Cum magna vero angustia redditus est militibus suis, quem videntes letati sunt, collaudantes eum.*

13) *In eimo glaso]* Et hanc historiam mythicam nugigerulus refert. At majorem auctorem habet, apud quem & reliquæ forsan extarent, si integer ipse. Is est Hister sive Ister Æthici cognomento, scriptor antiquissimus, cujus Edicta Cosmographica e Græco ab Hieronymo saltuatim versa in Thuanæa bibliotheca Lutetiæ, penes me quoque, extant, litera sane antiquissima. De Hieronymo, si alia desint, dubitare nos vetat Hrabanus Maurus, qui in libello de inventione linguarum; *Literas enim*, inquit, *Æthici Philosophi Cosmographi natione Scythica, nobili prosapia, invenimus, quos venerabilis Hieronymus Presbyter ad nos usque cum suis dictis explanando perduxit.* Ut tamen Vetustatem scripti hactenus tantum non incogniti magis probemus, reddendum est auctori mea opera bis suum nomen apud Isidorum. Lib. XIV. Originum cap. V. ita vulgo legitur: *Historia dicit ex Jasone natum fuisse Philomelum & Plutum.* Ubi, *Hister dicit*, emendandum esse, verba & res in Æthico ab his non diversa, satis ostendunt. In iisd. Originib. lib. XIX. cap. X. sic vulgatæ editiones: *De qualibus Historia, Gens, inquit, Saxonum mioparibus non viribus nituntur; fugæ potius quam bello parati.* At Hister Hieronymi (quod nomen & hic, loco vocabuli *historia*, recipiendum est) ita: *Et Saxonum gens inopinatissimum, a meoparotis ingenio valde peritissimum.* Sed & eod. cap. de Lydiis aliisque navibus pleraque omnia ex hoc fonte hausta sunt. Citat eum & Plutarchus in Alexandro. Cum vero diversi fuerint Histri, & a diversis sæpenumero laudentur, ut V. C. Ger. Joan. Vossius opere elaboratissimo de Historicis Græcis ostendit, cui hæc Cosmographia illorum assignanda sit, alii observabunt, & forte nos ipsi, qui non pauca huc facientia obiter jam notavimus. Interea viris eruditis, si qui reverentia vetustatis libellum hunc contingent, & hoc πάρεργον acceptum fore confidimus. Nunc quid Hieronymus ex Histro de Alexandri hoc facto referat audiamus: *Asserit* (Hister) *Alexandrum Magnum illuc per obsidum fœdera peraccessisse, ob hoc tantum, ut hac caussa navalium industriam* (apud gentes insulas Oceani magni Borici, ut ait, habitantes) *consideraret & astutiam. Et ultra quam credi potest de eo famosissimas fabulas inquiunt. Ajunt enim, in ipsas colimphas ipsum Alexandrum introisse, & profundum conscendisse usque ad imum, ut sciret Oceani profundum & differentiam maris & abyssi. Nobis vero incredibile videtur. Colymphas* nominat naviculas urinatorias (a κολυμβᾶν, *nato*) incolarum eo loci industria ita excogitatas, ut speculi electrini & vitrei beneficio in media inundatione lumine non indigeant. Magno verborum ambitu eas describit ex Histro vir sanctissimus, sed mendosissime ab inepto librario scriptorum, quæque ex ingenio, meo quidem, citra audaciam castigari nequeunt. Vitiosum forte minus est exemplar Illustria Thuani, aut alterum P. Danielis, quod præfatione ad Æthici Cosmographiam (non Histri istius, sed manus omnium perambulantem) citat Simlerus; nisi hoc in exquisitissimam bibliothecam illam translatum fuit.

14) *Die kettinin] Uncinas ferreas in manuum vel digitorum similitudinem curvatas, cum catenulis ferreis miro ingenio productis*, colymphis aptatas fuisse, ex iisdem Histri Sophici, ut eum vocatum Hieronymus asserit, Edictis discimus.

15) *Si quadin]* ajebant. Ita n. XXV. XXVI. Glossæ Lipsii: *Quat, dixit; Quethe, dicat; Quit, dic.* Kero: *ait, qhuad; sententia, kaqhuit; sententiam, keqhuit.* Inde nostrum, *quatvogel, garrulus.*

16) *Uualz]* uualzen, Lat. volutare.

17) *Du sach her]* Excerpta Ms. *Hoc audiens Alexander, jussit talia fieri, & hoc modo perquirens profundum mare, vidit diversas figuras diversi coloris piscium, & quasi terrestrium animalium, profundum maris perambulantium, multaque, quæ dici non possunt.*

18) Vitium subest. leg. videtur: *Das ziuht*, hoc fecit, attraxit. Otfr. I. 1, 203. *Schilt.* Mihi non videtur opus correctione. verto autem ita: *Hoc visum est ei admodum periculosum.* Scherz.

19) *Listige]* sapiens. Vid. n. II.

20) *Generian]* f. servare, liberare.

21) *Der uuag]* Fluctua, die uuallernuage. Gall. *vague*, Angl.

Unz er [22] mit einim bluote
Das fcarphe meri gruozte.
Alfi diu vlut des bluotis inpfant
Si warf den heirin aniz lant.
So quam her widir [23] in fin riche,
Wol intfingin ün die Criechen.
Manigis wunderis [24] genihte fich derfelbe man.
Driu deild werilte [25] zûme gewan.

Usque dum aliquo sanguine (sacrificio)
Rigidum mare salutaret.
Cum fluctus sanguinem sentiret
Projiciebat dominum in terram.
Sic veniebat is iterum in suum regnum,
Bene exceperunt eum Græci.
Multis mirabilibus satiebat se ille Vir.
Tres partes mundi ad se acquirebat.

XVI.

DAs vierde dier ein ebir was,
[26] Die cünin Romere meindi daz,
Is haviti ifirne clawin,
Daz ne condi nieman [27] gevan;
Ifirni ceine vreifam.
Wi fol diz iemir werdin zam?
Wole biceichinit uns daz [28] walthuin
Daz did riche ci Rome fal viri fin:
Der ebir ein horn trug
Mit den her fini vianti nidirslug.
Her was fo michil unti [29] vorhtfam,
Ci Rome wart diu werlt al gehorfam.

XVI.

QUarta bestia aper [Nomen certum non extat in textu sacro.] erat.
Audaces Romanos denotat hæc.
Habebat ferreos ungues,
Ut nemo posset capere,
Ferreos dentes horribiliter.
Ut deberet hæc unquam fieri cicur?
Bene designat nobis hic sylvester porcus
Quod hoc regnum Romæ debeat quartum esse:
Aper decem cornua gerebat,
Quibus ille hostes suos projiciebat.
Erat tam magnus & terribilis,
Romæ fiebat mundus omnis obsequiosus.

XVII.

CIn horn [30] meintin ein künige,
Di mit Romerin rittint ci fturme.
Daz eilfti horn wus unz an den himil,
Die fterin vuhtin imi widir.
Iz hat [31] ougin unti munt,
Sülich ni wart uns é kunt.

Manigi

XVII.

DEcem cornua designant decem Reges,
Qui cum Romanis ibant in expeditionem.
Undecimum cornu crescebat usque ad cælum,
Stellæ pugnabant adversus illud.
Habebat oculos & os,
Qualia nunquam nobis antea cognita.

Multa

Angl. *vanne.* Schuuabenfpiegel, Keiferl. Lehenrecht: *Die vifch in dem uuag, die thier in dem uuald.*

22) *Mit einem bluote]* Quid hoc vocabuli, aut quæ auctoris mens fit, ignorare me non diffiteor. Neque de hac re Excerpta mea, docere nos poffunt, fi res tanti eft, qui illam Alexandri vitam nulla parte mutilatam affervant. *Bluote* tamen fanguinem notare puto, ut n. XX. *Opit.* Adfcribi hic merentur verba Celeb. Stadenii, quæ in Explic. Voc. Germ. Bibl. p. 141. & feq. occurrunt: Ille poftquam notaffet vocem *Blot* Gothis non tantum *fanguinem* fed & *facrificium* denotaffe, ita pergit: daher ift Suecice und Islandice *blota*, Got dienen und opfern, Angl. Sax. haben auch *blotan*, immolare, opfern gehabt, daher ift auch fonder zuueitel *blauftar*, Opfer; uuelches Tatianus c. LVI. 4. gebrauchet: *Ih uuillu miltida, uuales* blauftar: *Ich uuill Barmberzigkeit, kein* Opfer. Cod. Arg. faget auch Joh. IX, 31. *buas* gothblofteis *ift: So jemand* gottfürchtig *ift.* Vulg. Si quis Cultor Dei eft. Aus obangeführtem ift zu verftehen, uuas das fey, fo im Rhythm. de S. Annone §. 15. ftehet, uuelches uueder Opitius noch fonft jemand, uuie uiel ich gelefen, erklaret hat: *Unz er mit einem* bluote *daz fcarphe meri gruozte:* d. i. *bifs er mit einem* Opfer *das fcharffe meer grüffete, und anredete*, da *Blut* auch für *Opffer gefezet.* Huic eruditiffimi viri fententiæ meum etiam adjicio calculum. *Scherz.*

23) *In fin riche]* ad imperium fuum & copias; non in patriam. Nam Babylone mortuum vel pueri norunt.

24) *Genihte]* Fruebatur fpectaculo. Otfridus: *Genuhti*: voluptas, & habes inf. n. XXI. Belg. *genucht.* Nos *genügen*; & verbum, *geniten.* Opit. genühte vergnügte fich. *Schilt.*

25) *Zume]* zu ihm.

26) *Die cünin Romere]* Otfridus de Francis:

Si fint fo fama kuani
Selpfo thio Romani.

tam audaces, tam ftrenui funt, ut Romani ipfi.

27) *Geuan]* Fahen, fangen.

28) *Uualt fuin]* Sic infra n. XL. lupos vocat canes filvaticos; uualthunde.

29) *Vorhtfam]* terribilis; active.

30) *Meintin]* fignificabant, indicabant, ut n. priori.

31) *Ougiu]* Inf. n. XLVIII. Herzoge Heinrich von Prefsla, citante Goldafto Animad. ad Winsbekiam:

Suuenne fi ftet gegen im zu angeficht
Und fi in mit irogen gibt
Das fi in von herzen meine,
Suuer difen zuuein generig fi
Und unone mit valfcher bute bi
Der uuerde zeinen fteine.

Qui fuaviffimi verfus eo tempore, quo Poëfis ante aliquot fecula inter ornamenta Equeftris Ordinis non minus erat atque bellica virtus, confcripti, impatienter defiderare nos cogunt Principis a tot Regibus ortum trahentis carmina alia, nequicquam fortaffe quærenda. Nam Goldaftus ὁ μακαρίτης, femel iterumque a me de his monitus, dubio me femper refponfo dimifit. Itaque vera effe puto, quæ ad Tob. Scultetum aliquando Gruterus: *De Germanicis illis ita eft, ut fcripfi. Quicquid inde profert Goldaftus, defumuntur e Palatina. Cur permittimus? Cur non permitteremus*

Manigi wort iz widir Gode ſprach,
Daz her vieli ſchiere gerach.
Daz biceichnit uns den Antichriſt,
Der noch in dieſe werlt künftig iſt.
Den Got mit ſinir gewelti
Cir hellin ſal geſendin.
Der troum allir ſo irging,
Son der engil uane himile [32] giſchiet.

XVIII.

[33] ROmere ſcrivin ciſamine
[34] In einer güldine tavelin
[35] Driuhunterit altheirrin,
Di dir [dar] plegin zuht unt erin,
Die dagis unti nahtis riedin
Wi ſi ir erin bihildin.
Den volgedin die Herzogin al,
Wanti ſi ni woldin kuning havin.
Dü ſantin ſi den edelin Ceſarem,
Dannin noch hiude kuninge heizzint Keiſere.
Si gavin imi manige [36] ſcar in hant.
Si hiezin ün vehtin wider Diutſche lant. [37]
Da aribeiti Cæſar das iſt war,
[38] Mer than ein thar.
So her die [39] meinſtreinge man
Ni conde nie biduingan.
Ci iungiſt gewan hers, al [40] ci gedinge,
Daz ſolt in cin erin brengin.

XIX.

UNdir bergin ingegin [41] Suaben
Hiz her vanin uf haben,

Deri

Multa verba contra DEUM dixit,
Ut ille multum manifeſto vindicaret.
Hoc denotat nobis Antichriſtum,
Qui adhuc in hunc mundum venturus eſt.
Quem DEUS per ſuam Potentiam
Ad infernum mittet.
Hoc ſomnium per omnia ſic proceſſit,
Sicut id Angelus de cælo revelavit.

XVIII.

ROmani conſcripſerunt conjunctim
In aurea tabula
Trecentos Senatores
Qui ibi adminiſtrarunt jus & honorem,
Qui die & nocte conſultarunt
Ut dignitatem ſuam conſervarent.
(Magiſtratus, Præſides)
Hos ſequuti Duces omnes,
Namque nullos voluerunt Reges habere.
Tunc miſerunt nobilem Cæſarem,
Unde adhuc hodie Reges vocantur Cæſares.
Dederunt ipſi multas cohortes in poteſtatem.
Juſſerunt eum pugnare contra Germanias.
Tum laboravit Cæſar, quod verum eſt,
Plus quam ullus tunc.
Nec is communiter - ſtrenuos viros
Poterat unquam vincere.
Tandem obtinuit eos omnes (ſub conditione)
Quod ipſius honori cedere debebat.

XIX.

Sub montibus (Alpibus) adverſus Suevos
Juſſit is vexilla tolli:

Quo-

---

mus? eo defuncto nihil tale reperietur inter ejus libros. Itaque ſatis ſe vindicaverit illa temporis filia. Viderit Clariſſimus Holſteinius, e quo rara veteris ævi monimenta ex promiſſo ſperamus alia, num & ſic Germaniam noſtram [ex theſauro Romam partem maximam traducto juvare poſſit & exornare.

32) Leg. *geſchint*. *Schinen*, manifeſtare. Gloſſar. *Schilt*.

33) *Romere ſcrivin]* Quæ de Romanis eorumque ac Germanorum rebus geſtis dehinc Poëta receoſet, ad fidem hiſtoricam exigenda non ſunt: ſequitur enim eos quos poſt interitum literarum & ſepultas diu ſcientias quidvis pro lubitu excogitaſſe, veraque fabulis miſcuiſſe, non ignoramus.

34) *In einer güldene tavelin]* De aureis tabulis nemo antiquorum ſcribit: an eburneæ, an æreæ, an marmoreæ fuerint, diverſis pugnatur ſententiis.

35) *Driuhunterit altheirrin]* Senatores primum ex inſtituto Romuli fuere centum: Idem, una cum Tatio in ſocietatem regni adſcito, ducentos poſtea conſtituit: Tarquinius vero Priſcus, ad captandam auram popularem, centum e plebe ſelectos Patriciorum primo ordini, dehinc Senatorum numero addidit; quæ omnis præter cæteros diligenter explicat Dionyſ. Halicar. lib. III.

36) *Scar]* Otfridus Evangel. lib. IV. cap. XVI.

Skara filu breita
Iob ſie thara leita.

Hincmarus Remenſis Epiſt. V. *Bellatorum acies, quas vulgari ſermone ſcaras vocamus.* Fragmentum Annal. Francicor. edit. a Caniſ. tomo III. Antiq. Lectionis: *Et filium ſuum dominum Carolum dimiſiſſet una cum Scara contra Weſtvalos.* Willeramus: *Alſo uuolgedrangetiu zeltſcara.* Plure alii collegerunt.

37) Conf. Chron. Köoigsh. c. I. §. XXII. intelligitur autem hic Germania minor: de magna ſequitur: & primo de Suevia, poſt de Boiaria. *Schilter.*

38) Pro *Mer than ein thar*, lege: *Mer dann ein jahr.* Scherz.

39) *Meinſtrenge]* Sic *amſtrangigh* apud Willeramum. *Strangigk*, fortis, gravis, ſtrenuus. Unde noſtrum *Strenge*, *Geſtrenge.*

40) *Ci gedinge]* i. e. per pactum ſcil. deditionis. *Scherz.*

41) *Suaben]* Hinc nomina propria virorum apud Alemannos: *Suuav*, *Suab*, *Suuabinc. Suuabizbo*, *Suuabolt*, *Suabolt*; in Catalogo quem ex vetuſto Codice Monaſterii S. Galli edidit Goldaſtus. Otfridus ad Salomoo. Epiſc.

Lekza ich theara buachi
In ſentu in Suaborichi.

42) *Vor-*

Deri [42] vordirin [43] wilin mit herin
Dari cumin warin ubir meri
Mit [44] mislichemo volke.
Si slugen iri gezelte
[45] Ane dem berge Suebo,
Dannin wurdin si geheizin Suabo.
[46] Ein liut [47] ci radi vollin gut,
[48] Redispen genug.
Die sich dikke des vürenamin
Daz sie güde [49] Rekkin werin,
Woli vertig unti [50] wighaft.
Doch bedwang Cesar al iri craft.

Quorum majores olim cum copiis
Eò venerant trans mare,
Cum vario populo.
Fixerant sua tentoria
Ad montem Suebum,
Unde dicti Suabi.
Populus ad consilia plenè bonus (promtissimus)
Providus satis.
Qui se sæpe ostenderunt,
Quod boni Heroës essent.
Bene promti & bellicosi.
Tamen superavit Cæsar omnem eorum vim.

XX.

DU sich Beirelant wider in virmaz.
[51] Die merin Reginsburch her se bisaz.
Da vant er inne helm unti brunigen,
Manigin helit güdin
Die dere burg huddin.
[52] Wiliche knechti dir werin,
[53] De ist in heidnischin büchin [54] meri.

[55] Da

XX

CUm se Bavaria contra ipsum opponeret,
Nobilem Reginsburgum ipse occupavit.
Tunc invenit ibi galeas & loricas.
(Deficit hic versus. an incuria typograbi?)
Multos heroes bonos
Qui urbem custodiebant.
Qui milites ibi fuerint,
Id est in gentilium libris clarum.

Ibi

42) *Vorderiu]* Vorfahren: majores. Kero: *Anteriores, fordroron.* Otfrid. *furira; fuhrer.* Argentinensibus, besser. Id. Otfrid. *Zi thero furisteno rengere;* in dem üresten oder obristen Kreisse. Iode Fürst Princeps. Id. Otfrid. *Thio furiston, io thie herostou;* die fursten und die herresten. Id. *Ther furisto Euuarto*, Princeps Sacerdotum. Quæ loca schedis ad Otfridum suis mandasse video Musarum & nostras delicias Robertum Robertinum Electori Brandenb. a Secretis. A *vorderin vordro* anterior, advocatus rei venditæ ulterior. L. Ripuar. Tit. XXXIII. *Vordronem suum nescire.*

43) *Uuiliu]* quondam, voruueilen.

44) *Mislichemo]* Kero: *Diversis, mislichem. Diversas, missilihho. In qua latera diversos gradus, in diem bleiterpaumum missilihh stiagila.*

45) *Aue dem berge Suedo]* Huoc mootem nemo nobis ostenderit, puto. Tamen Isidor. lib. X. Orig. cap. II. *Dicti autem Suevi putantur a monte Suevo, qui ab ortu initium Germaniæ facit, cujus loca incoluerunt. Opit.* Suedo habet exemplar impressum. Sed sine dubio emendandum Suebo. De quo monte Isidor. L. X. Orig. c. 2. *Suevi dicti putantur a monte Suevo, qui ab ortu initium Germaniæ facit, cujus loca incoluerunt.* Sed Opitius hic notat, *hunc montem neminem nobis ostendisse.* Exinde tameo oon licet arguere: Igitur mous hoc nomine ounquam extitit: præsertim quam fluvius ejusdem nominis extet, valde probabile est, ejusdem nomiois & huoc & montem fuisse, unde fluvius originem ducit. Extat etiam moos Suevo ad orientem Sueciam a Norwegia separans, vide Cluver. Germ. Antiq. L. 3. c. 41. Sevonis montis & Plinius memiuit lib. IV. Sect. XXVII. ib. Harduin. *Schilt.*

46) *Eiu liubt]* Populus. Kero: *Populi, liuteo.*

47) *Ci radi]* ad velocitatem. *Radi*, rad, velox, celer, Glossar. *Schilt.*

48) *Redispen]* Nec mentem sententiæ, nec ratiouem vocabuli me percipere fateor. *Opit Redispen* Opitius hic fatetur, oec mentem sententiæ, nec rationem vocabuli se percipere. Sed res est in vado. *Redi, Redin* … sigoificat, ratiooem, coosilium, & eloquentiam, *Kero:* span, spen, consilium, suggestio, *idem.* Redispen igitur denotat consilium promtum, id quod velocitatis anima est, ne in temeritatem degeneret. *Schilter.* Mihi hæc videtur hujus seotentiæ mens esse:

Populus ad consilia (invenienda) *valde bouos*
Facundus sufficienter.

Ex circumstantiis satis apparet, auctorem hujus Poëmatis Inclytæ Suevorum Nationi debitas voluisse tribuere laudes; hinc eam tum Prudeotiæ Eloquentiæque, tum Fortitudinis bellicæ nomine extollit. Τὸ *Liubt* est idem, quod aliorum *Liut, Liud*, Populus. *ciradi* debet ita dividi: *ci radi*, & me judice idem est ac: zum *Rathen, Rathschlageu. Redispen* videtur esse adjectivum a *Reda* sermo, & *Spenan*, quod idem est ac: *spanan*, suggerere, suadere, persuadere, de quo supra ad §. 4. *Spenit* pro: *suadet* est ap. Otfrid. II, 4, 137. adde Tatian. Vers. c. 165. §. 4. Glossæ Flor. *Speuuare*, Illex, persuasor, ut itaque *Redispen* sit is, *cujus sermo suadendi facultate pollet.* Scherz.

49) *Rekkin]* n. XXI. heldeo, heroas. Heldenbuch. part. III.

Do sprach der Bernere;
Ir habeus reken genüg,
Darumb sint uch unmere
Alle reken ze ungefug;
Darumb muss ich herbringen
Min rekin die ich han;
Ir redent vou deu dingen
Si turent nieman bestau.

Vide latius de vocabulo Rekken Goldastum Animadv. ad Tirolem.

50) *Uuichaft]* strenui, bellicosi, a uuige, bellum. Vid. sup. n. VIII.

51) *Die mere Regensburch]* Celebrem urbem Reginoburgum. At ea tempore Cæsaris aut nulla, aut Romanis ignota. Vetustior ejus memoria vix est apud auctores, quam io Tabula Itineraria cui *Reginum*, & in Notitia Imperii, sive Breviario Theodosii Junioris, cui *Castra Regina* dicitur. A *Regino* amne dictam, cujus ori opposita est, crediderim non dubitanter. Ratisponæ postea nomen accepit. Norici ducatus metropolim vocat Otto Frising. lib. II. cap. VI. de reb. gestis Frid. I. De eadem Guotherus lib. I.

—— *hac Noricus urbe ducatus præcipua gaudet.* ——

52) *Uuiliche knehti]* Nobis: Uueidliche (hurtige) Knechte, soldaten; manu strenui. Ita dicimus Knechte uuerben. V. sup. n. IV. in *Scalke.* Britannis nunc quoque *knight* militem aut equitem auratum designat.

53) *De ist]* Das ist.

54) *Meri]* bekandt.

55) *Da*

[55] Da liset man NORICUS ENSIS,
Daz diudit ein suert Beierisch.
Wanti si woldin wizen
[56] Daz ingemimi baz ni bizzin.
[57] Die man dikke durch den helm slug.
[58] Demo liute waz ie diz [59] ellen gut.
Dere geslehte dere quam [60] wilin ere
Von Armente der herin,
Da Noe uz der arkin ging.
Dür diz [61] olizui von der tuvin intfieng.
Iri eeichin noch du archa havit
[62] Uf den bergin Ararat.
Man sagit daz dar in halvin noch sin
Die dir Diutschin sprechin,
[63] Ingegin India vili verro.
Peiere vurin ie ei wige gerno:
Den sig in der Cesar anun gevan.
Mit bluote must er in [64] geltan.

XXI.

[65] DEr Sahsin wankeli mut
Dedimo leidis genug:
Sor si [66] wand al ubirwundin havin,
So warin simi aver widiri.
[67] Die lisit man daz si wilin werin
Al des wunterlichin Alexandris man,
Der diu werlit in iarin zuelevin
[68] Irvur uns an did einti.
Dü her ci Babilonie sin einti genam,
Dü eideiltin diz richi viere sini man,
Di dir al dü woltin künige sin;
Dandere vürin irre,
[69] Vuzier ein deil mit [70] scifmeningen
Quamin nidir [71] cir Eilbin,
Da

Ibi legitur NORICUS ENSIS.
Id significat gladium Bavaricum.
Namque voluerunt monstrare,
Quod in communi nulli alii melius feriant.
Quos frequenter per cassidem percutiebant.
Populo erat hoc omni utile.
Cujus genus inde venit olim
De Armenia nobili,
Ubi Noe ex arca ivit,
Quum olivæ folium à columba accepit.
Indicia sua adhuc arca habet
In montanis Ararat.
Dicitur, quod ibi in summitatibus montium adhuc sint,
Qui Germanicè loquantur.
Versus Indiam valde procul.
Boiarii ibant in prælium lubenter.
Victoriam Cæsar ab eis reportavit,
Sanguine oportebat eam obtinere.

XXI.

SAxonum inconstans animus
Dedit ei damnorum satis.
Cum putaret, se omnes victos habere.
Tunc erant ei denuo adversum.
Hos legimus, quod olim fuerint omnes
Admirabilis Alexandri milites,
Qui mundum intra annos duodecim
Pervasit usque ad ejus fines.
Cum is Babylone vitam finiret,
Tum dividebant Imperium hoc quatuor viri (Proceres) ejus,
Qui hic singuli cupiebant Reges esse.
Reliqui vagabantur.
Horum quædam pars navalibus copiis venit.
Inferius ad Albim,
Ubi

---

55) *Da lisit man Noricus ensis]* Horat. lib. I. Od. XVI.
—— quas neque Noricus
Deterret ensis, nec mare naufragum.
Id. Epod. XVII. *Voles modo altis desilire turribus,*
Modo ense pectus Norico recludere.

56) *Daz ingeimi baz nibizzin]* Nusquam meliores enses esse. Plin. lib. XXXIV. cap. XIV. *Ferro*, inquit, *in Noricis vena ipsa bonitatem præstat alicui factura. Ingeimi, keine: nibizzin*, niergendt, vel, nicht. Interpres Regulæ Benedicti: *Nihil, neonueht*; Otfridus, *niuuiht*. v. Goldast. ad Wiosbekium, n. II. Hæc *Opitius*. Vox *gemimi* sine dubio est corrupta: Sed contorta est interpretatio Opitii, nec simili exemplo firmatur. Mihi videtur levissimam mutationem intervenisse, litera n in m mutata; in gemini, h. e. in gemein, communiter, regulariter. *Nibizzin*, Rectius ex Otfrido: daz suuert so harto bizenti. V. Glossar. B. *Schilter*. In verbo: *ingemimi*, quod textus habet, omnino latet vitium. Annon legendum: *daz* nigeini *baz ni bizzin*, quod nulli (Enses alibi cusi) melius momorderint i. e. secuerint. *Nigeini* videtur dialecto Auctoris nostri exprimere antiquorum aliorum: *Nibeini*, nulli. Sane in edit. Willerami, quam Merulæ debemus cap. 3. & 4. occurrit: *negbein, negbeyn*, pro: *nullus*. Nec obstat, quod postea adhuc particula Negativa: *ni* sequatur. Apud Germanos enim duæ Negativæ fortius negant, quod sexcentis exemplis probari posset. Norici ensis, seu des Beyrischen Schuuerds etiam meotionem injicit Strycker. in Hist. Car. M. ubi de Carolo M. dicit:
Do hies er im dar tragen
ein swert zu Beiern geslagen
das was zahe und also herte
das an derselben verte
ein pessers nie gefuhret wart. Scherz.

57) *Die man]* quos enses.
58) *Demo liute]* huic populo.
59) *Ellen]* V. n. IX. in Elliu.
60) *Unilinere]* Eheruueilen, olim,
61) *Olizui]* Oelzuueig.
62) *Uf den bergen Ararat]* Isidor. Orig. lib. XIV. c. VIII. *Ararat mons Armeniæ, in quo arcam historiæ post diluvium resedisse testantur*; sive; ut habet Ms. liber vetustatis maximæ; *in quo arcam historici post diluvium sedisse testantur*. Idem caput explemento lacunæ sanabimus ex Codice eodem. Legitur vulgo: *Hoc & textrinum vocatur. Portus autem locus est, &c.* At membranæ: *Hoc & textrinum vocatur. Statio est, ubi ad tempus stant naves. Portus, ubi hiemant. Importunum autem, in quo nullum refugium, quasi nullus portus. Portus autem locus est, &c.*
63) *In gegin]* Hin gegen.
64) *Geltan]* Bezahlen, *a* Geldt, pecunia.
65) *Der Sahsin]* Saxonum.
66) *Unand]* putabat. Uuehnen, meinen: uuahn, meinong.
67) *Die liset man]* Fabellam hanc de Saxonibus ex Alexandri M. militia, deridet merito & refutat Alb. Kranzius in Saxoniæ Procemio.
68) *Irvur]* Durchfuhr, durchzog, peragrabat.
69) *Vuzier]* vocula est corrupta forte: *Uz inen: Schilt.*
70) *Scifmenigen]* expeditione navali.
71) *Cir Eilbin]* Ad Albim. Ab *eilfe*, undecim, putavit

Da die Düringe dü ſazin,
[72] Die ſich wider ün vermazin.
Cin Düringen dü dir ſiddi was
[73] Daz ſi mihhili mezzir hiezin ſahs,
Der die rekkin maniges drügin,
Damidi ſi die Düringe slugin,
Mit untruwin eeiner ſpraehin
Die ei vridin ſi gelobit haviten:
Von den mezzerin alſo wahſin
Wurdin ſi geheizzin Sahſin.
Svi ſi doch ire ding ane vingen
Si müſtin Romerin alle dienin.

Ubi Duringi confidebant,
Qui ſe contra eos movebant.
Duringis tunc moris erat
Ut grandes cultros appellarent Sahs,
Quales Proceres plerumque gerebant,
Quibus Duringos cædebant
Infideliter in colloquio
Quo pacem ſpoſponderant.
De bis cultris tam acutis
Nominati fuerunt Sahſin, Saxones.
Quacunque tamen ratione res ſuas componerent,
Oportebat eos Romanis ſervire.

XXII.

CEſar bigonde nahin
Zu den ſinin altin [74] magin,
Cen Franken din edilin;
Iri beidere [75] vorderin
Quamin von Troie der altin,
Dü die Criechin diu burch [76] civaltin,
Dü ubir diu heri beide
Got ſin urteil ſi irſceinte
Daz die Troieri [77] ſum intrunnin,
Die Criechin ni [78] gitorſtin [79] heim vindin,
Want in den cin iarin,
Dü ſi [80] cidere [81] ſazin warin,
So [82] gehietin heimi al iri wif.
Si rieten an iri manni lif;

Des

XXII.

Cæſar appropinquabat
Ad veteres ſuos cognatos,
Ad nobiles Francos.
Quorum majores
Venerant à Troja veteri,
Quum Græci banc urbem deſtruxerant.
Ubi ſuper utrumque populum
DEUS judicium ſuum ita tulit,
Ut Trojanorum nonnulli effugerent,
Græci lares ſuos repetere non auderent:
Nam intra decem illos annos,
Quibus in obſidione aberant,
Sic irritatæ ſunt domi omnes eorum uxores,
Ut inſidiarentur ipſorum maritorum vitæ.

Unde

vit dictum honc fluvium vir doctiſſimus G. Fabricius, atque undecim fontes ac ſcaturigines, unde oriatur, eſſe perſuaderi ſibi paſſus eſt. Ego ab hoc accolis loci veriora habeo; nempe in confinio Sileſiæ meæ non longe ab oppido Schmideberg ad Vallem Teufelsgrund, quaſi dicas Vallem diaboli (ob famam de ſpectris illic graſſantibus) ex eo montium jugo profluere, quod hodie quoque Alpis ſumma (die hohe Elbe, vel Albe) dicatur. Quin igitur Alpis (Straboni ac Ptolemæo Ἄλβις, Diooi Ἄλβιος, Vopiſco & Spartiano Alba, poſterioris ævi ſcriptoribus Albia) ex eodem loco originem pariter ac nomen trahat, nullateous dubito. Gothelbam, qua per medios Gothorum populos currit in Oceanum dici, M. Adamus Bremenſis ait in hiſtoria Eccleſiaſtica, & vocabulum Alben, ſive Alpen antiqoitus Celtis montes fuiſſe dictos, jam oſtenderunt alii, nosque plura collegimus, tamen majori forſan opere producenda.

72) *Die ſich uuider un virmazin*] Anonymi Hiſtoria Erphersfordens. e Joan. Piſtorio Tom. I. Script. Germ. publicata (ſive Chronica de Origine Thuringorum, Francorum & Saxonum, ut meum exemplar manuſcriptum habet) quique annis Julium Cæſar. ie Thuringia pugnaſſe ait, quod rideas, & ibi moram traxiſſe.

73) *Daz ſi michili mezzir ſahs*] Ut prægrandes cultros *ſaxas* vocarent. Gotfridus Viterbienſis parte XV.

Ipſe brevis gladius apud illos Saxa vocatur.

Vide Gloſſarium præſtantiſſimi viri Joan. Meurſii in Σαξιμοδίξιμον. Inde *oſterſachs*, ſica Paſchalis, quo feſtis diebus cingebantur. Göli, citante Goldaſto:

Bint das oſterſachs zer ſegen ſiten.

Gloſſæ Lipſianæ: *ſcarſahs; novacula.* Gloſſæ aliæ: *Flebotomum, blodſachs.* Ab his autem cultris Saxones nomee accepiſſe, & Uuitikindus lib. I. aſſerit; ubi & hanc Poëtæ noſtri hiſtoriam, ac quicquid huc facit, prolixius invenies. Errat igitur ſuo more, Iſidorus Origin. lib. IX. c. II. qui durum boc & validiſſimum genus hominum a ſaxo dictum putat. Hroſuitha item nobilis fœmiea, dum ita canit:

Ad claram gentem Saxonum, nomen babentem
A Saxo, per duriciem mentis bene firmam.

74) *Magin*] cognatos, oeceſſarios. Et Cæſar genus ſuum ed Aeneam ac Anchiſen retulit. Hinc apud Suetonium ipſe: *Nam ab Anco Martio ſunt Marcii Reges, quo nomine fuit mater: a Venere Julii, cujus gentis familia eſt noſtra.*

75) *Vorderin*] majores, V. o. XIX.

76) *Ciualtin*] niederſelleten, deſtruebant.

77) *Sum intrunnin*] ſine dubio legendum: *kum* vix. Scil. oſtendere vult Auctor Rhythmi, Urbem Trojam a Græcis fuiſſe captam, & vix paucos Trojanorum ſalvos evaſiſſe. *Scherz.*

78) *Gidorſtin*] durfften, audebant. Sileſii: *Ich torſte nicht*; oon auſus ſum.

79) *Heim vindin*] i. e. *domum reverti, iruuinden, eruuinden.* Aotiquis uſurpatur pro: *reverti, redire.* Vid. Notk. Pſal. LXXII, 10, & 11. *Scherz.*

80) Pro *cidere* lege diviſim: *ci dere.* Scherz.

81) *Sazin*] Belegerung: ut Latinis Obſeſſio, Obſidium. *Saten*, vetus, ſedere, conſidere.

82) *Gebietin*] irritatæ. Vid. Gloſſar. Heyen. Dictys de Bell. Trojan. Lib. VI. c. 2. *Per idem tempus Oeax Naupli filius, Palamedis frater, cognito Græcos ad ſuos remeare, Argos venit: ibi Ægialem atque Clytemneſtram falſis nunciis adverſum maritos armat, prædicto, ducere eos ex Troja uxores prælatas bis. Ita Ægiale advenientem Diomedem, per cives adi-*

tu

Des ward irslagin der küning Agamemno,
Irri vurin [83] dandero,
Vns Vlix gesindin
Der Ciclops vraz in Sicilia,
Das Vlixes mit spiezin wol gerach,
Dur slafinde imi sin ouge uzstach.
Das geslehte deri Ciclopin
Was dannoch in Sicilien,
[84] Also ho cim poume,
An dem eindo hatten si ein ouge.
Nu havit si Got van vns virtribin hinnan
In daz gewelde hine half India.

XXIII.

TRojeri vurin in der werilte
Widin irri [85] after sedele,
Vns Elenus ein [86] virherit man
Des Künin Ektoris witiwin genam,
Mit ter da ci Criechin
Bisiz sinir vianti riche.
Si wohrt in dar eini Troie
Di man lange sint mohte scowen.
Antenor was gevarn dannin er,
Dur [87] irchos daz Troie solti eigen,
Der stifted vns diu burg [88] Pitavium,
Bi demi wazzere [89] Timavio.
Eneaz irwaht im [90] Wialilant,
[91] Dar diu su mit trizig iungin vant,
Da worhten si diu burg Albane,
Dannin wart [92] sint gestiftit Roma.

[93] Fran-

Unde interfectus Rex Agamemnon;
Vagabantur reliqui.
De Ulyssis familia
Cyclops devoravit in Sicilia,
Id quod Ulysses hastis probe vindicavit,
Quum dormienti oculum ejus confixit.
Hoc genus Cyclopum
Fuit in Sicilia
Tam altum sicut arbor.
In fine habebant oculum.
Nunc expulit eos DEUS à nobis abhinc
In sylvas intra Indiam.

XXIII.

TRojani versabantur in mundo
Late vagi sine sede:
Usque dum Helenus vir bellicosus
Audacis Hectoris viduam duceret,
Cum qua in Græcia
Possedit hostium suorum regna.
Extruebant ibi aliquam Trojam,
Quæ diu (longè) posthac conspici potuit.
Antenor erat profectus abinde ante,
Quam iste elegerat Trojam habere.
Ille exstruxit nobis urbem Patavium,
Ad flumen Timavium.
Æneas consecravit sibi Italiam,
Ubi suem cum triginta porcellis invenit.
Tunc extruxerunt urbem Albanium,
Postea exstructa fuit Roma.

Fran-

---

tu probibet: Clytemnestra per Ægistum adulterio sibi cognitum, Agamemnonem insidiis capit, eumque interficit. Schilter. *Gebietin* mihi visum est idem esse ac Notkeri *gebibton.* Apud hunc in Ps. CV, 35. & 36. verba: *Et commixti sunt inter Gentes*, ita exponuntur: Sie mischton sih ze in, *gebibton* ze iro tohteroo, i. e. immiscebantur illis, *nuptias inibant* cum filiabus illorum. *Hibun* pro: *Nuptus* habet. Otfrid. Eu. II, 8, 17. Qui & ipse eodem significatu II, 8, 26. & III, 14, 15. id usurpat. Affinitatem habet vox *biuiske*, quæ *familiam* denotat. Vid. Gloss. Lips. & Ker. item: *Hileibe*, quod explicatur: *Matrimonio* in Glossis Monseensibus, quas exhibet Pezius in Thes. Anecdot. Noviss. T. I. P. I. pag. 396. Gothis: *Hiuscapr* est *conjugium.* Vid. Verel. Ind. Lingu. Goth. Auctor itaque noster id indicare vult, quod Græcorum conjuges maritorum moram ferre non valentes *nuptiis innuptis*, ceu Poëta vetus apud Cicer. de Oratore lib. 3. loquitur, alios sibi junxerint, & viris insidias struxerint (hoc enim vult phrasis: *Si rieten an iri manni lif*) ceu Clytemnæstra Agamemnoni. *Scherz.*

83) *Dandero*] Die andern, reliqui.

84) *Also bo so cim poume*] Virg. III. Aen:

Cernimus astantes nequicquam lumine torvo
Ætneos fratres, cœlo capita alta ferentes,
Concilium horrendum; quales cum vertice celso
Aeriæ quercus aut conifera cyparissi
Constiterant, silva alta Jovis, lucusve Dianæ.

Legendum est in textu: *Also bose ein poume.* Scherz.

85) *After sedele*] Extorres vagabantur longeque à suis sedibus. n. XLII. *gesidele. Sedele, sitz.* Item *stul.* Otfridos:

Ther biscof ist nu ediles
Kostenzere sedales

Cantic. Mariæ lingua vet: *Nidar gisatta machtige van sedale.* Kero: *Sedilia, sedalum.* Nos adhuc: *Eine sidel.* Inde sella equi, *Sattel*, sive, ut Belgæ melius, *Saddel*,

86) *Virberit*] Fürtrefflich. Sic n. VII.

Koln ist der beristen burge ein.

Opitius: *Fürtrefflich.* Simplex Her, herero, illustrem significet: Sed verbum vel Adjectivum herin, multo minus Fir-vel Virherin. in tali significatu invenio. Quia *Heren* significat perdere, verheren, v. Glossar. H. *Schilter.*

87) *Irchos*] Erkohr, destinabat.

88) *Pitavium*] leg. *Patavium*; Padua. Conatur hanc originem patriæ suæ efferere T. Livius initio lib. I. illique assensum præbent Virgilius, Mela, Ælianus, alii.

89) *Timavio*] Diversas doctorum de Timavo sententias recenset, fluviumque inter Aquileiam & Tergeste collocandum pluribus demonstrat Cluver. Ital. Antiq. lib. I. cap. XX.

90) *Wialilant*] Italiam.

91) *Dar diu su mit trizig iungin vant*] Virg. III. Æneid.

Cum tibi sollicito secreti ad fluminis undam
Littoreis ingens inventa sub ilicibus sus
Triginta capitum fœtus enixa jacebit,
Alba solo recubans, albi circum ubera nati,
Is locus urbis erit. —— ——

92) *Sint*] Postea, darseit. Siles. darsint.

[93] Franko gesaz mit den sini
Vili verre nidir bi Rini,
Da worhtin si dü mit [94] vrowedin
[95] Eini lüzzele Troie,
Den bach hizin si Sante
Na demi wazzere in iri lante,
Den Rin havitin si vure diz meri,
Dannin wuhsin sint Vreinkischi heri,
Di wurden Cesari al unterdan,
Si warin imi iedoch forchsam.

XXIV.

[96] Dü Cesar dü widere ci Rome gesan,
Si ni woltin sin niht intsan,
Si quadin daz her durch sini geile
Haviti virlorin des heris ein michil deil,
Daz her in fremido lante
An urlof so lange havite.
Mit zorne her dü wider wante
Ci Diutischimo lante,
Da her hat irkunnit
Manigin helit vili gut.
Her sante zu den Heirrin
Die dar in riche warin
Her clagitin allin sini noth,
Her bot un golt vili rot,
Her quad das her si wolti gern irgezzin
[97] Obir un ieht ci leide gedan hetti.

XXV.

Dü si virnamin sinin wille
Si saminotin sich dar alle:

Vzir

Francus consedit cum suis
Valde procul inferius ad Rhenum.
Ibi construxerunt cum extraneis
Parvam Trojam,
Rivum vocarunt Xanthum,
Secundum flumen in ipsorum terra.
Rhenum habebant pro mari,
Inde creverunt Francicæ copiæ,
Quæ Cæsari omnes subjectæ fuerunt;
Et ipsi tamen erant ei terribiles.

XXIV.

Cum Cæsar adversarios Romæ animadverteret,
Quod nollent ipsum recipere,
Dicentes: Quod ipse per libidinem suam
Perdidisset exercitus magnam partem.
Quod in terra peregrina
Sine indultu tam diu egisset.
Cum iracundia ille tunc reversus
In Germaniam
Ubi cognoverat
Multos heroes valdè bonos.
Mittebat ad Proceres
Qui tunc in imperio (administrando) erant,
Conquestus omnibus res sibi adversas,
Offerebat aurum eis valde rutilans,
Dicebat, quod illos libenter velit reficere,
Siquid eos offendisset.

XXV.

Cum percepissent ipsius desiderium,
Congregati omnes:

Ex

93) *Franko]* Fabula de Franco non adeo recens est, ac quibusdam videtur. Histri Cosmugraphia Ms. interprete & compilatore Hieronymo: *Cum Franco & Vasso, qui ex regia prosapia remanserant, certando dimicavit;* (Romulus) *ipsos quoque superatos, Ilium denuo captam remeavit ad urbem. Francus enim & Vassus fœdus apud Albanos impetraverant, mutuo moventes exercitum contra Romulum: montana Histriæ transcuntes fixerunt tenteria, contra quos Romulus castra opponit, cum France & Vasso denuo bellaturus.* Recenset deinde, Francum & Vassum victus per Rhetiam ad deserta Germaniæ pervenisse, urbem Sicambriam construxisse, aliaque, quæ loci hujus non sunt. Fidem penes auctorem esse patiamur, vel ob antiquitatem indubitatam jure suspiciendum.

94) *Vreuuedin]* vox nihili. *Vromedin* sine dubio legendum, hodie Fremden, extranei, *Schilter. Vrouuedin* non est vox nihili, significat enim *frouueda, frouuida,* gaudium. vid. Notk. Ps. LXVII, 1. & LXXXIII. 3. verto itaque *cum gaudio læti.* Scherz.

95) *Eine lüzzele Troie]* Parvam quandam Troiam. Commentum hoc de Troia ad Rheni ripam Xantho illic fluvio (qui in rerum natura non est) & urbe Xanthi nomine dicta abunde refutat Stephanus Pighius in Hercule Prodicio suo. Coloniæ Ulpiæ Traianæ nomen error sæculi rudioris Troianam fecit: & Traiani Principis Opt. nomen inepti librarii sæpissime corruperunt. Tabula Itiner. in ea parte quæ Daciam concernit: *Castra Tragana*, pro, Traiana. Sic Æthicus Ms. diversus multifariam ab edito hactenus, cujus mihi copiam fecit Cl. Salmasius, nunquam sine honore dicendus, *Troianopolim* quandam exhibet. Pari errore Walachi ad Zeugmæ coloniæ Dacicæ ruinas *Prat de Troian* porrectos eos campos propo Apulum amnem nominant, quos *pratum Traiani* indigitandos esse, alibi ostendemus. *Luzzel* parvum designat. Kero: *Parvi, Luzzel. Parvo intervalle, luzzileru untarstantu. Modice, lucic, vel luzilo. Modice melioris, luzilemu pezzirum.* Excerpta Lipsii: *Luzzilon, parvulis.* Willeramus: *Vabent uns die luzzelon vobon; capite nobis vulpes parvulas.* Albertinus Muxatus de gestis Henriei VII. Imp. lib. I. initio: *Lucemborc oppidum est Francorum fines a Germanis distinguens, a telluris sterilitate nomen accipiens.* Lucel. *quidem lingua Germanica pauper, vel parvum;* & borcg *castrum.* Ornavit hoc opere in membrana eleganter exarato supellectilem liberariam meam V. A. Bernh. Guil. Nüsslerus, amicus fraterno amore mihi junctus.

96) *Dü Cesar]* Hæc quamvis veritati congrua non sunt omnia, maxima tamen parte consentiunt cum iis, quæ apud Dionem, Suetonium, Vellejum aliosque de Imp. summo leguntur. Conferre illa inter se, & vera testimoniis firmare, falsa convellere, instituti nostri non est.

97) *Obir un iebt ci leide gedan betti]* Si illos aliqua re læsisset.

98) *Hal-*

Vzir Gallia unti Germania
Quamin imi ſcarin manige,
Mit ſcihinintin helmen,
Mir veſtin [98] halſpergin.
Si brahtin manigin ſconin ſchilt rant,
[99] Als ein vlut vurin ſin daz lant:
Dü ci Rome her bigondi nahin
Dü [100] irvorhtini dar manig man,
Wanti ſi ſagin ſchinin
So breite ſcarin ſini,
Vanin ingegin burhtin,
Des [1] libis ſi alle vorhtin.
Cato unti Pompeius
Rumiti Romiſchi hus,
Alder Senatus
Mit ſorgin vluhin ſi diuruz:
Her vur un nah iaginta
Witini slahinta,
Vns in Egypti lant;
So michil ward der [2] herebrant.

Ex Gallia & Germania
Acceſſerunt ei copiæ multæ,
Cum ſplendidis galeis,
Cum robuſtis thoracibus.
Attulerunt multa pulchra ſcuta:
Inſtar fluminis irruerunt in terram illam.
Cum Romæ is inciperet appropinquare,
Tunc pertimeſcebant plurimi
Namque videbant fulgere
Tam amplas copias ejus.
Vexilla contra attollere.
De vita omnes timebant.
Cato & Pompejus
Deſerebant Romanam ſedem:
Omnis Senatus.
Anxii fugiebant exinde.
Ipſe perſequebatur eos velociter;
Longe percutiens
Usque in Ægyptum:
Tam magna erat belli flamma.

XXVI.

WEr mohte gecelin al die menige
[3] Die Ceſari iltin in geginne
[4] Van Oſtrit allinthalbin,
[5] Alſi der ſne vellit [6] uffin alvin,
Mit ſcarin unti mit volkin,
Alſi der hagil verit van den wolkin.
Mit minnerigem herige
[7] Genanter an die menige,
Dü ward diz heriſti volcwig
Alſo diz büch quit,
[8] Daz in diſem [9] merigarten
Ie geurumit wurde.

XXVI.

QUis poſſit enumerare omnem multitudinem
Quæ Cæſari contra obviabat.
Ab oriente undique,
Sicut nix cadit in Alpibus.
Cum cohortibus & populis.
Sicut grando ruit à nubibus.
Minoribus copiis
Aggreſſus ille iſtam multitudinem;
Tunc fiebat nobiliſſimum prælium,
Sicut liber ille dicit,
Qui in hoc orbe
Unquam compoſitus fuit.

XXVII. XXVII.

98) *Halſpergin*] V. n. VIII.

99) *Als ein vlut*] Lucan. lib. VI. —— *armaque late*
Spargit, & effuſo laxat tentoria campo,
Mutandæque juvat permiſſa licentia terræ.
Sic pleno Padus ore tumens ſuper aggere tutas
Excurrit ripas, & totos concutit agros.
At poſtquam rabies, & vitæ prodiga virtus
Emiſere animos, non tanta cadentibus hædis
Aëriam Rhodopen ſolida nive verberat Arctos,
Nec fragor Auſoniæ tantus, cum Jupiter omni
Arce tonat. —— ——

100) *Iruorhtini*] Timebant, Furchteten.

1) *Libis*] Des lebens

2) *Herebrant*] V. n. VIII. in *Heriverti.*

3) *Die Ceſari iltin*] Ad Cæſarem concurrentes.

4) *Van Oſtrit*] lege: *van Oſtrich* i. e. *ex Oriente.* In Verſ. Epiſt. Iſidori p. m. m. 264. legitur: *in uzſonendem endum* Ooſtarriihhes, in extremis *Orientis* partibus. Apud Notk. Pſ. LXVI, 34. *in Orientis partibus* redditur: *in Oſterlandin iſt.* Gl. Flor. *Oſtan*, Oriens. Hinc eſt, ut Francia Orientalis ſ. Germania *Oſtarrichi* appelletur ab Otfrido in Ded. ad Lud. R. Recte autem dicitur hoſtes Cæſaris veniſſe ex Oriente, quia ipſius copiæ veniebant ex Gallia, reſpectu cujus Italia magis ad Orientem vergit. *Scherz.*

5) *Alſi der ſne*] Statius Thebaid. VIII.

6) *Uffin aluin*] In Alpes. Sidon. Apollin. Carm. IX.
Juxta frondiferæ cacumen Alpis.
Jun. Philarg. III. Georg: *Gallorum autem lingua alti montes alpes vocantur.* V. n. XXI.

7) *Genanter*] lege: *Gerant er*, ut mens hujus verſus ſit: *Cum minori exercitu invaſit* (Cæſar) *inſignem numero exercitum* (Pompeji.) *Scherz.*

8) *Daz in diſem*] Verte:
Quod in hoc orbe
Unquam fuit factum. Scherz.

9) *Merigard*] cenſeo idem eſſe, ac *mittelgard*, *mittingard*, quod in Verſ. Fragm. Iſidori occurrit, & *Orbem*, *Mundum* denotat. Eſt a *mer* magnus & *gart*, quod Gothis *domum*, *hortum*, *ſepimentum*, itemque *regionem* ſignificat. Conf. Palthen. ad Tat. & Iſid. p. 337. *Scherz.*

XXVII.

OY wi di wifini clungin,
Da [10] di marin cifamine fprungin,
[11] Herehorn [12] duzzin,
Becche blütis vluzzin,
Derde diruntini [13] diuniti,
Di helli in gegine gliunte,
Da di heriftin in der werilte
Sühtin fich mit fuertin.
Dü gelach dir manig breiti fcari
Mit blüte birunnin gari,
[14] Da mohte man fin duowen
Durch helme virhouwin
Des richin Pompeiis man
Da Cefar den fige nam.

XXVIII.

Dü vrouwite fich der junge man
Daz her die riche al gewan:
Her vur dü mit gewelte
Ci Rome fui fo her wolte.
Romere dü fin infiengin
[15] Einin nuwin fidde anewiengen,
Si begondin igizin den Heirrin,
Daz vundin fimi cerin,
Wanter eini dü habite allin gewalt
Der é gideilit was in manigvalt:
Den fidde hiz er dü cerin
Diutifchi liute lerin;

Ci

XXVII.

O ut arma clangebant!
Quum equi invicem faliebant,
Buccinæ fonabant,
Rivi fanguine manabant.
Terra inferius refonabat
Infernus contra ardebat,
Cum Primores in mundo
Conficerent fe gladiis,
Tunc jacebat tibi varia lata cohors
Sanguine congelata penitus
Cum reprimerentur
Per galeas percuffas
Divitis Pompeji milites
Cum Cæfar victoriam reportaret.

XXVIII.

Tunc lætabitur vir juvenis,
Quod regna omnia occuparet:
Pergebat cum potentia
Romam pro lubitu
Romani ipfi occurrebant.
Novum morem incipiebant
Confuefcebant, proprios effe Domino.
Id inveniebant ipfi in honorem.
Nam ipfe folus habebat Poteftatem,
quæ ante divifa erat varie.
Hunc morem juffit in honorem
Germanos homines difcere.

Romæ

---

10) *Di marin*] Equi. N. von Grauenberg in Wigolais.

So nemen ain örfch das ich han
Beffer denne hundert marck.

Idem: *Do trüg in fin fchön marck.*

Lex Alamaon. tit. LXIX. *Et fi ille talem equum involaverit, quem Alamanni marach dicunt, fic eum folvat, ficut & illum admiffarium.* A Celtis *markam* equum dici Paufanias lib. X. anootavit. Nobis adhuc equa fæmina, *eine Mähre.* Inde *Marifcalck*, præfectus ftabuli.

11) *Herehorn*] Scuta ex oervis Heldenbuch de Wolf Dieterich:

Den fchilt von hören vefte
Den hub er do fur fich.

Nomen inde Sigefrido Gibichi Vangionum Regis genero. *Hörnin Süfried*; noo quia corneus erat, verum qnod arma geftaret ex nervis contexta; ut ootavit Goldaftus. *Opitius*:

At vero verior videtue Olai Wormii interpretatio lib. V. Monumentum Dan. pag. 380. ubi de tubis & lituis olim ex cornibus factis: Herehorn prifcis Germanis dictum arbitroe. Hioc illud io Rhythmo de S. Annone Epifcopo Calonienfi. O uui &c. Quod quamvis Opitius de fcutis ex nervis vel cornubus confectis interpretetur, ego tamen coofideratis omnihos circumftantiis, de cornubus quibus tubarum vice io hellis nfi funt, intelligendum arbitror. *Schilt.*

12) *Duzzin*] Cel. Stad. in Expl. Voc. Bibl. Germ. hunc & illos verfus duos, qui fequentem fequuntur, ita reddit:

Da die heerhörner tüteten (trara tantara gingen)
———— ———— ———— ————
Da die trompeten döneten,
Die helle gegen einander klöneten i. e. klungen.

Addit: dann voo *glimen* ift klang, kliogen. Nider-Sächs. Klanck. Lat. clango, clangoe. Hæc Staden. *duzzen* idem eft ac: *Sonare. doz* fonum deontat ap. Notk. Pf. LXIV, 9. *dozze* eft *fonitu* ap. Eund Pfal. XCIV, 4. hodie adhuc hinc nohis fupereft: *ein gedöfs. glien* videtur mihi idem effe ac: *Splendere, micare*, zwnizeren. Belgis: *glicken, glüfteren, glinfen eft: nitere.* Anglo-Sax. *gleuu*, fplendidus, *gleouulice*, clare, hinc aoftrum *gluend.* Unde verfum ultimum horum reddo:

Cum clari (enfes politi) *micarent.* Scherz.

13) *Diunite*] Thönete, erthönete, refultabat, eefonabat. Virg. —— *refonat clamoribus æther.* Opit. Ita honc locum lego. *D'erde dir untini diutini.* Schilt.

14) *Da mohte man*] verte:

Hic poterat quis videre mori
Per galeas cæfos
Potentis Pompeii milites.

fin eft contractum ex *fien*, quod Belgæ pro: *videre* ufurpant. *Douuen* fignificat: *mori.* Vid. Otfrid. Eu. paffim, inprimis IV, 23, 47. & Fr. Jon. in Gloff. Goth. v. *afdauid*, ubi hunc Rhythmi verfum allegat. *Scherz.*

15) *Einen nuuuin fide*] Novum morem.

16) *Hol-*

Ci Rome deddir uf daz fcazhus,
Manig cieri nam her dan uz,
Her gébite finin [16] holdin
[17] Mit pellin ioch mit golte:
Sidir warin Diutfchi man
Ci Rome lif unti wertfam.

Romæ aperiebat thefaurum,
Varia pretiofa tollebat,
Donabat amicis fuis
Margaritas & aurum:
Exinde Germani homines
Romæ erant cari & in pretio.

XXIX.

Dü Cefar fin einti genam,
Vnte der fin [18] neue güt die richi gewan,
Auguftus [19] der mere man
[20] Owisburg ift na imi geheizan,
Diu ftifte ein fin [21] ftiffun
[22] Drufus genanter,
Dü ward gefant heirro [23] Agrippa
[24] Daz her diu lant bitechta,
Daz her eini burg wohtte,
[25] Ci diu daz in dad liuht vorte,
Die burg hiz her Colonia,
Da warin fint herrin maniga;
Avit na felbe demo namin finin
Ift fi geheizin Aggrippina.

XXIX.

Cum Cæfar vitam fuam finiret,
Et nepos ejus bonus Imperium acciperet,
AVGVSTVS Vir augens
Augsburg eft ab eo nominata.
Hanc condidit unus ex ejus privignis
Drufus dictus;
Tunc miffus Dominus Agrippa
Ut has regiones gubernaret,
Ut Caftrum (civitatem) conderet,
Ob id quod illum populus revereretur.
Hanc civitatem vocavit Coloniam,
Ubi erant hactenus Domini varii:
Sed fecundum Nomen ipfius.
Fuit appellata Agrippina.

XXX.

CI dere burg vili dikki quamin
Di [26] Waltpodin vane Rome,
Di dir oug er dar in lantin
Vefte burge havitin,

[27] Wurmiz

XXX.

AD hanc Civitatem multoties venerunt
Præfides de Roma,
Qui etiam antea his in terris
Firmas civitates habuerunt.

Worma-

---

16) *Holdin*] Freunden. num. XLVI. XLIX. lib. III. Evang. cap. XX.

Er ift quad Godes boldo.

Holde, amafia. Heinrich von Frouuenberg, citante Goldafto: *Das min holde lange bi mir muge fin. Unbolde*, inimica, infefta; quales fagæ & veneficæ. *Holden* five *hulden*, fidem præftare magiftratui: *huldung*, *hulligung*, homagium.

17) *Mit pellin ioch mit golte*] Donabat amicos fuos gemmis ac auro. Hæc *Opitius*. Sed minus bene: *Schilterus* reddit: margaritas, adeoque legit: perlin. Sed nulla correctione opus eft. *Pellin* autem non denotat *gemmas*, fed *purpuram*. Gothis: *pell*, textum pretiofum: alii byffum interpretantur, ceu Inquitur Verel. Ind. Ling. Goth. dicitur & *pfeler*, *pfeller*, *pfellor*. Hift. MSC. de Triftan. pag. 145. b.

da brachte man im getragen
einen mantel gut als ich uuill fagen
das tuch uuar ein pfeler *gut*
von fiden rot alsfam ein blut.

Tuuingeri Voc. Germ. Lat. MSC. *Pfellor* purpura. Id. in Voc. Lat. Germ. MSC. Coccinus, rot *pfellor*. Verte itaque: *donabat amicos fuos* purpura & auro. *Scherz.*

18) *Neue*] nepos Wernigerodæ in templo SS. Silveftri & Gregorii:

Starf Henrich Greve der von Stolberg leve neve.

19) *Der mere man*] Celebris. ℣. 484. der mere man, Opitius interpretatur: *Celebris*, non male, poterit tamen etiam alludere ad communem interpretationem; Merer des Reichs. *Schilt.*

20) *Ouuisburg*] Notitia Civitatum Provinciarum Gallicarum a Schobingero edita: *Civitas Augufta Vindelicum, Auuefpurch.* Aethicus Salmafii: *Augufta Vindeiacum.* Nobis *Augfpurg.*

21) *Stiffun*] lege: *ftiffun*, erat enim Drufus, Augufti per Liviam privignus. *Scherz.*

22) *Drufus genanter*] *Auguftam Drufi* a Strabone nominari urbem hanc Germaniæ fplendidiffimam, Wolfg. Lazius fcribit lib. I. Reip. Rom. cap. VIII. Sed de illa apud Geographum nihil leges, & Lazius cum in his, cum in citandis Infcriptionibus antiquis, multos interdum committit errores.

23) *Agrippa*] At *Colonia Ubiorum*, quæ fub exitum Augufti a Tacito lib. I. Annal. memoratur, deducta eo juffu Juliæ Agrippinæ, Germanici Filiæ, Claudii uxoris Colonia veteranisque, ab ipfa demum *Colonia Agrippinenfis* appellari cœpit.

24) Hos tres verfus ita redde:

Ut ille terram illam illuftraret
Ut aliquam Urbem conderet,
Ad id, ut Populus ipfum timeret. Scherz.

25) *Ci diu daz in dat liubt vorte*] ut populum five colonos eo deduceret. *Opit. Vorte*, non eft: *deduceret*, führte, fed *timeret*; forchtete. Quod & vidit B. Schilterus, qui hæc notat. Videtur rectius legi. Ci *diu daz in dad liut vorbte*, transpofita litera *b*. Antecedens *uuobrte* eft efficiebat. Apud Otfr. Eu. III, 20, 4. eft: *er uuorabt*, fecit. Ap. Ifid. pag. 247. *er chiuuorahta*, faciebat, operabatur. Hodie dicimus: *er uuurckte.* Conf. fupra notam Opitii ad §. 10. *Scherz.*

26) *Uualtpodin*] Geuualtboten, legati; Præfides, Curatores. Inde *uualten* & nomen proprium *Waltarius* in capit. Karoli M. ac alibi. Inter Curatores M. Marius in Infcr. Beneventana ap. Grut. p. CCCCXXXVI:

M. MARIO. M. F.
STEL. TITIO. RVFINO
COS
LEG. LEG. I. MINER. P. P.
CVR. COL. CLAVD. AVG.
AGRIPPINENSIVM

27) *Uuur-*

[27] Wurmiz unti [28] Spiri
Diesi worhtin al die wili
Dü Cesar dar in lante was
Vnter die Vrankin unter saz
Dü worhter da bi Rine
[29] Sedilhove sine:
[30] Meginza was du [31] ein Kastel
[32] Iz gemerhte manig helit snel,
Da ist nu dere Küninge [33] wichtum,
[34] Dis Pabis senit stul.
[35] Mezze stifte ein Cesaris man
Mezius geheizan,
[36] Triere was ein burg alt,
Si cierti Romere gewalt,
Dannin man unter dir erdin
Den win santi verri
Mit steinin rinnin
Den herrin al [37] ci miunin
Die ci Kolne warin [38] sedilhaft;
Vili michil was diu iri craft.

Wormatiam & Spiram
Condiderant tum temporis
Cum Cæsar hac in terra erat,
Inter Francos residebat,
Tum condebat ad Rhenum
Sedes suas.
Moguntia tunc erat castellum,
Celebrem reddidit varios heroes citò.
Ibi nunc est Regum Inauguratio,
Papæ sancta sedes.
Metim condidit Cæsaris miles
Mezius dictus.
Treviris erat civitas vetusta,
Ornabat Romanorum potentiam.
Unde sub terra
Vinum derivatum procul
In lapideis canalibus
Dominis quam carissimis.
Qui Coloniæ residebant;
Valdè magna erat ipsorum potentia.

XXXI.

IN des Augusti citin [39] gescahc
Daz Got vane himele nider gescach
Dü ward giborin ein Küning
Demi dienit himilschi dugint,
Iesus Christus Godis Sun
Von der megide Sente Marium:
Des erschinin [40] san ci Rome
Godis zeichin vrone,

[41] Vzir

XXXI.

TEmporibus Augusti factum,
Ut DEUS de cœlo despiceret,
Tunc nascebatur Rex
Cui serviunt cœlestes Virtutes,
JESUS CHRISTUS Filius DEI
De Virgine Sancta Maria.
Cujus rei statim Romæ apparebant
DEI signa sancta:

E terra

27) *Uuurmiz*] Wormbs. Ptolem. *Borbetomagus.* Libellus Provinciarum Galliæ: *Civitas Vangionum, id est, Wormatia.*

28) *Spira*] *Civitas Nemetum, id est, Spira;* id. libellus. *Augusta Nemetum,* Aethic.

29) *Sedilhove*] sedem, aulam, Sitz, hofstat.

30) *Meginza*] Libellus Provinciarum: *Metr. Civ. Megonciacensium*, ut Sirm. edidit, *Magontiacensis*, ut Bertius: *Moguntiacum*, ut Æthicus Salmasius, Notarum vetus liber ac alii. A *Moguntiaco Mœni* amnis nomen posterioris ævi scriptores mutarunt in *Moganum*. *Mogum* appellat S. Hildegardis lib. I. Physic. cap. VII.

31) *Ein Kastel*] Florus lib. IV. cap. ult. de Druso. *Nam per Rheni ripam quinquaginta amplius castella direxit: Bonnum & Mogontiacum pontibus junxit, classibusque firmavit.* Et urbis hæc statio copiarum superioris Germaniæ ad labantes usque res Romanas semper fuit, ducisque illarum sedes. Notit. Imperii: *Dux Mogontiacensis.* Hæc quoque metropolis fabulas de Trojanis effugere non potuit, e quorum numero Magantium quendam illi initium dedisse Jac. Philippus Bergomas auctore nescioquo Carino memorat lib. VI. Supplem. Chronic.

32) *Iz gemerhte*] Celebrem reddebat.

33) *Uuichtum*] Kero: *Benedicat, uuiche. Benedicere, uuihan, Reliquiæ, uuihida, sc. Sanctorum. Sacrum, uuiho. Sanctæ Trinitatis, dr uuihun drinissu.* Cantic. Zachar. lingua, v. I. *Giuuihit si truchtin Got Israelo.* De re ipsa, ut & aliis ad urbem nobilissimam pertinentibus, auctor incertus (forte Sigeardus) Actorem S. Albani Martyris, tom. V. Antiq. Lect. Henr. Canisii.

34) *Dis Pabis senit stul*] Primatus dignitatem Romanæ sedis præsules Gregorium & Zachariam S. Bonifacio & Moguntinæ sedi Apostolica authoritate consecrasse idem scriptor fusius narrat.

35) *Mezze stifte ein Cesaris man Mezius geheizan*] Eadem fabula in Catalogo Mediomatricensium episcoporum extare perhibetur his versiculis:

Tempore quo Cæsar sua Gallis intulit arma,
Tunc Mediomatricum vicit Metius urbem.

Divodurum antiquitus dictum, quæ *civitas Mettis* in divisione Regni Lotharii, quam Caroli Calvi capitula exhibent, nunc *Mets* appellatur, Itinerarium Antonini & Tabula Peutingeriana indicant.

36) *Triere*] COL. AVG. PAT. (Patricia) TREVIRORVM. ut est in nummo Vespasiani apud Golzium. *Clarum domicilium Principum* Ammiano lib. XV. Vetus interpres Geographi Græci à V. C. Jac. Gothofredo editi: *Civitatem autem maximam dicunt habere, quæ vocatur Triveris, ubi & habitare Dominus dicitur.* Imperatores qui illic constituerunt aliquos ad hunc locum recenset idem editor. De lugenda urbis opulentissimæ eversione verbis flebilibus queritur in lib. de Gubernatione Dei sanctissimus & raræ facundiæ Salvianus. Hujus civitatis Auctorem Semiramidis filium Trebram sive Trebetam monachales, ut solent, fabulæ faciunt, idque in quadam Historia dici scribit Mart. Polonus. Videndum est imprimis Alberti Stadensis Chronicon, ubi & bellum, si diis placet, Trebetæ epitaphium habes.

37) Pro: *ci miunin* lege: ci minnin, verbotenus: *ad amorem*, zu lieb hodie dicimus, in gratiam. *Scherz.*

38) *Sedilhaft*] sitzhafft.

39) Lege: *gescab* & ȳ. seq. *gesab.* Scherz.

40) Pro: *san* lege: *sar.* Scherz.

41) *Uzir*

[41] Vzir erdin diz luter olei ſpranc,
Scone ranniz ubir lant,
Vmbe diu Summin ein creiz ſtunt,
Alſo roht ſo viur unti blut,
Wanti dü bigondi nahin,
Dannin uns allin quam diu genade,
Ein niuwe [42] Küníncrichi,
Demi müz diu werilt al intwichin.

XXXII.

SEnti Petir dir boto vrone
Den diuvil ubirwantir cí Rome,
[43] Her rethi da uf dis heiligin crucis ceichin,
Her ſcreif diu burg ci Chriſtis eigine;
Dannin ſantir dri heilige man
Ci predigene den Vrankan,
[44] Eucharium unti [45] Valerium,
[46] Der dritti geinti uffin leige;
Da kerdin di zwene widere,
Senti Petri daz ci clagine,
[47] Dari ſant er dü ſinin ſtaf,
Den legitin ſi uffe Maternis graf.
Si hizin ün wider von dem tod erſtan,
In Senti Petirs gibote mit un ci Vrankin gan.
Dü her ſinis meiſteris namin virnam
Her ward un [48] ſan gihorſam,
Dü [49] intloich ſich [50] diu molta
Als iz Got wolta,

Her

E terra purum oleum emanavit,
Pulchre fluebat id per terram.
Circa ſolem crux ſtabat,
Tam ruffa ut ignis & ſanguis.
Namque tunc incipiebat appropinquare
A quo nobis omnibus veniebat Gratia,
Novum Regnum,
Cui debet mundus omnis cedere.

XXXII.

SAnctus Petrus Apoſtolus ille ſacroſanctus,
Diabolum ſuperavit Romæ.
Erigebat ibi ſanctæ crucis ſignum.
Adſcripſit civitatem Chriſto propriam.
Inde mittebat tres viros ſanctos,
Ad prædicandum Francis.
Eucharium & Valerium,
Tertius finivit vitam in itinere.
Tunc duo illi reverſi,
S. Petro id quererentur.
Igitur mittebat baculum ſuum,
Quem ponebant ſuper Materni ſepulcrum,
Jubebant ipſum de morte reſurgere,
Ad mandatum S. Petri cum illis ad Francos ire.
Ille quum Magiſtri ſui nomen perciperet,
Statim ipſi fiebat obediens.
Tunc excuſſus pulvis (ſepulcralis,)
Prout DEUS volebat.

Appre-

---

41) *Uzir erdin*] Mart. Polonus lib. IV. *Hoc ipſo die quo natus fuit* (Chriſtus) *trans Tiberim de taberna meritoria fons olei e terra emanavit, ac per totum diem largiſſimo rivo fluxit. Tunc etiam circulus ad ſpeciem cæleſtis arcus circa Solem apparuit.*

42) Lege: *Kuningrichi.* Scherz.

43) *Her rechte da uf dis heiligin crucis ceichin*] Reſpicit ad morem veteris Eccleſiæ. Juſtinian. Novell. V. *At ille* (Epiſcopus loci) *manus extendat ad cœlum, & per orationem locum conſecret Deo, figens in eo Salutis noſtræ ſignum.* Et Novell. LXVII. *Sancimus igitur præ omnibus quidem illud fieri, & nulli licentiam eſſe neque monaſterium, neque eccleſiam, neque orationis domum incipere ædificare, antequam Civitatis Deo amabilis Epiſcopus orationem in loco faciat, & crucem figat.* Capitula Karoli & Ludovici Impp. *Nemo Eccleſiam ædificet antequam civitatis Epiſcopus veniat, & ibidem crucem figat publice.* Hinc apud Græcos Σταυροπήγιον, diœceſis univerſa Epiſcopi, in qua ille crucis figendæ jus habebat; & ipſa quoque fixio crucis. Vide Meurſii Gloſſarium Græcobarb.

44) *Eucharium*] Vide Greg. Turonens. in vit. SS. Patrum in Nicetio Trevir. Epiſc. cap. XVII. aliosque.

45) *Valerium*] Uſuard d. XXIX. Januar. *Eodem die Treveris depoſitio Beati Valerii Epiſcopi, diſcipuli S. Petri Apoſtoli.* Ita & Martyrol. Rom.

46) *Der dritti geinti uffin leige*] *geinti*, moriebatur; n. I. Kero: *Finiantur, Kientot ſin. leige*, via. iter. *Ley* viam exponit & Corn. Kilianus in Etymol. Teuton. Ling. Inde forte *leuga* vetus pro milliari. Ammian. lib. XV. de Gallis: *Non millenis paſſibus, ſed leugis itinera metiuntur.* Ad quem locum plura conquiſivit eruditiſſimus Lindenbrogius. Maternum Gloſſa authentica in Decretal. de ſacra unctione cap. Unic. Martialem vocat, interque alia hæc verba habet: *Et rediit collega ad Petrum, & Petrus ait; Accipe baculum, & tangens eum dic, ut in nomine Domini ſurgat & prædicet. Et ivit, & quadrageſimo die a tempore mortis tetigit eum: & reſurrexit, & prædicavit.* Qui locus idem dicit cum noſtro. De hiſtoria audi differentem Baronium Notationibus ad Martyrologii Rom. d. XIV. Septembr. *Opit.* Sed ita cum Opitio emendandum eſſet *Ki-ente*, finivit, vitam. INNEINIT, conjungit, Otfr. V, 20, 75. *Innoton*, uniebant, *Notker. Pſal. XLII*, 3. *Pſal. XCV*, 7. [illegible] mori pie, DEO uniri, *Rhyth. de S. Annon. verſ. b.* Schilter. Non eſt, cur Opitii ſententiam deſeramus: *eynde*, *ende* Belgis finem denotat. vid. Kilian. Etymol. *Lyde, Lye*, Suecis: *Lee*, Via, tranſitus, meatus. *Scherz.*

47) *Dari ſanter dü ſinin ſtaf*] Marner citante Goldaſto: *Sagt mir der Bapſt von Rome, was ſol ſi der krumbe ſtab, Den Got dem güden Sant Petrus was zu binden gab?*

48) Hic iterum lege: *ſar*, i. e. cito pro: *ſan.* Scherz.

49) *Intloich*] Kero: *Aperire, intlobban. Apertis, intlobbantem.*

50) *Diu molta*] puto hoc de ſepulchro intelligendum; quamvis vocabulum mihi alibi non obvium ſit. *Opit.* *Molta*, denotat, *terram, pulverem.* Anglis: *Mold, Mould*, terra. Gothis: *Mold, Mulda, pulvis.* Vid. Verel. Ind. Ling. Goth. Conf. Staden. in Expl. Voc. Bibl. Germ. p. 751. qui hunc verſum reddit: *Da that ſich die Erde auf.* Scherz.

51) *Beiz-*

Her vieng ſich ci demi graſi,
Schire ilter us demo gravi:
Dar vircig dagi hatti gilegin,
Dü muſt er vircig iar lebin,
Ceriſt ſi du ci Trierin lertin,
Darna ſi kolni bikertin,
Da biſchof ward derſelbe man
Der vane demi todi was irſtantan.

XXXIII.

Dü gewunnin ſi da ci Vranki
Ci Godis dieneſti vili manigin man
Mit [51] beizzirimo wige
Dan ſi Ceſar gewanne wilen.
Si lertin ſi widir ſunde vehtin,
Daz ſi ci Godi werin güde Knechte.
[52] Dere lere ſint wole plagin
Di biſchove na hin warin
Dri unti drizig gezalt
Vns ane Scint Annin gewalt;
Dere ſint nu heilig ſibine
Dic ſchinint uns von himele
Als iz ſibin ſterrin nahtis dunt.
Scint Anno licht is [53] her unti güt:
Vntir dandere [54] brahter ſinin ſchim
Alſi [55] der jachant [56] in diz guldini vingerlin.

XXXIV.

DEn vili tiurlichin man
Müge wir nu ci biſpili havin,
Den als ein ſpiegil aneſin
Die tugint unti warheiti wollen plegin.
[57] Dü der dritte Keiſer Heinrich
Demi ſelbin heirrin bival ſich
Vnti der godis willo was irgangin,
Dar her ci Kolne ward mit lobe intfangin,
Dü gieng her mit liut creſte
Alſi diu Sunni düht in den liuſte
Diu in zuſchin erden unti himili geit
Beiden halbin ſchinit;
Alſo gieng der biſchof Anno
Vure Gode unti vure mannen:
[58] In der Phelinzin ſin tugint ſülich was
Daz un daz rich al unterſaz,

Ci

Apprehendebat ille gramen,
Actutum properabat ex ſepulcro,
Ubi quadraginta dies jacuerat,
Hinc oportebat ipſum 40. *annos vivere.*
Chriſtum tunc Treviris docebant,
Poſtea Coloniam convertebant,
Ubi Epiſcopus factus ille vir,
Qui de morte reſurrexerat.

XXXIII.

TUnc acquirebant in Francia
Ad DEI miniſteria valdè multos viros
Meliori bello
Quam Ceſar vincebat olim.
Docebant eos contra peccata pugnare,
Ut eſſent apud DEUM boni milites.
Quam doctrinam hucusque bene exercuerunt:
Epiſcopi poſt hos erant
Tres & triginta numerati
Usque ad Sancti Annonis gubernationem.
Horum ſunt jam ſanctificati ſeptem,
Qui fulgent nobis cœlitus,
Sicut ſeptem ſtellæ noctu faciunt
Sancti Annonis lumen eſt carum & bonum:
Inter alios ferebat ſuum ſplendorem
Sicut Hyacinthus in aureo annulo.

XXXIV.

HUnc multo pretioſum virum
Debemus pro exemplo habere,
Quem ut ſpeculum inſpiciunt,
Qui virtutem & veritatem exercent.
Cum Henricus tertius Imperator
Illi Domino ſeſe concredidit,
Et DEI voluntas fuerat impleta,
Cum ille Coloniæ cum laude ſuſceptus erat,
Tunc ambulabat cum populi potentia,
Sicut ſol facit in æthere
Qui inter terram & cœlum ambulat,
Utrinque ſplendet:
Sic ibat Epiſcopus Anno
Coram DEO & hominibus.
In Palatio virtus ejus talis erat,
Ut ipſi imperium totum ſubeſſet,

In

---

51) *Beizzirimo nuige]* meliori bello.
52) *Dere lere ſint nuole plagin]* Dieſer lehre pflegten darſeit uunl.
53) *Her]* herrlich.
54) *Brabter ſinin ſcbim]* verte: *ſplendidior ſuo fulgore. brabter* eſt a *berabt*, clarus, illuſtris. Vid. quæ dixi ſupra ad §. 7. ✠. 10. *Scbim* ponitur pro: *ſcbein.* Gl. Lipſ. *ſcimo*, ſplendor. Conf. Notam meam ad Otfr. Eu. II, 12, 185. *Scberz.*
55) *Der jachant]* Hyacinthus gemma. Absque aſpirata. Willeramus: *Sine bente ſint guldin ſamo ſinennel alſe gedrat ſin beide volle iecbande.* Notæ Tyronis, quæ dicuntur, & Senecæ: *Jacinctum, Jacinctinum.*
56) *In diz guldini vingerlin]* In annulo aureo. Winsbeck.

Sun, du ſolt ſinnelicken tragen
Verbeln din nuuues vingerlin.

Walther von der Vogeluueide, citante ad Winsbeck. Goldaſto:

Sunas ſi redent, icb bin dir bolt
Unt neme din gleſin vingerlin fur einer Kuniginne golt.

57) *Dü der dritte Keiſer Heinrich]* Annonem ab Henrico in palatium aſſumptum, primum præ omnibus clericis gratiæ & familiaritatis gradum obtinuiſſe, Lambertus Scafnaburgenſis refert, & iisd. plane verbis auctor Vitæ Annonis lib. 1. cap. II.
58) *In der Pbelinzin]* In palatio Imperatoris. Otfrido *Palinza.* Eid. Palinzbus, lib. IV. cap. XX.

Giang er ſelbo in gegin uz.
Thar zi themo palinzbus.

Belg. Paltz: nobis, Pfaltz: Gall. *le Palais.* Inde Pallenzgrefe Spec. Sax. Comes Palatii; de cujus officio Hincmarus Remenſis Epiſt. ad Epiſcopos Franciæ.

59) Pro:

Ci Godis diensti in den geberin
[59] Samir ein engil weri:
Sin ere gihilter wole [60] beidint halb,
Dannin ward her ci rehtimi [61] hertumi gezalt.

XXXV.

SIn güte bikanti vil un manig man.
Nu virnemit
Wi sini siddi warin gedan;
Offen was her sinir worte,
[62] Vure dir warheite niemannin her ni vorte.
Als ein lewo saz her vur din vuristin,
Als ein lamb gin her untir diurftigin:
[63] Den tumbin was her sceirphe,
Den gütin was er [64] einste:
Weisin unti widewin
Die lobitin wole sinin sidde,
Sini predigi unti sin ablaz
[65] Ni mohti nichein dün baz,
Also gotliche da diz mit rehte
Solte lichen allir irdischir [66] diet.
Gode was her vili liep.
Selicliche stunt Kolnischi werlt
Dü si sülichis bischovis warin werht.

XXXVI.

SO diz liuht nahtis ward slafin al,
So.stunt imi uf der vili güte man,
[68] Mit luterer sinir venie
Suhter [69] münistere manige:
Sin oblei her mit imi drüg,
Dir armin vant her genúg,
[70] Die dir selide niht hattin,
Vnt imi da ware dadin,
[71] Da diz armi wif mit demi kindi lag
Der dir nieman ni plag,
Dari

In cultu divino his moribus,
Quasi Angelus esset.
Gloriam suam conservabat utrinque,
Unde numeratus est inter veros duces.

XXXV.

CLementiam ejus agnoscunt plurimi.
Nunc percipite,
Quales erant ejus mores:
Apertus erat verbis suis,
Veritate neminem circumducebat.
Sicut leo sedebat coram principibus,
Sicut agnus versabatur inter humiles:
Malis erat durus,
Bonis erat lenis.
Orphani & viduæ
Prædicabant ejus mores.
Conciones ejus & absolutionem
Non poterat quisquam præstare melius.
Tam divinitus quam id de jure
Deberet placere omni seculari populo.
DEO erat multum dilectus.
Beatus erat Coloniensis orbis (diœcesis)
Cum talismodi Episcopo esset dignus.

XXXVI.

CUm hic populus noctu per omnia dormiret,
Surgebat ei hic optimus vir,
Cum mera sua indulgentia
Visitabat monasteria multa.
Oblatas suas secum portabat.
Pauperum satis inveniebat,
Qui nihil salutis habebant,
Et ipsi hic erat negotium.
Cum paupercula mulier cum infante jacebat,
Cujus nemo miserebatur.
Eo

59) Pro: *Samir*, lege: *sam ir*, *quasi ipse.* Scherz.
60) *Beident halb*] utrimque; & in aula & in Ecclesia.
61) *Hertumi*] herrschafft. v. n. VII.
62) *Vure die uuarheit*] Idem de ipso Lambertus: *In judicandis*, inquit, *causis subditorum nec odio, nec gratia cujusquam a vero abducebatur.* Cæterum quæ Rhythmus noster dehinc continet, ab iis quibus otium est cum Lamberto, Scriptore Vitæ Annonis, aliisque temporum illorum Historicis conferri possunt. Et jam cum hæc, tum ea quæ ad defendendum Annonem, ob quædam secius quam nonnulli æquum putent ab ipso gesta, facere videntur, magno studio Eminentissimus Conditor Annalium congessit tom. XI. Nobis ea liberare saltem in hoc libello animus præcipue fuit, quæ ad verba & linguæ veteris notitiam faciunt.
63) *Den tumbin*], n. XLV. XLVI. stolidis, refractariis. *Opitius.* Huc facit, quod: *tum* reperiatur usurpatum pro *dolo.* apud Notk. Psal. XIV, 3. verba: *Qui non egit* dolum *in lingua sua*, redduntur: *Der nebeinen* tum *chosondo ne uobet.* Scherz.
64) *Einste*] lenis, mitis. *Opit.* Huc pertinet: *Ensti*, gratiæ, in Gloss. Keronis & ap. Otfrid. V, 25, 196. Gl. Lips. *Anst*, gratia, alibi *enst.* Anglo-Sax. *Est* idem est ac: gratia, amor, charitas, benevolentia, favor. Hickes. in Thes. LL. Sept. Gramm. A. Sax. p. 131. *Scherz.*

65) *Nimohti nichein bischof*] Nullus Episcoporum poterat.
66) *Diet*] Otfrido *Thiete*, volk, populus.
67) *Kolnische uuerlt*] Diœcesis Colonensis; eleganter.
68) *Mit luterer siner venie*] verte: *cum omni reverentia. Venia* sæpe usurpatur pro: *reverentia*, *genuflexione.* vid. du Fresne in Gloss. Lat. Barb. v. *Venia.* in Struckeri Hist. de Carolo M. legitur:

do der Chaiser diz gebet
mit mancker venie *getät*

& alio loco idem:

in der ersten unmuesse
fielen sie Gott zu fuesse
mit der venie *die sie täten*
siner genaden sie in paten. Scherz.

69) *Münistre*] münster, monasteria; ut Kloster, claustra. *Opit.* *Münister* non tantum *Monasteria* proprie sic dicta denotat, sed etiam *templa* quævis. Hinc in Königshovii Chron. Alsat. c. 5. §. 32. dicitur: von Sant Thomans *Munster.* & c. 4. §. 179. Sant Stephans *Munster.* Scherz.
70) *Die dir selide niht hatin*] i. e. *qui domicilium nullum habebant.* Scherz.
71) *Da diz armi uuif*] Auctor vitæ Annonis lib. I. cap. IX.

72) So

Dari gienc der bischof vrono,
Her gebettidi iri selbe scono;
So her mit rechte mohte heizin
Vatir aller weisin,
[72] So hatte was er in gedig;
Nu havit is imi Got gelonit.

Eo ibat Episcopus sanctus,
Sternebat ipse ei lectum optime.
Ut de jure potuerit nominari
Pater omnium orphanorum.
Tam valde erat illis clemens.
Nunc DEUS ipsi mercedem dedit.

XXXVII.

Vili selicliche diz riche alliz stunt
Dü dis girihtis plag der heirre güt,
[73] Dü her zo ci demi richi
Den iungen Heinriche:
Wilich rihtere her were,
Das quam [74] witini mere,
Van Chrichin unt Engelanti
Die Küninge imi [75] gebi santin;
So dedde man von Denemarkin,
Von Vlanterin unti [76] Riuzilanti.
Manig [77] eigin her ci Kolni gewan,
Di münister cierter ubiral
Ci demi tiurin Gotis lobe
Stiftir selbo [78] vier münister,
Diz vunfti ist Sigeberg sin vili liebi stat,
Dar uffe steit nu sin graf.

Multum beatum totum hoc Imperium stabat,
Cum administraret illud hic optimus dominus.
Cum is educabat Imperio
Henricum juniorem.
Qualis judex ipse esset,
Late fama extendebat.
De Græcia & Anglia
Reges ipsi munera mittebant.
Sic fiebat de Dania,
De Flandria & Russia.
Multam proprietatem Coloniæ acquirebat,
Monasteria ornabat ubique.
Ad pretiosam DEI laudem
Fundavit ipse quatuor Monasteria.
Quintum est Sigebergum dilectum ejus opidum,
Ubi stat nunc ejus sepulcrum.

XXXVIII.

Ni avir [79] diu michil ere
Iewiht würre sinir selin,
So dede imi Got also dir goltsmit düt,
Sor wirkin willit [80] eine nuschin güt;
Diz golt [81] siudit her in eimi viure,
Mit wehim werki düt her si tiure,
Mit wierin also cleinin
Wole slift her die goltsteine,
Mit manigir slahtin [82] gigerwa
Gewinnit er in die [83] variwa:
Also sleif Got Seint Annin
Mit arbeidin manigin.

Nec vero talis gloria
Quicquam nocuit ejus animæ.
Sic ei faciebat Deus, sicut aurifaber facit,
Si conficere vult poculum bonum.
Aurum coquit in igne:
Subtili opera reddit pretiosum.
Limis tam subtilibus
Acuit lapides auro inferendos,
Multiplici industria
Acquirit eis colorem.
Sic acuit DEUS S. Annonem
Laboribus variis.

XXIX.

Dikki im anevuhtin die Lantheirrin,
[84] Ci iungis bracht iz Got al ci sinin erin,
Vili dikki üin [85] aneritin
Di üne soltin behütin,

Wi

Sæpe eum impugnabant Principes:
Tandem reduxit DEUS omnia ad suam gloriam.
Multoties eum prodebant,
Qui ipsum debebant tueri.

Qnam

72) *So hatte uuas er in gedig*] Incurie typographi! emenda *so harte uuas er in genedig*, ipso Opitio confitente ad §. 39. fin. *Schilter.* Lege: *so harte uuas er in gidig*, adeo is ipsis erat utilis. hoc *gidig*, est a *dien* quod significat: *crescere, proficere.* Otfridus habet: *githic.* Scherz.

73) *Dü her zo ci deme riche Den iungen Heinriche.*] Cum Henricum IV. puerum e matre Agnete Imperatrice abductum educaret. Causas abstractionis hujus diversas alibi legas.

74) *Uuitini mere*] uueites geschrey, ampla fama.

75) *Gebi*] gaben, munera.

76) *Riuzilanti*] Reusland, Russia.

77) *Eigin*] eigenthum. Lambertus: *Et plane apud omnes indubia fide constitit, ex quo Colonia fundata est, unius nunquam Episcopi studio tantum opes & gloriam crevisse Coloniensis Ecclesiæ.*

78) *Vier munister*] Coloniæ Agrippinæ Monasterium ad Gradus & S. Georgii Ecclesiam. Aliud in Grafcaf in regione Westfalorum, item Salefeldæ in confinio Turingorum & Sclavorum, ut ait Auctor ejus vitæ.

79) *Diu michil ere*] ingens honos.

80) *Eine nuschin*] Desidero vocabuli significationem. Opitius. *Nuschin* est *fibula; spinter.* Gl. Florent. *Nusca*, fibula. *Nusculi*, Lunula. in Vocabul. meo MSC. Lat. Germ. legitur: Spinter, *Nuschel. Vectoris est proprie Spinter parvumque monile.* In Civit. Argent. Allmendbuch de 1422. fol. 113. & 140. extat: Item Hans Bume der *Nuschenmacher* bessert 30. ß. *Scherz.*

81) *Siudit*] schmelzet. Nos hodie *sieden*, coquere.

82) *Gigeruua*] opere: a verbo gaereuuen, aut gereuuen, præparare, conficere; unde dicimus, Leder gerben, pelles macerare, subigere. Otfrid. *garauuan.* Willer. *gegareuuet.*

83) *Variuua*] Kero: *colore, farauuy.* Ita & Otfridus. Glossæ a Lazio collectæ: *infucati, Ungeuaruuotis.*

84) *Ci iungis*] novissime, endlich.

85) *Aneritin*] prodebant, verriethen. Otfrid. lib. IV. Evang. c. XII.

Thoh habet sumilih thaz muat
Mir binaht anarati duat.

86) *Harti*

Wi dikki une di virmanitin
Di her ci heirrin bracht havite.
Ci iungis niwart daz niht virmidin!
Her ni wurde mit gewefinin uze dir burg virtriebin,
Als Abfalon wilin
Virtrieb vater finin
Den vili güten David.
Difi zuei dinc [86] harti fi warin gelich.
Leidis unte arbeite genúg
Genihte fich der heirro güt,
Al nah dis heiligin Chriftis bilide
Dü [87] funt iz Got van himele.

Quam multi ipsum terrebant,
Quos ille Dominos effecerat.
Tandem hoc non evitabatur,
Quia armis ex urbe ejectus
Sicut Absolomi voluntas
expellebat patrem suum,
Optimum Davidem.
Quæ duo valde erant similia.
Molestiæ & laboris affatim
Oblectabat se Dominus ille bonus.
Omnino secundum sancti Christi exemplum
Quod mittebat DEUS de cœlo.

XL.

[88] DAr nah ving fich ane der ubile ftrit
Des manig man virlos den liph.
Dü demi vierden Heinriche
Virworrin wart diz riche,
Mohrt, roub unti brant
[89] Ci vurtin kirichin unti lant,
Von Tenemarc unz in Apuliam,
Van [90] Kerlingin unz an Vngerin,
Den niman ni mohte widirften,
[91] Obi fi woltin mit truwin un famit gen,
Diz ftiftin [92] heriverte groze
Wider nevin unti hufgenoze.
Diz riche alliz [93] bikerte fin gewefine
[94] In fin eiginin adere,
Mit [95] figinuftlicher cefwe
Vbirwant iz fich felbe,
Daz di gidouftin lichamin
Vmbigravin ci worfin lagin,
Ci afe den [96] bellindin,
[97] Den grawin walthundin:
Dü daz ni [98] trúite [99] bisünin Seint Anno
Dü [100] bidroz üne lebin langere.

XLI.

XL.

Postea oriebatur malum istud bellum,
Quo plurimi amiserunt vitam,
Cum Henrico Quarto
Perturbaretur Imperium.
Cædes, rapinæ & incendia
Perdebant templa & terras.
A Dania usque in Apuliam,
A Carinthia usque ad Hungariam.
Quibus nemo poterat resistere,
Etsi volebant fideliter conjunctim ire.
Id efficiebant expeditiones magnæ,
Contra nepotes & domesticos.
Totum Imperium convertebat arma sua
In propria viscera.
Victrice dextera
Vincebat seipsum,
Ut baptisata corpora
Insepulta disjecta jacerent,
In escam canibus,
Glaucis canibus sylvestribus.
Cum non confideret sibi, reconciliare S. Anno,
Tunc tædebat ipsum longius vivere.

XLI.

86] *Harti*] valde, fehr. n. XXXVI. *So harte uuas her iu genedig.*

87) Lege: *fant* pro: *funt*. Scherz.

88) *Darnach ving fich ane*] De caufis hujus belli liber Apologeticus multis agit, pro Henr. IV. fcriptus ab ejus temporis Theologo, poft Hutteni editionem Rerum Germanicarum fcriptoribus additus a Marco Frehero.

89) Lege junctim: *ciuurtin* i. e. vaftabant, hodie diceremus: *zerführten.* Scherz.

90) *Kerlingen*] Carinthia. *Opitius.* Forte quis poffet per *Careliam* quæ Sueciæ provincia eft, exponere, ut, ceu in priori verfu Daniæ mentionem injecit, hic Sueciam defignet pofita parte pro toto per Synecdochen. Sed verofimilius eft: quod per *Kerlingen*, Francia, intelligatur; ita *Cherlinge* ufurpari videtur pro *Francis* a Stryckero in Hift. Car. M. ubi dicitur:

do lie feiu ros fpringen
Charl der tugendreich
mit freuden ritterleich
durch liebe das getan uuart.
Er hies im ziehen fein part
durch des halfperges ringe
und fragte die *Cherlinge*
uuie im das zeihen zeme. *Scherz.*

91) *Obi fi uuoltin m. t. u.*] Annon legendum: *Obi fi uuoltin mit truuuin nu famit gen*, etiamfi vellent fideliter nunc una ire, i. e. conjungere vires fuas? *Scherz.*

92) *Heriuerte*] V. num. VIII.

93) *Bikerte*] kehrte, uuendete, vertebat.

94) *In fin eiginin adere*] In propria vifcera.

95) *Siginuftlicher cefuue*] Victrice dextra. Otfrido zefue, recht, dexter. Symbolum veteris Alemannorum Ecclefiæ: *Ich geloub das er da fizit zu der zefuin fines Uuater im ebun geuualtig unt ebun euuig.* *Opitius.* Palthenius ad Tat. p. 379. arbitratur legendum effe: *Siginumftlicher*. Apud Nock. Pfal. LXIV, 12. ponitur: *figenunft* pro *victoria.* Ap. eund. Pf. CXI, 5. triumphator redditur: *figenunftare*. Scherz.

96) *Bellindin*] Canibus latrantibus.

97) *Den grauuin uualthundin*] Den uuölffen, lupis, ut n. XVI. *uualtfuin.*

98) *Trúite*] getrauute.

99) *Bifünin*] verföhnen.

100) *Bidroz*] verdrofz, tædebat.

XLI.

HEr reiht ci Salivelt in Düringe lant
Da [1] irbaritimi Got diu [2] simi hant;
Einis dagis [3] ingegin none
Dir himil [4] indedde sich seone,
Da sach her inne diu goteliche wunne
Di her nidorsti kündin
[5] Nicheinimo weritlichim manne,
Dü her uffe sinim [6] wagene lag
[7] Vnter sinis gebeddis plag,
Sülich [8] mancraft un unbevieng
Daz man sescein ros ci demo wagine spien,
[9] Dü düht ün daz her sege,
[10] Suad so dor iemir künftig were,
Vili harte [11] untirquam
Sigis der heilige man,
[12] Dü [13] bigondir dannin sichin.

XLII.

[14] EInis nahtis der heirro dü gesach
Wi her quam in einin vili Küniglichin sal
Ci wunterlichlmi [15] gesidele,
So iz mit rehti solde sin ci hemele,
Dü düht ün in siumi froume
Wiz allint halvin were bihangin mit golde,
Di viuli tiurin steini liuhtin dar ubiral,
Sanc unti wunne was dir groz unti manigwalt,
Dü sazin dar bischove manige
Si schinin also die sterrin eisamine,
[16] Dir bischof Bardo was ir ein,
Senti [17] Heribret gleiz dar als ein goltstein,
Andere heirin genúg
Un was ein lebin unt ein muth.
Dü stunt dir ein stul ledig unt eirlich,
Seint Anno wart sinis vili [18] gemeiht,
Her was ci sinin erin dar gesat;
Nu lobit hers Got da diz also gescah.

O wi

XLI.

PRoficiscebatur Salfeldiam in Duringia
Ibi manifestabat ei DEUS suam manum:
Die quodam circa nonam (horam)
Cœlum aperiebat se pulchre:
Tunc videbat inibi divina gaudia,
Quæ ipse non poterat referre
Nulli seculari homini
Cum ille in curru suo jaceret,
Et precibus suis operam daret,
Tanta Majestas ipsum amplexa,
Ut sedecim equi currui jungerentur.
Tum visum ipsi, quod cerneret,
Quis status futurus esset,
Fortissime obtinebat
Victoriam vir Sanctus:
Tunc incipiebat deinceps ægrotare.

XLII.

DE noctu aliquando dominus videbat
Quod veniret in valde regiam aulam
Ad admiranda sedilia,
Sicut de jure oporteret esse in cœlo.
Tunc visum ipsi in somnio suo,
Quod undiquaque esset circumdatum auro,
Preciosissimi lapides lucebant ubique,
Cantica ac gaudia erant ibi magna & varia.
Ibi sedebant Episcopi varii,
Lucebant ut stellæ simul:
Episcopus Bardo unus erat illorum,
S. Heribertus splendebat ibi ut Gemma.
Aliorum Dominorum satis,
Iis unica & eadem erat vita & animus.
Tunc stabat ibi sedes vacua & decora,
S. Anno ejus multum admonitus,
Erat ibi in ejus honorem collocata:
Laudabat ipse DEUM quod illud ita fieret.

O quam

1) *Irbaritimi*] offenbahrte aperiebat *Opit*. pro: *irbaritimi* lege disjunctim: *irbarit imi*. Scherz.
2) Pro: *Simibant* lege: *sini bant*, i. e. *suam potentiam*. Scherz.
3) *Ingegin none*] Instante jamiam hora nona. lib. II. de vita ejus, cap. XXIV.
4) *Intedde*] entthat. that auff.
5) *Nicheinimo*] Keinem, nulli. v. n. XXXV.
6) *Uuagene*] Hesych: ἄγανα, ἄμαξα, ut vetustatem vocabuli agnoscas.
7) Pro: *Untir* lege: *Unt er*. Scherz.
8) *Mavcraft*] Exceptiones Lipsianæ: *mancrefte*, majestas: Ipsa vox tamen viri robur magis significat. Sed alibi, ait Lipsius, *Megincraft* majestas, & *Megincrefti*, majestatis.
9) *Du duht un*] Da dauchte ihn.
10) *Suad sodor*] Quicquid. Ita quidem Opitius; Sed quo sensu nescio, nec tamen quem expressi, pro verissimo vendito. *Schilter*. Opitius recte reddit: *suad so dor*, quicquid. *suad* idem est ac nostrum *uuas*. Belgarum *uuat*, quid, aliquid. Frequenter antiqui τῷ *uu* præposuerunt τὸ s. ex. gr. pro: *uuer*, *uuie*, *uuelb*, *uuas* dixerunt *suuer*, *suuie*, *suuelb*, *suuas*. Uti recte observat Goldastus in Notis ad Parænes. Tyrolis Scotorum Regis pag. 355. Mens est, Annoni per visionem res futuras fuisse repræsentatas. *Scherz*.
11) Pro: *Untir quam sigis* legendum est; *Untirquam sig is*. i. e. *Ob id in stuporem dabatur*. Scherz.
12) *Dü bigondir dannin sichin*] Da begunte er zu siechen.
13) Pro: *Bigondir* lege: *bigond ir*. Scherz.
14) *Eines nahtis*] Vita Ann. lib. II. cap. XXV.
15) *Gesidele*] V. n. XXII.
16) *Dir bischof Bardo*] Archiepiscopus Moguntinus.
17) *Senti Heribret*] Heribertus Coloniensis Archiepiscopus, cujus vitam a Ruperto Abbate Tuitiensi in literas relatam Surius Tom. II. exhibet. Sigebertus in Chron. eum ex humanis decessisse refert A. C. MXXI. Nomen hoc varie scribitur; *Heribert*, *Heribret*, *Heripret*, *Herebret*, *Heriprebt*, ut videre licet ex Catalogo Nominum propriorum Alamannicar. Antiquit. a Goldasto editar. Tom. II.
18) *Geuneiht*] num. XLVII.
19] *Dad ni uuoltin geloben di uurstin*] Patres eum a consessu prohibuisse ait, donec macula, qua vestis ea parte, quæ pectus tegebat, fœdata erat, ablueretur. Id significasse memoriam injuriæ Annoni

O wi gerne her dü geseze,
Den libin stul wi gerner bigriffe,
Dad ni woltin gelobin di vurstin
Durch einin vlekke vure sinin brustin.

XLIII.

VF stunt dir heirrin ein, hiz Arnolt,
Ci Wurmizi was her wilin Bischof,
Seint Annin nam her mit handin,
[20] So quamin sie dar bihalvin
Mit süzir redin her un dü bistunt,
Her sprach; trosti dig [21] heirro Godis drüt,
[22] Disin vlekkin wisi hine gedun,
Ci ware dir is gereit der ewigi stul,
Daz sal sin in curtin stundin;
So bist du disin heirrin willicumin.
Vntir un ni maht tu nun blivin
[23] Wi lutir iz sal sin dad si willin lidin:
Christ havit tir disi ding [24] irougit,
O wie heirro wad tir erin unti genadin volgit.
Harti ginc iz Imi ci hercin
Daz her widere kerin solde zir erdin.
[25] Ni werit dü ci stundin so geuuant
Durch alle diusi werilt ni rúmit er daz Paradysi lant,
Sülich is diu himilschi wunne,
Dar sule wir denkin alt unti iungin,
Von demi slafe dir heirro dü gestunt,
Wole wister wad her solde dun
Kolnerin virgab her sini hulte,
Daz her si hazzite wi groz daz warin ere sculte.

XLIV.

Dü dat cit dü begonde nahen
Daz imi Got wolte lonin,
Dü ward her [26] gekeistigit
Alsi dir heiligi Iob wilin.

Vane

O quam libenter ille ibi sedisset,
Caram hanc sedem quam lubens apprehendisset:
Id quod nolebant approbare Principes
Propter aliquam maculam ante pectus ejus.

XLIII.

SUrgebat horum Dominorum unus, dictus Arnoldus,
Wormatiæ erat quondam Episcopus.
S. Annonem apprehendebat manibus,
Sic accedebant seorsim
Dulci sermone illum solabatur,
Ait: Bono sis animo Domine, DEI Fidelis,
Istam maculam attende delere,
Profecto tibi præparata est æterna sedes,
Id debet fieri brevi tempore.
Hoc modo Dominis hisce es acceptus.
Inter quos non potes nunc manere,
Quam pure esse debet, ut id concedant.
Christus aperuit tibi hæc (omnia)
O quam gloriosa vestis honoris & gratiæ sequitur.
Valde afficiebat ipsum
Quod revertere deberet in terram.
Non esse ibi tempora ita comparata,
Pro omni hoc mundo non commutaverit Paradisaicam regionem.
Talis est cœlestis lætitia,
Eo debemus meditari senes atque pueri,
De somno hic Dominus surrexit.
Candidiorem vestem is debebat
Coloniensibus largiebatur gratiam suam,
Ne eos odio haberet, quam magna etiam esset istorum culpa.

XLIV.

CUm tempus appropinquaret
Ut ipsum DEUS premio afficere vellet,
Tunc castigabatur
Quemadmodum Sanctus Hiob olim,

A pe-

noni a civibus Coloniensibus illatam, Scriptor vitæ illius annotat.

20) Vers. 738. & 739. ita reddo:
Veniebant ibi ad latera i. e. seorsim recedebant,
Dulci sermone ille (Arnoldus) *ipsum* (Annonem) *est allocutus.* Scherz.

21) *Heiro Godis drüt*] Amice Dei; a droou, (treuu) fides. Winsbekis:
Trut kint, du sin hoh gemiit,
Und darunter in zuhten leben:
Willeramus: *Sulich is min drut.* Episcoporum Remensis & Rotomagensis Provinciarum capitula ad Hludouuicum Regem: *Et sine solatio & comitatu drudorum atque vassorum.* Incertus auctor vitæ S. Udalrici: *Et drudes suos donis congruis sibi complacare satagebat.* Inde *druchte* pro sponsa. Lex Salica Tit. XIV. §. X. *Puellam, quæ druchte ducitur ad maritum.* Et nomina propria fœminina: *Drudhilt, Drudhoh, Drudprhet*; in Catalogo veteri quem Goldastus produxit. *Uilirubt*, ap. Venant. aliaque.

22) *Disin vlekkin uuise hine gedun*] Hanc maculam cures eluere.

23) *Uuie lutir*] Quam libenter. Opit. *Lutir* libenter denotare nunquam legi: nec huic loco illa significatio quadrat. Aptior est ea, qua *lutir* denotat purum, clarum. Verte: Quam clarum id sit, quod olim patiebantur, Christus eas res (i. e. illud) tibi manifestavit. i. e. Christus tibi nunc manifestum reddidit per visionem hanc, quæ claritas, quæ gloria, hos fideles Martyres post passionem suam sequatur. *Scherz.*

24) *Irougit*] eräuget. Willeram: *Das er sich mir in dirro uuerlt erougade* (Ms. oigte) sicoti est. Ubi doctus interpres *erougade* aliter quam debebat, vertit: *verhoogde*, sive, *erhöbete*: Nam Paraphrasis Lat. ita habet; *Aut hic præsentem sectorum cernere regem.*

25) *Ni uuerit du*] hunc & tres seqq. versus sic reddo:
Nisi hoc ita tum (Dei voluntate) *dispositum fuisset,*
Pro toto mundo (i. e. si Dominus totius mundi fieri potuisset) *non exisset ex Paradiso.*
Tam insigne est Cœli gaudium. Scherz.

26) *Gekeistigit*] Glossæ Lipsii: *Kestegoda*, anx[illegible] a castigando. Nobis, *kasteien.*

27) *Hoibit*

Vane vüzin uns an diz [27] hoibit,
So harti al bitoibit:
So schit diu tiure sela
[28] Von mennislichimo sera,
Von disimo siechin libi
In das ewigi paradysi:
Diz [29] vleise intsinc du erda,
Dir geist vur up ci berga:
Dari sule wir iemir nah imo deinkin
Wa wir ci iungist sulin [30] leintin.

A pedibus usque in caput,
Tam vehementissimè cruciabatur:
Ita secessit pretiosa anima
Ab humana miseria:
Ab ægroto hoc corpore
In æternum Paradisum.
Carnem suscepit terra,
Spiritus adscendebat in altum:
Quare debemus perpetuo ejus meminisse
Quo nobis ultimo appellandum est.

XLV.

ALser dü ci Godis [31] antwurte
Quam cin ewigin ginadin,
Dü dedde dir heirro edile gemut
Also dir [32] ari sinin iungin düt
Sor si [33] spanin willit uz vliegin:
[34] Her suemit obin ce cierin,
Her wintit sich uf ci berge,
[35] Daz sint dint die iungin gerne:
Also woldir uns gespanin
Wari wir na imi soldin varin.
Her zoigit uns hinidine
Wilich lebin si in himile;
Ci demi gravi, da sini woltin doht havin,
Da worhtir scone ceichin,
Die sichin unti die crumbe
Di wurdin da gesunte.

XLV.

Cum itaque ille ad DEI præsentiam perveniret,
Ad æternam Gratiam,
Tunc fecit hic Dominus generoso animo,
Sicut Aquila pullis suis facit
Cum is eos docere vult evolare,
Hic vehitur super illos eleganter,
Vertit se supra ad montes,
Quod pullos libenter juvat:
Sic ille nobis volebat suggerere,
Quomodo post eum debemus proficisci.
Ostendebat nobis hic inferius,
Quod vita esset in cœlis.
Ad sepulcrum suum, ubi sui volebant esse mortuum,
Ibi operabatur pulchra miracula.
Ægroti & gibbosi
Ibi fiebant sani.

XLVI.

ARnolt hiez [36] ein vollin güt kneht
Der havit einin [37] vogit man hiez
[38] Volpreht
Der durch werltliche sculde
Virlos sinis heirrin hulte,
Dü bigonder Godi missitruwin
Helphe suhter an den tiuvil,
Her

XLVI.

Arnoldus erat dictus, optimus miles,
Is habebat subditum, Volebertum,
Qui propter æs alienum seculare
Amiserat Domini sui gratiam.
Tunc cœpit DEO diffidere,
Auxilium quærebat apud diabolum,
Elige-

27) *Hoibit*] Winsbekius:
Maria Magdalena unas
Mit bobetsunden uberladen.

28) *Von mennislichimo sera*] Ab humana miseria, calamitate. Otfrido *sera*, uueh, leideo. Belgis *seer*, dolor. Inde nostrum, *verseeren*. Migravit Anno ex hac vita A.D. MLXXV. sedis suæ An. XXI.

29) Pro: *vleise* lege: *vleisc*, caro. *Scherz.*

30) Pro: *leintin* sine dubio legendum: *lenckin*. *Scherz.*

31) *Antuuurte*] gegenuuart. Keeo: *Præsens*, *antuuurti*. *Præsentis vitæ*, *des antuuartan libes.*

32) *Ari*] aquila. Belg. *arent*. Angl. *arnt*. Nobis *adler*, quod ad Gr. [illegible] propius accedit.

33) *Spanin*] Kero: *Suademus*, *spanames*. *Suasione*, *kespanst*. *Suggerere*, *spanan*. *Suggeritur*, *ist kespanan*. Otfridus lib. V. cap. XX. Evangel.
Ioh er thie liuti alle
Spuani ci geuuerre;
ubi, *spuanan ci geuuerre*, est, ad prælium incitare: a veteri *uuerra*, bellum, Gallis *la guerre*. Silesii: *Er macht ein geuuerre*; turbas dat.

34) *Tier suemit* &c.] hunc versum reddo:
Natat sursum eleganter,
per Metaphoram volantes dici possunt *natare*; quod etiam usurpat Virgil. Æneid. VI, 16. ubi de Dædalo dicitur:
Insuetum per iter gelidas enavit ad Arctos.
Scherz.

35) *Daz sint dint*] hic sine dubio textus in mendo jacet. Corrigerem; *daz sint duont*, ut ex hoc i. e. postea faciant. *Scherz.*

36) *Ein vollin güt kneht*] *vollin*, sehr. *Kneht*, vir nobilis, acer; ut n. XX. Auctor Vitæ Anoon. lib. III. cap. 20. ubi hæc prolixius explicantur: *Arnoldus vir strenuus & dives, Dollendorpensis castri dominus.*

37) *Vogit*] Ibid. Volprebti verba: *Alius mihi judex & patronus quærendus est.* *Vogit*, curator, protector, herus; hodie Vogt, quasi *vocat*, ut vult Goldastus, ab *Advocatus*. Reinmar von Zuueter, citante Goldasto.
Das riche dast des Keisers niht,
Er ist sin pfleger und sin voget.
Römsch vogt etiam Imperator dicitur a Tirole, num. XIII. ubi vide laudatum jam Scholiasten.

38) *Volprecht*] Ibid. *Accusabatur tum coram illo Volebertus homo nequissimus, quod non persolvisset æs alienum.*

39) E

Her kos un imi ci vogite
Wider Arnolde.
Einis abindis ginc her einin ganc
Na sinimo rosse einis veldis lanc,
Da irschein imi der tiuvil offene;
Her virbot imi alle Cristis [39] é,
Vnt her nimanni daz ni sagite
Wi her un gesin havite.
Her quad, [40] giwuge hers eincheinim manne
Her [41] cibrechin ci stükkelini allin:
Wolter avir imi volgin
So hetter imi gewissin [42] holtin.
Mit drón unti mit geheizan
[43] Virleitter dü den tumbin man
Daz her geliz sich cis viantis truwin:
Daz ward imi [44] sint ciruwin.

Eligebat hunc defensorem
Contra Arnoldum.
Vespera aliqua ibat ille iter
Ad equos suos per stadium,
Tunc apparebat ei diabolus aperte:
Interdicebat ei omne jus Christianitatis,
Et ut nemini hoc diceret,
Quod ipsum vidisset,
Ajebat; Aude id ne ulli homini;
Disrumpam in particulas singulas:
Si vero vellet sibi obedire,
Habere ipsum certum amicum.
Minis ac promissis
Seducebat stultum hominem,
Ut confideret inimici fidei,
Cujus ipsum postea pœnituit.

XLVII.

DEs andren tagis her mit Arnolde reiht
Dis tiuvilis geheizi was her vili [45] gemeit,
Mit meisselichin redin her dar zu quam
Daz her Godis bigonde virlouchinan,
Godis heiligin [46] bigonder lasterin,
Daz niman ni *solei* gebaldin,
Vnzi dü der vili tumbe man
Bigondi lasterin Seint Annin;
Her quad dad her iz al wol irkante,
Iz wer al triugeheit unti scante,
Anno lebit ié mit suntin,
Wad ceichine her getuon solte?
Dere vrebelichin schelti
Müster [47] san intgeltin;
Da cistede sin ouge [48] winister
Vür imi uz als ein wazzer;
Dü der ungeloubige man
Ni wolt sich irkeinnin,
Her ni wolti Seint Annin sceltin,
Dü müste hers mer intgeltin,
Durch sin hoibit quam ein slag
Daz [49] ouge cesuwe
Spreiz uz imi verre:
Dü vil her nidir an did gras,
Her schrei als imi was:
[50] Harti irquamin si sich des ubiral,
Si bedditin ci Gote in cruce stal.

XLVII.

SEquente die cum Arnoldo equitabat,
Diaboli promissi erat multum memor.
Per varios sermones eo perveniebat,
Ut DEUM inciperet abnegare.
Sanctis DEI cœpit maledicere.
Ut ne quisquam deberet (contra) audere,
Usque dum stultissimus homo
Inciperet S. Annoni maledicere:
Dicebat, se id omne bene nosse,
Esse meras fraudes & turpitudinem,
Anno vixerit perpetuo in peccatis,
Quæ miracula ipse facere deberet?
Hujus malitiosi opprobrii
Oportebat ipsum luere.
Tunc destitit oculus ejus sinister,
Effluebat instar aquæ.
Cum infidelis iste homo
Nolebat se declarare:
Nolle se S. Annonem inculpare,
Debebat plus luere:
Per caput ejus veniebat percussio;
Oculus dexter
Saliebat ex ipso procul,
Tunc cadebat humi in gramen:
Clamabat, prout ipsi contigerat.
Valde concurrebant undique propterea:
Orabant ad DEUM in Crucis stabulo.

XLVIII.

ARnolt his [51] dradi rennin
Paffen imi dari gewinnin,
So vührtin si in ceinir kirichin,
Si lertin un sini [52] pigihti tun,

Vnzi

XLVIII.

ARnold jubebat celerrime currere,
Sacerdotem isti accersere:
Tunc ducebant ipsum ad aliquam Ecclesiam,
Docebant confessionem suam facere,

Utque

39) *E]* v. sup. num. III.
40) *Giuuuge]* Otfr. *gibuge*; gedächte. *Huggen*, merken. *Opit.* Otfridus: *giuuuag* sæpe habet, idque usurpat pro: *indicabat*, *dicebat*, vid. Otfrid. II, 3, 53. & notam meam ad illum locum. *Scherz.*
41) Pro: *cibrechin*, lege: *ci brechin* zerbrechen. *Scherz.*
42) *Holtin]* amicum. v. n. XXVII.
43) Lege: *Verleit er.* Scherz.
44) Pro *sint ciruuuin*, lege: *sint ci ruuuin*, ex tunc ad dolorem, afflictionem. *Scherz.*
45) *Gemeit]* num. XLII.
46) Pro: *Bigonder* lege: *bigond er.* Scherz:
47) Pro *san* lege: *sar.* Scherz.
48) *Uuinister]* Linck. Glossæ: *Uuinister*, sinister. Dani, *venstre hand.* Willeram: *So ist sin uuinstra unter minemo hoibete, unte sin zesuua umbegriphet mih.*
49) *Ouge cesuue]* Oculus dexter. Willeramus verbis jam citatis. v. n. XL.
50) *Harti irquamin si sich des ubiral]* Valde concurrebant undique propterea.
51) *Dradi]* statim. Willer: *Desde draher stinkent sine pimenton.* Idem: *Mit samo draten terroribus.* Chronicon Ms. Merborti:
Und kart do geng Uuelberad
Uuider umb gar uuundern drat.
52) *Pigihti]* beicht. Confessio vetus Alemannica: *Ih uuir du Gote almahtigen bigihtig.* Kero: *Sponsione, pigihti.*

53) *Euuin]*

Vnzi dü der ſeregi man
    Sent Annin anedingin bigan,
Her bat ſinir genadin,
    Daz her den geſunt imi virgabi:
Michil wunter ſagin
    Alli di dü da warin;
In den itiln ougiſtirnin
    Wuhſin niuwe ougin widere,
Daz her ſan ci ſtundin woli geſach:
    So ſcone iſt diu Godis craft.

XLIX.

VOn altin [53] ewin iſt daz kunt
    Wi ſich wilin uf tedde der merigrunt
Dü Moyſes [54] das liut Iſrael
    Mit trukkenim wegge leite ubir ſe,
Ci demi allir bezziſtin lante
    Des die gütin ouch ſülin waltin,
Da die becche miliche vluzzin,
    Diz süze honig dar inzuſehin,
Diz olei uz eime ſteine ſprunge,
    San dir bi der süze brunne,
Diz brot vane himele reginete,
    Allis gudis ſi ſeide habiten,
Mit wüntirlichin ceichinin
    Erete Got Moyſen den heiligin,
Vnz ein ſin ſelbis [55] ſuſter
    [56] Bigondimi ſpreechin laſter.
O wie ſtarche ſi [57] di miſilſuht biſtunt,
    Vnz iri [58] gewegete der brüder gut:
Alſo gewegete Seint Anno diſim man
    Daz her ſini geſunt gewan,
Ci diu daz wir virſtuntin
    Des richin Godis güte,
Wi her ſo lonit unti ricchit
    Suaz man ſinin holtin ſpricchit,
Der ſo süze leidit albihanten
    Ci demi ſconin paradyſi lante.

Usque dum miserrimus homo
    S. Annonem adorare cœpit:
Petebat ab ejus gratia,
    Ut sanitatem sibi restitueret.
Magnum miraculum narrant
    Omnes qui tunc adfuerunt;
In vacuis oculorum foraminibus
    Crescebant novi oculi iterum,
Ut ille actutum belle videret:
    Tam pulchra est DEI virtus.

XLIX.

AB antiquis seculis est cognitum,
    Quomodo se quondam aperuit fundus maris,
Cum Moyses populum Israel
    Sicca via ducebat trans mare
Ad omnium optimam terram,
    Quam boni debebant colere:
Ubi rivi lacte fluunt,
    Dulce mel inter eos,
Oleum ex petra saliebat
    Istbic fons dulcis.
Panis de cœlo pluebat,
    Omne bonum huc usque habebant,
Mirabilibus signis
    Honorabat DEUS Moysen sanctum,
Usque dum aliquando propria ejus soror
    Cœpit ipsi maledicere.
O quam vehementer eam affecit lepra!
    Usque dum eam commovebat bonus frater.
Ita commovebatur S. Anno huic homini,
    Ut sanitatem suam recuperaret.
Ad hoc ut intelligeremus
    DEI divitis bonitates;
Quomodo ille sic præmia dat & largitur,
    Quicquid suis fidelibus promittitur.
Qui tam dulciter ducit undiquaque
    Ad pulchras Paradisi regiones.

53) *Euuin*] v. n. l.
54) *Das liut*] die leute, das volk.
55) *Suster*] ſororem; ita Belgæ adhuc. Angl. *a ſiſter.* Dan. *ſoſter.*
56) Pro: *Bigondimi* lege: *bigond imi.* Scherz.
57) *Di miſilſuht*] Auſzſatz, Lepra. Gloſſariolum ſpeciminis de lingua Gothica Gall. *meſellerie; meſeau, meſel.* Leproſus. Germ. *maltzig.* Papulæ, *maſelen*, vel *maſern.*
58) *Geuuegete* i. e. *uueibete*, benediceret. *Scherz.*

F I N I S.